

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

REGUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSENTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DICENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS;

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA. AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SGA STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEdit. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER MOX SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO ENITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXVII.

NICEPHORUS BRYENNIUS, CONSTANTINUS MANASSES, PHILIPPUS SOLITARIUS, ALEXIUS
COMNENUS IMP., IRENE AUGUSTA. ALII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

BR
60
.M61
V.127

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULA XI-XII. ANNI 1081-1120.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΤΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΒΙΒΛΙΑ Δ΄.

NICEPHORI BRΥENNII

HISTORIARUM LIBRI IV

CAROLI DUFRESNII DU CANGII NOTIS HISTORICIS ILLUSTRATI.

ACCEDIT

CONSTANTINI MANASSIS

COMPENDIUM CHRONICUM;

INTERMISCENTUR

NICOLAI CP. PATRIARCHÆ, LUCÆ ABBATIS CRYPTOFERRATENSIS, NICONIS
MONACHI RATHENSIS IN PALÆSTINA, ANASTASII CÆSARIENSIS IN PALÆSTINA
ARCHIEPISCOPI, NICETÆ SERRONII, JACOBI MONACHI, PHILIPPI SOLITARIJ,
JOB MONACHI, PETRI CHRYSOLANI, ALEXII COMNENI IMPERATORIS, IRENES
AUGUSTÆ, NICEPHORI BOTANIATÆ IMPERATORIS, NICETÆ SEIDI,

QUÆ SUPERSUNT;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 12 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER.
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

—SÆCULA XI-XII, ANNI 1081-1120.

ELENCHUS

—AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXVII CONTINENTUR.

NICEPHORUS BRYENNIUS.		Deorum Dearumque Epitheta, cum nota Editorum. 543
<i>Prolegomena,</i>	9	Ibid.
Nicephori Bryennii Historiarum libri IV, ab anno Christi 1057 ad 1081, cum Petri Possini et Car. Dufresnii Du Cangii notis historicis.		
CONSTANTINUS MANASSES.		JACOBUS MONACHUS.
Compendium chronicum ab exordio mundi usque ad Nicephorum Botaniatem, id est annum 1081.	219	19 Orationes encomiasticæ in SS. Virginem, ex editione Ant. Ballerini S. J. 543
NICOLAUS CP. PATRIARCHA.		PHILIPPUS SOLITARIUS.
Epistola synodalis ad Alexium Comnenum imp.	473	<i>Monitum Editorum.</i> 701
Decreta synodalla.	Ibid.	<i>Jacobi Pontani in Dioptram Præfatio.</i> 705
De præstatione Canonicorum.	Ibid.	<i>Michaelis Pselli Præfatio.</i> 707
LUCAS ABBAS CRYPTOFERRATENSIS SEPTIMUS.		<i>Præfatio Phialiti correctoris.</i> Ibid.
Vita S. Bartholomæi cum nota Editorum Patrologiæ.	473	Philippi Solitarii Præfatio ad Callanicum monachum. 709
NICON MONACHUS RAITIENSIS IN PALÆSTINA.		Dioptra rei Christianæ. Ibid.
Liber de præceptis divinis.	513	De rebus Armeniæ. 877
Interpretationes divinatorum mandatorum.	515	JOB MONACHUS.
De jejuniis Deiparæ.	Ibid.	Vita S. Theodoræ reginæ, Græce in Codice Naniano LXXI, cum interpretatione nostra. 905
ANASTASIUS CÆSARÆ PALÆSTINÆ ARCHIEPISCOPUS.		PETRUS CHRYSOLANUS MEDIOLANENSIS ARCHIEPISCOPUS.
De Artziburio adversus falsam Armenorum religionem.	517	Epistola ad Alexium imp. de Spiritus sancti processione. 9 9
De jejuniis Deiparæ.	519	ALEXIUS COMNENUS IMP.
NICETAS SERRONIUS.		Novellæ Constitutiones. 923
<i>Notitia ex Allatio De Nicetis.</i>	531	IRENE AUGUSTA.
<i>Monitum Editorum.</i>	Ibid.	Typicum sive Regula pro monasterio SS. Deiparæ Gratia-Plenæ, ex editione Domni Bern. de Montfaucon. 985
Commentarius in Orationes S. Gregorii Nazianzeni (<i>vide etiam ad calcem voluminis.</i>)	543	NICEPHORUS BOTANIATA IMP.
Responsa ad Constantinum episcopum.	Ibid.	Aurea Bulla confirmans decreta synodalia Joannis Xiphilini de incestis nuptiis et sponsalibus. 1481
		NICETAS SEIDUS.
		De Paschate. 1485

NICEPHORUS BRYENNIUS

NOTITIA

(FABRIC. Bibliotheca Græca, tom. VI, pag. 343.)

Nicephorus Bryennius IV, Cæsar, Nicephori Bryennii secundi ἀπόγονος; et maritus Annæ Comnenæ, filix Alexii Comneni imp., defunctus circa A. C. 1157, de cujus vita consulendus Martinus Hanckius lib. 1, *De rerum Byz. scriptoribus*, cap. 28. Ejus Ἰστορία* ad socrum Irenem Augustam e Ducarum familia, Annæ matrem, Alexii Comneni conjugem, sive libri quatuor commentariorum de rebus Byzantinis ab Isaacii Comneni principatu usque ad initia Alexii Comneni, sive ab A. C. 1057, ad 1084 Latine versi et utraque lingua primum editi sunt a Petro Possino, S. I., qui illos descripsit ex perantiquo codice Jacobi Cujacii ac Petri Fabri Sanjoriani, quo Annæ Comnenæ *Alexias* libris illis subjecta legebatur Prologus ἀκέραιος necdum ex alio codice suppletus. Possini editio lucem vidit inter *Scriptores Hist. Byz.* Paris. 1661, fol., ad calcem Procopii. Addendæ eruditæ Caroli du Fresne notæ, quæ subjectæ sunt Joanni Cinnamo, ibid. 1670, fol.

SERENISSIMÆ DOMINÆ

CHRISTINÆ ALEXANDRÆ, SUECORUM, GOTTHORUM ET WANDALORUM

REGINÆ,

PETRUS POSSINUS E SOCIETATE JESU FELICITATEM.

Non solus venio quo benignissime invitare dignata es, ad istam in tuis nuper Romanis exponi cæptam ædibus locupletissimam et vere regiam bibliothecam tuam, Serenissima Regina. Adjungit en se ultro mihi comitem transmarinus advena, homo quantivis pretii; a natura incertum, an a fortuna, an a virtute commendabilior; quem tibi nominavero, statim, scio, admissione dignum hospitioque judicabis. Nicephorus hic est Bryennius, dignitate Cæsar, matrimonio Annæ Comnenæ conjux, gubernandi usu et sapientia præclarus, excellens militari fortitudine, pietate ac religione præcipuus; denique vir tantus, ut inter ejus illustres doles et celebratissimas laudes illa pene omnium censeatur infima, quod eruditiorum et disertorum sui sæculi princeps est existimatus. Huic tali ac tanto veniendi ad Majestatem Tuam duplex causa est. Nam et te claro famæ præconio procul cognitam visere ac venerari coram gestit, reginam regio fastigio majorem; in qua claritatem natalium longe maximam, atque adeo augustam, ingenii, sapientiæ, facundiæ doles exsuperant: et harum rursus ipsarum micantissimis licet luminibus, Christianarum virtutum omnium, æque inprimis heroicæ religionis, speciosius eminentes quidam ac multo splendiores obstruant apices. Isto, inquam, tui tanto tamque præclaro frui spectaculo vult Bryennius. Ac præterea tuo ejusdem præsentis ac coram cognoscentis arbitrio dirempiturum se sperat domesticam item, quæ dudum ipsum cum lectissima et alioqui charissima committit conjugæ. Queritur nimirum illa et

* Nicephorus ipse in *Præf.* p. 13: Οὐτε γὰρ ἱστορίαν συγγράφειν προήρηται, οὐτε πλέκειν τῷ Ἀλεξίῳ ἐγκώμιον· μόλις γὰρ ἂν πρὸς ταῦτα ἦ τε Θεοκτιδίου δεινότης, καὶ τὸ Δημοσθένους ἐξήρασε μεγαλόφωνον. Ἄλλ' ἀφορμὴν τινα παρασχεῖν βουλόμενος τοῖς τὰ ἐκείνου συγγράφειν ἐθέλουσι πρὸς ταυτηνίτην γραφὴν ἐξώρμησα. Ταῦτα τοι καλ. Ἰλη ἱστορίας ὄνομα ἔστω τῷ λόγῳ. Auctores nullos allegat hic

Nicephorus præter Homerum pag. 63, lib. II, et lib. VI, pag. 101; Euripidem pag. 102. Patriarchæ Antiocheni Emilianii mentio pag. 64, lib. II, et Thomæ patriarchæ CPol., qui Michaelē imp. monachum factum creavit metropolitanum Ephesi, p. 84, lib. III; sed ibi pro Θωμᾶς videtur legendum Κόσµας.

verbis acerbis expostulat *, viri sui nimia modestia contigisse, ut imperii successio post excessum Alexii patris ad Joannem potius fratrem, licet juniorem ac post se non solum natam, sed etiam ad imperium designatam genitum, delaberetur; jure, quod ex prærogativa ætatis; spe, quam e matris studio et cognatorum pro se conjurantium voluntate certam habebat, intempestiva mariti philosophia corruptis ac proditis. Adversus hanc criminationem vix est ut satis Nicephorum sua virtus tueatur: popularibus vel præjudiciis vel studiis ambitioni mulieris potius, quam viri moderationi suffragaturis. Ac parum abest quin ipsi etiam historici, quos sapientiæ causam suscipere decebat, socordix Bryennium ac stuporis hoc nomine insimulent. Ille tamen haud concidens animo, hanc quantumvis difficilem ac desperatam evicturum se causam plane confidit, te utique arbitra, cujus qui sensus sit futurus in tali controversia, post ea quæ mundo dudum applaudenti mira specimina edidisti sapientiæ sceptrorum contemptricis, dubitare nemo potest. Atque idem hactenus tantum sui meriti conscientia nititur, ut se absolvendum, te iudice, certum habeat; minime vero ut aspirare ausit ad æqualitatem laudis tuæ. Nempe ipse imperium filio a patre legitime traditum violenter intercipere gener temperavit: quam hoc infra decus tuum, Serenissima Regina! Tu enim regnum amplum et florens multis annis tranquillissime possessum, in summa rerum omnium felicitate et quæ inde nascitur populorum benevolentia, sapientissime gubernatum, generosæ mentis heroico proposito sponte abdicasti. Magnificum, illustre, ingens et alte supra mediocria recte facta eminens facinus! Quod tamen augustius diviniusque res, cujus gratia susceptum est, efficit. Agnoveras catholicam veritatem; et nebulas hæreticæ fraudis, toto Septentrione dudum offusas, uentis divinitus illustratæ felici perspicacia discusseras. Arcebant ne sequerere oblatam lucem infukæ ac diademata, tenacissimum vinculorum genus. Tu tamen collecta in te unam trium Orientalium fide ac pietate regum, Christum olim stellæ ductu, Herode frustra ringente, quærere ausorum, regina trium populorum, perruptis omnibus obstaculis, ad Christi vicarium, hæresi calcata, euecurristi; veræ religionis exercendæ facultatem haud caro emi rata jactura regnorum. Macte rara gloria inusitatissimæ virtutis, qua dynastis Borealibus prima post funestam defectionem illarum regionum signum exempli salutaris extulisti. Sed hæc ampliora sunt quam ut angustiis epistolæ arctari debeant. Ad Bryennium redeo. Qui hunc suum in publicam lucem reditum, atque in Latium transitum, ita demum auspiciatum fore intelligens, si benignitate favoris tui, quasi astri natalis benefico aspectu fortunetur, te ambit, tibi supplicat, tuum patrocinium implorat. Suum præterea (ut est homo gratissimus) remuneratur interpretem: dum eum velut Majestati Tuæ devotissimum clientem amplitudinisque ac gloriæ studiosissimum tuæ, obsequiis admovere vestris et insinuare gratiæ conatur; haud sane fucato testimonio, quippe a factis semper solidisque officiis, ubi operæ navandæ occasio vocaverit, fidem ac experimentum habituro.

* Apud Nicetam Choniatem lib. 1.

ΓΑΛΗΝΟΤΑΤῆ ΤΩΝ ΣΟΥΕΚΩΝ, ΓΟΤΘΩΝ ΚΑΙ ΟΥΑΝΔΑΛΩΝ

ΒΑΣΙΛΙΣΣῆ ΧΡΙΣΤΙΝῆ,

ΑΠΟΛΕΙΦΘΕΙΣΗΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΥΣΕΒΕΙΑΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ, ΡΩΜΗΝ ΕΙΣΕΛΘΟΥΣΗ.

SERENISSIMÆ SUECORUM, GOTHORUM ET WANDALORUM

REGINÆ CHRISTINÆ,

RELICTO OB PIETATEM REGNO, ROMAM ADEUNTI.

Roma, triumphales festivor instrue pompas,

Et novus antiqua certet in urbe decor:

Non hic regnorum domitrix Bellona triumphos,

Orbis ab excidio nulla tropæa petit.

Arte nova pietas vincit, quia sceptrâ recusat,

Regnaque non pugnans, sed fugitiva domat.

Inclita majorum, virgo, dum sceptrâ relinquis,

Sceptrâ tui victrix nobiliora capis;

Subdere regna sibi magnum est, sua linquere majus;

Vincere Christianam non nisi sola potes.

Α Ἐσθλά θριαμβεύουσα χαρᾶς μὴ φείδω, Ῥώμη,

Ἀτχύνηθῆ δὲ τὰ πρὶν κόσμια πρὸς τὸ νέον·

Οὐ γάρ Ἄρης ἐχθρῶν ἐπινίχια δεινὰ δαμέντων,

Οὐδὲ σφαγῆς μερόπων τίμια σκύλα φέρει.

Ἄλλὰ κρατεῖ τὸ σέβας; βασιλεύματα λαμ ρὰ πατήσαν,

Ἐλλαθεν οὐδὲ μάχη, ἀλλὰ φυγὴ τὸ κράτος·

Παρθένε, τῶν προγόνων ὑπερῆ; ἀνα σκήπτρα λιποῖσα

Σοῖο μὲν ἐξ ἤττης ἀξία σκήπτρα νέμεις·

Κῦδος; ἐγν βσιλευμα λαθεῖν, μέγα θαῦμ' ἀπολείπειν,

Χριστινὰν δὲ δαμῶν σὸν μόνον ἔργον ἔην.

Ἦς νικῶσα διπλάς, ὡς νικηθεῖσα θριάμβοις,
 Καί σε βριαυτάτου λείαν ἀγῶνος ἀγεις.
 Σοί γε κρατοῦσα κράτος, σοὶ δ' ἦσθα πεσοῦσα τροπαίων,
 Σῆς τέρας ἦν νίκης, ὄφρα κρατῆς, πεσέειν·
 Πόσσον ἄρ' ἐκ νίκης κλέος ἦν, εἰ τόσσον ἀφ' ἤττης;
 Ἄλλά νυν ἐν σαυτῇ πόσσον ἀπ' ἀμφοτέρων;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΓΙΑΤΤΙΝΟΣ,
 Ἐκ τῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἰησοῦ.

A Ergo tuum geminas victrix et victa triumphum,
 Prælaque victricis duceres ipsa tui:
 Tute tibi palma es victrix et victa tropæum,
 Et spoliū regno majus es ipsa tuo.
 Quanta est vincētis, si tanta est gloria victæ?
 At simul et vinci et viuere quanta fuit?

JOANNES BAPTISTA GIATTINUS,
 E Soc. Jesu.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΡΩΜΗΝ,

Ὅτε εἰς αὐτὴν ἐπιδημήσασα εἰσήλασεν ἡ ἐνδοξοτάτη καὶ γαληνοτάτη τῶν Σουέκων Γότθων καὶ
 Θυανδάλων βασίλισσα Χριστίνα.

AD URBEM ROMAM,

Quando in eam adueniens triumphali pompa inuenta est illustrissima et serenissima Suecorum, Gothorum
 et Wandatorum regina Christina.

Ῥώμα κλέος μερόπων, μακάρων ἔδος, ἦν βὰ φιλήσας
 Πᾶσι μίαν πόλεσιν θῆκεν ἀνασσον Ἄρης.
 Τίς κατέμιξε κόνει τὰ σὰ δώματα; μὼν Γαλατῶν σε
 Χειρὶ βαρυπολέμῳ πυρπολήσει μένος;
 Μῶν ἀπὸ τῶν Καννῶν δριμύπνοος Ἄνν·βάλ ἐλθῶν
 Φοινίσσας Φρυγίους δᾶδας ἀνήψε δόμοις;
 Ἥ σε πείροινος ἔπρησεν ἀλάστορος ὕβρις ἀνακτος,
 Καί σε φλέγουσαν ἰδὼν ἠδὲ θέαμα Νέρων;
 Οὐκ ἄρα γ', ἀλλά νύ σοι κρυερῆς φλόγας ἦγεν ἀπ'
 [ἄρκτου

Γότθος, ἀηττήτοις ἐγκατάφρακτος ὄπλοις.
 Γοθικὰ Ῥωμαῖα κατὰ τεύχεα ῥῆξεν ἐπάλλεις,
 Γοθικὸν Αὐσονίας ἔγχος ἔκοψε πύλας.
 Θυμὸς Ἀλαρίκου, Τοτίλου τ' ἀκατάσχετος ὄρμη
 Τοῦ; σοῦ; ἐπὶ τέρρη, Ῥώμα, κάλυψε λόφους.
 Κλαῦσεν ἰδοῦσα κεντὸν πυρκαϊῆς αἴψα τοσαύτης
 Πραινέστις ἀπ' ἄρκου, καὶ μετέμηλε, τύχη.
 Αὐτὰ λογιζομένη πόσον ὕβρισην, ὠμά περ ἄρκτου;
 Ἔστενε, Ῥωμυλέην τ' ἐξελέησε λύκον.
 Νῦν δ' ἀνθ' ὧν ἀπὸ σφῶν ἐπεπόνθησαν, ἐπὶ τὰ Βοῶται
 Ἐπὶ ὄρεσιν Ῥώμης ἴσ' ἀν' ἀποινα δόσαν,
 Χριστινὴν δὲ ἔπεμψαν, Ἀλαρίκου Τοτίλου τε
 Ὑβρεσι κάμπλακίης ἀντιτάλαντον δοκί.
 Καίρε τριῶν βασιλῆς, πάντων πόθος ἠδ' ἔρος ἰθύνων,
 Ἥ Χαρίτων ἔπεται πᾶς Ἀρετῶν τε χορός.
 Δεῦρ' ἴθι, καὶ καλὰ πάντα μετ' εἰρήνης ἀνάγοντι
 Ἀμμιν Ἀλεξάνδρω πιστὰ συνεργεῖ πάρει.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΟΣΣΙΝΟΣ,
 Ἐκ τῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἰησοῦ.

B Roma beatorum domus inclyta, quam dedit unam
 Omnibus armipotens urbibus esse caput.
 Quis tua stravit humo fastigia? Gallicus an te
 Hostili victam torruit igne furor?
 An ferus a Cannis tumida ruit Annibal ira
 Dardana Phœnissa tecta cremare face?
 An Nero nocturnos tibi subdidit ebrius ignes
 Trojannos ludens in tua busta rogos?
 Non sane: at gelida flaminas tibi Gotthus ab arcto

Immisit populus Marte favente ferox.
 Gothica Romanas fregerunt spicula turres,
 Gothorum Ausonias pertudit hasta fores.
 Sævus Alaricus, Totilæque ferocia diri,
 Arces in cinerem, Roma, dedere tuas.
 C Flevit ad hunc fumum summa Prænestis ab arce
 Fortuna, et tantum se nocuisse dolet.
 Ipsa etiam quamvis glaciali dura rigore
 Romuleæ damnis ingemit ursa lupæ.
 Ecce jugis septem septeni dona triones
 Sera, sed illatis æqua malis referunt.
 Compensantur Alarici Totilæque ruinae
 Christinae adventu; desine, Roma, queri.
 Salve, virgo trium domina, stupor omnium amorque
 Regnorum, virtus cui comes est et honor.
 Euge ades, et fessis requiem auxiliumque parante
 Rebus Alexandro, tu quoque confer opem.

PETRUS POSSINUS,
 E Soc. Jesu.

PETRI POSSINI PRÆFATIO.

Viduae Annæ Comnenæ amissum et misere deploratum virum Nicephorum Cæsarem Bryennium Eripideo velut quodam Herculis miraculo reddimus, dum Alexiadi Cæsari illius turturinis passim questibus acerba conjugis Cæsaris fata lamentanti (quod opus ante annos aliquot luci dedimus) Bryennianos nunc commentarios adjungimus, sæpe, multum, et merito Annæ ibi laudatos; et nobis Alexianæ historiæ illustrandæ studiosis vel eo nomine desiderabiles, quod ex iis Comnena et scribendi consilium, et argumenti genus, et scriptionis formam ac modum sese hausisse professæ non semel est. Nec tamen in hac quasi Alcestidis scena invidiose gloriosas mihi sumpserim mirifici Herculis partes: quippe cui potius in fabulæ tali Admeti persona conveniat alieno beneficio felicitis. Vivit Tolosæ, et utinam diu ac fortunatissime sicut dignus est, vivat, V. C. Antonius Dadinus Altaserra, prærogativa excellentium meritorum extra sortem et comparationum moras judicio illustrissimæ illius Academiæ allectus in amplissimum ordinem antecessorum, juris illic utriusque regius professor. Is ex me, quicum amicissime vivebat, cum sæpius confabulando cognovisset quanto desiderio tenerer antiquissimi codicis Alexiadis Annæ Comnenæ, quem a Jacobo Cujacio principe jurisconsultorum ad spem editionis olim traditum viro nobilissimo et eruditissimo Petro Fabro Sanjoriano, esse adhuc Tolosæ magna opinio erat; sed cujus in manu quæve in domo esset, frustra erat eatenus quæsitam. Cum, inquam, istius meæ curæ conscius, et propter amicitiam particeps esset, forte illi contigit, non modo in notitiam ejus hominis venire, penes quem is thesaurus asservabatur, sed et tantam ab eo iure gratiam, ut negare ipsi nihil posset. Impetrata igitur in paucos dies optatissimi mihi codicis usura cupidissime advolvit ad me ac totum inopinatisimo gaudio perfudit. Liber erat e charta lintea perantiquus, et manus transmarinæ, quem statim evolvens avidissime, in eo reperi libros quindecim Alexiadis Annæ integros, nec paucis locis ab eo exemplari unde nostra jam tum prodierat editio, diversos. Præfatio, quam ex Hæschelianis excerptis sumpsimus, deæta; sed exhibebat ejus bene longum opus, ἀνεπίγραφον, ἀνώνοτον, ἀκέφαλον; quippe cujus primum folium et operis titulum, et nomen auctoris, et initium præemii verisimiliter complexum, non comparabat. Non plus tamen uno folio dæesse, nota secundi numeri primo foliorum quæ restabant, præfixa monstrabat. Ex quo aliæ similiter pagellæ ad finem usque spissi codicis, suos invicem hærentes, et perpetua serie sine ullo hiatus continuatos numeros habebant figuris Saracenicis expressos. Quæsi anxie quid illa tandem essent Alexiadis tam verbosa prolegomena. Nec diu abfuit quin plane ac certo comperirem, esse ipsos αὐτόγραμμα commentarios Nicephori Cæsaris Bryennii tam propriis et illustribus characteribus ab Anna ejus conjugæ insignitos, ut agnosci visa primo sine nominatoris opera possent. Nimirum habemus ex Annæ præfatione, Bryennium rogatu Irenes Augustæ, matris Annæ, scripsisse opus, quæ complectebatur primordia Alexii, deinde Augusti; ejus scriptionis initium repetitum esse usque ab Romani Diogenis principatu; inde narrationem ad Botaniatis imperantis tempora ductam. Quam hæc omnia nostro huic unice scripto conveniunt, primum Irene Augusta nuncupata, deinde principium et suam narrationis iis exacte terminis colibente, quos designat Anna, postremo ubique dotes et virtutes Alexii tunc privati, postea imperatoris, studiosissime celebrante. Præterea quæ iuesse Bryennianis commentariis affirmat Anna, ea in hisce omnia comparent. Id uno alterove exemplo demonstrasse satis sit. Lib. 1, p. 9, de causis quæ Bryennium seniore moverint ad imperium adactandum, ita scribit: Τὸ μὲν ἔθεν καὶ ὅπως, οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν δηγεῖσθαι· φθάνει γὰρ ἡ τοῦ Καίσαρος συγγραφή τὸ αἴτιον τῆς ἀποστασίας ἐξιστορῆσαι. Hoc est: *Hujus incepti quæ causa quæve rationes fuerint, mihi non est necesse diligentius exponere: quoniam istum nobis laborem accuratus ea de re nostri Cæsaris commentarius occupavit.* Hæc plane digitum intendunt in librum tertium horum commentariorum. Ibi enim a sectione secunda ad decimam fusissime declarantur causæ quæ Bryennium moverunt ad imperium usurpandum. Paulo post Anna eadem de expeditione Alexii in Bryennium, hujusque clade, captivitate, et excæcatione breviter memorans, ait sibi necesse non videri ea diligentius cuncta persequi. Τὸ γὰρ ἀκριβές (inquit) τῆς ἱστορίας τὸν βουλόμενον μαθεῖν, ἐς τὸν Καίσαρα παραπέμπομεν. Hoc est: *Nam fusius et subtilius ista descripta qui nosse cupierint, eos ad Cæsarem remittimus.* Respiciunt ista manifeste lib. iv horum commentariorum, in quo a num 2 ad 18 hæc tota Bryenniani belli, et Bryennii calamitatis historia distinctissime minutissimeque traditur. Libro quoque Alexiadis x, p. 271, de prælio Isaacii Sebastocrætoris cum Turcis commisso prope Antiochiam, ita scribit Anna: Ὅπως δὲ τὸ λεπτομερέστερον ἐθέλοντε μαθάνειν, ἐξεται ἀπὸ τῶν τοῦ Κλεῖνου καίσαρος συγγραμμάτων διεντυχεῖν. De quo (nimirum prælio) qui distinctius scire volet, habet commentarios incliti Cæsaris quos consulat. Exstat indicatus his verbis locus in nostris hisce Bryennianis commentariis lib. ii, num. 29. Bryennium porro, licet indicium tituli codicis ms., ut dixi, defuerit, esse hujus operis auctorem satis clare ostenditur lib. iv, num. 15, ubi Bryennium seniore illum imperii candidatum commendans scriptor, deprecatur vulgarem invidiam.

atque exceptionem allegari solitam in fidem eorum qui de rebus propriis ad personas familiares ipsorum pertinentibus narrant. Quo satis significat istum, quem adeo extollit Bryennium, aut patrem, quod habet Zonaras, aut, ut Anna verius affirmat, avum suum fuisse. De quo vide, si libet, notas nostras ad num- 12 et 13 lib. iv horum commentariorum.

Per hæc ego abunde persuasus, esse istos omnino commentarios Cæsaris Bryennii, iis raptim exscribendis, pro angustiis concessi temporis, manum et animum applicui. In quo dulcissimi fratris mei et unanimi συνεργοῦ P. Claudii Makrait auxilio benevolo sum usus. Quoties enim ineluctabilis necessitas stylium et tabulas extorquebat, ille succenturiabat vicariam operam, ne circumscripti ad ejus codicis præcariam usuram spatii pars nobis ulla dilaberetur otiosa. Sic brevi exscripsimus opus illud totum et priusquam exisset præscripta dies, cum fide ac gratis debitis commodatum archetypum codicem clarissimo et officiosissimo viro reddidi. Contigit deinde meus liberior codicis ejusdem, insigni et hoc loco memorari digno beneficio incomparabilis et longe supra vulgarem modum prædicandi viri. Gullelmus etenim Pugetius, senatus Tolosani lumen ingens, paucis post illa, quæ modo retuli, mensibus convenit me; et isto ipso, quem quasi furtim antea videram, manuscripto libro de sævuli asseclantis manu sumpto: en hunc, inquit, codicem, quia tibi utilem et desideratum intellexi, mea pecunia redemptum do tibi donoque, ut tuus quam optimo jure sit. Tanta vis generosissimæ humanitatis in illo cæteris æque omnibus virtutibus et præclaris dotibus ad miraculum exulto heroe fuit. Cujus hac mire opportuna liberalitate mihi commoditas abundavit conferendæ jam editæ *Alexiadis* cum illo manu antiqua descriptio ejus exemplari; et ex ea collatione non modo lacunas editionis explendi omnes, sed diversas quoque lectiones facile bis mille in libri mei editi ora notandi. Atque ut nullam tam benevoli officii gratiam omittam, nec illud celabo: summum illum virum in conscientia meriti tanti tali mecum verecundia egisse, ut cum incidisset illi necessitas quædam revisendi quem donaverat codicis, non sustinuerit, me tum absente, illum e nostro, ubi reliqueram, Tolosano collegio reposcere, nisi prius me officiosissimis litteris rogato, ut ejus brevem usuram, postea restituendi, sibi concederem. Quare viderint qui post acerbissimum mox secutum illius immortalitate dignissimi viri funus librum istum inter ejus κερμήλια repertum hæreditaria possessione rite occupasse videri volunt, quo jure rem detineant manifeste alienam; quippe legitima donatione inter vivos ac testatissima τοῦ μακαρίτου quondam ejus domini beneficentia certissime translata in jus nostrum, de quo utique nihil cedimus.

Verum, ut ad nostrum Bryennium redeam, necessario proftendum hic est, fuisse illius et mendis inquinatissimam et lacunis non raris nec parum molestis interruptam in archetypo illo et unico codice scripturam. Unde satis sudandum mihi fuit in vera lectione conjecturis divinanda; plus etiam in vera scriptoris sententia, tolerabili saltem interpretatione declaranda. Nihil fere tamen ista necessitate immutatum est, cujus non constet lectori ratio in notis. At quancumque laboris illud abunde magnam pretium ducimus, quod historiam præclaram a teste magnam partem oculato, eodemque dignitatis atque auctoritatis summx, adeoque in ætatis illius sapientissimis habito, diserte sincereque conscriptam, nec parvam, ut speramus, Byzantinis Comnenianorum temporum rebus lucem affusuram, in publicum usum edimus.

TESTIMONIA VETERUM DE CÆSARE NICEPHORO BRYENNIO.

Anna Comnena in Præfatione Alexiadis :

Ἔμοι ἀνὴρ ἐγένετο κατὰ νόμους συναφθεὶς ὁ Καὶ- A
σαρ Νικηφόρος, εἰς τὴν τῶν Βρυεννίων σειράν ἀνα-
γόμενος, ἀνὴρ καὶ κάλλους ὑπερβολῆ, καὶ συνέσεως
ἀκρότητι, καὶ λόγων ἀκριβεῖς, μακρῶ τοὺς κατ'
αὐτῶν ὑπερβάλλων. Θαῦμα γὰρ ἀντικρυς καὶ ὀρώμε-
νος καὶ ἀκρούμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

Maritus mihi fuit legitimo ritu conjunctus Nice-
phorus Cæsar, generis seriem ad Bryennios refe-
rens, vir et formæ præstantia et consummatione
prudentiæ et perfectione doctrinæ longe supra om-
nes, qui tunc erant, antecellens, miraculum prorsus
oculis videntium auribusque auscultantium offe-
rens, etc.

Alibi sæpe in sua Historia eadem Anna Bryennii ejusdem cum summa laude meminit.

Zonaras tomo III Annalium agens de Alexio Augusto post Constantini Porphyrogeniti, cui desponsata Anna ejusdem Alexii primogenita fuerat, ante nuptias mortem, alium sponsum eidem filix sua dante :

Νυμφίον ἕτερον ἐπ' αὐτῇ εἰσφύλασσε τὸν μεῖζον
τῶν υἱῶν Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου· ὃν ὁ λόγος

Sponsum alterum ei ascivit maximum natu filio-
rum Nicephori Bryennii, quem superius retulimus

in conatu imperii usurpandi captum et excæcatum. **Hunc, cum ei filiam uxorem daret, titulo pauhypersebasti honoravit.**

προέφηνε τῇ τυραννίδι ἐπιχειρήσαντα καὶ ἀλόντα καὶ πηρωθέντα τοὺς ὀφθαλμούς. Τούτῳ τὴν θυγατέρα ταύτης κατεγγυήσας τετίμηκε τὸν ἄνδρα παυπερσεβαστον.

Paulo post idem Zonaras :

Bryennii Cæsaris magna erat potentia, ac jam vulgo celebre, illius nutu in regia geri omnia; quare omnes ad eum se conferebant juris dicendi et pro imperii auctoritate sententias ferendi potestate præditum. Erat autem et ipse studiis doctrinarum deditus. Paulo post hoc rerum suarum statu Cæsar omnium linguis celebrabatur.

Βρυεννίῳ τῷ Καίσαρι πολλή τις ἦν ἰσχὺς. Καὶ δι' ἐκείνου πᾶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις οἰκονομούμενον ἐκπεφώνητο. Διὰ καὶ πάντες ἐκεῖνῳ προσήεσαν, καὶ δικάζειν αὐτῷ ἐπιτέτραπτο, καὶ βασιλικῶς ἐθεμεστευσαν. Ἦν γὰρ καὶ λόγοις προκείμενος ὁ ἀνὴρ... οὕτω δ' ὡς εἴρηται τῷ Καίσαρι τῶν πραγμάτων συνεχθέντων διὰ πάσης ἦν γλώττης ἄδόμενος ὁ ἀνὴρ.

Nicetas Choniates initio lib. I, referens conatum Irenes Augustæ in promovendo ad successionem imperii genero Bryennio et filio Joanne ab ea excludendo, sic scribit de eadem Augusta.

Aliquando etiam Bryennium per occasionem summis laudibus celebrabat, ut et eloquentissimum et rebus gerendis aptissimum et liberalibus artibus, quæ animi ad virtutem informent et ad imperium rite gerendum et tuendum maximo adjumento sint, eruditum.

Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ λόγου πρόφασιν τὸν Βρυέννιον παρεισφύρουσα παντοίοις αὐτὸν ἐπαινοῖς κατέστειφεν, ἅτε εἰπεῖν ἰκανώτατον καὶ οὐκ ἐλάττωνα διαπράξασθαι, καὶ μαθημάτων ἐλευθερίων μεταλαχόντα βυθμίζειν τὸ ἦθος εἰδότην καὶ πρὸς βασιλείαν ἀδιαλώδητον οὐ βραχέα συναιρομένων τοῖς ἄρχειν μέλοισιν.

Idem Nicetas, narrata Alexii morte, refert conspirationem multorum Bryennium, repulso Joanne Alexii filio, ad imperium evahere studentium :

Bryennio se omnes adjunxerunt, eique imperium detulere, ut et liberalibus erudito disciplinis et regia forma conspicuo.

Τῷ Βρυεννίῳ (inquit) πάντες προστίθεται καὶ παραχωροῦσι τούτῳ τῆς βασιλείας, ὡς λογικῶν ἐκ μεθέξει ὄντι παιδεύσειω καὶ εἶδος τυραννικὸν προκαίνοντι.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΤΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΒΙΒΛΙΑ Δ' (α).

NICEPHORI BRYENNII

HISTORIARUM LIBRI QUATUOR.

ARGUMENTA.

PRÆFAT. Scopus est ostendere Alexium, cum imperium Botaniatæ ereptum sibi sumpsit, jure id fecisse. Narratur rebellio Botaniatæ in Michaelem Ducam. Conatus Alexii in promovendo ad imperium Constantino Duca Michaelis fratre, et alio Constantino Duca Michae'is filio. Machinationes in Alexium variæ. Periculis objectus malo dominantium animo ex his gloriam auget. Insidias invidorum occupando imperio prævertit. Constantinum puerum in consortium imperii et spem successionis vocat. Cujus impulsu hæc scriptio suscepta, quodque ejus consilium ac forma.

Petri Possini notæ.

(a) Edit. Paris. 1661, ΥΑΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΕΙΡΗΝΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΑΝ. **MATERIA HISTORIÆ AD IRENEM AUGUSTAM.** Hunc titulum ope-

ris, inquit Petrus Possinus, etsi in fronte libri, ut dictum est, acephali legere non potuimus, nos confinitimus ipsi nos tamen, sed ex auctoris loca

LIB. I. Manuel Comnenus filios moriens commendat Basilio Augusto. Is eos educari optime curat. His adultis magistratus et uxores dat. Major natu eorum Isaacius imperator fit. Transfere imperium in Joannem fratrem vult. Hoc recusante Constantinum Ducam promovet, ipse fit monachus. Constantinus Ducas juste administrat imperium annis septem. Ejus mors, itemque Joannis Comneni, quinque filiis, tribus filiabus relictis, quæ Michaeli Tarontia, Nicephoro Melisseno, et Constantino Diogeni filio collocantur. Manuelis et Isaacii prima militia. Alexii mira indoles. Diogenes ad imperium evehitur. Initium belli Turcici. Origo Turcorum. Saracenorum imperium late patens discordia turbatum. Muchumet Persis, Medis et Abritanis imperans auxilia Turcorum petit. Eorum ope vincit Babylonios. Sed in Indos movere volens deservit a Turcis in eum rebellantibus. Decem duces contra eos missi fugantur. Ipse Muchumetes ab illis praelio vincitur, quo ipse cecidit. Turci evocantur in Persidem. Strangolipes dux eorum fit sultanus. Patricius Stephanus Medias præses Turcos temere lacessens vincitur. Turci Mediam invadunt. Manuel a Chrysoculo Turco capitur, sed eum incitat ad transfugium a sultano. Manuel moritur. Diogenes expeditione suscepta in Turcos Alexium ad matrem remittit. Diogenes imprudenter bellum ministrans, et ab adulatoribus decepsit vincitur a Turcis et capitur. Joannes Cæsar, hoc audito, fratris filium Michaellem Ducam ad imperium evehit, Eudocia ejus matre in ordinem redacta. Sultanus Diogenem honorifice habitum dimittit liberum. Is Amasiam cum exercitu occupat. Andronicus eum acie vincit. Chutatarius Diogenem juvat. Michael pacem cum Diogene frustra tentat. Anna Comnenorum mater cum filio in exsilium pellitur. Andronicus iterum Diogenem vincit et capit honorificeque tractat. Sed is excæcatur Michaelis jussu, et paulo post moritur.

LIB. II. Comneni revocantur ab exsilio. Nicephori in logothetam promotio. Ejus odium in Cæsarem, qui ab aula recedit. Isaacius Comnenus contra Turcos. Urseus cum Francis a castris Romanis recedit. Isaacius a Turcis vincitur et capitur. Eruptio Alexii e castris. Fuga militum Romanorum. Alexius Theodoti consilio servatus, pecunias parat ad redimendum fratrem. Quem jam liberatum Anycræ reperit. Isaacius cum Alexio obsidentur in domo rustica a Turcis. Sapientia et fortitudo Alexii ea occasione monstratæ. Duorum Alanorum fortia facinora. Reditus in urbem et laudes Alexii. Urselius regiones Romanas incursum. Logothetæ molitiones in Joannem Cæsarem, quem cogit expeditionem suscipere contra Urselium, a quo circumventus partim transfugio, partim fuga suorum vincitur et capitur una cum Andronico filio graviter saeco. Filii duo Andronici dati obsides pro eo fugam tentant, qua unus tantum elabitur. Alterius pædagogus in gravissimis suppliciis fidem arcani servat. Constantini alterius Cæsaris filii subltamors. Joannes Cæsar imperium ambit suadente Urselio. Sed ne id occupet impeditur a Turcis a logotheta in auxilium Michaelis vocatis, a quibus Cæsar et Urselius capiuntur. Urselius pretio soluto liberatur. Cæsar a Michaele redemptus fit metu monachus. Urselio iterum infestanti terras imperii Palæologus oppositus vincitur. Alexius contra Urselium missus eum ad inopiam redigit, et ope Turcorum capit, ejusque executionem simulat. Amasenerum seditionem seclat. Arces ab Urselianis occupatas recipit. Deceano incolumem Urselium ostendit. Excipitur a Maurece. Turcos fugat. A naufragio liberatur ope Delparæ. Benevole excipitur ab imperatore. Urselium benigne tractat. Isaacius dux Antiochiæ creatus artificio magno Æmilianum patriarcham Antiochia excludit, et ire Constantinopolim cogit. Seditio Antiochenorum in Isaacium ab eo compressa, qui mox a Turcis prælio vincitur et capitur.

LIB. III. Andronicus Cæsaris filius moribundus. Occidentales regiones a Slavis, Scythis, Chorobatis et Dioclenibus turbantur. Michael Bryennium imperii collegam assumere cogitat. Impeditur ne faciat a Drungario Constantino. Bryennius Slavos domat, Ilyrios acie vincit, mare piratis purgat, fit exosus imperatori obtreactionibus inimicorum. Irritatur eo cognito. Basilacus cum fratre Bryennii ab imperatore aversi turbas moliantur. Sicarius Bryennio submissus deprehenditur. Cæsar filiam Andronici sui filii Alexio Comneno conjugem offert. Ea res licet a multis disturbata, perlicetur ad exitum. Bryennius diu reluctatus, tandem imperium usurpat. Patricii Bryennii ejus filii audax facinus et felix. Joannes Cæropalata a Bryennio cum exercitu Constantinopolim missus, gratiam et studia civium perdit. In incendium suburbii. Constantinopolis oppugnatur defendente Alexio. Bryenniani obsidionem solvunt et Scythias primum victos sibi adjungunt. Botaniates rebellat, frustra obstante Melisseno. Turcorum in ipsum conductorum insidias vitat, et illi pecunia delinitis Nicæa potitur, ibique acclamatur imperator. Constantinopoli conjuratur in imperatorem. Qui Alexii consiliis rejectis imperium abdicat, fit monachus, et metropolitæ Ephesi. Constantinus ejus frater imperio recusato Botaniatæ se subjicit. A quo et Alexius recipitur in amicitiam. Botaniates suadente Cæsare Mariam Michaelis viventis conjugem, ipse bigamus et uxorem habens ducit. Logotheta ab Urselio proditus deditur Botaniatæ, exsilio mittitur et occiditur.

LIB. IV. Botaniates ærarium exhaurit inconsulta prodigenta. Legatio ad Bryennium artificiosa et inutilis. Expeditio Alexii in Bryennium. Aceps prælium in quo, Alexio defectum copiarum virtute ac consilio supplente. Bryennius vincitur et capitur. Ejus excæcatio. Alia Alexii expeditio in Basilacem. Qui castra Alexii noctu invadit, et postridie vincitur, fugit, obsidetur, vincitur deditur et excæcatur. Isaacii Comneni reditus Antiochia et gratia apud imperatorem. Rebellio Melisseni Nicephori Turcorum auxiliis subnixi. Alexius expeditionem in eum sibi delatam recusat. Joannes eunuchus ejus loco mittitur. Nicæam oppugnat. Recedere cogitur. Periculum exercitus insequentibus Turcis. Georgii Palæologi ea occasione præstans virtus. Ejus in eunuchum beneficia insignia. Hujus vicissim in eum maleficia immanissima.

Petri Possini notæ.

conjectura emendato sumpsimus. Legebatur in archetypo codice sub finem præfationis in hunc modum: Ταύτη τοι καὶ ὅλη ἱστορία δνομα ἔστω τῷ λόγῳ. Nos rescripsimus Ἰστορία, nemine, ut opinor, non probaturo. Porro ὅλη ἱστορία commentarios Latine reddimus, sententiam secuti potius quam verborum sonum. Notum enim commentarios vocari monumenta rerum gestarum scripture perfunctoria congesta, ut aliquando justæ historiæ scriptori materiam suppedient. Ex Anna Commena discimus rogatu Irenes Augustæ Bryennium suos commentarios scripsisse. Porro eam, quam hac præfatione alloquitur hic scriptor, injunxisse sibi istam operam horum commenta-

riorum digerendorum, ipse disertè profitetur. Unde lectori, qui *Alexiadem* Annæ præterea cognoverit, certo persuadet, hanc commentariorum Bryennianorum nuncupatoriam ad Irenem omnino Augustam Annæ matrem et Alexii conjugem fuisse scriptam. Nec abhorret ab hac sententia quod eam cui scribit compellens suam mentem et intelligentiam vocat; innuit enim, quod aliunde compertum nobis est, nempe ex *Alexiade* Annæ et e Nicetæ Choniatæ *Historia*, se multum detulisse consiliis Irenes Augustæ socrus suæ, et ejus suasionibus obtemperare, ac judiciis morigerum se præbere consuevisse.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

PRÆFATIO.

1-5 Ex Orientali limite et hic rebellat contra eum, satisque se confirmatum sentiens imperium usurpat: ingrati vicem Michaeli Augusto rependens præfecturæ regionum et copiarum Orientalium, ipsi prius, ut dictum est, non vulgari amoris fiduciaque pignore delata. Nimirum eo istam factio quædam abripuit, coitione facta conspirantium pravorum quorundam capitum: a quibus quæ honesti quæve officii vis sit ac ratio penitus ignaris, frustra expectes, ut fidem quibus debent præstare ac repræsentare integram in animum unquam inducant suum. Accommodavitque se haud ægre cupiditatibus istorum popularis levitas, more suo, ratione ac jure posthabitis, novitati temeritatique se indulgens; ut ingenia esse solent hominum ad scelus haud paulo quam ad fas æquumque promiora. Sic Botanitates in imperium evehitur; alias ille quidem prudens habitus manumque promptissimus, tunc tamen velut ex primævo igne nihil nisi cinis reliquus; ita ille vir æter, ille strenuus in hoc scene languido gelide res cunctas administrante quærebatur, ut facile constaret has ejus, qualescunque fuissent olim, tum certe clavo imperii torquendo nequaquam pares manus esse. Quæ tamen manus cum 6 sceptra principatus arripuissent, sic-

[P. 1] Ἐκ τῆς ἐφ᾽ αὐτοῦ ἀποστατεῖ κατ' αὐτοῦ καὶ ὑπερισχύσας τῆς βασιλείας ἐπιλαμβάνεται, τῆς ἐγκειρισμένης αὐτῷ, καθὼς εἰρηται. [P. 2] στρατηγίας τῶν ἀνατολικῶν ἀμοιβῶν πονηρὰν τῷ ἐγκειρισάντι ἀντιδοῦς, κισθῶν τινῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν ἀγκυρῶσαντων παντάπασιν καὶ μηδὲ πίστιν ἐρῶν συντηρεῖν μαθόντων, οἷς ταύτην ἐπὶ φεῖλον, εἰς ταύτῃ συνελθόντων γνώμης καὶ συμπνευσάντων, καὶ τοῦ δήμου παντὸς ἀλογίστως οὕτω τῷ ἐκείνων θελήματι παρακολουθήσαντος. Ἄει γὰρ ἐν ἀνθρώποις ἢ κακία μᾶλλον ἢ τὸ ἀγαθὸν πλεονεκτεῖν. εἶθε· φιλεῖ δὲ καὶ ἄλλως τὸ πλῆθος ταῖς τοιαύταις χαίρειν μεταβολαῖς. Οὕτω τοίνυν ὁ Βοτανιότης εἰς τὸ τῆς βασιλείας ὕψος ἀνάγεται, ἀνὴρ συνετὸς μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἱκανώτατος τῇ χειρὶ, γῆρα δὲ ἄλλως καὶ χρόνῳ κατειργασμένος, καὶ τὸ περὶ τὴν ἐξουσίαν πάσαι καταλύσας φιλότιμον, καὶ μικροῦ πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ ἀφηρημένος ἐνέργειαν, καὶ πρὸς τὸ τῆς βασιλείας ὕψος μὴ ἐπαρκῶν. Τοῦτου τοίνυν τῶν τῆς βασιλείας σκῆπτρον ἐπιλαβομένου καὶ προτετιμημένου τοῦ φυσικῶς ἐπὶ ταύτην δικαιουμένου (ὁ τοῦ Δούκα Μιχαὴλ οὗτος; ἦν ἀδελφός, Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος) ὁ δηλωθεὶς Κομνηνὸς Ἀλέξιος συνδιδόν τὸ τοῦ πράγματος ἀποπῶν, ὡς οὕτε ὁ τῆς βασιλείας δίκαιος (1) κληρονόμος ἐπ' αὐτῇ δεδικαίωται, οὕτε [P. 3]

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(1) Ὁ τῆς βασιλείας δίκαιος. Etsi nobilitas generis rerumque præclare gestarum gloria et animi corporisque dotes ad plurimum apud Byzantinos ad supremam adipiscendam dignitatem gradum videantur fecisse, sæpe tamen legere est mediocris vel etiam infimæ sortis homines et fortunæ, ut hæc dicam, fetus, posthabitis non paucis, quibus ex jure debebatur, ad id fastigii non semel evectos. Et sane non admodum proclive est decernere, cui reipublicæ administrandæ seu monarchiæ potius speciei tribuendus sit Orientalis principatus. Neque enim electione vel successione ex legibus aut recepto more fere unquam delatus fuit, imo ex utraque imperandi ratione constitit, legitima nimirum et quæ hereditatis successione cernitur monarchia et quæ populi vel optimatum consensu ex suffragiis defertur. Erunt fortasse qui felicioræ conjectura harum neutri censeant ascribendum: quod certe magis probem: cum fere semper aut militari plausu aut incondito plebis tumultu, nulla habita generis vel legitime electionis ratione, potentioribus delatus aut ab iis usurpatus tradatur. Verum cum ad consequendum imperatorum dædema non modicum præstiterit præsidium natalium sceleris, id etiam in confesso esse debet, ad familiam et posteris illud asserendum plurimum momenti

ipsam imperii contulisse possessionem. Quamvis enim ex præscripto liberis posterisque nullum esset ad paternam, avitam, aut familiarem dignitatem consequendam jus definitum, haud temere tamen discedebatur a stirpe Augusta: quam præterea, cum cæterisquin, hæc innotetis imperatoribus, universa penes illam remaneret supremæ dominationis auctoritas, a possidentium manibus avellere nec promptum nec tutum erat. Sic imperasse diu Constantinopoli et Trapezunte per longam satis generis seriem Comnenos legimus, quorum gens præclara adeo et illustris habita est, ut qui deinceps Constantinopoli imperii clavum tenuerunt Augusti, Comnenicum identidem cognomen sibi arrogarint familiarique suæ admiscuerint cognominibus, quo jura ad imperium ex usurpatione aliundeve sibi quæsitæ veluti ex Comnenicæ familia, cujus ex diutina possessione esse videbatur, legitima successione firmarent. Cum igitur Constantinopolitanum imperium neque ex consanguinitate neque electione, sed ex quodam ex utraque misto jure deferretur, magni tamen fuisse constat momenti ad illud consequendum aut sane ad usurpationem, legitime successione velo obtegendam, paternam et familiarem hereditatem. Hujus certe speciei et jure Alexium socerum a violenta sceptri occupatione

μνήμη τις γέγονε τοῦ δικαίου τῆς βασιλείας τοῦ προ-
 δεβατλευκότο; θεῖου αὐτοῦ τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ,
 εἰς ὃν πάντων συνέδραμεν τὰ θελήματα καὶ ὃν πάν-
 τε; ἐκόντες εἰς τοὺς τῆς βασιλείας ἀνήγαγον ἄξιος
 καὶ τοῦτω κυριεύεσθαι εἶλοντο, ὥστε τινὰ τῶν ἐξ
 ἐκείνου τῆν τοῦ γένους ἐκόντων σεβρὰν δικαιοῦτερον
 εἰς τοῦτο λογίζασθαι, ἡγαλλεν, ἐδυσφόρει, παρεζή-
 λου τὸ δίκαιον ὄρων ἀθετούμενον, καὶ οὐκέτι φέρειν
 εἶχε τὸ συμπεσόν. Κἄν γὰρ καὶ τὸ οἰκεῖον θέλημα (b)
 συνιστῶντες οἱ τῆνικαῦτα παραδυναστεύειν λαχόντες
 τῆν μὲν ἀπόλειαν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὡς οὐδὲν
 ἐλατίζοντο, τὸ δὲ πρὸς τῆν αὐτῶν μόνην θεραπείαν
 ἐπεὶ ἔγοντο, ἀλλ' ἐκείνος; τῆν καρδίαν νυττόμενος καὶ
 τὸ τῆς ψυχῆς δεικνύ; εὐγενὲς οὐκ ἠνείχετο τοῖς οὕτω
 διαπραττομένοις ἐφρυσχάζειν καὶ τὴν ἐπὶ τῆ βασι-
 λείᾳ δικαιούμενον καθορᾶν ἐτέρῳ μὴ δικαιουμένῳ
 ὑπεραττόμενον. Ὅπως μὲν οὖν ὁ Κομνηνὸς τῷ ἀδελφῷ
 προσηγέθη τῷ Δούκα, [P. 4] καὶ τοῦτου ὑπὸ τῆ
 οἰκειᾷ δυνάμει τε (c) καὶ συνάρσει ἐγκαθιδρῦσαι τῷ

A que prælatus in imperii successione homo prætatus
 alieni generis Ducæ fratri Constantino Porphyro-
 genito fuisse, juveni, qui consanguinitatis præro-
 gativa naturale jus ad supremam potestatem velut
 ad familiarem hæreditatem afferebat domo: conco-
 quere talium inconvenientiam actorum Comnenus
 Alexius haud poterat, secum assidue reputans,
 quam iniqum indignumque esset dejici ex spe
 proxima designatos ab ipsa natura candidatos
 summi honoris, et non solum familie regnantis tot
 capitibus diademati gestando idoneis numerose
 nullam haberi rationem, sed ne mentionem quidem
 aut respectum esse ullum juris ad imperandum
 genti Comnenæ competentis ex eo tempore, quo
 B Isacius Augustus Comnenorum nunc viventium
 patruus adeptum suffragiis concordibus, nec minori
 approbatione cunctorum gestum principatum in
 Ducas ultro transmiserat. Ex quo erat consequens,
 si casus aut tempus incidere, quo genti Ducarum

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

purgare conatur hoc loco Bryennius, dum con-
 tendit illud capessere renuentibus ducis, aut abro-
 gata iis a proceribus potestate, ad Comnenos
 hæreditatem veluti legitimam delabi debuisse. Ve-
 nium si ad Comnenos devolutum fuit imperium,
 quod ortus ex ea gente Isacius id tenuerit, secun-
 dogenitus Alexius primogenito Isacio sebastocrato-
 ri fratri præferri non debuit: si ex Ducarum
 affinitate præferant quibus justiori longe titulo
 debebatur, iique Porphyrogeniti seu Porphyrogeni-
 tæ, id est post adeptam a parentibus dignitatem
 nati, quibus ex jure deberi videbatur. Id ut diluat
 C Bryennius, opponit primogeniti Isacii fratris con-
 sensum, et a Constantino Michaelis Ducæ imperato-
 ris fratre recusatum, Constantino denique, Mi-
 chaelis filio, ex ætatis defectu abrogatum imperium.
 Sed hæc mera esse signa quis non videt, cum
 Alexiam constet imperium arte et in suas allectis
 partes proceribus et militibus consecutum, et ad
 illud firmandum tum demum ejusmodi in medium
 post adeptam dignitatem adductas rationes? Contra-
 riis et oppositis prorsus usus videtur Alexius
 Angelus, qui cum Isacio fratri per summum nefas
 eripisset imperium, quo scelestam quoquomodo
 teneret usurpationem, hæc se unica defendit rati-
 one: illud nempe per electionem a proceribus
 solitam deferri, non per successionem, nisi super-
 esset qui post adeptam dignitatem esset in lucem
 editus. Ita pro libitu quas sibi magis rebantur pro-
 futuras, tanquam arreptæ tyrannidis velamenta, in
 medium afferbant rationes, quas præterea rerum
 præteritarum exemplis firmare haud agre poterant,
 cum nullum unquam ad consequendam imperato-
 riam dignitatem certum fuerit jus definitum. De
 Alexio Angelo audiendus Innocentius III, PP. l. v,
 epist. ad eundem Alexium: *Ex parte insuper tua*

*celitudinis adjecerunt, quod Alexio filio Isachii
 Angeli quondam imperatoris, qui ad Philippum
 ducem Sueviæ accessit, ut imperium contra te ipsius
 possit auxilio obtinere, favorem nullatenus præsta-
 remus, quia imperium non debet ad eum aliqua
 ratione devolvi, cum illud non per successionem, sed
 per electionem nobilium conferatur: nisi forte geni-
 tus esset post adeptum fastigium imperatoris digni-
 tatis, quod nunquam idem Alexius poterat allegare,
 cum priusquam pater ejus esset in imperatorem pro-
 motus, natus fuerit: et quia pater ejus tunc privata
 erat persona, in imperio non poterat sibi jus aliquod
 vindicare. Cum igitur per nefandas artes, per
 cædes et parricidia, et cujuslibet generis maleficia,
 ad istud procherentur culmen Orientales Augusti,
 quid mirum si Deus non supremam modo impera-
 toris dignitatis auctoritatem et titulum transtulit
 ad Occidentales, sed et universum, quod sceleribus
 quærebatur et administrabatur imperium, mutuis
 invicem dissidiis et barbararum gentium irruptio-
 nibus labefactis ac tandem dissolvi permisit.
 Glaber Radulfus l. II Hist. Franc., c. 4: *Constat
 igitur ab anterioribus illud principale totius orbis
 imperium fuisse divinum, scilicet ut quemadmodum
 universæ Latinitatis Roma gerere deberet principa-
 tum, ita Constantinopolis tam Græcorum speciale
 caput in transmarinis Orientis partibus, quam cæte-
 rorum. Sed dum semel in se novit dispertiri, postmo-
 dum paulatim pars utraque usitatus didicit minui:
 videlicet donec contingeret illud coarctari præliis, ut
 foret brevius, et istud appeteret moderari extraneis.
 Et quoniam magis contingebat tyrannide imperare,
 quam vel liberali pietate, vel originali propugine,
 idcirco par erat talium contumaciam cum sibi sub-
 ditis, crebris infestationum plagis alterere.**

Petri Possini notæ.

(b) Κἄν γὰρ καὶ τὸ οἰκεῖον θέλημα, etc. Videtur
 desse aliqui; quod in interpretatione divinando
 supplere conati sumus.

(c) Hæc sic legebantur in ms. ὅπως μὲν οὖν ὁ
 Κομνηνὸς τῷ ἀδελφῷ προσηγέθη τῷ Δούκα, καὶ
 τοῦτου ὑπὸ τῆ οἰκειᾷ δυνάμει τε, etc., quæ esse de-
 pravatissima nemo negaverit. At tolerabile fuerat
 si grammaticæ vitium solius esset. Nunc nisi resti-
 tuatur hic locus eum circiter in modum, eumque
 in seipsum, quem et rescribendo et interpretand.)

expressimus, hæc verba labem in historiam inferunt
 et confusionem maximam. Per ea enim conflantur
 in unum duo Constantini Ducæ ambo Porphyro-
 geniti; quorum unus Michaelis Augusti frater fuit,
 alter filius. Horum ὁμωνύμια ne fraudi nobis sit
 in decursu operis, hic semel accurate astruenda
 est distinctio eorum. Primum omnium constat
 Constantini Ducæ, qui Comneno Isacio in im-
 perio successit, filium fuisse Constantinum ult-
 mum e tribus, patre jam imperante natum, matre

regnum abrogaretur, aditum non dubium Comnenis aperiri caduce majorum hereditatis repetendæ vindicandæque. His, inquam. susque deque habitis cum cerneret per fas æquumque spectum passim et abjectum, per jura et legitima omnia violata calcataque libere grassari, palamque exsultare licentiam paucorum improborum, qui temere ad propriam libidinem orbem rei publicæ converterant: ringebatur videlicet ac disruciebatur animo. Et quæquam qui rerum potiebantur astuti homines utrunque nihil pensi habebant rationes sibi, ac spes privatas detrimento, imo exitio publico conficere, non omittebant honesta tectoria fœdis factis obtendere, et cum alios blando sermone delinire magnates, tum Comnenis, a quibus sibi præcipue timebant, fucum facere officiis verborum et simulatione obsequii enixe contendebant: haud tamen circumveniri se acer animus insidiosus sinebat artibus, pungebaturque ille semper alte demissus in pectus nobile scrupulus, ac stimulis arcanis admonebat excitabatque fortem virum ne acquiescere tantæ rerum confusioi sustineret: flagitiosum latrocinium, quo nihil minus quam imperium orbis terrarum legitimis extortum dominiis, servis condonabatur, tacito velut quodam ignavæ patientiæ suffragio comprobare videretur. Quam vero hunc ille animi sui sensum jam tunc non presserit abjecto metu aut dissimulaverit, sed fiducia facere docebat, liberrime præ se tulerit: fiducia facere docebat, liberrime præ se tulerit: documento esse possunt, quæ palam isto ipso artiferuntur, et in confesso apud prudentes sunt, nec nescire quisquam potest gesta in luce meridiana, nisi si quis lethæum (quod aiunt) poculum hauerit. Adiit scilicet tunc Alexius primo Constantinum Michaelis imperatoris fratrem: deinde Augusti ejusdem filium quoque Constantinum et hunc vocatum adiit: utrique non consilium modo imperii su-

Α τῆς βασιλείας θρόνον ἐσπούδασε, θεὸς αὐτῷ τοῖς ποσὶ καὶ τὰ φοινικοθαφῆ πέδιλα καὶ ἀπάγων τούτων εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ὅπως τούτων ἐν ταῖς λεωφόροις διερχομένων στόμα ἐν γεγονότες ὁ ἔθνος μὴ θέλειν ὑπ' αὐτοῦ βασιλευέσθαι τρανώς ἐξεβόησαν, καὶ ὅπως καὶ ῥηθὲν παίδιον πρὸς τὸν θρόνον ἠλλογιᾶσαν καὶ τοῖς τοῦ δήμου λόγοις ἐκδειματωθὲν τὴν ψυχὴν ἐπίσχετο τῆς τοιαύτης προθέσεως (κατεδυσώπει δὲ καὶ τὸν Κομνηνὸν αὐτῆς ἀποσχέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλεόν τοῦτον παραδιάζεσθαι) — ταῦτα καὶ ἐν στόμασι πᾶντων κεῖται, καὶ ὠμολόγηται παρὰ τοῖς εὖ φρονούσι καὶ ὅσοι μὴ τοῦ τῆς λήθης πόματος ἐκπιόντες ἀμνημονες τῶν γενομένων εἰσίν.

Petri Possini notæ.

Eudocia, ex qua idem Constantinus duos jam alios ante imperium viros susceperat, Michaelē, qui postea regnavit, et Andronicum. Hoc diserte docet Joannes Scylitzes curapolata in Vita ejusdem Constantini Augusti pag. 818 edit. reg. Mortuo Constantino Eudocia ejus uxor communiter cum tribus liberis adhuc parvis septem menses imperat, ibi l. pag. 822. Hinc Romanus Diogenes ab Eudocia in conjugem et in imperatorem eligitur, redactis pueris in ordinem. Ex quibus tamen Andronicum (qui secundo genitus videtur fuisse, cum secundo loco nominetur a Scylitze) Diogenes idem sibi successorem designat in expeditione, si quid ipsi humanitus contigisset. p. 824. Deturbato et solio Diogenē opera maxime Joannis Cæsaris, qui frater Constantini Ducis Augusti fuerat, Michael Ducas Constantini frater natu maximus imperium suscepit pag. 845. Hic toto imperii sui tempore Constantinum fratrem suum suspectum habuisse, et custodia detinuisse traditur inferius ab hoc nostro Nicephoro Cæsare l. III, cap. 22, ubi sic loquentem Alexium Comnenum Botaniatæ de Constantino Michaelis fratre inducit: Οἶδας, ὦ ἀριστε βασιλεῦ, ὡς ὁ Πορφυρογέννητος οὗτος, ἐγκρατοῦς ὄντος τῆς βασιλείας τούτου τοῦ ὁμαίμονος, οὐδὲν τι πέπονθεν ὑπ' ἐκείνου χρηστὸν, ἀλλ' ὡς ἐν εἰρκτῇ καθειργμένο· ζοφώδη οἶχη τὴν ἅπαντα βίον. νῦν οὖν ἐπιτίδας ἔχει χρηστὰ, etc. Hoc est: Scis, optime imperator, hunc Porphyrogenitum imperii fratris sui nullum fructum cepisse, neque enim ab illo ullo beneficio affectus est: sed potius tenebrosa custodia detentus, obscuram et miseram vitam omnem egit hactenus, etc. Hac commendatione Alexii gratiam nonnullam apud Botaniatæ Constantinus nactus, ab eo præfectus est dux exercitui contra Turcos misso, ut tradit Scylitzes in Botaniatæ pag. 866. Qua occasione ambitiosus juvenis cupide usus, imperatorem ab exercitu se proclamari curat Chrysopoli: sed paulo post a suis proditus detondetur, itque monachus, ac deportatur in insulam. Postea etiam

B dicitur presbyter factus. Auctores Scylitzes et Zonaras in Botaniatæ, ille pag. 867, hic 252, edit. Bas. Atque hic finis hujus Constantini fuit; nec ejus amplius ulla mentio in nostris hisce historiis habetur. Alter autem Constantinus Michaeli Ducæ ex Maria Alana natus est. Clare id docet Zonaras in Michaelē pag. 229: Γιοῦ δὲ τεχθέντος αὐτῷ ἐκ τῆς ἐξ Ἀλανῶν Μαρίας, ἦν καὶ βασίλισσαν ἔστρεψε, Κωνσταντῖνον αὐτὸν ὠνόμασεν ἐπὶ τῷ πατρὶ, καὶ βασιλικῶς ἐταμίωσεν. Nato sibi filio ex Maria Alana, quam et Augustam coronavit, Constantini patris sui nomen imposuit, eumque regio diademate insignivit. En Constantinus ex Maria Alana et quidem jam coronata, Michaeli jam imperanti nascitur, inde et ipse Porphyrogenitus nuncupatus. Cui adhuc infanti pater despondit filiam Roberti Calabriae ducis, quam et jam tum adducendam Constantinopolim curavit, et mutato ejus priori nomine appellavit Helenam, ut tradit consequenter Zonaras, et Anna fuse deplorat multis locis Alexiadis, præsertim l. II; denique ubi Anna ipsa Alexio nata est, desponsata fuit eidem huic Constantino puero in spem imperii nutritio, imo jam imperii consorti; diremptumque id conjugium ante nuptias Constantini sponsi morte immatura fuit, ut Nicephorus mox docet; a quo item habemus sponsalia Constantini ejusdem cum Anna, quorum ipsaclare non meminit. Confirmat idem Scylitzes et Institutio regia Theophylacti ad hunc ipsum puerum scripta: ut dubium nullo modo possit esse, quin duo fuerint Constantini Ducæ Porphyrogeniti, quos hic in unum conflat non Nicephorus horum commentariorum auctor, sed perfunctorius et supinis descriptor. Quare arbitramur Bryennium scripsisse hunc locum ut nos emendavimus, hoc nempe modo: Ὅπως μὲν οὖν ὁ Κομνηνὸς τῷ ἀδελφῷ προσηνήχθη τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, καὶ αὐτοῦ τούτου τὴν υἱὴν ὑπὸ σκεπτῇ δυνάμει τε καὶ συνάρσει, etc.

mensi, sed operam, opes, manum, periculumque propria ad tale cœptum perpetrandum offerens. At cum horum prior spes seculus alias abnueret, alterum certe parvulum rubris indutum calceis per celebres urbis vicus ducere ad palatium auspicaturum ibi regnum voluit. Perfecissetque, nisi magno consensu concitata plebs passim alte reclamans nolle se hunc rebus præesse principem, imbecillo adhuc puero metum majorem objecisset. Ita ut vertigine quasi quadam attonitus oraret obstareturque Comnenum, proposito absteret, neve ulterius invitum se ac reluctantem per vim ad imperium raperet præcipitio pejus sibi formidatum.

Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς, ὁ Κομνηνὸς, δευτέρων ὁδὸν δρᾶσθαι ἐπιβόησεν καὶ λαβόμενος τοῦ παιδὸς εἰς τὸν Βοτανειάτην ἄγων καὶ αὐτὸς παραγίνεται καὶ εἰς μνήμην τοῦτον ἄγει τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὃ δὴ τῷ παιδίῳ τούτῳ κληήρωται, καὶ οικονομικώτερον τῷ παρόντι χρήσασθαι αὐτῷ ὑποτίθεται, καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δούκα ὡς ἀδελφὸν κυρίου αὐτοῦ καὶ βασιλέως εὐσπιθέστερον ἀγκυλίσασθαι, καὶ βασιλείας μὲν ὄνομα περιέσθαι τούτῳ, αὐτὸν δὲ τὸν Βοτανειάτην τὰ τῆς βασιλείας ἰθύνειν σκηπτρα ἕως ἂν τοὺς ζῶσι συντάσσεται, εἶτα τὸν τῆς βασιλείας κληρονόμον ἐπιτιθέτω [P. 5] ἥδη ἔχοντα πρὸς τὴν ταύτης διακυβέρνησιν ἐγκαταστήσασθαι αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ τούτου δὴ τοῦ ἐγχειρήματος ἐκπεσὼν ἐκείνο τῆς τοιαύτης παρρησίας ἀπάνωτο, τὸ ὑπόπτος λογισθῆναι τῷ Βοτανειάτῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ ἄλλοις μὲν, μάλιστα δὲ τοῖν θεοῖν ἐκείνου δούλοιν (Βορίλλιος οὗτος καὶ Γερμανὸς), ἀργυρωνήτοις ἀνδράσι καὶ ἀγενεσί καὶ ἀσυνέτοις παντάπασι τοῦ καλοῦ, οἱ καὶ σκοπὸν παρ' ἐξυτοῖς θέμενοι τὸν Κομνηνὸν ἀπολέσαι καὶ οὕτω συναπολέσαι καὶ τὸν Πορφυρογέννητον τὸν τοῦ Δούκα ἀδελφὸν τοῦ φρουροῦτος αὐτὸν ἀπογυμνωθέντα καὶ εὐχερῆ γενόμενον τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ ὄντο; τοῦ ἀντιληψομένου αὐτοῦ, πρόσταγμα καταπέμψουσιν ὑπερορίαν τοῦ Κομνηνοῦ διακελευόμενον. Ἀλλὰ τοῦ τοιοῦτου προστάγματος εἰς χεῖρας περιελθόντος τῷ Κομνηνῷ, αὐτὸς αὐτοπροσώπως τὰ περὶ τούτου τῷ βασιλεὶ ἀνήνεγκε. Καὶ οὗτος ἅμα τὸ ὑπερβάλλον τῆς τοῦ ἀνδρὸς εὐγενείας τε καὶ φρονήσεως αἰδεσθεῖς, καὶ πολλῶν καὶ γενναίων αὐτοῦ ἔργων ἀπομνημονεύσας, καὶ πρὸς ταῦτα δυσωπηθεῖς, καὶ τῶν τῷ προστάγματι συνθεμένων καταμεψάμενος, εἰς οὐδὲν τὰ τοῦ πράγματος περισσότερα καὶ ἦν μὲν τότε τὰ τῆς ὑπερορίας ἀργά. Ἀλλ' ὁ Βοτανειάτης καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν δριγλθέντων αὐτοῦ δούλων περιεγόμενος, παντοίως τῇ τούτων παραθήξει καὶ συνωθήσει πολιτικῆς παραπλάγεις (d) τοὺς ὀφθαλμοὺς διορύξαι διενόησε τοῦ Κομνηνοῦ. Τοῦτο δὲ ἀνερουριάστως οὕτως ἀγαγεῖν εἰς τέλος οὐκ ἔκρινεν, αὐτὸ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀλήθειαν εὐλαβούμενος· ἕτερον δὲ τρόπον κακῶς ἐσκέπτετο τούτον περιβαλεῖν, καὶ ἀφορμὴν εἴηται ἐν πρόσωπον κακοῖς τὸν ἀνάτιον παραπέμψαι καὶ ἐκ μέσου θέσθαι τῆς ἀληθείας τὸν ἔλεγχον. Ἀμέλει καὶ ἦνίκα οἷα δὴ τις [P. 6] ὑπόθεσις παρεισέπιπτε μεγάλῃς δεομένη καὶ βουλήσιν καὶ χειρὸς καὶ πόλεμον

A Hæc cœpta cum in hunc modum successu caruissent, non destitit Alexius alia via idem ad propositum grassari. Puerum enim Botaniatæ coram oblatum ipse præsens sic commendavit, ut liberime reflicaret memoriam juris ad imperium, quo hic puer naturali nitebatur, utpote legitimus ejus hæres. Suasitque ut quod facere poterat, sine ullo detrimento dignitatis **B** suæ indulgeret spei puerili pene adhuc infantis, successorem sibi cum destinando parandoque. Suggestit etiam de fratre Ducae dignum videri sapientia et æquitate Botaniatæ amplecti adolescentem, domini olim sui et imperatoris fratrem, peculiari benevolentia atque adeo participatione illum aliqua imperii aspergere, nomine saltem tenuis, ea tamen lege ut rem ipsam et veram possessionem administrationemque principatus Botaniates quoad viveret in solidum teneret: successio Ducae filio tunc, ut spes erat, ætate idonea futuro sarta tecta servaretur. Verum irritus hic quoque conatus exstitit, illud tantum ex ea loquendi agendique libertate reportante Commeno, ut suspectus cum ipsi Botaniatæ, tum amicis ac familiaribus ejus fieret, servis præcipue duobus, Borillo Germanoque, capitibus emptitiis planeque illiberalibus ac nullum honesti prorsus aut decori sensum habentibus aut rationem ducentibus viris. Ergo his id jam tum pro scopo propositum, perdendum omnino Comnenam, quo deinde unico illo præsidio nudatus Porphyrogenitus Ducae frater facile de medio tolleretur. Ab hoc decreto edictum scribunt imperatoris nomine, quo Alexius exsulare jubebatur. Cujus imperatorii mandati cum exemplum in manus Alexii venisset, solita ille fiducia imperatorem alit deque ea injuria expostulat. Quando Botaniates verecundia instinctus, tam nobilis, sapientis atque fortis viri, tot jam rebus præclare gestis inclyti, negavit a se profectum id edictum, falsariis confictoribus **C** ejus multa minatus est, sic illo tum periculo defunctum Alexium dimittens, nec tamen plane securum. Cum enim servi non desisterent quotidie sollicitare urgereque Botaniatæ, tandem is horum calumniis præstigiisque dementatus eruere oculos Commeno Alexio constituit. Non putavit tamen id palam aggrediendum, publicam invidiam in tam manifesta juris et æqui

Petri Possini notæ.

(d) Τῇ τούτων παραθήξει καὶ συνωθήσει πολιτικῆς παραπλάγεις. Sic hæc in ms. legebantur, quæ utcumque sententiam non plane incommodam præferant; tamen cum illud πολιτικῆς segne quiddam hoc loco et frigidum videatur, non omnino læmere suspicari mihi visus sum de librarii osci-

tantia, cujus tot aliis hujus operis locis non vestigia incerta, sed indicia et experimenta manifestissima deprehendimus. Non est igitur incredibile scriptum a Bryennio παραπλάγεις, quam vocem descriptores deinde in πολλὰς deformaverint.

conculcatione veritus, præsertim cum alia suppetet haud paulo plausibilior tutiorque ratio perdendi viri fortis per speciem honoris, præficiendo eum bellis periculosis et difficilibus, nec ei copias idoneas conficiendis iis suppeditando: ex quo alterum erat consequens, aut succubiturum aliquando periculo lethaleque vulnus quodam in prælio accepturum sibi non parcentem juvenem: aut si procuraciones demandatas vel suscipere recusaret vel acceptas exsequi negligeret, merito et citra publicam misericordiam velut legitimo supplicio subjiceretur. Et erant commodum ad manum expeditionum haud facilius occasiones. Qui enim rebus studere novis jam sub Michaelæ cœperant, Bryennius et Basilaces, nobiles et illustres viri, non ferentes eum, quem paulo ante rebellionis in communem dominum habuissent socium, præreptum **10** imperium exercere nunc in ipsos quoque velle, palam recusabant subdi Botaniatæ gerereque pergebant res uti sub priori cœperant principe, propriis auspiciis, partesque suas pro se quisque copiis et opibus quam validissime firmabant. Contra hos belli dux ab imperatore Alexius deligitur et mittitur tunc magni domestici dignitate ornatus. Neque ille recusavit, aut contentioni in mandato exhauriendo, aut dimicationi discriminive pepercit ulli, quin non semel, sed sæpius cruentissimis periculosissimisque de præliis victor, tropæis positus illos ipsos contra quos moverat ducem bello captos, in urbem redux regiam, imperatori reddidit.

καὶ τέλος τοὺς ἀντιπάλους νικᾷ [P. 7] καὶ λαμπρὸν εἰς τὴν βασιλῆα τῶν πύλων ἐπάγει καὶ τῷ βασιλεῖ

Hæc in notitia et prædicatione versantur omnium, nec communis quisque sensus particeps res adeo celebres tam palam tanto splendore gestas ignorare potest. Quoniam autem Comneno tot sudorum totque discriminum merces nulla erat admodum alia nisi livor non obscurus et sævæ machinationes orbandi eum luminibus atque perdendi tum involvendi ruina eadem Porphyrogenitum: id enim vero non jam ferendum amplius secum constituit Alexius, sed reputans apud se, patrum suum Isaacium Comnenum, qui nuper jure quam optimo regnaverat, imperium ultro **11** concessit: Constantino Ducæ, quo defuncto e filiis familiæ ejus imperare aliquem fas fuit, quod secus evenit. Si quidem qui nunc insidebat imperiali solio commune habebat nihil cum gente Ducarum. Quamobrem quis non videret vocari Comnenos ad successionem principatus? Aliunde vero quod per juris rationem legitime fieri poterat, propter periculum ab insidiis injuriisque immanissimis necessario maturandum videbatur: alioqui enim præsens periculum ostendi, ne quæ multa contra ipsum clandestinis sæpe agitata consiliis norat, successum pernicie ipsius nanciscerentur. Sic sublucta cogitationum summa ex urbe se regia proripiens Adrianopolim contendit. Hi congregatam reperit magnam copiarum Roma

ἀπαιτούσα καὶ γενναίως ἔνδειξιν ψυχῆς καὶ ἀνδρίας καὶ κίνδυνον τῇ ἐγχειρήσει ταύτης ἐπικρεμάμενον, εὐθύς τοῦ Κομνηνοῦ χρήσις ἦν ὑπὲρ πάντας, καὶ μόνος τῶν ἀπάντων ὁ Κομνηνὸς τοῖς οὕτω μεγάλοις καὶ κινδυνώδεσις ἔργοις ἐπιστατήσων προβέβλητο, τοῦτο βουλομένου τοῦ σκέμματος ὥστε ἢ καταπειθῆ γεγονότα τὸν Κομνηνὸν τοῖς ἐπιτεταγμένοις αὐτῷ καὶ γενναίως καὶ ἀνδρικῶς, καθὼς ἦν ἔθος αὐτῷ, προσθαλόντα τινὶ τῶν τηλικούτων ἔργων καὶ κατὰ ξιφῶν χωρήσαντα μέσων καιριῶς πληγῆναι καὶ παρὰ τῷ πολέμῳ πεσεῖν διὰ τὸ μηδὲ δυνάμειν ἀναλόγους ἐφοδιάζεσθαι πρὸς τὸ κείμενον ἔργον, ἢ γοῦν μὴ πειθόμενον, μηδ' οὕτω ποιούντα, μηδὲ τοῖς τούτῳ κελευόμενοις ὑπέκοντα δικαίως δῆθεν ἐγκληθῆναι καὶ νόμιμον τὴν κόλασιν ὑποσχέειν. Ἦδη μὲν οὖν οἱ διακληφθέντες ὁ τε Βρυέννιος καὶ ὁ Βασιλάκης, ἄνδρες τῶν εὐ γεγονότων καὶ ἐπιστήμων, μὴ φέροντες μηδὲ οὐτοὶ τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλεῖος ὀρόνου τοῦ Βοτανειάτου καθίσθρυσιν, ἅτε καὶ τοῦτον οὖν ἐαυτοῖς ἀποστάτην κατὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἐπιστάμενοι καὶ τοῖς αὐτοῖς συνυπεύθυνον, ἦν ἐφθασαν ἔρασθαι πρῶτως ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ, ταύτην καὶ κατ' αὐτοῦ τετηρήκασιν ἐπὶ σχήματος καὶ μετὰ πλήθους στρατιωτῶν καὶ οὐκ εὐκαταφρονήτου δυνάμειος αὐτῷ ἀντιπαράταττονται. Καὶ εὐθύς ὁ Κομνηνὸς ἐπὶ μνήμῃ; τῷ βασιλεῖ κατὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἀνθοπλίτης καὶ ἀντιστράτηγος στέλλεται, τὴν τοῦ μεγάλου δομestίκου τηνικαῦτα διέπων ἀξίαν. Καὶ ἀντικαθίσταται τούτοις, καὶ θαρβραλευτάτην μάχην συμβάλλει, καὶ συρρήγγονται τούτοις οὐχ ἄπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰς πόλεμον αὐτὴν προίεται τὴν ψυχὴν, κατ' αὐτῶν τρόπιαιον ἴστησι, καὶ δορυαλώτους ἐλών παραδίδωσιν.

Οἶδας: πάντες ταῦτα, καὶ ἐν χεῖλεσι πάντων κεῖται τὰ περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν εὐ φρονούντων ἠγγόησε ταῦτα. Ἐπεὶ δὲ τῷ Κομνηνῷ τούτων καὶ ἑτέρων πολλῶν καὶ μεγάλων ἔργων καὶ ὄντως ἀνδρικῶν καὶ γενναίως τετελεσμένων οὐδεμία τις ἦν ἀντιμισθία καὶ ἀμοιβή, ἀλλ' ἢ μόνος ζῆλος οὐκ ἀγαθὸς καὶ κατ' αὐτοῦ μελέτη καὶ συσκευή, ὅπως ἀποδοθῆι τούτῳ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ὅπως αὐτὸς μὲν ἐκκοπεῖ τὸς ὀφθαλμούς καὶ ἀπόλοιτο, συνεκτριβείη δὲ τούτῳ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος, οὐκ ἔτι ἐν φορητῷ ταῦτα τίθεται, ἀλλὰ βλέπων ὡς αὐτῷ μὲν εἰς κακὸν τὰ τοῦ πράγματος διήκει καὶ ὅτι τοῦ θελοῦ αὐτοῦ τὴν ἐαυτοῦ κληρονομίαν αὐθαίρετως εἰς ἕτερον παραπέμψαντος. . . . , ἐπειδὴ περ οὐδεὶς τῶν κατὰ γένος προσηκόντων τῷ λαχόντι ταύτην προβέβλητο, ἕτερος δὲ ἀλλότριος: εἰς τὴν ταύτην ἀντιστήκται κληρονομίαν, ἅμα δὲ καὶ ἐαυτῷ τὸ ἀσφαλὲς περιποιούμενος: ἵνα μὴ τι δεινῶν πάθῃ, ὅποια πολλὰ κατ' αὐτοῦ προθεσούλευτο, τῆς μεγαλοπόλεως ἀπάρας εἰς Ἀδριανούπολιν ἄπεισι, καὶ τὸ ἐκεῖσε στρατιωτικὸν ἄθροισμα εὐρῶν τῇ μὲν τοῦ Βοτανειάτου βασιλείᾳ ὡς τὰ πολλὰ ἀπεχθανόμενον, αὐτῷ δὲ προστιθέμενον καὶ εἰς βλατίεα τοῦτον αἰρούμενον, ἅτε καὶ ὑπ' αὐτῷ στρατάρχῃ [P. 8] πολλὰς ἀνδραγαθίας διαπραξάμενον, καὶ ὁμοῦ καὶ ἄκοντα τοῦτον πρὸς ἀνάρρησιν βιαζόμενον, δέχεται τὴν τούτων βουλήν καὶ ἀνακαλεῖται

την κληρονομίαν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἐφ' ἣ δεικνύεται. Καὶ δὴθεν μὲν εἰς ἑαυτὸν περιάγει τὰ σκήπτρα, πλὴν οὐκ ὥστε τὸν Πορφυρογεννητὸν ἀποστερηθῆναι τούτων ἰκνηθῆς ἤδη καὶ ἀξιοχρεῶ γενόμενον καταστάσας. Πῶς γάρ; ὅς καὶ πρότερον οὐκ ἀνήκε πάντα κάλων κινῶν ὥστε τῷ ἀδελφοῦ θρόνον τὸν Κωνσταντινον ἐγκαθιδρῦσαι (e). Διὰ τοῦτο γὰρ εὐθύς τὴν ἰδίαν θυγατέρα τῷ Πορφυρογεννήτῳ φέρων συνάπτει καὶ συμβασιλεύειν αὐτῷ καὶ συνοικονομεῖν τὰ τῆς βασιλείας ἐπεδοκεῖ, καὶ μὴν καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας καὶ ἀναρρήσεως αὐτῷ κοινωνεῖ καὶ τῆς ἐν γράμμασιν ἐρυθρᾶς ὑποσημασίας, προμνηστευόμενος ἐντεῦθεν αὐτῷ τὰ σκήπτρα καὶ σκοπῶν τέλεον καιροῦ καλοῦντος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς βασιλείας θρόνον, ἐπιθῆκα καὶ τὴν τοῦ πολλοῦ πλήθους δυνήθειν περὶ αὐτὸν ἀγαθὴν βοήθην ἐπισπάσασθαι καὶ τὴν προτέρων μῆτιν περιελεῖν. Καὶ τάχ' ἂν εἰς ἔργον ἐκδέχθηκε τὸ οἰκονομούμενον, εἰ μὴ βαρεῖα νόσος πρότερον τῷ Πορφυρογεννήτῳ εἰσφρήσασα, μὴ συγχωροῦσα τούτῳ τῆς τοιαύτης ἐπιθῆναι ἀρχῆς, μετ' οὐ πολὺ τῶν ἐνταῦθα προήρπασεν. Ἄλλὰ καὶ ὀπιθῆκα Κομνηνῶν; Ἄλέξιος; βασιλεὺς ἄρτι γεγενημένος ἐπέβαινε τῆς μεγαλοκώλειας, [P. 9] οὐδὲ τὸν Βοτανειάτην εὗρισκεν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ ἀντιτίπτοντα καὶ ἀντιπαρατατόμενον· ἀλλὰ καὶ οὗτος τῷ δικαίῳ ὑπεξιστάμενος ὅπερ ἐκ συγγενείας εἰς τὴν βασιλείαν τῷ Κομνηνῷ προσαρμόττον ἦν, ἀφιλονεικῶς τὴν ἀρχὴν ἀποτίθεται, οὐχ ὄπλα αἴρειν ὑπὲρ αὐτῆς ἐθέλων καὶ ἀντιπολεμεῖν, ὅπου τὸ συνεῖδος ἀφ' ἐστίας εἶχεν αὐτὸν καταπολεμοῦν καὶ ἀμφοτέρωθεν πλήττον, ἐκ τε τῆς περὶ τὴν βασιλείαν ἀλλοτριότητος ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου περὶ ταύτην γνησιότητος.

contra vimque vi repellere conatus non est: sed perandum nitentur, obstinare pertinaciam non jam pridem surdis flagellis everberantis ejus animum atque contestantis, et alienum esse Botaniam a genere regio et in Alexium Comnenum hæreditariam successione Isaacii patris recta serie descendere.

Ὅθεν γάρ καὶ ὁ Κομνηνῶν καὶ οὐχ ἕτερον τρόπον τὴν βασιλείαν ἀνακαλεῖται ἀρχὴν, δικαίῳ τε δηλαδὴ τῆς πρὸς τὸ Κομνηνῶν γένος ἐξ αἵματος γνησιότητος καὶ τῆς πρὸς τὸ Δουκικὸν ἐξ ἀγχιστείας ἐγγύτητος. Ἐκ Δουκῶν γὰρ ἀρμολάμενος τοῦ βίου τὴν κοινωνίαν εἰς μίαν συμφωνίαν ἀμφω τὰ γένη συνῆψε καὶ εἰς ἓν φυτὸν αὐνεδένδρωσεν· ἅμα δὲ ἐπὶ τὸ ἀρχαϊότητι διαφέρον αἰδεσιμώτερον, ὡς φασι. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες τὴν τε Κομνηνικὴν ἀρχαιογονίαν καὶ Δουκικὴν αἰδοῦμενοι καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν μᾶλλον ἐτέρου τινὸς δικαιούμενον, τὸν Κομνηνὸν δηλονότι Ἀλέξιον, ἀσμένως ὑπ' ἐκείνου βασιλεύεσθαι εἶλοντο. Εἰ γάρ τις ἀνάβρουσιν ὡς περ

A namque partem infensos plerosque Botaniam, perstudiosos vero sui, quod ipso ductore magnas se res gessisse meminerant. Quare illum una voce Augustum acclamant et vel invitum cogunt hæreditatem Isaacii patris exclusione Ducarum in se caducam cernere. Acquievit ille tandem, non tam ut Porphyrogenito jam adultiori pueritia magis imperio maturo jus suum interceptum vellet. Quomodo id enim suspicari de eo liceat, qui nullum non, quod aiunt, movisset funem ad efficiendum ut frater Michaelis Constantinus in regio solio collocaretur: quo sic summa potestas in Ducarum familia maneret, Michaelis filio nondum maturo gerendis rebus? Sane quid de hoc puero cogitaverit Alexius luculentum ostendit, cum sibi natam statim ei filiam dederit, consentemque jam tunc illum principatus et declaravit et adhibuit, delata ei rubra subscriptione litterarum. **12** Quæ res illi pignus haud dubium erat plenæ atque integræ successione imperii servatæ ipsi, ubi aliquando adolevisset, et invidia popularis, quæ gravissima in ejus patrem exarserat, vel spatio ipso temporis, vel adhibitis artibus, et apte ad occasiones temperata tractatione refrimisset, perpetrassetque utique quod destinaverat, nisi gravis valetudo in Porphyrogenitum ingruens ineptum illum prius reddidisset multiplici et laborioso principatus negotio gerendo, postea etiam rebus humanis acerba morte præscriptum exemisset. Quin etiam cum Alexius Comnenus imperii jam potens urbem regiam invasit, Botaniam ipsum reclamantem recusantem non reperit. Hæc arma expedire, jus agnoscentis, quæ manifesto Comnenus ad impotuit, deterritus propriæ comvitiis conscientie

Per hunc modum legitimo ingressu, non rebellionem aut vi, Alexius ad principatum venit duplici sibi jure debitum, quod et gente Comnena oriundus et affinitate junctus familie Ducarum esset. Ducta enim ex Ducarum domo conjuge ambarum jura familiarum miscuit et genealogicarum duarum arborum ramos velut unum in truncum in sese collegit et devinxit: quæ res non exiguo ei adjumento ad **13** adeptionem imperii fuit. Antiquissimæ siquidem nobilitatis auctoritatem venerabilem apud omnes quamdam obtinebat Ducarum nomen, quæ vetustæ claritati Comnenæ gentis superveniens magnum utique momentum fuit ad im-

Petri Possidi notæ.

(e) Quod nos rescripsimus, ὥστε τῷ τοῦ ἀδελφοῦ θρόνον τὸν Κωνσταντινον ἐγκαθιδρῦσαι, in hunc modum legebatur in codice, ὥστε τῷ τοῦ ἀδελφοῦ θρόνον τούτων ἐγκαθιδρῦσαι. In quibus iterum constat Constantini duo, patris et fratris filius. Quare non dubitamus quin loco vocis τούτων rescribendum fuerit, ut fecimus, τὸν Κωνσταντινον. Est autem hic Constantinus Michaelis Ducæ

imperatoris frater, cui, quod Bryennius superius refert pag. 7, Alexius imperium deferre conatus erat. Hoc vero loco scriptor noster ex ista ejus in familiam Ducarum demonstrata charitate confirmat id quod nunc persuadere nititur, de studio sincero Alexii ejusdem in Constantinum imperatorem Michaelis Ducæ filium.

clinandum versus Alexium fortunæ supremæ ac favoris publici pendulam lancem. Si quis enim replicare annales et sursum niti versus origines rerum curet, sic reperiet, Ducarum gentem e Constantini magni domo propagatam. Auctor siquidem hujus nominis, qui socium se Constantino magno adjunxit e Roma vetere in novam migranti proxima illi consanguinitate admotus fuisse dicitur, utpote patruelis ejus, cujus præter cæteram virtutem commendatione necessitudinis, dignitas ducis Constantinopoleos illi collata est: ex qua in totam familiam Ducarum appellatio hunc usque in diem est propagata. Sic imperator Alexius avitum honorem recuperavit; auctus ipse quidem in majus decus adeptione principatus, nihilo autem minus decoris et ornamenti principatum in ipsum refundens multis illis magnisque facinoribus, per quæ Orientalem Occiduumque limites tropæis implevit, ut res ipsæ declarent. Deinde sub ipsam e vita migrationem sceptrum transmittit ad Joannem duplici ad imperandum jure nixum, utpote qui ortu Comnenus esset, quam ad familiam, ut dictum est, imperium pertinebat, et partem generis traheret 14 e Ducarum domo regia, et ipsa, cujus e stirpe mater ejus nobilissimus effloruerat surculus. Quis enim sane post Constantinum Porphyrogenitum vita defunctum potiori quam Joannes ad imperandum jure videri præditus posset? Manifestum est igitur celeberrimum illum inter imperatores Alexium imperio sibi vindicando non modo nihil iniquum aut reprehendendum admisisse: verum etiam si quis recte ac prudenter pretium actionibus ponat, eo ipso nomine videri debere laude dignum præcipua, et exemplum præbuisse imitabile posteris ad usum et commune commodum rerum humanarum: imitatus in hoc et ipse præstantes ex priori memoria viros, qui simili vice temporum cernentes naturales suos dominos populari levitate et seditiosorum rebellantium contumacia percussos excidisse avita possessione principatus, sese

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(2) *Ἐξάδελφος ἦρ.* Fuit igitur Ducæ istius parens, quem a Constantino M. urbis ducem dictum vult Bryennius, Constantii Chlori frater. Verum id neque fidem meretur, cum de fictitio illo Duca, ut et de istiusmodi dignitate sileant prorsus scriptores. Vix enim crediderim quemquam sub Constantino vel etiam Constantini successoribus hac functionem dignitate, nisi forte Thraciæ duces intelligantur, qui ea in provincia, cujus metropolis erat Byzantium, militibus præerant. Auctor est quippe Zosimus l. II, Constantini ævo in universo imperio præfuisse duces, quorum potestatem in magistros militum tradidit idem Augustus, hac in parte præfectorum pratorio detrahens auctoritati, penes quos antea bellicæ rei summa erat. Ἐφεστῶτων γὰρ τοῖς ἀπανταχοῦ στρατιώταις οὐ μόνον ἑκατοντάρχων καὶ χιλιάρχων, ἀλλὰ καὶ τῶν λεγομένων δουκῶν, οἱ στρατηγῶν ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τάξιν ἐπέειχον, στρατηλάτας καταστήσας, τὸν μὲν τοῦ Ἰππου, τὸν δὲ τῶν πεζῶν, εἰς τοῦτους τε τὴν ἐξουσίαν τοῦ τάττειν στρατιώτας καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας μεταυεῖς, παρέλειτο καὶ ταύτης τοὺς ὑπάρχου; τῆς

ἀναδραμεῖν βούλοιο, εὐρύσει τὸ τῶν δουκῶν γένος ὡς περ ἐκ πρώτης ἀναδιδύσκει τῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου φυλῆς, καθότι καὶ ὁ πρῶτος Δούκας ἐκεῖνος, εἰς ὧν τῶν μετὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τῆς πρεσβυτέρης Γράμης ἀπαναστάντων καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν μετοικησάντων, καθ' αἶμα τῷ μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ καὶ γνησιώτατα προσωκεῖσθαι. Ἐκεῖνου τε γὰρ ἐξάδελφος ἦν (2) καὶ τὴν τοῦ [P. 10] δουκῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀξίαν παρ' αὐτοῦ ἐγκχερίριστο. Κάντεῦθεν καὶ πάντες ἐξ αὐτοῦ κατωνομάσθησαν οἱ Δουκῶνται. Οὕτως οὖν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τὴν βασιλείαν ἀνακαλεσάμενος καὶ ὑπ' αὐτῆς τιμηθεὶς, οὐχ ἤττον δὲ καὶ ταύτην τιμήσας, οἷς ἄρα πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἔργοις εἰργάσατο τροπαίων πληρώσας ἐφ' ἃν λῆξιν καὶ ἐσπερίαν, καθὼς αὐτὰ δηλοῦσι τὰ πράγματα, πρὸς αὐτῆς τῆς ζωῆς ἐκδημίᾳ παραπέμπει τὰ σκήπτρα πρὸς τὸν οἰκεῖον Ἰωάννην, ὡς ἐξ ἄμφοιν δικαίον πρὸς τὸ κρατεῖν προτιμώμενον, ὅποτε τῆς Κομνηνικῆς φύλης δηλονότι οὕτω πρὸς τὴν βασιλείαν κληρωθείσας ὡς προδικηθῆται, καὶ ἀπὸ τοῦ Δουκικοῦ βασιλείου (3) ριζώματος, οὗ καὶ ἡ τοῦτου μήτηρ ἐξέφυ καρπὸς εὐγενῆς. Καὶ τίς γὰρ μετὰ τὸν Πορφυρογέννητον ἕτερος τὸν βίον ἀπολιπόντα εἰς τὸ ἀρχειν μάλιστα δεδικαιώτο; Εὐδελον τοίνυν ὡς ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἐκεῖνος ἀοιδίμος Ἀλέξιος τῶν τῆς βασιλείας σκήπτρων ἐγκρατῆς γενόμενος οὐ μόνον οὐκ αἰτιάσεως ἄξιος, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐγκωμίων τοῖς εὐφρονοῦσι κριθήσεται: καὶ ὑπόδειγμα καὶ ἀρχέτυπον ἀγαθὸν τοῖς ἐφεξῆς προτεθήσεται, ὡς ἂν καὶ ἕτεροι τοὺς φυσικούς αὐτῶν κυρίως παρευδοκίμουμένους ὁρώμετες καὶ τὸ προσαρμόσαν αὐτοῖς ἀνάκαθεν δικαίον ἀφαιρουμένους παραζηλώσωσιν [P. 11] ἐπὶ τοῖς τὰ δίκαια πεπονημένοι, καὶ πᾶσαν μὲν εἰσφέρωσι σπουδὴν ἐπὶ τὴν τοῦτων ἐκδίκησιν καὶ εἰς τὸ ἀποκαθιστῆν αὐτοῖς τὴν αὐτῶν κληρονομίαν εἰς ἀφ' ὧν ἐκπεπτώκασιν, εἰ δὲ τῶν πραγμάτων ἴσως ἀντιπιπτόντων τοῦτο μὴ δύναιντο, τὸν γοῦν τὴν βίαν τοῦτοις ἐπενεγκόντα ἀντιθιβάζονται, καὶ τὸν ἐκδιώξαντα τοῦτους τῆς οἰκείας κληρονομίας ταύτης ἀποδιώκωσι,

αὐθεντίας. Porro Thraciæ provinciam sub Constantino M. rexisse Taurum procos. auctor est Constantinus Porph. l. II, *De Them.*, c. 1; denique Constantinopolim præfectis, non ducibus paruisse ex scriptoribus colligitur. Certe Scylitzes in Michaelo Stratotico Ducarum familiam ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἐφῶν τοῦ Δουκῆ videtur ortam innuere, atque inde natum Ducarum cognomen. Sed an Duca qui Bryennii supererant tempestate, ab antiquis illis ducis genus duxerint, in dubium vocat Zonaras, quod fusius discutendum reservamus in stemmate Ducarum.

(3) *Ἀπὸ τοῦ Δουκικοῦ ριζώματος.* Inscriptio crucis Grandimontana, quam in Dissert. 26 ad Joinvillam pluribus exponimus, de Irene Alexii imperatoris uxore,

Ἐκ Δουκικῆς φυλῆτι καλλιθενδρίας,
Ἦς ριζοπρέμων ἡ βασιλις Εἰρήνη.

Michael Attaliates de Michaelo Duca imperatore.

Ὁ κοσμοτεπρῆς τοῦ Δουκῶν γένους κλάδος,
Ὁ πυμμέριστος Μιχαὴλ ἀντοκράτωρ.

μη συγχωρούντες αὐτῷ τῆς οἰκειᾶς κακοτροπίας ἀπόνεσθαι, ὡς καὶ ἐτέρους ἀδικεῖν ἐγχειροῦντας τὸ μὴ ἀπολαῦσαι ὧν ἐτέρους ἀποστερήσουσιν. Οἱ γὰρ μὴ οὕτως τηνικαῦτα φρονήσαντες μὴδὲ τῷ Κομνηνῷ, ταῦτον δὲ εἰπεῖν τῷ Δούκα, περὶ τὴν τῆς κληρονομίας αὐτῶν ἀποκατάστασιν συναράμενοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὅπως αὐτοῖς ἀντιπεσόντες καὶ μὴ βίψαντες τὰ ὄπλα καὶ τὸν φύσει δεσποτὴν αὐτῶν προσηκούσαντες, ὑπερὸν μᾶλλον αἶρειν ὄπλα τούτοις ἐγρῆν, ποίαν οὐκ ἂν τιμωρίαν ὑποσχεῖν ἦσαν δίκαιοι, ἢ μὴ μόνον μέχρι χρημάτων καὶ πραγμάτων ἀπαρχῆς καὶ πάσης ἄλλης ζημίας, ἀλλ' αὐτοῦ θανάτου, καὶ τούτου πικροῦ καὶ ὀδυνηροῦ; καὶ ἄλλως γὰρ πῶς ἐμελλε τούτους ὁ Θεὸς ἀνωτέρους διατηρῆσαι κακώσεως, καὶ μὴ ἀντιμετρησάμενοι οὗς ἀντιμετρήσαν μέτροις; ὡς γὰρ καὶ τοῦ δικαίου τῆς φύσεως ἐκλαθόμενοι καὶ ἀσπλαχνία τῷ φυσικῷ αὐτῶν κυρίῳ χρησάμενοι, δικαίως ἂν ἔτυχον καὶ οὗτοι θεοθεν ἀσπλαχνίας, ἀποτόμως ποινηλατούμενοι [P. 12], ὅτι καὶ Θεῷ αὐτῷ προσκεκρουκότες ἐάλωσαν. Ὅτι δὲ καὶ μετὰ τῆς ἀνωθεν βροπῆς καὶ Θεοῦ ἐπινεύσει ταῦτα τετέλεσται, ἢ περὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν κατάστασις ἀριθιλότερον παριστά, ἐξ ἐκείνου λαθόντων τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἐπίδοσιν, καὶ μέχρι καὶ νῦν καθ' ἐκάστην ἐπιιδόντων, καὶ πρὸς ἑω καὶ πρὸς δυσμᾶς εὐτυχῶς χωροῦντων εὐδοκία Θεοῦ καὶ χάριτι, ὡς ἐκ τῶν δεξιῶν ἀποτελεσμάτων παρασηλοῦσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν δεξιάν. Ἄθλον δὲ τοῦτο μέγιστον ἀπάντων, ὡν ἴσμεν, προτέθεικας ἡμῖν, ὃ σοφωτάτη μοι φρὴν καὶ διάνοια, τὰς Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου πράξεις συναγαγεῖν ἐπιτάσσασα, ὃς ἐν καιροῖς δυσκόλοις τὰς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας παραλαθῶν, ὀπηνίκα τὰ τῶν Ῥωμαίων ἀπτήδρσε πράγματα εἰς γῆν καταπεπτωκότα καὶ κινδυνύοντα διαρρῦῆναι, τέλεον ἀνέστησέ τε καὶ εἰς κλέος ἀνήγαγε μέγιστον. Νουνοχεῖα γὰρ τὴν ἀνδρίαν συνάψας τῇ συνεχεῖα τῶν πράξεων οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἵπποτα ἔστησε τρόπαια τῶν Ῥωμαίων, ὡς εἶναι τὰ πράγματα τὰ μὲν ἐξεδίωξε, τὰ δὲ ἐδουλώσατο, τὰ δὲ ὑπόσπονδα Ῥωμαίοις πεποίηκε. Τούτου τοίνυν τὰς πράξεις συναγαγεῖν ἐργῶδες ἂν εἴη καὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν ὑπερβαίνον, καὶ παρητησάμεν ἂν τοῦργον, εἰ μὴ με βίη Ἡρακλεῖη πρὸς αὐτὸ ἐβιάζετο, [P. 13] μεγίστων ἀγαθῶν βραχύν τινα πόνον ἀνταλλάξασθαι πέθουσα. Τί γὰρ ἂν ἄλλο καὶ ἀναποδοίην αὐτῷ ἐπάξιον πάντων ὧν ἀναπέδωκέ μοι, εἰ τὰς πράξεις ἐκείνου σιγῇ παρέλθοιμι ὥστε λήθης ἀμαυρωθῆναι βυθῷ; εἰ δὲ μὴ πασῶν ἐφικέσθαι δυναθῆι ὁ λόγος, ἐπισυριττέτω τούτῳ μηδεὶς. Οὐτε γὰρ ἱστορίαν συγγράφειν προσηρομαι οὐτε πλέκειν ἐκείνῳ ἐγκώμιον· μόλις γὰρ ἂν πρὸς ταῦτα ἦτε Θεοκυδίδου δεινότης; καὶ τὸ Δημοσθένους ἐξήρκεσε μεγαλόφωνον. Ἄλλ' ἀφορμὴν τινα παρασχεῖν βουλόμενος τοῖς τὰ ἐκείνου συγγράφειν ἐθέλουσι πρὸς ταυτηνὴν τὴν γραφὴν ἐξώρμησα. Ταύτη τοι καὶ ὕλη ἱστορίας ὄνομα ἔστω τῷ λόγῳ. Ἀρκτέον οὖν ἡμῖν ἐντεῦθεν.

A vindices generose ac fortiter tulerunt injuriarum illatarum ipsis, conatumque omnem adhibuerunt ad ulciscendos eorum hostes et ipsos in hæreditate majorum, unde fuerant ejecti, restituendos. Quod si negotiis obstantibus id minus possent, vi certe mutua violentia usis inferenda perturbatoris aliorum quietos esse non sinerent, nec committerent, ut per ipsorum socordiam incubatores alieni patrimonii tranquillo amplexu prædæ suæ longe alium quam quo digni erant sceleris sui fructum capere. Nec vero illa capessenti Commeno pro sua Ducarumque familia tot se viri tum præstantes consensu tanto aggregassent, nisi eo modo, quem exposuimus, ipsius essent mentem ac destinationem interpretati. Alioquin obstituri ei potius, utpote rebelli et in eum, qui natura sibi esset dominus, arma impia sumentis, pro 15 quo pugnare ipsum, eique accidere supplicem, si que omnibus eundem officiis prosequi jus fasque fuerat, nisi gravissimis se legum omnium obligare suppliciiis mallet, non modo multas publicationesque honorum, sed honorum etiam ac vitæ per cruciatum maximos ablationem in tales decernentium. Neque porro pro modo suæ providentiæ distulisset Deus, justas vices sceleratis ausis representato infortunio rependere, nedum ut servare ipsos a tot periculis perque mille infestis casus ad victoriam perducere incolumes, uti fecit, voluisset. Qui profecto est solitus naturalis transgressores juris, in naturales dominos crudelitate impia grassantes, immisericorditer ulcisci atrocibusque mactare suppliciiis ac perdere; quippe quos in sese peccare ipsum reputat, quæ nefarie in principes attentant. Sed nec sine Dei numine quodamque instinctu peculiari hæc esse perfecta manifestius demonstrat Romani status imperii, proficere in melius hinc orsi, neque hactenus interpellatus adhuc est istius prosperitatis cursus. Quis enim non cum lætitia et gratulatione cernit rem Romanam, et in Orientalibus, et in Occidentis regionibus, meliorem in dies ac florentiorem fieri, rebus utique, Dei singulari beneficio ad votum fluentibus? Quæ successuum felicitas insignis, quid aliud, quæso, quam inculpatissimam et cæli favore D dignam cœptorum innocentiam manifestat? Spisum hoc nobis et contentionis supra omnia, quæ novimus maximæ opus injunxisti, o sapientissima mihi mens et intelligentia, colligere atque in unum historię corpus digerere me jubens acta magni Alexii, qui difficillimis temporibus, habentis imperii sumptis in manus, sic eas gubernavit, 16 ut cum nihil exspectaretur, nisi ruina Romanæ rei proximum in exitii periculum adductæ, eam non solum restituerit in integrum, sed in decus etiam maximum evexerit. Continenti siquidem actione vitæ integræ intexta fortitudini prudentia, non facile numeratu est, quot passim tropæa crexerit

* Ἐπινεύσει. Interpres, *instinctu*. Fortasse igitur legerat in Cod. *ἐπιπνεύσει*. Editor *Bomensis*.

de hostibus Romani nominis, quorum innumerabiles exercitus partim fudit fugavitque, partim servituti captos mancipavit, partim fœderatos Romanæ militiæ adjunxit. Talis viri res gestas opere nro complecti laboriosum arduumque fuerit meaue facultate utique superius. Recusassem itaque negotium, nisi ad id subeundum onus Herculeæ me vis quædam adegisset; persuasione ineluctabili exorans a me exiguam, ut vicem tot ipsi ac tantorum bonorum redderem, brevi hoc ad ejus voluntatem exantlando labore. Quid enim sane aliud retribuam ipsi pro omnibus quæ contulit mihi, si res ejus gestas silentio præteream, committamque cessatione ac negligentia mea, ut illæ oblivionis profundo mersæ in tenebris delitescant? Quod si exhaurire omnia dicendo copiamque orationis atque ornatum cum dignitate argumenti exæquare nequiverim, ne hoc scriptum propterea meum exsibilandum explodendumque quispiam putet. Non enim historiam me sum scribere professus, neque laudationem ejus in panegyri suscepî perorandam: ad quæ vix gravis subtilisque Thucydidis copia, vix Demosthenis grande illud et ornatu ac magnificentia exaggeratum sufficiat genus. Verum id tantum mihi proposui, ut iis, qui facultate atque ingenio parati ad pulcherrimæ hujus elucubrationem historiæ accedere voluerint, brevitaria ego quædam ad indicium et memoriæ **17** subsidium his commentariis suggeram, quos propterea materiam historiæ appellari volo: sed jam tempus est qualiscunque operis initium hinc ducere.

BIBAION ΠΡΩΤΟΝ.

LIBER PRIMUS.

1. Manuelis illius viri late inclyti e Comnenorum antiqua gente, qui, Basilio imperante, utilis sequester pacis inter Augustum et Bardam Sclerum illum formidabilem annorum multorum tyrannum Orientis pene totius vastatorem perversoremque fuerat, quippe prudentia senili cum juvenili fortitudine jungenda tantum in commune commodum ista legatione ac tractatione profecerat, ut non irritò conatu discrepta membra Romani imperii rejungenda coaptandaque iterum non frustra suscepisse videretur: hujus, inquam, Comneni Manuelis illi duo fuere, quorum majori natu nomen Isaacio fuit, junior Joannes vocabatur. Quos ætatis adhuc infanzæ pater cernens, quando illum gravis valetudo admonere mortis instantis videbatur, consilium cepit utriusque imperatori commendandi; neque enim saltem illis matrem relinquebat moriens, quæ illos curaret, dudum antea mortuam. Et rem prudenter deliberatam feliciter exsecutus est. Cum enim pueros tutelæ ac patrocinio **18** peculiari Basilii commendasset, non facile dictu est, quam benevolo prolixoque animo clemens ille ac sapiens princeps nobilitatem pro eo ac par erat honorare solitus, pupillorum curam educationemque sit amplexus. Pædagogos eis statim et moderatores imposuit optimos, qui et mores adolescentulorum ad decus omne formarent: corporaque tenera pro ætatis captu ad militarium jam tum artium meditationem finirent. Armari eos expedite docentes, galeamque apte inducere adversus infestas jaculationes hostium, telum vibrare, equitare perite, col-

α'. Μανουήλ ἐκείνου τοῦ πάνου, ὃς ἐξ Κομνηνοῦ ἀναφέρων [P. 14-16] τὸ γένος τῶν μεταξύ συμβάσεων καὶ σπονδῶν τοῦ τε τριηκαῦτα τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα ἰθύνοντες Βασιλείου καὶ Βάρδα ἐκείνου τοῦ Σκληροῦ, τοῦ ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι τυραννήσαντος καὶ τὴν ἔχραν μικροῦ δεῖν ἅπασαν καταστρέψαντος, ἀποδέδεικτο πρὸς ἐσθλούς, τὰ διεβρώγῳτα μέλη τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας συνάψαι πειραθεὶς πρὸς ἐλόττητα καὶ μέντοι ἔτι καὶ συνάψας ἐπιστημόνως ἴαν καὶ νεανικῶς· Μανουήλ οὖν τούτῳ γίνονται παῖδες δύο, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος Ἰσαάκιος, ὁ δὲ νεώτερος Ἰωάννης ἐκέκλητο. Κομιδῆ δὲ οὗτοι νέοι ὄντες ἀμφοῖν, ἐπειδὴ ὁ πατήρ ἠσθένει καὶ τὴν τοῦ βίου ὑπόπτειν τελευτήν, ἐβουλεύσατο ἀμφὼ τῷ πατρὶ τῷ βασιλεῖ παραθέσθαι. Ἐστέρηνητο γὰρ καὶ μητρὸς τῆς συγχλήρου τούτου τῷ βίῳ πάλαι θανούσης. Τοῦτο δὲ βουλευσάμενος ἄριστα ἐς πέρας τὴν βουλευθὲν ἐξήνεγκες, καὶ μέντοι καὶ παρατίθεται τούτους τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἐπεικῆς τε ὧν καὶ τιμῶν εἰδὼς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσης ἤξιωσε προμηθείας τοὺς παῖδας. Παιδαγωγούς γὰρ οὗτοι; ἐπιστήσας καὶ παιδοτρέδας τοῖς μὲν βυθμύλιν τὸ ἦθος τῶν νέων ἐπέταττε, τοῖς δὲ τὰ πολεμικὰ ἐκδιδάσκειν, ὁπλίζεσθαι τε εὐφυῶς [P. 17] καὶ τῷ θυρεῷ σκέπεσθαι πρὸς τὰς τῶν ἐναντίων βολὰς, καὶ ἔγχος κραδαίνειν καὶ ἰππάζεσθαι δεξιῶς καὶ βέλος ἀφιέναι κατὰ σκοποῦ, καὶ ἵνα τὸ καιριώτατον εἰποιμι, τὰ τακτικὰ μελετᾶν, ἵνα ἔχοιεν ὅπως τε χρῆ φάλαγγα τάττειν καὶ καταλέγειν λόγους, στρατοπεδεύειν τε ἐπικαιρῶς καὶ χάρακα πύργους καὶ τᾶλλα ὅσα δὴ τὰ τακτικὰ ἐκδιδάσκουσι. Διατριβὴ δὲ τούτοις ἡ μονὴ τοῦ Στου-

δίῳ (4) ἀφώριστο δυοῖν ἕνεκα, τὸ μὲν ἵνα καὶ πρὸς ἄρετήν ἐπαλείφοντο τῇ μιμῆσαι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν, τὸ δ' ἵνα ἔχοιεν εὐχερῶς ἐξίέναι τῆς πόλεως πρὸς θύραν τε ἀπιέναι καὶ τοῖς ὄπλοις γυμνάζεσθαι.

figura expediret ordinare extemplo possent, callerentque ad unguem quis insidiarum collocandarum modus, quid spectandum in loci delectu ad castrametationem opportuni, castrorum ipsorum quæ forma quæve descriptio sit optima, cæteraque istiusmodi ad scientiam ducendorum exercituum pertinentia. Diversorium illis assignatum est in monasterio Studii duabus de causis. Primum ut ad virtutem exemplis virorum præstantium informarentur, deinde ut facilem haberent exitum ex urbe quoties vel venationis vel exercitationis ergo prodire ipsos oporteret.

β'. Ἐπεὶ δὲ διηλλαξάτην ἄμφω τὴν ἡδὴν, εὐθύς ταῖς βασιλικαῖς ἑταιρίαις συγκατελεγέτην· ἔθος γάρ τοῦτο βασιλεῦσι Ῥωμαίων τοὺς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν παῖδας καὶ τῶν εὐγεγονότων τῇ σφῶν αὐτῶν ὑπηρεσίᾳ συγκαταλέγειν. Οὕτω συχνὸς παρεβόυτι καιρὸς, καὶ αἱ μέγιστα τῶν τιμῶν εἶχον αὐτοὺς, ἐπαρχίαι τε καὶ φαλαγγαρχίαι καὶ στρατηγίαι. Ἐπεὶ δὲ γάμων ἔδει λαμπρῶν τοῖς οὕτω τὸ γένος περιφανέσι, καὶ τούτων τυγχάνουσι· συζεύγνυται γὰρ ὁ μὲν Ἰσαάκιος· τῇ πρεσβυτέρῃ τῶν βασιλέω; Βουλγάρων Σαμουήλ θυγατέρᾳ, Δικατερῖνα ὄνομα, ὃ δὲ Ἰωάννης τῇ τοῦ Χάρωνος Ἀλεξίου, ᾧ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐκ βασιλέω; ἐγχεχέριστο πράγματα, ἀνδρὸς φρενήρους καὶ νουεχοῦς καὶ τὴν χεῖρα γενναίου καὶ τὴν ψυχὴν θαρσαλέου, ᾧ καὶ τὸ ἐπιώνυμον ἐκ τῆς ἀνδρίας κεκλήρωτο· τὸν τινα γὰρ τῶν ἐναντίων βάλων ἐπεὶ νεκρὸν ἀποδέδειχε, Χάρων ἐντεύθεν ἐπανομάσθη. Τοῦτου τὴν θυγατέρα γήμας ὁ Ἰωάννης Ἄνναν εἰς Δαλασηνοῦς τὸ γένος· μητρόθεν ἀνέλκουσαν τοὺς Ἀδριανοὺς ἐκεῖνους καὶ τοὺς Θεοφυλάκτους παῖδων ἀρίστων ἀπεφάνθη πατήρ. Ἐκ δὲ τούτων πέντε μὲν ἄρρενες, Μανουήλ, Ἰσαάκιος, Ἀλέξιος, Ἀνδριανὸς, Νικηφόρος· τρεῖς δὲ θήλειαι, Μαρία, Εὐδοκία καὶ Θεοδώρα, αἱ καὶ μέχρι τέλους αὐτοῦ διεσώθησαν· ἐπὶ τοῖτοις γὰρ τὸν βίον κατέλυσε. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Νυνὶ δὲ τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος ἐχέσθω.

minæ, Maria, Eudocia et Theodora, quæ et usque patri morientii. Sed hæc postea : nunc quæ sequuntur

γ'. Προϊόντες γοῦν ἐκ δόξης εἰς δόξαν ἄμφω τῶ ἀδελφῶ τὴν ὁμόνοιαν μέχρι τέλους ἐτηρησάτην, τοῦ νεωτέρου τῷ πρεσβυτέρῳ ἐν ἅπασιν καθυπεύκοντος, κάκεινου τῷ νέῳ τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀπονέμονται. [P. 18] Ὡς δὲ καὶ εἰς τὴν βασιλείαν περιωπὴν ἀνήχθη Ἰσαάκιος, κουροπαλάτην τὸν ἀδελφὸν τιμήσας ἄρχοντα τῶν τῆς Δύσεως στρατευμάτων ἀποδέδειχεν, ὃν πάλαι δομέστικον τῶν σχολῶν ἐκάλου, νυνὶ δὲ μέγαν κλαοῦσι δομέστικον. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰσαάκιον ὅπως τῶν βασιλείων ἐπελάβετο σκήπτρων καὶ ἐφ' ὅσον καὶ ὅπως ταῦτα διέθηκε, περιττὸν ἀν εἰη λέγειν· ἐξέσαι γὰρ τοῖς βουλομένοις ἀναλέγεσθαι ταῦτα ταῖς περὶ τοῦτον ἐντυγχάνοντα ἱστορίαις. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπειδὴ τῆς Δύσεως ἄρχην ἔλαχεν, ὡς ὁ

limare jaculo in scopum : et ut præcipuam disciplinæ bellicæ partem commemorem rationem instruendarum acierum sic habere in promptu, ut quovis loco ac tempore quemvis numerum, quæ forma quæve descriptio sit optima, cæteraque istiusmodi ad scientiam ducendorum exercituum pertinentia. Diversorium illis assignatum est in monasterio Studii duabus de causis. Primum ut ad virtutem exemplis virorum præstantium informarentur, deinde ut facilem haberent exitum ex urbe quoties vel venationis vel exercitationis ergo prodire ipsos oporteret.

2. Ubi vero pubertatem ambo attigerunt, statim societatibus Palatinorum adscripti sunt. Mos enim hic fuit Romanis imperatoribus, ut virorum præstantium et nobilissimorum quorumque filios honoris causa familiaribus sui ipsorum ministeriis allectos adhiberent. Hinc jam brevi tempore maximi certatim honores ultro his deferebantur, provinciarum videlicet administrationes copiarumque bellicarum atque adeo integrorum exercituum præfecturæ. 19 Quoniam vero conjuges adultis juvenibus quærendæ erant, quæ natalium ipsorum illustri nobilitati pari generis claritudine responderent, nupsit Isaacio quidam maxima natu filiarum Samuelis regis Bulgarorum, cui nomen Æcatharinæ fuit. Joanni vero filia Charonis Alexii, cui ab imperatore res Italicæ commendatæ fuerant, viri consilio judicioque præstantis, nec minus manu prompti animique ingenii ad quidvis arduum aggreddendum. Cui et a fortitudinis specimine nomen obtigit. Quoniam enim sæpe observatum erat quemcunque is percussisset hostium statim mortuum cadere, Charon is inde cognominatus est. Hujus Anna filia Joannes ducta maternum genus a Dalassenis ducente, atque ab Adrianis et Theophylactis illis inclytis, filiorum ab ea optimorum felix pater est factus, ex quibus quinque mares, Manuel, Isaacius, Alexius, Adrianus, Nicephorus : tres vero femine ad ejus obitum supervenire, adfueruntque omnes ordine reddenda.

3. Proficientes per hunc modum fratres duo et per honorum gradus ad summum continue nitentes concordiam inter se usque ad finem miram tenuerunt, juniore majori natu in omnibus obtemperante, illoque vicissim germano suo minori quem oportebat honorem tribuente. Ut vero in principale fastigium evectus Isaacius est, curopalatiæ dignitate ornatum fratrem, ducem 20 summum Occiduum exercituum declaravit, quem domesticum scholarum vocabant olim, hodie magnum domesticum appellare mos est. Jam quomodo Isaacius imperium arripuerit, quaque ratione et quandiu gesserit, supervacuum fuerit exponi a me. Licebit enim cognoscere ista volentibus commodius ea petere e

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

4) Μονὴ τοῦ Στουδίου. Existit enim monasterium Studium ad Portam Auream, ut discere est ex Chionico Alex. A. Heraclii 17 et Cedreno in Mich. Rhang., unde ex urbe in Philopatium subur-

banum, quo venationis et exercitationis ergo imperatores ipsi concedebant, prodire facile erat. V. not. ap. Villhard, n. 93 et Syntagma de Invent. Cap. S. Joann. Bapt. c. 8, n. 8.

publicis quæ exstant historiis temporum illorum. Joannes porro Occidentiarum partium cura, uti diximus, suscepta immortale monumentum virtutis suæ actis insignibus et laudatissimis apud Thracas, Macedonas, Illyrios et Bulgaros reliquit, summum se juxta infimisque privatis et magistratibus ex æquo probans, neminemque ullius generis aut sortis suæ humanitatis æquitatisque expertem sinens. Nemo illo facilius, moderatior, amabilius omnibus, quippe ad benefaciendum promptissimus, istoque in studio de quovis bene merendi juxta diligentissimus et constantissimus. Ad puniendum segnis ægreque mobilis. Documenta vero virtutis viri cum afferri

imperii, de qua mox agam.

4. Tertium in imperio annum agens ejus frater Isaacius Augustus, trajecto Propontidis freto, in Onorati oppidi suburbiiis diversabatur, venatum continuo exiens corpusque exercens. Id quod illi parum profuit. Pleuritide siquidem correptus, cum triduo in loco manens morbum frangere tentasset, denique malo victus dromone imperatorio conscenso in palatium deportatus est. 21 Ibi sollicitudo eum cepit designandi sibi successoris, quam ad rem facile omnibus fratrem prætulit, quem benignum et cunctis partibus multo maxime idoneum norat gubernationi communium negotiorum. Vocatus ergo statim ab imperatore talem ab eo capessendi adhortationem audivit, « Mibi quidem, frater charissime, vitæ hujus exitus non obscure imminet; urgeri enim me in extrema sentio. Te vero pro me oportet procuracionem suscipere publicarum rerum et imperii clavam in manus sumere : id enim ego expedire judico, non familiæ duntaxat ac cognationi nostræ, sed communiter omnibus, qui Romanæ ditioni subjectæ sunt. Jam nunc igitur censeo, sumpto diademate, quoad ipse adhuc spiro, administrationem capesse rei publicæ; nosti enim quam multi Romano imperio cupiditatis oculos adjiciant. » His ille auditis, contraxit animum virtute sua in periculi ostendens quam ut rei communis delatam gubernationem admittere sustineret. Cujus hæc proposito uxor ejus cognito graviter summi honoris jacturam ferens, his fere virum sermonibus aggreditur. « Cur, obsecro te, domine mi, ensestringis in te ipsum et communia pignora, neque nobis consulens neque horum immaturæ misertus ætatis? Non vides omnino fore, ut quicumque Romanum imperium arripiat alius, studio conatuque enitatur omni genus universum delere nostrum, sic se demum sibi suæque familiæ possessionem imperii asserturum autumans. Quæ hæc igitur, malum, ultititia est præcipites abjicere nos nostrosque liberos 22 in certissimum periculum potius quam excipere ultro sese offerentem rem unam omnibus

λόγος φθάσα; ἐδήλωσε, μνημείον ἀληστον τὰς αὐτοῦ πράξεις κατέλιπε Θραξί τε καὶ Μακεδόσι, καὶ μέντοι καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Βουλγάροις ἄρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις. Καὶ οὐκ ἦν ὅς οὐ πεπειρατο τῆς τοῦ ἀνδρὸς καλοκαγαθίας· ἐπεικῆς γὰρ καὶ μέτριος εἴπερ τις ἄλλος ἀνθρώπων γενόμενος τὴν ἀπάντων εὐνοίαν ἐπεσπάσατο, πρὸς μὲν τὸ εὐεργετεῖν δέξυτατος ὢν καὶ συντονώτατος, πρὸς δὲ τὸ κολάζειν ἀμδύς καὶ δυσκίνητος. Τεκμήρια δὲ τῆς τάνδρῃς ἀρετῆς καὶ ἄλλα μὲν πλείστα, οὐκ ἦτρον δὲ καὶ τὴν βασιλείαν ἀποσκευάσασθαι· ὅπως δὲ, προῖων ὁ λόγος δηλώσει.

multa possint, tum nullam illustrius recusacione

δ'. Τρίτον ἔτος ἀνῶν ἦδη κατὰ τὴν βασιλείαν ὁ ἀδελφός τε καὶ βασιλεὺς τὸν τῆς Προποντιδὸς διαπαράσας κορθιδν ἐν τοῖς περὶ τὸ 'Ονοράτου πολήγιον προαστείοις ἠλίγιζετο, ἐπὶ θήραν τε συνεχῶς ἐξιών καὶ τὸ σῶμα γυμνάζων. 'Αλλὰ κατ' οὐδὲν αὐτῷ συνετέλει τὸ γυμνάσιον· νόσῳ γὰρ συνεσεθέη πλευριτιδί, καὶ τρίτην ἡμέραν ἐγκαρτερήσας, ἐπεισθῆ ἦσθετο ἑαυτοῦ μὴ καλῶς ἔχοντος, εἰς τὸν βασιλικὸν εἰσελθὼν δρόμωνα (f) ἐκομισθῆ πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Φροντὶς οὖν εἶχεν αὐτὸν εὐθύς τοῦ μετ' αὐτὸν βασιλεύσοντος, καὶ πάντων ὁ ἀδελφός προτετιμητο· ἦδε γὰρ τοῦτον χρηστὸν ὄντα καὶ ἱκανὸν περὶ τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀντίληψιν. Εὐθύς τε μετεκέκλητο καὶ λόγων πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἤρχετο παρακλητικῶν, « Ἐμὲ μὲν, λέγων, ὦ φίλτατε ἀδελφῆ, τὸ πέρας ἦδη τοῦ βίου καταλαθὼν βιάζεται πρὸς τὴν ἐξοδον· σὲ δὲ χρὴ τῶν κοινῶν ἀντιλαθέσθαι πραγμάτων καὶ τοὺς τῆς βασιλείας ὀλακας ἀνιδέξασθαι· τοῦτο γὰρ λυσιτελήσειν ὀμαι οὐ τοῖς καθ' αἷμα μόνον ἡμῖν προσήκουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίους ἄπασιν. Ταῖνιθθεις οὖν τῷ διαδήματι ἕως αὐτὸς ἐμπνέων εἶμι τῶν πραγμάτων ἀντιλαθού· πολλοὶ γὰρ, ὡς οἶσθα, τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἐποφθαλμίζουσι. » Τούτων ἀκούσας τῶν λόγων ἐκεῖνος δραμεῖν πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἀντίληψιν ἀνασχάλλων ἦν καὶ ἀναδυόμενος, καὶ πάντα παθεῖν ἔτοιμος μᾶλλον ἦ τῶν κοινῶν ἀντιλήψεσθαι. 'Αλλ' ὁ μὲν οὕτως εἶχε προθέσεως· ἡ δ' αὖ ὀμεινέντις αἰσθημένη τῶν [P. 19] λεγομένων βραβείως ἔφερε τὴν παρατίτησιν, καὶ παρὰ τῷ ἀνδρὶ παρακαθίσασα τοιοῦτοις ἐχρήτο παρ' αὐτὸν λόγοις· « Ἰνα τί, λέγουσα, κύριέ μου, ξίφος ἔλκει; πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰ φίλτατα, μήτε τὸ τούτων οἰκτείρων ἄωρον μήτε ἡμῶν κηδόμενος; Οὐκ οἶσθα ὡς εἴ τις ἐπιλάβηται ἄλλος τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ἐκ ποδῶν ποιῆσαι σπεύσειεν ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν, οἰόμενος οὕτως ἐπ' ἀσφαλοῦς ἠδραῖσθαι αὐτῷ τὰ τῆς ἀρχῆς; Ἰνα τί γοῶν οὕτω μεματαιώμεθα ἑαυτοὺς καὶ τὰ φίλτατα εἰς προὔπτον ἐπιβρίπτοντες; κίνδυνον, καὶ τὸ πᾶσιν ἱμερτὸν ἀπωθοῦμεθα τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων; Τίς ἡ ἐπιλαβῆς αὐτῆς φιλοσοφία καὶ ἀκαιρος μετριοφροσύνη; 'Αλλ' εἴ τι ἐμοί

Petri Possini notæ.

(f) Βασιλικὸν εἰσελθὼν δρόμωνα. In ms. erat ἡρόμωνα. Id nos correximus ex *Alexiade* Annae,

ubi sæpius vox δρόμων pro navis genere usurpatur, interdum etiam cum adjuncto βασιλικό.

πειθῆ, σπῦσον ὡς τάχιστα ταῖς συμβουλαῖς πεισθῆ-
ναι τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ, καὶ τῶν πραγμάτων
ἐπιλαβοῦ. »

quid mihi credis, fac quam primum, consiliis obsecutus
a'. Ταῦτα καὶ πλεῖω τούτων εἰπούσα (ἦν γὰρ δεινὴ
τις καὶ λέγειν καὶ πράττειν), ἐπειδὴ μὴ ἐπειθε, πρὸς
ἱκεσίαν ἐτράπετο καὶ τὰς διὰ θαυρῶν καὶ στενα-
γμῶν ἐντεύξεις προσέφερεν. Ὡς δ' ἀτεγκτον ἑώρα
καὶ πρὸς πᾶν σκληρυνόμενον, ἀπογνοῦσα τοῦ πείθειν
ἐσίγα, πολλὰ καθ' ἑαυτὴν ἀλοῦσα καὶ τούτου κατα-
στεργάζουσα. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεινος τὴν βασιλείαν
ἀπεσκεύαστο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν νόσον ὁρῶν ἐπι-
ταίνουσαν, ἐπεὶ περ ἀπέγνωστο αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν
ἀδελφὸν, πρὸς τὸν Δούκα Κωνσταντῖνον ἀπέιδεν, β
ἄνδρα πολλοῖς κομῶντα πλεονεκτήμασιν. Εὐθύς οὖν
ἐκάλει καὶ διαλεχθεὶς αὐτῷ περὶ τῶν κοινῶν καὶ
τούς ... αὐτῷ παραθέμενος τῷ βασιλικῷ ταινιώματι
στεφανοί, αὐτὸς πρότερον τῆς ἀλουργθοῦ τοῦ ἀγγελι-
κῶν ἀνταλλαγόμενος σῆμα. Ὁ μὲν οὖν πρὸς τὴν
τοῦ Στουδίου μονὴν ὑπήγετο. Ὁ δὲ γε Δούκας τῶν
τῆς βασιλείας οὐράνως δραξάμενος εὐθύς ἔσπευσε
πλεονεξίαν μὲν ἀνελεῖν, μετριότητά δὲ καὶ δικαιο-
σύνην εἰσενεγκεῖν · καὶ μέντοι καὶ καταρωθῶθη τοῦτο
αὐτῷ. Ὁρῶν γὰρ τοὺς πλειστοὺς ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν
τετραμμένους ἐπὶ τὸ δικάζειν ἐτράπετο. Μὴ λαμβά-
νων δ' ἐν κρίσει πρόσωπον, κατὰ τὸν προφήτην,
μήτε μὴν ἐκκλίων εἰς δεξιὰ ἢ εἰς ἀριστερά, ἀλλ'
ὀδῷ βασιλικῇ πορευόμενος· τοῖς μὲν ἀδικουσὶν ἐμβρι-
θῆς τις ἐφαίνετο καὶ δεινὸς τὰ τῆς ἀδικίας ἐκκό-
πτων ὀρμήματα, τοῖς δ' αὖ ἀδικουμένοις προσφιλεῖς
C τε καὶ χαριέστατος. Καὶ μέντοι οὐδὲ πρὸς τὸν βασι-
λεύσαντα τοῦτον ἀχάριστος ἐναπέφηεν · [P. 20]
ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὴν μονήρους βίου καὶ σχήματος τὴν
περιβολὴν καὶ πρὸς τὴν τοῦ Στουδίου μονὴν ἐπιχω-
γῆν τὰ τῆς νόσου ἐβράβεισε καὶ ὕγιης δ' ὁρῶν θανεῖν
προσδοκῆσιμος ἀποδέδεικτο, διὰ πάσης ἤγεν ὁ Δού-
κας τοῦτον τιμῆς κύριόν τε καὶ βασιλεῖα ἀποκαλεῖν
καὶ προεδρία· ἀξίων, ὀπηνίκα φοιτῶν ἦν πρὸς αὐτόν.
Ἐφοῖτα δὲ συνεχῶς. Οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον ἤγε διὰ
τιμῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου συγγενὲς ἅπαν, γυναῖκα,
καὶ θυγατέρα, καὶ ἀδελφὸν, καὶ τοὺς ἄλλους. Ἄλλ'
ὁ μὲν Κομνηνὸς ἐνιαυτὸν ἐπιβίους μετὰ τὴν τούτου
ἀνάβρῃσιν ἐτελεύτα.

honore observatus a Duca cultusque est, dominum
ipsum sustinente, quoties ad ipsum accederet; recedebat autem
frequentissime. Neque vero ipsi soli
honorem habuit, sed domui quoque ejus ac generi universo, uxori, filia, fratri et aliis. Cæterum
Comnenus anno exacto post inaugurationem Constantinum excessit e vivis.

ς'. Ὁ δὲ γε Δούκας ἐπὶ ἐπὶ ἔπειτα τοῖς πᾶσιν D
ἐννόμως τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἰθύνας τὸν βίον
καὶ οὕτως κατέλυσε. Διαδέχεται δὲ τὴν βασιλείαν ἡ
τούτου σύνοικος Εὐδοκία σὺν Μιχαὴλ καὶ Κωνσταν-
τίνῳ τοῖς παισὶ (g). Βραχὺν δὲ τινα χρόνον μετὰ
τὸν τοῦ Δούκα θάνατον καὶ ὁ κουροπαλάτης ἐπιβίους

Petri Possini notæ.

(g) Ἡ τούτου σύνοικος Εὐδοκία σὺν Μιχαὴλ
καὶ Κωνσταντίνῳ τοῖς παισὶ. Sic hæc in ms. le-
gebantur. Nos cum ex hac reliqua historia scire-
mus tres relictos superstites filios a Constantino

A desideratissimam, Romanæ rei potestatem summam,
quænam isthæc perniciose male sanaque philosophia?
Apage istam sis moderationem intempestivam: et si
Augusti fratris, ut publica rei auspiceris regimen.»

5. Hæc et his plura cum dixisset mulier in dicendo
et in agendo vehemens, nec persuasisset tamen, ad
supplicationes versa, preces infimas suspiriis cre-
bris largisque fletibus admistis admovit viro, sicco
vultu immotoque animo audienti cuncta; quem illa
duritie rigere adversus quosvis impulsus invicta
ubi satis sensit, suasionis successu desperato, si-
lentio se ac mœrori tradidit, multa virum incu-
sans seque ipsam miserans. Sic Joannes principa-
tum recusavit. Imperator autem intendi morbum
videns, nec sperans induci fratrem ad imperandum
posse, ad Constantinum Ducam vertit oculos, vi-
rum multis præclaris dotibus ornatum. Re igitur
cum fratre communicata, de hujus sententia Con-
stantinum accersitum, diademate summi principa-
tibus insigni coronat, sicque illi administrationem at-
tribuit Romanæ rei, purpura ipse prius regia in
angelicum monachi habitum mutata. Quibus actis
Isaacius quidem in Studii monasterium delatus est:
Ducas vero regimine imperii arriperto magno statim
impetu in id incubuit, ut vi atque avaritia sublatis
moderationem justitiamque induceret in mores
usumque sæculi, in quo et 23 operam navavit.
Cernens quippe plerosque magna passim licentia per
injurias grassari, juri dicundo vacandum sibi dili-
genter statuit, personam in judicio non accipiens
(quod vetat Propheta) neque vel ad dexteram vel
ad sinistram declinans, sed via gradiens regia in-
juriosis quidem severus et austera constantia cupi-
ditatibus iniquorum per vim ac fraudes erumpen-
tibus occurrentibus, injurias vero patientibus ultro non
amicitiam ac benevolentiam solum, sed blanditias
pæne quasdam tenerrimi affectus indices offerens.
Nec vero idem non gratissimo se animo adversus
imperii decessorem gessit. Cum enim is, suscepta
institutum monastici professione ac veste, deportatus
in Studiense cœnobium, ibi præter spem morbo
cœpisset relevari, imo ex moribundo prius credito
plane jam convalescere videretur, summo semper
illum et imperatorem appellante nec sedere nisi post

6. Ducas autem annis septem totis ex juris ac le-
gum præscripto Romana re administrata e vita et
ipso migravit; succedente ipsi ejus conjugæ Eudo-
cia, cum Michaele Andronico et Constantino filiis.
Nec multo post Ducæ obitum tempore Joannes
quoque Comnenus europalates naturæ debitum 24

Duca, sub cura Eudociæ matris; nec ullum ex ipsis
Constantium vocatum, et Andronici prætermissi
mentionem supplēvimus, et Constantii appellatio-
nem ad verum tertii Eudociæ filii nomen reduxi-

solvit, filiis ut dixi relictis octo, quinque maribus et tribus feminis, quos omnes mater educatione accurata dignos avita nobilitate reddidit. Puellarum duæ, patre adhuc vivente, collocatæ viris nobilibus et locupletibus fuerant. Major quidem natus Maria Taronitæ Michaeli, Eudocia vero, secundo post hanc genita, Melisseno Nicephoro, viro prudenti et præclaro, qui paternum e Mortii ducebat genus. Postrema Theodora post patris mortem matris voluntate nupsit Constantino, Diogenis jam imperantis filio, nobili quidem illi manuque prompto, sed moribus non usque adeo laudatis, ut deinde apparuit. Hactenus de Joannis Olibab. Filiorum vero Manuel quidem primogenitus, patre adhuc superstite, tolerare militiam jam cœperat, factisque fortibus dignum se majorum loco ac gloria probare. Proxime ab illo natus Isaacius fratris majoris vestigia premebat. Tertius autem Alexius lepore ac gratia redundans puer, ore protinus ipso ac vultu efflorescentem ingenuæ venustatis suavitatem nunquam in ullo visam præfererat, fronte semper hilari, renitenti facie, arrisu obtutuque spirantibus nescio quid blandum; exemplar jam tum laudis omnis, cui frustra quivis quantavis fructus facultate parem se commendando speraret fore, adeo variarum in unum dotium et ornamentorum **25** conflusus rarissimus prædicatione superiorein omni juvenem fecerat; primum a natura velut ad unguem factum, deinde virtute numeris exactum omnibus, et velut ad specimen officii admirationi propositum ætatis suæ, quod res contrarias vulgo creditas, in se conciliaret conflaretque, fervidam actuosamque naturam, et mansuetudinem irasci nesciam. Impubis adhuc, extorto vi quadam consensu matris, secutus fratrem exercitum ductantem militare cœpit ejus auspiciis et specimina fortitudinis præcocis ante legitimam ætatem edere scuto scite gestando hastaque valide ac perite quatienda. Quare jam tum in ore atque in prædicatione omnium fuit. Sed quæ hunc spectant reliqua sustinenda sunt paululum: quoad explicatis iis, quæ priora sunt ordine, secundo denuo fluxu in consequentia sermo delabatur. Atque illud primum de duobus postremis fratribus libandum, Adriano nimirum et Nicephoro, commendatos serio ambos adhuc parvulos a matre fuisse magistris lectissimis, qui ad omnem eos eruditarum artium elegantiam non perfunctorie formarent.

7. Romano Diogeni ad principatum evecto, Manuel Comnenorum natus maximus gratus statim in paucis cœpit esse; istiusque pignus gratiæ protostrotatoris dignitatem primum, tum non longe post tempore Orientalium exercituum supremam præfecturam habuit. Trajecta igitur Propontide circa Galatiam morabatur, Turcis jam incipientibus Orientales deprædari regiones. Quinam autem et unde

A [ἐπελεύτησε] πατρὶς ὀκτὼ καταλιπὼν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδῆλωσε, πέντε μὲν ἀρρένας, τρεῖς δὲ θηλείας, οὓς ἡ μήτηρ ἅπαντας καλῶς ἀναθρεψαμένη ἀξίους τοῦ γένους ἀπέδειξε. Ἄλλ' αἱ μὲν δύο τῶν θυγατέρων ἐπι τοῦ πατρὸς περιόντος ἀνδράσιν ἡρμόσθησαν τῶν εὐ γεγονότων καὶ πλοῦτῳ κομώτων· ἡ μὲν προσβυτέρα Μαρία τῷ Ταρωνίτῃ Μιχαήλ, ἡ δὲ μετ' ἐκείνην Εὐδοκία τῷ Μελισσηνῷ Νικηφόρῳ, ἀνδρὶ νουεχει τε καὶ θαυμασίῳ, δὲ πατρόςθεν ἐς Μορτίου τὸ γένος ἀνέφερε. Τὴν δὲ γε ὑστάτην πασῶν Θεοδώρῳ μετὰ τὸν τοῦ πατρὸς μόνον τῷ τοῦ Διογένους υἱῷ Κωνσταντίνῳ, τοῦ πατρὸς ἤδη τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέπειν λαχόντος, ἡ μήτηρ συνήρμωσεν ὑστερον, ἀνδρὶ εὐγενεῖ μὲν καὶ κατὰ χεῖρα γενναίῳ, τὸν δὲ γε τρόπον οὐ πάνυ τι ὄντι ἐπαινετέῳ, ὡς τὰ ὑστερον ἔδειξε. Ἄλλ' οὕτω μὲν τὰ κατὰ τὰς κόρας συνέθη. Ἀρρένων δὲ παίδων ὁ μὲν Μανουὴλ πατρός ἐπι περιόντος στρατεύειν τι ἤρξατο, καὶ πρὸς μίμησιν τῶν πραχθέντων ἑαυτὸν ἀποξέων ἐσπουδεν ἀποθῆναι τούτων ἐπάξιος. Ὁ δὲ μετ' ἐκείνον Ἰσαάκιος τοῖς τᾶδε φιλῶν κατὰ πόδας εἶπετο ἔχουσι. Ὁ δ' αὖ τρίτος Ἀλέξιος παντοίων ἦν χαρίτων ἀνάπλεως· χάρις γὰρ ἐπήνθει τῷ προσώπῳ ὅποσον οὐ τις ἐν ἄλλῳ ἐθεάσατο πώποτε, καὶ φαιδρὸς ἦν ἀεὶ καὶ ἀγαθοσύνης ἀνάπλεως. Καὶ τί ἂν τις εἴποι περὶ τούτου ὡς δυνήθηται τοῖς λόγοις ἐξιῶσαι ταῖς τῶν ἡθῶν ἀγλαταῖς καὶ ταῖς τῆς ψυχῆς ἀρεταῖς; Παντοδαπὸν ἦν χρεῖμα φυσικῆς τε καὶ προαιρετικῆς κοσμιότητος, καὶ οἷόν τι κάλλιστον τῷ βίῳ ἀνάθημα ἐκ δυοῖν τοῖν ἐναντίων συγκαίμενον· ὀξύτατος γὰρ ὢν θυμῶν τῶν οὐτοῦ τεθεάμεθα καὶ δραστηριώτατος, οὕτω πραοτάτην ἔδεικνυτο τὴν ψυχὴν ὡς μικροῦ δεῖν καὶ ἀκίνητον πρὸς ὀργὴν ἑαυτὸν ἀποφαινεῖν. Οὕτω δὲ τὴν ἡθῶν ὑπερβάς ἐδιόχετο τὴν μητέρα [P. 21] συνεκπέμπειν καὶ αὐτὸν τῷ ἀδελφῷ· ἀμέλει καὶ ξυνεπέπετο τούτῳ στρατηγούντι καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς πρὸ τῆς τελειότητος ἔδεικνυτο καὶ σάκος φέρων καὶ δόρυ κραδαίνων ὡς ἀριστα, καὶ διὰ γλώττης ἦν ἀπάντων εὐθύς. Κά μὲν οὖν κατὰ τούτον ἀναμεινάτω μικρὸν, ὁ λόγος δ' ἐχέσθω τῆς ἀρχῆθεν ἀκολουθίας· οὕτω γὰρ ἂν καθ' εἰρμὸν προβαίνων εἰς τὰς ἑαυτοῦ κατανήσειε πράξεις πρώτων ἐπιμνησθεῖς καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν. Ἦσθη δὲ τούτῳ Ἀδριανός τε καὶ Νικηφόρος, οἳ ἡ μήτηρ κομιδῆ νέοις ὄντοιν διδασκάλους ἐπιστήσασα τὴν ἐγκύκλιον ἐπέταττεν ἐκπαιδεύεσθαι παῖδευσιν.

ζ'. Ἄρτι δὲ καὶ τοῦ Διογένους Ῥωμανοῦ τῶν τῆς βασιλείας οὐράων ἐπεληγμένου πρώτος τῶν ἀδελφῶν Μανουὴλ φικέλωτο τῷ βασιλεῖ καὶ πρωτοστράτην πρὸς αὐτοῦ ἀποδέδεικτο. Οὕτω συχρὸς παρεβρύη καιρὸς, καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτην τῶν Ἐφῶν ταγμάτων προὔδεδίλητο. Περαιωθεὶς οὖν τὴν Προποντίδα περὶ Γαλάτας ἠλόλιζετο, ἤδη τῶν Τούρκων ἀρξαμένων τὰ τῆς Ἐφῶς ληΐζεσθαι. Τίνας δὲ οἱ

Petri Possini notæ.

πῦς. Quod reprehendere opinor nemo poterit, qui hos commentarios et ceteros istorum temporum scriptores accurate legerit.

Τούρκοι (5), καὶ ὄθεν γῆς ὠρημενοὶ πρότερον ὁμορῶν Ῥωμαίοις ἔληγον ὑστερον, ἀναγκαῖον ἄνωθεν διηγήσασθα. Οὗτοι οἰκίει μὲν ἔλαχον τὰ προσάρκτια τὰ πέραν Ταναΐδος τε καὶ Βοσπόρου, οὐ πᾶν τε τῶν Καυκασιῶν ἀπέχοντες ὄρων. Αὐτόνομον ἔθνος ὃν καὶ γαλακτοφάγον (6) ἀρχῆθεν πολυάνθρωπόν τε καὶ πολεμικώτατον ὑπ' οὐδένης δεδούλωται ἔθνος πῶποτε. Τῆς γούν Περσῶν ἀρχῆς εἰς τοὺς τῆς Ἄγαρ διαλυθείσης, καὶ τῆς μὲν Σαρακηνῶν ἐπικρατείας (7) μὴ μόνον Περσίδος, καὶ Μηδίας, καὶ Βαβυλώνας, καὶ Ἀσσυρίων κυριευούσης, ἀλλ' ἤδη καὶ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ μέρους οὐκ ἐλαχίστου τῆς Εὐρώπης, ἐπιπερ ἀλλήλων καταστασιάσαντες οἱ ἔξ Ἄγαρ τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰς πολλὰς ἐμερίσαντο ἄλλος ἄλλης κατάρχων, καὶ εἰς ἐμφυλίους πολέμους τὸ ἔθνος ἐχώρησεν, ἀρχηγὸς Περσίδος καὶ Μήδων καὶ Ἀβριτανῶν καὶ Μηδίας ὑπάρχων τότε

A profecti Turci Romanis se primum finibus admo-
verint, 26 deinde bellum in nos moverint necesse
arbitror, repetita paulo altius narratione, tradere.
Patria illorum prima fuit septentrionalis tractus
ultra Tanain et Bosporum, non longe a montibus
Caucasiis. Gens fuit propriis ab initio institutis
utens. lacte vesci solita, populosissima bellicosissima
maque eadem, nec ullius unquam jugum externæ
potestatis passa. Porro imperio Persarum in Agar
posteris translato, auctaque in tantum Saraceno-
rum potentia, ut non modo Persidi, Mediæ, Baby-
loniæ, Assyriisque dominarentur, verum jam Ægypto
etiam et Africæ partique Europæ non exiguæ
imperarent, tantum regnum discordia pessumdedit
et in multos minutos discidit principatus, invaden-
tibus pro se potentioribus quibusque inter sedition-
um tumultus, bellorumque furores civilium, quas

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(5) *Τίνας δὲ οἱ Τούρκοι.* De Turcorum origine ac primis sedibus multa hactenus scriptores varii congesserunt. Illud in confesso est, ad Caucasii montis partes septentrionales versus Tanaim et Bosporum habitasse, ex Bryennio, Scylitze et Zonara, quibus consentit Porphyrogeneta: tradit quippe lib. *De adm. imp.*, c. 3, Turcos Patzinacis vicinos fuisse; c. 12, provinciam ab iis inhabitatam ab occidente Franciam, a septentrione Patzinacitas, a meridie magnam Moraviam habuisse auctor est. Denique c. 38 et 40. Chazaris conterminos fuisse ait. Atque ut inde facilius deprehendatur quem incoluerunt tractus, observandum ex eodem scriptore c. 1, 8 et 37, Patzinacitas gentem fuisse vicinam Russis, et ad Danaprim et Danastrim celeberrimos fluvios, versus Chersonesum Tauricam habitasse. Franciæ appellatione intelliguntur regiones ad septentrionem, quæ Franciis aut imperatoribus Germanicis, Porphyrogenetæ ævo, parebant. Poloni videlicet et vicinæ iis nationes. Magna Moravia, quæ Sphendopluci regio dicitur, eidem Porphyrogenetæ c. 12, 38 et 41 videtur eadem quæ hodie Moldavia appellatur. Chazari denique, quorum crebra est apud scriptores Byzantinos mentio, finitimi erant Uzis, Alanis, Chersonitis, Bulgaris et ipsis Turcis. Turcia igitur vetus ex prædictis existitisse conjicitur in Lithuania provinciis, quæ ad Pontum Euxinum vergunt. Sed et ad Istrum ipsum habitasse Turcos docent Scylitzæ et Zonaras in Leone Philos. et in Constantino Monomacho. Cavendum porro ne quis existimet tunc primum Turcorum in Asia nomen auditum, aut ex septentrione in Orientem trajecisse Turcos, cum Monomachus imperavit, quod primo intuitu velle videntur Bryennius, Scylitzes et Zonaras. Certe eo in errore versatur Theodoros Gaza Thesalonicensis in tractatu quem *Περὶ ἀρχαιογραφίας Τούρκων* inscripsit, Scylitzæ, seu ut vocat, Scylacis, verbis delusus, a quo pleraque, quæ habet in hoc syntagmate, desumpsit, de quo scriptore istud appropinquat iudicium, Σχολιάξ μὲν οὖν ὁ τὰς πράξεις συγγεγραφέας ἀπὸ Νικηφόρου τῶν Γενικῶν, μέχρι Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ δὴ καὶ αὐτὸς ἦν, ἀνὴρ μὲν οὐκ εὐκαταφρόνητος, τὴν λέξιν δὲ ἰδιώτης, etc. Turcos, inquam, non ex Hunnicis seu arctois regionibus, in auxilium evocavit Muchemeætes, sed ex ea quam hac ætatē incolebant, ultra Araxidem fluvium, provinciam, Chorosanæ seu Persidii contermina, quo longe antea ex Septentrione concesserant, ut ex Porphyrogeneta c. 38 discere est. Cum enim a Patzinacitis debellari essent propriisque ejecti sedibus, horum pars una versus

Occidentem seces it, altera transiit in Persidem, ibique incoluit regionem, quam de eorum nomine Turquestanam etiamnum appellant. Sane Aithonus c. 15 Turcos Persidem incoluisse auctor est longe ante eversum a Saracenis Persarum imperium. Sed et ipso Mauricio imperante, cum Persis ipsis conterminis bella gessisse, iisque imperasse tributa scribit Theophylactus Simocatta l. 1, c. 8 ubi hæc de Turcis Orientalibus habet: Οὐνοὶ δ' οὗτοι, προσοικούντες τῇ Ἐφ Περσῶν πλησιόχωροι, οὐδ' καὶ Τούρκους ἀποκαλεῖν τοῖς πολλοῖς γνωριμώτερον. Agit præterea de iis l. iii, c. 6; l. iv, c. 7 et 10, El-Macinus in *Hist. Arabum* sub an. Ch. 701, 720, 724, 731, etc. Turcorum Persiarum, qui tum regibus suis parebant, meminit. Unde quo loco idem scriptor primam Turcorum sultanorum originem recenset. Decacum Tangrolipeis abavum tradit gratissimum fuisse Turcorum regi, adeo ut ejus uteretur ille consiliis. Ex quibus ea etiam tempestate Turcos regibus suis paruisse constat. Præterea Theophanes A. 732 describens Arabum expeditionem in Turcos, ait Masalmanem, Hasciam caliphæ fratrem, exercitum adduxisse in Turciam, et cum jam portas Caspicas attigisset, correptum metu, retro cessisse. Constat vero portas Caspicas a finio et geographis in Asia, Mediæ inter et Parthiam poni, proinde haud procul ab Oxo flumine, ad quem inhabitasse Turcos mox ostendemus, in extremis Persarum confinibus, ἐν τοῖς ἄκροις τῶν Περσῶν, ubi Turcomanos statuit Acropolis c. 65. V. Albericus A. 1059.

(6) *Γαλακτοφάγον.* Willelmus Tyrius l. 1, c. 7, de Turcomanis. Gens igitur Turcorum, seu Turcomanorum, (nam ab eodem habuerunt originem) ab initio septentrionalis fuit, inculta penitus, et certam non habens sedem. Vagabantur etenim, et passim circumferebantur, pascuorum sectantes commoditatem, non habentes urbes, vel oppida, vel alicubi manentem civitatem. Et infra: Migrantes autem universam secum substantiam transferebant, equitia, greges et armenta, servos et ancillas, nam et in his eorum omne consistebat peculium, nusquam agriculturæ dantes operam, etc. His consentanea habent Jacobus de Vitriaco l. 1, c. 11, auctor Hist. Hieros. p. 1161, auctor expedit. Asiat. Frider. 1, p. 78 et Aithonus c. 2.

(7) *Καὶ τῆς μὲν Σαρακηνῶν ἐπικρατείας.* Persarum imperium delevit omnino Arabum caliphæ Othman, qui Tyrio l. xix, c. 20, *Vhemen* dicitur, post Islegerdæ regis interitum A. Chr. 649, Theophan. El-Macin., Aithon., Bizarr., etc.

urbes quasve provincias quisque concupisset. In iis Muchumet Jambraelis filius, imperatoris Basilii temporibus, Persis, Medis et Abritanis unus imperitans, bellum cum Indis et Babylonis gerebat, in quo cum fortuna eum dedecret, resque retro illi ferri suæ viderentur, optimum factu duxit, legatione ad principem Hunnorum missa, socias illinc in auxilium copias petere: delecti oratores cum donis pretiosissimis brevi rediere votorum compotes, auxiliatorum tria millia ducentes. secum sub ducibus duobus, Tangrolipe et Mucaleto filio Maceelis, qui trajecto 27 Araxe per pontem utrimque turribus munitum in Persidem pervenerunt. Nec moram fecit Muchumet his recentibus mercede militantium Turcorum auxiliis ad suas veteres copias adjunctis confligendi cum Pissario Babyloniorum principe, quem facile fudit fugavitque. Unde victor ad sua reversus parabat expeditionem adversus Indos, hos quoque hostes experta jam virtute Turcorum subaturum se confidens. Verum his longiorem militiam detrectantibus remittique in patriam ac pontis su-

A. Μουχούμετ (8) ὁ τοῦ Ἰαμβραηλ κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ πολεμῶν Ἰνδοῖς καὶ Βαβυλωνίοις, ἐπειδὴ πρὸς τὸ κατόπιν ἑώρα χωροῦντα ἑαυτῷ τὰ πράγματα, ἔγνω δεῖν πρὸς τὸν Οὐννων διαπρесеῦσθαι ἄρχοντα καὶ συμμαχίαν ἐκείθεν αἰτήσασθαι. Τῆς γοῦν πρесеβείας κατεσθουθεύσας αὐτῷ συνέπεμπε τοῖς πρέσβεισι καὶ δῶρα πολυτελεῖ. Ἐπανήσαν γοῦν οἱ πρέσβεις; συμμαχίαν φέροντες; τρισχιλίους ἀρχηγῶν ἔχοντας Στραγγολίπην καὶ Μουκάλετ τὸν υἱὸν Μακετλ, οἱ διαπραϊωσάμενοι τὸν Ἄραξιν κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ γέφυραν πεπυργωμένην ἑκατέρωθεν οὖσαν ἐς τὴν Ἠερσίδα φοιτῶσι. Συμμίξας [P. 22] οὖν ὁ Μουχούμετ τῷ ἑαυτοῦ στρατεύματι τοὺς μισθοφόρους Τούρκους προσβάλλει τῶ τῶν Ἀράδων ἄρχοντι Πισσαρίῳ, καὶ ῥῆθον αὐτὸν κατατροποῦται. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἔσπευσεν καὶ πρὸς τοὺς πολεμοῦντας Ἰνδοὺς μετὰ τῶν συμμαχῶν διαγωνίσασθαι. Παραϊτουμένον δ' ἐκείνων καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐκλιπαροῦντων ἑξαποστέλλειν. ἀνεθείσης σφίσι τῆς ἐν τῇ γεφυρᾷ φυλακῆς τοῦ Ἀβράξιδος (9), ἐπειπερ ἐκεῖνος ἐνέκεitto καὶ βίαν

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(8) *Μουχούμετ*. Imperabat Muchemetus, si Bryennium, Scylitzem, et Zonaram audimus, Persidi, Chorosanæ et Mediæ; at El-Macinus l. III, e. 7, Indiæ regem fuisse refert, eumdemque Sebuctakini, non Imbræhis filium facit. Sed præstat audire ipsum El-Macinum, cum paulo secus rem narret, de sultanorum Iconiensium origine fusius disserentem, ex versione Thomæ Erpenii: anno (Hegiræ) 420 (Christi 1038) cœperunt principes Salghucidæ. Et primus quidem ex iis inauguratus fuit Muhammed Abutalib Togrulbecus (Vaterio Tegrulbecus, Aithono Dogrissa, Tyrio Belpet, Græcis denique Tangrolipez dictus) cujus fratres erant David Chacarbecus, Firus, et Arselanus, atque hi filii erant Michaëlis (Bryennio Macaelis) filii Salghuci, filii Dacaci, (aut Dugaci). Qui Dacacus vir fuit Turca, animosus, boni consilii et regiminis. Hic primus ex iis Islamismum est amplexus (vide Aithonum c. 15) et rex Turcarum consilio ejus utebatur, eumque sibi assumebat in bello suo inter Turcas; moriens autem filium reliquit Salghucum (qui Aithono Sadok) jam adultum, cui et rex Turcorum commisit regimen exercituum suorum, sed cum deinde metueret sibi ab astutia ejus, statuit eum interficere. Quod cum Salghuco subolevisset, fugit ad regem Ghabie Haronem Sahâbuddavam, absque eo auxilium petiit, ad oppugnandam regionem infidelium Turcorum, unde is eum juvit numero exercituum. Sed occisus fuit Salghucas ab infideli quodam in prælio, jam natus annos centum et septem. Filium reliquit Michaëlem, cui liberi sunt nati illi, quorum nomina supra commemoravimus. Commorabantur autem in Mauranahara (l. regione ultra Buvium) et obederunt isti Michaëli quam purimi Turcæ, nullum imperatorem præter eum agnoscentes. Cumque contingeret ut princeps Mahmudus, filius Sebuctakini, rex Indiæ trajiceret fluvium Ghaihonem, opem laturus Wararchano regi Mauranaharæ, salutavit Michaël regem Mahmudum, qui miratus est animum ejus et strenuitatem, quodque familia ejus morem ei gereret: et ab eo petiit ut apud se maneret, fore ut cum reverteretur, committeret ei Chorosanam defendendam contra hostes. At is id recusavit. Unde iratus Mahmudus in vincula eum conjecit, et rediens in iis detinuit. Unde secuti eum sunt milites Michaëlis, et familia ejus, substitueruntque in planitie Chorosanæ.

Postea vita excessit rex Mahmudus, penitentia ductus, quod Turcas, milites scilicet filii Salghuci, in regione sua reliquisset, metuens ne locum suum occuparent. Mortuo autem rege Mahmudo, filio Sebuctakini, regnum accepit filius ejus Masudus Abusaidus filius Mahmudi, qui ex suis exercitum misit contra milites filii Salghuci. Hic exercitus eos oppugnavit et fudit, quibusdam etiam captis. Hinc et Michaël filius Salghuci obiit, junxeruntque se Turcæ Salghucidæ filio ejus Muhammedi Abutalibi, cognomento Togrulbeco, qui oppugnans exercitum Masudi F. Mahmudis, eumdem fudit, quibusdam captis, et quibusdam cæcis: persecutusque eos Tusum usque, quod oppidum adorus, cepit. Atque id primum fuit oppidum quod in potestatem Salghucidarum venit: et in eo congregati Togrulbecus, ac milites ejus, id muniverunt. Deinde exierunt inde Naisaburium, et eo quoque sunt potiti. Rex autem Masudus fugit in Indiam, et in regionem ejus penetravit, inque ea diu permansit, deserta Chorosana: quam Salghucidæ, graviter se in ea gerentes, subjugarunt, et opibus spoliarunt. Quod cum intellexisset princeps Masuchus, reversus est, sed bello eum petierunt Salghucidæ, et in fugam verterunt. Unde Caiimus Biamrilla (calipha Baldacensis) monuit atque hortatus est eos, ut regionem Moslimorum custodirent. Hinc adortus iterum eos est Masudus, sed illi et secundo eum in fugam turpem verterunt, et stabilitum fuit eis imperium. Hæc etsi proluxiora ad illustranda quæ de Turcicorum Sultanorum origine habent Græci scriptores, hoc loco inserenda operæ pretium duximus. Adde Petrum Texeram l. II, *Rer. Persic.* c. 43.

(9) Ἀβράξιδος. Eadem appellatione donatur fluvius a Scylitze, qui alius et diversus est prorsus ab Araxe Armeniae majoris fluvio, qui in Caspium mare illabitur. Nam Araxis, etsi in idem mare patitur influat, Araxe omnino oppositus fuit, ut qui Persidem a Turcorum Asiaticorum regione dividerit, quo per pontem desuper stratum transitio in eam provinciam penetrarunt Turci, qui eo ævo regionem incotebant, quam etiamnum a primaria eorum sede, Turquestanam vocant. Unde videtur Araxis fluvius ille esse, quem Oxum veteres a, pelabant, qui in mare Caspium illabitur et Persidi propior est, quam alter magnus perinde fluvius, qui septentrionem versus in idem mare evolvitur, laxartes Ptolæmo, Straboni, Ammiano l. XIII,

ἐπινεγκεῖν ἐβουλεύετο, δείσαντες οἱ Τοῦρκοι μὴ πύθοιεν τι δεῖνὸν πρὸς ἀποστασίαν χωροῦσι. Καὶ τὴν Καρδωνίτιν ἔρημον ὑποδύντες διὰ τὸ μὴ θαρρῆν ὀλίγοι πρὸς τοσούτας ἀντιπαρατάξασθαι μυριάδας, ἐκτίθεν ἐκδρομὰς ποιούμενοι τὰ τῶν Σαρακηνῶν ἔδρουν καὶ ἐφθεῖρον.

Perisioribus Muchumetis exercitibus iuerentur, excursionibus illinc crebris in circumpositas Saraceno-
rum erumpentibus regiones, rapinis ruinisque cuncta passim caede vastantes.

η'. Δυσανασχέτων (10) δ' ἐπὶ τοῖς γενομένοις ὁ Μουχούμετ, στρατὸν ἀθροίσας ἀμφὶ τὰς εἰκοσι χιλιάδας ἐκπέμπει κατὰ τῶν Τοῦρκων δέκα στρατηγούς αὐτῷ ἐπιστήσας τῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει μαρτυρουμένων Σαρακηνῶν. Ἄραντες οὖν οὗτοι πρὸς τὴν Καρδωνίτιν ἠπειγόντο. Ἄλλ' εἰσιέναι μὲν τὴν ἔρημον διὰ τε τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν καὶ τὴν τροφῶν ἐνδείαν ἀλυσιτελεῖς εἶναι ᾔφροντο, ἔγγιστα δὲ τοῦ στόματος τῆς ἐρήμου στρατοπεδεύσαντες διασκοπῶντο τὰ πρὸς τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Στραγγολίπης τὸ βάθος αὐλιζόμενος τῆς ἐρήμου, ἐπέπερ ἔγνω τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεῖαν, τοῖς μετ' αὐτοῦ κοινολογησάμενος καὶ ξυμφέρον εἶναι κρίνας νυκτὸς τοῖς Ἄγαρηνοῖς ἐπιθέσθαι καὶ Πέρσαις, ταχυπορίᾳ χρητάμενος ἐπὶ δυοσιν ἡμέραις ἐπιτίθεται τῇ τρίτῃ νυκτὸς αὐτοῖς ἀφυλάκτως; σκηνοῦσι καὶ μηδὲν προσδεχομένοις κακόν, καὶ κατατροποῦται τ. ὕτους ῥάδιω. Ἔντε ὕθεν λείας οὐκ πλείστης γενόμενος ἐγκρατής καὶ ἀρμάτων καὶ ἱππων κυριεύσας πολλῶν οὐκέτι λοιπὸν περὶ τὴν Καρδωνίτιν φηλίζετο, οὐδὲ λαθραίας ἐποιεῖτο τὰς ἐπιθέσεις ὡς συστῆς καὶ ληστής, ἀλλὰ φανερώς τῶν ὑπαίθρων ἀντεποιεῖτο, προσρυσκομένων αὐτῷ καὶ τῶν ὅσοι διὰ κακουργίας τότε θάνατον ἰδεύεσαν, θούλων τε οὐκ ὀλίγων καὶ τῶν χειρόνων ταῖς ἀρπαγαῖς, ὡς ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ δύναμιν ἀφροισθῆναι μεγίστην περὶ αὐτὸν, οὐκ ἐλάττω τῶν πέντε μυριάδων. τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον ἐφέρετο τῆδε. Ὁ δὲ Μουχούμετ μὴ ἐνεγκῶν τὰ ξυμβάντα μετρίως τοὺς μὲν δέκα στρατηγούς ὑποστρέψαντας; ἀπετύ-

per Araxem custodiam ipsis committi flagitantibus, ubi contra incumbens Muchumet non longe abesse videbatur inferenda vi, Turci veriti ne quid acerbum paterentur, palam rebellant: solitudineque insessa Carbonitide, cujus latebris et inaccessa natura horum paucitatem suam a tanto numero

8. His indignatus Muchumet exercitum viginti ferme millium contra Turcos mittit sub decem ducibus fortitudinis ac prudentiae inter Saracenos notae testataeque. Hi profecti Carbonitidem versus cum se admovissent proxime, penetrare in ipsam solitudinem, aquae annonaeque omnis inopia squalentem periculosum rati, ad ejus fauces, qua necessarius erat transitus munitis castris securam, ut ipsi videbantur, et sapientem inibant belli administrandi rationem imminentes ex tuto in occasionem rei gerendae. At Strangolipes interior a solitudinis obtinens cognita expeditione contra se suscepta, communicato probatoque suis consilio, nocturnae irruptionis post continuatum biduo iter, tertia demum nocte improvisus Agarenis Persisque metu procul, curaque omni desidentibus intra sua tabernacula superveniens, facile illos vertit in fugam, praedaeque inde potitus plurima, curruumque et equorum adeptus copiam, non jam sibi delitescendum in Carbonitide putavit, aut furtivis fugacium latronum more incursionibus grassandum. Sed prodire palam obtinereque campum justo exercitu ausus est, confluentibus ad ipsum undique, qui maleficiorum conscii mortem in suppliciis timebant, aut quos alloqui delectabat rapto vivere tanto numero ut brevi tempore milites sub signis non pauciores quinquaginta millibus haberet. Interim Muchumet moderate non ferens quae contingerant decem ducibus ab infelici expeditione rever-

Caroli Du Fresne Du Canje notæ.

Gregoræ l. 11 et aliis dictus, uterque ab occidente profectus. Neque ab hac sententia discedit El-Macinius, qui ea tempestate Turcos Asiaticos tractum incoluisse narrat, quem geographi Arabes *Mauranaharam*, seu ut effert Joannes Gravius, *Mawarad-naharam*, tabulae geographicæ *Maurenaker*, vocant, quod vocabulum regionem ultra fluvium *sitam* sonat, ut auctor est Petrus Vaterius in præfat. ad eundem scriptorem: quam quidem provinciam peculiari commentario illustravit, descripsitque Abulfeda Ismael Arabs. Fluvii autem nomenclatura intelligi debere *Ghaionem*, seu *Gichonem*, vel, ut alii denique vocem hanc efferunt, *Iihon*, qui ad Meridicum *Mauranaharam*, a *Chorosana*, seu *Perside* interiore secernit, censet idem Vaterius. Quod perspicue etiam tradit Achamed Guerpsi F. in *Temiris Historiam* l. 1, n. 5, dum ait *Mauranahare populos*, præ *Temiris*, seu *Tambersani*, qui provinciam invaserat, metu, transmissæ *Gichone*, in *Chorosanam* pervenisse. Proinde recte Paulus Rhamnusius in *Geogr.* dixit *Ozum* eundem fluvium esse, quem Arabes *Gichonem* vocant, qui ut auctor est Abulfeda, ut plurimum ab ortu in occasum fluit. *Mauranaharæ* metropolis fuit *Samerkanda*,

sultanorum ac *Temiris* ipsius regia, protendebaturque ea provincia ad alium fluvium, quem ad septentrionem in mare Caspium illabi diximus, Arabibus *Sichon*, in tabulis geograph. *Chezel* nuncupatum. Qua porro fluvius *Ghaion* seu *Gichon* in mare Caspium effluit, ea protenditur provincia, quam *Chowaresmiam* vocat Abulfeda, *Chowarsani* Achamed n. 8 et alibi, *Chowarasman* El-Macinius l. 1, c. 13, *Chorosanae* contigua, quod etiam testatur *Alderisius* viii part., clim. 4, ex cujus nomine mare Caspium, quod eidem Achamedo l. 11, n. 11, *mare Calzam* dicitur, ab Abulfeda et a prædictis scriptoribus *lacus Chowarazmitæ* nuncupatur. Sed et ipse fluvius *Gichon*, *Cobar* seu *Cowar* appellatur a *Tyrio* l. 1, c. 7. Proinde erit *Gichon*, *Gihon* et *Ghaion* Arabibus, qui Græcis Ἀρξίς et Ὀξός, de cujus decursu et magnitudine nonnulla habent *Benjaminus Tudel.* et *Alderisius* p. 158, 196 et 213. Vide *Salmasium* ad *Solinum* p. 1201.

(10) *Δυσανασχέτων*. Contigit hoc prælium cum *Masudo* seu *Masgudo*, quem parentis nomine donant vulgo Græci scriptores, A. Heg. 432, Christi 1040, ut auctor est El-Macinius.

sis oculos eruit, militesque, qui male pugnaverant A minabatur ignominiose traducturum se muliebribus ad ludibrium stolis indutos. Ipse interim armabat instruebatque se ad rem per se cum Strangolipide gerendam.

9. Cæterum qui fuga ex priore prælio servati erant milites, metu ignominie ac minarum Muchumetis passim ad Strangolipidem transfugiebant, qui fiducia tanti supplementi contractis in unum copiis jam omnibus occupavit 29 ad Muchemetem ultro ipsum invadere, pugnare cum illo justa acie, totisque viribus et prælio decretorio jacere aleam summæ rei certus. Sed et ille instructissimo fretus exercitu, quem e Saracenis, Persis, Cabiris, Arabibus conflaverat quingentis capitum millibus constantem, adducens una simul turratos elephantos centum, occurrit contra Strangolipidi magna spe, offenditque illum in loco Aspacha vocato. Ubi magnis animis ac viribus prælio concerto cum utrimque multi cecidere, tum inter eos ipse Muchumet, non arcu eminus, non hasta cominus confossus. Sed cum alte equo exstans suos hortaretur ad agendum fortiter, eoque prolabente devolutus in terram, cervix ipsi contracta, ereptaque vita est. Comperta ducis morte Persarum multitudine reliqua Strangolipidi se deditit. Itaque is unanimi jam consensu omnium rex Persidis acclamatus, statim præsidariis, qui pontem Araxis custodiebant, ea statione motis gentem Turcorum in Persidem vocavit, libero illis patefacto per Araxis pontem aditu. Qua illi facultate cupide usi, gregatim emigrarunt, paucis relictis, quos dulcedo natalis cœli et patriæ charitas tenuit. Nec vero Persæ ac Saraceni adversus passim affluentes Araxe aperto colonias terram aut dignitatem suas obtinere potuerunt, victi spoliatique ab hospitibus, ut plane jam domini Persidis Turci essent, quibus communi gentis decreto placuit Strangolipidem sultanum appellare, quæ vox apud ipsos regem regum et imperatorem sonat. Is magistratus præfecturasque 30 omnes Persis ereptas Saracenisque Turcos in suos transtulit, Persidemque plane ipsis subiecit universam.

10. Dixi hæcenus quo casu in Romani limitis viciniam Turci processerint, Persarum regione sibi subjecta; non minus autem forte fuerit necessarium exponere, qua primum occasione quæve causa bellum inferre Romanis cœperint; soliti antea formidare Romanam vim, imo cohorrescere ad famam memoriamque solam trium imperatorum, de quorum facinoribus audierant, Nicephori nimirum Phocæ, Joannis et Porphyrogeniti Basilii. Autumabant enim perseverare adhuc et vigere apud

φλωσε, τούς δὲ τὸν κίνδυνον ἀποδράσαντας στρατιώτας θριαμβεύσειν ἠπέλιθε γυναικεῖας περιδεδημένους στολὰς, αὐτὸς δὲ πρὸς ἀντιπράταξιν καθωπλιζέτο.

[P. 23.] θ'. Ἄλλ' οἱ μὲν (11) στρατιῶται τὰς ἐκείνου ἐνωτιζάμενοι ἀπειλὰς προσχωροῦσι τῷ Στραγγολίπιδι. Τοσαύτης οὖν προσγενομένης ἐκείνῳ καὶ τηλικαύτης δυνάμεως, ἀγείρας ἅπαντα τὸν στρατὸν πρὸς τὸν Μουχοῦμετ ἠπείγετο, καθολικῆ μάχῃ σπεύδων κρίναι τὰ πράγματα. Ἄλλὰ κακείνους Σαρακηνοὺς καθοπλίσας, καὶ Πέρσας, καὶ Καβείρους, καὶ Ἀραβας, καὶ στρατὸν συστήσάμενος περὶ ποῦ τὰς πεντήκοντα μυριάδας, φέρων δὲ καὶ πυργόφρους ἐλέφαντας ἑκατὸν, ἔσπευδεν ἀντιμετώπιως στήναι τῷ Στραγγολίπιδι. Ὑπανιάζει γοῦν αὐτῷ κατὰ τὸν λεγόμενον Ἀσπαχῶν, καὶ γενομένης μάχης καρτερωτάτης ἔπεσον μὲν ἐξ ἑκατέρων πολλοί· πίπτει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Μουχοῦμετ, οὔτε τόξῳ βληθεὶς, οὔτε δόρατι, ἀλλ' ἐπιπασζόμενος καὶ τὸν οἰκείον παραθαβρύνων λαδὸν, τοῦ ἵππου αὐτῷ ὀλισθήσαντος, σὺν ἐκείνῳ κατενεχθεὶς εἰς γῆν καὶ ἐκτραχηλισθεὶς ἐτεθνήκει. Τοῦτου δὲ καὶ συμπεσότος, τὸ σὺν αὐτῷ τῶν Περσῶν πλῆθος τῷ Στραγγολίπιδι προσεχώρησε, καὶ ὁ Στραγγολίπις ὑπὸ πάντων εὐθύς βασιλεὺς ἀνηγόρευτο τῆς Περσίδος. Ἀναβήθει δ' ἐκπέμπει καὶ καθαιρεῖ τὴν ἐν τῇ γερύρῃ τοῦ Ἀβράξιθος φυλακῆν καὶ τὸ ἔθνος τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Περσίδα καλεῖ. Ἀνέτου δὲ τῆς ἐς Περσίδα πορείας ἀποδειχθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς τοῦ Ἀβράξιθος διαβάσεως, ξυνέθεον παμπληθεῖ, πλὴν τῶν ὄσσοι πόθῳ τῆς ἐαυτῶν πατρίδος ἀντεποιοῦντο. Οἱ καὶ καθελόντες Πέρσας τε καὶ Σαρακηνοὺς αὐτοὶ κύριοι τῆς Περσίδος γεγόνασι, σουλτάνον (12) τὸν Στραγγολίπιδά ὀνομάσαντες, ὅπερ σημαίνει παρ' αὐτοῖς βασιλεὺς βασιλέων καὶ παντοκράτωρ. Πάσας οὖν τὰς ἀρχὰς τῶν Περσῶν καὶ Σαρακηνῶν ἀφελόμενος εἰς Τούρκους μετένεγκε, καὶ τὴν Περσίδα πᾶσαν αὐτοῖς καθυπέταξεν.

ε. Ἄλλ' οὕτω μὲν Ῥωμαίων οἱ Τούρκοι γεγόνασιν ὄμοροι τὴν Περσῶν ἀρχὴν κατασχόντες. Ἀναγκαῖον δ' ἴσως εἶπαιν καὶ πόλιας ὀρμηθέντες αἰτίας Ῥωμαίους πολεμεῖν ἤρξαντο, καίτοι δεδιότες πρότερον τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον καὶ φρίττοντες ἐκ μόνης τῆς φήμης τὰ τῶν προσηγησάμενων τριῶν βασιλέων ἀνδραγαθήματα, τοῦ Φωκᾶ Νικηφόρου, φημί, καὶ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου Βασιλείου· ὑπώπτευσον γὰρ εἰτι παρὰ Ῥωμαίους σώζεσθαι τὴν ἐκείνων ἀρετὴν τε καὶ δύναμιν. Τοῦ Στραγγο-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(11) Ἄλλ' οἱ μὲν. De morte et clade Masudi, sic idem El-Macinus A. proxime sequenti: *Eodem anno occisus fuit princeps Masudus filius Mahmudi, filii Sabuctakini regis Chorosanae, Indiae, et Mauranaharæ, qui fuit rex sortis et strenuus, peritus bellandi, ac bene regens subditos suos atque regiones, et successit ei frater ejus imperator Muhammed filius Mahmudi.* Porro qui Cabiri Bryennio hic et Scy-

litzæ dicuntur, videntur iidem cum Cabaris, populis videlicet, Turcis Septentrionalibus conterminis, cum quibus in Persidem forte transierant. Horum meminit Constantinus Porph. *De adm. imp.* c. 39.

(12) Σουλτάνον. Vide dissertationem nostram 16 ad Joinvillam, ubi locum hunc Bryennii pluribus expendimus.

λίπτος, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε, τὴν Περσῶν ἀναδυσσάμενου βασιλείαν, καὶ πλοῦτου πολλοῦ καὶ στρατευμάτων ἔγκρατους γενόμενον καὶ τὰ Σαρακηνῶν ταπεινώσαντος, οἱ πρὶν ἠμοροῦντες Πέρσαις καὶ κολεμοῦντες [P. 24] πρὸς τὴν Μωγοῦματ, σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους ποιούμενοι πόλεμον ἐμελέτων κατὰ Περσῶν. Ἀλλὰ τοῦτο προγνοῦς ἐκείνος πρὸς μὲν Πισσασύριον (13) τὸν Βαβυλωνῶς ἄρχοντα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ παρετάξατο, διαφόροις μάχαις τοῦτον ἠττήσας καὶ ἀνελὼν κύριος καὶ τῆς Βαβυλωνίων ἐξουσίας ἐγένετο. Πρὸς δὲ Καρμεσῆν (14) τὸν τῶν Ἀρράβων ἀρχηγὸν καὶ Κουτλουμοῦν ἐπέμπει τὸν τοῦ οἴκειου πατραδέλφου υἱὸν, χεῖρα βαρεῖαν αὐτῷ δοῦς· ὃς ἀπελθὼν καὶ τοῖς Ἀραψι συμβαλὼν ἠττήθη τε καὶ αἰσχιστὰ ἐφυγεν. Ἐπανιὼν δ' ἐκείθεν καὶ μέλλων διέναι διὰ τῆς Μήδων ἔγγιστα τοῦ Βαβύσ στρατοπεδεῦσαι ἤθελε. Δεδιώξ δὲ Ῥωμαῖοις ἔγκρατοῦντας τότε Μηδίας πρεσβεύεται πρὸς τὸν τῆς χώρας ἄρχοντα (ἦν δὲ τότε Μηδίας ἄρχων Στέφανος ὁ Κωνσταντινίου τοῦ παραδυναστεύοντος τῷ τότε βασιλεῖ, ὃν καὶ Λεικουδιαν ἐκάλου, θεῖος [H]), ἀξίων συγχωρηθῆναι οἱ τὴν ὁδὸν καὶ ὑπισχνούμενος ἀψαυστον καὶ ἀσινῆ τὴν χώραν διατηρήσαι. Ὁ δὲ τοῖς πρέσβεσιν ἐντυχὼν καὶ τὴν παράκλησιν δευλιαν εἶναι ὑποποτάσας, τὸν ἐγγώριον ἀθροίσας στρατὸν συμβάλλει τοῖς Τούρκοις ἀπειροπόλεμος ὢν ἐμπειροπολέμοις. Καὶ μηδὲν τὴν ἄξιον λόγου διαπραξάμενος ἠττάται ἅμα τῇ συμβολῇ, καὶ πίπτουσι μὲν συχνοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἐάλω δὲ καὶ αὐτός. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὁ Κουτλουμοῦς γενόμενος κατὰ

A Romanos virtutem et potentiam Istorum. Postquam Strangolipes imperium, uti diximus, adeptus Persicum opumque multarum et exercituum potens res Saracenorum depressit, finitimæ Persarum gentes, quibus fuerant antea cum Muchumete controversiæ, concordia inter se inita, bellum in Persas meditabantur. Id ille mature sentiens Pissasyrium quidem Babyloniorum principem sibi sumpsit ipsi debellandum. Quem et congressus variis præliis vicit et ad extremum interfecit, potentia Babyloniorum universa suum in dominium translata. Adversus Carnesen vero ducem Arabum Cutlumum misit patrum sui filium cum manu valida, qui profectus, commisso cum Arabibus prælio victus turpissime fugit. Inde revertens transiturus per Medorum terram, proxime Baasum munire **31** castra voluit. Veritus autem Romanos obtinentes tum Mediam, legatos mittit ad prætorem provinciæ. Erat is patricius Stephanus Constantini Lichudicæ cognominati, qui plurimum apud tunc imperantem poterat, filius. Petebat legatio Cutlumi liberum transitum, pollicens innoxium fore. Prætor audita supplicatione legatorum ex conscientia debilitatis modestiam esse istam interpretans, copiis provinciæ contractis, temere homo imperitissimus rei bellicæ, prælium præcipit cum experientissimis armorum Turcis, et quod erat consentaneum, repissime gesta victus est, occisis Romanorum plurimis captoque ipso duce, quem Cutlumus, cum C Brisium pervenisset, ibi vendidit, reversusque ad

Caroli Du Fresne Du Gange notæ.

(13) Πισσασύριον. Fuit ille origine et gente Turcus, vocaturque ab El-Macino, *Rustanus Abulharitus Mutaffirus*, cognomento *Basasareus*, et in Chronico Orientali ab Abrahamo Echellensi edito, *Basasirus*, ex quo *Pissassyrium* confecerunt Bryennius et Scylitzes. Is in Geraca, seu Chaldæa potens factus, prosperisque elatus rerum successibus, regionem non suo duntaxat asseruit imperio, sed et Arabibus et Saracenis terrore incussit, supremam in Boitarum, quorum mox memini, provinciis potestatem sibi vindicavit: ita ut cum Melec-Rachimo præter merum titulum nihil restaret, de ipsa cogitaret invadenda Bagdadensi urbe; et ea depellendo calipha. Quod cum rescisset Caimbiarilla calipha, Togrulbecum evocavit, quo se adversus Basasareum tueretur, qui Togrulbeci

percepto adventu, Mustanserobellæ Ægypti domini subsidium imploravit. Togrulbecus interim capto Melec-Rachimo, et in ordinem redacto, urbem et supremam principatum, quem tenebant Boitæ, sibi asseruit, data in uxorem calipha propria sorore, A. Heg. 447, Chr. 1055. Verum Basasareus qui desertus fuerat a suis, Mustanserobellæ opera et auxilio, quem calipham reuertaverat, Bagdadum adortus, vi cepit A. Heg. 450, eaque est potius per annum, a Togrulbeco, qui recens Ibrahimum fratrem rebellantem bello prostraverat (quod etiam attigit Scylitzes p. 788) urbe primum exturbatus, tandem prælio fusus, et neci datus est, anno proxime sequenti.

(14) Καρμεσῆν. Eadem habent Scylitzes et Zonaras. De Cutlumo dicemus infra ad l. III, n. 16.

Petri Possini notæ.

(4) Πατρικός Στέφανος Κωνσταντινίου τοῦ παραδυναστεύοντος τῷ τότε βασιλεῖ, ὃν καὶ Λεικουδιαν ἐκάλου, υἱός. Sic restitimus hunc locum ex Cedreno pag. 769 edit. reg. Noster codex sic habebat: Στέφανος καὶ ὁ Κωνσταντίνος τοῦ παραδυναστεύοντος τῷ τότε βασιλεῖ, ὃν καὶ Λεικουδιαν ἐκάλου, υἱός. Si per librarii nostri tot expe inentis compertam oscitantiam certo mihi persuadere possem vocem θεῖος a Bryennio positam hoc loco non dubitarem hujus auctoritatem Cedreni testimonio præferre, et Stephanum Constantini patrum aut avunculorum dicere. Xylander in notis ad locum Cedreni locum Λεικουδιαν vocem hic positam terræ aut ditionis nomen esse putat, merito reprehensus a Goare: qui tamen forte non feliciter Lichudiam fuisse mulierem existimat;

videtur enim nihil nisi cognomen Constantini esse, articulum vero femininum per errorem irrepsisse in Cedreni contextum. Nam paulo superius idem Cedrenus imperium describens Constantini Monomachi pag. 765 edit. reg. sic scribit: Ὁ Κωνσταντίνος τῆν ἐπωνυμίαν Λεικουδῆς τῶ πρώτῳ τότε παρὰ βασιλέως φέρων, καὶ μέγα παρὰ τούτῳ δυνάμενος. Ex quibus primo apparet Constantinum istum gratiosum apud Constantinum Monomachum tunc imperantem, ab eo cognomento Lichudæ, sive Lichudicæ fuisse distinctum. Secundo, intelligitur quid hic sit παραδυναστεύων τῷ τότε βασιλεῖ, nempe in gratia esse, et multum posse apud eum, ut mirum sit quod Xylander adnotat, παραδυναστεύων dignitatis seu magistratus nomen putari.

sultanum infelicitatem expeditionis excusavit, ut potuit, obiterque sermone mentionem intexit Mediæ, quam esse aiebat feracem omnium frugum bonorumque regionem, a mulieribus possessam; militum Romanorum ibi degentium expertam ignaviam oblique perstringens eo verbo. His confirmatus sultanus, exercitum circiter viginti millium contra Romanos mitit, duce illi præposito fratris filio Azane, Surdo cognominato, datis illi mandatis adeundæ quam primum Mediæ, et nisi sponte se dederet, vi subigendæ. Sic Turci cœperunt pugnare cum Romanis, successuque initiorum illecti deinceps perrexere bello nos petere in hunc usque 32 diem. Sed in gyrum susceptæ narrationis ordinisque rerum reducenda nunc mihi oratio est.

11. Manuel, ut dictum est, curpalates, dux summus Orientalium copiarum a Diogene declaratus, circa Chalcicam commorans Turcorum excursions observabat. Cum vero ei a speculatoribus indicatum esset, multitudinem Turcorum duce Chryso-sculo e genere sultanorum, principatum Persidis sibi, ut putabat, debitum ambiente, irruere in vicos limitis Armeniaci, animo eos vastandi, assumptis copiis contra Turcos vadit, quos et dispersos, utpote prædabundos offendens facile in fugam vertit. Hinc cum fugaces usque ad proximam viciniam castrorum Turcorum cupidius insequeretur, coorientibus in eum Turcis e locis antea occupatis, quæ tunc usum insidiarum arte positum ipsis præbuerunt, diu fortiter pugnans restitit. Sed cum versa in fugam dissipataque phalange Romana, obsistere ipse unus amplius non posset, necessario et sero fugiens conclusus captusque a Turcis est cum duobus sororum suarum viris, Melissenis et Taronita. Ceciderunt et reliquorum Romanorum pauci. Adductus igitur ad Chryso-sculum grave putabat, si non aliquid genere dignum efflueret suo, effertique plane dignum in primis narrat facinus. Cognito enim victorem suum defecisse a sultano, et spe ambitiosa principatum Persarum versare animo, experiri hominem decrevit; 33 secretique opportunitate colloqui, introspecta ejus mente, ubi timore illum urgeri magno deprehendit, quod se copiis sultani mox contra se moturi sentiret imparum, blandis eum demulcere verbis aggressus est: sicque mollita primo illo delinimento duritie barbari, efficacioris velut medicaminis præfuturam sic parato secundam hanc quamdam compositionem admovet, ait illi, quandoquidem imperium Persarum affectans, idoneas ad ejus insessorem debel-

τὸν Βριζιον ἀπεμπολεῖ, αὐτὸς δὲ πρὸς τὸν σουλτάνον ἐπανελθὼν ἀπολογεῖται μὲν περὶ τῆς στρατείας, ὡς ἐν παραδῶδῃ δὲ ἀφηγεῖται καὶ τὰ περὶ τῆς Μηδίας, ὡς ἐῖη μὲν χώρα πάμπορος κατέχεται δὲ ὑπὸ γυναικῶν, τοῦ; πολεμήσαντας πρὸς αὐτὸν στρατιώτας ὑπαινωττόμενος. Τούτοις τοῖς λόγοις ὁ σουλτάνος ἐπιβρωσθεὶς δύναιμι κατὰ Ῥωμαίων ἐκπέμπει ἀμφὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας, στρατηγὸν ἐπιστήσας αὐτῇ τὸν ἀδελφόπαιδα Ἀσάν (15) τὸν λεγόμενον Κωφὸν, ἐπισκήψας αὐτῷ τὴν ταχίστην ἐφικέσθαι καὶ τὴν Μηδικὴν, εἰ μὴ προσχωροῖ αὐτῷ, προσκλήσασθαι. Ἐκείθεν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου οἱ Τούρκοι ἀρξάμενοι διετέλεσαν μέχρι τῆς νῦν πολεμοῦντες Ῥωμαίοις. Ἄλλ' ἐπανίτω μοι ὁ λόγος πρὸς τὴν ἀρχῆθεν ἀκολουθίαν.

ια'. Μανουήλ, ὡς εἴρηται, ὀκκουροπαλάτης στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἐβόν ταγματῶν πρὸς τοῦ Διογένους ἀποδειχθεὶς, περὶ τὴν Χαλτικὴν διατρίβων ἐφυλάττετο τὰς τῶν Τούρκων ἐπιδρομὰς. Ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλη αὐτῷ παρὰ τῶν σκοπῶν ὡς πλήθος Τούρκων στρατηγὸν ἔχοντες τὸν Χρυσόσκουλον (i) (16), ὃς ἐκ σουλτάνων σιραῶν ὤρμητο, τῆς δ' ἐξουσίας ἀντεποιεῖτο Περσῶν αὐτῷ προσηκούσης, ἐπίσσει τὰς τοῦ Ἀρμενιανοῦ κωμπούλεις πορθήσοντας, τὰς δυνάμεις ἀναλαθὼν ἔχωρει κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διεσκαδασμένοις; [P. 25] αὐτοῖς ἐντυχῶν ὡς εἰς προνομὴν ἐξιοῦσι βραδύως τουτοῦς ἐτρέψατο. Ἐγγιστα δὲ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τούρκων ἐν τῷ διώκειν γενόμενος καὶ λόγοις αὐτομάτοις περιπεσῶν καὶ ἐπιπολῶ ἀντιστῶν καὶ γενναίως ἀγωνισάμενος, ἐπεὶ μὴ οἶός τε ἦν καρτερεῖν ἐτι τῆς Ῥωμαίων φάλαγγος εἰς φυγὴν τραπέσις καὶ διασκαδασθείσης, ὤρμησε καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν, κυκλωθεὶς δ' ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλλίσκεται ἅμα τοῖς δυσὶν αὐτοῦ γαμβροῖς, τῷ τε Μελισσηνῷ καὶ Ταρωνίτῃ. Ἐπεσον δὲ καὶ τῶν λοιπῶν Ῥωμαίων ὀλίγοι. Ἀπαχθεὶς οὖν πρὸς τὸν Χρυσόσκουλον δεῖνόν φρετο μὴ δρᾶσαι τι τοῦ γένους ἐπάξιον, καὶ μέντοι καὶ δέδρακεν ἔργον ἀξιαφήγητον. Διαγνοὺς γὰρ ὡς ἀποστάτης ἐστὶ τοῦ σουλτάνου ὁ τοῦτον νικήσας καὶ τῆς Περσῶν ἐφίεται δυναστείας, δεῖν φήθη ἀπόπειραν ποιήσασθαι τούτου. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ καταμόνας καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετάζων, ἐπέειπερ ἔγνω τὸν ἀνδρα ἐν φόβῳ πολλῶν καθεστῶτα (ἠπόρει γὰρ ὡς πρὸς τὸν σουλτάνον ἀξιωμαχοῦ δυνάμειος) ἠπίων ἤπτετο λόγων πρὸς αὐτὸν, καὶ δὴ μαλάξας τὸ τούτου σκληρόγνωμον δραστεχωτέρων ἐχρήτο λόγων φαρμάκους πρὸς τὴν δευτέραν ἀπόπειραν. Τὰ δὲ ἦν ὡς ἐπέειπερ τῆς βασιλείας ἐρᾷ Περσῶν καὶ πρὸς τὸν κρατοῦντα ταύτην ἀδυνατεῖ παρατάσασθαι ἄτε σπανίζων ἀξιολόγου δυνά-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(15) Ἀσάν. Asanis cladem refert pariter Scylitzes.

(16) Χρυσόσκουλον. Manuelis cladem narrant etiam Scylitzes et Zonaras. Sed de ea, ut et de

Chryso-sculo, silet El-Macinus. Incidit illa in A. M. juxta Græcos 6778, indict. 8, Christi 1070. Meminit Chryso-sculi rursus Bryennius l. iii, n. 13.

Petri Possini notæ.

(i) Nomen ductis Turcorum in ms. Χρυσόκουλο; erat; sed idem inferius inserto σ Χρυσόσκουλος

scribatur. Nos ubique Χρυσόσκουλον rescripsimus desultoria istius pertæsi varietatis.

μικρῶς, οὐκ ἔν ποτ' αὐτῷ τὰ κατὰ σκοπὸν ἀποβαίη, A εἰ μὴ πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων αὐτομολήσεις κείνῳ ξυμμαχὸν σχολή καὶ πρὸς τὸ προκαίμενον συνεργόν. Ὁ δὲ ξυμβούλῳ τε ἅμα τούτῳ καὶ ἔδηγῷ χρυσάμενός τ' αὐτῷ ταχέως τὴν βασιλίδα κατέλαβε, καὶ ὁ τοῖς ὄπλοις κρατήσας ἑάλω λόγων δεινότητι. Τοῦτο τὸ ἔργον εἰς μέγα κλέος τὸν κουροπαλάτην ἀνήγαγεν· καὶ γὰρ ἦν ὄντως ἀξιεπαίνετον. Φιλοφρόνως οὖν καὶ ἅμφω ὁ βασιλεὺς ὑπεδέξατο καὶ δωρεαῖς μεγάλαις τετίμηκεν.

β'. Ἦρος δὲ ἀρχομένου (17) κατὰ τῶν Τούρκων ἐστράτευσεν ἐπαγόμενος εἷν αὐτῷ τὸν Χρυσόσκουλον. Γενομένου δὲ τούτου κατὰ τὴν Βιθυνίαν ὁ κουροπαλάτης, ὡταλγία συσθεθεὶς τετελεύτηκε, μέγα πένθος τῷ βασιλεὶ καταλιπών· μάλα γὰρ ἐφίλει τὸν ἀνδρα. Ὁ δὲ Χρυσόσκουλος μικροῦ δεῖν καὶ συναπλήθην αὐτῷ. Οὕτως ὑπὸ τοῦ πάθους νενίκητο, ὡς πρόσθι βούλεσθαι καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὗτοι, ἡ δὲ τοῦ κουροπαλάτου μήτηρ τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων διατρίβουσα, ἐπεὶ περὶ τῆς νόσου τοῦ υἱοῦ ἐπέπυστο, ὡς δεινὴ τις καὶ δυσσάλλακτος αὐτὴ ὑποποθέσασα, διαπεραιωθείσα ταχέως τὴν Βιθυνῶν κατὰ λαμβάνει μαθηρόπολιν. [P. 26] Μαθοῦσα δ' ὅτι πρὸς τὸ κάκιον προχωροῖ τῷ παιδί τὰ τῆς νόσου, τὸ ἔρος ὑπερβάσα ἔπερ ἐγγχωρίως Ἀζαλὰς ὠμόμασταί, εὔρε τοῦτον περὶ τὰς ὑπηρείας τούτου ἐν τινι φροντιστηρίῳ ἐπ' ὄνοματι τῆς Θεομήτορος (Ἄλυπος ὄνομα τῇ μονῇ) πρὸς τὴν ἔξοδον ἐπιεγόμενον. Βοῆς δ' ἐπὶ τῇ ταύτης εἰσελεύσει γενομένης τοῖς περὶ τὸν κουροπαλάτην, ἐπειπερ ἑώρακεν οὕτως τὴν μητέρα φοιτήσασαν, ἐξήλατό τε σπουδαίως τῆς κλίνης, καὶ ταύτην περιπλακεὶς κατησπάζετο, μηδέεν τῆ φθέγγασθαι δυναθῆς ἕτερον, μόνον δὲ αἰτησάμενος ταύτην κοινῆς ἅμφω ἀξιοθῆναι ταρῆς. Ὁ μὲν οὖν αὐθις ἀνακλιθεὶς τετελευτήκει μετὰ βραχύ. Ἡ δὲ γενναία μήτηρ καὶ μεγαλόψυχος τὴν ὀφειλομένην ὄσαν ἀποπληρώσασα τῷ υἱῷ καὶ τοσοῦτον πενήθασα ὅσον εἰκόσ τὴν τοιοῦτον παιδὰ ἀποβαλοῦσαν στρατιώτην τε ἅμα καὶ στρατηγόν, βραχύ τι τοῦ πάθους ἑαυτὴν ἀνενεγκοῦσα τὸν κλεινὸν ἐκπέμπει Ἀλέξιον συστρατευσόμενον τῷ βασιλεὶ. Ὁ δὲ τῇ μητρὶ συνταξάμενος καὶ δακρύων κρουνούς ἀφίεις ἐπὶ δυσὶν ἑμερίζετο πάθει, σπλαγγῆν τε μητρικῶν καὶ στρατείας ἐπιθυμία. Καὶ γὰρ ἦν, ἔπερ τις ἄλλος, φιλοπλίμεός τε καὶ φιλομήτωρ. Ἀπάρως οὖν ἐκείθεν τῆς πρὸς τὸν βασιλέα φεροῦσης ἤπιετο, καὶ ὅθ φθάσει τούτον περὶ τὸ Δορύλαιον σκηνοῦντα καὶ τὸν στρατὸν συναγείραντα. Ὁ δὲ τοῦτον ἰδὼν καὶ ἐν ἀναμνήσει τοῦ πάθους γενομένος δακρύειν τε ἤρξατο καὶ περὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς ἐπυθνάετο. Καὶ τέλος βιάζεται τούτον πρὸς τὴν μητέρα παλινεστῆσαι, τοῦτο φράσας, ὡς Οὐ καλόν ἐστι τούτην ἐπὶ τοσοῦτῳ μεγέθει πάθους καταλιπεῖν ἀπαράκλητον, τῷ πάθει πάθος προσθέντας τῷ ἐκείνου θανάτῳ τὴν σὴν ἐπὶ μακρὸν ἀποδημίαν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς.

landum non haberet copias, nunquam voti compotem futurum, nisi ad Romanum imperatorem transfugiens, cum sibi adjungeret socium ad bellum Persicum. His ille auditis, utilis consilii auctorem, viæ quoque ducem sibi esse voluit, statim cum illo Constantinopolim profectus. Sic qui armis vicerat, arte verborum victus vicissim et captus est. Magnam eo facto gloriam suo peperit nomini curopalates : et erat sane laude dignum insigni facinus. Utrumque porro imperator benevolentissime exceptum muneribus magnis honoravit.

12. Inde sub veris initium expeditionem in Turcos suscepit, ducens cum ipso Chrysosculum. Cum veru pervenisset in Bithyniam curopalates, dolore aurium correptus interiit, magnum luctum imperatori relinquens; multum enim amabat virum. Chrysosculus vero parum abfuit quin cum eo moreretur, tanta casum impatientia perturbationis ferens, ut superesse amico se negaret velle : at curopalata mater in urbe diversans regia, ubi trepido percussa nuntio est de filii morbo, quem gravem et non facile curabilem suspicata est, trajecto statim freto Bithyniorum in urbem primariam se confert. Ubi cum didicisset intendi morbum, pejusque habere filium, monte superato, quem indigenæ Azalam nominant, eum offendit in quodam monasterio Dei Matri consecrato, cui Alypus nomen est, in declivitate montis; sito ibi, inquam, offendit filium mater extremum jam spiritum trahentem. Clamore autem ad adventum matronæ a circumstantibus sublato, excitatus æger, ubi venientem ad se matrem vidit, vincente morbum affectu exsiluit e strato, amplexusque et osculatus parentem est, pauca tamen verba eniti valens, quibus a matre postulabat curare ut illa dignaretur sese una cum illa communi ambos sepultura condi. Sub hæc iterum reclinata paulo post obiit. Generosa vero ac magnanima mater justis rite persolutis filio, luctuque ac lamentatione perfuncta, tantiis quantis prosequi eam fas et par fuit talem filium tali tempore amissum militem simul et ducem, a mœrore paulisper se revocans, inclytum Alexium ab se demittit comitem expeditionis imperatori futurum. At ille matri valedicto, non sine uberibus lacrymis duobus hinc inde affectibus distrahebatur, materna videlicet charitate et juvenili ardore militandi; necque enim erat ullus, cui vel pietate in matrem vel generoso bellicarum rerum studio cederet. Inde igitur profectus ad imperatorem reperit eum congregato jam exercitu stativa circa Doryæum habentem; qui Alexio viso admonitus illo conspectu de casu Manuelis, non tenuit lacrymas, et uti mater haberet percontatus est. Ac tandem omnino imperat ad matrem ipsum reverti, præfatus æquum non esse illam in tali mœrore consolationis expertem omnis relinquere: imo novo dolore a me ipso

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(17) Ἦρος ἀρχομένου. Au. Chr. 1071.

cumulatam, inquit, si morti majoris filii tuam ego in longinquam abductionem adjunxero. Talia dicente Augusto excepit, instituitque contra Comnenus sibi et sequi ducentem ipsum adversus Barbaros liceret; sed nihil dimovere imperatorem de sententia potuit. Itaque quamlibet invitus reluctansque regredi ad matrem, præciso principis jussu ulterius movente, et tum cogere Romanas undique

13. Quo itinere cum in Cappadociam promovisset, præcipuis ducum convocatis de summa belli consultat, rogans ecquid præstaret irrumpere intra fines Persidis, ibique pugnare cum Turcis; an manentem intra limitem ditionis propriæ ipsorum adventum expectare. Nuntiabatur enim sultanum egredi jam e Perside, ac lentæ gressu in Romanos movere. Ibi ferociorem quique, quibusque assentari principi solemne erat, negare desidendum illic esse, sed vadendum occurrandumque sultano, et cum eo præliandum in 36 Batana Mediæ parante ingredi. Contra magistro Joseph Trachaniotæ magnæ tunc parti copiarum præfecto, et duci totius Occidentis Nicephoro Bryennio, plane videbatur præceps id errorique innixum consilium esse: rogabantque imperatorem ut, si posset, hæeret in loco hostesque ad se eliceret, munitis interim civitatibus Romanæ ditionis per circuitum, agrisque incensis ac vastatis, ne suppetere inde hostibus necessaria possent. Sin movere inde certus esset, occuparet Theodosiopolin, ibique castris positus hostes expectaret. Hinc enim fore ut inopia commestuum sultanus cogeretur pugnare cum Romanis loco ipsis ad victoriæ spem commodiore: sed hæc surdo canebantur. Vicit adulatio, et turgens inani gaudio princeps, quod arcem Mempet dictam modo ceperat, et manus Turcorum prædantium cæsis multis, paucis captis, fugaverat, sibi persuasit neminem unquam antea Romanum principem tanto in Persas tamque instructo civium sociorumve exercitu movisse. Spebus inde magis magnis quam veris aut utilibus inflatus recta in Persidem universas copias perrexit ducere.

καὶ θαρρήσας πέρα τοῦ δέοντος ἄτε καὶ πλεῖονα ἄρας ἕν παντὶ τῷ στρατεύματι τὴν εὐθὺ Περσίδος

14. Hinc progresso usque Mazicertum Basilacius occurrit copias non paucas e Syria ducens atque Armenia. Erat is ferox manuque fortis, præcipiti- que 37 irrevocabiliter impetu ruere solitus, quamcunque in partem incuberat. Qui quod tunc assentari Augusto libebat interrogatus, nihil sani respondit. Interrogabatur autem de eo, quod vest-

Α 'Ο δ' ἐπειράτο προσμένειν καὶ ξυνέπεσθαι οἱ καὶ Βαρβάρων στρατεύοντι. Ἄλλὰ ταῦτα λέγων τὸν βασιλέα οὐκ ἐπειθε· καὶ ἄκοντα γὰρ τοῦτοι ἐπανάξειν πρὸς τὴν μητέρα παρασκευάσεν. Ὁ μὲν οὖν ἀπῆει, ὁ δὲ βασιλεὺς πρόσω χωρῶν τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις συνήθροισε καὶ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῷ ἐξήρτυετο.

compulsus itineri se dedit domum versus: Augusto copias, tum eas ad bellum instruere pergente.

γ'. Γενόμενος δὲ περὶ τὴν Καππαδοκίαν τοὺς ἀρστους ἄμα τῶν στρατηγῶν ἐπ' ἐκκλησίαν ἐκάλεσε καὶ βουλὴν περὶ τοῦ πολέμου προύτιθει, πυθανόμενος δὲ εἰ χρὴ τὴν ἐπὶ Περσίδος ἐλαύνειν κάκειτε τοῖς Τούρκοις συμπλέκεσθαι, ἢ μένοντα ἐπὶ τῆς ἰδίας τὴν ἐκείνων ἔλευσιν ἀναμένειν· ἠγγέλλετο γὰρ ἡδὴ καὶ ὁ σουλτάνος [P. 27] ἐξελθεῖν τῆς Περσίδος καὶ σχολῆ καὶ βάδην κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν. Τοῖς μὲν οὖν ἐδόκει ὅσοι θρασύτερόν πως διέκειντο καὶ κολακικώτερον, μὴ μένειν, ἀλλ' ἀπιέναι καὶ συμπλέκεσθαι τῷ σουλτάνῳ εἰσίντι ἐν Βατάνοις τῆς Μηδίας. Τῷ μαγίστρῳ δὲ Ἰωσήφ τῷ Τραχανειώτῃ κατάρχοντι τότε ταγμάτων πολλῶν, καὶ τῷ δουκὶ πάσης Δύσειος Νικηφόρῳ τῷ Βρυεννίῳ παντάπασιν ἐδόκει τὰ τοιαῦτα βουλευόμενα σφάλλεσθαι, καὶ ἐξελιπάρουν τὴν βασιλέα, εἰ οἶδν τε εἴη, προσμένειν καὶ τοὺς πολεμίους ἔλκεν πρὸς αὐτὸν τὰς πεδιάδας ἐμπρήσαντα, κατὰσχράσαντα καὶ τὰς πεδιάδας ἐμπρήσαντα, ὥστε σπανίζεν τοῖς πολεμίους τὰ ἐπιτήδεια· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, κἂν γοῦν καταλαβεῖν τὴν Θεοδοσίου πόλιν κάκεισε στρατοπεδεύσαντα προσμένειν τοὺς πολεμίους, ὥστ' ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων τὸν σουλτάνον ἀναγκασθῆναι τοῖς Ῥωμαίοις συμπλέκεσθαι ἔνθα Ῥωμαίους ξυμβαλεῖν πρὸς πόλεμον συμφέρον ἔστιν. Ἄλλ' ἐδόκουν παρὰ χωρῶν ἕδειν, καὶ τὰ τῶν κολάκων ἐνίκα. Καὶ δέον ἀνδράσι τὴν οἰκείαν ἀρετὴν παραστήσασιν ὑπακοῦειν, ὁ δὲ τοῖς κόλαξι μᾶλλον προσεῖχεν ἢ τοῖς ὀρθὰ συμβουλεύουσιν, ἐπηρμένος τοῖς προλαβοῦσι τροπαιοῖς καὶ μέγα ἐπὶ ταῦτοις φρονῶν. Καὶ γὰρ τό τε Μέμπετ φρούριον εἶλε καὶ Τούρκων ἀποσπάσι προνομιούτων ἐντυχῶν ἐτρέψατο τε τούτους καὶ πολλοὺς μὲν ἀνεῖλεν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ ἐζώργησε. Τούτοις οὖν ἐπαίρομενος τῶν προτέρων ἐπαγόμενος ξυμμαχίαν καὶ δύναμιν, ἤλαυε καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐχώρει.

D 18. Φενομένῳ δὲ τούτῳ περὶ τὸ Μαζικέρτον (18) ὁ Βασιλέακιος ὑπηγίαζε στρατὸν ἐπαγόμενος οὐκ ὀλίγον ἐκ Συρίας καὶ Ἀρμενίας, ὃς Ῥωμαίος μὲν ὦν καὶ τὴν χεῖρα γενναῖος, θρασύς δὲ ἄλλως καὶ δυσκόθεκτος ταῖς ὁρμαῖς, καὶ τὸν βασιλέα κολακεύειν βουλόμενος οὐδὲν ὑγιεῖς ἐρωτώμενος ἀπεφθέγγετο. Τοῦ γὰρ βεστάρχου (19) Λέοντος τοῦ Διαβατηρίου

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(18) Περὶ τὸ Μαζικέρτον. Scylitzæ Μαζικιέρτ. et Μανζικιέρτε, Zonaræ Μανζικιέρτ, urbs Baaspracanix, seu Mediæ, olim Theodosiopolis dicta, ut auctor est Isaac Catholicus invectiva ii in Armenios, p. 411; quæ cum diu Saracenis ameris, quorum seriem et gentem recenset Constantinus De adm. imp., c. 44, paruisset, tandem in Græcorum potestatem venit. Hanc sultanus Monomacho impo-

rante obsedit, ut est apud Scylitzem p. 780, ubi etiam describitur, nec tamen cepit, etsi statim postea in Saracenorum jus cecissee par sit credere, cum Diogenum Romanum eandem postmodum expugnasse, et Saracenis abstulisse legamus. V. Scylitzem p. 837 et 842, et Zonaram p. 223.

(19) Βεστάρχου. Hac dignitate functos complures recensent scriptores, atque in priuvis Scylitzes

γράμματα τῷ βασιλεὶ πεπομφότος, ὡς ὁ σουλτάνος ἄρχες Leo Diabatenus modo Imperatori scripserat sultanum audito ejus adventu, desperantem rebus suis, Perside relicta, fugere Babylonem. Quæ imperator a Leone scripta a Basilacio voce firmata pro indubitatis habens hifariam divisit copias; partem ibi detinuit secum, aliam versus Chleat misit, duce ipsi præposito maximo Josepho Trachaniota, viro acri tum in consultationibus, tum in executionibus bellicis, sed tunc quod jubebatur invitissime agenti. Suadebat siquidem omnibus modis imperatori contineret simul intra limitem universas secum copias. Quæ enim sineret ratio in tanta castrorum hostilium vicinia exercitum longe mittere? Sed hæc sæpe frustra causatum necesse ad extremum fuit obsequi, et cum sibi commissa exercitus parte in Chleat tendere. Chleat civitas est subjecta Turcis præsidio eorum idoneo insessa. Nondum tertia hinc dies effluerat, cum in nostros pabulatores irruentes Turci quosdam cædunt, alios capiunt. Nuntiata re imperatori, vocatur extemplo Basilacius, qui curiose inquisitus de Turcis, qui essent undequè erumperent in istas incursiones, solita confidentia respondit, proximum eorum **38** præsidium esse urbem Chleat, inde hos sine dubio venisse, qui nostris occurrissent. Adeo in profunda et supina ignoratione desidebat imperator viciniam sultani, cujus castra copiis ipsius omnibus plena, optimeque ad rem gerendam parata in proximo erant. Cum autem is cuperet paulo adhuc ulterius imperatorem intra suas insidias elicere, parvas missitabat cursorum manus, qui apparentes circa Romana castra statim fugerent, quod sæpe facientibus instantes in fuga Romani quidam duces capti sunt, quorum primus fuit Basilaces. Facere enim plenam fidem is imperatori studens dicti sui, quo affirmaverat excursiones istas Turcorum non a sultani castris, sed ab urbe Chleat esse, petiit permitti sibi egressum e castris, strictoque acinace, et calcaribus equo adactis, sine ullo ordine in hostes currit, suis pari confusione sequentibus. Turci hac observata diligentia, quanquam sperandi causam offeri videbant, non timendi, tamen pavore simulato fugæ se cederunt. Ubi autem longe jam a castris suis distare palantes Romanos intellexerè, versis impigre balenis in eos equitant, facileque dispersos vincunt. Cæduntur multi militum, adeo, ut quod aiunt, ne nuntius quidem superesset cladis. Basilaces vero captus est.

15. Cujus incompositus egressus simul nuntiatum imperatori fuerat, vocato is duce Occidentis Bryennio lævo tum cornu præfecto prodire statim **39** cum jubet cum copiis, quæ ipsi suberant; vel Basilacio, si opus foret, succursurum, vel alioqui excursions importunas ulturum repressurumve.

Caroli Du Fresno Du Cange notæ.

p. 762, 763, 771, 793, 820, Zonaras p. 218, 219, Allatius de libris eccles. Græc. dissert. II, p. 169, etc.

Jam enim sensum aliquem mali ac periculi sui concipere imperator cœperat. Fecit Bryennius quod jubebatur, cohortesque vallo educens aliquantumque progrediens, neminem aut amicorum aut hostium per campum vidit: exstantes procul tantum e quibusdam tumulis Turcos procul conspicit. Paulo vero ulterius progressus cadavera cœsorum reperit. Cumque esset anxius quid Basilacio contigisset, forte in adhuc spirantem incidens militem, ubi esset Basilacius, et quæ esset hæc strages quam cerneret ab eo doctus, rediit Augusto nuntiatum cuncta. At Turci circum accurrebant undique, circuireque phalangem conabantur, id quod sentiens dux adhortatus milites fortiter agere, neque committere, ut a Romana virtute degenerare viderentur, versa phalangis fronte in castra instructo agmine ferri cœpit certo gradu, nulla circum tumultuantium habita Turcorum ratione. Ut autem ad viciniam proximam castrorum provecus est, subsistere in loco jussa phalangis parte, ipse subito cum cæteris in sequentes irruens facile illos vertit. Ut vero coire Turcos reliquos festinareque in suorum auxilium maximo numero vidit, resumptis suis omnibus, phalangem repetebat; quando ab instantibus 40 Turcis circumventus, vulnus in pectore accepit hastæ cuspidem, in aversa quoque parte corporis telis intus duobus. Sic heroico certamine defunctus phalangi se suosque salvos adjunxit, cumque illa in castra reversus nihil prius habuit, quam adire imperatorem, cui narratis quæ contigerant ab eo jussus est in tabernaculo suo quiescere ac vulnera curare.

16. Quod tunc quidem ille fecit. Posterae vero diei orto jam sole vocatus ab imperatore non excusavit, quod merito poterat, dolorem vulnerum sed in consilio præsto adfuit, ubi deliberatione proposita, prodeundumne in aciem et pugnandum foret, an continendæ intra vallum copiarum? Sapientibus quidem optimum factu videbatur manere in castris et temere dimissas versus Chleat copias curriculo inde accersi. Adulatorum autem, an sic re vera sapientium, an contra mentem propriam compertæ voluntati principis servientium, incertum, contraria prævaluit sententia: pessimumque consilium captum est educendi ad prælium exercitus. Nec defuere Turci instructori pleniorique ex adverso irruentes acie, configitur. Turcorum multi, Romanorum plerique cadunt. Bryennius multis corporis locis alia nova vulnera accepit, dum partes agit boni ducis in illo periculo et præsentem, quo valebat plurimum in præliis, consilio phalangis magnam partem illasam servat. Porro imperator venientes contra videns Turcos, educit et ipse copias velut ad prælium, aciemque pro vallo instruit. Præerant de-

νὸν ἐπισυμβαίῃ τῷ Βασιλάχῃ ἐπαμύνηται τούτῳ καὶ τῆς ἔκτροπῆς ἐπαμύνηται· ἤδη γὰρ ἐν αἰσθήσει γενέσθαι ἤρξατο τοῦ κακοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἀπῆει καὶ τὰς δυνάμεις ἐξῆγε τοῦ χάρακος ἐξίῳν. Οὐδένα οὖν ἑώρα φίλων ἢ πολεμίων σπεύδων ἐπὶ τὰ πρόσω παραχωροῦντα, ἤρξατο δὲ ὄραν* περὶ γηλόφους πολεμίου συνεστηκότας. Βραχὺ δὲ προῖων καὶ νεκροῖς ἐνέτυχε σώμασι καὶ ἠπόρει τί ποτ' ἂν ὁ Βασιλάχης γέγονεν. Ἐντυχὼν δὲ στρατιώτῃ ἐτι ἐμπνέοντι ἐπυνοθάνετο τοῦ ποτ' ἂν εἴη ὁ Βασιλάχης, καὶ τί τὸ περὶ αὐτοῦ ὀρώμενον. Ὁ μὲν ἀπήγγελλε σύμπαντα· οἱ Τούρκοι δὲ πανταχόθεν [P. 29] συνέθεον καὶ κυκλίου ἐπειρώτων τὴν φάλαγγα. Αἰσθόμενος τοῦτο ὁ δοῦξ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ἀνδρα; ἀγαθοῦς ὀφθῆναι, καὶ μηδὲν τι δρᾶσαι τῶν ἀγενῶν καὶ τῆς Ῥωμαικῆς ἀνάξιον γενναιότητος. Στρέψας οὖν τὴν φάλαγγα ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον συνεταγμένους ἐχώρει, τῶν ἐπιόντων μηδένα λόγον ποιούμενος. Ὡς δ' ἔγγιστα τοῦ χάρακος γέγονε, μέρος ἀναλαβὼν τῆς φάλαγγος καὶ τοὺς ἄλλους προσμένειν καλεῦσας, ἐξείφνης κατὰ τῶν ἐπιόντων ἐπήλασε καὶ βραδίως τούτου; ἐτρέψατο. Ἐπεὶ δὲ τοὺς λοιποὺς ἑώρα συνθέοντας καμπληθεῖ, πάντας ἀναλαβὼν ὑπέστρεψε πρὸς τὴν φάλαγγα. Ἐπιθεμένων δ' αὐτῷ τῶν Τούρκων καὶ κυκλωσάντων, δόρατι μὲν ἐτρώθη κατὰ τῶν στέρνων, βέλεσι δὲ δυοὶ κατὰ τῶν μεταφρένων. Ἡρωικῶς δ' ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν φάλαγγα διασέσωστο καὶ ζῆν αὐτῇ κατέλαβε τὸ στρατόπεδον. Ἀπελθὼν δὲ πρὸς βασιλεῖα καὶ τὰ ξυμβάντα δηγησάμενος ἐκελεύσθη πρὸς τῆ σκηνῇ γενέσθαι καὶ θεραπεύειν τὰ τραύματα.

17. Καὶ τότε μὲν ἔμεινε παρὰ τῇ σκηνῇ ἡμέρας δ' ἤδη διαγελώσῃ καὶ τοῦ ἡλίου ὀρίζοντα ὑπερβαίνοντος αὐτῆς μετεκαλεῖτο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ δ' ἀπῆει τῶν τραυμάτων καταφρονήσας. Ὡς δὲ βουλή προετέθη, ἢ πολεμεῖν, ἢ εἶσω τὰς δυνάμεις κατέχειν, τοῖς μὲν ἐδόκει συνετῶς ἄγαν εἶσω μένειν τοῦ χάρακος καὶ τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ Χλέατ μεταπέμπεσθαι, τοῖς δὲ κόλαξι τάναντία, εἰ μὲν καὶ οὕτω φρονούσιν, οὐκ ἔχω λέγειν. Τέως δ' ἔδοξε, καὶ αὐτῆς ἐνίκα τὰ χερεῖονα. Ἐξάγειν οὖν τὰς δυνάμεις ἐγένετο. Οἱ δὲ γε Τούρκοι κραταιότεροι αὐτῆς καὶ μετὰ πλείονος ἐπήρχοντο τῆς χειρὸς. Καὶ δὴ προσβάλλουσι τούτῳ, καὶ μάχης συστάσης πίπτουσι μὲν τῶν Τούρκων συγχοί, πίπτουσι δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων πλείστοι. Ἐτρώθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Βρυέννιος πολλαχοῦ τοῦ σώματος, ἀλλὰ δεινὸς ὢν περὶ τὴ στρατηγικὰ τὸ πλεῖστον τῆς φάλαγγος ἀσινὲς διεσώσατο. Ὅρων δ' ἐπιόντας τοὺς Τούρκους ὁ βασιλεὺς ἐξῆγε καὶ αὐτῆς τὰς δυνάμεις ὡς ἐπὶ πόλεμον καὶ παρετάττετο πρὸ τοῦ χάρακος. Ἠγεῖτο δὲ τοῦ μὲν δεξιῷ κέρατος ὁ Ἀλυάττης (20), ἀνὴρ Καππαδόκης καὶ συνίθη; τῷ βασιλεῖ, τοῦ δ' εὐωνύμου αὐτὸς ὁ

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(20) Ἀλυάττης. Theodorus Alyattes, ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἐπιφανής καὶ θάλα θανμασιώτατος, ait

Scylitzes, qui in prælio capto effossus a Constantino Duca oculus refert, cum Diogenis partes tueretur.

* Χάρακος — ὄραν. Fortasse: χάρακος. Ἐξίῳν δ' οὐδένα μὲν ἑώρα φίλων ἢ πολεμίων, σπεύδων δ' ἐπὶ τὰ πρόσω ἤρξατο ἤδη ὄραν — restat corruptum παραχωροῦντα, quod in παρὰ χώρον μετατίθεται l'ossinus. Editor Bontensis.

Βρυένιος, τὸ δὲ μέσον τῆς φάλαγγος εἶχεν ὁ βασιλεύς. Οὐραγεῖν δὲ ἐτέτακτο ὁ τοῦ Καίσαρος υἱὸς ὁ πρεῖερος Ἀνδρόνικος τὰς τε τῶν ἐταίρων τάξεις ἔχων καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων, [P. 30] ἀνὴρ καὶ γένους λαμπροῦ καὶ πάσι κομῶν τοῖς καλοῖς φρονήσει γὰρ τῶν ἡλίκων ἀπάντων ὑπέριτερος, καὶ ἀνδρικώτατος, εἴπερ τις ἄλλος, καὶ ταῖς στρατηγικαῖς ἐντραφεῖς μελέταις, οὐ πάνυ δὲ φιλιῶ; ἔχων πρὸς βασιλέα.

militarium artium functionumque meditationibus innutritus. Sed parum idem benevole affectus erga imperatorem erat.

17. Οἱ δὲ Τοῦρκοι (21) τὴν βασιλέα βλέποντες παρα-

atro cornu 41 Alyattes, vir Cappadox familiaris imperatoris; sinistro ipse Bryennius; mediam aciem ipse regebat imperator; postremi agminis cura commendata est Cæsaris illio præsi Andronico, sociorum ordines et principum habent, juveni utique, cui ad splendorem generis cumulus accedebat laudum omnium. Nam et prudentia æquales facile omnes antebat, fortitudinis gloria cedebat nemini, experientia quoque rei bellicæ insignis: quippe

17. Cæterum Turci cum imperatorem cernerent

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(21) Οἱ δὲ Τοῦρκοι. Diogenianæ cladis historiam, præter Bryennium, Scylitzem et Zonaram pluribus exsequitur El-Macini Arabis. At cum in omnibus cum Græcis scriptoribus minime consentiat, haud erit fortassis ingratum, si quod in hanc rem habet, ad illustrandum Bryennium, hocce loco in medium proferam. Sic igitur ille: Anno 463 (Hegiræ, quæ cepit 20 octobr. A. Chr. 1069) contendit princeps Orbarsalanus Achlatum (Græcis Χλιὰτ) in occursum Romanis cum 40000 equitibus, contra quos prædiit patricius quidam (Basilarius is est Bryennio) cum magis copiis, sed quæ vicit princeps, capto et duceorum, quem et naso mutilavit. Deinde ipse prædiit Romanorum imperator, cui princeps occurrit in loco dicto Zuhra, idque die 26 Dulkindæ, et oppugnavit Romanos die Veneris, eosque in sagam vertit, et occiderunt Muslimi eo die atque nocte Romanos innumeros. Quin et ipse Romanorum imperator captus fuit: sed dimisit eum princeps ea lege ut afferret 1500 aureorum millia, et in singulos annos tributum solveret 360 millium aureorum, ac dimitteret omnes Muslimos, qui capti in Romano imperio essent. Cum autem Romanorum imperator in regionem suam reversus esset, comperit Romanos alium imperatorem constituisse, unde is vitam se simulans capessere monasticam, vestes induit laeas, misitque ad principem 200 aureorum millia, et lapidem, cujus pretium nonaginta millium aureorum erat (πολυθρόλλητον nempe illum μάργαρον, δὲ Ὑρραχὸν κατωμόρασον, ut est apud Bryennium) ac juravit se plus præstare non potuisse. Deinde contendit ad imperatorem Romanum, cum eo commoraturus: sed cepit eum rex Armenorum, (Andronicus Ducas, qui Armeniæ, seu Ciliciæ præfectus erat) oculisque orbavit, quod nullo ad principem nuntio ei significavit. Præstat etiam audire e nostris de hac funestissima clade disserentem Tyrium l. 1, c. 9: Regnavit apud Græcos Romano, qui cognominatus est Diogenes, et cum omni prosperitate Constantinopolitanam administrante imperium, egressus est de intimis finibus Orientis Persarum et Assyriorum satrapa potentissimus, Belphef nomine (Tagrolboccus), infinitam incredularum nationum secum trahens multitudinem, quæ numerum diceretur excedere, et universam terræ superficiem operiret. Ascendens ergo in curribus et equis, in gregibus et armentis, et magifico nimis apparatu, fines ingressus est imperii, cuncta sibi subjiciens a suburbanis campestribus, usque ad urbes muratas, et oppida munitionissima. Non erat qui resisteret, non erat qui pro salute, pro liberis et conjugibus, et (quod gravius est) pro libertate contendens se opponeret. Interea nuntiat imperatori gladius incumbens, vis major et hostilis exercitus Christianum devastans imperium: qui pro re publica sollicitus expeditiones convocat equitum, et peditum colligit copias, quantas imminens compellebat necessitas, et quantas universum imperium ministrare poterat. Quid plura? congre-

gatis legionibus, et equitatu copioso, hostibus procedit obvium: et imperii penetralia jam tenenti, et ad interiora jam progresso, in manu forti, sed favore divino destitutus occurrit. Certatur utrimque acerrime, et copiis pene paribus, sed odii majoribus, qualia sacrilegii dolor et zelus fidei solet suggerere. Quid multa? perit Christianus exercitus, fidelium prosternitur acies, sanguis Christi redemptus sanguine ab impiis effunditur, quodque miserabilis est, capitur imperator. Redit qui evaserat particulatim exercitus, confusionem quæ acciderat: nuntians. Consternati sunt qui hoc audiverunt, in gravia se dantes lamenta, et de vita et salute desperantes. Interea vir infidelis, sed magnificus, de tanto elatus successu, et de collata victoria factus sublimior, imperatorem sibi præcepit præsentari, et in contumeliam nominis et fidei Christianæ, sedens in throno regio, eum mundat pedibus subjici, et scabelli vice, coram positus principibus ascensus et descendens, corpore utitur imperiali. Tandemque pro tanto obsequio eum libertati restituens, cum paucis ex suis magnatibus, qui cum eo capti fuerant, abire permisit. Hocvero audientes principes imperii, alium sibi præficiunt: indignum arbitantes, ut qui tam indigna in proprio prætererat corpore, in sceptris ageret, et dignitate fungeretur Augustali. Insuper privatam oculis, et ignominiose tractatum, vitam vix indulerunt agere privatam. Quod ait hoc loco Tyrius, Diogeniano corpore, scabelli vice, usum sultanum, tradit etiam Scylitzes, qui id ex more fieri solitum a barbaris istis nempe principibus scribit: Εὐθὺς ἐμπαθῆς ἀνέθυρε τοῦ ὀρόνου καὶ ὀρθὸς ἔστη. Πεδόντα γὰρ ὁμοῦ πρὸς τῶν ποδῶν αὐτοῦ πατήσας, ὥσπερ ἔβος, etc. Nota sunt quæ de Temire habent scriptores. Attigerunt præterea hanc cladis Diogenianæ historiam e Latinis Ordericus Vitalis l. v et vii, Albericus A. 1059, Aithonus c. 15 et Sanutus l. iii, part. 3, c. 8, præ cæteris vero Guillelmus Apuliensis l. ii *Rerum Normannicarum* totam hanc Romani Diogenis fortunam, varios successus, cladesque a Turcis eo imperante Græcis illatas, ac denique funestum viri præclari exitum non insolito omnino carmine descripsit, ex quo quæ ad Bryennianos illustrandos commentarios videntur conferre, eo libentius, etsi prolixiora, proferimus, quo scriptor ille Alexio imperatori ferme coævus, ac proinde Romani Diogenis temporibus proximus, alias non omnibus passim videtur obvius.

Interea Michael Romani jura regebat Imperii cum fratre suo, qui nomine dictus Constantinus erat, quorum dominatio Græcis Perniciosa fuit, quia bellis otia semper Postpositis studere sequi, luxusque dolosi Illecebris captos sædatur inertia turpis. Horum temporibus Turcos Orientis ab oris Ingressos fugit gens territa Christicolarum, Qui Romanicæ loca deliciosa colebant.

in unum aciei corpus totum exercitum digerere, nec in partes manusque varias alias in hostem excursuras, alias in insidiis subsessuras tribuere, quieverunt ipsi, quoniam non constituerant id quod imperatorem parere videbant, decretorii prælii aleam jacere. At sultanus longiuscule hinc distans cætera rei gerendæ opportuna dispensabat eunucho cuidam valde apud ipsum gratioso, Tarangæ nomine, plerisque attributis copiis et summa ejus belli commendata. Hic autem multas in partes exercitu diviso, manus alias in viciniora hosti loca promovet, alias retro idoneis stationibus sublocat, omnibusque imperat ambire circumque venire Romanos conentur, nec pugnam admovent ad manus sinant, verum longe sagittas undique jaculentur. Ad ea Romani cum vulnerari sagittis equos suos cernerent, hostem procul statim sequi cogebantur. Tunc vero simulata fuga Turci nostros in paratas insidias trahebant, a quibus male multabantur, mactabanturque. Porro imperatore obfirmante tamen animum in proposito acie certandi: ac propterea lento secum gradu Romanum ordinibus instructis exercitum versus hostes promovente, si forte structam pariter aciem illorum offendere alicubi posset, primum quidem agmina illa varia Turcorum artificiosa fuga dissipabantur. Mox subito collecti magno tumultu vocibusque inconditis irruentes in Romanos, dextrum cornu in fugam vertunt: Eo periculi articulo postremum agmen recessit. Sicque nudata a tergo Romana acie circumventus omni jam ex parte imperator sagittarum undique nimbis obruebatur. Nec laboranti aciei mediæ lævum cornu ferre auxilium potuit: revocaverunt enim id conantes circumfusi, ac pone lacessentes hostes tanta vi, ut circumventum quoque ipsum cornu lævum fuga passim effusa dilabi compulerint. Hic deprehensus imperator, omnique destitutus auxilii spe, stricto ense in hostes ruit, multosque occidit, multos in su-

Α τάρτοντα τὸν στρατὸν οὐ κατὰ φάλαγγας οὐδὲ κατὰ λόγους (οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντο Ῥωμαίοι εἰς χεῖρας ἐλθεῖν) ἠσύχασαν. Ἄλλ' ὁ μὲν σουλτάνος πόρρω που ἰστάμενος τὰ πρὸς πόλεμον διετάττετο, ἀνδρὶ δέ τινη ἐκτομῆ τὰ μέγιστα παρ' αὐτῷ δυναμένῳ, Ταράγγης τούτῳ τὸ ὄνομα, τὰς πλείστας δυνάμεις παραδοὺς κῦριον τοῦ πολέμου τοῦτον ἀπέδειξεν. Ὁ δὲ εἰς πολλὰ μέρη τὸ στράτευμα διελὼν προλοχισμοὺς τε ἐποίησε καὶ ἐνέδρας συνίστα, καὶ περιείναι τὰς τάξεις Ῥωμαίων ἐπέταττε καὶ τοῖς τοξεύμασι χρῆσθαι πάντοθεν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν ἵππων αὐτῶν βαλλομένων ἠναγκάζοντο ἐπεσθαι. Καὶ δὴ εἶποντο φεύγειν δοκούντων ἐκείνων. Εἰς δὲ τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐνέδρας περιπίπτοντες μεγάλως ἐβλάπτοντο. Τοῦ βασιλέως δὲ τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων βουλομένου κίνδυνον ἀναδέξασθαι βράδην ἐπομένου καὶ προσδοκῶντος φάλαγγα Τούρκων εὐρεῖν καὶ αὐτῇ συρραγῆναι καὶ οὕτω κριθῆναι τὰ τοῦ πολέμου, οἱ Τούρκοι πανταχόθεν διεσκεδάννυντο. Ὑποστρέψαντες δὲ μετὰ ῥύμης σφοδρᾶς καὶ κραυγῆς ἐπελθόντες Ῥωμαίοις τρέπουσι τὸ δεξιὸν κέρασ. Εὐθύς δ' ἀνεχώρουν καὶ οἱ περὶ τὴν οὐραγίαν, καὶ τὸν βασιλεῖα οἱ Τούρκοι κυκλῶσαντες ἐβαλλον πάντοθεν. Ὀρμήσαντος δὲ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπαρῆγειν οἱ Τούρκοι ἐκώλυον κατὰ νότου γὰρ οὗτοι γενόμενοι καὶ τοῦτον κυκλῶσαντες φυγεῖν κατηνάγκασαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς παντάπασιν ἔρημος ἀποληφθεὶς βοηθείας τῷ ξίφει ἐθύμωνισεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολλοὺς μὲν ἀνείλεν τοὺς δὲ καὶ φυγεῖν κατηνάγκασε. Κυκλῶντες δ' ὑπὸ τῶν πολεμίων τοῦ πλήθους τὴν χεῖρα τιτρώσκειται καὶ γνωσθεὶς ὑπ' αὐτῶν ὅστις ἐστὶ κύκλιον περιστοιχίζεται πάντοθεν. Καὶ τοξεύεται μὲν ὁ ἵππος αὐτοῦ καὶ ὀλισθήσας πίπτει, συγκαταβάλλει δὲ καὶ τὸν ἐπιδάτην. Καὶ [P. 31] τοῦτον τὸν τρόπον δορυβάτωσ ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων γίνεται καὶ πρὸς τὸν σουλτάνον ἀποκομίζεται δέσμιος, οὐκ οἶδ' οἷστίσι λόγοις τοῦτο τῆς θείας προνοίας οἰκονομησάσης. Ἐάλω δὲ καὶ λοιπῶν μοῖρα τῶν ἀρχόντων οὐκ ὀλίγη. Τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν μαχαίρας ἔργον γεγ-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

Maxima pars horum ruit interfecta nefandis
Turcorum gladiis, et captis urbibus omnis
Subditus his populus dans vectigalia fugit.
Nos contra nullos equites ignavia misit
Rectorum, quare decreto nupta senatus
Est equiti egregio Romano mater eorum,
Pectus amans plus quam genus Eudochia mariti.
Diogenes cognomen erat, quia barba bifurcis.
Is regimen subiens sibi quæque negotia belli,
Otia privignis elegit intrare paratus
Cum Persis bellum miseris populantibus Argos.
Est belli variis eventibus usus in illos:
Sæpe quidem victor Persas bellando fugavit,
Sæpe pari populus fortuna pugnat uterque.
Postremo comites dum dirigit ipse tuendis
Urbibus innumeros, quorum famulatus ad ipsum
Transierat, fama probitatis ubique probatæ.
Castris cum paucis melioribus ipse remansit.
Multus Persarum populus cum rege repente
Illum conclusit, disrumpere castra laborans;
Prælia committunt immania, dum capiendis
Imperii castris inhiant, primo atque secundo
Depulsi cedunt bello. Pudentia tandem

Anxia Romani desperans castra tueri,
Quam sibi plus hominum vitæ studiosa suorum,
Quos graviter fessos belloque fameque videbat,
Præcipit ut quidquid castris inerat solidorum,
Omnis vestitus pretiosus et omnia vasa
Auri aut argenti castris spargenda serantur:
Ut si contigerit Turcis irrumpere castra,
Horum prospectu desistant laedere Græcos.
Invita profugis collecta pecunia servi
Insomnem Danai coguntur ducere noctem.
Adveniente die, venit innumerabilis ille
Persarum populus, circumdans undique castra:
Undique tela volanti, circumdedit aera totum
Grando sagittarum, non ferre valentibus Argis,
Irrumpunt Turci, munitione rumpitur omnis,
Sed plures prædæ, quam militibus feriendis,
Intenti Persæ faciunt evadere multos.
Indiciis aquilæ (quod plus dabat omnibus armis
Aurea conspicuum lorice innixa nitorem)
Græcorum dominus cognoscitur, ense recidens
Hostiles hastas, neque se defendere cessans.
Forte sagitta volans incanti sauciatur aris:
Sic tandem capitur quadam cum parte suorum.

κασιν, οἱ δὲ διεσείθησαν. Ἐάλω δὲ καὶ τὸ τε στρα-
τόπεδον ἄπαν καὶ ἡ σκηνὴ ἢ βασιλείος καὶ τὰ χρή-
ματα καὶ τῶν βασιλικῶν παρασήμων τὰ κάλλιστα,
ἐν οἷς καὶ ὁ πολυθρόλλητος μάργαρος ἦν, ὃν ὄρφα-
νὸν κατωνόμαζον. Οἱ δ' ἐκ τῆς μάχης διασωθέντες
ἄλλοι ἀλλαχθῶ διεσπάρησαν τὴν ἰδίαν ἕκαστος κα-
ταλαβεῖν σπεύδοντες.

Providentia oculis de causis tam inopinatum tamque
acerbum permittente casum. Capta quoque pars magna est ducum aliorum, cæteris aut cæsis aut
luga servatis. Castra etiam universa et ipsum Augustale pecunieque et insignium imperatoriorum
speciosissima quæque; in quibus et margaritum **43** illud decantatum fuit, quod orphanum nomina-
bant. Qui vero cladi superfuere, alio alii dispersi sunt domum pro se quisque festinantes.

17. Οὐ πολλὰ δ' ἡμέραι διετλήθησαν, καὶ τῶν
δεινῶν τῶν πόλεμον ἀγγελῶς τις προλαβὼν τὴ
δεινὸν ἐν τῇ πόλει ἀπήγγελλε, καὶ αὖθις ἄλλος καὶ
ἐπὶ τούτοις τρίτος καὶ τέταρτος, σαφὲς μὲν οὐδὲν
ἀπαγγέλλειν ἔχοντες, αὐτὸ δὲ μόνον τὸ δεινὸν ἐξ-
ηγούμενοι καὶ ἄλλος ἄλλως διερμηνεύοντες· οἱ μὲν
γὰρ αὐτὸν τὴν βασιλέα τεθνηκέναι κατήγγελλον, οἱ
δὲ ἐλιωκέναι, οἱ δὲ τετραμένον τοῦτον ἰδεῖν καὶ
κατὰ γῆς ἐβρίμμενον, οἱ δὲ δέσμιον ἀπαγόμενον εἰς
τὴ τῶν ἐναντιῶν στρατόπεδον. Ἐπὶ συμβούλοις οὖν
τῇ βασιλίδι τὰ πρῆγματα, καὶ ὁ Καῖσαρ εὐθύς με-
τεκέκλητο περὶ Βιθυνίαν διάγνον καὶ σχολάζων κιν-
ηγεσίαις διὰ τὸ ὑποπτον εἶναι τῷ βασιλεῖ. Μήπω
δὲ τοῦτου καταλαβόντος ἡ βασιλὶς διηρώτα τί ποτε
ἄρα χρῆ πράττειν. Ἐδόξεν οὖν πᾶσιν ἐκεῖνον μὲν
τίως ἔασαι εἴτε ἐάλω, εἴτε τέθνηκεν, ἑαυτῇ δὲ καὶ
τοῖς παισὶ κρατύνεσθαι τὴν ἀρχήν. Ἐτι δὲ μετε-
ώρου ὄντος τοῦ πράγματος γίνεται κοινῶς ὁ Καῖσαρ.
Ὁ δὲ τὴν τε κοινοπραγίαν ἀσπάζεται, καὶ συμπράτ-
τειν ἀμφοτέρα ὅσα τῇ βασιλείᾳ προσήκει πρῆγματα
τὴν τε μητέρα καὶ τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν ἀπο-
φαίνεται, καὶ τὸν μὲν ὡς τεκοῦσαν σεβάζεσθαι, τὴν
δὲ κοινῇ μετὰ τοῦ παιδὸς τὴν τῶν ὄλων ποιεῖσθαι
οἰκονομίαν. Οὕτω μὲν καὶ τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ ἐδόκει,
καὶ ξυνετίθετο τῷ τῷ θεῷ σκοπῶ. Ἄλλ' οἱ τῶν
κοινῶν κατατροφῶν πραγμῶν βουλόμενοι καὶ κέρ-
δους ἕνεκα τοῦ σφετέρου τὰ περὶ τὴν ἀρχὴν πραγ-
ματεύεσθαι, τὴν μὲν εἰς μοναρχίαν ἤθελόν, τὸν δ'
ὀπίσκειν ἐσπεῦδον κατὰ τῆς μητρὸς.

communiter matri filioque principatus incunetanter
Michael primogenito princeps acclamaretur, ita ut Michael quidem parentem suam Augustam **44** ap-
pellat. Ipsa vero communi opera consilioque cum filio rem publicam administret. Acquiescit patri
consilio Michael, resque in eam rationem composita est, quantumvis obturbarent quæstus causa
patrii, qui fortunam publicam ad privatorum emolumentorum lucrosos usus derivare se spera-
bant posse, si potestas suprema tota in uno resideret capite. Horum enim quidam Eudociam inci-
tabant ad imperium sibi uni vindicandum, aliis e contrario Michaelē adversus matrem arma-
tibus.

[P. 32] 10. Ἄλλ' οὕτω τοῦτου κατευνασθέντος
τοῦ κύματος ἕτερον ἡγήρετο καὶ ἐπωρύετο. Ὁ γὰρ
Περσῶν ἀρχηγὸς ἐπειδὴ τὸν βασιλέα Ῥωμαίων δο-
ρυκίωτον θεάσατο οὐκ ἐπήρθη τῷ κατορθώματι,
συνεστάλη δὲ μᾶλλον τῷ εὐτυχίᾳ καὶ μετριάζει
τῇ νίκῃ τοσοῦτον ὅσον οὐδὲς ἐνενόησε. Παρρηθεῖται
τὸν ἐλιωκέντα, κοινῶναι τραπέζης, ὅτε αὐτῷ τῶν
δεσποτῶν οὓς ἐβούλετο, τελευταῖον καὶ αὐτὸν τῆς

gam vertit; donec conclusus undique addensante
sese multitudine hostium in manu vulneretur.
Tum agnitus quis esset, majorique ideo circum
obsessus, atque omni simul ex parte appetitus
impetu, primum dejicitur in terram, equo ipsius
sagitta percussus, ac sessorem in communem secum
ruinam trahente, deinde facile jam captus impera-
tor vincetusque ad sultanum ductus est, divina
Providentia oculis de causis tam inopinatum tamque
acerbum permittente casum. Capta quoque pars magna est ducum aliorum, cæteris aut cæsis aut
luga servatis. Castra etiam universa et ipsum Augustale pecunieque et insignium imperatoriorum
speciosissima quæque; in quibus et margaritum **43** illud decantatum fuit, quod orphanum nomina-
bant. Qui vero cladi superfuere, alio alii dispersi sunt domum pro se quisque festinantes.

18. Non multi dies inde fluxerant, cum eorum,
qui ex prælio fugerant, unus aliquis Constantino-
polim perlatus, acerbi nuntii primus auctor fitem
vix fecit, quam subinde alter tertiusque et quartus
astruere perrexerunt. Horum varia quidem, nec
explicata erat oratio. quæ quisque diversa viderat,
senseratque videlicet referentium, et in uno con-
venientium iudicio magnæ acceptæ cladis, sed sin-
gulorum dicta conferentibus allucebat infortunii
series, seque relatores diversi mutuo interpretari,
nec ægre in unam concordem conspirare narratio-
nem videbantur: dum alius exempli causa occisum
imperatorem aiebat, alius captum, alter sese illum
vidisse vulneratum humoque abjectum. Postremo
alii oculato testimonio affirmabant coram spectasse
præsentes sese cum imperator in castra hostium ab
ipsis victoribus abduceretur. Gravem hæc impera-
trici obtulere consultandi causam. Arcessitur
extemplo e Bithynia Cæsar, quod imperatori sus-
pectus esset, venationibus illic indulgens, qui dum
est adhuc in itinere, ad urbem Augusta convocato
cictu procerum quærebat quid opus facto esset.
Omnium concors fuit sententia, minus in præsentia
videri de imperatore satagendum, nec anxie inve-
stigandum mortuusne is esset an tantum captivus:
illud curandum unice ac sollicitè agendum Aug-
ustæ, ut sibi filiisque quam optime imperium fir-
maret. Hæc adhuc pendente deliberatione adest
Cæsar, et quid sentiat rogatus, consilium asseren-
li laudat, magnopereque auctor est, ut Eudocia cum
Michael quidem parentem suam Augustam **44** ap-
pellel. Ipsa vero communi opera consilioque cum
filio rem publicam administret. Acquiescit patri
consilio Michael, resque in eam rationem composita est, quantumvis obturbarent quæstus causa
patrii, qui fortunam publicam ad privatorum emolumentorum lucrosos usus derivare se spera-
bant posse, si potestas suprema tota in uno resideret capite. Horum enim quidam Eudociam inci-
tabant ad imperium sibi uni vindicandum, aliis e contrario Michaelē adversus matrem arma-
tibus.

49. Nondum hic fluctus resederat, cum alius
exæstuvit vehementior. Etenim Persarum princeps
ubi Romanorum imperatorem captivum suum vidit,
non est elatus in insolentiam successu tanto, sed
quasi tempus se nactum ratus virtutis ostendendæ
propriæ, quando tantum a fortuna extolleretur,
moderatus quam omnino quisquam sperare potuis-
set, victoria usus est. Consolatus enim humanis

sime captivum communi secum adhibuit mensæ, aliosque Romanorum, quos et quam multos imperator voluit, ad ejus arbitrium dimisit liberos. Denique ipsum quoque libertati reddidit, solemniter prius amicitiae fœdere conscriptis sibi rite tabulis devinctum, exactisque ab eo juris interpositione jurandi promissionibus nequaquam indignis Romana majestate. Nam si alias postulasset, paratus erat imperator mori potius, quam inhonestum consciscere quidquam, aut ad condiciones descendere, vel nomine Romano, vel propria generositate minus dignas. Tum eum ad imperium suum remisit comitatu satellitioque instructum quam ornatisimo ac magnificentissimo. Quæ res initium occasioque magnorum malorum fuit. Nactus enim imperator facilius omnino quam sperare potuisset unquam libertatem pristinam, existimavit nullo se negotio recuperaturum imperii Romani potestatem, quam **45** habuerat prius. Ergo ipse nuntius prosperitatis suæ litteras ad imperatricem dat manu scriptas præcipua, quibus quanta repente felicitas supero infortunio successisset indicavit. Tumultus hinc statim et concursus in palatium fieri, aliorum quidem mirantium quod evenerat, aliorum quod narrabatur non credentium. Ipsa imperatrix anceps animi consiliique inops, convocatis quos sibi studere compererat, anxie deliberabat quid sibi esset agendum, nec perplexæ rationis expediebat exitum.

20. At Cæsar non deliberationibus ducendis, sed actionibus repræsentandis rem obtineri certius ratus, veritusque ne Diogene resumente imperium, tum suorum, tum fratris filiorum status periclitaretur, custodes aulae regiae more jam inlito adhiberi solitos fidei olim erga imperatores probatæ milites sibi adjungit. Est hoc genus e barbara longe insula profectum Oceano vicina. Clypeus illis solenne gestamen cum securi de humeris pendente. Horum agmen totum bifariam partitus, alios quidem jussit filiis suis obsequi, quoque ducerent ire, ac quæ juberent facere; alios ipse sibi ducendos sumpsit, quo expedire judicaret ad cogitatum vim. Et Andronicus quidem Constantinusque (sic filii Cæsaris ambo vocabantur) circumdatum imperatorem choro velut quodam festine provehunt in superiorem palatii partem, ibique præeuntibus acclamationi filiis Cæsaris, Michael imperator salutatur. Qui vero cum ipso erant Cæsare, pulsantes scuta magno motu **46** vocemque barbaricam cum sicut

Α αἰχμαλωσίας ἐλευθεροῖ. Καὶ σύμβολα κήδους (22) πεποιτικῶς καὶ ὑποσχέσεις παρ' ἐκείνου λαθῶν ἐνωμότους οὐκ ἀναξίας Ῥωμαίων (ἐβούλετο γὰρ ὁ βασιλεὺς μᾶλλον τεθῆναι ἢ ἀναξίας συμμιθάσεις ποιῆσθαι τῆς ἑαυτοῦ γενναϊότητος), αὖθις ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐκπέμπει ἀρχὴν μεθ' ὧν ἂν εἴποι τις προπομπῆς καὶ δορυφορίας. Ὅπερ δὴ ἀρχέκακον ἐγεγόνει καὶ πολλῶν συμφορῶν αἰτιώτατον. Τυχῶν γὰρ ὁ βασιλεὺς παραδόξως ὥνπερ οὐκ ἤλπιδεν, ἀπραγματεύτως ῥῆθη τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων λήψεσθαι αὖθις, καὶ ὥσπερ αὐτάγγελος τοῦ μετὰ τοῦτο μέγιστον ἐκείνου ἀτύχημα εὐτυχήματος τῇ βασιλίδι καθίστατο, γράμμασι τῆς ἰδίας χειρὸς ἃ συμβεβήκει τούτῳ σημειωσάμενος. Θόρυβος οὖν καὶ συνδρομῆ εὐθὺς περὶ τὰ βασιλεία, τῶν μὲν θαυμαζόντων τὸ γεγονός, τῶν δὲ ἀπιστούντων τῷ πράγματι. Μετέωρος δὲ ἦν καὶ ἡ βασιλὶς σκεπτομένη τί ποτ' ἂν ὀράσειε, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν εὐνοῦν συγκαλουμένη παρεσκεύαζε σκέμματα.

Β γεγονός, τῶν δὲ ἀπιστούντων τῷ πράγματι. Μετέωρος δὲ ἦν καὶ ἡ βασιλὶς σκεπτομένη τί ποτ' ἂν ὀράσειε, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν εὐνοῦν συγκαλουμένη παρεσκεύαζε σκέμματα.

Κ'. δεισας γὰρ περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀδελφοπαίδων μὴ καὶ πάθειεν δεινὸν τοῦ Διογένους αὐτοῦ κατασχόντος τὴν βασιλείαν, τοὺς περὶ τὴν αὐτὴν φύλακας εὐθὺς οἰκείουται. Τοῦτο δὲ τὸ γένος (25) ὤρμητο ἐκ τῆς βαρβάρου χώρας τῆς πλησίον Ὀκεανού, πιστὴν δὲ βασιλεῦσι Ῥωμαίων ἀρχήθεν, ἀπειδηφόρον ξύμπαν καὶ πέλεκύν τινα ἐπὶ ὤμων φέρον. Δίχα οὖν αὐτοὺς διεῶν τοὺς μὲν ἐκέλευσε τοὺς υἱέων ἐπέσθαι καὶ τὰ κελευσθέντα πληροῦν, τοὺς δὲ ξυνέπεσθαι οἱ καὶ ὀηγῶ τούτῳ χρῆσθαι πρὸς τὴν μελετωμένην ἐγγείρησιν. Ἄλλ' οἱ μὲν περὶ τὸν κλεινὸν Ἀνδρόνικόν τε καὶ Κωνσταντῖνον (οὕτω γὰρ ὠνομάζοντο ἀμφω τῶν παίδε τοῦ Καίσαρος) περιστάνας τὸν βασιλέα καὶ χορὸν περὶ αὐτὸν ἐλίξαντες, ἀθρόον ἐπὶ [P. 35] τὰ ὑψηλότερα τῶν ἀνακτόρων ἀνάγουσιν, ἤγρυμμένων τῶν παίδων τοῦ Καίσαρος καὶ αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ ἀναγορευόντων. Οἱ δὲ περὶ τὸν Καίσαρα κτυπήσαντες τὰς ἀσπίδας ἀθρόοι καὶ βραβερικὸν ἀλαλάξαντες τὰς τε ῥομφαίας πρὸς ἀλλήλων συντρέψαντες τε καὶ συγκροτήσαντες περὶ

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(22) Σύμβολα κήδους. Scylitzes: Μετὰ τοῦτο γούν σπονδὰς ποιησάμενοι, καὶ συνθήκας εἰρηνικὰς διήνεκαίς, καὶ κήδος ἐπὶ ταῖς παιοὶ συστησάμενος, εἰ. Ἦνε conjicere est pactas nuptias inter utriusque principis liberos, quod etiam testatur Guillelmus Apul.:

*Direptis castris Romanum Persica ducit
At sua castra phalanx, et cum statiere sedili
Egrygio, juxta Persarum rege sedente.
Rex percontatur, si forte fuisset ab illo
Captus, quid faceret, Romanus rettulit illi:
Si mihi sicut meis tu subjicere, juberem
Vel truncare caput vel te suspendere furcis.*

¹ Fort. nato.

*Ille refert facinus nunquam tibi tale patrandum,
Sed secum posthac fruiturum pace perenni,
Quam per legatos jam sæpe promiserat ipse,
Et baptizatam natam pro conjuge natam¹)
Se concessurum, quo sic pax firmior esset.
Fœderibus tali firmatis conditione,
Ad sua Romanum, dans mazima dona, remisit
Persarum rector, captos et reddidit omnes:
Lo go terrarum spatium comitatus euntes
Duxit honorifice, ductum permisit abire.*

(25) Τοῦτο τὸ γένος. Varangos innuit ex plagis Oceano proximis, Anglia forte quam Thulem nominare videtur Anna, oriundos. V. not. ad Alexiad. et Villhard.

την βασιλίδος ἐχώρουν σκηνήν. Ἦ δὲ τοῦ θορύβου A
καὶ τῆς κραυγῆς αἰσθημένη οὐδὲ καθεκτή ἐτι ἦν,
ἀλλὰ τῆς κεφαλῆς περιελομένη τὸ κάλυμμα ἐπὶ τὴν
οἰκίαν ἄδυτον ἐμφορῆς σπηλαιῶν ἐξώρμα. Καὶ ἡ μὲν
ἐξέδουκε τῷ φωλεῷ, οἱ δὲ περιστήχρισαν τὸ στό-
μιον ἀλαλίζοντες καὶ φόβον μέγιστον αὐτῇ ἐπισείον-
τες. Καὶ μικροῦ ἔντεθνήκει, εἰ μὴ ὁ Καῖσαρ εἰσδύς
τὸ πολὺ τοῦ φόβου αὐτῇ διελύσατο. Ξυνεβούλευε γοῦν
ἀπέναι τῶν ἀνακτόρων αὐτήν, μὴ καὶ πάθῃ τι τῶν
ἀνηκέστων πρὸς τῶν φυλάκων. Ἦ δὲ ἐπειθετό τε
καὶ κατῆε ὡς ἐπὶ θάλασσαν, καὶ εἰς τὸν δρόμωνα
τῶν βασιλικῶν εἰσελθοῦσα ἀπῆε ἐνθα οἰκεῖν κατα-
κέκριτο, εἰς ὅπερ αὐτῇ δηλαδὴ τοῦ Στενοῦ πρὸς τῇ
θαλάσῃ τέμενος τῇ Θεοτόκῃ ἰδρύσατο. Οὕτω συ-
γχῆς παρεβρύχη καρδῆς, καὶ δεύτερον κατ' αὐτῆς B
δῆγμα γίνεται εἰς τὴν μοναδικὴν αὐτὴν μετατεθῆναι
ζωήν. Καὶ αὐτίκα δὴ καὶ τοῦτο τετέλεστο. Ἄλλὰ τὰ
μὲν κατὰ τὴν βασιλίδαν εἰς τοῦτο συντέταχται (21).
Iamen diu esse ipsi quietæ licuit; brevi enim alterum
professionem vitæ monasticæ, quod et continuo
peratrice statuere placuit novi regiminis moderatoribus.

κα'. Διογένης δ' ὁ βασιλεὺς τῆς αἰχμαλωσίας
ἐπολυθεὶς δεσίων ἤγειτο εἰ μὴ αὐθις τῆς ἀρχῆς ἐπι-
λάβοιτο. Καὶ δὴ πέμπων εἰς τὰς ἀπανταχοῦ πόλεις
καὶ χώρας στρατεύματά τε συνήροισι καὶ χρήματα
εἰσπράττετο. Ἦδὴ δὲ πλήθους αὐτῷ συνεβρύχητος
στρατηγικῆς φάλαγγος τὸ διὰ πάσης γλώττης βού-
μενον πύλισμα, φημι δὲ τὴν Ἀμάσειαν, μετὰ παν-
τὸς τοῦ στρατοπέδου καταλαμβάνει. Ἄλλὰ τοῦτο
μαθόντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα τε καὶ τὸν Καῖσαρα C
ἐσκόπουν τίνα τούτῳ ἀντίπαλον καταστήσειαν. Ἐδο-
ξεν οὖν τῶν τοῦ Καῖσαρος υἱῶν τῷ νεωτέρῳ τὸ
Ῥωμαϊκὸν πιστεύειν στρατόπεδον, ἀνδρὶ καὶ τὴν
χεῖρα γενναίῳ καὶ τὴν σύνεσιν ὀξεῖ τε καὶ θαυμα-
σίῳ. Ὁ δὲ τὰς δυνάμεις λαβὼν ἐχώρει κατὰ τοῦ
Διογένους, καὶ ἀγχοῦ κατὰ τῆς Ἀμασείας γενό-
μενος πρῶτα μὲν συνῆγε τὸ στρατεύμα καὶ ἀκρο-
βολισμοῖς ἐχρήτο, καὶ πάντα τρόπον ἐμχανάτο ἢ
αἰρήσειν τὸν Διογένην ἢ ἐξελάσειν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ
στενωχωρούντων τῶν πραγμάτων αὐτῷ ἠναγκάσθη
τὰς δυνάμεις ἐξαγαγεῖν καὶ παρατάττεσθαι πρὸς τὸν
Δούκα. Μίγνυνται οὖν ἀμφοτέρω τὰ στρατόπεδα, καὶ
πίπτουσιν ἐκατέρωθεν πλείστοι τῶν στρατηγῶν ἐκα-
τέρων γενναίως ἀγωνιζομένων. Φεύγουσι δ' ὅμως οἱ
περὶ τὸν Διογένην, τοῦ Δούκα Κωνσταντίνου γεν-
ναϊότερον προσβαλόντος τοῖς κατὰ μέτωπον ἰσταμέ-
νοισι καὶ τὴν ἐκείνων ὠθήσαντος φάλαγγα. Πίπτου-
σιν οὖν πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Διογένην, [P. 34] αὐ-
τὸς δὲ διαφεύγει καὶ σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτὸν
εἰς τι κλειεταί φρούριον. Τοῦτο πρῶτον θάρσους
αἶτιον τοῖς περὶ τὸν βασιλέα Μιχαὴλ γίνεται, καὶ
Διογένης ἐντεῦθεν ἀρχὴν λαμβάνει τῆς καταλύσεως.
Καὶ ἔτιλιν ἂν αὐτίκα, εἰ μὴ τὸ ἄλλο συνεπεπτώκει.
Ἄνθρωπος γάρ τις ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος ἀνέλικον, τὴν
γῶμην βαθεῖς, τὴν χεῖρα γενναίως ὁ Κουατά-

romphæarum aliorumque armorum invicem de in-
dustria collisorum terrificæ miscentes ad Augustæ
tabernaculum se conferunt. Illatumultu strepituque
audito increlibiliter consternata est, nec teneri
potuit quin tegmine capitis detracto in obscurum
gurgustium speluncæ non absimile sese trepido
abderet, ubi delitescenti milites obsidentes aditum
loci ululatu incondito tantum terroris incussere,
parum ut a morte ex metu nimio abfutura videretur,
nisi Cæsar ingressus magnam ei formidinis
partem demeret: qui ei auctor fuit exeundi pala-
tio, ne quid acerbum indignumve a militibus ejus
custodibus pateretur. Acquiescens ejus consilio
Augusta descendit mare versus et regium dromo-
nata ingressa eo se contulit, ubi definita ipsi habi-
tatio erat. Nempe in templum, quod ipsa Deipara
condiderat, Steni sive angustiarum dictum, quod
ad freti fauces prope mare situm esset. Neque illic
exsecutioni mandatum est. In hunc modum de im-

21. Imperator autem Diogenes captivitate libera-
tus, iniquum, nec tolerandum arbitrabatur exclusi
se possessione principatus. Quare missis quoquo-
versum in civitates et provincias, qui copiis et pec-
cunias undecunque cogerent, ubi conflante multi-
tudine justum exercitum brevi collegit, cum eo
celebrem in primis urbem Amaseam tenuit. Hoc
audito imperator et 47 Cæsar cogitabant quem ad-
versus eum mitterent. Tandem placuit Andronico ju-
niori Cæsaris filio, viro manu forti expeditique ac
prompti nec minus sani consilii, Romanum exerci-
tum ductandum tradere. Sumptis igitur hic secum
copiis contra Diogenem movit, proventusque in
viciniam Amasenæ civitatis, coacto in unum corpus
exercitu, velitationibus lacessabat hostem, omnique
ratione conabatur aut capere aut urbe pellere Dio-
genem: qui in arcto deprehensus, coactus est edu-
cere suas copias et prælii copiam Ducæ facere.
Miscentur ergo ambo exercitus, caduntque utrin-
que plurimi, ducibus utrisque generose pugnanti-
bus. Fugunt tamen ad extremum Diogeniani, ad
id potissimum impulsu vehementiori impressione,
qua Constantinus Ducas in frontem ipsorum aciei
ferociter invectus, phalaugem loco movit. Cæsis
igitur multis ex parte Diogenis, fugit ipse ac cum
paucis in arcem se quamdam inclusit. Ea prima
bene sperandi de summa belli causa oblata est
tuentibus Michaelis partes exitiique initium indidem
haud dubie Diogenes suscepit. Atque adeo captus
statim esset, nisi quidam accinisset quod mox re-
feram. Vir erat oriundus ex Armenia, profundum
consilii, manu promptus, Chutatarius nomine; is
magistratu quodam uno ex maximis a Diogene tum
imperium administrante ornatus, eam benefactori

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(21) Eudociam in monasterium ab ipsa exædificatum, cui Πτεροῦς nomen fuit, remissam, in
eoque reclusam narrat Anna I. ix et Strylitzes.

suo gratiam se debere credidit, quam dubio ejus tempore repræsentare oporteret. Itaque collectis militibus non **48** paucis ad eum venit, honoque esse animo jussum et promissis confirmatum maximis, dissuasit a tentanda iterum prælii forma cum copiis quibus præerat Constantinus Ducas. Sed ei deducto in Ciliciam claustra illa provinciæ tradidit, exercitum confecit, pecunias dedit, arma et apparatus suppeditavit fortunamque Diogenis ita restituit, ut pro spe victoriæ pacisci periculum prælii merito posset.

22. Ea rerum conversio novam curam Michaeli et Cesari attulit. Præcipui senatorum convocati discordibus alternabant sententiis: quibusdam videlatur componendam rem cum Diogene, partemque ipsi principatus concedendam. Alii obfirmabant animum in consilio belli, nec committendum arbitrabantur, ut ullus aditus ad amissum imperium exauctorato semel principi aperiretur. Vicit tamen pars mitior, et pacis conventio per litteras a Michaeli ad Diogenem scriptas missosque legatos est tentata irrita eventu. Nam mutuan veniam et oblivionem perperam gestorum proponenti Michaeli negabat Diogenes, enimvero ferri posse ut tot in se immerentem tam scelerate attentata impune abirent. Quod autem imperio ut cederet exigebatur, contentusque esse jubebatur exigua participatione potestatis summæ, quæ tota sibi jure optimo deberetur, ne mentionem quidem acerbissimæ injuriæ sustinere se, nedum iniquitatem tantam comprobare assensu queat suo. At interim dum obstinante his animum Diogene pacis negotium hærebatur, qui **49** bonis invidere semper est solitus gravem procellam in Comnenos concitavit. Id quomodo et per quem contigerit deinceps exsequar. Vir erat oris audacis, quem idoneum calumniæ ministrum malis cæcæ non nactus, linguam ejus sicut serpentis exitum armavit adversus Comnenorum matrem mulierem præstantissimam. Falsam videlicet accusationem in eam composuit confictis literis, quasi ab ipsa scriptis ad Diogenem, quas et ad impera-

ριος (25) ἦν. Ἀρχὴν τινα παρὰ τοῦ Διογένους τῶν μεγίστων λαθῶν, ἐπὶ τὴν ἐκεῖνος βασιλεὺς Ῥωμαίων ἐχρημάτιζε, χάριτας αὐτῷ ἐπὶ τοῦ δυστυχήματος ἀνομολογούμενος, στρατιώτας συγχούς ἐπαγόμενος πρόβσεισι τοῦτ' καὶ ὁρῶν παρακλιευσάμενος καὶ τὰ μέγιστα ὑποσχόμενος ἀντικαθίπτασθαι μὲν τοῖς περὶ τὸν Δούκα Κωνσταντῖνον στρατομαχίαισιν οὐκ ἔτι ἔξ, εἰς δὲ τὴν τῶν Κιλικίων χώραν ἀπαγαγῶν καὶ τὰ τέμνη τῆς Κιλικίας (26) αὐτῷ προσκαλόμενος στρατὸν τε αὐτῷ ἐξαρτοῦν καὶ χρήματα δίδωαι, καὶ ὁπλίτας μὲν πρότερον, εἴτ' ἐν καιρῷ μάχεσθαι πρὸς τὸν ἀντίπαλον στρατόντα ταμιεύεται.

κβ'. Ἐν βουλευμασι τοίνυν καὶ αὐθις τὰ κατὰ τὴν βασιλεία Μιχαὴλ καὶ τὴν Καισαρα, καὶ οἱ τῆς συγκλήτου λογάδες ἠθροίζοντο. Καὶ τοῖς μὲν σπεισθεῖν πρὸς τὸν Διογένην ἐδόκει καὶ μέρους αὐτῷ τῆς ἀρχῆς παραχωρηθῆναι, τοῖς δὲ πολεμεῖν καὶ. Ἐτι δέδοκτο καὶ μηδεμίαν ἀφορμὴν αὐτῷ τῆς εἰς τὴν βασιλείαν εἰσαγωγῆς παρασχέιν. Ἐπράττετο μὲν οὖν πρῶτον τὰ τῆς εἰρήνης, καὶ γράμματα παρὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ πρὸς ἐκεῖνον μετὰ πρέσβειων κακῶν ἀμνηστῖαν τοῦτ' ἐπαγγελλόμενα. Ὁ δὲ εἰκότως ὡσπερ ὑδροπάθειά τις αὐτῷ ἀπηγγέλλετο μηδὲν ὄλω, τῶν κακῶν πλημμελήσαντι, εἰς ἀποκρίσεις δὲ καθιστάμενος οὕτε τῆς βασιλείας ἀπέιχετο καὶ τὰ μέγιστα διετιέλτετο ἀδικεῖσθαι. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν Διογένην ἐπράττετο τῆδε. Ὁ δὲ τοῖς καλοῖς βασικίων ἀεὶ διωγμὸν τινα ἐξήγειρε κατὰ τῶν Κομνηνῶν, καὶ ὅστις λεκτέον. Ἄνδρα τινὰ θρασύστομον εὐρηκῶς καὶ ἠκονηκῶς τὴν γλῶτταν αὐτοῦ ὡσεὶ ὄρωε κατὰ τῆς γενναίας τούτων μητρὸς καθοπλίζει, συκοφαντίαν συβρῆσας τινὰ ψεύδους ἔχονον, καὶ γράμματα συμπλασάμενος ἐξ ἐκείνης πρὸς τὸν Διογένην κομίζει ταῦτα τῷ βασιλεῖ. Τῷ δὲ μὴθ' ὅστις εἴη ὁ κατηγοροῦσ κοποῦντι, μήτε [P. 35] δὲ μέρων τοῦ κατηγορουμένου τὴ πρόσωπον, εὐθὺς ζυμβέθηκε μηνίαν. Ἐντεῦθεν δικαστήριά τε συσκευροῦν καὶ μετὰ πεμπτος ἡ εὐγενῆς καὶ γενναίας καὶ σώφρων ἦν ἐπὶ τὰ ἀνάκτορα. Ἡ δὲ ἐφοίτα. Ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ἠδέσθη κοινωνῆς γενέσθαι τοῦ σκέμματος, συνήγοντο δὲ οἱ περὶ τὰ δικαστήρια τῆς κυρίας παρουσίας (j) καὶ τοῦ κήρυκος πρὸς τὴν δι-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(25) *Κοντατόριος*. Scylitzæ Χατατούριος, Zonaræ Χατατούριος, qui Antiochenum ducatum obtinuerat post Michaelē Uranum.

(26) *Τέμνη τῆς Κιλικίας*. Ciliciam montibus et rupibus altissimis, proindeque vallibus et clivis variis impeditam ac pene imperviam, habent passim scriptores. Quæ vero hic τέμνη vocat Bryennius, στεναὶ τοῦ Ταύρου dicuntur Theophani in Anastasio Dicoro A. 5 a Tauro monte, qui in iis regionibus longius protenditur, circa quem varia jadicata erant præsidia, propter locorum difficul-

ties aditus inexpugnabilia, ut auctor est Tyrinus i. x. c. 1. Tageno Pataviensis de Cilicie montibus: *Progressi inde ad montana ascendimus, vix solis ibicibus pervia, et maximo labore transivimus*. Eadem habent Chronicon Reicherspergense et auctor de expedit. Astat. Fred. 1. Ciliciæ porro montes accurate descripsit Willelmus ab Oldenborg in *Itiner T. S. Hac est terra firmissima, ex una parte enim cingitur mari, ex alia vero munitur altis montibus et asperrimis, quæ paucos habent introitus, et multum custoditis, ita ut hospes, si terram in-*

Petri Possini notæ.

(j) *Τῆς κυρίας παρουσίας*. Κυρία hic κατὰ πρόβλητον Anna Dalassena mater Alexii et Isaacii Comnenorum dicitur. Non enim sic appellari ex more debuit antequam filius ejus imperio potiretur,

quod longe post contigit. Anna lib. III, p. 75: Οἱ δὲ υποστρέψαντες ἀπαγγέλλουσι τῇ δεσποίνῃ τα μηνυθέντα· ἐφθασαν γὰρ ἡδὴ οὕτω ταύτην καλεῖν ἀπαντα· *Redierunt ad dominam (sic jam tum omnes Alexii*

* Ὁ δὲ εἰκότως. Requiro hanc fere sententiam: Ὁ δὲ εἰκότως, ἐπεὶ ὡσπερ ὑδροπάθειά τις αὐτῷ ἀπηγγέλλετο μηδὲν ὄλω, τῶν κακῶν πλημμελήσαντι, βαρῶς ἔβρεν, εἰς ἀποκρίσεις εἰς, v. c. Editor Bonnensis.

κην καλοῦντος. Εἴσειςι γοῦν ἡ γενναία καὶ μεγάλῃ- A
 ψυχῶς φαιδρῶ τῷ προσώπῳ, καὶ τὴν εἰκόνα δὲ
 κρύπτουσα ὑπὸ τὴν χλαμύδα τοῦ πάντων δικαστοῦ
 ἐξῆναι ταύτην ἄθροον, καὶ σμνῶν τῷ σχήματι καὶ τῷ
 βλέματι πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀτενίσασα, « Οὗτος, »
 ἔφη, « δικαστὴς ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν καθίσταται σήμε-
 ρον, πρὸς δὲ ἀτενίζοντες ψήφους ἐκφέρετε μὴ ἀνα-
 ξίς τοῦ δικαστοῦ τοῦ εἰδότες τὰ κρύφια. » Τῷ γοῦν
 στεβρῶν τοῦ λόγου ἐκείνου ἐνωτιστάμενοι θάμβους
 γεγῆσσι μεστοί, καὶ παραιτεῖσθαι τὴν δίκην ἐνοι-
 ῆρχοντο βδελυττόμενοι τὴν συκοφαντίαν· ἔδη γὰρ
 διέλαμψεν ἡ ἀλήθεια ὡς πυρὸς ὑπ' αἰθάλη κρυπτό-
 μενος. Ἄλλ' οἱ μὲν τὸν θεῖον φόβον ταῖς καρδίαις
 ἐντρέφοντες καὶ πνεῦμα σωτηρίας ὠδινόντες οὕτως,
 εἰ δὲ πάντα χαρίζεσθαι τοῖς κρατοῦσι βουλομένοι
 εἶναι τινες δικασταὶ καθεστήκεισαν. Ἐπεὶ δὲ οὐχ
 ὦν τε ἦν ἀποδείκνυσθαι τὴν συκοφαντίαν, καὶ τὴν
 κρατοῦντα ἠδοῦντο, μᾶλλον δὲ πρὸ ἐκείνου τὴν τὸν ὀδ-
 ῖον συβρῆσαντα, οὐκ ἀποφαίνονται μὲν, εἰς πρόληψιν
 δὲ τὸ πρᾶγμα ἐνάγουσι. Βαβαὶ τῆς ἀσυνεσίας! Ποῖα
 πράξεις, ὧ ἐμβρόντητοι, εἶπεν ἄν τις πρὸς αὐτοῦς
 θαρσάλως, ὅπνῃκα ὁ μὲν κατηγορῶν ἀναίδη φθόγ-
 γεται, ὁ δὲ φεύγων γενναίως τὰς κατηγορίας ἀπο-
 κευάζεται, καὶ ὁ μὲν ἀγύρτης ἐστὶ καὶ ὀδοῦλοῦ πι-
 ζράσκων τὴν δίκην, εἰ δέοι, ὁ δὲ πάσης ὑποψίας
 ἀνωτεροῦ καὶ πρὸς αὐτὴν μικροῦ δεῖν ἐρυθρίων τὴν
 ἀλήθειαν; Τουτὶ μὲν τὸ συνέδριον ὡς πῶς διελέ-
 λυσι, μικροῦ δεῖν εἰκότως τῷ τοῦ Καίφα, ἡ δὲ σὺν
 ταῖς παισίῃν εἰς τὴν τοῦ Πρίγγιπος ἐξήριζεται νῆσον.

quidem deciderunt litem aut ream Annam pronuntiarunt : præsumptioni tamen locum videri esse
 dixerunt, imprudentissimo præjudicio. Agite enim fanatici, dicat aliquis iniquis iudicibus audacter,
 quis hoc unquam censuit recte præsumi affinem aliquem ejus criminis, quod accusator impudenter
 infert, reus graviter constanterque rejicit? Cum præsertim ita comparati noscantur actor et reus,
 ut ille quidem homo aggrata judicii religionem obolo vendere paratus sit; hic autem integerrima existi-
 matione innocentiae facile omni suspicione superior tanto insuper pudore sit, ut ad ipsam pene dixerim
 veritatem erubescat. Sic istud concilium solutum ejus non absimile, in quo ille Caiphas Christum
 damnavit. Anna vero cum filiis in insulam principis

αγ'. Καὶ τὰ μὲν κατ' αὐτοὺς ὡς ἐπράττετο. Ὁ C
 δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ καὶ οἱ περὶ τὸν Καίσαρα ἀπο-
 γνῶστες τὰ πρὸς εἰρήνην ἐπεὶ ἔβη ὁ Δοῦξ Κων-
 σταντίνος ὁ τῷ Διογένει συμπλακεῖς καὶ τοῦτον
 ἡττήσας, ὃν οὐκ εἶναι τοῦ Καίσαρος δευτέρου ὁ

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

traverit, absque regia bulla exire non possit, etc.
 Atque inde satis colligitur cur primi Armeniæ, seu
 Ciliciæ toparchæ, qui præsidii circa Taurum mou-

25. Dum hoc loco res Comnenorum sunt, reverso
 jam Byzantium duce Constantino altero Cæsaris,
 ut superius diximus, filio, qui cum Diogene con-
 fluxerat, eumque vicerat, Michael imperator et Cæs-
 sar desperata pace, quem Diogeni opponerent con-

tem imperitabant, de Montanis, cognonime douca-
 tur passim a scriptoribus.

Petri Possini notæ.

matrem appellabant, etc.). Erat autem id tempus
 quo primam imperii possessionem inibat Alexius.
 Ac quod Anna dέσποιναν, Bryennius xυρίαν scribit,
 videtur uterque vocem aliam vulgo tunc usitatum
 ad Græci antiqui sermonis usum interpretando
 correxisse. Credibile enim est ὄμνας sive δου-
 νης vocatas imperatorum matres; cujus rei multo
 antiquius exemplum offerre possum. Orpianus Κυρη-
 γετικῶν 1 :

Αὐσορίων Ζηρὸς γλυκερὸν θάλος, Ἄρτω-ῖνε.
 Τὴν μεγάλην μεγάλην γιγύσατο δόμνα Σεβίρω
 Ὁ.Ι.Ϟ.φ εὐρηθεῖσα καὶ δέλιος ὠδίασσε.

in quibus satis videtur innuere poetâ dominæ sive

domnæ appellationem Martiæ Severi conjugii ideò
 tribuere, quod ea Antoninum tunc imperantem
 pepererat. Secundi Paralipomenon c. xv. v. 16
 sic habetur de Asa rege Juda: Sed et Maacham
 matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo
 quod fecisset in luco simulacrum Priapi. In He-
 bræis originibus pro illis verbis, ex augusto depo-
 suit imperio, legitur מנחת הדומיה quod ad ver-
 bum reddi potest, amovit eam ne esset domina;
 nimirum redactam in ordinem dominæ appellatione
 et auctoritate privavit, quam merito et gratiâ
 regnantis prolis obtinuerat. Hæc pluribus illustrari
 poterant; nos cursum defungimur alio festinantem.

sultabant. Verebantur enim, ne si ei securum spatium confirmandi sui darent, exercitum numerosiorum, quam prius, sibi compararet, pecuniaque ex vicinis Antiochiæ regionibus et urbibus idonea collecta sic partes firmaret suas, ut non facile debellari posset. Vocato ergo **51** Cæsar Constantino filio, egit cum eo ut rursus vellet assumptis copiis adversus Diogenem proficisci. Sed illo recusante, major natu frater ejus accersitur Andronicus, et istam expeditionem suscipere jubetur. Egregia tum in juvene pietas et parenti obsequendi enituit studium. Paratum se statim ad quidvis obtulit, nec verbis liberalior, quam rebus, eodem die imperatore ac patre salutato, Chalcedonense transmisit fretum. Sexque omnino dies circa Chalcedonem moratus apparandis rebus ad protectionem necessariis, hinc movens circumvit Orientalem tractum collegitque copias, quibus universis unum in exercitus corpus secum junctis iter capessivit Ciliciam versus. Prima in his Andronico cura fuit concordiam et conspersionem in unum sensum in exercitu constituere. Quod assecutus summa comitate, qua quemque humanissime familiarissimeque tractabat; alterum deinde istud sibi proposuit agere, ut adventus ejus lateret hostes, priusque ipse cum suis per angustos aditus in Ciliciam penetraret, quam id Diogenes sensisset. Hujus quoque secundi voti compos factus est. Arcto enim et præcipiti calle superato Andronici milites repente nihil minus opinantibus Diogenianis apparuerunt.

24. Quando primum accepto sensu expeditionis contra se ductæ, imperator Diogenes copias et ipse suas eduxit, belli summa et exercitus pene totius plena potestate ei, cujus superius meminimus, Chutataro Armenio **52** permissa. Ille immisso equitum peditumque idoneo numero, occupare studuit opportuna loca, sed spe sua falsus est, ea præoccupata reperiens a domestico scholarum Andronico. Exclusus inde igitur fronte adversa suam aciem

λόγος ἠρμήνευσεν ἄνωθεν, παλινωστῆσαι πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἐσκέπτοντο ὅπως ἂν τὰ κατὰ τὸν Διογένην διάθωνται. Ἐδεδίασαν γὰρ μὴ πως ἀδείας πάλιν ἐκείνος δραξάμενος στρατεύματά τε συναγέλη τῶν πρώων [P. 36] πλειονα, καὶ χρήματα τῶν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας χώρων εἰσπράξῃται καὶ δυσμαχώτερος κατασταλῇ. Εὐθύς οὖν ὁ Καῖσαρ μετακαλεῖται τὸν υἱὸν Κωνσταντίνου, καὶ αὐθις τὰς δυνάμεις ἀναλαμβάνειν καὶ κατὰ τοῦ Διογένους χωρεῖν παρεκελεύετο. Τοῦ δὲ παραιτουμένου, ὁ προσδύτερος τῶν τοῦ Καίσαρος υἱῶν μετεκαλεῖτο Ἀνδρόνικος καὶ ἐκελεύετο ἀπιεῖναι. Ὁ δὲ, εἴπερ τις ἄλλος, ὑπήκοος ὢν πατρὶ εὐθύς ἔτοιμος ἦν πρὸς τὸ ἔργον. Συνταξάμενος οὖν αὐθημερὸν τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ Καίσαρι τὸν πορθμὸν διεπεραιούτο τὸν Χαλκηδόνιον. Καὶ ἐξ ἡμέρας διατριψάς περὶ τὴν Χαλκηδὸνα ὅσον τὰ ἐπιτιφεία οἱ τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν γενέσθαι, ἐκείθεν ἀπάρας περιῆει τὴν Ἔω καὶ τὰς δυνάμεις συνέλεγε. Καὶ ἄθρον ἀπάσας συλλέξας ξιν αὐταῖς ἐχώρει πρὸς τὴν Κιλικίαν. Σκοπὸν δ' ἔθετο πρῶτον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην μεθαρμοσασθαι τὸ στρατότελον· ἐπεὶ δὲ τοῦτο αὐτῷ ἐξεγένετο ἐκάστῳ προσφερομένῳ ἐπιεικῶς καὶ πρὸς πάντα μεθαρμοζομένῳ οικείως, δεύτερον σκοπὸν τίθεται τοὺς πολεμίους λαθεῖν καὶ τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας διαθεῖν πρὸς τοῦ τὸν Διογένην αἰσθέσθαι τῆς τούτου ἐφόδου. Γίνεται οὖν καὶ τοῦτο κατὰ τὰ βεβουλευμένα, καὶ τὴν στενὴν καὶ ἀπόκρημνον διαλθόντες οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἀθροοὶ τοῖς περὶ βασιλεῖα τὸν Διογένην ἐπιφρίνονται.

C κδ'. Αἰσθόμενος δὲ (27) καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς τούτων ἐφόδου ἐξῆγες καὶ αὐτὸς τὰς δυνάμεις, τῷ Κουτατουρίῳ Ἀρμενίῳ, ὃν ψθάσας ἐδήλωσεν ἄνωθεν ὁ λόγος, τὴν τοῦ πολέμου δεδωκῶς ἐξουσίαν καὶ πάντα τὸν στρατὸν μικροῦ δεῖν αὐτῷ ὑποτάξας. Τοὺς πεζοὺς οὖν οὗτος καὶ ἵππεις ἐπαγόμενος τοὺς ἐπικαίρους τῶν τόπων καταλαβεῖν ἐσπευδεν. Ἀλλὰ τῶν ἐλπίδων ἐσφάλη, τοῦ δομαστικῶν τῶν σχολῶν Ἀνδρόνικου προκατασχόντος αὐτούς. Ἀπογνοὺς οὖν

Caroli Du Fresne Du Cange notæ

(27) *Αἰσθόμενος δέ.* Extremam Romani Diogenis fortunam, et ut in Michaelis seu potius Constantini Ducæ casses inciderit, pluribus etiam exsequitur Guillelmus Apuliensis, quem præstat audire :

*Sed non privignis firmatæ commoda pacis
Conditio placuit, minus ad tutanda peritis
Agmina Græcorum ; nec enim decernitur ultra
Arcis ad Augustæ Romanus jura redire.
Hos ubi Diogenes factos sibi comperit hostes,
Auxilio fisus Persarum tentat in illos
Civilis belli varius agitare paratus.
Privigni se non obsistere posse videntes
Illum conantur seducere pace dolosa.
Iqnari fraudis portantes nuntia pacis
Bis sex pontifices mittuntur, cum Gocelino ¹,
Cujus Romanus toties expertus amorem
Non dubitabat ei se credere sicut amico,
Securus factus jurando jure fideque
Ut petit ipse data : misero placet imperialis
Incassum reditus, quia mox ubi pervenit ille*

*Heracleam, capitur, privatur lumine captus,
Cujus et imperii fuerat tam nobile nomen,
Monachus efficitur. Securi jam duo fratres
Regni tranquillis agitant moderamen habenis ;
Non tamen omnino sua restat inulta tyrannis ;
Namque sibi socios Romani filius addens
Armenios, Persas, terras Orientis eorum
Subtrahit imperio, ferro populatus et igni.
Tempore Persarum gens perfida cœpit ab illo
In Romaniam consurgere cæde, rapinis,
Imperii nec adhuc redigi sub jura valeret,
Gens nisi Gallorum, quæ gente potentior omni
Viribus armorum, nutu stimulata superno
Hanc libertati superato redderet hoste,
Quæ, spirante Deo, sanctas aperire sepulcri
Est animata vias longo jam tempore clausas.
Consilii quorum fuit exæcatio tanti
Perpetrata viri, miseri capiuntur et aula
Depulsi meritis coguntur solvere pœnas.
Hi quibus insontem puniri consulerunt,
Puniri sontes vario cruciamine mandant.*

¹ De quo Malat. l. II, c. 49, e: ipse Guilleim. p. 17, 19, 20.

τούτου ἀντιμέτωπον τὴν ἰδίαν φάλαγγα τῆ τῶν ἐναντιῶν Ἰσχυρίων ἀντικαθίσταται δὲ πρὸς τοῦτον καὶ ὁ Ἀνδρόνικος. Καὶ τοῦ μὲν μέσου τῆς φάλαγγος αὐτὸς ἤρξην ἡγεγούμενος, τοῦ εὐωνύμου δὲ κέρατος ὁ Φράγγος Κρισπίνος (28), τοῦ δεξιοῦ δ' ἑτεροῦς τις τῶν ὀπλῶν

A hostili opponit : nec distulit ex adverso suas quoque ordinare copias Andronicius, medium in iis sibi locum sumens, levo cornu præerat Francus Crispinus; dextro autem alius ex ducibus Andronico subjectis. Hic antequam plene structa phalanx es-

Caroli Du Fresno Du Cange notæ.

(28) Ὁ Φράγγος Κρισπίνος. Fuit Crispinus ex illustri admodum familia Normannica, etiamnum superstitite, oriundus, ex qua continuata longæ propaginis serie prodierunt hodierni barones Becci et marchiones Vardii. Vocabatur vero ille, cuius hoc loco meminit Bryennius, Robertus Crispinus, cuius elogium resque in bellis præclare gestas ex eodem Bryennio, Scylitze, Zonara et aliis, ad gloriam nobilissimæ et vetustissimæ gentis summam hic atexam : eum præterea id nostri sit instituti apud Græcos scriptores ea potissimum prosequi, quæ ad nostratam illustrandam historiam et Franciarum familiarum origines retendas quidpiam videntur conferre, ut inde, qui aut ad illam scribendam manus admovent, aut ad legendam animum addicunt, neutiquam Byzantinos posthabendos esse tandem percipiant. Sed priusquam rem aggrediar, operæ pretium videtur ex veteri scriptore ascribere, quæ habet de gentis antiquitate, ac primis illius auctoribus, cum in iis Robertum recenseat. Sic igitur ille : *Antequam Normanni duce Willelmo Angliam debellarent, fuit in Neustria, quæ nunc Normannia vocatur, vir egregius, nomine Gislebertus, genere ac nobilitate præclarus, qui ab habitudine capillorum, primus Crispini cognomine dicitur insignitus. Nam in sua primæva ætate habebat capillos crispis, et rigidos, atque sursum erectos, et, ut ita dicam rebus, ad modum pini ramorum, qui semper tendunt sursum, quare cognominatus est Crispinus, quasi Crispus Pinus. Quam capillorum rebusionem videmus in iis, qui de ipsius Gisleberti genere descendunt ; unde et ipsi eodem cognomine a cæteris Normannorum familiis dirimuntur. Iste Gislebertus, qui, ut diximus, Crispini cognomen primus est indeptus, accepit uxorem senioris Fulconis de Alno germanam, nomine Gonnore, de qua tres filios genuit, Gislebertum Crispinum, Willelmum, et Robertum, duasque filias, Emmam Petri de Conde genitricem, atque Elisiam matrem Willelmi Malet, qui miles strenuus in senectute factus est monachus Becci, et transactis aliquot annis, honorifice in cænobiali observatione, ut talem virum decebat, bono sine quievit. Robertus Crispinus minor frater Normaniam egressus, plurimum peragravit regiones, donec Constantinopolim veniret, et ab imperatore cum honore susceptus, magnique nominis apud omnes effectus, ibi, ut ferunt, incidit Græcorum veneno perit. Gislebertus Crispinus major horum trium fratrum a duce Normannorum germanum Tegularias (Gall. Tillières) in hæreditate custodiendum accepit, quod hæredes ejus tenent usque ad præsens tempus. Prædictus Willelmus Crispinus, medius frater, generis nobilitate, et morum probitate, atque militia famosissimus, inter Normannorum primos habebatur, qui, ut diximus, de primo Crispinorum patre Gisleberto optimus filius, ad totius generis sui gloriam felicibus auspiciis produit, et sicut inter Romanos olim Fabii, vel Anicii, sive Manlii insignes habebantur, ita Crispini inter Normannos et Francos honoratioribus reputabantur. Sed iste Willelmus inter omnes nominatissimus fuisse fertur, qui suo tempore militiæ titulis insignis, pene*

super omnes ejusdem tempestatis viros enituit. Unde præclara ejus probitas plures sibi effecerat invidos, atque hostes reddiderat atrocissimos. Ea tempestate Franci auctore Walterio Vetulo comite de Ponte Isaaræ, qui totam terram intra Itam et Andelam, atque Sequanam, suam debere esse dicebat, crebras irruptiones ultra Itam faciebant, et prædas de Vilcassino agebant, et ideo dux Normannorum Willelmus, qui postea rex Anglorum fuit, prædictum Willelmum Crispinum, quia erat probatissimus in re militari, collocavit in castro Melfa contra Francorum incursus, ad coercendas eorum præsumptiones, donans ipsi castrum ipsum, et Vilcassini vicomitatum jure hæreditario custodiendum, et filiis ejus post eum, sicut usque hodie videmus. At ille ibi mansionem constituit, familiam et milites in loco posuit contra irruptiones Francorum. Quæ de re Franci vehementer irati, in tantum odium contra illum exarserunt, ut mortem ejus tota aviditate appetere. Hæc etsi fusiora præmittenda visa sunt in gratiam illustrissimæ gentis, cui non modicum præstiterit splendorem Roberti res bello in Græcia gestæ, quas ad illustrandum Bryennium cum bona lectoris venia brevi hic elogio perstringendas institui. Normanni nostri tunc primum in Apuliam, bellicæ laudis quærendæ ergo profecti sunt Richardo II et Roberto II Neustriæ imperantibus : primi que ex iis Turstinus, cognomento Scitellus, Arnolinus et Ranulfus, sedibus suis pulsati, vel, ut alii volunt, ad consequendam in præliis gloriam, eo profecti, dum pro Græcis quibus præerat hæc ætate Basilium, contra Saracenos Siculos, tum etiam contra Græcos pro rebellantibus Italis acriter pugnabant, tantam in re militari famam sunt consecuti, ut easdem peragrarer provincias, ibique sectari prælia Normannos gentiles cupido incesserit. Atque hi dum frequentes adsunt, numerosique conflant, Apuliam ipsam, Calabriam, et vicinas regiones suo tandem juri subdidere, provincias et oppida inter se disperserunt. Horum alii pacatis rebus, seu quod est simillimum vero, quod in partem bello quasitorum non venissent, indignati, Constantinopolim concesserunt, Græcis, quibus tum bellum erat cum Turcis, operam suam locaturi, ubi ab imperatoribus benigne excepti sunt, cum summa esset apud illos ea tempestate Normannorum virtutis et peritiæ militaris existimatio. Hos inter sub hæc tempora tres aut quatuor potissimum recensent scriptores Byzantini (nam de cæteris qui Alexio militaverunt, erit alius dicendi locus), Radulfum nempe patricii dignitate donatum a Michaele Stratiotico, cui meruit adversus Isaacium Comnenum, cum iis in bellis præclaras navasset operam : Goscellinum de Orencho, qui sub Romano Diogene primum in palatio locum obtinuit ; Crispinum nostrum Bryennianum, ac denique Ursellum de Balliolo, qui sub Michaele Duca res magnas gessit. Robertus et Ursellus sub eosdem ferme annos ex Italia ad Diogenem Constantinopolim venere. Ac Robertus quidem versus Orientis partes, cum copiis, quibus præerat, Normannicus, ut ibi hienaret, missus, seu a natura esset cupido lucri, quod Græci scriptores volunt, seu, quod probabilius, quia sti-

* Uxorem Gisleberti sororem Roberti Giscardii fuisse nescio quo auctore tradit Philippus Mouskes in *Historia Franc. ins.*, ubi etiam Roberti nostri res in Apulia et Græcia gestas enarrat.

* Fulconis istius meminit Ordericus Vital. l. iii, p. 479.

* De Gisleberto agunt Orderic. l. v, p. 373; Willelm.

Gemet. l. vii, c. 5.

* V. Willelm. Pictav., 187; Henric. Huntindon. l. vii, p. 380 et 381; Simeon. Dunelm., Rad. de Diceto, Brompton. An. 1106, 1112, 1119; Malmesburiens. l. iii; Orderic. l. xii, etc.

* Leg. *Nelfa*.

set, Francus pridem male affectus erga imperatorem Romanum, et iram in eum corde conceptam fovens, viso equitatu hostili, sese illum expulsurum Andronico præfatus, magno impetu cum suis in eum irruit. Configitur acriter, Chutarii equitibus ad extremum fuis fugatisque, instante a tergo victore, ac multos eorum qua cadente qua captivos abducente. Disperso porro in hunc modum equitatu, verita pedestris acies ne circumventa concideretur, et ipsa verso tergo in fugam incubuit. Servati sunt quotquot aviarum vallium, præcipitiumque ac densorum saltuum sese latebris texere: alii partim occisi, partim capti sunt. Sic Diogenis acies fracta disjunctaque est. Victori autem cum plausu et gratulatione maxima in suum tabernaculum revertenti Andronico et gratias Deo rite pro victoria reddenti alius quoque successus gaudium cumulavit. Eques curriculo adfuit captivum quemdam trahens et ad ducem exercitus magnopere postulans admitti. **53** Proferens ille e tabernaculo caput spectaculo pascitur jucundissimo, Chutarium ad se vincium duci cernens. Ille enim, ut ipse referebat, equo inter fugiendum prolapsus, silvam ingressus densam delitescere in ea voluit, sed detectus a persequentibus et comprehensus vitam ab occidere parato lacrymis impetravit, crepta duntaxat veste. Hinc nudum se iterum abdit in saxum: verum ab alio visus et ferro petitus necem professione nominis antevertens duci ad exercitus imperatorem petiit impositusque confestim in equum sic Andronico sistebatur, quem ille duci ad se nudum e tabernaculo cum vidisset, foras ei obviam proliit benignoque intuitu consolatus mærentem nuditatis ejus honorique consuluit, datis ei vestibus ducis primarii personam decedentibus, atque inde vinculis solum in libera custodia secum habuit; quam ille humanitatem admiratus remunerari egregia gemma statuit. Ita-

A Ἀνδρόνικον τεταγμένον. Ἄλλὰ πρὶν ἢ τὸν συνασπισμὸν γενέσθαι καὶ εἰ; χεῖρας ἀλλήλων εἶναι, ὁ Φράγγος δύνουσι; ὡν πάλαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμανῷ καὶ μῆνιν κατ' αὐτοῦ τρέφωσι. τὴ τῶν ἐναντίων ἱππικὸν θαλασπόμενος καὶ τῷ Ἀνδρόνικῳ προειπὼν τὴν κατ' ἐκείνων ἐξέλασιν, ἀπὸ βυτῆρος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐξελαύνει τὸν ἱππον. Ἰσχυρὰς οὖν τῆς προσβολῆς γενομένης φεύγουσιν οἱ περὶ τὸν Χουτατούριον. Οἱ δὲ κατόπιν διώκοντες πολλοὺς μὲν ἀνήρουν πολλοὺς δὲ καὶ ἐξώγρουν. Τοῦ γοῦν ἱππικοῦ οὕτω διασκεδασθέντος καὶ ἡ φάλαγξ ἡ περὶ τὴν, δεισασα μὴ κυκλωθεῖσα διακοπεῖται. τὰ ὡτα δοῦσα καὶ αὕτη πρὸς φυγὴν ἐκκλινεν. [P. 57] Ὅσοι μὲν εὖν ταῖ; φάραγξι καὶ ταῖς λόχμαῖς εἰσέδυσαν, διεσώθησαν, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ἔπεσον οἱ δὲ ἐξωγρήθησαν. Καὶ ἡ μὲν τοῦ Διογένους φάλαγξ οὕτως διελέλυτο καὶ διεσκέδαστο, τροπαιοφόρῳ δ' ἐπανελθόντι τῷ Ἀνδρόνικῳ πρὸς τὴν στρατηγὴν καὶ μετ' εὐφροσύνης τὰ χαριστήρια θύοντι καὶ ἕτερον ἐπήλθεν εὐτύχημα. Ἰπεὺς γὰρ τις ἦκεν ὡς τάχιστα πρὸς αὐτὸν τῶν πολεμίων ἄγων τινὰ καὶ τὸν στρατηγὸν ἐξῆται θεάσασθαι. Ὁ δὲ τῆς σκηνῆς προκύψας εὐρα πρᾶγμα πολλὴν αὐτῷ θυμηδίαν παρέχον, τὸν Χουτατούριον πρὸς αὐτὸν ἀγόμενον δέσμιον. Οὗτος γὰρ ἐν τῷ φεύγειν τοῦ ἱπποῦ διωλισθηκότος, ὡς ἔλεγε, λόχμην τε εἰσέδου τινὰ καὶ λαμβάνειν ἔσπευδεν. Ὡς δ' ὑπὸ τῶν διωκόντων καταφανῆς γέγονε καὶ συλληφθεὶς ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι, ἐπιπᾶρει τὸν ζωγρήσαντα. Ὡς δὲ δακρύνοντα οὗτος τὸν ἄνδρα τεθέεται, τὴν ἐσθῆτα ἀποδυσάμενος καὶ γυμνὸν ἐπὶ τὴν λόχμην ἀφείρσ ἀπέησε. Εἶτα δὲ ἄλλος αὐτὸν γυμνὸν κατιδὼν ὑπὸ τὴν λόχμην κρυπόμενον ὤρμησεν ἀναρεῖν, ὁ δὲ ὅστις εἰη ἐφθέγγετο καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀπαχθῆναι παρεχάλει. Κάκεινος ταχέως τοῦτον ἐπὶ τοῦ ἱπποῦ θεῖς πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον ἀπεχόμενος. Ὅν ἐκείνος ἐκ τῆς σκηνῆς ἰδὼν γυμνὸν ἐπαγόμενον ἐξῆται τε τῆς σκηνῆς καὶ ἔλεψ τῷ ὀμματι τοῦτον καθυπεδέλετο. Παριστελλας οὖν

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

pendia non soluta prætereret, incolas bonis suis, et exactores vectigalibus et pecuniis publicis spoliatur, obviam quæque diripit, obsistentes, caulis licet parceret, fugat funditque. Quod cum perlatum esset ad imperatorem, illico Samuelem Alusianum, nobilem Bulgarum, sibi que nescio qua affinitate conjunctum, cum quinque legionibus mittit, quo Robertum cogeret in ordinem. Hunc a fortis ille ipso Paschatis festo die, a Roberto profligatur, cæsis non paucis ex suis, pluribus tamen captis, quos humanissime tractatos, ac vulneribus curatis abire permisit Robertus, missis interea ad Diogenem legatis, qui obiectum de illata a se clade amolirentur crimen, et eorum quæ perpetrasset invitus impetrata venia, fidelem in posterum operam suo nomine polliceretur. Libens annuit imperator propter viri nobilitatem, inquit Scylitzes, et partem in bellis gloriam, animique fortitudinem, cujus haud modica eviderat specimen bello contra Turcos. Crispinus igitur ex suis aliquot assumptis convenit Diogenem, cæteris in Armenia ad Maurocastrum, quod prius occuparat oppidum, relictis. Sed mox a quibusdam ex iis qui Roberti detestabant imperium, parereque abnuebant, apud imperatorem delatus, quasi in eos nescio quid molitus esset durius, etsi non plane convictus, copia-

rum, quibus præerat, præfectura abdicatus est, et Abydum relegatus. Ille ægre passi socii pronuntium palam in rebellionem, relictoque Maurocastro, ubi se haud rebantur tutos, in Mesopotamiam sese infundunt, multaque incolis inferunt damna, cum alii interea Normanni, sub Ursello, Diogeni militarent contra Turcos. Verum pauci effluxere menses, cum acceptæ injuriæ ulciscendæ Roberto idonea sese præbuit occasio. Cum enim Diogenes a Turcis in prælio deletus captusque fuisset, moxque ab iis in libertatem assertus a Græcis in imperatorem renueretur, Crispinus Abydum excedens Constantino Duca, qui adversus Diogenem missus fuerat cum exercitu, cum suis sese adjunxit et iis in præliis, in quibus tandem ille captus est, acriter pugnavit. Denique cum præclaris editis facinoribus apud Græcos summam militaris gloriæ famam consecutus esset, tantam ex tot prospere gestis rebus sibi conflavit invidiam, ut ab iis propinaciter enecaretur veneno, quo etiam magnum illum Ursellum Roberti socium interiisse narrant. Atque hæc fuit viri bello inelyti fortuna, quam siluisse duxissem nefas, cum minus nostris hæctenus innotuerit ipseque Carolus Venascus in Crispinorum stemmate, quod arbori gentilitiæ Grimalde gentis atrox, Roberti ne quidem meminere.

τὴν αὐτοῦ γυμνωσιν περιβολῆ στρατηγῶ προποῦση ἄ
 γενναίῳ ἐν ἀδέσμῳ ἐτήρει φυλακῆ. Ἄγασθεις δὲ ὁ
 Κουστατοῦριος τῆς περὶ αὐτὸν φιλοφροσύνης τοῦ Ἀν-
 δρονίκου, λίθον τινὰ τὸν πολυτίμων ὑπ' αὐτοῦ κρυ-
 βέντα περὶ τὴν λόχην ἐν ἣ ἐθλω αὐτῷ φανεροί, καὶ
 πέμψαι ξὺν αὐτῷ ἀξιοὶ τοὺς ἀποκομιζόντας. Καὶ
 δὴ πέμπονται, καὶ κομίζουσι θέαμα τοῖς ὀρώσιν
 ἰδεῖν (k). Μεγέθει γὰρ ἦν σχεδὸν ὑπὲρ ἅπαντας λί-
 θους, λαμπρότητι δὲ τοὺς διαυγεῖς ἅπαντας ὑπερ-
 εἶσαμην. Ὅν ὁ Ἀνδρόνικος τῇ βασιλίδι Μαρίᾳ δῶρον
 προσήνεγεν ὑστερον.

κε'. Ὁ δὲ Διογένης καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῷ κατ-
 ὅπιν ἀρμένων οὐ κατεγίνωσκεν, ἀλλὰ τοὺς περὶ
 αὐτὸν ὑπερώνυσε καὶ ἐλιπίδας ὑπέτεινε ὡς ἀφιζομέ-
 νης αὐτίκα δὴ μάλα Περσικῆς συμμαχίας. Διεπρε-
 σβεῖτο δὲ καὶ πρὸς τὸν Κρισπίνον πειρώμενος αὐτοῦ
 τὸ βάρβαρον φρόνημα διεγείρει κατὰ τοῦ Ἀνδρ-
 νίκου. Ἀλλὰ τοῦτο γνοὺς Ἀνδρόνικος καὶ θωπευτι-
 κώτερον ἐντετυχηκῶς τῷ Κρισπίνῳ τὴν ἐκείνου
 πρεσβεῖαν ἀπέδειξεν ἀπρακτον. Ἀπράκτου δὲ τῆς
 πρεσβεῖας ἀποδεχθείσης καὶ τοῦ ἐκ Περσίδος συμ-
 μαχικοῦ ἔτι μέλλοντος, οἱ περὶ τὴν Διογένην ἀπο-
 γινόντες τῷ Ἀνδρονίκῳ συνθέμενοι καὶ πείσεις τοῦ μὴ
 π.θεῖν εἰληφόρες αὐτὸν τε τὸν βασιλέα παραδίδουσι
 καὶ τὸ φρούριον. Οἱ δὲ περὶ τὸν Διῦκα [P. 58] Ἀν-
 δρόνικον αὐτὸν συλλαβόντες τὴν ἀλουργίδα αὐτὴν
 ἀποδύσαντες, τὸ μοναδικὸν ἐπενδύουσι σχῆμα, καὶ
 οὕτω τοῦ φρουρίου ἐξαγαγόντες πρὸς τὸν Ἀνδρόνι-
 κον μετὰ πλείσσης δτι τῆς περιχαρείας ἀπάγουσιν.
 Ὁ δὲ τῆς τύχης αὐτὸν οἰκτείρας ἐδάκρυσε καὶ δεξιᾶν
 ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀπάγει σκηνὴν καὶ τραπέζην
 αὐτῷ κοινώνει. Ἦν οὖν ἄμεινον μέχρι τούτου στήναι
 τῷ ἀνδρὶ τὰ τῆς δυστυχίας· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτῷ δια-
 δρᾶναι τοῦ φθόνου τὰ βέλεμνα. Οἱ γὰρ περὶ τὸν βα-
 σιλέα Μιχαὴλ πρόφασιν ὡσπερ τῆς Ἰδίας ἐπιθυμίας
 τὴν πρὸς ἐκεῖνον πλατάμενοι εὐνοίαν, δέισαντες, ὡς
 ἐρησαν, μὴ τι καὶ διαμτχανήσαιο το Διογένης καὶ
 πάλιν ἀφορμὴ πραγμάτων τῷ βασιλεῖ γένοιτο, ἐν-
 τελλονται τινι διὰ γραμμάτων ἐπὶ τοῦ καιροῦ δυ-
 ναστεύοντι ἐκκόψαι τοῦτ' αὐτοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ δὴ
 καὶ γενόμενος μεγάλως ἠνίασε τὸν Ἀνδρόνικον, καὶ
 μάλλον ἔτι καὶ περισσεύει διασώσασθαι τοῦτον οὐ
 δεδύνητο, τῶν περὶ τὸν βασιλέα σφοδρότερον ἐγκρι-
 μένων. Ἐπέστειλε δὲ καὶ πρὸς τὸν πατέρα τὸν Καί-
 σαρα, παρακαλῶν αὐτὸν μὴ συγχωρῆσαι τελεσθῆναι
 τοιοῦτον ἀνοσιούργημα, ἢ μὴν τῆς θείας ἐκδέχεσθαι
 δίχης τὴν ψῆφον οὐκ εἰς μακρὰν ἀπαντήσουσαν. Ὁ
 μὲν οὖν ταῦτα, οἱ δὲ τὰ γράμματα δεξάμενοι ἐκτυ-
 φλοῦσι τε τοῦτον, καὶ εἰς τὸ Ἰδρύσατο φροντιστήριον
 ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ ἐκπέμπουσι. Βραχὺ δὲ τι ἐπιθύου
 μετὰ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν στέρρησιν ἐτελετύτησεν, ἐπι-
 τρισὶν ἔτσει τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἰθύνας. Τοιοῦτον
 ἔσχε τέλος τὰ κατὰ τὸν Διογένην.

moraturam. Ea illo nequidquam moliente, qui litteras acceperat Diogenem excæcant et in moua

que Andronico cum dixisset fuisse silii, quando
 erat captus, lapillum eximii pretii, quem ipsi offerre
 cuperet, abscondisse autem illum certo loco in ea
 silva, in qua erat comprehensus, eo remitti eum
 custodibus potuit relaturum gemmam. Annuente
 Andronico brevi mirabilem visu reportavit lapidem
 superantem gemmas omnes magnitudine, splendo-
 ris autem majoris, quam sit ullus pellucidus lapis,
 quem postea dono dedit Andronicus imperatrici
 Mariæ.

54 25. At Diogenes tam infelici successu non
 fractus obstinabat adhuc in spe animum, sociis-
 que ultimæ fortunæ consolari studebat fiducia mox
 adfuturi e Perside auxilii. Misit etiam ad Crispin-
 um certos homines ingenium irritabile iracundi
 barbari concitare in Andronicum conaturos : cujus
 indicio coepti, accepto in tempore Andronicus longe
 blandioribus quam unquam alias verbis officiosisque
 Crispinum ita delinivit, ut Diogenianos remiserit
 irritos. Cujus rei per comitatum Diogenis fama
 vulgata, cunctantibusque nimium expectatis a Per-
 side copiis, proditur a suis Diogenes, incolumita-
 tem propriam ejus, atque arcis in qua erant dedi-
 tione ab Andronico paciscentibus. Missis igitur ab
 Andronico ad exigendam pæctorum fidem admissis
 in arcem, deditus Diogenes ab iis purpura exutus
 monastica veste contegitur, sicque eductus arce
 Andronica sistitur, gaudium tantæ victoriæ. quo
 passim exsultabant milites, modesta commiserat
 none prementi : cui laudabili affectui tantum indul-
 sit ut etiam infortunio exauctorati captivique prin-
 cipis lacrymas dederit : congruente humanitate
 cætera, qua illustrem captivum amplexu dignatus
 tabernaculo excepit eodem secum mensæque adhi-
 buit. Hunc oportuerat finem esse misero malorum :
 sed invidiæ longe jaculantis effugere icetus non po-
 tuit. Fuerunt enim in aula qui odio aut timori pro-
 prio affectum in principem prætexentes Michaeli
 suggesserunt, nunquam illi possessionem imperii
 fore certam, quoad valeret Diogenes. Siquidem et
 ipsum cogitaturum aliquid et alios novarum cupi-
 dos rerum hinc turbandi causam petiuros. Sic ex-
 presse 55 assensu cupide scribunt ad quemdam
 tum in exercitu plurimum potentem, erueret oculis
 Diogeni. Quod factum iniquissime Andronicus tulit : præ-
 certim quod impedire conatus nihil profecerat, iis qui
 facilitatem Michaelis eo inclinare cœperant magis ac
 magis cœptum urgentibus. Scripserat autem ea de re
 Andronicus ad patrem quoque suum Cæsarem, majorem in
 modum rogans ne istud perpetrari placulum sineret : alioqui
 divina vim ultionis expectaret, poenamque non longum

Petri Possini notæ.

(k) Θαῦμα τοῖς ὀρώσιν ἰδεῖν. Cod. ms. legebat
 θέαμα, minus apte sine dubio, ut facile sentiant
 qui harum litterarum gustum habent : quorum

judicii fiducia causas emendationem nostrarum
 enucleatius non exsequimur.

sterium, quod ipse construxerat in Prota insula, relegant, ubi excæcationi suæ non diu superstes ille interiit, imperio Romano tribus annis administrato. Hunc res Diogenis finem habuerunt.

BIBAION ΔΕΥΤΕΡΟΝ

LIBER SECUNDUS.

1. In hunc modum imperator Romanus Diogenes A generoso ille quidem animo aggressus restituere in decus pristinum collabescere incipientem Romanam rem, quod proposito optimo haud parem agendi dexteritatem administrandique adiunxit prudentiam, et seipsum perdidit, et rem Romanam communi 56 secum ruina involvit, prout partim jam narratum a nobis est, partim ex deinceps dicendis plenius intelligitur. At imperator Michael defunctus jam metu Diogenis europalattissam Annam, de qua diximus superius, Comnenorum matrem ab exsilio revocavit una cum filiis, quos etiam admovere sibi affinitate voluit. Etenim cum ipse paulo ante prænobilem præpotentemque Iberorum principis filiam Mariam conjugem duxisset, hujus patruelem Alanie rectoris filiam Irenen europalattissæ filio majiori nuptiarum necessitudine conjunxit. Cæsar autem cum Augustum fratris filium cerneret gubernationi publicæ rei non admodum aptum, et ipse attentius in negotiorum expeditionem incubuit et eunuchum quemdam Nicephorum, quem diminutivo verbo Nicephoritzem vocabant, imperatori commendatum logothetam cursus constituit, virum impigrum efficacisque ingenii doctrina, eloquentia multarumque experientia rerum ornatum; sed profundi eundem animi dissimulatoremque consiliorum, quæ plurima excogitabat versabatque plerumque turbulenta, nihilominus quam ille olim Pericles homo factus natusque ad totam commovendam Græciam. Itaque hunc Cæsar promovens acrem in se gravemque hostem, quod minime tum rebatur, postea sensit, armabat.

2. Hic conciliationi Cæsaris artem subjungens

[P. 40] α'. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς Ῥωμαῖος ὁ Διογένης προθυμηθεὶς τὰ Ῥωμαίων ὑψῶσαι ἀρξάμενος ἔδη κλίειν, οὐκ εὐφῶς οὐδ' ἐπιστημόνως τὰ τῆς ὑψώσεως μεταχειριζόμενος αὐτὸς τε κατεδέβητο καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐαυτῷ συγκατέβαλε πράγματα. Ὅπως δὲ, τὸ μὲν εἰδήλωται πρότερον, τὸ δὲ προῦν ὁ λόγος δηλώσει νῦν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τοῦ Διογένους ἀπαλλαγεὶς τὴν κουροπαλίτισσαν Ἄνναν, ἣν ὁ λόγος φησὶ εἰδήλωσε μητέρα τῶν Κομνηνῶν, σὺν τοῖς υἱέσι τῆς ὑπερορίας ἀνακαλεῖται καὶ διὰ κήδους αὐτοῦ ἐαυτῷ οικειοῦται γήμας γὰρ αὐτῆς πρότερον τὴν παγκράτειαν τοῦ Ἰβήρων κατάρχοντος θυγατέρα Μαρτίαν (29) τὴν ἐκεῖνης ἐξεδέλην Εἰρήνην τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀλανίας ἐξουσιάζοντος τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων τῆς κουροπαλίτισσης Ἰσακίῳ πρὸς γάμον κοινοῖαν ἐκδίδωσιν. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἐπεὶ τὸν ἀνεψιὸν εἶδεν οὐκ ἐπιτηδεῖαι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἀντιλήψιν ἔχοντα, αὐτὸς τε γενναιότερον τῶν πραγμάτων ἀντελαμβάνετο καὶ τὸν ἐκτομίαν Νικηφόρον, ὃν ὑποκορρίζοντες ἐκάλουν Νικηφορίτζην, τῷ βασιλεὶ οικειώσας λογοθέτην τοῦ δρόμου κατέστησεν, ἀνὴρα ἐντρεχῆ μὲν καὶ δραστήριον καὶ λόγῳ κοσμοῦμενον καὶ περὶ πραγμάτων πολλῶν, [P. 41] βιβθύγωνμον δὲ ἄλλως καὶ συγκυκῆσαι δυνάμενον πράγματα μᾶλλον ἢ τὸν Περικλέα φησὶ τὴν Ἑλλάδα κυκᾶν. Αἰλήθηεν οὖν ὁ Καῖσαρ καὶ ἐαυτοῦ τὴν ἐαυτοῦ ἐξοπλίσας πολέμιον.

β'. Ὑπελθὼν οὖν οὗτος τὴν τοῦ βασιλέως κουρ-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(29) *Marlar*. Iberos, Asoagos et Alanos unam eandemque gentem seu nationem fuisse testatur Joann. Tzetzes chil., v, c. 17 :

Ἰβήρες δὲ καὶ Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ εἰς γένος.

non quod Iberi iidem fuerint cum Alanis et Abasgis, sed quod Iberorum princeps Abasgorum et Alanorum regulis supremo jure imperaret. Quod innuit satis superque Bryennius, dum scribit Iberorum regem παγκράτειαν τῶν Ἰβήρων obtinuisse, Alanie vero dominum ἐξουσιάζοντος nomine tantum donat. Nec abnuit Tzetzes qui mox eosdem populos diversos et a se invicem divisos fuisse ait :

Οἱ Ἰβήρες πρωτεύοντες, οἱ Ἀβασγοὶ δεύτεροι, οἱ Ἀλανοὶ δ' ἐσχῆκασιν τάξιν τριῶν ὑστέραν.

verum cur Mariam ex Abasgis oriundam potius, quam ex Iberis dicat eoque nomine Scylitzem, Zonaram et alios, qui Ala am indignant, carpat

idem scriptor, haud plane video, cum Bryennius diserte Iberorum regis filiam fuisse tradat, nisi forte quod Iberorum rex Abasgis etiam illa tempore imperaret :

Τοῦ Τζέτζου μητέρος ἡ Ἀβασγίς ἡ μήτηρ Σὶν τῇ δεσποίνῃ Μαρτῆμ, τῇ Ἀβασγίσιση, λέγω, Ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνιστάρ φασιν οὐκ ἀκριβοῦντες, Ἡλιος εἰς Μεγαλόπολιν, ὡς συγγενῆς καὶ αἵμα.

Iberiae, quam suo etiam ævo *Avogiam* nuncupatam auctor est Tyrius l. xi, c. 16, regnum incubula refert Constantinus *De adm. imp.*, 45 et 46; quosdam etiam recenset Iberiae reges Scylitzes in Romano Argyro. Illius vero, qui hocce incunte vivebat sæculo, nomen et titulus proliit Allatius l. iii *De Eccl. Occid. et Orient. perp. consens.*, c. 8. De Abasgis et Alanis multa habet Procopius l. ii *De bello Pers.*, c. 29. V. not. ad *Alexiad.*, p. 593.

τητα ὄλον τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλύσατο ἥμισυ A
 κείων φροντίζειν τοῦ θεοῦ Καίσαρος. Ὁ δὲ Καίσαρ
 τῶς μὲν προτεποιοίτω τὰ δρώμενα ἀγνοεῖν καὶ τῶν
 πραγμάτων ἀντίχετο· ἐπεὶ δὲ ἑώρα καθ' ἑκάστην
 αὐξομένην τὴν βσιλεύς παρόρασιν καὶ ὄλον τοῦτον
 διεγίνωσκε τοῦ λογιότου ἐξεχόμενον, δεῖν ᾤθη
 ἀπόπειράν τινα ποιήσασθαι. Καὶ δὴ σκηψάμενος ὡς
 βούλοιο θήρας χάριν πρὸς τὴν μικρὰν Ἀσίαν πε-
 ριωθῆναι, ἐπεὶ τὸν βασιλέα εἶδε πρὸς τοῦτο συγκα-
 ταβαίνοντα, τὸν πρὸ τοῦ Πόντου πορθμὸν περιωθεις
 ἅμα τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ ἀπήει πρὸς τὴν Ἀσίαν τοῦ
 ἥλιου τὰς μετωπωρινὰς τροπὰς μεταλλάττοντος.
 θάτερος δὲ τῶν τούτου υἱέων ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε
 παρὰ τῷ βασιλεῖ· προσέβητο γὰρ πρὸς αὐτοῦ πρω-
 τοστράτωρ, τοῦτι δὲ τὸ ὄφρικιον μέγα ἦν ἀεὶ παρὰ
 βασιλεῦσι καὶ μεγίστοις ἐδίδοτο. Μείνας δὲ θερα-
 πεύειν ἔσπευδε τὸ βασιλέως ἀμφίγνωμον· καὶ γὰρ
 ἦν ἐκ δυοῖν τοῖν ἐναντίων τοῦτο συγκεῖμενον, κου-
 φότης τε καὶ πανουργίας.

maximis quibusque tribui solitum. Cujus occasione moræ non destitit ille quidem experiri, si quid posset in curam instabilitate consiliorum imperatoris. Sed malum erat vehemens ac remedio fortius, duabus ex contrariis constatum pestibus, hinc levitate

γ'. Ὁ μὲν οὖν Καίσαρ τὴν Ἀσιάν καταλαβὼν
 περὶ θήραν ἐπτοῖσθαι προτεποιοίτω. Ὁ δὲ βασιλεὺς
 Μιχαὴλ συγκλειομένω ἀυτῷ τῶν πραγμάτων ἤδη
 κατὰ τε τὴν Ἔω καὶ τὴν Ἑσπέραν (οἱ τε γὰρ Τοῦρκοι
 τὰ κατὰ τὴν Διογένην πυθόμενοι καὶ τὰς πρὸς Ῥω-
 μαίους δι' ἐκείνων γενομένας ξυμβάσεις τε καὶ σπον-
 δὰς διαλύσαντες τὴν Ἔωσαν πᾶσαν ἐδρῶντο καὶ ἐλη-
 ζοντο, οἱ τε μὴν Σκύθαι πρὸς τοῦτοις συστασίσα-
 ντες Θράκην τε καὶ Μακεδονίαν κατέτρεχον, ὡς
 πορθεῖσθαι μικροῦ δεῖν ἄπασαν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν
 Εὐρώπην ὑπ' ἀμφὸν τοῖν ἐχθροῖν), οὕτω γοῦν αὐτῷ
 τῶν πραγμάτων συγκλειοθέντων τὸν Κομνηνὸν
 Ἰσαάκιον, ὃν διὰ κήδους ἑαυτῷ ψικεύσατο, δομέστι-
 κων τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καταστήσας, αὐτο-
 κράτορα στρατηγὸν τοῦ κατὰ Τοῦρκων πολέμου
 τοῦτον ἐκπέπομφεν. Ὁ δὲ παραλαβὼν τὰς δυνάμεις
 ἀπήει ὡς ἐπὶ τὴν τῶν Καππαδοκῶν. Συνείπετο δὲ οἱ
 καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἀλέξιος, ὁ τότε μὲν μεγάλη Ῥωμαίων
 ἐλπίς καὶ ὢν καὶ φαινόμενος, ὕστερον δὲ μέγιστον
 [P. 42] Ῥωμαίους γενόμενος ὄφελος, μήπω τὸν βου-
 λον ἐπανθούντα φέρων, ἀλλὰ τὰ τῆς στρατηγικῆς
 ἀρετῆς ὑπεδείκνυ καὶ πρὸ τῆς τελείότητος μᾶλλον
 ἤπερ φασὶν οἱ τὰ Ῥωμαϊκὰ συγγραψάμενοι τὸν Σχη-
 πίωνα, ὁπνηγίκα συνείπετο τῷ Αἰμυλίῳ (1) κατὰ τοῦ
 Μικεδόνο; στρατηγούντι Περσέως. Συνέπραττε γὰρ

proprium, ubi se penitus in levis ac facilis Michaelis animi possessionem insinuavit, primum omnium illi persuasit, ut patruo suo Cæsari tribueret fidei reive minimum. Id quanquam cito Cæsar sensit, dissimulandum tamen ratus consueta aliquandiu ratione gerendis rebus vacare pergebat. Cum autem magis ac magis sese 57 quotidie prodentem in imperatore cereret despectum sui sicque ipsum e logotheta pendere totum, nullam ut sibi factam reliquam vel auctoritatis vel gratiæ partem esse constaret, experiundum in hunc modum Michaelis erga se animum putavit. Fictio venationis desiderio veniam ab Augusto petitit transfretandi in minorem Asiam, quo haud arge impetrato fretum transvectus in Asiam circiter æquinoctium autumnale trajecit, Antronicum filium secum ducens, altero filio Constantino in aula relicto. Protostratorem enim eum Augustus creaverat, quod officium apud imperatores semper fuit dignationis magnæ nec nisi moræ non destitit ille quidem experiri, si quid posset in curam instabilitate consiliorum imperatoris. Sed malum erat vehemens ac remedio fortius, illinc astuta malitia.

3. At Cæsar in Asiam delatus egregie simulabat venatione sese majorem in modum delectari. Imperator vero Michael circumventus ancipiti malo irruptionis geminæ barbaricæ; hinc Turcorum, audita Diogenis cum quo transegerant exauctoratione, pacem solutam arbitrantium ac propterea Orientem universum hostiliter incursantium, illinc Scytharum Thraciam, et Macedoniam per tumultum manu facta vastantium, utrorumque tanta rabie furentium ac tam late stragem ruinasque spargentium, ut Asia pene pariter Europaque universa sevissimis hostibus prædæ forent; quo alicunde inciperet tanto mederi malo ac se ex angustiis explicare conaretur, Commenum Isaacium 58 recenti sibi affinitate junctum et domesticum scholarum per Orientem constitutum summum belli ducem contra Turcos mittit, qui, assumptis copiis, Cappadociam versus iter intendit. Secutus ipsum est frater ejus Alexius, magna jam tum Romanorum spes palam nec falso creditus, postmodum enim auguriis in eventa proficientibus expectatum sui fructum, felicitatem videlicet maximam rei publicæ repræsentavit, tunc autem adhuc adolescentulus vix prima lanugine signabat malas. Quanquam abundantia militaris strenuitatis majoris facile ætatis

Petri Possini notæ.

(1) Quæ scribit Bryennius de Africano minore, Æmiliï Pauli filio, digitum videntur intendere in hæc Livii verba lib. XLIV: *Consulem cum se in castra victor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus et ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is decimum septimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effuse sequitur hostes, in partem aliam turba ablatu erat, et serius cum rediisset, tum demum, recepto sospite filio, victoria tantæ gaudium consul sensit.* Putamus tamen Bryen-

nium ea quæ de Africano minore adhuc adolescentulo hic innuit, potius hausisse e Polybio, ejus historiam integram habuerit, quæ mutila ad nos pervenit. Cum enim ea pertineret ad finem ultimi belli Macedonici, quo Perseus ab Æmilio captus est, quoque Africanus junior prima rudimenta militiæ posuit, pronum arbitratu est Polybium summum ejus imperatoris admiratorem, et intimum amicum, prima ejus juvenilia facinora distinctius quam Livium in generali Romanarum omnium rerum narratione celebrasse.

officium expleret, qualem qui Romæ veteris res A memoriae mandarunt Scipionem ferunt, cum Emilio adversus Macedonem Perseum consularem exercitum ducenti comes expeditionis esset. Nec enim hic segnius Alexius fortem fratri operam navabat constituendis ordinibus, insidiis locandis acie dirigenda movendaque, simulacris præliorum, quibus in omnibus exercitationibus militaribus mira in juvene dexteritas eminabat. Cæterum ubi perventum ad metropolim Cappadocum, celebrem illam, inquam, Cæsaream, castra posuerunt in vestigiis urbis veteris muris ejus dirutis pro castrensi vallo fossaque usi. Olim enim hæc civitas terræ motu pene tota concidit, turribus duntaxat relictis paucis quasi ad specimen antiquæ magnificentiæ. Hic igitur castris positus consultabant, quam inirent rationem cohibendi Turcos vicos passim regionis sæde desolantes.

4. Talia illis meditantibus, Urselius Francus, B δ. 'Αλλ' οὕτω μὲν οὗτοι. Ἐπεὶ δὲ συνετρίβητο quem habebant in exercitu e societate Crispini, τούτοις καὶ ὁ Φράγγος Οὐρσέλιος (50), τῆς ἑταιρίας

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(50) Ὁ Φράγγος Οὐρσέλιος. Inter præclaros illos Normannicos duces, qui ex Italia, ubi non modicam ex rebus bello gestis laudem sibi compararunt, profecti in Thraciam Byzantinorum principum copiis sese adjunxerunt, præcipuam cum Roberto Crispino, cujus elogium mox perstrinximus, commendationem meretur *Ursellus*. At cum nemo, quod sciam, ex nostratibus historicis tam præcellentis viri præconium attigerit, sed et ne illius meminerit quidem, rem forte haud injucundam lectoribus facturum me arbitror, si quod in Crispino præstiti, extra commentationis metas paululum digrediar, et quem laude sua non frustrari interest Ursellum, splendidissimæ familiæ suæ, etiamnum superstiti, gentis auctorem hactenus vix notum asseram. Ursellus, seu, ut Bryennius et Anna efferunt, Urselius, quem perperam Scyllitæ et Zonaras *Russellium* nuncupant, illustri Balliolorum familia oriundus, cum Roberto Guiscardo cæterisque Tancredi filii in Apuliam profectus, Rogerium præsertim Roberti fratrem in suscepta ab illo contra Saracenos Siculis expeditione secutus est. In qua tantum ex rei militaris peritia et animi magnitudinem adeptus est existimationem, ut victoriarum, quas iis in bellis consecuti sunt Normanni, gloriam illi ascribit præcipuam *Gaufredus Malaterra*, scriptor coætaneus, l. 1, c. 53, qui illustre hoc prætere animi et generositatis specimen in Ursello prodit. Tradit quippe Rogerio fusos et deletos a Serlone ex fratre nepote hostes incesse cunctanti, ne quid persequenti deterius accideret, partis contento tropæis, *interminatum fuisse Ursellum de Baillot, se nunquam vel ibi vel alias sibi auxilium laturum, nisi certamen cum hostibus iniret*. Qua valida incensus adhortatione Rogerius, animum revocans, cum Serlone nepote Urselloque et Arisgo de Puteolis in hostes fortiter invehitur. At Ursellus cum suis præ nimia illorum multitudine cunctabundus et solito remissiores cerneret, acri et vivida inflammat oratione accenditque, et commisso prælio Saracenos penitus delet et profligat. Gesta hæc fuisse sub A. 1069 auctori est *Gaufredus*, cui non debemus modo præstantissimi viri nominis, sed etiam cæterarum præclare ab illo in Græcia actarum rerum servatam memoriam. Vix enim Urselli Græcanici gesta curiosius investigandi cupiditate teneremur, nisi familiam et nomen digito veluti indicasset *Gaufredus*. Ursellus igitur iisdem, ut par est credere, de causis, quibus Crispinus, dimissa Apulia relictisque Tancredi liberis, qui sociis potentiores effecti, ditiones omnes, armis

τάδελεψῶ, καὶ τὰς τάξεις καθίστα, καὶ τοὺς λόγους ἐνίστα, καὶ φλαγγαρχῶν ἐφαντάζετο, καὶ πρὸ τῆς πείρας περὶ τὰ στρατιωτικὰ δεξιώτατος ὤν. Ἐπεὶ δ' ἀφικέσθην εἰς τὴν Καππαδοκῶν μητρόπολιν, φημὶ δὴ τὴν περιβόητον Καισάρειαν, ἐστρατοπεδευσάτην περὶ τὴν παλαιὴν πόλιν, ἀντὶ τάφρου καὶ χάρακος τὰ διεβρωγῶτα ταύτης προβαλλόμενοι τείχη· καὶ γὰρ ἐρθη πάλαι σειςμοῦ γενέσθαι πάρεργον μικροῦ δεῖν ἅπανα, πύργων ἐνίων περιλειφθέντων τῆς ἀπόδειξιν οἰμαὶ τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας εἰς πῶλεως. Ἐν ταύτῃ γοῦν στρατοπεδευσάμενοι διεσκοποῦντο ὅπως ἂν ἐπιόντας τοὺς Τούρκους καὶ τὰς κωμπούλαις πορθοῦντας ἀποσοβίσαιεν.

δ. 'Αλλ' οὕτω μὲν οὗτοι. Ἐπεὶ δὲ συνετρίβητο τούτοις καὶ ὁ Φράγγος Οὐρσέλιος (50), τῆς ἑταιρίας

communibus quæsitæ, sibi solis arrogabant, in Thraciam ad Romanum Diogenem imperatorem transit Crispinoque sese adjunxit illic militanti et Græcis merenti sub A. Chr. 1069 aut 1070 proinde statim post expeditionem illam Siculam, cujus mox memini. Diogene non multo post exauctorato ipsoque Crispino venefica potione ab invidentibus Græcis sublato universis, quæ ea tempestate Byzantinis merebant, Francis copiis præficitur, Michaelis Duca imperante. Sed captata post hæc levis offensæ occasione cum 400 popularibus defectionem molitus Lycaoniam et Galatiam infestat, oppida et castra expugnat, agros depopulatur, Joannem Ducem Cæsarem a Michaelis imperatore ex fratre nepote cum idoneo in se missum exercitu fundit capitque una cum Andronico filio. Transientibus interea in suas partes Francis aliis qui Cæsari militabant, potentior factus partaque recens elatus victoria, circumit vicinas Sangario civitates, sibi que subigit universas. At imperator, cui nulla in Græcanicis copiis fiducia erat, Turcos ad sociale sæclis invitatos ad bellum contra Ursellum suscipiendum sollicitat persuadetque. Ursellus cum se imparem Turcorum viribus cerneret, Cæsarem, quem vinctum tenebat, eductum de carcere appellat imperatorem, Byzantinorum procerum benevolentiam hoc facto conciliaturum se partibus suis sperans. Commisso interim cum Turcis prælio, Ursellus et Cæsar, deleti exercitu, non incruenta tamen hostibus victoria, capiuntur. Sed Ursellus, depenso statim ab uxore redemptionis pretio, libertati redditus proficiscitur in Armeniam et versus Pontum: novissime coactis copiis bellum rursus instaurat, arces quasdam occupat, unde incursat Amasiæ et Neocæsareæ agros. Superato deinde et fuso Nicephoro Palæologo, cum Alexium Comnenum magnum domesticum cum idoneis copiis adventare percipisset, in Turcorum, qui proximi aderant, missa prius legatione, castra concessit, eos in suas partes allicere et sibi conciliare annixus. Verum Turci donis ingentibus et majoribus illecti pollicitationibus, Ursellum Alexio vinctum tradunt, a quo perductus est Constantino-polim carcerique mancipatus. Nuntiata post hæc Nicephori Bryennii defectione, Michael, suis undique dilabentibus, Ursellum, qui ad Botaniatam perinde rebellantem proficisci jam antea in animo habuerat, eductum de carcere variisque affectum honoribus mittit contra Bryennium. Qua in expeditione Ursellus egregiam imperatori navavit operam. Michael denique in oronem redacto, Nicephorus

ὡν τοῦ Κρισπίνου καὶ τῆς ἐκείνου κατάρχων φάλαγ- A
 γος, ἅτε ἐκείνου τὸ χρεῶν ἀποτίσαντος, ἐξήτει δὲ 59 nihil nisi prætextum et occasionem plausibilem

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

logotheta, qui in palatio rerum hætenus potitus
 fuerat, Selybriam ^{7.8)}, seu, ut Scylitzes scribit, He-
 racleam ad Ursellum venit, quo ejus ope in Bryen-
 ni castra transiret; quem ille statim comprehensum
 ad Botaniatam, qui tum imperator fuerat renuntia-
 tus, vincum adducit. Ita Bryennius: sed rem paulo
 secus narrat Scylitzes. At quippe logothetam con-
 tiguasse ad Ursellum occultatumque aliquandiu de-
 tonsa cæca ab ipso servatum, Ursellum ipsum
 veneno extinxisse et ab Urselli uxore liberisque ad
 Botaniatam perductum. Scylitzæ et Bryennio non
 assenti ut omnino Zonaras. Tradit enim logothetam,
 qui sese ad Ursellum contulerat, ab eo in vinculis
 asservatum, et Ursello subitanea morte extincto,
 in suspicionem venisse dati illi veneni eaque de
 causa ab Urselli cognatis Botaniatæ traditum esse.
 Urselli proinde obitus incidit in A. Chr. 1078. Jam
 vero cum Balliolorum nomenclatione familiæ plures
 in Neustria seu Normannia vicinisque Neustriæ
 provinciis occurrant, harum cui ascribendus sit
 Ursellus haud plane promptum est definire. Dicitur
 in Caletibus, quæ est Normanniæ pars, aliam in
 Vinemacensi pago, Caletibus contornio, observant
 scriptores ⁹⁾. Nam San-Paulanam et Flandrensem,
 tametsi atate ista pernobiles habitæ sint, vix est ut
 credam ad Ursellum spectare. Bina vero Ballioi
 appellatio prædia aut castra recenset Chronicon
 vetus Fontanellense, quorum alterum e. 12 in pago
 Telloæ seu Talogiensi, Vinemacensi finitimo, alte-
 rum e. 9 in ipso Vinemacensi pago statuit. Primus
 uno a Novocastello, alterum ab Abbatisvilla uno et
 sesquimillari distat: utrumque bina familiæ admo-
 dum nobilitate dedit. Talogiensem Ballio-
 rum gentem perantiquam fuisse testatur ¹⁰⁾ diploma
 Roberti Angensis comitis A. 1056, in quo memo-
 ratur *Gaufridus de Bailoi*. Exstat præterea aliud
 Ballioium in ipsis Caletibus ad Sequanæ ostia, quod
 nobilissimæ pariter familiæ nomen indidit acque
 superstiti. Plures denique ejusdem cognominis per-
 illustres viros habent scriptores, quos postrema
 Balliolorum genti accensent plerique. Hos inter
 occurrit apud Ordericum Vitalem l. v A. 1082
Ragnaldus de Bailoi, cui uxor fuit Aimeria, Rog-
 ern de Montegomerico Scrobesburiensis in Anglia
 et Beltsmensis in Gallia comitis neptis, qui in
 Hispania contra Saracenos congressus est. Illos
 porro castrum, quod fidem debitam abjurasset,
 obsedit Henricus Angliæ rex sub A. 1119 ¹¹⁾. Cas-
 tro nomen fuit Mansio Renwardi, quod in Ballio-
 lorum familia Caletensi ad Sequanam diu stetit.
 Recensentur præterea alii non pauci, *Guillelmus*
 scilicet et *Henricus de Bailoi* in Caletibus sub
 Philippo Augusto rege: alter *Henricus* ¹²⁾ sub an.
 1271; *Ingerrannus* denique de *Baitoi*, Franciæ
 thalassiaribus Philippo III regnante, quem perperam
 Codiciacensis ascribit Bellorestus. Sed hoc
 indicasse satis sit ad genus Balliole commendationem,
 cujus cæteroquin stemma accurate satis,
 licet non a primæva sui origine, contexit Francis
 Blanchardus, in gratiam Balliolorum Parisien-
 sium, qui abdicato pronuper sago, ad togam
 decursis illustrioribus fori et palatii regii dignita-
 tus transierunt.

. . . Tametsi bella quierunt ¹³⁾,

⁷⁻⁸ Bryenn. l. iii, n. 26.

⁹ Mabranus l. x, de Morin. c. 10, l. xi, c. 61, 90; Loerius in ep. st. prælix Chronico Belg; Froissart. 1 vol. p. 67; Lambert. Art. p. 79.

¹⁰ In not. ad Guibertum.

¹¹ Ital. Ferret. Banerius.

¹² Reg. pater. Menard. in not. ad Joinvill. p. 550,

*Non perit virtus, licet exercere togatæ
 Munera militæ... et sine sanguinis hausu
 Milita legitimo sub iudice bella tueri.*

Primus autem ex clarissima Normannicorum Bal-
 liolorum familia fore nomen dedit NICOLAUS DE BAIL-
 LEUL, qui depositus sub Henrico M. veluti tirocinio
 relictisque militaribus studiis, in sup. emio Parisiensi
 dicasterio senator factus, deinde libellorum suppli-
 cum magister et post diversas legationes prætorum
 adeptus, urbi denique reique urbicæ tertium præ-
 positus, tantus ubique vir fuit, ut omnibus admira-
 tionem sui relinqueret. Præses demum in senatu
 infulatus a rege dictus et in sacrum palatium un-
 ordinem regis auspiciis res administrantium alle-
 ctus, ærario summa cum potestate præfector ¹⁴⁾.
 Quo in munere affectans famæ commoda, pecuniæ
 neglectis augmenta; et quod rarum virtutis exemplum
 est, his egit se temporibus continentem, quibus crim-
 inen avaritiæ non habebat. Postremo cum diviso in
 factiones regno, cuncta bello atroci deflagrare se-
 natumque ipsum, cui præerat, in partes distractum
 cerneret, mœrore, curis laboribusque confectus,
 regi et patriæ, quam dudum devoverat, vitam im-
 pendit 15 Kal. Sept. A. Chr. 1652 aet. 66. Tanti
 parentis præstantissimus filius V. C. LUDOVICUS DE
 BAILLEUL, præses æque infulatus, non mole partem
 a majoribus laudem hodie adæquat, sed incredibili
 etiam virtutum omnium, quibus præcellit, comitiva
 gentis suæ nobilitatem et gloriam ita cumulate
 adornat, ut posteris suis futurus sit in exemplum.
 Normannicis Balliolorum familiis antiquitate et re-
 tum gestarum fama haud inferior existit gens
 Bailola Vinemacensis, cum non pauci dignitatibus,
 et bellica laude illustres viros in Anglia ediderit
 C dederitque Scotiæ reges aliquot. Hujus origo cum
 hætenus non Scotis duntaxat in Angliis, sed et no-
 stris vix sit nota, præstat quod hanc in rem a me
 pridem adnotatum, non ingrato forsitan parergo,
 Græcicis hæc intersererè commemoratis, tum
 etiam ut qui apud plerosque invaluit error, a Nor-
 mannicis Balliolorum familia genus dixisse Scoti-
 cos ex Balliois reges, ex eorum animis penitus
 tandem evellatur. Primus ex ea familia quæ sedem
 fixit in Anglia, recensetur ab historicis *Bernardus
 de Bailoul*, in exercitiis militarium vir experienti-
 ssimus, inquit Joannes Hagulstadensis, qui Stephano
 regi contra Scotos militavit in eo prælio, quod *Stan-
 dardi* vocant scriptores, An. 1158 ¹⁵ et in altero
 contra Ranulfum Cestrensem comitem captus fuit
 A. 1142. A Bernardo isto edificatum castellum in
 Brigantibus tradit Camdenus ¹⁶, in diocesi Dunel-
 mensi, ad Testum amnem, quod a conditore Ber-
 nardi castrum, vernacule autem *Bernard-Castle*
 nuncupatum est. Bernardo ¹⁷ uxor fuit Mathildis,
 ex qua liberis sustulit Ingerrannum, Widonem,
 Eustachium et Bernardum, præterea Matwilium
 filiam, uti constat ex diplomate Warini episcopi
 Ambianensis A. 1158, quo antistes ille donationem
 approbat a Bernardo de Bailiolo, *militæ strenuo*,
 quorundam altarum Cluniacensi factam monaste-
 rio: assensum præbentibus Bernardi fratris, ipsa
 Mathilde conjuge, liberisque predictis. Exstat ¹⁸
 præterea ejusdem Bernardi aliud diploma Parisiis
 exaratum coram Eugenio summo pontifice et rege

Gesta Phil. III, p. 548.

¹³ Ann. Lucan in Paneg. ad Pison.

¹⁴ Senator l. iii, Var. Ep. 12.

¹⁵ Florent. Wigorn. A. 1158.

¹⁶ In Brit.

¹⁷ *B. bioth. Clun.*

¹⁸ Tom. II *Monast. Anglic.*

quærebat defectionis quam dudum parturiebat in A rem conferenda. Contigit autem quemdam e ph- *πρόφρασιν εὐρεῖν εὐλόγοφανῆ ὥστε ἦν πάλαι ὠδύνη ἀποστρίαν εἰς τοῦμφανῆς ἀγαγεῖν, ἐπειδὴ ξυνέβη*

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

Franciæ in domo templi A. 1146 quo relictus quosdam in Anglia fratribus militiæ templi assignat, Ingerranno ilio concedente et consentiente. *Ingeranni* nullam amplius mentionem fieri comperio. *Wido* ¹⁹ vero, Bernardi filius alter, subscribit diploma Henri I regis Angliæ pro S. Vulmari monasterio in Bononiensi comitatu. *Eustachii* ²⁰, Bernardi perinde filii, meminit charta Joannis regis Angliæ in *Monastico anglicano*. *Bernardus* denique, ultimus Bernardi I filius, pro Henrico II Angliæ rege contra eosdem Scotos dimicavit sub A. 1174, uti produnt *Rogerus Hovedenus* et *Joannes Bromptonus*, qui *Bernardo viri nobilis et magnanimi* elogium tribuit. *Bernardum* hunc a priore diversum esse suadet temporum ratio, quod etiam arguit Bernardi II diploma, quo ecclesias de Castello Bernardi et de *Mideltun* sanctæ Mariæ Eboracensi monasterio concedit, *quas tempore patris sui fuisse tantum capellas* ait. Ex his enim liquet non ab illo conditum castrum Bernardi, sed a parente, quem abavum Joannis Scotorum regis vocat *Camdenus*. Floruerunt præterea in Anglia ista ferme, qua *Bernardus II*, tempestate illustres aliquot ex *Balliolana* gente viri, quos ab eodem stipite, hoc est a *Bernardo I* vel potius a Bernardi parente, prognatos conjicere est: *Osbertus* ²¹ nempe, qui sub *Rogero Warwicensi* comite floruit, *Guillelmus*, sub *Turstino Eboracensi* antistite, *Joscelinus* denique et *Odo de Bailleul*. *Joscelinum* ²² cum cæteris Angliæ proceribus, qui avitas Anglorum, ut appellabant, observatione tuebantur acrius, sacris interdixit *D. Thomas Cantuariensis* archiepiscopus. Memoratur ille in tabulis aliquot regis *Henrici II* in *Monastico Anglicano*. *Odo* ²³ vero recensetur inter *Bellalandensis* monasterii, ut vocant, benefactores sub ea tempora. Bernardi II filii fuerunt *Hugo* et *Bernardus*. *Hugonis de Bailleul* non semel meminit *Matthæus Paris.* sub A. 1216, qui *Castellum Bernardi de ejus feudo* fuisse diserte ait. Huic rex Angliæ *Joannes* regni limites tuendos tradidit contra *Alexandrum Scotorum* regem, qui in *Ludovici Franciæ* regis filii partes ultro concesserat. Ad *Hugone* prodiere *Alexander de Bailleul* *Chilami* dominus, *Henricus* et *Guido*. *Henricus*, cujus excessum sub A. 1246 annotant *Parisius* et *Matthæus Westmonasteriensis*, uxor ²⁴ fuit *Agnes Willelmi de Valentia* comitis *Pembrochii* filia, ex quo conjugio nulla superfluit proles. *Guido* ²⁵ vero cum *Simone de Monteforti* *Licestrensi* comite contra *Henricum III* Angliæ regem fortiter dimicans occubuit A. 1265. Exstitit etiam *Hugoni* filia *Lora*, *Gilberto de Gand* ex *Flandriæ* comitibus genus ducenti nupta. *Loræ* etiam *prolactissis* soror fuit *Ada de Bailleul*, uxor *Rogeri* filii *Joannis* seu *Fitz-Jean*, quem extinctum an. 1249 auctor est *Parisius*. *Alexander de Bailleul* ²⁶, primogenitus *Hugonis* filius, ex *Isabella de Dover*, quæ commissa de *Assolin* in veteri diplomate indigitatur, binos procreavit masculos, *Joannem* scilicet regem *Scotiæ* et *Thomam de Bailleul* patrem *Christinæ de Bailleul*, quæ Ingerranno *Gumensi*, *Codiciaci* in *Gallia* toparchæ, nupsit.

Joannes dominus de Bailleul ducta in uxorem *Dornagilla*, *Alani* *Scotiæ* constabularii ex *Margareta Davidis de Scotia Huntindonensis* comitis primogenita filia, *Galeweiae* illius jure dominus fuit: crebroque hoc titulo et appellatione ista occurrit apud scriptores Anglicos ab an. 1236 ²⁷. Extincto demum absque prole *Alexandro Scotorum* rege, cum gravi de regni successione exorta esset contentio inter ejus hæredes, maxime inter *Joannem Balliolum* et *Robertum Brusium*, expenso discussoque utriusque jure, ab *Edwardo I* Anglorum rege, delecto controversiæ arbitro, *Scoticum* regnum *Joanni* additum est A. 1293 ²⁸. Sed subortis mox Anglum inter et *Scotum* dissidiis, *Joannes* in *Edwardi* potestatem Valliense regnoque privatus ab eodem in prædium *Balliolense* in *Gallia* amandatus est et quorundam prælatorum curæ custodiæque contraditus, quo in loco reliquum vitæ exegit obiitque tandem post annum 1327 proinde in extrema senectute, ut ait *Buchananus* ²⁹, et centenari major, cum ab an. 1236 arma induisset resque varias gessisset, ut auctor est *Parisius*. *Universa* ³⁰ interrim quæ in *Anglia* possidebat prædia *fisco* addicta sunt, exceptis aliquot quæ ad *Antonium Dunelmensem* episcopum, tanquam comitatem palatinum, caduci jure sunt devoluta, in quibus exstitit *Castrum Bernardi*, quod nova ædificiorum et structurarum accessione auxit. *Ota* ³¹ deinde regem inter et episcopum controversia, concessum illud est *Warwicensi* comiti. *Joanni* ³² *Scotorum* regi unicus superfuit filius *Edwardus*, cui dum adhuc regno potiretur, *Joannem Caroli Valesiæ* comitis filiam primogenitam desponsarat parens sub An. 1295 ³³, partis in dotem seu dotalitium, ut vocant, 1500 sterlingorum libris in *Balliolo*, *Damperta*, *Helicurte* et *Hornayo* in regno *Franciæ*, et aliis in *Scotia* prædiis percipiendis. Quæ quidem prædicia in *Gallia* prædia in *Vinimacensi* pago et *Pontivensi* comitatu paucis a se invicem divisa intervallis sita sunt. Verum parente in ordinem redacto, infecta remansere nuptiarum pacta ³⁴. Extincto post hæc *vild.* *Novemb.* an. 1527 *Brusio* rege, qui *Davidem* filium diadematis hæredem reliquerat, *Edwardus* aliquot *Scoticorum* procerum ope, atque acco ipsius *Angliæ* regis *Illtus* auxilio, *Scoticum* invasit regnum sub *Augustum* mensem an. 1530 ac 5 Kal. Octob. proxime insequentis anni coronatus ³⁵, eo nomine lidem deinceps præstitit *Edwardo III* Angliæ regi 14 Kal. Jul. an. 1354 in publicis apud *Eboracum* comitis. Nec diu parta potitus dignitate, regno exactus et jure omni in illud suo in eundem *Edwardum* Angliæ regem seu, ut alii volunt, *Leonelum* *Edwardi* filium transcripto 8 Kal. Febr. vel, ut quibusdam placet, *Epiphaniæ* die festo an. 1356, extremum tandem diem obiit ad *Duncastriam* An. 1365 ³⁶. Ex eadem præterea *Balliolana* familia *Anglica* memoratur *Radulfus*, qui sub *Joanne Varenensi* comite vixit circa A. 1300. *Simon* vicecomes *Clamorganensis* eadem tempestate ³⁷ et *Edwardus* quem Angliæ rex *Edwardus Warwicensi* præfuit oppido sub An. 1535. Extincto porro impioie

¹⁹ Tom. I et 2, *Monast.*

²⁰ Tom. II, p. 310.

²¹ Tom. II *Mon.*

²² *Joan. Saresb. Ep.* 159, *Rad. de Diceto*, *Hoved.*, *Baron.* A. 1167.

²³ Tom. I et II *Mon.*, *Matth. Westm.* A. 1211.

²⁴ *Rad. Brooke.*

²⁵ *Knighon.*

²⁶ *Will. Torn.*

²⁷ *Walsingh. Chr. Flandr.*, c. 38.

²⁸ *Will. Westmon.* An. 1199, *Walsingh*, *Knighon.*

²⁹ *Buchan.* l. viii.

³⁰ *Godwinus in Præsul. Angl.*

³¹ Tom. II *Monast.*, p. 846.

³² *Walsingh.*, *Knighon.*, *Buchan.*, *Tilletius.*

³³ *Chartophylac. Reg. Luceia Escosse*, tit. 1.

³⁴ *Froissart.* I vol., c. 21, *Chron. Flandrens.*, c. 71.

³⁵ *Walsingh*, *Knighon.*

³⁶ Tom. II *Monast.*

³⁷ *Froissart.* I vol., c. 27, 90, 133, *Chr. de Flandr.*

των τινά της φάλαγγο; ἀδικῆσαι μεγάλως τῶν ἐγγω-
 ρίων τινά, ὁ δὲ τῷ στρατηγῷ προσελθὼν τὰ τῆς ἀδι-
 κίας καταθεῶτο, καὶ ὁ στρατηγὸς ἐζήτηι τὸν ἀδικη-
 σαντα ἐν μέσῳ ἀχθῆναι· τοῦτο πρόφασις τῷ Οὐρσε-
 λῷ τῆς ἀποστάσεως γίνεται. Καὶ στρατοπεδεύει
 μὲν ἐξω τῆς παρεμβολῆς ἐπαγγελλόμενος εἰς νέωτα
 φοιτῆσαι πρὸς τὸ στρατόπεδον, περὶ δὲ μέσας νύκτας
 ἄρας τὴν φάλαγγα τῶν Κελτῶν ἀπεδίδρασκε καὶ
 εὐθὺς Σεβαστείας ἐχώρει. Γνωσθέντος δὲ τοῦ δρασοῦ
 περὶ τὴν ἔω τῷ Κομνηνῷ Ἰσαακίῳ, δεῖν ἔκρινε τῷ
 ἀδελφῷ Ἀλεξίῳ μέρος τῆς στρατιᾶς πιστεύειν καὶ
 πρὸς τὴν τοῦ Οὐρσελίου ἐκπέμψαι διώξιν. Ἐν με-
 τῶρῳ δὲ εἶτι τοῦ σκέμματος ὄντος καὶ τοῦ στρατοῦ
 συναραιοζομένου (ἠγγέλλετο δὲ παρὰ τῶν σκοπῶν
 Τούρκων πλῆθος πολὺ κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν καὶ
 ἄγῃου που τοῦτου στρατοπεδεύειν), ἐπισχῶν οὖν τὴν
 τοῦ Οὐρσελίου διώξιν ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος παρ-
 εσκευάζετο πρὸς τὸν πόλεμον, παρεκάλει δὲ τὸν ἀδελ-
 φὸν ἐντὸς τοῦ χάρακος μένειν καὶ συνέχειν τὸ στρα-
 τῶπειον. Ὁ δὲ βαρῆς; [P. 43] τὸ κελευόμενον ἔφερε.
 Κάκιστος ὑπισχνεῖτο ἐγκαταρῆσειν εἰ μόνον ἐξ-
 αποστελλέσθαι ὕστερον κατὰ τῶν Τούρκων πολλὰς

A lange Gallica vehementi lædere injuria indigenarum
 aliquem, cujus ille dolore graviter apud exercitus
 totius imperatorem questus expressit ab eo, quod
 negari non poterat, ut juberet militem injurie au-
 ctorem in medium adduci. Opportuna et speciosa
 ea causa rebellionis visa. Ergo is primo extra val-
 lum suos locat postridie se rediturum In castra
 pollicitus. Media porro nocte adducta secum pha-
 lange Gallorum fugit Sebastiam versus iter inten-
 dens. Certior sub auroram de ista fuga factus Isaa-
 cius Comnenus consilium ex re cepit Alexii fratris
 attributa ei parte copiarum ad perssequendum Ur-
 selium mittendi. Dum ea expediuntur segregandis-
 que copiis ituris mansurisque expectatio cuncto-
 rum pendet, tumultuosus ecce ab exploratoribus
 B affertur nuntius Turcorum magno numero in Ro-
 manos moventium jamque vicino in loco habentium
 castra. Omissa igitur in præsens cura sequendi
 Urselii Isaacius ad prælium se comparat. Rogat
 autem fratrem ut præesse interim castris velit: gra-
 viter eam tulit jussionem Alexius, quæ occasionem
 illi eriperet in acie pugnandi. Consolatus eum ta-
 men Isaacius est pollicendo, sese ipsum cum reli-
 maturum foret robur ipsum Romani exercitus in

ctis intra vallam copiis brevi accersiturum, quando
 Turcos immittere.

ε'. Ὁ μὲν οὖν πεισθεὶς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου κατ-
 ἔμεινε, ὁ δὲ τὰς δυνάμεις ἄρας ἐχώρει κατὰ τῶν
 Τούρκων. Ὑπαντιάζει γοῦν τοῦτους κατὰ τὰ Καπ-
 παδοκίῳ ὄρια καὶ συμβολῆς γενομένης τρέπονται
 μὲν Ῥωμαῖοι, ὁ δὲ γενναίως τε ἀγωνίζεται καὶ κυ-
 κλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐναντιῶν, τοῦ ἵππου αὐτοῦ τρα-
 θέντος καὶ τὸν ἐπιβάτην αὐτῷ συγκαταβαλόντος,
 ἀίσκονται. Τοῦ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματος δια-
 σκεδασθέντος ἐχώρουν οἱ Τούρκοι πρὸς τὸ στρατό-
 πεδον. Τῶν Τούρκων δὲ ἐπιχειμένων βοηθεῖν ἔπει-
 ράτο μετ' ὀλίγων τῶν ξυνόνων αὐτῷ. Καὶ μέντοι
 καὶ βοήθησε καὶ σέσωκε μικρῷ δεῖν ἅπαντας.
 Αὐτὸς δὲ τὸν ὑπὲρ πάντων ἀναδεξάμενος κίνδυνον
 παρὰ μικρὸν ἑάλω· ἔς μέσους γὰρ ἑαυτὸν ὠθήσας

5. His ille persuasus in castris mansit. Isaacius
 autem cum delectis copiis 60 in Turcos vadens
 obvius habuit eos in finibus Cappadociae, ubi com-
 misso statim prælio fugantur Romani, duce inter-
 rim intrepide pugnante, quoad circumventus ab
 hostibus equo ex vulnere sublabente simul cum
 eo afflictus humi captus est et ductus a Turcis in
 ipsorum castra. Cum vero fractæ disjectæque aciei
 Romanæ instarent victores Turci, erumpens vallo
 cum paucis Alexius memorabilem pugnam fecit,
 quæ pene omnibus saluti fuit discrimen ipse in
 caput suum totum excipiens et ultro vocans.
 Quando et parum absuit quin caperetur, cum sese
 in medios immisisset hostes et cum qui se primus

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

Edwardo Scotorum rege, exorta est de illius in
 Francia bonis controversia ac de Balliolo præser-
 tim, inter Radulphum de Codiciaco Montis Mira-
 bilis toparcham, Catharinam Atrebatensem Albæ
 Marle comitissam et Hugonem de Meleduno An-
 tonini dominum uxoris jure; cessitque tandem
 Balliolensis castellaniam Radulpho²⁸, ut Christianæ
 de Baillet, Edwardi patruelis ex filio nepoti, qua
 ille potiebatur an. 1370. Ex prædictis jam satis
 superque constare arbitror Balliolenses Anglos
 Scotosque non a Normannica ejusdem nomencla-
 turæ familia prodiiisse, sed ex ea quæ in Vinema-
 censi agro floruit et Picardia, ubi prædia de *Bail-
 leul*, de *Dampierre*, de *Hellicourt* et de *Hornay*
 possedit. Balliolum, quod genti appellationem de-
 dit, tenet hodie domus Melunia seu de *Melun*,
 Dampetram et Hornaium Rimburea, Hellicourtin
 denique Rouhaldia seu Gamachia ex Caroli VII
 Franciæ regis dono Joachimo Rouhaldio Franciæ
 marescallo sub annuo censu facta. Quod quidem

D castrum a Balliolorum hæredibus emerat antea
 Edwardus Angliæ rex et comitatu Pontivensi ad-
 junxerat. Sed et hoc notandum ab eodem Helli-
 courtensi prædio fluxiæ Balliolanæ familiæ symbo-
 lum seu clamorem, ut vocant, militarem, qui vulgo
 Scoticis regibus in universum ascribitur a fecia-
 libus nostris, qui Joanni et Edwardo Balliolis pro-
 prius fuit nempe *Hellicourt en Pontieu*. Ex quo
 perperam et infeliciter satis Vignierius sub an. 1286,
 Crucimanius in *Bibl. script. Gallic.*, p. 328, et
 Sauvagius ad *Chronicon Flandriæ* vernaculum
 c. 38 Haricuriæ dominos fuisse Balliolos hariolati
 sunt. Gentis Balliolæ Vinemacensis arma et in-
 signia varie efferunt libri, quos vocant Provinciales.
 Manuscriptus Scoticus qui penes me est, scutulum
 argenteum in miniata area assignat. Alter Gallicus
 scutulum argenteum, tertius Armeniaco distinctum
 vellere facit. Duchenius denique scutulum ru-
 beum in Armeniaca area atribuit.

²⁸ Duchesnius in *Hist. Codic.*

^{*} Βοηθεῖν. Extendit nomen Alexii.

accedere ausus erat magno hastæ ictu interfecisset A stravissetque. Circumfusus deinde undique Turcis tuta illum eminus jaculatione infestantibus illasus divina utique manu servatus est ipse quidem, et equus quo vehetur multis transiisus sagittis se vectoremque suum effudit in terram. Quo tempore comites ejus, quibus erat charissimus utpote amore dignissimus omnium, exsistentes ex equis ad eum concurrerunt ambientesque ipsi et cum eo fortissime pugnantes periculo tandem exemerunt eum. Quindecim erant omnes, e quibus quinque tantum in castra salvi cum Alexio redierunt, cæteris partim occisis partim captis. Redux porro e labore tanto non se otio dedit, sed castra circumiens corroborabat animos militum magnopere adhortans, ne quid Romana generositate indignum consciscerent. Illi quoad dies fuit in **61** loco perstabant admirantes, quin etiam laudabant juvenis animum, supplicesque tendentes manus salvatorem cum et benefactorem acclamabant. Euge, dicentes, o adolescens, o salvator, o gubernator, o hujus mire servati Romani exercitus liberator. Euge, o corporis impedimentum in corpore vix sentiens. Fruamur longum heroicis facinoribus istis servatisque utinam nobis in longissima tempora commune decus præsidiumque publicæ rei. Illis applausibus novi ducis generositatem agentes, dum celebrabant milites, sese vallo continebant, illo subinde foras procurante ac multos irruentium hostium occidente, alios fugante. Ubi autem nox venit, cum animadverteret Alexius omnes milites parare passim se atque expedire pro se quemque, pergratum id ipsi fuit, quod se ipsos ad pugnam suis quæ fierent indicavit.

6. Ad tale indicium silebant quidem alii; unus vero illorum manu strepitus et usu rerum prudentiaque multis præstans Theodotus nomine non faustum dixit videri augurium accingi milites imminente nocte fugituros mox, nempe ut primum tuto poterunt intendentibus se tenebris. Ad hanc vocem ingenti dolore suo intellexit adolescens vehementer errasse se, qui ex conscientia generositatis propriæ de suis militibus æstimasset. Recepit se tamen in tabernaculum cœnaturus, totum enim diem sine cibo transegerat. Eo porro loricato D uti erat cœnante milites clam vallo egressi fugiebant. Ad eum trepidum nuntium impetu sequendi sistendique fugaces capto, cum equus postulatus non daretur vix inventa mula, Alexius inscensa in eam partem, **62** qua exibatur ruit, et revocare jam egressos et retinere adhuc intra vallum repletos cupiens. Sed jam exierant pene omnes fugamque maturabant. Exiit igitur et ipse, jam Turcis furtivum Romanorum abitum sentientibus et impetu quam vehementissimo manuque valida contendentibus assequi fugientes. Itaque vitari non poterat quin caperetur Alexius, nisi Theodotus, cujus modo meminimus, audito strepitu sequentium equorum et intellecto inde Turcorum magnam

α τους πολεμίους και τῷ ὄρατι πλήξας τὸν ἐπίοντα πρῶτως και νεκρὸν εὐθὺς ἀποδείξας, ἐπειδὴ ὑπὸ τούτων κεκλύλωτο και τὰ βέλη πανταχόθεν ἐπέμπετο κατ' αὐτοῦ, αὐτὸς ἀσινή; ὑπὸ τῆς ἀνωθεν τετήρητο δεξιᾶς, ὁ δὲ ἵππος ᾧ ἐπωχεῖτο τὰ πλείστα τῶν βελῶν ὑπεδέχετο και εἰς γῆν σὺν τῷ ἐπιβάτῃ καταέπεσεν. Ἄλλ' οἱ περὶ αὐτὸν, φιλοῦντες αὐτὸν οἷα φιλήσεως ἄξιον, τῶν ἵππων καταπηδήσαντες και γενναίως ξὺν ἐκείνῳ ἀγωνισάμενοι τοῦ κινδύνου τοῦτον ἐβρῦσαντο· πεντεκαίδεκα δ' ὄντων ξυμπάντων πέντε μόνοι εἰς τὸ στρατόπεδον ξὺν αὐτῷ διεσώθησαν, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν ἀνῆρέθησαν οἱ δὲ ἐάλωσαν. Διασωθεὶς δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον οἷα ἠρέμησεν, ἀλλὰ κύκλω περιθέων τοῦ χάρακος τὰ φρονήματα τῶν στρατιωτῶν ἐπεβρῦννυσεν, ὡς μηδὲν τι τῆς Ῥωμαϊκῆς γενναϊότητος ἄξιον πεπραχέναι. Ἔως μὲν οὖν ἡμέρα ἦν, ἐκαρτέρουν και τὴ γενναῖον τοῦ νέου θαυμάζοντας ἐπῆνον και χεῖρας ἰκέτιδας ἀνατείνοντες ἰωστήρα και εὐεργέτην ἐκάλουν, εἰ Εὐγε, εἰ λέγοντες, εἰ ὦ νεανία, ὁ σωτήρ, ὁ κυβερνήτης, ὁ τῆς περισωθείσης τῆσδε Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς βύστης. Εὐγε ὁ ἀσώματος μικροῦ δεῖν ἐν σώματι. Ὁναίμεθά σου τῶν ἀνδραγαθημάτων, καὶ τηρηθείς ἡμῖν εἰς χρόνους μακροὺς κοινὸν ὄφελος. Τούτοις ἐπιβρῦννύοντες τοῦ νέου στρατηγῶ τὸ γενναῖον ἔμενον ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐκείνου τοῦ χάρακος προεκθίοντος και πολλοὺς τῶν ἐπίοντων πολεμίων ἀναρῶντος, τοὺς δὲ και ἀποσοδοῦντος. Τῆς νυκτὸς δὲ καταλαθοῦσης, ἐπεὶ ἑώρα ξύμπαντας εὐτρεπιζομένους, ἔχαιρέ τε, ὡς εἰκός, οἰόμενος ὡς πρὸς μάχην αὐτοὺς εὐτρεπιζέσθαι, και τοὺς θεράπουσιν ἐκοινοῦτο τὰ δρώμενα.

comparare crederet, famulisque ac familiaribus

[P. 44] 5'. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἐσίγων· εἰς δὲ τις τούτων γενναῖος ὢν κατὰ χεῖρα και πείρα τῶν ἄλλων διαφέρων, Θεόδοτος τούνομα, οὐκ ἀγαθὸν οἰωνὸν εἶπεν τὰ πραττόμενα εἶναι· ἐπειδὴν γὰρ ἡ νύξ προέβη, αὐτίκα δὴ μάλα φεύγονται. Τούτου λεγθέντος λύπη εἰς τὸ νεανία πεπλήρωτο· ὤρετο γὰρ ξύμπαντας εἶναι τῆς αὐτοῦ γενναϊότητος. Ἄπῃσι δ' ὅμως ἐπὶ τὴν σκηπὴν δειπνήσων· αἴσιτος γὰρ τὴ παράπαν διέμεινε. Καὶ ὁ μὲν ἐτι θεωρακισμένος ὢν ἐδείπνει, οἱ δὲ λάθρα τοῦ χάρακος ἐξίοντες ἐφευγον. Ὡς δ' ἀπηγγέλη τούτῳ φεύγειν ἅπαν τὸ στρατεύμα και μόνον αὐτὸν ξὺν ὀλίγοις περιλελειφθαι, ἵππον αἰτήσας ἔσπευδε βοηθεῖν και ξυλέγειν. Μόλις οὖν ἡμίονον εὐρηκῶς ἐπαναθεβήκει και πρὸς τὴν ἔξοδον ὤρμα, βουλόμενος αὐτὴν κατασχεῖν και τοὺς περιλειφθέντας ἐντὸς συγγεῖσαι τοῦ χάρακος. Ἄλλ' ἐφθασαν μικροῦ δεῖν φυγεῖν ἅπαντες. Ἐξῆ εἰ οὖν και αὐτὸς ἔβη τῶν Τούρκων αἰσθημένων τῶν τῶν Ῥωμαίων δρασμὸν και μετὰ βύμης ἔτι πλείστη; και δυνάμεισ ἰσχυρᾶς ἐπειγομένων φθάσαι τοὺς φεύγοντας, και ἐάλω, εἰ μὴ ὁ Θεόδοτος, οὐ πρόσθεν ὁ λόγος ἐμνήσθη, τοῦ χρότου τῶν ἵππων αἰσθημένος και διαγνοὺς ὡς πλεῖστος Τούρκων πολὺ κατ' αὐτῶν ἔπεισιν, ἀπονεύσαι τοῦτον μικρὸν τι τῆς ὁδοῦ παρεσεκύασε. Ἐκκλίναντες δὲ τῆς ὁδοῦ και ἐπὶ τι

χωρίον συνηρσφές παραγενόμενοι ἔμενον μέχρις ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων διήρθεν. Εἶτ' ἔκειθεν ἀπάραντες πρὸς τοὺς Διδύμους τὸ ὄρος ἠπειγόντο. Τούρκοις δ' ἐντυχόντες καὶ κατ' ἐκείνων ὀρμήσαντες διεσπάρησαν, καὶ ἐπεὶ νῦν ἦν, οὐχ οἷοί τε γεγονάσιν εἰς ταῦτὸ ξυνελευθῆναι. Ἀπῆει οὖν ἕκαστος ὅτι ἔτυχεν. Ὁ δὲ κλεινὸς Ἀλέξιος μόνος περιλειφθεὶς ἐπεσθῆ περὶ τοὺς πρόποδας τῶν Διδύμων ἐγένετο, τῆς ἡμίονου ἤδη κακοπακυίας καὶ μηκέτι οἴας τε οὐσης προσωτέρω χωρεῖν, ἀποβάς ταύτης περὶ ὄρος ἀνῆκει ἐπὶ τὸν θώρακα περιβεβλημένος· ἀποδύσασθαι γὰρ τοῦτον οὐ ξυνεχώρει τῶν νέων τὸ πρόθυμον. Καὶ ἅμα λόγος τις διὰ μνήμης αὐτῷ φερόμενος διεκώλυε τοῦτον, ὡς ἔφασκεν· ἔφη γὰρ ἀκροῦσθαι τοῦ πατρὸς ἀποσκώπτουτος πρὸς τινα τὰ ὄπλα ἀποβαλόντα. Διὰ τοι τοῦτο τὸν θώρακα περιβεβλημένος ἐπεζωπύρει. Τὸ δὲ παράδοξον, [P. 45] ὅτι καὶ αἰμορραγίας ὅτι πλείστης ἐκ τῶν ῥινῶν προσγενομένης αὐτῷ ἐξ ὅτου πεζοπορεῖν ἤρξατο διὰ πάσης τῆς νυκτὸς, οὕτε ὄπλα ἀπέβαλεν, οὕτε τὸ δρόμου ἐπαύσατο, μέχρις ὅτου πρὸς τὸ ἐν Γαβαδονίᾳ πολίχνην ἐγένετο.

ardua ac longæ sub lorice **63** onere peragenda, statim ac jumento desiliit sanguis larga copia e aut arma deposuit aut currere per totam noctem pervenit.

ζ'. Ἐκεῖσε δ' αὐτοῦ γενομένου συνέθεον ἅπαντες αἱ ἐγχώριοι, οἱ καὶ ὄρωντες αὐτοῦ τὴν ἐπιθανάτιον χλαῖναν κατάστικτον τῷ λύθρῳ τοῦ αἵματος ἔστενόν τε καὶ ἐδάκρυον ὡς εἰκός. Ὡς δ' ἡ φήμη τὴν ἀφίξιν τοῦτου τοῖς δυναστεύουσι παρέπεμψεν, ἀφίκοντό τε πρὸς αὐτὸν καὶ οἰκοὶ τοῦτον ἀπῆγον μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης φιλοφρόνως ὑποδεξάμενοι. Στολὰς δὲ ἐκόμιζον πρεπούσας ἀνδρὶ τοιοῦτον καὶ θεραπεύειν τὸ σῶμα τοῦ νέου παντοίως προσευμούντο, ὡς καὶ κάτοπτρον τοῦτω κομίσαι κατὰ τὸ παρ' ἐκείνοις ἔθος, καὶ πρὸς αὐτὸ ἀτενίζειν.... Ὁ δὲ τοῦτ' ἰδὼν ἐμειδία, χάκτεινος διηπορεῖτο τὸ δρώμενον. Ὁ δὲ οὐκ ἔθος ἔφη ἀνδράσι καὶ ταῦτα στρατιώταις εἰς κάτοπτρον ἰνορᾶν· «Γυναιξὶ γὰρ καὶ τοῦτο μόναις ἐπιτετήκεται μεριμνώσας ἀρέσκειν τοῖς σφῶν ἀνδράσιν. Ἀνδρὶ δὲ στρατιώτῃ κόσμος τὰ ὄπλα, καὶ τὸ τῆς οἰαίτης λιτόν τε καὶ ἀθρυπτόν. » Οἱ δὲ ταῦτ' ἐπαίοντες τοῦ νέου τὸ σῶφρον καὶ συνετὸν διὰ θαύματος ἦγον. Ἐπιξενωθεὶς οὖν αὐτοῖς τρισὶν ἡμέραις, ἦδη τῶν θεραπεύοντων καταλαθόντων, ἀπῆει ὡς ἐπὶ Ἀγκυραν. Ἐφθῆ γὰρ τις τῶν ἐκ τῆς μάχης διασωθέντων συνθανομένων τοῦτω περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ὑποδείξαι τι πολίχνην, εἰς ἃ διασεσῶσθαι τοῦτον τοὺς διώκοντας ἐσθάραντα ἐθελοῦτο. Οἰόμενος οὖν ἀληθῆ τὰ ἀπαγγελθέντα εἶναι, ἠπειγέτο συγγενέσθαι τῷ ἀδελφῷ. Ἄλλ' ὁ μὲν διεφύζατο, ὁ δ' ἀπίων περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ὡς ἀλήθῃ πεπληροφόρητο. Διαφυσθεὶς οὖν τῶν ἐλπίθων ἠνιάτο μὲν καὶ ἠθύμει καὶ ἔστεινε καὶ ἐδάκρυεν, οὐ μὴν πέπαστο τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας.

multitudinem in ipsos ruere, ei suasisset paululum de via declinare. Quod cum fecissent et in loco avio virgultis tecto consedisent et quoad multitudine Turcorum præterisset, latuissent, deinde illinc moventes festinabant recta in montem cui nomen Didymi. Sed euntibus Turcorum occurrit manus, in quos cum impetum fecissent, dispersi disjunctique Alexii comites ad invicem sunt, nocteque superveniente convenire iterum congregarique nequiverunt. Ixit ergo quisque quo fors volit. Inelytus autem Alexius relictus solus jam ad radices montis Didymorum ægre pervenerat, mula ita fatigata ut progredi non posset ulterius, excendens, prœdibus acclivitatem montis superare aggressus est loriceatus adhuc. Loriceam enim exuere prohibebat juvenilis qua fervebat generositas adjuvante memoria, quæ tum forte recursavit animo, ut narrare ipse solebat, dicti cujusdam. Aiebat scilicet auditum sibi aliquando patrem suum cum acriter increparet quemdam, quod is iter pedibus faciens arma omisisset. Hæc causa illi fuit obfirmandi animi in constantia laboris tanti tolerandi viæque in quo illud inopinatus videbitur, quod cum illi naribus profuere cœpisset, non tamen propterea destitit, quoad in oppidulum quod est in Gabadonia

7. Ibi concurrens circa eam plebs rustica colorum loci, ubi gladiatorio coopertum sagocruentis sparso maculis viderunt, quam iniquis animis talem nobilissimi juvenis fortunam ferrent, suspiriis passim lacrymisque declararunt. Ut autem ad honoratissimos quoque oppidi ejus civis indicium adventus Alexii fama detulit, certatim adibant ipsum invitatumque in suas domos omni honore ac significatione benevolentiae pro sua quisque copia excipiebant vestesque afferebant nobilitatem ejus magis decentes, adeoque in curando juvenis corpore nullam diligentiae partem mittebant, ut speculum etiam attulerint moreque ipsorum eo sese explorare suaserint; quod ille cum arrisu recusans percussit homines velut novæ rei admiratione, a qua eos his deducere verbis instituit, nempe inquiring, Virorum præsertim militarium consuetudo non est consulere speculum. Mulierum ista cura est, maritis placere studentium; ornatus militis arma sunt et ea victus ac cultus ratio, quæ a luxuria et deliciis quam longissime absit. Id illi audientes, sapientiam temperantiamque juvenis admirati eum non plus triduo detinere potuerunt. Cum enim illo intervallo convenissent eodem ejus famuli, moram eundi non **64** fecit, directo itinere Ancyram versus, ubi se fratrem reperturum falso delusus indicio sperabat, quod ei quidam e prælio fuga servatus de fratre percontanti affirmasset evasisse illum manus insequentium Turcorum salutem

quidem et animo concepit magnum et lacrymis veris suspiriisque testatus est. Non tamen iter necessarium luctu interrupit aut retardavit.

8. Perlatus ergo Ancyram dimisit statim quoque A η'. 'Αλλ' ἐν Ἀγκυρᾷ γενόμενος διεπέμπετο πανταχόθεν μαθεῖν τι πλεόν, καὶ ὡς βούλοιντο οἱ τὸν ἀδελφὸν κατασχόντες ἀποδοῖσθαι τιμῆς χρυσοῦ χιλιάδων συχῶν ἡκηκόσι. Τούτων ἐκεῖνος ἀκούσας τῶν λόγων ἀπήλλακτό τε τῆς πολλῆς ἀθυμίας, καὶ πρὸς τὴν βασιλῆα τῶν πόλεων ἔσπευδεν ἐφ' ᾧ τὸ χρυσοῖον ἀναλαβεῖν [P. 46] καὶ τὸν ἀδελφὸν πρῆσθαι. Ἡμέραις οὖν ὀλίγαις τοῦτο συναγαγὼν ἀπῆει ὡς ἐπὶ Ἀγκυραν, καὶ σπεύδων ταχέως καταλαβεῖν τὸ τε πλεῖστον τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας τὸ πᾶν ἤλαυνε. Περὶ ἑσπέραν δὲ βαθείαν φθάσας εἰς τὴν Ἀγκυραν καὶ τὰς τῆς πόλεως πύλας εὐρώων κεκλεισμένας ἐξήτει ταύτας ἀνοιχθῆναι οἱ. Οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἄστεος δεδιότες μὴ πως ὑπ' ἐχθρῶν ἐνεδρεύοιντο διὰ τὸ μὴ πάνυ τι πόρρω τοὺς Τούρκους εἶτι στρατοπεδεύειν ἀπῆθουν οἵτινες εἰαν εἰπεῖν. Καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀλέξιον εὐθύς ὅστις εἶη ἀνεδίδασκον. Κάντεῦθεν συνέθη τι ἡδονὴν παρέχον τοῖς φιλακροάμοσιν, οὐκ ἐκεῖνοι; τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν. Ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ Κομνηνὸς ἀπῆει Ἀλέξιος τὴν τιμὴν ἄξων τῷ ἀδελφῷ, δεῖσας ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος μὴ πόρρω τῶν Ῥωμαϊκῶν ὄριων γενόμενος δυσχερέστερον τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγεῖν, πρὸς τὰς κύκλις διεπέμπετο πόλεις καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀνεδίδασκεν ὡς ἀλήθῃ καὶ ὡς βούλοιντο τιμῆς αὐτὸν ἀποδιδόναι οἱ βάρβαροι, ἡξίου τε τῆς τιμῆς κομίζειν ὅποσον ἕκαστος δύναιτο πρὸ τοῦ πόρρω τοὺς βαρβάρους τῶν Ῥωμαϊκῶν ὄριων γενέσθαι, καὶ ὑπισχεῖτο πάντα σὺν τόκῳ ἀποδοῦναι σφίσι τὰ κομισθησόμενα. Πολλοὶ γοῦν τῶν εὐπόρων χρυσοῖον πεπόμεψασιν αὐτῷ, καὶ τὸ μὲν ἀπέδοτο τοῦ τιμήματος, τοῦ λοιποῦ δὲ χάριν ὀμῆρους καταλιπὼν τῶν δεσμῶν ἀπολέλυτο καὶ τὴν τῶν Γαλατῶν μητρόπολιν κατέλαθεν Ἀγκυραν. Συνέπεισε γοῦν ἄμφω τὸ ἀδελφῷ εἰς μίαν ἡμέραν τὴν πόλιν καταλαβεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν προφθάσας ἐπὶ τινος οἰκῆματος τῶν πυλῶν ὄντος ἄνωθεν ἀνεπαύετο, τὰς πύλας κλείσας καὶ τὰς κλείς κατέχων αὐτός. Ὡς δ' ἡκηκόσι τοῦ ἀδελφοῦ φωνοῦντος ἐξωθεν, ἀνήλατό τε τῆς κλίνης καὶ τὰς κλείς λαθῶν ἐπὶ τὰς πύλας ἔθειεν. Ἀνοίξας οὖν εἰσήγε πάντας ἔνδον τῆς πόλεως. Ὁ δὲ θαυμασιώτατος Ἀλέξιος αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως θεασάμενος (οὐπω γὰρ πέπυστο περὶ αὐτοῦ) κατεπήδησέ τε τοῦ ἵππου καὶ περιπλακείς κατησπάζετο. Θυμηδίας οὖν ὅτι πλεῖστος πλησθέντες ἀνῆσαν ὡς ἐπὶ τὸ δωμάτιον. Καὶ ὁ μὲν εἰδὲπνει ἄπιτος ὢν τὸ παράπαν, ὁ δὲ ἀ πάθοι κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπήγειλε. Καὶ ἦν ὁ δεῖπνος ἐκεῖνοις μετὰ ἡδονῆς καὶ δακρῶν.

liberatione audierat) desiluit 66 ex equo com-
 incredibili uterque perfusi gaudio in id, quod dixi
 nihil adhuc eo die gustaverat, Isaacius quæ passus

9. Hinc triduo curandis hominum iumentorumque corporibus dato, ubi audiere recessisse Turcos procul a Romanis finibus, capto ipsi Constantino-polim versus itinere cum post trajectum Sangarium Nicomediam peterent, ecce prætereuntibus illis

θ'. Τρισην οὖν ἡμέραις ἀναπαύσαντες ἑαυτοὺς τε καὶ τὰ ὑποζύγια, ἐπεὶ περὶ τῶν Τούρκων ἐπύθοντο ὡς πόρρω γένοιντο τῶν [P. 47] Ῥωμαϊκῶν ὄριων, ἄραντες ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν βασιλῆα τῶν πόλεων ἐπορεύοντο. Περαιωθέντες δὲ τὸν Σαγγάριον τὴν Νικο-

μῆδους καταλαθεῖν ἠπείγοντο. Διουσί δὲ τούτοις τὸ A χωρίον ὃ Δέκτη καλεῖται, τῶν συνήθων τις ὑπη-
 τίαζε καὶ παρεκάλει παρὰ τῆ οἰκίᾳ τούτου γενέσθαι
 καὶ ἑαυτοὺς βραχὺ τι διαναπαύσασθαι. Εἴζαντες οὖν
 ταῖς τοῦ ἀνδρὸς παρακλήσεσιν ἀπήσαν, καὶ τῶν
 ἱππῶν ἀποδάντες ἀνήσαν ἐπὶ τὸ δωματίον. Καὶ οἱ
 μὲν ἀνεπαύοντο, ὃ δ' ἐστιάτωρ τὸ δεῖπνον ἠτύρε-
 πιζε μάλᾳ ἀσμένως, ὅτι τοιοῦτους ὑπεδέξατο δαιτυ-
 μνας. Ἐν ὄσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ξυνοῦσε Τούρ-
 κους περὶ που διακοσίους κατιέναι ἐπὶ προνομή, οἱ
 καὶ διώδευον τὴν ὁδὸν ἐπὶ τὰ πρόσω σπεύδοντες καὶ
 μῆδενά λόγον τῶν κατὰ πάροδον Ῥωμαίων ποιού-
 μενοι. Ἀγρόντης δὲ τις ἀροτριῶν αὐτοὺς θεασάμενος
 καὶ οἰηθεὶς τοῦ μέρους εἶναι τῶν προκληθέντων,
 ἐρώνει καὶ αὐτοὺς ἐκάλει καὶ τὸν μέγαν δομέστικον
 ἐπιδεικνύειν ἐπηγγέλλετο. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικό-
 μενοι ἐπειδὴ περ ἐμάνθανον ξὺν ὀλίγοις τοῦτον ἐπι-
 ζῆναι, ἐξελάσαντες τὴν οἰκίαν τε ἐκύκλουν καὶ
 τὰς διεξόδους ἐτήρουν. Πορθεῖν δὲ ταῦτην οὐκ ἐπε-
 χίρουν δεδιότες τοὺς ἑαυθεν. Ὡς δ' ἐγνώσθη τὰ
 συμβάντα τοῖς ἑαυθεν, οἱ μὲν τούτων ἦσαν ἐν ὄπλοις
 εὐθύς ὅσοι γενναῖοι καὶ ἀλκιμώτατοι, οἱ δὲ
 πρὸς δρασμὸν ἐχώρουν ἅτε πληθοῦς ὄντες σύμμικτον
 καὶ θητικὸν τὸ πλεῖον, τοῖς δὲ ἐδόκει βέλτιον, οἱ καὶ
 μεγάλαι σωμάτων τῶν ἄλλων διεψέρον καὶ μεγάλως
 τύχουν ἐπὶ στρατὸν, μηδαμῶς εἰς χεῖρας ἵναί τοις
 πολεμίοις, ἀλλὰ τὰ ὄπλα ρίψαντας αὐτομολῆσαι τοὺς
 βραχέστερους, ὄρκα λαβόντας ἐκέλευον ὥστε μὴ θανεῖν.
 Θροῦς οὖν ἐπὶ τῷ λόγῳ ἤρθη πολὺς, τῶν μὲν ἐπαι-
 νούντων τὸ δόγμα τῶν δ' ἀμφιβόλους ἐχόντων. Ὁ δὲ
 γενναῖος Ἀλέξιος κατασιγάσας τὸν θόρυβον τοῶνδε
 πρὸς αὐτοὺς ἤρχετο λόγων.

aliorum inter utrumque dubitantium. At generosus
 crationem exorsus est:

« P. Ἐμοὶ μὲν, ὦ ἄνδρες, τὸ μῆδ' ὄλωσ' ἀποπειρά-
 σθαι τῶν πολεμίων, ἀλλὰ σφᾶς αὐτοὺς εἰς δουλείαν
 προδόναι καὶ προὔπτον κίνδυνον πρὸς τὸ δειλίᾳς
 ἐγκλημα φέρειν καὶ πάσης εὐθεσίας δοκεῖ εἶναι με-
 στῖν. Οἶμαι γὰρ μὴ ὅτι γε Ῥωμαίους ἀνδρας τῶν εἴ
 γεγονότων τοῦτο δρᾶσαι ποτε, ἀλλ' οὐδὲ γυναῖκας εὐ-
 γενεῖς τε καὶ σὺφρονας. Πρὸς γὰρ τὸ δεινὰ παθεῖν
 καὶ τὸν ἔλεον τῶν ἀνθρώπων ἀφ' ἡμῶν ἀποκλείσο-
 μεν καὶ τῶν εἰς τὸ μέλλον ἐγκωμίων ἀποτευξόμεθα,
 ἃ τοῖς γενναίοις ἀγωνισαμένοις καὶ ἀξίως τῆς σφῶν
 [P. 48] εὐγενείας... θανόντες ἐλεοῦνται μὲν παρ' ἰδω-
 τῶν, ἐπαινοῦνται δὲ παρὰ σοφῶν, μακαρίζονται δὲ
 παρὰ πάντων. Οἱ δὲ σφᾶς αὐτοὺς προδόντες εἰς δου-
 λείαν ἢ κίνδυνον πάσης συγγνώμης πόρρω τυγχά-
 νουσι, ταλανίζονται δὲ παρὰ πάντων τῆς ἀθλιότη-
 τος. Ἄλλ' ἢ καλῶς εἴην ἢ καλῶς τεθνηκέναι θέον σκο-
 παεῖν, τοῦτο δὲ τὸ τοῦ λόγου. Εἰ τι οὖν ἐμοὶ πεῖθεσθε,
 θεοὶ μὲν ὄπλα ἀγχέμαχα πρόσασι, λαθόντες ταῦτα
 πρὸς τῆ ἐξόδῳ στώμεν, ὅσοι δὲ τόξα καὶ βέλη ἐπὶ
 τοὺς ὀρόφους ἀνέτωσαν. Τὸ δὲ θητικὸν ἅπαν καὶ
 ἀπόλεμον, καὶ ὅσοι πολεμικὸν μὲν εἰσιν ἱππῶν δ'
 ἀπορούσι καὶ ἐφ' ἡμιόνων ὀχοῦνται, στήτωσαν
 ἡμῶν ὄπισθεν. Εἴτα οἱ μὲν ἀνωθεν τὰ βέλη πεμπέ-
 τωσαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτοὶ δὲ τὰς πύλας ἀνα-
 πατάσαντες χωρῶμεν κατ' αὐτῶν σφοδροτάτῃ ρύμῃ

oppidum non magnum Decten vocatum occurrit
 vir olim notus pro familiaritate rogans, domum
 ut ad suam in proximo sitam diverteret modicum
 illic quieturi. Victi precibus omissisque equis in
 cubiculo superiori quiescebant, hospite interim
 occupato in parando prandio plurimumque sibi
 gratulante, quod tales apud se convivas cerneret.
 Verum interea forte contigit ducentos Turcos præ-
 dandi causa vagantes illac descendere, qui cum
 innoxie transirent ulteriusque omnino animos ac
 spes intenderent, rusticus eos arator conspicatus
 ac sibi persuadens esse illos e comitatu Commen-
 norum, quos modo transeuntes viderat, magna
 compellatis voce dixit sese iis ostensurum ubi esset
 magnus domesticus. Illi ad hominem coeuntes ubi
 ex ipso cognoverunt exceptum domesticum hospitio
 cum paucis in domum ipsis ostensam, eam statim
 obsederunt undique omnesque exitus 67 præsi-
 diis munierunt: vi aperta abstinere tantisper,
 quæ acres obsessorum impetus si palam oppugna-
 rentur erupturos metuerent. Ut vero intellectum
 periculum intus est repente quibus animi et vires
 ad arma concurrunt. Pleraque autem imbellis
 mista e mercenariis turba circumspiciebat fugam.
 Quibusdam etiam alioqui prævalentibus et vasto
 corpore multa sese in exercitu fortitudinis osten-
 tatione jactare solitis ignavissimum consilium pla-
 cebat, nequaquam aientibus tentandam sibi videri
 pugnae cum Turcis aleam, sed abjectis armis de-
 ditionem faciendam fide incolumitatis prius ab
 obsidentibus accepta. Ad eam vocem inermis or-
 tum est varium quorundam laudantium sententiam
 Alexius tumultu ad breve silentium sedato hanc

40. « Mihi quidem, o viri, nos visu solo debella-
 tos hostium nec vim expertos ullam ultro in volun-
 tariam servitutem ac præsens periculum nos con-
 jicere præter vituperationem ignaviae stultitiæ
 quoque inconsultissimæ videtur plenissimum. Exi-
 stimo enim, non dicam Romanos allos viros
 ingenuis ortos natalibus nunquam quid simile
 fecisse, sed ne mulieres quidem nobiles et pudicas
 id facturas unquam. In eo quippe id agimus, ut in
 servilibus cruciatibus reliquisque captivitatis malis
 D nullum nobis solatium vel a misericordia vel a
 laude ac prædicatione hominum faciamus reliquum.
 Enimvero qui nobili exantlato certamine fortuna
 belli adversa succumbunt, generositatis 68 suæ
 fructum illum referant, ut commiseratione ab in-
 doctis, laude a sapientibus digni judicentur, felices
 vero prædicentur ab omnibus. At qui se ipsos ignave
 dedunt in servitutem aut periculum omnis sibi ve-
 niæ spem prædicunt, illaudati ac miseri publica
 ignominia traducuntur. Videndum igitur nobis
 quoque fuerit, prout esse in ore honestorum homi-
 num solet, ut aut honeste vivamus aut honeste
 moriamur. Si quid igitur mihi creditis, quibus
 hastæ ac gladii ad manum sunt, iis arreptis ad januam
 stemus; qui arcubus sagittisque sunt instructi

tectum conscendant. Imbellis vero turba rusticorum aut famulorum, quique alioqui militares equis carent mulis conscensis retro nobis adstent. Tum qui tectum inscenderint tela inde in hostes mittant. Nos autem valvis patefactis in ipsos irruamus quam incitatissimo equorum impetu. Postquam autem illi fugientes longe a via qua nobis hinc urbem versus eundum est recesserint, descendant e tecto jaculatores jumentisque conscensis prodcant cætera multitudinem sequente. Intervalla porro inter se ordinemque in via servant, prout opus est ad phalangis tuendam figuram, cunctisque maximæ id curæ sit ne culpa cujusquam solvi ordines disparique ac dispergi aciem contingat. Sed interim dum nos in hostes irruimus, procedant illi pedetentim. Ubi vero vicissim hostes in nos impetum fecerint, stent in vestigio. Cum vero ad arctas viarum fauces accesserimus, pariter omnes exscendemus equis: et polliceri ausim nequaquam ausuros hostes admovere se nobis propius. »

69 11. Hæc dixit et probavit. Omnibus singulisque pro se quoque ad partes sibi descriptas euntibus, alii tecto conscenso inde jaculabantur, alii portis patefactis ingenti vi contra hostes ferebantur, qui eo gemino subito adnato percussi metu ferocia omnia in fugam versi sunt. Unde audacia sumpta qui erant intus exierunt universi viamque inierunt in formam phalangis militariter instructi, nisi quod festinantius incedebant paulo, quam disciplinæ ac periculi usus poscebat. Cæterum in tutum subducti Barbari fugam incusabant suam mutuoque se adhoriat ut insecutores suos vicissim insequerentur feruntur in nostros rursus, et quod eos non plures viginti esse videbant, circumvenire atque omni ex parte claudere conabantur. Illi concitato cursu fuga versus suorum phalangem inita simul eo pervenerant collecta rursus manu versisque animose frontibus in Turcos ibant, fugiebantque mox Barbari, quoad suis et ipsi misti rursum cedentes urgerent nostros. Per has sequendi fugiendique vices cum multum esset spatii confectum Turci æstimato diligentius totius nostrorum agminis numero, cum se longe plures esse animadvertissent (nam turba illa quæ phalangis exhibebat speciem quinquaginta equitum summam non explebat), omissis iis contra quos nequidquam hactenus velitati erant, in phalangem ipsam magno impetu magnisque clamoribus ac densa sagittarum missione feruntur. Hic nostri servandi ordinis cura metu ommissa, cedebant jam haud dubie in fugamque cum certa omnium pernicie vergebant, nisi celeriter ambo fratres cum paucis accurrentes opportunissimo præsto auxilio fuissent jamque inclinosos in fugam revocassent ac stare in loco, nisi condonari furori hostium indefensi vellent, jussissent.

12. Porro tunc contigit mirabile quidpiam. Vir enim erat staturæ proceritate congruente crassitie membrorum, robore insuper artuum ac lateriorum inter exsectos palatinos spectari ac suspici solitus adeo quidem, ut visu primo intuentes percelleret, subigeretque admiratione victos dicere ad proximum quemque: Quis enimvero tam animo constans tam viribus invictus hostis hujus contra ruentis sustinere vim unquam poterit? Solo enim,

τῶν ἱππῶν. Ἐπειδὴν δ' ἐκείνοι φεύγοντες πόρρω τῶν διεξέδων γίνονται, οἱ τε ἄνωθεν ὄντες καταβάντες καὶ ἱππασάμενοι ἐξίτωσαν καὶ τὸ λοιπὸν συνεπέσθωσαν πλήθος. Ἀπέστωσαν δὲ τῆς ὁδοῦ ἐν τάξει φάλαγγος καθιστάμενοι. Πλὴν ἅπασιν ἔστω σκοπὸς εἰς μὴ διαλύσαι τὴν τάξιν μηδὲ διασκαδασθῆναι. Ἄλλ' ἐπειδὴν ἡμεῖς κατὰ τῶν πολεμίων χωρῶμεν, οἷδ' ἀπίτῳσαν βάδην, ἐπειδὴν δ' οἱ πολέμιοι καθ' ἡμῶν ἐξορμήσωσιν, ἐστῆκέτωσαν. Ἐγγὺς δὲ ὄντων τῶν στενωπῶν, ἐπειδὴν ἐν αὐταῖς γενόμεθα πάντες, τῶν ἱππῶν ἀπιθώμεθα. Καὶ πείθομαι μὴ ἂν τοὺς πολέμιους κατατολμησαὶ πλησίον ἡμῶν γενέσθαι. »

dum nos in hostes irruimus, procedant illi pedetentim. Ubi vero vicissim hostes in nos impetum fecerint, stent in vestigio. Cum vero ad arctas viarum fauces accesserimus, pariter omnes exscendemus equis: et polliceri ausim nequaquam ausuros hostes admovere se nobis propius. »

11. Ταῦτ' εἶπε καὶ πάντες ἐπείθοτο. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ὀρόφους ἀνῆσαν καὶ τὰ βέλη προέπεμπον, οἱ δὲ τὰς πύλας ἀνεπετίνυον καὶ σφοδρᾷ τῇ ῥύμῃ κατὰ τῶν πολεμίων ἐπῆσαν. Οἱ οὖν πολέμιοι τῷ αἰφνιδίῳ καταπλαγέντες ἀλκῆς ἐπελάθοντο καὶ πρὸς φυγὴν ἐτράποντο. Ἀδείας οὖν δραξάμενοι οἱ ἐντὸς ἅπαντες ἐξῆσάν τε καὶ τῆς ὁδοῦ ἤπτοντο, εἰς τάξιν μὲν δὴ φάλαγγος καθιστάμενοι, ταχύτεραν δὲ ἢ ἐχρῆν τὴν πορείαν ποιοῦμενοι. Ἄλλ' οἱ Βάρβαροι πόρρω τοῦ κινδύνου γενόμενοι ἀλκῆς τε αὐτῆς ἐμνηντο καὶ προὔπεμπον ἀλλήλους ὑποστρέφειν τε καὶ κατὰ τῶν διωκτῶν χωρεῖν, καὶ μάλιστα ὅτι ἐύρων οὐ πλείους ἢ εἴκοσι ὄντας. Ὑποστρέφοντες οὖν κυκλοῦν αὐτοὺς ἔσπευδον. Οἱ δὲ προτροπάδην φεύγοντες τε καὶ ὀπιόντες, ἐπεὶ ἐγγὺς τῶν ἰδίων ἐγένοντο, ἐπῆσαν αὐτῆς σφοδρᾷ τῇ ῥύμῃ, καὶ οἱ Βάρβαροι ἐφευγον. Αὐτῆς οὗτοι ὑπέστρεφον. Καὶ οὕτω [P. 49] μέχρι πολλοῦ ἀλλήλων ἀπεπειρώοντο. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι πάντας ὀλίγους ὀρώντες, σφᾶς δὲ πολλαπλασίους (ἦν γὰρ καὶ τὸ εἰς φάλαγγος τάξιν καθιστάμενον ἐνδέον ἱππέων πεντήκοντα), τοὺτους ἀφέντες κατ' ἐκείνων ἐχώρου, καὶ βαρβαρικὸν ἀλαλάξαντες ἐξήλαυνόν τε καὶ τοξύμασιν ἐβαλλον. Δείσαντες οὖν τὴν τάξιν διαλύειν εἰζάν τε καὶ πρὸς φυγὴν ἐξώρμων ἦδη, καὶ πάντως ἀπώλοντο ἂν εἰ μὴ ταχέως ἄμφω τῷ ἀδελφῷ ζῆν ὀλίγοις καταδραμόντες ἐδοθήσουν ὅλη χεὶρ καὶ τοὺς πρὸς φυγὴν τραπέντας ἀνεκαλοῦντο, στήνα: κελεύοντες εἰ μὴ βούλοιντο καταλεεθῆναι ὑπ' αὐτῶν ἀδοθήτοιο.

70 12. Τότε τοίνυν ξυνέθη καὶ γενέσθαι τι θαυμάσιον. Ἄνθρωπος γὰρ τις μέγας καὶ ἰσχυρὸς τοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις ἐκτομαίαις ὀρώμενος ἐθαυμάζετο. Ἐπειδὴν γὰρ ὀρῶεν αὐτὸν, ἐφώνει ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον ὦ, ἄρα τίς ὑποστᾶται πολεμίων ἀλκῆν τοιοῦδε ἀνδρός; θεὰ γὰρ μὲν καὶ βροχῆματι φεύζονται ἅπαντες. Τοῦτον συνέβη τότε παρεῖναι μετὰ τῶν εἰς τὴν φάλαγγος τάξιν καθισταμένων, ὑπηγάκα κατ' ἐκείνων οἱ Τοῦρκοι ἐξώρμησαν. Εἰς φυγὴν οὖν ἀπάντων ὀρησαντων,

ἐπὶ οὗτος μέγας τε ἦν καὶ θώρακα περιβέβλητο, ἅπανακτειν ἐπενόει τὸν ἵππον καὶ μόνος τῶν ἄλλων
 ὀπισθεν περιλέλειπτο. Ὡς γοῦν αὖθις οἱ Τοῦρκοι ἐπήεσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν κλεινὸν
 Ἀλέξιον βοηθεῖν ἐπεχείρουν, αὐτὸς ἐξ ὀνόματος τὸν
 κλεινὸν ἐκάλεε Ἀλέξιον καὶ βοηθεῖν παρεκάλει. Ὁ
 δ' εὐθέως ὑποστρέψας καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας διώξας
 τοῦ κινδύνου τοῦτον ἐβρύσατο, διδάξας αὐτὸν τε καὶ
 τοὺς τοῦτον θαυμάζοντας ὡς ἄρα οὐ μέγθος σώμα-
 τος οὐδὲ βίωμα δυνάμειος οὐδὲ φωνῆς τραχύτης καὶ
 βάρους τὸν ἄριστον στρατιώτην δεικνύουσιν, ἀλλὰ
 ψυχῆς γενναίτης καὶ ἡ πρὸς τὰ θεῖα καρτερία. Ἄλλ'
 ἔμην τοῦτον διέσωσεν, Ἀλανὸς δέ τις τῶν ἐπὶ μισθῶ
 συνόντων τῷ γενναίῳ Ἰσαακίῳ, Ἀραβάτης τὸ ὄνομα,
 τὴν ὁρμὴν ὅτι κλειστὴν θεασάμενος τῶν Βαρβάρων
 καὶ ὡς μετὰ σφοδρᾶς τῆς βίμας ἐπήεσαν καὶ
 τοὺς ἀδελφοὺς ὅτι μόνος διακινδυνεύουσι σὺν ὀλίγοις,
 θείσας μὴ τι τῶν ἀνηκέστων τοῦτων συμβαλεῖ τι, τὸν
 ἐταῖρον ἢ Χασκάρης ὄνομα ὑπὸ τῷ Κομνηνῷ Ἀλεξίῳ
 εἰρησόμενον παρεκάλει εἶναι αὐτῷ γενέσθαι, [P. 50] καὶ
 ἄμφω τῶν ἵππων ἀποθῆναι καὶ τοξεύειν ἐπὶ τοὺς
 πολεμίους. Αἰσχροὺν γὰρ, εἶπεν, εἰ Ἀλανῶν ἐνταῦθα
 παρόντων παρακινδυνεύουσιν ἄνδρες εὐγενεῖς τε καὶ
 ἄριστοι· ὄνειδος γὰρ ἂν οὕτω ἔπαν ἔξει τὸ γένος
 τῶν Ἀλανῶν. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶπεν, ὁ δὲ τὴν
 βουλὴν ἀπεπέμπετο ὡς οὐ συνετήν μᾶλλον ἢ τολμη-
 ράν· αὐτοὺς τε γὰρ κινδυνεύουσι οὕτω δράσαντας
 κάκτους μὴδὲν τι ἐκ τούτου προσεφευρεῖν τοῦ
 ὀνήσασθαι, ἅτε ὁμολοῦ ὄντος τούτου καὶ πεδινού.
 « Ἄλλ' εἰ τι μοι πείθῃ, » φησὶν, « ἐπεὶ ἐγγύς που
 τῶν στενωπῶν ἦδη γενόμενον, ἐπειδὴν ἐκεῖσε φθά-
 σωμεν, ἀποθισώμεθα τῶν ἵππων καὶ γενναίως ἀγω-
 νίσασθαι σπεύσωμεν, καὶ οὕτω τὸ τε γένος τιμήσο-
 μεν καὶ τοὺς δεσπότης ὀνήσομεν. »

ἴψος πρᾶσιμίσσιμον ἀδύτου διακρίσην ἡ ἡμεῖς ἡμεῖς
 προσεφύερον, quippe cum in æqua patentique planitie, ut tum erant, positus peditibus adversus equites
 jaculari haud esset consultum. Sed si quid mihi
 viae angustiis distamus, eo simul pervenerimus,
 sic, et honori gentis et saluti dominorum simul
 consulamus.

13. Ταῦτα ὁ Χασκάρης εἶλεν. Ὁ δὲ Ἀραβάτης
 βαρβαρικῶς εἰς αὐτὸν ἐξυβρίσας εὐθὺς τοῦ ἵππου
 ἀπέβη, καὶ τῇ μύστιγι τοῦτον πλήξας ὥστε ἐπεσθαι
 τοῖς ἀπιοῦσιν, αὐτὸς ἤμυεν ἐν τῇ πεδιάδι. Οἱ δὲ
 Τοῦρκοι τῷ παραδόξῳ τῆς θέας καταπλαγέντες ἠπό-
 ρουν ὅ τι καὶ εἶη τὸ δρῶμενον. Βραχὺ γοῦν βέλος
 εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ. Τὸν γοῦν πρῶτως ἐπιόντα βάλλει
 κατὰ τῶν στέρνων τῷ δίστῳ καὶ εὐθὺς τοῦτον κατα-
 βάλλει τοῦ ἵππου. Ἀφελὲς δὲ τις βέλος βάλλει τούτου
 τὴν δεξιάν· ὁ δ' ἐκείθεν τὸ βέλος ἐλκυσίας αὐτῷ
 τούτῳ τὸν βάρβαρον, καθάπερ ὁ Βρασιδης πάλαι,
 ἤμυατο. Οἱ γοῦν Βάρβαροι διέσαντες αὐτοῦ τὸ γεν-
 ναῖον βραχὺ τι τούτου διέστησαν. Ὁ δ' ἀδείας λαθό-
 μενος ἐπὶ τι δωμάτιον ἀνέβαινε κάκειθεν αὐτοὺς
 τοῖς τοξέυσμασιν ἐβάλλει, καὶ τοὺς λοιποὺς εἶχον ἦδη
 τὰ στενωπὰ τῶν χωρίων. Καταλιπόντες οὖν ἐκεῖνον
 οἱ Βάρβαροι μετὰ σφοδρότατης βίμας ἐκείνοις ἐπήε-
 σαν. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ὑποστρέψας εἶναι ὀλί-
 γους τῶν ἄμφ' αὐτὸν πρῶτος ἔνα τούτων κατέβαλε.
 Καὶ ὁ Χασκάρης, οὐ πρῶτον ὁ λόγος· ἐμνήσθη, κατὰ

ut videtur conterriti ejus aspectu, vocis etiam
 forte accedente tonitru plane attoniti consternaban-
 tur in fugam omnes. Hunc contigit adesse tunc in
 illo numero phalangis quamdam speciem referent-
 tium, cum in eos irruerunt Turci. Versis ergo cun-
 ctis in fugam, hic præter molem corporis lorica
 gravis equum adeo fatigaverat, ut in aliquo inter-
 vallo post omnes alios pone relictus sequeretur.
 Id Turci conspicati circumvenire se junctum a sociis
 contendebant, Isaacio Alexioque auxiliari contra
 conantibus. Nec ipse periclitans sibi defuit, quin
 inclytum Alexium confesso palam metu invocans
 sui ut miseretur oraret. Qui statim conversus
 hostibus qui se primi dederunt obvios fugere illico
 compulsis, hominem periculo exemit documento
 ad eum ejusque admiratores memorabili, ne magni-
 tudine corporis, nec asperitate, ac gravitate vocis
 contineri virtutem militis strenui, sed generositatis
 animi et forti tolerantia rerum acerbarum. Hic qui-
 dem sic ab Alexio servatus est. Alanus 71 autem
 quidam ex familiaribus Isaacii, Arabates dictus,
 vehementem et pertinacem impetum Barbarorum
 cernens, cui vix majori numero tolerabili duo soli
 cum oppido paucis Comneni fratres obsisterent, veri-
 tus ne quis casus acerbius alterutri eorum incide-
 ret, socium, cui Chascares nomen fuit, sub Comneno
 Alexio merentem rogavit, adesse ut sibi vellet,
 omissisque ambo equis in hostes jacularentur.
 Turpe siquidem, siebat, fuerit ejus nobilitatis et
 fortitudinis viros Alanis hic præsentibus periclitari.
 Neque in nos solum, verum et in universam Alano-
 rum gentem ac famam id dedecus redundabit. Sic
 Arabate locuto, refutavit consilium Chascares ut
 et audax nimium et parum prudens. Nam et se
 facerent, et tamen iis quos servatum irent nihil
 exscendemus ex equis fortiterque pugnabimus, ac
 consulamus.

13. Talia Chascares. At Arabates barbarico cum
 convicio rejiciens raptim equo desiliit, et ubi flagelli
 verberare contemptum admonuisset Chascarem, iret
 si vellet cum fugientibus, ipse pugnare ex plano
 jaculando coepit. Perculit inopinata species Turcos,
 ut aliquando hærent ignari quid res esset: stante
 Arabate ac breve telum manu tenente, quo audacter
 usus in 72 primum equitem irruentem contra
 eum pectore transfixum ex equo dejecit. Hic aliquis
 Alani dexteram jaculo trajecit. At ille extractum e
 vulnere telum in auctorem rejecit et barbarum ja-
 culatorem sua ipsius cuspidem, ut Brasidas olim,
 genere ultus est. His experimentis perspecta viri
 fortitudine paulum ab eo recesserunt. At is oppor-
 tunitate oblata secure usus in domunculam forte
 proximam ascendit et inde loco superiori certiori
 jaculatione Turcos infestabat. Alii jam interim in
 angustias evaserant, quare Turci hoc omisso, im-
 petu vehementi in eos irruerunt. Sed Comneno
 Alexius obverso in eos vultu cum familiarium pau-

cis primus ex . . . s unum dejecit, et Chascares, cuius modo meminimus, fugientis alterius terga confixit. Hinc magno concepto metu dimissis ipais Turci recedebant. Nostri vero aliquantum progressi desiliantes ex equis in loco natura munito tabernaculum figunt. Eoque jam nocte ingruente qui exscenderat equo Alanus sese salvus recepit. Sicque omnes pariter servati sunt, nullo neque capto neque occiso, salutis universi ac singuli propriæ auctorem ac provisorem conclamantes generosum Alexium. Inde quarta die in urbem regiam pervenientes quæ contigerant per civitatem vulgarunt gratulationem insperatæ liberationis suæ cum summis aurei juvenis Alexii laudibus miscentes, cui eam in solidum tribuebant. Unde factum ut, cum ipse mox se videntum præbuit, concurrerent passim omnes exultatione mira, nec expleri tuendo et applaudendo possent: tanta erant admiratione capti heroicæ indolis eximiarumque adolescentis optimi dotum.

73 14. Hæc quidem in hunc modum acta sunt. At Urselii fiducia sumpta infestabat, quæ inter Galatiam et Lycaoniam sitæ urbes ac pagus, has quidem vi vastans, alias suasionibus in deditonem trahens, nonnullas certa pecunia pacisci secum metu cladis ac rapinarum cogens. Crescebatque successibus, ut jam tolerari ac teneri vis ejus amplius nequiret. Porro sub finem hiemis Cæsar ex Asia in anam imperatoriam rediit et imperatori assidens utiliter aderat optima quæque suadens ad rectam reipublicæ gubernationem: ac ubi causas cognosceret, sententiam ipse suggerebat defectum principis juris ignari supplens. Verum hoc logothetæ non placebat. Quare omnem funem, omnem lapidem movebat ad eum quacunque ratione quam primum inde amovendum. Quoniam autem solus ipse per se modum conficiendæ rei non expediebat, cum amicis consultabat quid esset opus facto? Quas inter moras effluere tempus et elabi occasionem videns ringebatur. Nihil enim vehementius optabat, quam solutus metu molesti arbitri simplicitate imperatoris ad suum quæstum secure abuti. Ad extremum cum alia frustra omnia tentasset, wentem appellit ad consilium non astutum magis quam profundum et improbum. Insinuat se ad incautum et ductu facilem principem eique persuadet, ut patrum Cæsarem ab suo latere amoliatur modumque id plausibiliter faciendi subjicit, si ei persuadeat, ut expeditionem adversus Urselium, rem videlicet ipsi gloriosam, suscipiat. Quid postea? Persuasus logothetæ verbis imperator patrum vocat eique æcanum aperit brevi et incisa voce, sic enim loqui consueverat homo lingua tardus. Ille autem machinationem **74** intelligens et æmuli machinatoris malas artes ejusque qui persuasus ab illo erat incautum facilitatem, institit primo, ut Andronicum potius filium in rebellem mitteret; ut autem fixum in proposito imperatorem vidit auditque ad extremum dicentem: Aut me isti bello præesse oportet aut te, assentiri est coactus et in apparatus demandatæ expeditionis incumbere. Ad quam ut satis instructus visus est, trajicit in

Β ιδ'. Ταῦτα μὲν τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον ὃ δὲ Οὐρσελίος ἀδείας λαβόμενος περιήξει τὰς μεταξὺ Γαλατίας καὶ Λυκαονίας κόμας καὶ πόλεις, καὶ τὰς μὲν ἐπόρθει, τὰς δὲ πειθοῖ ἐαυτῷ παρίστα, ἐκ δὲ τῶν χρήματα εἰσπράττετο. Καὶ πολὺς ἦν ἤδη καὶ τὴν ὁρμὴν ἀκατάσχετος. Ἄρτι δὲ τοῦ χειμῶνος λήξαντος καὶ ὁ Καῖσαρ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰτῆει πρὸς τὰ βασίλεια, καὶ τῷ βασιλεῖ συνεδρῶν ὠμίλει τε πρεπόντως καὶ τὰ κοινὰ συνδιψχεῖ. Καὶ ἐπειδὴν δικάσειε, τὰς ψήφους ἐκεῖνος ἀπέφηνε τῆς βασιλείως ἀπειρίας τὸ ἐνδεὸν ἀναπληρῶν. Ἄλλ' οὐκ ἤρσκα τοῦτο τῷ λογοθέτῃ. Ταύτη τοι καὶ πάντα τρόπον ἐπεινοεῖτο καὶ πάντα κάλων ἐκίνει ὅπως τοῦτον θάττον ἀποσκευάσεται. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν εὐχερὲς αὐτῷ τὸ βούλημα, μετὰ τῶν φίλων συνδιεσκεπίετο, τὸν καιρὸν δ' ὁρῶν ἔτι τριβόμενον διεπρίετο· ἐβούλετο γὰρ τοῦ ἐξ ἐκείνου δέους ἀπαλλαγῆναι καὶ οὕτω τῆς βασιλείως ἀβελτηρίας κατατροφῆν ἀδεῶς. Ἀπορήσας δὲ πάντοθεν βούλην βουλευεται οὐ συνετὴν μᾶλλον ἢ βαθεῖαν καὶ πονηράν. Ὑπεισέρχεται αὐθις τὴν βασιλείως ἀπλότητα, καὶ πείθει τοῦτον τὸν θεῖον ἀποσκευάσασθαι Καῖσαρα, καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν ὑποθέσθαι πείσαι τοῦτον στρατεῦσαι κατὰ τοῦ Οὐρσελίου. Τί τὸ ἐντεῦθεν; πείθετα τοῖς τοῦτου λόγοις ὁ βασιλεὺς, μετακαλεῖται τὸν θεῖον, τὸ ἀπόρρητον καταγγέλλει βραχεῖα καὶ διακεκομμένη φωνῇ· οὕτω γὰρ ὀμιλεῖν εἰώθει βραδύγλωσσο; ὦν. Ὅ δὲ τὸν τρόπον μὴ ἀγνοήσας, εἰδὼς δὲ μᾶλλον τοῦ τε ὑποθαμένου τὸ δύστροπον καὶ τοῦ πεισθέντος τὸ εὐκολον, πρῶτα μὲν υἱὸν ἐκπέμπειν Ἀνδρόνικον κατὰ τοῦ ἀποστάτου συνεβούλευεν. Ὡς δ' ἐνιστάμενον εἶδε τὸν βασίλεια, καὶ τοῦτο τέλος εἰπόντα ὡς Ἦτοι ἐμὲ χρῆ καε' ἐκείνου στρατεύειν ἢ σὲ, ἐπιθέτο τε καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ ἡτρεπίεζετο. Ἐπεὶ δ' ἀποχρώντως εἶχε τούτῳ τὰ τῆς παρασκευῆς, διεπραιούτο πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς δυνάμεις συνάγων ἐξώρμα πρὸς πολέμιον. Διαβὰς δὲ τὰ Βιθυνῶν ὄρη, ἐπειδὴ ἐμάνθανε τοῦτον περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Σαγγαρίου στρατοπεδεύειν, τὸ Δορύλαιον διελθὼν ἠπέεγετο πρὸς τὰ πρόσω. Μαθὼν δὲ καὶ ὁ βάρβαρος τὴν τοῦτου ἐφοδον, ἐκίνει καὶ αὐτὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ὑπαντιέζουσι· ὃν ἄμφω περ' [P. 52] τὴν Ζόμ-

κου (31) καλουμένην γέφυραν, και στρατοπεδευ-
 σάμενοι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξητύοντο. Ἄμα δὲ
 τῆ Ἐφ τὰς δυνάμεις ἐξήγον και παρετάττοντο
 τὸνδε τὸν τρόπον. Ὁ μὲν Καίσαρ τὸ μέσον εἶχε τῆς
 Ῥωμαϊκῆς τάξεως ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἀσπιδη-
 φόρους και πελεκηφόρους Βαρβάρους, οἷς ἡ τῶν
 βασιλείων ἀνωθεν' πεπιστευτο φυλακῆ· τὸ δεξιὸν δὲ
 κέρασ οἱ μισθοφόροι καταίχον Κελτοί, ὧν προϊστατό
 τισ Κελτὸς ᾧ ὄνομα Πάπας· τοῦ εὐωνύμου δὲ κέρα-
 τος ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν κατείχεν Ἀνδρόνικος·
 βύραγιν δ' ὁ Βοτανειάτης τέτακτο Νικηφόρος, ὁ
 βασιλεὺς Ῥωμαίων ἐς ὕστερον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ
 τὴν τῶν Φρυγῶν και τῶν Λυκαόνων φάλαγγα, ἔτι
 δὲ και τὴν τῶν Ἀσιανῶν. Ὁ δὲ Οὐρσέλιος κατιδὼν
 οὕτω ταχαμένην τὴν Ῥωμαϊκὴν φάλαγγα, διχῆ και
 εὐτὸς τὰς δυνάμεις διείλε, και τὸ μὲν τῆς φάλαγγος
 αὐτὸς ἀναλαβὼν εἶπετο βάδην, τὴ δ' εὐθὺ ἀπείναι
 τῆς πρὸς τοὺς Κελτοὺς μισθοφόρους παρήγγειλεν.
 Ἐπει δ' οὐ πόρρω ἀλλήλων ἦσαν, ἤδη οἱ τε μισθο-
 φόροι και οἱ πολέμιοι ὁμίλειν πρὸς ἀλλήλους ἤρ-
 χοντο· και εὐθὺς προσκεχώρηκεν ἅπαν τὸ περι τὸν
 Πάπαν μισθοφόρον τοῖς πολεμίοις, και ξυνασπίσαν-
 τες ἄμφω ἐπειρῶντο κυκλοῦν τοὺς περι τὸν Καίσαρα.
 Καὶ ὁ Οὐρσέλιος δὲ ἐπίλεκτον ἔχων τῆς φάλαγγος...
 ἐπιστάντων τῶν Βαρβάρων τὴν ἔφοδον γέγονε μάχη
 καρτερὰ, και πίπτουσι συχνοὶ ἑκατέρωθεν, τῶν δὲ
 δοράτων ἀμφοτέρων θραυσθέντων, τὰ ξίφη γυμνώ-
 σαντες ἀγχεμάχως ἀλλήλους ἐτίρωσκον.

edere reliquas omnes Cæsaris copias. Urselius vero ipse secum ducens quod floris et roboris in phalange ipsius erat toto impetu in mediam Cæsaris aciem cœpit invehī. Barbaris porro Cæsarianis hostilem impetum fortiter excipientibus committitur atrox pugna, multis utrinque cadentibus. Jamque hastis utrinque fractis strictos undique versabant enses seque invicem cominus mutuis vulneribus cœdebant.

ισ'. Ἄλλ' ἐν ὅσῳ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ τὴν οὐρα-
 γίαν πεπιστευμένος τοὺς μισθοφόρους θεώμενος τοῖς
 πολεμίοις προσχωρήσαντας και σπεύδοντας τὴν
 φάλαγγα κυκλοῦν ἤσ κατήρχεν ὁ Καίσαρ, δέον βοη-
 θεῖν, ὁ δὲ τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν ὑπεχώρησεν, καιτο
 ἀνὴρ ὧν ἀνδρείος, ὡς ἐν πολλοῖς διέδειχεν. Οἱ Βάρ-
 βροι δὲ ἀδείας δραξάμενοι ἐκύκλουν ἀδεῶς τοὺς
 περι τὸν Καίσαρα. Τὸ δὲ περι αὐτὸν βάρβαρον μέχρι
 μὲν τινος ἔμεινε βάλλον τε και βαλλόμενον· ἐπει δ'
 εἶδε τῶν πολεμίων τοὺς μὲν κατὰ στόμα ἐπαντων-
 τας τοὺς δὲ κατὰ νώτου γενομένους, ἀπορίξ ἤδη
 συνέχετο. Ἄλλ' ὁ Καίσαρ ἀτρέμας ἐστὼς ἀπεβρών-
 νει τὰ φρονήματα τούτων. Ἔως μὲν οὖν ἰσχύς
 αὐτοῖς ὄλωσ ἔμενον· ἐπει δὲ τὸ μὲν καταπεπόνητο
 και οὐκέθ' οἷοι τε ἦσαν τοὺς βάλλοντας ἀμύνασθαι,
 αὐτῶν δὲ τὸ πλεῖστον διεφθάρη και ὁ Καίσαρ μηδ'
 ὄλωσ πρὸς φυγὴν ἐξορμήσας ἔαλω. Ἦδη δὲ και οἱ
 περι τὸν Ἀνδρόνικον [P. 53] ὑπὸ τῶν πολεμίων
 πλεονεκτούμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὸ φεύγειν. Ὁ δὲ
 καιτο κατάστικτος τοῖς τραύμασιν ὧν (ἐβέβλητο
 γὰρ καιρίαις πληγαῖς) περιήει ζητῶν τὸν πατέρα.

Asiam et copias contractas in hostem ducit. Superatis autem Bithynis montibus, ubi cognovit eum ad Sangarii fontes castra metatum, Dorylæum transgressus ulterius properabat. Cujus infesto in se adventu barbarus cognito, movit et ipse contra copias. Occurrunt igitur sibi ambo ad pontem Zompi dictum. Ubi munitis pro se quisque castris ad prælium accingebantur. Postridie primo mane copias educunt ordinantque aciem hunc maxime in modum. Cæsar quidem mediam obtinuit aciem Romanam habens secum cetratos et securigeros barbaros, quibus palatii jam olim credita custodia est. Dextrum cornu stipendiarius Gallis commissum erat, quibus præerat Gallus quidam nomine Papa. Sinistro cornui domesticus scholarum præsidebat Andronicus. Postremi agminis præfectura Nicephoro Botaniatæ ei qui postea imperavit demandata est habenti secum Phrygum et Lycaonum phalangen et præterea Asianorum. At Urselius videns sic instructam aciem Romanam bifariam et ipse divisit exercitum, et phalangem 75 quidem ipse sibi assumens sequebatur moderato passu. Reliquas copias statim admoveri Gallis stipendiariis jussit, ad quos ut est propius ventum, conferre sermones inter se cœperunt pactaque facile proditione quidquid stipendiarii militis sub duce Papa fuit statim ad Urselii partes transiit. Mistique communi jam consilio conabentur circumvenire et undique claudere reliquas omnes Cæsaris copias. Urselius vero ipse secum ducens quod floris et roboris in phalange ipsius erat toto impetu in mediam Cæsaris aciem cœpit invehī. Barbaris porro Cæsarianis hostilem impetum fortiter excipientibus committitur atrox pugna, multis utrinque cadentibus. Jamque hastis utrinque fractis strictos undique versabant enses seque invicem cominus mutuis vulneribus cœdebant.

C 15. Dum hæc maxime fierent, is cui postremum agmen ducendum obvenerat, stipendiarios videns ad hostes transgressos communi cum illis studio id agere, ut Cæsarianam aciem undique ambirent, cum toto impetu succurrere deberet, e contrario subductis secum copiis recessit. Quod mirum sane fuit in viro alioqui forti, qualem se multis alias experimentis probaverat. Eo jam securius barbari aciei Cæsaris circumfundebantur. Stetit illa nihilominus aliquandiu inferendis excipientisque mutuo plagis. Ubi autem vidit hostes partim a fronte instantes, partim a tergo cædentes, fluctuabat jam haud dubie despondebatque animum. Cæterum Cæsar invictus pectore stans 76 confirmabat labantes et robur percussis addebat. Quandiu igitur vires suffecerunt, strenue res gesta est. Ubi autem consumpto jam robore resistendo acriter instantibus pares non erant, fracti prostratique plerique cesserunt. Ne tum quidem Cæsar inducere animum ad fugam potuit. Pugnans igitur est captus. Pari modo qui cum Andronico erant circumventi ab

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(31) Ζόμπου. Eadem habet Scylitzes, qui a Bryennio pleraque hausit quæ in Michaelæ Duca refert, quem nec hoc loco exscribere est animus,

nec in aliis, ubi cum Bryennio consentit, ne nimius sim. Id satis erit semel monuisse.

ris, cuius antea meminimus, virum audentis et fortis animi, trajicere confestim Propontidem iussit et reliquias, si quas posset, deleti exercitus colligere. Ille impatientissime ferens quæ patri fratrique contigerant, fremebat ut leo significabatque perlibenter se ad tale negotium accingi. Salutato igitur vespere imperatore domum recessit comparaturus se ad iter. Sed eum invadente circa noctem mediam dolore subito ignoti cujusdam languoris, vocati continuo medicorum optimi nihil omnibus artis remediis juvare laborantem potuerunt nec prohibere quo minus mane moreretur. Hoc auctarium calamitatum Cæsari fuit. Verum Urselius fiducia ex fortunæ favore concepta consilium machinabatur versutum ac profundum, licet non a Domino. Illi autem erat imperatorem Romanorum eum quem captivum detinebat Cæsarem facere ac sic obire civitates easque sibi subijcere. Sic enim et Constantinopolitanorum procerum benevolentiam conciliaturum se suis partibus rebatur. Inclutus vero Cæsar primum quidem moleste ferebat et **S**1 propositionem indignans aspernabatur omnemque, quod aiunt, movebat funem, quo necessitatem vitare personæ in ista fabula sustinendæ. Quando vero ipsum vi trusum ineluctabili barbarus suis rationibus serviens in mediam istam quasi scruam invidiosissimum coniecit, strenue agendum quod cogebatur ratus, misit clam in urbem qui suffragia prensaret fermeque omnium sententiam in suam traxit. Cunctis enim hic vir erat longe charissimus, quippe omnibus unus excellens bonis et probitate æquitateque, nulli non antistans qui tunc forent. Successisset igitur facile negotium, et ex Cæsare Augustus plenam imperii potestatem libentissima re publica ipse capessivisset, nisi divina providentia tali negotio se adversariam monstrasset. Hæc enim Nicephorum eunuchum impulit, ut eam succurrerendi Romanis rebus iniret rationem, quæ Urselii Cæsarisque spebus securim inflixit capitalem. Nimirum ille nullam partem fiduciæ reliquam in Romanis exercitibus videns adjecit animum ad imploranda auxilia Turcorum. Erat Artuch dux missa donisque et pactione pecuniæ perpellit, ut bellator cum maximo exercitu expeditionem istam

18. Cæsar et Urselius cum intellexissent Artuchum infinitas Turcorum coptas in ipsos infestas movere, consensu jugo, in quo arx exstructa erat, quam diximus vicinam fuisse prætorii Cæsaris (dicebatur autem illa Metabole), castra muniant in campo longius quam latius jacente ad radices **S**2 Sophonis montis. Id ita instituebant metu ne circumvenirentur multitudine hostium ipsi multo pauciores, quod prohibitura videbatur angustia oblongæ platiæ quam castris insedissent, quæ castra ut muni-

Κωνσταντίνον τὸν ὕστατον τῶν υἱῶν τοῦ Καίσαρος, οὗ πρόσθεν ὁ λόγος ἐμνήσθη, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ γενναῖον, καὶ διαπερῆν τὴν Προποντιδα ἐκέλευε καὶ τὸ περισωθῆν ἐκ τῆς μάχης τοῦ στρατεύματος ἀναλαμβάνειν. Ὅ δὲ μὴ φέρων τὰ θυμβάνα τῷ πατρὶ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ ἔβρουχε τε καθάπερ λέων καὶ ἄλλος ἦν προθύμος τοῦ ἔργου ἀπτόμενος. Συνταξάμενος δὲ περὶ ἑσπέραν τῷ βασιλεῖ οἴκαδε ἐχώρει παρασκευασθὸς. Ἄλλ' ἀλήγματος αὐτῷ γεγονότος κατὰ τὴν περὶ μέσσην νύκτα καὶ ἀβρόχου τινὸς δυσφορίας, οἱ τῶν ἀκεστόρων μετεκαλοῦντο ἄριστοι. Κατ' οὐδὲν δὲ τῆς τέχνης ἰσχυράσης βοηθήσαι τὸν κάμνοντα, ἔωθεν ἐτελεύτα. Τοῦτο προσθήκη τῶν συμφορῶν ἐγεγόνει Καίσαρι. Ὅ δὲ βάρβαρος ἀδείας δραξάμενος βουλὴν ἐβουλεύσατο βαθεῖαν, εἰ καὶ μὴ παρὰ Κυρίου. Ἡ δὲ ἦν βασιλεῖα τὸν Καίσαρα ἀνεπιπεῖν Ῥωμαίων καὶ οὕτω περιεργεσθαι τὰς πόλεις καὶ ὑποχειρίους ποιεῖν αὐτῷ· ἐλκύσαι γὰρ καὶ τῶν ἐν βασιλίῳ τῶν πόλεων δυναμένων τὴν εὐνοίαν οὕτως ἔπειτο. Ὅ δὲ κλεινὸς Καίσαρ πρῶτον μὲν ἔδυσφύρει καὶ ἠσχαλλε καὶ πάντα κλάων, ὅ φασιν, ἐκίνοι ὥστε διαδρᾶναι τὸ δρᾶμα· ἐπεὶ δ' εἰς μέσον τοῦ ἔργου αὐτὴν ὁ βάρβαρος καὶ ἄκοντα ὤθησε, γενναίωτερον ἤρξετο τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει διεπέμπετο λάληρα, καὶ πάντων μικροῦ δεῖν τὰς γνώμας πρὸς αὐτὸν ἐφειλκύσατο· πᾶσι γὰρ ἦν ἐπέραστος· ὁ ἀνὴρ ὡς πᾶσι κομῶν τοῖς καλοῖς καὶ καλοκαγαθία πάντων ὑπερέχων τῶν τότε. Εἰ μὴ γοῦν τὸ θεῖον ἀντιπράττον ἐφάνη, **C** ραδίως [P. 56] ἂν τῶν βασιλείων σκήπτρων γέγονεν ἔγκρατης. Ἀλλὰ κινῆσαν τοῦτο τὸν ἔκτομ' ἂν Νικηφόρον σπουδαιότερον τῶν πραγμάτων ἀντιλαβέσθαι, τὰς ἐκείνων βουλάς ἀπράκτους ἀποδέδειχεν· ἀπογνοὺς γὰρ τῆς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων βοηθείας πρὸς τοὺς Τούρκους διεπρεσβεύσατο, καὶ τοῦ Ἀρτούχ (32) τοῦ τῆς Ἐψῆς τῆνικαῦτα μέρεσιν ἐπιχωριάζοντα τὴν κατ' ἐκείνων πόλεμον ἀναδέξασθαι πέπεικε, δώροισ τε χρημάτων καὶ ὑποσχέσει τοῦτον παραθάρύνας. Ὅ δὲ (καὶ γὰρ ἦν δεινὸς στρατηγός) μετὰ πλείστης ὅτι δυνάμει· κατ' ἐκείνων ἐξώρμα.

Turcorum in Orientali tunc limite. Hunc legatione bellum contra Urselium suscipiat. Ille acer alioqui suscipit.

D ἡ'. Οἱ δὲ περὶ τὸν Καίσαρά τε καὶ τὸν Οὐρσέλιον πυθόμενοι τῶν Τούρκων τὴν ἔφεδον καὶ ὡς ὁ Ἀρτούχ πλήθος ἀμύθητον ἐπιπερόμενος Τούρκων κατ' αὐτῶν ἐπεισιν, ὑπερβάντες τὸν λόφον ἵνα περ τὸ φρούριον ἴδρωται τὴ ἀγχῶ που τῶν βασιλείων τοῦ Καίσαρος ἐν (Μεταβολὴ τῷ φρουρίῳ τὸ ὄνομα), πρὸς τοὺς τοῦ Σόφωνος πρόποδας πεδίον ἐφηπλωμένον ἐπίμηκας εὐρόντες ἐν τούτῳ στρατοπεδεύουσι. Δείσαντες γὰρ μὴ κυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὄλγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν καὶ διασφαρεῖν, πεδίον

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(32) Ἀρτούχ. Infra n. 18 Ἀρτατούχ, idem forte qui n. 21 et Annæ p. 4 Τουτάχ. Fuit Artach ortu Turcomanus, a quo Artacidarum prodiit familia. Is anno Heg. 488, Chr. 1075, una cum Tagcoldulo.

Aleppi seu Berrhoæ toparcha, Solymannum Nicæensem sultanum de medio sustulit, ut narrat El-Macinus.

σενὸν ἐξελέξαντο, τὸν ἐκ τοῦ Σόφωνος κατιόντα Α ποταμὸν ἀντὶ χάρακος προβαλλόμενοι. Ὁ δὲ Ἄρ-
 τοῦχ περαιωθεὶς τὸν Σαγγάριον καὶ ἐπὶ τὴν Μετα-
 βολὴν φθάσας, ἐπεὶ μὴ εὗρε τὸν Καίσαρά τε καὶ τὸν
 Οὐρσέλιον, διέβηαινε καὶ αὐτὸς τὰ ἐκείσε στενά
 καὶ πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄρους γενόμενος, ὃ Μαρξὸς
 καλεῖται, ἑστρατοπέδευσε, κάκειθεν τοὺς πολεμίους
 περιεσκόπει ἐγγύς που τοῦ χωρίου ὃ Τρισεῖα κα-
 λεῖται στρατοπεδεύοντας. Αὐτίκα γοῦν προσέβαλλε
 τοῦτοις, καὶ πρῶτον μὲν ἀκροβολισμοῖς διὰ τῶν
 ὑψηλῶν ἐχρήτο, ἔπειτα εἰς λόχους τρεῖς τὸ στρα-
 τευμα διελὼν κυκλοῦν ἐπειράτο τοὺς περὶ τὸν Οὐρ-
 σέλιον καὶ τὸν Καίσαρα. Ἄλλὰ κατὰ νότου μὲν γε-
 νέσθαι οὐκ ἔδύνατο οἱ πολέμιοι, ἅτε τοῦ ὄρους
 τούτου ἀπεύροντο, τοῖς δὲ τριτῇ μέρεσιν ἐπετί-
 νεντο ἰσχυρῶς, καὶ οὕτω διασπῆν τὸ συνεχὲς τῆς
 τῶν Λατίων φάλαγγος ἐπεχείρουν. Οἱ δὲ ὀλίγοι
 ὑπὸ τῶν πολλῶν πιεζόμενοι, καὶ τῶν ἵππων αὐτῶν
 τοῖς βέλεσι βαλλομένων πάντοθεν, δεῖν φήθησαν
 ἰμῶσε χωρῆσαι τοῖς πολεμίους, ὥστε καταπλήξαι
 τούτους τῷ σφοδρῷ τῶν ἵππων. Παρακαλέσαντες
 οὖν ἀλλήλους καὶ συνασπίσαντες ἀκρατῶς ἐξήλαυ-
 νον. Ἐκ τούτου ξυνέβη πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων
 περιπεσεῖν, αὐτοὺς δὲ κυκλωθέντας ὑπὸ τοῦ πλῆ-
 θους πολλοὺς μὲν ἀναιρεθῆναι, τοὺς πλείονας δὲ λη-
 φθῆναι. Ἐάλω δὲ σὺν τούτοις καὶ ὁ Καίσαρ καὶ ὁ
 Οὐρσέλιος. Ὁ γοῦν Ἄρτοῦχ ἡσθεὶς τῇ νίκῃ τὴν μὲν
 Οὐρσέλιον λύτερον λαθὼν ἀπέβητο τοῖς αὐτοῦ, τὸν δὲ
 Καίσαρα ἔχων ἀπῆει ὡς ἐπὶ τὴν ἄνω Φρυγίαν. Οἱ
 δὲ περὶ τὸν βασιλέα Μιχαήλ [P. 57] πυθόμενοι τὰ
 συμβάντα πέμπουσιν τοὺς ἐξωλισσομένους τὸν Καίσαρα.
 Καὶ ἀποδίδωσιν τοῦτον ὁ βάρβαρος συχνὰ χρήματα
 λαθῶν. Ὁ δὲ πῆσιον τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων
 γενόμενος καὶ δεῖσας μὴ τι καὶ πάθῃ δεινότερον,
 διαπεράσας πρὸς τὸ Τραχονήσιον τὸ μοναδικὸν ἀμ-
 φιέννεται σχῆμα τὴν κόμην ἀποκειράμενος, καὶ
 οὕτως εἰσεῖσι πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαήλ. Ὁ δὲ τοῦ-
 τον ἰδὼν ὑπεκρίθη δεινοπαθεῖν.

19. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν θαυμασιώτατον Καίσαρα
 τοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ὃ δὲ Οὐρσέλιος τῆς αἰχμα-
 λωσίας βουθεῖς ἀπῆει αὐθις ὡς ἐπὶ τὸν Πόντον
 καὶ τινα τῶν φρουρίων καταλάμβανε, κάκειθεν ἐλύ-
 πει τὰς τοῦ Πόντου πόλεις Ἀμάσειάν τε καὶ τὴν
 νῆαν Καισάρειαν ἔδῃου γὰρ τὰς χώρας καὶ δασμοφο-
 ρεῖν κατηγάγαζεν. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ βασιλεὺς Μι-
 χαήλ τὸν Παλαιολόγον Νικηφόρον πρὸς τὸν ἔρχοντα
 Ἄλανιαν ἐκπέπομφεν ἄξοντα στρατευμα μισθοφόρον.
 Ὁ δὲ ἀπελθὼν καὶ στρατὸν ἐκείθεν ἀναλαθὼν περὶ
 που τὰς εἴς χιλιάδας τὸν Πόντον κατέλιπε καὶ τὰς
 ὁρμὰς τοῦ Οὐρσέλιου ἀναπέμπε ἀπεπειράτο. Τῶν δ'
 Ἄλανῶν ἀπαιτοῦντων τὸν συμφωνηθέντα μισθὸν,
 ἐπεὶ μὴ εἶχεν ἐκεῖνος, ἠναγκάσθη τῷ Οὐρσέλιῳ προσ-
 δελεῖν πρὸ τοῦ παλινοστῆσαι τοὺς Ἄλανούς. Ἄλλ'
 οὔτοι ἐνίκειντο τοὺς μισθοὺς ἀπαιτοῦντες, ὃν δὲ πα-
 ρασχεῖν ἐκείνου μὴ ἔχοντος ὑπέστρεφον ἅπαντες,
 ὀλίγων δηλαδὴ καταλειφθέντων. Οἷς δὲ καὶ συμβαλὼν
 ὁ Οὐρσέλιος ἐτρέψατό τε τούτους καὶ οὐκ ὀλίγους
 ἀνέλεν αὐτῶν, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὰς τοῦ Πόντου διε-
 φώθησαν πόλεις. Ἀπαγγεληθέντων δὲ τούτων τῷ βα-

tiora facerent, flumen ex Sophone defluens fossa:
 instar Turcis objecerunt. At Artuch Sangare traiecto
 ad juga montis arci Metabolæ imminetia progressus,
 postquam Cæsarem illic et Urselium non reperit,
 trajecit et ipse quæ ibi sunt angustias, et cum
 processisset ad verticem montis, qui Maroxus
 dicitur, castra metatus est indeque hostes observa-
 bat prope oppidum, quod Trisea vocatur, castris
 positus stans. Nec moram eos aggrediendi fecit.
 Ac primum jaculationibus in eos ex alto utebatur.
 Deinde trifariam diviso exercitu circumcludere
 Cæsarianos et Urselianos conabatur, quibus locis
 ambiri poterant, nam a tergo eos protegebat mons.
 Verum a tribus partibus acriter instabant Turci ac
 consertum textum phalangis Latinorum abrumperе
 summa vi nitebantur. Hi vero pauci a pluribus
 circumventi, et equis ipsorum imbre undique in-
 gruente sagittarum continue percussis, faciendum
 sibi putarunt, ut impetu erumpentes ad manus cum
 hostibus venirent. Sic enim iis terrorem incuti
 posse sperabant equestri subita procella. Exhortati
 ergo se invicem consertis mutuo scutis ferociter
 irruerunt. Ex hoc contigit multos quidem hostium
 cadere, ipsos vero circumventos multitudine pluri-
 mos occidi plerosque capi. Capti sunt autem cum
 his et Cæsar et Urselius. At Urselium **83** quidem
 victoria lætus Artuch accepto pretio suis reddidit,
 Cæsarem vero secum habens in superiorem Phrygiam
 abiit. Michael porro Augustus auditis quæ acciderant
 mittit qui Cæsarem redimerent. Dimisit autem et
 eum barbarus, multis pecuniis acceptis. Cæterum
 Cæsar appropinquans Constantinopoli et veritus, ne
 quid ibi atrocius pateretur, cum ad Trachonesium
 transfretasset, monasticam ibi vestem induit coma
 detonsa, et sic imperatori Michaeli se sistit, qui
 eum videns simulavit ægre ferre.

19. Et res quidem admirandi Cæsaris talem finem
 habuerunt. Urselius vero captivitate liberatus rursus
 abiit quasi versus Pontum et arces quasdam occu-
 pavit, unde infestabat Ponti civitates, Amaseam et
 Neocæsæream. Vastabat enim circumsitâs iis regio-
 nes et suburbanos agros vectigaliaque sibi pendere
 cogebat. Quod cum cognovisset imperator Michael,
 Palæologum Nicephorum ad imperantem Alaniæ
 misit ducturum stipendiarium exercitum, qui eo
 profectus conscriptisque ibi copiis circiter sex
 millium in Pontum se contulit et impetus Urselii
 reprimere conabatur. Verum Alanis petentibus pro-
 missum stipendium, cum non haberet unde solveret,
 necessarium consilium suscepit pugnandi cum
 Urselio, priusquam Alani, quod minabantur, recede-
 rent. At illi vehementius instabant, ut sibi repræ-
 sentaretur **84** constituta merces, quod cum Palæo-
 logus pecuniâ carens facere nequisset, Alani paucis
 exceptis omnes abierunt. Cum reliquis autem con-
 gressus Urselius eos non paucis occisis fudit et
 varie in Ponti civitates fugere coegit. Quibus

Michaeli Augusto nuntialis accersitus ab eo est praestans animum juvenis Alexius, divina providentia jam volente illustrem ejus virtutem reddere. Declaratus est enim dux summus exercitus et praefectus bello in Urselium gerendo.

20. Atque id munus ab imperatore delatum ipse quidem libenter admittebat : verum ejus mater hoc comperito omnibus modis ab eo contendebat, ut illam provinciam recusaret, aiens non utique juvenilis mentis et manus negotium esse Urselium vincere, sed viri, ejusque fortis et cum multa scientis tum plurima operati. Haec ad Alexium mater, qui blandis ad eam persuasionibus usus impetravit commeatum abundi. Profectus itaque est non alia re magis quam maternis apud Deum pro se precibus viaticatus. Nam ab imperatore neque pecuniam accepit in belli sumptus neque justum exercitum. Transgressus autem Pontum Paphlagoniae Amasæ se admovit, ubi reperit Alanos, qui ultimæ cladis superfuertant, non plures centum quinquaginta. His ad suas tenues copias adjunctis hostes cocerbat, sæpe manus conserens, toties vincens. Postquam autem crebris offensionibus castigati jam non temere prodibant, remissa cura observandarum eruptionum territi hostis, admovebat se clam praesidiis Urselianorum, insidias idoneis locis celans : tum **85** quosdam ostentare se jubebat praedis palam abigendis in conspectu praesidii, a l quam speciem cum hostes exirent et praedatores sequerentur, ipse consurgens ex insidiis iter egressis ad reditum praecoepabat interclusosque circumveniens fere omnes capiebat vivos. His sæpius factis in maximam difficultatem rerum barbarum conjecit, qui justum habens exercitum praelio decernere quam primum cupiebat. Sed contrario consilio Alexius, qui parum suis copiis fideret, furtis belli, non congressibus apertis, vincere barbarum decreverat. Itaque quoties ille tanquam ad acie certandum copias coegerat, hic quiescere se velle simulabat. Et ubi aliquot dierum patientia impetum paratorum ad praelium refrigeraverat, prodibat elanculum et non longe ab hostilibus castris insidias locabat, vias praecoepans quibus commeatus inferebantur et plerosque annoniam ac caetera necessaria portantium capiens. Haec ut barbarus senserat, mittebat extemplo pabulatoribus auxilia. Sed missi incurrentes in insidias paucissimis elabentibus capiebantur omnes. Nam eos occidere nefas Alexio videbatur, cum Christiani essent.

21. Haec sæpius ita gesta vehementer conturbabant barbarum. Nam civitates, quæ metu aut amore ipsi favebant et vectigalia pendebant, postquam desperare ejus auxilium aut non timere ipsius impetum coeperunt, lucrifacere sumptum pensitationis vel inutilis vel non necessariae coeperunt. Quarum collationibus cessantibus inopia Urselium ingenti rei nummariae laborans **86** consilium iniiit astutum quidem, non tamen eventu felix. Cum enim accepisset erupisse Tutachum e Perside ad terras imperii vastandas cum magno exercitu Turcorum, optimum factu putavit adjungere se ipsi et tali socio adversus

σικεῖ Μιχαήλ, ὁ καλὸς νεανίας μετεκαλεῖτο Ἀλέξιος, τῆς θείας προνοίας ἤδη βουλομένης ἐμφανῆ γενέσθαι τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν. Μετακληθεὶς δὲ στρατοπεδάρχῃς προχειρίζεται καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ κατὰ Οὐρσελίου πολέμου.

κ'. Ὁ μὲν οὖν ἀσιμένως ἐδέχετο τὰ τῷ βασιλεῖ δόξαντα, ἡ δὲ μήτηρ τοῦτου πυθομένη ταῦτα παραιτεῖσθαι ἠνάγκαζε τὴν ἀρχὴν, λέγουσα μὴ νεανικῆς δεῖσθαι φρονὸς καὶ χειρὸς τὰ κατὰ τὸν Οὐρσελίον, ἀλλ' ἀνδρὸς γενναίου καὶ πολλὰ μὲν εἰδότης πολλὰ δὲ δράσαντος. Ἄλλ' ἡ μὲν οὕτως, ὁ δὲ παρακλήσσει χρῆσάμενος καὶ πείσας αὐτὴν ἐξῆει ταῖς εὐχαῖς αὐτῆς ἐφοδιασθεὶς, μήτε χροήματα πρὸς τοῦ βασιλέως λαθῶν εἰς τὴν τοῦ πολέμου δαπάνην μήτε στρατεύμα ἀξιόμαχον. Διελθὼν δὲ τὸν ἐν Παφλαγονίᾳ Πόντον περὶ τὴν Ἀμάσειαν γέγονε, καὶ τοὺς περισθεθέντας τῶν Ἀλανῶν εὐρῶν οὐ πλείους ἑκατὸν πρὸς τοῖς πεντήκοντα ὄντας, τοὺς πολεμίους ἀνέστειλε, πολλάκις μὲν αὐτοῖς προσβαλὼν, τοσαυτάκις δ' ἠτήσας. Ἐπεὶ δὲ τὰς τούτων ὁρμὰς συνάστειλλεν, οὐκέτι τὰς ἐπελεύσεις [P. 58] ἐκείνων ἐτήρει, ἀλλ' ἐπιὼν πρὸς τὰ φρούρια τὰ παρ' αὐτοῦ κατεχόμενα ἐνέδρας ἐνίστα, καὶ τινὰς πρὸς διαρπαγὴν πλησίον τῶν φρουρίων ἐξέπεμπε. Τῶν γοῦν πολεμίων ἐξιόντων καὶ διωκόντων τοὺς προνομεύοντας, αὐτὸς ἐξίῳν τῆς ἐνέδρας τὰς εἰς τὸ φρούριον φερούσας ὁδοὺς κατελάμβανε καὶ τοὺς διώκοντας ἀπειργε τῆς πρὸς ταῦτα εἰσόδου. Συνέβαινε γοῦν μικροῦ δεῖν πάντας ζωηρεῖσθαι, ἅτε τῶν πρὸς τὰ φρούρια φερούσων ὁδῶν προκατελιημμένων. Τούτων γοῦν συχνάκις γινομένων εἰς ἀμηχανίαν εἰσήγε τὸν βάρβαρον. Ὁ μὲν γὰρ ἀξιόμαχον ἔχων δύναμιν ἐβούλετο μάχῃ μὴ κριθῆναι τὰ κατ' αὐτὸν, ὁ δὲ στρατοπεδάρχῃς δυνάμειος ἀπορῶν καταστρατηγεῖν τὸν βάρβαρον ἔσπευδε. Καὶ ὀπηνίκα ἐκεῖνος τὸ ἑαυτοῦ συνήθοιζε στρατεύμα, οὗτος ἠρμεῖν προσεποιεῖτο, καὶ διασχῶν ἡμέρας τινὰς ἐξῆει λάθρα καὶ οὐ πόρρω τοῦτου γενόμενος λίγους ἐνίστα καὶ τὰ πλείεστα ἐνῆδρευε καὶ τοὺς ἐπὶ τὸ στρατεύμα διακομίζοντας ἐζώγει. Ἀγγελλομένων δὲ τούτων τῷ βαρβάρῳ στρατιῶται ἐκείθεν ἐπέμποντο βοηθήσοντες. Ἀλλὰ τοῖς λόγοις καὶ ταῖς ἐνέδραις ἐμπέποντες μικροῦ δεῖν ἄρδην ἠλλίσκοντο ἄπαντες· ἀναιρεῖσθαι γὰρ τοῦτους οὐχ ὅσον ἐνομιζέτο τῷ στρατοπεδάρχῃ Χριστιανούς ὄντας.

κα'. Ταῦτα πολλάκις γινόμενα μεγάλως ἐλύπουν τὸν βάρβαρον· τῶν γὰρ πόλεων ὅσαι προσεῖχον αὐτῷ πρότερον φόβῳ ἢ εὐνοίᾳ τούτῳ δασμοφοροῦσαι, ἐπειδὴ ἀπογινώσκειν τῶν κατ' αὐτὸν ἤρξαντο, οὐδὲν οὐδέμια παρεῖχεν αὐτῷ. Καὶ διὰ τοῦτο χρημάτων σπανίζων βουλὴν ἐβούλευσατο βαθεῖαν μὲν, οὐ συνετήν δὲ ὁμῶς, ὡς τὸ τέλος ἀπέδειξε. Ἄρτι γὰρ τοῦ Τουτὰχ ἐκ Περσίδος κατελθόντος ἐπὶ τῷ τὰ Ῥωμαίων λητίζεσθαι ξὺν πλήθει Τούρκων πολλῶν, δεῖν ἔγνω προσχωρῆσαι τούτῳ κάκεινον ξύμμαχον λαβεῖν κατὰ τοῦ στρατοπεδάρχου. Πέμψας τοῖνον πρότερον πρέσβεις, ὕστερον καὶ αὐτὸς παρεγένετο εἰς τὸ τῶν Τούρκων

στρατόπεδον, καὶ τῷ Τούτᾳ συγγενόμενος καὶ πιστεῖς λαβῶν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ φρούριον ὑποσχόμενος ἔξειν εἰς νέωτα. Ὁ δὲ στρατοπεδάρχης πωθόμενος τὴν τοῦ Οὐρσελίου πρὸς τὸν Τούτᾳ ἀφιξίν ἐξέπεμψε καὶ αὐτὸς πρέσβεις καὶ δῶρα πολυτελεῖ τῷ Τούτᾳ, καὶ φιλίας αὐτῷ ἀνεμίμησε τῆς βασιλείας Ῥωμαίων πρὸς τὸν κρατοῦντα Περσῶν, καὶ δὴ καὶ πρέσβεις ἀντιπεμψῆναι ἔξῃρου τοὺς μάλα πιστοτάτους αὐτῷ, ὡς ἔχων τι μὲνύειν μυστικῶς οὐ μικρὰν αὐτῷ τὴν δνησιν φέρον. Ὁ δὲ τοῖς δῶροις ἡθεῖς καὶ ὅστις εἶη μαθὼν εὐθύς αὐτῷ τὸν πιστότατον πέπομφε. Ἐπεὶ δ' εἰς Ἀμάσειαν ἦκε, φιλοφρόνως [P. 59] αὐτὸν ὁ στρατοπεδάρχης ὑπεδέξατο καὶ οὕτως αὐτὸν ἔπεισε λαβῶν δῶρα διδοὺς καὶ θαμὰ ὁμιλῶν (ἦν γὰρ εἶπερ τις ἄλλος ἐν λόγοις ἡδύς) ὡς μεγίστην εὐνοιαν πρὸς αὐτὸν τὸν βάρβαρον κτήσασθαι. Τούτου οὖν γενομένου τοιῶνδε πρὸς αὐτὸν ἠρέετο λόγων, « Φίλοι μὲν, » λέγων, « ὦ τάν, ὁ τε βασιλεὺς Ῥωμαίων καὶ ὁ σουλτάνος, ὁ δὲ Οὐρσελῆς ἄμφω ὑπάρχει ἔχθρος. Σίνεται μὲν γὰρ τὰ Ῥωμαίων, ἐπιτίθεται δὲ καὶ τοῖς Τούρκοις. Καὶ νῦν ἰδὼν τὸν σὸν ἀμυρὰν προσελθόντα, ὡσπερ δεῖσας μὴ ἴπ' ἀμφοτέρων ἀναλωθῆι, προσωπειὸν ὑποδύς ἀγάπης ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενος. Ἐπεὶ δ' ἂν οὕτως παρέλθῃ, ἔχθρος ἔσται πάλιν τῶν Τούρκων ὁποῖος καὶ πρότερον ἦν. Ἀλλ' εἴ τι ἐμοὶ πείθεται, ἀφικόμενον αὐθις αὐτὸν ἀποδότω μοι χρημάτων πολλῶν· τρία γὰρ ἐκ τούτου κερδαίνει τὰ μέγιστα, χρημάτων πλῆθος, οἰκειότητα πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων ἀφ' ἧς μεγάλας ἔξει εὐεργεσίας, καὶ τρίτον τὸ τὸν σουλτάνον ἡσθῆναι τῶν Τούρκων ἀποσκευασάμενον τὸν ἐχθρόν. »

agit potius Tutachus quod suggero. Eum ad se reversum mihi tradat acceptis pro eo pecuniis quantas volet. Hinc enim tria vel maxima lucrabitur. Primum pecuniæ vim magnam quam ego numerabo, deinde gratiam imperatoris Romani, qui beneficium istud magnifice remunerabitur, denique sultano gaudium afferet magnum hoste gravissimo Turcorum de medio sublato. »

χβ'. Πείθεται τοῖς τοῦ στρατοπεδάρχου λόγοις ὁ πρέσβυς καὶ ὑποσχέεται πείθειν τὸν ἀμυρὰν ἐπιτελεῖσαι τὰ τῷ στρατοπεδάρῃ δόξαντα. Πέμπεται οὖν μετὰ δῶρων αὐθις καὶ ἀπαγγέλλει πάντα τῷ Τούτᾳ, τὴν τε γνώμην παρίστησι τοῦ στρατοπεδάρχου καὶ τὸ ἐν λόγοις μελίχων καὶ τὸ ἐν χρήμασι ἐλευθέριον. Καὶ δὴ δουλοῦται τοῖς ἀπαγγελλομένοις ὁ βάρβαρος καὶ ἕλος γίνεται τοῖς τοῦ στρατοπεδάρχου λόγοις καὶ γνώμης πειθήνιος. Ἐλθόντα τοιγαροῦν τὸν Οὐρσελίον προσποιεῖται φιλοφρόνως ὑποδέχασθαι, καὶ συνδειπνήσας αὐτῷ τέλος συλλαμβάνει καὶ δεσμώντην ἀπεδείξας ἐκπέμπει τούτον πρὸς τὸν στρατοπεδάρχην, ἐμήρους λαβῶν ὥστε ἀποδοθῆναι οἱ τὰ συμφωνηθέντα χρήματα. Ἦσθεις οὖν ὁ στρατοπεδάρχης ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἐπεὶ χρημάτων ἠπόρει (53), ἐν ἀμυρᾷ ἦν ὁ τι καὶ δράσειε· καὶ εὐθύς ἐκκλησίαν συνήθροισε καὶ τοὺς περὶ τὴν πόλιν δυναμένους ἐκάλεσε πρὸς βουλήν, καὶ πάντων συνελθόντων ἠρέετο τῶν πρὸς αὐτοὺς λόγων ἐνταῦθεν. « Ἀνδρες

A Alexium uti. Missis igitur prius legatis, postmodum ipse in Turcorum castra se contulit, foedereque cum Tutacho inito rediit in arcem promittens quam primum se rediturum. At Alexius audita profectioe Urselii ad Tutachum misit et ipse legatos ad eundem cum donis pretiosis et eum amicitiae admonuit, quæ inter imperium Romanum, et principem Persarum constituta erat : rogabat præterea ne gravaretur quosdam, quibus maxime fideret ad se mittere. Habere enim se illi communicanda arcana magni momenti, quæ nosse ipsius interesset plurimum : delinitus donis Tutachus, et quis esset Alexius sciens, facile inductus est ad hominem sibi fidissimum mittendum : qui cum Amaseam venisset, humanissime hominem ac liberalissime Alexius accepit, itaque illum demeruit muneribus et familiaritate blandissimi sermonis, erat enim si quis alius comis in verbis et suavissime pella, ut sibi mirabiliter devinxerit barbarum. Tum ad jam obnoxium et ex vero benevolum talem orationem exorsus est : « Amici quidem, o mihi chare sodalis, sunt inter sese imperator Romanorum et sultanus vester, Urselius autem utrique infensus. Vastat enim Romanas terras, idemque ubi occasio datur, a Turcis violandis non abstinet. Nunc videns tuum anyram cum exercitu egressum, velut metuens 87 ne, quod se meritum novit, ab utrisquo debelletur, larva benevolentiae sumpta se ad eum contulit tempus redimens et occasionem impune nocendi captans. Cui enim dubium est quin simul hic terror præterierit, sit idem in Turcos Urselius qui prius et quibus poterit damnis eos afficiat. Quin igitur id

quibus poterit damnis eos afficiat. Quin igitur id 22. Quid multa ? persuadetur Alexii oratione legatus et promisit persuasurum se amyrae ut efficiat quæ Alexius volebat. Dimittitur sub hæc novis donis oneratus et hæc Tutacho nuntiat, laudes adjungens maximas Alexii humanitatis in factis, comitatis in verbis, liberalitatis in donis ac pecuniis qua dandis qua promittendis. Nec pluribus opus fuit ad capiendum avarum animum Barbari ostentatam auri prædam spe prævorantis. Decernit igitur plane id agere quod rogabatur et Alexio per omnia obsequi. Sub hæc consilio dissimulato Urselium ex condicto redeuntem excipit in speciem benevole convivioque adhibuit ad extremum capit vinculumque ad Alexium transmittit, obsidibus ab eo vicissim acceptis, quoad promissam pecuniæ summam numerasset. Gaudium Alexii de successu tam prospero conturbabat inopia pecuniæ quam et suæ fidei et libertati datorum a se obsidum non modicam nec facile in præsentem parabilem

Caroli Du Fresne Du Gange notæ.

(53) Χρημάτων ἠπόρει. Comparanda conjux cum conjuge seu cum Bryennio Anna, quæ ex fusiortibus

mariti commentariis pleraque per synopsis alligit, quæ habet lib. 1 *Alexiadis*.

debebat. Incertus igitur consilii concionem Amasenorum **88** advocat et primores civitatis nominatim ut adsint rogat, cunctisque congregatis talem quamdam exorsus est orationem: « Viri a me hodie in consilium vocati, audite quid vos velim. Scitis qualem se hic barbarus Armeniaci limitis civitatibus cunctis quamque infestum præbuerit, quot a vobis pecunias extorserit, quot oppida desolaverit, quot hominum corpora dire cruciaverit, suppliciiis ea intolerabilibus minima plerumque causa subjiciens. Quoniam igitur illuxit tandem fortunata dies, quæ vos hisce vexationibus in omne tempus exemptura, si voletis, est, æquum videtur Jare vos operam ne præclara nec facile reditura vobis excidat occasio, cavere quoque ne studio fumi fugiendi flammam in ipsam ac flagrantem fornacem incidatis: quando enim Dei nutu et diligentia nostra videtis nunc captivum vinctumque illum barbarum, qui vero illum cepit pretium facti repetit, ego autem pecunia carco, par est unumquemque vestrum conferre quantum potest. Equidem nisi tam longe ab imperatore distarem, et si moræ solutionis indulgeret Tutachus, festinarem tam juste debitam mercedem utilissimæ nobis fieri potest, et Turcorum exercitus multa interim amyra ibi mansuro donec promissum a nobis pretium acceperit, par est, ut dixi, imo necessarium omnes vos de vestro conferre (ad principes et primores loquor), recepturos deinde ab imperatore, quæ reipublicæ tam necessario articulo communis

89 23. His Amaseni proceres auditis concitare plebem conabantur, tumultusque ac confusus clamor exstitit magnus, quibusdam incondita quædam et incertæ significationis vociferantibus, aliis distincte liberari Urselium poscentibus, nihil enim se ab illo grave passos; simulque nitebantur rapere ipsum e custodia et emittere liberum. Alius utique quivis turbatus fuisset tantum populum furentem videns et civitatem maximam contra se tumultuantem. Noster vero generosus juvenis Alexius intrepidus ad hæc pectore inconcusso ac fidenti vultu silere jubebat turbam et manu protensa audientiam poscebat, qua utcumque impetrata, hanc ad plebem ipsam orationem habuit: « Miror, viri Amaseni, tam facile decipi vos ab iis qui vobis male consulunt et privatas ipsorum utilitates vestro sanguine mercantur nec quidquam pensi habent, quam graviter vobis noceant, dum sibi vel leviter prosint. Quis enim vobis fructus invalescentis Urselio dominantis et istis ei obsequentibus tyrannidis fuit præter cædes, captivitates, mutilationes, truncationesque membrorum? Et in vos quidem ista desævierunt; qui vero nunc in iram et tumultum vos concitant intacta illibataque servarunt patrimonia, teeta, prædiaque propria, quarum rerum incolumitatem concessis vobis in rapinam barbaro sibi ab eo paciscebantur. Idemque etiam postea præmia fidei vestræ ab imperatore largiter soluta diviserunt inter se jactantes sua opera factum ne hac civitate Urselius potiretur, neglectis funditis vobis nec, cum in tanta parte damnorum fueritis, ad ullam

A ὁπόσοι παρ' ἐμοῦ ἐξελέγητε σήμερον εἰς τὴν βουλευτήριον, ἀκούσατε τῶν πρὸς ὑμᾶς λόγων. Ἵστε ὅπως ὁ βάρβαρος τὰς τοῦ Ἀρμενιακοῦ διέθετο πόλεις ἀπάσας καὶ ὁπόσα χρήματα ἀφ' ὑμῶν εἰσεπράξατο, ὅσας τε κωμοπόλεις ἐπόρθησε καὶ σώματα ἀνθρώπων [P. 60] κακῶς διέθετο, ποιναῖς ὑποβάλλων ἄφοροῦτοις ἐξ ἀφορμῆς βραχυτάτης. Ἐπεὶ οὖν ἤκε καιρὸς ἀπαλλάττων ἡμᾶς τῆς ἐκ τοῦτου κακώσεως, δέον ἐστὶν ἡμᾶς μὴ προέσθαι τοῦτον, μηδὲ τὸν καιρὸν φεύγοντας εἰς κάμινον ἐμπεσεῖν. Ἐπεὶ γὰρ νεύσει Θεοῦ καὶ σπουδῇ ἡμετέρᾳ ὁρᾶτε ἵν' ἡμεῶν τὴν τὸν βάρβαρον, ὁ δὲ τοῦτον ζωγράφος ἀπαιτεῖ τὴν τιμὴν, αὐτοὶ δὲ χρημάτων ἀποροῦμεν, δέον ἐστὶν ἕκαστον συνεισενεγκεῖν τὰ πρὸς δύναμιν. Ἐἴ μὴ γὰρ πόρρω βασιλέως ἦν, ἢ καιρὸν ἀναμονῆς ἀπῆται ὁ βάρβαρος, ἔσπευσα ἂν ἐκεῖθεν κομισθῆναι τὰ τῆς τιμῆς. Ἐπεὶ δ' ὡς ὁρᾶτε οὐδὲν ἐστὶ τούτων δυνατὸν γενέσθαι, τὸ δὲ Τούρκων πλῆθος μεγάλως τὴν χώραν λυμαίνεται μένοντος τοῦ ἀμυρᾶ διὰ τῆς τιμῆς, δέον ἐστὶν, ὡς ἔζη, πάντας ὑμᾶς συνεισενεγκεῖν πρὸς τοὺς ἀρχοντας δέ μοι ὁ λόγος· καὶ λήψεσθε πάντα ἐκ βασιλέως ὁπόσα παράσχητε. »
in urbem regiam, ut inde auferrem promissam et operæ. Quoniam autem, ut videtis, nihil hominum damna ei quam insidet nostræ regioni infert, omnes vos de vestro conferre (ad principes et primores loquor), recepturos deinde ab imperatore, quæ reipublicæ tam necessario articulo communis salutis fœnerati fueritis. »

C γ'. Τούτων ἐκεῖνοι ἀκούσαντες ἐπεχειροῦν τὰ τὰ τειν τὸ πλῆθος, καὶ θόρυβος καὶ κραυγὴ ἦν μεγίστη τῶν μὲν ἀσήμεως βρώντων, τῶν δὲ βουλομένων σώζεσθαι τὸν Οὐρσέλιον· ἐπεδῶον γὰρ μηδὲν τι δεινὸν παθεῖν πρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπειρώοντο ἀρπάξαι τούτον ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἀπολύειν ἐλευθέρων. Καὶ τάχα ἂν ἕτερος ὢν ἐπαράχθη δῆμον ὁρῶν τοσοῦτον μαινόμενον καὶ θορυβουμένην πόλιν μεγίστην. Ὁ δὲ γενναῖος νεανίας, ὁ στρατοπεδάρχης ἐκεῖνος, φημί, μηδὲν τι δέσας τὸ σύνολον κατασιγάξαι ἤρξατο τῇ χειρὶ τὸν θόρυβον. Ὅψε δὲ καὶ μόλις γενομένης ἡσυχίας, λόγων ἤρχετο πρὸς τὸ πλῆθος τοιούτων· « Θαυμάζειν ἔπεισέ μοι, ἄνδρες Ἀμασειανοί, ὅπως βραδίως οὕτως ἐξαπατάσθε ὑπὸ τῶν κατατοφιζομένων ὑμᾶς καὶ τὴν σφῶν μὲν αὐτῶν ὠφέλειαν ὠνούμενων τῷ ὑμετέρῳ αἵματι, μεγίστη; δὲ βλάβης ὑμῖν προξένων γινομένων. Ποία γὰρ ὑμῖν θησις ἐγένετο τῆς τυραννίδος συνισταμένης ὅτι μὴ σφαγαὶ καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ πηρώσεις καὶ ἀκρωτηριασμοὶ μελῶν; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν οὕτω κακῶς ἐπάσχετε, οἱ δὲ νῦν ὑμᾶς πρὸς θμὴν καὶ θόρυβον ἀνεγείροντες διετήρουν μὲν ἀσινῆ τὰ οἰκεῖα τὸν βάρβαρον θεραπεύοντες, ἀπελάμβανον δὲ καὶ τῶν ἐκ βασιλέως δωρεῶν, ὅτι μὴ σφᾶς τε καὶ τὴν πόλιν ἐνεχείρισαν τῷ βαρβάρῳ. Ὑμῶν [P. 61] δὲ οὐδὲ ἓνα λόγον ἐποίησαντο πώποτε. Διὰ τοῦτο καὶ αὐθις βούλονται τὴν τυραννίδα συνίστασθαι, ἵνα τῷ τυράννῳ μὲν χρηστάς ὑποσαίνοντες ἐλπίδας ἀσινῆ τὰ οἰκεῖα διατηρῶσιν, ἐκ βασιλέως δὲ ἀπαιτῶσιν αὐθις τιμὰς τε καὶ δωρεάς. Ἦν δέ τι καὶ νεωτερισθεῖη, αὐτοὶ μὲν πόρρωθεν ἐκρυπτοῦς τοῦ δράματος ἐξαγαγεῖν πειράσονται,

τὴν δὲ βασιλείῳ ὄλω; θυμὸν ἐξάψουσι καθ' ὑμῶν. Ἄλλ' εἰ τί μοι πείθεσθε, τοὺς μὲν ὑμᾶς πρὸς θόρυβον διεγείραντας ἔρρειν ἔλασσε, ἀπίτω δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ τὰ λεχθέντα σκοπεῖτω, καὶ εἰσεσθε ὅπουλος ὑμῖν βουλευεται: τὰ ζυμφέροντα. » Τούτων ἀκούσαν τῶν ῥημάτων τὸ πλήθος ἐπήγει τὰ λεχθέντα καὶ ἅπαντες ὑπεχώρουν.

revocato blanditi fuerint, in præsens indemnitatem suarum familiarum ab eo vestris rapinis exsatiandi paciscantur, postmodum vero ostentata imperatori falsa fidelitate, quasi per ipsos steterit ne Urselium vestra opera regnaret, sibi quidem ipsis honores ab eo et largitiones, vobis autem seditiosorum pœnas et extrema supplicia procurent. Nam ubi tumultus usque ad tyranni captivi liberationem invulnerit, facile ipsi purgabunt id, se invitis ac frustra repugnantibus, vi ac furore plebis novarum rerum studiosæ factum: unde gratiam quidem imperatoris in se, in vos autem iram et totam invidiam odiosi facinoris avertent. At vos, si quid mihi creditis, istos insidiosos seditionis ipsis quæstuosæ vobis perniciosæ suasores missos facite. Itē vero quisque in domos vestras et quæ audistis otiose reputate. Sic enim facile intelligetis utri vobis utilia consulant, illine qui vos tyranni rapinis et imperatoris supplicii obijciunt, an ego qui capita fortunasque vestras omnium pro commodis spebusque improbis paucorum in discrimen nolo profici. » Audita plebs hac oratione laudavit quæ dicebantur et paulatim recesserunt in domum quisque suam.

καθ' ὅτι στρατοπεδάρχης δεισας μὴ καὶ αὐθις οἱ δυνατοὶ τὸ πλήθος διεγείρωσι: καὶ τὸν Οὐρσέλιον διαρκάσωσι, βουλὴν βουλευεται πάνυ μὲν συνετὴν, πάνυ δὲ καὶ φιλόνηρωπον. Τίς δ' ἡ βουλὴ; Προσκαιλεῖται τὸν δῆμιον. Ἀνάπτεται πῦρ. Ἐκπυροῦται εἰδηρῶς. Ῥίπτεται κατὰ γῆς ὁ Οὐρσέλιος. Φωνεῖν καὶ στένειν γοερὸν παραγγέλλεται ὡς δῆθεν τῶν ὀμμάτων στερούμενος. Ὁ δὲ πειθεταὶ καὶ τὴν οἰκίαν ἐπλήρου φωνῶν τε καὶ στεναγμῶν. Εἶτα τοῖς τούτου βλεφάρου ἐπιτίθεται φάρμακον ἀκεσώδουν καὶ ἐπὶ τῷ φαρμάκῳ κάλυμμα. Ἔωθεν δὲ πρὸς τὸ πλήθος ἐξάγεται καὶ ὁράται παρὰ πάντων ὡς δῆθεν τυφλός. Τούτο τὸ δρᾶμα κάμπαν τὸν θόρυβον κατεσίγασεν. Ὁ μὲν οὖν στρατοπεδάρχης ἀδείας λαβόμενος ἐσκόπει ὅπως καὶ τὸ περὶ τὸν Οὐρσέλιον στρατεύμα καθελῶν τῶν παρακατασχθέντων φρουρίων γένοιτο ἐγκρατής: οἱ δ' ἐκ βασιλείῳ πεμφθέντες τῶν οικείων ἔντες τῷ βασιλεῖ ἠνάγκαζον τούτον τὸν Οὐρσέλιον λαβόντα εἰς τὴν βασιλίδαν ἐπανελθεῖν. Ὁ δὲ αἰσχρὸν ἔλεγεν εἶναι εἰ πολλῶν τῶν ὑπὸ τὸν τύραννον ὄντων ἐλλοὺς ἐγκρατεῖς γεγονότες αὐτοῦ τοῦ τυράννου τοῦς ἄλλους καταλιπόντες οἰχρησόμεθα: ἀνάγκη γὰρ ἔνα τῶν λειπομένων εἰς τύραννον καταστήναι καὶ αὐθις τὰς πόλεις κυκᾶν. Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ εἶναι ταῦτα καὶ ταῦτον..., ἀποπειρᾶσαι δὲ καὶ τῶν φρουρίων [P. 62] ὄσον ὁδὸν τε. Ταῦτ' εἰπὼν ἔργου εἰχετο, καὶ πρῶτον μὲν τὰς ὁδοὺς ἐφρούρει. Ὡς μηδὲν τι τῶν ἀναγκαίων λαθεῖν εἰς τὰ φρούρια εἰσαχθῆναι, καὶ ἐπὶ συλλογὴν οἴτου καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων ἐξιώντας μεγάλως εἰσίνετο, ἔπειτα μέντοι ἐνέδρας ἐνίστα καὶ τινὰς εἰς προνομήν ἐστελλεν. Οἱ δὲ ἐν τοῖς φρουρίοις ἐξιώντες καὶ τοὺς προνομούοντας διώκοντες ταῖς ἐνέδραις περιπίπτοντες ἤλισκοντο. Τούτο πολλὰκις ποικιλοτρόπως γινόμενον εἰς ἀπορίαν τοὺς φράγγους ἐνέβαλλεν: ὅτε μὲν γὰρ μετὰ τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν ἐποίει τὰς προκομάς, ὅτε δὲ μετὰ μίαν αὐθις ἡμέραν ἢ καὶ δευτέραν. Ἀμηχανοῦντες οὖν εἰ ἔνδον οἱ μὲν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰ φρούρια τῷ στρατοπεδάρχει παρέδοσαν, οἱ δὲ κενὰ ταῦτα καταλιπόντες ὄρχοντο. Καὶ οὕτω πάντων γέγονεν ἐγκρα-

A commodorum particulam admissis, utpote qui nullam unquam rerum ac rationum vestrarum curam aut cogitationem sumpserint. Itaque jam rursus cupiunt restituere tyrannidem ipsis quæstuosam, vobis quos 90 viles habent exitialem: ut cum rursus vestris prædityranno per vestrum errorem ipsorum fraude ab extremo periculo in spem meliorum

24. At Alexius metuens ne iterum proceres civitatis plebem concitarent et Urselium raperent, consilium iniit valde prudens nec minus humanum. Quale id autem? Advocat carnificem, accendi jubet ignem et in eo candellari ferrum. Humi juxta extenditur Urselium vociferans et ejulans plane ut si revera ei oculi ferro ignito exurerentur, quod mox futurum ex eo apparatu rebatur. Quare domus tota personabat insanis ejus lamentis. Quod ad famam rei factæ in viciniam et mox per urbem spargendam utile erat. Deinde ejus oculis unguentum quoddam innoxium imposuit et supra unguentum fasciam. Postridie quoque in publicam concionem ita fasciatum oculis opertis Urselium 91 producit, ut omnibus ea specie fides fieret vere ipsum excæcatum fuisse. Ea fictio tumultum plane sedavit. Alexius vero cura ista solutus considerabat, qua ratione posset Urselii reliquis adhuc copiis deletis arces quas invaserat et adhuc per suos tenebat recipere. Qui autem ab imperatore missi Alexio aderant consiliorum auctores ex intimis principia suadebant ut Urselio secum ducto confestim Constantinopolim reverteretur. Quibus ille turpe fore dicebat, cum multi sub uno tyranno tyranni essent, si uno illo primario sublato minores illos in illius locum facile processuros relinquerent et sic abirent quasi re confecta, statim audituri excitatum esse capto successorem, qui non mitius quam prior paratis ad manum copiis urbes incurset. Mibi ergo, inquit, optimum videtur non tantum tyrannum, sed etiam tyrannidem tollere, conarique, si arces et præsidia ejus restituere imperio possimus. Et his dictis capessivit negotium. Ac primum itinera obsedit, ne quid in arces ac castra Urselianorum inferri commeatus posset. Si qui vero inde pabulatum aut rei alterius necessariæ quærendæ causa exissent, eos male multatos repellebat. Poncbat etiam insidias locis idoneis, moxque missis qui palam prædando præsidiarios lacerarent, eos hac arte castro elicitos in insidias pertrahebat, in qui-

cis primus ex .s. unum dejecit, et Chascares, cujus modo meminimus, fugientis alterius terga confluit. Hinc magno concepto metu dimissis ipsis Turci recedebant. Nostri vero aliquantum progressi desiliantes ex equis in loco natura munito tabernaculum figunt. Eoque jam nocte ingruente qui exscenderat equo Alanus sese salvus recepit. Sicque omnes pariter servati sunt, nullo neque capto neque occiso, salutis universi ac singuli propriæ auctorem ac provisorem conclamantes generosum Alexium. Inde quarta die in urbem regiam pervenientes quæ contigerant per civitatem vulgarunt gratulationem insperatæ liberationis suæ cum summis aurei juvenis Alexii laudibus miscentes, cui eam in solidum tribuebant. Unde factum ut, cum ipse mox se videndum præbuit, concurrerent passim omnes exultatione mira, nec expleri tuendo et applaudendo possent : tanta erant admiratione capti heroicæ indolis eximiarumque adolescentis optimi dotum.

73 14. Hæc quidem in hunc modum acta sunt. At Urselius fiducia sumpta infestabat, quæ inter Galatiam et Lycaoniam sitæ urbes ac pagos, has quidem vi vastans, alias suasionibus in deditionem trahens, nonnullas certa pecunia pacisci secum metu cladis ac rapinarum cogens. Crescebatque successibus, ut jam tolerari ac teneri vis ejus amplius nequirit. Porro sub finem hiemis Cæsar ex Asia in aulam imperatoriam rediit et imperatori assidens utiliter aderat optima quæque suadens ad rectam reipublicæ gubernationem : ac ubi causas cognosceret, sententiam ipse suggerebat defectum principis juris ignari supplens. Verum hoc logothetæ non placebat. Quare omnem funem, omnem lapidem movebat ad eum quacunque ratione quam primum inde amovendum. Quoniam autem solus ipse per se modum consiciendæ rei non expediebat, cum amicis consultabat quid esset opus facto? Quas inter moras effluere tempus et elabi occasionem videns ringebatur. Nihil enim vehementius optabat, quam solutus metu molesti arbitri simplicitate imperatoris ad suum quæstum secure abuti. Ad extremum cum alia frustra omnia tentasset, wentem appellit ad consilium non astutum magis quam profundum et improbum. Insinuat se ad incautum et ductu facilem principem eique persuadet, ut patrum Cæsarem ab suo latere amoliatur modumque id plausibiliter faciendi subjicit, si ei persuadeat, ut expeditionem adversus Urselium, rem videlicet ipsi gloriosam, suscipiat. Quid postea? Persuasus logothetæ verbis imperator patrum vocat eique arcanum aperit brevi et incisa voce, sic enim loqui consueverat homo lingua tardus. Ille autem machinationem **74** intelligens et æmuli machinatoris malas artes ejusque qui persuasus ab illo erat incautam facilitatem, institit primo, ut Andronicum potius filium in rebellem mitteret; ut autem fixum in proposito imperatorem vidit audivitque ad extremum dicentem : Aut me isti bello præesse oportet aut te, assentiri est coactus et in apparatus demandatæ expeditionis incumbere. Ad quam ut satis instructus visus est, trajicit in

B id. Ταῦτα μὲν τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον ὃ δὲ Οὐρσέλιος ἀδεῖα λαβόμενος περιήρει τὰς μεταξὺ Γαλατίας καὶ Λυκαονίας κώμας καὶ πόλεις, καὶ τὰς μὲν ἐπόρθει, τὰς δὲ πειθοῖ ἑαυτῷ παρίστα, ἐκ δὲ τῶν χρήματα εἰσπράττετο. Καὶ πολὺς ἦν ἤδη καὶ τὴν ὁρμὴν ἀκατάχτητος. Ἄρτι δὲ τοῦ χειμῶνος λήξαντος καὶ ὁ Καῖσαρ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσῆει πρὸς τὰ βασίλεια, καὶ τῷ βασιλεῖ συνεδρεύων ὦμιλε τε περὶ τῶν καὶ τὰ κοινὰ συνδιώκει. Καὶ ἐπειδὴν δικάσειε, τὰς ψήφους ἐκεῖνος ἀπέφηνε τῆς βασιλείας ἀπειρίας τὸ ἐνδεὸν ἀναπληρῶν. Ἄλλ' οὐκ ἤρεσκε τοῦτο τῷ λογοθέτῃ. Ταύτην τοι καὶ πάντα τρόπον ἐπειροεῖτο καὶ πάντα κάλων ἐκίνει ὅπως τοῦτον θάπτον ἀποσκευάσθαι. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν εὐχερὲς αὐτῷ τὸ βούλημα, μετὰ τῶν φίλων συνδιεσκέπτετο, τὸν καιρὸν δ' ὁρῶν εἶ τριβόμενον διεπρίετο· ἐθοῦλετο γὰρ τοῦ ἐξ ἐκεῖνου δέους ἀπαλλαγῆναι καὶ οὕτω τῆς βασιλείας ἀβελτηρίας κατατροφῆν ἀδεῶς. Ἀπορήσας δὲ πάντοθεν βουλὴν βουλευέται οὐ συνετὴν μᾶλλον ἢ βαθεῖαν καὶ πονηράν. Ὑπαισέρχεται αὖθις τὴν βασιλείαν ἀπλάττειν, καὶ παῖθεῖ τὸν τῶν θεῶν ἀποσκευάσασθαι Καῖσαρα, καὶ τὸν τρόπον αὐτῶν ὑποτίθησι παῖσαι τοῦτον στρατεῦσαι κατὰ τοῦ Οὐρσελίου. Τί τὸ ἐντεῦθεν; παῖθετα τοῖς τούτου λόγοις ὁ βασιλεὺς, μετακαλεῖται τὸν θεῖον, τὸ ἀπόρρητον καταγγέλλει βραχεῖ καὶ διασκευομένη φωνῇ· οὕτω γὰρ ὀμιλεῖν εἰκόθει βραδύγλωσσο; ὦν. Ὁ δὲ τὸν τρόπον μὴ ἀγνοήσας, εἰδὼς δὲ μᾶλλον τοῦ τε ὑποθεμένου τὸ δύστροπον καὶ τοῦ πεισθέντος τὸ εὐκολον, πρῶτα μὲν υἱὸν ἐκπέμπειν Ἀνδρόνικον κατὰ τοῦ ἀποστάτου συνεβούλευεν. Ὡς δ' ἐνιστάμενος εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ τοῦτο τέλος εἰπόντας ἦτοι ἐμὲ χρῆκα' ἐκεῖνον στρατεύσειν ἢ σὲ, ἐπειθὲς τὸ τε καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ ἤντροπιζέτο. Ἐπεὶ δ' ἀποχρώντως εἶχε τούτῳ τὰ τῆς παρασκευῆς, διεπραιούτο πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς δυνάμεις συνάγων ἐξώρμα πρὸς πολέμιον. Διαβὰς δὲ τὰ Βιθυνῶν ὄρη, ἐπειδὴ ἐμάνθανε τοῦτον περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Σαγγαρίου στρατοπεδεύειν, τὸ Δορύλαιον διελθὼν ἤπειγετο πρὸς τὰ πρόσω. Μαθὼν δὲ καὶ ὁ βάρβαρος τὴν τοῦτου ἐφοδον, ἐκίνει καὶ αὐτὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ὑπανιჭέουσι οὖν ἀμφω περὶ [P. 52] τὴν Ζόμ-

που (51) καλουμένην γέφυραν, και στρατοπεδευ-
 σάμενοι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξηρτύοντο. Ἄμα δὲ
 τῇ Ἐφ τὰς δυνάμεις ἐξήγον και παρτάττοντο
 τὸνδε τὸν τρόπον. Ὁ μὲν Καίσαρ τὸ μέσον εἶχε τῆς
 Ῥωμαϊκῆς τάξεως ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἀσπίδη-
 φόρους και πελεκηφόρους Βαρδάρους, οἷς ἡ τῶν
 βασιλείων ἄνωθεν πεπίστευτο φυλακῇ τὸ δεξιὸν δὲ
 κέρας οἱ μισθοφόροι καταίχον Κελτοί, ὧν προιστατό-
 τος ἡ Κελτὸς ᾧ ὄνομα Πάπας· τοῦ εὐνώμου δὲ κέρα-
 τος ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καταίχεν Ἀνδρόνικος·
 οὐραγεῖν δ' ὁ Βοτανειάτης τέτακτο Νικηφόρος, ὁ
 βασιλεὺς Ῥωμαίων ἐς ὕστερον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ
 τὴν τῶν Φρυγῶν και τῶν Λυκαόνων φάλαγγα, ἔτι
 δὲ και τὴν τῶν Ἀσιανῶν. Ὁ δὲ Οὐρσέλιος κατιδὼν
 οὕτω ταξαμένην τὴν Ῥωμαϊκὴν φάλαγγα, διχῆ και
 εὐτὸς τὰς δυνάμεις διείλε, και τὸ μὲν τῆς φάλαγγος
 αὐτὸς ἀναλαβὼν εἴπετο βάδην, τὴ δ' εὐθὺ ἀπιέναι
 τῆς πρὸς τοὺς Κελτοὺς μισθοφόρους παρήγγειλεν.
 Ἐπει δ' οὐ πόρρω ἀλλήλων ἦσαν, ἦδη οἱ τε μισθο-
 φόροι και οἱ πολέμιοι ἠμύλιν πρὸς ἀλλήλους ἤρ-
 χοντο· και εὐθὺς προσκεχώρηκεν ἅπαν τὸ περὶ τὸν
 Πάπαν μισθοφόρον τοῖς πολεμίοις, και ξυνασπίσαν-
 τες ἄμφω ἐπειρώντο κυκλοῦν τοὺς περὶ τὸν Καίσαρα.
 Καὶ ὁ Οὐρσέλιος δὲ ἐπίλεκτον ἔχων τῆς φάλαγγος...
 ἐπιστάντων τῶν Βαρδάρων τὴν ἐφοδὸν γέγονε μάχη
 καρτερὰ, και πίπτουσι συχνοὶ ἐκατέρωθεν, τῶν δὲ
 δοράτων ἀμφοτέρων θραυσθέντων, τὰ ξίφη γυμνώ-
 σαντες ἀγγεμάχως ἀλλήλους ἐτίτρωσκον.

dere reliquas omnes Cæsaris copias. Urselius vero ipse
 secum ducens quod floris et roboris in phal-
 lange ipsius erat toto impetu in mediam Cæsaris
 hostilem impetum fortiter excipientibus committitur atrox pugna, multis utrinque cadentibus.
 Jamque hastis utrinque fractis strictos undique versabant enses seque invicem cominus mutuis
 vulneribus cædebant.

ισ. Ἄλλ' ἐν ὅσῳ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ τὴν οὐρα-
 γίαν πεπιστευμένος τοὺς μισθοφόρους θεώμενος τοῖς
 πολεμίοις προσχωρήσαντας και σπυδόντας τὴν
 φάλαγγα κυκλοῦν ἦς κατήρχεν ὁ Καίσαρ, δέον βοη-
 θεῖν, ὁ δὲ τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν ὑπεχώρει, καιτοι
 ἀνὴρ ὧν ἀνδρεῖος, ὡς ἐν πολλοῖς δίδειχεν. Οἱ Βάρ-
 θροιοὶ δὲ ἀδείας δραξάμενοι ἐκύκλουν ἀδεῶς τοὺς
 περὶ τὸν Καίσαρα. Τὸ δὲ περὶ αὐτὸν βάρβαρον μέχρι
 μὲν τινος ἔμεινε βάλλον τε και βαλλόμενον· ἐπει δ'
 εἶδε τῶν πολεμίων τοὺς μὲν κατὰ στόμα ἐπαντών-
 τας τοὺς δὲ κατὰ νότου γενομένους, ἀπορίξ ἦδη
 συνέχετο. Ἄλλ' ὁ Καίσαρ ἀτρέμας ἐστῶς ἀπερῶν-
 νουε τὰ φρονήματα τούτων. Ἔως μὲν οὖν ἰσχύς
 αὐτοῖς ἔδωκε ἔμεινον· ἐπει δὲ τὸ μὲν καταπετόνητο
 και οὐκ ἐθ' οἷοι τε ἦσαν τοὺς βάλλοντας ἀμύνασθαι,
 αὐτῶν δὲ τὸ πλεῖστον διεφθάρη και ὁ Καίσαρ μὴ δ'
 ἄλλως πρὸς φυγὴν ἐξορμήσας ἐάλω. Ἥδη δὲ και οἱ
 περὶ τὸν Ἀνδρόνικον [P. 53] ὑπὸ τῶν πολεμίων
 πλεονεκτούμενοι ἐτρέπησαν πρὸς τὸ φεύγειν. Ὁ δὲ
 καιτοι κατὰστικτος τοῖς τραύμασιν ὧν (ἐβέβλητο
 γὰρ καιρίαις πληγαῖς) περιήγει ζητῶν τὸν πατέρα.

Asiam et copias contractas in hostem ducit. Su-
 peratis autem Bithynis montibus, ubi cognovit eum
 ad Sangarii fontes castra metatum, Dorylæum
 transgressus ulterius properabat. Cujus infesto in
 se adventu barbarus cognito, movit et ipse contra
 copias. Occurrunt igitur sibi ambo ad pontem
 Zompi dictum. Ubi munitis pro se quisque castris
 ad prælium accingebantur. Postridie primo mane
 copias educunt ordinantque aciem hunc maxime
 in modum. Cæsar quidem mediam obtinuit aciem
 Romanam habens secum cetratos et securigeros
 barbaros, quibus palatii jam olim credita custodia
 est. Dextrum cornu stipendiariis Gallis commissum
 erat, quibus præerat Gallus quidam nomine Papa.
 Sinistro cornui domesticus scholarum præsidebat
 Andronicus. Postremi agminis præfectura Nice-
 phoro Botaniatæ ei qui postea imperavit demandata
 est habenti secum Phrygum et Lycaonum phalan-
 gem et præterea Asianorum. At Urselius videns sic
 instructam aciem Romanam bifariam et ipse divisit
 exercitum, et phalangem 75 quidem ipse sibi as-
 sumens sequebatur moderato passu. Reliquas copias
 statim admoveri Gallis stipendiariis jussit, ad
 quos ut est propius ventum, conferre sermones
 inter se cœperunt pactaque facile proditione quid-
 quid stipendiarii militis sub duce Papa fuit statim
 ad Urselii partes transiit. Mistique communi jam
 consilio conabentur circumvenire et undique clau-
 dere reliquas omnes Cæsaris copias. Urselius vero ipse
 secum ducens quod floris et roboris in phal-
 lange ipsius erat toto impetu in mediam Cæsaris
 hostilem impetum fortiter excipientibus committitur atrox pugna, multis utrinque cadentibus.
 Jamque hastis utrinque fractis strictos undique versabant enses seque invicem cominus mutuis
 vulneribus cædebant.

ipse secum ducens quod floris et roboris in phal-
 ange ipsius erat toto impetu in mediam Cæsaris
 hostilem impetum fortiter excipientibus committitur atrox pugna, multis utrinque cadentibus.
 Jamque hastis utrinque fractis strictos undique versabant enses seque invicem cominus mutuis
 vulneribus cædebant.

C 15. Dum hæc maxime fierent, is cui postremum
 agmen ducendum obvenerat, stipendiarios videns
 ad hostes transgressos communi cum illis studio
 id agere, ut Cæsarianam aciem undique ambirent,
 cum toto impetu succurrere deberet, e contrario
 subductis secum copiis recessit. Quod mirum sane
 fuit in viro alioqui forti, qualem se multis alias
 experimentis probaverat. Eo jam securius barbari
 aciei Cæsaris circumfundebantur. Stetit illa nihilo-
 minus aliquandiu inferendis excipientisque mutuo
 plagis. Ubi autem vidit hostes partim a fronte
 instantes, partim a tergo cædentes, fluctuabat jam
 haud dubie despondebatque animum. Cæterum
 Cæsar invicto pectore stans 76 confirmabat labantes
 et robur percussis addebat. Quandiu igitur vires
 suffecerunt, strenue res gesta est. Ubi autem con-
 sumpto jam robore resistendo acriter instanti-
 bus pares non erant, fracti prostratique plerique
 cesserunt. Ne tum quidem Cæsar inducere animum
 ad fugam potuit. Pugnans igitur est captus. Pari
 modo qui cum Andronico erant circumventi ab

Caroli Du Fresno Du Cange notæ.

(51) Ζόμπου. Eadem habet Scylitzes, qui a
 Bryennio pleraque hausit quæ in Michaele Duca
 refert, quem nec hoc loco exscribere est animus,

nec in aliis, ubi cum Bryennio consentit, ne nimis
 sim. Id satis erit semel monuisse.

hostibus versi sunt in fugam. Ipse plenus cruoris et vulnere, quibus erat gravibus confossus, circumibat quærens patrem : quem ubi captum cognovit, cum facile posset evadere, quippe qui extrateli jactum et in securo tunc esset, patris liberationem periculo proprio conari maluit quam vitæ propriæ consulere. Incitavit igitur equum qua densissimum videbat hostium globum factaque sibi ferro multis dejectis via, ut ad Cæsarem propius accessit, sustineri amplius non poterat, nec hominis erat mortalis similis, sed immortalis et incorporei cujusdam : petitus enim hastis undique intrepidus perstabat, has frangens, illas repellens, semper eo sese trudens ubi captivus erat pater. Mirati juvenis impetus humana vi majores undique omnes in unum barbari concurrunt : et hi quidem jaculis, hi hastis, qua ipsum qua ejus equum assidue contundunt, donec debilitatus plagis equus humi cum sessore prostratus est. Tunc Barbari jacentem circumstantes galeam ei deripere certabant, quo caput nudatum strenui viri gladio truncarent. Sed ad hanc speciem Cæsar alacri conata divulsus a detinentibus cursu incitato ruit et supra paterno, sed vi ac multitudine gravium vulnere, baris quisnam is esset et sic eum a præsentibus

16. Hunc habuit exitum pugna ad Sangarii pontem pugnata. At barbarus elatus victoria circumivit vicinas Sangario amni civitates sibi subjecit universas. Cum pervenisset autem circa Bithyniam ubi prætoria Cæsaris erant et arx satis munita exstructa in declivi supra radices Sophonis montis, in subjectis campis stativa habebat, delibens qua ratione Romanum sibi subjiceret imperium. Porro Cæsarem in honore habuit, et filium ejus generosum Andronicum videns graviter laborantem, ex vulneribus curari quam diligentissime jussit. Verum Cæsar sic patientem intuens filium pungebatur acri dolore et molestissime ferebat. Itaque Urselium rogavit, ut eum Constantinopolim portari curandum sineret. Assensus ille ea lege est, si majores natu filiorum ejus pro eo obsides darentur : quibus datis remissus Andronicus domum ibi convenienti curatione recreatus est, interim dum pueri captivi vice ejus in arce custodiebantur, ubi ab eorum pædagogis tentatum aliquid est non indignum relatu. Ventitabat sæpius ad ipsos indigentiarum agrestium quidam, quem illi definitum interrogabant calleretne viam, qua inde Nicomediam periretur. Cum vero cognovissent ita istum ejus in ris peritum, ut vel noctu et per devia permeare montes interjectos nosset, multo 78 usu frequentis ultro citroque commectionis omnes anfractus, omnia compendia edoctus, consilium ineunt solers et audax puerorum e castro educendorum, per noctem sopitis custodibus, et fuga tali salutis principum ac libertatis expediendæ. Agunt igitur cum rustico et facile promissa pecunia persuadent, ut dux esse ipsis vellet. Nocte igitur observata obsecra et illumi et portæ clavim suffurati rustico

Α Μαθὼν δὲ τοῦτον ἀλῶναι, ἐξῆν σῶζεσθαι ὡς ἐξω τῶν βελῶν καὶ τοῦ πολέμου γενόμενον ἤδη, ὁ δὲ τῆς ἰδίας σωτηρίας τοῦ πατρὸς ὑπερκινδυνεύσαι προσέλομενος ὑπέστρεψε καὶ εἰς μέσον αὐτοῦ τῶν πολεμίων ὤβει, καὶ πολλοὺς τούτων τῷ ξίφει καταβαλὼν, ἐπειδὴ πλησίον τοῦ Καίσαρος γέγονεν, οὐκέτι καθεκτὸς ἦν, οὐδὲ ἐψέκει ἀνδρὶ γε θνητῷ, ἀλλ' ἀθανάτω τε καὶ ἀσάρκῳ· βαλλόμενος γὰρ τ. λ. δόρασιν ἀτρεστος ἦν, καὶ τὰ μὲν τούτων συγκόπτων, τὰ δὲ διωθούμενος ἐπειρᾶτο γενέσθαι ἔνθα οἱ ὁ πατὴρ ἀλώσιμος ἦν. Οἱ δὲ πολέμιοι τὴν ἀνυπόστατον ὄρμησιν συνέθεον ἄπαντες, καὶ οἱ μὲν τοῖς ξυστοῖς, οἱ δὲ τοῖς δόρασιν ἵππων τε καὶ αὐτὸν ἐβαλλον, ἕως ὃ ἵππος βαρυνθεὶς ὑπὸ τῶν τραυμάτων εἰς γῆν σὺν τῷ ἐπιδάτῃ κατέπιπτε. Τότε οὖν οἱ Βάρβαροι περιεστάντες αὐτὸν τὴν περικεφαλαίαν περιελεῖν ἐπειρῶντο καὶ ξίφει τὴν τοῦ γενναίου ἀνδρὸς κεφαλὴν ἐκτεμεῖν. Ἄλλ' ὁ Καίσαρ διασχὼν τοὺς κατέχοντας ἐπεισὶ τε δρομαίος, καὶ προσπίπτει τῷ γενναίῳ παιδί, ὀλιγοδρανέων τε ἤδη ὑπὸ τοῦ τραυμάτων πλήθους, καὶ γωαρίζει τούτοις ὅστις ἐστί, καὶ οὕτω τὸν παῖδα τοῦ παρὰ πύδας κινδύνου ῥύεται.

generosum filium cadit desiciens non dolore solum 77 Quare spem in vi nullam habens indicat Bar morte liberat.

15'. Τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος ἡ μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Κελτῶν τῶν ἀποστατῶν συναφθεῖσα περὶ τὴν τοῦ Σαγγαρίου γέφυραν μάχη. Ὁ δὲ βάρβαρος ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ προΐκει τὰ παρασαγαρίους πόλεις καὶ πάσας ὑπ' αὐτοῦ ἐποιεῖτο. Γενόμενος δὲ περὶ Βιθυνίαν, ἐναπερ τὰ βασίλεια τοῦ Καίσαρος ἦν καὶ φρούριον ἱκανὸν ἐρυμνὸν ὑποκόμητο ἀνωθεν περὶ τοῦ Σόφωνος πρόποδας, ἐν τοῖς ἐκείσε πεδίοις ἠθλίετο, σκεπτόμενος ὅπως ἀν' αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας Ῥωμαίων μνηστεύσθαι πράγματα· τὸν τε γὰρ Καίσαρα διὰ τιμῆς εἶχε, καὶ τὸν τούτου υἱὸν τὸν γενναῖον Ἀνδρόνικον ὄρων κακῶς ἔχοντα ὑπὸ τῶν τραυμάτων πάσης ἐπιμελείας ἤξιου. Ὁ γοῦν Καίσαρ οὕτω πάσχοντα θεόμενος τὸν υἱὸν ἠνάετο καὶ ἡσχάλλε καὶ τὸν Οὐρσέλιον ἤτησε τοῦτον πρὸς τὴν βασιλῆα ἐξαποστελεῖαι τῶν πόλεων. Ὁ δὲ ἐπαίθετό τε καὶ ὀμῆρος αἰτήσας τοὺς πρεσβυτέρους τῶν τούτου υἱέων, καὶ δὴ λαβὼν ἐξέπεμψε τοῦτον οἰκαδε. Ἄλλ' ὁ μὲν θεραπείας ἠξιοῦτο τῆς προσηκούσης, ὁ δὲ τοὺς παῖδας τούτου καθεῖρξας ἐτήρει πρὸς τὸ φρούριον. Ἐνταῦθα δέδραστο τι παρὰ τῶν παιδαγωγῶν τῶν νέων ἄξιον μνήμης. Ἐφοῖτα πολλάκις πρὸς αὐτοὺς τῶν ἐγγυωρίων τις ἀγροτῶν. Οἱ δ' ἐκείνον οἰκειωσάμενοι ἡρώτων εἰ τὰς πρὸς Νικομήδειαν φερούσας ἰδοὺς αὐτὸς ἐπίσταται, καὶ μαθόντες ὡς εἰδοίη ταῦτα, ἀκριθῶς [P. 54] ὡς καὶ νύκτωρ καὶ ἐξω τρίβου μεταξὺ διελεῖν ἔρη δύνασθαι καὶ φοιτῆσαι πρὸς Νικομήδειαν, βουλὴν βουλεύονται συνετὴν ἅμα καὶ τολμηρὰν ἅμφω τοὺς παῖδας λαθραίως τῆς πύλης ἐξαγαγεῖν τοῦ ἐρύματος, ὅπηνίκα οἱ φύλακες νυκτὸς καθυπνώττουσι, καὶ δρασμῶ τὴν τῶν παίδων πραγματεύεσθαι σωτηρίαν. Ὁδηγὸν οὖν ἀξιοῦσι λαθεῖν τὸν ἀγρότην τῆς ὁδοῦ καὶ πείθουσι χρημάτων ὑποσχέσθαι. Νύκτα οὖν

παρατηρήσαντες ἀφεγγῆ καὶ ἀσέλῃνον καὶ τὴν κλειδα τῆς πύλης ὑποκλέψαντες τὸν μὲν ἀγρότην ἔξω εἶσαν τοῦ ἐρύματος, παραγγελλαντες μὴ πόρρω τῆς πύλης καταίρειν, αὐτοὶ δὲ ἔνδον ὄντες παρετήρουν τοὺς φύλακας. Ἐπεὶ δὲ ἦδη ἀφύπνιτον ἅπαντες, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν παιδῶν παιδαγωγὸς τοῦ χαριστάτου Μιχαὴλ (ὄνομα τῷ παιδαγωγῷ Λεοντάκιος ἦν), ἀνήρ ἔκτομιαις καὶ νουνεχέστατος, ἀφύπνιζε τε τὸν παῖδα καὶ τὸ δρᾶμα ἀπήγγελλε, τὴν πύλην πρότερον ἀνοίξας. Ἐξῆγεν οὖν εὐθύς ἐκεῖνον καὶ παρηγγίαια θατέρῳ τῶν παιδαγωγῶν ἐπισκεύδαι τὴν τοῦ ἐτέρου ἀφύπνισίν τε καὶ ἔξοδον. Ὁ δὲ ἔσπευσε μὲν, ἐδυστύχει δὲ ὁμῶς· ἐν ὄσῳ γὰρ κατῆι ψόφος τις περὶ τὴν κλίμακα γέγονε, καὶ οἱ φύλακες τοῦ ψόφου αἰσθόμενοι ἀνεπήδων καὶ ὅστις ἦι ἀνηρεύων. Ὁ δὲ προλαβὼν Ἰσθησι τὸν παῖδα ὡς οὖρον ἐχέοντα. Ἄλλ' ὁμῶς ἐκεῖνοι περιεργάτην ἐξήτουν καὶ τὰ περὶ τοῦ Μιχαὴλ ἐπυνθάνοντο. Ἀκογνοὺς οὖν ὁ ἐντὸς διάγων παιδαγωγὸς καὶ δεισας μὴ ἀλήθῃ ὁ διαπεφευγὼς ἦδη γεγωνοτέρα ἐκέχρητο ἐν ταῖς ἀποκρίσει τῇ φωνῇ. Αἰσθόμενοι δὲ τῆς ταραχῆς οἱ ἔξω ὄντες, ὁ τε παιδαγωγὸς καὶ ὁ πρὸς τὴν ὁδὸν ὀδηγός, ἔθειον ὡς οἴοι τε ἦσαν τὸν παῖδα ἐπωμάδιον φέροντες ἐναλλάξ· καὶ γὰρ ἦν κομιδῆ νέος. Οἱ μὲν οὖν ἐφευγον, οἱ δὲ φύλακες φῶτα ἤρουν καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν ἀνήσαν, ἐνθα οἱ τῶν παιδῶν κατέκεινον σκίμποδες. Ἐπεὶ δὲ κενὸν ἐθεώρουν τοῦ διαδράντος τὸν σκίμποδα, εὐθύς ὡς εἶχεν ἕκαστος ἔτυπτε τὸν παιδαγωγὸν, καὶ ἐπηρώτων μανθάνειν ὁ τι καὶ γένοιτο τὸ παιδίον ξὺν τῷ παιδαγωγῷ. Ὁ δὲ ἐφερέ τε τὰς πληγὰς γενναίως καὶ οὐδὲν τῶν βουλευμάτων ἀπήγγειλεν. Ἐς τοσοῦτον δ' ἀπηνεῖας προῆλθον οἱ βάρβαροι ὡς καὶ τὰ σκέλη τούτου καταθλάσθαι ῥοπάλοις. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὑπομοχλῆν ἀνδρὸς ἐκτομίου, ἀσθενοῦς μὲν τῷ σώματι, γενναίου δὲ, ὡς εἶδεις, τὴν ψυχὴν, ἐπαίνων ἀξίαν καὶ λόγου κρείττονα. Ἀπογόνους οὖν οἱ Βάρβαροι τοὺς τε Ἰππους ἠὲ τριπίζον καὶ τοὺς διώξοντας ἔπαμπον. Ἄλλ' οἱ μὲν οὕτω, ὁ δὲ καλὸς ὀδηγός, ὀδηγὸν [P. 55] φέρον ὡς ἔοικε τὸν ὡσεὶ πρόδατον ὀδηγοῦντα τὸν Ἰωσήφ, τὸν νέον λαβὼν Ἰωσήφ ἅμα τῷ νουνεχέστατῳ παιδαγωγῷ πόρρω ἀπένευσε τῆς ὁδοῦ, καὶ πρὸς τι ὄρος συνηρεφές ἀνιόντας τοὺς διώκοντας κατεσκίπουν, ὀρώντες μὲν, οὐχ ὀρώμενοι δέ. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι τὸν Σόφωνα ὑπερβάντες καὶ μέχρι τῶν τῆς Νικομήδους τεμπῶν γενόμενοι ἐπανέστρεφον, ἰδόντες τούτους παλινστουήντας οἱ φεύγοντες ἐξῆλθον νυκτὸς ἐκ τῶν ὄρων, καὶ ἦδη μειδιώσης ἡμέρας τὴν Νικομήδους κατέλαβον, καὶ οὕτω συνέθη σωθῆναι τὸν ἕνα τῶν ὀμηρευόντων ἐχθρῶν τοῦ Καίσαρος. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἕστερον.

superato, usque ad valles Nicomediæ vicinas progressos conspexerunt irritos spei revertentes, ipsi tum per noctem nemoroso digressi vertice sub diluculum Nicomediam 80 tenuerunt. Sic elabi contigit unum ex obsidibus nepotibus Cæsaris. Sed hæc postea.

17. Ceterum imperator Michael postquam didicit Romani exercitus cladem, captum patrum suum Cæsarem et ejus filium exercitus ductorem Andronicum, curis maximis conflictabatur. Accersitumque ducem Constantinum ultimum filiorum Cæsa-

A quidem condixerunt ad certum extra munitionem locum, præcipientes ne multum a porta abscederent. Ipsi vero intus custodes observabant. Qui ubi per noctem concubiam obdormisse visi sunt cuncti, pædagogus majoris natu puerorum festivissimi Michaelis, eunuchus homo prudentissimus, nomine Leontacius, excitavit puerum et rem compositionam indicavit. Mox porta reserata eduxit ex arce prius admonito pædagogo altero, ut et ipse suum alumnum expergefatum educeret. Festinavit is quidem agere, sed infelici successu. Cum enim descenderet, nescio quid strepitus acutioris e scala sonuit, quo custodes audito exsiliunt et accurrentes quid sit explorant. His ille deprehensus præsentis animo puerum offert mittendæ, ut alebat, urine duntaxat causa cubiculo egressum. Sed illi semel in suspicionem moti curiosus de cunctis inquirebant et de Michaele percontabantur. Perturbatur ea mentione pædagogus qui intus remanserat et metuens ne retraheretur qui jam evasera, paulo altiori in responsionibus voce utebatur, quo scilicet admoniti sono qui foris erant se in tutum subducerent. Id quod 79 ita evenit. Nam cum pædagogus et rusticus viæ dux intellexissent deprehensam rem, puerum alternis in humeros sublatum (erat enim tenerrima adhuc ætate) quam longissime procurrentes asportarunt. Interim custodes quæsito lumine conclave adeunt, in quo lectuli puerorum erant, ac ubi ejus qui abierat cubile vacuum viderunt, in miserum pædagogum pro se quisque insilunt ac pugnis eum sustibusque pro se quisque contudentes dicere jubebant, quid de altero puero ejusque pædagogo factum esset. Ille vero fortiter plagas tolerabat nec ullum tamen inii consilii fecit indicium. In tantum autem immanitatis proventi sunt Barbari, ut etiam crura stipitibus misero confringerent. In quo mira exstitit patientia eviratæ masculi, corpore quidem infirmi at fortis animo, ut præclare probavit, cujus fidem virtutemque nulla satis oratio laudaverit. Desperata igitur ex confessione pertinacissime silentis rei cognitione Barbari equos expediunt et qui retrahant fugitivos mittunt. Dum hæc geruntur, fidus viæ ductor, eum imitatus, qui deducit velut ovem Joseph, Michaelen puerum novum Joseph humeris impositum, prudentissimo sequente pædagogo, longe a via militari in montem quendam frondibus fruticibusque latebrosam subducit, unde tecti ipsi tutique explorare mox, ut augurabantur, exituros fugæ reprehensores possent. Vident illos ipsi non visæ, atque ubi eosdem, frustra Sophone monte

ris, cuius antea memimus, virum audentis et fortis animi, trajicere confestim Propontidem iussit et reliquias, si quas posset, deleti exercitus colligere. Ille impatientissime ferens quæ patri fratrique contigerant, fremebat ut leo significabatque perlibenter se ad tale negotium accingi. Salutato igitur vespere imperatore domum recessit comparaturus se ad iter. Sed eum invadente circa noctem mediam dolore subito ignoti cuiusdam languoris, vocati continuo medicorum optimi nihil omnibus artis remediis juvare laborantem potuerunt nec prohibere quo minus mane moreretur. Hoc auctarium calamitatum Cæsari fuit. Verum Urselius fiducia ex fortunæ favore concepta consilium machinabatur versutum ac profundum, licet non a Domino. Illi autem erat imperatorem Romanorum eum quem captivum detinebat Cæsarem facere ac sic obire civitates easque sibi subjicere. Sic enim et Constantinopolitanorum procerum benevolentiam conciliaturum se suis partibus rebatur. Inclytus vero Cæsar primum quidem moleste ferebat et **81** propositionem indignans aspernabatur omnemque, quod aiunt, movebat funem, quo necessitatem vitare personæ in ista fabula sustinendæ. Quando vero ipsum vitiosum ineluctabili barbarus suis rationibus serviens in mediam istam quasi scenam invitissimum conjecit, strenue agendum quod cogebatur ratus, misit clam in urbem qui suffragia prensaret fermeque omnium sententiam in suam traxit. Cunctis enim hic vir erat longe charissimus, quippe omnibus unus excellens bonis et probitate æquitateque, nulli non antistans qui tunc forent. Successisset igitur facile negotium, et ex Cæsare Augustus plenam imperii potestatem libentissima re publica ipse capessivisset, nisi divina providentia tali negotio se adversariam monstrasset. Hæc enim Nicephorum eunuchum impulit, ut eam succurrendi Romanis rebus iniret rationem, quæ Urse-
lii Cæsarisque spebus securim infixit capitalem. Nimirum ille nullam partem fiduciæ reliquam in Romanis exercitibus videns adjecit animum ad imploranda auxilia Turcorum. Erat Artuch dux missa donisque et pactione pecuniæ perperlit, ut bellator cum maximo exercitu expeditionem istam

18. Cæsar et Urselius cum intellexissent Artuchum infinitas Turcorum coptas in ipsos infestas movere, conscenso jugo, in quo arx exstructa erat, quam diximus vicinam fuisse prætoriiis Cæsaris (dicebatur autem illa Metabole), castra muniunt in campo longius quam latius jacente ad radices **82** Sophonis montis. Id ita instituebant metu ne circumvenirentur multitudine hostium ipsi multo pauciores, quod prohibitura videbatur angustia oblongæ platiæ quam castris insedissent, quæ castra ut muni-

Κωνσταντίνον τὸν ὑστατον τῶν υἱῶν τοῦ Καίσαρος, οὐ πρόσθεν ὁ λόγος ἐμνήσθη, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ γενναῖον, καὶ διαπερῆν τὴν Προποντιδα ἐκέλευε καὶ τὸ περισωθῆν ἐκ τῆς μάχης τοῦ στρατεύματος ἀναλαμβάνειν. Ὁ δὲ μὴ φέρων τὰ ζυμβάντα τῷ πατρὶ τε καὶ τᾷ ἀδελφῷ ἔβρουχέ τε καθάπερ λέων καὶ δῆλος ἦν προθύμως τοῦ ἔργου ἀπτόμενος. Συναξάμενος δὲ περὶ ἐσπέραν τῷ βασιλεῖ οὐκαθε ἐχώρει παρασκευασθησόμενος. Ἄλλ' ἀλγήματος αὐτῷ γενομένου κατὰ τὴν περὶ μέσσην νύκτα καὶ ἀρρήτου τινὸς δυσφορίας, οἱ τῶν ἀκεστῶρων μετακαλοῦντο ἀριστοὶ. Κατ' οὐδὲν δὲ τῆς τέχνης ἰσχυράσσης βοηθῆσαι τὸν κάμνοντα, ἔωθεν ἐτελεύτα. Τοῦτο προσθήκη τῶν συμφορῶν ἐγεγονέει Καίσαρι. Ὁ δὲ βάρβαρος ἀδείας δραξάμενος βουλήν ἐβουλεύσατο βαθεῖαν, εἰ καὶ μὴ παρὰ Κυρίου. Ἡ δὲ ἦν βασιλεῖα τὸν Καίσαρα ἀνειπεῖν Ῥωμαίων καὶ οὕτω περιέρχεσθαι τὰς πόλεις καὶ ὑποχειρίους ποιεῖν ἑαυτῷ· ἐλκύσαι γὰρ καὶ τῶν ἐν βασιλίῳ τῶν πόλεων δυναμένων τὴν εὐνοίαν οὕτως ἔφετο. Ὁ δὲ κλεινὸς Καίσαρ πρῶτον μὲν ἰδυοφῶρει καὶ ἡσυχਾਲῆ καὶ πάντα κάλων, ὅ φασιν, ἐκίνοι ὥστε διαδρᾶναι τὸ δράμα· ἐπεὶ δ' εἰς μέσον τοῦ ἔργου αὐτὸν ὁ βάρβαρος καὶ ἀκοντα ὤθησε, γενναῖότερον ἤρξετο τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει διεπέμπετο λάθρα, καὶ πάντων μικροῦ δεῖν τὰς γνώμας πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο· πᾶσι γὰρ ἦν ἐπέραστος· ὁ ἀνὴρ ὡς πᾶσι κομῶν τοῖς καλοῖς καὶ καλοκαγαθίᾳ πάντων ὑπερέχων τῶν τότε. Εἰ μὴ γοῦν τὸ θεῖον ἀντιπράττον ἐφάνη, **83** ραδίως [P. 56] ἂν τῶν βασιλείων σκήπτρων γέγονεν ἔγκρατης. Ἄλλὰ κινήσαν τοῦτο τὸν ἔκτομ' ἂν Νικηφόρον σπουδαιότερον τῶν πραγμάτων ἀντιλαβέσθαι, τὰς ἐκείνων βουλάς ἀπράκτους ἀποδέδειχεν· ἀπογνοὺς γὰρ τῆς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων βοηθείας πρὸς τοὺς Τούρκων διεπρεσβεύσατο, καὶ τοῦ Ἀρτουχ (32) τοῖς τῆς Ἐψῆς τηλικαῦτα μέρεσιν ἐπιχωριάζοντα τὴν κατ' ἐκείνων πόλεμον ἀναδέξασθαι πέπεικα, δώροισ τε χρημάτων καὶ ὑποσχέσεσι τοῦτον παραθάρρυνας. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἦν δεινὸς στρατηγὸς) μετὰ πλειστής ὅτι δυνάμει· κατ' ἐκείνων ἐξώρμα.

Turcorum in Orientali tunc limite. Hunc legatione bellum contra Urselium suscipiat. Ille acer alioqui suscipit.

D ἡ'. Οἱ δὲ περὶ τὸν Καίσαρά τε καὶ τὸν Οὐρσέλιον πυθόμενοι τῶν Τούρκων τὴν ἔφερον καὶ ὡς ὁ Ἀρτουχ κλήθος ἀμύθητον ἐπιπερόμενος· Τούρκων κατ' αὐτῶν ἔπεισται, ὑπερβάντες τὸν λόφον ἵνα περ τὸ φρούριον ἴδρωται τὴ ἀγγὺ που τῶν βασιλείων τοῦ Καίσαρος· ὅ (Μεταβολὴ τῆ φρουρίῳ τὸ ὄνομα), πρὸς τοὺς τοῦ Σόφωνος πρόποδας πεδίον ἐφηπλωμένον ἐπίμηχες εὐρόντες ἐν τούτῳ στρατοπεδεύουσι. Δείσαντες γὰρ μὴ κυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ὄλγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφθαρείων, πεδίον

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(32) Ἀρτουχ. Infra n. 18 Ἀρτατούχ, idem forte qui n. 21 et Annæ p. 4 Τουτάχ. Fuit Artach ortu Turcomanus, a quo Artacidarum prodiiit familia. Is anno Hæg. 488, Chr. 1075, una cum Tagcoldulo.

Aleppi seu Berrhoæ toparcha, Solymannum Nicæensem sultanum de medio sustulit, ut narrat El-Macinus.

στενὸν ἐξελέξαντο, τὸν ἐκ τοῦ Σόφωνος κατιόντα Α ποταμὸν ἀντὶ χάρακος προβαλλόμενοι. Ὁ δὲ Ἄρ-
τοῦχ πρῶτος τὸν Σαγγάριον καὶ ἐπὶ τὴν Μετα-
βολὴν φθάσας, ἐπεὶ μὴ εὔρε τὸν Καίσαρα τε καὶ τὸν
Οὔρσελιον, διέβαινε καὶ αὐτὸς τὰ ἐκείσε στενά
καὶ πρὸς τῆ κεφαλῇ τοῦ ὄρους γενόμενος, ὃ Μαροξὸς
καλεῖται, ἐστρατοπέδευσε, κάκειθεν τοὺς πολεμίους
περισκόπει ἐγγὺς πού τοῦ χωρίου ὃ Τρισεῖα κα-
λεῖται στρατοπεδεύοντας. Αὐτίκα γοῦν προσέβαλλε
τούτους, καὶ πρῶτον μὲν ἀκροβολισμαῖς διὰ τῶν
ὕψηλῶν ἐχρήσατο, ἔπειτα εἰς λόχους τρεῖς τὸ στρα-
τευμα διελὼν κυκλοῦν ἐπεῖρατο τοὺς περὶ τὸν Οὔρ-
σελιον καὶ τὸν Καίσαρα. Ἄλλὰ κατὰ νότου μὲν γε-
νέσθαι οὐκ ἠδύναντο οἱ πολέμιοι, ἅτε τοῦ ὄρους
τούτους ἀπεύργοντο, τοῖς δὲ τριτῇ μέρσειν ἐπει-
θετο ἰσχυρῶς, καὶ οὕτω διασπᾶν τὸ συνεχὲς τῆς
τῶν Λατίων φάλαγγος ἐπεχειροῦν. Οἱ δὲ ὀλίγοι
ὑπὸ τῶν πολλῶν πιεζόμενοι, καὶ τῶν ἵππων αὐτῶν
τοῖς βέλεσι βαλλομένων πάντοθεν, δεῖν ᾤθησαν
ὕμισε χωρῆσαι τοῖς πολεμίους, ὥστε καταπλήξαι
τούτους τῷ σφοδρῷ τῶν ἵππων. Παρακαλέσαντες
οὖν ἀλλήλους καὶ συνασπίσαντες ἀκρατῶς ἐξήλα-
νον. Ἐκ τούτου ξυνέβη πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων
περιπεσεῖν, αὐτοὺς δὲ κυκλωθέντας ὑπὸ τοῦ πλή-
θους πολλοὺς μὲν ἀναιρεθῆναι, τοὺς πλείονας δὲ λη-
φθῆναι. Ἐάλω δὲ σὺν τούτοις καὶ ὁ Καίσαρ καὶ ὁ
Οὔρσελιος. Ὁ γοῦν Ἄρτοῦχ ἡσθεὶς τῆ νίκῃ τὴν μὲν
Οὔρσελιον λύτρον λαθὼν ἀπέδοτο τοῖς αὐτοῦ, τὸν δὲ
Καίσαρα ἔχων ἀπήει ὡς ἐπὶ τὴν ἄνω Φρυγίαν. Οἱ
δὲ περὶ τὸν βασιλεῖα Μιχαήλ [P. 57] πυθόμενοι τὰ
ξυμβάντα πέμπουσιν τοῦς ἐξωνησομένους τὸν Καίσαρα.
Καὶ ἀποδίδωσιν τοῦτον ὃ βάρβαρος συχὰ χρήματα
λαθῶν. Ὁ δὲ πῆσιον τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων
γενόμενος καὶ δεῖσας μὴ τι καὶ πάθη δεινότερον,
διαπερίσας πρὸς τὸ Τραχονήσιον τὸ μοναδικὸν ἀμ-
φιέννυται σχῆμα τὴν κόμην ἀποκαιράμενος, καὶ
οὕτως εἰσεῖσι πρὸς τὸν βασιλεῖα Μιχαήλ. Ὁ δὲ τού-
των ἰδὼν ὑπεκρίθη δεινοπαθεῖν.

18. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν θαυμασιώτατον Καίσαρα
τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ὃ δὲ Οὔρσελιος τῆς αἰχμα-
λωσίας ρυσθεὶς ἀπήει αὐθις ὡς ἐπὶ τὸν Πόντον
καὶ τινα τῶν φρουρίων κατελάμβανε, κάκειθεν ἐλύ-
πει τὰς τοῦ Πόντου πόλεις Ἀμάσειάν τε καὶ τὴν
νέαν Καισάρειαν ἔδῃον γὰρ τὰς χώρας καὶ δασμοπο-
ρεῖν κατηνάγκαζεν. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ βασιλεὺς Μι-
χαήλ τὸν Παλαιολόγον Νικηφόρον πρὸς τὸν ἄρχοντα
Ἄλανιαν ἐκπέπομφεν ἄξιοντα στρατευμα μισθοφόρον.
Ὁ δὲ ἀπελθὼν καὶ στρατὸν ἐκείθεν ἀναλαθὼν περὶ
ποῦ τὰς ἑξ̄ χιλιάδας τὸν Πόντον κατέλιπε καὶ τὰς
ὁμὰς τοῦ Οὔρσελλίου ἀναστέλλειν ἀπεπειράτο. Τῶν
δ' Ἄλανῶν ἀπαιτούντων τὸν συμφωνηθέντα μισθόν,
ἐπεὶ μὴ εἶχεν ἐκεῖνος, ἠναγκάσθη τῷ Οὔρσελίῳ προσ-
βλεῖν πρὸς τοῦ παλινοστήσαι τοὺς Ἄλανούς. Ἄλλ'
οὔτοι ἐνέκειντο τοὺς μισθοὺς ἀπαιτοῦντες, ὃν δὲ πα-
ρασχεῖν ἐκεῖνος μὴ ἔχοντος ὑπέστρεφον ἅπαντες,
ὀλίγων δηλαδὴ καταλειφθέντων. Οἷς δὲ καὶ συμβαλὼν
ὁ Οὔρσελιος ἐτρέψατό τε τούτους καὶ οὐκ ὀλίγους
ἀνείλεν αὐτῶν, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὰς τοῦ Πόντου διε-
φύθησαν πόλεις. Ἀπυγγεληθέντων δὲ τούτων τῷ βα-

litora facerent, flumen ex Sophone defluens fossa:
instar Turcis objecerunt. At Artuch Sangare traiecto
ad juga montis arci Metabolæ imminetia progressus,
postquam Cæsarem illic et Urselium non reperit,
trajecit et ipse quæ ibi sunt angustias, et cum
processisset ad verticem montis, qui Maroxus
dicitur, castra metatus est indeque hostes observa-
bat prope oppidum, quod Trisea vocatur, castris
positis stantes. Nec moram eos aggrediendi fecit.
Ac primum jaculationibus in eos ex alto utelatur.
Deinde trifariam diviso exercitu circumcludere
Cæsarianos et Urselianos conabatur, quibus locis
ambiri poterant, nam a tergo eos protegebat mons.
Verum a tribus partibus acriter instabant Turci ac
consertum textum phalangis Latinorum abrumperе
summa vi nitentur. Hi vero pauci a pluribus
circumventi, et equis ipsorum imbre undique in-
gruente sagittarum continue percussis, faciendum
sibi putarunt, ut impetu erumpentes ad manus cum
hostibus venirent. Sic enim iis terrorem incuti
posse sperabant equestri subita procella. Exhortati
ergo se invicem consertis mutuo scutis ferociter
irruerunt. Ex hoc contigit multos quidem hostium
cadere, ipsos vero circumventos multitudine pluri-
mos occidi plerosque capi. Capti sunt autem cum
his et Cæsar et Urselius. At Urselium **83** quidem
victoria lætus Artuch accepto pretio suis reddidit,
Cæsarem vero secum habens in superiorem Phrygiam
abiit. Michael porro Augustus auditis quæ acciderant
mittit qui Cæsarem redimerent. Dimisit autem et
eum barbarus, multis pecuniis acceptis. Cæterum
Cæsar appropinquans Constantinopoli et veritus, ne
quid ibi atrocius pateretur, cum ad Trachonesium
transfretasset, monasticam ibi vestem induit coma
detonsa, et sic imperatori Michaeli se sistit, qui
eum videns simulavit ægre ferre.

19. Et res quidem admirandi Cæsaris talem finem
habuerunt. Urselius vero captivitate liberatus rursus
abiit quasi versus Pontum et arces quasdam occu-
pavit, unde infestabat Ponti civitates, Amaseam et
Neocæsaream. Vastabat enim circumscitas iis regio-
nes et suburbanos agros vectigaliaque sibi pendere
cogebat. Quod cum cognovisset imperator Michael,
Palæologum Nicephorum ad imperantem Alaniam
misit ducturum stipendiarii exercitum, qui eo
profectus conscriptisque ibi copiis circiter sex
millium in Pontum se contulit et impetus Urselii
reprimere conabatur. Verum Alanis petentibus pro-
missum stipendium, cum non haberet unde solveret,
necessarium consilium suscepit pugnandi cum
Urselio, priusquam Alani, quod minabantur, recede-
rent. At illi vehementius instabant, ut sibi repræ-
sentaretur **84** constituta merces, quod cum Palæo-
logus pecuniâ carens facere nequisset, Alani paucis
exceptis omnes abierunt. Cum reliquis autem con-
gressus Urselius eos non paucis occisis fudit et
varie in Ponti civitates fugere coegit. Quibus

Michaelli Augusto nuntiatis accersitus ab eo est A præstans animi juvenis Alexius, divina providentia jam volente illustrem ejus virtutem reddere. Declaratus est enim dux summus exercitus et præfectus bello in Urselium gerendo.

20. Atque id munus ab imperatore delatum ipse quidem libenter admittebat : verum ejus mater hoc comperto omnibus modis ab eo contendebat, ut illam provinciam recusaret, aiens non utique juvenilis mentis et manus negotium esse Urselium vincere, sed viri, ejusque fortis et cum multa scientis tum plurima operati. Hæc ad Alexium mater, qui blandis ad eam persuasionibus usus impetravit commeatum abundi. Profectus itaque est non alia re magis quam maternis apud Deum pro se precibus viaticatus. Nam ab imperatore neque pecuniam accepit in belli sumptus neque justum exercitum. Transgressus autem Pontum Paphlagoniæ Amasæse advovit, ubi reperit Alanos, qui ultimæ cladis superfuerant, non plures centum quinquaginta. His ad suas tenues copias adjunctis hostes coercebat, sæpe manus conserens, toties vincens. Postquam autem crebris offensionibus castigati jam non temere prodibant, remissa cura observandarum eruptionum territi hostis, admovebat se clam præsidii Urselianorum, insidias idoneis locis celans : tum **85** quosdam ostentare se jubebat prædis palam abigendis in conspectu præsidii, a l quam speciem cum hostes exirent et prædatores sequerentur, ipse consurgens ex insidiis iter egressis ad reditum præoccupabat interclusosque circumveniens fere omnes capiebat vivos. His sæpius factis in maximam difficultatem rerum barbarum conjecit, qui justum habens exercitum prælio discernere quam primum cupiebat. Sed contrario consilio Alexius, qui parum suis copiis fideret, furtis belli, non congressibus apertis, vincere barbarum decreverat. Itaque quoties ille tanquam ad acie certandum copias coegerat, hic quiescere se velle simulabat. Et ubi aliquot dierum patientia impetum paratorum ad prælium refrigeraverat, prodibat clanculum et non longe ab hostilibus castris insidias locabat, vias præoccupans quibus commeatus inferebantur et plerosque annonam ac cætera necessaria portantium capiens. Hæc ut barbarus senserat, mittebat extemplo pabulatoribus auxilia. Sed missi incurrentes in insidias paucissimis elabentibus capiebantur omnes. Nam eos occidere nefas Alexio videbatur, cum Christiani essent.

21. Hæc sæpius ita gesta vehementer conturbabant barbarum. Nam civitates, quæ metu aut amore ipsi favebant et vectigalia pendebant, postquam desperare ejus auxilium aut non timere ipsius impetum cœperunt, lucrifacere sumptum pensitationis vel inutilis vel non necessariæ cœperunt. Quarum collationibus cessantibus inopia Urselium ingenti rei nummarie laborans **86** consilium iniiit astutum quidem, non tamen eventu felix. Cum enim accepisset erupisse Tutachum e Perside ad terras imperii vastandas cum magno exercitu Turcorum, optimum factu putavit adjungere se ipsi et tali socio adversus

αλει M:χαήλ, ὁ καλὸς νεανίας μετεκαλεῖτο Ἀλέξιος, τῆς θείας προνοίας ἤδη βουλομένης ἐμφανῆ γενέσθαι τὴν αὐτοῦ ἀρσῆν. Μετακληθεὶς δὲ στρατοπεδάρχης προχειρίζεται· καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ κατὰ Οὐρσελίου πολέμου.

κ'. Ὁ μὲν οὖν ἀσμένως ἐδέχετο τὰ τῷ βασιλεὶ δόξαντα, ἡ δὲ μήτηρ τοῦτου πυθομένη ταῦτα παραιτεῖσθαι ἠνάγκαζε τὴν ἀρχὴν, λέγουσα μὴ νεανικῆς δεῖσθαι φρονῶς καὶ χειρὸς τὰ κατὰ τὸν Οὐρσελίον, ἀλλ' ἀνδρὸς γενναίου καὶ πολλὰ μὲν εἰδότες πολλὰ δὲ δράσαντος. Ἄλλ' ἡ μὲν οὕτως, ὁ δὲ παρακλήσσει χρησάμενος καὶ πείσας αὐτὴν ἐξῆι· ταῖς εὐχαίς αὐτῆς ἐφοδιασθεὶς, μήτε χρήματα πρὸς τοῦ βασιλέως λαθῶν εἰς τὴν τοῦ πολέμου δαπάνην μήτε στρατεύμα ἀξιόμαχον. Διελθὼν δὲ τὸν ἐν Παφλαγονίᾳ Πόντον περὶ τὴν Ἀμάσειαν γέγονε, καὶ τοὺς περισωθέντας τῶν Ἀλανῶν εὐρὼν οὐ πλείους ἑκατὸν πρὸς τοὺς πεντήκοντα ὄντας, τοὺς πολεμίους ἀνέστειλε, πολλὰ κίς μὲν αὐτοῖς προσβαλὼν, τοσαυτάκις δ' ἠτήσας. Ἐπεὶ δὲ τὰς τούτων ὁρμὰς συνέστειλεν, οὐκέτι τὰς ἐπελεύσεις [P. 58] ἐκείνων ἐτήρει, ἀλλ' ἐπιὼν πρὸς τὰ φρούρια τὰ παρ' αὐτοῦ κατεχόμενα ἐνέδρας ἐνίστα, καὶ τινὰς πρὸς διαρπαγὴν πλησίον τῶν φρουρίων ἐξέπεμπε. Τῶν γοῦν πολεμίων ἐξιόντων καὶ διωκόντων τοὺς προνομεύοντας, αὐτὸς ἐξίῳν τῆς ἐνέδρας τὰς εἰς τὸ φρούριον φερούσας ὁδοὺς κατελάμβανε καὶ τοὺς διώκοντας ἀπέργε τῆς πρὸς ταῦτα εἰσόδου. Συνέβαινε γοῦν μικροῦ δεῖν πάντας ζωγεῖσθαι, ἅτε τῶν πρὸς τὰ φρούρια φερουσῶν ὁδῶν προκατελημμένων. Τούτων γοῦν συχνάκις γινομένων εἰς ἀμυχανίαν εἰσήγε τὸν βάρβαρον. Ὁ μὲν γὰρ ἀξιόμαχον ἔχων δύναμιν ἐβούλετο μάχῃ μισθῆναι τὰ κατ' αὐτὸν, ὁ δὲ στρατοπεδάρχης δυνάμει ἀπορῶν καταστρατηγῆν τὸν βάρβαρον ἔσπευδε. Καὶ ὀπηνίκα ἐκεῖνος τὸ ἑαυτοῦ συνήθροϊζε στρατεύμα, οὗτος ἡρεμεῖν προσεποιεῖτο, καὶ διασχῶν ἡμέρας τινὰς ἐξῆι λάθρα καὶ οὐ πόρρω τοῦτου γενόμενος λόχους ἐνίστα καὶ τὰ πλείστα ἐνήδρευε καὶ τοὺς ἐπὶ τὸ στρατεύμα διακομίζοντας ἐζώργει. Ἀγγελλομένων δὲ τούτων τῷ βαρβάρῳ στρατιῶται ἐκείθεν ἐπέμποντο βοηθόντες. Ἀλλὰ τοῖς λόχοις καὶ ταῖς ἐνέδραις ἐμπέπτοντες μικροῦ δεῖν ἄρθῃν ἠλίσκοντο ἅπαντες· ἀναιρεῖσθαι γὰρ τοῦτους οὐχ ὅσιον ἐνομίζετο τῷ στρατοπεδάρχῃ Χριστιανοῦς ὄντας.

δ κα'. Ταῦτα πολλάκις γινόμενα μεγάλως ἐλύπουν τὸν βάρβαρον· τῶν γὰρ πόλεων ὅσαι προσείχον αὐτῷ πρότερον φθῶν ἢ εὐνοίᾳ τούτῳ δασμοφοροῦσαι, ἐπειδὴ ἀπογινώσκειν τῶν κατ' αὐτὸν ἤρξαντο, οὐδὲν οὐδέμια παρῆχεν αὐτῷ. Καὶ διὰ τοῦτο χρημάτων σπανίζων βουλῆν ἐβουλεύσατο βαθεῖαν μὲν, οὐ συνετήν δὲ ὅμως, ὡς τὸ τέλος ἀπέδειξεν. Ἄρτι γὰρ τοῦ Τουτὰχ ἐκ Περσίδος κατελθόντος ἐπὶ τῷ τὰ Ῥωμαίων λητίζεσθαι ζῆν πληθεῖ Τουρκῶν πολλῶν, δεῖν ἔγνω προσχωρῆσαι τούτῳ κάκεινον ζύμμαχον λαβεῖν κατὰ τοῦ στρατοπεδάρχου. Πέμψας τοῖνον πρότερον πρέσβεις, ὕστερον καὶ αὐτὸς παρεγένετο εἰς τὸ τῶν Τουρκῶν

στρατόπεδον, καὶ τῷ Τούτῳ συγγενόμενος καὶ
 πιστεῖς λαβὼν ἀπήγει ἐπὶ τὸ φρούριον ὑποσχόμενος
 ἔξειν εἰς νέωτα. Ὁ δὲ στρατοπεδάρχης πυθόμενος
 τὴν τοῦ Οὐρσελίου πρὸς τὸν Τούτῳ ἀφίξιν ἐξέ-
 πεμψε καὶ αὐτὸς πρέσβεις καὶ δῶρα πολυτελῆ τῷ
 Τούτῳ, καὶ φιλίας αὐτῷ ἀνεμίμησε τῆς βασι-
 λείας Ῥωμαίων πρὸς τὸν κρατοῦντα Περσῶν, καὶ
 δὴ καὶ πρέσβεις ἀντιπεμφθῆναι ἤξίου τοὺς μάλα
 πιστοτάτους αὐτῷ, ὡς ἔχων τι μὴνύειν μυστικῶς οὐ
 μικρὰν αὐτῷ τὴν ὀνησιν φέρον. Ὁ δὲ τοῖς δῶροις
 ἤθευ καὶ ὅστις εἶη μαθὼν εὐθύς αὐτῷ τὸν πιστό-
 τaton πέπομφε. Ἐπεὶ δ' εἰς Ἀμάσειαν ἦκε, φιλοφρο-
 νως [P. 59] αὐτὸν ὁ στρατοπεδάρχης ὑπέδέξατο καὶ
 οὕτως αὐτὸν ψκαιοῦσατο δῶρα διδοὺς καὶ θαμὰ ὀμι-
 λῶν (ἦν γὰρ εἴπερ τις ἄλλος ἐν λόγοις ἰδύς) ὡς
 μεγίστην εὐνοίαν πρὸς αὐτὸν τὸν βάρβαρον κτήσα-
 σθαι. Τοῦτου οὖν γενομένου τοιῶνδε πρὸς αὐτὸν
 ἤρξατο λόγων, « Φίλοι μὲν, » λέγων, « ὦ τάν, ὁ τε
 βασιλεὺς Ῥωμαίων καὶ ὁ σουλτάνος, ὁ δὲ Οὐρσελί-
 ος ἀμφοῖν ὑπάρχει ἐχθρὸς. Σίνεται μὲν γὰρ τὰ Ῥω-
 μαίων, ἐπιτίθεται δὲ καὶ τοῖς Τούρκοις. Καὶ νῦν
 ἰδῶν τὸν σὸν ἀμυρὰν προσελθόντα, ὡς περ δέισας μὴ
 ἐπ' ἀμφοτέρων ἀναλωθεῖη, προσωπεῖον ὑποδύς ἀγά-
 πης ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενος.
 Ἐπεὶ δ' ἂν οὗτος παρέλθῃ, ἐχθρὸς ἔσται πάλιν
 τῶν Τούρκων ὁποῖος καὶ πρότερον ἦν. Ἄλλ' εἴ τι
 ἐμοὶ πείθεται, ἀφικόμενον αὐθις αὐτὸν ἀποδότω μοι
 χρημάτων πολλῶν · τρία γὰρ ἐκ τούτου κερδαίνει τὰ
 μέγιστα, χρημάτων πλῆθος, οἰκειότητα πρὸς βασιλέα
 Ῥωμαίων ἀφ' ἧς μεγάλας ἔξει εὐεργεσίας, καὶ τρί-
 τον τὸ τὸν σουλτάνον ἠθῆναι τῶν Τούρκων ἀπο-
 σκευασάμενον τὸν ἐχθρὸν. »

agit potius Tutachus quod suggero. Eum ad se reversum mihi tradat acceptis pro eo pecuniis quantas
 volet. Hinc enim tria vel maxima lucrabitur. Primum pecuniæ vim magnam quam ego numerabo, deinde
 gratiam imperatoris Romani, qui beneficium istud magnifice remunerabitur, denique sultano gaudium
 afferet magnum hoste gravissimo Turcorum de medio sublato. »

αβ'. Πείθεται τοῖς τοῦ στρατοπεδάρχου λόγοις ὁ
 πρέσβυς καὶ ὑπισχνεῖται πείθειν τὸν ἀμυρὰν ἐπιτε-
 λέσαι τὰ τῷ στρατοπεδάρχει δόξαντα. Πέμπεται οὖν
 μετὰ δῶρων αὐθις καὶ ἀπαγγέλλει πάντα τῷ Τούτῳ,
 τὴν τε γνώμην παρίστησι τοῦ στρατοπεδάρχου καὶ
 τὸ ἐν λόγοις μειλίχων καὶ τὸ ἐν χρήμασιν ἐλευθέριον.
 Καὶ δὴ δουλοῦται τοῖς ἀπαγγελλομένοις ὁ βάρβαρος
 καὶ ὅλος γίνεται τοῖς τοῦ στρατοπεδάρχου λόγοις
 καὶ γνώμης πειθίσιος. Ἐλθόντα τοιγαροῦν τὸν
 Οὐρσελίον προσποιεῖται φιλοφρόνως ὑποδέχασθαι,
 καὶ συνδειπνήσας αὐτῷ τέλος συλλαμβάνει καὶ δε-
 σμῶτην ἀπεδείξας ἐκπέμπει τοῦτον πρὸς τὸν στρα-
 τοπεδάρχη, ὀμήρους λαβὼν ὡστε ἀποδοθῆναι οἱ τὰ
 συμφωνηθέντα χρήματα. Ἡσθῆς οὖν ὁ στρατοπε-
 δάρχης ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἐπεὶ χρημάτων ἠπόρει (33),
 ἐν ἀμνηστία ἦν ὁ τι καὶ δράσειε · καὶ εὐθύς ἐκκλη-
 σίαν συνήθροίσε καὶ τοὺς περὶ τὴν πόλιν δυναμένους
 ἐκάλεε πρὸς βουλήν, καὶ πάντων συνελθόντων ἤρ-
 ξατο τῶν πρὸς αὐτοὺς λόγων ἐντεῦθεν. « Ἄνδρες

A Alexium uti. Missis igitur prius legatis, postmodum
 ipse in Turcorum castra se contulit, fœdereque cum
 Tutacho inito rediit in arcem promittens quam pri-
 mum se rediturum. At Alexius audita protectione
 Urselii ad Tutachum misit et ipse legatos ad eum-
 dem cum donis pretiosis et eum amicitia admonuit,
 quæ inter imperium Romanum, et principem Per-
 sarum constituta erat : rogabat præterea ne gra-
 varetur quosdam, quibus maxime fideret ad se
 mittere. Habere enim se illi communicanda arcana
 magni momenti, quæ nosse ipsius interesset plu-
 rimum : delinitus donis Tutachus, et quis esset
 Alexius sciens, facile inductus est ad hominem sibi
 fidissimum mittendum : qui cum Amaseam venisset,
 humanissime hominem ac liberalissime Alexius
 accepit, itaque illum demeruit muneribus et fami-
 liaritate blandissimi sermonis, erat enim si quis
 alius comis in verbis et suavissime pellax, ut sibi
 mirabiliter devinxerit barbarum. Tum ad jam ob-
 noxium et ex vero benevolum talem orationem exor-
 sus est : « Amici quidem, o mihi chare sodalis, sunt
 inter sese imperator Romanorum et sultanus vester,
 Urselius autem utrique infensus. Vastat enim Ro-
 manas terras, idemque ubi occasio datur, a Turcis
 violandis non abstinet. Nunc videns tuum anyram
 cum exercitu egressum, velut metuens **87** ne, quod
 se meritum novit, ab utrisque debelletur, larva
 benevolentia sumpta se ad eum contulit tempus
 redimens et occasionem impune nocendi captans.
 Cui enim dubium est quin simul hic terror præter-
 erit, sit idem in Turcos Urselius qui prius et
 quibus poterit damnis eos afficiat. Quin igitur id

22. Quid multa ? persuadetur Alexii oratione le-
 gatus et promisit persuasurum se amyrae ut efficiat
 quæ Alexius volebat. Dimittitur sub hæc novis
 donis oneratus et hæc Tutacho nuntiat, laudes ad-
 jungens maximas Alexii humanitatis in factis, com-
 mitatis in verbis, liberalitatis in donis ac pecuniis
 qua dandis qua promittendis. Nec pluribus opus
 fuit ad capiendum avarum animum Barbari osten-
 tatum auri prædam spe prævorantis. Decernit igitur
 plane id agere quod rogabatur et Alexio per omnia
 obsequi. Sub hæc consilio dissimulato Urselium
 ex conducto redeuntem excipit in speciem benevole
 convivioque adhibitum ad extremum capit vinc-
 tumque ad Alexium transiit, obsidibus ab eo
 vicissim acceptis, quoad promissam pecuniæ sum-
 mam numerasset. Gaudium Alexii de successu
 tam prospero conturbabat inopia pecuniæ quam
 et suæ fidei et libertati datorum a se obsidum
 non modicam nec facile in præsentem parabilem

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(33) Χρημάτων ἠπόρσι. Comparanda conjux cum
 coniuge seu cum Bryennio Anna, quæ ex fustoribus

mariti commentariis pleraque per synopsis attigit,
 quæ habet lib. 1 Alexiadis.

debebat. Incertus igitur consilii concionem Amase-
norum **SS** advocat et primores civitatis nominatim
ut adsint rogat, cunctisque congregatis talem
quamdam exorsus est orationem : « Viri a me hodie
in consilium vocati, audite quid vos velim. Scitis
qualem se hic barbarus Armeniaci limitis civita-
tibus cunctis quamque infestum præbuerit, quot a
vobis pecunias extorserit, quot oppida desolaverit,
quot hominum corpora dire cruciaverit, suppliciis
ea intolerabilibus minima plerumque causa subji-
ciens. Quoniam igitur illuxit tandem fortunata
dies, quæ vos hisce vexationibus in omne tempus
exemptura, si voletis, est, æquum videtur dare
vos operam ne præclara nec facile reditura vobis
excidat occasio, cavere quoque ne studio sumi
fugiendi flammam in ipsam ac flagrantem sorna-
cem incidatis : quando enim Dei nutu et diligentia
nostra videtis nunc captivum vinctumque illum
barbarum, qui vero illum cepit pretium facti re-
petit, ego autem pecunia careo, par est unum-
quemque vestrum conferre quantum potest. Equi-
dem nisi tam longe ab imperatore distarem, et si
moræ solutionis indulgeret Tutachus, festinarem
tam juste debitam mercedem utilissimæ nobis
fieri potest, et Turcorum exercitus multa interim
amyra ibi mansuro donec promissum a nobis pretium
acceperit, par est, ut dixi, imo necessariū m
omnes vos de vestro conferre (ad principes et primores leguor), recepturos deinde ab imperatore,
quæ reipublicæ tam necessario articulo communis salutis fœneratū fueritis. »

SS 23. His Amaseni proceres auditis concitare ple-
dem conabantur, tumultusque ac confusus clamor
exstitit magnus, quibusdam incondita quædam et
incertæ significationis vociferantibus, aliis distincte
liberari Urselium poscentibus, nihil enim se ab illo
grave passos; simulque nitebantur rapere ipsum e
custodia et emitte liberum. Alius utique quivis
turbatus fuisset tantum populum furentem videns
et civitatem maximam contra se tumultuantem.
Noster vero generosus juvenis Alexius Intrepidus
ad hæc pectore inconcusso ac fidenti vultu silere
jubebat turbam et manu protensa audientiam pose-
cebat, qua utcumque impetrata, hanc ad plebem
apsam orationem habuit : « Miror, viri Amaseni,
tam facile decipi vos ab iis qui vobis male consu-
lunt et privatas ipsorum utilitates vestro sanguine
mercantur nec quidquam pensi habent, quam gra-
viter vobis noceant, dum sibi vel leviter prosint.
Quis enim vobis fructus invalescentis Urselio do-
minante et istis ei obsequentibus tyrannidis fuit
præter cædes, captivitates, mutilationes, truncatio-
nesque membrorum? Et in vos quidem ista desæ-
vierunt; qui vero nunc in iram et tumultum vos
concitant intacta illibataque servarunt patrimonia,
tecta, prædiaque propria, quarum rerum incolumi-
tatem concessis vobis in rapinam barbaro sibi ab
eo paciscebantur. Idemque etiam postea præmia
fidei vestræ ab imperatore largiter soluta diviserunt
inter se jactantes sua opera factum ne hac civitate
Urselius potiretur, neglectis funditus vobis nec,
cum in tanta parte damnorum fueritis, ad ullam

A ὅποσοι παρ' ἐμοῦ ἐξελέγητε σήμερον εἰς τὸ βουλευ-
τήριον, ἀκούσατε τῶν πρὸς ὑμᾶς λόγων. Ἵστε ὅπως
ὁ βάρβαρος τὰς τοῦ Ἀρμενιακοῦ διέθετο πόλει·
ἀπάσας καὶ ὅποσα χρήματα ἀφ' ὑμῶν εἰσεπράξατο,
δσας τε κωμπούλεις ἐπόρθησε καὶ σώματα ἀνθρώ-
πων [P. 60] κακῶς διέθετο, ποιναῖς ὑποβάλλων ἄφο-
ρήτοις ἐξ ἀφορμῆς βρυχυτάτης. Ἐπεὶ οὖν ἦκε και-
ρὸς ἀπαλλάττων ἡμᾶς τῆς ἐκ τούτου κακώσεως,
δέον ἐστὶν ἡμᾶς μὴ προϊσθαι τούτον, μηδὲ τὸν κα-
πνὸν φεύγοντας εἰς κάμινον ἐμπροσθεῖν. Ἐπεὶ γὰρ
νεύσει θεοῦ καὶ σπουδῇ ἡμετέρᾳ ὄρατε ἵν' ἰδωσώ-
την τὸν βάρβαρον, ὁ δὲ τούτον ζωγράφας ἀπαιτεῖ
τὴν τιμὴν, αὐτοὶ δὲ χρημάτων ἀποροῦμεν, δέον
ἐστὶν ἕκαστον συνεισενγκεῖν τὰ πρὸς δύναμιν. Ἐ-
μὴ γὰρ πῶρρω βασιλέως ἦν, ἢ καιρὸν ἀναμονῆς
B ἀπῆται ὁ βάρβαρος, ἔσπευσα ἂν ἐκεῖθεν κομισθῆναι
τὰ τῆς τιμῆς. Ἐπεὶ δ' ὡς ὄρατε οὐδὲν ἐστὶ τούτων
δυνατὸν γενέσθαι, τὸ δὲ Τούρκων πλῆθος μεγάλως
τὴν χώραν λυμνίεται μένοντος τοῦ ἀμυρᾶ διὰ τὴν
τιμὴν, δέον ἐστὶν, ὡς ἔργη, πάντας ὑμᾶς συνεισενγ-
κεῖν· πρὸς τοὺς ἀρχοντας δὲ μοι ὁ λόγος· καὶ
λήψασθε πάντα ἐκ βασιλέως ὅποσα παράσχητε. »

in urbem regiam, ut inde auferrem promissam et
operæ. Quoniam autem, ut videtis, nihil houi ni
damna ei quam insidet nostræ regioni iaser
damna ei quam insidet nostræ regioni iaser
damna ei quam insidet nostræ regioni iaser
damna ei quam insidet nostræ regioni iaser

κγ'. Τούτων ἐκείνοι ἀκούσαντες ἐπεχειροῦν ταρακ-
τειν τὸ πλῆθος, καὶ ὄρυθος καὶ κραυγὴ ἦν μεγίστη
C τῶν μὲν ἀσήμως βρῶντων, τῶν δὲ βουλομένων σω-
ζεσθαι τὸν Οὐρσέλιον· ἐπεδόων γὰρ μηδὲν τι δε-
νὸν παθεῖν πρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπειρωτῶν ἀρπάζειν
τούτον ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἀπολύειν ἐλευθέρων. Καὶ
τάχα ἂν ἕτερος ὢν ἐταράχθη δῆμον ὄρων τοσούτον
μαινόμενον καὶ θορυβουμένην πόλιν μεγίστην. Ὁ δὲ
γενναῖος νεανίας, ὁ στρατοπεδάρχης ἐκείνος, φημί,
μηδὲν τι θέσας τὸ σῶλον κατασιγάζειν ἤρξατο τῇ
χειρὶ τὸν ὄρυθον. Ὅψε δὲ καὶ μόλις γενομένης
ἡσυχίας· λόγων ἤρχετο πρὸς τὸ πλῆθος τοιούτων·
« Θαυμάζειν ἔπεισά μοι, ἄνδρες Ἀμασειανοί, ὅπως
βράδεις οὕτως ἐξαπατάσθε ὑπὸ τῶν κατατοφισμέ-
νων ὑμᾶς καὶ τὴν σφῶν μὲν αὐτῶν ὠφέλειαν ὠνού-
μένων τῷ ὑμετέρῳ αἵματι, μεγίστης δὲ βλάβης
D ὑμῖν προξένων γινομένων. Ποία γὰρ ὑμῖν θνησίς
ἐγένετο τῆς τυραννίδος συνισταμένης ὅτι μὴ σφαγαὶ
καὶ ἀλχηλωσίαι καὶ πηρώσεις καὶ ἀκρωτηριασμοί
μελῶν; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν οὕτω κακῶς ἐπάσχετε, οἱ δὲ
νῦν ὑμᾶς πρὸς θυμὸν καὶ ὄρυθον ἀνεγείροντες
διετήρουν μὲν ἀσινῇ τὰ οἰκεία τὸν βάρβαρον θερα-
πέυοντες, ἀπελάμβανον δὲ καὶ τῶν ἐκ βασιλέως
δωρεῶν, ὅτι μὴ σφᾶς τε καὶ τὴν πόλιν ἐνεχείρισαν
τῷ βαρβάρῳ. Ὑμῶν [P. 61] δὲ οὐδὲ ἓνα λόγον ἐποιή-
σαντο πώποτε. Διὰ τοῦ τούτου καὶ αὐθις βοόλονται τὴν
τυραννίδα συνίστασθαι, ἵνα τῷ τυράννῳ μὲν χρηστάς
ὑποσαίνοντες ἐλπιδας ἀσινῇ τὰ οἰκεία διατηρῶσιν,
ἐκ βασιλέως δὲ ἀπαιτῶσιν αὐθις τιμὰς τε καὶ δω-
ρεάς. Ἦν δὲ τι καὶ γεωτερισθείη, αὐτοὶ μὲν πῶρρω-
θεν ἐαυτοῦς τοῦ δράματος ἐξαγαγεῖν πειράσονται,

τὴν δὲ βασιλείῳ ὄλω; θυμὸν ἐξάψουσι καθ' ὑμῶν. Ἄλλ' εἰ τί μοι πείθεσθε, τοὺς μὲν ὑμᾶς πρὸς θύρῳ διεγείραντας ἔρρειν ἐάσατε, ἀπίτω δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ τὰ λεχθέντα σκοπεῖτω, καὶ εἰσεσθε ὅπου ὑμῖν βουλευεται τὰ ζυμφέροντα. » Τούτων ἀκούσαν τῶν ῥημάτων τὸ πλῆθος ἐπήνη: τὰ λεχθέντα καὶ ἅπαντες ὑπεχώρουν.

revocato blanditi fuerint, in præsens indemnitate suarum familiarum ab eo vestris rapinis exsatiandi paciscantur, postmodum vero ostentata imperatori falsa fidelitate, quasi per ipsos steterit ne Urselium vestra opera regnaret, sibi quidem ipsis honores ab eo et largitiones, vobis autem seditiosorum pœnas et extrema supplicia procurent. Nam ubi tumultus usque ad tyranni captivi liberationem invaluerit, facile ipsi purgabant id, se invitis ac frustra repugnantibus, vi ac furore plebis novarum rerum studiosæ factum: unde gratiam quidem imperatoris in se, in vos autem iram et totam invidiam odiosi facinoris avertent. At vos, si quid mihi creditis, istos insidiosos seditionis ipsis quæstuosæ vobis perniciosæ suosores missos facite. Itē vero quisque in domos vestras et quæ audistis otiose reputate. Sic enim facile intelligetis utri vobis utilia consulant, illine qui vos tyranni rapinis et imperatoris supplicii obijciunt, an ego qui capita fortunasque vestras omnium pro commodis spebusque improbis paucorum in discrimen nolo projici. » Audita plebs hac oratione laudavit quæ dicebantur et paulatim recesserunt in domum quisque suam.

κθ'. Ὁ δὲ στρατοπεδάρχης δεισας μὴ καὶ αὐθις εἰ δυνατοὶ τὸ πλῆθος διεγείρωσι: καὶ τὸν Οὐρσέλιον διαρπάσσει, βουλὴν βουλευεται πάνυ μὲν συνετὴν, πάνυ δὲ καὶ φιλόανθρωπον. Τίς δ' ἡ βουλὴ; Προσκαιλεῖται τὸν δῆμιον. Ἀνάπτεται πῦρ. Ἐκπυροῦται εἰδηρῶς. Ῥίπτεται κατὰ γῆς ὁ Οὐρσέλιος. Φωνεῖν καὶ στένειν γοερὸν παραγγέλλεται ὡς δῆθεν τῶν ὀμμάτων στερούμενος. Ὁ δὲ πείθεται καὶ τὴν οἰκίαν ἐπλήρου φωνῶν τε καὶ στεναγμῶν. Εἶτα τοῖς τούτου βλεφάρων ἐπιτίθεται φάρμακον ἀκεσώδουνον καὶ ἐπὶ τῷ φάρμακῳ κάλυμμα. Ἐωθεν δὲ πρὸς τὸ πλῆθος ἐξάγεται καὶ ὁρᾶται παρὰ πάντων ὡς δῆθεν τυφλός. Τούτο τὸ δρᾶμα κάμπαν τὸν θύρῳ κατεσίγασεν. Ὁ μὲν οὖν στρατοπεδάρχης ἀδείας λαβόμενος ἐσκόπει ὅπως καὶ τὸ περὶ τὸν Οὐρσέλιον στρατεύμα καθελῶν τῶν παρακατασχθέντων φρουρίων γένοιτο ἐγκρατής: οἱ δ' ἐκ βασιλείῳ πεμφθέντες τῶν οἰκείων ἔντες τῷ βασιλεῖ ἠνάγκαζον τούτον τὸν Οὐρσέλιον λαβόντα εἰς τὴν βασιλίδαν ἐπανελθεῖν. Ὁ δὲ αἰσχρὸν ἔλεγεν εἶναι εἰ πολλῶν τῶν ὑπὸ τὸν τύραννον ὄντων ἐνὸς ἐγκρατεῖς γεγόνότες αὐτοῦ τοῦ τυράννου τοῦς ἄλλους καταλιπόντες οἰχησόμεθα: ἀνάγκη γὰρ ἔνα τῶν λειπομένων εἰς τύραννον καταστήναι καὶ αὐθις τὰς πόλεις κυρᾶν. Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ εἶναι ταῦτα καὶ ταῦτον..., ἀποπειρᾶσαι δὲ καὶ τῶν φρουρίων [P. 62] ὅσον ὀδόν τε. Ταῦτ' εἰπὼν ἔργου εἶχετο, καὶ πρῶτον μὲν τὰς ὁδοὺς ἐφρούρει. Ὡς μηδὲν τι τῶν ἀναγκαίων λαθεῖν εἰς τὰ φρούρια εἰσαχθῆναι, καὶ ἐπὶ συλλογὴν σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων ἐξιώντας μεγάλως εἰσίνετο, ἔπειτα μέντοι ἐνέδρας ἐνίστα καὶ τινὰς εἰς προνομίην ἐστελλεν. Οἱ δὲ ἐν τοῖς φρουρίοις ἐξιώντες καὶ τοὺς προνομούοντας διώκοντες ταῖς ἐνέδραις περιπίπτοντες ἤλισκοντο. Τούτο πολλάκις ποικιλοτρόπως γινόμενον εἰς ἀπορίαν τοὺς φράγγους ἐνέβαλλον: ὅτε μὲν γὰρ μετὰ τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν ἐποίει τὰς προκομάς, ὅτε δὲ μετὰ μίαν αὐθις ἡμέραν ἢ καὶ δευτέραν. Ἀμυχανοῦντες οὖν εἰ ἔνδον οἱ μὲν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰ φρούρια τῷ στρατοπεδάρχει παρέδοσαν, οἱ δὲ κενὰ ταῦτα καταλιπόντες ἔρχοντο. Καὶ οὕτω πάντων γέγονεν ἐγκρα-

A commodorum particulam admissis, utpote qui nullam unquam rerum ac rationum vestrarum curam aut cogitationem sumpserint. Itaque jam rursus cupiunt restituere tyrannidem ipsis quæstuosam, vobis quos 90 viles habent exitialem: ut eum rursus vestris prædiis tyranno per vestrum errorem ipsorum fraude ab extremo periculo in spem meliorum

24. At Alexius metuens ne iterum proceres civitatis plebem concitarent et Urselium raperent, consilium iniit valde prudens nec minus humanum. Quale id autem? Advocat carnificem, accendi jubet ignem et in eo candefieri ferrum. Humi juxta extenditur Urselium vociferans et ejulans plane ut si revera ei oculi ferro ignito exurerentur, quod mox futurum ex eo apparatu rebatur. Quare domus tota personabat insanis ejus lamentis. Quod ad famam rei factæ in viciniam et mox per urbem spargendam utile erat. Deinde ejus oculis unguentum quoddam innoxium imposuit et supra unguentum quoddam fascia. Postridie quoque in publicam concionem ita fasciatum oculis opertis Urselium 91 producit, ut omnibus ea specie fides fieret vere ipsum excæcatum fuisse. Ea fictio tumultum plane sedavit. Alexius vero cura ista solutus considerabat, qua ratione posset Urselii reliquis adhuc copiis deletis arces quas invaserat et adhuc per suos tenebat recipere. Qui autem ab imperatore missi Alexio aderant consiliorum auctores ex intimis principia suadebant ut Urselio secum ducto confestim Constantinopolim reverteretur. Quibus ille turpe fore dicebat, cum multi sub uno tyranno tyranni essent, si uno illo primario sublato minores illos in illius locum facile processuros relinquerent et sic abirent quasi re confecta, statim audituri excitatum esse capto successorem, qui non mitius quam prior paratis ad manum copiis urbes incurset. Mihi ergo, inquit, optimum videtur non tantum tyrannum, sed etiam tyrannidem tollere, conarique, si arces et præsidia ejus restituere imperio possimus. Et his dictis capessivit negotium. Ac primum itinera obsedit, ne quis in arces ac castra Urselianorum inferri commeatus posset. Si qui vero inde pabulum aut rei alterius necessariæ quærendæ causa exissent, eos male multatos repellebat. Poncbat etiam insidias locis idoneis, moxque missis qui palam prædando prædiarios lacerarent, eos hac arte castro elicitos in insidias pertrahebat, in qui-

bus capiebantur. Hoc sæpe variis modis semper feliciter tentatum Francos in magnam non annonæ magis quam consilii inopiam conjecit, noster enim his in eos grassationibus incertis et inobservabilibus momentis utebatur, aliquando alternis diebus, nonnunquam die tertio, interdum quatuor aut quinque diebus interpositis eos incursans. Pressi præsidii erant se et arces suas Alexio Romani exercitus ductori dederunt plerique; alii exhaustas rebus omnibus arces relinquentes fugerunt. Unde contigit omnium earum potentem fieri Alexium. Qui paucos inde dies Amasææ moratus, constitutis rebus civitatum vicinarum, et profundam in illis partibus pacem relinquens omniumque amores secum ferens abiit plausu et acclamationibus omnium deductus, ducens vero secum Urselium.

25. Transiens autem per Paphlagoniam ubi vicinus fuit domui Doceani Theodori viri nobilis et locupletis sanguineque Alexio conjuncti, nam hic filius erat sororis patris illius: ut ergo cognovit Doceanus Alexium adventare, occurrit illi obviam longe ac eum magna charitate complexus salutavit. Cum autem respexisset Urselium, et fasciam ejus oculis impositam vidisset, dolore magno affectus est nec tenere se potuit quin Alexium incusaret, quod virum adeo fortem et qui potuisset multum prodesse rei Romanæ oculis privasset. Ille autem prudens alias et moderatus in sermone sui que potens in dissimulando, quod nondum putaret esse maturum prodere, sic mansuete ac renidenti vultu ei respondit: « Causas quidem, matruelis mi, ob quas hic oculis privatus est, exponendi nunc non est tempus, ubi tamen domum pervenerimus et soli una erimus, omnes audies meque ut spero isto crimine absolves. » Cum ergo paulo post domum venissent equis excensis et excusso pulvere **93** lauti accubuerunt. Epulas autem Doceanus magnifice apparaverat. Post prandium manu prehensum Alexius Doceanum in conclave duxit quo clausus fuerat Urselium, quem jussit demere sibi fasciam nudareque oculos. Ille autem subito exurgens remota velo cernebatur præclare videns et Doceanum salutabat, qui re inexpectatissima perculsus, plenus gaudii exclamavit ac inclytum complexus Alexium labra et genas amabilesque ejus oculos osculatus est, Macte, inquit et voce magna iterans: Macte ista virtute indoleque digna gloria parentum qui te eduxerunt. Nec ullum finem faciebat commendandæ humanitatis lepidæ fictionis ingenio mistæ.

26. Triduo ibi hospitaliter habitus ulterius perrexit versus mare Ponticum descendens. Cum autem circa Castamonem pervenisset, cupivit visere avi domum. Jussis igitur porro pergere cunctis ipse cum paucis declinavit e via. Ingressus vero domum, cum illam habitatoribus vacuum vidisset, plenus lacrymis et suspiriis erat memoriam progenitorum suorum recolens: nec nisi vi quadam inde a comitibus avulsus recessit, quando et parum absuit quin incideret in insidias Turcorum. Sed qui circa ipsum erant ita properare coegerunt, ut satis mature suorum agmini se misceret. Transgresso porro angustias et circa mare descendenti versus

τῆς. Ἡμέρας δὲ διατρίψας ἐν Ἀμασεῖα, καὶ τὰς πόλεις ἀπάσας καταστήσας, καὶ εἰρήνην βαθεῖαν καταλιπὼν, καὶ τοῖς πᾶσι δειχθεὶς ἐρασιμιώτατος, ἐξῆλθεν ἐκείθεν μετὰ χρότου καὶ εὐφημιῶν οὐκ ἐλάχιστων ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Οὐρσέλιον.

ergo inopia **92** et quo se verterent incerti qui in exercitus ductori dederunt plerique; alii exhaustas earum potentem fieri Alexium. Unde contigit omnium earum potentem fieri Alexium. Qui paucos inde dies Amasææ moratus, constitutis rebus civitatum vicinarum, et profundam in illis partibus pacem relinquens omniumque amores secum ferens abiit plausu et acclamationibus omnium deductus, ducens vero secum Urselium.

κε'. Διὼν δὲ διὰ Παφλαγονίας ἐπειδὴ ἐγγύστα γέγονε τῆς οἰκίας τοῦ Δοκειανοῦ Θεοδοῦρου, ἀνδρὸς τῶν εὐ γεροντέων καὶ πλούτου κομώντων καὶ καθ' αἶμα τῷ στρατοπεδάρχῃ προσήκοντος (τῆς γὰρ ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς ἐκείνου παῖς ἦν οὗτος), ὡς καταλαμβάνοντα τοῦτον ἐμάθανεν ὁ Δοκειανὸς ἀπήντα μακρόθεν καὶ κατησπάζετο. Ἐκτενίσας δὲ καὶ πρὸς τὸν Οὐρσέλιον καὶ τὸ κάλυμμα θεασάμενος τὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἐπιχειμενον λύτης πεπλήρωτο καλοῦκέτι καθεκτός ἦν, ἀλλὰ τὸν στρατοπεδάρχην ὠνείδιζεν ὡς ἄνδρα γενναῖον οὕτω καὶ μεγάλα δυνάμενον τὰ Ῥωμαίων ὠφελῆσαι πράγματα τῶν ὀμμάτων ἀποστερήσαντα. Ὁ δὲ ἐπιεικῆς τε ἄλλως ὦν καὶ δεινὸς συσκιάσαι πρᾶγμα καὶ μὴ ταχέως ἐκραινεῖν, πρᾶως οὕτω καὶ γαληνῶς-πρὸς ἐκεῖνον ἀντέφησε, « Τὰς μὲν αἰτίας, ἐξᾶδέλαφε, δι' ἃς οὗτος τῶν ὀμμάτων ἐστέρηται, οὐ νῦν ἐστὶ καιρὸς ἀπαγγέλλειν· ἐπειδὴν δὲ ἀπίοντες οἴκαδε κατὰ μόνας γενοίμεθα, εἴση πάσας, καὶ με ταχέως ἀπολύσεις τῆς μέμφεως. » Φθάσαντες οὖν τὴν οἰκίαν καὶ τῶν ἵππων ἀποθάντες καὶ τὸν κονιορτὸν ἐκτινάξαντες ἤριστον, τοῦ ἐστιάτορος τὸ δειπνον φιλοτίμως προετραπέσαντος. Μετὰ δὲ τὸ ἄριστον τῆς χειρὸς λαβόμενος τοῦ Δοκειανοῦ ὁ στρατοπεδάρχης εἰς τὸ δωμάτιον εἰσεῖσιν ἐν ᾧ ὁ Οὐρσέλιος ἐνεκέκλειστο, καὶ ἐκέλευσεν ἀναπετανυεῖν τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ εὐθύς ἀνετίθηκα καὶ τὸ κάλυμμα ἀναπετανύς ὄρωτο βλέπων καὶ τὸν Δοκειανὸν κατησπάζετο. Ὁ δὲ τῷ αἰφνιδίῳ κατεπέπληκτο καὶ πλήρης χαρμονῆς ἐγεγόνει, καὶ τὸν κλεινὸν περιπλακεὶς [P. 63] Ἀλέξιον κατεφιλεῖ χεῖλη καὶ παρειαὶ καὶ τοὺς χρολεντας ὀφθαλμοὺς, καὶ μέγα ἐβόα ἄξιον εἶναι τῶν προαγόντων τοῦ νέου τὸ φρόνημα, καὶ τὸ δρᾶμα ἐπῆνε, καὶ τὴν σκηνὴν ἐθαύμαζε.

κς'. Τρισὶν οὖν ἡμέραις ἐπ' αὐτῷ ξενωθεὶς ὁ στρατοπεδάρχης ἐξῆει καὶ κατῆε ὡς ἐπὶ τὴν τοῦ Πόντου θάλασσαν. Περὶ δὲ τὴν Κασταμόνα γενόμενος, ἐπεθύμησε τὴν τοῦ πάππου οἰκίαν ἰδεῖν. Παρακαλεσάμενος οὖν ἀπέναι πάντας αὐτὸς μετ' ὀλίγων ἀπένευσε τῆς ὁδοῦ. Ἐντὸς δὲ ταύτης γενόμενος καὶ ἔρημον ταύτην τῶν οἰκόντων ἰδὼν θαυρῶν ἐπληροῦτο καὶ στεναγμῶν, ἐν μνήμῃ γενόμενος τῶν αὐτοῦ γεννητόρων. Βία δ' ἐκείθεν ἀποσπασθεὶς πρὸς τῶν ἐπομένων ἀπῆει, ὅτε μικροῦ δεῖν ἐνηδρεύθη παρὰ τῶν Τούρκων, εἰ μὴ ταχέως αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν ἀποσπάζαντες συνέμιξαν τοῖς λοιποῖς, διελοθόντι δὲ τοὺς στενωποὺς καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν

κατιόντι πρὸς τὴν Ἡράκλειαν ὁ Μαύρηξ (34) ἀπὴν- A
 τα, ἀνὴρ οὐ τῶν εὖ γεγενημένων, ἐντρεχῆς δὲ ἄλλως
 καὶ πείραν τῶν κατὰ θάλατταν ἔχων ὅτι πλείστην.
 Αὐτὸ δὲ καὶ βασιλεῦσι Ῥωμαίων ἀναγκαῖος ἰδόκει
 καὶ πολλῶν ἀπῆλαυε τῶν ἐξ αὐτῶν δωρημάτων, ὡς
 καὶ πλοῦτον κτήσασθαι· πλείστον καὶ δούλων πλῆθος
 καὶ τῶν ἄλλων ὑπηρετούντων περὶ τὰ στρατιωτικὰ
 καὶ οἰκίαν ἀνεγείρει· λαμπρὰν. Ἀπαντήσας δ' οὗτος
 ἡξίου ἐπιξενωθῆναι οἱ, ὁ δ' ἐπέθετο. Ἐπεὶ δὲ περὶ
 τὴν Ἡράκλειαν ἐγένοντο, ἐπῆει πρότερον στρατο-
 πεδάρχης ἐπὶ τὸν ἀχειροποιήτον τῆς Θεομήτορος
 ναῶν, ἐν ᾧ τὰ χαριστήρια ἐτεθύκει τῷ πάντων Σω-
 τῆρι καὶ τούτου Μητέρι. Εἶτ' ἐπιξενίσθη τῷ Μαύ-
 ρηκι.

κζ'. Ἐν ὅσῳ δὲ αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον ἡτοιμά-
 ζετο, ἀπήγγελετο Τούρκους κατιέναι εἰς προνομίην. B
 Τὸν δ' εὐθύς ὁ λόγος, πρὸς τὰ ὄπλα ἐκίνησε μάλλον
 ἢ τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς φασί, πάλαι ἡ Τιμοθέου
 ἀδελφίς. Ὅπλισάμενος οὖν καὶ τοῦ ἵππου ἐπιβάς
 ἐξῆει σὺν τοῖς περὶ αὐτόν. Ξυνείποντο δὲ οἱ καὶ οἱ
 τοῦ Μαύρηξ· ἄνδρες ἐμπειροπόλεμοι καὶ γενναῖοι, ὧν
 κατάρχων ἦν ὁ Βουτουμίτης Μιχαῆλ, ἀνὴρ μικρὸς μὲν,
 ὡς φησὶν Ὁμηρος, δέμας ἀλλὰ μαχήτης. Ἄλλ' οἱ
 Τούρκοι πόρρωθεν τούτους ἰδόντες καὶ τὴν ἀστραπὴν
 τῶν ὤπλων καὶ τὸ τῆς τάξεως εὐρυθμον καὶ τὸ τῆς
 ὀρμῆς ἀνυποστατον μὴ ὑπενεγκόντες ἐφρευγον ἀκρα-
 νῶς. Οἱ δὲ πόρρω τούτους τῶν ὀρίων ἐκείνων ἀπελά-
 σαντες καὶ καταβαλόντες ἐνίοις ἐπανήσαν. Ἦσθη
 τῷ παρέρῳ τῆς κατὰ πάροδον νίκης ὁ στρατοπεδ-
 ἀρχης καὶ ἐβούλετο καρτερεῖν ἐν τοῖς τῆς Ἡρα-
 κλείας ὀρίοις, εἰ που ἐντυχεῖν δυνηθείη Τούρκους εἰς
 προνομίην καταλθοῦσιν· ἐβούλετο γὰρ αὐξῆσαι τὰ
 τρόπαια καὶ οὕτως εἰς τὴν [P. 64] μεγάλῳπολιν
 πένταθλος εἰσελθεῖν στεφανίτης. Ἄλλ' ἐκ βασιλέως
 πεμφθέντα γράμματα καὶ ναῦς σὺν ἐρέταις μονή-
 ρης ἐκώλυσαν αὐτὸν τῆς ὀρμῆς· ἐκέλευον γὰρ τὰ
 γράμματα εἰσελθεῖν εἰς τὴν ναῦν σὺν τῷ Οὐρσελίῳ
 καὶ ταχέως τὴν βασιλῖδα καταλαβεῖν, ὡς ἐνεδρεύον-
 των περὶ τὰς διόδους τῶν Τούρκων. Ὁ μὲν οὖν
 ἐποιεῖ τὸ κελυσθῆν καὶ διὰ τῆς νηὸς ἠπείγετο πρὸς
 τὴν Προποντιδα. Θρασκίου δὲ πνεύσαντος ἐξαίφνης
 σφοδροῦ μικροῦ ἂν ἐκινδύνευσεν ναυαγίῳ περιπεσεῖν,
 εἰ μὴ προφανῶς· τοῦτον ἡ Θεομήτωρ ἐβρύσατο· ἅμα
 τε γὰρ ἐπεκαλέσατο τὴν ταύτης βοήθειαν καὶ εὐθύς
 ἡ θάλασσα κατηνύαζετο, καὶ οὕτω γέγονε διαδρα-
 ναι τοῦτον τὸν κλύδωνα.

κη'. Καταλαβόντα δὲ τοῦτον τὴν βασιλῖδα φιλο-
 φρόνως ὁ βασιλεὺς ὑπέδεχετο, ἡσπάζετό τε ἡδέως,
 καὶ ἵνα τοῖς ἐκείνου χρῆσθωμαι ῥήμασι, « Καλῶς, »
 ἔφησεν, « ἦκεν ἡ μετὰ Θεὸν δεξιὰ ἡμῶν χεὶρ. » Ἄλλὰ
 ταύτην μὲν πρώτην ἔσχεν ἐκ βασιλέως ἀμοιβὴν τῶν
 κόνων, τὴν βασιλέως εὐχαριστίαν, πρώτως αὐτὸς
 ἐντυχὼν· μετὰ δὲ τοῦτο ἔτιμα καὶ σύμβολα. Ἐἶχε δὲ
 καὶ τὸν Οὐρτέλιον εἰρκτῆ φρουρούμενον ἀσφαλῶς,

Heracleam Maurex occurrit, vir non ille quidem
 nobilis, gnavus tamen et strenuus. usumque habens
 maximum 94 maritimæ rei; quare imperatoribus
 Romanis necessarius videbatur, multis eorum ideo
 donis auctus, unde divitias compararat plurimas,
 et multitudinem servorum aliorumque ei in rebus
 bellicis obsequentium, et domum splendidam exstru-
 xerat. Hic obviam progressus rogabat Alexium ut
 apud se diversari dignaretur, quod ille admisit.
 Ubi vero Heracleam ventum est, ante omnia Ale-
 xius ad templum Deiparæ non manu factum se
 contulit ibique gratias egit Salvatori cunctorum et
 ejus Matri; tum exceptus est hospitio Maurecis.

27. Illi deinde inde abire paranti nuntiatum Tur-
 cos ad prædas agendas descendisse. Qua voce sic
 ad arma motus est, ut olim aiunt Alexandrum Ti-
 mothei tibia. Armatus igitur equo inscensu prodiit
 cum suis. Sequebantur et Maurecis milites viri pe-
 riti rei bellicæ et fortes. His præerat Butumites
 Michael, vir corpore ille quidem parvus (ut ait Ho-
 merus), sed pugnax. At Turciprocul hos cernentes
 fulgore armorum perstricti tum ordinis disciplina
 et illo vigore impetus, quem nihil sistere posse
 videretur, territi effuse fugerunt. Nostri vero eos
 insecuti longe ultra fines, dejectis etiam aliquibus
 eorum, domum redierunt. Delectatus est Alexius
 hujus obiter decerptæ victoriæ gustu ita ut cupidi-
 tatem inde conciperet ibi hærendi, ubi similium
 95 occasionum confligendi cum Turcis sperari fa-
 cultas posset, quoniam eo usque ad prædas excur-
 rere illi consueverant. Urebat enim eum generosus
 ardor erigendorum multiplicium tropæorum, pige-
 batque fortem juvenem in urbem regiam redire nisi
 victorem omnium certaminum et quinque coronau-
 tum. Sed ab imperatore litteræ missæ cum nave
 unius scalmi remigibus instructa ab iis eum cogi-
 tationibus abstraxerunt. Jubebant enim litteræ
 conscendere ipsum statim navem cum Urselio et
 quam primum Constantinopolim venire ad vitandas
 insidias transitus terrestris viæ obtinentium Tur-
 corum. Fecit igitur ille quod jubebatur et nave fe-
 stinabat in Propontidem. Vento vero Thracia vehe-
 menti subito reflante parum absuit quin naufragi-
 um faceret, perieratque nisi palam ipsum Dei
 Mater ei periculo eximeret. Simul enim ille implo-
 ravit ejus opem statim mare conquievit, sicque
 tempestatem evasit.

28. Jam eum Constantinopolim appulsum per-
 amanter imperator excepit amplexusque suaviter est
 et, ut ejus ipsa verba referam: « Bene, » inquit,
 « venit is qui post Deum dextera nostra manus est. »
 Sed hæc prima illi fuit ab imperatore remuneratio
 laborum gratiarum actio primum occurrenti facta.
 Post ab illo rebus ipsis et collationibus honoratus
 est. Urselius porro arctæ ac securæ custodiæ datus

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(34) Μαύρηξ. De quo ad *Alexiad.* p. 107.

PATROL. GR. CXXVII.

5

est, quem omni humanitatis officio præstans nullo non genere benignitatis prosequi porrexit Alexius pleraque ipsi necessaria domo suppeditans et iram in eum imperatoris mitigans. Alexii quidem res sic **96** se habuerunt. Imperator vero Michael protopropheta Josepho, Trachaneota, duce Antiochiæ, mortuo, cum res illic in turbas et seditiones ferrentur impetu tali ut vix speraretur restitui tranquillitatem posse: utique quandiu concitator barbarum ejus filius magister Cataralo ibi aliquid posset, maxime cum simul Philareti tyrannus augeteretur, Isaacium Comnenum, Alexii fratrem, ducem Antiochiæ declaravit. Quoniam autem tumultuum causam putabat esse patriarcham Æmilianum, jussit eum quam citissime ac diligentissime Constantinopolim ad se mittere. Logotheta vero, cui exosus olim patriarcha erat, promittebat Isaacio magna ab imperatore præmia, si vel solum urbe Antiochia dimoveret patriarcham. Comnenuus cum his mandatis Antiochiæ profectus honore maximo cum a primoribus civitatis tum a patriarcha exceptus est. Ingressus autem civitatem omni genere obsequii demereri patriarcham auscit, benevolentiam in eum populi veritus. Bifariam enim divisa civitas erat: ejus altera factio patriarchæ, altera imperantibus studebat. Metuens igitur seditionem novus dux, neque imperatoris litteras iter Constantiopolitanum imperatores patriarchæ reddidit, neque ullum indicium fecit arcano acceptorum ab imperatore mandatorum. Sed quid est machinatus? Finxit morbum, et alligatis ad brachia manibus anibibus, medicos quasi ut eas expedirent ad officia vitæ consueta convocat. Re cognita perofficioso adest patriarcha studiumque **97** verum exhibet. Ac de morbi nunquam causa familiariter cum ægro disserens philosophabatur, conveniebatque inter eos ortum id incommodum videri ex obstructione in lævem arteriam impacta. Censentibus porro medicis ei discutiendæ opportunum fore, si dux tantisper e civitate transferretur in suburbanam domum cœli purioris et ejus amœnitatis quæ recreare animum languentis posset, patriarcha quam habebat ejus generis villam prolixè obtulit ac consensum ipse ultro inatitit apud ducem ut ea uteretur. Passus ille sibi persuaderi exiit urbe deducente patriarcha, qui eo ibi relicto in urbem rediit. Quid postea? Duo dies abierant, cum ecce iterum adest patriarcha ægrum hospitem visurus ut haberet. Quo interrogante satia salvæ, et quo loco res essent: Tuis, inquit dux, precibus cœpi sentire finitum salubritatis hujus aeris: patriarcha vicissim gratulante. Quos inter officiosos sermones adfuit qui nuntiaret, notatum sibi non longe a villa cubile leporis. Atqui aiunt præsentibus medici: Magnopere interest ad reliquias morbi resolvendas exercitatione uti modica, qualis erit facilis in proprio venationis. Fingebat autem ægre se adduci ad id consilium dux. Quando patriarcha, ignarus quid strueretur, etiam atque etiam suadere institit, medicis obsequeretur equoque conscenso iret ad

A ὃν ὁ καλῶς τὰ πάντα Ἀλέξιος παντοίας ἐπιμελείας ἤξιου πολλὰ τῶν ἀναγκαίων οἰκοθεν αὐτῷ χορηγῶν καὶ τὴν βασιλείῳ αὐτῷ κατευνάων ἐργίην. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν κλειῶν Ἀλέξιον οὕτω. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὸν Ἰσαάκιον, ἀρτι τοῦ θανάτου, Ἀντιοχείας τοῦ πρωτοπροέδρου Ἰωσήφ τοῦ Τραχανειώτου τὸ κοινὸν ἀποτίσαντος χρέης, καὶ τῶν ἐκείσε στασιασθέντων πραγμάτων ὡς μόλις δυνηθῆναι κατευνασθῆναι τὰς ἀναφυσίας στάσεις παρὰ τοῦ ἐκείνου υἱοῦ τοῦ μαγίστου Κατακαλῶν, ἔπε καὶ τῆς τοῦ Φιλαρίτου τυραννίδος ἀρξαμένης ἤδη αἰδέσθαι, δοῦκα Ἀντιοχείας προχειρίσαστο. Ἐπεὶ δὲ τῶν στάσεων αἴτιον ᾔετο εἶναι τὸν πατριάρχην Διμυλιανὸν, ἐκέλευε τοῦτον εἰς τὴν Κωνσταντινοῦπολιν ἐξαποστεῖλαι μετὰ σπουδῆς ὅτι πλείστης. Ὁ λογοθέτης δὲ πρὸς τὸν πατριάρχην πάλαι δυσμενῶς ἔχων καὶ ἀποεὐχὰς σχεῖν αὐτὸν ἐκ βασιλείῳ ὑποσχέτο, μόνον εἰ τὸν πατριάρχην τῆς πόλεως ἐξελάσει. Ὁ γὰρ Κομνηνὸς τὴν Ἀντιοχείαν καταλαθῶν μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης ὑπὲρ τῶν ἐν τέλει καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἰδύοντος ὑπεδέχθη. Εἰσελθὼν δ' ἐν τῇ πόλει τὸν πατριάρχην θαρραλεύειν προσεποεῖτο καὶ φιλιῶς αὐτῷ προσενηνεκτο δεδιῶς τοῦ πλῆθους τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίαν· διχῆ γὰρ ἡ πόλις μεμέριστο, καὶ τὸ μὲν πῶς πατριάρχῃ προσεποιεῖτο καὶ φιλιῶς αὐτῷ προσενηνεκτο, τὸ δὲ τοὺς ἄρχοντας ἰσοράπτειν. Ὑποφώμενος οὖν τὴν στάσιν ὁ δοῦξ οὕτως τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα τὰ κελύοντα τὴν ἐξέλκευσιν τοῦ πατριάρχου παρέσχεν, ὅτι εἰ τῶν προσεταχθέντων αὐτῷ παρὰ βασιλείῳ ἀπεκάλυψεν. **C** [P. 65] Ἀλλὰ τί μηχανάται; Σκίπτεται νόσος, καὶ ἄμφω τὰς χεῖρας δεσμεῖ κατὰ τοὺς βραχίονας, καὶ νοσεῖν ὑποκρίνεται, καὶ τοὺς ἰατροὺς συγκαλεῖται. Φοιτᾷ τοίνυν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ πατριάρχης· καὶ περὶ τῆς νόσου φιλοσοφεῖ, καὶ τὰ περὶ ταύτης κοινοῦται μετ' αὐτοῦ. Ἐδόκει οὖν τῆς νόσου αἴτιον εἶναι ἔμφραξις περὶ τὰς λείας ἀρτηρίας συνισταμένη. Ὡς δ' ἐξίεναι τῆς πόλεως τοῦτον ἤρασε τοῖς ἰατροῖς καὶ χωρίον ἐσκοπεῖτο τῇ νόσῳ κατὰλληλον εὖτε κράσεως ἔχον καὶ θυμῆδιαν πινὰ παρέχον τῷ κάμνοντι, ὁ πατριάρχης τοιοῦτό τι ἔχειν ἐπήγγελλται, καὶ εὐθὺς ἐξίεναι τὸν δοῦκα ἐπέτραιπε κἀν τούτῳ ἐνδαιτᾶσθαι. Ὁ δὲ ἐξῆκε, καὶ ὁ πατριάρχης ἤκε τοῦτον προπέμψας καὶ ὑπέστραψεν. Ἀλλὰ τί τὸ ἐντεῦθεν; Δύο παρῆλλον ἡμέρας, καὶ ὁ πατριάρχης ἤκε τοῦτον ἐπισκεψόμενος. Ὁ δὲ τὸν πατριάρχην ἰδὼν, πυθομένου ἐκείνου τὰ κατ' αὐτὸν, Ῥᾶον εἶπεν ἔχειν ταῖς σαῖς εὐχαῖς· ὀνήσασθαι γὰρ ὑπὸ τῆς εὐκρασίας τοῦ κατὰ τὸ χωρίον ἀέρος. Καὶ ὁ ἀκούων ταῦτ' ἔχαρεν. Ἐτι δ' αὐτῶν ὁμιλούντων ἤκε τις μνησίων ἔγγιστα τοῦ χωρίου κοιτάζεσθαι λαγῶν. Ἐκέλευον οὖν ἀπίνειν οἱ ἰατροί. Ὁ δὲ προσεποιεῖτο μὴ βούλεσθαι. Ὁ δὲ πατριάρχης παντάπασιν ἀγνοήσας τὸ δρᾶμα παρεκάλεε τοῦτον ἐξιπασάμενον ἀπελθεῖν πρὸς τὴν θῆραν τοῦ λαγῶου. Ὁ δ' ὑποκρίνεται τοῦ ἀκούειν. Βία οὖν ἐπιβᾶς τοῦ ἵππου τῆς πρὸς Ἀντιοχείαν εἶχετο, καὶ εἰσελθὼν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τὰς πύλας κλείσας τὰ βασιλικά πρὸς τὸν πατριάρχην ἐξέπειπε γράμματα τὰ πρὸς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων τοῦτον μεταπεμπόμενα, καὶ ἐξου

πρὸς τὴν θάλασσαν κατιέναι ὡς τάχιστα. Ὁ δὲ A
 εὐσχεραίνε μὲν καὶ ἠπειλεῖ δράσειν ἀνηκεστα, οὐ
 μέντοι γε καὶ δεδύνητο. Ἀλλὰ τὴν Λαοδικείων καὶ
 ἄκων καταλαβὼν καὶ ὀλίγας ἐνδιατριψὰς ἡμέρας
 ὥστε αὐτῷ τὰ ἐφόδια κομισθῆναι ἐκ τῆς Ἀντιοχείων,
 ἀπῆρε πρὸς τὸ Βυζάντιον.

polium. Indignatus ille est iis visis et gravia minatus est. Non potuit autem recusare quin obtemperaret, sed statim vel invitus ductus Laodiceam, paucos ibi moratus dies, dum quæ ad iter opus erant ei Antiochia deferrentur, Byzantium proficiscitur.

αθ'. Ὁ δὲ δοῦξ Ἰσαάκιος τοῦ ἐκ τοῦ πατριάρχου
 εἰους ἀπαλλαγῆς διψοῖ τὰ κοινὰ καὶ τὰς ἀναφου-
 ρένῃς ταῖς πόλεσι στάσεις ἐπειράτο διαλύειν. Ἄλλ'
 οὐκ ἦν ἡρεμῆσαι τὸν τῶν Χριστιανῶν ἀρχαῖον πο-
 λέμιον· ταύτη τοι καὶ ἐξ αἰτίας βραχέως τοὺς στα-
 σιαστὰς αὐτοῖς κεκίνηκε. Τῶν γὰρ ἀρτι προκόπτειν B
 ἀρξαμένων τινὲς ἐκχαυθέντες ὑπὸ τοῦ φόβου κατὰ
 τὴν ἐπέλει καὶ τοῦ δουκὸς τὸ πλῆθος ἐξώπλισαν.
 Καὶ τὸν μὲν εἰσω τῆς ἀκροπόλεως συγκλείσαν-
 τες [P. 66] τὰς εἰσόδους ἐφρούρουν, κατὰ δὲ τῶν
 ἐξορμήσαντες τινὰς μὲν ἀνεῖλον, οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς
 τὴν ἀκρόπολιν τὰς οἰκίας τῶν ἀρχόντων πορθοῦν-
 τες καὶ τὰ χρήματα διαρπάζοντες. Ὁ δοῦξ τολῶν
 εἰς προὔπτον καταστάς κίνδυνον πρὸς τὰς κύκλι-
 πῶν ἐξέπεμψε τοὺς στρατιώτας μετακαλούμενος.
 Ἐν ὀλίγῳ δὲ ἀποχώσεως συνελθούσης δυνάμει
 κατεστρατήγει τοὺς στασιαστὰς. Εἰς πολλὰ γὰρ μέρη
 τὸ στρίτευμα διελὼν ἐκέλευσε ἀπέναι πρὸς τὰ στε-
 νωπὰ καὶ τοὺς ἀπαντώντας ξυλλαμβάνειν, ὡς μὴ
 ὁμοῦ γενόμενοι βοηθοῖεν ἀλλήλους. Οὐ γνομένου συν-
 ἕβη τῶν Ἀντιοχείων στασιαστῶν φρόνον γενέσθαι πο-
 λὺν καὶ οὕτω μόλις τὴν στάσιν κατευνασθῆναι. C
 Ἄρτι δὲ ταύτης κατευνασθείσης τοὺς Ἀντιοχείς
 ἔσπευδε θεραπεύειν. Εἶτα διελθούτων ἡμερῶν ὀλίγων
 ἡγγέθη Τούρκων οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν κατὰ Συ-
 ρίαν χωρεῖν. Ὁ δὲ τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν ἐξῆι.
 Συνέειπτο δὲ οἱ καὶ ὁ ἐπ' ἀδελφῆ τούτου γαμβρὸς
 Κωνσταντῖνος (35) ὁ τοῦ βασιλέως Διογένους (m) υἱός.
 Ἐντυχὼν δὲ τοῖς Τούρκοις καὶ μάχην μετ' αὐτῶν
 συνάψας ἠτήθη, καὶ γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ
 τραύματα ἰκανὰ παρ' αὐτῶν λαβὼν αὐτὸς μὲν ἐάλω,
 ἀνηρέθη δὲ καὶ ὁ Διογένης. Τὸν μὲν οὖν εὐθύς οἱ
 Ἀντιοχείς ἀποστελλαντες χρυσοῦ χιλιάδων ὠνή-
 σαντο εἰκοσι καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου τραύματα θερα-
 πεύειν ἔσπευδον· αὐτὸς δὲ εἰσέτι γνησίως διέκειτο D
 πρὸς αὐτοὺς καὶ τὰς ἀμοιβὰς ὡς οἶόν τε ἔσπευδε
 τούτοις ἀποδιδόναι. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἀντι-
 οχείαν ἐν τούτοις ἦν, ὁ δὲ ἐξῆς λόγος δηλώσει καὶ
 περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑσπέραν.

29. Dux vero Isaacius, solutus cura et metu pa-
 triarchæ recte administrandæ quam curandam ac-
 ceperat civitati libero animo vacabat, resque illas
 quæ seditionum causæ urbibus solent esse, remo-
 vere conabatur. Sed non poterat quiescere Christia-
 norum antiquus hostis. Quare is ex levi occasione
 seditiosus rursus commovit. Nam eorum quidam
 qui emergere in claritatem nuper cœperant, invidia
 succensi adversus magistratus et ducem, plebem
 armaverunt. Et cum hunc quidem intra arcem con-
 clussissent, aditus custodiebant, in magistratus vero
 reliquos impetu facto nonnullos occiderunt: inter-
 rim dum alia seditiosorum manus diripiendis do-
 mibus principum, quæ vicinæ arci erant, pecuniisque
 deprædandis attendebant, dux in manifesto consti-
 tutus periculo misit ad circumpositas civitates
 auxilia accersens, ac brevi non modica manu con-
 gregata sapienti ratione bellum in seditiosos admi-
 nistrat. In multas enim partes exercitû diviso,
 dispertit copias per angiportus jussas obvios corri-
 pere, ne illi simul juncti opem invicem ferrent.
 Quo facto contigit Antiochenium seditiosorum
 cædem magnam fieri, ac sic quanquam ægre tumultu
 sedari. Eo utcunque pacato sedulo dedit ope-
 ram, ut civitatem 99 benefactis demereretur
 sibi que popularem colligeret gratiam. Paucis post
 diebus nuntiatum est non parvam Turcorum manum
 in Syriam irrumperere. Quo audito dux eum copiis
 adversus illos vadit. Adjunxit se illi vir sororis ejus
 Constantinus, imperatoris Diogenis filius. Occurrunt
 Turci. Pugnatur. Dux fortissime rem gerens multis
 vulneribus acceptis capitur. Constantinus Diogenes
 occiditur. Et ducem quidem Antiocheni misso pretio
 viginti millium aureorum redemerunt cæteraque
 belli mala reparare studuerunt. Ipse autem hactenus
 mutuam ipsis benevolentiam exhibet et quæ
 bene meriti de ipso sunt affectu et beneficiis stu-
 det rependere. Hoc statu erant res Antiochenæ.
 Quid interim ageretur in Occiduis partibus liber
 consequens docebit.

Caroli Du Fresne Du Gange notæ.

(35) *Κωνσταντῖνος*. Constantinum hoc loco et
 l. i, n. 6 appellat, qui cæteris scriptoribus *Leo*

nuncupatur. V. not. ad Annæ p. 112 et stemma
 Comnen.

Petri Possini notæ.

(m) *Κωνσταντῖνος ὁ Διογένης*, etc. Hunc Anna lib. x *Alexiad.*, pag. 271, memoria lapsa, *Leonem*
 vocat.

Κεὰ ἐκ τῶν. Apertum est in his et proximo sequentibus plura turbata esse et corrupta. (Editor Bonnensis.)

[P. 68] BIBAIION TPYION

LIBER TERTIUS.

1. Quaecunque quidem contigerunt per Orientem post depositionem Diogenis, turbasque, defectiones, seditiones, qua excitatas, qua exstinctas per id tempus, et ut omnium maxima tyrannis, Urselii dico, in magnum elata et maximorum causa malorum imperio Romano a Comneno Alexio adhuc adolescentulo exercituum Orientalium praefecto deleta sit, qui hunc praecedit 100 liber explicat. Nunc autem ab Orientalibus rebus necesse est transgredi in Occidentem et quaedam ibi gestorum enarrare, ut serie continua et nusquam interrupto ordine nostra progrediens oratio rursus ad Comneni Alexii acta revertatur. Postquam filiorum praestantissimi Caesaris natu minimus Constantinus, vir fortis, subito exstinctus est, maximus vero natu Andronicus, generositate sua probata in bello maxime contra Urselium, quo seipsum pro salute patris devovens tam graviter est vulneratus ut prope exsanguis redierit Byzantium, ibique quam diligentissime curatus doloribus quidem vulnerum liberatus est, languore vero viscerum correptus hydropicus iudicatus est a medicis, et ut gravius laborans quam qui juvari ope artis posset depositus atque conclamatus est: postquam haec, inquam, sic evenerunt, et Caesar inclytam vitam in monasticam professionem mutavit, imperator Michael curis innumerabilibus conflictabatur, Scythiis quidem Thraciam et Macedoniam incursantibus, Slavorum vero gente jugum Romanæ dominationis excutiente et Bulgariam rapinis atque incendiis agente ferenteque. Scupi quoque et Naisus vastabantur, quin ipsum etiam Sirmium, et quæ circa Saviam annem sita sunt oppida quæque ad Istrum usque Vidinam jacent civitates graviter laborabant. Inde rursus Chorobati et Diocenses rebellantes universum Illyricum infestabant.

101 2. His commotus et in gravem adductus metum imperator Michael cogitabat consortem aliquem assumere imperii, cui secundam, hoc est Caesaris, dignitatem conferret. Quia vero familia ejus et consanguinitas erat exhausta, consumptis varia clade plerisque, circumspiciebat inter eos qui honores gerebant et sua ipsius acri consideratione adhibita et domesticorum intime familiarium con-

α'. Ὅσα μὲν οὖν ξυνέβη κατὰ τὴν Ἑω μετὰ τὴν τοῦ Διογένους τοῦ βασιλέως καθάρσειν, καὶ ὅσαι ταραχαὶ καὶ ἀποστασίαι καὶ στάσεις ἀνήφθησαν τε καὶ αὐθις ἐσέβησαν, καὶ ὡς ἡ μέγιστη πασῶν τυραννίδων, φημι δὴ τοῦ Οὐρσελλίου, εἰς μέγα ἀρθείσα καὶ μεγίστων κακῶν αἰτία τῆ Ῥωμαίων γενομένη παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου καθήρητο ἐτι κομιδῇ νέου ὄντος καὶ στρατοπεδάρχου τῆς Ἑω ἀποδειχθέντος, ὃ πρὸ τοῦδε λόγος δηλοῖ. Νυνὶ δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἑῶν πραγμάτων ἀναγκαῖον μεταστῆναι πρὸς τὴν Ἑσπέραν καὶ τινα τῶν ἐν αὐτῇ πραχθέντων ἀφηγήσασθαι, ἐν εἰρημῶν τινι καὶ τάξει βαδίζων ὁ λόγος ἐπὶ τὰς πράξεις αὐθις ἔλθῃ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου. Ἐπειδὴ τῶν παίδων τοῦ θεοτάτου Καίσαρος, ὃ μὲν νεώτερος Κωνσταντῖνος ἀνὴρ ἀγαθὸς γενόμενος ἐξαίφνης ἀπέβη, ὃ δὲ προσβύτερος Ἀνδρόνικος τὸ γενναῖον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς παρραστήσας κἀν τῷ κατὰ τοῦ Οὐρσελλίου πολέμῳ καὶ ἑαυτὸν προέμενος ὑπὲρ τῆς τοῦ πατρὸς σωτηρίας δεινῶς τετραυμάτιστο ὡς μικροῦ δεῖν ἔξαιμος γεγονῶς ἐπανήλαθε πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἐπανελθὼν δὲ καὶ ἐπιμελείας τυχὼν ὅτι πλείστης τῶν μὲν ἐκ τῶν τραυμάτων ἀληθδόνων ἀπῆλλακτο, καχεξία δὲ σπλάγγων συσχεθεὶς ὑδέρῳ ληφθεὶς ἀπηγγόρευτο πρὸς τῶν ἰατρῶν, ἀτονησάσης τῆς τέχνης ἐπικουρήσασθαι τῷ κάμνοντι· ἐπεὶ γοῦν οὕτω ταῦτα συνέβη καὶ ὁ Καίσαρ τὸν εὐκλεῆ βίον εἰς τὸν μοναδικὸν μετέμειψεν, ὃ βασιλεὺς Μιχαὴλ φροντίσει μυρίαὶς ἐπάλασε, τῶν τε Σκυθῶν θράκην τε καὶ Μακεδονίαν κατατρέχόντων, τοῦ τε Σθλαβίων ἔθνους τῆς δουλείας Ῥωμαίων ἀφηνιάσαντος καὶ τὴν Βουλγάρων δροῦντός τε καὶ ληϊζομένου. Σκοῦποι τε καὶ Ναισος ἐπορθοῦντο, [P. 69] καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Σίρμιον καὶ τὰ περὶ τὴν Σαβίαν ποταμὸν χωρία καὶ αἱ παρίστρῃσι πόλεις αἱ μέχρι Βυδίνης κακῶς διετίθεντο. Ἐκεῖθεν ἔαυθις Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς (36) ἀποστάντες ἅπαν τὸ Ἰλλυρικὸν κακῶς διετίθουν.

β'. Τούτων οὕτως γινομένων ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ εἰς εἰός ἐκπέπτωκε μέγα, καὶ ἐσκέπτετο κοινωδόν τινα προσλαβέσθαι καὶ τὴν δευτέραν αὐτῷ ἀπονεῖμαι τιμὴν, φημι δὴ τὴν τοῦ Καίσαρος. Ἐπεὶ δὲ τὸ συγγενὲς αὐτοῦ ἅπαν καθήρητο, πρὸς τῶν ἐν τέλει τοῦ στρατηγιστοῦ ἀπέβλεψε καὶ ἐξήτει καθ' ἑαυτὸν μετὰ τῶν περιουσιδίων τὸν πείρα πραγμάτων καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ τῶν ἄλλων πλεονεκτοῦντα.

Caroli Du Fresne Du Gange notæ.

(36) Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς. Bellum hoc Servicium prosequitur Scylitzes p. 851 et seq., ut et Anna l. i. v. not. ad p. 40.

Ὡς δὲ πᾶσιν ἐδόκει τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ αὐτῷ τῷ Α
 λογοθέτῃ τοιοῦτος εἶναι ὁ Βρυέννιος Νικηφόρος, οὐ
 πρόσθεν ἢ ἱστορία ἐμνήσθη, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν πιστὸς,
 τὰ πρὸς φιλίαν βέβαιος, δεινὸς τε ὑπαισθέσθαι τὸ
 μέλλον καὶ προφυλάσσειν στρατηγήσας τε κατ'
 ἐχθρῶν δοκιμώτατος, εὐθύς γράμμασι βασιλικὸς ἐξ
 Ὀδρυσῶν μετεπέμπετο. Πρὸ τοῦ δὲ τοῦτον τὸν ἄν-
 δρα εἰς τὴν βασιλῖδα ἐπανελθεῖν κοινοῦται ὁ βασι-
 λεὺς τὸν λόγον τιμὴ τῆς συκλήτου βουλῆς, καθ'
 αἶμα τούτῳ μητρῶθεν προσήκοντι. Ὁ δρουγγάριος
 οὗτος ἦν Κωνσταντῖνος, ὁ τοῦ τῆς πατριαρχίας τὸν
 θρόνον ἰθὺς ἀναιτός· πάλαι Μιχαὴλ ἀδελφιδούς, ὃς ἐπε-
 κέκλητο Κηρολλάριος (37). Ὁ δ' ἀκούσας βαρέως
 ἔφερε τὰ λεγθέντα· πάλαι γὰρ ἦν ὀνειροπολῶν τὴν
 βασιλείαν. Ἀπαιτούμενος οὖν γνώμην εἰσαγαγεῖν
 ἔφησε τὸν μὲν ἄνδρα γινώσκειν καὶ ἐπαινεῖν, τὴν δὲ
 περὶ αὐτοῦ σκέψιν τε καὶ βουλήν οὐ πάνυ τι ἐπαι-
 νεῖν. Ἄλλ' ἦτοι, φησί, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς
 ὑπεκτετῆναι σε ἐκουσίως τούτῳ χρῆθ', ἀνδρὶ ὄντι γεν-
 ναίῳ καὶ δραστηρίῳ καὶ βέκτῃ, ἢ εἰ μὴ ἄκων βού-
 λου τοῦτο παθεῖν, τοῦ τὸ κοινῶν αὐτὸν λαβέσθαι
 σκέμματος ἀποστῆναι. Ταῦτ' εἰρηκε καὶ εἰς δῖος
 μέγα τὸν βασιλεῖα ἐπέβαλε καὶ ἄλλως δειλὸν τε ἔντα
 καὶ τὴν ἑαυτοῦ σκίαν ὑποπτήσσαντα, ὃ φασιν.

id quod horres, revocasis male formatum et nimis periculosum consilium viri talis in imperii consor-
 tium assumendi. His dictis vehementer conterruit imperatorem, pavidum alioqui et suam ipsius, quod
 dici solet, umbram timere solitum.

γ'. Ἀφικόμενον τοίνυν τοῦ Βρυέννιου ὁ βασιλεὺς
 Μιχαὴλ τὸν σκοπὸν μεταθέμενος ἐβούλετο τοῦτον
 δοῦκα τῆς τῶν Βουλγάρων ἀποδείξασθαι πάσης χώ-
 ρας (38), ὥστε δι' αὐτοῦ καὶ τὸ Σθλαβίνων ἔθνος
 κατακυριεύσαν ἀνασταλῆναι. Καὶ δὴ ἐν Βουλ-
 γαρῖα γενόμενος ἐν βραχεὶ καιρῷ ἐς τοσοῦτον τὸ
 Σθλαβίνων ἐταπεινώσεν ἔθνος, ὡς ὑπὸ ζυγὸν Ῥω-
 μαίων αὐθις τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἀγαπᾶν ὅπ' ἐκείνου
 τῶν ἐν Βουλγαρῖα πραγμάτων κυριεύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ
 Χωροδάτοι καὶ Διοκλείς τὴν Ἰλλυρίδα κακῶς διετί-
 θουν, καὶ τὸ Φρίγγων [P. 70] ἔθνος κατακυριεύσαν
 τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας δεινὰ κατὰ Ῥωμαίων
 ἐμελέτων, ἐβουλεύετο τοῦτον ὁ Μιχαὴλ ἐκ τῆς Βουλ-
 γαρῖας ἐπὶ τὸ Δυρράχιον μεταβαίνειν, ὃ μητρόπολις
 ἐστὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Εὐθύς οὖν γράμματα πρὸς
 ἐκείνον ἐπέμπετο οὐ κελύοντα μᾶλλον ἢ ἀξιοῦντα
 τὴν εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν μεταβῆναι. Ἀφίκετο οὖν, καὶ
 πάντες ἀσμένως αὐτὸν ὑπέδεχοντο οἱ ἐγχώριοι· ἦν
 γὰρ ὁ ἀνὴρ χαριέστατος καὶ ἐλευθεριώτατος. Βρα-
 χὺν δὲ τινα χρόνον ἐκεῖσε ἐνδιατρίψας ὥστε τὰ πρὸς
 τὸν πόλεμον ἐξαρτῆσαι, ἐστράτευσεν κατὰ Διοκλέων
 καὶ Χωροδάτων. Ἐν ὄχρωρτάτοις δὲ τούτων χωρίοις
 στρατοπεδευομένων, τὰς δυσχωρίας αὐτὸς καθάριεν

silio, num quem reperiret experientia rerum pru-
 dentia et virtute supra cæteros eminentem. Ut au-
 tem omnibus qui circa ipsum erant et ipsi logo-
 thetæ visus est talis Bryennius Nicephorus, cujus
 hæc historia prius meminit, religione præclarus,
 in amicitia firmus, providus in præsentendo futuro,
 acer in præcavendo, rei quoque bellicæ peritissimus
 et ductandis in hostes exercitibus artis ac fortitu-
 dinis probatæ, is statim regiis litteris ex Odrysis
 evocatus est. Prius vero quam talis vir Constanti-
 nopolim reverteretur, communicat imperator ejus
 ad res adhibendi consilium cuidam e senatoribus
 materno genere sibi conjuncto. Hic erat drungarius
 Constantinus, Michaelis dudum patriarchæ patraelis,
 cui erat cognomen Cerollarius. Id iste ut audivit
 graviter accepit, utpote qui sibi pridem ipsi impe-
 rium despondisset. Rogatus igitur de re sententiam,
 dixit: Virum quidem istum sibi notum et proba-
 tum, consilium tamen ejus imperio admovendi
 neutiquam probari. Nisi forte, inquit, velis spon-
 te imperio universo cedere huic homini strenuo gna-
 voque, pro cætera sua industria et fortitudine in
 loco secundo non quieturo. Quod si hoc non de-
 crevisti, et vitare vis ne invitus **102** adigaris ad

periculosum consilium viri talis in imperii consor-
 tium assumendi. His dictis vehementer conterruit imperatorem, pavidum alioqui et suam ipsius, quod
 dici solet, umbram timere solitum.

3. Cum igitur advenisset Bryennius, imperator
 Michael, mutata priori voluntate, ducem ipsum de-
 claravit universæ Bulgarorum regionis, ut præva-
 lentem illic Slavinorum gentem comprimeret. In
 quo non sane spes sefellit. Illuc enim profectus
 brevi tempore animos aulacium Slavorum belli
 successibus dejecit, ut jugo Romanæ potentia rur-
 sus colla submitterent et facile paterentur tali Bul-
 garia duci obssequi ac servire sese. Quoniam vero
 Chorobati et Diocleses Illyricum incursabant, et
 gens Francorum, Italia Siciliaque occupatis, gravia
 in Romanos meditabatur, putavit e re fore Michael
 Augustus si Bryennium e Bulgaria Dyrrachium
 transferret, quæ urbs est metropolis Illyrici. Statim
 ergo ad eum litteræ mittuntur non jubentes magis
 quam rogantes ut in Illyricum transiret. Ivit igitur,
 et cuncti eum libenter indigenæ susceperunt, erat
 enim homo gratiosissimus et liberalissimus. Sum-
 pto autem ibi aliquo non magno temporis spatio ad
 expeditionem comparandam duxit exercitum contra
 Diocleses et Chorobatos. Cum autem illi in præ-
 ruptis et accessu difficilibus castra munissent locis,
 hanc expediendi **103** purgandique quod ad hostes

Caroli Du Fresno Du Cange notæ.

(37) Μιχαὴλ Κηρολλάριος. Qui patriarcham egit post Alexium, imperantibus Monomacho, Theodora, Stratiotico et Isaacio Comneno, de quo multa cardinalis Baronius in *Annal. eccl.* et Leo Allatius *Dissert. II De libr. Eccl. Græc.*, et lib. II *De Eccl. Occid. et Orient. consens.* c. 9.

(38) Δοῦκα τῆς Βουλγάρων χώρας. Debellata a Basilio imperatore, et in provinciæ formam redacta Bulgaria a præfectis ducum titulo et dignitate in-

structis cæpit administrari. Hos inter Nicephorum Carentanum et Damianum Dalassenum, Michaelo Duca imperante, memorat Scylitzes. Nicetam eodem perfunctum magistratu, cum nostri Hierosolymitanam expeditionem primum sunt aggressi, testantur Albertus Aq., Willelmus Tyrius et Thwroczius. Nicetæ successorem Glus nescio quem nominal idem Albertus l. viii. c. 54.

ferabat itineris rationem iniiit. Armatos prius milites per angustias trajecit. Metuente vero ex ipsa experientia praesentis difficultatis laborem, qui rediuntibus per tam impeditas semitas exantlandus superesset, jussit dux indigenas magno numero armatos ascis pone agmen sequi et per quemcunque saltum angustum aegre milites perruperant aperire virgultis excidendis, complanandis ac dilatandis viis. Quod videntes milites securo animo in hostes ibant. Cum sic ad locum processisset, ubi castra erant hostilia, direxit aciem aeri que praelio commisso praecelare vicit. Moxque civitatibus ejus tractus eunctis sub Romani ut prius foederis conditionem redactis, obsidibus acceptis et idoneis cuique loco praesidiis impositis, Dyrachium revertit. Quoniam vero piraticae ex Italia naves onerarias negotiorum nostrorum depraedabantur, huic quoque male remedium facere decrevit et sane ut decreverat fecit. Armavit enim et immisit in classem piraticam triremes, quae multas Italicarum navium partim depresserunt, partim ceperunt. Unde factum ut metu per Italia littora vulgato grassationes latronum illinc prius erumpentium sisterentur.

4. Haec sic gesta digna honore ac praemiis erant. Sed invidia non tulit opera talia viri optimi, verum in eum calumniatorum irritavit linguas loquentium pacem cum proximo suo, ut ait divinus David, mala autem in cordibus eorum. Subrepentes igitur insidiosae imperatoris levitati obrectabantur clam **104** Bryennio tanquam imperium affectanti. Quorum sermonibus motus ille unum ex sibi fidissimis (erat is Eustathius Cappadox) in Illyricum mittit, dato illi clam mandato inquirendi de rebus ad se delatis. Hunc ad se profectum libentissime Bryennius excepit tantumque demeruit ut arcanum ei aperiret indicaretque cuius rei causa mitteretur ab imperatore. Pupugit id vehementer viri animum et metu non parvo affecit, non tamen in iram accendit: tenuit enim se adhuc et deliberabat tantum quid ageret. Dum in eo erat, frater ejus Constantinopolim rediit re paulo ante bene gesta contra Scythas. Petebat igitur ab imperatore pretium operae fortiter navatae frequenter id urgens apud logothetam. Ut autem despiciebatur et dimittebatur vacuus, laud parum indignabatur et aegre ferebat. Postquam autem et Flori filius Basilaces e Paphlagonia venit sperans et ipse ab imperatore munera, erat enim vir bello fortis, et spe frustratus ipse quoque est nec patientius repulsam tulit, convenientes ambo mormurabant invicem de illiberalitate imperatoris et logothetae duritie tantumque illo congressu sunt provecti, ut mutuo conjurarent consideraturos se quid utile ipsis et Romano imperio foret, interim autem in arcano habituros quae molirentur. Haec autem erant: removere de solio ita illiberalem et male dispensantem opes imperii principem; imponere **105** vero Romano imperio virum aliquem virtutibus et rebus gestis eo loco dignum, nec diutius patri semivirum eunuchum sic Romanae militiae

Α Ἰσπευδεν. Ὅπλασσα γὰρ πρότερον τοὺς στρατιώτας διέβαινε τοὺς στενωπούς. Δεδίωτος δὲ τοῦ στρατεύματος ἐν τῷ ὑποστρέφειν τὰ δυσδιόδευτα, ἐκέλευε τοὺς ἐγχωρίους συχὰς ἀξίνας ἐπιφερομένους ἐπισθεν ἔπεσθαι καὶ καθαιρεῖν τὰ δύσβατα καὶ τὰς ὁδοὺς εὐρύνειν. Οὐ γενομένου προθύμως οἱ στρατιώται κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρου, καὶ οὕτω κατὰ τὸν τόπον γενομένοις ἔνθα τὸ τῶν ἐναντίων στρατεύμα ἦν, προσέβαλε τούτῳ καὶ μάχης ἰσχυρὰς γενομένης κατὰ κράτος ἐνίκησε. Τὰς γοῦν πόλεις ἀπάσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ποιητάμενος καθάπερ τὸ πρότερον καὶ ὁμήρου; λαβῶν καὶ φρουρὰν ἀποχωρῶσαν ἐφ' ἐκάστην χώραν καταλιπὼν ἐπανήκεν εἰς τὸ Δυρράχιον. Ἐπεὶ δ' ἐξ Ἰταλίας πεμπόμεναι νῆες τὰς φορηγούς ναῦς καταιρούσας κακῶς διετίθου, σκοπὸν ἔθετο καὶ τούτων τὴν ὁρμὴν ἀναστῆλαι. Καὶ μέντοι καὶ ἀνέστειλε ταύτην ταχέως; τριήρεις κατ' αὐτῶν ἐξοπλίσας καὶ πολλὰς μὲν τῶν ληστρικῶν καταποντίσας νηῶν οὐκ ὀλίγα; δὲ κατασχῶν, ὡς ὑποπτήξαι πάντα τὸν ἐν Ἰταλίᾳ στόλον καὶ συσταλῆναι.

δ'. Ταῦτα μὲν οὕτω πέπρακτο ἕξ αὐτὰ τιμῆς καὶ γερῶν. Ἄλλ' ὁ φθόνος οὐκ ἤνεγκεν ἔργα τοιαῦτα ἀνδρὲς ἀρίστου, ἀλλὰ τὰς συκοφαντῶν ἠρέθιζε γλώσσας τῶν λαλοῦντων εἰρήνην μετὰ τῶν πλησίων αὐτῶν, ὅ φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, κακὰ δὲ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Ὑπεισελθόντες οὖν τὴν τοῦ βασιλέως κούφότητα καταλάουον λάθρα τοῦ ἀνδρὸς ὡς τυραννεῖν μελετῶντος. Ὡν κινήσεις τοῖς λόγοις; ἐκαίνο; τῶν αὐτῶ πιστοτάτων ἕνα (ὁ Κακπαδόκης οὗτος Εὐστάθιος ἦν) πρὸς τὴν Ἰλλυριδα ἐκπέπομφε, παραγγέλλας αὐτῷ λάθρα τὰ περὶ τῶν ἠηυθέντων ἐξακριβῶσασθαι. Ἀπελθόντα δὲ τούτου μάλᾳ ἀσμένως ὁ Βρυέννιος ὑποδέχεται, καὶ τοσοῦτον εὐδὸν φιλεῖωσατο ὡς καὶ τὰ τοῦ δράματος αὐτῷ ἀπαγγεῖλαι καὶ ὅτου χάριν πρὸς βασιλέως ἐπέμψθη. Τούτων δ' ἀκούσας [P. 71] ἐκαίνο; ἐδάκρυτο τὴν ψυχὴν καὶ εἰς δέος ἐνέπιπτεν. Οὐ μέντοι καὶ πρὸς ὀργὴν ἐκινεῖτο, ἀλλ' ἐπέχεε τάως καὶ ἐσκόπει τί ποτ' ἐν δράσειεν. Ἔτι δ' ἐν τούτοις ἔνοος ὁ ἐκαίνο; αὐτάδελφος ἐφοῖτα πρὸς τὸ Βυζάντιον προσεχῶς ἀριστεύσας κατὰ Σκυθῶν. Ἦτοι οὖν ἐκ βασιλέως τῆς ἀριστείας τὰς ἀμοιβὰς τῷ λογοθέτῃ δι' ἄγλου γινόμενος. Ὡς δὲ παρωρᾶτο καὶ κενὸς ἀπεκίμπετο, ἔδυσφόρει μάλᾳ καὶ ἠνεῖτο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τοῦ φλώρου υἱὸς Βασιλάκης ἐκ Παφλαγῶν ἀφίκετο οἰόμενος καὶ αὐτὸς ἐκ βασιλέως δωρεὰς τινας σχεῖν (καὶ γὰρ ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ πολεμικά), ἀπετύγχανε δὲ καὶ οὗτος τῶν κατὰ σκοπὸν καὶ διὰ τοῦτο ἠνιᾶτο καὶ ἡσυχάλειν, ἐντυχόντες ἀλλήλων εἰς λόγους ἠλόθετην ἄμφω καὶ πολλὰ κατεβῶν τῆς τοῦ βασιλέως ἀνελευθερίας καὶ τῆς τοῦ λογοθέτου σκληρότητος. Εἰς τοσοῦτον οὖν αὐτοῖν τὰ τῆς ἐντυχίας προῆλθον, ὡς καὶ ὀρκια δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐπὶ τῷ σκέψασθαι τι σφῶν συνόισον καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ μέντοι καὶ ἀνεκφορὰ τηρῆσαι τὰ βουλευθέντα. Τὰ δὲ ἦσαν ἀποσκευάσασθαι μὲν τὸν οὕτως ἀνελεύθερον καὶ ἀνονη-

ἀμνητον, καταστῆσαι δὲ εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἄνδρα πολλὰς κομῶντα πλεονεκτήμασι, καὶ μὴ ὄπ' ἀνδρὸς ἔκτομιου οὕτω τοὺς στρατηγούς Ῥωμαίων ἐμπαιζέσθαι. Ἐδόκει οὖν αὐτοῖν ὡς τάχιστα τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σκέμματος καθιστᾶν.

ε'. Τούτων τοίνυν βεβουλευμένων ὁ μὲν Βρυέννιος Ἰωάννης οἶκαδε ἀπῆει, ὁ δὲ Βασιλάκης εἰς τὸ Βυζάντιον ἐμεινεν. Οὕτω βραχὺς διήλθε καιρὸς, καὶ τῶν Βαρβάρων τις τῶν πελεκηφόρων, οἷς ἡ τῶν βασιλείων πεπίστευτο φυλακῆ, ἐν Ὀδρυστοῖς ἐφοῖτα πρὸς τὴν πάλαι μὲν Ὀρεσιτάδα καλουμένην νυνὶ δὲ Ἀδριανούπολιν ὅς καταλύσας ἐν τινι πανδοχείῳ, ἐπειδὴ ἱκανῶς οἴνου ἐνεπορεύετο, ἀπεφοίταζε τὰ ἐντὸς ὡς πεμφθείη πρὸς τοῦ λογοθέτου δόλῳ μεταλθεῖν καὶ ἀνελεῖν τὸν Βρυέννιον. Μηνυθέντων δὲ τούτων τῷ Βρυέννιῳ ὁ Βάρβαρος εὐθὺς ξυλλαμβάνεται καὶ πρὸς ἐξέτασιν ἤγατο, καὶ εἰθ' ἰκῶν εἶτε ἄκων ξυνετίθετο ταῦθ' οὕτως ἔχειν. Τὴν ῥίνα οὖν αὐτοῦ προστάξας τμηθῆναι ὁ Βρυέννιος Ἰωάννης πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὐθὺς ἐξέπεμψε γράμματα πρὸς ἀποστασίαν αὐτὸν ἐρεθίζοντα. Διακομισθέντων οὖν πρὸς αὐτὸν τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ἀνδρῶν κλήρη: ἦν ὁ ἀνὴρ φροντίδος οὐκ ἔχων ὅ τι καὶ δράσειε. Τό τε γὰρ πρὸς ἀποστασίαν χωρῆσαι δεινὸν φετο καὶ μεγίστων κακῶν αἰτιον, τό τε ἐκυτόν εἰς προὔπιον κίνδυνον παραδοῦναι πάντων καταφρονήσαντα οὐκ ἀνδρὸς ἔκρινεν ἀγαθοῦ εἶναι καὶ συνετοῦ καὶ γενναίου. Τούτοις παλαιῶν τοῖς λογισμοῖς διέμεινε μέχρι: πολλοῦ, καίτοι συχνῶς ὑπὸ ἐπιστολῶν ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ.

[P. 72] ζ'. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τούτον ἐν τούτοις ἦν. Ὁ δὲ Καῖσαρ τὴν πρὸς θάνατον φερόμενον ὁρῶν τὸν υἱὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ κομιδῇ νέους, ἔσπευδεν, ὡς εἰκοιεν, ἐπίκουρον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνου εἰσαγαγεῖν, καὶ ἐκείνου τε πρὸς τούτο αὐτὸν παραθίγοντος καὶ τῆς καλλίστης πασῶν γυναικῶν αὐτοῦ ὀμευνέτιδος (39), ἧς τῷ ἔωθεν κάλλιει τὸ ἐντὸς ξυνεξέλαμψε κάλλος καὶ τῇ παρεφανείᾳ τοῦ γένους αἰ τῶν ἀρετῶν ἀγλαῖαι καὶ ἡ τῶν ἡθῶν κοσμιότης συνήστραπτε. Πατρὸθεν γὰρ εἰς τὸν βασιλεῖα Βουλγάρων τὸν Σαμουὴλ ἀνέικε τὸ γένος, Τριωῶν θυγάτηρ οὖσα τοῦ ἐκείνου υἱός, μητρὸθεν δὲ ἐς τοὺς Κοντοστεφάνους καὶ τοὺς Ἀβαλλάντας καὶ τοὺς Φωκάδας τοὺς πάλαι περιφανεστάτους καὶ κλοῦτῳ πολλῶ κομῶντας. Αὕτη γοῦν ἡ συνέσει πασῶν γυναικῶν διαφέρουσα οὐκ ἀνῆκε τὸν ἀνδρα παραθήγουσα ἀρωγὸν τῶν ἐκείνου παιδῶν εἰσαγαγεῖν τινα, καὶ μέντοι καὶ γνώμην εἰσήνεγκεν ὡς μὴ συνετοκτέην ὡς δὲ λυσιστελεστάτην. Ἡ δὲ ἦν τὸ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον συνάψαι τῇ πρωτοτόκῳ τῶν θυγατέρων. Τριῶν γὰρ θυγατέρων (40) ἀποδειχθέντας γεννητορες τὴν μὲν νεωτέραν Θεοδώρην ἐκ βρέφους αὐτὴν τῷ Θεῷ προσανέθεντο καὶ τῷ καθαροῦ δι' ἀπαθείας νυμφίῳ προσήρμοσαν, ἀμφοῖν

ducibus illudere. Visum autem utrique est quam primum arcessendum ex Illyrico Bryennium et illum factionis suae principem constituere. Bryennium ἐξ Ἰλλυρῖδος μεταπέμπεσθαι κακεῖνον

5. His ita decretis Joannes Bryennius domum abijt. Basilaces vero Byzantii substitit. Non multo post quidam e Barbaris securigeris, quibus palatii imperialis credita custodia est, in Odrysos venit ad civitatem olim quidem Orestiadem vocatam: nunc Adrianopolis dicitur. Hic cum divertisset in stabulum publicum et multo mero se ingurgitasset, quae acceperat arcana palam aperuit, mitti se proclamans a logotheta ut dolo circumventum occideret Bryennium. Ea cum indicata Bryennio essent, barbarus statim comprehenditur et tormentis admotus volens nolensque cogitur fateri rem ita habere. Joannes Bryennius jussit huic nasum amputari statimque ad fratrem dat litteras quibus eum ad rebellionem hortabatur. His Dyrrachium ad Nicephorem Bryennium perlatis plenus ille sollicitudine erat nesciens quid ageret. Tunc enim rebellare grave putabat et maxima mala inde eventura providebat: rursus objectare se manifesto periculo, consiliis et indicibus quae undique afferebantur omnibus contemptis, non judicabat viri fortis et prudentis esse. His 106 fluctuens cogitationibus diu haesit, quantum frequenter epistolis a fratre urgeretur.

6. Ac Bryennii quidem res hoc loco erant. Caesar vero morientem incurabili morbo filium videns, filiolos aetate adhuc tenerissima relinquentem plures, cogitabat si quo modo posset labanti domui aliquem insinuarere qui praesidio ipsi foret in dubiis fortunae casibus. Ad hoc patrem Caesarem ipse Andronicus hortabatur. Hoc idem apud virum et socerum urgebat pulcherrima mulierum uxor Andronici: cujus praecellenti formae corporis egregia virtus animi et claritati generis illustri laudatissima morum innocentia vitaeque officiorum constantia pari splendore resperndeabat. Nam paternum quidem genus a Samuele ducebat Bulgarorum rege, e cujus filio Triamio nata ipsa erat. Materna vero ei prosapia referebatur ad Contostephanos, Aballantes, et Phocasias, familias olim illustrissimas opibusque praestantes. Haec igitur non prudentia minus quam caeteris dotibus supra reliquas mulieres excellens nullum snem faciebat instigandi viri socerique ut defensionem instruae puerorum aetati prospicerent inducerentque domum, nec rem designasse in genere contenta sigillatim nominatimque monstrabat Alexium Comnenum, etia si darent conjugem

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(39) Αὐτοῦ ὀμευνέτιδος. Andronici istius uxoris meminit Gregoras l. ix et ab ea instauratum de novo Chora monasterium Constantinopoli scribit. V. praeterea Ananai p. 106.

(40) Τριῶν γὰρ θυγατέρων. Duas ex tribus Andronici Ducæ filias hic recenset Bryennius: tertia fuit Anna Ducæna, Georgii Palaeologi conjux. Anna l. ii.

primogenitam communium filiarum non illi solum uni puellæ, sed fratribus præterea ejus sororibusque consulerent. Tres porro filias susceperant, quarum minimam natu Theodoram ab ipsa prima infantia Deo sacram virginibus nuptiis immaculato Sponso conjunxerant. De aliis duabus **107** solliciti erant, maxime autem de modo memorata Irene. Erat enim adolescentula gratiis affluens, forma patrier corporis et splendore morum fulgens. Ut autem hujus conjugii mentionem mater intulit, concurrerunt certatim in ea comprobanda Cæsar et protovestiarium ipse, inclutus, inquam, Andronicus; qui quidem ea propositione tantum est gævis; qui pene morbi obvisceretur. Quare ventitantem ad se officii causa Comnenum Alexium cum privatim aggressus interrogasset, ecquid vellet uxorem ducere (nam paulo ante vivere desiderat quam is sibi nuper desponderat filia Argyri illius viri nobilis et pecunia possessionibusque omnis generis abundantis); ut autem assentientem invenit, cogitatam affinitatem aperuit. Hic ille omnium prudentissimus juvenis rem quidem probavit et propositione delectatus est, significavit tamen se pendere in hoc ex voluntate matris. Magna hic occupatio facta est universæ Cæsaris domui, pulcherrima Andronici conjuge familiares omnes adhibente urgenteque ut pro se quisque contenderent in expediendo negotio non modicis difficultatibus impedito. Nam neque imperatori placebat ei generi conjungi nuptiali necessitudine Comnenum, neque in hoc propendebat ipsius Comneni mater antiqua offensione a Cæsare ac familia Cæsaris abhorrens. Præterea frater imperatoris Porphyrogenitus Constantinus vehementer amans generosum Alexium non permittebat ipsi ut in nuptias cum fratris sui Cæsaris nepte consentiret: erat enim ipsi soror natu grandior Zoe nomine, quam Alexio volebat uxorem dare. Tot obstaculis destinatas Alexii cum Irene nuptias **108** morantibus non remisit contentionem prudentissima mulier Irenes mater, nec dedit somnum oculis, nec dormitationem palpebris, nec denique pecuniis pepercit quoad pulcherrimo juvenum pulcherrimam virginum copulavit, Alexio Irenem. Ac pater quidem virginis post celebrata sponsalia brevi superstes spatio decessit in bonis spebus charissimam filiam relinquens. Sed rursus nuptias recta recusabatur, pravis hominibus ut suum quæstum obrepentibus. Simpliciter voco quæ levitas forte melius diceretur. Verum ad extremum superavit providentia, et omnes illi ab invidia structi apparatus sic evanuerunt, ut solent admoto fumo apes fugere. Ei qui sponsalia celebraverant postmodum legitimis rite nuptiis sunt conjuncti. Quomodo id contigerit postea dicetur, ubi hunc sermonem resumemus.

7. Joannes Bryennius, cujus paulo superius facta est mentio, videns fratrem cunctantem et tergiversantem ac omni opè vitare cupientem ne in defectionem et rebellionem implicaretur, decrevit

δὲ ταῖν ἄλλων ἐφρόντιζον, καὶ μάλλον τῆς ἡδῆ ῥηθείσης Εἰρήνης· καὶ γὰρ ἦν χαρίτων ἡ νεῦσις ἀνάπλειως, ὥρα τε σώματος διαλάμπουσα καὶ ἡθῶν ἀγλαταίς. Ὡς γοῦν ἡ ταύτης μήτηρ τὴν γνῶμην εἰσήνεγκεν, ὃ τε Καῖσαρ ἐπήνει καὶ ὁ πρωτοβεστιαριος, ὁ κλεινός, φημί, Ἀνδρόνικος, ἥσθη καὶ μονοῦ καὶ τῆς νόσου ἐπελανθάνετο. Καὶ φοιτήσαντά ποτε πρὸς αὐτὸν τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον ἰδίᾳ παραλαβὼν ἐπυνθάνετο εἰ βούλοιο γυναίκιν συναφθῆναι· καὶ γὰρ ἔφθη ἀποδιδύουσα ἡ πρῶτην τοῦτω συναρμωθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Ἀργυροῦ (41) ἐκείνου ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ πλοῦτος κομῶντος καὶ κτήσεως ὅτι πλείστης ὄντος δεσπότης. Ὡς δὲ συντεθέμενον τοῦτον εὗρεν, εὐθὺς περὶ τοῦ κήδους ἀπήγγελλεν. Ὁ δὲ ξυνετώτατος ὢν εἶπερ τις ἄλλος τῶν νέων ἥσθη μὲν τῷ ἀκούσματι, ἀνήρτα δ' ὁμως τὰ περὶ τοῦτου τῷ θελήματι τῆς μητρός. Ἐν ἀγῶσιν οὖν εὐθὺς ἅπας ὁ οἶκος τοῦ Καίσαρος, τῆς καλλίστης πασῶν γυναικῶν διεγειράσης [P. 73] ἅπαν τὸ θεραπευτικὸν καὶ οἰκίδιον. Οὐτε γὰρ τῷ βασιλεῖ πρὸθυμον ἦν τὸ διὰ κήδους συναφθῆναι τῷ τοῦτου γένει τὸν Κομνηνὸν, οὐθ' ἡ μήτηρ τοῦτου πρόθυμος ἦν ἀρχαίαν ἔχουσα τὴν δυσμένειαν πρὸς Καίσαρά τε καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Καίσαρος, ὃ τε μὴν τοῦ κρατοῦντος αὐτάδελφος ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντίνος σφόδρα φιλῶν τὸν γενναῖον Ἀλέξιον οὐ συνεχῶρει τοῦτω τὸν γάμον ἀσπάσασθαι τὸν τῆς ἐκείνου ἀνεψιδῶς· ἦν γὰρ αὐτῷ ἀδελφῆ πρεσβυτέρα, Ζωὴ τὸ ὄνομα, ἣν ἐβούλετο τοῦτω συζεῦξαι. Τοσοῦτων τοίνυν ὄντων τῶν ἐμποδίων οὐκ ἀνῆκεν ἡ συνετωτάτη πασῶν γυναικῶν, οὐδ' ἔδωκεν ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις, οὐδὲ χρημάτων ἐφείσατο ἔστ' ἂν τῷ καλλίστῳ τῶν νεανιῶν τὴν καλλίστην ἐμνηστεύσατο. Ὁ μὲν οὖν πατήρ μετὰ τὴν μνηστειαν βραχὺν τινα χρόνον ἐπιβιόους ἐτελεύτα ἐπ' ἀγαθαῖς ταῖς ἐλπίσι τὴν φιλάτην παῖδα καταλιπών. Ἄλλ' αὐθις νικᾶν ἐδόκουν οἱ πονηροὶ, καὶ ὁ γάμος εὖ περὶτίθετο, τῶν ἀρχῆθεν κακῶν ἐπεισερχομένων τὴν τοῦ βασιλέως ἀπλότητα· οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶς τὴν ἐκείνου κουφότητα. Ἄλλ' ὑπερνεῖκα πάλιν τὰ τῆς Προνοίας, καὶ τὰ τοῦ φθόνου ὡς σμήνος ἐκ καπνοῦ ὑπεχώρει καὶ διελύετο, καὶ οἱ καλῶς μνηστευθέντες μετ' οὐ πολὺ καὶ νυμφιοὶ ἀπεδείχθησαν ἀλλιστοι. Τὸν δὲ τρόπον ἐροῦμεν ἐπὶ τὴν ἀρχῆθεν ἀκολουθίαν ἀναδραμόντες τοῦ λόγου.

vincere videbantur mali: et consensus in hasce dudum solebant imperatoris simplicitati denuo invincere videbantur mali: et consensus in hasce dudum solebant imperatoris simplicitati denuo in

ζ'. Ὁ Βρυέννιος Ἰωάννης, οὗ πρὸ βραχείος ὁ λόγος ἐμνήσθη, ὁρῶν τὸν ἀδελφὸν ἐτι μέλλοντα καὶ ἀναδυόμενον καὶ διαδρᾶναι ὡς οἶόν τε σπεύδοντα ἢ εἰς ἀποστασίαν χωρῆσαι, δεῖν ῥήθητ παρασκευάσαι τοῦτον

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(41) Ἀργυροῦ. Quis ille Argyrus, pluribus disceptamus in *Familiiis Byzantinis*, ubi de Argyrorum familia.

καὶ ἄγοντα τοῦ ἔργου ἀφ᾿αῖσαι. Τοὺς προβχοντας A
τοῖνον πάντας τῆς πόλεως κοινωῖσαι αὐτῷ τοῦ
σχέμματος πείσας καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἅπασαν
ὑπὲρ αὐτοῦ ποιησάμενος συχνῶς μετεκαλεῖτο τὸν
ἀδελφόν. Ἐπεὶ δ' ἀνέλτατο ταῖς τούτου πράξεσιν
ὁ Ταραχανειώτης, ἀνὴρ νέος μὲν ἔτι συνετώτατος
δ' εἶπερ τις ἄλλος καὶ φρονιμώτατος, καὶ πρὸς τὸν
βασιλέα καὶ τὸν λογοθέτην ἐπέστελλε ζυτῶν ἐπικου-
ρῆσαι διὰ στρατεύματος, ὡς δυνηθῆναι τὴν ἀνάφασαν
ἢ διὰ ἀποστασίαν καθελείν. Οὗτοι δὲ εἶπ' ἀποροῦντες
στρατιωτῶν εἶπ' ἀμελῶς πρὸς τὸ ἔργον διατιθέμενοι
οἰδεμίαν αὐτῷ βοθηεῖν ἐκπεπόμφασιν. Ἐφ' ἰκανὰς
ἡμέρας οὖν ἀντισχῶν ὡς ἰώρα ὁμοφρονήσαντας
ἅπαντας καὶ ἑαυτὸν [P. 74] εἰς κίνδυνον προῦπτον
καταστάντα, μικρὸν ἐνεδίδου τῆς πολλῆς ἐνστάσεως,
καὶ τῆς Βρυεννίων μητρὸς τῆς κουροπαλατίσης B
Ἄννης διὰ κήδους συνάψαι τοῦτον τοῖς παισὶ μνη-
σάσης ξυγκατετίθετο, καὶ τὴν τούτου ἀδελφὴν Ἐλέ-
νην κάλλει τε διαλάμπουσαν καὶ κοσμιότητι τῶν
ἡλικίων πασῶν ὑπερφόρουσαν κτεγγυᾶται τῷ τοῦ
ἀδελφοῦ Νικηφόρου υἱῷ, καὶ οὕτω τούτοις συν-
ἀπτεται.

affinitate recusaret. Itaque ille suam sororem Helenam pulchritudine, modestia, virtutisque fama
æqualibus cunctis antistantem despondet fratris Nicephori filio, et sic in horum partes palam
transit.

η'. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἀγνοῶσα, οἶμαι, τὰς
μεταξὺ τοῦ Βρυεννίου καὶ τοῦ Βασιλάκη συμβιβάσεις
καὶ τὰ ὄρκια, δοῦκα τὸν Βασιλάκην τῶν Ἰλλυριῶν
ἐξαπέστειλε, παραγγεῖλας αὐτῷ εἰ οἶόν τε κατασχέιν
τὸν Βρυέννιον καὶ δεσμώτην τοῦτον ἐκπέμπειν πρὸς C
τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπαγγελθέντος δὲ τούτου
τῷ Βρυεννίῳ, δεῖν ὥφθη μηκέτι μένειν, ἀλλ' ἐξορ-
μῆν καὶ οἶκαθε ἀπιέναι. Ἐξῆς οὖν ὀλίγην τινὰ μεθ'
ἑαυτοῦ ἐπιφερόμενος δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Βασι-
λάκης πρὸς τὸ Δυρράχιον ἐπιειγόμενος ἐκεῖ καταλα-
θεῖν τὸν Βρυέννιον ἐσπευδε, συνέδη τούτους ἀπεντή-
σαι περὶ Θεσσαλονίκην τοῦ Βασιλάκη προκατειλη-
φτός τὸ ἄστυ. Ὅς ἰδὼν τὸν Βρυέννιον βραχεῖαν ἐπι-
φερόμενον δύναμιν καὶ κατὰ πολυτῆς ἐκείνου ἐλάτ-
τονα, τῶν ὄρκιων ὡσπερ ἐπιλαθόμενος καὶ τῶν πρὸς
τὸν ἐκείνου αὐτάδελφον συνθηκῶν ἐξώρμησε κατ' αὐ-
τοῦ. Γενναίως δὲ τὴν τούτου ὄρμην ὑποστάντος τοῦ
Βρυεννίου καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ καταβαλόντος εἰς
φύγην τέτραπτο καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς συνεκλείετο.
Ἐκείθεν οὖν πρέσβεις ἐκπέμφας ἤγει ἀνανεωθῆναι
σφισι τὰς τοῦ ἀδελφοῦ συνθήκας τε καὶ τὰ ὄρκια. D
Κάκεινος αὐτὸν ὑποδέχεται μάλᾳ ἀσμένως καὶ τὰς
ξυμβάσεις ἐκύρου. Ἄλλ' ὁ μὲν ἤπτετο τῆς πρὸς
Ἀδριανούπολιν, ὁ ἀδελφὸς δὲ ἀπήντα μετὰ πλείστης
ὄτι δυνάμει. Μακεδόνων τε γὰρ καὶ Θρακῶν τὰς
τίξεις ἀπάτας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἅμα λοχαγοῖς καὶ
φαλαγγάρχαις καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ
οἱ ἄρχοντες δὲ τῶν πόλεων ζυνησαν αὐτῷ ἅπαντες,
κικεῖνος ἅπαντας χαριέντως ὑπέδεχτο· καὶ γὰρ ἦν
πρόσηνης ὁ ἀνὴρ καὶ εὐόμιλος εἶπερ τις ἄλλος. Τότε
μὲν οὖν στρατοπεδευσάμενοι ἀριτετεύσαι παρεσκευά-
ζοντο. Ἀλλὰ τῷ Βρυεννίῳ Ἰωάννῃ ἤρρημα οὐτε
δέον ἐδόκει οὐδ' ἀναβλέσθαι τὸν καιρόν. Ἐπιφερό-
μενος οὖν μεθ' ἑαυτοῦ τὰ τῆς βασιλείας παράσημα

sibi efficiendum ut omnino is adigeretur quantum-
vis invitus rem capessere. Cum igitur cives suos
Adrianopolitas universos primoribus prius sibi
devinctis in suam sententiam traxisset, crebro
invitabat et accersebat fratrem, interposito nomine
patriæ communis ipsum ad summum honorem
concorditer vocantis. Obstabat vero his eorum
cœptis Tarachaniotes, juvenis ille quidem sed pru-
dens si quisquam alius et solers maxime. Hic ad
imperatorem atque ad logothetam litteris datis

109 sæpius exposuit rem omnem, miti copias
exposcens, quæ tumescentem jam et mox eruptu-
ram mature conjurationem opprimerent. Illi autem
sive milites ad manum non haberent, sive rem
negligerent, nullum ipsi auxilium miserunt. Perse-
veravit tamen in fide sic desertus diebus aliquot.
Sed postea cum denique videret consentientes
contra universos seque in præsentis periculo stare
paulum remisit de vehementia prioris studii adeo-
que agi secum de compositione passus est, ut etiam
audiret Bryenniorum matrem curiopaltissam
Annam annueretque petenti ne filiis suis conjungi

8. At imperator Michael, ignorans, opinor, con-
ventiones quæ inter Bryennium et Basilacem inter-
cedebant, ducem Illyriorum Basilacem mittit, man-
dans ei ut si fieri posset, Bryennium caperet et
vinctum Constantinopolim deducendum curaret.
Quod cum Bryennio indicatum esset, non putavit
is sibi amplius cunctandum, sed crumpendum
statim et petendam patriam. Ibat igitur exiguis
comitantibus copiis. Cum autem Basilaces Dyrra-
chium festinans ibi reperire Bryennium cuperet,
contigit eo jam egresso ambos sibi ad Thessaloni-
cam occurrere, Basilace præoccupante civitatem,
qui ut animadvertit paucas infirmasque copias
Bryennio adesse multoque suis inferiores, 110
oblitus subito jurisjurandi et fœderum cum ejus
germano ictorum hostiliter in eum impetum fecit.
Sed Bryennio fortiter resistente et multis e Basi-
laceanis occidente, ad extremum ipse Basilaces in
fugam vertitur et intra urbem circumcluditur. Unde
legatis missis pacem orat veniamque, renovarique
inter ipsos postulat conventiones pacis, quas prius
ipse cum ejus fratre juramento firmaverat. Annuit
valde libenter Bryennius et fœdus cum Basilaca
sancit. Sicque iter capessit Adrianopolim versus :
quo itinere fratrem habuit obvium cum maximo
exercitu. Macedonum enim et Thracum legiones
omnes habebat secum cum centurionibus et tribu-
nis ipsisque ducibus, Principes quoque civitatum
una omnes aderant : ipse porro universos comiter
excipiebat, erat enim congressu humanus si quis
alius. Omnes illi autem tunc armati et pransi
parati ad rem bene gerendam erant. Quare Joanni
Bryennio nequaquam visum esse cunctandum aut
negligentiam occasionem. Adiiit ergo fratrem ferens

secum insignia imperii, induereque illa ipsum urgebat. Cum autem adhuc ille frustraretur et tempus ad deliberandum posceret, persuasit Joannes cunctis militibus et ducibus, ut qua quisque posset illum impellerent et cogrent ad assentiendum. Vicit adhuc tamen viri constantia tam vividum impetum instantium, obtinuitque moram in diem posterum, quo, ut aiebat, congregatis ducibus et tribunis, disquireret quid facto esset opus quiddam in commune expediret. Et diem quidem illum lucro apposuit consopito interim **111** fratris et principum impetu. Cæterum aliqui postridie contigit quo plane coactus est quantumvis invitus voluntati eorum acquiescere.

9. Hoc tale quiddam fuit. Præsidarii civitatis Trajanopolis officium et fidem præstare imperatori cupientes portas urbis clausurunt insederuntque murorum pinnas tanquam propugnaturi civitatem. Hoc audito multi e militibus Bryennii studio visendi rem novam inermes accurrerunt. Trajanopolitani vero milites in sic accedentes convicia jaciebant infidelitatem increpantes. Bryenniani porro et ipsi exprobrabant inclusis, et post verba saxa utrimque mittebantur : sicque bellum velitationibus fundarum inchoabatur. Hoc ergo in castra munito concurrerant plures, quorum et aliqui scalas expedierunt, tanquam mox aggressuri vi aperta civitatem et primo clamore se capturos minantes. Hoc tumultu ad Bryennium perlato, grave illi nec tolerandum videbatur ut se adhuc de sumptione imperii cunctante milites ejus sic pro eo tanquam imperatore declarato pugnarent, et in eam urbem pugnant quæ virorum fortium secunda est ac sic a primis (quod aiunt) carceribus civili sanguine macularent manus. Statim igitur misit qui militum impetus revocarent. Missi ad hoc satis mature adfuerunt. Cum enim certamen nondum valde incaluisse, represserunt ruentes. Quo facto visum Bryennianis est satis fore si prope muros civitatis militares excubiæ ponerentur, ne si forte per noctem erumperent Trajanopoli quidam tumultum in castris cicerent. **112** Hoc loco res erat cum Nicephori jam regnaturientis filius patricius Bryennius vix dum puerilem supergressus ætatem adolescentulus naturæ ardentis et generosum spirans, æqualibus pueris secum assumptis ; hi autem erant, Castamonites et Curticos Basilius, quem et Joannicium vocabant : abit quasi ludi causa ad excubitorum contra civitatem ut dictum est dispositos, et omnes quidem illos vigilantes inveniens laudibus affectu utraque progrediens propinquavit muris urbis giransque circum e vicino explorabat equid ibi ad custodiam vigilaretur. Ut autem non dubiis argumentis perspexit plane omnes qui murum obdormivisse custodes, reversus retro ad suos et scalis prius paratis temere repertis, eas tolli

ἠνάγκαζε τὸν ἀδελφὸν ταῦτα περιβαλέσθαι. Ἐκείνου δὲ ἀναδουμένου καὶ σκέψασθαι περὶ τούτου ζητοῦντος, αὐτὸς ἀνέπειθε πάντας εἰ δὴ τὸν ἄνδρα βιάσασθαι. Ἐνίκα δὲ ὁμοῦς ἐκείνου τὸ σταθῆρὸν τῆς γινόμενης ἀπεφαίνετο γὰρ ἐς νέετα συναθροίζεσθαι ἀρχόντας τε καὶ στρατηγούς ἅμα καὶ λοχαγούς, [P. 75] καὶ βουλὴν προθεῖναι, καὶ ζητῆται κοινῇ τὸ πᾶσι συμφέρον. Κατὰ μὲν αὐτὴν ἡμέραν ἐκείνην αὐτῷ κατεύνασε τὴν τοῦ ἀδελφοῦ τε καὶ τῶν ἀρχόντων ὄρμη. Ἀλλὰ τι ζυμπεσὸν ἔπεισε τοῦτον τῇ ἐπιούσῃ καὶ ἀκοντα ὑπεῖξαι τῷ τούτων θελήματι.

θ'. Τῆς γὰρ Τραϊανουπόλεως στρατοπεδευόμενοι εὐνοίαν φυλάξαι πρὸς τὸν κρατοῦντα βουλομένοι τὰς πύλας τῆς πόλεως ἀπεκλείσαντο καὶ ἐπὶ τὰς ἐπάλλξεις ἀνήεσαν φρουροῦντες δῆθεν τὴν πόλιν. Πυθόμενοι δὲ τοῦτο πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐξέθεον ὡς πρὸς τὴν θέαν ἄσπιοι, οἱ δὲ τῆς πόλεως ὠνεϊδίζον τε τοὺς ἐπιόντας καὶ εἰς ἀπιστίαν ἀπέσκωπτον, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀντιωνεϊδίων. Εἰς τὰ καὶ ἀκροβολισμοῖς τοῖς διὰ σφενδόνης κατ' ἀλλήλων ἐκέχρητο. Τούτου τοίνυν ἀπαγγεληθέντος εἰς τὸ στρατόπεδον ξυνέθεον πλείονες· οἱ δὲ καὶ κλίμακα ἐσχεδίαζον τὴν πόλιν αἰρήσειν αὐτοβοεῖ ἀπειλοῦντες. Φθάσαντος δὲ τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὸν Βρυέννιον δεῖνόν φητο εἰ αὐτοῦ μέλλοντος ἔτι καὶ ἀναδουμένου πρὸς τὴν τυραννίδα οἱ στρατιῶται τὰ τῆς τυραννίδος ἐνδείξονται, καὶ ταῦτα εἰς πόλιν ἄνδρας φέρουσαν ἀγαθοῦς, καὶ ἐκ πρώτης, ὃ φασι, βαλβίδος ἐμφυλίψαι μὲν τὰς χεῖρας μισοῦσιν. Εὐθὺς οὖν ἐξέταμπε τοὺς ἀπειρῶντας τὴν ὄρμη τῶν στρατιωτῶν, οἱ φθάσαντες πρὸ τοῦ αὐτῶν μέγα τὴν μάχην ἐξάψαι τὰς ὀρμὰς ἀνεχάρισαν αὐτῶν. Οὐ γενομένου ἐδόκει ἀποχρῶσαν φυλακὴν ἐγγίστα τῶν τοιῶν τῆς πόλεως καταλειφθῆναι, μὴ πως νυκτὸς ἐκδραμόντες τινὲς τῆς πόλεως τὸ στρατεύμα θορυθήσωσιν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο τετέλεστο, ὃ τοῦ βασιλεῖωντος ἤδη Νικηφόρου υἱὸς ὁ πατριεὶος Βρυέννιος, ἄρτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὑπεβέβησας καὶ μειράκιον ὦν θυμοειδὲς καὶ γενναῖον, τοὺς συνηλικιώτας παραλαβὼν (ἦσθη δὲ τότε ὁ Κατσαμούνης (42) καὶ ὁ Κουρτίκης Βασίλειος, ὃν καὶ Ἰωαννίκιον ἐκάλου) ἀπῆει παιδιᾶς χάριν πρὸς τοὺς τὴν ἐξω τῆς πόλεως πεπιστευμένους φρουρὰν στρατιώτας, καὶ ἀγρυπνοῦντας ἅπαντας ἐκείνους εὐρὼν ἐπαίνων ἤξιο, καὶ παρελθὼν αὐτοὺς πλησίων τῆς πόλεως γέγονε καὶ περιεῖαι ἀγχοῦ τῶν τοιῶν τῆς πόλεως περισκοπιῶν φυλακῆν. Ὡς δ' ὑπώπτοντας ἅπαντας τοὺς ἐνδον φυλάττοντας κατεμάνθανεν, ὑποστρέφων ταῖς σχεδίασθεῖσαις ἐντετύχηκε κλίμαξ. Καὶ ταῦτα ἄρα προστάξας τοῖς ἐπομένοις τῷ τῆς πόλεως ταίξει προσήρεισε καὶ πρῶτος αὐτὸς ἀνῆει ὡς ἐπὶ τὰς ἐπάλλξεις. Ξυνείποντο δὲ οἱ καὶ οἱ λοιποὶ. Εὐρόντες δὲ τοὺς [P. 76] φύλακας βαθέως ὑπνώτοντας καὶ μηδὲν τι τῶν δρωμένων προκισθημένων,

Caroli Du Fresne Du Cange nota.

(42) Κατσαμούνης. An idem cum Castamonita, de quo Anna p. 195?

τὰ ξίφη γυμνώσαντες περίστησαν αὐτοῖς ἀφύπνι-
ζόν τε καὶ βασιλέα Ῥωμαίων τὸν Νικηφόρον εὐφη-
μαῖν ἐκίλευον. Τῷ γοῦν αἰφνιδίῳ καταπλαγέντες
οὗτοι καὶ οἱ κακῶν εἰσι συναισθόμενοι οἱ μὲν ἀπὸ
τῶν τειχῶν σφᾶς αὐτοῦς κατακρήμνιζον, οἱ δὲ τὸ
κελευσθὲν ἔποικον βραχεία καὶ διακεκομμένη φωνῇ·
διέκοπτε γὰρ αὐτοὺς τὰς φωνὰς ὁ φόβος. Οἱ δὲ τῆς
πόλεως οἰκήτορες αισθόμενοι τὸ συμβῆν, ὑπειληφό-
τες τὴν πόλιν ἤδη πᾶσαν ἐταλωκέναι, συνέθεον ἅπαν-
τες οὐ πρὸς ὄπλα χωρῶντες οὐδὲ ἀμύνειν σπεύδον-
τες (ἤδη γὰρ ἀπεγνώκισαν), ἀλλὰ μίαν ἠγοούμενοι
σωτηρίας ὑπόθεσιν τὸ βασιλέα Ῥωμαίων ἀναγο-
ρεῦσαι τὸν Βρυέννιον. Εὐθὺς οὖν τοῦτο ἐγένετο, καὶ
πάντες ἀνευφήμουν καὶ πρὸς τοὺς ἄνω τῶν τειχῶν
τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες ἰκέτευον αὐξῆσαι τὴν πόλιν.
Τῆς γοῦν κραυγῆς ἰσχυρᾶς γανομένης τὸ στρατιω-
τικὸν ἅπαν συνέθεον πρὸς τὴν πόλιν, προσεπειρῶντο
ἢ τῶν κλιμάκων ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰ τεῖχη. Ἄλλ' ὁ
τοῦ Βρυέννιου υἱὸς κατέσχευ αὐτοῦς τῆς ὀρμῆς,
καλεῖσθαι κάτωθεν ἰσταμένους συνεφάπτεσθαι τοῖς
ἐνδοξοῦ τῆς εὐφημίας.

protendentium muros versus ad Bryennianos ut
tatem parciq̄ue obnoxilis orantium. Talia vociferantium clamor ad castra pervenit excitavitque milites,
qui magno impetu in civitatem ruentes scalis nitebantur superare muros : sed eos id facere vetuit
Bryennii filius, mandans ut potius infra stantes conjungerent voces cum civibus intus Bryennium
imperatorem acclamantibus.

Γ. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἡ Τραϊανούπολις
πρώτῃ τὸν Βρυέννιον βασιλέα Ῥωμαίων ἀνευφή-
ησεν. Ἐωθεν δὲ τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἅμα στρατη-
γοῖς τε καὶ λοχαγοῖς συναθροισθὲν περὶ τὴν τοῦτου
σκηνὴν ἐδιάζοντο τοῦτον τὴν τε ἀλουργίδα περιθέ-
σθαι καὶ τὰ κοκκοβαφῆ ὑποδήσασθαι πέδιλα. Ὁ δ'
ὄψα καὶ μόλις εἴξας τῆ τοῦτον βίβ ταῦτα περιεβά-
λετο καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἤδη ἀνηγόρευτο. Ἄρας
οὖν ἐκαίθη ἐπὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐχώρει, καὶ πα-
ρόντα τοῦτον αἱ πόλεις καὶ αἱ κῶμαι ἅπασαι ἀνευ-
φήμουν. Φθάσαντες δὲ τὴν πόλιν περιχωρῶς οἱ τῆς
πόλεως ὑπαδέγοντο ἅπαντες. Ὁ δὲ ἐπὶ τὸν ναὸν φοι-
τήσας τῆς Θεομήτορος καὶ τῆ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ χα-
ριστήρια θύσας οἰκάδας ἐπανέζευξε καὶ περὶ τῶν ἐξῆς
ἐβουλεύετο, καὶ στρατηγούς καὶ ἀρχοντας ἅπαντας
εἰς ἐκκλησίαν ἐκάλεσε καὶ βουλήν προτίθει, εἰ δέον
ἔστιν ἀποπειρᾶσθαι τοὺς τῆς μεγαλοπόλεως. Ἐδόκει
δὲ πᾶσι μὴ αὐτίκα χωρεῖν αὐτὸν μετὰ παντὸς τοῦ
στρατεύματος ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' ἐκπέμπειν τινα
τῶν στρατηγῶν μετὰ δυνάμειος ἀποχώσης, ἅμα τε
καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν κρατοῦντα περὶ εἰρήνης τε
καὶ δικαιοπραγίας. Ἐκπέμπειν [P. 77] δὲ καὶ πρὸς
τοὺς ἐν τέλει πάντας χρυσοσημάντους γραφὰς πλε-
ρεις οὐσίας ὑποσχέσεων τιμῶν τε καὶ δωρεῶν μεγί-
στων, καὶ οὕτω τῆς γνώμης τοῦτων ἀποπειρᾶσθαι.
omnes illos qui magistratus gerunt, aut alioqui
bullis aureis munita, promissiones honorum donorumque maximorum continentia, quo sic tentaren-
tur, ecquid in partes trahi possent.

ια'. Τοῦτου γοῦν δόξαντος ὁ Βρυέννιος τὸν οἰκῶν
ἐμπύμονα τὸν μάγιστρον Ἰωάννην κουροπαλάτην
εὐμήσας καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν ἀποδείξας μετὰ
δυνάμειος ἀποχώσης ἐξέπεμπε, δοῦς αὐτῷ καὶ τῶν
ἐρχόντων μοῖραν οὐκ ἐλαχίστην. Ὁ δὲ τὰς δυνάμεις

A jussu a comitibus muro civitatis admovent primus-
que ipse conscendit sequentibus reliquis. Cum muri
superiora tenuissent, reperiunt profunde dormien-
tes milites, ne tunc quidem quidquam eorum quæ
fierent sentientes, quos circumsteterunt ensibus
strictis et repente excitatos Nicephorum Bryennium
Romanum imperatorem acclamare jusserunt. Cir-
cumventi illi nec opinato casu et ubi malorum es-
sent sentientes partim e muro præcipites se demi-
serunt, partim quod jubebantur fecerunt exili et
fracta voce; non enim constanter eos et fortiter
metus quo turbabantur sinebat. At cives urbis
admoniti strepitu primo et civitatem jam uni-
versam captam existimantes concurrerunt omnes,
non ad arma, neque defensandi studio, quarum

B rerum tempus præterisse arbitrabantur, nec spei
113 quidquam superesse: sed unam salutis viam
superesse autumantes, si Bryennium Romanorum
imperatorem salutarent. Hoc igitur statim factum
est, et per civitatem increbrescebant voces Bryen-
nium imperatorem ingemintium moxque manus
putabant milites cuncta obtinentes et servari civi-
tatem

10. Per hunc modum Trajanopolis prima civi-
tatem imperatorem acclamavit Bryennium. Mox
vero proximo secuto universus exercitus cum tri-
bunis congregatus circa Bryennii tabernaculum
cogebant ipsum et purpuram induere et rubra cal-
ceamenta, principatus insigne, sumere : ille autem
tarde et ægre tandem victus instantia illorum ac-
quievit et salutari se imperatorem passus pro tali
se gessit. Iter hinc igitur Adrianopolim versus
pronuntiavit. Quo itinere urbes et oppida obvia
eum ut imperatorem alacritate magna recipiebant.
Adrianopoli præsertim, ubi eo pervenit, exceptus
est ab omnibus gratulatione ac gaudio ingenti. Ille
autem recta tetendit in templum Deiparæ nec nisi
gratilis ibi proluxe actis Matri Dei, domum abiit,
ubi consilia habebat deliberans de his quæ sibi
deinceps agenda essent. Interea hoc præcipuum,
D quod ducibus ac principibus omnibus vocatis disci-
plandum 114 proposuit : ecquid expediret tentari
armis regiam civitatem. Visum autem cunctis est
non convenire ipsum statim cum exercitu universo
ire adversus Byzantium, sed mittere illo ducem
aliquem cum idonea parte copiarum, et simul lega-
tos de pace et æqua compositione tractaturos cum
potente rerum, aliosque conventuros sigillatim
dignitate eminent, ostensurosque ipsis diplomata

11. His ita decretis, Bryennius intimum consan-
guineum suum magistrum Joannem curopalem
honore actum et domesticum scholarum declara-
tum mittit cum eo numero militum qui sufficere ad
scopum posset addiditque non exiguam ducum ac

principum manum. Quibus ille copiis assumptis, A
recta Constantinopolim tendebat, sequente præ-
terea ipsum Scytharum non parvo exercitu, non e
peregre profectis et stipendiariis, sed ex iis qui
non multo ante a popularibus suis ad Romanam
dominationem sponte transfugerant. Cum ergo per-
venisset domesticus scholarum prope Constantino-
polim, castra munivit et tentabat civitatem non
multum abhorrentem ab eo recipiendo. Nam et in
ea plerique civium odio et ira præoccupati adver-
sus imperatorem erant et generositatem sibi notam
constantiamque Bryennii reputantes trahebantur in
cum tanto studio ut jam a significationibus externis favoris in eum sui non temperarent; sed fatale
quoddam ne res procederet impedimentum obtiit, quo benevolentia civitatis in Bryennium pronæ
acerbo repente odio commutata est. Casum uti contigit referam.

115 12. Domestico scholarum e regione palatii B
Blachernarum castra habente circa locum quem
vocant Cosmidium, ubi et templum in nomine san-
ctorum Cosmæ ac Damiani erectum est maximum
atque pulcherrimum juxtaque arx astructa, quidam
e servili genere lixarum aut e gregariis militibus
vallo procurrentes trajecerunt pontem et ex adverso
civitatis per oram angustissimo divisam freto cur-
sabant studio ac necessitate corradendi res oppor-
tunas et rapiendis obviis quibusque se accinge-
bant. Quoniam vero qui illic habitabant jam antea
sua omnia intra civitatem transtulerant, ubi nihil
isti temerarii cursores supellectilis aut prædæ intra
domos repererunt, irati subjicere ignem parabant.
Sed hoc sentiens domesticus scholarum misit statim
qui revocarent a vecordi cœpto et ignem extin-
guerent. At hi serius advenerunt incendio jam
invalescente atque sublato et obvium quidvis
consumente. Per hunc errorem contigit speciosis-
sima quæque pulcherrimi suburbii flammis de-
formari. Id vero civibus Constantinopolitanis perindi-
gnum visum eorum odia in Bryennii partes movit
favoremque priorem omnem ac benevolentiam ex-
stinxit. Cujus novæ invidiæ indicis videlicet erum-
pentibus desperans dux exercitus adduci posse ad
suas partes persuasionem, civitatem vim experiri
constituit et ad oppugnationem se accingebat.

13. Interim imperator muris ad Mediterranea
objectis firma præsidia imposuit, ducibus præfectis
proprio fratre Constantino Porphyrogenito et **116** D
Comneno Alexio. Qui penuria militum quosdam ex
obviis auctoratos et tumultuarie armatos custodi-
bus murorum miscuerunt, propriis etiam quisque
familiiis pariter armatis, ipsi ultro citroque cursan-
tes defensionis urbis attendebant. Quo tempore Com-
nenus Alexius cum e speculis observasset manus e
Bryennianis castris ad prædandum egressas versus
oram maritimam descendisse rursusque plerisque
in castra redeuntibus valde paucos retro relictos
hæsisse, patefactis subito portis cum familiaribus

ἀναλαβὼν ἀπῆει πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Συνεί-
πετο δὲ καὶ Σκυθῶν οὐκ ἐλαχίστη τις δύναμις, οὐ
τῶν ξένων καὶ μισθοφόρων, ἀλλὰ τῶν πρὸ πολλοῦ
αὐτομολησάντων ὑπὸ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων. Φθά-
σας οὖν ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν ἐγγύς τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ἐστρατοπέδευε καὶ ἀπεπειράτο
ταύτης. Καὶ οἱ ἐντὸς ἅμα μὲν δι' ὀργῆς ἄγοντες τὸν
κρατοῦντα καὶ τὸ γενναῖον καὶ σταθῆρὸν τοῦ Βρυεν-
νίου γινώσκοντες, ἦν ἐντὸς ἔκρυστον εἰς ἐκείνον
εὐνοϊαν ἀνεκάλυπτον ἤδη. Ἀλλὰ τὸ δαιμόνιον ἀν-
ωπῆσαν τὴν πάντων εὐνοϊαν ταχέως εἰς τὸ δύσνον
μετέστρεψε κατὰ τινα συντυχίαν τοιάνδε.

ἰβ'. Τοῦ δομέστικου τῶν σχολῶν ἀντικρὺ τῶν ἐν
Βλαχέρναις παλατίων στρατοπεδεύσαντος περὶ τὴν
τόπον ὃν καλοῦσι Κοσμίδιον, ἐν ᾧ καὶ ναὸς ἐπ' ὀνό-
ματι τῶν θαυματουργῶν Ἀναργύρων ἱδρυται μέγι-
στός τε καὶ κάλλιστος καὶ φρούριον (45) ὠκοδόμη-
ται, τινὲς τῶν τοῦ θητικοῦ, ἔτι γε μὴν καὶ τῶν τοῦ
στρατιωτικοῦ τοῦ χάρακος ὑπεκλιθέντες διέβαινον τε
τὴν γέφυραν (44) καὶ καταντικρὺ τῆς πόλεως ἐν
τοῖς τοῦ Στενοῦ φοιτῶντες μέρεσιν ἀφορμῆς δῆθεν
τῆς τῶν ἀναγκαίων συγκομιδῆς διαρπάζειν τὰ προσ-
τυχόντα ἐβούλοντο. Τῶν δ' οἰκητόρων φθασάντων
πάντα ἐνδὸς συγκομίσει τῆς πόλεως οἱ ἐκδραμόντες,
ἐπέλ κενὰς τὰς οἰκίας λαφύρων ἑώρων, θυμοῦ τε
ἐνεπίπλαντο καὶ πυρπολεῖν αὐτὰς ἐπεχείρουν. Ἀλλὰ
τοῦτο αἰσθόμενος ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν ἀπέστειλε
διὰ τάχους τοὺς εἰρζόντας αὐτοὺς τῆς ἀτάκτου ὀρμῆς
καὶ τὸ πῦρ κατασβέζοντας. Εἰς οὐδὲν δ' αὐτῷ τὰ τῆς
ὀρμῆς κατέληξε, τοῦ πυρὸς εἰς μέγα ἄρθέντος καὶ
πᾶν τὸ παρατυχὸν καταφλέγοντος. Συνέβη γοῦν ἐκ
τούτου πολλὰ τῶν καλλίστων προαστείων πυρπολη-
θῆναι. Τοῦτο τὸ ἔργον εἰς θυμὸν τοὺς πολίτας δι-
ήγειρε καὶ [P. 78] τὴν εὐνοϊαν τούτων μετέστησεν.
Ἀπογνοὺς τοῖνον ὁ τῶν ταγμάτων ἑξαρχὸς τοῦ πει-
θοῖ τὴν πόλιν παραστήσασθαι πρὸς πολιορκίαν
ἐχώρει.

ιγ'. Ὁ δὲ τηλικαῦτα κρατῶν τῆς τῶν κατὰ τὴν
χέρσον τειχῶν φρουρᾶς ἐπέστησε φύλακας τὸν τε οἰ-
κεῖον ὀμαίμονα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον
καὶ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, οἱ στρατιωτῶν ἀπορίᾳ
τῶν προστυχόντων τινὰς ἐπὶ τὰ τεῖχη ἀναβιδάσαντες
καὶ τοὺς ἑαυτῶν καθοπλίσαντες αὐτοὶ περιθέοντες
ἐφρούρου τὴν πόλιν. Ἐν μίᾳ δὲ τῶν ὥρων περισκο-
πῶν ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος τοὺς ἀπὸ στρατοπέδου τοῦ
Βρυεννίου προνομῆς χάριν πρὸς τὰ παράλια τῶν
χώρων κατιόντας καὶ αὐθις πρὸς τὸ στρατόπεδον
ἀναστρέφοντας, ὀλίγους δὲ κομιδῆ καταλειφθέντας,
τὰς πύλας ἀναπετάσας ἔξεισι μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν
καὶ ἐπιθέμενος τούτοις ζωγρεῖ ἄνδρας μέχρι τῶν ἐξ-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(45) Φρούριον. V. not. ad Villhard. n. 86.

(44) Διέβαινον τὴν γέφυραν. Pontis istius me-

minit Cinnamus l. II. Plura etiam de illo congesti-
mus ad Villhard. n. 85.

κοσι, καὶ πρὶν ἢ τοὺς ἄλλους γνῶναι τὸ δρᾶμα ἐπ-
άνεισι μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ εὐθὺς περιλά-
λητος ἦν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴ.
Ἄ οὐ δὲ φθόνος ὑπέκρινε τὸν Κωνσταντῖνον τοσοῦτον
ὧ· καὶ κατὰ πρόσωπον τῷ ἀνδρὶ λειδορήσασθαι ὅτι
μὴ καὶ τοῦτον συμπράκτορα ἔσχε τοῦ ἔργου. Ἄ οὐ δὲ
κρατῶν ἠγάσθη τε τούτου τὴν πράξιν καὶ χάριτας
αὐτῷ φανερώς ὠμολόγει. Ταύτην τὴν πράξιν τοῦ
Κομνηνοῦ ἀφορμὴν ὁ Καῖσαρ εὐρῶν τὸν γάμον ἐξαι-
τεῖ τῆς θυγατριδῆς τελεσθῆναι τοῦ γάμου συναφεία.
Καὶ τελεῖται ταχέως· ἅμα τῷ λυθῆναι τὴν πολιορ-
κίαν τῇ πόλει. Ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

ιδ'. Ἄ οὐ δὲ τῶν ταγμάτων κατάρχων τοῦ Βρυεννίου
τηνᾶλλως ὀρῶν τριβόμενον τὸν τῆς πολιορκίας και-
ρὸν, ἵνα μὴ πλέον κακοπαθῇ οἱ τὸ στρατεύμα, ἐβού-
λετο μὲν τὴν πολιορκίαν λύσαι, ἠσχύνετο δ' ὁμως καὶ
ἐδεδίει μὴ ποτὲ τι ξυμβαίη σχίσμα περὶ τὴν παλινό-
στησιν. Ἐξήτει οὖν τινα πρόφασιν ἐφευρεῖν ὥστε
καὶ τὴν πολιορκίαν λύσαι καὶ μηδὲν τι ἐκ τούτου πε-
ριέσεσθαι βλαβερόν. Οὕτω δ' αὐτοῦ διανοουμένου,
ἀπαγγέλλεται τι πληθὸς Σκυθῶν διαβάν τὸν Αἴμον
καὶ τὰ κατὰ τὴν Χερρόνησον κατατρέχον χωρία καὶ
ληγζόμενον. Τοῦτο τοίνυν ἀφορμὴν εὐρῶν ὁ στρατ-
άρχης λύει τὴν πολιορκίαν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξορ-
μήσας, καὶ ἐντυχὼν αὐτοῖς ἐπανιοῦσιν ἐτρέψατο
κατὰ κράτος καὶ φόνον ὅτι πλείστον εἰργάσατο, παμ-
πόλλους δὲ ζωγρήσας πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπανῆκε.
Γίνονται οὖν οἱ ἐαλωκότες ἐκείνῃ ἀφορμῇ πρὸς τοὺς
Σκυθᾶς εἰρήνης τε καὶ ξυμβάσεως· ὁμήρους γὰρ
τῶν ἐπιφανῶν δόντες τοὺς τε οἰκείους αἰχμαλώτους
ἐλήφρασι καὶ σύμμαχοι τούτῳ κατέστησαν.

ιε'. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ Βοτανειάτης
Νακηφόρος, [P. 79] εἰς ὧν τῶν ἐκ τῆς Ἐφῆς εὐγε-
νεστάτων, στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν πρὸ πολλοῦ
καταστάς παρὰ βασιλέως, ἦν ὤδινεν ἐπανάστασιν
εἰς τοὺς φανῆς ἐξήγαγε. Μαθὼν γὰρ ἐν ταρσαίῃς
εἶναι τὰ κατὰ τὴν Ἐσπέραν, ὡς τῶν πόλεων ἀπασῶν
ὑπὸ τὸν Βρυέννιον γενομένων, τοὺς κατὰ τὴν Ἀνα-
τολίην καὶ αὐτὸς συναθροίσας στρατιώτας καὶ τὸν
Χρυσόσκουλον ἐπιδημοῦντα τῆνικαῦτα τοῖς τῆς Ἐσπέ-
ρας μέρεσι προσλαβόμενος (πάλαι γὰρ ἐφθῆ προσ-
χωρήσας Ῥωμαίοις, ὅπνικα τὰς ἡνίας ἤγε τῆς
βασίλειας ὁ Ῥωμανὸς Διογένης, ὡς ὁ λόγος φθάσας
ἐδήλωσεν) ἐπιὼν τὰς πόλεις ὑφ' αὐτὸν ἐποιεῖτο.
Πάντων δ' αὐτῷ προσεχωρηκότων ὁ Μελισσηνὸς
Νικηφόρος, ἐς Βουρτζίους τε καὶ Μελισσηνοὺς ἀνέλ-
κων τὸ γένος, τῷ κρατοῦντι τῆνικαῦτα Ῥωμαίων
πίστιν τηρῶν πολέμιον αὐτῷ τὸν Βοτανειάτην ἀπ-
έδειξε. Προσεχώρησε δὲ τούτῳ, καὶ ὁ Παλαιολόγος
Γεώργιος, ἀνὴρ ὧν γενναῖος κἀν τοῖς πολεμικοῖς ἔρ-
γοις ἀριστος, ἀρτι δ' ἐκ Μεσοποταμίας ἐλθὼν (ξυνην
γὰρ ἐκεῖσε τῷ ἰδίῳ πατρὶ διέποντι τὴν τῆς Μεσοπο-
ταμίας ἀρχὴν), βουλόμενος εἰς τὸν κρατοῦντα πίστιν
τηρῆσαι ἀκράδαντον.

ις'. Ἄ οὐ γοῦν Βοτανειάτης τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτῷ
προσεχωρηκότων ἀπάρας ἐκ τῆς Φρυγίας πρὸς τὴν
Βιθυνίαν ἠπειγέτο, διεπέμπετο δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν
τῇ πόλει λάθρα, τιμὰς μεγίστας καὶ δωρεὰς τοῖς

A *crumpit impetuque in hos facto vivos capit numero
viginti ac priusquam alii sentirent intra urbem rai-
pit. Quo facto per civitatem statim fama vulgata,
omnia viri laudibus personabant. Unde invidia
ussit Constantinum in tantum ut coram in os Com-
neno jurgium ferret, quod is se socium ad id faci-
nus non adhibuisset. Imperator tamen factum pro-
bavit et Alexio palam gratias egit. Ex hoc Comneni
successu indeque orta offensione Constantini occa-
sionem Cæsar captavit opportunam urgendi nuptias
propriæ neptis cum Alexio, quæ et post sub obsi-
dionis solutionem rite celebratæ sunt.*

B *14. Inter hæc enim Bryenniani ductor exercitus
frustra videns teri obsidione tempus, ne vexatio
irrita exercitus cresceret, solvere obsidionem cogi-
tabat, retarabaturque solum pudore quodam et
metu, ne dissensionum aliquid inter male colæ-
rentes copias et defectio secessioque quorundam in
117 discessu oriretur. Quærebat igitur quo pacto
securam et innoxiam obsidionis solutionem habe-
ret. Hæc ei agitanti nuntius venit Scytharum
aliquam multitudinem Hæmum transgressam agros
pagosque circa Chersonesum incurmare vastareque.
Hinc raptò prætextu recedit a civitate quasi Scythas
reprimendi studio iisque commodum a præda re-
vertentibus occurrens pugnam secundam fecit,
fusus fugatisque cunctis, plurimis interfectis nec
paucioribus captis, quos ad fratrem rediens ei ob-
tulit. Qui ex iis occasione transigendæ cum Scythis
pacis opportune capta, redditus captivis alios e pri-
moribus Scytharum obsides accepit societate cum
iis firma constituta.*

C *15. Dum autem hæc gerebantur, Botaniates Ni-
cephorus unus e nobilissimis Orientis, quem dudum
imperator universis Orientalis tractus præfecerat
copiis, quam pridem parturiebat rebellionem ali-
quando palam protulit. Intelligens enim turbatas
esse res Occidentis, civitatibus plerisque Bryen-
nium sequentibus, collectis et ipse in unum qui
erant varie per-Orientales provincias sparsi militi-
bus et assumpto Chrysosculo qui tunc in Occiduas
partes profecionem adornabat (dudum enim ante
hoc tempus is Romanis accesserat, jam tum ex quo
imperium administrabat Romanus Diogenes, ut su-
perius in hac historia docuimus), obiens civitates
sibi subjiciebat. Cunctis autem passim in ejus par-
tes transeuntibus, Melissenus Nicephorus, e Burtziis
118 et Melissenis genus ducens, fidem imperatori
servans, in se arma Botaniatæ convertit. Melissenò
se adjunxit pari fidelitatis Michaeli præstandæ stu-
dio Palæologus Georgius, vir fortis et bellicis faci-
noribus egregius, recens e Mesopotamia, ubi patri
eam provinciam administranti adfuerat.*

*16. Botaniates igitur, aliis cunctis præter hos duos
ipsi obtemperantibus, motis castris e Phrygia in
Bithyniam ferebatur. Miserat autem in urbem clam
qui suo nomine principibus promitterent summos*

honores et dona pretiosissima si cooperari sibi velent Romanum imperium usurpanti. Quoniam ergo multi cum e senatu tum ex ecclesiastico ordine exosos habebant imperatorem et logothetam, maxime vero omnium patriarcha Æmilianus, cujus ante meminimus, hi omnes imminabant in occasionem suis ipsorum rationibus consulendi. At imperator et logotheta, domesticarum quas ignorabant insidiarum securi, ad bellum externum se comparabant et ad principem Turcorum legationem miserant (erat autem is tunc temporis Solyman Cutlumi filius), qua ei suadebant ut bellum adversus Botaniatem capesseret. Id quod ille fecit sœdere cum legatis Michaelis icto, et ex tunc vias obsidebat angustiis præoccupatis Botaniatæ copias et transitum observans. Ille autem ubi Cotiazum pervenisset, Solymanis consilio cogito, quoniam exercitum haudquaquam **119** satis numerosum sibi adesse videbat, quanto erat opus ad tantam hostium multitudinem aperto Marte superandam, rationem belli administrandi sane prudenter iniiit. Vitatis enim relictis et publicis viis ubi expectari se sciebat, noctu vasis collectis inobservatus transiit ad præsidium quoddam proximum Sangario amni, quod Atzula dicitur, distans Nicæa circiter ducenta milia. Unde rursus moveus Nicææ se admovit antequam Turci sentirent ipsius profectionem. Hi porro audito tandem ejus furtivo transitu inditioque habito numeri copiarum ejus acie instructa sequebantur, præmissis equitibus paucis qui eunti facerent negotium et festinationem propterantis morarentur. Hi non multum profecerunt. Assecuti enim agmen Botaniatæ non longe Nicæa, jaculatione in illud multa eminens cum barbara vociferatione facta, morari cœptum iter conabantur. At Botaniatæ milites pauci quidem illi, cæterum fortes,

ἄρχουσιν ἐπαγγελλόμενοι· εἰ συνεργούς αὐτοὺς σχορῆ πρὸς τὸ τῆς βασιλείας Ῥωμαίων ἐγκρατῆ γενέσθαι. Ἐπεὶ γοῦν πολλοὶ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ τῶν τοῦ βήματος δυσμενῶς εἶχον πρὸς τε τὸν κρατοῦντα καὶ πρὸς τὸν λογοθέτην, μάλιστα δὲ πάντων ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Αἰμιλιανός, οὗ πρόσθεν ὁ λόγος ἐμνήσθη, καιρὸν ἐζήτησαν ὥστε σφίσι συμφέροντα ἄρᾶσαι. Ὁ βασιλεὺς δὲ καὶ ὁ λογοθέτης τὸν ἐντὸς ἀγνοήσαντας πόλεμον πρὸς τὸν ἐξωθεν ἐξηρτύοντο, καὶ πρὸς τὸν τῶν Τούρκων διεπρεσβεύοντο ἄρχοντα (ἦν δὲ τῆνκαῦτα τούτων κατάρχων Σολυμάν ὁ τοῦ Κουτουλμοῦ υἱός [45]), ἐξοπλίζοντες τούτον κατὰ τοῦ Βοταναιάτου. Ὁ δὲ σπεισόμενος τούτοις τὸν κατὰ ἐκείνου πόλεμον ἀναδέξατο, καὶ ἔκτοτε τὰς ὁδοὺς τε ἐτήρει· καὶ τοὺς στενωποὺς κατεῖχε καὶ τὴν τοῦ Βοταναιάτου ἐπατήρει δύναμιν καὶ διάβασιν. Ὁ δὲ τὸ Κοτυάειον καταλαθὼν καὶ τὰ κατὰ τὸν Σολυμάν πυθόμενος, ἐπειδὴ σπανίζων ἦν στρατεύματος καὶ δυνάμειος ἀποκρώσης πρὸς τὸ πλῆθος τὸ τοσοῦτον τῶν ἐναντιῶν, βουλὴν βουλευέται συνετήν. Τὰς γὰρ εὐθείας καταλιπὼν ὁδὸς ἐναῖς προσδοκήσιμος ἦν, νυκτὸς ἀπάρας ἐκείθεν καὶ λαθῶν τοὺς φυλάσσοντας γέγονε περὶ τι φρούριον ἔγγιστα τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ διακειμένον, ὅπερ Ἀτζούλα καλεῖται, ἀπέχον Νικαίας περὶ που τὰ [P. 80] διακόσια μίλια. Ἐκείθεν δ' αὖθις ἀπάρας ἤπειγε πρὸς τὴν Νικαίαν πρὸ τοῦ τοὺς Τούρκους αἰσθῆσθαι τῆς ἐκείνου ἐφόδου. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι πυθόμενοι τὴν ἐκείθεν λαθραίων διάβασιν τε καὶ δύναμιν οἱ μὲν ἐπήρσαν τεταγμένοι, ὀλίγους δὲ τῶν ἱππέων ἐξαποστελλάντες ἐπὶ τὴν ἀσχολῆν τούτου καὶ βραδυτέραν αὐτοῦ πορείαν ποιήσαντες, οὐ πᾶν τοῦ σχέματος ἔτυχον. Φθάνουσιν αὖν τούτου οἱ προπεμφθέντες οὐ πόρῳ Νικαίας, καὶ ἀλαλάξαντες κωλύειν τοὺς τοξόμασιν ἐπιτρῶντο τὴν τούτου πορείαν. Οἱ δὲ περὶ αὐτῶν γενναῖοι ὄντες, εἰ καὶ ὀλίγοι, ἀλλ' ὁμῶς ἐξώρμων

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(45) Σολυμάν ὁ τοῦ Κουτουλμοῦ υἱός. Iconiensium sultanorum originem hactenus incertam vixque notam nobis tandem aperit Bryennius. Solymanum enim veterem, uti a Tyrjo appellatur, a quo cæteros, qui in Lycæonia, Cappadocia aliisque Asiæ provinciis imperitarunt, toparchas Turcicos derivari constat, non ex eadem modo qua supremi Turcorum sultani gente ortum duxisse docet, verum etiam quo illos consanguinitatis gradu attigerint. A Cutlum quippe, quem etiam cum Scylitzes et Zonara Κουτλουμοῦς et Κουτουλμοῦς vocat, Solymanum Nicæensem sultanum prognatum referi. Cutlumus vero Tangrolbeci sultani patruelis fuit, seu, uti scribit l. 1, n. 10, et ex eo Scylitzes, Tangrolbeci patris filius, proinde Salgeuci ex filio nepos. Id præterea firmat Scylitzes, cum ait Ibrahimum Tangrolbeci fratrem Cutlumi fuisse ἀνέψιον seu patruelem. Cutlumus porro Et Macino A. Heg. 477, Chr. 1084 et insequenti Ptolomæus nuncupatur, vocabulo haud multum ablucente, si primus immutetur apex, ubi Solymani parentem exserte vocat. Atque ex his non mediocriter falli dæprehenduntur Zonaras, Tyrus et Athonus. Ac Zonaras quidem, qui Cutlumum Tangrolbeci ἀδελφῶταδα seu ex fratre nepotem facit; Tyrus vero l. iii, cap. 1, et Athonus c. 15, qui Solymanum nepotem fuisse scribunt Guedadolduli Albæ Arsenali

sultani, cui Tyrus Belsetof, Athonus Aspasaleni nomen tribuunt. Enimvero ut Cutlumus ejusque filii quinque (tot enim assignat liberis Cutlumus Scylitzes, quos inter Solymanum et Masourium recenset Bryennius) Lycæoniam, Cappadociam et Bithyniam occuparint, fuse satis enarrat Zonaras in Romano D.ogene et Idem S. yliztes in Botaniata. Incertum tamen prorsus relinquunt, quando et quo imperante Nicæa Bithyniæ metropolis, in qua regni sedem seu, ut Anna loquitur l. iii, p. 95, τὸ σουλτανίκιον constituisset Solymanum testantur passim scriptores, in Turcorum concesserit potestatem, cum id nemo hactenus prodiderit. Certe licet quod a Bryennio l. iii, n. 16, 17, 18, Scylitzes, Zonara et aliis traditur, a Nicæensibus exceptum Botaniatam et imperatorem acclamatum, perspicue evincat hac tempestate, hoc est, sub A. Chr. 1078, Nicæam Græcis paruisse, illo tamen imperante Turcos agnovisse dominos videtur indicare ideum Bryennius l. iv, n. 2, dum scribit Botaniatam imperatorum factum legatos misisse ad Solymanum et Masurum, τοὺς τῶν Τούρκων ἐξάρχοντας ἐν Νικαίᾳ διατρέβοντας, qui tum Nicæa debebant, rane cum Solymani veteris regia existerit, Nicæam oportet ante illius excessum, qui anno demum 1085 contigit, in Turcorum jus venisse.

κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὰς ἐκείνων ὁρμὰς ἀνέστειλλον. Αἰδέσαντες δ' οἱ περὶ αὐτὴν μὴ τοῦ πλήθους τῶν Τούρκων φθάσαντος κυκλωθεῖεν ὁμοῦ καὶ ἀλῶεν, πὼν Χρυσόσκουλόν πρὸς αὐτοὺς ἐκπεπόμφασιν. Ὁ δὲ ἑμιλίθας ἐκείνοισι καὶ πείσας χρήματα λαβεῖν καὶ παλινοσῆσαι ἄδειαν τοῦτοισι παρέσχεν ἰλθεῖν πρὸς τὴν Νίκαιαν.

17. Γενόμενοι δὲ περὶ τὰ ταύτης προόστεια ὁρῶσι λαβὼν ὅτι πλείστον κατὰ φάλαγγας τεταγμένον. Οὐδ' οἰηθέντες πολεμίους εἶναι καὶ κατ' αὐτῶν μέλλειν χωρεῖν μικροῦ δ' ἂν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπεπύγασαν, ἀπογνόντες τὴν σωτηρίαν· τὸ γὰρ μάχασθαι πρὸς τοσοῦτον πλῆθος ὀλίγους ὄντας ἀμήχανον τοῦτοισι ἔδωκε, τὸ τε χωρεῖν εἰς τοῦπίσω καὶ λίαν ἦν ἐπικίνδυνον. Πάμφαντες τοίνυν ἀγγέλους ἠρώτων τίνες τε εἶεν καὶ ὅ τι βούλονται. Οἱ δὲ μὴ φωνῇ βασιλεῖα τὸν Βοτανειάτην Ῥωμαίων εὐφήμουν. Ὅπερ πυθόμενος ἐκείνοισι καὶ τοῦ θεοῦ ἀπολυθεὶς εἰσεῖσι εἰς τὴν Νίκαιαν, παραδόξως οὕτω διασωθεὶς. Οἱ γὰρ ξὺν αὐτῷ πρὸς ἀποστασίαν χωρήσαντες οὐ πλείους ἦσαν τριακοσίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἅμα αὐτῷ διαθάντες μέσον πεγιδίων, πολλῶν θηλαδῆ τῶν ἐνεδρευόντων αὐτοῦς, ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀνιεὶς διεσφθθησαν, δεκχύνοντο· τοῦ θεοῦ κἀντιστάθαι ὡς ἐκείνου διδόντος φθόνος οὐ κατισχύει, καὶ μὴ διδόντος· μάταιοι μὲν οὗτοι, μάταια δὲ τῶν στρατευμάτων πλήθη καὶ λόγοι καὶ φάλαγγες ταττόμεναι ἀριστα, κενὰ δὲ δεινὰ στρατηγήματα καὶ βουλευμάτα καὶ παντάσῃσι ἀπρικτα.

18. Διαδοθείσης οὖν τῆς τοῦ Βοτανειάτου παρουσίας τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ ὡς ἡ Νικαίων ὑπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν ὑπεδέξατο, εὐθύς ἐν λόγοις ἅπαντες ἦσαν καὶ σκέμμασιν οἱ τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ συχναὶ τοῦ βήματος, καὶ ἐσχόπουν ὅπως ἀποσκευάσονται τὸν κρατοῦντα, βασιλεύουσι δὲ ἑαυτοῖς τὸν Βοτανειάτην· ἐφθησαν γὰρ πρὸς αὐτὸν οἱ πλείστοι λάθρᾳ διαπρεσθεύσασθαι καὶ χρυσοσημάντους γραφίς ὑποδέξασθαι. Ἐβουλεύσαντο [P. 81] οὖν πρὸς τὴν περιώνυμον τοῦ θεοῦ Σοφίας πᾶν ἀθροισθῆναι, καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦς καθοπελίσει καὶ τοὺς δεσμώτας ἐξιγαγεῖν τῆς φρουρᾶς, καὶ οὕτως ἐξαποστέλλειν πρὸς τοὺς ἐν τέλει τοὺς μὴ τοῦ σκέμματος κοινωνήσαντας, καὶ τοῦτο· καλεῖν πρὸς κοινοπραγίαν. Κατάρχοντες δὲ τοῦ σκέμματος ἦσαν ὁ τε Αἰμιλιανὸς ἀνὴρ πανούργος ὁμοῦ καὶ δραστήριος καὶ δῆμον πρὸς ἀταξίαν κινήσει· εἴπερ τις ἄλλος καὶ δυνάμενος καὶ βουλόμενος, ξὺν τούτῳ δὲ καὶ συχναὶ τῶν τῆς συγκλήτου βουλῆς. Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς πρὸ τοῦ ἔργου κοινωνῶν τοῦ σκέμματος λαβεῖν καὶ τὸν Καίσαρα, καὶ πέμπουσι πρὸς αὐτὸν τὸν Βαρὺν Μιχαῆλ, ἀνδρᾶ φρονήσει καὶ πείρα πολλῶν διαφέροντα. Ἦν δὲ ὁ Καίσαρ τῆνικαῦτα ἐνδιατριβῶν πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναόν· ἐν τούτῳ γὰρ ἔτυχε παρῆναι καὶ αὐτὸν βασιλεῖα. Καὶ δὴ ἐντυχῶν ὁ Βαρὺς αὐτῷ περὶ δεξιῶν ὄψιν ἀπήγγελλε τὰ τοῦ δράματος καὶ γραφῆν τινα χρυσοσήμαντον ὑπεδέεικνυ τούτῳ πεμφθεῖσαν παρὰ τοῦ Βοτανειάτου δωρεάς τε πλείεστα· καὶ τιμὰς ἐπαγγελλομένην τῷ Καίσαρι. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας

in impetu in Turcos facto vim eorum represserunt. Veritus tamen Botaniates ne tandem paucitas suorum circumveniretur ab abundantibus numero Barbaris, misit ad eos Chrysoseculum, qui locutus cum ipsis facile persuasit ut pecuniis acceptis retro redirent sique Romani securum habuerunt Nicæam usque reliquum iter.

17. Ubi porro ad ipsa Nicææ suburbia processerunt, vident multitudinem ingentem per phalangas ordinatam. Quam cum infensam sibi et mox **120** in ipsos impetum facturam opinarentur, metu videlicet vehementi constricti sunt et in summam salutis desperationem venerunt: quomodo enim resisterent tam pauci tanto pluribus, aut quo fugerent parata victoribus persequendi et circumvenienda facultate? Missi ergo tropide qui explorare quærentque ab armatis qui essent et quid vellent. Ad ea illi una omnes voce Botaniatem Romanorum imperatorem acclamarunt. Quod ille audiens magna cura solutus Nicæam ingressus est, miro eventu a præsentis periculo se liberatum gratulans. Qui enim cum ipso rebellaverant non plures trecentis erant. Qui hactenus per medios insidiarum multiplicium laqueos divina utique manu ducente in tutam hoc quo diximus modo pervenerunt, ostendente hic quoque Deo, nihil invidiam in eos posse quibus ipse favorit; uti e contrario nisi Deus annuerit et adjuverit, vana consilia, stultæ machinationes, inutiles exercitus, irritæ bellorum artes, spes fallaces et cœpta successu cassa.

18. Didita porro per urbem et aulam regiam fama adventus Botaniatæ, et amicæ a Nicæensibus exceptionis, multus sermo, multa deliberatio Constantinopolitanorum procerum erat. Universus fere ævatus et ex ecclesiastico gradu plerique quærebant modum redigendi Michaelis in ordinem et Botaniatæ imperio prælicendi: cujus videlicet occultis de quibus dictum est legationibus corrupti et in spes sibi amplas diplomatibus ejus auro signatis **121** erecti fuerant. Decreverunt igitur in celebre Dei Sapientiæ templum convenire familla quemque ipsorum propria armata, victos quoque educere publicis custodiis, et manum ex his paratam mittere circum præcipuos magistratus qui conjurationis conscientiam non habebant, ut per eos non modo ad consensum sed et ad auxilium attraherentur. Horum consiliorum auctores et universæ factionis lucres erant in primis Æmilianus, homo solers pariter et strenuus, quo nemo populum in seditionem concitare efficacius posset, ardentius vellet. Tum plerique senatores, quibus ante omnia visum est tentari oportere si Cæsar in partes trahi posset, mittunt ad eum Michaelem Varum, virum prudentia et usu rerum in paucis clarum. Erat tunc Cæsar in templo Blachernarum ubi forte imperator versabatur. Ibi enim convenit Varus sub vesperam mandataque conjuratorum exposuit, et litteras quasdam auro signatas ostendit ad eum missas a Botaniate dona ei plurima et maximos honores

pollicentes. Quibus ille auditis, nihil cunctatus re-
ruit, aiens nullis se unquam conditionibus eo ad-
ducendum ut volens imperatorem fratris sui filium
proderet. Mox cum qui ad se venerat ad logothe-
tam mittit, rogans ut eum audiret auditaque ad
imperatorem referret, et quæ in rem tali tempore
forent ageret.

19. At is qui ad Cæsarem venerat se deprehen-
sum et logothetæ deditum videns, quemdam e
familiaribus astantem in aurem alloquens ad con-
juratos **122** misit indicatum, se haudquaquam
sibi conscium esse earum virium animi et corporis,
quæ resistere tormentis et vocem in quæstione
continere possent. Quare sic haberent se fassurum
omnia quæ sciret. Esse ipsorum prudentiæ cito
providere, quo pacto ei occurrere incommodo ma-
turius agendo quæ serius destinassent queant. His
ille dictis, adductus ad logothetam quæ nota ha-
bebat cuacta protulit. Logotheta vero mox impe-
ratori omnia referente adfuit forte præsens Com-
næmus Alexius et quid agendum censeret dicere
jussus optime censuit, oportere quam primum
missis militibus conjuratos comprehendere. Idem
quoque videbatur Cæsari, et logotheta probabat.
Sed imperatori non placuit timenti, ut aiebat, ne,
si per noctem quæ jam ingruebat aliqui militari
manu caperentur, tumultus in civitate fieret. Sic
igitur divina Providentia errare permittente impe-
ratoris iudicium et non ultra quam in diem
crastinum differente ejus et ei adhærentium capti-
vitatem, relictis conjuratis securi in eam noctem
postridie bene mane in templo S. Sophiæ congre-
gati, apertis urbis custodiis et iis qui prius erant
vinci damnatique armatis, præterea quantum
vincti habuit servorum et domesticorum armavit,
manumque ex his validam circummisit ad poten-
tiores a conjuratione alienos cum minis incendi-
di domos eorum, ni in conjuratorum partes trans-
irent. Litteræ porro quas mandata hæc eorum
obeuntibus dederunt hoc titulo præscriptæ erant :
« Sanctissimi patriarchæ, synodus et senatus con-
vocant vos **123** in celebre templum S. Sophiæ. » Ad
quam citationem partim volentes, partim inviti
passim quo vocabantur concurrerant.

20. His principi nuntiatis, Comnenus Alexius
raptim arcessitur, et imperator ex eo quærit quid
opus facto tali articulo rerum. Concilium hujus
fuit optimum et utilissimum. Dixit enim congre-
gatæ apud conjuratos multitudinis pleramque partem
imbellem et vilis conditionis esse : quare ipsos
nequaquam in loco constitutos, si contra se ve-
nicentes viderent viros bellicosos certo pugnandi
concilio. Oportere igitur securigeros custodes prin-
cipum statim in eos immittere sub aliquo duce
forti. Hæc audiens imperator improbavit, an igna-
via correptus, an excellentia virtutis superiorem
casibus humanis animum gerens nescio. Illud con-
stat ipsum, cum potuisset opprimere seditionem et
flammam orientem priusquam in incendium ma-
ximum invalesceret extinguere, noluisse.

21. Nec tamen hic cessavit Comnenus **123**

Α μηδὲ τὸ τυχὸν ἀναμείνας ἀντέφησε πρὸς τὸν ἔνθρα
ὦς οὔτι ἐκὼν πρόοιτο ἂν τὸ τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ βασιλέως
συμφέρον. Καὶ χρῆ... τοῦτον ἀπιόντα πρὸς τὸν λο-
γοθέτην ἐξέπεμπεν, ἀκούσαι τούτου κελεύων καὶ
ἀκούσαντα πρὸς βασιλέα ἀνενεγκεῖν καὶ οἰκονομῆσαι
τὰ δέοντα.

19. Ὁ δὲ ἀπιὼν τῶν περὶ αὐτὸν ἕνα καλέσας
ἀπέστειλε πρὸς τοὺς συνωμότας, μηνύων αὐτοῖς ὡς
ἐπειδὴ περ ἀλψῆ μὴ οἶός τε ὦν φέρειν μάστιγας ἢ
καὶ τὰς ἐκ βασιάνων ποινὰς ἐτοιμός ἐστι φράζειν
ἄπερ εἰδείη; « Μελέησει δ' ὑμῖν, » φησὶν, « ὁξέως βου-
λεύσασθαι περὶ τοῦ συμφέροντος. » Ὁ μὲν οὖν ταῦ-
τα εἰπὼν ἀπήγετο πρὸς τὸν λογοθέτην καὶ πάντα
ἔφραζεν ὅσα ἠπίστατο. Ὁ δὲ πρὸς τὸν κρατοῦντα
B πάντα ἀνέφερεν. Ἐτυχς δὲ τηνικαῦτα παρῶν καὶ ὁ
Κομνηνὸς Ἀλέξιος, καὶ γνώμην εἰσενεγκεῖν ἀπαι-
τούμενος βουλήν ἀρίστην εἰσήνεγκε, φήσας ὡς χρῆ
ταχέως στρατιώτας ἐκπέμπειν καὶ τοῦ σκέμματος
ἄρχοντας ξυλλαμβάνειν. Ἐφαίνετο μὲν καὶ τῷ Καί-
σαρι καὶ τῷ λογοθέτῃ ἀρίστη πασῶν ἡ βουλὴ
αὕτη, τῷ δὲ κρατοῦντι οὐκ ἤρεσκεν ἡδη γὰρ
ὄψις οὔσης τῆς ὥρας ἑδόκει θόρυβόν τε καὶ τα-
ραχὴν γενέσθαι τῇ πόλει τινα, ἢν ἀλψῆν τινας.
Τῆς γοῦν Προνοίας σφηδάλτης τὴν τοῦ κρατοῦντος
γνώμην καὶ εἰς τὴν αὐριον τρησάσης τὰ τῆς τού-
των ζωγρήσεως, ἅπαντες ὄρθρου βαθέος ἐν τῷ ναῶ
τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας συναθροισθέντες τὰς τε φρου-
ρὰς τὰς ἐν τῇ πόλει ἀνοίξαντες καὶ τοὺς καταδικούς
ὄπισσαντες, [P. 82] πρὸς δὲ καὶ ὅσον εἶχεν ἕκαστος
C θεραπευτικὸν καὶ οἰκετικὸν, ἐξέπεμπον πρὸς τοὺς
τῶν ἐν τέλει μὴ μετασχόντας αὐτῶν τοῦ βουλευμά-
τος, καὶ ἐμπιπρᾶν τὰς οἰκίας ἠπειλοῦν εἰ μὴ πρὸς
αὐτοὺς παραγένοιτο καὶ τοῦ σκέμματος κοινωνή-
σαιεν. Γράμμασι δὲ στελλομένοις ἐφοδιάζοντες; ἐπ-
έγραψον οὕτως : « Οἱ ἀγιώτατοι πατριάρχαι, ἡ σύν-
δοδος καὶ ἡ σύγκλητος συγκαλοῦσιν ὑμᾶς; περὶ τὸν
περιώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. » Καὶ αἱ μὲν ἐκόν-
τες, οἱ δὲ ἄκοντες συνέτρεχον.

Sanctissimi patriarchæ, synodus et senatus con-
vocant vos **123** in celebre templum S. Sophiæ. » Ad
quam citationem partim volentes, partim inviti

κ'. Ἀγγελέθεντων δὲ τούτων τῷ βασιλεῖ ὁ Κομνη-
νὸς; Ἀλέξιος; μετεπέμπετο, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπυνθάν-
D νετο τούτου ὅτι χρῆ πράττειν ἐπὶ ταῖς ξυμβάσιν.
Ὁ δὲ βουλὴν εἰσήγε μᾶλα μὲν ἀρίστην, μᾶλα δὲ λυ-
σιτελεστάτην. Ἐφῆσε γὰρ ὡς τοῦ συναθροισθέντος
πλήθους τὸ πλεῖστον ἀπόλεμόν τέ ἐστι καὶ βίβανουον,
καὶ οὐκ ἂν ὑποσταίεν καθωπλισμένους ἄνδρας ἰδόν-
τες καὶ πρὸς μάχην ἐτοίμους; « Χρῆ γοῦν πελικοκηφ-
ρους καθοπλισαντας βασιλείων φύλακας κατ' ἐκεῖ-
νων ἐπιπέμπειν σὺν στρατηγῷ. » Ὁ δὲ κρατῶν τῶν
λεχθέντων ἀκούσας τὴν βουλὴν ἀπεστρέφετο, εἶτε
δειλὰ συσχεθεῖς; εἶτε ἀρετῆς ὑπερβολῇ ἀνωτέρω τῶν
ξυμπιπτόντων ἦδη τούτῳ παθῶν γενόμενος, οὐκ ἐπί-
σταματ. Τέως γοῦν ἐνὸν καταλῦσαι τὴν στάσιν καὶ
κατασβέσαι τὸ πῦρ πρὸ τοῦ εἰς μεγίστην ἀναφθῆ-
ναι φλόγα, ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν.

κα'. Ἄλλ' ὁ Κομνηνὸς καὶ αὐθις ἠνάγκαζεν αὐτὸν

πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ παντοίως ἠρῶιζεν, ἕως ἀκρί-
 κοεν ἀποσκώψαντες κατ' αὐτοῦ εἰς ὤμότητα. Τέλος
 ἔλαξε τότε πρὸς αὐτὸν ὁ κρατῶν· « Ἐμοὶ πάλαι σκο-
 πὸς ἦν τὴν βασιλείαν ἀποσκευάσασθαι. Ὁ γούν ἐκὼν
 ἐμελέτων ἐπέειπερ ἡ Ἡρόνοια καὶ ἄκοντος ἐμοῦ ἐψη-
 φίσαστο, ἀσμένως προσείμαι. Σὺ δὲ, ἦν βούλοιο, τὸν
 ἐμὴν ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον βασιλέα κατὰστυσον ἀντ'
 ἐμοῦ. » Τυχῶν ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ γραφῆ πιστώσασθαι
 τὰ λεγόμενα ἐζήτησε. Καὶ εὐθύς τὸ γράμμα ἐσχεδιά-
 ζετο σημάσι. Καὶ ὁ μὲν κρατῶν αὐτίκα πρὸς τὸν
 ἐν Βλαχέρναις ἐξώριμα ναὸν τῆς Θεομήτορος, ὁ δὲ
 Κομνηνὸς τὸ γράμμα λαβὼν ἀπῆει πρὸς τὸν Κων-
 σταντῖνον καὶ ἔπεισθαι οἱ παρεκάλει πρὸς τὰ βασιλεία
 τὴν βασιλείαν παραλψόμενον. Ὁ δὲ ταύτην ἀπ-
 εττευάζετο νεότητος· λογισμοὶ· ὑποσχάζων καὶ ολόμει-
 ων ὡς ἔσεται τοῦτι καλῶς· πάντα εἰ τῶν σκήπτρων
 ἐγκρατῆς ὁ Βοτανιάτης· γένοτο, καὶ ἡξίου τὸν πρὸ
 τοῦ πόντου πορθμὸν διαπεράσαντα πρὸς τὸν Βοτα-
 νιάτην φοιτήσαι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οὕτω.

Botaniatæ. Quare studebat inter primos occurrere
 irajiceret, ad ipsum ire. Sic se habebant in civitate res.

[P. 83] χβ'. Ὁ δὲ Βοτανιάτης τὴν ἐν τῇ πόλει
 στάσιν μαθὼν ἀπάρα· ἐκ τῆς Νικαίων ἠπαίγετο
 πρὸς τὴν μεγαλόπολιν, καὶ τῇ Πραινέτῳ γενόμενος
 ἐξέπεμπε τοὺς τὰ βασιλεία παραληφόμενος· ἀρχ-
 ῆτὸν ἔχοντας ἕνα τῶν πιστοτάτων αὐτῷ οἰκῶν, ὃν
 Βορβίλλιος ἦν ὄνομα. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς
 τὴν πόλιν ἠπαίγετο. Φθᾶσας οὖν ἐν τοῖς· τῶν Ρου-
 φικῶν παλατίοις (46) ἔμεινε τὴν βασιλικὴν ἐκδεχόμε-
 νος· δρόμωνα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευῆν. Ἀφικέ-
 σθην δὲ πρὸς αὐτὸν ἄμω, ὃ τε Πορφυρογέννητος
 Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Κομνηνός· Ἀλέξιος, ὁ μὲν πρὸ
 τῆς πείρας ἀγνοῆσα· τὰ τούτῳ ἐσόμενα, ὁ δὲ καὶ
 προγνοὺς καὶ προαγγεῖλα· πάντα πρὸ τῆς· ἐκδά-
 σως... μὲν οὖν· μήτε δεξιὰν δόντος αὐτοῦ τοῦ
 βασιλέως· μήτε ἀσπασαμένου τοιοῦτων ἤρχετο λόγων
 πρὸς τὴν ἔδη κρατοῦντα· « Οἶδα, ὡ ἄριστε βασιλεῦ,
 ὡς ὁ Πορφυρογέννητος οὗτος, ἐγκρατοῦς ὄντος τοῦ
 βασιλέως· τούτου τοῦ ὀμίλμονος, οὐδὲν τι πέπονθεν
 ὑπ' ἐκεῖνον χρηστὸν, ἀλλ' ὡς ἐν εἰρκῆ καθεργμέ-
 νος ζοφώδει διήγε τὸν ἅπαντα βίον. Νῦν οὖν ἐλπί-
 δας ἔχει χρηστᾶς, δῆτιερ αὐτῷ τὰ τοῦ ζόφου δια-
 λυθῆσεται· καὶ εἰς ὅσον καθαρώτατον τῆς σῆς
 βασιλείας τυχὼν εὐμενοῦς καὶ πατρικῶς αὐτοῦ
 κηδομένη· »

χγ'. Τοῦ δὲ συγκαταθεμένου τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λό-
 γων αὐθις ἤρχετο, « Οἶδα, ὡ βασιλεῦ, » λέγων,
 « ὡς εὐνοῦς τῷ πρὸ σου κρατοῦντι ἕως τέλους διέμει-
 να, καὶ πάντων πρὸς τὴν σὴν βασιλείαν ἀποκλινάν-
 των αὐτὸς μέχρι καὶ ἐς δεῦρο τὴν πρὸς ἐκείνον πί-
 στιν τετήρηκα, μήτε πρέσβεις πρὸς σὲ πεπομφῶς
 μήτε γράμματα. Ὡς γούν τὴν πρὸς ἐκείνον πίστιν

A principem ad molendum in suo tanto periculo
 quod conveniret : sine tandem frustra sollicitan-
 di fuit, cum increpuit graviter ab eo esse quasi
 crudelia suadens. Quibus verbis hæc ipsa impera-
 tor subjecit : « Mihi dudum decretum erat imperi-
 um deponere. Quod ergo sponte cogitabam, cum
 divina Providentia invito immittat, libens suscipio.
 Tu vero, si volueris, fratrem meum Constantinum
 imperatorem pro me constitue. » Hæc ille cum
 dixisset, Alexius scripto mandari quod dixerat

124 petiit. Nec abnuvit Michael, statimque rite
 subscriptum et bulla munitum diploma est Con-
 stantinum imperatorem designantis Michaelis. Qui
 Michael dato scripto statim ad Deiparæ templum in
 Blachernas recessit. Alexius porro cum diplomate
 B accurrat ad Constantinum sequi sese adhortans in
 palatium imperii possessionem initurum. Verum
 ille recusavit, juvenili consilio dceptus et existi-
 mians optimo loco res suas futuras sub imperio
 venienti novo imperatori et, antequam fretum

22. At Botaniates, certior factus de intestinis
 dissensionibus urbis, Nicæa movens Constantino-
 polim properabat. Quo itinere cum Prænetum ven-
 nisset, misit inde qui palatium præoccuparent,
 imposito ipsis duce fidissimo servorum suorum,
 cui nomen erat Borillius. Hos paulo post ipse
 sequens in Rufianorum palatii constitit, regiam
 navim et cæterum apparatus expectans. Huc ad
 C eum venerunt Porphyrogenitus Constantinus et
 Alexius Comnenus : ille ante experientiam ignorans
 quæ ipsi eventura erant, hic præsciens et prænun-
 tians cuncta priusquam fierent. Cum igitur salu-
 tanti Constantino neque dexteram novus impera-
 tor dedisset, neque ipsum amplexu dignatus esset,
 Comnenus ad Botaniatem sic locutus est : « Scis,
 optime imperator, hunc 125 Porphyrogenitum
 imperii fratris sui nullum fructum cepisse. Neque
 enim ab illo ullo beneficio affectus est, sed potius
 tenebrosa custodia detentus obscuram et miseram
 vitam omnem egit hæcenus : nunc luce a te sibi
 nova oborta, sperat discutiendas suas tenebras
 exortu principatus tui, teque sibi favente ac pa-
 ternam de se curam concipiente, serenos tranqui-
 losque visurum dies. »

23. Annuente ad hæc Botaniate, rursus exorsus
 Alexius : « Non te fugit, Auguste, inquit, quam cons-
 tans ego in fide erga eum qui ante te imperavit
 fuerim, ita ut cunctis ad tibi obsequendum vovis
 unus fere hæcenus perstiterim, nullis ad te nec
 legatis nec litteris missis. Exemplum habes in alio
 ejus quod expectare ipse a me potes. Ut enim ad

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(46) Ἐν τοῖς τῶν Ρουφιανῶν παλατίοις. De
 hoc palatio ad Chalcedonem agunt Sozomenus,
 Socrates, Nicephorus Call., Cedrenus, Glycas et

alii, locis a me indicatis in Observ. ad Vilhard.
 n. 68.

* Μὲν οὖν. Part. αὐτοῦ præfigendum et pro αὐτοῦ scribendum αὐτῷ, h. e. Constantino. Possinus locum ita
 constituit : Κωνσταντῖνον μὲν οὖν — τοιοῦτων ὁ Κομνηνός ἤρχετο λόγων, etc. Editor Bonniensis.

extremum illi fidus exstitit, sic meam erga te sinceram inviolatamque habebis fidem. » Ob hæc collaudatus a Botaniate Alexius recessit. Interim certior factus Botaniates, palatium a suis quos præmiserat occupatum teneri, exivit transfretaturus in regiam domum. Cum autem venisset ad littus civitati adversum, ubi vacca lapidea in columna stat, navis eum imperatoria, quæ dicitur dromo, excepit statimque cum acclamationibus et vario applausu in palatium trajecit.

24. Inter hæc imperator Michael subito comam totondit et monasticum induit habitum, præsentem ac suadente patruo Cæsare, qui levitatem ejus **126** qui prævaluerat, et audaciam eorum qui cum ipso erant reputans (videbat enim eum gubernari consilio servorum), atque inde juremetuens fratris filio, ne quod triste ac nefarium exemplum in eo ederetur, auctor ipsi fuit ut Deo se consecraret. Qui ergo tunc patriarchatus insidebat throno Thomas ille magnus ac percelebris, puritatem viri compertam habens, clero ipsum allegit, et paulo post metropolitam Ephesi ordinavit.

25. Botaniates vero, potens imperii factus, etsi in limine senectutis erat, aut potius in eam ingressus jam erat, et bis uxorem prius duxerat, tamen rursus imperatricem Mariam sibi copulavit. Etiam ut jam plane imperii compotem Botaniaten vidit Maria Augusta, in monasterium prope Sideram sive Ferream situum, quod Petrium nominatur, secedens ibi commorabatur. Postquam persuasione Cæsaris, ut postea distinctius trademus, adductus Botaniates decrevit eam uxorem ducere, accersens eam inde Cæsar in palatium induxit. Deinde rebus ad nuptiarum celebrationem paratis, cum jam ante fores templi imperator Botaniates et Maria Augusta novi sponsi consisterent, postquam qui sacra cæremonia fungi sacerdos debebat, quid ageret reputavit et vereri cœpit ne sacerdotio deponeretur si mulierem, cujus vir Michael nempe Ducas nuper imperator adhuc viveret, cum Botaniate jam regnante conjungeret, cujus uxor quam secundis nuptiis ante imperium duxerat, adhuc item superstes in vivis erat; con-

A ἄβολον διετήρησα, οὕτω καὶ τὴν πρὸς σὲ τηρήσω ἀκράδαντον. » Ἐπὶ τούτοις τοῦ βασιλέως αὐτὸν ἐπινέσαντος ὁ Ἀλέξιος ἀπηλλάττετο. Μαθὼν οὖν ὁ Βοτανειάτης ὡς οἱ προπεμφθέντες τῶν βασιλείων γέγονασιν ἐγκρατεῖς, ἀπῆει διαπεράσων πρὸς τὰ βασίλεια. Γενομένου δ' αὐτοῦ πρὸς τὴν κατ' ἀντιπέρας τῆς πόλεως ἑξόνα, ἔνθα καὶ δάμαλις λιθίνη (47) ἐπὶ κίονος ἴστατο, ὁ δρόμων ὁ βασιλείου; ὑπεδέχετο. Καὶ εὐθὺς μετ' εὐφημιῶν καὶ κρότων διαπεραιούτο πρὸς τὰ βασίλεια.

B κδ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ παραυτίκα τὴν τε κόμην ἐκέλευσε καὶ τὸ μοναδικὸν περιεβίβλετο σχῆμα, συνόντος αὐτῷ καὶ τοῦ θείου καὶ Καίσαρος, ὃς τὴν τε κούφον τοῦ κρατήσαντος ἐπιστάμενος καὶ τὸ αὐθάδες τῶν περὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ δουλοκρατομένην ἐώρα τοῦτου τὴν ἐξουσίαν (η), δειξάσας περὶ τοῦ ἀνεψιῦ μή τι πάθῃ καινότερον, συνεβούλευσε τοῦτω τῷ θεῷ καθιερωθῆναι. Ὁ τοίνυν τρηνακῦτα τὴν τῆς πατριαρχίας ὀρόνον ἰθύνων (ἦν δὲ Θωμᾶς; * [P. 84] ὁ μέγας καὶ περιδότης) τὴν καθαρότητα τοῦ ἀνδρός; γινώσκων τῷ κλήρῳ αὐτὸν συγκρατέεζε καὶ μετ' ὀλίγον μητροπολίτην Ἐφέσου χειροτόνηκεν.

C κε'. Ὁ Βοτανειάτης δὲ τῶν τῆς βασιλείας σκήπτρων γενόμενος ἐγκρατής, καίτοι τοῖς οὐδοῖς προσεγγίσας τοῦ γήραος, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἔνδον γενόμενος, καὶ δυοὶ γάμοι; προσομιλήσας πρότερον, ὅμως αὐθις τὴν βασιλῆδα Μαρίαν ἠγάγετο. Καὶ γὰρ ἅμα τῷ τὸν Βοτανειάτην ἐγκρατῆ τῆς βασιλείας γενέσθαι εἰς τὸ ἀγγυὸ τῆς Σιδηρᾶς (48) διακείμενον μοναστήριον, ὃ Περτρὸν ὀνομάζεται, ἡ βασίλισ Μαρία ἀπέλυσε ἐκεῖσε τὴν οἰκίαν ἐποιήσατο. Ἐπεὶ δὲ τῷ θελήματι τοῦ Καίσαρος, ὡς ὁ λόγος σαφέστερον ἐν ὑστέρῳ δηλώσει, καταπειθῆς γεγονώς ὁ Βοτανειάτης ἀγαγέσθαι ταύτην προεβίβλετο, μετακαλεσάμενος αὐτὴν ὁ Καίσαρ εἰς τὰ βασίλεια εἰσάγει, κάπειτα τῶν πρὸς τὴν μνηστείαν ἐτοιμασθέντων καὶ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ τεμένους (49) τοῦ τε βασιλέως καὶ τῆς βασιλῆδος νυμφίων ἤδη ἰσταμένων, ἐπεὶ ὁ μέλλων τὴν μνηστείαν τελέσαι ἑαυτοῦ γεγονώς καὶ ποιεῖς τὴν καθαίρεσιν διὰ τὸν τε βασιλέα καὶ δοῦκα καὶ συνένον αὐτῆς καὶ ἦν εἶχεν ὁ Βοτανειάτης ἐκ δευτέρου συνοικασίου ὀμνεῖν ἐτι τῷ βίῳ περιεῖναι, συναγαγὼν ἑαυτὸν καὶ γνοῦς ὅπη κακοῦ φέρεται μοιχεῖαν ἅμα κ. λ.

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(47) Ἐνθα καὶ δάμαλις λιθίνη. V. Petrum Gyll. l. iii *De Bosp. Thrac.*, c. 9.

(48) Ἀγγυὸ τῆς Σιδηρᾶς. V. Nota a ad p. *Alexiad.* 54.

(49) Πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ τεμένους. Apud Græcos quippe, ut et hodie apud Latinos, celebrantur sponsalia ante portam ecclesie. Eucologium Græcorum: Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, τοῦ ἱερέως ἐστῶτος ἐν τῷ ὑεῖφ ἱερατεῖψ, παρίστανται οἱ

D μέλλοντες ζεύγυσθαι πρὸ τῶν ἀγίων θυρῶν, etc. Quo tempore stabant ejusmodi sponsationes, quas dotis nomine nuncupant practici. *Regium majestatem* l. ii, c. 16, *Glanvilla* l. vi, c. 1, et *Bracon* l. ii, c. 39: *Dicitur dos vulgariter id, quod liber homo dat sponsæ suæ ad ostium ecclesie tempore desponsationis. Dons faits à portes de monstier in Stabilimentis S. Ludovici* l. i, c. 11, 18, 19 et 115.

Petri Possini notæ.

(η) Ἐπεὶ καὶ δουλοκρατομένην ἐώρα τοῦτου τὴν ἐξουσίαν. Queritur et Bryennius et Anna lib. i *Alexiadis*, Botaniatem consilio duorum servorum Borili et Germani Comnenis infensorum

omnia administrasse. Igitur hic Bryennius non δουλοκρατομένην, ut perperam librarius in ms. codice posuerat, sed ut nos emendavimus, δουλοκρατομένην scripserit.

* Θωμᾶς. Fabricius *Biblioth. Gr.* VII, p. 674 ed. Harl. corrigiit Κοσμάς. Editor *Bonnensis*.

τριγαμίαν (50) εὐλογῶν, ἀνεβάλλετο τῶς τὴν ἐκ τοῦ Ἀ βήματος πρὸς, τοῦτο θεασάμενος καὶ στοχασάμενος; τοῦ ὀχλοῦντος τὸν ἱερέα λογιζομένου ἐν ἀγωνίᾳ ἦν μὴ τὴν τελουμένην μνηστειάν λύσει ὁ πατριάρχης ἐνωτισθεὶς περὶ τούτου καὶ αὐθὺς πρὸς τὴν Εὐδοκίαν ἀπονεύσει. Φράσται δὲ τὸ βουλητὸν διὰ τοῦ περιεστῶτος μὴ θέλων πρὸς τὸν ἔκγονον αὐτοῦ Μιχαήλ τὸν δούκα ἐνατείνσας διὰ τοῦ βλέμματος τὸ ἀπρόβητον ἐπισημήνασθαι ἤθελεν· ὁ δὲ νεανίας οὗτος τὴν ἀναβολὴν τοῦ ἱερέως ἔρων καὶ τὸ εἰς ἑαυτὸν βλέμμα τοῦ Καίσαρος γοργῶς συνήκε τὸ δέον, καὶ εὐθὺς ἕτερον ἱερέα ἐτοιμάσας τὸν τὴν μνηστειάν τελέσοντα τῶς εἶχεν ἀφανῆ, αὐτὸς δὲ τῷ θυσιαστηρίῳ πλησιάζας προσκαλεῖται τὸν παραιτούμενον τὴν μνηστειάν ἱερέα. Ὁ δὲ ἐπυθάνετο τί ἂν εἴη δι' ὃ προσκαλοῖτο· καὶ ὅς τῶν ἀμφίων αὐτοῦ ἀψάμενος Β μεθίστησι τούτον ἐκεῖθεν ἠρέμα, ἀντεισάγει δὲ τὸν ἕτερον, ὅς καὶ τὴν ἱερολογίαν ἐτέλεσεν. Ἐντεῦθεν ὁ Καίσαρ τὴν πρὸς βασιλίδα παρῆρσιαν ἔσχηκεν. correpta ejus veste sensim ac placide septis eum introduxit, qui et mox sine ullo scrupulo nuptialis ritus caeremoniam peregit. Hinc Cassar ad Augustæ gratiam invenit.

κς'. Ἐπὶ τούτοις ὁ λογοθέτης τῶν παρακειμένων καὶ τοῦ βασιλέως [P. 85] ἀπογνοῦς ἐξώρμησε φεύγειν πρὸς τὸν Βρυέννιον, καὶ τῇ Σηλυμβρίᾳ γενόμενος καὶ τῷ Οὐρσελίῳ προσομιλήσας μετὰ τῶν τάξεων ἐκεῖσε πρὸς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ βασιλέως Μιχαήλ πεμφθέντι ἐβούλετο ζῆν αὐτῷ ἀπαρτεῖν πρὸς τὸν Βρυέννιον. Ὁ δὲ συλλαβὸν τούτον δεσμώτην πρὸς τὸν Βοτανειάτην ἀπήγαγε, καὶ τῇ Ὀξείᾳ καλουμένῃ νήσῳ περιορισθεὶς μετὰ μικρὴν ἀπανθρώπως τε καὶ ἀνηλεῶς ἐτασθεὶς ἀπέβη. Τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ δούκα Μιχαήλ.

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(50) *Τριγαμίαν*. Tertix quippe nuptix legibus et conciliorum canonibus vetita. V. can. 3 et 7 Neocæsar. syn., Leo. Nov. 90, Constant. Porphyr. Nov. 15 atam A. 920, Balsam. In Epist. Basil. ad Amphil. c. 4 et in Nomoc. Photii, *Jus Græco-Rom.* t. 1, p. 497. Scitum illud Nazianzeni vel Clementis: Τὸ πρότον

siderans hæc, inquam, et plane intelligens quantum mali conscisceret, si pro legitimo matrimonio adulterium 127 et trigamiam sacra benedictione comprobaret, prodire cunctabatur e sacris septis. Quod Cæsar videns et suspicans cunctationis causam et scrupuli quo sacerdos conflictabatur, in angustia erat male metuens ne hactenus promotam affinitatem patria: cha dissolveret, his in ejus aures perlatis, et potius ad Eudociam inclinaret. Eloqui vero quod cogitaret propter circumstantes nolens, nepoti suo Michaeli Ducæ conjectu oculorum innuit et significavit quid vellet. Juvenis autem cunctationem sacerdotis expectati videns et ut solers erat, facile penetrans velle avum ut alium sace dotem accerseret qui optatam caeremoniam obiret, illum statim paravit et occultum habuit. Tunc ipse ad altare propius accedens, vocat recusantem ministerium bene precandi nuptiis sacerdotem. Illo autem interrogante cujus rei causa vocaretur, Michael educit inque locum ejus illum alium clam paratum ritus caeremoniam peregit. Hinc Cassar ad Augustæ gratiam invenit.

26. Super hæc logotheta, consumpta omni et damnata spe quam aut in consuetis, quibus ante vallabatur præsidii, aut in imperatore habuerat, fugere decrevit ad Bryennium, et cum Selymbriam venisset ac cum Urselio locutus esset, illuc cum aliquot cohortibus a se et ab imperatore Michael 128 misso, volebat cum ipso proficisci ad Bryennium, sed Urselius comprehensum illum et victum ad Botaniam adduxit, a quo exsulatum in Oxeam sic dictam insulam missus, paulo post in humane ac crudeliter tortus obiit. Hunc finem habuit imperium Michaelis Ducæ.

BIBAION TETAPTON.

LIBER QUARTUS.

[P. 87] α'. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Βοτανειάτης Νικηφόρος D ἐπιλημμένος τῶν τῆς βασιλείας σκήπτρων ἔσπευδεν ὡς οἶδν τε τὴν τῶν πολιτῶν εὐνοίαν ἐπισπάσθαι, μάλιστα καὶ τὰ κατὰ τὸν Βρυέννιον πυνθανόμενος καὶ τὰς περὶ αὐτὸν ἀθοροισθείσας δυνάμεις· ἔδει γὰρ αὐτὸν πρὸς τῷ στρατηγικώτατον εἶναι καὶ ἐλευθεριώτατον ἔντα ὁμοῦ καὶ δραστηριώ-

συνεικέσιον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησι, τὸ τρίτον παρανομίᾳ, τὸ τέταρτον χοιρώδης βίῳ. Quin etiam Athenagoras ipsas secundas nuptias εὐπρεπῆ μοιχεῖν appellavit. V. epistolam Nicolai Patr. Cp. apud Baron. A. 912. in Appendice tom. X, et Guidon. Carmelit. *De hæresib. Græcor.*, c. 8.

1. Sic occupato imperio Nicephorus Botaniantes, quo se ad id secure fructuum egere intelligebat amore ac favore populi, ejus sibi conciliandi quam efficacissimas potuit reperire rationes iniiit. In quo ille maxime sibi cavebat a comparatione illustris æmuli - et virium non paucarum, videlicet Bryennii. De illo enim percrebuisse sciebat non

minus cum arte bellica præstantem et manu consilioque præclarum, quam liberalissimum eundem ac beneficentissimum esse. Propterea ne hoc tenero initio rerum in illum copiarum numero potentem studia vulgi spe ac commendatione liberalitatis propenderent, civium ipse quoque sibi gratiam largitionibus quam effusissimis emereri constituit, efficereque amplissime doctando ne quisquam largior ac munificentior haberetur. In quo illum popularis aure studium longius extulit quam rei publicæ rationes ferrent, quas hæc prodigientia graviter conturbavit, ut non dicam penitus amixit. Cum enim duo copiarum quasi fontes essent rei publicæ Romanæ, unde habebant ejus principes quo redderent præmia meritis et aliorum in se benevolentiam alliceret, utrumque inconsulta ista **129** exhausit atque obstruxit ambitio, dum ex iis cuicumque sine discrimine, sine merito, gratis ac quantum vellet hauriendi Botaniates malo exemplo publicam copiam nefecit. Dignitates enim maximæ quæque non hellico aut alias heroico facinore claris, non iis qui saltem stipendia fecissent aut in senatorium relati ordinem essent, ne iis quidem qui studium aliquod aut benevolentiam ostendissent, sed passim cuicumque petenti condonabantur: similiter et quæ a Romanis officia dicebantur; unde fiebat ut quod una tantum via illabebatur plurimis statim efflueret. Quæ causa fuit cur brevissimo tempore ærario penitus exhausto eo ad extremum ventum sit, ut monetæ publicæ qualitas admisione sequioris metalli adulteranda esset, nec tamen vel sic imperanti suppeteret unde consueta legitimæque dignitatibus et officiis ex

2. Interim Bryennius apud Odrysos degens, auditis quæ Michaeli contigerant, defectione nimirum a) (o civitatis, Macedonum et Thracum **130** omni congregato exercitu, adjunctis auxiliis sociorum infestum exercitum adversus urbem Constantinopolim movebat. Quod audiens Botaniates et non sine causa veritus, ne, si cum tanto exercitu vir talis se civitati admovisset, nascentem suam et male adhuc nixam potentiam everteret: primum quidem ut cum tantisper moraretur, legatos mittere constituit qui conditiones pacis offerrent, deinde Comnenum Alexium Augustæ Mariæ adoptatum et domesticum scholarum Occidentis declaratum instruere copiis et exercitu decrevit, quo is bellum in eum administraret. Verum ad hoc cum deessent Romani milites, mittit ad Turcorum principes apud Nicam Bithyniæ degentes. Erant hi autem Masurus et Solyman, Cutlumusi filii: qui statim auxiliares copias miserunt duum millium Turcorum et plures continuo parabant. Nondum porro appulsis expectatis auxiliis, visum est legatos proficisci oportere. Missi sunt Chærosphactes Constantinus, e prohedrorum sive presidentium or-

Α τaton. Διὰ τοῦτο τὴν τῶν πολιτῶν ἐβθεν θηρώμενος εὐνοίαν ἐπεσπάτατο ταύτην καὶ μάλιστα ἐλευθερώτατος ἄλλω ἀναδειχθῆναι φιλευνεκχσας, πλὴνου εἶν λόγῳ τῶ δέοντι. Ταύτη τοι καὶ μεγάλης συγχύσεως τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων γέγονεν αἴτιος. Δυσὸν γὰρ δυοῖν πόροισιν ἐξ ὧν ἡ βασιλεία Ῥωμαίων τὰ μέγιστα ἐσμενόμενα ὀχετηγούσα τὰ γέρα τοῖς ἀριστεύουσι καὶ τοῖς ἄλλως εὐνοίαν συνεισφέρουσιν, ἀμω τούτους ἀναστομώσας τοῖς πᾶσι προκτα ἐκείθεν ἀρλεύτεσαι διαψιλῶς ἐχορήγησε. Τῶν τε γὰρ ἀξιωματῶν τὰ μέγιστα οὐκ ἐριστεύει καὶ στρατιωταῖς καὶ τοῖς ἐκ τῆς συγχύτου βουλής καταγομένοισι πεφλοτιμητο οὐδὲ τοῖς εὐνοίαν τινα συνεισφέρουσιν, ἀλλὰ παντὶ τῷ αἰτοῦντι· ταῦτ δὲ καὶ τοῖς λεγομένοισι παρὰ Ῥωμαίους ὀφφικλοῖς ἐπετελεῖτο, ὥστε ξυμβῆναι πδλαπλασιῶς τῆς ἐξόδου τῆς ἐσόδου γενέσθαι. Κακ τῆς τοιαύτης αἰτίας μετὰ βραχῶν τινα χρόνον τῶν χρημάτων ἐκλελοιπότων τῇ τε νόμισμα κεικοδῆλευτο λοιπὸν καὶ αὐτοῖς ἀξιώμασι καὶ τῆς ὀφφικλοῖς ἐκ βασιλέως ἀνήκουσαι δωρεὰ διὰ τῶν χρημάτων σπάνιν ὑπεκρούοντο. Τῆς γὰρ τῶν χρημάτων ἐπεσοροῆς τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας χρηηγουμένων τοῖς ταμείοις ἀποφυγούσης ἐκ τοῦ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κατακυριεῦσαι τοὺς Τούρκους, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης παντάσας στενωθέντων, τῶν τε προῦπαρχόντων κακῶς καταναλισκομένων ξυνέβαινε σπάνιν ὅτι πλεῖστην εἶναι χρημάτων τοῖς βασιλοκοῖς τμείοις. Ἄλλ' οὕτω μὲν ἐκείνος ἐλευθέρος θέλων ἀποδειχθῆναι παρεγρήσατο τῇ ἐλευθερίᾳ, εὐνοον ἑαυτῶ τὸ πδλισμα κατατεῖσαι βουλήμενος ὡς πρ εἰρηται.

unde consueta legitimæque dignitatibus et officiis ex [P. 88] β'. Ὁ δὲ Βρυένιος ἐν Ὀδρυσοῖς διάγων καὶ τὰ κατὰ τὸν βασιλέα Μιχαὴλ πυθόμενος καὶ τὴν κατ' ἐκείνου στάσιν τῆς πόλεως τὸ Μακεδονικὸν καὶ Θρακικὸν στράτευμα συλλεξάμενος ὄλον, ἐπαγόμενος καὶ συμμάχους ἐξώρμα πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλὰ μαθὼν ὁ Βοτανειάτης καὶ δεισας μὴ μετὰ τοσαύτης δυνάμεως πλησιάσας τῇ πόλει ἐκπεσεῖν αὐτὸν παρσκευάσει τῆς βασιλείας; πρὸ τοῦ τούτῃ σχεδὸν ἐνιδρυθῆναι, τῶς μὲν πρέσβει; ἐδόκει πέμπειν πρὸς ἐκείνον τοὺς περὶ διαλλαγῶν καὶ ξυμβάσεων ὀμιλήσοντας, εἶτα τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον υἱοθετηθέντα τῇ βασιλιδι Μαρίας δομῆτικον τῶν σχολῶν ἀποδείξας τῆς Δύσεως ἡτῶρέπιζε πέμπειν πρὸς ἀντιπαράταξιν. Στρατεύματος δ' ἀπορῶν οικείου δεπέμπετο πρὸς τοὺς τῶν Τούρκων ἐξάρχοντας ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας διατρίβοντας· ἡ τῶν δὲ τούτῃ Ματούρ καὶ Σολυμάν οἱ τοῦ Κουτλουμοῦς παῖδες. Καὶ αὐταῖα ἐκείνο; συμμάχους ἐξέπεμπον οὐκ ἐλάττωνας διασχίλων καὶ κατὰ πόδας ἐτέρους τῶν ἐρέπιζον. Μῆτω δὲ τῶν συμμάχων φθασάντων ἐδόκει τοὺς πρέσβεις ἀπέπειναι, καὶ ἐπέμποντο ὁ τε Χοιροσφάκτης Κωνσταντῖνος εἰς προέδρους τότε τῶν, ἀνὴρ νουνηχῆς τε καὶ λόγιος καὶ πᾶσι κωμῶν

τοῖς καλοῖς ὄποσα πολιτικὴν ἀνδρᾶ κοσμοῦσι, καὶ ὁ A
 Στραβορομανός, ὃς ἐκ Πενταπόλειως ὤρμητο τῆς
 Φρυγίας, ἀνὴρ δεινὸς καὶ δραστήριος τὸ γένος ἀνέλ-
 κων εἰς τούτους καὶ συγγενῆς ὢν τῷ βασιλεῖ Νικη-
 φόρῳ. Ἀπειθόντες οὖν ἐντυγχάνουσι τῷ Βρυεννίῳ
 περὶ τὴν Θεοδορούπολιν τὴν φάλαγγα τάξαντι καὶ
 βάρδην πορευομένῳ. Ἔτι δὲ πόρρω ὄντες καὶ τὰς
 τάξεις θεώμενοι καὶ τὴν φάλαγγα κοσμίως συντετα-
 γμένην ἐθαύμαζόν τε τὸ πλῆθος ὁμοῦ καὶ τὴν τάξιν
 καὶ τὸν ἀγροντα ἔμεγάλουνον. Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο πλη-
 σίον, οἱ ἐπὶ τῶν ἐταιρειῶν τεταγμένοι καὶ τὰ τούτων
 πρὸς τὴν βασιλειῶντα ἀνέφερον. Ὁ δὲ κελεύσας τὰς
 τάξεις στήναι καὶ τοὺς λογάδας παραλαβὼν, τὸν τε
 Μακεδόνων ἀρχοντα, καὶ Θρακῶν στρατηγούς τε καὶ
 ἰλιάρχας καὶ ἀρχοντα, μικρόν τι τῆς φάλαγγος ὕπεξ-
 ἤει, καὶ πάντων ἀποθάντων τῶν Ἰππιων καὶ στοιχη-
 δὸν παρ' ἀλλήλων στάντων μόνος ἐπιπρος ἦν, Ἰππου
 ἰσχυροῦ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ πληροῦντος. Ἰστατο δὲ οὐκ
 ἐν τοῖς ὅπλοις ἀλλ' ἐν κόσμῳ βασιλικῷ, ὃν ἐδόκει
 μᾶλλον ἐκείνης κοσμεῖν ἀνὴρ ὢν ἀγαθός τε τὸ εἶδος
 καὶ ὁμιλήσας δεινότατος. Ἐγγισάντων δὲ τῶν πρέ-
 σβων καὶ τὴν συνθήην πρέσβεισι ποιησαμένων προσ-
 ἡγορέων, καὶ αὐτῷ τοῦ κρατούντος ἀντιπροσαγορευ-
 σαντος, καὶ αὐτῶς ἠπίως προσπερομένου, ἐπειρήσθη
 ἀναδοῦσθαι αὐτοῦ; δι' ἣν αἰτίαν τὴν παρ' αὐτὸν
 ἐποιήσαντο ἀρεξίην. Χάριν εἰρήνης τε καὶ σπονδῶν
 φημένων καὶ κοινοπραγίας πεμφθῆναι παρὰ τοῦ
 κρατούντος, αὐτοῖς; ἐπήρητο ἐπὶ τῆσι τὰς ξυμβάσεις
 αὐτοῦσιν, οἱ δὲ πάντα διεξήσαν [P. 89] τὰ παρὰ
 βασιλείῳ, τοῦ Στραβορομανοῦ τῶν λόγων κατάρ-
 χοντος. Οὕτως γὰρ καὶ τὸ τῆς πρεσβείας εἶχε κύρος
 ἅτε οἰκέτος ὢν βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἕτερος χάριν τοῦ πεί-
 θειν ἀπέσταλτο διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλειῶντα ἐκ τοῦ
 κήδους οἰκειότητά.

γ'. Τὰ δὲ τῆς πρεσβείας ἦσαν τοιάδε: « Ἐγὼ, »
 φησὶν ὁ κρατῶν, « πάλα τὸν σὸν πατέρα γινώσκων,
 ἀνδρᾶ δεινὸν μὲν στρατηγῆσθαι καὶ πολλὰ κατὰ Σκυ-
 θῶν ἀναστήσαντα τρόπαια, καὶ μέντοι καὶ ζυστρα-
 τεύσας αὐτῷ καὶ ταῖς ἐταιρείαις πρότερον σύντροφον
 σχῶν, οὐκ ἤττον καὶ σὲ ἐπίσταμαι ἀξιὸν ὄντα παῖδα
 τοιοῦτου πατρός. Διὰ ταῦτα ἐπεὶ με θεός εἰ; τὸ βα-
 σίλειον ὑψος ἀνήγαγε, βούλομαι σοι γενέσθαι ἀντὶ
 πατρός φιλεστόργου. Γένοιτο οὖν σὺ κάμοι υἱὸς εὐ-
 γνώμων ἀνθ' υἱοῦ ἀγκύμονος, ὑπερείδων τὴν ἐκ τοῦ
 γήριος ἀσθένειαν. Καὶ νῦν μὲν τὴν μετὰ βασιλείαν D
 δευτέραν τιμὴν λάμβανε, φημί δὴ τὴν τοῦ Καίσαρος,
 μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ διάδοχος ἡμῖν χρηματίσεις τῆς
 βασιλείας Ῥωμαίων. » Ταῦτα διεξιθόντων τῶν πρέ-
 σβων, μηδὲν μελλήσας ἐκεῖνος (καὶ γὰρ ἦν ἑλπερ
 τις ἄλλως ἀγγίλους;) εὐθύς ἀπεκρίνατο τὰς συμβάσεις
 ἐθέλειν καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι καὶ τὸν πόλεμον
 καταλύσαι: ἐμφύλιον καὶ τὴν παρὰ βασιλείας τιμὴν δέ-
 χεσθαι. Βούλεσθαι δὲ μὴ αὐτὸν μόνον τυχεῖν τῶν τῆς
 εἰρήνης καλῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμετασχόντας αὐτῷ
 τοῦ ἔργου, στρατηγούς τε καὶ στρατιώτας καὶ ἀρχον-
 τας, ὢν τὸ συμφέρον προδοῦναι: ἴσον αὐτῷ τοῦ ἀσεβῆ-
 σαι νενόμισται: φιλαυτίας γὰρ εἴη ἐσχάτης, ἢ μᾶλλον
 εἰπεῖν ὀπανθρωπίας, ζητοῦντα τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον
 τὸ τῶν ἄλλων προδοῦναι. Οὐκ ἄλλω; εὖν τὴν υἱοθε-

dine, vir prudens et multarum artium, cunctisque
 iis dotibus insignis quæ virum politicum absolvunt:
 et cum eo, Straboromanus oriundus e Pentapoli
 Phrygiæ, homo acer et industrius, consanguineus
 ipsius Nieephorii Augusti. Hi profecti Bryennio
 occurrunt circa Theodoropolim aciem instructam
 ducenti lento et militari passu. Quæ cum ex pro-
 pinquo cernerent, numerum et ordinem discipli-
 namque mirabantur ducemque taciti laudabant.

131 Mox cum prope accessissent præcurrentium
 enhortium ductores, adesse a Constantinopoli leg-
 atus missis nuntiis Bryennio indicarunt, qui jussa
 consistere acie, primoribus exercitus, duce nempe
 Macedonum et Thracum tribunis ac præfectis ala-
 rum, secum assumptis, paululum e phalange pro-
 cessit, ubi cunctis circa: ex equo delapsis et serie
 hinc inde continua stantibus, solus ipse in equo
 candido eminens, cataphractus imperatorio ornatu,
 cui ornamentum ex sese addere specie præclara
 videbatur, forma heroica excellens et egregiam in
 congressu humanitatem spirans, legatos excepit
 venerationem ipsi congruam et primas ut decebat
 salutationes exhibentes. Quos humanissima vicis-
 sim allocutione dignatus, percontabatur ad quid ven-
 nirent, quamque rem vellent, iisque respondenti-
 bus ad tractandam pacem ab imperatore missos:
 scilicet ad tractandam pacem ab imperatore missos:
 rursus quærebat quas condiciones conventionis
 ferrent. Tunc illi cuncta retulerunt quæ imperator
 jusserat, Straboromano verba faciente: hic enim
 utpote consanguineus imperatori legationis caput
 erat. Alter vero, quod Bryennio erat affinis, ejus
 pellicendi causa fuerat adjunctus.

3. His autem fere verbis nomine imperatoris
 Botaniatæ expressa legationis sententia ad Bryen-
 nium est: « Ego patrem tuum olim novi, præclarum
 belli ducem, qui quæ multa devictis Scythis tropæa
 statuit. Cui etiam meminimus **132** et meminisse
 juvat me socium in expeditionibus ac contuber-
 nalem sodalemque fuisse; nec minus persuasum
 habeo te dignum talis patris minimeque degenerem
 esse filium; quæ cum ita sint, quoniam me Deus
 ad imperii culmen evexit, charitate indulgentissimi
 patris te volens amplector; quare vicissim æquum
 fuerit concipere te quoque in me affectum ac ser-
 vum pii filii potius quam ingrati superbe contem-
 nentis infirmitatem senectutis meæ. Et nunc se-
 cundum a me honoris locum sub imperiali fastigio
 accipe, dictus a me interim Cæsar, dum paulo post
 nobis in imperio succedens in solidum accipias
 hæreditatem regni, ejus nunc pignoris loco parte
 non modica dignaris. » Talia cum legati protulis-
 sent, nihil ille cunctatus, erat enim si quis alius in
 propositis rebus statim ac penitus percipiendis
 velox, subito respondit: Accipere se quæ offerre-
 rantur ac modum compositionis probare, nec moram
 penes se fore quin mox finito civili bello
 delatum ab imperatore honorem admitteret. Velle

autem non se solum frui bonis pacis, sed et participari ea cupere ab iis qui secum in negotii periculo fuissent, ducibus nimirum militibusque et eorum praefectis, quorum utilitates prodidisse erimen nihilo levius impietate sibi foret. Improbis enim privatorum commodorum studii fuerit, sic propriis rationibus consulere, ut aliorum spes ac commoditates negligantur. Ita igitur sese oblatam adoptionem accipere, si prius de statu et praemiis committionum ac sociorum suorum certum aliquid fixumque statuatur. Igitur aequum censere ante omnia imperatorem promissis et pignoribus idoneis **133** cavere incolumitati ornamentisque horum. Tum si videbitur prodire ipsum foras e civitate una cum patriarcha ad templum ductoris caelestium legionum S. Michaelis situm in oppido Thraciae, cui nomen Damocraena, ibique se legitima adoptione titulum Caesaris accipere consuetoque ejus honoris iusignii redimiri. Ad ea legatis quaerentibus, quid ita recusaret caeremoniam adoptionis suae fieri Constantinopoli, respondit Bryennius nullum quidem se timere praeter Deum, diffidere autem plerisque eorum qui circa imperatorem erant.

4. In haec dimissi legati abierunt: ac, quod obliter meminisse tanti est, parum absuit quin male multarentur incidentes in exploratores. Servati tamen sunt incolumes prudentia ejus qui exploratoribus praerant. Cum ergo rediissent et imperatori condiciones a Bryennio propositas retulissent, visum est non terendum ultra tempus, sed domesticum scholarum cum exercitu mittendum. Auditis enim Bryennii postulatis de compositione desperatum est. Profectus est igitur Comnenus habens secum praeter auxiliares Turcos, etiam eos qui Chomateni dicuntur qui cum imperatore Botaniate venerant, et Francorum ex Italia profectorum partem quamdam, quibus adjecta est phalanx eorum qui vocantur Immortales. Quinam autem hi sint breviter explicandum est. Imperator Michael, aut, ut verius dicam, Nicephorus logotheta **134** spado, videns Orientalis limitis exercitum pene omnem defecisse subjugatum a Turcis, curavit alias copias ex novis delectibus sufficere. Quare quosdam ex sparsis per Asiam mercede servientibus colligens lorice ipsos induit, scutaque, galeas et hastas iis ferendas dedit, praefectoque ipsis ad eos exercendos formandosque in arte bellica duce quodam natura et industria ad id praeceteris apto (fuit is Constantinus Cappadox genere, propinquus imperatori Michaeli et simul cum eo nutritus) erudit ad rem militarem eatenus ut satis belle equitarent et perite armis uterentur. Hactenus visus satis exercitasse et armasse ad bellum corpora, eo quoque animum applicuit ut animos in ipsum instrueret intrepidus, eos pugnaces red-

σαν λαμβάνειν καὶ τὴν τιμὴν, εἰ μὴ πρότερον τὰ ἐκείνων ἐξασφαλίσαιτο. Βούλεται οὖν πρότερον τῷ βασιλεὶ βεβαιῶσαι τὰ παρ' αὐτοῦ σφίσι ἐκείνοις ἐπαγγελθέντα, καὶ οὕτω τῆς πόλεως ἐξελεῖν σὺν τῷ πατριάρχῃ καὶ περὶ τὸν ναὸν γενέσθαι τοῦ ταξιάρχου τῶν ἀνω δυνάμεων Μιχαὴλ, ὃς ἴδρυται ἐν τῷ περὶ τὴν Θράκην χωρίῳ Δαμοκρανίας (51), κἀκεῖτε τὰ τῆς υἰοθεσίας ἐπὶ τοῖς Καίσαρσι γίνεσθαι καὶ τῷ στεφάνῳ ταινιωθῆναι συνήθως. Τῶν δὲ πρέσβειων ἐρομένων διὰ τί οὐ βούλεται τὰ τῆς τελετῆς αὐτοῦ γενέσθαι γενομένην κατὰ τὴν βασιλῖδα τῶν πόλεων, φοβεῖσθαι μὲν ἐφ' ἧσιν οὐδένα πλὴν τὸν Θεόν, ἀπιστεῖν δὲ τῶν περὶ τὸν βασιλέα τοῖς πλείστοις.

civitate una cum patriarcha ad templum ductoris Thraciae, cui nomen Damocraena, ibique se legitima adoptione titulum Caesaris accipere consuetoque ejus honoris iusignii redimiri. Ad ea legatis quaerentibus, quid ita recusaret caeremoniam adoptionis suae fieri Constantinopoli, respondit Bryennius nullum quidem se timere praeter Deum, diffidere autem plerisque eorum qui circa imperatorem erant. [P. 90] δ'. Ἐπὶ τούτοις οἱ πρέσβεις ἀπαλλαγέντες ἀπήσαν. Συνέθη δὲ μικροῦ δεῖν αὐτοῖς κινδυνεῦσαι τοῖς σκοποῖς ἐντυχοῦσιν ὅμως μέντοι ἐσώθησαν συνέσει τοῦ τῶν σκοπῶν καταρχόντος. Τούτων οὖν ἀπελθόντων καὶ τῷ βασιλεὶ ἀπαγγειλάντων τὰ τῶν ξυμβάσεων ἐδόκει μὴ τριβέσθαι τὸν κριτὸν, ἀλλ' ἐκπέμπειν μετὰ τῶν στρατευμάτων τὸν δομῆστικὸν τῶν σχολῶν ἀπεγνώσθη γὰρ τὰς ξυμβάσεις ὡς τοῦ Βρυεννίου δοκοῦντος ἀπαιτεῖν. Ἐξῆκει οὖν ὁ Κομνηνός, σχῶν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τε ξυμμάχους Τούρκους καὶ τοὺς Χωματηνοὺς (52) λεγομένους, οἱ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐληλύθεισαν τοῦ Βοτανειάτου, καὶ Φράγγων τῶν ἐξ Ἰταλίας ἐλθόντων ἀπόμοιράν τινα καὶ τῆς τῶν ἀθανάτων καλουμένων φάλαγγος ἐπαγόμενος. Τίνες δὲ οἱ ἀθάνατοι οὗτοι εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἧ τὰληθὲς εἰπεῖν ὁ ἔκτομίας Νικηφόρος ὁ λογοθέτης, ἰδὼν τὸ τῆς Ἐφρας στρατεύμα ἅπαν ἤδη ἐκλειπὸς ὡς ὑποχείριον τῶν Τούρκων γενόμενον, ἐφρόντιζεν ὡς οἶδ' τε στρατεύμα καταστήσαι νεδλεκτον, καὶ δὴ τινὰς τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας διασπαρέντων καὶ ἐπὶ μισθῷ δουλεύοντων συλλέγων Ὀώρακὰς τε ἐνέδνε καὶ θυρεοὺς ἐδίδου καὶ κράνη φέρειν καὶ δόρατα. Ἐπιστήσας δὲ αὐτοῖς ἕνα τῶν στρατηγῶν εὐφυῶς ὄμου καὶ ἐπιδεξίως πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσκήσιν ἔχοντα (ἦν δὲ οὗτος ὁ Κοσπιάδος Κωνσταντῖνος, ἀνὴρ πρὸς γένος ἑγγύζων τῷ βασιλεὶ Μιχαὴλ καὶ συνήθης τούτῳ καὶ σύντροφος) ἐγύμναζε δι' αὐτοῦ καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐξεπαίδευσεν. Ὁπνίκα δὲ καὶ διηπεύειν ἀσφαλῶς ἤδη δύναιτο καὶ τὰ ὄπλα φέρειν ἱκανῶς καὶ εὐφυῶς ἐδόκει γεγυμνάσθαι κατὰ τὸ ἐξῴθεν ἐδόκει γυμνάζειν τούτων καὶ τὰς ψυχὰς. Ὁπλίξασθαι γοῦν αὐτοὺς παρασκευάζων

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(51) *Δαμοκρανίας*. Meminit ejusce oppidi seu potius *προσταίου* Cantacuzenus l. iii, c. 84, quod urbi Constantinopolitanae, Rhegio, Athyræ et Selybiæ proximum, proinde in Thracia fuisse indicat. Illud vero quod τοῦ ἀρχαγγέλου seu D. Michaelis templum eo in loco exstructum ait Bryennius, videtur ædes illa esse, quam Procopius et Theophanes

al littus Anapli, quod ex Ponto ad dextram navigantibus occurrebat, statuunt, a Constantino M. condita et a Justiniano de novo instaurata. Vide Petr. Gyllium l. ii *De Bosp. Thrac.*, c. 10.

(52) *Χωματηνοὺς*. De Chomatensis et Athanatis abunde diximus ad *Alexiadis* p. 92.

περιήρει μὲν τῶν δοράτων τὰ ξίφη, κατὰ Ἰλας δὲ αὐτοῦ; διαιρῶν κατὰ πρόσωπον ἴστα ἀλλήλους, εἶτα ἐκέλευε σφοδρᾶ τῇ ῥύμῃ τοὺς ἵππους ἐλαύνοντας χωρεῖν κατ' ἀλλήλων καὶ παθεῖν ὡς οἶδόν τε τοῖς δόρασιν, καὶ οὕτω τοὺς πολυμῆτερον πρὸς τὸ ἔρπον χωροῦντας τοῖς πρώτοις κατέλεγε. Τοῦ γούν πολλὰκις ἐν τῇ κατ' ἀλλήλων συμπλοκῇ ἀρίστους ἀναφανέντας ἀθανάτους ὠνόμασε, καὶ οὕτως ξυνέβη πάντας τοὺς τὴν συλλεγεῖσαν ἀναπληροῦντας φάλαγγα ἀθανάτους ὀνομασθῆναι.

ε'. Τούτους ὁ Κομνηνὸς παραλαβὼν Ἀλέξιος; ξὺν τοῖς ἄλλοις ἀπελθὼν ἐστρατοπέδευσε παρὰ ποταμὸν οὐκ οἶδ' ὅπως ἀρχῆθεν καλούμενον διὰ τὸ ἀμειψθῆναι τῶν ὀνομάτων τὰ πλεῖστα, τῶς δ' οὖν ἐκ τῶν Θρακικῶν ὄρων καταρρέοντα καὶ Ἀλμυρὸν κατὰ ἐγχορίων καλούμενον. Ἐν ᾧ καὶ φρούριον ἐπὶ λόφου ἰδρυται· Καλοθρῦν τούτῳ τὸ ὄνομα. Ἐκεῖσε τοῖνον στρατοπεδεύσας οὔτε τάφρον ὠρυξεν οὔτε ἐπήξατο χάρακα· ἐβούλετο γὰρ αὐτοῦ [P. 91] μὴ πολιμίων ἐφρδῶν ἐφοδὸν καὶ τὴν νίκην βλέπειν εἰ οἶδόν τε. Καὶ γὰρ ἐμελλε μετ' ὀλίγων μάχεσθαι πρὸς πολλοὺς στρατηγούς τε ἅμα γενναίους καὶ πολυπειροτάτους, ὧν καθ' ἅπερ ἀστέρων ἤλιος ἐξῆρχεν ὁ βασιλειῶν. Διὰ τοῦτο ἐβούλετο τῷ πλῆθει καὶ τῆς δυνάμεσιν ἐλαττούμενος ὁ δομέστικο; τῶν σχολῶν μὴ τόλμη μόνον ἀλλὰ καὶ μελέτη καὶ ἀγχινοία καταστρατηγήσαι τῶν πολιμίων· σκοποὺς δὲ πέμπων ἐμάνθανε στρατοπεδεύειν τοὺς περὶ τὸν Βρυένιον ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Κηδόκτου (σ) πεδίοις.

haec consilio missis exploratoribus didicit doctum.

ς'. Ὁ μὲν οὖν Βρυένιος; κατὰ τὴν ἐκεῖσε ναὺν τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητρὸς ἐσπέρας γενόμενος καὶ τὰ εἰκότα τελέσας, ἐπει μεμαθήκει τοὺς ἀντιπάλους περὶ Καλοθρῦν στρατοπεδεύειν (καὶ γὰρ τῶν μετὰ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου Τούρκων τινὲς νύκτωρ ἀπίοντες ἐπὶ τῷ Βρυενίου στρατεύμα κατασκέψασθαι τοῖς σκοποῖς ἐμπεσόντες ἐάλωσαν καὶ ἀχθέντες πάντα ἀπήγγειλαν), ξῶθεν ἀναστάς ἐκέλευεν ἅπαν ὀπλοφορεῖν τὸ στρατεύμα καὶ κατ' Ἰλας τοῦτο συνέταπτεν. Εἶχε δὲ αὐτῷ τὰ τῆς συντάξεως ὧδε· Τοῦ μὲν δεξιῦν κέρως ὁ τούτου κατήρχεν δμαίμων ὁ σουροπαλάτης Ἰωάννης ὃν δομέστικον κατέστησε τῶν σχολῶν. Συνεπλήρουν δὲ ταύτην τὴν φάλαγγα οἶτε ἐξ Ἰταλίας παρὰ τοῦ Μανιάκη ἐκεῖνου κομισθέντες Φράγγοι καὶ τῶν ἐκ Θεσσαλίας ἱππέων συγγολοί, ἔτι γε μὴν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐταιρειῶν λεγομένων μοῖρα οὐκ ἐλαχίστη, οὐκ ἐλάττους ὄντες οἱ πάντες τῶν πενταχιθιλιῶν. Τὸ μὲν οὖν δεξιὸν οὕτως ἐτάξατο· τοῦ δ' εὐωνύμου κέρως ἐξῆρχε μὲν ὁ Ταρχανειώτης Κατακαλῶν, ἀνὴρ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ στρατηγικαῖς μελέταις κοσμούμενος, ἐπλήρουν δὲ ταύτην τὴν φάλαγγα αἱ τῶν Μακεδόνων τε καὶ Θρακικῶν Ἰλαὶ ἐς τρισηχιλοῦς ποσοῦμεναι. Τὸ

A dendo. Hoc sic assequabatur. Educerebat in campum istos suos juvenes armatos, nisi quod cuspides ferreas hastis demperant, divisosque in turmas et oppositos invicem altrinsecus incurrere in se mutuo equis quam concitatissimis jubebat tundereque invicem clypeos hastis : quo qui audentius defungi viderentur, eos primis accensebat. Hos porro qui sapius ista meditatione viros animumque probaverant, immortales appellavit : quod nomen inde adhasit legioni ex his scriptar.

5. His aliisque Comnenus Alexius assumptis, egressus castra posuit ad flavium, nescio quomodo antiquitus appellatum (nam pleraque talium nomina **135** mutari contigit), nunc quidem ab accolis Halmyrus dicitur ex Thraciæ montibus fluens, cui adsitum castellum in colle munitum visitur Calobrya vocatum. Hic posita castra neque fossa neque vallo circumdedit. Non enim confidebat usitatis belli artibus, nec statuerat expectare ibi adventum impetumve hostium, sed victoriam furari si qua arte posset. Conditionem quippe videbat imparem, seque cum paucis comparatum adversus multos non milites solum fortes sed duces quoque generosos, scientissimos et experientissimos rei bellicæ, inter quos velut sol inter astra præfulgebant candidatus imperii Bryennius. Quare omnem honestam sibi putabat fore rationem expediendæ in tanta sortis iniquitate victoriæ et compensandæ ac supplendæ suorum paucitatis, non magis abundanter in insidias pertractos strategemate debellare castra metari Bryennianos in campis juxta Ced-

6. Ac Bryennius quidem ad templum ibi situm Matris divini Verbi vespere profectus et Deum Deiparamque rite veneratus, ubi cognovit adversarios ad Calobryam habere castra (hoc enim didicerat a Turcis quibusdam ex Alexiano exercitu, qui cum per noctem explorabundi incautus admovissent se Bryennianis castris, a vigilibus capti et ad eum ducti fuerant), postridie mane jussit omnem exercitum armari, quem per turmas ordinabat in hunc **136** modum : Dextro quidem cornu præerat ejus frater europalates Joannes, quem ipse domesticum scholarum creaverat. Id autem corpus conflabant qui ex Italia deducti a Maniace fuerant Franci et equitum ex Thessalia plerique : præterea ex sodalitatibus (sic dictæ certæ militum manus) pars non exigua. Hi omnes quinque millium numerum facile implentes dextrum cornu faciebant. Sinistrum cornu ductabat Tarchaniotes Catacalo, vir et moribus et eloquentia et bellica gloria præclarus, cui suberant Macedonum et Thracum alæ, milites non pauciores tribus millibus. Mediam aciem ipse Bryennius regebat, in quo prætoriana militia cuncta Thracumque ac Macedonum, nec non equitatus Thessa-

Petri Possini notæ.

(σ) Κηδόκτου, quod in ms. auctoritate concordi Annæ Comnenæ, Europalates, Cedreni et Zonare

rem hanc ipsam narrantium in Κηδόκτου συνταξι-

hinc illos ipse ac robur. Extra sinistrum cornu Scythæ auxiliares dispositi fuerant procecti ultra aciem duorum stadiorum intervallo. Sic Bryennius aciem instruxerat, extensa in longitudinem phalange : suisque præceperat ut quam primum hostes apparuissent et tuba classicum cecinisset, conarentur præcurrentes Scythæ quam tumultuosissime cum vociferatione et ululatu ipsis solito circumvenire hostes et ipsis a tergo instare. Tale ille mandatum ducibus dederat.

7. At Comnenus Alexius accepto per exploratores indicio adventus hostium jamque ipsos non longe distare, copias suas omnes in vallibus abscondit. Ipse vero in eminentem ascendens collein observabat longe venientes. **137** Quorum ubi multitudinem aestimavit oculis, providens facile fore, ut si eadem suis tanto paucioribus offerretur, ii visu primo desperantes statim in fugam vertentur, optimo consilio decrevit cavere ne in suorum militum conspectum hostilis exercitus veniret. Maxime autem eo articulo rerum conturbabat ipsum pridie appulsus ab imperatore nuntius qui omnino vetabat eo die pugnari, sed expectari adventum auxiliarium Turcorum qui jam esse in itinere dicebantur. At qui tali loco et tempore deprehensis defugicudi prælii nulla facultas restabat, utique hostibus jam præsentibus et manus tantum non conserentibus, nisi probrosum suscipere dedecus vellet recedendo sine pugna. Quare generose decrevit aut vincere aut pugnando mori, neque objicere se post cladem ignominia plenum iræ imperatoris, culpæ ut sit imputaturi fortunæ casum. Speculatus ergo locum, ubi animadvertisset partim illum apertum et late patentem, partim intercisum jugis collium et concavis vallium, qua varietate situs facile poterat assequi ut pars dumtaxat exercitus Bryenniani a suis videretur, pars absconderetur, copias armavit et bifariam divisit. Immortales et Francos ipse duxit, Chomatensis et Turcis Constantinum Catalalonem this.

8. Postquam autem Bryenniani in loca concava jam progressi erant, dextrum eorum cornu suis ostendit et impetum in eos facere quam vehementissime **138** jussit. Exsiliunt igitur velut ex insidiis et celeritate inopinatæ impressionis adversarios turbatos parum abfuit quin in fugam vertent. Gliscebaturque trepidatio, quoad dux eorum Joannes Bryennius acinace stricto cum paucis occurrens primum ex Immortalibus invehentem se dejecit et alii alios : quo viso phalanx Bryenniana constitit, Alexiana vero terga vertit, adeo ut nullus ex Immortalibus locum tueretur, sed retro ferrentur omnes in fugam. Interim Alexius Comnenus circuitis hostibus a tergo in ipsos ferebatur, et existimans propriam phalangem ipsum sequi, fortissime pugnabat prosternens obvios quosque. Verum ut animadvertit propriam phalangem in fugam versam, advocatis

A δὲ μέσον τῆς φάλαγγος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Βρυέννιος ἦγεν, ἐν ᾧ τὸ τε ἀρχοντικὸν ἐτάττετο ἅπαν καὶ Ἑρμικῶν δὲ καὶ Μακεδόνων καὶ τῆς Ἰππου τῶν Θεσσαλῶν ὄσον ἐπὶλεχτον. Ἐξώθεν δὲ τοῦ εὐωνύμου κέρως τὸ συμμαχικὸν Σκυθικὸν ἐτέτακτο προτρέχον ταύτης δυοῖν σταδίων διάστημα. Ἄλλ' οὕτω μὲν ἐκεῖνος τὸ στράτευμα ἔταξεν, ἐκτείνας εἰς μῆκος τὴν φάλαγγα καὶ παραγγελίας, ἐπὴν οἱ πολέμιοι φανεῖν καὶ ἡ σάλπιγξ ἤχησεν τὸ ἐνυάλιον, πειρᾶσθαι τοὺς ἀμφὶ τὸ Σκυθικὸν ξὺν ἀλαλαγμῷ καὶ βοῇ κατὰ νότου γενέσθαι τῶν πολεμίων. Ὁ μὲν οὕτω τοῖς ἡγεμόσι περὶγγειλεν.

Ζ'. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἄλιξις μαθὼν διὰ τῶν σκοπῶν ἐγγιζεῖν ἤδη τοὺς πολεμίους τὸ μὲν στράτευμα ἅπαν ἐν κοιλάτι κατέκρυψεν. [P. 92] αὐτὸς δὲ ἐπὶ λόφον ἀνελθὼν κατεσκόπει τὰ ἐκείνων. Ἰδὼν δὲ πλῆθος καὶ διανοησάμενος μὴ πως οἱ ὑπ' αὐτὸν τεταγμένοι πρὸ τοῦ προσβαλεῖν τούτους τοὺς πολεμίους εἰς φυγὴν ἐξορμησῶσιν, ἐβουλεύσατο βουλήν ἀρίστην ὁμοῦ καὶ συνετωτάτην, ὥστε μὴδ' ὄλωσιν καταφανεῖς γενέσθαι τῷ τούτου στρατεύματι τοὺς πολεμίους. Μάλιστα δ' ἐφόβει τοῦτον τὸ παρὰ γνώμην τοῦ βασιλέως μάχεσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐφθη γὰρ τῇ πρὸ ταύτης ἐσπέρῃ γράμματα πεμφθῆναι αὐτῷ πρὸς τοῦ βασιλέως κελεύοντα μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ μένειν τὴν ἔλευσιν τῶν ἄρτι πεμφθέντων πρὸς τῶν Τούρκων συμμάχων. Μένειν μὲν οὐχ ὅσον τε ἦν μὴ συνάψαντα πόλεμον, τῶν πολεμίων εἰς χεῖρας ἤδη ἰόντων ὁ ὑποχωρεῖν δὲ ἄνευ πολέμου ἀνάξιον ἔδοξεν αὐτῷ. Βεβούλευτο οὖν αὐτῷ ἡ νικᾶν ἢ θνήσκειν μαχόμενον ἢ οὕτως ἀγεννώως τε καὶ ἀνάνδρως παλινοστεῖν διὰ τὸν ἐκ βασιλείως ἄβητον. Κατασκοπήσας οὖν τὸν τόπον, ἐπεὶ εἶδε τὸ μὲν ἀναπεπταμένον, τὸ δὲ λόφος καὶ κοιλάδας ἔχον, ὥστε δύνασθαι τὸ μὲν τῆς Βρυεννίου φάλαγγος ἀποκρύπτεσθαι, τὸ δ' εἶναι καταφανές, τὸν στρατὸν ὀπλίσας καὶ διχῆ διελὼν τῶν μὲν Ἀθανάτων καὶ Φράγγων αὐτὸς εἶχε τὴν ἡγεμονίαν, τῶν Χωματηνῶν δὲ καὶ τῶν Τούρκων τὸν Κατακαλῶν Κωνσταντῖνον ἡγεμόνα κατέστησε, κατέναντι τῆς Σκυθῶν φάλαγγος τάξας αὐτούς. ducem præposuit opponens eus ex adverso Scy-

η'. Ἐπεὶ γοῦν κατὰ τοὺς κοιλάδας τόπους τὸ τοῦ Βρυεννίου γέγονε στράτευμα, καὶ τοὺς κατὰ δεξιὴν κέρως τριτομένους ὑπεδείκνυε καὶ χωρεῖν κατὰ τούτων σφοδρᾶ τῇ βύρῃ ἐκέλευε. Καταπηδήσαντες οὖν ὥσπερ ἀπὸ ἐνέδρας καὶ τῷ αἰφνιδίῳ τοὺς ἀντιπάλους καταπλήξαντες μικροῦ δεῖν ἐκκλίνειν αὐτοὺς πρὸς φυγὴν παρεσκεύασαν, ἕως ὃ τούτων καθηγεμῶν ὁ Βρυέννιος Ἰωάννης τὸν ἀκινάχην σπασάμενος σὺν ὀλλοῖς τὸν πρῶτως ἐπίοντα τῶν Ἀθανάτων κατέβαλε καὶ ἄλλοι ἐτέρους, καὶ τὴν φάλαγγα πᾶσαν συνέστησεν, ὥστε τοὺς ἀντιπάλους τρέψασθαι. Οἱ μὲν οὖν Ἀθάνατοι τοῦτον τὸν τρόπον πάντες ὄχοντο, ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἄλιξις κατὰ νότου τῶν πολεμίων γανόμενος καὶ δοκῶν ξυνέπεσθαι οἱ τὴν φάλαγγα τὴν ἰδίαν γενναίως τε ἡγωνίζετο καὶ τοὺς εἰς χεῖρας ἰόντας κατέβαλλεν. Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα εἰς φυγὴν τραπίεσαν, παρακαλέσας τοὺς ἑαυτοῦ

(ἦσαν γὰρ σὺν αὐτῷ τῶν ἰδίων τινὲς ἀγαθοὶ στρα-
τῶται εἰς ἐξ ποσοῦμενοι) βουλὴν ἐβουλεύσατο τολ-
μηρὰν γενέσθαι κατὰ νότου τοῦ Βρυεννίου καὶ
ἐνμύσῳ τῶν τούτου ἡρέμα ἵναί μιν μέχρις αὐτῷ
πλησιάζουσιν, ἐπειδὴν δ' ἐγγὺς τούτῳ γένοιτο, σπασ-
σάμενοι ξίφῃ αὐτὸν ἀνελεῖν· καὶ ξυμβαίη καὶ τού-
τοις σὺν ἐκείνῳ πεσεῖν, αἰρετώτερον εἶναι μᾶλλον
αὐτῷ [P. 93] ἢ τὸ παρακούσαντα βασιλέως δίκας
εἰσπραχθήσεται τῆς παρακοῆς πρὸς ἐκεῖνον. Ἀπειρθε
δὲ τοῦτον τοῦ τοιούτου βουλεύματος ὁ Θεόδοτος, οὗ
πρόσθεν ὁ λόγος ἐμνήσθη, εἰπὼν τοῦτο μὲν εἶναι
πρὸς τῷ παραδόλῳ καὶ εὐθεῶς. Νυνὶ δὲ χρὴ ἐξελ-
θόντας τοῦ τῶν πολεμίων στρατεύματος ἀπίεναί
πρὸς τοὺς ἰδίους, ἐπειδὴν δὲ τοῦτοις συμμίξουσιν, εἰ
βούλοιο, λαθόντα κάκεινων ἰπποῦς δύνασθαι κοινο-
νοῦς οὕτω χωρεῖν πρὸς τὴν κίνδυνον. Τὰ μὲν οὖν κατὰ
τὸ δεξιὸν κέρασ τοιούτου ἔσχε τὸ τέλος.

θ'. Κατὰ δὲ τὸ εὐώνυμον οἱ περὶ τὸν Κατακαλῶν
Κωνσταντῖνον Σκυθαὶ ἰδόντες Χωματηνοὺς εὐθύς
ἐξώρμησαν κατ' αὐτῶν ξὺν βοῇ πολλῇ καὶ ἀλαλαγμῷ,
καὶ θᾶττον ἢ λόγος τοῦτους τρεψάμενοι τοῦ διώκειν
παυσάμενοι σὺν τάξει ὑπέστρεφον καὶ κατὰ τὴν
τὴν οὐραγίαν τηρουμένων τοῦ Βρυεννίου στρατεύματος
ἐξώρμησαν σὺν προθυμίᾳ πολλῇ, καὶ ὅσον θητικὸν
σκυλεύσαντες καὶ ἵππους καὶ ἀφύρα λαβόντες
ἀπήσαν οἴκαδ. Συγχύσιος δὲ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας
γενομένης ταῖς τάξεσιν, ἅτε τῶν περὶ τὸ τοῦλδον (53)
Ῥωμαίοις καλούμενον εἰς αὐτὰς καταφευγόντων ὀεί
τῷ τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν σημείων ἀναμνησθέντων, ὃ
Κομνηνῶς Ἀλέξιος τοῦτο κατείδων (ἔτι γὰρ ἐντὸς
διετέριθε τοῦ τοῦ Βρυεννίου στρατεύματος) καλύψας
τὸ πρόσωπον τῷ ἀπηρωρημένῳ θωρακίδι τῆ κέρυθι.
τὴν ἱπποκόμῳ ἕνα τοῦ Βρυεννίου καταλαβόντων...
ἐκεῖνον τῆ ἀλουργῶν ἐφεστρίδι καὶ τοῖς χρυσοῖς φα-
λάροις κοσμούμενον, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐξ ἔθου; τοῖς
βασίλευσι παρεπομένα; ῥομφαίας, λάβρα τοῦ στρα-
τεύματος ἐξῴων, ἐπειδὴν ἐξω φόδου παντὸς γέγονεν,
ἐξέπεμπε τὸν ἱππὸν μετὰ κήρυκος βοῶντος μέγα
ὡς ὁ Βρυέννιος πέπτωκε. Τοῦτο πολλοὺς τῶν φευ-
γόντων μένειν ἔπειθε, τοὺς δὲ καὶ καλινοστειν· ξυν-
έβαινε γὰρ, τῶν Σκυθῶν τῶν μελλόντων διώκειν
οὕτω τοῖς περὶ Βρυέννιον ἐπιβουλεύσαντων, μηδενὸς
δυνάτος τοῦ διώκοντος μὴ πόρρωθεν φυγεῖν τοὺς περὶ
τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ πλησίον ἀλᾶσθαι ἐπα-
πρωρύντας, ὅπως ἐκεῖνος φεύγοντας τὸν τε ἱππὸν
εἰδείκνυ καὶ τὰς ῥομφαίας καὶ τὴν ἀναρρεσιν τοῦ
Βρυεννίου τοσάνως ἐκήρυττε, καὶ συνελέγοντο
ἅπαντες.

clare quo res'caderet, ut ex eventu consilium caperent. Ergo ut viderunt Bryennianos quidem fu-

Carol: Du Fresne Du Cange notæ.

(53) Τὸ τοῦλδον. De hujus vocis significatu
multa Rigaltius et Meursius in Gloss. et Fabrotus
ad Cedrenum, quæ non exscribo. Tantum moneo
videri nostrum *loudis* aut *taudis* inde appellatum,
quo I pro quatuor litterarum rerum incomposito aggre,

A sociis qui ex familiaribus sex numero bellatores
optimi a lerant ipsi, consilium audax proponebat
dicens velle se cum ipsis assectari a tergo Bryen-
nium, et ubi ad ipsum penetrassent, stricis subito
ensibus ipsum occidere. In quo si contingeret ipsos
mori, tamen sortem illam tolerabiliorem fore quam,
si victi ad imperatorem redirent, pœnas hanc dubie
graves ejus arbitrio daturi neglecti ejus mandati,
quo pugnam illo die committi veterat. Avertit
autem cum a tali cœpto Theodotus, cujus supra
meminimus, aiens id præterquam temerarium,
etiam stultum. Cui enim non patere primam curam
corum qui a suis interclusi hostium multitudini
paucissimi ipi se inimistos sentiant, esse debere,
riferre se quanto citius ad suos, iisque ubi aggregati
fuerint adjungere sibi ex ipsis quam plurimos pote-
runt et **139** cum iis, si ita libeat, in hostes per-
gere periculumque iterum subire. Illic successus
certaminis in dextero cornu fuit.

9. In sinistro vero Scythæ quos ducebat Con-
stantinus Catacalo videntes Chomatenos, statim in
eos eruperunt cum clamore et ululatu magno, et
dicto citius iis in fugam versis, persequendi sine
facto, servatis ordinibus revertebantur, cum libido
ipsis incidit irruendi magno impetu in eos qui ex-
tremum agmen Bryennianorum tuebantur: ubi facile
direpta illa omni mercenaria manu, equorum in-
super et spoliis magna præda facta domum
abierunt. Hinc ordinum militarium orta perturba-
tio: quod terrore illato in illam multitudinem sar-
cinariorum junctorum, quam vulgari lingua tul-
dum Romani vocant, multa ex iis temere in ordines
armatorum inferebantur Scythas fugientia, unde
contigit signa permisceri. Id cum observasset
Alexius Comnenus, qui adhuc Bryennianis inniustus
erat, oculario galeæ tegmine ne agnosceretur de-
misso, corripuit obvium forte quemdam ex equi-
sonibus Bryennii, unum ex ejus equis imperiali
purpura instratum et aureis phaleris ornatum du-
centem: corripuit et rhomphæas de more post im-
peratores gestari solitas. Ac sic cum his clam exiens
e Bryenniana acie ubi securum in locum devenit,
præconem misit qui equum ostentans late clamaret
ceci-lisse Bryennium. Ea vox et species multos ex
D Alexianis jam fugam spectantibus **140** tenuit,
alios autem qui fugere jam cœperant revocavit.
Quia enim Scythæ qui debuerant insequi fugientes,
ab iis impetum verterant in extremum agmen Bryen-
nii, contigit Alexianos, utpote quos nemo a tergo
urgeret, non longe fugere, sed in propinquo exspe-

* Indicavi lacunam a Wilkenio *Hist. Comn.* p. 56, ex Anna Comn. p. 13, ita suppletam: ἱππὸν τινὰ τῶν βοσι-
λικῶν ἐπισυρόμενον. *Editor Boucensis.*

gientes (hos enim ut diximus Scythæ turbabant), equum vero quem cultus imperatorius Bryennii esse suadebat, rhomphaeis circumdatum sessore vacuum : ad hæc vocem audirent clare denuntiantem occisum esse Bryennium, reflecti animis et confirmati denno congregabantur.

10. Accessit eodem quod in ista l opportunitissime A momentum occurrit adventus non exigua: Turcorum manus ex iis quos ab imperatore in auxilium Alexio missos jam diximus. Ili videntes commissam pugnam turbatosque ac fugientes hostes, quæsito domestico scholarum ac denique invento, prolixissime suam operam detulerunt, ut confideret hortantes sibi que ostensis hostibus aliquam partem victoriæ concederet. Alexius eorum alacritate utendum ratus ducibus horum secum assumptis ascendit in tumulum, ex quo sciebat hostium aciem cerni posse, quam et ipsis inde ostendit. Ili videntes confusam phalangem temere huc illuc nulli certi ordinis disciplina evagantem ac sensim se dissolventem, ut illis accidit qui nimia victoriæ securitate ex versis in fugam adversariis concepta, contentionem et industriam remittunt, cui fiducia ut languidius indormirent Bryenniani faciebat recens transfugium Francorum, qui ex Alexii signis ad ipsos transierant, excensis equis universi **141** et dextris ad Bryennianorum manus implicitis, quæ ipsis patrio more fidei obligandæ formula et ritus est : ad quod spectaculum passim ex phalange discurreretur, cunctis otiose cernentibus quid ageretur et periculi securis : hæc, inquam, cum duces Turcorum, monstrante Alexio, vidissent, descendentes inde suas copias trifariam partiti sunt. Harum duas partes in insidias absconderunt, tertiam jusserunt in hostes invehi non jam in phalangis modum ordinatos, sed per modicos manipulos sparsim discerptos, mandato edito ut equos in eos incitarent eminusque jacularentur et quam

11. Sequebatur autem hos et Alexius Comnenus, C congregatis circa se quotquot ex fuga retractos præsens illi fortuna obtulit. Cum hoc statu res essent, Immortalium quidam præcurrerentes ante Turcos jam in agmen Bryennii penetraverunt tam intime ut unus eorum ipsi Bryennio pectus hasta cominus tunderet. Ille vero, educto strenue vagina ense, hastam ictu manibus tenentis excussam in duo frusta diffregit, ipsum vero qui se pulsaverat in summa brachii cum cervice commissura assecutus, humerum cum thorace penitus abscidit. Ille improviso Turci cum clamore alacri grandinem telorum mittunt, hærentibus et trepidantibus ductoribus phalangis ad tam inopinatum malum : tamen ut erant viri fortes et belli periti, restituere in ordinem **142** phalangem conabantur, adhortantes ad bene pugnandum partæque jam victoriæ decus obtinendum. Jamque pro angustia temporis satis restitutis ordinibus, in Turcos ferebantur.

12. At hi effuse fugientes eos in insidias trahabant duobus, ut diximus, locis positas, ad quorum priorem ut se a Inoverunt, erumpentibus ex occulto

[P. 94] ε'. Συνέπεσε δὲ τι καὶ ἕτερον, Τούρκων οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν πρὸς συμμαχίαν ἄρτι πρὸς βασιλείῳ ἀπεστάλθαι, οὗς συνεκύρηνσε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, καθ' ὃν ἡ μάχη συνέστη καὶ ἡ τροπή, παραγενέσθαι. Ἰδόντες οὖν φεύγοντας καὶ τὸν δομέστικον ζητήσαντες τῶν σχολῶν καὶ παρὰ τούτῳ γενόμενο: θαρρῆεν τε ἐκέλευον καὶ τοὺς πολεμίους ἐξήτουν θεάσασθαι. Ὁ δὲ τοὺς ἡγεμόνας τούτων παραλαβὼν ἀνεισιν ἐπὶ τινα λόφον ἀφ' οὗ καταφανεῖς ἔμελλον ἔσεσθαι οἱ πολέμιοι, καὶ ὑπεδείκνυ τούτους ἐκεῖθεν. Οἱ δὲ ξυγκυχημένῃ ἰδόντες τὴν φάλαγγα καὶ ξὺν οὐδεμιᾷ τάξει χωροῦσαν, ἀλλ' ἀκινήτως ὡσπερ κινουμένην καὶ φθειρομένην (πάντες γὰρ ἔξω φρονιτίων ἦσαν ὡς ἡδὴ νενικηκότες καὶ τοὺς πολεμίους τρεψάμενοι), ἐπεὶ καὶ οἱ τοῦ Βοτανειάτου Φράγγιοι τῷ Βρυεννίῳ προσκεχωρήκασιν ἅπαντες καὶ τῶν ἱππεῶν ἀποβαίνοντες, τοῖς ἐκείνου χερσὶ τὰς χεῖρας ἐμβάλλοντες, ὡς δὴ πάτριος νόμος τούτοις ἐστὶ, πιστεῖ: ἐδίδουν... εὐνέθεον ἅπαντες οἱ τῆς φάλαγγος, θεαταὶ τῶν δρωμένων γενόμενοι, ταῦτ' οὖν οἱ τῶν Τούρκων ἡγεμόνες ἰδόντες, κατελιπόντες ἐκεῖθεν τριχῆ τὴν οἰκίαν φάλαγγα διειπόντες τὰς μὲν δύο μοῖρας ἐπὶ τὸ ἐνεδρεῦειν ἐξέπεμπον, τὴν δὲ ἑτέραν ἐκέλευον πρὸς τοὺς πολεμίους χωρεῖν οὐ κατὰ φάλαγγα συνεταγμένους ἀλλὰ κατὰ λόγους ὀλίγους καὶ διεσκαδασμένους, ἑλθῶν τε τοὺς ἱππους καὶ τοῖς τοξόμασι χρῆσθαι καὶ πέμπειν βέλη συχνὰ κατ' ἐκείνων.

13. Συνέπετο δὲ τούτοις καὶ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, συλλέξας τῶν ἐκ τῆς τροπῆς ὑπόσους τὸ δὲ τῶν καιροῦ συνεχώρει. Οὕτω γινομένων τῶν Ἀθανάτων τινὲς προεκώρμυντες τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ Βρυεννίου στρατεύματος γεγόνασι, καὶ τῶν τριῶν ἐκείνων παῖσι τοῦτον κατὰ τοῦ στέρνου τῷ δόρατι. Ὁ δὲ τοῦ κουλεοῦ τὸ ξίφος ἐλύσας αὐτὸ τε δόρυ παύσας διεῖλε διχῆ καὶ τὸν βαλόντα κατὰ τῆς κλειδὸς πλῆξας τὸν ὤμον ἅμα τῷ ὄρακι διαμπλῆξ ἐξέτειρε. Καὶ εὐθὺς οἱ Τούρκοι σὺν ἀλαλαγμῷ τὰ βέλη ἐξέπεμπον, καὶ οἱ φαλαγγάρχοι ἦσαν ἐπὶ τῷ αἰγινιδίῳ τοῦ δόρατος καταπληγέντες. Ὅμως ἄνδρες δεινοὶ τὰ πολεμικὰ δυνατοὶ ἐτάξεις ἐπειρώοντο καταστῆσαι τὴν φάλαγγα, καὶ τοὺς σφῶν παρεκάλουν στρατιώται: ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι κλέος τοιοῦτον ἢ νικῆσαντες ἀλλήλους **, καὶ ὡς τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ συνεχώρει καταστάντες εἰς τάξεις γενναίως ἐξώρμωσαν κατὰ Τούρκων.

[P. 95] εβ'. Οἱ δὲ φεύγοντες προτροπιάδην εἰλικῶ ἐκείνους πρὸς τὰς ἐνέδρας, ἕως ἐγγὺς πρώτης ἐνέδρας γεγόνασιν. Ἐπεὶ δὲ πλησίον γένοιτο, αὐτὰ

* Indicavi lacunam Excidisse videtur οὗ γινομένου *Editor Bonnensis.*

** Κλέος — ἀλλήλους. Hæc lacunosa sunt et corrupta. *Id.*

α ὑπέστρεφον καὶ οἱ τῆς ἐνέδρας ὀξέως καταπη-
 ἤσαντες πάντοθεν αὐτοὺς τοξέμασιν ἐβαλλόν καὶ
 κικῶς διετίθουν καὶ ἵππους καὶ ἀνδρας. Ἐκείνους
 δὲ πρὸς φυγὴν ἐκκλινόντων ἤδη, ὁ τῶν σχολῶν ὀ-
 μέτικος τοῦ τοῦ Βρυεννίου στρατεύματος ὁ κουρο-
 πλάτης Ἰωάννης, ὃν ἐκείνου ὀμαίμονα ὁ λόγος
 φθάσας ἐγνώρισεν ἀνωλεν, ἐβοήθει ξὺν τάχει πολ-
 λῶ. Ὅν ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Βρυέννιον θαρβραλέω-
 τερον κατὰ τῶν Τούρκων ἐχώρουν. Οἱ δ' αὖθις ὑ-
 πέστρεφον καὶ φεύγειν οὐ πρὶν ἀνήκαν ἕως οὗ ταῖς
 ἐνέδραις περιπεσεῖν τοὺς διώκοντας παρεσκεύασαν.
 Οὐ δὴ γενομένου καὶ πρὸς φυγὴν ἐκκλινάντων
 ἀπάντων ἤδη, συχνοὶ τῶν περὶ τὸν Βρυέννιον ἐόν-
 των ἐπιπτον. Ὁ κατιδὼν ἐκεῖνος βοηθεῖν ἐπεχείρει
 ταχέως· πολλοὺς γὰρ τῶν διωκόντων συναντῶν ἀν-
 ήρει καὶ τοὺς φεύγοντας παρεκάλει μένειν. Ἄλλ' εἰς
 κινὼν αὐτῷ καθεστήκει τὰ τοῦ σπουδάσματος·
 πάντες γὰρ λιπόντες αὐτὸν ξὺν τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἀδελ-
 φῷ ὑπεχώρουν. Αὐτοὶ δὲ λαμπρῶς ἀγωνισάμενοι
 καὶ συχνοὺς τῶν Τούρκων καταβαλόντες, ἐπειδὴ
 τὴν φάλαγγα πᾶσαν διασκεδασθεῖσαν ἐώρων, ἐξώρ-
 μων καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸ φεύγειν, οἱ δὲ Τούρκοι
 ἐπέκειντο. Συχνῶς οὖν ἐπιστρεφόμενοι τούτους ἀν-
 ἔκοπτον τῆς ὀρμῆς, ἕως ὁ ἵππος, ὃν ἐκεῖνος ἐπωχεῖτο
 καμῖον, προσωτέρω χωρεῖν οὐκ ἠδύνατο. Τούτου οὖν
 γενομένου αὐτὸς μὲν βάδην ἀπήει, ὁ δὲ τούτου ὀμαί-
 μων καὶ ὁ υἱὸς συχνάκις ἐπιστρεφόμενοι τοὺς Τούρ-
 κους ἀνέκοπτον.

γ'. Μέχρι μὲν οὖν οὐ πολὺ τι πλῆθος ἦσαν οἱ
 διώκοντες, εὐδρομα τούτοις ἦσαν τὰ τῆς ὑποχωρή-
 σεως. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ συνέθεον καὶ ὁ ἐκείνου ἵππος
 κεκοπιαιῶς πρὸς δρόμον ἦν ἀρηστος, κυκλῶν
 ἐπεχείρουν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον οἱ πολέμιοι. Οἱ δ'
 ὀμῶς σὺν πολλῷ τῷ ῥόξῳ κατὰ τῶν πολεμίων ὀρμή-
 σαντες δύο μὲν τούτων κατέβαλλον, τοὺς δ' ἄλλους
 πύρρῳ φυγεῖν κατηνάγκαζον, κάκ τούτου βραχείας
 ἀδείας τυχόντες ἀπήεσαν. Ἄλλ' αὖθις οἱ Τούρκοι
 μετὰ πλείστον ἄλλων ὑπέστρεφον καὶ σφοδρῶς
 ἐπέκειντο τούτους. Οἱ δ' αὖθις ἔδρων τὰ πρότερον
 καὶ πολλῇ τῇ προθυμίᾳ κατὰ τῶν Τούρκων ἐχώρουν.
 Συνέθη δὲ τούτοις τὰ τῆς προθυμίας οὐκέτι κατὰ
 τὸ πρότερον, ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης ἕνα τῶν Τούρκων
 καταβαλὼν ἐτέρῳ προσέκρουκε, καὶ ἀμφοῖν οἱ
 ἵπποι σὺν τοῖς ἐπιβάταις πεπτῶσασιν, ὁ δὲ τοῦ
 βασιλευῶντος υἱὸς ἐν τῷ διώκειν πύρρῳ γενόμενος
 καὶ ἕνα τῶν Τούρκων καταβαλὼν ἐν μέσοις τοῖς
 Τούρκοις ἐναπελήφθη καὶ οὐκέθ' οἷός τε ἦν τῷ
 πατρὶ ξυνηλεῖν, καίτοι πολλὰ πειραθεὶς συμμίξει
 τούτοις. [P. 96] Λαθόντες οὖν ἀδειαν οἱ Τούρκοι
 ἐξέσαν κατὰ τοῦ Βρυεννίου σφοδρότερον. Εἰς οὖν
 αὐτῶν τὸ ξίφος σπασάμενος ἵπτε' ἐκείνου τολμηρό-
 τερον ἐξώρμησεν· ὁ δ' ἐπιστραφεὶς παλαί τούτον
 τῷ ξίφει καὶ τῇ τε χεῖρα ἀπέτεμε καὶ κατὰ γῆς
 αὐτῆν πεσεῖν σὺν τῷ ἀκινάχῃ παρεσκεύασεν. Οἱ δὲ
 λοιποὶ κυκλῶν ἐπεχείρουν αὐτόν. Ὁ δὲ γενναίως
 ἡμύνητο. Ἐξορμησας οὖν κατὰ τῶν ἐμπροσθεν
 ἐπιόντων πλῆτεται δόρατι. Ἀχοληθέντος δ' αὐτοῦ
 διακλῆσαι τὸ δόρυ ὁ πρῶτος τῆν χεῖρα ὑπ' αὐτοῦ

A suis et ipsi fuga ommissa se adjuvantes innumerabili
 telorum multitudine hostes obruebant, vulnerabant-
 que passim et viros et equos. Quare Bryennianis
 haud dubie in fugam inclinantibus, qui apud Bryen-
 nium domestici scholarum titulum habebat, euro-
 palates Joannes, quem Bryennii ejusdem fuisse
 fratrem superius diximus, auxilio venit celeritate
 magna, quem Bryenniani videntes audacius Turcis
 resistebant in eosque ultro irruebant. Hi vero rursus
 artificiosa fuga cesserunt: nec retro ferri destitue-
 runt priusquam insecuentes in secundas insidias
 pertraxissent. Quod cum esset factum, multi re-
 pente Bryennianorum ceciderunt, aliique omnes
 fugam haud dubie spectabant: quo curopalatus
 viso, raptim suppetia laturus accurrens, multos ex
 Alexianis, versa jam vice, insecquentibus occidit et
 fugientes suos hortabatur ut manerent. Sed frustra
 contendeat. Omnes enim ipso cum fratre et hujus
 filio relictis recesserunt. Hi porro memorabili
 pugna edita multisque Turcorum dejectis, postquam
 universam phalangem dissipatam viderunt, abierunt
 143 et ipsi fugientes, Turcis a tergo instantibus.
 Quare illi crebro in eos conversi eorum impetum
 retardare conabantur: quoad equus cui Bryennius
 insidebat labore fractus viribus destitui cepit ad
 porro pergendum. Quo casu circumventus ipse
 quidem lento prout poterat passu procedebat; fra-
 ter vero ejus et filius, verso saepius vultu, Turcos
 reprimebant.

B 15. Ac quoad quidem non ita magna insequen-
 tum multitudo erat, receptum satis commode ad-
 ministrabant: postquam vero multi concurrebant
 et Bryennii equus magis ac magis deficiens plane
 jam inutilis ad cursum erat, circuire ipsos et a
 facie progressi se ipsis ostendere hostes conaban-
 tur. Sed ambo magno impetu in hostes illati, duo-
 bus ex his dejectis caeteros longe refugere compule-
 runt, et sic brevi securitate parata pergebant. Ve-
 rum rursus Turci cum plurimis aliis reversi vehe-
 menter in eos incumbabant, his denuo ut prius
 generosa vi Turcos impetentibus: sed ad extremum
 audacibus ceptis fortuna non adfuit. Joannes enim
 cum unum quempiam Turcorum dejecisset, in alium
 impegit, ita ut amborum equi offensione mutua
 equitibus excussis et ipsi cum iis humi sternerentur.
 Bryennii vero imperium affectantis filius studio
 insequendi hostes longius elatus, uno Turcorum
 dejecto, in medio eorum deprehensus haerebat,
 nec jam quantumvis conaretur expedire se poterat
 ut patri succurreret. Hac vice rerum securiores
 Turci magno numero majoreque vi in Bryennium
 incurrant. Unus igitur eorum 144 ense stricto
 ipsum audentius aggreditur. Ille vero conversus
 ferit eum gladio, et manum ejus amputans cadere
 in terram ipso cum acinace coegit. Reliqui cona-
 bantur ipsum circuire. Verum ipse se strenue de-
 fensabat. Itaque in incurrentes a fronte generoso
 ruens impetu hasta quemdam ex iis pulsat. Quo
 satagente hastam ense frangere, is cui prius a

Bryennio abscissa manus fuerat insilit a tergo in equum Bryennii et ipsum amplectitur. Vertel at ille quidem retro eusem ut hunc configeret, sed assequi non poterat hærentem sibi et proprio ipsius corpore protectum. Illic desilientes equis cæteri Turci Bryennium rogabant ne obstinaret animum in mortem, verum fortunæ tandem cederet. Ille tamen quoad manu valuit tundere ac tundi non destitit, donec ad extremum lassitudine fatiscens consiliis hostium acquiescere coactus est, et ita contigit ipsum capi.

14. Hunc Barbari honore deducentes summo ad Comnenum Alexium abibant, quem nuntiis præmissis captum fuisse Bryennium præmonuerant. Hæc quidem sic gesta sunt. Cæterum ejus frater post illum quem diximus ex equo lapsum pedes conspectus a quodam Franeo, ab eo subkatus in equum proprium et salvus perduetus est Adrianopolim. Quo etiam pervenit filius Nicephori Bryennii cum se globo Turcorum ipsum ambientium expeditisset tamque longe recessisset, ut ne telis quidem eorum contiguus esset. Cujus 145 et illud Adrianopolim fuga perlatis providum consilium præsentante patruo matri et avæ datum pater deinde referebat. Aiebat enim dixisse ad ipsas: Nisi servetur hujus frater, censeo colligendos qui prælio superfuertint, hisque persuadendum ne in ullam compositionem cum imperatore consentiant, nisi prius is scripto promiserit neminem se privaturum honore quem ante habuisset; neminem quoque se jubente bonorum jacturam passurum. Quæ quidem sic deinde sunt acta.

15. Bryennium porro ad se adductum intuens Comnenus Alexius, viri formam statumque mirabatur: habebat enim vere speciem dignam imperio. Quæ res fructum victoriæ angebat reputanti Alexio qualem ducem, quam manu promptum, quam animo audentem, quam stabili mente præditum debellasset. Heroici quippe animi vir erat. Neque me quisquam putet meas res in majus tollere dum hæc de illo memoro: sed sciat nullam cujusvis orationem pa-

ἐκτραμθῆις Τοῦρκος τοῦ ἵππου καταπηρῶσας ἐπιβαίνει τοῖς νότοις τοῦ Βρυεννίου. Ὁ δ' ἐπιστρέφων τὴν ἀκινάκην οὐχ οἶδός τε ἦν παῖσιν αὐτὸν τοῖς τούτου κρυπτόμενον. Ἀποθάντες οὖν οἱ λοιποὶ τῶν Τούρκων τῶν ἵππων ἰκέτευσον μὴ θνήσκειν ἐθέλειν αὐτὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ζυμπεσθὸν ἐνδιδῶναι. Ἔως μὲν οὖν αὐτῷ ἡ χεὶρ οὐ κεκοπίακεν, οὐκ ἐνέδωκε παῖων τε καὶ παιόμενος· ἐπεὶ δὲ κατάκοπος ἤδη γέγονεν, εἶξε καὶ ἄκων ταῖς τῶν ἐχθρῶν παρακλήσεσι, καὶ οὕτω συνέβη τοῦτον ἀλῶναι.

14. Λαβόντες οὖν τοῦτον οἱ Βάρβαροι μετὰ πλείστης δτι τιμῆς πρὸς τὸν Κομνηνὸν ἐχώρουν Ἀλέξιον, κήρυκας ἐκπέμφσαντες πρότερον τὴν ἄλωσιν τούτου μηνύοντας. Ταῦτα μὲν οὖν τοῦτον ἐπράχθη τὴν τρόπον, τὸν δὲ τούτου αὐτάδελφον ἐντυχῶν τις τῶν Φράγγιων μετὰ τὸ σύμπτωμα καὶ περὶν Θεατάμενον; ἐπὶ τοῦ ἵππου ἀναδιβάσας διέσωσε μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Σέσωσται δὲ καὶ ὁ τούτου υἱὸς διασῶν τοὺς κυκλώσαντας καὶ οὕτω γενόμενος ἐξω βελῶν, ὃν ἐν τῷ ἱεῦγειν παρτήγγειλεν ὁ πατὴρ γενόμενον κατὰ τὴν Ἀδριανου εἰπεῖν πρὸς τὴν μάμμη καὶ τὴν μητέρα, εἶπερ μὴ σωθεῖη τούτου ὁ ἀδελφός (p-q), συλλέξαι τοὺς ἐκ τῆς μάχης διασωθέντας καὶ περῶσαι μὴ πρότερον βασιλεῖ συνθέσθαι, πρὶν ἂν ἐγγράφους ἐκείνος ὁμολογῆς ποιῆσαι μηδένα στερεῆσαι τῆς προσούσης τούτῳ τιμῆς μηδ' ὑποστῆναι τῶν ὑπαρχόντων ἀφαρρῶσιν. Τοῦτο μὲν οὕτω πέπρακτο ὕστερον.

15. Τὸν δὲ Βρυέννιον πρὸς τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον ἀπαχθέντα ἰδὼν ἐκείνος ἐθαύμασε τό τε εἶδος τοῦ ἀνδρός καὶ τὸ μέγεθος· καὶ γὰρ ἦν δυνατῶς ἀξιὸν τυραννίδος. Ἐγεγῆθει δὲ ὁρῶν οὐλο κατηγωνίστα στρατηγεῦ τὴν χεῖρα γενναίου καὶ τὴν ψυχὴν τολμηροῦ καὶ στάσιμον ἦθος ἔχοντος· ἠρωτικὴν γὰρ ἔφερε τὴν ψυχὴν. Καὶ μὴ τις οἰοιτό με περιαιτολογοῦντα (r) ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν. Ἄλλ' ἴστω πάντα λόγῳ νικῶμενον τοῖς ἀνδρῶς κατορθώματι

Petri Possini notæ.

(p-q) Τούτου ὁ ἀδελφός, etc. Hæc perintricata sunt. Videntur enim facere hunc juvenem filium fratris Bryennii regnum affectantis, cujus plane contrarium paulo superius diserte traditur, ubi is adolescens vocatur τοῦ βασιλεῖωντος υἱός. Est ergo hic aliquod erratum codicis nostri, quod ut alia multa sine ope melioris codicis emendare difficile est. Illud hic obiter attemam: Si vera scripsit Zonaras cum Annæ maritum filium primogenitum Bryennii ab Alexio victi fuisse asserit, oportuit hunc de quo hic sermo est fuisse ipsum hujus operis auctorem. Atqui hoc si esset, id ipse aliquo modo indicasset, quod non facit. Præterea ætas nimis discrepat; nam juvenis de quo agitur hoc loco, jam adultus et bello maturus erat initio imperii Botaniatæ, hoc est octo circiter annis ante Annam genitam, quæ nata demum Alexio est post mortem Roberti Guiscardii, uti narrat ipsa lib. vi *Alextiadis*, pag. 166. Erat is annus Axi imperantis quintus. Quo tempore non multum incenari junior hic Bryennii cæci filius esse potuit. Cujus

ætati si addamus fere viginti, quot Annam numerasse cum nupsit Bryennio verisimile est, jam oportuerit ab Alexio dilectissimæ filie sponsuum quinquagenarium datum, quod credibile parum. Itaque Annæ potius credendum ipsi, dum suum virum Bryennii Botaniatæ in imperio æmuli non vidit, sed ἀπόγονον appellat; nepos nimirum illius fuit, ex ejus primogenito hoc ipso cujus hic historia meminit natus.

(r) Τίς οἰοιτό με περιαιτολογοῦντα. Sic habere ms. pro περιαιτολογοῦντα, quod nos reposuimus. Excusat enim hic Bryennius et suspicionem adulationis deprecatur, quod avi sui paterni laudes celebret. Hujus et similibus emendationum causas enucleatius exsequi et auctorum idoneorum testimoniis fulcire potuimus, si aut vacaret aut necessarium credidisset. Accuratius et peritius lector ipse sibi ex primo loci conspectu subjiciet facile, dum nostras correctiones cogitasset, quid nos at eas impulerit. Hujus rei fiducia λεπτολογεῖν superseidemus.

καὶ ταῖς χάρισι καὶ ταῖς ἀγαταῖς. [P. 97] Εἰ γοῦν μὴ πρὸς ἄλλον σκοπὸν ὁ λόγος ἔωρα, ἀλλὰ τὰ ἐκείνου κατὰ μέρος διεξελθεῖν ἠβουλήθης, ἃ ληθς ἂν Ἰλιάδος ἐξέησε. Τοῦτον οὖν τὸν ἄνδρα τὸν δεινὸν μὲν ἐν ἀπειρισκέπτῳ χρόνῳ τὸ δέον εὐρεῖν, δεινὸν δὲ τὰξαι φάλαγγα καὶ καταστρατηγήσασαι πολέμιον ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, μῆπω τὸν ἑαυτοῦ φέρων ἀπαρτισθέντα ἀλλ' ἔτι χλοάζοντα καὶ χρυσαίζοντα (ἦν γὰρ ἐκείνος...), μετὰ τὴν συμπλοκὴν ἐκείνην καὶ τοὺς γεναίους ἀγῶνας καὶ τὴν ἤτταν νενίκηκεν οὐ πλῆθει δυνάμεως, ἀλλὰ κριτερίῳ καὶ τόλμῃ καὶ μελέτῃ στρατηγικῇ συνέρθον λιθῶν καὶ τὴν ἀνωθεν Ἠβρότιαν, δι' ἣν τὰ τέλη κατορ'οῦνται τῶν ἐγχειρήσεων.

Itaque primum pubesce. e incipiens auro florentem ætate de tali hoste tantoque exercitii post tam acre, plenam atque illustrem victoriam retulit, non multitudinis roboreve copiarum sed fortitudine atque audentia abundantiaque consilii ac mentis artisque videtia, cujus est captorum fortunare successus.

15. Τοῦτον οὖν λιθῶν αὐτὸς μὲν ἀπῆει ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ δὲ κικκοβαφῆ πέδιλα, ἃ ἐκείνος βασιλειῶν ἐπέδωκε, μαργάρους δὲ τα καὶ λίθοις κατάστικτα, πρὸς τὸν κρατοῦντα ἐξέπεμπε μηνύων αὐτῷ τὴν ἐκείνου κατάσχεσιν. Ὁ δ' ἡσθεὶς τῷ ἀκούσματι ὃν εἶχε πιστότατον καὶ οἰκιάτατον ἄδρα, εἶτε Σκύθην εἶτε Μυσὸν (Βόριλας ἦν τούτῳ τὸ ὄνομα) ὃν πρωτοπρόεδρον τιμῆτις ἐθνάρχην ἐκπέμπει παρακληψόμενον τὸν Βρυέννιον, τῷ τῶν σχολῶν ὀμοστικῷ τῷ Κομνηνῷ κελεύων μὴ εἰσιέναι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀπελθόντα καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καταστήσαντα κατὰ τοῦ Βασιλέως στρατεύειν. Ἐφθῆ γὰρ κάκεινος δυνατὸς γενέσθαι, τοῦ ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ παντὸς στρατεύματος καὶ τῆ Βουλγαρίῃ αὐτῷ προσχωρήσαντος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ κα Βαράγγους εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὅσοι πρὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ξὺν τῷ Βασιλέῳ πρὸς τὸ Δυβλάχιον κατεπέμφθησαν. Κατέσχε δὲ καὶ τὴν ἐν Θεσσαλίῃ μητροπόλιν, ἣν Θεσσαλονικίην ὀνομάζουσιν. Ὁ μὲν οὖν Κομνηνὸς βαρέως τὸ κελευσθὲν ἔφερον· φετο γὰρ τιμὰς ἐκ βασιλείως καὶ γέρα αὐτῷ γενέσθαι τοῦ κατορθώματος ἄξιζ, ὡς οὐ τυραννίδα, μᾶλλον δὲ βασιλείαν μεγίστην, καὶ στρατεύματι τοσοῦτῳ καὶ τριπλοῦτῳ κρατυνομένην καὶ στρατηγῷ τοιοῦτῳ περιωρῶμῳ καὶ χώρας τοσαύτῃ, διαφορῶν καὶ πύλων, καταλύσαντι καὶ ὑποτάξαντι. Πλὴν ἀλλὰ κα βαρέως φέρων ἔποιε τὸ κελευσθὲν.

Plenius et arboribus undique consitus locus et aquis e fonte proximo manantibus irriguus ad urbis muro. χερσαίου, et ad portam Auream, sed et

[P. 98] 15. Τὸν δὲ Βρυέννιον ὁ Βορίλας παραλαβὼν καὶ πρὸς τὸ Φιλοπάτιον (54) λεγόμενον ἀπα-

A rem unquam fore pro dignitate celebrandis ejus præclaris facinoribus, gratiæ qua cuncta decore atque amabiliter gerebat, splendori denique præcellenti cuidam vitæ totius ac dotium laudumque insignium. Quod si non alium hujus scriptio: nisi finem proposuissem, quam ut res ejus sigillatim percenserem, alia Iliade opus foret. Hunc igitur virum solertissimum in capiendis de re subita consiliis et quod optimum esset eligendum, eundem peritissimum ordinandæ aciei et experientissimum omnium artium belli, quibus citra vim apertam debellari strategemate hostes possent, Comnenus Alexius vicit et cepit, vix prima lanugine vestiens genas. Nondum enim barbatus 146 vellusculo faciem præferebat. Et tamen tantula tam periculosum certamen et fugam suorum, tam

16. Captum in hunc modum Bryennium secum Alexius ducens movit Constantinopolim versus, prius missis ad imperatorem nuntiis quibus eum de victoria sua captoque hostium duce certiolem faciebat, specimine etiam rei gestæ addito. Nam purpurea calceamenta margaritis gemmisque distincta, quæ ille pro imperatore se gerens usurpati principatus insigne gestabat, per eosdem ad Botaniatem Augustum misit: qui delectatus et nuntio et munere quem fidelissimum intimumque habuit Borilam nomine, sive illum Scytham sive Mysum, quem protoprophedri dignitate et titulo ethmarchæ honoraverat, misit ad Comnenum domesticum scholarum cum mandatis ut ipsi Bryennium in manus traderet, ipse vero domesticus ingressu Constantinopolitanae urbis abstineret; sed pergeret cum exercitu versus Adrianopolim et contra Basilacem bellum gereret. Nam et ille Illyrici exercitu sibi adjuncto copiisque omnibus quæ in Bulgaria fuerant in partes tractis, et præterea Barangos secum ducens quos diximus ab imperatore Michaele ipsi Dyrrhachium ejus 147 jussu eunti attributos, firmidolose potens imminere imperio, occupata metropoli Thessaliæ quam Thessalonicam vocant. Grave id mandatum Alexio fuit. Expectaverat enim ille potius præsentia præmia opere navatæ, honores ac dignitates ab imperatore, quæ cum proportione responderent magnitudini rerum a se gestarum, utpote qui non rebellionem aliquam mediocre domuisset, sed principatum maximum tanto exercitu firmatum, et clari fortissimique imperatoris tot sibi subjectas et vectigales provincias habentis, præsentia auctoritate subnixum uno prælo debellasset a que subjungasset. Tamen licet ægre ac subinvitus quod jubebatur aggressus est.

D 17. Assumptum porro Bryennium Borilas cum in locum quendam dictum Philopatium duxisset

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(54) Φιλοπάτιον. Fuit Philopatium non solum æquius et arboribus undique consitus locus et aquis e fonte proximo manantibus irriguus ad urbis muro. χερσαίου, et ad portam Auream, sed et

palatium, quod ibi a edificatum erat, Philopatii perinde nomine nuncupatum, uti multis sat probavimus ad Villharduinum n. 93. Loci situm et amœnitatem complexus est Cinnamus l. n, scribens fuisse

* Indicavi licentiam; exci lit opinor annorum numer.:s. Editor Bonnensis.

excœcavit, privans Romanum imperium et rem publicam viro, cui parem haud alium habebat quam eum a quo victus captusque fuerat. Comnenus autem non plus diebus tribus in castris extra Constantinopolim moratus, colloquiisque interim et salutationibus amicorum consanguineorumque recreatus, qui certatim ejus visendi gratia prodibant, vale ipsis dicto profectus est Adrianopolim versus, acceptis ab imperatore diplomatibus rubrica scriptis et rite munitis, regia subscriptione ac bulla aurea firmatis, quibus unicuique ducum qui Bryennii partes secuti nondum arma deposuerant, fides fiebat ejurassent, quem prius quisque obtinuerat honorem, neque ex iis bonis quorum legitimi possessores antea fuissent quidquam eripiendum.

148 18. Paucis post hæc diebus, imperator accersitum ad se nuper excœcatus Bryennium, officiosa casus acerbi miseratione consolatus est. Ac præterquam sua illi omnia reddidit, etiam novis honoribus et donis auctum locupletiolem quam antea fecit. Crebri per idem tempus flebant in urbe reditus sponte rebellionem ejurantium ducum quos omnes humaniter excipiebat imperator, præstans videlicet quod promiserat per litteras Alexio proficiscenti traditas, quas jam ille reddiderat. Et cunctis aliis secum copiis assumptis, adversus Basilicem pergebat, studio efficiendi quod mandabat imperator. Ac alii quidem ut dictum est cum uxori- bus et filiis passim Constantinopolim migrabant; Comnenus vero per Macedoniam et Bulerum transiens ad Strymonem pervenit, et eo trajecto, penetratis insuper angustiis montis qui vocatur Maurus, venit ad oppidum quoddam fluvio adsitum, qui vulgo indigenarum lingua Bardarius vocatur, et paulum inde progressus dirimit invicem Berrœæ ac Thessaloniciæ territoria, inter quæ profluens se exonerat in mare. Hic hodie cursus est ejus annis paulum declinans ab antiquo **149** alveo, qui sic- cius fere jam duobus tribusve stadiis distare ab hodierno cernitur, relicta in medio quadam velut insula, quam Comnenus Alexius castris insedit, ad id in primis locum opportunum judicans, quod naturalibus hinc inde muniretur fossis. Denuntiavit autem suis omnibus ut, sumpto praudio, quieti se per diem

A γαγών ἐκτυφλοῖ, ἀνδρὰ στερήσας τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ πολιτείᾳ ὅσον οὕτινα ἄλλον ἐκέκτητο ἄνευ τοῦ τούτου ὑπερισχύσαντος. Ὁ Κομνηνὸς δ' ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις μέινας ἔξω τῆς πόλεως καὶ τοὺς ἰδίους πρὸς αὐτὸν ἐξεληθόντας ἰδὼν τε καὶ συνταξάμενος ἐχώρει πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, λαθὼν ἐκ βασιλείως καὶ συγχωρήσεις ἐγγράφους βασιλικὸς γράμμασιν ἐρυθρὰς καὶ σφραγίσαι χρυσαῖς βεβαιουμένας ὡσθ' ἕκαστον τῶν ἀρχόντων ἔχειν καὶ τὴν τιμὴν ἣν εἶχε καὶ τὰ; κτήσεις ἀπάσας ὅσων δεσπότης ἐφαίνετο πρότερον.

B C ιη'. Ὁ δὲ βασιλεὺς μεθ' ἡμέρας τινὰς μεταστειλάμενος τὸν Βρυέννιον ἠκτιρεῖ τε τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν ἰδίων ἀπάντων κατέστησε κύριον, τιμαῖς τε αὐτὸν καὶ δωρεαῖς ἐτέρων κτήσεις ἀνεκτήσατο. Οἱ δὲ θαμινὰ πρὸς αὐτὸν μετεπέμποντο τε ἀρχόντες, καὶ πάντες; εἰσῆσαν εἰς τὴν βασιλῆδα τῶν πόλεων. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀσμένως ἅπαντας ὑπεδέχετο, φθάσαντος ἡδὴ καὶ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλέξiou καὶ τὰς χρυσοσημάντους γραφὰς αὐτοῖς ἐγχειρίσαντος. Τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας; παραλαθὼν κατὰ τοῦ Βασιλάκη χωρεῖ τὰ πρὸς; βασιλείως κελουσθέντα ποιεῖν. Κάκεινοι μὲν ξὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀφίκοντο πρὸς; τὴν μεγαλόπολιν, καθάπερ ἄνωθεν λέλεκται. Ὁ Κομνηνὸς δὲ διὰ Μακεδονίας καὶ Βουλερῶν διελθὼν τὸν Στρώμονα καταλαμβάνει, καὶ τοῦτον διαπεράσας καὶ τὰ μεταξὺ Στρομπιτζῆς καὶ τοῦ λεγομένου Μαύρου ὄρους (55) στενὰ διελθὼν εἰς χωρίον πρὸς; τινὰ ποταμὸν κείμενον γέγονεν, ὃν ἐγχωρίως καλοῦσι Βαρδάριον. Ὁ δὲ Βαρδάριος; καταρρέει μὲν ἐκ τῶν τῆς νέας Μυσίας ὀρέων, καὶ διὼν διὰ Σκουπῶν κάττεισι μεταξὺ Στρομπιτζῆς καὶ Στυπίου δίχα τέμνων τὰ ὄρη, βραχὺ δὲ ἐκείθεν προῖων διίστησιν ἀλλήλων τὰ τε Βερόλιος καὶ Θεσσαλονίκης χωρὶα δι' αὐτῶν ῥέων καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν δίεισι. Χρόνοις δὲ πρότερον βραχὺ τι τῆς ἰδίας ἀπονεύσας πορείας ἐτέρωσε ἐτράπετο οὐ πάνα τι δυοῖν τριῶν στείδιων τῆς προτέρας διόδου ἀπέχουσαν, ὡστε ξυμῆσθαι τὴν πρῶν ἐκείνου πάροδον διώρυχα εἶναι αὐτοφυῆ. Μεταξὺ οὖν ἀμφοῖν ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος; κατεστρα-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

ἀμφικαφῆ χῶρον καὶ ἐπίχλον ἀπανταχῇ φέροντα τὸ πρόσωπον. Neque alio respexit Theophanes in Leone Armeno, dum ait Ciumum Bulgarorum regem Constantinopolim obsidentem, celebratis more gentis suæ ad portam Auream sacris, ἐν τῷ πρὸς θάλασσαν λιθῶδι, suum in eandem contorsisse spiculum. Sed præ cæteris Philopatii descriptionem ex Arnolodo Lubecensi a nobis allatam illustrat edo de Diogito abbas San Dionysianus l. iii De profect. Lud. VII regis Franc. in Orient. : Erat, inquit, ante urbem murorum ambitus spatiosus et speciosus multimodam venationem includens, conductus etiam aquarum et stagna continens. Inerant etiam quadam fossa et concava, quæ loco nemorum animalibus præbebant latibula. In amœnitate illa quadam palatia nimia ambitione fulgebant, quæ imperatores ad jucunditatem vernorum temporum sibi fundave-

D rant. Jam vero quod de palatio Philopatiano subdit, firmatur iis Cinnami verbis : Ἐν δὲ τῷ κατάντικρῳ τειχέων βασιλικῷ γεγονώς ἐνδ.ατῆματι, ὁ Φιλοπάτιον ὀνομάζομεν. Ejusmodi loca venationi commoda et septis circumcincta, quibusque adjuncta erant palatia, παραδείστους appellabant Persæ, uti scribunt Xenophon l. i et ix De instit. Cyri; Dio Chrysost. orat. 3 De regno, et Zosimus; describuntur vero ab Ammiano l. xxiv.

(55) Μαύρον ὄρος. Sic appellabant citerioris ævi Græci Iaurum montem in Cilicia et Armenia, ut auctor est Ptoleas in Descript. Terræ Sanctæ, c. 11, et Scylitzes in Nicephoro Ptolea. Mauri montis meminit etiam Anna l. xii, p. 412, Pachymeres l. iv, c. 12, l. v, c. 24, et Phrantzes l. iii, c. 27. Montenegro vocari hodie aiunt.

τοπίδευσε, παραγγείλας πάντας ὀριστήσαντας τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀναπαύεσθαι ὡς τὴν νύκτα μέλλοντας ἀγρυπνεῖν ἢ καθεῦθειν ἐν ὄπλοις.

[P. 99] ἰθ'. Καὶ γὰρ ἀγγίλους ὦν καὶ πείραν λαβὸν ἱκανῆν ἐξ ὧν ἔδρασε πρότερον ἐθήρασε τὸν τοῦ πολεμίου σκοπὸν, οἰόμενος ἐπιθέσθαι τοῦτον ἐκείνον νυκτὸς, ὃ δὴ καὶ γέγονε. Ταύτη τοι καὶ προπαρσκευάσατο καὶ σκοποῦς πανταχόθεν ἐξέπεμπεν. Ἄλλ' οὗτος μὲν οὕτω. Ὁ δὲ Βασιλάκης, τῶν συνόντων τῷ Κομνηνῷ αὐτομολήσαντός τινος πρὸς αὐτὸν καὶ φράσαντος ὡς εἰ βούλοιο ἐπιθέσθαι τοῦτον παραδώσει τοῦτον αὐτὸς καθεῦδοντα ἐπὶ τὴν σκηνὴν, μηδὲν μελλήσας ἐκέλευε πάντας ὀπλιζέσθαι. Καὶ εὐθὺς ἅπαντες ἦσαν ἐν ὄπλοις. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν δυτικὴν ἐρίζοντα ὁ ἥλιος ἦν, ἥδη ταῖς σάλπιγγι σιμάνας τὸν ἐξιτήριον ἐξῆει τῆς πόλεως. Καταλιπὼν δὲ τὴν εὐθείαν ὁδὸν, ἴν' οὕτως λάθῃ τὸν μικροῦ δεῖν ἀλάθητον, διὰ τῆς λεγομένης Λιτῆς διελθὼν, ἐπεὶ πρὸς τὸν ποταμὸν γέγονεν ὃν Γαλικὸν καλοῦσιν ἐγχώριοι, διαπεράσας τοῦτον ἐγγύς που τοῦ φρουρίου τοῦ Ἄετοῦ καλουμένου καὶ τὸν ἐκεῖσε ὑπερβάς αὐλακα ἐχώρει διὰ τῆς πεδιάδος.

κ'. Ἄλλ' οὐκ ἔλαθε τοὺς σκοποῦς, ἀλλ' ἄμα τε ἐκείνος ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ τοῦ πληθους τῆς κόνεως οἱ σκοποὶ τὴν ἐξοδὸν τεκμηράμενοι τῷ τῶν σχολῶν δομῆστικῷ ταῦτα ἐμήνυσαν. Ὁ δ' ἐκέλευε πάντας ὀπλοφορήσαντας καὶ τοὺς ἵππους εὐτρεπίσαντας περιμένειν τὸ σύνθημα, καὶ ἄλλον ἐπ' ἄλλω ἐξέπεμπεν ὡς τε μανθάνειν τὰ κατὰ τὸν πολέμιον. Ἐπεὶ δ' ἀφικετὸ τις τῶν ἐκείνου οἰκογενῶν, ὃς πιστὸς ἦν αὐτῷ καὶ συνηλικιωτῆς καὶ σύντροφος (Τατίκιος ἦν ὄνομα τῷ ἀνδρὶ), φράζων ὡς οὐ πόρρω εἰσὶν οἱ πολέμιοι, ἐπυθάνετο τούτου εἰ αὐτὸν ἐκείνον ἐγνώρισεν εἶναι τὸν Βασιλάκην. Ὁ δ' ἐδεθαίου καὶ φωνῆς ἐκείνου ἀκούσας καθιστώσης τὴν ψάλαγγα καὶ ἔπεσθαι οἱ κελουούσης, καὶ βέλος ἀφείναι κατ' ἐκείνου διὰ τοῦ τόξου. Εὐθὺς οὐδ' ἐκελεύετο ἐξόλιον σημεῖναι τὰς σάλπιγγας, καὶ τοῖς περὶ τὴν ἰδίαν παρεμβολὴν εὐθὺς λύχνους, καὶ κηροῦς ἐξάπτειν ἐπέταττεν. **His jussit, et signum prodicundi dare. Passimque**

καί'. Ἐντὸς δὲ τῆς ἰδίας σκηνῆς τὸν συνόντα αὐτῷ μοναχὸν ἀνδρα ἐκτομίαν, ᾧ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν ἢ μήτηρ ἐπίστευσεν ὡς ἐντρεχεῖ τε καὶ περιδεξίῳ, καταλιπὼν παρεκελεύσατο μὴ σθεσθῆναι τὴν λαμπάδα δι' ὀλη; νυκτὸς. Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐκέλευσεν ἐν ταῖς ἰδίαις περὶ σκηναῖς καὶ λύχνους καὶ δάδας ἀνάπτειν μέχρι τοῦ περιέρθρου. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς τῆς παρεμβολῆς ἐξελθὼν εἰς τινα συνηρηφῆ τόπον εἰστήκει.

κβ'. Ὁ δὲ Βασιλάκης ἐγγύς τῆς παρεμβολῆς γενόμενος, ἐπεὶ ταύτην παρὰ τῶν ἰδίων σκυλευομένην ἔώρα, αὐτὸς τὴν τοῦ δομῆστικῷ [P. 100] σκηνὴν καταλαβὼν ἐδόκει τὸ πᾶν ἠνυκνεῖν καὶ αὐτοῦ που τοῦτον καταλαβεῖν καὶ ζωγρίαν ποιῆσαι καὶ ἀγαγέσθαι. Ὡς δὲ τὴν ὀλην περιαθρήσας οὐδένα εἰ μὴ τὸν μοναχὸν ἔώρα καὶ τὴν ἀνάπτουσαν λαμπάδα, ὑπ' ἄλα-

darent, quippe qui aut pervigilaturi consecuturam noctem aut nonnisi in armis dormituri forent.

19. Hoc pro sua cætera sagacitate prævidit et prænuntiavit Alexius, nam usu rerum edoctus cum certis ex indicis conjecisset, consilium hostis esse nocte irruere in sua castra, quod et re ipsa contigit, mature præmonire se curavit adversus istum ejus impetum, exploratoribus omnem in partem dimissis. Ad Basilacem porro accessit quidam ab Alexio transfuga, qui promisit se traditurum ei in manus dormientem in suo tabernaculo Alexium, modo impetum facere in castra ejus vellet. Quo ille audito nihil cunctatus jussit cunctos armari, quibus morem gerentibus, cum sol occumberet signum exocundi tubarum cantu militibus edi jussit, et egressus e civitate, ommissa via recta, ut melius falleret cum qui falli vix poterat, Litaque (loco sic dicto) transita, ubi ad fluvium pervenit, quem Galicum accolæ appellant, eum trajecit prope arcem cui nomen est Aquila, indeque superata valle per campum procedebat.

150 20. Non latuit autem exploratores ab Alexio dispositos. Quin jam tum cum primum ex urbe Basilaces prodiit ex sublato in altum pulvere indicio illi capto ad domesticum scholarum Alexium rem detulerant. Ille vero jusserat omnes suos in armis stare procinctos, et qui equos habent iis expeditis et paratis exspectare pugnandi signum. His ita provisus alium super alium mittebat qui certa de hostibus referrent. Ut autem ad eum rediit quidam e vernis ejus, æqualis ipsius et collectaneus cui Taticio nomen, aiens non longe distare hostes, interrogabat eum an certo sciret ipsum cum iis advenire Basilacem, et ecquid illum ibi vidisset. Affirmavit Taticius et Basilacis vocem suis se auribus hausisse, dixit ordinantis aciem et sequi sese jubentis. Quin etiam se sagittam in ipsum arcu jaculatam. His auditis extemplo Alexius canere taper sua castra lampades et creos imperavit accendi.

21. Porro intra suum ipsius tabernaculum monachum eunuchum, quem ipsi conitem et assiduum contubernalem mater assignaverat curam ejus habiturum, optime ad id delectum, erat enim industrius et usu prudens: hunc, inquam, monachum in tabernaculo reliquit, jussum accensam tota nocte servare lampadem. Idemque mandatum aliis tabernacula custodientibus dedit lychnos et faces per eam noctem usque ad mane ardentibus habendi. Inter **151** quæ ipse cum universis armatis castris exiens in quemdam umbrosam et silvis tectum successit locum, ibique constitit.

22. At Basilaces cum intra ipsa castra penetrasset Alexii, quæ passim a suis diripi videbat, in tabernaculum Alexii procedens, sperabat successurum quem transfuga promiserat, et ipsum utique Alexium vivum ibi capiendum. Ut autem oculis circumquaque versis neminem ibi videbat nisi quem dixi monachum et lampadem accensam, insperata elatus

clamat : « Ubi balbus est ? » (nam Alexius linguæ A natura pinguioris caninam litteram expedite pronuntiare non poterat.) « Educite mihi illum huc. » Monacho vero etiam cum juramento negante scire sese quid esset eo factum, verba sibi dari existimans ac varie hinc ira inde gaudio captus, risum ut est in parœmio Sardonium ridebat. Interim dum ii quos ducebat tabernaculum jussu ejus concidunt vastantque, non desistebat hostem querere, adeo ut etiam sub lectum explorari juberet, si forte ibi mussans delitesceret Alexius, et cum ne ibi quidem compareri t, cistas etiam et capsas resupinaret. tam recordi pertinacia insanæ spei cæcus animi homo laboraba. Ac cum tandem abesse Alexium certo comperisset, stulta lætitia in ignavum timorem versa, femur sæpius pulsans vociferabatur : « Væ mihi! a balbo deceptus sum. » Cum enim aliud **152** quod reprehenderet in viro præclaro non haberet, in illo naturali et tolerabili linguæ vitio putide exprobrando persistebat.

25. Donec aliquando saliatu magna voce ait : « Duces ac tribuni, egredimini castris hisce, bellum extra est. » Voce autem erat tam late sonora, ut phalanges totas conturbaret clamore vel uno. Prodeunti ergo sic castris Basilaci, plerisque ipsius militum adhuc in præda passim obvia congerenda occupatis, occurrit generosus Alexius ante propriam cum paucis gradicus aciem; et eum qui præibat exercitui hostili conspicatus, existimans esse Basilacem, subito in eum impetum facit et educto ense ferit ejus manum dexteram tenentem hastam : cujus manus cum tres digitos abscidisset, ii deciderunt in terram simul cum hasta. Hic eventus gravem consternationem in Basilacis aciem intulit, ita ut alius alium prævertere fugiendo conareretur. Quo studio cum huc illuc per circuitum ferrentur, sibi invicem obstant.

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(56) Πού ὁ τραυλός. V. notæ ad Alexiadis p. 19. Cæterum Alexii Comneni magni domestici ante imperium capessitum Nicephori Botaniatæ auspiciis res præclare bello gestas multis prosequitur Guillelmus Apuliensis l. iv atque inprimis Bryennii et Basilacii clades et strategema, quo Alexius deceptum Basilacium in suos conjecit casses, hisce versibus commemorat :

.... senex quidam regni Nicephorus habenas
Sumpserat, ignavus bello, tamen ingeniosa
Mente sagax, contra furtiva pericula cautus,
Imbellis metuens plusquam metuendus habetur.
Militiæ princeps sustentat Alexius illum,
Astuta ratione vigens et strenuus armis.
Pectore clarus erat clarisque parentibus ortus.
Annos iste suæ plures ætatis ab ipso
Flore juventutis primævo duxit in armis.
Si quid oportebat fieri grave, non dubitabat
Imperio sancto sibi præcipiente subire.
Hostes imperii Basilachus atque Briennus,
Insignes Græci, bellis opibusque potentes,
Hoc duce sunt victi, victori cessit uterque :
Nam sibi dum longe non congrederetur ab urbe,
Bellando victus cedit, capiturque Briennus :
Victus Alexina cessit Basilachus arte,
Alter in alterius congressum dum properaret.

ζωνελας ἐπαρθείς φησι : « Πού ὁ τραυλός (56) ; » Καὶ γὰρ οὐκ ἀκριβῶς κατώρθου τὸ ῥῶ. « Ἐξαγάγετέ μοι τοῦτον ὤδε. » Τοῦ δὲ ῥηθέντος; μοναχοῦ ἐνωμότως ἀπαρνούμενου μὴ εἰδέναι τί γέγονεν, ἀπατάσθαι νομίζων ὑπὸ τε θυμοῦ ὑπὸ τε χαρᾶς ἀλοῖς γέλωτα Σαρδόνιον, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐγέλα καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὴν σκηνὴν κατατηθῆναι ἐκέλευε. Τοῦτου γεγονότος ἐπέταττεν ὑπὸ τὴν κλίειν τοῦ δομestίκου καταχύψαντας ἀνοζητεῖν εἰ αὐτοῦ που κέρυπται. Ὡς δὲ οὐδαμοῦ πρῆν, τὴ ἐκείσε ἰστάμενα κιβώτια περιτραπῆναι ἐκέλευε : τοιοῦτον ὑπερηφανεία τὸ φρονεῖν τῆς ψυχῆς παντάπαι διαφθερῶσα ! Ἀπελπίσας οὖν καὶ εἰς τὸ ὑνάντιον τραπέις (μετεβέβλητο γὰρ αὐτῷ τηρικαῦτα εἰς λύπην ἢ χαρὰ) συχλάκας πάλιν τὸν μὴρὸν φησιν, « Οὐαί μοι, ἡπάτημαι παρὰ τοῦ τραυλοῦ. » Μὴ ἔχων γὰρ ἑτερόν τι καταμωκῆσασθαι τοῦ τοιοῦτου ἀνδρός τὸ σμικρότατον ἐκείνο τοῦ ῥῶ καὶ ἀπροαίρετον αἰτίαμα ἄνω καὶ κάτω προφέρων ἦν.

κγ'. Εὐθύς οὖν μέγα βοήσας φησίν : « Ἀρχοντες ἐξέλθατε τῆς παρεμβολῆς ὁ πόλεμος; ἔξωθεν. » Φωνὴ γὰρ αὐτοῦ εὐρεῖα ὡς καὶ φάλαγγας ὄλας συνταράττειν ἐκ μόνου ἐκδοῆματος. Ἐξίόντι γοῦν ἐκείνῳ τοῦ στρατοπέδου τῶν στρατιωτῶν περὶ λαφυραγωγίαν ἀσχολουμένων ὑπαντιάζει ὁ γενναῖος Ἀλέξιος πρὸς τῆς φάλαγγος ὧν ἦν ὀλίγοις, καὶ τὸν προοδεύοντα ταύτης κατὰ δὴν εἰς τάξειν συνιστῶντα τὴν φάλαγγα καὶ νομίσας εἶναι τὸν Βασιλάκην εὐθύς ἐξήλασε κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ξίφος σπασάμενος παίει τοῦτον κατὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἔτι τὸ δόρυ κατέχοντα, καὶ τοὺς τρεῖς τῶν δακτύλων τεμῶν τὸ δόρυ πεσεῖν σὺν αὐτοῖς παρεσκευάσσε. Τοῦτο μεγάλῳ; τὴν φάλαγγα συνετάραξε, καὶ ἄλλος ἄλλον πρὸς τὸ φεύγειν προλαμβάνειν ἠπειλεγτο. Κύκλω δὲ περιόντες ὑπ' ἀλλήλων συνεποδίζοντο.

Proxima castra die cedente locantur utri que,
Nocte fugam prudens simulat Alexius illu.
Castris dimissis, neque tota remota suppellex
Ejus erat, quadam tentoria fixa manebant.
Hæc dimissa fugæ, jumenta que luce sequenti
Effecere fidem, castrique relicta suppellex.
Contra se nullos ubi vidit adesse paratus
Hostilis belli, castris sine gente relictiis
Circumquaque suis Basilachus imperat ire,
Si quos excipiunt ab equis vel gente tumultus,
Ut sibi notificent. Mussantis nulla cohortis
Vox, nullus potuit sonus, aut hinnitus equorum
Audiri : sperat Basilachus omnia iuta,
Atque suis hostem pro viribus expromefactum
Credidit inisse fugam. Cænantem crapula somno
Aggravat et castris gens tota quieta jacebat.
Cullibus occultis advectus Alexius hostes
Irrumpens subito perterruit. His quia noctis
Obstant tenebræ, nusquam loca iuta patebant,
Spes est nulla fugæ, capiuntur et interimuntur.
His sopor et vini dederat violentia multa
Segnitudo, nec abire valent, nec ad arma reverti.
Lumine privatus Basilachus et tibi captus
Legatur, nihil ipse videns, Nicephore, videndus,
Imperio cujus præsumperat esse rebellis.
Impiger et cautus sic victor Alexius hostes
Imperii multos armis superavit et arte.

κβ. Ἐξ δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα τοῦ Ἀλεξίου, ἀνὴρ Καπ-
παδόκης Γουλιῆς τὸ ἐπώνυμον, γνωρίσας τὴν Βασι-
λάκην παῖε τοῦτον τῇ σπάθῃ κατὰ τοῦ κράνους.
Τῆς δὲ σπάθης κατεαγείσθη ἐγγὺς αὐτοῦ τῆς χει-
ρὸς καὶ πεσοῦσης, ὁ Κομνηνὸς αὐτὸν κατωνείδιζεν
ὡς ὀλιγοῦρα τὸ ξίφος τῆς χειρὸς ἀφέντα. Ὁ δὲ τὴν
κώπην εὐθύς ὑπεδείκνυε καὶ τῆς μέμφεως ἀπ-
ελύετο. Καὶ τις ἀνὴρ Μακεδῶν, Πέτρος [P. 101] τοῦ-
νομα, Τορνίκιος τὸ ἐπώνυμον, εἰσελάσας μέσον τῶν
πολεμίων κατέβαλε τούτων συγχρούς. Ἡ δὲ φάλαγξ εἶτε
ἀγνοῦσα τὰ θρώμενα (ἐν σκότει γὰρ συστάσης τῆς
μάχης οὐχ οἶδον τε ἦν ὄρῃν τὰ γινόμενα ἅπαντα)...
Ὁ δὲ Κομνηνὸς καὶ αὐθις ἐπὶ τὸ συνιστάμενον ἔτι
τῶν πολεμίων ἐχώρει παίων καὶ καταβάλλων τοὺς
εἰς χεῖρας ἰόντας, καὶ αὐθις ὑποστρέφων πρὸς τοὺς
ἰδίους... Ὅν τις θεασάμενος τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἐκείνου
φάλαγγος Φράγγων ἀρτι μέσον ἐξίοντα τῶν πολε-
μίων καὶ νομίσας εἶναι τῶν πολεμίων τινα, ἐξελάσας
βάλει τῷ ὄρατι καὶ μικροῦ ἐν αὐτὸν κατέβαλεν, εἰ
μὴ ἐδραϊότατος ἦν ἰκπίτης. Ἐπιστραφεὶς οὖν πρὸς
αὐτὸν μετὰ τοῦ ξίφους ἐξώρμησεν. Ὁ δ' εὐθύς ἐπι-
γνοῦς, ἐκείνον ἰκέτης ἦν ἔλεεινός, διαθεθαίμενος
ὡς ἀγνοῖα, μᾶλλον ἢ κακουργία κατ' αὐτοῦ ἐξορμή-
σαι. Τοῦτου οὖν ἀφήκεν ὁ γενναῖος ἐκείνος τὸ ἔγ-
κλημα.

ter affirmans, se nullo malo animo, mera imprudentia
nerositate facile culpam condonavit.

κε. Ἐτι δὲ τῶν πολεμίων συνισταμένων ἐν μέ-
ρει, ἐπενδυν ὡς οἶδον τε καὶ τὸ λοιπὸν παραλῦσαι
τῆς τάξεως, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπέστειλε φάλαγγα
κεισίων μὴ μέλειν ἀλλ' ἐπεσθαι οἱ ταχινώτερον.
Τὰ μὲν ἐν νυκτὶ ξὺν ὀλίγοις πραχθέντα ἔργα τοιαῦτα
ἦν. Ἦμος δὲ ἡλίου ἀνώρουσε, καὶ οἱ περὶ τὴν Βα-
σιλάκην συνιστῆν ἐπειρώντο τοὺς ἰδίους καὶ ὡς οἶδον
τε ἐπερρώννουν. Ἐν τούτοις δὲ τῶν ἐκ τῆς ἐκείνου
φάλαγγος, τινες ἐν τῷ οὐκυεῦν ἀπολειφθέντες, τῆς
λοιπῆς φάλαγγος ἦσαν κατόπισθ ἰθύντες. Οὗς θεασά-
μενοί τινες τῶν ἐκ τῆς τοῦ δομestίκου τῶν σχολῶν
φάλαγγος Ἀλεξίου, ἐπιστραφέντες καὶ κατ' αὐτῶν
ἐξορμήσαντες, πρὸ τοῦ εἰς χεῖρας ἵναί βαδῖως ἐτρέ-
ψαντο, καὶ πολλοὺς τούτων ζωγρήσαντες ἐπανήλθον.

κζ. Ὁ δὲ τοῦ Βασιλάκη ἀδελφεοῦς Μανουὴλ ἐπὶ
λόφου τινὸς ἀνελθὼν ἐπερρώννε τὸ ἔτι τῆς φάλαγ-
δος συνιστάμενον, διαρρήδη βιῶν Βασιλάκη εἶναι
τὴν νίκην καὶ τὴν ἡμέραν. Ὁ θεασάμενος Βασίλειος
ὁ Κορτζίκης, ἀνὴρ Μακεδῶν τῶν τοῦ Βρυεννίου οἰ-
κειῶν, τὸν ἵππον ἐλάσας ἀνεισι πρὸς τὸ λόφον. Κά-
κεινου τὴν σπάθην ἐλύσαντος κατ' αὐτοῦ, οὗτος
ἐκείνον τῇ ράβδῳ παῖε κατὰ τῆς κόρυθος καὶ εὐθύς
καταβάλλει τοῦ ἵππου καὶ δεσμῶτην ἀπάγει πρὸς
τὸν δομestικὸν τῶν σχολῶν τὴν γενναῖον Ἀλέξιον.
Ὁ γινόμενος καὶ ἡ φάλαγξ ἐπιφανεῖσα τοῦ Κομνηνοῦ
τὸ ἔτι περὶ τὴν Βασιλάκην συνιστάμενον φυγεῖν παρ-
εσκεύασε. Καὶ ὁ μὲν ἐφευγε τὴν πόλιν σπεύδων κα-
ταλαβεῖν, ὁ Κομνηνὸς δὲ ἐδίωκεν. Εἰκότως οὖν ἂν

24. Unus autem ex iis qui ad manum Alexio erant,
natione Cappadox cognomento Gules, cum agnovis-
set Basilacem, ferit eum ense in galea, sed ensis of-
fensu fractus sub ejus manu cecidit: vidit Comnenus
et credens ensem ei manu excidisse, increpabat
indiligentiam viri; quoad ille manubrium fracti
gladii in manu reliquum ostendens flem fecit non
sua negligentia, sed 153 ensis fracti vitio eve-
nisse incommodum: sicque culpa solutus est. Ille
Macedo quidam Petrus nomine, cognomento Torn-
icius, irruens in medium hostium multos ex iis de-
jecit: phalange interim, utpote ignara eorum que
stebat (nam, commissa in tenebris pugna, fieri non
poterat ut que gerebantur omnes viderent), immota
persistente. Tunc Comnenus rursus in eam par-
tem hostium, que adhuc locum tuens in armis
stabat, irruit pulsans et dejiciens quotquot ad
manum occurrebant, et rursus ad suos se reci-
piens. Quem quidam ex ipsius phalange Francus
prodeuntem e medio hostium cum vidisset, et ex-
istimaret esse quendam ex hostibus, adversus ir-
ruens hasta impulit, parumque abfuit quin de-
jiceret: sed ille firmissime in equo stabat. Conversus
igitur cum stricto gladio petebat. Quem ille jam
agnoscens ut ignosceret sibi precabatur miserabili-
ipsum pulsasse. Cui Alexius pro sua cætera ge-

25. Cum autem etiamnum pars hostium in or-
dine duraret, omnem in partem festinabat Alexius
quo illas aciei reliquias frangeret, misitque ad
phalangem propriam qui juberent non cunctari, sed
sequi sese quam celerrime. Hæc bactenus ab Alexio
per noctem cum paucis gesta. Ut vero sol 154
est exortus, Basilaces quique cum eo erant ordinare
conabantur suos, et quantum poterant confirmabant.
Quæ dum fierent, ex ejus phalange quidam, quos
prælandi dulcedo retentos in castris ab acie reliqua
sejuncterat, retro sequebantur, observantes quid
rerum foret. Quos cum vidissent e domestici scho-
larum Alexii phalange quidam conversi et in ipsos
erumpentes, facile illos priusquam ad manum
venirent verterunt in fugam, multisque ipsorum
viviis captis reverterunt.

26. At Basilacis patruelis Manuel cum in tumu-
lum quemdam ascendisset, animabat quod supererat
phalangis, clare vociferans Basilacis diem illam et
victoriam esse. Hunc conspicatus Basilius quidam
Curtices, vir Macedo e Bryennii familiaribus, equo
incitato conscendit ad eum in tumulum: et illo
ensem in hunc stringente, hic, clava ictu in illius
galeam superne incusso, dejecit ex equo virum et
captivum ad domesticum scholarum generosum
Alexium duxit; quo facto cum jam phalanx quoque
appareret Alexii, quidquid circa Basilacem stabat
adhuc, terrore aversum in fugam est. Quos inter
ipse Basilaces cursu maximo repetebat civitatem
unde prodierat, strenue persequente Alexio. Cui

* Ἰδίσκ. Indica: i lacunam, quanquam fortasse nil
PAGROL. GR. CXXVII.

excidit nisi ἦν post ὑποστρέφων. Editor Bonnensis.

spectaculo non immerito quis aptaverit Homericum illud de Achille scriptum et Hectore :

155 *Ante fugit fortis, quem a tergo fortior urget.*

Erat enim vere Alexius et manu fortis et animo, ex nobilibus ortus et in altum apicem gloriæ facinoribus heroicis elatus.

27. Cæterum urbe conclusum Basilacem circumsidens cum exercitu Alexius servare cupiebat. Quare ad ipsum misit qui suaderet ut fide accepta nihil mali se passurum, se ac civitatem dederet. Functus ista legatione est vir bonus et ornatus, religiosæ vitæ professor celebris, præfectus monasterii Xenophontis in Atho monte, ille optimus ac laudatissimus Symeon, qui tamen, cum allegasset multa Basilaci, nihil profecit. Felicius tractavit cum Basilacis militibus et urbis civibus Alexius. Hi enim ipsi civitatem tradiderunt, Basilace in arcem fugiente ac ibi obstinate resistente, quoad qui cum eo erant, malis coacti, vinctum ipsum Comneno tradiderunt. Quo facto ingressus urbem Alexius multam Basilacis pecuniam victor occupavit. Inde nuntiis ad imperatorem missis, qui Basilacem captum nuntiarent, ipse mansit in civitate diebus aliquot, moxque rebus illie constitutis, splendidis clarus tropæis reversus est.

28. Hæc Alexii res gestæ facile demonstrant quam parum fidendum fortunæ sit, quando ea maxime blanditur. Præterea quam recte dixerit **156** Euripides : *Mens una sapiens plurimas vincit manus.* Cujus sententiæ non alia efficacior quam ex hisce Alexii operibus comprobatio est; siquidem in iis cernitur unum hominem una mente sapienti consilio prædita, acerrimos et gloriosissimos Romanorum duces fortissimis et numerosissimis succinctos copiis brevissimo tempore debellasse collapsamque omnium confessione rem publicam et dejectos animos militum partes imperatoris sequentium excitasse in melius atque erexisse. Basilaci porro, ut diximus, capto occurrerunt quidam ab imperatore missi inter Philippos et Amphipolim. Hi cum Comneno litteras ab imperatore reddidissent, acceptum ab eo ut iis præscriberetur Basilacem seorsum abduxerunt ad vicum quemdam Chempinam dictum, in quo perspicui fontis scaturigo est. Ibi ei oculos effodiunt : ex qua miseri calamitate fons ibi oriens deinceps Basilacii adjuncto nomine insignitus est. Appulsum vero Constantinopolim Comnenum imperator honorificentissime excepit ac sebasti dignitate decoratum donis et possessionibus auxit perliberaliter.

29. Rediit eodem tempore Antiochia frater hujus Isaacius Comnenus, qui imperatoris simplicitate cognita, mittendis sæpius ad eum muneribus pannorum et telarum in Syria textarum, tantam ejus gratiam in se attraxerat, **157** ut et multis ab eo

Α τις κἀνταῦθα τὸ ἔπος ἀρμόσειε τὸ Ὀμηρικόν, ὃ περὶ Ἀχιλλέως ἐκεῖνος καὶ Ἐκτορος ἔφησε, τὸ, *Πρόσθε μὲν ἐσθλὸς ἔφευγε, δίωκε δὲ μιν μέγ' ἀμείνων.*

[P. 102] Καὶ γὰρ ἦν ἐκεῖνος γενναῖος κατὰ χεῖρά τε καὶ κατὰ ψυχὴν ἡ γὰρ ἐξ εὐγενῶν φύς εἰς μέγα κλέος ἤρθη ταῖς ἀνδραγαθίαις.

κζ'. Συγκλεισθέντα δὲ τοῦτον τῇ πόλει ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἔξω στρατοπεδεύσας καὶ διασώζειν τὸν ἄνδρα ἐθέλων, ἐπρέσβευε πρὸς αὐτὸν, ὥστε τὰ πιστὰ λαθόντα τοῦ μηδὲν τι ἀνιάρων πείσεσθαι ἐγχειρίζειν αὐτῷ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν πόλιν. Ὁ δὲ πρεσβεύων ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς τε καὶ κόσμιος, ἀσκητικῶς διαλάμπων κατορθώμασιν. Ἦν δὲ ὁ καθηγούμενος τῶν ἐν τῇ Ἄθω τοῦ Ξενοφώντος μονῆ μοναχῶν Συμεὼν ὁ πανάριστος ὃς πολλὰ παρακαλέσας τὸν Βασιλάκην οὐκ ἔπεισεν. Ἀρξάμενός οὖν ἦδη τῷ Κομνηνῷ προσχωρεῖν μετὰ τῶν ξὺν τῷ Βασιλάκῃ στρατιωτῶν καὶ τῶν πολιτῶν τὴν πόλιν ἐγχειρίσαντων αὐτῷ, ἐκεῖνος ἔμεινε ἐτι κρατῶν τὴν ἀκρόπολιν, ἕως οἱ περὶ αὐτὸν βιασθέντες συλλαθόντες τῷ Κομνηνῷ ἐνεχείρισαν. Εἰσελθὼν οὖν ἐν τῇ πόλει πολλῶν χρημάτων ἐκεῖνος γέγονε κύριος. Ἀγγέλου οὖν πρὸς τὸν βασιλέα πέμψας τὴν τοῦ Βασιλάκῃ μηνύοντα ἄλωσιν, αὐτὸς ἔμεινε ἐν τῇ πόλει ἡμέρας τινὰς, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καταστήσας ἐπάνεισι μετὰ λαμπρῶν τροπαίων.

κη'. Ἐδεδίξεν οὖν καὶ τὰ παρ' ἐκείνου πραχθέντα ὡς χρὴ μὴ πάνυ τι πιστεύειν τῇ τύχῃ καὶ μάλιστ' ἐν ταῖς εὐπραγίαις. Καὶ μὴν καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ καλῶς εἰρησθαὶ δοκῶ, ὡς *Ἐν σοφῶν βίβλῃ, μὲν τὰς πολλὰς χέρας νικᾷ, τότε δ' αὐτῶν τῶν ἐκείνου ἔργων τὴν πίστιν εἰληφεν.* Εἰς μὲν ἀνθρώπος καὶ μία γνώμη τοὺς δεινοτάτους τῶν στρατηγῶν Ἰωμαίων εἰς μέγα κλέος ἀρθέντας καὶ τὰ μυριόλεκτα πλῆθη τῶν στρατευμάτων ἐν βραχεὶ καθέλιε κειρῷ, τὸ δὲ προφανῶς πεπτωκὸς πολίτευμα καὶ τὰς ἀπειρηκυίας ψυχὰς τῶν ἐπὶ τὸν βασιλέα δυνάμεων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἤγαγε καὶ ἀνύψωσε. Τὸν μὲν οὖν Βασιλάκην πεμφθέντες πρὸς βασιλέως τινὲς συναυτῶσι μεταξὺ Φιλίππων καὶ Ἀμφιπόλεως, καὶ τὰ ἐκ βασιλέως ἰτῷ Κομνηνῷ χειρίσαντες γράμματα, περὶ τι χωρίον ἀπαγαγόντες (Χερμπίναν τούτῳ τὸ ὄνομα) ᾗπερ καὶ πηγὴ ἀναδίδεται διειδῆς, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ διορύττουσι, καὶ ἡ πηγὴ ἔκτοτε Βασιλακία πηγᾶδιον ὀνομάζεται. Τὸν δὲ Κομνηνὸν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν γενόμενον ὁ βασιλεὺς ἐντιμῶς δεξάμενος σεβαστὸν τετίμηκε καὶ πολλῶν κτήσεων δωρεαῖς ἐφιλοφρονήσατο.

[P. 103] κθ'. Ἐν τούτῳ δ' ἐπανήκεν ἐκ τῆς Ἀντιοχείων καὶ τούτου ὀμαίμων ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, ὃς τὴν βασιλέως ἀπόδητα διαγνοὺς καὶ ὡς χάριν τῶν ἐκ Συρίας ὑφασμάτων, συχνάκις τοιαῦτα διδοὺς τοσοῦτον τὴν βασιλέως ἐπεσπάσατο εὐνοίαν ὡς καὶ

* *Iliad*, KB, v. 138.

** Λάριν, Requiro verbum a quo pendet genitivus τῶν ὕκασμάτων. *Editor Bonnensis.*

κτῆσεων κατακυριεύσαι πολλῶν, καὶ Σεβαστὸν ἀποδειχθῆναι διὰ χρόνον βραχέος, καὶ οἰκίαν ἐν βασιλείοις λαβεῖν ἐπὶ τῷ προσμένειν. Ἐχρήτο δ' αὐτῷ κἀν ταῖς κρίσεισι κἀν ταῖς ἀποφάσει· καὶ γὰρ ἦν ὀξύς τε θηρῖσαι ἀληθειαν καὶ τὸ βῆθ' ἀπαγγεῖλαι τρανώ; ἐπιτῆβειος. Οὗτος τοῖς βασιλείοις προσμένων τὴν βασιλείως ἀπλότητα ἐθεράπευε καὶ ὄλω; εἶχε ταῖς ἑαυτοῦ χεῖλεσιν ἐκκρεμάμενον.

λ'. Ὁ Κομνηνὸς δ' Ἀλέξιος ἐξῆψε αὐθις ἐπὶ τὸ τὰ τῆς οὐκείας ἀρχῆς ἐπικέψασθαι. Πρῶς τὴν Ἀδριανου δὲ πόλιν γενόμενος καὶ ἡμέρας ἐκεῖσε ἐνδιατρίψας τινὰς, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Σκυθικὸν γένος; ἐξωπλίζετο, ὥστε τὰ Βουλγάρων ληίσασθαι ὄρια, τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν συλλέξαι; καὶ ὅσον ἐν ἡγεμόσι καὶ ἀρχουσι πρῶς; τὴν Φιλίππου παρεγένετο πόλιν, κάκειθεν τὰ περὶ τοὺς Σκύθας πυθόμενος ὡς ἐκδραμόντες τὰ μετὰ ξὺ Ναισοῦ καὶ Σκούπων πορθοῦσι χωρία, σπουδαίως κατ' ἐκείνων ἐχώρει. Παρελθόντος δ' ἐκείνου τὴν Σαρδικὴν, οἱ Σκύθαι, τὴν ἐκείνου κατ' αὐτῶν πυθόμενοι ἔλευσιν, τὴν λείαν καταλιπόντες ἔφρουρον καθ' ἑαυτοὺς εἶχον δυνάμειος. Ἀπελάσας δὲ τούτου; ἐκεῖθεν πρῶς; τὴν Φιλίππου αὐθις ἐπάνεισι, καὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν εὖ διαθέμενος καὶ τὰς πόλεις ἐν βραχεῖ καιρῷ τὴν ἀπάντων εὐνοίαν ἐπεσπάσατο· καὶ γὰρ ἦν πρῶς τῷ ἐλευθερίῳ καὶ ἐπαγωγῶν ἦθος ἔχων ὁμιλησάσι τε πάντων ἀνθρώπων ἡδύτατος. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐπάνηκε πρῶς; τὸ Βυζάντιον, καὶ ὁ βασιλεὺς χαριέντως αὐτὸν ὑπέδεξετο.

λα'. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ Μελισσηνὸς Νικηφόρος; ἀνὴρ εὐγενής, ὡς ὁ λόγος ἐγγνώρισεν ἄνωθεν, ἐκ κήδους ὧν ὑκκειώμενος τοῖς Κομνηνοῖς (καὶ γὰρ ἐψῶθη συναφθῆναι τὴν τούτων ἀδελφὴν Εὐδοκίαν), περὶ τὴν Κῶ διατρίβων, τὰς Τούρκων δυνάμεις; καὶ τοὺς Τούρκων ἀρχοντας ἐλυόσας πρῶς ἑαυτὸν, περιήκει τὰς; τῆς Ἀσίας πόλεις τὰ κοκκοθαφῆ ὑποδησάμενος πέδιλα. Οἱ γοῦν πολῖται ὡς βασιλεῖ Ῥωμαίων σφᾶς; τε αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις αὐτῷ παρεδίδουν. Ὁ δὲ καὶ ἄκων τοῖς Τούρκοις ἐνεχείριζεν, ὡς συμβῆναι διὰ βραχέος καιροῦ κἀκ τούτου τοῦ τρόπου πασῶν τῶν περὶ τὴν Ἀσίαν τε καὶ Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατίαν πόλεων κατακυριεύσαι τοὺς Τούρκους. Ἐν στρατεύματι γοῦν πλείεσσι τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίαν καταλαμβάνει, κάκειθεν τῆς βασιλείας ἀντεποιεῖτο [P. 104] Ῥωμαίων. Ὁ Βοτανειάτης δὲ ταῦτα πυθόμενος τὸν Κομνηνὸν μετεκαλεῖτο Ἀλέξιον, καὶ ἐκέλευε τούτον σὺν ταῖς δυνάμεισι τὴν πορθμὸν διαπεριουθέντα τὸν Χαλκηδόνειον κατ' ἐκείνου στρατεύειν. Ὁ δ' ἀπελέγετο τὴν κατ' ἐκείνου στρατείαν συνειῶς ἄγαν· ἐδεδίδε γὰρ τὴν βασιλείως κουφότητα καὶ τὴν τῶν περὶ αὐτὸν πονηρίαν ὁμοῦ καὶ τὸν φθόνον, μὴ ποτε τούτον προσπαιτῆσαι ἐμυδαίῃ κατὰ πολλὸ τῆς; τῶν Τούρκων δυνάμειος ἔλαττοῦμενον, καὶ οἱ πονηροὶ λαθῆν εὐρόντες διαβάλοισι τούτον πρῶς; βασιλέα ὡς διὰ τὸ κήδος προδιδόντα τὴν μάχην. Ὁ βασιλεὺς τοίνυν, ἐπεὶ πολλὰ παρακλίεσθαι, τοῦτον οὐκ

possessionibus ditatus et sebasti appellatione ornatus brevi tempore fuisset : praeterea jus domicilii in regis aedibus et partem palatii in qua diversaretur assignatam accepisset. Utebatur autem ejus opera imperator et in judiciis et in responsis; nam et acutus erat in indaganda veritate et in enuntiando clare ac nitide quod oporteret in primis exercitatus. Hic in palatio diversans simplicem imperatoris animum artibus sibi notis facile delinibat ex ore suspensum suo.

30. Interim Comnenus Alexius in sibi commissam provinciam ejus visendae curandaeque gratia profectus, cum Adrianopolim venisset, paucis ibi dies moratus certior factus est Scythas in Romanos armari jamque fines Bulgariae atrocissimi ipsorum agi ferrique. His cognitis quidquid copiarum ad manum fuit raptim contrahit, duces praesertim ac tribunos, cum quibus omnibus Philippopolim se contulit, ubi distinctius edoctus de rebus Scytharum, cum comperisset deprædari eos ac vastare oppida quae Naisum et Scuppas interjacent, strenue in eos vadit. Cæterum eo jam Sardicam prætergresso, Scythæ, illius adventu cognito, effuse in fugam se dederunt, præda derelicta. Quibus inde pulsus Alexius Philippopolim revertitur positaeque opera in pacanda regione urbibusque ordinandis, omnium brevi sibi benevolentiam conciliavit. Nam præterquam liberalis etiam cætera comitate congressus mire pellax erat, blanditia vero sermonis omnium hominum suavissimus. 158 Cunctis igitur e sententia confectis Byzantium redit, grate illic ac benevole exceptus ab imperatore.

31. Porro dum hæc fierent, Melissenus Nicephorus vir nobilis, ut superius est dictum, et affinitate Comnenis junctus (nam horum sororem Eudociam uxorem duxerat), circa Coam insulam diversans, conciliatis sibi ad seque attractis Turcorum copulis et Turcorum ducibus, circumibat Asiae urbes, rubris calcis indutis, ac passim illarum cives ei velut Romanorum imperatori se suasque dedebant civitates : ille autem invitus licet eas Turcis tradebat ita ut hoc modo contigerit brevi tempore urbes Asiae, Phrygiae ac Galatiae universas in Turcorum venire potestatem. Ipse porro magno exercitu Nicæa Bithynia occupata, inde imminabat imperio Romano. His Botaniates cognitis Comnenum Alexium accersit jubetque Chalcedonensi fretro cum copiis trajecto adversus Melisenum expeditionem suscipere. At hic istam militiam deprecabatur, prudenti sane consilio; verebatur quippe levitatem imperatoris et eorum, qui plurimum apud ipsum valebant, fraudes ac nequitiam invidiamque in sese non obscuram. Metuebatur igitur ne si quid forte eo bello offenderet, quod proclive erat in tanto majori Turcorum exercitu, malevoli arrepta nocendi ansa, diffamarent ipsum apud imperatorem 159 velut in gratiam Melissenii affinis sui rem de industria male gessisset. Imperator ergo postquam verbis in ista expeditione Alexio suadenda multis perditis adducere ipsum quo vo-

lebat non potuit, miratus constans ejus propositum, jussit ad extremum copias eum tradere protovestiario. Erat is eunuchus Joannes jam ante imperium Botaniatæ administer clarus, homo gloriæ appetens si quisquam alius, sed levis idem et ingenio parum firmo.

52. Ad hunc Comnenus Chrysopoli freto tracto copias adducit et plerosque ducum ac tribunorum. Qui ægre ferentes eunuchi ductui permitti rursus Comnenum obsecrabant, ut venire secum ac imperare sibi vellet, quod diu feliciter fecerat. Ille autem eos consolatus excusavit isti bello præesse se non posse propter memoratam causam. Traditis igitur eunuchis copiis, ei valedicens mox recessurus, alacritate juvenili excursionem equestrem in digressu ludere voluit : itaque laxatis equo habentis tantum campi percurrit quantum ejusmodi ludicris equestribus pervolari solet. Quo eunuchus Joannes viso, imitari et ipse ac parem agilitatis gloriam auferre studens, oblitus quam inferior dexteritate Alxio esset, equum in conspectu exercitus effudit in cursum. Risus autem coortus est omnium ; cunctis, « Clu clu, » exclamantibus, quæ popularis vox est eunuchos iridentium, Comneno per se suosque tale ludibrium quanta potuit maxima diligentia compecente.

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(57) Κλοῦ κλοῦ. Cum ejusmodi explosione eunuchis solum, ut satis indicat Bryennius, illuderent Byzantini, propriam et peculiarem isti potissimum hominum generi fuisse oportet, quæ scilicet semivirorum vitia et defectus, quibus distinguuntur a cæteris hominibus, suggillabant, viri nempe executionem vel imberbe mentum vel denique vocem exilem et gracilem. Sed vid est ut ex hisce castratorum vitis quodpiam denotasse Byzantinos censeam. Nec enim placet eorum sententia, qui putant non tam venæ ipsius, ut verbo Martialis utar (l. iv, ep. 66, et l. vi, ep. 49) executionem, quam mittendæ urinae castratis et exsectis omnino, senio præsertim confectis, familiarem modum ludibrio isto exhibuisse, in quibus aiunt diducto laxatoque præcitate spinctere, emissam guttatim urinam eum reddere sonum, quam inversæ lagenæ solent efficere, quod in cæteris, uti vorunt, viris secus se habet, in quibus οὔρος ipso venæ meatu et canali longius emittitur. Vetus epigramma de rustico ebrio, qui amphoram vinariam frugerat, l. iv Epigr. vet. :

*Percutit et frangit vas, vinum defluit, ansa
Stricta sicut glut glut murmur. i unda sonans.*

Petri Possini notæ.

*) Τὸ συνήθως τοῖς ἐκτομίαις ἐπαγόμενον κλοῦ κλοῦ πρὸ τούτου ἔλεγον. Populari usu apud Græcos exhibendum vox erat κλοῦ κλοῦ. Id Hesychius innuit verbo κλώζειν, ubi sic annotat : Κλώζειν τὸ ἐκβαλεῖν ἐκ τῶν θεάτρων. Κλωγμοῦ γὰρ ἔλεγον κατὰ μίμησιν τῶν γινομένων ἐν τοῖς στόμασι ψόφων, οὗς (lego οἷς) πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ποιητῶν. Et pauco superibus, κλωγμοῦ δὲ διὰ τῆς γλωττη. περι τὸν οὐρανισκὸν ψ. φος ὃν λακχσίον (portasse κλακχσίον) τινες φασιν, οἷον ὃν ὀνηλαται καρτίως. Ex his apparet eo sono qui alissa ad palatum lingua frangitur usum esse Græcos ad significandum contemptum in poetas, tibicines,

ἄπειθεν, ἀγασθεὶς τὸ τούτου στεβρῆν τοῦ φρονήματος τὰς δυνάμεις παραδίδουσι τῷ πρωτοβεστιαρίῳ ἐκέλευεν. Ἦν δ' οὗτος ὁ ἐκτομίας Ἰωάννης, πάλαι τούτῳ πρὸ τῆς βασιλείας ὑπηρετῶν. Φιλόδοξο; δὲ ἦν εἴπερ τις ἄλλος καὶ τὸ ἦθος φέρων οὐ στάτιμεν.

λβ'. Ὁ Κομνηνὸς οὖν διαπεράσας ἐν Χρυσουπόλει πρὸς αὐτὸν παρεδίδου τὰ στρατεύματα καὶ τῶν ἀρχόντων τοὺς πλείστους. Οἱ δὲ βαρέως τοῦτο φέροντες τὸν Κομνηνὸν αὐθὺς ἀνεκαλοῦντο, συνήθη τοῦτόν ἐκ μακροῦ ἔχοντες. Ὅ δὲ κατέστειλεν αὐτοῦς, μὴ βουλόμενος τὸ τοιοῦτον ἀναδύσασθαι ἔργον διὰ τὴν βηθεῖσαν αἰτίαν. Παραδοῦς τοίνυν τὰ στρατεύματα πρὸς τὸν βηθέντα ἐκτομίαν, εἰθ' οὕτως συνταξάμενος τούτῳ, ἐπειδὴ ὑποχωρεῖν ἐμελλεν, οἶα τὰ τῆς νεότητος, καὶ τοῖς στρατιώταις συντακτῆριον ἰππασίαν ἰππασσασθαι ἤθελεν. Ἐνδοῦς ὄλους βυτήρας, ὅπως διάστημα ταῖς τοιαύταις ἰππηλασίαις προσήκει, ἐξίππασσάμενος ἔστη. Ὁ γοῦν ἐκτομίας Ἰωάννης ἐπιλαθόμενος; οἷον ἑαυτοῦ καὶ τὸν χλιγνὸν ἐνδοῦς ἀπάντων ἐνώπιον καὶ αὐτοῦ; ἤλαυνεν. Εὐθύς δὲ γέλως ὤρτο πολὺς παρὰ πάντων, καὶ καταμωκησάμενοι τούτου τὸ συνήθως τοῖς ἐκτομίαις ἐπαγόμενον, « Κλοῦ κλοῦ (57) » πρὸς τοῦτον ἔλεγον (ε). Οἱ δὲ περὶ τὸν Κομνηνὸν ἐπιμελῶς τούτους κατέστειλον.

Verum itane se res habeat, medicorum filii disquirant. Quid si per κλοῦ κλοῦ Græci posterioris ævi vocabulo forte apud vulgus recepto pro κλώθε, spadones et eunuchos suggillarent, cum præcipuum illorum fuerit munus cum femiis versari, puellarum et nuptarum invigilare custodiae et ut ait Corippus :

Conservare domum sanctumque intrare cubile,
ita ut Byzantini imbellem et effeminatum istum ducem ad lanarum pensa, ut eunuchum decebat, ablegarint, quemadmodum olim Soplia Augusta Narsetem spadonem Italiæ præfectum et Clau ianus Rufinum eunuchum his versibus :

*... Quid te turpissime bellis
Inseris, aut sævi pertentus pallada campi?
Tu potes alterius studitis hæere Minerva.
Tu telas, non tela pati, tu stamna nosse,
Tu segnes operum solers urgere puellas,
Et niveam dominæ pensis involvere lanam.
Arma relinque tiris.*

Sed non est cur ad conjecturas recurramus, cum ipse se offerat caporum, id est, gallorum castratorum seu *seminarium*, uti vocantur a Varrone, gloticus, quo illi utuntur maxime, cum is sub-

aut id genus artifices, qui certaminibus publicis in scenam producti non satisfaciebant, et videlicet in alios invidiam popularem quavis ex causa meritos. Quia vero extremis hise temporibus Orientalis imperii senescentis rariora videntur exhibita Constantinopoli istiusmodi spectacula ludorum et scenarum, plerumque autem in offensionem publica incurrerant potentes apud dominos rerum eunuchi, sæpe fiebat ut id genus potissimum hominum isto ludibrio traduceretur, adeo ut propria ipsorum hæc explosio videretur esse, prout indicat Bryennius hoc loco.

λγ'. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξιος πρὸς τὴν βασιλεῖα ἀπέειπε ἄνθρωποι ἐν τοῖς βασιλείοις διάγοντα, ὁ δὲ ἔκτομίας σὺν πάσαις ἐννάμειν ἔορμησε κατὰ τοῦ Μελισσηνοῦ, καὶ τὰ Βεθουῶν διελοῦν ὄρη ἐστρατιπέδευσε περὶ τὴν καστέλλιον ὁ καλοῦσι Βασιλεία, πλείονη ἤ τεσσαράκοντα σταδίων Νικαίας ἀπέειπε. Ἐκείσε δὲ γενομένων συνελθούλευον ὁ τε Παλαιολόγος καὶ ὁ τοῦτου ἐξάδελφος Κουρτίκης λητσαοθαί τὰ παρατυχόντα ἄχρι Νικαίας ὑποστρέψαι δὲ διὰ τῆς παραλιμνίου καὶ πολιορκῆσαι τὸ τοῦ κωροῦ Γεωργίου καστέλλιον. Ὁ δὲ καὶ καταλαβόντες αὐτίκα κατέαγον. Εἶτα ἐπεὶ βουλῆς ἔδειτο τὰ πράγματα [P. 105] ἐπὶ ξυροῦ ἱστάμενα, ἅπαντες οἱ τοῦ στρατοῦ λογάδες εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἔκτομίου γενόμενοι διεσκοποῦντο, εἶτε τὴν Νικαίαν πολιορκῆσαι δεῖ, εἶτε εἰς τὸ Δορύλαιον ἀπελθόντας μετὰ τοῦ Σουλτάνου συνάψαι πόλεμον. Ἐπεὶ δὲ ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος καὶ ὁ τοῦτου ἐξάδελφος Κουρτίκης ἀσύμφορον τὸν τῆς Νικαίας πόλεμον εἰσῶν, τοῦτό τινες τῶν τοῦ ἔκτομίου Ἰωάννου φωρασάμενοι ὑποψιθουρίζουσι κατ' αὐτῶν καὶ ἄλλα κατειπόντες αὐτῶν, εὐθύς ἀπεφοίτασεν ὁ ἔκτομίας πρὸς ἅπαντας· « Τὴν ἐξουσίαν τῶν ταγμάτων ἐμοὶ ἀνέθετο ὁ βασιλεὺς, καὶ ἔπως ἂν αὐτὸς κρινῶ τοῦτο δεόν ἐστὶ γίνεσθαι. »

λδ'. Ὡς δὲ ἐθεάσατο ὁ Παλαιολόγος τὸν κατὰ τῆς Νικαίας πόλεμον προκρινόμενον καὶ πάντας πρὸς τὰ ὄπλα ἤδη χωρῆσαντας, στοχασάμενος, ὡς περὶ τὰ στρατιωτικὰ πολλὴν ἐμπειρίαν κεκτημένος, τοῦ ἀποθησομένου, παρήσιασάμενος· αὐτὸς τε καὶ ὁ Κουρτίκης φησὶν· « Οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοοῦμεν ὅτι σε τῶν ταγμάτων ὁ βασιλεὺς ἡγεμόνα προεχειρίσατο, καὶ διὰ τοῦτο τὰ πολλὰ εἰσιγῶμεν. Νῦν δὲ ὑφορώμενοι τὸν προκείμενον κίνδυνον καὶ τὴν ἐκ βασιλείας ἐς ὑπερὸν ἐπιπενοθηρομένην ἡμῖν ὄργην δεδιότες ἐπὶ πλείον σιγῆν οὐ δυνάμεθα. Ἰσθι τοίνυν ὡς, ἤνίκα τῇ Νικαίᾳ πλησιασώμεν καὶ ταύτης ἀπόπειραν ἐπιχειρήσωμεν ποιεῖσθαι, οἱ τολμηρότεροι τῶν στρατιωτῶν πληγῆσονται, οἱ δὲ καὶ ἀναίρεθῆσονται· δεινὸς γὰρ ὁ ἀπὸ τῶν ἐπάλλεων τοῖς ἐξωθεν πόλεμος. Οἱ δὲ ἐξωθεν κείμενοι Τούρκοι, τῆς πολιορκίας ταύτης αἰσθόμενοι, εὐθύς καθ' ἡμῶν χωρήσουσιν. Ἡμεῖς δὲ πρὸς τε τοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν ἡμᾶς βάλλοντας καὶ τῶν πυλῶν ἐξείοντας πρὸς τε τοὺς ἐξωθεν καθ' ἡμῶν ἐπιπεσομένους ἀντέχειν μὴ δυνάμενοι, ἐξ ἀνάγκης ὀπισθόρμητοι γενώμεθα. Καὶ οἱ μὲν τοὺς τετρωμένους τῶν ἰδίων ἀναλαβόμενοι ἐφ' ᾧ θεραπεῦσαι αὐ-

A 160 33. Sic Alexius ad imperatorem in palatium rediit. Eunuchus vero cum omnibus copiis adversus Melissemum movit ac fines Bithyniae transgressus castra posuit circa munitiunculam quamdam, cui Basilea nomen est, plus quadraginta stadiis Nicæa distantem. Ibi suadebant novo duci Palæologus et hujus sororis filius Curtices, ut obviam quæque vastaret Nicæam usque ac reversus per oram stagni obsidione cingeret castellum divi Georgii, ad quod cum venissent statim illud occuparunt. Inde quoniam consilio erat opus rebus in acie periculi stantibus, cuncti exercitus ductores in prætorium eunuchi convenientes deliberabant oppugnandane Nicæa foret, an esset consultius proficisci recta Dorylæum versus et ibi prælium cum Sultano committere. Quoniam vero Palæologus Georgius, et hujus ex sorore nepos Curtices alia omnia suadentes de oppugnatione Nicææ tanquam intempestiva et eorum statu inconveniente tacebant, hoc quidam ex Joannis familiaribus animadverso, murmurare in ipsos cœperunt, alia quoque congerentes quibus suspectos eos redderent. Tunc eunuchus elata voce sublato supercilio ad omnes pronuntiavit : « Mili hujus exercitus imperium ab Augusto commissum est, quod ego decreveram hoc est agendum. »

B 34. Ut autem vidit Palæologus prævalere consilium oppugnandæ Nicææ 161 et cunctos ad id armari, providens pro longo usu rei militaris quid futurum esset, audacter pro se ac Curtice prolocutus in hunc modum est : « Nec nos ignoramus te huic exercitui ducem impositum ab imperatore, et propterea multa quæ dicenda fuerant tui reverentia pressimus : nunc tamen cum provideamus imminens periculum et imperatoris de nobis deinde re male gesta expostulaturi justam iram vereamur, silere amplius non possumus. Scito igitur fore ut, cum admotus Nicææ fuerit exercitus eam tentare cœperit, audacissimi quique militum vulnererent et ex iis occidantur, iniqua enim condicione pugnatur a nudis in campo adversus hostes muris et propugnaculis protectos. Turci vero qui extra urbem castra habent, sentientes Nicæam oppugnari, infesti sine dubio in nos incurrent. Nos autem iis qui e muris nos telis impellent quique per portas in nos erumpent, denique iis qui a tergo nos adoriantur, simul resistere non valentes, necessario fugere cogemur. Et aliqui quidem, assumptis suis necessariis vulne-

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

duntur pulli gallinæci incubandi et conducendi. Guillelmus Brito ord. frat. minorum in Vocubulario ms. : *Gallus gallinæcus dicitur, qui quasi gallina nutrit pullos, quia mulieres solent ei deplumare ventrem et fricare cum urtica, quia taliter urticæus, libentissime cubat super pullos et nutrit eos, sicut mater, et gracillat sicut gallina.* Capos vero vel capones eunuchos per ludibrium appellari vulgo solitos nemo nescit : Luitprandus in *Legat.* : *Ipsi vendunt, ipsi evadunt, ostia ipsi claudunt, ipsi aperiant, ipsi dapiferi, ipsi agones, ipsi capones : sed hic, capones vulgi scribere ; verum res ipsa quæ vera est, veritatem etiam volentem compulit scri-*

bere : dicimus enim quia capones sunt, id est, eunuchi, quod canonicum non est. Ita cappos nuncupari Judæos opinatur Sirmondus in *Capitol. Caroli C., tit. 43, § 33 : De capis et negotiatoribus videlicet ut Judæi dent decimam et negotiatores Christiani undecimam.* Scilicet ob περιτομήν, seu circumcisionem. Nam, ut ait S. Ambrosius in *Levitic. c. xii : Viros circumcisione signatos etiam opprobrio et illusione dignos arbitrabantur gentiles.* Secus tamen de capis istis censent Bosquetus ad l. xiii Règesti Innoc. III pp., epist. 50, et Marca l. 1, *Histor. Benearrn., c. 16, n. 9.*

ratis, eos aliquo portare conabuntur ubi curari possint; alii ob eorum occisorum mortem mœrore oppressi inutiles nobis erunt.

55. Hæc illi cum dicerent, surdo canere videbantur. Nulla enim eorum ratione habita, eunuchus ille, assumptis copiis, recta Nicæam versus movet, **162** et admotus muris petebat a Nicæensibus ut deditionem facerent. At illi quibus esset spes certa paratarum copiarum ad auxilium ipsis ferendum, verbis fallacibus ipsum lactantes diem ex die ducebant. Palæologus Georgius, cui consilium illud imprudens placere non poterat, quique pro suo præstanti rei militaris usu imminens ex mora periculum quasi oculis cerneret, eunucho suadebat ut se ac copias reciperet in tutum. Ille contra sermones ejus pro nugis habens ignorantia recti potius quam constantia perstabat in temerario consilio, donec aulito tandem advenire Turcos ingratiis nec sine pudore redire cogitur.

56. Hic rursus Palæologus Georgius apprime callens artem ordinandi ac perite regendi militares manus nec minus consilio quam manu fortis ac promptus, sumpta tali tempore fiducia, auctor erat ne quomodocunque recederent, sed cum ordine ac modo convenienti. Hæc suadenti Palæologo ductum universi exercitus Joannes in isto receptu commisit. Igitur Georgius digessit exercitum in ordines, jussit equites præcedere intentos ad ferenda quo opus foret auxilia, præter paucos quos in insidiis abdere volebat. Gravem armaturam et reliquum pediatum retro disposuit, lento gradu jubens progredi. Ipse cum paucis circumiens obibat modo extremum agmen, modo cornu aciei dexterum (nam lævum securum erat protectum a palude), Turcos excurrentes coercens, quoad admovissent se tuerant.

163 37. Eo cum appropinquarent, occurrit campus late patens septo lateritio multis locis hiante circumdatus. Hic equites loci natura coacti extra ordines excurrere cœperunt, ut aditus intra septum qua muri labes viam dabat captarent. Id Turci qui a tergo sequebantur animadvertentes sublato clamore maximo impetum in pedites fecerunt, eos undique jaculis et sagittis excussis arcibus petentes, quo illi consternati effuse se in fugam dant, eunucho solo retro relicto, qui metu constrictus fugere cum aliis non potuit. Cui forte occurrentes Curticius cum Palæologo, ille quidem ne aspectu quidem dignatus est hominem suadebatque Palæologo ut illum similiter negligeret: sed hic accedens ad eunuchum propius sic increpavit: « En quem in locum nos et exercitum duxisti. Annon hæc tibi prædixeramus? » Ille autem supplex ac tremens dicebat: « Miserere mei; neque me tradi permittis in Agarenorum manus. » Georgius bono animo esse

Caroli Du Fresne Du Cange notæ.

(58) *Τὴν Λίμνην*. Aseania dicitur Straboni l. xii. Describitur vero passim a Tudebodo, Alberto Ag. et aliis rerum Hieros. scriptoribus, ubi

Α τοὺς ὅπῃ βουλητῶν ἕκαστος ἀπελεύσεται, οἱ δὲ κίτροχοι τῇ λύπῃ τῶν ἀποκτανθέντων γεγονότες παρ' οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελήσουσιν. »

λε'. Οἱ δὲ παρὰ κιοφῆ ἄδειν ἐψέκισαν. Οὐδένα γὰρ λόγον τούτων ποιησάμενος ὁ ἔκτομίας ἐκεῖνος τὰς δυνάμεις ἀναλαβόμενος εὐθὺ Νικαίας ἐχώρει, καὶ δὴ τοῖς τελεχοῖς προσπελάσας ἤτειτο πάντας παραδοθῆναι. Οἱ δ' ἐντὸς ἐξωθεν προσδοκῶντες δυνάμεις εἰς ἀρωγὴν αὐτῶν ἐλεύσεσθαι, λόγοις ἀπατηλοῖς τοῦτον ἐξαπατῶντες ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερετίθεντο. Ὁ δὲ Παλαιολόγος Γεώργιος, μὴ φέρον τὴν παράλογον ἀκείνῃν στράτευσιν ἐμπειρότατος [P. 406] ὦν, καὶ τὴν ὑπόγειον ἐν ὀφθαλμοῖς ἦδη ὄρων κίνδυνον, συνέβουλετο τούτῃ παλινστῆσαι. Ὁ δὲ τοὺς τούτου λόγους ὡς λῆρον δεξάμενος ἀγνοίᾳ τοῦ δέοντος μᾶλλον ἢ καρτερίᾳ προσμένειν ἐβούλετο, ἕως τοὺς Τούρκους ἦκειν ἤδη πυθόμενος ἀκων μετ' αἰσχύνῃς ἐπαναζεύγνυσι.

λς'. Πάλιν οὖν ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος ταγματάρχης ὦν ἐμπειρότατος καὶ κατὰ χεῖρα καὶ γνώμην γενναῖος, παρῆρσιασάμενος συνεβούλετο μὴ ὡς ἔτυχε παλινστῆναι, ἀλλὰ σὺν τάξει καὶ κόσμῳ τῷ δέοντι. Ὁ μὲν τοῦτ' εἶπεν, ὁ δὲ τὴν τῶν ὀλων ἡγεμονίαν αὐτῷ ἐνεχειρίσθη. Καταστῆσας οὖν εἰς τάξεις τὸ στράτευμα καὶ ἱππεῖς παρεδρεύειν ἐγκελευσάμενος πλὴν ὀλίγων τῶν ἐνεδρεύειν καὶ λοχίζειν μελλόντων, τὸ δὲ ὀπλιτικὸν καὶ πεζὸν τάξας ὀπισθεν βάδην ἐκέλευσεν ἀπιέναι, αὐτὸς δὲ περιῶν σὺν ὀλίγοις ὅτε μὲν κατ' οὐραγίαν ὅτε δὲ κατὰ τὸ κέρασ τὸ δεξιὸν (τὸ γὰρ εὐώνυμον ἦν ἐν ἀσφαλεῖ τὴν λίμνην (58) ἔχον ἐπαρήγουσαν) ἀπεσθῆει τῶν Τούρκων τοὺς προεκτρέχοντας, ἕως πλησίον τῆς Βασιλείας φθάσαντες πρὸς τὸ στρατοπεδεύειν γένοιτο.

castello Basilea dicto, ubi castra metari consti-

λζ'. Ἐπει δ' ἂν αὐτοῦ ποῦ θριγκίω πλινθίνῃ ἀναπεπταμένον πεδίον ἐστὶ κυκλοῦμενον οὐ πολλὰς εἰσόδους ἔχοντι, καὶ οἱ ἱππεῖς ἅμα ἐκτρέχειν ἤρξαντο ὡς παρὰ τὰς εἰσόδους γενέσθαι, οἱ Τούρκοι κατόπι ἐπόμεινοι καὶ τὰ δρώμενα θεασάμενοι μετὰ βοῆς ὅτι πλείστης ἐξελάσαντες κατὰ τῶν πεζῶν ἐξώρμησαν καὶ πανταχόθεν βάλλειν αὐτοὺς τοξεύμασιν ἐπεχείρουν. Οἱ δὲ πρὸς φυγὴν ἐτρέπησαν. Ἐν γούν τῷ φεύγειν αὐτὸς μόνος ὁ εὐνοῦχος κατελείφθη καὶ τῷ φόβῳ συσχεθεὶς φυγεῖν οὐκ ἠδύνατο. Ἐντυχόντες οὖν αὐτῷ ὁ τε Κουρτίχιος οὐδὲν ἤξίωσεν αὐτὸν ὀψεως, ἐχώλυσ δὲ καὶ τὸν Παλαιολόγον, ὁ δὲ Παλαιολόγος ἀπελθὼν πρὸς αὐτὸν εἶπε: « Οὕτως ἡμᾶς κατέστησας. Οὐ προεῖπόμεν σοι ταῦτα; » Ὁ δὲ ἱκετεύων εἶπεν: « Ἐλέησόν με καὶ μὴ ταῖς Ἀγαρηνῶν χερσὶ παραδοθῆναι ἐάσης με. » Εὐθὺς οὖν ἀνακτησάμενος τοῦτόν φησι: « Συνέπου μοι τὸ λοιπόν. » Ἐπιβολῆς δὲ τῶν Τούρκων πλείονος αὐτοῦ καταλαβούτης, ὁ εὐνοῦχος εὐθὺς μικροῦ καὶ τὰς φρένας ἀπόλωλεν. Ὁ δὲ Πα-

de Nicæa a Turcis obsessa agunt. Vide *Jus Græco-Rom.*, tom. 1, p. 92.

λαιολόγος τηνικαυτα τὰς ἡνίας στρέψας καὶ συναντήσας παίει ἓνα τῶν κατ' αὐτῶν ἐρχομένων, καὶ νεκρὸς εὐθύς κατὰ γῆς ἐρρίπτο, ὃν θεασάμενοι οἱ λοιποὶ μικρὸν ἀνεχώρουν. Ἐπιστραφεῖς δὲ ὡς τὸν εὐνοῦχον ἄνουν καὶ ἄφωνον ἐθεάσατο, [P. 107] τύψας κατὰ τῆς παρεΐδς φησι· « Μὴ φοβοῦ. » spectaculo cohibiti reliqui aliquantum recesserunt. At Georgius iterum versus ad suos eunuchum conspectu sturpidum et pavore mutum vidit, levi manus verbere in mala feriens, « Noli timere, » inquit, et eo secum assumpto reliquo agmini conjungitur.

ἦ. Ἐρθακότων δὲ τούτους τῶν Τούρκων, ἐπιστραφεῖς ὁ Παλαιολόγος σὺν ἱππεῦσι μετρητοῖς (καὶ γὰρ ἦν στενὸν τὸ χωρίον) ἐπέβρωσέ τε τὸ ὀπλιτικὸν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων αὐτὸς ἐξώρμα σὺν τοῖς ἱππεῦσι. Καὶ εὐθύς τὸ βάρβαρον ἐφευγε. Πεσόντων οὖν συκῶν τὸ λοιπὸν οὐκέτι ἐχώρουν κατὰ τῆς παρατάξεως, ἀλλ' ἴσαντο πόρρωθεν. Ἐκέλευσεν οὖν ἐκεῖνος ἀπιέναι τὸ ὀπλιτικὸν καὶ στρατοπεδεύειν. Αὐτὸς δ' ὕστατος μετὰ τῶν ἱππέων, ἕως τῶν θρηγκῶν ὑπερβάντες ἐστρατοπέδευσαν ἅπαντες. Γενναίως δ' ἀγωνιζόμενος, ἐπειδὴ τὴν κόρυθα ἀπεθάλετο, πλήττεται βέλει κατὰ τὸ μέτωπον. Ἀλογήσας δὲ τῆς πληγῆς πανάπασι, ἐπεὶ τὸν εὐνοῦχον ἐκδιψῶν ἐθεάσατο γενόμενον καὶ μὴ δυνάμενον τὴν γλῶτταν κινήσαι, νεύμασι δὲ ἰκετεύοντα συνεπιλαθέσθαι αὐτῷ, αὐτοῦ που μένειν τούτον παρεκελεύσατο τέσσαρσι τῶν αὐτοῦ θεραπόντων τὴν αὐτοῦ φυλακὴν ἐμπιστευσάμενος, αὐτὸς δὲ καὶ πρὸς τὸ πρᾶνὲς κάτεισι διὰ τῆς περικεφαλαίας ὕδαρ αὐτῷ κομίσων. Ὁ δὲ μετρίως ἀνενεγκῶν ὡς τοῦ ὕδατος ἀπεγεύσατο, θεὸν τε αὐτὸν ἄλλον ἀπεκαλεῖτο καὶ υἱὸν τοῦ λοιποῦ, εἰ διασωθείη, ἐκ προαιρέσεως τούτων ποιήσασθαι ἐπηγγέλλετο, οὐ μέχρι δὲ λόγου τὰ τοῦ λόγου ἐθεβαίου, ἀλλ' ὡς κληρονόμον αὐτὸν καταστήσαι ἐπὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ὥσπερ οἰκείου παιδὸς σπουδάσειν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος φησὶ πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ μὲν τὸ ἐμὸν ἅπαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῇ ὡς ἐνὸν πεπλήρωκα, σὸν δ' ἂν εἴη λοιπὸν πληροῦν σοὶ τὸ βουλευτόν. »

ei dixit : « Ego quidem quæ mearum erant partium 165 Tuum erit deinde, si libererit, præstare quod polliceris. »

λθ'. Ἐπαὶ δὲ συνέβη τότε Κοντοστέφανόν τινα Ἰσαάκιον τοῦ ἱπποῦ διοισθησῆσαι, τὸν Παλαιολόγον φωνῶν ἀνεκαλεῖτο. Ὡς δ' ἐν γνώσει ἐκεῖνος τούτου γέγονε διὰ τίνος, τὸν εὐνοῦχον πρὸς τοὺς ἰδίους πιστεύσας θεραπόντας μεθ' ἑτέρου τινὸς τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἐνθα τὸν Κοντοστέφανον ἐσεσθαι ἔλεγον ἀφήει, καὶ θεασάμενος αὐτὸν πόρρωθεν φωνοῦντο ἀπερικάλυπτον τὴν κεφαλὴν, ὑπεκρίθη μὴ ὄρᾶν αὐτὸν, δοκιμάζοντος οἶον. Ἐκεῖνον δὲ τὸν Παλαιολόγον γνωρίσαντος καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀνακαλούμενου, ἐπεὶ τοὺς Τούρκους πλησιάζοντας ἐθεάσατο, δαῖν ἔγνω μὴ ἐπὶ πλέον τὴν σκηνὴν ὑποκρίνεσθαι, καὶ πλησιάζων αὐτῷ ἐτέρωθι βλέπων ἐφώνει· « Ποῖος τὸν Κοντοστέφανον ἐθεάσατο ; » Ὁ δὲ ἐπὶ πλέον ἐφώνει τούτον ἀνακαλούμενος. Ἀπελθὼν οὖν εἰς αὐτὸν καὶ κελεύσας [P. 108] ἐποληθῆναι εἰς ὃν αὐτῷ ἐκόμισεν ἵππον ὑπέστρεψε σὺν αὐτῷ. Καταλαθόντες δὲ ἐνθα ὁ Παλαιολόγος τὸν εὐνοῦχον κατέλιπε, παραδούς τοῖς ἰδίους εἰκέταις, συμπαραλαθόντες αὐτὸν κατήλιθσαν ἅμα

A jussit et deinceps sequi sese. Incursu autem vehementiori Turcorum plurium in ipsos facto, eunuchus in tantum terrorem incidit ut parum abesset ab amentia. Tunc Palæologus conversis equi habentibus, Turcis sequentibus occurrens primum ex ipsis obvium ferit et mortuum in terram dejecit. Quo spectaculo cohibiti reliqui aliquantum recesserunt. At Georgius iterum versus ad suos eunuchum conspectu sturpidum et pavore mutum vidit, levi manus verbere in mala feriens, « Noli timere, »

164 38. Mox cum eos iterum assecuti essent insequentes Turci, conversus rursus Palæologus cum equitibus non nullis, loci enim angustię non capiebant plures, gravi armaturæ laboranti animos addidit et in Turcos ipse ducens equites irrupit, Barbaris statim fugientibus. Quorum cum multi cecidissent, cautiore jam erant reliqui in acie comminus tentanda; sed procul consistentes spectabant. Jussit igitur Palæologus procedere graviter armatos et castra metari Ipse ultimus cum equitibus perstitit, quoad illam quam dixi maceriam prætergressi pedites omnes locum castris ceperunt. Porro in illo certamine Georgius fortiter dimicans, cum galeæ buccula demissa vultum nudasset, sagitta in fronte vulneratus est; sed vulnere funditus neglecto, cum siti pene confectum eunuchum videret nec jam fere valentem movere linguam, nutibus autem implorantem opem, eum ibi manere jussum quatuor famulis custodiendum commisit; ipse vero per pronum descendens haustam cava galeæ ex fonte aquam ei detulit: qua ille gustata resumpto spiritu deum illum quemdam sibi salutarem opportunitate talis auxilii vocabat, et se illum, si ex hoc periculo evaderet, in filium adoptaturum promittebat: nec vero se nomen solum ejus necessitudinis sine re usurpaturum, quin potius hæredem eum facturum omnium quæ haberet asseverabat, et omni affectu ac cura, qua prosequi filium parenti fas est, ipsum et res ipsius amplexurum. Palæologus vero 165 in te servando explevi omnia quoad potui.

39. Tunc contigit quemdam Isaacium Contostephanum ex equo labi et Palæologum implorare voce magna, quod cum alio quodam indicatum esset, eunucho propriis commendato servis ipse cum alio quodam suorum famulorum eo se contulit qui esse Contostephanum aiebant. Et eum intuens procul clamantem, ipse caput contegens fingebat se non videre tentans videlicet lusu quodam. Cum autem ille Palæologum præclare agnoscens validius inclamaret, et alioqui Turcos ad eum appropinquantes Palæologus animadvertit, non jam ludendi ac per jocum simulandi tempus ratus, accedens ad ipsum et alio intuens quærebat, num quis Contostephanum vidisset. Ille vero tanto contentius vociferabatur Palæologum invocans. Qui tunc ad eum accedens conscendere jussit quem ipsi ducebat equum, ac cum ipso reversus est. Qui cum eo pervenissent ubi Palæologus eunuchum reliquerat sub cura servorum suorum, illo eorum opera secum

assumpto, Helenopolim primum, deinde hinc in urbem ingressi sunt una cum reliquis copiis.

40. At fraudulentissimus eunuchus omnium oblitus quæ Palæologo debebat, jam præoccupaverat in eum imperatoris animum litteris ita scriptis, quasi ea expeditione tota contumeliosissime fuisset a Palæologo et Curtice **166** vexatus. Quod veluti præsentiens Curtices ipso in Constantinopolim ingressu avunculo dixit: « Videbimus omnino quantum malorum machinaturus nobis hic spado sit. » Cum ergo ad fores palatii pervenissent, præoccupans eunuchus aditum insusurravit in aurem janitori ut eos repelleret. Quod ille statim fecit, ingredi conantem Palæologum manu extrudens et utrique intercludens ingressum. Nec cessavit deinde ingratis spado paria beneficiis acceptis Palæologo quoad potuit maleficia reddere, turbas in eum cians et variis artibus exitium ipsi moliens.

εις Ἐλενούπολιν, κάκειθεν εἰς τὴν πόλιν εἰσέβησαν μετὰ τοῦ καταλειφθέντος στρατεύματος.

μ'. Ὁ δὲ δολιώτατος εὐνοῦχος ἀπάντων ἐπιλαθόμενος καὶ ὡσπερ τὰ αἰσχίστα παθὼν παρὰ τοῦ Παλαιολόγου κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Κουρτίκη πρὸς τὸν βασιλέα εὐθὺς ἔγραψεν. Ἐν δὲ τῷ εἰσέρχασθαι εἰς τὴν μεγαλόπολιν τοιαῦτα ὁ Κουρτίκης πρὸς τὸν Παλαιολόγον ἔλεγεν· « Ὅψόμεθα πάντως ὅσα κακὰ ὁ ἔκτομίας οὗτος πρὸς ἡμᾶς ἐνεδέξεται. » Φθασάντων οὖν πρὸς τὰς πύλας τοῦ παλατίου προεισελθὼν ὁ εὐνοῦχος προσεψιθύρισε τῷ πυλωρῷ ὥστε ἀποκλείσασαι τοῦτοις τὴν εἰσοδον. Ὁ δ' εὐθὺς τὸ προστατόμενον ἐπλήρου καὶ ὠθήσας τὸν Παλαιολόγον ἀποκλείει τὴν εἰσοδον. Ἐκτοτε γοῦν ἀνθ' ὧν ἐπεπέμει ἀγαθῶν οὐκ ἐνεδέδωκε κατ' αὐτοῦ τυρεύων καὶ παντοίως τὴν αὐτοῦ ἀπώλειαν μελετῶν.

ANNO DOMINI MLXXXI.

CONSTANTINUS MANASSES

NOTITIA

(FABRIC. *Bibliotheca Græca*, tom. VI, p. 157.)

Post Glycam scripsit circa A. C. 1150, sub Manuele Comneno, quem laudat pag. 53 edit. Reg., Chronicon suum ad orbe condito ad A. C. 1081, sive Nicephori Botaniatæ imperium et Alexii Comneni initia Constantinus Manasses. Titulus ms. Philippi Labbei: Τοῦ Μανασσή κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ γραμματικοῦ λαμπροῦ σύνοψις χρονικὴ διὰ πολιτικῶν στίχων ἐκ τῆς κοσμοποιίας ἀρχομένη μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Βοτανιέτου κυροῦ Νικηφόρου, πρὸς τὴν Σεβαστοκρατορίαν κύρην Εἰρήνην, τὴν ἐπ' ἀδελφῷ νόμφην τοῦ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Non prosa sed versibus prosæ simillimis quos *politicos* Græci recentiores appellant scripsit *Annales* suos, sive σύνοψιν ἱστορικὴν ad Irene Andronici Comneni uxorem, de qua Cangius in *Familii Byzantinis*, pag. 181. Vertit huic scriptorem ex Italico codice vulgavitque Latine Jo. Leunclavius Basil. 1573, 8. Græce ex codice Palatino descriptum Jo. Meursius edidit, sub juncta Leunclavii versione ad calcem voluminis et notis ejusdem suisque castigationibus Lugd. Bat. 1616, 4. Hinc inter Historiæ Byz. scriptores lucem vidit Græce et Latine Paris. 1655, fol., additis præter Meursii et Leunclavii notas variis lect. e ms. codice Allatii, et quas Carolus Annibal Fabrotus collegit e duobus Regiis codicibus, ejusdemque Fabroti glossario. Andreas Schottus in litteris ad Meursium datis 28 August. A. 1615: *De Manasse scito et penes me esse ms. ex libris Petri Pantini, eodem etiam Latino interprete, cum ignoraret fortasse a Leunclavio esse conversum.*

JOANNIS MEURSII DEDICATIO.

SERENISSIMO INVICTISSIMOQUE PRINCIPI GUSTAVO ADOLPHO D. G. SUECORUM
GOTHORUM VANDALORUM REGI ET PRINCIPI HEREDITARIO MAGNO DUCI FINLANDIÆ
ESTHONIÆ WESTHMANNLEQUE, ETC. PRINCIPI.

Quantus sit historiæ usus, etiam regibus, Gustave Adolphe, rex auguste, jam toties et a tam multis dictum ut nemo ignorare possit; eaque de re sermonem hic instituere velle merito putidum habeatur.

Itaque hoc sufficiat unum, cum post ardua regni negotia fessum animum oblectare reges volunt, nusquam dignius occupari otium posse quam in historiae lectione. Hanc ob rem augustae majestati tuae Constantinum Manassem offero, qui compendio res ab orbe condito gestas usque ad annos a Christo Servatore nato mille ducentos comprehendit. Facio audacter, quod ea majestatis tuae apud nos sit fama, imo orbem Christianum universum, inter ceteras virtutes hoc propositum maxime habere, amare et aestimare litteras. Id quod maximos quosque principes tanto studio consecutos in comperto est, ut imperfectam sibi gloriam aliam omnem existimare viderentur, nisi hanc assecuti essent. Nomina prudens non recenseo, satis ex historia nota. Quorum omnium cum virtutes sedulo conjunxeris ad miraculum aevi hujus, rex auguste, hanc quoque laudem deesse majestati tuae noluit. Nempe tot illustria exempla, quae perpetuo animo majestatis tuae vere regio observantur, aliter facere haud patiebantur. Et ut illa etiam deessent, domi majestatis tuae unum erat, omnium instar, divi Caroli, parentis tui, quem benevolentia Dei asserendis forti manu majestati tuae regnis excitavit. Ad reliquas autem virtutes quod attinet, quis non pietatem miratur, raram in tam excelso fastigio? Quis non animi magnitudinem inconcussam? quis constantiam? quis fortitudinem? qui in primis istis annis, cum hostem barbarum et aetas majestatis tuae et sua feritas securum facerent, timere tamen coegisti, et regni fines ut intrepidus ita invictus vindicasti. Ibit haec res in historiam, rex auguste, et posteritas vix sine stupore leget. Ac hujus quidem felicitatis instrumentum sane magnum, vir illustris et incomparabilis Axelius ob Oxenstierna, regiae majestatis tuae cancellarius, immortale regni deus; quem ut singulari illa prudentia habes Nestori prisco comparandum, ita ut etiam aetate habere olim possis voveo et opto. Non te rege, et illo tam fido ac prudenti consultore, adversi quidquam majestatis tuae regnis accidere possit. Nec tacebo Joannem Skytte, virum nobilissimum et amplissimum, in Gronio et Elmsio, tuae majestati a consiliis et rationibus; quem legationibus pluribus valde clarum alii principes non ignorant, et apud nos quicumque aliquam rei publicae partem tenent. Haec ut omnia majestati tuae gratularer, vis fortunae tuae expressit et pronus quoque in rem publicam nostram animus; cui tam impense faves, ut cum a regnis majestatis tuae abis, non invenias cui favere magis possis. Hinc foedus illud cum illustrissimis ac potentissimis Belgii foederati ordinibus nuper ictum. Hinc et quod ex illa gente virum magnificum et amplissimum Jacobum Dyckium elegisti, cujus consilii prudentissimis in maximis tot regnorum negotiis uteris; cujusque fide ac virtutibus praestantissimis exploratis in legatione non una ad Galliae ac Britanniae reges, tandem hic loci apud eos quos dixi ordines legati ordinarii munus sustinere voluisti. Neque hoc satis. Janum Rutgersium inter prima patriae ingenia consiliarii dignitate exornasti, ut animum majestatis tuae in gentem ac rem publicam nostram propensissimum etiam isto modo ostenderes. Nemo igitur posthac mirabitur, si ingenia patriae nostrae, rex auguste, studia sua vota quoque omnia majestati tuae consecrent. Ego certe mihi id faciendum putavi; eoque nomine ad regiae tuae benignitatis aram sisto Constantinum hunc Manassem, historicum minime contemendum, maxime in re Byzantina. Confidere ausim veniam huic audaciae fore cum a majestatis tuae in litteras favore, tum ab ea, quam praedicavi, in gentem nostram benignitate. Concludam voto, rex auguste, Deus ille optimus, regum regnorumque Arbiter, regiam majestatem tuam quam diutissime incolumem servet, ad nominis sui sanctissimi gloriam, subditorum utilitatem et hostium terrorem. Lugduni Batavorum, a. d. vi Kalend. Mart. 1616.

Regiae Majestati tuae humillime devotus

JOANNES MEURSIUS.

LECTORI JOAN. MEURSIUS.

Non te multis morabor, lector. Constantinum eni Manassem, pridem tibi a me promissum et per occupationes dilatatum, descripsi ex codice bibliothecae Palatinae, cui jam auctores aliquot antea non editos mecum debes. Versio, quam addidi, est Joannis Leunclavii, viri clarissimi et de republica litteraria praeclare meriti editis tot monumentis quibus antea carebamus. Ad Graecum textum notae ego pauculas adjeci, quibus loca minus integra restituerem. Nam ut diffunderem me et historiam cum historia compararem, non est visum operae pretium. Contentus fui ipsum Manassem repraesentare. Vale, et, quisquis es, aeternitatem cogita.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΝΑΣΣΗ ΣΥΝΟΨΙΣ ΧΡΟΝΙΚΗ

ΑΡΧΟΜΕΝΗ

ΑΠΟ ΚΟΣΜΟΠΟΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΟΥ.

CONSTANTINI MANASSIS COMPENDIUM CHRONICUM

AB EXORDIO MUNDI

USQUE AD DOMINUM NICEPHORUM BOTANIATEM.

Joanne Leunclavio interprete.

Ἡ μὲν φιλόδουλος ψυχὴ ταῖς ὕλαις ἐπιχάσκει,
Καὶ πάντα πραγματεύεται πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ πόθου·
Σὺ δὲ, ψυχὴ βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη,
Ἄελ διψῶσα γνώσεως καὶ λόγου καὶ παιδείας,
Βίβλοις ἀεὶ προστέτηκας, ἐπεντροφᾶς τοῖς λόγοις,
Καὶ γίνεται σοὶ τῆς ζωῆς ἅπας ὁ χρόνος λόγος.
Ἐπεὶ γοῦν ἐπεπόθησας οἷα τροφίμῃ λόγου
Εὐσύνοπτόν σοι καὶ σαφῆ γραφὴν ἐκπονηθῆναι,
Τρανῶς ἀναδιδάσκουσάν τὰς ἀρχαιολογίας,
Καὶ τίνες ἤρξαν ἄπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ προῆλθον
Καὶ τίνων ἐβασίλευσαν, ἐτῶν δὲ μέχρις ὧν, πόσω

Ἡμεῖς ἀναδεξιόμεθα τὸ βάρος τοῦ καμάτου,
Κἂν δυσχερὲς, κἂν ἐπαχθὲς τὸ πρᾶγμα, κἂν ἐργῶδες·
Πραγμοῦνται γὰρ ἡμῶν τοὺς ἐν τοῖς λόγοις μόχθους
Αἱ μεγαλοδωραὶ σου καὶ τὸ φιλότιμόν σου,
Καὶ τὸν τοῦ κόπου ὧν καύσωνα καὶ τῆς τάλαιπωρίας
Αἱ δωρεαὶ δροσίζουσι κενούμεναι συχνάκις.
Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταυθᾶ μοι καὶ μέχρι τοῦτου στήτω,
Μὴ πως κολακικώτερος δόξη τισὶν ὁ λόγος,
Καὶ τὴν σκοπὴν καταλιπὼν ἄλλην ἀκούσῃ τρέχειν.
Πολλῶν ἱστορησάντων δὲ καὶ χρονογραφησάντων,
Καὶ σπουδασάντων μὲν εἰπεῖν δοθῶς καὶ φιλαλήθως,
Vers. 22

I Ut cupidus rerum terrestrium animus iis ip-
sis inhiat, et omnem lapidem movet quo potiri
suo desiderio possit, ita tu, domina, regio animo
prædita et erudite doctrinæ studiosissima, semper
aliquid cognoscere ac percipere gestiens libris in-
cumbis, ex scriptis eruditorum voluptatem percipis,
totam denique vitam in disciplinis liberalibus
conteris. Quando igitur ut alumna doctrinæ postu-
lasti a me tuum in usum conscribi libellum perspi-
cium et intellectu facilem, qui clare tradat res
prisce gestas sæculis, et qui ab initio potiti rerum
fuerint, quousque progressi, quibus nationibus, et

quandiu imperio præfuerint, exponat, sane onus il-
lud in nos recipiemus, tametsi rem nos difficilem,
gravem et operosam moliri non nesciamus. Nam la-
bores in perficienda commentatione nostros muni-
ficientia et liberalitas tua recreat, et æstum lassitu-
dinis ac ærumnæ munera tua crebro repetita velu-
ti roris cujusdam respersione mitigant.

Ac de his quidem dictum hactenus esto, **2** ne
forte comparata videatur ad assentandum oratio,
neve relicto scopo evagari alio perhibeatur. Cum
autem complures litteris mandantur historias ac
annales, et recte quidem vereque cuncta narrare

Varie lectiones.

(Ex ed. Paris. 1652. — A, id est codex Leonis Allatii; RR, codices Regii duo ab Annibale Fabroto collati. Ex tribus
hiscæ codicibus multa in textu supplata sunt.

ἰ καὶ τίνες ἤρξαν... πόσω A et RR. ἰ καὶ μέχρις ἐτῶν A. ἰ πόσω R.

Ἄλλοις ἀνομοίως δὲ ταῦτ' ἀσυντάκτως, ἡμεῖς προχειρισάμενοι τοὺς μάλιστα δοκούντας τῆς ἀκριβοῦς ἔχειν καὶ μᾶλλον ἀληθεύειν, ἢ κατὰ δύνανται ἡμῶν ἄποπληρώσομεν σὺν.

Ὁ τοῦ Θεοῦ παντέλειος καὶ κοσμοκτίστηρ Λόγος τὸν οὐρανὸν τὸν ἀναστρόφον παρήγαγεν ἀρχῆθεν, Ἄπλετον κάλλιε λάμποντα μαρμαρυγῶν ἐνθέων, Καὶ γῆν τὴν παντοβρέπτειραν, καὶ σὺν αὐτῇ τὸ [φῶς.

Ἡ γῆ δ' ἀπερικτίμητος ἀράτος ἢ ὑπῆρχε. Καὶ σκότος ἐπεκλήθητο βαθὺ τοῖς ταύτης νώτοις. Τοῦ δὲ φωτὸς ἀγάσαντος καὶ πανταχοῦ χυθέντος, καὶ λευκοπέπλου λαμπραυγῶς ἢ ἡμέρας γενομένης, Ὄφθη τὰ πρὶν ἀθέατα, καὶ σκότους ἢ στυγνότης Ἐφυαδεύθη τῷ πυρσῷ τῶν φωτοβολημάτων.

Ἐν τούτοις οὖν ἢ παρέδραμε τῶν ἡμερῶν ἢ πρώτη. Τοῦ δὲ βλεφάρου ἢ λάμπαντος ἡμέρας τῆς δευτέ- [ρας

τὸν οὐρανὸν τὸν δεῦτερον ἐσφαίρωσε πανσόφως, Ὅν τοῖς ἐν γῆ παντοστεγῇ δημιουργήσας στέγην Ὀνόμασε στερέωμα Θεὸς ὁ καλλιτέχνης.

Παρὰ τὴν πρώτην ἀναστρόφον ἑτέραν ἢ ὄντα σφαίραν. Τότε καὶ τὴν παντόχυτον φύσιν τὴν ὕδατιαν ἢ

καὶ τὰς ἀθύσσους διεκλῶν, καὶ τούτων τὸ μὲν ἄνω πρὸς ὕψος ἀνεκνώγιτον κούφως μετεωρίσας,

τὸ δ' ἐπὶ γῆς ἀπολιπὼν, ἔστησε τούτων μέσον τὸν οὐρανὸν ὡσπερ φραγμὸν, ὡσπερ στερέθρον τοῦ τοίχου.

Κόρη μὲν οὖν ἐπέμυεν ἢ ἡμέρας τῆς δευτέρας,

A Καὶ τρίτη πάλιν ἠύγαξε, καὶ πάλιν ὁ Τεχνίτης Ὁ παντοτέκτων ὁ σοφὸς ἄλλοις προσεῖχεν ἔργους ἢ. Ἐπεὶ γὰρ ἐξεκέχυτο κατὰ τῆς γῆς ἀπάσης Ὅποσον ἦν ὑπ' οὐρανὸν ὕδωρ περιπολεῖον ἢ, Καὶ πᾶν τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἢ ἐκάλυπτε λιχνάζον, Πᾶσαν τὴν χύσιν εἰς ταῦτ' ἀσυντάκτως ἀθρόως, Ὄς εἴ τις γάλακτος λευκοῦ νοτίδα ἢ γλυκυχύμου Ὅπῳ συμπήξει ἢ καὶ τυροῦ κύκλον ἀποτορνεύσει. Ἀποβραγέντος τοιγαροῦν τοῦ πρὶν ἐπιπροσθοῦντος Ὄφθη τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἢ μύρφοφως ἐράνη, Καὶ τῶν πετρῶν, καὶ τῶν ὄρων ἢ, καὶ λόφων βα- [θουχρήμων.

Ἐντεῦθεν τὸ μὲν σύστημα σύμπαν τὸ τῶν ὕδατων Ὁθάλασσαν κατωνόμασε τῆς δὲ ξηρᾶς τὴν φύσιν, Ὅποση πετροστοίβιατος, ὄση λιπαροδύλαξ,

B Γῆν ὁ τεχνίτης κέκλιχε Θεὸς ὁ παντεργάτης. Τὴν δ' ἢ ὑπερφέρουσαν αὐτῷ ἢ δύναμιν ἐμφανίζων. Μήπω λαμπράσης τῆς αὐγῆς τοῦ γίγαντος ἡλίου Παντοδαπὴν ἐκέλευσε βοτάνην ἐκφυῆναι. Τὴν μὲν πρὸς μόνην ἠδονὴν καὶ τέρψιν τῶν βλε- [φάρων,

τὴν δὲ καὶ ζωοθρέμμου καὶ τοῖς ἐν γῆ χρῆσιμην. Τότε τὸ πρῶτον στολισμοῖς ἢ γῆ κατηγαλαῖσθη

Ἐπεὶ κορίσκην τρυφερὰν ἄριτι νυμφευομένην, Χρυσιοφόρον, στίλβουσαν πέπλοις καταμαργάροις.

Ἐλαμπεν Ἴον εὐοσμῶν, ἀντέλαμπε τὸ ῥόδον.

Ἴων χροῖα παντοδαπὴ πάντοθεν ὑπεγέλα, Κυανχυγῆς, πορφύρεος, ὑπόκισθρος ἑτέρα.

Vers. 74

conati fuerint, diversa tamen id via praestiterint, nos eorum auctoritatem secuti qui accurato maxime studio usi ad veritatem accedere proxime videbuntur, exspectationi votoque tuo pro viribus satisfacimus.

Perfectus ille Dei Sermo, rerum opifex omnium, ab initio caelum sideribus carens, et immensa tamen venustate radorum plane divinorum fulgens una cum terra et luce condidit. Erat autem id temporis tellus omnis ornatus expers, et cerni non poterat, incumbentibus illi crassissimis tenebris. At ubi lux orta se passim diffunderet ac dies extitisset, quae prius erant ininspectabilia, cerni coeperunt, et tristis illa caligo per radios lucidos expulsa fuit. Hoc modo primus dies effluxit.

Hinc altero illucescente caelum secundum in orbem globumque solerter redegit, quod universis terrenis rebus ceu tectum quoddam obductum, opifex ipse firmamentum appellavit, diversum omnino a priore siderum experte globo. Tunc et fluxam aquarum naturam et abyssos a se invicem separavit, ac partim quidem sursum a sublinitatem mentis intelligentia nequaquam comprehensibilem subvexit, partim in terra reliquit, utris-

que caelo, tanquam septo muroque solido, interjecto.

C Ita die secundo praeterlapso certius effulsit; quo rursus opifex ille sapiens aliis condendis intentus erat. Nam quia super universam terram omnis infera liberaque aqua diffusa superficiem ejus quasi restagnando tegebat, repente liquidam hanc naturam non aliter coegit, ac si quis lac coagulandi vi constringens caseum ex eo conficiat. In hunc modum ea re detracta quae prius terrae quasi luminibus offliciebat superficies ejus atque forma concepta fuit, una cum rupibus, montibus et praeruptis collibus. Inde totum illud aquarum corpus et compagem mare nuncupavit: siccam vero naturam, sive lapideam sive glebosam, terram appellavit. Simul eximiam vim potestatemque suam declarans, tametsi nedum nihilominus e terra provenire jussit, partim solius voluptatis et oculorum delectationis causa, partim ad animalium pastum et terram incolentium utilitatem. Tunc primum terra suis est ornamentis condecorata splendidius 3 quam puella tenera primumque viro desponsa, quae auro et unionibus intertexta veste fulget. Renidebant venuste violae

Variæ lectiones.

ἢ ἡμῶν A. ἢ ἀνάρατος A. ἢ καὶ λαμπρᾶς R. ἢ κάλλους MR. ἢ δὲ R. ἢ δὲ φωτὸς αὐ R. ἢ ἑτερον AR. ἢ τὴν ὕδατιαν R, τῶν ὕδατιων A. ἢ ἐπέμυεν A. ἢ λόγους R. ἢ ὑπουράνιον ἢν λελειμμένον ἕδωρ A cum RR. ἢ νοτίδος R. ἢ συμπήξει A, συμμίζει R. ἢ τῆς γῆς R. ἢ ὄρων καὶ τῶν πετρῶν A. ἢ δὲ A. ἢ αὐτοῦ AR.

Τινὰ μὲν περιπύρφυρα τῶν βόδιον ἑωράτο,
 Τινὰ δ' ὑπελευκαίνετο καὶ γόυκιον ²¹ ἀντηύγει.
 Ἦν κρῖνον χιονόχροον, ἦσαν ἀναγαλλίδες.
 Ἰάκινθος ἀνεβάνειν, ἦν καὶ ναρκίστου κάλλο;
 Καὶ πᾶν τὸ πρωτοφόρημα τῶν ἔαρος χαρίτων.
 Ἀπεραυδοῦντο ²² στάχυες βαρούμενοι τῷ σίτῳ ²³.
 Εἶρπε κισσὸς μελάμφυλλος κορύμβους ἐπισσιῶν.
 Καλὰ τὰ πάντα, δροσερὰ, κάλλους ἀγᾶς ²⁴ πλου-
 [τούντα
 Καὶ γῆν εὐειδιάζοντα συγκράτοις εὐοδμίαις.
 Ἐστρωτο πᾶσα μαλακῆ, πρασιζύουσα, βουθρέμμων,
 Ἰπποφορβὸς καὶ βουκόλις, δροσιώδης, λειμῶνις.
 Τοιοῦτον στόλιον ἢ γῆ παντόχροον ἐφόρει,
 Τοιοῦτον πέπλον εὐάνθη; εὐόφαντον ἠτύχει.
 Ἦσαν καὶ φάλαγγες φυτῶν, ἀνέτελλον καὶ δένδρων
 Καλλιφυλλοὶ καλλίκομοι κλώνες ὀπωροφόροι.
 Ἦν καὶ μηλέας εὐαυξῆς ²⁵ ὄρηξ ἄγλαοκάρπου,
 Ἐλαίαι τηλεθώουσαι, γλυκάζουσαι συκᾶκι,
 Πίτυς λιπαροστέλεχος, ἐλάτη, δρῦς, πετρεῖα.
 Προσέβαλλε τῆς πίτυος ἄνεμος τοῖς πετάλοις,
 Καὶ γλύκιον ψιθύρισμα τοῖς φύλλοις ἐνεποιεῖ.
 Ἐκεί καὶ κέρασος καλῆ καὶ φοῖνιξ μελιτόεις,
 Βοτρυομήτωρ ἄμπελος, δρχατοὶ ²⁶ κληματίδων,
 Καὶ βότρυς νεκταρόχυμος ἤρητο τῶν κληματίδων.
 Τὰ πάντα τελειόκαρπα, παντέλεια τὰ πάντα.
 Οὐδὲν γὰρ ἀχαρίτων οὐδ' ἀτελεῖς παρήχθη.

A Ἐν τούτοις ἔδου καὶ τὸ φῶς ἡμέρας τῆς τριτάτης.
 Ἐλαμπε δὲ τὸ πρόσωπον τῆς μετ' αὐτὴν ἡμέρας.
 Καὶ πάλιν ἔργων καταρχῇ ²⁷, καὶ κέλευσις τοῦ
 [Κτίστου
 Τὸν οὐρανὸν εὐστέφανον τοῖς ἀστράσι γενέσθαι.
 Τότε τῶν ἀστρων οὐρανὸς τῷ κάλλει διηρθέσθη
 Ὡς πέπλος μαργαροστρωτος, χρυσοπάσιον ὡς φᾶ-
 [ρος ²⁸.
 Ὡς ὕφασμα κοσμούμενον ἐκ πυρᾶζόντων λίθων.
 Τότε τὸ πρῶτον ἔφραυσεν ἡ κόρη τῆς ἡμέρας,
 Ὁ μέγας γίγας ἥλιος, ὁ ζωοτρόφος λύχνος.
 Πηγὴ φωτὸς ἀκένυτος, οἶκος πυρὸς ἀξέουτος ²⁹.
 Τότε τὸ πρῶτον ἐδουχεῖν ἀπέφραστο τὴν νύκτα
 Σελήνης ³⁰ ἢ γλαυκώφωτος καὶ φασσφόρος σφαῖρα,
 Ἀρτίκυκλος, ὀλοφάης, λιπαροαυγῆς, τελεῖα ³¹.
 B Τότε τὸ πρῶτον οὐρανὸς ἀστέρων τοὺς μεγάλους
 Καλλισφαιρώτους ³² ἔβλεψεν ἐρίζοντας ἀλλήλοις
 Καὶ καλλωπίζοντας αὐτὸν ὡς ἄνθη τοὺς λειμῶνας.
 Ὁ Κρόνος ἦν μελάντερος, μολιβδίνος τὴν χρίαν ³³.
 Ἐλαμπε Ζεὺς ὡς ἀργυρος, Ἄρης φλογώδης ὤπιο.
 Ἐστίλθεν ἥλιος λαμπρὸν ³⁴ ὡς ὄρουζον ³⁵ χρυσίον.
 Ἀντηύγει δ' ὡς κασσίτηρος σφαῖρα τῆς Ἀφροδίτης.
 Ὡσεὶ χαλκὸς ἐρυθραυγῆς Ἐρμῆς ἐλαμπηρούχει ³⁶.
 Διζφανῆς ὡς βελος ἠγάζεν ἢ σελήνη.
 Οὕτως ὁ πέπλος οὐρανοῦ παντόχρους ἑωρεῖτο.
 Ὁ Κρόνος ³⁷ ἐκυδάνιζεν ὡς ὑακίνθου χρίαν.

Vers. 123

diversorum colorum, nimirum aliae purpureae aliae subfulvae; itidem aliae rosae purpureae conspiciebantur, aliae subalbi coloris. Nec nivea deerant lilia, nec anagallides, nec hyacinthus, nec narcissus, nec quidquam eorum omnium primo quae vere proveniunt. Spicas erat cernere quasi striatas et onustas frumento: hedera serpebat nigris praelita foliis, corymbos quatiens. Omnia perpulchra rorida splendida erant, terramque temperatis odoribus fragrantem reddebant. Herba passim mollis ac viridis humi strata boum, equorum, animalium caeterorum usibus serviebat. Praeter huiusmodi telluris ornatum quasique vestem elegantissimam, aderat etiam plantarum copia, ramiqque arborum venustis onusti foliis atque fructibus. Erat videre pulchram cerasum melleam palmam, secundam malum, florentes olivas, dulcescentes ficos, pinus pingues, abietes, quercus, ulmos. Ventus in ramos pineos delatus suavissimum quoddam murmur in foliis efficiebat. Erat cernere vitem racemorum matrem, et palmitum ordines. Uva succum nectarum continens palmitibus adhaerebat. Omnia fructus maturos habebant, omnia perfecta erant. Non exstabat quidpiam expers gratiae venustatisque suae, non quidquam imperfectum.

Secundum haec diei tertii lux occidit, et quartus post eum exortus est. Itaque rursus opera iussaque sua Deus instituit, mandans ut caelum stellis quasi corona quadam cingeretur. Quapropter illud siderum pulchritudine fuit exornatum, instar pepli margaritis distincti, vestis auro intertextae, panni lucidis geminis decorati. Tunc primum illuxit ocellus ille diei sol, magnus ille gigas, lucerna vitam nutriendi, fons lucis inexhaustus, ignis materiei expertis domicilium. Tunc primum face quasi quadam caeruleus ille globus lunae, integro lucens circulo, noctem collustrare cepit. Tunc primum denique in caelo erat videre sidera magna, pulchris orbibus inclusa, secum invicem certantia, caelum ipsum sic exornantia ut pratis flores ornato sunt. Saturnus nigricabat colore plumbeo; Jupiter sicut argentum splendebat; Mars flammeus conspiciebatur; sol instar auri puri puti lucebat; Mercurius instar aeris rubebat: Luna in morem glaciei pellucida suam et ipsa lucem emittebat. Ita diversi coloris peplo caelum obductum cernebatur. Saturnus caeruleus erat, qualis hyacinthi color est; Jupiter ut liliū splendebat, Mars ut viola, sol aureus ut rosa purpurea, Lucifer ut albi floris, Mercurius ut tinctus rubedine flos, luna ut pulchris

Variæ lectiones.

²¹ γλύκιμον A. ²² ὑπεραυδοῦντο R. ²³ φόρτω A. ²⁴ αὐγῆς A. ²⁵ εὐαυθῆς R, εὐαυθοῦς R. ²⁶ δρχαμοί R. ²⁷ ἀπαρχῇ R. ²⁸ ὡς φᾶρος] ἐφάνη R. ²⁹ οἶκος φωτὸς ἀξέουτος R, οἶκος ἐκ πυρὸς οὐ ξύλου R. ³⁰ σελήνη AR. ³¹ ἀρτ.—τελεῖα om R. ³² καλλιτερώτους R. ³³ Κρόνον R. ³⁴ λαμπρὸς AR. ³⁵ ὄρουζον Meursius: codices enim εἰρουζον vel εἰριον. ³⁶ ἐλαμπηρούχει AR. ³⁷ Κρόνος μὲν R.

Ως κρήνον ἔλαμπεν ὁ Ζεὺς, Ἄρης καθάπερ Ἴον·
 Ὡς βῆδον περιπρόφυρον ἥλιος ἦν χρυσαίζων·
 Ὡς λευκανθῆς ἀναγαλλίς ἔστιλθεν ἑωσφόρος·
 Ὡς ἄνθος ἐρυθρόδαπτον Ἐρμῆς ἐφωτοβόλει·
 Νήρικισσος καλλιπέταλος ἄφαινετο σελήνη.
 Τραυτή τις ἀνθρώροια τῶν οὐρανῶν ἐκόσμη·
 Τραυτή τις ἐφίζανε τοῖς οὐρανοῦ προσωπίς
 Προκλιανθῆς χαρίεσσα καλλιλαμπῆς τερπνότης,
 Καὶ κῆπον ἀστροφύτευτον τὸν οὐρανὸν ἐποίησε,
 Οὐ φωτοσκάφο; ἢ ὁ θεὸς, ὡς δὲ φυτὰ καὶ βλάσται,
 Ὡς ἄνθη μυρόχροα τὰ τῶν ἀστέρων σέλα.
 Τότε τὸ πρῶτον ἥλιος φάσγας καὶ φωταυγήσας,
 φανείσ τε κόσμος οὐρανοῦ καὶ κάλλος τῆς ἡμέρας,
 Ἐβύλευσε κελεύσματοι τῷ τοῦ πεπονηκότο;
 Καὶ μύσας συνετέλεσεν ἡμέραν τὴν τετάρτην.
 Οὕτω μὲν οὖν τετέλεστο τὰ κατὰ τοὺς ἀστέρας,
 καὶ τέτακτο μὲν ἥλιος ἀστήρ ἡμεροκράτωρ,
 Τὸ δὲ σελήνης βλέψιρον ἐπύρσευσε τὴν νύκτα.
 Ζῶν δ' οὐδὲν ἐν τοῖς; τῆς γῆς ἐτρέφετο πλατείας;⁴⁰
 Οὐχ ὑγροπόρον, οὐ πεζόν, ἀλλ' οὐδ' ἀεροπόρον⁴¹.
 Ἄλλ' ὁ παντέλειος; θεὸς τῆ τῶν ὑδάτων φύσει⁴²
 Ἰαχὼν ἐνθεὶς ψυχώτριαν καὶ δύναμιν γονίμην,
 Ζῶσαν ψυχὴν ἐκέλευσεν ἐκείθεν ἐκραγήναι
 Ὡς ἐξ γαστρὸς ἀρτιμελῆς; ἐμβρυον ὠιδινοῦσης
 καὶ φροτουμένης τοκετὶ; τελειομήνου βρέφους·
 Ὡς σπέρμα γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ κέλευσις ἐμπροσθε⁴³
 τὰς ὄγκοις ὑμῶν; ῥῶας ἐποίησε πολυγόνους.
 Ἐνεῦθεν τανυπέρυγε; ὄρνεις ἀεροδάται

A Εἶχον ἐλεύθερον πτερὸν εἰς; πετασμούς συντόνους,
 Καὶ κούφως ἤλαφρίζοντο πρὸς λιμνασμούς⁴⁴ ἀέρος,
 Περιβόριζοῦντες τὰς αὐτοῦ χύσεις τὰς λεπτοχύτους.
 Οἱ μὲν μεγαλοπτερούγες, μεγαλαγκυλοχεῖλαι,
 Γαμφώνυχες⁴⁵, ὡς βέλεμνα τοὺς δρυχας αὐχοῦντες,
 Τομὸν⁴⁶ τὸ βᾶμφο; ἔχοντες ὑπὲρ τὰς μαχαιρίδας,
 Οἷς ἐμελλε βρωματισμὸς; τὰ κρέα χρηματίζειν
 Καὶ σύντροφα γενήσεσθαι τὰ τῆς σαρχοβορίας,
 Ὅρνεοκράτωρ ἀετὸς, Ἴρηκες ὠμοφάγοι,
 Καὶ πάντες οἷς οὐ χροῆσιμον τὸ πῦρ σαρχοφαγοῦσι.
 Ἐνεῦθεν, δὲ στρουθάρια λάλα, βοτανιφάγα,
 Μικρόπτερα, βραχύδια ποικίλοις ἐλατάγουν
 Καὶ λόχμαις ἐτιτύθιζον καὶ δίνδρα περιήχουν,
 Ἄκανθυλλίδες μουσυργοί, κόρυδοι, σπῖνοι, ψᾶρες,
 Καὶ πᾶν πτερὸν τὰς τῶν ἀγρῶν βοτάναις; περιύθειον⁴⁷
 B Κάκειθεν ἀπραχμάτευτον ὄψον ἀδρῶν συλλέγον⁴⁸.
 Τότε καὶ θῆρες ἐπὶ γῆς ὤφθησαν φρικαλέοι,
 Λέοντες λασιαύχενες, ἄρκοι, παρδάλεις, τίγρεις,
 Καὶ κάπροι⁴⁹ χυλιόδοτες, εὐρύστερνος ἐλέφας,
 Καὶ κύνας καρχαρόδοτες, πτηνόποδες λαγίνοι,
 Καὶ πᾶν πτηνὸν καὶ πᾶν πεζόν, ὅσον ἐν χερσὶ
 [βίοις;⁵⁰
 Ὅσον θαλάσση σύμφυλον, ὅσον ὄρνεονόμον.
 Τοσῶνδε ζῶων τὴν ὑγρὰν πληρώσας καὶ τὴν χέρσιν
 Ὅ πάνσοφος ὀροφωτῆς⁵¹ τῆς παγκοσμίου στέγης;
 Νεὶ μὴν τὸν ἀχειρίκλωστον χιτῶνα, τὸν ἀέρα,
 Ὅν θεῶν ἐμηρῶσαντο⁵² δακτύλων λεπτοργία,
 Ὡς πόλιν ὀχυρόπυργον πλατεῖαν ἐφαπλώσας

Verz 178

conspicuous foliis narcissus. Ejusmodi quaedam va-
 rietas caelum exornabat, et tam florida, tam ele-
 gans, tam splendida jucunditas in caeli spectaculo se-
 met offerebat, efficiens hortum ex eo sideribus con-
 situm, cujus ipse Deus auctor et cultor erat. Ipsae
 siderum faces plantas, germina, flores infiniti
 prope coloris referebant. Tunc primum sol fulgens
 et lucem suam emittens, conspectusque tanquam
 ornamentum caeli et diei pulchritudo, illius im-
 perio servit a quo conditus fuerat, et oculo quasi
 clauso diem quartum absolvit.

Sic igitur sidera perfecta fuerunt, ac sol quidem
 ordinatus est velut imperator dici, luna vero tan-
 quam noctis illustratrix. Necdum in amplis terrae
 spatiis animal quoddam versabatur quod vel aquam
 penetraret, vel pedes incederet, vel aera permearet.
 Enimvero perficiens ille cuncta Deus aquarum na-
 turae indita vi animante ac facultate procreatrice,
 jussit ut anima inde viva scateret, tanquam fetus
 recens e parturiente, jamque partu infantis absoluti
 operato ventre. Nam Dei mandatum veluti semen
 quoddam incidens aquas admodum fecundas redde-
 bat. Hinc oriae volucres aera libero volatu permean-

C tes, quarum aliae magnis sunt alis praeditae et ad-
 uncis unguibus, quos armorum nactae sunt loco;
 aliae rostrum habent acutum novacula, quibus sci-
 licet carnes pro cibis sunt destinatae; quarum e ge-
 nere sunt aquila volucrum imperatrix, crudivori
 accipitres, aves ceterae, quaecunque non coctis
 vescuntur. Hinc et aviculae garrulae, herbis victi-
 tantes, alis exiguis praeditae, vitae brevis, varie can-
 tillabant, in lustris garriebant, arbores perstrepe-
 bant, nimirum musicae cardueles, alaundae, spinni,
 sturni, aliaeque volucres omnes quae agrorum her-
 bas circumvolitant et victum inde facilem conqui-
 runt. Tunc etiam in terra bestiae conspectae sunt
 horribiles, leones hirsutas ac villosas cervices ha-
 bentes, ursi, pardalides, tigrides, apri bronci, ele-
 D phas lato pectore, canes dentibus serratis instructi,
 veloces lepores: 5 omnes denique tam volatiles
 quam pedestres bestiae, quae vel in amnibus, vel
 mari, vel montibus degunt. Tot animalibus cum
 terras et aquas et aera compleisset Deus, eum in-
 quam aera quem vesti manibus handelaboratae con-
 similem suis ipse digitis opere subtili contexit,
 jamque velut urbem quamdam munitam et am-

Variæ lectiones.

⁴⁰ καλλιπέτηλος; A ⁴¹ φυτηκόμος R. ⁴² ἐτρέφετο λαγόνιν M. ⁴³ ἀεροπόρον AMR. ⁴⁴ φύσις; τῶν ὑδάτων R. ⁴⁵ ἐκπροσθε A. ⁴⁶ λιμνασμούς; A. ⁴⁷ καμφώνυχες; A. ⁴⁸ τὸ μὲν R, οἱ μὲν R. ⁴⁹ ἐπιύθειον R, ⁵⁰ ὄψον συλλέγον ὄπιο R. ⁵¹ κάπροι; AR, ommiss καί. ⁵² ὄρνεοβίος R, ὄγκοβίος A. ⁵³ ὀροφωτῆς R. ⁵⁴ ἐτεκ-
 τήσαντο R.

Τοὶς σαρκυθόροις πετεινοῖς καὶ τοῖς βο-ανηφά- B
[γοῖς ⁸³,
Ἡμέρα· συνετέλεσε τὸ δρόμημα τῆς πέμπτης.
Ἐκτὴ δὲ πάλιν ἠγάξαεν ἡμέρα, ῥοδεόχρους,
καὶ κήπευμα καλλιθέωνδρον Θεὸς ἐφυτοκόμει,
οὐ σκαφευτρίαις ἐν χερσίν, οὐδὲ γεωμαχοῦσαις,
οὐδὲ παλάμιας φυτουργοῖς, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνῳ.
καὶ δένδρον πᾶν ἀνέτελλε καλλίδιαστον ἐκέισε,
Εὐοσμῶν ⁸⁴, εὐσκιόφυλλον, εὐπέταλον, ἠδύπνου.
τί, δ' ἂν ⁸⁵ τὸ κάλλος τοῦ Ἐδέμ ὑπ' ἔψιν παρα-
[στήσῃ ⁸⁶;

Ἐκεῖθεν ὄρχατοι φυτῶν ἦσαν ὀπωροφόρων ⁸⁷,
Ἐνταῦθα ⁸⁸ φάλαγξ εὐωδῶν δενδράδων ἀειβλάστων ⁸⁹.
Ἐκεῖθεν νεκταρόχυμο· ἀνέτελλεν ὀπώρα,
Ἦδε πρὸς τέρψιν ἔθαλλον οὐρανομήκη δένδρα,
Πλάτανος ὕδατότροπος, ἀκρότομος ἐλάτη,
Ἵπερῆρμείαι πίτυες, κυπάριττοι, πετέλαι.
τὰ πέταλα συνέπιπτον ἀλλήλοις τῶν δενδρέων,
οἱ κλώνες προσεπέλαζον ⁹⁰, συνῆσαν οἱ πτόρθοι.
Ἐψέσαν αὐτόχρημα τῶν δένδρων αἱ φυλλάδες
Ἄλλήλας ⁹¹ ἀγκαλιζέσθαι περιπλοκαῖς φιλιτέραις.
Ἥλιος ἐπεμάρμαι·ε, καὶ τοῖς φυτοῖς ἐμπίπτων ⁹²
διέρρει κάτωθεν αὐτῶν ἱρέμα καὶ σποράδην ⁹³,
εἰς ὅσον ⁹⁴ τὸ συνηρεφές ἠνέψκτο ⁹⁵ τῶν φύλλων.
Ἐλαμπον ῥόδων καλλοναί, κρίνων ἀντηύγει· χροά·
Ἄκεντρα δ' ἦν ἀνάκανθα τὰ ῥόδα τνηκαῦτα.
Ὅπσον περιπόρφυρον καὶ λευκαυγές ἐν ῥόδοις,
Ἦς ἄστρον ἀκτινοβολοῦν ἀνέτελλε χαμόθεν.
Ἦδε τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπράσιζε ταῖς πάσαις,

Ἐκεῖθεν ἐκύνιζεν, ἀλλοθεν ὑπεγέλα.
ταῖς δροσοστάκτοις τῶν ἀνθῶν ⁸⁶ παντοδαπαῖς εὐ-
[χροίαις
Ζέφυρος ἀπαλόπνοος ἐπέπνει πανταχόθεν,
καὶ τῶν ἀνθῶν τῆς ὁσμῆς ἐπλήρου τὸν ἀέρα.
Ἐν μέσοις τούτοις τῆς ζωῆς τὸ δένδρον ἐβλαστήκει,
ταῖς χάριτι κατάκομον, καλλιφύλλον, ὠραῖον.
Ἵδατομήτωρ ⁸⁷ δὲ πηγῆ κάτωθεν ἀνεβρόβυγε ⁸⁸,
καὶ τὸ καλλίδενδρον Ἐδέμ ἐπότιζε χωρίον,
καὶ τῶν φυτῶν ἐκήπευ τὰς ῥίζας καὶ τοὺς πρέ-
[μους.

καὶ τῶν ἀνθῶν τοὺς ἀπαλοὺς ἐμόστχευεν ὄρχάτους.
Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τέσσαρας ἀρχὰς διαιρουμένη
γίνεται μήτηρ ποταμῶν τῶν μεγαλοχειμῶνων.
οἱ ποταμοὶ δὲ τῆ φωνῆ καὶ γλώσσης τῆ τῶν Σύρων
B Φεισῶν ⁸⁹ κλιούνται καὶ Γεῶν, Φορὰ δὲ ἐν τούτοις
[τρίτοις,
τέταρτός ἐστιν Ἐδδεκὲλ, κινὰ δ' Ἑλλάδα γλίσις
[σαν ⁹⁰
Γάγγης καὶ Νεῖλος ὁ πολὺς, Εὐφράτης τε καὶ τί-
[γρης.
καὶ Γάγγης μὲν περιπολεῖ γῆς Εὐλάτ τοὺς ὄρους
(Ἐκεῖ χρυσὸς εὐρίσκειται καὶ λίθος ὁ πρασιζῶν,
Ὁ δὲ χρυσὸς ἀκίδδηλος καὶ στιλθων καὶ πυβράζων),
Ὁ Νεῖλος δ' ὁ λευκῆριθος κυκλοῖ τὴν Αἰθιοπῶν,
καὶ τὰς λιπαροδῶλακας ἀρούρας Αἰγυπτῶν
εὐτρόφοις ἀρδεῖ βέμυσι καὶ τίθησιν εὐκάρπους.
Ὁ Τίγρις δὲ φερόμενος ὡς βέλος μετὰ ροίζου,
καὶ καχλασμοὺς ἀποτελῶν καὶ ῥόθους βαρυδούπους,

C

Vers. 229

plam carnivoris ac herbivoris animalibus et volu-
cribus aperuisset, dies quintus cursum suum ab-
solvit.

Cum sextus autem appelluisset, hortum pulcher-
rimis arboribus insignem Deus condidit, non fo-
diendo, non terram colendo, non conserendo, sed
verbo et sermone solo; cujus imperio quævis eo
loco proveniebant arbores suaviter redolentes,
umbriferæ, virescentes. Quisnam, obsecro, venu-
statem Edenis possit oculis subjicere? Istic arborum
fructiferarum ordines erant, hic plantarum
fragrantium non exigua copia: rursus ab alia
parte cælum æquantæ arbores voluptatis causa
conditæ florebant, platanus irrigua, sublimis abies,
excelsæ pinus, cupressi, ulmi. Rami arborum mu-
tuo se contingebant, et folia sese velut amabili
complexu excipere videbantur. Etiam fructus dul-
cissimi proveniebant, sole in arbores incidente ac
sensim per rimas foliorum penetrante. Fulgebant
passim rosæ cum liliis; et quidem eo tempore
pinis rosæ tam purpuræ quam albæ radiantis side-
ris instar e terra germinantes carebant. Hic terræ

superficies viridi gramine ornata erat, illic herbæ
non purpuræ tantum, sed variorum quoque colorum
conspiciebantur. Undiquaque lenis ille favonius at-
flabat et aera florum fragrantia complebat. Inter
hæc omnia vitæ lignum germinabat, ornatum sin-
gulari gratia, pulchris foliis et fructibus. Ac fons
aquam emittens e terra profluebat arboreumque lo-
cum Edenis irrigabat, plantarum radices ac sti-
pites aqua sua potans, itemque florum teneros or-
dines fovens. Postea quatuor in principia divisus
fit amplissimorum fluminum parens. Ea vero flumi-
na lingua Syrorum vocantur Phison et Geon et
Phorad et Eddekel, Græcorum autem lingua Gau-
ges, Nilus, Euphrates, Tigris. Et Gauges quidem
ambit terræ Evilastæ, fines ubi reperitur aurum
et viridi colore lapis G aurum ipsum nativum est
splendidum, rutilans. Nilus autem albiluus Æthio-
pum terram cingit, et pingues Ægyptiorum agros
secundis aquis irrigat redditque fructiferos. Tigris
tanquam telum quoddam cum strepitu ruens, effi-
ciensque sonos ac gyros horrisonos, e regione li-
nium terræ Assyriorum currit.

Variae lectiones.

⁸³ βοτανοφάγοις R. ⁸⁴ εὐκοσμῶν A. ⁸⁵ οὖν A.
⁸⁶ δένδρων ἀειβλαστούντων R. ⁸⁷ συνεπέλαζον R.
⁸⁸ ὀπώρων RR. ⁸⁹ ἀνέψκτο RR. ⁹⁰ παθῶν RR.
⁹¹ γλώσταν RR.

⁸⁶ παραστήσοι A. ⁸⁷ ὀπωροφόροι A. ⁸⁸ ἐντεῦθεν R.
⁸⁹ ἀλλήλοισι ARR. ⁹⁰ συμπίπτων R. ⁹¹ σποράσιν RR.
⁹² ὕδατομήτηρ ARR. ⁹³ ἀνεβράγα R. ⁹⁴ φεισῶν A.

τῶν σκηνισμάτων ἔναντι γῆς Ἀσσυρίων τρέχει.
 Τοιοῦδε σκῆνωμα τερπνὸν φυτεύσας· καὶ δεινότησας·
 Ἐπλασε καὶ τὸν ἄνθρωπον παντοεργοῖς ⁷¹ παλάμας·
 Ἐκ χωματίνου καὶ λυτροῦ καὶ πηλοφύρτου βάρους·
 Ἰνοῆν δ' ἐνόημενος ζωῆς· τῷ γενητῷ σαρκίῳ,
 Καὶ τέλειον τὸν ἄνθρωπον ἐμπνουν δημιουργήσας,
 Καὶ σύνθετον ἀπὸ ψυχῆς καὶ σώματος ποιήσας,
 Καὶ χάριν δωρησάμενος ⁷² ἐθελορμήτου γνώμης,
 Καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ πλάσας· καὶ κατ' εἰκόνα,
 Ἐγκατοικίζει τῆς Ἐδέμ τῷ καλλιφύτῳ χώρῳ
 Ὡς ἐν θαλάμῳ μάργαρον, ἄλλον ἐν κόσμῳ κόσμον,
 Μικρὸν μὲν τὸ φαίνόμενον ὡς ἐν μεγέθους ὄγκῳ,
 Τῇ δὲ γε τιμιότητι κρείττω πολλῷ τοῦ κόσμου.
 Τούτου Ἀδάμ ὡς ἐκ πυρῆου χύματος πεπλασμένον
 Ὁ τῆς πηλίνης κεραμεὺς ὠνόμασεν οὐσίας.
 Καὶ θέμενος τοῦ τῆς Ἐδέμ κάλλους πρωτοπολίτην
 Ἐκ πάντων ὀπωροφαγεῖν ἐκέλευσε τῶν δένδρων,
 Τῷ δὲ φυτῷ τῆς γνώσεως μὴ χεῖρας ἐπιβάλλειν.
 Τότε καὶ πᾶν χειροτόησεν καὶ πᾶν ἡμερωμένον ⁷³
 Καὶ πᾶν ἐκ:οπιζόμενον εἰς λόγχας πολυξύλους
 Ἦγαγε ζῶων πρὸς Ἀδάμ, πεζῶν, αἰθεροπόρον ⁷⁴,
 Ὡς σχοῖεν κτήσεις παρ' αὐτοῦ ταῖς φύσει προσφύ-
 ρους ⁷⁵.

Ἦγετο λέων βαφονίδος χαιτήεις ⁷⁶ ταυρολέτωρ,
 Ἄρκτοι βλοσυροδλέφαροι, παντόστικτοι παρδάλεις,
 Ἐλαφος ποικιλόδερμος, δασύκερκος ἀλώπηξ,
 Ἐλέφας εὐρυμέτωπος, τὴν προνομαίαν σίλων,

A Δυσούπους κολοβόκερκος· κερατοπλήκτωρ ταῦρος·
 Ἦγετο πέριξ ἐρυθρὸς τοὺς πόδας καὶ τὸ βάμφος.
 Οἱ ψᾶρες οἱ μελάμπεροι τὸ πτεῖλον ἐπεσθούον
 Καὶ χαλαζώματά τινα λευκότητος ἐφόρου ⁷⁷.
 Τὸ κάλλος ἐπεδείκνυτο ταῶς ὁ χρυσοπτέρυξ.
 Ἐλαμπε βάμμασι πολλοῖς, ἐχρῴσιζε τὸ πτεῖλον,
 Ἐστίλθεν ἀλουργόχροον ἐν τῷ ταῶνι χρώμα·
 Ἐπήνθει μέσον καὶ χρυσοῦς ὡς ὀφθαλμὸς μαρμαίρων,
 Καὶ κῆπον πτεροφύτευτον εἰργάζετο τὸ ζῶον.
 Ἐκύκλου ⁷⁸ πάντα τὸν Ἀδάμ ὡσπερ δεσπότην
 [δοῦλοι·
 Ἐθώπευον, ὑπέτρεχον, ἔσαινον ⁷⁹ τὸν γενάρχην.
 Ὁ δὲ κατέψα ταῖς χερσὶ τὰ δύσμαχα θηρία
 Ὡς ἀρτιτόκους ⁸⁰ νεαροῦς ἄρνας γαλακτοφόγους ⁸¹,
 Καὶ τοὺς ἐκ τούτων οὐδαμῶς ὑπέτρεμε κινδύνους ⁸².
 B Ἦ γὰρ σοβᾶς καὶ πονηρὰ καὶ θερμοεργὸς κακία
 Οὐδέπω κατεχόρευσε καρδίας τῆς ἐκείνου.
 Οὕτως· οὐδὲν τῆς ἀπαθοῦς ψυχῆς κατακαυχᾶται,
 Οὐ θῆρ, οὐ πῦρ ⁸³, οὐ ποταμοῦ μεγαλοδοῦπου θράσος.
 Ἄν βασιλεῖη· τῶν παθῶν, ἂν ἀμαρτίας ἀρχῆς,
 Καὶ βασιλείσκων καὶ δεινῶν σκορπίων ἐπιδήση,
 Καὶ ταπεινώσεις λέοντα, καὶ τίγριν ἡμερώσεις.
 Ἐν τούτοις ὑπνωσεν Ἀδάμ, ἀλλὰ πικρία· ὑπνον,
 Ὑπνον ἀρχὴν καταστροφῆς καὶ παντολέθρου φόβου.
 Ἦψατο τούτου τῆς πλευρᾶς καθέυδοντος ὁ Κτίστης,
 Ἐλαβε ταύτην, ἐπλασεν ἐντεῦθεν ⁸⁴ τὴν γυναῖκα.
 Ἀδάμ δ' ὁ χωματόπλαστος, ὁ πρῶτος ἐν ἀνθρώποις,
 Vers. 281

Tam jucundum tabernaculum cum extruxisset
 ac arboribus ornasset, finxit et hominem manibus
 omnia perficientibus, de pulvisculo misero et ex
 luto commisto pondere. Cumque terrenæ illi
 caruncula vitæ spiritum iudidisset, perfectumque
 hominem et spiraculo præditum condidisset, ex
 animo et corpore compositum, donatum voluntate
 spontanea, suam ad similitudinem imaginemque
 formatum, incolam eum facit Edenis, loci pulchris
 arboribus consiti, quasi collocans marmor in tha-
 lamo et alium in mundo mundum, parvum quidem
 illum, quod magnitudinem attingebat, sed pretio
 longe mundo ipso præstantiorem. Hunc ex rubro
 pulvere formatum Adamum appellavit figulus ille
 naturæ lutæ. Cumque collocasset eum in pulchro
 Edene primum civem, jussit ut fructibus omnium
 arborum vesceretur : modo arbori cognitionis man-
 nus non admoveret. Tunc et mansuetum quodlibet
 animal, quamlibet item belluam, quæ evagatur
 in sylvoſa latibula, deduxit ad Adamum, quidquid
 pedes incedit et in cælo volat, ut acciperent ap-
 pellationes ab ipso naturis consentaneas. Adduce-
 batur eruentis jubatus tauri necator leo, ursi tor-
 ventis, pardi maculosi, cervus pelle varia,
 caudata vulpecula, elephas fronte lata, proboscidem

quatiens, lepus mutilata cauda, cornibus feriens
 taurus. Adducebatur perdix, habens et pedes et
 rostrum rubrum, cum sturnis alas habentibus ni-
 gras, qui pennas quatiabant et albas notas instar
 grandinis ferebant. Pulchritudinem suam ostentabat
 pavo, alas habens aureas : lucebat colcribus mul-
 tis, et aurum in plumis referebat. Fulgebaturque in
 eodem et purpureus color, auro intersperso, splen-
 dentis instar oculi. Cingebant Adamum omnia, sicut
 mancipia dominum : adulabantur, accurabant, nos-
 tri generis auctori blandiebantur. Ille vero de-
 mulcebat manibus expugnabiles bestias tanquam
 recens editos agnos, qui lacte vescuntur; neque
 quidquam ab ipsis periculi formidabat : nam pro-
 cax mala et audax vitiositas nondum in ipsius corde
 locum habebat. Sic nihil est quod in animum affec-
 tionum expertem jus habeat : 7 Non ignis, non
 fera, non flumen impetuosum. Si rex eris affec-
 tionum animi peccatique dominus, super basiliscos et
 truculentas feras incedes, leonem humiliabis, man-
 suefacies tigrim.

Secundum hæc Adamus somno acerbissimo so-
 pitus est, somno qui fuit initium eversionis et om-
 nia perdentis invidiæ. Costam ejus dormientis
 attingit ipse Conditor : accepit banc; formavit inde

Varie lectiones.

⁷¹ παντοεργαῖς A, παντοεργαῖς RR. ⁷² γνώμην χαρισάμενος A. ⁷³ ἡμερωμένον RR. ⁷⁴ αἰθεροπόρο-
 von RR. ⁷⁵ προσφέρειν RR. ⁷⁶ τῇ χαιτῇ R. ⁷⁷ ἐμφαίνων R. ⁷⁸ ἐκύκλου A. ⁷⁹ ἐθώπευσεν ὑπέτρεχεν
 ἔσαινον AR. ⁸⁰ ἀρτιτόκους R. ⁸¹ γαλακτοτόκους R. ⁸² κονδύλου; A. ⁸³ οὐ πῦρ, οὐ θῆρ R. ⁸⁴ ἐκ ταυ-
 ρῶς A.

Εὐς τῆς παντομήτορος; ἡ γέγονε πλευροπάτωρ. Ἐνδοθεν οὖν ἡ τοῦ τῆς τρυφῆς χώρου διέζων ἄμφω· Ὡς ἄσαρκοι, μὴ φέροντες φροντίδας φιλοφίλους, Ὡς μηδὲ περικαίμενοι σώματος; ὅλως βάρως. Ἄμφοιν δὲ τοῦτοι ὁ Θεὸς πάλιν ἐνομοθέτει· Ὡ γηγενεῖς καὶ τῆς Ἐδέμ ταύτης πρωτοπολλίται, Ἄπαντα ταῦτα τῆς ὑμῶν χάριν ἡ παρῆκται χρεῖας· Πρὸς τὴν ὑμῶν ἀπόλαυσιν πάντα δενδροκομῆετε. Ἄπάντων οὖν κοριννυσαθε, πάντων κατατρυφᾶτε. Τοῦτο δὲ ἡ μόνον βλαθερὸν τῆς γνώσεως τὸ ξύλον· Τοῦτο καὶ μόνον φεύγοιτε ἡ, τοῦτου μὴ ψαύσητέ μοι. Ἡ ψαύσις φέρει τὴν φθορὰν, καὶ τὴν χολὴν ἡ γεῦσις. Ἄν τοῦτου μόνου γεύσησθε, πῶμα πεσεῖσθε μέγα· Πικρῶς γὰρ ὀπωροδοτεῖ καὶ θάνατον ἐκφύει. Ἄν τοῦτο μοι φυλάξησθε, φέξεσθε κέντρον πότμου Καὶ πλατυσμὸν καρδάνθησε ζωῆς ἀκαταλύτου. Ἦν ταῦτα, καὶ πεφῶθητο τὴν λόγον οἱ γενάρχαί, Τὴν ἀπειλὴν ὑπέτρεμον, ὑπέφρισσον ἡ τὸ ῥῆμα, Καὶ τὸ φῶτον ὡς ἐχθιστον ἀπὸ ψυχῆς ἐστύγουν. Ἄλλ' ὁ Σατὰν ἐβάσκηεν ἡ, ἔδρωχε τοὺς ὁδόντας, Ὡ; ἀφριστῆς ἡ εὐθύμαιεν, ὡς ἀγριώδης; ἡ κάρπος. Βλέπειν οὐκ ἔφερον αὐτοὺς βιούντας ὡς ἀγγέλους. Καὶ τοῖνον ὄργανον αὐτοῦ τῆς κακομηχανίας Τὸν ἔφιν τὸν δολομήτην καὶ σχολιὸν εὐρίσκει. Θωπεύει τὴν προμήτορα, δείκνυσι τὴν ὀπώραν, Καλὴν ἰδεῖν, ἐπέραστον, γεύσασθαι νεκταρέαν. Ἐἶδεν ἐκεῖνη τὸν καρπὸν ἡ ἦν ὁ καρπὸς ὠρατός,

Ἄ Χαρίεις ἦν εἰς ὄρασιν καὶ κάλλιστος ἡ εἰς γεῦσιν. Ἔπείσαιναι ἡ τὴν ὄρασιν, ἐθέλεγε τὴν καρδίαν, Ἐφῆκει θελητικάρδιον γλυκουθυμίαν στάζειν. Ἐδειξε τοῦτον ὁ Σατὰν, καὶ τὸν τοῦ δόλου σκύφον Ἐπέχρισε ἡ γλυκάζοντι μέλιτι κολακείας. Ἐἴρπυσε δράκων ὁ δεινὸς, ἐσῦριξεν ἡ ὑπούλωσ. Ἄν [τοῦτου γεύσησθε, φησι, τοῦ καλλικάρπου] [ξύλου, Ἄν μόνον προσενέγκητε στόματι τὴν ὀπώραν, Κύκλοι διανοιγήσονται βλεφάρων ὑμετέρων, Καὶ χρηματίσετε θεοί, καὶ γνώσεσθε τὰ πάντα. Ἡκούσε τούτων ἡ γυνὴ, προσέσχε τῇ θωπείᾳ, Ἠτήθη τοῦ γλυκάζοντος, ἡτήθη τῶν χαρίτων, Αἰ τοῦ καρποῦ τὸ πρόσωπον ἡγλαίζον τῇ κάλλει. Ἐλαθεν, ἀπεγεύσατο, δέδωκε τῷ συννόμῳ. Ἐφαγον ἄμφω τοῦ καρποῦ, μετέσχον τῆς ὀπώρωσ, Παρῆκουσαν τῆς ἐντολῆς, ἔφαγον ἐκ τοῦ ξύλου, Καὶ παρὰ πῶδας τὸ κακὸν αὐτοῖς ἐπηκολούθει ἡ. Ἠνοήθησαν ἡ τὰ βλέφαρα, κατεῖδον τὴν αἰσχύνην, Ἐπέγνων τὴν γυμνότητα καὶ τὴν ἀσχημοσύνην. Ἐνεῦθεν ὑπεύοντα τὰς βαθυσκοιῖας λόχμας, Ἐπέτρεχον τὰ λάσια καὶ τὰ πυκνὰ τῶν δένδρων, Ἐρράψαν περιζώματα φύλλων ἐκ παχυφύλλων, Ἐπὸ φῶτον κατέφωγον, ἔδραμον ἡ ὑπὸ σκέπη, Χανεῖν αὐτοῖς ἐπηύχοντο τὴν γῆν πλατὺ τὸ στόμα. Ἐπέγνων ταῦθ' ὁ Φυτουργὸς ἡ τῶν εὐκηπεύτων [δένδρων,

Vers. 335

mulierem. Itaque de pulvere conditus Adamus, homo ille princeps, Evæ matris primæ pater respectu costæ factus est. Vivebant ambo in deliciarum praedio, ut infecundi, qui rerum crassarum studio nullo tangerentur, quique corporis nullo pondere gravati essent. Utrisque vero legem præscripsit Deus. O terra, inquit, editi, et hujus Edenis primi cives, hæc omnia vestræ utilitatis causa producta sunt. Vestræ fruitionis gratia fructus arbores ferunt. Itaque satiamini omnibus, ex omnibus delicias querite. Modo perniciosum hoc cognitionis lignum, solum, inquam, hoc fugite: ne illud mihi attigeritis; ejus contactus interitum et gustus fel merum afferet. Idcirco si de hoc gustaveritis, ruetis ingentem ruinam. Idem si vitaveritis, stimulum mortis effugietis et amplitudinem vitæ non finienda lucrabimini. Fert enim fructum amarum et mortem ipsam.

Eveniebant hæc ita: reverebantur hanc orationem auctores nostri generis; arborem istam, velut infestissimam, ex animo oderant. Verum invadebat Satanus; fremebat dentibus, instar apri spumantis et efferati excandescens: videre non poterat ut angelorum more viverent. Itaque sceleratæ machi-

nationis suæ instrumentum serpentem fraudulentum et tortuosum invenit. Adulatur primæ hominum matri; fructum demonstrat aspectu jucundum, gustatu suavem, nectareum. Intuetur fructum illa, qui maturus erat, gratus aspectui, bonus ad vescendum. Arridebat in oculis, cor demulcebat: videbatur dulcedinem quendam cordi gratam stillare. Ostendit et Satanus eis poculum fraudis, atque illud dulci assentationis melle inunxit. Serpebat ille draco ingeniosus, sibilabat molliter. Si de hoc, ait, ligno pulchrum habente fructum gustaveritis, si modo fructum ejus ori admoveritis, orbis oculorum vestrorum aperientur, eritisque dii et cuncta cognoscetis. Audiit hæc mulier: animum assentationi advertit, victa est per dulcedinem, victa propter elegantiam. Transgressa est interdictum, edit de ligno, sumpsit ex eo, gustavit, conjugi dedit. Ambo de fructu comederunt, S ejusque participes facti sunt. Sed mox ipsos malum comitabatur: aperti sunt eis oculi, viderunt turpitudinem, nuditatem dedecusque suum agnoverunt. Hinc subibant umbrosas latebras, currebant sub densas ac frequentes arbores, obligacula de crassis foliis consuebant, sub arborem confugiebant et sub teg-

Variæ lectiones.

ἡ πρωτομήτορος RR. ἡ ἔνδοθεν μὲν R. ἡ χάριν τῆς ὑμῶν R. ἡ καὶ ARR. ἡ φεύγοιτε RR. ἡ ὑπέφριστον, ὑπέτρεμον R. ἡ ἐβάσκηεν R. ἡ ἀφριστῆρ A. ἡ ἀγριώδης RR. ἡ καὶ κάλλιστος, γαρίεις ἦν RR. ἡ ἐπέπνευσε A. ἡ ἐπέχρισε R, ἐπέχρισε AR. ἡ ἦρπυσε et ἐσῦριξεν R. ἡ αὐτοῖς εὐθύς ἐπ. R. ἡ ἡνοήθησαν R. ἡ κατέδραμον, ἔφαγον R. ἡ πλατυουργὸς ARR.

Ἐπέστη δραπετεύουσι ³ τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ γένους,
 ἠνείδισα τὴν ἄνοιαν ⁴, ἐκάκισα τὴν πλάνην,
 Καί τί μακρὰ λογολεσχεῖν; ἀπῆλασεν ἐκείθεν,
 Ἐκώλασεν ἐργώδεσι βραβαῖαις ἐργατεταῖς.
 Τὴν γῆν τὴν ζωοβρέπτειραν ἠπέιλησεν ἐκφύειν
 Ἄκανθαν κνίζουσαν αὐτεῖς, τριβόλους ἔξυκέντρους.
 Ὀδῖνας ἐπηράτατο δριμελῆς μογοστόκους
 Εὖς τῆ πρωτομήτορι τῆ πρωτοπαθρῶσάη.

Καὶ τοῖνον ὁ ταλάντατος καὶ δύσποτος γενάρχης,
 Ἄπκλαθῆνα: δυσκλεῶ; ἐκείθεν δυστυχήρας,
 Κατώκησεν ἀπέναντι τοῦ τῆς τρυφῆς χωρίου.
 Καὶ δερματίνην ἐνδυθεῖς ⁵ σαρκὸς ἀντιτυπίαν
 Καὶ γνοὺς τὴν Εὐαν ἐμπαθῶ; Ἄβελ γενεᾶ καὶ Κάιν.
 Καὶ Κάιν μὲν αὐλακισμοῖς προτειχε πεδιᾶδων
 Καὶ τὰς ἀρούρις ἔσπευδε ποιεῖν ταυροπολεύτους,
 Ὁ δ' Ἄβελ ὁ νεώτερος ποιμαντικὴν μετῆει.
 Προσῆξεν οὖν ἑκάτερος τὰς ἀπαρχὰς; τῶν πόνιων.
 Καὶ τοῦ μὲν Ἄβελ ὁ θεὸς προσήκατο τὰ δῶρα
 Ὡς προσενέγκαντος ἠρθῶς καὶ τελεραπευκῆτος,
 Τοῖς δὲ δωροφορήμασι τοῦ Κάιν οὐ προσέσχε.
 Τὸ πρόσωπον συνέπεσεν ἐντεῦθεν τὸ τοῦ Κάιν.
 Τὴν Ἄβελ ὑπεδέπετο βλεφάροις μισαδέλφοις,
 Καὶ τῆ μηδὲν πικράναντι μηδὲ λελυπηχότι
 Ἐπενεγχεῖν ἐσκέπτετο παλάμας φονευτρίας ⁶.
 Τὴν γὰρ τοῦ φθόνου κάμινον βρέμουνταν εἶχεν ἔνδον.
 Τοῦτο καὶ δὴ τετόλμηκε, φεῦ ἀπανθρώπου γνώμη; !
 Καὶ τοὺς θεσμοὺς οὐκ αἰδεσθεῖς οὓς αἰδοῦνται καὶ
 [ὀῆρες,

A Τὸν ἀδελφὸν παρέπεμψε ταῖς τοῦ θανάτου γνώθεις.
 Ὁργίλιος ⁷ εἶδεν ὁ θεὸς εἰς τὸν ἀδελφοκτόνον,
 Ἄραϊ; ὑπέβαλεν αὐτὸν ταῖς παλαμναϊστάταις,
 Ἐντεῦθεν Κάιν ἐλασθεῖς τῆς πρώτης παροικίας
 Καὶ γῆν πολλὴν ἐπιδραμῶν ἔπληξε τὰς αὐλαίας
 Ἐνθα καλὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκείνου κατεφάνη,
 Καὶ πρῶτος ἐπενόησε πόλεις; ἐχυροπούργους.
 Νηχύτου γενομένου δὲ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων
 Ὀύταις ἐπατίθετο, ληστειαῖς ἐπεχείρει,
 Ἐσκύλευε, διήρπαξεν, ἔχραινε χεῖρας φόνους
 Ὡς δ' εἶχον ἀπαράκλητον τὸ πένθος εἰ γενάρχη;
 Ἐκ παλαμῶν φονοεργῶν Ἄβελ ἀποκίωλόςτος,
 Τὸν Σὴθ αὐτοῖς τὸν δίκαιον θεὸς ἀντιδωρεῖται,
 Ὅς ἔθικεν ὀνόματα τοῖς οὐρανίοις ἀστροῖς.
 Ἐντεῦθεν ὡς βαθύρριζον δένδρον ἡ ὀνητὴ φύσις
B Εἰς πληθυσμὸν καὶ πλατυσμὸν ἐληλακῦτα πλεῖω ⁸
 Εἰς πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἦν διασπειρομένη,
 Καὶ πάντα περιτρέχουσα πᾶσαν ἐπλήρου χθόνα.
 Ἐκκυλισθεῖσα δὲ λοιπὸν εἰς παρανόμους πρόξεις
 Εἰς πᾶν ἐφέρετο κακὸν ὡς ἵππος εἰς πεδίον,
 Ὡς εἰς τὸ κάταντες τροχῶς, κατὰ πρηνούς; ⁹ ὡς
 [ὑδωρ,
 Ἐως εἰς βόθρον δυσσεβοῦς πλάνης καταβραγεῖσα
 Θεοποιεῖν κατήρξατο καὶ σέβειν τὰ στοιχεῖα
 Καὶ τὴν τιμὴν ἀντὶ Θεοῦ τοῖς κτίσμασι προσφέρειν.
 Ἦν δὲ τις Νῶε δίκαιος ἐν τοῖς τοῦ Σὴθ ἑγγόνους,
 Ἐνατος ἐκ τοῦ σπέρματος Ἄδᾶμ τοῦ πρωτοπλάστου.
 Vers. 366

men. Optabant ut terra ipsos ore lato dehisceret,
 ac prius eos vivos reciperet quam morerentur. **C**
 Animadvertit hoc consitor ille pulchrarum arborum;
 accessit ad fugientes nostri generis auctores,
 exprobravit dementiam, errorem est insectatus.
 Quid multis verbis opus est? Abegit illos inde,
 multavitque laboriosis ac gravibus operis, p̄natus
 terram, animalium altricem, producturam spinas
 pungentes ac tribulos stimulis acutis pr̄ditos.
 Parturigines imprecatus est graves ac difficiles
 Er̄æ matri primæ, quæ illas princeps est experta.

Quamobrem calamitosissimus et miser ille generis
 auctor, cum adverso casu illinc expulsus esset,
 habitavit e regione fundi deliciarum, ac pellicea
 veste indutus, quæ figura carnis erat. Evæque cogita
 non sine vitiositate Abelum Cainumque genuit.
 Cainus agrorum culturæ intentus erat et terram
 magno studio boum opera invertēbat. **D**
 Abelus autem junior pastoritiam exercebat. Itaque singuli
 Deo laborum primitias offerebant; qui Abeli quidem
 acceperat munera veluti qui recte illa obtulisset
 ac debito cultu: verum iis quæ Cainus offerebat
 animum non advertēbat. Ex ea re factum ut
 Cainus vultum suum dimitteret Abelumque fratrem
 oculis infestis aspectaret. Denique illi, qui nulla re
 ipsam læserat, afferre manus paricideales cogitabat.
 Etiam in corde caminum invidiæ ferventem ha-

bebat. Atque hoc quidem etiam ausus est facere.
O mentem inhumanam! Non reveritus ea vincula
 quæ belluæ reverentur, fratrem intra mortis mandibulas
 demisit. Deus autem fratricidam iracunde aspexit,
 eumque subiecit exsecrationibus maxime diris.
 Secundum id Cainus a sedibus primis eiecit,
 cum magnam terræ partem pervagatus esset,
 tabernacula fixit ubi commodum maxime ipsi videbatur,
 priusque munitas turribus civitates excogitavit.
 Cum autem genus humanum valde diffusum
 esset, viatores Cainus aggrediebatur, latrocinii
 intentus erat, prædas agebat, cædibus inquinabat
 manus.

Interim cum generis auctores luetu afficerentur
 inconsolabili, Abelo perduto per manus paricideales,
 Deus eis justum illum Sethum vicissim donat,
 qui nomina cœlestibus astris imposuit.

9 Hinc mortalium natura, tanquam arbor altas
 radices agens, magis atque magis aucta et amplifi-
 cata, omnia circumcursitans totam terram replebat,
 perque superficiem ejus omnem dispersa erat.
 Verum deinceps exorbitans ad improba facinora,
 quodvis ad malum, velut equus in campum, ferebatur,
 quasique rota præceps per declivia ruens in
 aquas, donec ad imum erroris impij gradum prolapsa
 divos cœpit facere ac clementia colere creatisque
 honorem Dei loco deferre.

Variæ lectiones.

³ δραπετεύουσαι RR. ⁴ ἄνοιαν RR. ⁵ ἐντιθεῖς RR. ⁶ παλάμας φονευτρίαις A. ⁷ ὀργίλιον RR. ⁸ πλεῖω RR. ⁹ καταπρηνῶς ARR.

Ὁς μετιὼν τῆς ἀρετῆς τὴν ἔνομοπραγίαν,
 Καὶ τὴν κακίαν ἐκ ψυχῆς ἀποστειγῶν καὶ φεύγων,
 Τοὺς φαυλοῦργοὺς καὶ δυσσεβεῖς; ἔσπευθε σωφρο-
 [νίζειν.
 Ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπειθεν αὐτοῦ; τῶν φαύλων ἀποσχέσθαι,
 Μετέστη μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἔνθα τὸ πρῶτον ἔφυ,
 Μέτοικος δὲ γενόμενος ἀλλοδαπῶς ἐν ὕροις
 Τὴν ὕμνουμένην κριωτῶν ὠρίσθη τεκτονῆσαι
 Καὶ ζῶον ἅπαν ἐν αὐτῇ χειρσῶγγρον ἐγκλείσαι,
 Ὡς σπέρμα χρηματίσαιεν καὶ ζώπυρον τοῦ γένους.
 Ἐπίσθη Νῶε τῷ Θεῷ, τὸ κελευσθὲν ἐποίει,
 Εὐλοσσεγῆς εἰργάζετο τῆς κιθωτοῦ τὸ κύτος,
 Μυρίους ἔνδον ἐλιγμοὺς λαβυρινθώδεις φέρον.
 Καὶ Νῶε μὲν ἐνέθετο τῇ κιθωτῷ τὰ ζῶα,
 Ποντογενῆ, χειρσογενῆ, πτηνὰ, πεζοποροῦντα ·
 Ὁ δὲ Θεὸς τὰ στέγαστρα τῶν οὐρανῶν ἀνοίξας
 Ὅλα; ἐκείθεν ὑετῶν κατήγαγε θαλάσσας,
 Ἐκάλυψε τὰς κορυφὰς τῶν βαθυκρήμνων λόφων,
 Ἐκρύψε γῆς τὸ πρόσωπον, ἐκάλυψεν ἀρούρατ.
 Τὸ πᾶν ὁμοῦ συγκέχυτο, κεκοίνωτο τὰ πάντα.
 Ἦσαν ὑδατοπόντιστα τῶν δένδρων τὰ στελέχη,
 Τοῖς ὑψιλόφοις ὕδρειν ἐπέλαζον ἰχθύες.
 Ὁ λέων ὑδατόκλυστος, ὁ θύονος ἐν τῇ χέρσῳ,
 Ἄπαν ὑδατοφόρητον ἦν τῆνικαῦτα ζῶων,
 Ἄεροδρόμον, χέρσυγγρον, εὐπτερον, πεζοπόρον.
 Καὶ πάντα συμποντούμενα τοῖς βαθυβόθοις ὑμβροῖς
 Ἐν ὕδατιν ἀπέπνεον, οἰκτρῶς ἀπενεκροῦντο,

Erat autem justus quidam vir Noa, de Sethi posteritate, nonus ex Adami semine, qui primus fuerat conditus. Is virtutis et legitimarum actionum studiosus, cum odio vitia toto pectore haberet ac fugeret, improbe agentes et impios corrigere conabatur. Ubi vero persuadere non poterat ut a sceleribus abstinerent, translatus est de terra in qua prius erat natus, factusque aliis in finibus inquilinus celerem illam arcam jussus est exstruere, ac in illam animal omne terrenum et aquatile includere, ut generis sui semen ac fomes quidam esset. Obediit Noa Deo, quod imperatum erat faciebat, lignis arcae capacitatem exstruebat; quæ interius habebat infinitos amfractus, labyrintho consimiles. Deinde Noa imponebat in arcam omnis generis animalia, terrena, volucra, pedestria. Deus autem adaperitis cælorum tectis tota inde pluviarum maria demisit; abscondidit vertices præcipitium collium, occultavit terræ superficiem, abdidit arva. Universa et confusa erant et commista. Immersi aquis erant arborum trunci; pisces ad montes usque sublimes accedebant; leo mergebatur aquis; thynnus erat in terra. Omne animal in aqua tum ferebatur, sive aera permearet sive terram, sive volaret sive incederet. Omnia obruebantur ab impetuosis pluviis, et in aquis animas exspirabant misereque mortem obibant. Ut simpliciter et breviter dicam, tanquam

Καὶ τοῖς ὕροις τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐναπεψύσων.
 Ἄπλῶς εἶπειν, ὡς ἐν βραχεῖ, καθάπερ ὑπὸ σκότους
 Πάλιν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἀόρατον ¹⁰ κατέστη,
 Τὸ τοῦ φωτὸς πρωτόγονον πάλιν ἐκράτει χάος,
 Καὶ πάλιν ὑδατόλουτος ἡ ζωοβρέμνων χέρσος.
 Καὶ θῆρες μὲν ἐφέροντο νεκροὶ πελαγωθέντες ·
 Ἀνθρώπων δὲ πηλογενῶν ἡ πᾶσα γενναρχία
 Ἄσπετον ὕδωρ σπάσασα καὶ καταποντωθεῖσα,
 Ὡς πλοῖον ὑδροκέλευθον, ὡς θαλασσόπλουον σκάφος,
 Κόνις ἐπέπλεε κωφὴ τὰ τῶν ὑδάτων νῶτα.
 Νῶε δὲ μόνος ὑποδὺς τὴν ζωοφόρον στέγγιν
 Ὡς ναύτης ἀθαλάττευτος ἔνδον ἐναυστολεῖτο,
 Σπέρμα τοῦ γένους ἐν μικρῷ τῷ ξύλῳ διασώζων,
 Οὐ κώπας ἐπαγόμενος, οὐ κάλωας, οὐ λαίψην.
 Τῷ Νῶε δὲ συνέπλεον υἱοὶ καὶ θυγατέρες,
 Βρυθή, γυναῖκες τῶν υἱῶν, νυμφοὶ θυγατέρων.
 Ἦσαν δὲ κληρεῖς τοῖς υἱοῖς Σὴμ τε καὶ Χάμ Ἰάφεθ.
 Ὡς δ' ὑπελώφησεν ἡ πρὶν καταφορὰ τῶν ὑμβρων,
 Καὶ πάλιν ὤφθησαν αἱ πρὶν κλυθεῖσαι πεδιάδες,
 Ἐξέθορε τῆς κιθωτοῦ σὺν τοῖς παισὶν ὁ Νῶε,
 Καὶ ζῶων πᾶν ταυτοστεγῆς ¹¹ τῷ Νῶε συνεξῆει.
 Καὶ πάλιν κόσμος δεύτερος, πάλιν γενάρχης ἄλλος,
 Καὶ πάλιν ἅπανα ψυχὴ πρὸς αὐξὴν ἐπεδίδου.
 Ἐκ γούν τῆς πρώτης πλάσεως Ἄδᾶμ τοῦ πρωτο-
 [γόνου ¹²
 Μέχρις αὖ τοῦ κατακλυσμοῦ συμβάντος ἐπὶ Νῶε
 Πρὸς διασχίλοις ἔτεσι δις ἑκατὸν παρῆλθον,

Vers. 433

sub tenebris rursus terræ facies abdita conspici desiiit; rursus chaos illud invalescebat antiquius luce; rursus aquis altrix animalium terra mersabatur. Bestiæ ferebantur mortuæ marique olrutæ. Hominum genus illud priscum, ortum ex luto, immensam aquam cum hausisset ac mersum esset, tanquam navis aquas penetrans, ut navigans mari scapha, ut levis quidam pulvis, super aquarum terga natabat, et multis pluviarum reciprocis fluctibus agitabatur. Noa vero solus tectum illud salutiferum ingressus instar securi nautæ in eo navigabat, **10** semen humani generis exiguu in ligno conservans, neque remos adhibens ullos nec ulla vela. Cum ipso filii filiarque navigabant, itemque uxor et uxores filiorum et filiarum sponsi. Et filiis erant hæc nomina, Semus, Chamus, Japhetus. Posteaquam vero cessit ac remisit pristinus ille pluviarum impetus, rursumque conspici sunt prius ab aquis operi campi, exsiliit de arca cum liberis suis Noa, et omne animal eadem coniectum una cum ipso exiit. Jamque mundus hic alter erat, alter generis princeps: rursus omnis incrementum anima sumebat.

A prima quidem formatione Adami, primi hominis, usque ad diluvium quod accidit sub Noa, elapsi sunt anni bis mille ducenti et quadraginta duo.

Nepotes autem justii hujus Noæ fuerunt, inter

Variæ lectiones.

¹⁰ ἀνύρατον Α. ¹¹ ταυτογενῆς RR. ¹² πρωτοπλάστου ARR.

Ἐν ἄλλοις τεσσαράκοντα καὶ δύο πληρυστάτοις.

Ἀπέγγονοι ¹² δ' ἐγένοντο τοῦ Νῶε τοῦ δικαίου,
 Ἐν ἄλλοις ὑψηλόφροσιν ἐκγόνοις ἀπεκγόνοις,
 Μεσρέμ ὁ δευτερότοκος ¹³ τοῦ Χάμ υἱοῦ τοῦ Νῶε.
 Νεβρώδ τε γίγας, ὁ πολλὸς τῆ τῆς χειρὸς ἰσχύϊ.
 Μεσρέμ μὲν οὖν κατώκησε τὴν τῆς Αἰγύπτου χώραν,
 Ἄφ' οὐπερ καὶ τὴν Αἰγυπτὸν φασιν ὀνομασθῆναι
 (Τὸ γὰρ Μεσρέμ Ἑβραϊκῶς Αἰγυπτὸν ἐρμηνεύει),
 Ὁ δὲ Νεβρώδ κατώκησεν εἰς χώραν προσαρκτίαν ¹⁴,
 Τὴν ἐξ Ἀσοῦρ τοῦ Σῆμ παιδὸς κληθεῖσαν Ἀσσυρίαν.
 Ὅς τοὺς ἀνθρώπους ἔπεισε τὸν Κτίστην ἀθετῆσαι,
 Καὶ πρῶτος παρηνόμησεν εἰς τὸν πεποιηκότα,
 Καὶ πρῶτος ἐφουάξατο κατὰ Θεοῦ τοῦ ζῶντος,
 Καὶ τὴν τιμὴν τὴν τῷ Θεῷ προσήκουσαν, ὡς θέμις,
 Εἰς ἑαυτὸν ἠθέλησε μετενεγκεῖν ἀφρόνως.
 Καὶ σύμβουλος ἐγένετο πρὸς τὴν πυργοποιίαν,
 Ὡς ἂν ἀμύναίτο Θεὸν ¹⁵, εἰ πάλιν βουληθεῖη
 Κατακλυσμὸν ἐπενεγκεῖν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων.
 Οἱ γοῦν πεισθέντες ταῖς αὐτοῦ ματαίαις συμβουλαῖς
 Οἰκοδομεῖν μὲν ἤρξαντο τὸν πύργον τῆς Χαλδαίας
 Ὑπερνεφῆ, μετέωρον, ὑπέρομεγαν εἰς ὕψος,
 Αὐτῆ σχεδὸν ἐγγίζοντα τῆ σελήνῃαι σφαίρῃ,
 Τὸ δ' ἔργον οὐκ ἐτέλεσαν τῆς ματαιοπονίας.
 Ὁ γὰρ ¹⁷ Θεὸς συνέχεε τὰς γλώσσας ¹⁸ τῶν κτι-
 ζόντων,
 Κάντεῦθεν διεσπάρησαν ἄλλοι εἰς ἄλλον τόπον.
 Ἔδερ δὲ μόνος τῆς πληγῆς ἐλευθερὸς ὑπῆρξεν.
 Οὐ γὰρ συγκατετίθετο τοῖς ματαιοπραγοῦσιν.

A Ὁ μὲν οὖν τόπος ἔλαχεν ἐκ τοῦ συμβεθηκότος
 Ὀνομασθῆναι Βαβυλῶν ἦτοι συγκεχυμένη.
 Τὸ γὰρ Βάβελ ¹⁹ τὴν σύγχυσιν Ἑβραϊστὶ ²⁰ σημαίνει.
 Ἐκεῖ γὰρ συνεχύθησαν ²¹ πυργοκτιστῶν αἱ γλώσσαι.
 Εἰς πληθυσμὸν δὲ φθάσαντος τοῦ τῶν ἀνθρώπων
 [γένους ²²

Καὶ βασιλεὺς μετὰ μικρὸν γέγονεν Αἰγυπτίος,
 Καὶ πρῶτοι ²³ βασιλεύσασθαι τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων
 Αἰγύπτιοι κατήρξαντο, καὶ τοῦ φορολογεῖσθαι.
 Τὸ βασιλεύσασθαι δ' αὐτοὺς ἔσχεν ἀρχὴν, ὡς λόγος.
 Ἑπτὰ καὶ μόνον γενεῶν παρελθουσῶν ἀνθρώποις
 Μετὰ τὴν ὕδατόρροϊαν, ὑφ' ἧς τὸ πᾶν ἐφθάρη.
 Ἐντεῦθεν παρηνόμησε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ²⁴,
 Καὶ πρὸς ἀθέσμους ἔδωψε πράξεις καὶ βδελυρίας,
 Σφαγὰς ἀνδροκτασίας τε, φόνους, ἀκολασίας.

B Ταῖς ἀρπαγαῖς ἐπέχαιρον, ἐτέρποντο μοιχεΐαις,
 Καὶ πᾶσαν ἐπετήδευον ἐπίνοϊαν κακίας,
 Ἐλήστευον, διήρπαζον, ἐκλεπτον, ἐμοιχῶντο,
 Καὶ τελευταῖον ἔδωψαν πρὸς εἰδωλολατρείαν.
 Σερουχ δὲ πρῶτος ἤρξατο χρῆσθαι γλυπτοῖς καὶ
 [στήλαις,

Ὅμοιος ὢν ἀπόγονος τοῦ Νῶε τοῦ δικαίου.
 Οὗτος οὖν πρῶτος ὁ Σερουχ τιμῶν τοὺς παλιτέρους
 Ὡς ἀγαθῶν ἐφευρετὰς, ὡς ἰσχυροὺς ἐν μάχαις,
 Ὡς τῆς σοφίας ἀρχηγός, ὡς ἐμπειροπολέμεος,
 Εἰκόνας κατεσκεύασεν, ἀγάλματα καὶ στήλας,
 Δῆθεν ὡς εἰς ἀνάμνησιν καλῶν τῶν ἐξ ἐκεῖνων.
 Ὅπερ μὴ γινόντες οἱ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων,

Veris. 491

alios eximios nepotes et abnepotes, Mesremus secundo genitus filius Chami Noë filii, itemque Nebrodus gigas ille, manuum robore præstans. Ac Mesremus quidem habitabilem fecit Ægypti terram, a quo Ægyptum appellatam esse tradunt; nam Mesrem Hebraice sonat Ægyptum. Nebrodus autem secessit ad regionem aquilonalem, quæ ab Assuro Semi filio appellata est Assuria. Atque hic auctor fuit hominibus rejiciendi creatorem, primusque fremuit aduersus Deum vivum, et honorem Deo, ceu fas est, convenientem ad seipsum transferre stolidè voluit. Dedit et consilium extruendæ turris, ut contra Deum se defenderet, si rursus vellet humano generi diluuium immittere. Quapropter illi persuasit vanis ejus consiliis turrim Chalanes, supra nubes evectam, ingenti excelsitate, ad ipsam prope lunarem spheram accedentem, extruere cœperunt. Verum opus hoc vani laboris non perfecerunt. Nam Deus linguas exstruentium confudit. Solus Eber ab ea pœna immunis evasit, quod vana molientibus non assentiretur. Secundum hoc dispersi sunt mortales, alius alium in locum. Ipse autem locus hic ab eo quod acciderat nomen accepit, ut appellaretur Babylon, id est confusa: nam illic confusæ sunt

C lingua turrim exstruentium, et Babel Hebraica lingua confusionem significat.

Cum autem genus humanum ad amplitudinem pervenisset, non multo post Ægyptii regem acceperunt; adeoque primi mortalium regum imperium pati cœperunt Ægyptii tributumque pendere. Principium ejus regni exstitit, **II** posteaquam septem modo generationes a diluvio præterissent, quo universa perierunt. Ab eo tempore genus humanum improbe se gessit, et nefandas actiones abominabiles respexit. Rapinis gaudebant, delectabantur adulteriis, omnium vitiorum excoitationi prorsus intenti erant. Prædabantur, rapiabantur, furabantur, mœchabantur. Ad extremum se deastrorum cultui dabant. Primus autem Seruchus uti sculpsitibus et statuis cœpit, octavus e justis Noë posteris. Nimirum hic Seruchus honorem priscis deferens tanquam rerum præclararum inventoribus, tanquam in præliando fortibus, tanquam principibus sapientiæ, tanquam belli peritis, imagines simulacra columnas exstruxit velut ad memoriam beneficiorum ab iis profectorum. Quod non intelligentes posterorum plerique, non recte accepta Seruchi sententia, statuas inanitas ceu deos coluerunt et sculpsitilia mortalium facta

Variæ lectiones.

¹² ἀπέκγονοι AR. ¹³ δευτερότοκος A. ¹⁴ ἀπαρκτίαν R. ¹⁵ ἀμύναι τῷ Θεῷ R. ¹⁷ δὲ RR. ¹⁸ τὴν γλώσσαν A. ¹⁹ τὸ Βάβελ δὲ RR, qui hunc versum post 469 ponunt. ²⁰ Ἑβραϊκῶς R. ²¹ συνέχθησαν RR. ²² τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων RR. ²³ πρῶτα A. ²⁴ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος R.

Μὴ καταστοχασάμενοι Σερύχ τῆς διανοίας,
 Ὡσπερ θεοῦ ἐτίμησαν τὰς στήλας τὰς ἀψύχους
 Καὶ προσεκύνησαν γλυπτοῖς ἀνθρώπων ²⁵ χειροκμῆ-
 [τοις ²⁶.

Ἐντεῦθεν εἰς ἀλλόκοτον θρησκείαν ἐκτραπέντες
 Θρησκειεὶν ἐπενόησαν ²⁷ ἄλλοι θεοὶ; ἄλλοῖσι.
 Αἰγύπτιοι δ' ἐξώκειλαν πάντων τῶν ἄλλων πλέον,
 Καὶ τὴν θρησκείαν ἤγαγον ἄχρι καὶ τῶν γελοίων.
 Ἐντεῦθεν ἐσεβάσθησαν αἰλούρους καὶ πιθήκους,
 Ἴβεις καὶ τράγους, βόας τε, κύνιας καὶ κροκοδείλους
 Καὶ τᾶλλα προσοχθίσματα τῆς σφῶν φρενοβλαθείας.
 Πάντων δ' ὑπερφέρειτερον ²⁸ τῶν ἄλλων θρησκευ-
 [μάτων

Τὴν Ἄπην ἐσεβάζοντο, βοῦν τελοῦντα πολύχρουν.
 Ἡνίκα γὰρ ἰγίνετο βοῦς παρ' αὐτοῖς τοιοῦτος.

Ἐπὶ τῇ γλώττῃ ²⁹ σήμαντρα φέρων καὶ πρὸς τῆ **B**
 [κέρκω

Κὰν τῷ μετώπῳ μίμημα σελήνης διχοτόμου,
 Ἐχόρευον, ἐόρταζόν, ἐτέλουν πανηγύρεις
 Ὡς ἐνδημήσαντο; Θεοῦ τοῦ καινοπρεπεστερέου.
 Κάκεινον μὲν ἐφάτνυζον ἀφθόνοις πανδαισίαις,
 Αὐτοὶ δὲ διημέρευον ἐν πρότοις καὶ χορδαίαις.
 Εἰς πλέον προκοπτοῦσης δὲ τῆς εἰδωλομανίας
 Καὶ σύμπαν γένος ἤλασεν εἰς πλάνην τὴν ἐσχάτην.
 Ἄλλ' ἐπαναληπτέον μοι τὰ περὶ βασιλείας ³⁰

Παρ' Αἰγυπτίοις βασιλεὺς πρώτοι; ³¹ ὀπῆρξε πάν-
 [των

Καὶ μαρτυρεῖ τῷ πράγματι ῥήσις Γραφῆς τῆς θείας.

Α Λιμοῦ καταλαβόντος γὰρ τὴν χώραν τὴν Χαλδαίων
 Ἄβραμ ὁ θεοῦ ὁ πολὺς γέγονε μετανάστης
 Καὶ τὴν συγγένειαν λιπὼν εἰς Αἴγυπτον μετήρην ³²,
 Ὡς ἀποτρέψαιτο ³³ λιμοῦ τὴν φοαρτικὴν πυράγραν,
 Τοῖς ζωαρκέσιον ἐντυχῶν ἐκεῖ δαψιλεστέροις.
 Συντῆν δ' αὐτῷ καὶ ³⁴ γαμετῆ πρὸς ξένην στελιό-
 [μένῳ ³⁵

Σάρρα χαριτοπρόσωπος καὶ περικαλλεστάτη.

Οἱ τοίνυν θεραπεύοντες ἐκεῖ τὸν βασιλέα

(Ἦν δ' Ἀβιμέλεχ βασιλεὺς τότε τῶν Αἰγυπτίων)

Ἰδόντες κάλλει λάμπουσιν τὴν Σάρραν ἀσυγκρίτῳ

Καὶ τὸσον ὑπερέχουσιν γυναίων Αἰγυπτίων

Ὅσον ἀπάντων τῶν ἀνθῶν ³⁶ τὸ ῥόδον ὑπερφέρει,

Τῷ βασιλεὶ προσήνεγκαν ³⁷ ἐρωτοληπτουμένῳ.

Ὁ δ' Ἀβιμέλεχ κατιδὼν ὄλω; ³⁸ ἄλω ταύτης,

Καὶ τὰχ' ἂν ἐβεβήλωσε τὸ τέλος τοῦ δικαίου,

Εἰ μὴ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα τιμήσας

Πληγαῖς βαρείαις ἤτασε νύκτωρ τὸν βασιλέα

Καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς προσγεγεῖς καὶ τοὺς δορυφοροῦν-
 [τας ³⁹.

Μετ' οὐ πολλὰς δὲ γενεὰς ἀρχῆς τῶν Αἰγυπτίων

Ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀβραὰμ ἤρξε τῶν Ἀσσυρίων

Βῆλος ἀνὴρ ὁ βριαρὸς, ὁ κραταιόχειρ γίγας,

Ὅν ὡς θεὸν ἐτίμησαν οἱ πεφρανατισμένοι

Καὶ Κρόνον μετωνόμασαν. Οὗτος δ' ὁ Κρόνος ἔσχε

Γυναῖκα τὴν Σεμίραμιν τὴν λεγομένην Ἰβάν.

Τῶν Αἰγυπτίων τοιγαροῦν ἡ καταδυναστεία

Καὶ κράτος τὸ βασιλεῖον καὶ τὰ τῆς ἐξουσίας

Vers. 542

manibus adorarunt. inde peregrinum ad cultum
 cum deflexissent, alii deos alios excogitarunt, quos
 venerarentur. Magis autem quam caeteri omnes
 exorbitarunt Aegyptii, et usque ad ridiculas res
 superstitiosi esse perrexerunt. Hinc factum ut fel-
 les et simias coluerint, ibes, hircos, boves, canes,
 crocodilos, abominationes alias ab errore mentis
 profectas. Longe vero studiosissime inter alios
 cultus Apim venerabantur, qui varii coloris bos
 erat. Nam cum apud ipsos ejusmodi bos nascebatur,
 qui in lingua et cauda signa certa ferret, item-
 que lunam in fronte dimidiatam repraesentaret,
 choreas agitabant, festos dies celebrabant, con-
 veniebant, tanquam si novus ad ipsos deus acces-
 sisset. Ac illum quidem omnis generis esculentis
 pascebant, ipsi vero potando et saltando dies totos
 consumebant. Cumque insanus idolorum culus
 incrementa sumeret, universa natio in errorem
 extremum prolapsa fuit. At enim repetenda mihi
 sunt de regno quae dixi.

Apud Aegyptios primus omnium rex fuit. Id esse
 verum oracula sacrarum Litterarum testantur. Nam
 cum fames terram Chaldaeorum invasisset, divi-
 nus celebris ille Abramus exsul factus est, relicta-

que cognatione sua in Aegyptum migravit, ut per-
 niciosum famis ab se forcipem abigeret, alimenta
 istic largiora consecutus. Comes erat illi etiam
 uxor ad solum peregrinum, eleganti praedita facie
 Sarra, longaeque venustissima. Ministri ergo regis
 Aegyptii (et erat tum rex Aegyptiorum Abimelechus) **12** cum Sarram incomparabili forma ful-
 gentem viderent, tantumque mulierculas Aegyptias
 excellentem quantum omnibus floribus rosa praestat,
 ad regem amore captum illam deducunt. Quam ubi
 conspexisset Abimelechus, totus captus est; forteque
 violasset hominis justum lectum, ni Deus honori cultoris
 sui consulisset, noctuque regem plagis gravibus
 vulnerasset, ne cognatis quidem ac satellitibus
 ejus parcens. Caeterum non post multas generationes
 ab initio regni Aegyptii, temporibus Abrahami,
 Assyriis imperavit Belus, vir fortis, robustis
 manibus, gigas; quem homines decepti tanquam
 deum venerabantur Saturnumque nominabant.
 Habuit autem Saturnus hic Semiramidem uxorem,
 quae Rhea nuncupabatur. Et Aegyptiorum quidem
 in subjectos potestas ac regia potentia, regium
 imperium, usque ab integros 4663 annos duravit.
 Rursus vero regnum

Variæ lectiones.

²⁵ ἀνθρώποις R. ²⁷ χειροτέκτων R. ²⁷ ἐπενόησαν ARR. ²⁸ ὑπερφέρειτεροι AR. ²⁹ γλώσσῃ R. ³⁰ βασιλέων R. ³¹ πρώτος R. ³² ἀπήρην R. ³³ ἀποτρέψαιτο R, ἀποτρέψαιτο R, ἀποτρέψαι του M. ³⁴ συνήπτετο και R. ³⁵ στελλομένη AR. ³⁶ ἀπάντων ἀκανθῶν ARR ³⁷ προσήγαγον R. ³⁸ ὄλω; R. ³⁹ πρὸς δὲ και δορυφόρους R.

Μίχρος ἑτῶν διήρκασε χιλίων πληρεστάτων
 καὶ ποδῶν τρισῶν ἐξήκοντα πρὸς τοὺς ἑξακοσίους.
 Τὴν βασιλείαν πάλιν δὲ τοῦ γένους Ἀσσυρίων
 Χίλι' ἑτὴ ἐμέτρησαν ⁴⁰, καὶ σὺν αὐτῇ παρῆλθον
 Τρις ἑκατὸν ἑνιαυτοὶ μέχρι Σαρδαναπάλου.
 Ὁ Κρόνος τοίνυν συνοικῶν τῇ γαμετῇ τῇ Ἰέξ
 Σὺν ἄλλοις ἔτεκε πολλοὺς υἱοὺς τὸν Νινύαν ⁴¹,
 Ὅν Νινευὶ δομήτορα φασὶ τῆς θρυλουμένης.
 Μετὰ μικρὸν δὲ Κρόνος δὲ λιπῶν τὴν Ἀσσυρίαν
 Πρὸς τὴν τῶν Ἀφρων ἔδραμε χώραν τὴν ἑσπερίαν ⁴².
 Ὁ δὲ Νινύας ἔλαβε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα
 Εἰς γαμετὴν καὶ σύνοικον ἐξ ἔρωτομανίας,
 Ἔρον νοσήσας ἀσελγῆ καὶ παρὰ φύσιν ἔρον,
 Καὶ Σεμιράμιδος αὐτῆς τοῦτο συνθελησάσης.
 Ἐξ οὗ καὶ νόμος γέγονε ⁴³ παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις
 Μητρογαμεῖν καὶ τοὺς δεσμούς τῆς φύσεως συγχέειν.
 Τὸ πρῶτον δὲ τὸ μυστῶν τοῦτο καὶ βδελυκτέον
 Ἔξ Ἀσσυρίων ὀρμηθὲν μετέστη ⁴⁴ καὶ πρὸς Πέρσας.
 Ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου δὲ Σέσωστρις ἐν τοῖς τότε
 Μεγαλυυθείς καὶ κρατυυθείς ⁴⁵ ὑπὲρ τοὺς πρῶτον
 [πάντας
 Οὐχ ἱκανὸν ἐνόμισεν ἄρχειν Αἰγύπτου μόνης.
 Καὶ δὴ στρατὸν συναγαγὼν ⁴⁶ ἐκ πάσης φυλαρχίας,
 Δορατιστῆς καὶ πελταστῆς, βελεμνοτοφοφόρους,
 Θωρακοφόρους, αἰχμητῆς, ἀνδρας ἀρειμανίους,
 Καὶ προσλαθῶν συμμαχικὸν ἐκ τοῦ τῶν Οὐνῶν
 [ἔθνους,
 Καὶ προσεταιρισάμενος ἐν δόροις σύμπαν γένος,
 Πάσης κατέδραμε τῆς γῆς, καὶ μάλλον τῆς Ἀσίας,

gentis Assyriorum annis 1500 ad Sardanapalum
 aequè floruit.

Saturnus autem cum uxore sua Rhea cohabitans inter multos alios liberos et Niniam procreavit, quem claræ Nineves conditorem fuisse ferunt. Aliquantum post tempore Saturnus Assyria relicta in Afrorum regionem australem excurrit. Nihiyas vero matrem suam ex amore vesano, fœdo, naturæ ipsi repugnante, quo correptus erat, Semiramide in hoc illi assentiente, uxorem et cohabitatricem accepit. Ex quo lex apud Assyrios secuta est de matrum liberorumque nuptiis et legum naturalium confusione. Res autem hæc nefanda et execrabilis, ab Assyriis profecta, etiam ad Persas transiit.

Ceterum in temporis Ægypti rex Sesostris, auctus magnitudine potentæ supra reges ceteros priores, non satis arbitrabatur esse soli Ægypto imperare. Quamobrem coacto de tota natione sua exercitu, in quo erant hastati, cetrati, sagittarii, loricati præliatores, viri Mavortii, assumptisque belli sociis ex Umorum gente, quam muneribus sibi totam adjunxerat, terram universam, Asiam

A Καὶ πάντα κατηνάγκασε φόρου; αὐτῷ προσφέρειν.
 Καὶ καθελὼν τοὺς πανταχῆ δυνάστας καὶ σατράπας
 Καὶ ταγματάρχας ἰσχυροὺς καὶ κραταιοὺς στρα-
 [τάρχας
 Ὑπὸ τὴν ζεύγλην ἤγαγεν αὐτοῦ τῆς ἐξουσίας ⁴⁷.
 Ἐνέπλησε λαφύρων δὲ ⁴⁸ καὶ σκύλων τοὺς συμ-
 [μάχους,
 Τοῖς Οὐννοῖς δ' ἔχαρίσατο τὴν γῆν τῶν Ἀσσυρίων.
 Καὶ Πάρθους μετωνόμασε ⁴⁹ τοὺς Οὐννοὺς ἦτοι
 [Σκύθας.
 Καὶ νικητῆς ἀνέξευξεν ἐν ἔτεσιν ἐννέα
 Σύμπασιν χειρωσάμενος Ἀσίας ἑθναρχίαν.
 Ἐξ' οὗ καὶ τὸ βασιλεῖον κράτος τῶν Ἀσσυρίων
 Ἐπὶ μικρὸν ἀπόλεσεν ἦν εἶχε δυναστείαν.
 Β Ὡς δ' ἤρπαξε καὶ Σέσωστριν θάνατος; ἐκ τοῦ βίου,
 Τοῖς Ἀσσυρίοις ἠνθῆσε πάλιν ἡ βασιλεία
 Ὡς δένδρον ὑπὸ τοῦ πικροῦ κρυσταλλῶδην χειμῶνος;
 Καὶ μαραινθὲν καὶ νεκρωθὲν, καὶ πάλιν ἀναστῆσαν
 Παράδραμόντος τοῦ δεῖνοῦ τῆς χειμερίας ὥρας.
 Τοῖς Ἀσσυρίοις τοιγαροῦν πάλιν ἡ σκηπτουχία ⁵⁰
 Πρὸς τὴν προτέραν ἔφθασε τῆς τύχης εὐκλήριαν,
 Ἔως ὁ Σαρδανάπαλος ἤρκαε τῶν Ἀσσυρίων,
 Γάστρις ἀνὴρ καὶ τρυφηλὸς, λάγνος καὶ γυναικίας,
 Ὅς ἐκθηλύνας ἑαυτὸν καὶ γυναιξὶ συγκλείσας
 Ὑπέγραψε ⁵¹ τὸ πρόσωπον, ἔβαπτε τὰς ὀφρύδας,
 Ἐξύρα ⁵² καὶ τὸ γένεον μέχρις ἐπιδερμιδός,
 Ἐδείκνυ καὶ τὰς παρειὰς ἐπιμυθιωμένας,
 Καὶ πᾶν τὸ πρόσωπον ἀπῶ; εἶχεν ἐξηλλαγμένον,
 Καὶ μάχλος ἦν καὶ μαλακὸς, χαῦνος καὶ θηλυδρίας.

C

Vers. 595

maxime, percussit, et omnes ut tributa sibi penderent vi coegit. Sublatis etiam ubique nationum principibus et satrapis, sub jugum suæ potestatis eas redegit. Unnis autem Assyriorum regionem dono dedit, et pro Unnis sive Scythis Parthos appellavit. 13 Hoc modo victor reversus est intra novem annos, universa imperio suo Asia subiecta. Sub eodem regum Assyriorum imperium potentiam, quam habuerat, exiguum ad tempus amisit. Posteaquàm vero mors etiam Sesostri vitam eripuit, rursus apud Assyrios regnum arboris instar, ab hieme acri læsæ, floruit; quæ arbor et emarcuit, et mortua vitam recepit, postquam hiberni temporis sævitia præterit. Itaque rursus Assyriorum imperium ad priorem fortunæ prosperitatem rediit, donec Sardanapalus apud Assyrios regnavit, homo gulosus, voluplarius, salax, effeminatus: qui cum se ipse evirasset ac inter feminas oclusisset, pingebat vultum, supercilia colorabat, radebat barbam usque ad cutem extimam, ostendebat et genas cerussa fucatas, totam denique faciem mutatam a forma virili habebat. Secors erat, mollis, libidinosus, femineus; sola

Variæ lectiones.

⁴⁰ χίλιετηρῆς ἐμέτρησε A, χίλιοι τοῖς ἐμέτρησε R, χίλιοι τρεῖς ἐμέτρησαν M. ⁴¹ ἔτεκεν υἱοὺς καὶ τὸν Νινύαν τοῦτον R. ⁴² τῶν ἑσπερίων R. ⁴³ γίνεται R. ⁴⁴ μετέστη A. ⁴⁵ τραχυυθείς M. ⁴⁶ συναγαγὼν, A. ⁴⁷ δυναστείας AR. ⁴⁸ τε R. ⁴⁹ κατωνόμασε AR. ⁵⁰ βασιλεία A. ⁵¹ ὑπέγραψε R. ⁵² ἐξύρει MR.

Λιόνης τρυφῆς ἐφρόντιζε, μόνης ἀβραῆς τραπεζῆς ·
 Συνήσθιε, συνέπινεν εὐνούχοις καὶ μαχλάσι ⁸³,
 Καὶ πᾶς ὁ βίος ἦν αὐτῷ πλήρης ἀκολασίας.
 Αὐτὸς μὲν οὖν συγκέκλειστο σὺν γυναιξὶν ἀσέμνοις,
 Ἄθρατος, ἀράτος ⁸⁴ ἄρχουσιν ἰδιώταις,
 Θερμοῖς λουτροῖς ἐνευπαθῶν καὶ μαλακοῖς ἀμφίοις ·
 Διψκουν δὲ τὰ πράγματα τούτῳ τῆς βασιλείας
 Οἱ στρατηγεὶ τῶν πόλεων, ἐθνάρχει καὶ χωράρχαι.
 Οὕτως ἐβίου μαλακῶς, οὕτως ἐκλύτως εἶχεν,
 Ἔως εἰς βέθρον ἑαυτὸν ἤγαγεν ἀπωλείας
 Καὶ συναπόλεσεν αὐτῷ καὶ τὰ τῆς βασιλείας.
 Ἀρβάκης γὰρ ὁ στρατηγὸς πολλᾶκι· ἰκετεύων
 Τὸν Σαρδανάπαλον ἰδεῖν καὶ στήναι πρὸ προσώπου
 (Οὐποτε γὰρ εἴωρακεν αὐτὸν, οὐδ' ἐν ⁸⁵ οὐνείροις),
 Καὶ τὰ πολλὰ μὲν ἀστοχῶν πρὸς τὸ πεποιημένον,
 Μόλις δ' εὐδρῶν ὡς ἔρμαιον τὸ τοῦτον ἱστορήσαι ⁸⁶,
 Ὡς εἶδεν, ὡς εἴωρακεν ἐψιμμοθυμένον,
 Ἄτριχα, λειοπώγωνα, γυναικοπροσωπίαν ⁸⁷,
 Πορφύραν διαξάινοντα μετὰ τῶν κορασιῶν,
 Εὐνούχοις τε συμπαίζοντα καὶ συνασχημονοῦντα,
 Καὶ μαλακὸν καὶ παντελῶς ἀνάξιον τοῦ κράτους.
 Ἄγανακτῆσας ἔπαισεν αὐτὸν ἐγχεριδίῳ,
 Καὶ τῶν ἐγκάτων ὤθησε μέγρις αὐτῶν ⁸⁸ τὸ ξίφος,
 Καὶ θάνατον ἐπότισε καὶ κύπελλον ὀλέθρου
 Τὸν μέγρι τότε τρυφηλῶς ἐκδειδητημένον
 Καὶ τοῖς κρατῆρσι χαίροντα μέγρι τοῦ περιόρθρου.
 Οὕτως ἐκείνον ἔκτεινεν ὁ στρατηγὸς Ἀρβάκης.
 Δεινοπαθῶν εἰ λέγοιτο δοῦλος ἀνδρὸς τοιούτου ⁸⁹.

Ἄλλοι δ' οὐχ οὕτω γράψουσι τὰ τοῦ Σαρδαναπάλου,
 Λέγουσι δ' ὡς ἀκούσαντες οἱ πρόσοικοι Χαλδαῖοι·
 Χοιρόδιον αὐτόχρομα τυγχάνειν καὶ κτηνώδη
 Τὸν Ἀσσυρίων κράτορα τὸν Ἀνακυδαράξου ⁹⁰,
 Ὀρχηστοφιλοπαίγμονα, ζῶντα γυναικομίμως,
 Αὐτοῦ καταφρονήσαντες ὡς μαλακοκαρδίου,
 Ἐπῆλθον ἐκστρατεύσαντες ἐν βριεραῖ δυνάμει,
 Καὶ συμπλακέντες τῷ στρατῷ τῷ τοῦ Σαρδαναπάλου
 (Κάκεινος γὰρ ἀναμαθῶν τὴν δόλμαν τῶν Χαλδαίων
 Οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ἐπεμψεν ἀνδρας ἀξιωμαχούς)
 Ἐτρέψαντο τὸν στρατηγὸν, ἤτησαν κατὰ κράτος,
 Καὶ νικηθεὶς ὁ στρατηγὸς ἐφευγεν ἀνά κράτος ⁹¹.
 Ὅπερ ὡς ἔγνω δειλαῖος, ἀπορηθεὶς ἐκ πάντων,
 Πυρὰν ὑφήψε λιπαρὴν ὕλαις ἀφθόνοις ὀρέψας,
 Καὶ τὰς χρυσᾶς συναγαγὼν καὶ λιθοστρώτους κλίντας
 Καὶ τοὺς ποικίλους στολισμοὺς καὶ τάλαντα χρυσοῦ
 Καὶ πᾶν ἀπλῶς βασιλεῖον ὅσον ἐν ἱματίοις,
 Ὅσον ἐν σκεύεσι χρυσοῖς, ἐν λίθοις, ἐν μαργάραις,
 Κατὰ πυρᾶς ἤκοντισε πάντα τῆς πολυξύλου,
 Καὶ τελευταῖον ἑαυτὸν. Κάντεῦθεν οἱ Χαλδαῖοι
 Κατὰ πολλὴν τὴν ἀδειαν ἐκράτου Ἀσσυρίων,
 Καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς ἑαυτοὺς μεθίστων καὶ τὸ κράτος.
 Μετ' Ἀσσυρίουσ τεύς δ' οὖν κατήρξαν οἱ Χαλδαῖοι,
 Καὶ τὸ τῆς τύχης παίγνιον καὶ κύβος τῶν πραγμάτων
 Ἄλλοις ἐμπαῖξαν ἱκανῶς μετέπεσεν εἰς ἄλλους.
 Ἦνίκα δὲ συνέβαινε ταῦτα τοῖς Ἀσσυριοῖς,
 Ἑβραίων ἐκυριεῦεν ὁ βασιλεὺς Ὀζίας,
 Ἐβδομος ὢν ἀπὸ Δαβὶδ τοῦ προφητικωτάτου.

Vers. 650

ipsi voluptas, sola mensa delicata curæ erat. Vesce-
 batur, potabat cum eunuchis et scortis. Tota ejus
 vita erat intemperantiæ plena. Et ipse quidem
 conclusus erat apud impudicas feminas, neque
 vel a præfectis vel privatis hominibus cernebatur,
 calidis se lavacris et vestimentis oblectans molli-
 bus; regni vero negotia duces urbium, nationum,
 locorum administrabant. Sic molliter vixit, sic
 dissolute se habuit, donec in voraginem perditionis
 se ipse egit et secum regnum quoque ipsum
 perdidit. Arbaces enim dux sæpius obsecrans ut
 Sardanapalum cerneret et coram ipso staret (nun-
 quam enim viderat hominem, ne per somnium
 quidem), cum aliquoties desiderio excidisset vix-
 que nactus esset conspectum hujus tanquam rem
 faustam, ubi vidit, ubi fucatum cerussa conspexit,
 carentem pilis, imberbem, facie muliebri, pecten-
 tem purpuram inter puellas, colludentem cum
 eunuchis et cum iis turpiter se gerentem, mollem,
 prorsus indignum imperio, excandescens pugione
 improbum vulnerat, gladiumque ad ipsa usque
 intestina adigit, mortis interitusque poculo illi
 propinato, qui poculis ad auroram usque delecta-
 batur. Sic istum occidit Arbaces imperator, gra-
 viter ferens se viri talis amicum appellari.

Cæterum alii de Sardanapali rebus ita non scri-
 bunt, sed aiunt, posteaquam audissent Chaldæi vi-
 cini Assyriorum regem Sardanapalum, Anacynda-
 raxi filium, 14 esse hominem ejusmodi qui por-
 corum jumentorumque more viveret, saltationum
 atque ludorum studiosus esset, ac mulieres imita-
 retur, ipsos eo contempto tanquam molli corde
 prædito, expeditione suscepta forti cum exercitu
 venisse, manumque cum Sardanapali milite conserta
 in fugam vertisse ducem, ac vi de adversario victo-
 ria potitus esse. Quod cum miser intellexisset,
 destitutus ab omnibus pinguem rogam incendit,
 copiosa materie nutritum, collectisque lectulis au-
 reis et gemmatis, itemque variis indumentis et
 talentis auri, omni denique suppellectile regia vestium
 vasorumque aureorum ac gemmarum, unionum,
 necnon cuncta in rogam de lignis multis exstructum
 abjecit, ac tandem se ipse iis imposuit. Deinceps
 Chaldæi citra omnem metum Assyriis imperabant,
 ac regnum potestatemque in se transferebant.

Atque in hunc modum post Assyrios Chaldæi
 rebus potiti sunt, et fortunæ ludibrium rerumque
 alea cum aliis satis illussisset, ad alios inclinavit.
 Quo autem tempore Assyriis hæc accidebant, He-
 braeis Ozias rex imperabat, a Davide maximo vate

Variæ lectiones.

⁸³ μαχλάσι ARR. ⁸⁴ ἀράτος ARR. ⁸⁵ οὐδέποτε ἐν A. ⁸⁶ ἱστορεῖται A. ⁸⁷ γυναικοπροσωπίαις A.
⁸⁸ αὐτοῦ RR. ⁸⁹ τοιοῦδε AR. ⁹⁰ ἀνακυδαράκου R. ⁹¹ Hunc versum om. A.

Καλδαίων δ' ἐβασίλευσε σὺν ἄλλοις βασιλεῦσι
 Σαναχερίμ ⁶⁵ ὁ σοδαρῶς καὶ γῆς τῶν Ἀσσυρίων
 Ἐθνους Βαβυλωνίων τε καὶ γένους τοῦ τῶν Μήδων·
 Ὁς ἐκστρατεύσας σοδαρῶς κατὰ τῆς Ἰουδαίας,
 Καὶ βλασφημῆσας εἰς Θεὸν καρδίας ἀπονοεῖ, ⁶⁶
 Καὶ ῥήμασι χρησάμενος ὑπερηφανεστάτους ⁶⁷,
 Ἐδρέψατο τὰ πῆχαιρα τῆς ματαιοφροσύνης.
 Ἄγγελος γὰρ ὑπὸ Θεοῦ πεμφθεὶς κατὰ τὴν νυκτα
 ὤλεσε πάντα τὸν στρατὸν ξίφους συγκόψας ἄνευ,
 Εἰς ἑκατὸν ποσοῦμενον χιλιανδρίας ὄλας
 Σὺν ἄλλοις ὀδοῦχοντα πρὸς πεντακισχιλοῖς.
 Ὁ τοίνυν πρὶν ἀγέρωχος, ὁ πρὶν ὑπερηρμένος
 Ὡς λαγῶδες ἐγένετο ταχύπους φυγαδίας.

Μετὰ δὲ χρόνους βασιλεὺς ἦν Ναβουχοδονόσορ ⁶⁸.
 Οὗτος τῆς τύχης εὐμενῶς αὐτῷ προσφερομένης
 Πάντων κατεδυνάστευσεν ἔθνων τῶν ἐν Ἀσίᾳ,
 Καὶ πάντα ἐπηγάγετο πρὸς ἐτησίους φόρους,
 Χαλδαίους Ἀσσυρίους τε, Μήδους, Βαβυλωνίους.
 Ἰπήκoon ἐποίησε καὶ γένος Ἰουδαίων,
 Καὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν τὴν περιφανεστάτην
 Ἱερουσαλήμ ἐδούλωσε, καὶ πρῶτος ⁶⁹ ὑποφόρους
 τοὺς βασιλεῖς κατέστησεν. Ὡς δ' ἀπεστάτου οὗτος,
 Τὸ τελευταῖον ἐπελθὼν μετὰ μυρίων ὀπλων
 (Ἰπὲρ γὰρ ἄμμον ὁ στρατὸς ἦν Ναβουχοδονόσορ)
 Κατέσκαψεν ⁷⁰ εἰς ἔδαφος τὴν πόλιν ὀλίαν,
 Καὶ πάντα τοὺς ἐξ αἵματος καὶ γένους βασιλείου
 Δουραλώτους συλλαδῶν ἐν χώρᾳ Βαβυλώνας

A Μετώκισεν, ὡς ἔσονται τοῦτω ⁶⁷ θαλαμηπόλοι.
 Ἦν ἐν αὐτοῖς καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἐν προφήταις,
 Οἱ τρεῖς τε παῖδες σὺν αὐτῷ σὺν ἄλλοις εὐγενέσι
 Μετὰ μικρὸν δ' ὑπεραρθεῖς ὁ Ναβουχοδονόσορ
 Καὶ τὴν τῆς τύχης εὐνοίαν οὐ ⁶⁸ δυνηθεὶς βαστάσαι,
 Κάντεῦθεν εἰς ἀπόνοιαν ἐκκυλισθεὶς ἐσχάτην
 (Αὐτὸν ἐθεοπολεῖ γὰρ ὑπὸ φρενοπληξίας ⁶⁹),
 Ἐταπεινώθη πρὸς Θεοῦ ταπεινώμα φρικῶδες,
 Εἰς χοίρου μόρφωσιν ⁷⁰ τραπεὶς ἐξ εἵδους ἀνθρωπίου
 Καὶ ταύτην δίκην ὑποσχὼν τῆς ὑπερηφανίας.

Ἄλλ' ἵνα πάλιν εἰς ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγάγω.
 Χαλδαίων ἐβασίλευσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ,
 Καὶ μετ' ἐκείνον Μαροδᾶχ ⁷¹, καὶ μετ' αὐτὸν Βαλτάταρ,
 Ἀμφότεροι βλαστήματα τοῦ Ναβουχοδονόσορ.
 Βαλτάταρ τοίνυν ἐντροφῶν τῷ τῆς ἀρχῆς μεγέθει
B Συμπότας παρελάμβανεν αὐτοῦ τοὺς μεγιστάνας,
 Καὶ ταῖς τραπέζαις λιπαραῖς αὐτοῦς ἐδεξιοῦτο.
 Καὶ θέλων ἐπιδείκνυσθαι τὸ διψιλὲς τοῦ πλουτοῦ
 Πολυτελεῖσι σκεῦεσιν ἐχρήτο λιθοχρύσοις.
 Σὺν πᾶσι παρεισέφερε καὶ τοῦ ναοῦ τὰ σκεύη,
 Ἄπερ ἀφείλετο τὸ πρὶν ὁ Ναβουχοδονόσορ,
 Ἦνίκα Ἱερουσαλήμ ἀπέκειρε ⁷² τὸ κάλλος.
 Χρῶμενος τοίνυν ἀεὶ τούτοις εἰς ὑπουργίαν
 (Μεθῶν γὰρ τοῖς πράγμασιν οὐδ' ὄλω; ἐνενοεῖ
 Ὡς ὁ Θεὸς ἀγανακτεῖ τούτων ὑβριζομένων)
 Ἀστράγαλον ἐώρακε γράφοντα πρὸς τῷ τοίχῳ.
 Ἐλεγον ⁷³ δὲ τὰ γράμματα Μανῆ, Θεκέλ, Φάρες τε·

Vers. 704

septimus. Chaldaeis inter alios reges Senacheribus
 superbus praefuit, itemque regioni Assyriorum, **C**
 genti Babyloniorum et nationi Medorum. Qui su-
 perba expeditione contra Judæam suscepta, et per
 cordis amentiam Deo contumeliis affecto, cum ver-
 bis arrogantioribus usus esset, insanix suæ præmia
 consecutus est. Angelus enim a Deo noctu missus
 exercitum omnem absque gladio concisum perdi-
 dit, qui centum et octoginta quingue hominum
 millia continebat. Itaque is qui prius superbus at-
 que elatus erat, instar timidi leporis pedibus celer
 et fugitivus evadebat.

Secundum hæc erat rex Nabuchodonosor, qui
 prospera fortuna usus omnes Asiæ nationes sub-
 egit, et omnes adegit ad annua tributa, Chaldaeos,
 Assyrios, Medos, Babylonios; et obedientes dicto
 reddidit etiam Judæos; eorumque metropolim **D**
 longe celeberrimam, nimirum Hierosolymam, in
 servitutem rededit, ac primum reges Judaicos ve-
 tigales fecit. Cum autem ab eo defecissent, re-
 versus infinitis cum copiis (quippe superabat are-
 nam hic Nabuchodonosoris exercitus) urbem
 felicem beatamque de fundamentis evertit, et omnes
 sanguinis generisque regii redactos in
 captivitatem Babylonem transtulit, ut essent
 ipsius cubicularii. Erat inter hos etiam magnus

ille vates Danielus, **15** et tres illi pueri, cum aliis
 nobilibus. Paulo post elatus nimum Nabuchodo-
 nosor, cum fortunæ prosperitatem ferre non pos-
 set atque idcirco in furorem extremum devolutus
 esset, se ipse insaniam quadam animi deum fecit.
 Sed horrendum in modum humiliatus est a Deo,
 de humana forma in porci figuram commutatus,
 supplicium hoc propter superbiam ferens.

Verum ut sermonem ad priora reducam, Chal-
 daeis imperavit hic Nabuchodonosor, et post ipsum
 Merodachus; post quem Baltasarus, ambo Nabu-
 chodonosoris filii. Baltasarus imperii magnitudine
 abutens comptores accipiebat sibi optimates, eos-
 que mensis splendidis excipiebat. Cumque demon-
 strare vellet opum abundantiam, magni pretii va-
 sis utebatur, factis ex auro et gemmis; in-
 terque cætera templi quoque suppellectilem intulit,
 quam olim Nabuchodonosor abstulerat, cum Hie-
 rosolymæ pulchritudinem spoliaret. Hanc ille cum
 citra metum in usum suum verteret (quippe rerum
 successibus ebrius plane non cogitabat Deum mo-
 leste ferre sacrorum vasorum violationem), manum
 in pariete scribentem conspexit. Litterarum hæc
 erant verba: Mane, Thecel, Phares. Quæ cum alius
 nemo declarare posset, Danielus perspicue ac vere
 interpretatus est: Dividens divisit rerum Opifex

Varix lectiones.

⁶⁵ Σαναχερίμ R. Σαναχερίμ R. v. 653 ad l. RR. ⁶⁶ ὑπερηφανεστάτοις AR. ⁶⁷ R. Ναβουχοδονόσορ
⁶⁸ πάντας R. ⁶⁹ κατέκαμψαν R. ⁷⁰ ἔσονται A. τούτου R. ⁷¹ μή R. ⁷² ἐθεοποίησεν ὑπὸ φρενοπληξίας
 R. ⁷³ μεταμόρφωσιν A, omisso εἵδου;. ⁷⁴ μαροδᾶχ A. ⁷⁵ περιέκειρεν Ἱερουσαλήμ RR. ⁷⁶ ἔλεγε R.

"Α μηδεὸς ἰσχύσαντος ⁷⁴ ἑτέρον σαφηνίσει
 'Ο Δινηλ ἠρμήνευσε τρανώς καὶ φιλαλήθως·
 ε Μεριζῶν διεμέρισεν ὁ Κτίστης τοῦ τῆ κράτος·
 'Ἐξίκοφεν ἐθέρισε τοὺς χρόνους τῆς ἀρχῆς σου.
 Μετατεθήσεται λοιπὸν ἡ καταδυναστεία
 Καὶ ὄρνυς ὁ βασιλεὺς εἰς ἄλλην φυλαρχίαν. ⁷⁵
 Ταῦθ' ὁ προφήτης ἔφησεν ἐνώπιον Βαλτάσαρ,
 Μηδὲν ὑποστειλάμενος, μηδ' ὄλωσ ὑποτρέσας,
 Μετὰ μικρὸν ὁ Μῆδος δὲ Δαρεῖος ἐπελάσας
 Μετὰ πολλῆς θυνάμεως, ὄν φασιν 'Αστυάγη
 Παῖδες: 'Ἐλλήνων Περσικῆς γράφοντες ⁷⁶ ἱστορίας,
 Καθεῖλε τὸν ὑπέροφρον Βαλτάσαρ τὸν Χαλδαῖον,
 Καὶ Βαβυλώνω; ἔκαμψε τὴν σκληροτραχηλίαν,
 Καὶ Μηδικῆς ὑπέφορον ἐποίησεν ἰσχύος.
 Κάντεῦθεν ἐκυρίευσαν οἱ Μῆδοι τῆς 'Ασίας.
 'Ἄλλ' οὐδ' αὐτοῖς παρέμεινεν ἄχρι πολλῶν ἡλίων
 Τὸ κράτος τὸ βασιλεῖον, ἀλλ' ἀπερῆθη ὀάττον.
 Τὸ κράτος δὲ ὄνω; ἀπ' αὐτῶν ⁷⁶ τῶν Μῆδων ἐξαπέπη.
 'Ἐπιδρομάδην καὶ σαυῶς ὁ λόγος ἱστορήσει·
 Θυγάτηρ ἦν τῷ βασιλεῖ τῶν Μῆδων 'Αστυάγει
 Εὐπρόσωπος εὐπάρης εὐχρους εὐπρεπιστάτη·
 Μανδάνην τὴν κοράσιον ὠνόμασεν ὁ σπείρας.
 Πρὸς ταύτην τοῖνον ὁ πατήρ ἔβρε ζηλοτυλίαν
 'Ἐξ ὀνειράτων θροηθεῖς; νυκτέριον ἐξίσαιον.
 Οὐροῦσαν βλέπειν ἔδοξε τὴν κόρην τὴν Μανδάνην,
 Τοσοῦτον δ' εἶναι τὸ γυθὲν ὑγρὸν ὡς ἐξισχύσαι
 Τῆς γῆς τῆς 'Ασιaticῆς τὸ πρόσωπον καλύψαι.
 Οὗτος ὁ πρῶτος ὄνειρος, δεῦτερος δ' αὐτοῖς οὗτος·

imperium tuum, excidit ac demessuit annos regni
 tui. Transferetur deinceps potentia tua solumque
 regium ad nationem alteram. Hæc vates ille eoram
 Baltasaro dicebat, nihil reveritus nec omnino
 quidquam expavescens. Non multo post cum Da-
 rius Medus, quem Astyagen vocant Græci qui de
 rebus Persicis scripserunt, magnis cum copiis ad-
 venisset, sustulit e medio superbum illum Baltas-
 arum Chaldaeum, et Babylonis cervices duras flexit,
 illamque Medorum potentiam vectigalem fecit. Ex
 eo tempore Medi universis regionibus potiti sunt.
 Verum nec apud illos multis annis regium impe-
 rium mansit, sed cito defluxit.

Quo autem pacto regnum a Medis avolaverit,
 breviter ac dilucide narratio nostra exponet. Erat
 Astyagi regi Medorum filia pulcherrima, quam pa-
 ter appellaverat Mandanem. Erga hanc ille quadam
 ardebat invidia, nocturnis somniis infaustis terri-
 tus. Nam sibi videre visus fuerat Mandanem filiam
 meicentem. Et quidem tantam urinæ copiam **16** ut
 ea posset Asiaticæ terræ superficiem tegere. Hoc
 primum ei fuerat oblatum somnium. Alterum ha-
 buerat hujusmodi. Videbatur sibi videre de veren-
 dis Mandanes enatam vitem, a qua tota Asia, Me-
 dorum Persarumque nationes inumbrarentur. Ta-
 libus ergo somniis rex territus adversus Mandanem

A Ἐδοξε βλέπειν κάτωθεν ἐκ τῆς αἰδοῦς Μανδάνης;
 'Αναφύισαν ἄμπελον, ὕψ' ἧς πᾶσαν 'Ασίαν
 Καὶ γένος Μῆδιον καὶ Περσῶν κατάσκιον γενέσθαι.
 Τοιοῖσδε γοῦν ὁ βασιλεὺς ἐκτραχηθεῖς ὄνειροις
 'Υπέτρεφεν ἀπέχθειαν λάθρα κατὰ Μανδάνης.
 Πολλοὺς δὲ στρέψας λογισμούς περὶ ⁷⁷ τοῦ ποιητέου
 Ἔγνω κατασοφίσασθαι τὴν τύχην ἐπινοήσ.
 Τὴν κόρην τοῖνον ζεύγνυσιν ἀνδρὶ τινι Καμβύσῃ
 ('Ἦν δ' ὁ Καμβύσης δυσγενῆς καὶ τῶν ταπεινοτέρων),
 Ὡς ἂν τὸ προσδοκώμενον ἐξκαμυρώσῃ κλέος,
 Τοῦ γένους τῆν λαμπρότητα θολώσας ὄνειρος.
 Ὡς οὖν ἐπέγνω κύουσαν ὄσον οὐδέπω ταύτην,
 Καθῆστο καιροφυλακῶν, τὸν τόκον περιμένων.
 Μετὰ μικρὸν δ' ἐξέθορον ἀρῶν ἐκ τῆς Μανδάνης,
 Καὶ τὸ τεχθὲν ὁ βασιλεὺς λαθῶν καὶ περιστείλας
 B Ἀρπάγῳ παραδίδωσιν ⁷⁸, ὡς ἐξανάλωθι.
 Ὅ δὲ βουκόλῳ δίδωσι τὴν βρέφος διαφθεῖραι,
 Ἐκτεθησόμενον βερὸν θηρίοις ὄρεστέροις.
 Τὸ μετὰ τοῦτο τί καὶ πῶς; ἔλαθεν ὁ βουκόλος,
 Εἰς τὴν οἰκίαν ἤγαγεν, εὖρε τὴν συζυγοῦσαν
 Ἄρει νεκρὸν ἀπὸ γιστρῆς βρέφος; ἐξενεγκοῦσαν.
 Δεικνυσιν ὄπερ ἔφερε, ζητεῖ τὴν ποιητέον.
 Κοινῇ γοῦν συσχεψάμενοι τὴν μὲν νεκρὸν ῥιπτοῦσι,
 Τὸ δὲ θοθὲν ἐκτρέφουσιν ὡς γνήσιον παιδίον ⁷⁹.
 Τὸ δ' ἐφεξῆς ὡς θαυμαστόν! Ἠλικιώθῃ Κῦρος ⁸⁰,
 Σὺν παιδαρίοις ἐπαίξεν, ἠρέθη ⁸¹ βασιλεύειν,
 Ἐπέταττεν τοῖς ἤλιξι ὡς ἤθελεν ἐκάστῳ.
 Πῶσι μὲν οὖν τὴν κελευσθὲν ὡς τάχος ἐτελεῖτο·

Vers. 760

C clandestinas inimicitias alebat. Cumque varie cogi-
 tasset quid faciendum esset, ingenio fortunam elu-
 dendam esse statuit. Quapropter puellam viro cui-
 dam jungit, cui Cambysæ nomen esset (erat autem
 Cambyses hic ignobilis et plebeius), ut claritatem
 expectatam imminueret, generis splendore per
 ignobilitatem vitiat. Cum autem intellexisset esse
 prægnantem, sedebat observans tempus et partum
 expectans. Paulo post filius masculus e Mandane
 prosiit. Eum rex cum accepisset ac involvisset,
 Harpago tradit, ut interficeretur. Ille vero infantem
 occidendum bubulco dat, qui exponeretur, ut feris
 montanis esca foret. Quid inde? Quo pacto res
 acta? Bubulus accipit, domum suam puerum de-
 portat; reperit conjugem, quæ recens infantem
 mortuum pepererat. Ostendit infantem illi, quem
 ferebat; quid agendam, rogat. Re deliberata inter
 se mortuum abjiciunt, datum genuini filii loco
 nutriunt. Cyrus autem (o rem prodigiosam!) cum
 adolevisset, cum pueris colludens, rex electus est.
 Imperabat æqualibus, uti volebat, singulis. Et
 omnes quidem imperata cito faciebant: solus Ar-
 tembaræ filius, Cyri collusor, cum dicto non ob-
 temperasset, inobedientiæ poenas luit, læsus atro-
 citèr graviq; supplicio multatus. Erat autem Ar-
 tembares ingenuus et illustris, cujus filius Lædela

Varie lectiones.

⁷⁴ ἰσχύσαντος R. ⁷⁵ γράφοντες R. ⁷⁶ ἐξ R. ⁷⁷ κατὰ R. ⁷⁸ πᾶσα δίδωσιν A. ⁷⁹ τεχνίον AR. ⁸⁰ βρέφος R. ⁸¹ ἠρέθη A.

Ὁ δ' Ἀρτεμίδρου μόνον παῖς συναπίστωρ ὢν τῷ Α Βαρβαρικῷ; ὡς ἀρνίον ⁸⁸ οἰκτίστα καταθύει,
[Κύριε

Ἀνηκουστήσας πέπονθε τὰ τῆς ἀνηχοῖας,
Καθυβρισθεῖς καὶ κραταιαί; ⁸⁹ ὑποβληθεῖς αἰκίαις.
Ἦν δ' Ἀρτεμίδρου εὐγενής καὶ τῶν ὑπερεχόντων.
Ὁ παῖς; ὑβριοπαθήσας; ⁹⁰ πρῖσεισι τῷ τεκόντι,
Τὴν ὕβριν φράζει τῷ πατρὶ, μηνύει τὰ πραγθέντα.
Θεμὸς εὐθύς κατέλαβε σφοδρὸς ⁹¹ τὸν Ἀρτεμίδρου,
Καὶ προσελθὼν τῷ βασιλεῖ τὴν ὕβριν ἀπαγγέλλει.
Καὶ γίνεται μετέπεμπος ὁ Κύρος; τῷ παιδίον.
Καὶ πολυπραγμονούμενος; σὺν ἀπειλαῖς βαρεταί;
Ἐν ἐλευθέρῳ στόματι τὸ πᾶν καθωμολόγει.
Ὁ βασιλεὺς ἐθαύμασεν αὐτοῦ τὴν παρρησίαν,
Καὶ τὸν βουκόλον ἐμελλεν αἰκίαις ὑποβάλλειν,
Τὸν δὴθεν νομιζόμενον εἶναι πατέρα Κύρου,
Ὡς ἂν ἐξαγορεύσειε τίνος ὁ Κύρος; τέκνον.
Οὐκ ἤνεγκε τὰς ἀπειλάς ἐκεῖνος ὁ βουκόλος,
Καὶ πᾶν εὐθύς τὸ γεγονός; τῷ βασιλεῖ γνωρίζει.
Κοινοῦται ταῦτα τοῖς σοφοῖς; καὶ Μάγοις Ἀστυάγης;
Ἄλλ' ἔσφηλεν ⁹², ὡς ἔοικε, τούτους ἰσχὺς ἡ θεία,
Καὶ τὴν λαμπρότητα τὴν πρὶν αὐτοῖς ἐλπίζομένην
Ἐν τοῖς παιγνίοις ἔφασαν ἐκθῆναι τῷ παιδίῳ ⁹³.
Καὶ τοῦτο μὲν ἠγάθουνεν ἐκεῖνου τὴν καρδίαν,
Ἄλλο δὲ πάλιν ἐκνίεν· ὡς γὰρ ἐχθρὸν ἐμίσει
Ἄρπαγον τὸν δυσδαίμονα, τὸν περισεσωκότα
Τὸν Κύρον, καὶ μὴ φθείραντα μηδ' ἐξηφανικότα.
Καὶ τοῦτον μεταπέμπεται δὴθεν ⁹⁴ εἰς; πανδαίσιαν
Σὺν τῷ παιδί, τὸν Ἄρπαγον. Καὶ τὸν μὲν τοῦτου παῖδα

Ἐλθόντι δὲ τῷ δυστυχεῖ πρὸς τράπεζαν Ἀρπύρῳ
Ἐν σκεύει παρατίθεισι τὰ τοῦ παιδίου κρέα ⁹⁵.
Ὁ δὲ μὴ γνοὺς; τὸ γεγονός; ἔφαγεν ἄχρι κέρου.
Εὐθύς μετὰ τὸ δεῖπνον δὲ καὶ κεφαλὴ καὶ χεῖρες
Ἀρπάγῳ παρεφέροντο παιδίου τοῦ τυθέντος.
Ὁ δ' ἔγνω ⁹⁶ μὲν τὸ τολμηθῆν, οὐκ ἔχων ⁹⁷ δ' ὅ τι δράσει,
Ἦν ἐγχοτῶν καθ' ἑαυτὸν, στυγῶν τὸν Ἀστυάγην.
Τοῦ Κύρου μεταστάντος δὲ πρὸς Πέρτας ἀπὸ Μήδων
Ἐφαψαμένου τε λοιπὸν ἀνδρώδους ἡλικίας,
Οὐκ ἔληγεν ὁ δυστυχῆς Ἄρπαγος; πάντα πράττων
Καὶ πάντα μηχανώμενος, καὶ Κύρον ἐρεθίζων
Τὸν Ἀστυάγην τίσασθαι καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκστήσαι,
Ἔως αὐτὸν παρώρυψε καὶ στρατιῶν ἐγεῖραι
Καὶ προσβαλεῖν καὶ κραταιῶς τῷ πάππῳ συμπλα-
[κῆναι.

B Τὰ μετὰ ταῦτα τίνα δέ ⁹⁸; Νικᾷ λαμπρῶς ὁ Κύρος;
Νικᾷται Μήδων βασιλεὺς, ζωγρεῖται τελευταῖον,
Καὶ μετατίθεται λοιπὸν τὸ κράτος ἐπὶ Πέρτας.
Οὕτως οὖν ἀνεξώσατο Κύρος τὴν βασιλείαν,
Καὶ Κροίσον τὸν πολύχρυσον τὸν τῶν Λυδῶν δυνάστην
Ἀντιπαραταξίμενον εἶχε δεσμώτην ζῶντα.
Ἄλλὰ γὰρ ὧδε γεγονὸς; ἐπιμνησθεῖς τε ⁹⁹ Κροίσου
Ἐπιμνησθήσομαι λοιπὸν καὶ τῶν Λυδῶν τῆς τύχης,
Κᾶν οὐ μεγάλη γέγονεν οὐδὲ τῶν περιδόξων,
Ὅσπερ ἡ Μήδων καὶ Περσῶν, ὡς ἡ τῶν Ἀσσυρίων.
Κανθαύλης ἐβασίλευε ¹⁰⁰ Λυδίας καὶ Φρυγίας,
Σειρᾶν τοῦ γένους, ὧς φασιν, ἔλκων ἐξ Ἡρακλέους.

Vers. 815

tar. Is patrem accedit, injuriam acceptam narrat, rem actam indicat. Mox Artembares ira gravi corripitur; cumque regem convenisset, injuriam filio factam exponit. Hoc modo Cyrus etiamnum puer accessit. Cumque curiose rogatus esset non sine gravibus minis, ore libero rem omnem confitetur. Rex libertatem ipsius audaciamque miratur, ac bubulcum affecturus erat penis, qui esse Cyri pater existimabatur, ut enuntiaret cujusnam filius esset Cyrus. Eas bubulcus iste minas non tulit, sed regi rem totam mox indicavit. Astyages omnia cum sapientibus et magis communicat. Verum se felicit hos, ceu credi par est, divina potentia. Nam splendorem quem prius exspectabant ac formidabant, consecutum esse puerum ludicris in rebus perhibebant. **17** Hæc quidem oratio cor regis delectabat, verum aliud quiddam urebat. Etenim Harpagum infelicem tanquam hostem oderat, qui Cyrum servasset nec illum e medio sustulisset. Igitur Harpagum cum filio velut ad convivium accessit. Filium autem barbaro more instar agni miserrime mactat. Cumque infelix Harpagus ad mensam accessisset, in patina ei carnes filii apponit. Ille quid actum esset ignorans ad satietatem edit.

C Statim vero post cœnam et caput et manus filii mactati ad Harpagum deferebantur. Hinc quid factum esset intelligebat ille quidem; sed ipse quid ageret nesciens, apud animum excandescere et Astyagem oderat. Cum autem Cyrus ad Persas e Media rediisset, jamque virilem attigisset ætatem, non cessabat infelix Harpagus omnia facere, omnia moliri, ac Cyrum irritare ut se de Astyage ulcisceretur et eum imperio dejiceret, donec hominem permovit, ut et copias colligeret et avum magna vi aggrediretur. Quid factum secundum hæc? Cyrus splendide vincit, Medorum rex vincitur, capitur, imperium deinceps ad Persas transfertur. Sic igitur Cyrus regno potitur. Præterea Croesum, illum pecuniosum Lydorum principem, acie congressus vivum in potestatem suam accepit.

Enimvero cum huc pervenerim, Croesique mentionem fecerim, etiam de Lydorum fortuna quædam commemorabo, quamquam ea nec ampla nec illustris extiterit, ut Medorum, ut Persarum, ut Assyriorum fortuna.

Regnavit in Lydia Phrygiaque Candaules, generis originem, ceu perhibent, ab Hercule ducens. Habebat is uxorem, quæ esset eximia pulchritudine,

Variæ lectiones.

⁸⁸ κραταιῶς R. ⁸⁹ ὑβριοπαθήσας ARR. ⁹⁰ σφοδρῶ; R. σφόδρα R. ⁹¹ ἔσφαλεν R. ⁹² τὸ παιδίον RR. ⁹³ καὶ δὴθεν μετ. τοῖνον R, καὶ τοῖνον μετ. τοῦτον R. ⁹⁴ ἀρνείον A, ἀρνίον RR. ⁹⁵ τὰ κρέ του παιδίου R. ⁹⁶ ὡς; ἔγνω A. ⁹⁷ εἶγεν R. ⁹⁸ δὴ RR. ⁹⁹ τοῦ R. ¹⁰⁰ ἐβασίλευσε RR.

Οὗτος συνώκει γυναίκα τὸ κάλλος· ἐξαισία,
 Φαιδροπροσώπω, τρυφερῶ καὶ φοινικοπαρῆω.
 Τούτου οὖν ἐκαίετο τῷ πόθῳ τοῦ γυναιίου
 Ὡς τῷ θεράποντι ποτε (Γύγης δ' ἦν ὁ θεράπων)
 Τὸν πόθον καὶ τὸν ἔρωτα τρανῶς δημοσιεῦσαι
 Καὶ σχεῖν θελῆσαι θεατὴν τοῦτον τῆς συνοικουσίας,
 Θεοβλαδῶς⁹⁵, ὡς εἶκε, καὶ τὸ⁹⁶ τῆς Μοίρας ξίφος
 ἐξακωνῶν καθ' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς τομὴν ἐπέλιγων.
 Ὁ μὲν Κανδαύλης ἐκρυπτε τὸν Γύγην πρὸς τὴν θύραν,
 Ἐκεῖνη δ' ἀπεδύετο, καὶ Γύγης ἐνετρώφα
 Γυμνῷ τῷ κάλλει τῆς σαρκὸς τῆς ἑαυτοῦ δεσποίνης.
 Εἶδε τὸν Γύγην ἢ γυνή, γυναικοθύμως εἶχε⁹⁷.
 Ἐθριοπάθησε δεινῶς⁹⁸, μετακαλεῖ⁹⁹ τὸν Γύγην,
 Δίδωσιν αἵρεσιν δυοῖν, ἢ τὸν δεσπότην κτεῖναι
 Κερδᾶναι τε καὶ τὴν ἀρχὴν¹ καὶ γαμετὴν ἐκεῖνην,
 ἢ τοῦ θανάτου ταῖς ποιναῖς αὐτὸν² καθυπαχθῆναι.
 Τῶν γὰρ Λυδῶν ταῖς γυναῖξιν αἰσχροὺς ἦν τὸ φανῆναι.³
 Ἀχρίτως τε καὶ γυμναῖς ἀνδράσιν ἄλλοτριοις.
 Εἶλετο Γύγης τὴν ζωὴν, κτείνουσι⁴ τὸν δεσπότην,
 Εὐδύς ἐπαναβαίνει δὲ πρὸς ὕψος βασιλείας.
 Ὁ πρὸ μικροῦ δὲ ταπεινὸς ἐξαίφνης ἀνεφάνη
 Ἐξ ἰδιώτου βασιλεὺς, δεσπότης ἀπὸ δούλου.
 Οὗτος ὁ Γύγης, ὡς φασιν, εὐνοῦχισε γυναίχας,
 Ἡ νεαζούσαις εἰς⁵ αἰεὶ χρῆστο περι τὴν μίξιν.
 Τούτου τοῦ Γύγου τῆς σειρᾶς καὶ βασιλεὺς ἦν Κροῖσος,
 Ὁν Κύρος ἐχειρώσατο πεισθεὶς ταῖς ὑποθήκαις
 Ταῖς τοῦ προφήτου Δανιήλ. Ὁ μὲν γὰρ ἐδεδῖε
 Κροῖσον ὡς πολυτάλαντον, καὶ φεύγειν ἐνενόει

A Προούμενος τὴν εὐροίαν τῆς εὐποτίας⁶ Κροῖσου·
 Ὁ Δανιήλ δ' ἐθάρρυνεν εἰπὼν τὴν προφητείαν,
 Ἦν πρὸ⁷ πολλῶν τῶν γενεῶν ἔλεξε περὶ Κύρου
 Ὁ μεγαλοφωνότατος προφήτης Ἡσαίας.
 Οὗτος ὁ Κύρος ὁ πολὺς τοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ
 Ἑβραίοις ἐχαρίσατο τὰ τῆς ἐλευθερίας,
 Καὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν ἐπέτρεπεν οἰκίζειν,
 Ἦν ὁ πῶ βάρων Ἐσκαψεν ὁ Ναβουχοδονόσορ.
 Τοῦ Κύρου τεθνηκότος δὲ Καμβύσης παῖς ὁ⁸ Κύρου
 Τὰ τῆς ἀρχῆς ἐδίεξετο καὶ τὰ τοῦ κράτους σκῆπτρα.
 Καὶ μετ' αὐτὸν ἐκράτησε Δαρειὸς παῖς Ὑστάτου.
 Ἀλλὰ γὰρ ἄξιον εἰπεῖν ὕπως συνέθη τοῦτο·
 Ἰπῆρχε παῖς τῷ βασιλεῖ Κύρῳ τὴν κλησὶν Σμέρδιος,
 Θυμοσιδῆς καὶ σθεναρὸς, ἀλκιμος καὶ γενναῖος.
 Τούτῳ Καμβύσης ἐγκοτῶν ὡς βριαρῶ τὰς χεῖρας,
 Ὅτι τὸ τόξον ἴσχυσεν ἐπὶ μικρὸν ἐντείνειν
 Ὅπερ οἱ πρέσβεις ἤγαγον ἐκ τῆς Αἰθιοπίας,
 Ἄλλως τε καὶ ζηλοτυπῶν ἐκ τινῶν ὄνειράτων
 (Ἐδόκει γὰρ ἐν φάσμασιν ὄραϊν ὄνειροπλάστοις
 Θρόνον ἀβρὸν βασιλείου, ἀπλετον τὰ πρὸς ὕψος.
 Ἐν τούτῳ δ' ἐφεζόμενον⁹ τῷ θρόνῳ λαμπρὸν ἄνδρα
 Καὶ ψαύοντα τῇ κεφαλῇ τῶν οὐρανίων ἄστρων·
 Ὡς δὲ τις οὐ πύθετο τίνος ὀθρόνος εἶη,
 Ἦκουσεν εἶναι Σμέρδιος δὴν καθορῆθαι θρόνον,
 Καὶ τὸν ἐγκαθιζάνοντα τῷ θρόνῳ Σμέρδιν εἶναι),
 Ἐκ τούτων τοίνυν οὐ καλῶς διατεθεὶς πρὸς Σμέρδιν
 Δολοφονίας ἤρτυσε¹⁰ μύσος τῷ τάλαιπῶρῳ.
 Τοὺς δὲ πολλοὺς ἐλάνθανεν τοῦ Σμέρδιος ὁ φόνος.

Vers. 870

fronte hilari, delicata, genis purpureis. Ejus tanto
 desiderio et amore flagrabat, ut aliquando ministro
 suo (is Gyges erat) desiderium amoremque suum
 patefaceret, atque illum suæ conjugis spectatorem
 esse vellet, delirans, ut videtur, ac fati gladium
 contra se ipse acuens et ad lædendum se proritans.
 Itaque Gygem Candaules ad januam occultat: illa
 se exiit, Gyge de nuda pulchritudine corporis
 heræ suæ voluptatem capiente. Videt Gygem mu-
 lier: ira muliebri accenditur, affectam se injuria
 putat, Gygem accessit, dat optionem duorum, vel
 ut herum occideret ipsamque conjugem cum im-
 perio lucrifaceret, vel interfectus mortem ipse
 oppeteret. Nam turpe Lydorum uxoribus erat ab
 alienis viris conspici, cum vestibus indutæ non
 essent. **18** Gyges vitam eligit: herum interficit.
 Statim ad regni sublimitatem pervenit, qui paulo
 ante humilis erat, subito enicat, factus ex pri-
 vato rex, herus e servo.

Hic Gyges (hoc enim memoriæ proditum accepi-
 mus) castrabat mulieres, ut eis semper integris et
 juvenculis ad venerem uteretur.

Ejus Gygis e stirpe Cræsus rex erat, quem Cyrus
 cepit, Danieli vatis admonitionibus obtemperans.
 Nam Cyrus Cræsum velut opulentum metuebat, ac

fugere cogitabat, prosperitatem audaciæ Croesi
 reformidans. Verum Danielus eum confirmabat
 indicato vaticinio, quod ante multas ætates Isaias
 protulerat.

Illustris hic rex Cyrus Hebræis, qui erant in
 captivitate, libertatem est largitus, concessa etiam
 ut ipsorum metropolis extrueretur, quam a fun-
 damentis Nabuchodonosor everterat.

Cyro mortuo, filius ejus Cambyses regnum cum
 imperii sceptris accepit. Post quem imperavit Darius
 Hystaspis filius. Fucrit autem operæ pretium nar-
 rare qui hoc factum sit.

Cyrus rex filium habebat nomine Smerdim, ani-
 mosum, robustum, fortem, generosum. Huic suc-
 censebat Cambyses ut homini robusto, quod pau-
 lum potuisset arcum tendere, quem ex Æthiopia
 legati attulerant, alias etiam ipsi propter insomnia
 quædam invidens. Quippe visus sibi fuerat per
 quietem solium elegans, regium, altitudine immensa
 cernere, ac in eo sedentem quemdam virum illu-
 strem, qui cælestia sidera capite contingeret. Cum-
 que de quodam interrogasset cujus esset hic thro-
 nus, audierat esse solium Smerdis, quod cerneret,
 et eum qui sederet in solio, Smerdim esse. Hinc
 ergo non optime erga Smerdim fratrem affectus

Variæ lectiones.

⁹⁵ φρενοβλαδῶς AR. ⁹⁶ τοῦ φόνου R. ⁹⁷ ἔσχε R. ⁹⁸ σφοδρῶς AR. ⁹⁹ μετακαλεῖται R. καὶ γα-
 μετὴν καὶ τὴν ἀρχὴν R. ¹ τὴν τομὴν αὐτῷ A, πρὸς τομὴν αὐτῶν R. ² ἀποπον ἦν φανῆναι R. ³ κτείνουσι.
 R. ⁴ ἐξ ARR. ⁵ εὐτολμίας R. ⁶ ἐκ R. ⁷ ὁ παῖς AR. ⁸ ἐφιζόμενον A. ⁹ ἤρτυσε R.

Οὐδὲν Καμβύσης ἔπειε τὸν τοῦ θανάτου σκύφον,
 Οἱ τῶν δωμάτων φύλακες τῶν βασιλείων Μάγοι,
 Ὃν ὁ μὲν εἰς ἐλέγετο Σμέρδης, ὁ δ' Ἀσπαθίνης¹¹,
 Εἰς σφᾶς αὐτοὺς μεθελιχυσαν τὸ κράτος καὶ τὸ κύρος.
 Καὶ ψῆμη μὲν ἐφέρετο¹² καὶ λόγος παρὰ Πέρσαις
 Ὃ: τῆς ἀρχῆς τῆς Περσικῆς ἡνίας ἔχει¹³ Σμέρδης,
 Αὐτοὶ δ' οὐκ ἦσαν θεατοὶ, τὸ πλῆθος δεδιότες.
 Νόμος γὰρ μέγας ἀρρήκτος ἐκράτει παρὰ Πέρσαις,
 Οὐκ ἐπιτρέπων ἀρχεσθαι τούτους ὑπὸ¹⁴ ἄλλου γένους
 Οὐδ' ἔχειν ἄλλον κράτορα, πρὶν ἂν ὑπὸ θανάτου
 Τὸ γένος τὸ βασιλεῖον ἅπαν ἐκριζωθεῖη.
 Ὃ: δ' ἐπεγνώσθη τοῖς πολλοῖς ἡ κακομηχανία
 Καὶ τὸ τῶν Μάγων δολερὸν κατὰ μικρὸν ἐφάνη,
 Ἐπὸ Περσῶν οἱ πρῶτιστοι πρὸς λόγους συνελθόντες
 Καὶ συσχεψάμενοι πολλὰ καὶ παρασκευασθέντες
 (Ἵπῃρχε δ' εἰς ἕκ τῶν ἑπτὰ Δαρείους παῖς Ὑστάσπου)
 Τοῖς Μάγοις ἐπιτίθενται καὶ ξίφρεσι κεντοῦσι.
 Πολλὰ δὲ βουλευσάμενοι καὶ περὶ βασιλείας
 Τὸ τελευταῖον ἔκριναν, οὗτινος τούτων ἵππος
 Χρῆμεται μὴ χρῆσάμενος πρὸ πάντων φωραθεῖη
 Ἄρτι πυρσεύοντος τὴν γῆν τοῦ φεραυγοῦς ἡλίου,
 Οὗτος κατάρξει Περσῶν, οὗτος ἀρχηγεῖσθαι.
 Ἦν ταῦτα τὰ συνθήματα, Δαρεῖω δ' ἵπποκόμος
 Ἦν ἱκανὸς τεχνάζεσθαι τοιαύταις ἐπινοίαις.
 Οὗτος μαθὼν καὶ διαγνοὺς ὅποιαν ἵππον στέρξει
 Τῶν ἄλλων πλεόν ἀπασῶν ἵππων ὁ τοῦ Δαρείου,
 Μετὰ τὴν μίξιν τοῖν ἀμφοῖν οὖρον λαθὼν ἐκείνης
 Ἐκ τούτου περιέχρισε μυκτῆρας τοῖς ἵππίοις.

A Ἄμα δὲ καθιππάζαντο, καὶ πρῶτος ὁ Δαρεῖου,
 Ἐκ τῆς ὀσμῆς συγκινηθεὶς τῶν οὖρων τῆς θηλείας,
 Καὶ φριμαγμοῖς¹⁵ ἐχρήσατο καὶ χρεμετίζων ὤφθη.
 Καὶ τὸ καινὸν καὶ θαυμαστὸν ὅτι βροντώδης ἤχος
 Καὶ στεροπαλ γεγόναισι θαμβοῦσαι τοὺς παρόντας,
 Οἱ ταῦθ' ὡς ἐθεάσαντο, τῶν ἵππων ἀποθάντες
 Δαρεῖω προτεκύνησαν, ὡς ἔθος παρὰ Πέρσαις.
 Τῆς οὖν ἀρχῆς τοὺς οἰακας δεξάμενος Δαρεῖος
 Πολλὰς μὲν προσεκτήσατο καὶ νήσους ἀλικλύστους
 Καὶ πόλεις ἡπειρωτικὰς καὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν
 Στρατὸν δὲ μυριάριθμον καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων
 Ἐκπέμψας κεινδύνουσκε πάντων ἐκεῖ πεσόντων.
 Μετὰ Δαρεῖον τούτου παῖς Ξέρξης Περσῶν κατήρξεν,
 Ὃς προσβαλὼν τοῖς Ἑλλήσιν ἐκ γῆς ἀπὸ¹⁶ θαλάσσης,
 Ἐκ ναυτικῶν, ἐξ ἵπποτῶν, ἐκ πάσης ἐπινοίας,
 Καὶ τὸν στρατὸν ἀπόλεσε καὶ μόνος ἐπὶ πλοίου
 Μόλις φυγῶν καὶ διαδράς αἰσχυρῶς ἐπαλινώσκει.
 Μετὰ τὸν Ξέρξην ἤρξε δὲ μακρόχειρ Ἄρταξέρξης,
 Καὶ καθεξῆς γεγόνασιν ἄλλοι πολλοὶ Περσάρχει,
 Καὶ τῶν ἐθνῶν ὑπήγαγον τὰ πλείονα δουλείᾳ,
 Ἔως Ἀλέξανδρος ἐλθὼν ὁ Μακεδῶν ὁ μέγας
 Περσῶν παρέλυσεν ἀρχὴν, εἶλε¹⁷ τὴν δυναστείαν,
 Εἰς ἔτη διαρκέσασαν ἀπὸ τοῦ πρώτου Κύρου
 Δις ἑκατὸν καὶ σὺν αὐτοῖς εἰς ἑτερα τρις δέκα
 Ὃς ἐν τοῖς βίβλοις φέρεται τῶν παλαιγενεστέρων.
 Οὗτος Περσῶν ἐκράτησεν, οὗτος Ἰνδῶν κατήρξε,
 Τούτῃ καθυπετάγησαν Συρία καὶ Φοινίκη
 Καὶ πᾶν ἔθνος καὶ πάσης γῆς χωράρχαι καὶ τατράπαι

Vers. 926

frandulentam necem infelici moliebatur. Postquam
 vero Cambyses mortis poculum ebibisset, Magi qui
 regiarum aedium custodes erant, quorum unus
 vocabatur Smerdes, alter Spathines, ad se ipsos
 imperium et auctoritatem trahebant. Nam vulgo
 caedes Smerdis erat incognita. Et rumor quidem
 hominum sermone ferebatur, imperii Persici gu-
 bernacula Smerdim habere: verum ipsi non cer-
 nebantur, ut qui vulgus metuerent. Etenim magna
 lex et inviolabilis apud Persas valebat, quæ ipsos
 ab alia familia gubernari vetaret, nec habere vellet
 alium regem, priusquam morte regia familia tota
 extirpata foret. Cum autem hæc molitio foret a
 pluribus animadversa et magorum fraus patefacta,
 19 septem Persarum principes ad colloquium con-
 gressi, reque multum deliberata et constituta (erat
 autem unus ex septem viris Hystaspis filius) Magos
 a loriantur eosque gladiis occidunt. Multis vero
 consiliis de regno habitis tandem statuunt, cuius
 ex ipsis equus ante omnes hinnitu uti deprehen-
 deretur, recens lucente supra terram sole lucis
 auctore, eum imperio Persarum potiri debere. Pro-
 babantur hæc pacta. Dario curator equorum erat
 idoneus ad hujusmodi res solerter efficiundas. Is
 cum animadvertisset quam amaret equam supra
 cæteras equus Darii, a congressu amborum accepta

C equæ urina nares equi hac passim inunxit. Equi-
 tabant jam una, cum primus Darii equus odore
 motus urinæ ab equa exceptæ hinnitu in oculis
 omnium uti cœpit. Accedebat res nova et mira. quod
 tonitrua fulminaque exorta præsentens obstupefa-
 ciebant. Qui, visis his, statim ex equis delapsi Da-
 rium more Persico adorabant.

Itaque regi gubernacula cum Darius accepisset,
 multas adjecit ei mari cinctas insulas et urbes
 in continenti Asianque totam. Cumque copias in-
 finitas etiam adversus Græcos emisisset, damnum
 accepit omnibus interfectis.

Post Darium filius ejus Xerxes Persis imperavit,
 qui Græcos terra marique aggressus copiis nauticis,
 equestribus, omnibus denique conatibus et viribus,
 exercitum amisit, et cum solus in navicula vix
 effugisset, domum turpiter rediit.

Post Xerxem imperavit Artaxerxes Longimanus,
 ac deinceps exstiterunt alii multi Persarum reges,
 gentiumque nonnullas in servitutem redegerunt,
 donec venit magnus ille Macedonum rex Alexander,
 et everso Persarum imperio regnum administravit,
 quod a primo Cyro ducentis ac præterea tredecim
 annis duraverat.

Subjecit hic sibi Persas; imperavit Indis; obtem-
 perabant ei Syria, Phœnicia, quævis alia natio,

Variæ lectiones.

¹¹ Σμέρδης μὲν εἰς ἐλέγετο, ὁ δ' Ἀσπαθίνης ἄλλος RR. ¹² ἐλέγετο R. ¹³ εἶχε A. ¹⁴ παρ' A. ¹⁵ φρυαγ-
 μοῖς R. ¹⁶ ἀπὸ τῆς καὶ R. ¹⁷ ἤρξε AR.

'Απ' ἄκρων τῶν Ἀνατολῶν μέχρι Δυσμῶν ἐσχάτων. Β' Ὡς δὲ καὶ τοῦτον θνητῶν ὄντα θνητὸν τῆ φύσει Ἐγρῆν τὸ χρέως τῆς θνητῆς φύσεως; ἀποδοῦναι, Φάρμακον μὲν συσκευασθὲν γῆθεν αὐτὸν ἀρπάζει, Τὸ δὲ τοσοῦτον μέγεθος αὐτοῦ τῆς βασιλείας, Εἰς δέκα μεταβέδηνεν ἀνδρας εὐτολμοτάτους. Τῶν Ἀλεξάνδρου δηλαδὴ τοὺς πρώτους δορυφόρων, Κατατμηθὲν καὶ μερισθὲν εἰς δέκα διαρέσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἐκυρίευσεν Συρίας καὶ Φοινίκης, Ὁ δὲ κατῆρξε γῆς ¹⁸ Θρακῶν, ἄλλοι Παφλαγονίας, Ἀσία δ' ἄλλον ἔλαχεν. Ὁ δὲ γε Πτολεμαῖος Τὴν γῆν ἐσφετερίσατο μόνος τὴν τῆς Αἰγύπτου. Ἐξ οὗ καὶ πάλιν Αἴγυπτος ἔσχεν ἀρχὴν τοῦ κράτους. Τοῦτον ἡμέροις ἔβλεψεν ἡ τύχη τοῖς βλεφάροις, Καὶ πᾶν ἀπέβη κατὰ νοῦν τοῦτω τῷ Πτολεμαίῳ. Οὗτος κατέδραμε πολλῶν χωρῶν καὶ Παλαιστίνης. Καὶ γέγονε πολύχρυσος, καὶ βριθὼν ἦν τῷ πλούτῳ. Οἱ μετὰ τοῦτον τοιγαροῦν κατάρξαντες Αἰγύπτου, Τὴν τύχην καὶ τὴν εὐκλειαν ζηλοῦντες τὴν ἐκεῖνου, Καλεῖσθαι πάντες ἤθελον ἐκ τούτου Πτολεμαῖοι. Τοῦ πρώτου Πτολεμαίου δὲ τὸν βίον ἐκλιπόντος Τὸν μετ' αὐτὸν Φιλάδελφον ἐπικλην Πτολεμαῖον Αἴγυπτος ἔσχεν ἀρχηγὸν, ὃς πρώτος βασιλείων Τὴν Ἀλεξάνδρου τέθεικε βίβλων πολλῶν μητέρα. Ἀπειραριθμῶν γὰρ φασιν βίβλους αὐτὸν ἀθροῖσαι, Εἰς ὅλας τεσσαράκοντα φθανούσας μυριάδας. Ἔχεν μὲν οὕτως εὐτυχῶς τὸ Πτολεμαῖον ¹⁹ κράτος, Καὶ πάλιν εἶχεν Αἴγυπτος εὐκλειαν βασιλείας.

'Ἄλλ' ἦν οὐδὲν, ὡς εἶοικε, μόνιμον ἐν τῷ βίῳ, Οὐ πλούτος, οὐ βασιλείων κράτος, οὐ δυναστεία. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις κράτοσι τῆς χώρας Αἰγυπτίων Καὶ Κλεοπάτρα βασιλεῖς Αἰγύπτου γεγονοῖα ²⁰ Ἐκ δεξιᾶ; Ῥωμαϊκῆς τὸ κράτος ἀφηρέθη, Τοῦ Καίσαρος; τοῦ σεβαστοῦ τῆνδε χειρωσαμένου. Κάντεῦθεν ²¹ πάλιν ἐβρέευσεν τὰ τῆς Αἰγύπτου σκῆ-

[πτρα,

Ἐν ἑτεσιν ἀνόησαντα καὶ πρὸς ἀκμήν ἐλθόντα Τοῖς ὄλοις ἐνενήκοντα ²² πρὸς τοῖς διακοσίοις. Οὐ μόνην δὲ τὴν Αἴγυπτον εἶλον Ῥωμαίων χεῖρες, Ἀλλὰ καὶ σύμπασαν ὁμοῦ τὴν ὑπὸ τὴν σελήνην. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς δυνατὸν ἱστορήται τῷ λόγῳ Ἐπιδρομάδην καὶ σαφῶς, ὡς ἑμαυτὸν συμπεῖθαι. Προσῆχον δ' ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ τέχνης οὐχὶ πόρρω, Β' Ἐπιμνησθῆναι πρὸς μικρὸν πραγμάτων ²³ Ἐλλήνων, Τὴν γλώτταν τε χαρίσασθαι ²⁴ τοῖς κατὰ τοὺς Ἰσραηλίου.

Λιμὸς ποτε κατέλαβε βαρὺς τὴν Χαναναίαν, Καὶ πάντας ἐπεδόσκειτο τὸ τοῦ κακοῦ πυρφόρον. Καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἰακώβ εἶχε ²⁵ τὸν οἶκον πάντα. Ὁ τοίνυν θεὸς Ἰσραὴλ (οὕτω γὰρ μετεκλήθη) Τὸ ²⁶ μὲν ἀκούσας Ἰωσήφ τὸν ἐκ Ῥαχὴλ τεχθέντα Ἐπιτροπεύειν Φαραῶ τὴν τῆς Αἰγύπτου χώραν, Τὸ δὲ καὶ μηχανώμενος λύσιν εὐρεῖν τοῦ πάθους, Ἐγὼ λιπεῖν τὴν ἑαυτοῦ κίχελι μεταναστεῦσαι. Ἀθροίσας οὖν τοὺς ἑαυτοῦ, δούλους, υἱοὺς, ἐγγόνους ²⁷, Τὰς ὅλας ἐβδομήκοντα ψυχὰς σὺν ἄλλαις πάντε,

Vers. 980

totius terræ principes ac satrapæ, ab extremo oriente usque ad occasum solis. Cum autem huic etiam, qui esset homo natura mortalis, persolvendum foret naturæ mortalis debitum, venenum paratum ex his cum terris rapit. Tanta vero magnitudo regni ejus ad decem viros fortissimos transitit, qui primi fuerant Alexandri satellites. Horum unus potitus est Syria et Phœnice; alius imperavit 20 in Thracia, alius in Paphlagonia; alium Asia consecuta est: Ptolemæus solus Ægyptum in potestatem suam redegit. Inde rursus imperii principium habuit Ægyptus. Hunc blandis aspexit oculis fortuna. Itaque cum alias regiones tum Palæstinam peragravit, et magnam vim auri opumque nactus est. Quo factum ut ii qui post ipsum Ægypto imperarunt, fortunam ac gloriam ejus expetentes, vocari omnes ab ipso Ptolemæi voluerint. Cum autem primus ille Ptolemæus mortuus esset, Ptolemæum cognomento Philadelphum, principem Ægyptus habuit, qui regum primus ex Alexandria multorum librorum matrem fecit. Infinitos enim libros auct ipsum collegisse, ad quater nimirum centena millia. Verum nihil erat, uti videtur, in vita durabile, non opes, non regum imperium, non potentia. Nam

C præter alios Ægypti principes, cum etiam Cleopatra regina facta esset, manu ei Romana imperium est ademptum, postquam Augustus Cæsar eam cepisset. Ex eo tempore defluerunt Ægypti sceptræ, quæ ad summum pervenerant et annis totis ducentis ac nonaginta floruerant. Neque tantum Romanæ manus Ægyptum ceperunt, sed omnem præterea terram lunæ subjectam.

Atque hæc quidem omnia narratione complexi sumus brevi ac dilucida, sicut equidem mihi persuadeo. Convenire autem mihi videtur, nec artis expers esse, ut paulisper obliti rerum Græcarum loquamur de iis quæ apud Hebræos acta sunt.

D Invasit aliquando fames Chananzæam gravis, et eaque calamitas in omnes pariter sæviebat, ac præter alios Jacobi familiam urgebat. Itaque divinus hic Israelus (sic enim deinceps vocabatur) partim audiens Josephum, suum e Rachele filium, præfectum Pharaonis in Ægypto esse, partim illo se malo liberare studens, decrevit relinquere patriam et illuc commigrare. Quamobrem, collectis suis mancipiis, liberis, nepotibus, qui omnes erant animæ septuaginta quinque, recta pergit in Ægyptum, aspicitur amanter a Pharaone ac

Variæ lectiones.

¹⁸ τῆς Α, τῶν R. ¹⁹ Πτολεμαίου R. ²⁰ γενομένη Α. ²¹ κίνταῦθα R. ²² ἐβδομήκοντα R. ²³ πρῶτων R. ²⁴ γλώτταν παρηρησασθαι RR. ²⁵ ἦγε Α. ἔρχε R. ²⁶ τὸν RR. ²⁷ ἐγγόνους Α R.

Εὐοδρομεῖ πρὸς Αἴγυπτον, βλέπεται ¹⁹ φιλοφρόνως Α
 Τῷ Φαραῶ, τοῖς ὕπ' αὐτὸν, καὶ πρὸ ²⁰ τῶν ἄλλων
 [πάντων
 Ὁ μέγας τοῦτον Ἰωσήφ βλέπει γλυκελαῖς κίτραις.
 Ἐν γῇ Γοσέμ ²⁰ οἰκίζεται, χώρα τῆς Ἀβραβίας.
 Ἐνευπαθεῖ τοῖς ἀγαθοῖς, ψωμίζεται προσκόρως,
 Καὶ τὸν ἰδὼντα τοῦ λιμοῦ τὸν φθαρτικὸν ἐκφεύγει.
 Τὰ μετὰ ταῦτα τίνα δέ; Ὀνήσκει μὲν ὁ τριγέβρων,
 Ὁ δωδεκάταις Ἰακίωβ, ἔσχατον γῆρας φθάσας,
 Καὶ μετ' ἐκείνον Ἰωσήφ, καὶ Φαραῶ σὺν τούτοις,
 Ἄλλος δ' ἀνίσταται πικρὸς ἄρχων τοῖς Αἰγυπτίσις.
 Καὶ τούτῳ κλήσις ²¹ Φαραῶ· τοῖς γὰρ τῶν Αἰγυπτίων
 Ἄρχουιν ἦν εἰς εὐκλειαν τὸ Φαραῶ καλεῖσθαι,
 Οἰκειουμένους ἑαυτοῖς τοῦ Φαραῶ τὸ κλέος
 Τοῦ πρώτου χρηματίζαντος κράτορος Αἰγυπτίων,
 Ὡς οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ὑστέρους χρόνοις
 Καίσαρας πάντας ἤθελον αὐτοὺς ἐπονομάζειν,
 Εἰς τὸ τοῦ πρώτου Καίσαρος τοῦ μεμοναρχηκότος
 Γένος εἰσάγοντες αὐτοὺς καὶ τὴν ἐκείνου τύχην.
 Οὕτως οὐκ οὖν ὁ Φαραῶ τὸ γένος τῶν Ἑβραίων
 Ὑπεραυξόμενον ἔρων ²² εἰς πληθυσμὸν ἐλαύνειν
 Ὡς ἄνθη δένδρων εὐθαλῶν, ὡσεὶ θαλάσσης ἄμμον,
 Καὶ δυσμεναίνων κατ' αὐτὸν ἤρτυε τούτοις ὄλους.
 Καὶ πρώτα μὲν ἐπέσκηπτε ταῖς μαίαις ὥστε κτείνειν
 Τὰ πρώτως νῦν προκύπτοντα τῶν μετρικῶν θαλάμων·
 Ὡς δ' οὐκ ἐχώρει κατὰ νῦν ἡ μηχανορραφία,
 Ἄλλην βουλὴν βουλεύεται, καὶ πλινθουργεῖν Ἑβραίους
 Καὶ πόλεις κτίζειν ὄχυράς αὐτοὺς καταναγκάζει.
 Ἔργον οὖν ²³ ἦν τὸ κελευσθέν· ἐμόχθουον, ἐτληπάθουον,

Ἐπλήθεισον, εἰργάζοντο, τὰς πόλεις ὠκοδόμουον.
 Ἦσαν αὐτοῖς καὶ χαλκοὶ τῶν ἔργων ἐπιστάται·
 Ἐθάβρνον, ἐπέτεινον, ἠῦξανον τὰς κακώσεις,
 Ἄπλως εἶπεν, ὡσπερ ἐχθροῖς ἐχρώντο τοῖς δειλαίοις.
 Οἱ τοίνυν τληπαθέστατοι καὶ τάλανος Ἑβραῖοι
 Οἰκτραις ἐδόθησαν φωναῖς πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα,
 Καὶ λυτρωτὴν τῶν ἀναγκῶν ἤτουν αὐτὸν γενέσθαι.
 Κάμπτεται τοίνυν ὁ Θεὸς τοῖς στεναγμοῖς ἐκείνων,
 Βλέπει τὸν μόχθον τὸν βαρὺν, οἰκτερεῖ, δυσωπεῖται,
 Καὶ πέμπει τούτοις Μιούσην τὴν μέγαν, τὴν θεόπτην,
 Τῶν ἀναγκῶν ῥυσόμενον, κουφίσοντα τοὺς πόνους,
 Καὶ τῆς πικρᾶς ἐξάξιντα καὶ συγχητῆς Αἰγύπτου.
 Κάτεισι τοίνυν Μωϋσῆς, τῷ Φαραῶ μηνύει
 Τὸ κελευσθέν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας
 Πέμπει ἐκείθεν παραινέει καὶ μὴ κατέχειν ἔτι.
 Β Οὐ δυσωπεῖται Φαραῶ τοῖς λόγοις τοῦ προφήτου,
 Οὐ δειλιᾷ τὰς τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας χειράς,
 Πολλάκις δ' ὑποσχόμενος φεύδεται τσαυτάκις,
 Καὶ γίνεται πολύχροος ποικίλος χαμαιλέων.
 Ἐντεῦθεν ἐκδιάζεται προφήτης ὁ θεόπτης,
 Οὕτω Θεοῦ κελεύσαντος, ἐπαγαγεῖν κολάσεις.
 Ὁ δ' ἐχιδνώδης Φαραῶ, τὸ τῆς κακίας θρέμμα,
 Τῶν μὲν μαστίγων αὐστηρῶς αὐτῷ πρόσταγομένων
 Ἐταπεινοῦτο, καὶ Μωσῆν ἰκέτευεν ἐκθύμιος
 Νεῦσαι πρὸς λύσιν τοῦ δεινοῦ καὶ τοῦ τῶν πόνων
 [βάρους,
 Ἐποτινιάτο, καὶ Θεὸν κλαυθοῖς ἐξέλεῦτο,
 Καὶ λύσιν ἐπηγγέλλετο βραβεῦσαι τοῖς Ἑβραίοις·
 Τῶν δὲ πληγῶν ἀνεθεισῶν ἐσκληροτραχηλία,

Vers. 1036

subditis, supraque caeteros omnes magnus ille Jo- C
 sephus eum suaviter intuetur. In terram Gesem
 collocatur, quæ erat Arabiæ regio. Fruitur bonis,
 ad satietatem pascitur, **21** lethalemque famis den-
 tiam evadit. Quid inde factum? Admodum senex
 moritur, duodecim liberum pater, cum senium
 extremum attigisset. Moritur et Josephus, et cum
 his Pharao quoque; pro quo surgit alius, imperans
 Ægyptiis acerbè, qui et ipse Pharao nuncupabatur.
 Nam Ægyptiorum principibus gloriosum erat Pha-
 raonum nomen, quod Pharaonis gloriam sibi vind-
 dicarent ejus qui hoc nomine primus Ægyptiis
 imperarat, sicut Romanorum imperatores postero-
 ribus sæculis omnes se Cæsares appellari volebant,
 quod in Cæsaris, qui primus rerum potitus est,
 familiam fortunamque se velent insinuare. Hic
 igitur Pharao nationem Hebræorum valde auctam
 cernens, magisque adhuc crescere, florum instar
 qui sunt in arboribus, et instar arenæ maris,
 infestus erga ipsos fraudes neclabat. Ac primo qui-
 dem mandabat obstetricibus ut fetus primum e
 maternis alvis prodeuntes occiderent. Hæc mollitio
 cum ex animi sententiâ non succederet, aliud con-
 silium capit, et Hebræos conficere lateres ad urbes
 munilas exstruere sibi cogit. Dicitum factum. La-

horabant, affligebantur, conficiebant lateres, opus
 faciebant, urbes exstruebant. Habebant et sævos ope-
 rum exactores, qui gravabant, intendebant, auge-
 bant afflictiones. Ut simpliciter dicam, hostium loco
 miseros habebant. Quapropter ærumnosissimi et
 infelices Hebræi miserabilibus Deum vivum vocibus
 implorabant, eumque rogabant ut ab his necessi-
 tatibus eos liberaret. Flectitur ergo gemitibus
 ipsorum Deus. Aspicit laborem gravem, miseretur,
 afflictor, Mosem mittit eis, virum magnum, Dei
 spectatorem, qui de necessitatibus eos liberaret,
 laboribus levaret, ex acerbâ et tristi Ægypto edu-
 ceret. Itaque descendit Moses, indicat Pharaoni
 quod imperatum esset a Deo, utque dimitteret
 Israëlitas nec amplius detineret hortatur. Nihil
 D sermone vatis Pharao commovetur, non Dei manus
 omnipotentis formidat; sed quoties illi promisisset,
 toties fidem fallit. Inde factum ut Dei spectator
 vates de mandato divino pœnas irrogare cogeretur.
 Verum viperens ille Pharao, alumnus improbitatis,
 cum acerbâ flagella ipsi admovēbantur, abjecto
 erat animo, et Mosem suppliciter orabat ut ad cala-
 mitatis graviumque dolorum levationem annueret;
 obsecrabat etiam Deum lamentisquē placabat, seque
 concessurum Hebræis libertatem pollicebatur. **22**

Variæ lectiones.

¹⁹ βλέπεσθαι M. ²⁰ πρὸς AR. ²⁰ γεσέμ A, γεσέμ R. ²¹ κλήσις τούτῳ R. ²² ὑπεραυξόμενον ἰδὼν A.
²³ ἔργου γούν A.

Ἄκαμπτος ἦν, ἀνένδοτος, οὐκέτ' αὐτὸς ἐκείνος.
 Τέλος βριεῖα μάστιγι, πατῶν χαλεπωτέρω,
 Τῶν πρωτοτόκων τῷ πικρῷ³³ θανάτῳ δυσπαθήσας
 Ἐλευθερίαν δίδωσι τῷ γένει τῶν Ἑβραίων.
 Καὶ πάλιν μεταμέλεται, καὶ στρατιάν ὀπίσθας,
 Ἄρματιλάτας, ἱππαστὰς, ὀπίσθας, σακεσφόρους,
 Αὐτόσ, τ' ἐποχρησάμενος ἄρματι χρυσηλάτῳ,
 Ὅπισθω κατεδίωκεν ἐκείνων ὡς φυγάδων,
 Ὡς πάλιν πρὸς τὴν Αἴγυπτον Ἑβραίους ἀποστρέψῃ.
 Ἐντεῦθεν πληξίς Ἐρυθρᾶς καὶ σχίσις καινότερα,
 Καὶ τοῦ λαοῦ διάβασις ὡς ἐπὶ μέσης χέρσου,
 Καὶ βυθισμὸς ταγματαρχῶν τῶν σοβαροπροσώπων
 Καὶ Φαραὼ τοῦ θερμουργοῦ καὶ τολμηροκαρδίου,
 Καὶ τάφος ὑδατόστρωτος ὀπλιτικῆς ἰσχύος.
 Ἔδυσαν πάντες, εἰς βυθόν, τριστάται, διφρηλάται·
 Ἰχθύσιν ἐχρημάτισαν τροφὴ θλασσοβλοῖς·
 Οὐδὲ γὰρ κἄν τῆς συμφορᾶς ἀγγελὸς κατελείφθη.
 Ἐντεῦθεν ἐπινίκιοι Θεῷ χοροστασίαι·
 Ἐμεγαλύνετο Θεὸς, καὶ Μωϋσῆς ὑμνεῖτο.
 Καὶ φέγγος μὲν ἀνέτελλεν Ἑβραίοις εὐφροσύνης³⁴,
 Τοὺς δ' Αἴγυπτίους σκοτασμοὶ τῶν συμφορῶν ἐξέσφουον.
 Οἱ δὲ φυγόντες Αἴγυπτον Ἰσραηλίται τότε
 Ἐξήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἦσαν μυριαχθῆναι,
 Ἄνευ βρεφῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν ἀνιούλων.
 Ἦγειτο γοῦν ὁ Μωϋσῆς τοῦ πλήθους τοῦ τοσοῦτου,
 Καὶ γογγυσμῶν ἠνείχετο τοῦ στασιώδους ἐχθροῦ,
 Καὶ πικρασμοὺς τοὺς ἀπ'³⁵ αὐτῶν ἔφερεν εὐκαρδίως.
 Ἦγε δὲ τοῦτους Μωϋσῆς ἐρήμοις ἐν ἀδάτοις,

A Τοῦτο Θεοῦ κελεύσαντος καὶ κρίναντος συμφέρον.
 Ἰδὼρ ἐκ πέτρας ἐβλυζε, πτηνῶν ἔβριχε σάριας,
 Ἐμμανοῦνται, καὶ τροφὴν ἐψώμιζεν ἀγγέλων,
 Ὡς ἀετὸς ἐσκέπαζεν ἀετιδίς, ἀπέτρους.
 Ὄδυσον τοίνυν ἀκλινώς εἰς τὴν ἐπηγγελμένην,
 Τὴν ἀπ' Αἴγυπτου ὁ ἕως γῆς ὀρίων Παλαιστίνης
 Ἐν ὀλοῖς τεσσαράκοντα τοῖς ἔτεσι διήλθον.
 Καὶ πᾶν δυσκαταμάχητον ἔθνος καὶ φρικαλέον
 Καὶ γένος πᾶν ἀλλόφυλον καὶ πλήρες δυσσεβείας
 Ὡς ὄρεπανίται λήθιον ἐθέρισαν³⁷ ριζόθεν.
 Ἄλλ' ὁ μὲν θεῖος Μωϋσῆς τὸν βίον ἀπολείπει,
 Πολὸν αὐτοῦ καταλιπὼν πόθον τοῖς ὁμοφύλοις,
 Καὶ νόμον δούς ὑπὸ Θεοῦ πλαστὴν ἐγγεγραμμένον,
 Ὡς περ ἀστὴρ ἡμεραυγῆς ὑπὸ τῆν γῆν ἐκρύβη.
 Μετὰ Μωσῆν δ' ὁ τοῦ Ναυῆ παῖς Ἰησοῦς κυρούται

B Τοῦ δημαρχεῖν καὶ προστατεῖν³⁸ τοῦ τῶν Ἑβραίων
 [σμήνου³⁹.
 Οὗτος, αὐτοῖς κληροδοτεῖ τὴν γῆν τῆς Παλαιστίνης,
 Ἦν ἐπηγγεῖλατο Θεὸς προπάτορσι τοῖς θεοῖσι,
 Καὶ τῶν φυλῶν ἐμέρισεν ἐκάστη τὸ προσήκον.
 Ἄνευ φυλῆς τῆς τοῦ Λευῖ· ταύτῃ γὰρ ἀντι λάχους
 Τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ⁴⁰ Θεῷ κατεκληροδοτήθη.
 Οὗτος δυνάστας Χαναάν καὶ πάντας τοὺς πρὸς ἄλλους
 Ριζῶν ἀνέλεν ἀπ' αὐτῶν βραχίονι μεγάλῳ.
 Καὶ τούτου διαδάντος δὴ τὴν ἄλμην τὴν τοῦ βίου,
 Κριταὶ κατῆρχον τοῦ λαοῦ καὶ πάντα διεκόσμου
 Μέχρις Ἡλεὶ καὶ Σαμουὴλ τοῦ προφητικωτάτου.
 Ἔως μὲν οὖν ἐνέμενον τοῖς νόμοις τοῖς ἐνθέοις

Vers. 1091

At ubi plagæ cessassent, homo duræ cervicis erat. Tandem gravi flagello cæterisque sæviore, primogenitorum videlicet morte commotus libertatem Hebræorum nationi concessit. Sed rursus eosdem ab itinere revocat, armatisque validis copiis ipse vectus aurea in quadriga persequitur abeuntes a tergo tanquam fugitivos. Inde Rubri maris accidit verberatio et nova inusitataque divisio, populique transitus tanquam media in terra, et superbi Pharaonis ducum demersio, armatarumque copiarum in aquis stratum sepulcrum. Facti sunt esca piscibus in mari viventibus. Etenim ne nuntius quidem cladis superstes fuit. Hinc institutæ sunt triumphales Deo choreæ. Prædicabatur Deus, ac Moses celebrabatur; Hebræis lætitiæ splendor illucescebat, cum Ægyptii caligine densa opprimerentur. Israelitæ autem qui id temporis ex Ægypto fugiebant, erant numero sexcenta virorum millia, sine feminis et infantibus et imberbibus pueris. Tantæ igitur multitudinis dux erat Moses, et murmurationes seditiosæ turbæ tolerabat, acerbitatesque profectas ab ipsis miti corde ferebat. Ducēbat autem eos Moses per solitudines invias et inaccessas, quemadmodum mandarat Deus et expedire staturat. Aquam excussit e saxo, carnibus volucrum pluit, manna dedit eis, angelorum cibo suos pavit.

C Sicut aquila operuit pullos implumes. Proficiscerantur igitur recta in terram promissam ab Ægypto usque ad fines terræ Palæstinæ. Totis vero solitudinem annis quadraginta peragrarunt, omnemque nationem bellicosam ac terribilem et gentem omnem alienigenam et impietatis plenam funditus demersuerunt, ut segetem messorum rescare consueverunt.

Tandem divinus ille Moses e vita migrat, magno nationi desiderio sui relicto; dataque illis lege divinitus tabulis inscripta, diurni sideris instar sub terram est occultatus. Post Mosem autem Jesus Navæ filius confirmatur, ut tribunus ac præfectus Hebræorum nationis esset. Hic per sortem eis terram Palæstinam distribuit, quam Deus ipsorum majoribus promiserat. Concessit autem singulis tribubus partem suam, excepta Levi tribu: nam illi sortis suæ loco res divinæ una cum ipso Deo obtigerunt. Hic et principes Chananæos et omnes finitimos, **23** ab ipsis usque radicibus, forti brachio evulsit. Cum autem et ipse vitæ hujus mare trajecisset, iudices populum habebant in potestate omniaque gubernabant, usque ad Eli et Samuelem vatem maximum. Quam quidem diu divinis legibus constanter inhærebant Deumque cordibus non ambiguis venerabantur, quavis gente ac

Variæ lectiones.

³³ δεινῷ RR. ³⁴ εὐφροσύνη R, εὐφροσύνην A. ³⁵ ὄπ' AR. ³⁶ ἐθέριζον RR. ³⁷ προστ. στρατηγεῖν R. ³⁸ γένους; ARR. ³⁹ καὶ τῷ] τε καὶ A. an καύτῃ?

Και τον Θεόν ἐσίβοντο καρδίαι ἀδίστακτοι,
 Ἐθνος ὑπέρτερο: παντὸς καὶ γένους ἐτηροῦντο,
 Καὶ κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο τούτοις ὁ βίος ἄπας.
 Ἦνικα δ' ἐξεφέροντο πρὸς εἰδωλολατρείαν
 Καὶ προσετίθεντο θεοὶ ἀψύχοι καὶ ματαίοι,
 Εὐθέως παρεδίδοντο τοῖς δυσμενεῖσι δοῦλοι.
 Μέχρι μὲν οὖν καὶ Σαμουὴλ κριταὶ τούτων κατήρχον·
 Μετὰ δὲ ταῦτα βασιλεὺς αἰτήσασιν ἐδόθη
 Ἀπὸ φυλῆς⁴¹ Βενιαμὴν Σαοὺλ τοῦ Κίς ὁ γόνος.
 Καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Δαβὶδ ὁ μέγας ἐν προφήταις⁴²
 Τοῦ γένους κρᾶτωρ γίνεται: θρέμματα τότε νέμων⁴³,
 Καὶ καθεξῆς τρισκαίδεκα μέχρις Ἰεχονίου,
 Ἐφ' οὗ τὸ τρίτον ἐπελθὼν ὁ Ναβουχοδονόσορ
 Τὴν πόλιν ἐνεπύρισε καὶ τὸν ναὸν τὸν θεῖον,
 Καὶ τὸν λαὸν μετώπισεν ἐν χώρᾳ Βαβυλωνίου.
 Τοῦ δὲ Δαβὶδ κατάρξαντος ἄρτι τῶν ὀμοφύλων⁴⁴, B
 Ὁ πρὸς τοὺς Τρωᾶς πόλεμος Ἐλλήσιν ἐκροτήθη,
 Χάριν Ἐλένης γαμετῆς οὖσης τοῦ Μενελάου.
 Ταύτην ἐγὼ βουλόμενος τὴν μάχην ἱστορῆσαι
 Καθὼς τοῖς ἱστορήσασιν γράφεται περὶ ταύτης,
 Καὶ μέλλων λέγειν οὐ καθὼς Ὀμηρος ἀναγράφει⁴⁵,
 Συγγνώμην ἐξαιτήσομαι: παρὰ τῶν εὐγνωμόνων.
 Ὀμηρος γὰρ⁴⁶ ὁ μελιχρὸς τὴν γλῶτταν καὶ θελξίνους
 Μεθόδοις χρώμενος σοφαῖς οἰκονομεῖ τοὺς λόγους,
 Ἐνιαχοῦ δὲ τὰ πολλὰ στρέφει καὶ μεταστρέφει⁴⁷.
 Ἀλλὰ γὰρ ἤδη μοι λοιπὸν ταῦτα διηγήτηον·
 Τῷ Λαομέδοντος παιδὶ τῷ φυλαρχοῦντι Τρώων
 Πριάμῳ σύζυγο: συνῆν Ἐκάδη παῖς Κισσεύς,

natione superiores erant vitamque universam ex
 animi sententia transigebant. Quoties autem ad
 astrorum cultum exorbitabant et mentem ad
 inanimes vanosque deos adjiciebant, statim adver-
 sariis in servitatem tradebantur. Igitur usque ad
 Samuelem judices imperarunt. Deinceps eis rex
 datus est, uti petierant, Saulus Cisi filius de tribu
 Benjamin. Post Saulum David, magnus ille vates,
 gentis fit princeps, dum oves pascit. Successerunt
 ordine tredecim ad Jecheoniam usque; cujus tem-
 pore cum Nabuchodonosor ter venisset, urbem
 cum divino templo exussit et populum in Babylo-
 niam regionem transtulit.

Davide autem nationi suæ imperante Græci bel-
 lum adversus Trojanos moverunt. Helenæ causa,
 quæ Menelai conjux erat. Hoc bellum equidem
 memoriæ proditurus quemadmodum ab iis descri-
 bitur qui illud viderunt, adeoque dicturus ab Ho-
 mero non recte descriptum esse, veniam a bene-
 volis lectoribus postulabo. Nam Homerus lingua
 mellitus et illecebrosus narrationes quidem suas
 instituit, rationibus doctis utens: verum alicubi
 quædam flectit et invertit. At enim ipsa res mihi
 commemoranda venit.

Filio Laomedontis, Trojanæ gentis principi, con-
 jux erat Hecuba Cissei filia, multorum e marito

A Καὶ μήτηρ ἐχρημάτισε πολλῶν ἐκ τούτου παίδων.
 Ἐγούσα γοῦν κατὰ γαστέρας καὶ πρὸς τὸ τίχτειν οὕτω
 Φοδῆτροις ἐκτεθρότη νοκτέρων ὄνειράτων·
 Βλέπειν γὰρ ἔδοξε δαλδὸν φλόγειον ἀνθρακίαν
 Ἐκ τῆς αἰδοῦς προκύπτοντα ταύτης, καὶ πυρπολοῦντα
 Τὴν πόλιν ἄπασαν ὀμοῦ καὶ τὰς τῆς Ἰδῆς ὕλας.
 Ἀκούει τοῦτο Πρίαμος, τοῖς μάντεσι κοινοῦται·
 Μανθάνει χρῆσιμον αὐτῷ γενέσθαι καὶ τῇ πόλει,
 Ἄν τὸ γεννηθησόμενον θηρίοις ἐκτεθειῆ⁴⁸
 Ἦ τῷ πυρὶ τῷ καυστικῷ πρὸς δλεθρον ῥιφείη.
 Μετὰ μικρὸν δ' Ἀλέξανδρος ἐξέθροεν εἰς φάος,
 Χαρίεν βρέφος⁴⁹, εὐπρεπὲς, ἀστεῖον τῷ προσώπῳ.
 Ἐχρῆν μὲν οὖν τὸν Πρίαμον μελλήσαντα μηδ' ὄλω:
 Εὐθύς προκύψαν ἐκ γαστέρας τὸ βρέφος ἀφανίσει,
 Ἐξαφανίζειν παντελῶς ἄπασαν χώραν μέλλον⁵⁰.
 Ὁ δὲ τῇ φύσει νικηθεὶς φείδεται τοῦ τεχθέντος.
 Νομίζων δὲ σοφίσασθαι τὸ δραστηκὸν τῆς τύχης,
 Ἄλλοις ἐκτραφησόμενον ἐκτίθεισιν εἰς χώρον⁵¹
 Τὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Πάριδος Πάριον κεκλημένον.
 Ἐρῶπιτο τοῖνον ἀμειλίως. Εὗρον αὐτὸ ποιμένες,
 Ἰκτείρησαν, ἀνείλοντο. Κήθονται τοῦ νηπίου,
 Καὶ βρεφικῶς⁵² ἐκτρέφουσι Πάριν ὀνομακότες.
 Ἦδη δ' αὐτὸν ἐγγίσσαντα μεράκων ἡλικίᾳ
 Ὁ Πρίαμος συνέστιον αὐτὸν παραλαμβάνει,
 Νομίσας ὡς ἐκπέφυγε τὴν ἀπ' ἐκείνου βλάβην.
 Ἀλλ' ἦσαν ἀμετάκλωστα τὰ νήματα τῆς τύχης,
 Καὶ τὸ καθάπεξ κυρωθὲν οὐκ ἦν ἀναλυθῆναι.
 Ὁ γὰρ Ἀλέξανδρός τινα τῶν ὀμογύλων κτείνας,

Vers. 1147

suo liberum mater. Hæc cum prægnans esset ac
 partui vicina, nocturnorum somniorum terricula-
 mentis percellabatur. Nam videre sibi videbatur
 facem flammeam carbonariam prodeuntem e ve-
 rendis suis et exurentem igne urbem universam
 una cum Idæ silvis. Audit hoc Priamus, cum vati-
 bus communicat. Intelligit tam sibi quam urbi
 utile futurum, si fetus ille feris bestiis exponatur
 vel ad interitum ardentem in ignem conjiciatur.
 Paulo post Alexander in lucem prodiit, infans ve-
 nustus, formosus, facie lepida. Debebat hic Pria-
 mus, nulla ejus habita ratione, prodeuntem ex
 alvo infantem statim perdere; verum victus a na-
 tura in lucem edito parcat. Cumque se putaret
 astutiam fortunæ deceptorum, exponit cum in
 agrum ab aliis educandum. 24 Qui ager ab ipso
 Paride Parius est appellatus. Abjectus erat negli-
 genter; reperitur a pastoribus; miserti sunt, tol-
 lunt, curam infantis habent, Paridemque vocatum
 infantem more educant. Cumque jam accessisset
 ad annos adolescentiæ, Priamus eum suas in ædes
 recipit, arbitratus se jam vitasse damnum ab ipso
 imminens. Verum telæ fortunæ revolvi non po-
 terant, quodque semel constitutum erat, non po-
 terat dissolvi. Nam cum Alexander cognatum
 quemdam occidisset, non ille quidem ex animi

Variæ lectiones.

⁴¹ φυλῆς τοῦ Β. ⁴² ὁ προφήτης ΑΡ. ⁴³ νέμων τότε R. ⁴⁴ κατάρχοντος ΑΡ. τότε R ἄλλοφύλων ΑΡ.
⁴⁵ ἀναγράφει Α. ⁴⁶ μὲν R. ⁴⁷ τρέπει R μετατρέπει ΑΡ. ⁴⁸ ἐκδοθείη R. ⁴⁹ βρέφος χαρίεν R. ⁵⁰ v. 1134
 add. R. ⁵¹ χώραν R. ⁵² βρεφουργῶς R.

Ὄχ' ἔκουσ' αἰεὶ μὲν ὄρμαϊς πλὴν ὄμως δράσας φόνον, Ἀ
 Ἄπαρει πρὸς Μενέλαον ἐκ Τροίας ἐπὶ Σπάρτην.
 Δέχεται τοῦτον εὐμενῶς ἐκεῖνος ὅα φίλον,
 Φιλοφρονεῖται, ξεναγεῖ, παντοίως δεξιούται.
 Ἐνταυθα σου τὸ παίγιον, τύραννε πάντων Ἔρω,
 Ἐνταυθα σου τὸ παίγιον καὶ τὸ τῆς ἔχθρας σπέρμα,
 Ὅθεν ἀνῆψας λιπαρὰν κάμινον τοῦ πολέμου.
 Ἀποδημεῖ Μενέλαος, λείπεται Πάρις μόνος,
 Τὴν Μενελάου γαμετὴν κατὰ τὸν οἶκον βλέπει⁵³.
 Ἦν ἡ γυνὴ περικαλλὴς, εὐοφρῦς, εὐχρυσουστάτη,
 Εὐπάρητος, εὐπρόσωπος, βοῶπις, γιόνος, χροῦς,
 Ἐλικοβλέφαρος, ἄβρᾶ, χαρίτων γέμον ἄλλος,
 Λευκοβραχίον, τρυφερὰ, κάλλος ἀντικρὺς ἔμπνευον.
 Τὸ πρόσωπον κατάλευκον, ἡ παρεῖα ῥοδόχρους,
 Τὸ πρόσωπον ἐπίχαρι, τὸ βλέφαρον ὠραῖον,
 Κάλλος ἀνεπιτήδευτον, αὐτόδαπτον, αὐτόχρουν·
 Ἔβαπτε τὴν λευκότητα ῥοδόχροια πυρρίνη,
 Ὡς εἰς τις τὸν ἐλέφαντα βάβει λαμπρᾷ πορφύρᾳ.
 Δειρὴ μακρὰ, κατάλευκος, ὄθεν ἐμυθοῦργήβη
 Κυκνογενῆ τὴν εὐοπτον Ἑλένην χρηματίζεῖν.
 Ὅρᾳ ταύτην Ἀλέξανδρος, ἀλίσκεται τῇ κάλλει.
 Καὶ τί πολλὰ καὶ περιττὰ μακρηγορεῖν καὶ γράφειν;
 Ἄρπάξει ταύτην θέλουςαν, φυγὰς ἀποδιδράσκει.
 Καὶ τὴν φυγὴν ἀδυνάτων ἄλλως εὐ διαθέσθαι,
 Εἰς ναῦν ἐμδὰς ἀλλήλοισιν ἀπαίρει πρὸς Φοινίκην,
 Ἐκ τῆς φερούσης ἐκτραπεῖς πορείας πρὸς τὴν Τροίαν·
 Δίωξιν γὰρ ὑπώπτειεν ἐκ τῶν ἀδικηθέντων.
 Ἀποληφθεὶς δὲ πνεύματι σφοδρῶς πολυταράχοις

Μόλις εἰς ἓν ὠρμίσατο στομάτων τῶν τοῦ Νεῖλου,
 Κανωδικὸν ὀνομασθὲν ἐν χρόνοις τοῖς ὑστέροις,
 Ἐνθα δεδμήτο νεῶς⁵⁴ ἤρωος Ἡρακλέος,
 Τοῖς πρόσφυξι δωρούμενος ἀνθρώποις ἀσυλλαν.
 Εἰς τοῦτον τοῖνον τὸν ναὸν φυγόντες ὑπὸ δέους
 Οἱ συμφυγόντες Πάριδι καὶ συνεκπιπλευκότες
 Πολλὰς αὐτοῦ κατέχεον ὕβρεις καὶ λοιδορίας,
 Ἐκτραγωδούντες τὰ δεινὰ τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα,
 Τὴν ὕβριν, τὴν ἀσέδειαν τὴν εἰς τὸν ξενοδόχον,
 Τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς, ναὶ μὴν καὶ τῶν χρημά-
 [των.]

Ἀκούει ταῦθ' ὁ στρατηγὸς ὁ κληραρχῶν τοῦ τόπου,
 Ἀκούει ταῦτα καὶ Πρωτεύς ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου,
 Καὶ γίνεται μετὰ πεμπτος ὁ Πάρις πρὸς ἐκεῖνον
 Σὺν γυναικί, σὺν χρήμασι, σὺν τοῖς συνεπομένοις.

B Ὁ μὲν οὖν ἐπυθνάνετο τίς ἡ γυνὴ καὶ τίος,
 Καὶ πόθεν ἀφελόμενος ταύτην περιπλανῶτο·
 Ἀλέξανδρος δ' ἀνέπλαττε⁵⁵ ψευδοσυνθέτους λόγους.
 Ὁ δὲ Πρωτεύς ἐκδιδαχθεὶς τὰ κατὰ τὴν Ἑλένην
 Τιοῖσδε πρὸς Ἀλέξανδρον ἐχρήσατο τοῖς λόγοις·
 « Εἰ μὴ μοι προκεκύρωτο καὶ προτεθέσπιστό μοι
 Μηδὲνα ξένον ἀναιρεῖν τῶν ὑπὸ κλυδωνίου
 Χειμαζομένων⁵⁶ χαλεποῦ κἀνταυθα ῥιπτουμένων,
 Μεγάλαις ἂν σε καὶ δειναῖς βασάνοις ἐτισάμην⁵⁷
 Ἀχάριστον γενόμενον περὶ τὸν εὐεργέτην
 Καὶ τοὺς θεσμούς πατήσαντα τοὺς τῆς φιλαλλη-
 [λίας]⁵⁸.

Nūn δέ σοι τὰ μὲν χρήματα καὶ τὴν γυναῖκα ταύτην

Vers. 1201

proposito, caede tamen perpetrata, Troja Spartam
 ad Menelaum discedit. Excipit is hominem benigne
 velut amicum, complectitur, omne benevolentiae
 genus exhibet. Hic ludus tuus conspicitur, tyranne
 amor : hic ludus tuus et semen inimicitiae, de quo
 clarum belli caminum excitasti. Abit peregre Mene-
 laus, Paris solus relinquitur. Videt in aedibus Mene-
 lai, conjugem. Erat ea mulier perpulchra, venustis
 superciliis et colore, pulchris genis et facie, grand-
 ibus oculis, colore niveo, rotundis oculis, tenera,
 nemus quasi quoddam gratis abundans, brachiis
 albis, delicata, plane viva quaedam elegantia, facie
 candida, genis rosei coloris, facie venusta, formosis
 oculis, pulchritudine non ascititia, colore nativo.
 Tingebat albedinem color roseus, rubeus, ac si
 quis ebur splendente purpura tingat. Collum prae-
 longum, candidum ; unde ficta est fabula, formo-
 sam Helenam e cygno fuisse procreatam. Aspicit
 hanc Alexander ; a forma capitur. Et quid multa
 vel dicenda sunt vel scribenda ? Rapti hanc volen-
 tem ; fugitivus abscedit ; cumque fuga recte institui
 alio modo non posset, navem ingressus maritimam
 in Phoenicem abit, omisso itinere quod Trojam
 versus duceret ; suspicabatur enim fore ut eum
 laesi persequerentur. Exceptus autem a ventis ve-

ementibus ac turbulentis ad urbem applicuit, quae
 sita erat ad unum ex ostiis Nili, quod posterioribus
 saeculis Canobicum est appellatum ; ubi Herculis
 herois fanum erat exstructum, quod hominibus eo
 confugientibus securitatem concedebat. In hoc
 fanum praemeta cum se recepissent quotquot
 una cum Paride aufugerant domoque navigarant,
 multas in ipsum contumelias ac probra effunde-
 bant, exaggerantes tragice gravia ipsius facinora,
 injuriam et impietatem adversus hospitem, quae tam
 non solummodo conjugis, sed etiam opum.

25 Audit haec dux qui isti loco praerat : audit
 et Proteus rex Aegyptiorum. Itaque Paris ad ipsum
 accessit cum muliere, cum opibus, cum comiti-
 bus. Querebat rex quanam et cuius esset haec
 D mulier ; eunam hac adempta sic oberret. Alexan-
 der orationem falsam comminiscitur. Verum Pro-
 teus edoctus omnia de Helena huiusmodi ad
 Alexandrum verbis usus est : « Nisi constitutum a
 me sancte foret neminem hospitum occidere, qui a
 tempestate graviter jactantur et huc appellant,
 magnis ac gravibus te poenis afficerem, qui erga
 bene meritum ingratum te praestitisti, mutuique
 amoris vincula pedibus conculcasti. Nunc autem
 tibi opes has et mulierem non reddam, etiamsi

Variae lectiones.

⁵³ κλέπτει A. ⁵⁴ ναὸς R. ⁵⁵ συνέπλαττε A. ⁵⁶ χειμαζόμενον A. χαλεπῶς R. ⁵⁷ ἠμισάμην R. ⁵⁸ φι-
 λανθρωπίας R.

Ὑκ ἀποδώσω, κἄν πολλαῖς⁸⁹ .χρήση ταῖς κολα-
 [κείαις,
 Τῷ δ' Ἑλλήνι τῷ παρὰ σοῦ βλαδέντι συντηρήσω.
 Σὺ δ' ἐξ αὐτῆς ἀπόστηθι⁹⁰. κἀκ τῆς Αἰγύπτου φεύγε.
 Πρωτεύς μὲν οὖν σὺν ἀπειλαῖς ἀπόωσατο τὸν Πάριν.
 Ὁ δὲ κενναῖς ὑπέστρεψε χερσὶ πρὸς τὴν πατρίδα,
 Τῆς ἰδονῆς γευσάμενος ἄκρω δακτύλῳ μόνῳ,
 Καὶ πρὸς αἰθέρα φθάνουσαν πυρκαϊάν ἀνάψας.

Καὶ γάρτοι μετὰ τὸν δρασμὸν τούτου τὸν ἀπὸ

Σπάρτης

Καὶ τὴν Ἑλένης ἀρπυγὴν τοιάδε συμβεδήκει.
 Ἐπάνεισι Μενέλαος ἐκ τῆς ἀποδημίας,
 Μινθάνει τὸ γενόμενον, βήγνυει τὴν ἐσθῆτα,
 Καὶ σὺν αὐτῷ Τυνθάρως πατήρ ὁ τῆς Ἑλένης.
 Εἰς μέσους ἀφικνοῦνται δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων πρῶ-

[τους⁹¹

Ἰσβολωμένοι πρόσωπα καὶ μελανειμονοῦντες,
 Ὅρκων ἀναμιμησκούσι τῶν φρικτῶν ἐκείνων,
 Ὅς ἦσαν Ἑλλήνες ὁμοῦ πάντες ὁμομοκότες,
 Ὡς εἰ συμβῆ παρὰ τινος Ἑλένην ἀρπαγῆται,
 Πάντες ἰδίους σώμασιν αὐτῆς ὀπερμαχοῦνται.
 Πολλὰ γοῦν ἱκετεύσαντες⁹² καὶ δεδυσωπηκότες
 Συμπεῖθουσι τοὺς Ἑλληνας στρατεύσαι⁹³ κατὰ
 [Τρώων.

Καὶ δὴ πολλοὶ συντρέγουσιν ἐκ νήσων, ἐξ ἠπείρων⁹⁴,
 Παραθαλάσσιοι, μακρὰν τῆς ἄλμης ἀφεστώτες,
 Ἐξ Ἀθηνῶν αὐθιγενεῖς, ἐκ πάσης τῆς Εὐβοίας,
 Ἐκ Θεσσαλῶν, ἐξ Ἀχαϊῶν, ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος.

Ἦσαν καὶ νῆσοι σύμμαχοι, Ἰθάκη, Ῥόδος, Σκύρος
 Καὶ Σάλαμις, καὶ σὺν αὐταῖς ἡ τρισημεγίστη Κρήτη.
 Κορίνθιοι συνήεσαν, Ἀργεῖοι συνεμάχουν,
 Καὶ στόλος μυριάστολος αὐτῶν⁹⁵ συνεκροεῖτο.
 Ἦν Μενεσεύης (α) ἐξ Ἀθηνῶν, Νέστωρ ἀπὸ τῆς

[Πύλου,

Ἐκ τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς, ἐκ Σαλαμίνος Αἴας,
 Ἐκ Κρήτης ἦν Ἰδομενεύς, Τληπόλεμος⁹⁶ ἐκ Ῥόδου,
 Πάντες τὸ γένος ἔλκοντες ἐξ εὐγενῶν αἱμάτων,
 Ἄριπρεπεῖς, διογενεῖς, ἀρείοι, γεννάδαι,
 Γενναῖοι, θυμολέοντες, ἄνδρες αἱμάτων πάντες.
 Ὁ δὲ Φθιώτης Ἀχιλλεὺς ἔλαμπεν ὑπὲρ πάντας,
 Ἄνθρωπος πολεμύκλονος, ἀλκιμος, βριαρόχειρ.
 Καὶ τοῖνον ἐξαρτύσαντες τὸν χιλιόναυ⁹⁷ στόλον
 Ἰστώσιν Ἀγαμέμνονα στολάρχην καὶ στρατάρχην,

Ἄνδρα γενναῖον καὶ καλὸν, ἤρωα βωμολέον,
 Καὶ κάλλει διαπρέποντα⁹⁸ καὶ βραχιόνων σθένει.
 Πατρίδων μὲν ἀπαίρουσι καὶ φίλων καὶ τοκέων,
 Ἐκθύμως ναυστολοῦνται δὲ κατὰ τῆς πολεμίας.
 Κοινῇ δὲ συσχεψάμενοι κρῖνουσιν εἶναι δέον
 Λεηλατεῖν τε καὶ πορθεῖν τὰ πρόσοικα τῇ Τροίᾳ,
 Ὡς ἂν καὶ τούτοις γένοιτο⁹⁹ τῶν ἀναγκαίων πόνος
 Καὶ τοῖς Τρωσὶν ἐκκόπτοιτο τὰ πρὸς τὴν συμμα-
 [χίαν.

Στέλλεται τοῖνον Ἀχιλλεὺς καὶ τῶν ἀρίστων ἄλλοι,
 Καὶ νήσοις ἐπιτίθενται καὶ κείρουσιν ἠπείρους,
 Καὶ τέλειον ἐκτρέβουσιν ὄσα τῶν πολεμίων.

Ἦκουστο μὲν οὖν Ἑλλήσι τὰ περὶ τῆς Ἑλένης,

Vers. 1251

multis assentationibus utare : sed Græco abs te
 læso ea servabo. Tu autem ex Ægypto fuga disce-
 ditio. ἰ Sic Proteus cum ninis Paridem abegit, qui
 manibus vacuis in patriam reversus est, cum volu-
 ptatem extremo tantum digito gustasset et rogum
 accendisset cælum ipsum attingentem.

Hoc modo fuga Paridis e Sparta Helenæque
 raptus accidit. Revertitur ex peregrinatione Mene-
 laus : quid evenisset, accipit. Vestem lacerat, et
 cum ipso Tyndareus Helenæ pater idem facit. Una
 principum Græcorum cœtum adeunt, denigratis
 vultibus, vestesque pullas induti, Jurisjurandi illius
 horrendi commonefaciunt, quod Græci omnes simul
 juraverant, ut si contingeret Helenam ab aliquo
 rari, omnes suis cum corporibus pro ea pugna-
 rent. Multum ergo cum supplicassent ac pudorem
 injecissent, persuadent Græcis ut bellum adversus
 Trojanos facerent. Itaque multi de insulis ac terris
 continentibus concurrunt, maritimi et longe a
 mari distantes, Athenis Athenienses, itemque de
 tota Eubœa ex Thessalia, ex Achaia, ex tota Græ-
 cia. Erant et insulæ sociæ, Rhodus, Ithaca, Scyrus,

Salamis, et cum his maxima illa Creta. Itabant una
 Corinthii : socii erant Argivi. Mille navium classis
 est ab ipsis coacta. Aderat Menestheus Athenien-
 sis, Nestor Pylius, Ulysses ex Ithaca, ex Salamine
 Ajax, Idomeneus e Creta, e Rhodo Tlepolemus,
 omnes originem generis habentes e nobili sanguine,
 insignes, orti Jove, Mavortii, fortes, gnerosi, leo-
 ninis animis præditi. Supra omnes Achilles e Phthia
 lucebat, 26 vir bellicosus, fortis, robustis mani-
 bus. Enimvero instructa mille navium classe, Aga-
 memnonem classis et exercitus imperatorem con-
 stituunt, virum generosum ac bonum, heroa
 robustum, præstantem forma et vi brachiorum.
 Discedunt a patria et amicis et parentibus, animo-
 que forti versus hosticum solum classem dirigunt.
 Re communiter deliberata, statuunt esse necessa-
 rium ut diriperent ac excinderent Trojæ viciniam,
 ut ipsi copiam commeatus acquirerent et Trojanis
 sociorum vires frangerentur. Itaque mittitur Achil-
 les cum aliis viris præstantissimis, qui insulas in-
 vadunt et continentes deprædantur, ac tandem res
 hostium prorsus atterunt. Audierant quidem Græci,

Variæ lectiones et notæ.

⁸⁹ μυριάς. ⁹⁰ ἀπόστειλε Α. ⁹¹ μάγους Α. ⁹² ἱκετεύοντες R. ⁹³ ἐκπλεῦσαι R. ⁹⁴ ἠπείρου Α.
⁹⁵ αὐτοῖς RR. ⁹⁶ τριπόλεμος ARR. ⁹⁷ μυριάναυ R. ⁹⁸ διαλάμποντα Α. ⁹⁹ γίνοιτο R.

(α) Menestheum Athenis contra Trojanos profe-
 ctum, notum ex monumentis veterum. Tamen hoc
 nomine mendacii olim arguit Homerum Daphidas,

negans Athenienses ad Ilium militasse. Vide Sai-
 dan in Δαφίδας.

Ὡς ὁ Πρωτεύς ὁ βασιλεὺς ἀφέλοιτο τὸν Πάριον,
 Ὡς παρ' αὐτοῦ φυλάττετο κατὰ τὴν πόλιν Μέμφιον
 Ἄλλ' ἠγωνίζοντο, φασί, περιγενέσθαι Τροίας,
 φήμης κρατούσης παρ' αὐτοῖς ὡς θησαυροῖς χρυσοῖο
 Ἐνευθροῖτο, καὶ πολλῶ τῷ πλοῦτι περιθρίθοι.
 Ἦθελον δὲ καὶ τίσασθαι τοὺς προλελυπηκότας·
 Ἄναδρον γάρ καὶ μαλακὸν καὶ ταπεινὸν ἦγούντ
 Μὴ λήζεσθαι τῆς ὕβρεως ποινὰς τὰς προσηκούσας.
 Ὡς οὖν οἱ Τρῶες ἐβλεψαν τὸν τηλικούτον στόλον,
 Καὶ τὴν πληθὺν ἱστόρησαν τὴν νεναυστοληκυῖαν,
 Ἄπαντ' ἔχθεν ἑαυτοῖς ἀθροίσαντες συμμάχους,
 Κᾶρις Λυκίους καὶ Μυσοὺς καὶ Μαίονας⁷⁰ καὶ Φρύ-

ργας,
 Καὶ προσεταιρισάμενοι σύμπαν Ἀσίας ἔθνος,
 Ὅπόσον ἠπειρωτικὸν, ὅσον ἐν παραλίῃ,
 Ἄντεπεξήγον στρατιᾶς σμῆνος ἀπειραρίθμου.
 Καὶ χρόνος διηνήτεο μακρὸς ἐν τῷ πολέμῳ.
 Οἱ δὲ τῆς πύλειω; αὐτῆς οἰκήτορες τῆς Τροίας
 Ἦσαν ὑπὲρ πεντήκοντα λαοῦ χιλιανθρίας.
 Τὰ μὲν οὖν πρῶτα κραταῖως ὠπλίζοντο πρὸς μάχην,
 Ἄνδροκαρδίοις συμβολαῖς τὰς φάλαγγας ῥηγνύντες·
 Ὡς δ' ἐπειράθησαν⁷¹ ὄψε τῆς Ἀχιλλέως ῥύμης
 Καὶ τὴν πυρώδη καὶ θερμὴν εἶδον εὐκνησίαν,
 Καὶ τὴν ἀρβενωπόμενα καὶ τὴν θυμοτολίαν⁷²,
 Ἐκάθηγο τοῖς τεῖχεσιν αὐτοὺς συγκεκλεικότες
 Καὶ μηδαμῶς τοῖς Ἐλλήσιν ἀντεπελθεῖν τολμῶντες,
 Ἔως ἢ πάντα στρέφουσα καὶ πάντα συγκυκῶσα

A Καὶ πάντων μήτηρ τῶν κακῶν, ἡ βασκανία⁷³ λέγει,
 Τὴν Ἀχιλλέως ἔμιθλυ ἐν ὄρμην τὴν δραστηρίαν
 Καὶ Τρῶας παρεθάρβρυνεν ἐκείνου χολωθέντος.
 Τὸ δὲ τῆς λύπης αἰτίων τῆς τούτου πικρανάσης
 Ὁ Παλαμῆδους φόνος ἦν ἀδίκως ὀλωλότος.
 Τὸ δ' ὅπως γέγονε, καὶ τίς ὁ συσκευάσα; λέξω
 Ὁ νησιώτης Ὁδυσσεὺς κατὰ τοῦ Παλαμῆδους
 Ἄσπονδον⁷⁴ μῖστος ἔτρεφε καὶ φθόνιον ἐκ καρδίας,
 Ὅτι παρὰ τοῖς Ἐλλήσιν ἦν Παλαμῆδους κλέος
 Καὶ πάντες οἱ ἄ περ θεῶν προσέχοντες; ἐκείνῳ
 Καρδιακὴν τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπέτρεφον ἀγάπην.
 Καὶ γὰρ προσέγνω τοῦ λομοῦ τὸ βέλος; τὸ πυρφόρον,
 Καὶ πᾶσι προεμήνυσεν Ἐλλήνων στρατιάρχαις,
 Καὶ πάντων τούτων⁷⁵ τῶν κακῶν πικρῶς δαμαζομένων
 Ἐκείνος διετήρησεν⁷⁶ Ἐλλήνας ἀπημάντους,
 B Τὸ μὲν ὑποτιθέμενος καὶ λόγους καταρτίζων,
 Τὸ δὲ καὶ πράγμασιν αὐτοῖς διδάσκων τὸ συμφέρον.
 Ἐκ τούτου τοῖσιν Ὁδυσσεὺς ἐτήκετο τῷ φθόνῳ,
 Βλέπων ὑπερφλοῦμενον πᾶσι τὸν Παλαμῆδην,
 Αὐτὸν δὲ νομιζόμενον ὡς ἕνα τῶν τοῦ πλήθους.
 Ἐνευθεῖν δόλους; ἤρτυε καὶ μηχανοβράβειας,
 Καὶ συνεσκευάζε βουλὰς πλείους συκοφαντίας.
 Τοῦ μὲν οὖν καρτερόχειρος παρόντος Ἀχιλλέως
 Ἠπράκτου τὰ βουλευμάτα παιδὸς τοῦ Λαερτίου,
 Καὶ πᾶν τὸ τυρωδόμενον κατὰ τοῦ Παλαμῆδους
 Καὶ μηχανοβράβου μὲν ἦν ὡς ἀράχης νῆμα·
 Ὡς δ' Ἀχιλλεὺς ἀπέσταλτο σὺν ἄλλοις ἀριστεύσιν⁷⁷

Vers. 1504

de Helena quid factum esset, nimirum Protea regem Paridi eam ademisse, ac ab illa res ipsius omnes custodiri: verum omni studio conabantur, eeu fertur, occupare Trojam, cum fama constans esset auri thesauris eam abundare ac magnis opibus esse refertam. Volebant etiam ulcisci eos qui prius læserant: etenim viris indignum, mollis dejectique animi putabant esse illatæ injuriæ pœnas delitas non exigere. Cum igitur tantam classem Trojani cernerent coramque multitudinem intuerentur, quæ advenerat, collectis undique suis bellorum sociis, Caribus, Lyciis, Mysis, Mæonibus, Phrygibus, adjuncta itidem sibi quavis Asiæ natione, quotquot erant Mediterranei, quotquot maritimi, contra Græcos exercitus innumeri quoddam velut examen educebant, ita ut longum tempus in hoc bello contereretur. Erant ipsius urbis Trojanæ habitatores supra hominum quinquaginta millia. Et initio quidem ad pugnam se magna vi armabant, virilibusque congressibus phalanges perumpabant: verum posteaquam Achilles rōbur tandem experti sunt ejusque mobilitatem igneam et ardentem conspexerunt, itemque virilem faciem et animosam audaciam, intra ipsa oclusi mœnia desidebant, nec adversus Græcos ullo modo progredi audebant, donec omnia vertens et omnia

C perturbans, omniumque malorum mater, invidiam dico, impetum Achillis in rebus gerendis retudit, illoque ira commoto Trojanorum animos erexit. Doloris autem causa, qui hunc exacerbat, erat Palamedis cædes injuste necati. Dicam vero quid hoc factum, et quis auctor fuerit.

Ulysses ex insula natus adversus Palamedem odium implacabile alebat et invidiam ex imo corde conceptam; 27 idque propterea quod apud Græcos Palamedes floretet, quodque cuncti ad ipsum intentis animis, tanquam ad deum, intimo pectoris amore hominem complecterentur. Nam præcognoverat pestis ardentis telum, eamque toti Græcorum exercitui prædixerat. Cumque omnes ab hoc malo acerbe alligerentur, ipse Græcos illatos a peste servaverat, partim eis consulens et homines oratione confirmans, partim ipsa re docens quid potissimum conduceret. Hinc igitur Ulysses invidia flagrabat, cum Palamedem vehementer diligi cerneret, se vero haberi tanquam unum de plebe. Ex eo tempore fraudes ac molitiones nectebat consiliaque calumniæ plena parabat. Verum quandiu robustus Achilles aderat, nihil efficere consilia filii Laertis poterant, nec eorum quicquam quæ contra Palamedem struebantur: nam quodeunque nectebatur, erat instar telæ aranæ. Verum post-

Variæ lectiones et notæ.

⁷⁰ Μαίονας R. ⁷¹ ἐπειράθησαν R. ⁷² εὐθυτολίαν R. ⁷³ τὴν βασκανίαν R. ⁷⁴ ἄσπετον A. ⁷⁵ τούτῳ Interpres. ⁷⁶ συνετήρησεν Alt. ⁷⁷ βασιλεῦσι Δ.

Συνάψων πολέμων τισιν ὑπερμαχοῦσι Τρώων,
Καὶ συνεπόμενον αὐτῷ καὶ Παλαμῆδην εἶχον
(Ἵπερεγλίχετο καὶ γὰρ πάντη συνεῖναι ⁷⁸ τούτῳ),
Ἐνταῦθ' ὁ πάντολμος ἀνὴρ δραξάμενος ἀδείας
τὴν Ἀγαμέμνωνος σὺλξ̄ κουφόνισαν ἐν πρώτοις,
Καὶ δῆθεν προσποιούμενος ὑπερφιλεῖν ἐκείνων,
εἰ Ἐρῆ. ε φησὶν, ε ὦ βασιλεῦ, ἀρχῆς τῆς τῶν Ἑλλή-
[ων
Ἵ κραταιόχειρ Ἀχιλλεύς· κεντεῖ γὰρ ἡ νεότης.
Καὶ Παλαμῆδην ὡς δεινὸν εἰπεῖν καὶ κολακεύσαι
Καὶ μαστροπὸν καὶ συνεργὸν εἰς τοῦτο προσλαμ-
[θάνει.

Μετὰ μικρὸν δ' ἐλεύσονται τῆς μάχης τελεσθείσης,
Καὶ -σοὶ μὲν βοῦς προσάξουσιν ἀγέλας τε θρεμμιά-
[των,

Αὐτοὶ δὲ σφετερίζονται χρημάτων ὄλας θήκας,
Οἷς ⁷⁹ τοὺς Ἑλλήνων δυνατοὺς ὑποποιήσονται τε
Καὶ κατὰ σοῦ κινήσουσιν, ὡς τῆς ἀρχῆς ἐκπέτρης. »
Ἦκουσε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς, ἐπίσθη, συνηπάγη,
Καὶ τῷ τοῦ δόλου ⁸⁰ σκευαστῆ ἡγήται πρὸς συμ-
[βουλίαν.

Καὶ γίνεται μετὰ πεμπτος εὐθύς ὁ Παλαμῆδης,
Καὶ μονωθεὶς ταῖς ἄρκυσιν ἐμπίπτει ταῖς τοῦ φθό-
[ου ⁸¹.

Συκοφαντεῖται τοῖς Τρωσὶν Ἑλληνας προδιδόναι,
Καὶ γίνεται λιθόλευστος (φεῦ, οἶα ποιεῖς, φθόνε!)
Ἄλλο μηδὲν φθειγξάμενος εἰ μὴ τὸ ῥῆμα τοῦτο·
ε ὦ δυστυχῆς ἀλήθεια, σὲ καὶ πενθῶ καὶ στένω·
Σὺ γὰρ μοι προαπλόωλας καὶ προεθανατώθης. »

eaquam Achilles cum ducibus caeteris missus fuit
bellum gesturus cum quibusdam Trojanorum de-
fensoribus, cujus expeditionis comitem secum ha-
bebat Palamedem (etenim vehementer illi semper
addesse cupiebat), tum vero quidvis audens ille,
nactus occasionem periculi expertem, Agamemnonis
primum levitatem praedatur, seque simulans
ipsius esse perquam studiosum, « Affectat, inquit,
mi rex, Graecorum imperium Achilles ille robu-
stus, a juvenili aetate impulsus, ac Palamedem cum
dicendi et assentandi peritium lenonis instar ac
socii ad hoc sibi adjungit. Neque multo post com-
misso praelio venient, ac tibi quidem boves affe-
rent et greges ovium: verum ipsi plena pecuniae
vasa furtim auferent, quibus et subjicient sibi
Graecorum potentiores et contra te concitabunt, ut
imperium amittas. » Audiit haec rex: persuasus et
captus est, auctorem fraudis in consilium adhibet.
Statim deinde Palamedes accessit, et solus reli-
ctus in caedis laqueos incidit: per calumniam in-
simulatur, quasi Graecos Trojanis proderet; lapi-
dibus obruitur (heu quae perpetras, invidia!) nihil
cum dixisset aliud quam hoc verbum, « Infelix veritas,
te lugeo deploroque gemens; nam tu ante me periisti et morte affecta es. » Revertitur inde

A Ἐπάνεισιν ὁ Θέτιδος μετὰ λαμπρῶν τροπαίων,
Μανθάνει τὸ γενόμενον, οἰκτερεῖ Παλαμῆδην
Βαρυθυμῆι, βαρυπενθεῖ, τοῖς Ἑλλήσι μνηεῖ,
Ἀφίσταται τοῦ μάχεσθαι καὶ συμμαχεῖν ἐκείνοις.
Ἐντεῦθεν θάρσος ⁸² Ἐκτορι καὶ τοῖς αὐτοῦ συμμα-
[χοῖς.

Καὶ συγχροτοῦσιν Ἑλλήσι μάχας ἰσχυρομάχους·
Ἐντεῦθεν φόνοι καὶ σφαγαὶ καὶ πρόχυσις αἱμάτων,
Ἀνδροκτασίαι καὶ βοαὶ καὶ λιμνασμοὶ τοῦ λύθρου.
Καὶ πίπτουσιν ὡς στάχους τὰ τῶν Ἑλλήνων σμήνη,
Καὶ ταπεινοῦνται ⁸³, καὶ δαινοῖς ἀπίροις συσχεθέν-
[τες

Ἐν μεταμείλῳ γίνονται τῶν πεπλημμελημένων.
Οἱ πρὶν τε σοδαρήφρονες λόγοις ἱκετηροῖς
Ἐδέοντο τοῦ Θέτιδος καταλαγῆναι ⁸⁴ σφίσι.

B Ἄλλ' οὐ προσέτρεχεν Ἀχιλλεὺς τοῦτο, οὐ κατεκάμθη ⁸⁵,
Ἐως πεσὼν ὁ Πάτροκλος, ὄνπερ ὑπερηγάπα,
Ἐκ παλαμῶν ἠρωϊκῶν γενναίων Ἐκτορέων,
Αὐτὸν παρεβιάσατο ⁸⁶ δραμεῖν κατὰ τῶν Τρώων.
Ἐξείσι τοίνυν Ἀχιλλεὺς πρὸς ⁸⁷ πόλεμον πῦρ πνέων.
Καὶ ῥήγνυσι τὰς φάλαγγας, καὶ κτείνει τοὺς προ-
[μάχους.

Καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἐκτορα τὴν κίονα τῆς Τροίας,
Ἄνδρα βριθὺν, ἀρείκην, ὄπλοις ἐντεθραμμένον,
Μωλωπισμοὺς ἐμφαίνοντα ⁸⁸ τοῖς στήθεσι μυρίους,
Οὓς εἶχε συμπλεκόμενος τοῖς ταύροις τοῖς ἀγρίοις
Πρὸ τοῦ τοῦς Ἑλληνας ἐλθεῖν καὶ συγχροῖσθαι
[μάχην.

[Ἄντιπαοατασόμενος ἔθνεσιν ἀλλογλώσσουσις.]

Vers. 1353

C Thetidis filius cum tropaeis splendidis; accipit
quod acciderat, Palamedem miseratur, indignatur,
luget graviter, irascitur Graecis, pugnare desinit
atque illos in praellius juvare. Hinc nata Hectori et
sociis ejus audacia. Pugnans cum Graecis validas
conserunt. Hinc caedes, mactationes, effusiones
sanguinis ortae, hinc homicidia, clamores, restagna-
tiones cruoris. **28** Instar aristarum Graecorum
agmina concidunt, qui animis dejecti cum malis
premerentur innumeris, poenitentia ducti sunt
eorum quae deliquerant; cumque prius superbe
se extulissent, nunc Thetidis filium verbis suppli-
cibus orabant ut ipsis reconciliaretur. Verum
Achilles illa non curabat, quo eis opem ferret,
donec Patroclus cecidisset, quem valde diligebat,
interfectus ab heroicis manibus Hectoris. Tum
vero perpulerunt cum ut adversas Trojanos pro-
curreret. Itaque progreditur ad pugnam Achilles,
ignem spirans: perumpit phalanges, prima stantes
in acie necat, et inter eos Hectorem ipsum, Trojae co-
lumniam, virum fortem mavortium, nutritum in ar-
mis, gerentem in pectore cicatrices infinitas, quas
ex conflictibus adversus ferros tauros acceperat prius
quam Graeci venissent et cum eo depugnassent.

Hectore perempto, qui audaci praeditus fuerat

Variæ lectiones et notæ.

⁷⁸ ἀεὶ συνεῖναι R11, συναπιέναι A. ⁷⁹ οἷς καὶ R. ⁸⁰ φθόλου R. ⁸¹ φθόνου AR. ⁸² θάρσος R. ⁸³ θανα-
τωῦνται R. ⁸⁴ μεταλλαγήναι A. ⁸⁵ οὐκ ἐπεκάμθη R. ⁸⁶ κατεβιάσατο R. ⁸⁷ εἰς R. ⁸⁸ ἐμφέροντα AR.

Ἀναιρεθέντος δ' Ἐκτορος τοῦ τολμηροκαρδίου
 Μετακαλεῖται Πρίαμος συμμάχους Ἀμαζόνας·
 Καὶ πάλιν μάχη καρτερὰ ⁹⁰, καὶ θανατοῦνται πᾶσαι.
 Ἐκ πάντων οὖν ἀπορηθεὶς ὁ Δαρδανίδης γέρωι
 Εἰς ⁹¹ τὸν Δαβὶδ τὸν ἄνακτα τῆς Ἰουδαίας· πέμπει,
 Παλάμην ἐξαιτούμενος συμμαχικὴν ἐκείθεν.
 Ἄλλ' ὁ Δαβὶδ οὐ δίδωσιν, εἴτε τὸ τηνικαῦτα
 Ἀντιπατασσομένο; ⁹² ἔθνεσιν ἀλλογλώσσοις,
 Ἔστε καὶ μυσαττόμενοι· Ἕλληνας καὶ Βαρβάρους
 Ὡς μὴ Θεὸν γινώσκοντας ἀλλ' εἰδωλολατροῦντας,
 Καὶ δεδιῶς μὴ βέβαιεν ⁹³ εἰς πλάνην Ἰουδαῖοι,
 Εἰ παρ' αὐτοῦ πεμφθῆσονται σύμμαχοι τοῖ; ἐν Τροίᾳ,
 Πρὸς τὴν κακίαν ἔχοντες εὐεπιφόρως φύσει.
 Τὸν οὖν Ταντάνην τῶν Ἰνδῶν Πρίαμος ἰκετεύει,
 Καὶ μετὰ πλήθους στέλλεται Μένων ἀπειραρίθμου.
 Ὅ δὲ στρατὸ; ἦσαν Ἰνδοὶ πάντες μελανοχρῶτες·
 Οὐσπερ ἰδόντες Ἕλληνας ἐν ἀλλοκότῳ θέξ,
 Καὶ δειλιάσαντες αὐτῶν μορφὴν καὶ πεινοπλίαν,
 Καὶ ζῶα περιτρέσαντες ἄπερ Ἰνδία τρέφει,
 Νύκτωρ φυγεῖν ἐσκέπτοντο καὶ προλιπεῖν τὴν Τροίαν.
 Ἄλλ' ὁμῶς ἀντετάξαντο ⁹⁴ πρὸς τοὺς μελαιοχρῶ-
 [τας ⁹⁵,

Καὶ τῶν Ἰνδῶν τοῖ; αἵμασιν ἠρῦθρωσαν ἀρούρας,
 Καὶ τοῦ Σκαμάνδρου τὰς βόας ἐφοίνεξαν τοῖς λύθροις.
 Ἐν τούτοις οὖν ⁹⁶ κατέλαθεν ἡ τῶν ἀναθημάτων
 Τοῖς Ἕλλησι πανήγυρις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Βαρβάροις ⁹⁷,
 Καὶ πᾶσιν ἦν ἀνακωχὴ πολέμων καὶ καμάτων.

corde, Priamus Amazonas ad belli societatem ar-
 cessit. Itaque rursum pugnatur, et omnes necan-
 tur. Hoc modo senex ille Dardanides ab omnibus
 destitutus, ad Davidem Judææ regem suos mittit,
 qui ab eo manum auxiliarem poscerent. Verum
 David illam haud porrexit, sive id temporis bellum
 gerebat adversus nationes extraneas, sive abhor-
 rens a Græcis simul et barbaris, et qui Deum non
 cognoscerent, sed deastros colerent, ac veritus ne
 Judæi ad errorem prolaberentur, si ab ipso Troja-
 nis auxiliares copiæ mitterentur, cum alias a na-
 tura proclives ad vitium forent. Igitur regem Indo-
 rum Tantanem Priamus ad opem sibi ferendam
 suppliciter invitat, et infinita cum multitudine
 Memnon mittitur. Exercitus erat Indicus, omnes
 colore nigro. Quos cum aspexissent Græci pere-
 grino colore præditos, formam eorum et armatu-
 ram veriti, simulque bestias illas formidantes quas
 alit India, fugere noctu Trojamque relinquere cogi-
 tabant. Sed tamen nigris demum hominibus aciem
 opposuerunt, Indorumque sanguine terram tinxerunt,
 ut ea ruberet ac ipsa flumina Scamandri cruor
 purpurea redderet.

Eo tempore festum donariorum appetebat, quod
 iam Græci quam Barbari celebrabant. Itaque factæ
 sunt induciæ bellorum ac laborum, quibus duran-

A Καὶ δὴ στρατὸ; Ἕλληνας καὶ τὸ τῶν Τροίῶν σμήνους
 Ἀλλήλοισ; ἐπεμίγνοντο πρᾶξαι μηδὲν τολμῶντες ⁹⁷.
 Ἦν δὲ ναὸς πρὸ τῶν τευχῶν τῆς γαλλιπύργου Τροίας,
 Ἐνθα θαμίζων Ἀχιλλεὺς εἶδε τὴν Πολυξένην
 Καὶ τὸν πυρσὸν τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος ἐπανήψεν ⁹⁸.
 Ἐν λύτραι; γὰρ τοῖς Ἐκτορος αὐτὴν προσωράκει,
 Καὶ κατασχεῖν δυνάμενος ὁμῶς οὐκ ἐβουλήθη.
 Τότε δ' ὡς εἶδεν ἔπαθε, καὶ τῷ πατρὶ Πριάμῳ
 Λόγους ἐπέστευε ⁹⁹ ζητῶν εἰς γάμον Πολυξένην.
 Ὅ δὲ συγκατατίθεσθαι δῆθεν προσποιεῖτο,
 Καὶ ταῦτα δόλοισ; ἔπραττον Διήφοβος καὶ Πάρις.
 Ὡς οὖν εἰσῆλθον εἰς ναὸν Ἀπόλλωνος Ἀἰσαίου
 Ὅρκοις κατεμπεδῶσαντες· τὰ περὶ Πολυξένης,
 Ὅ μὲν Διήφοβος προσφῶς ἐφίλει τὸν Πηλέως,
 Φίλης νυμφίον ¹ ἀδελφῆς αὐτὸν κατονομάζων·
 B Ἐγγὺς δὲ στὰς Ἀλέξανδρος ἐπήνεγκε καιρίαν,
 Καὶ πλήξας ὑπεξέφυγε μετὰ τοῦ Διηφώβου.
 Ὅ δ' Ἀχιλλεὺς κατενεχθεὶς πνοαῖς ἦν ἐν ἐσχάταις.
 Ἦσθετο τούτων Ὀδυσσεύς, συνεπέτο γὰρ τοῦτῳ,
 Καὶ σὺν αὐτῷ διογενῆς Λίᾶς ὁ Τελαμῶνος.
 Ἄμφω τοίγαρ εἰς τὸν ναὸν συνεσιεπεπηδηκότες
 Εὐρον τὸν ἦρω καίμενον αἵμασι ² πεφυρμένον,
 Ἀπεσθηκὸς ἐμπνέοντα, μόλις ³ κινουῦντα γλώσσαν ⁴
 Καὶ μέλλοντα καλύπτεσθαι τὰ βλέφαρα τῷ σκότει ⁵.
 Ὡς εἶδον οὖν ὠλόλυξαν, καὶ προσπσῶν τῷ στήθει
 Λίᾶς ὁ μέγας ἐν κλαυθμῷ πρὸς τὸν Πηλέως εἶπεν.
 ε Ἦν ἄρα, πολεμέγκλονε καὶ γίγα βριαρόχειρ,

Vers. 1406

tibus Græcorum et Trojanorum copiæ ostentaban-
 C se quidem mutuo, sed nihil moliri contra se invicem
 audebant. Templum vero quoddam erat ante Tro-
 jam pulchris ornatum turribus, in quo frequenter
 versans Achilles Polyxenam vidit et ardenti ejus amore
 correptus est. 29 Quippe conspexerat eam, prius-
 quam Hector redimeretur; ubi cum illam retinere
 potuisset, non tamen id facere voluit. At ubi tunc
 eam aspexit, affici cœpit, Priamoque patri denun-
 tiavit se Polyxenam uxorem poscere. Priamus assenti-
 tiri se simulabat, Deiphobo et Paride fraudes hasce
 macinantibus. Quare cum ingrederentur in Apol-
 linis Alphæi fanum, jurejurando se obstricturi in
 causa Polyxenæ, Deiphobus Pelei filium complexus
 osculabatur, caræ sororis illum sponsum appellando,
 Alexander autem prope astans lethale vulnus infixit;
 D quo illato una cum Deiphobo in fugam se proripuit.
 Achilles collapsus extremam agebat animam. Id
 Ulysses animadvertēbat, qui comitatus eum fuerat,
 una cum Ajace Telamonis filio, Jove sato. Quapro-
 pter in fanum uterque simul cum irrupissent, he-
 roem illum jacentem invenerunt, cruore sedatum,
 extremos ducentem spiritus, vix linguam moventem
 et jam jamque cernendi usum amissurum. Itaque
 illo conspecto ululabant, et ad pectus ejus allapeus
 Ajax Telamonius cum lamento Achillem allocutus

Variæ lectiones et notæ.

⁹⁰ κρατερὰ R. ⁹¹ πρὸς R. ⁹² ἀντιπατασσομένο; R. ⁹³ βεβύαιεν RR. ⁹⁴ παρατάξαντο R. ⁹⁵ μελα-
 χρώτας AR. ⁹⁶ δὲ RR. ⁹⁷ τῶν βαρβάρων ARR. ⁹⁸ ἐπανήψεν R. ⁹⁹ ἐπέστευε RR.
¹ κατεμπεδῶσαντες ARR. ² εὐνέτην li. ³ αἵματι A. ⁴ μόλις AR. ⁵ γλώσσαν R. ⁶ σκότει RR.

Ὅς ἀνελεῖν ἠδύνατο τὴν θυμολέοντά σε. ὁ δ' ἀμαυρὸν ἐφώνησε καὶ παρακεκομμένον
 « Ἀνεΐλόν' με Δηΐφοβος καὶ Πάρις μετὰ δόλου. »
 Καὶ ταῦτ' εἰπόν ἐξέπνευσεν ὁ τηλικούτος ἦρωας.
 Αἴας δ' ἐπ' ὤμων θέμενος τὸ σκῆνος ὁ Ἀχιλλέως
 Πικρῶς ἐπὶ τὸν ναύσταθμον ἤγαγεν ὀλοῦζων.
 Εὐθὺς δὲ μετεπέμφσαντο Πύρρον τὸν Ἀχιλλέως
 Τὸν καὶ Νεοπτόλεμον, τὸν ἀπὸ Δηϊδαμείας.
 Καὶ πάλιν φόνοι καὶ σφαγαί, πάλιν ἀνδροκαταΐαι,
 Καὶ πάλιν αἱματοφύρτοι Τροίας αἱ πεδιῖδες ὁ,
 Καὶ πάλιν αἱμοφόρικτα τὰ τοῦ Σκχαμάνδρου βεῖθρα,
 Ἔως τῶν μάντεων αὐτοῖς χρησμοὺς ἐκφο:θασάντων
 Ὡς οὐ χρεῶν ἔστιν ἐλεῖν ὁ ἀπὸ πολέμου Τροίαν
 Οὐδ' ἐκ χειρῶν οὐδ' ἐκ ξιφῶν, ἀλλ' ἀπὸ δόλου μόνου
 Τὸν ἵππον ἔτεκεθ' ἵππον τὸν ξύλινον ἐκείνον,
 Καὶ καταφράκτους εἰς αὐτὸν ἄνδρας εἰσενεγκόντες
 Ἀπαίρειν δῆθεν ἔδοξαν πρὸς τὰς ἐνεγκαμένας.
 Καὶ τὸν μὲν ἵππον εἴασαν αὐτοῦ πρὸς τῷ ναυστάθμῳ¹¹,
 Αὐτοὶ δ' ὑφάρμουν ταῖς ναυσὶν ἐν τῇ Τενεδίῳ νήσῳ.
 Εἶδον οἱ Τρῶες τὸ συμβᾶν, εἶδον ἐρήμους ὄρους.
 Τὸν ἵππον μόνον βλέποντες ἠπύρουσιν, ἐθαμβοῦντο¹².
 Καὶ πρῶτα μὲν νομίζοντες εἶναι τὸ πᾶν ἀπάτην
 Φθείρειν τὸν ἵππον ὠρηγντο, πυρὶ παραδιδόναι
 Ἥ καὶ βίπτειν κατὰ πετρῶν κατὰ βυθοῦ θαλάσσης.
 Εἶτα (καὶ γὰρ κεκύρωτο Τροίαν ἄλῶναι τότε)
 Προσῆκον ἐδύξιν αὐτοῖς εἰσενεγκεῖν τὸν ἵππον
 Ὡς ἀγαλμα καὶ λάφυρον ἀπὸ τῶν ἐναντίων.

A Οἱ μὲν αὐτὸν εἰσήνεγκαν, καὶ πότοις καὶ χορείαις
 Αὐτοῦς¹³ ἐκδόντες ὑπνωττον βαθὺν νήγρετον ὑπνον.
 Οἱ δ' ἄνδρες οἱ κρυπτόμενοι, καὶ πρὸς αὐτῷ λοχῶντες,
 Ὑπεξελοῦντες σιωπῇ φρυκτωρῶν ἦσαν μέγαν.
 Ὅπερ ἰδόντες Ἕλληνες οἱ προεκπεπλευκότες
 Θάπτον ἢ λόγος ἐν ναυσὶ κατήσαν πρὸς τὴν Τροίαν,
 Καὶ τῶν πυλῶν ἀνοίγεισῶν παρὰ τῶν προσμβάντων,
 Ὡς ὕδωρ εἰσεχύθησαν λάθρως¹⁴ ποθὲν πλημμύραν.
 Τῆς στεβρόπυργου τοιγαροῦνοῦτω ληφθείσης Τροίας
 Γυναῖκες ἀφηρπάζοντο παστάδων νεοπήκτων,
 Ἡ γῆ κατελιμνάζετο τοῖς φόνοις τῶν πιπτόντων¹⁵,
 Βρέφος ὑπαγκαλίδιον ἐβρήγνυτο τῷ τοίχῳ¹⁶.
 Ἀπλῶς εἶπειν ὡς ἐν βραχεῖ, γόος κατεῖχε¹⁷ πάντα,
 Καὶ πᾶν δεινὸν καὶ πᾶν πικρὸν κατέκλυζε τὴν πόλιν.
B Αἱ χεῖρες λυθροστάλακτοι, φονόδαπτα τὰ ξίφη.
 Τὸ δάπεδον ἠρύθρωτο, συνεπατοῦντο βρέφη.
 Ὡς δὲ ποτ' ἐκορέσθησαν ἀρπάζοντες, κτιννύντες,
 Πυρὶ παραδιδόνασι, πιμπρῶσιν ἀπὸ βάρων
 Τὴν πρὶν ἐν πόλεσι λαμπρᾶν, τὴν περιλαουμένην.
 Τὰ μὲν κατὰ τὸν πόλεμον τοιοῦτον ἔσχε τρόπον¹⁸.
 Ἡ τύχη δ' ἐγχοτήσασα καθάπαξ Μενελάῳ
 Ἄλλοις καινοῖς τὸν τάλανα καταπίεζει μόχθοις.
 Καὶ πάλιν πλοῦς μακρότερος, ναυστόλησις ἑτέρα,
 Καὶ πόνοι διαδέχονται τοὺς παλαιτέρους νέοι
 Καὶ πλοῦν τὸν Ἕλλησπόντιον Αἰγύπτια πελάγη.
 Ἀπαίρει πρὸς τὴν Αἰγύπτου, δινάς μετρεῖ θαλάσσης,
 Καὶ χειμασθεὶς καὶ κυμανθεὶς ἀνέμοις βαρυθρόοις
 Vers. 1459

est : « O vir mavortie, robustis manibus gigas, quis-
 nam te leonino corde præditum occidere potuit? »
 Ille perobscure conciseque vocem hanc edidit :
 « Fraudulente Deiphobus atque Paris me interfecerunt. »
 Quæ effatus insignis heros exspiravit. Ajax
 vero corpus Achillis humeris impositum acerbo cum
 ejulatu ad portum detulit.

Mox Pyrrhum Achillis filium arcessunt, cognomen-
 to Nεοπτόλεμον, Deiodamea matre natum.
 Rursum cædes, mactationes, homicidia exoriuntur ;
 rursum campi Trojani cruore imbuuntur, donec
 vatibus oracula pronuntiantibus, fatale non esse
 bello Trojam occupari, nec manibus nec gladiis, sed
 tantum fraude, lignum equum Græci fabricarunt,
 et in eum viris armatis impositis se versus patrium
 solum solvere simularunt. Et equum quidem istic
 juxta portum relinquebant, ipsi vero cum navibus
 ad Tenedum insulam appellebant. Videbant Trojani
 quod acciderat ; portus aspicientes vacuos, solum
 equum intuentes dubitabant et obstupescabant. Ac
 primo quidem existimantes subesse fraudem, equum
 abolere festinabant igni traditum vel de scopulis in
 profunditatem maris abjectum. Deinde (nam statu-
 tum erat divinitus Trojam tunc esse capiendam)
 visum est eis equum in urbem traducendum esse

30 tanquam simulacrum quoddam et spoliū ho-
 stibus ademptum. Quapropter eum in urbem cum
 potationibus et choreis intulerunt, seque deinceps
 somno gravi inexcitabili dederunt. At illi qui abs-
 conditi latebant in eo per insidias, silenter egressi
 magnum ignem suscitarent. Quod conspicati Græci
 qui prius discesserant, dicto citius cum navigiis ad
 Trojam applicuerunt. Cumque portæ fuissent apertæ
 ab iis qui erant prius ingressi, clanculum in eam
 infusi sunt instar exundantis aquæ.

Hoc modo cum Troja, firmis munita turribus, esset
 capta, feminæ rapiebantur e lectis recentibus, terra
 per cædes cadentium stagnabat. Infans qui gesta-
 batur in ulnis, ad parietem allidebatur. Ut simpli-
 citer ac breviter dicam, ejulatu cuncta replebantur,
 omnis calamitas, omnis acerbitas urbem invadebat.
 Manus cruore stillabant, gladii sanguine tincti erant,
 pavementum rubedine infectum, infantes proculca-
 bantur. Tandem cum rapinis et cædibus essent sati-
 iati, urbem igni tradunt et a fundamentis exurunt,
 prius inter alias splendidam et passim celebrem.

Hoc modo bellum istud est gestum. Cæterum for-
 tuna Menelao semel indignata novis aliis miserum
 laboribus opprimit. Rursum navigare coactus est
 multo remotius : aliæ molestiæ jam ante infelicem

Varia lectiones et notæ

¹ ἀνελεῖν R. ² τὸ τηλικούτο σκῆνος R. ³ τῆς Τροίας πεδιῖδες A. ⁴ λαθεῖν R. ⁵ τῶν ναυστάθμων
 ARR. ⁶ ἐκθαμβοῦντο. ⁷ αὐτὸν R. ⁸ λαύρον R. ⁹ βραχέων R. ¹⁰ καὶ βρέφος ; ὑπαγκαλιστὸν ἐβρήπι-
 τετο πρὸς τείχος R. πρὸς τείχος ceteram A. ¹¹ τὸ πᾶν κατεῖχε ARR. ¹² τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον A.

Μόγας καταίρει ¹⁹ πρὸς αὐτήν. Ἄνεισι ²⁰ πρὸς Πρωτέα, Α Εἴ τις αὐτῶν ἑώρακε βούν ἀποπλανηθέντα, Εὐρίσκει καὶ τὴν σύνοικον ἐκεῖ κατὰ τὴν Μέμφριν, Καὶ ξενισθεὶς καὶ τιμηθεὶς λαμβάνει τὴν Ἑλένην, Καὶ μετὰ μύχθους ἰκανοὺς φθάσει πρὸς τὴν πατρίδα, Μετὰ τὴν Τροίαν ἄλωσιν ἔγδοον ἔτος τρέχων Κατὰ τὴν περιπλάνησιν τὴν ἐπὶ τὸν Πρωτέα. Εὐρίσκει καὶ τὸν σύναϊμον ἀθλίως ὀλοκλότα Δίλκω κακίστης γυναικὸς, ἐχίδνης μοιχαλίδος· Εὐρίσκει τὸν ἀδελφιδοῦν Ὀρέστην ἐφθαρκότα Τὸν τοῦ πατρὸς αἰσχύνοντα τὸ γένος καὶ τὸ λέχος ²¹, Καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ἀναιδῆ μητέρα Κλυταιμνήστραν.

Ἦδη μοι συντετέλεστοι καὶ τὰ κατὰ τὴν Τροίαν Ἐπιδρομάδην καὶ σαφῶς. Καὶ δὴ λοιπὸν γρηπτεόν Τὴν σθεναρὰν καὶ κραταίαν Ῥωμαίων εὐποτημίαν, Πόθεν ²² ἀρξάμενοι τῆς γῆς ἐκράτησαν ἀπάσης.

Μετὰ τὴν Τροίαν ἄλωσιν Αἰνεΐας παῖς Ἀγχιΐου, Εἶτε φυγῶν εἶτε λυθεὶς ἀπὸ ²³ τῶν πολεμίων, Μεταναστεύει παγγενεὶ πρὸς γῆν τῆς Ἰταλίας, Ἦν ἄλλοι μὲν ἰσθόρησαν οὕτως ὀνομασθῆναι Ἐξ Ἰταλοῦ κατάρξαντος μερῶν τὸν Ἐσπερίων, Οἱ δ' ἐξ αἰτίας ἔφασαν τοιαύδε σχεῖν τὴν κλῆσιν· Ὁ μέγας ἦρωϊς Ἡρακλῆς τὰς Γηρυόνας βόας Ἀγελῆδην συναγαγὼν ἔγγεν ἐξ Ἐρυθείας. Εἰς οὖν ἐκεῖνων δάμαλις τῶν ἐπὶ τῆς ἀγέλης, Ἀποσκιρτήσας, ὡς φασιν, ἀπὸ τοῦ βουκολοῦ, Τὸ μεταξὺ νηξάμενος πέλαγος τῆς θαλάσσης Εἰς Ἰταλίαν ἔρχουσε διαπεραιωθῆναι ²⁴. Τοῦ δὲ καθ' οὗς ²⁵ ἀφίκοιτο πάντη πυνθανομένου

Εἴ τις αὐτῶν ἑώρακε βούν ἀποπλανηθέντα, Ἐκείνοι τῆς Ἑλληνικῆς μὴ συνιέντες γλώσσης οὐτόουλον ²⁶ τὸν ²⁷ δάμαλιν ἐκάλουν ἐγχωρίως. Ἄπὸ τοῦ ζῆου τοιγαροῦν Οὐιταλία πάντα Ὅσπην ὁ βούς ἐπέδραμεν ἐκείνος ὀνομασθῆ, Τῷ χρῆνι δὲ μετέπεσεν εἰς κλῆσιν Ἰταλίας ²⁸. Αἰνεΐας οὖν σὺν τοῖς Τρωσὶ τοῖς συσκευπελευκτοῖς Χρησμοὺς λαβὼν ἀπίπλεε παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Οἱ δὲ χρησμοὶ προαστάτουν ἐπὶ δυσμῶν ἐκπλείειν, Μέχρις αὐτοῖς ἐγγένηται ²⁹ καταλαβεῖν χωρίον Ἐν ᾧ κατασιτῆσονται τὰς ἑαυτῶν τραπέζας· Ἐπὰν δὲ τοῦτο γένηται, τετράποδι χρωμένους Καθηγεμόνι τῆς οἰκίας κίττειν ἐκείτε πόλιν, Ὅπου τὸ ζῶον ἐρεῖσθῆ ³⁰ καμὸν ἀπὸ τοῦ δρόμου.

Τούτους λαβόντες τοὺς χρησμοὺς εἰς Λωρεντὸν ἰκνοῦν- [ται]

Πεδίον δὲ τὸ Λωρεντόν ἐστὶ τῆς Ἰταλίας. Ἐνταῦθα πῆξαντες σκηνὰ; ἤριστον ³¹ ἐν διαπέδῳ. Σελίνοις δὲ τὸ δάπεδον ἦν ἅπαν ἐστρωμένον ³², Καὶ ταῦτα χρεῖαν τραπέζων ἐκείνοις ἀπεπλήρουν. ἀναλωθέντων τοιγαροῦν τῶν παρατεθειμένων Σελίνου τις ἐγεύσατο, καὶ μετ' ἐκείνον ἄλλος, Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ συσσιτῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ πέλας. Καὶ τινες ἀνεβόησαν, « Ἡμῖν σὺν τοῖς σιτίσις Ἀνάλωνται καὶ τράπεζαι. » Κρότος δ' ἦν ³³ ἐπὶ τούτοις Ὡς τοῦ χρησμοῦ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰς τέλος πεφθακό- [τος ³⁴].

Ἐπειτα θύειν μέλλοντες βωμῶν ἐδημιούργουν,

Vers. 1514

excipiunt, nimirum Hellesponticam navigationem **C** Ægyptium mare. Nam Ægyptum versus solvit : navigat periculosa per loca, et a tempestatibus fluctibus ventisque gravibus jactatus vix ad eam appetit. Ascendit ad Proteum : invenit ibi conjugem in urbe Memphitica, hospitioque acceptus honorifice recipit Heleniam. Multos denique post labores in patriam revertitur, annum jam post occupationem Trojæ octavum agens in oberratione, qua ad Proteum pergebat. Invenit tum fratrem Agamemnonem misere trucidatum sceleratissimæ uxoris fraude, quæ mæcha erat et vipera. Invenit et Orestem, e fratre nepotem, qui Ægisthum occiderat, tori paterni et generis contaminatorem; quocum ille matrem etiam impudentem Clytemnestram peremerat.

Hactenus Menelai casus a me commemorati sunt, idque cursim et perspicue : restat ut deinceps potentem ac validam Romanorum felicitatem describamus, unde illi exorsi terra universa potiti sint.

Post occupationem Trojæ Æneas Anchisæ filius, sive fuga elapsus, sive dimissus ab hostibus, cum familia tota se confert in terram Italiam, quam alii tradidere sic appellatam esse ab Italo, qui partibus Hesperii imperitaverit, alii de hac causa nomen hoc habere dixerunt. **31** Magnus heros ille Hercules Geryonis boves collectos armentatim ex certamine

domum ducebat. Ibi cum ex iis unus vitulus ab armento boum, seu memorie proditum est, resitisset, interjecto maris pelago natatur trajecto in Italiam magna vi pervenire potuit. Hercule vero quocumque venisset interrogante num quis vidisset bovem hunc qui aberraverat, illi qui linguam Græcam minime intelligerent, quod Græci δαμάλιν, vitulam more gentis appellabant. Itaque hoc ab animali totæ regio Vitalia, quam bos percurrerat, est appellata, quod nomen, decursu temporis, in Italia mutatum est.

Igitur Æneas cum Trojanis, qui cum ipso navigabant, acceptis oraculis, Italiam navigio petebat. Ea jubebant versus Occidentem ut navigaret, donec tandem in regionem quamsdam pervenisset, in qua mensas ipsi suas ciborum instar devorarent : hoc cum accidisset, quadrupede uterentur vix duce, atque ibidem urbem exstruerent ubi animal istuc defatigatum cursu hæsurum esset. His oraculis acceptis Laurentum perveniunt. Laurentum vero campus est in Italia. Fixis ibi tabernaculis in pavimento prandebant. Totum autem pavimentum apio constratum erat, quod ipsis mensarum usum explebat. Itaque jam assumptis quæ erant apposita, quidam apium gustare cœpit, ac post ipsam alius, inde rursus alius convictor, et vicissim illi proximus. Tum nonnulli

Variæ lectiones et notæ.

¹⁹ κατέρθει R. ²⁰ ἀνεῖσιν εἰς A. ²¹ τὸ λέχος καὶ τὸ γένος R. ²² ὅθεν AR. ²³ ὅπῃ RR. ²⁴ διαπεραιώσαι τάχει M. ²⁵ καθῶς AR. ²⁶ οὐτόουλον ARR. ²⁷ τὴν AR. ²⁸ μετ. τὴν κλῆσιν Ἰταλία R. ²⁹ ἐγγένητο RR. ³⁰ ἐρεῖσθῆν R. ³¹ ἤρισθῆ A. ³² ἤριστον R. ³³ Δ' ἦν τὸ δάπεδον ἅπαν καταστρωμένον R. ³⁴ ὃ ἦν οὖν AR. ³⁵ ἐφθακότος R.

Καὶ ἠθέριαν ἐρίστειαν ἐπὶ θυσιῶν χοῖρον
 Ἐγλύμονα τυγχάνουσαν καὶ πρὸς τὸ τίχτειν ³⁵ οὔσαν.
 Μελλόντων δὲ κατάρχεσθαι τῆς χοίρου τῶν θυτήρων ³⁶,
 Ἐκείνη διασείσασα χεῖρας τῶν κατεχόντων
 Ἐξέδραμε καὶ πρὸς τινα λόφον ὠρμήθη τρέχειν.
 Αἰνείας δὲ παρείπετο βήμασι σχολαιτέροις,
 Μικρὸν ὑπολειπόμενος ἐκείνης ἐκουσιῶς,
 Ὡς μὴ τοῦ δρόμου τῷ γοργῶ ἠοροθηθὲν τὸ ζῶον
 Ἀπὸ τῆς κατὰ δαίμονα πορείας ἐκτραπειῇ.
 Συνῆκε γὰρ ὡς ὁ χρησμὸς τοῦτο τετράπουον εἶπεν.
 Ἡ μὲν οὖν ἐκαθέζετο δρόμῳ πολλῶν καμουῶσα
 (Ἐἴκοσι γὰρ πρὸς τέσσαρσιν ἀνέδραμε σταδίου ³⁷).
 Αἰνείας δὲ τὰ θέσφατα βλέπωντα τετελεσμένα,
 Τὸ δὲ χωρὶν ἀφ᾽ ἑσὲ εἰς τὸ συστῆσαι πόλιν,
 Μεγάλαις αἰτιάσεισι τοὺς χρίσαντας ὄππην.
 Οὕτω δ' αὐτοὺς κακίζοντι καὶ καταμεμφομένη
 Φωνὴ ποθεν ἐξ ἀφανοῦς ἠκούσθη προτοῦσα,
 Ἦτις καὶ μένειν ἔλεγε καὶ πόλιν ³⁸ ἐκεῖ κτίζειν·
 καταγωγὴν μὲν γὰρ αὐτοῖς ἄρτι γενέσθαι ταύτην,
 Ἐπειτα δὲ μετὰ καιρὸν καὶ χρόνους ἰσαριθμούς
 Οἷς ἂν ἡ χοῖρος ἀπαλοῖς ἐκτέχη δειφακίως
 Ἄλλην αὐτοῖς γενήσεσθαι μεγαλοπεπεσιπτάραν.
 Ἡ μὲν οὖν χοῖρος ἔτεκεν ὄλην τριακοντάδα,
 Καὶ χρόνους τόσους ὑστεραν παρὰ τῶν ἐξ Αἰνείου
 Ἡ πόλις Ἄλβα γέγονε λαμπρὰ καὶ τρισευδαλμων.
 Τότε δ' Αἰνείας τῆ φωνῇ τῇ θεῷ πεπεισμένος
 Ἐκεῖ πολίξειν ἤρξατο πόλιν Ἀλαουιναν.

A Καὶ τὴ συνέβη θαυμαστὸν ἀξιαγήγητόν τε.
 Πρῶτα μὲν πῦρ αὐτόματος τῆς νύκτος ἀνεῳόθη,
 Ἐπειτα λύκος ἐκπηδῶν ποθὲν ἀπὸ δρυμῶνος
 Ἦλθον ξηρὰν τῷ στόματι λαμβάνων ἐπετίθει.
 Ἄετὸς πτερουσόμενος ³⁹, ὄρνις μεγαλοπτερούς,
 Τοῖς πτέρυξιν ἀνέκαιε τὸ πῦρ ἀναβρίπιζων
 Ἀλώπηξ δὲ τὴ δολερᾷ ⁴⁰ τοῦτοιο ἀντιζηλοῦσα
 Καὶ τοῖς ἀνάπτουσι τὸ πῦρ ἀντιπαλαμωμένη
 Σθεννοῦειν ἔσπευθεν αὐτὸ καὶ μαρασμὸν ἐπάγειν,
 Τὴν κέρκον διαβρέγουσα λιβάτι ποταμίοις ⁴¹
 Καὶ ταύτῃ ⁴² διαβράλουσα τὴν ξυλοφάγον φλόγα.
 Ποτὲ μὲν οὖν οἱ θέλοντες ἀνάπτειν ἐπεκράτουσιν,
 Ποτὲ δ' ἐκείνων περιεῖν ἡ θέλουσα σθεννοῦειν.
 Τέλος οἱ μὲν ἐνίκησαν, ἡ δ' ὤχετο φυγοῦσα.
 Ταῦτ' ⁴³ οὖν Αἰνείας κατιδὼν ἐπίφθορον τὴν πόλιν
 Β Γενέσθαι προεφοίθεσε ⁴⁴, πολλὰ δὲ κυκηθεῖσαν
 Μόλις ποτὲ καὶ σὺν μακροῖς καμάτοις ἐπαλλήλοισ
 Καθυπερτέραν εἶσεσθαι τῶν ἐπιβουλεύοντων ⁴⁵.
 Καὶ ταῦτα μὲν ἐπράχθησαν Αἰνείου περιόντος·
 Ἐπεὶ δ' ἐκείνος ἔλιπε τὸν παραχώδη βίον,
 Υἱὸς ἐκείνου ⁴⁶ γνήσιος, Ἀσκάνιος τὴν κλησιν,
 Ἀπὸ Κρεούσης γεγωνῶς τῆς θυγατρὸς Πριάμου,
 Τὴν πόλιν Ἄλβαν ὤκισε σὺν τοῖς περιλειφθεῖσι.
 Καὶ ταύτης ἐβασίλευσεν Ἀμούλιος μετ' ἄλλων,
 Νεμέτορι προσθήκοντι τὰ σκήπτρα παραρπάσας ⁴⁷.
 Ἦν δ' ἀδελφὸς παλαιότερος Νεμέτωρ Ἀμούλιω ⁴⁸,
 Οὗ παντελοῦς βουλόμενος τὸ γένος ἀφανίσαι

Vers. 1568

exclamarunt : « Una cum cibis etiam ipsæ mensæ absumptæ sunt. » Subsecutus est plausus, quasi jam oraculi dati finis appetisset. Hinc sacrificare volentes aram exstruebant suamque feminam sacrificandam sistebant, quæ gravida non jam procul a partu aberat. Cumque sacrifici suam petituri mox essent, manibus illa tenentum elapsa quemdam ad collem procurrit. Sequebatur suam Æneas lento nonnihili gradu, spatio inter se suamque non magno relicto, data opera, ne contentione vehementiaque eurus illa perturbaretur. Animadvertibat enim de hac quadrupede prolatum illud oraculum fuisse. Cum ergo porca cursum non exiguum absolvisset, nimirum 24 stadia, tandem consedit ; et Æneas ea quidem quæ prædicta fuerant accidisse videns, locum autem ipsum ad urbem condendam ineptum, auctiores oraculi magnopere culpabat. Inter has querelas alicunde vox quædam ex obscuro loco prodiit et audita est, quæ non subsistere tantum istic juberet, sed etiam urbem condere. **32** Nam in hoc quidem tempore Trojanos istic hospitium habituros, deinceps vero toti annis exactis quot enixæ jam porcæ fetibus numero responderent, urbem aliam longe magnificentiore consecuturos. Peperit autem porca fetus omnino triginta. Totidem anni cum existiissent, Æneæ posteri

civitatem Albanam, sane splendidam atque opulentam, exstruxerunt. Id vero temporis Æneas diviniæ voci obtemperans oppidum istic condere, quod Lavinia vocatum est, cœpit. Acciditque mirum quiddam et commemoratione dignum. Primum sponte sua exortus est ignis in luco ; deinde lupus alicunde prosiliens e campo materiem siccam ore prehensam in ignem conjecit, aquila magnis alis vibratis ignem excitavit, vulpes denique fraudulentæ cupide conatibus illorum obstans, et ignem accendentes dolis suis impediens, tota in eo fuit exstinguendo, petitis e flumine undis, quibus caudam madefecerat, flammam urentem respiciens. Hoc modo fiebat ut nonnunquam illi superiores evaderent, qui flammam accendere volebant, nonnunquam vulpes vinceret restinguendo. Tandem illis victoriâ potitis hæc fuga sibi consuluit. Hæc Æneas cum aspexisset, prædixit urbem illam invidiæ expositam fore, multisque turbis exagitata vix aliquando magnis et continentibus laboribus consecuturam ut insidiatoribus suis superior evaderet.

Atque hæc quidem adhuc Ænea superstite contigerunt. Cum autem ille debitum naturæ persolvisset, filius ejus, cui nomen erat Ascanii, de Creusa Priami filia natus, urbem Albam cum Trojanis superstibus condidit. In ea præter alios Amulius quoque regnavit,

Varie lectiones et notæ.

³⁵ κύνειν R. ³⁶ ἐντέρων R. ³⁷ σταδίοις R. ³⁸ μὴν ἔλεγε κάκει τὴν πόλιν M. an ἔλεγεν ἐκεῖ καὶ πόλιν? ³⁹ ἀετὸς δὲ πτ. RR, αὐτὸς δὲ πτ. A. ⁴⁰ δολερῶς A. ⁴¹ ποταμίοις A. ⁴² ταύταις A. ⁴³ τοῦτ' A. ⁴⁴ παρεφοίθεσεν A. ⁴⁵ ἐπιβουλεύματων R. ⁴⁶ Αἰνείου R. ⁴⁷ προαρπάσας M, διαρπάσας R. ⁴⁸ Ἀμούλιου AR.

Τὴν μὲν υἱὸν προσαναιρεῖ, τὴν δὲ γε θυγατέρα ⁹⁹
 Ἰέρειαν πεποίηκε ναοῦ τοῦ τῆς Ἑστίας.
 Νενομοθέτητο δ' ἀγνάς τὰς ἱερείας μένειν,
 Παρθενικάς καὶ καθαρὰς καὶ γάμων ἀπειράτους.
 Ταύτην ποτὲ πρὸς Ἄρεος ἄλλος πορευομένην
 Φυλάξας τις ἐπέθετο, καὶ συμφοραεὶς τῆ κόρη
 Ἐγκύμονα πεποίηκεν. Ὡς δ' ἐπεγνώσθη τοῦτο
 Τῷ πατραδέλφῳ βασιλεῖ, τότε μὲν ἐθηρεῖτο
 Μέχρις ὠδίνων καὶ καιροῦ τοῦ τῆς βρεφοτοκίας·
 Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος ἐπιστάς ἦν ὤρισεν ἡ φύσις
 Γαστρὸς τὸ βάρος ἔλυσε, δίδυμα δ' ἦν τὰ βρέφη,
 Τὴν μὲν καθεύδεις ἀσφαλῶς ὁ βασιλεὺς κατείχε,
 Τῶν δ' ἀρτιτόκων θάνατον κατέγων βρεφυλλίῳ,
 Καὶ δίδωσι τὰ δύστηνα βιφῆναι καὶ ὕδατων.
 Ἐβρίπτο δὴ τὰ δυστυχῆ σκάφης ἐντὸς τεθένη·
 Ἐνταῦθα, θεῖα Πρόνοια, κατάδηλος ὑπέβριξεν
 Ἡ δραστική σου δύναμις, τὸ τῆς χειρὸς σου κράτος.
 Ἡ σκάφη περιτρέπεται, βίπτειται καὶ τὰ βρέφη·
 Ἐκεῖτο δὲ κλυζούμενα καὶ τετελειωμένα.
 Φαίνεται λυκαῖνὰ ποθεν σπαργῶσα νεοτόκος,
 Βαρυνομένη τοὺς μαζοὺς τοῦ γάλακτος τοῖς βέλ-
 [θροισ,
 Καὶ τὰς θηλάς τοῖς στόμασι τοῖς τῶν βρεφῶν
 [προσῆγε,
 Καὶ τὸν πηλὸν ἀπέλειπε τῆ γλώσση φιλανθρώπως·
 Ἦσαν γὰρ σφῶν κατάπηλα τὰ κάλλη τῶν προσώπων.
 Βλέπει ποιμὴν τὸ γεγονός, τὰ βρέφη περισώζει,

A Ἀπάγει πρὸς τὴν γαμετὴν, εὐρίσκει δυσθυμοῦσαν
 Ὅτι νεκρὸν ἀπέτεκε, παραμυθοῦται ⁹⁹ τούτοις,
 Καὶ δίδωσι ὡς ἴδια ταῦτα τὰ βρέφη τρέφειν ⁹¹.
 Ἐτρεφε ταῦτα μητρικῶς ἐκεῖνη καὶ γνησίως,
 Καὶ παρ' ἐλπίδας ⁹² μήτηρ ἦν διδύμων βρεφυλλίῳ
 Ἡ πρὸ μικροῦ μηδ' ἐφ' ἐνὶ τοῦτο συγχωρηθεῖσα.
 Ἄλλοι δ' οὐ λυκαῖνὴν φασὶν ἐκθρέψαι τὰ παιδία,
 Αὐτὴν δὲ τὴν ὀμόλεκτρον Φαυστοῦλου τοῦ ποιηέντος.
 Ἦτις κοινὸν τοῦ σώματος τὸ κάλλος ποιουμένη
 Λοῦπα κατωνομάζετο ⁹³ τῆ γλώττῃ τῆ πατρὶω
 Ἦτοι κατὰ διάλεκτον Ἑλληνικὴν ἐταίρα·
 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν λυκαῖναν σύνθηες λοῦπαν λέγειν
 Τὴν ὕβριν τῆν τῆς γυναικὸς τινες ἐγνωσκότες
 Λυκαῖναν εἶπον τοῖς μαζοῖς τὰ βρέφη διαθρέψαι.
 Ὡς δ' οὖν καὶ διετράφησαν, τῶς εἰς αὐξὴν ἤλθον
 Καὶ Ῥώμος ὀνομάσθησαν οἱ παῖδες καὶ Ῥωμίλο:,
 B Καὶ βίον εἶχον συφορῶν ἀγροίκων καὶ βουκόλων.
 Ἄγνοια δὲ Νεμέτωρος μανδρεύματα κακοῦντες,
 Ὅν ἐφθῆ μητροπάτορα τούτων εἶπων ὁ λόγος,
 Ἐάλωσαν ληστεύοντες, τινῶν ἐνεδρευσάντων.
 Τῷ πάππῳ προσαχθέντες δὲ καὶ γνόντες καὶ γνω-
 [σθέντες
 Τῆς βασιλείας Ἀλβανῶν Ἀμοῦλιον γυμνοῦσιν,
 Καὶ ξίφει κατασφάττουσιν ἀφύλακτον εὐρόντες,
 Τῷ σφῶν δὲ μητροπάτορι χαρίζονται τὰ σκήπτρα.
 Τούτοις ὁ πάππος δεδωκίως χρημάτων ἀφθονίαν
 Καὶ πᾶν τὸ συμβαλλόμενον πέμπει πρὸς ἀποικίαν.

Vers. 1619

qui Numitori sceptrā eripuerat, fratri suo majori natu. Cumque gentem ipsius universam abolere vellet, filio fratris interfecto filiam fani Vestæ sacerdotem fecit. Erat autem præscriptum legibus ut ejusmodi sacerdotes vestales pudicitiam castitatemque suam conservarent et virgines Veneris expertes manerent. Igitur accidit aliquando ut illam ad lucem Martis ambulāntem quidam invaderet vitioque puellæ oblato gravidam redderet. Ea re cognita rex puellæ patruus illam custodiri curavit, donec pariendi tempus appetiisset. Id cum de naturæ præscripto adesset, gemellos illa peperit. Quo facto nepotem suam rex inclusam arca in custodia detinuit, infantibus ad mortem destinatis, mandans ut in aquas abjecti necarentur. **33** Itaque miselli quamdam in scapham impositi abjiciuntur. Sed divina hic Providentia conspecta est, ejusque manus et efficax omnino vis declarata. Nam eversa scapha pueri quoque fuerunt ejecti. Cumque roderet eos humor et cæcum, in quo jacebant, accidit ut alicunde veniens lupa lacte turgens, quæ non ita pridem pepererat, ideoque lactis copia gravabatur, ubera infantum oribus admoveret, ipsumque lutum perbenigne ablingeret, quo erant illorum ora deformata et oblita. Forte pastor quidam hac re conspecta infantum salutem consulit, ad uxorem eos suam defert, quam ægro affectam animo reperit, quod infantem mortuum credidisset. Hanc e'us calamitatem in-

fantibus hisce oblati solatur, quos suorum liberum loco educaret. Illa vero materna quadam illos pietate complexa deinceps aluit, cum præter spem gemellorum facta parens fuisset, quæ non multo ante hoc nominis ne in uno quidem consequi potuerat. Alii tradunt non lupam hos infantes nutrivisse, sed ipsam Faustuli pastoris conjugem, quæ propterea quod corporis sui formam vulgo prostitueret, paterna gentibus illis lingua lupa fuerit appellata, qua voce scorta nuncupari consueverint, et lupæ similiter, ambigua nimirum significatione. Nonnulli, quod femina petulantiam cognitam habuissent, lupam uberibus suis infantes hos aluisse prodiderunt. Posteaquam educati nonnihil adolevissent, indita sunt eis Remi Romulique nomina, vitam subulcorum et bubulcorum agrestem agentibus. Cumque per ignorantiam Numitoris caulas affecissent detrimento, quem jam rumor erat ipsorum avum maternum esse, in illis latrocinii capti sunt a nonnullis, qui eis insidias struxerant. Ad avum perducti, et ulro citroque cogniti, Amulium non tantum Albano regno spoliānt, sed etiam ferr. destitutum a satellitibus obruncant, suoque avo materno sceptrā restitunt. Is vero cum magnas eis opes atque pecunias largitus fuisset, instructos cunctis rebus necessariis ad deducendam coloniam ablegat. Quare delatus ad oppidum quoddam Romulus, cui Palatii nomen esset ab auctore Palante,

Variæ lectiones et notæ.

⁹⁹ θυγατέραν A. ⁹⁰ παραμυθοῦται? ⁹¹ φέρειν A. ⁹² ἐ)πίδα B. ⁹³ μετονομάζεται A.

Ὁ γοῦν Ῥωμύλος παρελθὼν ἐπὶ τινα πολλήν
 Ἀπὸ τοῦ κτίστου Πάλλαντος Παλάτιον κληθεῖσαν
 Τὸ σχῆμα τὸ τῆς πόλεως ἔκεισε διαγράψει,
 Ἄρρενα ταῦρον καρτερὸν καὶ δάμαλιν συζεύξας,
 Ὄν δὲ μὲν ταῦρος ἐνευεν ἔξω πρὸς τὸ πεδίον,
 Ἡ τούτῃ συζυγοῦσα δὲ δάμαλις πρὸς τὴν πόλιν.
 Συμβολικῶς δ' ἐπιτύχεται Ῥωμύλος διὰ τούτων
 Τοὺς ἀνδρας μὲν τοὺς ἐξωθεν γίνεσθαι ⁵⁴ φρικαλέους,
 Τὰς δὲ γυναῖκας ἔσωθεν γονίμους χρηματίζειν,
 Πιστὰς μενούσας, οἰκουροὺς καὶ φύλακας τῶν ἔνδον.
 Ἐπειτα βῶλον τῇ χειρὶ λαθὼν ἀπὸ τῶν ἔξω
 Ἐνδον βίπτει τῆς πόλεως, εὐχόμενος ἐπαυξείν
 Τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων.
 Καὶ ταῦτα διαθέμενος ἐν σάλπιγγι σημαίνει
 Τὴν κλησὶν τὴν τῆς πόλεως, καὶ Ῥώμην ὀνομάζει.
 Καὶ πᾶθος συλλεξιμένος ἀπὸ τῆς περιχώρου,
 Ἄνδρας, γυναῖκας, μείρακας, τριγέροντας, ἐφήδους,
 Ἰσπολίτας τίθησι καὶ κατοικίζει πάντας.
 Καὶ πρῶτος οὗτος βασιλεὺς καλεῖσθαι Ῥωμαίων,
 Καὶ μετὰ τούτον ὁ Νουμάς, καὶ μετὰ τούτον Τύλλος,
 Καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Μάρκιος Ἀγχιος ὀνομασμένος,
 (τὴν γὰρ ἀγκύλην τοῦ ποδὸς εἶχε πεπληρωμένην),
 Καὶ μετ' αὐτὸν Ταρκύνιος πέμπτος ἀπὸ Ῥωμύλου,
 Μηδὲν αὐτῷ προσήκουσαν λαθὼν τὴν βασιλείαν·
 Τοῖς γὰρ πιστὸν ὠφελετο Μαρκίου βασιλείως.
 Γαμβρὸς τοῦ Ταρκυνίου δὲ Τύλλιος μετ' ἐκείνων,
 Ὅς ἀπὸ βρέφους, ὡς φασί, κάκ πρώτης ἡλικίας
 Ἐπωνομάσθη Σέρβιος ὡς γεγοῶς ⁵⁵ ἐκ δοῦλης·
 Δύναται γὰρ τὸ σέρβιος δοῦλον παρὰ Ῥωμαίοις.

Α Οὗτος συνῆψε τὰς αὐτοῦ πρὸς γάμον θυγατέρας
 Τοῖς βασιλέως υἱοῦσι Λευκίου Ταρκυνίου,
 Ὅνπερ μὲν ἐπιβουλή ⁵⁶ καὶ τροπὴν μισοφρόνῃ
 Καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τάλας ἐστερήθη.
 Καὶ μετ' αὐτὸν Ταρκύνιος ὁ Σούπερβος κατῴρηεν.
 Ὅς προσφερόμενος ὡμῶς καὶ φιλοπεριφάνως
 Καὶ τῇ βουλῇ καὶ τῷ κοινῷ Σούπερβος ἐπεκλήθη ⁵⁷
 Τὸν δ' ἀλαζόνα παρ' αὐτοῖς ἡ λέξις ἐρητηνεύει.
 Πρὸς τούτον τὸν Ταρκύνιον ἀφίκετο γυνὴ τις
 Βίβλου; ἐννέα φέρουσα χρησμῶν τῶν Στυλλείων,
 Ἀπεμπολήσασθαι δ' ἤθελε τῷ βασιλεὶ τὰς βίβλους.
 Ἐπεὶ δὲ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνος οὐκ εἶδου,
 Πυρὶ τὰς τρεῖς κατέφλεξε, καὶ πάλιν προσελθοῦσα
 Τιμῆς ἐπέωλει τῆς αὐτῆς τὰς καταλείνμενας.
 Ἄλλ' ἔδοξαν ἀσύνετος ἐν τούτῳ τοῖς παροῦσιν,
 Β Καὶ πάλιν τρεῖς πυρὶ φλεγείας ἐγένοντο τῶν βίβλων.
 Ἥλθεν ἐκ τρίτου πρὸς αὐτὸν, καὶ τῆς τιμῆς τῆς ἰσῆς
 Τὰς τρεῖς εἶδου τὰς λοιπὰς. Θαυμάσας δ' ἐπὶ
 [τούτοις
 Ὁ βασιλεὺς, καὶ μάντεων πυθόμενος δικίμων,
 Ἐκέλευσε τῇ γυναικὶ δοθῆναι τὸ χρυσίον.
 Τὴν δὲ λαβοῦσαν τὸ δοθὲν, καὶ μετ' ἐπιμελείας
 Τηρεῖν τὰς βίβλους γράσταται, εἶδεν οὐδεὶς οὐκέτι·
 Αἱ βίβλοι δὲ γεγονάσι σωτήριοι τῇ πόλει.
 Τούτου ναὶν οἰκοδομεῖν ἐν Ῥώμῃ βουληθέντος
 Βόθρευμα μὲν ὠρύσσεται θεμέλιων ὑπογαίων ⁵⁸
 Τῆς δ' ὀρυγῆς ἐπὶ πολὺ τὸ βάθος προϊούσης
 Εὐρέθη κάτω κεφαλὴ νεοσφαγοῦς ἀνθρώπου,
 Αἷμα θερμὸν καὶ νεαρὸν χεόμενον δεικνύσα,

Vers. 1676

figuram urbis ibi delineat, junctis mare tauro et C
 juvenca. Taurus foras campum versus spectabat :
 juvenca vero sub animum cum eo jugum redacta, re-
 spectabat urbem. Qua pictura, ceu notis quibusdam,
 innuebat optare se Romulus ut extraneis viri for-
 midabiles essent, feminæ vero domi secundæ forent,
 34 suis maritis fidæ, observatricis ædium,
 earumque rerum custodes quæ res ædibus existi-
 stunt. Post hæc glebam extrinsecus jacentem in
 manum sumptam in urbem conjecit, voto concepto
 ut ex alienis hæc res publica incrementum sume-
 ret. Quibus ita peractis, signo tuba dato nomen
 urbis edidit, ut Roma nuncuparetur. Cumque de
 finitimis regionibus hominum turbam, virorum
 scilicet, mulierum, adolescentum, senum juvenum-
 que collegisset, omnes eodem civitatis uti jure
 permisit et in coloniam recepit.

Hoc modo prius Romulus rex Romanorum fuit.
 Ei Numa successit, Numæ Tullus, Tullo Marcius,
 Ancus cognomento, quod curvaturam pedis, quæ
 ancyle Græcis est, mutilatum haberet. Post hunc
 regnavit quintus a Romulo Tarquinius, potitus im-
 perio nihil ad se pertinente : nam Marcii liberis
 illud debebatur. Tarquinio successit gener Tullius,
 qui a puero, ceu perhibent, ac prima ætate Servii
 nomen habuit tanquam e serva natus, quippe man-

cipia servi apud Romanos dicuntur. Filias suas
 L. Tarquinii regis nepotibus nuptum dedit. Earum
 unius insidiis et cruento consilio miser vitam cum
 regno amisit. Secutus est eum Tarquinius Super-
 bus in imperio, qui cognomentum hoc Superbi tul-
 lit ex eo quod crudeliter et superbe tam erga se-
 natum quam plebem sese gereret : nam superbi
 apud Romanos appellantur, qui sunt arrogantes.
 Accessit aliquando mulier quædam, novem libros
 Sibyllinorum oraculorum afferens, quos regi se
 vendituram diceret. Cum autem ille pretium ab ea
 postulatum non daret, igne tribus exustis, rursus
 rege convento priori æstimatos pretio reliquos ei-
 dem offerebat. Cumque parum mentis compos esse
 videretur iis qui aderant, iterum tres ex iis in
 ignem conjectos absumpsit. Hoc modo tertium re-
 gem adit, et tres solos relictos ei pro eodem pretio
 venum exponit. Ea res cum regi admirationi esset,
 probatos vates secutus aurum adnumerari mulieri
 jubet. Quo illa recepto, cum monuisset eos libros
 diligenter asservandos esse, deinceps a nemine
 mortalium respecta est. Libri autem isti salutares
 urbi fuerunt. Idem Tarquinius cum exstruere
 templum Romæ vellet, jamque pro subterraneis
 fundamentis magnam ad profunditatem fodiendo
 perventum foret, sub terra caput hominis reccns

Variæ lectiones et notæ.

⁵⁴ γενέσθαι: A. ⁵⁵ γεννηθείς R. ⁵⁶ γνώμη AR. ⁵⁷ ὀνομάσθη R. ⁵⁸ ὑπογαίων R.

Ὅχ' ἔκουσiais μὲν ὄρμαϊς πλὴν ὄμως δρᾶσαι φόνον, Α
 Ἀπαίρει πρὸς Μενέλαον ἐκ Τροίας ἐπὶ Σπάρτην.
 Δέχεται τοῦτον εὐμενῶς ἐκεῖνος οἷα φίλον,
 Φιλοφρονεῖται, ξιναγεί, παντοίως δεξιούται.
 Ἐνταῦθ' αὖ σου τὸ παίγνιον, τύραννε πάντων Ἔρωι,
 Ἐνταῦθ' αὖ σου τὸ παίγνιον καὶ τὸ τῆ; ἔχθρας σπέρμα,
 Ὅθεν ἀντήφας λιπαρὰν κάμινον τοῦ πολέμου.

Ἀποδημεί Μενέλαος, λείπεται Πάρις μόνος,
 Τὴν Μενέλαου γαμετὴν κατὰ τὸν οἶκον βλέπει⁸².
 Ἦν ἡ γυνὴ περικαλλῆς, εὐοφρυσ, εὐχρουστάτη,
 Εὐπάροχος, εὐπρόσωπος, βοώπις, χιονόχρους,
 Ἐλικοβλέφαρος, ἀβρὰ, χαρίτων γέμον ἄλσος,
 Λευκοβραχιῶν, τρυφερὰ, κάλλος ἀντικρυσ ἔμπνεν.
 Τὸ πρόσωπον κατάλευκον, ἡ παρεὶα ῥοδόχρους,
 Τὴ πρόσωπον ἐπίχαρι, τὸ βλέφαρον ὠραῖον,
 Κάλλος ἀνεπιτήδευτον, αὐτόθαπτον, αὐτόχρουν.
 Ἐθαπτε τὴν λευκότητά ῥοδόχροια πυρσίνη,
 Ὡς εἰς τις τὸν ἔλεφαντα βάψει λαμπρᾷ πορφύρᾳ.
 Δειρὴ μακρὰ, κατάλευκος, ὄθεν ἐμυθοῦργήθη
 Κυκωνογενὴ τὴν εὐοπτον Ἑλένην χρηματίζειν.
 Ὅρᾳ ταύτην Ἀλέξανδρος, ἀλίτκεται τῷ κάλλει.
 Καὶ τί πολλὰ καὶ περιττὰ μακρηγορεῖν καὶ γράφειν;
 Ἀρπάζει ταύτην θέλουσαν, φυγὰς ἀποδιδράσκει.
 Καὶ τὴν φυγὴν ἀθυνατῶν ἄλλως εὐ διαθέσθαι,
 Εἰς ναῦν ἐμβὰς ἀλίπλοον ἀπαίρει πρὸς Φοινίκην.
 Ἐκ τῆ; φερούσης ἔκτραπείς πορείας πρὸς τὴν Τροίαν.
 Δίωξιν γὰρ ὑπώπτειεν ἐκ τῶν ἀδικηθέντων.
 Ἀποληγθεὶς δὲ πνεύμασι σφοδροῖς πολυταρίχοις

Μόλις εἰς ἔν ὠρμίσατο στομάτων τῶν τοῦ Νείλου,
 Κανωδικὸν ὀνομασθὲν ἐν χρόνοις τοῖς ὑστέροις,
 Ἐνθα δεδόμητο νεὺς⁸⁴ ἤρωις Ἡρακλέος,
 Τοῖς πρῶσφουξὶ δωρούμενος ἀνθρώποις ἀσυλίαν.
 Εἰς τοῦτον τοῖνον τὸν ναὺν φυγόντες ὑπὸ δέουσι
 Οἱ συμφυγόντες Πάριδι καὶ συνεκπιπλευκότες
 Πολλάς αὐτοῦ κατέχουν ὕβρεις καὶ λοιδορίας,
 Ἐκτραγωδοῦντες τὰ δεινὰ τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα,
 Τὴν ὕβριν, τὴν ἀσέδειαν τὴν εἰς τὴν ξενοδόχον,
 Τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς, καὶ μὴν καὶ τῶν χρημᾶ-
 [των.

Ἀκούει ταῦθ' ὁ στρατηγὸς ὁ κληροκρῶν τοῦ τόπου,
 Ἀκούει ταῦτα καὶ Πρωτεύς ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου,
 Καὶ γίνεταί μεταπέμπτος ὁ Πάρις πρὸς ἐκεῖνον
 Σὺν γυναικί, σὺν χρήμασι, σὺν τοῖς συνεπομένοις.

Β Ὅ μὲν οὖν ἐπυνοθάνετο τίς ἡ γυνὴ καὶ τίνοσ,
 Καὶ πόθεν ἀπελόμενος ταύτην περιπλανῶτο.
 Ἀλέξανδρος δ' ἀνέπλαττε⁸⁵ ψευδοσυνθέτουσ λόγουσ.
 Ὅ δὲ Πρωτεύς ἐκδιδαχθεὶς τὰ κατὰ τὴν Ἑλένην
 Τιοῖσδε πρὸς Ἀλέξανδρον ἐχρήσατο τοῖσ λόγοισ·
 « Εἰ μὴ μοι προκεκύρωτο καὶ προτεθέσπιστό μοι
 Μῆδὲνα ξένον ἀναιρεῖν τῶν ὑπὸ κλυδωνίω
 Χειμαζόμενον⁸⁶ χαλεποῦ κἀνταῦθα ῥήπτουμένων,
 Μεγάλαισ ἀν σε καὶ δειναισ βασάνοισ ἐτισάμην⁸⁷
 Ἀχάριστον γενόμενον περὶ τὸν εὐεργέτην
 Καὶ τοὺσ θεσμοὺσ πατήσαντα τοὺσ τῆσ φιλαλλη-
 [λίασ⁸⁸.

Νῦν δὲ σοι τὰ μὲν χρήματα καὶ τὴν γυναῖκα ταύτην

Vers. 1201

proposito, eade tamen perpetrata, Troja Spartam C
 ad Menelaum discedit. Excipit is hominem benigne
 velut amicum, complectitur, omne benevolentiae
 genus exhibet. Hic ludus tuus conspicitur, tyrannae
 amor: hic ludus tuus et semen inimicitiae, de quo
 claram belli caminum excitasti. Abit peregre Mene-
 laus, Paris solus relinquitur. Videt in aedibus Mene-
 lai, conjugem. Erat ea nuller perpulchra, venustis
 superciliis et colore, pulchris genis et facie, grandibus
 oculis, colore niveo, rotundis oculis, tenera,
 nemus quasi quoddam gratis abundans, brachiis
 albis, delicata, plane viva quaedam elegantia, facie
 candida, genis rosei coloris, facie venusta, formosis
 oculis, pulchritudine non ascititia, colore nativo.
 Tingebat albedinem color roseus, rubeus, ac si
 quis ebur splendente purpura tingat. Collum praed
 longum, candidum; unde ficta est fabula, formo-
 sam Helenam e cygno fuisse procreatam. Aspicit
 hanc Alexander; a forma capitur. Et quid multa
 vel dicenda sunt vel scribenda? Rapit hanc volentem;
 fugitivus abscedit; cumque fuga recte institui
 alio modo non posset, navem ingressus maritimam
 in Phoenicem abit, omisso itinere quod Trojam
 versus duceret; suspicabatur enim fore ut eum
 laesi persequerentur. Exceptus autem a ventis ve-

. ementibus ac turbulentis ad urbem applicuit, qua
 sita erat ad unum ex ostiis Nili, quod posterioribus
 saeculis Canobicum est appellatum; ubi Herculis
 herois fatum erat exstructum, quod hominibus eo
 confugientibus securitatem concedebat. In hoc
 fanum praemetu cum se recepissent quotquot
 una cum Paride aufugerant domoque navigarant,
 multas in ipsum contumelias ac probra effunde-
 bant, exaggerantes tragice gravia ipsius factora,
 injuriam et impietatem adversus hospitem, raj tam
 non solummodo conjugis, sed etiam opum.

25 Audit haec dux qui isti loco praerat: audit
 et Proteus rex Aegyptiorum. Itaque Paris ad ipsum
 arcessitur cum muliere, cum opibus, cum comiti-
 bus. Quarebat rex quanam et cujus esset haec
 mulier; cuinam hac adempta sic oberraret. Alexan-
 der orationem falsam comminiscitur. Verum Pro-
 teus edoctus omnia de Helena hujusmodi ad
 Alexandrum verbis usus est: « Nisi constitutum a
 me sancte foret neminem hospitem occidere, qui a
 tempestate graviter jactantur et huc appellant,
 magnis ac gravibus te poenis afficerem, qui erga
 bene meritum ingratum te praestitisti, mutuique
 amoris vincula pedibus conculcasti. Nunc autem
 tibi opes has et mulierem non reddam, etiam si

Variæ lectiones.

⁸² κλέπτει A. ⁸³ ναὸς R. ⁸⁴ συνέπλαττε A. ⁸⁵ χειμαζόμενον A. χαλεπῶς R. ⁸⁶ ἠκισάμην R. ⁸⁷ φι-
 λανθρωπίας R.

Ὑκ ἀποδώσω, κἄν πολλαῖς⁶⁰ χρῆσι ταῖς κολα-
 [κείαις,
 Τῷ δ' Ἑλληνι τῷ παρὰ σοῦ βλαβέντι συντηρήσω.
 Σὺ δ' ἐξ αὐτῆς ἀπόστηθι⁶¹. κἀκ τῆς Αἰγύπτου φεῦγε.
 Πρωτεύς μὲν οὖν σὺν ἀπειλαῖς ἀπώσατο τὸν Πάριν.
 Ὅδ' ἐκεναῖς ὑπέστρεψε χερσὶ πρὸς τὴν πατρίδα,
 Τῆς ἰδούης γευσάμενος ἄκρω δακτύλῳ μόνῳ,
 Καὶ πρὸς αἰθέρα φθάνουσαν πυρκαϊὰν ἀνάψας.
 Καὶ γάρτοι μετὰ τὸν δρασμὸν τούτου τὸν ἀπὸ

Σπάρτης

Καὶ τὴν Ἑλένης ἀρπυγὴν τοιάδε συμβεδήκει.
 Ἐπάνεισι Μενέλαος ἐκ τῆς ἀποδημίας,
 Μινθάνει τὸ γενόμενον, βήγνυει τὴν ἐσθῆτα,
 Καὶ σὺν αὐτῷ Τυνδάρεως πατὴρ ὁ τῆς Ἑλένης.
 Εἰς μέσους ἀφικνούνται δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων πρῶ-

[τους⁶²

Ἰσβολωμένοι πρόσωπα καὶ μελανειμονοῦντες,
 Ὅρκων ἀναμιμνήσκουσι τῶν φρικτῶν ἐκείνων,
 Ὅς ἦσαν Ἑλληνες ἰμοῦ πάντες ὁμομοκότες,
 Ὡς εἰ συμβῆ παρὰ τινος Ἑλένην ἀρπαγῆναι,
 Πάντες ἰδοῖς σώμασιν αὐτῆς ὑπερμαχοῦνται.
 Πολλὰ γοῦν ἰκετεύσαντες⁶³ καὶ δεδυσωπηκότες
 Συμπεῖθουσι τοὺς Ἑλληνας στρατεῦσαι⁶⁴ κατὰ

[Τρώων.

Καὶ δὴ πολλοὶ συντρέγουσιν ἐκ νήσων, ἐξ ἠπείρων⁶⁵,
 Παραθαλάσσιοι, μακρὰν τῆς ἄλμης ἀφεστώτες,
 Ἐξ Ἀθηνῶν αὐθιγενεῖς, ἐκ πάσης τῆς Εὐβοίας,
 Ἐκ Θεσσαλῶν, ἐξ Ἀχαιῶν, ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος.

Ἦσαν καὶ νῆσοι σύμμαχοι, Ἰθάκη, Ῥόδος, Σκύρος
 Καὶ Σάλαμις, καὶ σὺν αὐταῖς ἡ τρισημίση Κρήτη.
 Κορίνθιοι συνήσαν, Ἀργεῖοι συνεμάχουν,
 Καὶ στόλος μυριάστολος αὐτῶν⁶⁶ συνεκροτεῖτο.
 Ἦν Μενεσεύς (α) ἐξ Ἀθηνῶν, Νέστωρ ἀπὸ τῆς

[Πύλου,

Ἐκ τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς, ἐκ Σαλαμίνος Ἄϊας.
 Ἐκ Κρήτης ἦν Ἰδομενεύς. Τληπόλεμος⁶⁷ ἐκ Ῥόδου,
 Πάντες τὸ γένος ἔλκοντες ἐξ εὐγενῶν αἱμάτων,
 Ἄριπρπεῖς, διογενεῖς, ἀρείκοι, γεννάδοι,
 Γενναῖοι, θυμολέοντες, ἄνδρες αἱμάτων πάντες.
 Ὅ δὲ Φθιώτης Ἀχιλλεὺς ἔλαμπεν ὑπὲρ πάντας,
 Ἄνθρωπος πολεμύκλονος, ἀλκιμος, βριαρόχειρ.
 Καὶ τοῖνον ἐξαρτύσαντες τὸν χιλιόναυ⁶⁸ στόλον

Ἰστώσιν Ἀγαμέμνονα στολάρχην καὶ στρατάρχην,
 Β Ἄνδρα γενναῖον καὶ καλὸν, ἦρωα βωμολέον,
 Καὶ κάλλει διαπρέποντα⁶⁹ καὶ βραχίονων σθένει.
 Πατρίδων μὲν ἀπαίρουσι καὶ φίλων καὶ τοκέων,
 Ἐκθύμως ναυστολοῦνται δὲ κατὰ τῆς πολεμίας.
 Κοινῇ δὲ συσχεφάμενοι κρινουσιν εἶναι δέον
 Ληλατεῖν τε καὶ πορθεῖν τὰ πρόσοικα τῇ Τροίᾳ,
 Ὡς ἂν καὶ τούτοις γένοιτο⁷⁰ τῶν ἀναγκαίων πόρος
 Καὶ τοῖς Τρωσὶν ἐκχύπταιτο τὰ πρὸς τὴν συμμα-

[χίαν.

Στέλλεται τοῖνον Ἀχιλλεὺς καὶ τῶν ἀρίστων ἄλλοι,
 Καὶ νήσοις ἐπιτίθενται καὶ κείρουσιν ἠπείρους,
 Καὶ τέλειον ἐκτρέβουσιν ὄσα τῶν πολεμίων.
 Ἦκουστο μὲν οὖν Ἑλλῆσι τὰ περὶ τῆς Ἑλένης,

Vers. 1251

multis assentationibus utare : sed Græco abs te
 læso ea servabo. Tu autem ex Ægypto fuga disce-
 diio. Sic Proteus cum ninis Paridem abegit, qui
 manibus vaeuis in patriam reversus est, cum volu-
 ptatem extremo tantum digito gustasset et rogum
 accendisset cælum ipsum attingentem.

Hoc modo fuga Paridis e Sparta Helenæque
 rapius accidit. Revertitur ex peregrinatione Méné-
 laus : quid evenisset, accipit. Vestem lacerat, et
 cum ipso Tyndareus Helenæ pater idem facit. Una
 principum Græcorum cœtum adeunt, denigratis
 vultibus, vestesque pullas induti, Jurisjurandi illius
 horrendi commonefaciunt, quod Græci omnes simul
 juraverant, ut si contingeret Helenam ab aliquo
 rari, omnes suis cum corporibus pro ea pugna-
 rent. Multum ergo cum supplicassent ac pudorem
 injecissent, persuadent Græcis ut bellum adversus
 Trojanos facerent. Itaque multi de insulis ac terris
 continentibus concurrunt, maritimi et longe a
 mari distantes, Athenis Athenienses, itemque de
 tota Eubœa ex Thessalia, ex Achaia, ex tota Græ-
 cia. Erant et insulæ sociæ, Rhodus, Ithaca, Scyrus,

Variæ lectiones et notæ.

⁶⁰ μυριάς. ⁶¹ ἀπόστειλε A. ⁶² μάγους A. ⁶³ ἰκετεύοντες R. ⁶⁴ ἐκπλεῦσαι R. ⁶⁵ ἠπείρου A.
⁶⁶ αὐτοῖς RR. ⁶⁷ τριπόλεμος ARR. ⁶⁸ μυριάναυ R. ⁶⁹ διαλάμποντα A. ⁷⁰ γίνοντο R.

(α) Menestheum Athenis contra Trojanos profe-
 cium, notum ex monumentis veterum. Tamen hoc
 nomine mendacii olim arguit Homerum Daphidas,

PATROL. GR. CXXVII.

Salamis, et cum his maxima illa Creta. Itabant una
 Corinthii : socii erant Argivi. Mille navium classis
 est ab ipsis coacta. Aderat Menestheus Athenien-
 sis, Nestor Pylus, Ulysses ex Ithaca, ex Salamine
 Ajax, Idoniæneus e Creta, e Rhodo Tlepolemus,
 omnes originem generis habentes e nobili sanguine,
 insignes, orti Jove. Mavortii, fortes, generosi, leo-
 ninis animis præditi. Supra omnes Achilles e Phthia
 lucebat, 26 vir bellicosus, fortis, robustus mani-
 bus. Enimvero instructa mille navium classe, Aga-
 memnonem classis et exercitus imperatorem con-
 stituunt, virum generosum ac bonum, heros
 robustum, præstantem forma et vi brachiorum.
 Discedunt a patria et amicis et parentibus, animo-
 que forti versus hosticum solum classem dirigunt.
 Re communiter deliberata, statuunt esse necessa-
 rium ut diriperent ac excinderent Trojæ viciniam,
 ut ipsi copiam commeatus acquirerent et Trojanis
 sociorum vires frangerentur. Itaque mittitur Achil-
 les cum aliis viris præstantissimis, qui insulas in-
 vadunt et continentes deprædantur, ac tandem res
 hostium prorsus atterunt. Audierant quidem Græci,

negans Athenienses ad Ilium militasse. Vide Sai-
 dau in Δαφιδας.

Ἦς ὁ Πρωτεύς ὁ βασιλεὺς ἀφέλοιο τὸν Πάριον,
 Ἦς παρ' αὐτοῦ φυλάττετο κατὰ τὴν πόλιν Μέμφιν·
 Ἄλλ' ἠγωνίζοντο, φασί, περιγενέσθαι Τροίας,
 Φήμης κρατούσης παρ' αὐτοῖς ὡς θησαυροῖς χρυσοῖ
 Ἐνευθροῖτο, καὶ πολλῶ τῷ πλούτῳ περιθρίθοι.
 Ἦθελον δὲ καὶ τίσασθαι τοὺς προλελυπηκότας·
 Ἄνακτρον γάρ καὶ μαλακὴν καὶ ταπεινὴν ἠγοῦντ
 Μὴ λήζεσθαι τῆς ὑβρεως ποινὰς τὰς προσηκούσας.
 Ἦς οὖν οἱ Τρῶες ἐβλέψαν τὸν τηλικούτον στόλον,
 Καὶ τὴν πληθὺν ἱστῶσαν τὴν νεαυστοληκυῖαν,
 Ἄπανταχόθεν ἑαυτοῖς ἀθροίσαντες συμμαχοῦς,
 Κἄρας Λυκίους καὶ Μυσοῦς καὶ Μαίονας ⁷⁰ καὶ Φρύ-

[γας,

Καὶ προσεταιρισάμενοι σύμπαν Ἀσίας ἔθνος,
 Ὅπόσον ἠπειρωτικόν, ὅσον ἐν παραλίῳ,
 Ἄντεπέστηγον στρατιᾶς σμῆνος ἀπειραπέθμου.
 Καὶ χρόνος διηνύετο μακρὸς ἐν τῷ πολέμῳ.
 Οἱ δὲ τῆς πίλειω; αὐτῆς οἰκήτορες τῆς Τροίας
 Ἦσαν ὑπὲρ πεντήκοντα λαοῦ χιλιανδρίας.
 Τὰ μὲν οὖν πρώτα κραταίως ὠπλίζοντο πρὸς μάχην,
 Ἄνδροκαρδοῖς συμβολαῖς τὰς φάλαγγας ῥηγνύντες·
 Ἦς δ' ἐπειράθησαν ⁷¹ ὄψε τῆς Ἀχιλλέως ῥύμης
 Καὶ τὴν πυράδῃ καὶ θερμῇ εἶδον εὐκίνησιαν,
 Καὶ τὴν ἀρβενωπότητα καὶ τὴν θυμοτολίαν ⁷²,
 Ἐκάθητο τοῖς τελεχίαις αὐτοῦς συγκακλικότες
 Καὶ μηδαμῶς τοῖς Ἐλλήσιν ἀντεπελθεῖν τολμῶντες,
 Ἦως ἢ πάντα στρέφουσα καὶ πάντα συγκακῶσα

A Καὶ πάντων μήτηρ τῶν κακῶν, ἡ βασκανία ⁷³ λέγει,
 Τὴν Ἀχιλλέως ἔμβλυ· ἐν ὁρμῇ τὴν δραστηρίαν
 Καὶ Τρῶας παρεθάρβρουν ἐκείνου χολωθέντος.
 Τὸ δὲ τῆς λύπης αἴτιον τῆς τοῦτον πικρανάσης·
 Ὁ Παλαμήδους φόβος ἦν ἀδίκως ὀλωλότος.
 Τὸ δ' ὅπως γέγονε, καὶ τίς ὁ συσκευάσατ, λέξω
 Ὁ νησιώτης Ὀδυσσεὺς κατὰ τοῦ Παλαμήδους
 Ἄσπονδον ⁷⁴ μῖτος ἔτρεφε καὶ φθόνον ἐκ καρδίας,
 Ὅτι παρὰ τοῖς Ἐλλήσιν ἦν Παλαμήδους κλέος
 Καὶ πάντες οἱ ἄ περ θεῶν προσέροντες; ἐκείνῳ
 Καρδιακὴν τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπέτρεφον ἀγάπην.
 Καὶ γὰρ προσέγνω τοῦ λοιομοῦ τὸ βέλος τὸ πυρφόρον,
 Καὶ πᾶσι προμήνυσεν Ἐλλήνων στρατιάρχαις,
 Καὶ πάντων τούτων ⁷⁵ τῶκακῶ πικρῶς δαμαζομένῳν
 Ἐκείνος διετήρησαν ⁷⁶ Ἐλλήνας ἀπημάντους,
 B Τὸ μὲν ὑποτιθέμενος καὶ λόγους καταρτίζων,
 Τὸ δὲ καὶ πράγμασιν αὐτοῖς διδάσκων τὸ συμφέρον.
 Ἐκ τούτου τοίνυν Ὀδυσσεὺς ἐτήκετο τῷ φθόνῳ,
 Βλέπων ὑπερφιλόμενον πῖσι τὸν Παλαμήδην,
 Αὐτὸν δὲ νομιζόμενον ὡς ἕνα τῶν τοῦ πλήθους.
 Ἐνεῦθεν δόλους; ἤρτυε καὶ μηχανορραφίας,
 Καὶ συνεσκεύαζε βουλάς πᾶσι τοῖς συκοφαντίας.
 Τοῦ μὲν οὖν καρτερόχειρος παρόντος Ἀχιλλέως
 Ἠπράκτου τὰ βουλευμάτα παιδὸς τοῦ Λαερτίου,
 Καὶ πᾶν τὸ τυρευόμενον κατὰ τοῦ Παλαμήδους
 Καὶ μηχανορραφούμενον ἦν ὡς ἀράχνης νῆμα·
 Ἦς δ' Ἀχιλλεὺς ἀπέσταλτο ἄν ἄλλοις ἀριστῶσιν ⁷⁷

Vers. 1504

de Helena quid factum esset, nimirum Protea C
 regem Paridi eam ademisse, ac ab illa res ipsius
 omnes custodiri: verum omni studio conabantur,
 eam fertur, occupare Trojam, cum fama constans
 esset auri thesauris eam abundare ac magnis opi-
 bus esse refertam. Volebant etiam ulcisci eos qui
 prius laeserant: etenim viris indignum, mollis de-
 jectique animi putabant esse illatae injuriae poenas
 debitas non exigere. Cum igitur tantam classem
 Trojani cernerent coramque multitudinem intue-
 rentur, quae advenerat, collectis undique suis
 bellorum sociis, Caribus, Lyciis, Mysiis, Maonibus,
 Phrygiis, adjuncta itidem sibi quavis Asiae na-
 tione, quotquot erant Mediterranei, quotquot mari-
 timi, contra Graecos exercitus innumeri quoddam
 velut examen educebant, ita ut longum tempus in
 hoc bello contereretur. Erant ipsius urbis Tro-
 janæ habitatores supra hominum quinquaginta
 millia. Et initio quidem ad pugnam se magna vi
 armabant, virilibusque congressibus phalanges per-
 rumpebant: verum posteaquam Achillis robur
 tandem experti sunt ejusque mobilitatem igneam
 et ardentem conspexerunt, itemque virilem faciem
 et animosam audaciam, intra ipsa oclusi moenia
 desidebant, nec adversus Graecos ullo modo pro-
 gredi audebant, donec omnia vertens et omnia

perturbans, omniumque malorum mater, invidia
 dico, impetum Achillis in rebus gerendis retudit,
 illoque ira commoto Trojanorum animos erexit.
 Doloris autem causa, qui hunc exacerbat, erat
 Palamedis caedes injuste necati. Dicam vero qui
 hoc factum, et quis auctor fuerit.

Ulysses ex insula ratus adversus Palamedem
 odium implacabile alebat et invidiam ex imo corde
 conceptam; 27 idque propterea quod apud Graecos
 Palamedes florere, quodque cuncti ad ipsum in-
 tentis animis, tanquam ad deum, intimo pectoris
 amore hominem complecterentur. Nam praecogno-
 verat pestis ardentis telum, eamque toti Graecorum
 exercitui praedixerat. Cumque omnes ab hoc malo
 acerbè alligerentur, ipse Graecos illaeso a peste
 servaverat, partim eis consulens et homines ora-
 tionem confirmans, partim ipsa re docens quid po-
 tissimum conduceret. Hinc igitur Ulysses invidia
 flagrabat, cum Palamedem vehementer diligi cer-
 neret, se vero haberi tanquam unum de plebe. Ex
 eo tempore fraudes ac molitiones necebat consi-
 liaque calumniae plena parabat. Verum quandiu
 robustus Achilles aderat, nihil efficere consilia
 filii Laertis poterant, nec eorum quicquam quae
 contra Palamedem struebantur: nam quodcumque
 necebat, erat instar telae araneae. Verum post-

Variarum lectiones et notae.

⁷⁰ Μαίονας R. ⁷¹ ἐπειράθησαν R. ⁷² εὐθυτολίαν R. ⁷³ τὴν βασκανίαν R. ⁷⁴ ἄσπετον A. ⁷⁵ τούτῳ
 Interpres. ⁷⁶ συνετήρησαν A. ⁷⁷ βασιλεῖσσι A.

Συνάψων πόλεμόν τισιν ὑπερμαχοῦσι Τρώων,
Καὶ συνεπόμενον αὐτῷ καὶ Παλαμῆδην εἶχθον
(Ἵπερεγλίχετο καὶ γὰρ πάντη συνείναι ¹⁹ τούτῳ),
Ἐνταῦθ' ὁ πάντολμος ἀνὴρ δραξάμενος ἀδείας
Τῆν Ἀγαμέμνονος σὺλξ̄ κουφνοῖαν ἐν πρώτοις,
Καὶ δῆθεν προσποιούμενος ὑπερφιλεῖν ἐκεῖνον,
« Ἐρῆ, » φησίν, « ὦ βασιλεῦ, ἀρχῆς τῆς τῶν Ἑλλή-
[νων

Ἵ κραταίωχειρ Ἀχιλλεύς· κεντεῖ γὰρ ἡ νεότης.
Καὶ Παλαμῆδην ὡς δεινὸν εἰπεῖν καὶ κολακεῦσαι
Καὶ μαστροπὸν καὶ συνεργὸν εἰς τοῦτο προσλαμ-
[βάνει.

Μετὰ μικρὸν δ' ἐλεύσονται τῆς μάχης τελεσθεῖσης,
Καὶ σοὶ μὲν βούς προσάξουσιν ἀγέλας τε θρεμμά-
[των,

Αὐτοὶ δὲ σφετερίζονται χρημάτων ὄλας θήκας,
Οἷς ¹⁹ τοὺς Ἑλλήνων δυνατοὺς ὑποποιήσονται τε
Καὶ κατὰ σοῦ κινήσουσιν, ὡς τῆς ἀρχῆς ἐκπέτης. »
Ἦκουσε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς, ἐπεισθη, συνηρπάγη,
Καὶ τῷ τοῦ δόλου ²⁰ σκευαστῇ χρῆται πρὸς συμ-
[βουλίαν.

Καὶ γίνεται μετὰ πεμπτος εὐθύς ὁ Παλαμῆδης,
Καὶ μονωθεὶς ταῖς ἀρκυσὶν ἐμπίπτει ταῖ, τοῦ φθό-
[νου ²¹.

Συκοφαντεῖται τοῖς Τρωσὶν Ἑλληνας προδιδόναι,
Καὶ γίνεται λιθόλευστος (φεῦ, οἶα ποιεῖς, φθόνε !)
Ἄλλο μὴδὲν φθεγξάμενος εἰ μὴ τὸ βῆμα τοῦτο·
« ὦ δυστυχῆς ἀλήθεια, σὲ καὶ πενθῶ καὶ στένω·
Σὺ γὰρ μου προαπώλωλας καὶ προεθανατώθης. »

eaquam Achilles cum ducibus caeteris missus fuit
bellum gesturus cum quibusdam Trojanorum de-
fensoribus, cujus expeditionis comitem secum ha-
bebat Palamedem (etenim vehementer illi semper
adesse cupiebat), tum vero quidvis audens ille,
nactus occasionem periculi expertem, Agamemno-
nis primum levitatem praedatur, seque simulans
ipsius esse perquam studiosum, « Affectat, inquit,
mi rex, Graecorum imperium Achilles ille robu-
stus, a juveni: aetate impulsus, ac Palamedem con-
dicendi et assentandi peritum leonnis instar ac
socii ad hoc sibi adjungit. Neque multo post com-
misso praelio venient, ac tibi quidem boves affe-
rent et greges ovium: verum ipsi plena pecuniis
vasa furtim auferent, quibus et subjicient sibi
Graecorum potentiores et contra te concitabunt, ut
imperium amittas. » Audiit haec rex: persuasus et
captus est, auctorem fraudis in consilium adhibet.
Statim deinde Palamedes accessit, et solus reli-
ctus in caedis laqueos incidit: per calumniam in-
simulatur, quasi Graecos Trojanis proderet; lapi-
dibus obruitur (heu quae perpetrata, invidia!) nihil
cum dixisset aliud quam hoc verbum, « Infelix veri-
tas, te lugeo deploroque gemens; nam tu ante
me periisti et morte affecta es. » Revertitur inde

A Ἐπάνεισιν ὁ Θέτιδος μετὰ λαμπρῶν τροπαίων,
Μανθάνει τὸ γενόμενον, οἰκτερεῖ Παλαμῆδην
Βαρυθυμῆϊ, βαρυπενθεῖ, τοῖς Ἑλλήσι μνηεῖ,
Ἄφίσταται τοῦ μάχεσθαι καὶ συμμαχεῖν ἐκείνους.
Ἐντεῦθεν θάρσος ²² Ἐκτορι καὶ τοῖς αὐτοῦ συμμά-
[χοις.

Καὶ συγκροτοῦσιν Ἑλλήσι μάχας ἰσχυρομάχους·
Ἐντεῦθεν φόνοι καὶ σφαγαὶ καὶ πρόχυσις αἱμάτων,
Ἀνδροκτασίαι καὶ βοαὶ καὶ λιμνασμοὶ τοῦ λύθρου.
Καὶ πίπτουσιν ὡς στάχους τὰ τῶν Ἑλλήνων σμήνη,
Καὶ ταπεινοῦνται ²³, καὶ δεινοῖς ἀπίεροις συχαθέν-
[τες

Ἐν μεταμέλῳ γίνονται τῶν πεπλημμελημένων.

Οἱ πρὶν τε σοβαρόφρονες λόγοις ἱκετηροῖς

Ἐδέοντο τοῦ Θέτιδος καταλαγῆναι ²⁴ σφίσι.

B Ἄλλ' οὐ προσέτερον Ἀχιλλεὺς τούτοις, οὐ κτεκάρμῳ ²⁵,

Ἔως πεσὼν ὁ Πάτροκλος, ὄνπερ ὑπερηγάπα,

Ἐκ παλαμῶν ἠρωϊκῶν γενναίων Ἐκτορέων,

Αὐτὸν παρεβίασατο ²⁶ δραμεῖν κατὰ τῶν Τρώων.

Ἐξείσι τοῖνον Ἀχιλλεὺς πρὸς ²⁷ πόλεμον πῦρ πνέων.

Καὶ βήγνυσι τὰς φάλαγγας, καὶ κτείνει τοὺς προ-
[μάχους,

Καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἐκτορα τὴν κίονα τῆς Τροίας,

Ἄνδρα βριθῦν, ἀρεϊκόν, ὅπλοις ἐντεθραμμένον,

Μωλωπισμοῦς ἐμφαίνοντα ²⁸ τοῖς στήθεσι μυρίους,

Οὓς εἶχε συμπλεκόμενος τοῖς ταύροις τοῖς ἀγρίοις

Πρὸ τοῦ τοῦς Ἑλληνας ἔλθειν καὶ συγκροτῆσαι

[μάχην.

[Ἀντιπαροτασσόμενος ἔθνεσιν ἀλλογλώσσοις.]

C

Vers. 1553

Thetidis filius cum tropaeis splendidis; accipit
quod acciderat, Palamedem miseratur, indignatur,
luget graviter, irascitur Graecis, pugnare desinit
atque illos in praелиis juvare. Hinc nata Hectori et
sociis ejus audacia. Pugnans cum Graecis validas
conserunt. Hinc caedes, mactationes, effusiones
sanguinis ortae, hinc homicidia, clamores, restagna-
tiones cruoris. **28** Instar aristarum Graecorum
agmina concidunt, qui animis dejecti cum malis
premerentur innumeris, paenitentia ducti sunt
eorum quae deliquerant; cumque prius superbe
se extulissent, nunc Thetidis filium verbis suppli-
cibus orabant ut ipsis reconciliaretur. Verum
Achilles illa non curabat, quo eis opem ferret,
donec Patroclus cecidisset, quem valde diligebat,
interfectus ab heroicis manibus Hectoris. Tum
vero perpulerunt cum ut adversus Trojanos pre-
curreret. Itaque progreditur ad pugnam Achilles,
ignem spirans: perumpit phalanges, prima stantes
in acie necat, et inter eos Hectorem ipsum, Trojae co-
lumniam, virum fortem mavoritium, nutritum in ar-
mis, gerentem in pectore cicatrices infinitas, quas
ex conflictibus adversus feros tauros acceperat prius
quam Graeci venissent et cum eo depugnassent.

Hectore perempto, qui audaci praeditus fuerat

Variae lectiones et notae.

¹⁹ ἀεὶ συνείναι R. συναπείναι A. ²⁰ οἷς καὶ R. ²¹ φθόνου R. ²² φόβου AR. ²³ θράσος R. ²⁴ θανα-
τεῦνται R. ²⁵ μεταλαγῆναι A. ²⁶ οὐκ ἐπεκάρμῳ R. ²⁷ εἰς R. ²⁸ ἐμφέροντα AR.

Ἀνατρεθέντος δ' Ἐκτορος τοῦ τολμηροκαρδίου
 Μετακαλεῖται Πρίαμος συμμάχους Ἀμαζόνιας·
 Καὶ πάλιν μάχη καρτερὰ⁸⁰, καὶ θανατοῦνται πᾶσαι.
 Ἐκ πάντων οὖν ἀπορηθεὶς ὁ Δαρδανίδης· γέρον
 εἰς⁸¹ τὸν Δαβὶδ τὸν ἄνακτα τῆς Ἰουδαίας· πέμπει,
 Παλάμην ἐξαιτούμενος συμμαχικήν ἐκεῖθεν.
 Ἄλλ' ὁ Δαβὶδ οὐ δίδωσιν, εἶτε τὸ τηνικαῦτα
 Ἀντιπαρατασόμενος·⁸² ἔθνεσιν ἀλλογλώσσοις,
 Ἔτε καὶ μυσαιτόμενος Ἑλληνας καὶ Βαρβάρους·
 Ὡς μὴ Θεὸν γινώσκοντας ἀλλ' εἰδωλολατροῦντας,
 Καὶ δεδιῶς μὴ βρέψαιεν⁸³ εἰς πλάνην Ἰουδαῖοι,
 εἰ παρ' αὐτοῦ πεμφθῆσονται σύμμαχοι τοῖς ἐν Τροίᾳ,
 Πρὸς τὴν κακίαν ἔχοντες εὐεπιφύρωσ φύσει.
 Τὸν οὖν Ταντάνην τῶν Ἰνδῶν Πρίαμος ἰκετεύει,
 Καὶ μετὰ πλήθους στέλλεται Μέμνων ἀπειραρίθμου.
 Ὅ δὲ στρατὸς ἦσαν Ἰνδοὶ πάντες μελανοχρῶτες·
 Οὐσπερ ἰδόντες Ἑλληνας ἐν ἀλλοκότῳ θέει,
 Καὶ δειλιάσαντες αὐτῶν μορφὴν καὶ πινοπλίαν,
 Καὶ ζῶα περιτρέσαντες ἄπερ Ἰνδία τρέφει,
 Νύκτωρ φεγεῖν ἐσκέποντο καὶ προλιπεῖν τὴν Τροίαν.
 Ἄλλ' ὁμοῦς ἀντετάξαντο⁸⁴ πρὸς τοὺς μελινοχρῶ-
 [τας⁸⁵,
 Καὶ τῶν Ἰνδῶν τοῖς αἵμασιν ἠρόθρωσαν ἀρούρας,
 Καὶ τοῦ Σκαμάνδρου τὰς βόας ἐφοίνιξαν τοῖς λύθροις.
 Ἐν τούτοις οὖν⁸⁶ κατέλαθεν ἡ τῶν ἀναθημάτων
 τοῖς Ἑλλήσι πανήγυρις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Βαρβάροις⁸⁷,
 Καὶ πᾶσιν ἦν ἀνακωχὴ πολέμων καὶ καμάτων.

corde, Priamus Amazonas ad belli societatem accessit. Itaque rursus pugnatur, et omnes necantur. Hoc modo senex ille Dardanides ab omnibus destitutus, ad Davidem Judææ regem suos mittit, qui ab eo manum auxiliarem poscerent. Verum David illam haud porrexerat, sive id temporis bellum gerebat adversus nationes extraneas, sive abhorrens a Græcis simul et barbaris, et qui Deum non cognoscerent, sed deastros colerent, ac veritus ne Judæi ad errorem prolaberentur, si ab ipso Trojanis auxiliares copiæ mitterentur, cum alias a natura proclives ad vitium forent. Igitur regem Indorum Tantanem Priamus ad opem sibi ferendam suppliciter invitat, et infinita cum multitudine Memnon mittitur. Exercitus erat Indicus, omnes colore nigro. Quos cum aspexissent Græci peregrino colore præditos, formam eorum et armaturam veriti, simulque bestias illas formidantes quas alit India, fugere noctu Trojamque relinquere cogitabant. Sed tamen nigris demum hominibus aciem opposuerunt, Indorumque sanguine terram tinxerunt, ut ea ruberet ac ipsa flumina Scamandri cruor purpurea redderet.

Et tempore festum donariorum appetebat, quod tam Græci quam Barbari celebrabant. Itaque factæ sunt induciæ bellorum ac laborum, quibus duran-

A Καὶ δὴ στρατὸς Ἑλληνικός καὶ τὸ τῶν Τροίῶν σμήνους Ἀλλήλοισι ἐπερίγυνοντο πρᾶξαι μηδὲν τοῖ μῶντες⁸⁷.
 Ἦν δὲ ναὸς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς γαλλιπύργου Τροίας,
 Ἔνθα θαμίζων Ἀχιλλεὺς εἶδε τὴν Πολυξένην
 Κατὴν πυρρὸν τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος ἐπανήψεν⁸⁸.
 Ἐν λύτραις· γὰρ τοῖς Ἐκτορος αὐτὴν προειρώραει,
 Καὶ κατασχέειν δυνάμενος ὁμοῦς οὐκ ἐβουλήθη.
 Τότε δ' ὡς εἶδεν ἔπαθε, καὶ τῷ πατρὶ Πριάμῳ
 Λόγους ἐπέστειλε⁸⁹ ζητῶν εἰς γάμον Πολυξένην.
 Ὅ δὲ συγκατατίθεσθαι δῆθεν προσεποιεῖτο,
 Καὶ ταῦτα δόλοισι ἔπραττον Διηφοβὸς καὶ Πάρις.
 Ὡς οὖν εἰσῆλθον εἰς ναὸν Ἀπόλλωνος Ἀλσαίου
 Ὅρκοις κατεμπεδύσαντες⁹⁰ τὰ περὶ Πολυξένης,
 Ὅ μὲν Διηφοβὸς προσφύς ἐφίλει τὸν Πηλέως,
 Φίλης νυμφίον⁹¹ ἀδελφῆς αὐτὸν κατονομάζων·
 B Ἐγγύς δὲ στὰς Ἀλέξανδρος ἐπήνεγκε καιρίαν,
 Καὶ πλήξας ὑπέξέφυγε μετὰ τοῦ Διηφοβίου.
 Ὅ δ' Ἀχιλλεὺς κατενεχθεὶς πνοαῖς ἦν ἐν ἐσχάταις.
 ἤσθετο τούτων Ὀδυσσεύς, συνείπετο γὰρ τούτῳ,
 Καὶ σὺν αὐτῷ διογενὴς Λίας ὁ Τελαμῶνος.
 Ἄμφω τοίγαρ εἰς τὸν ναὸν συνεισπεπηδηκότες
 Εὐρον τὸν ἦρω κείμενον αἵμασι⁹² πεφυρμένον,
 Ἀπεσθηκὸς ἐμπνέοντα, μόλις⁹³ κινουῦντα γλώσταν⁹⁴
 Καὶ μέλλοντα καλύπτεσθαι τὰ βλέφαρα τῷ σκότει⁹⁵.
 Ὡς εἶδον οὖν ὠλόλυξαν, καὶ προσπεσῶν τῷ στήθει
 Λίας ὁ μέγας ἐν κλαυθμῷ πρὸς τὸν Πηλέως εἶπεν.
 ε Ἦν ἄρα, πολεμέκκλονε καὶ γίγα βριαρόχειρ,

Vers. 1406

tibus Græcorum et Trojanorum copiæ ostentabant se quidem mutuo, sed nihil moliri contra se invicem audebant. Templum vero quoddam erat ante Trojam pulchris ornatum turribus, in quo frequenter versans Achilles Polyxenam vidit et ardenti ejus amore correptus est. 29 Quippe conspexerat eam, priusquam Hector redimeretur; ubi cum illam retinere potuisset, non tamen id facere voluit. At ubi tunc eam aspexit, assici cepit, Priamoque patri denunciavit se Polyxenam uxorem poscere. Priamus assentiri se simulabat, Deiphobo et Paride fraudes hasce macinantibus. Quare cum ingrederentur in Apollinis Alphæi fanum, jurejurando se obstructuri in causa Polyxenæ, Deiphobus Pelei filium complexus osculabatur, caræ sororis illum sponsum appellando, Alexander autem prope astans lethale vulnus infixit; quo illato una cum Deiphobo in fugam se proripuit. Achilles collapsus extremam agebat animam. Id Ulysses animadvertabat, qui comitatus eum fuerat, una cum Ajace Telamonis filio, Jove sato. Quapropter in fanum ulterque simul cum irrupissent, heroem illum jacentem invenerunt, cruore sedatum, extremos ducentem spiritus, vix linguam moventem et jam jamque cernendi usum amissurum. Itaque illo conspecto ululabant, et ad pectus ejus allapeus Ajax Telamonius cum lamento Achillem allocutus

Varie lectiones et notæ.

⁸⁰ κρατερὰ R. ⁸¹ πρὸς R. ⁸² ἀντιπαρατατόμενος R. ⁸³ βρέψαιεν RR. ⁸⁴ παρετάξαντο R. ⁸⁵ μελιχρῶτας AII. ⁸⁶ ἐν RR. ⁸⁷ τῶν βαρβάρων ARR. ⁸⁸ ἐπανήψεν R. ⁸⁹ ἐπέστειλε RR. ⁹⁰ κατεμπεδύσαντες ARR. ⁹¹ εὐνήτην li. ⁹² αἵμασι A. ⁹³ μόλις AR. ⁹⁴ γλώσταν R. ⁹⁵ σκότει RR.

Ὁς ἀνεκὲν ἠδύνατο τὸν θυμολέοντά σε.)
 Ὁ δ' ἀμαυρὸν ἐφώνησε καὶ παρακεκομμένον·
 « Ἀνεΐλόν⁷ με Διήφοβος καὶ Πάρις μετὰ δόλου.)
 Καὶ ταῦτ' εἰπόν ἐξέπνευσεν ὁ τηλικούτος ἦρωσ.
 Αἶα; δ' ἐπ' ὤμων θέμενος τὸ σκῆνος⁸ Ἀχιλλέως
 Πικρῶς ἐπὶ τὸν ναυσταθμον ἤγαγεν ὀλοοῦζων.
 Ἐξοῦς δὲ μετεπέψατο Πύρρον τὸν Ἀχιλλέως
 Τὸν καὶ Νεοπτόλεμον, τὸν ἀπὸ Δηΐδαμείας.
 Καὶ πάλιν φόνοι καὶ σφαγαί, πάλιν ἀνδροκτασίαι,
 Καὶ πάλιν αἱματόφυρτοι Τροίας αἱ πεδιάδες⁹,
 Καὶ πάλιν αἰμοφόρικτα τὰ τοῦ Σκαμάνδρου ρεῖθρα,
 Ὡς τῶν μάντεων αὐτοῖς χρησμοὺς ἐκφοδασάντων
 Ὡς οὐ χρεὺν ἔστιν ἔλεῖν¹⁰ ἀπὸ πολέμου Τροίαν
 Οὐδ' ἐκ χειρῶν οὐδ' ἐκ ξιφῶν, ἀλλ' ἀπὸ δόλου μόνου
 Τὸν ἵππον ἐτεκτῆναντο τὸν ξύλιον ἐκεῖνον,
 Καὶ καταφράκτους εἰς αὐτὸν ἄνδρας εἰσενεγκόντες
 Ἀπαίρειν δῖθ' ἔδοξαν πρὸς τὰς ἐνεγκαμένας.
 Καὶ τὸν μὲν ἵππον εἶσαν αὐτοῦ πρὸς τῷ ναυστάθμῳ¹¹,
 Αὐτοὶ δ' ὑφόρμουν ταῖς ναυσὶν ἐν τῇ Τενέδῳ νήσῳ.
 Εἶδον οἱ Τρῶες τὸ συμβᾶν, εἶδον ἐρήμους ὄρμους.
 Τὸν ἵππον μόνον βλέποντες ἠπύρουσι, ἐθαμβοῦντο¹².
 Καὶ πρῶτα μὲν νομίζοντες εἶναι τὸ πᾶν ἀπάτην
 Φθειρεῖν τὸν ἵππον ὠρμηγτο, πυρὶ παραδιδόνα·
 Ἥ καὶ ῥιπτεῖν κατὰ πετρῶν κατὰ βυθοῦ θαλάσσης·
 Εἶτα (καὶ γὰρ κεκύρωτο Τροίαν ἄλωσαι τότε)
 Προσῆχον ἔδωξεν αὐτοῖς εἰσενεγαῖν τὸν ἵππον
 Ὡς ἄγαλα καὶ λάφυρον ἀπὸ τῶν ἐναντίων.

Α Οἱ μὲν αὐτὸν εἰσήνεγκαν, καὶ πότοις καὶ χορραῖς
 Αὐτοὺς¹³ ἐκδόντες ὑπνωττον βαθὺν νήγρετον ὑπνον·
 Οἱ δ' ἄνδρες οἱ κρυπτόμενοι, καὶ πρὸς αὐτῷ λοχῶντες,
 Ὑπεξελθόντες σιωπῇ φρυκτωρῶν ἦσαν μέγαν.
 Ὅπερ ἰδόντες Ἕλληνες οἱ προεκεπλευκότες
 Θᾶπτον ἢ λόγος ἐν ναυσὶ κατῆραν πρὸς τὴν Τροίαν,
 Καὶ, τῶν πυλῶν ἀνοιγεῖσάν παρα τῶν προεμβάντων,
 Ὡς ὕδωρ εἰσεχύθησαν λάθρως¹⁴ ποθὲν πλημμύραν.
 Τῆς στερρόπυργου τοιγαροῦνοῦτω ληφθείσης Τροίας
 Γυναῖκες ἀφηρητάζοντο παστάδων νεοπήκτων,
 Ἥ γῆ κατελιμνάζετο τοῖς φόνοις τῶν πιπτότων¹⁵,
 Βρέφος ὑπαγκαλίδιον ἐβρήγνυτο τῷ τοίχῳ¹⁶.
 Ἀπλῶς εἰπεῖν ὡς ἐν βραχεῖ, γόος κατέειχε¹⁷ πάντα,
 Καὶ πᾶν δεινὸν καὶ πᾶν πικρὸν κατέκλυζε τὴν πόλιν.
 Αἱ χεῖρες λυθροστάλακτοι, φονόδαπτα τὰ ξίφη·
 Τὸ δάπεδον ἠρύθρωτο, συνεπατοῦντο βρέφη.
 Ὡς δέ ποτ' ἐχορέσθησαν ἀρπάζοντες, κτινύντες,
 Πυρὶ παραδιδόνασι, πιμπρῶσιν ἀπὸ βάρων
 Τὴν πρὶν ἐν πόλει λαμπρὰν, τὴν περιλαουμένην.
 Τὰ μὲν κατὰ τὸν πόλεμον τοιοῦτον ἔσχε τρόπον¹⁸.
 Ἥ τύχη δ' ἐγκοτήσασα καθάπαξ Μενελάῳ
 Ἄλλοις καινοῖ, τὸν τάλανα καταπίεζει μόθοις.
 Καὶ πάλιν πλοῦς μακρότερος, ναυστόλῃσις ἑτέρα,
 Καὶ πόνος διαδέχονται τοὺς παλαιτέρους νέοι
 Καὶ πλοῦν τὸν Ἕλλησπόντιον Αἰγύπτια πελάγη.
 Ἀπαίρει πρὸς τὴν Αἴγυπτον, δεινὰς μετρεῖ θαλάσσης,
 Καὶ χειμασθεὶς καὶ κυμανθαὶ ἀνέμοις βαρυρόχοις

Vers. 1459

est : « O vir mavorie, robustis manibus gigas, quis-
 nam te leonino corde præditum occidere potuit? »
 Ille perobscure conciseque vocem hanc edidit :
 « Fraudulente Deiphobus atque Paris me interfecerunt. »
 Quæ effans insignis heros expiravit. Ajax
 vero corpus Achillis humeris impositum acerbo cum
 ejulatu ad portum detulit.

Mox Pyrrhum Achilles filium arcessunt, cognomen-
 to Neoptolemum, Deiodamea matre natum. Rursum
 cædes, maclationes, homicidia exoriuntur ; rursum
 campi Trojani cruore imbuuntur, donec vatibus
 oracula pronuntiantibus, fatale non esse bello
 Trojam occupari, nec manibus nec gladiis, sed tantum
 fraude, ligneum equum Græci fabricarunt, et in eum
 viris armatis impositis se versus patrium solum
 solvere simularunt. Et equum quidem istic juxta
 portum relinquebant, ipsi vero cum navibus ad
 Tenedum insulam appellebant. Videbant Trojani
 quod acciderat ; portus aspiciebant vacuos, solum
 equum intuentes dubitabant et obstupescabant. Ac
 primo quidem existimantes subsesse fraudem, equum
 abolere festinabant igni traditum vel de scopulis in
 profunditatem maris abjectum. Deinde (nam statu-
 tum erat divinitus Trojam tunc esse capiendam)
 visum est eis equum in urbem traducendum esse

C 30 tanquam simulacrum quoddam et spoliū ho-
 stibus ademptum. Quapropter cum in urbem cum
 potationibus et choreis intulerunt, seque deinceps
 somno gravi inexcitabili dederunt. At illi qui abs-
 conditi latebant in eo per insidias, silenter egressi
 magnum ignem suscitavunt. Quod conspicati Græci
 qui prius discesserant, dicto citius cum navigiis ad
 Trojam applicuerunt. Cumque portæ fuissent apertæ
 ab iis qui erant prius ingressi, clanculum in eam
 infusi sunt instar exundantis aquæ.

Hoc modo cum Troja, firmismunita turribus, esset
 capta, feminæ rapiabantur e lectis recentibus, terra
 per cædes cadentium stagnabat. Infans qui gesta-
 batur in ulnis, ad parietem allidebatur. Ut simpli-
 citer ac breviter dicam, ejulatu cuncta replebantur,
 D omnis calamitas, omnis acerbitas urbem invadebat.
 Manus cruore stillabant, gladii sanguine tincti erant,
 pavimentum rubedine infectum, infantes proculca-
 bantur. Tandem cum rapinis et cædibus essent sati-
 ati, urbem igni tradunt et a fundamentis exurunt,
 prius inter alias splendidam et passim celebrem.

Hoc modo bellum istud est gestum. Cæterum for-
 tuna Menelao semel indignata novis aliis miserum
 laboribus opprimit. Rursum navigare coactus est
 multo remotus : aliæ molestiæ jam ante infelicem

Variæ lectiones et notæ

⁷ ἀνεΐλε R. ⁸ τὸ τηλικούτο σκῆνος R. ⁹ τῆς Τροίας πεδιάδες A. ¹⁰ λαβεῖν R. ¹¹ τῶν ναυστάθμων
 ARR. ¹² ἐθαμβοῦντο. ¹³ αὐτὸν R. ¹⁴ λαῦρον R. ¹⁵ βρηράρων R. ¹⁶ καὶ βρέφο; ὑπαγκαλιστὸν ἐβρίπι-
 τετο πρὸς τοίχῳ R. πρὸς τοίχῳ etiam A. ¹⁷ τὸ πᾶν κατέειχε ARR. ¹⁸ τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον A.

Μόγις καταίρει ¹⁹ πρὸς αὐτήν. Ἄνεισι ²⁰ πρὸς Πρωτία, Ἄ
 Εὐρίσκει καὶ τὴν σύνοικον ἐκεῖ κατὰ τὴν Μέμφιν,
 Καὶ ξενισθεὶς καὶ τιμηθεὶς λαμβάνει τὴν Ἑλένην,
 Καὶ μετὰ μύχθους ἱκανοῦς φθάσει πρὸς τὴν πατρίδα,
 Μετὰ τὴν Τροίας ἄλωσιν ἔχθουσαν ἔτος τρέχων
 Κατὰ τὴν περιπλάνησιν τὴν ἐπὶ τὸν Πρωτία.
 Εὐρίσκει καὶ τὸν σύναϊμον ἀθλίως δλωλότα
 Δόλω κακίστης γυναικὸς, ἐχθρῆς μοιγαλίδοσ·
 Εὐρίσκει τὸν ἀδελφιδεὺν Ὀρέστην ἐφορακόντα
 Τὸν τοῦ πατρὸς αἰσχύνοντα τὸ γένος καὶ τὸ λέχος ²¹,
 Καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ἀναίδῃ μητέρα Κλυταιμνήστραν.

Ἦδη μοι συντετέλεσται καὶ τὰ κατὰ τὴν Τροίαν
 Ἐπιδρομάδην καὶ σαφῶς. Καὶ δὴ λοιπὸν γραπτέον
 Τὴν σθενεράν καὶ κραταίαν Ῥωμαίων εὐπομίαν,
 Πόθεν ²² ἀρξάμενοι τῆς γῆς ἐκράτησαν ἀπάσης.

Μετὰ τὴν Τροίας ἄλωσιν Αἰνεῖας παῖς Ἀγχίσιου,
 Εἶτε φυγῶν εἶτε λυθείς ἀπὸ ²³ τῶν πολεμίων,
 Μεταναστεύει παγγενεὶ πρὸς γῆν πῆς Ἰταλίας,
 Ἦν ἄλλοι μὲν ἰστόρησαν οὕτως ὀνομασθῆναι
 Ἐξ Ἰταλοῦ κατάρξαντος μερῶν τῶν Ἑσπερίων,
 Οἱ δ' ἐξ αἰτίας ἔφασαν τοιαύδε σχεῖν τὴν κλῆσιν·
 Ὅ μέγας ἦρωσ Ἡρακλῆς τὰς Γηρυόνας βόας
 Ἀγέληδὴν συναγαγὼν ἦγεν ἐξ Ἐρυθραίας.
 Εἰς οὖν ἐκείνων δάμαλις τῶν ὅπου τῆς ἀγέλης,
 Ἀποκριτήσας, ὡς φασιν, ἀπὸ τοῦ βουκολίου,
 Τὸ μεταξὺ νηξάμενος πέλαγος τῆς θαλάσσης
 Εἰς Ἰταλίαν ἰσχυσε διαπεραιωθῆναι ²⁴.
 Τοῦ δὲ καθ' οὕτως ²⁵ ἀφίκοιτο πάντῃ πυνθανομένω

Α Εἰ τις αὐτῶν ἑώρακε βοῦν ἀποκλανηθέντα,
 Ἐκεῖνοι τῆς Ἑλληνικῆς μὴ συνιέντες γλώσσης
 οὐτόλου ²⁶ τὸν ²⁷ δάμαλιν ἐκθλοῦν ἐγχωρίως.
 Ἀπὸ τοῦ ζῴου τοιγαροῦν Οὐραλία πάσα
 Ὅσῃν ὁ βοῦς ἐπέδραμεν ἐκεῖνος ὀνομάσθη,
 Τῷ χρόνῳ δὲ μετέπεσον εἰς κλῆσιν Ἰταλίας ²⁸.
 Αἰνεῖας οὖν σὺν τοῖς Τρωσὶ τοῖς συσκευαστοῖσι
 Χρητμοῦς λαθὼν ἀπίπλεε παρὰ τὴν Ἰταλίαν.
 Οἱ δὲ χρησμοὶ προσέταττον ἐπὶ δισυμῶν ἐκπλείειν,
 Μέγρις αὐτοῖς ἐγγένηται ²⁹ καταλαβεῖν χωρίον
 Ἐν ᾧ κατατιθήσονται τὰς ἑαυτῶν τραπέζας·
 Ἐπὶ δὲ τοῦτο γένηται, τετράποδι χρωμένους
 Καθηγεμόνι τῆς ὁδοῦ κτιζέειν ἕκαστε πόλιν,
 Ὅπου τὸ ζῶον ἐρεῖσθῃ ³⁰ καμὴν ἀπὸ τοῦ δρόμου.
 Τούτους λαθόντες τοὺς χρησμοὺς εἰς Λαυρεντῶν ἰκνοῦν-
 [ται]

Β Πεδίον δὲ τὸ Λαυρεντῶν ἔστι τῆς Ἰταλίας.
 Ἐνταῦθα πῆξαντες σχηνά; ἤριστων ³¹ ἐν δαπέδῳ.
 Σελίνοις δὲ τὸ δάπεδον ἦν ἅπαν ἐστρωμένον ³²,
 Καὶ ταῦτα χρεῖαν τραπέζων ἐκείνων ἀπεπλήρουν.
 ἀναλωθέντων τοιγαροῦν τῶν παρατθειμένων
 Σελίνου τις ἐγεύσατο, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλος,
 Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ συσσιτῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ πέλασ.
 Καὶ τινες ἀνεβόησαν, εἰ Ἦμῖν σὺν τοῖς σιτίσις
 Ἀνάλωνται καὶ τραπέζαι. Κρότος δ' ἦν ³³ ἐπὶ τούτοις
 Ὡς τοῦ χρησμοῦ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰς τέλος πεφθακό-
 [τος ³⁴].

Ἐπειτα θύειν μέλλοντες βωμῶν ἐδημιούργουν,

Vers. 1514

excipiunt, nimirum Helleponticam navigationem
 Ægyptium mare. Nam Ægyptum versus solvit : na-
 vigat periculosa per loca, et a tempestatibus flucti-
 bus ventisque gravibus jactatus vix ad eam appellit.
 Ascendit ad Proteum : invenit ibi conjugem in urbe
 Memphitica, hospitioque acceptus honorifice reci-
 pit Helenam. Multos denique post labores in pa-
 triam revertitur, annum jam post occupationem
 Trojæ octavum agens in oberratione, qua ad Pro-
 teum pergabat. Invenit tum fratrem Agamemnonem
 miserè trucidatum sceleratissimæ uxoris fraude, quæ
 mæchia erat et vipera. Invenit et Orestem, e fratre
 nepotem, qui Ægisthum occiderat, tori patris et
 generis contaminatorem ; quocum ille matrem etiam
 impudentem Clytemnestram peremerat.

Hactenus Menelai casus a me commemorati sunt,
 idque cursim et perspicue : restat ut deinceps po-
 tentem ac validam Romanorum felicitatem descri-
 bamus, unde illi exorsi terra universa potiti sint.

Post occupationem Trojæ Æneas Anchisæ filius,
 sive fuga elapsus, sive dimissus ab hostibus, cum
 familia tota se confert in terram Italiam, quam alii
 tradidere sic appellatam esse ab Italo, qui partibus
 Hesperis imperitaverit, alii de hac causa nomen hoc
 habere dixerunt. **31** Magnus heros ille Hercules
 Geryonis boves collectos armentatim ex certamine

domum ducebat. Ibi cum ex iis unus vitulus ab
 armento bonum, seu memorie proditum est, resitisset,
 interjecto maris pelago natatur trajecto in Ita-
 liam magna vi pervenire potuit. Hercule vero quo-
 cunque venisset interrogante num quis vidisset bo-
 vem hunc qui aberraverat, illi qui linguam Græcam
 minime intelligerent, quod Græci δαμάλιν, vitulum
 more gentis appellabant. Itaque hoc ab animali tota
 regio Vitalis, quam bos percurrerat, est appellata,
 quod nomen, decursu temporis, in Italia mutatum
 est.

Igitur Æneas cum Trojanis, qui cum ipso naviga-
 bant, acceptis oraculis, Italiam navigio petebat. Ea
 jubebant versus Occidentem ut navigaret, donec tan-
 dem in regionem quandam pervenisset, in qua men-
 sas ipsi suas ciborum instar devorarent : hoc cum ac-
 cidisset, quadrupede uterentur viæ duce, atque ibi-
 dem urbem exstruerent ubi animal istuc defatigatum
 cursu hæsurum esset. His oraculis acceptis Lauren-
 tum perveniunt. Laurentum vero campus est in Ita-
 lia. Fixis ibi tabernaculis in pavimento prandebant.
 Totum autem pavimentum apio constratum erat,
 quod ipsis mensarum usum explebat. Itaque jam
 assumptis quæ erant apposita, quidam apium gu-
 stare cœpit, ac post ipsum alius, inde rursus alius
 convictor, et vicissim illi proximus. Tum nonnulli

Variæ lectiones et notæ.

¹⁹ κατέρρει R. ²⁰ ἀνεισιν εἰς A. ²¹ τὸ λέχος καὶ τὸ γένος R. ²² ὅθεν AR. ²³ ὅπου RR. ²⁴ διαπεράσει τάχῃ M. ²⁵ καθὼς AR. ²⁶ οὐτόλου R. ²⁷ τὴν AR. ²⁸ μετ. τὴν κλῆσιν Ἰταλία R. ²⁹ ἐγγένητο RR. ³⁰ ἐρεῖσθην R. ³¹ ἤριστων R. ³² Δ' ἦν τὸ δάπεδον ἅπαν καταστρωμένον R. ³³ δ' ἦν οὖν AR. ³⁴ ἐφθακότος R.

Και ὀφείλειαν ἐφίστασαν ἐπὶ θυσιῶν χοῖρον
 Ἐγκύμονα τυγχάνουσαν καὶ πρὸς τὸ τίκτειν ³³ οὔσαν.
 Μελλόντων δὲ κατάρχεσθαι τῆς χοίρου τῶν θυτήρων ³⁴,
 Ἐξείνη διασείσασα χεῖρας τῶν κατεχόντων
 Ἐξέδραμε καὶ πρὸς τινα λόφον ὠρμήθη τρέχειν.
 Αἰνεΐας δὲ παρείπετο βήμασι σχολαιτέροις,
 Μικρὸν ὑπολειπόμενος ἐκείνης ἐκουσιῶς,
 Ὡς μὴ τοῦ δρόμου τῷ γοργῶ ἠοροθηθὲν τὸ ζῶον
 Ἀπὸ τῆς κατὰ δαίμονα πορείας ἐκτραπειῆ·
 Συνῆκε γὰρ ὡς ὁ χρησμὸς τοῦτο τετράπουον εἶπεν.
 Ἡ μὲν οὖν ἐκαθέζετο δρόμῳ πολλῶν καμουῶσα
 (Ἐίκοσι γὰρ πρὸς τῆσασιν ἀνέδραμε σταδίου ³⁵).
 Αἰνεΐας δὲ τὰ θέσφατα βλέπων τεταλεσμένα,
 Τὸ δὲ χωρὶν ἀφύεσι εἰς τὸ συστήσθαι πόλιν,
 Μεγάλαις αἰτιάσεισι τοὺς χρῆσαντας ὑπῆγεν.
 Οὕτω δ' αὐτοὺς κακίζοντι καὶ καταμεφομένῳ
 Φωνὴ ποθεν ἐξ ἀφανοῦς ἠκούσθη προτοῦσα,
 Ἥτις καὶ μένειν ἔλεγε καὶ πόλιν ³⁶ ἐκεῖ κτίζειν·
 καταγωγὴν μὲν γὰρ αὐτοῖς ἄρτι γενέσθαι ταύτην,
 Ἐπειτα δὲ μετὰ καιρὸν καὶ χρόνους ἰσαριθμούς
 Οἷς ἂν ἡ χοῖρος ἀπαλοῖς ἐκτέκη δελφακίως
 Ἄλλην αὐτοῖς γενήσεσθαι μεγαλοπεπεσιτέραν.
 Ἡ μὲν οὖν χοῖρος ἔτεκεν ὄλην τριακοντάδα,
 Καὶ χρόνους τόσους ὑστεραν παρὰ τῶν ἐξ Αἰνεῖου
 Ἡ πόλις Ἄλβα γέγονε λαμπρὰ καὶ τρισευδαίμων.
 Τότε δ' Αἰνεΐας τῆ φωνῇ τῆ θεῆα πεπεισμένος
 Ἐκεῖ πολλίξειν ἤρξατο πόλιν Λαουινίαν.

A Καὶ τι συνέβη θαυμαστὸν ἀξιαγήγητόν τε.
 Πρῶτα μὲν πῦρ αὐτόματος τῆς νήπιος ἀνετόθη,
 Ἐπειτα λύκος ἐκπηδῶν ποθὲν ἀπὸ δρυμῶνος
 Ἔλην ξηρὰν τῷ στόματι λαμβάνων ἐπατίθει.
 Ἄετὸς πτερουσόμενος ³⁷, ὄρνις μεγαλοπτερούς,
 Τοῖς πτέρυξιν ἀνέκαιε τὸ πῦρ ἀναβρίπιζων
 Ἀλώπηξ δὲ τις δολερὰ ³⁸ τοῦτοιοῦ ἀντιζηλοῦσα
 Καὶ τοῖς ἀνάπτουσι τὸ πῦρ ἀντιπαλακωμένη
 Σθενύνειν ἔσπευδεν αὐτὸ καὶ μαρασμὸν ἐπάγειν,
 Τὴν κέρκον διαβρέχουσα λιβάσι ποταμίοις ³⁹
 Καὶ ταύτῃ ⁴⁰ διαβράβηουσα τὴν ξυλοφάγον φλόγα.
 Ποτὲ μὲν οὖν οἱ θέλοντες ἀνάπτειν ἐπεκράτουν,
 Ποτὲ δ' ἐκείνων περιῆν ἡ θέλουσα σθενύνειν·
 Τέλος οἱ μὲν ἐνίκησαν, ἡ δ' ὤχετο φυγοῦσα.
 Ταῦτ' ⁴¹ οὖν Αἰνεΐας κατιδὼν ἐπίφθορον τὴν πόλιν
 Β Γενέσθαι προεφοίτασε ⁴², πολλὰ δὲ κυκλιθεῖσαν
 Μόλις ποτὲ καὶ σὺν μακροῖς καμάτοις ἐπαλλήλοις
 Καθυπερτέραν ἔσσεσθαι τῶν ἐπιβουλεύόντων ⁴³.
 Καὶ ταῦτα μὲν ἐπράχθησαν Αἰνεῖου περιόντος·
 Ἐπεὶ δ' ἐκείνος ἔλιπε τὸν παραχώδη βίον,
 Υἱὸς ἐκείνου ⁴⁴ γνήσιος, Ἀσκάnios τὴν κλησιν,
 Ἀπὸ Κρεούσης γεγονῶς τῆς θυγατρὸς Πριάμου,
 Τὴν πόλιν Ἄλβαν ὤκισε σὺν τοῖς περιλειφθεῖσι.
 Καὶ ταύτης ἐβασίλευσεν Ἀμούλιος μετ' ἄλλων,
 Νεμέτορι προσήκοντι τὰ σκήπτρα παραρπάσας ⁴⁵.
 Ἦν δ' ἀδελφὸς παλαιότερος Νεμέτωρ Ἀμούλιῳ ⁴⁶,
 Οὗ παντελῶς βουλόμενος τὸ γένος ἀφανίσαι

Vers. 1568

exclamarunt : « Una cum cibis etiam ipsæ mensæ absumptæ sunt. » Subsecutus est plausus, quasi jam oraculi datî finis appetiisset. Hinc sacrificare volentes aram exstruebant suamque feminam sacrificandam sistebant, quæ gravida non jam procul a partu aberat. Cumque sacrifici suam petituri mox essent, manibus illa tenentum elapsa quemdam ad collem procurrit. Sequebatur suam Æneas lento nonnihil gradu, spatium inter se suamque non magno relicto, data opera, ne contentione vehementiaque eursus illa perturbaretur. Animadvertēbat enim de hac quadrupede prolatum illud oraculum fuisse. Cum ergo porca cursum non exiguum absolvisset, nimirum 24 stadia, tandem consedit; et Æneas ea quidem quæ prædicta fuerant accidisse videns, locum autem ipsum ad urbem condendam ineptum, auctiores oraculi magnopere culpabat. Inter has querelas alicunde vox quædam ex obscuro loco prodiit et audita est, quæ non subsistere tantum istic juberet, sed etiam urbem condere. **32** Nam in hoc quidem tempore Trojanos istic hospitium habituros, deinceps vero tot annis exactis quot enixæ jam porcæ fetibus numero responderent, urbem aliam longe magnificentiorem consecuturos. Peperit autem porca fetus omnino triginta. Totidem anni cum existiissent, Æneæ posteri

civitatem Albanam, sone splendidam atque opulentam, exstruxerunt. Id vero temporis Æneas divinæ voci obtemperans oppidum istic condere, quod Lavinia vocatum est, cœpit. Acciditque mirum quiddam et commemoratione dignum. Primum sponte sua exortus est ignis in luco; deinde lupus alicunde prosiliens e campo materiem siccam ore prehensam in ignem conjecit, aquila magnis alis vibratis ignem excitavit, vulpes denique fraudulenta cupide conatibus illorum obstans, et ignem accendentes dolis suis impediens, tota in eo fuit exstinguendo, petitus e flumine undis, quibus caudam madefecerat, flammam urentem respiciens. Hoc modo fiebat ut nonnunquam illi superiores evaderent, qui flammam accendere volebant, nonnunquam vulpes vinceret restinguendo. Tandem illis victoriâ potitis hæc fuga sibi consuluit. Hæc Æneas cum aspexisset, prædixit urbem illam invidiæ expositam fore, multisque turbis exagitata vix aliquando magnis et continentibus laboribus consecuturam ut insidiatoribus suis superior evaderet.

Atque hæc quidem adhuc Ænea superstite contigerunt. Cum autem ille debitum naturæ persolvisset, filius ejus, cui nomen erat Ascanii, de Creusa Priami filia natus, urbem Albam cum Trojanis superstibus condidit. In ea præter alios Amulius quoque regnavit,

Varie lectiones et notæ.

³³ κύειν R. ³⁴ ἐντέρων R. ³⁵ σταδίοις R. ³⁶ μὴν ἔλεγε κάκει τὴν πόλιν M. ἂν ἔλεγεν ἐκεῖ καὶ πόλιν? ³⁷ ἀετὸς δὲ πτ. RR, αὐτὸς δὲ πτ. A. ³⁸ δολερῶς A. ³⁹ ποταμίοις A. ⁴⁰ ταύταις A. ⁴¹ τοῦτ' A. ⁴² παρεφοίτασεν A. ⁴³ ἐπιβουλεύματων R. ⁴⁴ Αἰνεῖου R. ⁴⁵ προαρπάσας M, διαρπάσας R. ⁴⁶ Ἀμούλιου AR.

Τὸν μὲν υἱὸν προσαναίρει, τὴν δὲ γε θυγατέρα ⁴⁹
 Ἰέρειαν πεποίηκε ναοῦ τοῦ τῆς Ἑστίας.
 Νενομοθέτητο δ' ἀγνάς τὰς ἱερείας μένειν,
 Παρθενικάς καὶ καθαρὰς καὶ γάμων ἀπειράτους.
 Ταύτην ποτὲ πρὸς Ἄρεος ἄλτος πορευομένην
 Φυλάξας τις ἐπέθετο, καὶ συμφορὰς τῇ κόρῃ
 Ἐγκύμονα πεποίηκεν. Ὡς δ' ἐπεγνώσθη τοῦτο
 Τῷ πατραδέλφῳ βασιλεῖ, τότε μὲν ἐτηρεῖτο
 Μέχρις ὠδύων καὶ καιροῦ τοῦ τῆς βρεφοτοκίας·
 Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος ἐπιστάς ἄνωρισεν ἡ φύσις
 Γαστρὸς τὸ βᾶρος ἔλυσε, δίδυμα δ' ἦν τὰ βρέφη,
 Τὴν μὲν καθεῖρξας ἀσφαλῶς ὁ βασιλεὺς κατείχε,
 Τῶν δ' ἀρτιτόκων θάνατον κατέγνω βρεφυλλίω.
 Καὶ δίδωσι τὰ δύστηνα ῥιψῆναι καθ' ὕδατων.
 Ἐρρίπτο δὴ τὰ δυστυχῆ σκάφης ἐντὸς τεθέντα.
 Ἐναυθα, οὐρα Πρόνοια, κατὰδελος ὑπέρξεν
 Ἡ δραστικὴ σου δύναμις, τὸ τῆς χειρὸς σου κράτος.
 Ἡ σκάφη περιτρέπεται, ῥίπτεται καὶ τὰ βρέφη·
 Ἐκεῖτο δὲ κνυζούμενα καὶ τεταλματωμένα.
 Φαίνεται λύκαινὰ ποθεν σπαργύωσα νεοτόκος,
 Βαρυνομένη τοῦς μαστοῦς τοῦ γάλακτος τοῖς βέι-
 [θροισ,
 Καὶ τὰς θηλάς τοῖς στόμασι τοῖς τῶν βρεφῶν
 [προσῆγε,
 Καὶ τὸν πηλὸν ἀπέλειχε τῇ γλώσῃ φιλανθρώπως·
 Ἦσαν γὰρ σφῶν κατάπηλα τὰ κάλλη τῶν προσώπων.
 Βλέπει ποιμὴν τὸ γεγονός, τὰ βρέφη περισώζει,

qui Numitori sceptrā eripuerat, fratri suo majori na-
 tu. Cumque gentem ipsius universam abolere veilet,
 filio fratris interfecto filiam fani Vestæ sacerdotem
 fecit. Erat autem præscriptum legibus ut ejusmodi
 sacerdotes vestales pudicitiam castitatemque suam
 conservarent et virgines Veneris expertes manerent.
 Igitur accidit aliquando ut illam ad lucem Martis
 ambulāntem quidam invaderet vitioque puellæ
 oblato gravidam redderet. Ea re cognita rex puellæ
 patruus illam custodiri curavit, donec pariendi
 tempus appetiisset. Id cum de naturæ præscripto
 adesset, gemellos illa peperit. Quo facto neptem
 suam rex inclusam arca in custodia detinuit, in-
 fantibus ad mortem destinatis, mandans ut in aquas
 abjecti necarentur. **33** Itaque miselli quamdam
 in scapham impositi abjiciuntur. Sed divina hic Pro-
 videntia conspēcta est, ejusque manus et efficax
 omnino vis declarata. Nam eversa scapha pueri
 quoque fuerunt ejecti. Cumque roderet eos humor
 et cœnum, in quo jacebant, accidit ut alicunde ven-
 niens lupa lacte turgens, quæ non ita pridem pepe-
 rerat, ideoque lactis copia gravabatur, ubera infan-
 tum oribus admoveret, ipsumque lutum perbenègue
 ablingeret, quo erant illorum ora deformata et
 oblita. Forte pastor quidam hac re conspēcta in-
 fantum saluti consulit, ad uxorem eos suam defert,
 quam ægro affectam animo reperit, quod infan-
 tem mortuum e. didisset. Hanc e. us calamitatem in-

A Ἀπάγει πρὸς τὴν γαμετὴν, εὐρίσκει δυσθυμοῦσαν
 Ὅτι νεκρὸν ἀπέτεκε, παραμυθοῦται ⁵⁰ τοῦτοισ.
 Καὶ δίδωσιν ὡς ἴδια ταῦτα τὰ βρέφη τρέφειν ⁵¹.
 Ἐτρεφε ταῦτα μητρικῶς ἐκεῖνη καὶ γνησίως,
 Καὶ παρ' ἐλπίδας ⁵² μήτηρ ἦν διδύμων βρεφυλλίων
 Ἡ πρὸ μικροῦ μηδ' ἐρ' ἐνὶ τοῦτο συγχωρηθεῖσα.
 Ἄλλοι δ' οὐ λύκαινὰν φασιν ἐκθρέψαι τὰ παιδία,
 Αὐτὴν δὲ τὴν ὀμιλίετρον Φαυστοῦλου τοῦ ποιηέντος.
 Ἦτις κοινὸν τοῦ σώματος τὸ κάλλος ποιουμένη
 Λοῦπα κατωνομάζετο ⁵³ τῇ γλώττῃ τῇ πατρίῳ
 Ἦτοι κατὰ διάλεκτον Ἑλληνικὴν ἑτάρα·
 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν λύκαιναν σύνθηες λοῦπαν λέγειν
 Τὴν ὕβριν τῆν τῆς γυναικὸς τινες ἐγνοηκότες
 Λύκαιναν εἶπον τοῖς μαστοῖς τὰ βρέφη διαθρέψαι.
 Ὡς δ' οὖν καὶ διετράφησαν, τέως εἰς αὔξην ἤλθον.
 Καὶ Ῥώμος ὠνομάσθησαν οἱ παῖδες καὶ Ῥωμύλος,
 B Καὶ βίον εἶχον σωφορδῶν ἀγροίκων καὶ βουκόλων.
 Ἄγνοια δὲ Νεμέτωρος μανδρεύματα κακοῦντες,
 Ὅν ἐφθη μητροπάτορα τοῦτων εἰπῶν ὁ λόγος,
 Ἐάλωσαν ληστεύοντες, τινῶν ἐνεδρευσάντων.
 Τῷ πάππῳ προσαχθέντες δὲ καὶ γνόντες καὶ γνω-
 [σθέντες;
 Τῆς βασιλείας Ἀλδανῶν Ἀμούλιον γυμνοῦσιν,
 Καὶ ζῖπει κατασφάττουσιν ἀφύλακτον εὐρόντες,
 Τῷ σφῶν δὲ μητροπάτορι χαρίζονται τὰ σκήπτρα.
 Τοῦτοισ ὁ πάππος δεδωκῶς χρημάτων ἀφθονίαν
 Καὶ πᾶν τὸ συμβαλλόμενον πέμπει πρὸς ἀποικίαν.

Vers. 1619

fantibus hisce oblati solatur, quos suorum libe-
 rum loco educaret. Illa vero materna quadam illos
 pietate complexa deinceps aluit, cum præter spem
 gemellorum facta parens fuisset, quæ non multo
 ante hoc nominis ne in uno quidem consequi po-
 tuerat. Alii tradunt non lupam hos infantes nutri-
 visse, sed ipsam Faustuli pastoris conjugem, quæ
 propterea quod corporis sui formam vulgo prosti-
 tueret, paterna gentibus illis lingua lupa fuerit
 appellata, qua voce scorta nuncupari consuerint,
 et lupæ similiter, ambigua nimirum significatione.
 Nonnulli, quod feminæ petulantiam cognitam ha-
 buissent, lupam uberibus suis infantes hos aluisse
 prodiderunt. Posteaquam educati nonnihil adole-
 vissent, indita sunt eis Remi Romulique nomina,
 vitam subulcorum et bubulcorum agrestem agenti-
 bus. Cumque per ignorantiam Numitoris caulas
 affecissent detrimento, quem jam rumor erat ipso-
 rum avum maternum esse, in illis latrociniiis capti
 sunt a nonnullis, qui eis insidias struxerant. Ad
 avum perducti, et ultro citroque cogniti, Amulium
 non tantum Albano regno spoliānt, sed etiam ferr.
 destitutum a satellitibus obruncant, suoque avo
 materno sceptrā restituant. Is vero cum magnas eis
 opes atque pecunias largitus fuisset, instructos
 cunctis rebus necessariis ad deducendam coloniam
 ablegat. Quare delatus ad oppidum quoddam Ro-
 mulus, cui Palatii nomen esset ab auctore Palante,

Variæ lectiones et notæ.

⁴⁹ θυγατέραν A. ⁵⁰ παραμυθεῖται? ⁵¹ φέρειν A. ⁵² ἐλπίδα R. ⁵³ μετονομάζεται A.

Ὁ γοῦν Ῥωμύλος παρελθὼν ἐπὶ τινα πολίτην
 Ἀπὸ τοῦ κρείττου Πάλαντος Παλάτιον κληθεῖσαν
 Τὸ σῆμα τὸ τῆς πόλεως ἔκεισε διαγράψει,
 Ἄρβωνα ταῦρον καρτερὸν καὶ δάμαλιν συζεύξας,
 Ὡν ὁ μὲν ταῦρος ἐνευεν ἔξω πρὸς τὴν πεδίον,
 Ἡ τούτῃ συζυγοῦσα δὲ δάμαλις πρὸς τὴν πόλιν.
 Συμβολικῶς δ' ἐπήνχεται Ῥωμύλος διὰ τούτων
 τοὺς ἄνδρας μὲν τοῖς ἔξωθεν γίνεσθαι ⁵⁴ φρικαλέους,
 τὰς δὲ γυναῖκας ἔσωθεν γονίμους χρηματίζειν,
 Πιστὰς μενούσας, οἰκουροὺς καὶ φύλακας τῶν ἔνδον.
 Ἐπειτα βῶλον τῆ χειρὶ λαβὼν ἀπὸ τῶν ἔξω
 ἔνδον βίπτει τῆς πόλεως, εὐχόμενος ἐπαύξειν
 τὰ πράγματα τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων.
 Καὶ ταῦτα διαθέμενος ἐν σάλπιγγι σημαίνει
 τὴν κλησὶν τὴν τῆς πόλεως, καὶ Ῥώμην ὀνομάζει.
 Καὶ πλῆθος συλλεξάμενος ἀπὸ τῆς περιχώρου,
 Ἄνδρας, γυναῖκας, μείρακας, τριγέροντας, ἐφήβους,
 Ἰσχυλίτας τίθησι καὶ κατοικίζει πάντας.
 Καὶ πρῶτος οὗτος βασιλεὺς καθίσταται Ῥωμαίων,
 Καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Νουμᾶς, καὶ μετὰ τούτου Τύλλος,
 Καὶ μετ' αὐτοῦς ὁ Μάρκιος Ἄγκος ὀνομασμένους
 (τὴν γὰρ ἀγκύλην τοῦ ποδὸς εἶχε πεπηρωμένην),
 Καὶ μετ' αὐτὸν Ταρκύνιος πέμπτος ἀπὸ Ῥωμύλου,
 Μηδὲν αὐτῷ προσήκουσαν λαβὼν τὴν βασιλείαν.
 Τοῖς γὰρ πρὶς ὠφέλιτο Μαρκίου βασιλείως.
 Γαμβρός τοῦ Ταρκυνίου δὲ Τύλλιος μετ' ἐκείνων,
 Ὃς ἀπὸ βρέφους, ὡς φασι, κακὰ πρώτης ἡλικίας
 Ἐπινομοσθη Σέρβιος ὡς γεγοῶς ⁵⁵ ἐκ δοῦλης.
 Δύναται γὰρ τὸ σέρβιος δοῦλον παρὰ Ῥωμαίους.

Α Οὗτος συνῆψε τὰς αὐτοῦ πρὸς γάμον θυγατέρας
 τοῖς βασιλέως υἱοῖσι Λευκίου Ταρκυνίου,
 Ἄνπερ μὲν ἐπιβουλῆ ⁵⁶ καὶ τροπῶν μαιφόνῳ
 καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τάλας ἐστερήθη.
 Καὶ μετ' αὐτὸν Ταρκύνιος ὁ Σούπερβος κατήρξεν.
 Ὃς προσφερόμενος ὠμῶς καὶ φιλυπερφάνωσ
 Καὶ τῆ βουλῆ καὶ τῷ κοινῷ Σούπερβος ἐπεκλήθη ⁵⁷.
 Τὸν δ' ἀλαζόνα παρ' αὐτοῖς ἡ λέξις ἐρημησεύει.
 Πρὸς τοῦτον τὸν Ταρκύνιον ἀφίκετο γυνὴ τις
 Βίβλου, ἐννεὰ φέρουσα χρησμῶν τῶν Σιθυλλείων,
 Ἄπεμποληται δ' ἤθελε τῷ βασιλεὶ τὰς βίβλους.
 Ἐπεὶ δὲ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνος οὐκ εἶδιδον,
 Πυρὶ τὰς τρεῖς κατέφλεξε, καὶ πάλιν προσελθοῦσα
 Τιμῆς ἐπέλοι τῆς αὐτῆς τὰς καταλελειμμένας.
 Ἄλλ' ἔδοξεν ἀσύνετος ἐν τούτῳ τοῖς παρούσιν,
 Β Καὶ πάλιν τρεῖς πυρὶ φλεγείας ἐγένοντο τῶν βίβλων.
 Ἥλθεν ἐκ τρίτου πρὸς αὐτὸν, καὶ τῆς τιμῆς τῆς ἰσῆς
 τὰς τρεῖς εἶδιδον τὰς λοιπὰς. Θαυμάσας δ' ἐπὶ
 [τούτοις
 Ὁ βασιλεὺς, καὶ μάντεων πυθόμενος δικίμων,
 Ἐκέλευσε τῆ γυναίκα δοθῆναι τὸ χρυσίον.
 Τὴν δὲ λαβούσαν τὸ δοθὲν, καὶ μετ' ἐπιμελείας
 Τηρεῖν τὰς βίβλους φράσαται, εἶδεν οὐδεὶς οὐκέτι.
 Αἱ βίβλοι δὲ γεγόναι σωτήριοι τῆ πόλει.
 Τούτου ναὸν οἰκοδομεῖν ἐν Ῥώῃ βουλῆθέντος
 Βόθρευμα μὲν ὠρύσσεται θεμέλιων ὑπογαίων ⁵⁸
 Τῆς δ' ὀρυγῆς ἐπὶ πολλὸ τὸ βάθος προΐουσης
 Εὐρέθη κάτω κεφαλὴ νεοσφαγοῦς ἀνθρώπου,
 Αἷμα θερμὸν καὶ νεκρὸν χέμενον δεικνύσα,

Vers. 1676

figuram urbis ibi delineat, junctis mare tauro et C
 juvenca. Taurus foras campum versus spectabat :
 juvenca vero sub unum cum eo jugum redacta, re-
 spiciebat urbem. Qua pictura, ceu notis quibusdam,
 innuebat optare se Romulus ut extraneis viri for-
 midabiles essent, feminae vero domi secundae for-
 tent, **34** suis maritis fide, observatrices aedium,
 earumque rerum custodes quae res aedibus existi-
 stunt. Post haec glebam extrinsecus jacentem in
 manum sumptam in urbem conjecit, voto concepto
 ut ex alienis haec res publica incrementum sume-
 ret. Quibus ita peractis, signo tuba dato nomen
 urbis edidit, ut Roma nuncuparetur. Cumque de
 finitimis regionibus hominum turbam, virorum
 scilicet, mulierum, adolescentum, senum juvenum-
 que collegisset, omnes eodem civitatis uti jure
 permisit et in coloniam recepit.

Hoc modo prius Romulus rex Romanorum fuit.
 Ei Numa successit, Numae Tullus, Tullo Marcius,
 Ancus cognomento, quod curvaturam pedis, quae
 ancyle Graecis est, mutilatum haberet. Post hunc
 regnavit quintus a Romulo Tarquinius, potitus im-
 perio nihil ad se pertinente : nam Marcii liberis
 illud debebatur. Tarquinio successit gener Tullius,
 qui a puero, ceu perhibent, ac prima aetate Servii
 nomen habuit tanquam e serva natus, quippe man-

cipia servi apud Romanos dicuntur. Filias suas
 L. Tarquinii regis nepotibus nuptum dedit. Earum
 unius insidias et cruento consilio miser vitam cum
 regno amisit. Secutus est eum Tarquinius Super-
 bus in imperio, qui cognomentum hoc Superbi tul-
 lit ex eo quod crudeliter et superbe tam erga se-
 natum quam plebem sese generet : nam superbi
 apud Romanos appellantur, qui sunt arrogantes.
 Accessit aliquando mulier quaedam, novem libros
 Sibyllinorum oraculorum afferens, quos regi se
 vendituram diceret. Cum autem ille pretium ab ea
 postulatum non daret, igne tribus exustis, rursus
 rege convento priori aestimatos pretio reliquos ei-
 dem offerebat. Cumque parum mentis compos esse
 videretur iis qui aderant, iterum tres ex iis in
 ignem coniectos absumpsit. Hoc modo tertium re-
 gem adit, et tres solos relictos ei pro eodem pretio
 venum exponit. Ea res cum regi admirationi esset,
 probatos vates secutus aurum adnumerari mulieris
 jubet. Quo illa recepto, cum monuisset eos libros
 diligenter asservandos esse, deinceps a nemine
 mortalium conspecta est. Libri autem isti salutare
 urbi fuerunt. Idem Tarquinius cum exstruere
 templum Romae vellet, jamque pro subterraneis
 fundamentis magnam ad profunditatem fodiendo
 perventum foret, sub terra caput hominis rectans

Variæ lectiones et notæ.

⁵⁴ γένεσθαι A. ⁵⁵ γεννηθεῖς R. ⁵⁶ γνώμη AR. ⁵⁷ ὀνομάσθη R. ⁵⁸ ὑπογαίων R.

Καὶ πρόσωπον παρεμπερὲς ἔχουσα τοῖς ἐμπνόοις.
 Ὅπερ μαθὼν ἐν Τυρρῆνοῖς δόκιμος τερασκόπος
 Ἐφη τὴν πόλιν κεφαλὴν πολλῶν ἐθνῶν γενέσθαι,
 Πλὴν διὰ ξίφους καὶ σφαγῶν καὶ λιμνασμῶν αἰμάτων.
 Ἐνεῦθεν ὁ Ταρπῆος μετωνομάσθη λόφος
 Ἐκ τῆς φανερώσεως κεφαλῆς Καπιτωλίνος λόφος.
 Κάπουτ γὰρ ἡ κεφαλὴ κατὰ Ῥωμαίων γλώσσαν.

Χρόνοις μὲν οὖν ἐφ' ἱκανοῖς ἡ τῶν Ῥωμαίων πόλις,
 Πόλις ἡ μεγαλόπολις, ἦν ὑπὸ βασιλευσιν.

Ἐπεὶ δὲ κερηνόμησεν ὁ παῖς τοῦ Ταρκυνίου
 Καὶ Λουκρητίαν ἤσχευε τὴν σωφρονικωτάτην,
 Τὴν Κολατίνου γαμετὴν ἀνδρὸς εὐγενεστάτου,
 Τύτε δὴ πάντες εἰς ταῦτ' Ῥωμαῖοι συνελθόντες
 Κατάλυσιν ψηφίζονται τοῦ βασιλείου κράτους,
 Κυροῦσι δὲ προβάλλεσθαι κατ' ἔτος κωνσουλούς,
 Ὅπερ δηλοῖ καθ' Ἑλληνας συμβούλους ἡ προδο-

λους,

Οὗς Ἑλληνας ὠνόμασαν ὑπάτους μετὰ ταῦτα,
 Τὸ μεγαλεῖον τῆς αὐτῶν ἀξίας κατιδόντες.

Ἀπελαθέντων τοιγαροῦν ἐκ Ῥώμης τῶν τυράννων,
 Πρῶτοι τῶν ἄλλων ἔλαβον ὑπατικὴν ἀξίαν
 Ταρκυνίους τε Λεύκιος, ἀνὴρ τῆς Λουκρητίας,
 Καὶ Λεύκιος Ἰούνιος, ὃν Βρούτου ἐπεκάλουν.
 Ἀλλὰ διηγητέον μοι καὶ τὰ περὶ τοῦ Βρούτου.

Μάρκιος ἦν τις εὐγενὴς ἀνὴρ παρὰ Ῥωμαῖοι,
 Καὶ πλούτῳ βριθῶν περιετῶ καὶ δὴ³⁹ τιμῇ προέχων.
 Τούτῳ βασικῆνας ὁ δεινὸς Ταρκυνίος τοῦ πλούτου

Αὐτὸν μὲν ξίφει δίδωσι, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν παῖδα,
 Γενναῖον ὄντα καὶ καλὸν καὶ ζηλωτὸν ἐν πᾶσιν
 Καὶ φαίνοντα⁶⁰ παράστημα ψυχῆς ἀνδροκαρδίου,
 Κἂν εἰ τῷ βίῳ περιτὴν οὐκ ἂν ὑπομενούντα
 Μὴ τιμωρῆται τῷ πατρὶ κατὰ τῶν ἀνελόντων.
 Αὐτὸν μὲν οὖν τὸν Μάρκιον Ταρκύνιος κτινύσει,
 Τὸν δ' ἄλλοι μετατίθησιν ἐν δόμοις βασιλείοις.
 Ὁ Βρούτος οὗτος τοιγαροῦν παῖς ὑπάρχων Μαρκίου,
 Καὶ κατιδὼν τὴν τοῦ πατρὸς σφαγὴν ἀδικωτάτην,
 Καὶ συνιδὼν ὡς νουεχῆς ὅτι συγχιδυνεύσει
 Σὺν⁶¹ τῷ πατρὶ καὶ τάδε λυγρῶ καὶ συναποθανεῖται,
 Βουλὴν βουλευέται καλὴν· πλάττεται γὰρ μωρίαν
 Καὶ σκέπτεται παράνοιαν, κἀνεῦθεν ἀποφεύγει
 Τὸ προσδοκώμενον κακὸν, τὸν ἐκ τοῦ ξίφους πότμον.

Ἐνεῦθεν κατανόμαστο τοῖς ἀγνοοῦσι Βρούτος·
 Β Δηλοῖ δ' ἡ λ' ξίς τὸν μωρὸν καὶ φρένας βεβλαμμένον.
 Μετάγει⁶² δ' οὖν Ταρκύνιος τοῦτον ἐν ἀνακτόροις,
 Κίθδεσθαι μὲν ὧ· συγγενοῦς κακῶν αὐτῶν αἰμάτων
 Τοῦ Βρούτου προσποιούμενος καὶ δῆθεν κατοικ-

[κτερίων,

Τὸ δ' ἀληθὲς βουλόμενος συμπαίστορα τοῖς τέκνοις
 Τοῖς ἑαυτοῦ χαρίζεσθαι ψυχαγωγίας χάριν,
 Οἷς καὶ συνῶν γελοιασμούς καὶ παιδικὰ προξένει.
 Ἀποσταλέτων δὲ ποτε τῶν παιδῶν Ταρκυνίου
 Ἐπὶ Δελφούς ὡς πεύσαιτο περὶ λοιμώδους νόσου,
 Καὶ Βρούτος συνεπέμπετο τέρψων αὐτοῦς παιγνίων.
 Οἱ μὲν οὖν τὸν Ἀπόλλωνα δῶροις ἐδεξιοῦντο,

Vers. 1727

interfecti reperitur est, in quo calidus jamque pri-
 mum effusus sanguis conspiceretur, et facies vivæ
 similis. **35** Hoc cum prodigiari apud Tyrrhenos
 celebris accepisset, urbem Romam caput multarum
 gentium futuram prædixit, sed non nisi per gladios,
 cædes et sanguinis effusiones. Hinc factum ut col-
 lis, qui antea Tarpeius dicebatur, ab illo capite
 deinceps Capitolium vocaretur.

Fuit autem ingens hæc Romanorum urbs longo
 tempore sub regum dominatu. Posteaquam vero
 Tarquinii filius improbe se gessit, et castissimam
 illam Lucretiam, Collatini nobilissimi viri conju-
 gem, violavit, Romani coactis omnium ordinum
 hominibus regibus suam potestatem abrogarunt,
 decreto facto ut in annos singulos consules ab eo
 tempore designarentur. Ea vox tantum valet ac si
 consultores vel provisors dicas. Græci quidem
 illos deinceps hypatos, hoc est supremos, vocarunt,
 amplitudine dignitatis eorum considerata. Pulsis
 igitur ex urbe tyrannis, primi consularem dignita-
 tatem consecuti sunt L. Tarquinius Lucretiæ mar-
 ritus, et L. Junius cognomento Brutus; de quo
 mihi quædam commemoranda sunt.

Marcus quidam Romæ vir nobilis erat, tam opi-
 bus quam dignitate præstans. Ei cum acer ille
 Tarquinius ob facultatum amplitudinem invideret,
 hominem una cum filio perimit, juvene generoso,

pulchro, apud omnes amabili, jamque fortitudinis
 C animi certa quædam indicia de se præbente; quæ
 ipsa res ei mortem attulerat, metiente Tarquinio
 ne, si superstes relinqueretur, handquam sibi
 temperaret quominus se de patris interfectioribus
 ulcisceretur. Hoc pacto cum Marcium Tarquinius
 e medio sustulisset, opes ejus in ædes regias trans-
 fert. Hæbat autem Marcus alterum quoque fi-
 lium Brutum, qui cæde patris injustissima consi-
 derata, simulque sapienter animadverso futurum
 ut idem cum patre ac fratre mortis periculum adi-
 ret, consilium longe pulcherrimum capit. Nam
 stultitia vésaniaque simulata, quod imminet ma-
 lum, evadit. Hinc apud ignaros Brutus appellaba-
 tur, quæ vox stultum et amentem significat. Eum
 Tarquinius in regiam ad se transtulit, simulans
 D quidem se Bruti curam gerere, cujus ipsum mise-
 resceret ob generis propinquitatem (erant enim
 eodem orti sanguine), reapse vero cupiebat eum
 filiis suis collusorem dare, de cujus consuetudine
 voluptatem caperent. Itaque versabatur inter libe-
 ros regios, eisque ludendi et ridendi materiam
 snppeditabat. Cum autem aliquando filii Tarquinii
 Delphos ablegarentur a patre, **36** seiscitatum
 Apollinis oraculum de morbo pestilente, qui tum
 grassabatur, etiam Brutus eis adjunctus est, qui
 ridiculis ipsos exhilararet. Ibi Delphos ingressi

Variæ lectiones et notæ.

³⁹ τῇ RR. ⁶⁰ φέροντα R. ⁶¹ σὺν καὶ R. ⁶² ἐπάγει R

Ἦ Βρούτος βακτηρίαν δὲ ξυλίην διατρέσας
 Ὀλγῶν δὲ ὄλης ὡς αὐλὸν χρυσῆν ἐκρυψε ῥάβδον,
 Καὶ ταύτην ὡς ἀνάθημα κεχάριστο τῷ Φοίβῳ.
 Ἄλλ' οὗτοι τὴν εὐμήχανον σφραγὴν τὴν τοῦ Βρούτου
 Καὶ τὸ σεβρῆν καὶ δυνατὸν ⁶³ μῆδ' ὄλως ἐπιγνόντες
 Κατέπειζον ⁶⁴, ἐτώθαζον, ὑβρίζον, ἐμωκῶντο
 Τοσούτων προσανέγκαντα τῷ χρησιμοδότῃ δῶρον.
 Μέλλοντες δὲ τοῦ Δελφικοῦ τεμένους μεταβαίνειν
 Ἰερῶν τὸν Ἀπόλλωνα τίς τῶν Ῥωμαίων ⁶⁵ ἄρξει.
 Ὁ δ' ἀπεφοίβασε τραυῆς, Ὁς πρῶτος τὴν μητέρα
 Φθάσει περιπτυσάμενος. Συναῆκεν οὖν ὁ Βρούτος,
 Ἐκείνου δ' οὐκ ἐπέγνωσαν τί τῷ χρησμῷ δηλοῦται.
 Κοινῇ δὲ σχεῖν βουλόμενοι τὸ κράτος καὶ τὸ στέφος
 Ἄμα συνέθεντο τὴν σφῶν προσπτύξασθαι μητέρα.
 Καὶ μέντοι προσεπτύξαντο. Βρούτος δ' ἐκέλευς τοῦ

[σκάφους,

Προηὴς πεσῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνην κατεφίλει.

Ἐίχε μὲν οὖν προσποιήτην ὁ Βρούτος τὴν μωρίαν
 Ὡς δ' ἐφημίσθη τὸ συμβάν περὶ τὴν Λουκρητίαν,
 Τὸ πῖν ἐδημοσίευσε, καὶ πρῶτος ἐφορμήσας
 Καὶ συγκαλέσας τὴν πληθὺν καὶ λόγους ἐφοπλίσας
 Κατάλυσιν ἐπενεγκεῖν ἰσχυροῖς τοῖς τυράννοις,
 Τῷ Ἰαρκυνίῳ δὲ φημι καὶ τοῖς ἐκείνου τέκνοις.

Μετὰ γοῦν τὴν κατάλυσιν ὑπατοὶ πάντων πρῶτοι
 Ῥωμαίοις κατεστάθησαν Βρούτος καὶ Κολατίνος,
 Καὶ μετ' ἐκείνους ἑτέροι, καὶ μετ' αὐτοὺς πανταῖοι,
 Κάσιοι καὶ Κικέρωνες, καὶ Ἀεὺκλιοι καὶ Κάτλιοι,
 Κιάτωνες καὶ Σκηπίωνες, Πομπήϊοι καὶ ⁶⁶ Σκαῦροι.

A Ἦ τηλικαύτη γοῦν ἰσχὺς καὶ τὸ τοσοῦτον κράτος,
 Ἐν ἑτεσιν ἐξήκοντα πρὸς τοῖς τετρακοσίοις
 Καὶ πρὸς ἑτέροις τέσσαρσιν οὕτως ἐκυβερνᾶτο ⁶⁷
 Μέχρις Ἰάτου Καίσαρος, ὅστις τὴν ὑπατείαν
 Εἰς βασιλείαν ἤμειψε καὶ καταδυναστεία.
 Εἰ δὲ ποτε κατήπειξε πραγμάτων ἀτασία
 Καὶ τὸ πολὺστροφον αὐτῶν καὶ τύχης δυσκληρία,
 Συνερχομένης τῆς βουλῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπάτιων,
 Δικτάτωρ εἰς ἐγένετο πάνταρχος αὐτοκράτωρ
 (Τὴν δ' ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν ἢ λέξις ἐρμηνεύει
 Καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν πάντων οἰκονομίαν).
 Τῆς ζάλης τῶν πραγμάτων δὲ καταστορεννυμένης
 Τὸ κράτος ἀπειπίθετο τῆς αὐτοκρατορίας.
 Γάτος δὲ γενόμενος δικτάτωρ αὐτοκράτωρ.
 Καὶ κατατροπωσάμενος μυρίας ἔθναρχίας,

B Καὶ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἰσχὺν ἄγχις ⁶⁸ αὐτῶν Γαδείρων
 Καὶ μέχρι καὶ πρὸς ἧλιον ἀνίσχοντα πλατύνει.
 Μετὰ τῆς νίκης φθονηθεὶς καὶ τῆς τροπαιοχίας,
 Καὶ πρὸς τινῶν ἀναμαθῶν (οἷα τυρσεύεις, φθόνε!)
 Ὡς κατ' αὐτοῦ κεκυρῶνται ψῆφος ἀδικωτάτη,
 Πρὸς τῶν πραγμάτων βιασθεὶς χωρεῖ πρὸς τυραννίδα,
 Καὶ συμπλακὲς τοῖς κατ' αὐτοῦ γενναίως ἐπιούσι,
 Καὶ καταγωνισάμενος καὶ πάντων κυριεύσας,
 Τὸ κράτος περιζώννεται τῆς αὐτοκρατορίας.

Οὗτος ὁ Καίσαρ παιδικῆν ἄγων τὴν ἡλικίαν
 Καθ' ὕπνου ἐδόξεν ἰδεῖν πρᾶγμα δηλοῦν τὸ μέλλον,
 Ὡς τῆ μητρὶ μιγνύοιτο καὶ συνασχημονοῖη.
 Ἐτέχθη δὲ κἀν τοῖς αὐτοῦ τέρας ἱεποφορβίοις,

Vers. 1783

muneribus Apollinem sibi conciliabant Brutus
 autem ligneo baculo perforato virgam in eo pro-
 sus auream tibiae in modum abdebat, eamque
 Phœbo tanquam donarium dicabat ei offerebat.
 Astutam hanc callidamque Bruti sapientiam, solidi
 plenam ingenii, cum illi nequaquam animadver-
 terent, hominem irridebant, insectabantur, exagita-
 bant, subsannabant, qui munitus ejusmodi oraculo-
 rum auctori obtulisset. Inde jam e templo Delphico
 discessuri Apollinem interrogabant, quisnam ex iis
 Romanorum imperio potiturus esset. Ad ea respon-
 debat Apollo perspicere, futurum ut hoc illi contin-
 geret qui prior matrem complexus fuisset. Mox
 Brutus animadvertit quid hoc oraculum sibi vellet,
 illis rem totam ignorantibus. Cumque placuisset
 ut æquæ potestate imperium administrarent, de-
 creverunt omnes simul matrem amplecti, sicut
 etiam fecerunt. At Brutus, ubi primùm e navi
 fuisset egressus, pronus in terram cecidit et eam
 exosculatus est.

Hoc modo Brutus data opera stultus erat. Verum
 posteaquam de eo rumor fuisset diditus, quod acci-
 dorat Lucretiæ, primus rem publicam capessebat,
 populum excitabat, convocabat, perorando arma-
 bat, efflicere denique poterat ut imperium tyran-
 nis, Tarquinio nimium ejusque liboris, aboga-
 retur.

C Post hanc abrogationem primi apud Romanos
 consules creati sunt Brutus atque Collatinus. Eos
 alii secuti sunt omnis generis, Cassii, Cicerones,
 Luculli, Catuli, Catones, Scipiones, Pompeii, Scauri.
 Ac tanta sane potentia tantumque imperium 464
 annis hoc pacto administratum est, ad Gaium usque
 Cæsarem, qui consuetudinem in regnum dominatum-
 que peculiarem convertit. Quod si aliquando rerum
 instabilitas et iniquitas fortunæ sic postularet, con-
 veniente senatu et consulibus dictator unus summa
 cum potestate creabatur, quæ quidem voce signifi-
 catur imperium rationibus reddendis haud obno-
 xium et administratio rerum omnium imperatoria.
 Deinde hac tempestate sedata dictator se magi-
 stratu abdicabat. Caius autem Cæsar, cum dictator
 creatus summam hanc potestatem accepisset, de
 sexcentis nationibus victis tropæa statuisset, Ro-
 manorum potentiam ad ipsa usque Gadiræ solem-
 que orientem prolattasset, post tot victorias et tropæa
 petitus invidia, sententiam longe iniquissimam
 contra se latam audiens, rebus ipsis ita cogentibus
 ad tyrannidem occupandam animum adiecit. 37
 Cumque manum cum iis conscruisset qui magnis
 freti viribus eum invadebant, omnesque devictos
 in potestatem redegit, dominatum imperatori in
 se transtatum usurpavit.

Quo tempore puerilem adhuc ætatem ægobat, vi-

Variæ lectiones et notæ.

⁶³ οὐ τὴν Α. ⁶⁴ μετέπειζον Α. ⁶⁵ τίς κρατῆται Ῥωμαίων ΑΡΡ. ⁶⁶ Πομπήϊοι τε καὶ ΑΡΡ. ⁶⁷ ἐκυβερ-
 νᾶντο R. ⁶⁸ μέχρις R.

Ἴππος βοσείας ἐν χηλαῖς τοὺς πόδας ὠπλισμένως,
Μόνον δ' αὐτὸν ἐδέχετο Γάϊον ἀναβάτην,
Καθάπερ τὸν Ἀλέξανδρον Ἴππος ὁ Βουκεφάλας.
Τούτω τῷ Καίσαρι κινὸν τοιοῦτόν τι συνέβη.
Γυνή τις ἐπαφρόδιτος συνέζευκτο γαμέτῃ
Νέρων ὁ ταύτης ἦν ἀνὴρ, ἐκαίη δὲ Ἰουλία.
Ταύτην τεκοῦσαν Νέρωνι τῷ συνοικοῦντι παῖδα
Καὶ πάλιν σχοῦσαν ἐν γαστρὶ καὶ τὴν νηδὺν πληθεισάν
Καὶ τῆς ἐγκυμονήσεως ἀγούσαν ἕκτον μῆνα
Ὁ Καίσαρ ἤθελε λαβεῖν εἰς γάμου κοινωσίαν,
Καὶ Νέρωνα κατήπειγεν αὐτῷ κατεγγυῆσαι
Τὴν γαμέτην καὶ πατρικῶς ταύτην νυμφοστολήσαι.
Πιθεται Νέρων, οὐχ ἔκων δίδωσι τὴν γυναῖκα.
Ἡ δ' ἐπιστάντος τοῦ καιροῦ τίκει παιδίον ἄρβρον.
Κάντεῦθεν ἐξενήνεκτο δημῶδες παροιμία.
«Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ λαμπροῖς καὶ τρέμῃνα παιδία.»
Τῶν γοῦν κατὰ τὸν Καίσαρα τοῦτον ἱστορηθέντων
Λοιπὴν διηγητέον μοι πόθεν ἐκλήθη Καίσαρ.
Οἱ μὲν φασιν ὡς τῆς μητρὸς κατὰ γαστροῦ ἐχοῦσης
Καὶ μὴ φθατῆτος ἐκτεκεῖν, ἀλλὰ προπελθούσης,
Ἀνέτεμον οἱ προσγενεῖς ἐκαίης τὴν γαστέρα,
Καὶ ζῶν ἐκαίθην ἔμβρουον καὶ πνέον ἐξελόντες
Καίσαρα κατιωνόρασαν ὡς ἀνατεταμημένον.
Ἄλλοι δὲ πάλιν λέγουσι τῆς κεφαλῆς τὴν κόμην
Ῥωμαίους λέγειν καίσαριν· Καίσαρ γοῦν ἐπεκλήθη
Γάϊος ὡς εὐπλόκαμος ἢ μᾶλλον ὡς δασύθριξ.
Ἔτεροι δὲ Ῥωμαϊκῶς γράψαντες ἱστορίας

Α Φασιν ὡς τούτου προσγενῆς τοῦ Καίσαρος Γαίου
Τρισαριστέως ἀναφανεί, ὅτε Καρχηδονίους
Ῥωμαῖοι συνεπλέκοντο, καὶ δόρατι κειρίω,
Βαλῶν τὸν ἀκαγωνιστήν καὶ κατατραυματίαν
Ἐλέφαντος ὀχοῦμενον ἀνωθεν εὐρυστέρηρον
Αὐτῷ πρὸς γῆν κατήνεγκεν ὡς ἐλέφαντι, κάντεῦθεν
Ἔσχεν ἀρχὴν τὴν Καίσαρος λαμπρὴν προσωνομίαν,
Καίσαρες γὰρ ἐλέφαντες τοῖς Φοίνιξι καλοῦνται.
Ἐκ τοῦ προγόνου τοιγαροῦν τοῦ προηριστευκότος
Καίσαρες ἐπεκλήθησαν οἱ προσγενεῖς ἐκαίην,
Τιμὴν μεγίστην ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν προσενούντες.
Περὶ μὲν τούτων ἱκανῶς ἡμῖν δ' ἐπαντιέον
Ἐπὶ τοῦ λόγου τὸν εἰρμῶν. Μέλλοντος γὰρ ἐκθνήσκει·
Τοῦ καλλινίκου Καίσαρος τοῦ τολημροκαρδίου ¹⁰.
Ἔδοξε βλέπειν ἢ γυνὴ τούτου κατὰ τοὺς ὕπνου
Κατὰ τῆς τούτου κεφαλῆς πεσοῦσαν τὴν οἰκίαν,
Τὸν ἀνδρα δὲ κατάρρυτον αἵμασι γεγνότα
Οἰκτρότατα καταπεσεῖν ἐπὶ τοὺς ταύτης κόλπους.
Ἐσφάγη γοῦν ἐλεεινῶς τῆς ἀγορᾶς ἐν μέτρῳ.
Ἐπιθεμένων δολερῶς Κασίου τε καὶ Βρούτου.
Γαίου τοίνυν Καίσαρος οὕτως ἀποῶ ὄτος
Ἀδελφιδοῦς εἰσποίητος υἱὸς ἐκαίνου, Καίσαρ
Ὁ σεβαστὸς ἐπικληθεῖς, ἐλάθετο τῶν σκήπτρων,
Τὸ μὲν Ὀκτάδιος αὐχῶν ὡς κύριον ἐκ βροφέφους.
Αἰγυπτος μετὰ ταῦτα δὲ κληθεῖς ὡς ἠῤῥημένος.
Οὗτος ὑπῆρξε μόναρχος εἰς πλεον ἐκταθείσης
Καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς εἰς ἄκρα ¹¹ γῆς φθασάσης.
Vers. 1857

sus est sibi per quietem aliquid videre, quo secu-
turus hic eventus indicaretur, nimirum se citra
pudorem ullum matris amplexibus usum fuisse.
Præterea natum est in ejus equilli prodigium, vide-
licet equus, cujus pedes unguæ bubulæ munirent,
et qui solum Cæsarem vectorem acciperet, quem-
admodum Bucephalus solum Alexandrum admitte-
bat.

Eidem Cæsari novum quiddam hujusmodi accidit.
Erat venusta mulier Julia cum marito Nerone nupta,
cui posteaquam liberos aliquos peperisset ac rur-
sus uterum sexto jam mense ferret, Cæsar eam
sibi conjugem posebat, et Neronem urgebat ut ux-
orem suam ipsi, tanquam si pater esset, desponde-
ret. Paret invitus Cæsari Nero, conjugem ei suam
tradit; quæ ubi pariendi tempus appetiisset, filium
marem edidit. Unde vulgo tritum illud proverbium
natum est: «Nobilibus et splendidis etiam mense
tertio liberi nascuntur.»

Licet autem his de Cæsare proditis illud etiam
adjungere, unde Cæsaris nomen habuerit. Sunt
qui tradant ejus matrem gravidam eniti non po-
tuisse, sed fuisse ante partum extinctam; quo fac-
tum sit ut ejus propinqui juberent uterum aperiri.
De quo cum fetus vivus prodidisset, Cæsarem dixere
tanquam excisum. Alii volunt comam capitis apud
Romanos cæsariem appellari, Caiumque Cæsaris

nomen habuisse, quod pulchra densaque cæsarie
præditus esset. Denique nonnulli sunt rerum Ro-
manarum scriptores, qui memoria prodiderunt
fuisse quemdam Gaii Cæsaris gentilem, qui præclaris
facinoribus editis eo tempore quo Romani et
Carthaginenses bellum inter se gerebant, etiam
lethali hastæ vulneri adversarium elephantum insi-
dentem una cum ipsa bellua in terram prostraverit,
indeque gloriosum Cæsaris cognomen accipe-
rit: nam eo vocabulo Pœnis elephantos appel-
lari. Ab hoc igitur cæteros gentiles atque posteros
ipsius Cæsares fuisse dictos, honoris ab eodem non
parum consecutos.

Ac de his quidem dictum satis: nunc ad oratio-
nis seriem redeamus. Cum morti vicinus esset vi-
ctoriosus ille fortisque Cæsar, uxor ejus per quietem
videre visa est gladium **38** in caput ipsius
delabentem, maritum vero sanguine perfusum in
sinum uxoris miserime se demittentem. Secundum
hæc in medio foro miserabiliter cæsaris est, insidiis
a Cassio Brutoque structis.

Hoc modo cum Gaius Cæsar interiisset, filius ejus
adoptivus, Augustus Cæsar e Gaii sorore natus, in
imperio successit; qui cum a puero nomen Octavii
tanquam sibi proprium habuisset, deinceps Augu-
tus dictus est velut auctus. Solus dominatu potitus
est in vita longæva et imperio ad extremos terræ

Varie lectiones et notæ.

¹⁰ κατέρραξεν R. ¹¹ καρτεροκαρδίου ARR. ¹² ἀρχῆς καὶ τῆς ζωῆς εἰς ἄκρα R.

Τούτον ἢ μήτηρ κύουσα κατείδεν ἐν ὄνειροις
 Σπλάγχχνον αὐτῆς εἰς οὐρανὸν ὡς ἀρπαγὴν ἀνέπτη.
 Ἄρτι δ' ἐκκύπτοντος ἡ ὕψρων ἐκ μητρικῶν θαλάμων,
 Ἐδοξε βλέπειν ὁ πατήρ αὐτοῦ κατὰ τοὺς ὕπνους
 Ὡς ἐκ τῶν κόλπων ἔφρασε τῆς τοῦτῃ συνοικουσης
 Ἥλιος ὁ τερψίμβροτος ὁ μέγα; ἡμεράρχης.
 Ὡς δὲ προήλθε βράδιον ἐκ τῆς οἰκίας τότε,
 Ἄσπεροσκόπῃ ἔντυχον ἤρετο τὴν αἰτίαν.
 Ἐκείνου δὲ τὴν γέννησιν τοῦ βρέφους ἐπειπόντος
 Καὶ τὰ μεγάλα φράσσοντος αὐτῷ τῶν ὄνειράτων,
 Βαρυπενθήσας ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἀστρολόγος,
 Ἐ Ἄνθρωπε, τί πεποίηκας; ἢ ἀνέκραγεν ἐκ βάθους·
 Ἐ Δεσπότην ἀπεκύησας ἡμῖν καὶ βασιλέα. »
 Τοῦ δὲ παιδὸς ἐλαύνοντος εἰς αὐξὴν ἡλικίας,
 Κάν τοῖς ἀγροῖς διάγοντος σὺν τοῖς φίτοῦ τοκεῦσιν,
 Καὶ τερπομένου θερισταῖς καὶ τοῖς ἀμαλλοδέταις,
 Καὶ ταῖν χερσῶν ἐμφέροντος ἄρτον καὶ σιτουμένῃν,
 Ἄφνω βροῦζήσας ἀετὸς ἀφήρπασε τὸν ἄρτον,
 Καὶ περυθελίς ἡ μεταρσίος ἐπήροτο πρὸς ἀέρι,
 Καὶ πάλιν ἐπικαταπτὰς ἀπέδωκε τὸν ἄρτον.
 Ἐπεὶ δὲ πρὸς βασιλείον ὕψος ἀναθεθήκει,
 Θυμῶδης ἦν, ἀκρόβολος, ὄργιλος, ὄρμητίας,
 Καὶ πάλιν εὐμετάφορος ἐγένετο καὶ πρῶτος.
 Ὡς οὖν ἐκάθητό ποτε δικοθετῶν καὶ κρίνων
 Καὶ πότμον ἀπεφάνετο κατὰ πολλῶν ἀνθρώπων,
 Ἄνῃρ Μηκίνης τις σαφὸς μὴ σθένων πλησιάσαι
 Καὶ νοουθετήσαι Καίσαρα [(τὸ πλῆθος γὰρ ἀπειργε)

Α Χάρτη πιστεύει γράμματα, σφραγίδι σημειοῦται.
 Ἐλεγε δὲ τὰ γράμματα ἔ Ἄῃμιε, παῦσαι κρίνων. »
 Καταστοχάζεται καλῶς, τὸν χάρτην ἀκοντίζει.
 Καὶ Καίσαρ τούτον κατιδὼν τὴν δέλτον ἡ ἀναπέσσει,
 Καὶ τοῖς γραφαῖσιν ἐντυχὼν ἀνίσταται τοῦ θρόνου,
 Καὶ τίθησιν ἀκώρυτα πάντα τὰ ψηφισθέντα.
 Τοῦτῃ συνὴν διδάσκαλος Ἄλεξανδρῆς τὸ γένος,
 Τὴν κλῆσιν Ἄθηνόδιμος, πάσης σοφίας πλήρης.
 Καὶ τρόπους ἰκανώτατος ρυθμίζειν καὶ παιδεύειν.
 Οὗτος ἐρωτοκράτητον τὸν Καίσαρα γινώσκων
 Καὶ τὸ μὲν ὅλον πορνικὸν, τὸ δὲ τῶν ἄλλων χεῖρον,
 Ὅρεκτιῶντα γυναικῶν ἀνδράσιν ἐξευγμένων,
 Καὶ τοὺς ὁμῶς αὐτῶν ὑπηρετεῖν τῷ μίσσει ἡ
 Δεσποτικῶς προστάττοντα καὶ τυραννικῶς ἐτέρως,
 Ἄπάγειν τοῦτον ἔσπευδε τῆς λύσσης; τῆς τοῦ πάθους.
 Β Ἐπεὶ δ' οὐ μετέτιθετο Καίσαρ τοῦ φαύλου βίου,
 Ὁ θαυμαστὸς καθηγητῆς τοιοῦτόν τι τεχνῶται.
 Ἰδὼν ὀλοφυρόμενον ἀνθρωπον καὶ θρηγνόντα [στέρων
 Τῶν τῆς συγκλήτου καὶ λαμπρῶν καὶ τῶν εὐτυχε-
 (Καὶ γὰρ αὐτῷ προστέτακτο φορεῖν καταστέγη
 Τὴν γαμετὴν ἐγκλείσασθαι καὶ τῷ κρατοῦντι πέμψαι)
 Παρεγγυᾶται μὴ πενθεῖν μηδὲ βαρῶς φέρειν,
 Αὐτὸν δ' ἀντὶ τῆς γυναικὸς ἐγκλείσαι τῷ φορεῖν
 Καὶ στεῖλαι πρὸς τὸν Καίσαρα· τοῦτο γὰρ δέον εἶναι ἡ.
 Καὶ μόλις μὲν, συμπεῖθει δ' οὖν. Τίνα τὰ μετὰ τοῦτο ἡ,
 Εἴσεισιν Ἄθηνόδιμος, εἴσεισι ξίφος φέρων.
 Πέμπεται πρὸς τὸν Καίσαρα σημειωθεὶς σφραγίδι

Vers. 1891

ines prorogato. Cum mater eo gravida foret, vidit
 in somnis v. scus suum in caelum raptum subvolare. C
 Deinde illo ipso momento quo ex alvo materna
 prodibat, pater videre visus est e sinu conjugis
 solem ortum lucere. Cumque tardius illo die domo
 exiret, quidam astrologus obviam factus cur serius
 prodiret interrogabat: quo indicante natum esse
 sibi filium, graviter suspirans astrologus, artis suae
 peritia celebris, « Quid hoc rei est? » exclamat.
 « Dominum atque regem nobis genuisti. » Jam cum
 puer adolevisset, ac in praediis paternis degens
 messoribus et manipulorum colligatoribus oblecta-
 retur, forteque panem aliquando manibus gestaret
 coque vesceretur, superne delata in ipsum magno
 cum strepitu aquila panem eripuit, moxque com-
 plosis alis in aera sublimis volavit, deinde vicis-
 sim sese demittens panem ei reddidit. Ad imperium D
 ubi pervenisset, iracundus admodum erat, biliosus,
 et justo quidem concitior: sed rursus ad sese
 facile redibat et mitescebat. Quare cum aliquando
 pro tribunali sederet causasque cognosceret ac
 multos mortales capitis damnaret, vir quidam sapi-
 ens, cui Maecenatis esset nomen, propius acce-
 dendi potestatem non habens ut Caesarem moneret
 (nam excludebatur ab ingenti hominum multitu-
 dinæ) litteras quasdam in chartam perscribit,
 eamque deinceps obsignat. Ex litteræ sententiam

hujusmodi obtinebat: « Desine judicem agere,
 carnifex. » Hanc chartam directo in Caesarem eja-
 culatur, qua conspecta et resignata, verbisque per-
 scriptis in ea lectis, de tribunali surgit, quaque
 prius erant decreta, tanquam irrita revocat.

Habebat idem Caesar magistrum quemdam se-
 cum, Alexandrinum patria, nomine Athenodorum,
 omni sapientia et doctrina excultum, formando-
 rumque morum longe peritissimum. Hic cum anim-
 adverteret Caesarem in libidines et scortationes
 propensum esse, ac praesertim in peiori delinquere,
 39 quod mulieres maritatas appeteret, earumque
 conjuges cogeret ut huic improbo facinori sub-
 servirent, non heriliter eis tantum imperans, sed
 etiam more tyrannico, lotus in hoc erat ut Au-
 gustum ab eo furore vitioque revocaret. Cum au-
 tem Caesar vitam sceleratam missam non faceret,
 admirandi praceptor ingenii quiddam tale molit-
 ur. Forte plorantem ac lamentantem conspiciet et
 hominem senatorium, lauta fortuna, clarum. Quippe
 mandatam ei fuerat ut in aperta lectica conclu-
 sam uxorem imperatori mitteret. Eum Athenodorus
 hortari ne ploraret neve rem illam ægro ferret
 animo; se tantum uxoris loco lecticæ includeret
 Caesarique pro ejus imperio mitteret. Vix hoc qui-
 dem homini, sed tamen persuadet. Quid inde fac-
 tum? Lecticam Athenodorus ingreditur gladium

Variæ lectiones et notæ.

ἡ δὲ κύπτοντος Α, δ' ἐκκύπτοντος R. ἡ ἀσπεροσκόπος? ἡ περυσθελίς Α. ἡ τὸν χάρτην R. ἡ τῆ
 πρῶται R. ἡ εἶναι ὄσον ΑR. ἡ τὰ τῶτα

Ὁ Καῖσαρ ὑποδέχεται, βήγνυσι τὰς σφραγίδας.
 Ἔξεισι Ἀθηνώδωρος τὸ ξίφος ἐπισείων,
 Θαμβεῖται Καῖσαρ κατιδὼν, τῷ δέει κρυσταλλοῦται
 Ὅρκιοι αὐτὸν καταδουραμένοι μηκέτι τοῦτο πρᾶξαι
 Μηδ' ἄλλοτριαι; τοῦ λοιποῦ καταχρανθῆναι κίττας.
 Οὗτος πολὺν τῷ Καίσαρι συνδιατρίψας χρόνον,
 Καὶ μέλλων ἀπαλλάττεσθαι πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην,
 Ἐπέπειρ εἶδε Καίσαρα δύσσορον καὶ θυμῶδη
 Καὶ τάχιον ἐκφέροντα τὰς κολαζούσας ψήφους,
 Ταχέως δὲ τὴν τοῦ θυμοῦ πυρκαϊὴν σθεννύοντα
 Καὶ τρόπους μεταπίπτοντα πρὸς φιλανθρωποτέρους,
 Κύψας αὐτοῦ πρὸς ἀκοῆς ὡς δὴ ⁷⁹ καταφιλήσων
 « Ὁ Καῖσαρ, » ἔφη, « σεβαστὲ, τοῦτ' σοι λείπει μόνον
 Μὴ πρὶν τὰς ψήφους ἐκφέρει πρὶν ἐν σαυτῷ ⁸⁰ λαλήσης
 Τὸν τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν τῶν εἰκοσι τεσσάρων. »
 Ὁ δὲ στενάξας βύθιον καὶ πρὸς ἐκείνον βλέψας,
 « Ἔτι σου χρῆζω τῆς καλῆς, » ἔφη, « παιδαγωγίας.
 Καὶ πάλιν ἔσο ⁸¹ σὺν ἐμοί, καὶ Ῥώμη σε καθέξει. »
 Οὗτος ὁ Καῖσαρ ἤλαυε τοὺς μετεωρολέσχας,
 Μόνους κυδαίνων τοὺς σοφοῦς τιμαῖς ταῖς προσηκού-
 [σαις.

Τοσοῦτον δὲ πεφίλητο παρὰ τῶν ὑπάρχων,
 Ὅσπερ τὸν βίον ἐκλείπειν μέλλων ἀνὴρ Ῥωμαῖος
 Ἐπέτρφε τοῖς ἑαυτοῦ παισὶ καὶ διαδόχοις
 Καριστηρίους τοῖς θεοῖς προσενεγκεῖν ⁸² θυσίας,
 Ὅτι, φησὶ, τὸν σεβαστὸν ζῶντα καταλιμπάνω.
 Ὅς δὲ καὶ Καῖσαο ἔμελλεν ἀπαίρειν τῶν ἐνθάδε,

tenens, sigillo obsignatus ad Cæsarem mittitur; Cæsar lecticam accipit, sigilla revellit; exit Athenodorus gladium quatiens; Cæsar eo conspecto non tantum obstupescit, verum etiam metu congelascit: sacramentis semet obstringit, quibus nihil ejusmodi se deinceps commissurum pollicebatur, nec toros alienos amplius contaminaturum.

Cum autem longo tempore vixisset apud Cæsarem Athenodorus, jamque reversurus in patriam esset, quia Cæsaris iracundiam bilemque norat, quodque celeriter admodum sententias pœnales ferret ac vicissim extincto iracundiæ rogo ad mores humaniores rediret, admoto ejus auribus capite tanquam ipsam deosculaturus: « Auguste Cæsar, » inquit, « unum modo tibi deest. Cave prius sententias tuleris, quam 24 litterarum nomina tecum ipse recitaveris. » Tum ille, gemitu ex imo corde ducto Athenodorum intuitus: « Adhuc » ait, « τῆς præclaræ institutionis egeo. Quapropter amplius apud me tibi vivendum Romæque hærendum erit. »

Hic Cæsar eos profligans et ejiciens qui de rebus sublimum et cœlestibus arroganter nugantur, solos viros sapientes ac doctos honoribus afficiebat. Tam clarus autem subditis erat, ut Romanus quidam in fata concessurus liberis suis atque posteris mandaret ut gratiarum actionis ergo sa-

Varie lectiones et notæ

⁷⁹ ὡς δὴ. δῆθεν R. ⁸⁰ ταυτῷ A. ⁸¹ ἔση A. ⁸² ἐπινεγκεῖν R. ⁸³ τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίων R. ⁸⁴ δι-
 τάττετο ARR. ⁸⁵ Hunc versum cum sequenti om. RR. ⁸⁶ Et hunc versum omittunt codd. Reg. ambo.
⁸⁷ ἐπέφανε.

A Παραστησάμενος αὐτῷ δημότας σὺν ὑπάτοις,
 « Πηλίτην, » ἔφησεν, « εὐρῶν τήντων Ῥωμαίων πόλιν ⁸³
 Καλλίπυργον πεποίηκα, λίθινην, στερεμνίαν.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ μεθίσταμαι τῆς τύρης τῶν πραγμάτων,
 Κροτῆσαι βούλομαι πολλοὺς ἐπὶ τῇ τελευτῇ μου
 Καὶ χρῆσασθαι γελιοασμοῖς καὶ κροταλίαις χεῖρας
 Ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῇ γελιοαστοῦ καὶ παίκτου. »
 Καὶ ταῦτα διετάξατο ⁸⁴ τοῦ βίου καταπαίζων.
 Ἐφ' ὄλοις ⁸⁵ δὲ πενήτηκοντα σὺν ἐξ κρατήσας χρόνοις
 Τὴν ὀφειλὴν ἀπέδοτο, κατέβαλε τὸ χρέος.
 Τούτου τοῦ Καίσαρος ἀρχῆς τοῖς σκήπτροις ἐφεστῶτος
 Ἐν εἰσι τεσσαρακοστῷ ναὶ μὴν πρὸς τῷ δευτέρῳ ⁸⁶
 Ὁ συναθροιστὴς πατρὶ καὶ κοσμοκτίστῳ Λόγῳ,
 Εἰσδὺς νηδὺν τὴν καθάραν νεάνιδος ἀφθόρου,
 Τὴν σάρκα συνεπήξατο ταύτης ἐκ τῶν αἱμάτων,
 B Καὶ σὺν αὐτῇ καὶ μετ' αὐτῆς ἐπέφανε ⁸⁷ ἀνθρώποις.
 Θεότητι παντέλειος καὶ φύσει βροτησίτῃ.
 Τοῦ σεβαστοῦ δὲ Καίσαρος τὸν βίον ἐκλιπόντος
 Ἀρχηγετῆ Τιβέριος, δς τὰ μὲν πρῶτα πρᾶος
 Ὑπήρχε καὶ μελιχίος καὶ τρόπου φιλοδίουρου,
 Ἄλλ' ὕστερον ἐξώκειλεν εἰς ἦθος μαιφόνον
 Καὶ γνώμην ὑπομόχθηρον καὶ ῥυπαροφυχίαν,
 Ἄρτι δὲ τέως παρελθὼν ἐπὶ τὴν βασιλείαν
 Οὕτως ὑπερπεφίλητο τοῖς ὑπὸ χεῖρα πᾶσιν
 Ὡς φυλακῆς τε καὶ φρουρᾶς καὶ δορυφόρων ἄτερ
 Βαδίζεῖν ὅπου δὴ ποτε νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν.
 Εἰ δὲ τισὶν ἐπέτρφε πόλεως στρατηγίαν

Vers. 1944

crificia diis offerrent, quod moriens Augustum incolumem post se relinqueret.

C Cæsar ipse de vita migraturus astantibus sibi consulibus et plebeis, « Quam luteam » inquit « inveni Romanam urbem, eam pulchris exornatam turribus lapideam firmamque reddidi. Et quoniam mihi nunc e turba rerum humanarum erit excedendum, multos in obitu meo plausum edere volo ac ludos facere tanquam in mimi et ludionis obitu. » ⁴⁰ Quæ quidem proferebat tanquam vitæ mortalium illudens. Cum autem totos 56 annos imperasset, naturæ debitum persolvit.

Eodem Cæsare potente rerum cœlestium ille patri Sermo, conditor mundi, castam incorruptæ juvenulæ alvum ingressus ex ejus sanguine carneni compegit, cum qua inter homines conspectus est, tam divinitate quam humana natura plane perfectus.

Posteaquam vero Cæsar Augustus e vivis excessisset, Tiberius ad imperium pervenit; qui ab initio quidem mitis blandus, liberalis erat, sed deinceps ad sanguinarios mores, improbitatem atque sordes exorbitavit. Recens autem ad imperium evector adeo subditis omnibus charus erat, ut absque satellitio custodiaque corporis tam nocuam quam interdiu, quocunque vellet, iret. Quos urbium prætores vel tributorum exactores constituerebat, ab

Ἡ τὴν τῶν φόρων εἴσπραξις, οὐκ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἄ
Ἐκ τῆς ἀρχῆς παρέλυε ⁸⁸ καὶ τῆς ἡγεμονίας,
Ἐκεῖνο τὸ θρυλούμενον λέγων τοῖς ἑρωτώσιν ·
Ἀνθρώπος ἦν κατάνοσος, τοὺς πόδας ἡλακίμενος ·
Ἰχώρων πέπλητο πολλῶν δυσόδμων δυσιάτων.
Αἱ μύϊαι κατεχόρευον ἐκεῖνου τῶν τραυμάτων.
Τὶς σηπεδόνας ἐβδάλλον, ἐμύζων τοὺς ἰχώρας.
Ὀδόντις δὲ βαλλόμενος καὶ τληπαλῶν ὁ κάμνων
Ὅχι ἀπεσβίει τὰς θεινὰς καὶ θραυστάτας μύϊας.
Ὅς δὲ τις κατωκταίρησεν ἐπικαμφθεὶς τῷ πάθει
Καὶ τὰς δὴ μύϊας ἔμελλεν ἐκείθεν ἐκδιώκειν,
Ὅ πάσχων ἀνεβόησεν · Ἐν ἄνθρωπε, ταύτας ἀφεξ,
Μὴ πως αὐτῶν διωχθεῖσαι ἄλλος μοι προξενίσης ·
Αἱ μὲν γὰρ κρησθεῖσαι μου μελῶν τῶν σεσηπότων
Βραχέα με λυπήσουσιν ⁸⁹, ἂν δ' ἐπιπῶσιν ἄλλαι,
Προσφῶσαι βιαιότερον εἰς πλεόν πικρανοῦσι. »
Ταῦτ' ἔλεγε Τιθέριος περὶ τῶν φορολόγων,
Χρονίζειν λέγων δεῖν αὐτοὺς, ὡς κόρον ἐσχηκότας
Πραότερον προσφέρεσθαι ⁹⁰ τοῖς φορολογουμένοις.
Εἰ δὲ τινα κατέμαθε τῶν εἰσπραττόντων φόρους
Εἰς πλεόν ⁹¹ ἐκφερόμενον τοῦ διαταταγμένου
Καὶ χρηματίζοντα βαρὺν καὶ πέρα τοῦ μετρίου ⁹²,
Κολάσεσιν ὑπέβαλεν αὐτὸν ἀλγεινότεραις,
Ἀνασῶν καὶ κεκραγῶς ἐτέραν παρομίαν ·
Ἐ τὸν πόκον περιχειρεσθαι βούλομαι τῶν προβάτων,
Ἄλλ' οὐ ξυρᾶσθαι δυσμενῶς μέχρις ⁹³ ἐπιδερμίδος. »
Τοιοῦτος ἦν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀλλ' οὐχὶ μέχρι τέλους ·
Καὶ γὰρ ἐκόλαζε πικρῶς πολλοὺς τῶν ἀναιτίων,

Ἄσυμπαθῶς μαιφονῶν, καὶ τόσον ἐμισθη
Ὅς ὀνομάζεσθαι πηλὸς αἵμασι πεφυρμένος.
Ἄνδρα καὶ γὰρ ὑπατικὸν καὶ τῶν εὐγενεστέρων
Τὴν κεφαλὴν ἀφείλετο καὶ σὺν αὐτῇ τὸν πλοῦτον,
Τοῦτο καὶ μόνον ἐπειπῶν, ὅτι· Τὸ νόμισμά μου
Φέρων ἐπικολπίδιον καὶ βυπαροῦς εἰς τόπους
Καὶ σκυβαλώδεις παρελθὼν βάρος γαστρὸς ἐκένου.
Τοῦ Τιβερίου τούτου δὲ κατάρχοντος Ῥωμαίων ⁹⁴
Τὸν Ἰησοῦν μου τὸν γλυκὺν, τὸν τῆς ζωῆς ταμίαν,
Ἐπὶ σταυροῦ καθήλωσαν Ἑβραῖοι καὶ Πιλᾶτος.
Μετὰ δὲ τὴν καθαιρέσιν τοῦ στυγητοῦ θανάτου
Καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ μνήματος ἐξέγερσιν τοῦ Κτίστου
Καὶ μετὰ τὴν ἐνσωμάτων ἐπαρσιν ἐκ τῶν κίτῳ
Μέχρι καὶ Ῥώμης ἔδραμε Μαγδαληνὴ Μαρία
Τῇ γλώσση κατατρέχουσα τῶν παρηνομηκότων
Καὶ Τιβερίῳ τὸν θυμὸν τσοῦτον ὑπανήψεν ⁹⁵
Ὅς βαρυτάτῳ καὶ πικρῷ ⁹⁶ πάντας κολάσαι πότμῳ
Τοὺς ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸν Πιλᾶτον.
Ὅς δὲ ποτε Τιθέριος ἤρπαγῃ τῷ θανάτῳ
Ἐν ἔτεσιν πρὸς τοῖς τρισὶν εἴκοσι βασιλεύσας,
Εἰς Γάτων μετέπεσε τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος,
Θυγατριδοῦν ὑπάρχοντα Καίσαρος Τιβερίου ·
Ὅς ὦν καὶ βυπαρόβιος καὶ φονικὸς τὸν τρόπον
Παρθένους διεκέρησε γνησίας αὐθομαίμους,
Ἐπαίξε δὲ σὺν κυθευταῖς ἄχρι τοῦ περιέρρητο.
Σὺν τοῖς συμπόταις δὲ ποτε κυθεύων ἐν Γαλλίαις
Καὶ δυσκληρῶν καὶ δυσπραγῶν ἐν τῷ πατιγλίῳ τούτῳ ·
Καὶ τὸν θησαυροφύλακα βλέψας ⁹⁷ βαρυθυμοῦντα

Vers. 2000

iis officiis intra breve tempus non removebat, cau- C
sam rei sciscitantibus notum illud ac pervulgatum
respondens, hominem videlicet ægrotum fuisse,
cui pedes exulcerati essent, multis humoribus sæ-
tidis et sanatu difficilibus referto. In ejus ulcera
muscas involare solitas, ac putredines illas exbau-
rire. Quæ res tametsi dolorem ægrotanti afferret,
non tamen eum molestas illas et audaces admodum
muscas abegisse. Cum autem misericordia quidam
motus ob viri calamitatem muscas abigere vellet,
ægrotum exclamasse : « Missas illas fac; quæso, mi
homo, ne abactis iis doloris mihi majoris auctor
sis. Nam istæ de membris meis putribus satiatæ
perum mihi molestiæ sunt amplius exhibituræ :
sin autem aliæ advolarint, violentius adhærendo
magis me cruciabunt. » Hæc de publicanis dicere
Tiberius solebat, monens ut diutius tolerentur,
quo tandem satiatî benignius illos tractent a qui-
bus exigenda sint tributa. Quod si quem publica-
num accepisset modum sibi præscriptum excès-
sisse, ita ut gravis esse subditis perhiberetur, sup-
pliciiis hominem multabat, tritum illud proverbium
adjiciens : « Volo vos ovium lanas detondere, non
eas ad cutem usque deglubere. » Talem igitur ab
initio se gerebat, sed in eo proposito nequaquam
pærstitit. Nam deinceps durior factus acerbè punie-

bat etiam insontes, citra commiserationem ullam se
cædibus polluens. Unde tantum contra se odium ex-
tavit ut vulgè lutum sanguine mistum appellaretur.
41 Non dubitavit aliquando virum consularem
et nobilem interficere ac facultates ejus diripere,
solam hanc causam afferens, quod Tiberium numisma
in sinu gestans accessisset ad fœda stercoreaque
loca ibique ventris onus evacuasset.

Hoc Tiberio Romanis imperante dulcem Jesum
meum vitæ largitorem, Hebræi et Pilatus cruci
affixerunt. Post devictiam vero mortem illam exse-
crabilem, cum hic rerum opifex e sepulcro resur-
rexisset deque locis inferis corpore suo sublatus in
cælum esset, Maria Magdalena Romam usque cu-
currit, et sceleratis illis accusatis tantopere Tibe-
rium ad iram commovit ut omnes gravi acerbæque
norte multaret.

Cum autem Tiberius in fata concessisset, impe-
rio per 23 annos administrato, Gaius rerum politi-
cum est, Tiberii Caesaris et filia nepos; qui cum
sædam vitam ageret cædibusque gauderet, etiam
germanis sororibus suis adhuc virginibus vitium
obtulit. Solebat et cum aleatoribus ad auroram
usque ludere. Cumque accideret aliquando in Gal-
liis ut cum quibusdam convivis aleam exerceret
infelici conatu, thesaurique præfectum eo nomine

Variæ lectiones et notæ.

⁸⁸ παρέλυε Α. ⁸⁹ λυπήσουσιν ARR ⁹⁰ προσφέρουτο ARR. ⁹¹ πλεόν Μ. ⁹² τοῦ μετρίου πέρα Β.
⁹³ ἄχρις ΔΚ. ⁹⁴ Ῥωμαίους Α. ⁹⁵ ἐπανήψεν Η. ⁹⁶ δεινῷ ΑΡ. ⁹⁷ βλέπων ΚΚ.

Ὅτι τὸ πᾶν κεκένωτο τοῦ θησαυροῦ χρυσίον,
Ἐξαναστὰς ἐκέλευσεν ἐκθερισθῆναι ξίφει
Πολλοὺς χρυσιῶ βριθόντας, εὐθηνουμένους πλοῦτι.
Ἐκείθεν οὖν μετήντησεν ὅλας χρυσοῦ λίμνας.
Οὗτος ἰδὼν ποτε πηλὸν ἐν στενωπῷ τῆς Ῥώμης¹⁰
Κόλοις Οὐσεπασιανοῦ τοῦ στρατηγικωτάτου
Βληθῆσθεσθαι προσέταξεν· ἦν γὰρ ἀγορανόμος.
Ἦς δ' ἀπεσφάγη Γάιος ἐν μέσοις ἀνακτόροις¹¹,
Ἰθύνας τὴ βασιλείον τέσσαρασι χρόνοις κράτος,
Ὁ Κλαύδιος ἠγήσατο παραλαβὼν τὸ κράτος·
Ὅς οὕτω δειλοκάρδιος καὶ τρομερὸς ὑπῆρχεν
Ἦς τοὺς φοιτῶντας παρ' αὐτὸν ἀνερευνᾶν προσ-

[τάττειν,

Μήπως ἐπικολπίδιον τύχοι τις κρύπτων ξίφος.
Εἰ δέ ποτε συμπόσιον γηθόσουνον συνίστη,
Περιεστῆκεσιν αὐτὸν ὀπλίται δρυφόροι.
Κρατήσας δὲ τρισκαίδεκα τῆς βασιλείας ἔτη¹²
Κλαυδ.ος ὁ δειλότατος φαρμάκοις ἀναιρεῖται.
Κλαυδίου φαρμαχθέντος δὲ Νέρων ὁ μητροκτόνος
Παρεισεφθάρη κάκιστα τοῖς τῶν Ῥωμαίων σκῆπτροις.
Ἦν δ' ἀσελγῆς καὶ βδελυρὸς καὶ πλήρης ἀσωτείας,
Ἦττων γαστρός καὶ τῶν γαστρῶν, φίλοινοις, φιλοπότῃς
Οὗτος πολλοὺς ὑπήγαγε θανάτοις πικροτάτοις,
Καὶ τὴν μητέρα σὺν αὐτοῖς¹³. Εἴποι τις ἂν δικαίως
Ὅτι κακὸν εἰσήνεγκε τοιοῦτον τοῖς ἐν βίῳ.
Ἐπικατέθυσε δ' αὐτῆ¹⁴ καὶ τὴν ὁμοζυγοῦσαν.
Κακοῖς δ' ἐπαύξων τὰ κακὰ, καὶ προστιθεὶς κακίω,

tristem videret, exhaustis omnibus in ærario pecuniis, de convivio surgens interfici quosdam opulentos jussit, eoque pacto tantum non stagna quædam auri consecutus est. Quodam tempore lutum Romæ in xngiporto conspicatus mandavit ut illud in Vespasiani, qui tum ædilis erat, sinum conjiceretur.

Interfecto autem in regia Gaio post annum regni quartum, Claudius sceptris in se translatis imperio potitus est. Erat is adeo formidolosus atque trepidus, ut accedentes ad se perquiri vellet num quis forte gladium in sinu abditum gestaret. Quod si convivium celebrare sui exhilarandi causa vellet, armati milites et satellites circumstabant. Cum autem annos tredecim exegisset in imperio, vir timidissimus veneno sublatus est.

Atque ita Claudio per veneficium interempto, Nero parricida nequissime Romanum imperium in se transtulit. Erat ille lascivus, impurus, luxuriæ plenus, gulæ ventrique deditus, vinosus. Multos acerbissimis suppliciis affecit, inter quos et mater ipsius fuit; quam fortasse quis non immerito cæsam dixerit, quod tam improbum mortalibus principem enixa fuerit. Parricidio autem conjugis quoque mactationem adjecit. 42 Cumque mala malis et quidem fœdioribus cumularet, cubicularium

Variæ lectiones et notæ.

¹⁰ Ῥώμης R. ¹¹ Hunc versum cum sequenti om. codd. Reg. ¹² πρὸς AR. ¹³ Hunc versum om. unus e codd. Reg., sequentem ambo. δισκαίδεκα. R. ¹⁴ τὴν αὐτοῦ R. ¹⁵ ἐπὶ κατέθυσε αὐτὴν It. ¹⁶ εὐνοῦχον AR. ¹⁷ γάμου R. ¹⁸ ἐτέλει ARR. ¹⁹ ὀυπαρὸς AR. ²⁰ ἅπαν R. ²¹ Hunc vers. om. R. ²² αὐτοῦ RR. αὐτοῦ A. ²³ Hunc versum om. RR.

A Εὐνοῦχῳ¹⁵ προσηρμύσατο πρὸς λέχοῦς¹⁶ κοινωνίαν,
Ἐχαίρει δὲ κιθαριστοῖς καὶ γυναιξὶ παιστρίαις,
Καὶ πᾶν κακὸν καὶ πᾶν αἰσχρὸν ἀβήτουργῶν ἐπλή-

[ρου¹⁷.

Σὺν ὀρχησταῖς, γελιοασταῖς, μίμοις, ἀρματοτρόφοις.
Τότε καὶ Πάρθοι τὴν ἀρχὴν τῆς Περσικῆς ἰσχύος
Εἰς αὐτοὺς παρέσπασαν, Πέρσας δεδουλωκότας
Ἦς δὲ πολλοὺς ὁ μυσαρὸς¹⁸ Νέρων ἐδίδου ξίφει,
Ἦς ἀκροχίλιξ, ὡς ὕγρὸς χοῖρος ἀκρατοπότης,
Ἦπὸ παντὸς μεμίσητο τοῦ πλῆθους μίσος ἄκρον,
Καὶ πάντες ἀπεστρέφοντο καὶ τὴν ἐκεῖνου θεάν·
Αἰσχρὸν γὰρ σύμπαν¹⁹ ἔπραττεν ἐν μέσοις τοῖς θεά-

[τροῖς.

Μὴ τοῖνον ἀνεχόμενοι Ῥωμαῖοι ταῦτα βλέπειν,
Μηδὲ δουλεύειν φέροντες ἡμιστρόφῳ μίμῳ.

B Ἐπήλθον θναίρῃοντες. Τοῦτο δὲ γνοὺς ὁ Νέρων
Αὐτὸν διεχειρίσατο, τοῦτ' ἐπειπὼν ἐν τέλει·

« Οἶον, ὦ Ζεῦ, κιθαρωδὸν ὁ βίος ζημιούται! »

Ἐτη κρατήσας τέσσαρα πρὸς πληρεστάτοις δέκα²⁰.
Γάλθας κατήρξε μετ' αὐτὸν, καὶ μετ' ἐκεῖνον Ὅθων,
Ὁ μὲν ἐπὶ γευσόμενος μῆνας τοῦ κράτους μόνον,
Ὁ δ' οὐδὲ πλεόν τῶν τριῶν μηνῶν σκηπτοκρατήσας.
Καὶ μετ' αὐτῶν²¹ Βιτέλλιος, ὃς τοῖς ἀστερολόχοις
Κηρύγματα προσέθηκε φεύγειν ἐξ Ἰταλίας·
Οἱ δ' ἀντιπροτεθείκασι²² « Φεῦγε τοῦ βίου, Καῖσαρ, »
Καὶ τὴν ἡμέραν γράφαντες καθ' ἦν ἀποκτανθεῖη·
Μῆνας ὅκτω κρατήσας γὰρ ἔργον μαχαίρας ὤφθη²³.

Vers. 2051

quemdam suum conjugio sibi copulavit. Delectabatur et citharædis, iisque mulierculis quæ risum concitant, et cum saltatoribus, ludionibus, mimis, cantoribus omne facinus improbum perpetrabat, nec ab ulla turpitudine abstinebat. Id temporis etiam Parthi Persicum regnum ad se traduxerunt, Persis in servitutem redactis. Cum autem impurus hic Nero multos gladio sustulisset, homo nimirum porco similis et merum intemperanter ingurgitans, acerrimum omnium ordinum odium contra se concitavit, adeo quidem ut ejus conspectum quoque nemo non aversaretur. Nam fœdissima quæque media in aula designabat. Quapropter Romani, qui hæc amplius intueri non possent nec aurigæ ac mimo servire vellent, invadunt hominem tanquam interfecturi; quo ille cognito manus ipsemet sibi attulit, his ad extremum verbis pronuntiatis: « Qualem, o Jupiter, citharædum mortales amittunt! »

Post Neronem Galba imperio potitus est, post Galbam Otho, post utrumque Vitellius; qui edictis propositis astrologos Italia jussit excedere. Illi vero scriptis vicissim propositis responderunt: « Tu vita, Cæsar, excedito. » Simul ipsum diem indicarunt quo interficiendus esset. Itaque mensibus octo rerum potitus gladio cæsus periit.

Τούτων λιπόντων τὴν ἀρχὴν καὶ σὺν αὐτῇ τὴν βίον
 Στρατὸς Οὐεσπασιανῶν ψηφίζεται τὸ κράτος,
 Τὸ κάλλος περικίρουντι τῆς Ἰουδαίας τότε.
 Κάκεινος μὲν ἀπόχριστο ναυστοληθεὶς πρὸς Ῥώμην,
 Τὸν δὲ γενναιοκάρηον υἱὸν αὐτοῦ τὸν Τίτον
 Ἰερουσαλήμ πολιορκεῖν ἀφῆκε σὺν δυνάμει,
 Ἀναγορεύσας Καίσαρα διδάδοχον τοῦ κράτους·
 Ὅς μετὰ μόχθους ἱκανοὺς καὶ τὰς ἀνδροκτασίας
 Καὶ τὰς θαλάσσας τῶν συχῶν αἱμάτων καὶ τοὺς
 [φόνους,
 Ὑφ' ὧν κατηρυθρήθησαν Σιών αἱ πεδιάδες
 Καὶ δόρατα γεγόνασι λυθρόφρυατα ¹³ καὶ ξίφη,
 Ἄσπιδες αἰμοφόρυκτοι, φονοσταγεῖς παλάμαι,
 Τέλος περιγενόμενος πόλεως τῆς ὀλβίας
 Τὰς ὀχυρὰς οἰκοδομὰς καὶ πύργους τοὺς εὐπύργους
 Πυριφλεγεῖς πεποίηκε καὶ τὴν ναὸν καθεῖλε,
 Καὶ πόλιν τὴν περικαλλῆ τὴν μυριανδρομύμενην ¹⁴
 Ἐσβολωμένην τέθεικε, καπνῶ μεμορυγμένην,
 Ὅς περιστῆναι τὴν πολλὴν ἐκείνην εὐανδρίαν
 Εἰς ἀπορον καὶ Σκυθικὴν, ὃ φασιν, ἐρημίαν.
 Παρέτου γενομένου δὲ τοῦ κράτορος ἐκ γήρους
 Καὶ νόσῳ καταλύσαντος τὸν βίον καὶ τὸ κράτος,
 Ἔπειτα βασιλεύσαντος οὐ πλείω τῶν ἐννεά,
 Τίτος παρήλθεν εἰς αὐτὸ, θεὸς ἀνὴρ καὶ πρῶτος,
 Ἀνὴρ φιλοδωρότατος, προσετικὸς χρημάτων ¹⁵,
 Καὶ τῆς ἀρχῆς κατὰξιος καὶ τῆς ἡγεμονίας,

Κὰν ἦσαν ἄλλαι πλείονες ἀρχαὶ καὶ βασιλεία.,
 Καὶ ταύτας ὦν ἐπάξιος διέπειν καὶ συνέγειν.
 Τοῦτου τὸ περιδάλητον καὶ θαυμαστὸν ἔκεινο
 « Οὐκ ἐγενόμην βασιλεὺς τῆμερον ¹⁶ οὐδὲ κράτωρ·
 Οὐδένα γὰρ κατήγλησα βεῖθοροι εὐεργεσίας. »
 Τοῦτου τὸ πολυύμνητον ἔκεινο καὶ γενναῖον·
 « Οὐ χρὴ τὸν θεασάμενον πρόσωπον βασιλείως
 Παλινοστεῖν περιλύπον ἐν σκυθρωποῖς προσώποις. »
 Ἀλλ' ἔφη προαρπάσασα νόσος ἡ παλαμναία
 Πρὸ χρόνου τὸν πανδέξιον, κρατήσαντ' ἔτη δύο.
 Τροχῷ δ' ἡ ἄστατος φορὰ καὶ ὁ πεττὸς τῆς τύχης
 Κακῶς τῷ Δομετιανῷ τὸ κράτος ἔχειριζέει,
 Φυέντι μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν σπερμάτων ἐξ ὧν Τίτος,
 Οὐδὲν δὲ φέροντι κοινὸν οὐδ' ἀδελφῶν ¹⁷ πρὸς Τίτον,
 Ὅς εἶναι τὸ θρυλούμενον πανάληθες ἔκεινο ¹⁸.
 Β « Ἄμυς καὶ ποτιστήριον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕελλου,
 Ποδονιπτῆρ καὶ κύπελλον ἐκ τῶν αὐτῶν χωμάτων ¹⁹. »
 Ἦν γὰρ ἔρασιχρήματος ²⁰, κάπτηλος τῶν πραγμάτων,
 Διψῶν αἱμάτων καὶ σφραγῶν, μάγειρος τῶν ἀνθρώπων,
 Κρεανομῶν ἀσυμπαθῶς, βρυχώμενος ὡς λέων.
 Τούτῳ προσεπέ τις σοφὸς ἀνὴρ ²¹ ἀστειρολόγης
 Πότε καὶ πῶς τεθνήξεται, τίς μετ' αὐτὸν κατάρξει·
 Ὅ δὲ παραστησάμενος ἐγγὺς τὸν ἀστρολόγον,
 « Σοὶ δ', ἔφη, πόσος, ἄνθρωπε, ζωῆς ἔστιν ²² ὁ χρόνος;
 Καὶ πῶς καὶ πότε τελευτᾷς, καὶ ποῖόν σοι τὸ τέλος; »
 Ἐκείνου δὲ λαλήσαντος τρανῶς καὶ φιλαλήθως
 Ἄπερ αὐτὸν ἐδίδασκεν ὁ τῶν ἀστέρων δρόμος ²³,

Vers. 2105

Posteaquam hi et imperandi et vivendi finem
 fecissent, exercitus Vespasianum imperatorem re-
 nuntiarunt, qui tum temporis Judæam excindebat.
 Itaque Romam ille cum classe profectus est, ma-
 gnanimo filio suo Tito cum copiis ad expugnandam
 Hierosolymam relicto, cum Cæsarem ac imperii
 successorem illum designasset. Ab eo post magnos
 labores, cædes quasque maris in morem effusos
 cruores, quibus campi Sionis rubefacti sunt, hasta-
 rum gladiatorumque vibrationibus perspersi, tandem
 urbs opulenta beataque in potestatem redacta est,
 ænita ædificia, cum turribus egregiis igne concre-
 mata, templum ipsum deletum; cujus nomine sæ-
 penumero Titus ingemiscebat et illucrymabat. Hoc
 modo urbeni pulcherrimam et populosissimam in fu-
 mum atque cineres redegit, ita ut habitatoribus antea
 frequens deinceps in miseram tristemque solitudinem
 commutaretur. Cum autem Vespasianus imperator
 senio morboque confectus e rebus humanis exces-
 sisset, annis in imperio non amplius novem exactis,
 43 successit ei Titus filius, vir plane divinus, mitis,
 liberalissimus, opum dissipator, imperio dignus,
 imo dignus qui plura etiam imperia, si quidem
 exstitissent, administraret ac tutaretur. Ejus est
 vox illa celebris et admiranda: « Imperator hodie

non fui, quia neminem beneficio affeci. » Ejusdem
 et altera vox valde laudata viroque generoso digna,
 cum diceret eum qui faciem imperatoris intueatur,
 tristi vultu ab eo discedere non debere. Sed enim
 morbus lethalis ante hominem elegantissimum
 abripuit quam biennium imperasset; ac instabilis
 rotæ cursus cum alea fortunæ Domitiano imperium
 male detulit. Erat is quidem natus iisdem parenti-
 bus quibus et Titus: sed nihil cum Tito commune
 ac germanum habebat. Quo factum ut verbum
 illud vulgo tritum in his verum esset « matula et
 poculum ex eodem vitro. » Quippe Domitianus ava-
 rus erat et quasi caupo quidam pecuniarum, san-
 guinis et cædium avidus, hominum coquus, citra
 commiserationem carnibus humanis dilaniandis
 deditus, leonis in morem rugiens. Prædixit ei qui-
 dam vir doctus et cursus siderum peritus, quando
 et quo pacto periturus esset et quis ei successurus.
 Ille vero accessit ad se astrologo: « At tibi, » ait,
 « quantum restare temporis ad vivendum existi-
 mas, homo? quove pacto, et quando morieris?
 quem habebis exitum vitæ? » De quibus ille cum
 recte ac vere disservisset ut ex astrorum motu
 edoctus erat, imperator hominem convincere vol-
 lens tanquam impostorem, rogam ex materie pingui

Variæ lectiones.

¹³ λιθόστρατα. ¹⁴ τὴν μ.] καὶ μ. AR. ¹⁵ Hunc versum om. Meursius. παρετικὸς R. ¹⁶ σήμερον R.
¹⁷ κοινὸν ἀδελφικὸν R. ¹⁸ Hunc versum cum sequenti apud Michaellem Glycam legi (p. 445 20-4) monet
 Meursius. ¹⁹ Hunc vers. om. RR. ²⁰ ἐρατοχρήματος R. ²¹ ἀνὴρ σοφὸς R. ²² δ' ἀνθρώπε φησι πόσος
 ἔστι ζωῆς R. ²³ ὁ δρόμος τῶν ἀστέρων R, ὁ χρόνος τῶν ἀστέρων A.

Ὁ βασιλεὺς φενακιστὴν θέλων αὐτὸν ἐλέγξει
 Ἰουρὰν κελεύει λιπαρᾶς ²⁶ ἐξ ὕλης ἀναφθῆναι,
 καὶ πεδηθέντα κραταιῶς τὸν μετεωρολόσχην
 Ἀκοντισθῆναι· κατ' αὐτῆς περιηγκουισμένον.
 Ἀνήπτο μὲν ἡ κάμιος, ἤρετο μεταρσία
 Ἥ φλῶξ, ἠπειλεῖ φοβερὸν, ἐφόβει καὶ μακρόθεν·
 Φρικῶδες ἔβρεμε τὸ πῦρ, ἀέρα περιήχει·
 Ὁ δ' ἀστρολόγος πεδηθεὶς ἔκειτο μηδὲν πτήξας ²⁵
 τί μετὰ ταῦτα τὸ συμβάν; Ἐπήρθη ποῖεν νέφος,
 τὸν οὐρανὸν ἠμαύρωσεν, ἠχλύωσεν ἀέρα.
 Ζοφῶδες ἦν, μελάντερον, κάθυγρον, ὄμβροφόρον·
 εἶκασεν ἂν τις ποταμούς ἐγκυμονεῖν ὕδατων.
 Ἐντεῦθεν ρήγνυται βροντὴ καὶ μυκηθμὸς ἠχεῖται,
 καὶ πάντες ἦσαν ἐκποδῶν, ἔφρευγον ἀνά κράτος,
 Ὁ βασιλεὺς, οἱ θεαταί, δημόται, δορυφόροι,
 τὴν κάμινον οἱ τρέφοντες οἱ δῆμιοι. καὶ τέλος
 Ὁμβρός πολὺς καταρράγει· τὸ πῦρ ἀποσθεννύει,
 καὶ κύνες ἐπελάσαντες καὶ τοὺς δεσμούς φαγόντες
 τὸν ἀστρολόσχην λύουσι πολλὰ θεοκλυτοῦντα.
 καὶ ταῦτα μὲν τετέλεστο περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον·
 αὐτὸς δὲ μέλλων τελευτᾶν ὁ θῆρ ὁ θυμολέων
 Ἐν ὕπνοις βλέπειν ἔδοξεν ὡς ἵππου μελαντέρου
 Βασιλικῶς ἐπέβαινε κατάφρακτος ὦν ὄπλοις,
 Ἀποβρῦέντων δ' ἀπ' αὐτοῦ τῶν ὄπλων αὐτομάτω;
 εἰς χάσμα γῆς καὶ βόθυον ἀθλίως κατηνέχθη
 αὐτῷ σὺν ἵππῳ καὶ στολῇ, καὶ τέλος ἤφαντώθη.
 καὶ τοῖνον τούτου τὴν ψυχὴν ἐκρήξαντος βιαιῶς,
 Ἐν ἔτεσι κρατήσαντος πέντε σὺν ἄλλοις δέκα

A Νεροῦας ²⁶ τὰ βασίλεια σκήπτρα παραλαμβάνει,
 Χρηστὸς ἀνὴρ, εἰρειακὴς, κῆπο· πολλῶν χαρίτων,
 Ὁς μουσαχθεὶς τὴν ἐκτομὴν τῶν ἀνδρικῶν κυλίνδρων
 οὐ συνεχῶρει γίνεσθαι Ῥωμαίους ἐκτομίας,
 Ἄλλα καὶ τοὺς ἐκτέμνοντας ἀπήλαυε κολάζων·
 καὶ τοῖς ἐν τέλει συνεχῶς ἐδίδου γυμνὰ ξίφη,
 τὸ μὲν δοκεῖν, ὡς βλέψαιεν ²⁷ εἰ τμητικὰ τὰ ξίφη,
 τὸ δ' ἀληθές, μὴ δεδοικῶς ἂν παραυτίκα θάνη ²⁸·
 οὐδὲν γὰρ εἶγε κακὸν αὐτῷ συνεγνωκέναι.

Ἄλλα καὶ τοῦτον θάνατος ταχέως ἀφαρπάσας,
 Κρατήσαντα πρὸς τέσσαρσι μῆσι καὶ χρόνον ἕνα,
 Τραϊανὸν ²⁹ κατέστησεν ἐν αὐτοκρατορίᾳ,
 Ἄνδρα στρατηγικώτατον, μυριονικηφόρον,
 Καρτερικὸν, εὐκάρδιον, γενναῖον, μενεμάχον ³⁰,
 τὰς ³¹ κρίσεις ἀρρεπέστατον ζυγὸν δικαιοσύνης.
 B Οὗτος Κελτῶν ³² συνέκαμψε τοὺς ἀκαμπεῖς τραχήλους,
 οὗτος ὄρμας ἀνέκοψε Πάρθων φιλοπολέμων.
 τότε καὶ γὰρ εἰς πλατυσμὸν ἐληλακίτες οὗτοι
 Πάντας κατενεμήσαντο τοὺς τῆς Ἀσίας ὄρους,
 καὶ πάσης γῆς κατέδραμον κτείνοντες πυρπολοῦντες,
 καὶ τὰς αὐλαίας ἐπήξαν ἔως Εὐφράτου ρεῖθρων.
 ταῦτα δὲ γνοὺς Τραϊανὸς ἀρτι τετολημμένα,
 καὶ τῆς ὀρμῆς τῆς Παρθικῆς ἀναμαθῶν τὸ θράσος,
 Ἄπ' ἄκρων γῆς εἰς ἄκρα γῆς ὀξέως μεταβαίνει,
 καὶ συμπλακεῖς καὶ τὰς αὐτῶν ρήξας φαλαγγαρχίας,
 καὶ πεδιδάσας τὰς ἐκεῖ δεξίας σωματοστρώτους,
 τοῖς ὄροις κατηνάγκασεν ἐμμένειν τοῖς ἰδίοις,
 καὶ Πάρθων τὰ σχοινίσματα συστειλάς καὶ στενώσας

Vers. 216f

structum accendi jubet, astrologumque firmiter
 colligatum constrictis brachiis in illum abjici. Post-
 eaque rogo subjectus fuisset ignis jamque sur-
 sum is se tolleret, terribile quiddam homini flamma
 minabatur ex longo etiam intervallo; formidabili-
 ter ignis crepitabat, et aera collustrabat undique,
 cum interim astrologus ita colligatus, ut diximus,
 in magna consternatione jaceret. Quid, quæso, dein-
 ceps accidit? Nubes alicunde quædam orta cælum
 obduxit et aera totum obscuravit. Erat enim illa
 caliginosa, nigra, humida, imbremque secum fere-
 bat: existimasset aliquis eam quasi quædam aqua-
 rum flumina parturire. Secuta sunt tonitrua, et
 mugitus quidam auditus est. Tum vero universi
 semet in fugam conjicere, imperator, spectatores,
 vulgus hominum, satellites, ii qui caminum mate-
 rie suggesta inflammabant, ipsi denique carnifices.
 Ad extremum imber maximus de cælo lapsus ignem
 exstinxit, canesque supervenientes ⁴⁴ arrosis vin-
 culis astrologum opem divinam assiduo imploran-
 tem liberarunt. Ejusmodi quiddam huic viro con-
 tigit. Ipsa vero bellua, leonina ferocia prædita,
 cum vivendi finem factura esset, per quietem vi-
 dere visa est se ornatu imperatorio vestitam ascen-
 dere nigrum in equum, armis undique muni-
 tam, quæ cum casu quodam amisisset, in hiatu
 terre præcipitari se misere putabat una cum

C equo et amictu, tandemque prorsus evanescere.

Posteaquam Domitianus morte violenta decessis-
 set, exactis in imperio 15 annis, Nerva sceptris
 potitus est, vir bonus, mitis, multarum gratiarum
 quasi quidam hortus. Is cum vehementer odisset
 castrationes hominum, Romanis testes excindi
 vetuit et excindentes multatos in exsilium egit.
 Sæpenumero magistratibus enses nudos porrigebat,
 in speciem quidem ut exploraret eorum acumen,
 sed revera ut demonstraret nequaquam se formi-
 dare ne subito interficeretur, cum quidem dice-
 ret nullius se sibi facinoris esse conscium.

Ubi mors hunc quoque celeriter abrupisset post
 annum imperii primum et menses quatuor, Trajanus
 eidem successit, vir rei militaris peritissimus, sex-
 centis potitus victoriis, fortis, magnanimus, genero-
 sus, duellis ausus cum hoste congregi, incorrupta
 in judiciis statera justitiæ. Hic cervices Celtarum,
 quæ antea flecti non poterant, flexit: hic bellico-
 sorum Parthorum impetus repressit, qui hoc tem-
 pore longe lateque diffusi universos Asiæ fines
 populabantur, excurrebant undique, cædes perpe-
 trabant, flammis absumebant omnia, castris ad ip-
 sum Euphratem promotis. Ea cum ab ipsis desi-
 gnata Trajanus accepisset, quæque foret impetus
 Parthici audacia cognovisset, ab extremis terræ
 finibus ad extremitates ejus oppositas celeriter sese

Variæ lectiones.

²⁶ λιπαρᾶν RR. ²⁵ καταπτήξας AR. ²⁶ ὁ νέρβας A. ²⁷ βλέψοιεν R. ²⁸ θάνοι R. ²⁹ τὸν Τραϊανὸν Λ.
³⁰ μονομάχον RR. ³¹ τὰ: εἰς R. ³² Γετῶν RR.

Καλλίνικος ἀνέζευξε, τὴν νίκην ἐορτάζων.
 Οὗτος συνήλασε πάσχουσι ²², συνέκαμνε πονοῦσι,
 Τοῖς ξένοις ἐπεκάμπτετο, φίλους παρεμυθεῖτο,
 Ἀνεξικάκως ἔφερεν ἅπασαν λοιδορίαν,
 Δεῖν ἐξισοῦσαι τῷ Θεῷ λέγων τὸν βασιλέα
 Καὶ στόματος ἀνέχεσθαι λοιδορίου καὶ βλασφημίου.
 Παρούσης δὲ καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἐντέλει πάντων
 Ξίφος γυμνώσας δέδωκεν ἐπάρχῳ τῷ τῆς Ῥώμης,
 « Δέξαι τὸ ξίφος, » ἐπειπὼν, « κὰν μὲν ἀδίκως ²³ ἄρχῳ,
 Χρῆσαι τῷ ξίφει κατ' ἐμοῦ, μὴ φείσῃ τῆς ζωῆς μου.
 Εἰ δὲ νομίμως καὶ καλῶς καὶ μετ' εὐθυδικίας,
 Ὑπὲρ ἐμοῦ γενέσθω σοι τὸ ξίφος ἐκδικοῦν με. »
 Ἄλλ' οὗτος μὲν ἐξέλιπε πολλαῖς ἐμπρέφας νίκαις,
 Χρόνοις ἑννέα σὺν ²⁴ ἐπὶ μῆσιν ἡγεμονεύσας,
 Ἄδριανῷ δὲ τῷ γαμβρῷ κατέλιπε τὸ κράτος.
 Οὗτος ταῖς βίβλους ἔχαιρε καὶ λόγοις ²⁵ ἐνετρύφα,
 Καὶ πάντας οὖς ἐγίνωσκε Θεραπεύσας τοῦ λόγου
 Μεγαλοδύοις ²⁶ ὄρωραις συχνοῖς ²⁷ ἐδεξιοῦτο.
 Ἄνδρας δ' ἐπήγετο σοφοὺς αὐτῷ συνεπομένους
 Ἐν στρατοπέδοις, ἐν σχολαῖς, ἐν πάσαις ἐκδημιαῖς,
 Καὶ πᾶσαν γῆν ἐπίανεν ἀφθόνοις χορηγίαις.
 Πᾶσιν οὖν ἦν τρισέραστος, καὶ βουλευταῖς καὶ δῆμῳ.
 Οὗτος τοὺς κακογνώμονας ²⁸ Ἑβραίους ἀποστάντας
 Καὶ ζεύγλην ἐκλακτίσαντας Ῥωμαϊκῆς ἰσχύος
 Ἐπιτρατεύσας κατ' αὐτῶν ἀπόλεσεν εἰς τέλος,
 Λιμῶ καὶ ξίφει ²⁹ καὶ πυρὶ πάντας ἐκτριψας ἄρην.

contulit, manum cum hoste conseruit, phalanges
 adversas perrupit, plautities eorum locorum cada-
 veribus constravit, Parthos intra limites suos ma-
 nere coegit, eisque non parum artatis ad triumphum
 parta insigni victoria domum reversus est. Sic a
 natura comparatus erat ut afflictis condoleret,
 ægrotantium miseriis afficeretur, in extraneos be-
 nignus esset, amicos solaretur, toleranter quævis
 convivia ferret, cum quidem diceret imperatorem
 Deo similem esse debere atque oris maledici petu-
 lantiam commode perpeti. Gladium evaginatum in
 senatus et magistratum præsentia Romanæ urbis
 præfecto cum verbis hujusmodi tradidit: **45** « Ac-
 cipe gladium hunc, et si quidem injuste me in im-
 perio gessero, contra me ipsum illo utere nec vitæ
 meæ parcito: sin legitime, recte justeque impera-
 vero, pro defensione mei traditum tibi putalo. »
 Mortuus est Trajanus multis ornatus victoriis,
 cum imperio per annos novem et septem menses
 præfuisset, Adriano genero successore designato.
 Delectabatur ille libris, ac voluptatem ex doctrina-
 rum studiis percipiebat, et quoscunque litteratos
 esse cognovisset, magnificis muneribus sæpenu-
 merò donabat. Habebat etiam in comitatu suo viros do-
 ctos secum, tam in castris quam in otio et itineri-
 bus. Eodem modo erga quosvis alios munificentiam
 exercebat. Quapropter universo senatui et plebi

A Καὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ ἐκ βάθρων ἀνασκάψας
 Αἰλίαν μετωνόμασεν ὡς δυστυχή καὶ τοῦτο.
 Ἄλλὰ μεταπιπέτω μοι πρὸς ἄλλους τὰ τοῦ λόγου.
 Ὑδέρω καταλύσαντος Ἄδριανοῦ τὸν βίον,
 Εἴκοσι πρὸς τοῖς τέσσαρσι χρόνοις βασιλευκτός ⁴¹,
 Εἰς Ἀντωνίνον μετ' αὐτὸν τὸ σκῆπτρον μεταβαίνει,
 Ὅς εὐσεβῆς ὠνόμαστο διὰ χρηστοτροπίαν,
 Τὴ σκῆπτρα διαιθύνα; τε ἐν ἔτεσι δις δέκα
 Πρὸς ἄλλοις δύο τῆς ζωῆς Θανὼν ἀποστραφεῖται.
 Καὶ μετ' αὐτὴν ἐκράτησεν ὁ Μάρκος Ἀντωνίνος.
 Οὗτος ἐν πάσῃ τέθραπτο σοφίᾳ καὶ παιδείᾳ,
 Καὶ χάρισι τῶν ἀρετῶν κατάκομος ὑπῆρχε,
 Καὶ πάσαις κατηγλάιστο τῶν ἀρετῶν ἰδέαις.
 Διὸ καὶ προσεφέρετο πᾶσι σοφοῖς ἐντίμως,
 Καὶ συνεχέσιν ἤρδευε ταῖς μεγαλοδωριάς
 Β Τοῦτ' ἔφασιν οἱ παλαιὸν ⁴² γράψαντες Ἱστορίαν,
 Ἐπιτραχόντων πολλαχοῦ μυρίων πολεμίων
 Καὶ πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν πορθοῦντων καὶ κει-
 ρόντων ⁴³,
 Χρημάτων ἀπορούμενον, σφιγγόμενον ἐνδεῖα
 Καὶ μηδαμῶθεν ἔχοντα στρατὸν ἀντεφοπλίσαι,
 Τὸν κόσμον τὸν βασιλείων ἐν ἀγορᾷ προθεῖναι,
 Ἐπιπλον πᾶν χρυσοῦφες, περιπορφύρους κύνδυσ
 Καὶ στέφη κατμάργαρα ⁴⁴ καὶ κλίνας λιθοστρώτους
 Αὐτὴν τε πᾶσαν τὴν λαμπρὰν στολὴν τῆς βασιλείας,
 Καὶ πάντα τὸν βουλόμενον κηρύζει δημοσίᾳ

Vers. 2211

charus erat. Vesanos Hebræos, qui defecerant et
 imperii Romani jugum excusserant, cum copiis
 adversus eos profectus ad interneccionem cecidit,
 et cunctis fame, gladio, igne, funditus deletis, urbem
 Hierosolymam de fundamentis eversam deinceps
 Æliam nuncupavit. Sed enim ad alios oratio trans-
 eat.

Posteaquam Adrianus ex aqua intercute fuisset
 extinctus, anno imperii quarto et vicesimo, Anto-
 nino illud delatum est, cognomento Pio propter
 morum probitatem et indolis mansuetudinem. Is
 cum annis 22 imperium administrasset, naturæ
 debitum persolvit. Successit M. Antoninus, qui
 educatus erat in omni liberali doctrina et sapientia,
 virtutum laudibus, et quidem omnigenarum,
 ornatus. Quam ob causam quosvis sapientes ac
 doctos viros honorifice tractabat magnificisque
 muneribus afficiebat. Prodiderunt de hoc memoriæ
 scriptores historiarum prisci, variis bellis undique
 ingruentibus omnemque ditionem Romanam va-
 stantibus eum pecuniæ laborantem inopia, cum
 nullo pacto armare posset exercitum, ornatum im-
 peratorium in foro venum exposuisse, nimirum
 supellectilem ex auro solido textam, amictus pur-
 pureis fimbriis redimitos, coronam unionibus or-
 natam, lectulos gemmis hinc inde distinctos, ipsam
 denique stolam imperatoriam splendidissimam: si-

Variæ lectiones.

²² ποσοῦσι ARR. ²³ κὰν μὴ νομίμως AR. ²⁴ πρὸς RR. ²⁵ τοῖς λόγοις ἔχαιρε καὶ βίβλοις R. ²⁶ με-
 γαλοδύοις A. ²⁷ αὐτοῦς R. ²⁸ κακογνώμονας A. ²⁹ ξίφει] ψύχει R. ⁴⁰ κερρατηκός ? ⁴¹ παλαιὸν R.
⁴² κειρ.] κρατούντων A. ⁴³ στέφος καταμάργαρον R.

Ἐνεῖσθαι τὰ προκείμενα μηδέν τι δειλιῶντα.
 Ὀνοῦντο μὲν οἱ θέλοντες, καὶ χρήματα συνήκτο·
 Ὁ βασιλεὺς δὲ τῷ στρατῷ σκορπίσας τὸ χρυσόν
 Ἄντεπεξήλθε τοῖς ἐχθροῖς, καὶ μάχην συγκροτήσας
 Κατὰ πολλὴν εὐχέρειαν τῶν δυσμενῶν ἐκράτει,
 Καὶ τρέψας πάντας εἰς φυγὴν καὶ κτείνας καὶ σκυ-

λίσσας.
 Ὅλους ἐκείθεν θησαυροὺς ἐκτῆσατο χρημάτων,
 Καὶ πάλιν χρήματα προθεῖς τῆς ἀγορᾶς ἐν μέσῳ
 Ἐκθήρυσσε τὸν θέλοντα λαμβάνειν τὸ χρυσόν
 Καὶ τὸ κτηθὲν, εἰ βούλοιο, πάλιν ἀποδιδόναι.
 Οὗτος καὶ Λεύκιον γαμβρὸν τὸν σὺν αὐτῷ κρατοῦντα
 Ἐκπέμπει πολεμήσοντα Πάρθοις τοῖς φιλομάχοις,
 Τῶν Παρθυαίων ἄρχοντος τότε τοῦ Βολογέσου ⁴⁶.

Ἦν δὲ καλὸς ὁ Λεύκιος τὸ σῶμα καὶ τὴν γνώμην,
 Εὐμήκης, εὐποτος, ἡδύς, ξανθόκομος, ῥοδόχρους· **B**
 Ὅς καὶ συμμίσσας τοῖς ἐχθροῖς ὑπερρωφρωμένους
 Ἐπὶ τε πλῆθει καὶ στρατῷ καὶ φαρετροφορίᾳ,
 Τέλος κατηγωνίσαστο τὸ τοξοφόρον ἔθνος.

Ἄλλὰ γὰρ ὧδε γεγωνῶς τοῦ δρόμου καὶ τοῦ λόγου,
 Θαυμάζω τὸ παλίντοκον τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους,
 Καὶ πῶς οὐκ ἐξεικάζονται παῖδες τοῖς σφῶν πατράσιν.
 Ἄει μὲν λεοντόθυμον σκύμον ὁ λέων τίχτει ⁴⁶,
 Καὶ πάρδαλις ταυτόθυμον καὶ τίγρις αὐτοτίγριν·
 Παρὰ δ' ἀνθρώποις ἀνιοὶ παῖδες πρὸς τοὺς τοκέας.
 Καὶ δῆλον ὡς προκαλεσεῖς τούτων ἢ παραιτία.

mul per publicum praeconem significasse licere
 cuius haec venum exposita citra metum omnem
 periculi coemere. Hoc modo factum ut emerent ea
 qui vellent, pecuniamque conflata fuisse. Quam
 ubi distribuisset in milites, innox imperatorem
 copias in hostem movisse, et manu conserta citra
 negotium victoria potitum esse, adeoque coniectis
 in fugam omnibus, necatis, spoliatis, **46** integros
 pecuniarum thesauros consecutum. Has ubi rursus
 in forum retulisset, indicari per praeconem jussisse
 ut qui vellet, auro recepto, quidquid prius impera-
 toria de suppellectile coemisset, si quidem ita pla-
 ceret, restitueret. Idem Lucium generum suum,
 inperii consortem, adversus bellicosos pugnacesque
 Parthos misit, quorum id temporis rex erat Volo-
 gesus. Praestabat autem Lucius tam animi quam
 corporis dotibus, vir procerus, facie pulchra, sua-
 vis, coma flava, colore roseo. Cumque pugnam cum
 hostibus conseruisset, qui ob copiarum multitudi-
 nem pharetrasque suas nimium quantum ferocie-
 bant, arte nationem arcus gestantem vicit ac de-
 bellavit.

Quia vero ad hunc locum orationis et instituti
 nostri pervenimus, generis humani vicissitudinem
 admirari subit, qui nimirum fiat ut filii parentibus
 suis similes non evadant. Etenim leo semper catu-
 lum gignit, qui leonino sit animo praeditus; pardalis
 item sibi similem animo feram, tigris ipsissimam

Variae lectiones.

⁴⁶ Βολογέσου Α, Βελεγαίσου R. ⁴⁶ τρέφει AR. ⁴⁷ καὶ τίς] τίς μοι R. ⁴⁸ Hunc vers. om. RR. ⁴⁹ ὄξ
 Α. ⁵⁰ ἐνεργῶν AM, ἐνεργούν R. ⁵¹ τῆς βασιλείας κράτος RR. ⁵² γὰρ RR. ⁵³ παραυτίχα Α. ⁵⁴ Hunc
 vers. om. RR.

A Πρὸς τί μοι ταῦτα λέλεκται, καὶ τίς ⁴⁷ σκοπὸς τῷ λόγῳ;
 Ὁ Μάρκος μὲν τοῖς φυσικοῖς ὑπέκλυψε νομίμοις
 Καὶ τὴν πηλὸν ἀπέδωκε τῇ δανεισάσῃ φύσει
 Δέκα κρατήσας ἔτεσι σὺν τοῖς λοιποῖς ἔννεα ⁴⁸·
 Ἰὶδς δ' ἐκείνου Κόμοδος παρῆλθεν εἰς τὸ κράτος,
 Μείραξ πατρῶζων κατ' οὐδὲν, μηδ' ἐμφερές τι φέζων
 Τῷ Μάρκῳ τῷ γεννηθέντι καὶ τῷ πεπαιδευκότη.
 Μίμοις γὰρ ἔχαιρεν αἶε καὶ μονομάχων θέαις ⁴⁹
 Καὶ γυναιξὶ καὶ φαυλοῦργοῖς ἀνδράσι καὶ μεθύσοις,
 Καὶ ξίφος εἶχεν ἐνεργῶν ⁵⁰ κραινομοῦν καὶ θῶον
 Τοὺς δυνατοὺς καὶ προῦχοντας καὶ τοὺς εὐπορωτέρους.
 Ὅθεν καὶ τέλος· εὐρατο κατάξιον τοῦ βίου·
 Φαρμάκοις γὰρ ἀπέβρῆξε ψυχὴν τὴν μαιφόνου
 Καὶ τὴν ζωὴν κατέστρεψεν ἀώρως καὶ πρὸ χρόνου,
 Δις ἔξ κρατήσας ἔτεσι τοῦ βασιλείου κράτους ⁵¹.

Ῥωμαῖον δ' ἤρξε μετ' αὐτὸν Περτίναξ ὁ τριγέρων,
 Ὅς μηδὲ φθάσας ἀγαγεῖν εἰς βασιλείους δόμους
 Τοὺς παῖδας ἢ τὴν γαμετὴν ἀνόμως ἀνηρέθη.

Ἦν δὲ τις Ἰουλιανὸς Δίδιος κεκλημένος·
 Οὗτος, ὡς λόγος, ὄνιον ἐκτῆσατο τὸ στέφος,
 Τοὺς ταγματάρχας τοῦ στρατοῦ χρήμασιν ὑπαρθείρας.
 Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἀπώνατο τῆς βασιλείου τύχης,
 Σεβήρου δὲ ⁵² τοῦ Λίθου ἐπαναστάντος τούτῳ
 Μαχαίρας ἔργον γίνεται καὶ κακιγκάκως ⁵³ θνήσκει,
 Μηδὲ γευσάμενος σχεδὸν τοῦ μέλιτος τοῦ κράτους,
 Δύο καὶ μόνους ἐντυχῶν μῆτι τῆς βασιλείας ⁵⁴.

Vers. 2261

procreat tigridem : at hominibus liberi parentibus
 dissimiles nascuntur; quam rem ab electione vo-
 luntatis oriri manifestam est. At enim quo nobis
 haec dicta sunt? quemve sunt ad scopum relata?
 Nimirum Marcus imperator naturae se legibus sub-
 misit lutumque naturae restituit, a qua mutuam
 acceperat, cum imperio 19 annis praefuisset. Ejus
 autem in locum filius Commodus successit, adole-
 scens nulla in parte patrisans, nec quidquam ha-
 bens simile Marco patri, a quo procreatus et insti-
 tutus fuerat. Quippe mimis semper delectabatur et
 gladiatorum spectaculis et mulierculis et viris ne-
 faria perpetrantibus ac temulentis. Caedibus etiam
 sese polluebat, homines potentes, illustres et opu-
 lentos gladio perimens. Quapropter exitum illa
 dignum vita reperit. Nam haustis venenis inquina-
 tam caedibus animam efflavit, ac vivendi finem ante
 tempus fecit, cum imperio 12 annis potitus fuisset.
 Praefuit autem Romanis post ipsum maxima gra-
 vis senecta Pertinax, qui cum necdum in palatium
 suos liberos et uxorem deduxisset, nefarie fuit in-
 teremptus.

Erat tum Didius quidam Julianus, quem pretio
 mercatum esse coronam imperialem, ducibus co-
 piarum largitione corruptis, perhibent. Sed fortunae
 regiae fructum nullum tulit: quippe Severo Afro
 seditionem adversus ipsum concitante gladio ne-
 catus est et malus male periit, cum mel imperii

Ἦ δὲ πολὺς ἦλο; αὐτὸν ἀπολιποῦσα τύχη
 Σεβήρῳ προσεγέλασε καὶ χροπὸν ἐνεΐδε.
 Τοῦτον ἀκούω δεῖμασθαι λουτρῶν τὸ τοῦ Ζευξίππου,
 Τὸ μέγα καὶ περιπυστὸν τῆς Βυζαντιδος θαῦμα,
 Καὶ τοῦτο δὴ τὸ θέατρον τὸ τῆς ψυχαγωγίας,
 Τὸ πόλεις ὄλας ἱκανὸν στέγειν καὶ γενναρχίας,
 Ἐν ᾧ πρὸς τέρψιν θεοῦσιν ἀμιλλήτηρες ἵπποι.
 Ὁ δὲ Σεβήρως ἱκανῶς ἐπιβιούς τῷ κράτει,
 Καὶ δέκα ὄλοις ἔτεσι προσδιαρκέσας ⁵⁵ τούτῳ
 Σὺν ἄλλοις ἐξ πρὸς τῷ ἐνὶ νόσῳ δεῖνῃ ἐμπύπτει ⁵⁶,
 Καὶ μέλλων θνήσκειν τοῖς παισὶ τὰ σκῆπτρα καταλείπει,
 Ὡς ὁ μὲν πρῶτος ἔλαχε τὴν Ἀντωνίνου ⁵⁷ κλησιν,
 Ὅν ἔλεγον Καράκαλλον, ὁ μετ' αὐτὸν δὲ Γέτας
 Ἀρχῆθεν κατωνόμαστο πρὸς τῶν γεγεννηκότων ⁵⁸.
 Οὗτοι δ' εἰς ἐξ κρατήσαντες; ⁵⁹ τῆς βασιλείας ἔτη
 Καὶ μῆνας δύο τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ζωῆς στεροῦνται.
 Τῶν σκῆπτρῶν τοῖνον ὁ πετὸς συγνάκις μεταπί-
 [πτων

Σὺν ἄλλοις ἐχαρίστα τὴν αὐτοκρατορίαν
 Καὶ τῷ Διοκλητιανῷ τῷ παρανομωτάτῳ,
 Ὅς προσεταιρισάμενος τὸν ταυτογενωμονοῦντα ⁶⁰
 Μιξιμιανὸν Ἐρκοῦλιον, τοῦ Σατανᾶ τὸν παῖδα,
 Τοῦ κράτους ἔσχε κοινωθῆναι. Τῆς ἀνοχῆς σου, Λόγε!
 Καὶ συνδραμόντων εἰς ταυτὸ δύο κακῶν μεγάλων,
 Ποῖον δεῖνδον οὐχὶ παρῆν, ποῖον δ' ⁶¹ οὐκ ἐτολμάτο!
 Σφαγαὶ καὶ πόνου πανταχοῦ, καὶ λιμνασμοὶ αἱμάτων.
 Καὶ τὸ ζοφῶδες τῆς εἰρκτῆς εἶχε πολλοὺς ἐμφρούρους,

propomodum non degustasset. Hoc modo fortuna
 invidiosa Juliano deserto Severo arrisit, cumque C
 vultu hilari respexit.

47 Hunc audio balneum Zeuxippi condidisse
 magnum illud et celeberrimum Byzantinæ urbis
 miraculum, itemque plenum illud admirandæ vo-
 luptatis ac delectationis opus, quod totis oppidis
 et nationibus recreandis sufficit; in quo scilicet
 equi certantes inter sese delectationis humanæ gra-
 tia decurrunt.

Cæterum Severus ubi satis vixisset in imperio,
 totosque in eo 17 annos exegisset, gravi oppressus
 morbo vitam cum morte commutavit. Moriturus
 filiis suis sceptrâ reliquit, quorum natu major
 Antonini nomen habebat, cognomentum Caracallæ:
 alteri Getæ nomen parentes indiderant. Præfuerunt
 annos omnino sex et menses duos.

Cum autem alea imperii sæpius ab uno ad alterum
 se convertisset, præter alios Diocletiano quoque,
 viro sceleratissimo, summam potestatem tribuit. Is
 adjuncto sibi Maximiano Herculio, Satanae filio, qui
 eadem erat cum ipso in sententia, consortem imperii
 fecit. O patientiam tuam, Fili Dei Sermo!
 Cum duo magna mala simul concurrerent, quid
 calamitatis non averterat? Quid non designabatur?
 Ubique cædes, mactationes, sanguinis effusiones

A Καὶ μᾶλλον τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ τὴν κλησιν ἐσχηκότας·
 Πνεύσαντες γὰρ σφοδρότερον ἀνέμων βαρυθρόων
 Τῆς εὐσεβείας τὸ φυτὸν ἀρτίρυτον ὑπάρχον
 Ἐφίλονεῖκου ἐκ ριζῶν πρεμνόθεν ⁶¹ ἀνασπάται
 Ὡς κλάδον νεομόσχευτον, ὡς ἀπαλὸν δενδρόιον.
 Ἐντεῦθεν στρέβλαι καὶ δεσμά, κατὰ βυσις ἀνθρώπων,
 Καὶ σάρκες μελιζόμεναι καθάπερ ἐν μακέλλῳ.
 Ἀλλὰ θυμομαχῆσαντες ἀλόγιστα πρὸς τοῦτο,
 Καὶ μάτην ὑλακτήσαντες ὡς κύνες λυσσητῆρες,
 Ὅνομα δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ σβῆσαι μὴ δυναθέντες,
 Μανέντες οἱ τρισάθλιοι ριπτοῦσι μὲν τὸ στέφος,
 Εἰς τύχην δὲ κατάγουσιν ⁶² αὐτοὺς ταπεινοτέραν,
 Καὶ κήπων ἐπιμεληται καὶ φυτευται δενδρόων
 Καὶ φυτοσκάφοι γίνονται, καὶ λαχανοκομοῦσιν.
 Ἀναλαβῆσθαι πάλιν δὲ θελήσαντες τὸ κράτος
 B Καὶ τοῦ σκοποῦ διήμαρτον καὶ τοῦ καταθυμίου,
 Καὶ τὰς ψυχὰς ἀπεβρόξαν θανάτοις βαρυστάτοις,
 Τῆς βασιλείας ἄρξαντες εἴκοσι δύο ἔτη ⁶³.

Οὗτοι λαμβάνουσι γαμβροὺς αὐτῶν ταῖς θυγατράσιν
 Ἀναγορεύσαντες αὐτοὺς Καίσαρας οἷα τέκνα,
 Ὁ πρῶτος μὲν Ἰαλλέριον ἐπὶ τῇ Βαλερίᾳ,
 Μαξιμιανὸς δὲ Κώνσταντα τὸν τοῦ Κλαυδίου παῖδα
 Τοῦ πρὸ μικροῦ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀνεζωσμένου κράτος.
 Εἶχε δ' ὁ Κώνστας γαμετὴν Ἐλένην τὴν ὀλίβαν,
 Ἐξ ἧς ὁ μέγας νικητῆς προῆλθε Κωνσταντῖνος·
 Ἀλλὰ γὰρ δυσωπούμενος τὸ κῆδος τοῦ τυράννου
 Αὐτὴν ἀποβαλλόμενος μίγνυται Θεοδώρᾳ,

Vers. 2315

stagnorum in modum: obscuris in carceribus
 multi custodiebantur, præsertim a Christo deno-
 minati. Quippe ventum quemvis gravissimum spi-
 rando superantes plantulam pietatis adhuc recen-
 tem radicibus evellere singulari studio conabantur,
 veluti ramum quemdam non ita pridem insertum
 arboremve tenellam. Hinc tormenta, vincula, mac-
 tationes hominum; hinc carnes membratim discer-
 pebantur, tanquam in macello fieri consuevit.
 Enimvero posteaquam ex animi libitu satis hac in
 parte bruto impetu decertassent, frustra que canum
 furiosorum in morem latrassent, nec tamen Christi
 nomen abolere potuissent, ad insaniam redacti mi-
 serrimi homines abjecta corona semet ad fortunam
 et conditionem humiliorem demittunt, adeoque
 D curatores hortorum, arborum plantatores, fossores
 stirpium olerumque nutritores fiunt. At ubi recu-
 perare vellent imperium, gravissimo cædium genere
 vitam amiserunt.

Generos sibi delegerant, quibus filia nubent,
 eosque tanquam natos ex se filios Cæsares designa-
 rant, primus quidem Galerium, Valeriæ filia mar-
 tam, alter vero, nimirum Maximianus, Constantem
 Claudii filium, qui non ita pridem imperaverat.
 Habebat jam tum Constans Helenam uxorem, fe-
 minam beatissimam, e qua magnus ille triumphator

Variæ lectiones.

⁵⁵ ἔτεσιν ἐνδιαρκέσας RR. ⁵⁶ προσπίπτει RR. ⁵⁷ Ἀντωνίνος ARR. ⁵⁸ τοῦ γεγεννηκότος ARR. Hunc
 vers. om. RR. ⁵⁹ ἐκράτησαν A. ⁶⁰ αὐτογενωμονοῦντα R. ⁶¹ δ' om. R. ⁶² πρεμνόθεν AR. ⁶³ κατάγοντες.
⁶⁴ Hunc vers. om. R. γρόνους εἴκοσι δύο A.

Μαξιμιανού τῆ θυγατρὶ, καὶ παῖδας ἀποτίκτει,
Μεθ' ὧν καὶ τὸν Κωνσταντῖον τοῦ Γάλλου τὸν πατέρα
Καὶ τοῦ παρανομήσαντος καὶ δεδουσεσθηκότος
Ἰουλιανοῦ τοῦ μουσαροῦ καὶ καταρτιτοτάτου.

Ὁ Κωνσταντῖνος τοιγαροῦν τοῦ Κωνσταντοῦ τὸ
[λάχος

Ὡς πατρικὸν παραλαβὼν, καὶ βλέπων τὰ Ῥωμαίων
Κακῶς περιστροβούμενα ζάλαις ἀλλεπαλλήλοις
Ὡς τῆς ἀρχῆς εἰς πλείονας ἀρχὰς διηρημένης
(Ἦρχε καὶ γὰρ Μαξέντιος, καὶ μετ' αὐτοῦ ⁶⁶ Σε-

[θῆρος,

Καὶ Μαξιμῖνος σὺν αὐτῷ μετὰ ⁶⁸ τοῦ Γαλλερίου),
Ἐγείρει μάχας ⁶⁶ κατ' αὐτῶν, κατατροποῦται πάντας,
Καὶ βασιλεὺς καθίσταται καὶ κράτωρ μονοκράτωρ,
Καὶ θρέμμα γίνεται Χριστοῦ σεπτῆς ἀγελαρχίας,
Πρώτος ἀνάκτων τῶ Χριστῷ προσκολληθεὶς γνησίως.
Οὗτος καθεῖλε τοὺς βιωμοὺς, ἔκλεισε τὰ τεμένη
Ἐν οἷς προσῆγον Ἑλληγες δαίμοσι τὸς θυσίας,
Καὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐναγισμῶν καὶ βυπαρῶν ὀργίων
Σχολὴν κατεψήφισατο καὶ πάσης βδελυρίας.

Καὶ γέγονε περίτρανος σάλπιγξ ἀργυροσάλπιγξ
Ἄπ' ἄκρων γῆς εἰς ἄκρα γῆς ἤχουσα καὶ βοῶσα,
Καὶ πανταχῇ ⁶⁷ σαλπίζουσα τὴν εἰς τὸν Κτίστην
[πίστιν.

Πόλεως δὲ βουλόμενος δομήτωρ χρηματίσαι ⁶⁸

Τὴν τῶν τυφλῶν κατέλαθε Χαλκηθονίων πόλιν.

Καὶ κτίζειν ἀπαρξάμενος πρᾶγμα κατεῖδε ξένον

Καὶ γὰρ μεγαλοπέφυγες θρῆνιες ἐπιπτόντες ⁶⁸
Τοὺς λίθους ἀφαρπάσαντες ⁷⁰ μετήνεγκαν ⁷¹ ἐκείθεν
Ἐπὶ τὴν πόλιν Βύζαντος τὴν περικαλλεστάτην ⁷².
Ὁ τοίνυν θεοφροῦρητος αὐτάναξ Κωνσταντῖνος
Οὐκ ἀπὸ τύχης ἐγνωκῶς, ἀλλ' οὐδ' ἐκ ταυτομάτου
Συμβῆναι τὸ γενόμενον τοῦτο περὶ τοὺς λίθους,
Ἐκεῖθεν μεταθέμενος στρέφει τὴν γνώμην ὄλην
Ἐπὶ τὴν πανευδαίμονα πόλιν τῶν Βυζαντιῶν,
Καὶ πόλιν ὀλιθόπολιν αὐτῇ προσαναγεύρει,
Πόλιν τὴν μεγαλόπολιν, πόλιν τὴν νέαν Ῥώμην,
Ῥώμην τὴν ἀβρύτιδωτον, τὴν μήποτε γηρῶσαν,
Ῥώμην ἀεὶ νεάζουσαν, ἀεὶ καινίζομένην,
Ῥώμην ἀφ' ἧς προχέονται χαρίτων αἱ συμμάδες,
Ἦν ἡπειρος προσπτύσσεται, θάλασσα δεξιούται,

Ἦπίως ἀγκαλιζονται παλάμαι τῆς Εὐρώπης,
Ἄντιφιλεῖ δ' ἐτέρωθεν τὸ τῆς Ἀσίας στόμα
Ἄλλὰ τὰ μὲν αὐχῆματα ταύτης τῆς βασιλίδος
Ἐτέρου λόγου καὶ καιροῦ καταριθμεῖν καὶ γράφειν
Ἐπὶ δὲ τὴν διήγησιν πάλιν ἐπαντίθω.

Ὁ γὰρ τὸ ⁷³ γαλιγνότατος καὶ μέγας Κωνσταντῖνος
Ἔτεσι μὲν ἐκράτησε δέκα σὺν ἄλλοις ὄσο
Τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ δις ὕεκα Βυζαντίδος.
Ὡς δ' ἐμελλεν ὡς ἄνθρωπος ἐκ γῆς γεγεννημένος
Τὸν χροῦν ἀποφορτίσεισθαι καὶ τῆ πηλῷ διδόναι ⁷⁴
Τὴν δανεισθεῖσαν τὰρ αὐτῆς τοῦ σκῆψους κεραι-

[μειαν,

Κωνσταντῖον τὸν δεύτερον υἱὸν ἀναγορεύει

Vers. 2565

Constantinus genitus fuit : **48** verum tyranni gloriae reveritus, ea repudiata, Theodoræ conjugium amplexus est, Maximiani filiae, de qua liberos etiam procreavit, quorum in numero fuit Constantius Galli pater itemque Juliani prævaricatoris impii maximeque execrandi.

Secundum hæc Constantinus eam imperii partem, quæ Constanti sorte obvenerat, veluti paterno jure debitam consecutus, cum res Romanas misere cerneret continentibus agitari fluctibus, imperio multos in principatus divisio (nam una præerant ei Maxentius, Severus, Maximinus, Galerius), bellum in eos movet, deque cunctis victoria politus solus imperatriciam potestatem alipiscitur : simul venerandi gregis Christi sit ovicula, primus imperatorum Christo vere agglutinatus. Hic et aras evertit et delubra clausit, in quibus ethnici malis geniis hostias offerebant ; itemque promulgatis legibus turpes lustrationes, orgia fœda, cunctas abominationes denique cessare jussit. Hoc modo factus est velut argentea quædam tuba, quæ clare ab extremis terræ partibus ad alias extremitates sonuit, ac fidem in Creatorem clangore cunctis in locis propagavit. Cum autem urbem condere vellet, cæcorum Chalcedoniensium civitatem exstruendam statuit ; quod opus

ubi cœpisset inchoare, novum quoddam prodigium vidit. Nam magnis alis præditæ volucres cum advolassent, abreptos lapides inde pulcherrimam ad urbem Byzantinam deportarunt. Quapropter Constantinus imperator, qui divinitus gubernaretur ac regeretur, animadverso rem hanc quæ acciderat non fortuito nec casu evenisse, averso inde animo totum consilium mutat, seque ad opulentum Byzantium oppidum confert, e quo beatissimam et fortunatam urbem excitat, urbem, inquam, magnam, Romam novam, Romam carentem rugis, nunquam senescentem, sed perpetuo juvenescentem seque renovantem, Romam illam denique de qua gratiarum rivi profluunt ; quam terra continens amplectitur, et mare vicissim excipit ; quam jucunde ornant Europæ manus, et ab altera parte os Asiæ deosculatur.

Enimvero laudes, quibus hæc urbs imperatrix sese jactat, alterius loci et temporis fuerit enumerare : nunc ad institutam mihi narrationem revertendum erit. Cum ergo serenissimus ille Constantinus pulverem corporis depositurus ac tabernaculi figulinum vas terræ, quæ mutuum dederat, redditurus esset, postquam regnasset annos **12**, **49** alterum ex filiis Constantinum totius Orientis imperatorem

Variæ lectiones.

⁶⁶ αὐτὸν AR. ⁶⁷ μετ' αὐτὸν μ. A. ⁶⁸ μάχην R. ⁶⁹ πανταχοῦ R. ⁷⁰ χρηματίσειν A. ⁷¹ ἐπιπτόντες R. ⁷² ἀφαρπάζοντες A. ⁷³ κατήνεγκαν R. ⁷⁴ περικαλλεστάτην R. ⁷⁵ ὡς γὰρ ὁ AR. ⁷⁶ Hunc versum cum sequenti supra post Κωνσταντῖνος ponunt AR. addito post v. præced. qui desinit in γεγεννημένος, hoc : εἰς τὴν αὐτὴν εἰσδράμοι δὲ τὴν πάντας ἐκδαμάζω.

Πάσης Ἐφας κράτορα, τοῖς δὲ πῖσι τοῖς ἄλλοις
(Ἦσαν δ' αὐτοῖς ὀνόματα Κώνστας καὶ Κωνσταντῖ-
[νος])
Χειρίζει ⁷⁶ τὰ προσέσπερα καὶ Ῥώμην καὶ Γαλλίας.
Ἄλλ' οὗτοι μὲν ἀπέσθησαν τάχιον καὶ πρὸ χρόνου,
Πόλεμον φεῦ ἰ εἰς ἔμφυλον ἀλλήλοισι καταστάντες
Καὶ τὰς ἀλλήλων θέλοντες ἀρπάσαι ⁷⁶ κρατορίας.
Εἰς μόνον δὲ Κωνσταντίον τὸ πᾶν μετέθη κράτος,
Ὅς τὰ μὲν πρῶτα Καίσαρα τετίμηκε τὸν Γάλλον,
Τὸν αὐτανεψιδὸν αὐτοῦ, τὸν Κωνσταντίου παῖδα,
Βασιλειῶντα δὲ μαθῶν καὶ τυραννεῖν ὀρμῶντα
Καὶ πάντα μηχανῶμενον ὥστε τυχεῖν τοῦ πόθου
Ῥὴν κεφαλὴν ἀφείλετο, πᾶσαν ὀρμὴν προφθάσας.
Τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γάλλου δὲ, τὸν χοῖρον τὴν δυσώδη,
Ἰουλιανὸν τῷ Καίσαρος ἐκόσμησε στεφάνῳ.
Ἐφ' οἷς ἀστεϊζόμενος ὄθηεν ὁ Παραβάτης,
Καὶ τὴν ἐσθῆτα τὴν αὐτοῦ δεικνύς τὴν ἐκ πορφύρας,
Ἐκείνῳ τὸ θρυλούμενον ἐπέλεγε τοῖς πέλας.
« Πορφύρεός τε θάνατος κατέλαβε καὶ μοῖρα ⁷⁷, »
Ὅς ἐν χλαμύδι πορφυρᾷ καὶ Γάλλου τεθνηκότος.
Μετὰ μικρὸν δ' ἀποστατεῖ Θεοῦ καὶ βασιλείως,
Ἐξόμνυται τὴν σεβατμὸν ὃν εἶχεν εἰς ⁷⁸ τὸν Κτιστὴν,
Καὶ προσκολλᾶται δαίμοσι τοῖς τρισαλιτηρίοις,
Λίμασιν ἀποπλύνει δὲ φεῦ ἰ τὸ λουτρὸν τὸ θεῖον,
Ὅπλα κινεῖ καὶ πόλεμον κατὰ τοῦ Σεσωκότος,
Καὶ περιτίθεισιν αὐτῷ τὴν αὐτοκρατορίαν.
Ὅπερ μαθῶν Κωνσταντίος, καὶ τῷ θυμῷ καχλάσας,

A Νόσφ πιέζεται δεινῇ, καὶ μετ' ὀλίγον θνήσκει,
Κατάρξας τὸ βασιλεῖον εἰκοσι κράτος ἔτη,
Ταῦτα τὰ τρία πονηρὰ τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα
Ἄνακλαιόμενος πικρῶς καὶ φέρων ἐπὶ γλώττης ⁷⁹,
Τοῦ Γάλλου ⁸⁰ τὴν ἀναίρεισιν ⁸¹ ἀδίκως ⁸¹ γεγούσιν,
Πίστεως τὴν παρατροπὴν καὶ τὴν καινοτομίαν,
Καὶ τὴν ἀνάβρῃσιν αὐτοῦ τοῦ θεομισεστάτου.
Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἐνύσταξεν ἐπὶ μακρὸν ἡ δίκη,
Οὐδ' ὁ παντόπτης ὀφθαλμὸς ἐκάμμυσεν εἰς πλεόν,
Ἄλλ' ἤγειρε τὸ βλάφαρον, εἶδε τὸν Ἀποστάτην,
Κατεῖδε τοὺς ἐναγισμοὺς καὶ τὰς ζωσοφάγιας,
Τοὺς τῶν αἱμάτων ποταμοὺς, τὰς ἀνθρωποκτονίας,
Καὶ πᾶν ἀσυχρὸν καὶ μυσαρὸν καὶ πληρὴς δυσσεβείας
Τὸ παρ' αὐτοῦ τελούμενον, καὶ μυσαχθεὶς τὴν λύσσαν
Τοῖς Πέρσις παραδέδωκεν ⁸² ὡς λέουσιν ἀγρίοις
B Τὴν χοῖρον τὸν πληθύφωρτον πικρῶς διασπαράξαι.
Καὶ πίπτει μὲν ὁ δυσσεβὴς ἔργον φανείς ῥομφαλας,
Μίγνας ἑπτὰ τὸ εὐκλεὲς κράτος τῆς βασιλείας
Σὺν ἔτη δύο δυσσεβῶς, ταραξίας καὶ κυκήσας.
Ἢ γῆ δ' οὐ παραδέγεται τὸ σκῆθον τοῦ βεθήλου,
Ἄλλ' ἐν σεισμῷ καὶ τιναγμῷ κάτωθεν ἀποπτύει
Τὸν ἀσεβείας συσεισμῷ δονήσαντα ⁸³ τὴν κτίσιν.
Καὶ κάλιν λάμπει φαίδρωπὸν τῆς πίστεως ἡ χάρις
Τὸ στέφος Ἰωβιανοῦ τοῦ κράτους ⁸⁴ δεξιζμένου.
Ἄλλὰ καὶ τοῦτου πρὸς μικρὸν τῆς τύχης ⁸⁵ γε-
[σαμένου
Καὶ παρελθόντος τάχιον καὶ γῆθεν μεταστάντος
Vers. 2417

designat, reliquis duobus, quorum erant nomina
Constans et Constantinus, Romam Gallias caeteras-
que versus Occidentem sitas provincias tradit.
Atque hi quidem ante tempus decessere, bello civiili
contra se invicem excitato, cum alter imperium
alterius rapere conaretur: a) solum autem Con-
stantium universa potestas devenit. Is primo Cae-
saris dignitatem Gallo concessit, patrueli suo,
Constantis filio. Verum ubi comperisset hunc re-
gnum affectare, ad tyrannidem prouere, nihil non
moliri quo voti compos fieret, omni conatu ejus
anteverso caput ei praecidi curavit. Deinde Galli
fratrem, porcum illum foetidum, Julianum corona
Caesarea cohonestavit. Quo factum est ut descor
ille fidei urbanum quiddam proferre volens, pur-
purea veste sua commonstrata, tritum illud vulgo
verbum ad stantes enuntiaret: « Purpurea mors
et fatum occupavit, » significare volens Gallum
etiam in veste purpurea extinctum fuisse. Non
autem multo post tam a Deo quam imperatore de-
ficit: ejurat religionem et cultum, quo Creatorem
suum affecerat; sceleratissimis se genitiis agglutinat;
sanguine (proh impium facinus!) lavacrum illud
divinum eluit; bellum adversus eum concitat a
quo servatus fuerat; imperium denique sibi usur-
pat. Quo cognito Constantius excaudit, ac morbo

C gravi correptus paulo post rebus humanis excessit,
cum quidem tria mala per se facta deploraret ac in
lingua continenter haberet, primo, quod genere
sibi propinquos injuste sustulisset e medio, deinde
quod fidem Christianam adulterasset ac in ea quae-
dam innovasset, tertio quod impiissimum hunc
Julianum Caesarem designasset.

Enimvero non longum ad tempus justitia dormi-
tavit, nec inspector ille cunctorum oculus diu con-
nixit: sed palpebram sustulit, desertorem intuitus
est, vidit piacula, mactationes victimarum, sangui-
nis rivos, hominum caedes, omnem denique turpi-
tudinem, abominationem, impietatis plena facinora,
quae designabat; et furorem hominis execratus,
Persis veluti saevis leonibus volutatam in luto
suam immaniter dilacerandum tradidit. Hoc modo
cum vir impius gladio vulneratus occubisset, ne
ipsa quidem terra corpus hominis profani admittere
voluit, sed succussione ac motu quodam expulit
eum qui concussionem impietatis universam creatu-
ram turbaverat. 50 Hinc jam rursus hilari vultu
fidei gratia splenduit, posteaquam Jovianus impe-
rator designatus fuisset.

At ubi etiam ille fortuna exiguum ad tempus
degustata rebus terrenis excessisset, Valentiniano,
imperium delatum est. Is Valentem fratrem inpo-

Variæ lectiones.

⁷⁶ χειρίζει RR. ⁷⁶ ἀρπάζειν ARR. ⁷⁷ Homer. *Il.* E, v. 83. ⁷⁸ πρὸς R. ⁷⁹ δεινῶς καὶ γλώττης ἐπιφέρων
R. ⁸⁰ τοῦ γένους AR. ⁸¹ ἀνάβρῃσιν A. ⁸¹ ἀδίκως M. ⁸² παραδίδωσιν R. ⁸³ δονήσαντα A. ⁸⁴ Ἰωβιανοῦ
τὸν στέφανον ARR. ⁸⁵ τὸ στέφος R.

(Μῆνας διὰ τὴν γὰρ τῆς ἄρχῆς ἐκράτησε Ῥωμαίων) A Καὶ κατεπόντος πρὸς αὐτὸν τοῦ συνομοζυγοῦντος
 Εἰς Οὐαλεντινιανὸν τὰ σκήπτρα μεταβαίνει,
 Ὅς ἀδελφὸν Οὐάλεντα τὸ στέφος περιβάλλει
 Καὶ τῆς Ἐφῆας κράτορα τοῦτον ἀναδεικνύει,
 Τὸν δὲ καλὸν Γρατιανὸν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης,
 Τὸν ἐκ Σεβήρας γαμητῆς αὐτῶ γεγενημένον.
 Οὐάλη· μὲν οὖν ὅ ὀ δυσσεθῆς προσθέμενος Ἀρείῳ
 Τῷ κατὰ τοῦ Δεσπότη μου κακῶς φρουραμένῳ ὅ,
 Καὶ τὸν λαὸν τὸν εὐσεβῆ πικράνας καὶ συνθλίψας,
 Πυρὸς τροφὴ μετ' οὐ πολὺ γίνεται τοῦ παμφάγου,
 Ἄχρυσιαν καθυποδὸς ἐν τῷ τοὺς Σκύθας φεύγειν,
 Δέκα πρὸς τέσσαρσιν ἀρχῆς κρατήσας τῆς ἐφῆας.
 Ὁ δὲ καλὸς Γρατιανὸς Οὐάλεντος πεισνός,
 Καὶ πάσης ἤδη τῆς ἀρχῆς εἰς τοῦτον μεταστάση;
 (Καὶ γὰρ Οὐαλεντινιανὸς ἐφθῆ δοῦναι τὸ χρέος,
 Ὁ τῆς παρόδου τῆς εἰς φῶς αἰτίος φανείς τούτῳ ὅ,
 Χρηστὸς ἀνὴρ, θεοσεθῆς ὅ, ἀλκιμος τὰ πρὸς μάχας,
 Δύο πρὸς δέκα τῆς ἀρχῆς κρατήσας τῶν Αὐσόνων ὅ),
 Τὸν πρῶτον Θεοδόσιον ἀρχειν τῆς Ἐω πέμπει,
 Ἄνδρα βριθὺν, ἀρείκον, ἐξ Ἰσπανίας φύντα,
 Οὐ χαριστάμενος αὐτῷ τὸ κράτος ἀλογίστως,
 Δούς δὲ τῆς νίκης ἐπαθλον ἦνπερ κατὰ Βαρθάρων
 Ὑπερβαίνοντων ψάμαθον τῆν παραιγιαλίτην
 Ὑπὸ Θεοῦ φρουρούμενος ἦνυσεν ὁ γεννάδας.
 Ὁ κράτωρ οὖν ὅ Γρατιανὸς ἐκεῖνον βασιλεύσας,
 Καὶ τοῖς ἐφῆσι γένησι μόναρχον ἐπιστήσας,
 Τὰ μέρη τὰ προσέσπερα καὶ Ῥώμην οικειοῦται.
 Οὗτος, φασίν, ὁ βασιλεὺς γυναίου προσελθόντος

A Καὶ κατεπόντος πρὸς αὐτὸν τοῦ συνομοζυγοῦντος
 Ὅτι πληγὰς καὶ βαιδισμοὺς αὐτῆ συχνῶς ἐπάγει,
 « Οὐδὲν, ὦ γύναι, πρὸς ἐμὲ τοῦτ' » ἐφθρσεν εὐστόχως.
 Ἐκείνης δὲ τῆς γυναικὸς αὐθὶς προσεπειπούσης
 Καὶ κατ' αὐτοῦ βουλευέσθαι ὅ Γρατιανοῦ τὸν ἄνδρα,
 Πάλιν ἀνταπεκρίνατο ὅ ὅτι σοι πρὸς τοῦτο, γύναι;
 Εὐστόχως δ' οὕτω τοῖ φασὶ Γρατιανὸν τοξεύειν
 Ὅς φρένας ἔχειν λέγεσθαι Γρατιανοῦ τὰ βέλη.
 Τοῦτου σφαγέντος οἰκτίσσει παρὰ τινος τυράννου
 Ὁ κράτωρ Θεοδόσιος Ῥώμην καταλαμβάνει
 Καὶ τὸν φονεῖα τίννυται, καὶ τὸ τῆς Ῥώμης κράτος
 Εἰς Οὐαλεντινιανὸν τὸν νέον μεταφέρει,
 Τὸν ἀδελφὸν Γρατιανοῦ τοῦ βεβασιλευκότος ὅ.
 Καὶ πάλιν ἄλλος τάραχος, πάλιν βαρύθρους κλύδων,
 Τὸ τῆς ἀρχῆς φιλονεικῶν καταποντίζεται ὅ σκάφος.
 B Εὐγένιός τις τυρανεῖ, καὶ βασιλεὺς ἀγγόνη
 Χρησάμενος ὀδυνηρῶς τὸν βίον καταστρέφει.
 Καὶ πάλιν Θεοδόσιος κατὰ τοῦ παλαμναίου.
 Ζωιγρεῖται γοῦν ὅ ὀ τύραννος, δεσμεῖται χειροπέδαις,
 Τοῦ θράσους δίκας τίννυσι καὶ τῶν τετολημένων,
 Καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς ἐλεεινῶς ἐκπίπτει.
 Καὶ βασιλεὺς Ὀνωρίος τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης
 Καὶ κράτωρ ἀναδείκνυται πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτάναξ,
 Ὅς ἐκ Πλακίλλης γέγονεν υἱὸς Θεοδοσίῳ.
 Θεοδοσίου δὲ λοιπὸν τὸν βίον λελοϊπότος ὅ,
 Ἐν ἔτεσιν ἰθύναντος δεκαεπτὰ τὸ κράτος,
 Ἀρχάδιος χειρίζεται τοὺς οὐακας τῆς Ἐω,
 Ἐκ τῶν αὐτῶν ἀναφύει σπερμάτων Ὀνωρίῳ.

Vers. 2473

sita corona collegam ascevit, ac Orientis quidem
 illum imperatorem renuntiavit, egregium vero Gra-
 tianum veteri Romæ præfecit, ex Severa conjuge
 natum. Ex his Valens, vir impius, addictus Ario,
 qui contra Dominum nostrum superbe insurrexit,
 populumque religiosæ pietatis studiosum acerbè
 vexavit et afflixit, non longo post tempore ab edaci
 consumptus est igne, cum Scythas fugiens in tugu-
 rium paleis refertum se recepisset. At præclarus
 ille Gratianus, Valente sublato jam consecutus uni-
 versum imperium (quippe Valentinianus etiam na-
 turæ debitum persolverat, Gratiani pater, vir pro-
 bus, religiosus erga Deum, in præliis animosus
 ac fortis, cum duodecim annos imperasset), Theodo-
 sium primum ad Orientis gubernationem ablegat,
 virum gravem, mavortium, ex Hispania oriundum,
 non abs re hoc ipsi largitus imperium. Quippe de-
 bitum ei concessit victoriæ præmium quam de
 Barbaris vir magnanimus, et qui divinitus defen-
 debatur, adeptus fuerat. Ipse autem Gratianus,
 hoc nationibus orientalibus præfecto, sibi provin-
 cias occidentales cum urbe Roma retinuit.

Memoriæ proditum de Gratiano accepimus, eum
 muliere quadam accedente ac maritum defecente,

C quod frequenter eam plagis et verberibus multa-
 ret, apte respondisse : « Nihil hoc ad me, mulier. »
 At cum illa subjecisset maritum suum ipsi quoque
 Gratiano insidiari, rursus illum respondisse :
 « Quid hoc ad te, mulier ? » Tradunt etiam Gratia-
 num adeo peritum sagittandi fuisse, ut ejus tela
 mentem habere perhiberentur.

Interfecto autem Gratiano miserabiliter admo-
 dum a quodam barbaro, Theodosius imperator
 Romam profectus est, ac parricidam ultus Romæ
 imperium Valentiniano juniore, Gratiani fratri, tra-
 didit (*). Hinc rursus alia turba, rursus alia gravis
 et horrida tempestas imperium demergere conata
 est. Quippe tyrannidem Eugenius quidam usurpa-
 vit, et Valentinianus imperator strangulatus misere
 vitam amisit. Rursus ergo Theodosius militem
 adversus parricidam educit : tyrannus vivus in
 potestatem redigitur, compedibus ligatur, 51 au-
 dacie suæ flagitiorumque designatorum poenas
 luit, simul denique vitam et imperium amittit.
 Secundum hæc Honorius a patre Romæ veteris
 imperator renuntiatur, a Placilla Theodosii con-
 juge natus. Cumque Theodosius etiam ipse vitam
 hanc reliquisset, Orientis imperium Arcadio cessit,

Variæ lectiones.

ὅ γὰρ τῆς| καὶ γὰρ RR. ὅ γοῦν ARR. ὅ φρουραττομένῳ R. ὅ τούτου R. ὅ ἐπιεικῆς R. ὅ Hunc v.
 AM. ὅ δὲ Rk. ὅ βουλευέσθαι R. ὅ τοῦ προβεβασιλευκότος R. ὅ καταποντῶσαι R. ὅ μὲν AR.
 ὅ ἐκλιπόντος R.

(*) Addendum ex aliis : Qui trihus tantum annis Romæ veteri præfuerat. LEWKL.

Τότε ὁ καταφρονήσαντες ὡς μαλακοκαρδίου
 τοῦ τῆς Ἑσπερας ἀρχοντος αἱματορόφοι Γόθοι,
 Φίλοπλον ἔθνος, δύσμαχον, χαίρον ἀνδροκτασίαις,
 τῶν ὄρων κατατρέχουσι τῆς παλαιτέρας Ῥώμης,
 καὶ πλοῦτον τὸν βασιλεῖον Ἀλάριχος λαμβάνει
 καὶ Πλακιδίαν ἀδελφὴν οὖσαν τοῦ βασιλέως,
 ἥτις φυγοῦσα παρευθὺ τὰς χεῖρας τῶν Βαρβάρων
 Σπουδῇ πρὸς τὸν Ὀνώριον τὸν ἀδελφὸν ἐκτρέχει,
 εἰς Ῥάβενναν στεβρόπυργον πόλιν προσπεφυγῶτα,
 καὶ Κωνσταντῖν ζεύγνυται ὡς τῇ ταύτην σεσωκῶτι.
 Ἐξ ὧν Οὐαλεντινιανὸς ὁ νέος ἀπετέχθη,
 ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς τῆς Ῥώμης.
 Ὡς δὲ τὸν γοῦν Ἀρκάδιος ἀπέθετο τοῦ σκήνου,
 ἔτεσε δέκα πρὸς τρισὶν αἰσίως βασιλεύσας ὅτι,
 τῆς Ἐω Θεοδοσίας ἐγκάθηται τοῖς ὀνόμοις,
 ὃν βασιλεὺς Ἀρκάδιος ἐξ Εὐδοξίας ἔσχεν.
 Ὁ τοῖνον Θεοδοσίας Ἰδιαν ὁ θυγατέρα
 Πέμπει Οὐαλεντινιανῶ πρὸς γάμου κοινωνίαν.
 Ἀλλὰ γὰρ τὸ φιλήδονον τούτου ὁ τοῦ νεανίου
 καὶ λύττησις ἀκάθεκτος ἢ τῆς φιλοσαρκίας
 ζωῆς αὐτὸν ἐστέρησε καὶ κράτους βασιλείου,
 καὶ τὴν τοῦ λέχους κοιωνὸν κατήγαγεν εἰς ὕβριν.
 Ὅπως δὲ τοῦτο γέγονεν εἰρήσεται συντόμως.
 Μάξιμος ἦν ὑπατικός ἐν Ῥώμῃ πρωτιστεύων.
 τούτῳ συνῆκει γυναῖον ἐπέραστον τὴν δψιν,
 Κίλλος ἀμήχανον αὐγοῦν, κῆπος ἀντικρυς κάλλους.
 Ἐξόσμει δὲ τὸ γύναιον ἢ σωφροσύνη πλέον.
 Ὅπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἀλλίσκεται τῷ κάλλει,

A Καὶ πάντα κάλων συγκινεῖ πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ πῦθου.
 τῷ γοῦν ἀνδρὶ τῆς γυναικὸς Μαξιμὸν συγκυδεύων
 καὶ καθυπέρετος φανεῖς, μὴ φέροντος χρυσίον,
 λαμβάνει τὸν δακτύλιον τὸν χρύσειον ἐκείνου.
 φερέγγυσον ἐόμενον τῶν ἐποφειλομένων.
 Ἐκπέμπει τὸν δακτύλιον τῇ γυναικὶ σημεῖον,
 τὴν ἀφ᾽ ἐξιν ἐνδύσοντα ὅτι τὴν πρὸς τὴν βασιλίδα.
 πιστεύει τούτοις ἢ γυνή, γνωρίζει τὸ σημεῖον,
 φθάνει πρὸς τὰ βασιλεία. τίνα τὰ μετὰ ταῦτα;
 Ὁ βασιλεὺς ἀπολαθὼν ταύτην αἰσχύνη βίβη.
 Μανθάνει ταῦτα Μάξιμος, πιμπράται ὅτι τὴν καρ-
 : [διαν ὅτι,
 εἰς ἄμυναν ὀπλιζέται, δόλους παντοίους βράπτει,
 καὶ τελευταῖον θανατοῖ ξίφει τὸν βασιλέα,
 φρουρῶν ἀρίστων στρατηγῶν πρῶτον ὅτι αὐτὸν στερή-
 B [τας,
 αἰσχύνη καὶ τὴν γαμετὴν τούτου τὴν Εὐδοξίαν.
 Ἡ βασιλὶς δεινοπαθεῖ, τὴν ὕβριν ἀναστένει,
 καὶ πέμπει πρὸς Γιζέριχον τῶν Οὐανδήλων ῥήγα,
 κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπελθεῖν ἐκείνον παρορμῶσα.
 Ἐπῆλθεν ὁ Γιζέριχος, ἐκράτησε τῆς Ῥώμης,
 ἠνδραποδίσαστο πικρῶς, δορυαλώτους ἔσχεν
 αὐτὴν τε τὴν βασιλίσσαν καὶ τὰς ἐκείνης κόρας.
 Ἡ μὲν οὖν Ῥώμη πρὸς μικρὸν ἔτι βασιλευθεῖσα
 τὸ κράτος τὸ βασιλείον εἰς τέλος ἀφῆρέθη,
 καὶ τῶν Βαρβάρων τοῖς ῥήξιν εἴξε καὶ τοῖς ἐθνάρ-
 [χαις,
 καὶ ταῖς παλάμαις δυστυχῶς τούτων ἐταπεινώθη.
 Vers. 2526

ex iisdem cum Honorio parentibus orto. Id tem-
 poris contempto principe Occidentis, tanquam effe-
 minato, Gotthi sanguinolenti, natio bellicosa, supe-
 ratu difficilis, cædibus gaudens, in Romæ veteris
 limites excurrunt, eorumque rex Alaricus impera-
 toriis opibus politur et ipsa imperatoris sorore
 Placidia, quæ mox de Barbarorum manibus elapsa
 celeriter ad Honorium fratrem se contulit, qui
 Ravennam, urbem munitam, profugerat. Est autem
 in matrimonium collocata Constantio, per quem
 servata fuerat; deque his Valentinianus junior
 procreatus est, qui secundum hæc Romæ imperium
 consecutus fuit. Posteaquam Arcadius terrenam
 corporis molem deposuerat, Theodosius in orien-
 talis imperii solium collocatur, quem Arcadius ex
 Eudoxia conjuge genuerat.

Is filiam suam Valentiniano ad conjugii societa-
 tem inisit, quem juvenem voluptatum amor et insa-
 num studium explendi libidines carnis, quod nullis
 inhiberi vinculis poterat, non imperio tantum sed
 etiam vita spoliavit, ipsamque vitæ sociam injuriæ
 alterius exposuit; quæ res quo pacto gesta fuerit,
 breviter exponetur.

Erat in urbe Roma vir consularis Maximus, fa-
 cile princeps inter cæteros. Habebat is uxorem ele-
 ganti præditam facie, quæque propter venustatem

C formæ quidam velut hortus pulchritudinis esse
 videretur; et ornabat eamdem multo etiam magis
 castitas atque pudicitia. Cum hanc vidisset impe-
 rator, amore captus est, omnesque nervos in id
 iatendit ut voto potiri posset. Igitur aliquando cum
 Maximo, marito mulieris, alea ludens, ubi vicisset
 nec aurum Maximus numeraret, aureum ejus annu-
 lum accipit quasi pro debitis oppigneratum. Hinc
 annulum ipsius uxori mittit signi loco, de quo illa
 intelligeret in aulam sibi eundem esse. Mulier signo
 cognito fidem iis quæ mandabantur habet, adeoque
 celeriter in regiam se confert. Quid inde factum?
 Imperator eam naclus vi stuprat. Maximus his co-
 gnitis ardere animo, ad ultionem se armare, frau-
 des omnis generis nectere, tandem gladio impera-
 torem occidere, 52 spoliatum prius fidissimis sa-
 tellitibus. Hoc facto conjugem quoque Valentiniani
 Eudoxiam stuprat, quæ injuriam hanc ægerrimo
 ferens animo suos ad Gizerichum Vandalorum
 regem mittit, oratum ut Romam cum copiis inva-
 deret. Fecit hoc Gizerichus, Romam occupavit,
 eaque miserum in morem spoliata imperatricem
 cum filiabus captivas abduxit.

Ac Roma quidem exiguum ad tempus adhuc ab
 imperatoribus administrata tandem imperium omne
 prorsus amisit, in potestatem regum principumque

Variæ lectiones.

ἢ τούτου R. ἢ ζεύγνυσι R. ἢ Hunc versum om. R. ἢ ἔσχεν ἐξ Εὐδοξίας AR. ἢ οἰκείαν R. ἢ τοῦ-
 δε AR. ἢ τῇ ἐκ R. ἢ ἐκδύσαντα R, ἐνδύτουςαν R. ἢ πιμπράται ARR. ἢ τῇ καρδίᾳ R. ἢ πάντων R.

Ἦρξε μὲν ὁ οὖν ὁ Μάξιμος ὁ τότε τυραννήσας,
 Καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνθέμιος, Ὀλύβριος ὁ πάνυ·
 Μὲτὰ δὲ τὸν Ὀλύβριον ἐκράτησε Μαίωρ,
 Καὶ μετ' αὐτὸν Γλυκέριος, καὶ μετὰ ¹⁰ τοῦτον πάλιν
 Νεπωτιανὸς Ὀρίστης τε, καὶ μετὰ τὸν Ὀρίστην
 Ὁ παῖς Ῥωμύλου τῆς ἀρχῆς ἤψατο τελευταῖος ¹¹.
 Καὶ πόλις μεγαλάνυμος, ἡ τῶν Ῥωμαίων πόλις,
 Ῥωμύλον σχοῦσα κατ' ἀρχὰς ἔννομον βασιλέα,
 Καὶ πάλιν περιστήσασα τὸ κράτος εἰς Ῥωμύλον
 Οὐκέτι τὴν κυδέρνησιν ἔσχεν ¹² ἐκ βασιλείων,
 Βαρβάρους δ' ὑποκύψασα καὶ χωροβατηθεῖσα,
 Καὶ τούτοις δυστυχήσασα δορυλήπτος γενέσθαι,
 Ῥήγας κατείδεν ¹³ ἄρχοντας, χωράρχας, σατραπάρχας.
 Καὶ στερηθεῖσα δυσκλεῶς ὑπᾶτων καὶ κρατόρων
 Καὶ δικτατόρων καὶ βουλῆς, ἀλλὰ καὶ πατρικίων,
 Ἐπωμαδίαν ἤνεγκε τὴν ζεύγλην τῶν Βαρβάρων.
 Καὶ πρώην χρηματίζουσα βοῦς ἀγελαῖος ἄζυξ
 Ὑπήκοος ἐγένετο δυνάσταις ἄροτρεῦσι,
 Καὶ γῆς τοῖς ἀυλακίσμασι τρύγεσθαι κατεκρίθη.

Καὶ ταῦτα μὲν συμβέβηκε τῇ πρεσθυτέρᾳ ¹⁴
 [Ῥώμῃ

Ἡ δ' ἡμέτερα τέθλην, αὖξει, κρατεῖ, νεάζει,
 Καὶ μέχρι τέλους αὖξοιτο, καὶ βασιλεῦ παντάναξ,
 Τοιοῦτον σχοῦσα τηλαυγῇ φωσφόρον βασιλέα,
 Μέγιστον Ἀδσονάναχτα, μυριονικηφόρον,
 Κορμηγιάδην Μανουήλ, πορφύρας χρυσοῦν βόδον,

A Ὅπερ τὸ κράτος ¹⁵ ἦλιοι μετρήσαιεν μυριοί.
 Ἄλλὰ γὰρ πάλιν εἰς ὄδον ὁ λόγος ἀναγέσθω,
 Καὶ τερματοῦτω τὸν λοιπὸν δρόμον τῆς ἱστορίας.
 Τὸν νέον Θεοδοσίον ἔτι παιδίσκον ὄντα
 Ἄγοντά τε τὴν ἀπαλὴν καὶ πρώτην ἠλικίαν
 Ἀρκάδιος ἐνίδρυσε τοῖς βασιλείοις θρόνοις,
 Καὶ φύλακας ἐπέστησεν ¹⁶ αὐτῷ τῆς βασιλείας
 Τοὺς τῆς συγκλήτου προὔχοντας καὶ τοὺς ἄρχινο-
 [στέρους.
 Καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν ἄρχοντα Περσίδος Ἰσδιγέρδην·
 Ὁς καὶ μαθὼν ἐπιβουλήν κατὰ Θεοδοσίου
 Τυρευομένην ἐκ τινῶν ἀνδρῶν φιλοτυράννων
 Ἠπέλησεν ἐπιδραμεῖν ἄχρι καὶ Βυζαντίου ¹⁷
 Ἦν μυριάσι μαχητῶν ἀλκίμων ὀπλοφόρων.
 Οἱ τοίνυν βουλευσάμενοι κατὰ τοῦ βασιλέως,
 B Κατασεισθέντες τὰς ψυχὰς τῷ φόβῳ τοῦ Περσέ-
 [χου ¹⁸,
 Τὸ δύνουσι ἀπεβάλοντο καὶ τὴν κακοτροπίαν,
 Καὶ τῆς βουλῆς ἀπέσχοντο καὶ τῶν ἐγγειρημάτων.
 Ὡς ἄρα τὸ χρησιότροπον ἔστι κἂν τοῖς Βαρβάροις,
 Καὶ τὴν φίλιαν ἄτρωτον καὶ τὴν φιλαλληλίαν
 Οἶδεν ἀνὴρ ἀλλόγλωστος ἀθόλωτον φυλάσσειν ¹⁹·
 Τὸ γὰρ καλὸν ἐκ φύσεως ἅπασιν ἐνεσπάρη.
 Ἦν δ' ἀδελφῇ τῷ βασιλεῖ τούτῳ Θεοδοσίῳ ²⁰
 Σεμνότροπος, σεμνόβιος, τὴν κλῆσιν Πουλχερία,
 Καὶ κάλλιε διαλάμπουσα σώματος εὐπροσώπου,
 Vers. 2575

Barbarorum redacta, quorum manibus misere pro-
 strata fuit. Tunc temporis autem Maximus occupata
 tyrannide regnavit, quem secuti sunt Anthemius,
 Olybrius vir præstantissimus, Major, Glycerius, Ne-
 potianus, Orestes, post quem Orestem puer Romu-
 lus omnium postremus imperium usurpavit. Hoc
 modo celeberrima Romanorum urbs, cum ab initio
 Romulum legitimum habuisset, ac vicissim ejus im-
 perium ad Romulum pervenisset, deinceps ab
 imperatoribus gubernari desiit. Barbaris autem sese
 submittens ab iisque calcata, perque summam in-
 felicitatem capta, regibus eorum nationumque prin-
 cipibus et satrapis paruit, planeque spoliata consu-
 libus, imperatoribus, dictatoribus, senatu, patriciis,
 jugum Barbarorum suis humeris tulit; quæ denique
 prius erat indomita et expers jugi vacca, principi-
 bus aratoribus obediens facta est, et condemnata
 at ejus solum aratro inverteretur.

Et hæc quidem Romæ veteri acciderunt. At illa
 nostra floret, augescit, imperio fruitur, juvenescit:
 utque perpetuum augescat, te, rex omnium, maxime
 precor, præsertim cum modo talenti ac tantum im-
 peratorem habeat, Luciferum late radiis suis splen-
 dentem, regem Ausonium maximum, victoriis sex-
 centis positum, Manuelem Comneniadem, auream

purpuræ rosam, cuius imperium infiniti solcs
 metiantur.

Sed enim oratio nostra in viam revocetur, et hi-
 storie cursus ad finem perducatur.

Juniolem Theodosium, cum adhuc puer esset ac
 teneram primamque ætatem ageret, Arcadius pater
 in thronum imperatorium collocavit, simulque
 constituit ei custodes imperii principes quosdam æ-
 natus, itemque genere proximos, una cum Isdi-
 gerde Persarum rege; qui deinceps, ubi de insidiis
 accepisset quas Theodosio quidam tyrannidis usur-
 pandæ cupidi struerent, suos ablegavit, ut ad ipsum
 usque Byzantium **53** cum infinitis prope pugnato-
 rum copiis excurreret. Hoc modo percussis insidia-
 torum animis formidine Barbari, omni odio male-
 volentiaque deposita consilium prius intermissum
 cum ipsis conatibus fuit. De quo intelligere licet in
 ipsis etiam Barbaris virtutem ac indolem bonam
 existere, hominesque linguis diversos nihilominus
 amicitiam et amorem mutuam illasum conservare
 candidè posse; nam virtus et honestum a natura
 cunctis insitum est.

Cæterum imperatori Theodosio soror erat, castis
 prædita moribus, vitæ gravis ac pudicæ, nomine
 Pulcheria. Fulgebatur ea venusti corporis elegantia,

Variæ lectiones.

⁹ γὰρ RR. ¹⁰ καὶ μετὰ] μετὰ δὲ R. ¹¹ τελευταῖον AR. ¹² εἶχεν R. ¹³ κατῆγεν R. ¹⁴ παλαιτέρῃ R.
¹⁵ κάλλος A. ¹⁶ συνέστησεν R. ¹⁷ Βυζαντίδος R. ¹⁸ βαρβάρου ARR. ¹⁹ φυλάττειν R. ²⁰ τούτῳ τῷ βασι-
 λεῖ κυρῶ θ. R.

Καὶ σιλωῶσα ταῖς χάρισι τῆς ἔνδον εὐπρεπειας ·
 Ἥτις παρθένον συντηρεῖν αὐτὴν προσηλομένη
 Καὶ τῆς ἀγγελίας ἄστυλον φυλάττειν ἐν λειμῶνα,
 Ἀρβένων μὲν ἀπίσχετο καθάπαξ ὀμίλιας,
 Τῷ καθαρῷ δ' ἐπέχαιρε καὶ τῷ κοσμίῳ βίῳ,
 Καὶ ζέσιν ἐπεδείκνυτο πρὸς πᾶσαν χρηστουργίαν.
 Οὐ μόνον δὲ τὸν ἑαυτῆς οὕτως ἐκόσμει βίον,
 Ἀλλὰ γε καὶ τὸν ἀδελφὸν παντοίοις ἐπινοίαις
 Εἰς ἀρετὴν ἐρύθμιζεν καὶ τρόπους φιλοκάλους.
 Ἡ καὶ συνώκισεν αὐτῷ πρὸς γάμου κοινωνίαν
 Τὴν κάλλεισιν ἀστράπτουσαν παντοίοις Εὐδοκίαν,
 Ἥτις λειμῶνα φέρουσα κάλλους ἐν τῷ προσώπῳ ²¹
 Ὁρμάτο μὲν ἐξ Ἀθηνῶν τῶν περιλαλουμένων,
 Πρὸς δὲ τὴν Βύζαντος λαμπρὰν ἀφικομένη ²² πόλιν,
 Ἐφ' ᾧ κατηγορήσειεν ἰδίων ὁμογνίων
 Ὡς τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτῆ μη μεταδόντων,
 Πολλῶν κερδαλεώτερον τὸ πάρεργον εὕρισκει.
 Τὸ δ' ὅπως τοῦτο γέγονε λόγῳ συντόμῳ ²³ φράσω.
 Ἦν ἐν Ἀθήναις τις ἀνὴρ, Λεόντιος τὴν κλησιν,
 Εἰς ἄκρον ἀφικόμενος πάσης φιλοσοφίας,
 Καὶ λογικῆς καὶ φυσικῆς καὶ τῆς ἀστεροσκοπῆς.
 Τοῦτῳ μίᾳς ἐκ γαμετῆς ²⁴ ἐτέχθησαν τρεῖς ²⁵ παῖδες ·
 Ἄνδρ' ἦσαν ἄρβενες, τριτάτῃ δὲ θυγάτηρ,
 Θυγάτηρ ἀγλαόμορφος ἐπιχαριτωτάτη.
 Ἀθηναῖς ὠνόμαστο πρὸς τῷ πατρὸς ἡ κόρη.
 Ὡς οὖν τὸν βίον ἔμελλε λιπεῖν ²⁶ ὁ ταύτην σπείρας,
 Ἐπιθανάτιον συνθεῖς καὶ τελευταῖον γράμμα
 Τοῖς μὲν παισὶ κατέλιπε τοῖς ἄρβρεσι τὸν βίον,
 Ὅπως ἐν ἱματισμοῖς, ὅπως ἐν χρυσίῳ,

A Ἐν οἴκοις, ἐν βοτκήμασιν, ἐν σκεύεσιν, ἐν δούλοις
 (Ἦν γάρ τοι μεγαλόπλουτος καὶ τῶν βαθυκτημό-
 [ων ²⁷]).

Τῇ θυγατρὶ δ' ἐκέλευσε, καὶ ταῦτα ²⁸ φιλουμένη,
 Μόνους χρυσίνους ἕκατον παρασχεθῆναι κληρον,
 Τὴν τύχην τὴν περιλαμπρον ἀρκεῖν ἐκεῖνη φήσας,
 Ἀπάσης ὑπερφέρουσαν γυναίων ²⁹ εὐποτίας.
 Ὁ μὲν εἰπὼν ἐξέπιε τὸν τοῦ θανάτου σκύφος,
 Οἱ δὲ τῆς κόρης ἀδελφοὶ φαυλότροποι φανέντες
 Πᾶσαν ἐσφετερίζαντο τὴν πατρικὴν οὐσίαν
 Καὶ παντελῶς ἀπόκληρον ἔθεντο τὴν νεάνιν.
 Ἐφ' οἷς ὑπερπαθήσασα καὶ τὴν ψυχὴν πηγήσασα
 Τῇ μητραδέλφῃ πρόσειτιν Ἀθηναῖς ἡ κόρη,
 Κοινοῦται τὰ καθ' ἑαυτὴν, τὴν συμφορὰν δακρύει,
 Περιπαθεῖσι στεναγμοῖς ἐκτραγωδεῖ τὸ πάθος.

B Οἰκτεῖρει τὸ κοράσιον πενθοῦν ἡ μητραδέλφη,
 Ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς παιδος πιμπράται ³⁰ τὴν καρδίαν,
 Καὶ σὺν αὐτῇ καὶ μετ' αὐτῆς ὡς εἶχεν ἀφικνεῖται
 Πρὸς πόλιν τὴν πρωτόπολιν, πρὸς ³¹ πόλιν τὴν τοῦ
 [κράτους.

Τῇ Πουλχερίᾳ πρόσεισι τῇ χαριτοκοσμήτῳ,
 Ἐπικουρίαν ἐξαίτει, δεῖται βοθηθῆναι
 Τὴν κόρην τὴν τῶν ἑαυτῆς ἀδικῶς στερουμένην.
 Θαυμάζει τῆς νεάνιδος ἡ βασιλεὺς τὸ κάλλος,
 Ἐκπλήττεται τὰς φεραυγεῖς χάριτας τοῦ προσώπου,
 Θαυμάζει τὴν εὐσύνητον μεγαλογνωμοσύνην.
 Πυνθάνεται εἰ ³² τὴν αὐτῆς ἐφθαρταὶ παρθενίαν,
 Καὶ γνοῦσα κολίτης ἄπειρον τὴν κόρην χρηματίζειν
 Καὶ τὸ καλὸν ἀκίβδηλον φυλάττειν τῆς ἀγγελίας

Vers. 2631

C

simulque dotibus internæ pulchritudinis relicebat.
 Cumque virginitatem suam retinere et castitatis
 campum illibatum tueri decrevisset, prorsus a
 virorum consuetudine semet abstinere, ac puræ
 modestæque vitæ studio dedita fervore animi erga
 quævis facta præclara insignem demonstrabat. Ne-
 que tantum exornandæ vitæ suæ intenta erat, verum
 etiam fratrem omnigenis rationibus, iisque solerter
 excogitatis, ad virtutem probosque mores informa-
 bat. Coniunxit et fratri matrimonio Eudociam,
 omnî venustatis genere splendens. Ea cum esset
 vultu prædita formosissimo, Athenis illis celeberrimis,
 ubi nata fuerat, Byzantium profecta, suos ut
 fratres accusaret, qui paternarum facultatum par-
 tem ei se daturos pernegarent, obiter quiddam
 longe fructuosius reperit. Libet autem breviter ex-
 ponere, quo pacto hæc evenerint.

Fuit Athenis quidam Leoncius, vir accurate pe-
 ritus omnis philosophiæ ac logicarum, naturalium,
 astronomicarum disciplinarum. Huic ex una con-
 iuge tres erant nati liberi, duo mares, una filia, formæ
 puella præstantis, et cæteroque etiam elegantissima,
 cui pater Athenaidis nomen dederat. Cum autem
 rebus humanis jamjam excessurus esset, testamento

de voluntate sua postrema condito filiis quidem ma-
 ribus facultates omnes legavit, quidquid nimirum
 habebat vestium, auri, ædium, pecoris, instrumenti
 ac supellectilis, mancipiorum (quippe locuples et
 opulentus erat): filiam vero, quam etiam unice di-
 ligebat, sola centum aureorum sorte contentam
 esse iussit, quod hanc fortunam sufficere diceret,
 qua cunctas mulieres felicitate superaret. His ille
 verbis prolatis naturæ debitum persolvit. Puellæ
 fratres, qui homines essent improbi, paternas
 facultates universas sibi vindicabant, **54** sorore
 prorsus ab aditione hæreditatis exclusa. Quam rem
 Athenais ægerrimo ferens animo materteram adit,
 casus ei suos exponit, calamitatem deplorat et

D

multis cum gemitibus dolenter amplificat. Illa
 puellæ commiseratione tangi, ac neptis nomine
 commota Cpolin cum ea proficisci, urbem urbium
 principem et imperii sedem. Hinc Pulcheriam mul-
 tis ornatam dotibus convenire, opem et auxilium
 ejus implorare, rogare denique subveniret puellæ
 suis rebus per injuriam spoliata. Pulcheria juven-
 culæ formam admirari, ad radiantes vultus doles
 obstipescere, magnanimitatem plane conspicuam
 plurimi facere; simul interrogare numi florem

Variæ lectiones.

²¹ τοῖς προσώποις AR. ²² ἀφικνουμένη AR. ²³ λόγοις συντόμοις AR. ²⁴ γυναικὸς R. ²⁵ τρεῖς ἐτέχθη-
 σαν AR. ²⁶ λιπέειν R. ²⁷ πολυκτημόνων RR. ²⁸ ταύτῃ R. ²⁹ γυναῖκας A. ³⁰ πιμπράται AR. ³¹ τῆς
 RR. ³² μή A.

Λουτρῶ καθαίρει τῷ σεπτῷ, τὴν κλῆσιν μεταμεί- A
 Μετονομάζει τὴν καλὴν νεᾶν Εὐδοκίαν,
 Συνάπτει τε τῷ βασιλεῖ καὶ ζεύγνυσιν ³⁵ εἰς λέγους,
 Συναραμένου τὰ πολλὰ πρὸς τοῦτο καὶ Παυλίνου,
 Ὅς ἐν τοῖς πρώτοις τετακτο τῶν βασιλέως φίλων.
 Ἐκ ταύτης Θεοδόσιος ἔτεκεν Εὐδοξίαν,
 Ἦν Οὐαλεντινιανῶ σκηπτροκρατοῦντι Ἔρωμης
 Τῆς πρεσβυτέρας ἔπεμψεν εἰς γάμου ³⁶ κοινω-
 [νίαν ³⁶.

Ἄλλ' ἦν οὐδὲν, ὡς ἔοικεν, εὐτύχημα τοῦ βίου
 Ζάλης καὶ λύπης ἀμιγῆς, οὐδέ τις εὐποτμία
 Μὴ συναναρπύμενον ἔχουσα καὶ τὸ κνίζον·
 Καὶ γὰρ καὶ ῥόδον εὐστομον φρῖσσει πυκναῖς ἀκάν-
 [θαις,
 Ἥλιου τε τὸ βλέφαρον σκοτιζουσι νεφέλαι,
 Καὶ φθόνος ἐπιφύεται τοῖς τὸ καλὸν ἀκούσι,
 Καὶ πᾶν εὐτύχημα λαμπρὸν καὶ πᾶν σεμνὸν ³⁷ τοῦ
 [βίου
 Φέρει καὶ τὸ δυστύχημα συνανακεκραμένον.

Ἄλλὰ γὰρ τί μοι βούλεται τὸ πρόβλημα ³⁸ τοῦ
 [λόγου;
 Ἦ βασιλεὺς ἐπέπλεε τὴν ἄλμην τὴν τοῦ βίου
 Εὐδιεινοῖς καὶ γαληνοῖς πνεύμασι φερομένη·
 Ἀτάραχον διήνυε τὸν πλοῦν τῆς εὐποτμίας,
 Ὡσπερὰι πλοῖον φερτηγὸν ὡς ἐξ οὐρίας πλέον ³⁹.
 Ἄλλ' ἀφρηνς ἐξεφύσησεν ὡς καταγιγῆς ὁ φθόνος,

Καὶ λαίλαψ συντάραξε τὴν θάλασσαν καὶ κλύδων·
 Νέφος ἐβράγη θοερὸν, κατήγαγε χειμῶνα,
 Συνέσεισεν, ἐδόνησε τὴν σκάφην ὡς φυλλάδα,
 Καὶ φλοίσβους ἤγειρε δεινοὺς καὶ τάρραχον βρῦ-
 [θρουν,
 Καὶ τὴν μὲν ναῦν συνέτριψε, τῇ δὲ ναυστολομέτῃ ⁴⁰
 Στόμα δεινὸν ὑπήνοιξε χάσματος δυσταλύκτου.
 Ἐντεῦθεν ἡ βασίλισσα πικρίας ἐνεπλήσθη
 Καὶ πειραταμοῖς ἐπάλασε βαρυσυμφορωτότοις.
 Τί δ' ἦν αὐτῇ τὸ συμπεσὸν ὁ λόγος ἱστορήσει.
 Θεοδοσίῳ βασιλεῖ τῷ συζυγοῦντι ⁴¹ ταύτῃ
 Μῆλον καλὸν εὐμέγεθες πένης προσήνεγκέ ⁴² τις.
 Ὅ δὲ τὸ καλλιπρόσωπον θαυμαστάς τῆς ὀπώρας,
 Καὶ τῆς εὐχροίας ἀγασθεῖς ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγέθους,
 Ὡς τι καινὸν τὸ δώρημα τῇ βασιλίδι πέμπει·
 B Ὅπερ μεγάλων γέγονεν ἀρχῇ ⁴³ πειρατηρίων,
 Οὐχ ἤττον ἢ τῆς Ἐριδος τῆς φθονεράς τὸ μῆλον,
 Ὅπερ ἐπεισεκώμασεν ⁴⁴ ἐπὶ κακῷ τοῖς τότε
 Θύουσι γαμοδαΐσια Θέτιδος καὶ Πηλέως.
 Ὅα καὶ γὰρ συμβέδθηκε διὰ τὸ μῆλον τοῦτο!
 Ἐθαύμαζεν ἡ βασιλεὺς τὴν ὥραν τῆς ὀπώρας,
 Ἵπερφυῆς ἠγάσαστο τὸ χρῆμα τὸ τοῦ μῆλου,
 Καὶ φιλοτίμως ἔχουσα πρὸς τὸν καλὸν ⁴⁵ Παυλίνον
 Ὡς συναράμενον αὐτῇ πρὸς ὕψος βασιλείας,
 Τῷ μῆλῳ τῷ πικροποπῶ τὸν ἄνδρα δεξιοῦται.
 Ἐκαίνος δὲ τῷ βασιλεῖ τὸ δῶρον ἀντιπέμπει,
 Μὴ κατειδῶς, ὡς ἔοικεν, ὅθεν παρεισεφθάρη·

Vers. 2679

virginitatis adhuc illibatum haberet. Intellecto puel-
 lam adhuc expertem esse conjugii castitatisque bo- C
 num hactenus integrum servasse, religioso eam la-
 vacro curat ablui, nomen immutat, Eudociam appel-
 lat, fratri matrimonio copulat, non parum adjuvante
 Paulino, viro inter amicos imperatoris principem
 locum obtinente. Procreavit autem ex hac Theo-
 dosius Eudociam, quam Valentiniano in urbe Ro-
 ma vetere imperanti ad vitæ societatem misit.

Sed enim nulla vitæ felicitas tempestatis ac do-
 loris experta est, nec prosperitas esse potest ulla
 cum qua non existat etiam aliquid quod hominem
 mordeat. Etenim ipsa quoque rosa, licet fragrans
 sit, crebris tamen spinis horret; itemque vulvum
 salsis nubes interdum caligine quadam obvelant.
 Consimili modo invidia comitatur et insectatur eos
 qui virtutem colunt: omnisque sancta prosperitas
 et vita splendens in hominum oculis admistam
 quamdam infelicitatem secum trahit. Quid autem hoc
 sibi vult orationis prælium? Nimirum et hæc
 imperatrix in hujus vitæ mari navigabat, et serenis
 placidisque ventis acta felicitatis cursum absque
 perturbatione conficiebat, non aliter atque si navis
 oneraria vento secundo feratur: verum invidia
 subito tempestatis cuiusdam instar flare cœpit;
 turbo cum procella mare commovit; nubes impe-

tuosa exorta tempestatem excitavit, adeoque suc-
 cussit et agitavit scapham instar folii, commoto in-
 genti strepitu gravique turba, ut navem confringe-
 ret, ac ipsi naufragium facienti terribiliter ore
 adaptato minaretur, quasi vellet ei plane dehiscere.
 Ab eo tempore casus acerbos imperatrix complures
 experta fuit et ærumnosissimis cum tentationibus
 colluctata. Libet autem commemorare quid illi ac-
 ciderit.

55 Quidam fortunæ tenuis imperatori Theodo-
 sio, Eudociæ marito, pomum eximia: tam pulchri-
 tudinis quam magnitudinis obtulerat. Ejus ille
 speciem longe venustissimam, colorem, magnitudi-
 nem admiratus, pomum ipsum inusitati cuiusdam
 muneris loco imperatrici miserat; quæ sane res non
 mirus maximorum incommodorum origo exstitit, at-
 que olim pomum illud Eridis invidiæ, quod nocendi
 causa iis obtulit qui Thetidis atque Pelei nuptiis
 intererant. Nam qualia, quæso, consecuta sunt?
 Imperatrix pulchritudinem fructus admirari, eum-
 que arbitrari nature modum excedere. Et quoniam
 Paulinum propterea venerabatur quod valde eam
 juvisset in consequenda dignitate imperatoria, vi-
 rum hoc infelici pomo donat. Is vero vicissim mu-
 nus imperatori mittit, ignorans, uti quidem videtur,
 unde profectus fuisset: non enim adfuertat id tem-

Variæ lectiones.

³⁵ μεταβάλλει ARR. ³⁶ μίγνυσιν AR. ³⁷ βίου AR. ³⁸ συνοικίαν R. ³⁹ σεμνὸν καὶ πᾶν λαμπρὸν A. σε-
 μνὸν πᾶν τὸ λαμπρὸν R. ⁴⁰ πρόγραμμα R. ⁴¹ πλέει A. ⁴² δέ γε ναυστολοῦσῃ A. ⁴³ συνοικούντι ARR.
⁴⁴ προσήγαγέ R. ⁴⁵ ρίζα R. ⁴⁶ ἐπεισεκώμασεν R. ⁴⁷ λαμπρὸν AR.

Ἐτους γὰρ τῷ βασιλεὶ μὴ συμπαρῶν ὁ τάλα: ⁴⁶
 Ἦνίκα Θεοδοσίος ἐδέχετο τὸ μῆλον,
 Ἄδου πικρὰν, ἂν εἴποι τις, ὀπώραν θανασίμην,
 Ἐς κηπευτῆς ὁ θάνατος καὶ φυτηκόμος: Ἄδης.
 Ὅρξ τὸ μῆλον ὁ κρατῶν, γνωρίζει τὴν ὀπώραν,
 Κρύπτει τὸ μῆλον παρ' αὐτῷ, σιγῇ παρακατέχει,
 Πυνθάνεται τῆς γαμετῆς ὄπη τὸ μῆλον εἶη,
 Εἰπούσαν ὅτι βέβρωκεν ὄρκοις καταλαμβάνει.
 Ἦ δὲ, τῆς τύχης τῆς πικρᾶς, ὡς ἔοικε, σφαλλούσης,
 Ἀντόμνουσι καταφαγεῖν. Τίνα τὰ μετὰ ταῦτα;
 Εἰς ὑπνοίας ὁ κρατῶν οὐκ ἀγαθὰς ἐμπίπτει,
 Δείκνυσι τὸ κρυπτόμενον, ἐλέγχει ψευδομένην,
 Θυμύται, μαινεται, μισεῖ, στυγεῖ τὴν βασιλῖδα.
 Ἐντεῦθεν ἐπεμύρμυρε τῶν πειρασμῶν τὸ κύμα
 Καί: συμφορᾶς ἢ θάλασσα καὶ τῶν κακῶν ὁ κλύδων.
 Ἐντεῦθεν ἀνυπόφορον, ἦλιε, πάθος εἶδες.
 Ὁ μὲν Παυλῖνος θάνατον ἐτρύγησεν ἐκείθεν,
 Καὶ ζήφος αἱματόχαρτον ἐμέθυσε τῷ φόνῳ.
 Ἦ βασιλεὶς τὸ μῖσος δὲ γνοῦσα τοῦ βασιλέως
 Εἰς πῶλον Ἰερουσαλήμ ὡς: ⁴⁷ τάχος ἀφικνεῖται,
 Κάκεισε τὸ λειπόμενον ἀνύσασα τοῦ βίου
 Τῆς φύσεως τῆς γεηρᾶς ἐκτινυσι τὸ χρέος.
 Οὗτος ὁ Θεοδόσιος τᾶλλα μὲν ἦν ἀστεῖος,
 Χαρίζεις, μεγαλόδωρος, βίβλοι: ἀεὶ σχολάζων,
 Ἄλλὰ τοῖς ⁴⁸ προτερήμασιν εἶχε συναναθαιῖνον
 Καί: τε κακὸν ζιζάνιον οἶα τοῦ βίου κῆρα.
 Ἄν γὰρ τις οἶον δῆποτε τούτῳ προσῆξε χάρτην,

A Ἐν ἐρυθροῖς γράμμασιν ⁴⁹ αὐτὸν ἐσημαιοτο,
 Μὴ συσκοπήσας μὴ μαθῶν οἶα τὰ γεγραμμένα.
 Οὕτως οὐδὲν ἀκέραιον ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει,
 Οὐδὲν τῆς λώθης ἀμειγρῆς τῆς τῶν ἀποπτωμάτων ⁵⁰.
 Ἦ τοίνυν χαριτόστατος καὶ θεῖα Πουλχερία
 Πολλὴν ἐδείκνυ τὴν σπουδὴν περὶ τὸν βασιλέα,
 Ἄπλλαγῆναι θέλουσα τοῦτον τῆς ἀμαρτάδος ⁵¹.
 Ὡς δὲ πολλὰς καὶ συνεχεῖς πλέξασα παραινέσεις
 Καὶ λόγοις συνετίσασα ⁵² τοῖς σωφρονησθηροῖς
 Πλέον ἐπέβαινε οὐδὲν, τεχνᾶται τι τοιοῦτον,
 Θηρεύει τε τὸν ἀδελφὸν ἀστεῖαις ἐπινοίαις.
 Πλάττεται χάρτην ὡς αὐτοῦ δῆθεν τοῦ βασιλέως
 Οἰκέτης χαριζόμενον αὐτῇ τὴν βασιλῖδα.
 Δίδωσι τοῦτον ⁵³ τὰδελεφῶ, δεῖται τοῦ βασιλέως
 Ἐσημανθῆναι τὴν γραφὴν ⁵⁴ γράμμασι βασιλείοις.
 B Ὁ μὲν ἐπένευσε αὐτῇ ταῦτα λιταζομένην,
 Καὶ καλαμῖς ἐν ταῖς χερσὶν εὐθύς τοῦ βασιλέως,
 Καὶ πορφυρόβαπτος γραφῆς τὸν χάρτην ἐπιστοῦτο.
 Ἦ δὲ τὸ γράμμα σημανθὲν ὡς ἔρμαιον λαβοῦσα,
 Ὡς δούλην ἀργυρώνητον εἶλε τὴν βασιλῖδα.
 Τοῦ δὲ περιυβρίζεσθαι φήσαντος ἐπὶ τούτῳ,
 Ἐκαίην τὸ βασιλεῖον προῦφερε γραμματεῖον,
 Κάκειθεν ἐλεγεν αὐτὴν εἰς τοῦτο δικαιοῦσθαι.
 Συνῆκεν οὖν ⁵⁵ ὁ βασιλεὺς, ἠδέσθη, κατησχύνθη,
 Ἀπέχετό τε τοῦ λοιποῦ ταύτης τῆς ἀφροσύνης.
 Καὶ τοῦτο μὲν εἰς ἀγαθὸν κατέληξε τὸ τέλος,
 Ὡς ἄρα γε τρισεύδατος καὶ μέρος εὐποτίας

Vers. 2638

poris imperatori miser, quo pomum acceperat, quod nuncupare quis possit lethalem Orci fructum, ab ipsa morte Plutoneque consitum. Imperator oblatum intueri, mox agnoscere, clam apud se occultare ac retinere, conjugem interrogare ubinam pomum ab se datum haberet: illa respondere manducatum ab se esse. Rursus imperator ei deferre jusjurandum: illa per summam infelicitatem sacramento confirmare pomum ab se manducatum esse. Quid hinc factum? Imperator suspicionibus malis indulgere, pomum absconditum proferre, conjugem mendacii convincere, excandescere, furere, imperatricem odio persequi. Atque hinc jam fluctus illentationum, mare calamitatum, tempestas malorum exundavit; hinc facinus indignum, sol, conspexisti. Nam Paulinus ob hanc causam interfectus est, et imperatrix odio mariti perspecto celeriter Hierosolymam proficiscitur, atque ibi exacto reliquo vitæ tempore tandem naturæ debitum persolvit.

Erat cæteroqui Theodosius comis, facetus, liberalis, semper lectitandis libris occupatus: verum inter has virtutes etiam mala quædam herba succrescebat, ut sunt res humanæ. Nam si quis ei chartam offerret, rubris in ea litteris nomen imperatorium subscribebat, non inspectis prius iis quæ essent in ea perscripta. Nimirum in humana

natura nihil est quod omnino sit labis expertum et ab omni absurditate alienum. Quamobrem divinis exornata dotibus Pulcheria, fratrem ab hoc vitio revocare studens, singulari diligentia imperatorem monebat. **56** Postea vero quam variis et continuis admonitionibus usa prudentibusque verbis castigato fratre nihil se proficere cerneret, hujusmodi quiddam instituit ac molita est. Excogitatis ingeniose rationibus fratrem circumvenit, litteras fingit, in quibus perscriptum foret imperatorem Pulcheriæ sorori conjugem suam veluti mancipium quoddam donasse. Hanc chartam fratri offert, rogat hanc scripturam litteris imperatoriis munire ac subsignare velit. Imperator precibus sororis annuit, mox calamum prehendit manu, et exaratis purpurei coloris litteris chartam confirmat. Pulcheria litteras manu fratris subscriptas insignis lucri loco accipit, et imperatricem instar coempti pretio mancipii secum abducit. Cum Theodosius a sorore injuria se diceret affici gravissima, litteras imperatoris illa vicissim proferre, seque dicere fretam his optimo jure quod faceret facere. Tum vero rem imperator intelligere, pudore suffundi, ab ejusmodi stultitia deinceps sibi cavere, factum ipsum denique præclarum ad finem tendere. Nimirum in magna felicitatis parte collocandum est,

Variæ lectiones.

⁴⁶ γὰρ μὴ συμπαρῶν τῷ κλατῶ τότε R. ⁴⁷ ὡς] τὸ RR. ⁴⁸ τοῖς] γὰρ A. ⁴⁹ ἐρυθροῖς: βάρμασιν K. ⁵⁰ τῆς ἀπὸ συμπτωμάτων R. ⁵¹ ἀμαρτίας R. ⁵² συνετίσασα R. ⁵³ τούτῳ A. ⁵⁴ τῇ γραφῇ K. ⁵⁵ συν-
 ῖξε γοῦν AR.

Εἴνοις ἀνθρώποις συνοικεῖν καὶ καθαρῶς φιλοῦσι
καὶ μὴ καταρπαδιοῦσι τὰ τῆς φιλαλληλίας.

Ἐτι σκηπτοκρατοῦντος δὲ τούτου τοῦ βασιλέως,
Ἄφυπνισθέντες ὤφθησαν ἐξ ὕπνου μακρολέκτρου
Ἐπτά καρτερικώτατοι μάρτυρες νεανίαι.

Τὴν λόσσαν γὰρ ἐκφεύγοντες τοῦ δυσσεβοῦς Λεκίου,
Εἰς σπήλαιον αὐτόφορον ὁμοῦ συνεσελθόντες
τοῖς ὄροις παρακείμενον πόλεως Ἐφρασίων,
Βαθὺν καὶ μακροκοίμητον ἦσαν ὑπνῶντες ὕπνον.
Ἄφυπνισθέντες τότε δὲ καὶ τοῖς πιστοῖς γνωσθέντες
καὶ τιμηθέντες παρ' αὐτῶν καὶ παρὰ βασιλέως
τὸν νήγρετον κατέδαρβον καὶ τελευταῖον ὕπνον.

Σεισμῶν ἀλλεπαλλήλων δὲ γῆν κινούντων ριζόθεν
καὶ συσεσιόντων τὰς ψυχὰς ἀνθρώπων καὶ δονούντων,
καὶ πλήθους τοῦ φιλευσεβοῦς Θεὸν ἰλεομένου,
Ἄφνης παιδίον ἀρπαγὲν ⁵⁶ μέχρι; αἰθέρος ἄνω
τὸν ὕμνον τὸν τρισάγιον ἤκουσεν ὕπ' ἀγγέλων.

Ἐμπαλιν δὲ κατενεχθὲν (βαθαὶ φρικτῆς ἰσχύος!)
Ἐν μέσοις ἐξεβόησε πῶς χρῆ τὸν ὕμνον πλέκειν ⁵⁷.
Ἦσαν καὶ γὰρ οὐ πρὸ πολλοῦ πρὶς τούτου ἐσφαλμένοι.

Οὗτος ὁ Θεοδόσιος παρὰ τοῦ Χρυσάφου
Ἀπατηθεὶς καὶ πικρανθεὶς κατὰ ⁵⁸ τῆς Πουλχερίας
Πολλὰς πολλάκι; πειρασμῶν κατέκτισεν ἀκάνθαις
τὴν πάσαις κατακόσμητον τῶν ἀρετῶν ἰδέαις.

Εὐνούχος δ' ἦν Χρυσάφιος, ἀλάστωρ, κακοήθης,
Ἐξάγιος καὶ φόνιος ⁵⁹ καὶ βδελυρὸς τοὺς τρόπους.
Οὗ τὴν κακίαν ὀκρατῶν ὡς ὑστερον ἐπέγνων,
Δημιύσας τὸν κατάρατον καὶ πένητα ποιήσας

Ἄ Ὑπερορία χαλεπῆ παρέπεμφεν ἐνδικῶς.
Ἦδη δὲ χρέος τὸ κοινὸν τοῦ Θεοδοσίου δόντος
καὶ τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὴν εἰς γῆν ἀποθεμένον.
Κρατήσαντο; ἐν ἔτεσι τριάκοντα τρισὶ τε,
Εἰς Πουλχερίαν τὴν καλὴν τὸ κράτος μεταβαίνει,
Ἦτις σοφῶς καὶ συνετῶς ἀγαν βουλευσαμένη
Ἦ; βασιλέως χρῆζουσι τὰ πράγματα Ῥωμαίων,
Μετακαλεῖται τὸν χρηστὸν Μαρκιανὸν αὐτίκα,
Ἄνδρα σεμνοῖς ἐμπρέποντα καὶ φιλοθεοῖς τρόποις,
καὶ καταδήσασα φρικτοῖς καὶ βαρυτάτοις ὄροις
Ἄδιαλώθητον αὐτῆς τηρῆσαι τὴν ἀγνείαν,
καὶ συγκατατιθέμενον εὐροῦσα καὶ τὸν ἄνδρα,
τὸ στέφος περιτίθησιν αὐτῷ τῆς βασιλείας,
τὸν δὲ Χρυσάφιον πικρῷ θανάτῳ καθυπάγει.

Πάντως οὐκ ἀκαιρὸν ἔστιν, οὐδὲ τῆς τέχνης πόρρω,
Β Εἰπεῖν περὶ Μαρκιανοῦ πόθεν καὶ τίς ὑπῆρχε.
Πένης μὲν ἦν καὶ ταπεινός, ἀλλὰ χρηστὸς τοὺς τρό-
[πους.]

Οὐκ ὦν δὲ γένους εὐκλεοῦς, οὐδὲ τῶν ἐπιστήμων,
ταῖς τάξεσι συνειλεκτο ⁶⁰ ταῖς τῶν στρατευομένων.
Ἄρτι δὲ νέφους ἰσχυρᾶς μάχης ἀναβράγνιτος
καὶ Πέρσαις τοῖς ὑπέρφροσιν ἐπάγοντος Ῥωμαίους,
Νόσφ ληφθεὶς Μαρκιανὸς θάνατον ἀπειλούσῃ
Ἐν τινὶ κώμῃ τῆς λαμπρᾶς Λυκίων ἐπαρχίας
κατέμεινε σωματικῆς χάριν νοσοκομίας.
Ἐνθα φίλαν ἐσχηκῶς πρὸς τινὰς αὐθομαίμους
συνῆν καὶ συνδιέτριθεν ὡς φίλος παρὰ φίλοις,
καὶ τῆς δεούσης παρ' αὐτῶν προνοίας ἤξιοτο.

Vers. 27&8

si quis inter homines benevolos, vitæ puræ stu-
diosos, amorem mutuum labe nulla contaminantes
degal.

Cæterum imperatore Theodosio rerum potente
septem illi juvenes, martyres tolerantissimi, de
somnia longissimo experrecti ac vulgo conspecti
sunt. Nam ut Decii furorem evitarent, in nativam
specum haud procul ab Ephesina urbe sitam sese
contulerant, ibique gravi et prolixo somno conso-
piti quieverant. Hoc autem excitati tempore ac
fidelibus agniti, simulque tam ab ipsis quam im-
peratore magno in honore habiti, rursus inexcitabili
postremoque sopore correpti fuerunt.

Eodem imperante cum continui terræ motus
omnia passim funditus succuterent unaque mor-
taliū animos percellerent, accidit ut religiosa
multitudine precibus Deum placante puer quidam
subito ad ipsum usque cælum abreptus hymnum
illum sanctissimum ab angelis concini audiret.
Deinde relatus in terram (proh vim roburque stu-
pendum!) in medio mortalium cœtu clarissima voce
docuit quo pacto hymnum illum cani oporteat.
Quippe non ita pridem in eo peccatum fuerat.

Hic Theodosius a Chrysaphio deceptus et ad-
versus Pulcheriam exacerbatus sæpenumero multis
tentationum spinis ornatam omni virtutis genere
mulierem pungebat. Erat autem ille Chrysaphius

eunuchus, communis hominum pernicies, impro-
bus, impuris, sanguinariis, exsecrandis moribus:
57 cujus nequitiam ubi deinceps imperator cogno-
visset, publicatis bonis hominem ad paupertatem
redactum æquissima lata sententia solum vertere
jussit. Cum autem commune debitum naturæ Theo-
dosius persolvisset, jamque pulverem corporis in
terram deposuisset, ad egregiam illam Pulcheriam
imperium pervenit. Ea vero sapienter admodum re
deliberata, et animadverso rem Romanam impera-
toris egere, mox bonum illum Marcianum arcessit,
virum gravibus ac religiosis moribus illustrem,
eumque sacramentis horrendis obstructum, quibus
se castitatem Pulcheriæ minime contaminaturum
polliceretur (in quo sane Marcianum promptum
et assentientem reperit), imperatoria corona exor-
nat. Chrysaphium vero peracerba morte de medio
tollit.

Atque hoc loco non intempestive fecerimus, si
de Marciano memoriæ prodiderimus, unde pro-
gnatus et quis fuerit. Nimirum pauper erat et
humili quidem ortus loco, sed indole moribusque
bonis præditus. Et loquaxquam ex celebri et illustri
familia non esset, tamen consecutus fuerat ut mi-
litiū ordinibus ascriberetur. Forte accidit ut bello
inter Romanos et superbos Persas exorto Marcia-
nus gravi correptus morbo, qui mortem ei mini-

Variæ lectiones.

⁵⁶ ἀρπαγὲν R. ⁵⁷ λέγειν R. ⁵⁸ μετὰ A. ⁵⁹ φόνιος R. ⁶⁰ συνειλεκτο A.

Τούτοις πρὸς κυνηγείον ποτε πορευομένοις
 Μαρκιανὸς συνέπειτο τῆς θήρας κοινωνήσων.
 Ω; οὖν διάδροχοι πολλοῖς γεγονάσιν ἰδρῶσι
 Πρὸς λόφους ἀνατρέχοντες δυσδάτους, θηροτρόφους,
 Καὶ λόχμας ὑποτρέχοντες καὶ πολυπραγμονοῦντες,
 Κατακλιθέντες ἐπὶ γῆς νήδυμον ὕπνον ὕπνου.
 Ἄτερος δὲ τῶν ἀδελφῶν ἀφουπνισθεὶς ταχέως
 Ὅρᾳ καταδαρθάνοντα Μαρκιανὸν εἰσέτι
 Καὶ φέροντα βαθύτατον ὕπνον ἐν τοῖς βλεψάροις,
 Ὅρῳ δὲ ταυσιπτερον, ὄρνεοκράτην ὄρνιν,
 Ἄερόπορος πτέρυγας ἰδίας ἠπλωκότα
 Καὶ χαρίζμενον σκιάς αὐτῷ ψυχαγωγίαν.
 Ὁῦτω τι μέγα καὶ σπεῖτον ἢ βασιλεία χρῆμα,
 Αὐτοῖς ἀξιοτίμητον τοῖς ζώοις τοῖς ἀλόγοις.
 Ὁῦτως αἰδουσιμώτατος ὄρνεις σαρκόδοροις
 Ὁ ταύτην ἀναζώσασθαι Θεῷ προωρισμένος.
 Βλέπει, θαυμάζει τὸ συμβᾶν, τὸν ἀδελφὸν ἔγειρει,
 Δείκνυσι τὸ τεράστιον, ἀμφοτέροις θαμβοῦνται,
 Καὶ νήφαντι Μαρκιανῷ μετὰ μικρὸν ἐξ ὕπνου
 Τὸ σκῆπτρον προαγγέλλουσι τῆς αὐτοκρατορίας,
 Καὶ σφῶν ἐπιμνησθήσεσθαι λιτάζονται: ⁶¹ τὸν ἄνδρα.
 Ὁ δ' ἐπινεύει καὶ χρηστὰ καθυπισχνεῖται τούτοις.
 Καὶ δὴ χρυσίον ἰκανὸν ἐκείνων δεδωκότων
 Ἀπάρξας πρὸς τὴν Βυζάντος εὐκλεσεστάτην πόλιν
 Ἀρδαβουρίῳ πρόσεισι τῷ πολυχρυσότατῳ.
 Ἦν δ' ἄρχων Ἀρδαβούριος ἀπάντων τῶν ταγμάτων,
 Συστράτηγον τὸν Ἄσπαρα καὶ συστρατάρχην ἔχων,

A Μεθ' οὗ καὶ συναπέπλευσε κατὰ τοῦ Γιζερῆχου.
 Ἦν δ' ἄρχων ὁ Γιζερῆχος Λιβύων Ὀυανδῆλων ⁶²,
 Ὁ πολεμοῦντος Ἄσπαρος ἐκ γῆς ἀπὸ θαλάττης,
 Ἐξ ἰπποτῶν ἀπὸ πεζῶν, ἀπὸ θαλασσοπλῶν,
 Καὶ καρτερὰς ⁶³ τῆς προσβολῆς ⁶⁴ Λιβύων γενομένης,
 Καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀλλαγῆς ἐπὶ φυγῆν βλεψάτης,
 Ζωγρεῖται καὶ Μαρκιανὸς σὺν ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις,
 Καθείργνυται τε σὺν αὐτοῖς ἐν δόμοις Γιζερῆχου.
 Θελήσας οὖν Γιζερῆχος ἰδεῖν τοὺς δορυκτῆτους
 Ἄνωθεν στάς ἐφ' ⁶⁵ ὕψηλοῦ τοὺς ἄνδρας ἐπεσκήπει,
 Καὶ βλέπει πρᾶγμα εὐσπιστον, Μαρκιανὸν ὕπνουῦντα
 Καὶ δυσμηχάνητον αὐτῷ σκίαν σκευαζομένην ⁶⁶
 Ὑπὸ πτερύγων ἀετοῦ. Τοῦτο θαμβεῖται βλέψας,
 Θεῖόν τινα λογιζεται τὸν ἄνδρα χρηματίζειν
 Καὶ τῆς ἀρχῆς κατὰζιον Ῥωμαίων καὶ τοῦ κράτους.
 B Κτείνει μὲν οὖν ἀπάνθρωπον ἄνδρα τοιοῦτον κρίνει,
 Προβεβλημένον ἄνωθεν εἰς βασιλείας ὕψος
 (Τὸν γὰρ Θεοῦ ταῖς κραταιαῖς φρουρούμενον παλά-
 [μαις
 Τίς ἂν ἰσχύσειε θνητῶν ⁶⁷ ὀλέσαι πρὸ τῆς ὥρας;
 Ἄν ἢ Θεοῦ μεγαλακχῆς χεῖρ σε περιφρουροίῃ,
 Οὐ δειλιάσης σίδηρον, οὐ ξίφος ὑποτρέσης ⁶⁸,
 Οὐ πῦρ, οὐ θυμοθάραρον, οὐ μαιφρόνον ἦθος)
 Μεταστειλόμενος δ' αὐτὸν ὄρκους καταλαμβάνει,
 Ἄντων Ῥωμαίων ἄρξειεν, ἂν τεύξοιτο ⁶⁹ τοῦ κρά-
 [τους,
 Μὴ πολεμήσαι Λίβυσι, μὴ μάχην συγκροτῆσαι.

Vers. 2841

taretur, quadam in urbe illustris Lyciorum pro-
 vinciae propter debilitatem corporis subsisteret. C
 Ubi amicitia cum fratribus quibusdam inita fami-
 liariter apud eos vivebat, suppeditantes ipsi quæ
 ad vitam sustinendam pertinerent. Cum autem
 aliquando venatum exirent, eisque Marcianus se
 comitem venationis adjungeret, ac jam propter
 sudores maderent, dum hinc inde cursu conscen-
 dunt difficiles aditu colles, ferarumque iustra cu-
 riose pervestigant, evenit tandem ut in terram
 reclinatis corporibus cum voluptate somnum ca-
 perent. Tum fratrum alter citius experrectus Mar-
 cianum quidem adhuc dormientem conspicit, vo-
 luerunt vero reginam explicatis alis umbram ei
 præbentem. Adeo magnum et augustum quiddam
 est imperium, ut ipsa quoque bruta honorem ei
 deferant: adeo volucres etiam crudivora vene-
 rantur hominem, cui divinitus est concessum ut
 imperio potiat. Cernens igitur ille quid acci-
 deret, obstupescit, fratrem excitat, prodigium ei
 monstrat: utrique res admirationi est. Neque
 multo post experrecto Marciano imperium polli-
 centur, simul orantes ut ipsorum aliquando recor-
 daretur. Annuit ille precibus, ac vicissim utrique
 se benefacturum promittit. 58 Tandem auro quan-
 tum satis esset ab eis accepto, Byzantium profi-
 ciscitur, atque ibi Ardaburium, hominem longe

opulentissimum, accedit. Erat autem hic Ardabu-
 rius omnium copiarum imperator, et in eo munere
 collegam Asparem habebat; quocum Marcianus
 militatum abiit adversus Gizerichum Africanorum
 Vandilorum regem. Eum cum Aspar oppugnavet
 terra et mari peditum equitumque copiis, et acci-
 deret quodam tempore ut Afri gravissimo cum
 impetu hostem invaderent ac Romana phalanx
 fugæ se mandaret, forte Marcianus cum multis
 aliis vivus in hostium potestatem venit. Itaque
 cum commilitonibus in Gizerichi domum perductus
 carceri mancipatur. Cum autem Gizerichus ali-
 quando captivos spectare vellet, eaque de causa
 in sublimi regiae parte consisteret, incredibili
 quiddam cernit, dormientem scilicet Marcianum,
 cui suis alis umbram aquila suppeditaret. Ad eam
 rem obstupescit, divinum hominem esse Marcia-
 num colligit imperioque Romano dignum. Quam-
 obrem immaniter se facturum statuit, si virum
 talem occideret, cui cœlitus imperium destinaretur.
 Nimirum hominem quem robustæ Dei manus
 custodiunt, quis mortalium possit ante diem e
 medio tollere? Si fortissima Dei manus te pro-
 legat, ferrum non metues, gladium non formidabis,
 non ignem, non barbaros et sanguinarios animos.
 Itaque Gizerichus accessitum ad se Marcianum
 sacramentis obstringit, quibus se polliceretur, si

Variæ lectiones.

⁶¹ λιτάζουσι R. ⁶² Ουανδάλων A. ⁶³ κρατερῶς A. ⁶⁴ συμπλοκῆς R. ⁶⁵ ἀφ' R. ⁶⁶ σκιαζομένην R.
⁶⁷ βρωτῶν R. ⁶⁸ περιτρέσης H. ⁶⁹ τεύξεται R, τεύξεται A

Οὕτω καὶ βάρβαρος ἀνὴρ αἰδεῖται βασιλείαν ⁷⁰,
 Καὶ τοὺς θεοῖν τιμητοὺς καὶ θηριῶδες ἦθος,
 Σεβάζεται, φιλόανθρωπον αὐτοῖς ἐπιπυρανίζων.
 Ἐκείθεν οὖν ἀπολυθεὶς ἀπὸ τοῦ Γιζερῖχου
 Πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν αὐθις ἐπανατρέχει,
 Καὶ γῆθεν μεταλλάξαντος ⁷¹ ἤδη Θεοδοσίου
 Ἄναξ ἀναγορεύεται χρίσει τῆς Πουλχερίας [τωρ.
 Καὶ τῶν ⁷² Ῥωμαίων ἀρχηγὸς καὶ κράτωρ αὐτοκρά-
 ῆν δ' ἀγαθὸς καὶ συνετὸς, ἀστειὸς, φιλοσώφρων,
 Δένδρον χαρ. τοφύτευτον, ἄλτος χρηστοτροπίας.
 Ἐξ δὲ καλῶς ἐν ἔτεισι τὰ σκήπτρα διειθύνας,
 Χοῖ τὸν χοῦν παρέδωκε ⁷³, τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ.
 Ὡς δὲ ⁷⁴ τὸν χοῦν ἀπήτησεν ἡ φύσις ἀπὸ τούτου
 Καὶ μνηματι κατέκλεισε τὸ γηγενὲς σαρκίον,
 Ἡ σύγκλητος σὺν Ἄσπαρι τῷ τότε πατρικίῳ
 Εἰς Λέοντα μετὰγουσι τὴν σκηπτροκρατορίαν,
 Τὸν φροντιστὴν καὶ λογιστὴν τῶν Ἄσπαρος πρῶ-
 [γματων,
 Καθυποσχόμενον αὐτῷ πατέρου ⁷⁵ τῶν υἱῶν
 Τῷ στέφει τῷ τοῦ Καίσαρος τὴν κεφαλὴν κοσμησαί·
 Οὐδὲ γὰρ ἦν τὸν Ἄσπαρα κράτους ⁷⁶ ἐπιλαβέσθαι
 Τῇ λύσσει κατεχόμενον Ἀρείου τοῦ βεβήλου.
 Οὕτως πολλὰκις ταπεινοὺς ἐργάζεται τὸ κέρδος,
 Οὕτως ἐλλιπὲς πλάζουσι τὰς τῶν ἀνθρώπων φρένας.
 Τούτῳ ποτὲ τῷ Λέοντι καλῶς ⁷⁷ φιλευσεβοῦντι
 Ἄνθρ σοφίας Θεσαυρὸς ὡς Ἑλλήν διεβλήθη,
 Τῆν κλῆσιν Ἰσοκάσιος, κοιλίτῳ τὴν ἀξίαν ·

Α Κάντεuben ἀπογυμνωθεὶς τιμῆς τε καὶ χρημάτων
 Ἐπάρχῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκδίδοται πρὸς κρίσιν.
 Ὡς οὖν εἰσῆγετο γυμνὸς ὡς δούλος μαστιγίας,
 Ὡς χειροδέσμητος ἡσθητῆς περιηγκωνισμένος,
 Ὁ δικαστὴς ἀνέκραγεν, ἐπεγγεῶν τῷ πάθει ·
 Ἐ Γινώσκεις, Ἰσοκάσιε, πόθεν ἐξεκυλισθης,
 Καὶ τοῦ σε νῦν κατήγαγεν ⁷⁸ ὁ κύβος ὁ τῆς τύχης ; ·
 Ὁ δὲ σὺν παραστήματι καρδίας ἐλευθέρῳ
 Εὐθήκτους ἔποιήσατο τούτῳ τὰς ἀποκρίσεις ·
 Ἐ Οἶδα τὸ πολυπλόνητον τῆς τύχης τῆς ἀστάτου,
 Καὶ σὺνοῖδα μηδὲν τί με ⁷⁹ καινὸν καθυποστήναι ·
 Θνητὴν γὰρ περιχειμενος καὶ γερῶν οὐσίαν
 Ἐπέπεσον ⁸⁰ καὶ πάθεισι φύσεως ἀνθρωπίνης.
 Σὺ δ' ἐπιγινούς τὸν κύλιθρον καὶ τὸν τροχὸν τοῦ βίου
 Ἐξένεγκε τὴν δίκην μοι τοιαύτην κρινομένην
 Β Ὅποιαν κρίνων σὺν ἐμοὶ τὴν ψῆφον ἀπεφαίνου ⁸¹ ·
 Ὅχλος οὐνοῦν ὁ παρυστὼς θαυμάσαντες τὸν ἄνδρα,
 Καὶ τὴν σοφὴν ἀπόκρισιν αὐτοῦ καταπλαγέντες
 Ὡς φιλελεύθερον ὁμοῦ καὶ πλήρη παρρησίας,
 Ἐκείθεν ἀφαρπάσαντες αὐταῖς ⁸² σὺν χειροπέδαις
 Εἰς τὸν ναὸν τὸν ἱερὸν μετὰ κραυγῆς εὐφήμου
 Ἀπάγουσιν καὶ τῷ λουτρῷ τῷ θείῳ τελειοῦσιν.
 Ὡς ἄρα πᾶς τῆς ἀρετῆς τὸ χρεῖμα δυσωπεῖται,
 Ἄλλογενῆς, Ἰθαγενῆς, Ἑλλήν, ἀλλόθρους, Σκύθης ·
 Μόνη γὰρ δύναται κοσμεῖν τοὺς ἐραστὰς καὶ σώζειν.
 Ὁ μὲν οὖν Ἰσοκάσιος οὕτω κακῶν ἐρρύσθη,
 Ὁ δ' Ἄσπαρ ἐφαπτόμενος χλαμύδος βασιλείου

Vers. 2893

quidem aliquando Romanum ad imperium perve-
 nit, Afros bello nequaquam vexaturum. Sic et
 Barbarus imperium reveretur, indolesque ferina
 colit homines divinitus ornatos, eosque perhuma-
 niter intuetur. Hoc modo dimissus a Gizericho
 Cpolin revertitur; cumque terras Theodosius reli-
 quisset, de judicio et sententiā Pulcheriæ impera-
 tor renuntiatur. Erat autem vir bonus, prudens,
 civilis, modestus; adeoque velut arbor ab ipsis
 Gratiis consita, et virtutum probitatisque quoddam
 quasi nemus. Ubi præclare sex annos potitus
 sceptris fuisset, terram terræ, animam Domino
 reddidit.

Posteaquam vivendi finem fecisset, senatus una
 cum Aspare patricio Leoni tradit imperium, qui
 Asparis rationes atque negotia procurabat, cum
 quidem promississet Aspari se utrumque filium
 ejus Cæsaris dignitate cohonestaturum. Quippe
 fieri nullo modo poterat ut Aspar imperio poti-
 retur, quod execrabilis Arii furori addictus esset.
 59 Sic lucrum nonnunquam homines submissos
 efficit; sic spes mortalium animos fingunt. Apud
 hunc Leonem, qui de varietate religionis recte
 sentiebat, quidam aliquando delatus per calumniam
 fuit quasi ethnicis superstitionibus addictus esset,
 cum reapse foret doctrinæ ac sapientiæ quidam

quasi thesaurus. Erat ei nomen Isocasius, et jam
 C ad honorem quaesturæ pervenerat. Igitur reus
 dignitate ac facultatibus spoliatus coram urbano
 prætore judicio sistitur; cumque nudus ad illum
 deduceretur, instar servi verberonis aut latronis
 colligati, judex calamitati ejus insultans exclamat
 in hæc verba: « Jamne agnoscis, Isocasi, unde
 excideris, et quo te alea fortunæ dejecerit? » Ad
 quæ ille generoso ac libero prorsus animo respon-
 dit: « Equidem fortunæ vagam inconstantiam
 agnosco, nec mihi quidquam accidere novi fateor.
 Quippe cum mortalis sim, humanæ naturæ cala-
 mitates experior. Tu vero defixis in vitæ rotam
 oculis talem fac de me sentiam feras, qualem
 me collega ferre consuevisti. » Ad tam sapiens
 viri responsum, quod ingenuitatis ac libertatis
 D plenum esset, plebs urbana percussa et stupefacta
 vinctum adhuc pedicis hominem inde abripiunt,
 fausta cum acclamatione sacram ad ædem dedu-
 cunt, divino lavacro initiari curant. Nimirum ne-
 mini non virtus est venerabilis, sive sit peregrinus
 sive incola, sive Græcus sive diversæ a Græcis
 linguæ, sive Scytha. Nam hæc sola sui studiosos
 ornare servareque potest.

Atque hoc modo Isocasius suæ salutis consuluit.
 Cæterum Aspar aliquando chlamyde imperatoris

Variæ lectiones

⁷⁰ βασιλεία R. ⁷¹ καταλλάξαντος R. ⁷² τῆς A. γῆς RR. ⁷³ παρέθετο RR. ⁷⁴ δὲ RR, γοῦν A. ⁷⁵ ὄτε-
 ρον MRR. ⁷⁶ κράτος R. ⁷⁷ καλῶς A. ⁷⁸ κατέστησεν R. ⁷⁹ μηκέτι με AK. ⁸⁰ ὑπέπεσα R. ⁸¹ ἀπεφῆνα
 A. ⁸² αὐτὸν RK.

« Ὁ βασιλεῦ, » ἐπέλεγε μεθ' ὅσας ἀναιδείας,
 « Οὐ χρὴ τὸν περικαίμενον τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα
 Ψευδηγορεῖν καὶ πλάττεσθαι ματαιοκρότους λόγους.
 Πλήρου μοι τὴν ὑπόσχεσιν ἣν πάλαι καθυπέσχεο »⁵³,
 Συνθέμενος ἀναγαγεῖν τὸν ἕνα μοι τῶν παίδων
 Εἰς ὕψος τὸ τοῦ Καίσαρος καὶ τὴν ἐντεῦθεν δόξαν. »
 Πρὸς δὲ ἀνθυπεκρούετο σοφῶς ὁ βασιλεύων·
 « Οὐ χρὴ τὸν περικαίμενον τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα
 Παρὰ τινος κατέρχεσθαι καὶ δοῦλον χρηματίζειν. »
 Οὗτος δὲ κράτωρ θησαυροὺς εὐρῶν πολυταλάντους,
 Ὅλας θαλάσσας ἐπιη τις καὶ ⁵⁴ ποταμοὺς χρημάτων,
 Πόλεμον αὐτεπάγγελτον ⁵⁵ καὶ μάχην φρικαλέαν
 Καὶ στόλον μυριόστολον καὶ ποντοπόρον ὄχλον
 Καὶ σμήνος ὕγκροκλευθον καὶ πλῆθος θαλασσοπλουν
 Κατὰ Λιβύων συγκροτεῖ καὶ κατὰ Γιζερύχου,
 Καὶ στρατηγὸν ἐπίστησι κράτορα τοῦ πολέμου·
 Τὸν ἀδελφὸν τῆς γαμετῆς Βερίνης Βασιλίσκου.
 Ἡ στολαρχία τοιγαροῦν ἐφόδει καὶ τοὺς πόρρω,
 Ἐκάλυπτε τὴν θάλασσαν τοῖς λαίφεσι τῶν πλοίων,
 Ἔστενοχώρει τὴν ὕγραν σκάφειν ἀλιπλόους.
 Ἦσαν τοξόται, πελτασταί, ναυμάχοι, πεζομάχοι,
 Ὑπὲρ τὴν ἄμμον εἰς πληθὺν, τὸ θράσος ὑπὲρ θῆρα.
 Ἀλλὰ τυραννικώτατον τὸ σθένος τοῦ χρυσοῦ,
 Ἀλλὰ δυναμικώτερον μυριῶν στρατευμάτων.
 Τοῦτο καὶ πόλιν εὐπυργον ἐκ βάθρων ἀνασκάπτει,
 Τοῦτο καὶ δόμους ⁵⁶ ἄλλυσι, τοῦτο κἀν τοῖς πολέμοις
 Ὅλων ἔθνῶν ἀφανισμὸν καινοτομεῖν ἰσχύει,
 Καὶ πάντα δύναται κυκᾶν καὶ στρέφειν καὶ συγχέειν.
 Ἀφυκτὸν ἔστι βέλεμον, βάλλει κατὰ καρδίας,

A Καὶ χειροδόσμη δύσλυτος, ἀρρήκτος ποδοκλίη.
 Δύναται γλῶσσαν ἄφρονον τιθέναι λαλιστάτην
 Καὶ στόμα τὸ περίττανον εἰς ἀφῶνιαν τρέπειν.
 Τούτῳ συμμάχῳ χρώμενος; Γιζερίχος ὁ Λίβυς
 Τὸν τηλικούτον ἰσχυσε καταποντῶσαι στόλον.
 Ὁ Βασιλίσκος γὰρ πολλῶν φαρμακευθεὶς χρυσίῳ
 Ἔδλεψε πρῶτος εἰς φυγὴν κατὰ τὰς ὑποσχέσεις,
 Κάντεῦθεν ἀνετράπησαν τὰ πράγματα Ῥωμαίοις,
 Καὶ τὸν Ἴνδούς φρόδησαντα καὶ τοὺς ⁵⁷ ἐν Βρεττανίᾳ
 Καὶ πᾶν ἔθνος καὶ πᾶσαν γῆν στόλον τὸν φρικαλέον
 Μόνῃ χρυσοῦ στιλβηδῶν ἰσχυσεν ἀφανίσει
 Ἄνευ χειρῶν, ἀνευ βελῶν, ἀτερ ὀπλοφορίας.
 Καὶ ταῦτα μὲν συνέθησαν Ῥωμαίοις ἐν Λιβύῳ·
 Ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς, οὗτος αὐτὸς ὁ Λέων,
 Οὐκ εὐτυχήσας δῆρρονος γόνου πατὴρ γενέσθαι,
B Τὴν θυγατέρα ζεύγνυσι Ζήνωνι πατρικίῳ,
 Ἐξ Ἰσαυρίας ἔλκοντι τὰς ρίζας τὰς τοῦ γένους.
 Τῇ δὲ παιδί τοῦ Λέοντος κλησὶ; ἦν Ἀριάδνη.
 Ἐκ ταύτης δὲ τῷ Ζήνωνι πατρὸς δῆρρον ἐκουθήθη
 Λέων ὀνομαζόμενος, ὀμῶννομος τῷ πάππῳ·
 Ὅνπερ καὶ προσλαδόμενος ὁ βασιλεὺς καὶ πάππος,
 Καὶ παριδῶν τὸν Ζήνωνα καὶ φίλτρον θυγατρῖου,
 Χειρίζει τῷ θυγατριδῷ τῆς ⁵⁸ βασιλείας σκήπτρα.
 Δυσεντερὴ γὰρ ληθθεὶς οἴχεται σὺν τῇ νόσῳ,
 Ἔτεσι δέκα πρὸς; οἰκτῶ Ῥωμαίων βασιλεύσας.
 Ἀλλὰ γὰρ οὗτος πρὸς μικρὸν γευσάμενος τοῦ κράτους
 Γῆθεν ἀπῆλθε τάχιον, Ζήνωνα τὴν πατέρα
 Καταλιπὼν διάδοχον τῆς αὐτοκρατορίας.
C Οὗτος; ὁ Ζήνων οὐ καλῶς εἶχε περὶ τὸ σέβας,

Vers. 2951

prehensa singulari cum impudentia dixit: « Non decet, imperator, purpura vestitum mentiri ac vana proferre. Quamobrem sta promissis, et quod dudum mihi pollicitus es, præsta, cum diceres te alterum e filiis meis ad Cæsaream dignitatem atque gloriam provectorum. » Ad quæ verba sapienter admodum imperator, « Non decet, » inquit, « purpura vestitum cujusquam imperio servilem in modum subjectum esse. »

Cum autem maximos imperator Leo thesauros nactus esset, bellum Africanis indixit, tantumque non infinitam classem adversus eos et Gizerichum regem misit, præfecto copiis imperatore Basilisco, Verinæ conjugis fratre. Hæc classis etiam longissime dissitis terrori erat, quippe quæ navigiis ipsum mare cooperiret artumque redderet. Et continebat sagittarios, cetratos, classarios milites, pedites arenam multitudine superantes, audacia belluas. ⁶⁰ Verum enimvero violentissima vis auri est, et sexcentis exercitiibus potior. Aurum enim potest urbem turribus egregie munitam de fundamentis evertere; aurum in bellis nationes integras delere potest et omne malum inferre, conturbare, subvertere, confundere. Telum est inevitabile, quod corda petit; indissolubilis est manica, et cippus qui frangi nequit. Linguam mutam ma-

xime garrulam efficere potest, ac vicissim os clare loquens mutum reddere. Hujus ope Gizerichus Libyæ rex utens tantam classem denervare ac abolere potuit. Quippe multo Basiliscus auro corruptus primus uti convenerat, fugam arripuit; unde factum ut res Romana subverteretur. Nimirum classem illam, quæ pariter Indos atque Britannos formidine perculerat omnibusque per orbem terrarum nationibus terrori fuerat, solus auri splendor disperdere et abolere potuit absque manibus, absque telis, absque armis.

Hæc in Libya Romanis accidere. Carterum hic ipse Romanorum imperator Leo, cum tantum felicitatis non fuisset adeptus ut masculæ sobolis pater esset, filiam suam, cui nomen erat Ariadna, Zenoni patricio, qui generis originem ex Isauria ducebat, in matrimonium collocavit. Ex ea Zenoni natus est filius Leo, cognominis avo imperatori. Huic nepoti suo, Zenone filiaque præteritis, avus imperium tradidit. Atque inde correptus intestinorum morbo vitam amisit, imperio Romanorum duobus de viginti annis administrato. Verum ille perexiguam ad tempus imperio degustato rebus terrenis excessit, et Zenonem patrem in imperio successorem reliquit.

Erat Zenonis in religione darum recta sententia;

Varie lectiones.

⁵³ προῦπέσχεο R. ⁵⁴ ἦ AR. ⁵⁵ δ' ἀντεπάγγελτον A. ⁵⁶ δήμου; RR. ⁵⁷ τὸν RR. ⁵⁸ τὰ ?

Και γούν πολλὰς και χαλεπὰς ἐπήγαγε κακώσεις
 Απαντι τῷ πληρώματι τῆς εὐσεβοῦς ἀγέλης.
 Τότε πολλὰ ταυτοπαθῆ τόποις ἐν διαφόροις
 Συνέπεσε παθήματα πολλοῖς τῶν βασιλέων.
 Καβάδης μὲν ἐν Περσικῇ, Νέπως δ' ἐν ἑσπερίοις,
 Ὁ Ζήνων ἐν Ῥωμαίοις τε πεπτώκασι τοῦ κράτους.
 Ἄλλ' ὁ μὲν Ζήνων ἴσχυσε πάλιν ἐπιλαβέσθαι
 Τῆς ὑψιδάμονος ἀρχῆς, ἀλλὰ γε και Καβάδης·
 Τὸν Νέπως δ' οὐκ ἔδλεψεν ἡμέροις ἐν βλεφάροις
 Τῆς τύχης τὸ παλίντροπον τῆς ἐπιβουλεύσασης.
 Ὁ γούν φιλοχρυσότατος ἐκεῖνος Βασιλίσκος
 Και κατὰ Ζήνωνος ἰὸν ἐξέχεε κακίας,
 Και βασιλίσκου γέγονε πικρότερος ἐν ἔργοις,
 Και προσεταιρισάμενος συμμάχους και προμάχους.⁹⁹
 Ἐπήρχετο τῷ Ζήνωνι πυρὶ θυμοῦ καχλάζων.
 Ζήνων δὲ φόβω συσχεθεὶς και σαλευθεὶς τὰς φρένας
 Σὺν Ἀριάδῃ γαμετῇ φεύγει πρὸς Ἰσαυρίαν·
 Περὶ ψυχῆς γὰρ ἔτρεχεν¹⁰⁰, ἀλλ' οὐ περὶ χρημάτων.
 Ὡς ἄρα τιμιώτερον ψυχῆς οὐδὲν¹⁰¹ ἀνθρώποις,
 Οὐ κράτος τὸ βασιλεῖον, οὐ θάλασσαί χρημάτων.
 Ἄπονητι γούν εἰσελθὼν (οὐδεὶς γὰρ ἦν κωλύων)
 Τὸ στέφος περιτίθεται και κράτωρ χρηματίζει.
 Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἀνέχονται¹⁰² τὰ πράγματα πολλὰκις
 Συμπαραμένειν εἰς πολὺ τοῖς θέλουσιν ἀρπάζειν,
 Ἄλλὰ μεθίστανται ταχὺ και φεύγουσιν ἐκ τούτων,
 Ὡσπερ ἀναγνωρίζοντα σὺν χρόνῳ τοὺς δεσπότας.
 Ἐπὶ δυοὶ γὰρ ἔτεσι και μόνοις αὐταρχήσας
 Ὁ Βασιλίσκος ὁ δεινὸς, Ζήνωνος ἐπελθόντος

Α Και πάντας δελεάσαντος ἔλπισι γειοσίμοις,
 Και σὺν αὐτοῖς τὴν στρατηγὴν (Ἀρμάτιος ἦν¹⁰³ οὗτος,
 Οὐ τὸν υἱὸν ἐπώμοσε Καίσαρος στέφει στέφαι),
 Πάντοθεν ἀπορούμενος, οὐκ ἔχων ὅ τι δράσει¹⁰⁴,
 Σὺν Ζηνωνίδι γυναικὶ θεῖω ναῶ προστρέχει.
 Οὕσπερ ἐκεῖθεν ἐξελὼν ὁ βασιλεὺς ὁ Ζήνων,
 Προκαταδήσας¹⁰⁵ ἑαυτὸν ἔρκωις φρικωδεστάτοις
 Ὡς οὐκ ἐπάξει φόνιον εἶφο; τοῖς σφῶν¹⁰⁶ τραχίλοις,
 Ὑπερορίους τίθησιν ἐν ὄχυρῷ φρουρίῳ,
 Ἐνθα συγκλείσας ἐν τινι πυργίσκῳ στερεμένῳ,
 Και λίθοις εὐμεγέθεσι τὴν εἰσοδὸν προσώσας,
 Λιμῶ και δίψει τοὺς κακοὺς κακῶς ἐξαφανίζει.
 Καλῶς δὲ κρατυνόμενος αὐτῷ τὴν βασιλείαν
 Τὸν μὲν Ἀρμάτιον οἰκτρῷ θανάτῳ παραπέμπει¹⁰⁷,
 Προδότην δολομήχανον φανέντα τῷ δεσπότηι.
 Β Πληροὶ δὲ τὴν ὑπόσχεσιν, και τὸν ἐκεῖνου παῖδα
 Κατακοσμεῖ τῷ Καίσαρος ὀδωιτάτῳ στέφει.
 Μετ' οὐ πολὺ κακείνου δὲ τὰς τρίχας ἀποκείρας
 Ἐφίστησι Κυζικηνοῖς ἀρχιερέα βίβ.
 Τούτῳ ποτὲ τῷ βασιλεῖ προεῖπεν ἀστρολόγος.
 Ὡς Τελευτῆς μετὰ βραχὺ, και σου τὴν βασιλείαν
 Λήψεται και τὴν σύνοικον ἀνὴρ ἐκ τῆς συγκλήτου.
 Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἀπόλλεσε τοὺς πλείους
 Τῶν τῆς συγκλήτου, τοὺς λαμπροὺς και τοὺς εὐτυ-
 χεστέρους.
 Ἄλλὰ τὴν ἄμαχον¹⁰⁸ ἰσχὺν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας
 Οὐδεὶς ἰσχύσει γηγενῆς¹⁰⁹ ἀπρακτον ἀπελέγξει.
 Ζήνων μὲν γὰρ ἐν ἔτεσι δέκα τῆς βασιλείας

Vers. 5006

quamobrem saepe ac graviter universum gregem
 priorum vexabat.

Id temporis variae calamitates diversis in locis
 aliquot regibus accidere. Cabades in Persia, Nepos
 in Occidente, Zeno apud Romanos imperiis spoliati
 dejectique sunt. Ac Zeno quidem recuperare potuit
 amissum imperium, similiterque Cabades; verum
 insidiatricis fortunae vicissitudo Nepotem benignis
 oculis non respexit. Igitur opulentissimus ille Ba-
 siliscus contra Zenonem venenum improbitatis
 evomuit, ac reapse basilisco se acerbiorum decla-
 ravit. Quippe adjunctis sibi pugnacibus sociis,
 magno cum animi furore Zenonem invasit. 61 Ille
 vero metu correptus et mente perturbata cum
 Ariadna conjuge in Isauriam fugit. Etenim de vita,
 non opibus, laborandum sibi putabat. Nimirum nihil
 est majoris apud homines pretii quam vita: non
 regia potestas, non maria quaedam divitiarum et
 opum. Hoc modo citra laborem Basiliscus urbem
 ingressus, quod esset nemo qui vetaret, imposita
 capiti corona imperator renuntiat. Enimvero
 accidere plerumque solet ut imperia non diu ma-
 neant apud illos qui ea rapuerunt, sed volent
 cito quasique aufugiant, tanquam si paulatim do-
 minos incipiant agnoscere. Sic ubi solum biennium
 rebus praefuisset atrox ille Basiliscus, Zenone re-

vertente grataque spe canctos inescante, praesertim
 ducem copiarum Basilisci Harmatium, cuius
 filium se corona Caesarea velle redimere jurabat,
 undique destitutus et quid ageret ignorans, una
 cum uxore Zenonide divinam ad aedem confugit.
 Inde avulsi a Zenone, qui maxime horribilibus sa-
 cramentis se obstrinxerat, et pollicitus fuerat ne-
 quaquam se gladio cervices eorum recisurum, in
 munitum quoddam castellum relegantur. Deinde
 firmam in turrim oclusi, adituque saxis ingenti-
 bus obsepto, fame ac siti homines mali male pe-
 reunt. Secundum haec Zeno praecclare confirma-
 to imperio, morte quidem multat Harmatium, qui
 fraudulentum se proditorem heri sui declarasset;
 simul autem promisso satisfacit, ejusque filium Caesarem
 renuntiat. Verum non multo post resectis
 ejus crinibus illum per vim Cyzicenorum ponti-
 ficem facit.

Huic imperatori praedixit aliquando quidam astro-
 logus futurum ut ipse paulo post vita decederet,
 et conjugem ejus una cum imperio vir quidam se-
 natorii ordinis acciperet. Hoc intellecto complures
 imperator senatores, praesertim illustres et opulen-
 tos, e medio sustulit. Verum inexpugnabilem di-
 vine Providentiae vim nemo mortalium unquam
 coarguere ceu vanam et inefficacem poterit. Quippe

Variae lectiones.

⁹⁹ ὑπερμάχους AR. ¹⁰⁰ ἔτρεμεν AR. ¹⁰¹ οὐδὲν ψυχῆς R. ¹⁰² ἀνέχεται R. ¹⁰³ δ' ἦν R. ¹⁰⁴ δράσαι R.
¹⁰⁵ και καταδήσας A. ¹⁰⁶ τοῖς σφῶν εἶφο; A. ¹⁰⁷ οἰκτρῶ; θανάτῳ καθυπάγει; A. ¹⁰⁸ τὴν οὖν ἀμήχανον R.
¹⁰⁹ γηγενῶν RL.

Πρὸς ἄλλοις ἐξ ἐκράτησεν, εἰὺ ἠρπάγη θανάτῳ.
 Ὡς γὰρ ὁ Ζήνων ἔλιπε τὸν βίον καὶ τὸ στέφος,
 εἰς Ἀναστάσιον φοιτᾷ τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος,
 Ὅς Δίκωρος ἐλέγετο· τὴν γὰρ ἑτέραν κέρην
 ἔτευχεν ἔχων μέλαιναν, γλαυκόχρουν δὲ τὴν ἄλλην.
 Ὅς Ἀριάδῃ συζυγεῖς τῆ πρώην βασιλίδι,
 καὶ δόξας ἐνομώτατος εἶναι περὶ τὸ σέβας,
 μετὰ μικρὸν ἀνέρβηξε τὸν τῆς κακίας τόκον
 καὶ πᾶσαν κακοήθειαν ἐξήνεγκεν ὁ εἰς μέσον·
 Ἦν γὰρ ἀρχῆθεν σπέρματα κατὰ καρδίας ἔχων
 τῆς εὐτύχους αἰρέσεως τοῦ τρισαλιτηρίου.
 Ἐντεῦθεν λατλαψ ζοφερά καὶ καταγιγς ἀγρία
 καὶ κλύδωνες βαρύθροοι καὶ ζάλοι καὶ χειμῶνες
 τὴ σκάφος συνεδόνησαν τὸ τῆς ὀρθοδοξίας.
 Ἐντεῦθεν οἱ φιλευσεβεῖς ἀρχιερεῖς ἐκ θρόνων
 ἰδίῳ ἀπηλαύνοντο δίκην ληστῶν κακοῦργων.
 Ἐντεῦθεν ἦσαν συνεχεῖς ὀλολυγῶν καὶ θρήνοι,
 Πέντη βοαὶ καὶ στεναγμοὶ, πάντη στερνοκτυπίαι.
 Τὸ πλῆθος δὲ τῶν εὐσεβῶν τόσην κακίαν βλέπον
 Ἐνύφριζον τῷ κράτορι· ὁ καὶ δειλοδοροῦντο.
 Οὕτω· εὐκ οἶδεν εὐσεβῆς αἰδῆσθαι βασιλέας,
 Ὅτε πρὸς τὴν εὐσέθειαν κίνδυνος ἀνατρέχει,
 οὐδὲ λαμβάνει πρόσωπον, οὐδὲ δυνάστας τρέμει.
 Ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος προθυμηθεὶς προσθίνειαι
 τῆς δυσσεθείας τὸν ἰὸν ὕμνῳ τῷ τρισαγίῳ,
 καὶ πᾶν τὸ πλῆθος κατιδὼν εὐθύς ἀρηνιάσαν
 καὶ λιθασμῶν· ἐκ τοῦ ναοῦ τὸν ἐπαρχὸν ἐλάσαν,
 καὶ πυρπολήσαν δυσσεβῶν οἰκίας μεγίστάνων,

A Καὶ κατασφάζεν τοὺς πολλοὺς ὑπασιπτεῖς τῆς
 [πλάνης,
 Ἐκὼν ἀέκων ἔληξε τῆς βύμης καὶ τῆς τόλμης,
 Ὡς ἴπιος τις σκληρόστομος ἀσθμαίνων ὑπὸ ὀράσου·
 καὶ δαμασθεῖς, ἀν χαλινοῦ γέυστηται βαρυτέρου.
 Οὗτος καθεῦδων ἔθοξεν ἰδεῖν κατὰ τοὺς ὕπνους
 Ἄνδρα φρικώδη φέροντα χάρτην ἐν ταῖς παλάμαις,
 καὶ τοῦτον ἀναπτύξαντα καὶ τὴν Ἀναστασίῳ
 κλησὶν εὐρόντα πρὸς αὐτὸν φάσαι σὺν ἀυστηρίῳ·
 « Τὴν μὲν εὐσέθειαν θεὸς ἰδὼν τὴν Ἐξεκίῳ
 Ἐπεφιλοτιμήσατο ζωὴν χρονιωτέραν
 καὶ λύτρωσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν καὶ πλατυσμὸν τοῦ βίου·
 σὴν δὲ κακίαν μυσασθεῖς καὶ βεβηλοτροπίαν,
 Ἐκκόπτων ὑπεξέκοψε τὸν δρόμον ὁ τῆς ζωῆς σου,
 καὶ χρόνους ἐκολόθωσε τέσσαρας πρὸς τοὺς δέκα.
 B Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἀπήλειψε τούτους ἀπὸ τοῦ χάρτου
 μάστιγι γούν ὁ βασιλεὺς βληθεὶς δλεθροφόρῳ
 καὶ κεραυνόβλητος φανεῖς μετέλλαξε τὸν βίον,
 Ἔτεσι πρὸς τοὺς εἴκοσιν ἐπτά ἀκηπιροκατήσα·.
 τῷ τάφῳ δὲ κατακλεισθεὶς μετὰ τινος ἡμέρας
 Ὀλολυγὴν ἀνέπεμψεν κάτωθεν ἐκ τοῦ τάφου
 καὶ στεναγμὸν περίπικρον ἐκ συνοχῆς ὁ καρδίας,
 Ἔλεον ἐκκαλούμενος ἀπὸ τῶν φυλασσόντων,
 καὶ λιταζόμενος αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀναχθῆναι·.
 τῶν δὲ φησάντων ἕτερον κράτορα χρηματίζειν,
 Ἐκεῖνος ἀνθυπήνεγκεν'· « Ὀὐδεὶς μοι τούτου λόγος·
 Μόνον ἐξανιγῆτω μοι τὸ κατηφές μνημεῖον,
 Ὡς τὴν γλυκεῖαν ἴδομι λαμπάδα τοῦ φωσφῆρου. »

Vers. 5064

cum Zeno sexdecim annos regnasset, moritur. Cum
 autem vitam cum corona reliquisset, imperium
 Romanum ad Anastasium pervenit, cognomento
 Dicomum : nam e populis oculorum unam quidem
 nigrans, alteram vero albam habebat. 62 Hic cum
 Ariadna nuper imperatrice matrimonium contraxit,
 et visus initio rectam de veritate religionis sententiam
 ferre, non multo post improbitatis fetum in
 lucem edidit, omnemque nequitiam suam in me-
 dium protulit. Quippe latebant in ejus animo semi-
 na sectæ Eutyichis illius perniciosissimi. Hinc ergo
 caliginosa tempestas et immanis procella rectæ
 doctrinæ navim succussit ; hinc pii pontifices suis
 ex thronis instar maleficorum latronum expelleban-
 tur ; hinc secuti ululatus et continuæ lamentationes ;
 ubique quiritationes, gemitus, planctus. Piorum
 vero cœtus cum tantam improbitatem cerneret,
 imperatorem contumeliis affectum insectabatur.
 Nequit enim vir pius imperatorem revereri, cum
 ipsa religionis pietas in discrimen adducitur ; per-
 sonas non respicit, nec potentia subnixos formidat.
 Igitur Anastasius venenum impietatis apponere
 volens hymno sanctissimo, posteaquam vidit uni-
 versam multitudinem mox imperium detrectare,
 cum quidem lapidibus e templo prætozem exegisset,
 impiorum procerum ædibus ignem injecisset, com-
 plures erroris propugnatores interfecisset, volens

nolens de impetu audaciaque remisit, non aliter
 atque duri oris equus, anhelans præ ferocia, si
 frenum durius sentiat, perdomatur.
 Visus est autem aliquando per quietem videre
 virum aspectu perquam horribili, qui chartam
 manibus teneret, eaque aperta et Anastasii nomi-
 ne invento severe ipsum verbis hujusmodi com-
 pellaret : « Deus Ezechiæ quidem pietate conspecta,
 vitam ei longiorem concessit, promissa insuper ex
 hostibus liberatione : tuam vero nequitiam et pro-
 fanitatem abominatus, certo vitæ tuæ tempus præ-
 cidit, quatuordecim annos sustulit. » His dictis
 annos illos quatuordecim ex charta delevit. Qua-
 propter exitiali plaga percussus imperator et ful-
 mine tactus vivendi finem fecit, annis in imperio
 27 exactis. Cumque jam conclusus esset in sepulcro,
 post dies aliquot de ipsa terra et sepulcro ejulatum
 et lamentationes acerbæ ex anxietate cordis emit-
 tebat, quibus commiserationem custodum implo-
 rabat, utque se de sepulcro educerent obsocrabat.
 Illis respondentibus alium nunc imperatorem rerum
 potiri, vicissim subjiciebat : « Nihil hoc ad me
 pertinet, modo mihi triste sepulcrum hoc aperia-
 tur, ut dulcem solis luciferi lampadem aspi-
 ciam. » 63 Verum nullus erat qui ejus commi-
 seratione tangeretur. Quippe malis etiam in morte
 homines universi succensent. Non multo post

Variae lectiones.

ὁ γούν? ὁ ἐξήγγαγεν R. ὁ Καίσαρι R. ὁ χρόνον RR. ὁ Ἐκ μέσης τῆς R. ὁ ἐξαχθῆναι ARR. ὁ ἀν-
 ἐπήνεγκεν R.

Ἄλλ' ἦν οὐδέ τις ὁ συμπαθῶν οὐδ' ἐποικτεῖρων τοῦτον.⁸ Α
 Τοῖς γὰρ κακοῖς κἀν τελευτῇ πάντες ἐπεγοτοῦσι.
 Συνέθη δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸν τάφον ἀνοιγθῆναι
 Καὶ τὸν νεκρὸν τὸν δυστυχῆ πᾶσιν ἐκκαλυφθῆναι,
 Ἐλευσινόν τι θέαμα, κατὰξιν δακρῶν.
 Εὐρέθη γὰρ καταφαγῶν τοὺς τῶν ποδῶν σανδάλους
 Καὶ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καθάπερ ἄλλοτρίους.
 Τινὲς δὲ Ζήνωνι φασὶ συμβῆναι τὰ τοιαῦτα.
 Πολλάκις γὰρ νοσήματι συνέλεχο κατόχῳ,
 Καὶ θνήσκειν νομιζόμενος αὐθις ἦν ἐν τοῖς ζῶσιν.

Ἄλλ' οὐ γὰρ πάντα τὰ κακὰ πρόσεσι τοῖς ἀν-
 [θρώποις,

Ἄλλὰ συγκίρναται ποτε καὶ βέλτεστα⁹ κακίστοις
 Βέθληος γὰρ καὶ δυσσεβῆς οὗτος φανείς ὁ κράτωρ
 Ὅμως ἐξώρυξε φυτὸν γῆς¹⁰ πάσης Ῥωμαίδος,
 Οὐ καὶ καρποὶ πικράζοντες καὶ θάνατος ἡ ρίζα.
 Ὡς εἶγε μὴ τὸ πρόσκομμα τὸ περὶ τὴν θρησκείαν
 Ὅσπερ παχὺ καὶ θολερὸν ἀντεπισκῶται νέφος,
 Τοῦτο καὶ μόνον τὸ καλὸν ἴσχυσεν ἀν συγκρίψαι
 Τὰς ὄλας¹¹ ῥυπαρότητας καὶ τὰς ἀκαθαρσίας.
 Καὶ πάντας τοὺς τραυματισμοὺς τοὺς ἰχωροδεστά-
 [τους]¹²

Καθάπερ ἀλεξίκακον φάρμακον ὑγιᾶται.¹³

Ἦν δὲ τὸ περικόσμημα τοῦ παρανομοτάτου
 Ἦ πρόρριζος ἀναίρεσις εἰσπράξεως κιθάρου,
 Ἦ λέγεται χρυσάργυρον ἀνδράσι φορολόγοις.
 Τί δὲ καὶ ποῖον τὸ λεχθὲν, ὁ λόγος ἱστορήσει.
 Ἄπας ἀνὴρ τε καὶ γυνή, παῖς κόρη τε καὶ βρέφος,

Προσαίτης, ἀπελευθερὸς, οἰκέτης, οὐκ οἰκέτης,
 Ὑπὲρ σκυβάλου κοπρηροῦ καὶ δυσσομίας σῦρου
 Ἐν ἐξ ἀργύρου νόμισμα παρείχε τῷ ταμίῳ.
 Τοῦτι δὲ καὶ τοῖς κτήνεσιν ἐπέκειτο τὸ βάρος.
 Βουσί γὰρ¹⁴ ἡμίονος τε, καὶ μέντοι καὶ τοῖς ἵπποις
 Ὑπὲρ ἐκάστου δὲ κυνός, ὑπὲρ τῶν¹⁵ ὄναριων
 Ἐξ φόλλαις κατεβάλλετο τοῦ κτήνους ὁ δε-
 πτόζων.
 Ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος δυσωπηθεὶς ἐντεύξει
 Ἀνδρῶν μονήρῃ καὶ σεμνὸν μετερχομένω βίον,
 Τοσοῦτον ἄχθος ἤλασε καὶ τηλικούτων μύσος¹⁶,
 Προβέλυμον τὸ βλάστημα τὸ τῆς αἰσχροκερδείας
 Ἐξανασπάσας καὶ πυρὶ δούς ἀφανιστηρίῳ.

Ἐπεὶ γοῦν Ἀναστάσιος ᾤχετο κακιγκάκως,
 Ἀναιμωτὶ χειρίζεται τοὺς οἰκάκας τοῦ κράτους
 Καὶ σκῆπτρον τὸ βασιλεῖον ὁ πρῶτος Ἰουστίνος.
 Λαθῶν γὰρ, ὡς φασὶ, πολὺν χρυσὸν ἐξ Ἀμαντίου
 (Ὑπῆρχε δὲ πραιπόσιτος Ἀμάντιος ἐκεῖνος)
 Καὶ κελευσθεὶς τοῖς τάγμασι τοῦτον κατακηνῶσαι,
 Ὡς ἀν περιποιήσαιντο τὸ κράτος θεοκρίτῃ
 Τῷ κοινωοῦντι τῶν αὐτῶν αἱμάτων Ἀμαντίῳ,
 Ἐκ τῶν θνητῶν ἑαυτῷ κτάται τὴν βασιλείαν,
 Πριάμενος¹⁷, τὸ κέρδιστον, χρήμασιν¹⁸ ἀλλοτρίοις.
 Οὕτω πᾶσιν ἐπέραστος ἡ σκηπτροκρατορία,
 Κάνταῦθα μόνον ἀδικεῖν οὐκ ἂν τις κατοκνήσει,
 Κᾶν ἐν τοῖς ἄλλοις δίκαιος εὐρίσκειτο¹⁹ καὶ σώφρων
 Ἦν δ' εὐσεβῆς καὶ βουεχῆς ὁ γέρων Ἰουστίνος,
 Τῷ ζῆλῳ δὲ πυρούμενος τῆς εὐσεβοῦς²⁰ θρησκείας
 Τοῖς Μανιχαίοις ἄσπονδον πόλεμον ἐξανῆψε

Vers. 3115

accidit ut sepulcrum aperiretur et infelix cadaver
 omnibus ostenderetur, spectaculum sane miserum
 et lacrymis dignum; inventus est enim pedum
 suorum digitos una cum lacertis devorasse. Sunt
 tamen nonnulli qui hæc Zenoni accidisse tradant:
 nam illum aiunt frequenter morbo comitali labo-
 rasse, ac mortuum aliquoties creditum rursus
 revivisse.

At enim non omnia in hominibus mala sunt,
 sed pessimi interdum optima quædam miscentur.
 Quippe tametsi Anastasius imperator se profanum
 et impium hominem declaraverit, tamen plantam
 quamdam ex univeræa ditione Romana extirpavit,
 cuius tam amari fructus erant et radix lethifera,
 ut si quidem religionis offendiculum instar crassæ
 nubis ejus luminibus non offecisset, hoc unum fa-
 cinus præclarum omnes ipsius sordes et impuri-
 tates abolere potuerit, omniaque viri saniosa vul-
 nera tanquam præsens remedium sanare. Nimirum
 ornabat improbissimum hominem abolitio perpetua
 cujusdam exactionis fraudulentæ, quam publicani
 chrysargyrum (quasi dicas aurargentum) nuncupa-
 bant. Quid autem et quale fuerit illud, libet ex-
 ponere. Omnes viri, mulieres, puellæ, pueri, infan-
 tes, mendicæ, liberti, servi, liberi, nomine stercoris

C et urinæ fisco nummum argenteum pendebant.
 Idem onus etiam jumentis impositum erat, bobus
 scilicet, mulis et equis. Pro quolibet autem canis
 ac asino sex folles numerabat is qui canis asinine
 dominus esset. Anastasius ergo reveritus interces-
 siones atque preces nonnullorum solitariam reli-
 giosamque vitam agentium tantum onus et piaculum
 abolevit, germine turpis lucri radicitus evulso et
 igni tradito.

Postea vero quam malus Anastasius mala morte
 periisset, citra sanguinem potitus imperio primus
 hujusce nominis Justinus. Quippe cum ab Amantio
 præposito magnas pecunias summas accepisset,
 easque jusus esset in militum ordines erogare, ut
 Theocrito imperium occuparent, qui Amantii con-
 sanguineus erat, alienis opibus sibimet imperium
 acquisivit, rem longe fructuosissimam ære alieno
 mercatus. Sic nimirum omnes imperium affectant,
 nec quisquam est qui hic injustus esse vereatur,
 quamvis in rebus aliis se justum ac moderatum
 declarat. 64 Erat autem Justinus hic senior tum
 pius tum prudens, et religiosæ pietatis zelo flagrans
 perpetuum cum Manichæis bellum gerebat. Idem
 gravissimam omnium, quæ litterarum quidem mo-
 numentis proditiæ sint, persecutionem adversus

Variæ lectiones.

⁸ τούτοις Α. ⁹ βέλτεστα τοῖς Α. ¹⁰ τῆς Α. ¹¹ ἄγαν R. ¹² ἰχωροδεστέρους R. ¹³ θεραπεῦσαι R.
¹⁴ τοῖς RR. ¹⁵ καὶ ὑπὲρ AR. ¹⁶ μῖσος RR. ¹⁷ ποιούμενος R. ¹⁸ πράγμασιν Α. ¹⁹ εὐρίσκειται R.
²⁰ εὐσεβῶν Α.

Και διωγμὸν βαρύτερον ²¹ τῶν μνημονευομένων
Τοῖς συντηροῦσι ²² τοὺς σαθροὺς ²³ λήρους τοῦ Νε-
ιστορίου.

Τῆς βασιλείας τοιγαροῦν κρατεῖ χρόνος ἐννέα.

Ὡς δὲ καὶ τοῦτον φέροντα πάχος θνητοῦ σαρκίου
Ἐχρῆν τὸ χροῖος τῆς θνητῆς φύσεως ἀποδοῦναι,
Πρὸς ²⁴ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸ κράτος μεταβαίνει,
Τὸν τοῦ ναοῦ δομήτορα τούτου τοῦ τρισημέιστου,
Τὸν μεγαλοπρεπέστερον ἀνάκτων τῶν προτέρων,
Ὅς ἀδελφόπαις γνήσιος ὑπῆρχεν Ἰουστίνου.
Ὀύτος δ' εὐθύς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς αὐτοκρατορίας
Πόλεμον συνεκρότησε κατὰ τῶν Οὐανδήλων ²⁵
Καὶ τοῦ ῥηγῆς Γελλίμερος ὡς τυραννικωτάτου.
Φιλίαν γάρ τοι καθαρὰν καὶ πρὸ τῆς βασιλείας
Πρὸς τὴν Ἰνδέρχον πλουτῶν τῶν Οὐανδήλων ²⁶ ῥῆγα,
Καὶ γράμματα δεξάμενος ὡς ὁ σκαιὸς Γελλίμερ
Ἐπανασταίη ²⁷ κατ' αὐτοῦ καὶ κατακλείσας ²⁸ ἔχοι
Αὐτόν τε τὸν Ἰνδέρχον καὶ γαμετὴν καὶ τέκνα,
Καὶ τὴν ἀρχὴν ἀφέλοιτο σύμπασαν Ἰνδαρίχου,
Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς, πληγείς τε τὴν καρδίαν
Καὶ μέγα παθηνάμενος ²⁹ ὑπὲρ τοῦ δυσπραγοῦντος,
Στόλον κατὰ Γελλίμερος μυριάδρον ἐκπέμπει,
Στολάρχην δὲ ³⁰ καθίστησι καὶ στρατηγὸν τῆς μάχης
Τὴν μέγαν Βελισάριον, τὴν τῶν Ῥωμαίων χεῖρα,
Τὸν πάντας ἀποκρούψαντα στρατάρχας φαλαγγάρχας
Ἐπὶ στεβρότῃ φρενῶν, ἐπ' ἀριστοβουλίας
Ὅς συλλεξάμενος πληθὺν ναυμάχων πεζομάχων,

Α Ψιλοὺς, ἐνόπλους, πελταστάς, ἱππότας, σφενδοθήτας,
Ἐθέλοντας καὶ σπεύδοντας αὐτοῦ προκινδυνεύειν,
Καὶ βίας ἀπεχόμενος ἀδίκων ἀρπαγμάτων,
Καὶ πάντας ἔχεσθαι ποῖων τῆς δικαιοπραγίας,
Πᾶσαν κατετροπώσατο Λιβύων φιλαρχίαν,
Καὶ τράχηλον τὸν ἄκαμπτον ἑκλήων Οὐανδήλων ³¹,
Αὐτῶν αὐτῷ τῶν δυσμενῶν Λιβύων προσχωρούντων
Καὶ σπουδαζόντων ἀρχεσθαι παρὰ Βελισαρίου.
Οὕτω τοι ³² πρᾶγμα δύσμαχον ³³ ἡ δικαιοπραγία,
Καὶ φίλους οἶδε καθιστᾶν τοὺς πρῶν μισουμένους,
Ἐφέλκεται τε τοὺς ἐχθροὺς ὡς σίδηρον μαγνητικ.
Δεῖγμα χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τρόπου φιλανθρώπου.
Ἦρπασέ ³⁴ τις τῶν τοῦ στρατοῦ κατοικιδίαν ὄρνιν
Ἦγειρε θροῦν ὁ μὴ καλῶς ἀφαιρεθεὶς τὴν ὄρνιν.
Ἦκουσε Βελισάριος, ἠχθέσθη τῷ συμβάντι,
Β Ἄνευρε τὸν φιλάρπαγα. Τῷ ζήλῳ δ' ὑπερξέσας
Δεινὸν ³⁵ εἰσπράττεται ποιήν ὑπὲρ μικροῦ μεγάλης
Κελεύει γάρ τὸν ἄθλιον ἀνασκελοπισθῆναι
Καὶ ταύτην δίκην ὑποσχέιν τῆς φιλαδίκου γνώμης·
Εἰ γὰρ καὶ προσεφέρετο τοῖς ὄχλοις φιλανθρώπως
Καὶ μέλιτι γλυκάζοντι τοὺς λόγους συνεκρίνα,
Ἄλλ' ἦθει ³⁶ καὶ πικράζοντά ποτε παραμινύειν
Κατὰ δοκίμους λατροῦς καὶ πολυπειροτέρους.
Ἐντεῦθεν τῇ μὲν στρατιᾷ ὄδοιο ἐπῆλθε μέγας,
Καὶ δόος ἐκρυστάλλωσε τοῦ πλήθους τὰς καρδίας ³⁷.
Ἐκ δὲ Λιβύων τῶν ἐχθρῶν ἀγάπη προσετέθη,
Καὶ πάντες ἴσα καὶ θεῶν ³⁸ τὸν στρατηγὸν εὐφήμουν.

Vers. 3168

illos instituit qui putida Nestorii deliria sectaban-
tur. Hoc modo novem annis imperio potitur.

Cum autem et ipsi debitum naturæ persolvendum
esset, ad Justinianum, supra imperatores priores
magnificum, imperium pervenit; qui templum illud
longe maximum condidit. Natus erat ex Justini
sorore, statimque sub initium imperii bellum ad-
versus Vandilos et regem eorum Gelimerem, longe
crudelissimum, movit. Nam cum magno, eoque
candido, amore Vandilorum regem Hinderichum
etiam antea complecteretur, cum imperium nactus
fuisset, ac jam litteris certior factus esset impro-
bium Gelimerem seditione mota Hinderichum cum
uxore ac liberis inclusum loco quodam habere ac
regnum ei totum ademisse, perturbatus animo,
vehementerque casu amici adverso commotus,
classem infinitis instructam copiis contra Gelimerem
misit, eique ceu belli ducem præfecit magnum
illum Belisarium, ipsam Romanorum manum; qui
omnes imperatores copiarumque duces animi con-
stantia et præclarissimis consiliis superavit. Belisa-
rius accepto imperio cum classarios, pedites levis
et gravis armaturæ milites, cetratos, equites, fun-
ditores, qui pro eo lubenter se periclitaturos profl-
terentur, collegisset, simul ab injustarum direptio-
num vi prorsus abstineret, omnesque consuefecisset

ut æqui observantes essent, Libyam universam
C occupavit, et cervices Vandilorum, quæ hactenus
flecti nequiverant, inflexit, ipsismet Afris ad eum
deficientibus, et operam dantibus ut a Belisario
regerentur. Nimirum invicta res est justitia, quæ
prius infestos potest amicos reddere, ac hostes per-
inde attrahit ut magnes ferrum. Exemplum bonita-
tis et humanitatis ejus erga subditos hoc esse pot-
est. Quidam miles avem domesticam rapuerat. Ea
qui per injuriam spoliatus erat, clamorem tumul-
tuarium tollit. Quo quidem Belisarius audito fa-
ctum illud molesto tulit animo; militem rapinis
deditum perquirendo reperit; ardentius excande-
scens pœnam pro delicto non magno atrocem et
gravem in eum statuit; quippe miserum in crucem
D agi jussit, atque hoc supplicii genus propter ani-
mum injuriæ cupidum perpeti. 65 Quamvis enim
a natura sic comparatus erat ut perhumaniter cum
hominibus ageret dulcique melle verba sua tempe-
raret, tamen idem norat experientes et claros in
arte sua medicos solere nonnunquam amara mi-
scere. Atque hoc facto consecutus est ut ingens
quidam pavor exercitum invaderet militumque
corda metus constringeret, Libyca vero natio,
Romanis infesta, Belisarium amare occiperet, ac
ducem hunc instar alicujus Dei laudibus vulgo

Variæ lectiones.

²¹ βαρύτερον Α. ²² εβομένοις Α. ²³ σαθροὺς RR, λυπρῶς M. ²⁴ καὶ πρὸς M. ²⁵ Βανδήλων RR.
²⁶ ἐπαναστήσας Α. ²⁷ καταστήσας RR. ²⁸ παθαινόμενος R. ²⁹ τε ARR. ³⁰ τι AR. ³¹ σύμμαχον R,
³² ἐξήρπασέ R. ³³ δεινὴν AR. ³⁴ εἶδε R. ³⁵ τὴν καρδίαν R. ³⁶ θ:ψ.

Ἐντεῦθεν ὑπερίσχυσε τῶν ἑρμυῶν φρουρίων
Καὶ πάσης πόλεως λαμπρᾶ; εὐπύργου στερόροτει-
[χου ³⁷.

Αὐτὸ τε τὸ τρισυδαίμον Καρχηδονίων ἄστρ
Τῆς πύλας ἀνεπέτασεν ἅπαντες γὰρ ἐκθύμους
Ἐφίλου Βελισάριον οἶα πατέρα παῖδας.

Ἐύρων δὲ τὰ βασιλεία Γελίμερος ἐκείσε
Πλοῦτου θαλάσσης ἤντησε καὶ ποταμούς χρημάτων,
Καὶ τῷ στρατῷ διένειμε τὰ σκῦλα φιλοτίμως.
Αὐτῷ δὲ τῷ Γελίμερι συμμείξας πλεονάχις,
Καὶ λυθοφύρτους θέμενο; Λιδύης πεδιάδας,
Καὶ πᾶσαν αἱματοβάπτον ³⁸ ῥομφαίαν ἀναδείξας,
Καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς νεκροῖς τὴν γῆν κατακα-
λύψας,

Φανεῖσαν σωματόστρωτον ³⁹ ἐκ τῶν ἀναιρουμένων,
Μετὰ πολλὰς τὰς συμβολὰς καὶ τὰς ἀνδροκτασίας,
Μετὰ πολλὰς τὰς συμπλοκάς καὶ τὰς ἵππομαχίας
Καὶ τῶν δοράτων τὸν θραυτμὸν καὶ συντριβὴν
[ἀσπίδων,

Ἴελο; αὐτὸν Γελίμερα καὶ γαμετὴν καὶ παῖδα; ⁴⁰

Ἐλευενοῖς ἐν σχήμασι λαβῶν δορυακώτους
Ἐκείθεν μυριόνικος ἀνέζηυξε στρατάρχης,
Στρατάρχης ἀριστόνικος, νίκαι; πολλὰς ἐμπρέπων

Ἵν ἀμειβόμενος καλῶς Ἀύσονοκράτωρ κράτωρ ⁴¹

Ἴδιους ἐν νομίμασι χρυσέοι; ἀργυροῖς

Ἵπλίτην ἐνεχάραξε ῥομφαίαν ἐσπασμένον,

Καὶ θρίπμοον ἠτοίμασε τῷ τρισαριστεργάτῃ,

Ἵν ὃ προπορευόμενος ἦν αὐτοῦ καὶ Γελίμερ.

Ἐφρίξε τούτου τὴν αἰχμὴν ⁴² Χοσρόης ὁ Περσάρχης;

Καὶ τὸ μεγαλεπήβολον καὶ τὰς ἀνδρώδει; φρένας.

A Καὶ τούτω γὰρ συνέμειξεν ἰσχυρομάχους μάχαι;
Καὶ πόσον κατεπότησεν ὡς θέλει; τὸν Χοσρόην
Εἰρήνην ἀνταλλάξασθαι πολέμων ἀνδροφθόρων ⁴³.

Καὶ Ῥώμην τὴν πρωτόπολιν, τὴν παλαιότεραν Ῥώμην,
Ῥωμαίους ἀνεσώσατο Γότθων χειρὶν ἀλύσαν.

Ἵν ⁴⁴ καὶ τὸν ῥῆγα τὸν πολὺν, τὸν μέγαν, τὸν φρι-
[κώδη,

Ζωγράφας ἀθηρόδοτον ἔσχεν ⁴⁵ ἐν χειροπέδει;.

Αὐτὸν δὲ τὸν αὐτάνακτα μέλλοντα κινδυνεύει;

Καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρχὴν ἀθλίως ζημιουῖσθαι

Μέσων ⁴⁶ ἀφῆρπασε χειρῶν τοῦ στασιώδους ἔχλου.

Τὸ γὰρ δημοτικώτερον τοῦ πληθῆ; στασιάζαν,

Ἵνῆκα συζευγύουσι; ἵππους ἀρματοστρόφοι;

Καὶ δρόμους ἐρεθίζουσι; πρὸς ἀμιλλητηρίου;

Βοᾶ; ἀφῆκε ⁴⁷ κατ' αὐτοῦ δυσφήμους τοῦ κρατοῦ;-
[τος ⁴⁸

B Καὶ φλῆναφον ἀπέπτυσεν ἀπεραντολεσχίαν.

Κακοῖ; κακὰ δὲ προστιθὲν ἱλάττοι; τὰ μεῖζω

Καὶ κράτορ; προβάλλεται, δείκνουσιν Ἀύσονάρχην

Πατρικίον Ἵπάτιον, ἄνδρα τῶν ἐπισήμων,

Ἵναστασίῳ προσγενῆ τῷ βεβασιλευκῷτι ⁴⁹.

Ἵναυθῶ Βελισάριος; πιμπράται ⁵⁰ τὴν καρδίαν

Ἵνδρίζεται; τε κραταιῶ; καὶ σπᾶται; τὴν ῥομφαίαν,

Καὶ; δορυφόροι; σὺν πολλοῖ; ἀλίμοι; ὑπερθύμοι;

Καὶ ⁵¹ τῷ Ναρσῆ τῷ δεξιῷ καὶ στρατηγικωτάτῳ

Ἵν; λέων θρασυκάρδιος; εἰσέπεσεν; εἰς μέσου; ⁵²,

Καὶ τοῦ μωραίνοντος λαοῦ συνέκοψε; τὸ σμήνος

Ἵν; Μωῦσῆ; ⁵³ τὸν Μαδιᾶμ, ὡ; Ἵησοῦ; Χετταίου;.

Ἵμέθυσε; τοῖ; αἵμασι; τὴν ἑαυτοῦ ῥομφαίαν,

C Καὶ μετετρέπη; τὸ ταρπνὸν; εἰς λύπης ἀμετρίαν,

Vers. 5225

prosequeretur. Hinc castellis munitissimis et omnibus claris urbibus potitus est. Tunc et urbs opulenta Carthaginensium portas aperuit : omnes enim toto pectore Belisarium, ceu patrem liberi, diligebant. Cum autem in regia Gelimeris Carthaginiensi maximas opes atque pecunias reperisset, hæc ipsa spolia perquam liberaliter in militem distribuit. Cumque sæpius acie congressus esset adversus Gelimerem, Libyæ campos sanguine tinxisset, gladios suorum cruentasset, hostium cadaveribus terram cooperuisset, tandem post multa prælia, cædes, invasiones hostiles, pugnas equestres, hastarum infractiones, scutorum collisiones, ipso Gelimere cum uxore ac liberis habitu miserabili captis, ex Africa victoriis infinitis potitus dux optimus solvit. Justinianus autem Romanorum imperator vicem ei rerum præclare gestarum referens, tam aureis quam argenteis in nummis armatum eum gladio evaginato sculpi curavit, et triumphum decrevit, in quo Gelimer ante ipsum incedebat. Eiusdem impetum virilesque animos Chosroes quoque Persarum princeps extimuit. Nam cum hoc

etiam præliis acerrimis congressus tantopere terruit hostem, ut Chosroes pacem quam bellum mallet. Idem Romam urbium principem, Romam dico veterem, Romanis recuperavit, cum a Gothis capta foret; quorum etiam regem potentissimum maximeque terribilem vivum in potestatem redegit ac pedicis constrinxit. Ipsum imperatorem denique, de vita et imperio misere periclitantem, de seditiosæ plebis manibus eripuit. Quippe sæx plebis curulium ladorum certaminumque tempore vocibus indignis imperatorem exagitabat, et immoderata garrulitate nugæ ei quasdam objiciebat. **66** Tandem minora mala majoribus cumulans Hypatium patricium, virum illustrem, ejus Anastasii propinquum qui non ita pridem regnaverat, imperatorem salutabat. Hic vero Belisarius exandescere, se ipse cohortari ad fortitudinem, nudato gladio, cum satellitibus et eximio viro Narse leonis in morem prouere mediam in hominum turbam, stultique populi examen non aliter dissipare ac Moses Madianitas, Chetæos Jesus prostravit. Cum denique gladium sanguine satis inebriasset, deprehensum est

Varix lectiones.

³⁷ στερόροπύργου AR. ³⁸ αἵματι; βαπτῆν R. ³⁹ πτωματόστρωτον RR. ⁴⁰ τέκνα R. ⁴¹ κράτους ARR. ⁴² ἰσχὺν R. ⁴³ ἀνδροφθόνων A. ⁴⁴ ὅ; RR. ⁴⁵ εἶχεν R. ⁴⁶ μέσον RR. ⁴⁷ ἀφῆκ' αὐτὸν R. ⁴⁸ ὁ δῆμος τὸν κρατοῦντα R. ⁴⁹ τῷ προβεβασιλευκῷτι R. ⁵⁰ πιμπράται ARR. ⁵¹ καὶ; om. R. ⁵² ἐπέπεσεν; εἰς μέσον A. ⁵³ ὡ; ὁ Μωῦσῆ; A.

Ἡμέρα πανηγύρεως ἡμέραν εἰς πενθίμην ·
 Τῶν γὰρ πεσόντων ἢ πληθὺς εὐρέθῃ ποσούμενη
 εἶς πέντε πρὸς τριάκοντα χιλιάδριας ὄλας.
 Τὸ μὲν οὖν πλήθος συσταλὲν ἀπέστη τῆς μανίας,
 ὅ δὲ κρατῶν ἐξέφυγε τοὺς ἐν ποσὶ κινδύνους.

Ἦν τοῦτο τὸ στρατηγῆμα λαμπρότερον τῶν πρώην,
 καὶ μέγας Βελισάριος ἦν ἐπὶ στρατηγίας ·
 Ἄλλὰ γὰρ ταῦτ' οὐκ ἤρесе κτῆ φθόνῳ κτῆ κακίστῳ.
 Ἐνθεν πικρὴν ἐνέβλεψε τοῦ στρατηγοῦ κτῆ κλέει,
 καὶ πάσαις ἤλασεν ὀμμαῖς κατὰ τῆς τούτου δόξης ·
 Ὁ φθόνος γὰρ, ὡς λέγουσιν, οὐκ οἶδε τὸ συμφέρον.
 Ἐπεὶ θεὸν ὁ πολύολθος, ὁ μέγας, ὁ στρατάρχης
 Ὁ τὴν Χοσρόην ἐκφοδῶν τὴν φοβερόν ὃ Περσάρχην,
 Ὁ βασιλεῖς ὑπαγαγῶν ὑπὸ ζυγῶν δουλείας,
 Ὁ σπάθῃ χειρωσάμενος τόσα Λιβύων ἔθνη,
 Ὁ πολεμόχλος, ὁ πρὶν ἐν μάχαις ὃ θυμολέων,
 Φθόνῳ καταστρατηγηθεὶς κτῆ χαλεπῷ θηρίῳ
 Ἄτερ στρατοῦ καὶ μαχητῶν καὶ φαρετροφορίας,
 Πέπτωκε πτώμα δύστηλον⁸⁷, ἐπάξιον δακρύων.
 Γέγανε φεῦ! ἔλεινός, γυμνότερος ὑπέρου ·
 Ἐπεὶ φεῦ! τῶν συμφορῶν ὑπερχεῖλῃ τὸν σκύφον ·
 Ἐγύμνωτο τῶν ἑαυτοῦ καθάπερ φυγὰς δοῦλος ·
 Ἐκάθητο τὸν δῆμιον (ὦ πάθους!) περιμένων,
 Πῶτε κτῆ ξίφει τὸν αὐτοῦ τράχηλον ἀποκόψει.
 Φόβῳ, θηρίῳ χαλεπῷ, ληστῇ, φονεῦ, διώκτῃ,
 Σκορπίε μυριάκεντρε, τίγρις ἀνθρωποδόξο

hominum ad triginta millia cecidisse; quo facto jucunda hilaritas in mœrorem maximum et festus celebrisque dies in lugubrem conversus fuit. Ita fractis animis a furore suo plebs destitit, et imperator e periculis, quæ tantum non antepedes erant, evasit.

Hoc facinus imperatorium pristinis illis erat illustrius, et ubique Belisarius ob rei militaris peritiam ceu magnus celebrabatur. Sed enim hæc invidiæ sceleratissimæ non placebant. Quapropter honestissimam ducis famam parum æquis oculis intuebatur, et toto impetu gloriam ejus oppugnabat. Nam vulgo quod dicitur, quid utile sit, ignorat invidia. Quamobrem ab eo tempore vir fortunatus, magnos copiarum ductor, qui formidabilem Persarum principem Chosroem exterruerat, qui reges servitutis jugo subjecerat, qui gladio tot Libyæ nationes domuerat, vir denique mavortius et in præliis animo leonino præditus, immanis belluæ, nimirum invidiæ, dolis circumventus, absque milite, pugnatoribus, pharetratorum turba, ruinam indignam et lacrymis deplorandam ruit; factus est heu! miser pistillo nudior; scyphum calamitatum largiter hausit; ceu fugitivum quoddam mancipium rebus suis universis est spoliatus; eo denique ioci redactus est ut (heu sortem acerbam!) carnificem expectaret, quando cervices ei gladio resecturus esset. O invidia, bellua nocens, latrocinatrix, cædi-

Ἄδράκαινὰ φαρμακεύτρια, βοτάνη θανασίμη,
 Βέλος ἀσίδηρον, αἰχμὴ πασῶν τηρτικωτέρα,
 Ὅλα ποιεῖς καὶ κακουργεῖς, ὄλα δεῖνὰ τυρεύεις!
 Ὑπερική τὸ πάθος με, συγγείε με τὸ πένθος,
 Καὶ προκαλεῖται ὃ δάκρυον ἐκ τῶν ἐμῶν ὀμμάτων.
 Ἔως καὶ πότε, λυμῶν, οὕτως ὑπερτιχύσεις;
 Μέχρι καὶ τίνος, κάκιστε, τὸν βίον συγκυκήσεις,
 Τύραννε κακομήχανε, φόνις, παντορέκτα;
 Κἀγὼ γὰρ, ὡς οὐκ ὤφελον, σαῖς ἐμπιστῶν παλάμαις
 Καὶ πειραθείς σου τῶν βελῶν κείμαι μικρὸν ἐμ-
 [πνέων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλέχθησαν ἡμῖν ἐν παρεκδόσει ὃ ὃ ·
 Ἡ γὰρ πικρία τῆς ψυχῆς λαλεῖν καταναγκάζει.
 Ὁ βασιλεὺς δὲ ζηλωτῆς ὑπάρχων εὐσεβείας
 Πόλεμον ἀνεβίβισε κατὰ τῶν δυσσεβούντων ὃ ὃ ·
 Β Καὶ πλέον τῶν Ἑλληνιστῶν τῆς βωμολόχου πλάνης,
 Κἂν ὕστερον ἀπατηθεὶς ὑπὸ τινῶν βεβήλων,
 Τῆ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν ἑάλω δυσσεβεῖα.
 Οὗτος ναὶν ἐδείματο ὃ τὸν φεραυγῆ τὸν μέγαν,
 Τὸ τοῦ Θεοῦ μου τέμενος, τὸν οὐρανὸν τὸν κάτω ὃ ὃ ·
 Ὅν, ὄμμι, καὶ τὰ σεραφίμ αἰδούμενα θαυμάζει.
 Ἄν γὰρ Θεὸς καταξιοῖ μένειν ἐν χειροκμητοῖς,
 Ἐν τούτῳ πάντως κατοικεῖ· καὶ ποῦ γὰρ ἀλλαχθῆ; ὃ ὃ ·
 Ἄν οὖν τις παρεκάζσει σφαίρα μὲν οὐρανία
 Πόλιν τὴν ὀλβιόπολιν, τὴν Κωνσταντινίου πόλιν,
 Τοὺς δὲ ναοὺς τοὺς ἱεροῦς ἀστέρων φεραυγείας,

Vers. 3274

bus et persecutionibus gaudens, scorpie stimulis infinitis prædite, tigris homines devorans, dracæna, venefica, lethalis herba, telum ferri experts, cuspis acutissima, qualia designas et improbe committis! quas calamitates et quæ mala struis! vincit me dolor, conturbat luctus, et lacrymas exprimit. Quousque, perditrix, tantum virium habebis? quousque, sceleratissima, vitam humanam perturbabis, o tyranne mala machinans, sanguinarie, cuncta appetens? Etiam ipse, quod nunquam factum oportuit, tuas in manus incidì, tuaque tela expertus jaceo, parumper adhuc spirans.

67 Et hactenus hæc, tanquam in digressionem ab instituto, dicta sunt: nam animi dolentis acerbitas, ut hæc profferrem, coegit. Cæterum imperator laudabili pietate præditus, contra impie sentientes ac præsertim adversus scurrilem ethnicorum errorem bellum commovit, quantum ad extremum a profanis quibusdam hominibus deceptus in eorum prolapsus est impietatem, qui opinionem de incorruptibili probant.

Templum illud splendidissimum et amplissimum condidit, delubrum Dei mei, cælum terrestre, quod ipsos etiam Seraphos cum veneratione admirari arbitror. Nam si Deus commorari dignatur in his quæ hominum manus perpollerunt, omnino hic, nec usquam alibi, habitat. Quod si etiam lubeat allucui beatam urbem Cpolitam cum globo cælesti

Varie lectiones.

⁸⁷ Θουμαστὴν R. ⁸⁸ καὶ R. ⁸⁹ ὁ πρὶν ἐν στρατηγίαις R. ⁹⁰ δύσπληκτον R, χαλεπὸν R. ⁹¹ προσκαλεῖται R. ⁹² παραβάται A. ⁹³ δυσσημούντων M. ⁹⁴ ἀνήγειρε R. ⁹⁵ τὸν μέγαν ARK. ⁹⁶ ἀλλαχθῶν ARK.

Οὐκ οἶμαι, τοῦ καθήκοντος οὗτος ἀποσφαλεῖται.
 Πάντες μὲν οὖν ἐκλάμπουσιν ἀφθόνοις φρυκτωρῖαις,
 Καὶ στίλβουσι ταῖς χάρισι καὶ κτίσιν δαδουχοῦσι,
 Καὶ χρηματίζουσι φαιδροὶ τοῖς ἐπὶ γῆς ἀστέρες⁶⁶.
 Ἥλιος δ' ἀνόρουσε λίμνης περικαλλέος,
 Καὶ πάντων ἀπεκρύθησαν⁶⁷ ἀστέρων αἱ λαμπάδες.
 Ὑπερεκλάμπει γὰρ φαιδρῶς, ὡς ἐν μικροῖς ἀστέραιοις,
 Τοῖς ἱεροῖς τεμένεσιν ἄλλος ἥλιος γίγας⁶⁸,
 Ὁ θεοδόμητος⁶⁹ ναὸς, τὸ κάλλος γῆς ἀπάσης⁷⁰.
 Τούτῃ συνῆν τῷ βασιλεῖ σύζυγος Θεοδώρα,
 Ταυτόζηλος, ταυτότροπος⁷¹, μεγαλοπρεπεστάτη.
 Αὕτη ναὸν ἀνήγειρεν ἀπὸ ριζῶν⁷² ἐσχάτων
 Τοῖς τοῦ Κυρίου μαθηταῖς, μετὰ τὸν πρῶτον πρῶτον,
 Γλαυκόφωτον ἂν εἶποι τις ἐν τοῖς ναοῖς σελήην,
 Εἰς κάλλος δευτερεύοντα τοῦ λαμπρανοῦς ἡλίου.
 Ἀλλὰ τοιαύτας χάριτας τῷ βασιλεῖ πλουτοῦντι
 Οὐκ ἦν θυγάτηρ, οὐκ υἱός, οὐ διαδοχή⁷³ γένους⁷⁴.
 Ἐνθεν τοι μέλιων τελευτῆν καὶ γῆθεν μεταδαίνειν
 Ἐπὶ τὸν ἀδελφῶν παῖδα βλέπει τὸν Ἰουστίνον,
 Καὶ τοῦτον Αὐσονάνακτα καὶ κράταρα δεικνύει,
 Ἰούνας τὸ καλλιπρωρον τῆς βασιλείας σκάφος
 Ἐν ἔτει τριακόντα πρὸς ἑνεαδί μιᾶ.
 Ἐν δὲ χρηστὸς καὶ δίκαιος ὁ νέος Ἰουστίνος,
 Καὶ τὸ φιλάδικον μισῶν καὶ τὴν κακοτροπιάν,
 Φιλόκαλος, φιλόκοσμος⁷⁵, λαμπρόψυχος, ἀπειτός,
 Χρημάτων καταφρονήτης, στυγῶν σμικρολογίαν⁷⁶.

Α Δείγμα λαμπρότητος αὐτοῦ καὶ μεγαλοπρεπειας
 Ὁ χρύσεός τε καὶ τερπνός⁷⁸ ἐν ἀνακτοραῖς οἴκος,
 Ὅς ἔτι⁷⁹ τοῦ δομήτορος τὴν κληῖαν περισώζει,
 Χαρίτων στίλβων καλλοναῖς καὶ πυραυγίζων πάντη.
 Ἦν μὲν οὖν οὕτω κόσμιος ὁ βασιλεὺς καὶ πρῶτος
 Καὶ μισοπόνηρον αὐχῶν τὴν γνώμην καὶ δικαίαν.
 Ἀλλὰ γὰρ τὸ πολυπόνονον αὐτοῦ τῆς διαρτίας
 Καὶ τὸ συχνάκις βάλλεσθαι νόσοις ἀλλεπαλλήλοισι
 Τὴν πρόθεσιν ἐξέκοπτε τῆς δικαιοπραγίας.
 Οὐ γὰρ προφῆει συνεχῶς ἀπὸ τῶν βασιλείων,
 Ὡς εἶναι τοῖς ἐθέλουσιν αὐτῷ προσομιλῆσαι
 Καὶ φιλαδίκων κατεπειν ἀνθρώπων ἀρπακτῆρων,
 Ἀλλ' εἶχε τοῦτον νοσερὸν ἢ κλίνην καὶ τὸ δῶμα⁷⁷
 Ὅσπερ τι δένδρον εὐγενὲς βρῖθον καρποῖς ὠραιοῖς
 Καὶ πᾶσι προϊσχύμενον πλουσίαν τὴν ὄπωραν,
 Β Χειμῶν δὲ καὶ κρυερῷ πηγνύμενον ἀέρι
 Καὶ παρεμποδιζόμενον εἰς τὸ πεπᾶναι ταύτην.
 Ἐντεῦθεν οἱ σπουδάζοντες ἐκ φιλαδίκου⁷⁸ γνώμης
 Τοῖς ἀλοτρῖοις ἐντρυφῆν καὶ τὰς οὐσίας αὖθειν,
 Κατὰ πολὺν τοῦ θέλοντος κωλύειν ἐρημίαν
 Λίχνοις ἐπεντρανίζοντες ταῖς⁷⁹ κόραις τοῖς ὀνειροῖς⁸⁰
 Ἐλήστεισον, διήρπαζον, ἐσούλον τὰ τῶν πέλας,
 Καὶ φύρσις ἦν ἀπανταχοῦ καὶ στόνος οἰμωγμάτων,
 Ὅλοφυρμοὶ καὶ στεναγμοὶ, θρῆνοι, στερνοκτυπία,
 Πόλις δ' ὁμοῦ μὲν ἔγεμε συγῶν θυμιαμάτων,
 Ὅμοῦ δ' ὑπερπεπλήρωτο παιάνων καὶ δακρύων.

Vers. 3326

comparare ac sacrosanctas ejus ædes cum lucidis sideribus, non prorsus, opinor, abs re fecerit. Ac splendens omnia quidem hujus urbis templa perpetuis quasi luminibus, suisque gratis coruscant, ipsam rerum creaturam collustrantia tanquam lucida mortalium sidera: verum ubi sol exoritur, aliorum omnium faces occultantur. Etenim inter hæc quoque minora sidera, quæ sacra sunt delubra, fanum illud divinitus exstructum, terræ totius ornamentum, veluti sol alter cœlestisque gigas insigniter fulget.

Erat Justiniano Theodora matrimonio juncta, isdem addicta cum marito studiis et eisdem præfata moribus, nimirum magnificentissima. Hæc a fundamentis templum discipulis Christi condidit, post primum illud facile principem sibi locum vindicans. Appellare quis illud non inepte possit inter alia templa cæruleo splendens lumine lunam; quod secundam solem pulchritudine sua secundas ferat.

Qui talibus abundabat dotibus imperator, nullam sobolem masculam, nullam femineam, quæ ipsi succederet, habebat. Quapropter moriturus et terribis excessurus, in natum ex sorore Justinum coniectis oculis, eum imperatorem designat.

Erat autem Justinus hic Junior vir bonus, justus, iniquitati et sceleribus infensus, honesti mode-

stiaque studiosus, munificus, facetus, contemptor pecuniarum, ab illiberalitate ac sordibus alienus. Quam splendidus ac magnificus fuerit, indicio est aurea domus in regia, gratiarum elegantia fulgens et omni ex parte quasi radians.

Erat ergo Justinus imperator, ceu dictum est, moderatus, mitis, animo ab improbitate alieno et justo. 68 Verum quia laboribus curandæ valetudinis obrueretur et continuis cum morbis conflictaretur, propositum animi ejus in exsequenda justitia non parum impediabatur. Nam e regia raro prodebat, ut illis qui conventum vellent, ejus aedeundi hominesque rapaces et injustos deferendi facultas non esset. Nimirum domus et lectulus morbidum detinebant, arbori præclaræ similem, quæ pulchris onusta fructibus autumnum uberem pollicetur, verum deinde per tempestatem et aera frigidum læsa, quominus illos fructus suos percoquat et ad maturitatem perducat, impeditur. Hinc usu veniebat ut quibus est studio per injuriam bonis alienis frui suasque facultates inde collocupletare, propter magnam eorum raritatem ac solitudinem qui talia prohibent, avaris oculis in aliena coniectis proximorum bona depredarentur, raperent, agerent. Ubique confusio, gemitus, ejulatus, lamentationes, plangens erant; urbs pariter frequentes habebat sufflitus, et inter pænes lacrymæ non deerant. Hæc

Variæ lectiones.

⁶⁶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀστέρων RR. ⁶⁷ ὑπεκρύθησαν R. ⁶⁸ μέγας R. ⁶⁹ θεοδόμητος R. ⁷⁰ τὸ — ἀπάσης, ἄλλος ἥλιος κάτω, ὁ δεύτερος παράδεισος, τὸ — ἀπάσης R. ⁷¹ ταυτότροπος, ταυτόζηλος RR. ⁷² τειχῶν R. ⁷³ εἰς ἐκδοχὴν RR. ⁷⁴ τοῦ γένους R. ⁷⁵ φιλόκοσμος AR. ⁷⁶ μακρολογίαν R. ⁷⁷ λαμπρὸς R. ⁷⁸ ἀρτι R. ⁷⁹ Hunc versum ad J. RR. ⁸⁰ φιλόδικου A. ⁸¹ ἐν ΔRR. ⁸² ὄχνησις R.

Ταῦθ' ὁ κρατῶν ὡς ἤκουσε, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπλήγη, Α Ὅκ ἔχων δ' ὁ τι δράσειεν (Ἐσφιγγον γὰρ αἱ νόσοι)
 Ἐν ἀπειλαῖς ἐπέτρεψε μόναις τοῖς κακοσχόλοις,
 Ὡσπερ εἰ ⁸¹ θῆρ ὑπέρακμος ἔξωρος καὶ τριγέρον
 Βλέπει ⁸² τοὺς σκύμους τοὺς αὐτοῦ ⁸³ πικρῶς ἀρπα-
 ζόμενους,

Καὶ μηδαμῶθεν ἄλλοθεν σθένων αὐτοῖς ἀμῦναι
 Φρικώδεις πέμπει βρυχηθμούς ⁸⁴ ἀπὸ καρδίας μέστῃς.
 Ἄλλ' οὐκ ἐπέρανε ⁸⁵ οὐδὲν ὁ βασιλεὺς ἐν τούτοις ⁸⁶.
 Ἡ γὰρ τοι φιλοχρήματος καὶ ῥυπαρὰ καρδία
 Οὐ δυσωπεῖται τοὺς θεσμούς τοὺς τῆς φιλαλληλίας,
 Οὐ φρίσσει βλέφαρον θεοῦ, κράτορας οὐκ αἰδεῖται,
 Οὐ κατοικτείρει συνοχὴν, οὐ συντριβὴν καρδίας.

Ὡς οὖν τὸ μὲν κακεντρεχὲς κατίσχυεν εἰς πλεόν
 Καὶ πανταχοῦ τὰς στυγητὰς ἐξέτεινε πλεκτάνας,
 Καὶ πάντας ἐπεδόσκετο τὸ τῆς κακίας στόμα,
 Ὁ δὲ κρατῶν ἀνψίμωξεν, ἤσαλλεν, ἔδυσφόρει,
 Τίς τῶν ἐν τέλει παρελθὼν εἰς μέσους ⁸⁷ μετὰ θάρ-
 ζους ⁸⁸,

ε Ὡ βασιλεῦ, ὁ ἀνέκραγεν, εἰ θελητόν ἐστὶ σοι
 Ἐκ τῶν χειρῶν τῶν πονηρῶν ῥύεσθαι τοὺς ἰδίους,
 Ἐμοὶ τῆς ἐκδικήσεως ἐγγείρισαι τὸ εἶφορ.
 Κῖν μὲν ἐκτέμω ⁸⁹ κεφαλὰς τὰς τῆς πλεονεξίας
 Καὶ τρόπου τοῦ φιλάρπαγος ὡς Ἡρακλῆς τῆς ὕδρας,
 Χάρις μοι κείσεται πρὸς σοῦ καὶ πρὸς τῶν ὑπηκόων.
 Εἰ δ' οὐ, μὴ φείσῃ, βασιλεῦ, ἀλλ' ὡς αἰσχύναντί ⁹⁰ σε
 Πελέκει μοι ⁹¹ τὸν τράχηλον ἀπόκοψον ἐνόδικω.

Ἦκουσε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς, ἐπένευσεν αὐτίκα,
 Ἐπήνεσε τὸν ἀνθρώπον τῆς φιλανθρώπου γνώμης.
 Ἀρχὴν τὴν ἀνυπεύθυνον δίδωσι τῷ γενναίῳ
 (Ἐπαρχον ἢ συνήθεια λέγει τὸν ταύτην σχόντα),
 Καὶ πᾶσι τρόποις παραινεῖ φρονεῖζειν τοῦ δικαίου.
 Ὁ μὲν οὖν ἀνεζώσατο τοιαύτην δυναστείαν,
 Καὶ ζήλου πλείονος πλησθεὶς εἶχετο τῶν πρακτέων ⁹².
 Συνέθη δὲ μετ' οὐ πολὺ γενέσθαι τι τοιοῦτον,
 Λόγου καὶ μνήμης ἀξίον καὶ πρέπον ἱστορεῖσθαι.
 Γυνὴ προσῆλθε πενιχρὰ, χηρεῖαν ἀνατλάσα ⁹³,
 Μετ' οἰμωγῆς, μετὰ βοῆς, μετὰ περιπαθείας,
 Καταβώσα τῶν λαμπρῶν τινος καὶ περιδόξων,
 Πρὸς γένους ὄντος βασιλεῖ, μαγίστρου ⁹⁴ τὴν ἀξίαν,
 Καὶ τὸν φιλάδικον αὐτοῦ τρόπον αἰτιωμένη
 Ὡς τὴν οὐσίαν τὴν αὐτῆς πᾶσαν διηραπάκτος.

Β Ἦκουσε ταῦθ' ὁ ζηλωτῆς ἐκείνος τοῦ δικαίου,
 Προσέτρεχε τοῖς οἰμώγμασιν, ἤκτειρε τὴν γυναικα,
 Πέμπει μετακαλούμενος τὸν μαγίστρον ⁹⁵ εἰς κρίσιν.
 Ὁ μάγιστρος οὐ πείθεται, καταφρονεῖ τῆς δίκης.
 Καταγελᾷ τοῦ δικαστοῦ, τὴν κρίσιν μυκτηρίζει.
 Καὶ δειπνον ἀβροτράπεζον τελούντος τοῦ κρατούντος
 Συμποσιάζων μετ' αὐτοῦ σὺν ἄλλοις ἀφικνεῖται.
 Τὸ μετὰ τοῦτο τί καὶ πῶς; Ὁ δικαστῆς θυμοῦται,
 Φοιτᾷ πρὸς τὰ βασιλεία, φαίνεται τῷ κρατοῦντι,
 Βλέπει λιπαροτράπεζαν ἐν μέσῳ πανδαισιαν,
 Ὅρα συνανακείμενον μετὰ τῶν δαιτυμόνων
 Ἐκείνον τὸν ἀπόζοντα πλεονεξίας μύσους ⁹⁶.

Vers. 3378

eum accepisset imperator, animo quidem ille per- C turbabatur, verum efficere propterea nihil valens, quod a morbis domi constringeretur, improbos homines minis tantummodo terrebatur, non aliter atque bellua provectoris ætatis et jam senio confecta, si catulos suos rapi videat nec ullo modo subvenire ipsis possit, de medio pectore rugitus horrendos edit. Nihil autem comminando imperator proficiebat. Quippe avarus et sordidus animus leges amoris mutui non reveretur, oculos Dei non metuit, imperatoris verecundia nulla ducitur, coartationem et compressionem afflicti cordis non miseratur. Cum igitur improbitas et versuta in circumscribendis aliis solertia magis magisque vires et incrementum sumeret, ubique dignos odio laqueos tenderet, os denique mali hujus cunctos cum depasceretur, atque interim deploraret eam miseriam imperator gravissimeque ferret, quidam e proceribus in medium cum singulari confidentia progressus exclamat: « Si tuos cupis, imperator, ex improborum manibus liberare, mihi vindicem gladium tradito. Quod si avaritiæ capita hominumque rapacium artes ita rescuero quemadmodum Hercules Hydræ capita præcidit, eris quod tu subditique tui debere se mihi profiteantur. Sin hoc non præstitero, ne mihi peperceris, imperator, sed ut hominem qui

habem ac maculam tibi asperserit, optimo jure securi percutito. » 69 Imperator his auditis annuit, et egregia viri voluntate collaudata magistratum ei tribuit imperio neminis obnoxium, quem præfectum urbi dicunt; simul hortatur ut omnibus modis æqui justique curam habeat. Ille potestatem accipit, et majorem in modum zelo quodam accensus negotia sibi commissa procurabat. Non multum intercessit temporis, cum hujusmodi quiddam accidit, dignum quod memoria prodatur et historiarum monumentis inscribatur. Accessit ad præfectum vidua mulier, paupercula cum ejulatu, clamore, quiritatione, viri cujusdam illustris et clari, qui dignitate magister, consanguinitate imperatori junctus esset, nomen deferens, deque illius injuria querens, quod facultates ei suas omnes eripuisset. Audit hæc æmulator ille juris et æqui, viduæ querelis animum advertit, commiseratione tangitur, mittit qui magistrum in judicio comparere jubeant. Magister non obtemperare, actionem floccifacere, judicem per ludibrium irridere, sannis judicium ipsum exagitare. Quia denique prandium imperator lautum præbiturus inviatis nonnullis erat, ei convivio cum aliis interfuturus abit. Quid hinc factum? Ira judex accenditur, in regiam se confert, imperatori conspiciendum offert, quem opimo in convivio

Variæ lectiones.

⁸¹ Ὡσπερ ἄν R. ⁸² βλέπων R. ⁸³ αὐτῶ R. ⁸⁴ μυκτηθμούς R. ⁸⁵ ἐπέρανεν A. ⁸⁶ εἰς τοῦτο R. ⁸⁷ μέ-
 φον R. ⁸⁸ κατεθάρρη A. ⁸⁹ ἐκτέμω RR. ⁹⁰ αἰσχύναντά R. ⁹¹ μου R. ⁹² πραγμάτων RR. πρακτέων M.
⁹³ ἀνατλάσα R. ⁹⁴ μαγίστρου A. ⁹⁵ μαίετρον A. ⁹⁶ μίσους RR.

Ἦς εἶδεν, ἀναφλέγεται τῷ ζήλῳ τὴν καρδίαν,
 Καὶ παρῶρησιασμένους φησὶ πρὸς Ἰουστίνον·
 « Εἰ μὲν ἐμμένεις, βασιλεῦ, τοῖς προτεθεσπισμένοι·,
 Καὶ βούλει τοὺς φιλόρπαγας ὑπάγεσθαι ταῖς δίκαις,
 Κἀγὼ σοι πρόθυμος ποιεῖν τὰ προὔπεσχημένα·
 Εἰ δέ σοι τις μετὰ μλος ὧν ἔπραξας ἐπῆλθε,
 Ἔμολ τὴν ἔπαρχον ἀρχὴν ταύτην παρεσχηκότι,
 Ἰδοῦ σοι πάρεστιν αὐτὴν πάλιν ἀπολαμβάνειν.
 Ἐγὼ γὰρ ἀναιτίαιτος, σοῦ ποιουμένου φίλος
 Τοὺς ἐξαγίστους καὶ σκαιοὺς καὶ τοὺς ὑπομοχθήρους,
 Καὶ συμπαραλαμβάνοντος συμπότας ἡμοδείπνους
 Ἀνθρώπους κακογνώμονας καὶ κακεντρεχεστάτους, »
 Πρὸς ταῦθ' ὁ γαληνότατος καὶ πρῶος Ἰουστίνος
 Περιπαθὲς τι καὶ βαρὺ⁹⁷ καὶ βύθιον οἰμώξας.
 « Εἰ μὲν ἐγὼ, » φησὶν, « αὐτὸς ἄδικον εἰργασμαί τι,
 Αὐτίκα με κατάρβασον τοῦ βασιλείου θρόνου·
 Εἰ δέ τίς μοι τῶν συμποτῶν καὶ συνανακειμένων,
 Τοῦτό σοι πάρεστι ποιεῖν ὃ πάλαι διεσκέψω. »
 Βαβαὶ τῆς γαληνότητος καὶ τῆς χρηστότητός σου,
 Αὐτοκρατόρων ἄριστε, δικαιοφύλαξ πρᾶε !
 Ἐφῆκε μὲν ὁ βασιλεὺς, ὁ μάγιστρος δ' αὐτίκα
 Ἄναρπαγεῖς πρὸς τοῦ κριτοῦ σὺν ἔλκυσμοῖς⁹⁸ βιαίοις
 Ἐκ συμποσίου καὶ τρυφῆς, ἐκ μέσων ἡμοδείπνων,
 Ἐκ τραπέζων πολυτελῶν καὶ μεγαλοδαπάνων,
 Ἦγετο⁹⁹ πρὸς κριτήριον δίκας ὑφέξειν μέλλων.
 Ἔσταθῆ πρὸ τοῦ βήματος τρέμων¹ πεφοβημένος,
 Ὅ πρὶν ὑπεραιρόμενος, ὁ σοδαρὸς, ὁ γαυρός.

sedentem videbat ; inter alios invitatos etiam rapacem illum accumbentem cernit. Eo conspecto singulari fervore cordis inflammatur, et ore liberimo Justinum hisce verbis alloquitur : « Si perstas, imperator, in iis quæ semel abs te decreta sancitaque sunt, et homines rapaces multari vis, equidem paratus sum atque cupidus ut id præstem quod dudum me præstiturum pollicebar. Sin te, qui præfecti munus mihi mandasti, ante actorum pœnitet, en facultatem habes ejus mihi vicissim auferendi. Nam equidem culpa vacare volo, cum piaculares et improbos homines amicos facias, itidemque perversos et ad nocendum ingeniosissimos, conviviis mensisque tuis adhibeas. » Ad ea placidissimus ille mitisque Justinus, dolenter ex imo pectore ducto suspirio, « Si me ipsum, » ait, « insolenter aliquid designasse constat, mox imperatorio me throno detrahito. Sin aliquis convivarum, qui mecum hic accumbunt, injurius in quemquam fuit, licet mox facias quod dudum tuo cum animo constituisti. » Παρᾶ ! quanta fuit hæc in te animi serenitas atque bonitas, imperatorum optime, juris et æqui mitissime custos. Vix imperator hæc prolocutus fuerat, cum magister ille per vim a iudice de convivarum cœtu mensisque sumptuosis abreptus **70** ad tribunal deducitur, illatæ pœnas injuriæ luiturus. Stabat ante tribunal tremens ac

A Καὶ πάλιν τὸ μὲν γύναιον ὡς πρῶην κατηγορεῖ
 Καὶ προὔφερε τὴν ἀρπαγὴν, ἤλεγχε τὴν κακίαν·
 Ὅ δὲ πεφίμωτο καὶ βοῦν ἐπὶ τῆς γλώττης εἶχεν.
 Ὅ πρὶν σοδαροπρόσωπος, ὁ πρῶην φρυακτίας·
 Οὕτως ἀπαρῶρησιαστον κακομηχάνου στόμα.
 Ὡς σὺν ζητήσας ἀκριβῶς καὶ πολυπραγμονήσας
 Ὅ μεγαλόνοτος δικαστῆς καὶ τοῦ δικαίου φύλαξ
 Ἐὔρε παθοῦσαν συμφορὰς βαρυσυμφορωτάτας
 Τὴν προσελθοῦσαν ὡς² χερσὶν ἀδίκοις ληστευθεῖσαν.
 Ὡμοῖς· βουνεύροις τὸν λαμπρὸν³ ἐκεῖνον κατακίζει
 Καὶ ταῖς χαλάζαις τῶν πυκνῶν μαστίγων μωλωπιζει.
 Καὶ πᾶν τὸ σῶμα ταῖς πληγαῖς καταστικτον δεικνύει,
 Εἴτα ψιλοῖ⁴ τὸ γένειον ἕως ἐπιδερμίδος,
 Κεῖρει καὶ τρίχας κεφαλῆς, τὸ πρόσωπον αἰσχύνει,
 Παλιμπετῆ παλινστροφον ἐπιβιδάζει κτήνους,
 B Δημοσιεύει τὸ κακὸν ἐν μέσοις λεωφόροις,
 Καὶ θριαμβεύει δυσκλεῶς τοῦτον καὶ στηλιτεύει,
 Καὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοῦ δεσπότην καθιστάνει
 Τὴν ὑπ' αὐτοῦ πολλὰ θεινὰ τλάσαν καὶ πικρανθεῖσαν.
 Οὕτως οὐδὲν ἐφάμιλλον φιλελευθέρῳ γνώμῃ⁵
 Οὕτως ἀφιλοχρήματος καὶ μὴ δεδουλωμένος
 Εὐπαρῶρησιαστος ἀνὴρ οὐ πρόσωπα λαμβάνει,
 Οὐ δειλιᾷ τοὺς ὑψηλοὺς, οὐδένα καταπτῆσσει,
 Πτηνὸς, ἂν εἰρηγῆ, ἀετός, εὐπτερός, ὑψιδάμων,
 Ὑπ' οὐδενὸς κρατούμενος τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων,
 Ἄν εἰχῆς γνώμην καθαρὰν κερῶν ὑψηλοτέρων,
 Ἄν μὴ ἐυπαίτης τὴν⁶ ψυχὴν λημμάτων κιδηλιζέι⁶,

Vers. 34-52

territus, qui non ita pridem elato animo superbiebat. Mulier rursus accusationem suam instituebat, quæ per rapinam amisisset indicabat, facinoris hominem convincebat. Ille contra, ferox antehac et insolens, mutus illic stabat, et in lingua, quod aiunt, bovem habebat. Ita nimirum os hominis malefici libertate loquendi destituitur. Cum ergo prudentissimus iudex et æqui justique custos, re accurate curioseque pervestigata, mulierculam indigna passam suisque facultatibus injuste spoliatam deprehendisset, crudis boum nervis illustrem illum virum per contumeliam cædi jubet, ac tantopere flagellari, dum corpore toto plagarum cicatrices exstant. Deinde mentum ei denudat ad cutem usque, ac rasis capitis crinibus vultuque deturpato inversum asino imponit, facinus mediis in plateis
 D proclamat, hominem per summam ignominiam circumvehi velut in triumpho et affici contumelia jubet. Tandem facultates ejus mulieri attribuit, quæ oppressa per ipsum acerbeque tractata fuerat. Sic nihil ad animum libertatis studiosum comparari potest ; sic homo alienus ab avaritia, nec ulli rei mancipatus, sed ingenuus, neminis personam acceptat ; non excelso conspicuos loco metuit, neminem formidat ; dixeris eum esse volucrem, aquilam celerem, sublimia potentem, nullis rebus terrenis addictam. Si puram habeas mentem et lucris

Variæ lectiones.

⁹⁷ θουὸ R. ⁹⁸ συνελκυσμοῖς A. ⁹⁹ ἤγαγε M. ¹ ὄλος R. ² ἐν R, καὶ R. ³ δειλὸν R. ⁴ ἔρπει R. ⁵ φιλελευθέρου γνώμης RR. ⁶ λημμάτων βεβλυρία R, λημμάτων κιδηλιζέι A.

Οὐ προηγήθη βασιλεῖς, οὐκ αἰσχυνοῦνθῃ δῆμον,
 Οὐ πτήξεις ὑπερέχοντα, οὐ μεγαλοδυνάμους.
 Ἄλλ' ἐπανακαμπτέον μοι πρὸς τὰ τῆς ἱστορίας.
 Τοῦτο πολλοὺς ἐψόθησε, τοῦτο πολλοὺς ἐπέσχευ·
 Ἐντεῦθεν συνεστάλησαν πολλοὶ τῆς ἀδικίας·
 Τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς πλεονεξίαν·
 Τὸ δυσπαράκλητον καὶ φοβερὸν εἰς κρίσεις
 Τοῦ δικαστοῦ κατέσεισεν ἀπάντων τὰς καρδίας.
 Ἐνθεν γαλήνη πανταχοῦ τῆς δικαιοπραγίας
 Ἄντι χειμῶνος καὶ στυγνῆς θεῆλλης ἐφηπλώθη.
 Ἄντι κυμάτων καὶ βρασμῶν ἐγέλασεν εὐδία,
 Καὶ πέλαγος ἀτάραχον ἐπλέετο τοῦ βίου·
 Πνεῦμα Θεοῦ γὰρ ἀντικρυσ ἐπέπνεεν ἠδύπνουν,
 Καὶ κατεσίγαζε δεινὰς καὶ πολυβρόχους· ζάλας.
 Τοῦτω συνήν τῷ βασιλεῖ καὶ σύζυγος Σοφία,
 Ἀνδρεία, μεγαλόψυχος, μεγαλοδωροτάτη.
 Ἦτις μαθοῦσα τὸ κοινὸν κόπτεσθαι καὶ στυγάζειν
 Ὅς χρέεσι βαροῦμενον ὄσα δεσμοῖ; ἀφύκτοις,
 Συναγαγοῦσα τῶν χρεῶν πάντα τὰ γραμματεῖα,
 Αὐτὰ μὲν ἐπυρόλησε, τοῖς δὲ χρεωφειλέταις
 Ἀπέδωκε τὰ δάνεια χρημάτων ἐξ οἰκείων.
 Ὅσοις δ' ἑτέροις ἀγαθοῖς καὶ μεγαλοδωρίαις
 Ὁ βασιλεὺς ἢ βασιλῆς ἐπίπαν τὰς πόλεις,
 Ἄπασι πάρεσι μαθεῖν ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων·
 Καὶ γὰρ τοι καὶ μικρότατον γεῦμα τὸν ὅλον πίθον,⁹
 Καὶ πέπλον τὸ εὐόφαντον τὸ κράσπεδον γνωρίζει,
 Καὶ λέων ὁ μεγάλυμος δῆλος ἐκ τῶν ὀνύχων.

superiorem, si donorum captione animum non sor-
 didaveris, reges non formidabis, plebem non re-
 vereberis, non eximios et magna praeditos potentia
 metues.

Sed enim ad historiae seriem mihi revertendum
 est. Hoc factum multae terrori fuit et multos in
 officio continuit. Ex eo tempore ab inferendis in-
 juriis alienisque concupiscendis plerique semet ab-
 stinebant: quippe iudicis animus inexorabilis et
 in iudicando severus mentes omnium perculerat.
 Hinc pro tempestate ac tristi procella succedebat
 ubique serenitas observationis justi et aequi: hinc
 fluctuum et marini cujusdam velut aestus loco tran-
 quillitas jucunde velut arridebat, vitaeque pelagus
 citra perturbationem ullam navigabatur. Quippe
 divini cujusdam gratiae venti aura spirabat.

Uxorem imperator hic Sophiam habebat, femi-
 nam virilem, magnanimam, munificentissimam; quae
 cum homines vulgo magno in mœrore degere
 cognovisset, quod aere alieno ceu **71** vinculis in-
 extricabilibus gravarentur, omnibus obœratorum
 tabulis collectis, eas ipsas quidem concremavit, at
 creditoribus quae deberentur ex suo numerari cu-
 ravit. De quibus haecenus breviter commemoratis
 intelligere licet quantis cæteroque etiam bonis
 quantisque liberalitate tam imperator hic quam im-

A Ἐπεὶ δ' οὐκ ἦν θυγάτριον ἀλλ' οὐδ' υἱὸς ἐκείνους,
 Ὁ βασιλεὺς Τιβέριον εἰσποίητον ὡς ¹⁰ παῖδα
 Ἐπιλεξάμενος, δεινὸν ἐν στρατηγίαις ὄντα,
 Πρῶτα μὲν τῷ τοῦ Καίσαρος κατακοσμεῖ στεφάνῳ,
 Μετὰ βραχὺ δὲ πρὸς ταῦτο συναγαγὼν τὸν δῆλον,
 Τοὺς ἱερεῖς, τὴν σύγκλητον ¹¹, ἀπαντας τοὺς ἐν τέλει,
 Καὶ παραινέσει πολλὰς ἐνθέοις καταρτίσας,
 Τὰ σκῆπτρα παραδίδωσι τῆς αὐτοκρατορίας,
 Ἐτι καὶ ζῶν καὶ περιῶν καὶ μὴ τὰ λοιθὰ πνέων,
 Ἐτεσι δέκα πρὸς τρισὶ μῆνα; ¹² σκηπτροκρατήσας.
 Ἄλλὰ γὰρ ὑπνωσε μικρὸν ἐπιθίους τὸν ὑπνον
 Τὴν νήγρετον καὶ πάγκοινον, τὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου,
 Καὶ λίθος κατεκάλυψε τὸν τηλικούτον ἄνδρα·
 Οὐ γὰρ καλὸν, οὐκ ἔμπικρον ἢ φύσις δυσωπεῖται,
 Ὅμοῦ δὲ φύρδην ἀπαντας τίθησι τυμφοχώστους.
 B Ὡς ἤδη δὲ Τιβέριος προῆλθεν εἰς τὸ κράτος,
 Ἐκ πρώτης, ὡς φασί, γραμμῆς ἔδειξε τὰς ἐλπίδας
 Μὴ ψευσαμέναις ἐπ' ¹³ αὐτῷ τοῦ προχειρισσαμένου.
 Τὴν μὲν γὰρ μεγαλόδωρον βασιλίσσαν Σοφίαν
 Μυρίασι ἀντημεΐψατο ταῖς ἀγαθοεργίαις,
 Τοῖς δ' ὑπηκόοις ὀχετοὺς ἐβλυσεν εὐποιίας
 Καὶ φλέβας ἀνεστόμωσε χρυσίτιδας ἀφθόνοιας.
 Ἐπὶ παραμυθίᾳ δὲ τῶν νόσοις παλαιόντων
 Καὶ τῶν καμνόντων τῷ λυγρῷ καὶ πολυπῶν γήρῳ ¹⁴
 Οἴκους ἀνήγειρε πολλοὺς καὶ πενητοτροφεία ¹⁵.
 Καὶ πρῶτον ¹⁶ κατεβάλετο τὰς ρίζας τοῦ τεμένου
 Τῶν τεσσαράκοντα Χριστοῦ μαρτύρων καλλιόντων.

V rs. 3486

C peratrix totas urbes foverint. Quippe gustus etiam
 perexiguus dolii lotius, et contexti egregie popli
 documentum fimbria praebet, ut leo magnanimus
 ex unguibus agnoscitur.

Cum autem nullum neque filium neque filiam
 haberent, Tiberium imperator, hominem in re mi-
 litari praestantem, adoptatum filii loco, Caesaris
 primum corona exornat; neque multo post coactis
 in unum plebe, senatu, sacerdotibus, universis pro-
 ceribus, cum multis et divinis omnes cohortationi-
 bus instruxisset, eidem imperii sceptrum vivus et
 superstes adhuc nec halitum extremum ducens
 tradidit. Sed enim exiguum ad tempus vita dein-
 ceptus fruens somno mortis inexcitabili et omnibus
 communi sopitus est, ac sub exiguum saxum talis
 D tantusque vir conditus. Quippe nec formoso nec
 experienti natura parcit, sed omnes citra discrimen
 in sepulcra conjicit.

Posteaquam imperium Tiberius accepisset, statim
 prima, quod dicitur, linea demonstravit minime
 vanam fuisse spem ejus a quo adoptatus et
 praefectus rebus fuisset. Nam munificae imperatrici
 Sophiae beneficiis infinitis vicem rependit, et direc-
 ctis in subditos benignitatis rivis aureas venas af-
 fatim aperuit. Praeterea fovendis et alendis aegrotis,
 senio confectis, pauperibus complures domos ex-

Variarum lectiones.

⁷ τῆς πλεονεξίας AR. ⁸ πολυβρόχους R. ⁹ πίθου ὄλον R. ¹⁰ εἰς R. ¹¹ τὴν σύγκλητον, τοὺς ἱερεῖς RR. ¹² τρισὶν αὐτῶν R. om. versum alter R. ¹³ ἐν R. ¹⁴ βίῳ A. ¹⁵ πενητοτροφεία A. ¹⁶ πρῶτον R.

Ἐπὶ δὲ τῶν σαλεύων δὲ τὸν βίον θυγατρᾶσι
 Τούτων μὲν συζεύγνυσι Μαυρίκιον εἰς γάμον,
 Ἄνδρα δραστηριώτατον, τὸ γένος Καππαδόκην,
 Καὶ μέλλοντα γαμοδαίαια τῆς νόμφης ἑορτάζειν
 Ἀναγορεύει Καίσαρα τὸν τῆς παιδὸς νυμφίον.
 Καὶ μετ' ὀλίγον τελευτᾷ πρὸ χρόνου, πρὸ τῆς ὥρας,
 Μὴ γήρως ¹⁷ ἐφαθάμενος, μὴ κατιδὼν τὴν στάχυν
 Τῆς ἡλικίας ὤριμον καὶ χρῆζοντα δρεπάνου,
 Ἰθύνας τὸ βασιλεῖον τέσσαρσι χρόνοις κράτος.
 Εὐθὺς δ' ἐπιλαμβάνεται Μαυρίκιος τῶν σκήπτρων,
 Τοῦ Τιβερίου κρίναντος τὸν ἄνδρα βασιλεύειν.

Οὗτος γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τὸν Φιλίππικον ἔσχεν,
 Ἄνδρα γενναῖον, εὐτολμον, μέγαν ἐν στρατηγίαις,
 Καὶ πλούτῳ περιβριθὸντα καὶ λάμποντα συνέσει,
 Ἄρτι λιπόντα τὴν λαμπρὰν Ῥώμην τὴν πρεσβυτέραν
 Καὶ πρὸς Κωνσταντινούπολιν μετακωρηκότα.
 Τοῦτον λαμπρὸν γενόμενον ἐπὶ τροπαιουχίᾳ
 Καὶ παραλύσαντα Περσῶν τὸ φρύαγμα τὸ γαῦρον
 Καὶ καταγωνισάμενον ἐν μάχαις φρικαλέαις
 Ὑπώπτεισε Μαυρίκιος ὡς δὴ βασιλειῶντα
 Καὶ παραρπάκειν θέλοντα τὴν αὐτοκρατορίαν.
 Ἦν δὲ παραιτίον αὐτῷ ταύτης τῆς ὑπόψιας,
 Ὅτι τινὲς τῶν περιττῶν καὶ τῶν προφοδιαζόντων
 Τῷ Μαυρικίῳ προσέφερον ὕβλους τινὰς γραῶδεις,
 Ὡς τὴν ζῶην καὶ τὴν ἀρχὴν ἀφαιρεθῆναι μέλλοι
 Πρὸς τινος ἔχοντος τὸ φεῖ στοιχείον ἐν τῇ κλήσει.
 Ἐντεῦθεν ὁ περιλάμπρος, ὁ μέγας ἐν ταῖς μάχαις
 Τοῦ φθόνου φεῦ! ἀποληφθεὶς ἐν μέσοις ἀρκυστάτοις
 Μεταμφείνονται στυγνὴν ἀντὶ λαμπρᾶς ἐσθῆτα,
 Καὶ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς σίδηρος κατορχεῖται

A Τοῦ πολυόλθου, τοῦ κλεινοῦ, τοῦ καρτεροκαρδίου.
 Ἄλλ' ἦσαν ἄρα γηγενῶν ἐπισφαλεῖς αἱ φρένες,
 Καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα τυφλα τῶν λογισμῶν αἱ κόραι.
 Εἰς τί μὲν οὐκ κατήγησε καὶ τέλος οἶον ἔσχε
 Τὸ φοβίασμα καὶ κόμψευμα τῶν τερατολογούντων,
 Τοῖς ἐφεξῆς γνωσθήσεται καὶ τοῖς ῥηθησομένοις ¹⁸.
 Ὁ δὲ χαγάνος προσβαλὼν Ῥωμαίων τοῖς φρουρίοις
 (Ἦν δ' ὁ χαγάνος βασιλεὺς Σκυθῶν τῶν προσαρκτίων ¹⁹)
 Καὶ πόλεις χειρωσάμενος εὐπύργους ἐξ ἐφόδου,
 Καὶ πᾶσαν Ἰστρογιέτονα χώραν λεηλατήσας.
 Καὶ δειξάς αἱματόφурτα τοῦ ποταμοῦ τὰ βεῖθρα,
 Καὶ ξίφος πᾶν καὶ δόρυ πᾶν τοῖς φόνοις καταλούσα,
 Τέλος πολὺ συναγαγὼν δορυαυτῶν σμήνος,
 Εἰς δώδεκα ποσοῦμενον χιλιαδρίας ὄλας ²⁰,
 Πέμπει πρὸς τὸν Μαυρίκιον τὸν κράτορα Ῥωμαίων,
 Παρακαλῶν ²¹ λυτρώσασθαι τοὺς ἠχμαλυτισμένους,
 Καὶ χρήμασιν ἀλλάξασθαι τὸ πλήθος τοσαρίθμοις ²².
 Ἄλλ' οὐ κατέκαμψεν αὐτοῦ τὴν σκληρογνωμοσύνην
 Οὐ Σκυθικῆς ὠμότητος ἀπόνοις ²³ καὶ λύσσα,
 Οὐκ ἀγριόθυμος ὀρηθῆ ²⁴ χαγάνου τοῦ βαρβάρου,
 Οὐκ πένθος, οὐκ ὀλοφυρμὸς, οὐ δάκρυ τῶν ἀλόντων ²⁵.
 Δεσμὸν γὰρ εἶχεν ἀβραγῆ τὴν φιλοχρηματίαν.
 Καὶ πάλιν ὁ τριδάβαρος ἐκεῖνος ὁ χαγάνος
 Ἐκπέμπει πρὸς Μαυρίκιον μετριωτέρους λόγους
 Καθυφίεις καὶ τὸ ποσὸν κατάγων τῶν χρημάτων.
 Ὡς δ' ἦν ἀσπίς ὁ βασιλεὺς τὰς ἀκοὰς συμβῶν
 Οὐδ' ἀνεγρόμενος φωνῆς ἀείν ἐπαδόντων ²⁶,
 Θυμοῦται φεῦ! ὡς κάρβαλις, ὡς τίγρις ὁ χαγάνος,
 Καταψηφίζεται πικρὸν τοσαυτανδρίας πότμον,
 C Θερίζει φεῦ τοῖς ξίφεσι τὸ πλήθος ²⁷ τὸ τοσοῦτον,

Vers. 3545

struxit et destinavit. Primus etiam templi 40 Christi testium, praeclara victoria potitorum, fundamenta jecit. Cum autem filias tantum duas haberet, earum alteri Mauricius matrimonio jungit, virum ad res gerendas acerrimum, natione Cappadocem; cumque nuptias puellae celebraturus esset, sponsum ejus Caesarem renuntiat. Neque multo post morte immatura exstinctus est, administrato quatuor annis imperio. Eo mortuo Mauricius imperium occipit, quem virum Tiberius dignum judicaverat, qui regnaret.

Habebat Mauricius affinem Philippicum, suae videlicet sororis maritum, virum generosum, audacem, in ductitandis copiis magnum, opibus locupletem, illustrem prudentia; qui non ita dudum relicta Roma veteri **72** Cpolin commigraverat. Hunc victoriis claratum Persicaeque superbiae domitorem suspectum Mauricius habebat tanquam imperii rapiendi cupidum. Et erat obiter quaedam suspicionis hujus causa, quod curiosi quidam homines et divinandi periti Mauricio nugae aniles proposuerant, futurum scilicet ut vita pariter imperioque spoliaretur a quodam cujus a Φ littera nomen occiperet. Hinc factum ut Philippicus ille

clarissimus et magnus in praелиs, medias in caesares invidiae delatus, cum veste splendida tristem commutaret capitisque crines amitteret.

Enimvero fallebantur mortalium animi, et oculi ratiocinationum in rebus futuris alucinabantur. Vaticinii quidem hujus quis fuerit exitus, deinceps a nobis exponetur. Caeterum chaganus, Scytharum septentrionalium rex, cum Romanorum castella invasisset, impetu primo quaedam munitas urbes cepisset, omnem Istro vicinam regionem populatus fuisset, annis ipsius flumina sanguine interfectorum tinxisset, suorum enses et hastas cruore abluisset, tandem magna captivorum multitudine coacta, quae virorum ad duodecim millia contineret, ad Mauricius Romanorum imperatorem mitit, utque captivos redimat hortatur. Verum neque Scythicae crudelitatis extremus furor, neque barbari regis immanitas, neque luctus, ejulationes, iacrymae captivorum flectere durum imperatoris animum poterant, qui ab avaritia totus erat occupatus. Rursus ergo barbarissimus ille chaganus, suis ad Mauricius missis, moderatius et aequius agi cum eo jubet, magna de pretio summa deducta. Cum autem imperator aspidem imitans aures obturaret nec vocem

Variæ lectiones.

¹⁷ γήρας AR. ¹⁸ ῥηθήσεται καὶ τοῖς λεχθησομένοις R. ¹⁹ πρὸς ἀρκτίων. ²⁰ ὄλας χιλιαδρίας AR. ²¹ παρακαλῶν A. ²² ἰσαρίθμοις R. ²³ ἀπηνεία R. ²⁴ ἀρχή A. ²⁵ δάκρυον ἀλόντων A. ²⁶ φωνῆς R. ἀδόντων ἐπατεῖν R. ²⁷ σμήνος M.

Και πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς τοῖς πτώμασι καλύπτει·
Τὰς παδιάδας τὰς ἐκεῖ δείκνυσι λυθροφύρτους,
Καταστορέεις²⁰ ὡς κορμούς πεύκης νεκρῶν σωρείαν.

Χρυσὸ δῶκτα, τύραννε, πάντολμα, δολοπλόκε,
Πάντων κακῶν ἀκρόπολις, φρούριον ἀπωλείς,
Ἐλέπολις, ριψέπαλις, σπαράκτρια τειγέων,
Πόλεων τειχοτείστρια, τινάκτρια δωμάτων,
Οἴοις κακοῖς τοὺς γηγενεῖς κρεωκοπεῖς²¹ καὶ τρύχεις!
Οὐδὲν ἀναμιλλᾷται σοι πραγμάτων τῶν ἐν βίῳ,
Οὐδὲν ἀντιφερίζει²² σοι πάντων τῶν ἐπιγείων.

Μαλάσσει²³ τὸν ἀμάλακτον, τὸν μαλακὸν σκληρύνεις·
Γῶσσαν ἀνοίγεις ἄφωνον, λάλον ἐπιστομίζεις·
Ποιεῖς βραδὺν τὸν ὄρομικόν, πτηνόπουον τὸν ἀργόπουον.
Πειράξεις μὲν καὶ θέλητρον ἐπάγεις ταῖς καρδίαις,
Καὶ γοητεύεις τυγῖν ἀφύκτοις τὰς αἰσθησεις,
Ἄλλὰ σου τὸ καλλίχροον ὡς ἐχίδνα φαρμάσσει.
Θεομούς καὶ νόμους συμπατεῖς καὶ τὴν αἰδῶ διώκεις.
Τυμβωρυχεῖς, τοιχωρυχεῖς, ἀπεμπολεῖς, προδίδως.
Λῆρος τὸ κομψεύμενον, ὡς εἶοις, καὶ μῦθος,
Ὡς ἄρα τὸν ἀδάμαντα μόνον αἶμα μαλθάσσει·
Τι γάρ σου δραστικώτερον καὶ λίθους ἀπαλύνειν²⁴;
Τι δὲ τὴν ὑπερίσχυρον ἰσχὺν σου διαφεύγει;

Ὅδε μὲν ταῦτα στήτω μοι, τὰ δ' ἐφεξῆς ἔποια;
Τὸν γόνον τὸν μυρίανδρον ὁ βασιλεὺς μαθάνει,

excantantium admittere vellet, excandescit (proh dolor!) chaganus pantheræ ac tigridis instar, morti tot homines addicit, tantam (heu!) multitudinem glialis interficit, totam regionis superficiem cadaveribus mortuorum operit, campos omnes sanguine cruentat, acervis hominum interfectorum ad pinei stipitis altitudinem constratos.

O aurum, tyranne crudelis, hominum persecutor, audacissime, fraudulentè, arx malorum omnium, omnium malorum radix, castellum perniciæ, **73** vastator urbium, propugnaculorum eversor, murorum dilacerator, oppidorum oppugnator, ædium successor, qualibus malis mortales divexas! nulla res in hominum vita tecum in certamen descendere potest; nulla res terrena tecum potest in comparationem venire. Durum emollis, mollem iaduras; linguam mutam solvis, loquacem comprimis; currendo valentem tardum efficis, ac vicissim de tardo volucrem. Corda inflammas et voluptate **D** quædam demulces, visus illecebris inevitabilibus ceu præstigiis quibusdam excantatis, cum interim venustas illa tua non minus veneno suo quam vipera noceat. Leges et jura proculcas, verecundiam et pudorem abigis, sepulcra violas, parietes perforas, nihil non habes venale, nihil non prodis. Nimirum frivolum quiddam est ac fabula mera, vulgo quod dicitur, adamantem solum sanguine molliri. Quid enim esse te possit efficacius, etiam in saxis emolliendis?

Varie lectiones.

²⁰ καταστωρέουσας R, ἐγκαταστωρέουσας R. ²¹ κακοποιεῖς A. ²² ἀντισφαιρίζει A. ²³ μαλθάσσεις RR. ²⁴ ἀπαλύνεις R. ²⁵ μικρολογίας R. ²⁶ ἐκ μέσης τῆς καρδίας R. ²⁷ πτώματος A. ²⁸ τὴν βασιλίδα κ, τοῖς στρατιώταις A. ²⁹ ἐξαιτησάμενος R. ³⁰ ἀπὸ καρδίας R.

A Καταγινώσκει τῆς αὐτοῦ φαύλης σμικρολογίας²⁵,
Λογίζεται τὴν συμφορὰν, τὸ πάθος ἀναστένει,
Καὶ μεταμέλω τὴν ψυχὴν πλήττεται βρυτάτω.
Ἐντεῦθεν δάκρυον αὐτῷ συχὸν ἐκ τῶν ὀμμάτων
Καὶ στεναγμοὶ βαρύστονοι καρδίας ἀπὸ μέσης²⁶,
Καὶ πάταγος βαρύδουπος τὰ στέρνα μωλωπίζων,
Ὀλολυγμοὶ καὶ βρυχηθμοὶ καὶ πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις
Μὴ πρὸς τὸ μέλλον τὰς ποινὰς αὐτῷ θησαυρισθῆναι,
Ἐνταῦθα δὲ τοῦ πταίσματος²⁷ τὰς δίκας εἰσπραχ-
[θῆναι.

Κάμπεται τούτοις ὁ Θεὸς τοῖς γόοις, ἐπικλᾷται,
Οἰκτερεῖ λιταζόμενον ἐκθύμως τὸν κρατοῦντα,
Καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτοῦ ταχέως ἐπινεύει,
Σὺν ἀναριθμοῖς δὲ στρατοῖς ὀπτάνεται κατ' ὄναρ,
Καὶ τῷ Φωκᾷ τῷ φονικῷ κελεύει παραδοῦναι.
B Ἦν ταῦτα, καὶ μετὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου
Ὁ κάκιστος ἐφίσταται Φωκᾷ τοῖς βασιλεῦσι²⁸,
Ἐξαιτησάμενός²⁹ τινα παρὰ τοῦ βασιλέως·
Καὶ μαστιγθεὶς καὶ διωχθεὶς ἐφ' οἷς ἀπεφλύαρει
Ἄνθυποστρέφει, φαίνεται λοχάρχεις, φαλαγγάρχαις
Πνέων μανίας καὶ θυμοῦ, καὶ λόγους ἀποπτύων
Φληνάφους, ἀποπέμποντας ὄσμην ἀπαιδευσίας³⁰,
Καὶ λύσσαν ἐρευγόμενος κυνὸς ὑλακομάρου.
Δεινοπαθεῖ τὸ στράτευμα ψευστῶν τῶν ἠλιπισμένων,
Vers. 3593

Enimvero de hoc satis. Quid deinceps subsequutum? Imperator de immensis illis hominum cædibus cognoscit, avaritiam ipse suam damnat, calamitatem acceptam expendit, miseriam tantam deplorat; animus pœnitentia gravissima percullitur. Hinc crebræ in oculis lacrymæ, gemitus ex intimo corde ducti, graves et cum vibicibus conjunctæ pectoris verberationes, ululatus, rugitus, ad Deum supplicationes, ne ad vitam secururam supplicia cumularet, sed hic lapsus sui pœnas exigeret. Hisce lamentis Deus flectitur, imperatoris toto pectore supplicantis commiseratione tangitur, precibus ipsius annuit. Sed tamen inter innumerabiles copias Mauricio se per quietem spectandum exhibet, eumque sanguinario Phocæ tradi jubet. Non magno temporis interjecto spatio sceleratissimus ille Phocas e castris advenit, quædam ab imperatore commilitonibus suis exoratus. Cumque flagris cæsus et ejectus e regia foret ob ea quæ importune deblaterasset, in castra revertitur, cohortium phalangumque ductores adit, meram spirans insaniam, plena iracundiæ verba exspuens, quæque meram stoliditatem et imperitiam redolerent, latrantis denique canis in morem nil nisi rabiem eructans. Quin etiam miseriam exercitus amplificat, spe sua frustrati. Quapropter in unum coacti copiarum et provinciarum duces furiosum hunc Cerberum (proh! impium facinus) imperatorem declarant, sceleratum, inquam, latronem, iracundum,

Και συνελθόντες εἰς ταυτὸ στρατάρχαι κλιματάρχαι ἅ
Κράτορα φεῦ! τὸν λυσασην³⁹ Κέρβερον καθιστώσιν,
Ἄνδρα ληστήν, βαρύθυμον, φόνιον, ὄρητιαν.

Ὡς δ' ἔμαθε Μαυρίκιος καὶ τὴν ἀποστασίαν
Καὶ τὸν ἀλάστορα Φωκᾶν κρατοῦντα φεῦ! Ῥωμαίων⁴⁰,
Ἄρμησε μὲν διὰ φυγῆς κλέψαι τὴν σωτηρίαν,
Ἄλύξαι δ' οὐκ ἐξίσχουσε τὰς πανσθενεῖς παλάμους.
Τὸν γὰρ κρατῆρα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς δικαίας ψῆσος
Ἐμελλεν ἄκρατον πεῖν ἄχρι⁴¹ καὶ τοῦ τρυγίου.
Τοίνυν ἀλίσκεται φυγῶν ἅμα τῇ βασιλίδι
Καὶ τοῖς φεῖσιν ἀπ' αὐτοῦ πορφυροφύτοις κλάδοις.
Ὁ δὲ θεομισέστατος ἀνθρωποφόντης⁴² δράκων
Πάντας ὁμοῦ συναγαγὼν ἐπ' ἔθει Μαυρικίου
Κατατομῆι ὀρηκῶδες τὰ πρῶτα μὲν τοὺς παῖδας
Τοῦ; ἐν ἀκμῇ, τοὺς νεογνοὺς, εἶτα τὴν βασιλίδα,
Καὶ μετ' αὐτοὺς Μαυρίκιον (τῆς ἀνοχῆς σου, Ἀόγε!)^B
Χρόνοις ἐφ' ὄλοις εἶκοσι κρατήσαντα Ῥωμαίων⁴³.
Εἰς τοῦτο μὲν ἀπέθρισαν αἱ φλόγαφοι τερβρῆται
Καὶ τὰ χρησιμοδοτήματα τῶν περισσολογούντων⁴⁴.
Ὡς δ' ἐπελάβετο Φωκᾶς τοῦ κράτους καὶ τῶν σκῆ-
[πτρων,

Εὐθύς ἐκ πρώτης, ὡς φασί, βαλκίδος παρεγύμνου
Τὸν θῆρα τὸν πικρόθυμον τὸν ἔνδον κεκρυμμένον⁴⁵.
Ἦν γὰρ τοὺς τρίπους⁴⁶ φονικὸς, ὑγρόβιος, λυσαώδης,
Ἄκρατοπέτης, πάρονος, ἀκρόχολος, οἰνόφλυξ.
Ἐντεῦθεν αἵματα ῥορεῖν⁴⁷ ὡσερ βαρύφρων λέων
Καὶ σάρκας βρωματιζέσθαι βυφενῶν ἀνθρώπων
Πῆσιν ἐνόμιζε τερπνὴν, νέκταρος γλυκυτέραν.
Οὗτος Ναρσην ἐὼν στρατηγὸν, τὸ τῶν Ῥωμαίων θαῦμα,
Πυρὸς τροφήν πεποίηκε, καὶ τὸ τῆς παροιμίας,
Νεδῖν καλλιπρόσωπον ἐστέρησεν ὀμμάτων,
Τηλίκον ἄνδρα στρατηγὸν Ῥωμαίους ζημιώσας,
Καὶ μέρος κάριον τεμῶν ἐκ τῆς ὀλομελείας
Τὸ κάλλιστον ὁ κάκιστος; ἠνθράκωσε καμίνω,
Τὸν καὶ⁴⁸ ζωῆς ἐπάξιον, εἰ δυνατὸν, ἀλφθου
Ὁ τρισμυρίων ἄξιος πότμων πικροθανάτων.
Ἄλλὰ γὰρ ἤλγησεν ἡ γῆ λιμναζομένη φόνους,
Καὶ λυθροστάλακτος αὐτῆ⁴⁹ καθ' ὥραν γινομένη
Βοᾶς ἐξέβρῆξεν οἰκτρὰς⁵⁰ ἐκ στόματος ἀλάλου,
Καὶ τῆς τιγροπαρδόλεως κατεῖπε τῆς λυσαώδους.
Ἦνοιξε βλέφαρα Θεός, ἔδωκε τὴν κακίαν,
Καὶ κατοικτεῖρας⁵¹ τὰς σφαγὰς τῶν κραινομουμένων

Vers. 3634

sanguinarium, quævis ad flagitia promptum.

Mauricius ubi de militum defectione certior factus esset ac pestem illam communem Phocam imperatorem renuntiatum esse didicisset, conabatur **74** ille quidem fuga salutis suæ consulere, verum de manibus illis omnipotentibus elabi nullo modo poterat; nam decretum erat ut iræ justique iudicii craterem ad ipsas usque faces exhauriret. Quapropter in fuga cum imperatrice ac natis in imperio liberis capitur. Deinde invisissimus ille Deo eruentusque draco, cunctis in conspectu Mauricii collectis, primo quidem liberis tam adultis quam junioribus capita præcidi jubet, hinc imperatricem, ad extremum Mauricium interficit. O quanta patientia tua est, Fili Dei Sermo.

Atque hic fuit exitus illarum præstigiæ et vaticiniorum, quæ ab hominibus curiosas nimium artes tractantibus profecta fuerant. Posteaquam Phocas imperium occupasset, a primis, quod aiunt, carceribus belluam acerbam intra ipsum abditam

ostentabat. Nam moribus et indole sanguinaria præditus erat, humida vita gaudens, furiosus, temulentus, in vino immodestus, iracundus, ebrius. Hinc fiebat ut in morem feri leonis sanguinem sorberet, ac opulentorum hominum carnibus vesperi pro suavi potionem duceret ipsoque nectare dulciori. Narsem illum copiarum ducem, qui miraculum Romanorum erat, igni concremavit; atque hoc facto juvenulam, cui dici proverbio solet, elegantis vultu præditam oculis privavit. Proh qualem hoc viro extincto ducem Romanis ademisse! Nimirum e tota membrorum serie membrum longe utilissimum exsecuit, ac vir sceleratissimus optimum, infinitas acerbissimasque mortes commeritus perpetua, si fieri posset, vita dignum in carbones ac favillam redexit. Enimvero tellus ipsa cædibus restagnans mærebat, et sanguinis stillicidio conspersa singulis horis, hominem intuita, voces plane miserabiles ex ore muto proferebat, et tigropardalim furentem accusabat. Quapropter oculos Deus

Variæ lectiones.

³⁹ λυσασην R, μισητην R. ⁴⁰ Φωκᾶν κρατοῦντα τῶν Ῥωμαίων R. ⁴¹ μέχρι A. ⁴² θεομισέστατος ἀνθρωποφάγος R. ⁴³ om. RR, suffecto alter epigrammate illo A. P. II, p. 792, n. 102:

Ἄ δ' ἐγὼ τριτάλαινα, καὶ ἀμφοτέρων βασιλῆων,
Τιβερίου θυγάτηρ, Μαυρικίου δὲ δάμαρ,
Ἡ πολυπαῖς βασίλεια, καὶ ἡ δειξασα λοχεῖην,
Ὡς ἀγαθὸν τελέθει καὶ πολυκοιρανίη,
Κεῖμαι σὺν τεκέσσει, καὶ ἡμετέρῳ παρακοίτῃ,
Δῆμον ἀτασθαλίη, καὶ μανίη στρατιῆς.
Τῆς Ἐκάτης ἔτλην πολυχεῖρονα, τῆς τ' Ἰοκάστης,
Αἶ, αἶ! τῆς Νιόβης ἔμπνοσ; εἰμι νέκυς.
Ναὶ ναὶ τὸν γενέταν, τί μάτην τὰ νεογνά ἔκτειναν,
Ἀνθρώπων κακίας μηδὲν ἐπιστάμενα;
Ἡμετέροις πετάλοισι οὐκέτι Ῥώμη,
Πῆσα γὰρ ἐνλάθη Θρηκίσιος ἀνέμοις,

⁴⁴ περισσοσφούντων RR. ⁴⁵ κεκλιεμένον A. ⁴⁶ τὸν τρόπον M. ⁴⁷ αἱματορρορεῖν A, αἵματα ῥοφᾶν RR. ⁴⁸ καὶ τὸν A. ⁴⁹ αὐτῆ RR. ⁵⁰ πικρὰς R. ⁵¹ κατοικτεῖρων R.

Τὴν δίκην ἐψηφίσατο τὴν τῆς τυτυπαθείας.
 Τῶν γὰρ ἐν τέλει καὶ λαμπρῶν τινες καὶ τῆς ⁵⁵ συγ-
 [κλήτου,
 Ὡς ἄρνας βλέποντες πικρῶς ἀνθρώπους θυομένους,
 Δημευομένους ἀπηνῶς, οἰκτρῶς σπαρασσομένους,
 Καὶ πῦρ ὑφέρπον πανταχοῦ καὶ φλόγας ἐριθρόμους
 Ἀποτεφρούσας τὰ λαμπρὰ τῶν οἰκοδομημάτων,
 Καὶ ὀῆρα τὸν ὠμόθυμον πίνοντα μὲν τοὺς φόνους,
 Ὅμως μὴ κορεννόμενον, ἀλλὰ διψῶντα πλέον,
 Ἀγωνιώσιν ὑπὲρ σφῶν, κινδύνους ὑφορῶνται ⁵⁶,
 Τῷ στρατηγῷ τῆς Ἀφρικῆς γράφουσιν Ἡρακλεῖν
 Στόλον κροτῆσαι δύσμαχον σκαφῶν θαλασσοπλόων ⁵⁷,
 Καὶ προβαλέσθαι στρατηγὸν ναύαρχον καὶ στολάρ-
 [χην ⁵⁸

Τὸν παῖδα τὸν Ἡράκλειον κατὰ τοῦ παρανόμου.
 Ἦκουσε ταῦθ' Ἡράκλειος, εἰς ⁵⁹ μάχην ἠρεθίσθη,
 Καὶ στόλος ὑγροκλέυθος τὴν θάλασσαν ἐπλήρου,
 Καὶ πλοῦς ἐγένετο ταχύς ἐπὶ τὴν Βυζαντιδα.
 Μανθάνει ταῦτα καὶ Φωκάς, στρατὸν ἀντεφοπλίζει,
 Καὶ στόλον ἀνεμόπτερον ⁶⁰ ἀντίπλοον ἐτοιμάζει.
 Ἄλλ' ἐπολέμει καὶ θεός· καὶ πόντος ⁶¹ τῷ τυράννῳ,
 Καὶ συμβαλῶν ὁ κάκιοςτος ἤτταται κατὰ κράτος,
 Αἰσχύνεται, διώκεται, ζωγρεῖται τελευταίον.
 Ὅν καὶ λαβῶν Ἡράκλειος· ἐνδίκως κατασφάττει,
 Ὀνειδισμοῦ τοῖς βέλεσ· πρότερον κατατρύχας.
 Οὕτω ψυχὴν τὴν φονικὴν ἐξέβρηξε βιαίως
 Ἡ βούδρωστις ἢ κοσμικὴ, φάρυξ ἢ παντοφάγος,

aperuit, et hominis improbitate perspecta, misera-
 tue eorum mactationes qui dilaniabantur, tale sup-
 plicium ei destinavit, ut quæ ipse designasset, ea
 vicissim ab aliis perpeteretur. Itaque proceres et
 illustres æ senatorii quidam ordinis viri, cum ho-
 mines agnorum instar miserime jugulari, proscri-
 bendi crudeliter, miserandum in modum lacerari
 cernerent, ignemque hunc adeo cum flammis illu-
 stres domos in cineres redigentibus latissime ser-
 pere, immanem denique belluam cædibus quidem
 crudeliter pasci, non tamen exsatiari, sed magis
 etiam silire, de semet ipsis angi occipiunt, immi-
 nentia pericula formidant; **75** Heraclio duci
 Africæ per litteras significant, classem validam in-
 strueret, eique filium Heraclium contra sceleratum
 imperatorem præficeret. His cognitis Heraclius ad
 bellum sese comparat. Jamque classis occupato
 mari recta celeriterque contendebat. Eo motu
 Phocas intellecto vicissim et ipse militum copias
 instruit, hostibusque velocissimam classem oppo-
 nendam comparat. Verum ipse Deus et ipsum mare
 bellum adversus tyrannum gerebant. Cumque faci-
 norosissimus homo manum cum hoste conseruisset,
 acerrimo prælio vincitur, pudore afficitur, perse-
 quentibus adversariis tandem vivus capitur. Oblatus
 Heraclio æquissimo jure trucidatur, cum prius
 variis probriis affectus fuisset. Sic violenta morte

Variæ lectiones.

⁵⁵ ἐκ τῆς RR. ⁵⁶ ὑφορῶντες R. ⁵⁷ θαλασσοπλόων RR. ⁵⁸ στολάρχην A. ⁵⁹ πρὸς R. ⁶⁰ ἀνεμόστολον P.
⁶¹ στόλος R. ⁶² ἐν RR. ⁶³ βίωσας; A. ⁶⁴ Hunc versum om. RR. ⁶⁵ γάμου R. ⁶⁶ ὑπέριμαχος R. ⁶⁷ βι-
 σάλδος α. ⁶⁸ καὶ R.

A Ὁ τοῦ θανάτου πρόσπολος, ὁ φίλος Ἐρινῶν,
 Ἐφ' ⁶⁹ ὅλοις ἔτεσιν ὠκτὼ βιαιῶς ⁷⁰ τυραννήσας,
 Καὶ γέγονε βρωματισμὸς ὀρνέων σαρκοδόρων ⁷¹.
 Εὐθύς δὲ προσεγέλασε τὸ κράτος Ἡρακλεῖν.
 Τοῦτω πατρὶς Καππαδοκίῳ ἡ τρισευδαίμων χώρα,
 Καὶ γένος τῶν ἐπιφανῶν καὶ τῶν κομῶντων πλοῦτος.
 Ἦν δὲ στρατηγικώτατος, ἄλκιμος, θυμολέων,
 Ὀπλίτης καρτερώτατος, ἐξύχειρ, βριαρόχειρ.
 Υἱὸν δὲ σχῶν οὐκ ἀγενῆ τοῦνομα Κωνσταντῖνον,
 Ἐπειπερ ἡ βασίλισσα κατέλυσε τὸν βίον,
 Μαρτίαν προσηρμόσατο πρὸς λέχους ⁷² κοινωνίαν.
 Ἦν δὲ Μαρτίνα βασιλεῖ μητρόθεν ἀδελφώπταις
 Ἐξ ἧς υἱὸς Ἡρακλωνᾶς γέγονεν Ἡρακλεῖν.
 Ὅς ὑστερον ἀπατηθεὶς ἀνθρώποις κακοτρόποις
 Τοῖς δόγμασιν ὑπέκυψε καὶ ταῖς φρενολαθείαις;
 B Τῶν ἐν Χριστῷ τὴν θέλησιν μίαν φλυαρησάντων.
 Τότε Χοσρόης ὁ Περσῶν ὑπέριμαχος ⁷³ δυνάστης,
 Τὴν πᾶσαν ληϊζάμενος Ἀσίαν καὶ σκυλεύσας,
 Ἔως αὐτῆς τῆς εὐκλειδῆς ἤλασε Βυζαντιδος ⁷⁴,
 Ἐπέροφρυ τὸ στρατεύμα καὶ σοβαρόφρον ἄγων,
 Κατάφρακτον τοῖς θώραξι, βρέμον ἐν τοξυλικταῖς,
 Δορατοφόρους αἰχμητάς, δυσμάχους λογγυφόρους,
 Καὶ γένος πῖν ἀρεῖκὸν ἐκ ⁷⁵ Μήδων, ἐκ ⁷⁶ Χαλδαίων,
 Ἐξ Ἀσσυρίων, ἐκ Περσῶν, Βακτριῶν, Παρθυαίων,
 Χρυσεοπλήγας, ἀβρούς, πάντας φαρετροφόρους,
 Μυκτηροκόμους βρέμοντας ἴπποις χρυσοφάλλοις.
 Ὡς οὖν ἑώρα βασιλεὺς ἀμήχανον συμμιξίαι

Vers. 5685

cruentam animam efflavit illa totum mundum ab-
 sorbere conata voracitas, gula cuncta glutiens,
 C minister mortis, amicus dirarum, cum tyrannidem
 totis annis octo per vim obtinisset.

Mox autem Heraclius rerum potiri cœpit, cu'
 patria quidem erat Cappadocum illa felicissima
 regio, generis autem origo ab illustribus viris
 amplaque fortuna florentibus. Rei militaris peritis-
 simus erat, fortis, leonino præditus animo, labo-
 rum tolerantissimus, manu promptus, robustus.
 Constantinum filium minime degenerem ex conjuge
 prima suscepit, qua rebus humanis exempta, Mar-
 tinam ad vitæ societatem ascivit. Erat hæc impe-
 ratori ex avunculo consobrina, de qua natus est
 ei filius Heraclonas. Heraclius ipse deinceps ab
 hominibus improbis circumventus eorum decretis
 D et erroribus assensus est, qui unam in Christo vo-
 luntatem esse nugati sunt.

Id temporis Chosroes arrogantissimus rex Persarum,
 Asia tota direpta spoliataque, pervenit ad
 ipsum usque Byzantium, copias sane superbas et
 insolentes secum ducens, nimirum loricatedos, sagit-
 tarios, hastatos aliosque pugnandi peritos, de qua-
 vis natione bellicosa collectos, de Medis, Chaldæis,
 Assyriis, Persis, Bactrianis, Parthis; qui omnes
 galeis utebantur aureis, eleganter instructi, pha-
 retis muniti, generosis equis insidentes, quos au-

Χοσρόου τοῖς στρατεύμασιν (ὕπὲρ γὰρ ψάμμον ἦσαν), Α Βουλεύεται τι δραστικὸν καὶ πληρὸς ἀγγινοίας.

Τῇ Κόρῃ τῇ Θεόπαιδι τὴν πόλιν ἐπιτρέπει
Καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν λαὸν, αὐτὸς δ' ἐντεῦθεν ἄρας
Καὶ συλλεξάμενος στρατὸν ἐκ γῆς ἀπὸ θαλάσσης,
Ψιλοῦς ἐνόπλιος ἱππαστᾶς ⁶⁶ ὀπίστας σακεσφόρους,
Εἰς γῆν εἰσβάλλει Περσικὴν, προσβάλλει καὶ φρου-

[ρίοις

Καρτεροτελεχοῖς ἐρυμνοῖς εὐπύργοις στεβροπύργοις,
Φθείρει πορθεὶ λεηλατεῖ πᾶσαν τὴν ὑπὸ Πέρσας,
Ἄγαν σοφῶς τεχνώμενος μεθέλκειν Βυζαντόθεν
Κάντεῦθεν ἀντιπερισπᾶν Χοσρόου τὰς δυνάμεις.
Πόλεων γοῦν τῶν Περσικῶν ἐκείροντο τὰ κάλλη,
Ἄγροί πυρὸς ἐγίνοντο ⁶⁷ δαπάνη πολυζύλου,
Ἦνδραποδίζοντο πικρῶς ὑπέραχμοι, πρωθῆθαι,
Γυναῖκες καλλιπέδοκαμοι, κορίσσαι, γηραλέαι,
Καὶ παῖδες ὑπαγκάλιοι, γαλακτοφάγα βρέφη.
Ἐλοῦετο τοῖς αἵμασιν ἡ τῶν Ῥωμαίων σπάθη,
Ἠρπάζοντο βοσκήματα, μητέρες ἡτεκνοῦντο,
Καὶ στόνος κατελάμβανε τὴν Περσικὴν καὶ γόος.
Πτηνὴ γὰρ ἐκδικήσεως ἐπέτρече ρομφαία,
Καὶ πάσας κατεδόσκειτο ⁶⁸ σπάθη θυμοῦ τὰς πόλεις.
Ἄκουε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς Περσῶν ὁ φρουακτίας,
Καὶ τὰ γινόμενα ⁶⁹ μαθὼν ἀπαίρει Βυζαντόθεν.
Προῆγε μὲν Ἠράκλειος εἰς μέσῃν τὴν Περίδα,
Ὅ δὲ Περσάρχης πρὸς αὐτὸν ἤλαυνεν ὀπισθοπούς.
Καὶ γενομένης ὑπ' ἀμφοῖν καρτερομάχου μάχης

Καὶ προσβαλόντων φρικωδῶς ἀλλήλοις τῶν ταγμάτων
Νεκροὶ μὲν ἐκατέρωθεν ἐγένοντο ⁷⁰ μυριοί,
Πλὴν ὅμως καθυπέρτερα τὰ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν.
Ἔβλεψε τότε καὶ Περσὶς ἐκ Βυζαντίου σπάθην
Θεριστικὴν ἀμφίστομον ⁷¹, δρεπάνην πετομένην
Καὶ πόλεις ἀφανίζουσαν καὶ τοὺς ἀγροὺς πορθοῦσαν.
Καὶ πάλιν ἄλλο συνετὸν ὁ βασιλεὺς τεχνᾶται.
Ἦν γὰρ ἐμπειροπόλεμος εὐμήχανος, στρατάρχης.
Μικρὸν ὑπολειπόμενος τὸν δρόμον ὑποτέμνει,
Καὶ Περσικοῦ στρατεύματος σὺν ἅμα τῷ Χοσρόῃ
Ἵπερδραμόντος καὶ στρατὸν Ῥωμαίων παρελθόντος
Αὐτὸς ἐκείνοισ φεύγουσιν εἶπετο κατὰ νότου,
Καὶ μυριάκις συμπλακεὶς ἀντενωπίοις μάχαις
Καὶ τοῖς ὄστοις τοῖς τῶν Περσῶν τὰ ξίφη διαθρύψας
Τὸν Βάρβαρον οὐκ ἔληξε ⁷² διώκων καὶ συμπνίγων,
B Ἔως αὐτοῦ τὸ προσγενὲς καὶ τῶν Περσῶν οἱ κρείττους
Καὶ πᾶν αὐτοῦ τὸ φίλιον καὶ πάντες φαλαγγάρχαι
Καὶ παῖς αὐτοῦ ⁷³ πρωτόσπορος πρωτόφυτος, Σέρβεις
Τὸν ἐναγῆ καὶ βδελυρὸν Χοσρόην μυσσᾶθίντας
Δεσμῶ στεβρῶφ συσφίγγουσι πολυχανῶς ⁷⁴ ὡς κῆτος,
Ὡς λέοντα βαρύθυμον, ὡς πάρδαλιν ἀγρίαν,
Καὶ τῷ λιμῶ πιέζουσι καὶ τέλος θανατοῦσιν.
Ἐν ἐξαμέτρῳ τοιγαροῦν ἤλιον περιδρόμῳ
Τὴν Περσικὴν καὶ Μηδικὴν Ἠράκλειος ἐκτρέψας ⁷⁵
Καλλινοῦς ἀνέζευξεν ἐπὶ τὴν βασιλίδα ⁷⁶.
Καὶ ταῦτα μὲν ἐνιαυτοῖς ἀπέβησαν ὑστέραι·
Ἄλλ' ἔτι διατρέβοντος ἐν Πέρσας Ἠρακλείου,

Vers. 3739

reæ phaleræ contegebant. Cum ergo videret impe- C
rator fieri nullo modo posse ut prælium cum exer-
citus Chosrois committeretur, qui tantum non
arenam multitudine superabant, consilium efflax
et sagacitatis plenum capit. Virgini quidem Dei
Matri Byzantinam urbem cum filio populoque com-
mittit; ipse vero ab urbe profectus, coactisque
copiis tam mari quam terra, levis et gravis arma-
turæ militibus, equitibus, stataris, scutatis, ad
Persicos fines contendit, castellis munitis copias
adhibet, **76** urbes evertit, universam Persarum
ditionem diripit, perquam sapienter hostem a By-
zantio cogitans abstrahere et copias ejus a se in-
vicem divellere. Itaque Persicarum urbium segetes
demetebantur, igne vastabantur agri, peracerbe
rapiebantur in servitutem ætate proveciores, an-
cillæ, mulieres formosæ, puellæ, vetulæ, infantes
qui ulnis gestabantur et adhuc lactebant; gladii
Romanorum in sanguine abluebantur, diripiebantur
pecudes, matres liberis orbabantur; totam denique
Persiam lamentationes et ploratus occupabant.
Quippe volucris gladius ullionis advenerat, et ira-
cundus ensis urbes universas depascebat. Audit
hæc superbus ille rex Persarum; mox obsidionem
Byzantii solvit. Interea mediam in Persidem suis
cum copiis Heraclius penetrat. Eum a tergo con-

sectabatur Persarum princeps; cumque prælium
acre commissum inter utrosque foret, immensa
quidem utrinque multitudo mortalium cecidit,
victoria tamen penes Romanos stetit. Vidit id tem-
poris etiam Persarum regio Byzantium gladium
secandi non ignarum, ancipitem, falci volanti con-
similem, urbes abolentem, agros vastantem. Rur-
sus imperator aliud quiddam prudenter molitur,
quippe gerendi belli peritus et dux copiarum indu-
strius ac ingeniosus. Progressionis impetu nonnihil
remisso a tergo manebat; cumque Persicus exer-
citus una cum Chosroe pleno cursu Romanorum
copias præterisset, ipse fugientes a tergo conse-
ctabatur, et præliis adversis hostem sæpissime
adortus magna que multitudine cæsa regem barba-
rum persequi ac premere non desinebat, donec
tandem ejus consanguinei, Persarum optimates,
amici regii, copiarum duces universi, cum primo-
genito filio Siroe, detestandum illum et execrabil-
em Chosroem abominati in vincula conjicerent
ceu cetum quemdam capacissimum, ceu leone-
iracundum, ceu pantheram immanem; ubi fame
pressus vivendi finem fecit. Itaque sexennio toto
in excoindendis Persarum Medorumque regionibus
exacto victoriosus imperator Byzantium reversus
est.

Variæ lectiones.

⁶⁶ ἱππευτᾶς AR. ⁶⁷ ἐγένοντο A. ⁶⁸ ἐπεδόσκειτο R. ⁶⁹ γινόμενα RR. ⁷⁰ ἐγίνοντο RR. ⁷¹ ἀμφίστομον A. ⁷² ἔληξε R. ⁷³ αὐτῷ R. ⁷⁴ πολυχανῶς A. ⁷⁵ συντρέψας R. ⁷⁶ Βυζαντίδα RR.

Τοῦ δὲ Περσῶν στρατεύματος ἀντιπολιορκούντος
 Καὶ χαίνοντος ⁷⁷ καταπιεῖν τὴν πόλιν τὴν ὀλίβαν,
 Ἄλλος τραχὺς ⁷⁸ βαρύδρομος ⁷⁹ μυριοκῶμων ⁸⁰ κλύδων
 Ἀντεπηγέρθη, φοβερὸν βρυχόμενος ὡς λέων,
 Καὶ κατακλύζειν ἀπειλῶν τὴν τηλικαύτην σάκφην.
 Ταῖς Περσικαῖς γὰρ Σκυθικαῖς δυνάμεις συνδραμούσαι
 Καὶ φάλαγγες ἰσόψαμμοι θηριωδῶν Ἀδάρων,
 Ὡς χειμαρροὶ ⁸¹ βαρύδουποι σὺν ψόφοις συβράγεταιαι,
 Καθάπερ εἰς μισγάγειαν ⁸² τὴν πόλιν ἐπεβρόθουν.
 Οἱ Πέρσαι τὰς παρεμβολὰς εἶχον ἀντανωπίους
 (Καὶ μέχρι γὰρ Δαμάλειος καὶ τῶν Καλιχρονίων ⁸³
 Αἰσφῶν δυνάμεις κέχυντο βαρύθρουσαν λαλαγοῦσαι),
 Ἄσφαρες πρὸς τοῖς τείχεσιν ἐψήδρευον καὶ Σκυθαί,
 Καὶ πᾶν δεινὸν καὶ πᾶν στυγνὸν ἐφαίνετο προῦμμά-
 τῶν ⁸⁴.

Ἐκεῖθεν ἤκει φοβερὸν ἢ Σκυθοτρόφος Σκύλλα,
 Ἐντεῦθεν τῆς Χαρυβδέως ἠνοιγετο τὸ στόμα,
 Καὶ μέσον ἔχειμάζετο τῆς πόλεως τὸ σκάφο·,
 Καὶ πανταχόθεν κίνδυνος καὶ πανταχόθεν σάλος.
 Ὁ δὲ καιρὸς, ὡς εἶοικε, φιλονεικῶν ὁ τότε
 Ἄλλο μηδὲν παραλιπὼν μείζον κακὸν ἀνθρώποις,
 Καὶ πᾶσαν περιταύριον ⁸⁵ ἤγειρεν ἔθναρχίαν·
 Ἀκρίδα μυριόπτερον εἶποι τις ἂν εὐστόχως.
 Καὶ γὰρ τοὶ συμπηξάμενοι θαλασσοπύρα σκάφη
 Ταυροσκυθῶν οἱ φύλαρχοι τῶν ἀγριοκαρδίων,

A Καὶ πλήθος ἀπειράριθμον τοῖς σκάφεσιν ἐνθέντες,
 Ἐπῆσαν καλύπτοντες τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης
 Τοῖς λεμβάδιοις τοῖς πυκνοῖς ⁸⁶, τοῖς αὐτοξυλοῖς πλοῖσι.
 Οὕτως αἰμάστιγες πολλαὶ μυριαχόθεν ἦσαν
 Καὶ πάντοθεν τὰ πράγματα στενὰ τῇ βασιλείᾳ.
 Ἦν ὁ μὲν ⁸⁷ Πέρσης ὡς πικρὸς σκορπίος κεντροφόρος,
 Ὡς δ' ἔχιδνα φαρμάκτρια ⁸⁸ Σκυθῶν θυμοτομία,
 Ἀκρὸς ὁ Ταυροσκυθῆς δὲ πεζόπτερος πτηνόπους.
 Τόσοις κακοῖς ἐπάλαιε τὸ Βυζαντίον ἄστυ,
 Πάντοθεν δ' ἦν ἀμήχανα τὰ τῆς ἐπικουρίας.
 Ἄλλ' ὑπερήσπιζεν αὐτοῦ μεγασθενῆς βραχίλην,
 Ἄλλ' ἦν ὑπέρμαχος αὐτοῦ παλάμη κραταιόχειρ.
 Καὶ τοίνυν ἐξεψύσησεν ἄνεμος ἀγριοπόνους,
 Καὶ κλύδωνας ἐξήγειρε καὶ στρόφους πολυστρόφους,
 Καὶ πᾶσαν κατεπόντισεν ⁸⁹ ἀπλετον σπολαρχίαν.
 B Ἔδυσαν ὡς ἡ μέλιθδος εἰς ἄλμην θαλαττίαν
 Οἱ κούφως ἐπιπλέοντες ὑγροκελεύθους πόρους,
 Ὡς πρὶν σοβαροπρόσωποι τοῦ Φαραῶν τριστάται
 Ἐντεῦθεν ἐξεχύθησαν ⁹⁰ οἱ πρὶν πεφροθυμένοι
 Ῥωμαῖοι καὶ τοῖς τείχεσιν αὐτοῦς συγκεκλεισμένοις.
 Ὡς σελευκίδες ὠφθησαν ταῖς πτερωταῖς ⁹¹ ἀκρίσιν,
 Ὡς ἰβεις δὲ πτερόσσαι ⁹² τοῖς ὄψεσιν ὑπῆρξαν.
 Καὶ μέλος ἐπινίκιον ἠλάλαξαν ὑμνούντες
 Καὶ τὰς ψῆδὰς τῆ στρατηγῆς θύοντες καταλλήλους.
 Οὕτως οὐ γίγας σώζεται τῷ πλήθει τῆς ἰσχύος,

Vers. 3788

Sed hæc annis sequentibus acciderunt. Cum
 autem Heraclius adhuc in Persia commoraretur, et
 Persarum exercitus urbem Byzantinam sic obside-
 ret ut ei devorandæ prorsus inhiaret, alia quædam
 gravis tempestas excita est, quæ et ipsa navem
 illam se demersuram minitaretur. **77** Etenim ad
 exercitus Persicos etiam copię Scytharum acce-
 dentes arenisque pares immanissimorum Avarum
 phalanges, torrentium in morem eruptione simul
 facta, versus urbem, ceu cavam quendam vallem,
 ingenti cum strepitu ferebantur. Persæ castra
 metabantur ex adverso urbis, ad Damalim ac Chal-
 cedonem usque diffusis eorum agminibus, quæ
 quidem sonum horrendum edebant: Avaræ et
 Scythæ sub ipsis mœnibus hærebant. Nulla non
 tristis et horrenda sese facies oculis ostentabat.
 Ab una parte terribiliter Scythica Scylla strepebat,
 ab altera Charybdis os patulum conspiciebatur: **D**
 in harum medio scapha urbis magna tempestate
 jactabatur, cui nulla non ex parte periculum pro-
 cellis imminebat. Cum denique tempus illud, uti
 quidem videtur, in hoc tota virium contentione in-
 cumberet, ne quod aliud malum apud homines
 calamitate illius ætatis majus exstaret, cunctas
 etiam Tauro vicinas nationes concitavit, quas
 locustarum infinitati non abs re quis comparaverit.
 Etenim Tauroscytharum immanium principes, com-

pactis scaphis et innumerabili multitudine in eas
 imposita, lintribus ex uno ligno factis universum
 mare cooperibant. Hoc modo plagæ variæ de plu-
 rimis locis exsistebant, et ab omni parte res urbis
 imperatricis in angustum cogebantur. Persæ consi-
 milis erat pungenti scorpio, Scytharum ferox natio
 virulentæ viperæ, Tauroscytharum gens locustæ,
 quæ et pedes incedit et volat. Tot et talibus ærumi-
 nis urbs laborabat, et in his omnibus malis
 auxilii nihil apparebat. Sed enim propugnabat eam
 manus potentissima, robustumque brachium illam
 defendebat. Itaque ventus ingens commotus tem-
 pestates et aquarum vertices excitavit, totamque
 classem illam immensam adobruit. Videre tum
 erat instar plumbi sub aquas marinas demergi eos
 qui antea levi motu semitas illas humidas navigiis
 peragrabant, non aliter atque olim superbi Pharao-
 nis satellitibus accidit. Hinc jam Romani, prius
 terrore nimio percussi, extra urbem semet effun-
 debant, et intra muros quosdam conclusis hostibus
 ita tractabant natos in rupibus barbaros, ut locu-
 stas Seleucides solent, ut ibes illæ volatiles agere
 cum serpentibus consuevere. Simul triumphale
 carmen cum hymnis concinebant, et convenientes
 odas divæ ductrici velut immolabant. Ita gigas im-
 menso robore salutem suam non tuetur, nec prin-
 ceptis potentis populū viribus se defendit. Nam si

Variæ lectiones.

⁷⁷ χαίνοντος R. ⁷⁸ τραχὺς A. ⁷⁹ βαρύστονος R. ⁸⁰ βριαοκῶμων A. ⁸¹ χειμῶνος R. ⁸² ἐμισγάγειαν A
⁸³ Καλιχρονίων A. ⁸⁴ πραγμάτων R. ⁸⁵ ἐπιταύριον R, περιταύριαν A. ⁸⁶ καρῆδιοις R. πυκνοῖς
 καὶ αὐτοῖς. ⁸⁷ μὲν ὁ R. ⁸⁸ φαρμακείτρια R. ⁸⁹ κατεπόντισεν R. ⁹⁰ ἐξεχέθησαν A. ⁹¹ τοῖς πτερωτοῖς A.
⁹² πτερώσαι R.

Ὁὐδὲ δυνάστης ἐν χεῖρι στρατοῦ πολυδυνάμου.
 Ἄν γὰρ θεὸς μὴ πῆξαιε τῶν οἰκῶν τοὺς θεμέλους,
 Ἄν μὴ θριγγίφ κραταιῶ τοὺς δόμους περιβάλλει,
 Καὶ τὰ τῆς τέχνης ἀρχήσα⁹³ καὶ τὰ τοῦ κόπου κόποι.

Εἰς τοῦτο μὲν ἀπέθρησαν τὰ πράγματα Ῥωμαίοις.
 Τριάκοντα δ' ἐν ἔτεσιν Ἡράκλειος κρατήσας
 Φάος ἐξέλιπεν ὁμοῦ· καὶ στέφος καὶ τὸν βίον.

Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἡράκλειον ἠνάγκασεν ἡ φύσις
 Δοῦναι τὸν χοῦν τοῦ σώματος τῆ⁹⁴ γῆ τῆ δανεισάσῃ,
 Ὁ παῖς αὐτοῦ χειρίζεται τὰ σκῆπτρα Κωνσταντίνος,
 Ὅς πρὸς μικρόν τι γνωρισθεὶς μόνάρχος αὐτοκράτωρ
 Καὶ τῆς ἀρχῆς γευσάμενος πρὸς ἐν ἔτος τοῦ στέφους
 Ἀνθυπεκρύθη⁹⁵ τάχιον, ἐξέλιπε πρὸ χρόνου,
 Μηδὲν τι μνήμης ἄξιον φθειγξάμενος ἡ δράσας,
 Τῆς μητρειᾶς, ὡς λέγουσι, Μαρτίνης καὶ τοῦ Πύθρου
 Συγκερασάντων φάρμακον αὐτῶ θανατηφόρον.

Ὁ Πύθρος δ' ἦν ἀρχιερεὺς τότε τῆς Βυζαντιδοῦ,⁹⁷
 Λοιμὸς ἀνήρ καὶ δυσσεβὴς καὶ φαρμακὸς καὶ γόης.

Ὅς οὖν ἀπέλιπε ζωὴν τὴν κάτω Κωνσταντίνος,
 Μαρτίνα παρεισφθέρηται⁹⁸ τῆ σκῆπτροκρατορίᾳ,
 Καὶ μετ' αὐτῆς Ἡρακλιωνᾶς ὁ παῖς, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον.
 Μηδὲ γὰρ φθάσαντες σχεδὸν τῷ κράτει προσλαλῆσαι
 Τῆς θείας ἐκδικήσεως ἐκπίνουσι· τὸν σκύφον,
 Ἄλλο μηδὲν κερδάναντες ἢ τὸ κακοὶ φανῆναι.

Ἦνα μὲν οὖν Ἡρακλιωνᾶς, ἡ δὲ Μαρτίνα γλώτταν
 Ζημιωθέντες ἤχθησαν εἰς τὴν ὑπερορίαν,
 Καὶ μετ' αὐτοῦ πιστεύεται Κώνστας τὴν βασιλείαν,
 Ὁ Κωνσταντίνῳ γεννηθεὶς τῷ πρὸ μικροῦ⁹⁹ κοατοῦντι.

A Ὅς ῥίξας τρέφων πονηρὰς ἀρχῆθεν ἐν καρδίᾳ
 Τῆς δυσσεβοῦς αἰρέσεως ἢ μάλλον ἀπονοίας
 Τῶν διδασκόντων ἐν Χριστῷ θέλησιν μίαν¹ λέγειν,
 Ἦνεγκα τότε καὶ καρπούς, ἀλλὰ καρποῦς² πικρίας,
 Ἐξ ὧν πολλοὶ μὲν ἔφαγον πλὴν³ ὅσον ἐπιγυῶναι
 Οἶον τὸ στῦφον οἱ καρποὶ καὶ τὸ πικρὸν αὐχοῦσι.
 Μάξιμος δ' ὁ καλλίγλωττος, σάλπιγξ ἡ χρυσοσάλπιγξ,
 Ὁ Νεῖλος ὁ χρυσόβεβροτος ὁ τῆς ὀρθοδοξίας,
 Ἔως ἐσχάτης⁴ πλησμονῆς μετέσχε τῆς πικρίας.
 Τὴν χεῖρα γὰρ τὴν δεξιάν ἐξεθερίσθη ἔλαβε,
 Καὶ γλῶσσαν μελιτόεσσαν οἶμοι προσαρημέθη,
 Τὴν νέκταρος πηγάζουσαν ἐνθέου τὰς συρμάδας.

Ὁὗτος ὁ Κώνστας ὁ σκαῖδς ἀειφυγίζ θλίβει
 Μαρτίνον τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης.
 Πάπαν αὐτὸν ἀποκαλεῖν οἶδε Ῥωμαίων γλῶσσα.

B Καὶ Κάιν μιμησάμενος ἐπ' ἀδελφοκτονίᾳ,
 Καὶ κτείνας Θεοδοσίον τὸν ἐκ μιᾶς ἀρούρης
 Καὶ τῶν σπερμάτων τῶν αὐτῶν αὐτῷ βεβλαστηκίᾳ,
 Εἰς Σικελίαν ἀποπέλει τὴν πολυφωροτάτην,
 Τὴν πόλιν τὴν βασιλείον⁵ ἀποκοσμήσαι θέλων
 Καὶ τὴν ἀρχὴν χαρίσασθαι τῆ τριπεμπέλω⁶ Ῥώμῃ,
 Ὡς εἴ τις ἀβροστόλιτον⁷ ἀποκοσμήσει νόμφην
 Καὶ γραῦν τινα τρικόρωνον ὡς κόρην ὠραῖσει.
 Ἄλλὰ τὰ⁸ διαβούλια μάταια τῶν ἀνθρώπων,
 Ἄν μὴ συμπράττη καὶ Θεός, ἂν μὴ συνεπινεύσῃ.⁹
 Θερμοῖς γὰρ ὕδασι αὐτοῦ ψυχαγωγῶν τὴν σάρκα
 Ψυχρὸν ἐκεῖ κυλίχιον ἐξέπιε θανάτου,
 Ἔτεσιν εἴκοσι λαχὼν πρὸς τοὺς ἐπτά τοῦ κράτους.

Vers. 5844

Deus ædium fundamenta non jecerit, si valido
 septo domos non obduxerit, omnes artis machina-
 tiones atque labores inutiles sunt.

78 Atque hunc sane Romani tam felicem obsi-
 dionis eventum habuere. Secundum hæc Heraclius,
 annis 50 imperio administrato, vitam cum corona
 reliquit. Coacto autem a natura Heraclio ut corpo-
 ris pulverem terræ, quæ mutuam dederat, resti-
 tueret, Constantinus ejus filius imperium accepit,
 et exiguum ad tempus eo politas mortem immatu-
 ram obiit, nullo neque verbo neque facto memora-
 bili ad posterum transmissio. Perhibent autem vene-
 num ei propinatam fuisse a Martina uxorera et
 Pyrrho Byzantino pontifice, qui pestilens erat homo
 et impius, veneficus, præstigiator.

Cum ergo vitam hanc terrenam Constantinus re-
 liquisset, Martina imperium ad se astu traducit et
 ad Heraclionam filium: sed eo non diu frui potuit.
 Nam cum vix illud a limine quasi salutare potuis-
 sent, divinæ vindictæ poculum hausere, nihil aliud
 lucri ex imperio nacti quam quod improbos se de-
 claraverint. Itaque naribus Heraclionas amissis,
 Martina lingua, solum vertere jussi sunt. Post eos
 imperium Constanti redditur, ejus Constantini
 filio qui non ita pridem regnaverat. Hic inde ab

Variæ lectiones.

⁹³ ἀριστα R. ⁹⁴ τῆ] καὶ ARR. ⁹⁵ αὐθ' ἀπεκρύθη M. ⁹⁶ οὗτος R. ⁹⁷ ὁ Βυζαντινοῦ AR. ⁹⁸ παρεισφέ-
 ρεται R. ⁹⁹ πρὸς μικρόν A. ¹ μόνην A. ² καρπὸν ἀλλὰ καρπὸν R. ³ πλὴν] ἀλλ' A. ⁴ ἐσχάτου RR.
 ἡ βασιλείσαν H. ⁵ τριπεμπόλω R. ⁶ ἀβροστόλιον R. ⁷ τὰ] γὰρ τὰ R. ⁸ συνωπινεύει ΔΙ R. num
 Latine?

C initio radices in corde malas fovens illius impiæ
 sectæ, vel furoris potius eorum qui unicam in
 Christo voluntatem agnoscere jubent, fructus sane
 impietatis tulit, sed admodum amarus; quos fuere
 quidem qui degustarent, sed aliud nihil inde con-
 secuti quam quod eorum acerbiter agnoscerent.
 Atque hujus amaritudinis ad extremam usque sa-
 tietatem particeps factus est eloquentissimus ille
 Maximus, aurea illa tuba, Nilus quasi quidam do-
 ctrinæ veritatis aurifluis. Quippe manus ei dextra
 præcisâ fuit, et melle lingua, divini rivos nectaris
 effundens, simul adempta.

Idem Constans, vir nequam, exsilio perpetuo
 Martinum Romæ veteris antistitem, quem Romani
 papam appellare consueverunt, multavit. Præterea
 Caini fratricidium imitatus, Theodosium parentibus
 iisdem cum ipso natum interfecit. Hinc in Siciliam
 fertilem cum classe profectus, urbem imperatricem
 ornamento suo spoliare volens, Romæ vetulæ co-
 natus est imperium restituere, non aliter ac si quis
 egregie vestitam puellam ornatu suo denudet, ac
 vetulam trium cornicem ætatem habentem ceu
 puellam juvenulam exornet. Sed enim vana sunt
 hominum consilia, ni Deus annuat et juvet. Quippe
 dum calidis aquis imperator voluptatis causa semet

Καὶ τυραννεῖ Μιζίζιος, ἀνὴρ ἐκ Σικελίας,
Ἄνθρωπος χαριτοδωλέφαρος, ἀστέιος τῷ προσώπῳ.
Πλήν ὁμως οὐκ ἐπὶ μακρὸν ¹⁰ ἀπήλαυσε τῆς

[τύχης ¹¹,

Ἄλλ' ἀπεψύχη ¹² τάχιον, ἀλλὰ φάνει ἐκρύβη,
Ὡς περ ἂν ῥόδον ἐκφυῆ ¹³ καὶ παραύτιχα βεύσει ¹⁴.
Ὁ γὰρ τοι παῖς τοῦ Κωνσταντος ἄκρι λαθὼν τὰ

[σκήπτρα

(Τοῦνομα δὲ τῷ βασιλεῖ βρεφῶθεν Κωνσταντίνος)
Στόλω βραβεῖ τὴν Σικελίαν καταλαμβάνει νῆσον ¹⁵,
Καὶ πάντα τοὺς αὐτόχειρας καὶ τοὺς ὀλεθροεργά-

[τας ¹⁶

Τοὺς βασιλέως καὶ πατρὸς ἐνδίκως ἀποσφάττει,
Καὶ σὺν αὐτοῖς Μιζίζιον τὸν τετυραννηκότα.
Τοῦτον τὸν αὐτοκράτορα λαθὼς ὁ συρφετώδης
Καὶ τὸ τοῦ δήμου συμμιγὲς ἐκάλουν Πωγωνᾶτον,
Ὅτι, φασίν, ἐκναυστολῶν κατὰ τοῦ Μιζίζιου
Μαίραξ τρυφεροπρόσωπος ἀνιούλος ἀπώγων
Ἐκείθεν ἀνθυπέστρεψεν ἀνὴρ τελειοπώγων.
Οἷτος ἀθροίσας σύλλογον ἀνδρῶν θεοφορήτων
Τὴν πατρικὴν ἀσέβειαν ἀνέσπασε ριζίδεν,
Τοῖς φυτουργοῖς τῶν εὐσεβῶν καταρτισθεὶς δογμά-

[τιων.

Ἰθυεν οὖν ¹⁷ ἐν ἔτεσι δεκαεπτὰ τὸ κράτος.
Ὡς δὲ καὶ θνήσκειν ἔμελλε καὶ καταπτῆν εἰς κόνιν,
Ἰδὼν Ἰουστινιανὸν δεῖκνυσι βασιλέα
Καὶ κράτορα καθίστησιν αὐταρχὸν ¹⁸ γῆς Ῥωμαίων.
Ὅς ἀπὸ βάρων ἤγειρεν, ἀπὸ ριζῶν ἐσχάτων
Τὸν μέγαν οἶκον τὸν λαμπρὸν τὸν ἐν τοῖς ἀνάκτοροις,

Α Χρυσῶν πυραύγημασι ψηφίδων καταυγάσας
Τοὺς τοίχους ¹⁹, καὶ τὸ δάπεδον μαρμάρους καλλι-
[χρόοις ²⁰,
Ὅς ἐτι τοῦ δομητόρος τὴν κλῆσιν διασώζει.

Ὁ βασιλεὺς δὲ μισθελὲς ἀρχουσιν, ἰδιώταις,
Τοῖς ὄχλοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ, τοῖς ἐν τοῖς ἀνακτόροις,
Ὡς σκληρογνώμων, ὡς σκιδὸς, ὡς ἐντροφῶν τοῖς

[φόνους,

Καὶ πλέον ὡς αὐθέκαστος ἐξ αὐταρέσκου γνώμης
(Ἦν γὰρ καὶ δοκησίσοφος καὶ πλήρης ἀπονοίας,
Κἂν ταῖς βουλαῖς οὐ κοινωνῶν, οὐ συνεργάτην

[εἶχε ²¹,

Ἡἴταν πλουτεῖν οἰόμενος τὴν ἐν ἀνθρώποις ²² γνῶ-

[σιν),

Ἐντεῦθεν τοῖσιν μισθελὲς ἄξιαν τῆς κακίας
Τὴν ἐκπτώσιν ἐφεύρατο τὴν ἐκ τῆς σκηπουχίας.
Καὶ γὰρ ἀνὴρ τις εὐγενῆς τῶν ²³ ἀπὸ τῆς συγκλή-

του,

Πατρικίος ἀξίωμα, Λεόντιος τὴν κλῆσιν,
Εὐρῶν καὶ συναιρέμενον καὶ συμφρονοῦν τὸ πλῆθος
(Πρὸς γὰρ Ἰουστινιανὸν ἔτρεφον πάντες μίσος)
Ἐρίσταται τῷ βασιλεῖ μετὰ τῶν συμμαχοῦντων,
Ὅτε τὸ καλλιδωλέφαρον ὄμμα καὶ φωτοφόρον ²⁴
Ἔμμε δύναν κατὰ γῆς καὶ πᾶν ²⁵ ἦν ἐν δεμνίοις,
Καὶ χειρωσάμενος αὐτὸν ὡς ἐν δικτύῳ θῆρα
Ἐκπέμπει διαπόντιον εἰς τὴν Χερσῶνα πόλιν,
Τὴν εἶνα πρότερον τεμῶν καὶ πρόσωπον αἰσχύναι·
Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἐκάμμε τὸ βλέφαρον τῆς δίκης,
Ἄλλ' ἐπεντράνισεν ὀρθῶς, καὶ τὸν ἐπανοστάτα

C

Vers. 3893

oblectat, 79 frigidum mortis poculum exhaurit.

Et mortuo, tyrannidem Mizizius, natione Siculus, usurpat, vir amabili quidem gratoque vultu, sed qui hac fortuna non diu frui potuit. Quippe celeriter extinctus est, instar rosæ, quæ vix nata continuo marcescit. Etenim Constantis filius Constantinus ingenti classe Siciliam occupavit, et omnes interfectores patris imperatoris jugulavit, quos inter et Mizizius fuit, qui tyrannidem arripuerat. Hanc imperatorem Constantinum vulgus hominum Pogonatum, hoc est barbatum, appellabat, quod, uti de Hieratam monumentis accepimus, expeditionem illam maritimam contra Mizizium suscipiens adolescens admodum, facie delicata, nihil habens lauginis aut barbæ, cum integra virilique barba de Sicilia reversus fuisset. Synodo virorum divinitus gubernatorum coacta, paternam impietatem radicibus extirpavit, a piorum dogmatum plantatoribus in viam revocatus. Imperavit autem annos septemdecim. Moriturus et in pulverem rediturus, Justinianum filium imperatorem renuntiavit, qui magnam illam splendidamque domum in regia de fundamentis extruxit et aureis calculis distinxit, parietibus et pavimento de marmore

confectis. Domus ipsa nomen conditoris etiam nunc retinet.

Cæterum Justinianus imperator invisus erat proceribus, privatis, vulgo, tam in foro quam in aula degentibus, tanquam durus, ferox, cædibus gaudens, ac præsertim quod ipse sibi nimium placeret nimiumque tribueret. Erat enim opinione sua sapiens, reapse autem demens; nec consiliis socium nec adiutorem quemquam adhibebat, quod existimaret se cognitionem rerum omnium, quæ in homines cadere possit, habere. Quapropter exosus universis præmium improbitatis reperit, imperii nimirum amissionem. Etenim vir quidam nobilis, senator, patricius dignitate, cui nomen Leontius, cum plebem sibi adjumento auxilioque præsto fore cerneret, universis odio Justinianum imperatorem persequentibus, suis cum sociis eum noctu aggreditur, quasque bestiam cinctam indagine capiens, præcis naribus velutque deturpato, Chersonem deportari curat. Verum oculus justitiæ minime clausus mansit, sed recte seditionis auctorem intuitus 80 pari mensura vicem ei retulit. Cum enim Africæ fines a prædonibus quibusdam diriperentur, qui Arabes erant, ex Agarenorum gente,

Variæ lectiones.

¹⁰ μακρὸν A. ¹¹ τοῦ κράτους R. ¹² ἀπεψύχη M. ¹³ ἐκφυῆν R. ¹⁴ βεύσει RR. ¹⁵ χώραν R. ¹⁶ ὀλεθροεργάτας R. ¹⁷ Ἰθυεν μὲν A. ¹⁸ τῆς R. ¹⁹ τὸ τοίχος A. ²⁰ πολυχρόοις R. ²¹ καὶ ταῖς βουλαῖς οὐ συν-εργάτων οὐ κοινωνῶν ἀπέχετο R. ²² τῶν ἀνθρώπων R. ²³ τῶν ὄν R. ²⁴ φωτοφόρον R. ²⁵ παῖς ARR.

Τοῖς ἴσοις ἀντημεῖψατο καὶ ταυτομέτροις μέτροις.
 Ληστῶν ληϊζομένων γὰρ Ἀφρικανῶν τούς ὄρους
 (Ἄρβας ἦσαν οἱ λησταὶ κάκ τῶν ἀπὸ τῆς Ἄγαρ)
 Καὶ πᾶσαν τὴν παράλιον κακούντων καὶ κειρόντων,
 Ὁ βασιλεὺς ὑπερπαθῶν στόλον βαρὺν ἀρτύει,
 Καὶ πέμπει κατὰ τῶν ληστῶν τούτων τῶν ὑδροπόρων·
 Οἷς καὶ συμμίξασαι στερβῶς αἱ ναυτικά δυνάμεις
 Εκείνους μὲν μετὰ θυμοῦ καὶ τόλμης ἐπιόντας
 Καθάπερ κάπρους ἀφριστάς ἀπῆλασαν ἐκείθεν,
 Ῥωμαῖοι δ' ἀνεώσαντο τὰ τῶν Καρχηδονίων.
 Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἠρέμησαν οἱ παλαμναῖοι θῆρες,
 Πάλιν δ' ἀντεπεστράτευσαν ²⁶ μυριστόλιψ στόλῳ,
 Καὶ πλείονι συμμίξαντες Ῥωμαῖοι ²⁷ στολαρχία
 Ἐτρέψαντό τε πρὸς φυγὴν ναυάρχους ναυσιπλόδους,
 Καὶ τὴν ὀλβιοδαίμονα πόλιν Καρχηδονίαν
 Ἐλόντες καὶ σκυλεύσαντες καὶ κατηδαφικότες
 Τὸν χρύσειον ἐξέκοψαν βόστρυχον τῆς Λιδύης.
 Ὅχλο; οὐκοῦν ὁ ναυτικός καὶ πάντες οἱ στολάρχαι
 Τὴν ἐκ τῆς ἡττης ἐμπικρον οὐ φέροντες ἀισχύνην,
 Ἰύμενοι τε τὸ κακὸν ἄλλῳ κακῷ μεγάλῳ,
 Ὀδίνουσι τε σπέρματα τὰ τῆς ἀποστασίας
 Καὶ Κρήτη προσορμίζονται τῇ τρισμαγίστῃ ²⁸ νήστῳ,
 Ἄλλῃλοι τε συνθέμενοι καὶ συνομμακοχότες
 Ἐνταῦθα τῆς θρασυτήτος ἐκρήσσοσι ²⁹ τὸ βάρος,
 Καὶ σφῶν ἐπιλεξάμενοι συναποστάτην ἕνα,
 Λεγόμενον Ἀψίμαρον, κράτορα καθιστῶσιν,
 Ὅ; σὺν αὐτοῖς καὶ μετ' αὐτῶν τὴν πόλιν περισφίγ-
 [ξαι;
 Καὶ προδοτῶν ἐπιτυχὸν κρατεῖ τῆς Βυζαντίδος.
 Καὶ πρῶτα μὲν Τιδέριον αὐτὸν μετονομάζει,

A Ἐπειτα καὶ Λεόντιον ἐξενεγκῶν εἰς μέσον
 Καὶ τῇ τομῇ τῇ τῆς βίβδος τὴν κέλασιν μετρούσας
 Φρουρᾶ καθείργουσι αὐτὸν ἀφύκτω πικροφρούρῳ,
 Ἐτεσι μόνοις ἐν τρισὶ κρατήσαντα Ῥωμαῖους ³⁰.
 Εἶχε μὲν οὖν Ἀψίμαρος τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος,
 Καὶ πνεύμασιν ἐφέρετο τύχης ἀπαλοπνόοις ³¹.
 Ἐν μόνον ἔθραττεν αὐτὸν, ἐν μόνον ἐθεοῦβει,
 Μὴ πρὸς Ἰουστινιανὸν ³² πάλιν τὰ σκῆπτρα φθάσει,
 Καὶ ³³ πάλιν ἀναπόμπιμος ³⁴ γένηται πρὸς τὸ στέ-
 [φος;
 Ὅ πρὶν αὐτὸ ζημιωθείς καὶ σὺν αὐτῷ τὴν βίβαν.
 Ὡ; θῆρα γοῦν ὑγρόχερσον ὑπόπτει ³⁵ τὸν ἀνδρᾶ,
 Καὶ μάλλον τοὺς προφοθασμοὺς ἀκούων καὶ προρ-
 [ρήσει;
 Καὶ τὰ κομπολογήματα τῶν ἀστερολεσχούντων.
 B Ἐκίνει τοῖνον μηχανάς, ὄρυττεν ἐπινοίας,
 Ὡ; ἀν αὐτοῦ κωλύσειε τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον τύχης.
 Μαθὼν γοῦν ³⁶ ὡς ἡρμόσατο τὴν αὐθομαιμονοῦσαν
 Τῷ τῶν Χαζάρων ἀρχοντι χαγάνῳ Θεοδώρῳ,
 Καὶ πρ' αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ ³⁷ σκηνοῖτο καὶ διά-
 [γοι,
 Πρᾶσειαν πέμπει τῷ δεινῷ βαρβάρῳ τῷ χαγάνῳ,
 Χρημάτων ὑπισχνούμενος ὄλας αὐτῷ θαλάσσας,
 Ἄν τὴν Ἰουστινιανὸν δῆσας δεσμοῖς ἀβρήκτοις,
 Ἄπεμπόλησειεν αὐτῷ ³⁸ τρίδουλον ὡς οἰκέτην.
 Ἦγουν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμὼν ἐκπέμψῃ.
 Ἀκούει ταῦθ' ὁ βαρβάρος ἐκεῖνος ὁ χαγάνος,
 Τῷ τῶν χρημάτων ³⁹ ἔρωτι πυροῦται τὴν καρδίαν
 (Καὶ τί γὰρ ἦ τριδάρβαρος χαγάνος σκυθογενῶμων;)
 C Ἀπάνθρωπον βουλεύεται βουλὴν καὶ θηριώδη

Vers. 3949

jamque regionem maritimam universam vexarent ac
 popularentur, suorum commiseratione motus im-
 perator, classem magnam instruit, et adversus præ-
 dones maritimos ablegat. Cum eis nauticæ Roma-
 norum copiæ manu conserta, quanquam insigni cum
 ferocia prælium capesserent, spumantium aprorum
 in morem, tamen inde tandem hostes pepulerunt
 urbemque Carthaginensium Romanis conservarunt.
 At vero immanes illæ belluæ nequidquam poterant
 quiescere, sed immensa classe comparata, bellum
 instaurabant, Romanosque majori navium adorti
 numero in fugam conjecerunt tam navium præfec-
 tos quam classarios milites, simul florentem opi-
 bus Carthaginensium urbem ceperunt, eaque di-
 repta et solo æquata, cinnamum aureum Libya
 totius exciderunt. Igitur nautica multitudo clas-
 sisque duces ignominiam cladis acceptæ non feren-
 tes, malum malo majori sanantes, defectionem ab
 imperatore moliantur et maximam ad insulam
 Cretensem naves appellant. Hic conjuratione facta,
 suam audaciam produnt, unumque de sociis defectionis
 imperatorem declarant, cui nomen erat
 Apsimarus. Is adjutus ipsorum opera cingit urbem

obsidione, proditoresque nactus Byzantium occupat.
 Hic primo se Tiberium nuncupat, deinde Leontium
 productum in medium naribus mutilat et firmam
 in custodiam concludit, cum is tribus tantum annis
 imperio potitus fuisset. Itaque regnabat Apsimarus,
 et fortuna prospera fruebatur. Unicum erat quod
 hominem perturbaret, nimirum ne rursus Justi-
 nianus ad imperium arcesseretur, qui eo nuper una
 cum naribus fuerat spoliatus. Imo divinationes et
 oracula quædam et astrologorum festivas præ-
 dictiones audiens, virum istum ceu belluam anci-
 pitem suspectum habebat. Quapropter molitiones
 instituit et consilia quærit, quibus occasiones ad
 fortunam prosperiorem ei præcideret. Certior ergo
 factus Justinianum Theodoram sororem suam ger-
 manam Chagano Chazarorum principi matrimonio
 junxisse, jamque cum illo familiariter degere, le-
 gatos ad barbarum, sævum alioquin hominem,
 mittit, immensasque pecunias ei pollicetur, **81**
 si Justinianum, vinculis injectis, sibi mancipii in
 morem venderet, aut ejus saltem caput a cervicibus
 reclusum mitteret. His auditis, animus barbari cupi-
 ditate pecuniarum inflammatur, et ut Scythica

Variæ lectiones.

²⁶ ἀντεπεστράτησαν ARR. ²⁷ Ῥωμαίων R. ²⁸ τρισμαγίστῳ MR. ²⁹ βαρύτητος ἐκρύσσοσι A. ³⁰ hunc
 versum om. RR. ³¹ ἀπαλοπλόοις. ³² πρὸς τὸν Ἰούστ. A. ³³ μὴ MR. ³⁴ ἀποπόμπιμος R. ³⁵ ἐπώ-
 πτειε A. ³⁶ οὖν R. ³⁷ μετ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ R. ³⁸ αὐτὸν A. ³⁹ χρησίμων R.

Εἰς προσγενῆ καὶ τὸ ⁴⁰ μῆδὲν αὐτὸν ἠδικηκότα,
 Καὶ τῷ ζητοῦντι μελετᾶ τὸν δυστυχή προέσθαι.
 Χρυσὲ πρῶδτα, πάντολμε, δύστροπε, κακεργάτα,
 Καὶ φίλων ἀπεμπολητὰ καὶ γένους ἀναίρετα,
 Τί τοῦτο; Πῶς παλιμπετεῖς καὶ παλιμβόλου τίθης;
 Πῶς δὲ πρὸς ἀλλοπρόσαλλον γνῶμην μεταδιθάσεις;
 Τοὺς ἀποικίλους τοὺς ἀπλοῦς ὑπὸ ⁴¹ Θεοῦ πλασθέντας;
 Ἄλλὰ τὸ μέλλον, ὡς φασι, καὶ τὸ κεκυρωμένον
 Οὐ τεῖχος σχίζει σιδηροῦν, οὐ τοῦ πυρὸς ἡ γνάθος.
 Ὅ γὰρ Ἰουστινιανὸς τοὺς δόλους τοῦ χαγάνου
 Καὶ τὰς βουλὰς ἀναμαθῶν ἐκεῖθεν δραπετεύει,
 Καὶ προσεταιρισάμενος ἀδραῖς ἐπαγγελίας
 Τὸν Τέρβιδιν τὸν ἄρχοντα τοῦ τῶν Βουλγάρων

[ἔθνους

Καταλαμβάνει σὺν αὐτῷ τὴν Βυζαντιδῶν ⁴² χθόνα,
 Βουλγάρων ἐπαγόμενος μυρίους λεγεῶνας.
 Ὀλίγοις δὲ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ⁴³ τὸ βούλευμα πιστεύ-

[σα, ⁴⁴

Καὶ σὺν αὐτοῖς ὑποδραμῶν σωτήνα; ὑδρορρύους
 Τὴν εἰς τὴν πόλιν πάροδον ἐντέχνως ὑποκλέπτει,
 Καὶ δεύτερον ἀρχηγετῆ καὶ ζώννυται τὸ κράτος.
 Τὰς δ' ἐπὶ τούτοις συμφορὰς τίς παραστήσει λόγος;
 Τῷ μὲν Βουλγάρων ἄρχοντι πληροὶ τὰς ὑποσχέσεις
 Καὶ δωρεαῖς ἀμείβεται πολλῶν δαψιλεστέραις,
 Πυρὸ δὲ δίδωσι συκνοῦς τῶν περιλάμπρων οἴκους ⁴⁵,
 Καὶ διαρπάζει χρήματα, καὶ δίκην βοσκημάτων
 Γῶν μεγιστάνων πλείονας οἰκτίστα καταθύει.
 Καὶ δὴ καὶ τὸν Λεόντιον κτείνει σὺν Ἀψιμάρῳ
 Ὁὐα ληστὰς καὶ συλευαῖς ⁴⁶ αὐτοῦ τῆς σκηπτουχίας.

praeditus indole, consilium capit inhumanum ac belluinum contra suum affinem, a quo laesus nunquam fuerat, meditans ipse secum quo pacto miserum Apsimaro quaerenti proderet. O aurum, proditor, tyranne perverse, malefice amicorum venditor, proprii generis interfector, quid hoc est rei? cur tecum ipse mutato consilio pugnas? cur inconstantes facis? cur in aliam faciem mutas eorum mentes qui simplices et varietatis expertes a Deo creati sunt? Sed enim id quod futurum est, semel divinitus decretum, nec murus, ut aiunt, ferreus, nec ignis impedire poterit. Justinianus enim chagani fraudibus et consiliiis perspectis fuga salutis consulit, adjunctoque sibi promissis amplissimis Terberi Bulgarorum principe cum illo Byzantium tendit, ductis eo Bulgarorum immensis legionibus. Deinde perpaucis suorum consilio suo credito, cum iisdem canales aqueductuum ingressus furtim et solerter aditum in urbem sibi parat; quo facto iterum cepit imperare. Consecutas vero deinceps calamitates quae possit oratio satis exprimere? Quae Bulgarorum principi promissa fuerant, praestat: amplissimis ei numeribus vicem refert. Deinde complures domos illustres igni concremat, facultates diripit, instar

A Οὕτω κακοὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπόκεινται τῆς δίκης·
 Κἂν παραυτίκα φύγωσι τὰ τῆς ποινηλασίας,
 Ἄλλ' ὕστερον ὑπέχουσι μείζονας τὰς κολάσεις.
 Οὐ μόνους δὲ τοῖς ἀρχηγοῖς τούτοις τῆς τυραννίδος
 Ἐπέσεισε τὸν σιδηρὸν ἐκδικητὴν ὢν ἔτλη,
 Ἄλλὰ γε καὶ Καλλίνικον αἰκίσας καὶ χλευάσας,
 Τὸν ἀρχιερατεύοντα ταύτης τῆς βασιλείδος,
 Καὶ παιδαρίων θέμενος ὕβριν μωρονηπίων,
 Τέλος ἀπέσβεσεν αὐτοῦ τοῦ σώματος τοὺς λύχνους·
 Ἦν γάρ τοι καὶ συναίτιος ⁴⁸ καὶ ρέκτης καὶ συν-

[ίστωρ

Τῶν εἰς Ἰουστινιανὸν ποτε τετολημμένων.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ νοῦν βαλλόμενος ὁ κράτωρ
 Ὅσας ἐκέραταν αὐτῷ κύλικας πικροπότους
 Οἱ τῶν ὀρίων κάτοικοι τῆς Ποντικῆς Χερσῶνος,
 B Ὅτε διήγε περ' αὐτοῦ ἀπελαθεῖς τοῦ κράτους,
 Ποτὲ μὲν ἀποσκώπτουτες, ποτὲ δὲ δυσφημοῦντες
 Καὶ βέλεσιν ὀνειδισμῶν κεντοῦντες κακογλώσσωσιν,
 Ποτὲ βυσσοδομεῦντες βουλὰς κακομηχάνους,
 Ὡς ἢ τοῖς σπλάγχνοις τοῖς αὐτοῦ βάψαιεν τὰς μα-

[χαίρας

Ἦ καὶ δεσμώτην ἄθλιον πέμψαιεν Ἀψιμάρῳ, —
 Ταῦτ' οὖν Ἰουστινιανὸς τοῖς λογισμοῖς ἐγγράφων,
 Καὶ καθ' αὐτὸν ἀνατυπῶν ⁴⁹ καὶ ζωγραφῶν τού-

[τύπους ⁵⁰,

Καὶ πικρατόμενος αὐτοῖς οἷα βαρβαροτρόποις
 Πέμπει στρατὸν ναυσίπλοον, κελεύων ἀποσφάττειν
 Ἄπαν τὸ γένος ἡθροῦν τῶν προλελυπηκότων,
 Καὶ φεῖδεσθαι μὴ γυναικῶν, μὴ τῶν ὑποτιθηῶν,

C

Vers. 4002

pecudum potiore magnatum partem miserrime trucidat, interfectis etiam Leontio et Apsimaro tanquam latronibus et imperii raptoribus. Sic mali oculis justitiae sunt expositi, et quamvis aliquandiu pœnas effugiant, tandem tamen supplicia majora luunt. Neque tantum Justinianus hos tyrannidibus usurpatores principes gladio percussos ultore miseriarum suarum; verum etiam Callinico patriarchae contumeliis et ludibriis affecto ac puerorum injuriæ exposito demum oculos eruit, quod adjutor et conscius eorum fuisset quæ designata in Justinianum erant. Præterea revocans ad animum imperator quam acerbè tractatus fuisset a Ponticæ Chersonis incolis, cum imperio dejectus apud illos viveret (nam modo dictis in eum illudebant, modo mala imprecabantur, modo contumeliis improbarum linguarum pungebant, **82** modo consilia subdola magno silentio tractabant, quando tandem gladios in ipsius visceribus tinturi essent vel infelicem comprehensum Apsimaro missuri, secum dispicientes) hæc igitur cogitationibus suis Justinianus inscribens, et per ea tanquam Barbarorum moribus consentanea vehementer exacerbatus, copias navales ablegat interfectum quidquid istic

Variæ lectiones.

⁴⁰ τὸν A. ⁴¹ ἀπὸ RR. ⁴² κλύσει R. ⁴³ Βυζαντιδῶν R, βασιλίδος R. ⁴⁴ ὑφ' αὐτῷ R. ⁴⁵ βούλημα. ⁴⁶ οὐκων ARR. ⁴⁷ συληστὰς ARR. ⁴⁸ τι καὶ συνίστορας A. ⁴⁹ ἀνασκοπῶν AR. ⁵⁰ τόπους Rit.

Μὴ γηραῶν, μὴ νεαρῶν, μὴ πρεσβυγενεστέρων ·
 Οὕτω βαρὺς ἐκάλαξεν ὁ κατ' ἐκείνων χόλος.
 Ἦν γοῦν ἀξιοπένθητον Χερσωνιῶν τὸ πάθος ⁵¹,
 Καὶ συγκινῶν εἰς οἰμωγὰς τοῦς φιλανθρωποτέρους,
 Ὑπερνεκτα ⁵² Βηθλεὲμ τοῦς πολυστόνους πόνους ⁵³·
 Καὶ στοναχίς βαρυαλαγεῖς, βόας πολυστενάχους.
 Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βρεφικὴ καὶ μόνη νηπιότης
 Ταῖς φονευτρίαις εἰς σφαγὴν ὑπέκειτο παλάμαις ·
 Ἐνταῦθα δὲ τριπέμπελοι, πρωθῆβαι, νεανίαι,
 Γυναίκες ἀπαλόχροοι, κορίσσαι, μερακίσχοι,
 Φύρδην κατεμελίζοντο καθάπερ ἐν μακίλλῳ.
 Ὀλολυγὴ δὲ πανταχοῦ καὶ γόος ὀδυρόδης.
 Καὶ λόφοι μὲν ἀντίδουπα ⁵⁴ τοῖς θρηνηταῖς ἀντήχων,
 Ἄκται δὲ κυματόκλυστοι δεινὸν ἀντεπεβρόθουν.
 Οὗτω μὲν οὖν εἰς Σκυθικὴν, ὅ φασιν, ἐρημίαν
 Χερσῶν ἢ πολυάνθρωπος αἰφνης μετεποιήθη,
 Καὶ γέγονε πολυανδρῆς· Ἄιδου γαστήρ πανδόχου
 Καὶ τάφος μυριόνεκρος καὶ τοῦ θανάτου πύλη.
 Ὁ βασιλεὺς δ' ἀκηχοῦς ὅτι τῶν βρεφυλλίων
 Τῶν τρυφερῶν καὶ νεογνῶν οἶκτος ἐγένετό τις,
 Φλεγμαίνει πλέον τῷ θυμῷ, καίεται τῇ μανίᾳ.
 Κότος οὐκοῦν βαρῦμηνι; κατὰ τῶν φεισαμένων,
 Καὶ τιμωρίας ⁵⁵ κατ' αὐτῶν ἀπόφασις αὐτίκα.
 Καὶ πάλιν ἦν ναυστόλησι; ἀκάτων γοργοπλῶν,
 Καὶ στρατεύμα μυριάνδρον ὥσπερ εἰς πολεμίαν,
 Καὶ οὖν αὐτῷ Φιλιππικῷς, ὃν ἔλεγον Βαρδάνην,
 Ἄρχηγετήσων τοῦ στρατοῦ καὶ τὸν λαὸν ⁵⁶ κοσμήσων,

Α Ὡς ἂν συνεκκεντήσωσι; ῥομφαλαῖς ⁵⁷ καὶ τῆ βρέφῃ,
 Κἂν ἄρτι πρώτως; ⁵⁸ βλέποισιν τὸ κάλλος τῆς ἡμέρας;
 Κἂν γάλακτος ποτίζοντο συρτάδας βρεφοτρόφους,
 Καὶ ταῖς ⁵⁹ βουσί πολεύσασι; ⁶⁰ πάσας τὰς λαωφόρους;
 Καὶ περιουλακίωσιν ⁶¹ αὐτῶν τὰς πεδιάδας;
 Καὶ θήσασιν ⁶² εἰς ἔρημον τὴν πρὶν εὐθηνουμένην,
 Τὰς ἀγυῖας εἰς ἄρουραν στάχυσι βριθομένην,
 Τὴν πόλιν πολυάνδριον, ἀφραγισμοῦ πεδίον.
 Τοῦτο κακῶν ⁶³ παραίτιον γέγονε τῷ κρατοῦντι,
 Καὶ πάλιν πειρατήρια, καὶ πάλιν τρικυμῖαι
 Καὶ κλύδωνες ἐπάφλασαν ἀγριοπνόου βίας.
 Ἦ γὰρ στρατεύσιμος ἰσχύς ἡ νεναυστολήκυια
 Τὴν γνώμην τὴν ἀπάνθρωπον ἐκείνου ⁶⁴ μισαχθεῖσα
 Ὡς τίγριν ἀγριόθυμον, ὡς λύκον αἰμοδόρον,
 Εὐροῦσα κατὰ Χερσωνιῶν τοὺς ὑπολειμμένους;
 Β Ἀφηνιάσαντας ⁶⁵ αὐτοῦ ⁶⁶ καὶ βλέψαντας; ⁶⁷ εἰς στάσιν,
 Ὡς λῆτρον μὲν λογίζονται ⁶⁸ τὰ διατεταγμένα
 (Κηλῆσι γὰρ οὐκ ἤθελον καταχρανθῆναι τόσαις),
 Ἄνακτα δὲ καὶ κρείτορα Φιλιππικῶν ποιοῦσι,
 Καὶ στέφος περιβάλλουσι τῆς σκηπτροκρατορίας ⁶⁹.
 Ὁ γοῦν Ἰουστινιανὸς ἐκταραχθεὶς τῷ φόβῳ,
 Καὶ τὴν βραδύπλοισιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀργοπορίαν
 Εἰς οἰωνὸν ἀπαισίον θέμενος ὡς ἀγγίλους,
 Αὐτὸς αὐτῷ χερσοπορεῖ ⁷⁰ μέχρι καὶ τῆς Σινώπης,
 Στρατὸν συνεπαγόμενος ὀπλίτην περσοπόρον,
 Ὡς μὴ νεωτερίσασιν οἱ προεκπεπλευκότες.
 Καὶ βλέψας ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἀκάτους λαφοπέρους

Vers. 405

ubi laesus fuerat, ætatis adultæ hominum esset, C præcipiens inter alia ne vel mulierculis, vel lacten-
 tibus pueris, vel senibus, vel juvenibus parcerent. Tam gravi adversus eos iracundia flagrabat. Hæc Chersonitarum calamitas digna erat quæ deploraretur; adeoque paulo humaniores ad lamentandum commovebat. Quippe miseras Bethlehemæ clamoresque tristissimos superabat. Istic enim sola infantibus ætas interficiebatur, hic decrepiti, adolescentes, mulieres, puellæ teneræ, pueri citra discrimen velut in macello membratim dilaniabantur. Continuo tollebantur ejulatus et clamores acres ab omni parte, tam collibus quam littoribus ad lamentantium voces respondentibus. Hoc modo populosa Cherson in Scythicam quod proverbio dicitur, solitudinem subito commutata redactaque fuit, infinita D multitudinem perempta. Cum autem accepisset imperator aliquam fuisse rationem habitam ex commiseratione tenerorum infantum, majorem in modum exarsit iracundia furoreque percitus est. Quapropter iis graviter succensebat qui pepercerant; adeoque pœnas in hos graves cogitatione concipiebat. Rursus ergo classis ablegatur una cum immensis copiis velut in hosticum solum; quibus et Philippicus cognomento Bardanes intererat, ut

classi militibusque præset ac omnino gladiis infantes quoque necari curaret, etiamsi recens in lucem editi forent, etiamsi lacte adhuc alerentur; ut bubus denique vias publicas omnes inverti juberet et campos undique sulcari, quo fortunata prius urbs in solitudinem redigeretur, ejus vici converterentur in arva, populosum denique oppidum campus desolationis fieret. Hoc institutum animi magnorum imperatori malorum origo fuit: rursus enim in pericula gravissimosque fluctus incidit. Quippe milites tam immane decretum ejus abominati, ac præsertim ubi superstites e Chersonitis instar tigridis aut lupi animatos reperirent, 83 excusso Justiniani freno et seditiope concitata, primum imperata flocci faciunt, tam foeda se labe polluere nolentes, deinde Philippicum imperatorem creant.

Quapropter metu Justinianus exterritus, qui solerti nimirum ingenio præditus tarditatem suorum in navigando mali ominis duceret, ipse cum pedestribus copiis terra Sinopen usque progreditur, ne classarii milites ablegati dudum rebus novis studerent. Hic ubi naves onerarias, scaphas, trirèmes, veloci cursu ventoque prospero ferri conspexit, mirifice perturbatus animo celerrimum ad

Variæ lectiones.

⁵¹ πένθο; R. ⁵² ὑπερνεκτᾶ καὶ A. ⁵³ στόνους AR. ⁵⁴ ἀντίδουποι A. ⁵⁵ δεινὰς ἐπινοεῖται RR. ⁵⁶ λαοῦ καὶ τὸν στρατὸν R. ⁵⁷ ῥομφαλαῖαν RR. ⁵⁸ πρώτον R. ⁵⁹ τοῖς ARR. ⁶⁰ πολεύσουσι RR. ⁶¹ περιουλακίωσασιν R. ⁶² θήσασιν RR. ⁶³ κακῶν R. ⁶⁴ ἐκείνην R. ⁶⁵ ἀφηνιάσαντας; AR. ⁶⁶ αὐτοῦς R. ⁶⁷ βλέψαντες AR. ⁶⁸ νομίζονται ARR. ⁶⁹ αὐτοκρατορίας R. ⁷⁰ χωροπορεῖ A.

Καὶ σκάφη πελαγοπλοα, τριήρεις ὑγροπόρους,
 Ταχυπλοούσας καὶ φοροὶς πνεύμασι φερομένας,
 Δονεῖται μὲν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν σοβεῖται,
 Καὶ παλιμπόρευτος εὐθύς ἀνθυποστρέφειν τρέχει⁷¹.
 Ἴππων ὠκίων ἐπιβάς· πτηνῶν ἀελοπόδων,
 Εἰ δυνατόν, καὶ πτερωτὸς εὐχόμενος γενέσθαι.
 Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ φορὸν τῆς γοργοπλοῦ τύχης
 Ταχυναυτεῖν ἐποίησε τὰς ποντοπλόους σκάφας.
 Στόλῳ μὲν οὖν Φιλιππικῶς χρώμενος ὠκυπτέρῳ
 Προφθάνει τὴν βασιλίσσαν πόλιν καταταχῆσα⁷²,
 Καὶ κατασχὼν καὶ παρελθὼν ἔσω⁷³ τῶν βασιλείων
 Τὸ στέφος περιτίθεται τῆς αὐτοκρατορίας⁷⁴.
 Ὁ δὲ γε βινολώδης αὐτάναξ ὑστερήσας
 Οἷα τριδόμενος ἔδοξεν δυσθεῖτος δυσεξέδοξαι
 Καὶ τόποις παραγγῶδσαι καὶ λόφοις ἀποκηλῖνοις,
 Ἄντιστρατοπεδεύεται πρὸς ὕρσαι γηλόφοις,
 Ἄπερ κατὰ συνθήθειαν φάμεν τοῦ Δαματρίου⁷⁵.
 Καὶ τοῖνον ὁ Φιλιππικὸς ἐκπέμπει ταγματάρχας
 Αὐτῷ πολεμῆσειοντας ἀντενωπιόις μάχαις·
 Οἱ βλέψαντες τὴν λεοντῆν, τὴν ἐκ τῶν στρατευμάτων
 Ἴσχυν, μὴ φθάνουσαν εἰς πᾶν τὸ σῶμα τοῦ πολέμου,
 Ἄλωπεκτῆν προσέβραψαν τὴν ἐκ δολιευμάτων,
 Καὶ τὸν λαὸν τὸν σὺν αὐτῷ θηλύνατες ἔλπει⁷⁶
 Ζωγροῦσι τὸν τριτάθλιον. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις οἶα;
 Αἰμοτομοῦσιν ὡσπερ βουὸν ἀφῶνον ἐπὶ φάτνης⁷⁷,
 Καὶ τοῦ θυμοῦ τὸν χαλασμὸν καὶ τῆς ὀργῆς τὴν ῥύμην
 Ὅλην κενούσι κατ' αὐτοῦ κύκλῳ περιλαβόντες,
 Ὡσπερ⁷⁸ λέων, ἀνεῖτοί τις, μάρψας⁷⁹ νεβρόν⁸⁰ ἐλάφου.

A Τὸν παῖδα δὲ Τιθέριον αὐτοῦ καταλαβόντες
 Προσπεφυγῶτα τῷ ναῷ τῆς Μητρανάνδρου Κόρης,
 Ἄπεσπασάν τε τοῦ νεῷ (φεῦ τοῦ φρικωδεστάτου!
 Ὑπῆρχε δὲ Τιθέριος εἰτέτι παιδαρίσκος)
 Καὶ τῇ φλιῖ προσέβρῆξαν⁸¹ ἐπ' ἴσης σκυλακίῳ,
 Καὶ τὰς βραχὰς τῆς κεφαλῆς ἤλδωσαν ὡς σίτον.
 Ἐβῆρει δ' ἐγκέφαλος χαμαί⁸², πρῶγμα δύστηλον ἔβει,
 Καὶ δάπεδον ἐπάλασσαν ὡς ὕδωρ ἀποβῆβων.
 Οὕτω⁸³ κελῶς καὶ συνεπῶς τοῖς παλαιοῖς ἐβῆθη·
 «Μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτριον, καλὸν ἢ συμμετρία.»
 Ὁ γὰρ⁸⁴ Ἰουστινιανὸς τὰς τοῦ θυμοῦ καμίνους
 Ἐκκαύσας ἐπταπλάσιον κατὰ τῶν ἐν Χερσῶνι,
 Μίσους ἐξῆψε καθ' αὐτοῦ φλόγα τοῖς ὑπὸ χεῖρα.
 Μισεῖ, φασί, γὰρ καὶ Θεὸς τὰς ἄγνα προθυμίας.
 Ἐπὶ μὲν οὖν Ἀψίμαρος κρατεῖ μέσον ἐν χρόνοις⁸⁵,
B Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς δέκα σὺν ἑξ ἑτέροις.
 Φιλιππικῆς δ' ὁ βασιλεὺς τρέφων κατὰ καρδίαν
 Δυσσέθειαν καὶ σπέρματα παντοδαπῆς κακίας
 Τὰς κόρας οὐκ ἐλάνθανε Θεοῦ τὰς πανοπτίας.
 Ἐθεν τοι καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκκενηθεὶς τὰ κύκλα
 Ἄλλος Οἰδίπους δύστηνος ἦν, σκοτεινὰ βακτρεύων
 Καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν στέρησιν οἰμῶζων,
 Βραχὺ τι καὶ μικρόχρονον ἐπιθειοῦς τῷ κράτει·
 Δυσὶ γὰρ μόνοις ἔτεσιν ἐγεύσατο τοῦ στέφους.
 Φιλιππικῶ δὲ δυστυχῶς οὕτως ἐκπετιωκότος
 Ἦ σύγκλητος Ἀρτέμιον ἵστησιν Αὐσονάρχην,
 Κλησιν δευτέραν ἔχοντα κατὰ διωνυμίαν·
 Κάντεσθεν Ἀναστάσιον Ἀρτέμιον ἐκόλου.

Vers. 4112

reditum sese parat, conscensis equis citissimis,
 exortans, si fieri potuisset, etiam alatus esse. Sed
 ventus secundus adjuvante fortuna Philippicum ad
 urbem imperatricem citius delulit; qui ea potitus
 et regionem ingressus est, sumpta corona imperat-
 ria. At imperator ille cui præcisæ nares erant,
 serius ad urbem delatus ob itinerum difficultatem,
 quæ convalles et præcipites passim colles habe-
 bant, ad montes acclives castra metatur, quos vulgo
 Damatryanos appellare consuevimus. E diverso
 Philippicus duces suos extra urbem progredi jubet,
 cum hoste manum conserturos; qui animadverso
 robur copiarum suarum, instar leoninæ pellis, uni-
 versum belli hujus corpus tegere non posse, de
 pelle vulpina nonnihil assuunt, animisque populi,
 qui Justinianum sequebatur, spe promissorum
 emollitis miserrimum hominem vivum capiunt.
 Quid inde factum? Jugulum ei tanquam bovi in
 præsepio præcidunt, et omnem iræ libidinem in
 eo necando alter post alterum explent, non aliter ac
 esuriens leo prehensis hinnulis facere solet. Filium
 autem ipsius Tiberium, qui ad Virginis absque
 viro Matris factæ templum confugerat, ex æde
 (proh facinus!) abreptum sacra, tenerum adhuc

C puellum, catehi in morem valvarum postibus all-
 serunt; ejus capite contuso cerebrum ad terram
 profluebat, spectaculo sane ingratissimo, ac velut
 aqua destillans pavimentum conspurcabat. Idcirco
 præclare sapienterque dixerunt homines illi prisci:
 «Nihil ultra modum, præclara res est mediocritas.»
 Quippe cum Justinianus iracundiam suam **84** ad-
 versus Chersonitas septies exsatiasset, suorum con-
 tra se subditorum odia concitavit. Nimirum id
 quoque recte perhibetur, Deum ipsum cupiditati-
 bus nimis infestum esse. Cæterum Justinianus sep-
 tem annis intermediis regnavit, Justinianus autem
 aliis sedecim annis.

Imperator porro Philippicus impietatem, et om-
 nis generis nequitiaæ semina sub corde nutriens,
D nis cuncta spectantes latere non potuit. Ideoque miser orbibus oculorum erutis, velut alter
 OEdipus in cæcitate furebat, et tam visus amissio-
 nem quam imperii deplorabat, ad tempus exiguum
 sane superstes, ex quo dejectus imperio fuerat:
 quippe duobus tantum annis regni gustum per-
 cepit.

Post Philippici casum infelicem senatus Arte-
 mium, cognomento Anastasium, Romano imperio

Variæ lectiones.

⁷¹ σπεύδει R. ⁷² καταταχῶνας RR. ⁷³ εἰσεβῆθαι εἰς R. ⁷⁴ hunc versum om. RR. ⁷⁵ δαματρίου A, δα-
 ματρίου R. ⁷⁶ h. v. desinit R minor. ⁷⁷ ἀστομον οἷα θῆρας R. ⁷⁸ ὡσπερ om. AL. ⁷⁹ τις πεινῶν μ. AL.
⁸⁰ νεβρῶν R. ⁸¹ προσέβρῆψαν R. ⁸² χαμαί] αὐτοῦ R. ⁸³ οὕτω] ἄτε R. ⁸⁴ γούν R. ⁸⁵ Hunc versum cum
 sequenti om. R. et mox v. vs. Δυσὶ γάρ.

Ἦν δὲ βριθὺς καὶ δραστηκός, βίβλοις ἐντεθραμμέ- A
 [νος ⁸⁶,
 Ἄνάκτων ὑπογραμματοεὺς, ὄν ⁸⁷ φασιν ἀσηκρήτης.
 Καὶ τοῖσιν δραστηκώτερον ἀπέτμενος τοῦ κράτους
 Ἐκδικητῆς Φιλίππικου καὶ τιμωρὸς ἐφάνη,
 Τοὺς ἀσβολώσαντας αὐτοῦ τὰ βλέφαρα κολάσας.
 Ἄγαρηνοὺς δὲ πειρατὰς μαθῶν ναυστολουμένου,
 Θηρία τὰ χερσὺ γρά, τὰς ⁸⁸ τῆς θαλάσσης ἀρκτους,
 Τριήρεις συμψηξάμενος καὶ σκάφας γοργοπλόους ⁸⁹
 Ἐκπέμπει τοὺς συνάφοντας μάχην ταῖς ἐκ τῆς Ἄγαρ.
 Οἱ μὲχρι πρὸς Ἑλλησποντον εὐθέως πεπλευκότες
 (Εὐθυδρομοῦντες ἦσαν γὰρ πνοαῖς ἀπαλοπνύοις ⁹⁰)
 Ἐκεῖσε στασιάζουσι· κατὰ γὰρ τὸν εἰπόντα
 Ἄπαιδευσία ναυτική πυρὸς δραστηκωτέρη.
 Καὶ πρῶτα μὲν ἐν ξίφεσι κεντοῦσι τὸν στολάρχην,
 Ἐπειτα Θεοδόσιον ἐκεῖ φορολογοῦντα
 Ἀρπάζσαντες ἀέκοντα κράτορα καθιστῶσι [σιν,
 Καὶ ταῖς συμβόλοις τῆς ἀρχῆς λαμπρῶς κατακοσμοῦ-
 Ἄνθρωπον ἀπαλόψυχον, νωθρὸν περὶ τὰς πράξεις,
 Ἄτολμον, μικροκάρδιον, ἀνάξιον τῶν σκῆπτρων.
 Καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ βοαῖς ὑμνητηρίοις ⁹¹
 Χωροῦσι παλιμπόρευτοι πρὸς τὴν ὄλιβαν πόλιν.
 Ὁ βασιλεὺς δ' Ἀρτέμιος (ἤγγελο γὰρ ἡ στάσις)
 Τῇ μὲν ὀλιβοδαίμονι καὶ βασιλίδι πόλει:
 Στόλιον ἐφίστησι φρουρὸν καὶ καρτεροὺς ναυάρχους,
 Αὐτὸς δὲ βουλευσάμενος, ὡς ᾤετο, κρειττόνας
 Ἀπείρει μὲν τῆς Βύζαντος, τὴν Βιθυνῶν δὲ φθάσας
 Ταῖς Νικαίῶν τείχεσιν αὐτὸν ἐγκατακλείει

Ἦς δῆθεν οὐχ ὑπέκρουσι: χερσὶ κριοκοπούσαις ⁸⁸.
 Ἦ γὰρ τοι περιπέτεια τῆς παλινοτρόπου ⁸⁹ τύχης
 Ἐξέκρουσεν ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦς ἐκεῖνον
 Τὸ ἐ πόλιν τὴν στερόπυργον ἂν μὴ θεὸς φυλάξῃ,
 Εἰς μάτην ἐκοπίασεν ὁ ταύτης τειχοφύλαξ.
 Χρόνον μὲν οὖν ἐπὶ βραχὺν οἱ σὺν Θεοδοσίῳ
 Τὸ θελήτῶν οὐκ ἦσαν, οἷα πυργοφυλάκων
 Ἀμυνομένων καρτερῶς καὶ τούτους ἀπειρογόντων·
 Ἐπεὶ δ' ἀπέπειον ἐκ πολλοῦ καὶ συνεχοῦς καμάτου,
 Μεθύουσι τοὺς φύλακας ἐλπίδων τοῖς κρατήρεσι,
 Καὶ τὸν χρυσὸν ἐλέποιν ἄμαχον προσλαβόντες
 Ὑπέρτεροί τε γίνονται τῶν ἐναντιουμένων,
 Καὶ νύκτωρ ἔδον τῶν πυλῶνῶς θῆρας εἰσδραμόντες ⁹⁰
 Ἐλάφυξαν τὰ χρήματα πάσης λαμπρᾶς οἰκίας,
 Καὶ τοὺς κατοίκους ἐδειξαν πένητας ἐξ ὀλιβίων,
 Ἐκ πολυχρύσων πενιχρῶς, γυμνοὺς ἐξ εὐπαρύφων,
 Τὸ κράτος δ' ἐκρατύναντο στερόπῳ Θεοδοσίῳ
 Ὁς ὄρκους φοβίχης γέμοντας ἐκπέμψας Ἀρτεμίῳ
 Πάθου; παντὸς ἀπειρατον ⁹¹ αὐτὸν διατηρήσειν,
 Ἄν πρότερον ἐκθερισθῇ τῆς κεφαλῆς τὰς τρίχας,
 Τὴν κόλασιν ἐπιμετρεῖ μέχρις ὑπερορίας.
 Ἄλλὰ καὶ τοῦτον πρὸς μικρὸν γευσάμενον τοῦ κράτους
 Τὸ κλέος τὸ βασιλείων θάττον ἀπολιμπάνει,
 Ἐπὶ δυσὶν αὐτάνακτα χρόνιος ἀναδειχθέντα ⁹².
 Ὁ γὰρ τοι θηριώδης ἐξ Ἰσαυρίας Ἄλων,
 Ὁ ⁹³ καὶ ψυχὴν καὶ τοῦνομα καὶ τρόπον; ⁹⁴ θηριώδης,
 Τὴν τῆς πατρικιοτήτος καταπλουτῶν ἀξίαν
 Καὶ στρατηγῶν καὶ στραταρχῶν ταγμάτων τῶν ἐφών,

Vers. 4167

præficit. Erat enim vir gravis, rebus gerendis ido- C
 neus, disciplinis innutritus, imperatorum scriba,
 quem a secretis sive secretarium nuncupant. Im-
 perio potitus severum se præbuit in ulciscenda
 Philippici calamitate, supplicio de iis sumpto qui
 oculis illum spoliarent. Deinde cognito piratas Aga-
 renos, ancipites belluas, ursos marinos, hinc inde
 classibus vagari, triremibus scaphisque conditis
 mittit qui prælio cum Agarenis congrediantur. Post-
 eaquam ii recta contendissent ad Hellespontum,
 usi navigatione prospera, seditionem ibi concitant.
 Quippe non imprudenter a quodam dictum est :
 « Insolentia nautica igni violentior est. » Primum
 autem gladiis duces classis confodiunt, deinde
 Theodosium, exactorem tributorum in iis locis,
 invitum abripietes imperatorem creant et splen- D
 dide signis imperii exornant, hominem mollis ani-
 mi, ad res gerendas ignavum, pavidum, pusillani-
 mum, indignum fascibus. Post hæc itinere converso,
 ad urbem una cum Theodosio non sine hymnis
 pergunt, quibus eum concelebrabant. Artemius
 autem imperator, accepto seditionis nuntio, Cpo-
 lin classe ac fortibus navarchis munit, ipse melius,
 uti quidem existimabat, consilium secutus, urbe
 relicta, Bithyniam petit, et se Nicææ mœnibus in-

cludit, quæ carnificum manibus minime cessura
 sperabat. Etenim propter subitam fortunæ muta-
 tionem de potestate animi et mentis exiverat.
 « Ni Deus inunitam turribus firmis civitatem cu-
 stodiat, frustra custos murorum ejus laborat. » Igi-
 tur aliquandiu Theodosiani milites parum proficie-
 bant in obsidione, turrium propugnatoribus se for-
 titer defendentibus et hostem rejicientibus; at
 posteaquam ii longo continuoque labore fatigaban-
 tur, Theodosiani custodes et præsidarios Nicææ
 promissorum poculis inebriant, **85** et aurum,
 subversorem scilicet urbem inexpugnabilem, in
 auxilium accentes, adversariis superiores eva-
 dunt. Hoc modo noctu intra portas admissi, fera-
 rum in morem cunctas ædes splendidas spoliant,
 possessoribus earum ad summam paupertatem re-
 ductis. Occupata Nicæa imperium Theodosio sta-
 biliunt, qui religiosissimis et horrendis maxime sa-
 cramentis Artemio nuntiatis, quibus se pollicebatur
 eum ab omni injuria servaturum immunem, mo-
 do crines raderet, pœnam hanc adjecto exilio cu-
 mulavit. Enimvero ne Theodosius quidem imperii
 gloria voluptateque diu frui potuit. Nam oriundus
 ex Isauria Leo, belluæ cognomentum ferens, et
 animo pariter, nomineque ac moribus belluinus,

Variæ lectiones.

⁸⁶ καὶ βίβλοις τεθραμμένους R. ⁸⁷ ὁ A. ⁸⁸ τοὺς R. ⁸⁹ πρωτοπλόους AK. ⁹⁰ οὐρυδρομοῖς R. ⁹¹ ὑμνη-
 τηρίαις R. ⁹² κριοκοπούσαις R. ⁹³ παλινοτρόπου A. ⁹⁴ εἰσελθόντες A, εἰσδραμόντες R. ⁹⁵ ἀπειραν-
 τῶν R. ⁹⁶ Hunc versum om. R. ⁹⁷ ὅς R. ⁹⁸ τρόπον A.

Ἀποστασίαν μετεῖπ' κατὰ Θεοδοσίου,
 Συμπράκτορα συντυρευτήν τῶν δολοπλοκημάτων
 Ἐφ'εφυρηκῶς Ἀρτάβασδου, ἄνδρα τῶν περιδόξων,
 Ὡ καὶ συνῆψε τὴν αὐτοῦ πρὸς γάμον θυγατέρα,
 Ὅταν εἰσώρουσεν⁹⁹ ὁ θῆρεις τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα,
 Ταύτην διδοὺς ἀνταμοιβὴν τῷ συνεργῷ τοῦ κράτους.
 Ὁ δ' ἄναξ Θεοδοσίος τοῦ Λέοντος τὸ θράσος
 Καὶ τὴν θηριογνώμονα καρδίαν ὑποπτήξας
 Παρὰχωρεῖ τῷ δυσμενεῖ τοῦ θρόνου καὶ τῷ στέφους,
 Ἐκὼν ἀέκων ὑπεκστὰς ἄτερ ὀπλων καὶ μάχης,
 Καὶ μέλαιναν ἀμπίσχεται στολὴν ἀντὶ πορφύρας,
 Μόνα τὰ χεῖλη μέλιτι τῷ τῆς ἀρχῆς διάνας,
 Αὐτὴν τὴν ὑπερώσαν δὲ μὴ δυνηθεὶς γλυκᾶναι,
 Ἔτεσι μόνους ἐν δυσὶ γευσάμενος τοῦ κράτους¹.
 Ὡς οὖν² ἐπὶ τὸν Λέοντα τὸν κάκιστον μετέθη
 Τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα, βαβαῖ Θεοῦ κριμάτων! B
 Ἐντεῦθεν ἐπεκύμαινε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
 Κλύδων βαρῦς ἐκ λαλιλαπος δεινῆς ἀγριοπνύου,
 Καὶ πάλιν νέφος τετραγῶδς ὀλεθροφόρου βίας,
 Καὶ πάλιν νέφος ζοζερὸν ἐγκυμονοῦν ὡς πνεῦμα
 Φίνου; ἀνθρώπων καὶ φθορᾶς³, ἀντὶ τῶν δυβερων αἵμα.
 Ὁ γὰρ τοὶ τρισκατάρτος οὗτος αὐτάναξ Λέων
 Ὀδὴ μὲν, ὡς ἰοικεν, ἐκτόπους ἐπεινοίας
 Κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ τιμῶν μορφωμάτων,
 Εἰς φῶς δ' οὐκ ἔχων ἐνεγκεῖν τὸν τῆς κακίας τόκον
 (Τὸ γὰρ ἀπαβήσιαστον ἰνάγκαζεν ἐπέχσειν),
 Ὡς ὕστερον ἐδράξατο καιροῦ καὶ παβήσιας,
 Ἐξέβρῆξε τὴν τοκατόν· ἡ γὰρ νηδὺς ἐβράβη,

A Καὶ γόνος ἐχιδνότοκος ἐξέθωρεν ἐκεῖθεν.

Ἔτε δ' οὐκ ἀκαίρων εἰπεῖν τις καὶ πύθιν καὶ ποίας
 Ἐκ βίξης ἀνεβλάστησεν ὁ βδελυγμίας Λέων.

Ἐκ μὲν Ἰσαύρων τὴν σειρὴν⁴ εἶλε τῆς γεναρχίας,
 Χειροβιῶτων⁵ καὶ λυπρῶν τυχῶν τῶν γεννητέρων
 Καὶ παλαιόντων τοῦ λιμοῦ ταῖς φαρμακικαῖς πυρά-
 γραις⁶.

Τὰ; ἀτελεῖς δὲ παρελθῶν καὶ πρώτας ηλικίας
 Μετῆει παλιγκάπηλον ἐμπορικόν τε βίον.

Ὡ; οὖν ποτε παρῶδευε τοῖς ἐμποπορευμένοις
 Ῥαμνοφαγοῦν δνάριον κατάρφοτον ἐλαύνων,

Ζεῖδς μηδέποτε πλησθὲν μηδὲ κριθοφαγῆσαν⁷,
 Οὕτω συμβᾶν συνέκυρσεν ἐμπόροις Ἰουδαίοις,

Καὶ κοινωνήσας τῆς ὁδοῦ τοῖς σχολοῖς⁸ ἐκείνοις
 Καὶ συναναπαυσάμενος ὑπνωσεν ἐκ καμάτου.

B Οἱ τοίνυν ὀφίότροποι θεομισεῖς Ἐβραῖοι

Καθ' ἑαυτοὺς σκεψάμενοι καὶ συννενοηκότες
 Προεῖπον τοῦτω τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν,

Εἶτ' οὖν ἀπὸ μαθήσεως εἶτ' ἐκ κακοτεχνίας

Ἡ τεκμηρίων ἐκ τινων τὸ πρᾶγμα συμβαλόντες,

Καὶ τῆς προβήξεως αὐτῶν ἤτουν ἀντιμισθίαν,

Ὅποισιν ἀν αἰτήσαιεν σχόντος τὴν κρατορίαν.

Ἡκουσα ταῦθ' ὁ πάντολιμος, κατένευσεν αὐτίκα

Ἐπ' ἀπωλείᾳ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς Ῥωμαίων τύχης⁹.

Τοῖς γοῦν χωράρχαις γνωρισθεὶς καὶ τοῖς κλιματαρ-
 χούσι,

Καὶ τὸ τολμηροκάρδιον κατὰ μικρὸν ἐκφῆνας,
 Πατρικίος καθίσταται καὶ μέγας ταγματάρχης

Vers. 4221

C

Minime vero fuerit alienum ab instituto nostro, si explicaverimus, unde, quis et quali stirpe procreatus abominabilis hic Leo fuerit. Habebat generis originem ex Isauria, parentibus fortunæ tenuis **86** et manuum suarum labore victitantibus natus. Exacta prima ætate, mercaturæ operam dabat, et pretio coempta rursus lucri causa vendebat. Fortè accidit aliquando ut cum aliis negotiatoribus iter faciens et asinum præ se mercibus onustum agens in mercatores Judæos incideret; quibuscum iter suum persecutus et fatigatione tandem consopitus sese quieti dedit. Hebræi, re inter se communicata et diligenter considerata, imperium Leoni vaticinabantur, vel quadam ex disciplina vel arte improba vel certis indicis id quod futurum esset conjectantes. Simul ab eo pro hac prædictione remunerationem contingere sibi petebant, qualem scilicet postulaturi essent ubi jam ad imperium ipse pervenisset. His auditis, vir ferocissimus suæ cum animæ felicitatisque Romanorum detrimento annuit. Hinc audaciam suam paulatim probans, ubi regionum præfectis innotuisset, patricius, copiarum ductor et (nonne hic mecum gemitus conjungis tuos, o justitia?) demum imperator creatur. Hebræi Leonis renuntiatione cognita mox ad impera-

D

patriciatu dignitatem adeptus et Orientis exercituum imperator, adversus Theodosium seditionem moliri cœpit, reperto in fraudibus nectendis adjutore, viro quodam illustri nomine Artabasco, cui deinceps filiam operæ navatæ præmium matrimonio junxit, ubi scilicet in Romanorum imperium bellua jam invasisset. Theodosius autem imperator Leonis audaciam feritatemque veritus, volens nolens, citra pugnam et arma imperio cedit, proque purpura imperatoria nigram vestem induit, cum labra tantum imperii melle madefecisset, palatum vero ejus dulcedine perluere non potuisset, quod nimirum biennio solum degustasset.

Rebus Romanis igitur ad sceleratissimum Leonem delatis, (proh qualia sunt Dei judicia!) gravis tempestas Ecclesiam excepit, magnis cum hominum cædibus conjuncta. Nam execrabilis Leo imperator parturiebat ille quidem, ceu consentaneum est, absurda novaque consilia contra Christum et venerabiles ejus imagines; sed fetum improbitatis suæ in lucem proferre nullo modo poterat. Quippe timidus animus eum ab instituto suo revocabat. Tandem vero capta opportunitate sumptaque audacia fetum edidit: alvus enim rupta est, et viperae soboles in lucem prodiit.

Variaæ lectiones.

⁹⁹ εἰσέφωρεν R. εἰσῆρσεν A. ¹ Hunc versum om. R. ² γ' οὖν A. ³ καὶ σφαγᾶς R. ⁴ ἀρχὴν A. ⁵ χειροβιῶτων R. ⁶ τοῦ φαρμακικοῦ πυράγγρα R. ⁷ Hunc versum Div. R. ⁸ τῆς σχολῆς A. ⁹ ἀρχῆς A. τῶν A.

Καὶ τελευταῖον βασιλεὺς ὁ σὺ στενάξεις, δίχη;
 Ἔμαθον τὴν ἀνάρρῃσιν οἱ δυσσεβεῖς: ¹⁰ Ἑβραῖοι
 Οἱ προφοιδάσαντες αὐτῷ τὴν αὐτοκρατορίαν·
 Ἄπτεροις φθάσαντες ¹¹ ποσὶ φανῆναι ¹² τῷ τυράννῳ
 Καὶ τὰ τῆς ὑποσχέσεως ζητοῦσι τελεσθῆναι.
 Πλὴν οὐ χρυσὸν οὐκ ἄργυρον αἰτοῦσιν, οὐδὲ λίθους,
 Οὐκ ἄλλο τι τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν κοσμικωτέρων,
 Ἄλλὰ καθαίρουν σεπτῶν εἰκονογραφημάτων,
 Ἄλλὰ κατάλυσιν στηλῶν θείων ἀξιοσέπτων,
 Αὐτόχρομα καταστροφὴν τῆς δυσσεβοῦς ¹³ θρησκείας
 Τοὺς πύργους ἀνατρέψουσιν αὐτῆς ἀπὸ κρηπίδων.
 Πείθεσθαι τοῦτοις ὁ σκαιὸς κακούργος τοῖς κακούργοις,
 Ὁ τῆς ἐχίδνης τοκετὸς τοῖς τῆς ἀσπίδος γόνοις,
 Καὶ μετακαλεσάμενος τὸν ἱεροθυτοῦντα ¹⁴
 (Ἦν δὲ προστάτης Γερμανὸς τότε τῆς εὐσεβείας)
 Καὶ κοινωσάμενος αὐτῷ τὰ τῆς κακοτροπίας
 Αὐτὸν μὲν ¹⁵ μὴ πειθόμενον αὐτοῦ τῇ δυσσεβείᾳ ¹⁶,
 Μᾶλλον μὲν οὖν ἐλέγχοντα τὴν τόλμαν καὶ τὴν λύσσαν,
 Τῆς ἐκκλησίας ἐξωθεῖ, φεῦ τὴν ποιμένα λύκος,
 Ὁ Κέρβερος ὁ λυσοστήρ ¹⁷ τὸν πρᾶον ἀγελάρχην.
 Εὐθύς δὲ προσλαβόμενος, προβατοφθόρους λύκους
 Σπαράσσει φεῦ τὸ ποίμνιον, καὶ καθαιρεῖ τοὺς τύπους
 Τοῦς τῆς παρθενομήτορος καὶ τῶν Χριστοῦ μαρτύρων,
 Ἀπαγαλίζει τοὺς ναοὺς, ἀποκοσμεῖ τεμένη
 Ὀρφναλὰν σκοτεινότητα τοῦτοις κατασκευάζει,
 Καὶ καταχέει σκυθρωπὴν ἡμέραν μελαντάτην.
 Ὅσον μὲν οὖν κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ μαρτύρων
 Ἴδὼν ἀπήμισε πικρὸν χυμὸν τε ¹⁸ σιελῶδη ¹⁹,
 Ἐξ ὧν ἀναβεβλάστηκε βοτάνη θανατίμη,

Α Ὅπόσαις τε τοὺς ἄζυγα μετερχομένους βίον
 Κακώσοσιν ἐξέθλψεν ἄλλος φαναὶς Βαλτάσαρ,
 Βίβλοι καὶ λόγοι φέρουσιν ἀνθρώπων παλαιτέρων·
 Ἐγὼ δ' ἀπολεξάμενος ἐν ἀπὸ πάντων τούτων
 Τὸν Πέρσην ἐκ τοῦ κἀνδύου καὶ τοῦ στρεπτοῦ γνω-
 [ρίσω
 Καὶ κόρακα τὸν κρωκτικὸν ²⁰ ἐκ τῆς μελαντηρίας.
 Τοῦ τεμενίσματος ἐγγὺς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας
 Οἶκος λαμπρὸς δεδόμετο τοῖς κάλοι βασιλευσιν,
 Κῆπος ἂν εἴπη τις ἀβρὸς βιβλιοφόρων δένδρων,
 Ἄλλος ἀγλαοφύτεον παντοδαπῆς σοφίας·
 Βίβλοι γὰρ ἦσαν ἐν αὐτῷ προτεθησαυρισμέναι
 Εἰς τρισμυρίας φθάνουσαι πρὸς ἄλλαις τρισχιλίας
 Εἰς τρισχιλίας φθάνουσα πρὸς ταῖς πεντακοσίας.
 Τὸν τηλικούτον κῆπον δὲ καὶ τὸ τοσοῦτον ἄλλος
 Β Θεῖος ἀνὴρ πεπίστευτο, προέχων ἐν σοφίᾳ
 Καὶ πλεον πάντων ταῖς ἀγαθῶν τῆς γνώσεως ἐκλάμπων,
 Ἄλλος, ἂν εἴποι τις, Ἀδὰμ ἔνθεος δενδροκόμος,
 Τοῖς τῆς Ἐδὲμ ἐπεντροφῶν καλλιβλαστήτοις κλάδοις ²¹,
 Καὶ φυτευμάτων γεωργὸς τῶν μὴ μαραιομένων
 Τοῦτ' αὖ συνῆσαν ἔστροι καὶ συνδιῆγον ἄνδρες,
 Καθάπερ ὑποστρόφητοι γενναῖαι στρατηγέτη,
 Ἀστέρες ἀντικρὺς φαῖδροι καὶ τῆς νυκτὸς διδοῦχοι.
 Ἐπλήρουν δὲ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ζωοφόρου κύκλου.
 Ἀμισθοὶ δ' ἦσαν πειδαυταὶ τοῖς ἔρστασι τοῦ λόγου·
 Ἀφῆρουν γὰρ τὸ κάλυμμα τῆς σκοτεινολογίας,
 Ὅποση τῆς Ἑλληνικῆς τεθρβείας καὶ σαπρίας,
 Ὅποση τε τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεροκρεπεστάτης.
 Αὐτὸς δ' ἐν πᾶσιν ἔστικθεν ἥλιος ὡς περ γίγας.

Vers. 4279

C
 omnibus unica re tantum selecta, Persam ex eandem ac torque, crocitantem corvum ex nigredine commonstrabo.

Non procul a divini Sapientiae fano splendida domus a priscis imperatoribus erat exstructa, quam nuncupare licuisset amicum hortum arboribus libros ferentibus plenum, adeoque lucum pulcherrimis omnigenae doctrinae sapientiaeque plantis consitum. Nam erat in ea congestus librorum thesaurus, quorum numerus tricena et tria millia complectebatur. Talis hortus tantusque lucus divini cujusdam hominis curae fideique commendatus erat, qui doctrina praestabat et supra caeteros omnes radiis scientiae collucebat; non inepte dixeris alium quemdam Adamum fuisse, divinum curatorem arborum, de pulchris Edenis arboribus delicias capientem, ejusque plantarum non marcescentium agricolam. Vivebant cum hoc et alii, tanquam secundarum partium duces, ab illo imperatore primi, luculenta reapse sidera noctisque collustratores. Hi tot numero quot circuli zodiaci signa sunt, absque mercede litterarum et doctrinae cupidos instruebant, et caliginis volum tam in putri prastigiisque referia Graecorum quam religiosissima nostra disciplina suis auditoribus

torem advolant, et ut promisso satisfaciatur orant. Non tamen illi vel aurum vel argentum vel gemmas petebant, sed sanctarum imaginum, picturarum, statuarum veneratione dignarum abolitionem, hoc est ipsam religiosi cultus eversionem, cujus turres atque munitiones hoc facto de fundamento subruere oportebat. Imperator pravus pravis, viperæ soboles aspidis fetibus assentitur; et accessit sacrorum antistite, qui tum temporis erat Germanus, de perverso dogmate cum eo communicat. Cum ille non tantum non assentiretur ipsius impietati, sed etiam imperatoris audaciam ac furorem reprehenderet, heu pastorem lupus, heu furens Cerberus nitem gregis ducem ecclesia pellit et exturbat. Deinde adjunctis sibi corruptoribus ovium lupis, gregem (heu) dilaniat, Virginis Matris et Christi testium simulacra tollit, decus suam templis adimit, ornamenta delubris aufert, caliginem eis offundit, diem tristem ac nigerrimum inducit. Et quantum quidem veneni ac furoris plenae salivae adversus Christum ejusque testes eructaverit, unde lethalis enata est herba, **87** quantis vexationibus, velut alter quidam Baltasar, afflixerit eos qui expertem conjugii vitam in solitudine debebant, libri commentarii que veterum satis declarant. Ego de

Variæ lectiones.

¹⁰ ἐκεῖνοι Α. ¹¹ φθάνουσι Α. ¹² φαίνονται Α. ¹³ κατασκευὴν τῆς εὐσεβοῦς R. ¹⁴ τοὺς ἱεροθυτοῦντας R. ¹⁵ δὲ Α. ¹⁶ αὐτῷ τῆς δυσσεβείας R. ¹⁷ λυσοστήρ Α. ¹⁸ χυμῶνα R. ¹⁹ ασιελῶδη Α, σιελῶδη, ²⁰ καρτι-
 ρὸν Α. ²¹ δένδροις H.

Τοιοῦτον δ' ἦν τὰ περιὲν τῆς ἀρετῆς ἐκείναις
 Ὡς μὴδ' αὐτοῖς τοῖς ἀναξί καινοτομεῖν ἐξείναι
 Ἡ πράττειν τι καινοπρεπέδες καὶ πέρα ²² τοῦ συήθους,
 Ἄν μὴ μετέσχον τῆς βουλῆς ἐκείνοι καὶ τῆς γνώμης.
 Τοιοῦτους οὖν ἀμνηροπρεπεῖς ὄντας καὶ ἀμνηροβίους
 Καὶ χύσει πελαγίζοντας παντοδαπῶν χαρίτων
 Ἐντὸς ἀρχῶν συλλαβεῖν ὁ βασιλεὺς ἐδίψα,
 Καὶ σχεῖν κἀκείνους κρινωνοὺς τῆς λύσεως τῆς δυσθέου.
 Ὡς δὲ κινήσας μηχανὰς ἀπάσας ἀπεκρούσθη ²³
 (Οὐ γὰρ φοβῶν, οὐκ ἀπειλῶν ἴσχυσε τούτους παῖσαι,
 Καὶ τῷ χρυσῷ χρησάμενος, συμμάχῳ δυσμαχῆτι,
 Ἐγνώ διώκων ἀστὴν ἢ βάλλων εἰς ἀστέρας ²⁴.)
 Τὸ τελευταῖον ἀπογνοῦς, ἀλλὰ γὰρ πῶς ἐξεῖπω;
 Βουλὴν βουλεύεται σκαιὰν ἔκτοπον ἀνοσίαν,
 Ἦν οὐδὲ Σκύθης ἄγριος, ἀλλ' οὐδὲ Μασσαγέτης.
 Ὑλῆς σωρεύει φροῦτον κύκλιον περὶ τὸν οἶκον,
 Ὑλῆν ἤρῃαν, εὐέξαπτον, θηδῖτιν, φρυγανίτιν,
 Καὶ πῦρ ὑφάπτει λιπαρὸν, καὶ καταφλέγει πάντας
 Τούς ἀνδρας φεῦ τοῦ; ἱεροῦς καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς βί-
 [θλους.
 Αἶ? αἶ μισόκαλος; ψυχὴ! Φεῦ γνώμη θηριώδης ²⁵!
 Ἐκ τῶν ὀνόχων ὁ δεινὸς πάντως; ἐγνώσθη Λέων.
 Ἦσαν ἐκεῖ τὰ κάλλιστα πάντων τῶν παιδευμάτων,
 Καὶ τόμος εἶ; ἐξάσιος ἐκ δράκοντος ἐντέρου,
 Τὴς δέλτους τὰς Ὀμηρικὰς φέρων ἐγγεγραμμένας,
 Τὴν Πλάδα τέ φημι καὶ τὰ τῆς Ὀδυσσεύατος.
 Ὡς δ' ἐπὶ χρόνους εἴκοσι ²⁶ τοῦ κράτους ἀπολαύσας

A Ὁ θῆρ ὁ κακομήχανος, ὁ κρεωθέροσ Λέων.
 Σὺν ἄλλοις πάντε δυσσεβῶς, ἢ μᾶλλον τυραννήσας,
 (Τὰ γὰρ κακὰ μακρόβια καὶ μόλις ἀπορρέει)
 Ἐμελλε τάφῳ κρύπτεσθαι καὶ γῆ τῇ παντοδόχῳ,
 Ἐλιπίδες μὲν οὐκ ἀγεννεῖς ὑπέσαιον τοὺς τότε
 Τὸν τῆς ἀρχῆς διάδοχον ἐπεικῆ φανῆναι
 Καὶ γνώμῃ μετριώτερον καὶ μὴ μισαιφονοῦντα ²⁷.
 Ἄλλὰ γὰρ ὡσπερ Ἐβριπας, ὡς εἰσκεν, ἢ φύσει
 Εἰς τοὺς ἰδίους ἐγωγοῦς; ἀνθυποστρέφειν χάρσι;
 Καὶ γὰρ ²⁸ ὑπνοῦντος Λέοντος ἀγκάλαις ἐνταφίος
 Ἡ πάρδαλις ἐξέθραε πολλῶ θυμικωτέρα,
 Καὶ καλυφθείσης ἐπὶ γῆς τῆς ῥίζης τῆς δυσχύμου ²⁹
 Πολλῶ πικροκαρπώτερος κλάδος ὑπανεφύη,
 Ὁ μυσσαροκοπρῶνυμος ³⁰ ἐκείνος Κωνσταντίνος,
 Ἐκ τῆς ἀσπίδος ἐχιδνα, προσφόρω; ἂν τις εἴποι,
 B Ἐξ ἑλλεθόρου κώνειον, ἀπὸ σκορπίου δράκων.
 Ἄλλος Βαλτάσαρ ἀναίδης ἐκ Ναβουχοδονόσορ,
 Κατῆρξε γοῦν ὁ βδελυρὸς αἱματοπότης λύκος,
 Ὡ πάντα βλέπων ἤλιε, καὶ βασιλεῖς καὶ νόμοι ³¹!
 Ἄνθρωπος γόης, φαρμακός, ζωσφαγαίαις χάρων
 Καὶ τελευτᾷ ταῖς μυσσάραις τῆς ἡπατοσαοκίαις,
 Ἄντικρυφὸν τελαματόδιος βορβοροφάγος χείρος.
 Οὗτος ὁ δούλος τῆς γαστροῦς καὶ τῆς ἀκολασίας
 Τί μὲν οὐκ ἐπενόησε τῶν θλίβειν ³² δυναμένων,
 Τί δὲ παρ' ἄλλων εὐρεθῆν ἀξείν οὐκ ἐπεχειρεῖ;
 Νύμφην τὴν χρυσοκόμετον καὶ ³³ τρυφερευομένην,
 Ἦνπερ ἡρμόσατο Χριστὸς ὁ καθαρὸς νυμφίος,

Vers. 4331

adimebant, uno illo, de quo diximus, inter omnes
 solis instar lucente. Tanta vero in opinione virtu-
 tis erant, ut ne ipsi quidem imperatores novi quid-
 dam et inusitati agendum sibi putarent illis in con-
 silium non adhibitis. Tales ergo viros, auctoritate
 singulari et innocentia vitæ conspicuos, variorum-
 que donorum ubere copia præstantes, imperator
 intra sua retia comprehendere suique furoris im-
 pii participes efficere multum sitiebat. Cum autem
 cunctis molitionibus adhibitis elideretur (nec enim
 vel metu vel minis eos in sententiam suam pertra-
 here poterat, cumque etiam auro uteretur, cæte-
 roquin inexpugnabili socio, tamen aquilam se per-
 sequi vel sidera jactu contingere velle deprehende-
 bat), tandem re desperata (quinam hæc, obsecro,
 exponam?) consilium sævum, absurdum, impium
 capit, quod ne Scythia quidem immanis vel Massa-
 getes cepisset. Materiem siccam et concremabilem
 ex aridis fascibus coacervat, eaque succensa cun-
 ctos exurit, homines, inquam, illos (heu!) religio-
 sos cum ipsis libris. Proh infestum virtuti animum,
 proh mentem belluinam! nimirum ex unguibus
 sævus ille leo jam agnitus est. §§ Pulcherrima
 quæque de disciplinis omnibus istic asservabantur,
 et inter alia volumen exstabat admirabile, confe-
 ctum de draconis intestino, cui erant inscripti li-

bri Homerici, tam Ilias tota quam Ulyssea.
 C Posteaquam solers in designandis malis bellua
 carnivorosque Leo, satis longo tempore percepto
 imperii fructu, jam sub terram condendus esset,
 spes non mediocres ejus ætatis homines concipie-
 bant, futurum ut imperii successor æquum se sub-
 ditus præberet, animi moderatioris esset, a cædibus
 abstineret. Verum natura, in morem Euripi, ceu
 videtur, intra suos alveos reverti perlibenter solet.
 Etenim leone sub terra consopito, pardalis prosiliit
 multo iracundior, et radice mali succi sub terra
 condita, longe acerbiores fructum ferens ramus
 enatus est, nimirum Constantinus ille, cui fœdum
 et abominabile cognomen a stercore datum fuit,
 quem non inconvenienter prognatam ex aspide vi-
 peram, ex elleboro cicutam, ex scorpio draconem,
 ex Nabuchodonosore Baltasarum quis appella-
 verit.

Hic ergo detestabilis et sanguinarius lupus im-
 perio potitus est, hic, inquam (o sol cunctorum
 inspector, o imperatores, o leges!) præstigator,
 veneficus, animalium maclationibus et execrabili-
 bus illis sacris extispicinz deditus, in cæno plano
 degens porcus stercore vescens. Quidnam illud
 ventris ac gulæ mancipium non excogitabat ad di-
 vexandos homines? Quid ab aliis inventum augere

Variæ lectiones.

²² πέραν R, παρὰ A. ²³ ἀνεκρούσθη A. ²⁴ ἀέρχ A. ²⁵ γνώμης θηριώδους A. ²⁶ χρόνους ἰκανοὺς A.
²⁷ μισαιφονοῦντα A. ²⁸ γοῦν AR. ²⁹ δυσμάχου A. ³⁰ μυσσάρως κοπρῶνυμος A. ³¹ οἱ νόμοι? ³² θλίψων R.
³³ καὶ τὴν R.

Αἰφνης ἀρπάσας ἀπ' αὐτῶν φεῦ τῶν παστοπηγίων
 Χήραν ῥυσσὴν ἀπέδειξε καὶ μελανειμονούσαν.
 Τὴν ἄμπελον τὴν βρούουσαν ⁸¹ βοτρύων καλλιράγων
 Κάπρος, ποθὲν ἀπὸ δρυμοῦ πηδήσας χαυλιόδου;
 Αὐτῶν ἐξώρυξεν ⁸², ἐλήττευσεν τὸ κάλλος.
 Ἐξέκοψεν ⁸³ ἐκ τῶν νῶν τὰς ἱερὰς μορφώσεις,
 Ἄντανεχάραξε ⁸⁴ δ' αὐτοὺς χρώμασι καὶ ψηφίσιν
 Τὰ φίλα κυνηγέσια καὶ τὰς ἱππηλασίας.
 Οὐ ταῦτα δὲ τετέλιμτο μόνα τῷ καταράτῳ,
 Ἄλλὰ καὶ τοὺς μονάζοντας ὡς κίων ἀνιχνεύων,
 Ὡς ἄρνας φεῦ κατέθυσεν ⁸⁵ ἐθελωσφαγουμένους.
 Ἐξεκενοῦντο τοιγαροῦν οἴκοι μελενδυτούτων ⁸⁶,
 Σήμελειν ἦν κατασκαφὴ ⁸⁷ καθάπερ ληστηρίων.
 Ἰστοενοχίρηγο φρουρὰ τοῖς ἐγκαθεργυμένοι·
 Καὶ πάντοθεν ἠλαύνετο τὸ μέλαν ὡς περ μύσος ⁸⁸.
 Τοιαῦτα τοῖνον καθορῶν Ἀρτάβαδος ἐκείνος,
 Ὃν φθάσας προεγνώρισεν ὁ δρόμος ὁ τοῦ λόγου
 Εἰς γάμον ἀρμολάμενον τοῦ Λέοντος τὴν παῖδα,
 Καὶ τὴν ἀγριοδάρβαρον μισήσας ⁸⁹ τυραννίδα,
 Συνάπτει πόλεμον αὐτῷ, δείκνυσι φυγαδίαν,
 Καὶ κράτωρ ἀναδείκνυται Ῥωμαίων γῆς αὐτάναξ.
 Καὶ πάλιν ἀπαστράπτουσιν ἀκτίες εὐσεβείας
 Καὶ πάλιν πυρμάμαροι χαρίτων στυλιδηδόνες,
 Καὶ πάλιν ἀνατέταλκε τῆς πίστεως ὁ λόγος ⁹⁰.
 Ἄναστὸν λούονται τὰ σεπτὰ, λάμπουσιν αἱ μορφώσεις
 Αἰ τῶν μαρτύρων καὶ ⁹¹ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτὸν τελέ-
 [της.

A Ἄλλὰ γὰρ ἐξητήσατο καὶ πάλιν ὁ Βελίαρ
 Τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἐκλεκτὸν ὡς σίτον σινιάσαι⁸²
 (Οὕτω καὶ γὰρ, ὡς εἶπεν, ἀρκοῦνται; ἐκολάσθη).
 Καὶ πάλιν ἐπεστράτευσεν τοὺς εὐσεβεῖς ἐκθλίψων ⁸³
 Ὡς Ἰσραὴλ Χουσαρσαθὲμ ὁ Σύρων σατραπάρχης·
 Τί δὲ καὶ ποῖον τὸ συμβάν, ὁ λόγος ἱστορήσει.
 Οὐ στέγει τὴν ἀπόπτωσιν τὴν τῆς ἀρχῆς ὁ δράκων.
 Βαρυθυμεῖ, παθαίνεται, κοινοῦται τοῖς στρατάρχαις,
 Προσφέρεται κολακικῶς, ἐλπίζειν ἐκθερμαίνει⁸⁴,
 Εἰς ἑαυτὸν ἐφέλκεται χωρᾶρχας κλιματάρχας,
 Καὶ δύναμιν κτησάμενος βαρεῖαν στρατευμάτων
 Μάχην συνάπτει καρτερᾶν, ἤττ᾽ αὐτοὺς ἀντιμάχους,
 Τροποῦται τὸν Ἀρτάβαδον, νικᾷ, χειροῦται ζῶντα,
 Καὶ τὴν ὀρμὴν καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν
 [ἀλκην
 B Τοῦ δυστοχοῦς καὶ τληπαθοῦς ἀκρατον καταχέει.
 Καὶ τῶν ὑμμάτων σθένους τὰς φεραυγείας λαμπύδα.
 Καὶ πάλιν ὁ μιτθῆος φορεῖ τὴν ἀλουργίδα.
 Πάλιν ὁ θῆρ σκηπτροκρατεῖ, πάλιν Ῥωμαίων ἀρχεῖ.
 Καὶ γίνεται πικρότερος καὶ Ναβουχοδονόσορ.
 Τί τοῦτο τὸ παλιντροφον ⁸⁵, ἄστατε τροχῆ ⁸⁶ βλου;
 Τὸ ῥόδον μόλις ἐξανθεῖ, τάχιον δ' ὑποβρέει,
 Ἡ κεντροφόρος ῥάμνος ⁸⁷ δὲ μέχρι πολλοῦ νεάζει.
 Ὁ Τίτος μόνον ἔβλεψε τοῦ κράτους τὸν λειμῶνα,
 Καὶ τάχιον ἀνήρπαστο μὴ μετασχῶν ὀπίωρας·
 Οὗτος δ' ὁ μισαρώνυμος, τὸ σκύβαλον τοῦ γένους,
 Ἐγένετο μακρόβιος, ὡ ⁸⁸ τύχης ἀνωμάλου!

Vers. 438a

non conabatur? Nympham illam exornatam auro
 et delicatam, quam sibi Christus, sponsus ille pu-
 rus et castus, despondit, ab ipsis (heu!) thalamis
 abreptam viduavit, rugis deturpavit, vestibis nigris
 operuit. Consimiliter vitem pulcherrimis uvis
 refertam ceu prosiliens aper alicunde quapiam
 e silva radicitus effodit, ejusque venustatem de-
 prædatus est. Sacras e templis imagines excidit,
 earumque loco pingi sculpique curavit præclaras
 scilicet venationes et equestres ludos. Nec conten-
 tus hisce facinoribus vir execrabilis, etiam canis
 in morem pervestigans solitariae vitæ deditos, tan-
 quam agnos minime repugnantem jugulabat. Mona-
 steria veluti conventicula latronum evertebat; car-
 ceres ob inclusorum monachorum multitudinem
 prorsus arti erant; ubique niger vestitus ceu pia-
 culum quoddam expellebatur.

Quæ cum Artabasus ille, quem jam ante dixi-
 mus uxorem duxisse Leonis filiam, aspiceret. ty-
 rannidem immaniter barbaram perosus bellum
 Constantino facit, **89** quo fuga sibi consulente
 Romanorum imperator renuntiatur. Tum vero pie-
 tatis radii de integro fulgere, venerabiles imagines
 suum in locum reponi, Virginis Matris et Christi
 testium imagines splendorem pristinum recupe-
 rare

Sed enim rursus Belial electum Israellem instar
 frumenti expetivit cribrare; nondum enim, ceu
 credere par est, satis afflictionum et poenarum ha-
 bebat. Quapropter expeditionem novam instituit
 ad premendos homines religiosos, perinde ac Sy-
 rus ille satrapa Chusarsathemus olim Israellicos
 vexabat. Quid autem acciderit, narratione sequenti
 declarabitur.

Æquo ferre animo amissionem imperii nequa-
 quam ille draco poterat. Quamobrem dolenter sor-
 tem suam copiarum ducibus exponit, adulatorie
 cum eis agit, spe promissorum inflammat, provin-
 ciarum prasides suas ad partes traducit. Exercitu
 maximo coacto pugnam cum adversariis conserit,
 victoria potitur, Artabas dum vivum capit, iram in
 eum suam universam evomit, et oculis infelicem
 D spoliat. Rursus igitur infestus ille Deo purpuram
 gestat, et ipso jam Nabuchodonosore fit truculen-
 tior. Quænam hæc vicissitudo est, o instabilis vitæ
 rota! Rosa vix florem nacta cæteriter marcescit; at
 spinosa rhamnus longum ad temporis intervallum
 viget. Titus imperii campum inspexit modo, et
 æquo citius abreptus particeps autumni fructuum-
 que fieri non potuit; at impurissimus iste, humani
 generis excrementum, longævam nactus est vitam
 (o fortunam inæqualem!) imperique fructum ad

Variæ lectiones.

γέμουσαν Α. ⁸² ἐξώρυξεν] ἐξέκοψεν Α. ⁸³ ἐξώρυξεν Α. ⁸⁴ ἀντανεχάραξε Α. ⁸⁵ κητήθειεν R. ⁸⁶ με-
 λενδυτούτες Α. ⁸⁷ καταστροφή R. ⁸⁸ μύσος R. ⁸⁹ μύσος Α. ⁹⁰ Hunc versum om. R. ⁹¹ καὶ τῶν μ-
 τοῦ R. ⁹² ἀνιάται Α. ⁹³ κολάσων Α. ⁹⁴ ἐκθερμαίνων Α. ⁹⁵ παλιντροφον Α, παλιντροχον R. ⁹⁶ κῶφε Α.
⁹⁷ ῥάβδος R. ⁹⁸ αἰ ΑR.

Και τὴν ὀπώραν τῆς ἀρχῆς ἐτρύγησεν εἰς κόρον.
 Οὗτος ὁ τρισεξάγιστος ἐξήγαγε τοῦ βίου⁸⁸
 Τὸν Στέφανον τὸν ἱερὸν, τῶν μοναστῶν τὸ στέφος·
 Ἦν γὰρ στερῆρῶς ὑπέρμαχος τῶν ἱερῶν εἰκόνων,
 Καὶ τὸ θηριον τὸ δεινὸν εὐστέχως διαπέριων
 Καὶ βάλλων κατακάρδια βελέμνοις τῶν ἐλέγχων.
 Ὅστις τῆς καλλινίκου δὲ μάρτυρος Εὐφημίας
 Βωῶν ὁστέοις καὶ κυνῶν ὁ βέβηλος συμμίξας
 Γνῖθος πυρὸς παρέδωκε. Ποῦ κεραινοῦ τὸ βέλος;
 Τριάκοντα δ' ἐν ἔτει πρὸς τέσσασι κρατήσας
 Ταῖς Ἄιδου παραπέμπεται κολάσεσιν ἐνδίκως.
 Ἐπεὶ δ' ἐξέβρηξέ ποτε ψυχὴν τὴν μαιφόνον,
 Λέων ὁ παῖς τοῦ βόδελουρῶ χειρίζεται τὰ σκηπτρα.
 Ἀλλὰ καὶ Λέων τάχιον γῆθεν μεταναστεύει,
 Γῆς βασιλείας ἔτεισι μόνους πέντε κατάρξας⁸⁹,
 Εἰρήνην τὴν ὁμόζυγον⁹⁰ καὶ τὸν ἐκ ταύτης παῖδα
 Τὸν Κωνσταντίνον κράτορα λιπῶν ἐνομοκράτους.
 Οὗτοι καὶ γὰρ ἀθροισαντες ἄνδρας θεοφορήτους
 Τὴν ἀθανάτων αὐτόρριζον τῆς εἰκονομαχίας
 Ἀνέσπασαν τὴν κνίσασαν τὰς εὐσεβεῖς καρδίας,
 Καὶ ταῖς ἀρούραις τῶν ψυχῶν ταῖς ὑλομνησάσαις
 Γὼν σπόρον κατεβάλλοντο τὸν τῆς ὀρθοδοξίας.
 Ἄμφω μὲν οὖν ἐφ' ἱκανὸν παῖς τε καὶ μήτηρ ἤρχον,
 Καὶ μήτηρ ἦν, τὸ τοῦ Δαβὶδ, ἐπὶ παιδί⁹¹ τρυφώσα.
 Ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἠλικιούτο
 Καὶ μεῖραξ ἦν καλλιφυῆς, κροτάφους λουλιζῶν
 (Καὶ γὰρ παιδίτικος ἀπαλῶς λέλειπτο τῷ τεκόντι),

A Παρσισφθαρέντων εἰς αὐτὸν τῶν πονηροκολάκων⁹²
 Καὶ δαπανούντων τὴν αὐτοῦ καρδίαν κολακείαις
 Ὡς δένδρα τὰ γλυκύχυμα σκώληκος ξυλοφαγοί,
 Ὑπερφρονεῖ, μεγαλαυχεῖ κατὰ τῆς βασιλίδος,
 Αὐτὸς τε μόνος ἐπαρκεῖν τοῖς πράγμασι νομίσας
 Τῶν ἀνακτόρων ἐκπιπτῶν ποιεῖται τὴν μητέρα
 Καὶ σὺν αὐτῇ τὴν κοσμικὴν εἰρήνην κουροτρόφον.
 Ἐντεῦθεν ἐκκυλιεται πρὸς ἀθεσμοπραγίας,
 Καὶ κείρει μὲν τὴν συνοικον τὴν σωφρονικωτάτην,
 Ἄλλης δὲ μίξιν γυναικὸς τοῖς λέκτροις ἐπιστάγει.
 Καὶ γὰρ βάνις ἐνδεδεχῆ; πέτραν σκληρὰν κοιλαίνει,
 Καὶ κάμπαι τὰς δενδρίτιδας φυλλάδας ἀναλοῦσι.
 Καὶ κόλακες ἐσθίουσιν ἀνθρώπους μικροσπλάγγχους.
 Ἄλλ' ἐνηψεν ὄψε ποτε τῆς ἀκρας φιλαυτίας,
 Συνῆκεν ὡς συνελληπταί μέσος⁹³, κακοῖς ἐσχάτοις,
B Καὶ πάλιν τὴν βασιλίσσαν ἐκλιπαρεῖ μητέρα
 Ἰθύνειν τὸ καλλίπρωρον τῆς βασιλείας σκάφος.
 Κάμπτεται λόγοις τοῦ παιδὸς ἡ βασίλις Εἰρήνη,
 Καὶ πάλιν ἦν σὺν τῷ παιδί, καὶ σὺν αὐτῷ διεῖπε
 Τὸ κράτος καὶ τὰ πράγματα καὶ τὴν Ῥωμαίων τύχην
 Ἦν γὰρ καὶ φύσει φίλαρχος καὶ τοῦ κρατεῖν διψώσα.
 Ἄλλ' ὁ λαλήσας ψίθυρα ταῖς ἀκοαῖς τῆς Εὐξ,
 Καὶ τῆς κακίας τὸν ἰὸν εἰς τὴν ψυχὴν ἐμέσας,
 Καὶ πείσας ἀπογεύσασθαι ζύλου τοῦ καλλικάρπου,
 Καὶ θάνατον ἐπινεγκῶν ἀντὶ ζωῆς ἀλύτου,
 Καὶ τὸ τερπνὸν μεταβάλλων εἰς ἀκρατον πικρίαν,
 Καὶ τὸ γλυκάζον εἰς χολὴν, τὸ θέλιγον εἰς ἰδύνην.

Vers. 4137

satiatam usque decerpit. Interfecit etiam scelestissimus homo sanctum illum virum Stephanum, monachorum decus, quod sacrarum imaginum propugnator constans esset, ac sævam belluam feliciter confingeret, ejusque viscera sagittis argumentorum vulneraret. Denique telum fulminis ossa vicricis illius testis Euphemie, boum ossibus canumque permista, concremavit. In hunc modum annis ubi triginta quatuor regnasset, ad Orci supplicia justo judicio detrusus est.

Cum tandem inquinatam cædibus animam exspirasset, Leo filius ejus impurus sceptrum consequitur; sed tamen et ipse terras cito relinquit, post annum imperii quintum, Irene conjuge Constantinoque filio, quem ex ea susceperat, successoribus in imperio longe optimis designatis. **90** Nam hi religiosorum et gubernatorum divinitus hominum cœtu coacto, spinas oppugnationis imaginum, quas pias mentes jamdudum punxerant, radicitus evulserunt, et in arvis animorum luxuriantibus rectæ veritatis doctrinæ semina conserunt. Administrabant autem conjunctis operis imperium tam mater quam filius satis longo tempore, cum quidem mater, uti Davides loquitur, ex filio voluptatem caperet. Sed ubi filius imperator adolevisset, jamque lanugo malas ejus vestire cœpisset, amisso prima

in pueritia patre, sceleratis quibusdam assentatoribus in ejus amicitiam se insinuantibus et adulando cor adolescentis exedentibus, quemadmodum tinææ dulcis arbores succi corrodere solent, non solum matrem imperatricem jactabundus præ se contemnebat, verum etiam rerum se gubernationi jam idoneum satis arbitratus, ex regia matrem Ireneu (hoc est pacem) una cum pace mundi totius eiciebat. Deinde ad nefanda quædam facinora exorbitat. Conjugi modestissimæ pudicissimæque capillos radit, et a priori matrimonio secundas ad nuptias transit. Nimirum gutta continuo stillans durum etiam saxum excavat; et arborum folia cruce absumunt; et assentatores ad extremum homines pusillis præditos animis exedunt. Vicissim tamen ex hoc amore sui nimio respiscit, extremis se malis inclusum teneri deprehendit, matrem imperatricem exorat ut ad gubernationem se rursus accingat. Irene filii verbis flectitur, ad eum revertitur, oneris in gubernatione partem in se transfert, quod etiam a natura sic comparata foret ut imperium affectaret ac mirifice dominari cuperet. Verum is qui susurros in aures Evæ ingressit, mali venenum in ejus animum evomuit, ut ligni pulcherrimi fructum gustaret persuasit, mortem pro æterna vita substituit, voluptatem cum amariore

Varie lectiones.

⁸⁸ Hunc versum om. R. ⁸⁹ Hunc versum om. R. ⁹⁰ ὁμόζυγα A. ⁹¹ ἐπὶ παιδί τὸ τοῦ Δαβὶδ R. ⁹² πονηροκαρδίων R. ⁹³ μέσοις R.

Κάντειθεν τὴν τριτάλαιναν εἰς πέλαγος ποντώσας Α
 Καὶ πειρασμῶν εἰς θάλασσαν καὶ συμφορῶν εἰς κύμα,
 Οὗτος καὶ τότε ἑπίβουλος καὶ σύμβουλος Εἰρήνη
 Τῇ βασιλίδι γεγωνῶς, καὶ θέλξας τὴν καρδίαν
 Τίς μοναρχίας ἔρωτι καὶ μονοκρατορίας,
 Πειθεὶ κατὰ τοῦ μείρακος τούτου τοῦ βασιλέως
 Βουλὴν βουλευσασθαὶ σκαιάν, φεῦ, ἀπανθρωποτάτην,
 Ἦν οὐδὲ τιτροπάρδαλις, οὐ ἴσ' ἔλων βρυχητίας,
 Οὐκ ἄρκτος ἀγριοθύμος, οὐ δράκων ὠμοφάγος.
 Ὅρωσα γάρ τοι τὸν υἱὸν ἀσέμνων τε βιοῦντα
 Καὶ πᾶσι προσφερόμενον κατὰ τὸ βουλευτέον,
 Αὐτὴν δὲ διαπράττεσθαι μηδὲν τι δυναμένην,
 Πάτροκλον δὴθεν πρόφασιν ἴσ' εὐλογον εὐραμένην,
 Ὡς οὐ καλῶς ὁ βασιλεὺς ἀλλὰ καὶ παρανόμως
 Τὰς κόρας ἀπησθόλωσεν αὐτοῦ τῶν πατραδέλφων,
 Κοινοῦται φεῦ τοῖς ἀμφ' αὐτὴν τὴν θηριώδη γνώμην, Β
 Εὐρίσκει πάντας εὐπειθεῖς, ἀνήκοον οὐδένα.
 Καὶ τί γὰρ ἂν οὐκ ἔδρασαν οἱ θαλαμηπολοῦντες
 Εὐνοῦχοι ῥυπαροψυχοί, πάντων κακῶν ἐργάται;
 Τυρᾶνει τὴν ἐπιβουλήν φεῦ κατὰ τοῦ φιλάτου,
 Τοὺς τρόπους ὑποτίθεται. Τί δὲ τὸ μετὰ ταῦτα;
 Ὑπνωττε μὲν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ὕπνον σκοτοδότην,
 Ὑπνον μεθ' ὃν οὐκ ἔμελλε κάλλος ἡλίου βλέπειν.
 Οἱ δ' εἰσπηδῶσι κόρακας ὡσπερ ὄφθαλμορῦκται,
 Καὶ τῶν ὀμμάτων φεῦ αὐτοῦ τὸ σέλας ἀμαυροῦσι.
 Καὶ γλῆναι μὲν κατέρβηεν ἐκ τῶν αὐτοῦ βλεφάρων,
 Καὶ σταλαγμὸς αἱματηρὸς ἐμόλυνε τοὺς πέπλους,

Καὶ χάλας κατέβαινε ἐκ φόνου σφαιρομένη·
 Αὐτὸς δ' ὁ τληπαθέστατος ἔκειτο σφακελιζῶν,
 Θέσμα φεῦ ἔλεινον, πείθον πενθεὶν καὶ λίθους,
 Ἐκεῖ τὰς ὄψεις ἐκκοπεῖς, ἐκεῖ σθεσθεῖς τὰς κόρας,
 Ὅπου τὸ πρῶτον ἔβλεψεν ἡλίου τὰς λαμπάδας·
 Πορφύραν ὀνομάζουσιν ἐκεῖνον τὸν οἰκίσκον.
 Τίς τληκαυτὴν ἤκουσε ἴσ' βαρῦθυμον μανίαν,
 Μητρὸς μανίαν εἰς υἱόν; Αἰ πάθους ἴσ' φιλαρχίας!
 Οὐκ ἄρδαλις ἐκμαίνεται κατὰ τῶν σκύμων οὕτως·
 Οὐχ οὕτως ἀγρίαίνεται κατὰ τῶν σκυλακίων
 Οὐ τίγρις, οὐδὲ κάρχαρος οὐδὲ λυσσώδης κύων.
 Μήδειαν μόνην λέγουσιν τέκνης ἐπιβουλεύσαι,
 Καὶ ταύτην ἀπὸ Σκυθικῆς ἀγριογνώμοσυνης,
 Μόνον ἀκούω τὸν ἰχθὺν τὸν πελαγιτὴν θύνον
 Πεινάσαντα καταβροφεῖν τὸν γόνον τὴν οἰκίον,
 Ἄλλο δ' οὐδὲν οὐκ ἴσ' ἔνυγρον, ἀλλ' οὐδὲ χερσοπόρον·
 Αἰ γὰρ εἰλεθῆναι δεινὰ μητέρας δυσωποῦσι.
 Ἐσθὴ τὰ σελαγίσματα τότε τὰ τοῦ φωσφόρου,
 Φῶς οὐκ ἐδίδου λαμπραυγὲς παντοφανῆς ὁ λύχνος,
 Ἐπέμυε ἴσ' τὸ βλέφαρον ἢ φωτοφόρος ἴσ' κόρη,
 Ζόφος δ' ἐφῆπλωτο βαθὺς ἐπὶ συχαῖς ἡμέραις·
 Καὶ τὰ στοιχεῖα γὰρ αὐτὰ τὴν συμφορὰν ἐπένοον.
 Αἰ πάθος ἔλειόμενον οἰκτρῶς ἴσ' καὶ τοῖς ἀψύχοις!
 Οὕτω δὲ τοῦτο δράσασα τὸ πάντολμον ἐκείνη
 Ἀρχηγετεῖ καὶ μοναρχεῖ (τοῦτο καὶ γὰρ ἐπόθει)
 Καὶ μόνη περιζώννυται τὴν αυτοκρατορίαν.
 Τῆτε καὶ Ῥώμῃ τῇ λαμπρᾷ, τῇ γηραλέᾳ Ῥώμῃ.

Vers. 4490

mero commutavit, cum bile dulcedinem, cum dolore
 delectationem, quique deinceps Evam illam miser-
 rimam in mare tentationum calamitatumque de-
 mersit, is igitur etiam hoc tempore non tam consi-
 liarius quam insidiator Irenæ factus, ubi cor ejus
 demulsisset amore dominatus, quo sola frueretur,
 denique persuadet ut adversus imperatorem ado-
 lescentem crudele consilium et heu! longe imma-
 nissimum iniret, quod ne tigropardalis quidem,
 nec rugiens leo, nec iracundus ursus, nec crudi-
 vorus draco caperet. Cum enim filium quodam
 modo vitam indecoram agere proque animi sui
 arbitrato cuncta gerere videret, 91 ipsa parum
 admodum efficere valente, reperta scilicet oppor-
 tuna, ceu dici solet, occasione, quæ speciem ali-
 quam æquitatis et rationis haberet, quasi præter
 jus atque fas imperator suis patris oculos eruis-
 set, cum suis immane consilium communicat, et
 quidem omnes obtemperandi cupidos reperit, ad-
 versantem neminem. Quid enim cubiculorum cu-
 stodes eunuchi, fœdis animis præditi, cunctorum
 malorum perpetratores, non facerent? Igitur insi-
 dias filio charissimo per speciem, quasi male se
 gereret, struit; quem conatum hujusmodi quædam
 consecuta sunt. Forte somnum capiebat imperator,
 peracerbum ipsi profecto, post quem non jam solis
 pulchritudinem amplius visurus esset. Tum illi

corvorum in morem oculos eruentium, imperato-
 ris in conclave irrumpunt, et lumen oculorum ejus
 (proh fœdum facinus!) extinguunt. Mox pupillæ
 oculorum delabi, stillæ sanguinæ peplos inquini-
 nare, cruor in morem grandinis conglobari, impe-
 rator ipse calamitosissimus ad terram projectus
 animo deficere, spectaculum (heu!) miserabile, quod
 ipsis lapidibus dolorem excuteret. Et quidem eo
 ipso in loco visum oculis effossis amisit, quo in loco
 primum omnium radios solis aspexerat. Solent au-
 tem domum illam nuncupare Porphyram, hoc est
 purpuram. Quis unquam tantum furorem fando
 audivit, quem mater in filiam evomuerit? Hei do-
 minandi libidinem! Non sic pardalis suos adversus
 catulos furit, non ita sævit in sobolem tigris, non
 aper, non canis furiosus. Solam Medeam suis libe-
 ris insidiatam perhibent, et quidem ex immunitate
 Scythica. Solum thynnum audio, piscem marinum,
 si esuriat, sobolem propriam deglutire; nec ullum
 aliud animal esse, vel aquaticum vel terrestre, quod
 ejusmodi quiddam perpetret. Quippe parturigenæ
 ipsæ ad efficiendam in matribus reverentiam erga
 sobolem efficacitatem singularem habent. Tunc et
 solis splendor extinctus est, et luna defecit, et
 compluribus diebus ignis caligo fuit: nimirum
 ipsa elementa Constantini calamitatem deploraba-
 bant. Heu facinus inanimis etiam rebus miserabile!

Variæ lectiones.

ἴσ' καὶ R. ἴσ' ὄφασιν A. ἴσ' ἔβλεψε A. ἴσ' πάθος AR. ἴσ' οὐκ ἰσθῶδ' A. ἴσ' ἀπέμυε R. ἴσ' φωτοφόρος A.
 ἴσ' οἰκτρῶν AR.

Λόγου καὶ μνήμης ἄξιον πρᾶγμα τι συνηρέχθη.
 Ἦν ἀγιστευόν ἐν αὐτῇ τὰς ἱερὰς θυσίας
 Τῶν ἄλλων τε πρωτόαρχος ἱεροπόλων Λέων·
 Πάπας κατονομάζεται τῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ 66·
 Τούτῳ πικρῶς βασκῆναντες ἄνδρες τινὲς ἐκ Ῥώμης
 Οἱ προσγενεῖς Ἀδριανῷ τῷ πρὸ βραχέος πάπῃ,
 Καὶ στάσεως κλυδώνιον κυμάναντες βαρούθρου,
 Τοῦ θρόνου καὶ τῆς πόλεως ἐλαύνουσι φυγάδα.
 Ὁ δὲ σημάνας ἐν γραφῇ ταῦτα τῇ βασιλίδι
 Ἐπ.κουρίας τε τυχεῖν ἐκ ταύτης ἰκετεύσας,
 Ὡς ἔγνω πάντα μάταια τεχνώμενος καὶ πράττων
 Καὶ γράφειν τὸ λεγόμενον ἐπιχειρῶν εἰς ὕδωρ,
 Καὶ πανταχόθεν ἀπογνοῦς προσφεύγει τῷ Καρούλῳ
 (Ἦν δὲ τῶν Φράγγων φύλαρχος ὁ Κάρουλος ἐκείνος·
 Ῥῆγας τούς σφιν κατάρχοντας οἶδασι Φράγγοι λέ-
 γειν)
 Καὶ δεῖται τούτου τῆς χειρὸς ὡς 67 μεγαλοδυνάμου,
 Ὡς ἐπαρκέσειεν αὐτῷ κατὰ τῶν ἀδικούντων.
 Δέχεται τοῦτον 68 Κάρουλος (ἦν γὰρ παπποπατρόςθεν
 Ὑπὸ 69 Χριστοῦ καλούμενος καὶ σέβων Χριστοῦ νό-
 μους),
 Αἰδεῖται λιταζόμενον τὸν ἱεροθυτοῦντα,
 Δίδωσι τούτῳ σύμμαχον μεγασθενῆ παλάμην,
 Καὶ πάλιν ἐγκαθίστησι τῇ πόλει καὶ τῷ θρόνῳ.
 Ἐντεῦθεν ἀμειβόμενος τὸν Κάρουλον ὁ Λέων

Α Ἀναγορεύει κράτορα τῆς παλαιτέρας Ῥώμης,
 Καὶ στέφος περιτίθεισιν ὡς οἱ Ῥωμαίων νόμοι.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενος καὶ νόμοις Ἰουδαίων
 Ἐκ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐλαίῳ τοῦτον χρίει,
 Οὐκ εἶδα τίσι λογιζμοῖς ἢ ποιαῖς ἐπινοίαις.
 Οὕτως ὁ πρῶην 70 σύνδεσμος τῶν πόλεων ἐβράβη·
 Οὕτω μητρὸς καὶ θυγατρὸς μέσον ἐπέπητη σπάθη,
 Διχάζουσα καὶ τέμνουσα μετὰ θυμοῦ βομφαίας
 Νεῖδιν τὴν εὐπρόσωπον, τὴν νεωτέραν Ῥώμην,
 Ἐκ τῆς ῥυσσῆς καὶ παλαιᾶς καὶ τριπεμπέλου Ῥώμης.
 Καὶ ταῦτα μὲν τετύχηκε τοιουτοτρόπου τέλους·
 Ἦ βασιλεὺς Εἰρήνην δὲ πολλὰ προθυμουμένη
 Μανίαν τὴν τριδάραβρον ἐκείνην ἀφανίσαι
 Καὶ μύσος ὅπερ δέδρακεν εἰς τὸν υἱὸν ἐκπλύναι,
 Χρημάτων ἔλους θησαυροῦς ἐκένωσε τῇ πόλει,
 Β Καὶ τὴν χειμῶνα τῶν χρεῶν ἔτρεψεν εἰς εὐδίαν 71,
 Ἐὰρ χρυσοῦν ἐκχέασα τῆς μεγαλοδωρίας.
 Πλὴν ἀλλ' ὁ βλέπων τὰ κρυπτά καὶ συνίει εἰς πάτα,
 Ὁ παντεπόπτης ὀφθαλμῶς, ὁ τὰς καρδίας κρίνων
 Προσέσχεν, εἶδεν, ἔβλεψεν, ἐζήλωσεν, ἠθέσθη.
 Καὶ πρὸς βραχὺ τῆς ἡδονῆς τοῦ κράτους γευσαμένη
 Ἀψιθιάζοντα πικρὸν ἐκέρασε κρατήρα,
 Καὶ τὸν τρυγίαν τῆς ὀργῆς τῇ παρανομησάσῃ.
 Ἐπαναστάντος γὰρ αὐτῇ τινος τῶν τῆς συγχλήτου,
 Τῶν περιλάμπρων καὶ γνωστῶν, τοῦνομα Νικηφόρου,

Vers. 4558

at. atroci flagitio designato sola deinceps Irena regnat : quod unum sane quaesiverat, sola sibi usurpat imperium.

In temporis etiam illustrissimae Romae veteri quiddam accidit, dignum quod litterarum monumentis memoriae produrat. Erat in ea sacrorum antistes Leo, reliquorum sacerdotum primus, quem Romana lingua papam vocant. 92 Huic cum acerbè Romani quidam, propinqui Adriani ejus qui non ita pridem papa fuerat, inviderent, seditione concitata non throno tantum hominem dejiciunt, sed etiam ab urbe pulsum cogunt solum vertere. Tum ille re tota mox Cpoli nuntiata opem sibi ferri postulat. Ubi frustra se omnia moliri et agere animadvertit, et in aqua, ceu proverbio dicitur, litteras exurare, re ab omni parte desperata ad Carulum confugit. Erat is Francorum nationis princeps, quem lingua sua Franci regem nuncupare consueverunt. Hujus manum potentissimam implorat, ut auxilium sibi ferret adversus eos qui læserant. Carulus Leonem benigne accipit, ut qui ab avis et atavis usque Christianus esset Christiane leges coteret ; sacerdotem supplicem reveretur, auxiliarem ei manum porrigit, solio pariter et urbi restituit. Tum vero vicem Carulo referens Leo, Romae veteris eum imperatorem renuntiat, neque tantum corona caput ejus more Romano cingit, verum etiam legibus Judæorum usus, a capite ad pedes oleo totum perungit. Quod sane po-

sterius quibus ex causis ac rationibus factum fuerit, equidem scire nequeo. Sic pristinum illud harum urbium vinculum ruptum fuit, sic matrem a filia gladius divisit ac resecurit, Romam dico recentiorem, formosam illam juvenulam, ab altera rugosa planeque vetusta.

Cæterum imperatrix Irena, cum magno studio furorem illum barbarissimum et ingens piaculum, quod in filium commiserat, eluere delereque cuperet, totos pecuniarum thesauros in urbis usum exhauriebat, et vexantem obæratos tempestatem in serenitatem commutabat, munificentia sua quoddam velut aureum ver effundens. Verum oculus ille qui occulta perspicit, omnia intelligit, corda judicat, ad Irenam se convertit, eam aspexit, fervore quodam accensus est, graviter molesteque facinus ejus tulit ; cumque perexiguam ad tempus imperii voluptatem illa degustasset, amarum flagitio pollutæ craterem, suæ videlicet iræ fæces miscuit. Quippe concitata seditione per quemdam ordinis senatorii virum illustrem et clarum, cui nomen Nicephorus, imperio dejecta est, pro voluptate molestias cor exedentes consecuta, molestias, inquam, non tam appellandas molestias quam calamitatum filii stimulos. Quare deinceps inare afflictionum hauriebat, tanquam paupercula mulier et nendo victum quærens. 93 Ejuſmodi efficere vitæ mortalis inconstantia consuevit, et hoc modo Deus injuriarum auctoribus mercedem tribuit. Contigit

Variæ lectiones.

66 γλώττη R. 67 ὡς] τῆς A. 68 τοῦτο A. 69 ἀπὸ AR. 70 πρώτος R. 71 δεδιανᾶ A.

Ἐκβάλλεται τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀγλαοδένδρου κήπου,
 Ἄντι τρυφῆς καρπίζεται δακνοκαρδίους πόνου·
 Πόνους οὐ πόνους τοκετοῦ, τῶν συμφωρῶν δὲ κέντρα,
 Ἄλμην τε πίνει ὀλίψειω; ὡ; πένησσα χρηρήτις.
 Τοιαῦτα τὸ παλινστροφον ἐργάζεται τοῦ βίου·
 Οὕτως ἀναποδίδωσι Θεὸς τοῖς ἀδικοῦσι.
 Μόνη μὲν οὖν τετύχηκεν ἐπὶ μικρὸν τοῦ κράτους,⁷²
 Σὺν Κωνσταντίνῳ δὲ υἱῷ χρόνοις ἑπτὰ πρὸς δέκα.

Τοῦ κράτους τοίνυν ὁ τροχὸς ἐξ ἄλλων εἰς ἑτέρους
 Κυλινοθεῖς⁷³ καὶ συστραφεῖς ἐν δρόμοις ἀνωμάλοις
 Φθάνει ποτὲ μετέωρον ἄρας καὶ Νικηφόρον,
 Ἄνοθρωπον φονικώτατον, δύστροπον, κακοήθη,
 Δοῦλον χρυσοῦ χρυσομαῆ, κίμβικα σμικρολόγον,
 Ἄντικρυς Μίδαν τὸν ποτε κατάρξαντα Φρυγίας,
 Ὅς τὰς ἀρχὰς τῶν πόλεων ὠνόου; ἐποιεῖτο,
 Οὐκ ἀριστίνδην τὰς τιμὰς ἀλλὰ πλουτίνδην νέμων.
 Εἶχε χρυσὸν ἐν χεῖλεσι, βοῦν ἐπὶ γλώττης εἶχε,
 Χρυσὸν ἐπιτραπέζιον⁷⁴, χρυσὸν ὠνειροπόλει.
 Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις σκυθρωπὸς καὶ κατηφής ἐπέκει,
 Ἄν δὲ χρυσοῦ τις ἔφερεν ἄλκην ἐπικολπίαν,
 Τότε δὴ τότε προσηγὲς τὸ βλέφαρον ἐδείκνυ,
 Καὶ σκυθρωπότητος ἀχλὺ; οὐκ ἦν ἐν τοῖς προσω-

[ώποις⁷⁵.

Ἐντεῦθεν πάσας μηχανὰς ὑπώρυττε καὶ τρόπους,
 Καὶ πάντας ὑπεδόθρευεν⁷⁶ εὐρεσιχάκους δόλου;,
 Ὡς εἰ που παρευρίσκειτο⁷⁷ χρυσοῖον κενωθεῖη
 Καὶ πρὸς αὐτὸν μετενεχθῆ. Τῆς φιλοχρηματίας!
 Οὕτος;⁷⁸ ἐπέθηκε βαρὺ τοῖς Βυζαντιοῖς ἄχθος,
 Θὺ κοῦφον οὐδ' εὐάγκλων, οἷδ' ἐλαφρὸν βαστάσαι,
 Ἄνανεώσεως τειχῶν χάριν τῶν γηρασάντων,
 Ὅ λέγουσι διχέρατον οἱ τοῦτου τελωνάρχαι.

autem ipsi longo tempore, tam soli quam cum filio Constantino, imperio frui, nimirum ad 17 annos.

Igitur imperii rota cum ab aliis ad alios volutata conversaque foret inæqualibus sane cursibus, nunc tandem Nicephorum in sublime sustulit, hominem sanguinarium, moribus perversis, improbum, auri mancipium sordidum, Midæ Phrygum quondam regi per omnia similem. Magistratus urbium venales habebat, neque dignitates ex virtutis sed opum respectu conferebat. Aurum habebat in labris, bovem in lingua gerebat, de auro loquebatur in mensa, per quietem aurum somniabat, et erat erga cæteros quidem severo tristisque vultu, verum si quis auri pondus sinu ferret, cum blande intuebatur, nec ullum tristitiæ vestigium in vultu restare patiebatur. Hinc fiebat ut quidvis auri conquirendi causa moliretur, eoque nomine fraudes astutissimas universis clanculum strueret. Byzantiis onusgravissimum imposuit, veterum murorum reficiendorum causa, quod tributorum exactores diceratum vocant. Cumque clavibus occluderet omnia, nec foras

A Σφίγγων δὲ πάντα ταῖς κλεισί, καὶ θύραζε μὴ φέρων
 Οὐκ ἄργυρον οὐδὲ χρυσὸν, οὐκ εὐφάντους πέπλους,
 Καὶ τοῦτο τὸ λεγόμενον ἐν μύθοις Ἀισωπειοῖς,
 Πλείστα μὲν ἴχνια δεικνὺς χρημάτων εισιόντων,
 Ἐξερχομένων δ' οὐδαμῶς οὐδ' ἀποκενουμένων,
 Ἐστέρησε καὶ τὸν στρατὸν τῶν ἐποφειλομένων.
 Ἐντεῦθε θροῦ; δυσκέλαδος καὶ στάσις ὀλεθρία
 Καὶ λαλαγὴ κακόχαρτος καὶ δυσφημοῦσαι γλώσσαί.
 Καὶ συνδραμόντες εἰς ταῦτ' μετὰ κραυγῆς ἀσήμου
 Αὐτάνακτα Βαρδάνιον τὸν τότε στραταρχοῦντα
 Γενέσθαι καθικέτευον, προσφέροντες καὶ βίαν.
 Ὅ δ' οὐ⁷⁹ γινώσκων τὴν βροπὴν τῆς ταλαντοῦχου τύχης;
 Καὶ τὴν ἀμφίβροπον αὐτῆς θέλησιν ὑποτρέσας,
 Ἄνθρώπων θεῖω προσφοιτᾷ καὶ θεοφορομένη
 Καὶ ταῖς τοῦ πνεύματος αὐγαῖς πλουσίαις πυρσο-

[μένω

Ἐκφαίνει τὸ κρυπτόμενον, ἅπαντα καταλέγει,
 Τὴν στάσιν καὶ τὸν τάραχον καὶ τοῦ λαοῦ τὴν βίαν.
 Ἀκούει ταῦθ' ὁ πολλὸς τὰς φρένας καὶ τὰς τρίχας,
 Ὅ κύκνος ὁ τοῦ πνεύματος, ὁ κελαδῶν τὰ θεῖα·
 Ἄπαγορεύει, νουθετεῖ μηδὲν νεωτερίζειν,
 Ἐ μὴ καὶ τὰς κόρας κεντηθῆς, ἢ φησί, Ἐ τὰς τῶν

[ὀμμάτων,

Καὶ πάντα προσαποβαλεῖς, πάντα προσαπολέσει;·
 Βλέπει βαρθυμῆσαντα Βαρδάνιον ὁ γέρον,
 Βλέπει τοῦ; ἔλκοντας αὐτοῦ τὸν ἵππον τῷ ῥυτῆρι,
 Καὶ μετακαλεσάμενος αὐτοῖς τὸν στρατηγέτην,
 Ἐ Σὺ μὲν, λαμπρότατε, ἢ φησί, Ἐ τρισμέγιστε⁸⁰
 [στρατάρχα,

C Οὐκ ἐπιτεύξῃ τῆς ἀρχῆς, εἰ καὶ⁸¹ μυρία κάμης·
 Τῶν ταττομένων δὲ τινες ὑπὸ τὴν σὴν παλάμην

Vers. 4597

quidquam prodire sineret vel argenti vel auri, textarum vestium, et plurima quidem, velut est in Æsopicis fabulis, vestigia pecuniarum introeantium apparerent, exeuntium vero et expensarum nulla, milites etiam debitis stipendiis spoliabat; quo facto murmur infaustum, noxia seditio, voces insolentes, linguæ maledicæ passim excitabantur. Adeoque concurso facto cum clamore inarticulato Bardanium milites, qui copiarum id temporis dux erat, ut imperium ab se oblatum acciperet, non tantum precibus sed etiam vi adhibita cogebant. At ille non agnoscens initium hoc adversissimæ fortunæ, et tamen voluntatem ejus instabilem reveritus, divinum quemdam ad hominem sese confert, arcanum sui cordis aperit, indicat omnia, seditionem, tumultum militarem, vim populi, quam sibi adhibeat. Audit hæc canus ille tam capillis quam animo cygnus spiritualis, divina carmina concinens: ne militibus obtemperet edicit, a rebus ut novis abstinere hortatur, ne forte jacturam oculorum faciat. His dictis Bardanium senex perturbatum animo videt, simulque conspicit eos qui equum ejus freno

Variæ lectiones.

⁷² Hunc vers. et seq. om. R. ⁷³ κυλινοθεῖς R. ⁷⁴ χρυσοῦς ἐπιτραπέζιος A. ⁷⁵ τῷ προσώπῳ R. ⁷⁶ ὑπετρέψευεν M. ⁷⁷ παρευρίσκειται R. ⁷⁸ οὕτως A. ⁷⁹ εὐ? ⁸⁰ καὶ μέγιστε R. ⁸¹ κἀν καὶ A.

τὴν ζώνην ἀναζώσονται τὴν τῆς ἡγεμονίας ⁸⁸.
 Ὁρᾶς τοὺς σοὺς ὑπάσπιστάς ἐκείνους; τοὺς τρεῖς
 [ἄνδρας;

Λέων, Θωμᾶς καὶ Μιχαὴλ αἱ κλήσεις τοῖς ἀνδράσι.
 Τούτων ὁ Λέων τῶν ἀνδρῶν πρῶτος ἀρχηγεῖται,
 Καὶ μετ' αὐτὸν τῷ Μιχαὴλ τὸ κράτος προσφοιτῆσει.
 Ὁ δὲ Θωμᾶς ὁ τρίτατος σφάδασει μὲν ἐκθύμως
 Καὶ βασιλείας ὄνομα ⁸⁹ πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσει,
 Πλὴν οὐκ εἰς τέλος ἐνεγκεῖν τὸ θελητὸν ἰσχύσει,
 Τῶν ὀφθαλμῶν δὲ τὰς αὐγὰς ἀπεσθεσμένας ἔξει. »

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπέδθησαν ἐν χρόνοις τοῖς ἰδίοις,
 Ὡς ἡ πνευματοκίνητος θεσπιώδει σάλπιγξ.
 Ὁ δὲ σμικρολογώτατος αὐτάναξ Νικηφόρος
 Βουλγάρους Ἰστρογοίτησι μάχην στερῶν συνάψας
 Ἔργον μαχαίρας γίνεται, βρωματισμὸς βρωματίας,
 Τῷ Σταυρακίῳ τῷ παιδί καταλιπὼν τὰ σκήπτρα.
 Ἄλλὰ γὰρ καὶ Σταυρακίος τάχιον ἀποφθίνει
 Ἐν ταύτῃ δορατόρωτος ἀναφανὲς τῆ μάχῃ
 Καταβελῆς τε γερωνῶς, ξέαιμος, τραυματίας,
 Τῷ Μιχαὴλ δὲ προσεγλᾶ τῷ Ῥαγγαβῆ τὸ κράτος,
 Τῆς Νικηφόρου θυγατρὸς γαμέτη ⁹⁰ Προκοπίας.
 Ἔβλεψε τότε Βυζαντιῆς ἡμέραν ἐλευθερίαν,
 Ἄτερ αἰμάτων καὶ σφαγῶν, βιαιῶν ἀρπαγμάτων,
 Ἀσκήτων, ἀθλιωτον, οὐκ ἐξαμαυρουμένην
 Ἀνδροκτασίας ζοφερῶν ⁹¹ καὶ παραχόδει νέφει.
 Ἔβλεψε τότε Βυζαντιῆς ἡλίους εὐπορίας
 Καὶ στιλιδηδῶνας ἀγαθῶν καὶ διωρεῶν ἀκτίνας.
 Ἦν γὰρ καλοὶς ὁ Μιχαὴλ παντοίοις ἀπαστράπτων,
 Καὶ φιλελεύθερος ἀνὴρ καὶ γαληνὸς καὶ πρᾶος,

A Οὐχ αἵματι τερπόμενος, οὐκ ἐπιχαίρων φόνους,
 Ἄλλ' ἄλλος θεοφύτευτον, ἀλλὰ λειμῶν χαρίτων,
 Παρῆδεισος κηπεύσιμος νάμασι θεοβρύτοις.
 Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἔρβευσε τὸ ῥόδον πρὸ τῆς ὥρας,
 Ὡς ἀγρωστὶς δροσότροπος ⁹² ἐψύγη καὶ παρῆλθεν,
 Ὡς ἄνθος, ὃ φασι, λοκρὸν, ὠσεὶ καπνὸς, ὡς ὄναρ,
 Ἀνθῆσαν ἐπὶ τέσσαρσιν χρόνοις μῆνας ἑννέα ⁹³,
 Ἀνέθη δ' ἄχερδος πυκναῖς φρίσσουσα ταῖς ἀκάνθαις
 Καὶ ῥάμνος ἀγριόκεντρος αἰμάσσουσα καρδίας,
 Ὁ Λέων ὁ δυσώνυμος; ἐπιπηδᾷ τῷ κρᾶτει,
 Ὁ κρεωθόρος ὁ δεινὸς τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων
 Ὁ τοίνυν κρᾶτωρ Μιχαὴλ τὴν τόλμαν τοῦ τυράννου
 Καὶ τὴν ὄρμην ἀναμαθῶν καὶ τὴν ἀποστασίαν
 Αὐτὸς ἐκὼν ἐξίσταται τοῦ πολυζήλου ὀρόνου,
 Πληρῶν κἂν τούτῳ τοῦ Χριστοῦ τοὺς νόμους τοὺς
 [ἐνθέους,

B Καὶ τῷ διώκτῃ πεφηνῶς ἀντικρυς ἄλλος κᾶστωρ.
 Λέγουσι γὰρ αἱ παλαιαὶ τῶν ζωογράφων ⁹⁴ βίβλοι,
 Ὡς ἔστι ζῶον χέρσουδρον ⁹⁵ κᾶστωρ ὀνομασμένον,
 Καὶ τούτου χρησιμεύουσιν οἱ κύλινδροι τοῦ γόνου
 Πρὸς ἀποσθήσιν οἰκτρῶν ⁹⁶ παθῶν δισαπαλλάκτων·
 Ὅπερ εἰδότες ⁹⁷ οἱ πολλοὶ τῶν θηροδικτούτων
 Τὴ ζῶον μεταθέουσι δικτούσις λινοπλόκις,
 Καὶ τοῖς κυσὶ τοῖς δρομικοῖς χρώμενοι συνεργαταίς.
 Ὁ κᾶστωρ τοίνυν συνιδὼν τῆς μάχης τὴν αἰτίαν,
 Καὶ κατιδὼν ὡς ἄφυκτοι τῶν θηρατῶν αἱ πάγαι,
 Τοὺς σπερμογόνους ἐνδακῶν καὶ παιδοουργοὺς κυλίν-
 [δρους
 Χαρίζεται τοῖς θέλουσιν, ὁ δ' ἀποτρέχει φεύγων,
 Vers. 4652

ducebant. Quapropter revocato duce : « Tu qui-
 dem, » ait, « illustrissime potentissimeque dux, **94**
 imperium non consequeris, etiamsi labores infinitos
 suscipias. At subditi quidam tui eo potientur.
 Vides hic tres illos tuos satellites, Leonem, Tho-
 mam et Michaelum. Ex his primus Leo principatum
 adipiscetur. Et post ipsum imperium perveniet ad
 Michaelum. Tertius Thomas toto quidem is pectore
 discruciabitur, et imperatorum nomen ad se per-
 trahet : verum obtinere tandem id quod affecta-
 bit nullo modo poterit, sed in hoc conatu oculos
 amittet. »

Atque hæc deinceps ita suis temporibus evenere,
 quemadmodum vir ille sacro afflatus spiritu præ-
 dixerat. Cæterum sordidissimus imperator Nice-
 phorus gravi prælio contra Bulgaros Istro vicinos **D**
 inito cæsus est; filioque Stauracio possessionem
 imperii reliquit. Verum et Stauracius in eo prælio
 vulneratus hasta, nimia vi sanguinis profusa, ce-
 leriter extinctus est. Quapropter imperium Michaelo
 Rangabæ delatum fuit, quocum Procopia Nice-
 phori filia nupta erat. Diem id temporis liberum
 urbs Cpolitana vidit, et immunem a cædibus, jugu-
 lationibus, direptionibus violentis, expertem malo-
 rum et turbarum. Vidit et solem urbs Cpolitana

beneficium et bonorum scintillas et radios mune-
 rum. Nam Michaelus omnigenis virtutibus colluce-
 bat, vir libertatis amans, placidus, mitis, non
 cædibus et sanguinis profusione gaudens, sed lucus
 quasi quidam divinitus consitus, gratiarum campus,
 paradisis rivis cœlitis manantibus irriguus.

Enimvero hæc etiam rosa plane ante tempus
 emarcuit, inque morem graminis a rore nutriti
 contabuit atque periit, cum ad annos quatuor (et
 novem menses florisset. Ejus in locum acherdus
 enata est, frequentibus horrens spinis, et rhamnus
 asperime corda pungens atque vulnerans. Nam
 infausti nominis Leo prosiliit ad imperium, fera
 carnivora, Christi ovibus immitis. At Michaelus qui-
 dem imperator, audita tyranni ferocia, impetu,
 defectione, suamet sponte throno imperiali cessit,
 hoc ipso facto divinis Christi jussis satisfaciens, et
 erga persecutorem non aliter sese gerens atque
 castor sive fiber facere consuevit. Legimus enim
 in priscis illis monumentis eorum qui de animalibus
 scripsere, fibrum animal esse quod in utroque
 vivat elemento, et testes habeat arcendis quibusdam
 morbis sane gravibus conducibiles. **95** Quod cum
 plerique venatores norint, animal canibus longe
 velocissimis insectantur. Hujus pugnae causam cum

Variæ lectiones.

⁸⁸ ἀναζ. τῆς αὐτοκρατορίας A. ⁸⁹ τοῦνομα A. ⁹⁰ γαμετῆς A. ⁹¹ φοβερός R. ⁹² δροσότροπος R.
⁹³ Hunc versum om. R. ⁹⁴ ζωογράφων R. ⁹⁵ χέρσουδρον A. ⁹⁶ τινῶν οἰκτρῶν. ΓΓΟ A. ⁹⁷ ἰδόντες A.

Κάντευθεν πάντα περιττά, καὶ δρομοὶ καὶ διώξεις, **A**
 Καὶ τῶν δικτύων αἱ πλοκαὶ καὶ τῶν κυνῶν τὸ τάχος.
 Οὕτως ἐκὼν καὶ Μιχαὴλ παραχωρεῖ τοῦ στέφους⁹³
 Τῷ θηροτρόπῳ Λέοντι, τῷ δυσωνομουμένῳ,
 Ὃς ἦν βλαστὸς κακὸδαστος ἐξ ὄρων Ἀρμενίων.
 Πάλιν ἀνέζησε πικρὰ ρίζα τῆς πρὶν ἀκάνθης,
 Πάλιν ἐξήνεγκε βλαστοῦ; τῶν πρὶν κεντρωδεστέρων⁹⁴.
 Καὶ τὸ χρυσοῦν γεώργιον ἠπελίγησε συμπνίζαι,
 Καὶ πάλιν τὸ τοῦ δράκοντος οὐραῖον ἐκινήθη.
 Ἡ βδελυρότης δὴ φημι τῆς εἰκονομαχίας
 Ὡς δράκων μέγας εἴρπυσε φρικώδης χασματίας,
 Ἐρρόλιζησε καταπιεῖν πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν
 Ὡς ὀρταλίχους νεοσοῦς στρουθίου μικροπτέρου.
 Αἱ τῶν ἀγίων καὶ Χριστοῦ μορφώσεις ἡσθολοῦντο,
 Τιτάνη κατεχρίοντο, πυρὶ κατεμπιμπρῶντο,
 Ἀνηρευνῶντο σπῆλαια, καταγωγὰ σεμνείων
 Καὶ φροντιστήρια ψυχῶν αἱ κατ' ἀγγέλους ἔζων,
 Καὶ πᾶς ἠλαύνετο σεπτῶν⁹⁵ προσκυνητῆς εἰκόνων.
 Ἐπένοι τότε καὶ Σιών ἡ τοῦ Θεοῦ θυγάτηρ,
 Καὶ δάκρυον σταλάττουσα πένθους ἐφόρει σάκκον,
 Ἀντὶ στολῆς δὲ νυμφικῆς χηρέας χιτωνίσκον.
 Ἐπένοι τότε καὶ χορὸς ἀστέρων οὐρανίων,
 Καὶ πρὸς τὴν γῆν ἠντρανίζεν ἐν σκοτεινοῖς βλεφαρίοις.
 Οὗτος γὲνός Μιχαὴλ φιλονεικῶν ἐκτρίψαι
 Τὰ παιδογόνα τοῦ παιδὸς ἐξέτεμε Νικήτα,
 Μὴ πως τεκνώσειε ποτε καὶ τοῦτον ἀμυνεῖται.
 Ὁ τοίνυν παῖς τοῦ Μιχαὴλ τομίας χρηματίας

Εἰς⁹⁶ ὕστερον ἀρχιερεὺς Ῥώμης τῆ; νέας ὤφθη.
 Μετακληθεὶς Ἰγνάτιος ἐν μεταθέσει βίου.
 Οὗτος ὁ θῆρ ὁ χαλεπὸς, ὁ βρυχητίας Λέων,
 Ἄναπλῶν καθ' ἑαυτὸν τὰς ἱεράς προβήσεις
 Τοῦ θαυμασίου γέροντος, τοῦ χρυσοπτέρου κύκνου,
 Καὶ δεδιώς τὸν Μιχαὴλ ὅς ἦν ἐξ Ἀμορίου
 Μὴ πρὸς αὐτὸν ὁ κύλινδρος τοῦ κράτους μεταπέση,
 Δεσμώτην ἐγκαθειργνυσι φρουρᾷ λαθουρινθῶδει,
 Καὶ κατὰ νοῦν ἐσκέπτετο πῶς ἀναλώσει τοῦτον.
 Ἄλλ' ἀσθενὴς πᾶς ἄνθρωπος πρὸς τὰς Θεοῦ παλάμας·
 Ἄλλὰ γὰρ μικροδύναμος ἰσχύς τοῖς γηγενέσι.
 Ὁ δὲ Θεὸς μεγασθενὴς καὶ μεγαλοβραχίων,
 Καὶ τίς ἀντιπαλαίσειεν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ;
 Ὁ Μιχαὴλ δὲ πεποιδῶ; τοῖς θεσπιωθεῖσι
 Τῷ καλλιγιώτῳ γέροντι, τῷ προφητικωτάτῳ,
B Ἀνακαλύπτει, φανεροῖ, γυμνοῖ τὸ κεκρυμμένον.
 Πρὸς τὸν τῶν οἰκῶν φύλακα τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις
 (Παπίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλώσσαν),
 Καὶ σὺν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ δράμα συσκευάζει
 Καὶ σκύφον τῆς ἐπιβουλῆς ἀρτύει τῷ κρατοῦντι.
 Καὶ τοίνυν συνεισάγουσι νύκτωρ τοῖς ψαλιφδοῦσι⁹⁷
 Θωρακοφόρους ἀχμητὰς ἀνδρας ῥομφαιοφόρους,
 Οἱ συμπεσόντες τῷ θηρὶ τῷ παλαμναϊοτάτῳ
 Τελοῦντι τὸ λειτούργημα τῶν ὑποθρίων ὕμνων
 Τοῖς ξίφεσι συγκόπτουσι καὶ θύουσιν ὡς ἄρνα,
 Πέντε μῆσι πρὸς τοῖς ἑπτὰ χρόνοις κεκρατηχότα⁹⁸.
 Καὶ Μιχαὴλ καθίσταται κράτωρ, ἀντὶ βεσμώτου
 Vers. 4706

ipse liber etiam cognitam habeat, perhibent eum
 morsu resectos testes abjicere atque ita curren-
 tem salutem suam consulere; quo facto venatores
 feram persequi desinant. Sic nimirum Michaelus
 quoque volens imperium resignavit Leoni, belluinis
 moribus et indole ferina praedito, qui oriundus
 erat ex Armenia. Tum vero rursum enasci prioris
 spinæ radix acerba, rursum germina proferre,
 magis pungentia quam priora, aureæque segeti
 suffocationem minitari: rursum moveri draconis
 illa cauda, imaginum, inquam, oppugnationis abo-
 minatio, quæ jam instat magni horribilis hiantis-
 que draconis serpebat et cum sibilo stridebat,
 devoratura rursus Ecclesiam velut implumes ex-
 iguis alis praeditos passeris pullos. Christi et divo-
 rum imagines in favillas redigebantur, calce viva
 perungebantur, igne concremabantur. Speluncæ
 perquirebantur, itemque sacrarum ædium hospita,
 loca exercitationibus animorum dicata, qui quo-
 quo modo vitam angelicam redolebant. Adoratores
 venerandarum imaginum expellebantur. Lugebat
 hoc tempore Sion, Christi filia, lacrymasque pro-
 fundens saccum lugubrem gestabat. Lugebat hoc
 tempore siderum cælestium cælus, et tenebricosus
 palpebris terram aspiciēbat.

Ut autem imperator Leo præter cætera genus etiam
 Michaeli exstingeret, Nicetæ Michaeli filio mem-

bra destinata procreationi exsecuit, ne liberos gi-
 gneret, qui paternam et avitam injuriam ulciscerentur.
 Hic Michaeli filius, quem castratum fuisse
 diximus, deinceps novæ Romæ pontifex factus est,
 cum vitæ genere mutato etiam nomine prisco et
 Ignatii assumpto.

Secundum hæc crudelis ille rugiensque Leo, sa-
 cras secum ipse præditiones expendens illius senis
 admirandi et cygno consimilis, simulque formidans
 Michaelum oriundum ex Amorio, ne ad ipsum forte
 imperii rota devolveretur, hominem vinctum in
 carcerem labyrintho non absimilem concludit, se-
 cum præterea dispiciens quo pacto illum de medio
 tolleret. Verum enimvero imbecillis est omnis
 homo, si cum Dei manibus conferatur: imo perexi-
 guum robur est mortalium, cum Deus plurimum
 possit et lacertos robustissimos habeat. Quis est
 enim, ipsius oppugnare potentiam qui possit?
 Interim Michaelus vaticiniis deserti senis maximi-
 que vatum fretus⁹⁶ exponit, patefacit, aperit ar-
 canum ei qui ædium regis custos erat, lingua
 Romanorum papias dictus. Simul una cum ipso
 et per ipsum, rem totam componit, et insidias
 imperatori struit. Noctu ergo cum Psalmorum can-
 toribus armati quidam introducuntur, qui belluam
 immanissimam hymnorum multitudinum sacrum
 peragentem aggressi gladiis confodiunt et ut agnum

Variæ lectiones.

⁹³ κράτους A. ⁹⁴ καρπὸν τῶν πρὶν κεντρωδεστέρων R. ⁹⁵ σεμνῶν R. ⁹⁶ ἐς R. ⁹⁷ ψαλιφδοῦσι A.
⁹⁸ ἡμερῶν omn. R.

Ἐλεύθερος, ἀπὸ ἑφρουρᾶς αὐτάναξ, αὐτοκράτωρ. A
 Καὶ ταῦτα μέντοι τοιαῦτα, τὰ δ' ἐφεξῆς ὅποια ;
 Ἔστύγει μὲν καὶ Μιχαὴλ τὰς ἱερὰς εἰκόνας,
 Ἄλλ' οὐκ ἐνεπικραίνεται τοῖς ταύταις προσκυνούσων,
 Οὐδὲ τὰς σάρκας τὰς αὐτῶν μάστιξιν ἐχαλάζα ἠ.
 Ἐν οὐκ ὀλίγοις τοιγαροῦν ἀποστραφεῖς ταῖς μάχαις
 Τοῖς ἐκ τῆς Ἄγαρ ἐμπαιγμὸς καὶ χλευασμὸς ἐφάνη,
 Οἱ τὰς Ῥωμαίων γάλαγγας σπαράσσοντες ἰ συχνάκις
 Καὶ δορυκτῆτους ἄγοντες τοὺς τούτων τετρατάρα;
 Δειλὸν μαλακοκάρδιον ἐκάλουν τὸν κρατοῦντα.
 Ἐντεῦθεν εἶχε Μιχαὴλ ὀδύνας ἐγκαρδίου
 Καὶ συμφορὰς θυμοδακείας καὶ θλίψεων πικρίας ·
 Τὴν γὰρ δεινὴν καὶ φαυλοργὴν δυσσέβειαν ἐνόησε,
 Ἄποτειρίζουσαν αὐτὸν ἀπὸ Θεοῦ βλεψάρων.
 Ἄλλεπαλλήλων οὖν κακῶν ἐπεμπιπτόντων τούτῳ
 Καὶ δίκην πολυκύμονος θαλάσσης ἐκθροούτων ἠ, B
 Δεινότερος ἐπάφασε μεγαλοκύμων φλοῖσος,
 Καὶ τὴν αὐτοῦ συνέσειε καρδίαν ὡς ὀκλάδα.
 Ὁ γὰρ Θωμᾶς, οὐ πρότερον ὁ λόγος ἐπεμνήσθη,
 Ἀνθρώπος πολυμήχανος, ἐμπύριος τὸ θράσος,
 Στρατεύσιμον συνηθροικῶς ἰσχὺν μυριαχθέν,
 Ὁπλίτας αἰματοχαρεῖς, ἀλκίμους, ἐγκαρδίου,
 Φονεργούς, ἀρεϊκούς, εὐτόλμους, θροασμάχους,
 Ἐπιπηδᾷ τῷ Μιχαὴλ μετὰ σφοδρᾶς τῆς ῥύμης,
 Καθάπερ σὺς ἀπὸ δρυμοῦ καὶ λόχμης πολυξύλου,
 Ἡ σκύμνος ὀρεσίτροφος λεαίνης φιλαιμάτου,
 Καὶ πᾶσαν περιθράκιον περιστοιχίσας πῶλιν
 Ἐν κνικταῖς δυνάμεσι χειρὶ τε πεζομάχῳ,

Καὶ πᾶσαν κίκωσιν αὐταῖς ἐπενεγκῶν βρειάν,
 Καὶ καταδουλωσάμενος καὶ ῥήξας καὶ σπαράξας,
 Ἔως αὐτῆς ἐπέδραμε πόλεως τῆς ὀλίβιας.
 Ἄλλ' ἂν Θεὸς ὁ πανσθενῆς ὀνητοῖς ἐναντιῶτο,
 Ἰστὸς ἀράχνης ἀνεγκρὺς πᾶσα βουλή καὶ πράξις.
 Τὸ Θεῖον τοίνυν ὁ Θωμᾶς ὑπερμαχοῦν οὐκ ἔχων
 Εἰς ψάμμον τῆς ἐπιβουλῆς τοὺς πύργους φκοδόμει,
 Ἐπ' ἀσθενοῦς ἐπήγνυεν αὐτοῦ τοὺς Θεμελλούς.
 Κάντεῦθεν τὸ κτιζόμενον ριζόθεν ἀνετρέπη,
 Καὶ φόνους χράνας τὰς αὐτοῦ φιλοπολέμους χεῖρας,
 Καὶ δόρυ πᾶν κατάβαπτον τοῖς αἵμασι ποιήσας,
 Τὸ τελευταῖον ζωγρηθεὶς ὀρύττεται τὰς κόρας
 Καὶ σβέννυται καλλιφεγγεῖς λύχνους τοὺς τῶν ὀμμά-

Καὶ μετὰ ταῦτα ζῆφει δεινῶς κρεωκοπιᾶται.
 Ὁ βασιλεὺς δὲ Μιχαὴλ μέλλων τὸν βίον λείπειν,
 Ἐφ' ὀλοις ἔτεσιν ὀκτώ Ῥωμαίων βασιλεύσας ἠ,
 Τῷ Θεοφίλῳ τῷ πατρὶ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρίζει ·
 Ὁς ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπασιν τὴν ἄλμην τὴν τοῦ βίου
 Κακοτυχῶς καὶ σφαλερῶς ἀλλ' οὐκ εὐδῶς πλέων
 Τοῦτο καὶ μόνον τὸ καλὸν εὐρατο παραδόξως,
 Τὴν πάνσεμνον ἠ ἐγυνα:ξὶ καὶ θείαν Θεοδώραν,
 Ὡς μάργαρον κατάλευκον, ὡς λίθον ἀνθρακίαν.
 Ταύτην οὖν σχὺν κοινολεχῆ, ταύτην ζυγεῖς εἰς γάμον,
 Καὶ παίδων γέγονε πατὴρ εἰς ἠ γῆν γονίμην σπεύρων,
 Καὶ πλέον ἐπευτύχησεν Ἀδάμ τοῦ πρωτοπλάστου ἠ.
 Τὸν μὲν γὰρ ἠ πλευροφυῆς καὶ πρωτομήτωρ Εἶσα
 Ἐκ τῆς τρυφῆς τῶν τῆς Ἐδέμ ἐξήγαγε δενδρέων ·
 Vers. 4761

mactant, cum annos in imperio septem et quinque
 menses exegisset.

Post hæc Michaelus ex captivo creatur imperator,
 libertatem una cum regno consecutus. Qualia deinceps
 acciderint, videamus. Oderat etiam Michaelus
 imagines sacras, sed earum adoratoribus acerbè
 non succensebat, nec flagris eorum corpora viola-
 bat. Præliis aliquot infeliciter commissis, cæpit
 Agarenis ridiculus videri, qui Romanorum pha-
 langas sæpius perumpentes, et earum duces capti-
 vos abducentes, imperatorem formidolosum et
 mollis animi virum nuncupabant. Ea res Michaelo
 magnos animi dolores, ærumnas afflictionesque pe-
 perit. Nimirum horrendæ sceleratæque impietatis
 morbo laborabat, qui eum ab oculis Dei secludebat. D
 Cum igitur aliis post alia malis ille premeretur,
 maris instar cum strepitu irruentibus, etiam gra-
 vior quædam tempestas incubuit, ejusque cor veluti
 navim onerariam succussit. Thomas enim ille cu-
 jus antea mentionem fecimus, vir industrius et
 audacia flagrans, copiis undiquaque collectis, maxi-
 mo cum impetu Michaelum invasit instar apri de
 silva lustrisque suis proruentis vel leonini catuli;
 cumque urbes universas Thraciæ totius tam nau-
 ticiis copiis quam pedestribus cinxisset, omnibus

C modis divexasset, in servitutem rede-gisset, diruis-
 set, lacerasset, ad ipsam usque Colin, urbem
 fortunatam, excurrit. Enimvero si Deus ille præ-
 tens mortalibus adversetur, omne consilium omni-
 que conatus reapse nihil est aliud quam aranearum
 tela. Quapropter cum Thomas a numine divino non
 propugnaretur, insidiarum suarum turres in arenis
 extruebat, inque re perimbecilli fundamenta sua
 collocabat, et ideirco totum ædificium radicitus
 corrui. Nam ubi cælibus manus illas pugnarum
 avidas inquinasset et hastas sanguine tinxisset,
 tandem vivus in hostium potestatem pervenit, oculi-
 sique spoliatus 97 et postea gladiis sine omni
 misericordia obruneatus.

Michaelus autem excessurus e vita, cum annis
 octo Romanis præfuisset, Theophilo filio suo impe-
 rium tradidit; qui cætera per omnem vitam infelix,
 unum bonum mirabiliter nactus est, Theodoram
 conjugem, feminam plane divinam, venerabilem
 inter mulieres alias, unioni candidissimo et carbu-
 culo persimilem. Huic ille matrimonio junctus non
 solum liberorum pater ex secunda conjugè factus
 est, verum etiam felicitate principem illum homi-
 num Adamum superavit. Nam Adamum orta de
 costa materque princeps hominum Eva voluptate,

Variæ lectiones.

ἠ ἀντὶ Α. ἠ ἐχαλάζου R. ἠ σπαράττοντες R. ἠ ἐκθροούτων R. ἠ Hunc versum om. R. ἠ πάνσε-
 πτου Α. ἠ ὡς εἰς ΑR. ἠ πρωτοτόνου AR.

Ἡ δὲ τὸν συνοικήσαντα καὶ κοινωνὸν τοῦ βίου
 Τῆς δεξιᾶς πεποίηκε καὶ σωζομένης μοίρας.
 Κάνταῦθα μόνον τῷ Δαβὶδ ἤχησε παρὰ μέλος
 Ἡ καὶ τοὺς λίθους θέλουσα καλλιμελῆς κινύρα.
 Ἡ μὲν γὰρ ἀποφαίνεται Θεῷ ψαλτατομένη.
 « Τοὺς μονοτρόπους ὁ Θεὸς ἐν οἴκῳ κατοικίζει. »
 Ἐνταῦθα δὲ συνέδραμε κόπρος εὐώδει μύρω
 Καὶ ῥόδον ἐρυθρόφυλλον ἀχέρδω κεντροφύρω
 Καὶ χρώμα χολοδάφινον βάμματι πορφύρῳ.
 Ἡ μὲν γὰρ πάσαις ἀρεταῖς· κατάφυτον ἦν ἄλλος
 Καὶ κῆπος χαριτόδωστος καὶ δένδρον εὐκοσμίας,
 Ὁ δὲ χωρίον ἄντικρος τριβόλων δυσσεθείας
 Καὶ βίτος ἀκανθοειῆς καὶ ῥάμνος σπλαγχνοτύπος.
 Καὶ γὰρ ἀπεχθανόμενος ταῖς ἱερογραφίαις
 Καὶ τοῖς ἀπεικονίσμασι Χριστοῦ καὶ τῶν μαρτύρων,
 Τοὺς ἀπ'νέμοντας αὐτοῖς τὸ κατὰ σχέσιν σέβας.¹
 Ἄνυποφόροις καὶ δειναῖς στρεβλώσεσιν ἐκάκου.²
 Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐκλάμποντας τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ
 Ὑπὲρ ἀστέρων καλλονάς, ὑπὲρ ἡλίου σέλας,
 Τὸν ἱερὸν Θεόδωρον, τὸν θεῖον Θεοφάνη,
 Ἐπιφοραῖς βαρυσάλων βασιάνων ἐκπέσας,
 Καὶ φλοῦν τοῦ σώματος αὐτῶν βουνεῦροις ἐκλεπίσας,
 Ἔστιξε καὶ τὰ μέτωπα μέχρις αὐτῶν ὄφρῳν,
 Καὶ τύπους ἐνεχάραξεν αὐτοῖς· ἱαμβοπλόκους.
 Οὗτοι μὲν οὖν τὴν κέντησιν τὴν ἐπιμετωπίαν
 Ἦς στέφος καταμάργαρον λιθολαμπὲς ἐφόρου.
 Ὁ κράτωρ δὲ Θεόφιλος περὶ μὲν τὰς εἰκόνας
 Καὶ τὰ στηλογραφήματα τῶν ἱερῶν προσώπων

A Ἄγαν σκαιῶς καὶ πονηρῶς καὶ κακοτρόπως εἶχεν,
 Τὰ δ' ἄλλα καὶ λαμπρόψυχος ἦν καὶ μεγαλογνώμων
 Καὶ τοῦ δικαίου φροντιστῆς καὶ τῶν ἐνδίκων νόμων.
 Σημεῖον ἐναργέστατον τῆς μεγαλοπρεπειᾶς
 Ὅργανων φιλοτέχνησις τῶν χρυσοκοροτήτων,
 Ἐξ ὧν ἀναπεμπόμενον ἐν μηχανῇ τὸ πνεῦμα
 Τὰς εὐκελάδους καὶ τερπνάς ἀπήχει μελουργίας
 Καὶ λιγυρὸν μουσικεῦμα γάργαλον ἀπορρέον.
 Σὺν τούτοις τὰ κατὰ χρυσα καὶ τηλαυγούντα δένδρα,
 Χρυσίου τῇ χλωρότητι πυρράζοντα μακρόθεν,
 Ἐν οἷς στρουθία μουσικὰ χρυσόστευκτα καθῆστο,
 Ὡς ἐν πετάλοις πίτυος ἢ πεύκης ἀκροκόμου,
 Ἐκ μηχανῆς ἐκχέοντα λάλημα μελιτόεν.
 Οὕτως ἀνθρώπων τεχνουργοὶ πολυμηχάνων χεῖρες
 Ἄντιφερίζουσι μικροῦ τῇ ψυχωτρίᾳ φύσει.
 B Εἰ δέ τις ἀκριδέστερον καταμαθεῖν θελήσει
 Τὸ μεγαλόψυχον αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοκοσμίαν,
 Εἰς τοὺς θαλασσογεῖτοντας βλεψάτω περιβόλους,
 Ὡς τὴν λαμπρὰν ἐν πόλεσι περιφρουροῦσι πύλιν.
 Χειμῶν γὰρ ἄγριος ποτε κατενεχθεὶς³ βαρούθρους
 Τὴν ἄλμην ἐκρυστάλλωσεν ἕως ἀπλήτου βάθους
 Καὶ τὴν ὑγρὰν ἐλίθωσε πήξας αὐτῆς τὴν ῥύσιν.
 Καὶ θάλασσαν ὠστράκωσε δυσάνεμος ψυχρία.
 Μετὰ μικρὴν δ' αὐγάσασι θερμότητες ἡλίου
 Τὸ συνεχὲς διέσπασαν τῆς λιθωθείσης ἄλμης,
 Κάντεθεν ἀπερβάρησαν κρυστάλλων ἀποσπάδες,
 Καὶ λίθους ἀμαξοπληθεῖς νικῶσαι τῷ μεγέθει.
 Εἰπέ τις ἀνωὺς κορυφαὶ βαθυφαράγγων λόφων

Vers. 4817

quam ex arboribus Edenis percipiebat, privavit :
 hæc maritum vitæque socium ad dexteram partem
 eorum traduxit qui salutem consequuntur. Et qui-
 dem hic tantum suavis illa citbara Davidis, ipsa
 quoque saxa demulcens, quiddam absoum cecinit,
 cuius ait Deum unius et ejusdem indolis atque mo-
 rum homines in unum domicilium collocare. Nam
 hic sterces et unguentum fragrans, rosa rubens
 et acherdus spinosa, tinctura bilis et purpuræ coi-
 verunt. Theodora enim lucus erat cunctis virtuti-
 bus ornatus, consitus gratiis hortus, arbor omnis
 elegantiae modestiæque. Theophilus e diverso æger
 erat meræ impietatis tribulis refertus, rubus asper,
 lædens viscera rhamnus. Nam sacris litteris et
 Christi martyrumque imaginibus infestus, eos om-
 nes intolerantibus et gravissimis tormentis excru-
 ciabat qui cultum eis religiose deferrent. Præterea
 sanctis viris Theodoro ac Theophane, qui tam vita
 quam doctrina supra siderum pulchritudinem et
 solis jubar lucebant, tristissimis cruciatibus afflictis
 et flagris excoriatis, etiam vultus ad ipsa usque
 supercilia notis deformavit, et versus iambicos
 ipsis impressit; quas illi notas fronti inustas
 non aliter gestabant atque coronam unionibus et
 gemmis exornatam.

Tam impie autem, immaniter et maligne impera-
 tor Theophilus erga imagines et sacrorum vultuum

picturas, in statuis expressas, affectus cætera ge-
 nerosus erat, præclari judicii, juris et æqui sancta-
 rumque legum observantissimus. Magnificentiam
 viri licet ex hoc evidentissimo indicio colligas,
 98 quod artem excogitavit condendi organa mu-
 sica, de quibus machina quadam spiritus emissus
 jucundos ac suaviter resonantes cantus efficit.
 Adde his arbores illas aureas lateque splendentes,
 in quibus aviculæ musicæ ex auro factæ conside-
 bant tanquam in pinus aut procæræ picæ ramis,
 itidem machinæ cujusdam opera melleum carmen
 modulantes. Nimirum ita mortalium varia excogi-
 tantium artificiosæ manus parum abest quin ipsa
 cum natura, res vivas producente, in certamen
 descendant. Quodsi quis accuratius cognoscere
 cupit Theophili magnificentiam et in rebus ornan-
 dis studium, is mihi velim muros illos mari vicinos
 intueatur.

Accidit enim ipso imperante ut hiems sæva mare
 cogeret in glaciem ad profunditatem sane immen-
 sam, humidumque illud elementum lapidis ad du-
 ritiam fluxione prorsus adempta redigeret, frigore
 nimirum ex acribus ventorum flatibus orto mare
 totum ceu testaceum efficiente. Non multo post,
 radiorum solarium calores ad saxi formam indurati
 maris continuitatem solvebant; unde fiebat ut gla-
 ciei fragmina reliquo a corpore avellerentur, quæ

Variæ lectiones.

¹ Hunc versum om. R. ² κακώσεσιν ἐστρέβλου A. ³ κατακτεθείς R, an καταχθείς?

Ἵδον ἀποσπώμεναι κυλίνδονται σὺν κτύπῳ,
Ἦ λίθοι βίβηπάλξι:δες πέτονται τειχοσεῖσται,
Περὶ βροχίζουντες τὸν λεπτὸν ἀέρα τῆ κινήσει.
Καὶ τοῖνον καταβαίνουται πελάγους ἐκ Ποντίου
Προσῆρασαν τοῖς τεύχεσι τοῖς παραιγιαλοῖς
Καὶ συνεδόνον τὰ στεβρὰ τῶν πυργοδομημάτων.
Ἵνπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς τὰς καταμωλωπίσει
Καὶ τοὺς πυκνοὺς τραυματισμοὺς ἢ μάλλον παρα-

[λύσεις,

Συκατεσεῖσθη τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ γεγονότι,
Καὶ θέλων ἐπιδειξασθαι φιλοτιμίας πλοῦτον
Ἵς κάλληκας ἐκένωσεν ἀχρεῖους τὸ χρυσίον,
Καὶ τὸ σαθρὸν ἐνίσχυσε καὶ τὸ πεσὸν ἐγειρας
Τοῖς τεύχεσιν ἐπέγραψε τὴν κλήσιν τὴν ἰδῖαν.

Καὶ ταῦτα μὲν κατάξια γλώσσης ὑμνητηρίας ·
Ἐγὼ δ' ὑπερσκληττομαι τὴν δικαιοπραγίαν
Καὶ τὴν ἀπροσωπληπτον περὶ τὰς κρίσεις γνώμη.
Καὶ δὴ παρατιθέσθω μοι δεῖγμα μικρὸν τοῦ τρόπου,
Ἵς ἐκ θαλάττης κύαθος, ὡς ἀπὸ πίθου γεῦμα,
Βραχὺ τε σπινθηράκισμα καμίνου πολυξύλου.
Γυνὴ προσῆλθε πενιχρὰ τούτῳ τῷ Θεοφίλῳ
Καταβῶσα Πετρῶν᾽ ἵτινος μεγαλοτίμου ·
Βήγλας γὰρ ἦν δρουγγάριος, εἴποιεν ἄν Ῥωμαῖοι,
Καὶ βιζωμάτων τῶν αὐτῶν ἐξέφυ Θεοφίλῳ.
Ἐφώνει γοῦν περιπαθῶς καὶ δάκρυον κατῆγεν,
Ἵμύντορα τὸν κράτορα ἰγενέσθαι λιπαροῦσα
Καὶ τὰς παλάμας ἐπισχεῖν τὰς γιγαντοπαλάμους

A Τοῦ Πετρῶν᾽, λυττήσαντος ἐκ φιλαδίκου γνώμης
Καὶ τὸ λυπρὸν δωμάτιον αὐτῆς ἐπισκοτοῦντος,
Ἵπως μὴ φέρειν ἔχουσα τὴ τηλικούτον σκότος
Ἵνέμιον, ὁ φασί, πνοαῖς τὸν οἶκον καταλείπει:
Ἵκουσε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς, ἐξήτησε τὸ πρᾶγμα,
Ἐγῶν τὸ φιλομόχθηρον τοῦ καταβουμένου.
Καὶ τὸν μὲν οἶκον κατασπᾶ μέχρι καὶ θεμελίον
Τὸν νύκτα χειροποίητον τῆ γυναικὶ ποιοῦντα,
Αὐτὸν δὲ μέσον ἀγαγὼν τῆς λεωφόρου τρίβου
Ἵμοῖς βουνεύροις τὰς αὐτοῦ καταμαλαίνει σάρκας.
Τοῦτο μικρὸν τεκμήριον ψυχῆς τῆς Θεοφίλου,
Δυνάμενον κατάδηλα καὶ τὰ λοιπὰ ποιῆσαι ·
Καὶ γὰρ καὶ Βόχχορις, φασί, ὁ κράτωρ Αἰγυπτίῳ
Ἵπὸ ψελλίσματος ἐνὸς ἀρτιγενοῦς νηπίου·
Τὴν παλαιτέραν ἀπασῶν διάλεκτον ἐπέγνων.
B Τὸ δ' ἐλευθεροκάρδιον πρὸς τὰς ἀισχροκερθεῖας
Καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι χρυσὸν ἔχειν ἐκ καπηλείας
Ἵσχύσουσι ¹⁰ πιστώσασθαι τὰ μέλλοντα ῥηθῆναι.
Ἐτυχεν ἄνωθεν ἐστῶς τῶν βασιλείων οἶκον,
Ἐνθα γλυφεῖσα ¹¹ δεξιῶς μάρμαρος χιονόχρους
Βοῦν μεγαλόπλευρον τυποῖ, καὶ λείοντα μορφάζει
Ἐπιπηδῶντα τῆ βοῖ καὶ πίνοντα τοῦ φόνου ·
Καὶ γέγονε τὰ γλύμματα ταῦτα τῷ τόπῳ κλήσις.
Ἐνταῦθα γοῦν ὁ βασιλεὺς ἐστῶς καὶ τῆ θαλάσσης
Τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαφίει (γαλήνη γὰρ ἐγέλα)
Καὶ ταῖς ἐκεῖθεν χάρισι ψυχαγωγῶν τὰς ὕψεις
Πλοῖον ὀρᾶ κατάφορτον τῆ χέρσῳ πλησιάζον.

Vers. 4870

lapides etiam plaustres magnitudine superabant.
Non inepte dixerit aliquis vertices quasi quosdam
collium, profundis convallibus imminentiū, de
sublimi avulsos ingenti cum strepitu volutatos
fuisse; vel lapides propugnaculorum et murorum
subversores ita volasse, ut motu suo strepitum in
aere tenero excitarent. Hæc ergo fragmina, e medio
mari delata, muros littori vicinos feriebant et vali-
das etiam turres succutiebant. Imperator mœnium
urrumque rimis, quæ læsæ ruptæque fuerant,
conspicis, animo commotus est propter id quod
accidisset. Simul declarare volens magnificentiam
suam, aurum ea copia profundit quasi silices inu-
tiles expenderet; atque hoc modo stabilitis iis quæ
vetustate labascerent, et excitatis quæ collapsa
fuerant, suum muris nomen inscripsit.

Et hæc sane prædicatione digna fuerunt. Justi-
tiam vero Theophili et animum in iudicis nullam
rationem personarum habentem non possum non
summopere admirari. Ac libet hic ipsius hac in
parte indolis indicium quoddam adjicere, quod sit
instar hausti de mari cyathi vel gustus e dolio vel
exiguæ scintillæ ignis magni. Accedebat aliquando
Theophilum paupercola, Petronam magnæ digni-
tatis virum accusans. Erat enim is biglæ, ceu Ro-
mani loquantur, drungarius, et eodem cum Theo-
philo genere natus. 99 Dolenter illa quiritare,

lacrymas fundere, opem imperatoris implorare;
giganteas ut manus Petronæ coerceret, qui per
summam injuriam in se debaccharetur suæque do-
munculæ, satis per se tenuis, luminibus officeret,
ne tandem nimia cogente caligine domum solam
desertamque ventis, quod aiunt, perflandam invita
relinqueret. His auditis, imperator de re inquiri,
accusati nequitiam cognoscit, ac ædes quidem illas,
quæ lumina domui mulieris obstruebant, ad ipsa
usque fundamenta demolitur: Petronam vero pu-
blicam in viam deductum flagris cædi jussit.

Hoc tibi argumentum animi hujus imperatoris,
exiguū quidem illud, esto; de quo tamen æsti-
mare cætera non difficulter possis. Nam et Boccho-
ris, uti perhibent historiarum scriptores, Ægyptio-
rum rex, de balba quadam infantis voce linguarum
omnium antiquissimam agnosere potuit. Jam quod
liberalem ejus animum atinet in contemnendis
turpibus lucris, et quod aurum corradere institorio
quodam quæstu noluerit, ex iis quæ commemora-
turi sumus colligi satis liquido poterit.

Forte stabat imperator sublimi loco in regia, ubi
nivei coloris marmor ingeniose sculptum vaccam in-
gentium laterum repræsentat, et leonem in vac-
cam insipientem eamque cupide necantem; ex qua
sculptura nomen loco datum est. Illic ergo stans
imperator et oculos in mare dirigens, quod cælum

¹⁰ ισχύσουσι. A. ¹¹ γλυφεῖσαν AB

Ἐπέπνει μὲν ὁ ζέφυρος πνοαῖς ἀπαλοπνοῖς,
 Ἐτέτατο ¹² τὰ λαίφη δὲ κομπούμενα τὸ πνεύμα,
 Καὶ πρὸς λιμένας ἤπειγον τὸ σκάφος εὐγαλήνους ¹³,
 Εἶκασε δ' ἂν τις καὶ μακρὰν ἀφαστηκῶς τῆς ἄλμης
 Τοῦ πλοίου τὸ κατάφορτον τοῦ προσορμιζομένου·
 Ἐπὶ γὰρ τρίτον τῆς νηὸς τῆς φορτηγῆς ζωστῆρα
 Τὴν θάλασσαν ἀνέθλιβε τῶν ἀγωγίμων βάρους.
 Ὡς ἐθλίψεν, ἐπέθετο τίς καὶ τίνος ἢ σκάφη.
 « Τῆς βασιλίδος, » ἤκουσαν, « ἡ ναῦς καὶ τὰ φορτία. »
 Καὶ λύπην μὲν δακέθυμον ἔσχε κατὰ καρδίας,
 Μεταστειλόμενος δ' αὐτὴν καὶ γνοῦς περὶ τοῦ πλοίου,
 « Αἴ αἴ, βασιλισσα, » φησὶν, « εἰς οἷον φθάνω βίον;
 Οἷαν ἀνθ' οἷας εὐτυχοῦς ἀντηλλαξάμην τύχην ¹⁴!
 Φορτίων ἀπεμπολητῆς ὁ τῶν Ῥωμαίων κράτωρ
 Καὶ κάπηλος γεγένημαι, φεῦ! τῶν ἐμπόρων χεῖρων. »
 Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἐκέλευσε γνάθοις πυρὶς παμφάγου
 Τὴν ναῦν τὴν μυριόφορτον αὐτόφορτον βρωθῆναι.
 Οὗτος αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Μεθόδιον τὸν πάνυ
 Θέμενος ὑπερβρίον ἐν τινι νησιδίῳ
 Εἰς σπηλαίον κατέκλεισεν ὡς εἰς μνημεῖον νέκυν,
 Ὡς ἐν ὀστράκῳ μάργαρον, ὡς ἐν ἀκάνθῃ ῥόδον,
 Καὶ σὺν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ δύο ληστὰς κακούργους.
 Τούτων θατέρου τῶν ληστῶν τὸν βίον ἐκλιπόντος
 Καὶ βρῦσαντος ἐκ φυσικῆς ἀφύκτου κατ' ἀνάγκης
 Τὴν δύσσομον ἀποφορὰν καὶ τὴν ἐκείθεν λύμην
 Ὁ καρτερόνους ἀθλητῆς ἐκεῖνος ἑκαρτέρει,
 Ἦν οὐδ' αὐτὸς ἂν ἴσχυεν ὑπενεγκεῖν ἀδάμας.
 Ὁ δ' ἕτερος ἀπολυθεὶς οὐκ ἤθελεν ἐκβῆναι,
 Ἄλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ζοφερῷ σπηλαίῳ καταμείνας
 Καὶ ζηλωτῆς γενόμενος ἐνθεοῦ πολιτείας

sudum esset ipseque maris intuitu sese recreare
 vellet, navim mercibus oneratam appellere videt,
 molli vento australi flante ac navigium plenis velis
 tranquillum in portum deferente. Poterat autem
 aliquis etiam longo ex intervallo existimare navim
 appellentem ingens onus vehere: nam mercium
 pondus ita navim deprimebat ut e mari tertium
 modo cingulum exstaret. Hac imperator navī con-
 specta, quænam et cuius esset, interrogat. Ubi tam
 navim quam merces imperatricis esse cognovit,
 animi dolore compresso et arcessita conjuge: « Heu
 mea, inquit, imperatrix, quo res meæ redactæ sunt!
 Heu qualem fortunam cum opulentissima commutavi!
 nimirum jam Romanorum imperator merces venales
 habeo, et ipsemet (heu) institor factus sum, negotiatoribus
 etiam inferior. » His dictis, navim una cum mercibus,
 quarum immensa erat copia, concremari jussit.

Idem Theophilus imperator virum præstantissimum
 Methodium quamdam in insulam relegatum speluncæ
 cadaveris instar inclusit, tanquam unio-nem in
 concham, rosam inter spinas. 100 Præterea duos ei
 latrones adjunxit, quorum altero extincto et jam
 marcescente naturali quadam necessitate, fœdum
 illum odorem et pestiferum aerem tolerantissimus
 athletæ animo tulit æquissimo,

A Ὡς ἥλιος ἀπήστραψεν ἀκτίνας σεμνοῦ βίου.
 Ἔτι δ' ἐμφρούρου μένοντος τοῦ θεοῦ Μεθόδιου
 Οἱ κεντηθέντες τὰ σεπτὰ πρόσωπα ¹⁵ θεηγόροι,
 Ὡν περ καὶ μνήμην ἔθετο φθάσας ὁ λόγος ἤδη,
 Βιαίως ἐλαυνόμενοι πρὸς τὴν ὑπερορλίαν,
 Ἄνδρα τινὰ σαγγηνευτὴν ἰχθυοθήραν ἄγραν
 Εὐρόντες δίκτυεύοντα γράφουσι τῷ δικαίῳ,
 Ὀλιγοσύλλαβον γραφὴν ἐν ἱαμβεῖῳ μέτρῳ,
 Ἦν οὐ καλὸν νενομικῶς κατὰ τι παραφθεῖραι
 Αὐτοὺς ἐκείνους τῇ γραφῇ διδῶμι τοὺς ἱάμβους.
 « Τῷ ζῶντι νεκρῷ καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ,
 Ναιοντι τὴν γῆν καὶ πατοῦντι τὸν πόλον,
 Γραπτοὶ γράφουσι δέσμιοι τῷ δεσμῷ. »
 Πρὸς οὓς αὐτὸς ἀντιγραφὴν ἀντιχαράξας γράφει·
 « Τοὺς ταῖς βίβλοισιν οὐρανῶν κλησιγράφους
 B Καὶ πρὸς μέτωπα σωφρόνως ἐστιγμένους
 Προσεῖπεν ὁ ζῶθαπτος ὡς συνδεσμίους. »
 Καὶ ταῦτα μὲν τὰ χρύσεια τῶν καλλιγλώττων ἔπη,
 Ἄντικρυς θεοῦ νεκταροῦ σταλάττοντα συρμάδας·
 Ὁ δὲ καλὸς ἀγωνιστῆς Μεθόδιος ὁ πάνυ
 Ἐγκαρτερῆσας τῇ πικρᾷ καὶ κακοφρούρῳ στέγῃ,
 Καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκκρουσθεὶς καὶ συνθλασθεὶς τὰς
 [γνάθους
 Καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐνεγκῶν κολάσεων ἰδέαν,
 Δι' ὧν αὐτὸν οἱ δυσσεβεῖς ἐπληττον ἀπανθρώπως
 Ὡς ἄκμονα σιδηρεὸν χαλκείς σφυροκτυποῦντες,
 Τέλος καθάπερ ἥλιος ἡμεραυγῆς, ὡς λύχνος,
 Ἐξέκυψεν ὡς ἐκ τίνος ὀρίζοντος ἐκεῖθεν,
 Θελήσαντος, ὡς ἔοικε, τοῦ βλέποντος ἀθύσσου
 Καὶ Χερουθίμ καὶ Σεραφίμ ὑπερθεὶν καθημένους
 C Vers. 4929

quem ne adamas quidem sustinere potuisset. Alter
 libertate donatus exire noluit, sed intra speluncam il-
 lam caliginosam manens divinæque vivendi rationis
 æmulator factus, solis instar vitæ religiosæ radios
 sparsit. Dum adhuc Methodius in hoc carcere deti-
 netur, homines illi rerum divinarum periti quos notis
 in vultu fœdatos fuisse diximus, per vim solum ver-
 tere coacti, piscatore quodam reperto, litteras viro
 justo per breves versu iambico scripsere; quas ab in-
 teritu vindicandas ratus hoc loco subijcere volui.

Vivo perempto vivificoque mortuo,
 Terram incolenti ac pariter calcanti polum,
 Scripsere victo victi et inscripti notis.
 D) Eis ille respondens, in hæc verba rescripsit:
 Libris vicissim descriptis cœlestibus,
 Faciesque non sine laude compunctos notis,
 Secum salutat victos vivos obrutus.

Hi disertorum hominum versus aurei reapse divi-
 num quemdam nectaris succum stillant. Cæteram
 præclarus pugil Methodius, cum toleranter in illo
 tristi carcere sese gessisset, dentes amisisset,
 maxillis contusas haberet, omnique genere suppli-
 ciorum excruciatu ab impiis hominibus per sum-
 mam inhumanitatem non aliter esset atque ferrream
 incudem malleis excusores contundunt, ad extre-

Varie lectiones.

¹² ἐπέπματο AR. ¹³ εὐγαλήνης A. ¹⁴ τύχης A. ¹⁵ μέτωπα AR.

Ὡς ἰδίην ὀχυρόπυργον τούτου ἐφ' ὄρους στήσαι,
 Ὡς μὴ τοσαύτην ἀρετὴν ὡς ἐν μοδίῳ λύχρον
 Τῷ στυγερῷ καὶ ζοφερῷ καλύπτεσθαι σπηλαίῳ.
 Ο κράτωρ γὰρ Θεόφιλος βίβλοις ἀεὶ σχολάζων
 Καὶ σίμβλα τὰ τῆς γνώσεως κηροπλαστῶν ἐντεῦθεν
 Ὡς μέλισσα φιλόπονος ἀνθῶν ἐκ λειμωνίων,
 Λαβυρινθώδεσσι τισὶ καὶ γρίφοις ἐντυγχάνει.
 Ὡν ἐκλεπίσαι τὸ σκληρὸν καὶ τὸ στυγνὸν¹⁶ φωτίσαι
 Οὐδεὶς ὀρθῶς δεδύνητο, καίτοι μυρίων ὄντων
 Τῶν φήμην μεγαλύνουμον ἐχόντων ἐπὶ γνώσει¹⁷.
 Μεγάλως οὖν τῷ βασιλεῖ τότε βαρυθυμούντι
 Εἰς τῶν προκοίτων πρόσεισι καὶ θαλαμηπολούντων,
 Καὶ τὸν Μεθόδιον ὕμνει, καὶ πάντα καταλέγει,
 Τὴν πολυμάθειαν αὐτοῦ, τὸ πόριμον, τὴν γνῶσιν
 Καὶ τὴν οὐρηνόδομον σύνεσιν καὶ σοφίαν,
 Ἐτε θεὸθεν κινήθει, εἶτε καὶ φίλτρον τρέφων
 Πρὸς τὸν αἰθέριον τῷ νῷ καὶ θεοφόρον ἄνδρα.
 Ἄκουε ταῦθ' ὁ βασιλεὺς, μετὰπεμπτον ποιεῖται
 Τὸν ἱερὸν Μεθόδιον, ἐξάγει τοῦ σπηλαίου
 Ὡς ἀπὸ κόχλου μάργαρον, ὡς ἀπὸ νέφους ἄστρον
 Ἄκτινας ἀποστῆλδοντα φαιδρὰς πυριμαργάρους
 Καὶ ζῶφον ἀπελαύοντα καὶ σκοτασμὸν ἀγνοίας.
 Τῆς γλώττης οὖν Θεόφιλος γευσάμενος¹⁸ τῆς τούτου
 Ἐγκατοικίζει τὸν καλὸν καλῶς ἐν βασιλείοις
 Ὡς χρῆμα πολυτίμητον ἐν θησαυροῖς ἀτύλοις,
 Ὡς λίθον μέγαν στήλδοντα πυρρᾶκην φωτοσφύτην.
 Κάκει παρακαθήμενος τῷ χρυσορρόβῳ Νείλῳ

A Ἦνταί τὴν πόσιν διαφιλή τῶν γλυκυχύμων βείθρων
 Περᾶν δὲ μέλλων ποταμὸν τὴν τῆς ρευστῆς οὐσίας,
 Ὅν πάντα περικεῖμενον πάχος¹⁹ ὀνητοῦ σαρκίου
 Ἀμήχανον μὴ διελεθῆν (ἐπεγγει γὰρ ἡ φύσις,
 Ἦ ταχυοργὸς πορθμεύτρια, τὸ χρέος ἀπαιτούσα),
 Ἔτος ἤδη δωδέκατον τῆς βασιλείας ἄγων²⁰,
 Τῷ στέφει μὲν τὸν Μιχαὴλ κατακοσμεῖ τὸν παῖδα,
 Ἔτι παιδίσκον ἀπαλὸν ὄντα τὴν ἡλικίαν²¹,
 Τὸ νεαρὸν δὲ τοῦ παιδὸς ὡς θέμις ὑποπτεύων
 Συγκοινωνεῖν ἐκέλευσεν τούτῳ καὶ τὴν μητέρα,
 Τοῦ κράτους²² ὡς φροντιστρια αὐτῷ²³ γενησομένην.
 Ἦ μέχρι τότε νύκτερον ἔχουσα μαθητεῖαν
 Καυσέθουσα τὰς ἱεράς μορφὰς ἐν παραδύστῳ,
 Νικόδημος, ἀνείποι τις, ἀκάρδιος, δειλόνους,
 Τότε τὸρὸν ἐδόθησε καὶ μετὰ παρῆρησίας,
 B Καὶ σάλπιγξ ἐχηρημάτισεν εὐσημοῦ χρυσοσάλπιγξ,
 Ἦ μᾶλλον καλλικέλαδος νεοτοτρόφος ὄρνις,
 Στρουθοῦς ἐπισυνάγουσα πάντοθεν τοὺς ἀπτέρους,
 Περικρυθέντας μέχρις ἂν ὁ θηρευτὴς παρέλθῃ,
 Καὶ σπέρματα τρισευγενῆ σχοῦσα κατὰ καρδίας,
 Ὡς ἄρουρά τις εὐκαρπος, αὐλαξ λιπαροβώλαξ,
 Χειμῶνος μὲν πιέζοντος οὐκ ἀνεδίδου βλάστην,
 Ὡς δὲ παρῆλθε τὸ πικρὸν τῆς χειμερίας ὥρας
 Τὸ δ' ἔαρ ὑπεγέλασε καὶ τὸ στυγνὸν ἐλύθη,
 Τότε δὴ τότε καὶ βλαστὴν ἐξήνεγκε²⁴ πολύχουον
 Καὶ λήϊον πολύσταχυν, καὶ πλήρες εὐκαρπίας,
 Ὡς αὖραις κυμαίνόμενον εὐπνόοις ξεφυρταῖς,

Vers. 4983.

num inde prodiit, ortus diurni solis instar, volente
 scilicet, ut credi par est, Deo, qui abyssos perspicit
 et Cherubis ac Seraphis insidet, insignem hunc
 virum ceu munitam urbem in monte sublimi collo-
 care, ne tanta virtus, veluti lucerna sub modio,
 tristi caliginosaque specu abdita lateret. Accidit
 enim ut Theophilus imperator lectitandis libris
 semper occupatus, unde alveolos scientiæ sungebat
 quemadmodum apis sedula de pratorum floribus,
 in griphos et labyrinthis consimilia quædam inci-
 deret, ita ut dura istæc quasi decorticare ac obscura
 illustrare nemo recte posset, tametsi vel sexcenti
 apud ipsum essent doctrinæ famæ celebres. Cum
 igitur imperatori permolesta hæc res accideret et
 animum ejus angeret, quidam ex proceribus et
 cubiculariis accedens Methodium prædicat, indica-
 tis dotibus, doctrinæ magnitudine, scientiæ copia
 expedita et abundantia, **101** prudentia sapientia-
 que vertice suo cælum ipsum attingente, sive divi-
 nitas, ut hoc faceret, commotus, sive clandestinum
 amorem alens erga virum mente cælestem et nu-
 mine divino plenum. Hæc imperator audiens Me-
 thodium de specu eductum, ceu unionem e con-
 cha, sidus e nube, virum clarissimis radiis reful-
 gentem et tenebras atque caliginem ignorantæ
 discutientem, ad sese revocat et invitat. Cumque
 gustum linguæ Methodii percepisset, homini præ-

claro in regia domicilium assignat, tanquam magni
 rem pretii gemmamque splendidam, rutilantem, lu-
 cidam in thesauris inviolabilibus et inaccessis collo-
 cans; atque hic frequenter assidens Nilo illi auri-
 fluo, de dulcissimis aquis largiter hauriebat.

Cum autem trajecturus esset annem essentiæ
 interitui obnoxia, quem omnes crasso corpore
 circumdatos permeare necesse est, ita nimirum
 jubente natura, quæ velox est trajectrix et abs-
 quovis debitum exigit, annum jam duodecimum
 imperans, Michaelum filium admodum puerum
 adhuc imperiali corona redimit. Quia vero non abs-
 re tenera istæc ætas patri suspecta erat, matrem
 imperii consortem facit, ut quæ filio curatrieis
 loco futura esset. Ea superiori tempore tanquam
 nocturna discipula, Nicodemus illi timido similis,
 sacras imagines occulte venerabatur. Nunc autem
 alta voce ac libere profitebatur id quod sentiebat.
 eratque tuba clara: vel potius ut avicula canora,
 pullorum alitrix, implumes ex locis omnibus volu-
 cres cogebat, quotquot abdidant sese donec au-
 ceptis præteriret. Et quamvis semina præstantissima
 sub corde tegetet, ut agellus ferax, ut pinguis
 sulcus, hyeme tamen sævientem germen nullum pro-
 truserat. Nunc autem clapsa longe acerbissimo
 illo hiberno tempore, ac vere suaviter ridente pri-
 stinamque tristitiam dissipante, multipliciter pullu-

Variæ lectiones.

¹⁶ στεγνὸν? ¹⁷ ἐν πορῆᾳ Α. ¹⁸ γευσάμενος Θεόφιλος Α. ¹⁹ πάχος Α. ²⁰ Hunc versum om. R. ²¹ τῆ
 ἡλικίᾳ Α. ²² σκάφους Α. ²³ αὐτοῦ R. ²⁴ ἐπήνεγκε Α.

Τοῦ πνεύματος ταῖς χάρισι τοῦ πάντα τελειούντος. Α
 Ἀγχιθεάζοντας οὐκοῦν ἄνδρας συναγαγούσα,
 Δικελευτάς ²⁰, ἄν εἴποι τις, φιλοεργούς, δοκίμους,
 Τὴν ἄκανθαν ἀνέσπασε τῆς εἰκονομαχίας ²¹.
 Ἐνθέρμως δ' ἵκετεύσασα ²² τοὺς θεσπεσίους ἄνδρας
 Ὑπὲρ τοῦ συζυγήσαντος λιτάσασθαι τὸ Θεῖον,
 Καὶ πείσασα καὶ πίστωσιν τελείαν δεξαμένη
 Ὡς τῶν βατάνων τῶν ἐκεῖ Θεόφιλος ἐβρύσθη,
 Ὁμόδειπνος ἐγένετο ²³ τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσιν
 Ἄθρᾶν, λιπαροτάπεσαν ἐστίασιν τελούσα.
 Συνῆν δ' αὐτοῖς ὁ χρύσεος τὴν γλώσσαν Θεοφάντης,
 Ὅ τὴν πικρὰν ὑπενεγκῶν στίξιν ἐν τῷ μετώπῳ,
 Τῆς Νικαέων πόλεως ὡν ἀρχιθύτης ²⁴ τότε.
 Ὡς τοῖνον ἐνητένιζεν ἡ Θεοδώρα τούτῳ
 Καὶ τὸ καρτεροκάρδιον ἐφίκει θαμβουμένη,
 Συνεῖς ἐκαίνο; ἔφησε σκληρῶς καὶ κικροθύμως ²⁵. Β
 Ἐ Ὁρᾶς τὴν προμετώπειον, ἄνασσα, ταύτην στίξιν;
 Ἐνεκα ταύτης πρὸς τὸν σὸν δικάσσομαι γαμέτην,
 Ὅπου κριτὴς ὁ πάγκοινο; ἀδέκαστα δικάζει ²⁶,
 Οὐδὲ λαμβάνει πρόσωπον, οὐδὲ δωροδοκεῖται ²⁷,
 Οὐδὲ τὴν περιπόρφυρον χλαμύδα ὕσωπεῖται. ὁ
 Πρὸς ταῦθ' ἡ περιλάλητος ἐν γυναίξιν ἐκαίνη
 Περιπαθὲς οἰώξασα καὶ μέσης ἐκ καρδίας,
 Καὶ δακρυοείστακτον αὐτῆς τὸ πρόσωπον θεμένη,
 Ὡς κρήνη τις μελάνυδρος ὑψόθεν κατὰ πέτρας
 Τὸν ροῦν διακρουνίζουσα φλεθῶν ἐκ ²⁸ ναματίων,
 Φωνὴν ἐξέβρήξεν οἰκτρὰν, δεῖγμα τῆς ἔνδον
 [ζ' ἄλης ·

εἰ τοιαῦτά μοι, θαυμάσιε, περὶ τοῦ βασιλέως
 Καὶ σὺ καὶ σύμπας ὁ χορδὸς οὕτως κατεπηγγέλλου; ὁ
 Ἐνταῦθ' ὁ μελιχρόγλωττος Μεθόδιος ὁ θεός,
 Ἀγελαρχῶν τῆς ἱερᾶς ποίμνης τῆς νέας ²⁹ Ῥώμης,
 Ἐπιβράβηζι τὸ πολὺ τῆς τόλμης Θεοφάνους,
 Παραμυθεῖται τὴν καλὴν ἐκαίνην βασιλίδα,
 Τοὺς τῶν δακρῶν ὄχτους εὐτέχνως ἀνακόπτει,
 Κατασιγάζει τὸν βαρὺν κλύδωνα τῆς καρδίας,
 Λόγους ψυχῆς μαλακτικούς ὡς ἔλαιον σταλάξας.
 Μέχρις μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς ἦν εἰ παιδαρίσκος,
 Αὐτῷ συνῆν ὁ βασιλεὺς καὶ μήτηρ Θεοδώρα
 Καὶ πάντ' ἐποίει δεξιῶς, ἰθύουσα κοσμίως
 Τὴν ναῦν τὴν μεγαλόφορτον τῆς σκηπτροκρατορίας.
 Ἐπεὶ δ' εἰς ἤβην ἤλασεν ὁ Μιχαὴλ ἀκμαίαν
 Καὶ μόνος ἐπεδράττετο πραγμάτων τηλικούτων,
 Ἐργοῖς τὸ μυθεύμενον ἐδειξεν ἄληθεῖν ·
 Ὡς ἄλλος γὰρ αὐτόχημα Φαέθων νηπιάζων
 Ἐφ' ἄρματος ἠνιοχῶν εὐίππου πυριτρόχου,
 Καὶ τὴν Ῥωμαίων ἄπασαν ὤλεσε χωραρχίαν,
 Αὐτὸς τε παπποπατρικῆς ἀρχῆς ἐξεδιφρίσθη,
 Καὶ κύμβαχος κατέπεσεν ἐπὶ βρεχμῶν καὶ νῦτα,
 Ἀπέβη ³⁰ γὰρ ὑγρόθιος ἀντικρυς ἄλλος Νέρων,
 Πάροινο; μαλακὸψυχος, μάχλος, ἀκρατοπότης,
 Ὅλας χρημάτων ἐπαντλῶν ἀδύσσο; ³¹ τοῖς συμ-
 [παίκτησι;.
 Γελοισταῖς καὶ βυπαροῖς ἀρματοστρόφοι; μίμοι;,
 Ἄμα πρῶτ' διώκουσι τὰς ἀκρατοποσίας,
 Καὶ βίον τρυφερόβιον βιοῦσι Συβαρίτην,

Vers. 5057

labat et segetem copiosam ferebat, velut ager exci-
 tatus a favoniis et ejus spiritus gratia qui omnia
 perficit. Quamobrem coactis hominibus acceptis
 Deo, quos non inepte dixeris industrios soli fossor-
 es, spinas oppugnationis imaginum prorsus evul-
 sit. Cumque divinos homines ardenter obsecrasset
 ut preces ad Deum pro marito defuncto funderent,
 idque persuasisset eis, et plane jam certior esset
 facta Theophilum alterius vitæ supplicii liberatum
 esse, forte cum sanctis illis hominibus instructo
 valde opimo convivio prandebat. Intererat huic
 præter alios etiam aurea lingua præditus ille Theo-
 phanes, **102** cujus faciei notæ non sine dolore
 magno inustæ fuerant. Erat autem hoc tempore
 princeps urbis Nicææ pastor. Eum Theodora cum
 oculis defixis intueretur ac viri tolerantiam admi-
 rari videretur, re Theophanes intellecta cum aspe-
 ris durisque verbis: « Vides, » inquit, « οἰ impera-
 trix, inustas hasce fronti meæ notas? Earum causa
 illo in judicio contra maritum tuum experiar, ubi
 Judex universalis integerrime judicat, nec vel per-
 sonam cujusquam respicit vel muneribus corrumpi se
 patitur vel purpuream chlamydem reveretur. » Ad
 ea verba laudatissima imperatrix ejulatu ex intimo
 corde sublato, vocem hanc miserabilem edidit, in-
 ernali doloris testem: « Hæccine mihi, vir admi-

rande, tuque totusque cæsus hic de imperatore
 meo mihi polliciti estis? » Ibi divinus et ore melleo
 præditus ille Methodius, qui tunc apud Romam
 novam sacri gregis pastor erat, nimia Theophanis
 audacia ferociaque reprehensa, præclaram impera-
 tricem consolatur, arte rivos lacrymarum obstruit,
 gravem cordis tempestatem sedat, emollientibus
 animum verbis tanquam oleo quodam instillatis.

Cæterum quandiu puer erat imperator, matrem
 Theodoram secum habebat, quæ omnia dextre ge-
 rebat imperiumque præclare administrabat. Verum
 ubi Michaelus maturam ad ætatem pervenit, jamque
 solus amplitudinem negotiorum imperii procurare
 cœpit, reapse verum illud probavit esse quod est
 in fabulis. Quippe mox, ut alter quidam juvenis
 Phæthon, curru conscenso, totum Romanorum im-
 perium perdidit, et ipse de avito patrioque regio
 veluti curru quodam est deturbatus et excussus, non
 pronus tantum cadens, sed etiam dorsum lædens.
 Quippe luxuriosæ humidæque vitæ se dedidit velut
 alter Nero, immodestus in vino, animo effeminato,
 impudicus, temulentus, totas pecuniarum abyssos
 in collusores exhauriens, qui erant scurræ impuri,
 curruum agitadores, mimi, a primo diluculo temu-
 lentia dediti, delicias ciborum et suavium opso-
 niorum avidè quærentes, totos dies apud iuvere-

Variæ lectiones.

²⁰ δικελευτούς AR. ²¹ εἰκονομανίας AR. ²² ἵκετεύουσα R. ²³ ἐγένετο AR. ²⁴ ἀρχιποίμην AR.
²⁵ πικρῶς M. ²⁶ ἀδέκαστος δικάζει A. ²⁷ δωροδοκεῖται R. ²⁸ τῶν add. AR. ²⁹ νεαρᾶ; A. ³⁰ ἐπέβη A.
³¹ ἀδύσσο; ἐξαντλῶν γρημάτων R. ³² εὐέψων A.

Λιχνουόμενοι εἰς τρυφᾶς εὐφών³⁷ ἔδεσμάτων,
 Καὶ συνδημερεύουσι γυναῖκας ἀκολάστους,
 Καὶ πίνουσι καὶ παίζουσι καὶ γυναικομακωοῦσιν,
 Ὡς πρὶν ὁ Σαρδανάπαλος ὁ Νίνου βασιλεύσας.
 Τοιοῦτοις δὴ τισὶ συνῶν διεφθαρμένοις, πόταις
 Ἀρβήτουργοῖς καὶ φαυλοργοῖς, κακίας τελετάρχαις,
 Ὁμόστολος ἐγίνετο Μαινάδων θυρσοφόρων,
 Καὶ ταῖς Διονυσιακαῖς βακχεῖαις ἐνετρήσα,
 Ἐντεῦθεν πόται καὶ χοροὶ καὶ μέθαι καὶ κρατήρες,
 Ἀσέμων τε καὶ πορνικῶν ἄσμάτων ἀπηχῆσαις³⁸,
 Καὶ λυγισμοὶ³⁹ γελωτοῦργοι καὶ πᾶσα ῥυπαρότης.
 Μῦθοι μὲν οὖν Ἀκταίωνά φασὶ τὸν θηροφόντην
 Ὡς κύνες διεσπᾶσαντο λυττήσαντες, ὡς θῆρα
 Κόλακας δὲ τὸν Μιχαὴλ περιεστοιχηκότας,
 Ἐξυρισμένοι πώγωνας, ἐψιμμυθιωμένοι,
 Εἰς ποῖον βάραθρον αὐτὸν κακίας οὐκ ἐβρίπτουν;
 Ἐντεῦθεν ὁ περίοπτος, ὁ τῶν Ῥωμαίων κράτωρ,
 Αὐτὸς αὐτὸν ἐπέβαινε ἀρμάτων χρυσαυτῶγων,
 Τετρώροις ἐπεκάθητο καὶ δίφοροις χρυσοδίφοροις.
 Καὶ θησαυροὶ μὲν πάντοθεν χρημάτων ἀπηνηλούοντο
 Καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐν στενῷ πράγματα καθίστηται,
 Κόλακας δὲ καὶ χρήμασιν ἀφθόνοις ἐνευπάθουν
 Καὶ χιτωνίσκοις⁴⁰ τρυφεροῖς καὶ πέπλοις χρυσοπά-

[στοις.

Οὕτως ὑγρῶς καὶ μαλακῶς ὁ Μιχαὴλ ἐβίον.
 Πολλάκις δὲ μηδέ τις κατεπειγούτης χρεῖας⁴¹
 Ἄτερ φυλάκων καὶ φρουρᾶς, ἄτερ δορυφορούντων
 Μόνος αὐτὸς παρῶθεν ἐν μέγαις ταῖς τριόδοις,

A Ἀσέμων; θεατρομανῶν, χαίρων ἱππηλασίαις.
 Ἐγίνετό τε καὶ πατήρ παιδῶν κατὰ πνεῦμα,
 Τῶν μίμων τὰ βρεφύλλια καὶ τῶν ἀρματοστρόφων
 Οἷα πατήρ φιλόστοργος φέρων ἐν ταῖς ἀγκάλαις
 Ἐκ τοῦ λουτροῦ προκούπτουτα τῆς θεογενεσίας.
 Ἐντεῦθεν (οὐκ ἐξήρουν γὰρ αἱ φλέβες τοῦ χρυσοῦ
 Ἐπὶ τοσοῦτους ἀγωγούς κενοῦμεναι κοπρώδεις)
 Αἱ χρυσοσκευάστοι στολαὶ τῶν πάλαι βασιλέων
 Καὶ δένδρα τὰ κατὰ χρυσα, στρουθία τε τὰ λάλα,
 Καὶ λέοντες σφυρήλατοι χρυσοῦ πεποιημένοι,
 Καὶ πᾶν ἀπλῶς βασιλείων λάμπων ἐν ἀνακτόροις,
 Ἄπερ τὸ πρὶν θεόφιλος εἰργαστο φιλοτίμιος
 Εἰς λάλημα περιλάμπρον ἐσόμενα Ῥωμαίοις,
 Χωρεῖα παρεδίδοντο, κακῶς ἐξικνεοῦντο
 Εἰς μυσσοῦς καὶ βδελυροῦς σωλήνας πολυτρήτους.
 B Οὐ ταῦτα δ' ὁ χοιρόβιος τετόλμηκε καὶ μόνη,
 Ἄλλ' ἐπὶ χεῖρονα ζῶην προκόπτων ὁσημέραι
 Ἐλύττησεν ὁ κάκιστος κατὰ τῶν μυστηρίων
 Τῶν ἱερῶν καὶ Σεραφίμ αὐτοῖς ἀξιοσέπτων,
 Καὶ σίνηπι δριμύχυμον ἐγγέων εἰς κρατήρα
 Τὴν ἀγιστεῖαν τὴν φρικτὴν δῆθεν ἐτελετάρχει,
 Παίζων, φασὶν⁴², ἐν οὐ παικτοῖς, γελῶν ἐν ἀγέλα-
 [στοις.

Οὕτω βιοῦντα Μιχαὴλ ἡ μήτηρ καθορῶσα
 Καὶ παλγιον γινόμενον⁴³ τὸν κράτορα Ῥωμαίων
 Τὰ σπλάγχνα συνεστρέφετο, ψυχὴν συνεδονεῖτο,
 Καὶ λόγους ἐσωφρόνιζεν, ἐρύθμιζε, παρήνει,
 Βδελυροτήτων ἀισχροργῶν ἀπάγειν ἐπειράτο.

Vers. 5914

cundas mulierculas exigentes, potores, ludiones,
 libidinum flammis furentes; qualis scilicet olim
 erat ille Sardanapalus, rex Ninevitarum. Ejusmodi
 hominum consuetudine utens, temulentia nimirum
 perditorum, infanda et turpissima quæque perpe-
 trantium, vitam plane Sybariticam degentium,
 etiam Mænades illas thyrsigeras comitabatur et or-
 gia Bacchi celebrabat. **103** Hinc compotationes,
 saltationes, ebrietates, crateres, inhonestorum ac
 meretriciorum carminum cantiones, directæ tantum
 ad excitandos risus cogitationes, omnis impuritas
 d-nique. Tradunt fabulæ ferarum interfectorem illum
 Actæonem a correptis furore canibus ceu feram
 dilaceratum esse. At vero assentatores barbas rasi
 et cerusa fucati cum Michaelum circumstipassent
 et indagine quasi cinxissent, in quod barathrum,
 quam vitiorum voraginem eum non conjecerunt I
 Hinc fiebat ut spectabilis ille Romanorum imperator
 ipse currus aureos conscenderet ac quadrigis insi-
 deret. Pecuniarum thesauri undique prorsus ex-
 hauriebantur, resque Romanorum in angustum coge-
 bantur. Interim adulatores in maxima pecuniarum
 abundantia jucunde vivebant, amicti tunicis delicatis
 et peplis auro intertextis: adeo temulentam mol-
 licemque vitam Michaelus agebat. Nonnunquam nulla

C necessitate cogente solus absque satellitum corpo-
 risque custodum comitatu mediis in triviis obam-
 bulabat, indecore ac furenter adamans spectacula,
 deque agitationibus equorum voluptatem capiens.
 Etiam spiritualium liberorum pater fiebat, infantes
 mimorum et aurigarum ceu benignus pater in ulnis
 gestans, e lavacro divinæ regenerationis susceptos.
 Itaque auri venæ nullæ sufficiebant, cum in tot
 stercoreos canales exhaurirentur. Vestes ex auro
 factæ priscis ab imperatoribus, arbores aureæ, ca-
 noræ aviculæ, solido ex auro fabrefacti leones,
 omnia denique ornamenta imperatoria, quæ in aula
 splendebant et a Theophilo magnifice fuerant ad
 celebrationem Romani nominis confecta, fornaci
 conflatariæ tradebantur et scelerate in execrabilis
 quosdam quasi tubos evacuabantur. Neque tantum
 hæc ausus est imitator ille vitæ porcine designare,
 sed etiam quotidie profectus in turpitudine quosdam
 faciens adversus sacrosancta mysteria, Seraphis
 ipsis venerabilia, vir nequissimus debacchabatur.
 Quippe acrem sinapi succum in craterem fundens,
 sacrum illud formidabile representabat, ludens, ut
 dici solet, in iis quæ ludum jocumque non admit-
 tunt, et ridens in minime ridiculis.

Ita viventem Michaelum mater videns, et impe-

Variæ lectiones.

³⁷ ἐπιχῆσαις A. ³⁸ λυγισμοὶ AR. ³⁹ χιτωνίσκοις A.⁴¹ βίης R. ⁴² φασὶν A. ⁴³ γενόμενον AR

Ἄλλ' ἦν τὸ δὴ λεγόμενον νεκρῶ προσομιλοῦσα,
 Παρὰ κωφῶ ψαλάττουσα τοὺς παραινετηρίους.
 Ἦν δὲ μητρᾷδελφος αὐτῷ Βάρδας ὠνομασμένος,
 Ἄνωρωπος κακομήχανος, ἀγωνκαὶ στρέφων πάντα,
 Ὅς ὑπελθὼν τὸν Μιχαὴλ ὡς σκόληξ γλυκὺ φύλον,
 Κατσαφάων τε τὴν αὐτοῦ καρδίαν καὶ συστήφας,
 Πείθει τὴν μὲν βασίλισσαν ἐλάσαι Θεοδώραν
 Καὶ τὴν τεκοῦσαν ἐκπτωτὸν θέσθαι τῶν βασιλείων,
 Στεφάνῳ δὲ τοῦ Καίσαρος αὐτὸν κιταγλαίσει.
 Ἐρμημον οὖν παραλαβὼν τὸν ἄλλιον ἐκείνον
 Καὶ, τὸ περιφερόμενον, ἐκκόψαντα τὴν χεῖρα
 Τὴν δεξιᾶν ἀριστερᾶ κατὰ τοὺς μαινομένους,
 Μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ἀπάλαμνον, ἀχειρα γεγονότα,
 Ἦ κατὰ τὸ μυθοῦργημα τῆς Αἰσωπείας λύρας
 Προβάτιον εἰς ἄνοιαν αὐτόρρημα φανέντα,
 Καὶ κύνας ἀπελάσαντα τῇ συμβουλῇ τοῦ λύκου,
 Τὸ κράτος ἐκ τοῦ κράτορος εἰς ἑαυτὸν μεθεῖλε
 Καὶ πᾶν ἐποίει βουλητὸν ἄντικρυς ὡς αὐτάναξ.
 Οὐ μὴν ἄλλ' ἐκκεκύλιστο καὶ πρὸς παρανομίαν
 Οἶαν οὐ Σκυθῆς δέδρακεν, οὐ Πέρσης, οὐ Σαρμάτης,
 Υἱοῦ γνησίου γαμετῆ (φεῦ ἀκολάστου γνώμης!)
 Μιγνύμενος ἀναφανδὸν ὡς ἑαυτοῦ συλλέκτρῳ.
 Ἦκουσε τοῦτο τὸ δεῖνόν Ἰγνάτιος ὁ μέγας,
 Ὅ τῆνικαῦτα κυθερῶν τὴν βασιλίδαν πόλιν.
 Ἦν γὰρ περιελαοῦμενον ἐν ἀγυαίῃ, ἐν οἴκοις,
 Καὶ πάντων περιέτρεχε τὰς ἀκοὰς τὸ μύσος.
 Καὶ τοίνυν ἐσωφρόνιζε τὸν Καίσαρα τὸν Βάρδαν

A Λόγοις, φοβήτροις, ἀπειλαῖς τῶν μελλουσῶν βασιάνων,
 Ἐπέπληττε, κατήρτιζεν, ἤλεγχεν, ἐνουθέτει,
 Πᾶσαν ἐκίνει μηχανὴν εἰς ἐκκοπὴν τοῦ πάθους.
 Ἄλλ' ἦν ἐν πᾶσιν ἄληθής ἡ Σολομῶντος λύρα.
 Ἐλέγχειν ἀποτρέπουσα τοὺς κακογνωμονοῦντας.
 Ἐλεγχοὶ γὰρ ὡς μῶλωπέες εἰσι τοῖς ἀσθεσί,
 Καὶ πλήττουσιν ὡς βέλεμνα τὰς φαυλοργούς καρδίας.
 Ὁ Καῖσαρ γὰρ ἐκπικρανωθεὶς τοῖς ὀνειδιστηρίοις
 Ῥήμασιν οἷς ἐπέπληκτο παρὰ τοῦ θεοφόρου,
 Οὐ μόνον οὐκ ἐφρόντιζε τῶν παραινετηρίων,
 Ἀλλὰ καὶ κίτον ἔτρεφε κατὰ τοῦ παραινούντος
 Ὅμοιον δρῶν ὡς εἰ τινες ἰχώρων πεπλησμένοι
 Νοσοκομοῖντο πρὸς τινος, οἱ δ' ἀποδυσπετοῖεν
 Καὶ μᾶλλον ἀγριαίνοντο πρὸς τὸν εὐεργετοῦντα.
 Ἐνόηεν τοι Βάρδας προσελθὼν ποτε τοῖς μυστηρίοις;
 B Καὶ μὴ τυχὼν τῆς δωρεᾶς ἐκείνης τῆς ἐνοθέου
 (Οὐ γὰρ πιστεύεται σαπρὸν ἄγγος εὖσομα μύρα),
 Καὶ πρὸς θυμὸν ἐκπυρωθεὶς ὡς λέων ἐριδρῦχης,
 Ὡς πάρδαλις ἐφάλλεται βραγδαία τῷ δικαίῳ,
 Καὶ ῥήγνυσι καὶ κατασπᾶ τῆς περδαλιουχίας,
 Ἄντεφιστᾶ δὲ Φώτιον (φεῦ ἀντὶ τίνος ποῖον!).
 Ἐντεῦθεν ἐπεπάφλασεν ἄλμη πειρατηρίων
 Τὸν ἱερὸν Ἰγνάτιον ποντοῦν φιλονεικοῦσα.
 Ὁ Καῖσαρ γὰρ ἐφύσθησε βορῶδες ὡς βρυθόδας,
 Ὡς εὐροκλύδων ἀγριος, ὡς δύσπνους ἀπαρκτίας,
 Καὶ λαίλαπες ἠγέρθησαν βαρῦθροοι καὶ ζῆλαι.
 Ἀλλὰ γὰρ τίς δυνήσεται τὰ πάθη τραγῳδῆσαι

Vers. 5145

ratiorem Romanum factum esse ludicrum, totis visceribus et animo commovebatur, eumque verbis castigabat, corrigebat, exhortabatur. Sed quod pro-
 verbio dicitur, cum mortuo colloquebatur et admonitiones apud surdum cantillabat. Erat Michaelo Bardas avunculus qui occupato Michaeli animo, non aliter atque vermis in dulce lignum irrepit, homo scilicet fraudulentus, sursum deorsum cuncta volvebat et jam Michaeli cor exederat. **104** Hic tandem ei persuadet ut imperatricem Theodoram ex aula ejiceret ac se Cæsarem crearet. Hoc modo miserum illum solum desertumque nactus, quique, ceu vulgo dici consuevit, hominum furiosorum more sinistra dexteram manum absciderat, vel potius plane jam manibus spoliatum, aut secundum Æsopicam illam fabulam ovi dementi consimilem factum, de lupi consilio pulsus canibus, imperium ab imperatore ad se transfererat, omniaque pro arbitratu animi sui gerebat ut imperator. Quia etiam in flagitium ingens provolvebatur, quale nec Scythia quispiam nec Persa nec Sarmata designaret. Nam cum filii conjuge (proh furdam lasciviam) non aliter consuescebat atque si tori legitimi consors esset. Hoc terribile facinus ubi magnus Ignatius ille comperit, qui eo tempore novam Romam gubernabat (erat enim omnium in ore piaculum istud, passimque per compita et aedes jactabatur), Bardam

Cæsarem verbis castigabat metum incutientibus, adjectis securitæ vitæ suppliciorum minis, terrebatur hominem, in viam revocabat, reprehendebat, admonebat, omnem machinam adhibebat ut malum illud excinderet. Sed enim verum erat omnino verbum illud Solomonis, qui vetat improbos taxari et reprehendi; nam reprehensiones sunt hominibus impiis flagrorum instar, et corda perversa veluti sagittæ feriunt; nimirum objurgationibus hisce Bardas Cæsar exacerbatus non modo nihili fecit eas exhortationes, verum etiam conceptam adversus monentem iracundiam et indignationem alebat, non aliter agens atque si saniosos aliquo curare volente, illi non tantum aufugiant, sed etiam erga bene facientem exandescant. Cum igitur aliquando Bardas accederet ad mysteria nec divinum illud munus a patriarcha consequeretur (non enim unguenta fragrantia vasi putido committuntur), inflammatus iracundia leonis in morem rugit, ceu violenta pardalis in hominem justum insitit, lacerat, a clavo summovet. Ejus in locum Photium substituit, proh qualem pro quali viro! Ex eo tempore miseriarum æstus Ignatium jactabat et demergere virum conabatur. Cæsar auras afflabat tanquam graviter spirans aquilo vel sævus ille tempestatesque ciens subsolanus; quo flante procellæ graves concitabântur. Quis ea mala satis exponere

Variæ lectiones.

⁴⁴ Ο:λητὸν R. ⁴⁵ ἐκκεκύλιστο A. ⁴⁶ Ῥώμην AR. ⁴⁷ ἐν πνεύματι A. ⁴⁸ κακομηχανοῦντας A.

Ὅσοις αὐτὸν ὑπέβαλον Φώτιός τε καὶ Βάρδας,
 Ὡς ἂν ὑποσημνηται γραφᾶς ἰδιογράφου
 Ὡς θέλων ἀποδύσασθαι ὡς τὴν ἱερὰν ἔρεαν.
 Ἀπορρίπτουσι μὲν αὐτοῦ τὴν ὀδοντοφυίαν,
 Τὰς γνάθους, φεῦ! συντρίβουσι, τὰς σιαγόνας θλώσι.
 Καθάπερ δὲ χαιρομυστὴ λήσταρχον κακεργάτην,
 Γυμνὸν, δεσμώτην (ἦλιε καὶ γῆ!) προσεπαπλοῦσι
 Ψυχρῷ μαρμάρῳ, λάρνακι δυσώδει κοπροφύρτῳ,
 Φερούση τὸν κατὰπτυσσον νεκρὸν τοῦ Κοπρωνύμου.
 Ἄλλ' οὐκ εἰς τέλος ἔλαθεν ἢ πάντολμος παλάμη.
 Ὁ τυρευτῆς δὲ τῶν κακῶν ἀπέτισε τὴν δίκην,
 Καὶ τῶν δεινῶν ὁ σκευαστὴς ἐπιε σκύφον θυμοῦ.
 Βάρδας μὲν οὖν ὡς τῷ βασιλεὶ βέθρον ὀρύσσων φόνου
 Αὐτὸς ἐκεῖνος εἰς αὐτὸν ἐνδίκως κατεβράγῃ,
 Ὅ δὲ κακοῦργος Φώτιος ἐκβάλλεται τοῦ ὀρήνου.
 Οὕτως οὐδὲν τὰ βλέφαρα Θεοῦ διαδιδράσκει ὡς,
 Οὕτως ἀνταποδίδωσι Θεὸς ὑπερηφάνους,
 Ἡ λύρα ψάλλει τοῦ Δαβὶδ ἢ καλλιμελεστάτη.
 Ὁ βασιλεὺς δὲ Μιχαὴλ διφρηλασίαις χαίρων
 Καὶ δαιμονίως ὡς ἐντρυφῶν ταῖς φίλαις ἱππασίαις
 Συνην καὶ συνδιέτριβε τοῖς θεατρομανοῦσιν,
 Αὐτὸς αὐτὸ, ἀναπληρῶν τὴν ἀρματηστροφίαν ὡς.
 Καὶ δὴ ποτε τὸ τέτρωρον εὖ χαλινοστροφῆσαι
 Καὶ πρὸς τινος ἀνυμνηθεὶς τὸ νόμα Βασιλίσκου
 Ἀμείβεται τὸν ὕμνητὴν οὐ λίθοις, οὐ χρυσίῳ,
 Αὐτὸ δὲ τὸ βασιλεῖον ὕψος φιλοτιμεῖται.

possit, quibus Ignatium Photius et Bardas excruciantur? **105** Nimirum ut propriæ manus subscriptione testaretur amictum se sacrum sponte sua deponere, dentes homini radicitus excutiant, genas contundunt, maxillas frangunt; ceu piacularibus flagitiis gaudentem latronum ducem, maleficum, nudum et vinculum (o sol, o terra!) in frigidum sepulcrum marmoreum, foetens, pollutum stercore, quo abominabile cadaver imperatoris Copronymi continebatur, extensum toto corpore deponunt. Sed hæc audens quidvis manus perpetuo Deum latere non potuit. Quippe majorum machinator pœnas luit, et auctor ærumnarum Ignatii scyphum iracundiæ divinæ hausit. Bardas enim foveam cædis imperatori fodiens ipse in illam justo iudicio præceps corruit: sceleratus autem Photius ille solio patriarchico deturbatus est. Sic nihil omnino divinos oculos fugit; sic Deus superbis mercedem suam tribuit, quemadmodum elegantissima Davidis lyra canit.

Cæterum Michaelus Imperator ex aurigationibus voluptatem capiens saltem apud illos degebat qui spectaculis ad insaniam usque semet oblectabant, et ipse curule certamen peragebat. Cum aliquando quadrigam solerter admodum converteret, hoc nomine laudatus a quodam Basilisco prædicatorem illum suum non auro, nec gemmis donabat, sed imperatoriam ei sublimitatem largiebatur. Id ubi

A Ὅπερ ἰδὼν Βασιλεὺς ὁ Μακεδὼν ὁ μέγας,
 Ὁ παρ' αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ κράτωρ προβεθλημένος,
 Καὶ τὸ παλιμβολον αὐτοῦ τῆς γνώμης ὑποτρέσας,
 Δεῖν εἶγνω προκαταλαβεῖν καὶ προκαταταχῆσαι.
 Ἐνθεν τοι φόνου κίρνησι τῷ Μιχαὴλ κρατῆρα,
 Ἐτεσι πρὸς τοῖς τέσσαρσι δέκα κεκρατηχῆσαι ὡς.
 Καὶ μονοκράτωρ γίνεται καὶ κράτωρ σκηπτροκράτωρ,
 Οὐ γὰρ θυγάτηρ, οὐχ υἱὸς τῷ Μιχαὴλ ἐτέχθη.
 Τὸ σπέρμα γὰρ. φασὶ σοφοί, τὸ τῶν εὐκαταφθῶρων
 Εἰς Ἀφροδίτης ὄργια τὸ γόνιμον οὐκ ἔχει ὡς.
 Τοῦτόν φασιν τὴν ἀνασσίαν ποτε θεασαμένην,
 Τὴν καὶ ψυχῇ βασιλίσσαν καὶ τύχῃ Θεοδώραν,
 Τοιαῦτ' εἰπεῖν πρὸς Μιχαὴλ· Ὁ βασιλεῦ καὶ τέκνον,
 Ὅρᾳς τὸν ἄνδρα τὸν πολὺν τοῦτον καὶ ὡς Ῥωμαλέον,
 Τὸν παρὰ σοῦ τιμώμενον καὶ ὡς συνδιάγοντά σοι;
 B Οὗτος τὸ γένος, φεῦ! ἡμῶν ὡς δράκων ἐκροφήσει
 Καὶ προνομεύσει καὶ κτενεῖ καὶ παντελῶς ἐκτρίψει
 Καθάπερ θρῆνθος οἰκτροῦ νηπίους ὄρταλχους.
 Ἄλλὰ γὰρ ἄξιον εἰπεῖν τὰ περὶ Βασιλείου,
 Ὅθεν καὶ τίνων ἐβλάστε, τίνες αὐτῷ γενάρχαι.
 Κώμης μὲν οὖν ἐξώρμητο λυπρᾶς, προσγειτονοῦσας,
 Τῇ πρωτοπόλει τῇ λαμπρᾷ τῶν Μακεδόνων πόλει,
 Ἦν ἐξ Ὀρέστου φέρουσαν πρὶν τὴν ἱπωνυμίαν
 Ἀδριανὸς δειμάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων κράτωρ
 Τὴν κλῆσιν ἐχαρίσατο τῇ πόλει τὴν ἰδίαν.
 Οἱ δὲ γονεῖς καὶ φυτουργοὶ τοῦ καλλικλάδου δένδρου
 Vers. 5197

videret magnus ille Basilius Macedo, qui jam renuntiatus a Michaelo fuerat imperator, inconstantiam hominis veritus antevertendum celeriter ejus conatum statuit. Quapropter craterem lethiferum Michaelo miscet, regno per 14 annos peritito, ac imperium occupat. Quippe Michaelus neque masculam neque femineam sobolem habebat, quod de sententia doctorum hominum semen proclivium in Venerem minime secundum sit nec ad procreationem aptum.

Memoriæ proditum est imperatricem Theodoram, vere animo iudicioque regiam feminam, cum intuita Basilium aliquando esset, hujusmodi verbis Michaelum filium compellasse: « Videsne virum hunc, imperator et filii, præclarum atque robustum, quem honore tu afficis, et perpetuo tecum est? Hic familiam (heu) nostram draconis in morem absorpturus est, vastaturus, interfecturus, omnino exstirpaturus, tanquam implumes infelicis gallinæ pullos. »

Enimvero pretium operæ fuerit de Basilio pleraque recensere, unde prognatus et ex quibus fuerit, quosve generis auctores habuerit. Ortus igitur est ex tenui pago vicino principi clarissimæque Macedonum urbi, **106** quam prius ab Oreste cognominatam deinceps imperator Romanorum Adrianus ab se instauratam de suo nomine nuncupavit.

Variæ lectiones.

ἡ ἀποτίθεσθαι AR. ὡς γὰρ R. ὡς Ἦνunc versum om. R ὡς δαιμονίας AR. ὡς ἀρματοδρομίαν AR.
 ὡς Ἦνunc versum om. R. ὡς ἔχειν A. ὡς τὸν pro καὶ AR.

Οἱ πολυτάλαντοί τινες, ῥυφηνεῖς οὐκ ἦσαν ⁵⁷,
 Οὐδὲ προδατοθρέμμονες, οὐ πλέθρα γῆς αὐχοῦντες,
 Ἄλλ' αὐτουργοὶ καὶ πένητες καὶ τῶν χειροβιῶτων.
 Ὦν ἐκλιπνῶτων ⁵⁸ τὴν ζωὴν καὶ γῆθεν μεταστάντων,
 Καὶ τοῦ Βουλγάρων ἄρχοντος τοῦ τηνεκαῦτα Κρούμου
 Ἐπιδραμόντος σύμπασαν τὴν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους
 Καὶ σκύλων ὑποπλήσαντος αὐτοῦ τὴν στραταρχίαν
 Καὶ σύμπαν νεοτήσιον ἄνθος ἤφανικότεος,
 Θεμένου δὲ καὶ πλείονας ἐν ἀνδραπόδων μοῖρα,
 Ἐάλω καὶ Βασίλειος Βουλγάρων ταῖς παλάμεις
 Ὅσπερ στρουθὸς καλλίπτερος πικρῶ δικτυοθήρα.
 Τὰς παλαμναίας δὲ φυγῶν βροχίδας τῶν Βουλγάρων
 Ἐπέστη πτερυξάμενος αὐθις Ῥωμαίων ὄροις,
 Καὶ πρὸς λατρείαν ἑαυτὸν ὡς πένης ἐκμισθώσας,
 Καὶ τληπαθῆσας καὶ πολλοὺς καμάτους ἀεθλεύσας,
 Καὶ γνοὺς ὡς εἰς ἀκάρπτων γῆν τὰ τοῦ πόνου σπεῖρει,
 Ἄφίσταται τῶν προσγεγῶν καὶ τῆς ἐνεγκαμένης,
 Καὶ πάντα λογισάμενος; τᾶλλα μικρὰ καὶ ψαῦλα
 Ὡς πρὸς σκοπὸν ἐφέρετο τὴν Βυζαντιὰ πόλιν.
 Ὡς δὲ τῶν πύργων γέγονεν ἐνδὸς τῶν καλλιπύργων,
 Ἐνταῦθα τὴν εὐμήχανον βουλὴν θεωρητέον,
 Ὅπως προκαταβάλλεται τὰς ρίζας τῶν πραγμάτων,
 Καὶ πῶς αἰδέσιμον αὐτῇ τὸ βασιλείας χρῆμα.
 Ὑπνωττε μὲν Βασίλειος; οὕτως ἀτημελήτως,
 Διεβρωγῶσι ῥάκεσιν ἐγκεκορδυλημένος,
 Οὐκ ἄργυρον οὐδὲ χρυσὸν οἴκοθεν ἐπηγμένος ⁵⁹,
 Εἰς μόνας δὲ τὰς ἑαυτοῦ παλάμεις ἀποθλέπων,
 Καὶ ταῦτας φέρων ἀφορμὴν τοῦ πολυστόνου βίου.
 Ὑπνωττεν οὖν ἐπὶ τινος λιθοπλινθίνης κλίνης

A Ἀγχιθυρούσης τῷ ναῦ τῷ θεῖου Διομήδους.
 Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις ὄνειρος λευκόπτερος ἐπέπη.
 Τὸν νεωκόρον τὸν ἐκεῖ τάχιον ἀφυπνίζει
 Προτρέπει τε συναγαγεῖν ἔνδον τὸν βασιλέα.
 Ἀποπηδᾷ τῆς ἑαυτοῦ κλίνης ὁ νεωκόρος,
 Ἐπὶ τὸ προτεμένισμα συντόμως βηματίζει,
 Καταδαρθάνοντα λιτῶς Βασίλειον εὐρίσκει,
 Χαμεύνην, ἀνιπτόποδα, λυπρὸν, ρακιοφόρον.
 Πλάνην νομίζει τὸ φανὲν, ἐκείθεν ἀποτρέχει.
 Καὶ πάλιν ὕπνος ἔπιπτεν ἐν τοῖς αὐτοῦ βλεφάροις,
 Καὶ πάλιν ὄνειρος ὁ πρῖν, καὶ τοῦτο μέχρι τρίτου.
 Συνῆκε, κατεφόρασε μολὶς ὁ νεωκόρος.
 Ποιεῖται τὸν Βασίλειον ἐφέστιον ⁶⁰ αὐτίκα,
 Καὶ θεραπείας ἀξιοὶ τοῦτον τῆς προσηκούσης.
 Ἦν δ' ὁ Βασίλειος καλῶς, γενναῖος, γιγαντόχειρ,
 B Εὐπάλαμνος, εὐρύστερνος ἦρος, στεβρόδραχλῖον.
 Ἐντεῦθεν οὖν κατὰ βραχὺ τὸ σθεναρὸν γωρῖσας
 Ἄπασιν ἐπὶ στόματος ⁶¹ ἔκειτο μεγιστάτι.
 Καὶ τί μακρὰ καὶ περιττὰ; τῷ Μιχαῆλ ἐγνώσθη,
 Καὶ πρῶτα μέντοι φροντιστὴς τετίμητο τῶν ἱππῶν,
 Ἐπειτα καὶ παράκοιτος, πρᾶγμα Ῥωμαίους μέγα,
 Καὶ τελευταῖον βασιλεὺς καὶ σὺν αὐτῷ διεῖπε.
 Τοῦ δὲ κρατοῦντος καταγνοὺς ὡς πότου καὶ μεθύου
 Καὶ κώμοις ἐπιχαίροντος καὶ θεατρομανοῦντος,
 Κατὰ τῶν σπλάγχων τῶν αὐτοῦ διήλασε τὸ ξίφος,
 Καὶ τὰ τοῦ κράτους ἤρπασε πρὸ χρόνου, πρὸ τῆς
 [ῥας.
 Οὗτος εὐθὺς τὸν Φώτιον ὤφει τῆς Ἐκκλησίας,
 Καὶ πάλιν ἀποδίδωσι τὸν θρόνον Ἰγνατίω.

Vers. 5254

C

Parentes autem ejus nec opulenti erant nec divitiis abundantes, sed plane inopes laboreque manuum suarum victum quærentes; quibus vita functis, et Bulgarorum principe Crumo ditionem omnem Romanam cum copiis percurrente suosque milites opimis spoliis collocupletante, et extincto omni juvenutis flore multisque in captivitatem redactis, Basilius etiam captus est a Bulgaris tanquam avicula quædam prædita venustis alis ab aucupe diro. Cum autem e sævis Bulgarorum laqueis evasisset, intra fines Romanorum reversus ceu pauper operas alias suas pro mercede locabat, in quo vitæ genere varias ærumnas pertulit et labores magnos exantlavit. Tandem animadverso se suos hosce labores in sterile solum spargere, propinquis suis relictis, e patria discedit, et cætera omnia pro nihilo ducens, recta Byzantium contendit. Cum autem urbem pulchras turres habentem ingressus fuit, hic mihi consilium artificiosissimum vide, quo pacto radices rerum multo ante jecerit, et quam veneranda res sit imperium. Forte cubabat alicubi consopitus Basilius, non refecto corpore, laceris pannis obsitus, capite convoluto et lecto. Cubabat autem in pavimento quodam latericio, vicino divini Diomedis adî. Secundum hæc somnium ædituo felix of-

fertur, eumque similiter quiescentem excitat, et imperatorem intro jubet deducere. Tum de lectulo suo desilit ædituus, et ad fani vestibulum recta descendit: Basilius tenuiter istic dormientem invenit, humi stratum, pedibus illotis, vestibus sordidis et pannosis obsitum. Itaque pro quodam errore visum hoc oblatum sibi ducit, et inde discedit. Rursusque obdormiscenti prius illud visum se offert, idque vice tertia. Vix tandem ædituus rem intelligere cœpit, et Basilius suas in ædes deducit et conveniente cura reficit. Erat autem Basilius facie admodum venusta, generosus in primis, manibus giganteis, pectore lato, robustis lacertis præditus. Itaque ex eo tempore paulatim robur suum manifestum faciens in ore magnatibus universis erat. **107** Quid multis et supervacaneis verbis opus est? etiam Michaelo innotuit, ac primo quidem curatoris eorum dignitate cohonestatur; deinde fit accubitor, quæ dignitas apud Romanos ingens est; tandem creatur imperator, ex quo jam tempore semper eodem in contubernio cum Michaelo degebat. Cumque damnasset eum ceu vinosum ac temulentum, gladio viscera trajecit, et ante tempus imperium rapuit.

Initio Photium Ecclesia pellit, et Ignatio thro-

Variæ lectiones.

⁵⁷ ῥυφηνεῖς ἦσαν R. ⁵⁸ ΑΙ. ἐκλειπ. ⁵⁹ Hunc versum om. R. ⁶⁰ ὑφέστιον. ⁶¹ στόμασιν A.

ἑλίσα; δὲ καὶ τῷ κοινῷ χρήματα διαδοῦναι
 Καὶ διερευνησάμενος οἴκους χρυσιοφόρους ⁴³,
 Οἷτινες πρὶν συνέσφιγγον τὰς τῶν χρημάτων λίμνας,
 καὶ βλέψας πάντας αὐχμηροὺς μηδ' ἄντλον ⁴⁴ εὐτο-
 {χοῦντας,
 "Ἦλγει, βαρέως ἔφερεν, ἤλυεν, ἤδημόνει ⁴⁵,
 Οὐκ εἶχεν ὅ τι γένοιτο, πάντοθεν ἤπορεῖτο·
 Ὁ βασιλεὺς γὰρ ἀπορῶν ὄλβου παλυτάλαντου
 Ἄντικρὺς ἔστιν ἀετὸ; παλαιγενῆ;· τριγέρων,
 Ἄφρημένος τὰ πτερὰ, τοὺς ἄνυχας, τὸ ῥάμφο;.
 Ἐντεῦθεν ὁ Βασιλεὺς ἤσαλλεν, ἤδημόνει.
 Ὁ κράτωρ γάρ τοι Μιχαὴλ πάντα κατακωνίσας
 Καὶ μέμοις χαρισάμενος συμπαίχεται; καὶ συμπόται;,
 Οὐ μόνον γρύπας δέδωκε χωνεῖ; καταχρῶσους,
 Ἄλλὰ καὶ τὴν καλλίπρεμον πλάτανον τὴν χρυσεάν,
 Ἐξ ἧ; καθῆστο χρῶσα παντοδαπῆ; στρουθία,
 Καὶ μέλο; ἐπιτύδιζεν ὡ; ἀπὸ ζωσῆ; γλώσσης ⁴⁶,
 Καὶ τοῖ; ἀκούουσιν αὐτῶν ἐκπληξιν ἐνεποιεῖ,
 Ἐκθαμβουμένοι; τὸ καινὸν τῆ; μηχανῆ; ἐκείνης.
 Ὅ δὲ καὶ πένθους ἄξιον καὶ θρήνων καὶ δακρύων,
 Λέξων ὁ λόγος ἔρχεται καὶ βαρυστοναχῆ;ων.
 Ὁ μυριομαθέστατο; ἐν φιλοσόφοι; Λέων
 Τῷ φιλοκάλῳ βασιλεῖ τῷ Μιχαὴλ γενέτη
 Ἐξείσιον ἐργάσατο σκεῦο; ὡρο;ομίου,
 Δι' οὗ παρεῖχε καθορᾶν τῷ βασιλεῖ καθ' ὥραν,
 Ἐν μέσοι; διατρίβοντι τοῖ; βασιλεῖο; οἴκοι;,
 Εἰ που τολμᾶται τι καινὸν ⁴⁷ ἐν Ἄραφιν, ἐν Σύροι;.
 Τελούντι γοῦν τῷ Μιχαὴλ ποτε διφρηλασίας

Α Σύρων στρατὸ; ἐξορμηθεῖ; πρὸ; τινο; ἐμνησθῆ;
 Μετὰ βαρείας καὶ σφοδρᾶ; καὶ βριαρᾶ; τῆ; ῥύμης.
 Ὅπερ ἀκούσας Μιχαὴλ, καὶ δεῖσας μὴ τὸ πλῆθος
 Τοῖ; ἀκουσθεῖ; ταρχθῆν τὸ θέατρον ἐκλίπη;
 Αὐτίκα τὸ μηχανήμα κελεύει συντριβῆναι.
 Φεῦ τῆ; σκαιότητο; αὐτοῦ! φεῦ τῆ; φρενοδλαθεία;!
 Φεῦ φεῦ! ὅποῖον θησαυρὸν ἠφάνισε Ῥωμαίων
 Ἄνθρωπο; ῥυπαρόθιο;· πότης βοσκηματώδη;!
 Καὶ ταῦτα μὲν ἀκούοντα; μοι τεθρήνηται τῷ λόγῳ·
 Ὁ κράτωρ δὲ Βασιλεὺ; ἤδη κατανοήσας
 Εἰ; γόνυ, φεῦ! ὄκλασασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων τύχην
 Καὶ κινδυνεύουσαν πεσεῖν ἀθλίω; ἐπὶ στόμα,
 Μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἐκλείπουσαν καὶ πνέουσαν τὰ λοιπὰ,
 Δεῖν ἔγνω τὴν βασιλείον ἀναλαθεῖν σοφίαν
 Καὶ σῶσαι τὴν παρὰ μικρὸν ⁴⁸ νεκρὰν τε καὶ τυμῆ;.
 Β Ἐντεῦθεν κάματοι πυκνοὶ καὶ μέριμναι καὶ μόχο;·
 Καὶ θῶραξ περιστέρνο; καὶ σιδηροφορία,
 Καὶ πόλεμοι φιλαίματοι καὶ συνεχεῖ; φροντίδε;,
 Καὶ βίο; ὕπασπιδιο; ⁴⁹ καὶ κόρυθες καὶ λόγχιαι,
 Καὶ βλέφαρον ὠμόυπνον σπῶν οὐκ εἰ; κόρον ὕπνου.
 Ἐντεῦθεν ἀνεσώσατο τὰ πράγματα Ῥωμαίοι;,
 Καὶ τύχην τὴν γηράσασαν τὴν ἐκρυτιδωθείσαν
 Καλὴν τρυφεροπάρειον εἰργάσατο χορῆ;σκη.
 Ἐγνώσαν τότε Βάρβαροὶ θῆρα τὸν πρὶν ὕπνουτα
 Γενναίω; ἀνεγρόμενον κατὰ τῶν ἀδικούντων,
 Καὶ πάντε; ὑποτρέσαντε; ἔδυσαν εἰ; τὰ; λόχμα; ⁵⁰,
 Καὶ πάλιν ὑπερίσχυεν ἡ τῶν Ῥωμαίων βάλδο;·
 Ἐπεὶ δὲ κλύδωνα; φυγῶν Ἰγνάτιο; τοῦ βίου

Vers. 5709

num restituit. Cumque liberalis in cives pecuniis
 erogandis esse vellet, perquisitis aræriis, quæ prius
 ingentes pecuniarum copias continebant, cum omnia
 squalere cerneret nec hauriri quidquam ex eis
 posse, dolebat, rem graviter ferebat, inops consilii
 hæsitabat, quid futurum esset ignorabat, undique
 conaretabatur: nam egens imperator et magnis ab
 opibus destitutus reapse nihil est aliud quam aquila
 senio confecta, spoliata pariter alis, unguibus et
 rostro. Nimirum Michaelis imperator, exhaustis
 omnibus, et in inimos collusores comptores pro-
 lusus, non grypes tantum aureos conflaverat, verum
 etiam platanum illam, in qua omnis generis avi-
 culæ considebant et non aliter cantillabant atque
 si linguas vivas haberent, auditoribus ad carum
 vocis obstupescentibus machinamque novam et in-
 usitatam admirantibus. Libet etiam aliud quiddam
 lacrymis et lamentatione dignum exponere. Prin-
 ceptus ille philosophorum et infinitis eruditis disci-
 plinis Leo Theophilo imperatori, Michaeli patri,
 plane inusitatum confecerat instrumentum horolo-
 gii, per quod imperatori agenti in regia singulis
 horis spectandum exhibebat quidquid novi vel
 apud Arabes vel apud Syros tentatur. Forte Mi-
 chaelo curules ludos peragenti significatum est a

quodam Syrorum copias domo profectas esse cum
 impetu gravi atque vehemente. Qua re Michaelis
 audita, veritus ne multitudo perturbata hoc nun-
 tio theatrum desereret, mox ipsam machinam
 confringi jussit. Heu quanta fuit hæc imperitia
 quantaque dementia! proh qualem Romanis the-
 saurum perdidit impurus homo, bibax, pe-
 cunius!

Et hæc quidem satis jam deplorata sunt. Cæte-
 rum Basilius imperator, animadverso fortunam
 Romanam (heu) pervolutam in genua labascere,
 jamque illo in periculo versari ut in os misere col-
 laberetur, **108** vel rectius ut loquar, animo quasi
 defecum spiritus extremos ducere, regia sibi uten-
 dum sapientia statuit, et ejus saluti consulendum
 quæ tantum non esset mortua iamque sepulcro
 condenda. Quapropter ex eo tempore nil nisi per-
 petui labores, sollicitudines, molestiæ, thoraces
 circa pectus, arma ferrea, bella cruenta, galeæ,
 hastæ, oculi ad satietatem somno minime recreati.
 Atque hoc modo rem Romanam restituit, et fortu-
 nam imperii jam senescentem ac rugas contrahen-
 tem rursus instar puellæ vegetam et venustam ef-
 fecit. Agnovere tum barbari feram, quæ prius so-
 oita strenue nunc adversus injuriarum auctores

Variæ lectiones.

⁴³ χρυσιφόρους A. ⁴⁴ ἄντων R. ⁴⁵ ἐμηχάναι AR. ⁴⁶ γλώσσης ζωσῆ; R. ⁴⁷ δεινὸν R. ⁴⁸ μικρῷ A.
⁴⁹ ἑπασπίδιο; A. ⁵⁰ εἰ; τὰ; τρώγλα; A.

Τοῖς εὐγαλῆνοις οὐρανοῦ προσώκειλε λιμέσιν ⁷⁰,
 Ὁ βαθυγῶμων Φῶτιος, ἀεὶ διψῶν τοῦ θρόνου
 Καὶ σπεύδων ἐπιτεύξασθαι ⁷¹ πάλιν τῆς Ἐκκλησίας,
 Τεῖνονδε τι βαθύτροπον καὶ σκολιὸν τεχνᾶται ·
 Τῶν ὀνομάτων τὰς ἀρχὰς ἀπολαμβάνει μόνος
 Τοῦ βασιλέως, τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Αὐγουστῆς,
 Καὶ τὸ βεκίλᾳ συντίθησι, καὶ τοῦτο σαφηνίσας,
 Τοῖς τότε σοφιστεύουσι πράγματα προξενήσαν,
 Ἐδοξεν εἶναι βασιλεῖ μέγας ἐπὶ σοφίᾳ,
 Καὶ πάλιν τὸν πολυζήλον κατακληροῦται θρόνον.

Ἄλλ' ἄρα νοῦς ἀκροσφαλῆς πᾶσι τοῖς γηγενέσι,
 Καὶ κῆρες συμφυτοὶ τινες σύνεισι τοῖς ἀνθρώποις.
 Ὁ γὰρ πολὺς τὴν σύνεσιν οὗτος ἐν βασιλεύσειν
 Ὑπὸ τῶν ἀναπεισθεῖς ἀνδρῶν ὀφιοτρόπων ⁷²,
 Ὅζ' ὄβλουσ' ὑποβράπτουσι καὶ μηχανοπλοκοῦσι
 Καὶ φίλιπτα διχάζουσι ἀπὸ πατέρων τέκνα,
 Ἄπ' μητρὸς θυγάτριον, ἀπὸ νυμφίου νύμφην,
 Οἷος ὁ Σανταβαρηνὸς ἐκεῖνος ὁ δυσδαίμων,
 Καθεῖργνυσι τὸν Λέοντα τὴν παῖδα τὸν οἰκεῖον
 Ὄς δῆθεν κατὰ τοῦ πατρὸς βρόχους ἰστάντα φόνου,
 Ἄνδρα φιλοσοφώτατον, γνώσεως πάση; πλήρη
 Καὶ πᾶσι τοῖς μαθήμασιν ἐμπειδοτριθηθέντα,
 Ὅν συμφορῶν ⁷³ ἡ κάμινος καὶ τῶν κακῶν χωνεῖα
 Χρυσὸν ἀπέδειξεν μηδὲν ὑπόχαλκον ἠχοῦντα.
 Ἐνταῦθα γόοι καὶ κλαυθμοὶ μητρὸς ποτινωμένης
 Καὶ δεομένης τοῦ πατρὸς ὑπὲρ υἱοῦ δυστήνου ·
 Ἄλλ' ἦν ἐκεῖνος ἀτεγκτος ἀμάλακτος ὡς πέτρα,

A Καὶ πρὸς στοργὴν τὴν φυσικὴν ἄλλος σκλήρῳ ἀδά-
 [μας.

Ἦσαν ἐκεῖ θρηνητρίαι καὶ μονοῦδοι γυναῖκες
 Πικρῶς ἀνακλαιόμεναι τὴν συμφορὰν ἐκείνην.
 Οἶκος ἐκεῖνος; πένθους ἦν καὶ στεναγμάτων οἶκος.
 Ἦν καὶ στρουθίου μουσικὸν ἐκεῖ κατὰ τὸν οἶκον,
 Ἐνθα πικρὸς ὄλοφυρμὸς καὶ γόος ἐξηχέετο,
 Ὅπερ ἀκούον συνεχῶς φωνῶν θρηνητηρίων
 Καὶ τὰς βοὰς ἐκδιδαχθέν τὰς γοεράς ἐκείνας;
 Συνανωλόλυξεν αὐταῖς; περὶ τοῦ νεανίου
 Καὶ προῦφερε τὸν Λέοντα καὶ συνθρηνεῖν ἐψέκει.
 Τούτου ποτὲ Βασίλειος ἀκούσας τοῦ στρουθίου
 Λαλοῦντος καὶ τὸν Λέοντα φέροντος ἀνά ⁷⁴ στόμα,
 Καὶ τοὺς παρόντας ἔνθερμον στάξαντας βλέψας ⁷⁵
 [δάκρυ

B (Ἦν δὲ λιπαροτρόπαζον εὖσπον δαίπνον τότε),
 Ἐνδίδωσι, μαλάσσειται τῆς σκληρογυμνοσύνης,
 Αἰδοῦμενος, ὡς ἔοικε, μὴ πως περὶ τὴν φύσιν
 Ἄσυμπαθέστερος αὐτοῦ φαίνοιτο τοῦ στρουθίου.
 Ἐξάγει τοίνυν τῆς εἰρκτῆς, καὶ πατρικὸν προσδλέπει.
 Καὶ τοίνυν ἔτεσιον ὁκτὼ Ῥωμαίων βασιλεύσας ⁷⁶,
 Καὶ μέλλων ἦδη τελευτᾶν καὶ καταντᾶν εἰς τύμβον
 Εἰς τοῦτον τὸ βασιλείου κράτος μεταβιβάσει.
 Τούτῃ ποτὲ τῷ βασιλεῖ πρόδοον ποιουμένην
 Κὰν τῷ ναῦ τοῦ μάρτυρος Μωκίου γενομένην
 Ἐπιτηδᾶ τις ἄγριος κατὰ τοὺς δαιμονώνας,
 Ἄνθρωπος ἀστατούμενος τὸ σχῆμα καὶ τὸ βλέμμα,

Vers. 5361

evigilarat. Idcirco territi latebras subiere, poten- C
 tia Romana rursus invalescente.

Cum autem liberatus vitæ procellis Ignatius ad placidos jam cæli portus appulisset, astutus ille Photius, nunquam non throni cupidus, in hoc totus incumbens ut Ecclesia rursus potiretur, hujusmodi quiddam sane versutum ac pravum molitur. Solas primas litteras nominum imperatoris, liberorum ejus et Augustæ sumit, atque inde Beclas componit, eoque declarato, cum ejus ætatis hominibus litteratis negotii non parum exhibuisset, visus est imperatori vir esse magnæ doctrinæ ac sapientiæ; ideoque solium ei patriarchicum red- ditur.

Sed enim mortalium mentes plurimum errant, et naturalia fata quædam homines comitantur. D
 Nam imperator hic cæteroque prudentissimus, a vaf- ris quibusdam hominibus persuasus, qui fraudes nectunt, et machinationes struunt charissimosque liberos a parentibus disjungunt; a matre filiam, sponsum a sponsa, quorum erat e numero infelix ille Santabareus; Leonem filium suum in carcerem compingit, quasi qui mortis laqueos patri texeret, cum is revera doctrinæ studiosissimus esset, omni scientia copiose instructus, omnibus disci- plinis a puero excultus. Atque hæc sane calamita-

tum fornax et malorum confiatorium Leonem pro- barunt auro similem esse, cui nihil æris subesset. Hinc orti ploratus et ejulationes matris sortem filii lamentantis et apud patrem pro eo deprecantis. Sed erat durus, et instar saxi molliri non poterat; imo æque parum ac adamas ab amore naturali erga filium flectebatur. Adhibebantur mulierculæ la- mentatrices, quæ præficarum in morem nœnias quasdam lugubriter accinerent et calamitatem Leo- nis acerbè deplorarent. Domus universa nihil erat aliud quam luctus. Aderat et canora quædam avi- cula, quæ frequenter voces illas lamentabiles au- diens 109 et eas edocta, cum mulierculis adole- scentem, expresso Leonis nomine, deplorabat. Hanc aviculam cum aliquando Basilius loquentem audiret ac in ore nomen Leonis ferentem, simul- que videret eos qui aderant lacrymas profundere, illico de ira nonnihil remittit, durum animum emolliri patitur, reveritus, uti quidem apparet, ne forte natura magis expers esse commiserationis quam avicula videretur. Quapropter e carcere filium educit et paterno mitique vultu aspicit. Moriturus autem hunc ipsum imperio præficit.

Cum Leo quodam tempore processum institueret jamque pervenisset ad Mocii martyris ædem, vir quidam immanis, iis similitis qui malis a geniis agi-

Variæ lectiones.

⁷⁰ λιμῶσιν R. ⁷¹ ἐπισπάσασθαι A. ⁷² ὀφιοτρόπων AR. ⁷³ συμφοραῖ; A. ⁷⁴ ἐπὶ R. ⁷⁵ βλέπειν R.
⁷⁶ Hunc versum om. R.

Καὶ ῥάβδῳ κατὰ κεφαλῆς πλήττει πληγὴν καιρίαν. Καὶ συλληφθεὶς καὶ βιασθεὶς εἰπεῖν τοὺς συνειδότες Ὅχι εἶχεν ὅτι φθέγγαιτο· πάθει καὶ γὰρ ὠχλείτο. Ἄνθρωπος δὲ τις ἱερὸς πνεύματι θείῳ λάμπων Καὶ χάρισι κατὰκομος; (ὄνομα τοῦτι Μάρκος), Ἰδὼν βαρυθυμήσαντα δεινῶς τὸν βασιλέα Καὶ τι καὶ πείσασθαι δεινὴν ἔντεῦθεν οἰθηθέντα, φάρμακον ἀκεσώδουνον τοὺς λόγους ἐπιπάττων Προφητικῶς ἀνέκραγε στόματι καλλιγλώττω· « Ὁ βασιλεῦ, μηδέπω μοι τὴν τελευτὴν ἴσῃ προσδόκα, Μηδέ σοι καταθύμιος ὁ θάνατος γενέσθω· Δέκα καὶ γὰρ ἑνιαυτοὶ ζωῆς καὶ βασιλείας Πιρὰ τῆς ἀνωθεν χειρὸς πεφιλότημηνται σοι. Ὁ μὲν εἰπὼν ἐσίγησεν, ὁ βασιλεὺς δ' εὐθέως Καὶ τῆς πληγῆς ἐβράβισε καὶ τῆς βαρυθυμίας. Ἡ δὲ τοῦ Μάρκου πρὸβήρησις γέγονεν οὐκ εἰς μάτην. Οὗτος ἀλόχοις τέσσαρσιν ὁ Λέων συνεζύγη, Οὐχ ἡδονῆ⁷⁹ νικώμενος, ἀλλὰ διψῶν τεκνωῖται Καὶ παῖδας βλέψαι τῆς αὐτοῦ βλαστήσαντας ὄσφους. Ἐκ τῆς τετάρτης τοιγαροῦν καὶ τελευταίας κύει Παῖδα πορφυροβλάστητον τοῦνομα Κωνσταντίνον. Ἀλλὰ γὰρ ἀποπάτατον τοῖς τοῦ Θεοῦ προσπόλοις Ἐδόκει τὸ γινόμενον παρὰ τοῦ βασιλέως, Τὸν γάμον ἐπεισαγαγεῖν τέταρτον, καὶ μολῦναι τὴν ἀφθαρτον καὶ⁸⁰ καθαρὰν νύμφην τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ τοῖσιν ὁ Νικόλαος, πρῶτος ὢν ἀρχιεπίσκοπος Καὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν διέπων τριναῦτα,

A Λαλεῖ, παρῶρησιζέται, πληροῖ τὸ τοῦ προφήτου, Λαλῶν Θεοῦ μαρτύριον ἔναντι βασιλέων, Καὶ τὰς ἐκείθεν ἀπειλάς οὐκ ἠτήσων οὐδὲ τρέμων. Οὕτως ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ βάλλει μακρὰν τὸν φόβον Τὸν ἐξ ἀνθρωπων δυνατῶν⁸¹ καὶ τὸν ἐκ τῶν κρα-
[τούτων.
Ἐντεῦθεν ἐκδιώκεται τῆς ποίμνης καὶ τοῦ θρόνου, Καὶ δὴ καὶ κατακρίνεται τὰ τῆς ὑπερορίας. Ἐτερος δ' ἀντεισάγεται, πολὺς ἀνήρ τὰ θεῖα, Ὅς ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν κὰκ πρώτης ἡλικίας ζυγὸν τὸν θεῖον ὑπελθὼν τὸν τοῦ μονήρους βίου Οἴκησιν ἔσχεν Ὀλυμπον τὸν κατὰ τὴν Μυσίαν, Καὶ χάρισιν ἐξέλαμψε τὸ μέλλον προδηλούσας. Οὗτος Θεοῦ κελεύσαντος ἐνοῖ τὴν Ἐκκλησίαν, Β Κατασχισθεῖσαν εἰς πολλὰς τομάς καὶ διαιρέσεις Ἐπὶ παρανομήματι τῷ τῆς τετραγαμίας. Ὁ δὲ φιλοσοφώτατος ἐν βασιλεύσει Λέων Περιπεσὼν ταῖς φυσικαῖς τοῦ σώματος ἀνάγκαις Καὶ νότῳ χειμαζόμενος κίνδυνον ἀπειλούσῃ, Ἦδη πρὸς ἔτος εἰκοστὸν σὺν ἔκτῳ διθύνας⁸² Τὸ κράτος τὸ βασιλείον καὶ τὴν Ῥωμαίων τύχην, Καὶ συνιδὼν τὸν θάνατον καὶ τὴν τοῦ σκήνου λύσιν, Κράτορας ἀναδεικνυσσιν αὐτάνακτας αὐτάρχους Ἀλέξανδρον τὸν ἀδελφὸν καὶ παῖδα Κωνσταντίνον, Τοῦτο καὶ μόνον προειπὼν πνοαῖς ἐν ταῖς ἐσχάταις· « Βλέπω καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ὡς κακοδότην χρόνον Κατὰ τρισκαίδεκα μηνῶν, » ἀντικρὺς τοῦτο λέγων.

Vers. 5414

tantur, tam gestibus quam vultu inconstans, in imperatorem prosiliens, clava in caput ejus impacta lethale vulnus infixit. Comprehensus autem coactusque tormentis ad indicationem eorum quos facinoris conscios haberet, nihil dicere poterat, morbo graviter hominem vexante. Hic cum vir quidam sanctus, quique divino spiritu futura prospiceret ac variis donis ornatus esset, nomine Marcus, imperatorem gravi dolore correptum cerneret, existimantem aliquid amplius mali consecuturum, verbis medicinam ei faciens, tanquam mitigante dolore pharmaco, vaticinium hujusmodi edidit: « Noli, quæso, imperator, appetisse tibi vitæ finem arbitrari, nec animum tuum cogitatio de morte subeat. Nam tibi tam vitæ quam imperii decem adhuc anni cælesti a manu concessi sunt. » Hæc ille fatus, obtulit. Neque multo post imperator et animi dolore liberatus est et ex vulnere convaleuit. Marci quidem vaticinium minime fuisse vanum eventus comprobavit.

Fuere Leoni uxores omnino quatuor, quas ordiæ duxit, non a libidine victus, sed ingenti procreandæ sobolis desiderio, quo liberos ex se natos conspiceret. Tandem ex quarta et ultima filium purpurigenam genuit, cui nomen Constantini datum. Sed enim hoc Leonis factum Dei ministris absurdissimum videbatur, progredi videlicet impe-

C ratorem quartas ad nuptias, et incorruptam puramque Christi sponsam Ecclesiam polluere. Quamobrem pastorum princeps Nicolaus os aperit, libertatem loquendi usurpat, vatis verbum implet. Dei testimonium coram regibus exponens nec minas ullas eo nomine reformidans. 110 Sic Dei metus longe timorem abigit a viris potentia præditis et rerum potentibus incussum. Itaque Nicolaus grege suo et cathedra pellitur et solum vertere jubetur: substituitur autem ipsius loco quidam alius, sacrarum rerum longe peritissimus, qui a teneris unguiculis et ætate prima solitariam in Olympo Mysiæ monte vitam egerat et dono vaticinandi præditus erat. Hic de mandato divino Ecclesiam ad unitatem reduxit, multipliciterque distractam ac in partes divisam propter delictum Leonis quartas ad nuptias progressi.

Cum autem Leo doctissimus inter imperatores morbo correptus periculum vitæ munitante, administrato jam per viginti sex annos Romanorum imperio, mortem imminere sibi animadverteret, Alexandrum fratrem et Constantinum filium imperatores creat, hoc solo in extremis respirationibus jamque eo animam agente pronuntiato: « Alexandrum etiam (proh parcum malignumque tempus) post tredecim menses exactos video. »

Volebat autem significare regnum Alexandri tan-

Variæ lectiones.

⁷⁷ κακὸν R. ⁷⁸ κεφαλῆν R. ⁷⁹ ἡδονῆς R. ⁸⁰ τὴν pro καὶ A. ⁸¹ δυνατῶν MR. ⁸² Hunc versum cum sequenti om. R.

Ἵτι τοσοῦτον ἔσεται τὸ κράτος; Ἀλεξάνδρου.

Καὶ γοῦν οὐ διαπέπτωκεν ὁ λόγος, οὐδ' ἐσφάλη.
 Ὅ γάρ Ἀλέξανδρος τρυφαῖς ἐσχολακῶς καὶ πότις
 Καὶ μόνον τὸν γαργαλισμὸν τοῦ σώματος φροντίσας,
 Ἄλλο δ' οὐδὲν κατάξιον τοῦ τηλικούτου κράτους
 Οὐ δράσας, οὐ φθειγξάμενος, οὐ σῶχον κατὰ καρδίαν⁸²,
 Ὡς ἄνθος ἔρβησεν ὑγρὸν ἐκμαρανθὲν ἥλιω,
 Καὶ τάχιον ἐξέλιπε νόσοις ταχεῖς φθινάσι.
 Καὶ Κωνσταντῖνος γίνεταί μόναρχος μονοκράτωρ,
 Ἔτι παιδίσκος ἀπαλῶς καὶ τρυφερῶς ὑπάρχων
 Καὶ βασιλεία; κυβερνᾷ τὸ σκάφος οὐπῶ⁸³ σθένων.
 Τῆς γὰρ ἡλικιώσεως ἑβδομον ἦγεν ἔτος.
 Ὅ καὶ πολλῶν παραίτιον γέγονε κακοτήτων,
 Καὶ θλίψεων ἐπότισεν ἄλμυρ τὸν βασιλέα,
 Εἰ καὶ τὸ τέλος αἰσιον τῶν πειρασμῶν ἀπέβη.
 Ὡσπερ γὰρ νεομόσχευτον ἀρτίφυτον δενδρίον,
 Μῆτε χειμῶνα κρυερὸν ὑπενεγκεῖν ἰσχύον
 Μῆτε πνευμάτων προσβολὰς ἀγρίων δυσανέμων
 Μῆτε βραχέλους ἕτους μῆτε καυσώδη θάλψιν,
 Μῆ χαλαζῶν σφαιρώματα μηδὲ⁸⁴ χρυστάλλου πῆξιν,
 Πνοαὶ ποθεν βαρυχειρὲς τινες ἐκφυσηθεῖσαι
 Ἡ χαλαζῶν πετρώματα νεφθὲν δισκευθέντα⁸⁵
 Χειμάζουσι καὶ κάμπτουσι καὶ κλίνουσιν εἰς γόνυ,
 Καὶ καταμωλωπίζουσιν αὐτοῦ τὴν τρυφερίαν,
 Καὶ πάντοθεν προσβάλλουσιν ὡς ἐν πολιορκίᾳ,
 Φιλονεικούσαι τὸ φυτὸν⁸⁷ προθέλυμον ἐκτρεῖψαι.
 Ἄν δὲ τὰς ζάλας δυνηθῆ φυγεῖν τὰς κακοπνόους
 Καὶ τὸν χειμῶνα τὸν βαρὺν καὶ τὴν ἐκείθεν βίαν,
 Γίνεται δοκιμώτερον ἅτε πολλὰ παλαῖσαν

tillum temporis duraturum; quæ sane Leonis vox
 minime vana aut fallax fuit. Nam Alexander
 voluptatibus avocatus et comotationibus nimium
 indulgens, et corporis tantum titillationibus deditus,
 nec ulla re tanto imperio digna vel opere vel ver-
 bis perfecta, vel animo denique concepta, ceu flos
 solis efficacitate marcescens exstinctus est et a
 morbis celeriter absumptus. Itaque solus mortuo
 Leone imperium Constantinus obtinuit, ætatis adhuc
 teneræ puer, qui imperii gubernationi parum
 aptus esset, annis immaturus, annos scilicet id
 temporis septem modo natus; quæ res multis etiam
 malis occasionem præbuit mirificæque imperatorem
 affixit, tamenetsi felicem exitum procedente tem-
 pore habuerit. Quemadmodum enim arbor recens
 plantata, quæ propter teneras adhuc radices frigi-
 dam hiemem perferre nondum potest, neque ven-
 torum sævissimos impetus neque imbres vehemen-
 tiores nec æstus fervidos nec grandinem tem-
 pestatesque volantes tolerare, si ab ortis alicunde
 ventis aut grandine vexata nihilominus vim eorum
 graviolem effugiat et evadat illæsa, **111** multo fit
 explorator, cum arbor a ventis et sole exercita
 plurimum a natura roboris habere perhibeatur:

A Καὶ χειμασθὲν πικροποπιῶς καὶ κακωτρίαις ὥραι;
 Φυτὸν γὰρ ἀναμοτρεφὲς καὶ γυμνασθὲν ἀνέμοις
 Πολύ τι τὸ στερέμνιον, ὡς φασί, φύσει φέρει.
 Οὕτω κίκενος ὁ βραχὺς τὴν ἡλικίαν ἄναξ,
 Ὅ παῖς ὁ πορφυρόφυτος Λέοντος Κωνσταντῖνος
 Μόλις ποτὲ μετὰ μακροῦς⁸⁸ ἡλίου περιδρόμους
 Τῶν συμφορῶν ἀποφυγῶν τὰς ἀλλεπαλληλίας
 Καὶ πειρασμῶν ἐπαγωγὰς καὶ θλίψεις δακεθύμους,
 Σύνεσιν ἐκαρπώσατο πολλῶ παγιωτέραν,
 Ὡσπερ ναυδάτης κυκθελὲς⁸⁹ πολυκυμίας⁹⁰ ζάλαις
 Καὶ μόλις εἰς εὐγάληνον λιμένα καταντήσας.
 Πρῶτα μὲν γὰρ ὁ καρτερὸς ἐκεῖνος Κωνσταντῖνος,
 Ὅν σχεῖν γενέτην λέγουσιν Ἀνδρόνικον τὸν Δούκαν.
 Χεῖρα πολλὴν συναγαγῶν εὐοπλον ἑσταλέμην
 Ἄθρονον ἐπιτίθεται τῷ πορφυροδαστήτῳ,
 Τῆς νηπιότητος αὐτοῦ πίντως καταφρονήσας.
 B Ἀλλὰ ψευδῆς, ὡς ὁ Δαβὶδ ψάλλει, πρὸς σωτηρίαν
 Ἴππος ὑψαύχην, εὐσκαρῆμος, πτηνόπους φρυακτίας⁹¹.
 Κάκενος οὖν ἐσφαίρισθεῖς τῆς ἔδρας τῆς ἱππείας
 Πίπτει πρὸς γῆν κατενεχθεῖς, καὶ παρευθὺ τὸ ξίφος
 Γεύεται τούτου τῶν σαρκῶν καὶ βάπτεται τῷ φόνῳ
 Ἄρτι δὲ τούτου τοῦ δεινοῦ χειμῶνος παρελθόντος
 Ἔτερος ἐπεγείρεται βαρύτερος ἐκείνου,
 Πολλῶ τοῦ πρὶν πικρότερος καὶ τῆς προτέρας ζάλης.
 Ὅ γὰρ Φωκᾶς μάγιστρος⁹² (δνομα τοῦτῳ⁹³ Λέων),
 Ἄνῆρ μεγεθεῖ σώματος καὶ ῥώμῃ διαπρέπων
 Καὶ πᾶσαν τότε πιστευθεὶς Ῥωμαίων στραταρχίαν,
 Ἰδὼν προσλαμβανόμενον παρὰ τοῦ βασιλέως
 τὸν γέροντα τὸν Ῥωμανὸν τὸν ἀπὸ τῆς Λακάπτης,

Vers. 5472

sic etiam Constantinus hic, Leonis filius, in prima
 pueritia consecutus imperium, posteaquam vix
 multis elapsis annis de continuis calamitatibus
 ærumnis afflictionibus evasisset, prudentiam longe
 solidiorem ceu fructum quemdam nactus est,
 instar nautæ gravibus procellis jactati et vix tan-
 dem tranquillum in portum delati. Nam primum
 fortissimus ille Constantinus, quem natum aiunt
 Andronico Duca patre, magna manu coacta præclare
 armatorum hominum imperatorem subito invasit,
 puerilli nimirum ejus ætate contempta. Verum enim-
 vero fallax res est, uti Davides canit, ad salutem
 equus ferox, agilis, volucer, fremens. Quippe Con-
 stantinus etiam de sella equestri excussus in terram
 præceps corrui, et gladio protinus confossus est.
 Ubi vix gravis illa tempestas præterisset, alia
 longe gravior exorta fuit. Etenim Leo Phocas,
 dignitate magister, vir proceritate corporis ac
 robore insignis, cui Romani exercitus omnes erant
 crediti, cum receptum ab imperatore videret
 Romanum Lacapenum seniorem, rei navalis drun-
 garium, jam olim tyrannidem parturiens, impetu-
 que propterea represso quod necdum se offerret
 occasio, tum demum opportunitatem nactus, uti

Var:æ lectiones.

⁸² καρδίας AR. ⁸³ οὐπῶ τὸ σκάφος; A. ⁸⁴ μήτε R. ⁸⁵ ποθὲν ἐκδισκευθέντα R. ⁸⁷ τῷ φυτῷ A. ⁸⁸ μι-
 κροῦς R. ⁸⁹ κυκθελὲς R. ⁹⁰ πολυκυμίας R. ⁹¹ φρυμακτίας A. ⁹² μάστρος A. ⁹³ τούτου A.

Τὸ ναυτικῷ δρυογγάριον ὄντα τὸ τηνικάυτα,
 Καὶ πάλαι μὲν τὴν ἔκφυλον ὀδίνων τυραννίδα
 Καὶ σκευωρῶν ⁹⁶ καθ' ἑαυτὸν τὰ τῆς ἀποστασίας,
 Ὅμως ἐπέχων τὴν ὀρμὴν (οὐ γὰρ καιρὸς ἐκάλει),
 Τίτε καιροῦ δραξάμενος, ὡς ᾤετο, προσφόρου
 Ἐξέβρῆξε τοῦ τοκετοῦ τὸ βάρος τοῦ δυστόκου
 Κάκ τῆς γαστροῦ τὴν ἐχιδναν ἐξήνεγκεν ⁹⁷ εἰς φάος,
 Καὶ τρέφων πάλαι παρ' αὐτῷ σπινθῆρα δυσμενεῖας
 Τότε πυρὰν ἐξέκαυσε καμίνου πυριθρόμου.
 Καὶ τοίνυν προσποιούμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως
 Πάντα σπουδάζειν καὶ ποιεῖν καὶ συμφερόντως τούτῳ
 Ὡς δὴ παρὰ τοῦ Ῥωμανοῦ καταστρατηγηθέντι
 Ὀπλιίζεται μετὰ στρατοῦ βέντος πολλαχόθεν,
 Ἐκ Λυκαόνων, ἐκ Θρακῶν, ἐκ Κόλχων, ἐξ Ἰθίων,
 Ἐκ Παμφυλίων, ἐκ Μυσῶν, ἐκ Σύρων, ἐκ Κιλικίων,
 Καὶ φάλαγγας συνηθοικῶς ὡσεὶ θαλάσσης ψάμμον,
 Ἄνδρας γενναίους, μαχητὰς, πάντας ἀγκυλοτόξους ⁹⁸,
 Πῦρ ἐν πολέμοις πνέοντας, ἄνδρας ἀγχεσιμάχους,
 Καταστρατοπεδεύεται παρὰ τῇ Χρυσόπολει,
 Τῆς Βυζαντίων πόλεως κατέναντι κειμένη,
 Ἦν οὐρανόπολιν εἰπὼν ⁹⁹ οὐκ ἂν τις διαμάρτη.
 Καὶ πίμπλησιν ἀρείκων ἀνδρῶν τὰς πεδιάδας,
 Καὶ πᾶσαν γῆν κατάχαλον ⁹⁸. Ἀπὸ στραπτοναίλογχοι,
 Ἀνέλαμπον αἱ κύρτους, ἀσπίδες ἐπατάγουν,
 Ἄηρ ἐπυραυγίζετο ταῖς ἐπιδορασίαις.
 Ἦσαν ἐκαὶ χρυσάσπιδες, ἦσαν φαρετροφόροι,
 Εὐίπποι, χαλκοχίτωνες, πάντες, σιδηροφόροι.
 Ἐφριξαν ἂν καὶ γίγαντες παρεμβόλην τοιαύτην.
 Αὐτὸς μὲν οὖν βασιλείων καὶ κατὰ τοῦ κρατοῦντος
 Πάντα τυρούων καὶ ποιῶν οὐκ ἔλαθεν εἰς τέλος·

A Τότε δὲ τῶς πρόφασιν τὸν Ῥωμανὸν εὐρίσκων
 Προσεποιεῖτο κατ' αὐτοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ στρατεύειν
 Καὶ τηλικαύτην συγκινεῖν φάλαγγα στρατευσίμην,
 Προσράπτων τὴν ἀλωπεκτὴν ἄγαν κακομηγάνως·
 Οὐ πάντῃ γὰρ τὴν λεοντὴν εἶχεν ἐφικνούμενην.
 Ὁ γέρων γὰρ ὁ Ῥωμανὸς τοῦ ναυτικοῦ κατάρχων
 Κάκειθεν περικείμενος ἰσχύον οὐ τὴν τυχοῦσαν,
 Ἰδὼν περιφερόμενον τῆδε κάκει τὸ κράτος
 Καὶ κυμαινόμενον δεινῶς ὡς ναῦν ἀστατουμένην,
 Ἦν δέλλαι χειμέριοι ⁹⁹ στρέφουσι καὶ δονοῦσι
 Καὶ καταγίδες ἄγριοι καὶ στρόφοι πνευματώδεις,
 Καὶ τὰ Ῥωμαίων πίπτοντα φύρδην καὶ κακοπτόμωσ
 Ἄτε χειρὶ κρατούμενα παιδίου νηπιάχου,
 Τοῦ κράτορος ὑπέρχεται προσπλόως καὶ προκοίτους,
 Οἵπερ καὶ μᾶλλον εὐνοεῖν ἐδόκουν τῷ κρατοῦντι,
 B Καὶ κοινωσάμενος αὐτοῖς βουλὰς κρυφιωτέρας
 Καὶ συσκευάμενος αὐτοῖς καὶ συνδολοπλοκήσας
 Καὶ μηχανὰς παντοδαπὰς πορφύρων ¹ βαθυβούλους
 Ἐσχηματίζετο τολμᾶν βίαιαν ² τυραννίδα
 Καὶ πᾶσαν φέρειν καὶ περσοῦν πρὸς τοῦτο στολαρ-
 χίαν,
 Ὡς θροῦν ἐντεῦθεν ἄγριον κακόθροον κυματίαν
 Ἐπικτυπεῖν καὶ σμαραγεῖν κατὰ ³ τῶν βασιλείων.
 Καὶ πάντας κατασειεσθαὶ τῷ κλύδωνι τοῦ θεοῦ,
 Ἔως ἡ πάντα στρέφουσα καλλιπνοια ⁴ τοῦ βίου
 Προσέκυελε τὸν Ῥωμανὸν αὐλαῖς ταῖς τῶν ἀνάκτων
 Ὡς ἐν ἀγκάλαις γαληναῖς ὄρμων ἄλεξανέμων.
 Τοῖς πρωτοβούλοις γὰρ πεισθεῖς ἢ μᾶλλον ἐπιβούλοις
 Ὁ βασιλεὺς τὸν Ῥωμανὸν ὡς φίλον οἰκείουται
 C Καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς φύλακα καθιστάνει,

Vers. 5551

quidem arbitrabatur, commodam fetum illum suum
 in lucem edidit et viperam enixus est; quique jam-
 diu scintillam animi male affecti apud se nutrierat,
 tunc rogam accendit camini igne stridentis. Etenim
 præ se ferens omnia nomine imperatoris ab se
 suscipi et ejus ad utilitatem referri, qui a Romano
 artificiose ac astute circumscriptus esset, copias
 undique coegit et instruxit, Lycaonia, Thracia,
 Colchide, Iberia, Pamphylia, Mysia, Syria, Cilicia,
 numero maris arenas æquante, quo continebantur
 milites egregie strenui, armati præclare, ignem in
 præliis spirantes, viros pugna stataria præstantes.
 Hinc ad Chrysopolim castra metatur, sitam e regione
 Cpolis (quauquam rem peccaverit qui urbem illam
 Uranopolim, hoc est urbem cœlestem, cognomina-
 verit), **112** et campos viris bellicosus replet. Totum
 ejus regionis solum ex hastarum ære fulgebat,
 galeæ resplendebant, scuta sonum efficiebant, aer
 ab hastarum cuspidibus coruscabat. Aderant milites
 scutati, aderant sagittarii, equites, loricati, univer-
 sis ferrum gestantibus. Vel ipsis gigantibus ejus-
 modi castra formidini fuissent. Leonem autem
 cupidum regni contra imperatorem omnia fuisse
 molitum obscurum esse demum haud potuit. Id

quidem temporis Romanus occasionis loco nactus
 adversus eum se bellum gerere simulabat, et copiis
 amplissimis instructus nefarie vulpinam assuebat,
 leonina pelle non prorsus ad omnia se extendente.
 Quippe Romanus senior, classis præfectus ideoque
 non exigua potestate præditus, animadverso imperii
 statu hinc et illinc fluctuare ceu navim quam
 hibernæ temp-states gravissimæ succutiunt, adeoque
 res Romanas collabi misere uti quæ in tenere
 admodum ætatis manu sitæ forent, in amicitiam
 eorum imperatoris ministrorum et cubiculariorum
 se insinuat, qui præcipua complecti benevolentia
 imperatorem viderentur. Cum his communicatis
 occultis consiliis, reque deliberata et fraudulentè
 instructa, tyrannidem aperta vi moliri se simulabat
 et ad invasionem ejus classem universam adducere.
 Quo factum est ut rumor dirus in aulam deferretur
 et universi gravissimo terrore percellerentur, donec
 tandem rerum humanarum vicissitudo, quæ omnia
 solet immutare, Romanum ad aulam imperatoris
 traduxit velut ad tranquillum quemdam portum.
 Nam imperator a præcipuis consiliaris suis vel
 potius insidiatoribus persuasus Romanum tanquam
 amicum suum ad familiaritatem admittit, eumque

Variæ lectiones.

⁹⁶ σκατωρῶν A. ⁹⁷ ἐξήγαγεν A. ⁹⁸ γ. ἑπλίτας ἄνδρας ἀγκ. A. ⁹⁹ εἰπεῖν A. ⁹⁸ καταχαλοῖ? ⁹⁹ χει-
 μέριοι H. ¹ πορφύρας R. ² βίαιός. A. ³ ἐπ. A. ⁴ καλλιπνοια R.

Εἶποι τις ἂν οὐκ ἀφρώς, ἀλλ' οὐδ' ἀχαριτώτως,
 Τροχίλον ὁ κροκόδειλος, ἢ πίννα τὸν καρκίνον.
 Ὁ τοίνυν Λέων ὁ Φωκᾶς, οὐ πρότερον ἐμνήσθη,
 Τὸν Ῥωμανὸν κατέρχοντα μαθὼν τοῦ βασιλέως
 Καὶ φέροντα καὶ στρέφοντα πρὸς τὸ δοκοῦν ὡς δοῦλον
 Τὸν ἄνακτα τὸν ἀπαλὸν ὄρηκα τῆς πορφύρας,
 Ἐσκήπτετο παθαίνεσθαι δῆθεν ὑπὲρ ἐκείνου
 Καὶ τὸν στρατὸν εἰς ἄμυναν ἄγειν εὐνοίας νόμῳ,
 Τὸ δ' ἀληθὲς εἰς ἑαυτὸν ἐφελικετο τὴ κράτος.
 Ἄλλ' ὁ δρασσόμενος σοφοῦς ἐπὶ ταῖς πανουργίαις
 Καὶ στρέφον διὰ βουλίαι καὶ τὰ κρυπτὰ γίνωσκων
 Τὰς μηχανὰς τοῦ Λέοντος εἰς τούναντιον τρέπει,
 Καὶ λύκος μάτην ἐγγανὼν ὁ Λέων ἐγνωρίσθη.
 Ταῖς γὰρ βουλαῖς τοῦ Ῥωμανοῦ πειθόμενος ὁ κράτωρ
 Γραφὴν ἐρυθροσήμαντον πρὸς τὸν στρατὸν ἐκπέμπει,
 Κατηγοροῦσαν τῷ Φωκᾷ πρόδηλον τυραννίδα,
 Τῷ Ῥωμανῷ δὲ τὰγαθὰ προσεπιμαρτυροῦσαν.
 Ἐντεῦθεν φύρσις τῷ στρατῷ κακόχαρτος καὶ ζᾶλη,
 Καὶ κολοῖς ξενόπτερος ἦν ὁ Φωκᾶς ὁ Λέων.
 Τὴν γὰρ γραφὴν τοῦ κράτορος, οἶμαι, δυσωπηθέντες
 Ἐφύγον πάντες, ἔρημον τὸν ἀθλίον λιπόντες.
 Ζωγρεῖται τοίνυν ὁ Φωκᾶς καὶ σθένεται τὰς κόρας
 Καὶ λύκους τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν τυφλότητι ζοφούται,
 Καὶ πάλιν ἦν ὁ Ῥωμανὸς ἄγων καὶ φέρων πάντα.

Πλὴν ἄλλ' ὡς μήτηρ πιστευθεὶς τὴν φυλακὴν τοῦ

[νέου

Ἀἰφνης ἐφάνη μητρικὰ δύσανος; ἀντ' εὐνοούσης,
 Καὶ τοῦτο τὸ λεγόμενον, ἀποσοδῶν τοὺς λύκους,

A Ἴνα τὸ πρόβατον αὐτὸς σπαράττοι καὶ θινῶτο.
 Ὁ μὲν γὰρ ἄναξ Ῥωμανὸν εὖνον νομίσας εἶναι
 Καὶ κηδεμόνα τῆς ζωῆς καὶ τηρητὴν τοῦ κράτους
 Πρῶτα μὲν μάγιστρον ἵ τιμᾶ, μέγαν ἑταιρειάρχην,
 Εἶτα τῇ δόξῃ προτιθεὶς ἄλλημ μείζονα δόξαν
 Καὶ πρὸς ἀκρῶρειαν ὑψῶν ἐκ τῶν χθαμαλωτέρων
 Πατέρα καὶ προφύλακα ποιεὶ τῆς βασιλείας.
 Καὶ πλέον ἐφελκόμενος τὸν Ῥωμανὸν εἰς φίλτρον
 Ἐχέγγυα προγάμια νέμει τῇ τούτου κόρῃ.
 Ἦδη δὲ γαμοδαΐσια μέλλων τῆς νύμφης θύειν,
 Καὶ τὸν γυναικοπάτορα κράτορος στέφει στέφει.
 Ταῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς εἰς Ῥωμανὸν ἔποιε,
 Ἐκείνον ἐφελκόμενος, ὡς ἔστο, πρὸς φίλτρον.
 Ὁ δὲ βαθύνους Ῥωμανὸς πολλὰ βυσοδομείσας
 Καὶ κρατυνάμενος αὐτῷ πάντοθεν τὰ τοῦ κράτους,
 B Ὡς βρασιλεῖ ὡς ἀνακτι ζεύξας τὴν θυγατέρα,
 Ἐκ τοῦ τετρώρου τῆς ἀρχῆς φεῦ! τῆς ἁ παπποπα-
 [τρύας
 Τὸν πορφυρόβλαστον γαμβρὸν κύμβαχον ἐκδιφρῖζει.
 Καὶ μόνον χαρισάμενος ἕνομα βασιλείας
 Τῷ δυστυχεῖ καὶ δυστυχῶς αὐτὸν προσλαβομένῳ
 Αὐτὸς ἐπιλαμβάνεται τῆς ἡνιοστροφίας,
 Καὶ βασιλεὺς ὁ Ῥωμανὸς κἀν ταῖς ἀπάντων γλώσ-
 [σαις,
 Ὁ Κωνσταντῖνος δ' οὐδὲ μοῦ· τύχη γὰρ ἐνεκότει
 Καὶ κατεκάλυπτεν αὐτὸν ὡσπερ ἀστέρα νέφος.
 Νὰ μὴν εἰς κόρον μετασχῶν τοιαύτης ἀμβροσίας
 Οὐ μέχρι τούτων ἔστησε τὸ λαίμαργον τῆς γνώμης.

Vers. 5384

tam vitæ quam imperii sui custodem ac defensorem C
 renuntiat, crocodilus scilicet trochilum, pinna
 cancrum : nam ita non inepte nec inelegerant quis
 de hoc facto pronuntiaverit. Itaque Leo Phocas,
 cujus mentionem modo faciebamus, intellecto im-
 peratorem a Romano regi ceu mancipium quoddam,
 præ se ferebat quasi eam rem moleste ferret animo-
 que benevolo copias ejus defendendi causa secum
 adduceret, cum reapse imperium sibi quæreret.
 Sed enim is qui callidos in versutia sua capit et
 consilia invertit secretaque cognoscit, molitiones
 Leonis in contraria vertit, ideoque Leo frustra
 rem aggressus hiant lupo similis factus est. 113
 Nam Romani consilii obtemperans imperator lit-
 teras rubrica subscriptas ad exercitum mittit, qui-
 bus apertam Phocæ tyrannidem accusabat et egre-
 gium Romano testimonium perhibebat. Tum vero
 magna inter milites oriri perturbatio, et Leo Pho-
 cas mox graculus ille plumis alienis ornatus fieri.
 Quippe universi litteras imperatorias, ut arbitror,
 reveriti, misero Phoca deserto, aufugiebant. Venit
 ergo vivus in hostium potestatem, et oculis spolia-
 tur.

Ex eo tempore cuncta per Romanum admini-
 strari, qui recepta in se juvenis custodia, tanquam
 si mater ejus esset, subito se novercam hostilem

probabat; et quod proverbio dici consuevit, lupos
 terrebat et abigebat, ut ovem ipse dilaniaret ac de-
 voraret. Imperator enim ratum cupere sibi Roma-
 num quam honestissime, adeoque virum illum im-
 perii sui patronum et conservatorem esse, primo
 magistrum creat et magnum societatis præsidem.
 Deinde huic dignitati majorem aliam adjiciens, de-
 que humili conditione Romanum ad verticem re-
 rum evehens, patrem et custodem imperatoris
 nuncupat. Denique artiori amoris vinculo sibi ho-
 minem adjungens, sponsalia cum ejus filia contrahit;
 jamque nuptias celebraturus socerum imperatoria
 corona redimit. Hæc imperatoris erant in Roma-
 num beneficia, quibus eum se putabat ad amorem
 sui excitaturum. At occulto præditus animo Roma-
 nus, multa suo corde legens et ab omni parte sibi-
 met imperium stabiliens, ut qui jam imperator
 esset ac imperatoris socer, natum in purpura ge-
 nerum tandem avito patritioque imperio dejicit, et
 solo imperatoris illi nomine relicto gubernationem
 universam in se transfert. Itaque Romanus impe-
 rator omnibus erat in ore, Constantinus nemini;
 cui scilicet adversaretur fortuna, quemque non
 aliter obscuraret atque nubes stellam occultare so-
 let. Quin etiam Romanus hac ambrosia fruens ad
 satietatem usque nequaquam hic animi sui libidina

Variæ lectiones.

ἵ μάγιστρον A. ἵ στέφο; στέφει A. ἵ βασιλεῦ; AR. ἵ τὰς A.

Ἄλλ' ἔλον τὸν ἀλλότριον ἄρτον κακῶς ἀρπάσας
 Ἐφώμισε τοὺς ἑαυτοῦ, τὸν ἔχοντα τὸν ἄρτον
 Καταλιπὼν λιμώττοντα· τοὺς γὰρ ἰδίου· παῖδας
 Καὶ Χριστοφόρου τὸν υἱὸν παιδὸς τοῦ πρωτοσπόρου
 Κράτορας ἀνεκέρυξεν ἀνακτας Αὐσονάρχας⁹.
 Τὸ δὲ γε θυμαλιγέστερον καὶ μεῖζον εἰς πικρίαν
 Καὶ τῶν ὄστων ἀπτόμενον αὐτῶν καὶ τῆς καρδίας,
 Ἐπίπροσθεν ἐτίθετο πάντας τοῦ Κωνσταντινίου
 Ἐν ταῖς ἀνακηρύξεσιν, ἐν γράμμασιν, ἐν θρόνοις.
 Ἦν οὖν μυριοκέφαλος ἐν βασιλείᾳς ὕδρα,
 Καὶ λήϊον ἀνέβαιεν ἀντικρυς βασιλέων,
 Ὡς τοὺς σπαρτοὺς τοὺς γηγενεῖς· ὁ μῦθος ἀναπλάττει,
 Πλασθέντα·¹⁰ ἀπὸ δράκοντος ἄνδρας ὀδοντοφύτους,
 Καὶ μέσον ἦν ὁ τληπαθῆς τῆς ἀλουργίδο· στάχυς
 Ὡς ῥόδον συμπνιγόμενον ἀκάνθαις ὀξύκέντροις.
 Ἄλλ' ὅτε πᾶνθ' ὁ Ῥωμανὸς ἔφη¹¹ κατοχυρώσας¹²
 Καὶ τείχο· Σεμιράμιδος ἀντικρυς κρηπιδύσας
 Ἦ πύργον γιγαντόκτιστον Καλάνη· ἀσφαλτώσας,
 Τότε πεσῶν ἐπὶ βρεχμῶν καὶ νῦτα κατεάγη
 Καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκκυλισθεῖς τάλα· ἐταρταυίθη¹³.
 Ὁ γὰρ πορφυροφύτετος αὐτᾶναξ Κωνσταντίνος
 Ἦδη σφριγώσης ἐπιθῆς ἀνδρώδους ἡλικίας,
 Ὅτε πυρσὸς φρονήσεως ἀνθρώποις ἐπιλάμπει,
 Προδόλους προσλαβόμενος ἄνδρας ἀγαθοτρόπους
 Ὡς Ἡρακλῆς Ἰόλεων, ὡς ὁ Θησεὺς Πειριθου,ν
 Τὰς ὀφιώεις κεφαλὰς τῆς ὕδρα· ἐκθερίζει
 Καὶ πρὸς ἀλλήλων τοὺς σπαρτοὺς πεσεῖν παρα-
 [σχευάζει¹⁴,
 Τὸ δὲ παχὺ καὶ θολερὸν ἀπορῆαπίσας νέφος

A Καθαρωτέρας τῆς ἀρχῆς ἀκτίνας ἀποστίλθει.
 Πρῶτα μὲν οὖν ὁ Ῥωμανὸς ἤδη πρὸς γῆρας φθάσας,
 Ἦδη τριγέρων γεγωνὸς κατὰ τοὺς μακρογῆρας,
 Καὶ πλείστον μὲν διηγουκῶς ἐπὶ τῷ κράτει χρόνον
 Καὶ πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι χρόνους σκηπτροκρατή-
 [σας¹⁵,
 Ἦντας δὲ πλήσας δωρεῶν καὶ πάντας εὖ ποιήσας,
 Ὑπὸ τῶν παίδων ἑαυτοῦ ῥιπτάζεται τοῦ θρόνου
 Καὶ τρίχας ἀποκείρεται τὰς πρὶν στεφοκομήτους,
 Εἴποι τις ἂν, ὑπὸ Αἰὸς πρεσβυγενῆς ὁ Κρόνος.
 Εἶτα τοὺς παῖδας Ῥωμανοῦ τοὺς κακεντρεχεστάτους·
 Ὁ πορφυρόρηξ συλλαβῶν, ὁ κρᾶτωρ Κωνσταντίνος,
 Ἐξοστρακίζει θέμενος· ἀθρόον νησιώτας.
 Καὶ τότε πρῶτον ἔβλεψε τὴν γραῦν τὴν βσιλείαν
 Ὡς κόρην χρυσοσπάταλον, ὡς μργαροφοροῦσαν,
 Ὡς ἀβροχίτινα στυλπνῆν¹⁶, ὡς τρυφερευομένην.
 Καὶ προσελῶσαν καπυρὸν καὶ προσλαλούσαν τούτῳ.
 Καὶ συνιούσαν νυμφικῶς¹⁷ ἐπὶ παιδογονίᾳ.
 Οὕτως τὸν Βάρδαν τὸν Φωκᾶν στρατάρχην καθ-
 [ιστάνει.
 Ὅν τῶν σχολῶν δομέστικον εἴποιεν ἂν Ῥωμαῖοι,
 Τομίαν δὲ Βασιλείον, ἕνα τῶν ἀποκόπων,
 Φυέντα τῷ Λακαπνῶ σκοτίων¹⁸ ἐκ σπερμάτων
 Παράκοιτον καὶ φύλακα τῆς βασιλείου κλίνης.
 Ἐπεὶ δ' ὁ Βάρδας ἐσθῆστο τὴν πρὸς τὰς μάχας θέρ-
 [μην
 Καὶ τὴν ὀξύρροπον ὀρμὴν (ἔψυχε¹⁹ γὰρ τὸ γῆρας).
 Εἰς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν τὴν στραταρχίαν τρέπει,
 Εἴποι τις ἂν, ἐκ λέοντος· εἰς τὸν ἐκείνου σκύμνον.

C

Vers. 5038

modum statuere volebat, sed alieno pane toto quasi
 prærepto suos pascibat, esurire cogens illum ad
 quem is reapse pertinebat. Filios enim suos, et
 cum eis Christophorum ex primogenito nepotem,
 imperatores renuntiavit; quodque dolorem gignere
 majorem posset ipsumque cor et ossa penetrare,
 tam in præconiis publicis quam litteris et conses-
 sibus omnes ante Constantinum collocabat. 114
 Quo fiebat ut hydra multorum capitum esset in
 regia, quasi que seges imperatorum haud aliter ena-
 sceretur atque olim satos illos terrigenas prove-
 nisse fabulæ perhibent, hominibus ex draconis
 dentibus, qui sparsi fuerant in terram, ortis. Misera
 vero purpuræ spica in horum medio premebatur,
 quemadmodum a spinis rosam suffocari videmus.

Cum autem omnia Romanus jam satis se mun-
 disse crederet, ac ædificii Semiramidis fundamenta
 jecisse, vel quamdam quasi Chalanes turrin a gi-
 gantibus exstructam ex asphalto condidisse, col-
 lapsus in occiput etiam tergum fregit, imperioque
 dejectus miser in præceps corruit. Quippe Constan-
 tinus ubi virilem ætatem attigisset, qua prudentiæ
 fax in homine collucere solet, viris bonis in consi-
 lium adhibitis, uti nimirum Hercules Iolaum, The-
 seus sibi Pirithoum adjunxit, serpentina hydræ

Variæ lectiones.

⁹ αὐσονάρχους A. ¹⁰ β) αστόντας R. ¹¹ εἶχε AR. ¹² καταχειρώσας A. ¹³ ἐτανταλώθη AR. ¹⁴ Hunc
 versum om. R. ¹⁵ Hunc versum om. R. ¹⁶ τερπνῆν A. ¹⁷ παιδικῶς R. ¹⁸ κρυφίον A. ¹⁹ ἔψυξε A.

capita resecurit, et satis illis terrigenis inter se
 commissis, effecit ut alter alteri mutuum exitium
 offerret. Deinde densa et caliginosa nube pulsa, ra-
 dios imperii puriores emittit. Primum igitur Ro-
 manus, jam senio confectus, longo tempore potitus
 imperio, totis nimirum 35 annis, omnibus sibi per
 munera beneficiaque devinctis, a suismet filiis ra-
 ditur et throno dejecitur, non aliter atque priæcus
 ille Saturnus a Jove regno spoliatus fuisse fertur.
 Quo facto Constantinus imperator natus in purpura
 filios Romani longe nequissimos comprehendit et
 quamdam in insulam relegavit. Atque hoc primum
 tempore vidit imperium, anui simile, tanquam
 puellam auro luxuriantem et uniones gestantem,
 elegantī vestitu fulgere, sibique tum arridere, tum
 familiariter adesse.

Bardam Phocam exercitibus præficiēbat, creatum
 scholarum, ut Romani loquuntur, domesticum :
 Basilium vero eunuchum, qui Lacapeni filius natu-
 ralis erat, accubitorem fecit et imperatorii lecti
 custodem. Exstincto autem propter senectam in
 Barda fervore, quem prælia poscunt, et impetu ce-
 leri ad res gerendas, in Nicephorum Phocam co-
 piarum gubernationem transtulit, hoc est a leone
 in ejus catulum. Nactus eam felicitatem ut filium

Υἷὸν δ' ἰδεῖν εὐτυχηκῶς ἰδίας ἐξ ὀσφύος,
 Ὅς ἐξ Ἑλένης Ῥωμανοῦ τῆς θυγατρὸς ἐξέφυ,
 Κατονομάζει Ῥωμανόν. Ἐλάσαντα δ' εἰς ἦδην
 Καὶ γαμετῆ συζεύγνυσι, καὶ βλέψας υἱοῦ γόνον
 Βασιλείον τὸν μέγιστον ἐπὶ προπαιουχίας,
 Καὶ βρέφος ἐπαγκάλιον ²⁶ βαστάσας τὸν τοσοῦτον,
 Καὶ πέντε χρόνους μετασχὼν τοῦ κράτους; ἀθολώ-

Καὶ μέλλων ἀπολύεσθαι τῶν φυσικῶν συνδέσμων,
 Αὐτάνακτα καθίστησι τὸν Ῥωμανὸν τὸν παῖδα.

Ἄλλ' οὗτος ἄπασαν ἰσχὺν, ἄπασαν δυναστείαν
 Κακοῖς καὶ μικρογνώμοσιν εὐνούχοις ἐπιτρέψας,
 Θήρας αὐτὸς ἐφρόντιζε καὶ κυνηγετημάτων
 Καὶ δαιμονίως ἔχασκε πρὸς τὰς κυνοδρομίας.
 Τότε τὴν Κρήτην δυσμενῶν Ἀρβάρων κατασχόντων
 Καὶ κραταῖον κρησιφύγετον θεμέλιον τὰ τῆς νήσου
 Καὶ κακουργούντων τὴν ὑγρὰν καὶ πάντα ληστευόν-

Ἄλλ' οὗτος ἄπασαν ἰσχὺν, ἄπασαν δυναστείαν
 Κακοῖς καὶ μικρογνώμοσιν εὐνούχοις ἐπιτρέψας,
 Θήρας αὐτὸς ἐφρόντιζε καὶ κυνηγετημάτων
 Καὶ δαιμονίως ἔχασκε πρὸς τὰς κυνοδρομίας.
 Τότε τὴν Κρήτην δυσμενῶν Ἀρβάρων κατασχόντων
 Καὶ κραταῖον κρησιφύγετον θεμέλιον τὰ τῆς νήσου
 Καὶ κακουργούντων τὴν ὑγρὰν καὶ πάντα ληστευόν-

Κατὰ θηρίων στέλλεται τούτων τῶν ὑγροχέρων,
 Μάχην συνάπτει καρτεράν, ἥττε τὸς ἀντιμάχους,
 Βυθίζει τὰς πειρατικὰς ἀκάτους τῶν Ἀρβάρων,
 Χειροῦται καὶ τὸν λήπταρχον τὸν πάντολμον ἐκείνον,
 Καὶ τὸν γιγαντοπάλαμον ὡς βρέφος συλλαμβάνει.
 Ἐκείθεν ἀναζεύξας δὲ μετὰ λαμπρῶν τροπαίων

ex se atque Helena Romani filia natum videret, eum
 ipsum Romanum appellavit. Ubi jam adolevisset
 ac pubes factus esset, uxorem ei dedit; ex quo
 filii conjugio nepotem vidit Basilium, principem
 longe victoriosissimum. **115** Tandem exactis in
 imperio quinque annis absque socio et perturbatione,
 vitæ finem facturum Romanum filium imperatorum
 renuntiat.

Is vero potestatem universam malis et imbellibus
 eunuchis tradens capiendis feris et venando miserandus
 occupatur. Hoc imperante Cretam insulam Arabes ceperunt,
 et receptaculo in ea firmo collocato mare passim infestum prædis
 agendis redderant. Quapropter Nicephorus Phocas, vir acer in
 bello et tam animo quam manu promptus, classis imperator
 et belli dux constituitur; qui mox navibus universum mare
 complet, et contra belluas pedestres pariter ac marinas
 ablegatur. Pugnam inde cum hoste conserit, eumque magno prælio vincit:
 piraticas Arabum naves demergit, ipsum principem prædonum,
 hominem audacissimum et giganteum bellatorem, velut
 puerum capit. Hinc e Creta splendidissimis cum trophæis
 solvens triumphos magnificos et lætitiæ plenos peragit.

Eodem tempore nobilem ac pulchram urbem in

A Πολυτελέσι καὶ φαειροῖς ²² θριάμβοις ²³ ἐπομπεύθη ²⁴.

Τότε καὶ πόλιν τὴν καλὴν, τὴν πόλιν Ἀντιόχου
 Τὴν εὐγενῆ, τὴν εὐπρεπῆ, τὴν νυμφοκοσμουμένην
 Ἰσμαηλίται φονικοὶ δορυκίτητον λαβόντες
 Ὡς τρίβουλον καθήσχυναν, ὡς τριοῦτιν πόρνην.
 Καὶ πάλιν ὁ τριταριστέυς σπᾶται Φωκᾶς ῥομφαίαν,
 Πάλιν κινεῖται κατ' ἐχθρῶν αἰμοχαρῶν ἐκφύλων.
 Τοὺς ἄλλοφύλους ῥήγγυσι, ²⁵ ὑπερμαχεῖ συμφύλων,
 Καὶ πάλιν τὴν εὐσχημονα τὴν εὐχροσοτάτην κόρην
 Ἐπανασώζει τῇ μητρὶ τῇ καλλιτεκνωτάτῃ.

Ἐτι δὲ τότε τοῦ Φωκᾶ τὴν μάχην συγκροτοῦντος
 Ἦν κράτορα τὸν Ῥωμανὸν θάνατος ἀναρπάξει,
 Τῇ γαμετῇ Θεοφανοῖ τὸ κράτος λελοιπότα
 Καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς ²⁶ νεογενέσιν οὔσιν,
 Κεκρατηκότα ἔτεσι τέσσαραι πρὸς τοῖς δέκα ²⁷.

B Ἀκούει ταῦτα καὶ Φωκᾶς, ἐκείθεν ἀποτρέχει
 Καὶ πρὸς τὴν μεγαλόπολιν καταταχίσας φθάνει,
 Καὶ πάλιν ἀναδείκνυται τῆς Ἐω ταγματάρχης.
 Ὅρκοις φρικτοῖς καταδεθείς ὑπὸ τῆς βασιλείσης
 Ὡς οὐκ ἐπιβουλεύσειε τοῦ Ῥωμανοῦ τοῖς τέκνοις,
 Καὶ πάλιν ἀναπόμπιμος γίνεται πρὸς Συρίαν.
 Ἄλλ᾽ γὰρ οὐκ ἠρέμησε τὸ χαλεπὸν θηρίον
 Ὁ φθόνος, ἡ τῶν γηγενῶν καρδιοφάγος ἀρτος.
 Καὶ τοίνυν τις ἀπόκοπος τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις,
 Ὁ τότε πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἄνω καὶ κάτω στρέφων,
 Ἀκάνθη φθόνου κεντηθεὶς κατὰ τοῦ στρατηλάτου
 Καὶ τηλικαύτην εὐπνοίαν τύχης οὐ φέρων βλέπειν
 Τὸν Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν οὐρίως ναυστολοῦσαν ²⁸,
 Γραφᾶς ἐπὶ τὸν Τζιμισοῦν εὐπτέρους ἐγγαράσσει ²⁹

Vers. 5693

C morem puellæ ornatam Antiochenam Ismachæ Iomicidæ ceperunt et in servitutem redegerunt ac velut meretricem in trivio stantem habuerunt. Quapropter rursus Phocas ille victoriosissimus hostem movet, alienigenas frangit, pugnat pro suis, rursus honestam et boni coloris puellam matri pulchrorum liberorum parenti, id est Romano imperio Antiochiam, restituit.

Dum istic bellum gerit, Romanus imperator e vivis excessit, uxori Theophanoni et liberis, quæ ex ea susceperat, imperio relicto. Cujus rei fama Phocas ad se perlata itinere celeri Cpolin proficiscitur, ibique rursus exercituum Orientis dux declaratur, sacramentis horribilibus imperatrici pollicitus nunquam se Romani liberis insidiaturum; quo facto suum ad munus sese confert. Sed enim quiescere non poterat invidia, bellua ferox, urso consimilis, hominum corda depascens. Nam quidam ex eunuchis aulicis, qui eo tempore res imperii solus arbitrato suo tractabat, adversus Phocam invidiæ spina quasi quadam punctus, quod celebritatem nominis ejus atque felicitatem æquo animo ferre non posset, litteras ad Joannem cognomento Zimiseham penna non exaratas mittit, **116** iisque cohortatur ut interfecto Phoca Byzantium, futuris

Varie lectiones.

²² ὀπαγκάλιον AR. ²³ Hunc versum om. R. ²⁴ λαμπροῖς A. ²⁵ θεάτρους A. ²⁶ ἐκπομπέυει A.
²⁷ ἀλλ' R. ²⁸ αὐτοῦ A. ²⁹ Hunc versum om. R. ³⁰ ναυστολοῦσης R. ³¹ ἐγγαράσσει A.

(Τῷ Τζιμισχῇ δὲ κλήσις ἦν βρεφθεὶν Ἰωάννης)
 Ἔργον μαχαίρας τὸν Φωκᾶν θέσθαι παρακινούσας,
 Αὐτὸν δ' εἰς τὸ Βυζάντιον ἦκειν ἐρεθίζουσας,
 Ἐσόμενον αὐτάνακτα καὶ κράτορα Ῥωμαίων.
 Δέχεται τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην Ἰωάννης
 Ὁ Τζιμισχῆς, ἐπέρχεται τοὺς τῶν γραφέντων ⁸⁰ τύ-

[πους,

Καὶ γνώμην μισοπύνηρον αὐτῶν καὶ χρηστοθήη
 Χειρίζει ταῦτα τῷ Φωκᾶ, τὸ δρᾶμα καταγγέλλει,
 Μυσάττεται τὸ φονικὸν ἐκείνου ⁸¹ τοῦ θλαδίου.
 Ἦν δὲ καλὸς ὁ Τζιμισχῆς, εὐοπτος, εὐχρους, εὐθριξ,
 Κρπερ:κὸ, ἀνδρᾶσπλαγχνος, εὐκάριτος, ἀνδρόνους,
 Καὶ μαχητῆς ἀπρόσμαχος καὶ βουλευτῆς δέξυνος,
 Ἀνδρωπος μεγαλόψυχος, σώφρων, ἀνδρεῖος, πρᾶος,
 Καὶ δόρου βολιχόσκιον κραδαίνειν ἡσκημένος
 Καὶ τόξου ἔλκειν τὴν νευρᾶν ⁸² ἐπὶ βελῶν γλυφίσιν ⁸³,
 Ἄηθρ ἐλευθερόψυχος, οὐχ ὑποτρέφων κότον,
 Οὐ τῆς κακίας φωλεὺν τεκταίνων τὴν καρδίαν,
 Οὐδὲ ζηλῶν τὸ ζάκωτον καμῆλου βαρυχέλου.
 Εἰ χρῆ δ' ὀλίγοις τὰ πολλὰ καὶ τὰ μακρὰ ⁸⁴ γνωρίζαι,
 Ἐμψυχος ἦν παράδεισος χαρίτων φουτοτρόφος,
 Ἄλσος μυρίων ἀγαθῶν κατάφυτον ὀρχάτοις
 Θεοῦ φυτηχομούμενον ⁸⁵ παλάμαις αὐξιφύτοις ⁸⁶,
 Πνεύματος κηπευόμενον νόμασι χρυσορεθροῖς,
 Ἐν τῷ περιεχόμενῳ τῶν ἀρετῶν ὁ κύκλος,
 Ἀντίφθογγα δ' ὑπέψαλλε χαρίτων ἡ χορεία.

Τοιοῦτος ὢν τὴν ἀρετὴν ὁ Τζιμισχῆς καὶ τόσος,
 Καὶ τριηκᾶτα τῷ Φωκᾶ λαχὼν συνομαρτήσαι
 Καὶ χρεῖαν ὑποστράτηγον ἀποπληρῶν ἐκείνῳ

imperator Romanorum, properaret. Hanc epistolam
 ubi Zimisches accepisset, tanquam infestus impro-
 bitati et vir bonus eam Phocæ tradit, eunuchi con-
 natum aperit, ejusque sanguinarium animum abo-
 minatur. Erat autem Zimisches formosus, facie,
 colore, capillis venustus; tolerans, misericors, fortis
 et virilis animi, pugnator inexpugnabilis, copia ce-
 leritateque consilii præpollens, liberalis, castus, mi-
 mitis, hæstarum vibrandarum et arcuum tendendo-
 rum peritissimus, ingenuus, alienus ab ira diuturna;
 ut paucis denique multa et proluxa complectamur,
 vivus quidam paradus gratiarum erat, ipsis Dei
 manibus consitus et aureis sancti Spiritus rivis
 irriguus, in quo virtutum cœtus universus choræas
 velut agitabat, Gratiis ex adverso illis cantando
 quasi responsantibus.

Talis ac tantus vir cum Zimisches foret, Phocam
 hoc tempore comitari decrevit, legati munus ab eo
 consecutus. Et consanguineus erat Phocæ, prognatus
 eodem genere. Posteaquam scriptum eunuchi
 manibus suis aperuisset ac eo comprehensa percurre-
 risset, omnibus ad copiarum imperatorem renun-
 tiatis: «Proh miseram!» inquit, «Romanorum sor-
 tem et fortunam, imperator! quousque tandem im-

A (Ἦν δὲ Φωκᾶ καὶ προσγενῆς κακ' τῶν αὐτῶν αἰμά-
 [των).

Ἄμα τὸ γράμμα ταῖς χερσὶν εἶχεν ὑπαναπτύξας,
 Καὶ καθ' αὐτὸν ἐπέδραμε τὸν τοῦν τῶν ἐγκριμένων,
 Καὶ πρὸς τὸν πρωτοστράτηγον πάντα διαπορθμεύει,
 Καὶ, «Φεῦ!» φησὶν, «ὦ στρατηγῆ, τῆς τῶν Ῥωμαίων
 [τύχης!

Ἔως καὶ πότε τῆς ἀρχῆς τὸ σκάφος ⁸⁷ ἰθυνοῦσιν
 Εὐνοῦχοι γυναικόψυχοι, πόριμοι πρὸς κακίαν,
 Πάντων κακῶν ἐφευρεται, πάντων κακῶν ἐργάται,
 Ἀνθρωποι μαλακόψυχοι, σκευὴ πονηρευμάτων,
 Τῶν ἀθεμίτων ἀγωγοὶ, σωλῆνες κακουργίας ⁸⁸·
 Ἦκουσε ταῦθ' ὁ στρατηγός, ἤγειρε θυμοῦ φλόγα.
 Κάντεῦθεν ὁ κοιμώμενος ὀρεσιδάτης ⁸⁹ λέων

B Ὑπήνοξε τὸ βλέφαρον καὶ βρυχηθμὸν ἀφῆκε,
 Καὶ φόβος περιέδραμε λόχμας, δρυμῶνας, δρη.
 Κράτωρ δ' ἀναγορεύεται, φθάνει τὴν Κωνσταντίνου,
 Ἄνευ κινδύνων εἰσεῖσι, βλέπεται, βλέπει, τέρπει.
 Καὶ πᾶν τὸ πλῆθος προχυθὲν, ὑπόσον ἐν δημόταις,
 Ὅπόσον τῆ λαμπρότητι τοῦ γένους ἐκυδρουτο,
 Ὅπόσον ἐν ἐργατικοῖς, ὅσον ἐν εὐπαρύφοις,
 Πρὸ πάντων ἡ βασίλισσα σὺν τοῖς ἱερομύσταις ⁹⁰,
 Ὑπταίσις ὑποδέχονται τὸν ἄνδρα ταῖς παλάμαις.
 Καὶ ψέψω γίνεται κοινῇ κράτωρ ὁ Νικηφόρος·
 Ἦν γὰρ στρατηγικώτατος, εὐτυλμος, βριαρόχειρ,
 Καμάτοις ἀταπεινώτος, ἀκμων στεβρός εἰς πόνους.
 Καὶ μίγνυται Θεοφανοῦ τῆ πρώην βασιλίδι,
 Καὶ πρὸς τοὺς παῖδας Ῥωμανοῦ σχέσιν πατρὸς δε-
 [κνύει.

C

Vers. 5747

perium administrabunt eunuchi muliebres, secundi
 ad malitiām, sordidi, facinorum instrumenta, re-
 rum nefariorum tubuli, canales improbitatis? » His
 auditis animus ducis incandescit, et leo prius quies-
 cens oculos aperit ac rugitum edit, ob quem for-
 mido lustra, saltus, montes est pervagata. Mox im-
 perator renuntiat, Cpolin occupat, urbem absque
 ullo periculo ingreditur, a civibus conspicitur,
 conspectu suo omnium omnino animos recreat.
 Simul obviam ei se offert urbana multitudo, necnon
 patriciorum ordo, prætextati, ex officinis operarii.
 Ante omnes alios imperatrix cum sacerdotibus ho-
 minem supinis manibus excipit, jamque decreto
 communi omnium ordinum Nicephorus imperator
 creatur. Erat enim artis bellicæ peritissimus, audax,
 robustus, ærumnis haudquaquam cedens, incudis
 in morem labores constanter perferens. **117** Se-
 cundum hæc imperatricem Theophanonem sibi
 matrimonio copulat, et erga Romani liberis affec-
 tionem quamdam animi paternam declarat.

Præcipue vero probat in imperio virilitatem
 pectoris et in præliis ardorem. Quippe generosi
 erant in Phoca impetus animi, suæque constantiæ
 documenta statim ab initio dabat, jamdudum osten-

Variæ lectiones.

⁸⁰ γραμμάτων A. ⁸¹ πονηρὸν ἐκείνο A. ⁸² τὰς νευρὰς AR. ⁸³ ἐπιμελῶν γλυφίσαν M. ⁸⁴ μακρὰ καὶ
 τὰ πολλὰ R. ⁸⁵ φυτηχομούμενον A. ⁸⁶ αὐξοφύτοις A. ⁸⁷ κράτο: A. ⁸⁸ πονηρίας. ⁸⁹ ὀρεσιτρόφος A.
⁹⁰ ἱεροθύταις AR.

Τότε Φωκᾶς τὸ τῆς ψυχῆς ἐγνώρισεν ἀνδρῶδες
 Καὶ τὸ τολμηροκάρδιον καὶ τὴν πρὸς μάχας θέρμην.
 Εἶχε μὲν γὰρ παράστημα ψυχῆς εὐγενεστέρας,
 Καὶ τὸν στεβρὸν μὲν καρτερόν ὑπέφαινε ἀρχῆθεν,
 Καὶ τὸν τεχνίτην ἱππαστὴν μακρόθεν παρεγύμνου·
 Τῆς δὲ τοῦ δρᾶν δυνάμεως κειμένης παρ' ἐτέροις
 Αὐτὸς τὸ γενναίθυμον ἔσχυε κατὰ βάθους,
 Ὡς ὁ δαλὸν ἐν σποδιᾷ σπέρμα πυρὸς φυλάττων.
 Ὡς δ' ἐπελάβετο καιροῦ καὶ τῆς τοῦ δρᾶν ἰσχύος,
 Καὶ πάντα στρέφων ὁ τροχῶς· ⁴¹ τοῦ παλινδρόμου

[βίαι]

Αὐτὸς αὐτὸν ἐπέστησε τοῖς εδαρμάτοις δίφροις ⁴².
 Τότε δὴ τότε καὶ Φωκᾶς ὡσεὶ πρηστήρ ἐβράγη,
 Καὶ πάσας περιέδραμε φυλάς βρβαροφύλους,
 Πῦρ ἐμπέσον, ἂν εἴποι τις, ἐν λόχμῃ πολυζύλω
 Καὶ πνεύμασι σοδοῦμενον καὶ πανταχοῦ διέρπον ⁴³
 Καὶ πᾶν φυτὸν βοσκόμενον καὶ πᾶν χλωρὸν ἐκκαῖον.
 Ἔτρεσαν Ἀβραβες αὐτὸν, ὑπέκυψεν ὁ Σύρος,
 Ὁ Κίλιξ ἔδραπέτευσεν, ὁ Φοῖνιξ ὑπεστάλη,
 Καὶ πάλιν ἀπεδύοντο Ῥωμαῖοι τὰ Ῥωμαίων
 Οὕτως ἀπρόσμαχος Φωκᾶς ἦν τοῖς ὑπεναντίοις.
 Ὁ κύκλος γὰρ τῶν ἀρετῶν ἀμφέστεφε τὸν ἄνδρα,
 Καὶ πᾶν καλὸν ἠγάλιζε, πᾶν ἀγαθὸν ἐκόσμει,
 Ἴσχυς, ἀνδρία, φρόνησις, πραότης, σωφροσύνη.
 Ἄλλὰ γὰρ ἄμωμος οὐδεὶς τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων,
 Κἂν ἐπὶ τὴν ἀκρωρείαν τῆς ἀρετῆς ἐλάτῃ.
 Καὶ γοῦν ὁ καλλιστέφανος Φωκᾶς ὁ ⁴⁴ τηλικούτος
 Ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἔλαμπε καλοῖς τοῖς κατὰ σῶμα,
 Καὶ τὴν ψυχὴν ὑπέφαινε χάρισι λαμπομένην

deus se artificem esse peritum agendi equi. Sed dum facultas agendi penes alios est, ipse generositate animi sui corde imo comprimebat, non aliter atque si quis titionem quasi quoddam ignis semen opertum cinere conservet. At ubi opportunitatem et rei gerendæ facultatem nactus fuisset, translato in ipsum imperio, presteris in morem cum impetu in maximo ferebatur, et barbaras nationes universas circumcursabat, instar ignis in silvosum quemdam saltum delati, qui a vento concitatus omnes depascit arbores et saltus exurit. Itaque metuebant eum Arabes, Syrus se submittebat, Cilix fugiebat, Phœnix animum contrahabat; omnes denique restituebant ea quæ Romanum ad imperium spectabant. Adeo se Phocas adversariis invictum probabat, absoluta virtute præditus omnibusque dotibus ornatus, robore corporis, animi fortitudine, prudentia, mansuetudine, castitate. Sed enim mortalium in terris nemo plane labis expers est, etiamsi quis ad summum virtutis verticem perveniat. Nimirum victoriosus ille Nicephorus Phocas cæteris tam corporis quam animi bonis atque dotibus insigniter lucebat, et usque adeo studiosus erat pulchritudinis internæ, ut veste spinarum in morem pun-

A Ὡς νόμφην ἀβροκόσμητον, ὡς τρυφερόχρουν ⁴⁵
 [κέρην:

Τοσοῦτον γὰρ τοῦ τῆς ψυχῆς ἐπεμελεῖτο κόσμου
 Ὡς τρύχειν τὸ σωματίον ἀκανθοκέντρω βράκει
 Καὶ τὸν χιτῶνα τὸν σκληρὸν κρύπτειν τῇ πορφυρίδι
 Καὶ τραπεζῶν ἀπέχεσθαι τῶν τῆς κρεοθορίας ⁴⁶.
 Τὰ μὲν οὖν ἄλλα λύχνος ἦν ἡμεραυγῆς, παμφαίνων·
 Πλὴν ὡς φορῶν τὴν γηγενῆ καὶ χωματινὴν σάρκα,
 Ἐφερε καὶ σπιλώματ' αἰνῶν προσοχισμάτων,
 Ὡς περ ἐν πέπλῳ καθαρῷ κηλίδας δυσεκπλύτους.
 Ὡς γὰρ φασιν οἱ γράψαντες πρὸ χρόνων παλαιτέρων,
 Τὸ κατὰ πνεῦμα συγγενὲς σχῶν πρὸς τὴν βασιλίδα
 Ὅμως αὐτῇ συμφύρεσθαι καὶ σαρκικῶς ἐτόλμα.
 Οὗτος ὁ πρῶτος, μολυσμὸς, δεῦτερος δ' αὐ ἐκείνος·
 Ἄνάξιον αὐτάνακτος εἶχε τὸ σμικρολόγον,

B Καὶ τὸ φιλόδωρον αὐτοῦ τῆς γνώμης ἀπεδῆμι
 Ὡς ὀφθαλμὸς ἐκ σώματος κάκ τερεθίνου φύλλον.
 Κάντεῦθεν ἔβαν τοῦ Φωκᾶ πρᾶξέρημα καὶ κάλλος
 Ἄσχημον κατεφαίνετο, δύσμορφον καθωρᾶτο.
 Καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς κόρης ἐκκοπέσις ⁴⁷.
 Ἄπαν τὸ σκήνος ἀμαυρόν, ἅπαν λυπρὸν τὸ δέμας·
 Κάκ τερεθίνου τρυφερᾶς φυλλάδος ἐκρυσσάσης,
 Οἱ κλώνες ἀχαρίτωτοι, τὸ στέλεχος ἀχρεῖον ⁴⁸.
 Κεῖσθω μοι δὲ καὶ γνώρισμα τῆς πτωχογνωμοσύνης.
 Λιμὸς τὴν γῆν ἐβόσκειτο ⁴⁹ τὴν ὑπὸ τοῦς Ῥωμαίους,
 Καὶ τῇ πυρᾶγγα τοῦ κακοῦ τὸ πλῆθος ἠναλγοῦτο ⁵⁰,
 Καὶ πάντες ἀπωδύροντο τὸ τῆς ἐνδείας βέλος·
 Χρυσίνου γὰρ ὁ μέδιμνος μόλις ἀπνημπολεῖτο.
 Ἀνέβη ταῦτα πρὸς Φωκᾶν, ὁ δ' ἠλγησεν ἀκούσας,

C

Vers. 5303

gente corpusculum suum affligeret, sub purpura tunicam prorsus asperam tegeret, a carnibus in victu abstineret. Denique rebus in aliis erat instar facis clarissimæ per diem splendentis. Verum ut homo, qui terrestrem et corpoream carnem gestaret, quasdam etiam labeas habebat, quibus homines offenderentur, ac si maculæ vestem mundam cædent, quæ difficulter elui possint. Nam ut prisce rerum gestarum scriptores tradunt, quamvis imperatrici spirituali cognatione junctus esset, nihilo tamen minus eam matrimonio quoque carnali ausus est sibi copulare. Præter hanc labem accedebat et alia, prorsus indigna viro principis, nimirum avaritia. Quippe aberat omnis liberalitas, velut D oculus a corpore, a terebintho folia. Per hanc causam virtus omnis atque pulchritudo Phocæ plurimum deformabatur. 118 Nimirum si absit oculus a corpore, totum hominis tabernaculum caliginosum est; et cum terebinthus foliorum honorem amisit, tum rami gratiæ venustatisque nihil habent, tum stipes inutilis est. Atque hoc loco libet indicia quædam avaritiæ Nicephori promere. Premebat aliquando fames subjectas Romanis provincias adeo vix ut medimnus aureo nummo comparari posset.

Variæ lectiones.

⁴¹ χορὸς R. ⁴² βεῖθροις R. ⁴³ καὶ τὰ δρομὰ συμπλέγον AR. ⁴⁴ καὶ πρὸ ὁ A. ⁴⁵ καὶ τρ. A. ⁴⁶ Hunc versum om. A. ⁴⁷ ἀποκοπέσις κόρης AR. ⁴⁸ ἀγροῖον A. ⁴⁹ λιμὸς ἐβόσκειτο πῶτε AR. ⁵⁰ Hunc versum add. R.

Καὶ τὸ κακὸν ἰάσασθαι δῆθεν πικραζήλωσας
 Τὰς δημοσίας σιτοπωλεῖν κελύει σιτοθήκας,
 Καὶ δύο τοῦ νομίματος σιτοπωλεῖν μεδίμνους.
 Οὕτω Φωκάς μικροπρεπῶς τὸ πρᾶγμα διετίθει,
 Καὶ ταῦτα χιλιόσιτα πλουτῶν σιτοδοχεῖα
 Κατάφορτα τοῖς βάρεσι καὶ σίτοις βεβυσμένα
 Ἐξ ὧν ἀπεθησαύρισαν αἱ πρὶν εὐετηρίαί,
 Μὴ τὸν πολὺν Βασιλείον ἐζηλωκῶς ἐν τούτῳ,
 Τὸν ὄντως βασιλεύεσσαν, τὸν ἐκ Μακεδονίας,
 Ὅστις ἰδὼν κατώδυνον τὸ Βυζαντίων πλῆθος
 Καὶ τὸν λιμὸν παραίτιον εἶναι μαθὼν τοῦ πένθους
 Ἐντέχνως ἀντετάξατο πάθει τῆ δυσπαλαιστώ,
 Ἄντιπαλαμησάμενος γενναίως τῆ γενναίῳ,
 Καὶ φθείρας θῆρα τὸν βαρὺν πνιγμοῖς βριαυτέροις.
 Δώδεκα γὰρ τὸ νόμισμα τὸ χρύσειον μεδίμνων
 Ἐκέλευσαν ἀντάξιον εἶναι τοῖς σιτωνοῦσι.
 Καὶ ταῦτα μὲν ⁸¹ ἕκαστος ὡς βούλοιο λογιζέσθω
 Ὅ δὲ Φωκάς ὑποκινηθεὶς ἐκ τινος ὑποψίας
 Ὡς ἄρα πρὸς τὸν Τζιμισχῆν ἐρωτοδόξωμην ἔχοι
 Ἡ βασιλεὺς καὶ γίνοιτο τούτοις τὰ τῶν ἐρώντων,
 Μαθὼν δὲ καὶ τὸν Τζιμισχῆν θερμῶς βασιλείωντα,
 Πάσης ἀρχῆς ἀποστερεῖ τούτον καὶ δυναστείας,
 Καὶ καθ' αὐτὸν ὡς θελήτην ⁸² διαβιοῦν κελύει ⁸³,
 Ἐτερον ἄχρη μὴδὲν περὶ τὸν ἄνδρα δράσας.
 Ἄλλ' ἡ βασίλισσα βρῶν τοῦτο λογιζαμένη,
 Τὸν Τζιμισχῆν μὴ καθορᾶν αὐλαῖς ἐν βασιλείῳ,
 Πείθει Φωκᾶν μετ' ἀκλήτων πάλιν τὸν ἄνδρα θέσθαι
 Καὶ πάλιν τὴν λαμπρότητα τὴν πρώην ἀποδύωναι.

A Καὶ τοῖνον καρδιότρωτος ἐπανεληθὼν ἐκείνος
 Καὶ φέρων τραυματίσματα κατὰ ψυχῆς ὑπουλα,
 Σχήματι μὲν τὸν ἀπαθῆ καὶ μὴ βαρυθυμούοντα
 Πανοῦργος ὑπεκρίνεται καὶ παιδρωπὸς ὠρᾶτο,
 Ἐσω δ' ἐπὶ ῥυρρε δευνὰ καὶ κατὰ βάρους ὠργα
 Καὶ πάσας ὑπεβόθρευε δολομηχάνους σκέψεις.
 Ὅ δὲ Φωκάς ὁ βασιλεὺς οὐ κατειδὼς ⁸⁴ τὰς πάγας
 Καὶ τὰς βροχίδας τῶν βουλῶν τῶν ὑπορυσσομένων
 Ὡς ἀετὸς ἐφέρετο πτεροῖς αἰθεροπόροις,
 Καὶ κούφως ἠλαφρίζετο πρὸς ἀρετῆς ἀέρα.
 Ἐντεῦθεν ἐπὶ στόματος Δαδῖδ ὁ μελιτόεις,
 Καὶ κοίτασμα σκληρόστρωτον ἀχρείων χαμυνίων.
 Εὐνάς μαλακοσέωνος δὲ πορφυραντῶν δεινῶν
 Καὶ μίξεις τὰς σωματικὰς καὶ τὰ περὶ τὰς μίξεις
 Οὐδ' ὄναρ ἐφαντάζετο, κατὰ δὲ τὸν εἰπόντα
 B Ὡς ἄστροις ἐτεκμαίρετο πᾶσαν γλυκυθυμίαν.
 Μακρύνων οὖν ἐμάκρυνεν, ἔφυγε φυγαδεύων,
 Μονάζων ἐπὶ δώματος ἐγίνετο στρουθίον
 Καὶ νυκτικὸραξ αἰπνός ⁸⁵ ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων.
 Ἄλλ' ἦσαν οὐκ ἀρέσκοντα ταῦτα τῇ βασιλίδι.
 Ἐχρηζε γὰρ περιπλοκῶν καὶ σωματομειξίας.
 Προσαδομένη τοιγαροῦν τὸν Τζιμισχῆν ἐγκαίρω,
 Ἄτε κατὰδετο; αὐτοῦ τῆ φίλτρῳ γενομένη
 (Ἦν δὲ κάκεινος δυσπαθῶν κατὰ τοῦ βασιλείως),
 Ἄνάγει ⁸⁶ τοῦτον σὺν πολλοῖς λάθρα μαχαίροφόροις,
 Ἐφίστησιν ὡς θηρευτὸς τοῦ λέοντος τῇ κοίτῃ.
 Καὶ παραδίδωσιν ἐχθροῖς φεῦ! τὸν ὀμοζυγούοντα,
 Ὡς τὸν Σαμφῶν ἢ Δαλιδᾶς ἢ μαιφονωτάτη,

Vers. 5859

Qua de re monitus Phocas dolere se illo nomine
 significans, et medicinam malo facere studens,
 horrea publica jubet evacuari duosque medimnos
 uno aureo vendi. Tam sordidum se in frumenti
 venditione declarabat, cum quidem horrea multa
 frumento referta passim haberet, in quæ superio-
 rum annorum, qui fertiles fuerant, fruges erant
 repositæ, nequaquam insignem illum maximeque
 regium imperatorem Basilium Macedonem imitatus.
 Nam cum is populum Cpolitianum forte tristem vi-
 disset ejusque mœroris causam famem esse didi-
 cisset, huic mælo remedium solerter invenit, gravi
 violentis quasi pugnis contusa. Jussit enim medimnos
 duodecim ex horreis publicis aureo uno vendi.

Sed enim de his quisque pro animi sui libitu
 stituit. Cæterum Phocas suspitione quadam de
 imperatrice concepta, quod esset amore Zimischi
 capta quodque consuetudo quædam inter eos clan-
 destina intercederet, ac præterea cognito Zimi-
 schem singulari libidini imperii flagrare, potestatem
 et magistratum ei abrogat vitamque privatam
 agere jubet, nihil aliud in eum durius statuens.
 Verum imperatrix graviter molesteque ferens Zimi-
 schem ab aula remouit, persuadet Phocæ ut
 hominem revocaret eique dignitatem pristinam

restitueret. Quapropter ille revertens animo læso
 et vulnerato, specie quidem tenuis se affectionum
 expertem atque tristem fraudulenter simulabat, sed
 dira secum ipse mala machinabatur et animo suc-
 censebat. Hos laqueos et occulta consiliorum retia
 Phocas non animadvertens, instar aquilæ per aera
 subvolabat et ad virtutem contendebat. Nimirum
 in ore melleos Davidis hymnos habebat, humi-
 duris in stragulis cubabat, lectos purpureos asper-
 nabatur; a re venerea, præsertim superflua, sic
 semet abstinebat ut ne per somnum quidem de ea
 quidquam imaginaretur, **119** denique sicut ille
 ait, argumenta voluptatum animi velut in cælo
 capiebat. Quamobrem ab hominibus longe se remo-
 vebat, quasique fuga quadam inita semet domi
 continebat, in morem solitarii passeris et insomnis
 cujusdam cicinix; quæ res atque studia non place-
 bant imperatrici, venereos amplexus requirenti.
 Quapropter opportuno tempore Zimischem sibi
 adjungens, cujus amore tota flagrabat, graviter
 imperatori succensentis, clam hominem cum mul-
 tis armatis in aulam intromittit, et quasi venatores
 quosdam ad cubiculum leonis deducit, torique con-
 sortem (proli facinus improbum) hostibus profit,
 ut illa sanguinaria Dalida Samsonem, ut Helena

Variæ lectiones.

⁸¹ ταῦτα μὲν ὅν AR. ⁸² βουλητῶν A. ⁸³ βιοῦν διακελεύει A. ⁸⁴ μὴ κατειδὼν A. ⁸⁵ ἄγρυπνος R.
⁸⁶ ἐπέγει A.

Ὡς Τυρταρις τὸν σύλληκτρον, τὸν μαχητὴν, τὸν ἄρω.

Τίς σκυμοτρόφος λέαινα τετόλμηκε τοιοῦτον,
Ἥ ποῖα τιγροπάρδαλις ἢ βαρύθυμος ἄρκτος ;
Ἥ βούπρηστις ἢ ζύγαινα, τὰ τῆς θαλάσσης ἄχθη ;
Εἰστρέχουσιν εἰς τὸν Φωκᾶν ἰχνηλατοῦντες κύνες,
Εὐρίσκουσιν ἐν ταπεινῷ κείμενον ψιαθίῳ ⁸⁷,
Καὶ κτείνουσιν ἐμφέροντα τῷ στόματι τὰ θεῖα,
Ἐτεσιν ἐξ αὐτάνακτα Ῥωμαίων γεγονότα.

Καὶ τὸ μὲν αἷμα κατὰ γῆς κέχυτο τοῦ δικαίου,
Ὡς Ἄδελ πρὶν ἐκ παλαιῶν ἀδελφοκτόνου ⁸⁸ Καῖν,
Καὶ πρὸς Θεὸν ἀνέπεμπε βοᾷς θρανητήριος ·
Ὁ Τζιμισχῆς δ' ἀμφέθετο τῇ κεφαλῇ τὸ στέφος,
Καὶ πάλιν Ἀρράβες αὐτὸν ἐβλεψαν στραταρχοῦντα,
Καὶ πάλιν Σύροι γέγονται δραστικωτέρας σπάθης,
Πάλιν Χαδδᾶν ὁ φύλαρχος ἐφευγε ⁸⁹ προτροπάδην.
Οὗτος ὁ κράτωρ τοῖς ἐχθροῖς τὸ ξίφος ἐπισείσας
Καὶ πᾶν Ῥωμαίοις πρόσωπον βάρβαρον ἐκφοβήσας
Τὸ γαῦρον τοῦ φρονήματος ἐπεισεν ἀποθέσθαι,
Καὶ στενωθέντας ὑπ' ἐχθρῶν τοὺς τῶν Ῥωμαίων

[ἄρχους

Ἐπλάτυε ἀχοινίσμασι χωρῶν ἀπειροπλήθρων,
Καὶ μέχρι βείθρων Τίγρητος ἐπιξε τὰς αὐλαίας.

Ἐφριξαν τούτου τὴν αἰχμὴν Κιλικίων οἱ φρουρ-
[ἄρχαι

Ἐτρεσαν τούτου τὴν ἰσχὺν Ἀρράβων οἱ στρατάρχαι ⁹⁰.

Ὁ Φοῖνιξ ἐδραπέτευσε τὰς ἐμπυρίους χεῖρας,
Ἐπόχλωρος ἐγένετο φεύγων τὸ δόρυ Σύρος.

Ἐδεσσα τοῦτον ἐβλεψεν, Εὐφράτου πεδιάδες ·
Ῥωμαίων ἵππος ἐπιε ναμάτων τῶν Εὐφράτου,
Καὶ φρουραγμάτων ἐπλησε τοῦτον μυκτηροκόμπων.
Ἐβλεψε τοῦτον Δάνουβις καὶ Σκυθῆς Ἰστρογέλιων
Τὰς φάλαγγας συγκόπτοντα, ἴρηγνύοντα τοὺς Σκυθ-
[ἄρχας,

Κτινύοντα, διώκοντα, τρέποντα τοὺς προμάχους,
Ὡς εἰ τις λέων ἐμπασῶν βουσι μεγαλοπλεύροις
Θοινῶτο καὶ σπαράγμασι βικίοις κερατῶσι.

Τότε καὶ βείθρα ποταμῶν εἰς αἷμα μετετρέπη,
Καὶ γέγονε λυθρόφυρτος ὁ καλλιγεύμων Ἰστρος.

Ῥωμαῖοι κατεχόρευον πεδίων παριστριῶν,
Καρδίας δὲ βαρβαρικῆς τὸ δέας ἐκρυστάλλου.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Τζιμισχῆς ποιμὴν θηροδιώκτης,
Προφυλακὰς ποιούμενος τῶν αὐτοῦ θρεμμάτων,
Ἄγρυπνος οὐδὲ βλέφαρα πρὸς ὕπνον καταφέρων,
Καὶ σιαγόνας καταθλῶν θηρῶν καρτερονύχων.

Ἐν ἀνεσίμοις δὲ καιροῖς βέλος, ἥδους, ἀστεῖος,
Ὅμμα χαριτοδλέφαρον, βλέμμα σταλάττον τέρφιν,
Πρόσωπον ἰλαρώτατον, χεῖρ φιλοδωροτάτη,

Καρδία μεγαλόψυχος, μεγαλοπρεπεστάτη,
Ἄλλος παράδεισος Θεοῦ τέτταρα βλύζων βείθρα ⁹¹,

Δικαιοσύνην, φρόνησιν, ἀνδρίαν, σωφροσύνην,
Ὡς εἶγε μὴ τῷ μολυσμῷ τοῦ εἴδους κατεχράνθη ⁹²,

Ἄστηρ ἂν ἦν αὐτόχρημα φωσφόρος, ζωογόνος.
Ὡς δὲ ποτε καὶ Τζιμισχῆν ἀπήγαγε τοῦ βίου
Τὸ πάγκοινον ὀφειλήμα τῆς φυσικῆς ἀνάγκης
Ἐτεσιν ἐξ μετὰ Φωκᾶν κρατήσαντα Ῥωμαίων ⁹³.

Vers. 5914

maritum heroem, præliatorem insignem. Quænam
leæna tale quippiam fuit ausa facere? quæ tigro-
pardalis? quæ ursæ? quæ buprestis? quæ zygæna?
Nimirum canes illi Phocam indagantes introcurrunt,
reperiunt eum cubantem humi tenuiter, divina
quædam verba pronuntiantem interficiunt, sextum
jam annum imperantem.

Ἦος modo justī viri sanguis in terram profunde-
batur, ut Abelus olim a Caino fratricida necatus
est, et ad Deum querelas lamentabiles emittebat.
Secundum hæc Zimisches coronam imperatoriam
sibi vindicat, et rursus copias adversus Arabes
educit, rursus ense Syri efficacem gustant, rur-
sum Phrygiæ gentis princeps fuga sibi consulit.
Etenim sic imperator gladio contra hostes vibrato,
Barbarisque finitimis Romanorum imperio territis,
omnes ferociam animi superbiamque deponere
coegit. ac plurimum Romanis finibus, qui ab hosti-
bus valde coartati fuerant, adject, castris ad Tigrim
annem usque promotis. Metuebant robur ejus Ci-
licia præsidiorum munitionumque principes: ma-
nus rei militaris gnaræ Phœnicum natio fugiebat:
Syri cum pallore bellum reformidabant. Conspexit
hunc imperatorem Edessa, conspexerunt Euphra-
tis campi, cujus amnis aquas Romanorum equi
hausserunt, et ea loca passim suis hinnitibus repl-

verunt. Conspexit eundem Danubius fluvius, con-
spexerunt Istro vicini Scythæ cadentem hostium
agnina, duces nationum perumpentem, occiden-
tem, persequentem, antesignanos in fugam conji-
cientem, non aliter atque leo delatus in boves
eos ipsos mactat atque dilacerat. Amnium aquæ in
sanguinẽ tunc commutate fuerunt, ipso etiam
Istro cruentato. **120** Percurrebant Romani vicī-
nas ei planities, Barbarorum animis formidine
perculsis.

Talis nimirum pastor erat Zimisches, qui belluas
persequabatur, pro suis pecudibus excubias age-
bat, nec somnum oculis videbat suis, in hoc in-
cumbens ut immanium ferarum maxillas contunde-
ret. Rursus idem pacis tempore mitis, suavis, urba-
nus erat. Oculos habebat amabiles, vultus merani
voluptatem stillabat, faciẽ lætissimus, manu muni-
ficentissimus, corde inagnanimus et plane magnifi-
centissimus; erat denique paradisi quasi quidam
novus, e quo fluvii quatuor promanabant, justitia,
prudentia, fortitudo, temperantia. Quodsi Phocæ
imperatoris cæde seniet non contaminasset, reapse
fuisset instar sideris luciferi.

Posteaquam naturæ debitum persolvisset, exactis
post Phocam in imperio sex annis, efflorescere cæ-
perunt Basilius et Constantinus purpurigenæ Ro-

Variæ lectiones

⁸⁷ χαμυνίῳ AR. ⁸⁸ ἀδελφοκτόνων A. ⁸⁹ ἐφευγε R. ⁹⁰ Hunc versum adl. R. ⁹¹ βείθρα βλύζων A
⁹² συνεχράνθη M. ⁹³ Hunc versum om. R.

ἔβηθησε Βασιλεῖος σὺν ἅμα Κωνσταντίνῳ,
Οἱ πορφυρόφυτοι βλαστοὶ τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ πρώην
Ῥωμαίων αὐταρχήσαντος παιδὸς τοῦ Κωνσταντίνου.
Οἴτινες τὴν παπλόπατρον ⁶⁶ κρυβεῖσαν βασιλείαν
Κάν τοῖς Φωκά καὶ Τζιμισχῇ διακοπεῖσαν χρόνοις
Πάλιν ἐξήνεγκαν εἰς φῶς, πάλιν ἐπισυνῆψαν,
Χρυσῆν, ἀν εἶποι τις, σειρὰν ἀλυσιδούντες ταύτην.
Τοιοῦτον γὰρ συνέβη τι τοῖς πορφυροβλαστῆταις
Ὡς εἶ τι δένδρον μαρανθῆ χειμῶνος ἐπελθόντος,
Καὶ πάλιν ἐκθλάσειε καὶ πάλιν ἐξανθήσει
Τῆς ἔαρος φαιδρότητος γλυκίον γελασάσης,
Ἡ καὶ καθάπερ ἀν ἀστήρ καλλιφανῆς κρυβεῖη ⁶⁶
Καὶ βολωθῆ καὶ καλυφθῆ τῷ πάχει τῷ τοῦ νέφους,
Καὶ πάλιν ἀναλάμψει λυθέντος τοῦ σκοτοῦντος.

Καὶ τοίνυν ὁ πρωτόφυτος τῶν τῆς πορφύρας
[κλάδων,
Ζηλώσας τὸν πρωτόπαππον αὐτοῦ τὸν Μακεδόνα ⁶⁶
Καὶ τὸν καρτερικώτατον ἦρω τὸν Ἡρακλῆα,
Τίς μὲν τρυφὰς ἀπέπτυσε καὶ τὰς ἡδουπαθείας,
Καὶ βίον τὸν ἀνέσιμον ἀπέστουξε καὶ χαῦνον,
Τὸ δὲ τραχὺ καὶ τὸ σκληρὸν τῶν ἐργομόχθων ὅπλων
Καὶ θώρακας καὶ κόρυθας καὶ φάσγανα καὶ βέλη
Ἐἴλετο μάλλον νίκταρος γλυκαζουσῶν ψεκάδων.
Ἐντεῦθεν τρυφερόπεπλον περιβολὴν ἐστύγει
Καὶ τράπεζαν ἀβρόσιτον φλεγμαίνουσαν τοῖς ὄφιοις ⁶⁷
Καὶ κλίνην πορφυρόστρωτον καὶ μαργαροφορίας,
Ἄσπιδων δὲ δουπήματα καὶ πάταγον ἀρμάτων
Ἵπερ ὀργάνων λυγγας θελξιμελῶν ἤγειτο.
Ἐντεῦθεν περισφύρια καὶ σιδηραὶ κνημιδες

mani filii, qui pridem rebus præferat patre Con-
stantino natus. Hi patritum et avitum imperium
aliquandiu prorsus obscuratum, et tam Phocæ
quam Zimischæ annis interruptum, rursus in lu-
cem extulerunt quasque interpolatum continua-
runt, aurea catena quadam colligatum. Nimirum
accidit hisce purpurigenis ejusmodi quiddam ac si
arbor, quæ hiberno tempore marcuît, rursum ve-
nustate veris perjucunde quasi ariditate reflore-
scat, vel pulcherrimi splendoris sidus occultetur a
nube, ac rursus dissipata re, quæ luminibus ejus
officiebat, effulgescat. Major autem e fratribus natu
Basilii avavum suum Basilium Macedonem labo-
risque tolerantissimum Herculem imitatus, ac volu-
ptatibus repudiatis otiosam mollemque vitam pe-
rosus, asperitatem ac duritiem armorum, loricas,
galeas, enses, tela cuivis nectari præferebat. Hoc
studio ductus vestitum mollem, mensas delicatas,
lectulos purpura constratos, unionum gestationes
oderat; e contrario scutorum collisiones et armorum
strepitus majoris quam quorumvis instrumen-
torum melicis numeris animos oblectantium illece-
bras æstimabat, adeoque calcaribus et tibialibus
ferreis et bellicis hastis gaudebat. Verumtamen

A Καὶ δόρου πολεμόχαρτον ἦσαν αὐτῷ στερκτεία.
Πλὴν ἀλλ' ἡ τύχη βάσκανον ὄψιν ἐπιβαλοῦσα
Ἄντέπιπτεν, ἀντέπαρτε τῇ τηλικαύτῃ θέρμῃ ⁶⁸
Καὶ τὴν φλογμὸν ἐμάραινε καὶ τὴν ὀρμὴν ἐπέειχε.
Καὶ γὰρ ἀνακινήσασα πρὸς τὴν ἀποστασίαν
Βάρδαν ἐκείνον τὸν σκληρὸν, τὴν μέγαν ἐν ἰσχύϊ,
Ἄνδρα πολεμικώτατον, εὐτολμον, φρουακτίαν,
Αἰμάτων τε ταυτογενῶν τῷ βασιλεῖ παγέντα,
Ἐξήγειρεν ὡς ἕτερον Ἄδερ τὸν παλαμναῖον,
Καὶ τὴν ζωὴν ἐκούχησε τοῦ κράτορος ὡς πλοῖον
Νέφους ποθὲν ἀπορόραγεις ἀνεμος θευλιώδης.
Ἐπὶ πολὺ δὲ τῷ σκληρῷ τῆς μάχης τριβομένης
Καὶ κτεχόντων τὴν ἀρχὴν κινδύνων ἐφεστῶν,
Ἄσια μὲν ἠφάνιστο τῇ τῶν] Ἀβράδων σπάθῃ
Καὶ τὰ Ῥωμαίων ὄρια τοῖς Σύροις ἐστενοῦντο,
B Οἱ Βούλγαροι δ' ἐπῆλθον κατὰ τῶν παριστρῶν
Καὶ Θράκην ἐληξίζοντο τὴν ἀγγιτερομονοῦσαν.
Ἐν μέσοις δ' ἦν ὁ βασιλεὺς ὡς ἐν πελάγει σκάφος,
Ἵσελ στρουθοῦ νεότεριον ἐν στόματι ⁶⁹ δρακόντων.
Ἄλλ' αἰφνης ⁷⁰ ἀντεπηύρασαν ἀπὸ χειμῶνος ἔαρ,
Ἄντι τῆς ζάλης ἔπνευσε τῆς κυματιδούς αἶρα
Ἡδύπνοος, ἐπάγουσα τοῖς πράγμασιν εὐδίαν.
Καὶ Βάρδας μὲν ὑπέκυψε τῇ τοῦ κρατοῦντος ῥάβδῳ,
Καὶ πάντες ὑπεστάλησαν λάθρα βασιλειῶντες,
Ἐἶχε δ' εὐθὺς Βασίλειον Ἀβράδων ἐθναρχία
Καὶ Φάσιδος τὸ πότιμον Ἰδιοτροφὸν βεῖθρον
Καὶ γῆ Φοινίκων βλέψασα ταυτὸν ὡσεὶ πρηστῆρα.
Ἐφριξαν τοῦτον Ἰβήρες, ἐπτηξαν Ταυροσχύθαι·
Ὁ γαῦρος; ἐδραπέτευεν ἐκεῖνος Ἰβηράρχης.

C

Vers. 5908

fortuna invidis eum contuens oculis fervorem hunc
impetumque restinxit et inhibuit. 121 Quippe
concitato ad defectionem Barda Duro, magnæ po-
tentis viro, bellicoso, audaci, arrogante, cognat^o
imperatoris, velut alterum quemdam Aderum com-
movit, atque ita vitam imperatoris conturbavit ut
ventus procellosus ex nube prorumpens navigium
succutere solet. Dum hoc bellum utilius durat ac
de industria protrahitur a Duro, periculis intestinis
imperium exagitantibus, Asia per Arabes vastata
est, fines Romani a Syris coartati, vicinæ Istro re-
giones cum Thracia finitima Bulgarorum excursi-
onibus vexata. Medius inter hos imperator, tanquam
D in mari navicula, fluctuabat, aviculæ pullo in ore
draconum similis. Verum mox hiemis loco ver ef-
fulsit, et pro tempestate procellosa spirare cœpit
aura jucunda, tranquillitatem rerum omnium se-
cum ferens. Nam Bardas imperatoris se virgæ sur-
misit, et omnes clam regnum affectantes se repres-
serunt. Ab eo tempore mox imperator Arabum di-
tionem, Phasidi vicinam terram, Phœnicem pre-
steris in morem invasit; quo factum ut Iberi atque
Tauroscythæ vehementer expavescerent. Ita cele-
riter universam Asiam percurrit, neque suis oculis

Variæ lectiones.

⁶⁶ πατρόπαππον AR. ⁶⁸ Ἡσὺν versum add. R ⁶⁹ καὶ Maz. A. ⁷⁰ τὰ; ὄφεις AR. ⁶⁸ τὴν τηλικαύτην γυναι-
μην A. ⁶⁹ στόματι A. ⁷⁰ αὐτοῖς A.

Ὅπως ἰδέωσ' ἄπασαν ἐπέδραμεν Ἀσίαν.
 Οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῖς ἑαυτοῦ κροτάφοις,
 Οὐδὲ βλεφάροις νυσταγμῶν, οὐδὲ ταῖς κόραις ὕπνον,
 Ἔως τοὺς λύκους ἤλασε τοὺς προβατοσπαράκτας.
 Ἐπέγνων τούτου τὴν ἰσχύν οἱ δυνατοὶ Βουλγάρων·
 Ἐδάφισαν τοῖς αἵμασιν ἐκείνων πεδιάδες,
 Κορμῶν δρυῶν ἐγένοντο τὰ τούτων θνησιμαῖα
 Ἐλη συνέστη πολλαχοῦ τοῖς ἐκρυσίσι φόνους.
 Τότε στρατὸς Ἀύσονικὸς, ὀπλίτης, οὐχ ὀπλίτης,
 Τῆς Θράκης κατεχόρευε βήμασιν ἐλευθέρους·
 Ἄπανταχῆ γὰρ ἔστρωτο⁷¹ τὰ τῶν Βουλγάρων σκῆνη,
 Οὐχ ἦττον ἢ τὰ πτώματα πάλοι τὰ τῶν Δαρδάνων
 Τροίαν Σκαμανδρογείτονα κείροντος Ἀχιλλέως.
 Ἐπέτχεν οὖν ὁ Βάρβιρος⁷² τοῦ θράτος⁷³ πρὸς
 [ὀλίγον·

Τὴν γὰρ στρατεύσιμον ἀκμὴν εἶδεν ἐρημωθείσαν.
 Καὶ πάλιν ἀνηλάταξε κρυγὰς ἐνυαλούς,
 Καὶ πάλιν θροῦν ἐσάλπισε⁷⁴ σημάντορα τῆς μάχης,
 Καὶ πάλιν ὁ Βασίλειος ἀμφέθετο τὸ ξίφος
 Καὶ πύργαλον ἐδοῦπτες βρυχύκτουπον ἀσπίδα,
 Καθάπερ πολεμὸκλονος τειχεσιπλήκτης Ἄρης,
 Καὶ πᾶν εὐθύς κατὰχαλον ἐγένετο πεδίον.
 Οὐδὲ γὰρ ἐνηυλίζετο θαλάμοις βασιλείοις,
 Ὡς τρυφερὸν κοράσιον ὑψεῖς ἀρρέων φεύγων,
 Ἄλλ' ἔστεγγον ἐθωῖναι τούτου βοστρύχους δρόσοι,
 Ὡς πάλοι ἐκηπέυσαντο⁷⁵ τὰ τῆς πορφύρας μύρα.
 Καὶ πάλιν μάχαι δύσμαχοι, πάλιν ἀνδροκτασίαι,
 Καὶ θράσος θυμοδάρβαρον ὁ Βάρβαρος εἰδείκνυ,
 Ὡς κάπρος δόρατος αἰχμὴν ὠθῶν ἐν τοῖς ἐγκάτοις.

quietem somnumve concessit ullum, donec lacera-
 tores ovium lupos exterminasset. Senserunt et Bul-
 garorum optimates potentiam ipsius, campis eorum
 sanguine tinctis, et cadaveribus passim quercino-
 rum truncorum more sparsis quasique silvam
 quamdam efficientibus. Milites Romani tam gravis
 quam levis armaturæ per Thraciam liberrime tum
 vagabantur, examinatum prostratis non minus ubi-
 que Bulgaris atque olim Trojani passim cæsi jace-
 bant, Achille ipsos trucidante. Quapropter de fero-
 cia sua nonnihil remisit Barbarus, qui suorum mil-
 itum robur exstinctum cerneret. At eodem ino-
 clamores bellicos edente classicumque tollente,
 Basilius quoque gladio se accingebat, aheneumque
 scutum instar Martis bellici tumultus pleni et mur-
 rorum expugnatoris quatiēbat, campis armatorum
 multitudine completis. Non enim solebat regis in
 thalamis cubare, more delicatæ ac teneræ puellæ,
 quæ virorum conspectum fugit; sed matutini rores
 cincinnos ipsius plerumque madefaciebant, qui
 olim unguentis imperatoris perfundebantur. Rur-
 sus ergo pugnae ancipites atque cædes occipiebantur,
122 et barbari animi ferociam Barbarus
 ostentabat instar apri, qui hastæ cuspidem sua in-
 tra viscera furens adigit. Jam ab utraque parte mi-

A Ὀπλιτο μὲν τὸ στρατεύμα μερῶν ἐξ ἑκατέρων,
 Καὶ πάντες ἦσαν πνέοντες μένος θυμοῦ καὶ μάχης,
 Πάντες σιδηροχίτωνες, χαλκᾶσπιδες, λογχίται·
 Μελίς ἐπεφέροντο πάντες χαλκοδαρείας.

Ἡ σάλπιγξ ἐνυάλιον καὶ μάχιμον ὑπήχει,
 Καὶ πόλεμος φθισίμβροτος ἔφριξε ταῖς ἐγγείαις,
 Καὶ θροῦς καὶ παρακελευσμὸς ἀμφοῖν τοῖν στρα-
 [τευμάτο ν.

Ὡς δ' εἰς ταυτὸ συνῆσαν Βούλγαροι καὶ Ῥωμαῖοι,
 Συνέπτεσον ὡς λέοντες, ὡσπερ ἀφρισταὶ κάπροι,
 Καὶ ξίφος πᾶν ἐμαίνετο, καὶ χεῖρες οὐκ ἤρέμουν,
 Παλάμαι δ' ἐπαλάσσοντο τοῖς τῶν πιπτόντων λύβοις,
 Καὶ τῶν ἀσπίδων ὁ θλασμὸς καὶ τῶν δοράτων θραυσίς
 Τὸν πάταγον ἀνέπεμπεν⁷⁶ βαρῦθροον, ἀγριόθροον.
 Καὶ βασιλεὺς τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὡς ἱρηξ ὠκυπέτης

B Παρεπορεύετο κινῶν κατὰ τῶν βαρυφρόνων.
 Τέλος Βουλγάρων ὁ στρατὸς ὤχετο κλίνας νῦστα,
 Αἱ δὲ Ῥωμαίων φάλαγγες εἶποντο κατὰ νώτου,
 Κτινῦσαι τὴν ὀπίσταντον, πίπτοντας συμπατοῦσαι,
 Διόκουςαι τὸν φύλαρχον, ἵππους νευροκοποῦσαι,
 Καὶ τὰς σκηνὰς ἀρτάζουσαι καὶ σκύλοις ἐντροφῶσαι.

Οὕτως ὁ κράτωρ φρούραγμα παρέλυσε Βουλγάρων
 Καὶ τὴν ὄφρῖν κατέσπασε τὴν ὑπερπηρημένην.
 Οὕτως τοὺς κύνας ἤλασε τοὺς κηρεσιφορήτους
 Ἐκ μανδρευμάτων τῶν αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγελαρχίας.
 Οὕτως οἰκτροὺς τοὺς σοβαροὺς, οὕτω δειλοὺς τοὺς
 [γαύρου.

Πόνους συχνοῖς εἰργάσατο, δούλους ἀντ' ἐλευθέρων.
 Ἐπεὶ δ' οὐ φείδεσθαι τινος Ἄδης ὁ παντοφάγος,

C

Ver.: 6023

lites ad prælium armari; omnes iram pugnamque
 spirare, omnes loriceis ferreis, scutis æreis, hastis
 gravibus sese munire; tuba mavortium ac belli-
 cum quiddam sonare; hastæ densari ac inhorre-
 scere; clamores tolli; cuncta in utroque exercitu
 apparari. Cum ad manus ventum esset, leonum et
 spumantium aprorum more concurrebant; enses
 furebant; manus haud cessabant, sed cadentium
 cruore polluebantur; scuta cum hastis comminue-
 bantur terribilemque strepitum excitabant. Inter-
 rim suos imperator obire tanquam celeriter volans
 accipiter, et adversus hostes irritare. Tandem Bul-
 garorum copiis terga dantibus, Romani fugientes
 persequi, postremum quemque cædere, cadentem
 pedibus proculcare, principem gentis indagare,
 nervos equorum incidere, castra hostium diripere,
 spoliis opimis potiri.

Sic Bulgarorum fastum Imperator coercuit et
 supercilium illud elatum depressit; sic agitato
 fato quodam canes suis a caulis et gregibus abegit;
 sic superbos miseros, sic feroces timidos, sic
 ex liberis servos per varias ærumnas effecit.

Sed quando nemini parciit Orcus, etiam Basilius
 ad mortis delatus est portas, quæ fulcrum illud
 Romanorum instar frumenti triturarunt. Accidit

Variæ lectiones.

⁷¹ ἔστρωτο A. ⁷² δάρβανος R. ⁷³ τὸ θράτος A. ⁷⁴ ἐσάλπιξε A. ⁷⁵ πόλλ' ἐκήπευσάν ποτα AR.
⁷⁶ ἀπέπεμπον A.

Συνέσχον καὶ Βασιλείον αἱ μύλαι τοῦ θανάτου,
 Καὶ τὸν Ῥωμαίων ἐδρασμὸν ἤλθοσαν ὡς σίτον,
 Πλὴν ἐν βαθεῖ καὶ λιπαρῷ καὶ μακροχρόνῳ γῆραι,
 Ἐν ἔσσει πεντήκοντα κρατήσαντα Ῥωμαίων".
 Ἡ δὲ βασιλείος ἰσχὺς καὶ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα
 Πρὸς τὸν αὐθόμειμον αὐτοῦ τὸν Κωνσταντίνον τρέχει.
 Ἄλλ' ἦν ἐπαληθεύουσα πάντως ἡ παροιμία
 Ποδὸν πετρὸν καὶ κύπελλον ἐκ τῶν αὐτῶν χωμάτων,
 Ζωμῆρου στρῶν⁷⁸ καὶ σαρωτρῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ξυλείας.
 Οἱ βίῳ γὰρ τοῖν ἀδελφοῖν ἦσαν ἐκ διαμέτρου
 Ἀλλήλων παραλλήλτοντες ἀπειρεμέτροις μέτροις.
 Ὅσον ὁ μὲν Βασιλείος τὰς ἡδονὰς φαυλίσας
 Μελέτην τῶν πολεμικῶν ἐτίθετο τὸν βίον,
 Ἄνδρας αἰεὶ φυλοκρινῶν εὐίππους, ὄπλοφόρους,
 Καὶ τοὺς χαλκοσθώρακας καὶ πολεμοστολίτους,
 Ὁ Κωνσταντίνος δ' ἔμπαλιν· οὐδὲ γὰρ φέρων

[βλέπειν

Κνημίδων περισφύρια καὶ σιδηροῦς χιτῶνας,
 Οὐ δοῦπον ἀρματοκτυποῦ ἀκούειν κἄν ἐν ὑπνοῖς,
 Οὐδὲ τῆς⁷⁹ σάλπιγγος βοῆς τῆς πολεμιστηρίας,
 Οὐ λαλαγὰς ἀρεϊκάς, οὐ κέλαδον κακὸθρουν,
 Τρυφαῖς ἐσχόλαζεν αἰεὶ καὶ λιπαραῖς τραπέζαις,
 Καὶ γυναῖξιν ἐπέχειρεν ἀσέμνοισι, ὄρχηστραῖσι,
 Φιλαύλοις, φιλοπαίγμοσι, φιλοκίθαριστραῖσι,
 Καὶ ταῦτα παλαιόχρονοι πέμπτελος ἦν τριγέρων.
 Ψυχὴν δὲ δευλοκάρδιον καὶ τρομαλέαν ἔχων
 Ἀπὸ ψιλῆς διαβολῆς τοὺς πλείους ἀπετύφλου,
 Ὡς δῆθεν ὑπορύττοντας δόλους ἀπαστασίας.
 Ἐπὶ δυσὶ τὸν βίον δὲ σαλεύων θυγατράσι,

tamen hoc illi matura propectaque jam ætate, cum imperio quinquaginta totis annis præfuisset. Post eum regia potestas ad fratrem ipsius Constantinum devenit. Sed verum erat in hoc omnino verbum illud vulgo jactatum : Ex eadem arçilla pelivium et poculum, ex eodem ligno vas coquinarium et scopæ. Nam horum fratrum vitæ modis infinitis et ex diametro pugnabant. Basilius spretis voluptatibus, omnem vitam in rerum bellicarum exercitatione consumebat, viros equestres, armatos, loriceatos, ad bellum comparatos magni semper faciens ; ex diverso Constantinus tibialium calcaria cum tunicis ne aspicere quidem sustinebat, curruum strepitus ne per somnum quidem audire, bellicæ tubæ clangores, voces et tumultus Martios ferre non poterat, **123** voluptatibus lautisque mensis perpetuo deditus, ac delectationem capiens ex consuetudine impudicarum muliercularum, saltatricum, tibicularum, ridicularum, citharistiarum, tametsi jam decrepitis senex foret. Idem formidoloso corde præditus nuda et levi plerumque calumnia perpelebatur ut complures oculis spoliaret tanquam fraudes defectionis occulte struentes. Cum filias tantum duas haberet deque illis sollicitus esset, ac monitus a quibusdam foret imperio post ipsum

A Καὶ πρὸς τινῶν ἐκδιδαχθεὶς ὡς μετ' αὐτὸν τὸ κράτος
 Εἰς Ῥωμανὸν φοιτήσειεν, ἕνα τῶν τῆς συγκλήτου,
 Ἐπίκλην Ἀργυρόπουλον, βιάζεται τὸν ἄνδρα
 Τὴν ἀλοχὸν καὶ γαμετὴν τὴν πρὶν ἀποβαλέσθαι
 Καὶ συζυγῆναι τῇ Ζωῆ τῇ πορφυροδλαστήτῳ.
 Καὶ ταῦτα διαθέμενος μεθίσταται τοῦ βίου,
 Βραχὺ τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς παραπολεύσας,
 Καὶ χρόνους δύο μόναρχος δειχθεὶς Ἀυσονοκράτωρ.
 Καὶ Ῥωμανὸς ἐγκάθηται τοῖς βσιλείοις θρόνοις,
 Ἄνῆρ σοφὸς, θεοσεβὴς, ἐμμελετῶν τοῖς θεοῖσι
 Καὶ βίβλοισι χαίρων τὰ πολλὰ καὶ στάσει παννύχοις·
 Ὅς ἄγαν μεγαλοπρεπῶς τῇ Θεοτόκῳ Κόρῃ
 Ἄνεδομήσατο μονὴν ἣ Περιβλεπτος κλήσις.
 Καὶ τοίνυν ἡ βασίλισσα νεότητι σφριγῶσα
 Καὶ σφαδασμοῖς σωματικῶς περιθερμαινομένη,
 Καὶ βλέπουσα τὸν Ῥωμανὸν καθ' ἑαυτὸν βιοῦντα
 Καὶ μηδὲ μινησκόμενον ὡς δίδεται γυναίκα
 Καὶ συνοικίῃ γυναίκα, καὶ ταῦτα νεάζουσα,
 Φαύλαις τισὶ καὶ σοβαραῖς⁸⁰ ἐνόλοις ἐσοθεῖτο.
 Ἦν δὲ τις καλοπρόσωπος εὐοπτος νεανίας·
 Ὄνομα τούτῳ Μιχαὴλ, γένος ἐκ Παφλαγῶνων.
 Ἐκεῖνος δὴ τῷ Μιχαὴλ τῷ χαριτοδλεφάρῳ,
 Τῶν ἀνακτόρων ταῖς αὐλαῖς ἐμπεριστερομένω,
 Ἡ βασιλὶς ἐρωτικῶν ἐπιβαλοῦσα βλέμμα
 Καὶ τοῦ προσώπου τὰς αὐγὰς ἰδοῦσα καὶ τὴ κάλλος
 (Ἦν γὰρ τρυφεροπάρεος, εὐχρούσττος, χαρτεῖς,
 Κατάλευκος, ἐξέρυθρος, ἐρωτος, στάζων δρόσους)
 Ἐρωτικῶς ἐμίγηστο, καὶ συνεχῶς ἐτρύγα
 Ἐκ τῶν προσώπων Μιχαὴλ τὰ τῶν χαρίτων ῥόδα.

C

Vers. 6080

quemdam ordinis senatorii virum, cui nomen esset Romanus, cognomentum Argyropulus, potiturum, vi hominem adegit ut uxore prima repudiata, Zocni filiam suam in purpura natam matrimonio sibi jungeret. Atque his ita constitutis et ordinatis, vitam cum morte commutavit, cum perpusillo tempore, solo nimirum biennio, rebus præfuisset.

Inde Romanus in solio regio collocatur, vir sapiens, religiosus, divinas res studiose pervestigans, libris plerumque se oblectans, et nocturnis stationibus. Virgini Deiparæ delubrum magnificentissimum exstruxit, quod Peribleptæ sive spectatissimæ templum nuncupant. Cæterum imperatrix ætate vicens et tentationibus corporeis incalescens, ac Romanum interea videns suis intentum rebus vivere, qui mulieri se junctum non recordaretur, et quidem juveni, pravis et improbis quibusdam cogitationibus mire discruciebatur. Erat autem quidam adolescens forma venusta et elegante, nomine Michaelus, patria Paphlago, in quem versantem in aula coniectis imperatrix oculis, animadversoque vultus splendore ac gratia (genas enim delicatulas et teneras habebat, colore præditus optimo, venustus, cute candida, rubicundus, meros amoris rores stillans) non solum exardescbat, verum etiam

Variæ lectiones.

⁷⁷ Hunc versum om. R. ⁷⁸ ζωμηρουσις R. ⁷⁹ τῆς R. ⁸⁰ μοχλοποι; R.

Καὶ δὴ ποτε τῶν Ῥωμανῶν τῷ βασιλεῖ τὴν σάρκα
Ψυγαγωγούνοι τοῖς λουτροῖς καὶ παραμυθουμένῳ
Ἄνδρες τινὲς χαιρομυσεῖς⁸¹ φωνίως ἐμπεσόντες
Ἀπάγχουσι ὡς δράκοντες ἐμφύοντες τῷ τραχήλῳ,
Ὅκ οἶδα πῶς εἰς τὸ κακὸν ἢ πόθεν προσηθέντες,
Εἶθ' ὡς φασί, καὶ τῆς Ζωῆς εἰς τοῦτο συμπρατ-
[τούσης⁸²,

Ἦ συνειδυίας μηδαμῶς (οὐδὲ γὰρ ἔχω λέγειν),
Ἔτη δὲ πέντε ἤμισυ κρατήσαντα Ῥωμαίων⁸³.
Τοιοῦτω τρώπῳ τῆς ἀρχῆς μεθίσταται καὶ βίου.

Τοῦ Ῥωμανοῦ δὲ τὴν ζωὴν τὴν κάτω λελοικότος
Ὁ Μιχαὴλ ἀρχηγεῖται καὶ δράττεται τῶν σκήπτρων,
Ὁ πρὸ βραχέος ἀφανῆς, ὁ ταπεινὸς τῷ γένει,
Τοῦτον μισθὸν εὐράμενος τῶν μοιριδίων λέκτρων.

Ἦν δὲ καλὸς ὁ Μιχαὴλ οὐ μόνον τῷ προσώπῳ,
Ἄλλ' ἔλαμπε καὶ χάρισιν ἅς ἀρετὰ γεννώσι,
Αἱ τῆς ψυχῆς στολίστριαι καὶ τοῦ νοῦς λαμπάδες.
Συνεῖ γὰρ ὡς συνεδὸς καὶ καθ' αὐτὸν ἐσκόπει

Ἐξ οἷας ταπεινότητος ἔπη πρὸς βασιλείαν,
Ἐξ οἷας τῆς φαυλότητος εἰς οἶον ὕψος ἦρθη⁸⁴,
Ἐντεῦθεν ἦν εὐέντευκος, ἀτυφος, μετριόφρων,
Καμπτόμενος εἰς ἔλεον, δικτεῖρων δυσπραγοῦντας,
Ψυγαγωγῶν τοὺς ἑνδεδίς, διβίζων τοὺς ἀπόρους,
Καὶ τοὺς ψυγίντας τῷ κακῷ τῷ τῆς ἀχρηματίας
Ἄναζῶν καὶ ζωπυρῶν καὶ συντηρῶν καὶ θάλπων,
Καὶ χρυσορείθροις νάμασιν ἀρδεύων τοὺς διψῶντας.
Οὐδαὶς αὐτὸν θεώμενος ἀπῆξει δακρυχέων,
Οὐδαὶς δὲ λιτζόμενος φρετο σχετικιάζων.

Ἄλλὰ γὰρ ἐσπαράττετο νόσφ' δυσφορωτάτη,

cum eo consuetudinem habebat, et oculos suos
frequente Michaeli contuitu pascere solebat. Tan-
dem aliquando Romanum imperatorem balneis se
recreantem ac foventem adorti viri quidam facino-
rosi, draconum ritu collum ejus constringentes,
suffocarunt, incertum quo pacto et per quos ad hoc
scelus impulsī, vel annuente, ceu vulgo perhibent,
Zoe, vel prorsus ignara; nihil enim hic quod di-
cam habeo. Sic ille vitam et imperium reliquit,
annis eo quinque cum sex mensibus potitus.

Exstincto Romano, Michaelus imperare coepit,
paulo ante obscurus ob generis humilitatem, mer-
cedem hanc furtivæ consuetudinis nactus. **124**
Erat autem Michaelus non forma solum præstante,
verum etiam virtutum donis fulgebat, quæ animi
sunt exornatrices ac mentis faces. Nam uti vir
prudens intelligebat ac secum ipse considerabat
ex quam humili sorte maximam ad sublimitatem
pervenisset. Propterea facilis ad eum patebat adi-
tus, hominem fastus expertem, modestum, ad mi-
sericordiam proclivem, miserantem calamitosos,
egenos sublevantem, pauperes beantem, ab inopix
gelu læsos vicissim quasi calefacientem et foventem,
sitientes aureo potu rigantem. Nemo in con-
spectum ejus admissus lacrymans abibat; nemo

A Ὡς ὁ Σαοὺλ τῷ πονηρῷ πειγμῷ τοῦ δαιμονίου,
Καὶ τὴν ζῶην κατώδουνον εἶχε καὶ κινδυνώδη,
Εἶτ' οὖν ὕλαων ἐκ βρασμῶν θολούμενος καὶ πίπτων.
Ἔτε βιαίῳ κολαστῇ δαίμονι προσπαλαίω.
Πολλάκις γάρ τοι κατὰ γῆς ἀφωνος ἐβρίπτετο,
Ἄφρον ἐμῶν τοῦ στόματος, σείλων⁸⁵ ἀποβύζων,
Τὰ χεῖλη μελαινόμενος, τὰς κόρας διαστρέφων,
Φθογγὰς προπέμπων δυσηχεῖς, ἀσήμους, προδατώδεις,
Κἂν μὴ τινεὶ ἐντύχοιεν ἀρήγοντες⁸⁶ τῷ πάθει,
Τειχοκρουστῶν τὴν κεφαλὴν καθάπερ ἄλλοτρίαν.
Ἀπὸ τοιοῦτου πτώματος πολλάκις ἀνασφῆλας
Θερμότερος ἐγένετο τῆς ἀρετῆς ἐργάτης,
Καὶ πλέον ἐπεμέλετο τῆς ἔνδον εὐεξίας,
Καὶ τὴν μονάστριαν ζωὴν μάλλον ὑπερεδίψα.

B Ἦσαν δ' αὐτῷ ταυτάμοι κακὰ τῶν αὐτῶν σπερμάτων
Ἄνδρες φαυλότροποι τινεὶ, κηφῆνες ἀρπακτῆρες,
Ἄνθρωποι δυσανάγωγοι, κτηνώδεις, κακοθεῖς,
Καὶ τί γὰρ οἱ βουθρέμμοι, χοιρόβιοι, βουζύγαι,
Ἄνδρες προδατοθρέμμοι, ἀπόζοντες τοῦ γράσου,
Καὶ πρινοκάρπων φρονιτισταὶ καὶ τῶν δρυοβαλάκων;
Τοιοῦτων οὖν τῶν ἀδελφῶν ὄντων τοῦ βασιλείως
Κἂν τοῖς κακοῖς ἐπρώτευεν ὁ καὶ τῷ γένει πρώτος,
Ἐκτετμημένος πρὸ μακροῦ τοὺς παιδουργούς· κυ-
[λινῆρους,
Ἄνθρωπος κακουργότροπος⁸⁷, σκαῖς, βυπαρο-
[γνώμων,
Ὅς σχῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῶν γηροκομουμένων
Καὶ τᾶλλα πάντα τῆς ἀρχῆς ἦγεν ἔνω καὶ κάτω
Καὶ τοῦ κρατοῦντος ἀντικρυς ὤπτο λεοντοκόμος.

C

Vers. 6135

petens aliquid ægro discedebat animo. Sed enim
gravissimo quodam morbo laborabat, ut Saulus
olim, a genio malo vexatus; quo fiebat ut vitam
calamitosam et periculis obnoxiam ageret, vel cor-
poris succussionibus hominem perturbantibus et
prosternentibus, vel gravi scelerum vindice genio
cum ipso colluctante. Quippe frequenter amissa
voce, humi collabebatur, ore spumam salivamque
copiosam rejiciens, et labris nigricantibus, oculis
distortis, sonos quosdam horribiles, obscuros ac
brutos emittens. Quodsi aliqui opem laboranti non
ferrent, caput suum tanquam alienum parietibus
allidebat. Quoties malum nonnihil remittebat, longe
aerius et ardentius virtuti studebat, internamque
valetudinem curabat, solitaria vite cupidissimus.
Habebat autem fratres viros improbos, fucos rapa-
ces, intractabiles, belluinos, insolentes; qui apud
porcos ætatem exegerant et bubulci opifionesque
fuerant, hircum redolentes, glandium et aliorum
silvestrium fructuum collectores. Et horum pria-
ceps sceleribus erat is qui etiam ætate reliquos
antecedebat, jamdudum castratus, vir moribus ne-
quissimis, ferox, sordidus, præfectus iis ædibus in
quibus senio confecti curabantur; qui sane imperii
negotia sursum deorsum volutabat, et impera-
o

Variæ lectiones.

⁸¹ χαιρομυσεῖς R, χαιρομυσεῖς A. ⁸² συννευσάσης R. ⁸³ Hunc versum om. R. ⁸⁴ Hunc versum om. R.
⁸⁵ σέλας Aik. ⁸⁶ ἀρήγοντες R. ⁸⁷ κακουργότροπος A.

Οὗτος οὖν πείθει Μιχαὴλ εἰσποίητον γενέσθαι
 Υἱὸν τὸν ἀδελφοπάιδα Ζωῆ τῆ βασιλίσσης.
 Ἦν ταῦτα καὶ τοιαῦτα μὲν ⁸⁰, τὰ δ' ἐξεξῆς ὁμοῖα ;
 Ὁ βασιλεὺς τὸν Μιχαὴλ (οὕτω γὰρ ἐκκαλεῖτο)
 Τῆ γαμετῆ παιδοθετεῖ, καὶ Καίσαρος στεφανῶν
 Τὸν κτηνωδέστατον κοσμεῖ, τὸν ἀντικρυσ χοιρόνουν.
 Αὐτὸς δὲ συμπνιγόμενος τῷ πάθει τῷ συμφύτῳ
 Καταστολὴν ἐνδύεται κρείττονα πορφυρίδος.
 Τοῦ πνεύματος τῷ μέλανι τοὺς πέπλους μεταβάψας,
 Καὶ τῆ γαλήνῃ προσδραμῶν ἐκ πολυσάλου βίου.
 Ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἑπτὰ τῆς βασιλείας ἄρξας ⁸¹.
 Ἐντεῦθεν ἡ βασιλίσσα φροντίζει τῶν τοῦ κράτους,
 Καὶ τὸν ἀνδραδελφοπάιδα τὸν Μιχαὴλ ἐκείνον
 Τοῖς τῶν ἀνάκτων οὐ καλῶς κατακοσμεῖ συμβόλοις,
 Ἄνθρωπον κακοδαίμονα ⁸², χοιρώδη, προβατόνουν,
 Καὶ φύσει μὲν εἰσφέροντα σκαιότητος συμφύτους ⁸³,
 Τῆς δὲ νεότητος αὐτὸν ⁸⁴ εἰς πλεόν ἐκτερπούσης
 Ἄποπτυστήρα χαλινῷ πῶλον παραζηλοῦντα,
 Καὶ πωλικὰ σκιρτήματα καὶ λακτισμοὺς ἀτάκτους
 Ἀντιφιλοτιμούμενον τῆ θηλασάτῃ ὀρέπτρα
 Μετὰ τὸ σπάσαι τῆς θηλῆς καὶ τῆς τροφῆς ⁸⁵ εἰς κόρον.
 Κάνταυθα μόνον ἡ Ζωῆ, τὸ τῆς πορφύρας ἔρνος,
 Ἦγνώσεν ἀγνόημα θλίψεις πολλὰς κεράσαν,
 Ὅτι τὸν ὄφιν ἐθαλπεν ἐγγάστριον τιθεῖσα
 Καὶ βασιλείας τὸν μαστὸν τῷ δράκοντι παρεῖχεν.
 Ἐπεὶ γὰρ ἐπελάθετο πραγμάτων τηλικούτων
 Ἄνθρωπος νέος, ἄβουλος, ἀγέρωχος, αὐθάδης,
 Ὡς οἶνος νεοπάτῃτος ὑβρίζων καὶ κυχλάζων,

A Τῆς τύχης τὴν εὐμένειάν οὐκ ἔσχυσε βασιτάσαι,
 Κάντεῦθεν εἰς βαθύκρημον ἐξεκλιόθη χάος ·
 Μόλιδος γὰρ βαρύφορτος ⁸⁶, φασίν, εὐημερία,
 Κἂν οὐκ ἐντύχη κραταῖῳ τῷ φέροντι τὸ βάρος.
 Κύμβαχον ῥίπτει κατὰ γῆς ἐκείνον καὶ συμπνίγει ⁸⁷.
 Καὶ πρῶτα μὲν ⁸⁸ τοὺς τῆς ἀρχῆς προάρχους καὶ προ-
 [βούλους

Βαρβαρικῶς ἐκόλαζε τὰ παιδογόνα τέμνων,
 Ὅστε πολλοὺς ἀμείψαντας τὴν τῶν ἀρρένων φύσιν
 Ἠμιανθρώπους γίνεσθαι καὶ μὴ γνωστοὺς τῆ φύσει ⁸⁷.
 Οὕτως εὐθὺς ἀπὸ γραμμῆς πρώτης κακὸς ἐφάνη ·
 Τοὺς γὰρ πονηρογνώμονας καὶ κακεντρέχεστάτους
 Ἐπὶ ⁸⁹ μίδς, ὡς λέγουσιν, ἡμέρας γινώσεται τις.
 Ἐπειτα πρυσλαθόμενος νηπιοβούλους παῖδα;
 Καὶ πρωτοβούλους χρώμενος νῆπιος τοῖς νηπίοις,
 Καθὰπερ πρὶν ὁ Ῥωδοῦμ ὁ Σολομῶνος γόνος,
 Τὰς βασιλίσσας ἐξωθεῖ Ζωὴν καὶ Θεοδώραν,
 Καὶ νησιώτιδας αὐτὰς θέμενος ἀποκείρει.
 Ὅπερ δεινοὺς ἐξήγειρε φλοίσδους τῷ ταλαιπῶρῳ,
 Ὡς ἄνεμος ἐπιπεσὼν θαλάσῃ σκαφηπλόῳ ⁹⁰
 Καὶ κάτωθεν ἀπὸ μοχλῶν αὐτὴν ἀναμοχλεύσας.
 Τότε παρὴν κατανοεῖν ἐξ ἐναργῶν πραγμάτων
 Ὅπισον πλήθους εὐνοια περὶ τὸν εὐεργέτην ¹, [χειρ,
 Καὶ πόσα σθένει κοίρανος ἄρχων, στρατάρχης ², κρᾶ-
 Πατρὸς στοργῆν καταπλουτῶν ³ περὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα ⁴
 Καὶ παρ' αὐτῶν φιλούμενος καθὰπερ ὑπὸ τέκνων.
 Ἐπεὶ γὰρ ἠνωτίσατο τὸ πλῆθος τὰ τοιαῦτα,
 Ὡς τὰς ἀνάσσας ὁ κρατῶν ὑπερορῆους θεῖη ⁵,

Vers. 6190

rem ita tractabat ut belluas suas leonum curatores
 solent. Hic etiam auctor fuit ut Michaelus quidam,
 imperatoris ex sorore nepos, ab imperatrice Zoa
 adoptaretur. Igitur imperator hunc quidem ado-
 ptandum dat conjugii, et hominem plane brutum ac
 porco similem Caesaris corona cingit : ipse vero
 morbo consueto pressus indumentum purpura meli-
 us, **125** vestitum scilicet nigrum ac spiritualem,
 pro turbulenta vita tranquillitatem amplexus, su-
 mit, cum in imperio septem annos exegisset.

Secundum hæc gubernationis curam in se trans-
 fert imperatrix, et mariti sui nepotem ex sorore
 Michaelum non recte signis imperatoris exornat,
 hominem diabolicum, belluinum, a natura proclivem
 ad quævis facinora, et ob juventutis insolentiam
 pullo consimilem frenum respuenti, et insultus ac
 recalcitraciones petulantes ei pro nutritionis præ-
 mio reddente quæ ipsum velut uberibus suis aluerat,
 posteaquam scilicet mammam ejus suxisset et ad
 satietatem ab ea pastus fuisset. Atque hac quidem
 in parte nata in purpura Zoe commisit ex ignora-
 tione quiddam quod ærumnarum ei variarum origo
 fuit ; quæ nimirum serpentem in sinu suo foverit
 et imperii manum draconem præbuerit. Et enim

C posteaquam tantarum rerum administrationem
 aggressus est homo juvenis, expers consilii, ferox.
 contumax, musti recentis in morem fervens et
 ebulliens, fortunæ propitiæ benignitatem ferre non
 potuit, ideoque confusum ac profundum in præci-
 pitium prolapsus est. Nam prosperitas est, ut aiunt,
 consimile quiddam gravi plumbo ; et si hominem
 robustum non nanciscatur, quo oneri ferendo præ-
 sit, pronum in terram præcipitat et proterit. Pri-
 mum igitur Michaelus imperii proceres et consilia-
 principes barbaricum in morem genitalibus exsectis
 multavit, quo facto a prima quasi linea se impre-
 bum declaravit : quippe sceleratos homines et ad
 malitiam solertes vel uno quis die, ceu dici con-
 suevit, agnoverit. Deinde juvenibus puerilia consilia
 suggerentibus adjunctis sibi ac primorum in consi-
 liariorum numerum relatis, perinde ac Roboamus
 olim Solomonis filius sese gerebat, Zoen et Theodo-
 ram reginas ejecit et raras quamdam in insulam
 relegavit. Ea res gravissimas misero turbas dedit,
 non aliter atque si ventus in mare incumbens totum
 ab imo commoveat. Animadvertere tum erat ex
 certis rerum argumentis quanta res sit benevolentia
 plebis erga principem, et quantæ sint ejus vel regis

Variæ lectiones.

⁸⁰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα AR. ⁸¹ Hunc versum om. R. ⁸² κακομήχανον R. ⁸³ συμφύλους A. ⁸⁴ αὐτοῦ
 A. ⁸⁵ τῆς τροφῆς καὶ τῆς θηλῆς R. ⁸⁶ βαθύφορτος R. ⁸⁷ συντριβεῖ A. ⁸⁸ πρῶτα μὲν οὖν AR. ⁸⁹ τὴν
 φύσιν A. ⁹⁰ ἀπὸ A. ¹ σκαφοπλόῳ R, σκαροπλωτῳ A. ² ἀρχηγέτην R. ³ κρατάρχης R. ⁴ καταπα-
 τῶν R. ⁵ ὑποχείρους R. ⁶ οὕτοι R.

Ἦς τρίχας σφῶν ἀκουσῶν ἀποθερίσει βίῃ,
 Ἦς τὰς ἐσθῆτας τὰς αὐτῶν εἰς μέλαν μεταχρίώσει,
 Θυμοῦ καχλάζει τῇ πυρᾷ, λίθους εὐθύς ἀρπάζει,
 Ξύλα καὶ πᾶν τὸ προστυχόν, βώλους, κορύνας, ξίφη.
 Ὀπλιστο καὶ τὰ γυναῖα κερκίσιν ὡσπερ λόγχαις,
 Καὶ σὺν κραυγῇ καὶ λαλαγῇ πρὸς τὸν κρατοῦντα τρέχει,
 Τὰς βασιλίσσας ἐκζητοῦν ὀλαις χερσὶ καὶ γνώμαϊς,
 Καὶ βλασφημοῦν τὸν Μιχαὴλ βοαῖς ἄγριοθρόοις.
 Τότε δὴ τότε τρομερὰ λαγίνα καθωρᾶτο
 Δράκων ὁ πρὶν βλοσυρωπὸς, ὁ λέων χαμαιλέον.
 Τοῦ θράσους καθυφίσει καὶ τῆς ἀλαζονείας,
 Καὶ γοργοπλοῖς σκάφεισιν ἄγει τὰς βασιλίσσας,
 Καὶ πάλιν ἀποδίδωσιν αὐταῖς τὴν κρατορίαν
 Τὴν ἐκ προγόνων προσγενῆ, τὴν ἐκ τῶν ἐπιπάππων.
 Πλὴν ἀλλὰ πάλιν ἡ πυρὰ τῆς στάσεως ἀνῆπτο,
 Πάλιν ἀνεβρίβιζετο κατὰ τοῦ καταπτύστου.
 Καὶ τοῖνον ἀφυκτον ἰδῶν ὁ κάκιστος τὴν βίαν,
 Καὶ πάντοθεν κυκλοῦμενος ὡς ἄρκτος ὑπ' ἀρκύων,
 Πειρᾶται τάχα τὴν ζωὴν κλέψαι ποσὶ φυγάσι,
 Καὶ δραπετεύει λαγῶδες, εἴποι τις ἂν, εἰς πέτραν ἴ,
 Καὶ τράπεζαν τὴν μουσικὴν καταφυγὴν ποιεῖται.
 Ἄλλὰ τὸ πλῆθος ἐκκαυθὲν καθάπαξ εἰς μανίαν
 Αὐτὸ τὸ πῦρ, ὡς ἔοικεν, ὑπερνικᾷ τὸ βρέμον.
 Ἐνδον καὶ γὰρ τῶν ἱερῶν ἀδύτιον εἰσοδραμόντες;
 Ἐξεῖθεν ἀφαρπάξουσι τὸν τάλανα βοῶντα
 Σὺν στεναγμοῖς καρδιακοῖς, σὺν δάκρυσιν ἐνθέρμοις,

vel magistratus vel bellici ducis vires, qui animo
 erga subditos paterno affectus est et vicissim ab
 eis tanquam liberis suis diligitur. Posteaquam enim
 auditione populus ea quæ gesta fuissent accepisset,
 nimirum reginas ab imperatore solum vertere
 jussas, **126** invite rasas, nigris vestibibus indutas,
 ingenti furore percitus mox lapides, ligna, quasvis
 res seniet offerentes, glebas, clavas, gladios cor-
 ripit, ipsis etiam mulierculis radios hastarum armo-
 rumque loco usurpantibus. Deinde magno cum
 clamore ad imperatorem currunt, manibus et ani-
 mis reginas ab eo repetentes, et ipsum Michaelum
 vocibus immanissimis conviciando proscindentes.
 Ille vero prius draconi terribili et leoni similis,
 nunc instar leporis feminae vel chamaeleontis formi-
 dosus conspici, de ferocia remittere, celeribus
 navigiis reginas adducere, gubernationem et im-
 perium ejus avitum patriumque restituere. Nihilomi-
 nus de integro sax seditionis accensa fuit
 adversus hominem abominandum. Quapropter ine-
 vitabili vi persecta, cum instar ursi a canibus
 cincti se undique circumdatum cerneret, vitam fuga
 conservare nititur, et, quod vulgo dici consuevit,
 lepus ad rupem sese proripit, ad mensam mysticam
 per fugii loco tendens. Verum populus sæpenu-
 mero ad furorem usque accensus ignem ipsum vincere
 solet. Nam cum intra ipsa adyta sacra cursu per-
 rississent, indemiserum avellunt, et clamanti, gementi,

Variae lectiones.

ἴ φωναῖς Α. ἴ Ἐν πέτρα Α. ἴ Hunc versum om. R. ἴ γὰρ AR. ἴ ἀπελαθεῖστος Α. ἴ ἀπὸ R.
 ἴ τοκετῶν R, κηρευτῶν Α. ἴ οὔτος ΑΒ.

A Καὶ κόρας ἐξορῶντες αὐτοῦ ταῖς μαχαίρισι.
 Καὶ σὺν αὐτῷ τὸν δυσσεβῆ πατράδελφον τυφλοῦσι,
 Ἄνθρωπον δούστορον, σκαῖον, κάκιστον, παντρῆκτον,
 Μῆγας οὐ πλέον τέσσαρας γευσάμενον τοῦ κράτους ἴ.
 Καὶ πάλιν αἱ βασιλίσσαι τὸ στέφος ἀναδύονται,
 Καὶ πάλιν τὴν πατρόπαππον ἀρχὴν κατακληροῦνται.
 Τῆς ζάλης δὲ ἴ τῶν πειρασμῶν ἀπελασθείσης ἴ ὀβρίω,
 Ἐπνευσε ζέφυρος ἡδύς, ἐγέλασεν εὐδία.
 Ἄλλ' ἡ βασίλισσα Ζωὴ τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος
 Κράτορος ἀββενόφρονος χρῆζειν διεγνοῦσα,
 Καὶ παίδων δὲ διαδοχῆς καὶ τοκετοῦ διψῶσα
 Καὶ γλιγομένη τεκνουργὸς ἀκοῦσαι παιδομήτωρ
 (Ἰπὸ ἴ ἄσιν γὰρ κοπετοῖν ἴ ὡς δένδρον ποτιθεῖται
 Ἄχλος ἐκινδύνευεν, ἀφιλος, αὐὸς μένειν),
 Ἄνδρα τινὰ χαρίεντα τοῦνομα Κωνσταντῖν
 Β Λεσόθεν μεταπέμπεται σκάφεισιν λαίφοπτεροις,
 Ὀν Μονομάχον ἔλεγον ἐκ πατρεπωνυμίας.
 Καὶ γὰρ καταδεδίκαστο ταύτην οἰκεῖν τὴν νῆσον
 Ἰπὸ τοῦ πρώτου Μιχαὴλ τοῦ βεθασιλευκότος,
 Κατ' ἄλλους μὲν ὡς τὴν ἀρχὴν πετρωμένος ἀρπάζειν
 (Ἄνδρα γὰρ ἐκράτησαν αἱ περὶ τοῦτου φῆμαι),
 Ἦς ἄλλοι δὲ τινές φασιν, οἷς ἀψευδῆς ἡ γλῶσσα,
 Ἦς συμφθαρεῖς ἐρωτικῶς Ζωῆ τῇ βασιλίσῃ.
 Τὴν Λέσθον οὖν κατακρηθεὶς οἰκεῖν ὁ ἴ Κωνσταντῖνός.
 Καὶ κινδυνεύσας παρ' οὐδὲν σεβασθῆναι καὶ τὰς κόρας,
 Αἴφνης πεσόντος ἔμπαιον τοῦ κύβου τοῦ τῆς τύχης

Vers. 624d

lacrymanti oculos novaculis eruunt, eadem poena
 etiam patruo ipsius irrogata, qui vir erat moribus
 C improbis, nequam, sceleratus, omnium appetens.
 Imperii gustum non ultra 4 menses percepi. Secun-
 dum hæc rursus imperatrices administrationem
 rerum in sese recipiunt, et traditum a majoribus
 imperium usurpant. Quare procul expulsa vexa-
 tionum tempestate, jam dulcis favonius spirabat,
 et serenitas quædam suaviter ardebat.

Cæterum regina Zoe cum statinisset imperium
 Romanum virilis imperatoris opera indigere, simul-
 que successores ex se natos consequi cuperet
 (quippe tametsi cujusdam arboris instar a duobus
 hortulanis rigata fuerat, tamen periculum erat ne
 absque germinibus et foliis arida maneret), elegit
 D quemdam virum, cui Constantino nomen esset,
 Duellatori cognomentum paternum, e Lesbo cele-
 ribus navigiis arcessivit. Nam relegatus in hanc
 insulam fuerat a Michaelo, qui non ita pridem
 regnaverat, propter imperii cupiditatem, quod ad
 se rapere conatus fuerat, uti nonnulli tradunt
 (diversi enim hac de re rumores emanarunt), affir-
 mantibus aliis, quorum aliena putatur a mendaciis
 lingua, propter occultam cum imperatrice Zoe con-
 suetudinem exsulatum abire jussum in eam quam
 diximus insulam, cum parum abfuisset quin oculos
 etiam amitteret. **127** Nunc autem contrariam in
 partem lapsa fortunæ tessera, et aliter conver-

Και τῶν ὀστράκων τῶν αὐτῆς ἄλλως μετεβρίφέντων
 Αὐτάναξ ἀναδείκνυται ¹⁴, δεσπότης ὁ πρὶν δούλος,
 Αὐταρχος ὁ κατάκριτος καὶ κράτωρ ὁ δεσμώτης,
 Καὶ τὴν βασιλισσαν Ζωὴν νυμφεύεται πρὸς γάμον.
 Οὕτως ἀσάθμητός ἐστι τῶν γηγενῶν ὁ βίος·
 Οὕτω πραγμάτων ὁ τροχὸς ἄνω καὶ κάτω τρέχων
 Κυλίνδει πάντα τὰ θνητὰ καὶ φύρδην μετατρέπει.
 Αἱ φῆμαι δὲ μορφάζουσι τοῦτον τὴν Μονομάχον
 Τῶν μὲν μαχίμων ἀδαῆ καὶ τῆς ὑπεφορίας,
 Τὰ δ' ἄλλα μεγαλοπρεπῆ, φιλόδορον, ἀστείον,
 Λαμπρόφυγον, φιλόκοσμον, ἐπεικῆ τοὺς τρόπους,
 Φιλοδωρίας θάλασσαν, λίμνην ποτιμωτῆτην,
 Ἐξ ὧν ἀπήλαυσαν πολλοὶ χευμάτων καλλικροῦνων,
 Ἐξ ὧν ἀπήντησαν πολλοὶ νόματα ζωοτρόφα·
 Τὰς φλέβας ¹⁵ γὰρ ἀπανταχῆ διακρουσίας ὤφθη,
 Χρυσεοδίη; Πακτωλὸς, Νεῖλος, ἀργυροχεύμων.
 Ἐπέγνων τοῦτου καὶ λαοὶ παλάμας φιλοδώρους,
 Ἐπέγνων τοῦτου καὶ λαοὶ τὰς φιλοκόσμους χεῖρας.
 Οἱ πένητες ἐξέπιοι, ἤντησαν, ἀλλ' εἰς κίρον·
 Πᾶν τέμενος ἀπήλαυσεν ἀρδεῖας χρυσορείου ¹⁶.
 Οὕτω κοινὸς ἦν ποταμὸς, ἀπανταχοῦ ¹⁷ λιμνάζων·
 Ἐκίνο γὰρ τῶν δωρεῶν ἀφθονοχύτους χύσει·
 Ὡς εἰς ἀτρήτους ἀγωγούς τοὺς καταπνυμένους.
 Καὶ Ἐσέρης μὲν ὁ σοβαρὸς ἐκείνος ὁ Περσάρχης
 Ὑπὸ καλῆν ¹⁸ πλατάνιστον ἀνακλιθεὶς ἐν θέρει·
 Κόσμοι; ἀφύχοις τὸ φυτόν ἀντεφιλοτιμείτο·
 Τοῦ δὲ καὶ πέτραι καὶ φυτὰ καὶ νῆσοι καὶ λειμῶνες ¹⁹
 Χάρισι ἐπιάνθησαν εὐδρόσοις, ἀειρούτοις.
 Οὕτω μεγάλην τὴν ψυχτῆν, οὕτω πλουσίαν εἶχε.

quasi testis illius, imperator et rerum dominus renuntiatu est, qui antea conditione servus erat et exsilio multatus est in custodiam datus. Neque multo post Zoen imperatricem matrimonio sibi junxit. Ita nimirum versatur in incerto vita mortalium; ita rerum humanarum rota sursum deorsumque currens omnia volutat, et confuse invertit. Accipimus autem fama Duellatorem hunc rerum quidem militarium fuisse prorsus imperitum, cæteroqui vero magnificum, liberalem, urbanum, magnanimum, moderationis et æquitatis studiosum, ac præsertim ita munificum ut esse liberalitatis quoddam quasi mare videretur, cujus fructu multis frui contingit, emittentis quasdam quasi venas et scaturientis in morem auriferi Pactoli Nilique argentiflui. Quippe munificas ipsius manus expertæ sunt nationes integræ, templa, pauperes. Erat enim fluvius ubique semet effundens, et munera copiosissime distribuebat in ærumnosos tanquam in tubulos et canales haud perfossos. Superbus quidem ille Xerxes, Persarum rex, cum æstivo tempore sub platano pulcherrima recubisset, arborem ornamentis inanitis vicissim cohonestavit: at hujus imperatoris beneficiis continuis scopuli, arbores, insulæ, prata rigata sunt. Tam magnum animum

A Κᾶν γυνῶναι θέλη τις αὐτοῦ τὰ τῆς λαμπροφυχίας.
 Ἡ λαμπροδόμητος μονὴ πιστώσεται τὸ πρᾶγμα.
 Ἦν ἐκ θεμέθλων ²⁰ ἤχειρεν, ἀπὸ ριζῶν ἐσχάτων ²¹
 Τῷ θεῷ Χριστομάρτυρι τῷ τροπαιοφοροῦντι.
 Ἄλλὰ γὰρ οὕτω τοῖς καλοῖς ἄλλων ὑπὲρ τὰς κέδρους,
 Οὕτω κομῶν ταῖ; ἀρεταῖς ἀειφύλλος ὡς φοῖνιξ,
 Ἄγαν πονηρῶς τῆς σαρκὸς εἶχε τῆς χωματίνης,
 Ποδάγρας ταῖς βαρύτερσιν ἐσφιγγετο τοὺς πόδας
 Ὡς ποδοκάκαι; ἰσχυραῖς, ὡσπερ ἀλυκτοπέδαις
 Καὶ τοῖνον διημέρευεν ἐν μαλακοῖς δεμνοῖς
 Παραμυθούμενος αὐτῷ τοὺς κατακόπους πόδας.
 Ἐντεῦθεν ἀνεβράγησαν αὐτῷ πολυκυμῖαι
 Καὶ συμφορῶν καὶ πειρασμῶν ἀνεμοὶ κυματῖαι.
 Ἦκουσται πάντως ὁ δεινὸς ἐκεῖνος Μανιάκης,
 Ἀνὴρ γιγαντοπάλαμος, οὐχέχειρ, ἀνδροφόντης,
 Β Θρασύσπλαγχτος, εὐκάρδιος, πνέων ὄργῆς ἐκθύμου.
 Ἐκεῖνος τοῖνον ἡθροικῶς ἄνδρα; ἀγχεσιμάχους,
 Κορυνόφορους, αἰχμητὰς, ἄνδρα; γιγαντοκόμους,
 Εὐαύξητον ἀναδρομὴν φέροντας τῶν σωματῶν,
 Ὑπὲρ πλατάνων ὕδρηλῶν μήκος ὠργυιωμένους,
 Ὡς; νέφος ὑπὲρ κεφαλῆς; ἔστη τοῦ βασιλείως
 Παχὺ, ζοφῶδες, θολερὸν, μελάντερον καὶ πίσσης,
 Ὅμβρους βραγδαίους ἀπειλῶν, οὐχ ὑδατίους ²² δμβρους·
 Ἄλλὰ βόας αἱματτηρὰς, ἀλλὰ φονίους χύσει·
 Κατέλαθε τὰ φρούρια, κατέλαθε τὰς πόλεις.
 Ἐπῆει βρέμων τῷ θυμῷ, φουσῶν ὑπὲρ Κενταύρους,
 Ὡς; Καπανεὺς μεγαλαυχῶν, κομπάζων ὡς Ἄνταϊος.
 Καὶ τις ἂν ἤλπισε φυγεῖν ἀπὸ κακοῦ τοσοῦτου;
 Ἄλλ' ὁ περιφρορούμενο; ²³ ταῖς; τοῦ Θεοῦ παλάμας;

C

Vers. 6300

tamque locupletem habet at. Quodsi quis ejus magnificentiae cupit argumentum habere, fidem illi faciet domus illa splendidissime constructa de fundamento in honorem victoriosi testis Christi Gregorii. Sed enim qui adeo fulgebat bonis supra cedros, et qui virtutibus florebat tanquam omnibus durans ætatis phœnix, corpore admodum erat languido et affecto; nam podagra laborabat, constrictis quasi per compedes quosdam pedibus. Quamobrem in lecto decumbere coactus ægros et discruciatos pedes curabat. Hinc tot in ipsum tempestates et ærumnæ sunt concitatæ. Notus est acerrimus ille Maniaces, giganteum in morem bellicosus, manu promptus, cædibus gaudens, audax, fortis, animoso cordis impetu fervidus. Is igitur cum egregias militum fortissimorum copias coegisset, **128** quasi nubes quædam horrida caput imperatoris operuit, quæ pluvias vehementes, non aquosas, sed fluxus sanguinis minaretur. Hinc castellis et oppidis captis ita fervens progrediebatur, Centauros insolentia superans, ut Capaneus magnifice se efferens, ut Antæus cum fastu se ostentans. Et quis ejusmodi se malum evitaturum sperasset? Enimvero quisquis Dei manibus custoditur, gigantes non formidabit, belluas non meluet, non ferrum, non os ardentis canini

Variæ lectiones.

¹⁴ ἀποδείκνυται R. ¹⁵ τὸ βλέμμα A. ¹⁶ χρυσορῆτου AR. ¹⁷ ἀπανταχῆ A. ¹⁸ καλὸν A. ¹⁹ λιμένες AR. ²⁰ ἀπὸ βάθρων R. ²¹ τῶν πρώτων A. ²² ὑδατίους R. ²³ θροφρορούμενος AR.

Οὐ δαιλιάσει γίγαντας, οὐ θήρας ὑποτρέσει,
 Οὐδὲ τρομάσει σίδηρον οὐδὲ καμίνου στόμα ·
 Φέρει γὰρ σύμμαχον Θεὸν ὑπὲρ παντάρθην λίθον,
 Ὑπὲρ τὸν περὶ Τίγρητα θηροδύκτην Μίδα.
 Ἐντεῦθεν ἦλιος φαιδρὰς ἀνέπειρα ἀκτίνας,
 Ἐλυσε τὴν σκοτόμαιναν, ἀπήλασε τὸ νέφος.
 Ἐβλεψαν ²⁶ φῶς ἐλεύθερον ²⁶ ὁ βασιλεὺς, αἱ πόλεις,
 Ἐγένετο πλευρότρωτον τὸ δυσμενὲς θηρίον,
 Καὶ πάντες ἤλυξαν αὐτοῦ τὰς ὠμοφάγους γνάθους.
 Καὶ πάλιν ὁ Τορνίκιος ἄλλο κακὸν ἀνέφυ ²⁶,
 Ἄλλο θηρίον Δανιὴλ ὁ προκατεῖδε πάλαι,
 Πατοῦν τὰ πάντα καὶ λιχμοῦν καὶ τοῖς ποσὶ συντριβὸν
 Καὶ τὰ καταλείπομενα συνθλάττον ²⁷ τοῖς ὀδοῦσι.
 Ἄλλὰ καὶ τοῦτον τάχιον ἀνήρπασεν ἡ δίκη
 Ἀφύπτοις βέλεσιν αὐτοῦ κατατοξευσάμενη.
 Καὶ τὸ θηρίον πλήξασα πληγὰς περιστερνίους.
 Καὶ τότε περιέλαβε τὸν κράτορα γαλήνη
 Ἀτράχος, οὐκ ἔχουσα κατέλειμμα χειμῶνος.
 Ὡς δὲ κατέπειγον αὐτὸν αἱ παλαμναῖοι νόσοι
 Καὶ τὸν πηλὸν τοῦ σώματος ἡ φύσις ἐπέζητει,
 Τὰ κατὰ γνώμην θέμενος μεθίσταται τοῦ βίου ²⁸
 Ἔτεσι δυοκαίδεκα τὸ κράτος διειθύνα·
 Ὡς δὲ κατέλιπε ζῶην τὴν κάτω Κωνσταντίνος,
 Πρὸς τὴν πορφυροβλάστητον εὐθέως Θεοδώραν,
 Τὴν τῆς Ζωῆς ταυτόσπορον, τὸ κράτος μεταβαίνει
 (Ἡ γὰρ βασίλισσα Ζωὴ πάλαι προεθευθήκει),
 Ἡ τῷ τοῦ κράτους πρὸς μικρὸν ἐπαναθᾶσα δίφρῳ,
 Καὶ μῆνα· δέκα τῆς ἀρχῆς σὺν δύο βασιλεύσασα ²⁹,
 Καὶ τὴν ἀνάλευσιν αὐτῆς· γνοῦσα τὴν ἐκ τοῦ σκήνους

timebit. Magis enim habet opitulatorem Deum quam Pantarbes lapis vel ferarum ad Tigridem persecutor ille Midas. Post hasce turbas lætos sol vicissim radios emisit et illumem illam noctem atque nubem dissipavit, ut jam et imperator et urbes lucem caliginis expertem cernerent. Quippe immanis illa bellua cæsa est, et universi crudeles ipsius maxillas evitarunt. Rursus autem aliud malum enatum est, nimirum Tornicius, alia bestia, quam olim conspexit Danielus, omnia proculcantem, comminuentem, pedibus atterentem et reliquias dentibus confringentem. Verum hunc quoque vindicta citius telis suis inevitabilibus confixum abripuit. Quo facto, tranquillitatem nactus est imperator solidam et omnis tempestatis expertem. Tandem gravibus morbis confectus, natura debitum suum exigente, rebusque suis ex animi sui sententia constitutis atque ordinatis, vitam cum morte commutavit, imperio duodecim annis administrato.

Constantino mortuo, ad Theodoram Zoes germanam sororem, quæ dudum obierat, imperium rediit. Non diu rebus præfuit, duodecim videlicet mensibus; cumque se migraturam e mortali corpore deprehenderet, etiamnum virgo, œu perhibetur, virum

A (Ἦν δ', ὡς φασιν, ἀπείρατος σώματος; ²⁶ ῥυπαρίας)
 Ἄνδρα τινὰ μακρίθιον, πέμπελον, τρομαλέον
 Ἐπιθιδάξει διφρευτὴν ἄρματι τηλικούτω.
 Καὶ τούτω κλήσι; Μιχαὴλ, ὃς κατὰ μὲν τὸν χρόνον
 Ἀμετροβίοις ἤριζε κορώναι; μακρογῆρος ²¹,
 Ὅποιους ἦδη φθάσαντας ἐπὶ δυσμάς τοῦ βίου ²²
 Ἐκ τῆς λατρείας ἐαυτοῦ πόλεμος ἀπολύει,
 Τὰ δ' ἄλλα καὶ σεμνότροπος καὶ βέλτιστος ἐδόκει.
 Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἐξίσχουσε ²³ τὰς τῆς καρδίας βλάστας
 Εἰς φῶς προάγειν καὶ δηλοῦν τὸν κατὰ βάθους στάχυν·
 Καὶ γὰρ ἐσφετερίζοντο πᾶσαν τὴν δυναστείαν
 Οἱ Θεοδώρα; πρόσπολοι τῆς πορφυροβλαστήτου,
 Καταφρονούντες Μιχαὴλ ἄντικρυς ὡς ἀνίκμου
 Κράμβης ἀφύλλου γηραιῶς, ἦδη διεββευκυῖα; ²⁴.
 Ὅτι καὶ κατεδέδετο φρικώδεσιν ἔρκιοις

B Πάντων αὐτοῖ; ²⁵ ἐξίστασθαι καὶ λόγων καὶ παραμά-
 [τω].

Ἦν οὖν αὐτὸς ὡσεὶ σικί, καὶ λόγοις μόνοις κράτορα,
 Τὰ δ' ἄλλα πάντα ταῖς χερσὶν ἐκεῖνων διμικεῖτο
 Ὁὲς παιδοκόμους Μιχαὴλ ἔλιπε ²⁶ Θεοδώρα
 Καὶ φύλακας καὶ φροντιστάς καὶ τῆς ἀρχῆς πατέρας·
 Δις παῖδες γὰρ οἱ γέροντες, κατὰ τὴν παροιμίαν.
 Ἐντεῦθεν οἱ προσαινόντες καὶ προσιόντες τούτω;
 Καὶ πανταχῆ τοῦ νεύματος αὐτῶν ἐξηρητημένοι
 Ἦρύοντο λιμνάσματα τῶν εὐεργετημάτων.
 Ἄνθρωποι δὲ στρατηγικοὶ, πολέμων εὖ εἰδότες
 Καὶ ριζωμάτων εὐκλεῶν φύντες καὶ κλλικλόδων,
 Οἷς εὐπατρίδαι πρόγονοι καὶ γένος ἐξ ἡρώων,
 Ὡς ἄγγος τι κεραμεοῦν ἄτιμον ἐβρίπτουντο.

C

Vers. 6557

quemdam ætate provecta senemque prorsus capularem in locum suum substituit. Ei nomen erat Michaelo, prorsus decrepito, cum cornicibus annositate certanti, consecutivoque rude donandam ætatem, qui tamen alioqui gravis et optimus esse videretur. Sed enim cordis sui quasi germina producere in lucem, spicam in imo latentem extrudere non poterat: quippe famuli Theodoræ potestatem universam usurpabant, contempto Michaelo veluti succi experte **129** brassica, foliis nudata, jam putrescente. Præterea terribilibus sacramentis se obligaverat, pollicitus se cessurum ipsis quibusvis in rebus. Quapropter umbra tenuis et verbo tantum imperator erat: cætera per eos administrabantur quos diximus Theodoram Michaelo reliquisse tanquam pueri curatores, custodes, patres. Bis enim pueri senes, ut est in proverbio. Hinc usu veniebat ut quicumque palpos istis obtudebant, frequenter adibant, in omnibus eorum nutui parebant, beneficiis multiplicibus afficerentur. E diverso viri militares, rerum bellicarum periti, familiis illustribus prognati, nobilibus et heroicis orti parentibus, tanquam vas aliquod sicile nullius pretii rejiciebantur. Ejus rei certum præbet argumentum Isaa-

D

Variæ lectiones.

²⁶ ἔδλεψε R. ²⁶ φῶς ἀνέπερον M, γῆν ἀννέφελον A. ²⁶ ἐξέφυ A. ²⁷ συντριβὸν A. ²⁸ Hunc versum et sequentes duos om. R. ²⁹ Hunc versum om. R. ²⁶ σωμάτων AR. ²¹ μακρογῆρος A. ²² ἡλίου A. ²³ ἐξίσχουε R. ²⁴ ἐββευκυίας. ²⁵ αὐτῶν A. ²⁶ ἔλοιπε A.

Ἱστοῦται τὸ λεγόμενον ὁ Κομνηνὸς ἐκεῖνος,
 ὃ κλήσεις Ἰσαάκιος, ὃς ἐπ' ἀριστουργίαις
 Ὀνόματος ἤξιωτο καὶ φήμης περιτράνου·
 Ἔβλεπε γὰρ χεῖρας ἀγαθὰς περὶ πολέμων ἔργα,
 Καὶ τοὺς δακτύλους εὐφυῶς ἤσκητο πρὸς τὰς μάχας.
 Ὅς προσελθὼν τῷ Μιχαῆλ, καὶ τοὺς καρπούς τῶν

[πόνων³⁷

Δαψιλεστέρους παρ' αὐτοῦ δρέψασθαι προσδοκῆσαι,
 Καὶ τῶν ἐλπίδων μὴ τυγχῶν καὶ μὴ τρυγῆσας ῥόδα,
 Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑβρεων³⁸ εὐράμενος ἀκάνθας
 Πρὸς τῶν κακίστων κηπευτῶν τοῦ τῆς ἀρχῆς λει-

[μῶνος,

Περιαλγῆς γενόμενος βλέπει πρὸς τυραννίδα³⁹,
 Καὶ προσεταιρισάμενος τὸν Δοῦκαν Κωνσταντῖνον
 Καὶ πλείους ἄλλους τῶν πολλῶ πλούτῳ περιθροθέντων
 Καὶ τῶν τοῦ γένους τὰς ἀρχὰς λαμπρὰς ἠτύχηκόντων,
 Καὶ συλλεξάμενος στρατὸν Ἀσίηθεν⁴⁰ ὀπλίτην,
 Ἀντιπέσει τῷ βασιλεῖ τοῦ θρόνου κατασπύων.
 Ἦκουσε ταῦτα⁴¹ Μιχαῆλ ὁ τρομερὸς ὁ γέροντα,
 Καὶ κρίνας μᾶλλον ἐαυτὸν ἀξιὸν ἀφανείας·
 Ὅς ἤδη τυμβογέροντα καὶ κατασεσηπότα,
 Ἔτοιμος ἦν ἐξιστασθαι τῷ Κομνηνῷ τοῦ κράτους.
 Ἀλλ' οἱ τὸ σκᾶρος τῆς ἀρχῆς ἰθύνειν κληροθέητες,
 Μὴ ὥσκειν τοῦτο θέλοντες, ἀλλὰ καὶ καταδύειν
 Καὶ κλύζειν τὸν ταλάντατον κύμασι βρυθρόμοις,
 Εἰς μάχην καὶ μὴ θέλοντα τὸν γέροντα κινουσι
 Καὶ τὸν μικροῦ τυμβόχωστον εἰς ἀνωπαρατάξεις.
 [Ἔτεροι δ' αὖθις λέγουσιν ὡς οἱ Ῥωμαίων κρεῖ-

[τους,

Ἀρχιουτῶν οἱ προῦχοντες, λογάδες τῆς συγκλήτου,

A Αὐτὸν μετεκαλέσαντο πρὸς ἐξόντες τὸ στέφος.

Ἦν γὰρ ἀνὴρ στρατηγικὸς καὶ κυβερνῶν ἰσχυρῶν
 Τὴν ἱερὰν καὶ σωστὴν τῆς βασιλείας σκᾶρην,
 Ἀνὴρ ἀγχίνους, δεξιὸς πρὸς ἔργα καὶ πρὸς μάχας,
 Καὶ μηδενὸς λειπόμενος τῶν πρώην βασιλέων.
 Εἴσεισιν οὖν ὁ Κομνηνὸς τὴν βασιλίδαν πόλιν.]
 Ἐντεῦθεν μάχῃ σύμφυλος, καὶ δεξιά Ῥωμαίων
 Κατὰ Ῥωμαίων τὰς αἰχμὰς θήγουσαι καὶ τὰς λόγχας
 Καὶ καταπαλασσόμεναι φόνους τοῖς ὁμογίνεσι·
 Καὶ δρέπανον ἐπέτετο διχάζον ὁμοφύλου·
 Καὶ κατ' ἀλλήλων συγκινοῦν ὤσπερ ἐν σκοτομήνῃ⁴²
 Καὶ παῖδας ταυτοπάτορας ἀλλήλοις ἀγριαίνον.
 Γίνεται γοῦν ὑπέρτερος ὁ Κομνηνὸς τῇ μάχῃ,
 Καὶ Μιχαῆλ κλιθίσταται τοῦ κράτους καὶ μὴ θέλων⁴³,
 Ἐνιαυτοῦ περιμέτρον ἐνὸς σκηπτοκρατήσας.

B Καὶ πόλιν τὴν πρωτόπολιν φθάσας ἀπέτρεψ τάχει,
 Καὶ στέφος περιθήμενος κρατόρων αὐτανάκτων
 Ἐφήπτετο τῶν τῆς ἀρχῆς πραγμάτων αὐθεκάστως,
 Καὶ πᾶσι προσεφέρετο κατὰ τὸ μεγαλείον,
 Καὶ τοῖς ἀγχοῦ καὶ τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐν ἐξουσίαις.
 Καὶ τὴν ἀλμοπολίτιαν, τὴν⁴⁴ φαύλην κολακείαν,
 Καὶ τοὺς αὐτῆς ναυτικισμοὺς ἀπὸ ψυχῆς ἐστόγχι.
 Κάντεῦθεν φορτικώτερος τοῖς πλείοσιν ἐδόκει,
 Καὶ πλείω τοῦ καθήκοντος φέρων ἀγερωχίαν.
 Πλὴν ἀπολαύσας τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐν μακροῖς ἡλίοις,
 Ἀλλὰ τὸ δὴ λεγόμενον ὡς ἀγρωστὶς ἀνθήσας,
 Καὶ μετ' ὀλίγον μαραινθεὶς ὑπὸ φθινάδων νόσων,
 Ἐπὶ δυσὶ γὰρ ἔτεσι τοῦ κράτους ἀπολαύσας⁴⁵,
 Τὸν Δοῦκαν μὲν κατακοσμεῖ τοῦ κράτους τοῖς συμβόλοις·
 Ὅς ὑπανοίξαντα πολλὰ; αὐτῷ χρηματοθήκας

Vers. 614

cus ille Comnenus, qui ex præclarissimis facinoribus nomen atque famam celeberrimam consecutus erat, vir manu promptus et bellicis in rebus exercitatus. Is Michaelo convento, cum fructus laborum ciberes se percepturum existimasset, spe sua frustratus, ac non tantum non decerptis rosis, verum etiam a pessimis illis imperii gubernatoribus spinis injuriarum punctus, immenso dolore percitus ad tyrannidem spectare cœpit. Cumque Constantinum Bucam et multos alios opulentissimos ac nobilissimos homines societate sibi devinxisset ac militum copias ex Asia collegisset, recta imperatorem invasit, solio eum dejecturus. Ejus rei fama trepidus ille senex Michaelus ad se perlata, statutoque potius esse ut obscurus ageret in ætate tumulo vicina, paratus erat imperio cedere idque Comneno permittere. Verum ii quos diximus administratores imperii, non solum non cupientes publicæ rei salutem consilium, sed potius eam longe afflictissimam gravissimam fluctibus demergere ac obruere cogitantes, repugnantem ac tantum non plane sepultum ad bellum gerendum et opponendam hosti aciem incitabant. [Alii autem dicunt Romanorum optimates,

pontificum præsules, principes senatus, advocasse eum, cui coronam tribuerent : erat enim vir ducendo exercitui aptus et qui gubernare valeret sacram illam et salutarem imperii navim, vir præsentis consilio, dexter ad opera et pugnas, nemini secundus regum antiquorum. Intrat igitur Comnenus urbem regalem.] Hinc intestino exorto dissidio manus et hastas Romani cum Romanis conseruerunt sanguineque cognato polluerunt, divisi et cominoti adversus se invicem, veluti per noctem lunæ expertem, fratribus in fratres exacerbatis. Tandem Comnenus prælio superior evasit et Michaelus invitus amisit imperium, quod annum unum obtinuerat.

D 130 Itaque Comnenus celeriter, occupata urbe principe ac imperatoria corona sumpta, rem publicam arbitratu suo administrare cœpit, seque pro majestate erga quosvis, propinquos, remotos, cum potestate rebus præfectos, gerere, toto pectore adulationibus infestus. Eam ob rem gravior aliquanto nonnullis et ferocior quam par esset videbatur. Ubi non longo tempore, nimirum biennio, potitus imperio fuisset, ac uti proverbio dicitur, instar gra-

Variæ lectiones.

³⁷ τῶν καρπῶν τοὺς πόνους AR. ³⁸ ὑβρεως A. ³⁹ οὐκ ἐνεγκὼν τὴν ὑβρὶν R. ⁴⁰ ἀσίαθεν R. ⁴¹ ταῦθ' ὁ. ⁴² Versus uncis inclusos add. R. ⁴³ σκότει βίη R. ⁴⁴ Hunc versum cum sequenti om. R. ⁴⁵ καὶ AR. ⁴⁶ Hunc versum om. R.

Καὶ συναντιλαβόμενον τῆς πρώτης τυραννίδος,
 Αὐτὸς δὲ τὸ τραχυδίον τοῦ κατὰ Θεὸν ⁴⁷ βίου
 Ἐλόμενος ἀμφέθετο χιτῶνας μελαγχρόους,
 Καὶ δαπανήσας ἑαυτὸν ἔργοις μακροκαμάτοις
 Πολυζηλώτηρ ⁴⁸ τέρματι τὸν βίον καταλύει·
 Διὸ καὶ εὗρηκε ζῶην ἤνπερ καὶ ἔσπεθόη ⁴⁹.
 Ὁ Δούκας δὲ παραλαβὼν τοῦ κράτους τὰς ἡνία·
 Τὸ τέτρωρον τὸ χρύσειον ἴθυσεν ἀγχαμάλως,
 Καὶ χρώμενος βηματισμοῖς σχολαίοις, βραδυπόροις,
 Μῆτ' αὖθις; ἅπαν ἐνδιδοὺς καὶ παραβόλως θέων,
 Ἄλλὰ καὶ θράους τὸν βρασμὸν ὡσπερ ἀνασειράζων
 Καὶ φεύγων τὸ κατὰ κρημνῶν ⁵⁰ ἐλαύνειν ἀπροόπτως
 Καὶ τοὺς τῶν ἀμαχοτροχῶν κινδύνους ὑπεκκλίνων.
 Ἐν ἑπταριθμοῖς δὲ παισὶ τὸν οἶκον ὑπερείσας
 Ὡσπερ ἐν κίσειν ἐπτά παγίως ἀραρόσι,
 Καὶ μέλλον ἀπανίστασθαι τοῦ βίου καὶ τῶν βίου,
 Κλόνον ἀπειρομέριμον εἶχε κατὰ καρδίᾳ
 Καὶ κλύδωσιν ἐφέρετο φροντιδῶν ἐπαλλήλων.
 Ἔστεργε τὴν βασιλίαν, ἤθελε ταύτην μένειν
 Τῶν παίδων τε φροντιστρίαν καὶ τῆς ἀρχῆς μερίτιν,
 Ὑπώπτειε τὸ τρυφερὸν πάλιν τῆς ἡλικίας ⁵¹.
 Τοῖς γὰρ βρασμίοις καὶ σφαδασμοῖς τοῖς τῆς σαρκὸς
 [ἔσφριγα.

Ἐπώπτειε μὴ δευτέρον πρὸς λέχος ἀνακλίνῃ,
 Μὴ πάλιν μήτηρ γένηται παίδων ἀλλοδλαστήτων,
 Κάντευθεν οἱ μὲν ἐξ αὐτοῦ φύντες μαρανθεῖεν,
 Πρὸς δὲ τοὺς ἑτεροθαλεῖς τὸ κράτος μεταβαίη.
 Τοιούταις κυματούμενος τῶν λογισμῶν ταῖς ζάλαις

A Μετάγειν τὴν βασιλίαν ἐκείθεν ἐπειράτο
 Καὶ τοῖς παισὶ καταλιπεῖν ἐλεύθερον τὸ κράτος,
 Ἄλλους αὐτοῖς διοικητὰς θέμενος ὡς νηπίους.
 Ἄλλὰ τὸ μέλλον εἶχε πάντων ὑπερισχύειν,
 Κατακαυχᾶσθαι λογισμῶν, ὑπερνεκῆν καρδία· ⁵².
 Καὶ τοίνυν ἡ βασίλισσα τούτων ἐπισθομένη
 Καὶ πᾶν τὸ διαβούλιον μαθοῦσα τοῦ συλλέκτρου
 Ὅρκους αὐτὴν φρικώδεσιν οἷα δεσμοῖς συσφίγγει
 Μηκέτι παστοπήγια στήσαι δευτέρου γάμου,
 Ἄλλους μηκέτι γνώσεσθαι θαλάμους γαμηλίσου,
 Ἄλλὰ τοῖς τέκνοισι τοῖς ἀδούτῳ τῷ κράτῳ συντηρῆσαι.
 Ὁ μὲν οὖν Δούκας τοῖς θεσμοῖς ⁵³ τοῖς φυσικοῖς ὑπέχθη
 Καὶ τὸ θνητὸν καὶ γηγενὲς ἀπεφορτίσθη βάρου·
 Ἐν ἑπταριθμοῖς ἔτεσι Ῥωμαίων βασιλεύσας ⁵⁴.
 Ἡ δ' Εὐδοκία σύμπλοος ἐγένετο τοῖς τέκνοισι
 B Ναυβάτις χρηματίζουσα τοῦ καλλιπρόρου σκάφους.
 Ἄλλ' αἰφνης ἀγρίανασαι σαρκὸς αἱ καταιγίδες
 Ἐβήγειραν δυστάραχον ἀνεμον κυματίαν,
 Ἐπήγαγον ναυτασμούς, ἐμέτους, σκοτοδίνας ⁵⁵,
 Ἠπέλησαν τοὺς πλέοντας θέσθαι κυματοκλύστους·
 Πέλαγος γὰρ δυσχείμερον ὑπήνοιγε τὸ στόμα.
 Τί δὲ καὶ πόλον τὸ συμβάν; Ἄγε μοι, λόγε, φθέγγου,
 Μὴ παρὰ μέλος τῆς νευρᾶν τὴν μουσικὴν ψαλάττων.
 Ἦν Ῥωμαῖνός τις στρατάρχος, ἐπικίχην Διογένους,
 Ἐπίχαρις, εὐπρόσωπος, τὸ γένος Καππαδόκη·
 Εὐ ἔχων κάλλους σώματος, εὐ δὲ καὶ βραχυόνων,
 Εἶδος πλουτῶν ἐράσμιον, ἀξίον τυραννίδος.
 Οὗτος ἰδὼν τὰ πράγματα καὶ τὴν ἰσχὴν Ῥωμαίων

Vers. 640

minis florisset, pauloque post ex diris morbis
 emarcuisset, Ducam quemdam insignibus exornat
 imperii, qui suos ei thesauros aperuisset ac inva-
 dendæ tyrannidis conatum adjuvisset: ipse vero
 vitam asperam et Deo placentem amplexus, vestitum
 nigrum induit, et variis diuturnisque laboribus ex-
 haustus sane quam laudabili fide vitam in terris
 suam clausit, itaque vitam quam optarat invenit.

Post eum Ducas accepto imperio tanta id æqua-
 bilitate moderatus est, ut neque necessarium in
 rebus gerendis impetum prorsus inhiheret, sed
 gradatim ac pedetentim progrediretur, neque præ-
 ceptis rueret, sed audacem iracundiam catena quasi
 quadam constringeret, nec opinatis præcipitiis et
 periculis evitatis. Cum domum suam septem liberis
 ceu columnis fulcisset, jamque vitam et res hu-
 manas relicurus esset, infinitis et continuis curis
 animum discruciabatur. Amabat imperatricem, et
 volebat quidem illam manere liberorum suorum cu-
 ratricem regnique participem: sed vicissim delica-
 tam et teneram ejus ætatem suspectam habebat,
 futurumque metuebat ut illa secundas ad nuptias
 transiret (nec enim flammæ et tentationum carnis
 expers erat) ac post obitum suum ex alio liberis
 gigneret; unde forsan consequeretur ut ex se nati

C velut evanescerent, imperio ad illos alteros trans-
 eunte. Hujusmodi cogitationum fluctibus agitated
 imperatricem ab hoc instituto revocare conabatur
 et liberum suis imperium relinquere, tutoribus eis
 et curatoribus aliis tanquam impuberibus constitu-
 tis. Sed enim quod futurum est, quavis re potius
 et valentius esse ac mortalium ratiocinationes et
 corda vincere videtur. Quippe cum hæc imperatrix
 odoraretur et totum mariti consilium animadvertis-
 set, **131** se ipsa terribilibus sacramentis quasi
 quibusdam vinculis astrinxit et obligavit, pollicita
 nunquam se ad alteras nuptias progressuram, sed
 liberis communibus imperium conservaturam.

Secundum hæc Ducas in fata concessit, et terre-
 nam mortalemque molem deposuit, imperio septem
 annis administrato. Successit ei conjux Eudocia
 cum liberis, in qua statim ab illius obitu sævientis
 carnis libidines procellam quasi quamdam excita-
 runt. Quid autem rei acciderit, indicare vera nar-
 ratione libet.

Erat dux quidam copiarum, Romanus, cogno-
 mento Diogenes, natione Cappadox, vultu venusto,
 pulchro corpore, lacertis robustis, forma corporis
 amplissima pulcherrimaque ac regno digna. Hic
 cum rem publicam administrari cerneret a mulier-

Variæ lectiones.

⁴⁷ κατὰ Θεὸν τοῦ R. ⁴⁸ πολυζήλω τῷ A. ⁴⁹ Hunc versum om. R. ⁵⁰ κρημνῶν AR. ⁵¹ Hunc ver-
 sum et sequentem om. R. ⁵² καὶ θυμῶν R. ⁵³ δεσμοῖς A. ⁵⁴ Hunc versum om. R. ⁵⁵ σκοτοδίνους R.

Ἐπὶ γυναίῳ κείμενα, καὶ ταῦτα φυσιώντι,
 Ἐπὶ παισὶ τε τρυφεροῖς καὶ νηπιοδυνάμοις,
 Ὡς δράκων ἐπεσύριξε⁶⁶ στρουθίοις ἀπτερώτοις,
 Καταπιεῖν μεγαλαυχῶν στόμασιν ὀσποφάγοις
 Ἰὺτήν τὴν στρουθομήτορα μετὰ τῶν ὀρταλίχων,
 Νήπιος, οὐδ' ἐγίνωσκεν ὡς λύγος ἰξοφόρος⁶⁷
 Εἰς γῆν ῥιπτεῖ τὸν ἀετὸν τὸν ἀεροβατοῦντα⁶⁸
 Καὶ στάλικες ἀγρεύουσι λινοπλοκοὶ τὰς ἄρκτους.
 Περινοστήρας τοιγαροῦν πόλεις περιθρακίας
 Ἥθροισε σμήνος στρατιᾶς, ἐφόρμησεν, ἀντήρεν,
 Ἐνυδριζε τοῖς κηπευταῖς καὶ τοῖς ἀμπελοκόμοις,
 Διαρπυγὴν εἰτίθετο τὰ τῶν γαιομαχούντων.
 Ὀλίγον τι τὸ μεταξύ, καὶ βοῦς ὁ μυκητῆρας,
 Ὁ βοῦς ὁ μεγαλόστερνος ἐάλω κυναριοῖς.
 Ἦχθη κολασθησόμενος, τόλμης ὑπέξων δίκας.
 Εἶδεν αὐτὸν ἡ βσιλις, τὸ κάλλος κατεπλάγη,
 Καρδίαν ἐρωτότερων ἔσχεν⁶⁹ ἀπὸ τῆς θέας,
 Καὶ παρ' οὐδὲν τὸ τὸλμημα τοῦ Ῥωμανοῦ θεμένη
 Κάκιστος; ἀθετήσασα τοὺς φρικαλέους ἔρκους
 Ἐρωτικῶς συμπλέκεται, μίγνυται τῷ δεσιμῶντι,
 Ἄντι φρουρᾶς ἀνοίγνυσι θαλάμους νυμφιδίους,
 Ἄντι κλοιῶν χαρίζεται πέπλους καταμαργάρους,
 Καὶ λέχος τὸ βασιλεῖον ἀντὶ χαμισιστρωσίας,
 Καὶ κράτορα καθίστησι θανάτου βυσαμένη
 Τὸν Ἄδου κινδυνεύοντα περιπεσεῖσθαι γνάθοις.
 Τοιαῦτά σου τὰ παίγνια, παίχτα τροχὲ τοῦ βίου.
 Ὡς δὲ παρῆλθε Ῥωμανὸς εἰς τηλικούτων ἔγκου,
 Ἄπο βαλβίδος ἔδειξεν, ἀπὸ πρωτοδρομίας,
 Οἷας ἀρβενωπάτητος θέρμην ἐν στέροισι εἶχεν.

A Οὐ γὰρ τρυφαῖς ἐπέχανε ταῖς σωματικωτέρας,
 Οὐδὲ θελχθεὶς τῷ χρυσαυγεί περιπορφύρῳ φάρει
 Σκώληκος ἐξῆ βιοτήν ἀθλίου γαιοφάγου,
 Σκότιος, ἐγκρυπτόμενος θαλάμοις βασιλείοις,
 Καὶ φεύγων ὄϊον τοὺς ἐχθροὺς καὶ μάχας ἀλυσκάζων,
 Καὶ τοῖς κακοῖς καὶ φαυλοργοῖς οὐκ ἐπισείων σπάθην·
 Ἄλλὰ θυμὸν ἀναλαβὼν κατὰ τῶν ἐκ τῆς Ἄγαρ
 Καὶ τὴν τοῦ ζήλου κατ' αὐτῶν σπασάμενος βομφαίαν,
 Καὶ γῆν τοῖς τούτων πτώμασιν ὡς δράγμασι καλύψας,
 Καὶ τοῖς βυεῖσιν αἵμασι θαλάσσης σχεδίσας,
 Ἐδειξεν ὅταν Ἀθῶνες τρέφουσιν εὐανδρίαν,
 Ὅποιοὺς τοὺς βραχίονας ἔχουσιν ἐν πολέμοις.
 Κἂν μὴ τοῦ φθόνου τὸ δεινὸν ἀπειρεξέ τὸν γενναῖον,
 Ἄν μὴ⁷⁰ κακίας ἔχιδνα κατέφαγε τὸν ἄνδρα,
 Οὐδ' ἂν πυρφόρος ἔφυγε τὴν μάχαιραν τῆς δίκης.
 B Ἄλλ' ἡ κακίας ἀκάνθα καὶ τὸ τοῦ φθόνου πλήκτρον
 Κατεμωλώπισαν αὐτὸν ὑπὲρ σκορπίων κέντρα,
 Καὶ κόρας ἐξεκέντησαν αὐτοῦ τὰς τῶν ὀμμάτων.
 Ἦν μὴν γὰρ φύσει Ῥωμανὸς αὐθέκαστος; αὐθάδης,
 Ὑπέροφρος, φιλότυφος, φιλαυτος, αὐτογνώμων·
 Τότε δὲ πλέον φυσηθεὶς ἀπὸ⁷¹ τῆς ἀλουργίδος
 Καὶ μεῖζω τύπον προσλαβὼν ἄτε Ῥωμαίων ἀναξ,
 Ναὶ μὴν καὶ προσκτησάμενος γνώμην ἀστατουμένην
 Καὶ τρόπον ἀλλοπρόσαλλον, καὶ πάντας ὑποπιεύων
 Καὶ πάντας ὑφορώμενος, οἰκτεῖς, οὐκ οἰκτεῖς,
 Ὡς ἐπιβούλους, ὡς αὐτοῦ πτέρναν ἐπιτηροῦντας,
 Βαρὺς ἐδόκει καὶ πικρὸς οὐ τοῖς ἐν τέλει μόνον,
 Ἄλλ' ἦδη καὶ τῇ γαμετῇ καὶ τοῖς τοῦ Δούκα τέκνοις.
 Ἐντεῦθεν λόγοι ψιθύροι καὶ συσκαυαὶ καὶ δόλοι,

C

Vers. 6527

et in facie pingente faciem suam et teneris et imbellibus pueris, draconis in morem sibilu contra passeruculos implumes edito matrem una cum pullis devoraturum se minabatur, ignorans homo solidus sagitta etiam aquilam aera permeantem in terram dejici, et furculis per lineas plagas connexis ursos capi. Cum ergo Thraciae vicinas urbes obisset, quodam velut apum examine collecto progredi cepit et seditionem concitare, hortorum vinearumque cultores laedere, praedae subjicere, quotquot armati semet opponerent. Non multum intercessit temporis, cum hos ille mugiens et ingentis pectoris a canibus capitur et ad luendas facinoris poenas abducitur. Ad ejus conspecti pulchritudinem imperatrix obstupuit, amore capta est, perpetratum a Romano facinus pro nihilo duxit, sacramentis illis horrendis plane spretis in amplexu captivi ruit, pro carcere sponsalem ei thalamum aperit, pro numellis vestes unionibus ornatas largitur, pro toro ex agrestibus frondibus humi parato lectum regium praebet, imperatorem denique renuntiat eum qui jamjam Orco tradendus fuerat. Illi tui sunt, o vitae rota, lusus.

At Romanus, ubi tantum ad fastigium rerum praeter spem venisset, ab ipso limine primoque

cursu ostendit quam virilis animi foret. Non enim corporeis voluptatibus inhiabat, **132** non aurca purpureaque veste delectatus, instar micelli vermisi e terra pastum quærentis, vivebat obscurus, regis in cubiculis abditus, hostes fugiens, praelia detrectans, adversus improbos et nefaria designantes gladium non vibrans. Excitato adversus Agarenos animo, vindice gladio in eos stricto, terra cadaveribus ipsorum veluti manipulis constrata, undis eorum sanguine tinctis, quæ Romanorum fortitudo ac virtus foret et quos lacertos in praeliis haberent ostendit. Quodsi strenuum magnanimumque virum invidiæ malum non impediisset nec improbitalis vipera monordisset, ne calonium quidem quispiam gladium ejus ultorem evasisset. Sed enim malitiæ spina et invidiæ stimulus eum punxerunt acrius quam quisquam scorpius, ipsis etiam oculis erutis. Erat enim alias Romanus a natura ferox, contumax, superciliosus, fastuosus, amans sui, iudicii proprii tenax; et hoc tempore magis etiam purpuræ causa inflatus erat, quodque imperator Romanorum esset, animos majores suniperat. Præterea quædam accesserat mentis inconstantia, mores variabiles, erga quosvis tam familiares quam alienos et extraneos diffidentia suspicæ, quasi omnes ipsi

Variæ lectiones.

⁶⁶ ἐπεσύριξε R. ⁶⁷ ὄξοφόρος A. ⁶⁸ αἰεροβατοῦντα AR. ⁶⁹ εἶχεν A. ⁷⁰ ἀλλ' ἡ R. ⁷¹ ὀπὸ A

Ἐντεῦθεν μῖσος ἔκφυλον καὶ θήρατρα καὶ πάγια. **Α**
 Καὶ τοῖς ἔχθροῖς ἐσκέπτοντο ⁶³ τὸν κράτορα προδοῦναι
 Ἄπονον, ἀπραγμάτευτον, θήραν ἔτοιμοτάτην.
 Ἐκίρνα δὲ τὸ κέρασμα τοῦτο τῆς προδοσίας;
 Ὁ Καῖσαρ ὁ ταυτόσπορος; τοῦ Δούκα Κωνσταντίου;
 Τούτου γὰρ παῖς Ἄνδρόνικος ἦν τότε στρατιάρχης.
 Κοινοῦται γοῦν τοῖς στρατηγούσι καὶ τῷ παιδί τῷ
 [σχέμμα,

Καὶ δίκτυον ἐπλέκετο κινδύνου τῷ δειλαίῳ,
 Καὶ στόλισμα μελάμπρονον ὑφαίνετο θανάτου.
 Ἔχει μὲν οὖν τὸν Ῥωμανὸν περὶ αἰ Βυζαντίου
 Θηροκτονεῖν ὀρμώμενον καὶ κατατρέχειν λύκων
 Ἐπιπηδῶντων ἱεραῖς προβατοφρούροις μάνδραις.
 Πτηνὴ δὲ πέλειά ποθεν ⁶⁴ ἐπιπτεροζαμένη
 Ἐφίζησε τοῖς γόνασιν ἐν πεταμοῖς ἀφόφοις,
 Οὐχ οἶα πρὶν τῆς κιβωτοῦ προσπίπασα τῷ σταγᾶστρῳ **Β**
 Καὶ λύσιν ἀπαγγέλλουσα καταφορὰς ὑδάτων,
 Καὶ δένδρου φύλλον φέρουσα, καὶ παραμυθουμένη
 Νῦε τὴν κιβωτόκρυπτον, τὸν δεῦτερον γενάρχην,
 Ἄλλ' οἰωνὸς ἀπαίσιοις, ἀλλὰ κακῶν σημάτων,
 Δυσάγγελος φοιδάστρια, κακὸν μαντικὴν προφήτις.
 Ὁ μὲν οὖν κράτωρ τὴν πτηνὴν πέμπει τῇ βασιλίδι,
 Εὐάγγελον προσήμαντρον ὑποτοπήσας, ⁶⁵ τοῦτο.
 Ὅν γὰρ τις γλίχεται τυχεῖν, ἐκεῖνα καὶ δοξάζει.
 Καὶ ταῦτα πᾶσι ⁶⁶ κατὰ νοῦν, ὅσα καὶ κατὰ γνώμην.
 Ἄλλ' ἄρα δυσποτμότερον οὐδὲν ἐστὶν ἀνθρώπου

insidiarentur. Has ob causas gravis et acerbus esse videbatur non optimatibus modo, sed etiam con-
 jugi Ducæque liberis. Hinc secuti clandestini sus-
 surri, molitiones, doli, suorum odia, casses, laquei
 meditantium quo pacto citra laborem omnem et
 periculum imperatorem hostibus proderent. Ejus
 prodicionis poculum Cæsar Constantini Ducæ frater,
 cujus filius Andronicus id temporis exercituum dux
 erat, miscebat. Igitur cum filio cæterisque copiarum
 ducibus consilium suum communicat, quo pericu-
 losum rete misero nectebatur et vestis lethifera
 texebatur. Jam Diogenes in adversum Byzantio
 littus trajecerat, totis viribus invasurus et macta-
 turus lupos in sacrarum et Christianarum ovium
 caulas prosilientes ac grassantes, cum columba
 quædam alicunde advolans placido alarum motu ad
 ipsius genua sese demisit, non qualis ad arcæ te-
 ctum quondam convolans finem appetiisse diluvii
 nuntiabat et allato oleæ ramo abditum in arca
 Noam, alterum humani generis auctorem, solaba-
 tur, sed augurium prorsus infastum, malorum
 indicatrix, nuntia sinistra, vates adversi casus in-
 felix. Eam alitem imperator ratus augurium lætum
 esse ad imperatricem mittit. **133** Nam quæ sibi
 evenire quisque desiderat, iis se politurum opina-
 tur; adeoque cuncti mente concipiunt ea quæ
 voluntate appetunt. Sed enim eo nihil est æruni-
 nosius homine qui hostes domesticos et ejusdem

ἔχοντος τοῦς ἐχθροῖντα; οἰκείους ταυτοστέγους ⁶⁶.
 Ἄν ἔνδον ἔχῃς τοῦς ἐχθροῦς, ἂν ἐφεστίους τρέψῃ,
 Οὐ βύσσονται κινδύνων σε τὰ Βαβυλῶνος τεῖχη,
 Οὐ πύργοι Σεμιράμιδος, οὐ πυραμίδων πάχος.
 Ἄν τὴν προδότηριαν ψυχὴν σύνοικον ⁶⁷ δυστυχῆσης,
 Ἄν συνοικίης μετ' αὐτῆς ἐν ἀβραγεί φρουρίῳ,
 Ἄλώσιμον τὸ φρούριον, ἀφύλακτος ⁶⁸ ἢ πόλις.
 Ἄλλὰ διηγητέον μοι τὰ περὶ Διογένους.

Βαρὺς μὲν ἐκατέρωθεν πόλεμος ἀνεβράγη
 Μῆσον Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, ἄγριος θροῦς ἀνέβη.
 Μέγας ⁶⁹ ἐφώπλιζε θυμὸς ἀμφὼ τὰς στραταρχίας.
 Καὶ πάντη περιέτρεχεν ἀνδροδιώκτης Ἄρης,
 Τοῖς αἵμασι καταδάπτως, φονολουτῶν τὰς χεῖρας,
 Ὅλας θαλάσσας ἐκροφεῖν γλιχόμενος αἱμάτων.
 Ὁ βασιλεὺς δ' ἐπέτετο πλευροκοπῶν, διώκων
 Καὶ δορατείοις νύγμασι χέων ἐχθρῶν γολάδας,
 Στρουθοιοφόντης, εἴποι τις, ἱεραῖς ὠκυπέτης,
 Στρουθοῖσις ἀπαλοπτέρυξιν ἐπιβρόχιων τὰ πτῖλα.
 Πρηστήρ ἐδόκει τοῖς ἐχθροῖς, ἔμπυρος καταδάτης;
 Ὑψόθεν ἀποδοικευσθεῖς, ἀποβράγεις ἐκ νέφους.
 Ἐγένοντο κατάλιουτοι λύθροι αὐτῷ ⁷⁰ παλάμαι,
 Φονοσταγῆς ἡ δεξιὰ, φονόφυρτος; ἡ σπάθη.
 Ἐξέρυθρον ἱμάτιον ἐφύρεσεν ἐκ φόνων,
 Ὡς εἰ τις λέων ἐντυχὼν δειλοκαρόδιφ ζῶψ
 Ῥήξει πλευρᾶν ⁷¹ τοῖς δρυσι καὶ λάψει ⁷² τῶν ἐγ-
 [κᾶτων

Vers. 6577

tecti participes habet. Si domi adversarios alas, non te periculis eripere muri Babylonii queant, non Semiramidis turrets, non pyramidum crassities. Si proditor animus magno cum malo tuo tecum vivat, etiamsi cum illo degas in castello quopiam inexpugnabili, nihilo tamen minus et munimentum illud occupabitur et urbs quantumvis instructa defendi non poterit.

Nunc Diogenis casus narratione complectamur. Grave ac ingens praelium utrinque movebatur, nimirum inter Romanos et Persas : duces utrinque magna ira concitati proruebant; Mars hominum perniciem circumcursabat undique, cruore respersus et in eo manus abluens, cum quidem integra sanguinis maria cuperet exsorbere. In hoc rerum statu hostes imperator invadebat, latera cædens, persequens, hastarum ictibus eorum viscera passim effundens : dixisset aliquis velocem accipitræ et vitæ avicularum infestum pullos teneris alis præditos magno cum alarum strepitu involare. Nimirum ardentis presteris in morem, ex aere nubeque delapsi, in hostes videbatur irruere. Manus sanguine tinctas habebat; dextra et gladius cædes stillabant; vestes cruore cæсорum respersas et rubentes gestabat, perinde ac si leo quispiam timidum nactus animal ejus latera discerpat unguibus et sanguinem promanantem hauriat indeque cruentata labra ostendet. Non centimanus ille Bria-

Variæ lectiones.

⁶³ ἐσκέπτετο R. ⁶⁴ ποτε A. ⁶⁵ ὑποτοπάσας R. ⁶⁶ πάσχει R, μάση A. ⁶⁷ αὐτοστέγους R. ⁶⁸ δύσφρονον R. ⁶⁹ εὐάλωτος R. ⁷⁰ μέλας R. ⁷¹ αὐτοῦ AR. ⁷² πλευρὰ R. ⁷³ λαύσει R.

Καὶ δείξει ἐγκατάβαπτα ⁷³⁻⁷⁴ τοῖς αἵμασι τὰ χεῖλη. Ἐπεὶ αὐτὸν Βριάρεων ἔδειξεν ἐκατόγχειρ,
 Ἐπεὶ αὐτὴν Ἐγκέλαδον, ὑπερ Τυφῶνος θράσος,
 Φθῶνος, ὀμβριμώτερος, ἀκάμας ὡς ἀδάμας.
 Ἦν ταῦτα, καὶ προσέβλεψεν ἡ νίκη τοῦς Ῥωμαίους⁷⁵,
 Καὶ χαροπὸν ἐγάλασε, σὺν χρόνῳ τούτου; γνοῦσα.
 Ἄλλὰ γὰρ ἡ τριθάρβαρος ἐκείνη Βασκανία
 Καὶ τῆς κακίας τὸ στυγνὸν καὶ τὸ τοῦ φθόνου νέφος
 Τοιαυτὴν λαμπροστόλιστον ἡμαῦρῳσεν ἡμέραν.
 Ὡς γὰρ ὁ Καῖσαρ τοῦ δρασμοῦ καὶ τῆς φυγῆς κατ-
 [ῆρξεν,
 Ἦγοντο πάντες ἐκποδῶν, τὴν κράτορα λιπόντες.
 Καὶ βασιλεὺς ὡς κολοῖς ἦν ἀπεψιλωμένος,
 Καὶ τῆδε περιέβλεπε κάκει περιεσκόπει,
 Καὶ μόνον ἔβλεπεν αὐτὸν ἐν βρόχοις δυσεχθάτοις.
 Ἐντεῦθεν ἐπεπῆθησαν πρωτόαρχοι Βαρθάρων,
 Συμπρέχοντες, προτρέχοντες, ἐρίζοντες ἀλλήλοις
 Τίς ἂν συλλάβοι Ῥωμανὸν ζῶντα. Καὶ τελευταῖον
 Ζωγρεῖται φεῦ! ὁ βασιλεὺς βαρβαρικαῖς παλάμαις,
 Ὁ λέων θῆρα γίνεται πανθήρων λυσσητήρων,
 Ταῖς νυκτερίσιν ἀετὶς κρατεῖται χρυσοπτέρυξ.
 Τὸ μετὰ ταῦτα τί καὶ πῶς καὶ μέχρι τοῦ προῆλθεν:
 Ὁ βάρβαρος ὁ φύλαρχος ἐκεῖνος ὁ ζωγρήσας
 Τὴν βαρβαρόθυμον ψυχὴν ἀέλπτως ἡμεροῦται,
 Βλέπει φιλανθρωπότερον περὶ τὸν βασιλεῖα.
 Οἰκτεῖρει γὰρ καὶ Βάρβαρος ἀνακτα δυσπραγοῦντα.

A Ἐλέγχει τοὺς ταυτογενεῖς τῷ βασιλεῖ προδότης
 Ῥωμαίου; ὁ τριθάρβαρος, ἀλλόφυλος συμφύλους.
 Γίνεται προμηθέστερος αὐτῷ καὶ τῶν οικείων,
 Καὶ κηδεμονικώτερος, αὐτῶν τῶν ὁμογνίων.
 Σπένδεται, καταλλάττεται, σύμμαχον νέμει χεῖρα,
 Ἀνακτησόμενον αὐτῷ πέμπει τὴν κρατορίαν.
 Ἠλυξεν οὖν ὁ Ῥωμανὸς ὡς θῆρ ἐκ γαλαάγρας,
 Ὡς ἐκ βροχίδων ἀετὸς, ὡς Ἐλλοψ ἀπ' ἀγκίστρου,
 Καὶ πάλιν ἦν ἐπίσιμος⁷⁶ ἀρθῆναι πρὸς τὸ κράτος.
 Ἄλλὰ συνέγεεν αὐτῷ καὶ τὰς ἐλπίδας φθόνος.
 Γράμματα γὰρ κατάπτερα πάντη περιεφοίτων
 Πάσας ἀποταγίζοντα τῷ Ῥωμανῷ τὰς πόλει.
 Ἐντεῦθεν ὁ ταλαίπωρος ἔρημος περιφεῖ,
 Ἄφιλος, ἀδοθήτοτος, ἄλλος Βελλεροφόντης,
 Τοῦ κράτους ἀποσφαιρισθεὶς ὥσπερ ἀπὸ Πηγάσου,
 B Ἐτεσι μόνους ἐν τρισὶ τοῦ κράτους ἀπολαύσας⁷⁷.
 Ἄλλ' οὐδὲ πάλιν ἡ πυρὰ τοῦ φθόνου κατεσβέσθη.
 Ὁ γὰρ τοῖ Δοῦκας Μιχαὴλ ὁ παῖς τοῦ Κωνσταντίνου
 Πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐπαναβὰς ἤδη τῶν νεανίσκων
 Καὶ χροῦν ἐπαγγελλόμενος ἰοῦλου τοῖς κροτάφοις,
 Τῷ Καίσαρι χρησάμενος τῷ θεῷ συνερῆθη
 Καὶ τοῖς ὑπερισχύουσι καὶ τοῖς ἐν στραταρχίαις⁷⁸,
 Ἐγκαθίζάνει μὲν εὐθύς τοῖς θρόνοις τοῖς πατρώϊοις,
 Καὶ τὴν τεκοῦσαν στένουσαν πολλὰ καὶ γοωμένην
 Τῶν περιθόλων τῆς ἀρχῆς ἀκουσαν ἀπελαύνει
 Καὶ τίθησι μονάστριαν, καὶ κείρει τοὺς πλοκάμους

Vers. 6628

reus bujusmodi facinora designavit, Sirenum can-
 tus superantia et Typhonis audaciam. Nimirum
 cædes imperator cædibus cumulabat, fortia facta
 patrabat, indefessus adamantis in morem erat.

Dum hæc ita gererentur, ad Romanos victoria
 post tempus haud exiguum pugnatæ jam pugnae
 spectabat, eisque læto et hilari vultu arridebat,
 cum ecce barbarissimus ille livor et scelerata im-
 probitas et nubes quasi quædam invidiæ diem tam
 splendidum deturpat et obscurat. Nam ubi Cæsar
 primus initium fugæ fecisset, universi relicto im-
 peratore semet in pedes conjiciebant. Hoc modo
 imperator denudato graculo consimilis factus hæc
 illæ circumspectabat, seque solum intra laqueos
 inextricabiles delatum videbat. Secundum hæc
 præcipui Barbarorum proceres in eum ferociter
 irruunt, una currentes, alter alterum anteverten-
 tes, inter se decertantes quisnam ex omnibus Dio-
 genem vivum suam in potestatem redigeret. Ad
 extremum (heu) Barbarorum in manus imperator
 venit; leo furentium pantherarum præda sit; au-
 ratas alas habens aquila capitur a noctuis. **134**
 Quid deinceps evenit? quo pacto rex gesta? quem
 exitum habuit? Barbarus ille gentis princeps, qui
 Diogenem vivum ceperat, præter omnium spem
 animum insolentem ac barbarum cum miti com-
 mutat, et imperatorem perhumaniter intuetur.
 Quippe hominis etiam barbari mens erga regem

adversis jactatum casibus commiseratione tangi-
 tur. Itaque vir cæteroqui terbarbarus cognatos im-
 peratoris et Romanos, extraneus cives et gentiles
 proditionis coarguit; majorem ejus curandi foven-
 dique causa sollicitudinem suscipit quam ipsimet
 familiares et propinqui; fœdus cum eo ferit, gra-
 tiam mutuam conciliat, manus auxiliares porrigit,
 cum suis ad recuperandum imperium ablegat. Hoc
 pacto Romanus bellæ alicujus in morem e carce-
 ribus, ut e laqueis aquila evasit, ut acipenser hamo
 semet expedit, rursus imperii fastigio se politu-
 rum sperans. Verum has quoque spes irritas ei
 fecit invidia. Nam litteræ celerrimis nuntiis ad
 quasvis regiones erant missæ, quibus denuntiaba-
 tur ut Romanus universis urbibus excluderetur.
 Hinc factum ut miser ille desertus ac solus obvaga-
 retur, ab amicis destitutus, egens opis et auxilii,
 novus quasi quidam Bellerophon, sic nimirum
 imperio dejectus et excussus ut ille Pegaso, cum
 eo tribus tantum annis frui contigisset.

Verum ne sic quidem invidiæ flamma potuit
 extinguï. Nam Michaelus Ducas, Constantini
 filius, qui jam adolevisset ac primam barbæ lanu-
 ginem in malis ostentaret, opera patris Cæsaris
 usus, itemque reliquorum procerum et ducum mi-
 litarium, paterno se in solio collocavit, et matrem
 gravissime plorantem suasque vices desolentem et
 reluctantem augustis ædibus expulit, vitæque solita-

Variæ lectiones.

⁷³⁻⁷⁴ δείξειεν κατάβαπτα A. ⁷⁵ τοῖς Ῥωμαίοις AR. ⁷⁶ ἐπίσημος? ⁷⁷ Hunc versum om. R. ⁷⁸ στραταρχ-
 ζία R.

Ὅς χάριτες; ἐμόσχευόν ποτε μυραλοιφίας,
Καὶ σκοτεινότεπλον τὴν πρὶν χρυσόπεπλον δεικνύει.
Μαθῶν δὲ καὶ τὸν Ῥωμανὸν πάλιν βασιλειῶντα,
Καὶ πάλιν ἤς ἐκπέπτωκεν ἀρχῆς ὀρεκτιῶντα,
Καὶ μάχιμον ἐγείροντα κεντρίον ὡς σκορπίον
Πέμπει τοὺς πολεμήσοντα καὶ τοὺς συλληψομέ-

Καὶ πάλιν φεῦ! ὁ δυστυχῆς θηράτριος περιπίπτει,
Ζωγρεῖται καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοὺς κύκλους ἀσβο-
[λοῦται.

Ἐν λυπρογαίῳ καὶ σκληρῷ ῥιπτεῖται νησιδίῳ.
Ἀπαλλαγείς δὲ Μιχαὴλ τῶν παρεστώτων φόβων,
Ἄχειμαστὸν τε τῆς ἀρχῆς παραλαβὼν τὸ σκάφος,
Θορύβους μὲν ἀρεῖκούς καὶ θωρακοφορίας
Καὶ θροῦν τὸν ἐνυάλιον καὶ μόχθους καὶ κινδύνους
Οὐδ' ὄναρ ἐφαντάζετο, σχολάζων δὲ ταῖς βίβλοις
Νύκτας ἀπνούς ἴαυεν, ἄλλος ἦν Δημοσθένης
Ἦ Δίδυμος χαλκέντερος, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος,
Ὅν οὕτω; ἐπώνομασαν ὡς ἐν τῷ χαίρειν λόγοις
Ἀπόσιτον γενόμενον ἡμέρας ἐπὶ πλείους.
Ἐντεῦθεν ἀνεβράβησαν ἐπιβροῖαι Βαρβάρων,
Καὶ πάλιν ἐφυσήθησαν λαίλαπες πανταχόθεν,
Καὶ φλοίσβους ἀνωρόντο καὶ παρλασμούς ἐποιοῦν.
Οὐ γὰρ παρῆν ὁ ναύαρχος ὁ ταύτας ἀλεξήσων⁸⁰,
Καὶ γῆθεν ἀναφύθησαν βλαστήσεις ἀχερδῶδεις.
Ὁ γὰρ τῆς χώρας γεωργὸς ἐξῆ κοχλίου βίον.

Ἄ Ὀλίγα προερχόμενος καὶ πάλιν ὑποφεύγων
Καὶ πάλιν ἐλυτρούμενος τοῖς δόμοις ὡς ὀστράκοις,
Ἦ μᾶλλον ὡς βυθότροφος πίννα χωματοφάγος,
Δεόμενος τοῦ νύχτος εἰς βασιλείους πράξεις
Καὶ χρῆζων ὑπομήστοτος; ὅτι Ῥωμαίων ἀρχεῖ.
Ἐντεῦθεν πάλιν εἰρυσαν δράκοντες χασματῆαι,
Καὶ πᾶν Ῥωμαίων δριον ἐβρόφουν⁸¹ ὡς νοστίον.
Ἦν οὖν βαρὺς σχετλιασμὸς κατὰ τοῦ βασιλέως,
Καὶ πάντες ἐπαθαίνοντο βλέποντες τὰ Ῥωμαίων
Οὐκ ἐπὶ γόνυ κείμενα μόνον οὐδ' ἐπὶ στόμα,
Ἄλλ' ἤδη διαβρέσαντα καὶ καταμαρπανθέντα.
Εἰς δὲ τις μεγαλογενῆς καὶ τῶν ἐκ πρώτης βίτης,
Γεραίτερος, μακρόβιος, Πύλιος ἄλλος Νέστωρ
(Βοτανειάτην ἔλεγον ἐκεῖνον Νικηφόρον),
Ἐμπειροπόλεμος ἀνήρ, καταβελῆς⁸² τὰς σάρκας
Ἄτε πολλαῖς ἐνηθληκῶς μάχαις ἐξέτι βρέφους
Καὶ γεγονῶς ἀρεῖκῶν μεστὸς Ὀλυμπιάδων,
Χεῖρα προσεταιρίζεται μυρίαν συμμαχίδα,
Καταλαμβάνει Νίκαιαν, πέμπει πρὸς τὸν κρατοῦντα
Γράμμα παραινετήριον δῆθεν, αὐτὸν συμπεῖθον
Ἄναιμωτὶ τῷ γέροντι τῶν σκήπτρων ὑπεκοσῆναι,
Αὐτὸν δ' ὡς ἀπειρόμαχον ζῆν ἐν ἀπραγμοσύνῃ.
Καὶ τί πολλὰ καὶ περιττά; Φθάνει τὴν βασιλίδα⁸³,
Καὶ πορφυρίδι μὲν αὐτὸς κοσμεῖται χρυσοπάστῳ,
Ὁ πρὶν δὲ κράτωρ Μιχαὴλ γίνεται μελαμφόρος,
Ἔτεσιν ἐξ γευσάμενος τοῦ βασιλείου κράτους⁸⁴.

Vers. 667δ

riæ tonsis capillis, quos antea Charites ipsæ unguentis delibutos irrigarant. et aureo vestitu cum nigro commutato addixit. Præterea comperto Romano de integro regnum affectare, deque imperii, quo semel excidisset, recuperatione cogitare, ac pugnam illum stimulum in morem scorpii rursus erigere, misit qui bellum ei facerent hominemque comprehenderent. Hoc modo miserimus iterum in laqueos incidit, vivus capitur, oculis spoliatur, in sterilem ac duram insulam deportatur.

Cæterum Michaelus terroribus et periculis liberatus præsentibus, imperioque jam tranquillo politus, bellicos tumultus, armorum gestationes, classica militaria, labores, pericula, ne per somnum quilem imaginabatur aut tractabat, sed libris incumbens totas noctes insomnes exigebat. Alius scilicet Demosthenes quidam erat, 135 aliusve Didymus Alexandrinus, cognomento Chalcenterus, sic athenis ab intestinis nuncupatus, propterea quod mirificam e litterarum studiis voluptatem capiens in multos dies cibis caruerit. Eam ob rem accidit ut Barbari passim irruerent, ac undique rursus procellæ se commoverent gravesque turbas et strepitus excitarent. Nec enim præfectus aliquis navium ad manum erat, qui in hisce tempestatibus suorum salutem consuleret easque compesceret. Itidem e terra germina quædam herbæque malæ proveniebant, quod cultor agri testudinis vitam

ageret, raro in publicum conduceret, mox se vicissim ex hominum conspectu subduceret, domi tanquam intra testas occultatus lateret, prorsus uti pinnæ degens in fundo, hominis egens opera pungendo ad negotiorum imperii procuracionem exstimulantis, et in memoriam ei revocantis quod Romanis cum potestate præesset. Hinc rursus dracones hiantes prodire, qui fines Romanorum seu volucris pullum deglutiebant. Erant ergo querelæ graves de imperatore, cunctis cum dolore videntibus res Romanas non tantum in genua vel ipsum in os collapsas, verum etiam plane diffluentes ac marcescentes. Tandem magno quidam principeque loco natus, jam provecta ætate, Nestori Pylio æqualis, cui nomen erat Nicephorus Botaniates, vir bellicus in rebus experientissimus, toto passim corpore cicatrices ferens, uti qui a puero multis in præliis fortiter cum hoste pugnasset, jamque Mavortias olympiades complures attigisset, hic ergo tandem manum sibi quamdam opitulatricem adjungens Nicæam occupat, et litteris ad imperatorem perscriptis hortatur ut volens imperio sibi cederet absque sanguinis effusione, ac vitam ipse bellorum præliorumque rudis quietam et a negotiis immunem ageret. Quid multis rem commemorem? Byzantinam urbem Botaniates occupat, et purpura quidem ipse auro intertexta et distincta exornatur, Michaelus autem, non ita priorem imperator, in monasterium

Variæ lectiones.

⁷⁹ Hunc versum om. R. ⁸⁰ ναύαρχος ταύτας ἀπαιξήσων AR. ⁸¹ ἐβρόφουν R. ⁸² καταβελῆς A. ⁸³ Βυζαντινα AR. ⁸⁴ Hunc versum om. R.

Ἄλλὰ γὰρ ἐκλαθόμενος αὐτοῦ τε καὶ τοῦ γήρωσ ⁸⁵
 Ὁ γέρον ὁ παλαιγενής· οὗτος ὁ Νικηφόρος
 Τῇ γαμετῇ τοῦ Μιχαὴλ ζευγνύται νόμφ γάμου,
 Καὶ ταῦτα γέρον τρυφερᾷ, πέμπελος νεαζούση·
 Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον καὶ δυσανασχετοῦντα
 Τῆς Ἐφεσίων πόλεως ποιμένα καθιστάνει.
 Καμάτων δ' ἀπεχόμενος ⁸⁶ τῶν κατὰ τοὺς πολέμους
 Ἐκάθητο χρυσοφορῶν, κοσμοῦμενος ἀμφοῖς
 Ἄκτινας ἀπαυγάζουσι πυρράζοντος χρυσοῦ,
 Λουτροῖς καὶ πότοις· καὶ τρυφαῖς εὐδαίμον γῆρας βό-
 [σκων,
 Χρυσόπτερος, ἄν εἴποι τις, κύκνος ἀγαματίας,
 Ὅποτε δύνειν ἐμελλε καὶ κρύπτεσθαι τῷ τάφῳ,
 Ἀρχόμενος ἠδύνεσθαι κεύφραίνεσθαι τῷ βίῳ
 Τριγέρον ἀπαλόδιος, σπάταλος, τρυφτίας.
 Καὶ τὰ μὲν πράγματα χερσὶν ἐπίστευεν ἀνθρώπων
 Βιρβαριζόντων τὴν φωνὴν μὴδ' ὀρθοβόρρημονούντων,
 Κρατῆρα πανημέριον ἰστέντων καὶ πινόντων,
 Οἷς ἦν τὸ γένος τρίβουλον, καὶ κάπποι καὶ πατέρες
 Τριδάβαροι, καὶ τὴν ψυχὴν Βάρβαροι καὶ τὴν γνώ-
 [μην,
 Καὶ Σκυθογλώσσους λαλιὰς δυσφράστως ⁸⁷ λαλαγοῦν-
 [τες,
 Ὅς εἴ τις μεγαλόφορον πιστεύσεις φορτίδα
 Ἄνεπιστήμοσι, σκαιῖς, ἀχρεῖσις κυβερνήταις.

detrusus vestitu nigro induitur, cum ei sex annis
 imperio regio frui contigisset. Sed enim Botaniates
 ille multo senio gravis, non sui tantum, verum etiam
 provecæ ætatis oblitus, antecessoris Michaeli con-
 jugem legitimo sibi matrimonio copulat, senex
 mulierem teneram et delicatam, capularis et fun-
 nerii destinatus vegetam atque juvenem. Cumque
 sortem suam ægre molestèque ferret ac deploraret
 Michaelus, Ephesinæ urbis pastor ab imperatore
 constitutus est. Secundum hæc Nicephorus, omissis
 laboribus bellicis, auro gravis sedebat, ornatus ve-
 stimentis quæ aureos quasi quosdam rutilantesque
 radios de se spargebant, felicem beatamque sene-
 ctam lavacris et conviviis et voluptatibus fovens.
 Non abs re quis dixerit **136** eum fuisse consimilem
 cygno alis aureis exornato et affabre pictum
 hilaritati scæe dat, vitæ studio tenetur. Quippe
 senecio delicatæ vitæ semet addicebat, luxui dedi-
 tus ac plane voluptarius. Interim publicorum ne-
 gotiorum procuracionem committebat hominibus
 linguas barbaras usurpantibus, recte loqui nescien-
 tibus; quorum et familiæ et parentes et avi maxime
 serviles erant, tam animo quam iudicio barbaris-
 simi, linguis Scythicis, intellectu pronuntiatuque
 difficilibus garrientes. Quibus sane rem publicam
 administrandam credens non aliter agebat ac si

A Αὐτὸς δ' ἐπιπαρούμενος χρυσοστίλβους πέπλους
 Καὶ βύσσιναι, χρυσοῦφῃ, μαργαροφόρα φάρη,
 Καὶ βάμματα πορφυρανθεῖ λαμποντα καὶ χρυσοῖ,
 Καὶ χρώμενος ἐξ ἀμοιβῆς ἀμφοῖς ἐπαλλήλοισ,
 Ἐφ' ὕψηλῶν ἐκάθητο θρόνων ἀργυροφύλων ⁸⁸,
 Κοσμῶν ταῖς ἀξιώμασι πάντας τοὺς προσιώντας,
 Χαλκεῖς, δρυτόμους ⁸⁹, σκαφευτὰς, ἐμπόρους, γαιο-
 [μάχους,
 Κρηπιδοπώλας ⁹⁰, σχοινοουργοῦς, κναφεῖς, ἀμπελερ-
 [γιάτας,
 Καὶ χυδαίων τὰ τίμια, καὶ τὰ λαμπρὰ ρυπαίωνων,
 Καὶ τηλικαύτην εὐκλειαν κατὰγιν εἰς βαναύσους,
 Ἦν ἐπαθλον ἐδίδουσαν οἱ κράτορες οἱ πρώην
 Ἄνδραγαθίας καὶ χειρῶν κατορθουσῶν μεγάλα,
 Καὶ ταῦτα τοῖς ἐξ αἵματος καὶ γένους λαμπροσπύρου.
 Β Τοιοῦτοις ἔργοις ἔχαιρε, τοιοῦτοις ἐπηγγύπει.
 Κἄν μὴ τινες αἰτήσαιεν ἀξιώματων ὕψη,
 Δεινοπαθῶν ἐφαίνετο καὶ κρίνων ζημιουῦσθαι.
 Τὰ δ' ἄλλα πάντα πάρεργα καὶ τὸ μὴδὲν ἠγεῖτο,
 Κἂν τὰ Ῥωμαίων δρια στενοῖντο τοῖς Βαρδάρους,
 Κἂν ἐλεπόλεσι πολλὰ πόλεις κριοκοποῖντο.
 Οὕτως ἐν ἔτει τρισὶ τοῦ κράτους ἀπολαύσας ⁹¹
 Βίον λοιπὸν μεθίσταται τοῦ βασιλείου κράτους.
 Ἄλλὰ λοιπὸν εἰς σιωπῆς ὄρμον ὁ λόγος στήθη·
 Πελάγους γὰρ Ἀτλαντικοῦ χύσις ἀνέβρωγέ μοι,

Vers. 6723

quis ingentem navim onerariam gubernatoribus
 imperitis, ineptis, nullius usui committat. Ipse
 vero, ceu dictum modo, delectationem capiens ex
 fulgentibus auro vestibus deque bysso confectis et
 propter unionum copiam gravibus ac purpureo
 colore tinctis palliis, quibus per vices aliis atque
 aliis utebatur, sublimibus et argenteis in solis
 considebat, quosvis accedentes præfecturis et offi-
 ciis publicis ornans, nimirum excusores, materia-
 rios, fossores, mercatores, agricolas, crepidarios,
 funarios, fullones, vinitores, vulgo prostituens et
 fœde polluens res veneratione dignas et splendidas,
 eamque benevolentiam erga sordidos opifices de-
 clarans quam superiorum ætatum imperatores im-
 pertiri solebant quasi præmium fortitudinis et
 rerum præclare gestarum, non quibusvis, sed claro
 tantum sanguine prognatis. Huiusmodi ergo rebus
 occupabatur planeque intentus erat. Quod si nulli
 veniantent qui dignitates amplissimas peterent,
 cum indicatione magni doloris damnum quasi
 quoddam facere se putabat. Cætera velut accesso-
 ria proque nihilo ducebat, sive fines imperii Ro-
 mani a Barbaris artiores redderentur, sive bellicis
 machinis urbes oppugnata diriperentur. Hoc modo
 tribus annis imperio potitus vitam cum regno re-
 liquit.

Enimvero deinceps oratio nostra in silentii por-
 tum sese conferat. Nam mare quasi quoddam mihi

Variæ lectiones.

⁸⁵ γήρωσ Α. ⁸⁶ ἀπιστάμενος Β. ⁸⁷ δυσφράστους ΑΒ. ⁸⁸ ἀργυροφύλων Β. ⁸⁹ δ' εὐτόμουσ Β.
 πειδοπώλου Α. ⁹¹ Hunc versum cum sequent. om. Β.

Ἄριστουργήματα λαμπρὰ γενναίων βασιλέων,
 Ἄνδρῶν ἡρώων, εὐγενῶν, ἀλκίμων, μεγαθύμων,
 Ὅν οὐδὲ γλώσση δυνατὸν τοὺς βίους διαπλεῦσαι
 Ἦδη λοιπὸν ἐκκύπτουσι ⁹⁹ τρισσαριστεῖς σπηπτοῦχοι
 Κομνηνιάδαι κράτορες μεγαλοουργοὶ, γεννάδαι,
 Θαλάσας ⁹⁹ πελαγίζοντες τῶν τροπαιουχιμάτων,

A Ἄς οὐδ' αὐτὸς ἂν Ἡρακλῆς ὁ καρτερὸς περάσοι.
 Καὶ τοίνυν ἀναψώμεθα κάλων πρυμνίτην ⁹⁹ ὦδε,
 Τοῦ πλοῦ τὴν κώπην σχάσαντες καὶ στείλαντες τὰ
 [λαίφη·
 Οὐ γὰρ περάσιμά φασι τὰ τῶν Γαδείρων πέρα ⁹⁹.

Vers. 6733

præclarorum facinorum rerumque fortiter gesta-
 rum a generosis imperatoribus aperitur, a viris,
 inquam, heroicis, generis nobilitate præstantibus,
 strenuis, magnanimis; quorum semitas ne linguæ
 quidem quasi navigio permeare licet. Quippe se-
 cundum hæc spectandos sese præbent imperatores
 fortissimi Comneniadæ, qui trajecere veluti quæ-

dam integra victoriarum et tropæorum maria,
 quæ vix acer ille Hercules emetiri potuisset. Qua-
 propter hic sane rudentem, remis inhibitis velisque
 collectis, alligemus. Nam quæ ultra Gades sita
 sunt, uti proverbio dici consuevit, transfretando
 non fas est adire.

Variæ lectiones.

⁹⁹ ἐκπίπτουσι H. ⁹⁹ θαλάσσαι; A. ⁹⁹ πρυμνίτην AR. ⁹⁹ Νοῦτον proverbium hoc ex Pindaro desum-
 ptum. Utilitur etiam Basilii in epistola ad Postumianum: Τὸ δὲ πρόσθε Γαδείρων μὴ περατὸν εἶναι ἀν-
 ἄρῳποις. Et Basilacas in monodia de morte fratris: Μέγρι καὶ εἰς Ὀκεανὸν ἐσπέριον ἐξέτεινας τὸν ἀπόδη-
 μον· τὸ δὲ πέραν Γαδείρων οὐ περατὸν. Meursius. Post hunc versum AR:

Δέχνησο τοῖον δῶρον ἀφ' ἡμετέροιο πόνοιο,
 Ὀλιθόωρε ἄνασσα, κυδίστη, ἀριστοτόκεια,
 Νυὲ χαριτοπρόσωπε μεγασθενέων βασιλῆων
 Ἦν πλέον ἀπαστράπτουσαν εὐδλεφάρου σελήνης
 Εἰς γάμον ἑλθιον ἦρατο νυμφιδίους ἐπὶ λέκτρους
 Πορφυρόπαις γόνυς Αὔσονάνακτος κριτεροθύμου,
 Ἄνδρόνικος μεγάθυμος, εὐμμελῆς πολεμιστῆς,
 Ὁ γέρα πρῶτα σεβαστοκρατορίης νεῖμ' ὁ φυτεύσας.
 Εἰς τοίνυν λυκάβαντας ἀπειρεσίους ἐλάσειας.

Deinde R:

Ἄλλ' ὦ Μαννασῆ θελιγκάρδιον στόμα,
 Ὅρφεὺς νεαρὲ τοῦ παλαιοῦ βελτίων,
 Τὴν γλυκερὰν ψάλαξον αὐθις κιθάραν,
 Καὶ σὴν πρόσσφιν ὑπόδειξον τοῖς φίλοις,
 Καὶ προτλαήσεις τοῖς μαθηταῖς ὡς πάλιν.

Postremo codex quidam Labbeanus:

Βίβλος πέφυκα πρὸς λόγους γηροτρόφος,
 Γηρῶσα τῷ νῦν καὶ νεάζουσα πάλιν,
 Τῶν γραμμάτων καινίσμα ἐκ πολλαχόθεν.
 Τοίνυν πρὸ ἔνδον εἰσφέρω τῶν ἐγκάτων
 Βίους ἀνάκτων τῆς νέας Ῥωμαῖδος,
 Ῥώμης παλαιότητος τε καὶ τριπεμπέλου
 Πολλῶν τε πάντων τῶν βεβασιλευκότων
 Πέρσαις τε Χαλδαίοις τε καὶ Ἀσσυρίοις·
 Πόνημα καὶ γὰρ πανσόφου Κωνσταντίνου
 Πέλω Μανασῆ τοῦ γραμματικωτάτου.

ANNO DOMINI MLXXXIV.

NICOLAUS

CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA

COGNOMINE GRAMMATICUS.

NOTITIA.

(Cave Script. eccles. ad an. 1081, p. 538.)

Nicolaus, Grammaticus dictus, ex monacho patriarcha Constantinopolitanus renuntiatus est anno 1084, seu, ut habet Baronius, anno 1089. Vir litterarum non rudis, inquit Zonaras, haud adeo peritus tamen.

Obiit anno 1111, seu, ex Baronii calculo, 1117. Exstant Gr. Lat. *Decreta synodalia duo de nuptiis patris avunculive*, in *Leunclavii Jure Gr. Rom.* lib. III, pag. 215; aliud *De præstatione canonicorum*, lib. IV, pag. 269; *Epistola synodalis* prolixissima ad Alexium Comnenum imp. probans ex sacris canonibus et legibus non esse fas ut episcopatus a metropolibus auferantur: ibidem pag. 271.

NICOLAI EPISTOLA SYNODALIS

AD ALEXIUM COMNENUM IMP.

Vide Patrologiæ tom. CXIX, col. 863, in Jure canonico Græco-Romano.

EJUSDEM DECRETA SYNODALIA.

Vide ibid. col. 762.

EJUSDEM DE PRÆSTATIONE CANONICORUM.

Ibid. col. 859.

ANNO DOMINI MLXXXV.

LUCAS

ABBAS CRYPTOFERRATENSIS SEPTIMUS.

ANGELO MAI MONITUM.

(Biblioth. nov. Patr. t. VI, p. 515.)

Cum in codice Vaticano 1205 occurrisset mihi Vita S. Bartholomæi junioris, qui fuit S. Nili aque junioris discipulus, et in proximo nobis Tusculano Cryptoferratæ Basilianorum monasterio post illum quartus abbas, abiitque ad Deum anno Christi 1065, dolebam equidem tanti viri historiam, originalem Græcorum et ejus monasterii lingua scriptam, auctore, ut merito creditur, Luca septimo abbate, qui viginti annis post Bartholomæum obiit; dolebam, inquam, nondum esse Græce vulgatam, nec quasi comitem, ut oportuerat, datum illi Nili junioris, quam Caryophilus Græce et Latine Romæ anno 1624 vulgavit. Utique Jacobus Sciommarus, perdoctus Cryptoferratæ monachus, egregium anno 1728 edidit vulgari Italorum sermone volumen; in quo, præter alias illius monasterii antiquitates, Vitam quoque sancti Bartholomæi, ex variis codicibus documentisque collectam, lectoribus obtulit, atque optimis adnotationibus illustravit. Deerat tamen adhuc, ut dixi, Græcus textus, et quidem ex biographo Luca pure deprecandus, quam nos nunc spartam adornandam suscipimus. Pure, inquam, hoc scriptum dabimus; etenim Sciommarus in sua vulgari editione sæpe variat, plurima addit, nonnulla omittit, prout suorum codicum aut notitiarum diversitas postulare visa est. Verumtamen cum manum operi admovissem, et Græcum textum Latina quoque mea interpretatione comitarer, repente ingens apparuit in Vaticano codice defectus seu lacuna, in qua posterior tota biographiæ pars mergebatur. Quamobrem ad monasterium me converti, ab iisque reverendissimis monachis (quorum et alio tempore humanitatem expertus fueram) partem illam que deerat in codice Vat. facile impetravi: atque ita demum, in hujus voluminis mei calce, quod Græcorum scriptis redundat, divi istius historiam collocaui (a).

(a) Doctissimus cardinalis putabat se primum hanc vitam in lucem Græce protulisse: ignorabat nempe eam jam editam fuisse a Petro Possino in suo *Thesaurò ascetico*, p. 427. Lucas a nonnullis

habetur ut auctor Vitæ S. Nili junioris qui B. Bartholomæi magister fuerat. Hanc supra edidimus tom. CXX, ad an. 1005, quo S. Nilus obiit. EDIT. PATR.

In alio Vat. codice 1989, sæculi ferme XII, olim Cryptoferratæ, Græcum quoque iueditum inveniebam Panegyricum de S. Bartholomæo dictum ab anonymo monacho, divi cœvo ac familiari, ut apparet ex cap. 7 et seqq., et quidem coram abbate Bartholomæi primario discipulo. Quamobrem Sciommaram in prædicto opere p. 49 de alio prorsus panegyrico loqui existimo, cujus auctorem dicit Pancratium Cryptoferratæ præpositum, qui circa medium sæculum XIII vixit, id est ducentis fere post Bartholomæum annis; et quidem in eo totam divi relatam fuisse ex ordine vitam; id quod in nostro non agnoscitur.

Denique in eodem codice 1989, f. 194 b, legebam etiam sancti Phantini historiam cum viginti ejusdem miraculis; cujus divi tanquam contemporalis sæpe mentio fit in Vita Nili junioris. Auctor Petrus episcopus Occidentalis (Δουτικός). Verumtamen eam eam Vitam Latine editam inter Sanctos Siculos ab Octavio Cajetano t. I, p. 552, comperissem, paratam lucubrationem meam sponte dimisi. Rectissime vero Cajetanus in adnotationibus p. 137 observat duos fuisse Phantinos, Syracusanum unum longe antiquiorem; alterum juniorem Calabrum (SS. Nilo etiam ac Bartholomæo contemporalem). Hujus videlicet, non illius antiqui historiam scripsit Petrus Occidentalis episcopus, id est Taurianæ urbis in Calabria, ut idem Cajetanus probabiliter affirmat. Titulus initiumque operis est: Πέτρου ἐπισκόπου Δουτικῆς εἰς τὸν βίον καὶ εἰς θαύματα τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου θεράποντος τοῦ Φαντίνου. Μυστήριον βασιλέως κρύπταιν, καλόν· τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀναγγέλλειν ἐνδοξόν, etc. Οὗτος τοίνυν ἀδελφὸς τοῦ Θεοῦ θεράπων Φαντίνος, etc. οἰκέτης μὲν ὑπῆρχε πολιτευομένου τινὸς Βαλσαμίου τοῦνομα· δι' εὐφραν δὲ φύσεως, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τῆς προγνωστικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμειος θελοῦ φωτὸς Ἐλλαμψίν, εἰς εὐσέβειαν καὶ ἄκραν φιλοθεῖαν ἔλληλακώς, etc. Sed ad Bartholomæi nostri biographiam progrediamur, qui diversus est ab alio Bartholomæo, monasterii S. Salvatoris apud Messanam fundatore, cujus historiam refert idem Cajetanus op. cit. t. II, p. 136.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΗΣ.

S. P. N. BARTHOLOMÆI JUNIORIS

CRYPTOFERRATENSIS

VITA ET CONVERSATIO.

1. Nihil adeo excitare solet ad imitationem, ut A Patrum memoria pure narrata, et studiose considerata, et auribus proborum filiorum tradita. Etenim æmulationis stimulum audientium animabus subjiciens, ad amorem accendit, excitat ad imitationem, et ad par certamen invitat; præsertim si de iis agitur qui ætate nostra luminarium instar splenduerunt, quique virtutum suarum fulgore ad eandem viam terendam nos evocant. Propterea scriptis quoque res illas tradere, et annuis hisce pompis ac panegyricis honorare, laud est indifferens hercle opus vel studium, sed apprime justissimum. Nam si homines de carnis corruptelâ geniti, quotiescunque nobile aliquod majorum suorum facinus audiant, ætantur eo acroamate, neque facile se loco dimoveri patiuntur, sed tota mente dictis intendentes, illorum fortitu-

α'. Οὐδὲν οὕτως διεγείρειν οἶδε πρὸς μίμησιν, ὡς Πατέρων μνήμη εὐκρινῶς; ἐκδιηγουμένη, φιλοπόπως τε ἀναθεωρουμένη, καὶ ἀκοαῖς εὐγνωμόνων τέκνων παραπεμπομένη. Ζήλου γάρ τι κέντρον ἐν ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς ἐνεῖται, διαθερμαίνει πρὸς ἔρωτα, καὶ διεγείρει πρὸς μίμησιν, καὶ πρὸς τὸν ἴσον ἀγῶνα παρακαλεῖ, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ δίκην φωστῆρων διαλαμψάντων, καὶ τῇ τῶν ἐναρέτων ἔργων λαμπρότητι πρὸς τὴν αὐτὴν ὅδον ἐκκαλουμένων. Διὰ τοῦτο καὶ γραφῇ παραδίδόναι, καὶ ταῖς δι' ἔτους τιμᾶσθαι ταύταις πομπαῖς τε καὶ πανηγύρεσιν, οὐ τῶν τυχόντων ἔργων καὶ σπουδασμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν δικαιοσῶτων ἀν εἶη. Εἰ γὰρ οἱ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς φθορᾶς γεγεννημένοι, ἐπ' ἂν τι γενναῖον περὶ τῶν ἑαυτῶν προγόνων ἀκούωσιν, ἠδύνονται μὲν ἀκούοντες, καὶ οὕτω βεβήτως ὑπαναχωρεῖν ἀνέχονται, ἀλλ' ὅλον τὸν νοῦν πρὸς τὰ

λεγόμενα ἐλκύσαντες, τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν καὶ τὰ ἄδυνα μίμεισθαι σπουδάζουσι· πῶσψ γε μᾶλλον οἱ πνευματικῶς ἀναγεννηθέντες, προσθήκην τε τῆς κατὰ Θεὸν ἡλικίας καθ' ἑκάστην δεχόμενοι, καὶ εἰς μέτρον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἡλικίας φθάσειν ἐλπίζοντες, μὴ οὐχί· καὶ τὴν αὐτῶν πολιτείαν, τὸν ἀκραίφνη τε βίον, καὶ τὰ κατορθώματα ἡδέως τε ἀκούσωσιν, καὶ φιλοπονώτερον διερευνῶσιν, ἐν' ἀνεξάλειπτον τὴν τούτων μνήμην ἐν ταῖς καρδίαις περιφέροντες, καὶ τοῖς ἐκείνων ἰχνησι ἀκολουθοῦντες, τῶν αὐτῶν αὐτοῖς τύχῃ στεφάνων τε καὶ γερῶν;

β'. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐπαπορεῖν δικαίως ἔστιν, εἴπερ ἐκείνοι τὰ τῶν αὐτῶν ἥρώων ἀριστεύματα μετὰ πολλῆς συνεγράψαντο σπουδῆς, καὶ τοσαύτην ἀκρίθειαν εἰσηγέγκαντο, ὥστε μηδὲν τῶν ἐκείνων διαλαθεῖν, καίτοι μηδὲν ἀγαθὸν τῶ τῶν ἀνθρώπων βίῳ συνεισφερόντων· τὰ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἥρώων οὕτω τε δευτα λαμπρά, οὕτω τίμια, οὕτω μεγάλα καὶ θαυμαστά, καὶ πολλὴν μετὰ τῆς ὠφελείας ἔχοντα καὶ τὴν λαμπρότητα, ἐῷμεν τοῖς τῆς λήθης βυθοῖς ἀμαυροῦσθαι, καὶ τῇ χρονίᾳ παραδρομῇ κατακαλύπτεσθαι. Εἰ γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τὰ ἐαυτῶν ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς ἔσπευσαν γραφῆναι, τῆς παρ' ἡμῶν εὐφημίας οὐκ ἐπιδέονται, ἀλλ' ἡμῖν γε πολλῶν δέει τῶν παραδειγμάτων, τῶ βίῳ καὶ τῶ σαρκίῳ βαροῦμένους, καὶ ὑπὸ τῶν ἀσάρκων ἔχθρῶν ἀδιαλείπτως πολεμουμένους. Ἐκεῖνοι γὰρ τὰ ἐκείσε τῶν ἐν χερσὶ προτιμήσαντες, τῆς τε ἄνω πόλεως κληρονομοὶ γενέσθαι ἐπιποθήσαντες, καὶ αὐτῶ παραστάναι τῶ θρόνῳ τῶ βασιλικῷ, καὶ τῶ ἀκράτῳ φωτὶ ἐλάμπεσθαι, τῶν φαρτῶν καὶ παρερρομένων τελείως ἠλόγησαν, καὶ τῆς σαρκὸς πρήνοιαν οὐδ' ὄλω; ἐποίησαντο. Διδὸ καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετοὶ θαυμαστοὶ τε καὶ αἰδέσιμοι ἀνεδειχθῶσαν, καὶ Θεῷ ἐπέραστοι, καὶ ἔτυχον.

γ'. Ὅν εἰς ὑπάρχει καὶ ὁ θεοπέσιος Πατὴρ ἡμῶν Βαρθολομαῖος, καὶ τοσοῦτον θαυμασιώτερος, ὅτι οὐκ ἐν τῇ ἰδίᾳ, οὐτ' ἐφ' ὁμοιογλώσσοις, ἀλλ' ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ξένη γαίῃ (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἐγκωμίου μέρος), τοσοῦτον τῇ ἀρετῇ ἐξέλαμψεν, ὥστε ἐπ' αὐτῷ πληρωθῆναι πάντα τὰ δεσποτικὰ παραγγέλματα. Ἐλλαμψε [Ἐλαμ.] γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ φῶς οὐ μόνον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ πλησιαζούσῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει· λύχνος τε ἐγένετο οὐκ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν τεθεῖς, καὶ τὸ λυχνιαῖον φῶς καταπυρεῦσαν τῇ οἰκουμένῃ· καὶ πόλις οὐ κεκρυμμένη καὶ λανθάνουσα, ἀλλ' ἐπάνω ὄρους κειμένη, καὶ ταῖς λαμπρόσαι τῶν ἀρετῶν ἀπαστράπτουσα. Ἄλας τε ἐγένετο οὐκ ἔξω ῥιπτόμενον, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς ζητούμενον, καὶ ἡδέως ἐσθιόμενον, καὶ πᾶσαν πικρίαν καὶ ἀκηδῖαν ἐκ τῶν ψυχῶν ἀποδιώκον. Διδὸ καὶ ἐπέραστος καὶ θαυμαστός γέγονε καὶ διάδολος, οὐ μόνον ἐν τῇ περιοίῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἄρχουσι καὶ πρίγκιπι καὶ βασιλευσὶν αὐτοῖς. Τῷ δὲ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τότε ἐφεδρεύοντι, καὶ τοῦ ἀποστολικῷ θρόνῳ τοῦς ὀλακας ἐπιλημμένῳ ἀο-

A dinem ac victorias imitari nituntur; quanto magis homines spiritualiter regenerati, et ætatis staturæque secundum Deum incrementum quotidiè accipientes, et ad mensuram ætatis Christi ¹ pervenire sperantes, non et illorum conversationem, et accuratam vitam, resque bene gestas, cum voluptate audiant, et studiosius scrutentur, ut indelebilem horum memoriam in suis cordibus circumferentes, et eorumdem vestigia sequentes, easdem ac illi coronas ac præmia consequantur?

2. Quamobrem merito quæri potest, cur illi heroum suorum præclara facinora, multa cum sedulitate scripserint, tantamque curam adhibuerint, quominus quidquam ab iis gestum lateret, quantum nihil boni in humanam vitam intulissent, nostrorum autem heroum splendida adeo, pretiosa, magna atque admirabilia, multamque cum utilitate claritatem habentia, nos in oblivionis gurgitibus obrui sinamus, et temporum transcurso obrui. Et quamvis revera ipsi, cum nomina sua in vitæ libro scribenda curaverint, laudatione nostra non indigent; nos tamen multis hujusmodi exemplaribus egemus, qui carne in hoc mundo gravati sumus, et ab incorporeis hostibus indesinenter oppugnatur. Illi enim cælestia præsentibus antepontes, et supernæ civitatis hæredes fieri cupientes, ac regali Dei throno præsentari, et incorruptibili luce collustrari, caduca et fluxa omnino neglexerunt, et nullam prorsus carnis curam egerunt. Quamobrem apud homines quoque laudati, admirabiles, et venerandi evaserunt, Deoque chari, atque angelorum sorte gloriaque digne potiti sunt.

3. Quorum unus est divus parens noster Bartholomæus, tantoque admirabilior, quia non in propria ejusdemque linguæ gente sed in extranea et alieni oris regione (quod non est modicum ad laudes ejus momentum) tantopere virtute effulsit, ut in ipso omnia præcepta Dominica completa sint. Splenduit quippe lux ejus non in Italia tantummodo, sed in qualibet finitimorum regione ac urbe; fuitque lucerna, haud sub molio, sed super candelabrum posita ²; lucernarium, inquam, lumen mundo præluens: civitas haud occulta et abscondita, sed super montem fundata, ac virtutum fulgoribus radians. Sal fuit haud foras ejectum, sed studiosè quæsitum, et suaviter manducatum, atque amaritudinem omnem et nauseam ab animabus expellens. Ideo et eximie amabilis et mirus clarusque non proximis tantum regionibus, sed et proceribus cunctis, principibus, regibusque ipsis fuit. Romanæ item Ecclesiæ tunc præsul, id est apostolicæ sedis gubernacula tenenti pontifici, valde charus erat; qui et ab hujus ore pendebat, cunctaque ab eodem dicta libenter audiebat et exsequabatur.

¹ Ephes. iv, 13. ² Matth. v, 16.

Verum hæc proprio in tempore dicentur. Nunc ad ea quæ tempestiviora sunt, sermo noster pergat.

4. Hic ergo natus est in Calabrorum regione ; et pios parentes sortitus, ab his monasterio jam inde a teneris unguiculis traditur : qui virtute vitæ suæ comite assumpta, in puerili vigore senilem mentem præ se ferebat. Non enim jocis et lusibus risibusque, et cursibus aut saltationibus, quibus plerumque juventus oblectari solet, sed orationi deditus erat et lectionibus ac pietatis exercitio, et virtutis studio summopere. Inter omnia autem bona ejus opera jejunium eminebat, quod ad extremum usque spiritum observandum curavit. Per illud vero tempus cum adhuc admodum puer esset, a monasterii præfectis ad vicinum pagum mittebatur, ceu puer famulus videlicet propter monasterii necessitates. Ibi cum sæpe prandentes deprehenderet, et ut secum pranderet invitaretur, non assentiebatur, credibili excusatione invitationem declinans : Escæ enim, aiebat, in monasterio præsumpta satur sum. Sic illis repulsis, jejunos ad monasterium redibat : ibique rursus a monachis ad prandium vocatus, parastu, jejunii bonum servabat incolume.

5. Cum is igitur in hoc monasterio ita egregie institutus esset, beatissimi Nili fama, ceu quidam Dei nuntius, quaqueversus discurrens, cunctos virtutis studiosos ad illum convocabat. Nilum dieo juniorem, Calabria oriundum, qui solitudinis amore patriam dereliquerat, variisque mutatis sedibus, in Italiam advenerat : gloriam scilicet, tanquam virtutis impedimentum, fugiens desertioribus locis semet abdebat. Sed quia, juxta Domini oraculum, non potest civitas abscondi super montem posita, ne illic quidem latuit ; tubaque acutius virtutum ejus fama resonans, manifestum hominem faciebat. Propterea in Campaniæ quoque partibus monasterio constituto, sexaginta circiter monachii ad ipsum confluerunt, quos inter hic etiam, cujus historiam scribimus, Deo charus adolescens Bartholomæus. Rursus ergo monastica vita, et priorum laborum atque sudorum repetitio, denuo, inquam, Deo gratus juvenis superioribus exercitiis semet impendebat. Nam et cum aliquando lectio fieret, et omnes dormitarent, unus hic cum Patre vigil perseverabat, de difficultioribus Scripturæ locis interrogans, eosque sibi a magno illo enucleari postulans : quod Pater admirans, cæterorum ignaviam increpabat, qui se somno tantopere vinci sinebant, nec cum juveniculo vigilare volebant, neque ejus strenuitatem et ad bonum alacritatem appetere.

6. Quid vero postea ? Oportebat magnum quo-

Α ιερεῖ, καὶ λίαν ἦν ἐπιπόθητος, καὶ τῆς αὐτοῦ γλώσσης ἐξήρτητο, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἤδῳ; ἤκουέ τε καὶ διεπράττετο. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἰδίῳ καιρῷ λεχτέον· βαδίζειτω δὲ νῦν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ καιριώτερα.

δ'. Οὗτος ἔφυ μὲν τῆς Καλαβρῶν γῆς· εὐσεβῶν δὲ γονέων τυχόν, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐν μοναστηρίῳ δίδοται. Τὴν ἀρετὴν δὲ συμβιώτην προαινεύμενος, ἐν παιδικῷ φρυγμάτι· πολὺν ἐπεδείκνυτο φρόνημα. Οὐ γὰρ παιδαῖς ἦν σχολάζων, καὶ ἀθύρμασιν, οὐδὲ τῶθοις, καὶ δρόμοις, καὶ ἄλμασιν, οἷς τὰ πολλὰ ἡ νεότης φιλεῖ τέρπεσθαι, ἀλλὰ προσευχῇ προκειμένος [f. προσκ.] καὶ ἀναγνώσμασι, θεοσέδειαν τε ἐξασκούμενος, καὶ ἀρετῆς σπεύδων εἰς τὸ ἀκρότατον. Πάντων δὲ τῶν αὐτῷ κατορθουμένων νηστεία ἦν τὸ ἐξαίρετον, ἦν καὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τηρῆσαι ἐπιπούδασε. Τότε δὲ παῖς κομιδῇ ὑπάρχων, ἐν τῇ πλησιαζούσῃ κώμῃ παρὰ τῶν ἐν τῇ μονῇ τὰ πρῶτα φερόντων ἐστέλλετο. Ἐστέλλετο μὲν οὖν ὡς παῖς, χρεῖας τῇ μονῇ γενομένης· ἐσθιόντας δὲ πολλὰκις τοὺς ἐκείτῃ παρατυγχάνων, καὶ συνεσθίειναι αὐτοῖς παρακαλούμενος, οὐκ ἠνείχετο, εὐπρεπεῖ ἀπολογία τὴν παράκλησιν ἀποκρουόμενος· Βεβρωκὼς γὰρ ἐν τῇ μονῇ, λέγων, ἐμπεφορημένος· εἰμὶ. Οὕτω τοῦτοῦς ἀποκρουόμενος, νηστεύων ἐν τῇ μονῇ ἀνθυπέστρεψε· κακέῃ δὲ πάλιν ὑπὸ τῶν μοναχῶν εἰς ἄριστον καλούμενος, τὰ ὁμοία δρών, τὸ τῆς νηστείας καλὸν ἀμείωτον διετήρει.

ε'. Οὕτως οὖν αὐτοῦ ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀριστα ἐκπαιδευομένου, ἡ τοῦ μακαριωτάτου Νεῖλου φήμη, ὡς ἄγγελος Θεοῦ πανταχῇ διαθέουσα, πάντας τοὺς ἀρετὴν μεταδιώκοντας πρὸς αὐτὸν μετακαλεῖτο. Νεῖλον δὲ λέγω τὸν νέον, ἐκ Καλαβρίας μὲν αὐτὸν ὠρμημένον, δι' ἔρωτα δὲ ἡσυχίας, τὴν ἐνεγκαμένην καταλιπόντα, καὶ τόπων· ἐκ τόπων ἀναλαβόντα, τὴν Ἰταλίαν καταλαθεῖν. Τὴν γὰρ τῶν ἀνθρώπων δόξαν ὡς ἀρετῆς ἐμπόδιον φεύγων, τοῖς ἐρημικωτέροις ἐαυτὸν ἐξεδίδου. Ἄλλ' ἐπεὶ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ διελάνθανε· τορώτερον δὲ σάλπιγγο; ἡ τῶν τοῦτου ἀρετῶν φήμη ἤγούσα κατὰδῆλον τὸν ἄνδρα ἐποίησε. Τοιγάρτοι καὶ ἐν τοῖς Καμπανίας μέρεσι μοναστήριον αὐτοῦ συστησαμένου, ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν μοναχοὶ περὶ τοὺς ἐξήκοντα· μεθ' ὧν καὶ ὁ νῦν ἡμεῖς εἰς διήγησιν προκειμένος θεάρεστος παῖς Βαρθολομαῖος. Πάλιν οὖν καὶ ἐν ταῦθα μοναστήριον, καὶ τῶν προτέρων κόπων καὶ ἰβρώτων ἐπανάληψις, καὶ πάλιν ὁ τῷ Θεῷ κεχαρισμένος νεανίας τοῖς προτέροις ἐπεκτείνεσθαι ἐσπεύδεν· ὡς καὶ ποτε ἀναγνώσεως γενομένης καὶ πάντων ἀφουπνωσάντων, μόνον τοῦτον μείναι μετὰ τοῦ Πατρὸς· ἐργηγοροῦντα, τὰ δυσχερῆ τε τῆς Γραφῆς ἐπιζητούντα, καὶ παρὰ τοῦ μεγάλου ἐπιλυόμενα· ὥστε τὸν Πατέρα θαυμάσαντα, ἐκείνοις μὲν προσονειδίσαι τὰ τῆς ῥαθυμίας, ὅτε τῷ ὕπνῳ δεινῶς ἤττηθεῖσι, καὶ μηδὲ ἴσα μαιρακίῳ νῆφειν ἐθέλουσιν, αὐτοῦ δὲ τὴν σπουδὴν καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν ἀποδείξασθαι.

ζ'. Τί οὖν ἐντεῦθεν; Ἔδει καὶ τὸν μέγαν Πατέρα

ἡμῶν Νεῖλον τῶν μακρῶν πόνων λυθέντα τὰς ἐπι-
 κριπίας κομίσασθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀμείνω ζωὴν
 μεταχωρήσαντα, τῆς ἀκηράτου ἐντροφῆν αἰδιόδητος.
 Ὅπερ καὶ γέγονεν· ἐν γῆρᾳ γὰρ καλῶ καταλύει τὸν
 βίον, καὶ πρὸς ὃν ἠγάπησα Κύριον ἐκδημαί. Διὸ τε
 μετὰ τοῦτον, τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡγεμονίαν διαδεξα-
 μένων, τρίτος ὁ θαυμασίος Βαρθολομαῖος τὴν ἀρχὴν
 καὶ τὴν ἡγεμονίαν διαδέχεται· οὐ διώξας τὴν ἀρχὴν,
 ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀρχῆς διωχθεὶς, καὶ πολλῶ μᾶλλον ὑπὸ
 τῆς κατὰ Θεὸν συνοδείας βιαζόμενος, καίτοι ἀτελής
 τῆ ἡλικίᾳ. Καὶ πρὸς τοιαύτην ἐγχείρησιν ἀποδέων,
 ὁμοῦ κἀντεῦθεν τὸ ταπεινὸν δεικνύων καὶ μέτριον,
 οὐ μόνος τοιοῦτος [f. τοιούτου] συστήματος ἡγεῖσθαι
 κατεδέξατο, ἕνα δὲ τούτων συνέσει τε καὶ ἀγγυνοῖξ
 διαφέροντα εἰς ἐπιστάσιαν συμπαραλαβεῖν ἐξητή-
 σατο· εἰ καὶ ὁ φθὸνος ἐπὶ πολὺ τοῦτο παρεκτεινασθαι B
 οὐκ εἶσεν.

ζ'. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τὸ φῶς ἐτέθη, καὶ
 φαίνειν καλῶς παρ[ε]κευάσθη, τί δεῖ καὶ λέγειν,
 οἷος μὲν ἦν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένοις ποθεινό-
 τατος, οἷος δὲ τοῖς ξένοις εὐπρόσιτος, ἀξιοθαύ-
 μαστος τοῖς πόρρω, τοῖς πλησίον ἐπέραστος, ἡδὺς
 τῷ λόγῳ, σοφὸς ἐν γνώσει, καὶ περὶ τὴν τῶν ἀσμά-
 των ποίησιν ἀκρωῶς πονούμενος; Μαρτυροῦσι γὰρ
 αὐτοῦ τὰ πάνσοφα μελωδήματα, ἃ πρὸς τε αὐτὴν
 τὴν ὑπεράχραντον τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητέρα, καὶ
 πρὸς τοὺς λοιποὺς ἁγίους ἐξέθετο, πάσης γέμοντας
 [f. — τῆ] γνώσεως καὶ εὐαρμοστίας· καὶ τὸ δὴ
 θαυμασιώτατον, ὅτι καὶ ταῖς φροντίαι τῶν ἐν χειρὶ
 σχολάζων ἦν καὶ κηδόμενος. Οὕτως οὖν αὐτῷ σοφῶς
 τε καὶ πνευματικῶς τὰ τῆς ἀρχῆς διακυβερνῶντι, C
 καὶ τῶν τῆς μονῆς εἰς ἐπίδοσιν ἰόντων, καὶ πλήθος
 συνηθροίζετο μοναχῶν· καὶ τοσοῦτον αὐτῷ ἢ τοῦ
 Θεοῦ χάρις; συνεργοῦσα ἦν, καὶ τὰ κατὰ γνώμην
 εὐοδοῦσα, ὡς ἐν ἄλλοδαπῇ γῆ ναὺν ἐπ' ὄνοματι τῆς
 τοῦ Θεοῦ Μητρὸς ἀνεγείρει μεγίστον τε καὶ περι-
 καλλῆ (τοῦτον δὴ λέγω τὸν παρὰ πᾶσι ξένοις τε καὶ
 αὐτόχθοσιν ὀρώμενον, καὶ ἐν ᾧ τὰς πρὸς Θεὸν δο-
 ξολογίας ποιεῖν παρελήφαμεν), εἰκόσι τε τοῦτον
 κατακοσμησῆσαι, καὶ ἱεροῖς σκεύεσι καὶ πέπλοις
 πολυτίμοις καὶ τερπνοῖς.

η'. Ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν γεωρῶς θαῦμα;
 οὐκ ἀκίρον γραφῆ παραδοῦναι· οἷος γὰρ ὑπῆρχεν
 ὁ μακάριος, τοιοῦτοις δῆπου καὶ ὑπηκόοις ἐκέ-
 ρητο. Τοῦτον δὴ τὴν ναὺν κίσει (1) στηρίξασθαι ὁ
 πανόσιος ἐβουλήθη. Ἐνδὸς δὲ τούτων ἐν ὑψηλῷ τόπῳ
 ὑπάρχοντος, οἱ τοῦτον μετακομίσει ἐπιτετραμμένοι,
 ἐπὶ τὸ κάταντες ἐλύσαντες, ἀνευ χειρῶν κατελθεῖν
 παρεσκεύασαν. Του δὲ μετὰ σφοδροῦ τοῦ πνεύματος
 κατερχομένου, εἰς τῶν τῆς μονῆς μοναχῶν, τὴν τοῦ
 λίθου ἀγνοῶν κάθοδον, ἐν τῇ ἰδῆ τοῦ λίθου ἴστατο,
 ἄλλο θεωρῶν, καὶ τὸ πραττόμενον παντελῶς ἀγνοῶν.
 Ὅς δὲ οἱ τὸν λίθον μετεωρίζαντες, αὐτὸν μὲν
 εὐθρόδωλως κατερχόμενον ἐβλεπον, τὸν μοναχὸν δὲ

que Patrem nostrum Nilum corpore solutum diu-
 turnorum laborum fructum percipere, atque ad
 meliorem vitam migrantem, incorruptibili immor-
 talitate frui. Quod et contigit; namque in bona
 senectute vitam absolvit, atque ad dilectum sibi
 Domium transiit. Proinde post hunc, ex iis qui
 fratrum regimini successerunt, tertius eum gra-
 dum occupavit admirabilis Bartholomæus, haud
 ipse equidem dominatum expetens, sed a domina-
 tu potius expetitus, multoque magis a religioso
 conventu, quanquam immaturæ adhuc ætatis, co-
 actus. Jam huic officio semet addicens, suæ tamen
 humilitatis atque modestiæ specimen edidit, dum
 haud solus illius cœtus regimen voluit suscipere,
 sed alterum prudentia et sagacitate pollentem sibi
 dari præfecturæ socium postulavit: quanquam in-
 vidia haud diu hunc in eo gradu permanere sivit.

7. Postquam itaque super candelabrum lu-
 men positum fuit, et ad bene relucendum comp-
 ratum, quid dicere opus est, quam esset subditis
 suis pergratus, quam extraneis affabilis, quanta in
 admiratione longinquis, quam proximis charus,
 sermone dulcis, mente sapiens, et quam etiam
 canticorum compositioni summopere deditus? Tes-
 tes sunt scitissimi hymni, quos de ipsa purissima
 Dei Verbi Matre cæterisque sanctis edidit, omni-
 modis sentiis harmoniaque pleni. Quodque mi-
 rabilius est, manuum quoque laboribus curam im-
 pendeat. Sic igitur sapienter illo ac spiritaliter re-
 gimen administrante, et monasterii rebus in me-
 lius proficientibus, monachorum numerus augeba-
 tur: tantumque eum Dei gratiâ adjuvit, et consi-
 liis ejusdem favit, ut in peregrina sibi regione
 templum Deiparæ nomini dicatum excitaverit ma-
 ximum et pulcherrimum. De hoc, inquam, loquor,
 quod omnes peregrini et indigenæ vident, in quo
 divinam psalmodiam peragendam suscepimus. Ideo
 etiam pictis tabulis exornavit, et sacris vasis, et
 venustis pretiosisque vestibus instruxit.

8. Sed enim miraculum quoque quod inter ædifi-
 candum accidit, scripto commendare intempesti-
 vum non sit. Nam qualis ipse erat beatus hic, ta-
 libus nimirum et subditis utebatur. Templum hoc
 vir sanctissimus columnis sustentare volebat. Ho-
 rum una in altiore loco cum esset, hi quibus illius
 transferendæ cura commissa erat, in arduum de-
 clivemque situm pertractam, sine manuum opera
 per se præcipientem ire siverunt: quæ dum magno
 impetu rueret, monachus de conventu quidam, la-
 pidis descensum ignorans, in ipso lapidis calle con-
 sistebat, aliud spectans et agens, et omnino rei
 quæ agebatur ignarus. Cumque ii qui lapidem illuc

(1) Sumptas fuisse has columnas ex villa Tuscu-
 lana Ciceronis, recte admonet Sciommarius in not.
 23, quam villam in loco præsentis monasterii fuisse,
 docet idem in not. 33; Iulicentius autem P. Basili-
 us Cardonius in disceptatione de argumento hoc.

Aliam Ciceronis villam, in qua ipse natum se dicit,
 occupant trappenses monachi asceterii S. Domiani
 prope urbem Soram ad Fibrenum (Cic., *De leg.* II,
 4 et 5.)

elevaverant, hunc cernerent recta ruentem, monachum autem aversa facie stantem, neque interim in alterutram latus cursum lapidis detorqueri, clamoribus monachum ut lapidis incursum vitaret, admonebant. Tum ille tranquille conversus, et columnam ruentem spectans, Sta, inquit: statimque inanimis lapis, tanquam monachi verbo impeditus, cursum suum motumque inhibuit. Atque hoc late tantumque et mirabilissimum prodigium ita se habuit.

9. Sed et aliud haud minoris momenti accidit. Prope templum murus erat luto saxisque compactus; cujus sub umbra beatus idem monachus lectulo suo collocato brevem corpori quietem concedebat. Verum hic murus, sive antiqui hostis diaboli malitia, sive casu ut plerumque fieri solet, dormienti illic proxime monacho insidiosus futurus erat. Nam quadam nocte repente humi dejectus apparuit. Sed, o peramantem Dei tutelam, et paratissimum erga famulos suos auxilium! ecce enim murum in eo loco prostratum cernere erat, ubi monachi lectulus fuerat; ipse autem monachus in suo grabato dormiebat, totiusque rei eventuræ ignarus, alio in loco incolumis servabatur. Deinceps et reliqua narrabimus.

μετὰ τοῦ κραδάτου ὑπνώτων, καὶ ὄλωσ' ἐν πραχθισόμενον ἀγνοῶν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ διεφυλάττετο. Ἐπειτα μὲν οὖν λέξωμεν [f. λέξομ.] καὶ τὰ λοιπὰ.

10. Nunc tamen illac redeundum est, unde discessimus; et de divo Patre nostro resumentes historiam, quomodo scilicet eum virtus cunctis venerabilem fecerit, ut supra diximus, perspicue demonstrandum. Qui apostolicæ sedi tunc temporis præerat, juvenili ætate cum esset, voluptatibus contra fas vincebatur, et humano prolapsus in culpam incurrerat. Sero demum passionem omittens, et actæ rei abolitionem quaerens, Parentem nostrum voluit habere mediatorem ac reconciliatorem. Quamobrem vocato ad se homini summo cum pudore atque fiducia vitium suum detegens, congruam medelam exposulavit. Is autem sedis excelstitatem haud veritus est, neque ad fastigium dignitatis suspexit, neque ad dona honoresve animum intendit, ut plerique animarum medici faciunt: sed ægre medicabili vulnere idoneam amputationem adhibens, ait: Haud tibi fungi sacerdotio licet; sed vacare decet potius, ac Deum placare, quem peccato exasperasti. Ille autem nulla interposita mora, sedem illico deserens, privati personam indeit. Sic itaque se gessit pontifex.

(2) Prodigium hoc cohibita uno verbo Tullianæ columnæ postulare epigramma videtur, quod ita nos subitaneum ludente calamo fundimus:

*Dixit, brevi lapsam cohibes quam voce columnam,
Haud Cicero immenso sisteret eloquio.*

(3) Erat hujus miraculi pictura, cum aliis stupendæ artis ac venustatis, manu Dominici Saupierii, in insigni sacello, quod indigenæ et exteri omnes invisunt, juxta templum monasterii.

(4) Erat hic Benedictus IX ex nobilissima gente

Α μηδ' ὄλωσ' ἐπιστρεφόμενον, μήτε τὴν ἐπὶ θάτερα τῆς ὁδοῦ τὸν λίθον ἐγκλίναντα, βοᾷς πρὸς αὐτὸν ἐκέχρητο, τῆς τοῦ λίθου καθόδου ἐκχωρεῖν προτρεπόμενοι. Ὁ δὲ ἡρέμα ἐπιστραφεὶς καὶ τὸν κλονα κατερχόμενον ἰδὼν, Στῆθι (2), ἔφη· καὶ παρευθὺς ὁ ἄψυχος; λίθος τῷ ῥήματι τοῦ μοναχοῦ ὥσπερ πεδῆθει; Ἰστατο τῆς φορᾶς καὶ τοῦ κινήματος. Καὶ τοῦτο μὲν τοιοῦτον, καὶ ὁδῶς ἔχον θαυμασιώτατον (3).

θ'. Ἐτερον δὲ τοῦτου οὐκ ἔλαττον· Ἐγγίστα τοῦ ναοῦ τοίχος ὑπῆρχεν ἐκ πηλοῦ καὶ λίθων τὴν δόμωσιν ἔχων· οὐτινος ὑπὸ τὴν σκιάν ὁ μακάριος; οὗτος μοναχὸς τὸ ἐξουτοῦ σκίμποδον θεὸς, τὸ σῶμα δὲ [f. δὴ vel γε] ὅσον μικρὸν διανέπτειεν. Ἄλλ' ὁ τοίχος οὗτος εἶτε ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀρχεκάκου διαβόλου, εἶτε ἐκ τοῦ συμβεβηκότως [f. ἐκ του συμβεβηκότος], ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν εἴθε, τῷ τούτου γένοιτο μοναχῷ ἐπιβουλος γίνεσθαι ἡμέλλε. Μιᾶς γὰρ τῶν νυκτῶν ἄφω κατενεχθεὶς ἐπὶ γῆ; ἐρῶμι μένος ὠρᾶτο· ἀλλ' (ὡ τῆς τοῦ Θεοῦ θερμῆς ἀντιλήψεως, καὶ τῆς εἰς τοὺς αὐτοῦ δούλους ταχυντάτης ἐπικουρίας;) ὁ μὲν τοίχος ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ὁ τοῦ μοναχοῦ κράδατος, ὠρᾶτο κείμενος, ὁ δὲ μοναχὸς

ι'. Ἄλλὰ νῦν ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, καὶ [f. add. τὰ] κατὰ τὸν θεαπέσιον Πατέρα ἡμῶν ἀναλαβόντες ὅπως τε αἰδέσιμον αὐτὸν τοῖς πᾶσι ηἰ ἀρετῇ πεποίηκεν, ὡ; ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐναργῶς παραστήσομεν [f. — σωμ.]. Ὁ τοῦ ἀποστολικῆς θρόνου τῷ τότε καιρῷ ἐφ' ὀρεῦων (4) νέος; ὢν, ὡς μὴ ὤφελε, καὶ ταῖς ἡδοναῖς ἠτῶμενος, ἀνθρωπίνῳ περιπέπτωκεν ἐγκλήματι. Ὅψθ' δὲ τοῦ πάθους ἀνεγκῶν, καὶ τοῦ ἡθῆ πραχθέντος; λύσιν ἐπιζητῶν, τοῦτον ἔγνω μεσίτην καὶ διαλλακτῆριον εὑρεῖν. Διὸ καὶ εἰσκαλεῖται τὸν ἄνδρα μεθ' ὅσης ἂν εἴποις τῆς αἰδοῦς καὶ φιλοφροσύνης· γνωρίζει τοῦτο [f. ταῦτῳ] τὸ πάθος, τὴν προσήκουσαν θεραπείαν ἐπιζητεῖ. Ὁ δὲ οὐ τὸ τοῦ θρόνου ὑψηλὸν ἐπτοήθη, οὐκ εἰς τὸ ὑπερέχον τῆς ἀξίας ἐβλεψεν, οὐκ εἰς δῶρα ἀπέειδε καὶ τιμὰς, ὅπερ οἱ πολλοὶ πάσχουσι τῶν ψυχῶν ἰατροὶ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ πίθους δυσίατον καιρίαν καὶ τὴν τομῆν διδοῦς αὐτῷ ἔφη· Οὐκ ἔξεστί σοι ἰεπουργεῖν, σχολᾶσαι δὲ μᾶλλον, καὶ τὸ θεῖον ἐξιλεώσασθαι, ὁ πλημμελήσας παρώξυνε. Ὁ δὲ οὐ μᾶλλον ἦν, οὐδ' ἀναβαλλόμενος, ἀλλὰ παρευθὺς τὸν θρόνον καταλιπὼν, ἰδιωτεύων ἐδείκνυτο. Καὶ οὕτω μὲν ὁ ἀρχιερεὺς.

comitum Tusculanorum, cujus pontificis sepulcrum, a gentis stemmate et pontificis clavibus satis demonstratum, superest adhuc in templo Cryptoferratensi; de quo monumento exstat typis impressus liber P. Gregorii Placentini in eodem monasterio monachi, præter ea quæ scribit Sciompagus in proprio opere, p. 165 seqq. Particulam hanc biographiæ, ubi de Benedicto agitur, habuit ex cod. Crypt. Latinam factam Baronijs, retulique ad an. MXXIV, n. 4.

ια'. Ὅπως δὲ καὶ τοὺς ἀρχοῦσι πεθεινὸς ἦν, ἔα λόγος δηλώσει· Ὁ τοῦ Σαλερηνοῦ πρίγκιψ, τῷ τῆς Γαλιτίας ἔρχοντι τυραννικῶς ἐπιθέμενος, πολέμῳ τοῦτον εἶλε, καὶ δέσμιον ἐν τῷ Σαλερηνῷ ἀπήγαγεν. Οἱ οὖν τῷ ἀρχοντι προσήκοντες πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινούμεντες πρὸς τὸ τῶν δεσμῶν καὶ τῶν τυραννικωτάτων χειρῶν ἐξελεσθαι, ἰσχυρον οὐδαμῶς, καὶ δ' [f. καὶ γε vel καὶ δὴ] εἰς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ πᾶν περίσστη, καὶ ἐπικουρία ἦν οὐδαμῶς. Τῶν ἄλλων ἀπογνόντες, ἐπὶ τὸν γαληνότατον λιμένα, τὸν ἡμέτερον λέγου καταφεύγουσι Πατέρα. Τοῖς ἀρχοῦσιν οὖν τοῖς; ἐν τῷ ἄστει Τουσκουλάνης πρότερον περὶ τούτου κοινολογησάμενοι, ἐκεῖσε τὸν ὄσον εἰσκαλοῦνται, τί μὲν οὐ λέγοντες, τί δὲ οὐ πράττοντες τῶν κάμψαι ψυχὴν δυναμένων; Ἐκλαίον ἐλεεινῶς, ἠντιβόουν θερμῶς, κατησιάζοντο χεῖρας, ἐκαλινδοῦντο ποσὶ, φάσκοντες μὴ μεθίσειν μηδὲ ἀφίστασθαι, ὅτι μηδὲν [f. μηδὲ] ἔστιν ἄλλοθεν ἐλπίς λυτρώσεως τῷ ὀλίγῳ. Κάμπτεται ταῖς τούτων ἰκεσίαις ὁ μὴ φέρων ψυχὴν κατώδυνον καθορᾶν· τὸν τῆς ἰδού κόπον ἀναδέχεται· ἀπέρχεται τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ φίλου θήσων, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; καὶ τί ὁ τοῦς δοξάζοντας αὐτὸν μειζόνως ἀντιδοξάζων, καὶ περὶ τούτου οἰκονομεῖ; Ὡς πλησιάζειν τοῦτον ὁ πρίγκιψ ἔμαθε, μεθ' ὄπλου πολλοῦ πρὸς ὑπικντήν αὐτοῦ ἐξεληλύθεν· ἦν γὰρ προγινώσκων τὸν ἄγιον, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ ἰκανῶς πεπληροφορημένος. Δέχεται τοῦτον εὐμενῶς, κατασπάζεται προσηγῶς. Ἄλλ' ἐναυθὰ μοι τὸ τῆς διηγήσεως χαριέστατον· εἰ γὰρ καὶ παρεκβατικώτερος ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὁμως θαυμασιώτατος.

19. Μοναχὸς τις πλησίον τοῦ ἀστεως τοῦ Σαλερηνοῦ οἰκῶν, τὴν τοῦ ἀγίου φήμην μεγάλην παρὰ πάνσιν ἀκούων, περὶ τε τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀκριβοῦς πολιτείας, τοῦ ἀκατασκευάστου τε καὶ ἀκαλλοῦς βίου καὶ τῆς ταπεινώσεως· τότε δὲ οὕτως αὐτὸν ὀψικευόμενον ἰδὼν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων δορυφορούμενον, ἐκαθέ τι ἀνθρώπινον, ψευδῆ τὰ φημιζόμενα ὑποτοπάζας. Οὐ γὰρ ἂν ποτε ὁ ἐν τοσαύτῃ δόξῃ καὶ δορυφορίᾳ ὦν, καὶ ἀρετῶν ὧν ἀκήκοα ἐργάτης εἶναι νομίσαιτο. Οὕτως; ὁ μοναχὸς λογισμοῦ ἔχων, ἑσπέρας καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπη καὶ παραυτικά ὄνειρὸς αὐτῷ παρίσταται τοῖος· Ἐδῶκει γυναῖκα ὄρῃν τῷ κάλλει ὑπεραστράπτουσαν, σχῆμα πορφυραῖον [φύρεον?] ἀναβεβλημένην, καὶ ἰσταμένην αὐτῷ καὶ τὰ τοῦ λογισμοῦ ὄνειδιζουσαν, καὶ, Τί μὴ ἀπελθὼν προσεκύνησας τῷ ἐρημίτῃ μου; λέγουσαν. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν ὄψιν ἐκπλαγέντος, ὑπὸ δὲ τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐκείθεν ἐκπεμπομένης χάριτος, τὴν ἀγίαν Θεοτόκον εἶναι αἰσθόμενος, σὺν φόβῳ πολλῷ καὶ δέει πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίνατο· Καὶ τίς, ὦ δέσποινα, ὁ σὸς ἐρημίτης ὑπάρχει; Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· Ὁ νομὶ τῆ πόλει ταύτῃ ἑπίδειδημηκῶς μοναχὸς Βαρθολομαῖος· ἐγὼ γὰρ τοῦτον ἐρημίτην, καὶ ἔχω, καὶ ἀποκαλῶ. Οὕτως ὁ μοναχὸς ἀκρύσας, ἐξυπνός τε γενόμενος, καὶ τὸ θραυθὲν συγκρίνας, σπουδῆ πρὸς τὸν ἄγιον παραγίνεται, τὰ τοῦ λογισμοῦ τε αὐτῷ ἀνακαλύπτει, καὶ

11. Quod autem et principibus charus fuerit Bartholomæus, oratio nostra demonstrabit. Salerni princeps dominum Cajetæ tyrannice aggrediens, belli captivum cepit, vincitumque Salernum abduxit. Ergo domini Cajetani propinquus, cum omnem lapidem, ut vulgo dicitur, movissent, ut hunc vinculis et tyrannicis manibus eriperent, nihil profecerunt, et cassa omnia ipsis evenerunt, nullaque auxilii spes affulgebat. Quapropter de reliquo desperantes, ad tutissimum portum, nostrum, inquam, Parentem confugerunt. Ergo communicato prius cum civitatis Tusculanæ dominis consilio, sanctum illum virum evocant, nihil ei non decentes, nihil non conantes, ut ejus animum flecterent: flebant miserabiliter, fervide orabant, manus osculabantur, pedibus advolvebantur, precantes ne se repelleret aut abnuccret, quandoquidem nulla aliunde spes misero redemptionis erat. Flectitur illorum precibus is qui nullius animam in dolore versari patiebatur. Viæ laborem suscipit, pergit animam pro amico ponere paratus, juxta Domini dictum. Quid inde? Quidve Deus, glorificantes eum magis glorificare solitus, in hoc quoque negotio præstitit? Statim ac sanctum virum Salerni princeps propinquare cogavit, multis cum armigeris in ejus occursum prodiit: jam enim sanctum præcognoverat, virtusque ejus satis erat ipsi explorata. Benigæ ergo recipit, amanter amplectitur. Verumtamen hic jucundissimæ cujusdam narrationis mihi causa oboritur; quæ etsi per digressionem fiet, nihilo tamen minus mirabilis videbitur.

12. Monachus quidam prope urbem Salernum incolens, cum magnam sancti viri famam a cunctis audisset, et de ascetica ejus professione, et eximia conversatione, de sui neglectu, et de inornato atque humili vivendi genere; nunc autem ita stipatum videns, et a principibus quasi satellitio circumdatum, humanum quid passus est, falsam ejus famam suspicando. Neque enim homo, aiebat, in ea gloria et comitatu versans, virtutum quas audivi operator crederetur. Hæc monachus animo versans, facto vespere somno se tradidit. Ecce autem hujusmodi ei somnium oblatum est. Videbatur sibi cernere mulierem pulchritudine eximia fulgentem, veste purpurea indutam, coram astantem, eique cogitationes illas exprobrantem, dicentemque: Cur tu ad eremitam meum reverenter salutandum non venisti? Ille autem visione perterritus, et ex vestimento, atque illinc manante gratia, sanctam Deiparam esse persentiens, multo cum metu ac tremore, huic respondebat: Quisnam vero est, o Domina, eremita tuus? Illa ait: Ipse est qui ad banc urbem nunc venit monachus Bartholomæus: ego enim hunc eremitam meum habeo et appello. Hæc audiens monachus, et experrectus, et visionem considerans, cursim ad sanctum virum accessit, eique cogitationes illas suas revelavit, necnon visionem nar-

ravit, veniaque petita et impetrata, domum lætus reversus est. Et monachus quidem sanctæ Deiparæ apparitione convictus, pristinam de sancto viro opinionem fidemque recuperavit. Cajetæ vero dominus, non modo vinculis solutus fuit atque custodia, sed et alterius ditionis dominio a principe auctus fuit, sancti viri intercessione. Atque ita cum gaudio in propria rediit, Deum laudans, sanctoque ejus plurimas gratias agens.

13. Accedat nunc ad faciendam dictorum fidem scholasticus quoque Joannes, simul narrata confirmans, et sanctorum erga sanctum nostrum dilectionem ostendens. Hic ex insula Sicilia digrediens, quia sancti viri virtutes et ingenium et eloquentiam fando audiverat, ejus quoque conspectum exoptabat, ejusdemque alloquio et precibus frui. Ergo propositum suum in rem conferens, iter arripuit, et intra paucos dies ad monasterium pervenit, optatique viri præsentiam adeptus, et supra famam esse ea quæ expectaverat agnoscens, Romam quoque adire voluit, et apostolorum principes Petrum ac Paulum venerari, quod et fecit. Quibus adoratis, paucisque diebus Romæ versatus, neque a justo viro providentiam aut curam aliquam consecutus (dispositione fortasse divina, ut quam habebant sancti apostoli erga justum nostrum dilectio patésceret, dum adhuc in hoc mundo degeret), scholasticus, inquam, inhumanitatis sanctum virum apud se accusabat; ideoque insalutato illo, neque precibus ejus expetitis, postliminio in patriam reverti decrevit. Quare inscenso navio iter faciebat. Sed enim ille quidem sic decreverat et agebat; at Dei providentiæ diversa consilia erant. Simul ac enim navis progredi in mari cœpit, contrarius ventus coortus, in alia atque alia loca hanc transtulit: cumque hic ita multis diebus in mari moleste jactaretur, angustix et anxietas eum arripuerunt; neque aliud jam exspectabat quam in aquis necem. Dum ergo hi incerti et turbine obsiti navigarent, navis altera in proximo apparuit: quam percontatus scholasticus, et Amalphitanorum esse comperiens, qui Romam contendebant, ut se quoque acciperent rogavit: quo impetrato, et illis prospere navigantibus et Romanum portum ingressis, Joannes scholasticus navi in quemdam littoris locum egressus, illic solitudine et quiete fruebatur, curis tamen æstuans ac mœrens, et quid ageret ambigens.

14. Sic ergo mœsto et animi afflictionem patienti viri duo apparuerunt per maris superficiem ad eum venientes, qui sanctis apostolorum principibus Petro et Paulo similis videbantur. Et prope jam accedentes, Salve, o amice, dixerunt; unde venis? et quo proficisceris? vel cur hic solitarius jaces? Ille

(5) De vocabulo *scholasticus*, docte Sciommarus in adn. XXVIII. Est enim plerumque officii vel

τὰ τῆς ὀπτασίας ἀπυγγίλλει· συγγνώμην τε αἰτήσας καὶ λαθῶν, οἰκαδε χαίρων ὑπέστρεψε. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς, τῇ ἐπιστάσει τῆς ἁγίας Θεοτόκου πληροφορηθεὶς, τῇ πρὸς τὸν ἅγιον προτέρῃ πίστει καὶ ὑπολήψει εἶχετο. Ὁ δὲ Γαῖτας ἄρχων οὐ μόνον τῶν δεσμῶν ἀνήθη [f. ἀνείθη.] καὶ τῆς φρουρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας ἀρχῆς ἐξουσίαν παρὰ τοῦ πρίγκιπος ταῖς μεσιτελαῖς τοῦ ἁγίου ἐδέξατο. Καὶ οὕτω μετὰ χιρᾶς ἐν ταῖς ἰδίαις ὑπέστρεψε, δοξάζων τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ὄσιον αὐτοῦ πλεῖστα ἀπευχαριστῶν.

1γ'. Προσκείμεθω δὲ πρὸς πληροφορίαν τῶν λεγομένων καὶ ὁ σχολαστικὸς (5) Ἰωάννης τὰ εἰρημένα βεβαιῶν, καὶ τὴν πρὸς τὸν ὄσιον ἀγάπην τῶν ἁγίων ἐμφαίνων. Οὗτος ἐκ τῆς νήσου τῆς Σικελίας ὁρμώμενος, τῶν ἀρετῶν τε καὶ τῆς εὐφυίας καὶ λογιότητος τοῦ ἁγίου κατήκοος ὢν, ἐπισπῶναι καὶ ὄψιν ἐκείνου ἰδεῖν, καὶ λόγων ἀπολαύσαι τῶν αὐτοῦ καὶ εὐχῶν. Τὸ βουλευθὲν οὖν εἰς ἔργον διαπεράνας, ὁδοῦ εἶχετο, καὶ τὸ μοναστήριον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν κατέλαβε, τοῦ ποθουμένου τε ὡς ἐφετὸν ἀπολαύσας, καὶ ὑπὲρ τὴν φήμην μᾶλλον ἰδὼν τὰ ἐπιζόμενα, καὶ πρὸς τὴν Ῥώμην ἀπάρας ἐβουλεύσατο, καὶ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ καὶ Παύλῳ προσκύνησιν ἀπονεῖμαι· ὃ δὲ καὶ πεποίηκε. Προσκυνήσας οὖν, καὶ ἡμέρας οὐ συχνὰς ἐν Ῥώμῃ διατριψας, καὶ μὴ τῆς παρὰ τοῦ δικαίου τυχῶν προνοίας καὶ ἐπιμελείας (ἐξ οἰκονομίας ἰσως θειοτέρας, ὅπως καὶ ἦν εἶχον οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι πρὸς τὸν δίκαιον ἀγάπην καὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐνδημιούντα κατὰ δὴλον γένηται), ἀπλαγχνίαν τῷ ἁγίῳ κατέγνω, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία, συνταγῆς ἄτερ καὶ εὐχῆς τούτου, πάλιν νοστήσαι διενόηθη. Πιλοῦν οὖν ἐπιβὰς, ὁδοῦ ἦπιετο. Ἄλλ' ἐκείνους οἴτω μὲν καὶ ἐβουλεύσατο καὶ ἐποίησε· ἡ δὲ Πρόνοια ἕτερα ποικίλουσα ἦν. Ὡς γὰρ τῷ πελάγει ἡ ναῦς προσώρμησεν, ἐναντίος ἀνεμος ἐπελθὼν, ἄλλοις ἀλλαχόθεν τόποις ταύτην ἤμειθεν. Ἐν ἰκαναῖς δ' ἡμέραις τούτου ἐν τῷ πελάγει κακῶς περιφερομένου, στένωσις καὶ ἀπορία πάντοθεν τοῦτον ἐλάβανεν. Οὐδὲ γὰρ ἕτερόν τι ἦν τῷ προσδοκώμενον ἢ ὁ δι' ὕδατος θάνατος. Οὕτως οὖν αὐτῶν ἐν ἀμυχάνῃ καὶ σκοτοδινίᾳ πλεόντων ναῦς ἑτέρα φαίνεται πλησιάζουσα τούτοις· ἐρωτήσας δὲ, καὶ μαθὼν Ἀμαλφηνούς εἶναι, πρὸς τὴν Ῥώμην ἐκ τὴν [f. τὸν] ἀπόπλουν ποιῆσαι, δυσωπεῖ συμπαράλαβεν καὶ αὐτόν. Οὐ γεναμένου, καὶ καλῶς ἐκείνων πλευσάντων, καὶ τῷ λιμένι τῆς Ῥώμης προσορμησάντων [f. -μισ.], τοῦ πλοίου Ἰωάννης ὁ σχολαστικὸς ἐξελθὼν, ἐν τόπῳ τινὶ παραθαλασσίῳ ἡρεμίας καὶ ἀναπαύσεως ἐτύχανεν, ἀδολεσχῶν καὶ ἀχθόμενος καὶ τῇ πράξει διαπορούμενος.

1δ'. Ἀσχάλλοντι οὖν αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν πεινημένῳ, ἄνδρες δύο ἐπιφαίνονται ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης; καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι· οἱ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ καὶ Παύλῳ ἐφύεσαν, ἐγγύς τε γενόμενοι, Χαίροις, εἶπον, ἔταίρε· πόθεν ἔρχῃ; καὶ ποῦ πορεύῃ; καὶ πῶς μο-

dignitatis titulus. Interdum etiam simpliciter litteratum significat.

νώτατος ἐνταυθοὶ κατέκειται; Ὁ δὲ σὺν φόβῳ τὰ τε Α
πραχθέντα καὶ συμβησόμενα ἀπήγγειλεν. Οἱ φαινόμενοι δὲ τὰ τῆς ἀβουλίας αὐτῷ ὡς δῆθεν ἐπονειδίζοντες ἔλεγον· Οὐ καλῶς τῇ βουλῇ ἐχρήσω· διὰ τί γὰρ μὴ ἀτελῶν ταῖς εὐχαῖς τοῦ Πατρὸς ἐφωδιάσθης Βαρθολομαίου; Ὄτω γὰρ σὺν τάχει καὶ χαρᾷ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπέπλευσας; Ὁ δὲ πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν ὑπέρλαμπρον καταπλαγαίς, Ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστὲ, ὧ κήρυξι; σὺν φόβῳ ἤρστω. Εὐθὺς σὺν ὁ μὲν εἰς τὴν δεξιάν ἐκτείνας χεῖρα τὸν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ναὸν ὑπεδείκνυσεν, Ἐμοί, λέγων, ἐκεῖνος οἶκός ἐστιν· ἕτερος δὲ πρὸς τῇ Ῥώμῃ δακτυλοδεικτῶν, τὸν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου ναὸν ὑπέσφημαι, Ἐμοί, λέγων, ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀποκεκλήρωται οἶκος. Οὕτως εἰπόντες, ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐγένοντο. Ὡς οὖν ἐκ τε τοῦ σχήματος καὶ τῶν λόγων τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων ἐπέγνω, ἐν νῷ τὰ παρ' αὐτῶν λαθῶν, καὶ τί βούλεται τὰ λεχθέντα συνεῖς, τὴν Ῥώμην κατὰ θῆσιν καταλαμῖνει, καὶ τῷ ἁγίῳ ἅπαντα κατὰ ὄρα διὰ γραφῆς ἰδιοχείρου ποιεῖ, συγγνώμην τε τῆς σφαλείτης ἔννοιας ζητεῖ, καὶ τὴν πρὸς τὰ οἰκεία μετ' εὐχῆς ἐπάνοδον ἐξαίτει. Ἄν καὶ τυχῶν, χαίρων καὶ εὐθυπλοῶν πρὸς τὰ οἰκεία ἐφέρετο.

ιε'. Τῆς οὖν τοῦ ἁγίου φήμης παντοχόσε διαδοθείσης, καὶ ἀπείρου πλήθους καθ' ἑκάστην συβρέοντος, καὶ τῶν μὲν τῷ λόγῳ τῆς χάριτος τρεφομένων, τῶν δὲ καὶ τῆς σωματικῆς χρείας ἀφθόνως ποριζομένων, ἀμφοτέρων δὲ κατ' ἀμφω στηριζομένων· ἔδει καὶ αὐτὸν ἄνθρωπον ὄντα ἐλεγχθῆναι. Λιμοῦ γάρ C ποτε γενομένου, καὶ πρὸς τὴν μονὴν πάντων τῶν τε αὐτοχθόνων, καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων, ὥσπερ ἐπὶ λιμένα καταφευγόντων, τῶν τῆς μονῆς δὲ εἰς ἄκρον στενωθέντων (γίνεται γὰρ καὶ τοῖς δικαίοις ἐγκατάλειψις, κρίμασιν οἷς οἰδενὸν πάντα ἐφορῶν ἔφθαλμοῖς [f. μὲς]· πλήθος λαοῦ ἰδὼν ὁ μακάριος, τροφῶν δὲ σωματικῶν τὴν μονὴν ἀποροῦσαν (οἱ τε γὰρ σιτώνες ἐξέλιπον τῇ πολυπληθείᾳ τῶν προσερχομένων, τῶν πρὸς ὧν σιν δὲ ἅμα τοῖς γεωργίοις [f. γοῖς] ἐκλειοπίπτων, τῶν φίλων τε προσεπικουρεῖν ἀποκρουσάντων [ἀναγορευσ. ?]), μὴ φέρων ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ψυχὰς τε τεθλιμμένας τῇ τοῦ λιμοῦ ἐπιπρεῖα ὄρα, ψυγὴν βούλεται· ὁ δὲ καὶ πεποίηκε, τὴν ἐπὶ Ῥώμην φέρουσαν μεθ' ἑτέρων δύο μοναχῶν ἐπιλαβόμενος. Ἄλλὰ τίς σου, Χριστέ, τὰ θαυμάσια D μὴ ἐκπλαγείη, καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἀπόρων μετὰ σφῆς τῆς προνοίας λύσιν τε καὶ ἐπίδοσιν; Ὅδεύοντι τοιγαροῦν τῷ μακαρίῳ, νυσταγμῷ λέγεται συσχεθῆναι, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, Μικρὸν τῆς ὕδου ἐκκλίναντε, εἶπεν, ὑπνώσαί με παρασκευάσατε. Οὐ δὲ γενομένου, καὶ τοῦ μακαρίου ἐπ' ἐδάφους ὑπνώττοντος, δνειρος αὐτῷ παρίσταται θεῖος· ὁ δὲ δνειρος τοιαύτην εἶχε τὴν ὄψιν. Ἐδόκει τινὰ ἱεροπρεπῆ ὄρα, στολήν τε ἱερατικὴν ἡμφιεσμένον, παριστῆναι [f. παρεστ.] τε αὐτῷ, καὶ τὴν πυγὴν ἐπεγαλοῦντα, καὶ ὑποτρέφειν ἐν τῷ μοναστηρίῳ παρακελευόμενον, τοῖς ἀφάτοις τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμοῖς πεποιθότα, καὶ μὴ παροξύνειν δι' ὀλιγοψυχίας τὴν ὑπανοίγοντα χεῖρα, καὶ ἐμπικλῶντα πᾶν ζῶον εὐδοκίας. Ἐφκει δὲ μέγας

PATROL. GR. CXXVII.

A autem absque metu res actas et nunc etiam a se deliberatas exposuit. Qui autem apparuerant, inconsiderantiam ejus arguentes dixerunt : Non dono usus es consilio; cur enim discedens, precum Patris Bartholomæi viaticum non expetisti? Sic enim celeriter et cum gaudio in patriam reversurus eras. Ille autem virorum illorum majestate attonitus, Vos vero, inquit, quinam estis, o domini? non sine metu sciscitatus est. Statim itaque unus eorum dextera extenta, sancti apostoli Pauli templum ostendebat : Mea, inquit, illa domus est. Alter vero Romam versus digitum intendens, sancti apostoli Petri templum demonstrabat, Ad me, inquit, magnum illud pertinet ædificium. Sic facti, ex ejus oculis evanuerunt. Postquam igitur B et figura et verbis principes apostolorum esse agnovit, horum dicta mente revolvens, et quid verba innuerent intelligens, Romam rursus venit, sanctoque viro omnia scriptis manu propria litteris patefecit, et veniam injustæ cogitationis petiit; nec non reditum in patriam precibus ejus fortunari proposcit; quibus impetratis, lætus cursu prospero in patriam delatus est.

15. Igitur sancti viri fama quaqueversus diffusa, et innumerabili multitudine quotidie confluyente, quorum alii divinæ gratiæ verbo alebantur, aliorum etiam corporalibus necessitatibus consulebatur, imo utrique in utraque parte juvabantur; oportuit ipsum quoque sanctum virum hominem esse cogui. Fame enim aliquando coorta, atque ad monasterium indigenis peregrinisque cunctis tanquam ad portum confugientibus, ipsius vero monasterii incolis summam penuriam patientibus (contingit enim quandoque justis etiam derelictio, judicio ejus qui omnia oculis spectat), populi multitudinem cernens beatus vir, et corporalis alimentæ penuria monasterium laborans; namque horrea propter accurrentium multitudinem defecerant; et venalia item una cum agricolis deerant, amicis insuper opem negantibus; non patiens homo Dei, afflictas animas et famis calamitate prostratas cernere, fugere decrevit, quod et fecit, iter Romam versus cum duobus aliis monachis aggressus. Sed D enim quisnam tua, Christe, prodigia non obstupescet, simulque angustiarum providenter solutionem factam, cum beneficii incremento? Progredientem itaque beatum somnolentia correptum aiunt, et itineris comitibus dixisse : Vos aliquantulum de via declinantes, parate mihi dormitandi locum. Quo facto, et beato viro humi somnum capiente, somnium ei divinitus immissum obtigit; in somnio autem hujusmodi visio : Videbatur sibi quemdam cernere sacerdotem, veluti sacro ornatu indutum, sibi que astantem et fugam illam exprobrantem, atque ut ad monasterium rediret hortantem, ineffabili Dei misericordiæ fidentem : atque ut caveret quominus illum pusillanimitate sua irritaret, qui manum suam aperit, et implet omne animal

16

benedictione ³. Hic autem magnus videbatur Gregorius, cognomento Dialogus, qui et odoram quandam pyxidem beati viri manibus tradidit, peregrinum quendam odorem spirantem. Somno igitur non sine stupore solutus, jussum sine dubitatione fecit atque ad monasterium se recepit, bona spe repletus. Reversus autem, quemdam vidit de Tusculana civitate ad monasterium venientem; quem spectans, dixit ad astantes placide conversus: Hic bonum nuntium affert; reque vera centum tritici modios ab urbis domino donari beato viro nuntiabat. Proinde larga deinceps manu abundanter largiebatur, Deo fretus, et eo qui se per visionem confortaverat pontifice illius. Atque hæc sufficiunt ob demonstrandam Dei erga sanctum virum dilectionem, itemque gloriam qua ab eodem ornatus fuit, et denique quantam sancti cum ipso habuerint familiaritatem.

16. Age vero postulat oratio, ut miracula quoque commemorentur, non ea solum, quæ beato viro adhuc superstitè Deus per illum operatus est, verum etiam quæ in ejus ad Deum transitu, et post transitum stupenda simul et omnino credibilia acciderunt. Miramur sanè Eliam Thesbitem cælos claudendi et aperiendi facultate donatum. Miramur Gedeonem, cui concessum fuit in vellere et area experimentum capere. Et cum priore quidem ob populi incredulitatem cordisque duritiam sic actum fuit; cum altero autem ob exercitus tenuitatem, vel divinitorem fortasse aliquam dispensationem. Neque tamen abest ab horum similitudine id quod sub sancto Patre actum est, ut sermo noster demonstrabit. Æstivum tempus erat, et area spicis plena, haud quidem incolumibus et in spe adhuc positis, sed jam desectis, et ad tritici secretionem paratis. Ut autem sæpe contingit, en repente nubium conglabationes, et turbines atque tonitrua, et tenebræ aerem obscurant. Nigrescebat cælum, et pluvia non solum imminebat, sed jam circum pluere cernebatur. Desperatio vero mærorumque gravis operarios invadebat; ut jam blasphemiarum emicarent, et cætera quæ dolorem comitantur. Aderat vir ipse Dei operarios confortans, et alacritatem operi subjiciens. Ac primo quidem monitoriis verbis ab ejusmodi dictionibus prohibebat, et dolorem mitigabat, deinde ad prandiam invitans: Venite, inquit, prandete, filii, et Dominus vobiscum faciet misericordias suas. Sic operarios exhortatus, et cum uno in area relictis, genu ad orientem flexo, et labiis preces obmurmurans cum lacrymis, Deum propitium fieri exorabat, atque ut pluviam cum damno et exterminio fructuum imminetentem alio transferret. Quid ergo? Qui cito subvenit, et « voluntatem timentium se facit ⁴, » nam famulum suum despexit, aut exaudire moratus est? Minime enim vero, sed priscum miraculum nunc renovavit: nam pluvia, tanquam jussui obsequens, circumstantia late inundavit,

Α Γρηγόριος ὁδὸς εἶναι ὁ Διάλογος, δ; καὶ ὀσφράδιόν τι ἐν τῇ χειρὶ τῷ μακαρίῳ δέδωκε, ξένην τινὰ εὐωδίαν ἀποπέμπων. Τοῦ ὕπνου οὖν σὺν θαύματι ἀνεθείς, τὸ κελευσθὲν ἀδιστακτικῶς ἐποίησεν, καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπέστρεψε χρηστῶν ἐλπίδων, ἐμπειρησμένος. Ὑποστρέφων δὲ ὄρα τινα τοῦ ἀσπετος Τουσκουλάνης κατερχόμενον· ὄν ἰδὼν, τοῖς συνοῦσιν ἡρέμα ἐπιστραφεὶς, ὤψοιτο, ἔφη, εὐαγγέλια ἦκει κομιζῶν. Καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς εὐαγγελιζόμενος ἐκατὼν μοδίουσιν σίτου παρὰ τοῦ ἀρχοντος δωρεῖσθαι τῷ μακαρίῳ. Ἐκτοτε οὖν αὐτον ἔχων τὴν χεῖρα, ἀφθῶνως ἦν χορηγός, Θεῷ πεποιθῶς, καὶ τῷ δι' ὀψεως αὐτὸν παραοαρβύραντι ἐπαρχῆ αὐτοῦ. Ἀπόχη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τε παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ὄσιον ἀγάπης, καὶ τῆς δόξης ἧς παρ' αὐτοῦ ἐδοξάσθη, καὶ οἶαν καὶ οἱ ἄγιοι πρὸς αὐτὸν εἶχον τὴν οἰκειότητα.

ἴς'. Ὁ δὲ λόγος βούλεται καὶ θαυμάτων ἐπιμνησθῆναι, ὧν οὐ μόνον τῷ βίῳ περιόντο, τοῦ μακαρίου ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐκδημίᾳ, καὶ μετὰ τῆς ἐκδημίας; [f. τῆν... αν], πολλὰν ἔχοντα μετὰ τοῦ θαύματος καὶ τὴν πληροφορίαν. Ἠλίᾳς μὲν ὁ Θεοσεβίτης θρυμμάζεται οὐρανούς κισεῖν καὶ ἀνοίγειν λαχῶν, καὶ Γεδεὼν πειράζειν ἐπὶ πόκῳ καὶ ἄλων· πλὴν, ὁ μὲν πρὸς λαοῦ ἀπειθειαν καὶ σκληροκαρδίαν, ὁ δὲ δι' ἀσθένειαν παρατάξιος καὶ θειοτέραν ἴσως οἰκονομίαν. Οὐχ ἦρτον δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ὄσιου Πατρὸς πρὸς ἐμφέρειαν τούτων, καὶ ὅπως, ὁ λόγος δηλώσει. Κατὰ τὴν ἦν ἔθρουσ τὸ ἀχμαϊότατον, καὶ ἡ ἄλλως πυρῶν ἐπέπληστο, καὶ πυρῶν οὐχ ὑγειῶν καὶ ἐλπίδα ἔχόντων ἀνακλήσεως, ἀλλ' ἤδη κατακοπέντων, καὶ πρὸς χωρισμὸν τοῦ σίτου κατεπειγόντων. Οἶα δὲ ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνειν εἰσθεῖν, ἐξαίφνης συνδρομαὶ νεφῶν, λαλάψ τε, καὶ βρονταὶ, καὶ σκότος τὴν ἀέρα ἐκάλυπτεν. Ἐμελαίνετο μὲν ὁ οὐρανός, καὶ ὁ ὑέτος ὅσον οὐπω προσδοκῆσιμος ἦν, ἡ μᾶλλον καὶ ὑετίζεν τὰ κύκλω ὠρᾶτο. Ἀθυμία δὲ τοὺς ἐργάτας καὶ λύπη δεινῶς, κατέτρυχεν, ἐξ ὧν καὶ βλασφημίαι καὶ ἕτερα ἅπαντα τὰ ἐκ λύπης φερόμενα. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος (συμπαρῆν γὰρ καὶ αὐτὸς τοῖς ἐργάτας ἐπιβρώννυς, καὶ προθυμίαν διδοὺς τοῦ ἐργάζεσθαι, πρῶτα μὲν λόγοις παραινετικοῖς τῶν τοιούτων ἀπεσῶδει λόγων καὶ τὴν ἀθυμίαν κατέψα, ἔπειτα καὶ πρὸς ἀριστον αὐτοὺς ἐκκαλεῖται, Ἀπέλθατε, λέγων, ἀριστήσατε, τέκνα, καὶ Κύριος ποιήσει τὰ ἐλέη αὐτοῦ μεθ' ὑμῶν. Οὕτως τοὺς ἐργάτας προτρέψαμενος, καὶ μεθ' ἑνὸς ἐν τῇ ἄλῃ ὑπολειφθεὶς, γόνυ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἔκλινε, τοῖς χεῖλεσι δὲ ὑποψιθυρίζων σὺν δάκρυσιν, Ἦλεον [f. - ων] τὸν Θεὸν γενέσθαι ἱκέτευσεν, καὶ ὑέτὸν παρενέγκαι ἐπὶ βλάθῃ καὶ ἀπωλείᾳ καρπῶν ἐπερχόμενον. Τί οὖν; ὁ ταχὺς πρὸς ἐπικουρίαν, καὶ ἡ τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων σὺτὸν ποιῶν, ἡ ἄρα παρήκουσε τοῦ αὐτοῦ θεράποντος καὶ ἐβράδυνε τοῦ εἰσακοῦσαι; Οὐ μνοῦν, ἀλλὰ θαῦμα παλαιῶν ἐνταῦθα

³ Psal. cxliv, 16. ⁴ ibid. 19.

καίνζων ἦν ὁ γὰρ ὑστὲρ ὡσπερ ἐξ ἐπιτάγματος, Α τοὶ κύκλω μὲν βαγδατοῖς ἐξέρετο, τῇ ἔλωνι δὲ τοῦ δικαίου οὐδὲ μικρὸν προσεγγίσει ἐτόλμα. Ἄπερ πάντες θεασάμενοι, εἰς εὐθυμίαν ἐκ τῆς πολλῆς ἀθυμίας ἐτρέποντο, εὐχαριστηρίους τε φωνὰς τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον, καὶ τὸν ὄσιον αὐτοῦ ἐμεγάλυνον (6).

ιζ'. Ὁ δὲ ταπεινόφρων τῷ ὄντι, καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν ἀκριθέστατος φύλαξ, καὶ αὐτὸς ταπεινόφρων ἐδείκνυτο, καὶ οἷς εἰώθει τὸ Θεῶν θεραπεύειν ἐπεκτείνετο, νηστεία συζῶν ὡς μόνοις τοῖς ἀναγκαίοις τρέφεσθαι, ταπεινώσει δὲ ἑαυτὸν ἐξευτελίξειν, ὡς μηδὲ γνωρίζεσθαι εἰ αὐτός· ἐστὶν ὁ προστάτης ἄγρυπνίας τε ἑαυτὸν κατατρύχων, ὡς μικροῦ τοῖς ἀσωμάτοις συναμιλλᾶσθαι ὅσιν τοῦτοῖς καὶ ταῖς χερσὶ κοπιῶν, καὶ ἀταλείπτως πονούμενος. Ἐγραψε γὰρ ὁ θαυμάσιος καὶ εἰς κάλλος, εἰ καὶ Β [ὡς: καὶ vel εἰ καὶ μὴ?] συγγραμμάτων ἦν, καὶ οὕτως ἀμεμπτα, ὡς μηδεμίαν λαθὴν δίδοναι τοῖς περὶ ταῦτα κομποῖς (7). Ἐνδὲ ἔτι μυηθεὶς, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, καὶ τῶν ἐκεῖνης θαυμάτων τὴν λόγον καταπαύω.

ιη'. Τῆς μονῆς τοιγαροῦν, τοῦ Θεοῦ συνεργῶντος, εἰς πλήθος ἐπιδούσης, ἔδει καὶ ζῶα εἰς ὑπουργίαν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐτέρων χρεῶν συνπαρχεῖν, μεθ' ὧν καὶ ἵπποι. Εἰς δὲ τούτων ποτὲ μονώτατος ἀπολειφθεὶς, μὴ τοῦ ἀγίου τότε τῇ μονῇ ἐνδημῶντος, φώρεσιν εὐάλωτος ἐγεγόνει. Ἡκ·λοῦ·θει οὗτος [οὗν] ὁ ἵππος τοῖς φώρεσι· μέχρι τινός, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντος, ὥστε καὶ αὐτοὺς διορθωθῆναι, καὶ τὸν ὄσιον αὐτοῦ, καὶ μὴ παρόντα, δοξάσαι. C Οἱ φῶρες δὲ, τοῦ ἵππου αὐτοῖς ἐπομένου, χαίροντες ἴδον. Ἀλλὰ προσεκτέον τῷ διηγήματι· οὐκ ἄχαρι γὰρ, ἀλλὰ πολὺ μετὰ τοῦ θαύματος ἔχον καὶ τὸ χαρίεν. Ὡς γὰρ τὰ τῆς κλοπῆς, ὡς αὐτοῖς ἐδόκει, πέρας ἔσχε, καὶ τὸ κέρδος ἦν ἐν μυχοῖς, καὶ ἐλπιδῶν ἐμπεπλησμένοι ἔθειον, ἀφνω ἔστη ὁ ἵππος ἐσικῶς, καὶ μεθ' ὧν τὸ παράπαν κινούμενος. Τῶν δὲ βασιζόντων καὶ προσηλακίζόντων καὶ τῆς φορβῆς θάτερος θατέρου ελλημένοι, καὶ ὡς εἶχον ἔλκοντες, αὐτὸς ὡς τινῶν ἀψύχων ἴστατο, μεθ' ὧν αὐτοῖς ὑπακούων, μήτε μὴν βαδίξειν ὧν ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνεχόμενος. Ἀπογνόντες οὖν οἱ φῶρες τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας, δι' ἧς ἤρχοντο, τὸν ἵππον δοκιμάζοντες ὑπέστρεφον. Ὡς δὲ τοῖς ὀπισθεν βαδίξειν ἤσθετο (ὦ τοῦ θαύματος!) ὀξύτατος ἔβαινε καὶ προθυμίας πεπλησμένος τὴν ἐφ' ἣν ἤρχετο ἤλαυνε. Τοῦτο ἐκείνοι ἰδόντες, τῶς μὲν ἐκπλήξει καὶ θύμ·θει συνείχοντο· ἀνεγχνόντες δὲ, καὶ τὸ θαῦμα συλλογισάμενοι, τὴν ἵππον φέροντες, τὸ μοναστήριον κατέλαβον ἐξομολογούμενοι καὶ διομνύμενοι μηκέτι τοῖς προτέροις ἐπιχειρεῖν, ἀλλὰ ταῖς χερσὶ πονουμένοις τὰς τῆς ζωῆς ἀφορμὰς πορίζεσθαι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· διὰ πάντων δὲ Θεὸς ἐδοξάζετο ὁ μεγαλό·κω· ἀντιδοξάζων.

(6) Hoc quoque miraculum visitur in Sampierri pictura, retro p. 519, appellata.

(7) Rei hujus testem in manibus habeo codicem sancti viri manu exaratum, ut epigraphæ autographa in calce testatur; quem codicem in hac nova

ausa est: quam rem cuncti aspicientes, ad lætitiã ex gravi mœstia conversi, gratiarum actiones Deo extollebant, sanctumque ejus magnificabant.

17. Ipse autem vere humilis, et Christi mandatorum diligentissimus custos, humiliorem adhuc se præbebat, et consueto Dei servitio semet intendebat, jejunium vitæ comitem habens, ita ut necessario tantum cibo uteretur: animi demissione semet vilificans, ita ut nemo eum monasterii prælatum esse cognosceret. Vigiliis quoque se atterebat, ut cum incorporeis prope certaret. Manibus item operabatur, indesinenter laborans. Scribebat etiam venustissime vir hic mirabilis, quasi amanuensis esset, atque adeo emendate, ut nullam reprehensioni ansam præberet iis qui in hac arte excellunt. Uno adhuc dicto, orationem meam in ejus obitu editis que per id tempus miraculis concludam.

18. Cum ergo monasterium, auxiliante Deo, ad ingentem numerum provectum esset, animalibus quoque ad monachorum servitium et cæteros usus indigebat, in hisque equi erant; quorum unus solitarius relictus, sancto viro tunc monasterium non incolente, furibus facilis præda fuit. Sequebatur hic equus fures aliquanto tempore, Deo sic disponente, ut et ipsi emendarentur et Dei sanctus absens quoque glorificaretur. Fures, inquam, sequente equo, læti cursim abibant. Sed narrationi attendamus, non enim invenusta est, sed multam cum prodigio habet jucunditatem. Nam cum ipsi furti sui fructum consecuti viderentur, et lucrum in crumenis habere, speque pleni decurrerent, repente equus substitit saxo similis prorsus, et omnino immobilis. Illis autem virga cædentibus, calces impingentibus, et capistrum sigillatim capientibus v: lidetque trahentibus, ille ceu inaninis stabat, nullatenus ipsos obtemperans, neque ulterius progredi consentiens. Desperantes itaque fures via qua venerant progredi, equum experimenti causa converterunt; qui ut se retro pergere sensit (o miraculum!) velocissimus gradiebatur, et alacritate D plenus viam qua venerat terebat. Hoc illi videntes, tunc quidem metu ac stupore perculsi fuerunt: mox animis collectis, et prodigium considerantes, equum reportantes ad monasterium venerunt, remque confessi, jurarunt nunquam ut antea talia ausuros, sed manuum labore victum sibi comparaturos. Ita se isti gesserunt. In cunctis autem glorificabatur Deus, qui vicissim eum glorificantes luculentius glorificat.

bibliotheca vulgabo. Est, inquam, hic codex pervenuste scriptus, mendisque plerumque carens, exceptis aliquot quæ a pronuntiandi ratione manant, puta, iotacismis...

19. Jam quia oportebat ipsum quoque Bartholomæum, cursu consummato et fide, ut ait divus Paulus, servata³, complurium laborum atque sudorum finem facere, ac resolvi, et esse cum Christo⁴, et vivificæ Trinitati presentari, in eum morbum incidit, quo beatum exitum adeptus est. Ipsa autem die, qua de hoc tabernaculo migraturus erat, monachus quidam, nomine Leontius, dignitate presbyter et inter monasterii primates, matutinis hymnis de more finem habentibus, somno se tradens, vocem audivit tonitruum similem, quæ ita aiebat: « Paratus est Patri Bartholomæo thronus perpetuus. » Pavore ille correptus et ex cella saltu se proripiens, percontabatur occurrentes num et ipsi vocem illam audissent: quibus negantibus, Atqui, inquit ille, vocem ejusmodi Tusculi quoque auditam existimo. Profecto ea vox parata sancto viro bona et gloriam qua mox potiturus erat, nobis significabat. Jamque die inclinante, beatus vir ad Dominum migravit. Et nunc in cælis est, Deumque cernit et cernitur: Deum cernit videlicet quem amavit, cui inservivit, quem proxime adstans pro nobis deprecatur.

20. Porro æquum non est, miraculum, post illius transitum editum, indictum prætermittere, præsertim quia voci a monacho Leontio auditæ acqui-pollet, eique fidem confirmat. Alius quidam monachus, Francus nomine, in morbum delapsus, mortem, ut videbatur, jam oppetebat; et voce deficiente, exstinctus apparebat, sine respiratione, sine motu, nullam vitalem facultatem præ se ferens. Facto itaque fratrum, ut mos est, concursu, et aliis quidem tumulandum dicentibus, aliis id differrentibus, dies jam nocti propinquabat; ille nihilominus mortuus videbatur. Quamobrem funebrem lotionem aggredientes, dum in eum aquam injicerent et hinc inde converterent, repente mortuus, jam vivus erat; et qui paulo ante mutus, nunc loquebatur, lavantesque reprehendens aiebat: Cur mihi, fratres, vim facitis? Cur me suaviter dormientem excitastis? Hique ad illum: Mortuum te integra die conspicati, nunc lavare volumus. Rursus autem qui jacebat, disserere cæpit: Ego, sive in corpore fuerim sive extra corpus, videbam me solitarium ad quemdam pergere locum, duabus me præcedentibus columbis; quarum una alba, altera nigra, circumvolabant me; alba quidem dextrorsum, nigra sinistrorsum. Sic ergo præeuntibus illis, neque subsequente, in campum quemdam devenimus, inenarrabili luce et fragrantia plenum; quo in campo dum animo attenderem, Patrem nostrum stantem conspexi, circaque eum pauperum multitudinem, quibus ille panem elargiebatur. Cum autem converso oculo me vidisset: Quid agis hic, inquit, France? quisve te huc adduxit? Ego vero illi, quo-

19. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ αὐτὸν, τὴν δρόμον τελῆσαντα καὶ τὴν πίστιν, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, τηρήσαντα, τῶν πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων λυθῆναι, ἀλυῶσαι τε, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι καὶ τῇ ζωαρχικῇ Τριάδι παρίστασθαι, νόσῳ περιπίπτει, ἐν ἣ τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. Αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ἣ τοῦ σκήνου ἐκδημεῖν ἔμελλε, μοναχός τις ὀνόματι Λεόντιος, πρεσβύτερός τε τὴν ἀξίαν καὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τὰ πρῶτα φερντων, τῶν ἑρβρινῶν ὕμνων, ὡς ἔθος, πέρας λαβόντων, ὑπνῷ ἑαυτὸν ἐκδεδωκώς, φωνῆς ἀκούει βροντῆ παραπλησίας· ἡ δὲ φωνὴ τὰδε ἔδηλου· « Ἠτοιμασται τῷ Πατρὶ Βαρθολομαίῳ θρόνος ἀδιάδοχος. » Σύντρομος οὖν γενόμενος, καὶ τῆς κέλης ἀναστάς, καὶ ἄλματι ἐκπηδέσας, ἤρετο τοῦ παρατυγχάνοντος, εἰ καὶ αὐτὸς τῆς φωνῆς ἠκούσκεισεν; Τῶν δὲ μηδὲν ἀκηκούει φησάντων, ἐκείνος, Καὶ μὴν, ἔφη, ἐν τῇ Τουσκουλάνῃ τὴν φωνὴν ἐκείνην νομιζῶ ἀκουτισθῆναι. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ φωνὴ, τὰ τῷ ἁγίῳ ἑτοιμασθέντα ἀγαθὰ, καὶ ἧς ἀπολαθεῖν [f. ἀπολαύειν] ἔμελλε δόξης καὶ ἡμῖν κατάδηλα ποιούσα. Ἡμέρας δὲ ἤδη κλινοῦσης, καὶ ὁ μακάριος πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν· καὶ νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· Θεὸν ὀρῶν καὶ ὀρώμενος, ὃν ἠγάπησεν, ὃν ἑοράπευσεν, ὃ καὶ ἐντυγχάνει ἀμέσῳ; τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκετηρίας ποιούμενος.

20. Οὐ δίκαιον δὲ τὸ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐκδημίαν γενόμενον θαῦμα περιδεῖν ἀδιήγητον, τῇ φωνῇ μαύλον, τῇ τῷ μοναχῷ Λεοντίῳ ἀκουτισθείσῃ, ἰσοδυναμοῦν, καὶ ταύτῃ τοῦτο πιστούμενον. Ἐτερός τις μοναχός, Φράγγος λεγόμενος, ἀσθενεῖα περιπεσὼν, τὸ χρεῶν, ὡς ἐδόκει, ἀπήτει· καὶ τῆς φωνῆς αὐτῷ ἐκλιπούσης, νεκρός ἑώρατο, ἀπνους, ἀκίνητος, μηδεμίαν ζωτικὴν δύναμιν ἐμφαίνων. Συνδρομῆς οὖν τῶν ἀδελφῶν, ὡς εἰκὸς, γενομένης, καὶ τῶν μὲν ταφῇ παραδιδόναι λεγόντων, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦτῳ ἀναβλλομένων, ἡ μὲν ἡμέρα ταῖς ἀρχαῖς τῆς νυκτὸς ἤδη ἐπλησίαζεν· ὁ κείμενος δὲ αὖθις νεκρός ἑώρατο. Λοῦσαι τοίνυν αὐτὸν τὸ ἐπιτάφιον προθυμηθέντιεν, ὡς τὸ ὕδωρ αὐτῷ ἔβαλον, καὶ περιστρέφειν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐπειρώοντο, ἄφωσ ὁ νεκρὸς ζῶν ἦν, καὶ [f. add. εἰ] πρὸ μικροῦ ἄφωσος, λαλῶν ἐδείκνυτο, καὶ τοῖς λούουσιν ἐπιμεμφομένοις ἔλεγε· Τί με, ἀδελφοί, βιάσαι ἐπεχειρήσατε; Διὰ τί δέ με ἠδέως ὑπνώτοντα διυπνύσατε; Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· Νεκρὸν σε ὄλην τὴν ἡμέραν βλέποντες, νυνὶ λούσαι διανοήθημεν. Αὖθις οὖν ὁ κείμενος διεγείσθαι ἀπήρξατο· Ἐγὼ, εἴτε ἐνδημῶν εἴτε ἐκδημῶν τοῦ σώματος, ἑώρων ἑμαυτὸν ἐν τινὶ τόπῳ μόνον πορευόμενον· δύο δὲ περιστράς προπορευομένας μου, ὧν ἡ μὲν μία λευκὴ, θατέρα δὲ μέλαινα, περιπίπταντό με, ἡ μὲν λευκὴ δεξιὰ, ἡ δὲ μέλαινα ἐξ ἄριστερῶν. Οὕτως οὖν ἐκείνων προπορευομένων, κάμου ἐπομένου, ἐν τινὶ χώρῳ κατηντήσαμεν, ὁ δὲ χώρος φωτὸς ἀβρήτου καὶ εὐωδίας ἐπέπληστο, ἐν ᾧ χύρῳ προσεσχικώς, τὴν Πατέρα ἡμῶν τεθέαμαι ἰστάμενον· κύκλῳ δὲ αὐτοῦ πλῆθος πενήτων, αὐτὸν δὲ μέσον τῆν χεῖρα ἐκτείνοντα, καὶ ὡς δὴ ἐπιχορηγούντα αὐ-

³ II Tim. iv, 7. ⁴ Philipp. i, 25.

τοῖς ἄρτον· ὡς δὲ τὸ δῆμα περιστρέψα; ἐθεάσατό με, τί σοι ἐνταῦθα, Φράγγε, ἔφη, καὶ τίς ὁ ἐνταῦθα ἀγαθὸν σε; Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν ὅπως παρεγενόμεν ἀπίγγελλον· ὁ δὲ πατήρ αὐτίς ἤρητο· Καὶ πῶς οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν διάγουσι; Καλῶς, διὰ τοῦ Θεοῦ, ἔρην ἔγω· ὁ δὲ, Ἵπόστρεφε εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμμένειν τῇ παραδίδει ἢ

κα'. Πορευομένου οὖν αὐτοῦ, κἀμοῦ ἐπομένου, οὐ γὰρ ἤθελον χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, εἰς τινα πόλιν κατηντήσαμεν, ἥς τὸ κάλλος ἐξεῖπειν γλώσση ἀνθρωπίνῃ ἀδύνατον. Ἐν ἐνὶ δὲ τῶν ἐκεῖσε ἀνακτόρων τοῦ Πατρὸς εἰσελθόντος, κἀγὼ συνεισῆλθον αὐτῷ, ἐν ᾧ θρόνον ἐθεασάμεθα ἐνδοξότατον πάνυ, εἰς ὃν ἀνελθὼν ὁ Πατήρ κεκάθικεν. Δύο δὲ τινες αὐτῷ παρ-
ειστήκεισαν, ὧν τὰ πρόσωπα ὑπὲρ τὸν ἥλιον. Ἐπιστραφεὶς οὖν καὶ θεασάμενός με, φησὶ· Καὶ ἐνταῦθα, Φράγγε, ἦκει; Ἵπόστρεφε εἰς τὸ μοναστήριον καὶ καθὼς εἶπόν σοι εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἐμμένειν ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ τῶν καλῶν ἐργασίᾳ καὶ ἐπιμονῇ· καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ μου ἐλπίζω καὶ δεσποίνῃ, τὸ δῆμα ὑπεράνωθεν ἐρείσας, ὅτι οὐκ ἐγκαταλειφθήσεσθε, οὔτε χωρισθήσασθε ὑμῶν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Οὕτως τῶν Πατρὸς εἰπόντος, κἀγὼ τὸ δῆμα ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτοῦ ἐρείσάμενος, γυναῖκα εἶδον ἐπὶ θρόνου φοβεροῦ καθεζομένην, ἥς τὸ κάλλος καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκπεπομένην λαμπρότητα ἐξεῖπειν ἀμηχανῶ. Κύκλω δὲ αὐτῆς λαμπρὸς τινὰς ἐν φόβῳ παρεστῶτα; καὶ σεβάσματι, ἦν καὶ ὑπενόησα τὴν ἁγίαν Θεοτόκον εἶναι. Ταῦτα θεασάμενος καὶ ἀκούσας ἐξῆλθον τοῦ παλατίου, καὶ πάλιν τῶν περισσεῶν ἐκεῖνων προπορευομένων μου, τὰ ἐνταῦθα κατέλαβον. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μοναχὸς καὶ θεασάμενος καὶ ἀκούσας ἀπήγγειλεν.

κβ'. Ἡμεῖς δὲ δι' ἀμφοῖν πληροφόρηθέντες, ἀπὸ τε τοῦ ἐναρέτου καὶ ἡκριδωμένου βίου αὐτοῦ, ἀπὸ τε τῶν θαυμασίων ὧν δι' αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Θεός, ἀδιστακτικῶς τῇ γνώμῃ καὶ πόθῳ ζέοντι τὴν μνήμην αὐτοῦ ἑορτάζοντες, καὶ τὴν σοφίαν τῶν λειψάνων κατασπαζόμενοι, μεσίτην αὐτὸν καὶ πρέσβιν πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν καὶ Θεὸν ἔχειν ἐξαίτουμένα, ἵνα ταῖς τούτου πρεσβείαις, καὶ τῆς Κυρίας ἡμῶν καὶ Δεσποίνης; ἀειπαρθένου Θεοτόκου, τῶν ἐκείνῳ κληρωθέντων ἀγαθῶν μὴ ἀποτύχωμεν, ἀλλ' εὖρωμεν κληρὸν καὶ μερίδα μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ προανάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ συνανάρχῳ καὶ ζωαρχικῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν

Τέλος τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Πατρὸς.

A modo pervenisse, nuntiavi. Tum denuo Pater dixit : Et quomodo fratres nostri se habent? Bene, per Deum, ego dixi. Ille autem : Redi in monasterium, et dic fratribus, ut in traditione perseverent, quam ego ipsis tradidi. His dictis, ad interiora loca proficisci visus est.

ἢ παρέδωκα αὐτοῖς. Ταῦτα εἰπὼν ἐνδοτέρῳ χωρεῖν

21. Quem abeuntem secutus ego, neque enim ab eo separari volebam, ad urbem quamdam devenimus, cujus pulchritudinem humana lingua nequit effari. In unum autem illic palatium ingresso Patre, ego quoque subsecutus sum vidique illic magnificentissimum thronum, in quem conscendens Pater resedit. Duo vero illi assistebant, quorum vultus sole lucidiores. Porro conversus, meque videns, ait : Huc etiam, France, venis? Redi ad monasterium, atque, ut tibi dixi, fratres admone, ut perseverent in virtute et operibus bonis vitæque constantia : speroque a domina ac regina mea (quod dicens, oculos sursum intendit) nunquam vos derelictum iri, neque me sine vobis futurum, sive in præsentī sæculo sive in futuro. Dum sic Pater loqueretur, ego quoque supra caput ejus oculum intendens, formidabili in throno sedentem, mulierem aspexi, cujus pulchritudinem et emicantem ex ea splendorem effari nequeo; circa vero ipsam splendoros quosdam, cum timore ac reverentia stantes; quam esse sanctam Deiparam suspicatus sum. His visis atque auditis, palatio exivi, et illis denuo columbis mihi præeuntibus, huc adveni. Hæc monachus de visu audituque testis narravit.

22. Nos vero dupliciter persuasi, tum a vitæ ejus virtutibus, tum etiam a patris per eum a Deo miraculis, memoriam ejus indubitante judicio fervidoque amore celebrantes, et reliquiarum ejusdem loculum venerantes, mediatorem ipsum atque oratorem apud Salvatorem Deumque nostrum habere postulamus; cujus intercessionibus, nec non dominæ nostræ ac reginæ semper virginis Deiparæ, bonis sancto viro jam assignatis, utinam non excludamur; sed sortem partemque cum sanctis omnibus, Christo Deo nostro charis, consequamur. Cui gloria, cum sempiterno ejus Patre, et cum cœterno et vitæ auctore vivificoque et bono Spiritu, nunc et semper et per sæcula sæculorum. Amen.

Explicit sancti Patris Vita.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΝ.

ENCOMIUM

IN SANCTUM PATREM NOSTRUM BARTHOLOMÆUM *.

1. *Admirabilis est Deus in sanctis suis* ¹: decet enim a carminibus psalmicis dicendi exordium facere, et quia tempori maxime convenit. Vere admirabilis est Deus in omnibus sanctis suis: et ut Trinitatem in hoc quoque veneremur, admirabilis est Deus in omnibus servis suis. Neque enim solum in prophetis et apostolis et martyribus, sed jam in sanctis quoque et ascetis admirandus exstitit Dominus: neque tunc solum cum in corpore vitam angelicam viderent, sed etiamnum per processionem annuam, qua, stellarum orientium instar, illorum memoria recurrit, ipse Deus in iis glorificatur, eorumque certamina ærumnæque celebrantur, ac fidelium cœtus, illorum præconiis incitatus, ad eundem zelum adducitur. Memoria enim, inquit, - justis præconiis coronatur.

2. Vos igitur, o concio divinitus collecta, quotquot filiorum spiritualium Patres facti et quotquot Patres Patrum esse dignati, et quotquot filiorum sortem nacti estis, agite gaudio spirituali exultemus. Neque enim Patris solummodo, sed Patris patrum, et pastoris pastorum, et ductoris ductorum, memoriam hodie celebramus. Patris autem, et præsertim ejusmodi, memoriam recolere, omnino magnum est debitum: Patris, inquam, qui non ex sanguine neque ex voluntate carnis nos genuit, sed qui ex Deo per Spiritum nos regeneravit. Jam vero quis mihi dabit forcipe spirituali os aperiri, et carbone purgare labia? Quænam enim lingua humana viri illius virtutes digno modo efferre valebit?

3. Jam quidem scio me magnum incurrere periculum, utpote parvus ego comparatus cum illo magno quem Patris denominatio cunctis, et regibus et magistratibus et universo populo illustrem ac notum reddidit, imò, qui Patris nomen per divina opera jure meritoque adeptus est et cognomen rebus gestis maxime conveniens acquisivit. Scio, inquam, scio et persuasum habeo, me, illius virtutes laudare aggredientem, juxta curram

¹ Psal. LXXVII 36.

(1) Diogenianus cent. VI, 28, dicit proverbium in eos qui longo intervallo in certamine relinquuntur.

* Ex interpretatione nostra. Edit. PATA.

α'. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Καλὸν γὰρ ἀπὸ ψαλμικῶν ψδῶν τοῦ λέγειν ἀπαρξασθαι, καὶ λίαν τῷ καιρῷ προσφορώτατον· θαυμαστός ὁ Θεὸς ἀληθῶς ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· καὶ ἵνα τὴν Τριάδα καὶ τούτων τιμήσωμεν, θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Οὐ γὰρ μόνον ἐν προφήταις καὶ ἀποστόλοις καὶ μάρτυσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ὁσίοις· καὶ ἀσκητοῖς ἐθαυμαστώθη ὁ Κύριος· καὶ οὐ τότε μόνον, ὅποτε ἰν σώματι τὸν ἰσαγγελον βλον ἐπολιτεύοντο, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τῆς ἐτησίου περιδρομῆς, οἷον ἀστέρων ἀνατολῆς τῆς μνήμης ἐπιδημούσης αὐτῶν, αὐτός τε δοξάζεται ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς, καὶ οἱ τούτων ἁγῶνες καὶ κόποι σαλπίζονται, καὶ τὰ συστήματα τῶν πιστῶν εἰς ζῆλον παρακινεῖται τὸν ὅμοιον τοῖς εἰς ἐκεῖνους ἐγκωμίοις ἐλκόμενοι· μνήμη γὰρ, φησὶ, δικαίου τοῖς ἐγκωμίοις ἐμπέπλεκται.

β'. Ὑμεῖς τοίνυν, ὦ θεοσύλλεκτον ἄθροισμα, ὅσοι τε Πατέρες παίδων πνευματικῶν ἐγεγόνετε, καὶ ὅσοι Πατέρες Πατέρων εἶναι ἠξιώθητε, καὶ ὅσοι τῆς μόρας τῶν τέκνων ὑπάρχετε, δεῦτε καὶ ἀγαλλιασώμεθα πνευματικῆν ἀγαλλίασιν· Πατὴρ γὰρ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πατέρων Πατὴρ, καὶ ποιμένων ποιμένος, καὶ ὀδηγῶν ὀδηγός, τὸ μνημόσυον ἐορτάζομεν σήμερον. Τὸ δὲ πατὴρ τὴν μνήμην ἐπιτελεῖν, καὶ μᾶλλον τοιοῦτου, κατὰχρως πάντως ἐποπειλούμενον· καὶ Πατὴρ, οὐχ ὅς ἡμᾶς ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ θελήματος ἐγέννησε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὅς ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀνεγέννησεν. Ἀλλὰ τίς μοι ὁώσει λαβίδι ἐστομῶσθαι προφητικῆ, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ χεῖλη καθαράσθαι; ποῖα γὰρ ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ τρανώσαι κατ' ἀξίαν δύνησεται τοῦ ἀνδρὸς ἐκαίνου τὰ κατορθώματα;

γ'. Οἶδα μὲν ὅτι μέγαν ἀναρρίπτῶ κίνδυνον, ὁ βραχὺς τις ἐγὼ τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ παραμετρούμενος· ὃν ἡ τοῦ Πατὴρ προσηγορία τοῖς πᾶσιν ἐγνώρισε, καὶ βασιλεῦσι καὶ ἀρχουσιν καὶ τῷ κοινῷ τοῦ πλῆθους δῆλον κατέστησε· μᾶλλον δὲ, ὅς τὴν τοῦ Πατὴρ προσηγορίαν ἐκ τῶν ἐνθέων ἔργων ἀξίως ἐκτέλεσσε, καὶ προσφορώτατον εὗρε τῇ πράξει τὸ ὄνομα· οἶδ' ἂν μὲν οὖν, οἶδα καὶ πεπεισμαι ὅτι περὶ δὲ δρασσοῦμαι παρὰ λυθίου ἄρμα (1), τὰ ἐκεῖνου σεμνύ-

νειν βουλόμενος· ὁ γὰρ μηδὲ τῶν φαινομένων καὶ αἰσθητῶν τοὺς λόγους εἰδέναι δυνάμενος, πῶς διὰ γλώττης ἐκφᾶναι τὰ κατ' ἐκείνον τὸν μύστην νοούμενων ἰσχύσεις; Ἄλλ' ἐπειδήπερ ἡ σὴ με θειότης, Πάτερ πατέρων κοινὴ καὶ ἡμέτερε, ἐπὶ τοὺς λόγους τοῦτους κεκίνηχε, καὶ ταῦτα νοσερῶς πως καὶ ἀλλίως τοῦ σώματος ἔχοντα, ἔνθους ὡσερ τις γίνομαι τῷ παρὰ σοῦ μοι ἐμπνεόντι πνεύματι· καὶ ἐπεὶπερ κινεῖ μὲν βροῦρά; καὶ ταρατταί τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ κυμαίνεται καὶ διεγείρεται· εἰ δ' ἄθροον ἐπιλίποι τὸ πνεῦμα, καθίσταται· δεῖ γὰρ τοῖς ὑπὸ τινῶν διεγυρομένοις συνεχοῦς τῆς κινήσεως· διὰ ταῦτά μοι αὐτός, ὦ Πάτερ καὶ δέσποτα, ἡ μετὰ Θεὸν ἐμῆ ζωὴ ἡ καὶ πνοή, μὴ ἄπαξ μου τοῦ σου θειοτάτου πνεύματος ματαδοῦς, ἐπίχεε, ἀδιαλείπτως ἐπίπνεε. Ἦνα μοι ὁ τῆς ψυχῆς τόπος εὐτονώτερος πρὸς τὴν ἄμιλλαν γένηται· ἄμιλλα γὰρ μοι καὶ μέγα στάδιον ἀνεψήκται. Σὺ δὲ, καὶ οἱ σὺν σοὶ τε, καὶ μετὰ σὲ τὰ ἐκείνου γινώσκοντες ἀκριβίστατα, προκάθη τῶν ἐμῶν λόγων ἀκροατῆς καὶ ἐξεταστῆς· ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο δρόμον τρέχω διπλοῦν· τὸ μὲν, τῷ μεγάλῳ συνθέων Πατρὶ· τὸ δὲ, ὑπὸ σοὶ τῷ ἐκείνου μὲν ἐκλεκτῷ καὶ πρωτοτόκῳ παιδί, ἐν ᾧ καὶ ἠυδόκησεν, ἡμετέρῳ δὲ πατρὶ καὶ καθηγητῇ τὸν δρόμον τοῦ λόγου ποιοῦμενος.

δ'. Τί τοῖνον καὶ δράσομεν, ἀδελφοί, κάτω που ἐβρίμμενοι τῆ; τοῦ ἀνδρὸς ἀσυγκρίτου μεγαλειότητος; Τὴν τοῦ λόγου φλέβα ἀναστομώσωμεν; Ἄλλ' ὅπερ ἂν εἰπεῖν δυνηθῆμεν, ἤττον ἐκείνου φανήσεται, καὶ τρόπον τινὰ ἀτιμάζειν τὰ ἐκείνου λογισθησόμεθα. Οἷς γὰρ οὐκ ἐπιτιμώμεθα, καθυβρίζομεν. Ἄλλὰ σιγήσωμεν; Καὶ τοῦ τῆς ὑπακοῆς ἡ ὑπόσεως; Πῶς δὲ ἄρα καὶ τὴν εἰρημωσύνην ἐπιδειξόμεθα; Ὅρθε ὅπως διπλοῦς ἡμῖν ὁ κίνδυνος· ἐκατέρωθεν; Σκοπεῖτε ὅπως καὶ λόγος καὶ σιωπὴ εἰς ἐγκλημὰ μοι καθίσταται; Ἄλλὰ καὶ οὕτως ταλαντευόμενος, καὶ οὕτω τρυτανιζόμενος, καὶ τῆδε κάκεισε περιφερόμενος, θαρρήσας ὡς εἴρηται τῷ γαληνωτάτῳ σου πνεύματι, σεβασμιώτατε Πάτερ, τὸ τοῦ λόγου ἰστίον πεποιθότως ἀναπετάσαιμι· σὺ δὲ μοι ἐμπνεῖς τὸν τοῦ παρὰ σοὶ πνεύματος γλυκύτατον ζέφυρον, ὁ διὰ Θεὸν, θεὸς ἡμῖν γνωριζόμενος· κἂν σὺ λέγῃς ὅτι Οὐκ ἐγὼ θεός εἰμι, θαρβούντως σοὶ ἀντιφθέξομαι, ὡς διὰ τοῦτο μάλλον θεός· εἰκονίζει δὲ γὰρ σου τὴν θέωσιν καὶ ὁ τῆς μετριοφροσύνης ὄρος, ἀκροθεστάτη εἰκὼν τῆς θεώσεως· ἀλλὰ πῶς οὐ θεός, Ὁ τοῖς θεοῖς κεκοσμημένος πλεονεκτημασιν, οἷς ὁ θεὸς μεμύρφωται ἄνθρωπος; εἶτα καὶ πρὸς τὰ τῆδε ἐπεστρεμμένος, ὡσερ τις νοσερὰ δύναμις, καὶ ἡμῶν τῶν γῆινων ἐπιμελούμενος;

ε'. Ἀρκεῖ μὲν οὖν, ὦ παρόντες, τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ καὶ δοιδίμῳ Πατρὶ εἰς ἐγκωμίων ὑπόθεσιν, ὁ Πατὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ ὁ θεός· οὗτος· ὁμέτερος σύλλογος, ὁ νοητὸς οὗτος παράδεισος· οὗ μέσον μὲν ἴσταται ὡς τι δένδρον ὑψικομον, ζωσποῦς ἡμῖν παρέχων διὰ γλώττης καρπούς· αὐτὸς οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ ἡμέτερος· κύκλωθεν δὲ τοῦτου ὄμιζες ὡς τινα θεία φυτὰ καὶ στερέμνια, τῆς ἐκείνου γλυκείας ῥίζης;

A *Idyium, ut proverbium habet, decurrere : cum enim ne ea quidem quæ apparent et sensibus percipiuntur, intelligere queam, qui potero eloqui illius viri mystici res gestas animum spectantes? At quoniam tua sanctitas, Pater patrum communis ac noster, ad hunc sermonem me, quamvis infelici corporis morbo oppressum, provocavit, spiritu tuo in me transeunte quasi inspiratum me sentio : et quoniam boreas quidem movet mare atque excitat, ita ut spumet et exagitetur, ubi vero procella subito deficit, ad quietem redigatur (siquidem omnibus ab alio excitatis perpetuo opus est impulsu), propterea tu, o Pater atque domine, post Deum vita mea vel halitus, tu qui haud semel divini tui spiritus participem me esse voluisti, affunde et continuo aspira, ut animi vigor vigorosior fiat ad certamen subeundum. Certamen enim et magna arena me expectant : tu vero et qui cum te et post te illius virtutes accuratissime noverunt, tanquam præses et iudex sermoni meo ades. Propterea duplicem cursum perficere debeo : primum quidem currens cum magno Patre, secundum autem, te auspice qui illius electus es ac primogenitus filius, in quo etiam sibi complacuit, nostro Patre ac præceptore stadium sermonis emensurus.*

4. *Quid jam faciemus, fratres, incomparabilis istius viri magnitudinis depressi? Aperiemusne sermonis fontem? At quidquid dixerimus, illo inferius apparebit et quasi detrudere ejus virtutibus censebimur : ubi enim non attingimus, insultamus. An illebitur? Ubi vero obedientiæ promissio? quomodo promptæ voluntatis documentum exhibebimus? Videtisne quomodo duplex nos periculum urgeat? cernitisne quomodo et sermo et silentium in accusationem mihi cedant? Attamen vel sic velut in trutina jactatus, atque hic et illic circumactus, placidissimo tuo, uti jam dixi, spiritu confusus, Pater reverendissimo, sermonis velum cum fiducia pandam. Tu autem, qui per Deum deus nobis manifestatus es, suavissimo spiritu tui zephyro me affla : et si tu dixeris, Ego deus non sum, audacter tibi contradicam, ut propter hoc potius deus : divinitatem enim tuam demonstrat modestiæ virtus accuratissima Divinitatis imago. Sed quomodo non deus, qui est ornatus virtutibus divinis quibus homo divinus repræsentatur, deinde etiam ad terrena conversus, velut intellectualis quædam potestas, nostri mortalium curam habet?*

5. *Sufficit igitur, auditores, beato illi ac venerando Patri ad præconiorum argumentum, Pater noster et præcellens cætus vester, intellectualis iste paradisos, in cuius medio collocatus est tanquam arbor altis frondibus eminens, vivificos ex ore suo nobis suppeditans fructus : hic ipse est pastor noster, circum eum autem vos uti divini ac fortes surculi, ex illius suavi radice proger-*

mirantes, et si nos *νεόφυτοι* (recens plantati) inter vos recipiamur, valde gaudebo: ceterum lignum amarum simul ac dulce longe abigatur. Hunc caelestem paradisum cum Deo ille plantavit laboribus suis. Etenim si vos omnes ex eo qui nobis jam adest progerminastis, et ille primus plantavit, hic autem ex illo latices accipiens irrigavit: etiam hoc rursus gloriæ incrementum est illi. Deus autem, secundum meritum crescere fecit, idque per Patrem nostrum: hic enim vitam asceticam velut ditissimum talentum a summo viro accipiens, non in terra abscondidit et defodit, sed vobis probatis nummulariis tradidit ac Deo adiutore multis vicibus auxit. Atque hoc etiam, quod nimirum talis filii pater fuerit, illi in præeoniorem locum eedit.

6. Si vero oportet etiam secundum alias virtutes illum depingere, quis in suderibus et laboribus pro Deo subeundis proprio corpori non pericit? quis oculum somni expertem conservavit uti bonus pastor, ad gregis sui securitatem? Cum enim sciret hanc ærumnosam vitam vere magi vicem tenere, et, quia propria pulchritudine, qua naturam nostram seducere queat, omnino destituitur, variis illecebris et quasi incantamentis, insuper deliciis fictitiis ac speciosis prætextibus allicere ad se conari, ille hujus turpitudinem omnino manifestam reddidit, falsamque voluptatem removit atque refutato apparatu scenico mendacium apparere fecit. C Quis subtilitate ingenii, quis vigore mentis æquiparavit illum qui animo vegeto quæ ad Deum resque divinas pertinent semper versabat? quis tam suavis in loquendo, promptus ad respondendum, hilaris in conversando? Quis tam aptus ad difficultates Scripturæ enucleandas verumque sensum detegendum? quis, illius instar, cum optimis degens, nec infirmorum discipulorum salutem negligebat? Sed quo exellebat ingenio, in medio divinarum humanarumque rerum constitutus, neque omnino inferiora omisit, et illis hæc temperare optime polluit. Quis tanta præditus experientia exstitit animarum medicus qui semper ad infirmitatis gradum miscere medicinam calleret? Modo enim balneis atque cataplastis, modo incisionibus et exustionibus ægrotum curabat; nunc medicamentis lenioribus, nunc acrioribus efficacioribusque utebatur; et sicubi morbi affectionem ulcerosam et periculosissimam deprehendisset, haud leviter illam ætigit, neque videres trementem eum vel palpitantem accedere, imo usque ad intimos animæ recessus ferrum infixit.

7. Quis æque divinis suavisque sermonibus auditorum animas demulsit? quis æque tumentes depressit, lapsos autem crexit et a præcipitiis in planitiem reduxit? quis illius instar in omni rerum statu constans fuit, neque celeri abreptus est impetu? Multum enim abfuit quin omnibus cede

A ἀναδιδόμενα· εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς; οἱ νεόφυτοι ὑμῖν συντετάγμεθα, ἀγαπήν ἄν· τὸ δὲ πικρόγλυκον ξύλον μακρὰν ἀπέληλατο· τοῦτον τὸν θεῖον παράδεισον, ἐκεῖνος μὲν σὺν Θεῷ κόποις ἰδίους ἐφύτευσε· εἰ γὰρ ἐκ τούτου τοῦ νῦν συνόντος ἡμῖν πάντες ὑμεῖς ἀναφύητε· τὸν δὲ, πρῶτος ἐκεῖνος ἐφύτευσε, ἤρθευσε πάλιν οὗτος ἐξ ἐκεῖνου τὸ βεῦμα δεξάμενος· καὶ τοῦτο δ' αὖθις, ἄλλη ἐξέλιξ ἐκεῖνω προσθήκη προσγίνεται· ὁ δὲ Θεὸς κατ' ἀξίαν ἐπηύξησεν· ἐπηύξησε δὲ διὰ τοῦ ἡμετέρου Πατρὸς· οὗτος γὰρ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν ἐκ τοῦ μεγάλου διαδεξάμενος ὡς πολυκόλον τάλαντον, οὐκ εἰς γῆν κατέκρυψε καὶ κατέχρυσεν, ἀλλ' ὑμῖν τοῖς καλοῖς τραπεζίταις καταβαλὼν, κατὰ τὸ πολυπλάσιον ἠύξησεν ὑπὸ Θεοῦ συνεργούμενος. B Καὶ τοῦτο δὲ πάντως προσθήκη τῶν ἐγκωμίων ἐκεῖνω, τὸ τοιοῦτου γενέσθαι πατέρα παιδός.

ς'. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκεῖνον καλοῖς κατὰ μέρος χαρακτηρίζεσθαι· τίς μὲν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἰδρωσὶ καὶ πνοιῖς τοῦ οἴκλου σώματος οὐκ ἐφείσατο; τίς δὲ τὸ ἅμα διετήρησεν ἀγρυπνον ὡς ποιμὴν ἀγαθός, πρὸς τὴν τοῦ οἴκλου ποιμνίου ἀσφάλειαν; Εἰδὼς γὰρ ὡς ἀτεχνῶς μάγα; ἐστὶν ἡ τοῦ πολυκόλου τοῦδε βίου ζωὴ, διὰ δὲ τὸ, κάλλους οἴκλου αὐτὴν ἀπορεῖν, δι' οὗ τὴν φύσιν ἡμῶν θέλει δυνήσεται, ἰσχυρὴ τὴν καὶ θεολήτρους, ἀλλὰ μὲν καὶ κάλλεσιν ἐπιθέτοις, καὶ κατατέχνους ἰδέαις πρὸς αὐτὸν ῥίπτειν ποιεῖ, ἐκεῖνος τὸ αἶσχος; αὐτοῦ διὰ παντὸς ἀνεκάλυπτε, τὴν ἐπίπλαστον ἀραιρούμενος ἤσθησεν· καὶ ἀπελέγχων τὸ δρᾶμα αὐτοῦ, καὶ ὑποδεικνύς τὴν ὑπόκρισιν· τίς τοσοῦτον ἔδυσ ἐν φρονήσει, καὶ ἀγχινοῦστατος ἐν συνέσει, καὶ ἐσπουδασμένον ἀεὶ πρὸς τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀσχολον περιφέρειν τὸ φρόνημα; Τίς οὕτω γλυκὺς ἐν τῷ λέγειν, ταχὺς ἐν τῷ ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἰαρός; ἐν τῷ τυγχάνεσθαι; Τίς οὕτως ἐφευρετὴς ἀποριῶν Γραφικῶν καὶ διαλύσεων ἀληθῶν; τίς οὕτω μετὰ τῶν κρείττωνων γενόμενος, ἢ καὶ τοῦ κρείττονος τῶν κάτω μαθητῶν οὐκ ἐπέλαθετο; Ἄλλ' οἷον ἦν ἐκεῖνω τὸ τῆς φύσεως περιδέξιν, ὅτι θεῖων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπάρχων μεταίχιμιον, οὔτε πάτη τῶν κάτω ἀφίστατο, καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνα ἀνάκρασιν ἐπλούτησε καθαρῶς· τίς οὕτω θεραπευτὴς; ὅπῃρθε ψυχῶν ἐμπειρότατος, καὶ πρὸς τὸ τοῦ νοσήματος μέτρον τὴν θεραπείαν ἐπάγων; Καὶ πῆ μὲν, λουτροῖς; τίς καὶ μαλάγμασι τὸν νοσοῦντα ἰώμενος, πῆ δὲ τομαῖς τε καὶ καύσει; καὶ ποτε μὲν φαρμάκοις ἡπιωτέροις, ποτε δὲ δραστηκωτέροις καὶ δριμυτικοῖς· εἰ δὲ καὶ ἰσῶ; ὑπόουλον ἐπέγνω τὸ τοῦ νοσήματος πάθος, καὶ ὄλω; κακώθη, οὐκ ἐπιπολαίως τούτου ἐφήπτετο· οὐδ' οἱ ἐπιμύσσαν ὤρῳ τὸ ὑπογάστριον, ἀλλ' ἀχρι καὶ ἀρμονίας καὶ ψυχῆς μυελῶν τὴν σίδηρον ἐνεβάθυε.

ζ'. Τίς οὕτω ταῖς θεαῖς καὶ μελιρρύτοις αὐτοῦ ἐπιθαλαῖς κατέβλεγε τὰ τῶν ἀκούοντων ψυχάς; καὶ κατέστειλε μὲν οἰδοῦσας, ἀνήγειρε δὲ πεπτωκυῖα, καὶ ἀπὸ τῶν ἀκροτήτων περιήγειν εἰς τὴν μεσότητα; Τίς οὕτως οὐ πάντῃ μὲν τοῖς πράγμασι μετεβάλλετο, οὐδὲ ταχεῖα; ἐλάμβανε τὰ; ῥοπάς; ἐφυλάττετο δὲ

μη παῖσιν εἶναι ἐνδόσιμος· ἀλλὰ γὰρ τίς οὕτως ὑψη- A
 λώτατος μὲν ὑπῆρχε τὸν νοῦν, τὴν δ' αὖ ἁρμονίαν,
 ἢ καὶ τὸ κάλλος τῆς φράσεως προσέφερεν ἀπαράμιλλοις; Μελετῶν ἐκείνου τὸ στόμα, τῶν καρδιῶν θέλ-
 γητρον· μουσα τοῖς παῖσι τῶν ἑνοπιῶν ἐγίνωσκετο,
 γλυκύος γλυκάζων, ἀμετάβλητος φύσις· ὁ αὐτὸς γὰρ
 ἦν ἀπανταχοῦ, οὐ μεταβάλλων, οὐδὲ μεταποιούμε-
 νος· ἐν τῷ διδάσκειν τὰ σαφῆ ὑψηλολογῶν· ἐν δὲ τῷ
 ἰεγεῖν, τὰ ὑψηλὰ τελέως διασαφῶν· ἀλλ' ἐπιστέλλων,
 ὑπέρυγε τῆς γλυκύτητος· τοιαύτην γὰρ ἐπλούτησε,
 καὶ γλιώτταν ἐν λέξεσι, καὶ φύσιν ἐν τοῖς νοήμασιν, B
 εἶναι οὐδεὶς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς· αὐτὸς γὰρ μοι
 μάρτυς ὁ ἐκείνου Θεός, ὡς οὐδέπω ποτε συνομιλήσας
 ἐκείνῳ ἀπῆλθον μὴ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγείς τὴν
 τούτου ψυχὴν καὶ διάνοιν· καὶ τοσοῦτον ἔσχε θνητῆ
 γλυκύτητι, ὡς μηδέποτε χόρον λαμβάνειν τῆς αὐτῶν
 ἀκροάσεως· ὡς ἐπιλαθῆναι ὅτι ὑπὸ νηδύμου πό-
 σιν τε καὶ ἐδύτοιο, ἢ μηδὲ μιμησάσθαι· ὡς μὲν
 δέ μοι τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὠρῶν τοῦ νυχθημέρου,
 ὠρανίαν εἶναι περίοδον.

ἦ. Καὶ μοι τῶν ἡθῶν αὐτοῦ τύπος ἐτι ἐγκάθηται
 τῇ ψυχῇ, καὶ ἐνεσπράγισται ταύτῃ τὰ ἔχνη τῶν αὐ-
 τοῦ διαλέξεων, καὶ ἡ τῆς ἁρμονίας ἡχὴ ἐτι μοι τὰ
 ἔτι περιδομεῖ, καὶ μακάριον ἀληθῶς τῷ τηνικαῦτα
 ἐνόμιζον ἑμαυτὸν, ὡς τῶν ἀπὸ τοῦ σωφρονουόντος
 προϊόντων στόματος ὄντα ἐπήκουον, δι' οὗ Θεός φθίγ-
 γεται, καὶ πνεῦμα σοφίας ἐπιχωρηγεῖται καὶ γνώ-
 σεως· οὐδὲν γὰρ ἀπέχε ὄντι σεραφικῶ τινος δμμα-
 τος ὀξύτατα βλέποντος, καὶ εἰς κύκλον τὴν ὄρασιν
 ἀπαρτίζοντος. Ἴνα δὲ καὶ ὑμεῖς εἰδῆτε τὴν ἄκραν C
 τῶν λεγομένων ἀληθειαν, καὶ μὴ τούτοις διὰ τὸ
 ὑπέρογκον ἀπιστήσητε, ἐν τι τῶν ἀπομνημονευμά-
 των ἐκείνου τοῖς φιλοτιοιούτοις ὑμῖν ἀκροαταῖς παρα-
 θέμενος. Πρὸς δὲ καὶ μικρά τινα τῶν ἐκείνου κατορ-
 θεμάτων τοῖς ἐπενεγκῶν, τὸ μὲν, διὰ τὸν πολέμιον
 χόρον ταῖς ἀκοαῖς, τὸ δὲ, διὰ τὴν συνεχέουσαν νόσον
 τοῦ σώματος (πέφυκε γὰρ πῶς τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς
 συγκαίμεναι τῷ σώματι, διὰ τὴν ξένην καὶ ἀβήρητον
 ἔνυσιν), τῷ λιμένει τῆς σιωπῆς, τὸ τοῦ λόγου πλοιά-
 ριον καθορμίσαιμι.

θ'. Ὀλίγον ποτὲ τὸν μακάριον κατ' ἴδιαν γενόμε-
 νος σὺν αὐτῷ, καὶ Γραφικῶν τινῶν ζητημάτων ἀπ-
 ῆσεν σαφήνεια. Ὁ δὲ προσηγεῖ μοι ἐμβλέψας τῷ
 ὀφθαλμῷ, καὶ μικρὸν δὲ ὑπομειδιάσας, ὡς ἐν τοῖς χα-
 ρίσις εἶθιστο, Φορολόγος μοι ἀτεχνῶς, ἔφησεν σοκας D
 εἶναι, τέκνον, ἢ μάλλον εἰπεῖν λογοφόρος. Ἐγὼ δὲ, εἰ
 καὶ πρὸς βραχὺ παραιτούμαι τὴν ἀττησιν, σκόπησον
 ὡς ἄγγιχους αὐτὸς, μὴ ποτε ὁ δυσχεραίνω φίλῳ, καὶ ὁ
 παραιτούμαι ποθῶ· καὶ οὐ μέμψῃ μου τὴν ὑπέρθει-
 σιν. Ἐὰν γὰρ ψυχὰς εἶχον αἱ τῶν ὑδάτων πηγαί,
 ἠὲ φράσθησαν ἂν ἐξαντλούμεναι· ἀπεκρίθησαν δ'
 ὁμῶς τῷ λόγῳ, ὡς ἐπαχθῶς ἔχουσιν ἀρῶμεναι.
 Κάγω τοίνυν προθύμως τὴν σὴν λεκανίδα καὶ κάλιον
 προσδέχομαι· τὸ γὰρ νᾶμα τῶν λόγων οὐ δέδια μὴ
 ἐπιπέσει με· ἐπεὶ τοί γε τὸ ἐμὸν παρέοικε τῶν

ret. Quis porro cum excelso æquavit animo?
 quis comparari poterit cum concinno ejus hone-
 stoque dicendi genere? Mellifluum illius os animas
 delectabat : ex omnibus ejus sententiis ingenium
 elucebat atque summa suavitas et naturæ constan-
 tia. Ubique idem erat, neque varians, neque arro-
 gans : in docendo perspicua attollebat ; in dicendo
 ardua optime explicabat ; in scribendis autem lit-
 teris, qualis tandem suavitas ! Adeo enim lepori-
 bus facietis et sententiis amoenis abundavit, uti
 hac nostra ætate nemo alius. Deus mihi testis est,
 me nunquam discessisse ab ejus colloquio, quin
 admiratione illius ingenii percussus essem, ac tanta
 erat ejus suavitas, ut auditores nunquam lædio
 afficerentur, imo dulcis somni, cibi potusque prorsus
 obliviscerentur, et ut diem cum eo transactum
 velut unam horam cœlestemque conversationem
 reputarem.

8. Adhuc memoriæ hæret morum illius ratio ;
 adhuc animo impressa sunt sermonum ejus vesti-
 gia ; adhuc harmoniæ sonus circumstrepit aures
 meas : nam vere beatum me existimabam illo
 tempore quo audire mihi licebat dicta provenientia
 ex sapiente ore per quod Deus loquitur et spiritus
 sapientiæ intelligentiæque donatur. Vere enim
 seraphico acutissimoque præditus fuit oculo quo
 omnia circum sese accuratissime perspiciebat. Ut
 autem vos quoque eorum quæ dico exactam intel-
 ligatis veritatem neque quasi exaggeranti fidem
 denegatis, unam rem ex illius vita memoria dignam
 vobis velut auditoribus gratificaturus enarrabo nec
 non leviora quædam ab eo dicta addam, partim
 ut lædium audiendo contrarium depellam, partim
 quia corpus minus bene valet (propter miram enim
 illam et infandam unionem ita a natura es' consti-
 tutum, ut cum corpore simul anima rationalis
 doceat) : et sic tandem sermouis naviculam ad si-
 lentii portum appellam.

9. Accidit aliquando ut beatum virum, cum soli
 essemus, urgerem et quæstiones quasdam bi-
 blicas ut explicaret ab eo peterem. Ille vero, leni
 me intuens oculo et paululum, uti in rebus gratis
 solebat, subridens : Revera, inquit, tu φορολό-
 γος (2) (vectigalium exactor), aut potius λογοφόρος
 (qui verba profert) esse videris. Quod si ego ad
 breve tempus quæstionem rejicio, tu velut pru-
 dens considera, quæso, annon illud quod reprobo
 diligam, et quod rejicio desiderem, atque sic dila-
 tionem haud reprehendes. Nam si aquarum fontes
 haberent animas, exhausti gauderent quidem, at-
 tamen quod exantlati sint, moleste se ferre dice-
 rent. Igitur ego quoque libenter vasculum tuum
 accipio : neque enim fontem verborum tuum, un-

(2) Hujusmodi facetias nonnisi rarissime in
 aliam linguam transferri posse dubio caret, ideo-
 que duas voces Græcas in quibus auctor lepidis-

sime genio indulget, retinendas esse censuimus.
 EDIT. PATR.

quam defuturum esse scio, siquidem iste fons A
mulierum mammis similis est (noli autem hac
comparatione offendi: nihil enim turpe quod natura
producit). Quomodo igitur illæ lac illinc sca-
turiens effundunt? non est enim tale neque
tantum in carne, sed labia parvulorum sugentium
mammarum exsurgentia et summam mamillam com-
primentia humores in profundo latentes hauriendo
educunt atque profuere faciunt, estque sane evidens
ex eo quod, simul atque parvulus sugere desinit,
mamma arescit neque amplius lac fluit: eodemque
modo se habent putei, in quibus per effosionem
aqua educitur, neque, ut nonnulli opinantur, ap-
paret agglomerata in quibusdam convallibus, sed
fatices fodiendo compressæ abundanter proma-
nant: sic ego quoque iis qui verba mea effodiunt,
rationales fontes supposito, et quando me fodiunt,
scaturio.

10. Quibus auditis, protinus obticui hæsi que
animo ac mecum sic fere reputavi: Quomodo tan-
dem fit ut hic vir, morali ac politica philosophia op-
time instructus, et in theologia versatissimus, nec
in rerum naturalium scientia hospes sit? Jam
vero animam ejus comparavi cum margarita, can-
didissima et fulgente et sursum coeunte et ad Deum
vergente. Naturæ enim studio incumbens, velut
quibusdam vinculis se constrinxit, ut ad instar
lapidis, digitorum compressione in altum emissi,
atque ad modum sagittæ a perito sagittario pro-
jectæ, ad cælestem scopum dirigeretur.

11. At tu, o Pater patrum, solitariae vitæ dux et
magister (ignorabatur enim, cum inter nos versa-
retur, tanquam vas abjectum), qui hinc discessisti,
et asceticis alis sublatus nunc apud Deum degis,
jam haud amplius de terrenis curam agis: imo
lex, opinor, vos in cælum receptos ad nostram
terram reverti prohibet: nos autem, ut filii ac
discipuli, supplicamus, primogenitum tuum filium
et zelatorem et Patrem nostrum tanquam media-
torem tibi adducentes, et precamur ut, siquidem
divina mansuetudo, cujus a pueris tenebaris de-
siderio, te recepit et in divinis immutabilibusque
habitationibus summa te voluptate imbui voluit,
haud obliviscaris intercedere apud Dominum pro
nobis, cumque precibus tuis propitium reddas nobis
qui, quamvis adhuc in terra, tui sumus. Tu autem,
Pater nostras, te ipsum accusa, si sermonis
nostri amplitudo nauseam tibi creet: tu enim ipse
profundum hoc poculum tibi nos miscere jus-
sisti.

12. Nos vero, o Patres et fratres, venerandum
illum Patrem ac sempiterna memoria recolendum
imitari studcamus: habemus enim ducem imita-
tionis huncce nostrum præceptorem ac magistrum,
qui ad illius vitam et mentem, ut nemo alius eorum
qui adsunt, se formavit, ejusque imaginem simil-
limam et mores sincerissimos exhibet. Halicuius,

γυναϊκῶν ταῖς θηλαῖς (καὶ μὴ μοι τὸ παράδειγμα
ἐπιμέμφοιο· οὐδὲν γὰρ ἀπόβλητον ἔργον τῆς φύσεως).
Πῶς οὖν ἐκείναι τοῦτο πηγάζουσιν αὐτὸ τὸ γάλα τὸ
βλύζον ἐκείθεν; Οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ τοσοῦ-
τον ἐν ταῖς σαρκί, τὰ δὲ τῶν θηλαζόντων στόματα
βρεφύλλιον τὸν μασθὲν ἐκπέζοντα, καὶ τὸν ἔμπρο-
σθεν μῦν ἐπιθλίβοντα, τὰς μὲν ἐγκατεσπαρμένας
τῷ βάθει νοτίδας τῷ ἔλκυσμῷ ἀνυγραίνουσιν, εἰς
ρεῖμα δὲ μεταποιοῦσιν αὐτό· καὶ τεκμήριον, ὅτι ἐάν
ἐπιλίποι τὸ θηλάζον βρεφύλλιον, κατέψυκται ὁ μα-
σθὲς, καὶ οὐδαμῶς τὸ γάλα προχέεται· καὶ δοκεῖ πῶς
τὸ πᾶν εἰκέναι φρεωρυχῆ· κάκειθεν γὰρ ἡ διωρυχῆ
τὸ ὕδωρ ἐκθλίβει, καὶ οὐκ ἀναφαίνει, καθὼς τινες
οἴονται, ἐνθεαυρισμένον κάτω που τοῖς κοιλώμασιν,
ἀλλὰ νοτίδας συνθλιβόμεναι τοῖς ὀρύγμασι, τὰς ἐπι-
βροῆς ἐπιλείθουσιν. Οὕτω τοῖνυν καγὼ τοῖς τῶν λό-
γων μου φρεωρύχοις τὰς λογικὰς ἀποδίδομι πίδακας.
Εἰ γὰρ ὀρύττομαι περ' αὐτῶν, ἀνυγραίνομαι.

1'. Τοῦτον ἀκούσαι ἐγὼ, παραχρῆμα γέγονα ἐνεθς,
καὶ διηπόρουν κατ' ἐμαυτὸν, καὶ ὡσπερ ὑπερθεγγί-
μην τῷ λογισμῷ· Πόθεν ἄρα ὁ ἄνθρωπος οὗτος τὴν
ἠθικὴν τε καὶ οἰκονομικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον
ἐξαστηκῶς, ἥδη δὲ καὶ τὴν θεολογίαν κατωρθωκῶς,
οὐδὲ τῆς φυσιολογίας αὐτῆς ἀπολέλειπται; Ἀλλὰ καὶ
μαργαρίτην ἀπέικαζον εἶναι τὴν ἐκείνου ψυχὴν, λευ-
κότατόν τε καὶ στίβοντα καὶ εἰς ἄκρον σφαιρούμε-
νον, καὶ πρὸς θεὸν ἄνω πεμπόμενον. Συνέσφιγγε γὰρ
ἐαυτὸν οἷά τισι πείσμασι ταῖς τῶν ὄντων περιπλο-
καῖς, ἵνα ὡσπερ οἱ πυρῆνες, διὰ τοῦ τῶν δακτύλων
πίεσματος πρὸς οὐρανὸν ἀφελείας, οἷα δὲ μέλις ἐν-
τέχου τοξότου χειρὶ, πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν ἀποτο-
ξευθεῖη.

1α'. Ἀλλ', ὦ Πάτερ πατέρων, καὶ τῆς μοναδικῆς
πολιτείας καθηγγητῆ καὶ διδάσκαλῆ (ἠγγνώητο γὰρ
περ' ἡμῖν, καὶ ὡς τι σκεῦος ἀπεριτομάχρηστον), σὺ
μὲν ἀπάρας ἐνεσθεθεν, καὶ ἀσκητικοῖς πτεροῖς κου-
φισθεῖς, καὶ τῷ Κρείττονι συγγενόμενος, ἤττον φρον-
τίσεις τῶν λογυδρῶν ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ νόμος ἐστίν,
ὡς ἀκούω, τοῖς ἀποθεωθεῖσιν ὑμῖν, μηκέτι πρὸς
τῆνδε ἡμῶν τὴν ἐσχάτην ἐπιστρέφεσθαι. Ἡμεῖς δὲ
καὶ παῖδες καὶ μαθητὰ ἵκετεύομεν, τὸν σὸν πρωτό-
τοκον παῖδα καὶ ζηλωτὴν καὶ Πατέρα ἡμέτερον εἰς
μεσιτείαν σοι προβαλλόμενοι· καὶ ἀξιοῦμεν ὡς ἐπί-
περ ἡ θεία γλυκύτης ἦν, ἣν ἐκ νεότητος ἐπεπόθησα·
πρὸς ἐαυτὴν ἀνεϊκλύσατο, καὶ ταῖς θείαις καὶ ἀκη-
ράτοις μοναῖς ἐπεντροφᾶν σε ἤξιώσε· μὴ ἐπιλάβῃ
προσθεύειν τὸν Δεσπότην ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἴδωεν τοῦ-
τον διατιθέναι ἡμῖν τοῖς κάτω καὶ σοῖς, ταῖς πρὸς
αὐτὸν ἱκεσίαις σου· ἀλλ' ἐνεπιλήσῃς, ὦ Πάτερ ἡμε-
δαπὲ, τῆς ἀλμυρῆς τῶν λόγων μου· σαυτὸν αἰτιῶ·
αὐτὸς γὰρ ἐπελέξω τὸ θαλάττιον πῶμα τότε κερᾶ-
σαι σε.

1β'. Ἡμεῖς δ', ὦ Πατέρες καὶ ἀδελφοί, τὸν ἀοίδι-
μον ἐκείνον Πατέρα καὶ ἀείμνηστον μιμήσασθαι
σπουδάσωμεν· ἔχομεν γὰρ ὀδηγούνηα ἡμᾶς πρὸς
τὴν μίμησιν τὸν ἡμέτερον τόνδε καθηγγητὴν καὶ δι-
δάσκαλον, ἐκείνου καὶ βίον καὶ λόγον ὡς οὐχ ἕτερος
τῶν συνόντων ἀναμαζάμενον, καὶ εἰκόνη ἀπαράλ-
λακτον καὶ χαρακτῆρα ἀπαράγραπτον αὐτοῦ χρη-

μαίσιαντα. Ἐχομεν εἰ βουλόμεθα τὴν μετὰ λόγου καὶ θεωρίας πρᾶξιν· ἢ καὶ τὸν ἔμπρακτον λόγον τοῦ ἡμετέρου Πατρὸς, καθοδηγοῦντα ἡμᾶς καὶ φωτίζοντα, καὶ δυσὶ τοῖς στύλοις φαινοτάτοις παρ' αὐτοῦ ποδηγούμεθα· ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, διπλῆ τῆ διδασκαλίᾳ, τῆ διὰ λόγου καὶ τῆ διὰ πράξεως. οἶδε γὰρ ἀσφαλῶς ὅπως κτήσαιο τὸ μακάριον. Μὴ τοίνυν ὡς νόθοι τινὲς κατὰ καιρὸν λεχθεῖν, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἔλεεινῶς ἀποκληρωθεῖμεν. Ὡς γὰρ ἐκ τῶν παλαιότερων ἱστοριογράφων μανθάνομεν εἶναι τινὰ ποταμὸν κελτικόν, τὸν τὰ νόθα τῶν γνησίων ἐκκρίνοντα (3), οὕτω καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων μανθάνομεν, ἄλλον εἶναι πύρινον ποταμὸν, ἐν ᾧ τὰ οἰκεία τέκνα τῶν ἀλλοτριῶν χωρίζονται.

ιγ'. Φοβηθῶμεν τοίνυν τὸν χωρισμὸν· κἄν γὰρ τὰς πρώτας ὑποσχέσεις ἐκεῖνας, ἃς πρὸς θεὸν πεποιθήκαμεν, ἐκ βραθυμίας διεψευδάμεθα, ἀλλὰ μὴ καὶ ταύτης τὰς τελευταίας, μεθ' ἃς οὐκ ἔστι ἐτέρων ἀγορμῆ ὑποσχέσεως, ὀδυνηθῶμεν προκαίρως, ἵνα ἡδυνῶμεν αἰωνίως. Στενοχωρηθῶμεν τὴν λυομένην στενοχωρίαν, ἵνα δι' αὐτῆς τὴν ἀκατάλυτον εὐρυχωρίαν κερδήσωμεν· ἵνα πλατυνθῶμεν διὰ στενώσεως· ἵνα διὰ πόνου ἀναπαυσώμεθα. Οὕτω καὶ Ἀλάζαρος διὰ πόνου εὗρε τὴν ἀνάπαυσιν· οὕτως ὁ πλούσιος δι' ἀναπαύσεως εὗρε τὴν κόλασιν. Ἀναλογισώμεθα, ἀξέλητοι, πόνου τοῦ σώματος πρόσκαιρον, καὶ θλίψιν τῆς ψυχῆς ἀτελεύτητον· τρυφήν καιρικὴν καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ χαρὰν αἰωνίαν καὶ ἀναφαίρετον· τὴν ἕως κύριος ὢν λογισμοῦ, διὰ μικρὰν ἡδονὴν τὴν μακρὰν ὀδύνην ἀλλάξαιτο· ἢ καὶ διὰ μικρὰν ὀδύνην τὴν μεγίστην ἡδονὴν παρατήσαιο; Ἄστικτος ἢ γένηνα τοῦ πυρός, ἢν ἡμῖν προξενεῖ τὰ πεπυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ. Φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ τῷ στίθει καὶ τῇ κοιλίᾳ ἡμῶν ἐμπεριπατήσῃ ὁ τοῦτοῖς ἀεὶ ἐμπεριπατεῖν πεφυκὼς, καὶ ἡμᾶς τὴν ὁμοίαν σπουδάζων ἐκιδάσκων διατριβὴν, δι' ἧς ἡμῖν ἐκφυρῶνται τὸ πῦρ, καὶ ὁ σκόληξ ἐκεῖνος γεννᾶται ἀκοίμητος. Ὁ Θεὸς πῦρ καυστικόν οὐκ ἐποίησε· μὴ τοίνυν ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἐξ ἀβουλίας ἐκεῖνο ἀνάψωμεν· εἰ δὲ καὶ ἀνάψωμεν, σβῆσαι τοῦτο δι' εὐβουλίας σπουδάσωμεν. Ἀνάπτεται δι' ἡδονῶν, καὶ βρασμωδῶν γελῶτων καὶ διαχύσεων, σβέννυται δι' ὀδυνῶν καὶ θερμῶν δακρυῶν καὶ θλίψεων. Ὁ σκόληξ ἀκοίμητος· ἀλλ' ἡμεῖς κατακοιμῆσαι τοῦτον ταῖς διὰ θεὸν ἀγρυπνίαις ἀγωνισώμεθα. Ὁ τῶν ὀδόντων βρυγμὸς ἀκρίτακτος, ἀλλ' ἐτέρῳ βρυγμῷ τῷ διὰ μεταμελείας καταπαύσαι αὐτὸν ἐπεξώμεθα· κλαυθμῷ καιρικῷ τὸν αἰώνιον κλαυθμὸν καταπαύσωμεν· ἔρπει δ' ἂ βᾶθους σηπεδῶν, ἀλλ' ἡμεῖς τὰς πληγὰς τῷ ἱατρῷ ὑποδείξωμεν.

ιδ'. Οὐκ ἀκούομεν τοῦ Δαβὶδ λέγοντος, ἀνύπιστον ἀνθρώποις εἶναι τὴν τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν τοῦ Θεοῦ παρατήρησιν· Φρίξωμεν τοιγαροῦν τὴν φρικτὴν ταύτην Δεσποτικὴν παρατήρησιν. Πάντα γὰρ τὰ ἔργα ἡμῶν ὁποῖά ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· μὴ

A si libet, actionem cum ratione et intelligentia, seu Patris nostri actualem rationem quæ nos concludit et illuminat, ita ut duabus columnis splendidissimis ab eo dirigamur, vel potius duplici disciplina, nimirum doctrinæ et actionis. Bene namque novit unde beatitudinem acquisiverit. Utinam igitur nunquam velut spurii reputemur, aut paterna fortuna misere excidamus! Quemadmodum enim ex antiquis historicis comperimus fluvium quemdam existere Celticum, qui spuria a genuinis discernit, ita a nostris quoque novimus alium esse fluvium igneum, quo genuini infantibus ab alienis separantur.

B 15. Metuamus igitur separationem, et si primas illas promissiones quas Deo dedimus, animi levitate seducti oblitii sumus, ne etiam hujus ultimæ simul immemores, post quam promissionibus haud amplius erit locus. Doleamus paululum ut æterno gaudio perfundamur: ingrediamur per angustum tramitem, ut per eum æterno ac spatioso potiamur: ut per angustias dilatemur, ut per ærumnas ad requiem perveniamus. Sic et Lazarus per ærumnas adeptus est quietem: sic dives per quietem invenit pœnam. Reputemus, fratres, ærumnas corporis momentaneas, et afflictionem animæ infinitam: voluptatem et quietem temporalem, et gaudium æternum et indissolubile. Quis tandem, si modo mentis suæ compositus, brevi gaudio longum dolorem prætulit? quis propter parvum dolorem summum gaudium aspernabitur? Intolerabilis est gehenna ignis quam ignea mali tela nobis præparabunt. Caveamus, charissimi, ne in pectore et ventre nostro ambulet ille qui in istis ambulare consuevit, et qui semper nos educere conatur eam vivendi rationem qua nobis accenditur ignis, et progignitur vermis ille nunquam dormiens. Deus ignem urentem non fecit: ne igitur nos ipsi illum temere nobis accendamus, et si accenderit, per vitam honestam exstinguere studeamus. Accenditur per effusos risus nimiamque hilaritatem, exstinguitur per dolores, afflictiones calidasque lacrymas. Vermis ille nunquam dormit; at nos vigiliis quas ob Deum subimus, sopire eum conemur: stridor dentium finem non habet, at nos pœnitentiæ stridore ei finem imponere studeamus: planctus temporalis effugiamus æternum planctum: in imis recessibus putredo gliicit, at nos vulnera medico ostendamus.

14. Nonne audimus Davidem dicentem quod divina peccatorum nostrorum observatio hominibus sit intolerabilis? Horreamus igitur horrendam istam Domini observationem. Omnia opera nostra qualia sint, ignis probabit: ne igitur Christi funda-

(3) Intelligit Rhenum, cujus aquas vini habuisse legitimos partus a spurii discernendi fabulantur varii auctores.

niento materiam facile inflammabilem superstruamus. Ad hoc autem requiritur spontanea hac in terra incensio. Uti enim aurum in fornace purgatur, ita etiam anima per comburentem afflictionem suam recipit splendorem. Caveamus, fratres, ne unquam, contaminantes primam ac secundam vestem, qua induti sumus per baptismum ac per pœnitentiam, purissimo illo splendidoque Sponsi conelavi ejciamur, et sors nostra cum dæmonibus hypocritis cadat. Annon enim hypoeritæ sunt mali auctores qui, cum tenebræ sint, lumen simulant? Collocemus spem nostram in eo qui per adustionem tentationum quas sponte aut per vim toleramus, puritatem nobis largiri voluit. Spes nostra haud differetur, et quod exspectamus ad exitum perducetur. Tunc autem beatitudo eorum qui patientiæ igne probati sunt, apparebit: cujus utinam nos omnes participes flamus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas et adoratio, cum Patre initii experte et sanctissimo et bono vivificoque Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α τοίνυν τῷ τοῦ Χριστοῦ θεμελίῳ τὴν εὐπρηστον ἐπι-
κοδομήσωμεν ὕλην. Διὰ ταῦτα χρεια ἡμῖν τῆς ἐν-
ταῦθα ἔκουσίου πυρώσεως τῆς διὰ θλίψεως. Ὡς γὰρ
χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ καθαίρεται, οὕτω καὶ ψυχὴ
διὰ φλογώδους τῆς θλίψεως τὴν ἰδίαν ἀναλαμβάνει
λαμπρότητα· φοδῆθῶμεν, ἀδελφοί, μήποτε ρυπά-
ναντες τὴν πρώτην καὶ δευτέραν στολὴν, ἣν διὰ τοῦ
βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας ἐνεδυσάμεθα, ἐκ-
βληθῶμεν τοῦ ἀκηράτου καὶ φωτοειδοῦς ἐκείνου νυμ-
φῶνος, καὶ ἡ μερὶς ἡμῶν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν
δαμῶνων τεθῆσεται. Ἡ γὰρ οὐχ ὑποκριταὶ οἱ ἀρ-
χέεκαοι, οἱ σκότος ὄντες, τὸ φῶς ὑποκρίνονται;
Ἐπίσωμεν ἐπὶ τὸν εὐδοκῆσαντα διὰ πυρώσεως
ἔκουσίων ἢ ἀκουσίων πειρατηρίων χαρίσασθαι ἡμῖν
τὸ καθάρισον. Οὐ χρονιεῖ ἡ ἐλπὶς, καὶ καταλήψεται
ἡ τῆς προσδοκίας ὑπόστασις. Καὶ τότε ἀποκαλυφθή-
σεται ὁ μακαρισμὸς τῶν ἐν ὑπομονῇ πυρωθέντων·
οὐ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ προσ-
κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ
καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ANNO DOMINI MXCI.

NICON

MONACHUS RAITHENSIS IN PALÆSTINA.

NOTITIA.

(COTELERIUS, *Monumenta Ecclesiae Graecae*, tom. III, 643, in notis.)

Nicon iste alius esse videtur a magno illo Nicone monacho Armenio, Armeniorum et Cretensium per decimum Christianismi sæculum apostolo, cujus (si fides viris doctis) in fine Balsamonis, necnon t. III Bibliothecæ Patrum, exstat Latine fragmentum ex epistola ad Enclitium (forte *Enclitum*, Ἐγκλειστον, *Inclusum*) cum libello contra Armenorum errores, quem Græce in lucem emisi ad Constitutiones apostolicas lib. II, cap. 24. Conjecturæ ratio est, quod Nicon noster proferat hic locum prioris *Invectivæ* Isaaci Catholici adversus Armenos, cap. 13, tametsi labante, opinor, memoria, sub nomine Joannis Nicæni epistola ad Zachariam catholicum. Florebat autem Isaac sæculo duodecimo, octiugentis nempe annis post mortem Constantini, ut ipse ait cap. 14. Accedit huc auctoritas unius e tribus mss. Regiis, in quo Nicon hic monachus Palæstinus vocatur; item alterius, qui olim 1326, nunc 3027, f. 66, ubi habetur, Τοῦ δαιωτάτου Νίκωνος μοναχοῦ τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῆς Ῥαιθοῦ εἰδησις περὶ τῆς πανσέπτου νηστείας τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Χρῆ εἰδέναί, ὅτι ἡ τῆς ὑπερνεόξου Θεοτόκου νηστεία οὐ κατὰ τάξιν ἐγγράφως κεῖται εἰς τὸ παρὸν τυπικόν, etc. Et mox, Τὰς μαρτυρίας ἀλλαχοῦ εἰς ἕτερον σύγγραμμα ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου ἐξεθέμεθα. Quam εἰδησιν, si in tempore occurrisset, hoc loco edidissemus. Cæterum a Leone Allatio, cujus diligentia improboque labori plurima delinemus Græcorum ecclesiasticorum scriptorum fragmenta, *De purgatorio*, etc., p. 746, laudatur S. Nicon in Narrationibus asceticis. Οἰφῆνδι pariter in opusculo nunc inedito, olim, si Deus dederit, edendo, De celebri schismate ob Josephum presbyterum, hæc verba, Ταῦτα εὐρηται ἐν τῷ τοῦ ἀγίου Νίκωνος δευτέρῳ βιβλίῳ, ἐν μιᾷ Μεθοδίου ἐπιστολῶν. Id est, *Hæc inveniuntur in u. S. Niconis libro, in una ex Epistolis Methodii*; qui procul dubio noster: ejus enim Pandectes de interpretationibus mandatorum divinatorum, capitibus 63, dividitur in duos libros cod. Regio 2424, incipitque liber secun-

dus a capite seu sermone 59. A Ido nunc ista relegens, nec auctorem epistolæ ad Iulium esse magnum Nicomem, in qua videlicet citetur Nicolaus Grammaticus, patriarcha CP., sæculo integro Nicome posterior.

BIBΛΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΤΑΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ ΕΝΤΟΛΑΣ, ΕΤΙ ΓΕ ΜΗΝ

ΚΑΙ ΤΑΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΥΤΩΝ· ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟΙΣ

ΚΑΙ ΤΑΣ ΣΥΝΑΡΜΟΖΟΥΣΑΣ ΤΑΥΤΑΙΣ ΚΑΙ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΟΥΣΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.

LIBER DEI PRÆCEPTA CONTINENS, INSUPERQUE

INTERPRETATIONES EORUM,

NECNON DOCTRINAM HIS CONVENIENTEM ET CONGRUENTEM.

(B. RU. de MONTFAUCON, *Biblioth. Coislín.* p. 189.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. Α

Ἀντίοχος μὲν ἐκεῖνος ὁ παντὶ πάντῃ τῷ κόσμῳ ἀποσταξάμενος, καὶ τῇ τοῦ μεγάλου Σάβα ἐν Ἱεροσολύμοις μονῇ ἐφυσυχάσας χρόνον οὐχὶ μικρὸν· οὕτω τε καθ' ἑαυτὸν γεγονώς, καὶ σχολάσας καὶ γνούς τὰ σωτήρια κατὰ τὴν, *Σχολάσασα καὶ γνῶτε*, κελεύουσαν ἐντολὴν· πλουτὸν τε οὕτω συνεγείρας τοῦ Πνεύματος, καὶ μεταδοῦναι τούτου πλουσιῶς οὐ κατοκνήσας τοῖς χρήζουσι, κερποφορήσας δὲ μᾶλλον εἰς ἑκατὸν, καὶ πολυπλασιάσας; τὸ τάλαντον, ἵνα ὡς δοῦλος πιστὸς τε καὶ φρόνιμος, καὶ ἀγαθὸς παρὰ τοῦ φιλαγάθου Δεσπότης εὐλογηθῇ· οὗτος οὖν ὁ Ἀντίοχος κατὰ καιροὺς ἐκεῖνους ὅτε ἡ τῶν Περσῶν θηριώδης γνώμη, καὶ μαιφόνος ὄρμη πᾶσαν χώραν ὄρμιν (*sic*) πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τῷ Ῥωμαϊκῷ σκήπτρῳ τελοῦσαν ὑποτελῆ ἐλεεινῶς ἐλύσατο, τούτου αὐτοῦ ὡσπερ εὐκαίρου δὴ τινοῦ δρασάμενος ἀφορμὴν, ἱερὰν τινα βίβλον ἐκ τῶν θείων λογίων συνετάξατο, ὡσπερ αὐτὸς ἐν αὐτῇ ἀριδηλότατα παριστήσας αὐτῇ (*sic*) ἐπονομάσας, καὶ προσθεῖς εἰς μέσον αὐτὴν εἰς μεγίστην τῶν ἑκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐντυγχανόντων ὑφέλειαν. Κατὰ (*l.* μετὰ) δὲ ταῦτα τοῦτο (*sic*) καὶ τις ἔτερος μοναχὸς ἰδιώτης μὲν τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τὴν γνῶσιν κατὰ τὸν Παῦλον τὸν θεοκρηκα, καὶ ἐκ βρέφους μὲν τῷ θεῷ νόμῳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐμμελετήσας, ὡς ἀσματογράφος ἐκδιδάσκει Δαυὶδ, ἐλάλα κατάκρηπος γεγονώς, ἐν οἴκῳ πεφυτευμένος Θεοῦ, κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον πάλιν εἰπεῖν καὶ τοῖς κατὰ τὸ οὕτως (*sic*) ἐγχεροῖς τε καὶ ἀπλοικῶς (*f. ἀποίκους*) Μῶρον (*Μαῦρον legitur cod. 122*) ὄρος καλούμενον σημείοις ἐνδιαπρέφας χρόνον ἐφ' ἱκανὸν, καὶ ὅν καίρων δὴλ.δὴ Κωνσταντῖνος ὁ Δουκάς ἦν τὸ ἐπώνυμον, τοῦς τῆς βασιλείας ἐνεχειρίσθη οἴακτις εὐλογόν τε ἀφορμὴν καὶ αὐτοῦ ἑρῶν τὴν τῶν ἀθέων Τούρκων ἐπιδρομὴν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὡς ἄ... (*deficit*) συνδιασχεψάμενος ὡς οὐσία (*sic*) τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας, κατὰ τὸν πολλὸν (*deficit*)

PROLOGUS HUIUS OPERIS.

Antiochus ille, qui mundo penitus renuntiavit, et in magni illius Sabæ monasterio non exiguo tempore in secessu vitam duxit; dum sibi ipsi vacaret et attenderet, adeptus rerum salutarium notitiam secundum illud præceptum, *Vacate et scitote*, collectis Spiritus sancti divitiis, neque segnis ad eas egentibus largiter effundendas, cum centenarium fructum retulisset et talentum multiplicasset, ut tanquam servus fidelis, prudens et bonus a clemente Domino benedictionem acciperet: hic, inquam, Antiochus quo tempore efferus Persarum animus impetusque eorum sanguinarius totam Orientalem plagam Romano sceptro parentem miserabili exitu ad suum traxit imperium, hinc opportunam nactus occasionem, sacrum quendam librum ex divinis eloquiis adornavit, ut ille eodem in libro manifestissime declarat, eidemque huiusmodi titulum indidit, illumque in medium protulit ad maximam præsentium sui temporis et futurorum utilitatem. Post hæc autem alius quidam monachus, verbo quidem imperitus, sed non scientia secundum Paulum divinum præconem, qui a teneris in lege divina meditatus fuerat die ac nocte, ut docet psalmista David, oliva fructifera effectus plantatus in domo Dei in monte cui nomen Maurus, multo tempore signis apud indigenas et advenas celebratus, quo tempore Constantinus cognomento Ducas imperii gubernacula administrabat, arrepta et ipse occasione invasionis impiorum Turcarum; secum reputans eloquia divinitus tradita secundum magnum et sublimem illum Dionysium esse nostræ hierarchiæ quasi substantiam et facultates, veramque perniciem et animæ mortem nec esurie nec siti induci, sed potius penuria audiendi verbi Dei; nec posse tali temporum conditione sacros libros magno numero transportari, quandoquidem grandi instante metu ex regione in regio-

nem transcantantes, vix vitam ipsam in tuto collocare poterant; maxime vero quia hujusmodi libri additis sanctorum ac deiferorum Patrum commentariis, in magnum numerum excreverant: unum hunc librum ex tota pene divina Scriptura, quasi apis laboriosa, spiritualibus collectis floribus quæ divinarum legum collectio est, composuit, iis additis divinatorum Patrum commentariis quæ ipsi adaptantur et congruunt; ipsumque proposuit in communem quasi portum animabus utilem et salutarem iis, qui in profundum ignorantie miserabiliter demergi periclitantur; sive ut vere dicatur, iis qui in tenebris hujus vitæ aberrant facem accendens procul apparentem et ætheream, ut ex barathris erueret eos quibus prospicit Dominus; educens, inquam, ex demissis illis humique repentibus et perplexis hæresibus et ex profunda caligine, quæ versatur in tenebris ignorantie atque in errore, erigens ad sublimitatem religiosorum dogmatum, et ad rectam vere divinæ scientiæ lucem manu ducens.

φανῆ και αἰθέριον ἐκ βαράθρων τε και ἐρ (deficit) οὐς και ἐπισκοπεῖ Κύριος, τῶν χαμερπῶν φημι και ἐμπαυῶν και πολυπλόκων αἰρέσεων και τῆς βαθείας ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας; σκοτομήνης τε και πλανήσιω; πρὸς ὕψος τε ἀνάγων δογμάτων θεοφιλῶν και πρὸς ἀπλανοῦς τῷ δντι και θείας ωέγγος χειραγωγῶν ἐπιγνώσεως.

Hanc porro narrationem mire corruptam sæpe divinando Latine reddidimus, Ille vere monachus hic memoratus, qui tempore Constantini Ducæ floruit, est Nicon, ut docet codex Coislinianus CXXII.

ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΕΝΤΟΛΩΝ

INTERPRETATIONES

DIVINORUM MANDATORUM,

Scilicet

SS. Patrum et Conciliorum explanationes in Præcepta Domini nostri Jesu Christi.

(Vide *Patrologiæ* tom. CVI, col. 1359)

DE JEJUNIO DEIPARÆ.

(Vide *infra*, col. 525.)

(Sermo 57 Explanationum versatur circa festa, jejunia, genuflexiones, etc. Verisimile est igitur hoc fragmentum *De jejunio Deiparæ* decerptum fuisse ex eodem sermone 57. Baudini in *Bibl. Laurent.*, tom. II, p. 603, notat, *Capita ascetica* ejusdem Niconis servari in cod. ms. Laurent.)

ANNO DOMINI MXXV.

ANASTASIUS

CÆSARIENSIS IN PALESTINA ARCHIEPISCOPUS

NOTITIA

(Ὅροι, *De script. eccles.*, II, 8°.)

Anastasius, Cæsareæ Palæstinæ archiepiscopus, vixit circa annum 1090. Scripsit tractatum *De jejuniis sanctissimæ Deiparæ, quodque illud servandum sit ut legitimum*, ex ms. codice Regiæ Galliarum Bibliothecæ eductum, quem Græce et Latine produxit Joannes Baptista Cotelerius, *Veterum Monumentorum Ecclesiæ Græcæ* vol. III, pag. 432, ex Niconis Pandecte. Anastasius in hoc opusculo *De jejuniis sanctissimæ Deiparæ*, pag. 458, ex sancti Niconis auctoritate, inquit hinc jejunio duplex nomen impositum, appellarique passim *Quadragesimam vel Jejuniis sanctorum apostolorum, nec non gloriôsæ Deiparæ*: nominibus binis, priori quidem, quia maxima pars hujus Quadragesimæ protendebatur ab octava die festi Pentecostes usque ad festum Sanctorum Apostolorum, ex indulgentia Patrum modicis jejunii induciis datis, ab hoc festo ad Kalendas Augusti; posteriori autem, quod omnis tandem hæc Quadragesima in honorem Deiparæ fieret, atque ad festum Dormitionis illius terminaretur. Hic ergo claruit et scripsit post S. Niconem Armenum, qui ab anno sæculi decimi sexagesimo primo clarus, anno demum 998 die 26 Novembris debitum humanæ naturæ solvit. Atque hinc, aliquot post sancti Niconis mortem decadibus annorum exstisise, nec anno 1090, hunc Anastasium Cæsareæ archiepiscopum anteriorem esse concludimus, cujus opinor solus mentionem facit, qui ejus Tractatum edidit Græce et Latine Joannes Baptista Cotelerius tomo III operis laudati.

ANASTASII CÆSARIENSIS

DE ARTZIBURIO

ADVERSUS FALSAM ARMENORUM RELIGIONEM.

(Vide *Patrologiæ* tom. I, col. 655, in notis Cotelerii ad Constitutiones apostolicas.)

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ (1)

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΕΝΔΟΞΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΥ,

Και ὅτι χρῆ ταύτην φυλάττειν ὡς ἐνθεσμον.

ANASTASII

EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ'

DE JEJUNIO GLORIOSISSIMÆ DEIPARÆ,

Quodque servandum sit ut legitimum

(COTLERIUS, *Monumenta Ecclesiæ Græcæ*, tom. III, p. 452 sqq.)

Quoniam tua erga me postulatio, frater spiri- A tualis, erat de jejunio gloriosissimæ Dei Genitricis, ut ea de re scripto acciperes in benedictionem et munus; ego vero licet indignus, attamen ut omnes orthodoxi, ego quoque inutilis servus Matris Dei, quemadmodum accepi, observare conitor; tum maxime quia in loco ubi habitamus, sanctæ mæ Dei Genitricis monasterii templum est ac vocatur. Oportet ergo illud jejunium diligentius custodire, non solum nos, verum etiam Christianos omnes, quemadmodum a divinis Scripturis testimonia habemus. Quod enim caret testimonio, firmitate destituitur, et quod propria voluntate suscipitur, noxium est; quod autem ex Scripturis et legibus habet testimonia, firmum simul atque utile existit. Cæterum de legitimo hoc jejunio dictum est in opere quod *Synodicum* appellatur. Continet autem ille liber tres duntaxat synodos, quarum duæ de fide disserunt, tertia vero de nuptiarum differentia et dissidio, unde et Unionis nuncupatur. Aliud porro est hujusmodi synodicum ab eo quod dicitur Nomocanon; quod scilicet hoc quidem omnes simul sanctas synodos et divinos canones, legesque

Ἐπειπερ ἡ εἰς ἐμέ σου αἴτησις, πνευματικῆ ἀδελφῆ, περὶ τῆς νηστείας τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου ἦν, ὅπως ἔχη; ταύτην εἰς εὐλογίαν ἐγγράφως· ἐγὼ δὲ εἰ καὶ ἀνάξιος, πλὴν ὡς πάντες οἱ ὀρθόδοξοι, οὕτω καὶ ἐγὼ ἀχρεῖος δούλος ὑπάρχων τῆς Θεομήτορος, καθὼς παρέλαθον φυλάττειν ἐπιείκομαι· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ ἐν ᾧ παροικούμεν τόπῳ, τῆς ἀγίας μου Θεοτόκου μονῆς ναὸς ἐστὶ καὶ δομάζεται. Δεῖ οὖν ἀκριβέστερον ταύτην φυλάττειν, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, καθὼς καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχουμεν τὰς μαρτυρίας. Τὸ γὰρ ἀκριβέστερον, ἀδέδαιον, καὶ τὸ οἰκαιοθέλες, ἐπιπλαθὲς τυγχάνει· τὸ δὲ Γραφικὰς καὶ ἐνθέσμους ἔχον τὰς μαρτυρίας, βέβαιον ὁμοῦ καὶ ἐπωφελες καθέστηκε. Περὶ δὲ τῆς ἐνθέσμου ταύτης νηστείας, εἴρηται εἰς τὸ λεγόμενον *Συνδικὸν βιβλίον*. Τρεῖς δὲ καὶ μόναι συνόδους ἔχει τὸ τοιοῦτον βιβλίον· καὶ αἱ μὲν δύο τούτων περὶ πίστεως διαλέγονται, ἡ δὲ ἑτέρα περὶ γάμων διαφορᾶς, ἐξ οὗ καὶ τῆς Ἑνώσεως λέγεται. Ἔτερον δὲ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον συνδικὸν παρὰ τὸ λεγόμενον *Νομοκάνον*· ὡς τοῦ μὲν, πάσας δὲ οὐ τὰς ἀγίας συνόδους καὶ τοὺς θείους κανόνας, καὶ τοὺς πολιτικούς νόμους κατέχοντο· τοῦ δὲ, μόναι τὰς

(1) Ἀναστασίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. In doctissimi Lambecii *Cæsarea Bibliotheca*, lib. vi, parte II, cod. ult., et sine nomine auctoris lib. viii, ms. 45, p. 450, 451, ubi et memorat fragmentum Ἀναστασίου ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης, περὶ τῶν ἐπὶ ἑβδομάδων τῶν νηστειῶν. Principium: Ὅτε δὲ λοιπὸν ἐτελεσιουργήθη ἡ τούτων ἐνωσις τε καὶ συνάφεια, etc. Ejusdem Anastasii Cæsariensis opusculum de Artziburio exstat ad finem Typici S. Sabæ. Ipse autem hic dum agit de patriarchis Antiochenis, indicat æta-

tem qua vixit, finem videlicet sæculi undecimi. Præterea non dissimulandum modo quod non ita pridem comperi, cum beneficio clarissimi humanissimiq; Thevenoti, hominis multiplici eruditione instructissimi, retractarem thesauri Regii codicem 3027, eo contineri istud opusculum, sed multo longius, cumque varietatibus non paucis, atque adeo sub nomine ac titulo Niconis monachi Rhaitiensis τῆς τὸν αἰτησάμενον παρ' αὐτοῦ περὶ τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου νηστείας.

τρεις συνουσι; καλῶς προσιπομεν. Ἐχει τοιγαροῦν ἐν τῇ τῆς ἐνώσεω; συνόδῳ, μετὰ τὸ εἰπεῖν καὶ ἀποφθασθαι περὶ τοῦ ἐπιτιμίου τῶν τριγάμων, τὸν τε ἔρον καὶ χρόνον τῆς τούτων ἀκοινωνησίας, ἐπάγει λέγων, ὅτι, *Τρεῖς μόνους καιροὺς ἀπολαύσονται τῆς τῶν θείων μυστηρίων μεταλήψεω; . ἅπαξ μὲν, ἐν τῇ σωτηρίῳ Ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν · δεύτερον δέ, ἐν τοῖς Χριστουγέννοις· καὶ τρίτον, ἐν τῇ Κοιμήσει τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου · διὰ τὸ προηγεῖσθαι,* φησὶν, *ἐν ταῦταις νηστείαι, καὶ τὸ ἐκ ταύτης ὄσελος.* Ἰδοὺ ὧδε ὡ; ἀναγκαιοτέραν προτιμᾷ ταύτην, παρὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὴν νηστείαν. Καὶ πάλιν εἰς λόγον Ἰωάννου (2) μητροπολίτου Νικαίας γραφέντα στηλιτευτικῶς πρὸς τὸν καθολικὸν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας (3) κατὰ τῆς τοῦ Ἀρτζιβουρίου νηστείας, ἀνατρέπων ταύτην ὡς παράνομον · ἐν οἷς φησὶν, ὅτι *Μήτε τῶν ἀγίων ἀποστόλων γραφάντων τὴν τοιαύτην νηστείαν, μήτε τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, μήτε ἄλλου τινὸς τῶν Πατέρων, παρεκτὸς τετραδος καὶ παρυσκευῆς καὶ τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (3'), καὶ τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς τῶν Χριστουγέννων νηστείας, καὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καὶ τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου, τίς ὁ διδάξας ὑμᾶς νηστείαν νηστεύειν ἐπιτῶν; Ὁρᾷ; πῶς καὶ ὧδε ῥητῶς καὶ ἡμιδωμένως συναριθμεῖ τὴν τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου νηστείαν, ταῖς λοιπαῖς τῶν ὀρθοδόξων νηστείας; Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλαις περὶ ταύτης; ἐνέτυχον μαρτυρίας · ἀλλ' ἀρκεῖν ἤγημαι ταύτας [αἱ ταῦταις], ὡς γέγραπται, ὅτι, Ἐπι στόματος δύο ἢ τριῶν μωρτύρων πᾶν ῥῆμα σταθίσειται.*

Ὅτι δὲ μετὰ τὰς προγραφείσας μαρτυρίας πολλοὶ ταύτην κρατοῦσι καὶ ἐκ παραδόσεω; ἀγίων καὶ ἀρχαίων Πατέρων καὶ εὐσεβῶν, δῆλον ἡμῖν ἐκ τε τῶν εἰρημένων, καὶ πάλιν ἐτέρου τινὸς τῶν Πατέρων ἰσχυρῶ; ἀνατρέποντος τὰς τῶν ἐναντιῶν ψευδεῖς καὶ ἐπικινδύνους νηστείας. Ὅμως οὖν λέγομεν καὶ ἡμεῖς ὧδε, ὅτι ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τῆς Θεομήτορος ἐν τῇ ταύτης νηστείᾳ ὁμολογούμενον, οὐ συνεσχισμένως, ἀλλὰ τρανῶ; καὶ φανερώ;, τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου λέγεται. Οὐδὲ γὰρ εἰς ὄνομα τινος τῶν παρ' Ἑλλῆσι μυθευομένων παρ' αὐτῶν καὶ τιμωμένων λέγεται ἡ τοιαύτη νηστεία, οὔτε πάλιν τῶν τινῶν αἱρέσεων, ὥσπερ ἡ τοῦ Ἀρτζιβουρίου, καὶ ἄλλων τοιοῦτων ψευδῶν. Ἀλλ' οὐδὲ ψιλῶ; τῆς ἁγίας Μαρίας λέγεται, καθῶ; οἱ τῶν αἱρετικῶν παῖδες φρονοῦσι καὶ λέγουσιν · οὔτε ἄλλως καὶ ἄλλως καθ' οἷονδῆποτε ἐπιτήδευμα καὶ συνεσχισμένως, καθάπερ οἱ τὰ τοιαῦτα ποιοῦσι πρὸς ἀπάτην καὶ ἀπώλειαν τῶν ἀπλουστέρων · ἀλλὰ φανερώ;, ὡ; εἴρηται, εἰς

civiles complectatur; illud autem, ut jam diximus, tres solas synodos. Illic igitur in synodo Unionis, postquam dixit ac pronuntiavit de pœna irroganda trigamis, modo et tempore excommunicationis eorum, subjungit hæc verba; *Tribus solum temporibus fruuntur participatione divinorum mysteriorum: semel, in salutari Christi Deique nostri Resurrectione; secundo, in Natali Christi; tertio, in Obdormitione gloriosissimæ Dei Genitricis: quia, inquit, in his jejunium præcedit, et emolumentum ex eo proveniens.* Ecce hic velut magis necessarium præfert istud jejunio Sanctorum Apostolorum. Et adhuc in Invectiva quam Joannes metropolita Nicææ scripsit ad Catholicum magnæ Armeniæ contra jejunium Artziburii, quod tanquam illegitimum evertit; ubi ait: *Cum nec sancti apostoli hoc jejunium scripto consignarint, neque Nicæna synodus, neque alius quispiam ex Patribus, sed tantummodo tetradem et parasceven, sive quartam et sextam seriam, et magnam Quadragesimam, et hebdomadem Passionis Dominicæ, atque jejunium Natalis Christi, necnon jejunium Sanctorum Apostolorum, itemque gloriosissimæ Deiparæ, quis docuit vos jejunare ac peragere gentium jejunium? Vides quomodo etiam hic ad verbum et accurate reliquis recte de fide sentientium jejuniis commiseret jejunium gloriosæ admodum Deiparæ? Ego vero alia quoque de eodem nactus sum testimonia; sed hæc arbitror sufficere, sicut scriptum est: *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.**

Quod autem post superius scripta testimonia, multi hoc jejunium ex traditione sanctorum et veterum Patrum piorumque teneant, nobis liquet tum ex memoratis, tum præterea ex alio quodam Patre, qui adversariorum falsa periculosaque jejunia fortiter evertit. Attamen nos quoque hoc loco dicimus, nomen Matris Dei hic in ejus jejunio profectum, non obumbrate et obscure, sed clare ac aperte nominari gloriosæ supra modum Virginis. Neque enim jejunium hoc profectur nomine alicujus ex iis qui a Græcis seu gentilibus fabulose excogitati sunt atque honorati, nec etiam ex iis quarundam hæresum, sicut jejunium Artziburii, aliorumque pariter mendacium; sed nec simpliciter sanctæ Mariæ dicitur, uti sentiunt aiuntque hæreticorum filii seu hæretici; neque aliter juxta ullum artificium aut tenebriose, quemadmodum ii similia faciunt ad deceptionem exitiumque simpliciorum; at manifesto, ut dictum est, in nomine Deiparæ effertur

1 Deut. xix, 15, Matth. xviii, 16; II Cor. xiii, 4.

(2) Εἰς λόγον Ἰωάννου. Errato memoriæ citat Joannem Nicænum, loco Isaacii Catholici; cuius verba sunt Invectiva i in Armenios, cap. 44, Auctarii II Combefisis: an col. 372. Scripsit ergo uterque ante Anastasium, non multo tamen ante, ut videtur.

(3) Καθολικὸς τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Hormenii

seu Hormenii *specialem habent papam, quem ipsi sua lingua Katelcoste appellant.* In Itinerario Willebrandi ab Oldemborg, ubi archiepiscopus et episcopus appellatur, lib. i Συμμίχτωρ Allatii.
(3') Καὶ τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, καὶ τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου. Ad Constitutiones apostolicas, lib. v, cap. 43 seq.

ac peragitur hujusmodi jejunium ; quo nempe modo reliqua nomen Filii Dei que ejusdem Virginis gerunt : cum Ecclesia sibi proponat, Christianos prius purificari, ad occursum festorum Domini ejusque Matris, ex afflictione ad gaudium et spiritualem læticiam transeuntes, pie considerantes ea quæ in ejusmodi solemnitatibus a Servatore Christo propter salutem ex dispensatione simul ac benignitate peracta sunt. Est enim festum celebrare, ut illi qui in theologia præcellit (*Gregorio*) et nobis ac veritati placet, cognoscere vim mysterii. Porro qui non ita affecti sunt, non avertunt se Judaice festa peragere. Quod si quis quæsierit, ubinam et quando, et a quo synodus Unionis celebrata sit, audiat a nobis, non in angulo, inquam, neque in civitate una e multis, neque a vili quodam, sed in regia urbe, hoc est Constanti nopoli, et a religioso patriarcha, et episcopis, cæteroque Ecclesiæ cœtu, ac per pios orthodoxosque imperatores, Romanum senem et Constantinum, perque reliquos religiosos, sapientes et cognitione præditos viros. Hi quippe omnes in Spiritu sancto congregati, Ecclesiam ex causa diversarum nuptiarum scissam, Dei gratia unierunt, quo factum est ut convenienter appellationem Unionis acceperit. Sancta ergo hæc synodus, post finem totius constitutionis, velut confirmans et obsignans ea quæ a superioribus synodis fuerant statuta, hujusmodi verba subjungit : Canon primus : *Univerſa quæ præter ecclesiasticam traditionem, et doctrinam ac dispositionem sanctorum celeberrimæque Putrum innovata gesta que sunt, vel in posterum gerentur, anathema.* Canon quartus : *Contemptui habentibus sacros divinosque canones beatorum Patrum nostrorum, qui et sanctam Ecclesiam fulciunt, totamque republicam Christianam ornant, et ad divinam pietatem dirigunt, anathema.*

καὶ θεῖους κανόνας τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, ἐλὴν τὴν Χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦσι, καὶ

Atque ita quidem scripta testimonia constituunt, legitimum esse immaculatæ prorsus Deiparæ jejunium. Non minori vero multum apud me loco ea sunt quæ ex traditione pro vivam vocem accepi. Namque patriarcha Antiochiæ totiusque Orientis, beatæ memoriæ domnus Petrus, ipse hæc observabat tradebatque cæteris. Simili quoque modo domnus Theodosius ; prætereaque qui nunc patriarchatum tenet sanctissimus domnus Joannes, hoc omnibus tradidit jejunium, scriptis usus testimoniis. Atque illi omnes, coryphæi seu apostolorum principis semel obtinentes, non a se exorsi illud servaverunt, sed cunctos prædecessores suos secuti : quibus nos etiam viles obsequendo, initium Augusti custodimus, sive postquam sanctorum Maccabæorum solemnitatem peregerimus. Siu vero csurialis dies

(4) *Τὴν Ἐκκλησίαν ἐσχισμένην.* Epist. ad Nestorium Cælestinus papa, ὅποτε οὕτως ἀκούομεν σφάζεσθαι καὶ σχιζέσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. Concil. Eph. 8. part. 1, cap. 48. Et Latine, *cum sic scindi in partes audiamus Ecclesiam.* Rectius ergo in edi-

ἄνομα τῆς Θεοτόκου λέγεται καὶ τελεῖται ἡ τοιαύτη νηστεία ὡς περ οὖν καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ αὐτῆς ὀνομάζονται ὁ σκοπὸν ἔχουσι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ προσηγίεσθαι τοὺς Χριστιανούς, εἰς τὴν ἀπάντην τῶν ἑορτῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ ἔκ θλίψεως εἰς χαρὰν μεταβαλόντας, καὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν εὐσεβῶς ἀναθεωροῦντας τὰ ἐν ταῖς τοιαύταις ἑορταῖς, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν παρὰ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ τελούμενα οἰκονομικῶς ἅμα καὶ φιλανθρωπῶς. Ἐορτάσαι γάρ ἐστιν ὡς τῆς θεολογίας προδύοντι, ἡμῖν τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, τὸ γνῶναι τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν. Οἱ δὲ μὴ οὕτω διακειμένοι, λελήθασιν ἐαυτοὺς Ἰουδαϊκῶς ἑορτάζοντες. Εἰ δὲ τις ζητοίη, ποῦ καὶ πότε καὶ παρὰ τίνος ἡ τῆς ἐνώσεως γέγονε σύνοδος, ἀκούετω παρ' ἡμῶν, ἃτι οὐκ ἐν γὰρ ἀφ' ἡμεῖς, οὔτε εἰς τὴν τυχοῦσαν πόλιν καὶ παρὰ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἐν τῇ βασιλευσῆ τῶν πόλεων, τῇ Κωνσταντινου φημί, καὶ παρὰ εὐσεβοῦ πατριάρχου καὶ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ λοιποῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ παρὰ εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων, Ρωμανοῦ τε τοῦ γέροντος, καὶ Κωνσταντινου, καὶ τῶν λοιπῶν εὐσεβῶν σαφῶν τε καὶ γνωστικῶν ἀνδρῶν. Οὗτοι γὰρ ἅπαντες ἐν ἀγίῳ Πνεύματι συναχθέντες, τὴν Ἐκκλησίαν ἐσχισμένην (4) οὕσαν ἐξ αἰτίας τῶν διαφόρων γάμων, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἤνωσαν ἕξ ὧν καὶ τὴν τῆς Ἐνώσεως προσωνομίαν εἰληφει προσηκόντως. Ἡ τοιαύτη τοίνυν ἀγία σύνοδος, μετὰ τὸ τέλος πάσης διατάξεως, ἐπικυροῦσα ὡς περ καὶ σφραγίζουσα τὰ διὰ τῶν πρώτων συνόδων διαταχθέντα, ἐπίγει λέγουσα Ἐκκλήσιαν ἁγίαν, ἅπαντα τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παράδοσις καὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ὑποτίπωσις τῶν ἀγίων καὶ δοξασμένων Πατέρων καινοτομηθέντα καὶ παραχθέντα, ἢ μετὰ ταῦτο παραχθίσμενα, ἀνάθεμα. Κανὼν τέταρτος : *Τοῖς ἐν καταφρονησί τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς οἱ καὶ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερβίδουσι, καὶ πρὸς θεὸν ὀδηροῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα.*

Ἄλλ' οὕτω μὲν αἱ γραφικαὶ μαρτυρίαι συσταῶσιν, ἐνθεσμον εἶναι τὴν τῆς παναρχάντου Θεοτόκου νηστείαν. Εἰσὶ δὲ μοι καὶ κατὰ παράδοσιν διὰ ζωστικῆς φωνῆς, οὐχ ἦττον τοῦτων καταπολύ. Ὁ γὰρ πατριάρχης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει κύρις Πέτρος, αὐτὸς ταῦτα ἐφύλαττε, καὶ τοῖς λοιποῖς παρεδίδου ὁμοίως καὶ ὁ κύρις Θεοδόσιος ; πρὸς δὲ καὶ ὁ νυνὶ πατριάρχης κύρις Ἰωάννης καὶ ἀγιώτατος, πᾶσι παρέδωκε ταύτην, ἐγγράφως ἔχων τὰς μαρτυρίας. Καὶ οὗτοι δὲ πάντες τὸν τοῦ κορυφαίου θρόνον ἐπέχοντες, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ὀρμώμενοι, ταύτην ἐφύλατταν, ἀλλὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν πᾶσιν ἐπόμενοι ὡς καὶ ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς ἐπακολουθοῦντες, ἀπαρχὴν Αὐγουστοῦ φυλάττομεν, ἡγοῦν μετὰ τὴν τελεῖσαι τὴν τῶν ἀγίων Μακκαβαίων ἑορτήν. Εἰ δὲ καὶ συμβαίνοι νηστιαῖος ἡ ἡμέρα, τετρός

lione Commelini, ὅποτε οὕτως ἀκούομεν σχιζέσθαι εἰς μέρη τὴν Ἐκκλησίαν. Forte σφάζεσθαι possum fuerit pro σχάζεσθαι, quod sit varia lectio, vel respondeat ad verbum scindi et scindi.

ἢ παρασκευῆ, προλαβάνοντες εἰς τρίτην καὶ εἰς τὴν πέμπτην ἢ εἰς τὴν προλαβοῦσαν Κυριακὴν, ἀποτυρούσθωσαν, καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν νηστείαν κρατεῖτωσαν· καὶ μὴ ἡ τῶν Μακκαβαίων νηστείας οὕσης ἡμέρα, πρόφασις γένηται ἡ ἑορτὴ αὐτῶν, ἐν τῷ καταλείπειν τὴν νηστείαν. Καὶ μακάριοι καὶ εὐλογημένοι, οἱ τῆς εὐλογημένης Θεοτόκου τὴν Τεσσαρακοστὴν φυλάττοντες ἐν τῇ κριμῆσει αὐτῆς. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἄλλως, περὶ τῆς αὐτῆς νηστείας.

Ἡ πρὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου νηστεία παραδεδομένη ἔστιν ἐξ ἁγίων Πατέρων καὶ θείων πατριαρχῶν, καὶ ἐντίμως ταύτην φυλάττουσι πᾶσαι αἱ πόλεις καὶ χῶραι τῶν ὀρθοδόξων, ἐξαιρέτως ἡ μεγαλόπολις καὶ εὐδαίμων Κωνσταντινούπολις, καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Πλὴν καὶ ὑστερον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Φιλοσόφου κυροῦ Λέοντος καὶ βασιλέως, τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως ἐφευρεθείσης, κατὰ ταύτας δὴ τὰς ἡμέρας, τῆς νηστείας φημι, παρ' ἀκείνου τυπωθείσης ἑορτάζεσθαι, ἐδράξαντο τῶν φιληθόνων τινὲς ἀφορμῆς, ὡς δι' ἐν τιμῶντες τὴν τοῦ Σωτῆρος ἑορτήν, ἡσθιον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὸ κρέας. Ὁ καὶ ὁ σοφώτατος καταλύσας ἐνθιέσμως, ὅλη ἡ νηστεία τῶν δεκαπέντε ἡμερῶν φυλάττεται παρὰ πᾶσι καὶ καθαρῶς νηστεύεται· οἱ καὶ παρὰ τῆς τοῦ κόσμου σκέπης καὶ ὑπεραγίας Θεοτόκου μᾶλλον καὶ πλέον φυλάττονται.

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΝΙΚΩΝΟΣ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς νηστείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου εἰρηται. Ὁρῶμεν δὲ καὶ ἕτεραν νηστείαν (5) γινόμενῃν· καὶ περὶ ταύτης οὐκ ἠδυνήθημεν τιποτῶν ἐγγράφω; εὐρεῖν· πλὴν πάντῃ καὶ πανταχοῦ ταύτην νηστεύουσι· λέγω δὴ τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ. Καὶ καθὼς ἄνωθεν προαίρηται περὶ τῶν μεγάλων ἁγίων τῶν ἐκ πίστεως εἰς τὰς ἑορτὰς αὐτῶν προαγινόντων, οὕτω καὶ περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς φασίν, ὅτι τινὲς μὲν ἐκ πίστεως προαγίζονται, διὰ τὸν ἀσπασμὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ πάλιν αὐτὴν τὴν ἡμέραν, διὰ τὸν ἀσπασμὸν, καὶ οὕτως καὶ σταυρώσιμα πάντα φάλλονται καὶ ἀναγινώσκονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ὅτε Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἀπλῶς ὅλη ἡ τάξις σταυρώσιμος γίνεται· καὶ οὕτως μία ἡμέρα ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐκκλησίαις τελεῖται, καὶ εὐλογός ἐστιν ἡ νηστεία. Περὶ δὲ τὴν νηστείαν τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, εἰς τὸ νεμοκάνονον τοῦ Νηστευτοῦ καὶ εἰς τὸν τύπον τῶν Ἱεροσολύμων, ταύτην διαγορεύει· ὁμοίως καθὼς καὶ ὄπισθεν ὁ λόγος ἀπέδειξε τὴν τῆς ὑπερενδόξου Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστείαν, εἰς τὸ Συνοδικὸν ἐν τῷ ἐπιτελίῳ τῶν τριγῶμων ἀναφέρει ταύτην. Αὗται δὲ αἱ καθολικαὶ νηστείαι τῶν Χριστιανῶν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, δευτέρα, καὶ τετράς, καὶ παρασκευῆ (6) ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, παρεκτός εὐλόγου αἵματος, καὶ ἡ μεγάλη Τεσσαρακοστὴ, καὶ ἡ

(5) Ἐτέραν νηστείαν. Quo de jejuniis etiam Typicum et Anthologium, cum Horologio. Locus Niconis existat quocumque eod. Regio 2424, in ejus Pandectis, serm. 57.

contigerit, quarta aut sexta feria, prævenientes die tertio vel quinto, aut præcedente Dominica, a lactiniis abstineant, et deinceps jejunium teneant; neque Maccabæorum dies, si in jejunium inciderit, prætextus fiat solvendi jejunium ob festum eorum. Atque beati et benedicti ii qui Quadragesimam benedictæ Deiparæ in obitu ejus observaverint, Deo auctem nostro sit gloria in sæcula, Amen.

Aliter, de eodem jejuniis.

Jejunium quod præcedit sanctissimæ Deiparæ Dormitionem, a sanctis Patribus divinisque patriarchis traditum est, et honorifice illud servant cunctæ urbes ac regiones orthodoxorum, præsertim magna felixque civitas Constantinopolis, Magnaque Ecclesia. Verum postea ætate domini Leonis Philosophi et imperatoris, adinvento festo Transfigurationis, cum ille constituisset ut id celebraretur, per hosce dies, jejunii inquam, occasionem ceperunt quidam voluptatis studiosi, et quasi honore persequerentur solennitatem Servatoris, eo die carne vescerentur. Quod sapientissimus imperator lege lata prohibuit; unde integrum jejunium quindecim dierum a cunctis servatur, et jejunatur puro; qui etiam a sanctissimæ Deiparæ, totius mundi protectricæ, magis magisque defenduntur,

SANCTI NICONIS.

Atque hæc quidem de jejuniis sanctissimæ Deiparæ dicta sint. Porro aliud quoque jejunium agi videmus, de quo nihil scripto traditum invenire potuimus; tametsi illud penitus et ubique jejunent. Loquor autem de Exaltatione venerandæ crucis. Et sicut superius de magnis sanctis dictum fuit, quod quidam fideles ad festa eorum per purificationem se præparent, ita etiam de hoc festo aiunt, quædam ex fidelibus ante purificari, ob pretiosæ crucis salutationem ac venerationem, adhucque per ipsum diem, propter eandem salutationem, quodque eo die omnia quæ de cruce sunt psalluntur et leguntur, tum Apostolus, tum Evangelium; uno verbo totum peragitur crucis officium; atque unum diem in catholicis Ecclesiis celebrari, et rationi consentaneum esse jejunium. Cæterum de jejuniis secundi diei hebdomadis, et in Nomocanone Jejunatoris, et in Typo Hierosolymitano illud edicitur: parique modo, sicut antea sermo demonstravit, jejunium Obdormitionis gloriosissimæ Deiparæ, in Synodico, ubi de poenitentia et poenitentia tertiiis nuptiis implicitorum, refertur. Sunt autem hæc universalis Christianorum jejunia ex divinis scriptis: secunda feria, tetras, parasceve, per totum annum, nisi obstet causa æquo congruens, magna Quadragesima, hebdomas Passionis Domini, Natalis Christi Quadragesima vel

(6) Δευτέρα καὶ τετράς καὶ παρασκευῆ. In Græcis Poenitentialibus etiam δευτέρα καὶ τετραδοπαρσκευῆ, et δευτεροτετραδοπαρασκευῆ.

jejunium, Sanctorum Apostolorum, necnon gloriosissime Deiparæ. At jejunium honorandæ crucis, non a scripturis, sed ex communi traditione accepimus, sicut supra scriptum est. Atque ita habet exacta de jejuniis exploratio et observatio.

Nicon in Pandecte, sermone 57, cod. Reg. 2423, postquam meminit Synodici Unionis, et Antirrhethici Joannis Nicæni, subdit.

Investigavimus autem de jejunio Deiparæ. Et alii quidem dicunt legitimum esse et canonicum; alii vero agnoscunt illud, at observari a se negant; alii denique nullatenus admittunt, sed etiam observatores illius accusant. Et ii quidem qui admittunt servantque, testimoniis utuntur supra allatis: qui autem non recipiunt, verum incusant, sine testimonio id agunt: qui demum agnoscunt, nec observant, aiunt multa jejunia, non ex divinarum canonum traditione, sed ex consuetudine quadam et successione in nonnullis regionibus observata reperiri; tum quosdam homines, non prava mente, sed fide ac amore in nonnullis magnos sanctos, præregari, quo pure ad festa eorum veniant; atque hujusmodi jejunia nequaquam esse universalia, sed ad uniuscujusque notum ac voluntatem. Porro de jejunio Deiparæ dicimus hæc: Festum Transfigurationis, et festum Occursus non tradita suere ab initio per sanctos apostolos, verum posterioribus temporibus. Unde jejunium Deiparæ solvimus, gaudentes in festivitate Transfigurationis. Aiunt autem quod magnorum monasteriorum Typica, ut illa Hierosolymorum, per dies octo festum agere constituent, Suiditicum vero quatuor; at patriarchii Ecclesiæ Antiochenæ Typus, unum diem festum habet; ubi multi jejunium Deiparæ integrum servant. Cæterum aliud quoque jejunium peragi cernimus; de quo nihil scriptum nancisci potuimus. Complures enim ante Exaltationem venerandæ crucis purificent se, iterumque ipso die, propter crucis salutationem, et quia tunc omnia ad crucem spectantia canuntur et leguntur. Typica porro, Suiditicum et Hierosolymiticum, duos dies celebrant, ipsum nempe festum et diem consequentem. Pretiosæ igitur crucis jejunium quibusdam scriptis traditum non fuit, sed communi traditione tenetur. Atque de jejuniis hic finis sit.

Et codice Regio 2424. Idem, eodem sermone.

Non paucos vero de Deiparæ jejunio interrogavimus; et nescio qua ratione illorum responsa invenimus dissona. Alii quippe dicunt jejunium legitimum esse et canonicum, atque a se accurate servari; alii autem illud esse fatentur, negant tamen a se observari, quia præter legem est; alii nullatenus recipiunt, quin imo eos qui observant reprehendunt. Et ii quidem qui suscipiunt ac servant, habent, quemadmodum supra dictum fuit,

ἑβδομάς τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ τῶν Χριστουγέννων Τεσσαρακοστὴ, καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ ἡ τῆς ὑπερενδόξου Θεοτόκου. Τοῦ δὲ τιμίου σταυροῦ οὐκ ἀπὸ τῶν γραφῶν, ἀλλ' ἐκ κοινῆς παραδόσεως παρελάβομεν, καθὼς προεγράφη. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀκριβεία περὶ τῶν νηστειῶν.

Ἐρευνησάμεν δὲ περὶ τῆς τῆς Θεοτόκου νηστείας. Καὶ οἱ μὲν λέγουσιν, ἔνθεσμός ἐστι καὶ κανονικὴ· ἕτεροι δὲ ὁμολογοῦσι μὲν αὐτὴν, λέγουσι δὲ μὴ φυλάττειν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ ὧς αὐτὴν παραδέχονται, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦσι τῶν φυλαττόντων. Καὶ οἱ μὲν δεχόμενοι καὶ φυλάττοντες ταύτην, ἔχουσι μαρτυρίας ἅς προειρήκαμεν. Οἱ δὲ μὴ δεχόμενοι ταύτην, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦντες, ἀμαρτύρως τοῦτο ποιοῦσι. Οἱ δὲ ὁμολογοῦντες καὶ μὴ φυλάττοντες, φασὶν ὅτι πολλὰ νηστεία οὐκ ἐκ παραδόσεως θείων κανόνων, ἀλλ' ἐκ συνηθείας τινὸς καὶ διαδοχῆς· εἰς τινὰς χώρας φυλάττεσθαι εὐρίσκονται, καὶ τινες οὐ κακῶ λογισμῶ, ἀλλὰ πίστει καὶ ἀγάπῃ τινῶν μεγάλων ἁγίων προαγίζονται, ἵνα ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἑορταῖς καθαρῶς ὑπαντήσωσι· καὶ αἱ τοιαῦτα νηστεία οὐκ εἰσὶ καθολικαί, ἀλλ' ὁ καθελί, ὡς προήρηται καὶ βούλεται. Περὶ δὲ τῆς νηστείας τῆς Θεοτόκου τάδε φαμέν· Ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς Ὑπαπαντῆς, οὐκ ἐξ ἀρχῆς παρεδόθησαν παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἀλλ' ἐν ὑστέρῳ; καιροῖ;. Διὸ καὶ καταλύομεν τὴν νηστείαν τῆς Θεοτόκου χαίροντες ἐπὶ τῇ πονηγύρει τῆς Μεταμορφώσεως. Λέγουσι δὲ ὅτι τὰ τυπικὰ τῶν μεγάλων μοναστηρίων, ὡς περὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων, ὅκτω ἡμέρας ἑορτάζειν ὀρίζουσι· τὸ δὲ Στουδίτικόν, τέσσαρας· ὁ δὲ τύπος τοῦ πατριαρχείου τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείων, μίαν ἡμέραν ἑορτάζει· ἔθλα καὶ πολλοὶ ὀλοκλήρως τὴν νηστείαν τῆς Θεοτόκου φυλάττουσιν. Ὁρώμεν δὲ καὶ ἑτέραν νηστείαν γινομένην· περὶ ἧς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐγγράφως τι εὑρεῖν. Πολλοὶ γὰρ πρὸ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ προαγίζονται, καὶ πάλιν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, διὰ τὴν ἀσπασμὸν, καὶ ὅτι πάσα τὰ σταυρώσιμα τηρικαῦτα ψάλλονται καὶ ἀναγιγνώσκονται. Τὰ μέντοι τυπικὰ τὸ Στουδίτικόν καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικόν, δύο ἡμέρας ἑορτάζουσιν, ἤγουσιν αὐτὴν τε τὴν ἑορτὴν, καὶ μεθέορτα. Ἔστι τοίνυν ἡ νηστεία τοῦ τιμίου σταυροῦ οὐκ ἀπὸ τινῶν γραφῶν παραδοθεῖσα, ἀλλ' ἐκ κοινῆς παραδόσεως. Καὶ τὰ μὲν περὶ νηστειῶν, ὧς τὸ πέρας ἔχεται.

Οὐκ ὀλίγους δὲ περὶ τῆς νηστείας τῆς Θεοτόκου ἐπηρωτήσαμεν, καὶ οὐκ οἶδα ἕπως, ἀσυμφώνους ἔδρομεν τούτων τὰς ἀποκρίσεις. Καὶ οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἔνθεσμός ἐστι καὶ κανονικὴ νηστεία, καὶ ἐν ἀκριβείᾳ φυλάττεται παρ' αὐτῶν· ἕτεροι δὲ ὁμολογοῦσι μὲν αὐτὴν εἶναι, λέγουσι δὲ μὴ φυλάττειν αὐτὴν ὡς ἐκθεσμον οὖσαν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ ὧς αὐτὴν παρὰ δέχονται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κατηγοροῦσι τῶν φυλαττόντων ταύτην. Καὶ οἱ μὲν δεχόμενοι καὶ φυ-

λάσσοντες ταύτην, ἔχουσιν, ὡς προείρηται, ἐκ τῶν A
 θεῶν Γραφῶν μαρτυρίας, ἀκριβέστερον δὲ εἰς τὰς
 λοιπὰς νενομισμέναις νηστείας εὐρίσκονται διακείμε-
 νοι, καὶ μετ' εὐνοίας φυλάττοντες ταύτας. Οἱ δὲ μὴ
 δεχόμενοι ταύτην, καὶ μάλιστα ταύτης κατηγοροῦ-
 σιν, οὔτε μαρτυρίαν τινὰ γραφικὴν εἰσδεχόμενοι,
 οὔτε πάλιν εισφέροντες, ἀλλ' ἀπλῶς πάλιν ταύτην
 ἀναπολογητῶς ἀποστρέφονται. Ἐτέροι δὲ πάλιν οἴ-
 τινες καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτήν, οὐ φυλάττουσι δὲ
 ὅλως, οὐκ ἔχουσι τινὰ μαρτυρίαν γραφικὴν οὐδὲ
 οὕτοι, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον ἀγράφως ἡμῶν κατὰ συμ-
 βολὴν παραινῶσι. Φασι γὰρ ὅτι Πολλὰς νηστείας,
 οὐκ ἐκ παραδόσεως θεῶν κανόνων, ἀλλ' ἐκ συνη-
 θείας τινῶν καὶ ἐκ διαδοχῆς εἰς τινὰς χώρας φυλάτ-
 τῶσι εὐρίσκομεν· οὐ κακῶ δὲ λογισμῷ, ἀλλὰ πίστει
 καὶ ἀγάπῃ τινῶν μεγάλων ἀγίων προαγιζομένων
 τῶν νηστευόντων, ἵνα καθαρῶς ταῖς ἑαυτῶν ἑορταῖς
 ὑπαντήσωσι. Τὰ δὲ τοιαῦτα οὐκ ἐπιτρέπονται ἐπὶ
 πάντων παραδίδοσθαι εἰς τὸ κοινόν, ἀλλ' ὁ καθεὶς
 ὡς προαιρεῖται καὶ βούλεται· μόνον μὴ κεκωλυμέ-
 νον ἔστω παρὰ τῶν θεῶν Πατέρων· οἷον ἡ νηστεία
 τοῦ Ἀρτζιθουρίου, ἢ τοῦ Δωδεκαημέρου, ἢ τῆς
 τετράδος, καὶ παρασκευῆς τῆς τυροφάγου, καὶ ἄλλαι
 τῶν αἰρετικῶν διὰ [φοροί] νηστεῖται. Ἐν ταῖς τοιαύ-
 ταις γὰρ νηστεαῖς οὐκ ἀπλῶς οἱ αἰρετικοὶ νηστεύ-
 ουσιν, ἀλλ' αἰρετικῶ δόγματι, καὶ ἔξω τῆς καθο-
 λικῆς Ἐκκλησίας συμμιγνύντες παραδόσιν· καὶ οὐκ
 ἐξέστιν ἡμῖν τὰ ἐκείνων ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Περὶ τῆς νη-
 στείας τῆς Θεοτόκου, τοιοῦτον οἶδαμεν τρόπον. Ἡ ἑορτὴ
 δὲ τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς Ὑπαπαντῆς, οὐκ ἐξ C
 ἀρχῆς παρεδόθησαν παρὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, ἐν
 ὑστέροις δὲ καιροῖς παρὰ τῶν θεῶν Πατέρων, καὶ διὰ
 τὴν ἑστάναι τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως εἰς τὰς ζ'
 τοῦ Αὐγούστου μηνός. Ἐορτάζομεν δὲ ταύτην εἰς
 τὸ κοινόν ἐπὶ μέσου ἡμέρας ὀκτώ· τούτου χάριν
 καταλύομεν ἐπὶ μέσου εἰς τὸ κοινόν τὴν τοιαύτην
 νηστείαν. Καὶ ὅτι καθὼς καὶ προείρηται περὶ τῶν
 ἑτέρων νηστεῶν τῶν μεγάλων ἀγίων, φυλάττεσθαι
 καὶ ταύτην τὴν καθ' ἕνα ὡς βούλεται ἐξέστιν· εἰς τὸ
 κοινόν δὲ ἀνάμυστόν ἐστι· παραδίδοσθαι. Καὶ ταῦτα
 μὲν οἱ νομὶ Πατέρες ἡμῖν συμβουλεύουσι. Λέγουσι
 δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, Εὐρίσκομεν εἰς τὸ τυπικόν τῶν με-
 γάλων μοναστηρίων τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώ-
 σεως ὀκτώ ἡμέρας ἑορτάζειν, καὶ αὖθις ἑστάναι τὴν
 τῆς Θεοτόκου ἑορτὴν, καὶ οὐ χωρεῖται καθολικῶς D
 ἐπὶ μέσου νηστεία εἰς τὸ κοινόν. Τοῦτο δὲ ἕτερον
 λογισμὸν ἡμῖν ἐντίθησι πάλιν. Καὶ γὰρ τῶν Ἱερο-
 σολύμων μὲν τὸ τυπικόν, ἡμέρας ὀκτώ ἑορτάζει·
 τῶν δὲ Στουδίων, τέσσαρας· τῆς δὲ μεγάλης Ἐκκλη-
 σίας Ἀντιοχείας, ἦτοι τοῦ πατριάρχου ὁ τύπος,
 μίαν ἡμέραν ἑορτάζει· καὶ ταῦτα δὲ καὶ πολλοὶ
 ταύτην νηστεύουσι τὴν νηστείαν καὶ εὐγνωμῶνως
 φυλάττουσι, καὶ μάλιστα τῶν γνωστικωτάτων οἱ
 προδύχοντες τῆς αὐτῆς μεγαλοπόλεως. Καθὼς γὰρ
 καὶ προείπομεν, ἐκ τοῦ Συνοδικοῦ, ὅπερ καὶ ἐπὶ
 ἀμθωνος ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ ἀναγινώσκεται, τὴν
 μαρτυρίαν λαμβάνοντες· οἱ μὲν ἀπ' ἀρχῆς τὴν Αὐ-
 γούστου μηνός τὴν νηστείαν ταύτην κρατοῦσι, καὶ
 εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως καταλύουσι,

testimonia ex divinis Scriptis sumpta, prætereaque
 ad reliqua solemnia jejunia seduli magis ac prompti
 reperiuntur, eaque libenter peragunt. Qui vero
 nequaquam admittunt, imò maxime accusant, nec
 ullum scriptum testimonium recipientes, nec vice
 versa afferentes, temero adhuc sine prætextu jeju-
 nium illud aversantur. Tertii denique qui agnitum
 nequaquam retinent, neque ipsi aliquid producunt
 scripto traditum testimonium, verum eo destituti,
 hoc duntaxat nobis ut consilium tradunt; sic enim
 loquuntur: Multa jejunia, non ex divinatorum cano-
 num traditione, sed per quorundam hominum con-
 suetudinem, atque ex successione, nonnullis in
 regionibus observari reperimus; dum non mala
 mente, at fide ac amore erga quosdam magnos
 sanctos, ii qui jejuant præpurgantur, ut cum pu-
 ritate ad eorum festa perveniant. Quæ porro eju-
 modi sunt, non permittuntur in commune tradi
 apud cunctos, cum unusquisque prout statuit ac
 vult agat; dummodo non sit a divinis Patribus
 prohibitum; quale est jejunium Artziburii, item
 Dodecaemeri, vel tetradis et parascoves hebdo-
 madæ Lacticinii, variaque alia hæreticorum jeju-
 nia. Hæc namque jejunia non simpliciter usurpant
 hæretici, sed hæretico dogmate, atque extra catho-
 licam Ecclesiam commiscentes traditionem; neque
 in hujusmodi rebus licet nobis eorum gesta imi-
 tari. De jejunio Deiparæ, hunc in modum occursum.
 Festum vero Transfigurationis, et festum Oecumenis
 ab initio tradita non fuere per sanctos apostolos,
 verum per sanctos Patres posterioribus temporibus,
 et quod Transfigurationis festum sexto mensis
 Augusti celebretur. Carterum hoc festum commu-
 niter in medio octo diebus agimus; ideoque in me-
 dio in commune jejunium illud solvimus. Et sicut
 superius dictum fuit de aliis jejniis magnorum
 sanctorum, hoc quoque qui voluerit poterit obser-
 vare; in commune tamen tradi non decet. Atque
 hæc nostri temporis Patres nobis suadent. Addunt
 etiam istud: Ex Typico magnorum monasteriorum
 discimus festum Transfigurationis octo diebus ce-
 lebrare, adhucque instare Deiparæ festum; et ge-
 neraliter in medio tenetur jejunium ad commune.
 Hoc porro aliam rursus nobis cogitationem induit.
 D Siquidem Hierosolymorum Typicum octo dies fe-
 stos habet, Studii quatuor; verum magnæ Ecclesiæ
 Antiochiæ, seu patriarchæ Typus unicum diem ce-
 lebrat; ad hæc etiam multî hoc jejunium agunt, ac
 grate servant, præsertimque qui in ea magna urbe
 inter maxima cognitione præditos eminent. Nam,
 uti antea diximus, testimonium sumentes ex Syno-
 dico, quod ex ambone in patriarchio legitur, alii
 quidem ab initio mensis Augusti jejunium colunt,
 et festo Transfigurationis illud solvunt, unum diem
 honorando, iterumque jejunium usque ad ipsam
 purissimæ et omnino immaculatæ Dominæ nostræ
 Dei Genitricis festum tenent; alii autem post cele-
 bratum Transfigurationis festum, jejunium inchoant;
 uno verbo a singulis, quemadmodum jam dixi, ob-

servator. Atque hæc de iis qui aut suscipiunt, aut A τειμώντες τὴν μίαν ἡμέραν, καὶ πάλιν τὴν νηστείαν non suscipiunt ihud jejunium, seu potius quotannis κρατοῦσιν ἕως αὐτῆς τῆς ἑορτῆς τῆς πανάγνου καὶ dissident, dicta sunt, etc. παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου· ἕτεροι δὲ μετὰ τὸ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως, ταύτην κρατοῦσι καὶ ἀπλῶς ὁ καθ' ἕνα, ὡς προείρηται, ταύτην νηστεύει. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν δεχομένων καὶ περὶ πῶν μὴ δεχομένων ταύτην τῆν νηστείαν, καὶ μᾶλλον εἰπεῖν διαφωνούντων κατ' ἔτος, εἴρηται, κ. τ. λ.

ANNO DOMINI MXC

NICETAS SERRONIUS.

NOTITIA.

(Leo ALLATIUS De Nicetis sp. Mai Bibl. nov. Patr. tom. VI.)

Nicetas Serron male a Possevino in duos discernitur in apparatu, in Nicetam nimirum Heracleæ episcopum, et Nicetam Serron. Sed pessime ab Epitomatoribus gesnerianis in Nicetam Heradium, Nicetam Serronium, Nicetam τοῦ Σεβρῶν, et Nicetam metropolitanam Heracleæ. Namque unus et idem est auctor, qui omnia prædictis ascripta composuit. In diatriba mea de Psellis, cum de ætate Michaelis Pselli adversus hæreticos disceptarem, ut eos refellerem, multa de Niceta Davide, et Niceta Serrone, quæ et illi concedere debebant, ex codicibus manuscriptis attuli, et postmodum conclusi Nicetam Serronem, et Nicetam Davidem alium atque alium fuisse; in eamque ivi sententiam, Theophylacti Bulgaricæ archiepiscopi ætate floruisse, ad quem nona Theophylacti epistola inter impressas a Meursio legitur. De diversitate Nicetarum mecum habeo doctissimum Vossium in nova de scriptoribus Græcis editione: *Diversos tamen esse hos Nicetas, Leonis Allatii sententia est, in diatriba de Psellis, cui hac in parte potius subscribo.* Fuit is primo magnæ ecclesiæ diaconus et magister seu doctor, postea Serrarum metropolita, inde translatus Heracleam. Vir oppido doctus et pius. Scripsit plura et varia. Sed præcipui illius neque laudis conatus fuere in exponenda Biblia ex mente sanctorum Patrum.

Quæ ad manus nostras pervenere sunt: canones illius γραμματικὸι κατὰ μουσικὸν ἦχον φαλλόμενοι. *Regulæ grammaticæ, quæ ad cantum musicum concinnantur, itemque troparia.* Titulus operi præfixus: τοῦ τῶν Σεβρῶν πόνημα Νικήτου τῆς, Serronis labor Nicetæ hic est. P. Ἐπιθετα Διός· Δωδωναίου, Ἰδαίου· Ἐρχεῖος, Κηναίου, Μειλίχιος. Ejusdem κανὼν εἰς κανόνας γραμματικούς. *Canon in regulas grammaticas.* P. Εἰς ος' τὰ δεῦτονα.

Ejusdem ἕτερος κανὼν εἰς διάφορα γραμματικὰ. *Alius canon in varia grammatica.* P. Τὸ α' κατὰ ἀρχὰς ἀσπάζεται. Et alia in bibliothecis Vaticana, Vallicelliana, regia Parisiis, Altempsiana.

Carmina iambica in idem opus. P. Πέδον τιθὴνδ ἀκριβοῦ πεφιλμένον. *Ibid.*

Carmina iambica alia. P. Καιρὸς μὲν ὕπνου, καὶ καθεύδειν ἦν δεόν. Regia Parisiis.

Addunt alii: *Ejusdem imperatores Constantinopolitani hæretici ac Christiani.* Ipse quid sit, nondum vidi.

In Gregorii Nazianzeni orationes sexdecim *Enarrationes, et Commentaria, nempe in sanctum Pascha, et in Tarditatem. In aliam orationem in sanctum Pascha. In novam Dominicam. In Pentecostem. In Christi diem Natalem. In Epitaphium divi Basilii. In sancta Lumina. In sanctum Baptisma. De amore pauperum. In patrem reticentem propter plagam grandinis. In Macchabæos. In S. Cyprianum martyrem. In Julianum tributorem exactorem. In præsentiam GL. episcoporum. In Gregorium Nyssenum Magni Basilii fratrem. In S. Athanasium:* quæ Latine interprete Joanne Leunclavio excusa sunt cum operibus Gregorii Nazianzeni Basileæ anno 1571. Ex his Commentariis Jacobus Billius partim in aliquas orationes Nazianzeni, partim ex illis in alias collegit, ediditque in sua editione. Græca manuscripta passim inveniuntur in Italicis bibliothecis, et regia Parisiis cod. 429 et 1353.

Ejusdem *Commentarii in Nyssenum,* index ms. Ambrosianus. Nicetas absque dubio erit, qui et in Nazianzeno elaboravit. Utinam tamen index, vel titulus non fallat! Et suspicor ea esse, quæ ipse Nicetas scripserat in orationem Nazianzeni, quam ille habuit in Gregorium Nyssenum Basilii fratrem.

Industriam quoque suam posuit in exponendis sacræ Scripturæ libris; non ex propriis, sed ex sanctorum aliorumque præstantissimorum virorum, imo etiam ex hæreticorum, si modo a catholicorum intelligentia et sensu non disjunguntur, decerpens, et ordine disponens, et aptissime collocans, ut non videantur disjuncta ac separata, optimorum pannorum frustis consarcinata, sed uno continuo textu ab uno auctore orlita. Eas Græci *σπράξ;* dixere, Latini *catenas:* quemadmodum enim diversi disjunctique

annuli alter alteri implicitis in unum coarctantur, et continuatum unum efficiunt, ita et sententiæ illæ in scriptis Patrum dispersæ, recollectæ ac debito ordine congescunt, veluti una serie continuantur. Sic sub illius nomine in variis bibliothecis latent in *Hexameron Moysis explicationes collectæ. In Psalterium Davidis*. Possevinus scribit existisse in bibliotheca imperatoris Vindobonæ. In Altempsiana legitur: Νικήτα Σεβρών ἐξηγήσεις εἰς τοὺς ψαλμοὺς, καὶ συλλογὴ ἔχει τοῦ με' ψαλμοῦ παρ' ἐμπροσθεν δὲ ἔχει τοῦ σ', τοῦ Ἀταμηνού. *Nicetas Serronis expositio in psalmos et sylloge usque ad XLV. Quæ vero sequuntur usque ad LXX, sunt Agameni*. Franciscus etiam Patritius in notis ad Clementis primam epistolam ad Corinthios refert apud se exstare catenam in psalmos, collectore Niceta, quam sæpius vocat suam, ex earum testimonia Patrum non uno in loco profert. Ex hac Patrum expositione pius nescio quis varias precum formulas concinnavit varii argumenti, quas ipse legi sub hoc titulo: Εὐχαὶ διάφοροι πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὁμολογητικαὶ, ἐξομολογητικαὶ τε, καὶ εὐχαριστήριαι, πρὸς δὲ καὶ διηγηματικαὶ, καὶ παρακλητικαὶ, διασκευασθεῖσαι: κατὰ παράφρασιν ἐν ὁμοιότητι τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ ἀπὸ τῶν ἐξηγησαμένων εἰς τὸ ψαλτήριον αὐτοῦ θειοτάτων Πατέρων ἡμῶν καὶ ἁγίων καὶ σοφῶν διδασκάλων· συνετάθησαν δὲ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡρακλείας. P. Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς τῶν ἀπάντων τοὺς καταλαβόντας με διὰ παγίδων, καὶ τὴν ψυχὴν μου τραπευνώσαντας. Sunt num. 39. Nec non et illæ: Ἐτέρα συνθήκη ψαλμῶν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ζυγαθηνού εἰς τοὺς ψαλμοὺς ὅλους κατὰ παράφρασιν εὐκτικῶς, δοξολογικῶς, εὐχαριστηρίως, καὶ διηγηματικῶς, καθὼς γέγονε καὶ προέγραπται, καὶ ἀπὸ τῆς συλλογῆς τοῦ Ἡρακλείας εἰς τὸ ἔλον ψαλτήριον. P. Κύριε ὁ Θεὸς πολλοὶ τῶν κατεξανισταμένων μου παραβαρβόροντες ἀλλήλους λέγουσιν. Preces sunt num. 146.

Subdit Possevinus: *In Ecclesiastem, Canticum canticorum, in Duodecim prophetas, in quatuor Evangelia, in Acta apostolorum, in Epistolas Pauli, Joannis, Jacobi et Petri. Sed cum ejusdem exetel explicatio in Job, versor quin ei sit, ut fortassis aliæ falso ascriptæ. Nam et in decem manuscriptis Græcis codicibus, quos Paulus Comitulus noster e variis bibliothecis conquistavit ob Catenam Patrum Græcorum in Job a se versam, nullus exstat in illis Nicetas, præter quam in codice, qui erat Joannis a S. Andrea canonici Parisiensis. Quin etiam cum ei fuisset in Galliis a quodam attributa, idem Comitulus in disputatione, quam de ejus Catena auctore suæ versionis præfixit, solidis evincit argumentis, eam nullam esse, sed Olympiodoro tribuendam, qui e quatuor et viginti Græcæ doctorum explanationibus illam contexit. In Bavaricæ ducis bibliothecæ catalogo adnotatur cod. 12 et 13: Catena Nicetæ Serrarum episcopi in Matthæum; Catena ejusdem Nicetæ in Evangelium S. Joannis. Et in bibliotheca Augustana habentur: Variorum Patrum Enarrationes in Evangelium S. Lucæ, Niceta collectore.*

Visitur in Vaticana bibliotheca codex in membrana minutissime et elegantissime scriptus cum hæc eigraphæ: Συναγωγὴ ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ διαφόρων ἐρμηνευτῶν πρὸς Νικήτα διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν βιβλίοις δ' (a). *Collectio explicationum in sanctum Evangelium secundum Lucam, ex variis interpretibus per Nicetam diaconum magnæ Dei ecclesiæ, libris quatuor.* P. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ὁ Θεὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀνθρώποις διελέγετο. In qua sylloge illud singulare cernitur, quod cum in aliis catenis sententiæ Patrum verbis decurtatæ, et compendio efferantur, hic ipsissimis verbis uti jacent textus, nullis suis partibus imminuti digerantur, ut non frustra interpretationum, sed integræ ipsæ interpretationes, et tantum non orationes describantur. Interpretes sunt, ne te quoque id lateat, Africanus, Alexander monachus, Ambrosius, Amphilocheus, Anastasius, Antipater Bostrensis, Apollinaris, Asterius, Athanasius, Basilius, Clemens, Cosmas monachus, Cyprianus, Cyrillus Alexandrinus, Cyrillus Hierosolymitanus, Dionysius Alexandrinus, Dionysius Areopagita, Dorotheus, Ephræm, Epiphanius Cyprius, Eusebius, Eutycheus patriarcha, Evagrius, Flavianus, Gregorius Nyssenus, Gregorius Theologus, Hippolytus, Hypatius, Ignatius, Joannes Cassianus, Joannes Chrysostomus, Joannes Climax, Joannes Damascenus, Joannes Geometra, Josephus, Irenæus, Isaac monachus, Isidorus Pelusiota, Justinus, Macarius, Marcus monachus, Maximus, Methodius Patarensis, Nicetas qui et David, Nilus, Origenes, Paulus Emesenus, Philo, Photius patriarcha, Proclus, Severus Antiochenus, Silvester, Simeon Metaphrastes, Synesius, Theodoretus, Theodorus Mopsuestenus, Theophanes, Titus Bostrensis, Victor presbyter (b). Ex his prolixis admodum expositionibus collectæ sunt expositiones magis succinatæ a studioso quodam in idem Evangelium, ne lectione tam longa lectores absterrentur, quæ in bibliothecis italicis leguntur.

Relatum etiam mihi est, exstare sub nomine ejusdem e diversis item Patribus in *Matthæi Evangelium expositionem*, Patresque esse, Apollinarem, Athanasium, Basilium, Cyrillum Alexandrinum, Epiphanium, Eusebium Cesariensem, Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Gregorium Thaumaturgum, Joannem Chrysostomum, Irenæum, Isidorum Pelusiotam, Origenem, Photium, Severum Antiochenum, Theodoretum, Theodorum Heracleensem, Theodorum Mopsuestenum, Theophilum, Titum.

Catenam in Job non esse Nicetæ, sed Olympiodori contendit Comitulus, solidisque eam id evincere argumentis, tradit Possevinus. Verum solidas ipsas Comitoli ratiocinationes consideremus. Ait scripto

(a) Ex hoc ipso codice plurimas egregiasque S. Cyrilli Alex. partes nos protulimus in *Bibl. nov. PP.* t. II; item alias aliorum Patrum in *Script. vet.* t. IX. A. M.

(b) Paulo numerosiorem nominum indicem, ascriptis etiam codicis locis, nos dedimus t. IX, cit. p. 723, 724. A. M.

admonitum, cum, qui non Olympiodorum Alexandrinæ Ecclesiæ diaconum, sed Nicetam Heracleæ episcopum catenæ hujus auctorem existimabat, sensisse se captiosa probabilitate deceptum, ideoque semel et iterum datis litteris errati sui veniam deprecatum, et in sententiam suam manibus pedibusque venisse, erratum professum. Licet enim, ut ille assererat, a Joanne Parisiensis Ecclesiæ canonico didicisset, tum in suo, tum in regis Gallorum (et Cæsaris, et in ottob.) exemplaribus et non paucis quæ Constantinopoli visuntur, summo cum consensu, Nicetæ nomen præfixum habeatur, et stylus una cum reliquis Nicetæ operibus plane consentiat, suo tamen judicio Comitolus, et aliorum eximiorum virorum, diversorum exemplarium diversos esse auctores censet, et Nicetæ nominis hujusmodi libris affixi repellit antiquitatem: tum demum quia Græcæ nationi, quo præsertim tempore ab Romana Ecclesia secessit, solemne fuit, adulterinis notis libros aspergere: et varios esse auctores suadent, vel omnibus in libris non eundem esse explanatorum numerum, vel explanationum auctorum non esse eandem dispositionem et ordinem, vel ad eosdem locos sacræ Scripturæ non eorundem doctorum explicationes adhiberi, vel eorundem doctorum explicationes in nonnullis libris concisas, in aliis magis diffusas esse, vel nullam præfixi nominis Nicetæ notam vetustioribus codicibus videri. Adde in ipsa inscriptione, quæ Nicetam præfert, nihil recinere purum, nihil veteris linguæ Græcæ resonare domesticum. Ἐξήγησις εἰς τὸν μακάριον Ἰωβ, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, κυρίου Νικητα. Νικητοῦ enim, si regulis grammaticorum insistere voluisset, dicendum erat. Græcos porro non sanorum sed alienorum nomina assuesse libris præfigere, probant Commentarii in Joannem, qui Cyrilli nomen præferebant (c), cum essent Chrysostomi; Commentarii Origenis in Job, qui prorsus Origenis non sunt (d). Nec potest dissimulari, multa Hieronymo non Hieronymi, Augustino multa ascripta esse non Augustini (e). De stylo quoque Nicetæ præter rem esse videtur, cum nullum in hoc toto Commentario Nicetæ verbum reperitur, sed omnia aliorum verbis exposita, et licet omnes aliæ catenæ, quæ cum Nicetæ nomine conjunguntur, Nicetæ sint, quam est interpretatus Comitolus, nullo modo Nicetæ tribuendam esse. Et hæc quidem sunt Comitoli argumenta adversus eos, qui hujusce catenæ in Jobum auctorem Nicetam existimant.

Olympiodorum vero diaconum hujus officii esse auctorem necessario probat, quod catenæ auctor in extrema præfatione, cum Chrysostomi oratione suam connectens, *Nunc ad ipsam verborum, inquit, interpretationem veniendum est; quæcunque vero historiæ congruunt, atque allegoriæ*, etc. Atqui verba hæc prorsus consequitur nomen Olympiodori, ejusque prothectoria. Si superior oratio est catenæ auctoris, tum historiam, tum theoriam, cum res feret, in singula capita pollicentis, cum in utriusque sensus et historici et theurici pervestigatione fuerit Olympiodorus perditigenter versatus, cum illius duntaxat sint omnes illæ prothectoriæ, quis vocabit in dubium, quin idem sit interpret? Olympiodori interpretatio cum reliquorum doctorum explanationibus ita cohæret, ut non multorum expositio, sed unius tantummodo videatur esse continuatio. Sententiæ illius ex aliorum sentiitiis efflorescunt, et pleræque illius commentationes in aliena junctione verborum sæpe considunt, aliorum verba et sententiæ Olympiodori comprehensionibus astringuntur: aliorum interpretum infracta ab Olympiodoro sanantur, et vitiosa quæque complentur: quæ variis ex eadem catena adductis exemplis Comitolus confirmat. Tandemque cardinalis Gulielmi Sirleti, Francisci Turriani, et Petri Galesini protonotarii apostolici sententias, suæ comites allegat, et Vincentii Pinelli codicem pervetustum, in cujus primis paginis est Olympiodori, tanquam legitimi auctoris, litteris Latinis nomen ascriptum. Tandemque Parisiensium Patrum et sodalium sanorum patrocinium adnectit, qui cum sua causa regis reginæque bibliothecas acri studio perlustrassent, singulosque libros ac librorum indices diligentius inspexissent, responderunt: *Non est autem quod rev. patrem Comitolum pigeat conjecturæ, catenam istam Olympiodoro tribuentis. Nam et in Epitome bibliothecæ Gesneri, et in Catalogo librorum edito a Simlero anno 1586, catena in Job Olympiodoro tribuitur quædam, quæ dicitur in bibliotheca Sambuci servari: itemque ejusdem Olympiodori diaconi hypotheses in Job*. His concludit esse vero quam simillimum hujus catenæ scriptorem Olympiodorum, Alexandrinæ Ecclesiæ diaconum, existisse. Pro qua sententia defendenda, ingentes Comitoli conatus, et concitatum animi ardorem conspexeris. Ad Comitoli quoque sententiam accedit Possevinus in apparatu, in Olympiodoro: *Accedo enim lubens ad sententiam Pauli Comitoli, qui eandem catenam, ut alibi diximus, e Græca Latinam fecit eleganter. Qui item solidis rationibus in editione Veneta, quæ prodit apud Iolitos anno 1587, cœcinit eam esse non Nicetæ Heracleensis episcopi, sed ipsius Olympiodori.*

(c) Memini reapse me videre in bibliotheca Vaticana codicem magnum insignem, litteris venustis exaratum, cum præfixo titulo Cyrilli in Joannem, cum tamen nihil Cyrilli proprium inesset; sed Compendium potius Chrysostomi illud, quod Patavii observavit Comitolus. A. M.

(d) Recte hæc dicuntur. Etenim ego Commentarii adhuc Græcæ inediti in Jobum, falsum Origenis nomen in codicibus gerentis, verum auctorem (priscum scilicet et famæ nobilis hominem) cum ipso opere vulgaturus aliquando sum. De Comitoli

autem nonnullis hallucinationibus verba feci in tomo X, p. 201, seq. Spicilegii Rom. A. M.

(e) Augustino scripta aliquot falso utique inscripta fuerunt: sed alia vicissim erepta eidem constat philologorum audaci judicio, reclamantibus valde codicibus antiquissimis et ingenuæ famæ primis editoribus. Sic ex. gr. nostra fere ætate Mita Chrysologum, Brunus Maximum taur., dum studiose illorum tomos amplificare voluit, alienis non secus pluinis exornaverunt. A. M.

Quid interim nos? In tanta conjecturarum copia, et eximiorum hominum consensu acquiescimus? Etiam si producta sententia quam longissime abesset a vero, tanta dicendi copia præstructa, nos quoque etiam invitos ad se pellexisset. Sed veritatis studium, quo semper incontinenter exarsimus compellit, ut dictas conjecturas conjecturis aliis (quæ enim in rebus hujusmodi demonstratio fuerit?) ponderatas, sapientiorum examini committamus. Qui semel oppositum sentiebat, rationibus Comitoli persuasus, in sententiam Comitoli venit. Optime factum, laudo ingenium, id quoque suasus ipse faciam; et si peccatum est, talibus in rebus diversa ab aliis sentire, veniam deprecabor; et rem agam. Joannis Parisiensis canonici codex Nicetam præferebat auctorem hujus catenæ, et regis Galliæ exemplar, et non pauca alia, quæ Constantinopoli visuntur, quamvis Comitolus nullam exstare in bibliotheca regia catenam affirmet; sed Constantinopoli exstitisse tradit grammaticus in Catalogo exhibito in bibliotheca patriarchæ Constantinopolitani, ut ex Antonii Verderii supplemento colligi; in Anglia duo Bodleiani codices, ex quibus suam eruit, edilisque Patricius Junius. Olympiodorum unus solummodo qui fuit Sambuci. Quibus fides adhibenda est? unine tantummodo Sambuci, relato ab epitomatoribus Gesneri, an tot aliis, qui nobis Nicetam præfigunt? Et si attentius verba epitomatorum considerentur, non nobis Olympiodorum auctorem catenæ dant, sed unum ex iis, ex quibus interpretationes illæ collectæ sunt. En verba: *Olympiodori et aliorum piissima catena in Job, in bibliotheca Sambuci*. Ni alios quoque auctores catenæ auctores substituere velimus. Et cum Comitolus dicat, *diversorum exemplarium auctores esse diversos*, undenam ille habuit in Sambuciano illo codice catenam a se versam, et quam Olympiodorus ipse vindicat, et non aliam atque diversam, contineri? Quare in hujusmodi conjectura, rei dubiæ majorem fidem faciunt plures codices, pluresque testēs firmiter auctoritatis reputantur. Quid si Olympiodorum nullus alius testis, nullus hujusmodi commentationis fœtus alius, Nicetam autem hæc et in alios sacræ Scripturæ libros, per plures collectiones accusant? At Nicetæ stylus cum aliis operibus Nicetæ non consentit. Cum nullus hic cernatur, verum est; sunt enim aliorum scriptorum sententiæ eorundem verbis expositæ, vel quandoque etiam decurtatæ, in quo nulla certa styli ratio formari potest. Quamvis in aliis suis scriptis, in quibus λογιστὴς dicendi genus sectatur, non inelegans sit, sed gravis, facundus, et plenus sententiis. At hic in inscriptione nihil purum retinet, nihil Græcæ linguæ domesticum resonat. Quis id ait? Res ipsa, si Comitolo credimus viro in Græcis litteris versatissimo. Νικήτα enim illud pro Νικήτου non videtur e grammaticorum schola. Et tamen purum hellenismum sonat. Nomen enim illud fere in omnibus etiam antiquioribus ita enuntiatur. Hinc legitur: Συνανωγή ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν παρὰ Νικήτα διακόνου. Νικήτα Σεβέρων εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον. Νικήτα μονάζοντος τοῦ Στηθάτου εἰς τὸ βιβλίον τῶν θεῶν ὕμνων. Νικήτα τοῦ Βυζαντίου. Νικήτα τοῦ φιλοσόφου. Et in editis conciliis Romanis, de Vita sancti Ignatii: Συνεγράφη δὲ παρὰ Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sic etiam vulgatum est, Νικήτα τοῦ Χωνιάτου. Et in expositione Græca carminum Gregorii Nazianzeni, Νικήτα φιλοσόφου, τοῦ καὶ Δαυὶδ ἐρμηνεῖα. Possem etiam infinita alia ex historicis referre, qui Nicetæ nomen in secundo casu ita efferunt, neque propterea præter puritatem Græci sermonis locutos eos fuisse aliquis criminatus est. An ergo tot auctores ob unius syllabæ male scriptæ in ipso titulo, suis Commentariis spoliandi sunt? De Niceta Heracleensi, et de hac catena tantummodo id decernere, de aliis non item, λῆρος plane esset, καὶ οὐδὲν ὄφεις. Quod si Nicetas ideo ex hac catena exterminandus est, quod in exscribendo in declinatione peccatum est, fortasse etiam Olympiodorus ejiciendus ex hoc eodem opere est, cujus nomen in emendatissimo exemplari, quod asserit Patricius Junius, constanter et per omnia ita scriptum reperitur, lege compositionis, ut videtur, aliter postulante, per ω in antepenultima exprimitur Ὀλυμπιόδωρου. Sed nimis ipse sum in similibus referendis.

Reliqua Comitoli videantur. Solemne fuit Græcæ nationi adulterinis notis libros aspergere. Sit certum atque indubitatum, neque enim nunc ego Græcæ nationis causam ago. Quid ergo in le sequitur? Ergo et hoc quoque nomen, eraso vero auctore, catenæ præfixerunt. Hoc vero probandum est, ut in exemplis allatis de Cyrillo et Origene probatur. Neque propterea licebit Comitolo, pulso Niceta, alium substituere. Tum enim et in libris quoque Latinis id facere pro libidine uniuscujusque concederetur; cum, ut ille ait, dissimulari non possit, multa Hieronymo non Hieronymi, Augustino multa ascripta esse non Augustini. Hinc concludet nescio quis plane non dissimili argumento: Ergo catena quæ prostat sub nomine divi Thomæ Aquinatis, divi Thomæ non est, cum Latini suerint nonnullis libris ac voluminibus non suorum auctorum, sed alienorum nomina, titulosque affigere. Imo permulta in libris suæ Societatis, si hunc eundem ratiocinandi modum sequemur, decerni possint. Audiatur Comitolus: *Hærenus in nostris. In hac ipsa catena, quæ superiore anno est impressa Lugduni, annon exstat Epistola ad Antonium Caraffam cardinalem amplissimum? quam cum temporis angustia, eorumque preces qui editionem urgebant, ab universi nostri ordinis moderatore acrius extorquerent, videretque eorum cupiditati satisfieri non posse, si a me expectanda Romam erat Epistola, ejus scribendæ diserto sodali datum est negotium: neque ea re mentitur Epistola, quod non sit auctorem Paulum nacta; prodit enim ipsa meæ quoque testis locuples voluntatis, illamque quasi prolem meam agnovi. Quasi vero integerrimi sanctissimique Patres, et præcipue tanti ordinis moderator, scriptiones jussu suo ab hoc vel illo sodali factas, nutu suo aliis ex suis distribuât, et alienos labores, cui ipsi libuerit supponat. Sed vim argumenti inspiciamus. Græci item atque Latini multa auctori non suo falsis inscriptionibus donant, et aliquando*

moderator Societatis Epistolam ab alio scriptam, perinde atque si Paulus Comitulus eam scripsisset, publicavit. Ergo catena in Iobum a Comitolo versa, licet Nicetæ nomen præferat, Nicetæ non est. Annon solidius conclusisset catenam ipsam, quæ sub Comitoli nomine cusa est, Comitoli non esse? Et qua in posterum certitudine suis auctoribus tractatus et libros vindicabimus, si pondus aliquod argumentum hoc in se contineret? Certe nulla. Par enim atque unum omnium iudicium erit.

Quid porro pro Olympiodoro suo arguatur? Quæ superius breviter expressimus. Et diceret fortassis aliquid, si Olympiodori verba illa essent. At cum auctoris catenæ sint, frustra tot aggerit exempla. Solent scilicet hujuscemodi tractationum auctores, ne sententiæ allatæ elumbes atque dissolutæ, orationis seriem infringere videantur, aliquid de suo addentes, apposito veluti vinculo, antecedentia cum subsequentiis colligere. Id facile deprehenderit, qui catenas antiquas, et hujusce Nicetæ potissimum examinet. Namque, verbi gratia, cum duæ vel tres alicujus expositionis causæ non ab eodem auctore, sed a diversis redduntur, ille de suo solet addere: *Duplex est hujus loci exposito, aut enim hoc dicit, et postea nomen auctoris appingit; eaque sententia finita, ponit verba illa: Aut id potius significare voluit; et tum alterius nomen subdit. Multiplex est his verbis subjecta sententia, aut enim hoc dicit; tum profertur sententia ex aliquo auctore. Postmodum subjicitur, Aut vero hoc aliud, et similia. Et cum ista sententiarum connexio de substantia rerum nihil mutet, non opus erat in hisce verbulis auctorem catenæ suum nomen apponere. Undenam id habeam? dicit Comitulus. Ex ipsa catenarum natura. Non placet? Audiat: Potuit id ita fieri. Contemnet hæc Comitulus? contemnat ergo et illa sua, dum Nicetam oppugnat, toties inculcata: *Potuit Olympiodorus a primo integras absolutasque interpretationes singulis historiæ sacræ partibus adhibuisse, etc. Potuit primo separato Commentario, etc. Potuit suarum sententiarum ac verborum selectione utens, etc.* Si ille quia potuit, fecit; quare non et Nicetas, qui non minus Olympiodoro potuit?*

Ut vero de formulis ab Olympiodoro usurpatis aliquid exactius habeatur, dicimus Olympiodorum hunc diaconum Alexandrinum a Joanne archiepiscopo Alexandrino, cognomento Nicota, promotum, varios sacræ Scripturæ libros suis expositionibus elucidasse sic, ut ante singula capita suas protheorias scriberet, quibus succincte et breviter argumentum et sensa proponeret, postea suas expositiones, easque brevissimas subjungeret, ut videre quisque poterit in Expositionibus ab eodem concinnatis in Jeremiæ Prophetias, Lamentationes et Epistolas, necnon in Vaticinia Baruch, quæ in antiquissimo, optimo, et vere aureo codice bibliothecæ Barberinæ asservantur. Ut vero suas protheorias et explanationes connecteret, formulis illis, quas colligit Comitulus, utitur: *Atque in his capit primum situm est: nunc ad secundi capituli protheoriam aggrediendum. Sed de secundo capite tractemus. Igitur capituli tertii protheoriam instituentes dicimus. Atque hujusmodi est superiorum versuum sententia; operæ pretium tamen est, singulos versus seorsum exponere. Aut ex priore interpretatione debemus intelligere; aut vero ad illa ipsa verba hanc sententiam accommodabis. Atque hæc est verbis Jobi subjecta sententia, deinceps singula videamus. Nunc igitur ad reliquam interpretationem pergamus. Et quod illi validissimum videtur: Ergo historiæ Jobi prima atque extrema sunt hujusmodi. Atque ita est nobis hujus ipsius libri explanatio ad exitum adducta. Quod si nonnulla conjectura potius, quam certa comprehensione ducti interpretati sumus, sane certe id nec a primis nobis, nec a solis est factitatum. Sed hoc ipsum cum iis omnibus fuit nobis commune, qui hujus libri interpretes et explanatores fuerunt. Has itaque formulas, quas Olympiodorus, si tamen Olympiodori sunt, in sua interpretatione Jobi usurpaverat, auctor catenæ cum ad sententias expositorum colligandas judicasset aptissimas, ne de suo minus aptiora apponeret, in contextu catenæ immiscuit, ut connexionem etiam ex alienis, quemadmodum et reliqua alia, ingeniosissime comparasse demonstraret. Et rem ita se habere perspicue intelliget, qui hasce allatas a Comitolo cum reliquis Olympiodori, quarum supra meminimus in Jeremiam et Baruch Expositionibus conferet. Et hæc nostræ conjecturæ pro Niceta adversus Olympiodorum sunt. Committantur itaque conjecturæ cum conjecturis, et vero similibus attendatur. Neque enim illi mihi arrego certum hujusce catenæ parentem, e tenebris erutum antiquitatis ante curiosorum oculos ponere, et latentem in apertum educere. Et, ut ingenue fatear, pro Olympiodoro argumentum efficacissimum fuerit, Patres in hac catena laudatos, omnes ante annum sexcentimum, circa quæ tempora Olympiodorum quoque floruisse vero simillimum est, scripsisse, nullumque qui post id tempus floruerit adduci. Quod utique non facit Nicetas, qui cum illo longe recentior sit, multa ex Simeone Metaphraste, Niceta Davide, Joanne Damasceno, Joanne Geometra, Cosma monacho et aliis, qui post ea tempora vixerunt, in suis catenis mutuatur. Id si momenti alicujus non est, nescio quid aliud fuerit: non evincit tamen, Olympiodorum hujusce catenæ auctorem fuisse: cum forsitan ex his vel aliis scriptoribus recentioribus, quod ad propositum faceret, vel non invenerit, vel inventum, prolixitatem effugioris, neglexerit, præcipuis tantummodo Patribus in hac Expositione contentus. Neque enim omnia adnotare omnes cogimur; sed genium quisque sequitur suum.*

Antequam finiam, illud etiam subjungam, in sermones Gregorii Naz'anzeni exstare tam Nicetæ Heracleensis, tum Eliæ Cretensis Commentaria, ea distinctione, ut Nicetæ sint εἰς τοὺς λόγους τοὺς ἀναγινωσκομένους, in sermones qui leguntur. Eliæ, in sermones τοὺς μὴ ἀναγινωσκομένους, in eos qui non leguntur. Primos sexdecim, secundos viginti quinque numerant. Quæritur a nonnullis vocabula hæc quid sint? In promptu responsio est: ἀναγινωσκομένοι sunt, qui in Ecclesiis legi, quemadmodum et aliorum Patrum scripta

inter divina Officia ibidem suaverant; μη ἀναγινωσκόμενοι, qui silebant in Ecclesiis, licet singulis momentis eruditiorum manibus tererentur, et sua lectione optima quæque legentium animis ingererent. Quod etiam ante me indicaverat Joannes Zonaras comm. ad can. 4 concilii I Constantinopolitani: Τοῦτου (τοῦ Μαξίμου τοῦ κυνικοῦ) καὶ ὁ Θεολόγος ἐν τινὶ τῶν μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις ἀναγινωσκόμενων λόγῳ αὐτοῦ μέμνηται. *Hujus (Maximi Cynici) Theologus quoque in uno ex iis, qui in Ecclesiis non recitantur, sermone mentionem facit.* Indigne equidem factum, tali vocabulo sermones luce dignissimos denotari. Id quoque indignatus Joannes Euchaitarum episcopus, acriter in eos, qui eo nomine dictos sermones prænotarunt, carmine iambico invecus est. Et ut quoque ostendam ipse, me talia ægre pati, carmen illud adversus eosdem, latens atque obscurum, in publicam lucem proferam.

Τίς ὁ θρασυθεὶς πρῶτος εἰπεῖν τοὺς λόγους;
 Ἥκιστα τοῦτου; ἀναγινωσκόμενους;
 Τίς κοσμολαμπὲς φῶς καλύπτει γωνίᾳ;
 Τίς ἀστέρων λάμποντας ἐγκρύπτει νέφει;
 Τίς μαργάρους στίλβοντας εἰς γῆν χιωνούει;
 Φεῦ κλήσεως μὲν βασιάνου ψευδωνύμου,
 Εἰ δ' ἔργον εἶχε, ζηνίαις παγκοσμίαι.
 Ἦν δ' οὐ γάρ ἐστιν ἔργον, ἀλλ' ἀπλῶ; λόγος.
 Τὸ φῶς ὀρίσθω φαῖνον ἐν τῇ λυχνίᾳ,
 Πᾶσιν προκείσθω, πᾶσι κρινῆ λαμπέτω,
 Ὅσοι βλέπειν ἔχουσι τῶν ἄλλων πλεον,
 Ὡς εἶθε πάντες εἶχον εἰδέναι τάδε.

Ἐῴε προσείχον τοῖσδε πάντες τοῖς λόγοις.
 Οὕτω γὰρ ἂν πρόχειρος ἦ σωτηρία
 Παρῆν ἅπασιν ἐκ μιᾶς ταύτης βίβλου.
 Ἐὼ γὰρ εἰπεῖν, ὡς σοφοὺς ποιεῖ μόνη,
 Ἄρκοῦσα πρὸς παῖδυσιν ἀνθρώπων ὄλγην.
 Πλήρης μὲν ἐστὶ δογμάτων ἀποκρύφων,
 Πλήρης δὲ θεῶν καὶ σοφῶν μυστηρίων,
 Πλήρης δὲ χρηστίων ἠθικῶν διδασκαλιῶν,
 Πλήρης δὲ κομφῶν τεχνικῶν μαθημάτων,
 Μουσεῖον αὐτόχρημα γνῶσιν ἐμπνέων.
 Ταύτης διμεμπτον τὴν γραφὴν καταρτίσας,
 Πολλοῖς τροφὴν προῦθηκα μὴ κενουμένην.

Quis primus fuit adeo temerarius ut hos sermones nullo modo legi affirmaret? Quis lumen per totum terrarum orbem splendens in angulo oculi? Quis lucida sidera nube tegit? Quis margaritas splendidas sub terra sepelit? Heu compellationem invidam et falsam! quæ si in opus adduceretur, detrimentum mundo universo afferat. At enim nullo modo id opere præstatur, sed rumor tantum inanis est. Lumen aspiciatur illuminans in candelabro, omnibus eorum ponatur, omnibus communiter lumen exhibeat, illisque præcipue, qui plus altis vident. Utinam omnes hæc tenerent! Utinam omnes his sermonibus animum adverterent! Sic enim in promptu salus adesset omnibus ex hoc unico volumine. Namque prætereo, ut ipsum solum sapientes efficiat, cum ipsam satis sit hominibus ad universas disciplinas comparandas. Plenum siquidem est dogmatum reconditorum: plenum divinarum et doctorum mysteriorum: plenum optimorum moralium præceptorum: plenum elegantium artificialium doctrinarum. Musæum revera scientiam inspirans. Hujus inculpabilem descriptionem expediens, plerisque cibum proposui nunquam deficientem.

Leguntur etiam sive eju- dem, sive alterius (sed certe Nicetæ Heracleensis metropolitæ sunt) responsa ad interrogationes cujusdam episcopi. Meminerunt epitomatores Gesneriani, et Possevinus; dicuntque exstare apud Zonaram in episcopi conciliorum. Edidit ea Græce et Latine Joannes Leunclavius in *Jure Græco-Romano*, p. 310.

EDITORIS PATROLOGIÆ MONITUM.

Ex catenis quas collegit Nicetas sæ sunt quæ typis lucem viderunt:

1. *Catena in Job*, Londini anno 1638 edita cura et studio Patricii Junii, bibliothecarii regii.
2. *Catena duplex in S. Matthæi Evangelium* quam P. Petrus Possinus, S. J., recensuit et To'osæ anno 1647 edidit duobus voluminibus in-folio.
3. *Catenam in Lucæ Evangelium*, ab Allatio supra memoratam, ex codice Vaticano exscribendam curavit et tomo IX Scriptorum veterum inseruit card. Angelus Maius.
4. *Catena in Epistolam I ad Corinthios* prodiit curante Joanne Lamio in libro cui titulus: *Deliciæ Euditorum*, Florentiæ 1738.

Lectorem studiosum non fugit, fragmenta ex catenis hic recensitis desumpta suo quodque auctori in Patrologiæ decursu reddita fuisse, vel omissa si, post accuratam collationem, inter scripta edita occurrerent. Non parum enim erraret qui has interpretationes omnes ex peculiari commentario desumptas crederet; catenarum nempe consarcinatoribus mos est loca suo scopo accommodare ex scriptis varii argumenti delibata et catenæ annulis illigare. Cum ergo quæ Nicetas derivaverat, ad proprium locum redierint, quis nos vituperet quod tam spissis operibus collectionem nostram jam adeo ponderosam iterum et sine ullo fructu gravare nolimus?

Superest ut aliqua dicamus de Joannis Geometræ et Symeonis Metaphrastæ in Lucam commentario, ut fidei liberemus quam de eo hic loci edendo dedimus. Postea enim comperimus fragmenta omnia sub Geometræ nomine ab Angelo Maio edita legi in ejusdem homilia in B. Mariæ Præsentationem ab Antonio Ballerino S. J. edita in Sylloge Monumentorum ad mysterium Conceptionis immaculatæ Virginis Dei-

paræ illustrandum, quam post eum dedimus inter opera Geometræ; unde fortasse concludendum esset Geometram in Lucam ex professo non scripsisse, sed Nicetam ex hac homilia hausisse quæ sub Geometræ nomine Maius edidit.

Metaphrasæ etiam et inedita fragmenta in Lucam, exstare deprehendimus inter ejus scripta edita. Præcipuum fragmentum, quod de S. Lucæ patria et rebus gestis tractat, legitur inter Vitas sanctorum quas collegit Metaphrastes (supra tom. CXIV-CXVI), ad diem 18 Octobris.

Nicetæ Præfatio, Catenæ in Psalmos ab ipso collectæ, et nondum typis editæ, præmissa, exstat in Bibliotheca nova Patrum cardinalis Ang. Maii in fronte Commentariorum S. Cyrilli Alexandrini in Psalmos, apud nos Operum S. Cyrilli tom. II, Patrologiæ LXIX, col. 697.

NICETÆ SERRONII

COMMENTARIUS IN ORATIONES S. GREGORII NAZIANZENI.

Vide Patrologiæ tom. XXXVII, Opp. S. Gregorii, tom. II.

NICETÆ METROPOLITANI HERACLEÆ

Responsa

AD CONSTANTINUM EPISCOPUM.

Vide Patrologiæ t. CXIX, col. 935.

NOTA. — *Deorum dearumque Epitheta*, quæ Creutzer (*Meletemata e disciplina antiquitatis*, Lipsiæ 1827, 8°, p. 14-41) Nicetæ Serroni restituit, et ex codicibus mss. cum notis in lucem protulit; et *Carmina grammatica* Nicetæ quæ Boissonade primus edidit in *Anecdolis Græcis*, tom. III, p. 323-327, hic non recudimus, utpote quæ argumenti profani sunt. EDIT.

LABENTE SÆCULO XI

JACOBI MONACHI

EX MONASTERIO COCCINOBAPHI

ORATIONES ENCOMIASTICÆ

IN SS. VIRGINEM DEIPARAM.

(Ex Orationibus quæ subjiciuntur, primam, tertiam, quartam, quintam et sextam primus Græce et Latine edidit Ant. BALLERINI, S. J., in opere cui titulus: *Sylloge monumentorum ad mysterium Conceptionis immaculate Virginis Deiparæ illustrandum*. In Monito quod Editor præmisit, ostendit, Jacobum hunc neque ad sæc. xiii cum Alatio et Kolario, neque ad sæculum viii cum Montfauconlo rejiciendum esse, sed labente sæculo xi floruisse. — Orationem secundam, quæ est in *Nativitatem B. Mariæ*, ex Auctario Combelsiano mutuamur.)

ORATIO I (1).

In Conceptionem sanctissimæ Deiparæ et de historiis duodecim tribuum Israelis (2) e sacris Scripturis selecta (3).

I. Hodie terra gratiæ illustrata fulgoribus præ

(1) Scripsit Hippolytus Marraccius (in not. mss. ad hanc orat.) non modo Jacobum plura e Georgii Nicomediensis scriptis mutuatum esse, sed hanc orationem integram ac prouti jacet, in Vaticano codice 654 sub nomine Georgii reperiri. Verum quisquis id Marraccio (neque enim per se Græcos hic volutabat codices) renuntiaverit, plane deceptus est. Nulla enim alia est oratio Georgii in memorato codice quam quæ ordine tertia a Combelsio

ΛΟΓΟΣ Α'.

Εἰς τὴν σὺλληψιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐκλεγεῖς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἰσραὴλ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ.

Α'. Οὐρανόν, ἢ γῆ ταῖς τῆς χάριτος μαρμαρυγαῖς,

edita est de Deiparæ Conceptione.

(2) De hac *duodecim tribuum Israelis* historia nonnulla jam innuimus in monito ad orationem Joannis Eubœensis. Hunc autem orationi titulum sive auctor ipse inscripserit, sive quispiam alius apposuerit, id, uti patet, receptissimam vulgo eam historiam fuisse confirmat.

(3) Cum e *sacris Scripturis electa* dicatur oratio, et quidem in titulo id affirmetur, facile quispiam

ὑπερφαιδρύνεται σήμερον· οὐρανὸν ταῖς νοηταῖς ὑπεραγαλλίζεται λαμπρότησιν· οὐρανῶ ὑπερκωμίφωραίζεται· τὸν γὰρ ὑπέρτερον οὐρανὸν ἀποτικτόμενον δέχεται, τὸν ὑπέρφωτον β'τως καὶ εὐρυχωρότερον, τὸν οὐχ ἥλιον δυόμενον, ἀλλὰ τὸν ἔδυτον ἀνίσχοντα τῷ κόσμῳ τῆς δικαιοσύνης· τὸν οὐ κατ' ἀστροῖς ὀρωμένους, ταῖς νοηταῖς δὲ ποικιλλόμενον ἑδοσχίαις. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τὸ πανηγυριζόμενον σήμερον, τοῦτο τὴν λαμπρότατην προῦβηκε πανδαίαιαν, τοῦτο τὴν παρούσαν συνεκρότησε χορείαν· τοῦτο τὸν λόγον διαναστήσαν, εἰς οἰκίαν ἅπαντας συγκαλεῖται μέθεξιν, καὶ φαιδρύνει τὸ πλῆθος, τῇ τῶν χαρίτων ἐπιλάμψει. Οὐκ ἐκ μετοχῆς τινος τὴν τοῦ φωτὸς ἐπίτασιν δεχομένη, τῇ μεταδόσει δὲ τὴν οἰκίαν εἰς τοὺς ἀγειρομένους ἐφαπλοῦση καὶ παραδεικνύσῃ λαμπρότητα, τῇ περιφανείᾳ τῆς αἴγλης B συνεπεκτείνεται. Καὶ ὡσπερ ὁ ὀρωμένος οὗτος ἥλιος ἔχει μὲν παρ' ἑαυτῶ, καὶ τῶν ἠψέων ἀποκρυπτόμενος, τὸ φαιδρότατον· διανίσχων δὲ καὶ ἐξ ἡλιόβατων προκύπτων ὀρέων, ἐπὶ τὰ κάλλιστα μὲν ἐφαπτοὶ τῆς κτίσεως τὰς ἀκτῖνας, τῇ ἐκεῖνων δὲ περιαιγάσει, τὴν τοῦ θαύματος συνεπεκτείνει μεγαλειότητα· οὕτω καὶ ἡ τῷ νοητῷ φωτὶ τῆς χάριτος ὑπεραγαλλομένη σήμερον ἑορτῇ, ἔχει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὴν τὸ ἀειλαμπές, ὑπερεκτείνει δὲ τοῦτο, τῇ ἀναλόγῳ τῶν συντρέχόντων καὶ φωτιζομένων συνελεύσει. Οὐκοῦν ἐπειδὴ ταῖς μυστικαῖς αὐτῆ τοῦ Πνεύματος ἀκτίσι καταυγάζει, φωτίζονται δὲ πάντες οἱ ἐν ταύτῃ συντρέχόμενοι, κρείττον ἂν εἴη παντὸς αἵρετοῦ, προσδραμεῖν αὐτῇ προθύμως καὶ φωτισθῆναι τε τὴν διάνοιαν, καὶ περιλαμφθῆναι φωτὶ, νέφει τῶν ἐπιχθίων μὴ κλυπομένην. Τοιαύτη γὰρ ἡ ἐν τῇ παρουσίᾳ εὐφροσύνη, ἐφαπλουμένη λαμπρότης· καὶ οὕτω διαρκεστέραν, μᾶλλον δὲ ὑπερφανῆ τοῖς φαινομένοις, τὴν αἴγλην ἐνήσι.

prorsus optandum magis est, quam ut quisque ad eam alacriter properet, et illuminetur, mentequo collustratur, atque illa luce, quæ nebulis corruptibilibus non obducitur, perfundatur. Ejusmodi enim est splendor, qui in læta hac celebritate se explicat, et hæc ratio est, qua perenniùs lumen micantiusque convenientibus ingerit.

Β. Σήμερον γὰρ τῆς νοητῆς νεφέλης ἐφαπλοῦσθαι κηρυττομένης, αἱ τοῦ ἀδύτου μὲν φωτὸς προανίσχουσιν εἰς τὸν κόσμον ἀκτῖνες, τὸ κρατήσαν δὲ τῆς ἀθείας, ἀπομειοῦσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι ἀρχεται σκότος. Σήμερον τῆς τοῦ θεικοῦ οὐρανῶματος οὐκοδοῦσῃς μνησομένης, οἱ τῆς εὐσεβείας μὲν καταπήγνυνται θεμέλιοι, ἐκ βάθρων δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας ὄχυρώματα κατασείεται. Σήμερον τῆς βασιλικῆς ἐξυφαινομένης ἀλουργίδος, ἡ τοῦ τῶν ὄλων Βασιλέως προκαταγγέλλεται ἐνδημία.

Τὰ μὲν γὰρ ἐνέχυρα προτεθείεται, καὶ ἡ ἀνύμφευ-

existimabit, auctori propositum fuisse, ut e sacris Litteris corrogaret quæcunque huic argumento congruant. At nihil minus præstitit auctor tum in præsentī, tum in aliis orationibus, in quarum titulis id ipsum legere est. Neque iterum suspicari licet, sacrarum Scripturarum nomine hic venire *historiam illam duodecim tribuum*; nam et in hoc et apertius in aliarum orationum titulis Scripturæ sacræ ab eadem historia distinguuntur. Censeo itaque, sacrarum Scripturarum nomine hic nihil aliud signi-

cælo nitescit; præ cælo spiritali claritate coruscant; ac cælo mundanis hisce cælis longe excellentiore condecoratur. Sublimius enim, hodie genitum, cælum in se ipsa recipit; cælum lucidius prorsus et spatiosius; cælum, quod non quidem solem occasui obnoxium, sed justitiæ solem qui nullum novit occasum, mundo profert; cælum, quod non visibilibus astris, sed spiritualium luminum accensione exornatur. Hoc est enim, quod hodierna die festive a nobis celebratur: hoc nobis splendidissimum convivium præbuit: hoc nos ad præsens congregavit tripudium: hoc, ad loquendum dum excitat, omnes in partem vocat bonorum suorum, splendidisque gratiæ muneribus multitudinem exhilarat. Non enim præsens hæc Solemnitas (4), quasi vero ab iis, qui ad eam accurrunt, splendoris incrementum reciperet, quidpiam a nobis participat; quin imo ipsa fulgores suos in eos, qui convenient, larga effusione emittens atque expandens, semet lucis propriæ claritate longius protendit. Et quemadmodum sol iste corporeis oculis conspicuus habet quidem per se, etiam cum ab intuentium aspectu subtrahitur, ut lucidissime effulgeat; dum vero exoritur, atque e celsis montium verticibus vultum promit, in creaturas quasque pulcherrimas suos ita radios explicat, ut harum quoque dum circumquaque jubar emicat, admirandi spectaculi magnificentia augeatur; haud aliter hodierna quoque festivitas, spiritali gratiæ luce supra modum refulgens, habet quidem et in semetipsa jubar indeficiens; hoc ipsum tamen pro eorum frequentia qui accurrunt atque illuminantur, mira quadam ratione diffundit. Cum itaque mysticos Spiritus radios ipsa emittat, illustrentur autem omnes quotquot ad ipsam conveniunt; nihil

II. Hodie enim dum spiritalis illius nubis prædicatur expansio, mundo præoriuntur innocuæ lucis radii; quæ vero dominabantur infidelitatis tenebræ, imminui incipiunt ac dispelli. Hodie dum tabernaculi divini annuntiat exstructio, pietatis quidem fundamenta jaciuntur; ab imo vero concutiuntur impietatis munitiones. Hodie dum contextitur regalis purpura, universorum Regis adventus prænuntiat.

Jam enim arrhabo proponitur, et sponsa innupta

ficare auctorem voluisse, quam ecclesiastica antiquiorum doctorum scripta. Eo autem verius de hisce lucubrationibus id enuntiat, quo certius ac manifestius auctor non tam mutuari quam exscribere ab aliis consuevit.

(4) Verba præsens solemnitas necessario ex contextu supplenda visa sunt, ut sensus clarior evadat, imo ut sibi constet. Quanquam nec debent suppleta videri, cum infra discrete occurrat vox ἑορτῆ, quam unam habes, quæcum jungas vocem δ'χομένη.

deligitur; regale quoque palatium hodie productum est ac præparatum (5). Præsens itaque celebritas præliudium (6) atque inchoatio ejus est lætitiæ, quæ ex ineffabili incarnationis dispensatione dimanat. Hanc itaque solemnitatem, quam velut præambulum quoddam ad finem illum, ac tanquam ejusdem principium celebramus, exteriori quidem habitu nitentes, at magis interiori animæ apparatu splendentes laudibus coronemus oportet, choreasque hilariores ducamus, et spiritu magis quam corpore exsultantes intellectualium ac superiorum ordinum tripudium æmulemur, dum universi omnem ad id ipsum ciere aggredimur creaturam.

III. At ecce nostram omnem convocationis vocem prævenit angelorum chorus, et eam, per quam impletum conspexere mysterium, hodierna die colaudant; cæli quoque præveniunt, et novi (7) hujus ac sublimissimi firmamenti celsitudinem honoris prosequuntur; præcurrunt astra, et radiis illius nubis, quæ solem spiritalem involvit, præclarior illustrantur; spontanea adest tellus, suoque ipsius germine gloriatur ac merito superbit. Omnis denique natura novis aquarum saturiginibus suo modo tripudians, sanctificationis suæ conciliatricem veneratur.

IV. Cum res itaque universæ hodierna die propriæ exultationis signa tanta fiducia dederint; potiori egomet jure, maxime nobilem compellabo creaturam, altisona voce ita clamans: Age mihi omnis ætas, omnisque dignitas, quotquot ordines estis in mundo et quotquot super illum, sacerdotes et reges, et qui in superioribus estis constituti, et qui in inferioribus vitam agitis; principes et subditi, senes et juvenes, virgines et matres ac steriles, quique innocentia esis infantes; salutiferam hanc diem diviniori eum gaudio suscipiamus, ac celebremus.

Hac enim die progenita est communis omnium

(5) Ex hisce manifestissimum sit, quo spectaret festivitas Conceptionis Deiparæ, quidve de eadem Conceptione Orientalis Ecclesia sentiret. Celebrabatur scilicet *expansio spiritalis nubis, exstructio divini tabernaculi, textura purpuræ, quam Rex indutus erat, electio sponsæ, productio regalis palatii*, atque ejusdem *præparatio*. Quæ quidem omnia ad Deiparæ Conceptionem referri tum rei natura tum occasio, qua dicebantur, aperte proclamant. Cujusmodi porro fuerit hæc, quæ variis imaginibus adumbratur, divini tabernaculi exstructio ac præparatio, norunt fideles omnes; eamque tum ad animam, tum ad corpus S. Deiparæ referri canit Ecclesia inquam: *Omnipotens sempiternus Deus, qui gloriosa Virginis Matris Mariæ corpus et animam, ut dignum Filii sui habitaculum effici mereretur, Spiritu sancto cooperante præparasti*. Promde in hymnis hujus festi Ecclesia Orientalis usurpans illa Proverbiorum cap. ix, vers. 1, prollebat, Deum in Virginis Conceptione sibi domum ædificasse: ita enim in Men. ad diem ix Dec. ad finem Matutini: *Dei sapientia ex sterili utero (nempe S. Annæ) sibi domum ædificat, Mariam nempe Deiparam; quam etia generationes omnes pro merito celebremus.* (Ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία ἐκχοδομαί τὸν ταυ-

τος προκέχρηται νόμφη· τὸ δὲ παλάτιον καὶ πύρρηται καὶ ὑπὲρπέσται σήμερον. Οὐκοῦν ἡγείται μὲν, τῆς κατὰ τὴν ἀρρήτων οἰκονομίαν εὐφροσύνης, ἡ παρούσα φαιδρότης· ἐκ τούτου δὲ δεῖ τὴν προσερότιον ταύτην καὶ τοῦ τέλους αἰτίαν προπανηγυρίζοντας, φαιδρούς μὲν τῷ φαινομένῳ, φαιδροτέρους δὲ τῇ ψυχικῇ κοσμιότητι, τὴν παρούσαν ἐπαίνας καταστῆσαι πανήγυριν, σκιρτᾶν εὐθυμότερον, εὐφραίνεσθαι πνευματικώτερον μᾶλλον ἢ σωματικώτερον, τῇ τῶν νοερῶν καὶ θεῶν ἀμιλλᾶσθαι τάξιν ἀγαλλιάσαι, πᾶσαν ἀπάντων προτροπομένων διανειστῆν ἐν τούτοις τὴν κτίσιν.

Γ'. Ἄλλὰ προφθάνει τὸν συγκαλοῦντα λόγον ἡ τῶν ἀγγέλων χοροστασία, καὶ τὴν, δι' ἧς τὸ τοῦ μυστηρίου κατεῖδε πέρας, ἀνευφημαί σήμερον· προφθάνουσι καὶ οὐρανοὶ καὶ τὰ τοῦ καινοῦ καὶ ὑπερτάτου στερωμάτων καταγεραῖουσιν ὕψη· προτρέχουσι φωστῆρες, καὶ ταῖς τῆς τοῦ νοητοῦ ἡλίου νεφελῆς ἀκτῖνες, φαιδρότερον καταγαλίζονται· αὐτόκλητος ἡ γῆ παραγίνεται, καὶ τῷ οἰκείῳ σπμνύνεται καὶ συνεπαίρεται βλαστήματι· καινοί; ἡ τῶν ὕδάτων ἐξάλμασις ἐπισκιρτῶσα φύσις, τῇ τοῦ ἀγιασμοῦ αὐτῆς δορυφορεῖ προξένω.

Δ'. Πάντων τε τὴν ἰδίαν ἐπιδειχουμένων σήμερον πύρρησιαν, εἰκομότερος ἂν ἐγωγε τὴν γνησιωτάτην συγκαλεσαίμην φύσιν, διαπρῦσιον ὡς κεκραγώς· Ἄγε μοι πᾶσα ἡλικία καὶ ἅπαν ἀξίωμα, ὅσον τε τῆς ἐγκοσμίου, καὶ ὅσον τῆς ὑπὲρ ταύτην τάξεως· ἱερεῖς τε καὶ βασιλεῖς, καὶ οἱ τὴν ἄνω στάσιν καὶ τὸ πολίτευμα, ἐν τοῖς κάτω ἐπιδεικνύμενοι, ἄρχοντές τε καὶ ἀρχόμενοι, πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι, παρθένου καὶ μητέρες, καὶ στείραι, καὶ οἱ περὶ τὴν ἀκακίαν νηπιάζοντες, σὺν εὐφροσύνῃ θειωτέρᾳ, τὴν σωτήριον ταύτην καὶ ὑποδεξώμεθα καὶ διανευφημήσωμεν ἡμέραν.

Ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ πᾶσι κατάλληλον ἀπεκυφθῆ

τῆς οἴκου ἐκ στείρας νηδύος τὴν θεοτόκον Μαριάμ· ἦν μακαρίσμιεν πᾶσαι γενεαὶ κατὰ χρόνος).

(6) Quod diximus *præliudium*, Græce habes *προερότιον*: est autem Græcis *προερότιον* festivitas, quæ mysterii alicujus celebrationem immediate præveniunt, ac Latini *pervigilium* appellare solemus. Solemniter igitur Conceptionis Deiparæ festum agebatur ea etiam de causa, quod inchoatio quædam sit festivitatis, quæ incarnatio Dominica celebratur.

(7) Huc spectant et illa Damasceni, seu Theodori Studæ, (*In Nat. Deiparæ. orat. 2, n. 14*): *Cum itaque omnia corruptio occupasset, motus misericordiae Deus, ne quem suis ipse manibus efformaverat, in nihilum cederet penitusque aboleretur, cælum aliud novum, terramque ac mare subricat... Isthæc igitur est beata multipliciterque celebranda Virgo*. Porro si opus restaurationis sumpsit exordium a creatione novi cæli, repugnat plane contextui et rei naturæ, creatum fuisse cælum æque corruptum, atque ea quæ instauranda erant. Cum itaque Deiparæ conceptio celebratur uti novi cæli seu novæ terræ formatio, manifestissime ab ipsa excluditur quævis corruptionis suspicio.

σεμνολόγημα· ἐν ταύτῃ, ἐξ ἀγῶων λαγῶνων ἐβλά- A
στησαν, ὁ τῶν ἱερέων κόσμος, τὸ βασιλεῖον κράτος,
ἡ τῶν ἐν ἐρετῇ τελειότης· τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχο-
μένων ἡ ἀστασίαστος· εὐταξίς, ἡ τῶν νηπίων σύνε-
σις, παρθένων τὸ ἐγκαλλώπισμα, μητέρων ὁ στέφανος,
τῶν ἀτεκνούντων ἡ εὐτεχνία, στεριώσεως ἡ ὕσις·
ἐκ στείρας, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἠνθοφόρησεν ἀφθονία· ἐκ
δικαίων, ὁ δικαιοτάτος ἐπλεόνασε καρπός.

Ἄλλὰ τίς ἂν ἐγκομισατῶν ἐπίδειξις ὄφθει; τίς
παράδοξος τῶν παραδοξοτάτων ἂν ἐφευρεθείη τιμῇ;
ἀναλογίζου μοι τὴν τῶν δικαίων ἀπάντων καὶ προ-
φητῶν ἐκλογὴν, τὴν τε πρὸς τὴν ἐκλεξάμενον Θεὸν
οἰκειότητα, καὶ ὅφει τὴν Ἰωακείμ καὶ Ἄννης ἀσύγ-
κρητον ὑπεροχὴν· ὅφει τὸ ὑπὲρ ἔνοιαν αὐτῶν καὶ
προτετιμημένον καὶ δεδοξαμένον ἀξίωμα· σκόπει B
γούν ὅπως ἅπασαν συγκριτικὴν ἀντιπάρθεσιν, τὰ
κατ' ἐκείνους διαδιδράσαι· ἐκ τῶν ἐκείνων αἰμά-
των, ὡς βασιλικωτέρων ἀρσταις, τὴν βασιλεῖον τοῦ
γένους; ἀμφιέννυται πορφύραν.
virtutes vel eminentiam regiam superarent, ipse (Dominus) regiam naturæ nostræ purpuram indutus
est (8).

Εἶ· Ἄλλὰ συνοῖσαν ἂν εἴη τῇ τε πανηγύρει καὶ τῇ
τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν φανερώσει, εἰ βραχέα
τινὰ τῆς τὰ περὶ ἐκείνους ὑφηγουμένης, διαναπτύ-
ξαιμεν ἱστορίας· οὕτω γὰρ τρανοτέραν ἡμῖν, τὴν
τῶν λεγομένων καθυποδείξειεν ἀλήθειαν. Ἐχει δὲ,
ὡς ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν εἰπεῖν τὸν λόγον, ὧδε· Ἐν ταῖς
ἱστορίαις, φησί, τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ
ἦν τις Ἰωακείμ πλούσιος σφόδρα. Τί δὴ τὸ, ἐν C
ταῖς ἱστορίαις ὑποσημαίνειν βούλεται; Ἐν ταῖς
γενεαλογίαις, φησί, τῶν δώδεκα τοῦ Ἰσραὴλ φυλῶν
δείκνυσι γούν αὐτὸν ἐντεῖθεν ἀνεπίμικτον ἄνωθεν τὸ
βασιλεῖον κατάγοντα γένος· προγονικαῖς τε καὶ οἰ-
κείαις γεραϊρόμενον εὐνομίαις, καὶ ὡς ἐπίσημόν
τινα καὶ ἐξαιρέτων ἐν ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ προκρινά-
μενον φυλαῖς.

Ἐἶτα καὶ τὸν πλοῦτον τεκμήριόν τι τῆς ὑπεροχῆς
ὁ συγγραφεὺς θεοεικώς, λέγει καὶ τὸ τῆς δικαιοσύ-
νης αὐτοῦ ἰδιαίτατον ἄμω, καὶ πάντων ὁμοφύλων
ὑπερανιστηκός. Προσέφερε γὰρ, φησί, τὰ δῶρα
Κυρίῳ διπλᾷ. Τὸ γὰρ διπλᾷ τὰ δῶρα καθιερούν,
τα τοῦ παρόντος μὲν καὶ βέοντος ἐκμειοῦν· τὰ δὲ
τοῦ μένοντος εἰσαεὶ πληθύνειν παρεσκευάζεθ θησαυ- D
ρίσματα. Ἡ δὴλον, ὡς οὐδὲ πλοῦτον εἶτα τὸν παρα-
τρέχοντα, μένειν· πρὸς τὸ αὐταρκεῖν αὐτὸν ὁσημέραι
εὐστέλλων. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ λόγος καθυποδείκνυσι·
Προσέφερε γὰρ τὰ δῶρα Κυρίῳ διπλᾷ, λέγων ἐν
ἑαυτῷ· Ἔστω τὸ τῆς περιουσίας μου πῦρτι τῷ
λαῷ· καὶ τὸ τῆς ἀφέσεώς μου, Κυρίῳ τῷ Θεῷ
μου.

(8) Purpura, a Christo induta, caro est S. Vir-
ginis, quæ ex sanguine Joachimi et Annæ erat :
hujus autem purpuræ textura, ut sup. § II auctor
dixerat, in festo Conceptionis celebrabatur. Sup-
plevimus hic nonnulla; et revera supplenda fuisse
patet ex collatione cum G. orgii loco (apud Com-
bellis. Auct. vol. I, col. 1050), e quo Jacobus hæc
desumpsit.

A gloriatio; hac die ex infecundis germinavit lumen
sacerdotale decus, regale robur, eorum, qui in
virtute exercentur, perfectio, principum et sub-
ditorum incoucussus ordo, parvulorum intellectus,
virginum ornamentum, matrum corona, infecun-
darum fecunditas, sterilitatis solutio; e sterili
effloruit opulentia honorum; justissimus ex justis
fructus exuberavit.

At quæ tandem laudum videri posset exagge-
ratio? quis honor nimium insolens in rebus om-
nium maxime insolitis reperiri queat? Cogita,
quæso, justorum omnium ac prophetarum electio-
nem: cogita eorum cum Deo, qui eos elegit, fa-
miliaritatem, et incomparabilem cernes Joachimi
et Annæ supereminentiam; cernes eorum dignita- B
tem præter modum omnem honore cumulatam et
glorificatam. Inspice, inquam, quomodo quæ ad
eos pertinent, comparationem omnem excedant;
(quando) ex sanguine eorum, quippe qui propter
virtutes vel eminentiam regiam superarent, ipse (Dominus) regiam naturæ nostræ purpuram indutus
est (8).

V. Verum utile fuerit tum præsentī celebritati,
tum ipsorum prærogativis illustrandis (9), pauca
quædam persequi ex historia, quæ ab ipsis sumit
exordium; sic enim manifestius eorum, quæ di-
cuntur, veritas elucescet. Sic porro, ut a principia
eorum exordiamur, habet narratio: *In historiis
duodecim tribuum Israelis* (ita enim scriptum est),
erat quidam Joachimus valde dives. Quid porro illud
significat, in historiis? In genealogiis nempe duo-
decim tribuum Israelis: et per ista oppido vult
innuere, impermixtum a majoribus regale eum
genus duxisse, et tum avita, tum propria legum
custodia nobilem exstitisse; ac propterea velut
insignem quemdam egregiumque virum in tribubus
Israelis primus fuisse consecutum.

Deinde et divitias, seu quoddam excellentiæ
argumentum, historicus cum memorasset, singula-
rissimam illius præ omnibus contribulibus suis
justitiæ eminentiam deprædicat. *Offerebat enim,*
inquit, *Domino dona duplicia.* Duplicium sane do-
norum oblatio præsentia quidem ac fluxa bona
imminuebat; sed ut mansuri in æternum thesauri
cumularentur, effliciebat. Cæterum, uti manifestum
est, ipse non committebat, ut fluxæ divitiæ con-
gererentur, eas nempe tantummodo servans, quæ
ad quotidianum usum satis essent. Id quidem et
præfata historia indicat: *Dona enim Domino du-
plicia offerebat, dicens intra se: Quod ex mea
substantia superabundat, sit omni populo: quod
vero est pro debiti mei solutione, sit Domino Deo
meo.*

(9) Jam alias diximus, veteres in sermonibus do
Conceptione Deiparæ a l parentum ipsius laudes
digredi consuevisse. Vides tamen, quantopere ii et
decipiantur et decipiant, qui inde concludunt, vete-
res hac solemnitate tantum Joachimi et Annæ
memoriam, non S. Virginis Conceptionem celo-
brasse.

Vide quam longe ultra legalem justitiam progreditur! inspicie evangelicam vitæ rationem apostolorum propriam in justis istis præformatam, imo melius dixerim, superatam. *Fruatur omnis populus abundantia mea*; nihil superfluum servetur; cedant in usum omnis populi quæ mihi necessaria non sunt; in commune omnium bonum vertantur facultates meæ. O plenum justitia consilium ac judicium! O divitias in thesauris non prædandis reconditas! Adeo ab ipsis initiis eorum virtus excelluit! Neque enim ad alios respiciens, aut ullius sibi proposito exemplo hæc præstabat; sed ipse per se id excogitans, quod optimum esset, adimplebat: neque veteribus præceptis aut institutis ad præclara hæc facta instruitur; sed ipse eximiis hisce operibus initium dedit, iis, qui post se futuri essent, exemplo suo institutor existens. Vide igitur, quomodo justis omnibus merito prælati sint; merito, inquam, non quod altiinet ad donum mysterii proprium (nam omnem operum mercedem gratia excedit), sed comparatione cum ipsorum gentilibus instituta.

VI. Sed juvat reliquam historiam prosecui. Refert enim ipsum cum recurrente insigni quadam festivitate dona sua de more oblaturus accessisset, a quopiam contribuli suo (10) acerbissimis probris, propterea quod careret prole, exceptum fuisse. *Non enim, inquit, tibi licet dona tua offerre, cum semen in Israel non suscitaveris.*

Quædam vero exemplaria habent: *Non tibi fas est, ut primus offeras.* Æquum profecto erat, ut ipse, quippe qui et justus erat, et duplici nobilitate conspicuus, primas ferret cum in omnibus, tum in donis offerendis. Atqui id invidis intolerabile accidebat, cum tamen nihil haberent, quod in ejus vita possent carpere; non solum enim cujusvis expertus culpæ, sed et extra accusationis aleam ob virtutis excellentiam positus cognoscebatur. Ut itaque contenderent, eum secundum legis præscripta non agere, orbitatem filiorum objiciunt. Hoc vero, videlicet justos istos usque ad id temporis infecundos permansisse, tunc autem ad obtinendam per preces sobolem fuisse excitatos, supernæ fuerat providentiæ. Alterum enim fiduciam eorum in Deo, quando petentibus non dilatus est in posterum petitionis effectus, patefecit; alterum vero mysterium gratiæ definito tempore completum ostendit.

VII. Contumeliis itaque affectus, vel repulsam insuper passus, gravissimo vir justus corripitur mœrore, non quia maledictis impetitus fuisset, aut quia existimationis subiisset jacturam; sed quod vereretur, ne qua mandatorum divinatorum negligentia hoc sibi repudium apud Deum peperisset, in propatulum, autem per homines perferretur. Adeo

(10) Dicendum est, aut ab hujus historiæ exemplari, quo scriptor usus est, abuisse nomen ejus, qui Joachimum maledictis incessisse perhibebatur, aut certe scriptorem consulto verba facere ea de

Ἄρα τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερβολῆν· σκόπει τὴν ἐν ἀποστολῶν εὐαγγελικὴν ἐν τοῖς δικαίοις τοῦτοις προκατορθωθείσαν πολιτείαν, κρεῖττον δὲ λέγειν ὑπερκατορθωθείσαν· Ἔστω τὸ τῆς παρουσίας μου παντὶ τῷ λαῷ· μηδὲν, φησὶν, εἴη περιττὸν τῶν ἀναγκαίων· παντὶ τῷ λαῷ τὰ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν προκοισθῶ· πᾶσι κοινὰ τὰ τῆς παρουσίας ἐφέισθω. Ὡ δικαιοσύνης καὶ γνώμης καὶ κρίσεως! ὦ πλοῦτου ἐν ἀσυλήτοις συγκεκομισμένου ταμείου! οὕτως ἢ ἐκ προοιμίων ὑπερανέστηκεν αὐτῶν ἀρετὴ. Οὐ γὰρ εἰς ἐτέρους ἀπιδόν, οὐδὲ παραδελύμασι τισὶ προσεσχικῶς, ταῦτα ἐπραττεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐφουρίσκων, ἐξεπλήρου· καὶ οὐχ ὑποθήκαις παλαιαῖς καὶ νομοθεσίαις, πρὸς τὸ τοιοῦτον χειραγωγεῖται κατόρθωμα· ἀλλ' αὐτὸς, κατάρχει τῆς τῶν καλῶν ἐργασίας, καὶ πρακτικῶς νομοθέτης, τοῖς μετ' αὐτὸν καθίσταται. Ὅρα πῶς ἀξιολόγῳ; τῶν ἀπάντων οὗτοι δικαίων προκρίνεται· ἀξιολόγῳ δὲ λέγω, οὐ τῇ τοῦ μυστηρίου δωρεᾷ (ὑπὲρ γὰρ ἀμοιβῆν ἔργων ἢ χάρις), τῇ δὲ τῶν ἁποστόλων ἀντιπαροθέσει.

Γ'. Ἄλλ' ἀκόλουθον πρὸς τὸ τῆς ιστορίας ἐξῆς εἶναι· φησὶ γὰρ ὡς ἐδίωξεν κατ' εὐσημὸν τινὰ τῶν ἐσθρῶν προσάγοντι τὰ δῶρα, ὁ παρὰ τῶν συμφυλέων δι' ἀτεκνίαν ἐπετρῖθη ὀνειδισμός· Ὅχι ἐξεστὶ γὰρ σοι, φησὶν, προσεργεῖν τὰ δῶρά σου, καθότι σπέρμα οὐκ ἐποίησας ἐν Ἰσραὴλ.

Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Ὅχι ἐξεστὶ σοι πρῶτον προσεργεῖν, περιέχει. Εἰκόσ, γοῦν αὐτόν, ἅτε δίκαιον ὄντα, καὶ τῇ διττῇ σεμνυνόμενον εὐγενεῖα, προκρίνεσθαι τέως ἐν ἅπασι, κἂν τῇ τῶν δῶρων ἀφιέρωσι· τοῖς δὲ οὐκ ἀνεκτὸν διαφθοροῦσι προστῆν, μηδὲν δὲ ἔχουσιν ἐκ τοῦ κατ' ἐξείνῳ ἐπισοκῆπτειν βίον· οὐ μόνον γὰρ ἀνεπιληπτος αὐτοῖς οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἀκαταίτητος· τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς ἀρετῆς διενώσκοντο· τὴν ἀπαίδαν εἰς ἀφορμὴν τοῦ μὴ κατὰ λόγον εὐνομεῖν αὐτῷ προβάλλονται· τοῦτο δὲ, προμηθείας ἦν τῆς ἀνωτάτω, τὸ ἀγόνους τὴν φημι μέχρις ἐκείνου τοὺς δικαίους διατελεῖν, καὶ τὸ δι' ἐντεῦθεν τῆς ἐνδοξίας τοῦ μυστηρίου, συντεταγμένῳ καιρῷ ἐνεργούμενον.

Ζ'. Ὀνειδισθεὶς οὖν ὁ δίκαιος, ἢ καὶ ἀποπεμφθεὶς ἀνιάται σφοδρότερον· οὐχ ὡς τοῖς λόγοις πεπληγῶς, ἢ ἀδοξήσας τῷ πράγματι, ἀλλὰ δεδιῶς μήπου τι αὐτῷ τῶν θείων ἐντολῶν παροφθεῖσα, παρὰ Θεοῦ μὲν τὴν ἀπόπεμψιν ἔτεκε, δι' ἀνθρώπων δὲ εἰς τοῦ μφανῆς παρήχθη· οὕτως ἦν ἐν τῇ περὶ τῶν νόμων πληρώσει, καὶ τῇ τῶν ἀφανῶν τοῦ συνειδότες

re noluisse. In hac enim oratione nihil occurrit eorum, quæ de Ruben et tribu Rubenitica disputari vidimus in Petri Argivi oratione, ac multo amplius in oratione Joannis Embæensis.

ἐξετάσει, ἀκριβέστατος λογοθέτης· οὕτως θείας Α et in legibus adimplendis et in oculis conscientiae inquirendis exactor erat solertissimus! adeo divinae providentiae omnia, quæ ad se pertinerent, deputabat! Idcirco non contendit, non rixatus est, non objecit, sed ad illam usque diem nunquam a consuetis donis offerendis prohibitum fuisse, sive vitæ suæ sive donorum ratione habita, quod utrumque reprehensione careret. Verum et contumeliosam patienter tulit objurgationem, ac simul ad Deum occultorum scrutatorem confugit; atque in solitudine tanquam agendo cum Deo aptissimam, ne ipsi quidem conjugii, eique unanimi, se sistens, aut consilium suum aperiens (11), neque domesticis curam externorum committens, sese recepit. Quis vel nostris hisce temporibus firmam adeo in Deum spem, ac temporalium contemptum ostentiam præscriptas virtutes exercere arduum vide-

batur.

Η'. Καὶ παρεῖσθω νῦν τὰ κατὰ τὸν πατριάρχην 'Αβραάμ. Ὑπεξηρῆσθαι γὰρ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἐνεστηκότι ὡς τῶν πάλα, καὶ τούτου ὄψεσθαι ἂν τισι. Πλὴν εἰ καὶ ταῦτα τις ἀνεξετάζειν ἐκείνοις βούλοιοτο, πολλὴν ἂν τὴν ὑπεροχὴν τῶν προ- κειμένων κατόφοιοτο. Ἐκεῖνῳ μὲν γὰρ ἦτε μετανά- στασις, καὶ ἡ ἐφ' ἧ ἂν παροικήσειεν ἐβρήθη γῆ· ἔτι μὴν καὶ ἡ τῆς ἀπαιδίας καὶ στειρώσεως τῆς Σάρβρας λύσις, ὑπὸ τοῦ ἀψευδοῦς προσηγγέλται· ἅπερ δὴ κατέχων ὑποσχέσει, τὴν μὲν ἐλπίδα ἔτρεφε, τὴν δὲ γνώμην πρὸς τὴν δι' αἰτήσεως ἐκθασιν, ἐψυ- χαγώγει. Τί γὰρ ἂν εὐθυμότερον τῆς ὑποσχέσεως C

bat ad felicem exitum precibus consequendum. Quid enim ad erigendos animos efficacius, quam Dei promissio videri queat?

Ὁ δὲ ἀνεπαγγέλτως μὲν παρὰ τοῦ δυνατοῦ πάντα τὰ μὴ δυνατὰ περαιούσθαι, καὶ τὴν φύσιν μετα- ρυθμιζέσθαι πιστεύσας, πρὸς ἀφανῆ δὲ τὴν αὐτοῦ προμηθεῖαν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐρείσας, οὕτω καὶ τὴν τῶν οικείων διδάσασιν, καὶ τὴν ἔμμονον πρὸς αὐτὸν δι' ἐντεῦξως ποιεῖται ὁμιλίαν.

Καὶ ὁ μὲν, τεκμηρίων τῆς τε κατασχέσεως τῆς γῆς καὶ τῆς τοῦ γένους ἐπιδόσεως δεῖται· καὶ ὅτω τρόπῳ τὰ ἐπαγγελλλόμενα πληρωθεῖεν, ἐξαιτεῖται· ὁ δὲ, ὡσπερ ἐν τῇ εὐχῇ τὸ ἀνενδοίαστον, οὕτω καὶ τὸ εἰσπηχσοον ἀνενεχθῆναι πιστεύσας, καὶ ὑπὸ ἀγ- γέλου τὸν τόκον εὐαγγελισθη, καὶ οὐχ' ὡς ἀνέκβαίη τὸ εὐαγγελιζόμενον αἰτεῖται· ὡς γὰρ πλήρωμα τὸ μῆνυμα κατασχών, εἶχεν.

Ἄλλὰ γὰρ καὶ τὸ τῆς θυσίας ἐνταυθοῖ προσκαλού- μενον ἐξετασθῆναι· παράδοξον, [οὐκ] ἑατόν· ὅπως μὲν ἐκεῖνος προστάξει, αὐτοπροαιρέτως δὲ οὗτος, ἱεροῦργ- γητε· καὶ μονογενῆ μὲν, κυρίως οὗτος· ἐκεῖνος δὲ τῷ τῆς ἐπαγγελίας λόγῳ· καὶ ὅτι προστάξας μὲν ἐκεῖνος τὸ ἱερεῖον ἀντικομίζεται· οὗτος δὲ τῷ ὄντι

VIII. Et silentio quidem nunc prætereantur res patriarchæ Abrahamæ. Hic enim quemadmodum tem- pore, sic et virtutis eminentia non vetustiores modo, sed et virum istum superasse quibusdam forte videbitur. Quanquam si quis ea gesta, quæ nunc exponimus, cum illis conferre vellet, multum enimvero præsentia hæc illis antecellere deprehen- deret. Et sane illi tum transmigratio, tum terra, in qua sedem defigeret, prænuuntiata fuit; insuper ab eo, qui mentiri nequit, tum orbitatis filiorum, tum Saræ sterilitatis cessatio prædicta fuit. Quæ quidem cum propter promissionem jam veluti teneret, spem interim alebat, animumque confirma- Quid enim ad erigendos animos efficacius, quam

Hic vero nulla adhuc promissione accepta, credidit, ab Omnipotente etiam impossibilia perfici, naturamque posse immutari, firmamque in occultis illius providentia spem defixit; ac propterea a domesticis sese curis subtrahens ad Deum precibus insistere perseverat.

Ille quidem, ne de futura terræ possessione, de- que miro posteritatis suæ incremento dubitaret, signo aliquo indiguit: tum etiam qua ratione implenda ea essent, quæ promittebantur, exquisi- vit. Illic autem certo credens, qualis ejusque sit in orando fiducia, talem votis exitum respondere, idcirco ab angelo de suscipienda prole monitus est, neque tamen qua ratione eventurum id esset, ab angelo percontatus est. Nuntium enim perinde ac promissi complementum habuit.

Verumenimvero nec admirandum illud sacri- ficium in medium accire ac perpendere hic abso- num videatur: quomodo nimirum ille quidem im- perio accepto, hic autem sua sponte sacrificave- rit: atque hic quidem proprie unigenitam: ille vero eum, qui promissionis tantum ratione habita

(11) Alii contra narrant, communi consilio Joachimum et Annam ad jejunia ac preces confu- gisse. Nil mirum; quoties enim de rei conjunctis

silet historia, perpetuo usuvenit, ut, dum quisque quod sibi verisimile videtur, excogitat, in plures ac diversas sententias singuli abeant.

velut unigenitus haberi poterat (12) : ac rursus quomodo victimam utique adduxerit, intactam tamen eandem receperit ac secum reduxerit, hic vero holocaustum, quod voverat, reipsa perfecit, oblatumque reddiderit : ac demum ille quidem tribuum et justorum patriarcham; hic autem Dei matrem atque dignissimam patriarcharum reginam obtulerit. Egregium sane ejusmodi facinus non hanc modo, sed quamlibet comparationem excedit. Videsne ergo, quantopere justii hujus prerogativæ superemineant? Perpense porro et vitam ejus in solitudine traductam, eamque supra naturæ vires abstinentiam (quam vitæ rationem angelicam potius par est appellare); quam peregrina exstitit, quam insolens, sive gesta conferas sive sermones! Quadragesima namque dies, totidemque noctes illum sine cibo constanter transigisse (13), precibus tantum atque in Deum spe innutritum historia tradit. *Jejunavit enim quadraginta dies ac noctes, dicens : Nec cibi nec potus gratia hinc descendam.*

IX. Et hæc quidem justii illius gesta. Quæ vero præstitit Anna non minus illi morum conformitate quam conjugii vinculo copulata, quam magna ea sunt, et admiranda, quamque a conjugis gratia non modo non absunt, sed ulterius progrediuntur! Duplex enim patientiæ certamen subeundum ipsi fuit. Nam tum conjugis absentia et loci, quo hic secessisset, ignorantia, tum scemmata propter prolis orbitatem inflictæ, hinc inde ipsam premebant. Adversus quæ subsidio spei ac fidei decertans, superior evadebat. Quin etiam hæc propter sterilitatem convicia duplici ex parte ipsi inferabantur : primo quidem a contribulibus, deinde etiam ab ancilla sua, quod sane molestissimam efficit contumeliam : non enim solent eodem modo afficere quæ ab extraneis immittuntur convicia, ac ea, quæ a domesticis, præsertim vero si hæc a quopiam subjectorum ingerantur.

Quomodo autem generosissima sese gerit femina? Nihil horum ejus longanimitatem frangit; sed ornamenta sibi importune oblata rejiciens (14), simulque lugubrem vestem deponens, ac puram nuptialemque stolam spiritali vesti superinduens, duplici hoc indumento exornata apud eum, qui purissimus est, precibus atque obsecrationibus insistebat. Neque vero templi interiora petens ad universorum Dominum preces effundit, sed quietum et ab omni strepitu remotum locum in horto deligens, ibi occulte velut in penetrabili investigabili orationem suam, in qua et diutius perseverare satagebat, e corde ingemiscens probebat.

(12) Hæc manifeste respiciunt ad illud Pauli (*Gal. iv, 22*) : *Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit : unum de ancilla et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est ; qui autem de libera, per repromissionem. Joachimus autem nullam reipsa prolem, præter S. Mariam Deiparam, sortitus erat.*

(13) Plus aliquid forte orationis auctor intellexit, quam efferre voluerit illius historia scriptor. Legimus in S. Lucae Evangelio (cap. ii, v. 37) de Anna filia Phanuel : *Non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die :*

καθιερώσας, ὠλοκαύτωσε, καὶ ἀποδοῦς, ἀνήνεγκε· καὶ πατριάρχην μὲν αὐτὸς, φυλῶν καὶ δικαίων· μητέρα δὲ οὗτος Θεοῦ καὶ δικαιοτάτην πατριάρχων δέσποιναν. Κρεῖττον γὰρ οὐ τῆς παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀντιπαράθεως τὸ ἐγγεῖρημα. Ὅρθῳ δὲ πη τὰ τοῦ δικαίου τούτου παρήλασε πλεονεκτήματα ; θεὰ δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατριβὴν, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν καρτερίαν, ἣν ἀγγελικὴν προσήκει λέγειν διαγωγὴν· ὡς ξένη καὶ ἀκατάλληλος τῇ τε τῶν πραγμάτων καὶ λόγων ἀντιπαράθεσι, καθέστηκε· τεσσαράκοντα γὰρ τοῦτον ἡμέρας καὶ νύκτας ἀσιτον διατελοῦντα προσκαρτερήσασα φησὶν ἡ ἱστορία τῇ δεήσει, καὶ μόνῃ τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι τρεφόμενον· Ἐνήστευσε γὰρ ἡμέρας καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, λέγων· Οὐ καταθήσομαι οὔτε μὲν ἐπὶ βρωτῷ, οὔτε ἐπὶ ποτῷ.

B βρωτῷ, οὔτε ἐπὶ ποτῷ.

Θ. Τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ δικαίου. Τὰ δὲ τῆς συνοίκου καὶ ὁμοτρόπου Ἄννης, ὡς μεγάλα καὶ θαυμαστά· καὶ τοῦ συγκοινωνοῦ τῆς χάριτος, οὐ μόνον οὐκ ἀποδέοντα, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω χωροῦντα. Διπλοῦς γὰρ αὐτῇ τοῦς τῆς καρτερίας διήγνησεν ἀγωνίας· ἥ τε γὰρ τοῦ συζύγου διάζευξις καὶ παροικία ἀδελγός, καὶ τὰ δι' ἀπαιδίαν ἐπολιόρουν ἀμφω ταύτην σκώμματα· πρὸς ἀπερ ἀνταγωνιζομένη, τῇ τῆς ἐλπίδος καὶ πίστεως ὑπερνεύχε συμμαχία· ἀλλὰ γὰρ διττὸς αὐτῇ καὶ ὁ τοιοῦτος ἐπετρέθη ἄνευδισμός· ὁ δὲ διὰ τῶν συμφυλευτῶν μὲν, ἰσχυρότερον· ἔπειτα δὲ, ὁ διὰ τῆς οἰκείτιδος· ὅς καὶ δυσφορωτάτην τὴν ἐπίπληξιν ἐνεποιεῖ προσαγόμενος· οὐ γὰρ οὕτω τὰ παρ' ἐτέρων ὄνειδος ὡς τὰ παρὰ τῶν γνησιωτέρων, καθάπτεισθαι τῶν προβαλλομένων πέφυκεν, καὶ μάλιστα εἰ τῶν ἐξ ὑπὸ χεῖρα τεταγμένων προσφέροισι ταῦτα.

Πῶς οὖν ἡ γενναιοτάτη διατίθεται; Οὐδ' οὐχ' ὑπότινος τούτων τὴν ἀμχον τιτρώσκειται προσδοκίαν· ἀλλὰ τὸν μὲν ἐπιδιδόμενον μὴ καθηκόντως ἀποσεισαμένη κόσμον, τὴν δὲ πενθικὴν ἐσθῆτα περιελομένη, καὶ τὴν καθαρὰν καὶ νομικὴν τῇ νοητῇ συμπεριθεμένη στολήν, πρὸς τὴν εὐχὴν τῷ καθαρωτάτῳ τῇ διττῇ προσομιλῆσαι ἠπέλεγτο καταστολῆ. Οὐκ ἐν τοῖς ἔνδοξοις δὲ τοῦ ναοῦ χωρήσασα, τὴν ἱερίαν τῶν ὄλων ἀποπέμπει Θεῷ, ἀλλ' ἀτάραχόν τινα καὶ ἀπερικτύπητον τὸν τοῦ παραδείσου καταλαβοῦσα χώρον, ἐν τούτῳ καθάπερ ἀνυπονοήτῳ ταμείῳ κρυφίῳ ταύτην ὀδυνημένη, προὔτεινεν ἐγκάρδιον, καὶ πλείονος δεομένην ἐκμελετώσα τοῦ χρόνου.

nemo tamen suspicatus est, eam nihil cibi sumpsisse. Porro cum historiæ illius scriptor, gente Judæus et apostolis coævus censetur, rectius quopiam existimabit, ejus verba ad communem quemdam dicendi modum referenda, quibus nihil aliud affirmare voluerit, quam quod in allegatis Lucae verbis intelligimus.

(14) Narratur nempe in ea historia, ancillam dominæ suæ vana quedam obtulisse ornamenta; quæ cum Anna respuisset, illam iracundia percitam in contumelias prorupisse, ac inter alia sterilitatem dominæ suæ exprobrasse.

Καὶ διατί μὴ ταμεῖον ἀπερικτυπτον ἐν τοῖς κατ' Ἀ οἶχον ἀπολαβοῦσα, ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸ κρύφριον, καὶ τὴν ὠδινομένην προσευχὴν ἀνέτεινε Θεῷ; Ὅτι οὐκ ἂν οὕτω τὸ πᾶν αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας ἀπῆρτιστο· πολλὰ μὲν ἔχουσα τὰ κατὰ διάνοιαν τῆς προσευχῆς; ἐκφέρεσθαι μέλλοντα, μὴ συγχωρουμένη δὲ ταῦτα καθαρῶς παραγυμνοῦν τῷ Θεῷ, διὰ τε τοὺς οἴκοι θορύβου; καὶ τὰς τῶν παραγινομένων συμφυλετῶν ἐνοχλήσεις. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, οὐδὲ τὸν ναὸν καταλαβοῦσα, ἐν τούτῳ τὰ τῆς δεήσεως ἀναφέρει τῷ Δεσπότῃ ῥήματα, καίτοι πᾶσιν οὕτος τοῖς ὁμοφύλοις εἰς προσευχὴν ἀφώριστο τόπος. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτῆ τὸν ἐπιζητούμενον τῆς ἡσυχίας παρεῖχε καίρῳ, πολλὰ διδοὺς ὑφορᾶν τὰ διακρίνοντα. Ἐνευδὲς δὲ καθ' ἑαυτὴν, ὡσεὶ καὶ καρποφοροῦντας ἰδύντας αὐτῆν τε καὶ τὸν ὁμόζυγον πρότερον τῷ Θεῷ, καὶ τὸν ἔλον εὐεργετοῦντας λαὸν, φθόνῳ τῷ πρὸς αὐτοὺς οἱ συγκαρποφοροῦντες τῶν Ἰουδαίων ἐπανεϊδίσαν τε καὶ ἀπεπέμφαντο· τίνα κατ' αὐτῆς οὐκ ἂν ἐπινοήσειαν σκώμματα, μόνον αὐτὴν καὶ πρὸς καιρὸν ὄρωντες διακαρτεροῦσαν, ἐν τῷ τῆς προσευχῆς ἐπιμόνῳ; Οὐδὲν δὲ τὸ καλύον τὴν Ἰουδαϊκὴν παραπληξίαν ὑπέρχε, μανίαν τινὰ ἢ μέθην, οὕτω διακειμένης, αὐτῆ καταψηφίσασθαι. Οὕτω γὰρ τῆ μακαρία καὶ προφήτιδι τῆ ὁμωνύμῳ ταύτης φημι πρότερον Ἄννη, εἰ τῶν ἄλλων ἐπιεικέστεροι δοκοῦντες εἶναι, διὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀντέχεσθαι, χαλεπῶς ἐπιθέμενοι προσωειδίζον, μέθην αὐτῆς τὴν πρὸς Θεὸν διαλοδοροῦντες ἔνευξιν. Αὐτῆ μὲν γὰρ ἐκ διαπύρου καὶ νήφοντος λογισμοῦ, τὴν ζέουσιν ἐκείνην ἀνέπεμπεν ἱεσσίαν, οἱ δὲ μέθην τὴν νῆψιν, καὶ βραττολογίαν τὴν θεολογίαν, ὑπενόουν. Ἡ δὲ νέα καὶ συνετωτάτη πάντων, δεδοικυῖα μὴ τι τῶν τοιοῦτων πάθοι, τὴν ἐκτενῆ προσάγουσα δέησιν, ὡσπερ τῆς οικίας, οὕτω καὶ τοῦ ναοῦ ἐξίσταται· τὸν ἐρημικώτερον δὲ, διὰ τὸ ἤρεμον τοῦ παραδείσου, καταλαμβάνει χώρον, ἐν ᾧ σοφῶς περιεσκόπει τὸ εἰλικρινές αὐτῆς τῆς ἐπιθυμομένης συντηρήσεσθαι προσευχῆς. Τάχα δὲ, οὐ διὰ τοῦτο, διὰ δὲ τὴν ὄντως φανερομένην ἀλήθειαν, τὴν περὶ αὐτῆς ἡδὴ προαναφωνεῖ διὰ πραγμάτων ἔκδοσιν· προμηνύει τοίνυν ἢ τῆς χάριτος ἐπώνυμο; Ἄννα, διὰ τῆς οὕτω προσφερομένης Θεῷ δεήσεως, καὶ λογικῆς καρποφορίας, ὡς ἀρχὴν ἡδὴ λαμβάνει τὸ μὴ τόπω περικλείεσθαι τοὺς ἀνθρώπους νομίζειν, τὰς θείας ἀκοάς· ἄλλ' ὡς πανταχοῦ παρόντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πληροῦντος τὰ σύμπαντα, τὰς προσευχὰς ἀναφέρειν, κάκειθεν τὰς ἐκπληρώσεις κομίζεσθαι τῶν αἰτήσεων. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰωακὴμ προσημαίνων ὁ δίκαιος, τοῦ ναοῦ μὲν ὑποχωρεῖ, ἐν τῷ ὄρει δὲ, τὴν εὐπρόσδεκτον ἐκείνην καὶ θαυμασίαν ἀναφέρει δέησιν· δηλῶν ἐντεῦθεν ὡς τῆς νέας χάριτος παραγενομένης, ἔρημος μὲν τῶν τυπικῶν ἐπισκιάσεων ὁ ναὸς καταλειφθήσεται, ἐν ἅπασι δὲ τοῖς οὔσι τῆς ἐπιλάμψεως αὐτῆς αἱ ἀκτίνες, διαταθῆσονται.

Γ'. Ἄλλὰ τίνα τὰ τῆς εὐχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς

· i Neg. 1, 13 seqq.

At cūr non ipsa domo cubiculum delegit a strepitu remotum, in quo secreta sua et preces curgemitibus Deo offerret? Quia hoc pacto desiderio suo non plene satisfacisset; multa enim animo volebat per orationem efferenda, neque per turbas domesticas, et cognatorum adventantium molestias licebat ipsi ea pure Deo adaperire. Eadem de causa neque templum, in quo per preces Dominum alloqueretur, adiit, licet locus ille omnibus contribulibus suis ad orandum designatus esset. Sed ne istud quidem opportunam, quam quærebat, quietem pollicebatur, cum multa in eo essent, quibus impediri se posse metueret. Ut enim secum ipsa reputabat, si Judæi, qui oblationes simul afferbant, cum ipsam suumque conjugem dona Deo afferentes, cunctoque populo benefacientes prius vidissent, concepta invidia eos conviciis lacessiverant, atque a templo eiecercant: qualia nunc in eam dicitaria non intulissent, si ipsam solam et intempestis horis in diuturna oratione constanter perseverantem conspexissent? Nihil sane Judaicam cohibuisset insaniam, ne illam in eo deprehensam aut amentia aut ebrietatis insimularent. Sic enim olim beatam illam, atque hujus cognominem, Annam¹ inquam, ii qui præ aliis videbantur modestiores, ut pote qui fungerentur sacerdotio, graviter invecti dicitariis exagitarunt, ejus ad Deum supplicationem ebrietatem per summum probrum appellantes. Ipsa sane ardenti affectu, ac mente sobria ferventia illa vota promebat; ii vero sobrietatem pro ebrietate divinumque sermonem pro inepta loquacitate habuerunt. At nova hæc, omniumque prudentissima Anna, verita ne quid hujusmodi perferre cogeretur, dum prolixam effunderet orationem, quemadmodum e domesticis parietibus, ita a templo quoque abstinet, atque ut quietem reperiret, maxime solitarium in horto suo locum seligit, in quo, prout optabat, sine impedimento obsecrandi facultatem sibi fore sapienter perspiciebat. Fortassis autem non propter hoc tantum, sed etiam propter veritatem sibi plane perspectam, quid sibi obventurum esset, factis ipsis præmonstrat. Jam ergo Anna, agnominis gratiæ, per eam supplicationem Deo hac ratione oblatam perque rationabile illud sacrificium, in antecessum ostendit, cœpisse jam tempus, quo homines non amplius existiment divinas aures loci cujuscumque ambitu circumcludi, sed coram Deo ubique præsentem, universaque implente, preces esse fundendas atque inde postulationes exitu non fraudari. Id vero etiam justus Joachimus præmonstravit, dum et a templo abstinuit, et acceptabilem illam atque admirandam in monte orationem persolvit, per id palam faciens, nova gratia adveniente, solitarium quidem typicarum adumbrationum templum relinquendum esse, ipsius vero lucis radius ad omnes, quicunque essent, diffundendos fore.

X. At vero quænam oratio fuit, quam Anna in

horto effudit, quænam precantis verba? Nam ju-
vit hæc quoque sermone enarrare, jucundamque
eorum novitatem contemplari. Nova enim et admi-
randa quædam vox e corde contrito resonans au-
diebatur. Et sane ex ordine supplicationem suam
promere justa illa incipiens, more jacentis in imis
miseriis, cum beata illa humilitate preces suas con-
junxit. Propterea ne gentiles quidem suas et con-
tribules in comparationem adducit, quo nempe
benedictionis et gratiæ illis impertita exsortem se
esse, utpote indignam, profiteatur. Sed a condi-
tione ipsorum quoque irrationabilium brutorum, et
creaturarum sensu carentium, quod quidem ad fe-
cunditatis benedictionem attinet, se prorsus alienam
esse non reticet. Proinde in solitaria illa oratione,
volucrum et quadrupedum, et ferarum, tum terræ
ac eorum quæ in terra enascuntur, tum aquarum
ac animalium, quæ in his gignunt, mentionem indu-
cit, ut inde quam misera ipsa sit, ostendat: his
enim affectibus et precibus misericordissima Crea-
toris providentia annuere postulata consuevit.
Proinde, inquit prudentissima illa, omnibus, quæ
gignendi facultate pollent, ego deterior existo.
Hæc enim mandato tuo, Domine, subserviunt,
et benedictionis ac gratiæ tuæ partem feliciter
percipiunt. Ego vero tanquam indigna, felicitatis
exors feminei sexus, gignendi facultatis multiformi-
bus animantium communis, expers deprehendor.
Hæc sane eandem felicitatem gloriamque partici-
pant. Fecundissima est terra, quæ secundum præ-
ceptum tuum copiosum fructum assidue profert;
fructum afferunt prata, et pulcherrima plantarum
germina flores emittunt, fructumque tempestivum
pariter ac suavissimum porrigunt, et per gratum
eorum, qui iis fruuntur, affectum tibi gloriæ tributum
persolvunt. Horum ego gratiæ expers sum;
quoniam ne cum his quidem bonitatis tuæ operibus

XI. Hæc voces erant Annæ, ut Deum, qui solus
misericordissimus est, ad miserandum inflecteret.
Sed prævenit ille sermones; et antequam porrecta
expleretur supplicatio, de eorum, quæ petebantur,
successu præter omnem spem faustum roganti
nuntium affertur. *Ecce enim, inquit, dum loqueretur,
apparentes angeli, parium præter spem secutura
prænuñtiavere.* Annæ scilicet et justo Joachimo
in monte versanti angeli annuntiaverunt ortum
illius, quæ angelos ipsos dignitate antecelleret:
Angeli ejus, quæ sterilitate laborabat, conceptum
prædixerunt. *Ecce enim, inquit, loquente illa,
angelus Domini venit, dicens ei: Exaudivit Deus de-
precationem tuam, et concipies, et paries, et celebra-
bitur semen tuum in universo mundo.* Ille exaudivit,
qui precationis verba, priusquam mente conciperentur,
noverat et ineffabiliter perpendebat. Ille
orationem audivit, qui ad orationem excitabat,
atque, ut consequeretur effectum, disponebat. Ille
exaudivit cor contritum, qui propter hoc idem in
illo corde moram faciebat. Ille exaudivit preces
tuas, qui per voces prophetarum earundem precum
exitum prænuñtiaverat.

A Ἄννης ῥήματα; Καλὸν γὰρ ταῦτα τῷ λόγῳ παρα-
γαγεῖν, καὶ τὸ καινοπρεπὲς αὐτῶν κατιδεῖν· ἀπὸ
γὰρ συντετριμμένης ψυχῆς, καινὴ τις καὶ παράδο-
ξος, ἐντρυφούμενη ἐξηκούετο φωνῆ· ἀκολούθῳ γὰρ
καταρξαμένη τὴν ἰκεσίαν ἀναφέρειν ἡ δικαία, ἐλεει-
νολογίας ἐν τάξει, τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐπιεισάγει
τῷ λόγῳ ταπεινώσιν. Διὸ οὐχ ὁμογενέσι καὶ ὁμοφύ-
λοις ἑαυτὴν ἀντιπαρτιθεῖσα τῆς ἐκείνων εὐλογίας
καὶ χάριτος ἀποστειρεῖσθαι δι' ἀναξίτητα λέγει·
ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων καὶ τῆς ἀψύχου
κτίσεως, τῆς κατὰ τὴν εὐλογίαν ὁμοιώσεως, ἄλλο-
τριουῖσθαι πάντῃ καθυποφαίνει. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ
μονωδουμένη προσευχῇ, πεπειθῶν καὶ τετραπόδων
θηρίων τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φυομένων,
ὀδάτων τε καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐγγονιζόντων ζώων
B παρεισάγει μνήμη, ὡς ἂν τὸ ἀχρεῖον ἑαυτῆς καθυ-
ποβεῖξῃ· τοῦτοις γὰρ καὶ ἦθεσι καὶ λόγοις ἡ τοῦ
Δημιουργοῦ πολυεὐπλαγῆτος ἐπινεύειν πέφυκε κη-
δεμονία. Διὰ τοῦτο πάντων μὲν γεννητῶν ἀχρειστέρα,
φησὶν ἡ σώφρων, ἐγὼ· ταῦτα γὰρ τῷ σὺ καθυποურ-
γοῦντα προστάγματι, Δέσποτα, καὶ τῆς σῆς εὐλο-
γίας εὐμοιροῦσι καὶ χάριτος. Αὐτὴ δὲ ὡς ἀναξία τῆς
τοῦ γένους εὐκλήριος ταύτης ἐστερημένη, ξένη τῆς
τῶν πολυειδῶν ζώων γονῆς καθίσταται· καὶ αὐτὰ
γὰρ τῆς ὁμοίας μετέληχεν εὐδοξίας. Πολύφορος ἡ
γῆ· τὴν ἀφρονίαν διηνεκῶς κατὰ τὸ σὸν ἐπικομι-
ζουσα πρόσταγμα· καρποφοροῦσι λειμῶνες καὶ τὰ
εὐεῖδη τῶν φυτῶν ἀνοσφορεῖ βλαστήματα, καρπῶν
τε καίριον ὁμοῦ καὶ ἡδιστον προβάλλονται, καὶ τῆ
τῶν μετεχόντων εὐχαριστία σοὶ τὴν δοξολογίαν ἀνα-
φέρουσι· τοῦτων ἐγὼ τῆς χάριτος ἀμέτοχος, ἐπεὶ
καὶ τὸ μὴ κατ' ἀξίαν συναριθμεῖσθαι τοῦτοις, δη-
μιουργήμασί γε οὖσιν ἀγαθότητος τῆς σῆς, ἑαυτὴν
καταψηφίζομαι.

C
connumerari merito me posse censeo

IA'. Τοιαῦτα τὰ τῆς Ἄννης ῥήματα, ἵνα κἀντεῦ-
θεν εἰς ἔλεον τὸν μόνον συμπαθέστατον ἐφελκύσῃται
Θεόν· ἀλλὰ προφθάνει τοὺς λόγους οὗτος, καὶ πρὶν
εἰς τέλος τὴν προτεινομένην ἐλθεῖν δέησιν, τὴν τῶν
αἰτουμένων ἔκθασιν ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν εὐαγγελί-
ζεται τῇ αἰτουμένῃ. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, λαλοῦσης,
ἄγγελοι ἐπιφανέντες, τὸν παρ' ἐλπίδα τόκον
ἐκδήσεσθαι κατεμήνουσιν. Τῇ Ἄννῃ, φημὶ, καὶ τῷ
D δικαίῳ Ἰσακαὲμ ἐν τῷ ἔρει, ἄγγελοι τῆς τῶν ἀγγέ-
λων τιμιωτέρας εὐαγγελίζονται τὴν κύησιν, ἄγγελοι
τὴν τῆς στειρώσεως προαναφωνοῦσι σύλληψιν· Ἰδοὺ
γὰρ, φησὶ, λαλοῦσης, ἄγγελος Κυρίου ἦλθε λέ-
γων αὐτῇ· Ἐπήκουσεν ὁ Θεὸς τῆς δεήσεώς σου,
καὶ συλλήψῃ, καὶ γεννήσεις· καὶ λαληθήσεται
τὸ σπέρμα σου ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ· ἐπήκουσεν
ὁ πρὶν ἐννοεῖσθαι τὰ τῆς δεήσεως ῥήματα, γινώ-
σκων ταῦτα καὶ ἀναμετρῶν ἀπαρρήτως, ἤκουσε
δεήσεως ὁ ταύτην κινῶν, καὶ ἐξακουέσθαι παρα-
σκευάζων· ἤκουσεν ἐκ συντετριμμένης ψυχῆς, ὁ εἰ·
τοῦτο ἐν αὐτῇ ἐπαναπαυόμενος· ἤκουσε τῆς δεή-
σεώς σου ὁ διὰ προφητικῶν φωνῶν τὴν ἔκθασιν αὐ-
τῆς προαναφωνήσας.

11'. Λαληθήσεται γάρ, φησί, τὸ σπέρμα σου ἐν ἅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Λαληθήσεται τῇ οἰκουμένῃ τὸ παλυθρόλλητον αὐτῆς καύχημα, ἡ μόνη διαβόητος αὐτῆς καρποφορία, τὸ περιώνυμον τῶν κτισμάτων ἐγκαλλώπισμα. Λαληθήσεται τὸ ἄλλο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στόμα, ἡ εὐλογος τῶν σιγισάντων ἀπολογία, περὶ ἧς δεδοξασμένα ἐν πάσῃ λογικῇ φύσει λαληθήσεται, ἧς νοεραὶ δυνάμεις τὰ μεγαλεῖα διανυμνήσουσι, καὶ τὴν δόξαν ἀνακηρύξουσι. Λαληθήσεται τὸ σπέρμα σου ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Σὺ μὲν γάρ, φησὶν, ὦ Ἄννα, καρποφορήσεις τὴν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ἐξακουσθησομένην ἐν τῷ γένει τῆς παιδοποιίας ἕξεις φήμην. Τῶν δνειδισμῶν μὲν τῆς ἀτεκνίας ἀπαλλαγείσα, συνασπασθεῖσα δὲ καὶ συγκαταλεγείσα ταῖς μητράσι, τῆς δοκούσης εὐλογίας ἐκείνων οὐκ ἀποκριθῆσθαι οὐκ ἐν τούτοις δὲ τὰ τῆς φήμης στήσεται, ἀλλὰ τῆς δεήσεώς σου ὁ καρπὸς καὶ ἡ τῆς φύσεως εὐφορία, ὡ μόνον ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἢ ἐν τοῖς συμφυλέταις λαληθήσεται: καὶ μεγαλυθῆσεται, ἀλλ' ἐν ὅλῃ διαδοθηθήσεται τῇ οἰκουμένῃ, ἐν βασιλεύσει καὶ δυνάτει, ἐν ἱερεῦσι καὶ δικαίοις, ἐν πολυγλώσσοις ἔθνεσιν, ἐν σοφοῖς καὶ ἀσφοῖς, ἐν τοσοῦτοις ὁ σὸς λαληθήσεται καρπὸς, καὶ εἰς τοσοῦτων διηχηθεὶς ἀκοῆς, καταλήλως τοῖς οἰκείοις μεγαλυθῆσεται παραδέξοις.

11'. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἄγγελος. Τί ὁ ἡ μακαρία καὶ μεγαλόφυχος Ἄννα; Οἷον ἀντίδωρον τῷ τοιαύτην παρεχομένῳ διδωσιν εὐλογίαν; οἷας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεται ταῖς δωραταῖς; οἷας τὰς τῆς εὐχαριστίας ὑποκαρπώσεις ἀναφέρειν κατεπαγγέλλεται; οὐκ ἀναθημάτων πολυτέλειαν, οὐ τὰ ἐξ ἀλόγων ζῶων ὄμματα, οὐ καρπῶν ἀπαρχὰς, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀντεισφερομένων καλλιερημάτων, ἀλλ' αὐτὴν τὴν δεδομένην αὐτῇ καρποφορίαν τῆς φύσεως: αὐτὸ τὸ εὐκταῖον καὶ ποθητὸν αὐτῇ βλάστημα, ὑπὲρ οὗ εὐαγώνιοι καρτερίαι, ὑπὲρ οὗ ἐπιμόνοι δεήσεις καὶ θαυμάλι κατεχέοντο δάκρυα, καὶ ὑπεροψία τῶν ἐπιπαθεῖν παρασκευαζόντων ἀπάντων.

Ζῆ γάρ, φησί, Κύριος ὁ Θεός μου · ἐὰν γεννήσω εἴτε ἄρσεν εἴτε θῆλυ, προσάξω αὐτὸ δῶρον Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου, καὶ ἔσται λειτουργοῦν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. Ὅρα τὸν πρὸς Θεὸν τῆς Ἄννης διάπυρον πόθον · ὅρα τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῆς μεγαλοφυλίαν · ὅρα ὅπως διὰ τῆς παρούσης ἀφιερώσεως καὶ τὴν ἀφθόνως Θεῷ τῶν ἐκτὸς προσαγομένην καρποφορίαν ὑπέδειξεν. Εἰ γάρ τὴν δεδομένην τῆς φύ-

(15-16) Petrus Argivus, naturam humanam inducit gaudio gressientem, quod cum ad eam usque diem, qua Mariam protulit, sterilis fuisset ac maledicta, utpote quæ nullum bonum fructum, sed spinas tantum ac tribulos, filios scilicet vitio corruptos dedisset, nunc tandem germen optimum, Mariam nempe communis illius contagii expertem germinasset. Non absimilem porro hic habes sententiam, ubi Deipara ceu unica totius mundi ubertas exhibetur.

(17) Manifesto hic se prout antithesis illa tam sæpe in scriptis sanctorum Patrum recurrens, qua Virginis Deiparæ conditio a reliquorum omnium mortalium conditione seceratur. Exhibetur enim Maria tanquam os et patrona eorum qui præ pudore

XII. *Celebrabitur enim, inquit, semen tuum in universo mundo. Enuntiabitur orbi decus hoc suum eximium, unica sua ipsius celeberrima ubertas (15-16), nobilissimum creaturarum ornamentum. Celebrabitur disertissimum illud os humanæ naturæ, eloquentissima eorum, quibus pudor abstulisset verba, defensio (17); de qua inter creaturas omnes rationales gloriosa decidentur; cujus magnalia intellectuales virtutes celebrabant hymnis, et gloriam prædicabant. Celebrabitur semen tuum in universa terra. Tu enim, inquit, o Anna, Deo fructificabis ubertatem virtutum, et fecunditatis famam in muliebri sexu celeberrimam assequeris. Ab opprobrio sterilitatis liberata, atque inter matres connumerata et cooptata, nequaquam illius, quæ earum benedictio habetur, exors eris. Sed neque angustis his finibus fama tui nominis continebitur; neque precum tuarum fructus ac naturæ fecunditas in Israele solum ac inter contribules tuos celebrabitur ac magnificabitur; sed in universa terra, inter reges et principes, inter sacerdotes et justos, inter multarum linguarum gentes, inter doctos et indoctos proclamabitur; tot inter ac tantos fructus hic tuus prædicabitur, et in tot aures personans condigna omnium admiratione certatim magnificabitur.*

XIII. *Hæc angelus. Quid vero beata ilia ac magnanima Anna? Quodnam tantam sibi benedictionem largienti rependit donum? quænam beneficienti munera retribuit? quænam grati animi holocausta oblaturam se pollicetur? Non opulentiam donorum copiam, non ex irrationabilibus animalibus sacrificia, non fructuum primitias, non aliud quidpiam eorum, quæ in gratiarum actiones offerri solebant; sed ipsum sibi donatum naturæ fructum, illud ipsum exoptatum ac desideratum ab ipsa germen, pro quo laboriosæ corporis afflictiones susceptæ, pro quo assidue preces atque uberes profusæ lacrymæ, et cujus gratia reliqua, quæ iucundam comparare possent vitam, neglecta fuerant.*

Vivit enim, inquit, Dominus Deus meus; sive masculum peperero sive feminam, illud ipsum offeram donum Domino Deo meo: et erit illi ministrans omnibus diebus. Vide ferventem Annæ in Deum affectum, vide eminentem ipsius magnanimitatem, vide quomodo per ejusmodi oblationem exteriorum quoque rerum omnium copiam se Deo liberaliter offerre demonstravit. Etenim si concessam sibi

reatus vultum atollere ac verba facere prohibebatur. Reatum porro hic intelligendum esse, qui omnes afficiat, liquido patet, tum quia *naturæ humanæ*, quæ homines sane omnes complectitur, *os Deipara* appellatur; tum quia hoc ipsa rei adjuncta exigunt: secus enim alii essent præter Mariam, a quibus pudor reatus abesset. At 1º Nullus est communis omnium reatus, nisi crimen ex primo parente propagatum. 2º Siquidem Deipara eodem reatu obligata fuisset, jam et ipsa inter eos, quibus pudor silentium indicebat, necessario versaretur. Ergo et per hæc a communi omnium reatu Deipara v. go immunis declaratur.

naturæ benedictionem, si animi delicias, laborum-
que solatium tam ferventi proposito Deo obtulit,
quandonam cæteris creatis rebus pepercisset?
Quamquam et sacris Litteris nuspiam apparet,
voto aut consecratione feminam Deo oblatam
fuisse, maxime vero quæ in templo sacrarum re-
rum ministris connumeraretur; ipsa tamen divini
amoris excessu inauditum hoc facinus aggreditur,
præsignans in promissione novum illud, quod re
ipsa futurum erat. Unica enim illa e sexu muliebri,
quæ sola primitiæ erat naturæ humanæ, et Deo
dedicata fuit, et tanquam pretiosissimum donarium
Deo reddita (18).

XIV. Hæ felices justorum illorum sortes, hæ
eorum sunt gesta. Hi sunt virtutum ipsorum cha-
racteres insignes, qui animi venustatem sinceram
atque eorum, qui ante claruerant, præcellentia
splendidiorem, nova luce collustrarunt. Oportebat
scilicet, ut hoc donum, cui nulla comparari res
creata potest, ex præ eminenti electione prodiret.
Oportebat ut sanctissimæ hæ divitiæ ex locupletis-
simis virtutibus emanarent. Oportebat, ut ex tantis
laboribus tantus referretur fructus; ut ex nobili
radice nobilissimum effloresceret germen; exque bonis
lumbis optimus redderetur fetus, semper virens (19),
illud generis decus, pulcherrimum naturæ germen,
truncus ille mysterij in altum tendens, e quo im-
mortalitatis flos ascendens perennem odoris sua-
vitatem exhalavit, cujus fructus est vita et incor-
ruptio et stabilitas perpetua iis omnibus, qui parti-
cipes illius sint. Verum quam gloriosa horum memo-
ria in sæcula protenditur! quam jugis atque
indefeblis ipsorum gloria perseverat! quam beata
electio, ac porro beatissima laus virtutis eorum,
per quam ut eligerentur ipsis contigit! Propterea
enim universorum reginam tanquam pietatis ac
fortitudinis fructum progignere meruerunt. E
regalibus scilicet plantationibus te regalem virgam
proferri oportebat. Oportebat ut ex omnigenis
virtutibus tu, copiosissima honorum omnium opu-

(18) Fac perpendas rationem, propter quam
tanquam maxime congruum id probatur, quod
novum omnino et alienum a communi lege censen-
dum fuit, feminam nempe Deo in templo consecrari.
Quia, inquit auctor, primitiæ Deo dedicandæ sunt;
sola porro Maria primitiarum humanæ naturæ locum
tenet. Maria ergo primus et unicus fructus
prædicatur, quem natura humana tanquam Dei
dignum iustar primitiarum offerre posset. Cogita
vero, hanc de ipsa Deiparæ Conceptione efferr;
ac perspicies illico, ejusmodi sententias, quas plus
semel in Patrum scriptis legere est, ex iusita
ipsis persuasione de sancta Deiparæ Conceptione
sponte dimanare.

(19) Sententia qua Deiparam aut semper puram,
aut semper sanctam, aut semper Deo charam proli-
temur, ejusmodi est, quæ eandem in ipsa sui Conce-
ptione ab omni labe puram, ac sanctam plane exigat.
Ergo immaculati Virginis Conceptus disertam habe-
mus professionem etiam in hoc Jacobi loco, ubi
Virginem appellat generis humani *semper virentem*
gloriationem. Nisi forte minus roboris Jacobi verbis

A σεως εὐλογίαν, ψυχῆς τε εὐθυμίαν καὶ τῶν πόντων
παραμυθίαν, οὕτω ζεούση προαιρέσει Θεῷ ἀνατί-
θησι· πότε ἂν τῆς λοιπῆς ἐφείσατο κτίσεως; καὶ
τοιοῦκ ἂν ποῦ τῆς Γραφῆς κατανοηθεῖν ἐν ἐπαγγελ-
λίαις ἢ ἐν ἀφιερῶσει, Θεῷ ἀνατιθέμενον θῆλυ, καὶ
μάλιστα ἐν τῷ ναῷ τοῖς λειτουργοῖς συναριθμούμε-
νον· ἀλλ' ὅμως ὑπερβολῇ φιλοθείας, αὐτῆ καινουργεῖ
τοῦτο, ἐν ἐπαγγελίᾳ προφητεούσα, τὴν ἔσεσθαι
μέλλουσαν ἐν τῷ πράγματι καινοτομίαν. Μόνη γὰρ
τῆς γυναικείας φύσεως, ἡ μόνη τῆς ἀνθρωπότητος
ἀπαρχή, καὶ ὑπεσχέθη καὶ ὑπέρτιμον ἀπέδωκε Θεῷ
ἀνάθημα.

ΙΔ'. Τοιαῦτα τὰ τῶν δικαίων πλεονεκτήματά τε
καὶ διηγήματα. Οὗτος τῶν ἀρετῶν αὐτῶν οἱ παῖδοι
B χαρκατῆρες, οἱ τὴν εὐγενῆ τῆς ψυχῆς καὶ λαμπρο-
τέραν τῶν προφανέντων, ἐναπήστραψαν ὠραιότητα.
Ἔδει γὰρ ἐξ ὑπερχούσης ἐκλογῆς τὴν ἀσύγκριτον
ἐν γεννητοῖς προσελθεῖν δωρεάν· ἔδει ἐξ ἀφθόνων
ἀρετῶν τὸν ὑπεράγιον ἐπιθροῦναι πλοῦτον. Ἔδει
τοιοῦτων πόνων τοιοῦτον συγκομισθῆναι τὸν καρπὸν,
ἐκ ῥίζης εὐγενοῦς εὐγενέστατον ἐκφυῆναι βλαστὸν,
ἐξ ἀγαθῆς ὄσφυος ἀγαθώτατον ἀναδοθῆναι κῆγμα·
τὸ ἀειθαλὲς τοῦ γένους ἐγκαλλώπισμα, τὸ τῆς φύ-
σεως ὠραιότατον βλάστημα, τὸ ὑψιτενὲς τοῦ μυστη-
ρίου στέλεχος, ἐξ οὗ τὸ τῆς ἀθανασίας ἀναδραμὸν
ἄνθος, τὴν ἀίδιον διέπνευσεν εὐωδίαν, οὗ ὁ καρπὸς
ζωὴ καὶ ἀφθαρσία καὶ διαμονὴ τοῖς μετέχουσι πᾶσι
καθίσταται. Ἄλλ' ὡς δεδοξασμένον τὴ τούτων εἰς
C αἰῶνας συμπαρατίθενται μνημόσυνον! Ὡς ἀναφαί-
ρετον αὐτῶν διαμένει τὸ κλέος· ὡς μακαρία μὲν ἡ
ἐκλογὴ, μακαριστὸν δὲ αὐτῶν τὸ ἐν ἀρεταῖς εὐδόκι-
μον, δι' οὗ καὶ τὸ ἐκλεγῆναι αὐτοῖς προσεγένετο.
Διὰ τοῦτο τὴν βασιλῖδα τοῦ παντός, ὡς εὐσεβείας
καὶ κράτους καρπὸν ἀποκυθῆσαι κατηξιώθησαν. Ἔδει
ἐκ βασιλικῶν φυτουργῶν τὴν βασιλείῳ σε ἀναδοθῆ-
ναι ῥάβδον· ἔδει ἐκ περιουσιῶν ἀρετῶν τὸν ἀφθόνον
τε τῶν ἀγαθῶν ὑπερχεθῆναι πλοῦτον· ἔδει σε τοιοῦ-
των μὲν πατέρων χρηματίσαι θυγατέρα, αὐτοῦς δὲ
θυγατρὸς τοιαύτης ἀναδειχθῆναι πατέρα. Καὶ γὰρ

inesse ideo quis putet, quia figurata utitur locu-
tione. At quid mirum, si ea dicendi formula usus
est Jacobus, quam pluribus communem reperimus
D (qua de re in Commentario), et in ipsis sacris
Orientis Ecclesiæ Officiis sæpius repetitam? Aut
quænam, quæso, hic intelligeretur viriditas, præter
eam, cujus gratia et ramus mysticus, et pulcherrimum
germen ibidem proclamatur? Denique nulla
obscuritas est in locutione figurata, quando omni-
bus nota est ac recepta sententia, quæ figuris ob-
volvitur. At hanc sententiam notissimam fuisse
inde patet, quod in ipsis sacris Orientalis Ecclesiæ
Officiis Deipara non modo tanquam nullo non tem-
pore sancta celebrabatur, sed vel sublimissimis
Seraphim *semper sanctior*. Sic enim in festo sancti
martyris Athenogenis (*Men. die xvi, Jul. 2d*
Matutin. Od. γ): *Cælis sublimior apparuisti, o*
Innocens, et Seraphim semper sanctior, utpote quæ
universorum Dominum ac Regem supra naturæ
leges genuisti. (Ἄφθης οὐρανῶν, Ἄγιη, ὑψηλοτέρα,
καὶ τῶν Σεραφίμ ἀεὶ ἀγιωτέρα, ὡς τῶν ἀπάντων
Δεσπότην καὶ Βασίλειά ἀπεφρωῦς κροσφορήσασα.)

ὡς περ σὺ τῆς ἀπάσης κτίσεως εἰς Θεοῦ Μητέρα προ-
 εξελήγης, οὕτως αὐτοὶ τῶν τεκόντων ἀπάντων προτι-
 μηθῆναι κατηξιώθησαν. Ὡς ὑπερδοξαζόμενον γοῦν
 τὸ τῆς προμηθείας μεγαλεῖον ὡς ἐφετῶν ἀπάντων
 προθεινότερα, τὰ διὰ σοῦ παραγενόμενα καλά.
 omni gloria major est providentiæ divinæ magnificentia! quam desiderabilia præ cunctis desidera-
 bilibus sunt bona, quæ per te parata sunt!

Λαληθήσεται γὰρ τοῖς πᾶσι τὰ περὶ σοῦ · λαλη-
 θήσεται καὶ κηρυχθήσεται, οὐκ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἐν οὐρανοῖς · οὐκ ἀνθρωπίναις ἀκοαῖς, ἀλλὰ καὶ
 θελαῖς ἐνηγηθήσεται νοήσεσι. Καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ ταῦτα
 προανεφώνησε, καὶ ὡς γενομένην τὴν τῶν μελλόν-
 των προανεκήρυξεν ἔκδοσιν, τὴν ἀπαράττητον τῶν
 ἐσομένων ἀλήθειαν, τῷ παρωχηκότῳ διασημάνας
 χρῶσθι · Δεδοξασμένα γὰρ, φησὶν, ἐλαλήθη περὶ
 σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. Δεδοξασμένα ὑπὲρ πᾶσαν
 διηγουμένην δόξαν · δεδοξασμένα ταῖς ἀνωτάτω
 δυνάμεσι · τιμημένα καὶ ποθητὰ τοῖς ὁμογενέσιν
 ἀνθρώποις, ἐπιθυμητὰ πατριάρχαις, σεπτὰ προπά-
 τορσιν, ἀνάγραπτα καὶ ζητητέα προφήταις. Διὰ
 ταῦτα πᾶσα κτίσις εὐφραίνεται · τούτοις ἀγγελικὰ
 συνήδονται στρατιαί · τούτοις ὁ σύμπας ἔνωραίζεται
 κόσμος. Ὡς μακάριοι τῆς ἐντροφῆσεως οἱ τούτων
 κατ' ἀξίαν ἐπαπολαύειν τυγχόντες. Αὕτη γὰρ ἂν εἴη
 μόνη δικαίως ἀπόλαυσις, αὕτη τρυφή ἐστὶν ἀδα-
 πάντητος, ἡ τῶν σῶν δηλαδὴ ἐντροφῆσις παραδόξων.

IE'. Ἄλλ' ὦ τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἐσομένης εὐ-
 φροσύνης πρόξενε, ὦ καὶ παρῆρησίας καὶ τιμῆς
 σεμνολόγημα, σὺ τῆς ὑπὲρ τῶν σῶν πανηγύρεων
 εὐωχίας, τὴν ἀνωτάτω πανδαισίαν ἀμείψαιο. Σὺ τοῦ
 ὑπὲρ τῶν τοιούτων προθύμου τὰς μεγάλας ἀντεισφέ-
 ροις δωρεάς · κτίστησον ὡς τῇ αἰσθητῇ καὶ τῇ νοητῇ
 φαιδρότητι τὴν παρούσαν ὁμήγυριν · ῥύθμισον τὴν
 συγκεκροτημένην θειοτέρως χοροστασίαν · ἐνήχησον
 αὐτῇ ἑναρμόνιον καὶ τῆς τῶν ἑορταζόντων ἐν οὐρα
 νοῖς ἀγαλλιάσεως μέλος. Ἐπίδε πρὸς τὴν ἐκάστου
 δ' ἀνοίαν · ἔτασον τὸ τοῦ λόθου διάπυρον, καὶ τῷ
 ἐξετάζοντι τὰ σου συνειδότοις ἄρρητα, καθυπόδειξον
 τοῦτο Δεσπότη · πρότεινον τὰ τῆς διαθέσεως
 τῷ ἀνακεκαλυμμένως καθορῶντι τὰ κρύφια. Οἶδε
 μὲν ὡς τῶν ἀθεάτων ἅπαντα γνώστης, τόν τε δι'
 αὐτὸν εἰς σὲ τῶν ὑμνολογούντων συγκατανοεῖ πό-
 θον, βούλεται δὲ καὶ λαῶν ἀγαθοπρεπῶς διὰ μητρῶν
 ἐντεύξεων, καὶ προτείνεσθαι ταῦτα καὶ ἀποπληροῦ-
 σθαι. Τοῦτο γὰρ τὸ πρὸς αὐτόν σου καὶ ἡμῶν εἰς σὲ
 ἐγκαλλώπισμα · τοῦτο γνώρισμα τῆς διὰ σοῦ γε-
 γεννημένης αὐτοῦ φιλανθρωπίας. Ταῦτη ταῖς ἐλπίσι
 συναυψοῦμενοι, τῆς οικείας καταφρονουμένον ταπει-
 νότητος, τῆς χαμαιζήλου καὶ γεώδους ἐπιλανθανό-
 μεθα διαγωγῆς. Ἐντεῦθεν τῶν τῆς γῆς ἀπαίρειν
 καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐπειγέσθαι προθυμοῦμεθα · ἐντεῦ-
 θεν ἡμῖν αἱ ἀδιάλειπτοι τῶν αἰωνίων προσδοκίαι ·
 διὰ τοῦτο φιλοφρόνως τὴν εὐσημον καὶ θεῖαν ταύτην
 ἄγοντες ἑορτὴν, τῷ εἰς οικεῖαν ἅπαντα προνοησα-
 μένῳ δόξαν, εἰς μητρικὸν τε καύχημα καὶ σωτήριον
 τῶν ὑπηκόων ἐγκαλλώπισμα, τὴν εὐχαριστίαν ἀνα-

A *læticia, prolires. Oportebat, ut ejusmodi parentum
 tu esses filia, ipsi vero ejusmodi filix parentes
 essent. Sicut enim in Dei Matrem præ omnibus
 creaturis præelecta tu fuisti; sic ipsi præ omnibus
 genitoribus condecorari promeruerunt. Quam itaque*

Crebrescet sane fama magnalium tuorum, in ore
 omnium hæc erunt, et annuntiabuntur omnibus,
 non in terra solum, sed etiam in cælis, neque
 modo humanis auribus insonabunt, sed cælestibus
 etiam intelligentiis. Hæc enim David antea prædixit,
 ac veluti jam gesta essent, futurorum prænuñtiavit
 eventum, certissimam eorum, quæ ventura erant,
 veritatem per tempus præteritum efferens: *Glo-
 riosa enim, inquit, dicta sunt de te, civitas Dei* 14.
 Gloriosa super omnem, quæ narretur, gloriam;
 gloriosa coram cælestibus virtutibus; glorificata
 et exoptata ejusdem naturæ hominibus; desiderata
 patriarchis; veneranda progenitoribus, ante descri-
 pta et exquisita prophetis. Propter hæc universæ
 creaturæ exsultant; horum gratia angelici congau-
 dent exercitus, his universus terrarum orbis con-
 decoratus superbit. O quam beati, qui hæc jucun-
 ditate, qui hisce pro dignitate perfrui meruerunt!
 Hæc enim sola jure merito fruitio dicenda fuerit, hæc
 delicia in exhaustæ, tuis scilicet mirabilibus delectari.

XV. Sed o præsentis futuræque lætitiæ concilia-
 trix, o eorum qui ad te cum fiducia accedunt,
 teque honore prosequuntur, eximium præconium.
 Tu pro lætitia, qua tuæ peraguntur festivitates,
 cæleste rependas convivium; tu pro alacritate,
 qua hæc celebramus, fac tua munera adaugeas.
 Præsentem cœtum tum sensibili tum spirituali
 gaudio perfunde; ipsamet divinius congregatum
 moderare chorum; suggeras ipsi melos concinnum,
 ac quale est eorum, qui exsultantes festum in ipsis
 cælis agunt. Respice ad uniuscujusque mentem;
 inspice desiderii fervorem, et eum demonstra
 Domino, qui conscientiæ secreta rimatur. Affectus
 nostros ei qui occulta videt manifesta, prætende.
 Novit quidem ille omnia utpote et invisibilium
 cognitor, atque eorum qui propter eum te collau-
 dant, affectum ac desideria intuetur; voluntatis
 tamen ejus est, et quidem peramantissimæ, ut hæc
 mediante Matris intercessione et offerantur, et
 adimpleantur. Hæc videlicet tua est propter eum
 gloriatio, ac nostra propter te; hoc indicium est
 gratiæ, quam humanum genus per te apud illum
 invenit. Propterea spe erecti, humili conditione
 nostra non terremur; abjectæque ac terrenæ vitæ
 obliviscimur. Hinc ab imis istis abscedere, atque
 ad cælum properare gestimus; hinc nobis certissima
 æternorum expectatio. Propterea propensissimo
 animo insignem hanc divinamque celebrantes festi-
 vitationem, illi, qui universa ad suam ipsius gloriam,
 ad Matris suæ honorem, et ad salutarum sibi

14 Psal. LXXXVI, 3.

obsequentium decus praelisposuit, Christo, inquam, honorum auctori ac largitori gratias referimus; ipsi enim debetur honor, adoratio et glorificatio cum Patre et Spiritu sancto nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO II.

In natiuitatem sanctissimæ Domine nostræ Dei Genitricis Mariæ.

I. Universos nos ad suas epulas conuocat magnificum presentis gaudii convivium : quin potius, eo non abscedentes, cupiditatem augere insatiabilique desiderio appositæ dapes percipere adhortatur. In eo enim sensa varia, instar ferulorum, prodeunt; ut et illa lautius quæ ad voluptatem superioribus habeant atque ad se nanciscentes trahant ac proprium cuique delectationem suggerant. Quia ergo eorum proprium, qui in manus sumunt, fructibus efficitur lucrum, cum liceat, depulsa negligentia, incorruptam consequi voluptatem, ejusque gratiæ, quæ ubertim confertur, jacturam evitare; alacri proinde animo ad omnis illud generis dapibus instructum convivium adeamus, præclara illa conviva præduce quæ incomparabili Virgo dulcedine convivas impertit. Hæc enim, cum voluptas est tum provocatio; hæc convivium omnisque generis epulæ; hæc lætitia ac exultatio est. Venite ergo una mecum, porrigendo gaudio collaborantes, exordia neclite. Gaudio ad adhortandum erigite, gaudio sermonem excitare atque ei gratiæ operam supplicationibus impetrate.

II. Quia enimvero propius jam argumentum adii, rei immensitate teneor ut ne loqui possim, animusque præ miraculi magnitudine defixus hæret, novum quoddam ac insolitum aspectans in terra mysterium. Quod arcane ante sæcula omnia promissum fuit Salutare, nunc diei accipit terminum. Peculiare hoc parentum Virginis existit encomium. Procerium hoc sermonum omnium intentionem fugit. Huic animus incumbens ac factus debiliior, suis ipse finibus excessit. Considera enim, quisque istorum auditor existis, quantum inde ac quantum grande miraculum visum sit. Sola benignitate ex nihilo fueramus a Deo fictore producti : jussi eramus paradysum incolere in operibus bonis : malo mandatum consilio repuleramus : voluntate, in nostra capita mortem asciveramus : promissa nihilominus a Creatore fuit liberatio, eratque illa futura, quærebatque tempus qui idonei forent. Præteribant generationes; juges prophetiæ edebantur : patriarcharum res, ac omnium justorum in spe positæ erant. Abraham transierat, ac nepotes, cum ii in symbolis diei sacramentum edocti essent, atque hiantî animo in futuri eventum haberent. Admirabilis ille Moyses claras mysterii figuras conspiciens, ac veritatis notas considerans, ipsius tempore implenda, quæ prius ostensa essent, arbitrabatur. Erat spes in deserto : in iudiciis populi ducibus exspectatio : Samuel responsa

Α φέρομεν Χριστῷ τῷ τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ καὶ παρόχῳ, ὅτι αὐτῷ πρέπει τιμὴ, προσκύνησις, δοξολογία σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου.

Α'. Συγκαλεῖ πάντας ἡμᾶς εἰς τὴν οἰκίαν ἐστίασιν ἢ πολυτελῆς τῆς χαρᾶς· εὐωχία· μᾶλλον δὲ ταύτης οὐκ ἀποστάντας, ἐπιτελεῖν τὴν ἔφεσιν καὶ τῶν προθεμένων ἀκορήτως μετέχειν προτρέπεται. Προκύπτουσι γὰρ ἐν ταύτῃ ποικίλα νοήματα, καθάπερ ἐδέσματα· ὡς δὲ ταῦτα, πολυτελεστέραν ἐχόντων τῶν φθασάντων τὴν ἡδονὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὰ μετέλλοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ οἰκίαν ἐκάστῳ τὴν εὐφροσύνην πορίζοντα. Οὐκοῦν ἐπειπερ ἴδιον τῶν μεταχειριζομένων τὸ τῆς ἀπολαύσεως γίνεται κέρδος, ἐνὸν μὴ τῆς ἀκηράτου καταμελοῦντας ἀποτυγχάνειν τρυφῆς, καὶ ζημιῶσθαι τὴν χάριν, ἀφθόνως παρεχομένην· ἰτέον τοίνυν εὐθύμως ἐπὶ τὴν πανδαισίαν, ἐστιάτορος καθηγομένου λαμπροῦ, τῆς τὸν ἀσύγκριτον γλυκασμὸν εὐωχούσης Παρθένου. Αὕτη γὰρ καὶ τρυφή ἐστὶ καὶ προτροπή· αὕτη εὐωχία καὶ πανδαισία· αὕτη εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις. Δεῦτε σὺν τῷ ταύτης πορισμῷ, συγκαίμοντες χαρᾶς σὺν ἡμοῖς, τὰ προοίρια πλέξατε· χαρᾶς τὴν προτροπὴν διεγείρατε, χαρμονικῶς τὸν λόγον διαναστήσατε, καὶ χάριτι τοῦτον συνεργεῖσθαι καθικετεύσατε.

Β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἐγενόμην τῆς ὑποθέσεως, ἀμχανία τοῦ πράγματος τὸν λόγον κατέχομαι, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος ἐκπλήττομαι τὴν διάνοιαν, ξένον ὄρων καὶ παράδοξον ἐπὶ γῆς τελούμενον μυστήριον. Ὁ πρὸ πάντων αἰῶνων ἀβρόχης ἐπηγγέθη σωτήριον, νυνὶ πέρας δέχεται. Τοῦτο τῶν τὴν παρθένον τεκόντων ἀντικισμένων ἐγκώμιον. Τοῦτο προσέμιον πᾶσαν ἐκφεύγον λόγων ἐπίδοσιν. Τοῦτο προσθαλῶν μὲν ὁ νοῦς, ἐξασθενήσας δὲ τῶν οἰκείων ὄρων ἐξέστηκε. Σκόπει γὰρ ὅς τις ἀν' ἧς· ὁ τοῦτων ἀκροατῆς, ἡλικιον ἐντεῦθεν ἐφάνη τὸ θαῦμα φιλανθρωπία μόνῃ ἐκ μὴ ὄντων ὑπὸ τοῦ Πλάστου παρήχθημεν· ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν παράδεισον κατοικεῖν προσετάγημεν· τὴν ἐντολὴν κακοβουλήτως ἀπεκρουσάμεθα· θάνατον τῇ προαιρέσει ἐπεσπασάμεθα· ἐπηγγέθη παρὰ τοῦ Κτίστου ἐλευθερία, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔμελλε, καὶ ὁ χρόνος τοὺς ἐπιτηδείους ἀνηρέυνα. Παρέτρεχον αἱ γενεαί· αἱ προφητεῖαι συνεχεῖς κατεβάλλοντο· ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ τῶν πατριαρχῶν καὶ πάντων δικαίων. Ἀβραὰμ παρέδραμε, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων, ἐν συμβόλοις τὰ τῆς ἡμέρας μυηθέντες, καὶ πρὸς τὴν ἔκθασιν τοῦ μελλόντος κεχηνότες. Μωϋσῆς δὲ ὁ θεσπέσιος· ἐμφανεῖς τοὺς τύπους τοῦ μυστηρίου ὄρων, καὶ δείγματα τῆς ἀληθείας κατανοῶν, ἐδόκει πρὸς ἑαυτὸν πληροῦσθαι τὰ προδηλούμενα. Ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ ἐλίπς· ἐν τοῖς τῶν κριτῶν δημαγωγοῖς ἡ προδοκία· Σαμουὴλ ἐχρηματιζέτο· Δαβὶδ ἐγγὺς τὴν ἡμέραν ἀναφωνῶν, ἀπεμάκρυνε·

τῶν προφητῶν ὁ χορὸς διαπρυσίως ἐκφέρυτε, καὶ ἐπὶ θύρας εἶναι τὸν Χριστὸν καταμήνυε. Πάντες δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἀποτυχόντες παρέδραμον. Καὶ ἐπειδὴ περὶ ὁ χρόνος σὺν τοῖς ἀξίοις ἀπελιμπάνετο· εὗρε δὲ τοὺς ἀξίους οἰκείως ἐξ αὐτῶν ὠρμημένους, καὶ πρὸς τοῦτο τῷ Κτίστῃ εὐτρεπισμένους· Ἰωακείμ τε, φημί, καὶ Ἄνναν τοὺς τὴν αἰτίαν τοῦ τέλους τῶν μνησθέντων ἀποτεκόντας (Ἰωακείμ μὲν γὰρ ἀποκείμενος, Ἄννα δὲ χάρις ἐρμηνευομένη κεκύρωται)· οὗτοι τὰ τῶν προρρήσεων εἰς ἔργον κατεβάλλοντο προσήμια· οὗτοι τῶν προσδοκηθέντων τὴν ῥίζαν ἐδάστησαν· οὗτοι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν θεμέλιον κατέπηξαν· ἐκ τούτων ἡμῖν ἡ τῆς λατρείας μωροθήκη κατεσκευάσθη· ἐκ τούτων ἡ τῶν προφητῶν ἐπεδήμησε πληρωσις· ἐκ τούτων ἡ τῆς εὐφροσύνης ἀνατέταλκε πρόξενος· ἐκ τούτων τὰ τῆς

accipiebat : David, prope diem esse clamande, multus erat : prophetarum chorus clara prædicabat voce, Christumque jam in januis annuntiabat. Omnes nihilominus spe sua frustrati transierant. Quia vero deficiebat tempus, cum iis qui digni erant; tandemque illud vere dignos invenit ex eorum ortos prosapia, atque in eum finem a rerum Auctore præparatos, Joachim, inquam, et Annam, ejus parentes; quæ causa exstitit eventus promissorum : nam Joachim quidem, *repositus*; Anna vero, *gratia*, liquido exponitur. Hi, oraculis annuntiatorum exordia, in opus sternere cœperunt : hi rerum in spe positarum radicem germinarunt : hi promissionum fundamentum fixerunt : ex illis pigmentaria nobis medicaque officina structa est : ex iis venit prophetarum impletio : ex iis orta est lætitiæ auctrix; ex iis præierunt gaudii pignora. Hi itaque ab excellenti supra omnes virtute Creatori conspicui constituuntur. Idecirco omni decursa via, ad summum perfectionis verticem occurrerunt, soli que res plerisque a sæculo desideratas consequi meruerunt.

Γ. Τῶν γὰρ ἐθέλων τοῦ νόμου προστάξεων τῇ εὐτεκνία προκρινουσῶν τὴν εὐσέθειαν, καὶ τεκμήριον ἀψευδὲς εὐλογίας τὴν εὐθηνίαν τῆς φύσεως λογιζομένων, ἐξ αὐτῆς τοῦ ἐξελάτματος τῶν θυσιῶν, προέκρινον τὸ δεκτέον· οὐδὲν ἀλόγως, οἶμαι, οὐδὲ τῆς τῶν προσαγόντων παχύτητος ἀλλότριον θεσπιζουσῶν. Ἐπειδὴ γὰρ σωματικώτερον οἱ τότε διέκειντο, τῇ τῶν βιωτικῶν ἐπιδόσει· τὰ τῆς ψυχῆς συγκαλύπτοντες ἀγαθὰ, ξένοι τε τῶν τοῦ Πνεύματος δαψιλῶν χαρισμάτων τυγχάνοντες, τὸ εὐαπόδεκτον ἐκ τούτων κατεστοχάζοντο. Τοῦτο τοίνυν οἱ τῇ σκῆδουλεύοντες τὸ ἔθος κατέχοντες, ἀπαίδας ἔνεκα τῶν δικαίων οὐ προσήκοντο τὰ προσαγόμενα δῶρα. Οὕτω γοῦν οὐκ ἐθέλοντες οἱ δίκαιοι, ἢ καὶ ἀποπεμφθέντες, μίαν τούτων ἀπαλλαγὴν ἐφευρίσκουσι, τὴν εἰς Θεὸν καταφυγὴν. Διὸ ἐπὶ τῶν Ἀβραάμ, καὶ Σάρραν, καὶ Ἄνναν ἀλλήλους καθορᾶν περεκελεύοντο, καὶ μετ' ἐκείνων τὴν τῆς εὐχῆς ἀπολαμβάνειν παρώτρυνον ἔκδοσιν. Καλὴν ἡμῖν οὗτοι, φησί, παράδειγμα πρόκεινται, εἰ ἀδιστακτικῶς τὴν δέησιν προβαλομένη. Καλὴν τεκμήριον ἡ τῆς Σάρρας στερίωσις, εἰς ἀκαλόγητα μεταβλήθεῖσα. Καλὴν σημεῖον ἡ τῷ γῆρει καμφθεῖσα, καὶ εἰς ἀκαλόγητων μελῶν ἐνέργειαν μετασκευασθεῖσα. Βλέψωμεν εἰς Ἄνναν τὴν Ἑλκανά, τὸ ἴσον δι' εὐχῆς ἡμῖν πάθος ἀποθεμένην. Μάθωμεν αὐτῆς τὸ τῆς δεήσεως ἔμμορον, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἔμπυρον. Γνώμεν ὅπως, καὶ μέθην ἐγκαλουμένην, οὐκ ἐνεδίδου προσευχημένη. Ταύτην ἡμεῖς μιμησώμεθα· ταύτης κατόπιν ἐπειρώμεθα. Αὕτη χειραγωγεῖ πρὸς τῶν ἐλπιομένων τὴν αἴτησιν, καὶ τὴν ἐπιτυχίαν, δι' ὧν ἐνήργησεν, ἐπαγγέλλεται.

III. Nam cum legalium constitutionum jura prolis copia pietatem censerent, certumque benedictionis argumentum, naturæ ubertatem haberent, ex ea decernebant, ut hostiæ gratæ, ac acceptabiles essent : ita sane, ut mea quidem sententia, nihil illa a ratione, autve offerentium crasso animo, alienum sancirent. Quia enim ejus ætatis homines corporibus addictiores, sæcularium augmento animi bona contegebant, atque ab uberibus Spiritus donis alieni erant, ex iis, ut quisque Numini acceptus esset, colligebant. Cum itaque qui serviebant legi, eam jure perpetuo consuetudinem haberent, oblata a justis munera ob sterilitatis culpam non admisere. Sic ergo illi probro affecti, atque altaribus vetiti, unum hoc adinveniunt remedium, ut confugiant ad Deum. Quamobrem mutus se exhortatione, ut ad Abraham, et Sarram, ac Annam respiciant, commonent, ac una cum illis orationis eventum recipere satagant. *Pulchro* nobis, inquit, *isti sunt exemplo propositi, siquidem indubia mente orationem proposuerimus. Pulchrum argumentum suggerit Sarræ sterilitas, in juventæ mollitiem commutata. Pulchrum signum, illa senio incurva, inque vegetorum membrorum virtutem demutata. Respiciamus ad Annam uxorem Elcanæ* : Annam, inquam, a simili nobis morbo precibus liberatam. *Discamus ejus orationis constantiam, ac animi fervorem. Noverimus, ut neque ebrietatis illato crimine, studium orandi remiserit. Hanc ipsi imitemur. Hanc sequi festinemus. Illa dux erit ad ea petenda, quæ speramus, atque ex iis quæ gessit, fore ut impetremus promittit.*

Δ. Ταύτην οὖν τὴν συμβουλίην εἰς ἔργον ἐξήνεγκαν οἱ δίκαιοι. Τὰ τῆς εὐχῆς ἐνεῦθεν αὐτῶν κατεπήθετο βήματα. Σὺ, φησί, Κύριε, τῷ πατριάρχῃ

IV. Hoc ergo Justī consilium ad opus redegerunt. Hinc orationis cœperunt occinere verba. *Tu, inquit, Domine, pollicitus patriarchæ fore, ut ejus semen*

111 I Reg. 1.

super numerum arenæ maris, multiplicatum excresceret ³, non ex multiplici prole rem præstitisti, sed ex uno sætu, unaque editione. Tu, terram hæreditate possidendam, non ex multis, sed ex uno illo distribuisti. Tu Sarræ infecunditatem commutasti. Tu ejus remissa membra, ut tuo inservirent mandato, roborasti. Tu ejus incredulitatem in fidem convertisti, ac dubietatem in indubiæ mentis firmitudinem mutasti. Non ridemus, ut illa; sed supplices obsecramus, ut Anna. Non sumus in oratione dubii, sed de eventu creduli. Tu patribus nostris mirabilia operatus es. Tu benedixisti Jacob, ac Israellem mutato nomine appellans ⁴, ejus inde animi perspicacitatem indicasti. Tu, provide, ut ejus semen in Ægyptum proficisceretur, ac illic detineretur, disposuisti ⁵. Non permisisti ut Ægyptiorum crudelitas tuum imminueret populum. Tu eos dirissimis plagis rebelles punivisti, quo et tuæ clementiæ specimen ederes, illorumque durities palam fieret. Tu, novam in mari viam designasti. Tu, elementorum vires innovasti. Tu, naturam fluxam, in duræ ac solidæ speciem transtulisti, tuumque populum sicco vestigio traduxisti. Tu, uberem annonam in deserto pluens, eandem esurientem abunde satiasti. Tu petram durissimam aquam scaturire fecisti, populumque sitientem potasti. Ad quam ipsi respicientes, non quasi dubii, precum obsecrationes supprimimus, sed sinceritate, spei supplicationes intendimus. Siquidem enim, in quibus nihil erat, ut ea producerent, quæ sunt producta, Domine, operatus es; nonne iis potius, quæ tuæ originali lege in nobis posita sunt, pro tua clementia auxiliaberis? Siquidem ea quæ toto genere discreta erant, communionem temperasti; nonne quæ natura unita sunt, ac viribus defecta, ad id reduces quod est proprium? Qui creaturam ex nihilo produxisti; numquid male affectam non restitues, uti Dominus? Tuum hoc est, o Domine, opus: tuum unius facinus, aliis omnibus impossibile. Tua potentia, maxima quæque portenta eduntur. Tuo præcepto fluminum decurrentes aquæ, reducto fluxu revertuntur. Jussione tua, sol cursum reflexit. Tua jussione, multiplex genus non genitalium, genitale ad successionem perseverat. Ordinationi tuæ cedunt omnia, nec quidquam tuo præcepto obsistit. Tu Anam eodem sterilitatis morbo laborantem, copiosæ prolis matrem reddidisti: æmulamque, multos liberos habentem, sine liberis fecisti. Nobis quoque, o Domine, res probo verititur, non una duntaxat contubernali semina inferente, sed tribu universa mirifice declamante. Tu ipsum auferre potes. Vales ipse naturæ infecunditatem, in fecunditatem facilibus transferre.

σας, καὶ τὴν πολύτεκνον εἰς ἀτεκνον μετέβαλες. Ἔστι καὶ ἡμῖν θρασυδαιμόνιος, ὡς Δέσποτα, οὐκ ἐκ μιᾶς τῆς συνολοῦ γυναικὸς προσφροσύμενος, ἀλλὰ παρὰ τῆς φυλῆς ἀπάσης ἐκτραφόμενος. Σὺ δυνατὸς τοῦτον ἐξῆρα· σὺ ἰκαρὸς τὴν τῆς φύσεως ἀκαρπλίαν, εἰς καρποφορίαν ἐξευμαρίσαι.

Hæc justorum oratio: quapropter etiam intemeratam illam generant; illam nobis regenerationis

Ἀ παρρησιάζομαι ὑπὲρ ἀριθμῶν ψάμμου θαλάσσης τὴν τοῦ σπέρματος αὐτοῦ πληθύνειν, ἐπίδοσιν οὐκ ἐκ πολυτεχνίας τοῦτο ἐνήρησας· ἀλλ' ἐκ μιᾶς προόδου τὴν ὑπόσχεσιν ἐξετέλεσας. Σὺ τὴν κατάσχεσιν τῆς γῆς οὐκ ἐκ πλείονων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐνός τούτου ἐκληροδότησας. Σὺ τὴν ἀγορίαν τῆς Σάρρας εἰς τεκνογονίαν μετέβαλες. Σὺ τὰ παρειμένα ταύτης μέλη πρὸς τὴν σὴν ἐντολήν ἐρίσχευσας ὑπουργῆσαι. Σὺ τὴν ἀπιστίαν ταύτης εἰς πίστιν μετήνεγκας, καὶ εἰς ἀδίστακτον γνώμην τὰ τὸ διαταγμῶν μετεσκεύασας. Οὐ γελῶμεν, ὡς ἐκεῖνη· ἰσπεύομεν, ὡς ἡ Ἄννα. Οὐκ ἀμφιβάλλομεν εἰς τὴν δέησιν, ἀλλὰ πιστεύομεν πρὸς τὴν ἔκθεσιν. Σὺ τὰ παράδοξα τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐνήρησας. Σὺ τὸν Ἰακώβ εὐλόγησας, καὶ Ἰσραὴλ μετεκάλεσας, τὸ διορατικὸν αὐτοῦ ἐντεῦθεν ὑπαινιττόμενος. Σὺ τῷ σπέρματι αὐτοῦ τὴν εἰς Αἴγυπτον ὁδοπολίαν καὶ συντήρησιν φρονήσας. Σὺ τὴν Αἴγυπτίων μαιζονίαν τὸν λαόν σου κατασμικρύνειν οὐ συνεχώρησας. Σὺ πληγαῖς ἀφορήτοις ἀπειθοῦντας τοὺς ἐκόλυσας, ἴνα καὶ τὸ σὸν φιλόπρωπον ἀποδείχῃ, κἀκείνων τὸ ἀμελλικὸν φανερωθῇ. Σὺ ξένην ὁδὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐνεούρησας. Σὺ τὰς τῶν στοιχείων ἐνεργείας ἐκαιροτόμησας. Σὺ τὴν ῥοώδη φύσιν εἰς ἀντίτυπον σχῆμα μετέστησας, καὶ τὸν λαόν σου ἀβρόχῳ πορείᾳ διεβίβασας. Σὺ τὴν ἀφθονον τροφήν ἐν ἐρήμῳ ἐπομβήσας, κρινῶντα τοῦτον εἰς κόρον ἐθρεψας. Σὺ τὴν ἀκρότομον πέτραν ὕδωρ πηγᾶσαι πεπολησας, καὶ διψῶντα τοῦτον ἐπότισας. Πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέποντες, οὐκ ἀμφιβολίᾳ τὰς εὐχῆς καταστέλλομεν παρακλήσεις, ἀλλὰ ἐλλειψείᾳ τὰς τῆς ἐλπίδος ἐπιτελοῦμεν ἐντεῦθεν. Εἰ γὰρ ἐπ' εἰς οὐκ ἔστι, Κύριε, προάγειν, ἀπροήχθη, ἐνήρησας τὸς ἐπ' ἡμῖν κειμένους κατὰ τὸν ἀρχικὸν ὄρον οὐ συνερρήσεις φιλόπρωπος; Εἰ τὰ παντὶ δισστηκῆτα τῷ γένει εἰς κοινωλίαν ἐκέρσας· ἠρωμένα τῇ φύσει πρὸς ἴδιον οὐκ ἀναστρέψεις ἐξασθενήσαν [f.· σακτα]; Εἰ μὴ οὐσίαν τὴν φύσιν παρήγαγες, μὴ εὐδικειμένην οὐκ ἀνορθώσεις ὡς Κύριος; Σὺν, ὦ Δέσποτα, τοῦτο τὸ ἔργον· σὺν τὸ κατόρθωμα, τὸ πᾶσιν ἀμήχανον. Τῇ σῇ δυναστείᾳ τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων τερατοῦργεῖται· τῇ σῇ προστάξει τῶν ποταμῶν τὰ ρεύματα εἰς τοῦμπάλιν ἀνατρέχει· τῇ σῇ κελύσει ὁ ἥλιος τὸν δρόμον ἀναχαιτίζει· τῇ σῇ κελύσει τὰ πολυειδῆ τῶν ἀγόνων γένη, γόνιμα πρὸς διαδοχὴν διαμένουσι· τῇ σῇ διατάξει πάντα ὑπείκει, καὶ τῷ προστάγματι σου οὐδὲν ἀντιπίπτει. Σὺ τὴν Ἄνναν τὴν αὐτὴν ἀτεκνίαν νοσήσασαν εἰς πολύτεκνον μετεποίησας.

Δ'. Αὕτη τῶν δικαίων ἡ δέησις· διὰ καὶ γεννώσι τὴν ἀχραντὸν, τὴν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν πρῆξινον,

¹ Gen. xvii, xviii, xxi. ² Gen. xxxii, 28. ³ Exod. iii, etc.

την τῆς ἀναπλασσεως ἡμῶν αἰτίαν, δι' ἧς τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἀχρειωθῆν, πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανῆλθε εὐπρέπειαν · δι' ἧς ἀνεκαινίσθη τὸ παλαιὸν ἡμῶν φύραμα · δι' ἧς τοῖς τῆς ἀμαρτίας χιτῶνας ἀποβαλόντες, τὴν τοῦ φωτὸς στολὴν ἡμφιασάμεθα · τὸ τῶν προφητῶν ἀναφώνημα, τὸ τῶν θεῶν χρησμῶν ἐκπλήρωμα, τὸ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κεφάλαιον. Ὡς τῆς τῶν τεκόντων εὐεγκνίας! Ὡς τόκου τὰ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθὰ προξενήσαντος τοῖς ἐνεγγασίν [σ. ἐνέγκασιν]! Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὅσοι πατέρες ἔτυχον γενέσθαι, ἢ κοσμητικῆς περιφανείας τοὺς ἐξ αὐτῶν προελθόντας ἀνακηρυχθέντας ἰδόντες, ἢ τῶν ἀρετῶν φωτὶ καταλαμφθέντας, ἢ γενναῖόν τι καὶ μέγα δοκοῦν τῶν τῆς ἀνδρείας κατορθωμάτων ἐνδειξαμένους, οὐ τὸ τυχόν ἐκ τούτων προσκτώνται κλέος, τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως συμμετέχοντες τῆς εὐδοξίας · ἐπὶ δὲ τῶν παρόντων τίς ἂν ὑπερβολὴ δόξης ἐπινοηθεῖν, ἧς τῶν πρωτεῶν οὐκ ἔτυχον; Καὶ τί δεῖ μακρολογεῖν τα τοὺς ἀκροατὰς παρενοχλεῖν; Ὡς περ γὰρ ἡ τεχθεῖσα τὸ ἀνώτατον πλὴν τοῦ Δημιουργοῦ ἀπειλήσεν · οὕτω καὶ οὗτοι, τὸ τοῦ κλέους ἀσύγκριτον παρὰ τοὺς τεκόντας ἀπεκλήρωσαντο.

Ε. Τεχθεῖσης τοίνυν τῆς Θεοπαίδος, ἡ Ἄννα τὰς φυλὰς συνεκαλεῖτο, δεῦτε, λέγουσα, συγχαρήτε τῷ ἐμῷ τόκῳ · δεῦτε, ταῖς ἡμῶν ὁδοῖσι συνευφράνθητε · δεῦτε, θεάσασθε τὴν παρ' ἐλπίδα θηλάζουσαν · δεῦτε, τὴν ἐξ ἀνδρῶν λαγόνων ἀναφύσσαν βράβδον κατίδετε, καὶ τὴν ἄγονον, κυφόρον κατανοήσατε. Συνδράμειτε προθύμως, καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ ἀριξίν προδοποιήσατε. Κοσμήσατε τὰς ἐπαύλει· καταφωτίσατε τὰς εἰσοόδους · καταζαυδρί· νατε λαμπάσι τὰς προόδους. Ἐξάρξαιτε μετ' εὐφροσύνης. Ἄσατε ἐπιθαλάμιον, καὶ ὡς ρύμψην καθαρὰν τῷ ναῷ τὴν παῖδα προσάξαιτε. Πληρώσατε σὺν ἐμοὶ τὴν εὐχαριστίαν, ὅτι ἐξ οἴκου μου Κύριος ἀφῆκε τὸ θυσίον · ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐξέβησαν. Ἰδοὺ τὰ τῶν δεήσεων εἰς ἔργον κατήχησαν · Ἰδοὺ τὰ τῆς ἐπαγγελίας τὸ πέρασ· ἔλαβον · Ἰδοὺ τὴν τεχθεῖσαν ὡς ὑπεσχόμην, ἐν οἴκῳ Κυρίου ἀνατίθημι. δεῦτε, ταύτην συνεισέλθετε, καὶ ὡς εὐπρόσδεκτον ὄφρημα κοινῇ ταύτην τῷ Δεσπότη προσενέγκωμεν. Οὕτω γὰρ ἡ μήτηρ προθυμίας τόνω, τὰ μὲν τῆς ὑποσχέσεως ἐκπληροῦν κατηπέλετο, πρὸς ἀναβολὴν δὲ ἀνθεῖκεν ὁ τῆς νηπιότητος χρόνος, οὐκ ἐγγύμενος παρατίκα τὴν τῶν τεκόντων στέρησιν, ἀλλὰ παρμένειν παρακλεούμενος τὸ τῆς ἡλικίας ἐπιτήδειον. Διὰ τοῦτο τριετίζουσαν ταύτην τῷ ναῷ προσφέρουσι, τὸ τίμιον ἐντως ἀνάθημα, καὶ ἀγγέλοις αἰθείσιμον · τὸ ὑπέρτατον καὶ καθαρῶτατον κειμήλιον · ἐν ᾧ οἱ τῆς χάριτος θησαυροὶ ἐναπετέθησαν · ἐν ᾧ τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐταμιεύθη ἐνέχυρον · ἐν ᾧ οἱ τῆς οἰκονομίας πλοῦτος ἀπορρήτως ἀπέκειτα · τὸ φωτοδόχον χωρίον, ἐξ οὗ σωτηρίας ἀκτινες τῇ οἰκουμένῃ ἐπέλαμψαν. Ἐδει γὰρ καὶ τὸν τρεῖς ἐν αὐτῇ τῇ ἀσπίλῳ τιμηθῆναι ἀριθμόν. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀληθὴς ὑπεμφαίνει λόγος · ἡμᾶς δὲ πρὸς αὐτὴν

A auctricem : illam nobis reformationis causam ; per quam Dei in nobis oblita imago, ad pristinum rediit decorem : per quam vetus nostra conspersio renovata est : per quam exuentes peccati tunicas, lucis stolam induimus ; prophetarum illam exclamationem : divinorum oraculorum adimpletionem : nostræ illud salutis caput. O parentum præclaram prolem ! O partum majora cogitatu bona edentibus conciliantem ! Nam in omnibus quidem, si quos humano more contigit parentes effici, ut vel sæcularium dignitatum splendoribus auctos videant liberos, aut virtutum luce illustres redditos, aut strenuum quid ac magnum designasse, quo fortitudinis laudem habeant, non modicum inde decus comparant, ex communiōne naturæ, una gloriæ ac celebritatis participes effecti : in his autem, hoc argumento subjectis, quænam gloriæ excellentia excogitari queat, cujus illi prærogativam non sint consecuti ? Quid vero opus productiori sermone auditoribus molestiam facere ? Quemadmodum enim nata puella, ut auctorem excipias, quod est supremum recepit ; ita hi quoque incomparabilem decoris præstantiam sortiti, parentes universos superant.

V. Divina itaque puella edita, Anna tribus convocat : Venite, inquit, congaudete meæ prolis editioni. Venite, meo partui collectemini. Venite, videte insperato lactantem. Venite, virgam ex infecundis lumbis enatam perspicite ; eamque, quæ infecunda erat, considerate sætam redditam. Alacri concurrite animo, atque in templum eunti præite. Adornate atria : collustrate ingressus : læta lampadum luce processus exhilarate. Auspicamini cum lætitia. Canite epithalamium, puellamque ut mundam sponsam in templum adducite. Una mecum gratiarum actionem implete, quod Dominus opprobrium abstulerit a domo mea : quod spes non in vacuum evaserit. Ecce jam orationes in opus evaserunt. Ecce jam promissiones finem acceperunt. Ecce natam puellam, ut voti, in domo Domini donarium offero. Venite, una cum illa intrate, ac ceu acceptabile munus, communibus eam studiis, Domino offeramus. Sic enim mater alacritatis contentione votum implere festinabat : verum retrahebat ac cogebat ad moras, infantia læta tempus, non ferens ut statim illa parentum cura destitueretur, ac jubens ut opportunior ætas expectaretur. Quocirca triennem illam templo offerunt, pretiosum revera donarium, ipsisque adeo angelis venerandum : supremum ac mundissimum cimelium, in quo gratiæ thesauri repositi fuerunt ; in quo salutis recondita pignora ; in quo incarnationis divitiæ, arcana ac mirabili ratione depositæ ; luminis illud conceptaculum, ex quo salutis radii, orbi terrarum illuxerunt. Par quippe erat in ipsa quoque intemerata honorari ternarium numerum. Et hæc quidem verus indicat sermo ; nos autem progenitorum ac prophetarum ad se pertrahit cœlus.

ἔλκει τῶν προπατόρων καὶ προφητῶν ἡ ὁμήγηρις.

VI. Quia enim mors ab Adam regnavit usque ad A
 Moysen, etiam in iis qui non peccaverunt⁴; adeo
 ut ab illo omnibus dominaretur: regnavit autem
 prævaricationis multa firmante: idcirco qui in
 humilitatis tenebris carcere clausi erant, jugem
 ei supplicationem offerebant, qui appariturus esset
 iis, qui in tenebris mortis sederent⁵. Respiciebant
 in futurum Redemptorem: libertatem sperabant:
 atque ii quidem, qui inferni olim carcere tene-
 bantur, eos investigantes qui postea adveniebant,
 percontabantur, Numquid de Redemptore intel-
 lexisti? Num jam inclinationis sue in nostrum
 modum radios in mundo explicavit, qui Dominus,
 infernis his locis illucere habet? Illuminatio illa
 existens in tenebris? Sol ille justitiæ? qui Deita-
 tis splendore obscura inferni receptacula eversurus
 est; quique luce incomparabili, suum ipse figmentum
 eripiet? Nullumne in mundo ejus incarnationis
 certum indicium? Fuitne mundissimum ejus pro-
 ductum domicilium, quod olim in spiritu futurum
 prædicavimus? Estne explicata nubes lucida, jugem
 illum depluens rorem, quo mœstitiæ æstus extin-
 guendus est? aquam, inquam, qua mortui debeant
 reparari ad vitam? Fixane est scala, per quam
 cœlestium virtutum Rex ad infimum nostrum in-
 colatum descendens est⁶? Sublime positum est can-
 delabrum, quod lampadulam Christum portaturum
 est? Quid de porta audistis, per quam nullus
 transiet⁷? Per quam solus ille Potens transiens,
 portas ac vectes inferni confringet; nosque ut Fortis
 repiet? Quid didicistis de vero tabernaculo? Illine⁸
 ornatus, varioque opere excultus thalamus? Instru-
 ctane est mensa, panem ferens vitæ reditivæ? Aure-
 umne paratum altare, in quo desolatorius peccati
 carbo carne exardens⁹, suavem nobis resurrectionis
 odorem efflaturus est? Jamne forceps mystica cusa
 est¹⁰? Productæ sunt tabulæ Novi Testamenti?
 Quodnam de his omnibus liquido signum cognitum
 est? Annuntiate speratam libertatem. Dicite lætitiæ
 symbolum, necessarium habentibus aliquod solati-
 um.

ἐραργές συνέγνωται σημεῖον; Καταγγελλὰς τὴν εὐθυμίας τοῖς δοκίμοις παραμυθίας.

VII. Hæc omnia prophetæ ac justī, jugiter inter-
 rogabant; eoque communem ad Redemptorem,
 supplicationem submittentem: Inclina, Domine,
 aures, cælos, et descende. Veni vindictam facturus
 de tuo figmento. Imple tuæ bonitatis promissa, quæ
 olim annuntiasti servis tuis. Memento, tu clemens,
 testamenti¹⁰ quod condidisti. Ecce, Domine, figmen-
 tum tuum crudeliter tyrannidi mancipatum est.
 Mors tuarum manuum opus destruit. Carcere tenemur
 in terræ locis infimis; in tenebrosis incolæ sumus,
 ac umbra mortis: tenet tristis inferni tyrannis:
 mors gloriatur: hostis ille adversarius insurgit: res
 nostræ, qui tenemur, ad angustias redactæ sunt:

Γ'. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ
 Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοῖς μὴ ἁμαρτη-
 σαντας, ὥστε κρατεῖν μὲν ἐξ ἐκείνου πάντων· ἐβα-
 σίλευσε δὲ τῷ τῆς παραβάσεως ἐπιτιμῶν κροτυό-
 μενος· ἐντεῦθεν οἱ ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς ταπεινότητος
 καθειργμένοι, ἀπαυστον τὴν ἰκετηρίαν πρὸς τὸν ἐπι-
 φάναι μέλλοντα τοῖς ἐν σκότει τοῦ θανάτου καθη-
 μένοις ἐποιοῦντο. Ἀπέβλεπον πρὸς τὸν λυτρωσά-
 μενον· ἠλπίζον τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ οἱ μὲν προκα-
 τασχεθέντες ἐν τῇ τοῦ ἄδου φρουρᾷ, τοὺς ὕστερον
 ἐπιδημοῦντας ἀνηρέων, πυθνάζομενοι· Ἄρα τι
 περὶ τοῦ λυτρωτοῦ συνήκατε, ἄρα τὰς τῆς συγ-
 καταβάσεως ἀκτίνας ἐφίηλωσεν ἐν τῷ κόσμῳ,
 ὁ μέλλων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἐπιλάμπειν Δεσπό-
 τῆς; ὁ φωτισμὸς τῶν ἐν σκότει; ὁ τῆς δικαιο-
 σύνης ἥλιος; ὁ τῆ λαμπρότητι τῆς θεότητος τὰ
 ἀσφραγῆ τοῦ ἄδου καταστράψων ταμῆα, καὶ ἐν
 ἀσυχρότῳ φωτὶ τὸ οἰκεῖον ἐξαρπάσων πλάσμα;
 Ἔστι τεκμήριόν τι τῆς αὐτοῦ συγκαταβάσεως ἐν
 τῷ βίῳ; παρήχθη τε καθαρῶτατον αὐτοῦ ἐνδια-
 τημα, ὃ φθάσαντες ἐν πνεύματι προεκηρύξαμεν;
 Ἐφίηλωται ἡ φωτεινὴ νεφέλη, ἡ τὴν ἀέννητον
 ὑπεΐχουσα δρόσον, τὸν [·· τὴν] τῆς ἀθυμίας τὸν
 φλογμὸν κατασβέσουται [·· σουσαν]; τὸ τοὺς
 νενεκρωμένους ζωοποιῆσαι μέλλον ὕδωρ,
 Ἦρεῖσται ἡ κλίμαξ, δι' ἧς τῶν οὐρανῶν θυρά-
 μεων ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν κατωτάτην ἡμῶν
 καταβήσεται παροικίαν; Τέθειται μετέωρος ἡ τὴ
 λαμπάδιον Χριστὸν κομιοῦσι λυχνία; Τί περὶ
 τῆς ἀδιοδοῦτου πύλης ἀκηκόατε; δι' ἧς ὁ θυρα-
 τὸς μόνος ἐπιδημήσας, πύλας καὶ μοχλοὺς τοῦ
 ἄδου συντρίψει, καὶ ἡμᾶς ὡς κραταῖδες ἀξαρπάσει,
 Τί περὶ τῆς σκητῆς ἐμαθετε τῆς ἀληθινῆς; Κεκό-
 σμηται ταῦτη καὶ πεποικίλται ἡ παστάς; κατε-
 στεύασται ἡ τὸν ἄρτον τῆς ἀναβιώσεως ἡμῶν
 βαστάζουσα τράπεζα; Ἄρα τὸ χρυσοῦν ἡντρε-
 πισται ὁμοιαστῆριον, ἐν ᾧ σαρκικῶς ἀνάψας ὁ
 δαπανητικὸς τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωπος, τὴν εὐδελίαν
 ἡμῶν ἐπιανεύσει τῆς ἀναστάσεως; Ἐχυλευθή-
 ῃ ἡ μυστικὴ λαβίς; Παρήχθησαν αἱ πλάκες
 τῆς Νέης Διαθήκης; Τί περὶ τούτων ἀπάντων
 τὴν ἐλπίζομένην ἐλευθερίαν· εἰπατέ τι σύμβο-

Δ Ζ'. Ταῦτα πάντα οἱ προφῆται καὶ δίκαιοι οὐκ
 ἀπέλιμπανον διερωτῶντες. Διδὸ κοινήν τὴν ἰκεσίαν
 πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν ἀνέπεμπον· Κλίνον, Κύριε,
 τοὺς οὐρανοὺς λέγοντες, καὶ καταβῆθι ἐλθὲ τὴν
 ἐκδικησιν τοῦ σοῦ ποιησόμενος πλάσματος.
 Πλήρωσον τὰς ὑποσχέσεις τῆς σῆς ἀγαθότητος,
 ἃς προκητήγγειλας τοῖς δούλοις σου. Μνήσθητι
 διαθήκης ἧς διέδου, φίλωνθρώπων. Ἴδοῦ, Δέσπο-
 τα, τὸ σὸν ἀπηνῶς τυραννεῖται πλάστουργημα·
 τὸ τῶν χειρῶν σου ἔργον, ὃ θάνατος καταλυ-
 μαινεταί. Καθίσρηχθημεν ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς
 γῆς· ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου παρ-
 κήσαμεν· ἡ ἀμείδης τοῦ ἄδου κρατεῖ τυραννίς·

⁴ Rom. v, 14. ⁵ Luc. i, 59. ⁶ Gen. xxviii, 12. ⁷ Ezech. xliv, 1. ⁸ Luc. i, 21. ⁹ Psal. cxxx, 4.
¹⁰ Isai. vi, 6. ¹¹ Judith. ix, 18.

θάνατος ἐγκραυχᾶται ὁ πολέμιος ἐχθρὸς κατ-
 εὐανίσταται ἔν ἀπορίᾳ τὰ τῶν κατεχομένων
 ἐν δόξη τὰ τῆς παροικίας. Οὐκ ἔστιν ἄλλη τῆς
 ἀπολυτρώσεως ἐλπίς, πλὴν τῆς πανευπλύχρου
 σου συγκαταβάσεως ἑαυτῆν διψῶσιν ἐγκυτά-
 κλιστοι ψυχαί ταύτην ἐλπίζουσιν οἱ αἰώνιοι
 δεσμῶται. Παραγενοῦ τοῖνυν, Κύριε, τοῦ σοῦ
 ποιήματος ἀντιληψόμενος. Ἐξεγέρθητι συγκα-
 τυβάσει τοῦ πατρικοῦ σου θρόνου, ὁ πανταχοῦ
 παρῶν, καὶ τούτου μὴ ἀποκλειπόμενος, καὶ δεῦρο
 τῶν καταπονουμένων εἰς βοήθειαν. Ἐλθέ, ἡ
 προσδοκωμένη ἀνάστασις ἡ ποθουμένη χαρὰ
 ἡ ἐλπιδόμενη ἀναβίωσις ἡ ἀναψυχὴ καὶ εὐ-
 φροσύνη τῶν ἠερωκότων. Ἀάμψον, ἡλῆε τῆς
 δικαιούσης τοῖς ἐν σκοτίᾳ θανάτου καθημέροις
 τὰς τῆς σῆς ἀγαθότητος ἀκτίνας. Ἐπίφανον
 τοῖς ἐν σκότει τὴν δόξαν σου. Σύντριψον πύλας
 ἀβραμῆς, καὶ μοχλοὺς αἰωνίου, καὶ τοὺς πε-
 πεδημένους ἐξάρπασον. Σύνθλασον τὸ τοῦ θανά-
 του κέκτερον. Διάβρηξον τὴν παμφάγον τοῦ ἄδου
 γαστέρα. Δέσμευσον τὸν ἀντίπαλον. Κατάβαλε
 τὰς πολεμίας καὶ ἀντικειμένας σου τῶν δυνάμεις.
 Οἰκτιροῦν, παράγαθε, τοὺς ἐν δεσμοῖς κατεχο-
 μένους. Ἐλέησον πρὸς τὸ τῆς αἰχμαλωσίας
 αἰδῶν ἀντήλεον. Παρ' ἡμῶν, ὦ Δέσποτα, ἡ τῆς
 θηπέτης ἐξέβρηται αἰτία πρὸς τὸ τῆς σῆς
 χρηστότητος ἡ τοῦ ἐλέους ἐπιζέται ἐλευθερία.
 Ἡμεῖς τὸν θάνατον ὠδινῆσαμεν ὡς τὴν ἀνά-
 στασιν προκατήγγελας. Ἡμεῖς θύρας ἐξηνεψά-
 ξαμεν ὡς κρατυὸς ἐμφράξει καθυπε-
 ρέχθης. Παρὰ τῆς φύσεως ἡ ἀπροσεξία, παρὰ
 δὲ σοῦ ἡ φιλιανθρωπία. Σὺ, Κύριε, τὴν ἀβρῆτόν
 σου συγκατάβασιν ἡμᾶς ἐμυσταρώγησας. Σὺ
 τῶς οἰκέταις σου ταύτην ἐνέπνευσας, ἢ ἐν τῷ
 κόσμῳ προσηκρῶσαμεν ἢ τὰ σύμβολα καθυπε-
 δεξάμεν, ταύτην δὲ σε τὸν φιλιανθρωπον ἐξαι-
 τοῦμεθα. Ἀνάστηθι τοῖνυν τῆς τάλαιπωρίας
 ἔνεκεν τῶν πενήτων σου. Παύρουσιώσθητι μετὰ
 σαρκός, ὁ ἀπεριγραπτός τῆς θούτης. Περιζῶσαι
 τὴν βομφαλίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ. Περι-
 βαλοῦ τὸ ἡμέτερον φύριμα ὁ περιβάλλων τὸν οὐ-
 ρανὴν ἐν νεφέλαις ὁ δὲ οὐ τὴν ἡμετέραν ἐλευθε-
 ρίαν ἀπεργάσθη ὁ δὲ οὐ τὸν ἀντίπαλον παφαι-
 γματισεῖς. Στήσον τὰ τῶν προβήσεων ὁ δὲ
 ταχίας κατιδεῖν τοῖς δεομένοις τὰς ἐκθέσεις.
 Λάβε τὴν εἰς καταλλαγὴν ἡμῶν προορισθεῖσάν
 σοι μεσίτην. Παράγαγε τὴν ἄσπιλον ἀνάδα, ἐξ
 ἧς τὸ τῆς φύσεως περιβαλλόμενος ἔριον, ὡραιό-
 τας ἡμῶν ἐφθίση τοῖς ἐν τῷ σκότει. Ταύτην
 ἐπὶ σοῦ ἐντυπωθέντες ποικίλως ἀνεκρῶξαμεν
 ταύτης ἐνέχρον ἐλευθερίας τὴν ἐλπίδι κατέχομεν
 ταύτην προσητλαίς προκατηρίσαμεν ταύτην
 ἐγκωμίοις κατεποιήσαμεν τὴν κοσμιότητα τοῦ γένους
 τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς φύσεως τὴν
 ἀψευδή τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν προσδοκίαν τὸ τῆς
 δεήσεως ταύτης εὐπαρβήσιαστον στόμα. Οὕτω
 εἴπω ἅπαντας δικαίους μεμνημένους ἦν ἰδεῖν, καὶ
 τὴν σωτήριον ἐπικαλούμενους τοῦ Δεσπότητος παρ-
 ούσιν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις κατελείφθη τῆς ἀπολυτρώσεως
 ἐλπίς ἢ αὕτη.

Η'. Τί δ' ἂν τις περὶ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ ἐν-
 κώσσει πῶς ἀμυθήτους τὰς τῶν ὀδυνῶν αἰτίας ἔχων,

*in dolore est noster incolatus: nulla alia reliqua
 manet spes redemptionis, nisi ut tu te nobis, tua
 illa summa misericordia, inclines: hanc tui inci-
 nationem sitiunt, quæ clausæ tenentur animæ: eam
 sperant vincti illi æterni. Veni ergo, Domine,
 auxiliaturus tuo figmento. Exsurge, benigno descensu
 ad nos e paterno solio, qui ubique ades, nec eo
 discessurus es; ac veni, ut eos qui laborant, adjuves.
 Veni, exspectata resurrectio. Veni, gaudium desi-
 deratum. Veni, sperata vitæ instauratio: veni,
 refrigerium ac lætitia defectorum. Illuce, justitiæ Sol,
 tuæ bonitatis radios, iis qui in tenebris mortis
 sedent. Ostende gloriam tuam existentibus in tene-
 bris. Contere inferni durissimas portas, ac æternos
 vectes, eosque libera quos ille compeditos habet.
 Confringe mortis aculeum. Dirumpe omnia devo-
 rantem inferni uterum. Hostem alliga; hostiles ac
 tibi adversarias destrue virtutes. Miserere, summe tu
 bone, eorum qui tenentur in vinculis. Miserere in
 crudelem respiciens captivitatem. A nobis quidem,
 o Domine, adinventæ est mortalitatis causa: a tua
 enimvero bonitate speratur misericordiæ liberatio.
 Mortem ipsi parturivimus; tu resurrectionem olim
 annuntiasti. Nos aperuimus portam, tute ut fortis
 clausurum promisisti. A natura fuit negligentia, a te
 vero clementia. Tu, Domine, ineffabilem tuam illam
 in usum nostrum inclinationem nos docuisti. Tu tuis
 famulis eam inspirasti, eamque nos pridem in mundo
 prædicavimus. Cujus ostendimus symbola, eam a te
 benignitate præstandam flagitamus. Exsurge itaque
 propter miseriam tuorum pauperum. Libere age
 cum carne¹¹, qui incircumscriptionis existis deitate.
 Accingere gladio tuo super femur tuum, potentis-
 sime¹². Induere nostram massam, qui operis cœ-
 lum nubibus¹³, per quam nos in libertatem asseras;
 per quam adversarium ignominia traducas. Statue
 promissa. Da ut supplices, cito eventus aspiciant.
 Accipe, quam tibi in mediatricem prædestinasti ad
 reconciliationem nostram. Produca immaculatam
 agnam, ex qua naturæ lanam induens, speciosissimus
 nobis, qui in tenebris versamur, appareas. Hanc a
 te nos informati, varie prædicavimus. Ejus spem,
 libertatis pignus retinemus. Hanc prophetiis præcon-
 cinnavimus. Hanc variis præconiis exornavimus:
 decorum generis, naturæ gloriationem, veram resur-
 rectionis nostræ expectationem, ejus orationis
 plenum os libertatis. Sic videre erat universos ju-
 stos memorantes, ac Domini salutarem adventum
 implorantes. Neque enim alia præter eum reliqua
 est spes ulla redemptionis.*

VIII. Quid vero quis de primo parente Adamo
 cogitaverit? Ut dolorum causas majores habens,

¹¹ Thren. III, 34. ¹² Psal. XI, 6. ¹³ Psal. XCIII, 4. ¹⁴ Psal. XLIV, 4. ¹⁵ Psal. CXLVI, 8.

quam ut consolationem admitterent, luctum lugeret in-
conzolabilem? Nedum enim deceptionis sensus,
exsiliique damnatio, amissio item gratiæ, atque
ab ineffabili illo honore abruptum, majestatis
divinæ reatum incurrisse, triste illi ac amarum
sæculum faciebant; verum etiam cum sanctorum
chorum pari secum ergastulo detentum videret,
causamque detentionis ac carceris sibi ipsi hæere
perspiceret, quidnam, rogo; patiebatur? Quidnam
sustinebat doloris? Quosnam gemitus edebat? Qua-
nam mœstitia tenebatur? Quis vero ejus in specie
ejulatus, stylo complecti queat? lamenta pro
transgressione; mœrorem pro damnatione; tristi-
tiam pro mortis pœna? jugem conscientiæ judicem,
quem severe admodum ac dure generis causa con-
demnantem prospiceret? nec enim grave adeo quis
habeat, ut solus ipse, pro iis quæ peccavit, pœnas
luat, atque ut alios etiam in eandem, sua ipsius
temeritate conjectos intelligat. Nam sibi quidem
pœnæ causam ascribens, solatii aliquid congrua
ratione percipiat: pro eo autem ut aliis, qui innoxii
videantur, ejusdem secum pœnæ auctor exstiterit,
quam denuum consolationem inveniat? Sic sane et
primus parens, non solum suam ipse deplorabat
miseriam, verum etiam pro universo genere discru-
ciabatur, tantoque amplius quam pro seipso, quo
seipse, primitias, quibus mortis sententia ingressa
esset, considerabat. Quid vero operæ pretium hunc
ejus dolore in lamentationum argumentum adle-
gere, antiqua nœnia, omnem luctus materiam
superante? Ut quis enim tristes illas lamentationes
sub obtutum velit adducere, quas ille nuper para-
diso ejectus lugubri planctu prosecutus est, rem
inveniet omni majorem consolatione. Quid enim
non dixit? Quem non planctum egit? Quam non
panxit lamentationem? Ejusmodi forte gemitibus
verba commiscens, lugubriter acclamabat dicens:

IX. O quam felici vitæ statu miseriam commu-
tavi! Quali sum addictus exsilio! O malum illud
profanumque consilium, quod deceptionem ac frau-
dem texuit; quod lethale virus meis auribus immisit!
O livoris plenam, ac invidentiæ perversitatem, quæ
exitiosum nuntium attulit! O mulier, quomodo acu-
tum in nos gladium inferens, non intellexisti? Quo-
modo non perspexisti ferre te in lingua mortem?
Uiquid malum hoc excogitasti? Heu me! Quam
exceperam adjutricem, insidiatricem inveni. Quam
in bonis auxiliaturam sperabam, contrariorum
auctricem perspicio. Membrum meum, exitiale telum:
Quæ matrimonii jure juncta fueras in adjutorium,
una expellendi consilium iniisti. Uiquid enim ser-
penti credidisti? Quamobrem vero relicto tuo capite,
vaga, ac interitum asciscens circumisti? Quare subdi-
torum cessisti consilio? Præfecti eramus ut ani-
mantibus brutis imperaremus, non earum jussi
imperio parere: ut earum potiremur dominio, non
ut iile nostro. O deprecandam ac tristem mutatio-
nem! Qui imperii dignitate honestatus eram, subdi-
tis inhonoratior existo. Qui regiam potestatem in-

ἀπαρηγόρητον εἶχε καὶ τὸ πένθος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον
ἢ τῆς παραφάσεως συναίσθησις, καὶ ἡ τῆς ἀποικίας
καταδίξις· τὸ τε γυμνωθῆναι τῆς χάριτος, καὶ τῆς
ἀφάτου τιμῆς ἀποβραγῆναι, καὶ εἰς τὸ τῆς θνητό-
τητος καταπεσεῖν ἐπιτίμιον, ἐπώδυνον αὐτῷ τὸν
αἰῶνα διετίθει· ἀλλὰ καὶ τὸν χορδὸν τῶν ἀγίων ἐνο-
ρῶν συγκαθειρχθέντα, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς καθείρ-
ξεως αὐτῷ περιηπτομένην ἐνορῶν, τί ἄρ' ἔπασχεν;
δοσὴν τὴν ὀδύνην ὑπέμενεν; οἷας τὰς οἰμωγὰς ἀνέ-
παμπε; τίνα τὴν ἀθυμίαν εἶχε; Καὶ τίς ἂν τὰς αὐ-
τοῦ κατ' εἶδος περιγράφαι δυνηθεῖη ὀλοφύρσεις;
τὸν τῆς παρακοῆς θρήνον· τὰς τῆς καταδίξις ἀνίας·
τὸ λυπηρὸν τῆς τοῦ θανάτου τιμωρίας· τὸν διηνεχῆ
τοῦ συνειδότης δικαστῆν, ὃν διὰ τὸ γένος ἅπαν
χαλεπῶς καταδικάζοντα προωρᾶτο. Ἰὺ γὰρ οὕτω
δαινὸν ἡγεῖται τις, ὁπότε μὲν αὐτὸς τῶν οικειῶν
ἁμαρτημάτων δίκην δίδωσιν, ὡς ἦν ἰκα ταῖς αὐτοῦ
συνπάσχοντας ἀβουλαῖς, καὶ ἐτέρους κατανοῶτο.
Ἐαυτῷ μὲν γὰρ εἰκότως ἂν ἐπιγράφων τὴν αἰτίαν
τῆς τιμωρίας, εὐλογον παρηγορηθῆσεται· περὶ ὧν
δὲ ἀφορμὴ καθίσταται τοῦ συμπάσχειν ἐτέρους ἀνευ-
θύνοους εἶναι δοκοῦντας, τίνα τὴν παραμυθίαν εὐρή-
σει; Οὕτω δὲ καὶ ὁ προπάτωρ ἡμῶν, οὐ μόνον τὴν
οικειῶν κατωλοφύρετο τάλαιπωρίαν, ἀλλὰ, καὶ ὑπὲρ
παντὸς ὠδυνᾶτο τοῦ γένους, καὶ μᾶλλον ἢ περὶ ἑαυ-
τοῦ, ὅσον ἀπαρχὴν αὐτὸν τῆς τοῦ θανάτου κατενόει
εἰσόδου τῆς ψῆφου. Καὶ τί δεῖ τὴν αὐτοῦ ταύτην
ὀδύνην εἰς θρήνων ἀφορμὴν καταλέγειν, παντὸς
ὀπθέσειν πένθους, τὴν πρῶτην μονωδίας ὑπερβαίνου-
σης; Εἰ γὰρ τις τὰς ἐλευθιολογίας ἐκείνας ἐπ' ὄψιν
ἀγαγεῖν βουληθεῖη, ἄς ἑναγχοῖς ἐκβεβλημένος ἐτρα-
γῶδησε τοῦ παραδείσου, εὐρήσει τὸ λεγόμενον ἀπαρ-
μύθητον. Τί γὰρ οὐκ ἂν εἶπε; τίνα κοπετὸν οὐκ
ἐκόφατο; τίνα θρηνηδίαν οὐκ ἐπλεξε; τάχα τοιοῦτους
ταῖς οἰμωγαῖς ἀναμίξας τοὺς λόγους, ὀδυνηρῶς
ἐπέδδα,

Θ. Ὁ οἷας τῆς μακαρίας διαγωγῆς, τὴν τάλαι-
πωρίαν ἀντηλλαξάμενος! οἷαν τὴν παροικίαν κατε-
δικάσθη! Ὁ κορηρᾶς ἐκεῖνης καὶ ἀνοστοῦ συμ-
βουλῆς! Ἦτις τὴν ἀπάτην συνέπλεξεν· ἦτις
τὸν θανάτην φόρον ἰδὼν ἐν τοῖς ἐμοῖς ἐπαρῆκεν
ὡστ'· Ὁ φθονερᾶς καὶ μισοκάλου σκαιορίας; τῆς
τὴν ὀλεθρίαν κομισάσης ἀγγελίας! Ὁ γύναι,
πῶς τὸ καθ' ἡμῶν ἠκορημένον ἐπιφέρουσα εἶπες
οὐ κατενόεις; πῶς ἐν γλώττῃ τὸν θάνατον εὐ
συνεώφας βαστάζουσα; Τί τὸ χαλεπὸν τοῦτο
ἐποίησας; Οἱμοι! ἦν βοηθὸν ἔδεξάμενος, ταύτην
ἐπίβουλον εὐρον· ἦν συνεργὸν ἡλιζὼν ἐν τοῖς
καλοῖς, ταύτην τῶν ἐναντίων πρόξενον κατα-
ροῦθ. Τὸ ἐμὸν μέλος, ἀναιρετικὸν βέλος. Ἦ εἰς
βοήθειαν συνεξευγμένη, συνωθεῖν ἐμολέτησας.
Τί γὰρ τῷ ὄψει ἐπέδου; τί δὲ τὴν σὴν ἐγκατα-
λεῖψασα κεφαλὴν, περιτήγας πλανωμένη, καὶ τὸν
ὀλεθρὸν ἐπεισάγουσα; διατὶ τῇ τῶν ὑποχειρίων
ὑπειξας συμβουλῇ; Ἀρχεῖν τούτων ἐτέθημεν,
μὴ ἀρχεσθαι ὑπ' αὐτῶν προσεστέθημεν· βασι-
λεύειν αὐτῶν· μὴ γὰρ βασιλεύεσθαι ὑπ' αὐτῶν.
Ὁ τῆς ἀνευκατίας μεταβολῆς! Ὁ τῷ τῆς ἀρχῆς

τετιμημένος ἀξιώματι, τῶν ἀρχομένων ἀτιμότερος. Ὁ τὴν βασιλείον περιβαλλόμενος ἐξουσίας, τοὺς δερματίνους περιβέβλημαι χιτῶνας. Ὁ καθάπερ πορφυρίδι τῆ τοῦ κατ' εἰκόνα σεμνυρόμενος ὠραιότιτι, τῆ αἰσχρῆ καλύπτουμαι τῆς παρακοῆς. Ὁ πικρῶν ρημάτων τῶν διακορησαμένων φθόνῳ! Ὁ βασκανίας τῆς τοσούτην ἀποσιγησάσης δόξαν, τῆς τῆν ἐμὴν εὐπρέπειαν περιελούσης! Ὁ ἐν παραδείσῳ διαιτώμενος, ἐν ἔργασίᾳ ταλαιπωροῦμαι. Ὁ παρῆρησιος ἀπολαύων, ἐν κατηφείᾳ διατελώ. Τί πέπονθα, ὁ περιβλεπτός τῆ κτίσει, πολυθρήνητος ταύτη; πῶς κατ' ἔμαντοῦ τὸ ξίφος ὠθησα; πῶς οἰκεία δεξιᾷ τὸν θάνατον ἀπεσιπασάμην [f. ἐπεσ.]; Ὁ τῆς τοῦ φθόνου φοινικῆς ἐληρείας! Ὁ ἀνελλιστου μεταβολῆς! Ἐκ τοῦ ὑπερβάλλοντος πλούτου εἰς ὑπερβολοῦσαν κατηνέχθηρ περλαρ' ἐκ βασιλείας εἰς ἰδωταίαν. Ὁ ὑψηλὸς τοῖς ἵποταγαγιμένοις, ταπεινότερος ἀπάντων ὁ φοβερός, περίφοβος ἄδοξος ὁ ἐν εἰδοξίᾳ. Περιέστη μοι τὴν ἢ τῆς τρυφῆς ἀπόλαυσις εἰς πολύμοχθεν ἔργασίαν, καὶ ὁ τῆ χάριτι πιαινόμενος, ἰδρῶτι περιφρέομαι ὁ τῆ δόξῃ ἐστολισμένος, γυμνός ἄνιμος, ὁ τετιμημένος ἑξέριστος ὁ βασιλεύς. Πού ποτε ἦς, ἢ μακαρία διαγωγῆ; πού ἢ ἀνώλεθρος τρυφῆ; πού ἢ ἀνώδυνος διατριβῆ; πῶς τὸν σὸν ἀπεσυλήθης φύλακα, ὦ παράδεισε θεῖε, καὶ χώρος ἄγιος, καὶ ποθεινῆ ἀπόλαυσις; Δεῦρό μοι τὸν ὀρήνον συνεραρίσασθαι. Συμπένησον, ἢ ἐπίγειος ἄπασιν κτίσει, ὅτι τὸν σὸν ἀφῆρησαι στέφανον ὅτι δόλω τὸν βασιλέα σου ὁ τύραννος ἐχειρώσατο ἄπάτη τὴν ἀρχικὴν ὁ ληστής ἀλεξέδυσεν ὠραιότητα. Κύριε, Κύριε, δίκαιος εἶ, καὶ οὐκ ἐπιμονικώτατόν ἐστι τὸ κρίμά σου τοῦτο, ὡς πολλῇ συγκεκριμένον φιλανθρωπίᾳ. Οὐ γὰρ τὴν κατ' ἀξίαν ἐγὼ δίκην εἰσπράττομαι ὁὐδὲ πολὺ τῶν ἐφειλομένων ἀποδέουσιν. Ἄπειρον περὶ ἐμὲ τὸν ἐπτακότα τὴν κηδεμονίαν ἐπεδείξω.

Γ'. Ἐδει οὖν, ὦ Δέσποτα, μὴ μόνον ταύτη με τῆ ἀποικία καταδικασθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐκ προσώπου πάσης τῆς γῆς εἰς τὴν ἀφανισθῆναι τῷ προσήκοντι λόγῳ. Δι' ἀγαθότητι γὰρ μόνη ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι με παρήγαγε. Ὑπὲρ πᾶσαν τὴν ἐπίγειον ἐτίμησας κτίσιν. Ψυχὴν μοι ρευρὰν ἐδημιούρησας. Λόγῳ προέκρινας ὁ σοφία κατεκόσμησας καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εἰς ἀπολύτῳν ἔχοντι προβάλλεσθαι, μειζῶνως σὺ τὰς δωρεὰς ἐπηύθησας. Κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν κατεσκευασύς. Ἀρχοντι καὶ βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς ἀνεκλήρυξας. Πάντα τῆ χειρὶ μου καθυπέταξας, καὶ τῆ αὐτεξουσιότητι τὴν τῶν πρακτέων ἐκλογὴν ἐγκατέλιπες. Τῶν ἀπειρῶν τοίνυν τούτων ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἀφύτου κηδεμονίας ἀμνημονήσας ἐγὼ, τὸ ἀνεπαχθῆς τῆς ἐντολῆς σου παρέβην ἄγνωμων περὶ σὲ τὸν εὐεργέτην ἐγενόμην παρήκουσα τοῦ σωτηρίου νόμου ἔμαντοῦ τὸν ἐλεθρον περιεποιήσάμην, καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἔμαντοῦ τὴν ψῆφον ἐξάγω κατ' ἔμαντοῦ τὴν ἀποτομίαν ἀποφαίνομαι. Μείζον τὸ

A dutus eram, pelliceas tunicas indui. Qui velut purpura imaginis decore honestabar, inobedientiæ pudore operior. O amara verba, quæ invidia servierunt! O livorem, ingentem adeo gloriam prædatum; quique decorem abstulit meum! Qui vitam in paradiso agebam, operando ærumnis conficior. Qui libertate potiebar, tristis ac confusus ago. Quid mihi hoc accidit! Qui creatis, ac naturæ spectabilis, eidem impendio lamentabilis. Quomodo in me ipse impulsi gladium? Quomodo mea ipse manu mortem mihi ascivi? O invidiæ crudelem noxam! O insperatam mutationem! Ab exuperantibus divitiis, in extremam dejectus sum paupertatem; a regni statu, ad privatum sortem. Ille ego sublimis, subjectis omnibus humilior sum; terribilis ille, meticulousus; inglorius, qui præclare gloria clarus eram. Nunc mihi voluptas atque delicia; in molestum operis laborem cesserunt; quique gratia impingatus eram, undequaque lacrymis diffluo. Qui gloria indutus, nudus ago. Sine gloria, qui honore ouctus; exsul, qui regno potiebar. Ubinam tandem es, o beata vita? Ubi voluptas immortalis? Ubi demoratio doloris expers? Quomodo tuus tibi custos ablatus est, o paradise divine, sanctaque regio ac possessio desiderabilis? Venite, una mecum luctum conferte. Pariter deplora universa terra quod tuam coronam amiseris; quod tyrannus regem tuum dolo devicerit; quod latro eum, fraude, originali decore exuerit. Domine, Domine. justus es, et misericordia maxima plenum judicium istud tuum, tanquam clementia multa contemperatum. Nec enim pro meritorum ratione ego punior: non quas par esset pœnas tuo, sed quæ multum absint, ut æquis rationibus meritis respondeant. Immensam enim misericordiam judicio temperasti. Summam quamdam mei curam, qui Deum offenderam. egisti.

τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν ἀποδίδωμι ἄλλὰ γὰρ τῆ κτίσει τὸ ἔλεος ἐκέρασας ἄνευκαστον

X. Oportebat ergo, o Domine, ut nedum exsilio hoc damnarer, verum etiam ut statim a facie universæ terræ exterminarer, justa quidem ratione. Sola enim bonitate ex nihilo produxeras; terrestri omni natura amplioribus honoribus auxeras; animam intellectus facultate præditam mihi creaveras; rationis privilegio donaveras; sapientia perornaveras: cumque nihil suppeteret, quod pro iis defensionis titulo proferre possem, majorem tu in modum munera auxeras. Ad imaginem tuam et similitudinem feceras; principem ac regem, eorum quæ sunt super terram, creaveras; omnia mihi in manu subjeceras, liberoque arbitrio agendorum electionem reliqueras. Immensorum itaque horum bonorum immemor ego, mandatam nihil grave transgressus sum. Factus sum in te beneficium, ingratus: inobediens sui salutari tuæ legi. Mihi ipsi interitum conscivi, eoque adversus me ipse sententiam profero. Adversum me judicium durum pronuntio. Majus est peccatum meum retributione. Deficiunt pœnæ a condigna, ac quæ par esset, ultione. Exsuperanter enim scaturit

tua misericordia, Domine, ac supereffluunt clementia ac benignitatis divitiae.

XI. Talia forte primus ille generis parens proloquebatur, sicque, ut videtur, ejulatus habebat: quin multo plura, ac si qua doloris magnitudo coegebat, ea promebat. Verum conversa est tristitia in lætitiā, plenaque doloris mœstitia, in pristinā cessit jucunditatem. Siluerunt gemitus, apparuitque laudatio in gratiarum actionem effusa. Venit namque exsultatio. Illuxit gaudium. Nam pignora quidem proposita sunt, sponsaque innupta prælecta. Productum est atque paratum hodierna die palatium. O præsentis lætitiæ gratiam! O diei hodiernæ jucunditatem! Quam claris gratiæ radiis varie illustratur! Quam sol eximie pulchros ostendit roseos radios, ac limpidissimum in terram inspexit lumine, cum solis justitiæ ferculum structum est! Quam mundo lætissima luce collustratum est cœlum, glorioso illo ac capaciōri adveniente Cœlo! Quam nubes lætitiā stillabant, cum imbris illius vitalis nubes, orbis finibus explicaretur! Quam sanctus locus, ac gloriosi lares, ubi edita est Dei sanctificatio! ubi domus gloria fundata, ubi præsanctum ac incomprehensibile templum exstructum est! Quam divinum tunc libertatis pignus accepit terra, desiderabilem illam ac sanctam terram, mundi instauracionis causam, per quam spinarum diris liberata, benedictionis fructus edidit! Beata domus, quæ spirituale tabernaculum produxit! Ter beatum parentum decus, qui illam, quæ sola est gloriosa, sint gloriam sortiti! Honorabilis contribulium in genealogia assumptorum nuncupatio; divino afflatu dictæ diei hujus prophetiæ. Gloriosa partus indicia. Desiderabiles fasciæ, quæ regalem susceperunt purpuram. Benedictæ manus, quæ universorum contrectaverunt Reginam. Quam pulchra tunc nostræ salutis surgentia symbola! Quam tunc creatura, ineffabili replebatur lætitiā! Exsultabant angelorum chori. Sancta sanctorum ad eam suscipiendam parabantur, quæ sola sanctificatio existit.

ἐπληροῦτο τῆς εὐφροσύνης. Αἱ τῶν ἀγγέλων ἠγαλλιάσαντο χοροὶ· τὰ τῶν ἁγίων ἄγια πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μόνοῦ ἁγιάσματος ἐξηυτρεπίζοντο.

XII. Omnia ergo tunc exsultabant editæ proles gaudio; verum modo supereffluit facta tunc gratia. Superabundat lætantium jugis jucunditas. Abundantius exundant perennis gaudii flumina, totamque terram in orbem gyrantia, inexhaustam restagnant gratiam. Aperta enim est honorum abyssus, ac pro hujus fluentium ratione, gratas pariter scaturigines influit. Nunc derivantur naturæ rivi divites misericordiæ. Copiosam virtutum segetem, rationales valles fructificant. Nunc aperiuntur inviolabiles thesauri. Nunc regni panduntur portæ. Nunc una ratione præditorum digna illa agitur chorea. Modo terrenis consorta sunt cœlestia. Nunc pariter exsultant angelorum ordines. Nunc intel-

ἀμάρτημα τῆς ἀνταποδόσεως. Ἐπιλείπουσιν αἱ τιμωραὶ τῆς προσηκούσης καταδίκης. Ὑπερβλύζει γὰρ τὸ σὸν ἔλεος, Κύριε, καὶ ὁ τῆς γλυανθρωπίας ὑπερχεῖται πλοῦτος.

IA'. Τοσαῦτα τυχόν καταλοφυρόμενον λέγειν εἰκὸς τὸν προπάτορα· μᾶλλον δὲ πολλαπλασίονα, ὅσα προάγειν τῷ τοῦ πάθους κατηνάγκασε μέγεθος. Ἄλλ' ἐπανήλθεν ἡ λύπη πρὸς εὐφροσύνην, καὶ ἡ κατώδυνος ἀθυμία, εἰς τὴν πάλαι μετεποιήθη εὐθυμίαν. Κατεσιγάσθησαν οἱ στεναγμοὶ, καὶ τῆς εὐχαριστίας ἀναφαίνεται δοξολογία. Ἦλθε γὰρ ἡ ἀγαλλίασις· ἐπέλαμψεν ἡ χαρὰ. Καὶ γὰρ τὰ μὲν ἐνέχυρα προτίθεται, καὶ ἡ ἀνύμφευτος προκέκρται νύμφη· τὸ τε παλιόν παρῆται, καὶ εὐτρέπεται σήμερον. Ὡς χάριτος τῆς νῦν εὐφροσύνης! Ὡς φαιδρότης τῆς παρούσης ἡμέρας! Ὡς διαυγέσι ταῖς τῆς χάριτος ἀκτίσι καταποικίλλεται! Ὡς ὑπερφανῆς αἱ ὄραι, ἐναῖς ἡμῖν ἡ τοῦ φωτὸς ἀνέτειλε νεφέλη! Ὡς ὑπερβατὶ ῥοδοειδῆ καθυπέδειξε κάλλι οὐλοῦ, καὶ φανότατῃ τῇ ὑπ' οὐρανὸν διέκυψε φωτὶ, ἡνίκα, τὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ἡλίου ὄχημα κατεσκευάσθη! Ὡς φαιδρότατῳ κόσμῳ ὁ οὐρανὸς περιελάμπεται, τοῦ δεδοξαμένου, καὶ εὐρυχωροτέρου παραγενομένου οὐρανοῦ! Ὡς εὐφροσύνην αἱ νεφέλαι κατέρβραινον, ὅτε ἡ νεφέλη τοῦ ζωπαρόχου [f. ζωπαρ.] ὑετοῦ τοῖς πέρασιν ἐφίπλοῦτο! Ὡς ἡγιασμένος ὁ τόπος, καὶ δεδοξαμένη ἡ ἐστία, ἐνθα τὸ τοῦ Θεοῦ ἀπεκυήθη ἄγλασμα· ἐνθα ὁ οἶκος ἐθεμελίωσε τὴν δόξαν· ἐνθα ὁ ὑπεράγιος καὶ ἀκατάληπτος ὡκοδομήθη ναός! Ὡς ἀρραβῶνα θεῶν τῆς ἐλευθερίας ἡ γῆ τότε τὴν ἐπιθυμητὴν καὶ ἁγίαν ὑπέδειξτο γῆν, τὴν τοῦ καινισμού τῆς κτίσεως αἰταν, δι' ἧς τῆς ἀκαθάρτου; ἀρᾶς ἀπηλλάγη, καὶ εὐλογίας καρπὸς προνήνοχε! Μακάριος ὁ οἶκος ὁ τὴν νύχτην προστάξας στήνην! Τρισμακάριον τὸ τῶν τεκόντων κλέος, ὡς τὴν μόνην δεδοξαμένην κληρωσαμένων δόξαν! Τετιμημένη τῶν γενεαλογουμένων συμφυλετῶν ἡ προσηγορία· θεόπνευστοι τῆς παρούσης ἡμέρας αἱ προρρήσεις. Δεδοξαμένα τὰ τοῦ τόκου μνημόματα. Πεπονημένα σπάργανα τὰ τὴν βασιλικὴν δεξάμενα πορφύραν. Εὐλογημένοι αἱ χεῖρες, αἱ τῆς τῶν ὄλων προσψάσασαι βασιλίδος. Ὡς λαμπρὰ τῆνικύτα τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διανίσχοντα σύμβολα! ὡς ἀνεκκλήτου τότε ἡ κτίσις

IB'. Πάντα τοιγαροῦν ἐπαγγάλλετο τῇ κυθησίῃ τότε· ἀλλ' ὑπερχεῖται νῦν ἡ τότε χάρις. Ὑπερπλεονάζει τῶν εὐφραϊνομένων ἡ ἀδιάδοχος θυμηδία. Ὑπερεκδύζουσι τῆς ἀενάου χαρᾶς οἱ ποταμοὶ, καὶ κύκλω πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν περιθέοντες, πλημμύρουσιν τὴν ἀνεξάντητον χάριν. Διγνήγει γὰρ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἄβυσσος, καὶ ταῖς ταύτης ἀναλόγως προχοαῖς τοὺς κεχαρισμένους· συνεπιβρέει κρουνοὺς. Ὁχτηγεῖται νῦν τῇ κτίσει τοῦ ἐλέους ὁ πλοῦτος. Καρποφοροῦσι τὴν τῶν ἀρετῶν ἀφρονίαν αἱ λογικαὶ κοιλίδες. Νῦν οἱ ἀσύλητοι διανοίγονται θησαυροί. Νῦν αἱ τῆς βασίλειας ἀνατείνονται πύλαι. Νῦν μία τῶν λογικῶν ἀξία συγκροτεῖται χοροστασία. Ἄρτι τοῖς ἐπιγελοῖς τὰ οὐράνια συνήρομαται. Νῦν

ἀγγελικαὶ συνεπαγὰλλονται τάξεις. Νῦν αἱ νοεραὶ ἄγγελοι τῆ μεθ' ἡμῶν συγχορευοῦσι δόξῃ. Οὐρανὸν γὰρ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα οὐράνια κατανοοῦσι. Συνείρουσιν ἡμῖν τὰ εἰς Θεὸν εὐχαριστήρια. Τοὺς σοὺς τοῖς ὑμνηταῖς συνεξέδουσιν ἐπαίνους. Τῆ ὑπερφύτῳ σου συναστράπτουσι φαιδρότητι, καὶ τὸ τάρπνόν τοῦ νοητοῦ φωτὸς τῆ νοητῆ ἀπαστράπτουσιν αἴγλη. Ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς ἀποκνήσεως ἡμᾶς ὁ λόγος ἐκκαλεῖται χαρὰν, καὶ τῆ κούση συνεπαλάσσει, καὶ συμπανηγυρίζειν προτρέπεται. Οὕτω γούν ἡ δικαιοσύνη τῶν μητέρων Ἄννα τὴν ἀσύγκριτον ἀπικνήσασα μητέρα, πρὸς τε τὴν οὐρανὸν ἀπαντας συγκαλουμένη χαρὰν, ἀπὸ τῆς ἀνωτάτω καὶ νοερᾶς ἀρχεται μετακλήσεως.

ΓΓ'-ΙΔ'. Δεῦρο τῶν ἀσωμάτων ἐπιδημήσασα, φησι, χοροστασία, ἀρμόδιον σὺν ἐμοὶ τὴν πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην ἀπήχει δοξολογίαν. Ἄγε τῆς ἐμῆς καρποφορίας κήρυκες, τὴν ὑπὲρ ταύτης τῷ δεδωκότι διαπορθμεύσατε εὐχαριστίας. Δεῦρο τοῦ γένους ἀρχηγέτα, εἰς τίς ἐστὶν αἰσθησις ἀνακαλούμενος, πρὸς τὴν κοινὴν παραγενὸν θυμηδίαν ἢ καὶ τὰ τῆς προσελπισθείσης ἀνακλήσεως κατανόησον ἐνέχυρα ἢ τὸ τῆς ἀρᾶς τοῦ δεσμοῦ λυτήριον ἢ τὸ τῆς αἰδίου χαρᾶς προοίμιον ἢ τὴν τῆς μωρᾶς τῶν μακρᾶς καταδίκης ἐλευθερίαν. Ἦκε τῆς τῶν ὀδύων ὀδυνηρῶς ἀπαλλαγῆς τὰ σύμβολα κομισομένη, προμήτορ. Δεῦρο, τῶν τῆς λύτης διαβρήχθέντων χειρογράφων τὰ εὐαγγέλια προκομίζου. Ἢ τῶν προπατόρων καὶ δικαίων παρέστω χορεία, καὶ τὴν τῆς ἐκβάσεως ἀρχὴν τῶν ἐν ἐλπίσιν ἀγαθῶν κατανοεῖτω. Ἄγε, τῶν προφητῶν ἢ διαπύσιος συμφωνία, τῆς τῶν χρησιμωθέντων ἐπαγγελίας τὸ πέρας ἤδη καταβαλλόμενον θέασαι ἢ τὰς προβήσεις ἐπ' εὐθὺ προοῦσας ἢ τοὺς τύπους εἰς ἀλήθειαν, καὶ τὰ ἀντίγματα εἰς πράγματα μετακίρητε. Δεῖρο, προπάτορ Δαβὶδ, τῆ ἐκ σῆς ὀσφύος ἀναγεδομένη συνεκφυγάλλου, ἀδρυνομένη ἢ τὸ βασιλεῖον ἐκ βασιλικῆς ἀνεβλάστησε στέλεχος. Αἱ ψευδεῖς ὀρκωμοσίαι τὸ πέρας εἰσδέχονται ἢ βασιλικώτατος προτέθειται θρόνος. Τὸ ἀκατάλυτον θεμελλεται παλάτιον. Ἢ βασιλὶς καὶ θυγάτηρ, τὴν ἀκοὴν ὑποθεῖσα, τὴν πατρῴας ἐπαλουσά σου φωτῆς, ὑπεράνω τῆς φυσικῆς ἀνάγκης ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Οὐ δεσμεῖται τῷ πατρὶ φόνω, πρὸς τὴν τῶν τεκόντων συμπάθειαν. Ἐπιλανθάνεται τῶν ἀρθρωμάτων, καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν ἰδίοις τελοῦσα. Τῷ τῷ βασιλέως καθαρῶτατῳ συνδέεται πόθῳ. Πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν τὰ οικεῖα τῆς καθαρότητος ἠυερέπισε κάλλη. Ἐπιποθεῖ ταῦτα ὁ βασιλεὺς. Ἐπιτρέπεται ταῖς τῆς ἀγγελίας ὠραιότησιν ἢ εραστῆς γὰρ τῆς ἀθιγούς καθέστηκεν καθαρότητος ὠραιότητος. Καὶ γὰρ ταύτης μᾶλλον ἐρᾷ μόνης, ὡς τῷ ἀκροτάτῳ ἐκείνης κεκοσμημένης. Αἰτινεύετωσαν οἱ ἐν θεοπτείας πλοῦσιοι τὸ αὐτῆς ἐπιπόθητον πρόσωπον. Τὴν ἐναπόθετον ἢ τῆς διανυμνεύετωσαν δόξαν. Τὸν ἀπὸ βρήτως ἐν

lectrices naturæ communi nobiscum gloria tripudiant. Tuum enim templum, cœlum habent, ac quæ in eo celebrantur, cœlestia reputant. Gratiarum in Deum actiones nobiscum conseruant. Tuas laudes una cum laudantibus concinunt. Vincenti lucem læto tuo splendore pariter refulgent; lucisque spiritualis dulcedinem, spiritali micatu efulgent. Enimvero, nos sermo ad nativitatis gaudium evocat, utque cum puerpera pariter exsultemus, ac festum agamus diem, admonet. Sic ergo omnibus matribus justitiæ laude prælata Anna, quæ matrem edidit universis incomparabilem, universos ad gaudii sui communionem invitans, a supernis ac spiritalibus invitationem inchoat.

XIII-XIV. Venite, accedite, spiritalium sacrati, chori; concinnamque mecum communi Domino resonante laudationem. Eia vos, mei partus præcones, gratiarum pro eo actiones datori afferte. Veni, dux generis, si quis sensus est, revocans excitansque, communi intersis jucunditati: eque omnium speratæ reparationis perspice pignora: vinculum maledictionis solutum: sempiterni gaudii exordium: concessam a longa maledictione liberationem. Veni, prima parens, dolorum partus sublatorum symbola referens: Adesdam, dirupti tristiitiæ chirographi faustum nuntium, prior recipe. Adesto, proavorum ac justorum choreu, primosque bonorum in spe positurum eventus intelliges. Ades, prophetarum clara consensio; oraculis editarum promissionum jactum jam fundamento finem aspice; predictiones recta procedentes: figuras in veritatem, ac ænigmata in res conversa, prædica. Veni, parens David, cum ea exsulta, quæ de tuis lumbis magna prodit. Regalis ex regali stipite surculus germinavit. Vera juramenta finem accipiunt. Summe regalis productus est thronus. Palatii insolubilis fundamenta jacta sunt. Regina, filiaque aurem iucinans ac paternam tuam audiens vocem, naturæ se necessitate superiorem effecit. Haudquaquam paternæ alligata est legi, ut sæculi hujus rebus officiat. Obliviscitur humana, tametsi in iis agat quæ sunt hominum propria. Devincla est mundissimo Regi, desiderio. Ad ejus cupiditatem sua ipsius puritatis decora comparavit. Hac Rex concupiscit. Delectatur castitatis pulchritudine: illibatæ namque puritatis amator est. Unam quippe illam universis impensius amat, tanquam summa illa ornata. Deprecentur in divinis visionibus divites cultum ejus desiderabilem. Internam ejus dilaudent gloriam. Arcana ratione in ea occultum mundum magnificent. Deauratis Spiritus illustrationibus variegatam stolum honori habeant. Externam illi adjacentem virtutum gratiam stupeant. Præparate futuras ei comites virgines. Faces gestantem præaptate chorum. Sanctorum omnium Regine vias in templum, perornate. Ejus pro ascensu laudationes prævie concinnate. Ecce enim promissa illa exhibitæ est; dataque aptati,

¹⁶ Psal. XLIV, 11.

datori reddenda. Venite porro qui e tribus etiam numerum superstites, sterilitatis quondam probrum obiectis; felici prolis editione depulsum videte vituperium. Venite, magna auctam prole, orbam prole matrem aspiciate. Una vos, familiae, exsultate, videntes paternam spem evenisse. Gaudete, contribules, ac generis socii, communem gloriam recipientes. Cum jam mihi, tum universis socia laetitia coepulemini, qui ab sterili agro supereffluentes divitias colligatis: qui fontem e sicca petra scaturientem videntis; qui sterilitatis uberes fructus, qui probrorum succellanearum praecalam laudem, qui supra vota orationis finem, olimque promissam generi benedictionem, in esse a natura impletam.

Δεῦτε, μεγαλότεκνον, τὴν ἀτεκνον θεάσαοθε μητέρα. Συνεπαγάλλεσθε, πατριά, τὴν πειρῶσαν ἐκθεσηκυῖαν ἐλπίδα καθορώσαι. Χαίρετε, συμφυλάται, καὶ τοῦ γένους μέτοχοι, τὴν κοινὴν εὐκλιρίαν ἀπειληφότες. Ἦδη καὶ τῇ ἐμῇ καὶ πάντων συνευωχήθητε εὐφροσύνη, τὴν ἐξ ἀκάρπου χώρας ὑπερβλύσαντα συλλεγόμενοι πλοῦτον· τὴν ἐξ ἀνίκμου πέτρης ἀναθεδεδμένην θεώμενοι πηγῆν· τὴν τῆς στεριώσεως εὐκαρίαν· τὴν τῶν ἐνειδισμῶν εὐφημίαν· τὸ ὑπὲρ ἐπίτευξιν πέρας τῶν προσευχῶν, καὶ τὴν τῷ γένει προῦποσχεθεῖσαν εὐλογίαν ἐν ἀπορία τῆς φύσεως παραγενομένην.

XV. In eum modum dilaudans mater, ac intus animo repositam laetitiam, gratiarum ejusmodi actione prodens, iis quae deinceps mirabilia secuta sunt, ad potiorem quemdam, eumque congruam cogitatum provexit. Septem enim, contra aetatis raticum, gressibus, senos menses nata, quae nova securitura forent, certo conjiciens, moras ac locum quo agat, Dei tabernaculo definit. Vivit enim, ait, Dominus Deus meus, non ambulabis in terra hac, donec offeram te in templo Domini. O quam Deus matri gratiam illuxit! O Spiritus instinctu sapientissimeque decretum judicium! Mirabilia, inquit, sunt, quae te contingunt, filia. Nova ac expectatione majora in te ostensa magnalia. Congrua expectantii te morae, praevia illi exhibita indicia. Non ergo licet ut in communi terra stes. In sacrum adducis locum, tanquam excelsum ac elevatum domicilium. Dominico inservi templo. Locum illibatus praecastus suscipiat pedes. Nihil communis vitae ratio incontaminatam columbam conservet, quam ego componam, tanquam promissis finem imponens. Feit enim, inquit, mater ejus oratorium in cubiculo, nec quidquam commune aut immundum per illud sinebat transire. Par namque erat ut seorsim electum sacellum sacratis ac dicatis Deo penetralibus conversaretur. Par erat ut secuturis mirabilibus, congrue ei res infantiae procederent, quae nova ac singulari dignitate honestata esset; ei, inquam, quae una humani totius generis, supremam praesidentiam sortita esset: nihil quidem illa eo exempta, ac minus homio; incomparabilem tamen supra creata omnia gloriam consecuta. Sic sane sancta illa ac magnifica mater: pater vero sensibus conspicua hilaritate, spiritalem exhibens jucunditatem, etiam processu temporis una promoventem laetitiam opere demonstravit. Locum enim magnificum ac varicum adornans, cum dulcissimis epulis, impensoris gaudii suavitatem sacerdotibus

αὐτῇ ἐγκερυμμένον μεγαλυτέωσαν κόσμον. Τὴν διαχύσει τὰς τοῦ Πνεύματος ἐλλείψει πεποικιμένην τεραιρέτωσαν στολήν. Τὴν ἐσωθεν αὐτῇ τῶν ἀρετῶν περικιμένην καταπλητέωσαν τερπνότητα. Εὐτρεπίζετε τὰς συνευωμένας αὐτῇ παρθένους. Τὸν λαμπαδηφόρον προκαταρτίζετε χορὸν. Τὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς τῶν ἀγίων ἀπάντων βασιλίδος κατωκομεῖτε πορείας. Τὰς ἐπιβατηρίους αὐτῆς προαρμόξετε δοξολογίας. Ἰδοὺ γὰρ ἡ ὑποσχεθεῖσα παρεσχέθη· καὶ δεδομένα, ἀντιδιδόσθαι τῷ δεδωκότι εὐτρεπίζεται. Δεῦτε δὴ, καὶ τῶν σωτῶν οἱ περιόντες ἔτι, οἵτινες ποτε τὸ τῆς ἀτεκνίας θρειδος ἐπετρίψατε· τῇ εὐτεκνίᾳ τὸν γῶμον ἀποτριβέντα κατίδετε.

IE'. Οὕτω τῆς μητρὸς δοξολογούσης, καὶ τὴν ἐναποκειμένην εὐφροσύνην τῇ εὐχαριστίᾳ παραδεικνύσης, πρὸς κρείττονά τινα καὶ κατὰ λόγον ἐάνοιαν τοῖς ἐπιγενομένοις ἀνήγετο παραδόξοις. Τοῖς γὰρ ἐπὶ τὴν ἡλικίαν ἐξαμηνιαίους βῆμοι τὸ καινοφανὲς τῶν ἐσομένων τεκμηριωμένη, τὴν τε διατριβὴν καὶ διαγωγὴν τῇ τοῦ Θεοῦ σκηπῆ ἀφορίζει, καὶ, Ζῆ, φησί, Κύριος ὁ Θεός μου, οὐ μὴ περιπατήσης ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἕως ἂν ἀπάξω σε ἐν τῷ ναῷ Κυρίου. Ὡ τῆς θεόθεν ἐλλυμφοθείσης τῇ μητρὶ χάριτος! Ὡ πνευματοκινήτου καὶ σοφωτάτης κρίσεως! Παράδοξα, φησί, τὰ περὶ σέ, τέκνον. Ἐἴρα καὶ παρὰ προσδουλίαν τὰ ἐπὶ σοὶ παραδεικνύμενα μεγαλεῖα. Κατάλληλα τῇ ἀπεκδεχομένῃ σε διατριβῇ τὰ προῦποβαίνοντα ταύτην τεκμήρια. Οὐ τῇ κοινῇ γοῦν ἐρόν σοι παρίστασθαι γῆ. Πρὸς τὸν ἱερὸν ἀπαχθήσῃ τόπον, ὡς ἐξηγημένον ἐναύλισμα. Τῷ Δεσποτικῷ καθυπηρέτει γυῖον. Ἀθιγῆς χώρας, καὶ τοὺς ὑπεράγνους ὑποδεχέσθω πόδας. Ἀκοιτώνητος διαγωγῆ τὴν ἀκηλίδωτον διατριβῆ περιστερῶν, ἢ ἐγὼ παρασκευάσω, ὡς ταῖς ὑποσχέσει τὸ πέρας ἐπιτιθεῖσα. Ἐπολίσε γὰρ, φησὶν, ἀγίασμα ἢ μήτηρ αὐτῆς ἐν τῷ κοιτῶνι, καὶ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον οὐκ εἶμι διέρχεσθαι δι' αὐτοῦ. Ἐγρῆν γὰρ τὸ διακεκριμένο, τέμενος, ἐν ἀφιερωθεῖσιν ἐνδοιατῶσαι ταμιεῖσι. Ἔδει τοῖς ἐπομένους παραδόξοις καταλλῆλως τὰ τῆς νηπιότητος προβαίνειν τῆς παραδόξου τετιμημένης ἀξιώματι· τῆς μόνης τοῦ ἀνθρωπευοῦ γένους τὴν ἀνωτάτω κεκληρωμένης προεδρίας· τῆς τοῦτου μὲν μὴ ἐκστάσης, ὑπὲρ πάντα δὲ τὰ κτίσματα δαδοξασμένης ἀσυγκρίτως. Οὕτω μὲν ἡ ὅσια καὶ μεγαλοφυχοῦς μήτηρ· ὁ δὲ δὴ πατήρ τῇ αἰσθητῇ φιλοφροσύνη τὴν νοητὴν παρίστασι θυμῶν, καὶ τῷ περιόντι χρόνῳ τὴν συνεπιδομένην ἔργῳ καθυπέφαιεν εὐφροσύνην. Τόπον γὰρ καὶ μεγαλοπρεπῆ, καὶ ποικίλον παρασκευάσας, τοῖς τῶν ἐδωδῶν ἡδίστος τὸ τῆς περιχαρείας γλυκύτατον τοῖς ἱερεῦσι καὶ δέκα

σκάλοι; συμπαρτέθει. Τούτους; γὰρ δὴ συγκεκλι-
 μένου; ἀνακλίνας, τῷ φαιδρωτάτῳ τῆς γνώμῃ; κατα-
 γλυκαίνει μάλλον, ἢ τοῖς διαφόροις τῶν ἡδέων.
 Ἄλλὰ γὰρ καὶ θεῖα τις ἦν ἡ καθυδύουσα τότε τὴν
 εὐωχίαν χάρις, ἥτις τὸ ὑπέργλυκὺ τε καὶ ἀκόρε-
 στον ὑπεδήλου τῆς τεχθείσης; καὶ τὴν ἐσομένην δι'
 αὐτῆς ἀδιαφώρητον προανεκήρυττε τῆς θεογονίας
 ἡδύτητα. Οὕτω τοίνυν μεγαλοπρεπῶς ἐστιαθέντας;
 καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος; τοὺς κατ' ἀξίαν αὐτῶν ἐμφορεῖ
 χάρις; δι' ὧν τῇ προταθείσῃ δεήσει τὰ δι' ἡν αὐτῇ
 προσήγετο μεγαλεῖα κατεμήνυεν. Ἀχθείσης; γὰρ
 ἐπ' ἀγκαλῶν φερομένης ἐπὶ τῆς εὐωχίας; τῆς κοινῆς
 ἀπάντων εὐφροσύνης; τῆς μόνῃς ἀστείφ καὶ ἀσυγκρί-
 τῳ καταλαμπαμένης κάλλει· τῆς τὴν ἀνύθευτον
 περικειμένης ὡραιότητα· τοῦ εὐγενοῦς τοῦ γένους
 βλαστήματος· τῆς εὐθαλοῦς παραφυάδος τῆς φύ-
 σεως· τῆς τοῖς συμβόλοις τῆς ἀδιαδόχου φαιδρυνο-
 μένης χαρᾶς; τῆς τοῦ; θησαυροῦς τῶν ἀγαθῶν, καὶ
 τὴν τῆς εὐλογίας ταμειουσαμένης πλοῦτον, κατα-
 πλῆττονται μὲν πρῶτον τῷ θεοειδεῖ ταύτης οἱ ὄρων-
 τες κάλλει· θυμηδίας δὲ αὐτίκα χαριστάτης ἡ
 εὐωχία πληροῦται, πάντων αὐτοῖς τῶν παρόντων
 συνθηθέντων ἐπίσης· καὶ τῶν μὲν κεχαρισμέναις
 δεξιουμένων φωναῖς· τῶν ἱερῶν δὲ, κρείττοσι ταῖς
 πρὸς τὸ θεῖον εὐχαριστίας τὰ τῆς θεοπνεύστου συν-
 αναφερόντων ἰκεσίας ῥήματα· ταῦτα δὲ τοιαῦτά τινα
 προὔτεινετο, ὡς προφητεῖαν ἠγλαῆ τῶν ἐσομένων
 εἶναι; βεβασιωτάτην νομίζεσθαι.

IG'. Οἱ μὲν γὰρ τὴν τῶν προπατόρων ἐπικαλού-
 μνοι θεὸν, εὐλογῆσαι τὴν παῖδα, καὶ διαωνίζον
 αὐτῇ παρέξεν ὄνομα προσερχόντο· οἱ δὲ τὴν τῶν
 ὑψωμάτων ἐπιβλέψαντα θεὸν, ἀδιαδόχῳ ταύτην εὐ-
 λογία κατακοσμήσθαι. Δὲ γὰρ αὐτῇ, φησὶν, *δομο*
αἰώνιον ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς, καὶ εὐλόγησον
αὐτὴν εὐλογία. ἥτις *διαδοχὴν οὐχ ἔξει.* Πάντα
 προκινύματα τῶν ἐκθεθηκότων ἡδῆ· τὸ αἰώνιον
 ὄνομα, τὸ πάσαις ὀυλλεῖσθαι ταῖς γενεαῖς; καὶ
 ἀδιαδόχον εἶναι τὴν εὐλογίαν. Τῶν ὑψωμάτων δὲ,
 τὸν τῶν ἁυμασιῶν ἐπεκαλοῦντο θεὸν, τὴν ἐξέλιξα
 καὶ ἀπόρρητα καινοτομοῦντα πράγματα, τὴν πᾶσαν
 γεννητὴν ὑπεραίρουντα νόστιν. Ὁ θεός; φησὶ, τῶν
 ὑψωμάτων, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν παῖδα ταύτην,
 καὶ εὐλόγησον αὐτὴν εὐλογίαν, ἥτις *διαδοχὴν*
οὐχ ἔξει. Τῶν ὑψωμάτων, φησὶ, τῶν ὑψηλοτέρων
 νοήσεως· τῶν ἐξηρημένων διανοίας; τῶν ἀνερμητέ-
 των καὶ ἀκατάληπτων. Ὑψηλός; γὰρ ἐστὶν ἐπὶ
 πάντας τοὺς λαοὺς ὁ Κύριος· τουτέστι; θαυ-
 μασιότατος, καὶ πάσης λογισμῶν περινοίας ὀνώ-
 τερος. Οὐκ ἐννοεῖται νῦν τὰ παράδοξα· οὐχ ἐρ-
 μητεύεται λόγῳ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν περιπτα-
 ται· τῆς τῶν ἁσωμάτων νοήσεως; ἀποκρύπτεται·
 τὴν τῶν πολυμομάτων ὄξυωπῶν ὑπεκφεύγει· θαύ-
 ματι μόνῳ καὶ ἀφασί; τὸ καταληπτὸν ἔχει.

IZ'. Ἀλλὰ πρὸς τὴν γλυκεῖαν πάλιν ἡμᾶς ἡ μήτηρ
 ὦν γενεσιῶν ἐπισυνάγει πανδοκίαν, καὶ τὴν ἐκ
 ταδοχῆς αὐτῇ προσάδειν εὐχαριστίαν παρακλιθεῖ-

ac magistris apponit. Invitatos enim discumbere
 faciens, animi ingenti lætitia, quam delicata dapium
 varietate magis delectabat. Sed et divina quædam
 gratia ei tunc convivio dulcorem affundebat, quæ
 nimirum editæ puellæ supra modum dulces mores,
 ac insatiabile desiderium habentes, declararet, ac
 per eam, universis perviam, promissamque futu-
 ram scientiæ Dei dulcedinem prænuñciaret. Sic
 ergo magnifice epulatos, Spiritus quoque adimplet
 gratia, si qui ex illis digni erant, quibus porrecta
 oratione, ejus propter quam ipsi offerretur, ma-
 gualia ostendit. Illata enim convivio in ulnis gestata,
 communi universorum lætitia: ea, inquam, quæ
 sola eleganti ac incomparabili decore splenderet;
 quæ sincera specie prædita esset; nobili illo sur-
 culo generis; virenti illo naturæ stolone: sem-
 piterni illa gaudii symbolis ex hilarata; illa, quæ
 bonorum thesauros recondidit, ac benedictionis
 divitias: primum obstupescunt, augusti, ac divi-
 num quid habentis, ejus decoris aspectu; tum
 statim convivium suavissima jucunditate repletur,
 universis perinde convivis invicem gratulantibus:
 ac aliis quidem gratis vocibus excipientibus; sa-
 cerdotibus autem, potioribus gratiarum actionibus,
 inspiratæ a Deo supplicationis verba pariter refer-
 rentibus; hæc, ac ejusmodi quedam præmebantur,
 ut certissima futurorum prophetia viderentur.

XVI. Nam alii quidem, Deum patrum invocantes,
 puellam benedicere, ac sempiternum ei nomen
 præbere precabantur: alii vero suo, Deum celsita-
 tum, aspectu, sempiterna eam benedictione or-
 nare: *Da enim, inquit, ei æternum nomen in*
universis generationibus, eamque ejusmodi bene-
dictione adauge, quæ non sit habitura finem. Uni-
 versa, eorum quæ jam evenerunt, quædam oracula.
 Æternum nomen, celebritas illa in omnibus gene-
 rationibus, ac sempiterna benedictio est. Celsita-
 tum vero Deum invocabant, Deum utique mira-
 bilium; qui nimirum stupenda ac incenarrabilia
 innovat; qui creatam omnem intelligentiam exce-
 dit. *Deus, inquit, celsitatum, aspice super istam*
puellam, eaque eam benedictione adauge, quæ non
sit habitura finem. Celsitatum, inquit; id est, su-
 blimiorum intellectu, omni majorum cogitatu,
 quæ explicari nequeunt ac comprehendi. Excelsus
 enim supra omnes populos Dominus¹⁷, hoc est,
 summe mirabilis, ac omni sublimior mentis cogi-
 tatu. Ejusmodi sunt mirabilia, ut mens non
 intelligat, ut oratio explicare nequeat. Supra cælos
 volat; incorporeorum intelligentiæ occultatur;
 subtilem obtutum multis oculis præditorum illo-
 rum, ac sensum fugit. Solo miraculo ac silentio
 potest comprehendi.

XVII. Verum nos iterum mater ad dulce con-
 gregat natalitiorum convivium, succedancamque
 ipsi gratiarum actionem accinere jubet. Sic enim

¹⁷ Psal. xcviij, 2.

vicariis, ac mutuo succedentibus dulcioribus, tum antiquos, tum novos convivas magnifice excipit. Quam ergo dulce canticum illud quod accinit! Quam spectantibus desiderabiles charissimi pignoris complexus, quæque id temporis prophetiæ elebantur cum gratiarum actione! Ubi enim, iis consona, quæ prius annuntiata essent, sacerdotum sermones, ac ab eis precantium specie prolata perspexisset, haud ultra quam parturiebat, prophetiæ gratiam, retinet; sed thesaurum repositum in lucem producit, palamque ac publice divitias proprias proponit. Tollens enim mater e medio convivio delicias suas, ac naturæ universæ delectamentum, atque in sinu suo collocans, fusa oculis amplexabatur, ac cito in sacellum referens, ferventi animo, ac cogitatu ferventiori, in omnium auribus, Spiritus canticum ac prophetiam pro gratiarum actione pangit, dicens: *Cantabo canticum Domino Deo meo, quia visitavit me, abstulitque opprobrium meum, ac dedit mihi fructum justitiæ suæ, singulari illum substantia, multipliciumque divitiarum, æternum.* Ex impensiori gaudio, animique lætitia nedum maxima, verum etiam certa prophetia, ac fide eorum quæ eventura essent, producuntur isthæc cantici verba; ipsa quidem dictu quoque gravia, graviora autem, occultorum mysteriorum profundo intellecta. *Cantabo canticum Domino Deo meo.* Cantabo, inquit, canticum Domino Deo meo, pro iis quæ mirabilia facta sunt. Ejus namque potentia evenerunt, quæ majora exspectatione erant, ac naturæ imbecillitas corroborata est. Benignitate ipsius atque clementia, soluta sum sterilitatis vinculis, ac liberata probro infecunditatis. *Abstulit, inquit, a me opprobrium, et dedit mihi fructum justitiæ suæ.* Omnia accepta refert ei, qui dedit, ne quid minimum in rem se contulisse arbitrata. Hoc enim vult jugis illa precum instantia, judiciumque ejusmodi, sinceræ specimen humilitatis habet. Non enim precum, aut lacrymarum, vel laborum appellavit fructum: sed *justitiæ ejus.* Solius, inquit, ejus justitiæ munus est: quasi dicat: Sua justitia omnem superante intellectum, suo ipse plasmati impendit curam. Vide autem, quam graviter simul atque divinam explicaverit dispensationem. Quippe docta eam erat Spiritus sancti magisterio. Singulari autem substantia appellat, vel eam, quæ unius esset ac singularis naturæ, vel unam illam ac singularem ad ejusmodi electam justitiam: quam et multiplicium divitiarum dicit, tanquam eam, quæ peculiarias illas ac substantiales divitias conciliat. Quod enim multiplicium divitiarum fructum appellasset, ut ne quis corruptibilem illum existimaverit, ejus abunde sempiternitatem, et ut sit immortalis, ostendit. Singulari enim, inquit, substantia, multipliciumque divitiarum fructum præbuit æternum. Quem enim multiplicium divitiarum consecuta est, perpetuum illum, supra cogitatum omnem ac expectationem, inaufertibilem suscepit

ται. Οὕτω γὰρ ἀμοβαλοῖς τοῖς τῆς δοξολογίας ἡδύσμασι τοὺς πάλαι, καὶ τοὺς νῦν φιλοφρονεῖται διαιτυμόνας. Ὡς ἤδεῖα τοίνυν ἡ τῶν ἐκείνης ἐπαρσμάζων ᾠδῆ! Ὡς ποθίνα τοῖς θεωμένοις αἱ τε μητρῴαι κρῶς τὸ φίλτατον περιπλοκαί, καὶ αἱ συνευχαριστία κηρυττόμενα: τηλικαῦτα προφητεῖαι! Ἐπειδὴ γὰρ σύμφωνα τοῖς ἡδῆ προαγγελθεῖσι τὰ τε παρὰ τῶν ἱερέων λεγόμενα, καὶ δι' ἐντεῦξω; προσφερόμενα κατέειδε, οὐκέτι σιγῇ τὴν προφητικὴν ὠδινόμενὴν κατέχει χάριν· ἀλλὰ προάγει τὸν ἐναποκείμενον θησαυρὸν, καὶ δημοσίᾳ τὸν κοινὸν καὶ οἰκτεῖον προτίθησι πλοῦτον. Ἀνελομένη γὰρ ἡ μήτηρ ἐκ μέσης τῆς πανδαισίας τὸ ἐντρύφημα αὐτῆς, καὶ τῆς ὄλης φύσεως ἡδύσμα, ἐπὶ τε κόλπον ἀναπαύσασα, περιεπλέκετο καὶ κατεφίλει, καὶ σπουδαίως ἐν τῷ ἀγιάσματι εἰσχομίσασα, ζεοῦση γνώμη, καὶ ἐπινοίᾳ θερμότερᾳ τοῦ Πνεύματος εἰς ἐξάκουστον τὴν εὐχαριστήριον ᾠδὴν καὶ προφητείαν ἐπήσε, λέγουσα· Ἄσω δὴ ᾠδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου· ὅτι ἐπεσκεψάτο με, καὶ ἀφελλέτο μου τὸ θρεῖδος, καὶ ἔδωκέ μοι καρπὸν δικαιοσύνης αὐτοῦ, μοροούσιον, καὶ πολυπλοούσιον αἰώνιον. Ἐκ περιχαρείας οὐ μόνον μεγίστης, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλούς προφητείας, καὶ πίστεως τῶν ἐκθροσόμενων τὰ ἐπαδόμενα παράγεται· σεμνὰ μὲν καὶ λεγόμενα, σεμνότερα δὲ καὶ νοούμενα τῷ βῆθει τῶν ἐγκεχυρμένων μυστηρίων. Ἄσω δὴ ᾠδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου. Τὴν ὑπὲρ τῶν παραδόξων, φησί, ᾠδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου ἄσω. Αὐτοῦ γὰρ δυνάμει τὰ τε παρ' ἐλπεία ἐξέβη, καὶ ἡ τῆς φύσεως ἀνεβρώσθη ἀσθένεια. Τῇ αὐτοῦ φιλοθρηπίᾳ, τῶν τε τῆς στεριώσεως ἀπελύθην δεσμῶν, καὶ τῶν τῆς ἀτεκνίας ἀπηλλάγην ὄνειδισμών. Ἄφελλέτο μοι τὸ θρεῖδος, φησί, καὶ ἔδωκέ μοι καρπὸν δικαιοσύνης αὐτοῦ. Πάντα τῷ δωδεκάκι ἀνατίθησιν, οὐδὲ τὸ τυχὸν ἑαυτὴν λογιζομένη εἰσπεχομικέναι τῷ πράγματι. Τοῦτο γὰρ καὶ τὸ περὶ τὴν δέησιν διηνακῶς, καὶ δεῖγμα ταπεινώσεως ἀψευδῶς ἡ τοιαύτη καθέστηκε χρισίς. Οὐ γὰρ, Ἐδύχης, ἡ δακρύων, ἢ πόνων, ἔφη, καρπὸν· ἀλλὰ, *δικαιοσύνης αὐτοῦ.* Μόνως, φησί, τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης τὸ δῶρον· ὡς εἰ ἔλεγεν, ὅτι δικαιοσύνη αὐτοῦ γενήσεται πάντα νοῦν ὑπερεχοῦση, ἡ περὶ τὸ οἰκτεῖον πλάσμα κηδεμονία. Καὶ θεά, ὅπως σεμνῶ; ἰμοῦ, καὶ βαθεῶς τὴν θεῖαν οἰκονομίαν ἐδήλωσεν. Ὑπὸ τοῦ θεοῦ γὰρ ταύτην ἐμυσταγωγέτο Πνεύματος. Μοροούσιον δὲ, ἢ τὴν μονογενῆ φησί, ἢ τὴν μόνην ἐπὶ τῆν τοιαύτην ἐκλελεγμένην δικαιοσύνην· ἦν καὶ πολυπλοούσιον λέγει, ὡς τοῦ περιουσίου πρόξενον πλοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ πολυπλοούσιον ἔφη καρπὸν, ὅπως ἂν μὴ ἐπικηρὸν τις οἰηθεῖ τὸν τοιοῦτον, τὸ διαωνίζον, καὶ ἀτελεσῆτητον αὐτοῦ ἐπισημαίνεται. Ἄδιδόχον γὰρ τοῦτον, ὃν περιούσιον ὄντα κεκλήρωται, ὑπὲρ ἔνοιαν καὶ προσδοκίαν τὸν ἀναφαίρετον ὑπεδέξατο θησαυρὸν. Ὑπὲρ ἅπασαν ἐκδοχὴν, ἡ τῶν ἀγαθῶν αὐτῇ καὶ ἀνεξαντλήτων ἀνέβλυσε πηγῇ. *Μοροούσιον* γὰρ, φησί, καὶ *πολυπλοούσιον* παρέσχεν αἰώνιον. Μόνως γὰρ οὕτος; πολυλόθος ἐν πάσαις γενεαῖς ὁ καρπός· μόνως τῆς ἀφθαρσίας πρόξενος· μόνως ἐκ μόνως ἀγωγῆς τῆς χώρας τὴν ἀφθαρσίαν

ἐαυτοπόρησε· ὁ μόνος τοῦς τῆς εὐλογίας διήνοιξε ἄθησαυροῦς· ὁ μόνος τὰ τῆς χαρᾶς διανεκάλυψε ταμιεῖα· ὁ μόνος τὴν ἀείμνηστον τοῖς ἐνέγκασιν εἰσκέκόμεκε δόξαν· ὁ μόνος τὴν αἰώνιον τῷ γένει προανεκήρυξε βασιλείαν.

immortalitatis : solus ex sola, nulla culta terra immortalitatem protulit : solus benedictionis aperuit thesaurus : solus gaudii abditos revelavit sinus : solus sempiternæ memoriæ gloriam parentibus innoxit : solus æternum humano generi prænuuntiavit regnum.

ΙΗ'. Ἄλλ' ἐπέπερ αἰδὸ σου ἐπιγινόμεναι χάριτες, ὦ Δέσποινα, ὑπὲρ ἔνοιαν εἰσι καὶ λόγον, ἀνάγκη διὰ τοῦτο καὶ τῆν τῶν ἐγκωμίων αὐτῶν μεγαλειότητα ὑπερόριόν τε εἶναι, καὶ πᾶσαν ἐπιδεικτικὴν διαδιδράσκειν ἐπίνοιαν, οἷτις ἡμεῖς ἀσθενεῖς τυγχάνομεν. Τὴν [Ἰσ. πλὴν τῆν] κατὰ δύναμιν οἱ εὐεργετηθέντες [λε/π. προπάτορες, *vel quid simile*] σὺν τῇ μητρὶ ἀποπληροῦσιν εὐχαριστίαν. Ἥλικην γὰρ ταύτῃ ἐπελέξαντο τῶν αἰώνων ἀπολυθέντες δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφειργούς ἐκείνης ἀπαλλαγέντες φρουρᾶς· ἦνίκα διὰ τῆς ἐκ σοῦ προσληφθείσης σαρκὸς, τὸν θάνατον ἐώρων καταπατούμενον· τὰ ταμιεῖα τοῦ ἔδου κενούμενα· καὶ πᾶντας μὲν νεκροὺς ὅφ' ἐν ἀρπαζομένους, καὶ τῆς τυραννοῦσης ἀπαλλαττομένους δυνάμει· ἑαυτοὺς δὲ, πρὸς ζωὴν αἰώνιον παλινορομούμεντας; Οἷας δὲ νῦν τὰς εὐφημίας ὁ προπάτωρ Ἄδὰμ ἐγκαλλωπιζόμενος σοὶ προβάλλεται, λέγων· ὦ θύγατερ, ὅσον ἐξ ἐμῶν ὠδίνων ἀνέδραμες βλάστημα! ὅσον στέλεχος ἢ κατ' ἐμὲ φύσις ἀνέθηλεν! ὅσον τὸ τῆς εὐλογίας ἐξήνηθησεν ἄνθος! ἄνθος τὸ τῆν χαρὰν εὐωδίασαν, τὸ τῆν ἀηδῆλον τῆς ἐμῆς ἀποσοδησαν λύπης· ἄνθος τὸ τῆν ἀμάραντον εὐπρότητα κυρίσαν· ἄνθος, ἐξ οὗ τὸ πολύτιμον ἀπεθλίθη μύρον· ἀφ' οὗ ἡ μυρωδία τῆς ἐμῆς διέπνευσεν ἀναπλάσσεως. ὦ βλάστημα, δι' οὗ τὸ τοῦ φουτοῦ ἀπεμαρᾶνθη ἐγκλημα· βλάστημα, ἐξ οὗ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς μετὰ σαρκὸς ἀεφύνη· δι' οὗ ὁ τῆς παρακοῆς ἀπερρίζωθη θάνατος. ὦ ρίζα, ἢ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀναβλαστήσασα δένδρον· τὸ τῆν ἀθανασίαν κομῶν· τὸ τῆν εὐθηνίαν τῆς χάριτος καρποφοροῦν, οὗ ὁ καρπὸς οὐκ ἀπορρῦθῆσται, καὶ ἢ ἀπόβλυστος εἰς αἰῶνας διαφυλαχθήσεται. ὦ θύγατερ εὐφροσύνης ἀρδέσσε· ἀγαλλιάσεως υἱτία, χαρᾶς μεσίτις. ὦ λύπη ἀπαλλαγῆ· κατηφείας ἐλευθερία· πόνον ἀναψυχή· ἰδρώτων ἀνοχή. ὦ χρυσοῦρις ἀμνὰς, ἐξ ἧς ὁ Κεῖστος τὸ τῆς φύσεως ἐνδυσάμενος περιδύλιον, τῆν ἐμὴν περιέστειλε γύμνοσιν· τὸ τῆς υἰσχύνης περιεκάλυψεν αἰσχος· τοὺς δερματίνους διέβρῆξε χιτῶνας· τῆν πρῶην ἡμίφασεν εὐπρέπειαν· τῆν ὠραιότητα τοῦ ἀρχετύπου περιέθηκε κάλλους. Χαίροις οὖν, ὦ θύγατερ, τὸ τῆς ἐμῆς παρρησίας στόμα· τὸ τῆς προμητορος ἐγκαλλώπισμα· ἢ τῶν ὠδίνων ταύτης θεραπεία· ἢ θυμηδία τῶν προπατέρων, καὶ τοῦ γένους εὐφροσύνη. Χαίροις, ὦ θύγατερ καὶ δέσποινα. Δέσποιναν γὰρ σε κηρύττομεν, εἰ καὶ θυγατέρα γινώσκουμεν. Βασίλισσάν σε δοξάζομεν οἱ συνδοξαζόμενοι τῇ δόξῃ σου· οἱ ἐγκαλλωπιζόμενοι τῷ πλοῦτι σου· οἱ τῆν ἀρχαίαν διὰ σοῦ ἀπολαβόντες ἀξίαν, καὶ τοῖς σοῖς ἐπιτερόμενοι κάλλεσι. Ταῦτα μὲν σοὶ

thesaurum. Supra spem omnem, fons et inexhaustorum honorum scaturivit. Singulari enim, inquit, substantia, ac multiplicium divitiarum præbuit æternam. Solus enim hic multis partibus beatus in universis generationibus fructus : solus causa

immortalitatis : solus ex sola, nulla culta terra immortalitatem protulit : solus benedictionis aperuit thesaurus : solus gaudii abditos revelavit sinus : solus sempiternæ memoriæ gloriam parentibus innoxit : solus æternum humano generi prænuuntiavit regnum.

XVII. Quia vero, quæ per te gratiarum accessio facta est, o Dominum, mentem omnem, totamque vim sermonis excedit, idcirco necesse est, ut et earum laudationum, quibus illæ celebrantur, magnificentia, immensum quid existat, omnemque exornandi subtilitatem, vimque rhetoricam superet : ipsi namque infirmi sumus. Cæterum quas possunt, beneficio affecti primi parentes, una cum matre, gratiarum referunt actiones. Quales enim ei admurmarunt, ab æternis illi absoluti vinculis, ac ab obscura illa liberati custodia, cum ex te assumptæ carnis adminiculo mortem proculcari viderunt, inferni que vacuari receptacula, ac omnes quidem ad unum mortuos rapi, atque a tyrannica liberos effici potestate, se vero ipsos ad sempiternam vitam remeare? Quibus vero faustis omnibus, te Adamus ille tuus progenitor affatur, dicens : O filia, quale ex meo semine germen surripisti! Qualem tantum virentem edidit natura maa! Qualem benedictionis florem effloruit! florem, inquam, gaudii suaveolentiam spirantem; mææ tristitiæ submoventem amaritudinem; immarcescibilem efflorentem dulcedinem : florem, ex quo expressum fuit pretiosissimum unguentum, ac ex quo meæ formationis suavis odor ille efflavit. O germen, cujus beneficio arboris illud emarcuit crimen! Germen, ex quo lignum vitæ cum carne enatum prodiit; per quod mors per inobedientiam inducta, radicitus extirpata est. O radix, resurrectionis arborem germinans immortalitate vernantem, uberes gratiæ ferentem fructus, cujus non defuit fructus, deliciæque in sæcula conservabuntur. O filia lætitiæ auctrix, exultationis causa, gaudii que conciliatrix! O tristitiæ solutio; liberatio a mæstitia : laborum refrigerium; sudorum remissio! O agna aureo vellere, ex qua Creator naturæ vestem induens, meam operuit nuditatem et mei probri turpitudinem obtexit, pelliceas tunicas discidit, pristinum induit decorem, principalis illius pulchritudinis speciem ornamento adhibuit. Salve ergo sis, o filia, meæ os libertatis; primæ parentis gloriatio; ejus dolorum curatio; progenitorum jucunditas, ac lætitiæ generis. Salve sis, filia, dominaque : te quippe prædicamus filiam, tametsi agnoscimus dominam. Reginam te glorificamus, qui una tecum gloriam habemus; qui tuis gloriamur divitiis : qui per te, antiquam recepimus dignitatem, tuæque delectamur pulchritudine. Atque hæc quidem grati animi monumento, primi acclamant parentes; prophetarum autem, atque justorum quanta ac qualia, præsens hic sermo reman-

τὰ τῶν προπατόρων εὐχαριστήρια· τὰ δὲ τῶν προφητῶν καὶ δικαίων οἶα καὶ ὄσα, ὁ παρῶν ἀνακηρύξει λόγος.

XIX. Desiderabant enim videre diem tuum ¹⁸, A summoque gaudio rem percipiebant. Requirebant eorum finem, quæ fuissent promissa, doctique fore in Christo eventura, læti eventus modum perscrutabantur. Exsultantes supplicabant, gaudioque commista supplicatione, quod in votis erat, quærebant. Exsultaverunt videntes diem tuum; nempe tuum hunc natalitium diem, in quo revelatum fuit Incarnationis mysterium: in quo qui ex universo te elegit genere, per te universis creatis gaudium contulit, quod nemo auferre possit. *Viderunt*, inquit, *et gravisi sunt* ¹⁹. Viderunt tanquam præsentia spiritali obtutu, quæ erant futura. Perpexerunt animo ineffabilem Dei ad homines exhibitionem. Viderunt ex te factam Verbi Incarnationem. Docti sunt nova, ac quæ nullus sermo cõfari queat, mysteria: novam generis reformationem; cogitatu majorem reconciliationem. Viderunt te thronum Cherubicum; regalem thalamum; supercœlestem cœlum; templum præsanctum; multis tabernaculum nominibus celebre. Viderunt te urnam Spiritus auro constatam; urnam immortalitatis illud manna continentem; mensam panem illum vitæ impositum habentem. Viderunt te sinu complexam eum, qui in Paterno moratur sinu; Verbum, inquam, eadem cum Genitore subline sede; ejus illud figuram substantiæ; cognatum splendorem; æque pollentem virtutem; ejusdem substantiæ gloriam; potentiam indivisam. Viderunt carnalitatione in tuis circumscriptum ulnis eum, qui universa palmo circumscribit; qui solo nutu res creat; qui sua providentia, creata continet, conservatque, ut consistent: cœlestium denique virtutum Regem ac Conditorem. O tuæ bonitatis civitatis, Domine! Te, Domine, superexcaltamus: quam nostri egisti, impensius benedicimus curam, pro omnibus quidem nobis a te impensis beneficiis, cum primis verò hujus ratione mysterii, quodque tale nobis ornamentum ac gloriationem, intemeratissimam Matrem tuam donaveris; communem illam gaudii causam; cœlestium ordinum exultationem; naturæ ketitiam indissolubilem; generis jucunditatem; defectorum progenitorum refrigerium: per quam primæ parentis lacrymarum rivi repressi sunt; per quam primi item parentis sudorum inhibiti sunt fontes: quæ, tristitiæ interemptic est; dolorum medicatio; liberatio a

XX. Laudaverunt te, Domine, intellectrices universæ virtutes, cum solem ac lunam cum stellis produxisses: nunc autem longe potius, cum ad terribilis impletionem mysterii, immaculatissimam Matrem tuam ex nostro genere elegisti, ac talem nobis thesaurum reposuisti; tali nos spe stabilivisti. O nostri generis nobilitatem, qualem consequi

IΘ'. Ἐπεθύμουν γὰρ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν τὴν σὴν, καὶ περιχαρῶς ἐπεθύμουν. Ἐπεζήτησαν τῶν ἐπηγγελμένων τὸ πέρας, καὶ ἐν Χριστῷ μυσταγωγούμενοι ἐκθαίμειν τὸ τοιοῦτον, σὺν εὐφροσύνῃ τὸν τῆς ἐκβάσεως ἀνηρσύνων τρόπον. Ἀγαλλόμενοι τὴν ἔντευξιν ἐποιοῦντο. Καρᾶ τὴν ἱκετηρίαν ἀναμίξαντες, τὸ ποθοῦμενον ἐπεζήτησαν. Ἠγαλλιάσαντο ἰδόντες τὴν ἡμέραν τὴν σὴν, ἡμέραν ταύτην τὴν τῆς γεννήσεως, ἐν ἣ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀπεκαλύφθη μυστήριον· ἐν ἣ ὁ σὲ τοῦ γένους ἐκλεξάμενος. διὰ σοῦ τὴν ἀναφαίρετον τῆς κτίσεως φύκον ἤμας χαράν. *Εἶδον*, φησί, *καὶ ἐχάρησαν*. Εἶδον ὡς παρόντα μυστικῶς τὰ μέλλοντα. Κατενόησαν ἀπόβρῆτον Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους κένωσιν. Εἶδον τὴν ἐκ σοῦ τοῦ Λόγου σάρκωσιν. Ἐμυσταγωγύθησαν καινὰ καὶ ἀνεκλάλητα μυστήρια· ξένην τοῦ γένους ἀνάπλασιν· ὑπὲρ ἔνοιαν καταλλαγὰς. Εἶδον σε θρόνον χειρουδικόν· παστάδα βασιλικὴν· ὑπρουράνιον οὐρανόν· ναὸν ὑπεράγιον· σκηπὴν πολυώνυμον. Εἶδον σε στάμνον κεχρυσωμένην τῷ Πνεύματι· στάμνον τὸ τῆς ἀθανασίας κατέχουσαν μάννα· τράπεζαν τὸν τῆς ζωῆς ἐπιφέρουσαν ἄρτον. Εἶδον σε ἐν κόλποις κατέχουσαν, τὸν ἐν τῷ Πατρικῷ αὐλιζόμενον κλῆρον· τὸν σύνθρονον τῷ Γεννήτορι· τὸν τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ χαρακτήρα· τὸ ὁμοφύες ἀπαύγασμα· τὴν ἰσοσθενῆ δύναμιν· τὴν ἰσοούσιον δόξαν· τὴν ἀδιαίρετον ἐξουσίαν· εἶδον σαρκικῶς ἐν ἀγκάλαις σου περιγραφόμενον, τὸν σπιθαμῆ τὰ πάντα περιγράφοντα· τὸν μόνον νεύματι τὴν τῶν ὕψων ὑπαρξιν δημιουργοῦντα· τὸν οἰκεία προνοίᾳ τὴν τῶν γεγονότων σύστασιν περικρατοῦντα· τὸν Βασιλέα καὶ Κτίστην τῶν οὐρανίων Δυνάμεων. Ὁ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητός σου, Κύριε! Ὑπερυψοῦμέν σε, Δέσποτα· τὴν σὴν ὑπερευλογοῦμεν κηδεμονίαν· ὑπὲρ πάντων μὲν ὧν εἰς ἡμᾶς ἔδραται εὐεργεσιῶν, ὑπὲρ δὲ τούτου μᾶλλον τοῦ μυστηρίου, καὶ ἀν' ὧν τοιοῦτον ἡμεῖν ἐγκαλλώπισμα τὴν σὴν πανάχραντον δωδῶρησαι Μητέρα· τὴν κοινὴν τῆς χάριτος αἰτίαν· τὸ ἀγαλλάμα τῶν οὐρανίων ταγμάτων· τὴν ἀκατάλυτον εὐφροσύνην τῆς φύσεως· τὴν θυμηδαν τοῦ γένους· τὴν τῶν ἀπειρηκότων προγόνων ἀναφυχὴν· δι' ἧς αἱ τῶν θαυμάτων τῆς προμήτορος ἐπεσχέθησαν βροαί· δι' ἧς οἱ τῶν ἰδρώτων τοῦ προπάτορος ἀνεκπέθησαν κρουνοί· ἡ τῆς λύπης ἀναίρεσις· ἡ τῶν ὠδίνων ἰασις· ἡ τῶν στεναγμῶν ἀπαλλαγὴ· ἡ ἀφαισις τῶν πόνων· ὁ τῆς ἀδίδου καταπαύσεως ἐγκαινισμός.

gemitibus; laborum remissio; sempiternæ requiei

K'. Ἠνεόαν σε, Δέσποτα, πᾶσαι νοερὰὶ δυνάμεις, ἡλίκα ἦλιον καὶ σελήνην σὺν τοῖς ἀστροῖς· περηγὰγες· πολλῶν δὲ μᾶλλον νῦν, ὅπότε τοῦ ἡμετέρου γένους εἰς τὴν τοῦ φοβεροῦ μυστηρίου ἐκπλήρωσιν τὴν σὴν πανάχραντον παρελήφης μητέρα, καὶ τοιοῦτον ἡμῖν ἐναπέθεο τὸν θαυμάριον· τοσαύτην ὕπεσθηρίξας τὴν ἐλπίδα. Ὁ τῆς τοῦ γένους ἡμῶν εὐκλη-

¹⁸ Matth. xii, 17. ¹⁹ Joan. x, 5.

ρίας! Ἠλίκτης τῆς μεσιτείας ἐπέτυχε! Τίς ἄν Ἀγγελικῆ χοροστασία, τὸν ταύτης ἐπάξειον τῆς δωρεᾶς ἐνέγκῃ σοι λόγον; Ποία στόματα τὴν ἀσίγητον ὕμολογίαν ἔδοντα, τὴν ὑπὲρ ταύτης ἰσχύσειεν εὐχαριστίαν σοι προσοῖσαι; Προέστησας αὐτὴν τοῦ ἡμετέρου γένους· δι' αὐτῆς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀπορρήτως ἐνήργησας συγκατάδοσιν· ἐξ αὐτῆς τὸ ἡμῶν περιεβάλου φύραμα, καὶ τοῦτο δι' αὐτῆς ἔκαινοποίησας· δι' αὐτῆς σὺ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπραγματεύσω. Ἐδώκας αὐτὴν στόμα καὶ καύχημα τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐτίμησας δι' αὐτῆς τὴν πρῶν ἡμῶν ἡμιωμένην φύσιν· ἐδόξασας δι' αὐτῆς τὴν ταύτης ἀδόξίαν. Δι' αὐτῆς τὴν ἀμορφίαν ἡμῶν ἐκαλλώπισας, καὶ τὴν ἀκοσίαν κατεκόσμησας. Τέθεικας αὐτὴν μεσίτιν, χειραγωγούσαν μὲν ἡμᾶς πρὸς τὴν σὴν ἀγαθότητα, τὰ δὲ τοῦ γένους ἐπανορθουμένην πταίσματα. Σὺ γέφυραν ταύτην κατεσκεύασας ἐκ τῶν τοῦ κόσμου σάλων διαπερῶσας, καὶ πρὸς σὴν γαλήνην καθοδηγούσας. Σὺ κλίμακα ταύτην ὑπήρειςας, ἐξ ἄθυμιας εἰς εὐφροσύνην, καὶ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀναφέρουσας. Σὺ λιμένα ταύτην σωτήριον πεποίηκας. Σὺ ἔτιχος ἀπολιόρκητον, καὶ ἀβραγῆς περιχαράκωμα ταύτην ἔθεμελίωσας. Σὺ ὄπλον ἀπειριμάχητον, καὶ ἀκαταγώνιστον τρόποιον ταύτην ἀνέδειξας. Σὺ κατάλληλον ἰατρεῖον ψυχῶν τε καὶ σωματίων ἀπειργάσω· τὴν τῶν θλιβομένων παραμυθίαν· τὴν παράκλησιν τῶν ὀδυνωμένων. Τὴν ἀναψυχὴν τῶν ἀθυμούντων· τὴν πᾶσι τὰ πάντα γινομένην, ἵνα τὰ τῆς φύσεως θεραπείασιν τραύματα.

ΚΑ'. Ἀλλ', ὦ πολυπόθητον ἡμῶν σεμνολόγημα, ὁρᾷς οἷσας ἐπὶ σοὶ τὰς εὐχαριστίας ἐγκαλλωπιζόμενοι πλέκομεν; Οἷον τὸ καύχημα προβαλλόμεθα; Μέγα βουτες, καὶ τῆς τοῦ Δεσπότου χάριτος τεκμήριον. Σὺ δὲ ἡμῖν καταλλήλως ἀντιτίδως τὰς εὐεργεσίας, εἰ καὶ λόγου παντὸς καὶ εὐφημίας εἰσὶν ἀνώτεροι. Ἡμεῖς τοίνυν συνομολογοῦμεν, οὐ μόνον ἐπιτυχᾶνειν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάντῃ τῆς κατ' ἀξίαν ἀπολείπεσθαι δοξολογίας. Τοιαῦται γὰρ εἰσιν, ὡς μήτε διανοεῖσθαι ληφθῆναι δύνασθαι, μήτε λόγῳ ῥηθῆναι. Τοιούτοις σε τοῖς θαυμασίοις ὁ κοινὸς κατεκόσμησε Δεσπότης. Τοιαύτῃ σε τῇ ἐξουσίᾳ τετίμηκε. Δέσποινάν σε τῶν ὄντων προθέμενος, τῇ τῆς κυριότητος ἐθεδαίωσεν ἀρχῇ· διὸ τὸ ταύτης ἀπαρέγκλιτον τῇ τῶν πραγμάτων ἐπισφράγισεν ἐκδόσει. Ἄγεις γὰρ καὶ βασιλεύεις, καὶ κρατεῖς τῶν ἀπάντων κτισμάτων. Τοῦτο αὐτῷ δοξολογία· τοῦτο θέλημα. Διὰ σοῦ τὸ ἀκείον εὐεργετῆται πλάσμα· καὶ φιλεῖ μὲν ἐκείνος τὸ σὸν ἀποπληροῦν θέλημα, φιλεῖς δὲ σὺ ταῖς ἡμῶν ἐπινεύειν δεήσεσι. Σὲ μόνῃ τὴν οἰκίαν μιμουμένην προειδῶς εὐσπλαγχνίαν, τὸ δυνατὸν τῇ βουλῇ συνέζευξες. Τῇ τῆς προαιρέσεως ἡσδεις φιλοφρονεῖς, ἀφθονον τὴν εὐπορίαν παρέσχετο. Χαίρει τοῖς οἰκτιρμοῖς σου. Καὶ γὰρ θελητῆς ἐλέους, καὶ Πατὴρ οἰκτιρῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως μόνος· καθέστηκε. Ταύτην αἰτουμέναι· τὴν χάριν δ' ἴδου, καὶ μὴ ἐφθόδις ἀμαρτημάτων τὰ τῆς δωρεᾶς

meruit mediatrixem! Quisnam angelorum chorus condignum ejus munere tibi promat sermonem? Quænam ora, in perpetua laudum cantica soluta, congruas tibi pro ea offerre possint gratiarum actiones? Præfecisti eam nostro generi; per eam, ineffabili ratione te nobis inclinasti: ex ea, nostram induisti massam, ejusque illam opera innovasti. Per eam ipse nos tibi, ac per te, nos Patri reconciliasti. Os eam, ac qua gloriaretur, humano concessisti generi. Per eam, nostræ naturæ pridem despectæ, honorem addidisti. Per eam, ejus probrum in gloriam convertisti. Per eam, nostram deformitatem ornasti; ac dedecus decore commutasti. Mediatrixem eam constituisti; qua duce ad tuam feramur bonitatem, ac qua humani errata generis emendanda sint. Eam tu pontem fecisti, quo a mundi fluctibus trajicientes, ad tranquillum portum tuum perveniamus. Scalam eam crexisti, quæ a mœstitiâ ad læta gaudia, atque a terra in cœlum transmittat. Tu eam salutis effecisti portum. Eam tu murum inexpugnabilem, vallumque incussam fundasti. Tu arma, vi omni belli potentiora, trophæumque invictum eam præstitisti. Tu denique, opportunam animorum pariter atque corporum officinam medicam, ipsam exhibuisti; afflictorum solatium; eorum recreationem ac levamen, qui doloribus tenentur; mœstorum animo, refrigerium: omnibus omnia factam, ut naturæ curet vulnera.

C XXI. Verum, o multum desiderabilis tu, nostræ gloriatio, vides, quantas plectamus gratiarum actiones in te gloriantes? Qualem te prætendimus gloriationem? Magnum quid reipsa existis, Dominique gratiæ certum argumentum: tu vero nobis vicissim beneficia repende, quoniam illa sermone omni atque laudatione existunt superiora. Confitemur itaque, nedum non ea nos assequi, verum et omnino deficere, ut ne pro dignitate laudemus. Talia namque existunt, ut neque animo concipi valeant, nec sermone possint efferi. Ejuscemodi te mirabilibus communis Dominus magnifice ornavit: te honestavit potentia. Rerum te universarum præsciens dominam, dominationis tibi principatum asseruit. Quocirca ejus stabilem firmitatem, rerum obsignavit eventum. Gubernas enim, imperasque, ac dominaris toti creaturæ. Hæc ejus laudatio atque gloria; hæc voluntas. Per te, suo fignento beneficia impertit: lubensque ille tuam adimplet voluntatem; inque vicissim lubens nostris orationibus annuis. Cum solam te ejus imitari misericordiæ viscera prævidisset, voluntati potentiam conjunxit. Delectatus clementia, ac pleno humanitatis proposito, facultates ubertim præbuit. Gaudet tuis misericordiæ visceribus. Quippe ejusmodi est, ut misericordiam velit, sitque *Pater misericordiarum*, ac solus *Deus totius consolationis*²⁰. Hoc orantibus.

²⁰ U Cor. 1, 5.

gratiæ largire; nec peccatis obniventibus, doni beneficia destruas: quin potius, cum peccatorum emendationem, tum donorum ac beneficiorum adimpletionem, tanquam benigna, clemensque præstiteris, in Christo Jesu Domino nostro; quem decet gloria ac potestas cum Deo Patre ac Spiritu sancto, in sæcula sæculorum: Amen.

ORATIO III.

Ex divinis Scripturis selecta in illud « Facta est puella annorum trium, » etc. (20).

I. Splendida hodiernæ festivitatis est tessera: congregatum proinde ad eam celebrandam cœtum in lucem immensam provehit. Luculentum est hodierni sermonis argumentum; amplissimamque et eximiam, qua fruamur segetem pollicetur. Neque enim adeo pratorum pulchritudo extrinsecus deambulantibus desiderabilem ad interiora exhibet ingressum, quemadmodum suaveolens virginearum laudum paradisos amabilem ac jucundum iis, qui velint, introitum parat. Hoc siquidem pratum, omnium sane pratorum suavissimum ac fragrantissimum (21), non vernantibus luxuriatur floribus, qui corruptibilem exhibent brevis horæ jucunditatem; sed dulcem gratiæ odorem emittens, sensum suavitate sua oblectat, ac mira eorum, quæ audiuntur, voluptate mentem ad se attrahit. Atque illic quidem sensus, cum facile satietate obruantur, aliis, quæ deinde occurrant, non æque delectantur; hic vero et præcedentium suavis odor perseverat, et simul acrior subsequentium excitatur cupiditas. Illic aspectus fruitur pulchritudine, quæ cum tempore marcescit; hic vero eximia venustas parit animæ voluptatem, quæ in æternum manet.

II. Verum aditum sibi (ad hoc pratum) lege spiritus interelsum reperit, quisquis mortuæ alicujus et abominabilis cogitationis contactu fœdatus cum fuerit, conscientiæ suæ indumenta juxta Moyse præceptum²¹ non abluerit. Et quemadmodum illi, qui munus sortiti sunt satellitii circum imperatores per vices agendi, siquidem nobili apprime ac splendido, atque imperatoria majestate digno ornati eniteant, eum fiducia liberoque vultu munus suum obeunt; si vero pannosis sordidisque et quæ comitatum regium nequaquam deceant, indu-

²¹ Levit. xi, 27, 28; et Num. xix, 11, 12.

(20) Verba sunt excerpta ex capite vii Protevangelii Jacobi, ubi de Virgine ad templum adducta narratur. Codex ibidem hæc addit: καὶ εἰς τὸ ἀπόδοσιν τοῦ ναοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· καὶ εἰς τὸ, ἐδέξατο αὐτὴ ὁ ἱερεὺς καὶ ἐφιλησεν αὐτὸ, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς. Quorum pars prior, quæ mancum sensum reddi, unde desumpta sit, nondum comperi; posterior vero, utut mendose, sumpta est ex eodem Protevangelii loco, ubi legitur: καὶ ἐδέξατο αὐτὴν ὁ ἱερεὺς, καὶ καταφιλή-

ἄνανέλης εὐεργετήματα· ἀλλὰ κάκεινων μὲν τὴν διόρθωσιν, καὶ τούτων δὲ τὴν ἐκπλήρωσιν φιλαγάθως οἰκονομοίης, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ πρέπει δόξα, καὶ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

*Ἐκλεγείς ἀπὸ τῶν ὁσίων Γραφῶν εἰς τὸ ε' Ἐδ-
νετο τριετής ἡ παις, ι κ. λ.*

A'. Φαιδρὸν τὸ τῆς παρουσίας ἐορτῆς σύνθημα· διὸ πρὸς ἄπειρον φῶς τὸν πρὸς αὐτὴν συνειλεγμένον παρορμᾷ σύλλογον· λαμπρὸν τὸ τῶν παρόντων λόγων τεκμήριον, καὶ πλήρεις δόξης καρπούσθαι τὰς ὑποθέσεις καταπαγγέλλεται. Οὐδὲ γὰρ οὕτω λειμῶνων κάλλος τοῖς ἔξω περιθέουσι, ποθεινὴν τὴν τῶν ἔνδον παρασκευάζει ἐπίθασιν, ὡς ὁ εὐώδης τῶν ἐγκωμίων τῆς Παρθένου παράδεισος, ἐπέραστον τοῖς βουλομένοις τὴν εἰσοδὸν τίθησι. Καὶ γὰρ λειμῶν ὕψος καὶ λειμῶνων ὁ εὐώδέστατος, οὐκ ἐπινοεῖ ἐπικομῶν ἀνθεσιν, εὐμάραντον ἔχουσι τῆς ὥρας τὴν τέρψιν· ἀλλὰ χάριτος ἐκπέμπων εὐωδία, μυρίζει τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν νοῦν πρὸς ἑαυτὸν τῷ ἡδίστῳ τῶν ἀκουσμάτων καταβάλλει· ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ κρόνον ἢ αἴσθησις λαμβάνουσα, τῶν ὕστερον ἐμφαινομένων, οὐχ' ὁμοίως τὴν τερπνότητα δέχεται· ἐπὶ δὲ τούτων, τῶν φθασάντων μὲν ἢ εὐωδία παρέμεινε, τῶν ἐπιόντων δὲ, μεῖζων ἢ ἔφεσις ἐπιγίνεται· κίχ. E μὲν ἢ θέα, συμμαραίνόμενον ἔχει τῷ χρόνῳ τὸ κάλλος· ἐνταῦθα δὲ ἡ εὐπρέπεια, δαιωνίζουσαν φέρει τῇ ψυχῇ τὴν ἀπόλαυσιν.

B'. Ἀλλ' οὐ παραδέχεται τὴν εἰσοδὸν ὁ τοῦ πνεύματος νόμος, ἐὰν μὴ τις πλήνῃ ἐδ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἰμάτιον, κατὰ τὴν Μωσῆος παράγγελμα, ὁ νεκρᾶς τινος καὶ βδέλυκτῆς ἔννοιας ἀψάμνος. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν παρόντων βασιλείων οἱ κύκλι δορυφορεῖν λαχόντες, ἀν μὲν περιδόξον καὶ λαμπρότατον κόσμον, καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος φαιδρότητος ἄξιον περιθεδλημένοι ὄσιν, ἔχονται σὺν παρόρειᾳ τῆς δορυφορίας· ἀν δὲ δυσείμονα καὶ συγγότατον καὶ τῆς βασιλικῆς ἀποδέοντα παραστάσεως, συνεξοθούνται καὶ ἀπορρίπτονται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς Βασιλείδος ἡμῶν συμβαίνειν ὑποληπτέον. Εἰ μὲν γὰρ ἀρεταῖς περιεκοσμημένοι ὄμεν, καὶ καθαρῶς τηρεῖν λελαμπρυσμένοι, ἀκώλυτον ἔξομεν τὴν πρὸς αὐτὴν δορυφορίαν· εἰ δὲ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων

σας εὐλόγησε, κ. τ. λ.

(21) Hæc Auctor ex altera Georgii Nicomediensis homilia ejusdem argumenti mutuatus est, seu melius dixeris, exscripsit. Vid. vol. I Auctar. Combetta. col. 1091. Fac vero advertas, sub prati symbolis non quidem hic Deiparam venire, prouti quidem perperam Georgii locum intellexerunt, sed ipsum quod celebratur Præsentationis mysterium, quatenus uberem ac suavissimam dicendi segetem præbet.

λίθην, ὡσπερ τινὰ σκοτεινὴν πτολὴν ἐνδεδυμένοι ἄ
τύχωμεν, πόρρω ποῦ τῆς αὐτῆς ἀποκληθυσόμεθα
λειτουργίας.

Δίδοικα μὲν οὖν ἐγὼ μὴ πως μόνος τὸ ζοφερόν
τῶν ἁμαρτημάτων περικαίμενον ἔνδυμα, ἄξιον περι-
βάλειον τῆς Βασιλίδος οὐκ ἔχων, φωνῆς ἀκούσω δι-
καίως ἀποφαινομένης· Ἐταῖρε, πῶς τῶν αὐτῆς
καθαρωτάτων κατετόλμησας λόγων, ρυπῶν τῇ ἁμαρ-
τίᾳ, καὶ σκοτεινὸν ἐπιφερόμενος σχῆμα; Ἐπεὶ τοιού-
των φέρων ἔνδυμα, τοῦτος αὐθαδῶς εἰσεπήδησας,
ἔξω τῶν αὐτῆς ἐκδιωχθῆτη περιδύλων. Ἄλλὰ τί
πάθω ἡττώμενος τῷ πῶσι, καὶ τοῦτου τυχεῖν δεόμε-
νος; οἶδα μὲν γὰρ τοιοῦτος ὢν κατατολμᾶν, μιμῶ-
μαι δὲ τῶν κυναρίων τὸ ἀναιδεῖν· ἃ καὶ ἀπωθούμενα,
ψυχῶν ἐμφοροῦνται δεσποτικῶν, κατὰ τὴν Χανανί-
τιν ἐκείνην· καὶ τάχα τὸ περὶ τούτων ἀναίσχυναι,
τὴν οἰκίαν μὲν ἔστι σπηλιτεῦν γνῶμην, τὴν Βασι-
λίδι δὲ κινεῖν πρὸς οἶκτον, καὶ τῆς ἰδίας μὴ ἀπωθεῖ-
σθαι παρασκευάζειν τραπέζης· διὰ τοῦτο καὶ τοῦ
μαργαρίτου κατατολμῶ.

verum idipsam ad misericordiam Reginam fleat, et efficit ne ab illius mensa quis rejiciatur. Propter-
ea ei margaritam hanc attingere fidenti animo aggredior.

Γ'. Ἐγένετο γὰρ, φησὶ, τριετὴς ἡ καίς· καὶ
ἔλασεν Ἰωακείμ· Καλέσωμεν τὰς θυγατέρας τῶν
Ἑβραίων τὰς ἀμιάντους, καὶ λαβέτωσαν ἀνὰ
λαμπάδα. Ὅρα πῶς τοῦ πράγματος ἡ οἰκονομία
τοῖ; πάλαι περὶ τῆς Παρθένου προφητευθεῖσιν εὐρι-
σκειται συντρέχουσα, καὶ ἔργω τὰς προρρήσεις πλη-
ροῦσα· τὸ γὰρ τὰς ἀμιάντους τῶν Ἑβραίων νεάνι-
δα; παρασκευάζειν δορυφορούσας αὐτῇ, τὴν ἐν τῷ
νῶ προδοποιεῖν ἀφιξίν, τὴν τοῦ προπάτορος Δαυὶδ
προφητεῖαν εἰς τὴν κατὰ καιρὸν μετακαλεῖτο ἔκβα-
σιν· Ἀπενεχθήσονται γὰρ, φησὶν ἐκεῖνος, παρθέ-
ροι δόλω αὐτῆς, ἀχθήσονται εἰς τὰς βασιλεύσας.

Ἐδει γὰρ τοιοῦτοις μὲν προμνησθῆναι τὰυτα κη-
ρύμασιν, ὅπως τοιοῦτου δὲ προαγγελθῆναι κήρυκος·
ὡς τε τὴν ἐν προοίμοις δορυφορίαν τῆς παραδόξου
τοῦ γένους ἀπαρχῆς εὐτρεπισθῆναι. Ἐδει τὸ μόνον
τῆς παρθενίας καύχημα ταῖς ἀμιάντοις καταστεφθῆ-
ναι δοξολογίαις· ἔχρην τοῦ μόνου τῆς καθαρότητος
ἀναθήματος, τὰ καθαρὰ προπορευθῆναι βήματα·
ἔδει τὴν τῷ φωτὶ τῆς ἀγγελίας καταλαμπομένην πα-
στάδα, ταῖς τῶν ἀγγῶν ἑλλαμφοθῆναι δαδουχίαις, ταῖς
ἀθιγίαις ἐμφαιδρυνθῆναι διαυγίαις, τοιαύτῃ ἔγκαι-
νισθῆναι πρὸς τὴν οἰκονομίαν ὁδοπορίας.

Δ'. Λαβέτωσαν γὰρ, φησὶν, αἱ προπορευόμεναι
παρθένοι λαμπάδας, καὶ ἔστωσαν καιόμεναι. Διστί
τοῦτο παρακαλεῖ, ὡ δίκαιε; Πρῶτον μὲν, φησὶ, τὴν

¹¹ Matth. xv, 27. ¹² Psal. xlii, 15, 16.

(22) Si quaeras, cur demum Virgo Deipara appel-
lari poterit *unica puritatis oblatio* (τὸ μόνον τῆς
καθαρότητος ἀνάθημα), perspicies facile, nullam sen-
tentiae hujus idoneam rationem afferri posse praeter-
quam receptam inter fideles doctrinam de Virginis
ejusdem puritate omnis labis atque adeo originariae
quoque nescia. Fac enim non ita se rem habere :
etiam Virginem longe peccato originis obnoxiam, a

expeditum ac liberum circa ipsam satellitium ha-
bebitur; at si inrpi peccatorum probro, veluti
obscura quadam ac tetra stola induti forte fueri-
mus, procul ab illius ministerio quodammodo re-
pellemur.

Atqui vereor, ne forte unus egomet tetro pec-
catorum amictu circumdatus, ac propterea haud
dignam Reginae conspectu vestem gerens, illas au-
diam mihi voces jure merito insonare : Amice,
quomodo mundissimas hujus Reginae laudes per-
tractare aggressus es, peccato sordidus existens, et
tenebrosus habitum deferens? Quandoquidem
tali veste contextus eo audacter insiliisti, foras ab
ejusdem atriis expelleris. Verum quid tandem de
me fiet, qui meo desiderio cessi, neque, quin illud
expleam, cohiberi ullo modo possum? Equidem
ejusmodi in adjunctis cum verser, novi quid fiden-
ter agam; impudentiam nempe imitabor catello-
rum, qui etiamsi rejecti fuerint, dominorum mi-
cis, juxta Chananaeae illius dicta ¹¹, satiantur. Et
fortasse impudentiam in his praeseferre, perinde
est utique ac propriam improbitatem incusare;
et efficit ne ab illius mensa quis rejiciatur. Propter-
ea ei margaritam hanc attingere fidenti animo aggredior.

III. *Facta est, inquit, puella trium annorum; et
dixit Joachimus : Convoceemus filias Hebraeorum im-
maculatas, et unaquaeque gestet facem suam.* Vide,
quomodo hic rei gerendae ordo iis, quae olim de Vir-
gine propheticè dicta sunt, respondens invenitur,
atque ipso facto praedictiones compleat. Quod enim
instrueretur immaculatarum Hebraeorum puella-
rum agmen, quae veluti quodam satellitio illam
comitarentur, atque ejusdem in templum ingres-
sum praecederent, id progenitoris ejus, Davidis,
prophetiam in tempore ad eventum deincebat. In-
quit enim : *Adducuntur virgines post eam, adducen-
tur in templum regis* ¹².

Ejusmodi quippe praeconiis haec in antecessum
significari et a praecone ejusmodi praenuntiari, et
hoc pacto admirabili generis nostri primitiarum
comitatum celebrari oportebat. Oportebat unicum
illud virginitatis decus immaculatis laudibus coro-
nari; oportebat unicae illi puritatis oblationi (22)
puros gressus praere; oportebat thalamum illum
innocentiae nitore refulgentem praelatis castarum
virginum facibus illustrari, immaculatis splendo-
ribus irradiari, atque hujusmodi processu in di-
vinam dispensationem dedicari.

IV. *Præeuntes virgines, inquit, assumant lampas,
atque accensas gestent.* Ut quid hoc praecipis, o
juste? Primum quidem, inquit, gestantium facem

quo dein fuerit emundata : numquid *unica* ea foret
oblatio, quae ejusmodi puritate nituerit? Nonne
innumeros habes hac munditie ornatos Israelitarum
filios primogenitos, qui quadragesimo a nativitate
die redimendi sane, sed tamen Deo offerbantur? Eatenus igitur exemplo caret Virginis Deo dedi-
candae puritas, quatenus exemplo caret puritas
quae ab originali quoque labe fuerit intacta.

chorum instruo, ut honorem, prouti res postulat, ei, quæ Deo consecratur, exhibeam. Deinde vero, leni illo consuetoque puellarum incensu, atque ardentium facularum jucunditate etiam ad ejusdem animum obfirmandum utor. Quod enim in ipsis rei principis magnam præbet lætitiā, animi deinceps alacritatem ad finem usque servandam predest. Nam cæterum novi, et indubiis sane Innixus rationibus, eam divina gratia confirmatam, et vires sibi conferendis Dei amore roboratam, atque ad constantiæ sublimitatem evecctam, ne minimum quidem vertendæ sententiæ fore obnoxiam, ac mundanis omnia spretis, uni suscipientis se charitati adhærentem (23), uni ejusdem voluntati se totam dedicaturam. Illud etiam spondeo, non modo propositum, quo semet offert, irretactabile permansurum, sed insuper ne cogitationum quidem pugnas quidpiam obfuturas mentis ejus constantiæ, qua perpetuum integrumque velit se tabillis Deo fiat, consequetur.

V. Quid ergo, o Joachime? Num et hoc exigis, ut ipsa ne recordatione quidem aliquem naturæ affectum demonstret? Neque pateris ut vel interiori mentis cogitatione quidpiam præsentium mente revolvat? Mancipari enim (Deo) perinde tibi esse videtur, ac interiores quoque (de extraneis) locutiones prorsus abjicere.

Hoc sane, inquit pater, hoc mihi majus, quam reliqua bona omnia, lucrum affert, ut fructus meus uni cedat (Deo), qui ipsum donavit; et quem admodum præter spem omnem humanam mihi concessus est, sic mira ejusdem ubertatis concedenti reddita cernatur. Hoc mihi omni eo, quod desiderare possim, pretiosius; hoc laboribus quibusvis atque recte factis ampliorem nobiliorēque mercedem continet; hæc mihi divitiæ omnem spem ac desiderium excedentes; ad præmium hoc assequendum tolerantia, supplicationes, labores collati; hæc votorum erat ac desideriorum meta: pro felici hoc exitu laudum cantica et sacrificiorum oblationes in gratiarum actiones redditæ fuerunt.

VI. Hac itaque animi alacritate, certissima hac fiducia gloriosam Virginem ad templum pater addegit. Ipsa vero incedebat, terram, quam calcabat, mundissimis pedibus purificans, atque aerem suavissimo sanctitatis suæ odore perfundens. Non illam vestium exteriorum elegans varietas, neque aurea monilia, ac lapillorum connexorum micantissimus venustabat fulgor; sed exornabat splendidissimus puritatis amictus (24), atque omni auro

(23) Græce, *μόνη* δὲ τῆ τοῦ δεχομένου προσφυσμένη ἀγάπη; et prorsus congruentissime; cum enim προσφύσκει, si vocis vim spectes, valeat *adnascor*, ac proprie de ramis dicatur, qui arbori *adnascuntur*, et inde προσφυσμένη non est utcumque *coherens*, sed *coherens originaliter*. Perinde est propterea Mariam τῆ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη προσφυσμένην profiteri, ac alliciparæ, eam Deo per charitatem ab origine sua coherens, nec inter eos censeri illam posse, qui oleastri cum cœnti, bonæ olivæ inserti sunt, sed nunquam non bonam olivam eandem fuisse. Haud dissi-

κατὰ λόγον ἐπινοῶν τῆ ἀνατιθεμένη Θεῷ τιμῆν, τὴν φωτοφόρον προκαταρτιζῶ γορεῖαν· ἔπειτα δὲ καὶ τῆ τῶν νεανίδων ἠπίᾳ καὶ συνήθει βιάσεται τῶν τε καιομένων τῆ θερπνότητι λαμπάδων, τὸ ἀνεπίστροφον αὐτῆ τῆς διανοίας ἐπινοοῦμαι. Τὸ γὰρ ἐν προοιμίῳ περιχαρὲς, τὸ εὐθυμον τῷ παντὶ διατηρήσει πράγματι. Οἶδα μὲν γὰρ ἀναμφιβόλῳ πεπεισμένος γνώμη, ὡς οὐκ ἂν τι τῶν ἐκ μεταμελείας πάθοι, θετικῆ τε στριζομένη χάριτι, καὶ τῷ τοῦ δυναμοῦντος ἔρωτι ἀδρυνόμενη τε καὶ πρὸς ὕψος καρτερίας ἀναγομένη, καὶ ὡς πάντων μὲν ἀλογῆσαι τῶν ἐγκοσμίων, μόνη δὲ τῆ τοῦ δεχομένου προσφυσμένη ἀγάπη, τοῦ ἐκείνου μόνου γενήσεται θελήματος. Ἐνδείκνυμι δὲ καὶ τὴν προαιρέσεως, οὐ μόνον ἀμεταμέλητον διαμένουσαν προσφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδὲ ταῖς τῶν λογισμῶν ἐπηρείαις ὑποσυληθῆναι τι τῶν τῆς ὑπομονῆς, ἐθέλειν τὸ μόνιμόν τε καὶ ὀλόκληρον διατηρεῖσθαι· διὸν καὶ τὸ εὐπροσδεκτον ἔξει.

inunus Deo servari; per hæc vero etiam ut accep-

Ε'. Τί οὖν, ὦ Ἰωακείμ; Οὐδὲ διὰ μνήμης ταύτης προαιρή τὸ προσπαθεῖς ἐνδείκνυσθαι τῆς φύσεως; οὐδὲ τοῖς δι' ἐνθυμήσεως λογισμοῖς, τῶν παρόντων τι λογίζεσθαι συγχωρεῖς; τοῦτο γὰρ σοι τὸ μὴ τῆ καρδίᾳ φάσκειν αἰχμαλωτισθῆναι βούλεται.

Τοῦτο γάρ, φησί, τοῦτο τῶν ἀπάντων ἐμοὶ κερδαλέωτερον ἀγαθῶν, ὁ πατήρ. Τὸ μόνου τὸν ἐμὸν τοῦ δεδωκότος γένεσθαι καρπὸν· τὸ καθάπερ παρ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην παρεσχέθη, οὕτω καὶ παράδοξον ὀφθῆναι τῷ παρασχομένῳ καρποφορίαν· τοῦτο πάντως ἐφετοῦ τιμιώτερον· τοῦτο πολυπλασιώτερον πόνων, καὶ κατορθωμάτων περιδοξότερον ἔχει τὸ γέρας· οὗτος πάσης περιουσιώτερος ἐλπίδος ὁ κλυτός, ὑπὲρ τοιαύτης ἀμοιβῆς ἡ καρτερία, αἱ δεήσεις, οἱ πόνοι, τοιοῦτον ἦν τὸ τῶν εὐχῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ πέρας· ὑπὲρ τοιαύτης ἐκβάσεως, αἱ τε εὐχαριστήριαι δοξολογίαι, καὶ αἱ καλλιερούμεναι τούτων προσηνήχθησαν θυσίαι.

Γ'. Τοιαύτη μὲν οὖν ὁ πατήρ καὶ προθυμίᾳ καὶ ἀναμφιβόλῳ προσδοκίᾳ, τὴν δεδοξαμένην ἀνήγειν ἐν τῷ νῶ Παρθένον· ἡ δὲ ἀπῆιε ποσὶ μὲν καθαρωτάτοις; τὴν πατομένην καθαγνίζουσα γῆν, ἀέρι δὲ τοῦ τῆς; ἀγιότητος μεταδιδοῦσα μυρισμοῦ· ἦν οὐκ αἰσθητῶν περιβολαίων ποικιλία, οὐδὲ χρύσεια περιδέδρα καὶ τῶν συνδουμένων λίθων διεϊδέστατοι κατακάλυπτον διαύγεια, ἀλλ' ἡ τῆς καθαρότητος ὑπερφαῖς κατεκόσμη περιβολῆ, ἡ χρυσοῦ παντὸς τιμαφεστῆ-

millia habes in altera ejusdem Jacobi, quam inferius dabimus, oratione in *Virginis Deiparæ Visitationem*, ubi eam de suo in Deum ardenti affectu sic loquentem inducit (§ 9): *Hic (amor) simul cum corpore accrevit: hic simul cum mente adolescit: huic congenita anima mea indesinenter laudes tibi contexit*: οὗτος συνηξήθη τῷ σίματι, οὗτος συναχμάζει τῆ διανοίᾳ, τοῦτῃ ἡ ψυχὴ προσφυσμένη τὴν ἀκατάπαυστον ὑμνολογίαν διαπλέκει.

(24) Quid est, quaeso, cur in puritatis laudes latere se Patres effunderent, cum de puella

ρος τῆς ψυχῆς ἐνωραίῃς λαμπρότης. Ταύτης τῷ ἄπτῳ σεμνουμένην τὴν μητέρα κάλλει, ἣν ἐγγύθεν περιθόουσαν ὄραν, ἄκροισ τε δακτύλοις τῶν περικειμένων αὐτῇ ψάουσιν ἰσθημάτων, καὶ τὸ βαθύ καὶ διακεχυμένον αὐτῶν· ποτὲ μὲν ἀπαωροῦσαν, ποτὲ δὲ τὸ διανεισθητικῶς ἐπισυστέλλουσαν, καὶ πρὸς τὸ χρεῦδες ἀποτυπούσαν.

Ζ'. Ἐπικλινομένη τε συνεχῶς ἡ μήτηρ, τοιαῦτα πρὸς τοὺς ὡσεὶ διὰ βήμάτων ἐνήχει. Προεινή μὲν, ὡς τέκνον Θεοῦδοτον, φησὶν, ἡ τῆς ἀποτέξεως ἡμέρα τῆς σῆς, ἀγατηρά τε καὶ φίλα τὰ προμηνύσαντα ταύτης εὐαγγέλια· παρὰ προσδοκίαν γὰρ καὶ αὐτὰ θεία προσεχίθη χάριτι· ποσεινοτέρα δὲ πολλῶν μῆλον, καὶ τοῦ ὄντος ἐπιθυμητοῦ καὶ μόνου καλοῦ πρόβλεπος ἡ ἐνεστώσα, καθ' ἣν ἐγὼ σὲ τὴν ἐμὴν ἀφιερῶ τῷ Δεσπότη προσφορᾶν· ἐν ἣ τῶν ἐμῶν ὠδίνων ἀπαρχὴν ὀμοῦ καὶ πέρας ἀνατίθημι σε τῷ δευκῶντι. Δεδωξασμένα μὲν τὰ ὑπεσχημένα περὶ σοῦ τῷ Θεῷ, εὐλογημένη δὲ καὶ ἡμέρα κατ' ἣν τὸ ἀψευδὲς αἰθροσχεύει λαμβάνουσιν· ἡ μὲν γὰρ τῆς γεννήσεως, ἐνειδισμῶν μὲν ἀπαλλαγὴν, στεριώσεως δὲ λύσιν, εὐχῶν δὲ καθυπέδειξε πλήρωμα· ἡ δὲ παρούσα, καυχήματος μὲν τοῦ ἀνωτάτου καὶ πρῆξις τῆς πρὸς τὸ γένος, εὐλογίας δὲ τῆς παρ' ἐλπίδα κήρυξ καθέστηκε καὶ τῆς σῆς μὲν ἐκείνη κηρύσσει ταῖς εὐχαριστίας, αὐτὴ δὲ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως ταῖς χάρισιν ἐλλαμπρύνεται. Νῦν γὰρ ἐγὼ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας ἀποπληρῶ, νῦν σὲ τῶν εὐχῶν ἀποδίδομι τὸν καρπὸν, νῦν ἀπασῶν μητέρων τῇ πρᾶξί τῷ ταύτῃ σεμνύομαι σου μνηστεῖα· ἐκείναι μὲν γὰρ θνητοῖς τὰ ἑαυτῶν ἐχειρίζουσαι φιλτάτα νομίματα, φθαρτοῖς θαλάμοις καὶ παστάσι ἐπικήρυξ ἐνωραίζονται· ἐγὼ δὲ σε τῷ ἀθανάτῳ σήμερον καὶ μνηστευομένη καὶ ἀποδιδούσα νομίμα, αἰσθητῶ μὲν ἐκδοιτήματι σου τῷ οὐρανομητῆρι τέτρομαι ναφθαλάμοι δὲ νητῶ διὰ τῶν θεῶν σοι κατασκευασθέντι χαρίτων ἐπαγγάλλομαι, ταῖς τῆς ἀγγελίας καὶ καθαρότητος ἐφρομένη παστάσι. Καὶ ὁ πόθος δὲ ὁ σὸς, ἀτεναντικῶν ἔξει τοὺς βέουσι· καθαρὸς γὰρ οὗτος καὶ ἀνθρευτος, καὶ ὡς περ ἀναλλοιωτὸς ἔστιν ὁ ἐρώμενος, οὕτως καὶ αὐτὸς τὸ μόνιμος εἶναι διατηρήσει. Παρ' ἐλπίδα τοίνυν τὰ περὶ σὲ καινοτομούμενα σήμερον· μνηστεία καθαρῶτάτη, ἀζέρωσις μυστικῆ· τιμὴ τῶν ἰμοφυῶν ἐξηρημένη πάντων· οἰκειώσις πρὸς Θεὸν καὶ τᾶλλα δι' ὧν τῷ γένει, τὸ σεμνύτατον προμηνύεται· διὰ ταῦτα χαίρω, διὰ ταῦτα σήμερον

trimula ageretur? Nam, ut alias innoximus, quod ejusmodi ætas vitæ innocentia nitent, adeo mirum videtur non potest, ut mirum contra esse debeat, si innoxens non habeatur. At hujus sententiæ rationem manifeste reddit nos in Ecclesiæ receptus, ut puritas a puritate discernatur. Etsi enim quicquamque justificationis gratiam consequuntur, vestem candidam et immaculatam (Conc. Trident. sess. vi, cap. 7) gerunt, puritatis tamen laus singularis non iis tribuitur, qui stolam sordidam deinde dealbaverunt, sed iis solum, qui eam nunquam sordidarunt. Id vero ad eam quoque ætatem jure merito transfertur, quæ suos nondum actus habeat. Si enim spectetur natura in Adam lapsæ conditio, quis non videt, infantulos ex aqua et Spiritu sancto renatos ita comparari cum eo posse, qui cri-

A pretiosor animæ nitor decorabat. Duplici hac filie pulchritudine honestatam cernere erat prope incedentem matrem, vestimenta, quibus puella induebatur, summis digitis tenentem, et eorum extrema diffluentia interdum attolentem, interdum vero, si quando dilaberentur, componentem, ac venuste aptantem.

VII. Porro ad illius aures sese mater inclinans, hujusmodi sensa ingeminare non intermittebat. Consideratis quidem, inquit, mihi fuit, o filia divinitus concessa, natalis tui dies: charissimum ac jucundissimum mihi fuit faustum illud nuntium, quod hunc presignificavit. Nam et ista præter spem omnem ex sola divinæ gratiæ largitate mihi obvenerunt. At vero multo desiderabilior, et vere concupiti atque unicus boni allator præsens mihi dies illuxit. quo ego te, quæ mea es, oblationem Domino sum consecratura, quo te fructificationis meæ primitias simul et summam ei, qui dedit, sum dedicatura. Gloriosa quidem sunt, quæ de te a Deo promissa fuerunt: sed et benedicta dies illa, qua promissionum veritatem eventus comprobavit. Dies natalis tui quidem opprobriorum finem, sterilitatis solutionem, ac votorum meorum præstitit complementum; at præsens dies summæ gloriationis, et humano generi libertatis et confidentiæ, tum vero benedictionis spem omnem prætergredientis præco apparuit. Et illa quidem dies, gratiarum actionibus pro tua nativitate solemniter fuit; hæc vero gratis refulget, quibus Dei domestica ac familiaris eddiceris. Nunc enim quæ Deo promisi, adimpleo: nunc te mearum obsecrationum fructum reddo; nunc ob admirabilem tuam hæc desponsationem matribus omnibus augustior incedo: illæ enim dilectissimas filias sponsis mortalibus tradentes, corruptibilibus thalamis atque penetralibus caducis suam ipsarum gloriam superstruunt; ego vero immortalis sponso te hodie reddens ac nuptui tradens, tum de materiali domicilio tuo, templo scilicet quod cælum æmulatur, delector; tum de spiritali thalamo, tibi omnigenis Dei gratis præparato, supra modum gaudeo, ineffabilemque ex illis innocentie et puritatis penetralibus suavitatem percipio. Et affectus quidem tuus plane res omnes cadueas aversabitur. Purus enim ac sincerissimus ipse est; et quem admodum immutabilis is est quem diligis, sic et

ginit vitium non incurrit, ac adultus actualium criminum veniam consecutus cum iis comparatur, qui acceptam in baptisate stolam nullo proprio crimine deinde maculaverunt? Non deest ergo ratio ex ipsis Ecclesiæ dogmatibus petita, cur singularis puritatis prærogativa celebrari possit in illa etiam ætate, quæ parem vitæ propriæ puritatem singulis quibusque per se vindicat; quia scilicet si quis nunquam non albam animæ stolam gesserit, is merito præ illis singulariter purus habetur, qui stolam ex origine olim sordidam deinde dealbaverunt. Sed rursus hæc unica prorsus est, quæ reddi possit illius sententiæ, ratio. Ergo ne Patres cum desipientes traducamus, non alia quam ista doctrinam permotos ad singularem infantule Mariæ puritatem prædicandam fateri debemus.

amor tuus ut semper sibi constans perseveret, consequetur. Spem omnem igitur excedunt nova illa, quæ hodierna die in te complentur: desponsatio purissima, mystica oblatio, honor præ omnibus consortibus eximius, familiaris cum Deo conjunctio, atque alia, per quæ humano generi summa dignitas prænuntiatur. Propterea gaudio gestio propterea omnibus hodie matribus antecello. Ecce enim natam meam, utpote promissionis jure Deo debitam, hodie in domo Dei consecro.

VIII. Age et tu incorporeorum spirituum chorus, huc adveniens congruum laudis canticum communi Domino mecum concine. Agite, o fecunditatis meæ præcones, pro hac ipsa gratiarum actiones benignissimo ejusdem largitori deferite. Age, altisonum cænentium prophetarum agmen, iis, quæ tuis oraculis promissa fuerunt, finem jam impositum intueri. Age, progenitor David, congaude virgæ, quæ e semine tuo exorta jam adolescit. Regina simulque filia purissimo Regis amore tenetur, et pro illius desiderio propria puritatis ornamenta speciosissima instruxit. Qui in divinis visionibus divites sunt, hodie desiderabilem hujus vultum deprecantur.

IX. Adeste porro et vos qui circumstatis e tribubus, et illius ad templum accessum præcedite, viamque sternite dicentes: Dilata (o templum) ædes tuas ad eam suscipiendam, quæ creaturis omnibus tum visibilibus tum invisibilibus amplior apparuit. Præpara ad eam excipiendam virgines, quæ sint ei comites; gestantium faces chorum instrue; et laudis cantica ad Reginæ ingressum concinenda præpara.

Immaculatum domicilium immaculatissimos suscipiat pedes, et nemini adeunda statio mundissimam in se conservet columbam; namque hodie hanc ego, prouti decet, apparabo et promissa mea implebo. Accende lucentes lampadas, et ingressum ejus splendidissimum redde. Extolle sublimem faciem tanquam signum, et ad te universum terrarum orbem converte, ut lucidam aspiciat nubem, ut illius radiatorum participatione fruatur, ut lucis fontem ex ea scaturientem intueatur.

Pande portas tuas, et spiritalem excipe portam, per quam solum Dei Verbum transiens, obsignata, eo modo, quo novit ipsum, servavit. Elsi enim portæ appellationem sortita est, intactam tamen semetipsam virginem conservavit; et opportunum quidem ministerium implevit, sed incorruptionis signacula non dissolvit. Velum tuum remove, ut animatum illud Verbi velum suscipi intus possit, quod in se divinitatem occultavit, neque tamen hujus igne materialem substantiam combussit. Excipe ex auro factum per Spiritum candelabrum (25), cujus facula terrarum orbis fines illuminat, et per quod eadem facula accendit septem illa Spi-

²⁵ Isa. xi, 1. ²⁶ Psal. xlv, 13. ²⁷ Ezech. l, 1, 4-5.

(25) Do prima Virginis Deiparæ origine dixerat Joannes Eubœensis, eam ab ipso Dei Filio et cooperante sanctissimo ac vivificante Dei Spiritu edificatam fuisse (Orat. in Deip. Concept. § 25): quia quidem sententia nulla luculentior ad prædi-

amperθιεμαι πασῶν μητέρων· ἰδοὺ γὰρ τὴν τυχθεῖσαν ὡς ὑπεσχόμεν ἔν οὐκῶ Θεοῦ σήμερον ἀνατίθῃμι.

II. Δεῦρο καὶ σὺ τῶν ἀσωμάτων ἐπιδημήσασα χοροστασία· ἀρμόδιον σὺν ἐμοί, τὴν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην ἐναπήχει δοξολογίαν. Ἄγε τῆς ἐμῆς καρποφορίας κήρυκες, τὴν ὑπὲρ ταύτης τῷ δευκῶσι διαπορθμεύσατε εὐχαριστίαν. Ἄγε τῶν προφητῶν ἡ διαπρύσιος συμφωνία, τῆς τῶν χρησμοδηθέντων ἐπαγγελίας τὸ πέρας ἤδη καταβαλλόμενον θέασαι. Δεῦρο, προπάτορ Δαυὶδ, τῇ ἐκ σῆς ὄσφυος ἀναδεδομένη βράβδω συνεπαγάλου ἀδρυνομένη· ἡ βασιλὶς καὶ θυγάτηρ, τῷ τοῦ Βασιλέως καθαρῶτάτῳ συνδείται πόθῳ, πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν, τὰ οἰκεία τῆς καθαρότητος ἠδύτρεψε κάλλη· σήμερον λιτανευέτωσαν οἱ ἐν θεοπτερίαις πλοῦσιοι, τὴ ταύτης ἐπιπέθητον πρόσωπον.

Θ'. Δεῦτε δὴ καὶ τῶν φυλῶν οἱ περιόντες ἔτι, καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ ἄφιξιν προοδοποιήσατε, Πλάτυνον τὰς ἐπαύλεις, λέγοντες, πρὸς ὑποδοχὴν τῆς πλατυτέρας τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως ὀφθελίης· εὐτρέπιζε πρὸς ὑποδοχὴν τὰς συνεφομένας αὐτῇ παρθένους, τὸν λαμπαδηφόρον προκατάρτιζε χορὸν· τὰς ἐπιδατηρίους τῆς Βασιλίδος προάρμοζε δοξολογίας.

C Ἀθιγῆς χώρος τοὺς ὑπεράγνους ὑποδεχέσθω πύλας, καὶ ἀκοινωνήτους διαγωγῆ, τὴν ἀκπλίδωτον διατηρεῖτω περιστεράν, καὶ ταύτην ἐγὼ παρασκευάσω σήμερον ὡς δεῖ, καὶ ταῖς ὑποσχέσει τὸ πέρας ἐπιθήσω· ἀναφῶν λαμπάδα φωτὸς, καὶ καταφαλδρῶνον τὰς εἰσόδους· ἄρον μεταάσιον πυρσὸν, ὡς σύνθημα, καὶ ἴθουν πρὸς σὲ τὴν οἰκουμένην, ἵνα τὴν φωτεινὴν νεφέλην ἐπόψῃται, ἵν' ἐν μετουσίᾳ τῶν ἀκτίων ταύτης γενήσεται, ἵνα τὴν τοῦ φωτὸς πηγὴν ἐκ ταύτης βρῶουσιν κατ' ἰδῆ.

Πέτασον τὰς πύλας σου, καὶ τὴν νοητὴν πύλην εἰσάγαγε, ἣν μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ διοδεύσας Λόγος, ἐσφραγισμένην ὡς οἶδεν ἐτήρησεν. Εἰ γὰρ καὶ πύλης τὴν κλῆσιν ἀπέληφεν, ἀλλὰ παρθένον ἑαυτὴν διετήρησε, καὶ τοῦ μὲν πράγματος τὴν λειτουργίαν ἐπλήρωσε, τῆς ἀφθαρσίας δὲ τὰς σφραγίδας οὐκ ἔλυσεν· ἐπίσχες τὸ καταπίτασμα, ἵν' ἐνδον τούτου χωρήσῃ τὸ ἔμφυχον τοῦ Λόγου καταπίτασμα, τὸ ἐν ἑαυτῷ τὴν θεότητα κρύψαν, καὶ τῷ πυρὶ ταύτης μὴ καταφλέξαν τὴν ὕλην οὐσίαν· δέξαι τὴν ἐν Πνεύματι κεχρυσωμένην λυχνίαν, ἣς τὸ λαμπάδιον καταυγάζει τὰ πέρατα, δὲ ἣς ἀνήψε τὰ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὰ χάρισματα, καὶ τὴν περίγειον κόσμον

candam puram Virginis Conceptionem afferri posse videtur. At palam est in idem conspirare et hunc Jacobi locum, ubi de Virgine disserens sub candelabri symbolo, ipsam ex auro conditam per Spiritum fuisse allinmat.

ἐφώτισαν· δέξαι τὴν ζωοφόρον τράπεζαν ἐν ἧ προ-
 τιθεὶς ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄρτος, ἀμβροσίαν τοῦ με-
 ἔχοντα· εἰστίασεν, ἐξ ἧς οἱ τῆς σοφίας· κρατῆρες, τὸ
 ἀθάλωτον καὶ καθαρώτατον τῆς γνώσεως πόμα προ-
 χέουσι· κόσμησον τὰ τῶν Ἁγίων ἄγια, καὶ τὴν ὑπερ-
 αγίαν σκηνὴν ὑπόδεξαι.

Ρ. Σήμερον γὰρ ὡς τριετίζουσα δάμαλις, εἰς τὰ
 Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσάγεται· σήμερον τῷ ναῷ προ-
 ἄγεται ὁ ναὸς ὁ ἐμφύχος, ὁ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος
 καὶ πάσης κτίσεως εὐρυχωρότερος· σήμερον ἐν τῷ
 ναῷ ἐνοικίζεται, ἡ τὴν ἀποικίαν τοῦ ἀνθρωπινοῦ
 γένους πρὸς τὴν ἰδίαν ἐστίαν διὰ τοῦ τόκου ἀναγα-
 γούσα· σήμερον ἡ νοητὴ σκηνὴ τῇ νομικῇ τὰ τῆς
 χάριτος εὐαγγελίζεται, καὶ τῷ γράμματι ὑποχωρεῖν
 τῷ πνεύματι διακελεύεται· σήμερον ἡ ἀσπίδις ἀμύνης
 ὡς δεκτὸν ἱερεῖον τῷ ναῷ προσφέρεται· σήμερον ἡ
 ἄμμος περιστέρα ἐν τοῖς τοῦ ναοῦ ἀδύτοις περι-
 τμήνῃ, τὸν τῆς κακίας ἰξευθὴν ἐξέκλινεν, ὑψηλότερα
 γενομένη τῶν αὐτοῦ μηχανημάτων· σήμερον τὸ δο-
 χεῖον τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ ναῷ ἀποτεθῆναι, πρὸς ὑπο-
 δοχὴν τοῦ Λόγου ἐξευτρεπίζεται· σήμερον τὸ πάγχρυ-
 σον θυμιατήριον εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοικίζεται,
 ἐν ᾧ ὁ Λόγος τὴν σάρκα ἀνάψας, εὐωδίας τὴν οἰκου-
 μένην ἐπλήρωσεν.

ΙΑ'. Εἰσάγαγε τὴν κιβωτὸν τοῦ ἁγιάσματος, τὴν
 τὴν Νομοδότην αὐτὴν ἔνδον χωρήσασαν, τὴν τοῦ οὐρά-
 νου μάνιν βραστήσασαν, τὸ τῆς Νέας διαθήκης θησαύ-
 ρισμα, τὴν στάμνον τὴν ἔνδοξον, τὴν κιβωτὸν τὴν
 τὰς θεοχαράτους πλάκας κατέχουσαν· ἐν αἷς ὁ τοῦ
 Θεοῦ Λόγος ἐγγραφεὶς ὑπὲρ λόγον, τὸ τοῦ νομιζοῦ
 γράμματος ἐπαχθὲς, εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος ἐλαφρό-
 τητά μετήνεγκε· λάβε τὴν ἱερατικὴν ράβδον, τὴν
 ἀπειστωσὶ βλαστήσασαν, τὸ ἀμάραντον ἄνθος τὴν
 Κύρον, τὴν ἁγίαν καὶ ἐπιθυμητὴν γῆν, ἐξ ἧς ἀλή-
 θεια καὶ δικαιοσύνη ἀνέτειλεν, ἐν ἧ πόδες περικα-
 λύμμασι σκεπτόμενοι, προβαίνειν κωλύονται, λέγω δὴ
 λογισμῶς, ἀμφιβολίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καλυπτόμενος· τὸ
 κατέσκιον ὄρος, ἐν ᾧ κατοικῆσαι ὁ λόγος ἠδὲ δόκη-
 σεν, ἐν ᾧ ἡ φύσις ὑποκαθίθεισα τὴν καυσὶν τῆς ἀμαρ-

A ritus charismata, quæ terrarum orbem luce per-
 fuderunt. Accipe vivificam mensam, in qua pro-
 positus vitæ nostræ panis ambrosia (cœlesti ali-
 mento) participantis recreavit, et e qua sapien-
 tiæ crateres limpidum ac purissimum sapientiæ
 potum effundunt. Adorna Sancta sanctorum, et
 sanctissimum in te suscipe tabernaculum.

X. Sane hodie ipsa tanquam triennis vitula (26),
 in Sancta sanctorum inducitur; hodie in templum
 infertur templum illud animatum, quod cœlis
 sublimius est, atque universis rebus creatis am-
 plius (27) et capacius; hodie in templo ea collocatur
 quæ extorre genus humanum per partum suum in
 proprias sedes reduxit; hodie spirituale tabernacu-
 lum tabernaculo legali gratiam annuntiat, ac litteræ
 indicit, ut spiritui locum cedat; hodie immaculata
 agna tanquam hostia acceptabilis in templo offer-
 tur; hodie intemerata columba in templi adytis
 circumvolitans, malitiæ aucupem declinavit (28),
 hujus dolis atque insidiis sublimior effecta; hodie
 sancti Spiritus receptaculum in templo repositum
 ad Verbum suscipiendum feliciter præparatur;
 hodie in Sancta sanctorum importatur thuribulum
 illud totum aureum, in quo Verbum carnem ceu
 thus adolens, universam terram suavissimo odore
 perfudit.

XI. Introduc'arcam sanctificationis **, quæ Legis-
 latorem ipsum in se recipit, quæque manna cœleste
 portavit. Suscipe thesaurum illum Novi Testamenti,
 gloriosam urnam, arcam continentem tabulas a Deo
 exaratas, in quibus, supra quam verbis explicari
 possit, Dei Verbum inscriptum litteræ legalis grave
 pondus in leve Spiritus onus commutavit. Accipe
 virgam sacerdotalem (29), quæ sine irrigatione
 immarcescibilem florem Dominum germinavit;
 suscipe terram illam sanctam, et desiderabilem **,
 e qua ** veritas et justitia exortæ sunt, et quam
 nefas est ut tangant pedes involucro quopiam con-
 tacti **, ratiocinationes, inquam, dubitatione atque
 infidelitate obvolutæ. Suscipe umbrosam montem,
 in quo inhabitare Verbo complacuit, in quem rece-

** Psal. cxxxi, 8. ** Psal. cv, 24; Zach. vii, 14.

** Psal. lxxxiv, 12. ** Exod, iii, 5.

(26) Solent Patres, præsertim Græci, quemadmo-
 dum passeri, aut turturi, aut columbæ, aut agnæ,
 aut ovi, sic etiam vitulæ Deiparam comparare, id-
 que ad innocentiam laudem maxime spectat. Verum
 neque Latinis hoc symbolum ad designandam inno-
 centiam inusitatum fuisse evincunt, quæ de Gra-
 tiano et Valentiniano sic scripsit Ambrosius (*De
 obit. Valent. n. 78*): *Super columbas simplices,
 super aquilas leviores, super agnos clementiores,
 super vitulos innocentiores.*

(27) Uti cœlis amplior prædicatur Deipara, quia
 cum de cœlis scriptum sit (*III Reg. viii, 27*): *Cœlum
 et cœli cœlorum te capere non possunt*, Virgo tamen
 Deum sinu suo inclusum gestavit, ac suis ulnis
 complexa est.

(28) Totum hunc paragraphum ex prima Georgii
 Nicomediensis in *Præsentationem* oratione Jacobus
 exscripsit. Sunt vero, qui ad Mariæ Conceptionem
 originali labe immunem hanc etiam transferant
 sententiam, qua aucupem malitiæ dicitur evitasse.

Perperam omnino: id enim contextus neque exi-
 git, neque patitur, cum sermo palam sit de diaboli
 insidiis per recessum in templum vitatis; quod
 nihil ad Conceptionem pertinet.

(29) Hæc ad illa spectant, quæ de virga sacerdotis
 Aaronis leguntur Num. xvii, 8: *Sequenti die regres-
 sus (Moyses) invenit germinasse virgam Aaron in domo
 Levi: et turgentibus gemmis eruperant flores, qui
 foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt.* Sacer-
 dotalis autem virga ut typus sanctæ Virginis as-
 sumi a Patribus consuevit, quia præter naturæ leges
 sine ulla humoris irrigatione in ipso tabernaculo
 germinavit. Verba illa, τὴν ἀποτίστωσ βλαστήσασαν,
 Combefisius aliter sic legit: τὴν ἀπὸ πίστεως βλασ-
 τήσασαν, ac vertit, quæ fidei merito... germinavit.
 Mirum sane! tam sæpe enim recurrit ista sententia
 apud Patres, qui typo illo adhibito Deiparæ non
 quidem fidei merito, sed miraculose Conceptionis
 sine semine demirantur ac celebrant, ut de vitata
 lectione suspicari maxime pronum esset.

pta natura ac veluti latens (50) peccati incendium declinavit ; e quo ²¹ sine ullius manus opera evolutus lapis ille angularis hostis statuam contrivit, atque in pulverem redegit. Suscipe olivam fructiferam, e qua oleum exhilarans ²² effluxit, et universas creaturas impinguavit ²³. Suscipe thronum gloriosum, vehiculum regale, in quo Verbum insidens ad nos carne indutum advenit. Complectere lectulum Salomonis, in cujus circuitu ²⁴ sexaginta fortes agunt excubias. Hanc prophetica illa forceps ²⁵, per Seraphim servata, et per Spiritum sanctum prædicata effigurabat, quæ carbonem ferens labia purgabat. Hanc præmonstrabat liber ille signatus ²⁶, quem nemo litterarum peritus legere potuit, nisi qui obsignaverat atque ineffabili ratione custodivit.

XII. Verum adpropositi argumenti consequentiam ex ordine revertamur. Postquam peracta via quæ ad templum ascendit, ipsa cum virginibus eam comitantibus ad illius portas appropinquavit, vehemens admiratio ac stupor non injucundus eos, qui intus erant, subiit, priuum quidem ob auditum insueti hujus comitatus clamorem, deinde vero etiam propter ejusdem aspectum. Virginum enim chorus præcedebat concinno ordine dispositus, et tum ordinato incessu, tum florida venustatis pulchritudine suavissimum spectaculum exhibebat. Virgo autem velut satellitio quodam illis circumstipata puellis, quæ faces gestabant, miram sane quemadmodum specie sic toto externo habitu decorem præseferbat ; floridam enim illarum venustatem clarissimo pulchritudinis suæ splendore obscurabat, non secus ac stellarum lucem sol vincit et abscondit. Vultus autem hilaritate constantem animæ magnitudinem intus latentem demonstrabat ; propter quam non illis modo, sed et universæ naturæ admirationi erat, atque batur.

XIII. Sic igitur illis, qui in templo erant, ad vestibulum ejus accurrentibus, et novum chori illius spectaculum contuentibus, sunimus ipse sacerdos, Zacharias, qui alios præcedebat, quæ ipsa esset, et quam adventus causa foret, sciscitatur. Matrem vero, quæ manibus adhuc filiam tenebat, ei respondisse (narrat historia) atque ita locutam esse : Cum nihil latere te possit, quippe qui sacerdos sis magni Dei, et ab ipso omnia, quæ scitu necessaria sint, divinitus docearis : jam vero multo minus existimandum est, tibi incomperita ea esse quæ ad hanc puellam pertinent, quæ cum singularissima illius providentiæ huic advenerit, nunc coram te adstat. Cumque ineffabili modo particeps hujusæ mysterii effectus fueris, haud opus est, te perspicua rei ipsius veritate jam persuasum nobis exigitur, quemadmodum hæc se habeant,

Nobis, o sacerdos divine, nullum aderat proliis solatium. impotentia scilicet naturæ infirmæ atque omnimoda segnitie affectæ id prohibente, atque

²¹ Dan. ii, 34. ²² Psal. cxxxiii, 15. ²³ Psal. xxii, 5. ²⁴ Cant. iii, 7. ²⁵ Isa. vi, 6. ²⁶ Isa. xxix, 11.

(50) Combefisius (loc. cit.) pro ἀποκλεισθεῖσα legit ἀποκλιθεῖσα, ac vertit *reclinata*.

τίς ἐξέκλινεν, ἐξ οὗ ἀχειροτεύκτως ὁ ἀπρογωνιαῖος ἐκκυλισθεῖς λίθος, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐχθροῦ συνέτριψε καὶ εἰς νοῦν ἀπαλίχμησε· δέξαι τὴν κατέκταρον ἐλαίαν, δι' ἣς τὸ ἱλαρῶνον ἀνέβλωσεν ἔλαιον, καὶ τὴν κρίαν ἐλίπανε· τὸν θρόνον τὸν ἔνδοξον, τὸ βασιλικὸν ὄχημα, ἐν ᾧ ὁ Λόγος ὀχοῦμενος, μετὰ σαρκὸς ἐπεδήμησε· περιλαθε τὴν Σολομώντειον κλίνην, ἣ κίχλη δορυφοροῦσιν οἱ ἐξήκοντα δυνατοί· ταύτην ἡ προφητικὴ λαβὴ ἐξεϊκόνισεν, ἡ τὸν ἀνθρακα φέρουσα καὶ τὰ χεῖλη καθαίρουσα, ἡ σερραφικῶς φυλαττομένη, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου κρητυτομένη· ταύτην ἡ ἐτραγισμένη βίβλος ἐμήνυσεν, ἣν οὐδεὶς ἀνέγνω γραμμῶτων ἐπιστήμων, πλὴν τοῦ σφραγίσαντος καὶ ὑπὲρ λόγον τηρήσαντος.

B **IB'.** Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὑποθέσεως ἐπανάλωμεν. Ἐπειδὴ, τῆς πρὸς τὸν ναὸν διτυνομένης ἀναβάσεως, αὐτὴ μὲν σὺν ταῖς ἐπομέναις παρθένοις, ταῖς αὐτοῦ προσεγγίζει πύλαις, θάμβος δὲ λαμβάνει καὶ κατάπληξις οὐκ ἀτερπῆς τοῖς ἔνδοξοις, ἀκοῇ μὲν πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ θεωρίᾳ τὴν ἀσυνήθη διασκοποῦντας πρόδοον. Χορεία γὰρ παρθενικῆ προσηγὼν εὐστάτιᾳ τῇ ἀρμονίᾳ συνημμένη, καὶ τῇ τε κατὰ κόσμον μεταβάσει, καὶ τῷ τῆς ὥρας ἐπινοοῦντι κάλλει, ἡδὺ τὸ θέαμα παρίστη. Παρθένος δὲ κίχλη δορυφορουμένη λαμπαδοουσίαις αὐταῖς. Ἐξίνην μὲν ὡς περὶ τὴν ὥραν, οὕτω καὶ τὴν ἐκτὸς εἶχε καταστολὴν· τὸ ἀνηρπεν γὰρ ἐκείνων, τῷ τοῦ εἶδους, φαιδρωτάτω συνέκρουπε· καθάπερ ἔλλου τὴν τῶν ἀστρων ὑπερικῶντος αὐγὴν, τῷ ἱλαρῷ δὲ τὸ σύννονον αὐτῇ κικρυμένον, τὸ τῆς ψυχῆς ὑπέφαινε μεγαλοφυές· δι' οὗ καὶ τεκμήρια κεινότερα, οὐκ αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης τῇ θαυμαζομένῃ προσεμαρτυρεῖτο φύσει.

signis etiam magis insuetis testimonium ei præle-

II'. Οὕτω γοῦν πρὸς ταῖς εἰσόδους τῶν ἐντὸς ἐκκχυμένων τῶν ναοῦ, πρὸς τε τὴν καινοφανῆ χορείαν ἐνατενίζόντων, τοῦ ἱερέως προηγουμένου Ζαχαρίου, εἰς ἂν εἶη αὐτῆ, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως, αὐτὸς ἐπεπυθάνετο· τὴν δὲ μητέρα χερσὶν ἔτι κατέχουσαν τὴν Παρθένον εἰπεῖν ἀποκρινομένην διήκουσεν πρὸς αὐτὸν· Ὡς μηδαμῶς σε λανθάνειν ἱερέα τε τοῦ μεγάλου Θεοῦ τυγχάνοντα, καὶ τὰ δέοντα μὲν ἅπαντα παρ' αὐτοῦ μουόμενον· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς παρουσίας παιδός, ἥτις· αὐτοῦ προμηθεῖα κρεῖστον· δεῦρο γενομένην παρέστῃ, καὶ χρὴ μὲν ἀποβῆτω· σε μυσταγωγηθέντα ταῦτα, μὴ λόγοις ἀνιδότακτοσθαι, πράγματι σὺτῷ τῇ ἀληθείᾳ πεπεισμένον· ὅμως παρορμηθέντες ὅπως ἂν ἔχοι προσεπιεῖν διέξμεν.

verbis edoceri. Nihilominus quandoquidem ita a sermone exponimus.

Ἦ μὲν, ὦ θεοπέπεια λειτουργῆ, τὰ τῆς παιδοποιείας καλὰ, ἀδυναμίᾳ τῆς ἀσθενούσης ἐπέιχτο φύσει, εἰ παντελῆ ταύτης ἀποκλεισθείσης (50) ἀργίαν. Διὲ τῇ

τοῦ γένους διαδοχῆς, ἀνέλπιστοι μὲν αἱ προσδοκίαι διετέλουν, ἀνειδισμὸς δὲ παρὰ τῶν συμφολετιῶν, διὰ τὴν τῆς τεκνογονίας ἐπετρίβοντο στέρησιν, ὡς αὐτῶν δηλαδὴ τῶν τοῦ Θεοῦ στερουμένων δωρεῶν, οὐδ' εἰκό· ἐπικωμάζοντες, οὐδὲ ταῦτ' ἀγνοεῖν. Ὡσπερ γὰρ ἰδίᾳ, οὕτω καὶ καρποφοροῦσιν ἡμῖν καὶ θύουσιν, ἐν τῷ ναῷ κατεχόντες. Ἰᾶσι γοῦν χάρειν εἰπόντες τοῖς παροῦσι, τῇ θεῖᾳ δεδωκότες ἑαυτοὺς ἐπεβρόψαμεν προμηθεῖα, παρ' αὐτῆς τυχεῖν τὰς τῆς φύσεως δωρεὰς ἐξαίτουμένοι, καὶ τῆς τῶν ἀνειδισμῶν ἀπαλλαγῆναι δυσφημίας· ἐντεῦθεν τοῖνον τῶν παρόντων ἡμῖν τερπνῶν καὶ τῶν ἐξουσιᾶ κειμένων, ὑπερώθησαν αἱ ἀπολαύσεις· πλοῦτος παρωράθη, δόξα κατεφρονήθη, περιφάνεια κατεκρύβη, φίλων εἰσαίρεα ἠθέτηται, οἰκετῶν ἀπόσθη δορυφορία, εὐφρόσυνα μετημειφθησαν ἅπαντα, ἐνδεία τῶν ἐν ἀθροισμῶν, ἐρημία τῶν ἀναγκαίων, διατριβὴ ἀφίλος, νηστεία τῆν ἀνθρωπίνην κατακαταίουσα φύσιν, ὠνητῶν ἐκ βάθους ἀναπέμψεις στεναγμῶν, δακρύων βαψαλεῖς ἐκχύσεις, δεήσεις ἔκτενεις, εὐχαὶ ἐκ συντετριμμένης προλοῦσας καρδίας, καὶ ῥήμασιν ἀξιολόγοι ἐλέους ἀναφερόμενα.

uberes lacrymarum imbres, juges supplicationes, preces e corde contrito erumpentes, et verbis ad misericordiam flectentibus effusæ.

IX. Τοῦτοις οὖν ὁ πανάγαθος ἐπικαμφοδὶς Δεσπότης, εἶξε τῇ παρακλήσει, ἐπένευσε τῇ δεήσει, ἔκτειρε τὴν ἐθελοσύνην ταιλατωριαν, ἐπήκουσε στεναγμῶν, προσέσχε δάκρυσι. Διὸ καὶ τὴν ἀσθενούσαν μὲν ἐπιβήσας φύσιν, χρησιμῶ δὲ τῶν δεήσεων καθυπέσχετο παρέξειν πλήρωμα· ἢν βεβαίαν ἡμεῖς ἐπαγγελίαν δεξάμενοι, ἀνθυπεσχόμεθα τὸ παρασχευησόμενον τῷ ἐπαγγελαμένῳ μὲν ἀποδιδόναι ὀπότερον ἂν τύχη, μὴ προκρίναντες τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, ἐν τῷ δεδοσασμένῳ δὲ ναῷ καθάπερ τι θεῖον κειμήλιον ἀνατίθεμεν. Προνοία γοῦν τοῦ παρασχομένου δίδεται, ἢν νῦν παρ' ἡμῶν ἀντιδομένην παῖδα καθορῆς, ἢν μεγαλψυχία μὲν τῶν τεκόντων προσφέρει, παρθένων δὲ δορυφορεῖ λαμπαδοχοῦσα χορεία, ἣς τὸν οἰκονομούμενον λόγον, αὐτὸς ἂν ὑπὸ τοῦ οἰκονομούμενος μνηθεῖς.

illam chorus eam deducit, de cujus œconomix ratione fortasse ab ipso œconomix Auctore jam certior divinitus factus fueris.

Δεξάμενος οὖν ταύτην τῶν ἀνακτόρων ἐντὸς, ἀποταμίευσον τῷ Θεῷ. Μῆτε πρὸς τὸ ἀσύνηδες τοῦ πράγματος ἀποβλέψας, μήτε ὡς ἀπρεπῆ τὴν ἀφιέρωσιν ὀποτοπάσας, διὰ τὸ τὴν προσαγομένην τῆς θηλείας φύσεως οὖσαν, μὴ προσήκειν τοῖς ἀγίοις ἑγκατακίξασθαι, καὶ συνυπηρέτην ἀποφαίνειν τῶν θεῶν λειτουργῶν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος εὐτύτην ἡμῖν ὑποσχομένους τὴν τοῦ δοθησομένου ἀφιέρωσιν εἰς φῶς ἂν προφνεγχεν, εἶπου τῶν ἀπρεπῶν ἐξοικεῖ, οὐδὲ εἰς ἔργον ἐκδοθῆναι παρεσκευάσας τὸ βούλημα. Ταῦτ' οὖν, ᾧ θεῖε Ζαχαρία, βαλλόμενος εἰς νόον, ἠπίως μὲν τὴν ἔλευσιν, περιχαρῶς δὲ τὴν ἐπιέρωσιν καταδέχου. Δέξαι τὴν ἠδὴ προῦποδεδεγμένην Θεῷ· δέξαι τὴν ἀπαρχὴν καὶ πέρασ τοῦ παρὰ προσδοκίαν ἡμῶν καρποῦ, τὴν πολλῶν δεήσεων μονογενῆ παρασχεθεῖσαν ἀμοιβήν.

ter spem sortiti sumus fructum primum simul et retributionem nobis concessam.

A adeo generis nostri successionis spes omnis penitus defecerat. Propter hanc vero filiorum orbitatem a contribulibus opprobria nobis ingerebantur, tanquam scilicet ipsi Dei donis prorsus careremus, cum tamen res non ferret, ut qui nobis insultabant, ea ignorarent. Namque sicut privatim, ita cum in templo fructus oblationesque deferremus, bona nobis effusissime affluere manifestum erat. Itaque omnibus, quæ suppetebant, valere jussis, divinæ nosmetipsos Providentiæ commendantes, in eam prorsus nos conjecimus, deprecantes, ut per ipsam naturæ dona promereremur, et ab opprobriorum dedecore liberaremur. Omnis itaque voluptas, solatia omnia, quæ in nostra potestate et ad manus nobis erant, exinde contempta : despectæ divitiæ, decor neglectus, splendor depositus, consortia amicorum intermissa, domesticorum servitium rejectum, læta quæcumque repudiata, sepositum quod opulentia offert, quodvis commodum, renota necessariorum consuetudo, fastidio habita colloquia, jejunia naturæ humanæ facultatem excedentia, suspiria cum gemitibus ab imo pectore emissa, preces e corde contrito erumpentes, et verbis ad

XIV. His igitur permotus benignissimus Dominus, cessit supplicationi, annuit obsecrationi, spontaneam afflictionem miseratus est, exaudivit gemitus, lacrymas non despexit. Quocirca et infirmam corroboravit naturam, et per oraculum preces ac vota nostra se completurum pollicitus est. Cui promissioni firmissima nos fiducia innixi, promittenti invicem polliciti sumus, oblatores nos ei quidquid ab ipso accepturi eramus, qualecunque tandem illud esset, nullo facto inter masculum et feminam discrimine ; et exinde ad gloriosum ejusdem templum veluti divinum quoddam munus ac thesaurum hanc sistimus. Providentiæ itaque largitoris donum est puella, quæ, uti conspicias, nunc a nobis Donatori redditur, et a suis ipsius parentibus liberaliter offertur. Virginum porro lampades gestantium chorus eam deducit, de cujus œconomix ratione fortasse ab ipso œconomix Auctore jam certior

Eam itaque intra sanctuarium suscipe, et Deo repositam fac conserves. Neque vero ad insuetam rem movearis, neque ejusmodi consecrationem minus consentaneam putes, quasi scilicet nequam deceat, cum feminei sexus ea sit, quæ offeritur, in sanctuario ipsam ad habitandum collocari, divinorumque ministrorum sociam ac ministratam fieri. Postquam enim Deo pollicenti nobis prolem invicem promisimus, consecratos nos esse qui quid ipse tribuisset, sane, si hoc dedeceret, neque disposuisset, ut in lucem hæc filia veniret, neque commisisset, ut nostrum hoc consilium in opus deduceretur. Hæc igitur, o divine Zacharia, in animum inducens, illius quidem adventum benigne, consecrationem autem ingenti cum gaudio admitte. Accipe jam ante a Deo acceptam : accipe quem præter ultimum, unigenitam scilicet ceu multarum præ-

XV. Cum igitur Anna hunc sermonem absolvisset, Zacharias accipiens puellam a matris manibus dimissam, osculatus est eam, et benedixit ei, et ait : *Magnificavit Dominus Deus nomen tuum in omnibus generationibus*. Osculatus est eam et benedixit. Osculum quidem signum certum fuit divinæ providentiæ benigne eam suscipientis; benedictio vero tamquam vaticinium mox futuræ salutis adiciebatur.

Animadvertite autem, quomodo Zacharias per castissimi osculi liberalem exceptionem haud obscurum præstantioris benevolentiae et dilectionis, et indubiæ cum ea cognationis signum exhiberit; quo et illis, qui eam offerebant, fiducia, ei vero, quæ consecrabatur, gaudii argumentum præbuit. Sed neque hisce limitibus lætitiæ materiem circumscriptis: verum et per ea, quæ bene precando ultra spem addidit, jugis ac nunquam deficientis jucunditatis causam suppeditavit.

Benedixit enim, inquit, et ait : Magnificavit Dominus Deus nomen tuum in omnibus generationibus. Non dixit, Magnificat Dominus nomen tuum, quasi nunc magnificari ipsi contingat, propterea quod ipsi (Deo) offertur, et consecratur; sed, *Magnificavit Dominus Deus nomen tuum*; ac si diceret: Quamvis tuorum mysteriorum nunc gloria reveletur, et nominis tui celebritas a corporali tuo in lucem ortu initium ducere videatur, ineffabili tamen consilio illius, qui te gloria cumulavit, jam olim electum hoc nomen tuum magnificatum fuit; illud Deus supra omnium creaturarum honorem extulit; præ ar gelico ipso nomine glorificavit; sublimius humanis mentibus reddidit; effecitque, ut magnalium suorum fulgoribus cujusvis nominis celebritatem offuscaret.

XVI. Cum itaque hæc summus sacerdos propheticæ enuntiasset, narrat sacra historia, acceptissimum illud humani generis holocaustum eum obtulisse. Deinde vero sedere eam fecit in tertio altaris gradu, eo quod juxta singulos ætatis gradus Spiritus sancti charismata illi collata adaugebantur; tum etiam cum angelis conversabatur, nec divinis carebat apparitionibus.

Cum itaque in penitentiore ædæ, prout solebat, ipsa versaretur, videbat Zacharias quemdam peregrino aspectu cum ea colloquentem, atque victum illi præbentem. Erat autem angelus, qui apparebat. Propterea animo vehementer obstupescens, ita secum ipse disserebat: Quidnam hoc est, quod video? novum illud sane, et ab iis, quæ his in terris accidere solent, alienum. Qui apparet, formam gerit angelicam, et cum puella miscet sermones, ac natura incorporea congruum corporibus cibum defert. Adventare angeli ad solos sacerdotes hic solebant, ut de iis, quæ agenda essent, vel suaderent vel dissuaderent; neque id frequenter usueveniebat. Quod vero is, quem modo cerno, feminæ appareat, eique ætate inmaturo, et annis tenellæ, res est profecto plane inaudita. Sane si hæc ex illis

IE'. Οὕτω τοίνυν τῆς Ἄννης διεξιούσης τὸν λόγον, τῶν χειρῶν αὐτῆς ἀφθεύσαν τὴν παιδίαν λαβὼν ὁ Ζαχαρίας, ἐφίλησεν καὶ ἠλόγησεν αὐτήν, καὶ εἶπεν· Ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ δρομὰ σου ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. Ἐφίλησεν αὐτήν καὶ ἠλόγησεν· ὁ μὲν ἀσπασμὸς, τῆς ἡπίως τοῦ δεχομένου Θεοῦ προμηθείας τεκμήριον ἦν, ἡ δὲ εὐλογία, προφητεία τῆς μελλούσης κατεβάλλετο σωτηρίας.

Σκόπει δὲ τὸν Ζαχαρίαν πῶς τῆ τοῦ ἀγνωστάτου φιλήματος δεξιῶσει, τῆς τε κρείττονος εὐμενείας καὶ ἀγαπήσεως καὶ τοῦ τῆς συγγενείας ἀνευδοιάστου, καθυπέδειξε σύμβολα· δι' ὧν τοὺς τε καθιερούοντας θαρραῖν, καὶ τὴν ἀφιερωμένην χαίρειν παρεσχέασε· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου τὰ τῆς περιχαρείας αὐτοῖς περιγράφει, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑπὲρ ἐλπίδα διὰ τῆς εὐλογίας προσήρσει, συνωχισμένην καὶ μόνιμον ἐπιδρῶσι τὴν εὐφροσύνην.

Ἠλόγησεν γὰρ αὐτήν, φησί, καὶ εἶπεν· Ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ δρομὰ σου ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. Οὐκ ἔφη, Μεγαλύνει Κύριος τὸ δρομὰ σου, ὡς τῆ ἀποδόσει καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφιερῶσει τοῦ μεγαλύνεσθαι νῦν αὐτῆ συμβαίνοντος, ἀλλ' Ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ δρομὰ σου· εἰ καὶ νῦν, φησὶν, ἡ τῶν ὁμῶν μυστηρίων διανακαλύπτεται δόξα, καὶ τῆ σωματικῆ προόδῳ, τὸ τοῦ σοῦ ὀνόματος ἀρχὴν λαμβάνειν διηγήσεως, δοκεῖ περιέδητον· ἀλλ' ἀρήρητον πάλα τοῦ τετιμηκότος σε βουλήσει, προκεκρίμενον ἐμεγαλύνῃ τοῦτο· πάσης ἀνώτερον τῶν ἐν γενέσει τοῦτο τέλειαις τιμῆς· ὑπερεδόξασεν ἀγγελικῆς ὀνομασίας, ὑπερεδόξασεν ἀνθρωπίνης διανοίας· πᾶσαν ἀποκρύπτειν τῆ περιφανείᾳ τῶν μεγαλειῶν πεποίηκε ποσηγορίαν.

IG'. Οὕτω γοῦν τὸν ἱερέα τὴν προφητείαν εἰπόντα, φησὶν ἡ μυστογραφία, τὸ εὐπρόδοκτον τοῦ γένους ὀλοκαύτωμα προστεινεγκεῖν· οὕτως ἐκάθειεν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ τρίτου βαθμοῦ τοῦ θυσιαστηρίου· διὸ ταῖς καθεκάστην ἀναβάσει τῆς ηλικίας τὰ τοῦ Πνεύματος ἐπεταίνετο ταύτῃ χαρίσματα, ἀγγέλοις τε συνωμίλει καὶ θεῶν ἐμφάσεων οὐκ ἡμολορεῖ.

Ταύτη τοι τῷ εἰωθῶτι πρὸς τοῖς ἀδύτοις διατριβούσῃ ἑώρα ὁ Ζαχαρίας ξένον τινὰ τῷ εἶδει προσομιλοῦντα, καὶ τροφὴν ἐπιδοῦντα. Ἄγγελος δὲ ἦν ὁ φαινόμενος, διὸ τῆ διανοίᾳ ἐξίστατο, καὶ τοιαῦτα διελογίζετο· Τί τοῦτο τὸ ὀρώμενον; ξένον ὡς ἀληθῶς καὶ τῆς ἐνταῦθα συνηθείας ἀλλότριον, ἀγγελικὸν τὸ φαινόμενον σῆμα. Καὶ νεάνιδι προσδιαλέγεται καὶ ἀσώματος φύσει σώμασι προσήκουσαν τροφὴν ἐπιφέρειται. Αἱ τῶν ἀγγέλων ἐνταῦθα ἐπιδημῖαι, τοῖς ἱερέσιν μόνους ἐπιφοιτᾶν εἰώθασιν, προτροπῆς ἕνεκα ἢ ἀποτροπῆς τῶν πρακτικῶν, καὶ τοῦτο τῶν οὐ πολλᾶκις ἐπιφαινομένων. Γυλακὶ δὲ, τῶν ἀσυνήθων πάντῃ καθέστηκεν, ἡ τοῦ νῦν ὀρωμένου ἐπέλευσις, καὶ ταῦτα παρ' ηλικίαν οὐσῆ, καὶ χρόνον νεαζούσῃ. Εἰ μὲν γὰρ τῶν ἐπεξευγμένων ἀνδρῶν, ἡ προκειμένη ἐτροχεν οὔσα, στειωσέως τε νοσήματι τῶν τῆς παι-

δοποιίας ἀπακλεισθῆ χάρισμάτων, καὶ λιταῖς τὰ τῆς Α
γονῆς ἐπεζῆτει λήψεσθαι, πρὸς τοῦτο τε τῆς διατρι-
βῆς ὁ λόγος ἐγένετο, εἶχεν ἂν τὸ βλεπόμενον τῷ σκο-
πῷ τὴν διάλυσιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθάπαξ τοῖς
περὶ Ἄνναν συμβέβηκεν, οὐχὶ καὶ τῷ Ἡσεί· ὅτι δὲ
καὶ ἡ νῦν θαλαμουργία Περθένης, καὶ τούτων ἀπάν-
των ἐλευθέρα, καὶ ἡ τοῦ ἀγγέλου πρὸς αὐτὴν ὁμιλία
συνεχῶς ἡμῖν καθορᾶται, δίδωσι μείζον ἐμολ τὸ
θαῦμα κατανοεῖν. Συμπέπτουσι δὲ ἀμφιβολίαι περὶ
τὸ χρυπτόν καὶ ἐμφυλεύουσιν. Ἄρα τί ἂν εἴη τοῦτο;
Τί μηνύσων ἦκεν ὁ ἀγγελοῦ; τίς ἡ κομιζομένη
τροφή; τίς ἡ τοσαύτη τῶν δωρημάτων ὑπερβολή;
τί τοιοῦτον κατ' ἀξίαν ἡ Παρθένος εἰργάσατο; Ὅτι
μὲν καθαρῶς διενήνοχε τὰς γεγενημένας ἀπάσας,
οἷα πιστωθεὶς τοῖς πράγμασι. Τεχμήριον δὲ σαφὲς
τὸ ἦθος καὶ ἡ πρὸς ἀρετὴν αὐξήσις καὶ ἐπίδοσις,
δι' ὧν πρὸς αὐτὴν ἐπισπᾶται τὸ θεῖον. Τὸ γοῦν τη-
λικούτων τεύξασθαι ταύτην ἀγαθῶν, αἰτιον τάχα
μεγάλων εὐεργεσιῶν ἡμῖν ὀφθήσεται. Ἄρα μὴ τῶν
προφητῶν οἱ χρησμοὶ ἐν ταύτῃ πληρωθήσονται; ἄρα
μὴ τῶν ἐλπίζομένων ἐν ταύτῃ τὸ τέλος ἀποθήσεται;
μὴ ὁ μέλλων ἐπ' ἀνορθώσει τοῦ γένους ἐλευσεσθαι
ἐκ ταύτης τὸ ἡμέτερον ἀναλήψεται φύραμα; Καὶ
γὰρ τοῦτο προκεκήρυκται τὸ μυστήριον, καὶ ὁ Λόγος
τοιαύτην τὴν ὑπηρετήσουσαν ἐπιζητεῖ. Ὅντως οὐκ
ἄλλη προκρίθησεται εἰς τὴν τοῦτου λειτουργίαν,
κλήν τῆς ὀρωμένης νεάνιδος· καὶ γὰρ ἀμήχανον ἐν
αὐτῇ τὸ χρυπτόμενον τῆς ἀγναίας κατανοῶ κάλλος,
καὶ τοῦ χρυπτομένου φανέρωσιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς
ταύτην εὐνοία παρίστησιν! ὡς μακάριος ὁ οἶκος
Ἰσραὴλ, ἐξ οὗ τοιοῦτον ἀνέβηλε βλάστημα! Ὡς εὐ-
λογημένη ἡ βίβλα Ἰεσσαί, ἐξ ἧς ἡ ἀκμάζουσα αὐτῆ
βλάβδος ἀνέδραμεν, ἡ τῷ κόσμῳ τὴν σωτηρίαν ἀνοθο-
φορεῖν μέλλουσα! Ὡς ὑπερένδοξος ἡ μνήμη τῶν
γεννησάντων, καὶ πάσης ἐπέκεινα μακαριότητος!
Ὡς δεδοξασμένος ἐγὼ τοιούτων ἐντροφῆσας τῶν
θεαμάτων, τοιούτων ἀπολαύσας τῶν χαρισμάτων!
Χάριν εἰς αἰῶνας εἰσομαί σοι, ναὶ Κυρίου, ὅτι σοῦ
τῆς λειτουργίας ἕνεκα τῶν πᾶσι δικαίοις ἐπιθυμου-
μένων οὐκ ἀπέτυχον.

contigerit! Immortalem tibi, o Domini templum,
ministerio nuncupatus fui, hac felicitate quæ
defraudatus.

IZ. Οὕτως ὁ Ζαχαρίας διαπορῶν καὶ θαυμάζων
τὰ τῆς Παρθένου παράδοξα ἦν. Ἡμεῖς δὲ εἰποιμεν
ἂν πρὸς αὐτόν· Οὐδὲν, ὦ Ζαχαρία, τῶν τῆς παν-
ἀγνου ἀμφίβολον· οὐδὲν ἀκατάλληλον τῶν ταύτης
μεγαλείων· πάντα τῇ ἀληθείᾳ τὸ βέβαιον εἴληφεν.
Ἐδεῖ γὰρ τὸ θεῖον σκῆνωμα τοιαύταις ἀναβάσεσιν
αὐξηθῆναι. Ἐδεῖ τὴν ἀσπίλον ἀμνάδα τοιαύτη παν-
δαισίᾳ εὐωχηθῆναι· Ἐδεῖ τοιούτων ἐδεσμάτων ἐμφο-
ρηθῆναι. Ἐδεῖ μὴ εἰς τὰ τῶν ἁγίων Ἄγια τῆς σκη-
νῆς, ἀλλ' εἰς αὐτόν τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὰ τῆς
πρώτης ἡλικίας ἀνατραφῆναι τὴν πλατυτέραν τοῦτων
ὄφθεισαν, καὶ καθαρῶς διενεγχοῦσαν. Ἐδεῖ μὴ
ὑφ' ἐνός μόνου ἀγγέλου ταύτην ὑπηρετεῖσθαι, ἀλλ'
ὑπὲρ μυρίων μυριάδων κύκλῳ ὀρυφορεῖσθαι.

esset, quæ viro copulatæ sunt, ac sterilitate labo-
rans probis nuneribus careret, et supplici prece
sobolem sibi dari obsecraret; certe eam ad rem
pertineret ejusmodi collocutiō, et ex fine illud,
quod video, admitteret explicationem. Hoc utique
et Annæ contigit, simul tamen et Heli. At cum et
Virgo sit ea, quæ in secreto hoc conclavi degit,
atque a prædictis omnibus prorsus sit libera, et
angelum nihilominus cum ipsa colloquentem con-
stanter cernamus; hoc enimvero majus mihi ad
considerandum {miraculum offert. Subeunt autem,
mentemque occupant dubitationes, quidnam hic
lateat, atque abscondatur. Quid sibi hæc volunt?
Quidnam nuntiaturus advenit angelus? qualis cibus
ei deferitur? quænam hæc tanta dōnorum exuber-
rantia? ecquid ejusmodi Virgo hæc gessit ut talia
promereretur? Equidem quod universas feminas superet
puritate, novi re ipsa doctus. Argumentum
autem rei manifestum sunt et mors, et jure in
virtutibus incrementum, per quæ ad se ipsam Deum
attractit. Itaque quod tantis bonis cumulata fuerit,
fortasse et nobis magnorum beneficiorum origo
ostendetur. An forte prophetarum vaticinia in ipsa
implementum habitura sunt? an forte in ea per-
ficientur, quæ in spe sunt nobis reposita? an ex
ista massam nostram est assumpturus, qui ad
restaurandum genus nostrum venturus est? Etenim
hoc mysterium jam prænuntiatum est, et Verbum tale,
quæ ministret sibi requirit. Profecto ad ejusmodi
ministerium non alia eligetur, præter hanc, quam
cerno, puellam; nam prorsus mirabilem animad-
verto in ipsa latentem innocentia pulchritudinem,
quodque in ipsa latet, revelat effusa Dei in ipsam
munificentia. Quam beata domus Israel, ex qua tale
germen pullulavit! Quam benedicta radix Jesse,
ex qua virens hæc virga consurgit, quæ mundo salutis
flore proferet! Quam major-omni gloria, atque
omni beatitate potior genitorum illius memoria!
Quam mihi gloriosum, quod oculis meis horum
aspectu perfrui, atque tanto potiri beneficio mihi
gratiam habiturus sum; propterea enim quod tuo
justis omnibus exoptata semper fuit, non sum

XVII. Ita Zacharias ancipites animo versabat cogitationes, ac stupore rapiebatur propter res Virginis plane admirandas. Nos vero ad eum conversi dicamus: Nihil est, o Zacharia, cur de iis quæ pertinent ad hanc innocentissimam, ambigas. Nihil est in ejusdem magnalibus quod non adamussim sibi respondeat: omnia plane veritati consona reperiuntur. Oportebat enim ut divinum tabernaculum (31) hisce gradibus incrementum susciperet. Oportebat, ut agna immaculata ejusmodi epulis pasceretur; oportebat, ut talibus ipsa aleretur ferculis. Oportebat, ut ne dum in Sanctis sanctorum tabernaculis, sed in ipso cælo cælorum ab ipsis ætatis primordiis educaretur, quæ cælis ipsis amplior

(31) Virgo nempe Deipara, cujus typus ex Patrum sententia fuit antiqui fœderis tabernaculum.

apparuit, ipsosque puritate superavit (32). Oportebat, ut nedum ab uno tantum angelo ipsi ministraretur, sed a millibus millium satellitum ei exhiberetur.

XVIII. Ipsa est, o Zacharia, sublimissimum ac purissimum cimelium, in quo reconditi sunt gratiæ thesauri; in quo salutis nostræ pignus servatur, in quo œconomix divinæ divitiæ ineffabiliter sitæ sunt. Ipsa est vas illud impollutum, regio luce recepta fulgens, e qua salutis radii universæ terræ effulsere. Hanc supermundanum veluti mundum templum istud suscepit. Puritatis ejus odor jucundus præ quibuscunque, qui incenduntur, odoribus suavius fragrabit. Virtutum ejus splendor multipliciter lucentibus candelabris micantius refulget. Ipsa angelica gloriæ cantica æmulans, incessabiliter Deo, cui deservit, laudem offert. Ipsa ut sexus muliebris existat, incomparabiliter tamen virilem excedit perfectionem; idcirco naturalis affectus vincula abrumpens, ac parentum curis posthabitis, paterni amoris solatia abdicat, a materna semet affectione sejungit, et quælibet vitæ commoda sibi interdicit. Propterea enim et mira hæc rerum novitas, et arcanorum participatio, et charismatum exuberantia in eam concurrunt, admirandus cibus, læcuples gratiarum copia, angelorum colloquia, diviniore illustrationes, habitatio in sacris penetrabilibus, libera in Sanctis sanctorum conversatio.

XIX. *Dedit enim, inquit, Deus illi gratiam, et pedibus suis tripudiabat.* Qualem hanc (dicit) gratiam? Scilicet vel divinarum illustrationum munus, vel illam supra ætatem fortitudinem, vel vires ipsam ad virtutem perfectam provehentes; vel gratiam hanc ait accepisse, qua ipsa sola præ universis mulieribus digna habita est, ut et ea consecratione dedicaretur et tam liberam degendi ubiubi intra templi sacrarium facultatem haberet; tum etiam ut gratia custodiretur, et hujus quidem gratiæ indicia in mirabili illo tripudio acciperet.

Dedit enim (inquit) Deus illi gratiam, et tripudiabat pedibus suis. Quid igitur admiratione dignum per hæc innuitur? Nihil enim singulare ex his desumendum esse, videri forte posset. Verum si quis eventus novitatem perpendat, nulli carum rerum,

(32) Videtis, quanto studio singularissimam Deiparæ puritatem extollere Patres nunquam præmittant. Jam enim etsi parem tantummodo cœlorum puritati puritatem Virginis affirmarent, satis id evinceret, ipsam cujuslibet labis nesciam pronuntiandam esse. Quid vero, cum cœlos mundissimos præ Maria minus mundos habendos affirmant? Præclara sunt, quæ de hac re legitur etiam in homilia in *Nativitatem Beiparæ*, quam sub Damasceni nomine edidit Le Quien (vol. II, pag. 851), sed Theodoro Studitæ restituendam alias jam diximus. Cum enim auctor præmisisset, Deum, cum Mariam condidit, novum cœlum creasse, sibi deinde hæc objicit (§ 4, pag. 851): « Veruntamen, inquit, mundus anterior quam maxime est admirabilis: *Cum enim creata sunt sidera, magna voce me laudaverunt et prædicaverunt angeli mei.* (Job. xxxviii, 7.) Et respondet: « Atqui nihil sic Deo decens gratumque fuit, uti beata ac prorsus admiranda Virgo.

III. Αὕτη ἐστὶν, ὦ Ζαχαρία, τὸ ὑπέρτατον καὶ καθαρώτατον κειμήλιον, ἐν ᾧ οἱ τῆς χάριτος θησαυροὶ ἀπετέθησαν, ἐν ᾧ τὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐταμειυθῆ ἐνέχυρα, ἐν ᾧ ὁ τῆς οἰκονομίας πλοῦτος ἀπορρήτως ἀπόκειται· τὸ σκεῦος τὸ ἀμόλυντον, τὸ φωτοδύχον χωρίον, ἐξ οὗ σωτηρίας ἀκτίνες τῆ οἰκουμένη ἐπέλαμψαν. Ταύτην ὡς ὑπερκόσμιον ὁ ναὸς οὗτος ὑπεδέξατο κόσμον. Ταύτης ἢ τῆς καθαρότητος; εὐδία τῶν θυμωμένων πάντων ὑπερηδυνθήσεται μύρων. Αὕτη τῆ τῶν ἀρετῶν λαμπρότητι τὰς πολυφώτους ὑπεραστράπτει λυχνίας. Αὕτη ταῖς ἀγγελικαῖς ἀμιλλωμένη δοξολογίαις, ἀκατάπαυστον τὴν ἀνεσιν τῶ λειτουργουμένην προσάγει Θεῷ. Αὕτη εἰ καὶ τῆς γυναικείας ἐστὶ μερίδος, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως τῆς τῶν ἀρρένων ὑπέρκειται τελειότητος· διὸ καὶ τῆς φυσικῆς ἀπορρήγνουμένη σχέσεως, καὶ τῆς τῶν τεκόντων ἐπιμελείας ἀποξενουμένη, πατρῴας ἀποστερεῖται: στοργῆς, μητρικῆς ἀποτέμνεται σχέσεως, τῆς τῶν ἐπιτηδελῶν ἀπειργεῖται θεραπείας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παραδόξων πραγμάτων καινοτομία, καὶ μυστηρίων οἰκονομία, καὶ χαρισμάτων συνέδραμον ἀφθονία· ἡ παράδοξος τροφή, ἡ τῶν χαρίτων ἀφθονία, αἱ τῶν ἀγγέλων συνομιλία, αἱ θεϊότεραι ἐλλάμψεις, ἡ ἐν τοῖς ἀδύτοις διατριβή, ἡ ἐν ἄγιοις παρῆρσία.

10'. Ἐδῶκε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς χάριν ἐπ' αὐτὴν καὶ κατεχόρευε τοῖς ποσὶν αὐτῆς. Τὴν ποῖαν ταύτην χάριν; ἢ τὴν τῶν θείων ἐλλάμψεων, ἢ τὴν παρ' ἡλικίαν καρτερικὴν αὐτῆς, καὶ πρὸς ἀρετῆς ἀνάγεσθαι παρέχουσαν τελειότητα· ἢ χάριν ταύτην φησὶν εἰληφέναι, τὴν μόνην αὐτὴν προκεκρικυῖαν τῆς κατ' ἐκείνην φύσεως, τοιαύτης μὲν τῆς ἀφιερῶσεως τυχεῖν, οὕτω δὲ ἀκόλυτον τὴν ἐν τοῖς ἀδύτοις διατριβὴν ποιεῖσθαι καὶ συντηρεῖσθαι χάριτι, καὶ σύμβλα ταύτης τῆ παραδόξῃ δεῖχασθαι χορεύσει.

Ἐδῶκε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς χάριν ἐπ' αὐτὴν καὶ κατεχόρευε τοῖς ποσὶν αὐτῆς. Πῶς καθίπερ τι μέγα καινότερον τέθεικεν ὁ συγγραφεὺς, τὸ κατεχόρευε τοῖς ποσὶν αὐτῆς λέγω; τί οὖν παράδοξον ὑπανίττεται τοῦτο; παράδοξον μὲν οὖν, αὐτόθεν λαμβανόμενον ἴτα se habere, ex patientissimo Joho discas licet, qui inquit (Job. xv, 15; xxv, 5): *Cœlum non est mundum, et stella non sunt mundæ in conspectu ejus.* Hac vero quid purius sit? quid mundius? quippe quam præstantissima illa ac purissima lux (unigenitum Dei Verbum) sic adamaverit, ut per sancti Spiritus obumbrationem substantialiter cum ea commisceri, et ex ipsa perfectus homo prodire voluerit. Quæ quidem plane percemptoria sunt. Nam cum Deus ceu purissima lux inducatur purissimam sibi sedem quærens ac propterea Mariam ceu novum cœlum creans adeo puram, ut auctor exclamando in illud prorumpat: *Quid illa purius, quid illa mundius?* jam nisi retineas, Mariam cujusvis maculæ expertem extitisse, palam est exclamanti potuisse facile reponi, et cœlis puriorem non haberi, quæ peccato olim fuerit deurgata, et puriorem sedem Deo offerri potuisse, siquidem aliam sibi Matrem ab originis labe immunem creasset.

νόμενον, εὐχὴς ἂν οὐ δόξειεν. Εἰ δὲ τὴν τοῦ συμβάν- A
τος ἐνοήσεις τις καινοτομίαν, οὐκ ἂν τῶν παροδοξο-
τάτων θεῆ δέύτερον· καὶ γὰρ ἦν ἰσοστάσιον καινοτο-
μούμενον τε δῆμα καὶ κατανοοούμενον. Πῶς γὰρ καὶ
μὴ ὑπῆρξεν οὕτω τοῖς θεωμένοις, ἐν τῷ θείῳ καὶ
ἀφωρισμένῳ χώρῳ τοῖς τὰ ἀπόρρητα μυσουμένοις, ἐν
ιεροῖ τοῖς τὰ ἱερὰ τελούσιν ἐνδιατρίθειν συγκεχωρη-
μένοις, ἐν ἀδάτηρ σχεδὸν γυναίξιν τόπω, νεάνιδα παρ-
θῆνον διαπαντὸς ἐνδιαιωμένην, καὶ τὴν μόνην περι-
ορισθεῖσαν ἀφιέρωσιν ἀνδράσιν, ἐν γυναίξιν παρ'
ἐλπίδα καινοτομούμενην, καὶ τῶν τοιούτων ἄρτι και-
νοτομούμενων, μηδένα, μήτε ἱερέων, μήτε ἰδιωτῶν,
ἢ ἔργῳ διακωλύειν ἐπιχειρεῖν ἢ λόγῳ τὴν δοκοῦσαν
ἐν τῷ πράγματι παρανομίαν, καὶ διελέγχειν καὶ
ἀπαγορεύειν; Ἄλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τὸ μὴ νοηθῆναι
τοῦτο, καταδεχθῆναι δὲ μᾶλλον τὴν ξένην ἀφιέρω- B
σιν, καὶ συνηθῆναι ταύτῃ τοὺς ὄρωντας ἅπαντας,
ὁ χαρίτων τὴν προσαγομένην παρεσκευάσατο Θεός.
ὄνυσεν, ut nemo eorum, qui rem coram spectabant,
inusiata illam consecrationem ultro admitterent,

K'. Ἐδωκε γὰρ, φησί, χάριν ἐκ' αὐτῆν ὁ Θεός,
καὶ κατέχουρε τοῖς ποσὶν αὐτῆς, καὶ ἠγάπησεν
αὐτὴν πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐ μόνον πρὸς τὴν και-
νὴν ἀπόδοσιν ὁ Ἰσραηλῆτης οὐκ ἀντιλέγει λαός,
ἀλλὰ καὶ ἠπίως καταδέχεται ταύτην· καὶ οὐ τοῦτο
μόνον, ἀλλὰ καὶ περιποθῆτως αὐτό τε τὸ γίνομενον
πρᾶγμα, καὶ τὴν προσαγομένην περιπτύσσεται.
'Ἡγάπησε γὰρ αὐτὴν, φησί, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ.
'Ὡς θεϊκῆ ἀποδομένην ἠγάπησε προνοίᾳ, ὥστε τα-
μιευόμενον τῷ Κτίστῃ ἡρεσίμῃ κειμήλιον, ὡς εὐ-
πρόσδεκτον αὐτοῦ περιπτύχαστο προσφορὰν· καὶ C
οὐκ εἶπεν, Ἡγάπησεν αὐτὴν ὁ οἶκος Ἰσραὴλ,
ἀλλὰ, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ οἱ ἐν τῷ θείῳ, φησί,
τεμένει μόνον ἀρχιερεῖς; καὶ λεύται ἅπαντες οἱ τε τῷ
θυσιαστηρίῳ ἐφεδρεύοντες καὶ ταῖς θυσίαις καθ-
υπηρετούμενοι, τῇ καθαρῳτάτῃ ταύτης συνήδοντο
σχέσει, ἀλλὰ καὶ οἱ πανταχόθεν συναγειρόμενοι συμ-
φυλάται, καὶ τῆς πατρῴας ἕνεκα θρησκείας, τὸν
περιώνυμον ἐκείνον καταλαμβάνοντες ναῦν, ἄνδρες,
γυναῖκες, πρεσβῦται, νέοι, παρθένοι συνηλικιωτί-
δες, αὐτόχθονές τε καὶ οἱ ἐκ διασπορᾶς φοιτῶντες
'Ἰσραηλῆται· πάντες οὗτοι τῷ τῆς θεωμένης τῶν
ἀνακτόρων ἔνδον καταθελγόμενοι κάλλει, τῇ ἀνο-
θεύτῃ ταύτης προσεφύοντο ἀγαπήσει.

KA'. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἠγάπησεν αὐτὴν πᾶς D
οἶκος Ἰσραὴλ. Ἦν γὰρ, φησί, Μαριάμ γεμομένη
ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, ὡσεὶ περιστέρα. Τίς ἂν ἐκεῖνο
τὸ γλυκὺ καὶ ποθητὸν ἰδῶν οὐ κατεθελγῆθῃ θέαμα;
τίς ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς παραδόξου ταύτης οὐκ ἂν ἐγέ-
νετο θεωρίας; Ὡς ἀπάντων μὲν τῶν ὀρατῶν, τοὺς
τε τῆς διανουίας καὶ αἰσθητοῦς ἀπαγαγεῖν ὀφθαλ-
μοὺς, εἰς δὲ τὸ ἦδὺ καὶ θελκτικὸν ἐκεῖνο μεταθεῖναι
θέαμα, σκοπήσαι τε τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ γένους,
ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας τὴν τελειοτάτην διὰ τῆς καρ-
τερίας ἐνδεικνυμένην ἀρετὴν, καὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ
ξένων κατατροφῶσαν χαρισμάτων, ἰδεῖν τὸ πολυέρα-
στον ἡμῶν ἐγκαλλώπισμα, ἐν τοῖς ἐνδοτέρῳ μὲν
περιχορευθῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ ταῖς θεῖαις λαμπρυνόμε-
νον χάρισι, τοῖς διαυγέσι δὲ τῆς καθαρότητος τῶν

quæ vel maxime admirandæ censentur, hanc
secundam existimabit. Pari enim admiratione di-
gnum erat tum novum illud, quod fiebat, tum quod
per hoc menti considerandum objiciebatur. Quo-
modo enim in stuporem non raperentur, cum vi-
derent, in loco illo divino atque iis designato, qui
ineffabilibus mysteriis initiabantur, in templo, in-
quam, simul cum iis quibus ibidem morari ad sac-
era peragenda licebat, in loco mulieribus prorsus
non adeundo, puellam virginem jugiter versari; et
consecrationem illam, quæ viris tantum constituta
erat, novo præter expectationem exemplo mulie-
ribus communem fieri; cumque talia nunc primum
fierent, neminem sive e sacerdotibus sive e priva-
tis, id quod legi re ipsa adversari videbatur, im-
pedire aut improbare, aut interdiceret sive factis
sive verbis ausum fuisse? At enim Deus ipse obla-
tam Virginem gratiæ muneribus adeo exornatam
insusitata illam consecrationem ultro spectabant, ad hoc mentem adverteret, imo vero cuncti
quin et ipsa delectarentur.

XX. Dedit enim, inquit, Deus illi gratiam, et tri-
pudiabat pedibus suis, et diligebat eam omnis domus
Israel. Non modo insuetæ huic oblationi populus
Israeliticus non contradieit, verum etiam ipsam
animo admittit; neque hoc tantum, verum et cum
affectu illud ipsum, quod fit, et eam, quæ offertur,
amplectitur. Diligebat enim, inquit, illam omnis
domus Israel. Dilexit utpote divino consilio conse-
cratam, tanquam cimelium Creatori repositum hono-
ravit, tanquam acceptissimam illi oblationem
complectebatur. Et non dixit, Diligebat eam domus
Israel, sed, omnis domus Israel. Non modo (inquit)
qui in divino templo erant pontifices, levitæque
universi, et qui altari adsistebant, et sacrificiis mi-
nistrabant, purissima illius specie delectabantur;
sed etiam illi, qui undique conveniebant contribu-
les, et ex patriæ religionis instituto ad celeberrim-
um illud templum accedebant, viri, mulieres, se-
nes, juvenes, virgines coætaneæ, indigenæ, et
qui ex dispersione Israelis accurrebant, isti omnes
pulchritudine illius, quæ in sacris adytis visebatur,
rapti sincerissimo erga ipsam amore afficiebantur.

XXI. Propterea, ait, diligebat eam omnis domus
Israel. Erat enim, inquit, Maria habitans in templo
Domini, sicut columba. Quisnam suave illud ac
desiderabile spectaculum intuens delectatione non
caperetur? quisnam admirandæ illius visionis de-
siderio non teneretur? Et sane omnium ipsa men-
tis corporisque oculos a cunctis visibilibus abstra-
hens in dulce illud et jucundum spectaculum con-
vertebat, ut intuerentur humani generis decus
magnificentissimum, et perfectissimam in flore æta-
tis virtutem, quæ per miram constantiam se pro-
debat, et sublimibus insolitisque charismatibus
affluēbat, ut contemplarentur eam, quæ dulcissima
nostra gloria est, in interioribus templis tripudian-
tem, ac divini gratis coruscantem, tum domici-

lium ipsum, in quo versabatur, puritatis splendorem collustrantem; ut immaculatam conspicerent columbam innocentiae alis in templo circumvolitantem, et mysteriorum nidum collectis virtutibus exstruentem.

XXII. *Erat enim, inquit, Maria habitans in templo Domini, sicut columba in templi amplis spatiis tripudiabat.* Transiliebat volatu primum velamen, perveniebat intra secundum, ad Sancta sanctorum pertransibat, in ipsa mysteriorum adyta ingrediebatur, augustissima quæque sacra purissimis manibus contrectabat, symbola æconomiam Dominicam typice significantia et figuras semetipsam adumbrantes (33-34) complectebatur. Omnia illi pernitenda censebantur, cum omnibus se oblectandi facta illi potestas erat, nihil eorum, quæ contueri aliis nefas esset, ipsi inaccessum erat, nec prohibere, quin per quamlibet templi partem libere versaretur. Hoc enim significat, eam sicut columbam in templo habitasse; magis autem sine ulla culpæ labe ibidem versatam fuisse (35), atque solam, ad vitam in templo pro loci dignitate degendam, delectam fuisse, liberamque ei habitationem concessam fuisse, hæc verba declarant, quia nempe omnes alii, qui ibidem quotidiano munere per vicem occupabantur, ab humanis maculis puri non omnino erant, etsi inter eos censeatur etiam qui summi sacerdotii dignitate erat insignitus. Hoc igitur sibi illud vult, *innocentem columbam in templo habitasse.*

XXIII. Descenderunt autem parentes illius, ut docet historia, *admirantes et laudantes Deum, quia ad eos non est conversa.* Mirabantur scilicet, quod viderent virginem ad eos non respicere; Deum vero laudabant, qui firmum illi et constantem animum largiebatur, retinebatque quam excepisset, et a complexu suo indivulsam conservabat. Hoc porro, quod cernebatur, et mirum in se erat, et sane dignum, pro quo Deum benedicerent. *Discesserunt enim, inquit, parentes ejus admirantes et laudantes Deum, quoniam ad ipsos non conversa.*

XXIV. Quanquam quid est, cur illius tantummodo admiremur constantiam, quod ad suos se non converterit, quando et parenies ejus invictum in eo ipso animi robor prætulisse videmus? Neque enim vel ipsi cum a dilectissima filia separarentur, ullo mæroris sensu affecti sunt, neque paterna commota sunt viscera, neque naturalis affectionis aculeus eos pupugit, neque ad filiam iterum revertentes eam consueti affectu complexi sunt; non verborum balbutientis (puellæ) ore prolatorum dulcis succurrens memoria eorum mentem perturbavit; non vultus et conversationis ac pulchritudinis (ejus) recurrentes imagines, quas animo hærentes gerebant, quippe quæ in deliciis prius ipsi erant,

(33-34) Nescio, an ex iis, quæ ad templum veteris fœderis pertinent, assignari quidpiam possit, quod uti Deiparæ symbolum a Patribus habitum non fuerit. Ea de re in Commentario.

Α ἐνοικούμενον καταφαιδρῶνον τόπον, θεάσασθαι τὴν ἀσπίλον περιστερᾶν, ταῖς τῆς ἀκακίας· πτέρυξιν ἐν τῷ ναῷ περιπταμένην, καὶ τῇ τῶν ἀρετῶν ἀναλέξει, τὴν τῶν μυστηρίων ἐποικοδομοῦσαν νοσοῖαν.

ΚΒ'. Ἦν γάρ, φησὶ, *Μαριάμ νεμομένη ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ὡσεὶ περιστέρα· ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιεχόρευε πλάτει.* Ἐν τῷ πρώτῳ ὑπερίπτατο κατὰ πτόσσαμα, τοῦ δευτέρου ἐντὸς ἐγένετο, τὰ τῶν ἁγίων κατέλαμβανε ἅγια, εἰς αὐτὰ τῶν μυστηρίων εἰσέδου τὰ ἄδύτα· χερσὶ καθαρωτάταις τῶν ἱερῶν περιεδράσαστο σεβασμάτων, τὰ τὴν δεσποτικὴν οἰκονομίαν τυποῦντα σύμβολα, καὶ τὰς οἰκείας κατησπάζετο σκιαγραφίας. Πάντα ἦν ἀφετέα ταύτη, πάντων ἐπ' ἐξουσίας εἶχε τὸ τρυφᾶν, οὐδὲν αὐτῇ τῶν ἄλλοις ἀθεάτων ἀπεκλιζέτο τι· οὐκ ἀπείργετο τῆς πανταχόσε τοῦ τεμένους περιουσιότησεως. Τοῦτο γάρ τὸ, ὡσεὶ περιστερᾶν, αὐτὴν ἐν τούτῳ νέμεσθαι δηλοῖ, μᾶλλον δὲ τὸ πάσης ἐκτὸς ἐνδιατρίβειν κακίας, καὶ μόνην κατ' ἀξίαν ἐκείνου διατήσεως καὶ προκρεθῆναι καὶ τὴν ἀκώλυτον κληρωθῆναι παρίστησιν ὁ λόγος κατοικίαν, ὡς πάντων δηλαδὴ τῶν ἐπισημαζόντων ἄλλων ἐν αὐτῷ, ἢ ταῖς ἐφημερίων ἐναλλαγαῖς, μὴ πάντη τῶν ἀνθρωπίνων καθαρευόντων κηλίδων, καὶ τὸς αὐτῶν τύχοι ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τετιμημένος τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιώματι. Ταῦτο γοῦν τὸ νέμεσθαι τὴν ἄκακον ἐν τῷ ναῷ περιστερᾶν σημαίνει.

ΚΓ'. Κατέβησαν δὲ οἱ γονεῖς αὐτῆς, ὡς ἡ ἱστορία διδάσκει, *θαυμάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεόν, ὅτι οὐκ ἐπεστράφη ἐπ' αὐτούς.* Ἐθαύμαζον μὲν τὸ ἀνεπίστροπον ὁρῶντες τῆς παρθένου· ἦγον ἔτι τὸν τὸ ἀσύλητον αὐτῆ καὶ βέβαιον παρασχόμενον· ὅς καὶ προσλαβόμενος αὐτὴν, κατέσχε, καὶ ἀδόξαστον τῆς οἰκείας διετήρησε συναφείας· ἦν γὰρ θαύματος καὶ δοξολογίας Θεοῦ ἐπιζῆσον τὸ θεωροῦμενον. Ἄπηεσαν γάρ, φησὶ, οἱ γονεῖς αὐτῆς *θαυμάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεόν, ὅτι οὐκ ἐπεστράφη πρὸς αὐτούς.*

ΚΔ'. Καὶ τί δεῖ μόνης ταύτης τὸ ἀνεπίστροπον πρὸς τοὺς οἰκείους θαυμάζειν, ὅπῃται καὶ τοὺς αὐτῆς γεννήτορας ἐν τούτῳ μεγαλυθόντες ὁρῶμεν; Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ αὐτοὶ πρὸς τὴν τοῦ φιλάτου διάστασιν ἔγανᾶκτησαν, οὐδὲ τὰ πατρικὰ συνεκινήθησαν σπλάγχνα, οὐδὲ τῷ κέντρῳ τῆς φύσεως κατετρώθησαν, καὶ πρὸς τὴν παιδα πάλιν ἀναστραφέντες, τῷ συνήθει ταύτην περιπτύξαντο πόθῳ· οὐ βημάτων τὸ ἦδον καὶ δυσάρθρωτον εἰς μνήμην ἔλθον, τὸν λογισμὸν αὐτοῖς συνετάραξεν, οὐ θέας καὶ διατριβῆς καὶ κάλλους ἀνατύπωσις ἐν νῷ διαζωγραφηθέντων, ἅτε ἐν ἀπολαύσει πρότερον ὄντος· σφοδρότερον αὐτοὺς ἠγίασε καὶ τοιαῦτα πρὸς τὴν παιδα προσομιλεῖν ἐπεισε· Πολλὰ μὲν διὰ τὸ παρασχεθῆναι σε μογγί-

(35) Hinc patet, quo spectet mos penes Patres frequentissimus, ut sanctam Virginem columbæ immaculatæ equipararent.

σαντες, ὡ τέκνον, πολλὴν δὲ τὴν ἐπίπονον ἀγωνίαν ἔνδειξάμενοι καὶ τὴν χαλεπὴν ταλαιπωρίαν ὑποστά-
τες, ὥστε καὶ τῶν τῆς ἀτεκνίας ἀπαλλαγῆναι σκωμ-
μάτων, καὶ σε παρασχεθεῖσαν διηνεκὲς ἔχειν πρὸ
ὄφθαλμῶν ἀγαλλίαμα, τῶν προσδοκηθέντων ἀγαθῶν
τὴν ἀφαίρεσιν ὑπομένομεν. Ὅτε γὰρ τοῦτων ἐναπο-
λαύειν προσῆν, καὶ ἐν ἐπιτυχίᾳ τοῦ ζητουμένου
καθέστηκεν, ὅτε τῶν πόνων ἀνελθόμεν καὶ τὴν τῶν
χρηστωτέρων ἐν χερσὶ κατείχομεν πληροφορίαν, τότε
τῆ συμβαιούσῃ διαστάσει, αἱ τε ἐλπίδες καταβρέου-
σι, καὶ οἱ πόνοι σφοδρότεροι προσιέπτοισι, καὶ τὸ
λυπηρὸν ἀπαρηγόρητον συνεπιτιθέμενον, ἀνὰ καὶ
βιβρῶναι, καὶ ἔνθον πρῶτον κίταρῶχει. Οὐ γὰρ
οὕτω τὸ ἐν ἐλπίσι κείμενον ἀγαθὸν, ὡς τὸ ἐν χερσὶ
γενόμενον, ταχεῖαν τε τὴν ἀφαίρεσιν ὑπομένον, τὴν
τῆς ἀποτυχίας ἀνίαν ἐμποιεῖ. Τὸ μὲν γὰρ ἐν ἀπει-
ρίᾳ τοῦ ἐπιθυμητοῦ μὴ προγιγνώμενον, βρῶτως φέ-
ρεται· τὸ δὲ τοῖς τοῦ ἡδέος αὐτοῦ γευσασμένοις ἀφαι-
ρούμενον, δυσφόρητον μὲν τὴν ἀφαίρεσιν ἔχει, χαλε-
πὴν δὲ τὴν ζημίαν τοῖς ὑπομένουσι προσεφεῖ. Ἡμῖν
μὲν οὖν πολλῶν πόνων καὶ προσευχῶν καρπὸς παρα-
σχεθεῖσα, τῆς τε ἀπολαύσεως ἔγευσας, καὶ τὴν ἐπι-
θυμίαν ἔσθησας· νῦν δὲ μετὰ πείραν τῶν σῶν καλῶν
ἢ ἀφάσεις, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἢ ζημία, καὶ
τὸ ἀηδὲς μετὰ τὴν ἡδονήν. Διὸ τῶν τε πραγμάτων
ἢ ἐφ᾽ οὖς ἔρημος ἀπολείπεται, καὶ διὰ βλάβους τῆς
ψυχῆς τὰ ὀδυνηρὰ τῆς φύσεως χωρεῖ κέντρα. Καὶ
εἰ μὲν πρὸς ἕτερον ἦν ἀπιδεῖν, ἢ παρὸν ἢ ἐσόμενον
τέκνον, εἶχεν ἂν τὸ φορητὸν ἢ διάστασις· ἐπειδὴ δὲ
μία τῆς ἀσθενούσης φύσεως θεραπεία δεδωρημένη
καθιέρωσαι τῷ δόντι, τὰς ἡμετέρας ἀναφλέγεις ψυ-
χὰς, μηδεμίαν τοῦ πάθους καταλείπουσα παραμυ-
θίαν, εἰ καὶ τὸ εὐπαρηγόρητον τὸ τῆς ἀφερώσεως
κατεπαγγέλλεται πρᾶγμα.

prole aut presentis aut futura cogitare liceret, ferenda hæc separatim utcumque viderit posset; sed postquam unicum naturæ elanguentis solatium nobis tributa fuisti, acerbissimo sane animas nostras, dum donanti in holocaustum cedis, dolore uris, et ut ratio consecrationis tuæ tanquam aliquid re-

creantiis animis idoneum proponatur, nullum tamen
Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον οἱ πανόσιοι τῆς παρθένου
γεννήτορες εἶπον· ὃ δὲ καὶ καταπλήξεώς ἐστι πλη-
ρες, καὶ τῆς τῶν δικαίων ἐπέξιον ἀρετῆς. Κατέβη-
σαν γὰρ, φησὶν, οἱ γονεῖς αὐτῆς θανυμάζοντες καὶ
αἰρούντες τὸν Θεόν, ὅτι οὐκ ἀπεστράφη πρὸς αὐ-
τούς.

ΚΕ'. Τοῦ δεξαμένου γὰρ καὶ οικειωταμένου ταύ-
την ὃ πόθος ὑπερτῶν, τοῦ τῶν τεκόντων, καίτοι
τυραννικωτάτου θυτός, κατεκράτησε φίλτρον. Ὁ
καινῆς καὶ πάσης ἀνωτέρας διανοήσεως χάριτος! ὡ
ξένης καὶ ἀγωγῆς καὶ διαιτήσεως! ὡ λόγων τῶν
ἀρμόδια τοῖς πράγμασι τὰ ῥήματα προβαλλομένων!
ὡ νομῆς ἐκείνης, ἢ ἡ λογικῆ καὶ ἀσπίλος τῆς φύ-
σεως κατενεμήθη ἀνάξ.

Ἦν γὰρ, φησὶ, *Μαριάμ νεμομένη ἐν τῷ ναῷ
Κυρίου, ὡσεὶ περιστέρᾳ, καὶ ἐλάμβανε τροφήν
ἐκ χειρὸς ἀγγέλου.* Ἐπειδὴ γὰρ ἀποδοδομένη Θεῷ
καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπηλλαγμένη προστασίας, μήτε
τῶν γεννησάντων τῆ ἀναγκαῖα ταύτης ἐπιστατού-
των χρεῖται, μήτε τῶν γνησίων τὸ ἐφυστερῶζον ἀπο-

vehementius eos contristarunt aut impulerunt, ut
ad filiam sermonem haberent hujusmodi: Multa
quidem, ut te obtineremus, perpessi sumus, o filia,
certamen apprime laboriosum suscepimus, graves-
que ærumnas sustinimus, ut et a scommatibus
propter sterilitatem injectis liberaremur, ac te no-
bis donatam jure ante oculos solamen haberemus;
nunc autem eorum, quæ tamdiu exspectavimus,
bonorum jacturam patimur. Quando enim istis jam
frui dabatur, quodque exoptatum ac quæsitum fue-
rat, eramus assecuti, quando cessatio a laboribus
promittebatur, et eorum, quæ reliquis omnibus
jucundiora nobis erant, plena possessione gaude-
bamus; tunc, abrupto consortio, et spes nostræ
diffuunt, et graviores irruunt ærumnæ, ac moeror
succedit consolationis nescius, qui nos affligit, et
opprimit, et intima cordis pervadens disrumpit. Non
enim pari dolore afficit amissio boni, quod adhuc
spei nostræ tantam objicitur, quemadmodum im-
previsa boni, quod jam tenemus, ablatio. Facile
enim fertur, si inexpertum bonum, quod concu-
piscitur, assequi non liceat. Sin autem quidpiam
iis aufertur, qui suavitate ejus jam gustaverant,
difficilis prorsus ad ferendum privatio ejus con-
tingit, fraudatisque acerbissimum dolorem affert.
Jam vero tu nobis concessa fueras tanquam mul-
torum laborum ac precum effusarum fructus, jam-
que ut suavissima frueremur voluptate effecerat,
nostrumque expleverat desiderium; at ecce hono-
rum, quæ in te sunt, experientiam excipit eorum-
dem amissio, fruitioni succedit jactura, gaudio mœ-
stitia. Propterea nobis desiderium relinquitur,
quod expleri nequeat, ac acerbis naturæ aculeis,
qui animæ intima pervadit. Et si quidem de alia
prole hæc separatim utcumque viderit posset; sed
nobis mœroris lenimentum relinquis.

At nihil hujusmodi sanctissimi Virginis parentes
dixerunt; quod utique et maxime stupendum est,
et horum justorum virtute dignissimum. *Descen-
derunt enim, inquit, parentes ejus admirantes et
laudantes Deum, quoniam non est conversa ad ipsos.*

XXV. Et sane prævalens amor ejus, qui ipsam
susceperat suamque fecerat, affectum in parentes
utut vehementissimum, ac validissime devincien-
tem, longissime excedebat. O novam atque omni
cogitatione sublimiorem gratiam! o peregrinam vi-
vendi rationem ac disciplinam! o narrationem iis
verbis contextam, quæ rebus maxime congruunt!
o pascuum illud quo rationalis et immaculata na-
turæ humanæ agna pascebatur!

*Pascebatur enim, inquit, Maria in templo Domini
sicut columba, et escam e manu angeli accipiebat.*
Postquam enim reddita Deo fuit, et humana ei de-
flebat sollicitudo, quia scilicet neque parentes
curam eorum quæ quotidiano usui necessaria ei
forent, in se amplius suscipiebant, neque cognati.

si quid præterea opus esset, adimplebant, illi vero, qui secundum ordinem in templo munus obibant, id ipsum aut negligebant aut etiam fastidiebant; ab angelo mirabilem illam et ex tempore paratam escam accipiebat. Nam quod famulantium atque ea, quæ corporalibus usibus opportuna sunt, providentium ministerio non semper destituta fuerit, satis constat. Ex iis enim quæ in templo subministrabantur, atque ad victum efferebantur, simul cum iis, qui eorum participes ex præscripto esse debebant, ipsa quoque enutriebatur. Quando vero contingeret ut omnium prorsus cura ei deficeret, ac ipsa sola fere negligebatur, atque careret necessariis, neque adesset, qui solitudinem ejus solaretur; tunc ab angelo extemporaneum illum ac mirabilem victum accipiebat. Eorum siquidem, qui sacris in templo muneribus ex ordine fungebantur, nonnulli quidem simul atque sacra peregrissent, et consuetum explevisent ministerium, in rem domesticam mentem operamque omnem convertebant; alii vero qui assidue invigilandi sacrorum ministerio et custodiæ munus sortiti erant, cum omne in eam rem studium conferrent, segniores ad illius (puellæ) curam gerendam reddebantur. Fortasse enim his prospicere idonearum mulierum aut ancillarum onus erat, et cæterum ratio ipsa postulabat, ut quotidianum corporis alimentum ad vitam naturalem servandam suppeditaretur. Quamobrem victum, si quando ei deesset, etiam ab angelo delatum habebat.

XXVI. Sane, quomodo Dominus, qui propensissima hanc voluntate exceperat, eandem providentia prorsus mirabili non tueretur? Quomodo eam diviniore quadam cura dignam non haberet? Quomodo non etiam singularissima ratione victum ei suppeditaret? Quomodo eam obumbratione sua veluti quibusdam ulnis circumplectens et continens, uti suam ipsius portionem non circumtexisset? Quomodo purissimam columbam suam non confoveret? Quomodo uti pretiosissimum donum non victima nullo vitio laborante, et suavissimum spirante odorem?

Etenim si dum dulcem hanc et jucundam historiam per solum nos auditum excipimus, et mirabilem illam vitæ rationem institutumque in memoriam revocantes ope sermonis veluti depingimus, ferventi atque æstuanti desiderio accendimur hæc ipsa oculis nostris intuendi, et quisquis hæc audiat, jucundissimum præ cæteris quibuscunque dulcissimumque existimat, per eam licuisse ætatem vivere, quæque tunc fierent oculis suis haurire, atque eorum conspectu perfrui, ac nova illa inauditaque æconomia tunc oblectari, et deliciarum harum nostrarum contemplatione jucundari, atque unicum illud naturæ germen super omnia amabile, si quo modo fieri posset, complecti et osculari, ejusque laudes sermonibus celebrare, ac ferventissimo studio hanc illi gratiam exhibere; quomodo Sponsus ille, qui eam præelegerat, suamque in domum adsciverat, qui novam illam ac naturæ vires excedentem animi virtutem in ea spec-

Α πληρούντων, καταμελούντων δὲ, ἢ καὶ παρορώντων τῶν εἰς τὴν τοῦ ναοῦ τεταγμένων παρεδρίαν, τὴν αὐτοσχέδιον ἐκείνην καὶ παράδοξον δι' ἀγγέλου ἐλάμβανε τροφήν. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ διαπαντὸς τῆς τῶν θεραπευόντων καὶ τῶν τοῦ σώματος ἐπιτηδίων προνοουμένων ἀπελείπετο λειτουργία, παντὶ που γινώριμον. Διὰ γὰρ τῶν καθυπηρετουμένων ἐν τῷ ναῷ καὶ τῶν καρποφορουμένων, σὺν τῶις μετέχειν αὐτῶν ἀφοριθεῖσι, διετρέφετο. Ὅτε δὲ κκιρός ἐπὶν, καθ' ὃν τῆς τῶν ἀπάντων ἀπεγυμνοῦτο προνοίας, μόνῃ τε σχεδὸν ἐγκαταλειπομένη, τῶν τε κατὰ χρεῖαν ὕστερεῖτο, καὶ τὸν παρηγοροῦντα τὴν μόνωσιν οὐκ εἶχε, τότε τὴν αὐτοσχέδιον καὶ παράδοξον διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐκομιζέτο τροφήν. Τῶν γὰρ ἐν τῷ ἐερῷ τεταγμένων, οἱ μὲν τὰς λειτουργίας ἐπιτελοῦντες, τῇ συνῆθει τὸ πέρας ἐπιτιθέντες ἀκολουθῆα, οὐδὲ τῆς κατ' οἶκον κατημέλου χρείας· οἱ δὲ καὶ τῇ τῶν ἱερῶν διηνεκῶς ἐγκαρτερεῖν ὑπηρεσίᾳ καὶ φυλακῇ τεθειμένοι, τὸ πᾶν ἐν τούτῳ τῆς σπουδῆς καταναλίσκοντες, ἀργότεροι πρὸς τὴν ἐκείνης καθειστήκεισαν θεραπείαν. Τῶν ἐπιτηδίων γὰρ ταῦτα γυναικῶν τυχόν ἢ θεραπαίνιδων ἀσπληροῦν ὑπῆρχε, καὶ κατὰ λόγον ἐπεζῆτει πάντως τὰ τὴν φύσιν συντηρήσοντα διὰ τῆς ἐφημέρου τοῦ σώματος σιτήσεως, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἐπιλείπουσαν ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ ἀγγέλου τροφήν.

ΚΓ'. Πῶς γὰρ ἂν ὁ κρείττονι βουλήσει ταύτην παρελιφῶς Δεσπότης, μὴ παραδοξοτάτη περιεποιήσατο προμηθεῖα; Πῶς μὴ θεοιτέρας ἡξίωσε τῆς ἐπισκοπῆς; πῶς μὴ τοῖς ἀξιολογωτέροις ἐτιθηήσατο χάρισμασι; πῶς μὴ ταῖς ἀγαλῶν δίκην συνεχούσαις αὐτὴν περικρατῶν ἐπισκιάσειν, ὡς οἰκίαν περιέλαβε μερίδα, ὡς ἀκραίαν συνέθαψε περισσεύον, ὡς πολῦτιμον ἐταμειύσατο δύνων, ὡς ὀλοκλήρω ταύτη καὶ εὐώδει ἐφηδύνη καλλιερῆματι; ἄσσερῳ? Quomodo ea oblectatus non esset ceu

Εἰ γὰρ δι' ἀκοῆς ἡμεῖς τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ ποθεινὸν λαμβάνοντες ὑφήγημα, καὶ ταῖς τῶν λόγων ἀναμνήσεσι καθάπερ ἀναζωγραφοῦντες τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην διαίτησιν καὶ ἀγωγὴν, ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ αὐτῇ ζεούσῃ καὶ διαπύρῳ κατιδεῖν γινόμεθα τὰ πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐρασμιώτατον καὶ ἡδιστον τοῖς ἀκούουσι κρινεται πᾶσι, τὸ κατ' ἐκεῖνον παρῆναι τὸν χρόνον, ἱστορῆσαι τε τὰ γενόμενα, καὶ τῆς θέας αὐτῶν ἐπαπολαῦσαι καὶ κατατρυφήσαι τῆς τότε καινοτομουμένης οἰκονομίας, καὶ ἐνηδυνθῆναι τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἡμετέρου ἐντροφῆματος, καὶ περιπτύξασθαι, εἴπερ οἶόν τε ἦν, τὸ μόνον τῆς φύσεως ὑπερηγαπημένον βλάστημα, καὶ προσενεγαλῆν τὴν διὰ λόγων εὐφημίαν καὶ χάριν ταύτην τῷ θερμότητι τοῦ πόθου παρασχέιν, πῶς ἂν ὁ ταύτην καὶ προκρίνας καὶ εἰσοικιάμενος Νυμφίος, ὁ τὸ ὑπερφύες τῆς ἐν αὐτῇ καινοτομουμένης ἐνορῶν καρτερίας, ὁ τῷ ἀμηχάνῳ τῆς καθαρότητος αὐτῆς ἐνωραϊζόμενος κόλλει, ὁ τῇ ἀθεωρήτῳ τῆς ψυχῆς ἐφηδόμενος τερ-

πνότητι, μὴ καταλλήλως τῇ ἀγαπήσει τῇ τῶν χα-
ρισμάτων αὐτὴν ὑπερβόλαιεν ἀφροσύνα ;
venustate jucundissime oblectatur, quomodo (inquam) per mutuatn dilectionem charismatum
affluentia eam prae omnibus gloriosissimam non efficeret ?

KZ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων οὕτως
ἡγαπημένη Θεοῦ τῶν ἀπορόρητων ἐκείνων ἐτύγχανε
δωρεῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς διὰ θεωρίας ἐφεστῶσιν αὐτῇ
τότε, ποθητὸν ἦν θέαμα, ἀγαπητὸν διήγημα, ἡδιστον
ἄκουσμα. Ἠγάπησε γὰρ αὐτὴν, φησί, πᾶς οἶκος
Ἰσραὴλ. Ἠγάπησεν αὐτὴν, καινὴν κατανοῶν κε-
κληρωμένην κατοικίαν, παράδοξον λαχοῦσαν ἐνδιαί-
τησιν. Ἦν γὰρ ἐπιουμητὸν τὸ νεοθαλὲς βλεπόμενον
ἐν τοῖς ἁγίοις ἀδρονόμενον στέλεχος ἦν ἐπιπόθητον
κατιδεῖν τὴν εὐγενῆ παραφυάδα τοῦ γένους, εἰς ὑψι-
γενεὶς τῶν ἀρετῶν ἀναδιδούσαν μέγεθος, καὶ ξένον
δομοῦ καὶ ἡδὺ παρεστῶσαν τὸ θέαμα. Ἦν ἰδεῖν καὶ
περιχαρῶς προσδραμεῖν τῇ ἀνημμένη τῆς ἀνθρωπώ-
τητος ἐν τῷ ναῷ λαμπάδι, καὶ ταῖς ἀκτίσιν ἐξ αὐτῆς
προβαλλομέναις ἐμφαιδρυνθῆναι χάρισιν. Ἦν τότε
πολλῆς ἐναπολαύειν τοὺς θεωμένους τὸ τῆς φύσεως
ἡδυσμα τῆς θυμηδίας ἐν τῇ καινοφανεῖ διαγωγῇ,
τὴν πρὸς τὰ θεϊότερα μὲν ἐπιδεικνύμενον ἀναγωγὴν,
τῶν δὲ τῇ τοιαύτῃ προσανεχόντων ἀναβάσει συν-
επεκτείνον τὴν ἡδονήν.
B
ortus ramus; exoptatissimum erat illam generis
nostri propaginem aspicere, quæ magnitudinem
suam in sublime virtutum attollebat, novumque si-
mul ac suave spectaculum exhibebat. Cernere etiam
erat ad hanc humanitatis lampadem in templo ac-
censam ingenti gaudio accurrentes, et gratis tam-
quam radiis ex ipsa emissis collustratos. Licebat
plurima animi voluptate tunc perfrui, contem-
plando scilicet hanc naturæ nostræ suavitatem; quæ
nova illa vitæ ratione ad diviniora quæque tra-
mitem præmonstrabat, iis autem, qui huic ascensioni
animum jam intendebant, vires cum voluptate
superaddebat.

KH'. Ἀλλὰ τῆς κατὰ λόγον μὲν τῶν ποθητῶν σου
θεαμάτων ἀγαπήσεως, οἱ ἰηνηκαῦτα τούτων ἐν ἀπι-
λύσει γένόμενοι, τοῦ πλείονος ἀπελείποντο ἂν ἄπ-
λλοιο δὲ εἰπεῖν τοῦ παντὸς, ὅσιν τοῖς σωματικοῖς σου μόν-
ον ἐφησθέετε; πρὸς ὀλίγον κάλλεσι, τοῦ πόθου
διήμαρτον τῶν ἐναποκαίμενων ἀγαθῶν θησαυρῶν,
καὶ ἀποκρύφω μυστηρίων. Τῇ σκίαγραφῶσιν γὰρ
τὴν ἔκδοσιν ὡραιότητα τοῦ ὄρωμένου θεία, καθάπερ τῇ
ἐκ πολυειδῶν χρωμάτων κατασκευασθεισῇ ἐπιτερο-
θθέντες εἰκότι, τοῦ ἐκτυπομένου κάλλους καὶ τῆς
αὐτοῦ μετ' ὀλίγον ἐξέπεσον δίκνυσαν σκιαγραφίας.
Ἦν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν ζωγραφῶτων χαρακτηριστῆρα, τὴν
διὰ τῆς ζωγραφίας δηλουμένην κατανοῆσαι σου δό-
ξαν, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ὡραιότητος, τῆς ἀφ-
νοῦ; καταστοχάσασθαι σου φαιδρότητος ἂν ἄπ-
λλοιο δὲ μίαν καὶ ταύτην ἀγαπητῶς ἀποδοῦναι τιμὴν, ταῖς
ἀμφοτέραις σου λαμπρότησιν, ὡς τοῦ μόνου φωτὸς
γεγεννημέναις οἰκητήριον, καὶ τὴν μίαν ἡμῶν καὶ
ποθητὴν διανασχοῦσαις λαμπρότητα. Ἀλλὰ τῶν κατ'
ἐκείνους μὲν ὀλίγοι πρὸς τὴν δυνάμει σου μεγαλοπρέ-
πειαν διὰ τῆς προλαμπάσης ὥρας ἀνήχησεν, τῶν
πλείστων αὐτῶν φρόνως κατενεχθέντων, καὶ πρὸς τὴν
ἐκούσιον ὑποδύντων τύφλωσιν. Ἡμεῖς δὲ ταῖς ἐξ αὐ-
τῶν ἀκτίσιν περιλαμπόμενοι, εἰς αὐτὰ σου τὰ πλῆ-
ρωματα τῶν μυστηρίων διακλύπτωμεν ταμεία, καὶ ταῖς
C
XXVIII. Ast admirandi illius spectaculi tui ju-
stissimo amore ii potiori ex parte, immo melius
dixerim, prorsus se fraudaverunt, quibus tunc
temporis eo perfrui datum fuerat; propterea quod
externa tantum pulchritudine tua ad modicum de-
lectati, longe a præcellentium thesaurorum intus
latentium et absconditorum mysteriorum desiderio
et amore abfuerunt. Cum enim exteriori specie,
quæ interiorum pulchritudinem adumbrabat, quasi
imagine quadam variis coloribus pulchre depicta
oblectati essent, de expressa per eam pulchritu-
dine nihil cogitarunt, ac paulo post externam
quoque adumbrationem e cogitatione dimiserunt.
Et sane ex iis, quæ extrinsecam formam expri-
mebant, gloriam quoque tuam eadem illa specie
declaratam licebat arguere, atque ex venustate
corporis oculis conspicua, occultum tuum splen-
dorem pronum erat coniecere, seu potius libenter
unicum utrique venustati honorem tribuere; quo-
niam utraque habitaculum evasit unicæ lucis (37),
nobisque unicum illum atque optatum splendorem
exhibuit. Verum pauci illius ætatis perfulgentem
speciem ad internum decus tuum vere splendidum
aguoascendum pervenerunt, eorum plerisque in-
vidia occupatis, atque in voluntariam ruentibus cæ-

(36) Græce τῷ ἀμηχάνῳ τῆς καθαρότητος αὐ-
τῆς.... κάλλει: porro sive τὸ ἀμηχάνῳ hic pro eo
sumas, quod est nullis machinis expugnabile, seu
quod labefactari nullo modo potest, seu pro eo, ad
quod æstimandum quævis ars ac solertia impar in-
venitur, sive cujus pretium aut dignitas aut men-
sura nulla arte ac solertia deprehendi potest; ejusmodi
semper sensus redibit, qui suspicionem maculæ,
quæcumque ea sit, a Virgine Deipara longissime ar-

ceat. Si vero ulterius perpendas, heic agi de pul-
chritudine puellulæ triennis; sane laus, eaque sin-
gularissima non labefactatæ aut expugnatae puri-
tatis vix aut ne vix quidem alio spectare potest,
quam ad innocentiam animæ ab originaria labo-
præservate.

(37) Joan. 11, 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.

citatem. At nos, ex utroque illo splendore micantibus radiis illustrati, in ipsa tuorum mysteriorum promptuarum plurima luce nitentia introspicimus, et Solis justitiæ, qui te suum effecit domicilium, fulgoribus illuminamur, in Christo Jesu Domino nostro, quem honor decet et gloria cum Patre et colorum. Amen.

ORATIO IV.

In Sanctissimæ Deiparæ Annuntiationem, e sacris Scripturis desumpta.

I. Gaudeo hodierna die, quia gaudium meum per solemnem conventum celebro; gaudeo, quod ago festum lætitiæ meæ; gaudeo, quia totius mundi gloriam ulnis amplector; gaudeo, quia communem omnium exultationem saluto; gaudeo, quod mihi contingat maledictionem exuere; gaudeo, quod novo lætitiæ indumento vestior; gaudeo, quia corruptionem conspicio deficientem; gaudeo, quia proponi incorruptionis præmia considero; gaudeo, quia hæreditario relevar protoparentis debito; gaudeo, quia spirituales consequor libertatem; gaudeo, quia adoptione filiorum Dei perfruor; gaudeo, quia una cum gaudii auctrice epulor, in cujus etiam conspectu sacratiores ducens choreas, eucharisticos ipsi hymnos decanto, nuptiali lætitiæ plaudo, ac verbis boni omnis nuptiale sertum texo.

II. Etenim hodierna die intelligibilis hic et summo honore prosequendus thalamus, nuntium mystici atque ineffabilis connubii accipiens, simul cum ipso sponsum ratione mentibus impervia excipit; et incorrupta inhabitante (Verbo) facta evadit. Hodie palatium mysticum, inenarrabili puritate exornatum (38), eum, qui universis dominatur, et creaturas omnes continet, mirabiliter intus recipit. Hodie cæli omnium sublimissimum atque animatum ratione nullis sermonibus assequenda in se incarnatum illum continet, qui *cælum extendit sicut pellem* 37, ipsumque ad extremos circumquaque terminos sicut tentorium deducit. Hodie tota lucida illa nubes, justitiæ Solem sinu suo gerens, nitentissimos terrarum orbi radios expandit. Hodie verum illud tabernaculum legislatorem non per symbola et figuras, sed, prout huic complacuit, substantialiter hospitio excipit, et universis legem Spiritus enuntiat. Hodie urna illa, ex auro gratiæ fabrefacta (39), cæleste in se manna recondens, immaculatum fidelibus alimentum proponit. O rem novam! O

37 Psal. ciii, 2

(38) Vide singulare puritatis Mariæ encomium. Nam quum prærogativæ, quæ Virginem ceu par ad æternum regem recipiendum palatium exornabant, et plurimæ essent, ac nobilissimæ ex æquo omnes; sola tamen puritas commemoratur, quasi hæc aut sola aut certe præ aliis dignum Deo habitaculum illam effecerit. Atqui absoum prorsus, ut reliquis prætermisiss sola puritas celebretur, nisi hæc ipsa aliarum virtutum splendorem luce sua aut vincat aut saltem exæquet: nedum autem vincere, sed ne exæquare quidem reliquarum virtutum jubar puri-

Α του οικειόν σε κατασκευάσαντος ήλιου της δικαιοσύνης ένδιαίτημα καταυγαζόμεθα λαμπρότησιν, έν Χριστώ Ήησού, τώ Κυρίω ήμών, ή πρέπει τιμή, δόξα, σύν τώ Πατρί και τώ άγιώ Πνεύματι, νύν και άει και εις τούς αιώνας τών αιώνων. Αμήν.

Spiritu sancto nunc et semper et in sæcula sæ-

ΔΟΓΜΟΣ Δ'.

ΕΙς τόν ευαγγελισμόν της ύπερμαχίας Θεοτόκου, εκλετεϊς από τών Θαλω Γραφών.

Α'. Χαίρω σημερον, την ήμην πανηγυριζών χαράν· χαίρω, την ήμην έορτάζων ευφροσύνην· χαίρω, την παγκόσμιον περιπτυσσόμενος δόξαν· χαίρω, την κοινήν άσπαζόμενος άγαλλιασιν· χαίρω, της άρχής την άπδοεσιν κομιζόμενος· χαίρω, της χαράς την άμφιεσιν καινιζόμενος· χαίρω, την φθοράν έκμειουμένην συνροών· χαίρω, την άφθορασιν βραβευσμένην κατανοών· χαίρω, του προγονικού άπολούμενος χρέους· χαίρω, της πνευματικής μεταλαμβάνων έλευθερίας· χαίρω, της Δεσποτικής απολαύων υιοθεσίας· χαίρω, της χαράς συνευωχούμενος τη αιτία, ής και πρό προσώπου μυστικώτερον χορεύων, χαριστηρίους αύτη τούς ύμνους έπαύω, επιθαλάμιον την ευφροσύνην κροτώ, νυμφικήν την ευφημίαν πλέκω.

Β'. Σήμερον γάρ ή νοητή και πολυτιμητο; αυτη παστάς, του μυστικού και άπρόβήτου συναλλάγματος; το μήνυμα δεξαμένη, σύν αύτῃ τόν νυμφίον ύπερ έννοιαν δέχεται, και νυφορός ή άφθορος του έννοικήσαντος γίνεται. Σήμερον το μυστικόν παλάτιον άφάτω καθαρότητι κεκοσμημένον, τόν βασιλέα του παντός και συνοχέα της κτίσεως παραδόξως εισδέχεται. Σήμερον ο ύπέρτατος και έμφυχο; ούρανος τόν έκτείναντα τόν ούρανόν ώσει δέξβριν, και ώς σκηνήν αυτόν περιαγαγοντα, σαρκούμενον άπρόβήτως συνέχει. Σήμερον ή δόλωφος νεφέλη, τόν της δικαιοσύνης ήλιον έγκολπωσαμένη, φαίδράς τῃ κόσμω τας μαρμαρυγας έξήπλωσε. Σήμερον ή άληθινή σκηνή, ού δια συμβόλων και τύπων τόν νομοδοτήν, αλλά, ώς αυτός ηύδόκησεν, ούσιωδώς εισδέχεται, και πῶσι τόν του Πνεύματος διαγορεύει νόμον. Σήμερον ή τη χάριτι κεχρυσωμένη στάμνος, το ούράνιον ταμειουμένη μάνα, τοις πιστοίς την άκήρατον προτεθησι τροφήν. Ω καινού πράγματος! ω ξένης συνδρομής! Δύο κατά ταύτόν, άπεναντίως άληθίλοις έχοντα, εις το παρόν συνήλθε, χαρά και δέος· χαρά

tas posset, cui olim turpissima peccati labes offusa foret. Puritas ergo, quæ dignam Deo sedem Virginem paravit, puritas fuit ejusvis labis nescia.

(39) Pulchre gratia comparatur auro, rei nempe pretiosissimæ, atque nobilissimo ejusvis rei ornamento. At non minus pulchre in rem nostram ex ejusmodi auro fabrefacta Maria dicitur. Nam si ex gratiæ auro fabrefacta est, ergo non prius esse cepit, quam gratia exornaretur, atque, ut ita dicam, ex gratia constaret.

μὲν, ὡς τὴν καινὴν ἀγαλλίαςιν ἔρχοντα διηγουμένην· ἄλλοτριουμένης ἑμίλιας, ἀσφαλεστάτη τε φυλακῆ, τῆ ἀσύλῳ τειχιζομένης ἀπροσύνη, πρὸς πέρας ὑπὸ θεοῦ τὸ κεκρυμμένον ἀποκρῦψας αὐτοῦ μυστήριον ἔχθη. Διὸ τὸν τούτου λειτουργὸν ἐκ πασῶν νοερῶν δυνάμεων προκρίνας, εἰς τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἐπέλεξε.

vim sermonis excedunt, imo et intelligentiam

Γ'. Ἦδη μὲν οὖν τῆς ἀμιάντου Παρθένου τὴν ἱερὰν ἐργωμένης [sic] ἱστουργίαν, καὶ πάσης συνήθους ἀλλοτριουμένης ἑμίλιας, ἀσφαλεστάτη τε φυλακῆ, τῆ ἀσύλῳ τειχιζομένης ἀπροσύνη, πρὸς πέρας ὑπὸ θεοῦ τὸ κεκρυμμένον ἀποκρῦψας αὐτοῦ μυστήριον ἔχθη. Διὸ τὸν τούτου λειτουργὸν ἐκ πασῶν νοερῶν δυνάμεων προκρίνας, εἰς τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἐπέλεξε.

Καὶ σκόπει τὴν εὐαγγελικὴν συμφωνίαν τῆ ἱστορίας συμφεγγομένην, καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κάκεινην εἶναι διαθεβαιοῦσαν. Ἐκείνη μὲν γὰρ τῆς σιωπῆς Ζαχαρίου μνηθεύσα, μετὰ ταῦτα τὰ τῆς χαρᾶς διηγεῖται παράδοξον. Καὶ αὕτη δὲ, τὰ περὶ αὐτῆς ἀσφαλῶς διαθεμένη, σὺν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ταύτῃ διαγορεύει. Διὸ φησιν· Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀποστάλη ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέτ.

Δ'. Διὰ τί μὴ ἔνδον τούτου, δίκαιον ἀπορῆσαι, τρίτῳ ἢ τετάρτῳ, εἰπεῖν, ἢ τῷ ἑφεξῆς, πρὸς τὴν Παρθένον γέγονεν ἢ τοῦ ἀρχαγγέλου ἀποστολῆ, ἀλλὰ τῷ ἕκτῳ; Σοφὴ μὲν γὰρ ἦν ἡ Παρθένος, εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἐν γενέσει, καὶ συνέσει διαφέρουσα, καὶ τοῖς δίδομένοις ἄνωθεν χρησμοῖς ἐντεῦθεν εὐπειθῆς ἐτύγχανεν, εἰκόσα τούτοις εἶ, καὶ μὴ ἀντιλέγουσα, καὶ πάσης ἀμφιβολίας καθαρῆουσα.

Ὁὐ βούλεται δὲ ταύτην διὰ μόνου τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρὸς τὸ ἀκμάζον εἶναι τοῦ μυστηρίου ἐνάγειν, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ πραγμάτων. Καὶ γὰρ καινόν τι καὶ πάντη τῶν τῆς φύσεως ἰδίῳ ἀλλότριον, ὃ πάσαι γεγενημένοι οὐκ ὀνομάσθη, ταύτη καταμηνύειν ἡμελλε. Διὸ φανερώτερα τὰ προοίμια κατασκευάζει, καὶ τὴν τῶν ῥημάτων ἀμφιβολίαν διὰ τῶν πραγμάτων βεβαιοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ χρόνῳ τούτῳ τελεσφορούμενον τὸ ἔμβρυον οἰδαίνειν μὲν τοὺς μητρώους παρασκευάζει κόλπους, ἔξω δὲ τοῖς θεωμένοις ὑποφαίνειν τὸν ὄγκον· ἀπλανῆ μάρτυρα τὴν εἶναι ἀγόμενος ὁ παραδόξως τὸ ἀπόρρητον οἰκονομῶν Δεσπότης, τῷ ἕκτῳ μηνὶ τῆς τοῦ Πραδρόμου συλλήψεως πρὸς τὸν Γαβριὴλ φησιν·

Ε'. Ἄγε δὴ, ὃ δορυφόρος τῆς ἐμῆς ἐξουσίας, τῷ πατρικῷ βουλήματι καθυποῦργησον. Ἄγε, τὴν ἐμὴν συγκατάθεσιν μὴνυσον· εἶθι, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐν ἀνθρώποις ἐπέλευσιν κήρυξον, ὁμοτίμου θελήματος καὶ εὐαγγελίας εὐαγγελίζου· ἐγὼ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι τὴν τοῦ πάντος ἐτεκτηνάμην ὑπαρξίν·

(40) In Protevangelio Jacobi (capp. x, xi), aliisque ejusmodi libris narratur, Mariam simul cum aliis virginibus sacrum velum ad usum templi conficiendum sumpsisse; ipsi autem parandæ ad id

A peregrinam conventionem! Bina sibi invicem adversantia nunc simul concurrunt, gaudium, terrorque; gaudium sane, quippe communem omnium exultationem commemorant; sed et terror, quoniam omnem transcendunt; neque fieri potest, ut quispiam perveniat.

III. Dum itaque immaculata Virgo sacro conficiendo velo jam operam daret (40), et a consuetis quibusvis conversationibus aliena viveret, severissima se modestia, ceu custodia tutissima, communis; in opus deductum est a Deo mysterium, quod occultissime absconditum servatum fuerat. Quamohrem cum ex omnibus intellectualibus Virtutibus ministrum ad id elegisset, ad illud exsequendum eum legavit.

Et vide, quomodo adamussim cum historia consentiat evangelicæ narratio, atque adeo fidem faciat, illam quoque ejusdem esse spiritus. Illa enim, facta silentii Zachariæ mentione, deinde admiranda illa, quæ ad gaudium pertinent, prosequitur. Atqui et ista cum de eodem silentio diligenter dixisset, mox et de gaudio et de tempore simul enarrat. Quare inquit (41): *In mense autem sexto missus est archangelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.*

IV. Quæri merito potest, qua de causa archangeli ad Virginem legatio non intra hoc spatium temporis jussa fuerit, verbi gratia tertio vel quarto mense vel insequente, sed sexto. Nam si quis alius inter filios hominum, certe Virgo sapiens erat, et intelligentia præ aliis pollebat; et exinde oraculis cœlitus transmissis morigeram se præbebat, his obsequens semper, ac nihil objiciens, et cujusvis hæsitationis nescia.

Verum (archangelus) sibi proponit, ut non solum faustæ legationis verbis, verum etiam factis jam ad exitum deductis illud, quod adhuc est mysterii summum, ipsi suadeat. Quippe rem novam et a naturæ ordine prorsus alienam, et post hominum memoriam plane inauditam denunciaturus ei erat. Idcirco, proœmia componit evidentissima, et minus certo verborum testimonio firmam per facta fidem conciliat. Cum enim eo tempore fœtus ad perfectionem accedens efficiat, ut et sinus maternus tumescat, ac pondus in aspicientium oculis exterius incurrat; Dominus, qui mira providentia ineffabile hoc mysterium administrat, ut certissimum oculorum testimonium adhibeat, sexto mense conceptionis Præcursoris sic Gabrielem alloquitur:

V. Agedum, voluntatis meæ administer, consilio paterno-famulare. Age, descensum meum significa: perge, prædica sancti Spiritus in homines adventum, annuntia beneficia voluntatis communem habentis honorem: ego cum Patre simul et Spiritu universam hanc rerum molem condidi: ego utrique

purpuræ partes obtigisse.

(41) Luc. i, 26. Fortè codex, quo usus est Jacobus, archangelus pro angelus habuit.

mundo sua tribui ornamenta : imperio meo universi intellectualium exercituum ordines creati sunt : jussu meo cœlum vario astrorum nitet ornatum : providentia mea tellus floribus redimitur : ex me est omnis animantium vita : ego, meis ipse manibus cum ad imaginem meam hominem plasmassem, omnium, quæ super terram sunt, dominum regemque illum proclamavi. Hunc tyrannus cum expugnasset, e regno deturbavit : hunc dejecit e principatu : parta de ipso victoria gloriatur. Propterea suæ eum dignitati mea ipsemet præsentia decrevi restituere : dispensationem hanc meam jam pridem pollicitus sum per prophetas : hanc ut in opus deducam, meus me urget misericors amor. In animo mihi est, homines vobis socios adjungere : par est, ut unus simul ab omnibus concors gloriæ hymnus mihi offeratur. Nulla mihi hujus unionis invidia ; et vos enim invidia vacuos creavi : gaudeo de (eorum) exaltatione ; et ipsi de voluntate mea congaudent. Tua hæc, o Gabriel, ad illos descensio, eorum ad vos ascensionis signum est.

Tu itaque vade, mysterio famulaturus ; illi autem penes se eam habent, quam ad sui implementum mysterium postulat, quam in antecessum ad hunc finem præparavi, purissimum meum diversorium, impollutum domicilium, immaculatum hospitium, thesaurum mihi universis creaturis pretiosiorum (42). Require illam, o Gabriel, quam ante generationes omnes ad hoc mihi selegi, quam dispensationis hujus causa prædestinavi. Hanc prophetarum meorum chorus magnis vocibus prænuntiavit : per hanc mortalium genus denuo regnum proprium restituendum sperat. In illa ipse gloriatur ; illius ego puritate delector ; plane par est, ut hanc ego inhabitem, meamque efficiam matrem (43), ac præ vestra natura honore augeam. Vade igitur, et admirandi hujus operis esto minister : perge, et inspicere thalamum meum, columbam omnis expertem malitiæ (44), rationalem aguam, arcam sanctificationis meæ ; intueri illius pulchritudinem vestro ipsorum intellectui incomprehensibilem : demirare incomparabilem innocentiam ejus ; demirare ineffabilem (45) puritatem : majoris, et stupore defixus meum illi certum

(42) Ecce inducitur Dei Verbum sanctam Virginem ceu thesaurum pretiosissimum commendans ; neque tamen ullas illius divitias expresse commendat, præterquam singularissimam puritatem. Atqui, quod paulo ante præmisimus, suapte natura res postulat, ut, si qua dos, cæteris tacitis, ad summam cujuspiam laudem prædicetur, hæc reliquis omnibus supereminet. Ergo, siquidem ex perpetua omnium sententia, ab aliis Deiparæ sanctæ dotibus ac virtutibus nævus quilibet aut defectus abfuit hoc ipsum de puritate ipsius pariter, imo a fortiori profitendum necessario est. Nullus ergo ex Patrum doctrina locus relinquitur nævo cuiquam, qui virginæ animæ candorem unquam vel levissime offuscaverit.

(43) Habes sententiam apud Patres tritissimam, singularem Mariæ puritatem Deum permovisse, ut

ἔγω τὸν διπλοῦν ἡμφιάσα κόσμον· ἐμῇ προστάξει πᾶσα παρῆχται τῶν νοερῶν στρατευμάτων ἡ φύσις· ἐμῷ κελεύσματι ὁ οὐρανὸς τοῖς ἄστροις καταποικίλλεται· ἐμῇ προνοίᾳ τοῖς ἀνθεσιν ἡ γῆ καταστρέφεται· ἐν ἐμοὶ πᾶσα τῶν ζῶντων ζωὴ τεταμύεται· ἐγὼ χερσὶν οἰκέλαις τὸν ἀνθρώπον κατ' ἐμὴν εἰκόνα ποιήσας, δεσπότην καὶ βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς ἀνεκήρυξα. Τοῦτον ἐκπολεμήσας ὁ τύραννος, τῆς βασιλείας ἀπέβριξε· τοῦτον τῆς ἀρχῆς καθείλε· τοῦτον ἐγκαυχᾶται τῇ νίκῃ. Βούλομαι τοῖνον διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πρὸς τὴν ἰδίαν τοῦτον ἐπανάγειν ἀξίαν· ταύτην μου τὴν οἰκονομίαν πάλαι διὰ προφητῶν ἐπηγγειλάμην· τύτην τοῖς ἐμοῖς οἰκτιρμοῖς πληροῦν κατεπέιγομαι. Θέλω κοινωνοὺς ὑμῖν ἀνθρώπους ἀποτέλεσαι· μίαν σύμφωνον δοξολογίαν δεῖ με πρὸς πάντων εἰσδέχεσθαι. Οὐ φθονῶ τῇ ἐνώσει· καὶ ὑμᾶς γὰρ ἀφθόνους ἐποίησα· χαίρω τῇ ἀναδίσει· συγχαρήτε καὶ αὐτοὶ τῷ θελήματι. Αὕτη, ὦ Γαβριήλ, ἡ πρὸς ἐκείνους σου κάθοδος τὴν αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς σημαίνει ἀνάδασιν.

Συ μὲν ἀπίης, διακονήσων τῷ μυστηρίῳ· ἐκείνοι δὲ κατέχουσιν, ἣν ἐπιζητεῖ πρὸς ἐκπληρωσιν, ἣν εἰς τοῦτο προκατεσκεύασα, τὸ ἐμὸν καθαρώτατον ἐνδιαίτημα, τὸ ἀμόλυντον οἰκητήριον, τὸ ἄσπιλον καταγώγιον, τὸ πάσης ἐμοὶ τῆς κτίσεως προτιμηθὲν θησαύρισμα. Εὐρον, ὦ Γαβριήλ, ἣν εἰς τοῦτο πρὸ πασῶν γενεῶν ἐξελεξάμην, ἣν τῷ τῆς οἰκονομίας Λόγῳ πρόωρισα. Ταύτην ὁ χορὸς τῶν προφητῶν μου μεγαλοφώνως ἐκήρυξε· διὰ ταύτης τὴν τῆς ἰδίας βασιλείας ἀνάβρῃσιν ἡ ἀνθρωπεία πάλιν ἐλπίζει φύσις. Ταύτη ἐγὼ ἐπαγάλλομαι, τῇ ταύτης καθαρότητι ἐπιτέρομαι· ταύτην με δεῖ οἰκῆσαι, καὶ μητέρα μου δεῖξαι, καὶ τῆς ὑμῶν φύσεως προτιμηταί. Ἴθι τοῖνον, λειτουργήσων τῷ παραδείῳ· Ἴθι, τὴν ἐμὴν ἐποφύμενος παστάδα, τὴν περιστερὰν τὴν ἄκακον, τὴν λογικὴν ἀμνάδα, τὴν τοῦ ἁγιάσματος μου κιβωτόν· Ἴθι τὸ ταύτης ἀκατανόητον ὑμῖν κάλλος· θαύμασον τὸ τῆς ἀγγελίας αὐτῆς ἀσύγκριτον· θαύμασον τὸ τῆς καθαρότητος ἀπόβρῃτον· ἐκπλάγηθι τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς παράδοξα, καὶ ἐκπλαγείς τὴν ἐμὴν αὐτῇ παρουσίαν βεβαίωσον. obstupesce portentum virtutis omni cogitatione adventum annuntia.

cam sibi in matrem eligeret. Confirmatur exinde, quod superius innuimus, inter omnes Virginis prerogativas nobilissimam hanc visam Patribus fuisse, ac propterea olim peccato obnubilatam existimari ex Patrum sententia non posse.

(44) Quemadmodum ex hac sententia colligitur, de sancta Deipara accipi ea consuevisse, quæ in Canticis canticorum de Sponsa leguntur ; ita quod appellatione τῆς ἀκάκου, expertis malitiæ, exornatur, palam facit, hoc maxime privilegium sanctos Patres in Virgine suspexisse, quod omni peccati macula caruerit.

(45) Quo, quæso, pacto incomparabilis esset innocentia, quæ olim ab anima Mariæ penitus abfuisset ? Quomodo vel ipsis angelis ineffabilis dicereetur puritas, si olim a communi labe anima Virginis sordida apparuisset ?

Γ'. Ἐφριξεν ὁ ἀρχάγγελος τὸ τοῦ Δεσπότου συν- A
 εις πρόσταγμα· ἐπῆξε τὸ πρᾶγμα κατανοήσας,
 καὶ πρὸς μὲν τοῦτο ἀμηχανῶν διηπόρει. Τῇ δὲ κε-
 λεύσει ἀντιλέγειν οὐκ ἔχων, τὴν διακονίαν ἐξεπλή-
 ρου.

Διδ τῷ τῆς φύσεως ἐπιτηδείῳ τάχει πρὸς τῇ Γα-
 λιλαίᾳ τὴν πτῆσιν ἐνεργεῖ· εἰκὸς τῇ καινότητι τοῦ
 μυστηρίου πολιορκούμενος, ὅμως τῇ προδιδαχθείσῃ
 Ναζαρέτ προσέβαλε· καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἰωσήφ οἰκῆ-
 μιτι, ἐτι ἀσχηματίστως, εἰσδύσας, ἐλάθανε τὴν
 αἰῶσθιν.

Διδ τῷ ἀσωμέτῳ τῆς φύσεως τοὺς τῆς Παρθένου
 ὑπεκφεύγων ὀφθαλμούς, τὰ κατ' αὐτὴν διεσκόπει.
 Ἐώρα γὰρ ἀπατόν τινα τὸν τῆς ἐν αὐτῇ ἀγνείας
 πλοῦτον κρυπτόμενον, καὶ ἀσυγκρίτως πάσῃ γεν-
 νητῇ φύσει κατανοούμενον· τὸ τε ἦθος ἀνάλωτον, B
 καὶ τὴν δianoian ἀδιασπᾶστος πρὸς Θεὸν ἡρτημένῃν,
 καὶ ἐξεπλήττετο, τῷ βλεπομένῳ προσέχων θαύματι·
 κατάλληλον τῷ τοῦ ἀποστειλαντος λόγῳ τὸν ταύτης
 κατενόει τρόπον.

Ζ'. Ὅθεν εἰλικρινῶς τοῦτον καταμανθάνων, ἐν
 ἔκτυπῷ τοιαῦτα πρὸς τὴν Παρθένον ἐναπετεινέτο·

Ὡ τῶν χαρίτων σου! ὦ τῆς τοῦ γένους εὐκλή-
 ριας! ὦ οἷας τῆς δόξης ἤξιωνται! Οἶόν σε τὸν στέ-
 φνον περιέθεντο! οἶόν σε τὸ διάδημα ἀνεδήσαντο!
 οἶαν σε τὴν χαρὰν περιεβάλλοντο! Τί εἰπω, ἢ τί λα-
 λῶσω, ἐν ἀπορόρητῳ περιπεσῶν θαύματι; Τίσιν ἐπι-
 νοίας; ἐφευρῶν κλήσεις, ἀμυδρῶς καθάφομαι τῶν C
 προσηκόντων ἐπαίνων σοι; Τοῦ γὰρ κατ' ἀξίαν
 ἀμήχανόν μοι τυγχάνειν· ὑπερέβη πᾶν ἐγκωμιαστι-
 κὴν ὄνομα ἢ θεοκαλλώπιστός σου κλήσις, ἀνωθεν
 ἔχει· τὰς εὐφημίας, ἐκ τοῦ Δεσπότου τὸν ἀξίον ἐπαί-
 νου δέχεται, οὐ σεμνύνεται τοῖς τῶν γεννητῶν
 ἐγκωμίοις. Ὡ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, οἶον ἔθησαύ-
 ρισας τὸν μαργαρίτην! οἶον ἐναπέθου τὸν πλοῦτον!
 οἶον δὲ νῦν διὰ τούτου εἰσδέξῃ! Ὡ τοῦ φρικτοῦ μυσ-
 τηρίου! ὦ τῆς ἀνεκλαλήτου Μητρός!
 margaritam! quales divitias cumulasti! sed quales
 mysterium! o Matrem ineffabilem!

Η'. Ὅβω τοίνυν διαπορῶν ὁ ἀρχιστράτηγος, D
 ἔχαιρε μὲν ὡς ἀληθῶς τὰ ὑπὲρ νόησιν θαυμάζων τῆς
 Παρθένου παράδοξα· ἐσκόπει δὲ, ὅπως ἂν πρᾶξιαν
 τὴν χαρὰν ἐνηχῆσας, μὴ σφοδροτάτην αὐτῇ τὴν
 κατάπληξιν ἐμποίησῃ. Καὶ γὰρ ἦν ἡ πανάμωμος
 πάσης ἄλλοτριας ἀπηλλαγμένη ὀμίλλας, καὶ παντὸς
 κολακευτικοῦ καθαρεύουσα ῥήματος. Διδ σοφωτάτως

(46) Si in rebus creatis nihil est, quod cum
 Maria ratione innocentiae comparari queat; ergo
 vel caelestium spirituum innocentia innocentiae
 Mariae immenso intervallo cedit. Atqui id plane
 falsum foret, si Maria communi omnium crimine
 aliquando obligata fuisset.

(47) Quod Virgo Maria velut portentum quoddam
 habenda sit, passim apud Patres occurrit; atque, ut
 liquet ex praesenti Jacobi loco, non modo ad miram
 Dei Genitricis dignitatem, neque modo ad Virginis
 Matris prodigium, sed ad benedictissimam Mariam
 in se spectatam id pertinet. Ergo minus consulto

VI. Ubi hoc novit Domini sui mandato terrore
 correptus est archangelus: perpensa re expavit,
 atque ad ejusmodi negotium haerebat consilii inops.
 Verumtamen cum non posset mandato repugnare,
 impositum exsequi ministerium aggreditur.

Pro naturæ ergo suæ agilitate celerrimum Gali-
 læam versus volatum dirigit; ac simul, totus, ut
 res ferebat, novitate mysterii occupatus, desi-
 gnatam tenet urbem Nazareth; et Josephi domum,
 nulla adhuc assumpta forma, ingressus, ibi cujus-
 vis sensibus latens versabatur.

Oculus ergo Virginis, utpote natura incorporeus,
 subterfugiens, omnia quæque attente in Virgine
 contemplabatur. Cernebat quippe ineffabiles quas-
 dam innocentiae divitias, quæ in ea latebant, ac
 perspicue nullam cum universa creata natura (46)
 comparationem admittere cernebantur; tum in-
 victam mirabatur animi virtutem, ac mentem in-
 separabiliter ad Deum sursum elevatam, ac præ-
 senti miraculo intentus in stuporem rapiebatur, ac
 mores habitumque ejus ad unguem verbis illius,
 qui ipsum miserat, respondere animadvertibat.

VII. Quocirca cum hæc per se clare perspiceret,
 hujusmodi sensa, veluti Virginem alloquens, animo
 suo volvebat:

O quantæ gratiæ tuæ! O generis tui sors fortuna-
 nata! O quali gloria effecti sunt digni! Quali serto,
 te coronam habentes, caput cinxerunt! Quali dia-
 demate, diadema te habentes, redimiti apparent!
 Quali gaudio, te gaudium habentes, potiuntur! Quid
 dicam, aut quibus utar verbis, nactus portentum (47)
 verbis inenarrabile? Quasnam appellationes invenire
 excogitando possim, ut laudis tibi congruæ quidpiam
 vel leviter attingam? Nam ut id pro dignitate
 præstem, vires nullo modo suppetunt: quamlibet
 encomiasticam appellationem transcendit nomen
 tuum divino nitens splendore, a celo suum habet
 præconium, a Domino accipit condignam lau-
 dem, non effertur creaturarum encomiis. O Naza-
 reth Galilææ, qualem in thesauro tuo recondis
 insuper harum ope mox acquires! O tremendum

VIII. Sic igitur cœlestis ille militiæ princeps præ
 stupore hærens, hinc quidem portenta Virginis,
 quæ vim mentis excederent demirans, summopero
 jucundabatur; inde vero modum exquirebat, quo
 non vehementissimum forte terrorem illi incuteret,
 dum eam suavis gaudii vocem emitteret. Vivebat
 enim immaculatissima illa (48) a quovis extraneo-

ad Mariam transferuntur quæ ad communem reli-
 quorum hominum conditionem pertinent, non secus
 ac inconsulto miracula ad naturæ leges exige-
 rentur. Inani igitur timore capti ii fuerunt, qui a
 profrenda Deiparæ a communi originis peccato
 immunitate deterreri se siebant, ne forte ea doctrinæ
 capita, quæ de misero lapsi humani generis statu
 Ecclesia catholica servavit semper ac servat, in
 discrimen vocarentur.

(48) Videsis Deiparam antonomastice *undequa-
 que Immaculata*, τῆς παναμώμου, nomine com-
 pellatam.

rum consortio prorsus remota, et a quibusvis assentatoris verbis abhorrebat. Quocirca prudētissime minister ille cœlestis opportunum tempus, et locum rei idoneum explorabat.

Et exinde merito, mea quidem sententia, præferenda visa est horum gestorū historia illa, quæ prima gaudii nuntia iis connumerat, quæ extra Virginis domum (contigerunt). Etsi enim divinitus affatus evangelista illius tantummodo colloqui, quod intra domum archangelus habuit, verba scriptis consignaverit; at alia plurima brevitas et compendii causa, ut puto, prætermisit, prouti etiam quoad alia advertere licet.

Sane quemadmodum, dum in cujuspiam domus interioribus inclusi manemus, et, cunctis circa nos tacitis, omnimoda quies obtinet, si magnus repente fragor excitetur, aut vehemens percellat vox aures, graviter affici solemus, et vehementissimo correpti timore huc illuc propelli; multoties vero trepidatione occupati etiam foras ad casum declinandum aufugere nitimur; quando vero foris versamur, si quidpiam ejusmodi nobis contingat, utut grava illud sit ac repente invadat, moderatius nos terror commovet, quippe tunc sensus in plura distrahuntur, nec moleste vel ingentes fragores excipiunt; eundem in modum illa quoque provide sunt disposita, quæ ad Virginis Immaculatæ annuntiationem spectabant. Etenim si intus allocutus eam esset Gabriel, periculum impendebat, ne (perturbatione) foras eam compelleret. At postquam alicubi extra domum apparens salutando eam affatus est, jam intus eam compulit, et ibi ipsam ad ea quæ dicenda erant, secure continuit, quippe quæ non haberet quo forte ob turbationem declinaret.

IX. Postquam igitur providentia illius, qui mysterium opere complebat, e domuncula parumper egressa est (Virgo) ad aquam, prout historia narrat, hauriendam, et pervenit ad fontem (qui quidem symbolum erat mysterii, et aquam immortalem adumbrabat), tunc archangelus, nondum videndum se præbens, voces effudit.

Illam autem ad vocis hujus novitatem perterrita; formidine occupata et pavore, in interiora domus se recepit. Postquam vero, corde etiam palpitante crebrisque motibus pulsante, ac genis pallore suffusis, cunctisque artibus vehementer contremiscentibus, operi intenta erat; supernæ militiæ ductor in humanam sese speciem configurans e janua in conspectum illi se manifeste exhibet; et tunc beatam illam vocem protulit; tunc gaudium, quod omnem superat intellectum, enuntiavit; tunc benedictæ indixit benedictionem. Verba autem tantæ lætitiæ plena ejusmodi fuerunt: *Ave, gratia plena; Dominus tecum*²⁸.

X. O vox indolem reparationis, humani generis clare manifestans! Quænam ex intelligibilibus naturis tantam gloriam sortitæ sunt? Quænam sive

Α ὁ λειτουργὸς καιρὸν σύμφωρον καὶ τόπον συνοίοντα τῶ πράγματι διεσκόπει.

“Θεὸν μοι σαφῶς δοκεῖ, περὶ τούτων τὴν ἱστορίαν διαλεχέσθαι, πρὸς τοὺς ἐκτὸς τοῦ οἴκου τὰ τῆς χάριτος προσίμια ὑποτιθεμένην. Εἰ γὰρ καὶ μόνως ὁ θεοπέποιθτος εὐαγγελιστὴς τῆς ἐν τῷ οἴκῳ διαλέξεως τοῦ ἀρχαγγέλου τοὺς λόγους ὑπέγραψεν, ἀλλὰ βραχυλογίας, οἶμαι, καὶ συντομίας χάριν τὰ πλείεστα παρέδραμεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἔστι μαθεῖν.

“Ὡς γὰρ ἔνδον ἡμεῖς ἐν οἰκίᾳ τινὶ καθειρθέντες, καὶ τρυχίαν βαθεῖαν ἐκ πάντων ἀγοντες, τοῦ ἀθρόου γεγοναμένου ψόφου, ἢ φωνῆς τραυῶς ἐνεχθείσης; εἰδόμεν ὀξέως ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ σφοδρότατοι δέμασι συνεχόμενοι, περιδονεῖσθαι πανταχόθεν· πολλάκις δὲ καὶ ὑπὸ ἀγωνίας πολιορκούμενοι, πρὸς τὰ ἐκτὸς θέειν τὸ συμβῆν ἐκκλίνειν πειρώμενοι· ὅπνικα δὲ τοῖς ἐξωθεν συναστροφόμενοις ἐπισυμβῆ τι τοιοῦτον ἡμῖν, κἂν σφοδρὸν τύχη καὶ ἐξαπίνης συνενεχθείη, μετριωτέρως τὴν κατάπληξιν φέρομεν, τῆς αἰσθήσεως ἐντεῦθεν εἰς πλείω μεριζομένης, καὶ μὴ χαλεπῶς τὰς θροήσεις δεχομένης· οὕτω καὶ τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἠκονομήθη τῆς ἀμείαντου Παρθένου. Εἰ μὲν γὰρ ἔνδον ὁ Γαβριὴλ ταύτῃ προσεῖπεν, ἀνάγκη πρὸς τὰ ἐκτὸς συναλλάσσει αὐτὸν ὀπρήσκειν. Ἐπειδὴ δὲ ἐξω πού τῆς οἰκίας ὑπερφανεῖς, τὸν ἀσπασμὸν προσεκήρυξεν, ἔνδον αὐτὴν συνώθησε, καὶ ἀσφαλῶς πρὸς τὰ λεχθησόμενα ἐπήρσεισεν, οὐκ ἔχουσαν ὅποι τῇ ἀγωνίᾳ παρεκκλίνειν.

Θ'. Ἐπεὶ οὖν προμηθεῖα τοῦ τὸ μυστήριον ἐνεργούντος, ὑπέστηθε τοῦ θεματίου, κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὑδρεύσασθαι, καὶ τὴν πηγὴν κατεβλήσκειν, ἥτις σύμβολον ἦν τοῦ μυστηρίου, τὸ ἀθάνατον ὕδωρ ἐξοικονοζουσα, τὴν μὲν φωνὴν ὁ ἀρχαγγέλος ἀφήσειεν, ἐτι μὴ ἐκφανῆς ὦν.

Ἡ δὲ τῶ ξένῳ ταύτης καταπλαγεῖσα, σὺν τρόμῳ καὶ τριχῆ πρὸς τοὺς ἔνδον ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ τοῦ ἔργου εἶχετο, ἦδη τῆς καρδίας κραδαινόμενης καὶ συνεχῶς πατασσοῦσης, τῆς τε ὠρθότητος τὰς παρειάς ὑπογραφούσης, καὶ πάντων τῶν μελῶν ἐναγωνίως παλλόντων· ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σχηματίσας ὁ ἀρχιστρατήγος εἶδος, ἐνωπίως ἀπὸ θύρας αὐτῆ προφαίνεται· καὶ τότε τὴν μακαρίαν ἐκείτην ἐνήχησε φωνὴν· τότε τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἐμήνυσε χάριαν· τότε τῇ εὐλογημένῃ τὴν εὐλογίαν ἐκήρυξεν. Ἡ δὲ τῶν βημάτων εὐφροσύνη τοῦτον ἔχει τὸν λόγον· *Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.*

Ι'. Ὡ φωνῆς τῆς τοῦ γένους ἀναπλάσεως ἐμφανούσης τὸν τρόπον. Ποῖαι νοερὰ φύσεις τοιαύτην ἀπεκλήρωσαντο δόξαν; ποῖαι χειροδικαὶ τε καὶ

²⁸ Luc. 1, 28.

σεραφικὰ Δυνάμεις τῇ καταλλήλῳ ἐδοξιοθήσαν τιμῇ; τίνες Θρόνοι καὶ Κυριότητες τοιαύτης μετέλαχον τῆς ἀξίας; τίνων πολυομαμάτων λαμπρότητες τοιοῦτον ἀποκάλυπτουσι φῶς; ποίων Ἀρχῶν καὶ Ἐξουσιῶν μεγαλειότητες εἰς τοσοῦτον ὕψος ἐπήρθησαν, εἰς ὅσον αὐτῇ ἀνευδιέσθης μὴνη, αὐτὴν ἐκεῖ· ὡς σαρκὶ τῶν Δημιουργῶν ἀπάντων καὶ Κύριον ἐπισηφασα; Ὡ τῶν ὁσῶν μεγαλειῶν! Ὡ τῶν ὑπὲρ ἐνοπιῶν σου θαρημάτων! *Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.* Πῶς μὴ φρίξῃ προσβαλὼν ὁ νοῦς τῷ θαύματι; Πῶς μὴ τοὺς οἰκείους ὄρους ἐκβῆ, καὶ τῆς ἐνεργείας ἀπάντων ἀποπαυθῆ; Ἀσώματος; ἐξηγήσῃτο φωνῇ, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀσχημάτιστος; Υἱὸς τὴν σωματικὴν ὑπεδύετο φύσιν· λόγος ψιλὸς προήρχετο τὴν χάριν προσφθεγγόμενος, καὶ ὁ ὑπερούσιος Λόγος τὴν τῆς σαρκὸς ἐμορφοῦτο παχύτητα.

IA. Καὶ ὄρα, ἀγαπητὲ, τὸ ἐν τοῖς τύποις σεβάσιμον. Ἄνωθεν προκτιθεβῆλλοντο τοῦ μυστηρίου τὰ σύμβολα, καὶ φρικτὸν ταῦτα σκιαγραφούμενα καθίστατο, οὐ μόνον τοῖς μυσταγωγούμενοις προφήταις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀγγέλοις, ἀλλὰ τοῖς τὴν ἀνωτάτω τάξιν λαχοῦσι σεραφίμ· καὶ αὐτοῖς γὰρ φοβερὸς ὁ τύπος, καὶ ἀκατάληπτος; ἡ σκιαγραφία προσῆν, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, αὐτὰ τὰ προφητικὰ διερμηνεύσειε λόγια. Λέγει γάρ· *Κιὰ ἀπεστάλη, φησὶ, πρὸς με ἐν τῶν σεραφίμ· καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρρὸν, ὃν ἐν τῇ λαβίδι ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ ἤψατο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομιὰς σου καὶ ἀμαρτίας περικυθαριεῖ.*

Τίνο; χάριν οὐ γυμνῇ τῇ σχηματισθείσῃ χειρὶ τοῦ ἀνθρακὸς τὸ σεραφίμ περιδράσεται, ἀλλὰ τῇ λαβίδι χρώμενον, ὡς περ τινὸς ἀναλωτικῶν πυρρὸς τὸ κυστικὸν διωθεῖται; Ὅτι οὐ μόνον τὴν τοῦ μυστηρίου κατανόησιν ἀμχανοῦσιν αἱ νοερὰ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ διακονίαν ἐγχειρίζεσθαι, οὐκ ἂν ἐξαρέσειαν πρὸς λειτουργίαν, μὴ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότης συνεφαπτομένου ταύταις. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς λαβίδος; δηλοῦται, τὸ ὅσον χειρὶ τινι συναπαμύνειν αὐταῖς τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀσπεκτον, φορητῶν τῇ οἰκείᾳ ποιεῖν συγκαταβάσει. Ὁ καὶ καταπλήττει τὴν διάνοιαν, καὶ τὸν λογισμὸν ἐξίστησιν, εἰς τὸ πέρας εἰσβάλλοιτα τοῦ μυστηρίου, πῶς ἐκεῖ μὲν τυπεύμενον φλογερὸν μὲν ἦν τοῖς σεραφίμ, ἐνταῦθα δὲ περαιοῦμενον ἐν τῇ Παρθένῳ, ἀκατάληκτον ταύτην ἐφύλαξεν· ἐκεῖ ὁ τύπος φοβερὸς τοῖς ἀσωμάτοις ἐδείκνυτο, ἐνταῦθα ἡ ἀλήθεια οὐσιωδῶς ἐνσκηνώσασα ἐξ αὐτῆς; μὲν τὸ ἡμέτερον περιεβάλετο φύραμα, ἀλώθητον δὲ ταύτην ὑπὲρ φύσιν ἐτήρησεν· ἐκεῖ ἡ φλογερὰ φύσις τῇ λαβίδι τὴν ἄνθρακα ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἔλαθεν, αὐτῇ δὲ τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἐν ἐκτυπῇ δεξάμενη, οὐ κατεφλέχθη, ἀλλ' ἐδοξί-

A cherubicae sive seraphicae Virtutes simili honore sunt condecoratae? Quinam Throni seu Dominationes tantae dignitatis participes effecti sunt? Quinam multocolorum (angelorum) splendores tanta luce emicant? Quorum sive Principatum sive Potestatum magnificentia ad tantum celsitudinis evecta est, ad quantum ipsa sola exaltata es, quam eundem illum universorum conditorem ac Dominum carne indutum in utero gestasti? O magnalia tua! o munera super omnem captum tibi collata! *Ave, gratia plena; Dominus tecum.* Qui portentum considerans animus non exhorrescat? Quomodo non extra se rapiatur, viribusque penitus deficiat? Insonabat vox incorporea, et corpoream naturam Dei Filius, omnis per se figuræ exors, subibat; vacuum præibat verbum, gaudium denuntians, et Verbum supersubstantiale materialem carnis formam assumebat.

XI. Et vide, o dilectissime, quam augusta vel in ipsis figuris ista appareant. Cœlitus ostensa in antecessum sunt mysterii hujus symbola; ac licet umbris quibusdam tantummodo delinearentur, tremenda tamen hæc visa sunt non modo prophetis divinorum arcanorum consciis, verum et ipsis sanctis angelis; imo non angelis tantummodo, sed etiam Seraphim, omnium celsissimum ordinem obtinentibus: nam et hisce terrore plenus existebat typus, et incomprehensibilis erat adumbratio, quomodo, quæ ratione, ipsa prophetica explanent oracula. Inquiunt enim: *Et missus est ad me unus de Seraphim, et in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe tulerat de altari: et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit labia tua, et auferet iniquitates tuas, et peccata mundabit* (49).

Qua de causa Seraphim non nuda illa symbolica manu carbonemprehendit, sed veluti qui consummentis ejuspiam ignis ardorem caveat, forcipe utitur? Quia nempe intellectuales illæ Virtutes non modo ad mysterii intelligentiam pertingere non valent, sed præterea ne ad famulatum quidem ministerium suscipiunt, pares forent, nisi opem suam eis Dominus ipse conferret. Hoc enim per forcipem significatur, divinam virtutem quadam veluti manu præsto illis esse, ac bonitate sua efficere, ut ab iis ferri illud possit, quod ferri per se nequit. Quocirca et percillitur mens stupore, et hæretici deficiens ratiocinatio, quæ ad exitum mysterii progrediens perpendat, quo pacto ibi quidem mere per typum adumbratum ardore suo ipsos terreret Seraphim; hic vero opere in Virgine impletum hanc incombustam servaverit: quomodo ibi terribilis substantia incorporeis appareret figura; hic autem substantialiter sedem habuerit ipsa Veritas, et non tamen quidem massam ex ea (assumptam) induerit, ipsam tamen miro supra naturam modo intactam custodiverit: quomodo ibi natura ignita

(49) Isa. vi, 6 sec. LXX. Vulgatus paulo aliter: *Ei volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari: et tet-*

tigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur.

carbonem de altari forcipe sumpserit ; hæc vero A
divinitatis ignem in se excipiens, non combusta
sed glorificata sit, neque liquefacta sed magnificata
fuerit (Virgo) illa ipsis Seraphim gloriosior, sanctior
Cherubim, igneus thronus naturæ illius, quæ
ferri nequit, currus ille flammeus ac lucidissimus,
cælum illud quod justitiæ solem nobis præbuit,
forceps quæ purificantem atque illuminantem carbonem
apprehendit, per quam ille accensus est ignis, qui destruit peccata (50), per quam hujus
quilitia, et in divinam naturam transformati.

XII. Verum, antequam progrediamur, par est, ut hoc loco inquiramus, quomodo ex archangeli aspectu immaculatissima illa tantum ceperit formidinis, cum tamen familiari uti angelorum consuetudine in templo antea soleret : cujus quidem dubitationis æquum est ut aliquam asseram solutionem. Cur itaque perterrita ipsa est ac perturbata, cur ad angeli aspectum anceps fluctuavit ? Quia ipse scilicet neque mandatum illius, a quo missus fuerat, neque nomen suum dignitatemque propriam indicavit. Et sane ipse, antequam a Zacharia interrogaretur, præoccupans dicit ³⁹ : *Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum*. Et Michael ad Jesum filium Nave : *Ego sum princeps exercitus Domini* ⁴⁰. Et Creator ad Moysen : *Ego sum qui sum* ⁴¹.

Cur igitur (licet) Gabriel nihil tale hic præmonuit ? Plane quia alloquebatur eam, quæ omnia probe noverat. Neque enim eum latebat, perspicacissimum Virgini sapientissimæ ingenium inesse ; et quoniam assumpta forma apte per se ea, quæ antea dicta sunt, præmonstrabat, non abs re verba de his facere prætermisit.

At, inquit quispiam, cur, eo viso, turbata est, et pavore percussa ? Quia nempe in paupere tecto, ubi a consortio cujusvis, qui speciem hominis referret, abstinere, peregrinam ad se formam accessisse videbat. Nam si adhuc degisset in templo, sane tum ex loco tum ex congrua adjunctorum ratione judicasset, haud mirum esse, quod contingebat. Sed cum miram am hanc speciem inusitata ac peregrina loquentem, in humili cerneret domuncula, ubi vel cognatorum familiarem devitabat consuetudinem, merito ad illius aspectum, ut ab initio diximus, turbabatur. Et quidem cum puerilem ætatem in templo ageret, nullo enimvero cum terrore mira illi contingebant, cum generatim per eam ætatem ita ferat hominum natura ; atque insuper congruum erat, ut humiliori, ac nunc appareat, specie tunc cerneretur, quando familiariter cum ipsa versabatur ; augustiorem vero ac mirabiliorem,

³⁹ Luc. i, 19. ⁴⁰ Judic. v, 14. ⁴¹ Exod. iii, 14.

(50) Postulat rei natura, ut hic non aliqua hominum quorundam, sed totius mundi peccata intelligantur : est enim sermo de generis humani redemptione. Maria vero exhibetur eam forceps ignem illum apprehendens, quo peccata absumantur. et simul ea nitens nobilitate, quæ gloriam Seraphim et Cherubim sanctitatem vincat, atque su-

στη, οὐκ ἔχωνεύθη, ἀλλ' ἐμεγαλύνθη ἡ τῶν σεραφίμου τιμωτέρα, ἡ ἀγιωτέρα τῶν χερουβιμ, ὁ πύρινος τῆς ἀστέκτου φύσεως θρόνος, τὸ φλογερὸν καὶ πολύφωτον ὄχημα, ὁ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἀνατείλας ἡμῖν οὐρανός, ἡ λσθις ἡ τὸν καθαρτῆριον καὶ φωτιστικὸν κομίσασα ἀνθρακα, δι' ἧς τὸ δαπανητικὸν τῆς ἁμαρτίας ἀνήφθη πῦρ, δι' ἧς ἐν μεθέξει γενόμενοι τούτου, τῆς τε μοχθηρίας ἀπεσμήχθημεν, καὶ πρὸς τὴν θείαν φύσιν μετεσκευάσθημεν.

ignis participes effecti et emundati sumus a ne-

IB'. 'Αλλ' ἐνταῦθα προσῆκει πρῶτον διαπορῆσαι, πῶς εἶπερ ἐν ἔθει ἦν ἡ πανάμωμος ἀγγελικῆς συνομιλίας τῆς πρῶτην ἐν τῷ ναῷ γεγενημένης, φοβερώς ἤνεγκε τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου θέαν · οὐ τὴν λύσιν ἀνθυποφέροντα ποιεῖσθαι ἄξιον. Διὰ τί καταπληττομένης ταύτης καὶ ταρραττομένης, καὶ διαπορούσης πρὸς τὸν ὀφθέντα ; "Οτι οὐτε τὸ τοῦ πέμψαντος ἀπαραίτητον αὐτὸς, οὐτε τὸ οἰκεῖον ἐδίδαξεν ὄνομα σὺν τῇ ἀξίᾳ. Καὶ γὰρ αὐτὸς πυνθανομένην τῷ Ζαχαρίᾳ πρόφησεν · Ἐγὼ εἰμι Γαβριήλ, ὁ παρσσηκῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ Μιχαὴλ πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ · Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀρχιστράτηγος δυνάμειος Κυρίου. Καὶ αὐτὸς Δημιουργὸς πρὸς τὸν Μωυσέα · Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢρ.

Τίγος οὖν χάριν τὴν τοιαύτην οὐ παρήγαγε κἀνταῦθα ὁ Γαβριήλ διδασκαλίαν ; Εὐδὴλον, ὡς συνεγνωκίᾳ διαλεγόμενος. Καὶ γὰρ συνελθὲ τὸ δόξυτατον τῆς ὑπερσόφου, καὶ ὅτι τὸ προδιδαχθὲν εὐστόχως ἐχαρακτήρισε σχῆμα, παρῆκεν εἰκότως τὸ πρὸς τοῦτο διευθύνειν.

'Αλλὰ διὰ τί, φησὶν, ἐθορυβεῖτο καὶ ἐκπεληγμένως πρὸς τὸν ὀφθέντα διέκειτο ; "Οτι ξένην ἑώρα ἐν οἰκίᾳ πενιχρᾷ μορφῇ αὐτῇ συνεισελθοῦσαν, ἐν ἧ τῆς τῶν ὁμοεδῶν ἀνθρώπων συνομιλίας ἑστειρέτο. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῷ ναῷ ἦν ἔτι, συνελογίσαστο ἂν ἐκ τοῦ τόπου καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, μὴ ξένον εἶναι τὸ συμβαῖνον. Ἐπειδὴ δὲ ἐν εὐτελεῖ δωματίῳ θαυμαστὸν εἶλεπεν εἶδος, καινὰ καὶ παράδοξον μνηστὸν, ἐν ᾧ τὴν τῶν ὁμοφύλων συνδιαιτηθῆν ἀπεστρέφετο, εἰκότως ταραττομένη τὴν κατ' ἀρχὰς διάλεξιν ἐποιεῖτο πρὸς τὸν ὀφθέντα. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν παιδικὴν ἐν τῷ ναῷ ἡλικίαν ἀγούση, οὐ φοβερώς τὰ μεγάλα συνέβαινε, οὕτω τῆς φύσεως, ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ διακειμένης καθόλου · καὶ πάλιν εἰκὸς μὲν ὑφειμένῳ σχῆματι παρὰ τὸν φανέντα, ὁ πρῶτον ὀπτανόμενος αὐτῇ συνωμίλει · αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ τὴν τοῦ Δεσπότου κατεμήνυε παρουσίαν, καὶ τῆς βασιλικῆς προέτρεχεν ἐπιδημίας, βασιλικώτερον σχῆμα

blimissimorum Spirituum captum transcendat. At qui hæc e diametro repugnant hypothesis, quæ fingat, peccata, igne illo exurenda, Virgini communia cum illis fuisse. Rursus ergo se prodit sponte doctrina, nullam unquam Virgini inhæsisse peccati maculam.

καὶ ναυμαστότερον ἐπεδείκνυτο, πᾶσαν ἰκανὸν ἐκ-
πλήρει διάνοιαν.

II'. Αὐτὴ δὲ οὐ διὰ τοῦτο, διὰ δὲ τὸ καινὸν τῶν
λεγομένων τὴν κατάπληξιν ἐνεποιεῖ. Διὸ καὶ ὁ ἀρχι-
στράτηγος κατὰ βραχὺ τὸ ἀπόρρητον ἀπογυμνοῖ, καὶ
φησὶ πρὸς αὐτήν· Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ
τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.
Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Ἰδοὺ Ἐψίστοι κληθήσεται·
καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον
Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τὸ κατὰ σάρκα λέγων.
Ἄρχεται ἐντεῦθεν ἤδη παραγυμνοῦν τὰ τῆς προ-
φητείας, εἰς μνήμην ἀνάγων τῶν περὶ τοῦτου προ-
κηρυξάντων. Ποιεῖται δὲ τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ γνωρι-
μωτέρου μᾶλλον καὶ οικειοτέρου καὶ διὰ τοῦτο τὸ
ἀξιόπιστον ἔχοντος τοῦ Δαβὶδ, οὗ καὶ υἱὸν τὸν τεχ-
θισόμενον εἰπών, τῆς συγγενείας ὑπέμνησε, καὶ
τῆς τοῦ προπάτορος προφητείας τὸ ἀδιάψευστον
ἐμήνυσεν.

IIA'. Οὕτω τοίνυν ἡ πανακήρατος μεγαλοφύχως
μὲν ὑπέκει τῷ πράγματι, καὶ οὐκ ἠπίσκει τῷ λέ-
γοντι· τὴν ὑπόνοιαν δὲ τῆς πρὸς ἄνδρα κοινωνίας
διεκρούετο, σχεδὸν διὰ τῆς ἀντιλογίας οὕτω φθεγγο-
μένη· Τίς ἐκ τοῦ τοιοῦτου μοι τόκου περιγενήσεται
δόξα; τί συνοίσει κέρδος; Κἂν ἀπάσης περιδράξῃται
τῆς γῆς ὁ ἐξ ἐμοῦ τιχτόμενος, ἐγὼ δὲ τοὺς τῆς
ἀγνείας θησαυροὺς ἀποσυληθῶ; Τίς ἡ δυνσις, εἰ
μήτηρ μὲν βασιλέως κληθείην, τὴν δὲ προσηγορίαν
τῆς παρθένου ζημιωθῶ; Κενὸν μοι τὸ τῆς βασιλείας
ἀξίωμα. Οὐδὲν γάρ μοι τῶν ὄντων τιμιώτερον ἐκρήθη
καὶ ἡγαπήθη, ὡς τὸ τῆς καθαρότητος ἀξίωμα· οὐ
βασιλείας διάδημα, οὐ δυναστείας κράτος, οὐ σεμνό-
της πλούτου, οὐ δόξης περιφάνεια, οὐχ ὁ περιγείος
οὗτος κόσμος, οὐδὲ ὁ περικαλλῆς αὐτῆς οὐρανὸς
συνεισνεγκεῖν τι δυνήσεται, μὴ ταῖς αὐτῆς ἐγκαλ-
λωπιζομένη λαμπρότησι. Μίαν βασιλείαν ἀσπάζομαι,
τὴν τῆς σωφροσύνης ἀξίαν· ἓνα περίκειμαι στέφα-
νον, τὸ περιβλεπτόν τῆς παρθενίας διάδημα· ἓνα
κείμεναι πλούτον, τὸν ἐν ἀγνεῖᾳ θησαυρισθέντα·
εἷς οὐρανὸς μοι τετίμηται, ἡ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσι
φαιδρυνόμενη διάνοια· τοῦτου καταλαμπύρομαι
ταῖς αἴλαις, τοῦτου συνεπαίρομαι τῷ ὕψει, τοῦτου
τὰ κάλλη ποθῶ· οὗτος καὶ πρὸς τὸν ὀρώμενον ἀν-
άγει, καὶ ὑπὲρ τὸν ὀρώμενον ἀναφέρει. Σὺ δὲ εἶπε
εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνάγειν εὐαγγελίῃ, εἶτε ὑπὲρ
τὴν φύσιν τὰς εὐλογίας κομίζεις, τὴν ἅπαξ Θεῷ
καθιερωθεῖσάν μου γνώμην λόγοις ὁμιλουμένοι; οὐ
μεταβάλλῃς, οὐ ταῖς μεγίσταις σου δελεάσεις ὑπο-
σχέσεις, οὐ τῷ ἡδίστῃ τῆς φωνῆς σου τὸν λογισμὸν

⁵² Luc. 1, 31.

(51) Majestatem, quam Gabriel mysterium incarnandi Verbi nuntiaturus induit, et quemdam inde sanctæ Virgini pavorem incussum sic innuit et Romanæ Ecclesiæ Officium in secundo responsorio Dominicæ Adventus: *Missus est Gabriel angelus ad Mariam Virginem desponsatam Joseph, nuntians ei verbum: et expavescit Virgo de lumine.* Etiam sanctus Ambrosius sensit Virginem ob ea pertur-

batiorēque ad animos quoque percellendos formam ipse assumeret, cum Dominicum prænuntiabat adventum, et regi jam adventanti viam præcurrens parabat (51).

XIII. Verum ipsa non adeo ob eam causam, quam propter novitatem eorum, quæ dicebantur, animoangebatur. Quocirca et cælestis ille exercitus ductor ineffabile mysterium paucis revelat, et sic eam affatur ⁵²: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deum sedem David patris ejus: et hæc quidem id, quod ad carnem spectat, enarrans. Incipit exinde jam ea revelare, quæ ad vaticinia pertinent, in memoriam illos revocans, qui hujusce rei præcones exstiterant; initium autem ducit potius a magis noto, magisque proprio, atque adeo plane fide digno, a Davide scilicet, cujus etiam cum filium dixisset eum, qui nasciturus erat, et cognationis mentionem fecit, et prophetiæ progenitoris veritatem declaravit.*

XIV. Tum demum itaque illibatissima illa (52) rei suscipiendæ parata erat, neque angeli verbis detrectabat fidem; verum a consuetudine, quam futuram suspicabatur, viri penitus abhorrens, ex adverso hæc ferme reponerat: Quænam mihi post ejusmodi partum reliqua erit gloria? Quid lucri hic conferet, quando, ut ut universum orbem is obtineat qui ex me nascitur, ego tamen castitatis thesauri jacturam patiar? Quæ utilitas, si mater themam audiam regis, at virginis nomen amitiam? Vanum quid mihi dignitas est regia. Neque enim quidpiam ex omnibus exstantibus pretiosius mihi ducitur, aut quidpiam magis diligitur, quam honos puritatis: non regale diadema, non potestas imperii, non splendidus divitiarum apparatus, non celebritas nominis, non terrenus hic mundus, neque ipsum cœlum pulcherrimum prodesse mihi quidpiam poterit, si puritatis splendoribus non reniteam. Regnum unum in deliciis est mihi, pudicitia dignitas: uno redimior sermo, conspicuo virginitalis diademate: unas habeo divitias, quæ in puritatis thesauro sunt repositæ: unum mihi cœlum in pretio est, animus virtutum radiis refulgens: hujus splendoribus nobilitor, hujus celsitudine effero, hujus pulchritudo mihi corli est: hæc et ad visibile me cœlum evehit, quin et super istud visibile me extollit. Tu autem, sive ad ipsos cœlos ascensuram me fauste annunties, sive benedictiones afferas naturæ ordinem excedentes, mentem meam, in holocaustum Deo semel oblatam, non di-

batam, quæ vidit, ac sancti Lucæ verba ita recitat (in Luc. lib. 1, n. 8): *Ipsa autem ut vidit eum, mota est in introitu ejus.* Aliam tamen pavoris causam assignat, subdens: *Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere.*

(52) Audis, Mariam illibatissimæ, τῆς πανακῆ-
ράτου, appellatione antonomastice nuncupari.

movebis assentatoriis verbis, non amplissimis tuis promissis inescabis, non demulcebis animum mira vocis tuæ suavitate, non expugnabis in auditis pollicitationibus voluntatem meam. Nescit enim mutari : inconcussa jecit pudicitiae fundamenta : defixa est supra firmam petram, quæ in sæcula manet immota.

XV. Sic purissima illa (53), qua angeretur cura, haud ambigue edisserens. Supernæ porro dux militiæ ubi eam suspicionibus hisce commotam animadvertit, rursus sermonem accommo lata ratione instituit, et responsione metum dissolvit, inquires : *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum* ⁵³. Ne timeas, inquit, ad insuetam aspectus mei speciem, neque eorum, quæ dicuntur, novitate turberis : ne quid doli in his suspiceris : ab omni fraude iminunis est sermo meus. Veni, ut gaudium annuntiarem : (veni, ut nuntiarem) gratiam, quam præ omnibus generationibus sola invenisti ; quam accipis non debitæ retributionis nomine, sed utpote auctrix doni universo mando impertiendi existens. Nihil igitur subesse putes, quod fallax haberi queat : neque enim res ipsa dolum præfert : non ejusmodi speciem ipse fero, neque assentationis indicium sermones mei exhibent. Gaudii præco venio, non sane adulationis concinnator ; ad benedictionem conciliandam venio, non vero ad dolum struendum ; admiranda forma induor, non utique terrificum aspectum præfero ; angelicum est quod cernis, de Domino res mihi est, non enim de humanis pertracto. Quid itaque turbaris et expavescis ? Cur angore pressa ad ea, quæ dicuntur, addubitas ? Quid times ? Maledictionis imo solutionem ea prænuntiant, quæ plena tibi timoris videntur. Probanda sane exquisita tua in agendo cautela est ; atque ipse tua illa qua uteris, supra naturam prudentia gaudeo atque obloctor. Ast omnis abest ambigendi locus, et par placida gratiam excipias. Hæc porro hujusmodi

XVI. Dixit autem Maria : *Quomodo erit hoc mihi, quoniam viram non cognosco* ⁵⁴ ? Dum magna offers, illud una subintulisti, quod ex omnibus, quæ mihi intordixi, maxime horrendum est. Concepturam me inquis, ac parituram filium. Hæc mihi angoris est causa : hoc caput formidinis : non ulla re alia e cunctis, quæ terrori sunt, sic sum perterrita. Splendidissimus sane aspectus tuus est, et vox tua stupenda, et dulces sermones tui, ac promissiones tuæ amplæ, et dolo vacuæ. At vero quod in viri consuetudinem consentiam, quodque carnem Deo devotam connubio permittam, id prorsus mihi nefas. Quamobrem licet faustissimus visu cernaris, et benedictiones quavis gratia potiores tecum afferas,

⁵³ Luc. 1, 30. ⁵⁴ Luc. 1, 34.

(53) Ecce tibi sanctam Virginem ana voce puritatis summum significantis, της πανασπιλου nomine per antonomasiam compellata.

A καταθξεις : ού τῷ ξένῳ τῶν ἐπαγγελιῶν καταπραγματεύσει μου τὴν διάνοιαν. Ἀμεταθξίως γὰρ ἴδρυται ἡ ἀσάλευτος τοῦς τῆς σωφροσύνης κατέβαλε θεμελίους : πέπηγεν ἐπὶ σταρεᾶς πέτρας, ἥτις ἀμετακίνητος εἰς αἰῶνας διαμῖνει.

IE'. Ταῦτα, δι' ὧν ἐδυσχεραίνεν, ἡ πανάσπιλος διεθεθαίου. Ἐπεὶ δὲ τοῦτοις αὐτὴν πολιορκουμένην ὁρῶν τοῖς λογισμοῖς ὁ ἀρχιστράτηγος ἦν, ἀκολουθῶς ἐπάγει τὸν λόγον πάλιν, καὶ λύει τὸν φόβον τῆ ἀποφάσει, λέγων· *Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὐρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ. καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Μὴ δίσσης, φησί, τὸ ξένον τῆς θεᾶς μου, μηδὲ τῆ καινότητι τῶν λεγομένων θροηθῆς· μηδὲν ἀπατηλὸν ἐν τοῦτοις ὑποπεύσης· καθαρὸς πάσης πλάνης ὁ ἐμός ἐστι λόγος. Χαρὰν ἐλήλυθα μηνύσων· χάριν, ἦν μόνη ὑπὲρ ἀπάσας γενεᾶς εὐρες· ἦν οὐ μειθῶν ἀμοιβήν, ἀλλὰ τῆς παγκοσμίου δωρεᾶς ὡς αἰτία, λαμβάνεις. Μηδὲν οὖν ἄξιον ὑποτοπῆς ἀπάτης· οὐδὲ γὰρ ἐμφαίνει τὸ πρᾶγμα· οὐ τοιαύτην ἐγὼ περικίμαι μὲρψωσιν, οὐδὲ τεκμήριον θωπείας οὐ ἐμοὶ προχαράττουσι λόγοι. Χαρὰν ἦκα κηρῶσαι, μὴ γὰρ κολακείαν συμπλέξει· εὐλογίαν προξενῆσαι, μὴ γὰρ πλάνην δημιουργῆσαι. Θαυμαστὸν περικίμαι σχῆμα, μὴ γὰρ φοβερὸν ἐπιφέρομαι εἶδος· ἀγγελικὸν τὸ ὁρώμενον, τὸν Κύριον εἰσηγοῦμαι, μὴ γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων μουῦμαι. Τί τοίνυν θορυβῆ καὶ καταπλήτη; Τί τῆ ἀγωνίᾳ συνηχομένη διαμφιδάλεις πρὸς τὰ λεγόμενα; τί δέδοικας; Τὰ τοῦ φόβου, κατάλυσιν προδηλοῖ τῆς ἀρεᾶς. Καλὴ μὲν ἀκριβῆς ἀσφάλεια τοῦ τρόπου σου· καὶ χαίρω καὶ τέρομαι τῷ ὑπὲρ φύσιν τετηρημένῳ σου φρονήματι. Καιρὸς δὲ τῶν ἀμφιθῶλων ἄπεισι· καὶ δεῖ σε τοῖς ἐμοῖς ὑπέκουσαν λόγοις, προσηνωῶς εἰσδέξασθαι τὴν χάριν. Αὕτη δὲ τοιαύτη ἐστίν· Ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν.*

est omnino, ut dictis meis acquiescas, ac mente est : *Ecce concipies in utero, et paries filium.*

IC'. Εἶπε δὲ Μαρίας· *Πῶς ἐστὶ μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μέγα παρεγγυώμενος, τῶν ἀπειρημένων μοι τὸ φοβερώτατον συγκατέμειξας. Συλλήψεσθαι λέγεις, καὶ τέξεσθαι υἱόν. Τοῦτό μοι παραίτιον τῆς ἀγωνίας· τοῦτο τοῦ φόβου ὑπέκκαυμα· ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων φρικτῶν, οὕτω καταπέτῃμαι. Τὸ μὲν σχῆμά σου, φησί, λαμπρότατον, καὶ ἡ φωνὴ σου παράδοξος, καὶ οἱ λόγοι σου γλυκεῖς, καὶ αἱ ὑποσχέσεις μεγάλαι, καὶ ἀπιστίας ἀλλότριαι. Τὸ δὲ συγκατείναι με εἰς ἀνδρὸς κοινωνίαν, καὶ τὴν ἀνακειμένην Θεῷ σάρκα τῆ συναφείᾳ καταδουλώσαι, τῶν ἀπηγορευμένων μοι πάντη καθέστηκεν. Ὅθεν εἰ καὶ φοβερώτατος εἰ τὸ φαινόμενον, καὶ κρείττονας ἢ κατὰ χάριν τὰς εὐλογίας κομίζεις, εἰ καὶ ἡδύτεραν ἐπάδεις τὴν χαρὰν·*

ὁμως ἔμοι δεινὸν τοῦτο καὶ παρανομίας μᾶλλον ἢ Α
 εὐλογίας πρόξενον ὑπονοεῖται. Εἰ μὲν οὖν καινῶ τινι
 τρόπῳ τὸ τοιοῦτο καταγγέλλεις συμβῆσθαι, εἰκὸς
 ὑπέβηαι με τῷ λόγῳ, καὶ τῇ καινοτομίᾳ προσχεῖν
 ἀνάγκη. Εἰ δὲ νόμῳ συζυγίας ἢ συναφείας προμη-
 νύεις ἔσεσθαι τὸν τόκον, ἀπαγε τῆς παρανομίας·
 παῦσαι τῆς ἀτοπίας· μὴ φθέγγῃ περὶ τούτου· μὴ
 προσθῆς ἔτι κακώσαι τὴν ἀπειράτον κακίας ψυχῇν.
 Τί τῇ χαρᾷ περιέχρωσας τὴν ἀράν; Τί τῇ εὐλογίᾳ
 τὴν ἀδικίαν συνεσχίασας; Τί τῷ περιχαρῇ λόγῳ τὸν
 ὄβλον εὐμόρφωσας; Τί τῷ εὐπρεπεῖ σου σχήματι τὸ
 ἀπρεπὲς περικρύπτεις τεχνούργημα; Ὑποχώρει
 παρενοχλῶν· οὐκ εὐλογίαν προξενεῖς, ἀλλὰ παρανο-
 μίαν εἰσηγῆ. Οὐ τοιαύτας ἐγὼ τῷ Δεσπότη καθυπε-
 ρσχόμεν συνθήκας· οὐδὲ ταύτας ἐκεῖνος ἀντὶ τούτων
 προσίεται· καθαρὰν ἑαυτὴν τῷ καθαρῷ ἀναθεμένη, Β
 σῶαν τὴν ἀφιέρωσιν τῷ Δεσπότη μου τηρεῖν εἰς πέ-
 ρας ἐθέσπισα. Σὺ, Κύριε, ὁ τῆς ἐμῆς καθαρότητος
 ἕσφορος, ἐν τῷ παρόντι μεσίτευσον. Σὺ γὰρ εἰ ὁ
 ἀπλανέστατος μάρτυς τῆς ἐν ἔμοι κρυπτομένης
 ἀγνεύσεως· σὺ εἶ μόνος ὁ τὴν ἀνόθευτόν μου καθορῶν
 διάθεσιν, ᾧ ἐφάπαξ ταύτην ἀναθεμένη, ἀνεπίδατον
 εἰσέτι· λόγοις θωπευτικοῖς διετήρησα, οὐ μόνον τού-
 των ἀλλοτριουμένη, ἀλλὰ καὶ πάντῃ τῶν τοιοούτων
 ἐνθυμησῶν καθαρεύουσα. Μὴ δῶς οὖν, ἀπατηλῶν
 εἰσοδῶναι λόγον ἐν τῇ καθιερωθείσῃ σοι διανοίᾳ· μηδὲ
 ἀθηθεῖν ἐνηγηθῆναι· ῥήμασιν ἐάσθη τὴν ἀνατιθεμένην
 σοι· ἀκοήν· μὴ δίδον ἐπιβουλῆς τῇ ἀθίγει καὶ ἀκράτῳ
 σωφροσύνη παραχωρήσης. Φάνηθι ἐπαμύνων, ὁ πάντα
 κατοπτεύων· ἀγὼν γὰρ ἐκατέρωθεν πρόκειται· καὶ
 τὸ πιστεύειν ἐπίφοβον, καὶ τὸ διαπιστεῖν ἐπικίνδυνον. C
 Ἄμφοτέρα γοῦν ἐν τῷ παρόντι καθορᾶται. Τὸ γὰρ δι
 μέγεθος τῶν λεγομένων ἀμφιβάλλειν παρασκευάζει·
 καὶ τὸ τοῦ λέγοντος μὴ δισταῖεν παρακαλεῖται σχῆμα·
 πάσης γὰρ τοῦτο καθαρὸν φαίνεται πλάνης, μηδὲν σπ-
 μεζὸν ἀπάτης ἐπιφερόμενον. Ἀλλὰ μὴν καὶ ξένον τοῦ
 ἀνθρωπέου πέφυκεν εἶδος· ἀγγελικὸν προβαλλόμε-
 νον τὸν χαρακτήρα, ἔοικε τοῖς πολλάκις μοι φανεῖται
 ἐν τῷ ναῷ σου· εἰ καὶ παραδοξότερον περικεῖται
 κάλλος, εἰ καὶ λαμπροτέρων ἐπιδεικνύεται θείαν, ὁ
 γλυκύς οὗτος τῇ ὥρᾳ καὶ τοῖς προσφθέγμασιν ἠδίω.
 ᾧ μὲν sæpe mihi in templo tuo apparere solebant; nisi quod mirabiliori hic refulget pulchritudine, et venu-
 state jucundus, et suavior eloquiis splendidiorem aspectum præsefert.

ΙΗ'. Ταῦτα οὖν τῆς ἀκράτου Παρθένου διαλογι- D
 ζομένης συνίεις ὁ κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ μηνυτὴς
 τῆς σωτηρίας, ὁ τῆς χαρᾶς ἡμῶν πρόξενος, ὁ ποι-
 κλιος τοῦ μουσικοῦ θαλάμου κοσμητῶρ, ὁ τῆς ἀσπί-
 λου περιστερᾶς νυμφοστόλος, μικρὸν ἐνδοῦς πρότε-
 ρον, ἀκολούθως ἐπάγει τὸν λόγον, καὶ λύει τὸν φόβον
 τῇ ἀποφάσει, λέγων· *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται
 ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.*

⁶⁵ Luc. 1, 35.

(54) Pulchre conditio animæ sanctæ Virginis ex-
 hibetur, ut peccati labis nescia fuerit, ἀπειράτος
 κακίας ψυχῆ. Verissime enim terribitum hoc ma-
 lum illa non est experta, quæ vel hæreditarium
 malum singulari Dei beneficio devitavit.

(55) Aptissime Immaculata Maria cum Immaculato
 Domino juxta confertur quo innuitur alteri ex gra-

licet suavis gaudii melos promas; horrendum tamen
 id mihi sonat, et flagitium magis quam benedictio-
 nem adducere videtur. Si itaque novo quodam
 modo tale quid eventurum significares, congruum
 sane foret, ut verbis tuis acquiescerem, rationemque
 haberem novi operis oporteret. At si consueto
 conjugii ordine futurum indicis partum, apage
 nequitiam: cessa ab ejusmodi facinore: ne verbum
 ea de te facias: ne pergas animæ mali experti (54)
 malum propinare. Quid gaudii coloribus maledi-
 ctionem fucasti? Quid iniquitatem obtegisti benedi-
 ctionis velo? Quid blandiam dolo speciem per-
 jucundos sermones affinxisti? Quid indecoras deco-
 ro aspectu tuo insidias abscondis? Ne ultra mo-
 lestus sis: non benedictionem profers, sed scelus
 inducis. Non ista ego cum Domino pacta vovens
 inivi; neque ipse vicissim præ pactis ista admittit.
 Immaculatam Immaculato (55) me ipsam obtuli:
 et oblationem Domino meo usque ad finem vitæ
 intactam me servaturam religiose sponndi. Tu
 Domine, inspector puritatis meæ, tu modo huc in-
 tercede. Reconditæ enim in me innocentie tu testis
 es falli nescius: animum meum incorruptum tu
 solus es qui intuearis, cui semel eum consecrans,
 inaccessum huc usque verbis assentatoriis custodivi,
 non modo ab hisce abhorrens, verum etiam ab
 ejusmodi cogitationibus prorsus munda. Ne per-
 mittas igitur, ut ad mentem tibi dicatam dolosus
 sermo aditum inveniat; neque sinas, ut ad aures
 tibi sacras insolentium verborum sonus deferatur,
 ne patiaris, ut ad intactam illibatamque pudicitiam
 accessus ullus insidiis pateat. Veni in auxilium, tu
 qui omnia vides: utrinque enim me angustie tenent;
 et res est plena formidinis credere, non credere autem
 plena periculi. In præsens certe utrumque cernitur.
 Nam ad ambigendum hinc inducit eorum gravitas,
 quæ dicuntur; inde vero dabitare non sinit lo-
 quentis species: omnis enim doli hæc expertus videtur,
 nec ullum fallacie præbet indicium. Sed et quid-
 piam plane in eo elucet ab hominis forma alienum;
 angelicam objicit speciem, et similibus iis videtur,

XVII. Cum itaque intemeratam Virginem secum
 hæc disserentem perspiceret ille veritatis præco,
 nuntius salutis, gaudii nostri minister, industries
 mystici thalami adornator, immaculatæ columbæ (56)
 paranympus, postquam paulisper prius cessit,
 accommodato sermone eam affatur, ac verbis suis
 timorem dispellit, inquit: *Spiritus Sanctus super-
 veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ⁶⁶.

tiæ privilegio id tributum fuisse, quod alteri com-
 petit naturæ conditione, omnis scilicet peccati
 absentiam omnimodam.

(56) Habes sententiam illam sacrorum Cantico-
 rum (v. 2): *Columba mea, immaculata mea, de
 Maria dictam.*

Ex sancto Spiritu, inquit, et ex te, nemine alio ad carnis ejus efformationem interveniente, is incarnabitur, qui ineffabili modo in te inhabitat. Nihil, inquit, ad ea, quæ nefas sint tibi, spectat sermo meus; neque ad incutiendum metum, sed ad conferendum gaudium veni. Partum denuntio non humana ratione, sed divino et ineffabili consilio ad opus deducendum: nova erit conceptionis ratio, novum et ab iis, quæ formidas, liberum puerperii genus. Meus vero aspectus eam administrantis exhibet serenitatem, quæ et quemlibet depellat terrorem, et ad opus futurum animum erigat.

Et ecce, subdit, *Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua* ⁴⁶. Exitus eorum, inquit, quæ significata sunt tibi, indubium argumentum habe Elisabethæ conceptum. Neque enim novum hoc prodigium solus ipse contestor, qui a naturæ tuæ conditione maxime disto, sed fausti nuntii confirmationem etiam ab illa superno Spiritu affata, et a senescentis, quæ ne in cogitationem quidem suscipiendæ prolis venerat, insueto partu accipies.

XVII. Sic igitur dux supernus lucidissimum Virginis animum erigit, et super cælos sublime constituit: quamobrem et eam parat ad obsequendum mysterio cum ineffabili gaudio; non quasi prius ipsa abnueret, sed quia de rei modo inquirebat. Non ergo fidem iis, quæ dicebantur, negabat, sed causam investigabat diligenter; neque detrectabat partum, sed rationem (partus) sciscitabatur. Exinde quod illi trepidandi atque ambigendi causa exstiterat, majoris argumentum gaudii nuntio, gratiæ administro, fiebat; nam quo graviori illam angore ea de causa pressam fuisse noverat, eo manifestius puritatem illius perspiciebat.

Quocirca Evangelista et sententiam verbis, imo verba ipsa, prouti prolata sunt, expressit, inquit: *Dixit autem Maria* ⁴⁷; illud videlicet nomen a Deo nominatum, compellatio veritati respondens, gaudium perinsigne, summis laudibus celebranda gloria, lingua divinitus mota, os veracissimum, labia Dei scientiam manantia, ditissima sapientiæ copia, sermone thesaurus, charismatum promptuarium, cognitio lucidissima, naturæ magnificentia, incomprehensibilis humani generis altitudo, sanctorum angelorum gloriatio, nobilissima creaturarum omnium oblatio (57), totius humanæ familiæ apologia (58), quid dixit? Quænam beata verba effudit

⁴⁶ Luc. i. 36. ⁴⁷ Luc. i. 38.

(57) Si Mariæ conditio ejusmodi est, ut creaturarum universitas nihil in se dignius invenerit, quod Deo ceu donum ac sacrificium offerret, nulla ergo illi vel minima labecula inhæsisse dicenda est. Cum enim puritas immaculata sit potissima conditio, qua acceptæ Deo hostiæ esse possint, quispiam potius e supernis spiritibus nulla sane unquam labe fœdatus, quam Adæ filia, paterna fœditate olim turpis, Deo offerendus visus esset.

(58) Causa, quæ vere totius humanæ familiæ sit

(a) Scilicet pro γίγνη: et eam quidem lectionem retinendam esse ex mss. codd. fide censuerunt etiam Fridericus de Matthæi, et David Schulz.

Ἐκ Πνεύματος ἁγίου, φησί, καὶ ἐκ σοῦ σαρκω-
θήσεται ὁ ἀποβήτως ἐν σοὶ κατασκευῶν, μηδενδὶ
ἑτέρου πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ παραλαμβανομέ-
νου σύστασιν. Οὐδὲν, φησί, τῶν ἀπηγορευμένων σοὶ
καταμηνύω· οὐδὲ πτοῆσαι, μᾶλλον δὲ χαροποιῆσαι
ἐλήλυθα. Οὐκ ἀνθρωπίνῳ δρῶν, θείῳ δὲ καὶ ἀποβήτω
βουλήματι ἐνεργεῖσθαι τὸν τόκον εὐαγγελίζομαι·
καινὸς ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος, ξένη τῆ; λοχείας ἡ
ὥδις, καὶ τῶν ἐπιφθῶν σοὶ ἀπληγαγμένη. Καὶ θέα
μοὶ τὸ προσηνὲς τοῦ λειτουργοῦ, πῶς τὸ φοβερὸν
ἀπῶθει, καὶ πρὸς τὸ μέλλον διανιστᾷ.

Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου,
καὶ αὐτὴ συνελήφυντα ἰδὼν ἐν γήρῳ (a) αὐτῆς.
Τῆς τοῦ μηνυθέντος, φησὶν, ἐκθάσεως ἀναμφίβολον
δέχου σημεῖον τὴν Ἐλισάβετ κυοφορίαν. Οὐ γὰρ δὴ
μόνος ἐγὼ, ὁ πλείστον τῆς κατὰ σὲ διεστηκῶς φύ-
σεως, τὸ ξένον τοῦτο καταγέλλω, ἀλλὰ καὶ παρ'
αὐτῆς δέξῃ, ἄνωθεν ἐμπνεομένης, τὴν τῶν εὐαγγελ-
ίων βεβαίωσιν, καὶ ἐκ τοῦ ξένου τόκου τῆς γηραιᾶς,
ἧς οὐδὲ εἰς ἔνοιαν λόγος ἦλθε παιδοποιίας.

ἸΗ'. Οὕτω τοίνυν ὁ ἀρχιστράτηγος τὴν ὀλοφαῖ τῆς
Παρθένου διάνοιαν μετεωρίσας, ὑπεράνω τῶν οὐ-
ρανῶν ἵστησι· διὸ σὺν ἀποβήτῳ χαρᾷ τῷ μυστηρίῳ
παρεσκευάσεν ὑπέκκιν, οὐδὲ πρῶτην τοῦτο παραι-
τουμένην, ἀλλὰ τὸν τρόπον πυθανομένην. Οὐ γὰρ
τοῖς λεγομένοις ἠπίσται, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἐπολυπρα-
γμῶνει· καὶ οὐ τὸν τόκον παρηγεῖτο, τὸν δὲ τρόπον
διεπυθάνετο. Ὅθεν τὸ φοβερὸν αὐτῆ καὶ ἠπορημέ-
νον, πλείονος ὅλη χαρᾶς τῷ χαριτοφόρῳ συνέβαινε
λειτουργῶ· καὶ ὁσην τὴν ἀγωνίαν αὐτῆς διὰ τοῦτο
κατενόει, μᾶλλον τὴν καθαρότητα ἐνενόει.

Ὅθεν τὴν τε γνώμην εὐαγγελιστῆς τοῖς ῥήμασι,
καὶ αὐτὰ, ὡς ἐβήθησαν, ἐδέλωσε, φησας· *Εἶπε δὲ
Μαριάμ, ἡ θεόθετος κλήσις, ἡ φερώνυμος προσηγο-
ρίζ, ἡ πολύνυμος χαρὰ, ἡ πολυθυμητος δοξολογία,
ἡ θεοκίνητος γλῶσσα, τὸ ἀδᾶψευστον στόμα, τὰ
τὴν θεολογίαν κυπρίζοντα χεῖλη, ὁ τῆς σοφίας πλοῦ-
τος, ὁ θησαυρὸς τῶν λόγων, τὸ ταμεῖον τῶν χαρι-
σμάτων, ἡ πολυφωτος γνώσις, τὸ μεγαλεῖον τῆς
φύσεως, τὸ ἀκατανόητον τοῦ γένους ὕψος, τὸ σεμ-
νολόγημα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὸ ὑπέριμον τῆς
κτίσεως ἀνάθημα, ἡ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
ἀπολογία, τί εἶπε; Τίνα μακάριον ἐξηρεῦξάτο λόγον
τὸ πολυθαύμαστον τῶν ἀγγέλων διήγημα; Ἰδοὺ,*

propria, nulla est præterquam primi parentis lap-
sus, vi cuius omnes ad unum ejus posterii reatu ob-
stricti tenentur. Atqui suaapte natura res postulat,
ut qui *apologias* pro aliis munus obit, exorsor sit
eorum reatus: quocirca paulo infra idem Jacobus
humanum genus e criminis sui pudore taciturnum
describit. Non potuerunt igitur hæ partes beatis-
simæ Virgini attribui, nisi si ab eo crimine prorsus
aliena ipsa haberetur.

φησιν, ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

16'. Ἐσκήρτησαν πασαι νοεραὶ Δυνάμεις ταύτην ἠνωσιθεῖσαι τὴν φωνὴν· ἠγαλλιάσατο ἄνωθεν ὁ οὐρανός, καὶ αἱ νεφέλαι ταύτην ὡς εὐφροσύνης ὑπεδέξαντο δρόσον· ἠγάσθη τῇ ἐνηχήσει ταύτης ὁ ἀήρ, καὶ ὁ σύμπας κατελλάμφθη κόσμος· ὡς ἀστραπῆς αὐτῆς διαδραμούσης τὰ πέρατα, τηλαυγεστέρα· τὰς βροσοειδεῖς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἀπέδωκε· καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων διαυγέστερον τὸ κάλλος ὑπέδειξε. Διηνοίχθη τὰ ὄρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἡ τῆς παραδόξου ἀφωνία εἰς εὐφημίαν μετεποιήθη τότε.

Τίς τῶν δικαίων, εἰς μείζονα τῆς οἰκείας καλούμενος ἀξίας, τοιοῦτον ἐπαφῆκε λόγον; Ποία πεπληροφορημένως διάνοια περὶ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν διατεθεῖσα, συντετριμμένως οὕτω τὴν αὐτῶν ἐπίταξιν ἠλιπσεν; Ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ταύτην ἀνήγαγεν· ἡ δὲ τὴν γῆνην διάπλασιν προθεμένη, τὴν εὐχαριστίαν ἀνέτεινεν. Ἐκεῖνος ταῖς ἐπαγγελίαις τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ, Θρόνων τε καὶ Κυριοτήτων, ταύτην ὑπερανέθηκεν· ἡ δὲ, τῆς οἰκείας οὐκ ἐπιληθεῖσα φύσεως, τὴν δεσποτείαν ἐκήρυττε, καὶ τὴν δουλείαν διωμολόγει. Ἐκεῖνος ἐκλελεγμένην αὐτὴν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου προεπιστάτο λειτουργίαν· ἡ δὲ εὐχὴ τὸ πέρας ἐπιζητεῖ, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τοῦ μέλλοντος σὺν ἰκεσίᾳ προβάλλεται· Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

Κ'. Ὡ ἱερὰ· φωνῆς αὐτόθεν τὸ μεγαλοφυές τῆς γνώμης δηλοῦσης! Ὡ ταπεινώσεως ὑπερβολή, ἐν τοσοῦτῳ θεωρουμένης ὕψει! Ὅρα τὴν ἀκατανόητόν τε καὶ ὑπερβαύμαστον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἀρετήν! Οὐκ ἐδίστασε πρὸς τὸ παράδοξον τοῦ λόγου· οὐκ ἀπεκρούσατο τῇ ἀμφιβολίᾳ τὴν ἐπαγγελίαν· οὐκ ἀπέφυγε τὸ τοῦ καινοφανῶς ὀφθέντος καταπληκτικὸν εἶδος· οὐ πρὸς τὸ ἀπόρρητον ἀπιδούσα τοῦ μυστηρίου, ὡς ἀμήχανα κατεπαγγελλομένη, ἀντικατέστη τῷ κήρυκι· οὐ προέτεινε τὰ τῆς μικροψυχίας ῥήματα· ἀλλὰ τοὺς λόγους, ὡς ἔργον καὶ ὡς ὑπὸ Κυρίου λεχθέντας μεγαλοφύχως δεξαμένη, τὸ ξένον τῆς ἀνθρωπίνης ταπεινότητος ἀνωκισμέῃ προαιρέσει παρέδειξεν ἐν ἑαυτῇ. Ἡ γὰρ δοκούσα διαπόρησις οὐκ ἀντιλογίας ἦν, ἀλλὰ πυνθανομένης τὸν τρόπον, καὶ τῆς ἀγγελίας ὑπερμαχούσης. Διὰ δὲ τοῦτο τὸν ἀνέκφραστον τόκον ἀκούσασα, οὐδὲν περαιτέρω διηνέχθη· ἀλλ' ἠπίως τὸν λόγον δεξαμένη, πίστει βεβαίᾳ τὴν πίστιν συνεισπικίσασα, καίτοι τότε μάλλον ἦν ἀκόλουθος ἐπαπορεῖν τῷ καταγγέλλοντι τοῖωσδε, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ξένην τὴν σύλληψιν βεβαιουμένη· Τί τοῦτο μηνύεις, ὁ προσδιαλεγόμενος; Ἀλλότριον τῆς φύσεως εἰσηγήθῃ τὸν τόκον, ξένα πάσης ἀκοῆς προτείνεις τὰ ῥήματα· ἀναλαδόμενος ἑαυτὸν, τὰ τῆς ἀκολουθίας κατάγγελλε· Ἐμβλέψον εἰς προτέρας γενεάς, ἐννόησον, εἴ τι τοιοῦτον ἐν ταύταις ἐνηργήθη· σύνες ἀσφαλῶς, εἰ μέχρι κἄν ψιλῶν ῥημάτων ὁ οὕτως ἔχων ὠνόμασται τόκος· κατὰ μαθε τοίνυν διερευνόμενος· καὶ

stupendissimum illud angelorum eucomium? *Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

XIX. Gaudio exultaverunt Potestates intellectuales omnes, ubi vox ista ad aures illis delata est: lætati sunt cœli desuper, et nubes hunc veluti lætitiarum suscepere; vocis hujus sonitu sanctificatus est aer, et totus nova luce mundus refulsit; ea ad extremos usque fines instar fulguris decurrente, roseos radios suos sol reddidit micantiores, et nitidiorum pulchritudinem corona siderum explicavit. Aures apertæ sunt humani generis, et muta ejus e prævaricatione taciturnitas tunc in faustam acclamationem versa est.

Quis unquam e justis, ad honores vocatus meritis propriis potiores, in ejusmodi sententiam prorupisset? Quis animus, de futuris bonis certior factus, tam modeste assecutionem eorum expectasset? Agminum supernorum ductor supra cœlos eam extulerat; ipsa vero terrenam præ oculis habens conditionem, in gratiarum actiones effunditur. Supra Cherubim ac Seraphim, supra Thronos ac Dominationes promissorum ratione ille eam evexerat; at ipsa, propria haud oblita naturæ, (divinum) proclamabat dominium, suamque servitutem profitebatur. Data ille fide declaraverat, electam ipsam ad ministrandum mysterio fuisse; hæc vero effectum rogabunda poscit, et simul cum precibus gratum de eventuris animum testatur: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

XX. O vocem augustam, quæ mentis nobilitatem sponte manifestat! O humilitatis in tanta celsitudine emicantis excessum! Vide virtutem, quam neque angeli neque homines aut mente assequi aut pro merito mirari queant! Non nutavit ad sermonis insolentiam; non eam impulit dubitatio ad recusanda promissa; non formidandum ejus, qui nova specie apparuit, aspectum aufugit; non, quod ineffabile in mysterio esset, respiciens, præconi quasi impossibilia nuntianti restitit; non pusillanimitatis verba prætendit; sed magnanimiter sermones æque certos habens, ac si in opus deducti essent, et tanquam a Domino prolatos excipiens, per inauditam illam electionem prodigium humilitatis humanæ in se ipsa demonstravit. Nam quæ videri posset hæsitatio, non ad contradicendum, sed ad modum sciscitandum, atque ad tuendam puritatem spectabat. Quare cum certior de ineffabili ratione partus facta esset, nil sane distulit ulterius; sed mansuete aures sermoni præbens, firma fide, quæ dicebantur, ceu vera excepit, quanquam, nuntio ejusmodi loquente, et conceptionem ex Spiritu sancto novamque fore affirmante, magis tunc pronum esset addubitando hæc ferme respondere: Quidnam istud est, quod inter loquendum memoras? In medium adducis partum a naturæ ordine alienum: verba cujusvis auribus insueta profers: fac animum advertas, et narres, quæ consentanea videantur: converte oculos ad præteritas generatio-

nes, cogita, an per earum decursum quidpiam simile factum fuerit : fac recte scias, an saltem verbotenus hujusmodi partus hactenus nominatus fuerit : fac porro sciscitando addiscas : et siquidem allatis exemplis tale aliquid factum inveneris, dicit, et dignus qui admittatur, sermo erit, neque de re erit ambigendum ; si vero quid simile indicare non vales (neque enim id unquam visum est), quid frustra vanas effundis voces ? Quid invicem discrepantia loqueris ? Profer certa futuri eventus argumenta ; præbe indicia rei apte respondentia. Undenam certo noverim, te nuntium veritatis advenisse ? Magna sunt, quæ proclamas ; et validis igitur argumentis, et consentaneis exemplis operis modi sermones iis citra controversiam imponendo : ad eum confirmandum quidpiam adjungatur.

Verum nihil ejusmodi illibatissima illa objecit. Nam fide ineffabili id, quod sibi annuntiabatur, admittens, non secus ac si jam opere completum esset, pro certo habuit ; ac propterea respondit : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* ; ac si diceret : tu quidem ministerium tuum ad exsequendum mysterium explevisti : ego autem prompta voluntate atque animo obsequente ipsi deservire sum paratissima.

XXI. Postquam autem suo circa mysterium muneris supernæ militiæ ductor perfunctus est, mysticumque concinne thalamum præparavit, ad cælestes choras reversus est. Propterea divinitus afflatus Evangelista inquit : *Et discessit ab ea angelus* ⁴⁸.

At vero qua de causa archangeli ad eam ingressum significantius expressit ? dicit enim : *Ingressus angelus ad eam dixit* ⁴⁹ : hic vero recessum solo verbo, *discessit*, indicavit ? Consentaneum enim erat, ut cum ingressum narrasset, egressus quoque mentionem faceret. Cur igitur dictum est, *discessit* ? Sapientissimus nempe Lucas verba rei accommodata voluit adhibere. Nam princeps militiæ, cum primum introivit, ita semetipsum composuit, ut ingrediendi modum, qui consuetus est hominibus, imitaretur, ne vehementiorem scilicet trepidationem incuteret. Ubi vero omnia ad finem perducta, animumque Virginis sublimius, quam naturalis conditio ferat, elevatum conspexit, propriam sibi que consentaneam virtutem aperte exseruit. Proinde avolans ab illius oculis in aera pro natura sua se extulit, et in cælos reversus est, eo ipso, qualis ipse foret, demonstrans, et illi, quæ consistebat inanimata, firmiorem constantiam addens.

XXII. O Gabriel ! quam bonum nobis, o Gabriel, quam bonum nuntium tuo adventu affers ! Quam eximia beneficia denuntiare venisti ! Quantum gaudium, qualem lætitiā ! Abi feliciter, splendidissimus gaudii nostri auspex, lætissimus mysterii præco, communis legatus lætitiæ, arcanorum initiator, dispensationis minister. Abi, annuntia cælis

Α εἰ μὲν τοιοῦτον ἐκ παραδειγμάτων ἐφεύροις γεγενημένον, εἰπέ, καὶ ὁ λόγος ἀποδεκτός, καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀμφίβολον· εἰ δὲ τὸ ἴσον οὐκ ἔχεις ἐπιδεῖξαι, οὐδὲ γὰρ ὤφθη ποτὲ, τί μάτην κενοφρονεῖς ; Τί τὰ ἀσύμβατα καταγγέλλεις ; Εἰπέ τοῦ ἀποθησομένου τεκμήρια· ὁδὸς σημεῖου παραπλήσια. Κατὰ τί γινώσκουμαι, ὅτι μηνυτῆς ἀληθείας ἐλήλυθας ; Μέγα τὸ δικὸν σου κηρυττόμενον· οὐκοῦν καὶ μεγάλων δεῖται τῶν τεκμηρίων, καταλλήλων τῶν παραδειγμάτων. Οὐ χρὴ τὴν ἀκοὴν εἰκὴ φανακίσαντα, ἀκινδύνους ἐν ταύτῃ τοῖς τοιοῦτοις ἐγκαταθέσθαι λόγους· δεῖ τινα πρὸς βεβαίωσιν τοῦ λόγου πρᾶξαγεῖν, ἵνα τὰ τῆς πίστεως, τὸ ἀσφαλὲς ἔξει.

habent. Non deceat temere auribus illudere, ejusmodi ut sine periculo sermo fidem inveniat, oportet ut

Β 'Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἢ πανακίρατος πρότερον. Ἄφατψ γὰρ τὸ μηνυθὲν δεξέμενη πίστει, ὡς ἤδη πεπληρωμένον τοῦτο κατέσχε· διὸ καὶ ἔλεγεν· Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥημά σου· σὺ μὲν, φησιν, τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν ἐτέλεσας· ἐγὼ δὲ παρασκευασμένη γνώμη καὶ συντεταμένη ψυχῇ ὑπέικειν τοῦτψ ἐτοιμοτέρα.

ΚΑ'. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν ὁ ἀρχιστράτηγος ἐτέλεσε, καὶ τὴν μυστικὴν κατήρτισε παστάδα, πρὸς τὰς οὐρανίους ἱεροχορείας. Διὸ φησιν ὁ Θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς· Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος.

Κ Τίνας δὲ χάριν εἰσοδὸν τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου προεἶπεν ἐμφάνειαν ; Εἰσελθὼν γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτὴν, εἶπεν· ἔνταῦθα δὲ τὴν ἀφίξιν, τῷ ἀπῆλθε διεσῆμανε ῥήματι ; Ἀκόλουθος γὰρ ἦν τὸν εἰσοδὸν εἰρηκότα, καὶ ἐξῆδου μεμνησθαι. Διὰ τί οὖν ἐῤῥέθη τὸ ἀπῆλθε ; Συμβαλόντας τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους ὁ σοφώτατος διετύπωσε Λουκάς. Οὕτω γὰρ ἐκ τῶν εἰσιόντων πρότερον ὁ ἀρχιστράτηγος ἐσηματίσεν, ὡς ἂν παραπλήσιαν ποιούμενος ἀνθρώποις τὴν εἰσοδὸν, μὴ σφοδροτέραν ἐμποίησεν τὴν ἀγωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πᾶν ἀπηρτισμένον κατεῖδε, καὶ τὴν τῆς Παρθένου διάνοιαν ὑψηλοτέραν τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας γεγεννημένην, τὴν οἰκίαν καὶ κατάλληλον αὐτῷ παρεγύμνωσεν ἐνέργειαν. Διὸ ἐκ τῶν ταύτης ἀποπτάς ὀφθαλμῶν, τῷ μετεωροπόρῳ τῆς φύσεως εἰς οὐρανοῦς ἀνέδραμε, τοῦτψ μὲν τὸ ἴδιον δεικνύς, βεβαιωτέραν δὲ καθιστῶν τὴν ἰδρυμένην ἀμεταθέτω.

ΚΒ'. Ὁ Γαβριὴλ ! οἶόν ἡμῖν, Γαβριὴλ, ὁ οὐκ ἡμῖν ἔχει. κομίζων τὸ εὐαγγέλιον ! Οἷας ἤλυθας τὰς εὐεργεσίας ἐπαγγελλόμενος ! Ὁσση τὴν χαρὰν, ἡλίαν τὴν εὐφροσύνην ! Ἄπειθι καλῶς, ὅ τῆς ἡμῶν χαρὰς εὐαδρότατος λαμπαδοῦχος, ὁ χαρμονικώτατος τοῦ μυστηρίου κήρυξ, ὁ τῆς κοινῆς εὐφροσύνης διάκονος, ὁ μύστης τῶν ἀποῤῥήτων, ὁ τῆς οἰκονομίας λει-

⁴⁸ Luc. i, 58. ⁴⁹ Luc. i, 28.

τοῦργός. Ἰθι, τοῖς οὐρανόις ἀπέγγειλον τὴν τοῦ
 ἡμετέρου οὐρανοῦ δόξαν· ἴθι, τὰ τῆς εὐρυχωροτέρας
 καὶ τιμωτέρας αὐτῶν διήγησαι σκηνῆς παράδοξον·
 εἰπὲ ταῖς ἄνω στρατιαῖς, ὄνπερ ἐν αὐτῇ κατείδες
 πλοῦτον· λάλησον Θρόνοις καὶ Κυριότησι· τῆς
 βασιλικῆς καθέδρας ὑπέριμον, τὸ πύρινον τῆς τοῦ
 λόγου σαρκώσεως ὄχημα, τὴν πολυόμματον τοῦ μυ-
 στηρίου διόπτραν, τὴν πολύφωτον παστάδα, ἣν ἐνυμ-
 φοῦτολισας, ἣν κατεποίκιλας τῷ κηρύγματι, ἥς τὰ
 ὑπὲρ φύσιν θαύμασας καλὰ· μήνυσον αὐτοῖς τὴν
 ἀνερμήνευτον τοῦ Κτίστου Μητέρα, τὴν τὰς αὐτῶν
 ὑπερβαίνουσαν νοήσεις, τὴν καταπλήττουσαν αὐτοῖς
 ἐν τῷ τόκῳ· τράνωσον τὰ ταύτης μεγαλεῖα, κήρυξον
 τὴν ἡμῶν δι' αὐτῆς ἀνάκλησιν, τὴν ξένην καταλλα-
 γὴν, τὴν σύμφωνον αὐτοῖς κροτηθησομένην χορείαν·
 εἰπὲ, ποθεινὲ καὶ τῆς ἡμῶν χαρᾶς κοινωνῆ, ἐν τίσιν
 αὐτοῖς πλεονεκτοῦμεν, ἐν τίνι τὴν πρὸς αὐτοῖς παρ-
 βήσιον ἐσχέκαμεν, ἐν τίνι σεμνυόμενοι, ἐγκαλλω-
 πίζομεθα· κήρυξον, ὅποιον ἠνθοφόρησεν ἡ ἀνθρω-
 πεία φύσις καρπὸν, ὅσον τὸν πλοῦτον ἀπέθηκεν, ὅσον
 θησαυρὸν ἐταμειύσατο. Οὕτω κηρύττειν, συνευφρα-
 λου τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ· κοινὸν ἡγοῦ τὸ τῆς χαρᾶς
 ἀναφαίρετον. Καὶ γὰρ τῆς ταύτης μόνος κεκοινώ-
 νηκας λειτουργίας· συγχαίρεις μὲν, οἶδαμεν, ταῖς
 ἄνω στρατιαῖς διὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐξαίρετον ἡμεῖς τὴν
 χαρὰν ἐπιζητοῦμεν, ἣν διακονῶν ἐπεδείξω, ἣν ἐθε-
 βάλισας τοῖς πράγμασι· ταύτην ἀμείλιτον αἰτοῦμεν
 διατηρηθῆσαι, ἵνα τὰ τῆς πρὸς· ἀπὲ παρῆρησιας· ἡμῶν
 μὴ ἀποκλείεται γνωρισάμεθα, ἵνα τὸ θαρῆξιν ἔχοντες
 διὰ τοῦτο, κοινὸν ἐξιλαστήν σε πρὸς τε τὸν Δεσπό-
 την καὶ πρὸς αὐτὴν ἡμῶν τὴν χαρὰν προβαλλοί-
 μεθα.

ΚΓ'. Ἄλλ', ὦ κοινὸν ἀγαλλίαμα, ὦ παρῆρησια τοῦ
 γένους, τὸν τοιοῦτον προσαιμένη πόθον, ταῖς σαῖς
 εὐεργεσίαις ἀμείλου. Ἡμεῖς τοίνυν οἱ πρὸς τοσοῦτον
 ἀναδραμόντες ὕψος, καὶ διὰ σοῦ τὴν τῶν ἀγαθῶν
 καταπλουτήσαντες ἀφθονίαν, μηδὲν ἔχοντες εἰς
 ἀμοιβὴν προβαλεῖσθαι τούτων, ὅμως τοιαύτας σοὶ τὰς
 εὐφημίας διαπλέκομεν.

Χαῖρε, τῆς καταπτώσεως ἡμῶν ἢ ἐπανάρθωσις·
 χαῖρε, δι' ἥς πρὸς τὸ τῆς γνώσεως ἀνήχθημεν ὕψος·
 χαῖρε, ὑπερκαίμενε οὐρανὲ, δι' οὗ τῶν οὐρανίων
 κατατρυφῶμεν θησαυρῶν· χαῖρε, βασίλισσα, δι' ἥς
 ἡμῖν ἡ ἀκήρατος ἡολίγη βασιλεία· χαῖρε, τῆς ἀνθρω-
 πίνης φύσεως ἢ εὐφορία· χαῖρε, τῆς τῶν ἀγαθῶν
 μεθέξεως ἢ ἀφθονία· χαῖρε, ὁ θησαυρὸς ὁ ἀσύλητος·
 χαῖρε, ὁ πλοῦτος ὁ ἀναφαίρετος· χαῖρε, τροφὴ ἀδα-
 πάνητε· χαῖρε, τρυφὴ ἀνεκλάλητε· χαῖρε, βρωσις
 ἀείζωε· χαῖρε, πόμα νηφάλιον· ἢ διψώμενη ἐφρσις,
 ἢ ἐπιθυμητὴ μέθεξις, τὸ ταμείον τῶν ἀγαθῶν, τὸ
 διακωνίζον ἐντροφίμα, ἢ ἀλλεῦθητος εὐφροσύνη,
 τὸ διηνεκὲς Χριστιανῶν ἀγαλλίαμα, ἢ πολυπόθητος
 τῶν σε ποθοῦντων χαρὰ. Ταύτας σου τὰς εὐεργεσίας

(59) Jam alias advertimus (in not. ad § 10 Orat. Petri Argivi, part. 1, pag. 136), bonum fructum tunc vero quodam sensu tribui naturæ posse, cum bonus a sua origine fructus exstiterit: secus enim effectus quidem deinde bonus dici posset; at quod ad naturam producentem spectat, malus ab ipsa

A cœli nostri gloriam: abi, enattra tabernaculi am-
 plioris ipsis ac pretiosioris portenta: quas in ipso
 divitias suspexeris, dicito supernis exercitibus:
 revela, explica Thronis et Dominationibus celsissimis
 regii throni honores, ignitum incarnationis
 Verbi currum, multoculum mysterii speculum, thala-
 mum nitentissimum, quem ad Sponsum suscipiend-
 um præparasti, quem præconio tuo exornasti,
 cujus prætergredientes naturam prærogativas ob-
 stupuisti: narra illis de ineffabili Creatoris Matre,
 quæ intelligentias eorum exsuperat, quæ partu suo
 et ipsos stupore percellit: declara hujus magnalia,
 proclama nostram, ipsa mediatrice, reparationem,
 insperatamque reconciliationem, et choream con-
 sono cum ipsis plausu instaurandam: eloquere,
 dilecte ac nostri gaudii consors, quibusenam eos
 titulis nos vincamus, cujus gratia cum illis agu-
 mus fidenter, qua de causa gloriemur, ac superbia-
 mus: enuntia, qualem fructum humana natura pro-
 germinaverit (59), quantas sibi congresserit divitias,
 quam immensum sibi sernet thesaurum recondi-
 tum. Dum ista prædicas, nobiscum de nostra salute
 collætare: securam hujus gaudii possessionem tecu
 communem existima. Etenim tu solus hoc ministe-
 rium sortitus es; hac de causa, novimus, cum
 cœlestibus exercitibus congaudes; sed singulare
 illud gaudium, quod tecu legatis indixisti, cujus
 fidem factis confirmasti, nobis est in desiderio; ut
 hoc integrum nobis servetur, deprecimus, ne no-
 stræ in te fiduciæ argumenta præcedantur; ut
 propterea fidenter accedentes, communem te pro-
 pitiatorem apud Dominum et apud illud ipsum
 gaudium nostrum proferre possimus.

XXIII. Tu vero, o communis omnium exsulta-
 tio, o generis humani fiducia, hujusmodi affectum
 gratum habens fac ipsum beneficiis tuis vicissim
 cumules. Ad tantam itaque evecti celsitudinem, ac
 bonorum copia per te locupletati, cum nihil præ-
 sto nobis sit, quo parem pro his gratiam rependa-
 mus, hasce nihilominus tibi laudis coronas teximus.

Ave, ruinæ nostræ reparatio (60): ave, per quam
 ad sapientiæ sublimitatem reducti sumus: ave,
 cœlum cœlis præcelsius, per quod cœlestibus the-
 sauris perfuimur: ave, o regina, per quam regnum
 corruptione liberum nobis apertum est: ave, o natu-
 ræ humanæ ubertas: ave, o abundans bonorum
 participatio: ave, thesaurus inviolatus: ave, di-
 vitiarum opulencia direptionis nescia: ave, alimen-
 tum indelicens: ave, delictium inenarrabile: ave,
 cibus semper vivens: ave, potus sobrietatis parens:
 ave, vehemens omnium desideriorum, concupita par-
 ticipatio, bonorum promptuarium, oblectamen-
 tum nunquam elanguens, lætitia nullum habens
 finem, jugis Christianorum exsultatio, desideratis-

prodiisse diceretur. Quod ergo eximium fructum
 natura dicitur progerminasse, id exigil, ut Maria a
 sua ipsius origine eximius fructus prædicari queat.
 (60) Atqui ruinæ reparatio, ut patet, in eadem
 ruina jacens nullo modo censeri potest. Quæ autem
 hic est ruina nostra, nisi lapsus in Adamo?

simum te desiderantium gaudium. Tua hæc beneficia, fac benevole, ut nihil imminuta conserventur. In hoc quoque amplissimæ gratiæ tuæ prærogativam ostende ; perinde enim est, beneficia per te nobis ad defensionem nostram conferri, et jam collata intacta custodiri, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

ORATIO V.

In illud : « *Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione* ⁶⁰, » etc.

I. Quicunque vehementi eorum, quos charos habent, affectu feruntur, illorumque usque memores esse discipiunt, non solum imaginem eorum in mente sibi effingunt, et conceptam animo speciem veluti in tabula expressam intuentes, venustatem ejus, quem diligunt, ad vivum sibi repræsentant ; sed insuper si quid præclari de illis, si quas eorum res lætas jam audierint, eaque memoriæ defixa servaverint, ista quoque animo veluti amplexati semper circumquaque secum ferunt. Inde enim ipsis sane uberrimum percipere licet voluptatis fructum, quando, licet illos secum habere loquentes non possint, ipsorum saltem verba penes se retinent ; fitque propterea, ut magna cum voluptate jugiter ea mente evolvant, simul videlicet de iisdem sibi placentes, simulque suum erga dilectos amorem

Cum itaque affectio erga ea, quæ alioqui et fluxa sunt et tam facile intereunt, non possit ejusmodi habitum non inducere ; quantum enimvero amoris vi astringi eos continget, qui purissimo illius orationi laude dignissimæ desiderio cor saucium habeant ? Intus enim flagrant dilectionis igne, qui et ad eam jugiter contemplandam, et ad ejusdem dicta peramanter animo evolvenda illos excitat. Quandoquidem ergo communem nobis omnibus laudabilem hunc affectum inesse arbitror, sensa quoque, quæ circa idipsum oboriuntur, communia dicenda existimo. Quod si in verbis (Virginis), quæ præ manibus habemus, quidpiam forte occurrat, quod minus convenienter a regina nostra (61) dictum videatur ; multum profecto laboris, multum diligentiae in illis investigandis impendamus necesse est, probe scientes, nihil sane ab ipsa prolatum, quod abs re esset, tute sancti Spiritus elicita.

II. Cum autem doctrinæ hujus ratio quodlibet dicendi argumentum transcendat, et bonis omnibus redundet, quæ salutem nobis conciliant ; quanto non affioiemur detrimento, si magnam, quæ ex illa profluit, utilitatem negligamus ? Quomodo ea, quæ

⁶⁰ Luc. I, 39.

(61) Spectant hæc ad colloquium, quod intercessisse nonnulli sinxerunt Deiparam inter et sponsum ejus Josephum, quando hic prægnantem eam invenit. Fatendum est enim, scriptores quosdam in alloquiis hisce texendis suo ipsorum ingenio potius quam rei verisimilitudini serviisse, et interdum non satis decori aut sanctæ Virginis aut beati Josephi prospexisse. Quidpiam ejusmodi videre

Α άμειύτους εὐδόκησον συντηρηθῆναι. Δείξον δὴ καὶ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀφθόνου σου χάριτος πλεονεκτήματα. Ἴσον γάρ ἐστιν, εἰς ἀντίληψιν τὸ διὰ σοῦ παραγεῖσθαι ταύτας, καὶ παραγενομένας ἀκεραίας διαφυλάττεσθαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

Εἰς τὸ, « *Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς,* » κ. τ. λ.

Α'. Οἱ σφόδρα τῶν ἐρωμένων αὐτοῖς ἐφιέμενοι, καὶ τῇ τούτων μνήμῃ συνεῖναι διηνεκῶς ποθοῦντες, οὐ μόνον ἐν διανοίᾳ τὴν αὐτῶν ἀνατυποῦσι θεάν, καὶ καθάπερ ἐν πίνακι τὸ φανταζόμενον ἀνιστοροῦντες εἶδος, τὴν τοῦ ποθομένου διαζωγραφοῦσι λαμπρότητα ἄλλὰ καὶ εἴ τι γενναῖον καὶ περιχαιρὲς αὐτοῖς ἐβῆθη, καὶ μνήμῃ φυλαχθὲν διτηρήθη, καὶ τούτο καταπαζόμενοι ἀεὶ πανταχόσε περιφέρονται. Ἔστι γάρ δὲ κἀντεῦθεν πλείστην ὄσσην αὐτοῦς τὴν ἡδονὴν κερποῦσθαι, τοὺς λόγους ἀντὶ τῶν εἰρηκτικῶν κατέχοντας ἰδίᾳ καὶ συνηθόμενοι αὐτοῖς συμβαίνει τὴν αὐτῶν ἀνάπτουσιν διηνεκῶς ποιεῖσθαι, ὁμοῦ μὲν ἐγκαλλωπιζόμενοι αὐτοῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ φίλτρον ἀναζωπυροῦσι τῶν φιλουμένων.

placentes, simulque suum erga dilectos amorem

Ἐπεὶ οὖν ἡ τῶν σκεδαστῶν τε καὶ βῆον διαλυμένων σχέσις τοῦτον εἶναι καταναγκάζεται τὸν τρόπον, πίσσην εἰκότως τοῖς τῷ καθαρῶτάτῳ τετρωμένοις τῆς πανυμνήτου πόθῳ προσγίνεσθαι συμβαίνει τὴν τυραννίδα ; Ἐνδοῦ μὲν ἔχουσι τὸ πῦρ τῆς ἀγαπήσεως ἀναφλέγον, αὐτὴν τε διαπαντὸς προσβλέπειν, καὶ ἀσπασίως τὰ ταύτης ἀναπτύσσειν λόγια. Κοινὸν τοίνυν τὸ ἐπαινετὸν τοῦτο πάθος ἡγοῦμενος, κοινὰς οἶμαι καὶ τὰς περὶ αὐτὸ συνισταμένας ὑπολήψεις διομολογεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν τι τῶν παρεργῶς δοκούντων εἰρησθαι τῇ βσιλίδι τὰ ἐν χερσὶν ἐτύγχανε λόγια εἶδε πολὺν μὲν τὸν ἀγῶνα, πολλὴν δὲ τὴν σπουδὴν εἰς τὴν αὐτῶν ἐπιδείκνυσθαι ἔρευναν, σαφῶς εἰδόμενος, ὡς πάρεργον μὲν οὐδὲν παρ' αὐτῇ, πάντα δὲ τῆς χάριτός ἐστιν ἀποφθέγματα, καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Πνεύματος ἐνεργήματα.

sed omnia ejus effata gratiæ plena esse, et e vir-

D

Β'. Ἐπεὶ δὲ πάσης μὲν ὑποθέσεως ἐξῆρται τῶν λόγων, πάντων δὲ τῶν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀγαθῶν πλήρης ἡ παρούσα καθέστηκε διδασκαλία, πῶς ἂν καταμελήσαντες τὸ μεγαλωφελεὲς ταύτης ζημιωθῆμεν ; Πῶς δὲ μὴ περιπτυσσόμενοι τὰ εἰρημένα τῆς

licet et in quadam incerti auctoris homilia in *Annuntiationem Deiparæ*, quæ edi consuevit inter opera S. Joan. Chrysostomi (edit. Montf. tom. IX, pag. 841) ; dum enim Virgo describitur angelum ceu seductorem repellens, inter alia, ut ad mature fugiendum hunc impellat, inducitur dicens, *senem, Josephum nempe, esse zelotypum.*

θείας ἐκείνης κατατροφήσομεν μνήμης; Τὸν αἰδὶ-
 μον ὑπερεκκαύσομεν πόθον; Τῆς καθαρωτάτης ἡδο-
 νῆς καταπολεύσομεν, ὅπως στέφανον μὲν καυχῆσεως
 τοὺς λόγους, πλοῦτον δὲ πολυτελῆ τὰ νοήματα θη-
 σαυρίσαντες, αὐτὴν ἐκεῖνην ἐν ταῖς καρδίαις συνεισ-
 οικισώμεθα τὴν ἀναφαιρετον ἀφθονίαν, τὴν πλοῦτον
 τῆς ἡμῶν σωτηρίας, τὸ πολυτίμητον κειμήλιον, τὸ
 ταμειὸν τῆς Δεσποτικῆς οἰκονομίας, τὸν θησαυρὸν
 τῶν ἀποκρύφω ἀγαθῶν, τὸν στέφανον τῆς ἀνθρω-
 πότητος, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς φύσεως; Ὅπου γὰρ
 ἡ ταύτης διηγεκῶς ἐναπόκειται μνήμη, ἐκεῖ ἀναμφι-
 δόλως καὶ ἡ ταύτης οὐκ ἀπολείπεται παρουσία.
 Ἐναποθώμεθα τοίνυν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ταύτην,
 ἐν ἐκτοῖς τὸν πολυτίμητον ταμειουσώμεθα θησαυρὸν,
 ἐμπορευώμεθα τὴν τῆς σοφίας αὐτῆς πλοῦτον,
 κινεῦσθαι τὸ περισπούδαστον συναθροίσαντες κέρ-
 δος, διανεμώμεν τῆς ἐπιζητοῦσι τὴν κατὰ δύναμιν
 διακονίαν. Ποικίλον γὰρ δὴ τοῦτο καὶ πολυτελές,
 καὶ κρεῖττονος τῆς ἐμπορεύσεως.
 ministerium pro viribus tribuamus. Varium enim
 iationem.

Γ'. Ἄρτι μὲν οὖν τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν χαρὰν ἢ τῆς
 χαρᾶς αἰτία δεξαμένη, ἔργω δὲ τῷ ἀπορρήτῳ καθ-
 υπουργοῦσα μυστηρίῳ, ἔσπευδε καὶ τῶν τῆς Ἐλισάβετ
 ἐν πληροφορίᾳ καταστῆναι θαυμάτων. Ἄλλ' ἐπεὶ
 σχολαιοτέραν τὴν σὺν αὐτῇ διατριβὴν ἐκεκρίκει
 ποιήσασθαι, τὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῇ διατέμνοντα
 προσεμαρτίζει πρῶτον, ὡς ἂν μὴ ταῖς αὐτῶν ἐννοιαις
 ἐπιεργαμένη, διαμάρτοι τῷ τάχει τοῦ προτεθέντος
 σκοποῦ. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον τῶν ἀναγκαίων αὐτῇ
 κατεφαίνετο, τὸ τοῖ; ἱερεῦσι προηγουμένως ἀποδοῦ-
 ναι τὸ ἱερὸν ἔργον. Σαφῶς γὰρ ἐν αὐτῇ λογιζομένη,
 διέκρινεν οὕτως ὡς εἴπερ μὴ τοῦτο διοικονομηθῆ,
 ἀνάγκη δύο κατεπεργόντων περὶ τὸ ἐν διαμαρτεῖν
 συμβῆσεται ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ κίνδυνον ἐκπειλεῖ ὅτι
 δὲ τὴν ἀποτυχίαν διαθεθαίτο. Εἰ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὴν
 συγγενίδα καθήγησόν το πορεία ἁρμονικώτερον τὴν
 διάσκαψιν ἀπαιτοῦσα, ἡ τοῦ ἐν χειρὶ ἔργου ἀργία
 εἰς ἀναζητήσιν τοὺς ἱερεῖς διανίστησι. Διὸ πολὺν μὲν
 τὸν θόρυβον ἐν τῇ οἰκίᾳ, πολλὴν δὲ τὴν ἔρευναν ἐν
 τῷ γένει ποιήσονται, πλείετα δὲ ταῖς κωμυδίαις
 τὸν γέροντα μᾶλλον, ἢ ἐμὲ καταντλήσουσι. Τί οὐ
 λῖγοντες; εἰ δὲ οὐ βουλευόμενοι τῶν τοιούτων ἐπι-
 χεῖρησαιεν σκωμμάτων; Ὅρα, φήσουσι, καταφρο-
 νήσεως ὑπερβολὴν ὅρα τὴν τῶν θείων παραγγελμά-
 των ἐπιλήσιμονα γνώμην τοῦ Ἰωσήφ ὅρα πρεσβύτου
 νεανικήν τόλμαν τὴν τοῦ Θεοῦ παρεῖδε ψῆφον εἰς
 οὐδὲν τὸ φροβρώτατον τῶν ἠπειλημένων ἔθετο διὸ
 τῇ καθ' ἑαυτὸν πλάνῃ τῆς τοῦ Θεοῦ κατημέλησε
 παρακαταθήκης. Ποῦ νῦν ἔστιν ἡ θαλαμνομένη
 Παρθένος; Ποῦ τὸ Δεσποτικὸν ἀνάθημα περιέγει;
 Πῶς ἀμφοτέροις τὸ ἱερὸν ἔργον παρωράθη, καὶ λήθη
 τὰ προδιδχθέντα παρεπέμθη; Ἄλλοτριον τῶν πα-
 τέρων ἡθῶν τὸ τόλμημα, ξένος ὁ τρόπος καὶ παρθε-
 νικῆς ἀσφαλείας καὶ πρεσβυτικῆς ἐπιμελείας. Τούτων

dicta fuerint, summo eum affectu excipientes, non
 jucundabimur divinæ illius memoria? Quomodo no-
 bilissima in nobis supra modum non incendemus
 desideria? Quomodo non purissima perfruemur
 voluptate, ut cum (ejus) verba quidem ceu coro-
 nam gloriæ, sensa vero ceu pretiosam gazam in-
 star thesauri collegerimus, illam ipsam quoque.
 quæ opulencia est diripi nescia (62), divitiæ salutis
 nostræ, pretiosum prorsus cimelium, Dominicæ
 dispensationis promptuarium, arcanorum bonorum
 thesaurus, humanitatis sertum, naturæ nostræ or-
 namentum, in cordibus nostris inhabitatum intro-
 ducamus? Ubi enim illius jugiter inest memoria.
 ibi dubio procul neque ipsius desideratur præsen-
 tia. Eam itaque collocemus in animis nostris; in
 nobis ipsis pretiosissimum hunc thesaurum recon-
 damus; divitias sapientiæ ipsius, eximiam utique
 mercedem, importemus; et cum inde studiose exqui-
 situm lucrum corrogaverimus, iis, qui quærant,
 hoc est, et multiplex, atque optimam habet nego-

III. Mox itaque illa gaudii nostri auctrix, cum
 gaudium, quod omnem sensum exsuperat, in se
 excepisset, et ineffabili mysterio jam opere præ-
 staret ministerium suum, de Elisabethæ præterea
 portentis coram certior fieri exoptabat. Sed quo-
 niam longiorem apud illam facere moram consti-
 tuerat; ab iis, quæ studium suum alio distrahebant,
 in antecessum se expedit, ne hujusmodi pressa
 curis propter nimiam festinationem a proposito
 sibi scopo excideret. Illud porro præ reliquis nec-
 cessarium ipsi videbatur, ut sacerdotibus sacrum
 (purpuræ) opus (63) prius traderet. Sapienter
 enim, secum ipsa rem perpiciens, ita ratiocina-
 batur: Nisi consultum huic rei fuerit, prorsus
 continget, ut cum bina urgeant, quoad alterutrum
 haud recte mihi res cedat: et utique aut molestum
 subeundum discrimen erit, aut certe explendi de-
 siderii mei spes omnis est abjicienda. Et sane si
 ad cognatam prius proficiscar, quod utique diutur-
 niores curas exigit, cunctatio exhibendi opus, quod
 præ manibus habeo, ad perquirendum de eo sa-
 cerdotes permovet. Haud mediocres propterea
 turbas domi excitabunt, inter cognatos sollicitè in-
 dagare instituent, atque acerbis sermonibus senem
 magis, quam me, exagitabunt. Quid porro non sunt
 dicturi? Quæ autem consilia non agitant? Hu-
 jusmodi simul dicteriis conviciantes: vide, in-
 quiet, despectus excessum: vide divinarum jus-
 sionum obliviosam Josephi mentem: vide senis
 juvenilem asum: contemptui ducit divinum
 decretum: maxime tremendas minas pro nihilo
 habet: propterea ex propria culpa in servando Dei
 deposito incurius fuit. Ubi nunc est Virgo, quæ se
 intra parietes continebat? Quo circumit donum

(62) Prorsus egregie diripi nescia Virgo dicitur, quam latro infernus prædari nunquam potuerit.

(63) Velum scilicet purpureum, quod texendum

in usum templi sortita fuerat. Vide, quæ de ea re in Præfatione adnotatum est sup. pag. 471.

illud Deo devotum (64)? Quonam pacto sacrum illud opus ambo neglexerunt, et ea quæ sane prius edocti fuerant, oblivioni tradiderunt? Alienum prorsus a patris moribus id facinus: abhorrens hæc agendi ratio est tum ab ea, quæ virginem decet, cautela, tum a sedula, quæ in sensibus requiritur, sollicitudine. Porro cum plane ejusmodi ad aures sibi insonare Joseph auditurus sit, omnem culpam in perfectionem a me temere susceptam necessario refundet. Hanc itaque prudentius oportet disponere, ut et illud caveatur, quod reprehensione dignum utcumque videri potest, et desiderium, quo tencor, impleatur. Sic plane sapienter cum sapientissima illa deliberasset, et mature accurateque absolvisset, si quid adhuc imperfectum elaborandæ purpuræ supererat, sollicito, ut et eam sacerdotibus traderet, profecta est.

IV. Cernere ergo tunc erat reginam in manibus tenentem regis dignitatis insignia, eaque ceu pretiosa donaria Deo sacra amplectentem; ut non datur oculis nostris intueri purpuream illam vestem, quam sua ipsius carne omnium regi ac Domino intra se ineffabiliter contexerat. O inenarrabile mysterium! O ineffabilem Matrem! In ipsa Verbum naturæ nostræ formam induebat; ipsa vero prodigium, quod perficiebatur, non norat (65): præbebat Domino carnis tunicam; et cum sua daret, ipsa, quæ dabat, hoc idem nesciebat. Elsi enim illa pro certo rem factum iri teneret; tamen initium jam sumpsisse id, quod perficiebatur, ignorabat; hoc siquidem progressu duntaxat temporis plane manifestum evasit, ac prorsus indubiam nactum est certitudinem. Gestabat igitur perfectum opus Virgo Immaculata, ad templum ibat inaccessible illa sedes (66), incedebat divinis circumquaque refulgens splendoribus, et immensa luce coruscans. Quocirca gratiarum radios undique emittens, lucidissimus ille splendor, firmamentum illud multiplicibus stellis nitens, ille sol, e quo Sol justitiæ sibi corpus assumpsit, tum fulgentissima se nenda.

V. Pergebat igitur comites habens suas ipsius virtutes, et interim futurum cum eo, qui tunc sacerdotii munus obibat, insolitum colloquium secum ipsa perpendebat. Etenim, adempto jam Zachariæ usu linguæ, ministerium illius implebat quidam e sacerdotibus nomine Simeon (67); et noverat hic quidem ex parte Virginis mirabilia; non tamen æque ac ille, Zacharias scilicet, qui et multa de ea divinitus edoctus fuerat (68), ac plurimis illius præclaris virtutibus fidem habebat, ac propterea testimonium, cui nullum aliud comparari posset,

(64) Virgo Maria scilicet, quæ Deo oblata fuerat, ac Deo sacra habebatur.

(65) Nescio, an quisquam facile auctori daturus sit, celatum prorsus Virgini fuisse, quando Dei Verbum carnem assumens ad inhabitandum in ea descendit.

(66) Sedem seu regionem *inaccessam* (ἀδόξατον) intellige quibusvis inimici insidiis. Ideo enim, ut Germanus dixit (sup. pag. 563) non prius concepta fuit, quam illam Cherubinis flammeo gladio custodiendam Deus tradiderit.

(67) Haud obscurum est, hic ab auctore indignari illum Simeonem, qui deinde, ut sanctus Lucas

πάντως συναισθόμενον τὸν Ἰωσήφ, ἀνάγκη τὸ τῆς αἰτίας ἅπαν πρὸς τὴν τολμηθεῖσαν ἀποδημίαν τρέψαι. Διὸ χρὴ σεμνοτέρως ταύτην οἰκονομηθῆναι, ὅπως καὶ τὸ δοκοῦν ἐπιμωμον διαφεύξεται, καὶ τῆς ὀγούσης ἐφέσεως μὴ ἀποτύχοι. Οὕτω δὲ σοφῶς ἡ ὑπέροσφος βουλευσαμένη, καὶ εἰ τι ἀκατέργαστον διαμείναν ἔτυχεν ὃν τῆς εἰργασμένης πορφύρας, τοῦτο ταχεύει ἐπιμελείαις συντελέσασα, σπουδῆ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ἴετο.

disponere, ut et illud caveatur, quod reprehensione dignum utcumque videri potest, et desiderium, quo tencor, impleatur. Sic plane sapienter cum sapientissima illa deliberasset, et mature accurateque absolvisset, si quid adhuc imperfectum elaborandæ purpuræ supererat, sollicito, ut et eam sacerdotibus traderet, profecta est.

Δ'. Ἦν οὖν τότε κατιδεῖν τὰ τῆς βασιλικῆς ἀξίας σύμβολα ἐν χερσὶ τὴν βασιλίδα κατέχουσαν, καὶ ὡς τίμια ταῦτα περιπτυσσομένην ἀναθήματα τῷ δὲ πρῶτῳ καὶ δευτέρῳ τῇ σαρκὶ τὴν ἀλουργίδα ὑπὲρ λόγον ὑφαινομένην ἐν ἑαυτῇ μὴ συνερῶμεν. Ὡ τοῦ ἀνερμητεύτου μυστηρίου! Ὡ τῆς ἀνεκλάλητου μητρὸς! Ἐν αὐτῇ τὴν ἡμετέραν ἐμορφουτο φύσιν ὁ λόγος, καὶ τῶν πρακτομένων ἐκείνη τὸ παράδοξον ἡγνῶει τὸν τῆς σαρκὸς χιτῶνα τῷ δευτέρῳ παρεῖχε, καὶ τὰ οἰκεία διδοῦσα οὐκ ἠπίστατο ἡ πρέρουσα. Εἰ γὰρ καὶ ἀσφαλῶς τὸ πρῶτον κατεῖχεν, ἀλλ' ἀρχὴν ἦδη λαμβάνον, τελούμενον ἡγνῶει προῖόντι γὰρ τῷ χρόνῳ τοῦτο πρὸς τὸ φανερώτερον προῆλθε, καὶ πρὸς τὸ βεβαίωτατον ἐπερείσθη. Ἦγε τοῖνον τὸ ἔργον ἡ ἀμίαντος; Παρθένος, ἐθάδιζε πρὸς τὸ ἱερὸν ἡ ἀδόξατος χώρα, ἐπορεύετο θελαὶς ἐλλάμψαι ἐν κύκλῳ καταυγαζομένη, καὶ ἀπείρω φωτὶ κατακλυμπομένη. Διὸ χαρίτων ἀπολάμπουσα πανταχῶν ἀκτίνας, καὶ φαιδρῶτατῃ μὲν τοῖς ὀρώσιν, αἰδέσιμος δὲ πάσῃ καθίστατο τῇ κτίσει, ἡ πολύφωτος αἴγλη, τὸ ποιῶτατον στερέωμα, ὁ ἥλιος, ἐξ οὗ τὸ σῶμα ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνάλαβεν Ἥλιος.

intuentibus apparebat, tum creaturis universis ve-

Ε'. Ἰετο τοῖνον ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς προσομιλοῦσα, καὶ τὴν ξένην τοῦ τηνικαῦτα ἱερατεύοντος συνομιλίαν μελετῶσα. Καὶ γὰρ προσωπήσαντος ἦδη τοῦ Ζαχαρίου, Σιμεὼν τις τῶν ἱερωμένων, τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἐπλήρου ὅς ἦδει μὲν ἐν μέρεσι τὰ τῆς Παρθένου παράδοξα· οὐ μὴν δὲ κατ' ἐκείνον, τὸν Ζαχαρίαν λέγω, τὸν πολλὰ μὲν τῶν αὐτῆς μηθέντα, πλείσταις δὲ ταῖς κρείττοσιν αὐτῆς ἀρεταῖς τὸ πιστὸν ἔχοντα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς μαρτυρίας ἀτυχερώτως ποιούμενον.

de illa reddebat.

in Evangelico (cap. 11) narrat, Jesum infantem in ulnis suis excepit. Quanquam vero opinio, quæ fert hunc Simeonem sacerdotio insignitum fuisse, extinguit (ut scite monet Franc. Xaverius Patrius, *De Evangel. lib. 11, dissert. 26, n. 5*) argumentis firmior, negari tamen non potest, eam antiquissimam esse. Quin imo ad summum sacerdotium evelutum eum fuisse tradunt tum Protevangelium Jacobi (Cap. 24 apud Thilo pag. 271), tum Evangelium Nicodemii (cap. 16, apud eundem Thilo pag. 655 seqq.).

(68) Vulgata ferebatur opinio, sacerdotem, qui Mariam triennem a parentibus oblatam excepit,

Τούτο τοίνυν ἡ ἀπειρόκακος συννοοῦσα, λογισμούς ἀνεκίνει, πῶς ἂν τῷ ἱερῷ ὀμιλήσειεν· οὐχ ὡς τῶν κατ' αὐτὴν ἀγνώστων ὄντων αὐτῷ, οὐδὲ γὰρ τοῦτο διεσκόπει ἡ πάσης ἐπιδείξεως καθαρὰ· ἀλλ' ἐπειδὴ ξένῳ προσδιαλέγεσθαι μέλλουσα ἦν, αἰδοί τοῦ ἀσυνήθους κατεκαλύπτετο. Ἡ γὰρ δὴ τῶν καλῶν αὐτῆς πείρα, οὐ τοῖς προτεθεσάμενοις καὶ χρονικωτέρας κέψει τῶν μετεντυγχάνοντων μάλλον προσεγίνετο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀκοῇ προκαταλαμβάνετο· οὕτω δὴ προσβάλλουσα τοῖς ὀρώσιν ἡ τοῦ ἡλίου φωτεινωτέρα νεφέλη, πᾶσι μὲν ἀκατανόητος διέμενε, δυσθεώρητος δὲ τοῖς νεωστὶ προσεντυγχάνουσιν αὐτῇ ταῖς τῆς χάριτος αἴγλαις καθίστατο.

Γ'. Τούτῳ μὲν τῷ τρόπῳ τὴν τοῦ προσόντος ἱερώς ἐδυσχέραινεν ὀμιλίαν· ὁμοίως δὲ τῷ συναυδοκοῦντι καὶ τῷ τὸ μυστήριον ἐνεργοῦντι Θεῷ τοὺς λόγους ἀνατιθεμένη, οὕτω προσδιελέγετο· Σὺ, Δέσποτα, λέγουσα, ὡς καὶ τῶν ἡδὴ φθασάντων εἰς ἐμὲ τὸ πέρας ἀγαθωτέρως διωκονόμεσας, ἀκατάγνωστον τε τὴν οἰκίαν σου διετήρησας, καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος δυσάνυστον ἐποπτεύων διευθύνους. Τῆς σῆς γὰρ ὄντα προμηθείας ἐκάτερα, Κύριε, ὑπὸ σου παραδόξως ἀποπληροῦνται, ξένην ἔχοντα καὶ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἐκδασιν. Τίς γὰρ, ὦ Δημιουργέ μου, τῶν προγεγενημένων δικαίων, τοιούτων καὶ τηλικούτων ἤξιωται τῶν δωρεῶν; Τίς κατάληρον ἐμοὶ τὴν μέχρι τῆς παρούσης ἐκ βρέφους διαγωγὴν ἐκλήρωσας; Τίς πατριαρχῶν κατῆκος παραπλησίως γέγονεν ὑποσχέσεων τοιούτων; Τίνος ὧτα τοιαύτα; ἠνωτίσθησαν ἐπαγγελίας; Μεγάλας μοι δοκῶ καὶ τῷ γένει τὰς εὐεργεσίας σου περιγίνεσθαι, Δέσποτα, ξένας τὰς δωρεάς, καινότερα τὰ τέλη· καὶ γὰρ καὶ τὰ προῦσια καινά. Τί ἂν περὶ πάντων τούτων ἀνταποδῶν σοι, Κύριε; Ποίους εὐχαριστηρίους ἐφενείσκεισθαί μοι λόγους, ἀρείψομαι σε τὸν εὐεργέτην; Ἴδου γὰρ, Κύριε, τῷ σῷ πειθομένη μυστηρίῳ, τοῖς προκηρυχθεῖσιν ἐφέπομαι πράγμασιν.

retribuam? Quæ verba reperire queam, ut promeritas rependam? Ecce nempe tuis, Domine, arcanis fidem habens, iis, quæ prænuntiata sunt, assentior.

Z'. Ἐπεὶ τοίνυν προσεγγίσασαν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς κατέβη, τοιαύτας προμηθείας τὰς εὐχαριστίας, διεξῆει· Ὡ τῶν ὀφθησομένων μοι τήμερον ἀγαθῶν! Ὡ χαριστάτης ἡμέρας, ἥτις τὴν τοιαύτην συνήνεγκεν εὐφροσύνην! Ὡ ἐπιδημίας τὸ ὑπὲρ πᾶν κομμοῦσης καλόν! Ὡ Παρθένε, ἡλίχον τὸ περὶ σὲ

non alium fuisse quam Zachariam, patrem sancti Præcursoris, illumque ea occasione edoctum divinitus fuisse de beatæ Virginis magnalibus.

(69) Hæc quoque pluribus aliis addenda est nomenclatioibus, quibus Virgo Deipara exornabatur. Et ista quidem (ἀπειρόκακος) vim prorsus majorem habet ad omnimodam ejus puritatem celebrandam, quam plures aliæ, ἄμωμος v. gr. ἀμύαντος, ἀμειμπτος, ἀμόλυτος, ἀσπίλος et cæti; quippe quæ suam habeant veritatem, licet ii, de quibus prædicantur, turpes in antecessum maculis exstiterint (vid. Ephes. 1, 4, Coloss. 1, 22, et Suicer. ad vv. ἀμειμπτος et ἄμωμος) eum tamen nemo vere ἀπειρόκακος dici queat, qui vel semel labe quapian

Hæc itaque cum nosset illa cujusvis malitiæ nescia (69), secum ipsa reputabat, quam ratione sacerdotem allocutura esset; non quod quæ ad ipsam pertinebant, incomperta isti forent; neque enim de hoc sollicita erat pura illa ab omni ostentatione; sed cum ignotum hominem alloqui oporteret, rei insolitæ verecundia suffundebatur. Et sane quod ad præclara ejus intrespicienda spectat, non magis ea comperta illi habebant, qui oculis eam conspexerant, et longiori inspectione contemplati fuerant, quam et alii ex auditu perciperent: atque ita dum nubes illa sole lucidior in contuentium aspectum veniret, cujusvis quidem intellectui incidere, ne aspectari quidem ob emicantes gra-

VI. Hac itaque ratione ad proximum sacerdotis colloquium addubitabat; simul vero ad Deum, qui in illa sibi complacebat, ac mysterium operabatur, sermonem erigens, his eum dictis affabatur: Tu, Domine, inquebat, quemadmodum ea quoque, quæ in me impleta jam sunt, ad prosperum finem pro summa tua bonitate perduxisti, ancillamque tuam servasti irreprehensam (70), pari itidem benignitate, quidquid ardui dein instet, considerans, fac me dirigas. Cum enim ad providentiam tuam, o Domine, utraque spectent, abs te præter opinionem habent, ut mirum principium juxta ac finem sortiantur. Quis enim, o Creator meus, quis antiquorum justorum talibus, tamque præclaris donis dignus unquam est habitus? Quis eam sortitus est vitæ rationem, quæ cum vita mea, ab infantia ad præsentem usque diem, comparari queat? Cuiam patriarcharum similiter contigit, ut tam ampla sibi proponerentur? Cujusnam aures hujusmodi promissiones exceperunt? Ingentia, o Domine, mihi, et generi meo abs te parari video beneficia, dona peregrina, et quæ ad exitum plane novum pertingant, quippe quorum et primordia plane sunt inaudita. Quid tibi pro hisce omnibus, Domine,

VII. Cum itaque accedentem illam sacerdos conspexisset, in gratiarum actiones mente divinitus illustrata sic crumpebat: O qualia oculis meis hodierna die contemplanda sunt bona! O diem faustissimam, quæ tantam lætitiā obtulit! O adventum, qui bonum super omne bonum addu-

infectus fuerit. Quod vero Virgo Deipara hæc τῆς ἀπειρόκακος appellatione antonomastice designetur, id aperte indicat, omnimodam hanc Virginis puritatem peculiari quodam honore suspici a fidelibus consuevisse.

(70) Mire hæc congrunt cum iis quæ Isidorus Thessalonicensis habet, in homilia de S. Deiparæ Nativitate (§ 16, Sup. part. 1, pag. 235). Proclamat enim Isidorus, sortitam Deiparam fuisse communem hominum conditionem in iis, quæ a reprehensione absunt; Jacobus vero Virginem inducit gratias Deo agentem, quod semet ab iis omnibus, quæ reprehensioni sint obnoxia, integram servaverit.

eit! Quantum in te, o Virgo, miraculum, quantum in te latet mysterium! Omnem utique mentis captum, et omnem vim sermonis excedit, ac super omnem dicendi facultatem extollitur (71). Quibus ergo te congrue excipiam verbis? Quibusnam te gratulabundis vocibus compellem, quove gaudens honore prosequar? Quam tibi apte reverentiam exhibebo? Quosnam excogitem oris sonos suavissimos, ut ad suavissimum aspectum tuum eloqui instituum? Sermonem vincit miraculum: præcludit linguam rei novitas, ne de iis, quæ in te sunt abscondita, disceptare aggredatur; ad hæc enim ne prope quidem accedere præfedit, sed ea tantum, quæ te circumstant, contemplari et enarrare exoptat. Hæc palam ineffabiles divitias tuas ostendunt; hæc thesaurum in te reconditum manifestant; ex exterioribus, quæ stupore percellunt, immensam obscure cernuntur, prorsus latentem animadverto

VIII. O generis nostri fecunditas (72)! Quam exuberanti fructu ditatum illud est! Fertilitatis hujusmodi nobilissimo germine præcelsam angelorum naturam superavit (73). Propaginem istam extendit usque ad mare, et usque ad cælum suum ipsius palmitem extulit, vitem illam scilicet fructus sine irrigatione gignentem, sancto Spiritu fecundatam, gratiæ ubertate saginatam, racemum nullo præeunte cultu ferentem, e quo dulcedo distillat immortalitatis, e quo mysticæ lætitiæ torrens effunditur, e quo salutare poculum impletum omnes, qui ex eo bibant, incorruptionis munere ditabit.

O planta, cæli convexa attingens, quæ sane et ipsos cælos prætergredietur, et universis intelligentibus virtutibus sublimius ascendet! O umbrosa arbor, quæ universam naturam rationalem contexit (74), et super omnem, quæ excogitari possit, altitudinem est evecta; e qua plantator recondito plane modo veluti e monte nemoroso orietur, et figuras in finem, ad quem tendunt, veritatis contrahet; cujus qui percipietur fructus, omnibus degustantibus alimentum immortalitatis existet. Quinam, o Virgo, excogitari queant sermones, qui magnalibus tuis congruant? Quæ nova sensa rebus ipsis respondere possint? Quæ inveniri laudes poterunt ad eorum, qui te genuerunt, decus efferendum? O felices tali prole parentes! o fecunditas, quæ cujuslibet creatæ felicitatis assecutionem superat!

Huc igitur age, quæ sola prope ad Deum accedis,

(71) Habes familiarissimam SS. Patribus sententiam, quæcunque ad Virginem Deiparam pertinent, omnia instar miraculi habenda, ut eorum celsitudinem neque mens cogitando, neque lingua disserendo assequi ea possit.

(72) Consonat hæc sententia cum iis, quæ a Petro Argorum episcopo statim vidimus in homilia in Deiparæ conceptionem (§ 40, part. 1, p. 136); sterilitatis nempe maledictione laboraverat humana natura, quousque Mariam gignens tandem fructum Deo dignum protulit. Hinc paulo infra videas licet, Virginis parentes laudari, ut tali

θαύμα, ὅσον τὸ περὶ σὲ μυστήριον! Ἀκατανόητον ἄρα καὶ ἀφραστον καὶ πάσης διηγήσεως ἐπέκεινα. Ποίους σε τοίνυν τοῖς προσήκουσι δεξιώσομαι λόγοις; Τίνα περιχαρῆ σοι προφθέξομαι τιμὴν; Ποῖόν σοι ἀρμολίως διατυπώσω τὸ σέβας; Τίνα προσλαλοῦσαν ἡδύτερον ἐπινοήσας φωνήν, τῇ σῇ γλυκυτάτῃ προσείπω θέα; Νικᾷ τὸ θαῦμα τὸν λόγον· δεσμεῖ τὴν γλῶτταν τὸ ξένον, οὐ τῶν ἐν σοὶ κρυπτομένων πειρωμένην ἔρευναν· τοῦτοις γὰρ οὐδὲ προσβαλεῖν τολμᾷ, τὰ δὲ περὶ σὲ κατανοεῖν καὶ ἀγορεύειν ἐθέλειν μόνον. Ταῦτά σου τὴν ἀπόρρητον ἐμφαίνει πλοῦτον· ταῦτα τὸν ἐναποκείμενον τεκμητηριοῖ σου θησαυρόν· ἐκ τῶν ἐξω καταπληττόντων τὴν ἐνδον ἀμυχανίαν διασκοποῦμαι· ἐκ τῶν ἀμυδρῶς ὀρωμένων τὴν ἀφανῶς ἀπορουμένην κατανοῶ μακαριότητα.

interiorum magnitudinem percipio ex iis, quæ subbeatitatem.

H'. Ὡ τῆς τοῦ γένους εὐφορίας! Εἰς ὅσον τὸν καρπὸν ἐπλεόνασεν! Ὑπερῆρε τὴν τῶν ἀγγέλων εὐθυνομένην φύσιν τῷ μεγαλοφουεῖ τῆς καρποφορίας ταύτης βλαστήματι. Ἐξέτεινε τὴν παραφουάδα ταύτην ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως οὐρανοῦ τὸ ἑαυτῆς ἀνέδωκε κλῆμα, τὴν ἀποτίστως φύουσαν ἄμπελον, τὴν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πυκαζομένην, τὴν πιαينوμένην τῇ χάριτι, τὴν τὸν ἀγεώρητον καρποφοροῦσαν βότρυν, ἐξ οὗ τὸ τῆς ἀθανασίας ἀποθλίβεται γλεύκος, ἀφ' οὗ τὸ τῆς μυστικῆς εὐφροσύνης προχέεται βεῖθρον, ἐξ οὗπερ ὁ σωτήριος πληρούμενος κρατήρ, ἀφθαρσίας τοὺς μεθέξοντας ἐμπλήσει.

Ἡ φυτοῦ τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐξικνουμένου, ὅπερ αὐτοῦς τε παρελάσει, καὶ πάσας νοεράς ὑπερβήσεται δυνάμεις! Ὡ κατασκίου δένδρου τοῦ πᾶσαν λογικὴν κατακαλύψαντος φύσιν, καὶ παντὸς ὑπερσθέντος νοουμένου ὑψώματος! ἐξ οὗπερ ὁ φυτοურγὸς τῷ συγκεκαλυμμένῳ τρόπῳ, ὡς ἐκ δασέος ὄρους ἀνατελεῖ, καὶ συστελεῖ τοὺς τύπους εἰς τὴν ἀληθείας κατάπαυσιν οὗ μεταληφθησόμενος ὁ καρπὸς ἀθανασίας τροφῇ τοῖς μεθέξουσιν ὀφθήσεται. Τίνες, ὦ Παρθένε, τοῖς μεγαλείοις σου συνοίσοντες ἐπινοήθειεν λόγοι; Ποῖα καινοτομοῦμενα τοῖς πράγμασιν ἀμιλληθεῖεν ἔθνη; Τίνες ἐγκωμίων ἐφευρέσει; τὸ τῶν γεννησάντων σε διαγορευόμενον κλέος; Ὡ τῆς τούτων εὐτεκνίας! ὦ εὐπαιδίας, πάσης γεννητῆς ὑπεραρθείσης ἐπιτυχίας!

Δεῦρο τοίνυν ἡ μόνη πλησίον Θεοῦ, ἡ τῷ τοῦ

prole beatissimos, ac nulla satis laude celebrandos.

(73) Auctor, uti patet, non modo pro certo habet, Deiparam fructum Deo gratum fuisse exortam, sed a prima illa origine sua (quod est nobilissimum theologorum scitum) tam præclaris a Deo donis fuisse exornatam, ut ex tunc cælestibus spiritibus longe præcelleret.

(74) Describitur nempe Virgo cœu arbor, quæ languidum humanum genus umbra sua reficiat; ex quo sponte profluit, hanc arborem communi languore censi non posse laborantem, atque adeo primævo vitio immunem esse affirmandam.

μυστηρίου διαλάμπουσα κάλλι, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν μυρσικήν εὐωδίαν, τὴν τοῦ Πνεύματος διαπνέουσα μυρσδιαν· ἥς ἡ τῶν τῆς καθαρότητος ἱματίων ὁσμὴ πᾶσαν καταθέλλει νοητὴν αἴσθησιν, ἥς ὅπισω τοῦ μύρου θυγατέρες δραμοῦνται βασιλέως, λέγω δὴ ψυχαί, τὸ ἀρχέτυπον καὶ βασιλικὸν εἶδος διαφυλάττουσαι. Δεῦρο καλὴ ἡ πάλαι καλουμένη, ἥς ἐπιθυμητῶς ἡ παρουσία ποθεῖται, ἦν ἄνωθεν ὁ χορὸς τῶν προφητῶν ἐπικαλεῖται, ἦν ἡ τῶν δικαίων ἐπιζητεῖ συμφωνία περιχαρῶς, ἡ προελπισθεῖσα χαρὰ, ἡ προκηρυχθεῖσα θυμηδία. Ποῖαι περιχαρεῖς ὁμίλαι τὴν σὴν προὔπαντήσουσιν ἐπιδημίαν; Πᾶσα τῶν ἐπινοουμένων τιμὴ κατόπιν τῆς ὑπερτίμου σου μεγαλειότητος ἔρχεται, ἐκ τοῦ Δεσπότης μόνου τὴν κατ' ἀξίαν κληρουμένης δόξαν.

Θ'. Οὕτω τοίνυν ἐγγυτέρω τῇ βασιλίδι γενομένη προὔπαντήσας ὁ ἱερεὺς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀχράντων χειρῶν, φέθω καὶ χαρᾶ τὴν εἰργασμένην δέχεται πορφύραν, ἦν δὴ περιπτυσσόμενος, εἰκὸς τοιαῦτα προσεφώνει·

"Ὁ ἔργου τοιαύταις ἀηρητισμένους ταῖς ἐμμελείαις! ὦ καταπετάσματος· τὴν τοῦ Θεοῦ σκηνὴν ἐριθον εἰς τὴν οἰκίαν παρελιγφότος σύστασιν! Τί τοιοῦτον ἐν τῷ περιωνύμῳ τούτῳ ναῦ ἀνετέθη τίμιον; Ποῖον οὕτω καθηγιασμένον κειμήλιον ἐν τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ καθιερώθη σκηνῇ; Τοῦτο παντὸς καλλιερῆματος σεμνότερον, τοῦτο πάσης θυσίας ἱερώτερον, τοῦτο προσφορᾶς ἀπάσης εὐπροσδεκτότερον, ὑπὲρ τὴν "Ἀβελ ἀπαρχὴν, ὑπὲρ τὴν Ἀβραάμ ὀλοκαύτωσιν, ὑπὲρ ἅπαν ὀλοκάρπωμα δικαίων. "Ὁ γὰρ ἐκεῖνοι τυπούντες προέφερον, νῦν παραδόξως τελούμενον ἐν τῇ παναμώμῳ προσκομιζούσῃ τοῦτο κατανοεῖται.

Γ'. Ταῦτα προσειπὼν μεγαλοφώνως, τὰ αὐτῆς ἀνεκέρυξε μεγαλεῖα· "Ὁ Μαριάμ! ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔση ἐύλογημένη ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. Θαυμάζοντες καὶ καταπληττομένου τὸ ῥῆμα. ἐξισταμένου καὶ πρὸς τὸ ἀπόρρητον ἀμηχανοῦντος. Τούτῳ γὰρ εἰώθαμεν ἀποροῦντες τῷ θαυμαστικῷ χειρῆσθαι προσρήματι.

"Ὁ, φησὶν, οἷα τὰ περὶ σὲ τελοῦμενα! Ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου· ὑπερύψωσε, φησὶ, τὴν δόξαν σου· πάσης ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς ταύτην ὑπερεβίβασε κτίσεως, ἐξηρημένην ταύτην ἄνθρωπίνης ἀνέδειξεν, ἀσύγκριτον τῇ ἀγγελικῇ πεποίηκε· μέγα καὶ λεγόμενον πάσῃ νοερᾷ φύσει τὸ εὖν κατεσκευάσεν ὄνομα· μέγα τοῦτο ἐν Ἀρχαῖ; καὶ Ἐξουσίαις, μέγα ἐν Θρόνοις καὶ Κυριότησι, μέγα καὶ ποθεινὸν ἐν τῷ οἰκίῳ γένει· καὶ οὐκ, Ἐδόξασεν, ἔφη,

"" Cant 1, 3.

(75) Auctor manifeste alludit ad illud Canticorum (cap. 1, v. 14): *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.*

(76) Vide constantem Patrum sententiam, plu-

A quæ mysterii splendore refulges, quæ super omnem unguentorum fragrantiam suavissimum exhalas odorem spiritus, cujus vestimenta, puritas scilicet, spiritalem omnium sensum demulcebit, in cujus unguentorum odorem current filix regis⁷⁵, animæ inquam, quæ archetypam regiamque speciem custodiunt. Veni, quæ olim pulchra es vocata (75), cujus adventus ardenti desiderio concupiscitur, quam jamdiu invitat prophetarum chorus, quam justorum concordæ voces magna cum lætitia exquirunt, quæ gaudium jam antea spectatum, quæ jucunditas jam olim prænuntiata exsistis (76). Quænam lætissima alloquia adventum tuum primo excipiet? Quicumque excogitari possit honos infra tuam jacet magnificentiam, quæ honore quolibet præcelsior est, et a solo Domino gloriam, qua digna est, nanciscitur.

IX. Sic igitur Reginæ jam propius accedenti sacerdos occurrens, ex immaculatis ipsius manibus cum timore et gaudio elaboratam accipit purpuram; quam utique cum amplexus teneret, has voces, uti credere fas est, effundebat:

O opus, mira concinnitate et elegantia perfectum! O velamen, quod texturæ suæ opificem sortitum est ipsum Dei tabernaculum (77)! Quid unquam tam pretiosum in celeberrimo hoc templo dedicatum est? Quænam adeo sancta supellex in sancto hoc tabernaculo oblata unquam fuit? Quolibet hoc victima venerabilis est, hoc quovis sacrificio sanctius, hoc quacunquē oblatione acceptius, super Abelis primitias, super Abrahami holocaustum, super quodlibet ad justis oblatum e frugibus munus excellit. Quod enim per ejusmodi oblationes illi præsignabant, nunc mirabiliter perfectum in illibatissima ista, velum hoc afferente, conspiciunt.

X. Hæc (Simeon) elata voce profatus, Virginis dein magnalia celebrare instituit: *O Maria! magnificavit Dominus Deus nomen tuum, et eris benedicta in omnibus generationibus.* Hæc demirantis et stupore percussi sunt verba, hominis qui præ ineffabili portento vix compos est sui, et mente defixus hæret. Tunc enim mirabunda ejusmodi allocutione uti solemus, cum veluti attoniti obstupeseimus.

D O qualia, inquit, in te complentur! *Magnificavit Dominus Deus nomen tuum*; superexaltavit, inquit, gloriam tuam; hæc super creaturas omnes invisibiles juxta ac visibiles extulit; hæc omni humana gloria ostendit sublimiorem, hæc angelica incomparabiliter celsiorem effecit; magnum et universis intelligibilibus naturis prædicandum nomen tuum reddidit; magnum idem in Principatibus et Potestatibus, magnum in Thronis et Dominationibus

rīna in ss. Bibliis recurrere, quæ de Virgine Deipara intelligi debent.

(77) Virginem nempe Deiparam, quæ passim apud Patres appellatur *Dei tabernaculum.*

magnum et desiderabile in tuo hominum genere. A ἄλλ', Ἐμεγάλυνεν, ὡς τοῦ ἀνακεχωρηκότος τῆς ἄξιας καὶ τοῦ ἀνεριμνεύτου σημαιομένου ἐντεῦθεν. Et quidem non dixit, Glorificavit, sed, *Magnificavit*, tanquam si exinde significaretur, ejusmodi hoc nomen esse, quod nec pro merito aestimari, nec ulla ratione explicari possit.

XI. Quale porro est hoc nomen, tam præclari gaudii parens, quod Dominus Deus magnificavit? Quamnam hujus Virginis appellationem tanta gloria Deus cumulavit? Num propriam ac personalem, eam scilicet, quæ illam ab reliquis ejusdem generis et numero et singularibus proprietatibus discernit, an vero communem ac specialem, quæ scilicet pari ratione omnibus ejusdem speciei individuis communicatur? Nullam reapse harum appellationum videtur hic sermo innuere; quanquam et istæ, glorificata illa, simul conglorificatæ fuerint. Sed liceat præmittere, cujusmodi illud sit, quod et celebrandum et magnificandum intelligitur, Creatoris nomen, quod sane et æternum est, et sanctum et admirabile, et in omnibus gentibus terribile; eadem deinde ratione et de præclarissimi nostri gaudii nomine statuere. Et sane quidquid divinum est, cum nec mente comprehendi nec verbis efferi queat, nullo, uti patet, nomine significari potest, nullam appellationis impositionem subire. Quodnam igitur est ejus nomen, quod omnium ore glorificatur? Aut undenam, ut imponeretur, acceperit? Plane fatentur simul omnes, hoc nomen esse *Deus*: hoc illius et proprium et solum esse creditur. Etsi enim plures divina Scriptura deos nominat; at de ipsis, qui reipsa nihil sunt, tanquam si aliquid essent, ad eorumdem fallaciam redarguendam loquitur. Sic itaque ex hoc ipso, quod sane rite discussum est, intellige, et Virginis nomen plane perspicue deprehendi posse. Quod enim ibi ostendit, magnificandam esse appellationem *Dei*, hic respondente honoris gloria appellationem innuit *Deiparæ*. Hoc siquidem solum illius nomen, hoc proprium, hoc verum; hoc universæ creaturæ magnificent; hoc homines glorificanti ac supra modum benedicunt; hoc in omnibus antea generationibus inauditum; hoc illius tantummodo proprium omnino est, quemadmodum et unius Creatoris proprium est nomen *Deus*. Et sic quidem de his existimare congruum fuerit. Nunc vero tempus ad historiam nos reverti.

XII. Inquit enim: *Exurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione*⁵¹. Vide narrationum consonantiam; non enim evangelica narratio dixit, eadem die, aut post diem alteram, aut alia quæpiam ex sequentibus, sed in diebus illis, per indefinitum scilicet tempus innuens, Mariam domi instanti opere fuisse necessario detentam: quod quidem alia historia manifesto tradit, ad perficiendum (vel) opus id factam fuisse; adeo ut vehementissimo quidem desiderio ad (invisendam) Elisabeth impelleretur; ratione tamen, quam antea diximus, detineretur. Utraque vero historia simul composita edocet, illam tum ad sacerdotem tum ad cognatam eodem se itinere contulisse, videlicet ab ædibus Josephi ad sacerdotem, ab isto vero ad domum Zachariæ. Quocirca historia dicit: *Gaudium autem cum percepisset Mariu, profecta est ad cognatam suam.*

⁵¹ Luc. 1, 59.

ΙΑ'. Ποῖον δὲ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεός; ὄνομα; Ποῖαν ταύτης ὑπερεδόξασε προσηγορίαν; Ἄρα τὴν κυρίαν καὶ ὑποστατικὴν, καὶ τὴν τῶν ὁμοειδῶν ἀριθμῶ καὶ ἰδιότησι διαφέρουσιν, ἢ τὴν κοινὴν καὶ εἰδικὴν καὶ πᾶσιν ὁμοτιμῶς τοῖς αὐτοῦ μεταδιδομένην εἶδους; Οὐδεμίαν δοκεῖ τῇ ἀληθείᾳ τῶν τοιούτων κλήσεων, ἐμφαίνειν ἐνταῦθα τὸν λόγον, κἂν τῇ δεδοξασμένῃ συνεδοξάσθησαν· ἀλλ' ἐνὸν πρότερον εἰπεῖν, ποῖον δὴ λεγόμενον καὶ μεγαλυνόμενον ὄνομα τοῦ Δημιουργοῦ νοεῖται, ὅπερ αἰώνιον τίθεται καὶ ἄγιον θαυμαστόν τε καὶ φοβερόν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἰθ' οὕτω καὶ περὶ τῆς πολυωνύμου χαρᾶς διαλαβεῖν. Δῆλον γὰρ ὡς τὸ θεῖον ἀκατανόητόν τε ὄν καὶ ἀρρήτον, ἀκατονόμαστον μένει, τὴν τῶν κλήσεων μὴ προσεξιμένον θέσιν. Ποῖον οὖν ἐστὶν τὸ πολυβρυλλήτως αὐτοῦ δοξάζεται ὄνομα; Καὶ πόθεν τοῦτο τὰς ἀφορμὰς τῆς ἐπιθέσεως εἰληψε; Πάντως συνομολογεῖται τὸ, Θεός· ὁ καὶ κυρίως αὐτοῦ καὶ μόνως εἶναι πιστεύεται. Εἰ γὰρ καὶ πλείονας ἢ θεῖα Γραφή κατονομάζει θεούς, ἀλλὰ τῶν μὲν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων τὸ ἀπατηλὸν στηλιτεύει. Οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ διευκρινηθέντος νόει, καὶ τὸ τῆς Παρθένου σαφειστάτην ἔχειν τὴν εὐρεσιν. Ὁ γὰρ ἐκεῖ τὴν Θεοῦ προσηγορίαν μεγαλυνομένην ἔδειξεν, ἐνταῦθα τῇ καταλλήλῳ τιμωμένην δόξῃ, τὴν τῆς Θεοτόκου καθυποφαίνει κλήσιν. Τοῦτο γὰρ αὐτῇ μόνως ὄνομα, τοῦτο κυρία, τοῦτο ἀληθῶς· τοῦτο μεγαλύνει ἡ κτίσις· τοῦτο δοξάζοντες ὑπερευλογοῦσιν ἄνθρωποι· τοῦτο ἐν πάσαις οὐκ ὀνομάσθη ταῖς γενεαῖς· τοῦτο μόνως αὐτῆς ἰδιαίτατον, ὡσπερ μόνου τοῦ Δημιουργοῦ τὸ, Θεός. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ἀρμόδιον ἠγεῖσθαι. Καίρη δὲ ἡμῖν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἀναδραμεῖν.

ΙΒ'. Ἀραστᾶσα γὰρ, φησὶ, *Μαριάμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς*. Ὅρα τὴν συμφωνίαν τῶν διηγήσεων· οὐ γὰρ αὐτὴν ἔφη τὴν ἡμέραν, ἢ μετὰ δευτέραν, καὶ τὴν καθεξῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐν ταύταις, τῷ ἀορίστῳ τοῦ χρόνου τὸ τῆς κατεχούσης ἐργασίας ἀναγκαῖον ἢ τοῦ εὐαγγελίου σημαίνουσα· ὅπερ ἡ ἱστορία διὰ τοῦ συμπληρῶσαι τὸ ἔργον ἐδήλωσεν· ὥστε σφοδρότερα μὲν ἠπείλετο γνώμη πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, κατείχετο δὲ τῷ παραλεγεμένῳ τρέψῃ. Μίαν δὲ πρὸς τε τὸν ἱερέα καὶ πρὸς τὴν συγγενίδα τὴν ἀφίξιν ἑκατέρα καθυποδείκνυσαι γραφῇ· ἀπὸ μὲν τοῦ οἰκῆματο; Ἰωσήφ πρὸς τὸν ἱερέα, ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς τὸν οἶκον Ζαχαρίου. Διὸ φησιν ἡ ἱστορία· *Χαρὴν δὲ λαβοῦσα Μαριάμ, ἀπήιε πρὸς τὴν συγγενίδα αὐτῆς*.

Ἐχαιρε τὰς συμφύλους, λογιζομένη προῤῥήσεις. Α Ἐπειδὴ γὰρ τῆ τοῦ ἱερέως ἀσυνήθει διαλέξει, πρὶν ἐνθῆσειν ὀφθῆναι, τὰ τῆς παρῤῥήσιας ἀφῆρητο, ὑπὲρ ἐλπίδα δὲ ταύτης ἀπώνατο, τῆ παρὰ προσδοκίαν ἔχαιρεν ἐπιτυχίᾳ· ἢ μᾶλλον ταύτην εἰληφέναι χαρὰν ὁ λόγος αἰνίττεται, τὴν μόνην ὄντως χαρὰν, καὶ ἡ μόνη συνήθετο, ἣν μόνην ἐπόθει, καὶ ἣν σωματοῦμένην ἔνδον κατεῖχε, τὸν ὑπερούσιον Λόγον, τὸν τῆς χαρᾶς φυτουργόν, τὸν τῆς ἀγαλλιᾶσεως ταμίαν, τὸ ὑπερπρόθητον κάλλος, τὸ ὑπερὸν ὠραῖον ἐγκαλλώπισμα, τὸ μόνον ὄρεκτὸν ἀγαλλίαμα, τὴν ὑπὲρ ἔφασιν ἡδονὴν, τὴν ἀκόρεστον γλυκύτητα, τὴν ἀληκτον ἐπιθυμίαν, τὸν ἐφετοῖς ἔρωτος τιτρώσκοντα βέλεσι. Τοῦτον ἡ κεχαριτωμένη λαβοῦσα, τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἔχαιρε χαρὰν.

satietatem affert, jugem ardentium votorum scopum, qui exoptatis amoris jaculis animos sauciat. Hunc cum in se excepsisset illa *gratia plena*, gaudio, quod mentis transcendit captum, exultabat.

ΓΓ'. Ἀναστᾶσα δὲ, φησὶ, *Μαριάμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις*. Πόθεν ἀνέστη τὸ ἀμετάθετον στήριγμα, ἡ ἀτάλευτος πόλις, τὸ τῆς ἀγγελίας ἐδραῖωμα, ἡ βᾶσις τοῦ ἀνθρωπέσιου γένους, τὸ τοῦ προπάτορος ἔρεισμα, ὁ τῆς ἀναστάσεως θεμέλιος, ἡ κρηπίς τῆς ἀνακλήσεως, ἡ βίβλα τῆς χαρᾶς, ἡ ἀπαρχὴ τῆς φύσεως, τὸ τεῖχος, ἐν ᾧ τὰ τῆς ἡμῶν ἐπιποδομῆθη σωτηρίας ἔρεισματα; Πόθεν τόλυν ἀνέστη; Ἐκ τοῦ οἰκήματος Ἰωσήφ, ἐν ᾧ περ ἀμετακινήτως τῆ ἀρετῆ προσήδρευε. Καὶ διὰ τί μὴ, Ἐξῆλθεν, ἐφη, ἀλλ', Ἀνέστη; Τὴν διγενετὴ καὶ ἔμμονον αὐτῆς ἡσυχίαν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς διὰ τοῦτου ἠνέξατο. Ἴσιν γὰρ ὡς περ ἡδρασμένη καὶ ἀμετάθετος ἐν τῷ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀνιότητος πεπηγυῖα θεμελίω· μηδὲ τὸ τυχὸν ἀνευ τῆς ἐπιγούσης ἀνάγκης ἐκ τοῦ καθεστηκότος μεταβαίνουσα.

ΙΔ'. Αὐτὴ τόλυν ἡ καθάπερ ἐν ἀδούτοις ἐν τῷ οἰκήματι κρυπτομένη, πρὸς τὸν ἱερέα καὶ πρὸς τὴν ἱερεινὴν σπουδῆ συνέτρεχε, τοιαῦτα τάχα διεξιούσα τῷ λόγῳ· Ἐγὼ, φησὶν, ὦ Δέσποτα, τῆ σῆ κυβερνωμένη χάριτι μέχρι τῆς παρουσίας ἡλικίας καὶ χρόνου τοῦ ἐνεστώτος, ἐκ πάντων ἐμαυτὴν ἐπέσχον τῶν, ὅσα διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπινοθεῦεν πέφυκε τὴν τοῦ νοῦ καθαρότητα. Ὀφθαλμοῖς μὲν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀντιλήψιν μετρίαν ἐπιτρέπουσα, τὸ θεωρητικὸν αὐτῶν ἅπαν πρὸς τὴν σὴν ἀνήρησα μεγαλειότητα. Καθαρὰν δὲ καὶ ἀνέπαφον διατηροῦσα τὴν ἀκοήν, ἐμφάσεων θείων ἀκρατῆριον ταύτην παρεσκεύασα. Χεῖλη τε καὶ γλῶτταν εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν ἀπεσχολούσα, τὴν ἀσώματον ἐν σώματι παρεξήλωσα φύσιν. Ἰπ' οὐθενὸς τῶν παρόντων τὸν λογισμὸν παρετρέπην· πρὸς γὰρ τὴν σὴν μόνην ἀπησχόλησα τοῦτον μελέτην, ὄργανον ἐμαυτὴν ὕμολογικὴν κατασκευάσα, ὄργανον ἡρμωμένον τῷ Πνεύματι, ὄργανον τῆς καθαρότητος; ἐνηχοῦν μελωδίαν, τὸ τῶν ἁθλῶν Δυνάμεων ἀνακρουόμενον ἄσμα, τῆ χειραυτικῆς δοξολογίᾳ συμφεθαγγόμενον. Ἀκόρεστον

Gaudebat porro concordēs secum reputans praedictiones. Cum enim ob insuetum cum sacerdote colloquium omnem fandi libertatem vel antequam in conspectum illius veniret, amisisset, hanc vero supra spem deinde nacta esset, inexpectato successu laetabatur; seu potius gaudium illud historia indicat adeptam eam esse, quod solum vere est gaudium, et quo solo delectabatur, quod solum discupiebat, et quod carne jam indutum intra sinum suum gestabat, supersubstantiale nempe Verbum, primum gaudii auctorem, laetitiae dispensatorem, pulchritudinem vota quaelibet excedentem, ornamentum quamvis venustatem vincens, unicam appetendam exultationem, voluptatem omne desiderium superantem, dulcedinem quæ nunquam

XIII. *Exsurgens autem*, inquit, *Maria in diebus illis*. Undenam exsurrexit immotum illud fulcrum, civitas inconcussa, innocentiae firmiterium, basis humani generis, primi gentis nostrae parentis fulcimentum, novae erectionis sustentaculum, reparationis omnium fundamentum (78), gaudii radix, naturae totius primitiae, murus, super quem inaedificata salutis nostrae firmitas ininitur? Unde ergo exsurrexit? Ex Josephi domo, in qua sane sua ipsam virtus constantissime detinebat. At vero quam ob rem non dixit, *Egressa est*, sed, *Exsurrexit*? Jugem scilicet et constantem illius quietem sapientissimus evangelista per haec significare voluit. Nam stabilita quodammodo et inamota super fundamentum patientiae et sanctitatis deserta consistebat; neque forsitan eitra impellentem necessitatem ab insituto suo discedebat.

XIV. Quae ergo in domicilio suo veluti in sacratio abscondita solebat manere, ad sacerdotem et in montana cum festinatione se conferebat, hisce facile vocibus Deum alloquens: Ego, inquiebat, o Domine, tua me gratia gubernante, ad hanc usque aetatem et ad praesentem diem ab iis omnibus me custodivi, quaecumque ad corrumpendam per sensus puritatem mentis sunt idonea. Et oculis quidem concedebam ut, ubi opus esset, cernerent; sed quantacunque videndi vis inerat, totam ad magnificentiam tuam contemplandam erexi. Aures porro puras illibatasque servans, paratas habebam ad divinarum rerum explicationem excipiendam.

D Tum labia tum linguam in te collaudando assidue exercens, incorporeas naturas in corpore studebam aemulari. Nulla unquam terrenarum rerum meam a te mentem avertit: ad unam enim tui contemplationem jugiter eam intendere consuevi, organum memetipsam exhibens tuis laudibus resonans, organum a sancto Spiritu ad supernas harmonias aptatum, organum suavissimas puritatis

(78) Plures hic habes sententias, quae nullatus permittant, ut Virgo Deipara primævo laborasse vitio existimetur. Quomodo enim fulcimentum esset lapsi primi parentis, si et ipsa lapsa in eodem hæ-

rebat luto? Quomodo novae erectionis sustentaculum, si cum aliis jacebat, et cum aliis erat erigenda? Quomodo reparationis omnium fundamentum, si communi omnium involvebatur ruina?

concentus modulans, quod caelestium Virtutum A canticis respondet, quod cherubicis gloriae lux carminibus concinit. Insatiabili tui ardens desiderio, indesinenter prosequor laudationem tuam; amore tui cor saucium intus gerens, in verba amoris incessanter erumpo. Hic amor mihi cum corpore succrevit, hic cum mente adolevit: cum hoc simul congenita anima mea (79) hymnodiam intermitteri nesciam pertexit. Lux enim es, Domine; lux undequaque suavissima; lux citra omnem comparationem desiderabilis; lux quæ citra temporum spatia intelligitur; lux quæ temporis vicibus non subditur; lux in innocentia mea refulgens; lux dirigens gressus meos; lux, quam per admirandum illum nuntium in me excepi (80), qua multo cum gaudio locupletata sum; quæ omnem vincit dulcedinem, quæ cujusvis illuminationis origo est; hanc modo ceu lampadem tenens, et ceu fidelissimum custodem mecum habens, insuetis me itineribus committo.

XV. Cernere ergo tunc erat immaculatam illam B e loco in locum transeuntem, et jugi incessu gressus alternantem, subjectumque solum vestigiis suis puritate perfundentem. O terra illa, quæ impressa purissimorum illius gressuum signa excepit! O quis expeditam mihi viam ad veneranda illa loca præbeat? Quis mihi tribuat tantum virium, ut illuc appellens desiderium meum expleam, ut terram illam deosculer, quam immaculatissimi illi pedes calcaverunt, in qua illibatissimi illius incessus relicta sunt vestigia (81)? Ut humum illam apprehendens, et oculis et ori apponam, meosque sensus omnes sanctificem, eandemque in sinu meo ceu pretiosissimum thesaurum recondam?

XVI. Ecce enim creaturæ omnes illi per medium transeunt, obviam veluti occurrentes, gratulabundis C lætisque illam vocibus excipiunt. Et terra quidem, tanquam proprio in primis germine superbiens, ita propemodum exclamât: En floridissimus ramus meus; ecce fertilitatis meæ fructus, exuberantes ubertatis meæ divitiæ, ubertatis et benedictionis fecundissima feracitas (82), per quam a damnatione ferendi spinas eripiar, per quam a tribulorum asperitate liberabor. Ipsa est oblatio mea, per quam a maculis abstergar et mundabor (83), et quæ idolorum nidioribus ante polluta, et impiis lavacris contami-

(79) Nihil sane præclarius ad sanctitatem primæ origini Virginis coævam prædicandam dici poterat: si enim cum vehementissimo Dei amore beata Deiparæ anima congenita est, divinamque charitatem non secus ac ex communi theologorum sententia angelici spiritus et primi parentes, simul cum natura accepit; semper ergo sancta fuit, semperque Deo dilectissima; nec tartareus tyrannus hanc animam sibi olim fuisse sedem, jactare uberis potest.

(80) Hæc verba, ut puto, ab Isidoro vel incogitante extorsit communis omnium sententia, quæ non modo tenet divinum Verbum incarnatum ex tunc fuisse, cum illud inter Gabrielem ac Virginem colloquium habebatur, sed uti certum habet, id beatæ Deiparæ ignotum non fuisse. A qua quidem sententia, ut vidimus (sup. § IV, pag. 479) discessisse Auctor videtur, et huic prævisse dixeris Chry-

εχουσα την εφεσιν, αληκτον διετηρησα την αινεσιν, ενδον τον οδν επιφερομένη πόθον, αδιαλείπτως τὰ της αὐτοῦ ἀγάπης προβάλλομαι βήματα. Οὗτος συνηξήθη τῷ σώματι, οὗτος συνακμάζει τῇ διανοίᾳ, τούτῳ ἡ ψυχὴ προσφουομένη τὴν ἀκατάπαυστον ὑμολογίαν διαπλέκει. Φῶς γὰρ εἶ, Δέσποτα, φῶς τὸ μόνω; γλυκύτατον· φῶς τὸ ἀσυγκρίτως ποθοῦμενον· φῶς τὸ ἀχρόνως νοοῦμενον· φῶς τὸ μὴ τεμνόμενον χρόνῳ· φῶς τὸ καταλάμπων ἐν τῇ ἀγγελίᾳ μου· φῶς τὸ κατευθύνον τὰς ὁδοὺς μου· φῶς ὅπερ διὰ τῶν παραδόξων μηνυμάτων ὑπεδεξάμην, ὅπερ διὰ τῆς χαρᾶς κατεπλουτίσθην· τὸ παντὸς ἐπέκεινα γλυκασμοῦ, τὸ πάσης φωτοφανείας αἰτιον· τοῦτο νῦν ὡς λύχνον κατέχουσα, καὶ ὡς ἀσφαλίστατον φύλακα φέρουσα, πρὸς ἀσυνήθεις στέλλομαι πορείας.

IE'. Ἦν τοίνυν τότε καθορᾶν τόπους μεταμείδουσαν τὴν ἀχραντον, συνεχῆ τε μεταποιούσαν βήματα, καὶ τοῖς οἰκείοις τὸ ἐδιφορᾶ καθαγνίζουσαν ἰχνεσιν. Ὡ γῆς ἐκεῖνης, ἦτις τῶν ἀμύμων αὐτῆς ἰχῶν τοὺς τύπους ἐδέξατο! ὦ τίς ἂν ἀκώλυτόν μοι παράσχοι τὴν εἰς ἐκείνους τοὺς σεβασμίους τόπους ἀρξίην; Τίς ἂν μοι δοίῃ περιουσίαν δυνάμεως, ὥστε τὰ ἐκείσε κατελιγφότες τῆς ἐπιθυμίας ἐμφορηθῆναι, ὥστε τὴν γῆν ἐκεῖνην περιπτύξασθαι, ἐφ' ἣν οἱ πανάχραντοι πόδες ἐπέβησαν ἐκείνοι, ἐφ' ἧς τὰ πανάσπιλα διεσημάνθησαν βήματα; Ὡστε τὸν χοῦν ἐκείνον ἀναλεξαμένην, ὀφθαλμοῖς ἐπιθεῖναι καὶ στόματι, καὶ πᾶσαν ἀσθησιν καθαγιάσαι, καὶ ὡς πολῦτιμον θησαυρον ἐγχολπώσασθαι τοῦτον.

IZ'. Ἴδου γὰρ μεσοποροῦση ταύτη ἡ κτίσις πᾶσα προὑπαντώσα, τοῖς χαριστηριοῖς προσεπιδειξιούται λόγοις. Γῆ μὲν, ὡς οἰκείῳ πρώτως τεμνυομένη βλαστήματι, τοιαῦτα σχεδὸν ἐπιθεῖται· Ἴδου τὸ ἀνθηρότατόν μου στέλεχος· Ἴδου τῆς εὐφορίας μου ὁ καρπὸς, ὁ ἀφθονος τῆς ἐμῆς εὐθηνίας πλοῦτος, ἡ τῆς εὐθηνίας καὶ εὐλογίας καρποφορία, δι' ἧς τῆς τῶν ἀκανθῶν ἀπαλλαγῆσομαι καταδίκης, δι' ἧς τῆς τῶν τριβόλων ἐλευθερωθῆσομαι τραχύτητος. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ προσφορά, δι' ἧς ἀποσμηχθήσομαι τε καὶ καθαρισθήσομαι, καὶ μυστικῆς θυσιαστήριον χρηματίσω θυσίας· ἡ ταῖς εἰδωλικαῖς μαι-

D sostomum, ubi scribit (*in Ps.* 49, n. 1): *Nec ipsa Virgo, quæ eum utero gestabat, noverat arcanum mysterii.* Οὐδὲ αὐτῆ ἡ χυοφοροῦσα Παρθένος ἦδει τοῦ μυστηρίου τὸ ἀπόρρητον.

(81) Videsis, quomodo prærogativa, quæ maxime in Virgine enitebat, atque adeo præ reliquis observabatur fidelium mentibus, easque percellabat vehementer, puritas est illa singularissima, quæ circumstantia omnia veluti sanctificabat.

(82) Habes hic, quid sit feracitas, de qua terra hæc nostra gloriatur. Quæ nempe nihil præterquam spinas ac tribulos dederat, tandem floridissimum ramum protulit, cum Mariam progenit. Quæ profecto sententia, nisi ad hominum ortum eumque maxime referatur, plane, uti patet, falsa esset.

(83) Oblatio, per quam maculæ emundentur, non potest, uti manifestum est, iisdem maculis lædæ censerî.

νομένη κνίσσαις, καὶ ἀνοστοῖς καταχραιομένη λύθροις. Αὕτη ἐστὶ, δι' ἧς τῶν βδελυγμάτων ἀπαλλαγμένη, ἐξέλασμάτων χωρίον ὀφθήσομαι. Αὕτη τὸν ἀποφορτίζοντά με τῶν ἀνθρωπίνων πλημμυλημάτων ἐπιφέρει. Αὕτη τὸν ἀφαιρούμενον ἐξ ἐμοῦ τὸ τῆς ἀμαρτίας ἄχθος, σωματούμενον βασιτάζει, τὸν ἐπ' οὐδενὶ τοῦς ἐμοὺς καθιδρύσαντα θεμελίους, τὸν ἰδίῳ δρακί τὸν ἐμὸν περιγράφαντα γῦρον, τὸν ὕδασι με σπαργανούντα, καὶ εἰσαεὶ διακρατοῦντα. Αὕτη ἐστὶν ἡ βλάβος, ἡ τὸ τῆς ἀφαρσίας ἄνθος ὠδίνουσα, (ἐξ) ἧς, ὡς περ ἐκ καλύκων προκύψαν, τὸ ἀηδὲς τῆς πλάνης ἀποσοθήσει, καὶ τὴν τῆς χάριτος ὁσμὴν διαπνεύσει. Ὡς τῆς ἐμῆς παραφυάδος! ὦ κόλπων, ἐν οἷς τοῦτο τὸ φυτόν ἠδρόνθη· ἐξ οὗ προῖών ὁ τῆς ἀθανασίας καρπός, τὴν τῶν ἐμῶν τέκνων ἀκαρπῖαν εἰς καρποφόρον εὐσέθειαν μεταποιήσει, οὗ ὁ λόγος ἐν τοῖς πέτραις διασπαρῆς, εἰς ἑκατὸν ἐπιδώσει τὴν εὐφορίαν, πολύχου ἀποθήσει τὴν γεωργίαν. Ὡς τῶν ἐμῶν πεδίλων εὐωδέστατον κρίνον, ὅπερ τῷ τῆς καθαρότητος μύρῳ πᾶσας τὰς ψυχικὰς περιπνεύσει κηλίδας. Σὺ εἰ ἡ εὐωδία· σὺ εἰ ἡ τοῖς τῶν ἀρετῶν ἀρώμασι τὸ ἐμὸν μυρίζουσα πλήρωμα· ἡ ἀθόλωτος πηγὴ, ἐξ ἧς, ὡς σταγόνες ὑετοῦ, αἱ τῶν χαρίτων ἐπιταύσσονται βάνιδες, τὸ ἐμὸν πιαίνουσι πρόσωπον, τὰ τῆς ἐμῆς τερπνότητος καταρδεύουσιν ὠραία· ἡ λαμπὰς, ἡ τὸν ἐμὸν φωτίζουσα κύκλον, ἡ τὰς ἡλιακὰς ὑπερνικῶσα φαιδρότητα, ἡ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἀφείσα τὰς ἀκτίνας, δι' ἧς τὰ τοῦτο ὑπερῆρα κάλλη· ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοῖς οἰκείοις λαμπρυνόμενος ἐπαγάλλεται φωστῆρσιν· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ ἐκεῖνόν σε κατέχουσα, σεμνοτέρα τῆς αὐτοῦ διακοσμῆσεως δείκνυμαι· ἐκεῖνος τῷ γεγεννημένῳ καταγαίεται φωτὶ, ἐγὼ τῷ γενεσιουργῷ διὰ σοῦ ἐπιδημήσαντι, κατασεμνύομαι· ἐκεῖνος τοῖς ποιήμασιν, ἐγὼ τῷ ποιετῆ περικαλλύομαι· ἐκεῖνος ἀποσκιαζομένη καὶ θυμένη καταυγάζεται· Ἠλίω, ἐγὼ δὲ τῷ τῆς δικαιουσίνης ἀνεσπέρῳ καὶ ἀδύτῳ ἡλίῳ, δι' οὗ καὶ ἐκεῖνος τὸ εἶναι ἐληφεν, ἐπαίρομαι τε καὶ καταλάμπομαι, ὅχημά σε τοῦτου περιφέρουσα, τὴν τὸ μυριοπλάσιον τῶν ἀγγέλων ὑπερέχουσαν ἄρμα, τὴν χειροδικὴν παστᾶδα, τὴν σεραφικὴν λαβίδα, τὸν ὀρόνον τὸν βασιλικόν, τὸ ὑπερουράνιον παλάτιον. Ὡς πῶσαι τῶν ἐμῶν αὐχημάτων αἱ ἀφορμαὶ! Ὡς τοῦ ἐμοῦ καυχήματος αἰτία! Ἐπαγάλλομαι σοι, ἐπιτίρομαι τῇ δόξῃ σου, ἐπισεμνύομαι σοι ὡς οἰκίῳ βλαστήματι. Καθαίρομαι τῶν ἀνθρωπίνων μολυσμῶν ἐπὶ νῶτά σε φέρουσα· ἀγιάζομαι τοῖς ἀχράντοις καὶ τιμίοις σου βήμασιν· εὐωδιάζομαι τῷ τῆς καθαρότητός σου μύρῳ· σικριτῶ ἐπὶ σοὶ, παρῆρσιάζομαι διὰ σὲ, καὶ ἡ σὺν ἐμοὶ πᾶσα διακόσμησις.

IZ. Οὕτως ὑπὸ πάντων ἡ τῶν ἀπάντων δοξαζομένη

A nata eram, jam mystici sacrificii altare evadam. Ipsa est, per quam ab abominationibus liberata, domus expiationum conspicaris. Ipsa illum infert, qui me ab humani generis delictis exonerabit. Ipsa corpore indutum eum gestat, qui grave peccati onus a me tollit, qui super nihilum fundamenta mea collocavit, qui proprio pugillo amplitudinem meam complectitur, qui aquis me veluti fœscis circumdat, et me perenniter continet. Ipsa est virga, incorruptionis flore fœta, e qua tanquam e calice hic prodiens, erroris procul abiget insuavitatem, et gratiæ fragrantiam exhalabit. O propaginem meam! O sinum, in quo hæc planta (84) ad maturitatem venit; e qua progerminans immortalitatis fructum, florum meorum sterilitatem in fructiferam pietatem commutabit; et cujus verbum, in omnibus finibus terræ disseminatum, in centuplum augebit ubertatem, excultique soli labores multiplici cumulabit usura! O agrorum meorum suaveolentissimum liliū, quod puritatis suæ unguentum omnibus animarum ulceribus affundet (85)! Tu suavissimus es odor: tu es, quæ virtutum tuarum aromatibus totum mei ambitum aspergis: tu fons es illimis, e qua, tanquam imbrium stillæ, defluentes gratiarum guttæ faciem meam pingui ubertate fœcundant, et jucundam venustatem meam irrigant: tu es lampas, quæ me per universum circuitum illuminas, quæ solares longe vincis fulgores, quæ radios tuos super ipsos cœlos expandis, et per quam his quoque pulchritudine antecello; et hi quidem propriis illustrati luminaribus sese magnifice ostentant; ego vero præ illis cum te possideam, quovis eorum ornatu magnificentior apparo; illi genita luce exornantur, ast ego generationis auctore per te adveniente condecoror: illi facturis nobilitantur, ego autem factore: illi sole illuminantur, qui et nubibus obumbratur, et occasum subit, at ego Sole justitiæ, qui neque vesperam neque occasum novit, per quem et ille accepit ut esset, et glorietur respiciente, quippe te gesto, quæ illius es vehiculum, quæ infinito intervallo angelorum curram superemines (86), quæ thalamus cherubicus, quæ forceps seraphica, quæ regius thronus, quæ cœlis sublimius palatium existis. O quot et quantæ mihi gloriandi causæ! O gloriæ meæ auctrix! In te memet effero, gloria tua oblector, te tanquam germine meo proprio superbio. Te dorso meo ferens, ab humanis inquinamentis emundor (87); sanctificor immaculatis et honorandis tuis gressibus; suavi odore perfundor a puritatis tuæ unguento; in te exsulto, propter te fiduciam sumo, et mecum omnes creaturarum ordines.

XVII. Sic omnium Domina, ab omnibus glorifi-

(84) Quænam enimvero laus esset sinus B. Annæ, siquidem hæc planta, quod ad originem spectat inde deductam, vitiosa fuisset?

(85) Imagine paulo diversa eandem expressam habes sententiam. Nisi enim Deiparam gloriosam communi originis vitio exemptam statuas, non suaveolentissimum tibi parebit liliū, cujus un-

guentum ulceribus aliorum sit medela; sed et ipsa eodem ulcere fœtere dicenda erit.

(86) Deus in sacris Litteris cherubicis humeris veluti quodam curru invectus describi solet.

(87) Nisi Deiparam vitio quovis immunem affirmes, illius non secus atque aliorum inquinamentis terra deturpata pari jure diceretur.

cata, iter suum confecit. Quocirca (Evangelista), *A* *A* *Δέσποινα, τὰ τῆς πορείας διήνησε. Διό φησιν·* *Abiit, inquit* ²², *in montana cum festinatione, in civitatem Juda; et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth.*

Et factum est, subdit ²³, *ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exsultavit infans in utero ejus.*—*Et factum est, inquit; quid factum est? Novum prorsus, et admirandum, et a naturæ ordine alienum. Sola vox, ut prolata est, naturæ leges innovavit: sonitus salutationis auribus insonuit, quæ vocem audire non poterant; vox virginalis, virtute illius, qui in Virgine inhabitabat, infantem materno adhuc utero inclusum excussit. Ut audivit, inquit, Elisabeth, verbum ingrediebatur in aures, et gratia fœtum uteri commovebat. Vox operabatur, et addebatur virtus. O verborum vim! Exsultavit infans in utero ejus.* Persensit præsentiam Domini, immaculatæ illius voces audivit, Creatorem, qui hanc movebat, agnovit, et salibus suis hæc matri suæ propemodum loquebatur:

XVIII. Anteverte, o mater, præveni festina, præcurre obviam ferenti Creatorem incarnatum. In ipsa Dominus, tanquam in cœlesti throno, advehitur. Hic naturam innovat; hic res immutat. Præsentiam ejus ferre silentio non valeo; non possum non prædicare eum, qui me ad hoc excitavit, ad quod præordinatus fui. Usumfructum ferre festino, quippe qui, ut prædictum est (a prophetis), prædestinatus ²⁴ fui, ut essem *vox clamantis*, et propterea ad ministerium meum explendum impellor. Ne ergo cuncteris, o mater; commoda mihi vocem, ut vitam deprædicem; sœpule meæ loquendi impotentia, ne constitutis partus legibus vim inferam; ne committas eunectatione tua, ut nova partus ratio tibi contingat; ne velis, gratiarum actiones differens, naturæ leges cernere immutatas: ego sane hujus claustra egor perrumpere, terminos ejusdem transilire compellor; non patienter hos ille perfert, qui naturam immutat; qui ordinem constituit, is ordinem solvit. Ipsa in te habes certam rerum fidem; emortua enim membra tua ipsa ad generandum viventem corroboravit, arefactæque naturæ ubertatem jussu suo contulit. Iste, qui in utero impolluto factus est infans, in uteris maternis infantes format: hic naturam effingit: hic lineamenta configurat: hic animas creat: hic seminalem substantiam in ossa et nervos et carnes effingit; hic artus compagine jungit, solubili eos vinculo colligans, insolentem tamen sua providentia conservans; hic in lucem fœtum educit, et animæ potentias intellectuali rationis luce irradiat. Ejus ergo adventum honorificis excipe verbis: excipe corpore indutum eum ipsum, qui divinitate sua implet universa.

XIX. At prius laudes in eam confer, quæ illum suo sinu gestat: venerare ceu reginam illud naturæ nostræ decus; acclamationem huic generis

Δέσποινα, τὰ τῆς πορείας διήνησε. Διό φησιν· *Ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς εἰς πόλιν Ἰούδα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ.*

Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσκίρτησέ τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς. — *Καὶ ἐγένετο, φησὶ· τί ἐγένετο; Καὶ νὺν καὶ παράδοξον, καὶ τῆς φύσεως ἀλλότριον. Φωνὴ μόνῃ ἐξενεχθεῖσα τοὺς ταύτης ἑκαινοτόμησεν ὄρους· ἤχος ἀσπασμοῦ εἰς τὴν ἀνεπίδεκτον φωνῆς ἐνήχησεν ἀκοὴν· φθόγγος παρθενικῆς, δυνάμει τοῦ ἐνοικοῦντος, τὸ ἐγγάστριον διεδόντης βρέφος. Ὡς ἤκουσε, φησὶν, ἡ Ἐλισάβετ, ὁ λόγος ἔν τοις ὤσιν εἰσέδω, καὶ ἡ χάρις τὸ ἐμυθρον ἐκίνει· ἡ φωνὴ ἐνηργεῖτο, καὶ ἡ δύναμις ἐθεβαινόυτο. Ὡς ἰσχύος ῥημάτων! Ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς. Ἦσθη τῆς Δεσποτικῆς παρουσίας, ἤκουσε τῆς ἀκηράτου φωνῆς, ἔγνω τὸν Δημιουργὸν ταύτην κινούντα, καὶ σχεδὸν διὰ τῶν σκιρτημάτων τοιαῦτα τῇ μητρὶ προσεφώνει.*

III'. Πρόφθασον, ὦ μήτερ, πρὸ ὄραμε συντόμως, προὔπαντησον τῇ τὸν Δημιουργὸν ἐπιφερούση σωματούμενον. Ὁ Δεσπότης ἐν ταύτῃ, ὡς ἐν οὐρανῷ ἐποχεῖται θρόνῳ. Οὗτος τὰς φύσεις καινοτομεῖ· οὗτος τὰ πράγματα μεταπλάττει. Οὐ στέγω σιωπῇ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἄγειν· οὐ φέρω μὴ κηρύττειν τὸν εἰς τοῦτό με παραγαγόντα, εἰς ὅπερ προετάγην. Σπεύδω χρησιμεύειν, φωνὴ βοῶντος προροισθεὶς ἐμνήσθη, καὶ διὰ τοῦ οὐ πρὸς τὴν διακονίαν ἐπιγίνομαι. Μὴ μέλλε τοίνυν, ὦ μήτερ· χρῆσον ἐμὸν τὴν φωνὴν ἵνα κηρύξω τὴν ζωὴν· πληρώσον τὴν τοῦ λόγου χρείαν, ἵνα μὴ τὸ τῆς ὕδατος ἀναγκαῖον βιάσωμαι· μὴ καινοτομηθῆναι τῇ ὑπερθέσει, τὸν τόκον ἐάσης· μὴ τὴν εὐχαριστίαν ἀναβαλλομένην, τὴν φύσιν κατὰ τῆς μεταβαλλομένην· διαρρήξει τὰ αὐτῆς καταναγκάζομαι κλειθρα, ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους ἐπιγίνομαι· οὐκ ἀναμένει τοῦτους ὁ μεταπλάττων τὴν φύσιν, λύσει τὴν τάξιν ὁ ταύτην συνδήσας. Ἐχεις ἐν ἑαυτῇ τὴν τῶν πραγμάτων ἀσφάλειαν· νενεκρωμένα σου τὰ μέλη πρὸς ζωοτολίαν αὐτὸς ἐνίσχυσεν, ἐξηραμένην τὴν φύσιν τῷ οἰκείῳ κατεπίανε προστάγματι. Οὗτος, ὁ ἐν ἀχράντῳ βρεφουργούμενος κοιλίᾳ, ἐν ταῖς μητρφαῖς κοιλίαις τὰ βρέφη διαπλάττει· οὗτος διαμορφὸν τὴν φύσιν· οὗτος τοὺς χαρακτῆρας ἐξεικονίζει· οὗτος δημιουργεῖ τὰς ψυχὰς· οὗτος τὴν ἐπιβρύτον οὐσίαν εἰς ὄσθα καὶ νεῦρα καὶ σάρκα συμπήγνυσιν· οὗτος τὰς ἀρμονίας διαρροῖ, καὶ λελυμένῃ ταύτας δεσμῷ συνδέων, καὶ ἀλύτους τῇ οἰκείᾳ συντηρῶν προνοίᾳ· οὗτος εἰς φῶς τὰς ὕδατας ἐξάγει, καὶ τῷ νοητῷ τοῦ λόγου φωτὶ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις καταφαιδρύνει. Ὑπόδεξιαι τοίνυν σὺν εὐφημίᾳ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν· ὑπόδεξιαι σωματικῶς τὸν θεικῶς πληροῦντα τὰ σύμπαντα.

IV'. Εἰπὲ πρὸτερον τὰ τῆς κωφορούσης αὐτὸν ἐγκώμια· προσκύνησον ὡς βασιλίδα τὸ τῆς φύσεως ἐγκαλλώπισμα· πλέξον εἰς ὄσον τὴν εὐφημίαν τῇ

²² Luc. 1, 39, 40. ²³ Ibid. 41. ²⁴ Joan. 1, 25.

τοῦ γένους εὐλογίᾳ · ἄρμωσον τοὺς κατ' ἄξίαν ἐπα-
 νοῦ· τῇ πάσης τιμῆς ὑπεραξίᾳ. Ὑπόδεξαι τὸ ὑπερ-
 ουράνιον τοῦ Βασιλέως τῶν ἀγγέλων παλάτιον, τὴν
 νοσητὴν καὶ ὑπερκόσμιον παστάδα, ἐφ' ἧ περ αὐτὸς
 ὁ Δημιουργὸς ἑαυτῷ τὴν τῆς σαρκὸς παχύτητα
 μνηστεύεται, ἐν ἣ τὸ τῆς οἰκονομίας τελεσιουργεῖ-
 ται μυστήριον. Περίπεξαι τὴν φωτεινὴν νεφέλην,
 ἣν ὁ τῆς δικαιοσύνης περιβεβλημένος ἥλιος τὸ τῆς
 σαρκὸς οὐσιούται περιβόλαιον · ἐξ ἧς τὴν φύσιν ἐν-
 δυσάμενος, τοὺς τῆς ἀρᾶς ἀπαμφιάσει χιτῶνας
 τοὺς προπάτορας. Αὕτη ἐστίν, ὦ μήτερ, δι' ἧς αἱ
 τῶν ὠδίνων λύονται λύκαι · δι' ἧς τὰ τῶν προγόνων
 ἀφαίρονται δάκρυα. Αὕτη ἐστίν ἡ τῆς εὐλογίας
 ἀπαρχή, ἡ τῆς εὐφροσύνης πρόξενος. Συνεισάγαγε
 τὴν χάριν τῇ τοιαύτης εἰσόδῳ · ταμείουσαι τὴν χα-
 ρὰν τῇ ταύτης ὑποδοχῇ · χαρᾶς τοὺς ὑποδεχομένους
 ἀνταμιβεται δωρεαῖς. Ταύτην οἰκείαν ποιησάμενος
 πύλιν ὁ Δεσπότης, εἰσδόν τῶν οὐρανῶν προσθήσει-
 ται, θύραν ἐν παραδείσῳ καθυπερείσει. Αὕτη τῶν
 χερουδικῶν ὑπερετέθη θρόνων · αὕτη τῶν νοσῶν
 ὑπερδοξάσθη ταγάματος. Αὕτη εὐρυχωρότερα τῶν
 οὐρανῶν ἐχηρήματισε σκηνή · αὕτη λαμπροτέρως ἡλίου
 τὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπει · αὕτη φαιδροτέρας τὰς μαρ-
 μαρυγὰς ἀποστίλθει. Αὕτη τὸ ἀκαλλῆς ἐγκαλλωπίζει
 τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἐκ παραβάσεως προσγενομένην
 ἀδοξίαν τῷ οἰκείῳ δοξάζει τόκω.

K'. Ταῦτα σχεδὸν τοῖς σκιρτήμασι τοῦ Ἰωάννου
 βοῶντος, καὶ ἡ Ἐλισάβετ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐμπνευ-
 σθεῖσα χάριτος, ἐνάρθρω φωνῇ τὴν ἀναρθρὸν εὐχα-
 ριστίαν ἐδημοσίευσε, καὶ τὸ σῆμα τοῦ τόκου τῷ
 φθόγγῳ τοῦ λόγου καθυπέφηνεν. Ἐπλήσθη γάρ,
 φησὶ, Πνεύματος ἀγίου ἡ Ἐλισάβετ, καὶ ἀνε-
 βόησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· Εὐλογημένη σὺ
 ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοι-
 λίας σου. Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ Μή-
 τηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με; Ἀνξία μὲν γάρ,
 φησὶν, ἐγὼ τῆς τοιαύτης ὑποδοχῆς καθέστηκα· παρ'
 ἐλπίδα τὸ πρᾶγμα· ἡ δέσποινα πρὸς τὴν δούλην, ἡ
 κυρία πρὸς τὴν οἰκῆτιν, ἡ πάσης τιμῆς ἀνωτέρα
 τὴν διακονίαν ἐκπληροῖ τῶν ταπεινοτέρων· ἡ ὑπὸ
 ἀγγέλων δορυφορούμενη τὴν τῶν δορυφορούντων
 ἐπέχει τάξιν· ἡ τὸν τοῦ παντὸς Δεσπότην κατέχουσα,
 ἐν εὐτελεῖ ἐπεδήμησε καταγωγίῳ. Καινὸν δὲ καὶ
 παράδοξον περὶ σὲ τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα κατα-
 νόω. Πῶς ἡ ἐν ἀσύλοις τῆς ἡσυχίας ταμείος ἐνι-
 ζυμένη, τὴν τοιαύτην ὁδοπορίαν ἐστειλω; Ἡ κα-
 θάπερ νυμφικῇ παστάδι, ταῖς τῶν ἀρετῶν περιβο-
 λαῖς ἐνδιατωμένη, ἡ μόνην τὴν αὐτῶν διανύουσα
 τρίβον, ἡ μὴδὲ τοῖς γειννῶσι παραβάλλουσα γνω-
 ρίμοις, πῶς ἐν τοῖς πλείστον διεστηκόσιν ἐπεφοίτη-
 σαι ἔμιν;

Τοῦτο γὰρ δὴ μᾶλλον τὴν Ἐλισάβετ κατέπληττε,
 τὸ τῆς μακροτέρας ὁδοπορίας φημί θαῦμα· καὶ ἡ

⁸⁸ Luc. i, 41-42.

(88) Hic quoque contextus nullatenus patitur,
 ut eam deformitatem, quam Virgo legit, Virgini
 ipsi inesse quispiam putet: quæ porro ibi defor-

PATROL. GR. CXXVII.

A humani benedictioni plecte festivam, qua ejus gra-
 tuleris adventum; contexe pro merit's illi encomia,
 quæ quolibet est honore dignissima. Excipe illud
 cælis præcelsius palatium Regis angelorum, intel-
 ligibilem ac mundo præcelsiorem thalamum, in quo
 ipse Creator crassitudinem carnis nostræ sibi de-
 sponsat, in quo dispensationis mysterium perficitur.
 Amplectere lucidam nubem, qua circumtectus
 Sol justitiæ amictum corporeæ substantiæ sibi
 circumdedit; ex qua naturam nostram indutus
 primis parentibus tunicas maledictionis detrahet.
 Hæc est, o mater, per quam dissolvuntur partuum
 mærorum, per quam progenitorum lacrymæ abster-
 guntur. Ipsa est primitiæ benedictionis, ipsa læti-
 tiæ conciliatrix. Introduc simul cum introeunte
 ipsa gratiam: repono tibi, hanc suscipiendo, gau-
 dium; gaudii enim donis ipsa suscipientes se re-
 munerat. Hanc Dominus cum portam suam effe-
 cerit, eandem ad cælos aditum apponet, ipsam
 ad paradisi januam constituet. Hæc cherubicis
 thronis est superposita: hæc præ cælestium spiri-
 tuum ordinibus glorificata est. Hæc tabernaculum
 ipsis cælis latius est effecta: hæc radios sole lu-
 cidiores emittit: hæc micantioribus fulgoribus co-
 ruscat. Hæc vestit decore naturæ nostræ deformita-
 tem (88), et ignominiam ex veteri prævaricatione
 inustam per partum suum gloria commutat.

XX. Hæc salibus suis Joanne quodammodo
 clamante, etiam Elisabeth ejusdem gratiæ spiritu
 afflata, inarticulatam (infantis) gratulationem et
 gratiarum actionem articulata voce deprompsit,
 et fœtus sui affectum sonitu vocis manifestavit.
Repleta est enim, inquit⁸⁸, Spiritu sancto Elisabeth;
et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu
inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et
unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?
 Ego enim, ait, hujusmodi te suscipiendi honore
 plane sum indigna; spem omnem res excedit:
 regina ad servam domina, ad ancillam venit; quæ
 honore quolibet celsior exstitit, eorum, qui abje-
 ctiores sunt inter homines, ministerium impendit;
 quæ angelorum satellitio honoratur, ad famulan-
 tium conditionem se demittit; quæ rerum omnium
 Dominum in se continet, ad paupericulum diversu-
 rium se recepit. Novum vero ac mirum de te,
 Domini Matre considero. Quomodo tu, quæ in
 sacris illis silentii penetralibus considerare consue-
 scebas, ejusmodi te itineri commisisti? Quomodo
 quæ in virtutum tuarum recessibus, veluti in
 nuptiali thalamo, moras agere tuas, solamque
 harum semitam deambulare solebas, quæ ne a
 vicinos quidem familiares pedem admovebas, quo-
 modo, inquam, ad nos tam procul dissitos advenisti?

Et sane id majorem in modum Elisabethani in
 admirationem rapiebat, longioris scilicet itineris

mitas intelligenda sit, quæ mox sequuntur ape-
 riunt, ignominia scilicet veteris prævaricationis.

hujus portentum, simulque absentia cujusvis humani comitatus, qui eam ministerii ergo sequeretur. Et exinde velut attonita stupenda hæc profert:

XI. *Ecce enim, inquit ⁴⁶, ut facta est vox saltationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.* Quid dicis, o Elisabeth? Unde nosti, saltus illos a gaudio profectos esse? Quænam gaudii indicia in illis motibus advertisti? Quæ loquela hunc fœtus nondum loquentis affectum animi prodidit? Quinam gestus, cordis motus designantes, hujusmodi lætitiæ manifestaverunt? Nam, esto, saltationis sensus etiam nolenti certus tibi fuerit; at quod saltatio ista suum ab exultatione ortum ducat, quibusnam conjecturis cognovisti?

Quid itaque nos, qui de ipsa (Elisabeth) verba facimus, quoad hæc dicimus? Nimirum interim dum saltatio perageretur, matrem repletam gaudio fuisse, et consentaneæ per id motiones animæ fuisse delectas; ex his igitur etiam in fœtu excitatam lætitiæ intelligebat. Magis vero et ex alio indicio lætitiæ illam probe animadvertibat. Ex quonam signo? Ex eo nempe, quod hi saltus sine ullo ejusdem dolore acciderint. Non enim existimandum est, nullo vexari dolore matres, cum fœtus hoc modo hinc inde agitur; nam vehementes utique ærumnæ illas corripiunt, et sagittis ipsis acutiores sauciant easdem dolores; et horum sane certum argumentum sunt molestiæ, quæ illas in partu invadunt, quæ quovis alio dolore ac molestia utique graviores sunt. Quandoquidem ergo Elisabeth ingentem illam saltationem persenserat, eam tamen sine ulla sui molestia evenisse considerabat; facile perspexit, novam illam commotionem fœtus, operatione factam fuisse.

XII. Quocirca cum illud edixisset, in laudes dein Virginis plane singulares erumpit, et, *Beata, inquit ⁴⁷, quæ credidisti; quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino.* O fidem nulla oratione enarrabilem! O beatam ac vere ter beatam illam mentem, quæ ad tantam fidei celsitudinem evecta est! Hoc nempe testimonium est, quod Virgini perhibuit Elisabeth: ejusmodi, inquit, sunt, quæ in te perficiuntur, atque adeo longe sunt supra fidem, ut nemo, præter te, quæ purissima atque omnem naturæ ordinem transcendente fide excellis, iis sibi denuntiatis absque hæsitacione crediturus fuerit. Neque enim aut Abraham, aut Isaac, aut Jacob, aut Moyses inusitato huic tamque novo ministerio facile ac nullis sibi signis ostensis sese promptos exhibuissent. Et sane quomodo illi, qui testimonia olim a Deo exquisiverunt in rebus levis momenti, nunc rei, quæ omnem superat cogitatum, nihil hæsitantes credidissent? Qui enim aut terræ possessio, aut seminis multiplicatio, aut a servitute liberatio, de quibus illi ad

των αισθητῶς συνεπομένων μὴ προσοῦσα δορυφορία. Ὅθεν ἐξισταμένη τότε παράδοξον καταγγέλλει.

KA'. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὠτά μου, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Τί λέγεις, ὦ Ἐλισάβετ; Πόθεν συνήκας τὸ ἐν ἀγαλλιάσει σκίρτημα; Τίνα χαρὰς τεκμήρια τοῖς κινήμασι κατενόησας; τίς λαλιά τοῦ μήπω φωνοῦντος ἐμβρύου τὴν τοιαύτην ἐτρένωσε διάθεσιν; ποῖα σχήματα τοῖς ἤθεσι τυπούμενα ταύτην τὴν εὐφροσύνην ἐδήλωσαν; Ἡ μὲν οὖν τοῦ σκίρτηματος, αἰσθήσει; φανερά σοι καθίστατο καὶ μὴ βουλομένη· τὸ δὲ ἐν ἀγαλλιάσει ταύτην γεγενῆσθαι, πόθεν στοχαζομένη διέγνωσ;

Τί οὖν ἡμεῖς, τὸν ταύτης ποιούμενοι λόγον, ἐροῦμεν πρὸς τοῦτο; Ὅτι οὖν τῷ γεγονότι σκίρτηματι, χαρὰς ἢ μήτηρ ἐνεφορήθη, καὶ ἀναλόγως τοῦτ' αὖ τῆς ψυχῆς ἐπεδείκνυτο κινήματα· διὸ ἐκ τούτων καὶ τὴν τοῦ ἐμβρύου κατενόει ἐνεργουμένην ἀγαλλίαν. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ ἐτέρου ταύτην εἰκὸς διεσκοπεῖτο. Τίνος τούτου; Τοῦ ἀνωδύνως τὴν τοιαύτην ὑποστήνα: κίνησιν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν οὕτως συμβαινουσῶν περιδινήσεων, οὐκ ἔστιν ὑπονοεῖν ἀναγλήτως διαμένειν τὰς μητέρας· δριμύει γὰρ ὠδίνες ταῦτας συνέχουσι, καὶ δέξτεροι βελῶν κατατιτρώσκουσι πόνοι· καὶ τούτων ἀφευδῆς τεκμήριον, αἷ ἐν τῷ τίκτειν καθεστήκασιν περιστάσεις, παντὸς ἀλγεινοῦ πόνον ὑπερβάλλουσαι. Ἐπεὶ οὖν ἡ Ἐλισάβετ σφοδρῶν μὲν τὸ σκίρτημα συναισθημένη, ἀπόνως δὲ τοῦτο γεγενημένον κατενόησεν, ἔγνω διὰ τοῦ ἐνεργήσαντος Πνεύματος ἐν ἀγαλλιάσει γεγενῆσθαι τὴν ἐν τῷ ἔγαστρῷ καινοτομηθεῖσαν κίνησιν.

quem utero gestabat, in gaudio ex sancti Spiritus

KB'. Διὸ ταύτην ἐξεipoῦσα, τὰ ὑπὲρ λόγον ἐγκώμια τῆς Παρθένου καταγγέλλει, καὶ, *Μακαρία, φησὶν, ἡ πιστεῦσασα· ὅτι ἔστιν τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.* Ὁ ἀνερμηνεύτου πίστεως; ἢ μακαρίας καὶ τρισμακαρίας ὡς ἀληθῶς τῆς διανοίας ἐκείνης, ἥτις πρὸς τοσοῦτον ἦρθη τῆς πίστεως ὕψος! Τοῦτο αὐτῇ ἢ Ἐλισάβετ προσεμαρτύρησεν, ὅτι τοιαῦτά ἐστι τὰ ἐν σοὶ τελούμενα, καὶ τοσοῦτον ἀπέχει πρὸς παραδοχὴν, ὥστε οὐδεὶς ἂν καταγγελλομένοις αὐτοῖς ἀνομφιθῶως ἐπίσθη, πλὴν τῆς σῆς ὑπερφυοῦς καὶ ἀκρηάτου πίστεως. Οὐ γὰρ δὴ Ἰσαάκ, ἢ Ἰσαάκ, ἢ Ἰακώβ, ἢ Μωϋσῆς ἀδασανίστω; ἂν ὑπέβαν τῇ καινῇ ταύτῃ καὶ ξένη λειτουργίᾳ. Πῶς γὰρ οἱ τεκμήρια παρὰ Θεοῦ τῶν ταπεινῶν ζητήσαντες; πάσαι, νῦν τῷ ὑπὲρ ἔνοιαν ἀνενοιάστως ἐπίσθησαν; Τί γὰρ ὑπῆρχε πρὸς τὸ ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι Θεόν, καὶ ἐκ σοῦ τὴν ἀνορωπαίαν ἀναλαθεῖν φύσιν, γῆ; κατάσχεσις καὶ πληθυσμὸς σπέρματος, καὶ δουλείας ἀπαλλαγῆ, ἐν οἷς ἐκείνοι τῆς διὰ τῶν τεκμηρίων ἐδείχθησαν βεβαιώσεω; Διὰ δὲ τοῦτό φησι· Σὺ μόνη μακαρία, ἢ

⁴⁶ Luc. 1, 44. ⁴⁷ Luc. 1, 45.

ἀμφίβλοιοι, μὴ περιπεσοῦσα λογισμοῖς, ἢ ὡς ἐν ἄπιστον, οὕτω καὶ ἐν τῇ πίστει, τῆς ὄλης κατακρα-
τοῦσα φύσεως.

assumpserit? Et hac sane de causa dicit: Tu vere sola beata, quæ nullatenus dubiis cogitationibus hæsitasti, quæ cum cæteris omnibus, tum etiam fidei excellentia creaturas omnes vicisti (89).

ΚΓ'. Ὅτι δὲ ταῦτα τὸν τοιοῦτον συνίστησι λόγον ἀληθῆ τε ὄντα καὶ τοῖς πράγμασι τὸ βέβαιον ἔχοντα, καιρὸς ὡς ἐφικτὸν ἐπιδειξάι. Καὶ μηδεὶς κατὰ γνώ-
σιν τὴν τῶν δικαίων σύγκρισιν ὑποτοπάζῃ· ἀτοπον γὰρ τὸ τοιοῦτον διανοεῖσθαι· ἀλλὰ δεχέσθω τὸν λό-
γον ἐπιδεικνύοντα ὡσπερ ἐκείνους· ὑπερκειμένους ἐν τῇ πίστει, οὕτω ταύτην ἀνερμηνεύτως τὴν αὐτῶν ὑπερναβᾶσαν ἀρετὴν, οὐ τῇ ὄψει τῆς χάριτος, οὐδὲ τῷ ξένῳ τῆς κησέως, ἀπερ ἀβήρητα διαμένει, ἀλλὰ τῇ τῆς προαιρέσεως φιλοτιμίᾳ καὶ τῷ οὐκείῳ τῶν ἀγαθῶν πλεονεκτήματι.

Τίς οὖν ἐστὶν ὁ περιβοητοτέρως ἀπάντων ἐν τῷ τῆς πίστεως μεγαλοφρεῖ κηρυττόμενος; Ἄβραάμ πάντως· οὐ τὰ ἄλλα μὲν ἅπαντα τῆς κρείττονος ὑποδοχῆς; γέγονεν ἄξια, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς θυσίας εὐπροσδεκτότερον, καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασιώτερον κατελείφθη. Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τοῦτον ἐν τισὶ τοῖς ἀνθρωπίνους περιπίπτοντα κατιδεῖν λογισμοῖς, διελεγχόμενόν τε τῇ τῶν σημείων τῆς κληροδοσίας ἐπιζητήσῃ. Πῶς καὶ τίνοι τρόπων, ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὴν εἰς μέσον παραγαγεῖν τὴν ἱστορίαν.

ΚΔ'. Εἶπε, φησὶν, ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἄβραάμ· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός σου, ὁ ἐξάγων σε ἐκ γῆς Χαλδαιῶν, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομήσῃς αὐτήν. Εἶπε δὲ· Δέσποτα Κύριε, κατὰ τί γινώσκωμαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; Ὅραξ τὸ ἀμφίβλοιο τῶν πατριάρχων; Διὰ τεκμηρίων ἐπεζητεῖ φανερωθῆσθαι τὸ ζητούμενον. Καίτοι: ἱκανὸν ἦν αὐτῷ σημεῖον ἢ τῆς εὐεργεσίας ἀπόμνησις, καὶ τὸ αὐτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς εὐεργέτην. Ἄλλ' ὅμως ἐπεζητεῖ, καὶ ἀπιστεῖν οὐκ ἔχων τῷ λέγοντι, περὶ τὸ ξένον τῆς ὑποσχέσεως διεφέρετο, καὶ τεκμήρια ταύτης ἀπῆτει, καὶ τὸν τρόπον, ὅπως, διεπυθάνετο.

ΚΕ'. Τί οὖν ὁ πανάγαθος Δεσπότης; Οὐ σφοδρότερος φερόμενος τοῖς ὀνειδισμοῖς αὐτοῦ καθήψατο· οὐ βαρέως ἐπιτιθέμενος τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀπεινάτο· Τί τοῦτο, ὦ Ἄβραάμ; Τοιαύτην τὴν τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἐν ἑαυτῷ κατέχεις πείραν; οὕτω πεπληροφωρημένως περὶ τῶν γεγεννημένων εἰς

⁸⁹ Gen. xv, 7-8.

(89) Vim sententiæ fac probe advertas. Nullum, inquit, virtutis aut dotis eximix genus est, quo non quaslibet creaturas Virgo Deipara superaverit. At enim si de iis sermo sit, quæ ad prima cujusque initia spectant, quis nesciat cælestes Spiritus hac gloria beatitudinisque auctos fuisse, ut in ipsa eorum creatione lucidissimis gratiæ splendoribus nitescerent, Deique amicitia fruerentur? Quis ne-

A firmam fidem signa postularunt, qui, inquam, comparari ista queant cum mysterio, quod Deus in terra visus fuerit, et humanam naturam ex eo

XXIII. Quod vero omnimoda veritate consentiunt quæ affirmo, ac plenam ex rebus ipsis fidem habeant, jam tempus est ut pro viribus demonstrem. Nemo porro suspicetur, in reprehensionem forte justorum cedere hanc inter illos comparisonem; absurdum quippe est vel hoc cogitare; sed orationem exspectet, quæ ostendat, quemadmodum illi virtute fidei excelluerunt, ita Virginem non quidem gratiæ muneribus neque novo partus prodigio, quæ sane nullus potest sermo attingere, sed egregio voluntatis proposito suaque operum strenuorum præstantia, eorum virtutem ineffabiliter supergressam esse.

Quis est itaque, qui majori plausu præ reliquis omnibus fidei suæ excellentia celebratur? Abraham profecto; cujus cuncta quidem alia gesta digna exstiterunt, quæ plurimum probarentur; sed longe majorem æstimationem, majoremque apud posteros admirationem illius sacrificium sibi vindicavit. Hunc tamen videre licet in humanas quasdam cogitationes prolapsam, et notatum, propterea quod de obtinenda hæreditate signa postulaverit. Quomodo autem et qua ratione, utique opus est, ut ipsa palam faciat historia.

XXIV. Dixit Deus, ut sacræ Litteræ tradunt, ad Abraham: Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Chaldæorum, ut darem tibi terram istam, ut possideres eam. At ille ait: Domine Deus, unde hoc sciam, quod possessurus sim eam? Videsne patriarchæ dubitationem? Poscebat ut per signa certior de eo fieret quod desiderabat. Atqui sufficiens profecto signum esse illi debuisset beneficiorum, quæ jam acceperat, recordatio, et quod ille idem promitteret, qui se jam beneficium ostenderat. Postulat tamen, et cum non posset fidem abnegare loquenti, nihilominus ex peregrina promissorum ratione ansam dubitandi sumebat, et exquirebat eorumdem signa, ac modum qualis demum futurus D esset, sciscitabatur.

XXV. Quid porro ad hæc benignissimus Dominus? Neque gravius id ferens acerbis eum verbis cœpit increpare; neque vehementer indignatus illum hisce dictis aggressus est: Quidnam hoc est, o Abraham? Taleme eorum, quæ a me dicuntur, habes in te ipso experientiam! Istamne tibi, post

sciat, hoc idem munus primis quoque parentibus collatum fuisse, imo vero et dæmones hanc ortus sui nobilitatem jactare posse? Postulat ergo allata sententia, ut et Virgo beata a prima sui origine præclarissimis divinx gratiæ muneribus exornata fuerit. Sin aliter, tanto angelis ac primis parentibus Virgo Deipara inferior erit, quantum a divinx gratiæ luce distant peccati tenebræ.

ea quæ in te collata sunt beneficia, persuasionem inducere in animum potuisti? Quid in his habes quod redarguas, quasi fraudatus promissis fueris? Nonne ego te ex paterna infelicitate, tanquam rosam e spinis colligens, in mei agnitionem transuli? Nonne ego, enim auctor tibi fuissem ut a paterna sorte et cognatione discederes, domicilium in antecessum tibi adornavi? Nonne alienigenarum Chananæorum terram ego tibi subjeci, et tranquillam in ea tibi sedem comparavi? Quis est, qui tuam in Ægyptum migrationem direxit? Quis Pharaonem gravi subjecti animadversioni propter conjugem tuam Sarâm? Quis tremendam illi ac toti ejus domui cladem intulit, te vero multis opibus onustum ex Ægyptiorum insidiis eripuit? Quibusnam viribus ad vindictam instructus, bellicas regum phalanges concidisti? Quasnam adversus illos pugnantes acies tibi socias habuisti, cum prælium adversus eos committeres? Nonne enim tercentorum vernarum agmen hujusmodi erexit tropæum? Quomodo et quibus exercitationibus ad pugnam instructa turba illa, quæ mere domesticis ministeriis operam dederat, neque aliud amplius, quam res privatas curare assueverat, innumerabilem potuit equitatum in tuam potestatem redigere? Quis benedictiones tibi per Melchisedechum impertivit? Nonne ego, cum propter hæc credidisses, fidem tibi ad justitiam reputavi? Quid sic afficeris nunc, serve meus? Quomodo verba a virtute tua tam aliena præstendisti?

XXVI. At nihil ejusmodi benignissimus Dominus exprobravit : sed ad hæsitacionem abigendam vaticinium addit, non tamen subito et eodem illo tempore; sed interim patriarchæ animum exercet, et ideo dicit : *Sume mihi vitulam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, turturam quoque et columbam* ⁵⁹; quæ quidem omnia exquirebant tempus æ negotium facessebant : nempe cum justus ille valde cuperet futuri oraculi enarracionem, tempus illi Deus prorogavit, dum animalia, quæ offerenda erant, colligeret. Porro verisimile quidem est, facile inventa et congregata fuisse quadrupedia; sed rursus negotium haud leve illi exhibebat avium venatio; et exinde patriarchæ animus excruciabatur.

Accipit autem, inquit ⁶⁰, *sibi hæc omnia, et divisit ea per medium, aves autem non divisit*. Et has quidem, ut mihi videtur, non divisit propter festinationem, quamvis hoc ipsum aliquem mysticum sensum præseferat.

XXVII. Cum igitur ea, quæ pertinebat ad sacrificium, perfecisset, sedebat rei eventuum expectans, et oraculi dilacione discruciat. Quantum enim illius diei tempus protendebatur, tantumdem illi augebatur anxietas. Accessit autem et volucrum incursus, qui afflictionem illi molestiamque addebat. *Descenderunt enim*, inquit ⁶¹, *volucres super cadavera dissecta, et Abraham illis assidebat* (quod quidem aliquis interpret reddidit, *abigebat*); adeo

σὲ προδιετέθης εὐεργεσιῶν; Τί ἐν ταύταις διαμαρτῶν τῶν ὑποσχέσεων κατέγνωσ; Οὐκ ἐγὼ σε, καθάπερ βῶδον ἐξ ἀκανθῶν, τῆς προγονικῆς ἀναλεξάμενος δυσδαίμονίας, εἰς τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν μετεφύτευσα; οὐκ ἐγὼ σοι παρακελευσάμενος ἐκ τοῦ πατρῷου κλήρου καὶ τῆς συγγενείας ἀπαίρειν, τὰ τῆς κατασκηνώσεως προυτρέπισα; οὐ τὴν τῶν ἀλλογενῶν Χαναανίων ἐγὼ σοι καθυπέταξα γῆν, καὶ ἤρεμον τὴν ἐν ταύτῃ κατεσκεύασα κατοικίαν; Τίς ὁ τὴν εἰς Αἴγυπτον διευθύνει; σοὶ κἀθοδόν; τίς ὁ χαλεποῖς ἔτασμοῖς τὸν Φαραῶ καθυποβαλῶν διὰ τὴν σύνοικόν σου Σάρβραν; τίς ὁ πανοικί φοβερόν αὐτῷ τὸν θλεθρον ἐπισσιδάμενος, καὶ ἐν περισσίῃ σε πολλῇ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιθουλῶν ἀναγαγόμενος; Ποίαις δυναστείαις εἰς ἄμυναν χρησάμενος, τὸ στίφος τῶν βασιλείων συνοκοφῆς; Τίνας ἀνταγωνισόμενος αὐτοῖς συμμαχίας εἶχες, ἥνικα τὴν πρός αὐτοὺς συνῆρας μάχην; Μὴ γὰρ ὁ συνασπισμὸς τῶν τριακσίων οἰκογενῶν τὸ τοιοῦτον κατώρθωσε τρόπαιον; Πῶς καὶ τίσιν ἐμπειρίας πολεμικαῖς προασκηθεῖς, ὁ ταῖς κατ' οἶκον μόναῖς ὑπηρεσίαις γεγυμνασμένος, καὶ μὴδὲν πλέον τῶν ἰδιωτικῶν ἐν μελέτῃ ποιούμενος πραγμάτων, τὴν ἀπειρον ἵππον ὑπὸ τὴν σὴν ποιησάμενος χεῖρα; Τίς ὁ διὰ Μελχισεδὲχ τὰς εὐλογίας σοὶ παρασχόμενος; Οὐκ ἐγὼ σοὶ διὰ ταῦτα πιστεύσαντι εἰς δικαιοσύνην τὴν πίστιν λελόγισμαι; Τί τοῦτο πέπονθας, ὁ θεράπων ὁ ἐμός; Πῶς ἄλλοτρια τῆς οἰκείας ἀρετῆς προέτεινας ῥήματα;

ΚΓ'. Οὐδὲν τούτων ὁ πανάγαθος προσωνεΐδεις Δεσπότης; ἀλλὰ δίδωσι μὲν τὸν τῆς διαπορήσεως χρησμὸν, οὐκ ἀθρόως δὲ οὐδὲ κατὰ ταῦτό· ἀλλὰ μεταξὺ τὴν τοῦ πατριάρχου γυμνάζων γνώμην, διό ψησι· *Λαβέ μοι δάμαλιν τριετίζουσαν, καὶ αἴγα τριετίζουσαν, καὶ κριὸν τριετίζοντα, καὶ τρυφάνα, καὶ περιστερὰν*, πάντα καιροῦ καὶ ἀσχολίας δεόμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἐσπευδεν ὁ δίκαιος τὴν ἐκδασιν τοῦ μέλλοντος ἐισδέξασθαι χρησμοῦ, παρέτεινεν αὐτῷ τὸν χρόνον, διὰ τῆς τῶν ἀναφερομένων ζώων ἐπιλογῆς. Εἶτα εἰκὸς ἐκ τοῦ προχείρου τὰ τετραποδα συναθροισθῆναι· πάλιν περὶ τὴν τῶν ὀρνέων θήραν ἡ ἀσχολία συνέβαινε· κἀνεῦθεν τὸ τοῦ πατριάρχου κατετιτρώσκειτο συνεδός.

Ἐλαβε δὲ, φησὶν, *αὐτῷ ταῦτα πάντα, καὶ διεῖλεν αὐτὰ μέσον· τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλεν*. Ἐμὲ δοκεῖ, ἐπισπεύδων τὴν τῶν ὀρνέων οὐκ ἐποίησατο διαίρεσιν, εἰ καὶ τίνα μουσικὴν τὸ τοιοῦτον ἐμφαίνει λόγον.

ΚΖ'. Ἀπαρτίσας τοῖνον τὰ τῆς θυσίας, ἐκάθητο τὸ πέρας διασκοπούμενος; καὶ ταῖς ἀναβολαῖς τοῦ χρησμοῦ ἀνιψόμενος; Ὅσον γὰρ ὁ τῆς ἡμέρας παρέτρεχε χρόνος, τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀθυμίας ἐπλεόναζε. Προσετέθη δὲ αὐτῷ καὶ ἡ τῶν πτηνῶν ἐπιδρομή, κ. λαφίζουσα καὶ παρενοχλοῦσα· *Κατέβη γὰρ, φησὶν, ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομήματα αὐτῶν. Καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβραάμ* (ὅπερ τις τῶν ἑρμηνευσάντων, ἀπεσδήσεν, εἴρη·)

⁵⁹ Gen. xv, 9 sec. LXX. ⁶⁰ Gen. xv, 10. ⁶¹ Ibid. v. 11 sec. LXX.

ὥστε τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν σαρκῶν, τὰ καταπτάντα ἅρνεα καὶ τὸ θυσιαστήριον περικυκλοῦντα, πλείστην αὐτῇ τὴν δόξαν ἐνεποιεῖ. Διὸ πρὸς τε τὴν αὐτῶν ἀποδόξασιν καὶ πρὸς τὴν τοῦ χρησμοῦ μεριζόμενος μέλησιν, ἀνήκεστον τὸ ἄλλος ἐδέχετο. Ἐτά τι παρ' ὄραμα τὸ τῆς ἡμέρας πλείστον, καὶ τὸν οἰκεῖον ὁ ἥλιος διήνυε δρόμον. Ὁ τοίνυν πατριάρχης, ἀτενὲς μὲν τὸ ἕμμα πρὸς οὐρανὸν ἔχων, τὴν δὲ τοῦ ἡλίου πορείαν ἀναμετρούμενος, τὴν τε ψυχὴν διεσπαράττετο, καὶ εἰς ἄπορον αὐτῷ τὰ τῆς ἐκθάσεως καθίστατο. Τέλος δυσμένη τῷ ἡλίῳ, καὶ τὰ τοῦ χρησμοῦ συνῆλθε προσίμια, οὐ κατὰ τὸ ἐλπίζόμενον πέρασ, πολὺ δὲ τῆς προσδοκίας ἐναντία. *Περὶ δὲ ἡλίου δυσμᾶς, φησὶν, ἔκστασις ἐπέπεσε τῷ Ἀβραάμ καὶ ἰδοὺ φόβος μέγας σκοτεινὸς ἐπιπίπτει αὐτῷ καὶ ἐρρέθη πρὸς Ἀβραάμ· Γινώσκω γινώσκω, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ.* Τοῦτο τῆς ἀντιλογίας, τὸ πέρασ.

Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸ πάρεργον τὸν τοῦ ἔργου διακυλῶν σκοπὸν, τὸ ἀψεῦδες τοῦ λόγου διὰ τῶν εἰρημένων, δίκαιον ἐπισφραγίσαι, τὸ πάντας ἠτᾶσθαι δικαίους ταί· κατὰ μέρος ἀρεταῖς τῆς ἀνερμηνεύτου καθυποδείκνυται Παρθένου. Ἄλλ' ἀκόλουθον πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας ἐξῆς ἵνα.

ΚΗ'. Ἔμειρε δὲ Μαριάμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν οἶκον αὐτῆς. Ἄξιον μὲν οὖν διεπορήσαι πρότερον, ὅτου χάριν τὸν τριμηνιαῖον χρόνον ἐν τοῖς τῆς Ἐλισάβετ ἡ παναμώμητος ἐνδιατρίβει, καὶ διὰ τὴν οὐκ ἐρρέθη *Μῆνας τρεῖς, ἀλλ' ὡσεὶ τρεῖς.*

Διττὴ γέγονεν αὕτη τῆς ἀπεκδογῆς ἡ ἀνάγκη. Πρώτη μὲν γὰρ καὶ εὐλόγως κατεπεύγουσα, ἡ τῶν ὀδίνων Ἐλισάβετ περᾶωσις, καὶ ἡ τοῦ τόκου φανέρωσις. Μέχρι γὰρ τούτου συνῆν τῇ κυοφοροῦσῃ στείρῃ· ἐβδόμῳ μὲν ἐπιδημήσασα τῆς συλλήψεως μηνί, πρὸς δὲ τῷ τῆς ἀποτεύξεως, ὅς δὴ ἐννατὸς ἔστι, παλινσοτήσασα. Τοῦτο δὲ ἐποίησε, τὸ τεχνησόμενον ἰδεῖν βουλομένη, καὶ τῇ χαρᾷ τῆς τικτούσης συνευχαρηθῆναι. Εἰ γὰρ τούτῳ πάντες τελεσθέντι συνῆδοντο τῷ τόκῳ ὅσοι τῆς φυλῆς μετέσχον, πολλῶ μᾶλλον ταύτην ἔδει παρῆναι, τὴν τὸ γνησιώτερον τῆς συγγενείας βεβαιούσαν. Ὅτι δὲ πολλοὶ τῇ παρ' ἐλπίδα συνευφραίνοντο κυοφορῆσῃ, ὁ θεοπέσιος εὐαγγελιστῆς διατρανοῖ· *Ἦκουσαν γὰρ, φησὶν, οἱ περλοῖκοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ, τῇ Ἐλισάβετ δηλονότι· ὥστε αὐτῶν συνευφραίνομένων, προσῆκε μηδὲ ταύτην ἀπολειπεσθαι, αὐτῶν καὶ μὴ βουλομένην βίᾳ κατασχόντων.*

Ἐξ' αὐτῶν καὶ μὴ βουλομένην βίᾳ κατασχόντων. *Ἦκουσαν γὰρ, φησὶν, οἱ περλοῖκοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ, τῇ Ἐλισάβετ δηλονότι· ὥστε αὐτῶν συνευφραίνομένων, προσῆκε μηδὲ ταύτην ἀπολειπεσθαι, αὐτῶν καὶ μὴ βουλομένην βίᾳ κατασχόντων.*

ΚΘ'. Δευτέρα δὲ ἐστὶν αἰτία, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς ἐκείσιν αὐτὴν κατεῖχε, καὶ μᾶλλον ἀναγκαιότερα κρινόμενη· ἡ εἰς ὅ τι ἂν ἡ τοῦ Ζαχαρίου συναποδήσεται σιωπῆ. Συνεπάθει γὰρ τῇ ἀφωλύσῃ ἐκ διαφε-

ut aves ob carniū aviditatem advolantes et altare circum undiq̄ue occupantes plurimam illi molestiam ingererent. Quocirca ille in diversa distractus partim ut volucres depelleret, partim ut oraculo animū intenderet, intolerabili angore vexabatur. Interim prope maxima decurrebat diei pars, et cursum suum jam sol absolvebat. Patriarcha ergo modo in cœlos obtutum defigens, modo iter solis dimetiens, et tristabatur animo et dubium illi de rei exitu suboriebatur. Tandem occidente jam sole primordia quoque vaticinii simul apparuere, non quidem secundum exitum, quem sibi pollicebatur, sed prorsus contra ac sperabat. *Cumque sol occumberet, inquit⁶³, sompor irruit super Abraham; et ecce horror magnus et tenebrosus invasit eum, dictumque est ad Abraham: Scito prænoscens, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua.* Atque hic oppositionis finis.

Verum ne quod est operi accessorium, operis ipsius scopum impediatur, ex iis quæ dicta sunt, præmissæ sententiæ veritatem jam pronum est legitime inferre, videlicet justos omnes in singulis virtutibus manifestissime ab ineffabili Virgine superari. Restat nunc ut ad reliquum historiæ ex ordine procedamus.

XXVIII. *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam⁶⁴.* Et primum quidem operæ pretium est in quæstionem adducere, curnam parissimam illa per trium mensium spatium maneat in domo Elisabeth, et cur non dictum sit *Tribus mensibus*, sed *quasi tribus mensibus*.

Duplex porro ista fuit longioris hujus moræ necessitas. Ac prima quidem, et quæ merito ad id permoveret, causa fuit, ut tempus gestationis Elisabethæ impleteretur, fœtusque ederetur in lucem. Ad id enim usque temporis cum sterili ulla uterum gestante permansit: quippe quæ cum septimo a conceptione illius mense advenisset, ipso partus mense, qui palam est nonus, ipsa reversa est. Hoc autem præstitit, utpote quæ et puerum nasciturum videre, et parentis gaudio congaudere cupiebat. Si enim quotquot erant ejusdem tribus, omnes isto partu ad felicem exitum perducto una jucundabantur, multo magis hanc oportebat inde non abesse, quæ arctiorem hoc pacto cognationem suam testabatur. Quod vero multi insperato hoc partu collati fuerint, manifeste tradit divinitus afflatus evangelista: *Audierunt enim, inquit, vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei⁶⁵,* Elisabethæ congruum erat, ut hæc quoque non desideraretur,

XXIX. Sed et altera adest causa, quæ tandiu illic eam continuit, et quidem quæ merito majorem induxisse necessitatem existimetur: ut scilicet videret, quem tandem finem habiturum esset Zacha-

⁶³ Gen. xv, 13. ⁶⁴ Luc. i, 56. ⁶⁵ Luc. i, 58.

rire silentium. Condolebat enim illi, quod voce careret, dolendique non una ei ratio erat. Ac primo quidem ob arctæ vinculum cognationis; deinde vero ex recordatione quoque eorum, quæ sibi ille testatus fuerat. Linguam enim illam, quæ prophettare et futura prænuntiare arcana ratione solebat, otiosam interim suaque destitutam virtute, intra labia constrictam cernebat. Prophetiæ porro charismate exornata, illum a gravi hac calamitate certe liberandum noverat, ac rursus articulata voce dulcissimæ illius prophetiæ mysteria revelaturum atque adeo ibidem consistebat, quo illi divina

XXX. Quandoquidem ergo hisce de causis ibi moram fecerat, cum jam sustinisset usque ad diem quo partus in lucem est editus, et lingua soluta est, ad sua remeare jam festinabat. Hinc etiam quasi tres menses evangelista dicit, et non Tres plane, quia nondum expleti isti erant, quippe sub ultimis septimi mensis diebus ipsa advenerat.

Nato igitur præcursore illius regis, qui in utero ineffabiliter gestabatur, atque hujus imperio vinculis silenti perruptis, rursus gratiarum actiones Domino, ac rursus Immaculatissimæ illi laudationes persolvebantur. Ac primum cum Zacharias gratiarum canticum œconomix auctori pro ineffabili condescensione persolvisset; tum et mysterium ipsum celebrans, et matrem, per quam perfectum fuerat, magnificans, sic prophetiæ hymnum canere cœpit. Glorificatio enim, quam ipse exorsus est, et qua mysterii extulit ineffabile portentum, ejusmodi est:

XXXI. O divina et benignissima visitatio! O nova prorsus et admiranda sollicitudo! Qui in altissimis sedet Deus, propter suam erga homines charitatem in terra apparet: qui creator est omnium, humanam induit naturam: qui omnium plasmator est et Dominus, stupenda prorsus ratione factus est infans: qui Patris quiescit in sinu, in utero fovetur matris: qui flammeo throno insidet, vulva purissima continetur. Nunc apparuit ineffabilis gratia: nunc exspectata salus advenit: nunc veteres ritus prætereunt: nunc vicissim nova filiorum

XXXII. Quid tibi retribuam, o Virgo, quæ ejusmodi beneficia contulisti? Quale tibi condignum rependamus encomium, quæ et spes nostras ad exitum deducis, et ineffabilia nobis bona concilias, et mediatione tua nobis munera impetras, quæ ca-

ρόντων ἔχουσα τὰς ἀφορμάς. Πρώτη μὲν ἐκ τοῦ τῆς συγγενείας ὑπογού· ἔπειτα δὲ καὶ τῆς τῶν μαρτυρηθέντων αὐτῇ μνήμης: Γλώσσαν γὰρ ἐκείνην τὴν προφητεύσασαν, καὶ μυστικῶς τὰ μέλλοντα προσφθεγξαμένην, ἀργὴν τῶς καὶ ἀνεύρητον ἐν τῶς χειλέων καθειργμένην ἔώρα. Ἥδει μὲν γὰρ τῷ προφητικῷ λαμπρυνομένη χάρισματι, ὡς δὴ συναπολυθῆσεται ταῖς ὡδίσι, καὶ πάλιν ἐν ἄνθρωπῳ φωνῇ τὰ τῆς γλυκείας ἐκείνης διατρανώσει προφητείας: διωκόμεναι δὲ ἄριστα ἐνεργουμένην τούτῳ παρῆναι, καὶ συνησθῆναι τελουμένην.

inspiratione eximie acto ac perfecto et adesse et

B Λ'. Ἐπεὶ οὖν ἐνεκα τούτων τὴν αὐτῆς διατροπὴν ἐπεποίητο, τὰς μέχρι τῆς ἀποκυθήσεως καὶ ἀπολύτωσης τῆς γλώττης ἡμέρας ἐγκαρτερήσασα, παλινοστεῖν κατεπέλεγετο. Διὰ τοῦτο καὶ Ὡσεὶ τρεῖς μῆνας φρῖσιν ὁ εὐαγγελιστῆς, καὶ οὐκ ἄλλοις, δηλὼν ὡς οὐκ ἀπρητημένον τούτων, διὰ τὸ ἐν ὑστάτοις τοῦ ἔσθιμου ταύτην ἐπίδημηκεναι.

Τεχθέντος τολνυ τοῦ προδρομοῦ τοῦ ἀπορόρητος κυοφορουμένου Βασιλέως, καὶ τῶν τῆς σιγῆς δεσμῶν διαρραγέντων προστάγματι, πάλιν ἡ εὐχαριστία τῷ Δεσπότη, καὶ πάλιν εὐφημία τῇ Παναχράντῳ διεπλέκοντο. Πρότερον μὲν ὁ Ζαχαρίας τὰ τῆς συγκαταβάσεως εὐχαριστήρια τῷ οἰκονομοῦντι νείμας ὑμνήσας δὲ τὸ μυστήριον, καὶ τὴν, δι' ἧς ἐπραγματεύθη, μεγαλύνας μητέρα, οὕτω τὴν ψδὴν ἦσε τῆς προφητείας. Ἐχει γὰρ ἡ αὐτῷ προοιμισθεῖσα δοξολογία, καὶ τὸ ὑπερφύεθ μεγαλύνουσα τοῦ θαύματος οὕτως:

ΔΑ'. Ὡ θεῖας καὶ παναγάθου ἐπιτροπῆς! Ὡ καινῆς καὶ παραδόξου κληρονομίας! Ὡ ἐν ὑψίστοις Θεός, ἐπὶ γῆς διὰ φιλανθρωπίαν· ὁ τῶν ἀπάντων Δημιουργὸς τὴν ἀνθρωπιάν ὑποδέεται φύσιν· ὁ Πλάστης καὶ Κύριος, ξενοπρεπῶς βρεφουργεῖται· ὁ ἐν κόλπαις Πατρικαῖς ἐπαναπαύομενος, ἐν κοιλίᾳ μητρικῇ περιέπεται· ὁ ἐν φλογερῷ ἐποχούμενος θρόνῳ, ἐν μήτρᾳ πανακχράτῳ συνέχεται. Νῦν ἡ ἀπόρρητος ἐπεδήμησε χάρις· νῦν ἡ προσδοκίμη παραγέγονε σωτηρία· νῦν οἱ παλαιοὶ παρατρέχουσι θεομοί· νῦν ἡ καινὴ ἀντεισάγεται υἱοθεσία. Ἄρτι τῶν τῆς ἀμαρτίας ἡ ἀνθρωπότης ἀπολύεται δεσμῶν· ἄρτι τὸ ἀρχαῖον ἀμφιέννυται κάλλος, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐγκαινίζεται. Ἰδοὺ νῦν πάρεστιν ὁ ταύτην ἀνοψώσαν Δεσπότης· πάρεστιν ἀποκρύφως κυοφορούμενος ὁ ὑπὸ πάντων προσκυνούμενος· πάρεστιν ὁ πανταχοῦ παρῶν, καὶ σὺν ἡμῖν διὰ φιλανθρωπίαν συνών. Ὡ τοῦ ἐπιλάμπαντος φωτός! Ὡ χαρᾶς τῆς ἐπιφορησάτης! Ὡ πλοῦτου τοῦ ἐν τοῖς ἐμοῖς εἰσοικισθέντος ταμειοῖς! Ὡ δωρεᾶς τοῦ ἐν εὐτελεῖ θησαυρισθέντος ταμειῷ!

ΔΒ'. Τί ἂν σοὶ τῆ φερουστῆ Παρθένης τῶν τοιούτων ἀντεισφείρομεν εὐεργεσιῶν; Οἶον ἀντάξιον ἐγκώμιον προσενέγκωμέν σοι, τῇ τῶν ἐλπίδων ἐκβάσει, τῇ τῶν ἀπόρρητων ἀγαθῶν προξένῳ, τῇ μετέτιδι τῶν ὑπὲρ λόγον ἀγαθῶν; Σὺ εἰ τῶν ἀποκεκρυμμένων

μυστηρίων ἢ δὴλωσις· σὺ τῶν προσδοκωμένων κα- A
λῶν ἢ τελείωσις· σὺ λογισμοῖς ἄπασιν ἀνεπίδατον
νόημα· σὺ νοεροῖς δὲ μυσταῖς ἀπερὶληπτον θέαμα· σὺ
φρικτὸν ἄκουσμα, καὶ μόνον ἐνηχούμενον· σὺ
ξένον διήγημα καὶ γλώσσαις φερόμενον. Σὺ φέρεις
σωματούμενον, τὸν τὰ πάντα τῷ νεύματι φέροντα.
Σὺ τῶν οὐρανῶν εὐρυχωρότερος οὐρανός· σὺ
τῶν σεραφικῶν θρόνων πολυφωτότερον ἕχημα· σὺ
καθέδρα πυρὸς φωτοειδεστέρα· σὺ παλάτιον βασι-
λικῆς κατασκηνώσεως· σὺ σκηνὴ θεϊκῆς ἐπιφοιτή-
σεως· ὁ δεδοξασμένος ναός, τὸ λευτικὸν ἐγκαλλώ-
πισμα, ὁ τῆς ἱερατείας κόσμος, τὸ προφητικὸν
πλήρωμα, ἡ διηγετικὴ τῶν προπετόρων ἀπεκδοχὴ,
ἡ τῆς φύσεως καταστολὴ, ὁ ἀναφαίρετος αὐτῆς
ὠραϊσμός, τὸ πολυκοίχιλον διδάχημα, ἡ τῶν ἐν κατη-
φεία τελούντων παραγενομένη θυμηδία, ἡ παρῶσα B
τῶν ἐπταικῶτων, ἡ τῶν σεσιγηκῶτων γλώσσα, ἡ τὸν
τὰ δεσμά τῆς ἐμῆς διαβρόχηςαντα σιωπῆς κροφο-
ροῦσα· οὐ φωνὴν, ὡς λόγου, σήμερον ὑπὲρ ἐλπίδας
ἐκαρποφόρησα· οὐ λύχον, ὡς ἡλίου δικαιοσύνης,
ἀντήφα Πρόδρομον, τὸν τὰς αὐτοῦ διευθύνοντα τρι-
βουλιῶν, τὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κήρυκα, τὴν σάλ-
πιγγα τῆς οικονομίας, τὴν μάρτυρα τῆς συγκατα-
βάσεως, τὴν νυμφοστόλον τοῦ ἐν σοὶ θαλαμειομένου
νυμφίου. Σὺ εἰ πιστὰς, ἐξ ἧς ὠραιότατος προσελθῶν
οὐτός, πᾶσαν ταῖς τῆς θεότητος· ἀκτίσι καταυγάσει
τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ περιελεύσεται τὰ πέρατα,
ἀπ' ἄκρων τῶν οὐρανῶν μέχρι τερμάτων ὁ τῆς αὐτοῦ
φιλανθρωπίας ἐνηχηθήσεται φόγγος. Διαδοθηθήσον-
ται σὺν τῷ κηρύγματι καὶ τὰ σὰ μεγαλεῖα, δεδοξα- C
σμένα περὶ σοῦ λαληθήσεται, τρανωθήσεται τοῖς
πᾶσιν ἢ δόξα σου. Πάντα τὰ ἔθνη συνευλογηθήσονται
τῇ σῇ εὐφροσύνῃ· κροτήσουσιν ἄπαντες ἐπὶ σοὶ·
καὶ ἀγαλλιάσονται τὴν σὴν ὑπερυψούντες κροφορία·
καυχώμενοι ἐν σοὶ, μεγαλύνουσι τὴν δόξαν σου. Σὺ
γὰρ βντας καὶ τῶν καλῶν εἰ πρόξενος, καὶ τοῦ
κόσμου καύχημα.

ΑΓ'. Ταύτην, οἶμαι, τὴν δοξολογίαν ἐν προουμένων
μέρει λέξας ὁ Ζαχαρίας, ἤδη τὰ τῆς προφητείας
μεγαλοφωνότερον ἐξεβόησεν. Οἷα δὲ ταῦτα καὶ ὄσα,
οὐκ ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν ἀπάντων πιστῶν οὐδένα.
Ὅσοι γὰρ τῆς παναγάθου ταύτης ἐτύχουσαν εὐεργε-
σίας, κοινὴν ταῦτα καθεκάστην εὐχαριστίαν ἀναφέ-
ροντες, ὡς τισι δώροις τὸν εὐεργέτην τούτοις ἀμει-
δόμεθα. Ὡν τὸ μεγαλοφύες τῆς θεολογίας καὶ τὸ D
τρανὸν τῆς προφητείας, τὸ τε δυσθεώρητον τῶν
νοημάτων, ἐτέρῳ ταμειυσάμενοι καιρῷ καὶ λόγῳ
διεξέειπε, νῦν παραλιμπάνομεν.

et ad sensus reconditis pertinent, cura explananda
in praesens praetermittimus.

Ἀπάντων τοιγαροῦν τελεσθέντων τότε, ὧν δὴ κατὰ
σπουδὴν τὸ πέρας τῆς χαριτωμένης προσῆν, εἰς τὴν
οἰκίαν αὐτὴν μεταστέλλεσθαι ἦν ἀναγκαῖον. Διό φη-
σιν ὁ εὐαγγελιστὴς· Καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον
αὐτῆς. Ἀλλὰ σκόπει πάλιν τὰ προπεμπτήρια παρὰ

⁶⁵ Luc. i, 56.

(90) Vide quomodo laus illa praestantissima, qua
Virgo ab angelo salutante praedicata est gratia

primum omnem excedunt? Tu revelatio es abscondi-
torum mysteriorum : tu bonorum, quæ expecta-
bamus, es implementum : tu cogitatum es cuius
intellectui inaccessum : tu spectaculum intelligibili-
bus oculis incomprehensibile : tu auditio tremen-
da, et sola ubique resonans : tu narratio pere-
grina, omniumque linguis celebrata. Tu corpore
indutum cum portas, qui nutu suo portat universa.
Tu cœlis spatiosius es cœlum ; tu currus seraphi-
cis thronis es longe lucidior : tu sedes igne mi-
cantior : tu regalis habitationis palatium : tu ta-
bernaculum Dei praesentis : tu templum glorifica-
tum, leviticum ornamentum, sacerdotii decus,
prophetiarum implementum, jugis primorum pa-
rentum expectatio, naturæ stola, non periturus
ejusdem ornatus ac variegatum diadema : tu mœ-
rentium praesens lætitia, lapsorum fiducia, tacen-
tium lingua, quæ in utero eum gestas, qui silentii
mei vincula dirupit ; cujus, utpote Verbi, vocem
praeter spem omnem ego fructum protuli ; cujus,
utpote Solis justitiæ, lucernam egomet accendi,
praecursorem nempe, qui semitas ejus rectas fa-
ciat, qui adventum ejus annuntiet, qui velut tuba
sit œconomiae, condensationis ejusdem testis, et
sponsi, qui in te diversatur, paranympus. Tu es
thalamus, e quo pulcherrimus iste procedens, om-
nem, quæ sub cœlo est, terram divinitatis suæ ra-
diis illuminabit, et quæ resonabit vox charitatis
ejus in homines, fines omnes a summis cœlorum
usque ad extrema perlustrabit. Etiam magnalia
tua cum laude celebrabuntur, gloriosa de te dicen-
tur, gloria tua omnibus manifesta apparebit. Uni-
versæ simul gentes cum gaudio tuo benedicentur,
applaudent tibi, et conceptum tuum superextol-
lentes exsultabunt, ac partum tuum, in te glorian-
tes, magnificabunt. Vere enim tu et bonorum au-
ctrix es, eademque mundi gloriatio existis.

XXXIII. Et hæc quidem præconia cum veluti di-
cendi proœmium Zacharias praestruisset, jam cla-
riori voce, quæ ad vaticinia spectabant, edicere
aggressus est. Hæc autem qualia, quantaque sint,
neminem unum e fidelibus arbitror ignorare.
Quotquot enim præstantissimi hujus beneficii par-
ticipes effecti sumus, hæc ipsa quotidie celebran-
tes quasi communem gratiarum actionem offeri-
mus, ac benefico largitori hæc instar cujusdam
doni rependimus. Quæ porro ad eorum theologiam
sublimissimam, et ad vaticiniorum perspicuitatem,
ea alio tempore atque alio sermone reservavimus.

Omnibus itaque tunc expletis, quæ perficere illi
gratia plena (90) studiosè satagebat, jam oportebat
ut domum suam reverteretur. Hinc evangelista
ait : Et reversa est in domum suam ⁶⁶. Sed rursus
attende quibusnam vocibus abeuntem Virginem,

plena, in appellationem deinde, qua antonomastice
a fidelibus designaretur, ipsi accessit.

uti par erat, Elisabeth sit prosecuta. Ueberiores enim, quam in ejusdem adventu, gratiarum actiones illi persolvit, quanto uberiores ex mysterio jucunditatem perceperat.

XXXIV. Ejusmodi porro erat illius alloquium: Equidem in adventu tuo, o Mater Virgo, jucundissimo voluptatis sensu affecta, gratulatorium ascensui tuo veluti hymnum applaudens cecini; cum scilicet te et præter spem omnem huc advenientem, et nova ac mirabilia tecum adferentem mysteria cernerem. Quocirca gaudio simul et stupore abrepta, lætitia gestiebam, exultabam, super cælos magis me excurrere, quam in terris versari existimabam, conditionis humanæ modulos supergressa mihi videbar, ac super ordinem naturæ elatam me quodammodo intuebar. Et sane quomodo hæc ita se habere non putarem, cum eorum creatorem in te, tanquam cælo quodam insidentem, atque ad domum meam divertentem, et illum, qui cherubicis sedet in thronis, in immaculato tuo sinu indutum corpore viderem, meumque pauperulum tabernaculum ex insperato in cælum commutatam? Memetipsa tunc ineffabilia arcana edoctam persensi; excipiebam scilicet prægnantem Virginem, nubem, quæ servabat in se lucem, amplectebam. Hæc cum mihi animo obversarentur, profecto te amplexata sum quidem uti cognatam; at acclamavi simul tanquam reginæ, celebravi velut omnium dominam, reverita sum ceu Creatoris ineam obtuli. Benedictionis vocibus benedictionis quæ verum gaudium affers, coronam texui.

XXXV. Et hæc quidem mihi ex adventu tuo bona. Cum vero magis quam pro meritis, ex diuturniori tua consuetudine mysteriis tuis perfrui mihi licuerit, atque ultra spem omnem hoc munere oblectari; propterea hinc quidem desiderium factis ipsis ad ductum est; inde vero cum te domum tuam versus iter festinantem videam, utut collectum mysteriorum thesaurum ita apud me servem, ut auferri mihi non possit, dolor tamen de discessu tuo jucunditatis meæ gaudium retundit. Ampliorum enim bonorum fruitio, gravis tristitiæ, si quando auferatur, illis quoque origo est, qui aliquam eorum partem teneant. Subtracta enim plena cujuspian boni possessione, vilescit quod adhuc ex parte habere licet; et illud parumper degustantibus sese ceu bonum exhibet, cujus cum plane non sint exsortes, totius potiundi desiderio non cruciantur. Majus porro bonum merito illud appellabitur, quod ex comparatione cum minori, ut tale habeatur, assecutum fuerit. Quod vero commensurationem omnem excedit, et quamlibet comparationis rationem prætergreditur, quomodo majoris boni appellatione donari poterit, cum et ipsa per se bonitas idem sit, et ad maxima quæque bona tribuenda proclive? Ejusmodi autem est, qui per te huc advenit Dominus, fons ille bonitatis, pulchritudo illa indeficiens, bonum immutabile, semper desiderabile, dulcedo ac satietatis

της Ἐλισάβετ, ὡς τὸ εἶδος αὐτῆ ἐπαδόμενα · μείζονα γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν, τὴν εὐχαριστίαν προσήρμοσαν· ὅσῳ καὶ μᾶλλον τοῦ μυστηρίου κατετρώφησεν.

ΑΔ'. Ἐχει γὰρ ὧδε ταῦτα · Ἠδῆ μὲν σου, μητροπάρθενε, τῆ παρουσίᾳ συνευχαρηθεῖσα, ἐπιβατήριον ὤππερ τὴν εὐφημίαν ἐκρότησα · παρ' ἐλπίδα μὲν ἐπιδημοῦσάν τε κατανοοῦσα, κατὰ δὲ καὶ παράδοξα συνεπιφέρουσαν μυστήρια. Διὰ τοῦτο χαρᾷ τὴν ἐκπληξιν ἀναμίξασα, ἤσθην, ἐσκήρτησα, οὐρανοδρομῆν μᾶλλον ἐνόμιζον, ἢ ἐπὶ γῆς ἐνδιατρίβειν, ὑπερδῆναι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδόκουν μέτρα, ὑπεράνω τῆς φύσεως ἐφανταζόμην. Πῶς γὰρ ἂν μὴ ταῦτα εἶναι κατενόησα, τὸν Δημιουργὸν αὐτῶν ἑρῶσα, καθάπερ ἐν οὐρανῷ, σοὶ ἐποχοῦμενον, καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν ἑστίαν ἀφικνούμενον, τὸν ἐν τοῖς χερουδικαῖς ἐφεζόμενον θρόνοισι, ἐν ἀκράτῳ σωματούμενον νηδυῖ, οὐρανὸν ἐξ ἀνεπίστοτο τὴν εὐτελῆ μετασκευασομένην σκηνήν; Μύστιν ἐαυτὴν τότε πραγμάτων ἀποβλήτων ἡσθανόμην, Παρθένον κυοφόρον ὑπεδεχόμην, νεφέλην φωτοδόχον ἐδεξιούμην. Ταῦτα δὲ κατανοοῦσα, ὡς συγγενίδα μὲν περιεπτυσάμην, ὡς δὲ βασιλίδα ἐπευφήμησα, ὡς τῶν ἀπάντων ἀνύμνησα Δέσποιναν, ὡς μητέρα κατηδέσθην τοῦ Κτίσαντος, ὡς κυρίαν ἐν τοῖς ἔμοις συνωκισάμην ταμειοῖς. Εὐλογίας φωναῖς τὴν τῆς εὐλογίας ἐφιλοτιμησάμην ῥίζαν· χαρᾶς καὶ μακαρισμοῦ ῥήματι σε τὴν τῆς ὄντως χαρᾶς κατεστεφάνωσα πρόξενον.

matrem, et tanquam heræ habitandam tibi domum radicem honoravi; gaudii et felicitatis verbis tibi,

ΑΕ'. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς ἐπιδημίας σου καλὰ. Ἐπεὶ δὲ τῆ ἐπὶ πλείστον συνδιατριβῆ μείζον ἢ κατὰ χάριν τῶν σῶν ἀπήλαυσα μυστηρίων, ὑπὲρ ἐλπίδα τῆς ὀρωρεᾶς ἀπώνάμην, διότι τὰ μὲν τῆς προσδοκίας συνηυξήθη τοῖς πράγμασι, σὲ δὲ πρὸς τὴν οἰκαδε πορείαν ἐπειγομένην κατανοοῦσα, ἔχω μὲν τῶν συλλεγέντων μυστηρίων τὸν θησαυρὸν ἀναφαίρετον· ἀνία δὲ, ἢ τῆς ἀποδημίας, τὴν τῆς ἡδομῆς ἀνακόπτει θυμηδία. Αἱ γὰρ τῶν μείζονων ἀγαθῶν ἀπογεύσεις, χαλεπὴν τῆς ἀφαιρέσεως τὴν ὀδύνην καὶ τοῖς ἐν μεθέξει τοῦτον γινόμενοις ἐμποιοῦσιν. Ἄμαυροὶ γὰρ τὴν ἐν μέρει κοινωσίαν, ἢ τοῦ παντός μὴ προσοῦσα ἀπόλαυσις· καὶ καλὸν ἐκεῖνο τοῖς μετόχοις γίνεταί, οὐ μὴ ἐνδεῶς ἔχοντες, τῆ ἐπιθυμίας τῆς κτήσεως ἐξελέγχονται. Ἀγαθὸν δὲ εἰκότως ἂν ἐκεῖνο μείζον λέγοιτο, ὃ συγκρίσει τῆ πρὸς τὸ ἕττον, τοῦτο εἶναι κεκλήρωται. Τὸ δὲ πάσης ἀντεξετάσεως ἀνωκισμένον, καὶ συγκριτικὴν ἅπασαν διαδιδράσκον ἔννοιαν, πῶς ἂν τὴν τοῦ μείζονος ἐπιδέξῃται προσηγορίαν, αὐτοαγαθότης τε ὄν, καὶ τῶν μεγίστων ἀγαθῶν παρεκτικόν; Τοῦτο δὲ ἐστίν, ὃ διὰ σοῦ ἐπιδημήσας Δεσπότης, ἢ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, τὸ μόνως ἀναλλοίωτον καλόν, τὸ ἄτρεπτον ἀγαθόν, τὸ ὡσαύτως ἔχον ἐφετὸν, ἢ γλυκεῖα καὶ κόρυ παντός ἐπέκεινα ἡδονῆ, ὃ ὑπερμεγέθους τῆ αὐτεξουσιότητι, οὐ πάντα ὡς Δημιουργοῦ καὶ φιλαγάθου ἐφεται Δεσπότης· πῶς οὖν τὸ ὑστεροῦν οὐκ ἂν ἀνάλογον ἐμποιήσῃε τὸ λυπηρόν; Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναλγητῶς μὲν τὴν διάστασιν ζέρω·

φέρω δὲ ὁμῶς τὰ τοῦ μυστηρίου εἰς τὸ ἐμφανὲς ἅ
προχωροῦντα βλέπουσα, κατ' εὐθείαν προβαίνουσαν
τὴν οἰκονομίαν, λαμπρῶς τὰς τῆς φιλανθρωπίας
ἐφαπλουμένας ἀκτίνας, ἐπαφείσαν ἤδη τὴν πηγὴν
τοῦ ἐλέους κοινῇ τῷ γένει τῶν ἀγαθῶν ὀχετοῦς.
disjunctionem hanc fero; sed tamen fero, dum mysterium jam revelari incipiens, divinam faustis-
sime progredientem dispensationem, divinæ in homines charitatis radios late circum undique sese
effundentes, ac misericordiæ fontem honorum rivos universis in commune hominibus emittentem
cerno.

ΑΓ'. Ἄπιθι τοίνυν ὁ θῆσαυρὸς τῆς σωτηρίας, ἡ
σκηνὴ, ἐν ἣ ὁ τῆς εὐεργεσίας ἐταμειύθη πλοῦτος.
Ἄπιθι τὸ τῆς χαρᾶς εὐαγγέλιον, ἡ προκῆρυξις τῆς
εὐφροσύνης, ἡ ἐπιθυμητὴ τοῦ γένους ἀπεκδοχὴ, τὸ
πολυτίμητον ἐνέχυρον, ἡ ἀξιόλογος καταλλαγὴ, ἡ
πολυζήτητος μεσιτεία, ἡ ἐλπιζομένη παρῶρησία. Β
Ἄπιθι δεδοξασμένως, ἡ δόξα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ
νοητὴ ὠραιότης, τὸ πάσης εὐπρεπείας ἐξηρημένον
κάλλος, ἡ τῆς ἀγγελικῆς ὑπεραστράπτουσα λαμπρό-
τητος, ἡ φητεινοτέρα πάντων λαμπτήρων ἐπαφείσα
τὰς ἀκτίνας. Πορεύου τὸ δυσθεώρητον ὕψος, τὸ πολ-
λύφθογγον διήγημα, τὸ ἥδιστον τῶν σε ποθοῦντων
θαύμα, τὸ γλυκὺ καὶ μὴ νοοῦμενον θαῦμα. Ἄπιθι,
τὸ τῶν ἐμῶν ὠδίνων ἐγκώμιον, τὸ σεμνολόγημα τοῦ
τόκου μου, ἡ τοῦ προελθόντος κήρυκος τὴν κηρυττό-
μενον κυοφοροῦσα, ἡ τοῦ τεχθέντος στρατιώτου τὴν
Βασιλέα καὶ Κτίστην ἐπιφέρουσα. Πορεύου τῆς στει-
ρωθείσης φύσεως ἡ εὐφορία, τῆς ἐν λύπαις ὠδίνος
ἡ ἐλευθερία, χαρὰ τὴν σὴν προοδοποιεῖσαι ἀριξίν,
εὐφροσύνη τῶν σῶν προτρέχει διαθημάτων, δόξα σε
κύκλι περιστοιχίζουσα, δορυφορεῖ ὡς βασιλίδι, ὡς
μητέρα τοῦ Κτίστου κατακοσμεῖ, ὡς δέσποιναν περι-
αστράπτει ταῖς χάρισιν ἐντεῦθεν ἄρα εὐλογημένη
σου ἡ παρουσία, καὶ δεδοξασμένη ἡ ἀποδημία.

ΑΗ'. Οὕτω τάχα περιπτυσσομένη τὴν ὀλοπόθητον
ἡ Ἑλισάβετ, τὰ ἐξιτήρια προσέλεγεν. Αὐτὴ δὲ τὴν
ἐπ' οἴκου ποιουμένη πορείαν, συνοδοιπόρον ἑαυτῆς,
τὴν διηνεκὴ δοξολογίαν ἐπεφέρετο· καὶ ὅσῳ τὰ τοῦ
μυστηρίου εἰς τὸ φανερώτερον ἐχώρει αὐτῇ, τοσοῦτῳ
τὴν εὐχαριστίαν γεγωνοτέρα ἐπεκράτει, οὐ τῷ με-
γέθει τῶν δωριῶν τῇ διανοίᾳ μετewριζομένη· τῷ δὲ
τῶν χαρίτων ἀναλόγῳ ὕψει, τὸ ἀπειρον τῆς ταπει-
νότητος ἐπιδεικνυμένη.

VI. — *Ex quarto Jacobi monachi sermone in Deiparæ Despnsationem excerptum (91).*

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπόρρητόν τι οἰκονομεῖν τὸ μυστή- D
ριον ἐμελλε, καὶ πάσαις ἀύλοις Δυνάμεσιν ἀδιάγνω-
στον ἦν, λαθεῖν ἔδει τοῦτο πάντως τὸν ἄρχοντα τοῦ
σκότους καὶ τοῦς τοῦτου συναποστάτας. Ὁ καὶ δη-
λιδὴ καὶ ἐκπεπλήρωται. Ὅθεν τῶν μυστικῶς ἐν τῷ
ναῷ τελεσθέντων μηδὲν ὁ τύραννος κατανοήσας,
μόνην τὴν ἀμίαντον παρτηρεῖτο Μαρίαν. Ἐώρα
γὰρ αὐτῆς ἀνωτέρα ἐκ τῆς φύσεως οὐσαν, καὶ ἀπροσ-
πίλαστον πάντη ταῖς αὐτοῦ καχοτεχνίαις. Διὸ προσ-
βίλλειν ταύτῃ μὴ ἰσχύων, μηδὲ ψιλῶς τὸν αὐτῆς
ὑπεράμωμον νοῦν περιδοῆσαι δυνάμενος, αὐτὴν
περισκόπει μόνην. Ὅθεν τρανῶς τοῦ ἱερῶς τὰ

omnis expers suavitas, supremus ille immensa: po-
testatis rex, quem cuncta, utpote Creatorem ac
benignissimum Dominum concupiscunt. Quo ergo
pacto hujus boni absentia consentaneam non affe-
rat tristitiam? Et idecirco non equidem sine dolore
revelari incipiens, divinam faustis-
sime progredientem dispensationem, divinæ in homines charitatis radios late circum undique sese
effundentes, ac misericordiæ fontem honorum rivos universis in commune hominibus emittentem
cerno.

XXXVI. Abi igitur, salutis thesaurus, taberna-
culum divitias recondens beneficentiæ ac liberali-
tatis. Abi, fausta gaudii annuntiatio, lætitiæ prom-
ulgatio, concupita generis nostri exspectatio,
arrha pretiosissima, eximia reconciliatio, mediatio
cupide quæsitâ, sperata fiducia. Abi gloriose, o
humanæ gloria naturæ, venustas sola mente con-
spicienda, cujusvis pulchritudinis selectus decor,
præ angelico fulgore renitens, ac lucidiores splen-
doribus quibuslibet radios emittens. Abi, sublimi-
tatis nulla oculorum acie assequenda, narratio lin-
guis omnium celebranda, suavissimum te deside-
rantium spectaculum, dulce et cogitationi imper-
vium miraculum. Abi, o partus mei encomium,
prolis meæ ornamentum, utero cum gerens, quem
præcurrrens annuntiabit præco, natiq̄ue militis re-
gem Creatoremque circumferens. Abi, sterilis natu-
ræ fecunditas, doloris partum comitantis exem-
ptio; viam abeunti sternit gaudium, gressus tuos
lætitiâ præcurrit, te gloria, circum undique cin-
gens, tanquam reginam, comitatur, tanquam Crea-
toris Matrem exornat, tanquam dominam fulgen-
tissimis circumdat gratiis. Exinde sane benedictus
adventus tuus, et discensus tuus glorificatus.

XXXVII. Hisce verisimiliter vocibus totam desi-
derabilem illam Virginem Elisabeth amplexata,
abeuntem prosecuta est. Ipsa vero domum versus
iter faciens, jugem Dei laudem quasi sibi viæ comi-
tem deducebat; et quo manifestius mysteria illi
revelabantur, tanto elatiori voce plaudens, gratias
Deo agebat, non supra se ipsam vanis cogitationi-
bus ob donorum amplitudinem semet erigens, sed
consentaneæ gratiarum celsitudini infinitam humi-
litem præferens.

Quandoquidem de ineffabili quodam mysterio
disponendo agebatur, hoc autem internoscere ne-
que ulli ex incorporeis virtutibus datum fuerat,
multo magis oportebat, ut hoc idem principem te-
nebrarum et rebellionis ejus socios lateret. Idque
re ipsa factum est. Quocirca tyrannus ille nihil
eorum, quæ in templo mystice perficiebantur, anim-
advertens, solam immaculatam Mariam pravis
suis intentus consiliis observabat. Eam enim cer-
nebat communi sublimiore conditione, pessimis-
que suis technis prorsus inaccessam. Cum itaque
adoriri eam non valeret, animumque ejus inma-

culatissimum ne minimum quidem commovere A posset, ipsam tantum attente circumspiciebat. Hinc licet mysteria, quæ ad illam spectabant, clare sacerdoti revelarentur, nihil eorum omnium, quæ sive per oraculum manifestabantur sive facto complebantur, intellexit; et in Virginem quidem intentos oculos habebat; sed nihil, quod ad ipsam pertineret, noverat.

Quapropter nunc ipsum mihi opportune subit imbecillitatem illius irridere, eumque hujusmodi dictis compellare: Ubinam, o tyranne, sunt verusitiae tuæ? Ubi stolidi illa gloriatio tua propter rebellionem adversus Deum? Ubinam ille jactantiae tuæ fastus? Quomodo ipse, qui super astra thronum tuum ponebas ⁶⁶, abjectioribus creaturis abjectior evasisti? Quomodo tu, qui ob stultitiæ excessum, te ipsum Altissimo fore similem jactasti ⁶⁷, ne cum illius quidem creaturis parem assecutus es prudentiam? Qui velut nidum arripiebas universam terram, quomodo illico absorptus es? Qui ipsam totam, tanquam ova derelicta, defensore orbatam te occupaturum gloriaberis, quomodo per summam dementia captus ipse es? Non advertebas animam, cum videres, ad Virginis mysterium? Non noveras, quotquot fuerant hominum generationes, nunquam ejusmodi fructum protulisse? Nonne in universam hominum progeniem malis utens artibus ab initio invasisti (92)? Nam verba tua sunt, quæ palam id faciunt, utcumque causam prætermitti volueris. Dixisti enim Creatori: *Terram omnem, quæ sub cælo est, circumivi* ⁶⁸. Porro si qui id dixit, alius quispiam esset, et ad hoc ipsum confirmandum alienis uteremur testimoniis, haberes fortasse, quo mendacem defensionem prætenderes. Sed quoniam, ipsis tuis verbis captus, insolubilibus vinculis constrictus es, hinc aufugere nullo modo potes. Quodnam igitur, cum omnia scelerate invaderes, purissimum ejusmodi cimelium unquam novisti, cujusmodi incomprehensibilem hanc vidisti virginem? Inspexistine tam præclarum innocentie thesaurum in humana natura latitantem? Advertistine ad tantas virtutum divitias in ullo eorum, adversus quos per insidias irruisti? Occurritne tibi unquam corpus tanta puritate nitens? Novisti unquam animam tam immaculatam, tamque incursionibus tuis imperviam? Nihil unquam ta'e in humanis generationibus vidisti. Quomodo artes tuæ nullam nocendi viam vident? Quomodo ignita jacula tua in cor tuum defixa sunt, et dum cernis, non intelligis, et dum fraudes agitas, plane es cæcus? Vere vanus effectus est fastus tuus, ac fatuum eum esse ex imbecillitate aperte patuit.

⁶⁶ Isa. xiv, 13. ⁶⁷ Ibid. 14. ⁶⁸ Job. 1, 7.

(92) Ab initio videlicet cum protoparentes Satanas per fraudem decepit, reipsa universæ humanæ progeniei ruinam paravit.

κατ' αὐτὴν μουσμένου μυστήρια, οὐδὲν ἔ τῆς κχιλας συνήκεν εὐρέτης οὐδὲ τῶν χρωμένων, οὔτε τῶν πραττομένων· καὶ τὴν μὲν Παρθένον ἐσκοπέει, τὰ δὲ περὶ ταύτην ἤγνόςει.

Διὸ καὶ νῦν εὐκχιρως μοι νῦν ἐπεισέρχεται τῆ τουτου καταπαλζοντι ἀδρανεῖζ, τοιαῦτα πρὸς; αὐτὸν ἀποφῆνασθαι· Ποῦ ποτὲ εἰσιν αἱ πανουργίαι σου, τύραννε; ποῦ τὸ ἡλιθιον τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαναστάσεως καύχημά σου; ποῦ τὸ τῆς ἀλαζονείας σου φρύαγμα; Πῶς ὁ τὴν θρόνον ἐπάνω τῶν ἄστρων τιθεῖς, ταπεινότερος ἐδειχθῆς τῶν κατωτέρων κτισμάτων; πῶς ὁ μωρίας ὑπερβολῆ ὁμοιον ἑαυτὸν τῷ Ὑψίστῳ γενήσασθαι φήσας, πρὸς Ἰσην τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων οὐκ ἤλασας φρόνησιν; Ὁ τὴν οἰκουμένην ὡς νεοσσὶαν καταλαμβάνων, πῶς κατεπόθης ἄθρόνον; ὁ πᾶσαν αὐτὴν ἀπροστάτευτον, ὡς ὡς καταλελειμμένα, αἰρεῖν αὐχῆσας, πῶς ἐκλάπτεις ἀνολες ὑπεροχῆ; Οὐκ ἐνεόδεις, ὁρῶν τὸ τῆς Παρθένου μυστήριον; οὐκ ἤδεις; δεῖ τοιοῦτον καρτὸν αἱ πᾶσαι γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἤνεγκαν; οὐ παντὶ γεννητῷ κακοτεχνῶν ἀρχῆθεν ἐνεόκηπτες; καὶ γὰρ σὸς ἐστιν ὁ τοῦτο παριστῶν λόγος, κἂν βουληθεῖς παραγράφασθαι τὴν αἰτίαν· *Περὶ ἡλιθον* γὰρ, τῷ Δημιουργῷ, *πᾶσαν τὴν ὑπουράνιον*, ἐφῆσας. Εἰ μὲν οὖν ἄλλος ἦν τοῦτο λέξας, καὶ μαρτυρίαις ἐτέραις πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπεχρῶμεθα σύστασιν, εἶχες ἂν τῷ ψεύδει προσφασθαι τὴν ἀντιλογίαν. Ἐπει δὲ τοῖς σοῖς ἀλισκόμενος λόγοις, δεσμοῖς ἀλύτοις δέδεσαι πανταχῶθεν, ἀμήχανόν σε τοῦτο διαδράναι. Τί οὖν, ἄπαι πονηρῶς ἐπιβαίνων, ἔγνως τοιοῦτόν ποτε καθαρώτατον κειμήλιον, ὅποιον τὴν ἀκατανόητον Παρθένον ἐώρασας; Εἶδες τοσοῦτον ἀγγελίας θησαυρὸν ἐν ἀνθρωπείῳ κρυπτόμενον φύσει; Προσέσχες ἀρετῶν τοσοῦτον πλοῦτον ἐφ' ὅσοις δολίως ἐνέσκηψας; Προσέθαλες ἀνεπάφῳ ποτὲ τοιοῦτον σώματι; Ἐγὼς ἀκηλίδωτον τοιαύτην ψυχὴν, καὶ ταῖς ἐπηρεῖαις σου ἀπροσπέλαστον; Οὐδὲν ποτε τοιοῦτον ἐν γεννητῇ θεθεῖσαι φύσει. Πῶς οὖν ἐσκοπέσθη σου τὰ μηχανήματα; πῶς τὸ πανουργόν σου εἰς ἄεργον ἀπεπαύθη; πῶς κατὰ τῆς σῆς καρδίαις τὰ πεπυρωμένα σου πέπηγε βέλη, καὶ βλέπων οὐ κατενόεις, καὶ μηχανώμενος οὐχ ἐώρας; Ὅπως ἐματαιώθη σου τὸ φρύαγμα, καὶ μῶρον εἶναι τῆ ἀσθενεῖζ δέδεικεται.

D solertia tua in omnimodam inertiam desiit? Quomodo

PHILIPPUS SOLITARIUS

MONITUM EDITORUM

Opus *Dioptra* inscriptum Michaeli Psello et Symeoni Metaphrastæ perperam ascriptum est; auctorem enim habet Philippum Solitarium, ut codices mss. optimæ fidei testantur et ipse operis textus clamat. De sorte hujus operis et de codicibus mss. quibus continetur nonnulla scribunt Fabricius et Harles, quæ etsi obscura et confusa, hic tamen repetenda videntur. Sunt autem tenoris sequentis: « Vide Reiser indic. mss. August., p. 34. In catal. quoque B. Lugd. Bat. 517. n. 64, de cod. Bonav. Vulcan. citatur « *Pselli Dioptra*, i. e. corporis et animæ dialogus. — In cod. Barocc. 197, sunt *Symeonis monachi sermones* 52, it. *Dioptra*, inscripta Philippo Monacho et *Dialogus inter animam et corpus*, quem Psello attribuit Barocc., teste confectore cat. mss. Angliæ et Hibern. — Mosquæ autem in cod. 149, n. 11, « B. synod. *Mich. Pselli* in lib. dictum *Διόπτρα*, V. Matthæi Notitiam codd. Gr. mss. B. Mosquensium, « tom. I, Lips. 1805, 8, p. 81. Huc reducam quæ Fabric. in vol. VI, p. 542, scripserat: *Dioptra* in « cat. mss. apud Anton. Verderium Symeoni Metaphrastæ tributa, incertum est, aliene sit ab *Dioptra*, « sive amussi rei Christianæ, quam Philippus Solitarius versibus politicis, a. C. 1105, Alexii Comneni « 16, ad Callinicum Monachum scripsit, et Jac. Pontanus ex cod. ms. Augustano prosario sermone vertit « et Latine edidit Ingolstad. 1604, 4, cum Nic. Cabasitæ libris sex de Vita in Christo, Joannis, Carpa- « thiorum episcopi, capitibus hortatoriis 191; Philothei, patriarchæ CPol. Laudatione Basilii, Naz. et « Chrysostomi, quæ Græca etiam adjuncta habet, et Mich. Glycæ duabus disputationibus, additis etiam « in calce voluminis observat. Jac. Gretseri ad obscura *Dioptræ* loca. Locum *Dioptræ* ex libro IV, qui « in versione desideratur, ex ms. bibl. regie Græce cum interpretatione sua exhibet Cotelerius ad libr. « VIII Constitut. Apostol., c. 42. Exstat etiam Græce *Dioptra* sæpius in bibl. Vindobon., ut docet « Lambec. lib. V, pag. 34 sqq., 42 sq [s. p. 76. sq. 89. de codd. 215 et 214 n. 1, in quo exstant libri « secundi maxima pars posterior, et libri III, IV et V integri; it. p. 95 sqq. de cod. 215, qui n. 1 exhibet « *Philippi Solitarii Dioptram*, sed æque corruptam et interpolatam, ac cod. Augustanus: in n. 2 « sunt versus Constantini grammatici et Vesti in laudem *Dioptræ* et auctoris ejus Philippi: necnon « p. 141, de cod. 232, n. 5, ubi reperitur fragmentum libri quinti:] et Montfauc. p. 54 *Palæographiæ « Græcæ*. Ac Lambecius quidem observat, in Pontani editione librum primum integrum omissum, ex- « cepto exordio, quod ad calcem libri quarti sub titulo *Flebilis lamentatio* subnexuit, et secundum pro « primo, tertium pro secundo, etc., venditatum, ut adeo quatuor tantum libros Pontanus ediderit, cum « a Philippo scripti sint quinque. Notat etiam falli Greiserum, qui ex primis versibus *Dioptræ*, quos « Crusius in *Turco-Græcia*, p. 118, adducit, putavit, Crusium de alia *Dioptra* loqui. Hanc porro recen- « seri et Græcam dictionem castigari a Phialito quodam jussit Dionysius Euzoitus, metropolita Mityle- « næus. Michaelis vero Pselli præfatio præmittitur etiam in laudata editione, cujus quoque notæ sive « scholia hinc inde asperguntur. Quæ appendicis loco in codice Vindobonensi subjici notat Lambec. « lib. V, p. 56 [p. 80, n. 2, ed. Kollar. coll. cod. 247, n. 9, 11 et 12, ib. p. 255 sq. Conf. cod. Taurin. « B. CC. sine nomine auctoris, in cat. codd. Gr. Taur. pag. 297]. Se fide et cærimoniis Armeniorum, « Jacobitarum, Chatzizariorum et Romanorum, s. Francorum. hæc (excepta postrema de Romanis), Gr. « et Lat. vulgavit Combefisius Auctario novo tom. II, pag. 262 et 271. Haec Fabricius. — In « cod. Cæsar. laudato n. 3, 4, 5 et 6, sunt præterea quatuor adhuc appendices; v. p. 81 sqq. et in cod. « 214, citato n. 2, p. 90, apud Lambec. Appendix prima continet *Phil. Solitarii* epistolam ad Constanti- « tinum sacerdotem *De differentia inter intercessionem et auxilium sanctorum*. Add. Nessel. Cat. codd. Cæs. « in indice p. 100 sq. — Paris. in B. publ. cod. 2747, n. 1. *Philippi Solit. Dioptra*, versibus politicis; « rejecta ad oram varia scriptorum ecclesiasticorum loca, quæ ob oculos habuit auctor: in cod. primo « est n. 3, *Phil. Solit. epistola ad quemdam, qui vitæ spiritali valedixerat*. Eadem in cod. 2728, n. 1, « 2872, n. 1 (sine nomine auctoris), et 2873, n. 1 (in quinque libros est dialogus tributus, cum scholiis « marginalibus), et in cod. 2874, n. 4, qui ab editis sæpe discrepat, et testimonia Patrum atque alia quæ- « dam pedestri sermone, a Michaele Psello adjecta habet. In eodem cod., n. 4, est Mich. Pselli testimo- « nium, præfixum libro qui *Dioptra* inscribitur; et n. 2, sunt versus iambici Constantini et Vesti Graeci

« de *Dioptra*. — In cod. Vindobon. Cæsareo 77, n. 78, sunt excerp̄ta ex scholiis in Philippi Solitarii « *Dioptram*, h. e. regulam rei Christianæ, quorum scholiorum auctores videntur Lambecio in comment. « III, p. 418. not. 3, esse Mich. Psellus et Philalethes. — In cod. Taurin. Bibl. 199, sine nomine aucto- « ris, dialogus inter carnem et spiritum, versibus prosæ simillimis descriptus, a cap. 11 tertii libri, eoque « mutilo, circa initium, ad caput 5 libri quinti. V. cat. codd. Gr. Taur., p. 296 sq. — Philippi Solit. « *Dioptra* et alia, in cod. Coislin. 341. Vid. Montfaucon. Bibl. Coislin., p. 431 sq. Add. infra, § 78 et « Oudin. l. c., pag. 677. HARL. »

PHILIPPI SOLITARII

DIOPTRA

ID EST REGULA SIVE AMUSSIS REI CHRISTIANÆ

AD CALLINICUM MONACHUM,

Sub dialogi forma, ANIMÆ nempe disciplinæ, et CARNIS magistræ, quatuor libris explicata (1).

Cum notis Jacobi Gretseri.

JACOBI PONTANI PRÆFATIO.

Volumen istud inscriptum ΔΙΟΠΤΡΑ, vocabulo instrumenti geometrarum, quo illi ad explorandas ex intervallo altitudines utuntur, ut sunt quæ vocantur quadrans geometricus et baculus S. Jacobi, nos *Regulam*, sive *Amussim rei Christianæ*, ad argumentum ipsum quo de hic disputatur, satis accommodate, ut puto, appellavimus. Volumen ergo istud in Augustana bibliotheca cum reperissem, etiam atque etiam dignum judicavi quod Latina lingua expressum, ad virtutis et vitæ Christianæ studiosos perveniret. Auctorem et parentem habet Philippum Solitarium, qui libro quarto testatur, se id confecisse anno post Christum natum millesimo centesimo quinto, quo tempore Alexius Comnenus annum decimum sextum imperabat. Reliqua ex Pselli, Phialiti correctoris, ipsiusque auctoris præfationibus licebit cognoscas. Magnopere vellem, Phialitum illum in ista emendatione accuratorem majorem præstitisse. Spirat ubique pietatem Philippus, et nos Deo gratiores efficiendi studio flagrat. Usus est versibus politicis, de quibus præfatione in Orationes Simeonis, superiore anno a nobis conversas, et in lucem prolatas disseruimus.

Jacobi Gretseri notæ.

(1) Quid sit Διόπτρα habes in Præfatione. Suidas ita describit: Διόπτρα μηχανικόν τεχνουργημα, δι' οὗ οἱ γεωμέτραι ἀπεκρίθουν τὴν τῶν ἐπάλξεων ἐκ διαστήματος ἀναμέτρῃσιν. Πισίδης ·

Ταῦτα πρὸ πολλοῦ τῇ Διόπτρᾳ σου βλέπεις.

« *Dioptra* : instrumentum mechanicum, cujus ope geometræ ex intervallo propugnaculorum dimensionem æstimabant. Pisides :

Hæc multo ante dioptra tua cernis. »

Citatur in *Turco-Græcia*, fol. 198, liber *Dioptra* inscriptus, versibus politicis constans, animæque et corporis disputationem continens, cur ad moriendum se non præparent. Initium ejus fertur hoc :

*Πῶς κάθη, πῶς ἀμεριμνεῖς, πῶς ἀμελεῖς, ψυχὴ μου.
Ὁ χρόνος σου πεπλήρωται, ἔξελε τοῦ σαρκίου.
Ποῦ τραπέζων ἀδρόστητες μαγεῖρων μαγγανείαι;
Ποῦ τῶν αὐλῶν τὰ θέληγγρα, τύλινα καὶ λῦραι;*

*Ποῦ ἡ χαρὰ ἢ πρόσκαιρος τοῦ βλοῦ ἢ ματαί;
Ὡς ὄναρ παρελήλυθεν, ὡς καρπὸς διελεύθη.*

Sed cum *Dioptræ* nostræ longe aliud sit exordium, haud temere suspicamus, diversam esse ab illa cuius *Turco-Græcia* meminit. Caput ipsum insignem locum continet adversus veteres et novos sectarios de necessitate operum ad salutem, quorum commendationem cum in sua quoque *Dioptra* reperisset hæreticus auctor *Turco-Græciæ*, continere se non potuit, quominus oræ libri sui hanc maculam allineret : Μοναστικά ἀσκήσεις σωματικά καὶ ψυχικά · Monasticæ exercitationes sunt corporales et animales ; Ἔργους μὴ πίστευε, operibus ne crede. Θεοῦ σώζει χάρις εἴη, ἦν πίστις δέχεται · *Sola gratia Dei salvat, quæ fides accipit. Pístitin δείκνυσσι τὰ ἔργα, Fidem monstrant opera. Quam appendicem adjecerunt isti, postquam animadverterunt, quantam absurditatis immensitatem vox illa de sola fide, exclusis cunctis operibus, secum traheret.*

Qui, quoniam Latinis auribus parum noti sunt, et eos multis locis rerum subtilitas sermonisque Romani egestas non admitteret, soluta et perpetua oratione, non sine exemplo interpretandos censuimus. De paucis singulorum librorum capitibus multo plura fecimus: cuique lemma, sive summam suam nostris verbis, uberiusque et accuratius aliquanto, quam scriptor ipse fecerat, præfiximus, quo omnia luculentiora fierent planiusque perciperentur: tametsi nihilominus ad quædam promptius intelligenda graviores et severiores illas scientias libasse opus erit. Œconomia non immerito cuiquam admirationem movebit, cur nimirum, cum hosce libros in dialogo conscriberet, ANIMÆ interrogandi ac discendi, CARNI respondendi docendique partes dederit: et illam discipulam, hanc magistram esse voluerit in hujuscemodi rebus tam sanctis ac spiritualibus, addo etiam, tam eruditis, cum contra potius faciendum fuisse videatur. Caro quippe est anima inferior, et appetitus sentiens, Augustino anima irrationalis; anima vero hic est superior anima, anima rationalis, ut idem Augustinus nominat, et quæ a Paulo spiritus dicitur. Accedit quod animam caro semper κυρίαν et δέσποιναν, *dominam, heram*; anima carnem semper δούλην, θεράπειαν, παιδείαν, πρόσπολον, ὑπέρτιδα, *servam, famulam, ancillulam, ministram* vocat. Ex quo utri potiores partes convenissent, nullo negotio quis rationem concludet. Ut respondeamus aliquid, et scriptorem quoquo modo tueamur, primum, illud certum est, cum toto quantum est volumine de anima et corpore agatur, non indecore hanc προσωποποιήσαν introductam: et multa non melius, neque commodius magistræ et discipulæ, aliisve personis adhibitis explicari potuisse. Deinde disputantur ab Anima quæ non apte et recte a Carne, et vicissim a Carne, quæ non tam idonee ab Anima disputarentur, etiamsi illa magistræ, hæc discipulæ officio fungeretur. Quamobrem et nos, cum principio œconomiam istam pro absurda haberemus, commutare personas institimus; sed in progressu, mutata sententia, eas, ut invenimus, ita reliquimus. Sunt et alia per hos libros, in quibus τὸ πρέπον negligentius servatum animadvertas, nec Philippum satis scivisse, quid esset dialogum scribere. Verum hæc et similia peccata homini ascetico, quique de una sanctimonia nobis persuadenda laboraret, ignoscenda sunt, et sæpe illud cogitandum, quod mihi libros istius potissimum generis tractanti e grammaticis, quibus puer sum imbutus, frequenter solet occurrere,

Tu vivendo bonos, scribendo sequare peritos.

Quantum librum paucarum paginarum, nec capitibus distinctum, cum quarto conjunxi. Notas in margine aut a Psello, aut a Phialito cum SS. PP. sententiis appositas in contextum recepi, delectu tamen habito, et diverso caractere expressi*. Non parum quippe lucis et gratiæ ipsi operi allaturæ videbantur. Versus illos politicos, ne monstrum facerem et aliis de causis non addidi. Quæ lib. II, cap. 12, ex Damasceno, et ejusdem libri cap. 16 et 17 fusius adducuntur, ea ex interpretibus illorum τῶν ἀντιπαραθετικῶν numeranda censuimus. Nunc ut Patres illos, de quibus dicebam, noveris, catalogum subjiciam.

PATRES IN MARGINE DIOPTRÆ ADDUCTI.

Gregorius Nazianzenus.

Gregorius Nyssenus.

Joannes Chrysostomus.

Athanasius.

Cyrillus Alexandrinus.

Basilius Magnus.

Theophylactus

Damascenus.

Theodoretus Cyri episcopus.

Theodoretus Heracleæ.

Joannes Climacus.

Theodorus Studita.

Anastasius Sinaita.

Isidorus.

Ephræm Syrus.

Dionysius Areopagita.

Maximus.

Michael Psellus.

Nilus.

Isaac.

Carbonius (?).

Gennadius.

* Quod cer:e parum consulte et non sine magno studiosi lectoris incommodo factum est. Aliam viam inimus: ut textus ab his institiis sentibus expediretur, omnem scholiorum apparatus sustinimus et ad oram inferiorem paginarum amandavimus, stellis remissoriis in textu positis. Edit. ПАТ.

MICHAELIS PSELLI

IN DIOPTRAM PRÆFATIO.

« Melius est, inquit Scriptura ¹, modicum justo, super divitias peccatorum multas. » Melius igitur etiam vera dicendo balbutire, quam mentiendo Platonis copiam et gravitatem exprimere. Neque enim tunc admirationem meretur oratio, cum profluens extra limites fertur, sed cum longitudine modica, sententiis abundans ac dives fuerit, et in brevitate, perspicuitate, venustatisque neglectu, quod necessario tradendum est, quodque cum in ipsa doctrina, tum in moribus splendet, comprehenderit atque in medium protulerit. « Spiritualia comparantes et dijudicantes ², » ut sacrarum Litterarum non ignari, et probati, haud nitidam, figuris involutam, tornatilem, et ab artificio profectam compositionem, verborumque ornamenta (in quibus sæpenumero exquisita dicendi exercitatio mendacium occultat, quo inconsiderate legentes, nec lecta excutientes detrimetose irretiuntur), verum illustratæ, et evangelicis oraculis confirmatæ, et quanquam non sine barbarismis et solæcismis pronuntiatæ, veritatis orationem desiderant. Quare quicumque ista fideliter, nulla invidia, nulla curiositate, citra omnem simulationem fraudemque legerit, in paucis nec obscuris interrogacionibus, præceptis et responsionibus, quæ diversis ætatibus a doctoribus Ecclesiæ catholicæ tanquam ejusdem luminibus ac sideribus super necessariis quibusdam fidei nostræ capitibus dilucide quæsita et explanata sunt, inveniet. Quæ quidem studio et labore non minimo sanctissimus solitarius Philippus, ad ædificationem et utilitatem salvandi cupientium, in unum corpus collegit. Nec illa solum quæ ab Ecclesiæ magistris scripta, sibi conquirenda duxit: sed multa insuper ab se inventa et excogitata orthodoxorum proborumque animis salutaria adjecit. Itaque in hoc scopo ac fine cordis oculum defigere oportet. Oratio namque structura, varietate, festivitate et elegantia quodammodo transformata, tractationi propositæ incommodat, dum latenter eorum quæ leguntur intelligentiam surripit, et offusis tenebris rem ipsam perspicere ac penetrare vetat.

Porro semetipsum alloqui, et per prosopopæiam (hoc est, personæ fictionem) animam interrogare, et rursus dabilia seu difficultia sibiinet dissolvere, tum iis qui sub lege antiqua, tum iis qui sub gratia vivunt vixeruntque, solemne et usitatum est. « Benedic, anima mea, Domino, » ait David ³; et, « Converte, anima mea, in requiem tuam ⁴. » Et de eo qui erat in Deum dives, narrat Dominus, ita locutum, « Dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona ⁵. » Et Hymnographus, Anima, quæ hic sunt, temporanea sunt. Et ab aliis aliis id genus sæpe scripta sunt.

¹ Psal. xxxvi, 16. ² I Cor. ii. ³ Psal. cii, 1. ⁴ Psal. cxiv, 1. ⁵ Luc. xii, 1.

PRÆFATIO PHIALITI

Super emendatione *Dioptræ*, quam, hortatu beatisimæ Dionysii, metropolitæ Mitylenes, domo Peloponnesii, et cognomento Euzoiti, suscepit.

Volumen hoc, *DIOPTRA* inscriptum, a Philippo, viro sanctissimo, compositum esse, eumque suadentibus et hortantibus parentem et obsecundantem, non suoapte nutu ac voluntate id consecisse, ut per se jam notum, non est hic verbosius asserendum: Philippo, inquam, qui temporibus magni imperatoris Alexii, instar corusci luminis virtutis claritate effulsit. Illud quoque certum est, ipsum abundasse, et hic etiam abundare optimis ac salutaribus commentationibus atque sententiis: quas partim e Scriptura sancta derivavit partim ex semet deprompsit ac digessit. Cæterum, quod ad dictionis elegantiam et elocutionis leporem, concinnitatem ac numerum attinet, non bene se res habebat, quod videlicet Pater ille admirandus hæc, ut apparet, in minimis diceret: de sola veritate utilitateque hominum laboraret, qua nihil pulchrius, nihil fructuosius, ne ipsa quidem vel sapientia Platonis, vel eloquentia Demosthenis, vel gravitas Thucydidis. Quid enim hæc omnia sunt, si cum sententiis hæc lectissimis comparentur? Quod non ignorant, qui eas norunt. Sed hactenus ista fuit hujus libri conditio, pulchritudoque *Dioptræ* sententiarum, cætera haud sans pulchra videbatur: sed erat auro frustra ac temere projecto similis; aut (ut alio exemplo rem declaremus) arbori speciosis quidem pomis gravidæ et onustæ sed foliis nusquam comanti et idcirco ad aspectum indecoræ ac invenustæ. Porro bonus Lesbiorum pastor

Lionysius, cum in librum sic, ut diximus, habentem incidisset, ita incorrectum et informe relinquendum non putavit, nec reliquit: sed germana et diligenti opera nostra debitas ei emendationes adhibuit. Quantum quantum enim toto opere salebrosum et absonum erat, ceu marcidum quoddam senium sive situm abradens quasi novum ac vegetum præstitit, repulsa inde omni barbarie, et quidquid in consecutione orationis vitiosum erat; contra, nitore, concinnitudine, compositione, certa que numerorum moderatione inducta, et ubique luce perspicuitatis illata. In rebus autem ipsis nihil vel contractum, vel ablatum, sed omnia ad auctoris memoriam integra conservata sunt. Quod facile cognosces, qui novam hanc et recentem Dioptram cum prima et veteri illa collatam perpenderit et examinarit, inque singulis sensum ponderarit, ac reliquam orationis vim explorarit. Vel cæco apparet, ut Plato ait.

**PHILIPPUS SOLITARIUS, PECCATOR, ABIECTUS ET PEREGRINUS,
CALLINICO MONACHO SALUTEM.**

Petitioni tuæ, quanquam invitus, propter obedientiæ tamen et charitatis fructum obsecutus, et expleto munere quod mihi imposuisti, venerande Pater fraterque Callinice, omnia versibus politicis, et libris quatuor, interrogandi ac respondendi forma servata, complexus sum. Anima quærit, Caro respondet. Sunt autem res hujusmodi, quæ non ad aures tuas demulcendas, sed ad animam exhilarandam valere possunt. Hosce libros accipe: et si quid parum consentaneum offenderis, imperitiæ rusticitati que nostræ veniam tribue: nec in verbis ipsis inhære: neu elegantiam inelegantem considera (sane enim nihil in his nisi vulgare inest, et agresti inscitia plena sunt omnia), sed offerentis obedientiam ac propositum amplectere. Quod si quid laudabile dictum occurrerit, ad Deum auctorem referatur, illique, ut par est, laudes dicantur et gratiæ habeantur, qui etiam idiotas ad emolumentum audientium sapientes reddit, et virtutem suam in infirmitate perficit*. Si quid vicissim imperfecte et inaniter scriptum reperiis, humanæ inbecillitati ignosce, quæ, ab Ignoracione quadam majore impedita, nec quæ voluit, nec quemadmodum voluit litteris mandare potuit. Et quoniam fratrum jussis mos gerendus est, hæc tibi, Pater et Frater, multo cum timore et reverentia conscripsi, proque captu meo perexiguo e sacris Scripturis necessaria, utilia, tuæque sanctitati conducibilia magisque opportuna decerpta libens misi. Precaberis Deum pro me assiduo, Pater in primis venerande, quo mihi delicta mea condonentur: ut, cœlestia bona consecutus, regno illo perfrui queam.

* I Cor. xii.

IDEM AD LECTOREM.

Ad rudes ego rudis qua possum facultate dissero, eosque pro virili mea admonere, et hortor, et tam secularibus, quam monasticis hominibus munus ipsorum in mentem revoco sermone prorsus imperitis, ut ego sum; neque ad faciendam orationem, ipsamque artem propensis neque rhetorum eximiorum et scientiæ magistrorum cupidus. Atque hinc est quod scommata, et reprehensionem eorum non horreo, qui aliorum lapsus irridere consueverunt. Sed quod potius soleo, id sapio et loquor.

DIOPTRÆ REI CHRISTIANÆ

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Perspicue demonstratur, fidem operibus destitutam nihil prodesse.

ANIMA, discipula; CARO, magistra.

ANIMA. Tempus antiquum est, imo antiquissimum, quo nos ab omnium Conditore ac principe fabricatæ sumus, unum animal homo, ex utroque mundo, mistura ac temperamentum nobilissimum. Ego vero usque in hunc diem nihil ex te percun-

ctata, nunc primum domina famulam interrogabo. Tu te erige, et doce alacriter, mihi que desidia præteritam ignosce.

CARO. An ego, quod imperas, detrectare queam? tametsi ita erudita non sum, ut tibi quidem videor.

ANIMA. At enim nec ego artium disciplinis imbuta sum. Loquere igitur, et omni posito metu, responde, quæsitæ que mea prompte dissolve.

CARO. Ausculta ergo, et dictis meis attende

Sæpenumero a compluribus audiui, hominem animantem eximium, omniumque animantium pulcherrimum, nunquam a Conditore suo supplicii traditum iri, si modo salutari ablutus lavacro, ac fide præditus fuerit; ablutionis autem, ac simul fidei expertem, juste pœnas subiturum. Quos quidem pro eo ac decuit ignorantia condemnari. Insignis namque et doctor maximus Basilius ita sentientes facile refellit, optimeque docet in hanc sententiam: cum servus quispiam dominum offenderit, et offensio illa miserationem penitus excluderit, ut secundum legem pœna illi infligenda sit, primum omnium damnatur, gloria nudatur, spoliatur et ejicitur iis quæ habebat bonis tandemque commertæ pœnæ addicitur. Præterea lex et disciplina ecclesiastica servatur; et cum quis sacerdotum deliquerit, sive inferioris gradus fuerit, sive throno episcopali clarus, symbolis sacrarum vestium exuit: et simul, ut ait canon, omnem dignitatem exuit, ac pro papa sit apopapa, canonibusque subjectus, debite supplicio mulctatur. Judex autem totius orbis an non ita omnes judicabit? Cum venerit ad iudicium, criminibus obnoxios gratia baptismatis, quod illi suorum vulnere sordibus inquinaverunt, denudabit, et tum, heu! cruciatibus mandabuntur sempiternis**.

Esset siquidem a ratione alienissimum absurdissimumque, tantum beneficium, tantumque donum una cum anima ignominia affici, atque condemnari. Gratia igitur privata, tormentis deditur. Nec solus Basilius ista quæ dixi, scripta reliquit, sed alicubi etiam eloquentissimus Chrysostomus, et cum his Amphilocheus, tres, inquam, hi velut Ecclesiæ sidera, magistrique Verbi Dei maximi ac præstantissimi.

ANIMA. Testes tu mihi non spernendos, fideque dignissimos memoras: « Nam in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum⁷. » Quod si plures producere potes, age, producito; licet enim testari pluribus.

CARO. Ergo alium testem audi, cui crede, cui fidem habe: verba enim Scripturæ sunt. Os namque Christi, et magnus illi præco Paulus, Hebræis

⁷ Matth. xviii, 16. ⁸ Rom. ii, 25. ⁹ I Cor. vii, 18.

A qui erant Romæ scribens, ait: « Circumcisio quidem prodest si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est⁸. » Nam circumcisionis in Christo quæ causa, aut quæ gratia? nec etiam præputii⁹, si adsit gratia. Mandatorum observatio prodest, ut ait: neque enim auditores, sed custodes, et factores legis¹⁰, si in eo perseverent, justificabuntur. Sed totum ex ipso Verbi ore discas licet: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, et non facit quæ dico, intrabit in regnum cœlorum: sed is potius, qui implet voluntatem Patris mei¹¹. » Nemo te decipiat, nemo tibi blandiatur, quasi fides operibus destituta tibi salutem afferre queat. Fides sine operibus, scias velim, inutilis est: et vicissim opera sine fide nihil valent. Quapropter si salvari vis, et felicitatem illam concupiscis, fidem et opera rite conjunge.

ANIMA. Expone igitur quænam opera intelligas: ut ubi cognovero, ad ea recte præstanda festinem. Agedum, dic, doce, recense.

CAPUT II.

Quænam mandata divina, sive opera bona præstantiora ducenda videantur.

CARO. Et plurima et pulcherrima, et omnia fructuosa sunt. Quæ autem meliora, et pulchris pulchriora, quibus compendio ad Dominum ascendatur, omnino a me docendum ac præcipiendum est. Sex tantummodo, nec plura, sunt numero. Vide catalogum, et quæ sint nosce. Esurienti mihi cibum, sitiienti dedisti potum. Peregrinum et hospitem me recepisti, nudum cooperuisti. Infirmus eram, et in carcere, et accessisti, visitasti, et ministrasti mihi. His alia item, eaque permulta, et salutaria adungere potuisset: verum ut ad salutem magis necessaria, magis obvia, et honorabiliora, sex duntaxat enumerans, cætera prætermisit. Ad hæc igitur omnes allicit et provocat, divites, pauperes, servos, dominos: reliquorum usum volentibus permittit, neminem ad ea ullo modo compellens.

ANIMA. Ede porro ista, quorum necessitatem

¹⁰ Rom. ii, 13. ¹¹ Matth. vii, 21.

Scholiam.

* Non eandem pœnam ante et post initam sacerdotii dignitatem exsolvemus, si peccaverimus. Qui enim ne tantum quidem honorem adepti meliores evaserint, multo gravius et dirius jure punientur. Honoris quippe magnitudo peccantibus supplicii fit augmentum. Et qui indignos consecrant, earumdem cum ipsis pœnarum rei sunt, tametsi quos consecrant, non noverunt.

** Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera terribili (Psal. lxxv, 12), et ei qui aufert spiritum principum. Nam apud formidabile illud divinumque tribunal justi actiones seu opera sua tanquam dona Deo offerent. A singulis autem peccatoribus datus illis per baptismum spiritus auferetur atque ita aternæ illos pœnæ excipient.

Chrysost. Nihil confert baptismus vitam non bene recteque instituentibus.

D « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, sermones meos servat. » — « Si enim ego Pater sum, ubi est honor meus? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? (Malach. i, 6.) » — Gloria patrum, sanctitudo filiorum: et dominorum honos, servorum timor.

Cyrillus, Nihil conducit nobis, Christianorum appellationem esse consecutos, nisi etiam opera sequantur. Scriptum est enim: « Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis. (Joan. viii, 39.) Sicut enim corpus sine anima mortuum est, ita quoque fides sine operibus mortua est. (Jacob. ii, 20.) Haud enim quidquam valet sanitas fidei, si mores sint corrupti. Nam etsi omnem fidem dogmatumque veritatem complectamur, et a vitæ innocenti patrocínio inopes ac deserti simus, nihil obstabit quin in gehennæ ignes sempiternum arsuri abripimur.

imponere noluit; aveo enim sigillatim cogno- scere.

CARO. Virginitatem colere, vitam monasticam vivere, pervigilare in divinis precibus, cubare humi, multum peregrinari, et corpusculum pœnis voluntariis atterere, unica tunica vestiri, Deo, Virgini matri, aliisque amicis Dei opere magnifico templa condere. Ad hæc nos Christi præcepta non adigunt; sed « qui potest capere capiat ¹². » Cæterorum seriem, quæ nimirum salvari volentibus conducunt, quis percensuerit? Verumtamen mandatur nobis omnia illa facere quæ in sacris Litteris præcipiuntur, si Deum in nobis habitare cupimus. Sed illa sex honestissima, et laudatissima, præque aliis indicta nobis sunt. Nec solum aliis ea præponit ac præfert, sed et alibi eorum sæpius meminit: « Misericordes, inquit, estote, sicut et Pater vester cœlestis misericors est ¹³. » Non hortatur nos psallere, quando nec Pater psallit; non pervigilare; non labores et ærumnas multas, non vitam ac certamina solitariorum amplecti: nihil horum. Sed ad misericordiam solam nos invitavit: quoniam natura « miserator, et multum misericors est Dominus ¹⁴: » quoniam « misericordiam tantum vult, et non sacrificium ¹⁵: » quoniam nulla re alia colitur, nec placatur, nisi una misericordia: quoniam vult miserationes; et quoniam misericordiæ abyssus est. Dicam breviter: misericordia solum opus est homini cum Deo commune, et per misericordiam solam homo Creatorem suum imitatur, eique consociatur. Id ita esse ex decem virginum parabola liquet. Ex conservatione virginitatis pulchræ erant omnes; amabant Deum, et pudice vitam agitabant.

Et quinque quidem prudentes, quinque autem fatuæ continentiæ, lacrymis et luctui incumbabant: otium molle, morumque licentiam nullo modo diligebant; viam angustam et tribulationes consecrabantur, carnemque assiduis laboribus debellabant. Non tamen æqualiter illis mandatum curæ fuit; sed prudentes prudentem oleum habuerunt in vasis suis, quo fatuæ caruerunt. Atque hinc veniente Sponso, gaudiis nuptialibus exclusæ sunt: « Nescio vos, » clamat Sponsus formosissimus ¹⁶. « Nescio vos, » recedite. Quis enim vobis aperiet, cum virginitate oleum etiam non afferen-

tibus, sine quo omnia, et ipsum virginitatis lumen exstinguitur; sine quo omnia vana et inefficacia: quandoquidem id Sponsus super omnia diligit? Intellige cum tremore verba Domini, et crede, et fidem comoda, et neutiquam diffide dictis. Proferet verbum asperum ad eos, qui a sinistris stabunt: « Discedite procul hinc in gehennam ignis, qui præparatus est diabolo, et angelis ejus ¹⁷. » Non quia adulteria commisistis; non quia fornicati estis; non quia furtum fecistis; non quia cædes et latrocinia perpetrastis; non quia libenter maledixistis, et vim aliis attulistis, et mendacia profudistis, et vobismet placentes, et vinosi, et ebriosi, et improbi fuistis; nec quia omne genus iniquitatis atque sceleris conscivistis: nihil horum in ipsis tum reprehendet; sed quia mendicum stipem rogitantem despexistis; sed quia fame et siti conflitantem, in carcere sedentem, et nudum, et hospitem, et lecto misere affixum me cum vidissetis, non cibo refecistis, non potu recreastis, non vel paulum visitastis, non vestivistis, non hospitio accepistis, non ministrastis ¹⁸.

Hoc ipsum quod dico, rursus ex Evangelio confirmo ¹⁹. De divite illo duro et inhumano audivistis, quomodo videlicet lingua ejus (o calamitatem!) apud inferos arserit. Non quod variis se sceleribus in vita obligasset; nec quod proximum odisset; nec quod per temulentiam plurima et nefaria admisisset; nec quod undecunque provenientibus vectigalibus intumisset ac superbisset, opulentus, gaudens, rapiens, dominatum obtinens, bysso et purpura indutus splendide; non, inquam, horum causa ad tormenta detrusus: sed quia Lazarum pauperem omnimodis neglexit, et super afflicto misericordia non est commotus. Res mira hæc, et horroris plenissima. Quantum potest charitas, quantum misericordia, et compassio!

ANIMA. Si plura dicenda restant, ne tace, et ad utilitatem meam adde his quæ dixisti. Silentium tuum nobis damno erit non ferendo.

CAPUT III.

Omnia ad Dei præscriptum a nobis facta, citra charitatem fringere.

CARO. Sex igitur illa mandatorum prima et maxima esse pro facultate docuimus. Propemodum

¹² Matth. xix, 12. ¹³ Luc. vi, 36. ¹⁴ Psal. cii, 8. ¹⁵ Luc. xvi, 19 seqq.

¹⁶ Osee. vi, 6. ¹⁷ Matth. xxv, 12. ¹⁸ Ibid. 41.

Scholia.

* Basil. Qui circa modum operis offendit, etsi videatur facere mandatum, reprobus est apud Deum. Ait enim: Etiam si quis certaverit, « non coronabitur, nisi legitime certaverit. (1 Tim. ii, 5). » Nam bonum non est bonum, nisi bene, atque ut oportet, fiat

** Sane necessariis magis necessaria ex comparatione præferenda sunt. Nihil habet commodi sine compassione virginitas. Etenim et otium, sive socordia in virtute, supplicium parere potest, non solum actiones improbæ: quando et illi, qui esurienti non dederunt manducare, nec sitienti bibere, nec nudum cooperuerunt, fortassis aliena non rapuerunt, nec fraudaverunt

aliquem. Sed quia misericordiam non fecerunt, supplicio in eos vindicatum est.

Chrysost. Misericordia charitatis præstantissimus ramus, et primogenitum germen est. Et, si æternum punitur, qui bona, et bene non fecit: multo magis puniendus est is, qui mala supra commemorata admisit.

Isidor. Divitiæ parum attentis ac providis ministræ vitiorum sunt: paupertas vigilantibus sapientiæ mater est. Si igitur divitias amantes benigne aliis facere contemnimus, digni sumus qui longo igni torreamur.

autem memoriam nostram fugerat (proh jacturam!) **A** illa Pauli vox inaudita sane et admirabilis.

ANIMA. Tu vero vocem illam admirabilem ne prætermiseris; sed in medium profer, celeriterque recita.

CARO. Accipe Pauli verbum: « Si fidem habuero, ut montes transferam; si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam; si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam; si etiam linguis angelorum loquar, charitatem autem non habuero, nihil mihi proderit ¹⁹. » Charitas prophetarum, et legis caput ac scopus est. Charitas est res maxima: charitas res divina. Deum esse charitatem, Joannes Theologus divinitus scripsit ²⁰, et manentem in charitate, in Deo manere, et Deum **B** in eo. Papæ, quanta est charitatis vis! Rursus aliud quiddam a Verbo ad honorem charitatis in Evangelio dicitur: « Ab his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetæ. Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis: et proximum (hoc est, fratrem tuum) sicut te ipsum ²¹. »

In quibus autem inest charitas (2), in iis quoque fidem inesse manifestum est. Rursus in quibus fides, etiam charitas. In quibus porro charitas et fides coaluerunt, in iis et alia, quæcunque optima sunt, reperiuntur. Quod si charitas abfuerit, ea omnia procul recedunt. Audisti quantum sit in charitate positum, et quomodo ex ipsa ceu fonte, aut radice omne honorum operum germen erumpat profundaturque. Proinde charitatem cole citra quam non est speranda salus, quemadmodum e Scriptura demonstravimus.

¹⁹ II Cor. XIII, 1, 2. ²⁰ I Joan. IV, 15. ²¹ Matth. XXII, 36, 37. ²² Rom. VIII, 33 39. ²³ Rom. IX, 3.

Jacobi Gretseri notæ.

(2) Loquitur de fide viva et formata, ut vocant; nam fidem alioquin sine charitate consistere posse, res est explorata apud orthodoxos. Et cum paulo post ait recedente charitate, omnia alia recedere, loquitur de recessu quoad fructum respectu justi-

CAPUT IV.

Pauli apostoli erga Deum, et proximum charitas immensa.

ANIMA. Quispiamne in hac vita reperitur, qui mandatorum præcellentissimum, ut dicis, charitatem probe servet, ut nimirum Deum ex toto corde, et proximum ut seipsum diligit?

CARO. Imo multi, iidemque optimi, et honore digni. Si tamen nosse desideras quisnam in his primas obtineat, et quis supra modum, vehementerque Dominum dilexerit, et proximum legitime ut seipsum: Deum, inquam, plane « ex tota anima, et ex tota mente », ut in lege scriptum ac præscriptum est, Pauli Epistolam ad Romanos percurrere; inde charitatis ardorem perspicias, qua ille erga **B** Deum proximumque flagrarit. Verum audi et obstupesce; ausculta et treme, tanta verborum Pauli virtus est, tantus amoris æstus! « Quis nos unquam separabit a charitate Christi? Non tribulatio, non angustia, non periculum, non persecutio, non fames, non nuditas, non gladius, non mors, non angeli, non principatus, non virtutes, non instantia, non futura, non altitudo, non profundum, non alia omnino creatura separare me poterit a charitate Dei ²². » Et hæc quidem de charitate illius erga Deum. Erga proximum vero quod attinet, sitiēbat, appetebat omnes fratres salvari. Pro illis ipse se a Domino abscindebat (anathema quippe ²³ divisionem a Deo significat) qui erant secundum carnem cognati, modo salutem consequerentur.

C Quis tantum ex omni sæculorum memoria ausus est? Quis tantum propter charitatem desideravit perpeti? egregie, inquam, perpeti pro fide et charitate. Quomodo non demittebat animum, sed au-

sificationis, meriti, et consequendæ beatitudinis, cum absque charitate omnia sint velut *æcs sonans et cymbalum tinniens*. Vide Bellarminum lib. I *De Justificatione*, cap. 14, 15 et seqq.

Scholia.

* Basilii. His qui primum pietatis curriculum ingrediuntur, timor, tanquam prima rudimenta, utilis est, juxta illud: « Principium sapientiæ timor Domini (Prov. IX, 10). » Qui autem, ut infantes, lacte amplius non indigent, sed solidis Scripturæ dogmatis uti possunt, iis mandatorum præcipua, charitatis scilicet erga Deum et proximum, proponantur.

** Anathemati honoris causa nullus appropinquare audeat: ab abscisso autem, et eo qui factus esset anathema, contraria de causa omnes se removent. Ac separatio quidem una erat, cum hic, et illud a multitudine vitarentur. Modus autem separationis non idem, sed priori contrarius. Anathemate enim tanquam re dedicata abstinēbant: hoc autem tanquam alienato a Deo, et ab Ecclesia orthodoxorum abrupto.

Chrysost. Discamus primum, quid sit anathema, et tunc sciemus quid sit Pauli anathema. Anathema

D est omne, quod Deo suspendimus et dicamus, quod nemo profanis manibus audebat attingere, nec proprius accedere. Sic etiam ab Ecclesia separatum, et ab omnibus abscissum, longissimeque remotum vocat, contraria significatione: edicens omnibus, ut multo cum timore ab eo abstineant, et resiliant. Ait autem: « Volebam anathema esse », id est, execrabilis, cum quo aliis nihil commune est, non habens partem cum Christo, ut traderetur diabolo, et flagellaretur, et pœnas Israeli ob incredulitatem in Deum jure irrogandas, ipse sustinere deberet: « Quemadmodum tradidit Christus semetipsum pro nobis, et factus est maledictum. Maledictus enim, inquit, omnis qui pendet in ligno (Galat II, 3). » Illo autem pro fratribus meis, propter charitatem in Christum cognatos se diligere Apostolus significat. Quoniam quem nulla creatura a charitate Christi separare potuit, quomodo eum charitas cognatorum et fratrum separasset?

debat adversus omnia, terrena et cœlestia, ut A Christum lucrifaceret? Quem Paulo similem vidimus? aut quis unquam hujusmodi charitatem spirabit? En, absolvi, quæ de charitate dicere habui, tum ex aliorum, tum ex Pauli scriptis, quanta nimirum in eo charitas fuerit, et quam mirifice Deum dilexerit.

ANIMA. Intelligo dicta et miror. Paulum vero propter virtutem incredibiliter suspicio.

CARO. Atqui Paulus natura homo fuit, omniumque aliorum similis, quanquam civis cœlestis. Si itaque salutem æternam assequi concupiscis, Paulum tibi imitandum propone. Quod si quæ singularis tentatio te invaserit, aut insperata calamitas te oppresserit, ab hominibus pestilentibus occulte, aut palam invecta, ne concide, ser æquo animo, et patere quod accidit, ne fluctua. Pone ante oculos Patres antiquos, pone martyres, pone prophetas, pone chororum apostolorum, pone majorum multitudinem. Quam multas tribulationes et ærumnas quisque exantlavit! Quam varios cruciatus, contumelias, vexationes, incommoda, malorum tempestates et mortes experti sunt! Horum propositum et fidem studiose imitare, et onus malorum tuorum sustine ut potes, et salvare.

Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe, et in dolore, et in mutatione humilitatis tuæ patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum²⁴, homines vero receptibiles in camino humilitatis: «Tolle tentationes, nemo erit sanctus: aufer molestias, afflictiones, misærias, nemo salvabitur.»

CAPUT V.

Qui irruentes tentationes afflictionesque grata mente pertulerit, præmium adepturum. Qui invitus pertulerit, nullum adepturum. Scopus tentationum quadruplex.

ANIMA. Frequenter me tentationes quædam invaserunt, quas ego ob animi imbecillitatem tolerare nequivi.

CARO. Non ita est; velamentum, et inanis excusatio est quod dicis. Si verum audire vis, Paulum audi: «Benedictus Deus, inquit, qui non patietur vos tentari super id quod potestis²⁵.» Nam qui tentationibus lacessuntur, illis Deus robur addit. Tribulationes pro rata parte virium hominibus contingunt, robustis graviores, infirmis leviores. Pro cuiusque captu et viribus, inquam, arcano Dei con-

silio unicuique tentationes eveniunt. Haud supra vires, sed quas facile sustineas. Quoniam autem aliæ secundum œconomiam Deo permittente, aliæ eodem volente et favente accidunt, non intelligo cur istuc dicas, quod dicis. Non potes, non, inquam, potes absque tribulationibus salute potiri.

Nemo præterea vitam omni tristitia vacantem degit, quemadmodum nemo per mare circa fluctum navigat. Sed ut aurum in igne probatur, splendidusque et solidius efficitur; ita te quoque tentationum flammæ purgant, et sordibus maculisque tenebricosis liberant. Nulla enim relinquitur purgatio, non dantur præmia salutis, nisi grata voluntate tentationes admittas: cui rei maximam fidem martyres, de quibus diximus, conciliant. Neminem Paulus absque tentatione et dolore intrasse, aut intraturum in regnum cœlorum affirmat: «Per multas tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnum Dei²⁶.» Fidelis est, qui hoc dicit, et fidelis Deus, ut²⁷ idem scribit. Tentationes, ut docui, ad utilitatem accidunt. Accidunt autem modis quatuor, seu sine quadruplici, quod ostendemus. Aut ut præterita peccata deleant; aut ut illa quæ nunc in nobis operantur, impediunt, in his qui moribus sunt improbis, et in viam redire nolunt; aut ut ne cadat qui feliciter currit, et tentatione spiritus elatos coercente, malum magnum effugiat; aut ut exploretur ac probetur quispiam: quo pacto justi complures probati fuerunt. Recordare Abrahami et Job, virorum eximiorum. Noli timere tentationis incommodum; noli metuere molestiarum onus; sed si te adortæ fuerint, admitte: si invaserint, consiste. Cave quidquam pusillanimum committas, Gregorio Theologo utiliter præcipienti obtempera: «Incursantes tentationes, inquit, generose suscipe: castigationem flagelli, sanationem reputa²⁸.»

Afflictiones tanquam fluctus tolera. Velis incidere in manus Domini potius, quam in manus hominum: castigat enim in misericordia, non in ira, et consolationem consequeris, sicut magnus ille Job consecutus est. Qui omnia citra exceptionem, velut beneficia perpressus est, quæcunque illi dæmon tentator inflixit. Sed rem novam prorsus, et maximam considera. Ambobus pecuniæ possessiones, et omne genus facultatis, et liberi, fruges, pecora, materia et argumentum animadversionis, et ærumnæ sue-

²⁴ Eccli. ii, 5. ²⁵ I Cor. x, 13. ²⁶ Act. xiv, 21.

²⁷ I Cor. x, 13.

Scholia.

* Isidorus. Non est invenire artificium aliquod, quo quispiam usus, ab afflictione immunis sit, et in tentationes nunquam lapsus, hujus vitæ fluctus effugiat: «Nam si tentatio est vita hominis super terram (Job vii, 1), qui tandem, qui in tentatione vivunt, non tenentur?»

Chrysost. Invenire qui tecum tua mala aut re ipsa communicent, aut iis commemoratis pariter tecum doleant, magnum est in ipso dolore solatium.

Basilus. Oportet cum gaudio omnia propter nomen Domini, et eos qui sunt ejus, sufferre ac perpeti:

non tamen prius quam ipse sinat, sese in tentationes præcipitare: sed orare potius, ne in eas incidamus.

** Disciplina Domini aperuit mihi aures (Isa. l, 5). Castiga me, Domine, verumtamen in iudicio, non in furore (Psal. vi, 2). Non enim quantum meruerunt peccata mea, flagellatus sum. «Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei (Mich. vii, 9).» Incidamus in manus Domini, et non in manus hominum: «secundum enim magnitudinem ipsius, ita et misericordia illius (Eccli. ii, 22, 23).»

runt. Ubi autem inopinato omnia amiserunt, uterque (vir et uxor) alterum est miseratus*.

Amplius tamen uxor lamentis indulsit: sunt enim feminæ naturaliter ad miserationem propensæ, et ad effuse plorandum faciles, impatienterque lugent et plangunt pectora, lacerant genas, ululatus et ejulatus et luctibus tabescunt. Mirum dictu, quantum in omnibus conjux cum marito doluerit, omniumque rerum adversarum, eundem cum illo sensum habuerit; remunerationum vero, præmiorumque particeps nequiquam fuit.

ANIMA. Quenam hujus rei causa, quæ ratio? et unde tandem ita factum? ne me cela, si scias. Num quia non æque ut maritus lepra seu ulceribus cooperta est, nec proinde opprobrium ex eo sustinuit, idcirco etiam parem mercedem non obtinuit? Hæcine causa sit, nescio, tu dixeris.

CARO. Non hanc esse causam, ex ipsis verbis planum est, quibus virum lacrymans alloquitur. Heu mi vir, inquit, in memoria tui perii, quando una cum rebus aliis etiam liberi tui, dolores uteri mei, perierunt. Ego vero misera famula, ut inops et infamis exsul vagor, domum domo infeliciter mutans, exspectans dum sol occidat, ut a multis acerbisque molestiis respirem, ob quas jam mihi præcordia vel ante mortem contabuerunt. Cernis quantopere misera mulier afflicteretur! propemodum ac si ipsa quoque opprobriis, et lepræ subdita esset.

ANIMA. — Si ita viri calamitate doluit, ut dicis, qui tandem non ipsa similiter præmium retulit? Dic causam, et solve quæstionem.

CARO. Protinus tu ausculta. Job calamitates quasi beneficio afficeretur, suscipiebat**, ut imperturbatus, ut robustus animi ac validus. Quas illa haud perfectebat: quin verba quædam maledicta jactabat***.

Ille eam objurgans: « Desipis, inquit, infelix mulier, quid ista loqueris? Sicut una de stultis mulieribus nunc locuta es**». Quoniam igitur pusillo, ingrato et iniquo animo clades illas passa est, etiam remuneratione excidit. Aliud insuper exemplum narrabo tibi ad confirmanda quæ dixi, quod de quodam longe infelicissimo litteris mandatum est.

ANIMA. Istum, quicumque est, mihi nomines æelim.

CARO. Quando Judæi Dominum meum in crucem egerunt, duos etiam cum eo latrones insignes cru-

** Job II, 10.

Scholis.

* Rerum improvisarum repentini casus, hominum animas perturbare et concutere consueverunt.

** Morbi aut ex peccato proveniunt, aut ex ignavia et ordinis negligentia, aut ex infirmitate naturæ, aut etiam ad demonstrandam tolerantiam et virtutem.

*** Chrysost. Sunt quidam, qui si quid offenderint, aut ab aliquo convitiis appetiti fuerint, aut in podagram, seu alium quempiam morbum inciderint, illico in blasphemiam erumpunt. Et cruciatum quidem patiuntur, lucro autem privantur. Quid facis, homo?

cisixerunt, unum a dextris, alteram a sinistris. Quibus cætera omnia paria fuerunt, facta sceleratissima, supplicium, genus mortis, erurum confractio. Æquales igitur hi duo in pœnis inventi sunt: ast in extremo prudentia etiam pares cogniti non sunt. Nam ille in paradysum, hic ad inferos profectus est. Ille bonus, hic improbiissimus apparuit. Quod si roges, quonam modo id acciderit, sic accidit: Latrones juxta Verbum suspensi, ad verba venerunt. Unus horum divinitus loquebatur: alter maledicta fundebat. Et bonus ille quidem cum divino sermone suo salvatus: alter blasphemus cum maledictis suis damnatus est. Vides quemadmodum latro demens, manifeste malorum omnium socius, ut dicebam, latroni prudenti fuerit (sicut item Jobo uxor), at non perinde præmiorum. Operæ pretium est igitur, sibi attendere. Amabo, ne tu quoque, domina, onus tentationum portes, secururam vero mercedem ex ignavia amittas, quomodo infelix latro (dicam enim sæpius), quomodo uxor misera hominis forti animo præditi. Sed si quæ afflictio, aut tentatio, aut molestia te occuparit, ne animo agiteris, ne mente concutiaris: sed immota penitus, et inconcussa usque ad finem persevera, respiciens, et exquirens bona, de quibus egi. Nam si vitæ tuæ rationes ad meliorem normam accommodaveris, et quæ deteriora sunt declinaveris, tu quoque coronam adipisceris, et cum nominatis a me glorificabere.

ANIMA. Res mihi videtur adeptu ardua, et ad imitationem nequiquam expedita. Proinde aliud me doceas.

CARO. Non ego adeptu difficilia dissero, quid ita gravaris? Nec est cur pusillanimes sequare, quorum memini. Et tamen ut inorosa et hæsitabunda respondes. At si quis temere probra tibi ingerat, te vituperet, facete irrideat, accuset, ignominiose tractet, naso suspendat, ludibrio, dedecore afficiat; si te detestabilem, piaculum, pestem vocaverit: si effeminatam, stupidam, morosam, plagosam, sordidam, deformem, tenacem ac sordidam appellet: si mendicam, fungum, nullius pretii, aut furem, obtrectatricem, vinosam, aut scortum, aut adulteram, aut laceram, aut etiam pediculosam: dicam paucis, si aliud quippiam hujusmodi, qui te nominet, sustine fratrem, sustine scomma, custodi os tuum, coerce cor tuum, ne quid accusatione dignum committe, ne loquere, ne muti, nil quidquam responde. Quid enim jacturæ, aut damni facies, ex

num si contumeliosus in Deum fueris, morbum leviorrem reddis? Imo vero dolorem diriorrem et intolerabiliorem tibi facis. — Idem. Non enim tentationum conditio et natura, sed tentatorum desidia inter homines cadendi ac delinquendi causa est. In paradiso versabatur Adamus: et quoniam deses erat, supplantatus est. In sterquilinio sedebat Job: sed quia vigilavit, vicit, magnamque apud posteros est laudem consecutus. Et nos ex verbis nostris justificari atque condemnari, ex præsentis sermone clarum est, nempe blasphemii latronis, et uxoris Job.

eo quod male audis? Si igitur immerito tuo contumelias audieris, ex tolerantia fructum percipies. Quod si hæreticam te vocet, hoc solum ne patere, nec dicas, te esse; hic irascere: alioqui Christum negasti, si hanc injuriam perfers*.

In aliis tametsi supra modum injuriose tracteris, ut supra dixi, nihil perdidisti ob id, nullum damnum es perpessa. Habes adhuc oculos, ut ante habebas: habes omnia membra intus et foris, et majorem spiritum. Humiliatio ista tibi adjumento, et ornamento fuit. Si tantummodo verba irrisoria pertuleris, utilitatem inde, haud nocumentum capies. Quid plura opus est? Sine flagris athleta, sine tormentis martyr eris. Scrutare, perpende, discute negotium. Si inveneris convitiatorem vera dicere: si deprehenderis subsannantem, quod res est loqui, ne illi, sed tibi irascere, et te ipsam damna, idque etiam verbis præ te fer**.

Si non quodammodo voluisses audire quæ audis, non malum perpetrasses; non te vitio dedidisses. Fruere operibus tuis, et perversis moribus. Sin autem, etiam ideo vitam religiosam excole, ut externis nullam tui reprehendendi ansam præbeas, ut de cætero te perstringere, et convitiis incessere quispiam non possit. Ubi te collegeris, correctione gaude, exsulta, tripudia; quoniam præter laudem magnam quoque coronam, et mercedem certaminis reportabis.

ANIMA. Quo istuc argumento, me hinc mercedem et coronam accepturam videlicet?

CARO. Quod a Christo in Evangelio beati pronuntiantur, quibus maledicitur, et in quos omne verbum malum, ac pessimum propter Verbum jactatur: « Gaudete tunc, inquit, et exsultate, quoniam mercedem in cælis amplissimam recipietis**». Hæc si in animo, et in memoria tua reposita habes, latere, confide, in omni injuria patientiam adhibe, tametsi convitiator scelestus ac detestandus fuerit.

ANIMA. Esto, feram, patiar: quid amplius mihi faciendum putas?

CARO. Ne talem ut inimicum, sed ut benefactorem iutueare. Ne labiis fare lenius, et corde irasce-re. Ne condemna maledicm, quanquam tibi maledicat. Delictum ei ignosce, erratum condona: ut

** * Matth. v, 12. ** Rom. ii, 1. ** * Matth. vii, 2. ** Matth. xx, 13.

Scholia.

* Chrysostomus. Ne doleamus nobis maledici: sed jure maledici. Qui enim contemptum, contumeliam, detrimentum sustinet, hic salvari poterit. Malo enim cum humilitate vinci, quam cum superbia vincere.

** Hoc principium salutis est, et mutationis optimæ, penitus pudeferi, penitus sua facta damnare, ac vilipendere. Quod si anima tua peccatis affixa, afflictiones ei supervenientes repudiat, tum angeli de ea illud usurpant: « Curavimus Babylonem, et non est sanata (Jerem. li, 9). »

*** Si nihil pœnarum debes Deo, debentes misere-re, et mansuete illos tracta: misericordiæ siquidem Deus misericordiam rependit.

Basil. Septuagies septies dimittendum est, « si pœ-

A remissionem peccatorum, remunerationem optimam referas. Hæc enim Verbi doctrina, hoc judicium est. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, inde quoque vobis omnia peccata vestra dimittentur. Si dimittis, dimittis, misericordiæ enim misericordia tribuitur***.

Non dabitur porro secundum, si non præcesserit primum. Si terribilis Judex tum judicaturus sedens tibi dixerit: Non dedisti veniam, quinam, petitam licet, accipies? Non dimisisti aliis, quomodo remittetur tibi? Ipsamet contra te ipsam sententiam tulisti: « In quo judicio judicas, eodem judicio judicaberis**». Qua mensura metiris, eadem remetietur tibi**». Audisti admonitiones, cognovisti præceptiones. Quid tibi pluribus verbis ad salutis rationem opus est? Nihil horum difficile: nihil operosum utique, nihil intractabile: nihil parum tolerabile. Sed omnia facilia, et facillima volenti. Si igitur inter humiles probata fueris, et officio inter abjectiores fungeris, eandem cum illis partem feliciter consequere, qui prius grandia æquo animo sustinuerunt: et annumeraberis primis ac secundis, et cum iisdem in præmiis ac honoribus communicabis.

ANIMA. Dic, oro, unde hoc intelligam: nam affirmatio tua vix est ut admitti queat.

CAPUT VI.

Qui propter Christum parvas, et paucas tribulationes grate integreque sustinuerit, eum magna passis æqualem futurum.

C CARO. Video te verbis meis fidem non abjungere, sed dubitare, et eapropter e Scripturis testimonium requirere. En igitur testimonium firmum et eximium: ipsam quippe Veritatem, ipsum tibi Dominum, ut verborum meorum testem fidelissimum dabo, ut saltem hinc credas vera me locutam. Ne respicias quantum cujusque sit studium et contentio; nec judicium, quo operarios posteriores primis exæquat; illis qui a prima hora magis, eos qui postea mediocriter post undecimam, quando ad vineam pastinandam missi sunt, laborarunt; et quo pacto quidam ex prima hora murmuraverit, posterioribus æqualis præmii dationem invidens, audieritque, « Amice, non facio tibi injuriam; tolle quod tuum est.***. »

mentiam egerit, » inquit (Matth. xviii, 22; Luc. xvii, 4). Quo enim pacto quispiam dimiserit ei qui nec peccasse se fatetur, nec pœnitentiam agit?

**** Isidor. Ne putes exercitationem virtutis insidias repellere posse; maxime enim tales insidiis sunt expositi eorum qui honorem non consequuntur, quia se in virtute non exercent, et iis qui virtutis causa honorantur, invident. Præstat igitur virtutem colentes generoso animo invidorum pravitate perpetui, quam invidiam fugientes a virtute desciscere.

Basiliius. Sæpe, qui exiguum quoddam et in medio positum officium exsequitur, major est eo qui libera summis junctus est.

Cum igitur dicit: « Erunt primi novissimi, » murmuratores intellige. « Et novissimi primi, » gratos et beneficii memores accipe, qui fratribus non invident, et gratiam agnoscunt. Qui judicat omnes, ita judicavit: quis de cætero habet cur dubitet?

ANIMA. Excellenter, ac necessario colligis, et quo de agitur, probas optime. Sufficit mihi, etiamsi plura super hoc quæram.

CARO. Acrem te in urgendo reperio, et in percutiendo multam cerno. Tentas enim me, ut experiaris fortasse, utrum ad interrogationes tuas dubium quippiam elocutura sim, quam potius vela contrahere oportuit. Quoniam autem plura testimonia postulas, cedo et obtempero tibi; tu adverte sis animum: testem enim dabimus haud obscurum, quin insignem potius et excellentem, magnum divinumque Patrem et Prophetam illustrem,

ANIMA. Quisnam, et unde est? dic statim.

CARO. Sanctissimus Pater David, a quo genus suum Christum secundum carnem duxit. Sed prius totam rem gestam audi; dicemus postremo quorsum tandem ea spectet. Postquam egregius ille vir Goliathum interfecit*, Saul pactis stans, strenuum bellatorem accersit, eumque his verbis compellat: Ecce, mi gener, Merob major natu siliarum mearum, longe venustissima, eam tibi conjugem promissam habeto. Sec huic thorus Davidicus non placuit. Placuit autem secundæ, Michol nempe, quæ prudentia excellabat. Hanc forma præstantem David sibi conjugavit. Mulieres igitur hilaria nuptiarum agunt, pro more choros ducunt, oblectantur, gratulantur: et et cum Davidi, tum Saulo carmina suavissime modulantur in hanc sententiam: « Percussit Saul mille, et David decem millia²¹. » Quod ubi Saul audivit, invidit, et succensuit, et furere, cruciarique cœpit: « Mihi, inquit, mille dederunt, et filio Isai decem millia²². Ex eo solliciti de genere occidendo secum cogitavit. Id ubi rescivit, cui invidetur, sine mora fugiens, ad Achimelech senem, et sacerdotem venit, panes propositionis necessitate adactus comedit acceptoque gladio inde abiit. Aderat tum Doeg Syrus, Saulis pastorum potentissimus. David fugitivum cernit, ad Saulem currit, omnia renuntiat, omnia revelat, de Abimelech, de

²¹ I Reg. xviii, 7. ²² Ibid. 8.

A Davide, de panibus, de gladio, et verbis hominem concitat, atque ira inflammat. Rex iratus, Achimelechum advocat. Sistitur ille ad iudicium, et supplicium. Ut potest, veram ac iustam defensionem affert: non se Davidem ut fugitivum, sed ut generum regis accipisse. Et profecto, quo esset ille animo, non cognovisse: ignorasse id funditus; proinde misericordiam petere. Hæc senex Achimelech pœnam deprecans profatus est. Non flectitur Saul, sed ipsum principem, omnesque sacerdotes alios ad necem condemnat, et omnes comprehendens Deogus jugulat. Heu crudelitatem! Ante omnes, inquam, Achimelechum, deinde alios omnes, octoginta quinque, omnes fungentes sacris, omnes gestantes ephod in loco venerando: simul etiam B quotquot reperiebat urbis illius sacerdotalis incolas, nemini parcendo gladiis trucidat²³.

David porro cum fugisset ad Achis regem regionis Get, alienigenam, quanquam sibi notum²⁴: timeretque ne quid inexpectatum pateretur, prudenter se epilepticum finxit, optimoque sine ac scopo notum suum fefellit. Quam fallaciam, caliditatemve cum toparcha non intelligeret, ipsum expulit, domesticosque pro stultis reprehendit, qui hominem insanum ad se introduxissent. Inde salvus ad speluncam Odollam pervenit. Ubi sic brevi manum parvam collegit, aliis aliunde ad eum se adjunctibus, assumptis illis ad Achis mente sana revertit, et Siceleg pro suo amicorumque domicilio in munere accipit. Gerebat tum bellum C Achis, quem contra hostes juvenis, et hospes David adjuvabat. Triduum præterierat; ex quo David abfuerat. Interea Amalecitarum Siceleg urbem circumdederant; et quoniam defensoribus tum carebat, citra laborem occuparant, omniaque diripuerant, simulque mulieres, pueros, puellas, virgines in servitutem abduxerant, et viris quotquot inerant occisis, oppidum incendio disperdiderant. Pervenit ad aures David Sicelegensium calamitas; perturbatus est animo, ut heroem tantum perturbari conveniebat, cum omnes hostiliter tractatos cerneret: commotusque et inflammatus, Abiatharum, qui sacerdotii principatu et genere clarus erat, sacrum ephod applicare statim iussit, ut ille D eventu cognito, in hostes procederet. Cognovit, eosque ad torrentem Besor persecutus est, ubi impedimentis relictis, et ad ea custodienda mili-

Scholia.

* [Chrysost. Si virtus absit, nulla est in corporis compositione, et viribus utilitas. Goliath alienigena, et Saul, robusti erant: sed quoniam virtute carebant, nihil illis corporea moles roburque commodavit.

** Isidor. Eadem peccata et propter locum, et propter tempus graviora fiunt. Exempli causa, cædes grave scelus est: quæ si in loco sacro commissa fuerit, redditur sceleratior; quod si etiam sacro tempore, sceleratissima. Quia igitur cædes per se ipsam diritatem habet, si locus, aut tempus, aut persona eam auxerit, dirior utique et longe gravior efficitur.

²³ Interrogatio. In psalmi inscriptione Abimelech nominatur; ait enim: « Psalmus Davidi, quando immutavit faciem coram Abimelech, et dimisit eum (Psal. xxxiii, 1). » Hic autem Achis appellatur. Quid hoc sibi vult? — Responsio. Reges illi habebant commune nomen Abimelech, seorsum vero unusquisque suum sibi proprium, quo appellabatur; quod etiam in Romano imperio videre est ubi communiter Cæsares et Augusti dicuntur; nihilominus propriis nominantur nominibus: sicut item apud Ægyptios Pharaones.

num numero sufficiente (quorum equi præ lassitudine sequi non poterant) cum selectis Amalecitas secutus et assecutus, eos occisione occidit, et prædam reduxit, victorque ad torrentem Besor, ubi sarcinæ remanserant, est regressus. Huc cum venisset, præda quam quisque retulerat in unum congeritur, σῦλλα et λάφυρα, uno verbo, universa præda (σῦλλα vocantur, quæ interfectis detrahuntur; λάφυρα quæ a vivis auferuntur). Hæc igitur spolia inter insecutores, et impedimentorum apud torrentem Besor custodes, de quibus dictum est, æqualiter distribuit. Ubi vero quidam præ invidia id ægre ferentes conquesti sunt, nolueruntque iis qui remanserant partem suam de præda decerni (satis enim fore, si uxores liberosque reciperent), non id justum iudicavit: sed omnibus æquam partem spoliatorum impertivit, cum diceret non se illos ut ignavos, nec ut inutiles, parumque commodos, sed propter equos, currere præ lassitudine non valentes, reliquisse. 'Quam ob causam relictis sunt, non ut otiosi tamen manerent, sed ut, inquit, vasa nostra quæ relinquebamus, custodirent, quæ ni illi custodissent, nos amissemus, nec quidquam quod vel ederemus, vel biberemus superfuisset; non vestis, non tegumentum ad fovendum operiendumque corpus: fuissemusque privati rebus ad vitam pertinentibus. Et oportebat sane neque hos pari portione fraudare. Hæc tibi ad probationem dictorum meorum satis sunt: quomodo scilicet Christus sententiam inter operarios, et mitis David inter milites tulerit: et quod divisit, inter omnes æqualiter dividerit, inter eos qui plus, et qui minus laborem capessivissent (3). Et gloria Domino meo, gloria Christo meo, iudici misericordiam diligenti, beneque facienti universis. His credin', an iterum testis, et omni exceptione majores expetis, et probationem cumulari vis, ut consuevisti, cum interrogas?

ΑΝΙΜΑ. Tertium testem non posco, sed exemplum tantummodo.

ΚΑΡΟ. Mox, ut petis, exemplum afferam. Multi multos propter Christum cruciatus, alii breviores ac leviores, alii diuturniores sævioresque sustinuerunt: et tamen æqualia, eademque præmia

³³ Hebr. 1, 3.

Jacobi Gretseri notæ.

(3) Minime vult auctor omnes beatos fore simpliciter pares in beatitudine; hæc enim est Joviniani hæresis jam olim damnata a sancto Hieronymo lib. 11, contra Jovinianum, et a concilio Tolensi sub Siricio Papa, et ab aliis; sed vult pares fore secundum communem quamdam rationem beatitudinis, ut scilicet est fruitio unius et ejusdem summi boni, quod est Deus; omnes enim beati præfuerunt eodem

consecuti sunt. Ad verba mea ut paradoxa obtulisse te arbitror: sed explicationem, eamque brevem adjiciam. Cogita mihi duos, eadem voluntate præditos, ad certamen currentes, ut pro Christo moriantur. Unum quidem mente excelsa, et natura robustum; alterum viribus imbecillum et ægro corpore: qui confessi Christum, in stadium ingrediuntur, ambo nudantur, et flagris verberantur. Sed robustus centum omnino plagis acceptis, vita deficit, spiritumque Conditori tradit. Imbecillus tantummodo quinquaginta passus, ad pœnas amplius durare nequit, et exstinguitur. Ne tu igitur alterum athletam in reportanda mercède priore inferiorem futurum existimes, quia non etiam centum plagas perferre potuit. Non enim robur corporis, sed animi virilitas amorem erga Christum demonstrat. Nisi enim alter ille prius animam efflasset, ut dixi, ipse quoque perinde ut primus centum plagas tolerasset. Sed illi tanta virtus tabernaculi sui, hoc est, corporis, non suppeditavit. Quanam vero alia de causa anima ad hæc tam parata, ei prompta sit? Non enim pigritatur ipsa, non refugit, neque timet flagella experiri. Nam quod verberatur, illico mori, aut non mori, non est in nobis, nec in potestate nostra situm: sed in eo qui portat omnia verbo virtutis suæ ³³, et pro sua sapientia iudicat, ordinat et facit: quique omnes præscit, et prædestinat, et quid cuique conducat ac prosit, pusillanimo, inquam, et magnanimo, novit. Est cui multa, est cui pauca sustinere cruciamenta expedit.

Quanquam igitur alter cito edidit animam, non ideo pro impatienti et ignavo habendus est. Nam uterque quas a natura vires accepit, quamvis non pares, Domino, ut potuit obtulit: non plus, non minus, quam sibi desuper, contigit. Humanarum enim rerum quædam in nostra potestate sunt, quædam non sunt. Si quis iis quæ sunt non recte usus fuerit, rationem reddet. Quod autem in nobis ita est, ut nostra potestate non contineatur, si non bene se habuerit, nos pœnam non debemus. Mori enim haud est nostri arbitrii; nec fame affici, aut siti; nec laborum molestiarumque sensus, nec defatigatio in cursu; nec ut corpus nostrum aut

D hoc summo bono. Cum hac tamen æqualitate secundum communem rationem beatitudinis, consistit inæqualitas secundum particularem beatitudinis rationem, quatenus pro ratione meritorum alius alio perfectius summo bono fruetur, clariusque Deum intuebitur. Vide Alphonsum a Castro v. *Beatitudo*, hæc. 7, et Gregorium de Valentia 1, 2, B. Thomæ quæst. 5, p. 3.

Scholia.

*Isidorus. Proposita sunt tibi in una domo vasa diversa: non ideo tamen sine discrimine omnibus uteris: sed quodnam vino, quod oleo, quod aceto suscipiendo idoneam sit, nosti. Sic nimirum et Deus cunctam animæ misericordiam tribuenda, cui suppli-
c. um imponendum sit, novit. Non quoniam ejusce-

modi istam ipse fecerit, sed quia moribus et vita sua talis evaserit. Quocirca Deus Jeremiæ ait (1, 5): « Priusquam te formarem in utero, novi te: et antequam exires de vulva, sanctificavi te. » Hinc et Paulus apostolus: Quos præscivit, et prædestinavit (Rom. viii, 29). Non dixit prius, « Prædestinavit, » sed, « Præscivit. »

magnum, aut parvum sit; nec ut colore aut fuscum, aut album, aut lividum; nec ut tenue, macrum aut carnosum; nec ut solidum ac validum, aut infirmum. Non enim nostrum est posse, aut non posse; verum id naturæ nostræ a Procreatore cœlitus conceditur. Nec quisquam hæc in nobis accusat, nec querimoniam habent. Neque ob ista vel pœnam incurrimus, vel coronas adipiscimur. Esse autem improbum, aut scortationi deditum, aut lascivum, aut ebriosum aut cynædum, aut mendaciloquum, aut furacem; aut contra, sobrium et probum, et continentiae amicum, aut mansuetum, fratrum et veritatis amantem, aut animo simplicem aut moribus dolosum, hæc omnia in nobis sita esse certum est. Esse, inquam, electionis et voluntatis humanæ, et consilii et scopi, et potestatis. Hæc retine, et dicta considera: «Scrutatur corda et probat renes Dominus²⁴.» — «Et homo videt ea quæ parent, Deus autem cor²⁵.» Et quis hunc medullitus amat?

CAPUT VII.

Multos bonis operibus, et recte factis compluribus abundantes, aliis quorum minuta et pauca numerantur, divina voluntate et sententia non anteituros.

Cum autem oblationem obtulerimus Creatori, hic quidem jejuniū, lacrymas; alius preces et stationem; alius affluentem luctum: alius vigilantiam cordis, humilitatem sinceram; alius sublimem charitatem, in tribulationibus gratiarum actionem, in rebus adversis patientiam, misericordiam in pauperes, alere esurientes, auxilium erga orphanos, viduas, egentes, gaudere cum gaudentibus, lugere cum lugentibus; alius abdicationem rerum omnium, et paupertatem spiritus, propter Christum voluntarias corporis verberationes, non qui horum plus dedit, acceptior et gratior fuit; cave istuc putes: cave ullo modo arbitrere. Haud enim simpliciter Dominus quod plus est admittit. Non curat mensuras, et modos, et qualitatū elegantiam, neque molem et magnitudinem, neque aliud quippiam istiusmodi: consilium tantummodo et intentionem eorum quæ aguntur, eligit atque spectat, affluentiam voluntatis, et fervorem cordis, amorem intimum, desiderium, zelum.

Non ea quæ sunt ipsorum concupiscit: in his acquiescit. Quodque admirabilius, et misericordia plenum est, non oblatorum præstantiam, sed quæ

²⁴ Jerem. xvii, 10. ²⁵ I Reg. xvi, 7. ²⁶ Gen. iv, 7.

A Jam a me recensita sunt admittit, et approbat, quæ vicissim largiter remuneratur, quod e duobus minutis, a vidua missis (quæ sane præ divitum muneribus suscepta legimus) liquidissimo constat omnibus. Nam hi partem aliquam de summis divitiis suis: illa totum quod habuit, magna voluntate dicavit: nec arbiter Christus secundum doni amplitudinem, sed secundum animi magnitudinem, divitiasque arbitrium pronuntiavit. Viden' ut munus viduæ hujus et abjectum et pusillum, visum est maximum? Sæpenumero enim exigua quædam dicuntur amplissima: id quod ex his quæ dictura sum perspicies. Olim Cain, et Abel dona obtulerunt; verumtatem non eadem mente ac scopo obtulerunt, sed Abel optimo, Cain pessimo. Non respectit autem Dominus ad dona Cain, quanquam eximia ac sumptuosissima. Prior quidem de frugibus terræ sacrificavit, at non recte, nec convenienter sacrificavit. Atque hinc etiam verba parum jucunda audivit: «Nonne si recte obtuleris, non recte autem diviseris, peccasti²⁶?» — «Cur adeo tristis es? peccasti, quiesce²⁷.» Satis apparet, quid istuc significet. Cæterum et alia de Scripturis audi. Noe de ligno, quo mundus servatus est (de arca) egressus, Domino sacrificium fecit; quod ille, ut odorem suavem odoratus est. Thymiana sive incensum Hebræi obtulerunt, quod jamen Deus ut vanum, execrandum et detestandum repudiavit. Vapor, et fumus hic et ibi. Ibi nidorem fumi cum voluptate odoratus est: hic thymiana eadem natura constans, non aliud quam ignis crepitus, et res odorifera indicatum est²⁸.

ANIMA. Indica mihi quomodo, et qua de causa hæc duo sacrificia sibi contraria fuerint. Declara vim, expone, nihil occulta.

CARO. Illud factum est cum fine Deo grato acceptoque: sacrificium enim Noe justitia commendavit, vehementerque placuit, ut dictum est²⁹; horum contra extrema improbitas, incredulitas, malevolentia naturam sacrificii execrabilem reddidit. Hebræa quippe natio animo et voluntate perversa fuit: in donis autem offerentium animos Deus intuetur, ex quibus statuit. En habes a me quod quæsisisti. Ex Scriptura enim et distincte docui

D Deum oblationibus et sacrificiis hujuscemodi non delectari: nec eum ad illorum naturam, sed ad mentem sacrificantium, ipsamque eorumdem intentionem ac voluntatem potius attendere. Hanc præ

²⁷ Isa. 1.

Scholia.

* Chrysost. Non enim ea quæ fiunt, sed scopum quo fiunt iudex Deus inspicit. Et in rebus quidem quæ sensu percipimus etiam satio ipsa laboriosa est, messisque similiter: sæpe enim æstus temporis messorum languescit. Ast illa messis alia est, labore enim et sudore caret. — Idem. Affectu enim animi, non mensura facultatum, penuriam, et abundantiam judicare consuevimus. Multi namque de multis pauca largiuntur: nec dati copia, sed dantium mens talis, aut talis indicatur, æstimaturque.

** Theodoretus. Non quasi odore delectatus sit:

ossibus enim ustulatis nihil graveolentius: sed animum offerentis laudavit. Nec enim corporea membra habet, ut et nares ei attribuamus, per quas olfacimus.

Non naturam munerum, sed propositum mentemque offerentium intuens Deus, ita de oblationibus judicat.

*** Chrysost. Virum justum eum dicimus, non qui unam aliquam, sed qui universas virtutes completatur.

omnibus amplectitur, sive pauper quis, sive dives A præstantibus numerantur. Sed quæ magna inerti-

His placatur, his favet, his gaudet, seu minus, seu majus quispiam obtulerit, seu obolum, seu minutum, seu ovum duntaxat, seu panem, seu calicem aquæ frigidæ (nam et hujus Scriptura meminit *) seu vestem veterrimam, aut lacérâ ad tegumentum, aut cape, aut alium, aut intybum, aut herbam aliquam, aut aliud quippiam villissimum quod quis nominaverit. Animus et animi bona voluntas in his plane iudex est : citra voluntatem affectionemque optimam donum per se nihil valet **.

Quid ego donum memoro ? Solus sermo sufficit. Sicut enim ros frequenter æstum sedat : ita sermo roscidus cor æstuans refrigerat. Etenim parvum quippiam, et modicum haud est modicum, si tantummodo pro virili fiat : sed longe maximum, et optimum, Deoque placitum. Nam in rebus humanis facultas et voluntas frequentissime in eodem non concurrunt : præsertim in pauperibus ac tenuibus, quibus exiguæ sunt copiæ. In his enim alterum, velle fortassis inest : sed posse, et facere non est, Quocirca solus animus, et voluntas, et oratio inopi subveniunt, et mercedem consequuntur. In locupletibus autem, et probis voluntas, et facultas feliciter respondent. Qui igitur pro reclusa sua Deo munus sacraverit, is in cælum usque ascendit, quod Juarum viduarum, unius duo minuta, alterius farina ostendunt ***.

Nam illa duo dedit, et Sareptana quod dedit C nihil præter farinam : imo potius pugillus farinæ fuit, ulpote quæ pauper, et priore illa etiam pauperior esset : tametsi ambæ eadem mente, voluntateque obtulerunt, qua viros et feminas omnes post se reliquerunt. Ne frustra igitur, ne frustra te excusa. Nam qui prorsus nolunt, non autem qui non possunt, cœlesti gloria privabuntur, quod ex ante dictis perspicuum evasit, satisque ad fidem demonstratum et confirmatum est. Hoc nihilominus, ut tibi gratificet, apponam. Pharisæum, et publicanum norunt omnes, e quibus ille virtutes suas jactavit : hic in humilitate cordis pectus suam verberavit. Deus autem, humiliantem se probavit, jactantiam et jactabundum rejecit ****.

Age, rursus quam attentissime potes ausculta. D Exigua in parvis et vilibus, magna in eximiiis, et

* Math. x, 1 seqq. ** Math. xx, 16. *** Math. xix, 25. **** Ibid. xxiv, 25. ***** Rom. viii, 33.

Scholia.

* Chrysost. Non parum est apud Deum, pro viribus, sed magnum quiddam, et illi gratum. Alacritas enim ab animo ; facere autem et posse a facultate proficiuntur.

** Chrysost. Licet enim, licet ex Dei benignitate inexplicabili etiam iis, qui opus non præstiterunt, de sola voluntate coronam auferre. Et quamvis non possimus opitulari, famemque dando repellere, tamen de voluntate perfectam remunerationem consequemur.

*** Theologus. Suscipit et Pauli plantationem, ut Pauli, et Apollo rigationem, et duo viduæ minuta, et humilitatem publicani, et confessionem Manassæ.

bus videntur, ea a studiosis et diligentibus exigua et abjecta habentur ; quemadmodum disputatione nostra fusius explanatum est. Porro in erratis et lapsibus nostris aliter se habet opinio. Exilia enim et parva apud viros perfectos non sunt, nec æstimantur parva. Et vicissim, quæ imperfecti magna censent, ea levis momenti, et tenuissima ab illo judicantur, qui perspicit et cum justitia judicat omnia. Ad hæc alia bonæ spei plena audi : « Primi enim erunt novissimi » et e contrario, « novissimi primi ». Quando enim juvenis, jussus facultates suas in pauperes distribuere, si hæreditatem cœlestem adire, et perfectus evadere vellet, majorem animo tristitiam concepit, sic adversus eum ad astantes locutus est Dominus : « Quam difficile divites intrabunt in regnum cœlorum » ! Ad quæ licet evidentissima, cum discipuli objicerent : « Quis igitur, magister, salvari poterit ? » ille confestim responsum verum ita reddidit : « Quæ impossibilia sunt, inquit, apud homines, apud Deum etabilia » et facilia, et facillima sunt : Domino enim universorum etiam universa sunt possibilia : qui et ordini et legibus naturæ imperat. Crede verbis meis, nec amplius dubita. Sive enim Christus te sociare salvandorum choris, sive annumerare fulgentibus justis voluerit (sicut antea memoravimus, et de operariis in vinea, relictisque ad sarcinas a Davide exemplum attulimus), ut pelagus benignitatis, ut abyssus misericordiæ, num est qui tantillum resistere ausurus sit ? Deus est qui justificat, quis est qui condemnet ? Dominus enim et conditor est omnium, et idem rex animorum atque corporum. Non utitur curatoribus, non provisoribus, non aliquo vicario indiget. Quem enim timet Deus ? Gloria Domino meo, gloria Christo meo, qui miseretur omnium, et omnes suscipit, si modo quis accesserit, si modo penituerit seu ille exoletus, seu mœchus, seu fur, seu publicanus fuerit *****.

CAPUT VIII.

Ad penitentiam cohortatio. Ad tribunal Christi iudicis adversus scelestos diaboli accusatio.

D ANIMA. Bonas mihi spes injecisti, meque delectasti.

***** Chrysost. Si is qui virtutis munere functus erat, propter ostentationem ejus fructum amisit, quod supplicium merebitur, qui in peccatis gloriatur ? ***** Pharisei Salvatorem reprehendebant (Marc. ii, 1 seqq.) quod cum publicanis et peccatoribus manducaret, quandoquidem lex distinguebat inter sacrum et profanum : ignorantes, Christum supra legale iudicium donasse benignitatis gratiam. Lex enim malum, seu peccatum excidebat : gratia in bonum mutat. Cujus rei testes sunt Zachæus et Matthæus, et quotquot vincti denuo pugnarunt et vicerunt.

CARO. Non vides rem, ut potes, non vides : aliud enim vereor dicere, ne te audacius videar reprehendere. Alacritatem ostende, fidem adhibe, voluntatem, charitatem, spem non dubiam, paululum in hac vita labora, et ingentibus bonis potiere. Desiste, a peccatis præteritis longius refuge. Regnum cælorum exstare audivisti, et illud pati vim atque a violentis tantum rapi ⁴². Nemo hoc ingreditur, nemo salvatur, ni prius cum tentationibus luctatus, ni prius molestias doloresque perpeusus : præcipue si illicita perpetravit. Hoc non ingreditur rapax, non injustus, non fur, non maledicus, non ebriosus, non cinædus, non corpus suum libidine contaminans, non mollis, non pestilens, non masculorum concubitor, non malevolus, non idolorum cultor, quem mors inevitabilis comprehensum abripiet, et in recessibus inferorum collocabit, ubi nulla penitus est confessio : id quod magnus inter videntes (prophetas) quoque scribit. Absterge, elue delictorum sordes. Annuntia commissa, ne diutius tacita habeto, et luge, et gema, et lacryma, et plora, quantumque potes, in salute comparanda elabora. Creator te paternis ulnis excipit. Quoties cecideris, surge ; cadere enim humanum est : et propter peccatores, non propter justos Christus venit : et illos, non hos ad pœnitentiam vocat ⁴³.

Velut limis oculis aspexisti, irrita fecisti, transgressa es pacta, quibus Christo in sancta ablutione ascripta es, et Satanæ, atque angelis ejus servisti. Proinde cum Dominus in judicio sederit, draco improbissimus, ac primus apostata, ut invidus, ut insatiabilis, et crudelis dicet : Hæc, Domine, verbis duntaxat me negavit, operibus ipsis mea fuit, mihi servivit plurimum : meæ voluntati quamvis enixe, diligenterque obtemperavit : mea potissimum amica et familiaris est. Nihil in illa tuum est. Quid tibi cum ea? Non latent ejus actiones : teneo, quibus se obligavit, litteras : cælum et terra scelerum ejus testes sunt. Tu, juste judex, quomodo ulla ratione injuste poteris facere? Tuis contentus esto : aliena cur appetis ⁴⁴?

Hæc judex judicaturus audiens, astantibus virtutibus, ministratoriis angelis, archangelis, principibus sacerdotum, æthletis, et religiosis omnibus, quot

⁴² Matth. xi, 12. ⁴³ Psal. cxxxv, 12.

clamorem admirantibus, non volet justam ferre sententiam, sed rationem probabilem, et excusationem quæret, ut in judicio tu vincas. Si igitur tu quoque tum aliquid probe factum habueris, aut fidei (quod præcipuum est) aut actionis optimæ, ut quiddam ad defensionem peropportunum, et optabile obtende, et ab imo pectore exclama : hinc enim misericordiam impetrabis, et cum ovibus ad dexteram collocaberis, manibusque sceleratissimi impostoris eripere. « Non in manu potenti ⁴⁵, » sed in misericordia, et judicio. Atque hinc et ad judicem major redibit gloria, et ad te laus, si salutem consequere. Dum tempus est, contende : tempus hic est operandi. Dum es in via, emendare ; et salvare. Exerce talentum, cave ne defodiatur. **B** Thesauriza tibi virtutes, ut in judicio abs te malignum queas depellere, et habeas cur salvere. En, et exemplum adduxi tibi, et cætera quoque, prout voluisti, et censuisti, explicavi, auxilio illius, qui solus docet homines scientiam. Quod si quid a me falso prolatum putas, ideoque non credis, occurre quantum in te est, rursusque interroga : ego tuæ oppositioni respondebo. Quod si a me dicta tibi certa indubitataque videntur, ne de cætero cunctare, quæso, ne locum des desidiæ. Ad opera exsuscitare, et illa te ad judicium abeuntem, ut commodum itineris administricium viaticumque comitabantur. Sia opera neglexeris, quod te maledictum maneat, dicere nolo.

CAPUT IX.

C *Parvam negligentiam atque socordiam non parva mala generare, ostensum ex historia Levitæ de libro Judicum.*

ANIMA. Non repugno abs te dictis amplius, quibus assentior, et in sententiam tuam transeo maxime. Tu vero jam docere perge : propter istud, quod dicis, maledictum, quodque animum mordet, quid tandem ex desidia signatur mali : hoc enim liquidius nosse desidero. Istud mihi edisserere ac patelacere ne differas : ut ne quid ex desidia mihi contingat mali, meque tecum perdas : te ut quæ non docueris ; me, ut quæ non didicerim.

CARO. Quoniam ita cupis, aures adverte. Jussi sumus orare, vigilare, sobrii esse, quandoquidem **D** nescimus, qua hora fur venturus, et perfossa domo abiturus sit. Qui vigilare instituit, oculos vigiles

Scholia.

Principio peccanti omnes ignoscimus, propter inexperientiam : post multos autem recursus supplantatum, difficulter quis venia impertiendum existimabit, ut qui ex negligentia socordiaque ceciderit. Nec istud solum est indignum, et horribile, sed etiam, quod multis scandalizatis, et sæpe ignavioribus effectis, ipse tanquam criminis reus, et inexcusabilis evadit : « Cum autem averterit se justus, inquit, à justitia sua, et fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus quas fecit, non recordabuntur amplius. In peccatis suis morietur, et justitia justus non liberabit eum, in

qua die erraverit (Ezech. xviii, 24). »

« Chrysost. Bonus est Deus, sed idem justus. Justus autem munus, pro dignitate mercedem reddere : sicut scriptum est, « misericors, sed et judex (Psal. cxi, 4). » Ac Deus quidem, quanquam regnum cælorum promittens, non auditur. Diabolus vero cum hominibus gehennam comparet, diligitur et amatur : et cum ante gehennam hic probra et ludibria, mille pœnas, ipsamque mortem importet, nihilominus prompte sibi obsequentes non paucos habet.

circumfert, nec dormit ut nos, nec rhonchos trahit : sed lampadem accendit, et, ut prudens, in vase oleum ad salutem habet, quod est misericordia erga pauperes, ex charitate et miseratione adversus eos, ut fas est, existens : et paratus est, et citra dormitationem vigiliis agit. Atque hic beatus servus appellatur ⁴⁴. Qui autem procrastinat, indignus est, et miser. Vita hæc in actione versatur, tanquam mercatus quidam .

Quia igitur mercatus est, luera tua sectare. Futura vita pro meritis præmia singulis persolvat. Ibi voluptate potentur, quotquot hic vigilant : e diverso, punientur quotquot hic inertiae ac languori se dedunt. Excitare proinde, vigila, semove abs te socordiam. Lugeamus quantum possumus : ducamus gemitus ex alto pectore. Et quoniam simul vivimus, altera alteram incitamus, et ad opulationem mutuam exacuamus. Nam si repertæ fuerimus remissæ, et ad cursum segnes, frustra que diem ex die transiverimus, ex improvise mors ut leo in nos irruet, inopinata sequetur dissolutio, et copula nostra dirumpetur, peribitque mistio ista admirabilis, et una pars nostri sub terra, ut ex terra procreata relinquetur : altera, utpote meus, ad mentium naturam revertetur. Timendumque ne quid ambæ patiamur tale, quale olim passus est Levites, æalum intolerandum, insperatum, et omnino non ferendum, cum uxorem morte turpissima amisit, sicut in libro Judicum memoratur.

ANIMA. Quæso, istud mihi latius declara. Equidem **C** historiam hanc cognoscere cupio. Sat scio, cum nobis, tum aliis proderit, quibuscumque studio erit hinc fructum colligere ; et is sermo ad disciplinam conducet.

CARO. Longa et varia est narratio, atque idcirco et cognitione, et disertiore lingua ad explicandum eget. Ast ego utroque destituta, facere verba vercor.

ANIMA. Quanquam res est difficilis, tu tamen mihi debes obsequi in omnibus. Quapropter tolle moras.

CARO. Obsequor, dico, et hinc duco initium. Olim vir quidam Israelita, tribus Leviticæ, habitans in latere montis Ephraim, uxorem accepit Bethlehemidem ex Juda, quam in suam regionem secum duxit. Mulier aliquanto post icta desiderio parentum ac patriæ, eo revenit, ac per diu apud eos mansit, diebus centum viginti videlicet. Post maritus consurgens cum duobus asinis, et puero ad conjugem reducendam properato abiit. Socer generum amanter recipit. Apud quem ille toto triduo

A diversatus, quarta luce mane exurgens, domum, redire voluit. Socero autem rogante filios, et etiam illo die secum manerent, audiunt illum, manent et cum eo se lætitiæ dedunt. Quinto demum die genero iter urgente, nulla que jam dilatione interposita ad abitum incumbente, socer ei persuadet, ne jejunos discedere velit. Prædent una rursus, et procedit dies, illisque ultra debitum tardantibus, iterum a patre filii detinentur, et die etiam illo manere compelluntur. Cum postridie mane in viam se conferre pararent, iterum socer ut mancant precibus instare. Verum ille detrectavit, et alieno tempore egressus, vix ad oppidum Jebus pervenit. Jam sol ad vespærum et occasum urgebat, cum puer consilium dedit, uti illic diverterent. Verum **B** Levites eo declinare noluit, quod ei in Gabaa, urbe munita et tribus Benjamiticæ, pernoctare deliberatum esset. Transierunt ergo Jebus, occubuitque eis sol juxta Gabaa, quo hospitii causa se receperunt, id quod malorum maximorum principium fuit. Igitur senex quidam tribus Ephraim, probus moribus, qui tunc advena illic incolebat, in publico sedenti occurrens, eum salutatur, quærit unde veniat. Quod cum mox didicisset, et ut erat ingenio hospitali, ejus misertus esset, ambos in ædes suas invitat, introductosque benigne habet. Cæterum quidam indigenæ libidinosi ac protervi, hunc hospitem lascivis oculis intuiti, facto sodalitate, ut rabiosi canes, pulsare, et impellere januam diversarii, virum (pro facinus) ad muliebria patienda expetere : non jus et fas, non hospitii, non legum sanctitatem revereri. Quid ad hæc senex hospes et honestus ? obstupescit illico, non se capit, ad pedes detestandorum illorum procidit, quantum potest obnuitur, hospitique suo consultum volens, amentes illos rogat, ut minore malo sint contenti, relictoque viro, sua filia adhuc virgine, et cum ea uxore hospitis quem quærebant, ad suam libidinem abutantur. Illi vix huic precibus annuunt, mulierisque castitati mirum in modum illadunt, totaque nocte, vi adhibita eam deturpant ac defœdant, vicissim nefaria libidine sese inquinantes : ut oriente sole dimissa, et ad januam senis veniens, et sive calamitatis magnitudine, sive doloris acerbitate humi cadens (o rem novam) statim animam ibidem expiraret. Inventam ante ostium jacentem Levites dormire existimans, ubi mortuam cognovit, ut erat, mortuam jumento imposuit, domumque onus omnium acerbissimum portavit. Postmodum in partes duodecim divisum, ad unamquamque tribum unam partem mittit, nuntio apposito in hanc sententiam : Num egregium factum sit, vos ipsi considerate, et

⁴⁴ Matth. xxiv, 46. ⁴⁵ Judic. xix, 1 seqq.

Scholia.

* Chrysost. Nam et homicida quandiu in via est, potest mutare animum, et supplicium effugere. Ubi autem judicis arbitrium subierit, gladius, carnifex, barathrum illi imminet. Sic plane et nos, quandiu

in hac vita sumus, mutatis moribus sempiternas poenas evadere possumus. Ubi hinc in alia illa loca migraverimus, frustra lamentabimur.

sincere iudicate. Sin factum hoc contra Creatorem, A et execrandum scelus est, in reos, ut par est, vindicete. Re cognita, zelo Israelitæ accenduntur, copias expediunt, quadringenta millia, omnes omnino tribus, præter Benjamitas, quorum numerabantur viginti quinque millia; et Gabaonitas ejusdem tribus septingentos, et hos omnes bellatores peritos, ac funditores. Pro more omnes in Silo conveniunt, Deum consulunt, quæ tribus bello præesse, et præliandi initium dare debeat: responsum, Judam debere primam impressionem facere. Configunt, caduntque primum præter spem de ulterioribus viginti duo millia. Tum flentes Conditori supplicant. Altera puga committitur, iterumque decem et octo millia occumbunt. Denuo lamentatio in Silo, denuo supplicatio, et denuo conatus flectendi Deum per victimas, et fructuum oblatio, et sacrificia, et oblationes acceptabiles. Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis primi sacerdotis, sacra peragens, istiusmodi voces effundebat: « Quomodo nobis sic iratus es? En secunda clades prima pæne major accidit. Nam cum arderemus ulcisci impios, ab illis, nescio quomodo iterum victi sumus. Verum age, nunc audi, et suffice nobis robur. » Obsequitur eorum voluntati Deus, et victoriam tribuit, qui « voluntatem timentium se facit ⁴⁶. » Insidias circum urbem locant, plurimos ignes accendunt, plenis agminibus procedentes, oppidanos ad pugnam etiam tertium eliciunt, manumque acerrime conserunt; omnes Benjamitæ, quinque et viginti millia, et centum præterea ferro conficiuntur. C Undecim autem tribuum quadraginta millia.

Postquam autem omnes de tribu Benjamitica, ut breviter dicam, cum conjugibus et liberis bello absumpti sunt, et sexcenti duntaxat relictis, in petram Rhemnon confugerunt, ibique totos sex menses commorati sunt, undecim tribus in Maspha se conferentes, et internecionem generis sui magnæ calamitati ducentes, primum unam tribum Benjamiticam scilicet, ex aliarum numero deletam luxerunt. Nihilominus adhuc iisdem irati conjurant, et inter se pactum ineunt, uti neminem flagitiosorum illorum qui in Rhemnon confugissent, quispiam sibi generum facere sustineret. Cum porro solemne festum in Silo advenisset, ad quod omnes undique ascensuri essent, et lege veteri Judæorum nemo abesse ab ea celebritate posset, rursus eos qui prius conjuraverant, ut cum nullo unquam illorum sexcentorum affinitatem conjungerent pœnitudo subit.

⁴⁶ Psal. cxxiv, 19.

Sed quoniam tribules Galaat simul in Maspha non ascenderant, datum adversus Benjamitas jusjurandum negligentes, decem millia contra eos miserunt, ut tanquam perjuros omnes occiderent: solas autem virgines reservarent. Editur mandata cædes, et puellæ illis servantur, omnes numero quadringentæ, quas fœdere facto Benjamitis nuptum tradunt. Quia vero ducenti sine uxoribus restabant de illis Israelitarum a majoribus natu, quibus cura erat tribum Benjamiticam ad cæteras recuperare, tametsi juraverant generi illi non parsuros, alia suscipitur cogitatio. Inveniunt modum, quo etiam hi uxores adipiscantur. Mandant proinde illis, solemne anniversarium fore in Silo, eo accelerarent, atque intra septa vinearum insidiosè latentes, virgines indigenas ad choros ducendos procedentes raperent, nec plures, quam pro numero suo, id est, ducentas, raptasque domum ducerent, et in matrimonio sibi haberent. Si eorum cognatio, patres, fratres, propinqui et amici hunc raptum accusatum venerint, dicturos non habere se quid faciant: cur rogantibus non dederint? legitimam nihilominus affinitatem, necessitate probandam esse. Metuendum enim, ne miseri, naturæ stimulis subacti, aliunde sibi uxores, ex alienigenis, et incircumcisis quæsitum eant. His dictis a primoribus populi, verba secundum præceptionem ad rem conferuntur, rapiuntque sibi ex Silo uxores, tertia pars, inquam, eorum qui stragi superfuerant, iterumque Benjamiticum genus instaurationem, et de integro ex sexcentis illis auctum est, ubi uxores adepti, ut dictum est, liberis operam dederunt, urbesque et castella multa construxerunt.

Rem gestam tibi totam exposui, et demonstravi, quantum sit in eo mali, si quis quod in manibus habet, segniter tractet. Vides enim ter infelicem illum viatorem, in quot incommoda ex seguitie incurrerit, amissa uxore, morte indignissima, excitatoque inter tribus belli incendio exitiali. A scintilla cœpit, et in facem excrevit, totumque genus arsit. Mutuo enim in se insanientes, et ruentes mutuo trucidarunt. Sed hoc facinus (o cladem insperatam) unius hominis desidia ac remissio in vexit. Si enim hora tertia voluisset itineri se dare, ante vesperam domum suam revertisset: nec cedendo soceri precibus, et semper remanendo tantum malum et passus fuisset, et aliis creavisset, sibi primum, subinde tribubus, et Benjamitis maxime ⁴⁷.

Scholia.

⁴⁷ Isidorus. Qui enim gravioribus erant astricti sceleribus, et longe majoribus eo quod putatum erat, ut vult ac innocentes ad cædem fratrum suorum ascenderant unanimis. Verum experientia didicerunt illud: « Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui (Matth. vii, 5). » Nam undecim tribus cum a Deo decisissent, et cum idolis fornicatæ essent, ab una

tribu devictæ sunt, simulque victores funditus extincti perierunt.

⁴⁸ Chrysost. Prioris enim delictum, posterioris cautio fit, si attendamus. Nonne vides quomodo et matres, cum filiolus præcedens lapsus fuerit, si subsequens quoque labatur, durius eum verberant, subjicientes: non videbas illum te antecedentem cadere? quomodo tu quoque cecidisti? non vidisti? non habes

Numerus omnium in hoc bello caesorum, ex unde A ἄρῃ, a terra : et corpus simul magis magisque incurvens, in senibus termini adventantis indicium est. Et quidem in humum unde processerunt proclinantur, quam et tanquam sinum maternum subire festinant : et lex nobis lata exstat, ut qui de terra sunt, in terram revertantur⁴⁷. Præterea quod senescit et inveterascit, prope interitum aiunt esse, quodcumque illud est. Quomodo igitur etiam senex deterioribus inhæres, neque prophetam illum clamantem audis : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum⁴⁸. Eheu ! »

CAPUT X.

Remisse, et in peccatis vitam agitantes e rebus humanis duriter violenterque excedere. Secus accidere iis, qui ad superna animo et cogitatione conversi, vivendi rationes in melius commutant.

Quamobrem si me audis, neutiquam differes, B quemadmodum Levita, neutiquam tali procrastinatione utere. Nam si diem ex die ducamus, semperque crastinum frustra expectemus; quoniam diversi casus vitam nostram circumstant, repente securis lethi apponetur, et arborem ut infructuosam radicitus amputabit; nostramque colligationem ante tempus dissolvat, ut conjugem a Levita abstraxit, et in pugna tribuum tot millia prostravit. Quanquam illa corporum separatio fuit, nec spiritus animæve periculum habuit. Et quoniam anima mori non potest, supplicium immortale luet, si non quo statu debet e corpore emigraverit. Judicium plenum est horrore, pœnam quis sustinebit ?

Ultimis horis currimus, finis est in foribus, æstas adest, albæ sunt regiones, falx instat, tempus est messis. Vita nostra est miserrima, mores infructuosi. Nescis quam vana sint in rebus humanis omnia. Nondum nosti bonum, vel ipsa diuturnitate temporis. Nondum satiata es videlicet rerum caducarum usu. Si finis vitæ est incertus, in adolescentibus incertus est, in senibus manifestus et minime dubitabilis. Sperant juvenes ad senectam se perventuros; senes de vita longiore desperant: jam enim terram intuentur, et quæ terrena sunt maxime aspiciunt; unde et ἄρῃ; senectus, ἀπῶ

⁴⁷ Gen. iii, 19. ⁴⁸ Isa. v, 18. ⁴⁹ Rom. ii, 4. ⁵⁰ Hebr. x, 31. ⁵¹ Deut. iv, 24. ⁵² Matth. xxv, 1 seqq. ⁵³ Matth. xxii, 11.

Scholia.

oculos? itaque quod alii ante nos ceciderint, non solum D veniam nos privat, si in eadem inciderimus: sed etiam supplicium nobis auget.

* Theologus. Aliquando dolor voluptati præferendus est, et vultus demissus ac mæstus pompis ac spectaculis, et risui inhonesto lacrymæ laudabiles: « Quis sapiens, et intelliget (Osee xiv, 10) ? »

** Catenis enim suorum criminum quisque constringitur.

*** Chrysost. Benignus est Deus; ideo non statim delinquentes pœna multat, eorum conversionem expectans. Quod si nonnullis omnino hic parcit, futuras iisdem pœnas atrociores infligit.

**** Isidorus. Non te, homo, regnum caelorum incitat: non gehenna terret. Non advertimus nos bestiam immansuetam delinire, et in forma humana cum perverso dæmone colluctari.

***** Chrysostomus. Non est moleste ferendum quempiam male habere: sed cum male habeat, non curari. Nec simpliciter ulceribus affectum lamentamur, sed sic temere jacentem sine medicorum auxiliis. Eum porro qui secatur, et uritur, ad sanitatem tendere dicimus. Ita quoque quod ad animam attinet, nos geramus censeo. Non eos qui tentantur, sed qui impune peccant lugere ac desere oportet. Nam improborum animadversio, justos ad officium attentiores facit.

***** Chrysostomus. Fatemur quidem, nos regnum Dei desiderare, sed per quæ illud adipisci quæramus, nobis sollicitudini non sunt. Quod si Deus inflammatum animum tuum, excitatam voluntatem viderit, ipse te ad perficiendum juvabit. An non dicentem audivisti: « In mundo pressuram habebitis, et mundus gaudebit, vos autem contristabimini (Joan. xvi, 35) ? »

regente superveniet, quid tempus frustra conteris? Memor esto eorum quæ pataveris, et emenda, et esto vix tui memor, et te geras provide. Cognoscis veritatem, nosti quid deceat, si tamen affectionibus animum turbulentum non habes. Cognoscis, quemadmodum peccatum adducat supplicium: virtuti autem deditum esse, contra voluptatem comparet. Tu secus egisti, idque insipienter. Peccatis dedita es, virtutis studium fugis. Et deterioribus gaudes, bonis abstines, neque cohabitaticem tuam ad eadem tecum pertrahis. Falx æstatis advolat, messis instat, regio albet maxime. Et quomodo coram Judice apparebis, quæ fructibus cares, cum opera mala ante te nuda stabunt? quæ omnia exhibebunt, et demonstrabunt, quæcunque clandestine, quæcunque palam designasti, quibus deteriora nemo fecit ab orbe condito? Tempus tibi restat brevissimum, ut ex aspectu tabernaculi tui patet. Flenim consenuisti, et ad metam tendis: « Memorare novissima tua, et non peccabis ⁶⁴. » Rogo, ignavæ ne sis. Nosce Fictorem tuum, et quis te necum, domina, copulaverit, et quæ inter nos mistio, et quale istud temperamentum. Et quis conditor, quis iudex, et mercedum distributor. Quis renes, cogitationes, et corda intueatur ⁶⁵, et quis a sordibus peccatorum mundare possit ⁶⁶? Tempus est abluendi te, ad hoc enim spatium tibi concessum est. Noli celare amplius: dic tu primum peccata tua, et occulta et aperta, seu verbo seu opere commissa, quibus me miseram tecum quotidie corrumpis. Quid si rapiaris, si hoc nexu solvaris antequam convertare, et a principe latronum, ut infelix mancipium abducare, tuorum scelorum catenis impedita? Væ tibi, quantum tunc ingemisses. Cum dictum sit: « Quos Deus conjunxit, homo non separet ⁶⁷, » neve penitus quisquam id audeat, quid illi fiet, qui animam a tabernaculo suo prorsus distraxerit? quomodo non suppliciis, et quidem extremis afficietur? si igitur, ut dicebamus, repentina nobis separatio (quod utinam ne fiat) acciderit, et finis improvisus, quomodo Levitæ ex animo parum attento factum est, quam veniam consequaris, abs te pendet.

ANIMA. Quomodo pacto ego sola horum causa sum? et quomodo a me proficisci delictum pronuntias? alius est omnium Dominus, alius omnium Conditor; ille colligavit, ille separat; et ille vitæ ac mortis imperium habet ⁶⁸; et huic quidem addit, alteri aufert, et quod melius est disponit, et quod

⁶⁴ Eccli. vii, 40.

⁶⁵ Jerem. xi, 20.

⁶⁶ Isa. xliii, 25.

⁶⁷ Matth. xix, 6.

⁶⁸ Hebr. ii, 14.

⁶⁹ Isa. xxxviii, 1 seqq.

⁷⁰ Dan. v, 1 seqq.

⁷¹ Psal. ci, 23.

⁷² Luc. xiii, 5.

⁷³ Joan. xv, 1.

Scholia,

Qui oblique ad Deum accedit, ejusque mandatis adversatur, ad eum vicissim ille oblique venit. Et merito. Ne facias mala, et non te comprehendent mala.

Chrysost. Qui ob præterita peccata pœnas deit, venique dignatus est, si rursus peccarit, majus sibi judicium iræ parat. Quanto enim majus est donum, tanto peccatum minus ignoscendum judicatur. Iudex enim, si latronem et furem comprehenderit, punitum-

A est utile judicat, hominumque vitam sapientissime regit. Quomodo igitur insontem tu me tam audacter accusas, et separationem a te male mihi objicis?

CARO. Rationi consentanea, et vera admodum loqueris. Terminum vitæ alius omnibus emetitur; alius finem hujus lucis mortemque distribuit. Et aliis quidem annos apponit, ab aliis rursus amputat, ut fecit Ezechie regi ⁶⁹, et improbo Balthasar ⁷⁰. Ego vero plurimos novi, qui repente corrue- runt in lege, et ante legem; rursusque post gratiam, quibus peccare contigit, nec in viam rediisse, ut in barathrum et profundum perditionis caderent; vitamque probam et honestam omnimodis neglexisse, et pro ea luxuriosam et improbam amasse. Et hæc tremens David impense rogabat clamans: « Ne revoces me in dimidio dierum meorum ⁷¹. » Et filius ejus Salomon: « Ne, inquit, esto similis impiis, et iniquis, nec duris corde, et incompatientibus. » Et mali pereunt, insuper mortibus immanibus, et tempestas veniet ad perniciem impiorum ⁷².

Quod si vim verborum istorum nosse vis, res mihi considera, quemadmodum cum verbis conspicerent. Respice superiorum temporum homines, qui sæculo Noe vixerunt: et rursus Sodomitas, et qui humo absorpti sunt cum Chore, Dathan et Abiron, centum quinquaginta; quique in solitudine interierunt, tot myriades. Heli filios mihi hic considera, Phinees et Ophni sceleratissimos. His et plurimis aliis, quorum nomina edere erubesco, improvise et puncto temporis emori contigit. Tu, si volueris, omnino plures reperies, et quo pacto, et qua ex causa interierint. Veruntamen unum quiddam solum, quod etiam Christi est, tibi dicam. In Siloe sine improvise deleti sunt viri pestilentes, improbissimi, et moribus detestandi, et digni his, quæ jam significavimus. Sic docet Verbum in sermonibus de pœnitentia de iis qui lapsu turris extincti sunt, genere Israelitæ decem et octo; idque propter peccata et delicta, quibus obnoxii pœnas omnino dederunt.

Et hoc addit: « Si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis ⁷³. »

Alibi ⁷⁴ rursus discipulis loquens Verbum se vitam, illos palmites, Patremque suum, alioqui conditorem, agricolam nominavit. Palmes fructum non ferens, mortifera sectione excinditur, in ignem

que dimiserit, si postea eadem scelera admisisse invenerit, longe acerbius punit: quandoquidem prioris venia melior non evasit.

Maximus. Mala voluntaria, involuntaria generant: non enim potest, qui peccavit, futurum judicium sine aut sponte sua hic susceptis, aut extrinsecus illatis afflictionibus effugere: « Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei (Mich. vii, 9). »

conicitur, et ardet, et perit. Consentanea bis et consequentia scribit David: « Nisi conversi fueritis, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit in eo vasa mortis ⁶⁴. » Cernis, non pœnitentes, neque conversi, et compuncti, quomodo male perennt, et insuper damnantur interitu repentino, ut liquidissime ostendimus. Qui autem studiosè ante obitum vitam suam, moresque in melius formaverunt, et cum lacrymis ac pœnis voluntariis pœnitentiam egerunt, misericordiam impetrant misericordis Domini: id quod cum multis, tum e Ninivitis potissimum apparet: qui cum in cinere et sacco pœnituisent, vitam conservarunt; et e Manasse, qui per fletum et correctos mores salvatus est. Ex publicano, ex latrone, ex meretrice, ex filio prodigo, ut Davidem, et Petrum magnos illos taceam, et (ne verbosa videar) plures prætermittam.

Num aliam præterea demonstrationem requiris, an a me dictis contenta es, an incredula es, et ægrefers pertinacia quædam Hebraica?

ANIMA. Prorsus verbis tuis fidem habeo. Absit enim a me, ut tam vere dictis fidem negem. Quomodo enim quispiam adhuc hæsitavit, et credere detrectavit? Quin vehementissime dictis istis obstupui et cohorrui, et omnia peccata ac delicta mea reputo. Reputo ut abs te audivi, iudiciumque tuum amplector. Dixisti enim quod conducat, et in commune prosit.

CAPUT XI.

Qui hic peccata sua confessus non fuerit, eum alia via salvari non posse (4). Cur Petro ante alios clavis traditæ. Quid sit pœnitentia. Notanda magnopere quæ hic de confessione sacra disserentur.

Porro me præter alia hortaris, ut peccata mea spiritualibus Patribus annuntiem, quibus me et te scævavi, et pro absolutione ea confitear. Mihi au-

⁶⁴ Psal. VII, 13.

Jacobi Grotseri notæ.

(4) Locus illustris pro confessione auriculari, de qua longe melius disserit Philippus, *Dioptræ* parens, quam Jeremias patriarcha Constantinopolitanus in sua Censura cap. 11, ubi ait: *Quæ autem* (peccata) *per oblivionem, vel animi pudorem confiteri* (pœnitentes) *omiserint, precamur piùm et misericordentem Deum, ut et hæc ipsa simul cum cæteris illis condonare velit, confidimusque eos talium etiam a Deo veniam consecuturos.* Et quidem quod ad oblivionem attinet, nemo id inficiatur. De pudore, alia ratio est: quia confessio debet esse integra, ut recte etiam *Dioptra* demonstrat; integra autem non est, si quis peccata quorum memor est, solo pudore

tem primum perquam difficile est hæc in memoriam revocare. Deinde timor, pudor, dubitatio, et angor me impediunt, quominus serie quadam, et ordine omnia, quemadmodum a me commissa sunt, confitear: quæ arenam maris, guttas roris numero vincunt, et manent, et animam versant. Quod si forte in memoriam omnium rediero, et animo multitudinem complexus fuero, rursus æstuo, et tremor ac pudor me corripunt. Confessuram turpitudinis opera, timor me invadit, et horror exanimat. Hinc impense angor ad declarationem occultarum pestium, quas infelicissime tacitas habui: quas diebus, noctibusque, quas volens et deliberate, quas verbis voluntariis, quas aperte, quas clam, quas ignoranter etiam perpetravi. Quis hæc omnia dixerit? quis per species enumerarit?

Et tertius timor me incessit, ne cum totum dixerò, aliis ad perniciem et scandalum dicam, iterumque iudicium velut a nobis incipiat: malumque revertens, in caput meum recidat. Etenim si quis e vulgo aberrans peccaverit, ad ipsum solum damnum redundat, quoniam qui peccavit, in communi latere potest. At si quis statu sublimior, et sacerdos deliquerit, malum ad omnes communiter pertinet. Insuper timeo, et pudori mihi est apud sanctum virum aperte edicere turpia flagitia.

CARO. Nihil est penitus, cur formides. Quamquam enim pater est, cui peccata confiteris, tamen et ipse natura homo est, tibi que carne, et spiritu similis: etsi alioqui vitæ rationibus, familiaritate cum Deo, ut virtutis cultor, distet abs te plurimum. In humilitate, in contritione cordis te ad pedes ejus abjice, ab imo pectore clama, ingemisce, quantumque potes recense omnia. Ne confundare, ne perturbare, ne concutiare. Quæ clausa habes, patefacito, et diutius tacere noli. Opera te-

præpeditus, omittat. Probationes quæ afferuntur ex Veteri Testamento, rationes quædam probabiles sunt, quales nimirum ex figuris duci solent. Lege de hoc argumentorum genere Bellarminum lib. II *De pœnitentia*, cap. 3. Sic et Isidori sententia de confessione peccatorum baptismo Joannis præmitti consueta plus nec evincit, nec evincere cupit, quam confessionem illam fuisse quemdam typum confessionis nostræ sacramentalis, ut idem Bellarminus copiosius ostendit, qui fere omnes locos ex Veteri Testamento pro confessione a *Dioptra* adductos, egregie ab hæreticorum nugis asserit.

Scholia.

* Virtutis enim, et bonitatis comites sunt voluptas animi, et gaudium: vitii autem et peccati ærumna, afflictio, ploratus, cruciatus, mœstitia.

** Quemadmodum in navi, si nauta offenderit, vectoribus porum nocet; si gubernator, commune omnibus exitium offert: ita subditorum lapsus, non tum communi, quam privatim suum cuique detrimentum afferunt. Sacerdotum vero ad omnes perveniunt, multoque illorum quam profanorum delicta severius vindicatur.

De tractandis autem peccatoribus sic scriptum est ab Isidoro: « Medici excellentissimi, cum quempiam nacti fuerint oppletum vulneribus, tantum ei curationis et medicinæ adhibent, quantum vires affecti patiuntur, ne, dum vulnera sanare volunt, ægrolantem perdant. Magnum revera est aliquod delictum, et impunitate majus: ideo increpatio adhibeatur pro supplicio: venia autem detur celeriter, ut morbus ad sanitatem procedat.

nebrarum in lucem profer, ut de cetero in tenebris peccatorum ne ambules. Etenim, etsi naturam humanam gesserit, quemadmodum gerit is cui tu cogitationes tuas enuntias et committis, tamen Dominus tunc ininspectabili modo præsens, veniam, et absolutionem impertit.

Initare mansuetum Davidem, regi et prophetam : « Peccavi Domino » clamat ex imo corde. Et mox audit ; « Et Dominus transtulit peccatum tuum ⁶⁴, » Nathane 'divino prudenter huic rei subserviente. Scriptum est : « Dic tu primum iniquitates tuas, ut justificeris ⁶⁵. » An enim si tu dicere nolis, Dominus eas non videt? Et qui tandem, qui videt, et prænoscit omnia? Qui tamen non absque pudore temporario te a futuro pudore liberari vult. Fidelis est Dominus : si tantummodo enuntias peccata tua, omne debitum dimittet tibi, sicut dixit : nam quod manifestatur, etiam lux est manifeste : « Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini ⁶⁶. »

« Adhuc te clamante, ecce adsum ⁶⁷, » ait tibi, et prævenit. Christus Deus appropinquat iis magis, qui ei student esse proximi. Fidelis est Dominus in verbis et in operibus suis. Alia via mihi benignitatem Domini considera, qua peccantibus januam aperit : non enim regni cælorum claves alteri tradidit, quam Simoni Petro, qui ipsum pernegaverat.

ANIMA. Quo iudicio, quibus rationibus adductus est, ut id faceret, et cur non eas dilecto, ac virgini, cur non charo fratri tradidit, Jacobo videlicet, aut ejus cognomini? Petro, qui ipsum negaverat, eas committit.

Caro. Discas igitur rationem ejus quod interrogas. Et ex eo rursus Verbi propensionem ad misericordiam, clementiam ineffabilem, miserationum multitudinem, quibus erga lapsos utitur, qui est natura misericordissimus, cognosce. Ut enim lapsos lapsurosve aliquando liberaret et ad pœnitentiam ex timore, turbatione, et tremore ac timiditate animosiores redderet, non alteri alicui

⁶⁴ II Reg. xii, 13. ⁶⁵ Isa. xliii, 9. ⁶⁷ Jac. v, 16.

* Chrysost. « Quis gloriabitur castum se habere cor : aut quis mundum se a sordibus libere profitebitur (Prov. xx, 9 ; Job xiv, 4) ? » Omnes igitur misericordia egemus : sed non omnes misericordia digni sumus. Etenim quanquam misericordia non deest, nihilominus dignum se postulat, juxta illud : « Miserebor cujus miserius fuero : et clemens ero, cui clemens fuero (Exod. xxxiii, 19). »

Idem. Peccato nihil exitiosius accusatione et condemnatione. Demus operam ne peccemus. Si peccaverimus, ne per negationem et occultationem mule commissi nobis ipsis pœnam exaggeremus.

Chrysost. Corpora enim morbo affecta curare, non est cuivis facile : at vere animam egrotantem sanare, quis sine magno negotio potest. Et ad corporis quidem adversam valetudinem depellendam medicamentis et pecunia opus est : anima autem parvo pretio, et nullo sumptu convalescit. Sola quippe vo-

luntas satis est, qua omnia expedite et cum virtute conficiuntur. Nam confessio iis qui peccaverunt, peccatorum fit abolitio.

ANIMA. Gloria Deo meo, gloria Christo meo, cuius clementia et patientia nondum adest finis ultimus.

CARO. Quoniam igitur plene didicisti, quam ob causam Christus Petrum tradendis ei clavibus majoris æstimavit, in eoque alios omnes discipulos præterierit, viriliter age, ne cadas animo. Petri exemplum tibi propone, qui nihil neglexit, nec dissolute egit, nec rem cunctando procrastinavit, neque propter delictum socordiam indulsit, nec dolorem posthabuit, quo multo erat opus ob id cujus gratia a divinis septis, et a parte Christi illa desiderabili abjectus erat. Sed celerrime ad sanitatem reversus, et malum suum cognoscens, ut cordatus, ut constans, ut fidens animi miles, lucta instauranda victorem suum vicit : et qui adversus se insurrexerat, eum prostravit : nam qua nocte cecidit, eadem resurrexit ⁶⁸.

Ne proinde cunctare, sed quam habes in conspectu viam, ingredi. Vade viam, quæ te ad pœnitentiæ altitudinem ducit. Et, si cadis, resurge ; si dormis, expergiscere, propositumque ac voluntatem muta in melius, et veniam adipiscere, quandoquidem penes te (aut penes quem alium, est Creatoris venia, qui solus habet potestatem dimittendi peccata. Hic enim abs te committuntur, et rursus abs te omittuntur. Hic remissionem, et absolutionem accipiunt : nam quæ confessio apud inferos? Hic pœnitentiam arripe, et omnia tibi condonantur, et tunc claviger tibi januam reserabit.

ANIMA. Quam supra et infra, ac toties prædicas

⁶⁸ Isa. lviii, 9.

Scholia.

luntas satis est, qua omnia expedite et cum virtute conficiuntur. Nam confessio iis qui peccaverunt, peccatorum fit abolitio.

⁶⁸ Isidorus. In peccatum prolapsus perniciosus est non pœnitere, perniciosius desperare : nam cum illud ab ignavia, hoc a stupore et stoliditate proficiscitur. Quanto autem stoliditas ignavia est calamitosior, tanto desperatio ignavia est nocentior. Illud quippe malum est immedicabile : hoc curationem admittit. Siquidem illud iudicii est corrupti : hoc falsæ ratiocinationis. Sunt autem ignavia et stoliditas duo infestiora mala.

⁶⁸ Isidorus. Quoniam quæstisti per epistolam, quo te verteres, quo iras, respondeo ego, ad pœnitentiam. Ipsa enim arx tibi erit excelsa, et sublimis, et muris inexpugnabilibus, atque in modum turrium altissimis undique circumdata.

pœnitentiam, doce me quænam sit; et quomodo A
salus mea in hac sola sita sit, perque eam solam,
non per aliud acquiratur.

CARO. Pœnitentia a me dicitur, et est, a diabolo
ad Dominum per sudores et labores exercitationis
alicujus reversio. Ad bonum in abstinentia a malo
conversio, cum quis, discussis tenebris pessimis,
quibus obnoxius omnigenis passionibus servivit,
recurreret ad Deum, ab his quæ sunt præter na-
turam, ut prudens, reversus ad ea quæ secundum
naturam sunt. Hæc est aperta mutatio mentis et
pœnitentia; revocatio, resurrectio a peccato, seu
pactum cum Deo vitæ melioris. Sermo autem pro-
phetæ est, imo Salvatoris. Postulat enim conversio-
nem, ut convertatur, nostram erga ipsum, et ejus
ad nos. Misericors, inquit ⁶⁹, sum, et diligens
misericordiam natura, longanimis, diligens viscera
misericordiæ, benignus, filiorum amans, paratus
converti propter humanas nequitias. Hæc ipsa
etiam David psalmographus scribit: « Declina a
malo, et fac bonum ⁷⁰ ».

Ferme eadem Paulus ad Romanos scribens man-
davit ⁷¹. Membra vestra exhibuistis ad serviendum
peccatis, membra, inquam, Christi capitis om-
nium. Verum age, aptate ea ad serviendum Verbo.
Quomodocunque et huic serviant membra. Porro
vir quidam spiritualis, animo ferventi, ad Domi-
num rursus ita clamare ausus est: « Dignare me,
Domine, et te quodam modo diligere sicut pecca-
tum dilexi, heu mihi! et tibi servire puro Domino
prompto animo ac studio, sicut peccatis servi. »
Si quis ita se convertens alacriter se converterit,
merito dicitur pœnitentiam agere. Quod si mens ut
mancipium in habitu consueto dominationem et
tyrannidem patiat, cum cogitationibus et opi-
nionibus non bonis, impulsibus, et luctis, quibus-
cum commercium habens, voluptatibus inquinatur,
et inde in corde passiones morabuntur, nec
virtus ibi est inde emergendi (quandoquidem pas-
sionibus impeditæ cogitationes eam una secum
trahunt), nec est revocatio, aut memoria conversio-
nis. Qui enim esset, cum tanta absurdorum turba
oppressa teneatur ⁷²?

Sed ne sic quidem consternari debes, desperan-

⁶⁹ Ezech. xxxvi, 1 seqq. ⁷⁰ Psal. xxxvi, 27. ⁷¹ Rom. vi, 1 seqq. ⁷² Deut. xxxii, 7. ⁷³ Num. v, 6-10.

Scholia.

* Chrysost.: Non idem est a peccatis desinere, et
justum esse, sed aliud hoc, aliud illud. Non enim
satis est discedere ab improbitate, ut justus fias.
Ait namque, « Declina a malo, et fac bonum, » ubi
illi, « Declina, » statim « bonum, » seu fructus vir-
tutum subjungit.

Basilii: Pœnitentibus recedere tantum a peccatis,
ad salutem minime sufficit: sed eos etiam fructus pœ-
nitentiæ dignos facere necesse est. Non enim qui bene
incipit, seque bene exercet, hic perfectus et beatus
est: sed qui bene claudit vitam suam, et ita ut Deo
placet, ad finem perducit. Hæc cum sciamus, in fine
ne corrumpamus.

** Isidorus: Idcirco et Joannes professionem ante

PATROL. GR. CXXVII.

doque concidere: sed occurrere, et rationes, quan-
tum potes, reponere, ut ne illam in ultimis tene-
bras devolvi patiare. Qui enim minoribus victus
cedit, ejus mores etiam in majoribus corrumpuntur.
Qui vero levioribus resistit, etiam gravioribus ad-
versabitur. Nam si parva debellaveris, majora quæ
te appetent?

ANIMA. Docuisti, idque satis, spiritualibus Pa-
tribus peccata confitenda esse, cogitatione, verbo.
opere commissa, quod quidem ad salutem conducit
vehementer, faciendumque est omnibus, quibus
sua salus curæ est. Ego porro nosse desidero ubi
hac de re scriptum sit; num lex de eo vetus, aut
nova exstet, quæ nos viris spiritualibus hortetur
exponere quid noctu et interdum egerimus. Audivi
enim nusquam in litteris mandatum reperiri: nec
opus esse, hominibus cogitata enuntiare, sed soli
puro Domino.

CARO. Negligens et iners mihi videris, neque
scrutari Scripturarum oracula. Quod si Patres
tuos, ut scriptum est ⁷³, interrogares, ipsis annun-
tiantibus rem totam uti se haberet cognosceres, et
nunc haud imperita et indocta appareres. Quod si
et hoc te latet, ego tibi pandam. Pentateuchum,
id est, quinque libros Moses ille Dei spectator He-
bræis conscripsit, Genesis, Exodum, Leviticum,
Numeros, Deuteronomium. In Numeris igitur etiam
hoc præter alia posuit: « Locutus est Dominus ad
Moysen, dicens: Loquere filiis Israel: Vir sive mu-
lier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent
hominibus accidere, et per negligentiam transgressi
fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, con-
fitebuntur peccatum suum, et reddent ipsum ca-
put, quintamque partem desuper ei, in quem pec-
caverint. Sin autem non fuerit qui recipiat,
dabunt Domino, et erit sacerdotis. Et hoc quidem
in libro Numerorum ⁷⁴ ».

Quod si plura testimonia desideras, Davidis li-
brum, Salomonis, omniumque aliorum propheta-
rum attente perlege. Omnibus enim quiddam su-
per hoc insertum est, oportere omnes utriusque
sexus admissorum confessionem obire, et quantum
possunt eo alios adducere. Nec verba Verbi ac Do-
mini audisti, qui longe clarissime de hoc sanxit?

D baptismum requirebat in his qui ad se confluebant.
Non quod ea indigeret, sed ad se adventantium salu-
tem ita efficere studebat. Nemo enim, antequam pec-
cata sua confiteatur, salutem potest consequi: hoc si-
quidem revera humilitatem gignit.

... Theodoretus: Jubet enim eum qui alteri re qua-
piam nocuit, primum confiteri peccatum; deinde
eidem ablatum restituere. Quod si contigerit, eum cui
illata est injuria, ante vitam defungi, quam noxius
pœnitentiam egerit, id cognatione proximo reddere.
Quod si nullus fuerit, nec inveniat cognatus, Deo
offerri. Quod autem pro peccato redditur, cedere in
usum sacerdotis.

Nec quæ hortati sunt, et scripserunt apostoli, præcones Verbi; nec quæ magistri, et primi Patrum? Ut paucis dicam, omnes hortantur, clamant, et universos ad annuntianda ipsorum cogitata, dicta et opera invitant. Non est enim aliud, ut diximus, principium pœnitentiæ, nisi occulta spiritualibus viris detegere, sicut et Dominus ad Mosen dixit. En docui quæ dicitur pœnitentia, et quæ sit, et unde. Si ergo vis, accede, pœnitere incipe. Nihil est quod impediatur, nihil quod prohibeat. Verum audi, et extremum sermonis mei pernosce. Verbum est Christi: « Si non venissem, inquit, et eis locutus non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo ⁷⁶. » Quod dictum ad te tuique similes pertinet.

ANIMA. Optime doces omnia, egoque admitto et amplector, ac de cætero sociam, et opitulatricem vitæ agendæ, et consiliariam, et contubernalem te ascisco: tantum quæ convenit dissere, ut ambæ purgemur a sordibus, et pro viribus ad Dominum in superna curramus, nec in posterum ut pullus infrenis, aut rabiosa Scylla, tibi resistam. Quod si ambæ in scelus ruemus, et ego tecum puniar, et tu una multaberis. Quandoquidem nos unum esse animal planum est, e carne et spiritu conflatum, « quæ sibi invicem adversantur ⁷⁸. » Veruntamen una est vita, et actio una penitus, et iudicium, et damnatio, et supplicium unum. Cum autem hinc discesserimus, tolletur actio, nihilque vel boni, vel mali operabimur ⁷⁹.

CARO. Ut me occupas, et trahis quo vis? Nec possum tibi ut famula non obsequi. Age, ut libet, non me excuso.

ANIMA. Duc me ad meliora, et adjuva me.

CARO. Fias bene placens, et probata Conditori; et ego opera tecum prompte capessam.

ANIMA. Pudor et timor futurarum pœnarum me tenet, a quibus liberari magnopere cupio.

CARO. Tu opera verbis congruentia demonstra.

ANIMA. Unum antea versum profari æquum est.

⁷⁶ JOH. XV, 22. ⁷⁸ Galat. V, 17. ⁷⁹ Luc. XVIII, 10. ⁷⁷ Psal. III, 9; II Cor. IX, 9.

Scholia.

* Isidorus. Qui non paret rectori suo chorus, absurde et inconcinne cunit; et ægrotus, qui non obtemperat medico, miser est. Rector autem et medicus culpa vacant. Nam et ipse Christus cum Judæos, tum Judam crebrius officii monuit: tamen non eis persuasit. Persuadeantur enim necne auditores, ipsorum debet esse potestatis, propter arbitrii libertatem videlicet. Dorentis munus est, nihil præterire eorum quæ ad gignendam persuasionem valent; audientium, persuaderi. Etenim qui docet, dictionem, non item persuasionem in potestate habet. An igitur Christum accusabimus, quia Judæ et Hebræis non persuasit, nec eos salvavit? Neutiquam.

** Basilus. Duplicem ait animæ functionem esse, unam quidem vitalem corporis: alteram rerum contemplatricem, quam et ratiocinantem appellamus. Sed vitalis illius virtus a voluntate non procedit. Nam quemadmodum sole illucescente non potest non illuminari, in quod ille radios suos projicit: ita non potest anima non vivificare corpus illud, cui insita fuerit. Contemplatrici vero a voluntate vim suam ac-

A Ita disseras velim, ut etiam apte convenienterque exordiare.

CARO. Quinam me famulam loqui deceat, ante dominam clarissimam multoque excellentissimam? Vereor ne id temeritati potius ascribatur.

ANIMA. Ast ego jubeo, obtempera, et sine mora prior dicito. Nam pro instrumento mihi es, et te verba facere oportet, mihi que linguam ad sermonem commodare, citra quam nec quidquam omnino proloqui, nec Deum, ut decet, cantare, ac laudibus celebrare queo.

CARO. Quoniam præcipis, obsequor; tu fac attendas. Ex virtute tanquam genere quodam duo oriuntur: quorum aliud $\pi\rho\alpha\gamma\mu\alpha$; sive actio, aliud $\theta\epsilon\omega\rho\rho\lambda\alpha$, sive contemplatio nominatur, per quas quis ad virtutis exercitationem elevatur, et ad intimam Verbi amicitiam provehitur. Ad praxin igitur tibi auxiliabor; nam theoria tua solius est ⁸⁰.

ANIMA. Incipe igitur, ut potes, a praxi, tametsi praxin theoria antecedit.

CARO. Nec enim quisquam ad theoriam venire potest, nisi prius ad finem practicæ venerit. Incipiendum igitur tibi, et studendum in primis huic, laborandumque in gemitibus, in lamentis, in luctibus, in lamentationibus, in fluentis lacrymarum, in oratione constanti, in psalmodia stabili, in chameunia humili, in maceratione carunculae, in contritione vera, in jejunio severo, in lectione Scripturarum, in earum meditatione et notitia, in pervigilatione continua, in opere mânuum, in manuuum elevatione, in genuum inclinatione, in forma divina sanctæ crucis exprimenda. Pectus libenter percute, ut percussit publicanus ⁸¹. Distribue facultates pauperibus, ut scriptum est ⁸², et omne bonum opus quod poteris, hoc facito ⁸³.

ANIMA. Oratione tua in me officiosa candidè fuisti. Quod si et operibus me delectare volueris, tum revera et adjutrix mea vocabere.

CARO. Fidere tantummodo te oportet, fidere, inquam. Moveare ad Dominum motu operum, ad eum

cipit. Improbis autem aliud nihil est, nisi virtutis interclusio, et absentia.

D Isaac. Sicut cum primi homines fingerentur, prima fuit corporis fictio, deinde secutum est spiraculum: sic opera, seu actiones corporeæ, actiones animæ præcedere debent.

*** Cognitio indiget actione, et actio cognitione. Unde ait Dominus, « Qui fecerit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum (Matth. V, 19). » Si enim sufficisset ad perfectionem facere tantum absque docere, aut docere solum sine facere, non ambo conjunxisset, his verbis, « Quicumque fecerit, et docuerit. » Ait enim Scriptura: « Jesus cæpit facere et docere (Act. I, 1). »

**** Chrysost. Non enim ex gratia tantum, sed etiam ex fidei et virtutis usu salus comparanda est. Etenim ut ignis proprium est calefacere, et solis illustrare; sic Dei benefacere, et multo plus quam nos velimus. Ubi etiam gratia est, opera non sunt, et ubi opera, gratia non est. Ubi autem gratia est, superbare non oportet.

sursum respiciens. et omnino ipse dabit. Et accede, et fide non procrastinata ad vestigia Conditoris tui procumbe, clamans cum lacrymis : Tu, Salvator, ineffabili tua exinanitione instaurasti, tu, Domine, salvasti naturam hominum e manibus inimici, et ex servitute. Tu salva me rursus gratia tua : es enim Deus salutis. Si enim ex operibus me salvaveris, erit ista compensatio, non gratia, manifesta que retributio. Mihi autem nullum adest opus bonum. Ipse solus bonus, ipse natura misericors, et tantum fidem requiris, et tantum charitatem vis. Si fides tantum redemptio est, etiam ipsis desperatis, fidem habeo, salva me, es enim Deus ad salvandum. Fides est mihi pro opere, fidem pro opere suscipe. Sufficiat tibi fides, quam et solam tibi offero. Si enim quoquo modo abstrahere me ab omnipotenti potentia tua pessimus tyrannus Belial potuerit (proh audaciam! proh impudentiam!) efferetur, et gloriabitur vehementer. Seu igitur voluero, seu non voluero, salva me; « cito anticipent me misericordiae tuae⁷⁸. » Tu es Deus meus ab utero; tu custos, tu Servator meus. Hac si compuncta dixeris, si e profundis clamaveris, si ex animo lamenta et lacrymas et gemitus fuderis, audiet te, et parcat, et salvabit, et liberabit; nam liberator est Dominus⁷⁹⁻⁷, et animorum Salvator solus. Habe spes bonas, et exspecta optima.

CAPUT XII.

Exempla Manassis et Davidis penitentium, et salutem consecutorum.

ANIMA. Verum ego omnes mortales peccando superavi : omnes peccatis omnigenis prætergressa sum; filium prodigum, principem latronum, meretrices, et publicanos, Sodomitas insuper, et Nivitas. Omnes qui temporibus Noe vixerunt, et qui inde ab Adamo primo lucusque procreati sunt. Et metuo, ne seductor me devoret.

CARO. Ne adeo timeas, ne supra modum metuas. Nam dolor immodicus mentem evertit. Et formidandum, ne quod animæ damnun hinc accipias, et in imum exitum præcipites. Sed patere te consolari : audies enim verba a viro quodam spirituali prolata, et ad hoc de quo agimus spectantia : Invenio, inquit, Manassem regem

⁷⁸ Psal. LXXVIII, 8. ⁷⁹⁻⁷ Dan. VI, 27. ⁷⁹ Psal. L, 18. ⁸⁰ II Reg. XII, 15. ⁸¹ Matth. VII, 7. ⁸¹ Luc. XVIII, 37 seqq. ⁸² Psal. XCV, 15. ⁸³ Psal. CXVIII, 137.

Scholia.

* Quomodo penitus non dolere propter admissa crimina perniciosum est, et extremi cujusdam stuporis : ita assiduo, et nimium dolere, omnibus est noxium. Nam angor et tristitia semper animo incumbens, sapius mente a sua sede dimota ad insaniam redigere consuevit, et ad omnia bona honestaque inutiles efficere.

** Theodoretus episcopus Heraclææ. Misericordias Domini cum implorasset David, et mundari ab iniquitate, sive a peccato suppliciter oravisset, per hyperbaton infert, « Ut justificeris in sermonibus tuis : et vincas cum judicaris (Psal. L, 6). » Cum enim Deus penitentiam convertentibus se in remissionem

tantopere peccasse, divinasque leges transgressum esse, ut adversum Dei gloriam etiam detestanda idola constitueret : qua de causa genus Judæorum, in lamentis videlicet, plorantibus, et supplicatione jejuniorum ad Dominum clamabat. Non tamen illorum lamenta tunc, sed postea exaudivit, et in contritione cordis, in humiliatione animæ humiliato Manasse, contritionem illam minime est aspernatus. Quin etiam idololatriæ scelus, quod maximum et pessimum erat omnium, ei dimisit⁸⁴.

Si placuissent tibi victimæ : « si sacrificium voluisses, dedissem utique⁸⁵ », clamat ad Dominum David : at non his oblectaris, nec gaudes ullo modo : sed spiritus contribulatus, et humiliatus, placitus et gratus est tibi. Quæ sequuntur, rectissime et præsertim apud prudentes dicta sunt. Rursum David, alibi duorum peccatorum reus peractus (nam in eodem simul adulterium et homicidium commiserat), quia prostratus pœnituit coram Domino, quia procidens exclamavit : « Peccavi Domino, » et hanc vocem dedit cum pœnitentia, audit vicissim, et statim a Nathane propheta : « Dominus quoque transtulit peccatum tuum⁸⁶. » Si tantum potest humilitas ad salutem, obtempera, confide, et humilitatem adhibe, veluti pharcon quoddam adversus viperam, quæ intelligentia percipitur, et animas peccatis perdit præstantissimas. Perniciosum est tibi (iterum iterumque dicam), si immoderatus dolueris.

CAPUT XIII.

De concipienda spe divinæ misericordiae, ex penitentia et humilitate.

« Petite, et dabitur vobis⁸⁷, » verbum est Verbi. Si pulsaveris, aperietur, et si quæsiveris, invenies. Quære, pulsa, pete, ne his faciendis defatigere, donec aperiat et detur tibi. Si iudex iniquus exaudivit viduam instantem, importune clamantem et accusantem⁸⁸, qui judicat orbem terrarum justo iudicio⁸⁹ (quoniam justum est iudicium tuum, Domine⁹⁰) quomodo non cito iudicabit, si tantum urseris, et sedulo petiveris⁹¹?

ANIMA. Gloria Domino meo, gloria Christo meo, qui misericorditer vult, et iudicat, et salvat.

D CARO. Aliud quiddam majus, et elegantius accipe,

peccatorum vertat (sicut et juramento confirmavit, « Nolle se mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat (Ezech. XVIII, 32) » perspicue verba illa attulit ad probandum, quasi dicret : Si mihi penitenti ignoveris, et converso propitius fueris, justificatus es in sermonibus tuis, et verus in promissionibus tuis tempore retributionis ostenderis. Me enim propter penitentiam misericordiam consecutum cum in medium produceris, merito iudicabis eos, qui penitentiam non egerunt, sed usque ad exitum vitæ peccatis inhæserunt.

*** Chrysost. Perseverandum est in assiduis precibus et vigiliis, sic enim exaudimur. Primum quidem ex

quo et majorem omnino lætitiã haurias, docearisque, et in puritate confirmaris: quam ob causam in sermones utiles audire voluisti. Quando enim verbo et imperio dæmonas eiciebat a dæmoniaco, rogabant illi Dominum impudenter, ne in cruciatum mitterentur: sed in porcos maxime, qui tunc pascebantur, ingredi juberentur. Et obtinuerunt quod desiderabant, processisse negotium, et hinc in ea regione, quorum erant porci in mare summersi, detrimento sunt affecti⁸⁴. Num igitur ille non præcognovit, qui prænoscit omnia, scopum esse dæmonum, ut porcos summergerent? Nihilominus eis optata concessit: qui appellabantur legio, hoc est, ingens multitudo. Tuam autem petitionem, cui proposita est utilitas tua, an non multo magis, et benevolentius (gaudium enim est in cælo, ut scriptum est, super uno peccatore pœnitentiam agente⁸⁵) suscipiet, et procul adhuc tibi paternas ulnas ad complexum expandet? Sane magis te accipiet, magis admittet, qui totum orbem iudicio incorrupto iudicat. Alioqui iustitia tanta Domini ubi tandem, et quando apparebit, si non tunc apparebit? Et si quis audiat dæmonas auditos fuisse, nos vero non audiri, iudicis æquitatem desiderabit. Et insontem quomodo sontem facies? Quocirca iterum misertus, ut misericors, petitionem ut æquam humaniter implebit. Si tamen inflexibilis, et ignava, et remissa, et segnis, et acedia plena non petis, non quæris, non pulsas, non audis, quomodo janua aperiet tibi miserationum januam? aut quomodo invenies quod desideras? quomodo accipies quod appetis? Non lavisti lacrymis pedes Salvatoris, et quomodo amabilis: imam vocem illam audies, « Remittuntur tibi peccata tua⁸⁶? » aut quomodo sordes peccatorum elues⁸⁷?

Dicam paucis, invitam te salvare non vult, nec sua ad hoc uti potentia. Nec enim mysterium salutis nostræ violentia et coactu peragitur. Voluntate⁸⁸ vult. Nescit virtus dominum. Quod autem violententer, aut voluntate tyrannica fit, non est, nec dicitur proprie virtus. Quod natura honestum est, voluntarium est, et arbitrii, non externæ necessi-

⁸⁴ Marc. v, 7. ⁸⁵ Luc. xv. 7. ⁸⁶ Matth. ix, 2.

latis, ut dixi, sed affectionis ferventis et alacris, qua quis semet mandata servare cogit. Quod si solum compunctio, et contritio cordis voluntati maxime alacri succurrat, et lacrymæ, idque ex corde amaro, ex fervore et humilitate, ad vincula solvenda, et remissionem quam consequi desideras sufficit⁸⁹.

Non indiges sumptu, non labore, nec alio quopiam, unde tibi per continentem, per mare, per vias difficiles periculum aliquod, aut molestia parriatur. Sed in anima, in tabulis cordis inscriptum geris, quod te volentem nullo negotio meliorum admoneat: si modo etiam fides haud dubia insit. Cum tu purgationem obtuleris, paratam quoque remissionem accipis, ut dixi. Quod si tu in aliis quibusdam excusationes excusas, plurimamque et diversa, et sæpe prætendis, in his quod prætendas haud invenies, cum prætendi nihil possit. A multis prudentibus sæpenumero audivi, nec jejuniis frequentandum, nec vigiliis amplius, nec humi cubandum. Nihil quippe horum tantum posse ad salutem, quantum illud, quod magis celebratur: « Humiliatus sum, inquit, et liberavit me⁹⁰ ».

Sicut publicanus humilitate cordis salvatus est, non quia laboribus asceticis se declassavit, nec quia insudavit occupationibus spiritualibus: sed quia humiliatus est, humilitate, quam perfectam et optimam ex superna gratia sortitus est.

CAPUT XIV.

Descriptio humilitatis ex effectis ejus.

Quid autem sit humilitas, breviter nunc tibi declarabo. Si senseris, et dixeris te omnium ultimam: te peccando vicisse omnes, et omne facinus nefarium, et omne genus sceleris, si quis alius homo, novis modis perpetrasset. Si quid aliquando deliqueris, id tuum existimaveris. Si quid recte feceris, id Dei gratiæ ascripseris: si neminem oderis, neminem affixeris, neminem scandalizaveris. « Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundo maris⁹¹. »

eo quod digni sumus, qui impetremus. Deinde, quia secundum legem a Deo præscriptam petimus. Tertio, quia sine intermissione. Quarto, quia nihil ad vitam istam spectans petimus. Quinto, quia conducentia orando quarimus. Quod nisi has condiciones habeat oratio, audiemus, « Petit, et non accipitis, eo quod male petatis (Jac. vi, 3), » et supra quam decet.

Chrysost. Num Deus oculos nobis tantum ad videndum largitus est? Hunc usum et in animantibus ratione carentibus cernimus. Et, si diligenter explores, quædam bruta nobis acutius vident. Tibi vero non solum ad visum, sed etiam ad pœnitentiam oculi serviunt. Commove lacrymarum fontem. Habes puteum; ex imo cordis, proportione perpetrati criminis haurias licet.

Basilius. Quæ necessitate, aut vi aliqua fiunt, apud Deum pro virtute non reputantur. Quempiam autem sponte se ad mandata servanda commovere,

manifestum est omnibus. « Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. (Matth. xi, 12) »

Chrysost. Medicinæ corporis peregrinæ sunt, et extraneæ: animæ autem medicamenta ex ipsamet, et propriis naturæ prerogativis habemus.

Sciendum, nos ferventi et inflammata anima, et ardenti fide, ut meretricem illam, ad Christum accedere oportere, et peccatorum remissionem flagitare.

Climacus. Si inflata de se opinio quosdam ex angelis dæmones fecit, plane humilitas ex dæmonibus angelos facere potest: quemobrem qui cecidimus, bono simus animo. Si Cherubin, ob solam superbiam cælo extrusi sunt, videndum, ne forte etiam absque alia virtute, et ex sola humilitate in cælum ascendere liceat. Dolor quippe cordis et animi præ omni corporali labore salis est, quoniam prope est Deus his qui tribulatio sunt corde, et humiles spiritu salvabuntur. (Psal. xxxiii, 19). »

Si neminem irriseris, neminem turbaveris, neminem judicaveris, injuriæ non memineris *.

Si neminem per calumniam ullo modo accusaris. Si nequitiam de alio detraxeris, nullum odio habueris. Si hæc rite præstiteris, acquisisti humilitatem: acquisisti salutem, haud dubie sine laboribus, sine ærumna, sine fassionibus, sola ad hæc voluntate sufficiente **.

Quod si et linguam loquendo quæ decent exercueris, scito te totum Decalogum probe observasse. Si quis autem se humiliaverit, piaculumque, et execrabilem, et ludibrium hominum duxerit, qui tandem verbum aliquod inutile, aut profanum, aut inane, aut gloriosum profuderit? Nunquam enim super contribules se eriget, despiciet fratres et amicos, nec deridebit in aliquo proximum: sed servum se inutilissimum reputabit, et tum ad felicem terminum, in Scriptura expressum perveniet: « Qui se humiliat, exaltabitur: contra, qui se exaltaverit, humiliabitur ***. »

CAPUT XV.

Epilogus, cum gratiarum actione ad sanctissimam Trinitatem.

En tibi salutis viam, eamque facillimam demonstravi, viam quæ compendio ad princeps lumen perducit. Nihil enim habet laboriosum, neque ad dispiciendum difficile, nihil acclive, nec tortuosum,

* Isidorus. *Quemadmodum veri et fervidi pudicitiae amatores ex sua ipsorum castitate etiam aliorum animos, quanquam tales non sint, sæpe puros esse censent, neminemque libidinosum ducunt: sic contra protervæ libidinis æstro perciti, etiam illos qui hujusmodi vitio carent, sibi similes arbitrantur. Quilibet enim ex se alios metiri consuevit.*

** Chrysost. *Etiam hoc divinæ benignitatis opus est, quod præcipua Dei mandata, et quibus vita nostra continetur, ab imbecillitate corporis nihil impediuntur.*

*** *Humilitatis imago et species frequens est, et cir-*

ut labyrinthus: insuper nihil rebus ad corpus et res caducas pertinentibus: non divitiarum abundantia, nec sumptu aliquo, tantummodo humili precatone et timore Dei opus habet. Complectere humilitatem, si salvari desideras, et tæ, et alius quilibet qui sapit, mentemque humilem amat et honorat, ut etiam ad Dominum quem concupiscis ascendas: appropinquat enim sibi in humilitate appropinquantibus.

ANIMA. Rectissime de hoc etiam me admonuisti. Qualis sit humilitas demonstrasti et explanasti.

CARO. Sed age, hic sermonem finiamus, ipsi Verbo verborum largitori gratias agentes.

Gloria igitur tibi, o Trinitas, Deus omnium Conditor. Trinitas in hypostasibus, in divina autem natura unitas ****. Unus Deus ratione inconfusa. Opinionem gentilium, et Judæorum, tanquam hydram multicipitem, aut monstruosum Typhæum declinamus: Hebræorum quoque propter monarchiam. Nos enim monarchiam quidem, sed in tribus personis sive hypostasibus inconfuse honoramus, naturam unam, et identitatem gloriæ; a qua utinam a peccatis in hac vita contractis liberemur. Quam decet gloria, honor, adoratio, et imperium, o Pater, et eodem throno illi assidentes, Fili et Spiritus sancte, nunc et semper, et in omnes generationes.

C *cumfertur a multis, cum veritas ejus nusquam reperitur. Non qui seipsum abjicit, hic humilis est: sed qui cum gaudio a proximis contumelias ignominiamque sustinet. Humilitas porro et timor Dei omnibus virtutibus antecellunt.*

**** Gregorius Theologus. *In sancta Trinitate tres quidem substantias, et tres personas, naturam et voluntatem unam esse dicimus. In Christo vero unam quidem hypostasin, et unam personam; duas autem voluntates, duas naturas, duas operationes: ita ut carnis voluntas divinæ voluntati subjecta sit.*

DIOPTRÆ LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Carnis vitiositas, et contumacia ipsius ab anima exprobratur. Animam ex his quæ per corpus agit et operatur, qualis quantaque sit cognosci.

ANIMA. Alterum tibi ζήτημα quæstionemque propono. Quæ enim sermone antegresso, et hesterno die ex te scire volui, ea tu mihi omnia, pro eo ac res postulavit, exposuisti *. Nunc nosse velim, dissoluta natura, in quæ oras spiritus sive anima hinc proficiscatur. Si dicas, ad inferos, ubinam

D sunt inferi? Hoc te pro virili tua explicare ne pigeat.

CARO. Laboras tu negligentia, ut mihi quidem videtur. Si enim animum quoque ad Scripturas attenderes, perinde ut eas legis (quotidie enim psallis, et hymnos recitas), omnia nota et experta tibi intus forent: sermoneque et doctrina externa minime indigeres. Nunc et ignorantia quasi tenebris offunderis: et me miseram abjectamque famulam tuam interrogas.

Scholia.

* Isidorus. *Si enim quæsieris, invenies: quæres autem, si te nondum scire putaveris. Nam putare se iam scire, ut nec quæratur, nec sciatur in causa est. Tunc namque scimus, quando nos arbitrantes nescire,*

magistros a quibus erudiamur requisiverimus. Et enim opinari se scire, nos ad sciendum proficere, et quærere, et invenire non sinit.

ANIMA. Si abs te non didicero, a quo tandem alio discam? Et ipsam Scripturam audio jubentem Interrogare, dicentemque, inter se quærere et rationes conferre fructuosum esse.

CARO. Quodnam opus tibi curæ est: et cui intendis animum, et ad quod natura es idonea? aegedum narra mihi.

ANIMA. Certum ac stabile mihi opus est divinarum rerum meditatio; et unde a principio exstiterim, et quam ob causam: et quis sit conditor meus: et quomodo is me rebus creaturisquo universis excellentiorem condiderit, omniaque in manus meas dederit, volatilia, reptilia, bestias, cœlum, et omnia sidera, terras et maria. Et tandem quo pacto me tibi fœtidæ incluserit, atque conjunxerit: et quonam ex hoc tabernaculo evolutura sim.

CARO. Bene narras: et ego ista te facere ac dicere cupio, ut eorum rationem naturamque perspicue comprehendas.

ANIMA. Non alius mihi scopus, non appetitio, non desiderium est, quam semper commentari et lætari his quæ dixi. Et gaudeo, et delector, et sanctæ Scripturæ sum dedita. Verum ut sus se in lutum abjicit et contaminat, et in eo se jucunde volutat: similiter tu stolidam mihique exitiosa facis. Ut porcus quippe spurcissimus cupiditatibus carnalibus inquinatus, et me polluis penitus: et deorsum vergis, et mentem ad imaginem Dei factam turbidam reddis, ut, quemadmodum deberet, cœlestia respicere nequeat. Quem gero oculus vitias, atque hinc C quamdam mutilationem cæcitatemque animi sustinens, intelligere ac perspicere cogitationes cordis, et affectiones turbulentas non possum.

CARO. Cur ita loqueris, domina, cum tu imperium in me teneas: tu ceu eques equum versas me quo lubet. Tu omnem potestatem meam in manu tua habes: absque cujus nutu ac voluntate ego nihil vel mali queo efficere. Et tamen maledicis, et irata mihi sic exordiris.

ANIMA. Haud vera dicis, nec quod res est. Similiter enim facis, ut equus ferox, intractabilis, habenas respuens, calcitro, et percussor, cum lupatum mordens, et per loca præcipitia currens equitem trahit, hinnit, humum ungula pulsat, sessoremque quamvis firmum, et frena tenentem, si furere cœperit, sella excutit, quod pessimum est, et præcipitem agit. Eodem modo nunc quidem inter nos se res habet. Os tibi ligneum, et frenorum impatiens, ut equus contra hinnis, nec duci facile, nec converti potes: sed me potius ducere, rapere et tyrannice tractare conaris.

Si igitur flagellavero, et punivero te, si fame,

A siti, afflictione maceravero, et laniavero, si tot et tot labores tibi imposuero, et frigore, et nuditate ærumnosam te fecero, tuosque saltus, et motiones protervas ita compressero, per quas in superiorem et heram tuam calcitras, et te carnem spiritui pro ancilla subjecero, non habeo qui mecum currat, qui mihi opituletur, quemve in consecranda virtute socium adhibeam. Quomodo ergo fungar actionibus honestissimis? Contra si te colo, si tibi parco, si te amo, adversariam te, et hostem rabiosam reperio: et fœdas, et confandis me, et tecum deorsum rapis. Et ita rursum te hic sociam laboris et adjutricem adipiscor. Malevolentiam tuam rebellionemque timeo. Adjutrix mihi es, et vicissim obluatrix. Nunc me oppugnans, nunc adjuvas. Mirum sane, quomodo utrumque possis. Quid captem consilii in hoc negotio, penitus nescio. Si Conditore imperante absolvi a te possem, pro desiderio meo e custodia hac sordida egrederer, discedensque a rebus istis inferioribus, ad Dominum, ad patrium solum, ad meum vitæ genus ascenderem, et relicta terra, cœlos habitarem.

CARO. Sublime evecta es, et supra me sublata potius, velut materia et corpore vacans, velut natura angelus, velut ratione ornata ac sempiterna, velut sola Conditoris imaginem et similitudinem consecuta. Mundus universus tuæ præstantiæ non est comparandus. Ego vilis, et natura ignobilis, ego peccatis dedita, et carne lutea, et execrabile quiddam ac detestabile, ex quatuor elementis commista et composita, ut tu censes. Dic mihi, et impera, ut domina, quod videbitur. Tamen si me, quam ut improbam vituperas, et turpem ducis, non haberes, nihili æstimanda esses.

ANIMA. Siccine, ancilla audacissima, dominæ tuæ respondes? cur tu adeo imperite et audacter loqueris?

CARO. Si audire placet, cur dixerim quæ dixi, primum posita iracundia placidam te exhibe. Ego vero etsi paululum a decore deflexi, personæque reverentiam aliquantum seposui, veritatem, ut par est, latius tibi exponam. Tu me attente audi, et egnosce. Sine instrumentis, et membris, et partibus D meis Conditorem afficere laudibus, et venerari, et illi gratias agere non potes. Quod alterum est, delictis perpetratis non potes pœnitentiam agere cum lacrymis humilibus, ut Petrus, et meretrix, nisi ego collaborem tibi, et te adjuvem. Ubi te a me sejunxeris, tum me verum dixisse comperies.

ANIMA. Iterum blateras, iterum contradicis, iterum impudentius, hostis mea, respondes.

Scholia.

* *Excellentiam animæ ostendit. Nam illi tota gubernatio commissa est.*

** *Corpori cum anima fœdus non intercedit, nec ut reginam honorat: sed adversus eam impudenter insurgit lege peccati, et lege concupiscentiæ: et volutate in consilium adhibita, in terram se abjicit, peccatumque operatur.*

*** *Chrysost. Nosse vis, quantum valeant animæ nostræ? Redempturus eas Christus, non mundum, non cœlum, non terram, non mare, sed illum pretiosum sanguinem suum dedit.*

**** *Isidorus. Nec libertati impudentiæ, nec impudentiæ libertatis nomen imponendum.*

CARO. Quamobrem vero faceam? Quamobrem A in lucemque protuleris, obscuraque et occulta desinam? Scio me tibi famulam et servam traditam et adjunctam esse. Ideo tamen elinguis facta non sum, nec desipio. Qui utramque nostrum finxit, spiritum mihi indidit, et tu non prior me creata es. Nec me figulus quidam, et tu autem Deus præmisit. Sine me contempta, et deserta, et nihil es. Incognita es, spectari nequis, otiosa, et iners. Quis enim te novit, quis spectavit, quis te vel aliquantum cognoscit, num pulchra, num deformis sis natura, num prudens, num laudabilis, an plæve secus: num ingeniosa, num inepta, et imperita prorsus?

ANIMA. Quam ob causam tu mihi ista exprobes, et quid tibi velis, ostende.

CARO. En veritatem perspicue tibi pandam. B Totâ hæc universitas, partim sensu, partim intellectu percipitur: intelligibilia intelligibilibus, sensibilia sensibilibus. Utrumque natura nostra pro portione sortita est. Quæ subjecta sunt sensibus, per sensuum instrumenta cognoscit: intelligibilium comprehensio non ex his ipsis, sed ex sola sensuum functione gignitur. Hoc modo tu qualis sis, cognosceris. Ex illis enim quæ agis, nota evadis. Et Dominus creaturarum his solis comprehenditur. Quis enim post homines natos Deum vidit? Etenim natura est inaspectabilis, et omnem essentiam vincit: sed ex ipsis creaturis portione videtur: « Invisibilia enim Dei, ut magnus ille Paulus scribit, ex his quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur⁸⁰, » et ex sapientia amplitudineque qua producta sunt, Conditor, ut dictum est, cognoscitur. Deinde quotquot opera quotidie fiunt, instar præconum omnibus Dominum prædicant. Ex magnitudine enim, et pulchritudine creaturarum, inquit, earum parens et rector perspicitur. Ego motum vitalem abs te accipio, tu vicissim tui manifestationem a me accipis, per quam, ut per instrumentum operaris. Ego enim tuum indicium et nota, nec imprudens præco, et testis incircumscripsum operum et sermonum, quæ et quos per organa mea prodis, et per ipsos, et cum ipsis terrarum orbem peragras. Et apud me occultaris, et sub umbra mea lates, ut natura intelligentia constans, et aspectum fugiens. Et omnis tua cogitatio, quæsitum, placitum non exit, non effertur, apud te remanet. Non orator, non philosophus, non geometra, non vates, non magus aliquis, non ullus alius ea cognoscit, donec a me os, id est, sex quasi chordas, instrumenta scilicet ad sonum vocis edendum inter se congruentia sumpseris: guttur, fauces, collum, linguam, labra, dentes; et his sensum tuum declararis, et dubia explanaveris,

⁸⁰ Rom. i, 20. ⁸¹ Luc. xi, 34.

omnibus patefeceris. Prospicis autem per oculos meos, et intueris quæ vis. Loqueris per linguam meam: per aures audis; per odoratum odoraris; per manus meas operaris, et omnes artes scientiasque, a trivialibus et minutis usque ad maximas per me exerces. Nihil sine hac ancilla, nihil, sive id ad intelligentiam, sive ad sensum spectet, præstare vales. Ego te manifesto, ego tibi gloriam affero. Alienis ne gloriare, adventitiis ne insolesce.

CAPUT II.

Nisi artus et membra corporis accreverint, animæ functiones non apparere; et, si membrum aliquod perierit aut vitiatum fuerit, secundum illud animam nihil agere. Qua in parte corporis animum seu mentem habitare existimandum sit. Animam et corpus sibi mutuo creata esse.

Quod si totum plene cupis discere, attende hic mihi animum, et dilucide percipies. Nota es ut maxima pulchrorumque pulcherrima. Ab origine tua perfecta, per te consummata et plena es, mihi inde ab utero materno assidens et cohabitans. Ego autem cum primum nascor, infans sum, fœtus novus ac recens omnino, omnis actionis impotens, et tu per me tunc universe nihil agis. Nec enim articulate quippiam loqueris, nec ambulas omnino, nec aliquid operum manibus meis conficis: sed otiosa es, ut dictum est, et tempus inutiliter transigis, meque famulam et abjectam tu, domina, exspectas, donec membra mea, et partes tibi perficiantur, eorumque conveniens tibi incrementum adipiscar, plenitudinemque, et mensuram ætatis attingam. Tum demum ad actionem et praxin procedis.

Quod si mihi nec opinati aliquid morbi acciderit, et forte membro mutilata aut privata fuero, etiam tu ex ea parte ad agendum operandumque imbecilla et impotens deprehenderis. Quod si et cerebri inflammationem patiar, aut alia ratione male me habeam, subito mecum doles, et ætonita, et quasi epileptica, aut mente capta non aspicias, non loqueris, nihil penitus facis. Breviter, semi-mortua, et vitæ expertus videris. Sicut et ego, si oculi mei obtenebrati fuerint, et iis patiar, mox totum corpus meum obscuratur, ut in Evangelio scriptum est⁸²: tametsi omnia membra firma ac robusta servem. Hoc etiam contingit tibi, si mens minus belle habuerit. Cerebrum igitur in medio capitis collocatum est: mens ut regina est, cum facultate triplici, memoria, imaginatione, ratiocinatione. Vis imaginatrix (δράματα) in anteriori ejus parte, memoria in posteriore sita est: tertia in medio, cerebri, inquam. Intellige bene quæ dico⁸³.

Scholia.

⁸² Anastasius. Dum corpus nostrum infantile et adhuc imperfectum est, etiam intellectus noster velut infans, et imperfectus, et insipiens est, ac nihilo fere magis, quam brutæ animantes discernit. Crescentibus autem membris secundum eorum accretionem etiam intellectus augetur et illustrari videtur.

⁸³ Psellus. Caput cum sit una quædam pars humani corporis, ejus nomen tres illius partes complectitur, quarum media vertex, antica sinciput, postica occiput dicitur. In harum medio situm est cerebrum, recta sub vertice, ubi sedes est animi nostri, tanquam regis, quem proxime stipant facultates pri-

Triplex porro facultas absque mente, est inutilis or. vino, quantumvis valuerit, et salva tibi manserit : nempe ratio, ira, cupiditas, cum quibus et procreata es, et a principio a fectore, et conditore tuo, omniumque effectore processisti. De cætero si in medio cerebrum fuerit validum, tres facultates tuæ quatuor virtutes cardinales, instar alicujus quadrigæ generant. Quæ ratione constat, prudentiam et justitiam; in qua irarum ardores existunt, fortitudinem; cui libidines insunt, temperantiam. Cerebro autem affecto, perdidisti omnes, non solum quatuor has et generales virtutes, sed quotquot harum complexu coercentur, memoriam puta, ratiocinationem, phantasiam, opinionem, et vim sentiendi mentem principem, et fenestras meas sentiendi quinque, visum, odoratum, auditum, gustatum, tactum in manibus; omnia simul per-eunt, quæ animæ et corporis, quæ occulta et manifesta. Quod si bene valeat tripartita vis, rationalis, irascibilis, concupiscibilis, nihilominus non habent quod agant hæc tria, patiente cerebro, quod omnibus excellit. Jam si vita mea ad senectutem majorem pervenerit, et ad octogesimum, aut eo diutius supersim, languidaque ac marcida membra evaserint, et alii sensus, quibus libere uteris, nec ita tibi mens damni expers erit. Nec quando in febrim acrem et quotidianam incidero. Nec cum mustum libero plurimum, sicut Noe. Quantum enim corporis vigor remittitur, tantum etiam intelligentia et cognitio vanescit. Inveteratum quippe organum, et vas, sive etiam corpus, totum vigorem efficien-tiamque pristinam non servat, quæ una cum corpore crescit et convalescit, et cum eodem rursum consenescit et flaccescit : et ex instrumento musico, non bono, nec suaves eduntur soni. Cerno ego oculis, tu vero pupillis mentis : qua quidem non sana, omnia perdidisti. Intellexisti, cognovisti, domina, quid voluerim, et quo pacto sine me honore aliquo dignanda non sis ?

ANIMA. Intellexi, perspexi penitus, et obstupui. Ut dixisti, ut locuta es, ut memorasti, ita est. Nescio autem unde tibi horum cognitio, et unde et a quo hanc scientiam compararis. Narra mihi de præceptore tuo, quis et unde sit.

Jacobi Gretseri notæ.

(5) De hoc vide Conimbricenses in 11 lib. *De anima* cap. 1, quæst. 9. Inde etiam apparebit, quomodo explicanda sit sententia Nysseni, quam *Dioptra* statim citat. Vide eosdem quæst. 4, in 1 cap. lib. 11 *De anima*, ut intelligas quomodo verum sit illud quod *Dioptra* mox subdit : *Non est corpus fictum ante animam*, etc. Et ipsa *Dioptra* cod. lib. c. 5,

A CARO. Percellis me verbis tuis, et premis, et mirari subit, quomodo me tam imperite interrogas, tanquam simpliciter percunctere. Dicam tamen veritatem. Nihil per me novi. Ex quo autem nata sum, et in lucem edita, scrutata sum, didici, Deo adjuvante, mediocriter. Cum didicissem autem quomodo quærens quæsitum inveniat, et convertissem me ad ipsum, inveni mihi datum, quod quærebam.

Aristoteles et Hippocrates Cous (5) mentis seu animi sedem esse volunt in corde potissimum; Galenus dissentiens eam in cerebro ponit. Gregorius Nyssenus aliud judicat, et physicis horum dogmatibus contradicit, dum ita scribit : Animus ut res incorporea non potest circumscribi, non hæret in locis cum moveatur, nec cohiberi queat; nec in partibus corporis et membris manet. Totus autem totum corpus pervadens, quæ sui muneris sunt, ut natura sua fert, suoque nutu agit, sanis partibus pro instrumentis utens. Quod si aliquod horum infirmum præter naturam fuerit, non operatur animus in affecta parte, ut superiore disputatione satis superque docuimus. Exemplo tibi quod dico dilucidius faciam. Quemadmodum si quis faber ferrarius quæ non sunt agat, multisque instrumentis ad opus e ferro conficiendum usus sit, præ aliis autem incude, malleo, forcipe, et his faciat quod facit : nihil enim sine iis fabricare potest; sic mihi et animum considera : si non sanum cor, et sanum cerebrum, ut instrumenta tractet, non habet quomodo convenientia naturæ suæ opera capessat. Quod autem in his excellentius atque præstantius ac majus est, anima viva et ad spiraculum vitæ condita est. Admiranda res maxime, immortalis, par angelis. Non tamen postquam producta es in te ut consisteres accepisti, sed in me, et apud me, quod magnum est miraculum. Ego ficta sum, et tu mecum condita. Non seorsum tu, seorsum ego. Non ita est, domina, ne istuc cogites : ambæ simul a Conditore sumus conditæ. Non est corpus fictum ante animam, nec anima ante corpus substitit, aut exstitit. Hoc verissimum est. Simul enim ambæ, et iterum seorsum. Non alterum alteri tempore antecedit, contemporanea, coæva, coactanea vocaris.

D prope finem, ita loquitur : *Corpus priore loco format ex quatuor primis corporibus*, etc. *Postea animum quoque inspirat*, etc. Nec anima est ex traduce, etiam ex sententia *Dioptræ*. Vide Conimbricenses in lib. 11 *De anima*, cap. 1, q. 3, et Alphonsum a Castro v. *Anima*, errore v.

Scholia.

cipes : longius principes simul et naturales, longissime autem sentientes. Verum huic regi tyrannus e vicino imminet, corpus videlicet, et ad eum facultates quasdam turbationibus obnoxias caducisque inherentes oppugnandum mittit. Nec secus in corpore, quam in navi vastum istuc vitæ pelagus animus purus trajicit. Aquæ quibus supervehitur corpus, insitæ in eo passiones sunt, in quibus frequenter, antequam

portum attingat, naufragium subit, et corporis affectionibus quæ navi insidet animus, summersus et suffocatus, undis fertur.

* Isidorus. *Non mediocrem cognitionem recessio in solitudinem peperit. Nam qui in mediis tumultibus versatur, et cælestia cognoscere nititur, ignorat in spinis seminatum ab iis suffocari; et eum qui non vacat, Deum non posse cognoscere.*

Nec enim anima sine carne, nec caro sine anima omnino facta est, nec condita constat : sed ex animalis animatum, et ex viventibus vivens utique corpus gignitur, vivens, animatum, mortale, et corruptioni obnoxium animal homo, ut dicitur.

CAPUT III.

Corpore per mortis fata dissoluto, animam haudquam dissolvi et exstingui, Platonis argumento confirmatum.

ANIMA. Dogma quod non facile intelligas et assequare. Conjunctio admirabilis, mistio nova maxime. Nunc mihi responde. Nos Conditor creavit, ut dixisti, ambas omnino et colligatas, utramque commiscuit, ut ipse novit. Tu vero quomodo recedis et fugis a me putredo, et in pulverem terramque converteris, ac interis funditus? Ego autem etiam post disjunctionem nunquam occido. Et ego quidem absque te vivo, tu sine me neutiquam. Ego, inquam, vivo et vigeo.

CARO. Rursum audi dicta elegantia, quæ ego a veteribus sapientibus audiavi (a). Quod ab aliquo movetur, quidquid illud fuerit, non habet vitam a se, sed ab alio potius a quo et quod consistit et movetur habet. Tantum enim est, et apparet, et spirat, quantum adest illi a quo agitur, in quo et una consistit et permanet. Cum autem ab illo, a quo continebatur, solutum fuerit, desinit esse, quod motu ciebatur, cum desit quod motum afferbat. Tu autem te ipsam moves, et semper moveris. Ex quo necessario sequitur, te æternam esse : nam quod se ipsum movet, quia nunquam deseritur a se ipso, nunquam ne moveri quidem desinit. Quod autem semper movetur, vivere non cessat : quod non cessat, nec desinit, et sine caret, estque a corruptione alienum. Tale autem esse immortale, ratione colligitur. Sed etsi ego et corruptioni obnoxia sum, et mortalis, tamen abs te vim vitalem accipio, et spiro et moveor. Rursum si a me separata fueris, vivere amplius nequeo. Nec queo spirare si abs te divellar. Divellor autem propter ea ex quibus sum composita ; et sine te nihil sum, nisi odor terribissimus.

CAPUT IV.

Quam ob rem mundus ante hominem, et corpus ante animam procreatum sit. Hujus nobilitas, illius vilitas.

ANIMA. Et quomodo cum adeo vili et ingloria carcuncula conjuncta sum ; et quomodo non prior fui,

⁹⁰ Matth. xvi, 26. ⁹¹ Gen. i, 31. ⁹² Hebr. i, 14.

(a) Plato in *Phædro*.

præcessique gloria, tu autem, ut inferior, posterius e terra formata es? Et quomodo immortalis anima cum mortali carne colligata sum?

CARO. Si hæc vis cognoscere, attende, disces. Totus hic mundus animæ causa procreatus est : omnibus enim præstantior est, non ipsa propter mundum condita. Quod autem inferius est, Dominus et Creator primum condidit : majus, ut melius, posterius constituit. Quoniam autem natura animæ sine comparatione melior et excellentior est, ut dixit Dominus ⁹⁰, minus, nempe mundus, debebat prius produci, ut quoddam palatium, deinde animæ vis imperatoria. Duplicem autem mundum condidit, superiorem et inferiorem. Supra angelos, ministris, divinæ gloriæ spectatores, mentes a concretionem materiæ segregatas, spiritus naturæ tenuis et igneæ ; naturam inferiorem mortalem, creaturas diversas, animalia quæcunque terrestria, volatilia, et aquatilia. Fuerunt autem omnia bona valde, ut scriptum est ⁹¹. Intellectualia propter cælum, ministratorias virtutes scilicet : sensibilia propter sensum, inferiorem scilicet hunc mundum. Naturam invisibilem et visibilem, solam, simplicem, separatim utramque, hanc quidem corporalem, illam incorpoream. Incorpoream mihi cogita supramundanorum, quotquot immaterialis et intelligibilis substantiæ sunt ; corpoream autem inferiorem, et comprehensibilem sensu. Nec igitur supra corpora sunt, nec materia expertia infra. Homo autem præ omnibus solus ex duplici substantia, ex intelligibili, et sensibili, superiorum et inferiorum, fictione et inspiratione Dei a principio est productus. Nam corpus ex inferioribus, anima ex superioribus est ⁹².

Præstantior pars de superiorum, deterior de inferiorum numero est. Animal sapientissimum, mistum ex his ambobus, animam ad imaginem Dei continens. Et hunc, magnum mundum in parvo, et in medio intelligibilem, sensibilem, animatorum, inanimatorum collocavit : ut utriusque mundi oblectamentis et bonis, tanquam cognatorum, abundanter merito frueretur ; divinis quidem per animam a Deo suppeditatis, terrenis per corpus, ut ab ipsis ex fide Conditori fructum afferret. Virtutes porro administratoriæ, ordinum, qui intelligentia cernuntur, animæ et tabernaculo ejus præsumunt : quemadmodum magnus et divinus præco Paulus confirmat ⁹³ : « Nonne, inquit, omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi

Scholia.

* Chrysost. *Solus homo ex duplici substantia con-*
cretus est : cætera omnia tum superioris mundi, tum
inferioris similiter ex una tantum producta sunt :
superioris quidem incorporea, inferioris corporea,
sensibilia, inquam, et intelligibilia. — Idem. Cor-
pus, anima, et spiritus. Meminit autem et Moses,

corporis quidem, dum ait, « Formavit autem Dominus
Deus hominem de limo terræ (Gen. ii, 7) ; » animæ,
ibi, « Faciamus hominem ad imaginem et similitudi-
nem nostram. » (Gen. i, 26) Spiritus ibi, « Et inspi-
ravit in faciem ejus spiraculum vitæ. » (Gen. ii, 7.)

propter eos qui hæreditatem capient salutis? A Et Salvatorem docentem audi : « Videte, inquit, ne contemnatis unum de pusillis istis. Nam eorum angeli semper vident faciem Patris mei ⁹³, cui cum tremore assistunt ».

Propter hæc mundum hunc prius produxit, et veluti palatium aliquod tibi subiecit. Mundus autem e quatuor elementis compositus et coagmentatus est, quæ ipse Deus nulla subjecta materia creavit : ex his, inquam, mundum verbo fabricatus est. Primum et summum elementum est æther, sive ignis, cui subest aer, et huic aqua : infimum locum terra obtinet. Reliqua singula, et particularia, quotcumque et qualiacunque sunt, minora et majora, bestiarum, iumenta, stirpes, reptilium genera, arbustorum germina, et herbarum semina, deinceps, ut magnus et sapientissimus superum et inferum opifex mandavit, ex elementis exstantibus prodierunt. Postquam vero mundum hunc inferiorem consummavit, postremo loco hominem, ut illius principem futurum, condidit. Nec enim prius regem venire oportebat, quam ei tabernaculum et domicilium, et quibus egeret, essent constituta : sed palatium paratissimum esse conveniebat, et omnia demum, quæ usus et commoditas postularent, et ita eum intrare. Siquidem et herbam ante quam pecudes procreavit. Ut si quis insignis paterfamilias amico et vicino suo magnificentum epulum appararet : ac principio vitulo et tauris mactatis esculenta ac poculenta pararet, mensamque instrueret : deinde amicum convivam introduceret, qui lautissimis illis epulis delicisque se expleret. Itaque, sicut dixi, ita factum est, et universitate condita, primum fictum est corpus, postmodum anima, pars hominis præstantior creata est. Prius exstitit quod servit, posterius quod imperat ⁹⁴.

Sapientium et antiquorum magistrorum ratio quædam seu doctrina est, quod propter aliud fit, quidquid illud aliud tandem sit, inferius esse illo, propter quod subsistit : idque ante alios Salvator docet : « Nonne anima, inquit, plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. ⁹⁵ ? » Nullo enim modo anima propter escam, nec corpus propter vestimentum formatum est : quin contra potius, duo illa horum gratia quærentur. Corpus autem ut vehiculum animæ honorandæ et gloriosæ prius factum est. Sed age, attentionem renova. Quoniam hominem geminum seu duplicem facere constituit,

⁹³ Matth. xviii, 9. ⁹⁴ Matth. vi, 25. ⁹⁵ Ephes. vi, 12.

Scholia.

* Chrysost. *Cælestes igitur angeli hominibus bonis ministrant : mali autem dæmones suppliciiis peccatoribus infligendis inserviunt.* « Immisit enim in eos iram indignationis suæ. Indignationem, iram, et afflictionem per angelos malos immittit (Psal. lxxvii, 49). » Dæmones itaque licet voluntate rebellent, tamen iugo subjecti sunt, et quasi carniſices quidam, a Deo et sanctis imperata exsequi jubentur. Non enim sua auctoritate, sed invitati faciunt, quæ illis man-

format ex quatuor primis corporibus, ex igne, aere, terra et aqua : ex calido item et frigido, humido et sicco, ex sanguine, phlegmate, flava et atra bile, perque horum, et ex horum quatuor quaternione carnem sictor ille fingit. Postea animam quoque inspirat. Inspirat autem unde vult, et ut melius novit, non ex elementis ut cætera cohærentem : sed, ut supra dixi, de supernorum ac cælestium ordine, conditioneque, immortalem, incompositam, simplicem, et divinam, supernæ nobilitatis angelorum participem, et ad illos amoris desiderio contententem, quanquam carni mihi, deorsum te trahenti alligata es. Ut cum luctata contra principes tenebrarum, supernæ gloriæ hæreditatem sortita fueris ⁹⁶, indeque certaminum præmium acceperis (ut quæ bonum ipsa elegeris, et non a Deo tantum), opitulatrix et adiutrix ancillæ tuæ appareas, et hic infra morantem, ad superos tecum evehas, et hoc onere levatam, me pauperem despicabilemque conservam et σύντροφον tuam ad Deum una introducas, contubernalemque, et individuum comitem me, et civem eorum qui illie ævum agitant, quamvis indignam habeas. Reginam te fecit, me autem ut subditam, ministram, famulam, alieno arbitrio subjectam, ancillam. En, quod quærebas dissolvi : quomodo nempe, tametsi naturæ nobilitate prior me sis, mibique honore et excellentia antestes, non tamen prior procreata sis.

CAPUT V.

Uter protoplastorum, et utra pars animæ potius peccavit. Superbiæ detestatio, cujus auctor et origo Lucifer.

ANIMA. Etiam hoc quæsitum satis superque solvisti. Quoniam vero mihi imperium auctoritatemque, tibi subjectionem et locum ancillæ tribuis, hinc jam hoc quoque præter alia dissere ac doce. Utrius protoplastorum in mandato transgrediendo delictum magis fuit. Et uter potius peccavit, spiritus intelligentiæ compos, an pars in qua non inest ratio. Vehementer scire istue cupio.

CARO. Difficilis est tua quæstio, domina, meamque propemodum scientiam et captum excedit. Verumtamen, ut Scripturæ mediocriter perita, quæ inde habeo, et didici, fidenter tibi de re proposita enuntiabo. Animam ratione præditam certo nosti, a Conditor ab initio armis probe munitam fuisse,

dantur.

* Chrysost. *Cogita mihi formationis ordinem, et considera, quomodo insufflatio Domini facta sit ipsi in spiraculum vitæ, et factus sit homo in animam viventem (Gen. ii, 7).* « Quid igitur formatus? Simpliciter imago inanima : et otiosa, et inutilis erat. Quare et prius corpus producit, et post anima, ut honoratior et nobilior.

et munitam ad auxilium habendum, et pugnandum adversus seductorem. Arma intellige vim irascendi et concupiscendi. Verumtamen quæ ad suum apparatus et munitionem habuit, his ipsis contra semet stulte usæ est *.

Inimicus quippe, improbi serpentis specie velatus, verbisque dolosissimis Evam allocutus, divinitatem eos consecuturos, si de ligno vetito gustarent, nobilitatem spiritus in fraudem pellexit, et in iudicium rationi minime consentaneum ratio delapsa est, dum lignum gustare, et Deum fieri sibi utile futurum censuit. Peccavit item pars cupiditatis maxima, dum escam illam, et divinitatis adaptionem æque amavit **.

Primum tentavit voluptas, mox vana gloria. Illa lignum ostendit, fallacia quasi statu quodam incensa, quod aspectu delectabile, et bonum ad vescendum. Hæc, divinitate potiri, majus esse rebus universis. Ista duo, domina, Evam falsum persuadendo circumvenerunt, perque illam et ab illa etiam Adamum.

« A muliere quondam initium peccati, et per illam omnes morimur ** ». Parva est omnis malitia ad mulieris malitiam. « Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens ** ». A mulieribus enim procedit iniquitas, sicut a vestimento tinea **.

Nec vero impostor solum ratione et cupiditate affectis, fraudulentam hanc lusit comœdiam : sed insuper tertia facultas, irascendi videlicet, plagam sensit. Qua cum adversus illum uti oporteret (quo consilio Dominus ipsam dederat) Eva potius cum eo frædus inivit, ad deteriora illecta, et mentem, qui est oculus interior, convulserat. Et hinc, sicut diximus, spe divinitatis obtinendæ, de ligno scientiæ boni et mali gustavit. Anima igitur carnis expers peccato se obligavit. Verumtamen age, domina, attende, et vide superbiam, moresque inanis gloriæ, qui nos omnes perdiderunt. Quæ olim primum, et præcipuum, cœlestiumque exercituum principem angelum cœlo deturbavit, et natura lucidum, tenebrosum reddidit : qua et ille cecidit, et omnes cadere concupiscit, a quo

** Eccli. xxv, 33. ** Eccli. xlii, 14. ** Ibid. 13. ** Jac. iv, 6.

Scholia.

* Gregorius. Anima intelligens non habet substantiæ suæ socias iram et cupiditatem, quæ animæ ratione carentis propria sunt. Partes quidem illius sunt, quatenus ei agnatæ sunt. Verumtamen substantia et natura, sicut mens et ratio, cum ea non communicant : sed ut adjuncta et adventitia.

** Sæpiissime pars animæ, in qua sunt cupiditates, ægrotat, et tunc mentem una secum trahit, atque ad consensum in peccatum inescat.

*** Chrysost. Quid igitur? injuria afficitur caro, propter animam corruptioni obnoxia? Neququam. Etenim propter animam caro, dicimus. Quæ igitur propter ipsam facta est, quomodo injuriam accepit, si hoc ad ipsius emendationem passa est, et pro ipsa patitur? Nam quia illa peccarat, mortalis ipsa evasit : quæ si rursus justitiæ servierit, magna denuo per

A superbiæ morbus manavit, qui omnibus eo laborantibus exitium sine controversia parit, estque universis animi morbis deterior ac perniciosior. Illic qui servit, Deum habet adversarium ; e diverso, inimicum humani generis socium et amicum. « Superbis enim, ait Scriptura, Deus resistit ** », quemadmodum celeriter seductori resistit.

CAPUT VI.

Animam potius quam corpus ob scelus primævorum parentum pœnas luisse. Quo pacto utriusque corpus miserabiliter commutatum sit. Mortem videri pœnam levem et conducibilem. Animam hinc exeuntem, bene aut male habituram.

ANIMA. Quod ex tuis verbis est colligere, videtur caro passa injuriam. Si enim anima deliquit, cur pœna ad carnem pervenit? Ea siquidem, ut patuit, morte damnata est, atque in interitum, et vitam ærumnis plenam ruit. Anima vero, antea immortalis, etiam post lapsum immortalitatem retinuit : et cum pœnas dare merito deberet, nullas dedit ***.

CARO. Imo vero, tota animaaversio non ad corpus, sed ad animam pertinet potius, tametsi videatur nihil pœnarum, ut ais, persolvisse. Cujus rei paradigmate quodam tibi fidem faciam. Si rex quispiam natura humanus a crudeli tyranno mancipium emat longe calamitosissimum, ærumnosissimum, maxime miserabile, exili corpore, nudum, macie confectum, natura morbidum, vehementer biliosum, petulans, improbissimum, vituperabile, probrosum, indignum aspectu, lepra et scabiæ cooperum, plenum dedecore ; si, inquam, hujusmodi servum emat, eumque placidis oculis respiciat, curæ ac diligentiæ quam plurimum illi adhibeat, et quidquid habet morbi, sordium ac fœditatis, ab illo depellat, et destingat, veste pulcherrima induat, stationeque et loco primo eundem dignetur, aulicorumque præcipuum faciat : ille autem ista vilipendens, tantum beneficium nullo modo capere ac sustinere queat, contraque regem benefactorem maximum et dominum malevole manibus et calcibus insurgat, et in illum aliquid novi sceleris me-

D illam gloria fruatur. Id quod et alibi factum invenies. Nam cum homo peccasset, terra maledicta est : « Maledicta enim, inquit, terra in operibus suis. Spinæ et tribulus germinabit tibi. In dolore comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ (Gen. iii, 17, 18). » Etenim maledictio in ipsam, hominis voluptatem et licentiam habefactavit. Hoc item in diluvio perspicias. Nam cum homines in scelera se effudissent, animalia bruta quoque cum nihil peccassent eandem tamen cum ipsi pœnam subierunt (Gen. vii, 1 seqq.). Semper quippe Deus, peccante anima, corpus punit. Sic et in Cain fecit (Gen. iv, 1 seqq.). Anima peccavit cæde perpetrata, et corpus ejus dissolutum est, gemens et tremens super terram. Similiter et in Ozia. Elevatum est cor ejus, et mox in facie illius lepra apparuit (II Paral. xxvi, 19).

ditetur, deprehendaturque et cognoscatur homo pessimus, et auferantur ab eo pecunie, facultates, gloria, felicitas, pannisque vetustissimis, inutilibus, laceris, ad risum et ludibrium tandem induatur, ut qui manus adversus benignum dominum petulantè sustulerit; damnatusque in carcerem, aut in locum, insulamve desertam et inhabitabilem projiciatur: ut detrita ac lacera vestis, quæ ad annum septimum aut octavum suffecerat, putrefacta solvatur, indeque ille miserimus nudus obambulet, donec vitam ærumnosam tot malis oppressus decurrat; cedo, domina, cujus est damnatio, et quis delicta luit? Num stolidus et petulans famulus, ut qui manus regi intulerit? Ille proscripius, in carcerem conclusus, et justè mala perpeusus, qui natura intelligenti et voluntate libera præditus est: an pecuniæ, facultates, divitiæ, et gloria, quæ animo externa sunt, quibus est spoliatus?

AN MA. Potius homo ipse, ut demonstrasti, damnatur, et pœnas sustinet, quamvis corpus nondum supplicii subjectum est, nec quidquam aliud exitiosum pertulit.

CARO. Dic mihi, et judica, quemadmodum judicas, num putas justè latam esse sententiam, qua ille proscripius et gloria sua ejectus est?

ANIMA. Justissime, probissime. Nisi enim esset humanus ille rex, in membra corporis vindictam exercisset, non tantum externis ipsum multasset. Itaque contumelioso illi corpus illæsum reliquit.

CARO. Bene respondes, et ut se res habet, fers sententiam. Verumtamen super anima et carne hæc scienda sunt. Quoniam anima in his, propter quæ procreata fuerat, permanere noluit, nec contenta esse illustri dignitate quam sortita erat, et pulchritudine mundi legitime frui, ut paterna hæreditate, natura et gratia sibi tradita, et præsens tanquam non præsens rapere voluit, paremque illum cum Domino honorem ad se derivare insipienter studuit, elata gloria, qua desuper dives erat, carne a Deo ficta atque a principio condecorata, cujus subtilitas incredibilis, cujus pulchritudo admirabilis, lapsum privavit, ne iterum laboretur. Luci enim stellarum, et lunæ primævam protoplastorum pulchritudinem assimilavit, spectaculum ineffabile, singulare, incomparabile, sine veste, sine artificio, non egens tegumentis, gloria et pulchritudine solem omnino æquans. Sic enim illi quamvis nudi nihi-

lominus clarum fulgebant, et gratiæ splendores jactulabantur. Et hanc quidem carnem induuntur ex causa quam dixi. Fluxa autem et corruptibili natura, instar foliorum, ab universitatis opifice postmodum vestiuntur. Non qui mutasset pulverem, aut naturam ejus, sed qui priorem subtilitatem abstulisset. Et ab Eden et deliciis illis ejiciuntur, ut ligno vitæ orbentur; quod Deus curaret, non autem (quod absit) invideret, impetumque peccandi et errandi cohiberet. Mors autem non est mors, tametsi quædam pœna est: sed remedium quoddam benignum, quo ad conducibile nobis transimus; et pœna est plena humanitatis, ut etiam malum non sit tandem immortale: sed ut mortui a peccato justificemur. Servit igitur animæ caro pessima in annos viginti, aut amplius, vel centum etiam: quanquam quis eo usque vitam producit? Quam enim cumque diu vincula illa duraverint, tandem rumpuntur, et corpus in ea resolvitur, e quibus a principio est formatum: terrenus postremo in terram redit. Corpore autem intereunte, penitus nudaris et desolaris manifeste per quod appares, quodque ipsa continet, nec ullo modo ab ipso contineris.

Soluta igitur, sursum ad Conditorum proficisceris. Verumtamen si custodieris etiam mentem (ut fas est id quod ad similitudinem Dei est conditum) non depravatam, a vitiis liberam. Proficisceris, inquam, intelligens ad intelligentes (ducibus angelis) quibuscum tibi cognationis et naturæ et patriæ societas intercedit; ad lucidos, coruscos, et lumina altera. Pura ad puros, in virtute a Deo data, et gaudio implebis eorum quæ in cœlis invenis. Quod si contra aliqua et operibus nigra et caliginosa fuerit, a tenebrosis et caliginosis angelis abducitur. Et quia tenebræ est, cum his tenebras sortitur (ut illaudatis motionibus implicita) cum earum præfectis et curatoribus. Nam naturæ animarum respondent actionibus suis, et omnimodis unaquæque talis est, quales actiones ejus apparent. Si opera lucis fuerint, illuminantur natura; sin tenebrarum, participes fiunt tenebrarum. Anima quippe ab initio corpori immissa, velut visco adhæret, et tota quodammodo illi coaluit, et per speculum corporis insinuatur et respicit, obscurante et obtegente carne naturam incorpoream; a qua ubi separata fuerit, clarius perspiciet.

Hic paradigma sive exemplum quod attuli, finem

Scholia.

* Gregorius. Non enim est anima in corpore ut in vase, aut in utre aliquo: sed contra potius corpus in anima, quæ non ab ipso continetur, sed ipsum potius continet.

** Haud enim per se anima ad vitam illam evolat, quod non potest: sed a sanctis angelis deducta.

- Chrysost. Præsens enim vita via quædam est, superna manu ductione opus habens. Si namque in urbem aliquam abituri necessarius est nobis qui viam monstrat, quanto magis in cælum abituri, superna

indigemus ope, quæ et monstrat iter, et nos confirmet, et manuducat. Multæ enim sunt viæ aviæ. Cæterum duci nos eo, Dei munus est: ut autem digni simus Deo et ejus manu teneamur, studii nostri esto. Si enim immundus fueris, non te illius manus continebit.

*** « Facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). » Non quod Deus faciem habeat; sed clarius videlicet, et manifestius.

habet. Id si non optime convenire, nec undique A ipsi rei propositæ respondere existimas, quodcunque paradigma considera, et discce, semper illud leviter rem attingere, seu stringere, non plane tangere, nec esse omnino par : hoc enim modo esset idem. Quod autem idem est, nunquam παράδειγμα vocari queat.

CAPUT VII.

Quid significet, « ad imaginem et similitudinem; » et verius secundum animam nos esse homines. De celeritate animorum incredibili.

ANIMA. Et qualem tandem arbitraris esse hominem? Explicandum mihi. An solum corpus, quod corrumpitur : an (penes quam imperium est) anima illud, « secundum imaginem et similitudinem, » ut scriptum est, citra ullam mutationem servat (6) ? Moses enim litteris tradidit, hominem ad imaginem Dei procreatum esse, eum quem primum ab initio Deus condidit. Quonam pacto autem citra animam corpus homo vocatur? rursusque, quinam sola anima homo appellatur, absque corpore, cum quo subsistit? Etenim ille spectator Dei scripsit in Genesi, Deum de pulvere terræ hominem formasse ¹. Corpus igitur quomodo tam aperte hominem nominavit? Nam spiraculum vitæ postea, post primam scilicet formationem, in faciem inspiravit, ac postmodum in animam viventem factus est. Ad utrum igitur illud, « ad imaginem et similitudinem » pertineat, velim me doceas, ad animamne, an ad servum et conservum corpus.

CARO. Docebo, et ex Pauli scriptis testimonium firmum desumam, unde rem cognoscas. « Licet is, qui foris est, homo noster corrumpatur, inquit, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem ². » Homines igitur hæc ambo nominavit, internum et externum : utrumque separatim, quoniam utrumque animam habet et corpus. Verumtamen proprie secundum animam homo vocari potest. Ne tu mihi externa, et quæ in oculos incurrunt, considera, neque illam corporis formationem tecum reputa. Caro enim velut indumentum et tegumentum quoddam concipienda est. Illud, « secundum imaginem, » ut paucis dicam, anima est. At enim secundum gratiam istuc, non secundum naturam intellige. Noli enim existimare, domina, corpus hoc

¹ Gen. II, 7. ² II Cor. IV, 16.

Jacobi Gretseri notæ.

(6) Quæ de anima et corpore disserit auctor, ἀπειρη γνώμη interpretanda sunt; neque enim vult hominem proprie esse solam animam, ut Plato censuisse fertur, aut carnem proprie non aliter uniri animæ quam indumentum corpori, aut navim nautæ, aut vehiculum sessori. Meminerit lector et hic et alibi legis istius apud jurconsultos admodum celebratæ: *Benignius leges interpretandæ sunt quo voluntas earum conservetur; sensusque metaphoricæ et*

quod corrumpitur, hominem nuncupari, tametsi Scripturam dicentem audias : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; » sed intellige animam potius ibi hominem dici, non, inquam, hunc quem videmus, sed qui intus latet : naturam scilicet aspectum fugientem, interitus expertem, et præstantiorem. Porro hoc ipsum hinc aptius percipies. Ipsa ego secundum animam homo sum. Meum enim corpus dicitur : nam corpus est animæ corpus. Non enim aut manus, ego, dicit, aut pes, aut membrum aliud : sed vox ista, ego, plane est animæ. Cætera omnia quæ corporis sunt, pedes, manus, membra, et partes ejus vocantur ab his qui sciunt illud a principio tanquam instrumentum aliquod seu vehiculum esse factum, ut ostendimus. Itaque et hinc animam potius esse hominem existimandum est. Ratio porro regina in perturbationes imperium habuit, et homo imperium in creaturas totius orbis. Quatenus præest ut princeps et dominus, homo imago D. i est, et vocatur ³.

Præstantissimum maximeque primum in anima certum est mentem esse, cui facultas celerrima et incomparabilis data est. Habitat quidem in anima, et puncto temporis universum mundum peragrat, ac citra defatigationem, Boreæ et Austri, Orientis Occidentisque climata percurrit : mare, continentem, insulas pervadit, cœlestia et supercœlestia attingit. Essentia quidem minime, ne istuc cogites, neve dicas : sed vi cogitationum, et imaginationibus solis. Sola divinitas omnibus et ubique præsens adest, substantialiter et naturaliter, ut natura supra naturam, ut sola supersubstantialis, ut sola inexplicabilis. Itaque *secundum imaginem* principatum dilucide significat. Verum quemadmodum nemo est superior, nec æqualis Domino (omnia quippe omnium Conditori cedunt), ita in terris nihil est homine superius ac majus. Ille enim Dominus et Creator est omnium simul : te autem per gratiam suam principem omnium quæ in terris sunt, facit. Omnibus jumentis præsumus, omnibus natantibus, et terrenis, universis, ut breviter dicam, imperamus, reptilibus, volatilibus, piscibus, bestiis, et quotquot tandem animantia ratione carentia Deus creavit. Jam igitur cujus et quale sit illud « secundum imaginem, » cognovisti. Rursus illud, « secundum

improprii, quos aliquando scriptores consecantur, nequaquam proprias rerum rationes evertunt; nisi sint ejusmodi qui cum veritate consistere nequeant. Verum de anima, ut se habeat respectu corporis, lege Gregorium de Valentia t. p., S. Thom. d. 6, q. 2, part. 1, qui etiam disp. 7, q. 3, p. 1, fuse docet, an et quomodo homo fuerit ad imaginem et similitudinem Dei creatus.

Scholia.

³ Theodorctus. *Homo neque secundum corpus, neque secundum animam, sed secundum imperii maiestatem duntaxat Dei imago est. Ut igitur omnium quæ in terris sunt principatu insignitus, Dei imago*

appellatur. Mulier autem ut sub viri potestate consultata, gloria est viri, et velut imaginis imago. Est quidem et ipsa aliarum rerum princeps, verumtamen viro subesse jussa est.

di. in similitudinem in nobis situm est, nostræque voluntatis, et consilii, et morum est. Etenim assignamur ratione etiam Domino, si mores ex virtute manantes, ut deceat, induamus. Nam potestatem qua secundum Deum vivere queamus, si modo velimus, ipse nobis indidit, faciendique optima et salutaria, et divina, per quæ quis pro modulo suo similis Deo evadit, qua veritate, misericordia, iudicio videlicet. Ut si studuerimus vitam probam agere, et nos virtuti debitos probaverimus, etiam mercedem ut debitam, non gratuitam, non tenere, sed propter opera tantum præbitam accipiamus : ex quibus quispiam pro captu humano Conditoris similitudinem acquirat : sicut homines docet perfectos fieri, celestem et omnimodis perfectum Patrem imitantes, qui communiter et ex æquo pluit super justos et injustos, et solem suum omnibus oriri facit². Si igitur tu quoque vitam Deo placitam amaveris, fuerisque fratrum amans et misericordiæ studiosa, mitis, humana, Conditorum similitudine quadam expressisti. Verumtamen « secundum imaginem » habes donum a Deo, et facultatem rationem, et imperii principatum et (quod quartum est) auctoritatem, qua nihil majus : « secundum similitudinem » vero ex operibus virtutis. Si enim et hoc donum esset, ut prædicta, ubi esset quæ tibi refertur gratia? quomodo coronareris? et superna regia quomodo aperiretur tibi? Itaque bonum est salvari, et ex laboribus suis, ex quibus coronam ut debitum, non ut donum adipisceris : quod pigritantium, vel potius pusillanimum et iliberalium servorum est.

² Matth. v, 45.

Jacobi Gretseri notæ.

(7) Dicit auctor corpus protoplasti nec mortale, nec immortale fuisse; sed inter mortalem immortalæque naturam medium. Id ideo dicit, quia, ut theologi cum Magistro II, d. 19, docent, duplex est immortalitas, una secundum quam quis possit non mori; altera secundum quam non solum possit quis non mori, sed etiam non possit mori. Et quia posteriorem hanc immortalitatem non habuit homo in statu innocentie (quam habent beati in cælo), ideo *Dioptra* ait, cum habuisse mediam quamdam inter mortalem et immortalæ naturam; quia potuit peccare et mori, sicut et peccavit et mortuus est. Quo fit ut immortalitatem illam non habuerit, cujus beneficio non potuerit mori: tametsi hanc quoque immortalitatem habuisse dici potest, sed ex hypothesi, si scilicet non peccaret, ut asserit etiam S. Bonaventura 2, d. 19, art. 2, quæst. 1. Vide Gregorium de Valentia I. p., S. Thom. d. 7, quæst. 4,

CAPUT VIII.
Corpus Adami nec interitui obnoxium, nec ab eo alienum esse conditum (7).

ANIMA. Etiam hæc disertissime disseruisti, satiaque demonstrasti. Verum age, et hoc mihi cupienti edisseras, corpus protoplasti, mortalene tantum, an contra immortale principio formatum est?

CARO. Nec mortale et corruptibile, nec contra immortale : sed inter mortalem immortalæque naturam medium, et maxime inter hæc utraque. Ut si quidem partem meliorem eligeret, legisque præscriptum servaret, ex opere æternitatem consequeretur. Si autem cupiditatibus rerum labentium cederet, et corruptibile et mortale corpus gesseret. Si enim Conditor prorsus immortalæ condidisset hominem, non eum morte damnasset : immortale enim mortalitate quis damnaverit? Si condidisset mortis in omne ævum expertem, alimento corporeo et corruptibili, ac terrestri non eguisset, nec aliquo modo delicti cum pœnituisset : quomodo in ipso primo angelo contigit : qui etsi adversus Conditorum elevatus est atque insurrexit, tamen eum immortalæ, ut prius, manere sivit, et manent immortales illi spiritus, tenearumque participes.

CAPUT IX.

In quas oras animæ ex hac luce commigrent.

ANIMA. In longum hujus dogmatis disputationem produximus. Non quia dubitaremus aut cavillaremur, sed quod in primis oportebat, ut disceremus, non ut tantum percunctaremur. Quoniam autem et hoc finem optatum accepit, tempus opportunum est

part. 1, et Bellarminum lib. *De gratia primi hominis*, potissimum cap. 9, ubi probat immortalitatem primi hominis fuisse supernaturalem, non naturalem, ac proinde commissio peccato adeptam protoplasto; angelis autem post peccatum non adeptam, quia erat illis naturalis et intrinseca. Quod autem *Dioptra* ait : Si corpus protoplasti immortale fuisset, futurum fuisse ut non egeret alimento, id non sequitur : quia causa illius immortalitatis ex parte erat etiam esus fructuum arboris vitæ; nam in statu illo non habebat homo corpus spirituale, quale habebunt beati, sed animale, quod non potest consistere sine ciborum usu propter continuam deperditionem humiditatis naturalis, quod est instaurandum nutritione. Vide Gregorium de Valentia tom. 1, disp. 7, q. 4, p. 2, hæc ex S. Thoma et S. Augustino explicantem.

Scholia.

* Basilius. « Secundum imaginem, » est nimirum potestas illa regii et imperatoria. « Secundum imaginem » habeo ex eo, quod ratione sum præditus : « secundum similitudinem » autem fio ex eo, quod bonus fio. Et, « secundum imaginem » quidem sum, ut qui revera sim, et semper sim : etiam non absque principio : sed tamen sine fine. « Secundum similitudinem » vero, ut bonus boni, ut sapientis et quidem natura sapientis, ego per gratiam sapiens. Et, « se-

« secundum imaginem » quidem Dei est omnis natura intelligens : « secundum similitudinem » autem soli boni ac sapientes.

** Chrysost. Quoniam enim hominem corruptibilem nutritura erat, creaturam ipsam quoque hujuscemodi esse oportebat. Non enim intireuntia corpora incorruptibili alimentia victura erant. Sequatur ergo, ut et creatura corruptibilis fieret.

ad alia transeundi, quæ ab initio proposui, ne in oblivionem veniant. In omnibus autem quæstionibus, peto ut mihi ignoscas.

CARO. Eloquere quid quæras: haud enim memini.

ANIMA. Illud erat quod percunctabar, quibusnam in locis, et quibus regionibus justorum peccatorumque spiritus post discessum ex hac luce, usque ad Christi adventum vivere statuendum esset.

CARO. Si noscere vis, quomodo se habeat, quod interrogas, adverte animum his quæ dicam, et veritatem percipies. Scripturæ docent, excelsissimum esse locum, in quo animæ justorum requiescant. Illic autem locus diversis nominibus appellatur. Nempe regio viventium, terra mitium, tabernaculum a Deo factum, civitas altissima, torrens odoratissimus, sonitus festum celebrantium. Et hæc quidem ex Epistolis Pauli ad Corinthios et Philippenses constant. Inferior autem incolatus, et temporaneus, et servilis est, tabernaculi hujus, quo dissoluto, domum aliam in superis habemus, cujus ædificator Dominus, cujus opifex Deus *.

Soluti igitur corporibus, constanter credimus abductum nos iri ad Dominum, quicum esse præstat. Quare et amabilem illam vocem emittit, Cupio dissolvi, et hinc absolvi, ut cum Christo vivam, quicum esse desidero **.

Et Salomon rex, ut videns (futuri providus, ut prophetæ, qui videntes dicebantur) ita scribit: « Justorum animæ in manu omnipotentis Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis ». Joannes autem Damascenus, vir sapientissimus, vere ipsa gratia, quod ejus nomen sonat: « Animas quidem habetis (inquit in hymnis martyrum) in civitate cælesti, in qua habitantes, cum Domino vivitis, pro quo et occubuistis. » Et plurimos alios testes, et majores inter sanctos dictis meis astipulantes producam tibi, Gregorium, Basilium, summos magistros; Gregorium Nyssenum, Andream Cretensem, et illud aureum divinumque Os: omnes simul concorditer et unanimi consensu, omnium sanctorum animas in cælo esse confirmantes. Oportet enim mundum supernum impleri omnimodis (ut magna illa et vigil mens Gregorius scribit) e quo delapsus Satanas, ut fulgur de cælo cum angelis suis, Domino teste †, projectus est. Postquam autem locus ille vacuus impletus fuerit, consummatio-

* Philipp. i, 23. * Sap. iii, 4. * Luc. x, 18. * Coloss. i, 18. * Rom. viii, 29. * I Cor. xv, 45. † Psal. xxix, 4. †† Job. x, 21, 22.

Scholia.

* Terrenam autem domum præsentis vitæ cursum et institutum, tabernaculum corpus appellat. Si igitur, inquit, præsens vita finiatur, et domum non manu factam habemus (II Cor. v, 1), et cælestem nimirum, nempe ut cum Christo simus.

** Propter perfectionem dissolutionem desiderat. Non enim simpliciter ex hac vita discedere bonum dicimus: sed bonam famam consecutum discedere.

*** Chrysost. Adam Christum adumbrabat. Nam sicut ille posteris suis, quanquam de ligno non comedissent, causa exitii per eum illum inducti factus est: ita et Christus in se credentibus, quanquam justitiæ opera non habentibus, causa justitiæ factus est, quam per

A nem sæculi et judicium exspecta. Testis et citra exceptionem Paulus, qui omnium caput et principem Christum, postquam resurrexit, primogenitum mortuorum †, et primogenitum in multis fratribus †, et Adamum secundum nominat †. Qui et primo prior, et prodromus nobis ad Patrem prævit, et in ejus throno glorioso ad dexteram consedit, simul omnium caput, ut et capitis corpus paulatim eo congregetur, et congruenter aptetur et coagmentetur. Nec enim corpus sit, absente capite, nec rursus caput, si absit corpus ****.

Cæterum animæ honorum solæ nunc evehuntur, per se, ut possunt, omni nexu solutæ, ad omnium caput et Dominum vadentes: post resurrectionem vero, etiam cum ipsis corporibus evehentur *****.

B Papæ! quanta gloria, quantus honor! Papæ! quantum mysterium! Quam multa dona, quam multa beneficia, in quibus a principio cum Conditore communicavimus, et quæ a Conditore usque in finem et in sempiternum obtinemus! Tu crede, et fidem habe hæc dicentibus, ut vera de honorum animabus sentientibus ac docentibus. Quod si etiam cognoscere lubet, ubi peccatorum animæ inveniantur, et quo deveniant, de hoc quoque dicam. In partes terræ infimas et locum abeunt, in mortem [caliginosam. Attende, et conditionem illam desce. David psallendo gratias agit †, qui eduxerit ab inferno animam ipsius, ut omnipotens, nec siverit, ut misericors, diutius tyrannidem pati. Quin et Job inferni loca lamentatur ††, vocans terram tenebrarum et caliginis, ubi horror sempiternus inhabitet: ubi nec videt quisquam, nec videri potest. Est enim locus tenebrosus, et vallis caliginosa, plena lacrymarum, et dolorum, longæque profundissima. Quo cum descendisset Dei Verbum, animas, quotquot illud etiam ibi adorabant, et violentia tyranni detinebantur, eduxit, et tropæum victoriæ erexit.

CAPUT X.

De resurrectione hominum supremo illo die: et cujusmodi tum beatorum, tum damnatorum corpora futura sint.

Sed quod futurum est audi, et contremisce, et horresce ad alterum illum extremumque adventum, D et universorum communem resurrectionem. Inde prodibunt singulæ animæ cum corpore, cum quo

crucem omnibus nobis donavit.

**** Chrysost. Non quod easola (anima) salvetur: sed (ut est in confesso, et cui refragari nemo potest) quod salvata anima, etiam corpus in resurrectione sululis particeps futurum sit.

***** Climacus. Quisapiunt quæ Dei sunt, emigrantes ab his rebus caducis, parte sui superna scandunt: contra, qui res fluxas et inferne positas, infra descendunt. Nam quod se junctum est, anima, inquam, de cætero in medio non manet: qui cælestia, inquam, sapiunt, ita in superna evolvant, ut in terra corpus relinquunt. Qui autem terrena et carnalia sapiunt, post mortem ad inferos devolvuntur.

vixerant, et illinc rursus, heu! ad infernum redibunt.

Hoc magni Davidis verba docent quia peccatores ad inferos reversuros affirmat; ait enim: « Revertentur unde exiverunt. » Ibi atrocita et plus quam atrocita patientur, dolebunt, gement, plorabunt amare, et plangent, et flebunt; verumtamen frustra et inaniter. Nihil enim proficient, incassum lugentes. Parce mihi tunc, Domine: ita parce mihi, obsecro te. Quod paulum effugisti, iterum cernes, et accedes vetus tuum tabernaculum, proh! quam horribile quiddam! et voles ad angelos confugere, sed ab iis repellere. Aspicies autem abominandum et deforme domicilium, et impuritate, et maculis, et stigmatis plenum, et formidabile intuens, aversata fugies. Sed minitantibus angelis ac terrentibus, et ad ipsum flagris te violenter impellentibus, quanquam nolens, tuum corpus iterum ingredieris. Et hæc quidem huiusmodi. Justorum autem corpora ut margaritæ nitentes, ut carbunculus, ut lampades, ut sol splendidissimus pulchritudine gloriæ. Quod si hæc doctrina tibi ambigua videtur, agam argumentis admodum probabilibus.

ANIMA. Cujusnam argumentis? et unde habes?

CARO. Unde? ex sanctissimis, et plurimis, quorum primus est Ezechiel, alter Isaias, tertius David inclutus, et cum eo omnes qui ante Christum et post eum insignes exstiterunt. Christus autem amplius tibi hujus quæsitæ fidem facit, qui tropæum maximum adversus mortem constituit: nempe his quæ in Evangelio dixit. Magnus autem Paulus de resurrectione ad Corinthios scribens, carnem velut ingloriam in terram lapsam consumi, ut infirmam, ut animale, testatur. Condita enim sepulcro putrescit, et dissolvitur, et corrumpitur: resurgit autem incorrupta in spiritu, et gloria, immortalis, semper vivens, plena gratiarum. Continuo huiusmodi exemplum apponit. Quemadmodum granum primum quidem nudum in terram cadit: postea computrefactum non nudum quid germinat, sed cum tunica, et alia simul calamus, aristas, genicula, folia, et multitudinem compositam granorum ad visum speciosorum profert ¹².

Similiter mihi cogita de resurrectione ab ipso

¹² I Cor. xv, 33 seqq. ¹³ Matth. xxii, 50. ¹⁴ I Cor. xv, 52.

Scholia.

* Isidorus. Cum vita præsens, sive sæculum pauatim deficiat, tempus resurrectionis propius accedit. Quod si Deus ex non exstante producere potest quæcunque vult, quanto magis ex eo quod exstat, potest renovare corpora, quæ jam fuerunt, et in terram redierunt? Fore autem resurrectionem, et qualis futura sit, et mysterium illud, quæ seminatur, omniumque plantarum motus te docebit: quæ cum hieme moriantur, verno tempore reviviscunt.

** Chrys. Ne tu perinde in resurrectione fieri existima, ut cum frumentum seritur, et spicæ omnes e granis assurgunt, præsertim cum nec in seminibus sit æqualitas, sed alia aliis potiora. Unde discimus, quanquam omnes boni in regno cælorum futuri sint, non tamen omnes iisdem gaudiis fruituros. Et auam-

A Adamo primo parente usque ad finem, et inspicere, et admirare altissimam providentiam. Repente tunc omnis creatura mutabitur. Non enim tunc parvus, nec magnus, nec niger, nec albus, nec gracilis, nec crasso corpore, nec rufus, nec flavus, nec nigro capillo; non curvus, non claudus, non turpem affectum habens, non deformis, non carens manu aut pede, aut claudicans, non gibbosus, non cæcus, non balbus, non sapiens, non stultus, non senex, non puerulus, non servus, non liber, non barbarus, non Scythæ. Nec enim ut moritur quis, ita etiam resurget: sed qualis primo conditus homo fuit, et qualis erat antequam de ligno vetito comedens, mandatum transgrediretur. Non enim hoc corpus tunc crassitiem habebit, sed idem quidem erit: character et habitus autem diversus. Non generatio (nec enim virorum mulierumque naturalia ad mitionem, ad copulationem, libidinemque corporum servient), sed erit alius status, quem Conditor solus novit, non solum ut ostensum est, ad rationem incorruptionis: sed etiam extra omnem curam, et sollicitudinem, et studia mundana conatusque. Cessabant post resurrectionem nuptiæ; desinet amor carnalis; nulla erit corporum venerea conjunctio. Non enim nubent, ut Christus ait ¹⁵, nec adulterandi, aut fornicandi sentientur impetus; non bellum, non irruptiones et luctæ, sed natura hominum similis naturæ angelorum futura est; quod et Dominus perspicue docet ¹⁶.

C Et Paulus scribit, eos qui relinquentur, necdum morte obita, immutatum iri, cum in momento, in ictu oculi Judex aderit. Deinde universos resurrecturos ¹⁷, etiam immutatos: omnes siquidem eadem erunt ætate. Nudos autem, τετραχλισμένους; resurrecturos. Nudum, et τετραχλισμένον ab ovis rationis expertibus. et sacrificiis dictum est, quasi dicas, resupinata facie omnium oculis expositum. Nam antiquius lex a Mose lata fuit, ut huiusmodi hostiis sacrificandis pelles detraherentur, ut membra undique rimari liceret, ne alicubi læsum quippiam, aut mancum subesset: quandoquidem tunc etiam tota res nudabitur ¹⁸.

Illud autem, « mortui resurgent incorrupti, »

D vis omnes peccatores in gehenna erunt, non tamen omnes eadem tormenta sustinebunt: sed utrique multo discrimine, et illi lætabuntur, et hi cruciabuntur.

** Gregorius. Tunc pelliceam tunicam deponemus, quæ post transgressionem e pellibus brutarum animalium cooperitur sumus, et simul omnia quæ sum brutæ pellis in nobis, exuemus.

Basilius. Lingvæ sæculi hujus etiam post resurrectionem expectandæ haud sunt. Sed sciendum, vitam angelicam, citra ullam egestatem in sæculo futuræ actum iri.

Theodoretus. Vide quid sit τετραχλισμένον. Lex jubebat, quæ in sacrificium offerrentur, perfecta et integra esse undequaque, non aure mutila, non clauda, non vitium aliquod habentia. Abstrahi etiam pellem,

hujus sensum habet : non erit aliqua substantiæ carnalis consumptio. Sola quippe mors mortalitatem solvit, et naturæ pereundi finem affert, et mori posse tollit, naturam non tollit. Quanquam enim corpus evanescit, manet nihilominus, et illo die gloriæ plenum resurgit *.

Verumtamen hoc non de omnibus hominibus intelligendum est. Resurrectio quippe communis est omnium. Ast quod ad gloriam et communicationem gloriæ attinet, procul dubio nisi eorum erit, qui in Christo vitam exegerunt. Nam « qui bona fecerunt, in vitam resurgent ; qui vero mala, in judicium, » ut scriptum est ¹⁵.

CAPUT XI.

Ecquid Christus descensu ad inferos (8), omnes animas inde eriperit.

ANIMA. Oratio tua nihil dubitationis habet, mihi que per omnia summopere placet. Equidem credo ista, et fidem habeo, extra hoc solum. Audio enim Scripturam aperte dicentem, cum descendisset

¹⁵ Joan. v, 29.

Jacobi Gretseri no'æ.

(8) Quæ disputat auctor hic et cap. seq. de descensu Christi ad infernum, hoc est, ad locum damnatorum, deque animabus inde eductis, caute legenda sunt. Nec refert, quod assertionem suam confirmat auctoritate Damasceni; nam librum illum seu orationem de defunctis, non esse Damasceni, facile probari potest, inquit cardinalis Bellarminus lib. II *De Purgatorio*, cap. 8, quia in eo libro auctor non solum dicit Trajanum et Falconillam ab inferno damnatorum ad regnum cœlorum transivisse, sed etiam multos alios qui in infernum descenderant, quia fide divina caruerunt, a Christo conversos et salvatos, quando ad inferos descendit; quod et per se erroneum est et contrarium verbis Damasceni lib. II *De fide*, cap. 4, ubi dicit hominibus id esse mortem quod fuit angelis casus. Hæc Bellarminus. S. Augustinus lib. *De Hæresib.*, cap. 79, inter hæreses refert quod, descendente ad inferos Christo, crediderint increduli et fuerint liberati. Et repugnat id ordinariæ Dei legi explicatæ in illis Scripturæ locis, I Corinth. v : *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum*; et Galat. vi : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet*; et infra : *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum*. Ex quibus et aliis similibus locis constat, non nisi in hac vita esse tempus comparandi salutem. Atque eadem est ratio de parvulis damnatis qui cum solo peccato originali decesserunt. Hæc Gregorius de Valentia tom. IV, disp. 2, q. 4, p. 3. De qua re copiose etiam disputat Franciscus Suarez tom. II, in III p. S. Thomæ, disp. 43, sect. 3. Locum illum I Petr. III : *In quo his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit*, etc., ex quo errandi occasio sumpta videtur, fuse et recte explicat Bellarminus lib. IV *De Christo*, cap. 13; et Pererius in *Genesis*.

Verbum ad inferos, ab illo dominatu omnes in libertatem asservisse. Tu vero paulo ante docuisti peccatorum animas in Tartaro detineri, manereque nihilominus, ut antea. Si enim simpliciter omnes a tyranno vindicavit, quo pacto tu contra affirmas, animas illic retineri, et pati quæ patiuntur qui pœnas persolvunt? Mihi quidem sacris Litteris parum consentanea, falsitatisque suspecta videris disserere.

CARO. Adverte animum, domina, hoc quæsitum tibi dissolvam. Etenim et vera tibi dico, et Scripturæ congruentia. Paradigma rem confirmabit. Ponamus aliquem esse facinorosum et fugitivum, ingratum, servum vernaculum Domini ac Regis sui, qui se loco munitissimo, expugnatuque difficillimo teneat; quo in loco urbem ædificet, quam crebris et excelsis turribus communiat. In hujus urbis medio effodiat lacum profundissimum, qui ipsos terræ fines ac terminos infra attingat, cujus latitudo altitudini respondeat, lacum tenebrosus et obscurus, lacum umbræ mortis : et car-

Nec prætereundus ille *Dioptra* error cap. 11, prope finem, in his verbis : *Si igitur animas adhuc in inferno manere audis, scito nequiquam tormenta sustinere, ut prius, nec etiam vinculis teneri ferreis, utpote a tyrannide vindicatas*. Nihil minus; quia in inferno nulla est aut redemptio, aut remissio: et singulis damnatione dignis, etiam in hora mortis accingitur triste illud carmen : *Ite in ignem æternum*. Quare qui inferni tormentis addicti fuerant ante Christi ad inferos descensum, iisdem adhuc addicti manent manebuntque in perpetuum. Ea de causa negari non potest quin *Dioptra* nimium a vero abeat, asserens cum scititio Damasceno, quosdam penitus ex inferno liberatos propter fidem in Christum, quam tunc primum, Christo ad inferos descendente, adepti sint; illos vero, qui non crediderunt, hoc saltem relaxationis consecutos, ut pœna usque ad extremum diem iudicii dilata fuerit. Nihil horum cum orthodoxis dogmatibus consonat. Veniam tamen meretur *Dioptra* ob hos nævos, quos aut incuria fudit, aut humana parum cavita natura, præsertim cum Damascenum sese pularit sequi, cujus non est exigua auctoritas, cumque etiam S. Gregorius Nazianzenus orat. 4 in *Pascha*, agens de Christi ad inferos descensu, sub dubio reliquerit, utrum Christus omnes sine ulla exceptione descensu suo salvos fecerit, an eos duntaxat qui crediderunt; quamvis, ut notat Suarez, Nazianzenus non videatur scripsisse illa verba quod de veritate dubitaret, sed solum ut proponeret quid de hac veritate inquirere ac scire oporteat. Locum quidam S. Augustini epist. 99, ad *Evodium*, perobscurus, Græcis istis notus esse non potuit. Qui tamen recte accipitur de liberatione ex Purgatorio, ut monet Suarez loc. cit. et Greg. de Val. tom. IV, disp. 11, q. 1, p. 3.

Scholia.

et si quid reperiretur maculæ, aut denigratio aliqua a parte quapiam corporis, Deo hostiam illam non sacrificari.

* Differunt hæc tria : φθορά, διαφθορά, καταφθορά. Etenim φθορά interitus, est animæ a corpore separatio, et corporis quies atque ab omni motione

cessatio, quam et immaculatum Christi corpus sustinuit. Διαφθορά corruptio, est putrefactio, et passio ipsa vermium, quam immaculatissimum Christi corpus nescivit. Καταφθορά, perniciēs, est consummata et perfecta perditio, sive exitium. Quo sensu dictum est illud : « Disperit populus iste propter peccatum. »

eres in eo angustos, caliginosissimos, et ad cruciatum aptissimos. Ad hæc aliam malevolentiam considera. Postquam infelix tyrannus bestias venenatas, et leones, et dracones, visu deformes pardales, aspides, rubetas, serpentes, scorpiones exitiabiles congregavit, has simul lacu caliginoso ad dolores et pœnas eorum retinet, quotquot subactos ibi incluserit. Nec in hoc lacu, nec in hac urbe vel solis vel lunæ lumen cernitur : sunt autem tenebræ palpabiles, et tenebræ illæ Ægyptiæ, omnibus notissimæ. Juxta urbem esto via militaris, sive publica, quam omnes hominum nationes pertranseunt : et alii quidem amici regis, alii adversarii, et inimici, qui omnes, alius aliunde a seductore capiuntur, nec alio currere salutis causa possunt. Duravit dominatio tyranni hujus diutissime : omnes paulatim in suam potestatem redegit, violentia illi pro jure est, tyrannice insurgit, capit, verberibus indigne pulsat, premit, affligit insignes, abjectos, omnes, bonos et malos ferreis compedibus in lacu constrictos : in quo locus nullus ejusmodi indignitate vacat. Quam tyrannidem rex amplius non ferens, sed benigne respiciens, et populum miserans, charissimum et quem habuit unicum filium ad generis humani liberationem et auxilium misit. Qui cum advenisset, et cum seductore manus conseruisset, eumque defecisset, et constrinxisset, et vi valida enervasset, victoriamque adversus hostes, ut potens in prælio, obtinisset, urbem pervastavit, turres diruit, simul quidquid inimicorum fuit, perdidit, occidit, elisit et omnia vasa rapuit ac diripuit. Et infima loci illius penetrans, omnia claustra, catenas et portas confringens, omnes penitus in custodiis illis vinctos liberavit, in lucem eduxit, multisque videndos exhibuit. Sed animadvertite quod consecutum est arbitrium et judicium. Amicos quidem paternos ab aliis secretos, maximaque gloria et honore dignatus, regi et patri universos adducit, ut sint imperii cum Domino participes : non amicos autem, sed hostes infra reliquit, quoad dies extremi, et generalis judicii illucescat, et de omnibus justa sententia pronuntietur. Alioqui et tu, domina, plane injustum judicas, si impios et inimicos illos potentis, pari frui voluptate cum amicis ejus, aut eadem cum ipsis præmia consequi debere existimas. Non autem te istuc arbitrari. Et hoc illis ad misericordiam maximum censeo, quod eandem universe libertatem sunt adepti, prostrato qui æque in omnes crudelitatem exercebat suam, communiter custodia levati plane, vineulis soluti, et absoluti, et a belluis truculentisque carnificibus liberi ; quodque amplius et pulchrius est, quod transire

A potuerunt, cum non esset custos carceris, non puniores acerbi. Si igitur animas adhuc in inferno manere audis, scito neutiquam tormenta sustinere, ut prius, nec etiam vinculis teneri ferreis utpote a tyrannide vindicatæ. Et hoc munus est maximum atque amplissimum. Ad hæc dicit, si quid tibi in mentem venit.

ANIMA. Quorsum spectet hoc paradigma, intelligo. Justo judicio omnes quod debent, amici maxima, inimici minora accipiunt. Verumtamen proportionem gratiam omnes debent.

CARO. Quo tandem modo intellexisti problema, seu potius quo fine hoc paradigma allatum censes ? Quis sit hic tuus sensus, nosse pervelim.

ANIMA. Interpretationem maxime talem puto. B Tyrannus idem est qui prius, Lucifer. Quam urbem ædificavit, infernum esse conjicio. Profundissimus lacus, et carceris tenebræ, infernus sunt, et mors, amborumque imperium. Via regia seu publica sine dubio hujus vitæ cursus. Insidiæ prope hanc viam publicam mors, ut videtur, quæ omnes rapit, et ad inferni ventrem demittit. Reptilia autem, et genera venenatorum pessima, cruciatum illum intolerabilem interpretari oportet : Rex et Dominus, et Filius regis, est omnium Conditor, et Salvator hominum Christus. Amici sunt justi : contra, inimici sunt impii peccatores : quos enim alios esse dicam ? Quo autem paternos amicos induxerit, regnum cæleste quispiam non inepte dixerit.

C CARO. Dexterrime intellexisti, et pulcherrime declarasti. Gratia Christo, qui hoc tibi inspiravit. Verumtamen scito paradigma non usquequaque illi quadrare, cujus est paradigma. Non enim jam paradigma, sed omnimodis idem foret. De Christo vaticinans Jacob patriarcha, « Recumbens dormivit ut leo ¹⁶, » inquit. Rursum alibi ursus a Scriptura dicitur ¹⁷. Difficilia plane et symbolica, non tamen ex his audebit quispiam rationem ferarum Verbo ac Domino prorsus attribuere. Quod ntile est, et ad rem facit, id duntaxat a feris mutandum est : quod blasphemum et rancidum, relinquendum. Leo, quatenus animalium rex et terribilis, huic comparationi servit. Ursus autem, ut quiddam natura justum, et ultionis expetens. Tale est paradigma, non simile et aptum omnimodis. Quæ autem mihi dicenda restant ea posterius dicam. Nunc quod ad utilitatem tuam addam, sancti Damasceni est. Docet enim, et perspicue demonstrat, in Christo viventibus hanc rationem multo verissimam. Docet vero per iambos, num simpliciter omnes Christus apud inferos salvaverit, an qui ibi crediderant, quod recipiendum (a).

¹⁶ Gen. XLIX, 9. ¹⁷ Amos v, 19

(a) Sermonem hunc non esse Damasceni, propter characterem iamborum, hoc est, quia iambis conscriptus sit, affirmat in margine scholion : quanquam in illis iambis non dimensionis syllabarum, sed pedum ratio habita est potius. Est autem sermo seu oratio pro defunctis cum hac inscriptione : *Quod si qui cum fide ex hac vita excesserunt, virorum missis et beneficiis juvantur.* PONTANUS.

CAPUT XII.

S. Joannis Damasceni locus, de iis quos Christus ab inferis liberavit.

Ac nonnulli quidem per eos, qui ante crediderunt, Patres et prophetas, et judices, et reges, et principes intelligunt, aliosque nonnullos, Hebraici populi, qui facile recenseri possunt, omnibusque noti ac perspicui sunt. Nos vero adversus eos qui ita sentiunt, ad hunc modum disseremus: Nec beneficii loco ducendum, nec novum ac mirum hoc censendum est, iis nimirum qui crediderint salutem a Christo allatam esse: quippe cum solus ipse Judex æquitate præset, nec periturus sit, quisquis ipsius verbis fidem adhibuerit. Quocirca eos omnes salutem consequi, atque ad Dei ac Domini descensum inferni vinculis solvi, necesse erat. Idque et ipsius providentia contigit. At vero cuncti illi, mea quidem sententia, sola ipsius benignitate ac misericordia salutem acceperunt, qui etiamsi alioqui vitæ puritate excellissent, atque optimis quibusque actionibus perfuncti fuissent, tenuiter ac temperanter, et caste vixissent, tamen puram ac divinam fidem haudquaquam perceperunt, ut qui nulla omnino disciplina, aut cujusquam magisterio eruditi excultique fuissent. Hos quippe ille omnium moderator ac Dominus rebus divinis inclusos sublime traxit, eisque cum divinorum radiorum splendorem iniecisset, ac veritatis lumen ostendisset, ita eorum animos inflexit, ut in eum crederent. Neque enim illa natura misericors tot labores frustra atque incassum ab ipsis susceptos fuisse sustinebat. Perdifficilem enim, et ærumnosam, ac, supra quam dici queat, angustam vitam duxerant. Nam et animi perturbationibus imperaverant, et voluptates respuerant, et paupertatem ac continentiam ad extremum usque coluerant, et vigiliis sese confecerant: atque ut paucis complectar, omnia virtutis gratia, haud pie illi quidem, sed tamen expleverant, summæque Providentiæ (ut quidem ipsis videbatur) præstantissime, tametsi non sine erroris labe, cultum et venerationem adhibuerant. Quin fuerunt etiam nonnulli, qui divinam omnipotentis Trinitatis fidem, exiliter illi quidem ac perobscure, sed tamen perceperunt. Alii Verbi incarnationem, venerandosque ipsius cruciatus, reditumque ad vitam prædicarunt. Alii ortum ex Virgine, atque adeo nomen ipsius enuntiaverunt. « Maria, inquit, nomen puellæ¹⁸. » Alii rursus eximia illa omnia, naturæque vim excedentia, a Christo edita miracula vaticinati sunt, hoc est, mortuorum excitationem, cæcorum, mutorum, leprosorum, surdorum, febricitantium, hydropticorum, ac manus siccitate laborantium, paralyticorum, atque eorum qui dæmonum intemperis vexabantur, curationem, obambulationem item in mari, et panum ac piscium benedictionem, rursusque aquæ in vinum commutationem, hæmor-

A rhoissæ denique, et curvæ prorsus mulierculæ nationem una cum quamplurimis aliis rebus prædicentes. Hos, inquam, divina Verbi potentia perire optimarumque actionum fructu carere, minime sustinuit. Temporis enim pars ipsis, ut diximus, commodata, in obscuritatem haudquaquam abit: verum omnis iis qui vitæ curriculum honeste confecerint, servata, cumulatiore postea mensura refertur. Contra qui turpiter ac scelerate vixerunt, nihilque omnino, quod cum virtute conjunctum esset, egerunt, nec semen ullum, aut fructum habuerunt; verum et vita, et sermone, et fide prorsus aberrarunt, nec pluvia divina cælitus in eos fusa, ullum germen ediderunt (neque enim ut jam a me dictum est, sementem ullam fecerunt) nec, ut prorsus sterile, illucente gloriæ sole maturerunt: his profecto nullo modo Christus profuit, nec lapsos, ut opinor, secum excitavit, ut qui salute penitus indigni essent. Quin ne in ipsum quidem eos credidisse existimo. Primus etenim ille ex superbia in tenebras lapsus draco, quem in prima ætate coluerunt, mentes eorum, ac spirituales cordis oculos cæcavit, ut videntes non viderent, quemadmodum scriptum est¹⁹, et intelligentes omnino non intelligerent. Reliqui autem omnes, qui semen susceperunt, illapsa pluvia germen protulerunt, atque exorto sole maturitatem contraxerunt.

CAPUT XIII.

Qua demum ratione quælibet anima suum ipsius corpus a mortuis existens recognoscet.

ANIMA. Optime vero rem explanasti, mihique tradidisti. Divinum hoc testimonium amplector, et eo sum contenta. Sed enim aliud habeo quærendum, atque id, ut opinor, difficile. Hoc etiam pro viribus tuis solvere velis. Cum enim mortale corpus anima immortalis deseruerit, quonam modo id quod æternum est, jam corruptum ac deletum invenire atque cognoscere valebit? Et alia reliquit corpus mutilum, alia surdum, alia surdastrum, alia mutum, alia virilitate spoliatum, alia macrum, alia vix ossibus hærens, alia pingue, plenum, carnosum, grave, inutile, ventriosum, putredinem meram et marcorem. Alia juvenile, imberbe. Alia ætate languescens. Alia pedum et manuum usu destitutum, Alia infantile, nuper natum, in cunis adhuc vagiens. Alia confectum senio, et rugis exaratum. Alia coma nigra, alia subargentea, seu candidissima. Tu tamen asseris in communi resurrectione excitatum, et mutatum iri, et tale futurum, quale primi parentis ab initio fuit conditum, experts habitus pristini et notarum, quibus antea præditum fuit.

CARO. Mirum quiddam et inauditum audi. Ne tu illic naturæ proprietatem et faciem quæras; sed omnia supra naturam fore crede et imaginare. In hac enim vita hujusmodi differentie ac notæ, hic affectus isti, affectuumque miseriæ, quas in corpo-

¹⁸ Luc. 1, 27. ¹⁹ Isa. vi, 10.

ribus enumeravi, cernuntur : in futuro autem sæculo nihil horum cernetur, sed sicut Dominus novit, et iudicio quod ipse scit, ineffabili modo spiritibus signa dabuntur, quibus unusquisque corpus suum recognoscat : quemadmodum oves suos agnos in oviliis, vicissimque agni matrum suarum ubera agnoscunt. Non enim ex signo, aut ex aliquo indicio aspectabili ; sed ex odore quodam eoque solo mutuum cognoscunt, ut unaquæque procul ad suum accurrat. Frequenter ego mille oves vidi ab herba, et pascuis in ovilia redeuntes, et matre etiam longius agnum requirente, accedere alios, aliarum fœtus. Verum illa penitus negabat ubera, et lactis nutrimentum, nec eos admittebat, propter odorem alienum : suum autem, quem ex odore interno sciebat, non excluderat. Sic omnium corporum tunc quoque fiet agnitio, per indicium, quod divinitus dabitur, cum ad tubæ cœlestis sonitum rediviva e sepulcris prodibunt. Signum illud ego quidem ignoro, soli Conditori notum. Non enim sub sensu cadit nec est incorporatum : sed intelligentia tantum percipi potest.

CAPUT XIV.

Generatim omnes inter se agnituros, donec alii ad dexteram, alii ad sinistram Iudicis sepurentur. Inde justos in omnem æternitatem, peccatores autem non amplius mutuum nosciturus.

Non solum quisque corpus suum, ut allata similitudine declaravimus, sed etiam cognati cognatos et amicos, et omnes alii inter se agnoscent. Neutiquam enim putandum, neutiquam existimandum non singulos singulis in illa communi omnium resurrectione et iudicio notos fore. Erunt utique, sed eo modo quo dixi, non per figuram et indicium signorum corporalium, sed signis quibusdam a materia et corpore sejunctis.

ANIMA. Et unde constat istud? quis hujus sententiæ testis? Si enim testes idoneos dederis, credam, et probabo : interea fidem non adjungo.

CARO. Primum audi Christum in Evangelio, ubi de hoc dogmate perspicue loquitur, aitque divitem illum agnovisse Lazarum in sinu Abrahamæ requiescentem ²⁰. Alibi rursus ad Judæos inquit : « Cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli ²¹. » Hic clara agnitio, notitiaque exprimitur. Et quamvis hæc sub parabola dicantur, tamen tu nullo modo dubita. Parabolæ enim rerum futurarum solent esse imagines, et illæ inprimis, quæ ab ipsa Veritate, Christo, inquam, futura prædicente prolatae sunt*.

²⁰ Luc. xvi, 22. ²¹ Luc. xiii, 28.

Jacobi Gretseri notæ.

(9) Quod damnati se mutuo non agnoscant, non videtur satis conforme vero, idemque asseritur lib.

A **ANIMA.** Dominus inter omnes, et ante omnes fide dignissimus ; si aliud testimonium suppeditat, dictis abs te aptum et conveniens, addas licet.

CARO. Plurima vero suppeditant. Verumtamen ex tanto numero non nisi tria, quatuor aut quinque, eaque a primoribus Ecclesiæ magistris petita proferam. Ne longe abeam, Chrysostomus inter Patres eximius, præclarissime sic docet : « Non solum quos novimus familiares agnoscemus, sed etiam quibus nunquam visi sumus, aut quos antea nunquam novimus Abraham, Isaac, Jacob, omnes retro patriarchas usque ab origine, prophetas, martyres, Patres, apostolos, omnes qui ab Adamo, inde usque a primordio ad finem propagati sunt, vitium et separatim perfectissime cognoscas. Similia Basilium in oratione contra divites avaros. Quomodo causam dicturus, inquit, coram justo Iudice te defendes ab iis qui abs te lacessiri acriter instabunt? Nam quocunque oculos circumferes, umbras ubique simulacraque malorum aspicias. Hinc orphanorum lacrymæ, illinc viduarum gemitus, aliunde abs te oppressi pauperes : servi quos lacerasti, vulneribusque affecisti : vicini quos ad iram provocasti : cuncta hic adversus te consistent. Scribit et Gregorius Theologus in hunc modum : Tunc et Cæsarium luce clarissima circumfusum videbo, qualis mihi per quietem frequenter apparuit. Quid vero beatus, et lacrymis addictus ille Ephrem Syrus? Tunc, inquit, liberi parentes suos redarguent, quod nihil operum legitimorum fecerint. Et alii, cum viderint notos ac familiares cum ovibus, ut optabant, ad dexteram collocatos, lamentabuntur ob disjunctionem, stebunt, dolebunt. Magnus Athanasius Alexandrinorum episcopus, doctrinæ orthodoxæ propugnator, fundamentum et basis, sic ait : Et hoc justorum animabus præmium concessum est, ut cum resurrexerint, omnes recognoscant, unaque sint, simul vivant, simul habitent, fruantes gloria, et cum Christo ævum ducentes. Peccatores autem etiam hoc, præter alia privantur, non habentes agnitionem, sicut nec aliam delectationem, ex quo a justis separati fuerint. Sicut igitur actiones, et omnia tunc manifesta erunt, ita etiam omnibus omnium facies notæ : donec, ut dixi, segregatione facta, quisque ad locum quem sortitus erit, missus fuerit. Ad Deum quidem justi, et ordines sanctorum : e diverso peccatores ad loca horrida catervatim abducentur, cognoscunturque ab aliis ; ipsi inter se minime agnoscentes, alios ad majorem cruciatum suum agnoscent (9). Nam si tunc ab aliis non agnoscerentur, quam ignominia scelerati illi plecte-

iv, cap. ult. ; nam quem damnatus videbit in infernum, iudicio peracto, detrudi, aut reipsa

Scholia.

* Theodorus Studita. Parabola est oratio, ex præsentibus rebus futuras indicans, seu, imago rerum futurarum, seu futurarum rerum similitudo, et spe-

cies respondens : siquidem nemo unquam ejus rei afferre parabolam potuit, quæ fieri nequivisset.

rentur? quæ tunc acerba et intoleranda est, cum quis alienos novit, et ab iis noscitur. Quicumque enim mullatur seu damnatur, non coram iis quibus ignotus, sed quibus notus est erubescit. Nam quem nemo novit, cur pudore suffundatur? at notus suffundatur necesse est. Et hoc quidem hujusmodi est, et dicitur: et omnes (exceptis quos excepi) vicissim agnoscent. Tu vero quid de istis probationibus sentis? Credis, an non credis? ut mihi videtur.

CAPUT XV.

Magno et novissimo die universam creaturam ad speciem elegantiozem, et incorruptionem, similiterque humana corpora et animas in melius immutatum iri (10): et earum partes duas (in quibus scilicet inest irascendi et concupiscendi vis) desituras. τὸ χεῖρ εἰκόνα cum archetypo comparatur.

ANIMA. Neutiquam his fidem denego; qui enim possim, cum tu ista tam vere ac merito disserueris et docueris? potius tibi de persoluto quæsito meo gratias habeo, quando ex Christi ore didici omne verbum fieri credibile, si a duobus aut tribus testibus fuerit confirmatum. Verum restat insuper aliud ζήτημα, cujus cognitionem maximopere desidero. Existimo enim (sicut tute supra docuisti) et cælum, et terram, et omnem denique creaturam in consumptione sæculi ad naturam excellentiorem redactum iri: sicut et corpora hominum in vitam reversorum, mutationem naturæ in melius adipiscentur. Sed in me, et meis rebus, dic, obsecro, quomodo tunc res se habebit? Egone talis etiam tunc ero, qualis modo sum? nempe, secundum triplicem facultatem, et alia quæ de me traduntur, et in his immutabilis penitus cernar et in omne ævum sic tripartita vivam, unaquaque parte, nimirum ratione, ira, et cupiditate definitam sibi functionem exercente? Nam si et in futuro sæculo hujusmodi statum tenebo, iterum perturbationibus subjecta, et contaminata, et vitiosa, dum vis istæ tripartita ad illicita me pertrahit, anima profecto in stata puritatis et innocentia neutiquam versabitur. Quod si fortasse ex his tribus duas amisero, quomodo iis deperditis perfectio mea constabit? Nam cui plane deest aliquid, non est perfectum et

A absolutum utique. Et si bipertito dividar, quomodo immutata et truncata plenitudinem habebō? Rursum, quo pacto secetur separareturque quod natura est inseparabile et inseparabile? Quomodo separetur separatumque permaneat? Si enim, ut dixisti, totum animæ gratia factum est, quidquid Conditor et Conservator produxit, mundus autem iste decreto ac nutu Conditoris ac Domini in statum nobiliorem migrabit, et elegantiozem formam accipiet, quam qua nunc superbit, habitumque splendidiorem ac diviniorem consequetur, efficitur hinc mihi injuriam irrogari. Quid tu ad hæc: Si perseverabo esse talis, qualis hodie sum, nec ad decus et gloriam ampliorem provehar, perinde ut cætera omnia, atque etiam tu, et tota universi species, novitate quadam condecorata et illustrata, et rebus alium ordinem atque modum præstantiorem videlicet, et in omnium spatia sæculorum permansurum tenentibus: si Creator carnem contubernalem ac sociam meam immutarit et honorarit, ut decrevit et decet, me autem dominam sine honestamento reliquerit, quid dicemus? infima summis, summa infimis omnino miscebuntur. Immutata enim inferiore substantia, me, quæ de superiorum ordine sum, nulla ratione fas est negligere: sed cum honorabilis et illustris, et natura sim admirabilis, æquitas postulat me dignitati meæ parem mutationem adipisci, quæ præsentem hanc conditionem meam excellenti præstantia multis partibus post se relinquat. Etenim si et inanimem naturam immutaturus est, et quidquid inter homines ministrat, ac servit, me unam mentis et consilii participem, et ad imaginem Dei factam, an non exornare, an non etiam plus quam mundum cohonestare convenit? Jam tu me doce, quid exspectare consentaneum sit.

C CARO. In altum quoddam pelagus cogitationum ac sensuum me inducis. Quod enim quæris, laboriosum est et copiosum, nec facile ejus exitus inveniri potest, nec est ut quisquam id parvo negotio assequatur et intelligat. Hæreo, timeo, obscuritates et ænigmata loqueris. Doctiorem percontare, mihi ut imperitiori ignosce.

ANIMA. Alium audire et ab alio discere nolo. Nam quod tibi adest, cur id aliunde petitem eam?

Jacobi Gretseri notæ.

in inferni carcere versari, eum utique damnatum esse certo cognosces, etiamsi nesciat quis qualisve sit in specie. Quod autem quis eum quem in hac vita novit, ut filius parentem, parens filium, amicus amicum, etiam in illo calamitoso statu agnitus sit, id theologi, iv, d. ult., tanquam per se notum supponere videntur. Neque agnitioni huic obstant tenebræ illæ exteriores in quas damnati dicuntur conjici, quia, ut recte Durandus, iv, d. 50, q. 1, explicat, *tenebræ illæ non sunt intelligendæ per carentiam omnimodam luminis, sed per carentiam, ut visio ejus est delectabilis, unde tales tenebræ erunt in inferno, quia nihil perspicue videbitur; sed solummodo videbunt ibi sub quadam tenebrositate illa, quæ afflictionem cordi possunt ingerere. Unde, damnati videbunt penas suas, et illos quos secum per malum exemplum traxerunt de mundo: quod totum cedit eis*

D *ad augmentum supplicii.* Hæc Durandus. *Dioptra* arbitratur nihil prorsus luminis in inferno fore post extremum judicium. Quod si verum esset, sententia *Dioptræ* utcumque probabilis efficeretur, tametsi visus non sit unica agnoscendi quempiam ratio: nam et auditu, et in tenebris constituti agnoscere quempiam possumus; præsertim si antea nobis non fuerit ignotus.

(10) Per totum caput disserit auctor de statu animæ post resurrectionem ad corpus regressæ. Pro quibus rectius intelligendis lege Franciscum Suarez tom. II, in III p. B. Thomæ, d. 47., sect. 7, ubi accurate explicat, quæ actiones animæ sentientis in corpore glorioso sint futuræ; nam de ipsis facultatibus, seu potentiis sentiendi, dubium non est quin eas omnes anima corporis gloriosi habitura sit.

Quinam alium nondum mihi familiarem interrogabo? Tu intima, et tanquam convictrix mea, tu mihi responde. Si detrectaveris, scias velim, non te alam imposterum; non cibum, non potum mecum sinam capere.

CARO. Tamen canis lorum non comedit, ut nosti. Quia vero me urges, dicendum est pro viribus. Et antea tibi affirmavi, et iterum affirmo, architectum universitatis hujus tua causa mundum hunc duplicem, superiorem et inferiorem, sub oculos cadentem et non cadentem, quodque in medio amborum mistum et coagmentatum est, construxisse. Quem cum rursus immutabit et innovabit, etiam propter te tuumque splendorem et gloriam innovabit: mea quoque reformatio et reflectio tuum est decus, quando honor corporis ad id, quod ad imaginem Dei factum est, redundat: sicut contra, si contemnor et dedecoror, id ipsum quoque tua refert. Deus sibi sufficit, nullo horum indiget, non lumine solis et lunæ, non orbibus cælestibus, non terrarum spoliis, non quatuor elementis. Nulli prorsus egestati divinum Numen subjicitur: qui enim ulla re egeret? (sed tibi omnia et nunc impertivit, et in futuro impertiet). Si ergo his quæ tua causa producta sunt, ornamenta majora quædam conferet, illa quoque propter te, et tua causa conferentur. Ablatis autem abs te hisce duabus facultatibus, in quibus cupidines, et irarum ardores existunt, quibuscumq; nata et adulta es, simul certe a natura tua vitiosæ affectiones, quæ ex hisce ad detrimentum tuum prodeunt, auferentur. (Si tamen ita eas vocare licet, unde sæpenumero optima, et plurima sane permanant. Nam si mens, quemadmodum debet, omnibus præsideat atque imperet! affectionum usum rationi convenientem; sin autem, earumdem usum a ratione aversum, et vitium nominare oportet) Etenim si illis careas, simul cares bile, ira, iracundia et injuriarum memoria, timorè, timiditate; nec est ulla apud te audacia, non æmulationis contentionis amans, non voluptas aliqua rationis expers, quæ animum sæde concitet: sed ut simul ingressæ sunt, sic simul abeunt. Supercilium et ostentatio cessabunt, si ira desit. Non erit fides, non spes, si non sit cupiditas. Memoria evanesceat. Quis enim ejus usus? Atque hæc quinque sunt rationis, ut ita dicam, germina.

Vacabis igitur ira et cupiditate, seu concupiscentia. Cum enim ad ipsum finem et extremum eorum, in quæ appetitus fertur perveneris, nullo horum tibi opus erit: longe recedent. Veterem quippe hominem penitus exuens, una cum ipso quidquid habet exuis, iterumque ad vitam omni dolore liberam recurris. Sola charitas in perpetuum tibi

A adest, propria ex omnibus quæ habemus, et comes individua. Hæc ambo autem principio non habuisse te scias, vim concupiscendi et irascendi puta, erant enim rationis expertia; sed posterius indita tibi, et apposita sunt, tanquam arma ad propulsandum devincendumque adversarium, ut neque vulneraret te, nudam intuens, neque jaculis igneis, et acutis feriret. Finito autem bello, prostratisque inimicis, et pace tranquillissima consecuta, impressioneque, lucta, et pugna confectis, hostibusque robore et audacia spoliatis, et longe in gehennæ ignem projectis, quid ista velut arma de cætero tibi proderunt, videnti et ridenti adversarium jam extinctum? Aderat autem tibi cum mente ratio pura puta, castissima, sinceritate fulgens, vis contemplandi, judicandi, et ejus ideæ divinitas; simplicitas, cum qua conditum est, quod est secundum imaginem Dei. Quale divinum spiraculum, per quod subsistis, a principio habuisti, tale recipies, atque hinc nobilissima, et formosissima, et supra omnes ordines cælestium apparebis. Auditum novum, et visu tremendum erit, quomodo a gloria in sublimiorem gloriam ascendes. Hoc tamen *κατ' εἰκόνα ad imaginem Dei*, nosse oportet archetypo esse simile, et ad illud imitatione contendere, eo respicere: et quod mente tantum et intelligentia continetur, velle illi menti divinæ evadere simile. Non apportat molem, nec latitudinem, nec profunditatem: non intervallum, non dimensionem, non mensuram: ab hisce omnibus omnino liberum est, *κατ' εἰκόνα* quod est in anima, aliud quiddam est, quod ex comparatione ad archetypum omnium antiquissimum et maximum, et quod secundum naturæ suæ proprietatem simul et semel tale est, intelligimus. Illud primum et increatum, hoc creatum est. Illud natura est expers principii, omnium rerum princeps, et plena causa: hoc autem omnino cæpit: est siquidem res condita (nec enim jam imago dici potest, si semper est) exemplari primo absque mutatione quam simillimum. Hoc igitur manifeste creata natura, et conditum quippiam est. Natura autem et ratio conditorum, quid tandem sit, satis claret. Quod si verum est quod dicitur, sicuti plane est, quam tu majorem hanc gloriam, aut quem alium honorem, divino præstantiorem, tibi concupiscis? Hæc a me disputata intellexisti, ut opinor. Unum ea citra dubitationem credas, et probes, et admittas, an nihili facienda, et falsa, et aperte ridicula, et nugæ arbitrere (quod equidem non puto) nosse cupio. Dic quid tandem, et quomodo de his sentias.

ANIMA. Non ego ista nihili facio, absit, Deus meliora: sed delector dictis tuis, verissime am-

Scholia.

* Gregorius. *Memoriam dicimus de iis quæ ad Deum et divina spectant. Nam quod oculis usurpatur, memoria non indiget. Similiter et fides, et spes tunc non aderunt: sola charitas neque nunc desinit, nec in futuro desinet, sed augetur amplius.*

** Gregorius. *Simplex et uniformis ab initio anima procreata est, protoplasti, inquam, cum mente sua et ratione, quod erat divinum illud spiraculum. Deinde sic illi ira et cupiditas natura irrationali constantes copulate sunt.*

lector, suscipio, acquiesco, admiror, solutis, quæ A
dubitabam, quantum satis est. Si fidem denegem,
merito reprehendar. Nec est orthodoxus nec habet
partem cum Verbo ac Domino, qui his adversatur,
nec dignus illius nuptiis et thalamo : sed infidelis,
blasphemus, Sadducæis deterior censendus. Ego
vero, gratia Christi, abs te auditis fidem adjungo,
et ita facta esse hæc, ut tu doces, non repugno.
Nullo modo contradico, crede mihi, et ita tibi per-
suade. Illud tantummodo te obsecro, ut dictis quo-
que confirmationem adhibeas. Quam si pro quæsito
accepero, satisfactum mihi putabo in omnibus :
et hoc præ aliis immotum, inconcussum, et alta
radice fixum ac firmum in pectore conservabo.
Tantum cave, ne aliquo modo voces ipsas commutes ;
sed ut sunt, ita referas, et ad verbum recita.

CAPUT XVI.

B. Gregorii Nysseni locus de anima tripartita, ex
disputatione de anima et resurrectione, cum Ma-
crina sorore habita (a).

INTERROGATIO. Animum aiunt esse intellectualem
naturam, et instrumentario corpori vitalem vim
ad sensuum efficientiam atque actionem ingenerare.
Nam non solum circa eam mentis nostræ agitatio-
nem, qua scientias percipimus ac speculamur,
efficax et actiosa anima nostra est, per eam quæ
mente constat, et intelligentia suæ naturæ vim talia
efficientis, neque sensoria vasa, instrumentaque sola
ad naturalem efficientiam, operationemque gubernet
: sed inultus quidem cupiditatis, multus item C
iracundiæ quoque motus in ejus natura cernitur.
Cum autem horum utrumque generaliter in nobis
iasit, in multa pariter, ac varia, actionibus efficien-
tiisque malorum progredi motum videmus. Nam
multa quidem videre licet, quorum concupiscendi
vis auctor ac dux est : rursus item multa a causa
iræ conciliatrice nascuntur, ac nullum horum cor-
pus est. Quod autem incorporeum est, intellectuale
prorsus est, solaque mente constat. Porro intel-
lectualem quamdam, solaque mente constantem, et
comprehensibilem rem esse animam, definitio de-
claravit. Ut duorum absurdorum alterum ex con-
sequencia orationis existat atque emergat, aut ut
iracundia quoque atque cupiditas aliæ in nobis
animæ sint, et pro una multitudo animarum depre-
hendatur atque animadvertatur : aut ne mentis
quidem agitatrix, et intelligendi vis in nobis, anima
esse putetur. Nam intellectuale solaque mente
constans, et comprehensibile, æqualiter omnibus
accommodatum, aut omnia hæc animas esse de-
monstrabit, aut unumquodque horum ex æquo
eximet atque excipiet ex hac animæ proprietate.

RESPONSIO. Hanc, inquit (soror Macrina), rationem
jam a multis etiam aliis quæsitam, consequenter
ipse quoque requisivisti, quidnam tandem hæc
esse oporteat existimare, τὸ ἐπιθυμητικόν, id est,

vim concupiscendi, et τὸ θυμοειδές, id est, vim
iræ conciliatricem, simul ne insita in animæ natura,
et quasi coessentiata, atque consubstantiata, et ab
initio cum ea sint, atque a principio statim una
cum creatione et constitutione ejus exstiterint :
an etiam aliquid aliud, atque ipsa sint, et poste-
rius nobis accesserint. Nam quod hæc quidem in
anima cernantur, ex æquo constat inter omnes.
Quid autem de eis existimare oporteat, nondum
plene atque perfecte ratio assecuta est, ut firmam
de his habeat opinionem : sed vulgus etiamnum
vagus falsisque, ac diversis opinionibus de his
ambigit. Nos vero, æterna philosophia relicta,
testem divinam Scripturam asciscamus, quæ sta-
tuit, ut nihil in anima putemus eximium et in-
signe, quod non etiam divinæ naturæ proprium
sit. Qui enim similitudinem Dei animam esse dixit,
quidquid a Deo alienum est, extra definitionem
animæ esse declaravit. Ergo quoniam ejusmodi
nihil cum divina cernitur natura, ne animæ qui-
dem hæc insita, et quasi coessentiata esse, recte
quis existimaverit. Quid igitur est quod dicimus ?
Quod hoc rationis particeps animal, homo nimi-
rum, intelligentiæ atque scientiæ capax sit, vel
eorum qui a ratione nostræ fidei atque religionis
alieni sunt, testimonio comprobatum est : quippe
non ita naturam nostram descriptura, ac designa-
tura definitio fuisset, si quidem et iracundiam, et
concupiscentiam, et hujusmodi omnia cum nostra
unita, et quasi coessentiata, atque consubstantiata
esse videret. Nam nec in ulla quidem alia re, loco
proprii commune ponens, subjecti quisquam edi-
derit definitionem. Quoniam igitur et concupiscendi,
et irascendi vis æqualiter quoque tam in rationis
experte, quam rationis compote natura cernitur,
nulla ratione, nec recte quis per communem no-
tam id quod proprium est designaverit. Quod au-
tem ad naturæ designationem supervacuum, ac
rejiendum est, quo pacto, tanquam pars naturæ,
potest ad eversionem definitionis vires habere ?
Omnis enim definitio substantiæ, proprium sub-
jecti spectat. Quidquid autem extra peculiaritatem
ac proprietatem fuerit, tanquam a definitione alie-
num despicitur atque contemnitur. Atqui tam
irascendi, quam concupiscendi vim atque efficien-
tiam cum omni natura, tam rationali quam irra-
tionali, communem esse constat. Quidquid autem
commune est, non idem cum peculiari est. Neces-
sario igitur per hæc sequitur, ut hæc in illis non
esse existimemus, per quæ præcipue humana na-
tura designatur. Sed quemadmodum si quis senti-
endi, nutriendi, et augendi vim in nobis conspi-
catus, per hæc non resolvit animæ demonstratam
definitionem (non enim, quoniam hoc est in anima,
illud non est) eodem modo, si quis naturæ nostræ
circa iracundiam, et concupiscentiam motus anim-

(a) Quæ sequuntur, apud ipsum Gregorium non continuantur : sed ea Philippus noster multis identi-
dem versibus prætermisiss (quod eæ res ad institutum suum minus pertinerent) ita congressit et consuit,
ut orationem continentem efficeret. PONTAXUS.

advertit, non etiam recte definitionem oppugnet, A ut quæ minus sufficienter naturam ostenderit. Palam est ergo, quod ex iis, quæ extrinsecus in rebus considerantur, hæc sint affectus et perturbationes naturæ, et non natura. Nam hæc quidem est, quod est : iracundia autem vulgo fervor sanguinis, qui circa cor est, esse plerisque videtur ; aliis vero, appetitio ulciscendi eum, a quo lacesitus, et ante læsus sis. Sed ut nos arbitramur, iracundia est appetitio nocendi ei qui concitaverit et ad iram provocaverit. Horum autem nihil convenit animæ definitioni. Itemque si per se concupiscentiam definiamus, appetitionem esse dicemus ejus, quod deest : vel desiderium fruendæ voluptatis, vel dolorem ob id quod non potitur eo quod cordi est, atque animo gratum et acceptum : aut aliquam affectionem ad id quod est suave et jucundum, quo frui non licet. Hæc enim et ejusmodi omnia cupiditatem quidem ostendunt, ad definitionem autem animæ non pertinent. Quin etiam alii quoque, quæ circa animam cernuntur, quæ sibi invicem ex adverso posita videntur, velut timiditas et audacia, dolor et voluptas, metus et contemptus, et quæcunque talia sunt, quorum unumquodque cognatum quidem esse videtur cum irascendi et concupiscendi vi, peculiari autem definitione suam designant naturam. Quæcunque talia circa animam sunt, anima non sunt : sed veluti quædam verrucæ ex cogitatrice parte animæ enascentes : quæ partes quidem ipsius esse, eo quod agnatæ sint, non tamen id esse existimantur, quod anima ex sui natura atque essentia est. Dicimus enim animæ quidem speculatricem et dijudicatricem, rerumque inspectricem vim ejus propriam esse ac naturalem : ejusque gratiæ quæ Deo similis est, per hæc illam imaginem sese conservare. Quoniam ratiocinatione et conjectura colligitur, divinum quoque Numen (quodcumque tandem id ex sui natura est) in his occupatum esse : nempe tum in inspiciendo omnia, tum in discernendo bonum a malo. Quæcunque autem in animæ confinio posita sunt, ad alterutrum ex contrariis propensionem et inclinationem juxta sui naturam habent ; quorum certus quidam usus vel ad id quod bonum, vel bono contrarium est, ducit eventum : veluti ira vel metus, ac si quid mortuum, qui in anima sunt, ejusmodi est, sine quibus humana natura considerari non potest, id extrinsecus ei accessisse existimamus, propterea quod in principali et originali pulchritudine nullum ejusmodi signum cernatur. Quæ non omnino mali alicujus causæ humanæ contributa naturæ sunt (nam alioqui Creatori causa malorum assignari potest, si illinc peccaterum necessariæ causæ simul in naturam collatæ essent), sed certo quodam usu voluntatis et arbitrii vel virtutis, vel vitii instrumenta talis animi motus existunt. Quemadmodum ferrum, dum ex sententia artificis cuditur, quodcumque ferramen-

²¹ Rom viii, 24.

tum artificis animo voluntas destinaverit, ad id etiam formatur : et vel gladius, vel rustici alicujus operis instrumentum fit, metu quidem obedientiam, ira vero fortitudinem, timiditate cautionem atque securitatem ingenerante : cupiditatis item impetu divinam simul, et immortalē nobis voluptatem conciliante. Sin autem ratio habenas amittit, et tanquam auriga aliquis implicitus currui retrò ab eo trahatur, illoque abripiatur, quocumque eum rationis expers motus jumētorum auferat, tunc in perturbationem appetitiones convertuntur (quale nimirum etiam in brutis videre licet, quoniam ratio naturaliter eis insitæ motioni non præest), sed quando motus eorum ad bonum inclinatur, laudis materia fiunt, ut Danieli cupiditas, ac desiderium et Phineæ zelus, et bene lægenti dolor. Sin autem ad deterius propendent, tunc hæc affectus ac perturbationes et sunt, et nominantur. Speculandi, ac dijudicandi vis propria est ejus animæ partis, quæ Deo similis est, quoniam etiam divinum numen per hæc comprehendimus. Si igitur anima ab omni vitiositate pura fuerit, in bono et honesto prorsus erit. Bonum autem et honestum ex sui natura numen divinum est, cum quo per paritatem anima conjunctionem habebit, quippe cum proprio cohærens atque coalescens. Si igitur hoc acciderit, non amplius cupiditatis motu opus erit, qui nobis præeat ac dixit ad id quod bonum et honestum est. Nam qui in tenebris vitam degens, lucem desideraverit : qui, si in lucem pervenerit ea- que frui cœperit, concupiscere atque desiderare desinet. Facultas enim atque potestas potiendi atque fruendi, vanam et inutilem efficit cupiditatem : sed nobis quidem, propterea quod boni egena est, natura semper fertur, atque contendit ad id quod deest, ac desiderium ejus quod deficit, ipse naturæ nostræ concupiscendi affectus est : qui vel aberrat, propter sinistrum judicium ab eo quod verè bonum et honestum est ; vel etiam consequitur et adipiscitur id quo potiri bonum est. At ea, quæ superat omnem bonam cogitationem, natura, quæque super omnem potentiam eminet, ut quæ nullius indigeat earum rerum, quæ circa bonum et honestum intelliguntur, cum ipsa sit bonorum plenitudo, neque tanquam particeps alicujus boni et honesti in bono versetur, sed ipsa sit ipsius boni et honesti natura (quodcumque tandem etiam bonum et honestum esse meus ponit), neque sperandi motum in sese admittit (spes enim ad id quod non adest, duntaxat adhibetur : « Quod autem quis habet, cur etiam sperat ? » inquit beatus Apostolus), neque reminiscendi ac recordandi efficientia ad rerum scientiam opus habent. Quod enim videtur, recordatione non indiget. Quoniam igitur divina natura supra omne bonum est, ac bonum bono prorsus amicum est, idcirco cum se ipsam intuetur, et quod habet vult, et quod vult habet, nihil externum in se admittens. Extra autem

eam nihil, præterquam sola vitiositas est, quæ (etsi dictu absurdum, et a vulgari opinione alienum est) in eo quod non est, suum esse habet. Non enim ulla alia generatio vitiositatis est, quam ejus quod est privatio. Quod autem proprie est, boni natura est. Quod igitur in ente non est, in eo quod non est, prorsus est. Postquam igitur anima quoque, segregatis omnibus variis naturæ motibus, Deo similis effecta fuerit, atque superata cupiditate in illo fuerit, ad quod olim cupiditate erigebatur et incitabatur, non amplius consistendi locum in sese dat, neque spei, neque recordationi. Nam quod quidem sperabatur, habet : occupatione autem fruendorum honorum, memoriam a mente removel, ac missam facit : atque ita vitam superam, et excelsum, informata divinæ naturæ proprietatibus imitatur : adeo ut nihil aliud ei relinquatur, præterquam dilectionis affectus, qui naturaliter ei quod bonum et honestum est, adhæret. Id enim dilectio est, animo videlicet insitus habitus ad id quod placet atque cordi est. Cum igitur simplex, et uniformis, ac plane similis Deo anima facta, nacta fuerit illud vere simplex, et materiæ dolique expers bonum, quod solum vera dilectione dignum et amabile est, cum adhæret eidem, tum una commiscetur atque contemperatur, per dilectionis motum et actionem ad id quod semper et comprehenditur et invenitur, sese formans, atque id per similitudinem boni evadens, quod ejus quod participatur atque percipitur natura est. Cum autem in illo cupiditas non sit (propterea quod nec ullius quidem boni defectus in eo sit), consequens fuerit, etiam animam, cum eo evaserit, ubi rei nullius egestas est, ex sese ejicere quoque concupiscendi motum atque affectum. Talis autem doctrinæ atque sententiæ divinus quoque nobis Apostolus auctor est. Cum enim omnium rerum, quarum nunc in nobis boni quoque causa, studia vigent, abolitionem et quietem quamdam, atque sedationem et finem futurum ante denuntiasset, solius dilectionis et charitatis terminum non invenit : « Nam prophetiæ abolebuntur, inquit, et scientia destructur : charitas autem et dilectio nunquam excidit. » Quod perinde est, ac si dixisset : Semper eadem est. Quin etiam, cum fidem ac spem una cum charitate atque dilectione permanere diceret, rursus eam illis præfert atque præponit, neque injuria. Nam spes interim movetur, dum non licet frui atque potiri iis rebus, quæ sperantur. Et itidem fides sustentaculum ac firmamentum est incertitudinis earum rerum quæ sperantur. Nam et ita eam definit, cum diceret, « Et tamen fides sperandarum rerum substantia ». Cum autem venerit id quod speratur, aliis omnibus quiescentibus, charitatis ac dilectionis efficientia manet ; quippe cum non inveniat, quod eam excipiat, et in locum ejus succedat. Quamobrem

etiam universarum actionum quæ cum virtute perficiuntur atque etiam legis præceptorum principatum tenet. Si igitur ad hunc finem anima aliquando pervenit, aliarum rerum nimirum universarum plenitudinem complexa est. Nam cum vita, quam in præsentia transigimus, varie pariter ac multifariam a nobis exigatur, multæ quidem res sunt, quarum egemus et participes sumus, ut temporis, ut aeris, ut loci, cibi que ac potus, ut tegumentorum, ut solis, lucernarumque, ut aliarum rerum multarum ad usum vitæ necessariarum. Beatitudo vero quæ exspectatur, nullius quidem harum rerum egena est ; omnia autem nobis, locoque omnium erit divina natura, ad omnem usum ac necessitatem illius vitæ sese convenienter et apte impertiens. Atque id planum ac manifestum est ex divinis oraculis, quod Deus et locus existit iis qui digni sunt, et domus, et indumentum, et cibus, et potus, et lumen, et divitiæ, et regnum, ac quidquid vel mente concipi, vel nominari potest, quod nobis conferat, et conducat ad bonam vitam.

CARO. Hoc etiam mandatum tuum explevi, domina, et probationem attuli probatissimam, et quidem iis verbis, quibus scripta exstat, ut voluisti. Et plurimum fatigata sum, elaboravi que, et ubique conquisivi, et scrutata sum, quærendoque non paucos libros evolvi, quo, quæ dicerem firmis argumentis et testimoniis confirmare possem. Ut igitur apud auctorem ipsum posita inveni, sic tibi propositi, præclarissime utique cum his de quibus agitur consentientia ; nec in elocutione quidquam immutatum est. Nunc tu super his judicium et sententiam expone, utrum ea scopum orationis attingere putes.

ANIMA. Congruunt, conveniunt, et consentiunt, et mihi dogmatis firmam ac solidam fidem faciunt, et in tabulis cordis notis indelebilibus inscripta sunt, postquam probationem insignem, quemadmodum petebam, accepi : cui nec contentiosus quispiam refragabitur. Qui igitur quæsit discere tripartitam rationem animæ, rem inventu et explicatu difficilem, ut dixisti, homo industrius, et sapiens, ut apparet, fuit. Arbitror autem non plura milia interroganda, et cognoscenda in negotio perplexo et difficili. Si quid ergo amplius habes, hoc sine mora affer in medium ad fructum, ad utilitatem et lucrum meum. Quod si ut segniter et socors tergiversabere, et occultabis, frustrationis et damni mei ultio in caput tuum recidat.

CARO. Quæ ille super anima interrogavit, et dicit, plurima admiranda et utilia sunt. Veruntamen unum accine, idque etiam utile, quod ad verbum, ut est, recitabo. Tu, si desiderio cognoscendi teneris, mihi attende, qui et quales in extremo die resurrecturi simus, quando venerit Dominus, et ad judicandum conserderit.

¹¹ Hebr. אֵל, א.

CAPUT XVII.

De resurrectione uberius dissertatio ex iisdem Gregorii Nysseni Macrineis, ut auctor noster appellat. Ad sacros libros evolvendos cohortatio, et ad sacrosanctam Trinitatem gratiarum actio.

Quod resurrectio aliquando futura sit, et quod homo incorrupto iudicio sistetur, cum propter Scripturarum demonstrationes, tum propter ea quæ jam ante exquisita atque excussa sunt, plerique audientium assentientur. Reliquum autem fuerit considerare, an prout est id, quod nunc est, ita etiam quod speratur, futurum sit. Quod si ita fuerit, fugiendam esse dixerim spem resurrectionis. Nam si qualia evadunt humana corpora, dum vivere desinunt, talia rursus vitæ restituuntur, nimirum perpetua quædam calamitas ab hominibus per resurrectionem speratur. Quod enim miserabilis spectaculum fuerit, quam cum in extrema senectute incurvata atque contracta corpora ad turpitudinem ac deformitatem redacta fuerint, carne quidem eorum tempore consumpta, rugosa autem et arida cute ossibus adhærente? Etenim nervis, quod naturali scilicet humore amplius non imbuantur ac pinguescant, convulsis, et idcirco toto corpore contracto, res quædam infirma ac spectatu miserabilis existit, cum caput quidem in genua inclinatum sit, manus autem utrinque ad naturalem quidem usum invalidæ sint (a), etc.

CARO. Audisti quæstionem, et vicissim responsum vere divini ac sapientis illius Patris, quibus resur-

²⁴⁻²⁹ Joan. v, 39.

(a) Eloquentissime Gregorius (est enim orator magnus) adversus resurrectionem agit in eo dialogo, cui Macrina virgo et soror, quam ut magistram introducit, doctissime occurrit, veritatemque copiosissime explanat. Cæterum quia Nysseni codex in promptu est, tot paginas ea disputatione ad verbum, et ut ibi continens visitur, describenda consumere, operæ pretium non videtur. Si legeris, non penitebit. Quæ igitur hisce Macrineis recitatis apud Philippum sequuntur, quibusque liber hic secundus absolvitur, Latina facere pergitimus. PONTANUS.

A rectio eximie stabilitur. Age dic quid sentias, et an tibi satisfaciant.

ANIMA. Dicam verum, et quod sentio. Multos super hoc argumento disserentes audivi, multorum scripta legi, orationes plurimas evolvi: verumtamen nihil simile unquam inveni: admiratione dignum ingenium illius, ornatissimus sermo. Tamen doce, qui sint, et ex quo genere, qui hæc litteris persapienter accommodateque conscripserunt.

CARO. Qui sint, non dicam tibi: quære et cognosce. Nam et ego quæ sivi, et vix cum labore inveni. Tu quoque si quæsieris, invenies: si petiveris, accipies, et cum hujus disputationis auctorem, tum genus illius, et nomen, et vitam ad unguem cognosces. Ubi cognoris, cum animi tui fructu confirmabere. Non enim ad ingenuam cognitionem tardam ac pigram, sed laboris et doctrinæ studiosam esse, et præsertim (quod cupio) Scripturas perdiscere æquum est. Utile enim præceptum: «Scrutamini Scripturas. ²⁴⁻²⁹» Me, utpote jam defatigatam, ne onera, quæ pro his Deo rependere laudum gratias volo. Solum Trinitatem venerari scio, Patrem, coæternum Filium, et divinum Spiritum; tres hypostases glorifico, tres personas; omnino autem unam essentiam, unam potentiam, et unam naturam, individuum, inconsumam, et incomprehensam, omnium rerum inspectricem, universorum procreatricem, bonorum amantem, ipsam bonitatem, omnium bonorum causam, quæ omnia condidit, gubernat, sustinet, quam prædico, adoro, colo, glorifico.

DIOPTRÆ LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Mentem citra corpus multa perperam committere: corporis cum anima sola absque mente nullam esse functionem. Animam justam ex hac custodia educatam, simul cum angelis collaudare Dominum, rerum hujus vitæ immemorem: peccatricem in inferno suorum scelerum reminisci.

ANIMA. In secunda disputatione supra affirmasti animam sine tabernaculo suo, hoc est corpore, nihil neque mediocre, neque magnum, in summa, nihil proprium, nihil commune aut medium agere. Num igitur perinde se mens, ut anima, habet, et ipsa quoque citra corpus agere nihil potest?

CARO. Mens sine corporis ope multa sepe numero agit, eorum partim cum virtute, partim cum vitio

C conjuncta sunt. Corpus per se, nisi a mente adjuvetur, nihil omnino, quamvis parvissimi momenti, facere potest.

ANIMA. Id vero quonam pacto, et unde fiat, videre nequeo.

CARO. Mihi da operam, et videbis. Culparum, delictorumque nostrorum, quæ noctes et dies consciscimus, quædam verbis, quædam actionibus, quædam cogitationibus (qui sunt intrinseci sermones) continentur. Horum trium generum divisionem rursus accipe. Quæ opere et verbis peccantur, in his mens carni sociam sese præbet. Quæ cogitatione, eorum contagia ad unam et solam animam pertinent.

ANIMA. De anima porro quid ais? num si ex hoc

domicilio discedat, sine instrumento et membris A functionem quampiam obire valet? Num separata et sola quidpiam agere potest?

CARO. Anima carnis exsoluta vinculis, et ad Dominum suum egressa sine ullo fine cum angelis tripudiat, divinasque laudes modulatur, vocibus non quæ foras proferuntur, sed intus tantum concipiuntur : quoad iudicii dies advenerit. Anima, inquam, quæ vitam hanc innocenter degit, ista beatitas contingit. Quæ se vitiorum sordibus contaminat, et rationi reddendæ est obnoxia, ejus alia est conditio, quæ et locorum et personarum meminit, in quibus, et cum quibus alicujus nefarie commissi conscientia urgetur. Omnia reputat, omnium species secum gerit, et eorum imbibere oblivionem neutiquam potest : sed actorum suorum B indelebilem memoriam retinet, indeque affligitur, et cruciatur, et pœnam sustinet, quam verbis nemo explicaverit, quæ plurium illustriorumque de sanctis Patribus doctrina est .

Si igitur ob cogitationes suas torquetur, ut Litteris sacris proditum est, utique memoriam habet, et aliquo modo, et alicunde patitur. Si secundum a vero distat, etiam primum. Contra, si primo inest veritas, inest item secundo.

ANIMA. Quid igitur David secus scribit? « In illo die, inquit, peribunt omnes cogitationes eorum¹⁴, » quo videlicet spiritus a carne separabitur.

CARO. Non ait cogitationes ψυχῆς, hoc est animæ proprias, esse perituras, sed curas et sollicitudines hujus vitæ, seu quas hæc vita parere consuevit, de externis, de domesticis, de cognatis, de liberis, C de aliis, quæ longe plurima in rebus humanis versantur, de plantatione, de agriculture, de ædificatione, de vestitu. Horum anima, cum ex hoc tabernaculo recesserit, plane nullius recordationem habitura est. Quæ autem cum peccato et improbitate, voluptatum illecebris irretita facilitavit, horum prorsus, et tantummodo tunc memor manet. De his cogitationibus scito Davidem loqui.

ANIMA. Assentior. Jam hoc quoque superiori non dissimile, et æque ex Psalmis depromptum mihi explanes velim : « Homo, sicut fenum dies ejus, tanquam flos agri, sic effloret. Quoniam spiritus

¹⁴ Psal. cXLV, 4. ¹⁷ Psal. cII, 14, 15.

Jacobi Gretséri notæ.

(14) Commode sensu accipiendum est quod ait, animam beatam immemorem fore eorum malorum quæ in hac vita gessit. Asserit hoc, quia anima talis scelerum suorum memor non erit cum dolore et

pertransibit in illo, et non subsistet, et non cogrosceat amplius locum suum¹⁷. » Quæ subjecta est his sententia, eloquere, et doce me.

CARO. Exteriorem hominem, ejusque gloriam fluxam et caducam cum feno a Davide conferri certum est. Ut flos feni, gloria et decus rerum istarum, ad breve tempus durantium, inquit. Et unu-quisque homo instar floris efflorescit, facileque deflorescit ac marcescit, et fervore solis iterum exarescit, et defluit, et decidit, rursumque in terram redit. Corpus fenum, animam vero spiritum nuncupavit. Si in carne, seu corpore fuerit anima, motu agitur corpus, eaque motione, quæ ejus naturæ consentanea sunt, exsequitur. Si illa inde evolet, corpus nullum est, periunde ut si nunquam B vixisset, nec in vita ista florisset : nec dici potest, cujusnam fuerit, nec istud illius, illud hujus nominari. Nihil a floribus, nihil a foliis, nihil a feno differimus. Verno tempore folia virent, autumno decidunt, dispareunt. Hoc cum alii, tum Chrysostomus.

ANIMA. Quid ego de anima abs te audio? Bona et justa, corpore exempta, malorum et a se cum vitio gestorum non meminit : sed inter angelos Dominum laudibus prædicat .

Ast quæ peccatis involuta hinc excesserit, illa et malorum suorum, et locorum, et personarum meminit, et improbe factorum suorum recordatur. Quod si justa et nequam anima substantiæ intelligentes sunt, ambæque iisdem naturæ divitiis præditæ, in utraque similiter eandem memoriam reperiri oportebat. Nunc, ut tu quidem affirmas, anima improba tantum suorum scelerum meminit. Atqui consequens erat, bonam quoque malorum memoria tangi.

CARO. Dubitationem tuam vide quomodo solvam tibi. Pura puris angelis consociata, sicuti supra ostendimus, et bona illa splendida contemplans, illam lucem, illius voluptatis elegantiam, et divinitatem, illa dulcissima carmina festum celebrantium, exsultat, delectatur, et gaudio triumphat. Alia ex alia voluptas gignitur, et omnes divinx sunt; ac molestorum quidem universorum obliviscitur (14) : animarum autem in hac vita, quibus

cruciatu sicut memores erunt animæ damnatæ. Et hanc esse suam mentem, satis expresse indicat ipsa *Dioptra* ad finem cap. I libri III.

Scholia.

* Sciendum, nos usque ad nuda verba et cogitationes rationem reddituros. Et ex verbis nostris justificamur, condemnaturque, ut Pharisei et Publicani parabola docet. (Luc. XVIII, 40.) De cogitationibus porro et consiliis quid Deus per prophetam dicit, ausculta : « Ego autem operam et cogitationes eorum venio ut congregem. (Isa. I. XVI, 13.) Et David : Dixit enim in corde suo, Non requireret (Psal. X, 15); et, Unusquisque cogitat in corde suo mala (Psal. XXXIV, 4;

D et, « Incumbit cogitatio hominis diligenter ad malum ab adolescentia sua. » (Gen. VIII, 21.)

** Gregorius Nyssenus. Omnino : hujus vitæ eventa, ut sanitas, divitiæ, delicia, gloria, paupertas, tribulatio, et quæcunque horum similia, tunc ab ipsis memoria non tenentur. Non quod animas oblivio vincat et occupet : sed quod præsens regni cælestis voluptas rerum tristem recordationem excludat, juxta illud : « In die bonorum oblivio malorum. »

Dei gratiam implorat, legitime memoriam usurpat. A At vero peccatis contaminata, simul corpus relinquit, simul ad infernum damnata abducitur, et cum horrore rapitur, ibidem ultionem, cruciatum, supplicium reperit, calamitatem inexpectatam, dolorem immensum, tabescitque lacrymis et gemitibus. Tum cogitat, considerat, secum disquirat, quinam in tantam ærumnam et in illas tenebras inciderit, illicoque ab se acta occurrunt, et meminit, et conscia est, et ipsa conscientia torquetur.

Exemplum rei illustrandæ gratia producam. Si quispiam maleficus et homicida captus fuerit, adhuc stillans sanguine, et cruento pulvere sordidus, habonsque manus et pedes currentes ad malum, qui in ligno maledicto est suspendendus, cognoscit qua de causa tantum sibi supplicium irrogetur, et quomodo ad mortem maxime miserabilem condemnatus sit. Hinc et aliarum cædium redarguitur; hinc conscientiæ telis iterum consauciatur, quæ illum universorum scelerum suorum commonefacit: sic tu mihi animam quoque suppliciis addictam se habere intellige.

CAPUT II.

Angelos sine instrumento corporeo divinas laudes celebrare. Eos ter tribus constare ordinibus. Uniuscujusque ternarii qualis hymnus.

ANIMA. De cætero de mentibus disserere. Scriptura sane eas docet vacare corporibus, et intelligentia constantes, et ministras ac flammam ignis, et divinas, linguæ, oris, labiorum expertes. Qua igitur ratione Dominum collaudare non desinunt?

CARO. Mentis, seu cœlestes illi animi, natura simplices sunt creati, ut a Scriptura sancta doceamur¹⁸, et hymnis Deum colere non cessant: non quasi quodam organo seu instrumento corporato illum compellantes: sed alium quemdam sonum edentes, citra pausam canticum τρισάχτων ei modulantur. Subtilissimam autem sortiti naturam, tanquam mentes, cantum et voces suavesonantes mire amant, et hinc quodammodo vocibus internis Domino canunt, ut inde ad eum melodia dulcissima perveniat. Sed hujus melodiæ sonum nihil cum corpore commune habere existima, qui non auribus, non ore, non lingua indigeat: verum absque prolo formatoque sermone, voluntate et ratione inter se communicant, et trigeminum illud Sanctus omnipotenti Trinitati concinunt, dicentes: «Benedicta gloria Domini in omnia sæcula de loco suo sanctissimo¹⁹, » Illis tribus verbis hymni angelici continentur.

¹⁸ Hebr. i, 14; Psal. ciii, 4. ¹⁹ Ezech. iii, 12. ²⁰ II Cor. xii, 2. ²¹ I Petr. i, 12.

Scholia.

* Anima peccatoris et ipsius peccati speciem, et locum ipsum, et personam quacum peccavit, post excessum e vita meminit: et, si peccantes cor nostrum vulneramus, et latere conscientiam nostram non possumus, quanto minus peccantes quidpiam Deum latere poterimus?

** Sciendum, nostram quoque Ecclesiam habere novem ordines, ad imitationem virtutum cœlestium: patriarchas, metropolitans, archiepiscopos, episcopos,

ANIMA. Unde hoc noscam? quis auctor?

CARO. Magnus Dionysius ex Arcopago tam decantato, doctus a magno Paulo videlicet, qui in cœlum tertium raptus, ut ipsemet scribit²⁰, et auditis illic verbis arcanis, et institutus doctrina nova, et ob id quoque avis cœlivolans nominatus, quæ ibi didicit, aliis revelavit. Tradidit autem cœlestis ac principis illius militiæ novem esse ordines, qui communiter angeli appellantur: sed ordine et statu inter se differunt, omnesque in tres ordines sunt distributi²¹.

Primus ternarius Cherubimorum, Seraphinorum, et Thronorum vocatur. Et hi hymnum concinunt venerandum: «Benedicta gloria Domini omnipotentis de loco sancto suo. » Medius Dominationes, Virtutes, Potestates complectitur, qui τρισάχτων solent canere. Ultimus Principatus, Archangelos, Angelos comprehendit, quorum hymnus est trigeminum Alleluia, quem divine et sine fine vocibus non vocalibus concinunt. Hæc duo prophetæ, divinus Ezechiel, et magnus Isaias testificantur.

CAPUT III.

Humanam naturam dignitate angelis antecellere, duabus potissimum de causis. Christi sponsam et reginam esse. Quantopere Sponsus eandem in cœlo honoraverit.

ANIMA. Obstupesco super his, obstupesco super illis quæ congressu antecedente disseruisti, in quibus, capite 15, de secundo Christi adventu disputans, sanctorum catervas gloria ipsos angelos antecessuros asseruisti. Quæ oratio tua nondum mihi fit credibilis. Itaque præsta mihi hoc officium, et scrupulum exime.

CARO. Nihil inopinatum, nec e cerebro meo dicam, ne tu sermonem meum pro nihilo ducas, et rejicias. Probationem e sacris petitam Litteris adducam, indeque difficultatem omnem discutiam. Ex Patribus enim antiquis interrogat quidam alicubi alium, eidem vitæ instituto et sapientiæ consecratum his verbis: Dic mihi, honorande Pater, promptoque ac libenti animo erudi me, qualianam sunt bona illa a Christo nobis donata, «in quæ et angeli prospicere desiderant²², » sicut princeps apostolorum Petrus ait. Respondit ille in hunc modum: Opinor ego, desiderare angelos ut in natura ipsorum, quemadmodum etiam in nostra carne, secundum substantiam suam Deus Verbum ipsorum conditor inhabitet. Desiderant rursus ut ipsorum quoque natura a nobis adoretur et glorificetur, in

sacerdotes, diaconos, hypodiatonos, lectores, monachos, et sacrum laicorum cœtum. Alicubi sic et tot legi recensitos ecclesiasticarum dignitatum gradus apud Græcos: patriarcha, metropolita, archiepiscopus, episcopus, hieromonachus, presbyter seu papas, monachus, diaconus, hypodiatonus, anagnostes. Monachi quoque τῶν ἡγουμένων, præpositos, seu ἀρχιμανδρίτας habebant.

throno Chérubico, et in sinu Patris sedens, quem admodum nostra natura in Christo ab ipsis, et ab omni aspectabili inaspectabilique creatura adoratur. Desiderant habere claves regni cœlorum, et sedere super duodecim thronos cum Christo judicantes²², sicut in die iudicii piscatores cum eodem iudicaturi sunt²³. Desiderant tanta apud Christum potiri libertate, quanta politus est, qui super pectus ejus recubuit²⁴. Dicam tibi quod majus est his omnibus. Affirmat Christus. cum venerit in die iudicii, virtutes cœlorum commotum iri præ timore illius²⁵; justos autem faciet discumbere, et transiens ministrabit illis²⁶. Hæc et similia a Christo donata sunt nobis dona, in quæ et angeli prospicere, id est, intrare desiderant: Tum alter ille rursus interrogat, quid ita tandem Christus naturam nostram plusquam angelos glorificavit et diligit? Occurrit interrogatus. Paulum audi, qui te modum incarnationis Christi, et multæ bonitatis ejus erga nos docebit. Ait enim²⁷, mysterium, quod prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, esse ejusdem ad nos homines adventum et benignitatem. Favet itaque et complectitur Deus humanum genus plus quam ullam creaturam, idque duabus de causis: primum quia est plasma, et opus manuum suarum, et quiddam præformatum economiæ suæ animal, quod sub aspectum venit, et non venit, mortale et immortale, perinde ut Christus; deinde quia cognatus nobis, et ejusdem substantiæ, ejusdem generis ac formæ, homonatus videlicet. Ac proinde naturaliter deditus est, et diligit cognatos, et generis sui substantiæque socios. Hæc præpositus monasterii ad montem Sina, qui et cognomento Sinaita dicitur, quem si testem admittis (et dignus est admitti), dicito.

ANIMA. Testem hunc amplector, suscipio et approbo: meretur inprimis fidem, et auctoritate valet. Quod si secundum apposueris, tibi ea propter gratiam habebis. Nam duobus potius, aut tribus, quam uni credendum audio.

CARO. Non alterum solum, id quod petis, sed tertium quoque, si requiris, et plures addam: nempe Paulum, Davidem, Chrysostomum. Tres hi divino probati testimonio, et tria ora Verbi, clare docent, naturam humanam esse sponsam, et reginam astantem a dextris sponsi mystici, ac Domini. Cujusque horum dicta et sententiæ ad verbum, et ab initio recitandæ sunt. Paulus itaque de hac sponsa sic ait: « Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo²⁸. » Et Joannes Baptista, idemque Præcursor Salvatoris: « Qui habet sponsam, inquit, sponsus est²⁹. » Sed sponsus quidem adducis aliquanto post nuptias de æstu amoris multum remittit; noster autem sponsus amorem semper intendit et auget. Meminit item David his verbis:

A « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate³⁰ (veste scilicet aurea et fimbriata). Visne etiam hujus calceamenta videre? Paulum nymphagogum audi: « Calceati pedes, in præparationem Evangelii pacis³¹. » Placetne intueri cingulum, ut a veritate circumdatum? « Succincti lumbos vestros in veritate³². » Avesne etiam aspicere ejus pulchritudinem? « Non habentem maculam, neque rugam, neque aliud hujusmodi³³. » — Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te³⁴. » Visne cernere pedes? « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem³⁵? » Et cum ita eam ornaverit, non venit tamen ita ut ostendat, et exhibeat illi gloriam suam, ne immensitate pulchritudinis suæ ipsam percellat, et a mente dimoveat; sed venit vestimento coopertus, sicut sponsa cooperta est. Non illam sursum accersit, sed ipse ad eam descendit, in hoc quoque sponsi leges observans, qua ille sponsam jubetur convenire; sicut et Paulus ait: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia³⁶. » Cum venisset igitur in ejus diversorium, invenissetque rugis obsitam, squalidam, nudam, sanguine inquinatam, lavit, unxit, vestimento induit, cui simile non est reperire, factus ipsemet ei vestimentum, et sic eam sibi copulatam in cœlum subvexit, et in superis collocavit: « Supra principatus, virtutes, potestates, et supra omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro³⁷. » Vidisti honoris magnitudinem: vidisti dignitatis majestatem. Quæ pedibus ferebatur, quæ per terram trahebatur, eam in tantam altitudinem sustulit, ut ei angeli quoque assistant. Illa captiva, illa abalienata, illa meretrix, illa impura, vidisti in quantam altitudinem ascendit. Quoniam enim caput nostrum sursum est, ibique residet, nos corpus ejus, ejusdem gloriæ participes sumus, si tamen stamus. Cernis, ut quæ sponsa est, eadem filia: et quæ filia, eadem et sponsa sit? quod sane in corporibus humanis non datur: ubi aliud hoc, aliud illud. In Deo autem utrumque reperitur. Ipse siquidem per baptismum aqua perfusus regeneravit; ipse eam sibi conjugavit; ipse illi pater, et sponsus, et Dominus fieri voluit; imo vero istuc ipsum quod ei Dominus factus est, multæ adversus eam curæ et benignitatis iudicium est, mancipium dæmonum, ludibrium seductoris, sibi in propriam peculiaremque deligere. Atqui ille non modo famulam suam, sed et filiam et sponsam suam fecit. Vere et apte exclamamus: « Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus³⁸? » Et rursus: « Quid retribuemus Domino, pro omnibus quæ retribuit nobis³⁹? » Quid enim cum tanto honore conferri

²² Matth. xvi, 19. ²³ Matth. xix, 28. ²⁴ Joan. xii, 25. ²⁵ Matth. xxiv, 29. ²⁶ Luc. xii, 37. ²⁷ I Cor. ii, 4 seqq. ²⁸ II Cor. xi, 2. ²⁹ Joan. iii, 29. ³⁰ Psal. xlv, 19. ³¹ Ephes. vi, 15. ³² Ibid. 14. ³³ Ephes. v, 27. ³⁴ Cant. iv, 7. ³⁵ Isa. lxi, 7. ³⁶ Ephes. iv, 5, 1, 32. ³⁷ Ephes. i, 21. ³⁸ Psal. cv, 2. ³⁹ Psal. cxv, 12.

potest? cum primitiæ generis nostri ⁴⁰, quod toties A in regiam sese congregaturum, et una cum illa de- core et gloria affecturum test. pollicitus : Ubi enim sponsa filii mei, inquit, ibidem et genus ejus uni- versum esse, iustum decorumque judico. Post- quam urbis incolæ sponsam conspexerunt, senatus et consilium, magistratus, exteriorum interiorum- que ordinum cœtus, obstupescere, ambigere, et timore quodam corripi universi, cernentes rem maximam, et a suo genere alienam : filias nempe suas, illi naturæ societate conjunctas ac domesti- cas repudiari. Non enim apprehendit genus do- mesticorum ⁴¹, nec ex illis, sed unde sibi ascivit, inde quamvis de peregrino genere sponsam addu- cere voluit. Quoties igitur regi ejusque filio regi laudes et honorem divinum oblaturi sunt, etiam B sponsam, et assidentem et throni consortem, uti diximus, cum religione et tremore volentes nolen- tesque adorant, non sine timore et stupore, om- nium cogitationes superantem prius damnatæ glo- riam majestatemque intuentes.

CAPUT IV.

Quandiu, et quam studiose Dei Filius sponsam sibi quæsiverit : quibus ipsam ornamentis cumulaverit, eleganti parabola demonstratum.

Si porro quæ dicta sunt rursus exemplo illu- strari cupis, asseram, quod ad fidem pariendam sufficiat, cognoscesque cum admiratione quod quæ- ris. Audi igitur attente, et rationem adhibe. Erat quidam rex potens, dynasta incomparabilis, qui habebat urbem regiam, cujus incolæ et plurimi, et B optimi. Eidem regi erat filius venerabilis, cui pa- ter uxorem despondere volens, puellas civium illo- rum summorum, ac principum filias sibi prætere- undas censuit : animo, inquam, et forma specio- sissimas, felices, honestas, bene audientes, inclytas, elegantissimorum et laudatissimorum peritas ope- rum. Capto autem consilio filium emittit, uti per omnem creaturam sibi indaget, et consociet spon- sam formosissimam, suæ gloriæ majestatique pro- portione respondentem. Sibi enim nobilium illorum, de quibus diximus, filias non ita placere aiebat, ut ex iis aliquam filio connubio jungi vellet. Filius, peragratis diligenter creaturis, perlustratoque mundo terreno, et urbibus. et regionibus universis, vicinissimis et remotissimis, mari et insulis, et lo- cis omnibus, toto oriente et occidente, septentrione C et meridie, in hac peregrinatione mansit, ut mihi discere contigit, multorum annorum periodo : nempe ut ratio subducitur (secundum Græcos) quinque millium, et omnino quingentorum. Tandem ut singulari pulchritudine conspicuam (perridicu- lum vel dictu tantum) meretricem lascivam pro sponsa sibi deligit, piacularem, abominandam, vilem, sordidam, ut erat, squalidam, ut invenit, mor- bidam, labore confectam, penitus despectam. Eam vero ad lavacrum adducit, purgat, unguento ungit, intaminatam reddit ; stigmata delet, veste pulcher- rima induit, cui similem haud facile invenias. Alit eam cibis decentibus, victuque exquisitissimo, et postremo in palatium suum sursum ducit. Quam ut rex ille magnus, et parens vidit, dilexit, et ama- vit, et aspectu ejus mirifice recreatus, corona im- posita ut reginam honoravit, subitoque in eodem throno illam sibi assidere fecit, et totius regni sui heredem instituit. Quin etiam sponsæ hujus genus

ANIMA. Audi paradigma. Nunc idipsum fac mihi interpretere.

CARO. Rex illius maximus est Dominus omnipotens, et Rex gloriæ ; civitas est urbs illa cœlestis, cujus opifex Deus. Indigenæ illius, ordines τῶν νόων ani- morum ; horum filia, angelicæ multitudines. Filius dilectus, Verbum et Christus meus. Genera crea- turarum, natura communis hominum : quam autem ducit sponsam, patet esse naturam mortalem, quam ex Maria Virgine assumpsit, cum qua tandem ad Patrem est reversus. Cognati sponsæ et propinqui, sunt qui a Christo nomen duxerunt. Reliqua para- digmatis tibi nota esse arbitror, ut et Scripturarum testimonia, quæ, ut potui, ad astruendam orationi meæ fidem, produxi. Horum si tu quid nondam assequeris, vereor ut mentem sanam et impertur- batam geras. Sed me missam fac, quæso : noli mihi exhibere molestiam in ad obsurdentes aures ampli- us verba facere nequeo. Natura mortalium jam inde a transgressione despicabilem et fluxam, naturæ divinitatis, omnia superanti hypostatice socia- tam et colligatam esse, hoc est, quod dixi, populum sanctorum super omnes angelos glorificatum esse.

CAPUT V.

D *Naturæ humanæ cum divina conjunctio, collatione qua- dam declaratur cum exaggeratione tanti beneficii.*

Alterum et breve paradigma tibi proponam. Au- rum et plumbum natura discrepant, distantque inter se quam longissime. Si igitur quispiam aurifex varia ratione et artificio usus, plumbum in aurum probum mutaverit (12), et ita se solertem ingenio-

⁴⁰ I Cor. xv, 23. ⁴¹ Hebr. ii, 16.

Jacobi Gretseri notæ.

(12) Similitudo de plumbo supra naturam in au- rum converso, dextre accipienda, et ad incarnatio- nis mysterium accommodanda est. Nam ut aliqua similitudo sit, ita utriusque mixturam concipere debemus, ut utriusque natura post unionem distincta et inconfusa maneat : nam si ponamus confundi, aut naturam plumbi desinere et penitus in aurum

mutari, jam exemplum Eutychianismum oleret. Itaque legitimus sensus est iste : Sicut maxima plumbi dignitas foret si arte ita cum auro conjungi posset, ut verum esset dicere : Plumbum est aurum : ita maxima humanæ naturæ dignitas est, postquam sic cum divina est unita, ut verum sit dicere : Homo est Deus.

sumque artificem ostenderit, hoc novum, admirabile, et maximum videbitur, nempe plumbum supra naturam in aurum conversum esse, et aurum adhuc aurum manere, etiam post mixturam, et plumbum evasisse id, quod natura sua non erat. Sic et mihi de natura humana vili et abjecta ratiocinare, eam a Verbo in naturam gloriosissimam mutatam esse. O pelagus bonitatis, o gratia tanti doni! O magnitudo benignitatis. Proh divinas miscrationes! proh immensum amorem, quo Deus humanam naturam dignatus est tanta gloria, claritate, divinis charismatibus, et usque ad finem, et usque ad extremum dignatur!

Nos profanos, perversos, et ingratos, audacissimos, pessimos, petulantes, perditissimos: nos a quibus pulchritudo inagnis corrupta est, a quibus

(ut simul et semel dicam) nihil nisi turpitudine perpetrata est, per invidiam illius invidi tyranni, et malefici. Qui prius fuimus inglorii, qui canes rabiosi, qui ferocibus bestiis immitiores, et donum recepimus, et gratis omnia, et gloria angelis superiores facti sumus, quod maximum, et optimum, et sine comparatione præstantissimum. Qui venditi eramus in servitutem, in libertatem vindicati sumus. Qui eramus inimicissimi, declarati sumus filii et hæredes, et « hæredes quidem Dei opificis et conditoris, cohæredes autem Christi »⁴⁵, quem admodum ostensum est, et conformes, et throni, et gloriæ supremæ consortes. Deus homo factus est, ut hominem quem manibus immaculatis formavit, deum faceret. Hoc est illud magnum prorsus divinumque mysterium, quod omnem cogitationem, scientiamque, seu humanam, seu aliam superiorem superat. Illud vero est admirabile, et animadvertendum: Defecimus a Conditore a quo prius descivit primus angelorum; non tamen curæ fuit Deo ut is ad se reverteretur, nec reversus est, nec ad pristinum locum revenit. Homini autem lapsu succurrit, et ad primum statum, eoque majorem illum reduxit. Aliud si dixero, iterum obstupesces. Audio plane Scripturam semper Deum prædicantem, ut hominum, animarum, pauperum amantem;

⁴⁵ Rom. viii, 17. ⁴⁶ Isa. 1, 2. ⁴⁷ Exod. iv, 22. ⁴⁸ Hebr. 1, 14. ⁴⁹ Apoc. xxi, 5. ⁵⁰ Psal. xlviii et cl.

Jacobi Gretseri notæ.

(13) Ait, solam rationem post resurrectionem in anima mansuram. Hoc non ideo dicit quasi potentie sensitivæ in anima corpori glorioso unita non sint futuræ, sed quia omnes cum actibus suis, quos exercebunt, perfecte subjiciuntur rationi; et proinde

omnis rebellio inter appetitum sensitivum et rationem cessabit: quasi sola ratio in anima inesset, quia ipsa sola dominabitur, neque ulla facultas sese imperio ejus opponet, ut jam fieri consuevit.

Scholia.

* Chirographum, quod Deus adversus Adamum conscripsit, nempe hoc, « Quocumque die comederis de ligno, morte morieris, » diabolus retinebat nec reddebat, donec Christus cruci affixus id ipsum delevit atque concidit. Quam eandem charitatem erga nos perpetuo conservat. Non enim nostri curam ac providentiam dimisit: sed et rogat pro nobis, quod summi amoris est, non solum quæ sui muneris sunt facere, sed alium quoque pro nobis rogare.

Chrysost. Quanquam fortasse filii Dei facti sumus, tamen id usque ad ultimum spiritum incertum est. Quod est si cum bona spe vitam clausurimus, tunc

donum istuc immobile, inconcussum, et gratia stabilis est; quando nimirum et corpus nostrum a morte, et innumeris miseriis liberatum fuerit. Hæc enim est, et dicitur redemptio.

« Cui enim dixit angelorum, Filius meus es tu? » Et iterum, « Non enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. » (Hebr. 11, 6.) Nec enim naturam angeli, sed hominis suscepit. Natura quidem filii hominum: honore autem, et gratia filii Dei sumus: sed si imaginem ejus in virtute positam illi puram incorruptamque conservaverimus, tum demum donum hoc consequemur.

lucem, stellas, mare, grandinam, glaciem, pruinam, nivem, imbrem nivalem, ignem, ventos, colles, imbres, fulgura, rorem, nebulam, frigus, aestum, noctem, diem, terram, ligna, colles, clivos, valles; omne reptile, volatile, jumenta, bestias, abyssos, tenebras, dracones : et quidquid humi nascitur, Lerbam, arbores, fenum; maria, cete, flumina, fontes, lacus, et omne quod movetur in aquis et natat ⁴⁸. An igitur singula quæ hic recensuimus, et simul etiam locus Eden, ut sunt modo, ita tur futura sint, agè perspicue doce.

CARO. Etiam hic doctrinam sinceram tibi tradam, et ne dicta, ut incredibilia, improbes, testes promam sanctos, virtuteque insignes, et mox probationem haud disceptabilem accipies. Adhibe animum his, quæ hic ad verbum ex iis a me repetita audies, et intelliges quod postulas. Aliud sapientes vani, occulorurque mysteriorum scrutatores dubitant, et nobis in quæstione ponunt. Quærunt nosse, quale hoc universum jam dissolutum, hoc est omnibus defectum viventibus futurum credamus; quod illud novum cælum, quæ nova terra, ut ait hujus scientiæ coryphæus; et num in Paradiso voluptatis plantato in Oriente, in quo Adamus protoplastus est collocatus, sancti habitaturi sint. Et num in illa nova terra peccatores supplicium experturi sint. Verum sublimior istorum notitia penes eum est qui ex nihilo fecit omnia, eademque postea immutaturus est modis et rationibus, quas lingua nulla effari queat. Tamen respondemus illis ad hunc modum: Quidquid factum est a principio, propter aliquam causam omnino factum est: causa illa fuit homo. Omnibus itaque hominibus post universi resolutionem in unum congregatis ad iudicium, ut quisque præmium condignum ferat, juxta sanctum oraculum; inquit enim: « Et ibunt hi quidem in vitam æternam, illi autem in ignem æternam ⁴⁹, » non intercedente alia causa, nisi ipso homine, cujus tandem gratia alia rursus creatura ab Opifice, nova, aspectabilis, et objecta sensibus fiet? Si namque creatura omnis, ab initio ex eo quod non erat, propter ipsum hominem existere jussa est: si Deus iterum novum cælum et novam terram effecturus est, id eum facere ob aliquam causam oportet: hæc autem est homo, ut diximus. Aliis porro (ut aliter ista consideremus) raptis in aera ad occursum Christi, et sic semper cum Domino futuris, ut Paulus ait: « Hoc enim,

⁴⁸ Dan. iii, 1 seqq. ⁴⁹ Matth. xxv, 46. ⁵⁰ I Thess. iv, 16. ⁵¹ II Petr. iii, 10; Isa. li, 6. ⁵² Matth. v, 3. ⁵³ Ibid. 4. ⁵⁴ Ibid. 12. ⁵⁵ I Petr. iii, 15. ⁵⁶ Psal. ciii, 2. ⁵⁷ Rom. viii, 21. ⁵⁸ Matth. xxii, 50,

Jacobi Grelseri notæ.

(14) Hic et in capite sequenti disputat de renovatione mundi et creaturarum post extremum diem iudicii. Et recte quidem. Non enim negat hanc instaurationem: etsi negat mundum hunc sensibus expositum, ideo renovatum iri, quod sit futurus domicilium beatorum: non enim in his terris degent beati, sed cum Christo in cælis. Sub finem capitis septimi dubium movet, num hæc quatuor elementa, ex quibus nunc mundus hic inferior cogmentatur, permansura sint. Nec solvit dubium, sed insolutum

inquit, dicimus vobis, in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui relinquitur, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera ⁵⁰, et aliis ad pœnas inferni relictis, quæ novarum istarum creaturarum utilitas? Domino, inquam, ac Deo nostro extra universum existente, et super omnia in gloria beatitudinis suæ ineffabilis: hominibus autem ita se habentibus, ut hi quidem ad lucidas, illi ad caliginosas et tenebrosas sedes abeant, quod antea demonstravimus, quorsum illa præstantia et novitas creaturæ, et a nonnullis expectatum ita sensibile cælum itemque sensibilis et desiderabilis terra, quando, qui regnet, et fruatur ipsis, nemo erit (14)? Sed hæc infantium, et vix hominum, et a sanitate mentis deturbatorum, iudicio corruptorum, et a ratione male habentium commenta sunt. Quid igitur? inquit, qua de causa cæli calore solventur, et elementa ardore liquescent ⁵¹, novos autem cælos, et terram novam, ex promisso ipsius expectamus? Ubi ergo ista nobis promisit, exquiramus. Quando pietatis gradus nobis enumerans, ascensionibus novem, decimum gradum apposuit, inter illos etiam novum cælum recensuit. Ait enim: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum ⁵². » Deinde: « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram ⁵³, » et, ut brevis sim: « Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis ⁵⁴. » In quibus tandem cælis nostram mercedem multam fore spondit? In quibus, ut meminit Petri oraculum ⁵⁵, iustitia habitat. Quis igitur est iustitia? Deus. Si ergo Sol iustitiæ in novis illis cælis habitat (ut Scriptura docet), Deus autem extra omne est, dissolutaque creatura in seipso manet, similiter et semper existens, et nunquam esse desinens, nec in illis alio quodam modo creatura habitabit, divinius utique, quam in luminæ inaccesso, in quo habitans Deus, amicitur lumine tanquam vestimento ⁵⁶, et sanctos suos divinos reddit. Deinde juxta Scripturam mutata et alterata creatura, incorruptionem suscipiet ut nos, nec interibit amplius, mutata et a servitute liberata videlicet: « Liberabitur enim et ipsa creatura a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei ⁵⁷. » Quod si libertas electorum Dei divina est, et splendidissima gloria: « Erunt enim, inquit, sicut angeli Dei ⁵⁸, » utique libertas creaturæ similis erit. Non tamen sors sanctorum rursus in ipsa erit, quandoquidem se cum Christo re-

relinquit. Cæterum communis theologorum sententia est, elementa ista ut et corpora cælestia secundum substantiam suam perpetuo mansura; tantumque in illa communi rerum reparatione *accidentaliter* mutatum iri. De quo fuse et docte scribit Franciscus Suarez tom. II in ii partem S. Thomæ, disp. 58, ubi etiam accurate explicat locum illum II Petr. iii: *Cæli autem qui nunc sunt, etc., igni reservati in diem iudicii, etc.*

gnaturos expectabunt⁵⁹. Christus enim ut Deus, A et quem nulla circumscripção definit, ab eis non separabitur : sed ubi ille est, ad dexteram Dei Patris sedens, illic item omnes, qui Christum in se viventem et loquentem habuerunt, per spiritum erunt, sicut ipsemet Deus Verbum ad Patrem dixit : « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum, ut videant gloriam meam, quam dedisti mihi. Gloriam enim, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut nos unum sumus. Non pro iis autem rogo tantum : sed et pro iis, qui per verbum ipsorum in me credituri sunt⁶⁰. » Quod si tibi, o homo, clara est paradisi voluptas potius, miseret me infelicitatis tuæ.

Habes primum ac solidum testimonium : secundum et tertium quoque, ut cupis, accipe. Magnus B quippe, et sapientissimus Chrysostomus, ipsa festiuitas, ea quæ Paulus ad Romanos scripsit, sapienter exponens, ita docet. Sunt autem verba ipsa recitanda, ut se habent.

CAPUT VII.

Locus beati Pauli ad Romanos : « Nam expectatio creaturæ filiorum Dei revelationem expectat⁶¹, » et quæ sequuntur, ex S. Joanne Chrysostomo prope modum explanatur. Statum corporis beati in hac vita perfecte non cognosci.

Hunc sensum habet, quod ait : Interitus capax creatura facta est, Deo ita volente jubenteque. Voluit autem nostri causa. Quoniam enim hominem interiturum nutritura erat, ipsam quoque hujusmodi esse oportebat. Neque enim corpora corrupti- C onni subjecta, a creatura, quæ esset a corruptione aliena, sustentanda erant. Verumtamen non talis manebit, inquit : sed et ipsa creatura liberabitur a servitute inimici, id est, a corruptione. Deinde significans, quando hoc, et per quem futurum sit, adjunxit, « In libertatem gloriæ filiorum Dei⁶². » Cum enim resurrexerimus, inquit, et corpora nunquam de cætero moritura induerimus, tum et cæli, et terræ, et cuiusque creaturæ corpus incorruptibile et immortale erit. Et hæc quidem Joannes ille lingua aureus. Audi porro hujus loci et alium interpretem. Expectatio enim creaturæ hoc sibi vult : Et ipsa creatura, inquit, futuram gloriam nostram vehementer expectat. Quare ? quia incor-

ruptibilis creata, propter hominum peccata corruptibilis evasit, quando et nos ex incorruptilibus corruptibiles facti sumus. Vult igitur creatura, inquit, hominem in suam incorruptionem restitui, quod in resurrectione futurum est, et ut ipsa suam denuo adipiscatur. Homine, siquidem, propter quem creatura cœpta est corrumpi, ad incorruptionem reverso, ipsa quoque ad suam incorruptionem revocabitur⁶³.

Totum autem prosopopœia quædam est, et bonorum amplitudinem declarat, ostenditque nos hoc magis studere debere, ut gloriam istam et incorruptionem assequamur : siquidem et creatura id desiderat. Cave enim existimes, inanimem, sensusque expertem creaturam vere hæc expectare et sentire ; ἀποπαροξία autem vehementer expectationem significat⁶⁴.

Quod autem sequitur, « Revelationem filiorum Dei expectat : » id est, finem, quando apparebit, quinam sint filii Dei, et qui filii diaboli. « Vanitati enim creatura subjecta est, » id est, corruptioni. Hac enim condemnata est propter peccata nostra. « Non volens. » Christi potentia et hoc argumentum est, invitam subjicere. « Sed propter eum qui subiecit eam in spe, quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis. » Ita, inquit, et ipsa liberationem expectat. Sub spe igitur liberationis subjecta est. Deinde hoc ipsum interpretatur, quomodo in spe, « Quia et ipsa creatura liberabitur, inquit, in libertatem gloriæ filiorum Dei. » Puta, propter libertatem gloriæ, hoc est, propter nos erit et creatura incorruptibilis. Sicut enim propter nos est corrupta, sic vicissim propter nos erit incorrupta. Quoniam in libertatem a corruptione vindicabitur, utpote corruptionem incorruptione mutans. « Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. » Si creatura simul ingemiscit, volens corruptionem deponere, quanto magis nos hoc velle debemus ?

Et has quidem persecutiones, solutionesque propter creaturam ab illustri illo Scripturarum expatore Chrysostomo inductas audivisti : nempe, quodnam novum cælum, quæ nova terra, et quomodo etiam hæc tandem incorruptionem consecuta D sint. Nihil igitur ambige, nec controversare : sed

⁵⁹ Coloss. III, 4. ⁶⁰ Joan. XVII, 20, 25. ⁶¹ Rom. VIII, 19. ⁶² Ibid. 21.

Scholia.

* « Et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur. (Psal. CI, 27.) » Omnia enim sub oculo cadentia senescunt, vestimentorum vetustatem imitantia. Tu autem ipsa immutabis, et renovabis, et incorruptibilia facies in resurrectione. Sicut enim corpora nostra resoluta esse desinent, rursumque ad immortalitatem instaurabuntur, sic et cælestia corpora renovabuntur, in meliorem sortem reflecta de integro, ipsa quoque a servitute corruptionis liberata.

Chrysost. . Avidissima expectatio est. Quo autem oratio significantior fieret, mundum hunc universum loquentem inducit ; id quod et prophetæ facitiant, jacentes tum fluvios manibus plaudentes, tum colles

saltantes, tum montes subsilientes : non ut hæc animata esse putemus, neque ut illis cogitationem aliquam attribuamus : sed ut hinc bonorum magnitudinem intelligamus, ut quæ vel ad sensum etiam carentia pertingat. Hoc ipsum autem et in rebus tristibus persæpe faciunt, inducentes, et vitem lamentantem, et vinum, et montes, et templi laquearia ejulantia ; ut et hinc rursus malorum gravitatem reputemus. Hos itaque Apostolus imitatus, hoc loco, personam creaturæ affingit, eamque suspirare et parturire ait : non quod suspirium atiquid a terra et cælo editum ipse audierit ; sed ut futurorum bonorum immensitatem desideriumque declaret, quod habet, ut malis præsentibus liberetur.

cum-audieris creaturam fore incorruptibilem, et crede, et puta, et saps, et dic, penitus nihil horum quæ creaturæ complexu continentur, et nunc corrumpuntur, etiam tunc semina interitus habiturum. Nec enim in futura illa vita, gaudiisque venturiz ullus erit creaturarum usus, cum figura hujus mundi præteribit, nec quidpiam omnino tale, quale nunc est, relinquitur. Dum enim creatura corruptionem et senectutem exuet, simul vetus vitium et defectum exuet; neque quos enumeravimus, vel Davide, vel tribus pueris, vel te indigebit, a quibus ad Deum laudandum excitetur, qui solus erit omnia in omnibus⁶², et distribuet sufficienter, et eximie pro cujusque usu et merito omnibus, secundum virtutis mensuram, et vitam probe peractam, pro omnimoda perfectione sua ac plenitudine. Testis est Scriptura, et testis cui contradici nequit, quoniam et locus Deus, et esca, et potus, et lumen, et habitatio, et amictus, et divitiæ, et imperium sine successione, et omnibus erit omnia, et quidquid tandem est, et nominatur Deus, ad vitam illam sempiternam idoneum.

ANIMA. Ut igitur ostendisti probationibus necessariis, nec ista quatuor, et prima omnium corporum elementa, videlicet, aqua, terra, aer, ather sive ignis, in quibus et per quæ tota mundi machina subsistit, aspectabilem, sensibilem, animalium, vegetabilem, et quæ ζωόποτα vocantur, et plantarum, inanimatorum, insensibilem, manebunt. Nam ex his quatuor conflata sunt omnia. Si igitur cum aliis et hæc transibunt, quibus tanquam principiis, ut dictum est, universa continentur, unde ego corpus ad resurgendum inveniam? Quomodo etiam expers corruptionis erit, ut supra docuisti? Quo pacto divinum, et a Deo reparatum, ut ostensum est? quomodo simpl. x quiddam natura et spectatu, consideratione splendidum, natura splendidissimum, et ante omnia a corruptione alienum, immortale, senectutis exsors, si in eo qualitas quædam et quantitas, et magnitudo manifesta existit? Ad hæc responde.

CARO. Ultra hæc ne quid discepta avidius, nec curiose ex me scrutare profunda Spiritus. Non enim potes istis commentationibus ea liquido perspicere, quandiu corpus gestas, quæ sermonum istorum auditione corporea, et luteæ materiæ, et uno quodam de sensibus corporis non capiuntur. Quandiu

⁶² I Cor. xv, 28. ⁶³ I Cor. xiii, 12. ⁶⁴ Matth. xxiv, 36. ⁶⁵ Psal. lxxxix, 4.

Scholia.

* « Nunc cognosco ex parte, » inquit sanctus Apostolus, sentiens Deum etiam hic ostensurum fuisse sapientiam suam, si quis ejus capax foret cognitionis, quæ nunc quidem non capitur, capiatur autem, quantum licebit, in futuro sæculo videlicet.

** Theophylactus: Cum vellet Dominus cohæbere discipulos ab indagazione diei illius ultimæ, ait, neque angelos, neque Filium hominis illam scire. Nam si dixisset, se quidem nosse, patefacere autem nolle, tristitia eos affecisset. Nunc sapienter agit, et eos ab ista sciendi cupiditate, et a molestia sibi exhibenda plane revocat, dum nec angelos, nec se scire confir-

mat. Ex parabola porro rem faxo intelligas. Sæpe numero pueruli patres suos quidpiam manibus tenere vident, quod concupiscunt. Illi dare abnuunt: pueruli frustrati plorant. Tandem abscondunt quod tenebant, illisque manus vacuas ostentant, atque ita felum eorum compefcunt. Perinde Dominus apostolos tractat, et diem illum occultat. Nam si dixisset, Scio equidem, non tamen vobis dico, constristati fuissent ea de causa, quia id ab eo non didicissent. Non ignorare autem Dominum, ex eo manifestum est, quod ipse fecit sæcula. Qui ergo fecit, quomodo ignorat?

Nunc mihi molesta et onerosa ne sis: sed si quid gryphorum et difficilium nosse voles, magistros percunctere, et ab iis discas licet: me indoctam ne urge, ut hic optatum finem disputatio accipiat.

CAPUT VIII.

B *Finem mundi incertum esse: super eo plurium vaticinationes et conjecturæ. Gregorii Nazianzeni sententia.*

ANIMA. Per ego te Deum, perque ipsa abs te dicta oro, ne silueris. Etiam de extremis mundi temporibus, et quomodo, et quando omnium ventura sit consummatio; et unde, et quando infandus ille Antichristus sit emersurus. Timor enim vellicat me, voloque et desidero de eo cognoscere ne forte impostor me indoctam inveniens seducat.

CARO. Unde, et quomodo venturus sit, narabo tibi. Tempus autem consummationis, ut incertum prorsus, non habeo dicere: nihil enim cum apostolis Magister hac de re communicavit, ac sæpe rogantes celavit. Hoc solum illis dixit, neminem novisse diem illum neque horam: non hominem, non angelum, sed Patrem solum⁶⁶. Quod igitur occultavit Dominus, ego quomodo cloqui possim⁶⁷?

Multi porro plurima ex aliis super hoc collecta disputarunt. Nam nonnulli, secum reputantes, quoniam Deus sex diebus in Verbo totum mundum procreavit, et Spiritu suo superiora et inferiora produxit, ac postea die septimo ab operibus suis requievit, completo sextæ chiliadis annorum numero, vitæ hujus finem et consummationem fore putaverunt. Nam, ut David canit: « Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternæ, quæ præterit⁶⁸. » Quare completa annorum sexta chiliade, etiam totius mundi tempus compleri et absolvi necesse est. Sed isti non satis ad scopum collinearunt, ut equidem arbitror. Aliis cogitare in mentem venit, quoniam hoc sæculum, ut aiunt, est humano generi septimum, sextam chiliadem, et

totam septimam præterire oportere : deinde finem, A et iudicium futurum, ut secundum Salomonem ⁶⁷ demus partes septem, nec non et octo vitæ utriusque. Tempus sive sæculum septimum istuc, operum est : octavum, quod expectatur, contra præmiorum est. Horum sententia omnium aliorum maxime præponderat. Alii scriptam auctoritatem ex Apocalypsi Joannis Theologi afferunt ⁶⁸. Agnum quippe Dominum, et purum Agnum adoratum iri narrat mille annis, Satanam autem apostatam, bestiam pessimam vinctum, postea solutum iri, ut quidam Hebræorum aliorumque seducantur. Rursus post crucem et Passionem Salvatoris, descensumque ad inferos bestiam vinctum iri, Agnumque pulcherrimum denuo in veneratione futurum. Et hinc ratiocinantes mille annos colligunt. Sed nec isti per omnia probabiliter loquuntur. Etenim millenarium viri docti pro numero ac tempore indefinito accipiunt, Puto namque a Christo in præsens tempus annos evolutos mille centum quinque, sicut accurate rationem putando inveni. Quod si ab ejus acerbissima nece et sepultura numeres, mille septuaginta duos conficies, et hinc exactius tempus deprehendes. Ex quo enim sol lumen maximum est fabricatum usque ad descensum de cælo Verbi et Salvatoris, abierunt nimirum millenarii annorum quinquæ, et insuper centuriæ quinquæ, ut ratio subducitur. Tum Verbum, ad nostram sese miseriam demittens, caro factum est. Post illud sexcenti quinque et quingenti ad præsentem usque C indictionem, secundum quam duodecima lunæ, solis autem vicesima quinta periodus necessario circumdata est.

Itaque a passione Domini annos omnes fluxisse collige mille septuaginta duos, eosque plenos. Optimus autem Alexius decimum sextum in imperio nunc agit. Hæc igitur super consummatione sæculi dicta sint, nec ea exquisite, verum ex quibusdam signis, super quibus nullamquam pluram disserenda sunt : sed tacendum, cum non possit plane verum dici, ex iis quæ quidam horum indagatores dixerunt. Consummationem porro totius mundi, ut ante diximus, quam adhuc investigando reperire nullus potuit, quo pacto ego possem exacte nosse? Quod si quis necessaria argumentatione hic concludit aliquid, Gregorius sapientissimus, Theologus magnus, concludit, dum ait : Jubet Dominus, et nemo contradicit, superiorem mundum instaurari et impleri : implebitur autem, salvatis omnibus,

⁶⁷ Eccle. xi, 2. ⁶⁸ Apoc. xx, 4. ⁶⁹ Malach. iv, 1 seqq. ⁷⁰ Apoc. xi, 5. ⁷¹ Dan. ix, 1 seqq. ⁷² Marc. xiii, 20.

Scholia.

* Quod hunc in modum colliges : Ab orbe condito usque ad Christum natum numerat auctor 5500; post Christum natum usque ad sua tempora (hoc est Alexii Comneni decimum sextum) 1105, qui superioribus additi efficiunt 6605 annos. Quos si per 19 partituris, periodi aurei numeri trecenta quadraginta septem existunt, et quadragesimæ octavæ annus duodecimus agetur, quem auctor duodecimum cyclum lunæ, sive anni lunaris appellavit. Cycli vero solaris vicesimus quintus numerus prodibit, Si eosdem annos

quicumque secundum virtutem, et Deum vitam traducunt, quorum sors regnum cælorum, nunquam ab eis auferendum. Vacuitatem illius ordinis complent a quo primus apostata defecit, et catervas simul deficientium, et sub ipso limites stationemque deserentium secum traxit **.

Quando igitur plenitudinem hic locus acceperit, præsentis quoque sæculi ac vitæ plenitudinem expecta. Unde autem Antichristus, et quomodo venturus sit, deinceps pro facultate tibi conabor exponere. Tu mihi animum attende.

CAPUT IX.

De præcursoribus secundi adventus Christi. De prænuntiis, mirandis operibus, et ortu Antichristi.

Primo adventui Verbi ac Domini lucerna, præcursor, lumen præcurrens, Joannes fuit. Secundum adventum ejusdem Elias Thesbites præcurret, cui cognomentum Zelotes a zelo, quo supra Phinees excelluit : id quod propheta Malachias prænuntiat ⁶⁹, et cum ipso, ac post ipsum os theologicum, in Apocalypsi sua ⁷⁰, Eliam hunc secundum adventum Domini præcursurum tradit, et cum eo unum de primævis Patribus, admirabilem Enoch scilicet, duos hosce coopertos sacco omnibus palam testificaturos, Antichristum ad seductionem et perniciem mortalium venturum. Hi prævenient adventum Verbi diebus mille ducentis sexaginta. Idem perspicue Daniel prædicit ⁷¹, aliis verbis, loquens de hebdomadibus annorum, et iis abbreviandis. Hinc gloria latræ sacrificii sublata, Elias ille mirabilis, et Enoch patriarcha passim ad omnes homines officio præcursorum fungentur. Annis tribus et dimidio seductorem adfore prophetabunt : et post hæc Antichristus extitabilis aderit, et rerum potens scelera evomet, Christique servos tormentis subjiciet. Falsos prophetas habebit præcursores, qui tyrannum illum, impostorem, et orbis corruptorem prædicabunt ac promulgabunt. Sic autem adveniens variis ostentis et prodigiis sese commendabit, ut multi electorum, si fieri possit, in errorem inducantur ⁷². Verum inconcessus ac stabiles incidens seductor frustra laborabit. Radicem unde prodeat, amaram, radicem pestiferam (ut organum tanto perditore dignum et conveniens) inveniet. Virgo, ut putabitur, sed impura meretrix erit, unde nascetur flagitiosus ex flagitiosa : videbiturque imitari Dominum, ita simulabit sanctioniam et fraudulenter, ac secundum imagina-

6605 per 88 dividas, cujus integri orbis sunt ducenti triginta quinque, vicesimi sexti vicesimus quintus est reliquus.

** Nam quod ceciderunt angeli, non naturæ ipsorum, sed arbitrii fuit : nec enim natura ad malum sunt immobiles ; alioqui nec Satanas cecidisset, ut in quem ex natura ipsius hujusmodi casus non conveniret. Verum ad malum natura difficiles sunt, ut ait Gregorius Theologus.

tionem non reipsa perpetrabit miracula et portenta. Eum Hebræorum natio suspiciet et completetur.

CAPUT X.

Vaticinium patriarchæ Jacob de Antichristo explicatum; ejusdem mores. ultimorumque temporum illorum calamitates ac miseriæ.

ANIMA. Ex qua porro tribu, seu ex quo genere, et ex qua patria, fucatus et exsecrandus ille planus est proditurus? Narra etiam mihi, si quis propheta aut Patrum aliquid de eo prædixerit.

CARO. Priscum quoddam vaticinium tibi dicam, ut vis. Patriarcha Jacob morti concessurus, cum duodecim filiis bene precaretur, de genere Antichristi aperte in Spiritu prophetavit. Oraculum id potissimum ad Dan filium pertinet, et est omni ex parte improbi illius moribus aptissimum. Nam Dan ex Bala Rachelis ancilla natus est. « Dan, inquit, iudicabit populum suum ⁷². » Est siquidem illa una tribus ex duodecim. Sed quemadmodum Christus cum ex familia David effloruisset, hominem ut fabricator et Dominus salvavit, sic ex Dan serpens mortiferus, Antichristus exitialis ac perniciosus, velut cerastes oriatur. Hoc enim est, quod scriptum legimus: « Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro. Salutare tuum exspectabo, Domine ⁷³. » Draconi natura doloso et callido, quique multis undique utitur fraudibus, et vitæ hujus iter peragentibus mortem afferenti, eum comparat. Plane ut serpens horribilis, qui in via in insidiis latens, clandestinis morsibus eam ambulantes interficit. Sed equum, opinor, inde cadens corpus appellavit. Cecidisse autem, et jacere supinum, ipse habitus et forma mortui, ut arbitror, ostendit. Rationem jam, et seductionem, pro seductoris intellige: unguæ enim explicatio, corruptorem insinuat. Alios quidem insidiosè lædet, alios in omnium asperima, et labores laboriosissimos inducet. Casum igitur demonstrat, ex eo quod equum dixit, quo gravissime morso, celeriterque corrupto, interitus, et mortis consumptio eos sequitur, a quibus cæleste præmium et corona speratur. Fructus enim spei apud prudentes, est ipsa salus, quam desiderant. Itaque nascetur ex muliere libidinosa, opinione ^D quidem incarnatus, sed non etiam re ipsa (15), mendacissimus, furacissimus, dolosus, vafer, specie

⁷² Gen. XLIX, 36. ⁷³ Gen. XVII, 18.

Jacobi G. etseri notæ.

(15) Insinuat *Dioptra* auctor illam sententiam, quæ dicit Antichristum non fore verum hominem, sed dæmonem sub simulata hominis imagine, ut sensit Hippolytus lib. *De consummatione sæculi*. Quæ opinio communi theologorum consensu refellitur, ut et illa quæ vult Antichristum fore dæmonem, sed simul hominem, incarnatum scilicet dæmonem

A duntaxat justus, quietus, veræ gloriæ amicus, falsæ inimicus, pauperum, fratrum amans, misericors, plus, benignitatem simulans, gravitatem ostentans, Hebræos, et genus Hebræorum omnibus præferens, mores minime avaros, a facultatibus habendis alienos exhibens. Jucundum et lepidum se faciet, morositatem fugiet. Pacem videbitur colere et amare, perturbator omnium maximus. Apparebit ovis, cum sit plane lupo, et in summa, nihil præter signentium, Iudificatio et techna, donec videlicet omnes ad se attrahat et subigat. Hebræorum autem improborum genus pessimum, affectibus ratione carentibus cedens, et cum clamore accurrens, Amon, et Moab, et Edom, et hujusmodi idololatrarum filii procidentes, eum ut regem et amicum adorabunt, quorum (ut sibi præ omnibus acceptissimorum) rex erit, sicteque, et ad opinionem tantum providentiam loci ostentabit, quasi templum ipsis reedificaturus. Seductor igitur, præstigiatorque et impostor, arrepto imperio, dæmonas utique se prædicatum, et commendatum per orbem terrarum mittet. Surrexit, dicent, magnus rex Hierosolymis, humanus, amans pauperum, omnes ad eum accedite. Eo jam omnem potestatem nacto, abominatio desolationis a Daniele prædicta consequetur: de qua et Paulus, in templo Dei sessuram. Et cum personam omnem cœperit deponere, latenteinque intus hypocrisin paulatim aperire, primum quidem Enoch, et Eliam, ut immanis carnifex trucidabit: et fraudulentiam exuens, furorem autem et iram assumens, crudelis, inexorabilis, arrogans, pestilens, impudens, furiosus, audax, nec pilum boni viri habens, omnis nequitiae diversorium, terriculamentis, spectris, imposturis, ut magnus quispiam se ostentans, ut tyrannus, ut invasor, ut visorum inanium, commentorum, et mutationum mirabilium artifex. Quin et figurarum, et colorum conversionibus omnino instar Protei alius ex alio. In sublime volans ut angelus (imo ut dæmon), et terrores ac prodigia ad deceptionem effingens, ut inconsideratis mentibus montes transferre videatur. Curatores, mandatorios, et curiales faciet, agoranomos (hoc est fori rerum venalium præpositos) constituet, caupones, panivendos, ut cum quis rebus ad vitam necessariis, et cibo potuque eguerit, sigillum seu characterem seductoris in fronte, et in manu dextera accipiat; ut omnino crucis forma ad salutem

Scholia.

* Abominatio desolationis vocata est et statua, quam Adrianus imperator in templo Hierosolymitano, quod tunc erat, constituit.

signari nequeat. Cum enim non ignoret quantam vim habeat divina hæc armatura, quam sit inexpugnabilis et invicta in omnibus, et quam ejus contaxat expressa figura dæmones debilitet, hæc ipsa Christiani populi etiam frontes penitus spoliare machinabitur. Tunc mare percussum refugiet, terra exarescet, nullus desper cadet humor, non ros, non pluvia: herba viridis et arborum folia morientur; omnes, alius in aliam regionem aufugient. Europei in Orientem se conferent, inde in Occidentem, et ad Septentrionem ex Libya current. Totus orbis in angustias redigetur: gentes timore corripientur. Fames, pestis, terræmotus, quassationes, tremores in urbibus, in oppidis, in continente et in mari, et confusio, et tribulatio, et afflictio in mundo sentientur. Esurient simul omnes, et dives et pauper. Sitent, nudi erunt, egestate cruciabantur, et omne aliud nocumentum, acerbiterque patientur. Nocentes etiam bestiarum hominibus ad multitudinem, amplificationem et incrementum calamitatis immittentur. Extra et intus, undique tremor, et gemitus, et ploratus, et lamentatio per humanum genus. Pater et mater lugebunt super filios, filii super parentibus ejulabunt, matres super infantibus adhuc lactentibus, cognati super cognatis, super amicis amici. Mutuo super se corruentes, miserabiliter exspirabunt. Magna tribulatio erit, et talis tribulatio, qualis prorsus nunquam fuit; ex quo mundus e nihilo ab universorum Deo conditus et constitutus est. Pulcherrima et maxima luminaria atque facies illarum celestes lumen nullum fundent, nec micabunt astra reliqua. Frater fratrem, et filii parentes, et hi vicissim filios ad necem tradent, natura et sanguis plane confundetur, et tenebræ, et mortes quotidianæ, et cædes miscebuntur. Nemo tunc opem feret; non erit qui sepeliat; stirpes et bruta animalia simul corrumpentur. Vivi, beatos prædicabunt olim mortuos, et cum morientium putoribus computrescent: qui in bivis videlicet temere jacentes, aerem graveolentia summpere inficient. Die incipiente clamabunt cum gemitu: Quando veniet vespera? forsitan nos hoc dolore expediet. Rursus cum nox aderit, diem optabunt, ut inde in aliam quampiam regionem fugiant. Nulla omnino invenietur remissio: nullo loco tutamen, aut præsidium. Pecuniarum amor, divitiarumque desiderium evanescent: aurum, margaritæ, et lapis pretiosus abjiciuntur: purpura, byssus, argentum spernentur ab omnibus; coccus augustus, hyacinthus et alia sumptuosa negligentur. Ut paucis dicam, quidquid in terrenis rebus pretiosum, ut inutile, ut profanum, ut ignominiosum despicietur. Nemo nummis lætabitur, nec

⁷³ Thren. 1, 4, 5. ⁷⁴ Matth. xxiv, 22. ⁷⁵ Luc. xxi, 27; Matth. xxiv, 29 seqq. ⁷⁶ I Cor. xv, 59 seqq.

Scholia.

* Chrysostomus: *Etenim rege appropinquante et adveniente, qui in honore sunt, occurrunt; damnati, qui que offenderunt, domi manent. Super aere feremur*

A vite cupidus reperietur: sed ut pulvis, palam omnia reputabuntur. Qui igitur adversante ratione Belial capita submiserint, atheique illius characterem acceperint, concursantes contra eum murmurabunt. Hem, quid fecimus? inquiet: fame enecamur; vivere nequimus amplius: prorsus defecimus. Aufer, si potes, dracones hominum. Ille perditor haud potis, nec habens quid faciat boni (siquidem boni nihil didicit facere) cum audacia crudelem sui defensionem asseret. Nulla cadit pluvia; humus non irrigatur imbribus; squalida tellus alimenta non suppeditat. Quid igitur possum facere? quid mihi frustra molesti estis? Unde præbebo escas? unde vestrae inopiæ succurram? Tunc continens et mare sine lingua lamentabuntur, et aliarum creaturarum, ut dictum est. Omnia tremor, etiam montes, et colles occupabit. Sol, et luna, et stellarum agmina mæsto vultu aspicient seductionem tantam, qua genus humanum a suo Creatore ad seductorem se applicuit, et signum ejus suscepit: quod utinam nunquam suscepissent, et tulissent. Viæ Sion tunc lugebunt, ait propheta ⁷⁷, quia seductor abstulit festa Domini. A Christo cognominatus populus in mœrore magno versabitur; non enim erit oblatio, non sacerdos, non sacrificium. Deficit et thymiana, et locus holocaustorum, et omnes hymni psalmique, et omne genus divini cultus, dominante nobis dæmone per annos duos cum dimidio. Nisi enim providentia Opificis, Salvatoris, ac Domini breviter fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro. Sed propter electos breviantur dies illi ⁷⁸, ut ipsemet affirmavit, fletor meus, et Dominus, et misericors Dominus, qui supra vires tentari sinit neminem. Expletis temporibus illis, ubi Satanæ et scandala quieverint, repente immensa lux longe lateque coruscabit. Tum maximus ille, et pulcherrimus, et immortalis Sponsus ad totum orbem, ut novit, judicandum veniet, in multitudine, et virtute, et gloria, quam nullius mens informare queat. Sonante tuba, sepulcra aperientur, et mortui reviscent universi, et quotquot post homines natos interierunt, excitabuntur ⁷⁹. Viventes immutabuntur, scribit Paulus ⁸⁰. Qui in occursum Christi rapiuntur, in nubibus, in aera magno numero, justi erunt. Peccatores autem, ut ego, et quotquot improbius, in terra relinquentur, frustra lamentantes.

Tyrannus cum omni potentia sua condemnatus et ligatus, et quicumque characterem ejus habuerunt, ante Verbum sistentur. Tunc Rex omnium et Dominus potentissimus sententiam contra illos proferet, universique in gehennam præparatam discedent. In istis tunc implebitur illa prædictio,

ut vehiculo. Nam et Christus in nubibus elevatus est, et nos in nubibus rapiemur; et, quod omnium est beatissimum, cum ipso erimus semper.

quæ adfuturos ultimos dies cecinit, quibus Dominus inducet gladium sanctum, et magnum, et fortem super magnum draconem, serpentem, maleficum, quem plane interficiet acie hujus gladii. Draconem intellige Antichristum *.

CAPUT XI.

Adhuc de sceleribus Antichristi, et cur Deus eum vivere ac sævire patietur.

ANIMA. Quænam porro utilitas in adventu Antichristi? quod lucrum apportabit, cum venerit, ut venturum dicis? Quis illius vivendi modus: et cur eum Deus nasci patietur?

CARO. Ne te rei novitas perturbet: nihil enim sine ratione fit eorum quæ sunt ⁷⁹, et sine ratione conveniente: sed in pondere, numero et mensura. Paulus porro in altera Epistola ad Thessalonicenses cap. II, ad id quod quæris respondet. Eorum enim dominabitur Antichristus, qui gratia Dei sunt destituti, qui teterrima, et teterioris tetrora patientur: Hebræorum nempe gens, Christi interfecitrix. Quoniam enim charitatem non receperunt (charitatem intelligit Deum, vocatur enim charitas) ad utilitatem et fructum, ad salutem suam, Deus illis operationem erroris mittet, ut deinceps sequitur, ad confirmationem fidei. Antichristum (« operationem erroris ») appellavit. Si igitur audacissima illa bestia minime veniret, nunquam suam perversitatem agnovissent. Itaque ad Hebræos redarguendos veniet, ut ne figmentum quidem prætexentes dicere queant: Quoniam audivimus Christum semet Filium Dei nominantem, et Dei viventis progeniem ab aliis, nullo modo nos ei subijcere volumus. Talia loquentibus Antichristus ex iis quæ ipse dixerit, effuxeritque os obturabit: nihil enim ad veritatem, sed mera mendacia semper loquetur et faciet, sicut pater mendacii. Et cum sit Dei adversarius, Deum tamen sese non timide (o importunam audaciam!) appellaverit, etiam hinc ingratis silentium imponet. Si enim non audivissent Christum Verbum, Deum et hominem, tanto magis illi credere non deberent. Christus enim in humilitate docebat, dicens se missum a Patre: nihil sine illo, et consilio Paterno habere a semetipso quid faceret. Antichristus autem contra-

⁷⁹ Sap. XI, 26. ⁸⁰ Joan, v, 43. ⁸¹ Eccli. VII, 40.

Scholia.

* Sicut enim antea destructa et eversa sunt imperia, et monarchiæ, ut Medorum a Babiloniis, Babiloniorum a Persis, Persarum et Macedonum a Romanis, sic et hoc, Romanum, inquam, destruetur ab Antichristo, et ille a Christo, nec amplius occupabit.

Qui ab immundo spiritu est obsessus, ut mente alienatus vaticinatur, et a demone trahitur, nesciens quid dicat. Hoc enim vaticinantium est proprium, tu mentis potestate non esse, vim pati, impelli, trahi, raptari, furiosorum instar, et nescire quid loquantur.

A procreavi. Hujusmodi ille audaciæ plenissima effundet, nugabiturque. Quorum Dominus Judæos admonens, aiebat: Me qui veni in nomine Patris mei, et voluntate paterna, non suscepistis: « Alius in nomine suo veniet, hunc suscipietis ⁸⁰. »

ANIMA. Quomodo autem Satanas corpus gestabit? quæso; et quomodo carne continebitur? et quomodo animam mentemque, ut apparet, et alia habere videbitur? et quomodo secundum substantiam ipse quoque mortalis erit?

CARO. Ita noli cogitare, nec sentire, nec proloqui. Ex genere quidem Dan, et Galilæus erit. Virguncula falso credita, et impudicissima meretricula ex cubili inconcesso nefandum illum hominem pariet. In quo non obscure diabolus inhabitabit, et omnia ad voluntatem diaboli faciet, et tanquam dæmoni initiatus et loquetur, et aget: tractus, raptus in spiritu maligno, sic procedet, nesciens quid faciat ⁸¹.

En exposui, quas ob causas sceleratissimus Antichristus venire permittatur: Partim ut amputet excusationes Hebræorum, partim ut fideles fideliumque certamina appareant, quæ adversus et contra ipsum tunc suscipiuntur, et alii aliis semper exemplo sint, et sic præmia, quibus ob zelum istum omnes digni sunt, adipiscantur. Nec enim ad universorum exitium, aut citra rationem probabilem convenientemque, sed ad maximam utilitatem, ut supra docuimus, venturus est. Nam et carnes serpentum a medicis præstantissimis ad medicinam, et vires hominum instaurandas assumuntur, ut alia inutilia, et quæ putantur noxia: tametsi Antichristus nequitiam est medicina, sed pernicius potius.

CAPUT XII.

Ad perpetuam considerationem mortis incitatio. S. Trinitatis laus et admiratio.

Ne igitur investiga res hujus, nec interroga: nihil quippe ista scientia lucri acquires. Mortem autem et finem in horas exspecta: necesse est enim naturam dissolvi. Meditare hanc semper: « Memorare constanter novissima tua, et nunquam peccabis, » ut ait Scriptura ⁸¹. Admiror etiam Græcos, qui sapienter scripserunt, philosophiam esse meditationem mortis. Sicut enim panis præ omnibus escis est necessarius, et est firmamentum ac stabilimentum cordis, sic et meminisse mortis, omnium est optimum. Esurientem enim panis non

Chrysost.: Non ut prophete loquentur, sed quales fatidici erant. Ibi enim cum dæmon animam occupavit, mentem debilitat, et rationem obscurat et ita loquitur ipse omnia eorum ratione et mente totum ignorantibus, sed ut tibia inanima sonantibus. Sicut qui canunt oracula, et vates, qui cum multa dicant, nihil eorum sciunt, quæ dicunt, ita et ille a Satana mente emotus, loquetur, et aget quæ dæmoni collibuerint.

recordari, est impossibile : et volenti salvari, non esse memorem sui finis. Mors tibi melior fuerit ad salutem : vivere autem occasio peccandi, et morte pejus. Animam non mors, nec mortis ipsa permissio exstinguet : sed mores mali, et vita perditā. Etsi enim a principio immortalis, ut intelligentiæ particeps, creata es, tamen fuga virtutis mortem tibi affert. Tuam igitur emigrationem expecta, et ante oculos pone, nec solum quotidie, sed quandiu spiras cogita. Ante omnia supplica, et precare Dominum, ut in hora mortis fidelem tibi angelum mittat, qui te custodiat, qui te in prælio adjuvet, qui te liberet, qui tui curam gerat, ut custodiam et carcerem principis illius tenebrarum, et potestas tenebrarum, et formas, visu horrendas, et impetum dæmonum effugias, sursumque ad lumen gloriæ Domini pervenias, et plenitudinem appetibilium, ut vis, attingas : quod est in uno, et com-

munī principatu uniforme et splendet in omnibus ætatibus sæculorum : ad gaudium ineffabile supernæ habitationis, ad illustrem panegyrim supernorum ministeriorum. Etiam pater omnipotens superum et inferum. O splendor Patris, Virtus, et Verbum, per quod ex nihilo produxit omnino omnia. O Spiritus Paraclete, per quem continet omnia, et construit, et perficit, et complet, et portat ! O Trinitas et unitas, natura et personis ! O lumen triplicis substantiæ, Pater, Verbum, Spiritus ! Inspira mihi gratiam sapientiæ tuæ, et omnibus æternam dona lætitiā, quo ex omnibus rebus nihil est melius, nihil præstantius. Sancta Trinitas, tibi gloria, unum omnis imperii principium, et origo. Fides mea, odoratio mea, lumen et spiratio mea, gloriatio, fulcimentum et salvatio mea, in generationes generationum, in sæcula sæculorum.

DIOPTRÆ LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Quamobrem Deus cælestes et intelligentes substantias prius et semel universas procreaverit : inferiores autem similiter intelligendi vi præditas (animas hominum puta) adhuc singulas producat. Animæ cum beatis mentibus, cumque ipso Deo affinitas et immortalitas.

ANIMA. Quid ita tandem virtutes administratorias, et mentium illas legiones suas omnipotens Dominus et conditor ante condidit, quæ ut conditæ sunt, ita permanent; animas autem, ipsas æque rationis beneficio cumulas semper producit, procreat, et fabricatur ?

CARO. Summus opifex idcirco angelicas potestates principio produxit, ut ne humanum genus plus justo eas admirans, et carere initio existimans, ex eo quod innumerabiles nullo essent ortu generatæ, multos esse deos opinaretur, et hinc loco unius Dei, penes quem solum est omnium rerum principatus, confusum multorum dominatum, et omnino quemdam populum deorum introduceret : quandoquidem et creaturas nimio opere suspicientes, et in iis hærentes, nec ultra progredientes, mundum nunquam existere cœpisse, ut principii expertem, crediderunt, erroremque pestiferum erraverunt. Quare et animas istas in quibus inest ratio, semper procreat, simul sapientiam et potentiam suam infinitam demonstrans : simul docens, simul et semel omnia, quæque ad animas, quæque ad angelos attinent, a se facta esse, habereque unum principium, et subesse

uni Domino, quidquid vel sensibus utitur, vel intelligentia sola constat, vel ratione præditum est, vel ab his aliud est. Creatos vero angelos hinc item patet, si quis humanam naturam, quod ad animam pertinet, angelorum naturæ per cuncta similem effectam consideret. Nostram enim procreationem ex alio semper atque alio sursum versus intuens mentemque tam ad primam mentem referens, unum animarum, angelorumque dominum cognosces, qui verbo angelos prius condidit, postea hominem fecit, et usque nunc facit. Nihil supervacuum, nec otiosum, aut inane divina virtus et sola operans omnia ullo modo agit : nec est quando Dominus agere cesset ac desinat, aut ab operibus aliquantum requiescat. Animam porro neutiquam de essentia sua condidit, sed eam (ut divinis Litteris est proditum) imagine sua honoravit, tametsi eam, ut substantiam sempiternam, et intelligentem, et a materia sejugatam cum Deo solemus comparare.

Nunquam enim interit, seipsam semper movens. In quod autem cadit interitus, id immortalī naturā non simile, sed ex diametro contrarium est. Talis anima jam olim et ab initio producta est, substantia quædam intelligentiam et liberam voluntatem, et vitam in se habens, quam et corpori, quo utitur ut instrumento, cui copulata et implicata est, dare atque impertiri potest. Cujus naturam, viam ac facultatem si e rebus externis et plurimis et diversis perspicias, merito ipsam admireris. Nam seu

Scholia.

* Pselus: *Cujus nulla origo est, id nimirum etiam æternum est: nec tamen si quid æternum est, id etiam ab aliquo principio ortum non est. Anima enim,*

mens, et angelus æterna quidem sunt : sed principio et causa non carent : omnia siquidem a prima illa causa ut existerent acciperunt.

artem, seu scientiam, seu actionem, seu operationem, seu contemplationem spectes, ex omnibus ejus immortalitatem colliges, et qualis quantaque sit intelliges; quemadmodum in secunda disputatione supra docuimus. Qui enim ab initio animabus ut essent præbuit, ille idem æternitate ipsas muneratus est: quod quidem munus cum eis in naturam versum sit, eo privari unquam possunt. Quot autem numero sint animæ, quamque magna eorum multitudo, hominum nemini cognitum est: cognitum autem et perspectum Creatori, cui soli nota sunt omnia. Qualis præterea quamque nobilis sit cum angelorum, tum animarum natura, etiam hoc ille idem novit: quis enim nosset alius?

CAPUT II.

Animas vacare prorsus corporeis accidentibus, et secundum substantiam nullo discrimine variari. In resurrectione non beatorum corporum, nec animarum, sed gloriæ præmiorumque differentiam fore (16).

ANIMA. Aliud quæro, idque difficile, quod tamen pernosse volo, concupisco et desidero. Et Scripturis docta sum perspicue esse animas, ut dixisti, a materia segregatas, et ratione præditas. Quæ etiam essentia ipsa cum angelis conveniunt, suntque tripartitæ, ut disputatione secunda ostensum est. Habent enim iram, cupiditatem, et in primis rationem, quæ item permanet: insuper facultatem interiorem, quintuplicem, mentem, ratiocinationem, phantasiam, discretionem, quæ facultates quoque rationales appellantur; etiam memoriam, quod maximum est. Æqualiter nempe hæc omnibus animabus contigerunt: non ut alia plus, alia minus obtineat: nec ut aliter illa, aliter ista se in his habeat, et alia cæteris in iisdem superior conditione sit, alia majorem puritatem, et præstantius quiddam, ac potius ad res divinas contemplandas et agendas sortita sit. Itaque de his et illis sciscitor, num omnes inter se simili sint facie atque visu, an in hoc varietatibus discrepent. Si tamen aspectum, et formam eis tribuere fas est.

CARO. Hæc de corporibus nostris, deque omnibus quæ sensum tangunt, dicuntur, in quibus naturaliter quædam facies, conformatio, et species, aspectus, aduncitas, et similitas quædam, album, fuscum, nigrum, parvum, magnum, tenue, crassum reperitur. Et est corpus aliud pusionis, infantis, modo geniti, et aliud senescens. Sunt demum qualia et quanta corpora, ut reliqua accidentia prætermittam. Verum tamen post resurrectionem e sepulcris etiam ista, perinde ut corpora ipsa immutabuntur, ad unam eandemque speciem redacta, et ad eandem ætatem, ut scriptum est: gloria tantum non eadem

A singulis, sed pro rebus in hac vita præstitis tribuentur; et aliis alia bravia, seu præmia cum mensura conferentur. In corporibus nulla prorsus differentia cernetur. In animabus autem similis in præsens natura et est, et fuit, jam inde ab exortu humani generis, ut e sacra Scriptura liquet, corporibusque implicitæ sunt, et unum animal videntur. Nulla igitur est inter eas secundum naturam dissimilitudo: nec alia alius species: sed communi omnibus ratione, essentia, et forma, et natura omnibus eadem: si tamen ita de spiritibus loqui fas est. Substantia enim non corporata quamnam crassitudinem, et latitudinem et distantiam, aut profunditatem aliquam, aut figuram, aut pondus varietatis, instar molis habeat? longitudo etiam, et magnitudo iis in hærent, quæ sub sensum veniunt. Hæc omnia longe ab animabus absunt. Illud, et quidem solum, plane sciendum, unamquamque congruenter operibus et moribus suis præmium, mercedemque relaturam, quemadmodum sermone superiore dilucide explicatum est. Nam quæ bona fuerit, gloriam immensam consequetur: quæ mala et atra, tenebras sortietur. Quælibet juxta scopum propositumque suum, sicut operata est, ita vel gaudium, et honorem, vel dolorem, et ignominiam inveniet. Anima quippe libera est, et quod libet, hoc facit. Corporibus autem perinde ut animabus accidit. Verumenimvero naturam animæ nemo unquam vidit præter Dominum, qui eam condidit, ut ipse novit.

CAPUT III.

Mirifica et multiplex inter homines tum ab anima et moribus, tum a corpore et sensibus discrepantia. Corpus singulorum ex quatuor elementis a qualiter constare.

ANIMA. Si igitur, ut docuisti, animæ secundum naturam, nihil inter se differunt, quæque a principio habent, et facultates recensitas pariter æqualiterque habent, etiam in omnibus aliis sibi respondere homines oportebat, qua prudentia, qua cognitione, qua sapientia, qua scientia, qua pulchritudine, qua statura. Anima siquidem vivificat, et restaurat, et sustentat, et alit, et firmat, et continet corpus; illique obtutum nunc hilarem et jucundum, nunc tristem morosumque affert, et omnia hæc pro arbitratu mutat. Quod maximum atque pulcherrimum est, loquendi facultatem dat, et ambulandi et agendi, quamcumque actionem nominaveris, et unde, et quomodo, et quando, et ubi, omnia ista in potestate mentis sunt, mens autem animæ idem est, quod oculus corpori. Absque his corpus iners et mortuum quoque est. Ego porro discrimen nimis magnum observavi. Nam

Jacobi Gretseri notæ.

(16) Doce: auctor in corporibus resurgentium nullam prorsus fore differentiam. Sed verior et communior est contraria theologorum sententia; nempe unumquemque resurrectionem in vigore juvenilis ætatis, quem circa tricesimum a nativitate annum, vel habuit, vel habiturus fuisset, si eo

usque vixisset: itemque in ea corporis statura, quam juxta proprium temperamentum et facultatem naturalem adipisci potuerit, si nullum impedimentum obstitisset. Vide Gregorium de Valentia tom. IV, disp. 11, q. 3, p. 3, et Suarez tom II, p. 50, sect. 5.

hic quidem homo est prudens et honestus, ille ingenium in promptu habet, alius est sapientissimus, alius delirus, alius furiosus, alius attonitus, alius perspicax et solers, alius torpidus et ingenio tardissimus. Rursum in sensibus vidi dissimilitudinem haud mediocrem. Nam hi acutum cernunt, alii obtusam habent aciem. Et quis satis tot discrimina eloquetur? Mitto gustatum, tactionem, in quibus quanta reperiatur varietas quis explicabit? In illis, oro, mihi differentiam multiplicem intuere. Nam unus quidem, quanquam naturæ consors, mutus est, alius vocalissimus. Alius genitus est cum voce rauca et malesona, alius balbus, alius impeditiore lingua, alius tardiloquus, alius exilli voce. Rursum, alius prompte ac facile loquitur, alius est instar tintinnabuli garrulus. Alius minime probatur, alius laudatur ab omnibus. De staturis autem quid dicemus? Hic brevi, ille longa, alius media seu justa. Alius pronus, alius erectus, alius ghibbosus. Alius facie candida, alius nigra, alius media. Alius comatus, alius crispus, alius depilis. Alius imberbis totus, alius promissa et densa barba. Quidam pediculosissimi sunt, quidam habent paucissimos*.

Alios cerno iracundos, biliosos, et cholericos; alios mansuetos ac lenes animo et moribus. Alios imbelles, degeneres, timidos; contra alios generosos, fortes, et magnanimos. Sed finem faciamus enumerandi tot discrimina et discrepantias. Quis enim eas recensuerit omnes, cum sint innumerabiles? Ne ultra quam decet sermo extendatur. Tu me verum doce in his omnibus. Nam cum ostenderis animas hominum esse æquales, tamen earum efficientiam diversam confiteris. Nam æqualitas in corporibus aperta est, utpote quæ ex ipsis quatuor primis corporibus et elementis, ex quibus penitus omnia, concreta et coagmentata sunt, ex calida, frigida, sicca, humida substantia, quibus respondent ignis, aqua, aer, terra. Et hinc bilis atra, bilis flava, sanguis, phlegma illis cognata, et æqualibus æqualia.

CAPUT IV.

Duplex mundus, superior et inferior. Hominem utriusque participem esse. Cuiusque elementi, binæ qualitates. Ex quatuor humoribus quinam cui elemento propter similes qualitates respondeant: quo pacto cum iisdem elementis et quatuor humoribus totidem anni tempora consentiant. Qua ratione causa superius explicatæ varietatis, qualitatum et humorum temperationi in corpore humano debeat. Rei illustrandæ paradigmata.

CARO. Etiam in his deinceps te erudiam. Duos mundos ab initio, et utrumque simplici substantia conditor produxit: superiorem, quem cogitatione percipimus; inferiorem, qui in sensus incurrit.

A Quæcunque autem in hoc gemino mundo sunt, superiora et inferiora, inquam, hæc quidem ex ipsis corporibus, illa incorporea condidit, incorporeas supernas legiones intellige, naturam materia vacantem, sub oculos non cadentem et simplicem. Ast, inferiora fecit corpora, materia videlicet constantia. Nec supra sunt corporea, nec infra materia expertia. Homo autem, o mira res, ex his ambobus concretus est, ex superiorum, inquam, intellectuali, et principe natura, et ex luto ac pulvere, unde inferiora exstiterunt. Animal quoddam, corpore quidem inferum, anima vero superum. In hoc igitur mundo quem sentinus, etiam elementa perfecta, quatuor, et prima corpora e nihilo producta sunt,

B ignis, aer, aqua, terra. Ignis calidus est et siccus, aer calidus et humidus, terra frigida et sicca, aqua frigida et humida. Atram bilem terra generat et alit: est siquidem sicca et frigida, quemadmodum ejus mater terra. Phlegma debetur aquæ: nam frigidum est, et humidum, ut illa. Ab aere procedit sanguis, similiter ut ille calidus et humidus. Ignis generat flavam bilem, ambo enim sicca et calida sunt. Ex hisce quatuor hominum corpora commista ac temperata sunt, ex utraque scilicet bile, flava et atra, ex sanguine, et phlegmate. Ex elementis fructus, nutrimentorumque vis: corpora autem animalium ex humoribus quatuor. Auctoritas enim quatuor elementis, ut quibusdam aurigis aut ducibus magnis data est, quæ Deus omnium artifex præesse corporibus, eaque regere voluit. C Quadripartitis temporum commutationes annus affert, nempe ver, æstatem, autumnum, hiemem. Verna tempestas humida est et calida; æstiva calida et sicca; autumnalis sicca et frigida; hiberna frigida et humida. Horum qualitatum temperamentum edisseram. Verumtamen disseram, et admodum perspicue in sequentibus. Nunc quæstionem abs te propositam expediamus, Deoque adjuvante feliciter rem absolvamus. Quatuor anni vicissitudinibus constitutio quoque corporum est consentanea necessario. Vere augetur sanguis, quia humidus et calidus; flava bilis æstate, quoniam sicca est et calida; atra autumno, nam sicca est et frigida; hieme autem phlegma, quod frigidum est et humidum. D Cum quatuor itaque anni temporibus, ut dixi, etiam elementorum natura conspirat. Si ergo unum horum quæ nominavi modum excesserit, quando post commistionem humanorum corporum fit conceptio, hujusmodi etiam crisis in anima sequitur. Nam si uterque qualitatum binarius, calor et frigus, humor et siccitas probe conflatus et coessentialis fuerit, quod generatur optimum temperamentum habebit. Quod si calidius elementum superaverit, certum est, quod gignitur, pulchrum et fortissimum

Scholía.

* Chrysostom. : Seu qui senex, seu juvenis fuerit, seu voce absona, seu alterius cuiuspiam concinnitatis expertus, nullum est crimen. Quod enim hic requiritur, est anima sobria, mens vigil, cor contritum, animus

constans, conscientia pura. Hæc si quis habuerit, Deo placere potuerit. Tantum mens generosa esto, et ab hisce corporeis defectibus nullum erit impedimentum.

fore. Si frigidum, frigidius et pigrum. Si siccum, acerbius, et submorosum. Si humidum, ventri deditum, et mobile. Clarissime igitur demonstravimus Creatorem ac Dominum per res a se effectas potentiam suam proportionem quadam ostendisse, in cœlo et astris, sole et luna, in his quæ spiritu et vita fruuntur, in aquis, et omnino in cæteris universis. In omnibus enim partem aliquam Conditor videtur. Tale est etiam anima, hoc, inquam, quod est secundum imaginem Dei, inaspectabile, et visum adhuc nemini, quod per corpus, in quo habitat, et instrumenta corporis suas actiones exerens, inde cognoscitur. Animum quippe, cui tributus est principatus, cerebrum incolentem quasi decenter saginans, cum triplici ejus facultate, memoria, phantasia, et cogitatione, corpus ad voluntatem apte moderatur, quemadmodum universam creaturam mens illa omnia operans, administrat. Rationi pro sede cor tribuitur: jecinori agnata est cupiditas, risui splenem servire constat, spiritum pulmones uti folles excipiunt et reddunt; urina genitalis renibus innascitur; fervor iræ, et ardor sanguine circa cor bulliente existit: noscendi vis oculis est insita; lingua loquendi facultatem possidet. Ut paucis complectar, per membra partesque corporis uti per instrumenta suas actiones omnes exhibet. Etenim secundum quam missionem naturam adeptum est corpus (eadem enim hæc iterabo) ad eandem animæ vis et opus sese accommodant. Perspicuitatis causa exemplum affero. Deus e superis locis pluvia demissa, totam terram aqua natura simplici irrigat, aqua autem varie in omnibus arboribus, et herbis humo prodeuntibus transmutatur, quorum unumquodque hanc cœlestem aquam cum susceperit, gustatu et per se plane simplicem, immutat, et coactam transformat, et figuram quandam, et magnitudinem, et colorem accommodat atque admiscet, unde mille qualitates. In rosa quidem odor suavis, in ruta teter, in allio, cepis et reliquis acerrimus. In lilio color candidissimus, in viola purpureo similis, in rosa subrubeus, et coccineus et albus. In aliis hyacinthinus, cæruleus, varius. Oliva profert oleum, in vite pendet vinum, in omnibus omnia ex sola aqua nascuntur, non se mutante, nec per semet aliam formam induente, neque in aliam substantiam migrante cum de cœlo in terras præcipitat: sed juxta qualitates, et mutationes eorum, a quibus recipitur ipsa quoque alterata et immutata, pro cuiusque natura commoda et utilis evadit; et quamvis arborem seu fructiferam, seu sterilem nutrit, et omnem herbam agri, segetem et gramen, seu utile, seu inutile educat, et producit. Nec enim quisquam dixerit, quoniam aqua unum quiddam est, etiam qualitates, et fructus om-

⁸² Psal. xviii, 6.

nium in uno gustu et forma convenire oportere, minimeque in tantam multitudinem atque varietatem discerni, ut alius esset sapore jucundo, alius amaro, alius astrictorio, alius dulci; sed quemadmodum aqua una est, sic et ista sub unum redigi. Si quis sic ratiocinetur, eum ego nugari, menteque ac sensu destitutum puto: talem nimirum existimare animarum naturam parem. Inseruntur corporibus, et coalescentes ea et alunt, et sustentant, et fovent omnimodis. Qualitas autem temperamenti, qualiscunque tandem ipsis ex elementis, et humoribus contigit, immutabilis est, sive quis calidam, sive frigidam, sive siccam, sive humidam naturam obtinuit: et sive quæpiam femina bene, sive male oleat: sive candida, sive fusca sit: sive deformissima sive formosissima. Non enim animarum, sed elementorum juxta divinam plane providentiam est ista coagmentatio. Si igitur corpus bonam ex elementis temperationem habuerit, et quæ isti proportione respondet, ex sanguine, phlegmate, ex utraque bile commistio æqua fuerit qualitateque et quantitate consenserint, et concordarint, tum pugna et seditio elementis nulla intercedit, nec ob aliquam exsuperantiam aut nimietatem in se mutuo insurgunt; sed pacem, et ordinem, et fœdera conservant, corroboranturque et florent, et corpus sensus suos bene firmos ac sanos possidet: insuper et cerebrum, unde vita perspicue pendet, bene habet*: nec quidquam morbi, aut obstaculi, aut nocimenti sentitur: sed maxima in tranquillitate corpus versatur, simulque et una cum ipsis viscerum primaria, cor, jecur, stomachus, lien. Et tunc anima facile corpus istuc tolerat, functionesque suas citra impedimentum, optime aliis ista sequentibus repræsentat. Nam respiratio valet, et præcordia sunt incolumia, moresque ad bonam habitudinem, et elegantiam eutescunt: quanquam ex anima, qua parte cum brutis nobis communis est, procedant. Quod si corpus quocunque modo ægrum fuerit, non poterit illud anima restituere. Rei declarandæ paradigma in medium adducam. Sol est pulcher, et lucet velut sponsus, velut gigas speciosus⁸³. Ejus functio duplex est, lucere et calefacere. Sunt etiam in terris diversa, campi, valles, scopuli, colles, silvæ, pagi, quæ omnia radiis suis ferit ac perfundit. Sed ubi serenus ac purus est aer, in his nullo impedimento lumen radiorum jacit. Ubi vero nebulæ, et aeræ caligines se diffuderunt, densiorque nubes se interponit, non lucet purum sol, neque calefacit, sed tenuissime, et opaco lumine. Non tamen tunc culpandus est sol, quoniam non ipse, sed nubes, et aerea crassities quæ prohibent, in causa sunt. Corpus existima esse mundum: vicos, et urbes esse sensus, et membra, et

Scholia.

Isidorus: *Ab immodico intemperics fit. Quando enim elementa terminos suos egrediuntur, tunc morbi, et diræ mortes eveniunt.*

partes corporis, et viscera : nebulam symptomata corporum intellige, lucidissimum solem facultates animæ, in his namque paradigma solis accipiendum est. Si qua enim serena sanitas e corporibus elucet, et membrum aliquod externum, aut pars interior ab aliquo symptomate neutiquam læditur, inde corpus bellissime sese habet. In quibus secus sit, ibi etiam animæ facultates feriantur. Atque nunc est, quod homines tantum invicem discrepant. Alius intelligentia iners est, alius perspicax et solers. Alius bene moratus, alius improbus, alius superbus. Alius fidelis, alius malevolus. Horum causam esse Deum cave putes, quod quibusdam scilicet optime velit, et optima illis donet, omnique bonitate et gratia eos cumulet : quibusdam vero velit pessime, eosque contrario modo tractet. Quomodo enim et ista iudicii Providentiæque divinæ sunt? a qua si potissimum suspensa essent, non æqua, sed iniqua manifeste foret. Sed hæc blasphemia etiam verbis tenuis absit. Sicut enim soli dedit quæcunque dedit, celeritatem, magnitudinem, pulchritudinem, splendorem; et terræ similiter fecunditatem, arboribus ferre fructus, frumento et aliis unicuique functionem propriam et naturam, sic istis quatuor elementis auctoritatem et imperium corporis univærsæ, ejusque incrementum, immutationem, finem ac dissolutionem commisit, iudicio et ratione quam ipse probe novit. Nihil enim rerum omnium Domino non ante intellectum et provisum est : qui creaturarum parens et gubernator est, et omnibus ex omni parte adest, et omnia permeat quæcunque fecit, et facere, et conservare, et administrare, et portare non cessat. Si igitur bonus, et sapiens est, ut est : qua bonus, omnia producit ut bonum sese diffundat, notumque et manifestum fiat; qua sapiens, providentiam et curam operum suorum ostendit. Nam si nihil provideret, quo modo sapiens esset? Nec bonus, nec sapiens, si non prævideret rebusque consuleret. Igitur apud omnes, et præ omnibus certum est Opificem rerum omnibus quæ fabricatus est prospicere, et providere. Cognitio autem futurorum in nobis non est, qui vix sola quæ ante pedes sunt, videre possumus, et vix memoriam et iudicium præteritorum habemus. Conditor autem, ut Deus, et illa præcognoscit, et iustus iudex, et arbiter rectus est, et si iudicia divina abyssus multa⁸³. Quomodo igitur se, quoad temperamentum attinet, corpus humanum habeat, et quomodo effector summus elementis regnum impertiverit, et quinam secundum qualitatem, et temperamentum tale, quali corpora constituta et coagmentata sunt, ut diximus, etiam animæ facultas et actio pateat, quomodo propter hæc symptomata eveniant, et e contrario corpora bene valeant, et in melius proficiant, satis nostra disputatione ostensum est. Nihilominus paradigma utar, quo dicta plus lucis accipiant. Terram aiunt cuni-

A culosam et cavatam, et habere quasdam venas, per quas ab imo, et occulte rivos aquarum emittat, ex quibus et fontes terram irrigent. Per hos meatus aqua marina colatur, et cursu peregrino dulcescit, et in qualitatem naturamque metallorum, et fontanam, ac putealem aquam mutatur. Quod si terra, ex qua puteus scaturiendo erumpit, amara, aut dulcis fuerit, aqua marina illam ipsam qualitatem, et ita contigerit, seu acerbicem, aut amaritatem videlicet, seu dulcedinem in se capessit. Si autem meatus sit angustus, dum ipso fluxu luctatur, vehementius calescit, et ut est consentaneum, fervescit. Et in his jam dictis rursus perspecta est illa novitas, quomodo cum una quidem sit aquarum natura, in aliis tamen aliud fiat, naturamque mutet, in qualitatem, in metallum, et habitum singulorum. Perinde corpora se habent. Animarum vero natura non est alia atque alia, sed æqualis omnium. Ast in corporibus minime invenitur identitas secundum habitum, sed alia alii crasis, ut ostensum est : siquidem nec in omnibus æqualiter elementa mista et temperata sunt, sed unumquodque ut sortitum est suam crasin, ita ad se animam quoque inflectit. Itaque sive quis graviter irasci solet, et est superbus, sive mansuetus, sive tranquillus, sive moderatus, sive scortator, sive lascivus, sive castus et probus, sive magnanimus natura, sive contra sordidus, aut potator, aut ebriosus, aut sobrius, et aquæ potor, aut vigilans, aut celeripes, aut tardigradus, aut docilis, aut indocilis, aut rudis, non est culpanda anima, quemadmodum oratio nostra sigillatim per omnia disseruit : sed potius corpus, et temperamentum, quod illi contigit; propter quod non solent sibi similari corpora, inquam, nec esse affinia in quacunque re, ad scientiam aut sapientiam, ad habitum aut naturam, ad aspectum, aut figuram, ad venustatem formæ. Cum enim ex elementis varia temperatio existat, necesse est, et corpora in his varie se habere, et animam ad se violenter trahere. Satis, ut arbitror, res probata est, et pluribus nihil est opus. Illud dictu valde est necessarium. Si unus quidam character in omnibus hominibus esset, multa in genere humano sequeretur confusio, et caligo et nox vitam occupatam teneret. Quibus enim iudiciis, aut qualibus et signis peregrinus ab amico et familiari internosceretur? inimicissimum, ab optimo quæ notæ discernere? Non illi parentes, nec contra parentes filios, deficientibus huiusmodi symbolis agnoscerent. Cæterum sapiens Architectus, et largitor sapientiæ, plasmati ad notitiam mutuam consuluit, dum diversa indicia hominibus et ex forma sive lineamentis, et non minus ex voce quasi infudit. Præterea divinam Providentiam in tanta facierum diversitate admirari dignissimum est. Hinc namque animus occasionem indagandæ veritatis, errorisque vitandi inveniet. Quod si hæc tibi non satis

⁸³ Psal. xxxv, 7.

persuadentur, fidelem, et a Deo afflatum testem dabo, nomine Anastasium, cognomento Sinaiten, docentem et scribentem clare super his, quæ interrogatus fuerat. Sed audi verba.

Interrogatio. Unde ab ipso ortu et teneris annis quidam inveniuntur natura mites, alii iracundi, alii injuriosi, alii voluptati obscenæ dediti, alii osores mulierum et continentes? Rursum quidam natura facile sua communicant, alii sunt inhumani, nihil altis de suo impertientes. Et quidam cernunt ingeniosissimi, et ad excogitandum felicissimi, alii tardi et stupidi.

Responsio. Non est Deus, qui hunc quidem pudicum, alium Veneris satellitem, istum iracundum, hunc lenem facit: sed genera quædam sunt, et temperamenta regionum, locorum, elementorum, aerisque et temporum mutationes, ac vicissitudines. Deinde et naturales causæ, elementorum in corpore temperationem comitantes. Per quas causas, et mutationes, et tempora et temperamenta, si qua hora infans concipitur, calidum elementum exsuperaverit, quod generatur, calidæ constitutionis, ad vim et injuriam propensum erit, et libenter sua communicabit. Sin frigidum elementum redundaverit, quod nascitur, ex frigidore constitutione ad castitatem cernetur propensius. Idem de aliis duobus elementis dicendum. Secundum sic cum namque solitarii, morosi, sobrii, et acres: secundum humidum pigri et caduci, atque gulæ dediti, et immundi fiunt. Nam si dixerimus divino jussu ac voluntate generari hunc quidem improbum, illum probum, non recte dicemus, vel potius Deum maledicto incessemus. Nec istuc solum, sed etiam homo castus non inveniatur dignus mercede; Deus enim castum fecit. Nec libidinosus, et iracundus merebuntur pœnam, a Deo scilicet tales facti. Itaque hæc ex natura emanant, prudentia, temperantia, et reliqua, quæ a sanctis Patribus non virtutes, sed naturales eminentiæ et excellentiæ nominantur, quæ Græcorum astrologi stulte sapientes secundum motionem, cursumque siderum hominibus contingere fabulati sunt. Fidei faciendæ satis esto Sinaita: an adhuc præstantiorem desideras?

ANIMA. Sufficit, et recipio, et eo sum contenta, et eum veneror. Non opus mihi est longiore oratione, nec pluribus testimoniis, cum hæc dicat testeturque multis æquiparandus, pluribus antefereendus Athanasius. Nec illi quisquam criminator hunc honorem invidet.

CAPUT V.

In voce humana summa varietas ac dissimilitudo, comparatione quadam lyre, seu instrumenti musici ante oculos ponitur.

De cætero, ago de natura vocis, et quomodo nec ipsa æqualiter hominibus, sed aliis alia data sit, multimoda et varia: et ad varium usum, ad loquendum, ad cantandum, ad intendendum, et remittendum.

CARO. In hoc quoque morem geram tibi. Si or-

ganon seu instrumentum musicum bene aptum, et ligno pulcherrimo, quod putrescere nequit, nec marcidum quid, nec aliud vitium habente, ab aliquo excellentissimo artifice fabrefieri contigerit, et glutinatum, et compactum, et undique perfectum absolutumque fuerit, et æquales chordas, nec asperas, ut Eumolpi, et has congruenti proportionem, secundum intensionem, et remissionem temperatas, et in nervis æqualibus momentum, et tractum, et alia habuerit, tunc melos musicum, beneque numerosum, et melos plane harmonicum artificii musici reddit. Si autem chordæ æquales illi non contigerint; sed alia tenuis, alia gracilis, alia crassior sit, et alia ordinem non habeat, similiterque nec ratione intendatur aut remittatur, et lignum etiam sit semiputridum, musicus quamvis plurimum excellat, egregium melos, et omnimodis concinnum formare non potest. Nam si desit cithara, et lignum, et illius apta compositio, et ars conveniens, artificem peritiam suam ostendere impossibile est penitus. Non enim bonum et suavem sonum lyra remittet. Et quamvis digitorum artificiosa mobilitate valeat, qua chordas vel momento percurrat, non tamen numerosissimum melos edet, lyra non bene, ut dicebamus, concinnata. Eadem prorsus de voce cogites velim. Os istuc tuum organum, seu instrumentum arbitrare, et dici patiare. Nervi et chordæ tibi sint quæ vocem quasi rotundam, et tornatilem efficiunt, dentes, labia, fauces, collum, lingua, unde sonus melicus existit. Ad hæc pectus, pulmo, muscoli. Ista namque instrumentorum instar sermوني subserviunt. Insuper aspera arteria maxima: in quibus omnibus differentiam videbis summam. Quidam est lingua versatili ac subtenui: alius tarda et carnosa. Alius dentes majores, alius minores gerit. Alius est dentatus, alius edentulus. Huic sunt iustiores, illi foras prominent. Alius lato collo, alius angusto. Jam gurgulionis, faucium, labiorum constitutionem variam ac dissimilem quis consequatur? Nec vero in ipso ore æqualitatem cernas. Ex omnium igitur horum diversitate, veluti fidium pulsum et sonum, vocem quoque inæqualem reddi, aliamque ab alia permultum distare contingit. Nec vero ista ab anima, tanquam a causa: sed a tabernaculo isto, ejusque membris et partibus pendet. Os, lyram dico, chordas iterum appello guttur, fauces, collum, linguam, dentes, labra; hæc enim cum ad alia, tum ad vocem, cantum, et sermonem efficiendum requiruntur. Anima vero, et in ea animus ipse, est artifex. Ego porro etiam nares vocem adjuvare video, sine quibus nemo β et μ litteras pronuntiare potest. Quanquam omnia lyre et chordis, uti vocem et vocis sonum perficientibus attribuimus, cum tamen non totum penes illa sit. Etenim alia lyra ex ligno salicis conficitur, alia e ficulneo, alia querno si voles, et alia instrumenta musica forte ex aliis tum ex astrigentibus, et duris, tum ex marcidis et laxis. Et quomodo quis

tandem ex tot, et natura diversis lignis concordem A dem modulationem eliciet? Nam etsi omnes chordas inter se æquales faciam, tamen earum contentio et temperatio melos et sonum variant. Idem de ore isto ad eandem rationem cogita. Aliud alterius positionis, et figuræ, et mensuræ est, et hinc anima, ut deberet, similem per id sonum exprimere, et aptare nequit. Nec ideo accusandæ sunt animæ, sed ora potius, et omnia organa, per quæ sonitus venit. Quod si etiam hæc subdividamus, et quale quali in his ad sonum vocis, et sonum melicum impedimento sit ostendamus, et cur hic quidem blæsus, ille balbus sit doceamus, ad alias demum et naturales, et artificiosas demonstrationes ex libris Galenicis petitas, devolvemur, et in longitudinem immensam excrescet oratio, si omnia exacte, et minutim velimus pertractare. Plura igitur præteriens, hoc solum dicam. Sapiens occasionem nactus, sapientior evadet⁸⁴; et sola interrogatio sapientis stultum erudit.

CAPUT VI.

Tametsi homo propter temperamentum ad vitia fertur, posse tamen sese corrigere, si velit, Deo opitulante. Supra naturæ cursum et ordinem divina quædam opera. Dei beneficia desiderantibus quid præstandum sit.

ANIMA. Intellexi probe, quæ disseruisti. Quam enim misionem corpora habuerint ex elementis, juxta illam animam quoque gubernari atque regi. Itaque non aliam affectionem et motionem corporibus a Conditore inditam concedemus, quam quæ C ex eorum temperamento promanat, naturamque per se sua ad istam elementorum coagmentationem dirigere, et accommodare, a qua omnia deducuntur, et prudentia et oratio, et seu quis natura valde iracundus, seu stolidus, seu ineffabilis, seu invidus, seu libidinosus, seu scelestissimus, seu impudens instar canis, in venerem pronus, fatuus, atonitus, delirus, immitis, durus, subamarus animi sit. Rursus istorum contraria naturæ, et temperamento elementorum ascribemus. Improbos autem et consceleratos an ab improba et stolidia mente tales esse asseremus: nec in his quæ diximus, providentiæ judicium, nec elementorum misionem accusabimus? Num igitur hi qui ad deteriora feruntur, pejora melioribus mutare possunt?

CARO. Etiam possunt, et mutant: verum si mens secundum rationem judicet, secum agitando, ferventerque cupiendo meliora et omnia demum, in quibus natura versatur optime. Si mens, et illa alia hæc judicaverit, ut dixi, adjuvante desuper divino auxilio, deteriora in meliora, et facillime convertentur. Ex his quæ præstantiora, et divina, et superna, et quæ a dæmonibus sint, ut illa qui-

dem recipiantur, hæc contra rejiciantur, et quæ conscientiæ, quæ simplicis cogitationis perfectorum est, mihi crede, ut oportet, discernere ac dijudicare, et prudentia valentium in omnibus, ut judicent rectissime, penitusque omnia perspicienda. Quæ autem admirationem superant, jam dicenda sunt: in quibus natura, et elementorum mistio est inefficax, Conditor autem naturæ rationibus agit, quibus novit, utpote solus et Dominus et omnipotens, et omnium causa, et omnium administrator. Supergreditur enim naturæ ordinem et terminos ejus, æquus et benignus quibus illi placuerit; et solus prævalet, et omnia omnino potest, et omnia convertit, et affectus turbulentos coerces, et omnem habitum vitiosum dissolvit, facitque mirabilia, naturas permutat, omnia apud omnes solo verbo conficit in generationibus generationum usque ad consummationem sæculi. Ad hæc igitur mirabilia aperienda, et edisserendi accedo, quibus naturæ ipsa cum ordine ac modo suo victa succubuit. Mulier tandiu concipit, quandiu menses sanguinum consuetos patitur. Qui ubi desierint, fetu amplius non gravidatur. Verumtamen, Deo jubente, plurimæ etiam præter naturam gerunt uterum et pariunt, anus, et steriles, ut Sara Isaac, et Anna Deiparam, ævi matura Elisabeth, cuius gratia nomen, Joannem præcursorem. Hujusmodi alias non paucas omni sæculo quispiam invenerit. Generationem Verbi ex intacta puella libens silebo, cum sit inexplicabilis. Silebo etiam prodigia, miraculorumque copiam, quæ supra naturæ vires in mutis, et cæcis, et aliis calamitosus Dominus ipse miraculorum, viis et modis sibi notis perpetrare consuevit. Samsonem quoque generosum ac fortem reddidit. Joseph ea formæ præstantia, qua olim Adamum, illustravit. Salomoni sapientiæ fastigium et amplitudinem donavit. Græcos ad rerum pulcherrimarum cognitionem erudit, ut libros ceu instrumenta conscriberent, artis ac sapientiæ plenos, grammaticæ, rhetoricæ, medicinæ, et aliarum facultatum, et augustæ philosophiæ, omniumque principis. Sed quid ego moror tibi insigniora et meliora referre? In tertium cælum, o rem admirandam! Paulum D rapuit⁸⁵. Philippum improviso Gaza abreptum, in Azotum dicto citius abduxit⁸⁶. Habacuc sublimem per aera Babylonem portavit, et messoribus postea eodem die restituit⁸⁷; Enochum⁸⁸, et Zelotem Thesbitem⁸⁹ de terra in cælum subvectos, et viventes prætermitto. In quibus nec natura, elementorum mistio, nec aliud simile quidpiam valuit: quis enim id dicere audeat? Sed Verbum, quod omnia facit, et immutat.

Ut inde discamus, et cognoscamus imperium et

⁸⁴ Prov. ix, 9. ⁸⁵ II Cor. xii, 2. ⁸⁶ Act. viii, 39. ⁸⁷ Dan. xiv, 32. ⁸⁸ Gen. v, 24. ⁸⁹ IV Reg. ii, 11.

Scholia.

* Basilii: Non potest homo a semetipso accipere quidquam, nisi ei datum fuerit desuper. « Quid enim

habes quod non accepisti (I Cor. iv, 7)? » et, « Det donum est, non ex operibus nostris, ne quis gloriatur. »

magnitudinem potestatis ejus in omnibus? ne quis dicat fictori suo, Quare me sic fingis? Figulus lutea utens substantia, per figlinam de ea fingit quod libet, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam⁹⁰. Veruntamen ad demonstrandam, sapientiam et artem omnia^{*}.

Eloquar quod est mirabilius, ut amplius obstupescas. Venerandum animal, et præstantissimum homo est, ut docuimus; a Christo enim nomen duximus, et ad regnum cælorum vocati sumus. Quin etiam donum aliud majus accepimus. Nam si peccata animo et corpore admissa absterserit, et pro eo ac decet sordes suas eluerit, in laboribus, in religiosis exercitationibus, in lacrymis, in gemitibus, iterum divinarum illustrationum diversorium evadit. Spiritus docet omnia. Si illitteratos acceperit, sapientes efficit; si pastores, prophetas, psaltes ac reges reddit; ad perfectionem actionis et contemplationis evehit. Quod si rursus homines, ut dixit ipse, inhabitavit, gratiamque ac lumen suum iis impertiverit, cælesti et divina exstasi alterantur, ut scribit Climacus, spiritualium divinarumque rerum sapientissimus. Nam si cupiam divina Spiritus gratia, quantumcunque gratiæ, ut ipsa volet, aspiraverit, in eo stupenda et opinionem superantia fiunt, in quibus Verbum, et redemptio, et liberatio patent. Spirat etenim quibus, et quando, et ubi vult⁹¹; id quod secunda disputatione, ut puto, percipisti. Hinc passiones omnes quæ in corde locum alienum temere occuparunt, exterminantur^{**}.

Mens autem purgatione elevata, ad Deum currit. Non tamen puritatem istam, et beneficia Deus omnibus perinde largitur, quibus largitur. Cuique enim proportione gratiam præbet, pro mensura purgationis, et fructu, seu probitate operum, secundum plus et minus, secundum partem et totum, secundum captum, et munditiam vasis et domus^{***}.

Quo res intelligatur clarius, similitudinem subjiciam. Quemadmodum enim uter aqua, aut vas musto ad summum marginem repletum, non potest quidpiam extrinsecum, præterquam spiritum sive

⁹⁰ Isa. xlv, 9; Rom. ix, 20, 21. ⁹¹ Joan. iii, 8.

Aerem recipere: ubi autem aliquid de ista plenitudine defuderis, seu multum, seu modicum, quantum depletur, eatenus aer ad locum vacuum æqualiter replendum se infert, prorsus iisdem dimensionibus, ut inane in rebus ne detur. Sic ista, de quibus est sermo, animo concipe. Utrem homines interpretare; aquam perturbationum fluxum, in cordibus humanis, inquam, fluentes affectus. Quantum igitur de isto fluxu per lacrymas, per luctus, per studiosas actiones exhausimus, tantum vicissim gratiæ influxum recipimus. Quod si nos intus denuo non purgaverimus, non poterit in eos gratia derivari, quod ex argumentis allatis sit perspicuum. Quod enim unguentum putrido speculo credatur? Paulus, os Domini, rursus scripsit, aliis aliud charisma, et donum a Deo contigisse. In unumquemque pro fide et moribus, cum mensura et ratione charisma effunditur. In hunc gratia sermonum, in alium prophetiæ, in alium potestas signorum, in alium gratia curationum. Unus quidem Spiritus est, non autem parces gratiæ, nec paria dona⁹² ****: sed minora et majora. Nam si forte receptacula adfuerint inæqualia, quomodo divina munera paria et æqualia esse poterunt? Ad mensuram igitur fidei, et præsertim ad utilitatem, etiam Spiritus efficientia manifestatur, et bona supeditat, et mala removet, quantumque vult, super iis requiescit, supra naturæ leges, et omnes elementorum crases. Qui enim per opera ex virtute profecta purgati nondum sunt, his ad meliora pro deteriorum defluxu insærenda elementaria temperatio non suffecerit. Atque hæc, ut existimo, tibi, quantum satis est, declaravimus. Nobis autem ab initio divina ratione præditis, etiam illud agnatum, et natura datum est, dominos esse eorum quæ in actione versantur, ut libera voluntate præditis, intelligentiæque et facultate actionis pulcherrime ornatis. Quod si improbi simus, etiam hoc nostræ voluntatis est. Nam et voluntate et consilio, non a natura, quod abicit, vitium procedit, cave secus cogites. Non est scelerum quasi lena, et causa natura: sed ea affectio, et habitus voluntatis pariunt. Habitus

⁹² I Cor. xii, 7, seqq.

Scholia.

* Chrysost.: Ne propter fabricationis rationem, neve propter necessitatem voluntatis, sed propter libertatem et differentiam æconomiæ isthæc dicta arbitrere.

** Basiliius: Non sunt tacenda Dei beneficia, sed ob ea gratiæ agendæ semper: quod cupiditatem debilitat, iram in mansuetudinem vertit, mentem tanquam alis subvehit, unde et ad Deum ab his rebus abicit: nec jam talis secundum, sed supra naturam operatur. Quem enim Dei Verbum per purgationem inhabitat, in eo puritatem consummat, mortemque, id est, affectiones vitiosas, tandem occidit.

*** Isidorus: Quanquam enim gratia est, nec tamen simpliciter inest, sed mensuram ab adipiscentibus eam accipit. Tantum influit, quantum sibi vas fidei exhibitum invenerit. Nam si non prius officium nostrum requireretur, nota supervolaret. Quia vero voluntatem explorat, adeo quoque abundat, ut etiam

de strenuo milite Paulo dicat eum vas electionis fore. (Act. ix, 15.) Et in alios quidem venit, ac manet: ab aliis discedit: in quosdam prorsus non dimittitur. Quare etiam quod in nobis est, conferre debemus, alioquin eam non adipiscebimur.

**** Basiliius: Spiritus quidem unus est, charisma autem ideo paria non sunt, quin nec receptacula Spiritus æqualia sunt: sed secundum proportionem fidei in unumquemque a Deo dona, ad ejus utilitatem conferuntur, sive in hunc plura, sive in illum pauciora. Quilibet siquidem juxta proportionem fidei in ipso apparentis operationem et efficientiam Spiritus sortitur. Quocirca unusquisque gratiæ suæ dispensator est, quando in ipso affectio, quæ ad bona suscipienda requiritur, est posita: nec unquam prudens aliquis proximo ob id insigni et svecato invidet.

autem doceri potest, naturæ nequiquam insitus *. A Sed habet causam consentaneam Spiritus, quo-

modo operetur, et virtutem tribuat aliquando etiam istis ut persequantur demones, et spiritus nequam ut e corporibus expellant.

Id manifestum est ex iis quæ diximus, et dicemus. Habitus enim non est æqualis, idemque in omnibus; sed alius in aliis: etenim sub disciplinam cadit. Quæ autem natura omnibus sunt communia, ea æqualiter hominibus adsunt. Cum simus igitur voluntate liberi et rationis compotes, ad quæ ferimur et inclinamur, illa sunt habitus noster, sive opera lucis, sive tenebrarum sint: seu cum veritate nobis commercium est, seu cum mendacio, seu cum fallacia, seu prudentes, seu stulti, et moribus protervi simus. Quare si quis præstantius deteriori prætulit, Deus adoptione, et filius Domini fiet: sin pessimus elegerit, filius diaboli. Testis locuples horum Maria Ægyptia, quæ cum Satanæ domicilium prius esset, postremo Dei habitaculum facta est. Audivi etiam Pelagiam, vitam Mariæ magna cum sua gloria imitatum esse. En omni ex parte gratiæ vim, quomodo operetur, et luceat docuimus. Quæ penitentiam adhibentibus pravas affectiones excindit, et contra divinarum rerum pulcherrimas aliis inserit. Audis porro verba Verbi dicentis: « Mala arbor non potest bonos fructus facere »⁹³. Bonos autem faciet, si fuerit in bonam inserta. Rursum Paulus ad Corinthios scribit: « Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei »⁹⁴. Sin autem mores mutaverit, et percipiet, et amabit. Non enim dixit: « Non percipiet, » sed potius, « Non percipit; » hoc enim præsentis est temporis, illud futuri. Quemadmodum si quis ferrum ignitum autuens, affirmaverit. Hoc non est frigidum, fiet autem, sicut natura est, frigidum. Hæc mihi, et de quibus dixi considera. Gratia enim sæpe in malis quoque apparet, et facultatem prophetandi etiam his inserit, dispensans videlicet, prout conducere novit. Nam et Saul inter prophetas, et Balaam, et Caiphæ, vel inviti testimonium ferunt, et Nabuchodonosor, tametsi erant homines profani nulliusque pretii

modo operetur, et virtutem tribuat aliquando etiam istis ut persequantur demones, et spiritus nequam ut e corporibus expellant.

CAPUT VII.

Recensentur varia corporis humani incommoda et miseriæ. Origo ex constitutione inquiritur, propter quam de quatuor humoribus, de principio generationis, de quatuor ætatibus, et temporibus anni copiose prius disputatur.

ANIMA. Probo responsum: satis meo quidem animo abs te dictum super his, quæ hoc loco ipsa ad disputationem proposuisti. Quorsum autem, et unde symptomata, et affectus amentibus? Aut enim hæc spiritibus eorum ascribemus, aut a providentia pendent, aut potius ab elementis. Scripturam certe dicentem audio, absque Deo nihil vel factum, vel futurum esse. Ad hoc mihi respondeas velim, sicuti ad cætera respondi.

CARO. Percipe igitur quomodo se res ista habeat, et discere veritatem, quam Deus nobis suppeditavit, et quomodo alius sit stolidus, alius minime: alius subaridus, fluidus, aut membris dissolutus. Et quomodo alius ebriosus, alius natura sobrius. Hic quidem mentis compos, hic impos nascitur. Alius inde a majoribus cæcus est, alius perspicax, alius incurvus, alius gibbosus, alius claudus. Hujus generis permulta, et varia hominibus eveniunt. Annum igitur scito quadripartitam commutationem habere; ver et ætatem concurrentes; similiterque autumnum et hiemem. Ver humidum et calidum est: humidum quidem ab hieme, cui proxime succedit (hiemis quippe extremum, seu finis est) calidum ab æstate, cui propinquat. Horum copulationem perpende, et effectorem admirare. Ab aere illico existit sanguis. A terra, quæ natura sicca est, atra bilis seu melancholia. Ab igne flava bilis, sive cholera, quæ cum æstate augetur. Phlegma humidæ aquarum substantiæ partus est. His

⁹³ Matth. vii, 18. ⁹⁴ I Cor. ii, 14.

Scholia.

* Isidorus: Si namque possumus mala et vitia diacere, utique etiam dediscere possumus, cum voluerimus; quandoquidem haud naturalia, sed voluntaria sunt. Natura quippe humana nec vitia et peccata non suscipit, nec ea ex se continet: verum libere illa admittens, bonis, quibus frui poterat, sese privat.

Gregorius Theologus: Virtutum aliæ naturales sunt, aliæ morales, aliæ quæ doceri possunt. Naturales, ut illæ, quæ ex temperatione, sive crasi nobis insunt. Verbi gratia, miles cum sit constitutione calidus, per eum in pugna viriliter se gerit: forsitan autem libidinosus idem et lascivus est. Contra, constitutione frigidus, temperans et castus est, in acie autem inbellis et inaudax reperitur. Morales virtutes sunt, cum dominus quispiam mancipium ad vitam temperantiæ et justitiæ deditam assuefecerit, non ita ut ei doctrinam quamdam temperantiæ aut justitiæ tradat, sed si ita simpliciter vivere illud docuerit. Ipsæ autem naturales ac morales virtutes non solent esse simul; sunt enim distinctæ inter se. Quæ doceri

possunt, quoniam cum ratione eas exercemus, semper junctæ reperiuntur. Sunt præterea virtutes περιστασιχæ, quando quis non sponte et ultro, sed malo coactus ad bonum se applicat, sicut Paulus, et Iatro, et Manasses. Virtutum igitur quædam sunt naturales, quædam morales. Quædam sub doctrinam cadunt, quædam ad casus pertinent.

Num et Saul inter prophetas? usque hodie proverbio circumfertur, quando iratus regiam stolam abiecit, et manibus plaudens saltavit, ac Davidi quoque regnum esse vaticinatus.

Prophetia Balaam: « Orietur stella ex Jacob, et exsurgat homo de Israel. » (Num. xxiv, 17.)

Caiphæ: « Expediit, ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat. » (Joan. xviii, 14.)

« Nabuchodonosor vidit lapidem abscissum de monte sine manibus, qui percussit statuum quam erexerat, et comminuit eam. » (Dan. ii, 45.) Erat autem lapis hic quem vidit, Christus ipse; quemadmodum Daniel censet, et interpretatur.

etiam quatuor hominis ætates assimilantur, principium, progressus, vigor et languor, puerorum videlicet, juvenum, virorum, senescentium, et decrepitorum : qui gradus etiam quatuor anni temporibus respondent. Sed si placet, ista clarius pertractemus. Phlegma ex aqua oritur, cum elemento illi societas est ; atra bilis ex sicca terra provenit ; flava ex igne, cum ipsa quoque ad ignis naturam accedat. Per phlegma hibernam tempestatem intellige, quæ humida et frigida, et instar cujusdam senii est. Sanguis ipsum verè refert : est enim humidus, et calidus, quemadmodum puerorum bona temperies. Flava ætati comparatur. Æstatem quippe calidam et siccam experimur : sicuti virorum ætas est robusta. Atra bilis autumnum imitatur : est enim ille siccus et frigidus, quomodo ætas juvenilis .

Spatia autem cujusque ætatis, universasque cujuslibet proprietates et discrimina, supervacaneum puto percensere. Dicendum tamen adhuc de ipsis, si videtur. Ac in primis quidem et ante omnia omnium artifex Verbum divinum, thesaurus scientiæ, et abyssus sapientiæ cogitanda est. Inde ad causas miseriarum, de quibus supra, veniendum. Generator infans : principium ejus generationis mihi considera. Non ut e lucta gymnastica, sudore undique manans ; sed in utero et in ventre, non humectus, sed humor. Lebes ab initio aquam frigidam capiens, continet eam, quandiu frigida fuerit. Cum autem serbuerit, et ob ignem adjacentem bullierit, tum mihi duorum contrariorum quasi certamen, et victoriam insignem, et ex certamine imperium vide, quomodo deterius meliori sensim cedens, quanquam volens, sine tuba reddat sonitum : strepitum bullitionis videlicet, qui huic victoriæ pro tuba est. Semen aqua esto, lebetem puta materni uteri sinus, copulationem caloremque corporum, ignem interpretare. Lebetis igitur exemplo infantium gradum ostendimus. Inde ad virilem transeamus, et in hac novam mutationem videamus ; mutationem, de qua tanto ante magnus David, quæ est plane dexteræ Excelsi : « Memor sui, inquit, operum Domini »⁹⁸. » Quid igitur huic proprium ? quod ejus temperamentum ? primum est calor quidam, deinde siccitas. Accipit enim initium ex puerorum ætate, cui cognatio cum vere est, quæ terminus est hiemis, cujus finis est humidus, ut principium frigidum. Verum ego ista quoque paradigmatem quodam declarabo. Quatuor tempestates esse dicimus, et totidem elementa, ætates quatuor, totidem videlicet communionem quadam illis respondentia. Sed quaternio est alius in parte patris. Unumquodque enim tempus, ætas, autumnus, ver, hiems omnino pars est anni. Cum igitur tempora

⁹⁸ Esther XIII, 9. ⁹⁹ Psal. LXXVI, 12.

* Communicet igitur sanguis cum flava bile in calore, flava bilis cum atra in siccitate, atra bilis cum phlegmate in frigore, phlegma cum sanguine in hu-

A ista partes sint anni, ut diximus, an non tibi pars partis videtur tempus diei atque noctis horarum 24. Dupliciter enim tempus dicitur, et in parte, et in toto. Noctem autem, etiam ætatis, hiemem puta. Tota enim humida, et frigida est natura sua, propter expirationem nocturnam, et rorem matutinum, cujus inaginem gerit senectus. Ubi igitur sol exorians caput protulerit, mediumque orbem inferiorem lustrare cœperit ut sponsus e thalamo, incomparabili specie, et ut infans ex utero materno prospexerit, et ridetibus oculis terram despexerit, per omnia radios lucifluos diffundens, repente expirationis humida rore manente, cessat. Rori porro admistus est et calor. Annon hæc aperte juvenum ætas ? Postquam in medium cœlum, tanquam in prytaneum venit, in alto jam collocatus, hominem laboriosum, et durum repræsentat, et ut proceri corporis gigas aliquis laborare non cessat, nec admirabiliter invehi desinit : sed indefesso continetique cursu volvitur. Ros quidem per calorem ablatum est. Et hinc ætas, ac virilis ætas insinuat. Rursus, quando devexus ad occidentem tendit, calorem relinquens, et siccitatem retinens, et partem frigoris habens, eamque a nocte, quæ, ut dictum est, naturaliter frigida, humida est, annon ut senex quispiam aridus, laboreque languidus atque fractus, deorsum videtur præceps currere ? Nonne videtur istuc autumnum esse simile, indeque notari senum ætatem exsuccam esse et frigidam.

CAPUT VIII.

Explicaturus causam vitiorum corporis, alio abripitur, et cur Deus hominem non simplicem, ut angelos creaverit, docet. Deinde deliramento Manichæorum insectatur.

Quoniam autem quasi quinquentionem absolvi, id est, tempora omnia, et temperamenta adduxi, etiam reliqua, ut tibi promisi, apponam. Scopus vero et propositum, est dicere, unde ab ipso statim utero infantibus hujusmodi casus ; et rursus unde, temporis progressu, postquam in lucem sunt editi ; dicere autem propitio numine, prout vires, et verba ipsum suppeditaverint. Et quomodo tandem hujus generis incommoda alia ab ipso matris alvo usque, alia post ortum eveniunt ? Et quam perennant, quæ curationem, ac cito quidem admittunt ? et quo pacto quædam cum tempore augentur, quædam quasi retrocedunt, et omnino retrograda evanescent ? Et quid est, quod quidam puniuntur, quidam coronantur ? Et quomodo quibusdam conducit servitutem timere, quibusdam in libertate vivere ? Alii capiuntur, alii in honore et gloria sunt, cum aliis aliter se res habet. Infinita cernuntur discrimina in rebus humanis, varieque commiscentur. In Deo est potestas, et summa qui-

Scholia.

more. Rursus unusquisque humor propriam suam qualitatem habet, sanguis calorem, bilis utraque siccitatem, phlegma frigus.

dem atque omnipotens. Potuit ille animam condere simplicem et subsistentem, sicut angelos fecit incorporeos. Idem quippe animarum angelorumque fabricator est: et condere omni turbida motione liberam, perinde ut cœlestes illos animos. Hujusmodi namque motiones corporatorum, non corpore vacantium sunt: nisi quis intentionem ad aliquid talem motum vocet, ut in angelis recens productis contigit: quorum alii ordinem suum dignitatemque retinuerunt, cum qua procreati erant; alii superbia inflati, ea deciderunt. Etenim cum sic essent producti, ut ad bonum moveri facillime possent, ipsi ad pessimum incitati sunt, et contra Deum se efferentes, majus quiddam quam pro natura sua conceperunt. Non ergo creati sunt mali, sed mali postmodum apparuerunt. Cum igitur animas tanquam mentes separatas procreare posset, natura simplices, ratione ornatas, nullis perturbationibus obnoxias, non sic eas, sed alio et miro quodam modo procreavit, hominemque mistum quiddam et coagmentatum effecit, corpore nimirum ex inferiorum ac terrestrium, anima ex superiorum ac cœlestium ordine, mentis et consilii compotem, et hoc, *secundum imaginem*, ut potentiam ac sapientiam suam tanto evidentius ostenderet, qua aliam adhuc, et novam creaturam creare potest. Nam si et hunc, hominem puta, simplicem procreasset, angelorum tantum procreator visus fuisset. Etenim quidam prave opinantium, alium bonorum, alium malorum esse auctorem conditorumque arbitrantur. Nec putant, ut homines stolidi, peccatum non esse substantiam, nec extrinsecam nec intrinsecam: sed melioris privationem, sicut tenebræ ex fuga lucis existunt, et nox post occasum Heperi emergit, et vicissim Lucifero resplendente, ipsa repellitur et fugit. Ut igitur bonorum omnium origo et cognitor, radicitus extirpavit germen nequitiae, quam aperte appellavit Dominus domum, quam venti simul flantes auris divinis, et torrentes circumflui ex fonte a Deo scattente improvise irruentes, ad terram detraxerunt⁹⁷. Sed quos finxerit improbissimus seductor, edite. Amentes, deliri et moribus vitiosissimi. Cur tantas nugas ausi estis rugari? Ad finem geminum, et contrarium omnem creaturam respicere asseritis. O inconsideratum errorem, adversantem verbis Domini, qui neminem posse duobus dominis servire testatus est⁹⁸! Si enim aliquando duobus concordibus dominis servire nemo potest, diis sententia et voluntate pugnantibus quis servierit? « Aut enim unum odio habebit; alium vero diliget; aut hunc quidem sustinebit, illum contemnet. » Hæc affirmatio est Domini, impuram et fraudulentam Manichæorum opinionem funditus evellentis. Unus est verus Deus, unus inspector, unus rerum parens, in tribus hypostasibus, haud diversis voluntatibus. Tribus enim una voluntas, una poten-

tia, unum imperium. Tres hypostases, deitatem unam veneramur. Non tres deos, sed tres hypostases prædicamus: Deum unum, qui cœlum in orbem versat, et terram verbo fundavit, jumentisque et animalibus universis spiritum inspiravit, et alia ex aere, alia ex aqua, alia e terra, omnia ad generationem et interitum finxit, et hucusque tantum. Atque hinc Dominus animalium item apparet. In quæ enim quis dominatur, in iis pro auctoritate agit.

CAPUT IX.

De providentia Dei in opificio mundi, et cur hominem immutabilem immortalemque non fecerit.

Sed admirabilitatem rationum, quibus mundus est factus, perpende. Primum constituit cœlum et terram, et quæ eorum ambitu continentur. Elementa simul omnino, nulla ex materia condidit. Angelos cogitatione, ut existerent, fecit. Quantæ istuc potentiæ! Thronum præparavit: etenim throni Dominus est, non penitus honore æquali, sed tantummodo adorandum, ut honoratum, ut gloriosum, propter insidentem, et in eo requiescentem, quem omnia timent ac tremunt. Creaturæ primæ sunt istæ, quas aliæ consequuntur. Στοιχεῖα vero elementa dicuntur, ratione ordinis, secundum quem universitas ordinatim est composita, nutu Conditoris. Quid enim citra providentiam illius factum, quæso? Etenim ut quispiam mercator oneraria compacta, et cæteris armis ejus una adornatis, gubernaculis, rudentibus, velis, antennis, funibus, quibus malus in prora firmatur, remis, anchoris, et pice circumlita, et minio depicta, si postea illam deduxerit, et pelago secundo dimiserit, ipse vero relicto navigio domi sedeat, nonne plurimis fluctibus, et sub unda latentibus saxis, scopulis, charybdibus et scyllis, et prominentibus petris, et ventis, et procellis immanibus objecta, et impacta frangatur, et in profundum hauriatur? Si ergo absque gubernatore naves contineri et servari nequeunt, hoc mundi universi navigium servari posse existimas, si gubernatore careat? Quatuor elementa mihi ut onerariæ intucere, per quæ alia quidem portantur et navigant, alia portabuntur et navigabunt. Sicut itaque pelagus, aut etiam fretum aliquod citra navim trajicere nullus potest, ita nec sine elementis quisquam hanc vitam transmittit. Sic censuit, sic statuit Verbum universorum artifex. Quare ut navis rector destituta non abest a discrimine: sic, mihi crede, deserta a Providentia creatura proxima est periculo. Hoc loco subit me dubitatio perplexior. Hominem volens producere Conditor, sicut produxit, unum animal ex duobus, quomodo non potius natura simplicem produxit, ut duraret semper, nec aliquando interiret? Ex quo enim effectum est ignis elementum, neutiquam vel lumen ejus est

⁹⁷ Matth. vii, 25-27. ⁹⁸ Matth. vi, 22-24.

obscuratum, vel ardor exstinctus. Sic item terræ, A
aliaque creaturæ in statu suo perseverant. Homo
autem ita creatus est, ut sit natura caducus, bre-
vis ævi, sui dissimilis, et levissimo momento mu-
tabilis. Rursum aliud audivi quærentes, quamobrem
Deus hominem non creaverat a senectute immu-
nem, ut vitam quam longissimam, ac sine extremo
propagaret? Quamquam autem rationis est com-
pos, in eoque differt ac præstat omnibus, non ta-
men inde annos suos longius extenderit. In brutis
animantibus celeritate antecedit pardalis, malignus
est camelus, ursus avidus, lupus rapax et ferus,
equus iracundus, pavo superbus, columba
lasciva. Aliis alia natura, habitus et affectio inest.
A mortuis autem ad iudicium, ad ultionem, et pœ-
nas peccatorum sustinendas animalia in vitam non
reducunt. Sed homines peccatis obnoxii sunt, pœ-
nasque et supplicia ante et post obitum subire
habent, si scelera sua per pœnitentiam non dele-
verint. Naturæ autem conduceret, si resurrectio
nulla esset. Nunc ad iudicium resurgimus quot-
quot sumus improbi. Verum istanc dubitationem
dissolvit vir quidam secundum utrumque, et præ
omnibus probandus, qui apertissime velut e sub-
limi, et medio suggestu docet, clamat, prædicat,
vitam hanc stadium, aut quinquertium ducendam.
Stadiodromos videri homines virtutis studiosos.
Quid enim nobilior morum sanctimonia? qua præ-
diti, Dei et divinæ gloriæ hæredes erunt. Volupta-
tes autem esse flagella duellatoris Satanæ. Hic au-
tem (Deus) velut e pugna redeuntem filium longe
strenuissimum excipiens, lætatur et gaudet cum
his verbis: O filii charissime, venisti cursu tuo
consummato. Membris tuis Patrem legitime glorifi-
casti: accipe pro scopo et consilio tuo laborum
præmia, quæ diligenter me præparavi. Tu autem
volebas certamen constitui sempiternum? C
Quis, obsecro, certationem sustinere potuisset, tam-
etsi esset adamantinus, et invulnerabilis, si in-
super hisce vinculis corporis levare non posset? Et
quis victus adeo infelix, ut tenebras et carcerem
nolit effugere? Sin minus, at certe pro viribus
hanc sibi miseriam ita imminuere vult, ut propter
exiguitatem ab ea nullo negotio liberetur. Cupis au-
tem perturbationibus inquinari ac pollui pulchritu-
dinem a Deo datam, et illam magnam imaginem, si
resurrectionem pro remuneratione laborum non
vis. Et quomodo homines quotidie in flagitia non
prolabentur, si nullam superesse resurrectionem
judiciumque crediderint? Quomodo porro non est
absurdum, rationis munere decoratum, divinoque
spiraculo prælatum omnibus, vitam in spe reposi-
tam nolle vivere? Ego vero etiam ipsam mortem
haud mortem, sed felicissimum transitum ad vi-
tam sentio carentem, et quæ ad tempus pertulimus,
eorum remunerationem, et solutionem quamdam

a carcere opinor. Mors Domini verbis meis asti-
pultur. Divinum quippe corpus ante necem haud
erat alienum ab interitu, redivivum, plane immor-
tale, et a corruptione liberum evasis, typum et
formam præferens regenerationis, quæ omnibus
Domino adveniente continget. Carnalis enim gene-
ratio symptomatum plena est, quorum plura sunt
genera, quam arbores in silvis. Quæ de anni tem-
poribus, de elementis, de ætatibus, de humoribus,
simplicibus et coagmentatis sive concretis disserui-
mus, ejusmodi sunt. Deinceps de symptomatis
agendum est.

CAPUT X.

*Tandem partuum monstrosorum, et aliqua sæditate
insignium causam incontinentiæ parentum ascribit.
In his ipsis partibus utilitatem ad mores hominum
corrigen-dos inesse demonstrat.*

Quædam enim ab ipso conceptu, quædam post
partum naturæ humanæ indita atque inserta vi-
suntur. Etsi enim hæc ut portenta quædam per
hominum vitam proterviant, nihilominus a ratio-
nibus divinæ Providentiæ pendent, quæ ex compa-
ratione deterioris, quod melius est, magis declarat.
Ut illud quidem metu periculi declinemus, ad bo-
num autem præmiorum desiderio acceleremus.
Mox enim a complexu, corporum cum crasis, et alia
congruentia fuerint, et humor cum calore bene
temperatus, secundum utrumque qui nascentur
filii, habebunt optime. Sin calor humorem exsu-
peraverit, prudentia in sobole elucebit. E contra-
rio, si humor vicerit calorem, mens prudentia non
multum, et corpus viribus parum valebit, mem-
brorumque tremor sequetur. Cum enim natura ty-
pum et formam haud satis sese accommodaverit,
conceptus ipse et crasi, et formatione immutatur,
gestaturque in utero opprobrium, prodigium, mor-
bus, dissolutum, sædum, et prorsus malæ habitu-
dinis, vel in membris omnibus, vel certe in ali-
quibus: strabum puta, acuto capite, epilepticum,
mutilum. Et talia sane vel ob excessum, vel ob
defectum solent fieri. Qui moderate amoribus
utuntur, opportune conjunctionem illam dispen-
sant. Qui impotenter in venerem ruunt, et intem-
pestive voluptatibus illis commiscendorum corpo-
rum fruuntur, iis abusus detrimentosa est, et
labuntur in ignominiam, et se deridendos propi-
nant omnibus. Hinc et hominibus istiusmodi cala-
mitates inde usque ex utero matris eveniunt, et
præcipue vecordibus. Ebrietas quoque propter ni-
miam intemperiem detrimentosa est, genituraque
non fecundam, sed inutilem ac sterilem
reddit. Hinc reprehendenda quorundam libido,
qui secreta illa conjugalia imprudentius miscent.
Cæterum totum crimen penes patres residet, qui
mulieres ex mensibus immundas contrectare non
parcunt, unde postmodum fœtus abominandi effun-
duntur.

Scholia.

* Aiunt erim quidam ex hujuscemodi commercio
et probrosum quiddam, et lepram generari, propter

redundantiam scilicet. Ac si quidem sana fuerint
corpora, etiam sana erunt quæ generantur. Si cor-

In aliis autem incontinentibus, dum se cognoscunt, merito etiam infantes sunt sicciore, semine scilicet fervore voluptuario arefacto. Hæc intemperantiæ patrum clara sunt indicia. Simia generat simiam, ut Æthiops Æthiopem, calvus calvos, morbosi morbosos. Culpam potissimum patres sustinent. Et horum tamen utilitas aliqua in vita cernitur. Erudiuntur enim homines, ne præcipites abeant in obscenam voluptatem, neve proles in dedecus familiæ propagat, aliorum delictis ipsi cautiore, suntque tales magistri rei optimæ cæteris, et a priore stultitia ad vitam temperantem melioremque se convertunt, ac laudabili sunt exemplo. Dominus enim qui nutu et verbo sustinet omnia, multo ante prospiciens, quid ex re cujusque sit, hæc passus est accidere inter homines ut non omnes impure ac fœde generentur, sed aliis quidem symptoma fructui sit, alicubi ad fugienda vitia, quibus irretirentur conducatur. Non tamen parentes vacant crimine, etiamsi liberi a casibus quos percensuimus, misere ante Deo præserventur. Alia incommoda ab utero usque accipiuntur. Et lex præclara Lacedæmonis fuit, quæ muliebri genus certaminibus exerceri ludicris jubebat, quo robustos liberos generarent. Alia vero post ortum accidunt utiliter. Quidam aspectu usus erat male, oculis orbatus est. Alius addictus est servituti, quod illi prodest. Alius est natus pauper, quem divitias habere non convenit; iis enim ad perniciem suam abuteretur. Alteri lingua est impedita, qui garrulitati serviisset. Cuidam exaruit manus, quam perverse extensurus erat. Et his casus isti boni sunt.

Verum animadvertite quanta sit Domini benignitas. Misertus enim humaniter sui plasmatis, etiam ista ad utilitatem ejus direxit convertitque. Quin

“ Matth. xiii, 25. † Joan. xiv, 23.

Scholium.

rapta et vitiosa parentam corpora, filii imitabuntur. Præcipit igitur lex, ut ne quis ad mulierem dum est in purgatione immunditiæ suæ ingrediatur (Levit. xv, 19). Contingit namque corpus viri impuro sanguine mulieris commistum, corpus generare minime purum, nec bene temperatum; sed variis affectibus obnoxium. Hæc mala legislator ante volens tollere, natos ex tali concubitu ejecit, et sacris septis, conventibusque exclusit, ut horum parentes non audeant de cætero tale quid committere. Et quanquam nuptiæ honorabiles sunt, et cubile legitimum (Hebr. xiii, 4), non tamen semper id ascendendum: sed aliquo tempore vacandum, et naturæ concedendum, donec purgatum, liberis suscipiendis hæc idoneum.

Qua de causa legislator leprosos, aliisque morbis affectos sacris septis prohibuit? ut parentum incontinentiam reprimeret, et voluptatibus frenum iniiceret, conjunctionemque illam corporum terminis quibusdam circumscriberet: quandoquidem multi, quando haud fas, feminis miscuntur, et ex intempestivo congressu impura corpora progignunt. Hoc igitur ne fiat divinum numen providet. Nam cum parentes vident, tales sacris conventibus arceri, et causam hujus rei incontinentiam suam esse cogitant, perenni dolore cruciantur.

et mors mæus quoddam illius benignitatis est. Rationes autem abortuum, et quomodo quædam in conceptione, alia post conceptionem, alia post formationem intus pereant, hæc, inquam, divino judicio et sapientissimis dispicienda relinquamus.

CAPUT XI.

Quomodo diabolus superseminat in animis nostris zizania, et quibus armis ei resistatur. Quare zizania hinc evelli Deus non sinat.

ANIMA. Satanas porro, quæquam instar furis in corda penetrat, et hominibus dormientibus (ut sacra Scriptura loquitur) impura et pessima ad fallaciam et deceptionem omnium zizania seminat? Et quonam modo improbissimus a nobis repellatur? Quod si hoc facile non est, quo pacto tamen dæmonum inpetus, et divinas incitationes quispiam cognoscat, ex quo mens bona et mala deprehendat, atque internoscat? ut proinde se procul removeat, et omni contentione tela Belial avertat, reddatque Domino hospitium mundissimum, purgans se totum ab inquinamentis interioribus, ut inhabitet gratia in corde ejus, et apud ipsum Pater cum Verbo mansionem faciat. Et quid ita Deus dæmonibus ad oppugnandum genus humanum permittere aditum voluit?

CARO. Plastes ille, cum effinxisset olim hominem, ut nosti, animam et alia ei inspiravit atque immisit, creaturarumque terrestrium dominum constituit. Cæterum invidiæ parens, et primus apostata, iniquis oculis magnitudinem ejus intuitus, invidit, et tantam ejus gloriam ægre tulit, et quod fecit, invidia erga hominem fecit. Procreator autem et Dominus, quod futurum erat prospiciens, ut optimus quispiam medicus pharmacis comparatis, virtutem armatam homini ad pugnam, et propulsationem petitionum Satanæ inseruit: ne

“ INTERROGATIO. Quid ita tandem multi, priusquam ætatem eam attingant, qua internoscere bonum a malo queunt, quasi magis impliciti sceleribus, pœnas luunt? RESP. Hujus rei non una sed complures et diversæ sunt causæ. Nempe et propter parentum immodicam libidinem, et propter educatorum desidia, et propter cæli inæqualitatem, et propter alia multa, hujusmodi calamitates possunt evenire. Præterea, multos illorum novit Deus fore improbos. Eam ob rem supplicii istius modi veluti compedibus eos coercet.

“ Anastasius. Nescit igitur diabolus, utrum sit intus in cordibus nostris Christus, necne: sed cum te viderit irascentem, aut jurantem, aut turpia loquentem, aut maledicentem, aut de aliis detrahentem, aut alios temere judicantem, aut odio prosequentem, aut invidentem, aut injurias irrogantem, aut superbientem aut immodice ridentem, aut supra alios se efferentem, aut non assidue precantem, mortisque immemorem, tum Deum custodem atque curatorem tuum in anima tua haud inesse intelligit, atque inde de cætero, tanquam fur ingressus ille malignus, ut divina lucerna in corde tuo non lucente, animæ tuæ donum deprædat. Etenim dæmones rerum nostrarum ignaros, nos gnaros culpa nostra efficiunt.

imparatum atque inermem inveniens, telis et vulneribus enim nullo negotio prosterneret atque conficeret. Duplicibus porro et firmissimis armis eum communiuit. Ea sunt cupiditas et iræ vis. Quæ quanquam in ea parte animæ versantur, quæ consilii experta est, quod nemo negaverit, nihilominus rationi ad auxilium et robur quoddam, ad seductorem lacessendum, persequendum, atque ad sacrarum actionum rectam functionem, quibus divinum numen hominibus, quorum mores et studia ad sanctitatem feruntur, conciliari solet, data et concessa sunt. Hæc duo ecquid animadvertis, tanquam matres virtutum et vitiorum esse? verumtamen non omnium prorsus, sed quæ ex ipsis progigni consueverunt, quæ oratio nostra clarius demonstrabit. Tu animum fac attendas, et rem omnem cognosces. Cupiditatis germen est charitas, per quam in cælum ascendimus. Sed enim libet accuratius super hoc disputare. Cogita iram, et cupiditatem triticum esse bonum, et tritici semen, quod ipse agricola et plantator bonorum Dominus cultura intrinseca, gratia manifesta superseminavit. Primus igitur homo conversus est in soporem, ut docet Scriptura*. Sed soporem hunc intellige tres hæc passiones, oblivionem, ignorantiam et stuporem.

Inimicus ergo dormientibus protoplastis clam ad perniciem tritici zizania seminat. Zizania autem sunt affectuum agitatio, et iudicii depravatio. Inde cum se homo contra rationem voluptatibus submitisset, quod præstantius est, deteriori servitute servire cœpit; quo nihil pejus; hoc est, spiritus prudentiæ carnis, et comedit quod comedit de ligno: quodcumque tandem illud erat, idque actum invidia diaboli et Evæ simplicitate. Hinc mortalitatem invenit, et creatura corrupta est simul; simul quoque corrupta prima quatuor corpora. Non enim oportebat, nec decebat, homine lapsa, mundum manere incorruptibilem, cuius ille erat dominus: sed potius cum domino diffluere ac dilabi, ut cum habitatore habitaculum congrueret. Inde imaginis pulchritudo obfuscata est, inde cordis regio fruticibus luxurians, unde germen impurum germinavit. Inutiles herbæ coorientes, commodas et utiles suffocarunt. Et celeriter ad vitam bestia-

* Gen. 11, 21.

* Isidorus. Unde, inquis, cogitationes malæ de corde exeunt, et hominem impellunt? Ex eo quod dormiunt agricolæ, quos vigilare oportebat, et excubare, et efficere ut ex bono semine bonus fructus prodiret. Nisi enim satietate et sopore custodiam nostri prodidissimus, divinam imaginem fœdantes; hoc est, divinum semen adulterantes, zizaniarum sator introitum non invenisset, nec digna flammis in nobis operatus esset: « Vis, imus, colligimus ea (Matth. xii. 28)? » inquit virtutes angelicæ. Sed facere istuc prohibentur, ne cum eis una triticum eradicetur: ne forte una rapiatur peccator, de emendatione cogitans: ne cum parentibus improbis simul excendantur, et damnentur liberi, adhuc sæpe in lambis paternis, Deo autem jam existentes, qui videt abcondita, quique Esau post

rum devolutus est: quæque præter naturam erant, inde secundum naturam evaserunt, proceduntque et proficiunt ad finem usque hujus vitæ ambo hæc, et bona et mala, seminis, inquam, et invidiæ. Cum autem messis tempus advenerit, colligentur omnia. Inimicus enim, ut dictum est, deteriora superseminavit. Agricola sinit ea cum tritico excrecere, non ut meliora semina suffocarent: sed ut et hæc simul in arvis manerent, id est, in cordibus, sic enim tropice vocavit: ut ex virtute intus insita (ea est virtus et potestas mentis et consilii, citra controversiam) malum germen exaresceret, bonum angesceret ac solidesceret. Sin minus, at certe dum area purgaretur, qua purgatione vitiosum a probo secerneretur**.

CAPUT XII.

De quatuor virtutibus cardinalibus, eorumque vitiis oppositis. Multa item de animi perturbationibus, quæ et a quibus virtutibus edomantur.

Mens igitur, illud rationis particeps, vel potius illud « secundum imaginem, » ut princeps optimus, aliis, cupiditati nempe, et iræ quæ arma appellavi, præsidet. A mente igitur prudentia et justitia efflorescunt, duæ plane virtutes, per quas omnia bona, non bona rectissime iudicat et discernit. Iudicii enim medulla est discretio, sine qua propemodum omnis actio inanis est. Peccata igitur rationis, cuius est principatus, legibus puniuntur, et quidem gravius: iræ autem et cupiditatis minus, ex qua elegantia temperantiæ profluit: sicut ex ira fortitudo: ex his tribus quatuor, et primæ virtutes generales, sic enim dicuntur. Quatuor autem his bis quatuor vitia opponuntur, quando unaquæque duo habet adversaria, quorum unum in excessu, alterum in defectu positum est. Ne longe abeam, prudentia hinc quidem simplicitatem, inde astutiam, sive calliditatem: justitia utrinque plus minus habet: sunt enim et hæc vitia. Fortitudini similiter duo repugnant, quorum alterum audacia dicitur, alterum timiditas. Quæ reliqua est, temperantiæ, inquam, petulantia et fatuitas adversantur***.

Quotcumque autem aliæ motiones, intus in medio cordis, seu pravæ, seu commendabiles concitantur, cogitationis, atque rationis fetus sunt. Ratiocinatur enim, et iudicat, tametsi nonnunquam fallitur****.

Scholia.

peccatum non demessuit, ne simul Job ex illo genus ducturum excinderet.

** Isidorus. Prudentia media est inter simplicitatem et versutiam. Liberalitas inter profusionem et tenacitatem. Magnanimitas inter arrogantiam et abjectionem animi. Fortitudo inter audaciam et timiditatem. Pietas inter superstitionem et impietatem. Extrema igitur fugienda, media autem persequenda et eligenda sunt.

*** Basiliius. Perturbationes importunæ ac violentæ sunt, si cesset ratio, qua valemus. Ea imperante et instante, facile in obsequium rediguntur.

**** Maximus. Horum alia bona, alia mala ab hominibus existimantur. Atqui cum per se nihil sit malum, propter usum proprie sive malum sive bonum invenitur.

Sunt autem timiditas, confidentia, timor, invidia, aegritudo, ira, concupiscentia omnium jucundorum. Etenim omnis ad aliquid concitatio ex corde est, ad eligendum maxime et discernendum. Utitur enim utrovis, et vult, et cupit melius stultius, præstantius deterius. Nec vero quispiam ob hæc vel laudatur, vel reprehenditur, quæ sua natura neque mala sunt. Voluntas bene, aut secus iis utentium spectari solet *.

Si igitur de his præjudicium in partem deteriorem vergat, tum affectio illa mala et est, et dicitur. Si contra præjudicium ad partem meliorem inclinaverit, probanda magis et meliora inde procedunt, et viliosa longissime exterminantur, ut secunda disputatione explicatum est. Quemadmodum enim ferrum ab arte ad quodvis opus artificii propositum conformatur, ac pro voluntate et usu tractatum vel in hastam cedit, vel in gladium, vel in machæram, vel in falcem ad messem, vel in asciam, vel in terebram, vel in serram, vel in scalprum, simili modo mens ad quæ vult, cogitationes convertit, quod in primis clare in iis apparet, qui in asceticis illustres fuerunt, et solitarium vitæ genus probe excoluerunt. Carnem enim, ut decuit, spiritui subjugarunt, et tripartitæ animæ motus ad mores virtute plenos, præclarasque actiones transtulerunt. Quod si tu enucleatius de his me disserere vis, disseram. A ratione hæc vitia manant, ut dixi: vana gloria, diffidentia animi, insipientia, ignorantia, indiscretio, blasphemia, cogitationum lucta, quorum videlicet et medicinæ multæ, et tales. Fides in Dominum, germana gloria, dogmatum recta tractatio in sermonum veritate, meditatio verborum spiritus, precatio vehemens, mores Deo placiti gratæ voluntatis. Hæc sunt cupiditatis. Iræ autem primus partus odium, alter animus immisericors, invidia, malevolentia, ira diuturna. Etiam hæc contrariis medicamentis sanabilia sunt, juxta proverbium, contraria contrariis curantur, si modo in omnibus auxilium Dei adsit. *

Medicamenta illa sunt, amor erga fratres, dilectio, compassio, longanimitas, tolerantia, benignitas, amicitia. Quodnam autem horum cui adversetur, invenies plane, si vigilas prudenter, et ad ea incubas. Rursus ex cupiditate nascuntur ventris inglu-

vio, vivere ad remunerationem in futura vita, et tandem ad assequendam adoptionem filiorum Dei. Quod vero ex his cui ex superioribus opponatur, haud est obscurum. Rursum cupiditatis et iræ manifeste plura vitia cordi sunt ingenita. Primum omnium ingluviæ, et clam vorare. Alterum dæmon fornicationis, inde enim nascitur. Tertium avaritia, et servitus idolorum. Quartum est iracundia, unde mala existunt plurima. Quintum scito esse aegritudinem. Sextum acediam. Septimum vanam gloriam, quod est pessimum *.

Tristitiam autem ex his ambobus, cupiditate et ira nimirum, secundum idem provenire, et rursus utrique suam et maximam esse proprietatem scias. Ira enim cum vicissim contristare contristantem non potest, mœstum ac demissum vultum subito parit. Quod si desideratis prorsus exciderit, ex ista passione iterum tristitia progignitur. Tristatur enim qui quod amat, eo frustratur. Iterum duæ istæ perturbationes alio modo, si videlicet contra tibi eveniat, voluptatem conciliant; nempe si sine suo potiantur; sicut mœstitiam, ut dictum est, si non potiantur. Opinio boni cupiditatem generat. Quod bonum si præsens adfuerit, expletur animus voluptate. Contra, opinio mali timorem injicit, cujus præsentia aegritudinem creat. Qua de causa quidam perturbationem in quatuor hæc genera distribuerunt, in cupiditatem, voluptatem, metum, aegritudinem. Cæterum ambobus hisce vitiis deterius et majus arbitror superbiam, et inanis gloriæ appetitum; siquidem a ratione oriuntur. Per que nonnulli, cum angelorum essent similes, tantum decus amiserunt. In angelis enim nec ira, nec cupido reperitur: quæ quidem ad animum ratione carentem spectant: et horum vitiorum, vanæ gloriæ, inquam, et superbiæ duplicem originem video: nam ex ratione et cupiditate erumpunt. Ex istis octo igitur enumeratis omnis peccati species, et affectus vitiosi pullulant. Sunt autem horum quoque, ut illorum, virtutes adversariæ, a quibus ceu glacies a calore dissolvantur. A jejunio, enim et a continentia magnæ bellæ gulæ et libidinis expugnantur. Ex amore autem, ferventique desiderio erga Dominum et futuram felicitatem, horroreque tormentorum, statione per totam noctem, et acri jejunio, incendium et spiritus fornicationis extinguuntur. Misericordia, compassio et hospitalitas, fides (quod melius, et præcipuum caput diligendorum omnium) avaritiam, fetum infidelitatis profligat. Bonitas et mansuetudo charitatis iram frangit. Quin etiam honorum, et misericordiæ

Scholia.

* Maximus. Affectus ejus partis, in qua irarum ardores existunt longe difficilior, quam cupiditatis incitationes expugnantur. Quocirca etiam mandatum dedilectione, ut majus remedium, adversus illos datum est.

* Isidorus. Videntur unum et idem esse θυμὸς et ὄργη; sed fortassis illud celerem et repentinam concita-

tionem significat, quæ cogitationes subripit, et rationem præcurrit. Hoc nempe ὄργη, longiorem in ea perturbatione moram. Idcirco θυμὸς; dictus est quasi ἀναθυμίασι; vapor, exhalatio; ὄργη ab ὄργην turgere, et ἀμύνης ἐρίην vindictæ cupidum esse. Ac θυμὸς; quidem ὄργην generat, ex ὄργη clamor nascitur, ex clamore maledicentia sive contumelia.

amor, propter gaudium spiritus, ægritudo in rebus præsentibus, et mundanarum contemptio. Vitium autem acediæ in gratiarum actione, et præclara patientia, ad Deum ducente, ab operibus demum virtutis occulte patrat. oratione, humilatione superatur. Quin et vanæ gloriæ cupidus liberaberis, si minime contra proximum stulte eleveris, sicut olim jactabundus contra publicanum Pharisæus: te vero omnium ultimum et profiteberis, et reputabis, et Deo omnia recte facta tua in acceptis referes. Nam superbus quodammodo negat Deum. Si ergo adversus recensita pugnare vis, eaque prosternere maxime et potenter fugare, tela his contraria, quæ exposuimus, adhibe; alia enim via hæc in fugam vertere non datur. Sed enim qui tres compresserit (id est, gastrimargiam, avaritiam, vanam gloriam, primum scilicet, tertium, et septimum) etiam quinque alia comprimet; per quæ tria insatiabilis, et nihil non audens dæmon emersit, insiluit, Dominum tentavit: quibus dedit, longe principes sunt vitiosorum omnium, mortales pessimi. Comprimet, inquam, cæterorum audaciam et impudentiam, itemque philautiam turpiorem illis, cujus etiam mater est cupiditas, ut quidam sapiens senex, et in actione versatus dixit. Est autem philautia corporis amor irrationabilis. Tria prima horum octo: (Gula, libido, avaritia, ira, trisitia, acedla, vana gloria, superbia), mundo subjectorum sunt: quietam vitam sectantibus quinque bellum faciunt. Qui tria neglexit, nec aliud reliquorum vincet. Vanæ autem et plurimæ horum octo malorum, pessimæ proles sunt numerum ferme stellarum, super guttas pluviarum, et arenam maris. Procreant fetus, et hi alios et illi rursus alios, zizania pessima, et præter naturam, quæ inimicus dormientibus hominibus superseminavit. Et triticum quidem virtutum germina statuimus, quæ secundum naturam in interioribus in parte animæ intelligentis, irascentis sentiuntur: sicut singula jam et particulatim divisimus, et a ratione prudentiam et justitiam, a cupiditate temperantiam, ab ira fortitudinem, quatuor ista prodire diximus, ex satu tritici videlicet. Cogitationes autem turbulentæ et improbæ tripliciter intus bellum aperte irritant. Aut enim ipsum appetitum cordis movent; aut animum ad iram et bilem accendunt; aut denique rationi tenebras offundunt. Ex quibus contingit, mentem intimam obscuratam producere in longum sacras preces non posse, intelligentemque et divinam partem ad lumen divinum hebetari. Τὸ λογικὸν

A autem omnibus intus præsidens, etiam his ducibus summe imperat, eaque continet, agitque et fert undecunque quo vult. Sed virtutum tanquam princeps est ratio, perturbationum non princeps, sed imperatrix potius; τὸ λογικὸν autem est ipsis θεῶς νοῦς (divina mens) quæ passiones non simul et prorsus tollit; sed ut fortissimus reluctator et adversarius generosus, et passionum et morum turbas sternit, cæstorum inflammationes reprimit, et motiones cohibet, et tela amorum ignitorum exstinguit, et impetus cogitationum luctasque avertit. Non tamen in omnibus æqualiter virtutem ostendit; sed quibus inest mens sana et optime sentiens, et timor divinus, et novissimorum, in istis citra perturbationum molestias animus tenet principatum: sicut quidam spiritualis et experientia doctus censet. Non possunt omnes, inquit, per virtutis semitam incedere: sed ii tantum, qui continentius vivunt. Virtutum autem et præstantior, et melior est prudentia, quæ cogitatione et ratione universe plurimum adjuvant. Si enim ratio, ut bonus auriga, partes quæ quidem naturæ, ut dixi, irrationalis sunt, freno autem rationis bene regentis feruntur et parent facile, in quibus voluerit, bene rexerit, ea materia laudis fit sanctioris vitæ studiosis. Quæ sunt secundum naturam, fiunt; quæ contra sunt, fugiuntur, sicut in præcedentibus docuimus. Si autem ratio princeps non bene regat, quia deficit, cujus est quid deceat judicare, de cætero omne detrimentum in se vertit. Res sursum ac deorsum eunt; illico enim veritas patatur mendacium, et quod dulce est, amarum, et amarum dulce. Lumen fit tenebræ et tenebræ lumen; mala natura, videntur optima, et optima fugienda. Si quis instiusmodi falsa judicia faciat, vitium et peccati contagio abesse non potest. Et tunc zizania cum germine excrescunt, stirpesque inutiles in agris spiritualibus se profundunt, utleque triticum, et alimento idoneum discoloria, et a natura abhorrentia suffocant. Nam ut tetrica præterque naturam, et adulterina serena cum naturalibus comprehendant, et proveniant, fieri nequit. Voluntas corporis, prudentia carnis, voluptatum impostura præter naturam propagines sunt. Quas si sanctis laboribus oppresserimus, spiritualia crescunt. Triticum est secundum naturam. Etenim virtutis igniculi a natura nobis sunt insiti; motus autem turbidi, præter naturam sunt, ut dixi.***

Si enim improbitas esset aliqua, ut ita dicam,

Scholia.

* Gregorius Nyssenus. *Deceptum intellectus iudicium, ipsa res sequitur. Cum enim imperita ratio non invenerit ubi utiliter armis utatur, in se ipsam ferrum auxiliorum convertit, ei qui male usus est, perniciosum.*

** Maximus. *Res ipsæ quidem extra animum sunt, earum vero cogitationes ac sensus intra animum consistunt. Penes ipsum igitur est, hisce aut bene aut secus uti: nec aliud quidquam est malum, quam*

operationis facultatum naturæ ad finem propositum insularum defectio, sive bonæ omnium rerum causæ ignorantia: quæ cum mentem humanam debilitaverit, ipsam a divina cognitione penitus peregrinam reddit, et aliud prorsus nihil.

*** *Improbis, aut illaudata affectio, naturaliter in natura non cohærent ac subsistunt; Deus enim turbulentarum moticum non est conditor,*

substantiatio aut natura, nec sectatoribus ejus A
supplicium, nec virtutum cultoribus præmium
esset propositum. Si quis ergo consuetudine mala,
et vita male feriatæ affectiones a natura alienas
in habitum converterit, is rursus consuetudine bo-
na vim illam vitii in virtutis vim remigrare cogat.
Postquam enim fines suos egressa fuerit, denuo
in seipsam celeriter redire compellatur. Et idcirco
magnus ille agricola præcepit, relinquenda zizania,
ut crescant cum tritico, ut plastes providens nobis
ne re natura pulcherrima orbaremur, ne cupiditas
cum germine improbitatis simul excinderetur.
Nam si una cum iis quæ præter naturam sunt, ea
quæ secundum naturam sunt omnia extraherentur,
natura humana ad auxilium suum aliter, et bene
iis uti non posset. Charitate enim, quæ pulcherrima
cupiditatis proles est, e nobis simul excisa,
quod tandem pharmacum utiliter adhibebimus?
Ista autem simul diffuente, quæ arma quis ad
defensionem sui contra hostes occulte nos oppug-
nantes habeat? Armorum quippe loco hominibus
sunt appetitus et ira. Quod si hæc radicibus evul-
seris, quomodo nudus spiritus ad pugnam et lut-
ctam contra dæmones, atque ad aciem contra
principes tenebrarum instruendam aggrediatur **?

Qui enim secundum spiritum, non secundum
animam tantum, sive secundum carnem hanc vi-
vere consueverunt, eos certum est a non bono
propter bonum pungi ac stimulari. Qui vero vivunt
in carne carnalia sapiunt. « Animalis enim homo
non percipit ea quæ sunt spiritus³, » Paulus velut
ex alto pronuntiat: non enim est spiritus, qui
secundum carnem vivit, cujus prudentia est mors
periculum magnum, et pugna et distantia a divinis
penitus; divinis enim legibus omnimodis adversatur.
Prudentia autem spiritus, pacem vivam sca-
turit⁴. Qui carnale semen seminat, de carne metet,
metet autem mortem. Qui autem in spiritu se-
minat, spiritualia metet, et messem corruptio-
nis⁵.

³ I Cor. II, 14. ⁴ Rom. VIII, 6 seqq. ⁵ Galat. VI, 8.

Scholia.

* Isidorus. Multi mortales peccata et vitia quamvis
non didicerint, tamen perpetrant; bona autem quamvis
ea docti, non intelligunt: sed suppliciiis graviora per
se amare et concupiscere non desinunt: coronas
autem conciliantia, ut exsequantur adduci nequam
possunt.

Nilus. Per conatum studiose amandi Deum, ne-
gligentia vim debellare et frangere velis. Consue-
tudo enim consuetudine mutatur: tantum ne tyran-
nidem obtendas.

** Cupiditatis stirpes sunt charitas, et temperantia;
ad hæc intemperantia et libido. Ex ira fortitudo
emicat, insuper audacia, et timiditas præter natu-
rum. Ex anima quæ est rationis particeps, prudentia
et justitia, præter naturam vero stultitia, avaritia,
inequalitas et injustitia. Quod si, quæ præter natu-
rum sunt, evellenda essent, simul omnia quæ secun-

CAPUT XIII.

*Quisnam carnalis, quis animalis, quis spiritualis
appellandus sit. Solum id bonum quod ex libera
voluntate præcedit, laudem et præmium mereri.*

ANIMA. Sed age, differentiam personarum, et
quis carnalis, quis spiritualis, quis demum animalis
sit, mihi declara; nec enim noscere queo.

CARO. Primus horum corpori obsequitur, et cor-
poris voluptatibus servit, vitamque tantum sensi-
bus subjectam in rebus caducis exigit, in quo et
deterius a præstantiore subactum est. Animalis
solutus et laxus est ad habitus revera non bonos,
apimumque nondum illustratum habet; sed vivit
ad appetitum, qui videtur optimus, motibus, desi-
deriis, et naturæ blandimentis indulget. Spiritua-
lem vocamus amantem rerum cœlestium; qui
internis oculis divina respicit, et tantummodo
vitam sempiternam diligit, omnia voluptuaria
conculcat, sanctis exercitationibus se dedit, et
spiritui carnem subjicit. Quod si placet tibi, rem
alio modo explauro. Unusquisque secundum
naturam et carnem viventium, plane vocatur ani-
malis, ut qui mente nondum profecerit ***.

Viventes intra spiritum, carnales appellamus
Qui autem naturam ad spiritum attemperarunt,
spirituales audiunt, ut qui virtutem exercent.
Adhuc tertiam explicationem afferam: Mutuo ad-
versantur caro et spiritus In quo caro superave-
rit, is dicitur carnalis. In quo spiritus vicerit, ille
est spiritualis, et jure fructus spiritus dicendus ****.

Quod si inter ambo pax inutilis fuerit, erit is
homo animalis, qui vere cognitionem habet, et
vitam animæ insilant et concessam vivit. Nec enim
seminavit in carne, ut corruptionem metat: nec
rursus in spiritu, ut vitam æternam metat; atque
hinc ut medium quiddam, et animalis est *****.

Qualis sit carnalis homo, qualis spiritualis, et
quo pacto se uterque habeat, perfectissime Paulus
novit. Sed tamen eos inter se comparans, utrumque
per se plurimum valere contra alterum affirmat.
Medium tenent locum, quibus non ab exercitatione

Dum naturam sunt evellerentur.

Basiliius. Quid lucri est, in multis vacare omni
perturbatione, si ab una corpus corrumpitur? Nam
Petrus post tot egregia facta, et prædicationes tot,
audivit: « Nisi laveris te, non habebis partem mecum
(Joan. XIII, 8).

*** Cyrillus. Animalis est, qui secundum carnem
vivens, animo per spiritum nondum illustratus est;
sed intelligentiam tantummodo humanam ingenitam
habet, quam omnium animabus Opifex inserit.

**** Quemadmodum rebus fluxis immista anima evadit
carnalis, ita corpus per incorruptionem animæ
semini Dominico unitum spirituale redditur.

***** Scio enim, ut discordiam quamdam optimam,
sic etiam concordiam quamdam nocentissimam esse.
Melius est enim laudabile bellum, quam pax a Deo
separans.

contigit, sed absque laboribus innata est castimonia, et honor nullus habetur, nec coronas merentur, qui statum castitatis sine certamine sunt adepti. Etenim ex utero matris eunuchi nati, nec molestias sentiunt fœdi amoris, nec rerum cum perturbationibus conjunctarum. Nec proinde dignandi sunt gloria, aut gratia, quandoquidem labores non toleraverunt. Bonum quippe naturalis approbationem et laudem non meretur.

Sin ex animo et voluntate præstetur, juste coronam sortitur. Prærogativa enim, et adjumentum, quod ejuspiam naturæ adest, non est causa laudis in his quibus adest; sed id potius divino beneficio attribuendum est. Non habetur gratia igni urenti et illuminanti: sed magis ei qui ignem struxit. Minime gratiæ aguntur nivi, quod frigefaciat. Sol clarissime lucet, lucet, inquam, nec vult lucere. Solum velle quæ præstantissima sunt, gratiam promeretur. Quod si modum exquiras, quamvis carne constes, superior amore corporis apparebis, et seminabis in spiritu evacuata carne. Ego et tu spiritui serviamus, corpori nullo modo. Paulus hæc loquitur ad Romanos scribens: « Si enim spiritus Christi est, etiam in nobis sit, » ut dixit⁶. Si autem quis non fuerit particeps hujus charismatum, non est hic Christi, sed Antichristi potius: « Quemadmodum igitur portavimus imaginem terreni (et factus est in animam viventem, ut ait Scriptura⁷) portemus et imaginem cœlestis⁸, » si volumus, et quidem magis, est enim secundus Adam in quo est vivere in spiritu, et vivere in incorruptione⁹.

« Quicumque enim ipsum receperunt, dedit eis, inquit, filios Dei (per gratiam) fieri⁹; » deos, non filios, quod longe majus atque præstantius est. Quæ sequuntur, admodum, ut reor, intellexisti.

CAPUT XIV.

Quemadmodum Deus hominem cum creaturis omnibus communicantem finxit. Quomodo idem Trinitatis imaginem contineat.

Sed unde cœpit, eodem revertetur oratio, dicemusque, ut possumus, de procreatione propter duo ista, superiora repetentes summam, et tibi

⁶ Rom. viii, 9. ⁷ Gen. ii, 7. ⁸ I Cor. xv, 49. ⁹ Joan. i, 12.

Scholia.

* Equidem multos habeo proferre, qui natura ab ineunda muliere abhorreant. An igitur hosce castos appellabimus, aut præmio afficiemus? nullo modo. Castitatis enim est continere sese, et pugnando per labores sudoresque, perturbationes et cupiditatem subigere.

** Maximus. Imago terreni hominis præcipua vitia sunt, amentia, intemperantia, injustitia. Imago autem cœlestis cardinales virtutes, ut prudentia, fortitudo, justitia, temperantia.

*** Quintuplex est natura rerum conditarum omnium. Intelligens, ut angelorum. Rationis compos, ut hominum. Sentiens, ut bestiarum. Vim alendi, et augendi habens, ut plantarum. Inanima, ut lapidum: hæc omnia rursus aut cum materia conjuncta, aut ab ea segregata sunt. Prioris generis sunt, terra, ær, ignis, aqua, et ex his concreta. Posterioris

A in memoriam dicta revocantes. Dominus igitur, qui hosce duos mundos condidit, superiorem nempe et priorem, posteriorem et inferiorem, intelligentiam et sensum, et hæc omnia, hic unum animal hominem facere voluit, quod ex ambobus jam dictis mistionem et temperantiam haberet. Et factum et conditum est voluntate Creatoris, qui sua manu et sapientia hominem finxit¹⁰.

Considera mysterium, quod intelligentiam vincit. Universam naturam superum et inferum, et rationes omnium naturæ in unum frequentes conducens, et ex omnibus, ut collectam, quod esset præstantius discernens, a terra frigus et siccitatem simul, et cum ipsis atram bilem sumit. Phlegma, humorem, frigus ab aqua. Coæva autem aeris binarium humoris et caloris necnon sanguinem ab eodem. Calorem, similiterque siccitatem ab igne, unde certum est flavam bilem existere. A stirpibus vim alendi et augendi, hæc duo, inquam, sensum a rationis expertibus, eumque admirabilem. A lapidibus et lignis non sentientibus densitatem, et cohærentiam in nervis, in ossibus. Rationem et mentem divinum quiddam utique ab angelorum natura, ad quorum similitudinem per hæc accedimus. Animam autem a semetipso contulit, inspirans spiraculum vitæ. Animam seipsam moventem, et moveri nunquam desinentem, animam simplicem, immortalem, nunquam senescentem, nihil habentem crassitudinis, nec materiæ corporatæ, naturam sui juris et arbitrii, honoratam ratione conditamque maxime ad imaginem divinam, non tamen ex divina substantia, quod fuge vel cogitare, vel dicere: sed ex virtute omnipotenti, qua creavit omnia¹¹.

Substantiam individuam, in qua inest intelligentia, et mens omnino, et verbum mente conceptum; nam sermo qui est in lingua, proferri et edi foras ad audientes potest. Mens, ratio, anima, hæc tria sunt una natura, una essentia congenita, stabilitatem habens, separationis et sectionis, et divisionis prorsus expers: quin contra potius, ut inseparabilis Pater et Verbum et Spiritus, natura et virtute; est enim *μονὰς τριὰς*, quasi dicas unitas Trinitas, essentia uniformis, et dominatus unus¹².

D angelus, et anima rationis compos. Facultatum porro ad animam pertinentium alia est nutritionis, alia accretionis, ut in stirpibus videlicet. Alia imaginatrix et appetens, ut in brutis animalibus. Alia ratiocinatrix, et cogitativa, ut in hominibus. Et quidem facultates superiorum generum pereunt, tertii generis est sempiterna. Opifex autem horum universorum Deus naturam omnem essentiamque excedit.

**** Theodoretus. Habet enim ipsa (anima) rationem et liberam sui potestatem. Et generat quidem ratiōnem, cum qua procedit spiritus, qui non generatur, ut ratio; sed eam semper comitatur, et cum generata procedit. Quam ob causam et ratio subsistit, et spiritus.

***** Deus compositionem non admittit, omneque quod immateriale est, et omnem simplicitatem superat.

Ut autem et hoc dicamus, illud, « secundum imaginem, » id est, anima, mens et ratio, consequens est, ut inseparabilia sint; nam imago, et prototypon eodem fere modo se habent. Quod si nihil discrepauerint, est identitas: neque ejusmodi res imago, nec simulacrum vocanda est. Illud enim increatum, imago creata est. Et hoc est rationale, regnum animæ et pars, et mentis quidam partus, et divinum propugnaculum, et animæ peculium, et simul prosus cum ea natum. Ita porro, et cupiditas ab anima bruta admistæ sunt animæ humanæ, et cum eadem quasi in una statione collocatæ, ut una usque ad extremum cohabitent atque permaneant. Quod quidem quando venturum sit soli Deo cognitum est. Et quia simul exstiterunt, partes quidem sunt animæ, non tamen naturaliter ipsa anima, siquidem anima non est ira, et cupiditas, sicut ratio, mens et spiritus cognata ejusdemque generis sunt. Neque vero ista duo ab anima abesse nequeunt: est enim, cum illi adsunt, est cum non adsunt. Quippe donec anima in corpore perstiterit, hæc quoque ut inseparabilia quædam propugnacula ei adhærescunt, per quæ adversariis, oppugnantibus resistit, et aduersum eos his indiget, sicut carne ad operimentum et tegumentum opus habet, quandiu in hac vita versatur. Ubi e corpore isto discesserit, iis de cætero non indigebit; sicut nec corpus exanime tegumentis eget. Nam cum tandem iudicii illius tempus aderit, duæ partes istæ auferentur. Causa hujus rei, supra libro secundo explicata est, ibique testis gravissimus adductus Gregorius Nyssenus. Sed unde digressi sumus, eo redeamus. Duplex dicitur anima, geminis et partibus conjuncta, quarum alia ratione constat, alia non constat. Est insuper triplex seu tripartita, et merito propter ternionem partium, quæ sunt ratio, ira et cupiditas: cum substantia una sit et simplex. Nihil enim naturæ corporeæ habet, non figuram, non colorem, non profundum, non intervallum, non longum, non latum. Nulla in ea magnitudo, nulla durities. Quod rationis est compos, in eo angelos æquat. Reliquis duobus ad naturam animantium rationis expertum accedit, ira, et cupiditate nimirum, quæ in bestiis etiam reperiuntur: ex corpore siquidem, et anima, D commistione temperationeque admirabili Deus hominem effinxit.

CAPUT XV.

Cur anima, cum sit incorporea, rebus tamen corporeis ac perituris adherescat. Unde bellum intra ipsam. Quis pacificator. Quatuor virtutum cardinalium officia. Gratia Spiritus sancti quando hominibus auxiliatur.

ANIMA. Admirationem et stuporem commovet

Scholia.

Est enim quiddam simplex, et omnimodis sincerum, non mistum; non compositum, nec figuram aliquam recipere potest.

Anima hic duplex et triplex dicitur: post resurrectionem vero nec duplex nec triplex, sed tantum simplex sive intelligens futura est.

A mihi, quomodo anima, cum sit gemina beatis illis mentibus (vacat enim omni concretionem corporea), tamen adeo rebus inanibus quæ sensu percipiuntur, implicetur, illarum appetitu ferveat, illis dedita et affixa sit, et ab istis inferioribus se abripi patiatur. Non enim oportebat a materia liberam quidquam cum iis habere commune, quo materia continentur; nec corruptioni obnoxia consecrari, adeoque corrumpi a corruptione alienam et divinam; cuius proprium est respicere, et intendere illuc omne desiderium, unde originem ducit.

B CARO. Quoniam creatura, et mutabilis est, etiam spiritum mutat. Quidquid enim conditum et compositum est, mutationi subjectum est. Immutabilitas autem ejus naturæ est, quæ sola naturam omnem supergreditur. Animam porro simplicem, incorpoream substantiam procreavit, eique usum liberum rationis concessit, et agere ad quod ferri incitarique sentit. Quamobrem ut quiddam sui juris ac potestatis, etiam spiritum mutat. Constat autem, ut dicebamus, duabus et tribus partibus, seu bipartita et tripartita est. Pars quippe illius altera cum intelligentia conjuncta est, altera eadem caret, ut supra docuimus. Ad substantiam vero et naturam quod attinet, simplex est. Atque hinc divisio, in qua tertia pars reperitur: præter iram nimirum et cupiditatem ratio, partium præstantissima, confusa, et similitudine substantiæ devincta C cum sempiternis, quatenus angelorum naturæ respondet: sicut reliquæ duæ partes cum natura belluarum communicant. Paria enim paribus gaudent, et cum iis congregantur.

Quod mentis et consilii est, substantiam ejusmodi concupiscit, immortalemque angelorum alimoniam esurit. Quod ratione caret, infra positum humi nascentem, corruptibilem et fluxum plane cibum appetit. Quoniam igitur hæc partes, licet simul sint, inter se discordant, et cominus congregiuntur, et bellum quoddam conflatur, anima et corpore decertantibus vicissimque se acriter prementibus et seditiose exagitantibus dum illa pars superna desiderat, eaque intuetur: ista hæc inferiora propensissime appetit, et corpus pondere suo terreno ad infima declinat, spiritus violenter ac per tyrannidem deorsum trahitur, et ad improbos affectus impellitur, unaque prolabitur.

Mens autem ut imperatrix quædam, et domina etiam perturbationem, et ut supra tetigimus, divinus animæ oculus, et ornamentum et instrumentum, ex altera parte tutamen rationis objicit, et tota cogitationis vi intervenit, et momenta duelli hujus

“Omne animal diligit sibi simile, et homo hominem, si modo omnis humanitatis expertus non est.

“Paulus corpus carnem vocare consuevit, non quidem naturam ipsam corporis hac voce intelligens, sed perversam voluntatem. Ut cum dicit, « Vos non estis in carne, sed in spiritu (Rom. viii, 9). » Et ite-

inspicit : arbitriumque, ut iudex et disceptator A

æquus ac sapiens pronuntians, cogitationes meliores a deterioribus dirimit, et illas admittens, has foras eiecit; atque ut inspector indicans, sententiam fert, seu quid natura justum, seu præter naturam fuerit. Mentī, τῶ νόῳ, quatuor facultates annexæ sunt : intelligentia, ingenii acrimonia, comprehensio, solertia. Hæc quatuor, inquam, inde tanquam a matre prodierunt, et velut a stirpe pullularunt. Ast animæ tripartitæ germina rursum hæc sunt. Τοῦ λόγου, rationis prudentia, et iustitia, ut sapientissimus magister Joannes Damascenus ait. Cupiditatis pulcherrima soboles est temperantia. E calicibus iræ fortitudo prorumpit. Prudentia, quæ prima, et pulcherrima est, peculiare munus habet scrutari, et pernoscere profunda spiritus. Iustitia B aequalitatem servare, et amicitiam, bene judicare, bene rationes subducere, convenientia utiliaque dispensare. Æqualitas enim ad jus pertinet, quo enim alio pertineret? Temperantis, proprium est castimoniam splendor, et gaudium spiritus, et alia quæcumque de ea scribuntur. Generosæ fortitudinis bellum contra vitia, quod gladio instans, eorum impetus et incursus prætruncat. Perspicuitatis ergo exemplum, brevissimamque notionem ad difficultiorem notitiam ejus quod diximus subjungemus. Est animæ conscientia, sive lex quædam, cum legibus præceptisque divinis conspirans, optimorum operum cooperatrix et administra; et ista conscientia est lex spiritus. Contra lex peccati, sive lex C carnis seductrix, ex impressione dæmonum inhærens membris nostris, et ut ignis inflammans, et æstuantium cupiditatum dulcitudine demulcens, paribus armis legi conscientiam adversatur, volentemque parere legibus domini, lacessit, indeque spiritum quauquam peccati fraudulentiam indignantem, velut captivum abducit. Ut inimicissima autem blandimento voluptatis pugnat, atque ita peccati, quod servile est, servum facit. Sed divinus Paracletus miserans hoc incommodum, adversus spuriam et fallacem carnis legem robur desuper præstantiori legi subministrat. Lex autem carnis est cupiditas, irrationalis animæ pars.

ANIMA. Et quomodo, et quando gratia nobis opitulatur?

CARO. Cum quis amorem et timorem Domini acquisierit et perpetuo novissimorum, ut supra monuimus, memor fuerit. Cum res adversas gratias agens toleraverit; cum semper oraverit, et divinitus inspiratas Scripturas assiduo secum pertractaverit.

CAPUT XVI.

Prima origo belli inter corpus et animam. Diaboli oppugnationes nobis accidere salutares. Anima quorum extra corpus recordetur. Quomodo absque corpore Deum laudet. Quo pacto efficiantur spiritus beati, exiit corporibus, et sensus sine sensibus habeant. De incremento felicitatis animarum in secundo Christi adventu.

ANIMA. A principio corpus et anima in summa tranquillitate vivebant, conveniebatque illis naturaliter, et vigeat inter ea nulla offensione intercedente concordia. Unde ergo, et quinam in tantas dimicationes inciderunt? et quæ utrinque pugnarum istarum causæ?

CARO. Ex quo transgressio hominum generi evenit, ex quo, inquam, Adamus lapsus est, bellum inter hæc geritur, et ex eo, abrupto fœdere intra nos, misere et a Deo et ab Edem exturbatos, natum est, de quo satis multa in præcedentibus disseruimus. Restat proinde diabolus, de quo etiam dicendum, quomodo tandem hostis hominibus relictus est, permissu Creatoris, quo iudicio ipse novit. Et quomodo non perierit omnino, quo nihil est exitiosius. Sed age, hujus causam, seu rationem nunc accipe. Vita ista stadium et certamen quoddam et lucta est. Si hostis defuerit, quo pacto laudem assequemur? Si certamen nullum sit, qua ratione dux quispiam regi charus fortiter se geret? Si absint certamina, quomodo præmia certaminum, et honores, et dona his qui legitime certaverint, tribuentur? Si scandala non veniant, quomodo firmus quispiam et constans apparebit? Si quem nulla incessat tribulatio, quomodo gaudium nanciscetur? Si frigida hiems non præcedat, quando æstas effulgebit? Itaque et dæmon ad bellum contra nos exardescat, ut dum tyranno resistimus, adversario percusso victoriam referamus (mirum cum sit incorporeus eum vinci ab hominibus) victoresque, ut strenui bellatores, honorentur, et coronam accipiant immarcessibilem, quemque ille ante casum suum tenuit, statum conditionemque adipiscantur. O abyssum benignitatis, o divitiarum misericordiam, odium, studium perdendi, petitiones seductoris ad utilitatem et gloriam suorum amicorum convertit, qui omnia in melius mutat! Et fit quiddam tale, quale si D medicus quispiam viperis aut aliis quibusdam tetris et nocentibus alioqui medicamentis ad ægrotorum curationem uteretur; quemadmodum et fratrum odium Josepho utilitatem maximam apportavit, et singularis cujusdam œconomiam materia fuit, qua Deus etiam vendi permisit juvenem pulcherrimum, ut eum Ægypti principem constitueret.

Scholium.

rum, « Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt (Ibid. 8). » Nam ipse ille, qui hæc dicit, annon carnem indutus erat? Non ergo hæc sibi adversari ait; sed de improbarum bonarumque cogitationum certamine loquitur. Etenim velle et nolle, penes

animam sunt. Atque idcirco ait, « Hæc autem sibi invicem adversantur (Galat. v, 17). » Et ut animam, in pravis cupiditatibus suis procedere ne permitteret, tanquam pædagogus et magister in viam meliorem nos duceus, hæc prolocutus est.

Similiter et Satanam certaminis nostri præses nos oppugnare non vetat, ut tropæa de inimicis stantibus coronas gloriæ nectat. Quanto difficiliora certamina, tanto illustriora decora; quo graviores afflictiones, eo splendidiore coronæ. Proportione enim merces labori persolvitur; id quod jam ante perspicue docuimus. Sed pelagus clementiæ et bonitatis perpende. Labores ac tribulationes una cum hac vita finire, absolvique vult, quæ angustis terminis circumscribitur, et in qua cum perpetua sint quæ offligunt, perpauca sunt quæ animos recreant. Quia nimirum quidquid est hujus generis, futuro sæculo reservat, per cujus spatia nullo unquam sine claudenda felicitas extendetur.

ANIMA. Ego porro illud etiam atque etiam, vehementerque admiror, quomodo anima divinarum mentium similis, hostium intelligentia præditorum, atque ideo natura parium insultus prævidere nequeat. Sed in causa est carnis crassities, quæ prohibet. Itaque ubi corpore soluta fuerit, tum denique prævidebit.

CARO. Significatum est præcedentibus disputationibus, tres in cerebro facultates inesse, reminiscens, imaginantem, cogitantem videlicet, per quas meminit, cogitat et videt. Sed si forte lædatur aliquo modo vis cerebri, ictu teli aut gladii mortifero, hæc tria a me dicta simul amittit; otiosa est enim memoria, et phantasia tota, otiosa item cogitatio, prudentia, cognitio, actio, motio, et operatio. Num igitur dicemus animam, cum expedita corpore ad Christum, Ecclesiæ caput, ut scriptum est ¹⁰, excesserit talem excessuram? Recordari tum poterit notorum et cognatorum, et amicorum et fratrum suorum, et liberorum, et parentum, ac pro iis simpliciter orare Dominum, sicut tertia disputatione confirmavimus, idque nec cerebrum, nec cor, nec aliud membrum corporis habens, in quibus mens, ut in sedibus suis manere, et requiescere creditur, nec organum aliquod vocis, non linguam, non labra denique.

ANIMA. Exoritur mihi scrupulus. Quo pacto dixisti ante, memoriam tunc amicorum nulla oblivione deletam iri, et tamen eam citra corpus nihil posse?

CARO. Et hoc exemplo quodam brevi declarabo. Etiam psaltes citharædus arte musica temperare melos citra instrumentum non potest, nec tibicen, si tibias fractas habuerit. Corpus esse puta organum, seu instrumentum, artificem ipsam animam.

ANIMA. Ne cuncteris, neve tardes dubitationem solvere.

CARO. Apparet te valde obliviosam et immemorem esse eorum quæ tertia disputatione disserui et memoravi. Mens enim quamvis penitissime

¹⁰ Ephes. 1, 22.

A sola longe plurima et bona et mala operatur, et Deum, si modo pura sit, et si voluerit, vocibus cordis intrinsecis celebrat, nec alicunde prohibetur, quantumvis anima adhuc corpori colligata. A quo exempta, id magis etiam magisque facit: quando Deo præsens, sublato jam speculo clarius ipsum manifestiusque contemplatur, et pro amicis sine voce precatur, ut quæ a semetipsa semper moveatur et incitetur. Laudes enim divinas indefesse cum angelis celebrare non dormientis, sed vigilantis est. Quod eam præstare SS. Patrum cœtus docet. Lingua, et sermone huic vitæ, et hominibus hic viventibus imprimis opus est, quod quidquam vel audire, vel efferre, vel sensa aliorum quæstiones, placita nisi per sermonem ore et lingua prolatum, et cogitata per aerem medium indicantem intelligere nequeunt. Nec potest anima quandiu in tabernaculo suo habitat, sine instrumentis et voce sententiam suam enuntiare, et agere quæ vult, et agi est opus; nec motu externo ad opera moveri, per quæ qualis sit agnoscat. Tunc abjecta carnis mole, cum ad mundum supramundinum pervenerit, ad mundum intelligentem, immortalem, omnis materiæ expertem ac divinum, ut materia vacans, ut ratione utens, et substantiæ socia non eget horum aliquo quæcunque corporata sunt: non cerebro ad memoriam, non corde, et visceribus. Præstantiorem vero aspectum consequitur mens (quæ cum anima nata et cum ea unum et divinum est) sermonis autem vocalis tunc nullus erit usus.

Ast interioris, qui in affectu et motu rationali est, ut partus, et notio, et munimen rationis, sive animæ et mentis divini aspectus, hujus, inquam, usus erit. Non est autem aliud ab alio, sed idem natura, supernis et a Deo donatis splendoribus excitatum, citra vocem, et sermones qui sentiuntur. Sermo autem iste noster per enuntiationem, nec aliter profertur, ut a circumstantibus percipitur. Paradigma vero prius de cithara, non usquequaque cum anima, qua rationem obtinet congruit. Anima enim sejuncta est a materia qua cithara constat. Incorporeum porro et corporeum inter se diversa sunt, et nimium quantum alterum ab altero distat, et utrumque comparisonem propriam ex eodem, et ad idem, secundum naturam sortitur. Cum sensu enim sensus, et intellectio cum intellectione, ut simile cum simili comparatur. Ne putes autem spiritus perinde affici, cum hinc evolarint, ut hic afficiebantur. Alio modo se habet utique. Illic enim divinis fulgoribus illustrantur, et a Patre luminum luminibus replentur, prout quisque ad fruendum lumen est idoneus. Sicut enim ignis ferrum penetrat, et quanquam

Scholia.

* Basilius. *Visus corporis est ab oculo, visus animæ a mente sibi ingentis videlicet; non ita tamen, ut alterum alterius nature sit: sed idem est mens*

et anima. Est siquidem naturalis quædam facultas partis animæ rationalis, et non adventitia. Et oculus quidem animæ est mens, oculus autem mentis cognitio.

densum, tamen facile penetrat, naturamque ferri ignitam, et ignem efficit: quod cum alioqui nigrum sit, rubescit, et obscurum fulget, et frigidum calescit et incenditur, et urit? quod tangi poterat, propter susceptum ignem sit intractabile; ita tu de anima, et de ejus splendore velim ratiocineris, a quo ex Divinitatis contemplatione clarescit, potestque intellectuali modo videre, loqui, et audire, et sentire lumen, et cum angelis exsultare gaudio, et eadem cum illis contemplatione perfrui, et contubernalis, et cohabitatrix justorum appellari: non tamen secundum sensum corporis, sed intelligentiam solam. Sunt enim hæc ejusmodi natura sua, ut tantum intelligant et intelligantur, et illos quinque corporis sensus omnes effugiant. Mente sola utitur, ea videt, et prævidet, visu acutissimo, angelorum proprio, divinasque et nunquam visas pulchritudines contemplatur. Quod si quæ dico tibi paradoxa videntur, ad fidem confirmandam paradigma adhibebo*.

Si noctu per quietem videres juvenem aliquem statura eximia formaque pulcherrimum, arte insuperabilem, opere inimitabilem, specie maxime invidenda, procul a patria sua, externis internisque claritatibus conspicuum, incredibili candoris nitore ornatum, capillorum, auro magis radiantium varietate distinctum, undique circumfusorum luminum flammis coruscantem; plausus et carmina a ministrorum turbis ferentem, et ministerium perpetuum, longeque jucundissimum. Incidisti tum quoque in amicum valde clarum quem vidisti nunquam, quærebatur autem reperire, et videre etiam oculis, sicut cogitationibus vidisti. Absentem enim ex fama tantum dilexeras, ut amicum laude dignum, et in numero ponendum. Si tibi contigerit hæc in somnis videre, an potes dicere, quomodo tum ad locum accesseris, et quomodo in lectulo jacens, et manens, et dormiens, et interno motu immobili commotus ad res illas, ut putabas, adieris, quibus tandem pedibus, qua carne totum cursum repente celeriterque peregeris? Quibus oculis intuitus sis faciem, quibus auribus audieris, quæ te audisse putas? quibus porro labiis amicum osculatus? quo ore, qua lingua eum allocutus? Vere mihi respondebis: Non vidi faciem oculis corporis; quomodo enim consopitus viderem? sed mentis et animæ pupillis, hoc certum est. Si hæc mihi respondeas, id dicis, quod amantem veritatis decet, et ego testimonium tibi feram, et assentiar. Tale quid de

A spiritibus et animabus concipe: has, cum hinc emigraverint, sensus assumere ad loquendum, et vivendum, et cæteros omnes. Sed assumere ratione quadam non corporea, dum natura quæ est supra naturam operatur in omnibus et sit omnia omnibus supra quam comprehendi potest. Non enim divinum numen eget ore, non corpore, non lingua, non aliquo alio ad communicandum spiritibus, et animæ cuilibet, quæ voluerit. Sed quemadmodum virtutibus administratoris, ita his eadem largitur. Sententia enim cum sentientibus et intelligentia cum intelligentibus, ut similia cum similibus conferre justum est. Intelligentia autem cum sentientibus e diverso comparare nefas, propter naturarum discrimen scilicet: sed incorporea cum incorporeis, et corpora vicissim cum corporibus componere oportet**.

Quæ autem superis ac cælestibus cum his infimis terrenisque comparatio, aut convenientia? aut quæ communio menti cum his quæ apparent, aut corpori cum his quæ corpus non sunt? Quod si quis tota cum totis contulerit, non jam paradigma, sed aut ita dicam, identitas erit. Cum itaque in materia vacantibus comparationem non inveniam, paradigmatis materialibus necessario utor. Quare ne reprehende, ne indigneris, causam enim ignorantie meæ prius enuntiavi. Mens intrinsecus quæ concepit, seu cogitata sua profert apud se, id que semper, nec patitur; quæ quidem foras ad alios depromi, et ab iis cognosci non possunt. Nec enim potest etiam lingua, et ad audientes notionum et intelligentiarum suarum setum proferre. Verumtamen quomodo non possit, dicere non habeo prorsus. Partus enim mentis, tametsi sermone sint explicabiles, tamen aliquando eos sermo exprimere nequit. Si enim posses edere, et in lucem efferre, tunc etiam donum aliquantum majoris cognitionis, et ab universorum Deo charisma quæcunque haberet***.

Paradigma breve in hanc rem afferemus. Ut si quis ad homines diversæ linguæ venerit, et tempore quantum placuerit apud eos consumpto, voces quidem ipsas intelligat, eas tamen ore pronuntiare nequeat, nec ullo modo dialectum, seu peculiarem genti linguam sua lingua versare. Tale igitur et mihi usu venit. Sensus ac mentem scriptorum optime percipio; sed quæ percepi, non etiam lingua depromere possum. Sed unde defleximus, eo rursus redeundum, et probatio major

Scholia.

* Sciendum, aliud esse paradigma, aliud parabolam. Paradigma quidem est, si simile simili conferam, et componam: ut rationale cum rationali, et rationis expertus cum rationis experte. Parabola, cum inæquale, seu dissimile cum dissimili, ut hominem cum leone, aut planta, aut alio hujusmodi.

** Comparationes enim in his quæ ejusdem sunt generis, adhiberi consueverunt: ex similibus quippe similia discuntur. Ne igitur omnia in paradi-gmate respondere postules, aut in typo, aut in imagine. Nec

enim jam paradigma, aut typus, aut imago esset, si haberet omnia absolute, quæ in ipsa re vere insunt, sed idem prorsus.

*** Gennadius. Est enim cognitio, quæ sermone explicari potest absque sermone: et est cognitio cum sermone. Sunt enim multi, cognitionem quidem habentes, sermonem nequaquam: ut idiotæ, et qui non possunt significare ac docere perspicue, quæ in mente habent, et proferre, donec Deus his sermonem imvertiverit.

ponenda in eorum gratiam, qui res animæ e testimoniis Scripturarum, et doctrina sacra perdiscere cupiunt. Per quæ quantum animæ valeant perspicias. Verum age, quæ hic scripta sunt audi.

Ex Cyrillo patriarcha Alexandrino.

Rationis capax, et intelligens anima, post discessum ex hoc corpore et vivit, et permanet, et loquitur congruenter, et operatur similiter, non sub imagine, sed vere et substantialiter, erga Deum habens fiduciam, quo jubente mittitur in hanc vitam, propter aliorum multorum commoditatem. Etenim cum semper moveatur, nunquam non agit. Deus utique non est mortuorum, sed vivorum, omnes enim illi vivunt. Quod si non operantur animæ (ut multis placet), neque etiam vivunt. Nam non operari, corporum est mortuorum, et immobilium. Deus spiritu, et omnis carnis. Deus spirituum, videlicet animarum. Ajunt itaque tres pueri: « Benedicite, spiritus et animæ justorum, Domino¹¹⁻¹². » Quod laudant et benedicunt justorum animæ, non est dormientium, nec otiosorum. Et qui videt animas sanctorum, animas sanctorum videt. Et qui videt angelorum visionem, angelos videt. Et ordo in ordinem non convertetur, et quæ sequuntur (a).

ANIMA. Si igitur verissimum est, ut est plane, animas honorum in cælum subvehi, in quibus locis Dei Filius, super throno, ad dexteram Dei Patris residet, ut scriptum est¹³, et ministratoriæ virtutes cum timore circumstant, ut jam antea secundo libro docuisti, evahuntur autem, ut præmia coronarum accipiant, quando Judex omnium ad judicium exercendum venerit, num tantæ gloria poterit contingere quidpiam jucundius? Et quænam omnino gloria hac præstantior contingat: aut quomodo glorificetur penes quod est omnis gloria, et gloriam omnem sermonemque superans? Apud quem sunt omnes divinæ gloriæ thesauri. Nam quod plenum est, externa accessione haud indiget. Animabus autem tantum impertitur gloriæ et claritatis, habita ratione cujusque meritum, ut multum etiam supersit. Idem angelis fit¹⁴.

CARO. Nunc pars modica gloriæ illius universæ, aut pignus potius quoddam conceditur, unde tanquam ex ungue leonem conjicias, gloriæ, inquam,

¹¹⁻¹² Dan. iii, 86. ¹³ Coloss. iii, 1. ¹⁴ Joan. xx, 21. ¹⁵ Isa. ix, 6. ¹⁶ Joan. xiv, 3.

Jacobi Gretseri notæ.

(17) Docet auctor latronem in paradysum terrestrem inductum ex illo promisso Christi: *Hodie mecum eris in paradiso*. Sed communis et vera expositio est Christum latroni illis verbis promississe visionem beatificam, eamque paradisi nomine designasse. Vide Franciscum Suarez, tom. II 5-3 p. S. Thomæ ad art. ii, q. 46. In cæteris plane non

* Dionysius. Etenim ita intelligentes angelorum naturas novimus adhuc assumere, semperque a gloria in gloriam, et a cognitione in cognitionem, et a charitate in charitatem proficere.

(a) Locus longior est fortassis, in libris contra sibi reliqua petere quis poterit. POSTANUS.

quam justus sunt adepturi, quando, ut docuimus, in gloria judicatum venerit, et corpora rediviva prodibunt, ut simul gloria afficiantur et majore, et insigniore, et gaudium ex gaudio, gloriam ex gloria percipiant, præsentem jam sine sæculi cum Dominus ad finem rebus inducendum venerit, ut dixi¹⁵:

Quando igitur Salvator exurgens e sepulcro, primum ad discipulos intus congregatos accessit, et pacem dedit¹⁶, ut princeps pacis¹⁷ munus maximum divinum spiritum eis donavit.

ANIMA. Num perfecte et integre spiritum acceperunt, aut quid tandem?

CARO. Ne istud cogites, neve dicas, non totum, unum autem tunc charissima, solvendi ligandique hominibus peccata acceperunt. Cum advenisset autem destinatus dies, discipuli gratiam totam spiritus acceperunt. Simile de animabus cogita, cum judicium venerit, et judex sederit, ut in III lib. dictum est. Nunc etiam super hoc paradigma ponendum. Et plurimi et optimi viri in regali palatio degunt, et tempore aliquanto regi serviunt, eum intuentur quotidie et amant: non tamen statim honorum præmia consequuntur, sed post, ut merentur, ita eis gratia refertur, et conditione, et nomine, et ordine, et omni dignitatum splendore eehonestantur. Non admodum dissimilis est animarum ratio. In cælis quidem perfecte habitant, Creatorique assistentes, cum contemplantur et gaudent, Sed cum tandem corpus quoque in resurrectione illa omnium communi receperint, tunc etiam gratiæ gloriam et laborum præmia plenissima, coronasque adipiscuntur.

CAPUT XVII.

Christum cum latrone in paradysum illum terrestrem non introiisse, nec ullam animarum sanctorum post ejus resurrectionem eo introire.

Christo crucifixo, et in vitam reverso, nunc jam nobis fidelibus post præsentem vitam terrestri, et sub sensum cadente paradiso non est opus, ingressu in cælum omnibus patefacto, exsultantibus semper apud ipsum, ut et nos simus, ubi ipse est. Ait enim, « ut ubi ego sum, et vos sitis¹⁸. » Quod porro Damascenus ait, in sepulcro corpore, apud inferos anima, ut Deus in paradiso cum latrone (17),

favet Dioptra errori recentiorum Græcorum, asserentium, animam justorum ante diem judicii beatitudine non perfrui. Imo adversus hunc errorem omnia verba Dioptræ hoc eodem capite pugnare videntur. De quo multa etiam Gennadius adversus populares suos Græcos in *Defensione pro concilio Florentino*.

Scholia.

** Pars quænam doni est arrhabo, et parva gutta de gratia illa. Tunc universa gratia doni Christi dabitur hominibus, et tristitia quam habent animæ peccatorum, infernalis suavitatis pars est. Si sola anima

et quæ sequuntur, ad opinionem confirmandam mihi valet. Etenim in his omnibus Christum esse dicit, sed deitate sola, qua implet omnia. Nostræ autem carnis massa plene subsistens, in cælum ascendit, et viam nobis eodem aperuit denuo, ut secundum divinum promissum, ubi Christus ipse est et nos simus. Ait enim : « Quo ego vado vos scitis, et viam scitis, ut ubi ego sum, et vos sitis » In hunc enim raptus Paulus, et ingressus, audivit arcana verba. In paradysum, quem tu juxta affirmationem divinarum Litterarum cognitione non assequeris. Sed Paulum mihi de hoc ad Corinthios ita disserentem considera : « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, quoniam raptus est in paradysum, et audivit arcana verba¹⁶. » Hunc paradysum et magnum Basilium adeptum scito, super cælum cælorum, ubi sedet Filius Patris. De hoc autem, et non de terrestri paradiso, verba fieri confirmat ipse Paulus, per ea quæ subjiciuntur. Postquam enim dixit : « Scio hominem usque ad tertium cælum raptum, » adjungit hæc : « Et scio hujusmodi hominem, quoniam raptus est in paradysum. » Quin etiam significat, se tertio cælo penetrato adhuc in magnam sublimitatem raptum esse, in qua est ipse Deus. Hic est paradysus, in quem raptus est Paulus, in quem Gregorius, et magnus cum aliis ingressus est Basilus, in infinita, et divina, et æterna bona illa, quæ oculis affectionum malarum cæno turbidus non vidit, auris incredulitate obdurata non audivit, et in corsordidum, quodque ex parte terrena ista degustavit, non ascenderunt. Totam tractationem disserendo absolvi, ac pro eo ut mihi quoque scientiam dedit, qui scientiam docet, quæstiones proposui, propositasque absolvi.

CAPUT XVIII.

Rerum quarto libro pertractatarum anacephalwosis.

Docui quarto libro, quomodo semel quidem Deus mentes in cælo produxerit, et quomodo infra omni hoc tempore operetur. Quomodo omnium hominum animæ æquales sint inter se, ejusdemque substantiæ. Conditorum non formasse ab initio hunc quidem sapientem, illum insipientem, nec alium pudicum, alium scortatorem. Hominibus diversas esse voces, ac pronuntiationem. Quibus Deus bene velit, eorum voluntates ad bonas partes a deterioribus converti; præsertim ubi illorum quoque stadium accesserit. Quomodo et unde vitia

¹⁶ Il Cor. xii, 40. ¹⁷ Sap. viii, 7.

recte fecisset, solam quoque coronari oportebat. Quia autem cum corpore bona egit, cum ipso debet præmia accipere, et gloriam in futuro.

¹⁸ Isidorus. Veritas sapiens quiddam est, maxime si simplex et brevis est : contra stultum est, quod varietate distinctum est, quamvis dicendi vi et elegantia ornatum videatur.

¹⁹ Chrysost. Quid enim nocenti sermonis imperitia afferat ? Quid contra utilitatis verborum festivitas,

corporum existant, cum quibus nascuntur, et quænam rei causa. Quomodo inexplebili præditus invidia Satan cogitationes malas in corde seminet : qua ratione nos eas, si velimus, radicibus extirpemus. Quomodo homines Deo connivente oppugnet. Quando animæ post hanc vitam amicorum, propinquorumque reminiscantur, ac demum pro ipsis precentur, quanquam solæ, et a corporibus separatæ. Quomodo spiritus omnino vacui non sint, sed operentur potius, ut demonstravimus ; etsi hoc solo præmio careant (beatitudine corporis) præclarorum laborum suorum, hæc modo cum Christo vivant

CAPUT XIX.

Non sua, sed aliena voluntate et auctoritate ad scribendum se accessisse. Omnes actiones nostras a Deo pendere. Libri utriusque Testamenti. Diversa scripta SS. Patrum. Quomodo scriptoribus divinus auxilio sit opus. Unde profecerit. Nonnullorum ex medicis sumptorum summa.

Cæterum, Patres in Christo, fratres et amici, nemo eorum qui librum hunc eolverint, me ostentationis causa hæc scripsisse putet, ut inania gloriæ cupidum, et sua opinione sapientem, et arrogantia, morbo pessimo, laborantem, et propterea frustra hunc librum confecisse. Non sponte mea huc prosilui, sed a spiritali viro Callinico nomine, in montibus Moglenorum habitante, mihi commissum munus suscepi. Patrum igitur hortationibus et præceptis cedens, opus hoc pro viribus composui, nihil fere e cerebro meo, verum quæ hinc inde collegi et corrogavi, hoc volumine sum complexus, figura orationis in metri faciem commutata, quod a doctis politicum vocatur, tametsi simplex, barbarum et solæcum insuper, ut ab indocto et plane imperito sermone artificioso, sed non scientia, compositum.

Nemo igitur me irrideat, neve naso suspendat. Nam cum obtemperare et cedere statuissem esse optimum, venerabilium virorum auctoritati me submisi, sciens penitus damnari inobedientiam. Obedientia vita, inobedientia mors est. Quod si quis mordax et conviciator incessere me vult, et probrum mihi inurere, ut fastuosus, ut arrogans, et dicax, dicat et faciat quod libet.

Ego sane, ut volui, pro ea qua sum eruditionis mediocritate, et in primis, Deo adjuvante, hoc opus absolvi. Sapientiæ enim suppeditator, et insipientum emendator, qui docet hominem prudentiam et scientiam¹⁷ ; qui dat virtutem sermonis in aper-

Scholia.

si sententia ipsa divinis sensibus careat ? Ut gladius enim, si ansam habeat argenteam, ferrum autem ipsum plumbo flexibilis, nihil prodest. Nam orationis compositio et distinctio a studiosis elegantiarum, et plusquam captatoribus, ornamentis istis veluti transformata, quodammodo corrumpit, quod propositum est ad considerandum, latenter notitiam suffurans, et in rei subjectæ intelligentia lectoribus obstans.

tione oris ¹⁸; et verbum præbet prædicantibus in A virtute, ut liber Psalmorum in spiritu docet, ipse etiam hoc seu abjectum, seu magnum inspiravit.

Nisi enim donum desursum descenderet, sine plaste, quid plasma faceret? Quam enim quis intel- — ligentiam, ut donum a Conditore habuit, illa ipsa vicissim ab eo tandem repetetur. Ligo enim, falx, rastrum, serra, dolabra, terebra, gladius, hasta, et quidquid vitæ humanæ inservit, unumquodque horum omnium ad opus est inventum, non tamen ullum prorsus per se motum habet: sed alius aliud invenit, ut per id posset quod liberet efficere. Velle autem, et posse a Deo accepit, extra quem nemo quidquam potest, non agere, non velle, non parvum, non magnum denique: sicut nullum istorum instrumentorum quidpiam ipsum a se, et per se motum, facere nec sponte ad opus cieri potest, si artifex, et manus artificis, quæ motu ad operis alicujus usum utatur, non adfuerit. Nec ullo modo absque divina ope quispiam vel agat, vel cogitet, vel loquatur. Deus enim condidit, Deus enim vitam largitur. Ab illo posse, et spirare, et velle sumitur. Et quomodo citra potentiam sustinentis omnia, et scientiam, et manus mihi et pedes impertientis, ipse per me quidquam intelligere et agere divina desuper potestate adversante possem? Exemplo res clarior fiet. Ferrarii, quorum opus in ferro est, ferrum tractant atque ad largitorem ferri, et opificem omnium respiciunt. In massam autem primum coactum ferrum, ad varios usus potest accommodari. Emit enim hujuscemodi massas faber ferrarius, aut serarius, et quicumque mechanicus voluerit, eoque ad suum opus et negotium utitur. Fabricant enim ascias, falces, scalpra, rhomphæas, pugiones, gladios, machæras, armorum omne genus, quibus ad vitæ usum et commoditatem omnes egemus. Sed alius ut probatus ferrum emollit ac domat, ac fabricam suam artificiose exercet, et quidquid operis efficitur, id omnes spectantibus admirationem movet, ut elegans, utile et laudabile videlicet. Qui autem artis est rudis, aut eam male didicit, non solum secundum artem fabricare, et opera de industria; et ut ratio postulat conficere nequit: sed ferrum quoque frustra consumit. Jam de Scriptura, et arte Scripturæ similia cogita. Spiritus sanctus D et Gregorio Nysseno. Qui ergo hunc commentarium perlecturus est, si quid in eo novum invenerit, id gratiæ Dei ascribat. Si enim est industrius ad discendum, aliquid novi, et unde hoc, et e qua scriptura sumptum, cognoscat. Quod si quis rudis et iners fuerit, ne unquam impossibilia tentare velit. Ex alienis item a fide Christiana, et veteribus illis sapientibus Galeno et Hippocrate physica nonnulla opportune mutuati sumus, ubi potissimum de ma-

¹⁸ Ephes. vi, 19.

Dei publicando peragrarunt. Postea vero Patres complures, humana ac divina sapientia instructi, et sacrarum rerum scientissimi, libris hisce velut fundamentis quibusdam nixi, cum martyribus superædificarunt, et primævæ doctrinæ ex omni parte adhærentes, scriptis suis Ecclesiam mirum in modum exornarunt. Alius enim odas composuit; alius, cantica quos εἰρημὸς vocant; alius, versus; alius, lepida στιχηρὰ triodia, troparia, προσόμοια, cano- nas, ἀναβαθμῶν, καθίσματα, contacia; alius, spiritualium modulos Psalmorum; alii, profunda spiri- tus et Ecclesiæ dogmata tractaverunt; alii de incar- natione Verbi disputantes, omnium blasphemorum perverseque opinantium ora obstruxerunt; alius eloquentia excellentissimus; alius disputator acer- rimus; alius commentarios reliquit de anima et ejus tabernaculo, de pulchritudine virtutis et de turpitudine vitiorum, ad commodum et utilitatem litteras consecrantium. Cui igitur, ut dicebam, fa- cultas orationis concessa est, hic etiam ex arte li- bros potest componere: quod idem imperitus et barbarus barbare præstabit. Sed quemadmodum faber ferrarius massas ferri tractat, materiam infor- mem paratam, futurisque laboribus ferrariis ob- viam habens, laborat autem in ea ut vult, et adhi- bito igne, in formam quam voluntas fert redigit (nec enim citra ignem fabricabit, licet arte malleatoribus universis antecellat), ita divinam Scripturam se pe- nitus habere existima. Apostoli prædicant, pro- phetæ prænuntiant. Scriptor eorum dictis et locis utens, si non etiam Dei gratiam se adjuvantem habeat, nihil recte intelligere, nec recte disserere poterit. Fabro auxilium ignis, scriptori gratia di- vina præstat. Citra hæc auxilia quæ in manibus sunt, opera conficere neuter potest. Si enim alter alterum horum non assumpserit, ejus opus inju- cundum, mutile, vitiosum evadet, incautisque et simplicibus plurimum incommodabitur. Quocirca monui, et rursum nunc moneo, me in hunc librum nihil a Scriptura alienum inseruisse, sed alia ex Veteri, alia ex Novo Testamento, alia ex utroque hausisse, alia et magistris et doctoribus sacris ex- cerpsisse, quæcumque nimirum ad institutam scri- ptionem profutura censui. Plura autem et meliora de Gregorio Nysseno. Qui ergo hunc commentarium

Scholia.

* Psellus. Splendens enim pulchritudo verborum, ut tuba insonans auribus easque concutiens, et iis oberrans, non fluens aulenti in animam, neque cor deliniens. Qualis mentibus Dei amantibus in atticis

simo utilitas? Divinæ quidem sapientiæ dictio humilis, sententia sublimis ac cælestis. Externorum nitet qui- dem elocutio, sententia ipsa humi repit.

teria, et de elementis, simplicibus quatuor et primis corporibus disserunt, et quomodo ex his quatuor humorum genera, sanguis, phlegma, atra et flava bilis generentur, ex quibus humana corpora coagmentata sunt, et de quatuor ætatibus totidemque anni temporibus, quæ sunt ver, autumnus, ætas, hiems. De utero quoque et crasibus infantium in eo fieri solitis egimus. Insuper unde symptomata, et pathemata illa probrosa existerent, causam physicam accurate indagavimus, ac de temperationibus qualitatum, earumque rationibus, morum ac temporum vicissitudinibus, et qualis causa unumquodque antecederet, hæc omnia, inquam, libro quarto exposuimus. Quod si in quibusdam a decoro aberravi, id imperitiæ et inscitæ meæ tribuatur. Et omnes oratos volo, ut mihi ignoscant, et peccata in hac descriptione commissa condonent: attendentes ad scopum mihi propositum præcipue, non ad ea quæ vel risum mereantur, si modo animarum suarum fructum concupiscant.

CAPUT XX.

Flebilis lamentatio et querimonia adversus animam. Multa de mundi vanitatibus. De extremo judicio et ultima vitæ hora. De cælesti paradiso et inferis considerationes tropicæ.

Quid ita sedes? quid omni cura vacas? quid temet ita negligis, anima mea? quomodo eorum quæ insipienter egisti, cogitationem omnem abjecisti? quomodo amabilis penitentiae rationem nullam habuisti? Quomodo non properas quantum potes, quandiu in hac vita manes, ad Patres spirituales et divinos magistros; eosque oras, obsecras, obtestaris assidue, et cum gemitibus atque lacrymis percuñctaris, quo pacto delictorum remissionem possis invenire, et qua ratione tot tantasque sordes eluas? Quomodo horæ ultimæ tibi in mentem non venit, et quemadmodum Judici omnium respondeas? Quomodo oblita es studiose meminisse novissimorum tuorum, et quo pacto tandem ex hoc tabernaculo abeundum sit? Multa, et nimium multa habes, quæ in te observes, et inspicias. Polluisti, contaminasti, et inutilem vitam tuam reddidisti. Si igitur Creatoris jussu venerint angeli, ut te ab hisce perituris educant et corpore exsolvant, heu! væ tibi infelix, si tum talis reperiare, qualis nunc es, adeo nihil sollicita, adeo vitii dedita, adeo piaculis obruta! Gravis est abruptio animæ, gravis tunc sentietur tumultus: multo gravior erit audire acerbos illos gemitus, quando lectulum tuum circumstantes omnes tui fratres, cognati, patres, contribules, flebunt, ejulabunt, lugebunt, lamentabuntur, cernentes hinc nulla spe reditus discedendum esse. Et omnia hæc videbis quidem, et ploratus audies, oculis corporis, et cordis fortasse. Non tamen lingua arefacta loqui, nec familiarium, et necessariorum luctum consolari poteris: sed obtutum in solis angelis defixum habebis, et apud animum

tuum plorabis, et suppliciter eos orabis, in hæc verba: Date mihi spatium ad poenitendum, et ad lamentandas atque abluendas peccatorum meorum maculas. Concedite mihi, obsecro, vel tantillum tempus, ut ego vitam in Christo vivere queam, et miseras nostras miserantem magis miserantem efficiam. Et tunc me ab his caducis auferite, atque abducite. Illi dure quidem, juste tamen respondebunt: Tempus vitæ tuæ consummatum est; egredere, Judex decrevit, finis finem habet. Necesse est te transire: ne cuncteris, ne pigeris. Ætatem tuam in omni remissione socordiaque contrivisti. Vitam prodegisti, annos tuos frustra absumpsisti. Non es recordata finis tui, non horæ ultimæ. Et nunc, ut ais, te horum, et vix etiam, poenitet. Annon quotidie patres clamantes audiebas, qualia et quanta post mortem evenirent? Non videbas, quotidie hinc emigrantes, adultos, adolescentes, a late florentes, omnes denique? Et quomodo mentem non mutasti? quomodo recordata non es? Vadamus, cursim abeamus, nulla datur procrastinatio. Cito sequere, perge ad Creatorem.

Tum carnis hujus, et membrorum et venarum, omniumque compagum nexibus violenter exsolveris, ac summo cum horrore abduceris. Quis tunc erit sensus tuus? quæ cogitatio? Non tunc uxoris, non filiorum ulla subibit memoria, cum perierint, ut dicit Scriptura¹³, et cogitationes totæ. Judicium solum horrendum, judicium tremendum, quod contra te a Judice proferetur. Ubinam tunc possessiones, ubi pecuniæ et divitiæ, ubi genus, ubi fratres, ubi filii et patres? Nemo tunc patronus, prorsus nemo liberator apparebit. Non illic escarum potionumque varietas: non exquisita condimenta, non coci, mensarumque luxus, non voluptates, non vita mollis et soluta, otiosa et delicata; non elaboratores cantus, et choros ducentium plausus, per quæ omnia mundi hujus vanitates exercemus. Omnia mera sunt ludibria, et ut somnium evanescent, atque instar pulveris a turbine repente dissipantur. Quid tum profuerit tibi corpus? quid amor et cura carnis? Quam etsi studio singulari confoveris, nihilominus in sepulcro putrescet et corrumpetur, et in pulverem nihil sentientem rediget, te vero dolor non deseret. Impulice aspexisti, coloris suavitate captus es. Lingua et os tuum contumeliis vacarunt; aurium fenestræ impuris auditionibus patuerunt. Manus tuæ ad vim et rapinam, ad proximumque sine causa pulsandum extente fuerunt. Pedes tui ad opera nefaria, ad inhonesta spectacula, ad pugnas et nequitias concurrerunt. Nunc te quidem premit lacrymarum plena necessitas, et corpus putrefactum vermibus scatet.

Quis vel sermo exprimet, vel intellectus tandem capiet, quam calamitatem necessario subiturus es, quando instabit a corpore separatio? Denonæ male feriati cum tumultu advenient, chirographa et

¹³ Psal. CXLV, 4.

peccatorum acervos apportantes. Angeli humaniter ea per trutinam examinabunt, quibus dæmones graviora tua crimina adjicient. Si jurasti, si furtum fecisti, si calumniam struxisti, si scortationes et adulteria perpetrasti, si aversus impudicus fuisti, si te supra fratres extulisti, si contra amicos mentitus es. Totum denique et simpliciter peccatorum tuorum catalogum seu sciens seu nesciens, seu sentiens seu non sentiens illa commiseris. In humeris gestabunt, et apportabunt omnia malefice, festinabuntque, ut hominum exitio lætantes, et num peccatorum laus deorsum vergat, observabunt. Boni vero angeli in alteram lancem decenti specie bonas actiones imponent. Nempe si misericors fuisti; si fratribus pepercisti; si cibo esurientem refecisti; si sitienti potum præbuiisti; si nudum quibus potuisti tegumentis operuisti; si carceri mandatos et agrotos invisisti; si peregrinos et hospitio carentes in ædes tuas induxisti; si pauperibus et egentibus opem attulisti; si aliud humanitatis officium humaniter cuipiam præstitisti. Hæc te in hora extrema tuebuntur. Quando igitur actiones tuas in medium protulerint profanas quidem dæmones, angeli autem bonas, lucidi lucidas, tenebrosi tenebrarum, et iis lances oneraverint, utrorum pars præponderaverit, illos voluptas et gaudium incesset, tanquam victores scilicet, et victi contristabuntur vehementissime, ut testantur Gregorius Romanus in Dialogis, magnusque et omnimodis magnus, et divinus Antonius, magisterorum reverendissimus et sanctorum decus.

Si igitur benignus et misericors Deus tunc, o anima, humilitatem tuam viderit, vincuntur dæmones, erubescunt, abscedunt, angelique victores libentissime te accipient, et gaudentes, pro more in sedes æthereas inferent. Invenies et principes publicanorum in medio, tentantes, retrahentes, acerbe exigentes, manifestorum, occultorumque et omnium ultores. Hi sunt superbi mores, odium, invidia. Rationem reposcent miseri, et ad calculos vocabunt omnia, idque donec ad portas cœli perveneris. Postquam turbam horum adversariorum effugeris, et ad incorruptum Judicem Dominumque tuum accesseris, precipdens, legitime illum adorabis. Inde divino accedente mandato, postquam et voluptatem, et cruciatus cognoveris, acceptam te adducent, et videbis quæ videbis, locum splendidissimum, ordines sanctorum, Abraham, Isaac et Jacob, sedentes in gloria omnes, Patres, et ante legem et post legem, et quotquot prophetæ Salvatorem prænuntiaverunt, incarnationem videlicet ejus, mortem et cruciatus, et quæcunque plasmatis sui salvandi causa sustinuit. Verbi spectatores, agmina Patrum, ob certamina coronatorum, venerabilium, justorum et sanctorum. Ante omnes Genitricem Verbi Θεανθρώπου, gaudium illud ineffabile et inexplicabile quantum sit, nec dici, nec intellectu vel humano vel angelico comprehendere potest. Post-

quam mansiones illas omnes pertransiveris, exultabis, voluptatem justorum intuens, et eorum contubernalis appellari desiderabis, precaberisque duces angelos, omnia tibi commonstrantes, et per loca lucida, et viridantia, et felicitatibus scatentia circumducentes, et timore lætitiæ misto dices: Sinite me, domini, cum his manere, sinite, quæso, et gratiam pro gratia debebo. Ast illi juxta mandatum Verbi, et Salvatoris, si idonea, et pura, et digna fueris, consortem et contubernalem te justorum facient, et quod tibi confirmare possum, cum illis deges et lætaberis. Et hæc quidem si meliora pondere vicerint. Si autem gravitas delictorum lancem deorsum traxerit, tum principes tenebrarum, et bonis invidentes impudenter te abripiunt, et audacter ad inferos abstrahunt. Ac primum quidem tormentorum loca, tenebras exteriores, et pejores omnibus tenebris, vermem irrequietum, dolorem nunquam finiendum, fluvium igneum, supplicium gehennæ, strepitum stridoremque dentium ostendent. Omnia plena ululatus, plena cruciatus.

Quæ oratio, quæ dicendi facultas declarare poterit, quæ ad supplicia peccatorum pertinent, quæque ad pœnas et afflictiones eorum parata sunt? Ibi ploratus sempiternus, ibi ingens lamentatio. Lamentabuntur incassum, vociferabuntur inutiliter. Pereat dies, clamabunt²⁰, quia in vitam frustra ingressi sumus. Pœnitentia capieris tu quoque, et acerbe clamabis, Heu heu! misera et infelix anima mea!

Ubi felicitatem et cruciamenta suppliciorum, et omnia quæ sunt luminis, et quæ tenebrarum videris, tandem in loco a justo Judice tibi definito te constituent, in quo ultimum omnium examen, et communem omnium resurrectionem, vitamque et iudicium expectabis. Tunc tuba clarissime canet, ut exaudiatur ab omnibus, tuba insonabit, et omnes veluti concussi simul resurgent. Reddent terra et mare quidquid habent²¹, quotquot jam inde ab orbe condito homines acceperunt, seu leo illos devoravit, seu pardalis, seu cetus, seu draco, seu lupus, seu canis, seu aliud marinum terrestre animal. Quis homo reviviscet, domini et famuli, nobiles, honorati, omnes dynastæ et principes, toparchæ et phylarchæ, monachi et justii, conveniunt et peccatores.

Quis verbis consequatur, quæ tunc erit omnium rerum turbatio? Quæ oratio, quæ cogitatio, quæ lingua, quæ mens? non fundet lumen sol, non lucebit luna, stellæ de cœlo cadent. Terra et cœlum in melius mutabuntur. Magniloquus Isaias²², instaurationem creaturæ prævidens in posterum, novum cœlum, et terram novam, omnem decorem, qualis omnium primus erat, restitutum iri vaticinatur, abjectis purgatisque sordibus et maculis universis: et omnia quæ intra polum et terræ centrum sunt,

²⁰ Job. iii, 5. ²¹ Apoc. xx, 13. ²² Isa. lxxv, 17.

nutu et voluntate Domini novitatem induent. Scpturum regium, nempe crux, postea ut in pompa triumphabit, ostentata in sublimi, ut Matthæus scribit ²², intellectualibus ordinibus Angelorum, Archangelorum, Principatum, Potestatum, Virtutum, Dominationum, Thronorum, Cherubinatorum, Seraphinorum conspicue præcedentibus: et venientem in gloria Christum præcurrentibus in locum, in quo ad iudicium exercendum consedere statuerit. Positis itaque thronis, et paratis libris, Iudex et Dominus gloriæ sedebit iuste iudicaturus simul vivos et mortuos. Reges adducentur, dynastæ congregabuntur. Pauperes et divites cum tremore astabunt, agentibus rapientibusque angelis, ut rationem factorum reddant, et operibus pretium condignum accipiant. Libri aperientur, et exhibebuntur omnia ²³. Ibi tum consistentium hominum separatio inducetur, cum oves, ut fructiferæ, a dextris, hædi autem, et omnes infrugiferi et inutiles servi atque creaturæ, ut ego, ad sinistram collocabuntur. Nudi porro et manifesti palam statuentur, lamentantes, sed inaniter, clamantes, sed frustra. Audient oves vocem benedictam: « Venite, amici, accipite regnum, quod vobis paratum est ante constitutionem mundi ²⁴. » Esurientem enim ac sitientem me, nudum, ægrum, sedentem in carcere, advenam, et hospitem hospitio, cibo et tegumento dignati estis. Et hæc quidem oves. Ast hædis, quam sæva, et dura, et intoleranda omnimodis dicentur! « Abite a me procul, longe, maledicti, in ignem exterio-rem, qui præparatus est diabolo et angelis ejus ²⁵, » et omnibus qui servierunt operibus infructuosis, et post voluntates suas ambulaverunt, qui male a Deo aversi sunt, et sermones meos, ut mandata mea aspernarentur, et omnia baptismi fœdera dissolverent; omnia promittentibus et mihi tamen mentientibus. Satan autem malevolo, et quæ sunt Satanæ adherentibus. Ite igitur ad patrem vestrum. Quod si possint emori, rursumque resurgere, tam horribili verbo exspirarent omnes, tam acerbum arbitrium non sustinentes.

Anima mea atra, miserrima, stulta, væ tibi propter damnationem, væ propter iudicium. Converterte te crebrius, huc illuc respiciens; sed propugnatorem et defensorem nullum propter opera, cogitationes et conscientiam invenies, quæ tunc aderunt, et testimonium contra te ferent, et recta in ignem et flammam te deducunt, ubi cruciatus inenarrabilis, afflictio immensa, pœna intoleranda, negotium omni patientia majus. Tempus animadversionis finem nullum habet. Avellentur ab amicis et familiaribus, a filiis, et uxoribus, a cognatis amantissimis. Episcopi secernentur a coepiscopis. Sacrifici et presbyteri a dignitatis suæ sociis. Et hæc quidem intolerabilia in sinistra parte fient.

Qui autem cum ovibus a dextris stabunt, lætantes ad sortem suam abibunt. Locus hic est gaudii,

²² Matth. xxiv, 29 seqq. ²³ Apoc. xx, 12. ²⁴ Matth. xxv, 34. ²⁵ Ibid. 41. ²⁶ Joan. viii, 51 seqq. ²⁷ Joan. xiv, 6. ²⁸ Rom. xii, 13.

A et viriditas, Edem. Non tamen locus Edem, in quo Adam est formatus. Sed paradisi ipsissimus, in quem raptus est Paulus, et in hunc multitudines justorum recipientur, Adam, Abel, Seth, Enoch, qui prius Domino ex operibus placuerunt. Abraham hospitalis, Lot, reliqui, Moyses, Aaron, cœtus prophetarum, et magis qui sub gratia fuerunt, et spectatores verbi apostoli, catervæ et legiones Patrum ac martyrum, Dei Genitrix Maria, qui a gratia appellatur, Joannes Præcursor. Omnes viri- tim, et secundum faciem inter se noscent, habitabuntque cum Conditor omnium. Quotquot autem fuerint partis hædorum, præter carcerem illum tartareum quem sustinebunt, etiam non videbunt, nec agnoscent mutuum. Ubi enim tenebræ sunt, B illic oculi officio suo non funguntur. Quomodo igitur inter se videre et agnoscere queant? Commune autem malum erit, carcere conclusum teneri, lamentari propter cruciatus, lugere et ingemiscere. Non enim datur superas evadere ad auras, nec ullum tantorum malorum effugium patet.

Resipisce, resurge: qui ita perpetuo dormis? Evigila, cogitationem seriam suscipe, rem aggredere, ignaviam abijce, expergiscere et festina, sonnum excute, pigritiam deponere, quæ fecisti, ab initio usque ad finem confitere, pectus porcute, plora, ex imo pectore clamorem tolle, eleemosynam pauperibus distribue, disperti, ale illos. Nuntium mitte peccatis, operare bona, exitum vitæ semper exspecta. Mors supervenit sicut leo rapax, insperata, improvisa, non exspectata, ut fur, et timendum ne te comprehensum subito auferat. Dimitte debitoribus tuis debitum. Proximo ignosce, ut lex charitatis requirit. Prosterne te Deiparæ, supplica quantum potest. Ut Mater, plurimum potest, si velit. Ora et martyres, ora sanctos, ut apud Dominum causam tuam agant. Si hæc te agente mors venerit, noli timere. Mors, si mens pura fuerit, requies erit, et servanti sermones ejus, vere non mors, non pœna contingit, ut Judæos docuit ipse Dominus ²⁶; sed est potius quidam transitus ad vitam cœlestem, cujus finis nullus erit, et gloria non intercidet. Vita est Christus, et ipsemet vitæ suppeditor ²⁷. En, omnia tibi proposui, omnia edisserui, et insuper conscripsi, sicut potui, et honorum malorumque te admonui, ut te quod ad salutem attinet, nullo prætextu excusare possis.

D Vos autem omnes in Christo Patres et amici, qui hoc opusculum lecturi estis, flete et plorate mecum, secundum mandatum Creatoris; charitas enim manifesta est, flere cum flentibus, et gaudere, ut scriptum est ²⁸, cum gaudentibus. Etiam rogo, mecum flete, et pro me ac peccatis meis Conditori preces fundite. Inde enim veniam mihi et remissionem conciliabit ab eo qui lapsis perfecte ignoscit. Et manum mihi et auxilium præbete. Platen exacerbavi, Creatorem irritavi, verbis, cogitatis, actio-

nibus et factis. Affectibus servivi et submissi me penitus. Indutus sum viles pannos ad dedecus meum tantum. Voluptatibus affixus sum, in immunditiis hæreo, pœnitentiam non habeo, mortem non tremo, stupor me oppressit, cæcus sum animo, horæ ultimæ non memini. Imparatus sum. Segnities me obsidet. Exscindi metuo, maledictum, et minas ignis, et ultionem in inferno consternatus formido.

Sed, Pater miserationum, solas misericors, qui nunquam vis mortem peccatoris, sed ut pœnitentiam agat, et vivat, et salvetur²⁰, atque istud in longanimitate expectas, gemitum boni publicani mihi dona. Lacrymas Petri, et meretricis ad purganda et eluenda plurima inquinamenta mea mihi

²⁰ Ezech. xviii, 21 seqq. ²¹ Math. ix, 12. ²² Psal. cxv, 12. ²³ Ibid. 13.

Fragmentum sequens, quod frustra quæras in versione Jac. Pontani, edidit Joan. Bapt. Cotclerius in notis ad Constitutiones apostolicas, lib. viii, cap. 73; sed ad quem locum *Dioptre* spectet, dicere omisit.

Περὶ τοῦ πῶς ἐπιτελοῦμεν τρίτου, ἑννατά, καὶ β

De modo quo celebramus dies tertium, nonum, et quadragesimum.

Χρῆ καὶ τοῦτο γινώσκων, ὅτι τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ παλαιοῦ πένθους τριχῆ διελόντες οἱ ἀπόστολοι, εἰς τρίτα, καὶ ἑννατά, καὶ τεσσαρακοστά. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος μετὰ τὴν τριήμερον ἔγερσιν ἐφάνερωσεν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἐνερῦσθησεν αὐτοῖς λέγων· *Ἀδθετε Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, πάλιν ἰδοὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐντὸς τῶν ἑκτῶ ἡμερῶν, δεῦτερον ἐφάνη αὐτοῖς. Εἰπὼν οὖν ὁ εὐαγγελιστῆς, Μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν οὐ συνήριθμησε. Μετ' ἐκείνης γοῦν ἑννέα καταριθμοῦνται. Κατὰ γοῦν τὸν τύπον τοῦτον, ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ταφῆς ἕως τῶν ἑννάτων δεῦτερον τὰς μείας τῶν ἡμερῶν κεκοιμημένων ἐπιτελοῦμεν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τεσσαρακοστά, ἐπειδὴ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνελήθη ὁ Κύριος.*

Et hoc sciendum est, quod quadraginta dies veteris luctus in tria diviserint apostoli; in tertium diem, et nonum, et quadragesimum. Ita enim ipse Dominus post resurrectionem tertia die factam, seipsum ostendit discipulis, januis clausis, et insufflavit eis dicens: *Accipite Spiritum sanctum*. Et post dies octo, iterum ecco post resurrectionem intra octo dies, secundo ipsis apparuit. Itaque evangelista dicens, *Post dies octo*, diem resurrectionis non numeravit cum aliis diebus. Quare cum illo novem numerantur. Ad hanc ergo formam, nos a sepultura ad nonum diem secundo memorias eorum celebramus qui sancte obdormierunt. Et vero pari ratione quadragesimum peragimus, quia die quadragesimo assumptus est Dominus.

MONITUM.

Quod sub nomine Philippi Solitarii, auctoritatem secuti Andreae Gallandii, qui eo nomine in suis adversariis opusculum præscripserat, edimus, ἀνονόμως Græce et Latine extulerat prius Combefisius in *Novo Auctario*, tom. II, pag. 261. Sed vir eruditus in notis ex ms. codice Palatino Demetrio Cyziceno restituit, et sub eo item nomine habetur in Scorialensi bibliotheca, teste Possevino in *Apparatu*, p. 100; quibus succenturiatur etiam Caveus, *Dissert.* p. 170. Unde hauserit Gallandius, scriptum illud ad Philippum Solitarium pertinere, non constat. Confer de Demetrio Fabricium, *Biblioth. Gr.* tom. VI, pag. 388. Videtur auctor, quisquis ille fuerit, vixisse sub Armeniorum rege Paneratune Sympatho, et Catholico Isaæ a Bazacastro. Hos quippe ultimo loco commemorat in fine libelli sui, regni et archiepiscopatus annis silentio prætermisiss. — *Biblioth. Galland.*, tom. XIV.

PHILIPPI SOLITARIJ

TRACTATUS

DE REBUS ARMENIÆ.

De Jacobitarum hæresi et Chazitzariorum.

1. Hic Jacobus, a quo isti appellationem sortiti sunt, Syrus quidam monachus, ignobilis valde atque obscurus fuit, cognomine Tzantzalus, ob summam, puto, ejus vilitatem. Hic ergo Eutychetis amplexus doctrinam, apud Syros eam prædicavit. Fuit vero Eutyches temporibus Theodosii Junioris, monachus existens ac archimandrita Constantinopoli. Ac quidem orthodoxa ac catholica Ecclesia, Dominum nostrum Jesum Christum, personam unam ex duabus naturis, divina et humana, compositam sentiens, ambas inconfuse, immutabiliter, nulla alteratione servare credit. Duplicem enim ipsum constemur, hoc est, Deum pariter ac hominem, duplici natura ac voluntate præditum: B duplicesque habentem operationes, divinas scilicet et humanas; non nuda opinione ac apparentia, sed veritate. At vero Eutyches, ante quidem unionem, id est Christi incarnationem, duas et ipse naturas, quæ unione coiverint, dicebat; nimirum deitatem ac humanitatem: post autem unionem, naturas ambas in unam commixtas esse docebat, ac si quis vinum cum aqua miscuerit; ut inde mistio quædam ac confusio immutatioque amborum naturarum effecta sit. Quippe perspicuum est, siquidem duas naturas, juxta eam impii Eutychetis sententiam, in unam contemperatas fuisse dederimus, periisse utramque, ac earum proprietates, quemadmodum perit vinum, cum admiscetur aquæ. C Eorum demum sententia, Christus neque ut Deus divina operabatur, atque ut homo humana; æque erat Deus impassibilis, ac passibilis homo: sed deitas pariter cum carne patiebatur, a qua etiam hæresi, qui ita deent, Theopaschitæ appellantur a Patribus.

H. Hoc porro Eutychetis profanum dogma confirmavit Dioscorus patriarcha Alexandrinus, quem Marciano imperatore synodus Chalcedonensis sexcentorum sanctorum Patrum deposuit. Id ipsum quoque impius Severus docuit, ex quibus orti, quos dicunt Monothelitas, Cyrus Alexandrinus, Sergius Constantinopolitanus, ac reliqui, suam constituerunt hæresim, quos sexta synodus Constantinopolitana devovit.

(1) Ex regio cod. 1820.

(2) Forte, παρά.

A (1) *Περὶ αἰρέσεως τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ τῶν Χαζιτζαρῶν.*

A'. Ὁ Ἰακωβος οὗτος, ἀφ' οὗ καὶ οὗτοι καλοῦνται, μοναχὸς τις γέγονε Σύρος, ἄδοξος πάνυ καὶ ἀφανής, Τζάντζαλος ἐπονομαζόμενος, διὰ τὴν ἀγαν αὐτοῦ, ὡς οἶμαι, εὐτέλειαν. Οὗτος οὖν, τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς ἀναδεξάμενος δόγμα, περὶ (2) τοῖς Συριοῖς τοῦτο ἐκήρυττεν. Ὁ δὲ Εὐτυχὴς ἐπὶ τῶν χρόνων ἦν τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, μοναχὸς καὶ ἀρχιμανδριτῆς ὑπάρχων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ἡ μὲν ὀρθόδοξος καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία δοξάζει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μίαν ὑπόστασιν εἶναι σύνθετον, ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ ταύτας τὰς δύο φύσεις φυλάττειν ἀσυγχύτους, ἀτρέπτους, ἀναλλοιώτους. Διπλοῦν γὰρ τοῦτον ὁμολογοῦμεν, ἦγουν Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, ἐν δύο φύσει καὶ θελήσει· δύο τε ἐνεργείας αὐτὸν ἔχειν, θεϊκὰς ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπικὰς· οὐ κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν. Ὁ δὲ Εὐτυχὴς οὗτος, πρὸ μὲν ἐνώσεως, ἦτοι τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, δύο φύσεις εἶναι τὰς ἐνωθείσας, καὶ αὐτὸς ἔλεγε, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα· μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν, τὰς δύο φύσεις κραθῆναι εἰς μίαν ἀσεβῶς ἐδογματίσεν· ὡς ἂν εἰ τις μίξειεν οἶνον ὕδατι, ὡς ἐκ τοῦτου γενέσθαι φυρμὸν καὶ σύγχυσιν καὶ ἀλλοίωσιν τῶν δύο φύσεων. Πρόδηλον γὰρ, ὅτι εἰ αἱ δύο φύσεις κατὰ τὸν ἄθεον τοῦτον Εὐτυχῆ συγκράθησαν εἰς μίαν, ἀπώλεσεν ἐκάτερα τὰ ἰδιώματα αὐτῆς· ὡσπερ καὶ ὁ οἶνος μιγνόμενος ὕδατι. C λοιπὸν κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς (3) ἐνήργει ὡς Θεὸς τὰ θεῖα, καὶ ὡς ἄνθρωπος τὰ ἀνθρώπινα· οὐδὲ ἦν καὶ Θεὸς ἀπαθὴς, καὶ ἄνθρωπος παθητὸς, ἀλλὰ συνέπασχε τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ἐξ οὗ καὶ Θεοπασχίτας τοὺς ταῦτα δογματίζοντας οἱ Πατέρες καλοῦσιν.

B'. Τοῦτο δὲ τὸ μιαρὸν δόγμα τοῦ Εὐτυχοῦς ἐκύρωσε Διόσκορος ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὃν καθέλειν ἐπὶ Μαρκιανοῦ βασιλείῳς ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος τῶν χ' ἁγίων Πατέρων. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὁ δυσσεβὴς ἐδογματίσεν Σευῆρος, ἀφ' οὗ καὶ οἱ λεγόμενοι Μονοθεληταί, Κύρος Ἀλεξανδρείας, Σέργιος τε Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ λοιποὶ, τὴν αὐτῶν αἵρεσιν συνεστήσαντο, οὗς ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔκτη σύνοδος ἀνεθεμάτισε.

(3) Deest οὐδέ.

Γ. Τοῦ τοίνυν θηλωθέντος Ἰακώβου τὸ τοῦ Εὐτυ-
 χούς δόγμα πεπαρήσιασμαίνως κηρύττοντος, σχί-
 σμα γέγονεν ὑστερον ἐν τοῖς Σύροις, καὶ οἱ μὲν τῇ
 ὀρθοδόξῳ πίστει, τῇ συνόδῳ τε, καὶ τῷ βασιλεῖ Μαρ-
 κιανῷ ἀκολουθήσαντες, ἐκλήθησαν *Μελχίται*, ἤγουν
 βασιλικοί. *Μελχι* γὰρ καθ' Ἑβραίους καὶ Σύρους ὁ
 βασιλεὺς λέγεται. Οἱ σὲ, Ἀποσχισταί, οἱ καὶ Μονο-
 θελήται κληθέντες. Οἱ τῷ μόνῳ τῷ Ἰακώβῳ τῷ Σύρῳ
 πισθέντες, ὠνομάσθησαν Ἰακωβίται, καὶ ἐκ τούτου
 μέχρι τοῦ νῦν, οὕτως ἀπ' ἐκείνου καλοῦνται. Οἱ καὶ
 πιστεύοντες μὲν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον
 Πνεῦμα δοκοῦσιν εἶναι ὀρθόδοξοι, καὶ δὴ, διὰ τοῦτο
 πλανῶσι τοὺς ἐντυγχάνοντας· καθὼ δὲ ἐπὶ τῆς ἐν-
 σάρκου οἰκονομίας, πρὸ μὲν τῆς ἐνώσεως, ἦτοι τῆς
 ἐνανθρωπήσεως, προεῖρηται, ὅτι δύο φύσεις ὁμολο-
 γοῦσιν· μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν, οὐ δύο φύσεις, ἀλλὰ
 μίαν καὶ ἐντεῦθεν σύγχεσιν καὶ φυρμὸν τῶν δύο
 φύσεων εἰσάγουσιν. Ἀναθεματίζονται ὡς Μονοφυ-
 σίται καὶ Θεοπασχίται· μόνας δὲ τὰς προτέρας
 τρεῖς συνόδους δέχονται, ἤγουν τὴν ἐν Νικαίᾳ, τὴν ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὴν ἐν Ἐφέσῳ· τὴν δὲ ἐν
 Χαλκηδόνι, καὶ τὰς μετ' αὐτὴν, ἀθετοῦσιν καὶ τοὺς
 τούτων Πατέρας τῷ ἀναθέματι καθυπάγουσιν· καὶ
 τὸ δὴ χαλεπώτερον, καὶ πάθος προσάπτουσι τῇ θεό-
 τητι, παθεῖν καὶ αὐτὴν μετὰ τῆς σαρκὸς ἐν τῷ τοῦ
 πάθους καιρῷ δογματίζοντες. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀρχὴ
 τῆς αἰρέσεως τῶν ἀθέων Ἰακωβιτῶν.

Δ'. Ὑστερον δὲ ἐφεῦρον, καὶ τὸ ἐνὶ δακτύλῳ (4)
 τὸ πρόσωπον, ὡς τὴν μίαν ἐν Χριστῷ φύσιν πρεσ-
 βεύοντες· καὶ τὸ, οὐκ ἀπὸ δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ
 τὴν χεῖρα κινεῖν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ πρὸς ἀνάκλιον,
 ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ· καὶ τὴν ἑαυτῶν
 προσφοράν ἐλαίῳ ἀναμιγνύουσιν· καὶ τὴν παρ' ἡμῖν
 ἁγίαν κοινωλίαν ὡς οὐδὲν ἠγούονται, εἴ τε μεταλαμ-
 βάνοντες ταύτης, εἴ τε καὶ μὴ. Ἄλλ' οὐδὲ ὕδωρ ἐν
 τῇ ἐνώσει τῆς αὐτῶν λειτουργίας ἐμβάλλουσι. Τὸ
 αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἔχουσιν· ἐν
 ἴσῳ, καὶ τὸ προσκυνεῖν αὐτάς, καὶ τὸ μὴ προσκυνεῖν
 ποιούμενοι. Εἰ δὲ ποτε καὶ προσκυνῆσαι συμβῆ τού-
 τοις, αὐτὴν μὲν οὐκ ἀσπάζονται, μόνῳ δὲ δακτύλῳ
 προσψάουσιν, τὸν δάκτυλον ἀντ' ἐκείνης ἀσπάζον-
 ται. Ἄλλὰ καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, τῇ μεγάλῃ πα-
 ρασκευῇ κατορύττοντες, μέχρι τῆς ἁγίας Κυριακῆς
 κεκρυμμένον ἔχουσιν· εἴτα ἅμα φωτὶ διατρέχουσιν
 τὰς τε ρύμας καὶ τοὺς βεγίῳνας, ἐπιζητοῦντες ὅτι
 ἐνταῦθά ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἢ ἐνταῦθα· καὶ τότε φανε-
 ροῦσιν αὐτόν. Λέγουσιν δὲ καὶ ἐκθέσεις ἔχειν λειτουρ-
 γῶν διαφόρους, παρὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς παρα-
 δόσεις. Κρεοφαγοῦσιν δὲ καὶ τὴν ἑβδομάδα τῆς Τυρο-
 φάγου. Παρέλαβον δὲ καὶ ἀπὸ Πέτρου τοῦ Κναφῆως,
 προστιθέναι ἐν τρισαγίῳ ὕμνῳ λέγειν τό· Ὁ σταυ-
 ρωθεὶς δι' ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ταῦτα μὲν
 περὶ τῶν Ἰακωβιτῶν.

Ε'. Οἱ δὲ Χατζιτζάριοι ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῆς τοῦ
 σταυροῦ ὀνομασίας· τὸν δὲ σταυρὸν προσκυνοῦσι
 καὶ σέβονται. Χατζὶ δὲ παρ' αὐτοῖς, ὁ σταυρωθεὶς

(4) Deest σφραγίζειν.

III. Præfatus itaque Jacobo Eutychetis doctrinam
 libere prædicante, factum est postea schisma apud
 Syros. Atque alii quidem, qui nempe rectam fidem
 synodumque, ac Marcianum imperatorem secuti
 essent, appellati sunt Melchitæ, id est, Regii seu
 Imperialistæ. *Melchi* enim Hebræorum ac Syrorum
 lingua, dicitur *rex*. Alii autem Scissi, aut etiam
 Monothelitæ appellati sunt, qui nimirum Jacobo
 Syro monacho fidem præbentes, Jacobitarum no-
 men obtinuerunt; sicque hactenus ab eo appel-
 lantur. Ac quidem, quod in Patrem et Filium et
 Spiritum sanctum credant, orthodoxi videntur,
 eaque ratione eos decipiunt, qui cum eis congre-
 diuntur. Verum quod spectat ad Christi in carne
 dispensationem, ante quidem unionem, id est,
 priusquam ille homo fieret, jam dictum est fateri
 eos duas naturas: post vero eam, non duas na-
 turas, sed unam agnoscunt, indeque confusionem
 ac commixtionem invehunt duarum naturarum.
 Devoventur ut assertores unius naturæ, et ut Theo-
 paschitæ. Tantum vero admittunt tres priores
 synodos, nempe, Nicænam, Constantinopolitanam
 et Ephesinam. Chalcedonensem autem, ac ea po-
 sterioribus irritas decernunt, ac earum devovent
 Patres: quodque gravius est, etiam passionem
 Deitatis affingunt, docentque ipsam quoque passam
 una cum carne tempore passionis. Atque his ini-
 tiis, impiorum Jacobitarum cœpit hæresis.

IV. Postea vero hoc quoque invenerunt, ut uno
 digito consignarent faciem, velut unam in Christo
 naturam profitentes; utque manum non a dextris
 ad sinistram ducerent, uti nos: sed e contra, a
 sinistris ad dextram: suam quoque oblationem
 miscent oleo; ac sacram, quæ apud nos est, com-
 munionem, pro nihilo habent, sive communicent,
 sive non. At neque aquam in suæ missæ unione
 mittunt. Eodem modo se habent ad sacrarum ima-
 gines; pro eodem habentes ut adorent, vel non
 adorent. Quod si quando etiam contingat adorare,
 ipsam quidem imaginem non osculantur, sed solo
 digito attingentes, ejus loco osculantur digitum.
 Sed et pretiosam crucem magna Parasceve suffo-
 dientes, usque ad sacram diem Dominicum occul-
 tam tenent: tumque prima luce per vicus et pla-
 teas discurrentes, sitne hic Christus, an illic,
 inquirunt; sicque demum detegunt. Dicunt etiam
 se habere diversas missarum editiones, contra
 traditiones ecclesiasticas. Vescuntur carnibus ipsæ
 quoque hebdomada Carnisprivii. Omnium cumulo
 acceperunt a Petro Fullone ut hymno Trisagio
 adderent, *Qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis*.
 Hactenus de Jacobitis.

V. Chatzitzarii autem appellati sunt, cognomen-
 to a cruce. II porro adorant ac colunt crucem.
 Nam apud eos, crucifixus *Chatzi* appellatur. Sin-

gulas vero cruces clavo transfugunt, velut pati in cruce Deitatem profitentes. Adorant autem crucem, alia a nobis ratione, qui nimirum sciamus armaturam adversus dæmones ac mortem; sed, ut quidem illi insaniunt, quia visa sit Christo potentior, eumque necaverit. Porro aversantur omnes sacras imagines, habenturque perinde ac Jacobitæ, Theopaschitæ. Ipsique adeo pariter palam in hymno Trisagio exclamant, *Qui passus es pro nobis*. Adversantur autem Jacobitis, quod non unam in Christo Deo naturam per confusionem doceant; sed duas, quemadmodum nos. Alteram quoque iuehant impietatem: nimirum, comminiscuntur in eodem Christo duas personas more Nestorianorum, ac dicunt, passionis tempore aliam fuisse personam quæ pateretur in cruce, aliam vero quæ seorsim constituta spectaret passionem.

VI. Idem, ante etiam Carnisprivium, per aliquot dies jejnant, inque stadio, ac sacræ Quadragesimæ diebus Dominicis, butyrum, et lac, ac ova manducant. Quam etiam oblationem offerunt, faciunt azymum, inque calicem communionis, Jacobitarum more, solum vinum infundunt, nec miscent aqua. Item baptizant suas cruces per dies aliquot. Ac juniores quidem Chatzitzarii, ex causa irrationali id cæremonie inductum nugantur; veteres autem eorum doctores, sanctum a Deo afflatum ac martyrem Gregorium magnæ Armeniæ episcopum, oblationem ejusmodi sine fermento, ac calicem sine aqua, eis ideo tradidisse calumniantur, quia, inquit, quem Christus panem discipulis tribuit in cæna mystica, azymus erat, ac calix sine aqua: quos tamen Ecclesia Catholica, apostolicam ac Patrum traditionem legitime servans, non probat.

Jacobitarum discursus.

VII. Dicunt naturam omnem in hypostasi esse, omnemque hypostasim intelligi in natura: appellantes hypostasim, quæ est cum proprietatibus. Talis vero habet cum essentiæ communitatem, tum hypostasis proprium. Siquidem ergo, aiunt, alia est Deitatis natura, alia humanitatis, juxta quod Patribus constitutum est: Nam, inquit, quorum sunt diversæ definitiones, eorum quoque diversæ sunt naturæ: ergo necesse est ut etiam juxta Nestorium dicantur duæ hypostases. Sin vero non dicimus duas hypostases ac personas, nec duas quoque naturas oportet dicere.

VIII. Verum respondet Ecclesia: uti propter sanctæ Trinitatis consubstantialitatem, substantiam unam; propterque aliam ac aliam subsistendi rationem, tres hypostases seu personas, dicit: ita pariter, propter Verbi ac carnis diversam substantiam, duas substantias; ac quia non seorsim, ac per se quodque subsistat, unam dicere hypostasim ac personam.

A νόμαζεται. Ἐκαστον δὲ τῶν σταυρῶν ἤλω διαπερῶσιν· ὡς δὴ παθεῖν ἐν τῷ σταυρῷ τὴν θεότητα δογματίζοντες. Προσκυνοῦσι δὲ τὸν σταυρὸν, ὡς ὡσπερ ἡμεῖς, ἔπλον αὐτῶν εἰδότες, κατὰ τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ θανάτου· ἀλλ', ὡς αὐτοὶ ληροῦσιν, ὅτι δυνατώτερος ὤφθη τοῦ Χριστοῦ ὁ σταυρὸς, καὶ ἀνείλεν αὐτόν. Ἀποστρέφονται δὲ καὶ πάσας τὰς ἀγίας εἰκόνας, καὶ ἐπίσης εἰς τοὺς Ἰακωβίταις καὶ οὗτοι θεοπασχίται. Τὸ, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, καὶ αὐτοὶ φανερώς ἐκφωνοῦσιν ἐπὶ τοῦ τρισαγίου. Ἐναντιοῦνται δὲ τοῖς Ἰακωβίταις, ὅτι οὐ μίαν, ὡς ἐκείνοι, φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συγχυτικῶς δογματίζουσιν, ἀλλὰ δύο μὲν, καθάπερ ἡμεῖς. Ἐτέραν δὲ ἀσέθειαν ἐπεισάγουσι, δύο πρόσωπα ἐπὶ τοῦ ἐνδὸς Χριστοῦ, κατὰ τοὺς Νεστοριανούς, ἀσεβῶς μυθολογούντες, ὡς καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ἕτερον μὲν εἶναι πρόσωπον τὸ πάσχον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἕτερον δὲ τὸ ἐξωθεν κειρωρισμένον ἰστάμενον, καὶ τὸ πάθος ὀρών.

Γ'. Οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ πρὸ τῆς Ἀπόκρως, ἐπὶ τινὰς ἡμέρας νηστεύοντες, ἐν τοῖς σκάμμασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, γάλα καὶ τυρὸν καὶ ὠν ἐσθίουσιν· καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν προσαγομένην προσφορὰν, ἄζυμον ποιεῦσιν. Καὶ ἐν τῷ τῆς κοινωνίας ποτηρίῳ κατὰ τοὺς Ἰακωβίταις, οἶνον μόνον ἐμβάλλουσι, καὶ οὐ παραμεινύουσιν ὕδατι· καὶ τοὺς παρ' ἑαυτοῖς σταυροὺς κατὰ τινὰς ἡμέρας βαπτίζουσι. Καὶ οἱ μὲν νυνὶ Χατζιτζάρια ἐξ ἀλόγου παραδόσεως ταῦτα ληροῦσιν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι τούτων καθηγηταί, τὸν ἐν ἀγίοις θεοφόρον καὶ μάρτυρα Γρηγόριον τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, συκοφαντοῦσιν αὐτοῖς παραδοῦναι, τὴν τε χωρὶς ζύμης προσφορὰν, καὶ τὸ χωρὶς ὕδατος ποτήριον διὰ τὸ, τὸν ἄρτον φασὶν ἐκείνον, ὃν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μυτικῷ δείπνῳ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἄζυμον εἶναι, καὶ τὸ ποτήριον, χωρὶς ὕδατος· ὧν οὐδὲ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία προσίεται, τὴν ἀποστολικὴν τε καὶ Πατρικὴν παράδοσιν ἐνθέμως φυλάττουσα.

Συλλογισμὸς τῶν Ἰακωβιτῶν.

Z'. Λέγουσιν ὅτι πᾶσα φύσις ἐν ὑπόστασει ἐστίν, καὶ πᾶσα ὑπόστασις ἐν φύσει νοεῖται, ὑπόστασιν λέγοντες μετὰ ἰδιωμάτων. Ἡ δὲ ἔχει καὶ τὸ κοινὴν τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἴδιον τῆς ὑποστάσεως. Εἰ οὖν ἄλλη, φησὶ, φύσις ἐστὶ τῆς θεότητος, ἕτέρα δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τοὺς Πατέρας: Ὡν γὰρ, φησὶν, οἱ ὄροι διάφοροι, καὶ αἱ φύσεις διάφοροι· ἄρα καὶ δύο ὑποστάσεις ὀφείλουσι λέγεσθαι κατὰ τὸν Νεστόριον. Εἰ δὲ δύο ὑποστάσεις οὐ λέγομεν, οὐδὲ δύο φύσεις ὀφείλουσι λέγεσθαι.

H'. Ἡ δὲ Ἐκκλησία λέγει ὅτι ὡσπερ διὰ τὸ ὁμοούσιον τῆς ἀγίας Τριάδος, οὐσίαν μίαν, καὶ διὰ τὸ ἕτεροῦπόστατον, τρεῖς ὑποστάσεις; λέγει· οὕτω, διὰ τὸ ἕτεροούσιον τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, δύο οὐσίας· καὶ διὰ τὸ μὴ ἰδιοῦπόστατον, μίαν ὑπόστασιν λέγει.

Θ. Ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐκφωνοῦμεν τὰς Ἀ τρεῖς ὑποστάσεις, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος λέγομεν τὰς δύο φύσεις· ἐν μιᾷ ὑποστάσει, διὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν. Ὡσπερ τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν μίαν οὐσίαν, οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν τριῶν ὑποστάσεων λέγομεν, οὔτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς μιᾶς οὐσίας. Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, μίαν ὑπόστασιν, οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ λέγομεν, οὔτε τὰς δύο φύσεις ἐπὶ διαίρεσει τῆς μιᾶς ὑποστάσεως.

Ι. Ὁ μὴ λέγων ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, Νεστοριανός ἐστι· καὶ ὁ μὴ λέγων ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἕνώσει τὴν φυσικὴν διαφορὰν, Εὐτυχιανιστὴς ἐστίν. Ὁ δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν κηρύττων ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, τὴν βασιλικὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν κηρύσσει.

Διήγησις ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου· μέχρι τοῦ νῦν περὶ τῶν ἐν τάξει γενομένων διαδόχων αὐτοῦ, ἤγουν τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐν τάξει γενομένων καὶ βασιλευσάντων ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἐν τε Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις, περὶ (5) τοῦ γινώσκειν ἕως τίνος ἐκράτησαν τὴν ἐσθὴν πίστεως, ἣν παρέλαβον ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ, καὶ τὸ, ἐν ποταῖς ἡμέραις ἐπληρώθησαν, καὶ ὅπῃ τίνος, καὶ τὸ πῶς ἐπολιτεύσατο, καὶ τίνα ζητήματα ἐγένοντο περὶ πίστεως, καὶ πῶς διέμειναν ἐν πλάτῃ ἕως σήμερον.

Α'. Ἐπὶ τοῦ Θεοφιλεστάτου Κωνσταντίνου Μεγάλου βασιλέως, ἐγένετο ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ κατὰ Ἀρελοῦ, τῷ ἔτει τριακοστῷ τετάρτῳ τοῦ Τηριδάτου, καὶ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, τῆς ἐξελεύσεως τῶν ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ ἁγίου Ῥωστακῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ εἰς σύνοδον παρεγένετο. Ἐπειτα ὁ Βαρτανὲς, ὁ Γρηγόριος, ὁ Ἰοσὴκ, ὁ Φαρνεσῆκ, ἀπὸ τῶν Ἀσπράκων τῆς Ἀσισιᾶκ χώρας. Εἶτα ὁ ὀσιος Νορσέσης· εἶτα οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀρμενίων, ὁ Χοσρόης, ὁ Τηρανασῆκ, ὁ Βαριστιρῆκ, ὁ Ἀσῆκ. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ διηρέθησαν οἱ Ἀρμένιοι, ὅτε καὶ ἡ Θεοδοσιούπολις ψυχοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, ὃν (6) καὶ ὑπετάγη ὁ Ἀσῆκ ὁ ἀναξτῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Ὁ δὲ Χοσρόης ἦν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν Σαπῶρ ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρα βασιλεὺς, ὃν μετὰ χρόνους 8 ἔβριψεν ὁ αὐτὸς Σαπῶρ.

Β'. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἐγένετο ἡ ἁγία σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ῥν' ἁγίων Πατέρων κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, καὶ ἀνεθεμάτισαν αὐτόν. Ἐν δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ ὁ ἅγιος Νορσέσης ἦν ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις. Ἡ οὖν ὁμολογία τῆς πίστεως μιᾶ ἦν καὶ αὐτῇ, ἣν παρέλαβον ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Βραμσαπῶ, καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀρταχέτζη. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐκράτησε τῶν Ἀρμενίων ἡ Μαρσπάνη.

Γ'. Τῷ ε' ἔτει τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου τοῦ βασι-

(5) πρᾶ.

IX. In sancta quidem Trinitate, clare tres personas efferimus, propter differentiam personalem; in uno autem Trinitatis, duas naturas in una persona, propter naturalem differentiam. Quemadmodum in sancta Trinitate, non ideo dicimus unam substantiam ut tres personas confundamus: neque personas tres, ut perimamus unam substantiam. Sic in uno sanctæ Trinitatis, unam dicimus personam, non ut duas ejus naturas confundamus; nec vero duas naturas, ut dividamus unam personam.

X. Qui negat in Christo propter differentiam naturarum, hypostaticam unionem, Nestorianus est: quiue in unione hypostatica non agnoscit naturalem differentiam, est Eutylianista. Qui denique hypostaticam unionem, ac simul naturalem differentiam in uno prædicat sanctæ Trinitatis, regię ac inculpatę fidei prædicator existit.

Narratio sancti Gregorii tempore ad nostram usque ætatem, de iis, qui ejus, seu sedis ejus, ordine successores fuerunt: itemque de iis, qui interim per temporum successionem, cum apud Romanos tum apud Persas, imperaverunt; quo liquet, quandiu Armenii rectam fidem, ab eodem S. Gregorio ac sancta synodo Nycæna acceptam, tenuerint, ac quanam ex causa, et cujus opera, in errorem impulsu sint: ut item habuerint eorum res, ac quænam de fide quæstiones apud eos fuerint motæ, utque in hanc usque diem in errore perseveraverint.

I. Dei amatissimo Constantino Magno imperatore, sancta Nicæna synodus contra Arium celebrata est, tricesimo quarto anno regis Tiridatis, ac vicesimo egressionis sancti Gregorii ex lacu: sancto Rostace, ac patre ejus episcopum gerente, qui etiam ad synodum profectus est. Successere Bartanes, Gregorius, Josec, Pharnesec Aspracis ortus provincię Astisac. Ad hæc sanctus Norseses. Exinde Armeniorum reges, Chosroes, Teranasac, Baristirtac, Asac. Hujus tempore divisi sunt Armenii, quando etiam urbs Theodosiopolis ædificata est a Magno Theodosio imperatore, cui et Asac magnæ Armeniæ rex subditus fuit. Chosroes autem sub ditione erat regis Persarum Saporis, quem idem Sapor post D annos quatuor regno dejecit.

II. Porro imperante Theodosio Magno celebrata est synodus Constantinopolitana c. SS. Patrum adversus Spiritus sancti hostem Macedonium, a quibus etiam anathemate percussus est. Per idem tempus erat in Armenia sanctus Norseses. Erat itaque una ac eadem fidei confessio, quam acceperant a sanctis Patribus regnante Bramsapo ejusque postmodum filio Artachetza. Post hæc autem Marspane mulier rerum summam apud Armenios tenuit.

III. Anno quinto decimo imperii Theodosii Junic-

(6) Forte ψ.

ris, celebrata est tertia synodus ducentorum Patrum, qui Nestorium condemnarunt. Post eam autem compositus fuit hymnus *Sanctus Deus*, etc., a beato Proclo, Constantinopolitanæ urbis episcopo, ad Domini Dei misericordiam impetrandam, pro ea quæ supervenerat, terræ motus calamitate depellenda. Exque eo tempore suscepit Ecclesia Catholica hymnum *Ter Sanctus*, in modum glorificationis illius, quæm Deo submittere Seraphim didicimus ex Isaia.

IV. Ejusdem Theodosii tempore, beatus Flavianus, in urbis regiæ palatio Eutychem deponens, in eum anathema dixit. Adiit itaque ille Dioscorum, rogans ut petat ab imperatore aliam synodum celebrari Ephesi, qua condemnatur sanctus Flavianus, Eutyches autem judicio absolvatur. Dioscorus autem atque Eutyches immani odio occupantur, haud secus atque corvus in nemore, ac sicut nycticorax in petrinis ac ruderibus.

V. Hæc porro ut beatus Leo Romanus papa, ac Ecclesiæ confusionem cognovit, acriter reprehendit, petens a Theodosio celebrari synodum universalem. Interim vero imperator diem obiit, qua ex causa consilium interquievit. Marcianus autem, imperii successor, concilium illud in finem perduxit. Cæterum post annos sex ab obitu S. Isaac, facta est synodus in Sapeban.

VI. Beato itaque ac sancto Isaac vita functo, is annus agens ex migravit ad Dominum; jubente illo, Joseph ejus episcopatus sedem suscepit: cujus anno xii compellente Ezennert in Armenia ad ignem adorandum anno xxxvii Theodosii Cæsaris, imminuti sunt episcopi Armeniæ: auctique fiducia, a catholica se Ecclesia abstraxerunt, jubente Persarum rege. Is porro primus ejus temerarius ausus, a Sormaci potestate malum inchoavit: maxime vero ejus episcopis hactenus irremediabile manet. ἀπὸ τῆς τοῦ Σορμάκ ἐξουσίας ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνάτολιος διέμενεν ἕως τῆς σήμερον.

VII. Ab adventu Domini nostri Jesu Christi, ad usque vii annum Constantini, cujus tempore celebrata Nicæna synodus, anni cccxv; atque a Nicæna synodo, ad usque synodum Constantinopolitanam, anno quinto Theodosii Magni, anni lxxiii. Atque ab hac synodo ad usque synodum Ephesinam, quæ fuit celebrata in diebus Theodosii minoris, decimo quinto imperii anno, quadraginta intercedunt anni. Ab ea autem synodo ad usque Ephesinam Dioscori, in diebus ejusdem imperatoris, anni xxii. Ab illa autem usque ad sanctam synodum Chalcedonensem, quæ fuit celebrata anno secundo imperii Marciani Augusti, anni v. Ab ea denique synodo ad imperium Anastasii Cæsaris, anni xl ac iis pluribus.

VIII. Id temporis turbatio magna Dioscoro et

(7) Leg. μήνιδι.

(8) Forte leg. ἐπαρρησιώθησαν καὶ διεσπάρησαν.

A. λέως, ἐγένετο ἡ τρίτη σύνοδος τῶν ὁ Πατέρων, ολίγους ἀνεθεμάτισαν τὸν Νεστόριον· καὶ μετὰ ταύτην ἠρμόσθη τὸ, Ἄγιος ὁ Θεός, παρὰ τοῦ μακαρίου Πρόκλου τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὲρ τοῦ εὐρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν συμφορὰν τοῦ σεισμοῦ. Καὶ ἀπὸ τότε παρέλαβεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τὸν ὕμνον τὸν Τρισάγιον, κατὰ τὴν δοξολογίαν τῶν Σεραφίμ, ἣν καὶ παρὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου μεμαθήκαμεν.

B. Δ'. Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου, ὁ μακάριος Φλαβιανὸς ἐν τῷ παλατίῳ τῆς βασιλείδος πόλεως, τὸν μουσαρὸν Εὐτυχέα, καθαιρέσειν ποιήσας κατ' αὐτοῦ, ἀνεθεμάτισεν αὐτόν. Προσελθὼν τοῖσιν ὁ αὐτὸς τῷ Διοσκόρῳ, ὥστε αἰτῆσαι τὸν βασιλέα, ἵνα ποιήσῃ ἄλλην σύνοδον ἐν Ἐφέσῳ, καὶ κατακρίνῃ τὸν δαιμόνιον Φλαβιανόν, τὸν δὲ Εὐτυχέα δικαιοῦσῃ. Ὁ δὲ Διοσκόρος καὶ Εὐτυχὴς μὴν (7) καταλήφθησαν δίκην κόρακος ἐν δρυμῶ, ὥσπερ νυκτικὸραξ ἐν οἰκοπέδῳ.

E'. Γνοὺς δὲ ὁ μακάριος Λέοντιος ταῦτα, ὁ πάππς Ῥώμης, καὶ τὴν σύγχυσιν τῆς Ἐκκλησίας, σφόδρα κατεμέμψατο, παρὰ τοῦ Θεοδοσίου αἰτήσας τοῦ βασιλέως καθολικὴν σύνοδον γενέσθαι, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν, καὶ ἡ βουλή παρεσιωπήθη. Διαδεξάμενος δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Μαρκιανὸς, τὴν βουλήν εἰς πέρας ἤγαγε· καὶ μετὰ ἔτη ἕξ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀγίου Ἰσαὰκ ἐγένετο σύνοδος εἰς Σαπηβάν.

C. Γ'. Τοῦ οὖν μακαρίου καὶ ἀγίου Ἰσαὰκ τελευτήσαντος, ὅς τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτοῦ τῷ ρ' ἔτει μετέστη πρὸς Κύριον· διαδέχεται τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς τῆ τοῦτου προστάξει ὁ Ἰωσήφ· οὗ τῷ ιβ' ἔτει ἐξητήθη ἡ πυρσολατρεία παρὰ τοῦ Ἐξηγνήρτ, εἰς τὴν Ἀρμενίαν τῷ λγ' ἔτει τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου τοῦ Καίσαρος, ἠλαττώθησαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀρμενίας· ἐπαρρησιώσθη δὲ καὶ διεσπάρη (8) τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῇ προστάξει τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς αὐθαδείας αὐτοῦ, κακοῦ· μάλιστα καὶ τοῖς (9) ἐπίσκοποις τοῖς αὐτοῦ

D. Ζ'. Ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως ἔτους ζ' Κωνσταντινίου τοῦ ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἔτη τιε', καὶ ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ ἕως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, τῷ ε' ἔτει τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ἑβδομήκοντα γ'. Καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς συνόδου, ἕως τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας συνόδου, τῆς γενομένης ἐν ταῖς ἡμέραις Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐν τῷ ιε' ἔτει, τεσσαράκοντα ἔτη εἰσίν. Ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς συνόδου ἕως τῆς συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ τοῦ Διοσκόρου, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, ἔτη κγ'· ἀπὸ δὲ ἐκείνης ἕως τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι, ἧτις ἐγένετο ἐν δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Μαρκιανοῦ τοῦ βασιλέως, ἔτη ε'. Ἀπὸ δὲ συνόδου ταύτης; ἕως τῆς βασιλείας Ἀναστασίου Καίσαρος, μ' ἔτη καὶ ἐπέκεινα.

H'. Τότε πολλὴ ταραχὴ ἐγένετο τῷ Διοσκόρῳ καὶ

(9) L.g. δὲ τοῖς.

τῷ Εὐτυχεῖ τοῖς Μονοφυσίταις· ἐθλίβοντο δὲ Σεθη-
 ριανὸς ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἡ ἅγια
 πόλις, διότι τῷ αὐτῷ πάθει τινὲς ἐν τῷ παλατίῳ
 κατεχόμενοι, ἐξέκλιναν τὸν βασιλέα, τὴν δὲ γῆν τζα-
 ραχῆς ἐνέπλησαν· τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἄλλας
 χώρας· ὅτι ἐξεδιάζοντο πάντως ἀναθεματίζειν τὴν
 ἁγίαν καὶ οἰκουμένην σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι,
 καὶ ὁμολογεῖν μίαν φύσιν Χριστοῦ, τῆς θεότητος καὶ
 ἀνθρωπότητος κατὰ Εὐτυχεῖα· καὶ τῇ ἀθανάτῳ φύσει
 αὐτὸν πεπονηθέναι· οὕτως καὶ εἰς, Ἄγιος ὁ Θεός, εἰς
 τὸν ὕμνον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ, ὁ σταυρωθεὶς
 προσφωνεῖν, ὅπερ πρὸ βραχέως τῶν χρόνων ἐκείνων
 Πέτρος ὁ Ἀντιοχεὺς ὁ Κναφεὺς προσθεῖς, ἀναθεμα-
 τίσθη παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν τότε τυχόντων·
 ὅσοι δὲ ἐν ὀρθῇ πίστει ἀνέμειναν, μὴ ἀκούσαντες
 τῶν βασιλέως προσταγμάτων, πάντας ἐξορισθῆναι
 κατεδίκασεν. Ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Τιμόθεος ὁ
 ἐπίσκοπος, πολλοὺς λόγους ἐνομοθέτησεν ἅψ' αὐτοῦ,
 κατὰ τῶν λεγόντων δύο φύσεις· περὶ τὸν ἕνα Χριστὸν
 ὁμολογούντων, καὶ ὀνειδισμοὺς κατὰ τῆς ἐν Χαλκη-
 δόνι συνόδου.

Θ'. Μετὰ ταῦτα Ἰουλιανὸς ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἐλι-
 καρνασοῦ, καὶ Ἰάκωβος Πιτναννοῦ, διαιρεθέντες ἀπ'
 ἀλλήλων, ἐν ἡμέραις Ἰουστινοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ
 τοῦ Περσῶν Καβατᾶ. Οὗτος ὁ Ἰουλιανὸς εἶπε, τὸν
 Σωτῆρα ἄφθαρτον ἀπ' οὐρανοῦ εἰληγέναι σῶμα, ὅθεν
 ἐκλήθησαν Ἰουλιανῖται· καὶ ἐκ τοῦ Ἰακώβου, Ἰα-
 κωβῖται· καὶ ἐκ τοῦ Σεθῆρου, Σεθηριανοί. Καὶ ἐπει-
 δὴ οὐκ ἦσαν τριῶν ἐπισκόπων οἱ Ἰουλιανῖται, ἐν τῷ
 ἀποθνήσκειν τὸν Ἰουλιανὸν, διαλογίζαντο οἱ δύο ἕτε-
 ροῖ· αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἁγίων Πατέρων,
 ἀδύνατόν ἐστιν ἀνευ τριῶν ἐπισκόπων χειροτονεῖν
 ἐπίσκοπον, πρὶν ἢ τεθῆναι αὐτὸν ἐν τάφῳ, ἐπέθη-
 κε (10) τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν χει-
 ροτονῆσαντες ἐπίσκοπον, ἔθεν νεκροχειροτόνητοι
 ὀνομάσθησαν· καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν τιμῇ ἔχουσιν
 ἑαυτοῖς τὴν δεξιάν Ἰουλιανῖται.

Ι'. Πάλιν ἠλαττώθησαν οἱ τῆς αἰρέσεως ταύτης
 ἐπίσκοποι· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔδυναντο χειροτονηθῆ-
 ναι διὰ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, διαλογισάμενοι προσετί-
 θησαν τὴν τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων. Διὰ τοῦτο
 προσφιλεῖς ἐγένοντο τῶν ἐν Σαπῷ ἐπισκόπων (11)
 Ταρῶν, ὅστις τῷ ἰθ' ἔτει τοῦ Καβατᾶ ἐκράτησε τῆς
 ἐπισκοπῆς, καὶ διετέλεσεν ἔτη πολλὰ, μετὰ τοῦ
 ἱταίρου αὐτοῦ Ἀπτυσῶ τοῦ Σύρου, ἀπὸ τοῦ Σαρεπᾶ
 τῆς μονῆς τῶν πλησίον Σασιῶν, λέγοντες, ὅτι πάν-
 τες ἐπλανήθησαν ὀπίσω τοῦ Νεστορίου, καὶ τῶν
 ὁμοίων αὐτῶ ἐν Χαλκηδόνι, καὶ διότι οὐκ ἔχομεν
 πόθεν χειροτονεῖσθαι, προσωρμήσαμεν τῇ ἡμετέρᾳ
 εὐσεβεῖ χειροτονίᾳ, ποιῆσαι ἡμῖν ἐπισκόπους. Καθὼς
 ἀνωθεν εἰπομεν, εὗρον αὐτοὺς ἀποβαλόντας τὴν
 παράδοσιν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καὶ ἐκ τοῦ θρόνου
 Καισαρείας ἀπωσθέντας, λαθόντας πρόσταγμα πα-
 ρὰ τοῦ βασιλέως Περσῶν, ποιεῖν ἑαυτοὺς ἐκείνους
 τὴν χειροτονίαν. Ἐλεγον δὲ, ὅτι Ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γρη-
 γορίου ἐλάβομεν τοῦ χειροτονεῖν, καὶ τοῦ αὐτοῦ
 ἔσμεν ἐν Χριστῷ μαθηταί, ψεύδοντες.

(10) Forte ἐπέθησεν.

A Eutychemi unius naturæ assertoribus, confata est.
 Porro affigebantur Severiani Antiochenses ac Ale-
 xandrini, sanctaque civitas, eo quod aulici quidam
 eodem laborantes morbo, in sententiam suam im-
 peratorem pellexerant. Porro impleverunt tumultu
 terram universam; nempe Mesopotamiam, ac pro-
 vincias alias, quod omnino cogerebant anathemate
 damnare sanctam ac œcumenicam synodum Chal-
 cedonensem, unamque confiteri Christi naturam,
 deitatis ac humanitatis, juxta Eutychemi doctri-
 nam; ac passum esse immortalis naturæ: atque
 adeo, in sanctæ Trinitatis cantico illo, *Sanctus
 Deus*, acclamare, *qui crucifixus es*: quod paulo ante
 ea tempora addens Petrus Antiochenus cogno-
 mento Fullo, a sanctis Patribus ejus ætatis pro-
 scriptus est. Quotquot autem perseveraverunt in
 recta fide, spretis imperialibus mandatis, exsilio
 deportari sanxit. Per id tempus, Timotheus epi-
 scopus tractatus multos a seipso adversus eos qui
 duas in uno Christo naturas confiterentur, ac con-
 vicia adversus synodum Chalcedonensem edixit.

IX. Post hæc Julianus episcopus Elicarnassi, ac
 Jacobus Pitnanensis, ab invicem divisi sunt, tem-
 pore Justinii imperatoris, ac Cabatæ regis Persarum.
 Julianus hic, Salvatorem immortale e celo corpus
 assumpsisse dicebat, a quo vocati sunt Julianitæ,
 uti a Jacobo Jacobitæ, ac Severiani a Severo. Cæ-
 terum quod Julianitæ non plures essent tribus
 episcopis, mortuo Juliano cogitaverunt duo reliqui,
 non posse juxta regulam sanctorum Patrum, nisi
 tribus episcopis, ordinari episcopum, adeoque
 priusquam sepulcro deponerent, manus illi cum
 demortuo imposuerunt ordinantes episcopum, unde
Necrochirotoneti, id est *demortui manu ordinati*, ap-
 pellati sunt: hactenusque Julianitæ eam sibi dex-
 teram honori ducunt.

X. Iterum vero imminutus est numerus hujus
 hæresis episcoporum: quodque non possent ordinari
 propter suam hæresim, admiserunt ordinationem
 episcoporum Armeniæ. Quamobrem amici facti
 sunt, Nersapo Taronis episcopo, qui undevicesimo
 anno Cabatæ episcopatum gessit, annosque plures
 episcopum egit, una cum socio ejus Aptyso Syro
 ex Sarepa, monasterio vicinorum Sasorum, dicen-
 tes, errasse omnes pone Nestorium Chalcedone,
 ejusque gregales: ac quia non haberent quo ordi-
 narentur, ad eorum accessisse piam ordinationem,
 ut eis episcopos ordinaret. Porro, ut diximus in su-
 perioribus, invenerunt amisisse traditionem sancti
 Gregorii, atque a throno Casareæ repulso, ac-
 cepto mandato a Persarum rege, ut ipsi sibi ordi-
 nationem facerent. Dicebant autem accepisse a
 sancto Gregorio jus ordinationis, esseque ejus in
 Christo discipulos, quanquam id falso.

(11) Leg. τῷ Νερσαπῷ ἐπισκόπῳ.

XI. Hæc ut Nersapo episcopo innotuissent, significavit Narsessæ Catholico, qui erat de Astarax, atque Azais. Ii magnam indixere synodum in urbe Tiben anno xxiv præfati Catholici Narsessæ, ac xii Justini imperatoris, nec non xxiv Chosrois regis Persarum, quo anno Nestiposti martyrio coronatus est, ac initio numeri Armeniorum, quando sanctam synodum Chalcedonensem anathemate damnarunt ut Nestorianam, juxta sermonem Aptiso. Exposuerunt enim tunc temporis, quas ille scripturas intulisset, quarum supra mentio facta est, elucubratas a Timotheo ac Felice Syris adversus synodum Chalcedonensem, ac eos, qui duas naturas in Christo Deo nostro confitentur: contrariamque synodum secuti sunt, dicentes unam naturam Dei Verbi ac carnis, ac fuisse immortalis natura crucifixum atque mortuum: unde etiam illud, *qui crucifixus es*, addiderunt canticum, *Sanctus Deus*, juxta Petrum Fullo-nem, qui in eodem atque Sabellius error: versatus est. Decreverunt autem sub anathemate, ut a communione Jerusalem resillirent, ac juniorum Romanorum, eorumque qui post incarnationem Domini nostri duas naturas assererent. Porro ordi-nantes Aptiso episcopum, ac alios duos, in Mesopotamiam Syriæ eos amandarunt, ut mutuam in perpetuum consensionem inirent, manu propria scribentes ac sigillis munientes.

XII. Post longum abhinc tempus, Bartas quidam princeps, occiso Suriæ Persa tyranno, ac deficiens ab Armeniis, intrepidus Constantinopolim petiit, anno quadragesimo Chosrois, ac xxx Justiniani, qui et Sanctam Sophiam ædificavit: ab ejus tamen communione se separans, una cum comitibus. Dicebat enim non habere mandatum a magistris suis, ut communicaret cum eis. Jussit itaque imperator, ut idem Bartas Armenorum episcopos ac magistros convocaret.

XIII. Facta autem est magna synodus Constanti-nopoli, contra nonnullos hæreticos, quam et quin-tam synodum vocamus; cunIQUE eis consensissent, sacras Sanctæ Sophiæ portas ex eorum nomine aperellarunt, hactenusque vocatur *Porta Armenorum*. Tunc dixerunt anathema Origeni, Evagrio, Didymo, Nestorianis, Jacobitis, Julianitis, Gaianitis, ac omni-no iis omnibus qui infecti essent cum Nestoriana hæresi, tum Eutychetis. Reversis illis in Arme-niam, pars quidem prompto ac alacri animo unio-nem susceperunt, pars autem mœchati sunt ac lesciverunt in diebus Boanessæ Catholici, de qui-bus haud modo dicendum per singula. Scripserunt ergo litteras ad Apas Catholicum Albanæ provin-ciæ, in hæc verba: *Veni nobiscum fide consentiens, in eo quod unicam Christi Dei naturam confitearis, atque in canticum Sanctus Deus, dicas, qui cruci-fixus es pro nobis. At ille renuit, dicens: Petrus ac Gregorius mei decessores, in eum modum dicebant*

(12) Deest ἡλθε.

(13) Forte Ἐδτοχούς, vel utrumque.

IA'. Ἄ τινα γνωρίσας Νερσαπῶ ἐπίσκοπος, τῷ Ναρσέση τῷ καθολικῷ, τῷ ὄντι ἀπὸ Ἀσάρξ, καὶ τοῖς Ἀζάτοις; ἐδήλωσεν. Ὁρίσαν δὲ μεγάλην σύνοδον ἐν πόλει Τιβήν, τῷ κδ' ἔτει τοῦ αὐτοῦ καθολικοῦ Ναρσέση, καὶ τῷ ιβ' ἔτει Ἰουστινίου Καίσαρος, καὶ τῷ κδ' τοῦ Κοσρόη τῶν Περσῶν βασιλέως, καὶ τῷ ἐνιαυτῷ ᾧ ἐμαρτύρησε Νεστιποστὶ, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἀρμενίων· ὅτε καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀνεθεμάτισαν ὡς Νεστοριανήν, κατὰ τὸν λόγον Ἀπτισῶ, ὅτι αὐτῷ τῷ χρόνῳ τὰς γρα-φὰς ἐρμήνευσαν, τὰς ἐνεχθεισὰς ἀπὸ τοῦ Ἀπτισῶ, τὰς προμνημονευθείσας, τὰς γραφείσας παρὰ Τιμο-θέου καὶ Φιλικῶ τῶν Σύρων, κατὰ τῆς συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι, καὶ κατὰ τῶν ὀμολογούντων δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἐναντίαν σύνοδον ἰδο-γάμισαν, λέγοντες, μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς· καὶ τῇ ἀθανάτῳ φύσει αὐτὸν ἐσταυ-ρῶσθαι καὶ τεθάναι· ὅθεν καὶ τὴ, ὁ σταυρωθεὶς, προσέθηκται εἰς τὸ, Ἄγιος ὁ Θεός, κατὰ Πέτρον Κνα-φέα, τὸν παθόντα τὰ Σαβελλίου. Ὁρίσαν μετὰ τοῦ ἀναθεματισμοῦ ἀποστῆναι τῆς κοινωνίας Ἱερουσα-λήμ, καὶ ἐκ τῶν νέων Ῥωμαίων, καὶ ἐκ τῶν ὀμολο-γούντων μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν δύο φύσεις· ἐχειροτόνησαν δὲ τὸν Ἀπτισῶ ἐπί-σκοπον, καὶ ἐτέρους β', ἀποστελλάντες αὐτοὺς εἰς Με-σοποταμίαν Συρίας, ἔχειν συμφωνίαν μετὰ ἀλλήλων εἰς αἰῶνα, ἰδιοχείρως γράψαντες καὶ ἑσφαλίσαντες.

IB'. Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν, Βαρτᾶς τις ἄρχων, ἀποκτείνας τὸν Σουριένην τὸν Πέρσην τὸν τύραννον, ἀποστατήσας ἐκ τῶν Ἀρμενίων, ἀδεῶς πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν (12), τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τοῦ Κοσρόη, καὶ τῷ λ' ἔτει τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν δειμαμένον· ἐκ τῆς κοινωνίας δὲ αὐτοῦ ἐκχωρίσας σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ. Ἐλεγε γὰρ ὅτι, Οὐκ ἔχω ἐντολὴν ἐκ τῶν διδασκάλων ἡμῶν μεθ' ὑμῶν κοινωεῖν. Διὸ προσετάχθη ὁ αὐτὸς Βαρτᾶς παρὰ τοῦ Καίσαρος συγκαλέσασθαι ἐπισκόπους καὶ διδασκάλους τοὺς τῶν Ἀρμενίων.

II'. Ἐγένετο δὲ σύνοδος μεγάλη ἐν τῇ Κωνσταν-τινουπόλει, κατὰ τινων αἰρετικῶν, ἦν ε' σύνοδον καλοῦμεν· καὶ ὀμωφώνησαντες αὐτοῖς, τῷ ὀνόματι αὐτῶν ἐκάλεσαν ἁγίας πόλιν τῆς ἁγίας Σοφίας, ἧ-τις μέχρι σήμερον καλεῖται τῶν Ἀρμενίων Πύλη. Τότε ἀνεθεμάτισαν τὸν Ὀριγένην, τὸν Εὐάγριον, τὸν Δίδυμον, τοὺς Νεστοριανούς, καὶ Ἰακωβίτας, καὶ τοὺς Ἰουλιανίτας, καὶ τοὺς Γαϊανίτας, καὶ τοὺς ἀπαξ ἀπλῶς ἔχοντας τὴν τοῦ Νεστορίου (13) αἵρε-σιν. Ὑποστρεψάντων δὲ αὐτῶν εἰς Ἀρμενίαν, οἱ μὲν προθύμως ὑπέδεξαντο τὴν ἔνωσιν· οἱ δὲ ἐπορ-νεύσαντο ἐν ταῖς ἡμέραις Βοανίσῃ (14) τοῦ καθολι-κοῦ, περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. Ἐγραψαν τοίνυν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀπᾶς τὸν κα-θολικὸν Ἀλβανίας χώρας, περιέχουσαν οὕτως· Ἐλ-θὲ μεθ' ἡμῶν ἐνωθεὶς ἐπὶ πίστει, ἐν τῷ λέγειν μίαν φύσιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ, Ἄγιος ὁ Θεός, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Ὁ δὲ οὐ συγκα-τέθετο λέγων ὅτι, Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Γρηγόριος οἱ πρὸ

(14) Al. Εὐάνεση.

ἐμοῦ ὄντες, οὕτως ἐλεγον τὸ Ἅγιος ὁ Θεός· ἐγὼ δὲ οὐ προστίθω, οὐτε ὑφέλω. Ὁμοίως καὶ πρὸς τοὺς Ἰθέραι· ἐγγραψαν. Οἱ δὲ σφοδρῶς ἀντειπόντες, οὐ κατεδέξαντο, εἰ μὴ μόνοι οὗτοι Ἀβουροι κατὰ τὴν Ἀρμενίων διάλεκτον, Τασηρ, Τζοραπόρ, καὶ Καρταμέ, αἱ εἰσι χώραι, καὶ τινες ἀπὸ τῆς Ἀρτζάχ. Ἐν αἷς ἡμέραις, πολλάκις συσταταίαι ἐγένοντο, διὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν ἀρχόντων ἐν πολλαῖς ἡμέραις, ἐν τε τῇ Ῥωμανίᾳ καὶ τῇ Περσίᾳ, συζητούντων τῇ πίστει ἐπὶ κ' ἔτη, ἐν ἡμέραις τοῦ Βιανίσου τοῦ καθολικοῦ, καὶ Μωσῆ, ἕως ἐνδὸς ἔτους Χοσρόη, ὃς ἐβασίλευσεν ἐν χειρὶ Μαυρικίου Καίσαρος, ἐν πολλῇ δυνάμει τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ στρατηλάτης Μουσιλῆς, τοῦ Μαγκόνι (15) τὸν ἐπικληθέντα Ταρωνίτην, ἀπέλειπεν ἐν Περσίᾳ. Ἐτη λ' ἐβασίλευσε καὶ ἡ· ὃς ἔδωκε τὴν Ἀρμενίαν πᾶσαν Μαυρικίῳ Καίσαρι B ἕως τοῦ Τιβῆ, ἀνθ' ὧν ὑπ' αὐτοῦ κατέστη βασιλεὺς, καὶ δῶρα πολλὰ παρ' αὐτοῦ ἔλαβεν αὐτὸς καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἀπέστειλε τὸν Μουσιλῆν πρὸς τὸν Μαυρικίον, καὶ φάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης ἑορτῆς τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἐκ τῆς κοινωνίας ἑαυτοῦ ἐξωσαν ὁ Μουσιλῆς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ στρατιώται. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς αἰτίας μαθόντος, αὐτὸς ἔλεγε ὅτι διὰ τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος, καὶ διὰ τὸ ὁμολογεῖν ἡμᾶς δύο φύσεις.

ΙΔ'. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ὁ πρὸ ἡμῶν Βαρτάκ, διατί συνωμολόγησε, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ἀζάτοι, καὶ διδασκαλοὶ αὐτῶν ἐγγράφως συνταξάμενοι; Λέγει ὁ Μουσιλῆς· Δί' ἄγνοϊαν, ἢ διὰ φόβου. Εἰ σὺν C προστάταις καὶ ἐπισκόποις ἀνοῦσις, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίμα κατευθύνεις, εὐρήσεις τὴν ἀληθειαν ἐν τοῖς ἐμοῖς διδασκάλοις. Διὸ προσέταξε πάντας τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τὸν καθολικὸν Μωσῆν σὺν τοῖς στρατεύμασι, τοῦ παραγενέσθαι εἰς Κωνσταντινουπόλιν. Ὁ δὲ καθολικὸς Μωσῆς οὐ προσέχρησε τοῖς προσταχθεῖσι, λέγων· Οὐ μὴ γὰρ παρέλθω τὸν ποταμὸν Ἀζάτ, οὐδὲ μὴ φάγω φουρνητόριον, οἱ δὲ μὴ πῖω θερμόν. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀσπουρῆν χώρας, ὅσοι ὑπῆρχον ὑπὸ τῆς ἰσῶν Περσῶν χώρας καὶ ἐξουσίας, οὐκ ἠθέλησαν ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τοῦ Ταρῶν, καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ ὄντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, ἀπῆλθον εἰς Κωνσταντινουπόλιν· καὶ μέγала ἐρευνήσαντες, ἐπισήθησαν αὐτοῖς, καὶ γράψαντες γραφίδια μεθ' D ὄρκου, συνωμολόγησαν αὐτοῖς, ἰδίαις χερσὶν ἐγγράψαντες. Ὑποστρέψαντες ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, οὐ ἔδεχθησαν παρὰ τῷ Μωσῆ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν Περσίᾳ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ. Ἐποίησε δὲ αὐτὸς καθολικὸν τὸν Ἰωάννην, ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως χώρας.

ΙΕ'. Πολλὴν δὲ ἐνοστασίαν εἶχον περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων μετ' ἀλλήλων, καὶ διὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἔτη ἰδ' ἕως τῆς τελευταίας· ἐν ᾧ ἔτει, προσέλαβε ὁ Χοσρόης ὁ βασιλεὺς τὴν χώραν Ἀρμενίας, ὅτε καὶ Ἀβραάμ κατεστάθη καθολικός· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει κατηνάγκασε τοὺς ἐπισκόπους, καὶ

(15) Leg. τὸν Μαγκόνι τὸν.

(16) Alluditur ad panem Græcorum fermentatum et coctum furno, item ad aquam calidam, quam

A canticum Sanctus Deus; quamobrem nihil ipse additurus sum aut dempturus. Similiter scripserunt ad Iberos. Illi vero plurimum obtinentes, non receperunt, si tantum Æluros istos juxta Armenorum linguam excipias; Tazer, Tzorapor, et Cartame, quæ sunt oppida, ac nonnullos de Artzach. Iis temporibus multæ factæ sunt seditiones propter diurnam ducum defectionem, tum in Romania, tum in Perside, cum interim per annos xx moverentur quæstiones de fide, in diebus Catholicorum Bianises, ac Mosis, ad usque annum primum Chosrois, qui in manu Mauricii imperatoris, in multa Romanorum virtute, regnum adeptus est. Porro, agebat ducem exercitus Musicles, Manconi cognomento Taronitem reliquit in Perside. Regnavit autem annos xxxviii, deditque Armeniam totam Mauricio imperatori usque ad Tiben, eo quod fuisset ab eo constitutus rex, multaque dona cum ipse tum exercitus ab eo accepisset. Eodem anno misit Musilem ad Mauricium: cumque is in magno die festo pretiosæ Crucis in urbem venisset, removerunt se a communione, cum ipse Musiles, tum ei comites milites. Percontante autem imperatore, ac causam requirente, respondit ille, in causa esse synodum Chalcedonensem, ad quod duarum naturarum essemus assertores.

XIV. Ad quem imperator; *Decessor vester Bartac, quamobrem nobiscum confessus est, ac ei comites Azati, eorumque doctores scripto consentientes? Respondet Musiles: Propter ignorantiam, aut metum. Si ergo jubes, ac blande audis, iudiciumque in justitia dirigit, invenies veritatem in meis magistris. Jussit ergo episcopus omnes ac Mosen Catholicum una cum militaribus copiis venire Constantinopolim. Verum ille haudquaquam jussis adhibuit animum, dicens: Absit ut transeam fluvium Asat, vel furno coctum comedam, aut calidum bibam* (16). Simili quoque ratione episcopi provinciæ Aspuran, quotquot sub Persarum ditione erant: episcopi vero Taron, ac qui Romanorum ditionis erant, profecti sunt Constantinopolim. Postque magnam inquisitionem, in sententiam deducti sunt, ac cum jurejurando scribentes libellos, eandem fidem confessi sunt, ac manu propria subscripserunt. Reversos (17) autem in Armeniam non receperunt Moses ac episcopi alii in Perside, ac Armenia. Ia porro Catholicum creavit Joannem a Cocosta regionis Pancratorum.

XV. Multum ii inter se contenderunt de duabus in Christo naturis, ac propter Synodum Chalcedonensem, per annos xiv ac usque ad Mosis mortem. Quo anno recepit Chosroes rex regionem Armeniæ, quando etiam Abraham creatus fuit Catholicus: eodemque ipso anno, cogit episcopus, ac

calici infundunt in missa.

(17) In Græco, *Reversi sunt . . . ubi suscepti sunt a Mose*, etc.

presbyteros, monasteriorumque praefectos, ut aut synodo Chalcedonensi anathema dicerent, aut solum mutarent. II vero dixerunt anathema, et cessavit verborum pugna.

XVI. Tertio post anno est illatum bellum Phrasianis (18), ac Persæ Romanos percusserunt, urbsque Citrie ac Theodosiopolis expugnatae sunt anno v Phocæ imperatoris, ac xx Chosrois, nec non multa alia oppida; in quibus etiam Joannem Catholicum existentem quidem in Armenia, veram ea tunc parte, quæ Romanorum ditionis erat, coegit Abraham Catholicus, (nec non) episcopus partium Joannis, ut vel synodo Chalcedonensi anathema dicerent, vel ex partibus Armeniæ migrarent: cui minime obsequentes, abierunt, alii quidem in Tais, alii in Romaniam, qui etiam in aliena mortui sunt. Ad hæc Comitas Catholicus, sub quo magnæ pressuræ ac calamitates illatae sunt Romaniae per manus Persarum. Comitas hic, supra omnes decessores, contentiosius sollicitando anathemate synodi Chalcedonensis habuit: scripsitque multos tractatus proprio nomine sancti Isaac, e quibus uni libro nomen est *Amartanac* propria Armeniorum lingua. Porro volebat ut Joannes quidam ejus throni successor esset. Haud tamen ille id est consecutus, sed Christophorus. Cum autem Christophorus a sede excidisset, gaudebat Joannes: nec sic tamen voti compos effectus est. Nam Esdras factus est Catholicus: Joannes vero gravi eum oculo aspiciat.

XVII. Sedente illo, Heraclius imperator xxiii ejus imperii anno, ac quarto a morte Chosrois, magnam synodum universorum episcoporum ac doctorum majoris Armeniæ, accersitis Catholico Esdra ac omnibus Azatis, Theodosiopoli fieri præcepit, ac perquiri et dispicere, de duabus in Christo Deo nostro naturis, ac de synodo Chalcedonensi. Perquisierunt ergo, per mensem, eque Scripturis inducti ad fidem Armenii, scripta manu propria schedula, nihil se amplius ea in re contradicturos jurarunt.

XVIII. Reversi ergo sunt in Tiben: tumque Joannes sodales monachos provocavit, nec non Stephanum episcopum Catartamana, ac Mathusala ortum Sina, quosdamque alios, haud omnino in synodum consentientes, ut ne Esdræ Catholico communicarent, aut cum iis, qui eadem atque ille saperent. Interim vero, dum provocat omnes, ac nititur a sententia revocare, nonnullis jam eorum, qui interfuerant synodo, deceptis, venit Stephanus Cartamanensis episcopus ad Esdræm Catholicum. Audiens autem præfatus Joannes, quod non ipsi communicasset, petulantia maxima, inimicitias in Stephanum gessit, uti et in Mathusala, eo quod ipse quoque ad Esdræm accessisset. Dicebat vero, levius præ illis offendisse, ac lapsum esse Esdræm: *Nam ille, inquit, ex imperatoris metu a ve-*

(18) *Lege Phasianis*, qui sunt in Colchide.

(19) *Leg. τότε.*

προσβυτέρους, καὶ ἡγουμένους, ἀναθεματίσαι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἢ ἐκχωρῆσαι ἀπὸ τῆς χώρας. Οἱ δὲ ἀνεθεμάτισαν, καὶ ἔπαυσεν ἡ ἀντιλογία.

ΙΓ'. Μετὰ δὲ χρόνους τρεῖς ἐγένετο πόλεμος τοῖς Φρασιανοῖς, καὶ ἐπάταξαν οἱ Πέρσαι τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἐπολιορκίσθη πόλις Κιτρῖε, καὶ ἡ Θεοδοσιούπολις, τῷ ε' ἔτει τοῦ Καίσαρος Φωκά, καὶ τῷ κ' τοῦ Χοσρόη, καὶ ἄλλαι πολλαὶ κωμοπόλεις· ἐν αἷς, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν Καθολικὸν, τὸν ὄντα μὲν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων δὲ τότε, ἠνάγκασεν Ἀβραὰμ ὁ Καθολικὸς, [καὶ] τοὺς ἐπισκόπους τῶν μερῶν Ἰωάννου, ἢ ἀναθεματίσαι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἢ ἐκχωρῆσαι ἐκ τῶν μερῶν Ἀρμενίας. Ὁ μὴ πεισθέντες ἀπεληλύθασιν, οἱ μὲν εἰς τὴν Τάεις, οἱ δὲ εἰς Ῥωμανίαν, οἱ καὶ ἐτελεύτησαν ἐπὶ ξένης. Ἔτα Κομιτᾶς ὁ καθολικὸς, ὑπὲρ οὗ μεγάλαι συνοχαὶ καὶ θλίψεις γέγονασιν ἐν Ῥωμανίᾳ διὰ χειρὸς Περσῶν. Οὗτος ὁ Κομιτᾶς μᾶλλον ὑπὲρ πάντας διήγειρε τὴν φιλονικίαν, εἰς τὸ ἀναθεματίσαι τὴν σύνοδον Χαλκηδόνος· ὅς καὶ λόγους πολλοὺς πεποίηκε τῷ Ἰβίῳ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ, ἐνὶ βιβλίῳ τὸ ὄνομά ἐστιν Ἀμαρτανάκ, κατὰ τὴν Ἀρμενίων διάλεκτον. Ὅς καὶ τινα Ἰωάννην ἐβούλετο διάδοχον γενέσθαι τοῦ θρόνου αὐτοῦ· ὃ οὐ συνέβη αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ Χριστοφόρῳ. Καὶ ἐν τῷ καταβεβλησθαι τὸν Χριστοφόρον ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἔχαιρεν ὁ Ἰωάννης· ἀλλ' οὐδὲ τότε ἐπέτυχεν. Ἐγένετο γὰρ ὁ Ἐσδράς ὁ Καθολικὸς. Ὁ δὲ Ἰωάννης βλοσυρῶ τῷ ὀφθαλμῷ αὐτὸν ὑπέβλεπεν.

ΙΖ'. Ἐν ᾧ καιρῷ ὁ Ἡράκλης καίσαρ τῷ κγ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ ἐν τετάρτῳ ἔτει τῆς τελευτῆς τοῦ Χοσρόη, ἐκέλευσε σύνοδον γενέσθαι μεγάλην πάντων ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, σὺν τῷ Καθολικῷ Ἐσδρά καὶ πᾶσι τοῖς Ἀζάτοις ἐν Θεοδοσιουπόλει, ἐρευνᾶν ποιῆσαι καὶ ἰδεῖν περὶ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ περὶ τῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνος. Ἡρεύνησαν οὖν διὰ μηνὸς ἡμερῶν, καὶ ἐπείσθησαν οἱ Ἀρμένιοι ἀπὸ τῶν Γραζῶν, καὶ ὤμοσαν ἐγγράφως ἰδιοχείρως, τοῦ μηκέτι ἀντιλέγειν περὶ αὐτοῦ.

ΙΗ'. Ὑποστρέψαντες εἰς τὸ Τίβην, καὶ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης πᾶρῳτρυνεν τοὺς συμμαχοὺς αὐτοῦ, καὶ τὸν Στέφανον ἐπίσκοπον Καταρταμανᾶ, καὶ τὸν Μαθουσάλα ἀπὸ τοῦ Σινῆς, καὶ ἄλλους τινὰς, τοὺς μὴ ἄπισιν εἶξαντας· εἰς τὴν σύνοδον, ἵνα μὴ κοινωήσωσιν Ἐσδρά Καθολικῷ, μηδὲ τοῖς σὺν αὐτῷ δημοφρονήσασιν. Ὅτι (19) αὐτοῦ παροτρύνοντος πάντας καὶ ἀναπειθόντος, καὶ τινὰς τῶν ἐν τῇ συνόδῳ ἀπαντησάντων (20), μεθ' ἡμέρας τινὰς ἦλθεν ὁ Στέφανος ὁ Καρταμάν ἐπίσκοπος πρὸς Ἐσδράν τὸν καθολικόν. Ἀκούσας δὲ ὁ εἰρημὸς Ἰωάννης, ὅτι οὐκ ἐκοινῶνησεν αὐτῷ, μετὰ μεγίστης θρασυτήτος, ἔχθραν τῷ Στεφάνῳ κατηργάσατο, οἷον καὶ τῷ Μαθουσάλῃ. Ἐλεγε δὲ ὁ εἰρημὸς Ἰωάννης, ὅτι κούφωτερόν ἐστι τὸ πταίσμα τοῦ Ἐσδρά καὶ τὸ σφάλμα. πρὸς τὰ ὑμέτερα πταίσματα· αὐτὸς γὰρ διὰ φόβον τοῦ

(20) *Leg. ἀπατήσαντος.*

βασιλέως ἐξέκλιεν τῆς ἀληθείας, ὑμεῖς δὲ διὰ Ἀ
κεροδοξίαν καὶ δῶρα ἐξεπέσατε ἀντατον πτώσιν.

"Ἐπειτα παρεκάλεσε τὸν αὐτὸν Ἰωάννην ὁ Ἐσδράς,
λέγων, ὅτι Τρίτον ἐκάλεσα, καὶ τὸν Μαθουσαλά
καὶ τὸν Στέφανον, εἰπὼν, ὅτι Τοῦ κόσμου διδά-
σκαλοι καὶ γραμματεῖς ὑμεῖς ἐστε, ἔλθετε ἵνα
ἀπολογηθῶμεν τῷ βασιλεῖ· καὶ νῦν μέμφεσθε
ἡμῶν, ὡς συνομοφρονησάντων αὐτοῖς· ἡμεῖς ἂ
ἠκούσαμεν παρ' αὐτῶν, ἀληθῆ εἶναι ἐνομίσασμεν·
καὶ ὠμολογήσαμεν δύο φύσεις τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ· τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον
ἐν ἀνθρωπότητι, ἐν μὴ ὑποστάσει, ἐν προσώπῳ·
ἀδιαίρετον οικονομίαν· καὶ ὅτι καὶ τὰς Γραφὰς,
αἱ ἀνέγνωμεν, τῶν ἁγίων Πατέρων, αἱ ἡμέτεραι,
καὶ τῶν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ ἐμαρτύρησαν· καὶ ἡμεῖς
ἐπιστήμημεν τοῖς λόγοις αὐτῶν, κατὰ τὰς Γραφὰς
τὰς ἁγίας. Καὶ νῦν οὐ διήλθον χρόνοι· αἱ Γρα-
φαὶ πάσαι τῶν ἁγίων Πατέρων παρ' ἡμῖν εἰσι·
ἐρευνήσαντες, μάθετε τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὅτε ὑπ-
έδειξε τὴν μαρτυρίαν τῆς γραφῆς, εἶπεν ὁ Ἰωάννης·
Ταῦτα πάντα οἱ Νεστοριανοὶ προσέθηκον ἐν ταῖς
γραφαῖς τῶν ἁγίων· καθὼς καὶ ἐν ταῖς θείαις
Γραφαῖς ποτε προσέτιθει ὁ Σατορνύλος πολλὰς
αἰρέσεις, ὡς καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον·
Ὅτι ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λυπεῖσθαι καὶ ἀδειμονεῖν.
Ἄφθην δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπὸ οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐ-
τόν· καὶ ὅτι ἐκτενέστερον προσήχητο, ἐγένετο ὁ
ἰδρῶς αὐτοῦ ὡς θρόμβοι αἵματα· καὶ τὰ ὁμοία.

Ἐφάνησαν δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ Ἰωάννου ἐνώπιον Ἐσδρά, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων, ἐναν-
τία· καὶ πάντες ἀπέστησαν αὐτοῦ, στραφέντες ἀπὸ τοῦ λόγου ἐκείνου.

16'. Οὗτος δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπέμεινε φιλονεικῶν, διότι C
ἀντικειμένους [ψ] νόμους ἐκληρονόμησε. Καὶ ἐν τῇ
τελευτῇ τοῦ Ἐσδρά ἐνόμιζεν, ὅτι αὐτὸς λήφεται τὸν
θρόνον, [καὶ] τῇ βοηθεῖ τῶν μεγιστάνων. Ὅτε δὲ ὁ
Νορσέσης ἔτυχε τοῦ θρόνου, αὐτὸς δὲ οὐ, ἐπὶ πλείον
ἐταράχθη. Ἔβλεπε γάρ [τῷ] συγχοινωνοῦντα αὐτὸν
τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ πάντας ὠτρυνεν εἰς
ἀντιλογία, ὅτι κατὰ τὸν Ἐσδρά καὶ αὐτὸς ἐπλα-
νήθη. Ὅν προδήλως καλέσας ὁ Νορσέσης, κατενώ-
πιον πολλῶν ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων, καὶ Ἀζά-
των, πολλὴν ἔρευναν ποιήσας περὶ τῆς ἀντιλογίας,
κατέκριναν αὐτὸν ἐξορισθῆναι. Καὶ ἐξώρισθη παρὰ
τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ ἄρχοντος τῆς Ἀρμενίας· καὶ
ποιήσαντες τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἀλώπεκος εἰκόνα τῷ
πεφυρακτωμένῳ σιδήρῳ, σὺν τοῖς λοιποῖς ἑταίροις
αὐτοῦ, ἐξέβαλον αὐτὸν εἰς Καυκάς ὄρος. Ἐκεῖθεν δὲ D
ὑποστρέψας μὴ ὑποδεχθεῖς παρὰ τῶν ἐκεῖσε εἰδωλο-
λατρῶν, καὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου,
ἐλθὼν εἰς τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῦ τόπον ἐτελεύτησεν
ἐν γῆρᾳ.

Κ'. Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ πληθυνθέντες, πάντες
ἐξέκλιον ἀπὸ τῆς ἀληθείας· καὶ διεσπάρη ἡ αἵρεσις
αὕτη ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἕως Ἰουστίνου Καίσαρος
τῷ ε' ἔτει, ἐν ᾧ καιρῷ καλέσας τὸν Ἰσαὰκ τὸν καθο-
λικὸν σὺν τοῖς ἐπισκόποις· εἰς Κωνσταντινούπολιν,
ἤνωσεν αὐτοὺς τοῖς ὁμολογοῦσι τὰς δύο φύσεις τοῦ
Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῆς θεότητος· καὶ τῆς

ritate deflexit : vos autem ab inani gloria ac mune-
ribus prolapsi estis casu insanabili. Ad hæc Esdras
in hæc verba Joannem obtestatur : Tertio vocavi,
cum Mathusalam, tum Stephanum, dicens : Vos
mundi doctores estis ac scribae ; venite ut faciamus
satis imperatori : nunc autem reprehenditis, tanquam
iis consenserimus. Nos quæ audivimus ab eis, vera
putavimus : ut duas in Domino Jesu Christo natu-
ras confessi sumus ; nimirum perfectam in deitate, et
perfectam in humanitate, in una hypostasi, ac per-
sona una, incarnationem indivisam : quasque legi-
mus scripturas, cum nostras, tum illorum, id ipsum
confirmarunt ; nosque eorum sermonibus habuimus
fidem, juxta quod Scripturæ sacræ ferebant. Enim-
vero necdum anni præterierunt : omnes sanctorum
B Patrum Scripturæ apud nos sunt : scrutantes, veri-
tatem perdiscite. Ubi autem scriptum testimonium
ostendisset, ait Joannes : Omnia hæc addiderunt
Nestoriani scriptis sanctorum Patrum ; qua olim
ratione Saturninus hæreses multas addebat Scri-
pturis sacris, puta verba illa, Evangelio Lucæ¹ : Cœ-
pit Jesus pavere et tædere. Apparuit autem illi
angelus de cælo confortans eum, et prolixius ora-
bat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sangui-
nis ; et similia. Enimvero visa sunt Joannis verba
hæc contraria coram Esdra, ac reliquo episcopo-
rum conventu ; recesseruntque omnes ab eo, ejus-
cemodi sermonem aversati.

XIX. Verum ille, quod contrarias ei leges tene-
ret, in eadem contentione perstitit. Morte autem
sublato Esdra, putavit fore ut ejus sedem, magna-
tum ope acciperet. At cum Norseses eam adeptus
esset, non ipse, majorem in modum turbatus est.
Videbat enim junctum communionem imperatori
Romanorum : omnesque incitabat ut contradice-
rent, velut ipse, uti et Esdras deceptus esset. Pa-
lam autem accersitum Norseses, coram numeroso
episcoporum et magistrorum, ac Azatorum cœtu,
multa ejus contradictionis inquisitione habita, ex-
silio eum condemnarunt. Fuitque deportatus a Ca-
tholico ac prætore Armeniæ, ejusque fronti can-
denti ferro imprimentes vulpis imaginem, una cum
sociis, in montem Caucasum ejecerunt. Reversus
autem, cum montis incolæ idolorum cultores eum
repulissent, ac post sancti Anastasii obitum, re-
diens in locum pristinum, grandævus annorum
vividus exemptus est.

XX. Ejus autem errore decepti discipuli, descii-
verunt omnes a veritate, eaque hæresis in provin-
cia illa dispersa est ad usque annum v Justinī
Cæsaris, quando ille accersens Isaac Catholicum
Constantinopolim, cum subjectis episcopis, eos uni-
vit confitentibus duas naturas Christi ac Dei no-
stri, deitatis ac humanitatis, in una hypostasi, in-

¹ Marc. xiv, 33 ; Luc. xxii, 43.

confuse, indivise. Quamohrem etiam scripta cautione juraverunt, fore ut nunquam contradicerent. Rursum autem cum essent reversi, qui in Armenia relictis fuerant, eorum adventum moleste habuerunt, tanquam eorum qui in eandem cum Romanis sententiam concessissent: deincepsque turbas ac quæstiones movebant cum Isaac, ac iis, qui cum ipso profecti fuerant, dicentes: *Visi convertamini, eisque dicatis anathema, non recipimus vos in locum nostrum.* Illi autem, magis hominum gloriam, quam Dei diligentes, anathema rursus sibi ipsi, primum dixerunt, cen iis qui communicassent cum Romanis; ac inventi sunt insanabiles in malis.

XXI. *Catholici Armeniæ.*

Sanctus Gregorius, præclarum illud lumen, ann. xxx.

Sanctus Rostaces ejus filius, ann. ii.

Bartanes, ann. iii.

Gregorius, ann. xi.

Jusech, ann. vi.

Pharnesech de provincia Aspracorum, ann. iv.

Sanctus Norseses, ann. xxxiv. Eum occidit Pharnesech.

Tum ita Jusech, ann. iii.

Zagenes, ann. iv.

Aspuraceses, ann. vii. Tres isti provinciæ Achære erant episcopi, nomine tantum Catholicici. Non audebant episcopi ordinationem facere, quod, ob nesciam sancti Norsesis, prohibuissent archiepiscopi Cæsareæ ordinationes episcoporum majoris Armeniæ.

Postea autem sanctus Isaac facultatem accepit ordinandi episcopos in Armenia, gessitque ipse episcopatum ann. xl. Post annos autem aliquot, calumniantes Armenii regem suum Artaser, ac sanctum Isaac, apud regem Persarum Bramsaporem, velut in idem conspirantes, dejecerunt eum e throno ejus.

Post vero defectum Isaac, jubente Persarum rege, ac suo ipsorum consilio, Sormacum de Artzace constituerunt Catholicum, erimantes Isaac.

Porro in ejusdem versi odium, de sede dejecerunt, petentes a Persarum rege, atque dicentes: *Da nobis de regione tua, nec præstis nobis Armenus Catholicus.* Deditque rex Persarum Syrum hominem. Sed et cum post annos aliquot invisum habentes, amoverunt. Isque iterum concessit Musulionem Syrum, qui duos annos sedens, in multa afflictione diem clausit extremum.

Cessavit ergo Orientis ordinatio prohibente Cæsareæ, propter Isaac sede amotum. Post hæc autem abeuntes Azati Armeniorum, obsecrabant sanctum Isaac, ut ne meminisset eorum iniquitatum, sed reverteretur ad thronum suum. Verum ille haudquaquam morem gessit.

Unde tandem narravit, quam de eorum ruina facta jam ac futura, visionem vidisset. Dedit autem

Α ἀνθρωπότητα, ἐν μιᾷ ὑποστάσει, ἀφύρτως, ἀδιάρετως. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγγράφως ὤμοσαν, τοῦ μηκέτι γενέσθαι εἰς αὐτοὺς ἀντιλογίαν. Πάλιν δὲ ὑποστρεψάντων αὐτῶν, οἱ καταλειφθέντες ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, ἐδυσχέραινον τῇ τούτων ἐπισκοπῇ, ὡς ὁμοφρονησάντων μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ λοιπὸν στάσεις καὶ συζητήσεις ἐποίουν μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῶν συναπελόντων αὐτῷ, λέγοντες· ὅτι· Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ ἀναθεματίζετε αὐτούς, οὐ δεχόμεθα ὑμᾶς εἰς τὸ πλοῦν ἡμῶν. Αὐτοὶ δὲ ἀγαπήσαντες τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἀνεθεμάτισαν πρῶτον ἑαυτούς, ὡς κοινωνήσαντας τοῖς Ῥωμαίοις. Εὐρέθησαν δὲ ἀνίατοι ἐν ταῖς κακίαις.

ΚΑ'. *Καθολικοὶ τῆς Ἀρμενίας.*

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὁ φωστὴρ, ἔτη λ'.

Ὁ ἅγιος Ῥωστάκης ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη β'.

Ὁ Βαρτανὲς, ἔτη γ'.

Ὁ Γρηγόριος, ἔτη ια'.

Ὁ Ἰουσήκ, ἔτη ς'.

Ὁ Φαρνσεχ ἀπὸ τῶν Ἀσπράκων χώρας, ἔτη δ'.

Ὁ ἅγιος Νορσέσης, ἔτη λδ', ὃν ἀπέκτεινε Φάρμη.

Εἶθ' οὕτως· Ἰουσήκ, ἔτη γ'.

Ὁ Ζαγίνης, ἔτη δ'.

Ὁ Ἀσπουρακέσης, ἔτη ς'. Οὗτοι οἱ τρεῖς τῆς Ἀχάρας χώρας ἐπίσκοποι ἦσαν, ὄνομα μόνον ἔχοντες Καθολικόν. Ἐπίσκοποι χειροτονεῖν οὐκ ἐτόλμων, ἐπειδὴ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Νορσέση ἐκωλύθησαν παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας αἱ χειροτονίαι τῶν ἐπισκόπων τῆς μεγάλης Ἀρμενίας.

Εἶτα ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ἔλαθεν ἐξουσίαν χειροτονεῖν εἰς Ἀρμενίαν ἐπισκόπους, ὅς καὶ ἐπισκόπησεν ἔτη μ'. Μετὰ δὲ χρόνους τινὰς διαβάλλοντες τῷ Περσῶν βασιλεῖ, τῷ Βράμ Σαπῶ, τὸν ἴδιον βασιλεῖα Ἀρτασῆρ, καὶ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ, ὡς ὁμοφρονήσαντας ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν, κατέβαλον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκπτώσιν τοῦ Ἰσαὰκ, τὸν Σηρμᾶν ἀπὸ τοῦ Ἀρτζακᾶ, τῇ προστάξει τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως, καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν βουλῇ, ἐκάθισαν αὐτὸν Καθολικόν, διαβάλλοντες τὸν Ἰσαὰκ.

Μισήσαντες δὲ αὐτὸν, κατέβαλον ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, [καὶ] ἀτήσαντες τῷ τῶν Περσῶν βασιλεῖ, λέγοντες· Ἄδῃς ἡμῖν ἐκ τῆς χώρας σου, καὶ μὴ ἔστω ἡμῖν Ἀρμένιος· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς τὸν Περσικὸν τὸν Σύρον· καὶ μετὰ τρία ἔτη μισήσαντες καὶ αὐτὸν, κατέβαλον. Πάλιν ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν Μουσοῦλιον τὸν Σύρον. Κάκεινος δύο χρόνους καθίσας, ἐν πολλῇ θλίψει κατέλυσε τὸν βίον.

Ἡ οὖν χειροτονία τῆς Ἀνατολῆς ἐκωλύθη ἐκ τῆς Καισαρείας, διὰ τὴν ἐκπτώσιν τοῦ Ἰσαὰκ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀπερχόμενοι οἱ Ἀζάτοι τῶν Ἀρμενίων, παρεκάλουν τὸν ὄσιον Ἰσαὰκ, μὴ μνημομεύειν τῶν πονηρῶν αὐτῶν, καὶ ὑποστρέφειν εἰς θρόνον αὐτοῦ. Ὁ δὲ οὐκ εἰσέφραυεν αὐτῶν.

Ἔθεν λοιπὸν διηγῆσατο αὐτοῖς τὴν ὀπτασίαν, ἣν ἑώρακε περὶ τῆς ἐκπτώσεως αὐτῶν, τῆς γενομένης,

καὶ τῆς ἐσομένης. Δίδωκε δὲ αὐτοῖς ἀνθ' ἐξουτοῦ τὸν μακάριον Μαστήντζην, φύλακα τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ Ἰσαάκ, καὶ τοῦ Μαστήντζη, ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἱερατικοῦ τὸν Κιτὸν, τὸν ὄντα ἀπὸ τῆς κώμης Ἀτμτσού, ἔτη ιζ'. Ἐν ταῖς ἡμέραις δὲ τούτου προστάχθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, χειροτονεῖν εἰς τὴν Ἀρμενίαν Καθολικοὺς καὶ ἐπισκόπους μέχρι τῆς σήμερον.

Εἶτα Ἰωάννης ὁ Μαρτακουῆς, ἔτη ς'.

Ἀπουϊκένης ὁ ἀπὸ τῆς Μισοῦ τῆς κώμης, ἔτη ε'.

Ἄου Σαμουήλ ὁ ἀπὸ Ἀρτασαί τῆς κώμης, ἔτη ιβ'.

Ὁ Μουσελῆς ὁ ἀπὸ τῆς κώμης Ἀρπηρεῖς, ἔτη ν'.

Ὁ Ἰσαάκ ἀπὸ τοῦ Ἀρκάν, ἔτη ς'.

Ὁ Χριστοφόρος ὁ ἀπὸ τοῦ Κουδαρίτζη, ἔτη ς'.

Ὁ Λεόντιος ἀπὸ τοῦ Ἀρέτ, ἔτη γ'.

Ὁ Νορσέσης ἀπὸ τοῦ Ἀσπαράξ, ἔτη θ'.

Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἐγένετο ἡ σύνοδος εἰς πόλιν Τιβὴν, ἀπὸ τοῦ Ἀπτισῶ Σύρου Ἰακωβίτου, μὲν τοι γε εἰ καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καὶ τῶν ἄλλων Πατέρων ἐξέκλιναν ἄλλ' οὖν περὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ περὶ τὰς δύο φύσεις τὰς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν εἶχον, ἕως ἐτῶν ργ', ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι, ἕως τῆς συνόδου Τιβὴν. Καὶ λοιπὸν ἐξ ἐκεῖνου ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς κοινωρίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνεθεμάτισαν, καὶ τὴν σύνοδον Χαλκηδόνος, ὁμολογήσαντες μίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· προσέθεντο τὸ, ὅ στανρωθεῖς, εἰς τρισάγιον ὕμνον, πρὸς Ἄγιον ὁ Θεός. Μετὰ ὄρκου καὶ ἀναθεματισμοῦ, καὶ μετὰ ἀλλήλων ἐγγράφως ἰδιοχρῆστοι διέθεντο, μὴ χωρίζεσθαι τῆς τοιαύτης ὁμολογίας εἰς τὸν αἰῶνα. Τὸν δὲ Εὐτυχέα τὸν Ἰακωβίτην, καὶ β' ἄλλους ἐταίρους αὐτοῦ· ὁ μὲν εἰς Ἰουλιανίτης, ὁ δὲ ἕτερος, ἄλλης αἰρέσεως· τυγχάνων, ἐπισκόπους χειροτονήσαντες, εἰς Μεσωποταμίαν ἀπέστειλαν.

Μετὰ τοῦτο ὁ Εὐανέσης ὁ ἀπὸ Καπεληνῆς, ἔτη ιζ'.

Ὁ Μωυσῆς ἀπὸ τοῦ Ἐλιβάρετ, ἔτη λ'.

Ὁ Ἀβραάμ ἀπὸ Ἀραστουῆς, ἔτη κγ'.

Ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τοῦ Πακρανῶ, ἔτη κς'.

Κωμητᾶς ὁ καὶ τῆς κώμης Ἐλτζησαρακιτζού, ἔτη η'.

Ὁ Χριστοφόρος ὁ Ἀβραμίτης, ἔτη γ'.

Ὁ Ἐσδράς ὁ ἀπὸ τοῦ Νικᾶ, ἔτη ι'.

Ὁ Νορσέσης ὁ ἀπὸ τοῦ Ἰσχνα, ἔτη κ'.

Ὁ Ἀναστάσιος ὁ ἀπὸ τοῦ Κορᾶ, ἔτη ς'.

Ὁ Ἰσραήλ ὁ ἀπὸ Τμησοῦ τῆς κώμης, ἔτη ι'.

Ὁ Ἰσαάκ ἀπὸ τοῦ Βαζακαστρίου.

Βασιλεῖς Ἀρμενίων, ἀπὸ τοῦ Βαλαρέως ἕως Τασῆν, καὶ μετὰ τοὺς ἡγεμόνας.

Κοινοῦνης ὁ Πρίτης, ἔτη δ'.

Ὁ Δαβὶδ ὁ Σαρωνῆς, ἔτη γ'.

Τοτρούσης ὁ Ῥουστάνης, ἔτη ι'.

Ὁ Ἀμαζάκης ὁ Κουροπάλατος, ἔτη δ'.

Γρηγόριος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔτη κδ'.

Σώτης Πακρατουῆς, ἔτη γ'.

Ὁ Νερσέχης Καμψαρακάν, ἔτη γ'.

Ὁ Πακρατουῆς Συμπάτιος.

A loco sui beatum Mastintzen, custodem ipsius throni. Defuncto autem Isaac ac Mastintze, statuerunt in sacerdotali throno Citum, oriundum oppido Atmezu, seditque ann. xvii. Eo pontifice jussit rex Persarum, ut in Armenia Catholicos ac episcopos ordinarent, usque in præsentem diem.

Ad hæc Joannes Martacunes, ann. vi.

Apuicenes de oppido Misi, ann. v.

Samuel de oppido Artazæ, ann. xii.

Museles de oppido Arperes, ann. l.

Isaac de Arcan, ann. vii.

Christophorus de Cubaritze, ann. vi.

Leontius de Aret, ann. iii.

B Norseses de Asparax, ann. ix.

Ejus tempore celebrata est synodus in urbe Tiben ab Aptiso Syro Jacobita. Tametsi autem, a sancti Gregorii ac aliorum Patrum traditionibus deflexerat, nihil quidquam tamen de fide ac synodo Chalcedonensi, duplicique in Christo Deo nostro natura dubitaverant, ad usque annum ciii a celebrata synodo Chalcedonensi, usque ad synodum Tiben. Deinceps autem recesserunt a Romanorum communione, ac Jerusalem anathematizantes, sanctamque synodum Chalcedonensem, confessi sunt naturam unam Christi, deitatis ac humanitatis: atque ad hymnum *Ter sanctus*, ad illud, *Sanctus Deus*, vocem illam, *qui crucifixus est*, addiderunt: jurejurando invicem devoteutes, obsignata, scripto propriæ manus promissione, nunquam se in perpetuum recessuros ab illa confessione. Porro Eutychemetum Jacobitam, ejusque alios duos socios, quorum unus Julianita, alter hæresis alterius erat, episcopos ordinantes, miserunt in Mesopotamiam.

Postea Evaneses a Capelene, ann. xviii.

Moses ab Elibaret, ann. xxx.

Abraham ab Arastune, ann. xxiii.

Joannes a Paerana, ann. xxvi.

Cometas de pago Eltzesaracitze, ann. viii.

Christophorus Abrahamites, ann. iii.

D Esdras a Nica, ann. x.

Norseses ab Ischna, ann. ix.

Anastasius a Cora, ann. vi.

Israel ab oppido Timesu, ann. x.

Isaac a Bazacastro.

Armeniorum reges a Balare usque ad Tusen, ac post duces.

Cœnunes Pritensis, ann. iv.

David Saronensis, ann. iii.

Totruses Rustanensis, ann. x.

Amazapes Curopalata, ann. iv.

Gregorius ejus frater, ann. xxiv.

Sotes Pancratunensis, ann. iii.

Nerseches Campsaracan, ann. iii.

Pancratunes Sympatius.

ANNO DOMINI MCXV

JOB MONACHUS

In codice Naniano LXXI, p. 245 (apud Aloysium Mingarelli, *Cod. Nani.*) legitur, Ἀκολουθα, εἰς τὴν ὄσταν μητέρα ἡμῶν Θεοδώραν τὴν θαυματουργὴν, βασιλίσσαν τῆ ἐν τῇ ἀρτ. πονηθεῖσα παρ' ἐμοῦ Ἰωὺ μοναχοῦ. Deinde sequitur Officium S. Theodoræ reginæ (1). Quoniam vero ignota plerisque est sancta hæc mulier, nonnulla exscribemus ex pagina 253, ubi post odas, canones, etc., hæc leguntur :

Veneranda ac beata regina Theodora, in Orienti A Joanne et Helena parentibus nata, hujusmodi fato usa est. Cum Alexius e gente Comnena Romanis imperaret, Michael Comnenus, qui genere ab ipso rege et regibus angeli alicujus denominatione insignitis differebat, Peloponnesi regnum est sortitus, quo tempore Senacherim in Ætoliæ ac Nicopolim mittitur. Duabus illi e sanguine regio sororibus matrimonio juncti erant. Joannes quidem beatæ Theodoræ pater, cognomento Petraliphes, nobili atque illustri genere satus, ex optimatum qui Constantinopoli florebant, prosapia, uxorem duxit. Rex dein Romanorum constitutus, rebus in Thessalia ac Macedonia compositis, Latini, pro dolor ! Constantini urbem vi capiunt, et, Deo ita placuit, Alexium cum multis aliis in captivitate redigunt. Filius ejus Lascaris in Oriente a Michael Palæologo, qui tunc regnum occupabat, oculis privatur. Sic igitur rebus omnibus ubique perturbatis, Senacherim, cui et ipsi a Nicopolitanis insidiæ struebantur, Michael Comnenum in auxilium vocavit. Qui cum moraretur, et Senacherim dolo interfectus fuisset, Michael postea vindictam ab occisoribus sumpsit, et, cum suam morte fatali perdidisset, illius uxorem matrimonio duxit Melissenam, opibus Senacherim omnibus cum regno potitus. Idem, postquam Latinorum classis relicta Constantinopoli ad Salazorum portum ita dictum appulisset, Alexium imperatorem, ipsi ignotum, grandi pecunia ab illis ut servum redemit ac postea manumisit. Ab hoc porro imperatore Michaeli et ejus filiis summa imperii concessa est. Ex Melissa quatuor suscepti filios, Michael Ducam, Theodorum, Manuelem et Constantinum. Ex quibus maximus natu Michael rerum summa potitus est, vir ad res excogitandas et peragendas pariter idoneus. Albam Græcam, Janinam ac Bonditzam fundavit; Coriphi insulam, Dyrrachium, Achrida et omnem Blachiam Græciamque subegit, imperiique fines protulit. Sed paulo post et ipse gladio interemptus est, fratre Theodoro Duca in imperio relicto. Theodorus, contempto a

Ἡ ἀοιδίμος αὕτη καὶ μακαρία βασίλις Θεοδώρα, τὸ μὲν γένος εἶλκεν ἐξ ἡλίου ἀνατολῶν γεννήτορας δὲ αὐτῆς, Ἰωάννης καὶ Ἑλένη. Τὰ δὲ κατ' αὐτὴν ἔσχεν οὕτως· Ἀλεξίου τοῦ ἐκ φυλῆς τῶν Κομνηνῶν κατηγμένου Ῥωμαίων βασιλεύοντος. Μιχαὴλ μὲν ὁ Κομνηνὸς ὁ καὶ πρὸς γένους αὐτῶ τε τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀγγελοῦσι βασιλεῦσι διαφέρων, τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου πιστεύεται· Συναχρεῖμ δὲ, πρὸς Αἰτωλίαν καὶ Νικόπολιν ἀποστέλλεται· δυσὶ πρότερον οὗτοι πρωτεξαδέλφαις συζευχθέντες, ταῖς καθ' αἶμα γνησίαις τῷ βασιλεῖ. Ἰωάννης δὲ, ὁ τῆς μακαρίας Θεοδώρας πατὴρ, ὃ Πιτραλίφης τὸ ἐπώνυμον, γένους ὦν περιφανοῦς καὶ λαμπροῦ, γυναικὶ μὲν καὶ αὐτὸς παρὰ βασιλέως συζεύγνυται, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα φερόντων ἐκ γένους οὕση· σεβαστοκράτωρ δὲ Ῥωμαίων τιμηθεὶς, τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας κατάρχην (sic) ἀποκαθίσταται· ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ παραχωρήσει Λατίνων φεῦ! τῆς Κωνσταντινίου κρατησάντων, ἠχμαλώτεται μὲν παρ' ἐκείνων σὺν ἄλλοις πολλοῖς; καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος. Ἐκτυφλοῦται δὲ Λάσκαρις ὁ παῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρὰ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ τὴν βασιλείαν τότε δραξαμένου· καὶ λοιπὸν ἐπλήσθη τὰ πάντα ταραχῆς καὶ συγχύσεως. Συναχρεῖμ οὖν καὶ αὐτοὺς ἐπιβουλεύεις παρὰ τῶν Νικοπολιτῶν, τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ εἰς βοήθειαν προσεκκλίσατο· μήπω δ' ἐκείνου φθάσαντος, δολοφονεῖται Συναχρεῖμ. Μιχαὴλ μέντοι παραγενόμενος, τοὺς φονεῖς κτείνει πάντας· λαμβάνει δὲ σὴν ἐκείνου γυναῖκα Μελισσηνὴν· ἐφθασε καὶ γὰρ τὴν ἰδίαν γυναῖκα, νόμῳ θανάτου ἀποβαλέσθαι· καὶ λοιπὸν πᾶσαν τὴν περιουσίαν Συναχρεῖμ σὺν τῇ ἀρχῇ, αὐτῷ περιποιεῖται· δ; δὴ Κομνηνὸς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ στόλου τῶν Λατίνων καταρχομένου, καὶ τῷ τῆς Σαλαγοῦς λιμένι οὕτως ἐπικληθέντι προζορμίσαντος, τὸν βασιλέα Ἀλέξιον μὴ γνωριζόμενον ὡς ἀνδράποδον παρ' ἐκείνων εἰς χάριν ἔλαβε καὶ ἀπέλυσε, πολλὰς πρότερον αὐτοὺς δεξιωσαμένης δωρεαῖς· ἐξ οὗ βασιλέως εἰ; κληρὸν ἐδόθη αὐτῷ τε τῷ Μιχαὴλ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ, ἡ λαχοῦσα τότε τῆς ἡγεμονίας ἀρχῆς. Γεννῶνται τοίνυν αὐτῷ ἐκ τῆς Μελισσηνῆς, υἱοὶ τέσσαρες· Μιχαὴλ ὁ Δούκας, Θεόδωρος, Μανουὴλ, καὶ Κων-

(1) Theodora parentes habuit Joannem et Helenam. Vide Du Cange, *Familia Byzantina*. EDIT. PLAT.

σταντίνος. Μιχαήλ δὲ ὁ τῶν υἱῶν πρῶτος μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν, πᾶσαν τὴν ἐκείνου ἀρχὴν διεξώσατο· ἀνὴρ δραστήριος, καὶ ἐξῆς νοῆσαι, καὶ πραγμάτων ἐμπειρότατος οἰκονόμος· ὃς δὴ Βελλάγραδὰ τε καὶ Ἰωάννινα καὶ τὴν Βόνδιτζαν ἔκτησε· τὴν νῆσόν τε Κορυφῶ καὶ Δυβράχιον καὶ Ἀχρίδα, καὶ πᾶσαν τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα περιεποιήσατο, καὶ εἰς πολὺ πλάτος ἐπέτεινε τὴν ἀρχὴν. Ἀλλὰ ταχέως καὶ οὕτως ἔργον ῥομφαίας γενόμενος, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο· τὸν ἴδιον αὐτάδελφον Θεόδωρον τὸν δούκαν, διδάσχον ἑαυτοῦ καταλιπών· ὃς δὲ Θεόδωρος βρεφύλλιον τὸ ἐκ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Μιχαήλ τὸν Δούκαν εὐρηκῶς παρεῖδε μὲν τοῦτον ὡς ἀτελῆ· τὴν ἀρχὴν δὲ πᾶσαν δραξάμενος, καὶ ἐπὶ εὐτυχίᾳ πραγμάτων ἀρθεῖς, ὄλον κατα τοῦ παιδὸς ἐμελέτησεν· ὄνπερ ἡ μήτηρ αἰθομένη, προέλαβε διαπεράσασα μετὰ τοῦ νηπίου, ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Πέλοπος.

Θεόδωρος δὲ δοκιμώτατος ἐν μάχῃς φανεῖς, καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν ἐλευθερώσας τῆς Λατινικῆς τυραννίδος, βασιλεὺς ἀνηγόρευται· καὶ πάντων τῶν Δυτικῶν ἕως αὐτῆς ἐκράτησε Χριστουπόλεως. Ὁ μὲντοι σεβαστοκράτωρ Πετραλίφης, υἱὸς γεννήσας ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ τὴν ἀείμνηστον ἀπέτεξε Θεόδωρον· καὶ τὸν βίον ἐν Χριστῷ καταλύσας, τὴν ἴδιαν ἀρχὴν τοῖς υἱέσι κατέλιπεν· οἱ καὶ τῷ βασιλεῖ Θεόδωρῳ δεξιῶς τελοῦντες, τὴν ἴδιαν ἀδελφὴν νηπιάζουσιν, ὡς κόρην ἐφύλαττον ὀφθαλμοῦ. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; Τῇ Ζαγορᾷ Θεόδωρος ἐπιστρατεύσας ὁ βασιλεὺς, πόλεμον ἵστέι μετὰ Ἀσαν, τοῦ βασιλεῖς Βουλγάρων, καὶ νικηθεὶς, παρ' ἐκείνου χειροῦται, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς στερεῖται· Μιχαήλ δὲ εἰς νεανίας ἤδη τελῶν, τῆς ἐξορίας ἀνακαλεῖται, καὶ τὴν πατρικὴν πᾶσαν παραλαβὼν ἀρχὴν, τῇ Βλαχίᾳ ἐπιδημῆι· καὶ περὶ τὸ κάστρον Σερβίον γενόμενος, τὴν καλὴν βλέπει νεάνισσα Θεόδωραν, ἥς ἀκρωσ ἀλοῦς, τοῖς ἀδελφοῖς συμφωνεῖ Πετραλίφαις, καὶ ταύτην νομίμῳ γάμῳ λαβὼν, εἰς Ἀχαρνανίαν ἀτείχιστον τότε οὖσαν, σὺν αὐτῇ λαμπρῶς ἐπανεξέυθεν. Ἀλλ' ὁ μὲν, τῆς ἰδίας ἦν φροντίζων ἀρχῆς, Θεόδωρα δὲ, οὐ παρεσύρη τῇ δόξῃ, οὐχ ἔαλω τῇ νεότητι, οὔτε μὴν πρὸς τρυφὰς οἶδε κατασπαταλᾶν. Ἀλλ' οὐδὲ τῷ τῆς ἀρχῆς ὄγκῳ ἐπήρθη· τῷ Θεῷ δὲ μάλλον ἔγνω προκειῖσθαι, καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, σωφρόνως ζῶσαι· ταπεινοφροσύνην ἀσπαζομένην, ἀοργησίαν, ἀγάπην, πραότητα, συμπάθειάν τε καὶ ἐλεημοσύνην, ὡς ἄλλος οὐδεὶς κατορθούσα, καὶ τὸν Θεὸν ὀλοφύχως διαπαντὸς θεραπεύουσα. Οὐκ ἔφερε δὲ πάντως ὀρεῖν ταῦτα, ὁ τῶν δικαίων ἐχθρὸς, οὐδὲ τὴν καλὴν ταύτην τῆς νεάνιδος ὄδον βλέπειν ἠνέσχετο· ἀλλ' ὄλος ὀπλιζέται κατ' αὐτῆς, καὶ θηλυμανίαις τὸν ἄνδρα καταμαλάσας, πειρασμὸν τῇ μακαρίᾳ ἐγείρει, τῶν πώποτε μνημονευσόμενων δεινότετον· γυναικὶ γάρ τινη ἐξ ὑγενοῦν Γαγγρηνῆ τὸ ἐπὶ οὐνομον, πορνικῶς ὁ Μιχαήλ ἐπιμανεῖς, καὶ τὸ τῆς αἰσθησεως ὕγις· μαγίαις ὕπ' ἐκείνης ὑποκλαπεῖς, μῖσος ἀσπονδὸν κατὰ τῆς ἰδίας ἐκτῆσατο γυναικός· καὶ ταύτην ἀπωσάμενος, τὴν μινιάδα φρενοβλαβῶς συνηγάγετο· τοῖς ὑπηκόοις ἴρον θέμενος, μὴ προσκεῖσθαι τῇ Θεόδωρᾳ· μὴ θεραπείαι; ἀξιοῦν ταύτην τινός· μήτε μὴν ἐπὶ γλώσσης αὐτῆς φέρειν τὸ ὄνομα. Τοῦτοις γενναῖα τοῖς δεινοῖς ἐμπεσοῦσα, οὐκ ἐσαλεύθη ὄλω; τὸν λογισμὸν, οὐδὲ παρετράπη τῆς ἀγαθῆς πολιτείας, ἀλλ' ὄλη ὡς ἀδάμας ἦν καρτερούσα, καὶ τὸν Θεὸν ὁμοίως θεραπεύουσα· ξενιτευομένη δακρύει καὶ καύσωνι, ἀθριος τάλαιπωροῦσα· λιμῷ τε καὶ δίψῃ καὶ τῇ λοιπῇ κα-

A Michaele fratre relicto puerulo et summa rerum potitus, quia fortuna ipsi favorebat, altos spiritus sumere et puero ad successionem nato insidiari cepit. Quod ubi sensisset mater, ut illius insidiis illuderet, cum filio Peloponnesum petiit.

Theodorus militarem adruptus gloriam, postquam Thessalonicen a Latinorum potentiam dominatione liberasset, imperator est proclamatus: jam enim toto Occidente atque Christopoli ipsa potitus erat. Joannes porro Petraliphes, praeter filios quos in Thessalia genuerat, Theodoram quoque virtutibus egregiam suscepit, et vita in Christo functus regnum filii reliquit; qui Theodoro imp. rite satisfacientes, sororem suam teneram summo amore prosequerentur. Interjecto deinde tempore Theodorus apud Zagoram cum Asan, rege Bulgarorum, bellum gessit; a quo pugna victus captusque oculorum lumine privatus est. Michael jam adultus ab exilio revocatus regno paterno recuperato in Blachiam se obtinisset, in urbe Acharnarum tum temporis cessit. Cum postea in castro Servii Theodorae adolescentulae amore captus ejusdem fratrum consensum nondum munita, nuptias splendidas complevit. Sed dum ipse regno firmando intentus esset, Theodora, gloriae minime avida, nec rerum novarum cupida, nedum luxuriae amans aut regali spiritu afflata, Dei potius partes amplexa, virtutis sociatrix, humilitatem, charitatem, modestiam atque pia opera exercere totanique se Deo dedere satius habuit. Hoc vero minime justorum inimico placuit, qui Theodoram per virtutis senectas incedere aegre tulit. Inde summo eam odio persecutus, marito quidem libidinum retibus constricto uxori beatæ insidias inextricabiles struxit. Feminæ namque cui Gangræna nomen, illecebris magicisque artibus adeo est captus, ut letali in legitimum uxorem odio saviret, eaque crudeliter dimissa barchantem illam amens introduceret. Huc accedit quod quemquam illi honorem aliquem asserre aut honoris causa ejus nomen pronuntiare noluisset. Sed nec his omnibus tribulationibus mulier nobilis a morum integritate ac perseverantia potuit avocari; imo, sicut adamas, inconcussa Deum eodem fervore colere nunquam destitit. In servitutem, ut ita dicam, redacta, calor æstu, fame, siti et quibuscumque vitæ miseriis circumventa, sine domicilio, per quinque annos pessima quæque experta, nihil quod ipsa indignum esset, pronuntiavit; imo sine querela virtutem etiam ferventius amplexa patientiæ et magnanimitatis specimina quotidie edebat, puerum quem, in exilium acta, in utero gestabat, educando. Die quadam sacerdos ejus regionis, Prenestes nomine, olera in agris colligentem, comitante puero, invenit. A qua

ANNO DOMINI MCXVII

PETRUS CHRYSOLANUS

MEDIOLANENSIS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN PETRUM CHRYSOLANUM

(FABRIC. *Biblioth. med. et inf. Lat. I, 436*).

Crisolanus Trithemio cap. 397 De S. E. (Baronio Cangioque *Chrysolanus*), Ughello tomo III, pag. 126, et Allatio *Petrus Grosolanus*, aliis *Arisolanus*, *Grysolanus*, vel *Proculanus* etiam : ex Savonensi episcopo archiepiscopus Mediolanensis ab anno 1102, sed ob simoniæ objectum crimen depositus A. 1112. Exsulem Paschalis II papa misit Cypolin ad Alexium Comnenum, ut Græcos ad Romana sacra amplectenda reduceret, ubi scripsit *De Spiritus sancti processione* ad Alexium imperatorem ; et cum respondissent illi e Græcis Joannes Phurnus, Montis Gani primarius, Nicolaus Methonensis et Eustratius metropoliſta Nicænus, idem Joanni Phurno opposuit *disputationem de eodem argumento*. Incertum est Græce ipse scripserit an Latine potius, sed Græce exstant e Latinis ut videtur versa mss. in bibliotheca regis Christianissimi. Vide Allatium De consensu utriusque Ecclesiæ, II, 10 pag. 626 seqq., et Baronium ad annum 1116, num. 7 seqq., ubi Disputationem ad Alexium imperatorem, sive compendium illius atque argumentum refert ex Latina versione Federici Metii, episcopi Thermularum. Trithemius hunc Chrysolanum quoque *librum De S. Trinitate*, et *Epistolas ac Sermones* et alios diversos tractatus, sed non visos a se scripsisse adnotat. Diem obiit Chrysolanus Romæ A. 1117.

PETRI CHRYSOLANI

MEDIOLANENSIS ARCHIEPISCOPI

ORATIO DE SPIRITU SANCTO

AD IMPERATOREM ALEXIUM COMMENUM

(Edidit Græce ex mss. et Latine ex interpretatione Federici Metii, Thermularum episcopi, Leo ALLATIUS Græciæ orthodoxæ tom. 1, pag. 379.)

Ἐτέρου ἐπισκόπου Μεσσηνιακῆς, πρὸς τὸν βασιλέα κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνον λόγος συνιστῶν τὸ ἔμπορεύ-
εσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁμοίως καὶ
ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

α'. Ἀκουσον καὶ νόησον ἃ ἐγὼ πρὸς σὲ φθέγγομαι, τοῦ
Θεοῦ ἐπιπνεύοντος, φρονιμώτατε καὶ ἀνεξίκακτε, δυνατὴ
καὶ πρὸς βασιλεῦ Ἀλέξιε. Καὶ μὴ βλίπῃς εἰς ἐμέ τὸν ὄν-
τα πάντων τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ ἔσχατον. ἀλλ' ἀπόβλεψον
πρὸς ἐκείνον αὐτὸν, οὗ τὸ προκειμενον πρᾶγμα ἐστίν,
τὸν Κύριον, φημί, Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὄντα βασιλεῖον
Βασιλεία, καὶ πάντων τῶν βασιλευόντων μείζονα· δι' οὗ οἱ
βασιλεῖς βασιλεύουσιν καὶ οἱ ποιηταὶ τῶν νόμων τὸ δίκαιον
κρίνουσιν. Ἐτέρ' οὐ καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ γὰρ ὁ δούλος
αὐτοῦ, εἰ καὶ ἀνάξιος καὶ ἄχρηστος, ὁμιλῶ πρὸς σέ,
ὅπως μὴ ἀνέχη γίνεσθαι αὐτῷ ἕβριν ἐν τῇ βασιλείᾳ σου·
μὴ πως αὐτὸς βαρῆται, καὶ βασιλικὴν τὴν ἐκδικησιν δέ-
ξῃται παρὰ σοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Οὐχὶ ἄρα ὕβριν
ἐμποιεῖ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὃ λέγων· Οὐκ ἐστίν ὁ Υἱὸς ἴσος
τῷ Πατρὶ; περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Ὅς ἐν
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμα ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα
Θεῷ.» Ἴδού ὁ Υἱὸς λογίζεται ἴσος τῷ Πατρὶ. Ἄλλ' ἐκεῖ-
νος ὅστις λέγει τὸ Πνεῦμα μὴ ἔμπορεύεσθαι ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ,
οὐχ ὑπολαμβάνει τὸν Υἱὸν ἴσον τῷ Πατρὶ. καὶ γὰρ πῶς
ἐστὶν Υἱὸς ἴσος τῷ Πατρὶ, ἐὰν μὴ ἐπίσης ἔχη τὴν δόξαν
μετὰ τοῦ Πατρὸς; καὶ γὰρ δόξα τοῦ Πατρὸς ἐστίν, ἵνα
τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἔκπορεύηται,
ἥτις ἐὰν οὐκ ἐστίν ἐν τῷ Υἱῷ ὅπως τὸ Πνεῦμα τοῦ Πα-
τρὸς ἔκπορεύῃ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φανερόν ἐστιν ὡς μεί-
ζων ὑπάρχει ἢ δόξα τοῦ Πατρὸς ἢ ἡ δόξα τοῦ Υἱοῦ. Εἰ
τοίνυν ἐκείνη μείζων ἐστίν, καὶ αὕτη ἐλάττω, φανερόν
ἐστίν ὡς οὐκ ἐστίν ἴση ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.
Ἐὰν δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἐστίν ἴση ἡ δόξα,
οὐδὲ ἡ ἐξουσία ἴση, οὐδὲ ἡ θεότης μία, οὐδὲ ἡ μεγα-
λειότης.

β'. Ἀλλὰ τίνας ἐνεκεν οὐ δίδοται τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὅπως
τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἔκπορεύῃ ἐξ αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁμολογεῖσθαι
τὸ Πνεῦμα παρ' αὐτοῦ στέλλεσθαι καὶ δίδοσθαι; Τὸ Πνεῦμα
τοῖνον τὸ ἅγιον, Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, καὶ ἀποστολή
τοῦ Υἱοῦ, καὶ χάρισμα τοῦ Υἱοῦ, καθάπερ ἐστὶ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ ἀποστολή τοῦ Πατρὸς, καὶ χά-
ρισμα τοῦ Πατρὸς. Πρὸς τελειότητα γοῦν τῆς πίστεως
ἐνδέχεται, ἵνα ὅστις πιστεύει ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Πα-
τρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐπίσης στέλλεται καὶ

A. *Petri episcopi Mediolanensis - ad Imperatorem domi-
num Alexium Comnenum, oratio probans Spiritum
sanctum ex Patre et ex Filio procedere*

1. Audi et intellige quæ tibi dico, Deo inspirante,
sapientissime et clementissime, potens pariter, et
mitissime imperator Alexi : neque respicias me, li-
cet sim omnium servorum Dei postremus, sed po-
tius ad illum respice, cujus res agitur, Dominum
videlicet Jesum Christum, qui est Imperator impe-
ratorum, et omnibus imperatoribus major, per quem
reges regnant, et legum conditores justa decernunt.
Pro ipso itaque et de ipso ego illius servus, licet
indignus et inutilis, tecum verba facio, ne ullo pa-
cto sinas in regno tuo aliquam ipsi fieri contume-
liam, ne etiam et ipse graves, et quas decet impera-
tores, a te exigat pœnas in regno suo. Et quomodo
contumeliam Filio Dei ille non infert, qui dixerit,
quod Christus Dominus non sit æqualis Patri? Dum
Apostolus de ipso affirmat : *Qui cum in forma Dei
esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem
Deo (Phil. II)*. Ecce quomodo Filius arbitratur se-
ipsum Deo Patri æqualem. Sed quicumque dicit Spi-
ritum sanctum non procedere a Filio, opinatur Fi-
lium non esse æqualem Patri. Quomodo enim Filius
Patri erit æqualis, nisi æqualem cum Patre gloriam
obtineat? Gloria enim Patris est, ut Spiritus Patris
a Patre, et a Filio procedat, quæ si non reperitur
itidem in Filio, ut Spiritus Patris a Filio etiam pro-
cedat, aperte patet quod Patris gloria longe est ma-
jor quam gloria Filii. Si igitur Patris gloria est
major, et Filii gloria minor, utique patet quod non
sit æqualis gloria Patris et Filii. Si vero Patris et
Filii non est æqualis gloria, non erit æqualis po-
testas, nec una deitas, nec una majestas.

2. Sed quanam de causa non datur Filio Dei ut
suus Spiritus ab ipso procedat, dum confitemur
Spiritum sanctum ab ipso mitti, et ab ipso dari?
Spiritus itaque sanctus, Spiritus Filii existit, et Filii
missio, et donum Filii, quemadmodum idem Spi-
ritus est Patris missio, et donum Patris. Ad pe-
fectionem itaque fidei pertinet ut quicumque crediderit
quod Spiritus sanctus a Patre et Filio, ex utroque
æqualiter mittitur et datur, idem ipse credat Spi-
ritum sanctum a Patre et Filio.

διδεσται, ὁ αὐτὸς πιστεύσῃ ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἰσότητων ἐπίσης ἐκπορεύεται. Ὅστις δὲ πιστεύει ἐκείνο, καὶ οὐ πιστεύει τούτο, ἐκ' ἑλαττον πιστός ἐστιν.

γ'. Ἄλλ' ἴσως ὁ τοιοῦτος μᾶλλον εἰπεῖν· Εὐλαθεῖμαι μὴ πως ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐλάττωσιν δέξεται, ἐὰν τὸ Πνεῦμα τὸ παράκλητον, οὕτως ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, καθάπερ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι δειχθῆι. Μὴ γένοιτο. Ἡ δόξα γὰρ τοῦ Υἱοῦ δόξα τοῦ Πατρὸς ἐστιν, καθάπερ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς δόξα τοῦ Υἱοῦ ἐστιν. Οὐδεμίαν γὰρ ποτε ἐνικήν δόξαν ζητεῖ ὁ Πατήρ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ὁ Υἱὸς ἄνευ τοῦ Πατρὸς. εἰ μὴ ἐκείνη, δι' ἧς ἐκεῖνος Πατὴρ ἐστιν, οὗτος δὲ Υἱός· εἰ τὰχα γὰρ κοινή ἐστιν, ἀλλ' οὐ μία. Ἐνεκὴ οὖν δόξα τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς Πατὴρ ἐστίν· μᾶλλον δὲ κακείνη τρόπῳ τινὶ δόξα τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, ἐπεὶ ὁ Πατὴρ μᾶλλον ἐν τούτῳ διαφέρεται, ὅτι ἐκεῖνος Υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν. Ὅπερ δὲ λέγομεν περὶ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ αὐτὸ πιστῶς νοοῦμεν καὶ περὶ τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ γὰρ δόξα τοῦ Πνεύματος δόξα τοῦ Υἱοῦ ἐστίν· οὐ γὰρ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα μεσάζουσάν τινα ἐνικήν δόξαν, εἰ μὴ ὅτι ἐκεῖνος τοιοῦτός ἐστιν, ἀφ' οὗ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύθη, καὶ αὐτὸ τοιοῦτός ἐστι, τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ὅμοίως δὲ λέγομεν καὶ νοοῦμεν περὶ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ δόξα γὰρ τοῦ Πατρὸς, δόξα τοῦ Πνεύματος ἐστίν, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πνεύματος, δόξα τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Ὅμως ταύτην τὴν μονομέριαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα, ὅτι ὁ Πατὴρ τοιοῦτός ἐστιν, ἀφ' οὗ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ Πνεῦμα τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

δ'. Ὅπως δὲ πληρεστάτως θεαθεῖν πρὸς τι ταῦτα λέγομεν, οὕτως ἐπισυνάπτομεν, καὶ ζητήσομεν διὰ βραχύτος τὰ ἀνωτέρω ρηθέντα. Ἀπεδείχθη οὖν ἄνωθεν, ὅτι ὁ Πατὴρ δύο ἔχει, ὡς ἐπεὶ, δόξας ἐνέκας, μίαν ὡς πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ μίαν πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὁ Υἱὸς δύο, μίαν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ μίαν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοίως δύο ἔχει, μίαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ μίαν πρὸς τὸν Υἱόν. Ὅστις ἄρα εἴπῃ· Τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐκπορεύεται καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, δύο μὲν βόξας καταλιμπάνει τῷ Πατρί, ἀλλὰ μίαν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μίαν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πρὸς ὃν ἡ καθολικὴ πίστις ἀνθίσταται καὶ ἀντιμάχεται ὁμολογουμένως, ἥτις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν δόξαν ἐπίσης εἶναι βεβαίαι. Ἰση γὰρ δόξα ἐστὶ τῇ Τριάδι ἐν τῇ τριάδι καὶ τῇ μονάδι, καὶ τῇ Τριάδι ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι, σώας κατὰ πάντα φυλαττομένης τῆς ἰδιότητος τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Πατρί, καὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Οὐ γὰρ οὐδεὶς ἐννηθεῖται εἰπεῖν τι περὶ τοῦ Πατρὸς, δι' οὗ φανεῖται εἶναι γεννητός, ἢ ἐκπορευτός, οὔτε περὶ τοῦ Υἱοῦ, δι' οὗ φανεῖται ἢ ἐκπορευτός εἶναι, ἢ γεννητῶρ, οὔτε περὶ ἁγίου Πνεύματος, δι' οὗ φανεῖται εἶναι γεννητῶρ ἢ γεννητός.

lum sanctum Patris et Filii ex utroque æqualiter procedere. Quicumque vero illud crediderit, et hoc non credit, non est perfecte fidelis.

5. Sed fortasse dicit ille : Caveo equidem ne quo pacto Patris gloria et Spiritus sancti, aliquod detrimentum et imminutionem patiatur, si Spiritus sanctus ita a Filio, quemadmodum a Patre procedere ostendatur. Absit hoc ! Gloria enim Filii, gloria Patris existit, sicut econtra Patris gloria est gloria Filii. Nullam enim unquam singularem gloriam quærit Pater a Filio segregatam, neque Filius sibi gloriam quærit segregatam a Patre, præter illam solam qua ipse Pater est et qua ipse Filius est ; secus enim communis est et non singularis. Singularis igitur gloria Patris ea est, qua Pater existit ; sed potius etiam illa quodammodo gloria Filii est. quoniam Pater hac in re magis glorificatur : Filius enim ille ipsius Patris existit. Quod vero dicimus de gloria Patris et Filii, hoc etiam fideliter sentimus et de gloria Filii et Spiritus sancti. Spiritus enim sancti gloria Filii etiam gloria existit ; neque enim habent inter se aliquam singularem gloriam et privatam, nisi quod ille talis est, a quo Spiritus sanctus procedat, et iste talis, qui a Filio procedat. Similiter dicimus et sentimus de gloria Patris et Spiritus sancti. Gloria enim Patris Spiritus sancti est gloria, et Spiritus sancti gloria est Patris gloria. Tamen hanc singularitatem et distinctionem habent inter se, quod Pater talis est, a quo Spiritus sanctus procedat, et Spiritus sanctus talis est, qui a Patre procedat.

4. Ut vero apertissime appareat quorsum hæc nos dicamus, ita brevius quæ superius dicta sunt, colligamus et perpendamus. Ostendimus igitur supra quod sicut Pater duas habet, ut ita dicamus, singulares glorias, alteram quidem quoad Filium, alteram quoad Spiritum sanctum, ita etiam Filius duas habet glorias, alteram quoad Patrem, alteram quoad Spiritum sanctum. Spiritus quoque sanctus similiter duas habet glorias, alteram quoad Patrem, alteram quoad Filium. Quicumque igitur dixerit Spiritum sanctum procedere a Patre et non a Filio, duas quidem glorias relinquit ipsi Patri, sed unam aufert Filio, sicut et Spiritui sancto ; quibus refragatur catholica fides, et repugnat communis omnium consensus. Fides enim catholica, Patris et Filii, et Spiritus sancti gloriam æqualem esse confirmat. Æqualis enim est gloria Trinitati in trinitate et unitate, et Trinitati in omnibus aliis, juxta omnia integra permanente proprietate Patris in Patre, et proprietate Filii in Filio, et proprietate Spiritus sancti in Spiritu sancto, ita ut nullus affirmare posset aliquid de Patre, per quod Pater vel genitus, vel procedens esse cognosceretur, neque quidquam de Filio, per quod Filius vel procedens, vel genitor ostenderetur ; neque de Spiritu sancto, propter quod Spiritus sanctus, vel genitus, vel genitor apparet.

ε'. Ἴδου τοίνυν, φρονιμώτατοι καὶ πραδτατοὶ βασιλεῦ, διὰ τῶν ἀνωτέρων γεγραμμένων νύσσει Θεοῦ ἀπεδείξαμεν, ὅπως ἰσθ' ἰσθ' ἐστὶν ἐν τοῖς τρισι, καὶ ἑκὴ ἐν ἐκαστῷ ἀνὴρ συγχύσιως τῆς γεννήσιως καὶ τῆς ἱκορευσιως. Ἀπεδείξαμεν δὲ μάλλον, ὡς ὁ λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἱκορευέσθαι, οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ποιεῖ τῆς τοῦ Πνεύματος δόξης, ἀλλ' ἐκείνος, ὅστις λέγει τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ μὴ ἱκορευέσθαι, ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τι ἀφαίρει, καὶ ἁμαρτάνει οὗτος εἰς τὸν Υἱόν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐκ ἀφαιρήσεται αὐτῷ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, εἰ μὴ μετανοῆς πιστεύσει, καὶ ὁμολογήσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἱκορευέσθαι. Τοῦτο γὰρ γνώστον ἐστὶν ὅτι καθάπερ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν μείζον ἢ ἕλαττον ἐστίν, οὕτως ἐν αὐτῇ οὐδὲν πρότερον ἢ ὕστερον νοτιόν, ἐπεὶ πᾶσα ἡ Τριάς ἰσοτιμὸς ἐστὶ καὶ συναίωμος. Οὔτε γὰρ ὁ Πατὴρ ἦν πρὸ τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁμοίως οὔτε ὁ Πατὴρ μείζων τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς μείζων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐν τῇ Τριάδι ὁ Πατὴρ παντοίως ἴσως δόξης ἰσθ' μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ παντοίως ἴσως δόξης εἰσι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ ὁ Υἱός. Ὅστις ἄλλως νοεῖσθαι ἀδύνατον ἐστίν, εἰ μὴ νοηθῇ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἱκορευέσθαι ἅμα καὶ τοῦ Υἱοῦ.

ζ'. Ἀλλὰ λέγει τις· Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εὐρίσκειται τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἱκορευέσθαι, καὶ οὐκ εὐρίσκειται καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. Τοῦτον τὸν τρόπον οὐ βούλομαι ἐγὼ ἁπλοῶς παρεῖναι, ἀλλ' ἐπιμελῶς ὡς μαθησόμενος ζητῆσαι μὴ πως, τοῦ Θεοῦ διδάσκοντος, δυναθῆμαι ἀναμνησθεῖσθαι εὐρεῖν τί πιστὸς ἄνθρωπος ὁραεῖ περὶ τούτου νοεῖν. Ἡ Ἀθήναια λέγει, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἱκορευέσθαι, ἀλλ' ὁ Γραικὸς προστίθει καὶ λέγει, τὸ Πνεῦμα ἱκορευέσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου. Ὁ δὲ Λατίνος προστίθει καὶ λέγει, τὸ Πνεῦμα ἱκορευέσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Προστίθει τοίνυν ὁ Γραικός, προστίθει καὶ ὁ Λατίνος, ὅτι ἐν τοῖς προόρθεῖσι ρήμασι τοῦ Εὐαγγελίου οὐκ εὐρίσκειται τὸ « μόνου, » οὔτε τὸ, « ἐκ τοῦ Υἱοῦ. » Εἰ οὖν ἀλήθειά ἐστιν ὁ λέγει ὁ Γραικός, ψευδὸς ἂν εἴη ὁ λέγει ὁ Λατίνος. Ἀπὸ τῶν ἐρημάτων τῶν ὄντων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὔτε ὁ Γραικὸς διαφωνεῖ, οὔτε ὁ Λατίνος, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης τῆς προσθήκης, ἣν προστίθει ὁ Λατίνος, διαφωνεῖ ὁ Γραικός. Σὲ τοίνυν, φρονιμώτατε ἀναξ, ἀνάβηθι πράως εἰς τὸ βῆμα τῆς καρδίας σου, καὶ καθίσας ὡς κριτὴς ἐν τῷ θρόνῳ τῆς δικαιοσύνης σου κρίνον κρίσει δικαίαν, καὶ μὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περιθάλπῃς τὸν Γραικόν, ὡς πεκυβλιόν σου. Ἡ γὰρ εὐσεβὴς συγχυτήριος ποιεῖ τοὺς κριτὰς κάμπτειν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Θεοῦ τοίνυν τῶν ἀμφοτέρων τοὺς λόγους, καὶ μὴ ἢ παρὰ σοὶ στάθμῃ καὶ στάθμῳ, ἢ μέτρον καὶ μέτρον. Ἀμφοτέρω γὰρ βδελυκτὰ εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Ἀποῦσθαι οὖν εὐσεβῆ καρδίας σου, δι' ἣν αἰτίαν προστίθει ὁ Γραικός τὸ « μόνου, » καὶ διὰ πῶς αἰτίαν προστίθει ὁ Λατίνος (« καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ») καὶ εἴη ἴσως μετὰ λόγον τὴν προσθήκην, τῷ λόγῳ ἀναπαύσθαι, καὶ ἐκείνη τῇ προσθήκῃ ἐνωσῶν σωτῆρ, εἴη δὲ ἴσως τὴν προσθήκην μὴ μετέχουσάν

5. Ecce igitur, sapientissime et clementissime imperator, quomodo iis quæ supra diximus, divina favente ope, ostendimus æqualem gloriam in tribus esse divinis personis, et singularem in singulis absque ulla confusione generationis et processiois. Ostendimus præterea quicumque dixerit Spiritum sanctum a Filio procedere, nullum detrimentum inferre Spiritus sancti gloriæ, sed ille potius qui dicit Spiritum sanctum non procedere a Filio, Filii et Spiritus sancti gloriæ aliquid ipse subtrahit, et in Filium, et in Spiritum sanctum pariter delinquit, nec illi remittetur, nec in præsentem, nec in futuro sæculo (*Matth. xii*), nisi poenitentia ductus crediderit et constiterat, Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere. Hoc enim tibi pateat manifestum quod sicut in hac Trinitate nihil majus aut minus existit : ita in eadem nihil prius aut posterius intelligi debet. Tota enim Trinitas æquali honore est veneranda, et coæterna existit, neque enim Pater præcessit Filium, neque Pater, aut Filius Spiritum sanctum. Similiter neque Pater major est Filio, neque Pater, aut Filius Spiritu sancto major est, quoniam in Trinitate Pater omnino æqualis est gloriæ cum Filio, et Spiritu sancto, et omnino sunt æqualis gloria cum Patre, et Spiritus sanctus, et Filius. Quapropter aliter intelligi omnino nequeunt, nisi intelligatur Spiritus sanctus a Patre procedere simul et a Filio.

6. Sed inquit aliquis : In Evangelio reperitur Spiritum sanctum a Patre procedere (*Joan. xv*), non tamen legitur et a Filio. Sed hoc quidem nolo silentio præterire, sed potius diligenter quærere, ut ipse discam, si quo pacto, Deo docente, valeam invenire absque ulla dubitatione quid fidelis homo de hac re sentire debeat. Veritas itaque dicit Spiritum sanctum a Patre procedere. Sed Græcus addit præterea, et dicit Spiritum sanctum procedere a Patre solo. Latinus addit etiam ipse et dicit Spiritum sanctum procedere a Patre et Filio. Addit igitur Græcus, addit et Latinus, quoniam in prædictis Evangelii verbis non invenitur, neque ex solo Patre, neque ex Filio. Si igitur vera sunt quæ dicit Græcus, mendacia essent procul dubio quæ dicit Latinus. Sed a verbis quæ habentur in Evangelio, neque Græcus dissentit, neque Latinus, sed ab ea additione quam addit Latinus, dissentit Græcus. Tu igitur, sapientissime rex, ascende benigne ad tribunal cordis tui, et sedens quasi iudex in solio mentis tuæ, iudica iudicium justum (*Joan. vii*), neque, ut fieri solet, Græcos, quasi peculium tuum, soveas. Familiaritas enim plerumque a veritate declinare facit iudices. Pone igitur utrorumque rationes, et non sit apud te pondus et pondus, vel mensura et mensura : utraque enim abominatur Deus (*Deut. xxv*). Audi igitur ingenuo corde tuo quamnam de causa addat Græcus illud, *a solo*, et qua iterum de causa addat Latinus *et a Filio*, Spiritum scilicet sanctum procedere, et ubi videris cum ratione additionem appositam, ibi mente acquiescas tua, et ibi

λογου, σὺ μὲν τῷ λόγῳ ἀκολοῦθησον, ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς προσθήκης· χωρίσον σιαυτόν. Βούλομαι θεῖναι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Γραικοῦ, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λατίνου, ἵνα θεαθεῖσων ἀμφοτέρων τῶν ὑποθέσεων παρὰ σοῦ τὸ ἀληθές· δυναθῆ κριθῆναι ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς προσθήκαις.

ζ'. Ὁ Γραικὸς λέγει, « Ἐγὼ ὀρθῶς πιστεύω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ οὐκ ἀπ' ἄλλου· καὶ ἐπεὶ ἐκεῖσε οὐ προστεθῆ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἀφ' ἑτέρου, τούτου ἕνεκα οὐ βούλομαι ἀφ' ἑτέρου προσθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου νοεῖν. Ἐπεὶ ἐὰν ἡ Ἀλήθεια ἀφ' ἑτέρου ἐνόησεν, ἀφ' ἑτέρου πάντως εἶναι εἶπε. » Πρὸς ταῦτα ἐγὼ ὑπὲρ τοῦ Λατίνου ἀπολογούμενος, οὐκ ἀναγκαῖον ἔχω ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τούτου ἕνεκα νοεῖν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς ἐκίσει τίθεται· ὅτι ἐν πολλαῖς τῆς θείας Γραφῆς γνώμαις, καὶ ἀποφάσεσι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τίθεται, ὅμως οὐχ οὕτως μόνος ὁ Πατὴρ νοεῖται, ἵνα μὴ μᾶλλον καὶ ὁ Υἱὸς ἀρμολόγηταις ἐκεῖσε νοηθῆ, καθὼς ἐκεῖνο τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ῥητόν· « Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν. » Ἴδου ἡ Ἀλήθεια, μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς τελέντες, φησὶ ταῦτα τὰ δύο, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Ὁφειλομεν τοίνυν οὕτως νοεῖν, τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, καὶ οὐ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὁ Γραικὸς νοεῖ, τὸ Πνεῦμα λέγων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ; Ἐὰν δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστι πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, τί ἔστιν ὁ λέγει ὁ Ἀπόστολος· « Ἀπίστευεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν » καὶ πάλιν, « Ἐὰν τις τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔχη, αὐτὸς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ; » Μήτεγε ἡ Ἀλήθεια λέγει Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ὁ ἀπόστολος τῆς Ἀληθείας λέγει, Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ; Ἐὰν δὲ ἄμφω ἀληθῆ εἰσιν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, καὶ ὁ ἡ Ἀλήθεια λέγει Πνεῦμα Πατρὸς, καὶ ὁ ἡ Ἀλήθεια σιωπᾷ Πνεῦμα Υἱοῦ, τίνας ἕνεκεν οὐχ ὁμοίως ἀμφοτέρω ἀληθῆ εἰσιν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ μᾶλλον, ὅπου ἡ Ἀλήθεια λέγει, τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς; Τίθῃμι δύο ἕτερα παραδείγματα ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν οἷς μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τίθεται, ὅμως ὁ Πατὴρ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ οὐ νοεῖται. Ἴνα δὲ ἐν στόματι θεοῦ, ἡ τριῶν μαρτύρων σταθῆ πᾶν ῥῆμα, ὁ Κύριος Ἰησοῦς εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· « Ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν, ἀφήσει ἡμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τὰ παραπτώματα ὑμῶν. » Ἐν ἑτέρῳ πάλιν τόπῳ λέγει· « Ὅστις ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἐκεῖνος ἀδελφός μου ἐστίν. » Ἴδου ἐν τούτοις τοῖς δυοῖν τόποις μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ ὄνομα τίθεται. Ὅμως ἡ καθολικὴ πίστις οὐκ ἀνίχεται ἵνα μόνος ὁ Πατὴρ, ἄνευ τοῦ Υἱοῦ νοεῖται ἐν αὐταῖς, ὅτι ἐν τῷ θελήματι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τίθεται, ἀλλὰ μόνος ὁ Πατὴρ οὐ νοεῖται ποτε. Τὸ βλεπόμενον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, καὶ ἡ ἄφρασις τῶν ἁμαρτιῶν, ἧτις ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστίν, ἢ αὐτὴ καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. Ὅμοίως ὅταν λέγηται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, εἰ τὰχα μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ ὄνομα τίθεται, ὅμως ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν οὐκ ἀνι-

additioni teipsum adjungas. Ubi-vero videris additionem a ratione alienam, tu quidem rationi adhaerens, ab ea additione teipsum segrega. Volo equidem argumentum Graeci et Latini in medium afferre, ut utroque argumento per te perpenso, veritas a te dignosci valeat circa utramque additionem.

7. Graecus inquit : « Ego recte credo Spiritum sanctum a Patre procedere, et non ab alio ; et quoniam inibi, in Evangelio scilicet, non est additum a Filio, vel ab alio, hac de causa nolo dicere ab alio, sed a Patre solo intelligere. Si enim Veritas ab alio etiam procedere intellexisset, utique ab alio esse omnino dixisset. » Ad haec ego respondeo. Latinos tutatus : « Non est necesse hoc in loco hac de causa intelligere a solo Patre Spiritum sanctum procedere, quoniam solum Patris nomen in Evangelio ponitur ; multis enim in locis et sententiis sacrae Scripturae solum Patris nomen ponitur, nihilominus non hac de causa solus Pater intelligitur, ut non magis Filius etiam congrue ibidem intelligatur, quemadmodum in illis Evangelii verbis : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. x)*. Ecce enim Veritas, solo Patris nomine posito, dicit haec duo, Spiritus videlicet sanctus a Patre procedit, et Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis [cum tamen eadem veritas Filius dicat iisdem discipulis : *Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere adversarii vestri (Luc. xxi)*. Per os eius sapientiam, nihil nisi Spiritum, quem accepturi essent credentes, intellexisse, palam facit idem Evangelista in Actis apostolicis, dum ait Stephano : *Non poterant resistere sapientiae, et Spiritui, qui loquebatur (Act. vi)*. Idem ergo Spiritus Patris et Filii a Patre dari dicitur, et a Filio, et non a Patre solo, licet dixerit, *Spiritus Patris vestri*.] Debemus igitur ita intelligere Spiritum sanctum Patris vestri, et non Filii, quemadmodum Graecus intelligit, Spiritum, inquiring, a Patre procedere, et non a Filio? Si vero Spiritus Patris non est Spiritus Filii, quid id est igitur? quod inquit Apostolus, *Misit Deus Spiritum Filii sui in cordibus nostris (Gal. iv)*; et iterum : *Nisi quis Spiritum Christi habuerit, hic illius non erit? (Rom. viii)*. Num Veritas dicit, Spiritus Patris, et non erit veritas quod dicit Veritatis Apostolus, Spiritum sanctum Filii esse Spiritum et Christi? Si vero utraque vera sunt hoc in loco, et quod Veritas dicit, Spiritum Patris, et quod Veritas tacet, Spiritum Filii : quamvis de causa non similiter utraque vera sunt, illa in illo loco magis, ubi Veritas dicit Spiritum sanctum a Patre procedere? Porro iterum alia duo exempla ex Evangelio proferam, in quibus solum Patris nomen ponitur, solus tamen Pater absque Filio non intelligitur. Ut vero in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum (*Deut xix*), Dominus Jesus dixit discipulis suis in Evangelio : *Si remisistis hominibus peccata ipsorum, remittet vobis Pater caelestis delicta vestra (Matth. vi)*.

χεται, και πάσχει ἵνα μόνος ὁ Πατήρ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ ἁρξῆται.

A AHO etiam in loco dixit : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ille est frater meus* (Matth. xii). Ecce in his duobus locis solius Patris

nomen ponitur. Catholica tamen fides non patitur ut solus Pater absque Filio in illis intelligatur, quoniam in voluntate solius Patris nomen ponitur, sed solus Pater nunquam intelligitur, et voluntas Patris est Filii voluntas, et peccatorum remissio, quæ est a Patre, eadem est et a Filio. Similiter quando dicitur Spiritum sanctum a Patre procedere, si fortasse solius Patris nomen ponatur, Christianorum tamen fides non tolerat, neque patitur ut solus Pater absque Filio intelligatur.

ἡ. Τοῦτο δὲ νοητέον ἐστίν, ὡς ποτὲ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τίθεται, και μόνος ὁ Πατήρ νοεῖται, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ : « Ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἠκούσθη, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου. » Ἰδοὺ ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ δύναται ὁ Γραικὸς φωνὴν τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν, ἀλλ' οὐχὶ και τοῦ Υἱοῦ· φωνὴ γὰρ ἠκούσθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, οὐ μὲν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. Ὅμως οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ δύναται λέγειν τρῦτο, ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνο τίθεται· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ, ἐπεὶ τοιαύτη φωνὴ ἐστὶν ἐκείνη, ἥτις εἰς μόνον τὸν Πατέρα ἀνήκει· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου. » Ἐπιμιλῶς τοίνυν ἐν πάσῃ προτάσει, και σημειώματι, ἐν ᾧ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τίθεται, σκεπτεόν ὁποῖόν ἐστι τὸ προτιθέμενον. Εἰ μὲν γὰρ τοιοῦτόν ἐστιν, ἵνα εἰς μόνον τὸν Πατέρα ἀνήκη, και ὁ Γραικός, και ὁ Λατῖνος, και πᾶς Χριστιανὸς ὀφείλει ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς νοεῖν. Εἰ δὲ γε τοιοῦτόν ἐστιν ἐὸ προτιθέμενον, ἵνα και εἰς τὸν Πατέρα, και εἰς τὸν Υἱὸν ἅμα ἀνήκη, οὐκ ὀφείλει ἐκεῖ Χριστιανὸς ἄνθρωπος τὸν Πατέρα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἢ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς χωρίσαι, ἀλλὰ νοεῖν ἅμα τὸν Πατέρα και τὸν Υἱόν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ προτάσει και σημασίᾳ τῇ λεγούσῃ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, και τῷ Γραικῷ και τῷ Λατίνῳ σκοπητέον ἐστίν ἰσχυρότερον ἢ ἐκπόρευσις τοῦ Πνεύματος τῷ Πατρὶ μόνῳ, ἢ ἅμα τῷ Πατρὶ και τῷ Υἱῷ ἀνήκει. Ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς ἀπλῆς σημασίας οὐδεὶς ἀναμφισβητήτως δύναται συλλαβεῖν, κἄν ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς, κἄν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος νοεῖν ὀφείδῃ. Εἰ οὖν ὁ Γραικὸς βούλεται, ὅπως ἡμεῖς ἐκεῖσε ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς νοήσωμεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἵνα τινὰ ἀθθεντιαν εἰς τὸ μέσον θήσῃ, ἢ τινὰ ἐνθεχόμενον λόγον ἀποδείξῃ, δι' οὗ ὀφειλομεν τοῦτο πιστεύειν. Ἐάν δὲ οὐδεμίαν ἀθθεντιαν, ἢ μαρτυρίαν περὶ τούτου δυνήσεται ἀποδείξει, ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὡς οὐκ ὀφείλει ἐκεῖσε ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς νοεῖν. Δοικὸν οὖν οὐκ εὐλογος αἰτία ἐστὶν αὕτη, ἣν ἄνω ὑπὲρ τοῦ Γραικοῦ εἴπομεν, εἰ μὴ ἑτέρα ἴσως λ:χθεῖν.

8. Hoc autem intelligendum: allquando solum nomen Patris ponitur, et solus Pater intelligitur, ut in Evangelio : *Vox Patris audita est : Hic est Filius meus dilectus* (Matth. iii). Ecce hoc in loco potest Græcus dicere vocem Patris intelligendam, non vocem Filii; vox enim ex Patre audita est, non autem ex Filio. Nihilominus ex ipso hoc dicere non potest, quoniam solum nomen Patris illud loquitur, sed potius ab hoc ipso quod hæc vox ea est quæ ad solum Patrem refertur : *Hic est Filius meus*. Diligenter itaque est animadvertendum, in unaquaque propositione et significatione, in qua solum Patris nomen ponitur, qualenam sit illud quod proponitur. Si enim tale est, ut ad solum Patrem referatur, et Græcus, et Latinus, et Christianus omnis debet de solo Patre illud intelligere. Si vero tale existerit quod proponitur, ut ad Patrem et ad Filium simul referatur, non debet eo in loco Christianus homo, Patrem a Filio, et Filium a Patre segregare, sed simul intelligere et Patrem et Filium. In hac vero propositione et significatione qua dicitur Spiritum sanctum a Patre procedere, tum Græco, tum etiam Latino est considerandum utrum processio Spiritus sancti soli Patri, vel simul Patri et Filio tribuatur. Ex ipsa igitur simplici significatione nullus aperte potest intelligere an a Patre solo, vel a Patre et Filio Spiritus sancti processionem intelligere debeat. Si igitur Græcus voluerit ut nos eo in loco a solo Patre intelligamus, necesse est ut auctoritatem aliquam in medium afferat, vel rationem aliquam ostendat congruentem, per quam hoc credere debeamus. Si vero auctoritatem nullam, vel testimonium de hoc poterit demonstrare : aperte patet quod non debet in illo loco a solo Patre procedere Spiritum sanctum intelligere. Non igitur rationi congrua est illa causa quam superius diximus pro Græco, nisi alia fortasse congruenter afferatur.

ALEXII COMNENI

IMPERATORIS.

NOVELLÆ CONSTITUTIONES

QUÆ AD RES ECCLESIASTICAS SPECTANT.

(Apud J. Leunclavium, *Jus Græco-Romanum*, et in præclara sylloge quam novissime sub eodem titulo Lipsiæ edidit clar. Zach. a Lingenthal.)

I.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla qua matri plenam imperii administrandi potestatem tribuit. (Anno 1081.)(Exstat in *Alexiade* Annæ Comnenæ [Hb. III], quam infra dabimus ad an. 1130.)

B.

A

II.

*Περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τοῦ μὴ ἀλλοτῆ ποτε ταῦτα κοινωθῆναι (1).**De sacris vasibus et quod ea nullo deinceps tempore profanum in usum converti debeant.*

Οἱ πονήρως τοῦ σώματος ἔχοντες καὶ θεραπείας ἰασίμου δεόμενοι, αὐτὸ μὲν τοῦτο εἰδότες ὅτι κάμνουσι καὶ τῆς νόσου ἐπισθανόμενοι, μᾶλλον εἰσὶν ἰάσιμοι τοῖς θεραπευταῖς· οἱ δὲ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς νόσου ἀναισθητοῦντες καὶ οὐδ' ὅτι νοσοῦσι γινώσκοντες, ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἰατροῖς παρέχουσι πράγματα. Αὐτὸ δὴ τοῦτο κὰν τοῖς ψυχικοῖς ἔστι κατιδεῖν ἀβρώστη-μασι, καὶ τῶν ἀμαρτανόντων ἡμῶν οἱ μὲν εἰς βᾶθος κακῶν ἐμπεσόντες καταφρονοῦμεν καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἀνομημάτων ὑπερνικώμενοι οὐδ' ὅτι ἀμαρτάνομεν ἀσθανόμεθα, εἰς φύσιν πολλακῆς τῆς πονηρᾶς ἕξωκ μεταπιπτούσης. Οἷς δὲ τὶ θεῶς ἐπιλάμπει σωτήριον φῶς καὶ μὴ πάντη τὸ διανοητικὸν τῆ κάτω

B

ἐπιλάμπει σωτήριον φῶς καὶ μὴ πάντη τὸ διανοητικὸν τῆ κάτω ἐλπί συγχέεται, μηδὲ τῇ πλινθείᾳ ὁ νοῦς καθάπαξ δουλεύειν βιάζεται, ἔστι τούτοις καὶ ἀνανεῦσαι τοῦ πτώματος, καὶ Θεοῦ πολλακῆς κατὰ τὸ ἐκούσιον ἐλισθήσασιν ἐπαναδραμεῖν εἰς ἐκείνον ἐθελουσίῳ ἀναζητήσῃ τοῦ κρείττονος.

exturbati sæpius, ad eumdem, non sine sedula spontanea que rerum meliorum disquisitione recurrere possunt.

Ὅπερ δὴ κὰν τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν συμβέβηκεν ἀτεχνῶς. Ἐπει γὰρ αἱ ποικιλαι καὶ πολυμερεῖς τῶν πραγμάτων περιστάσεις, καὶ ἡ πανταχόθεν μὲν τῶν δημοσίων προσόδων ἐκκένωσις, ἀπανταχόθεν δὲ τῶν ἐξέδων ἡ ἀναστόμωσις, τοῦ κράτους ἡμῶν συνέσχον τὴν γαληνότητα, καὶ ἅμα τῷ τῆς βασιλείου ἐπιβῆναι ἀρχῆς κατόπιν εὐθύς αἱ περιστάσεις ἐπηκουλήθησαν, κἀντεῦθεν ὑπ' ἀμχανίας, καὶ τοῦ μὴ

C

Qui corpore male affecti sunt, medicæque curatione egent, si modo se morbo laborare senserint, multo facilius a medicis curantur. Qui vero morbi quo laborant, gravitatem minime persentiscunt, imo nec se ægrotare sciunt, ii procul dubio non parum negotii et sibi et medicis facescere solent. Hoc ipsum quidem certe in animi quoque morbis perspicuum est. Atque ex nobis, cum peccant alii quamlibet in profundum malorum gurgitem prolapsi, in utramvis securi dormimus aurem, scelorumque gravitati succumbentes, vix ac ne vix quidem nos peccare sentimus, quia nimirum malus ille habitus jam in naturam transit. Quibus autem salutariferi sui luminis scintillam aliquam Deus indidit, quorumque intellectus non omnino mundi hujus sub-lunaris cœno obsorduit, nec lateritio operi mens prorsus inservire cogitur, ii demum a lapsu resurgere, Deique consortio, præter animi sententiam,

Quæ res haud dubie nobis imperantibus usu venit. Variæ enim multiplicesque negotiorum circumstantiæ, dum ubique publica exhaustiuntur æraria, passimque hostium incursionibus patet aditus, tranquillum imperii nostri statum turbaverunt: cum primumque adeo imperatoriæ majestatis fastigium conscendimus, nos a tergo illa malorum. myrmecia insecuta est. Ex quo evenit ut

(1) Anno 1082. — Imp. Alexius cum ob urgentes belli necessitates vasibus sacris aliisque κειμηλίοις ecclesiarum manus intulisset, a Leone metropolitâ Chalcedonensi magnopere reprehensus est. Imperator incensus Leonem deponi curavit: Σημίωμζ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει

τοῦ Χαλκηδόνος ἐκείνου κυροῦ Λέοντος, exstat in cod. Bodl. 205 (et si recte memini, similiter in Coisl. 39 et Paris 1321). Postea Leo in gratiam rediit: quæ res arctissime cohærerere videtur cum novella quam hic edimus. ZACH. A LINGENTHAL.

in summam rerum angustiam inducti, iisque omnibus exuti, quæ lapsis alioqui adiumentum atque quod afferre poterant; tandem vel sacra divinaque cuncta contingere iisque nostram solari inopiam statuerimus. Quod certe facinus, in plerisque saceris divinisque Ecclesiis admissum est; nec sacrorum donariorum pauca in publicos cesserant usus. Neque eo quidem adacti sumus ut quidquam moliremur vel in Dei contumeliam et contemptum, vel in eorum despectum, quæ illi pia consecravit antiquitas (quod omen Deus ab omni animo Christiani nominis amantissimo avertat), sed urgente temporum necessitate atque etiam consilio nostro, quod medio se operi miscuit. Imperatoriæ enim majestatis nostræ animo visum est, nulla Deum ira inde percitum iri, ubi mens male conscia nullius criminis agentem reum coargueret. Cum autem quidquid in imperatoriis arariis supererat exhaustum et insumptum esset, nec in ullos usus necessarios ea cessissent quæ a sanctis extorseramus ecclesiis, tum vero consilium omne nostrum tot undique periculis Romaniam circumvallantibus inversum et labefactatum est. Quocirca plerisque in locis hostium nostrorum cornu exaltatum est; nostrique adeo imperii naviculæ naufragium imminet, nisi præpotens Dei virtus iis, quibus assolet iudicii, illam vindicet, procellamque ipsam in auram convertat. Itaque imperatoriæ majestati nostræ majore cura disquirendum et investigandum esse visum est, quid tandem sit illud quod tantam Dei iram concitarit, violentumque ejus furorem in nos exacuit. Præterea cum viris divino maxime spiritu affatis de re ipsa consilium iniiit: et posteaquam certior ab illis facta est, satis esse causæ cur in nos ira divina excaudisset, quod profanis manibus sacra venerandaque sanctarum ecclesiarum vasa contrectassemus (etiam si nulla nos improbitas maleve conscia mens eo permovisset) quia nimirum neque res divinæ profanandæ sint, nec a Dei manibus repetenda, in aliosve usus convertenda, ea quæ semel illi consecrata fuerint: operæ pretium illi fore visum est, et futurum mali impetum reprimere, ne ullo imposterum tempore inter Christiani nominis principes irrepat, et prætēritis quoad ejus fieri posset, præsens afferre remedium.

Quamobrem, ut sit erranti medicina confessio, coram Deo et hominibus imperatoria se majestas prolapsam fatetur veniamque delictis quæ temere admisit ex intimis animi adytis postulat; seque omnia quæ sui sunt imperii, divino numini mancipaturum, eaque viribus imperatoriis denuo restitutum pollicetur, quæ in hodiernum usque diem ab ecclesiis Deo sacris ablata in publicosque usus male versa sunt, si modo, quæ orbem univēsum exagitat, procella desevierit, imperioque status melior restitutus fuerit. Hæc enim persolvenda nihilo secius quam privatam aliquod debitum in se recipit; nec se sanctis obæratum ecclesiis inilitatur. Quare in posterum tum sibi, tum post se futuris Christiani dogmatis principibus, aurea hæc bulla legem non minus observandam imponit,

Α τοῖς συμπεσοῦσιν ἔχειν ὅτι καὶ χρήσαιτο, τῶν ἱερῶν ἔγνω καὶ θεῶν ἄψασθαι κειμηλίων καὶ τούτοις τὸ τῆς χρείας ἐνδέον παραμυθῆσασθαι. Τοῦτ' ἐν τῷ ἔργῳ ἐν πολλαῖς τῶν ἀγίων ἐκκλησιῶν διεπράξατο, καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων εἰ; δημοσίας ἐστρεψέ χρείας, οὐχ ὕβρει καὶ περιφρονήσει Θεοῦ, οὐδ' ὀλιγωρία τῶν εὐαγῶς αὐτῷ ἀνατεθέντων (ἀπειρή γὰρ τοῦτο πάσης χριστιανικωτάτης ψυχῆς), ἀλλὰ καιρῶν περιστάσει, καὶ λογισμῶ ἀπτομένῳ μέσῳ τοῦ πράγματος. Ἐβήθη γὰρ ἡ καρδία τῆς βασιλείας μου. μηδὲν τι ἐντεῦθεν ὀργίζεσθαι τὸν Θεόν, ὅπου μὴ πονηρὰ συνειδήσις προκατακρίνει τὸν πράττοντα. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰ τί πού ἐν τοῖς βασιλείοις ὑπόλοιπον ἦν, κατειργάσθη μὲν κάκεινον καὶ ἀνηλώθη, ἐχώρησε δὲ εἰς μὴδὲν δέον τὰ ἀπὸ τῶν ἁγίων περιελθόντα ἐκκλησιῶν, καὶ πᾶσα μὲν ἡ προτέρα βουλή ἐπὶ ταῖς περισχούσαις τὴν Ῥωμανίαν στενοχωρίας εἰς τούτωντιον περιηγήθη, πολλαχῶθεν δὲ τὸ κέρας ὑψώθη τῶν ἐπανισταμένων ἡμῖν, καὶ τὸ τῆς βασιλείας ἤδη σκάφος πεσεῖν ὑποδύχιον κινδυνεύει, εἰ μὴ ἡ παναλκῆς δύναμις τοῦ Θεοῦ οἷς οἶδε κρίμασιν αὐτοῦ ἀντιλήψεται καὶ εἰς αὐραν στήσει τὴν καταγίδα. Ἐδοξε τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν ἐπιμελέστερον ἀνιχνεύσασθαι καὶ πολυπραγμονήσαι, τί δὴ ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπὶ τοσοῦτον κινήσαν τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀπτόμον τοῦ θυμοῦ αὐτῷ καθ' ἡμῶν παροξύναν. Ἀμέλει καὶ συνεσχέψατο πνευματικοῖς καὶ θεοῖς ἀνδράσι περὶ τοῦ πράγματος · καὶ ἐπεὶ ἔμαθε παρ' αὐτῶν, οὐ φαῖλον εἶναι παραλίτον τοῦ θελοῦ μηνιματος, ἄψασθαι ὄλως ἡμᾶς τῶν εὐαγῶν καὶ θεῶν τοῦ Θεοῦ κειμηλίων (κἂν μὴ ἀπὸ πονηρᾶς τοῦτο καρτείας πέπρακται ἐς καὶ τετελειούργηται), ὅτι μηδὲ τὰ θεῖα κοινοῦσθαι τῶν ἐνδεχομένων ὄλως ἐστὶ, μηδὲ τὰ εἰς χεῖρας παρατεθέντα Θεοῦ ἐξ ἐκείνων αὐθις ἀναφαιρεῖσθαι καὶ εἰς ἕτερας χρείας καταδιθάξασθαι τε καὶ στρέφασθαι · δεῖν ἔγνω ἅμα μὲν τὴν μέλλουσαν ὄρμην ἀναστεῖλαι τοῦ κακοῦ, ἵνα μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε παρὰ Χριστιανοῖς βασιλεῦσι πάροδον εὐρη ποτὲ, ἅμα δὲ καὶ τὰ προδιελθόντα καθόσον σθένος ἴσασθαι.

Οὐκοῦν καὶ ἐξομολογουμένη ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἡ βασιλεία μου καὶ τὴν συγχώρησιν ἐν οἷς ἔδρασεν ἀβυσλήτως ἐκ μέσης ἀνακαλούμενη ψυχῆς, παρεγγυᾶται καὶ ἐν ἐπηκόῳ Θεοῦ κατατίθεται, πάντι τὰ ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς καὶ ἀχρι τῆς δεῦρο τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀφαιρεθέντα καὶ εἰς τὰς τοῦ δημοσίου χρείας στραφέντα ἀποκαταστήσεσθαι αὐθις παρὰ τοῦ κράτους αὐτῆς ταῖς ἐκκλησιαῖς τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν τῆς κοσμικῆς καταγίδος κατάπτωσιν καὶ τὴν τῆς βασιλείας εἰς τὸ κρείττον ἀποκατάστασιν. Ὡς γὰρ ἴδιον χρέος αὐτὰ ἀναδέχεται, καὶ ὀφειλέτης εἶναι ταῖς ἁγίαις ἐκκλησιαῖς οὐκ ἀπαναίβεται. Εἰς δὲ γε τὸν ἐσόμενον ἀπὸ τοῦδε χρόνον ἑαυτῇ τε καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτὴν Χριστιανοῖς βασιλεῦσι διὰ τῆς παρουσίας χρυσοβούλλου γραφῆς τὴν ἀπὸ Θεοῦ δεσμὸν ἐπιτίθησι, μηκέτι τολμήσαι ἄψασθαι ἱερῶν, κἂν

πᾶσα ἀνάγκη βιάζεται, μὴ χειρας ἀνάγνους ἐπαφεῖ-
ναι τοῖς ἱεροῖς, μὴ βεθλῶσαι τὰ θεία κειμήλια διὰ
τῆς εἰς δημοσίους ἐξόδους τούτων περιαγωγῆς. Μέ-
σον δὲ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων φραγμοῦ θεθέντος, ὃν οὐ
παρελεύσεται εὐσεβῆς, ἄνθρωποι μὲν τοῖς ἡμετέροις
χρησόμεθα, Θεὸς δὲ τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ ἔξει ἀλί-
νητα, καὶ πάντολμος χεῖρ τούτων οὐχ ἔψεται. Καὶ
εἴ τις, Δέσποτα καὶ Θεέ, τὸ ἀπὸ τοῦδε χειρας τολ-
μήσει ἐπιβαλεῖν τοῖς προαφιερωθεῖσιν ἢ καὶ ἐσαῦθις
ἀνατεθησομένοις ἱεροῖς καὶ θείοις κειμηλίοις καὶ
ἐπίπλοις καὶ σκεύεσι ταῖς ἀγίαις καὶ σεπταῖς ἐκ-
κλησιαίαις σου, μὴ ἴδοι φῶς ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς σου,
μὴ ἀνατελοῖ ἥλιος ἐπ' αὐτὸν πρωϊνὸν, μὴ τύχοι
μήτε ἐνταῦθα τῆς σῆς βοήθειας μήτε ἐκείθεν τῆς
θείας σου ἀντιλήψεως, ἀλλὰ πανταχόθεν ἔσται ἀπερι-
σκόπητός σοι καὶ ἀπεριφρούρητος. Μόνον ἔλαθι νῦν,
βασιλεῦ, τῇ κληρονομίᾳ σου, στήσον τὴν καθ' ἡμῶν
δικαίαν ὁργὴν σου, καὶ ἡμαρτηκόσι καὶ νῦν εἰς σὲ
ἐπιστρέφουσι συγγνωμόνησον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι
ἡμῶν τῇ ἀδύσῃ παραμετρούμεναι τοῦ ἐλέους σου
ὥσπερ κοτύλη φαίνονται ὕδατος πρὸς ὄλον θαλάττης
μέγεθος. Οὕτως οὖν ἐξομολογοῦμαι ἐνώπιόν σου,
Δέσποτα, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ εὐτω
τὴν σὴν ἐπικαλοῦμαι σωστικωτάτην ἀντιληψίν σου καὶ
ἐκ βαθέων ψυχῆς, ἀπιστάμενος τοῦ εἰδέει ἀψασθαί
τι τῶν ἱερῶν, κἂν πᾶσά με ἀνάγκη πρὸς τοῦτο
καλῆ, χρεωστεῖν δὲ καὶ τὰ προαναληφθέντα κατα-
τιθέμενος.

imisque animi penetralibus a sacris in posterum
sitas eo impellat) et debitorem eorum, quæ antea

Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ τὴν παρόντα χρυσόβουλλον
λόγον ἐξεθέμην, ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις σου ἀσφα-
λῆ; φυλακτήριον, ἐν' ὃ ἀπὸ τοῦδε τολμήσων τῶν
ἱερῶν τινὸς κειμηλίων παράψασθαι, ὡς ἀντικρυς
ἱερὸς σου παρὰ σοὶ καὶ τοῖς εὐσεβοῦσιν ἀνθρώποις
λογίζηται· γεγενημένον κατὰ τὴν Αὐγουστον μῆνα
τῆς ε' Ἰνδικτιῶνος ἐν ἔτει τῷ ςφκ', ἐν ᾧ καὶ τὸ
ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπροβλῆτον ὑπεσημῆναι
κράτος.

A quam si a Deo ipso dictaretur : Ne quis posthac
sacra temere contrectet : etiamsi vel Cadmea ne-
cessitas urgeat, ne manus impuras sacris rebus
injiciat, ne profana ex divinis sacra vasa fiant,
dum in publicos usus circumferuntur. Cumque in-
ter Deum et homines sit interstitium loco positum,
quod nullus (si modo pius fuerit) transgreditur,
homines quidem rebus nostris utemur et fruemur;
Deo autem sarta tecta manebunt quæcunque illi
consecrata fuerint, nec illa manibus vel audacis-
simis contingent. Quod si quis, Domine Deus, in
posterum manus sacris et divinis cineliis, utensi-
libus et vasis quæ sacris olim et venerandis eccle-
siis tuis dicata vel in posterum dicanda fuerint,
injicere audeat, is ne lumine in die visitationis
tuæ fruatur, ne sol illi matutinus illucescat, nec
tuo hic auxilio, nec tua isthic divina protectione
gaudeat; sed ubique despectus a te desertusque
jaceat. Tantum propitius esto nunc, o rex, hære-
ditati tuæ. siste justam illam iram qua in nos exar-
sisti, quin parce nobis, qui cum peccaverimus
antea, nunc tandem ad te convertimur, quoniam
omnia peccata nostra cum misericordie tuæ abysso
collata et velut ad perpendicularum examinata, sic
se habent tanquam aquæ hemina, si cum toto mari
conferatur. Ut ergo coram te, Domine, multitudi-
nem peccatorum meorum confiteor, ita tuum quæ-
que maxime saluiferum auxilium imploro, ex in-
tractandis desistens (etiamsi extrema me neces-
sitate ablata fuerint, me ingenue profiteor.

B In hujus enim rei confirmationem universis eccle-
siis tuis sanctis hanc aurea bulla obsignatam ora-
tionem, tanquam tutum aliquod antidotum appendi:
ut quicumque posthac sacrorum cineliarum quod-
piam contrectare ausus fuerit, impij sacrilegij no-
mine, apud te et pios quosque homines censeatur:
data mense Augusto quintæ indictionis, anno qua-
ter millesimo quingentesimo nonagesimo, quo
quidem tempore pium quoque hoc et Deo subditum
imperium nobis designatum est.

III.

Imp. Alexii Comneni constitutio de metropoli Lacedæmonicæ (2).

(Non exstat.)

IV.

Imp. Alexii Comneni Novella de metropoli Attalensi (3).

(Non exstat.)

E'.

Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ περὶ τοῦ κανονικοῦ καὶ
τῶν διδομένων συνθησίων ὑπὲρ χειροτονίας
καὶ ἱερολογίας γάμου καὶ περὶ τοῦ ἀερικοῦ καὶ
πάντων τῶν ψυχικῶν χρυσόβουλλον τυπικὸν
ἐκτεθειμένον κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς θ'
ἐπισημῆσεως (4).

Ὁ κατὰ καιροῦς Θεοφιλῆς ἐκάττης χώρας ἐπίσκο-
πος ἐκεῖνα λήψεται ὑπὲρ κανονικοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν

(2) Anno 1082. — Laudatur ad Disposit. thronor.
in Coll. can. ed. Rhalli et Potli, V, 482. Злчн. л
LINGENTH.

(3) Anno 1084. — Laudatur ibid. p. 481. Id.

D

V.

Alexii Comneni De canonico, et consuetudinibus,
quæ ordinationis nomine dantur, deque benedi-
ctione nuptiarum, et de aerico, atque universis
ad animam spectantibus, aureæ bullæ sanctio,
edita mense Septembri, indictione ix.

Religiosus pro tempore cujusque regionis episco-
pus, canonici sui nomine ab hominibus sui loci

(4) Anno 1086 vindicaverim; clerus nimirum,
simul atque novus imperator regnum occupasset,
privilegiarum suorum confirmationem ab impera-
tore fieri sedulo curabat. Id.

accipiet ea quæ nominatim in aureæ bullæ sanctione felicis recordationis patris majestatis meæ comprehensa sunt, idque semel in anno : videlicet a vico habente triginta fumaria, nummum aureum unum præstantioris monete majestatis meæ, argenteos duos, arictem unum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ mensuras sex, et triginta gallinas. Ab eo vero qui fumaria viginti habet; bessem aurei, proque duobus argenteis, argenteos decem; agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini mensuras quatuor, farinæ modios quatuor, et gallinas viginti. A vico denique decem habente fumaria, quinque argenteos, agnum unum, hordei modios 2, vini mensuras 2, farinæ modios 2, gallinas 10.

In sacerdotum quoque ordinationibus vigorem suum vetus obtinebit sanctio, quemadmodum eadem aurea bulla recenset, et cujusque regionis episcopus similiter 7 duntaxat aureos nummos accipiet. Unum, quando simplicem papam sive lectorem facit : tres, quando eundem diaconum ordinat; et alios tres, quando sacerdotem perficit.

Præterea secundum sanctionem imperatoris Monomachi, felicis recordationis, majestas mea statuit, ut cum aliqui subjecti territorio cujuscunque regionis episcoporum, conjugii ritu legitimis uxoribus junguntur, accipiat episcopus a sponso quidem genero, nummum aureum unum; a sponsa vero, linteam ulnarum duodecim, quemadmodum et ab antiquo sancitum est.

Idem de aerico, si a duobus sacerdotibus aut clericocolonis culpa provenerit; ut corrigantur et castigentur ab archiepiscopo suo, vel episcopo, secundum sacrum canonem : aut pecunia multentur, aut etiam puniantur. Sin allerutra pars mundana est, ut ab ambobus judicentur, tam a pontifice, quam regionis quæstore. Ac si quidem a sacerdote orta culpa deprehenditur, ut a quæstore ad pontificem remittatur, et ab eo canonicè corrigatur et castigetur. Sin a mundano culpa proveniat, ut castigetur et puniatur a cujusque regionis quæstore. Universa quidem certe, ad animam quæ spectant, ipsaque adeo matrimonia, tam dijudicari, quam executioni mandari ab archiepiscopis et episcopis debent.

Α ἐντοπίων αὐτοῦ τὰ βῆτις ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τυπικῷ τοῦ μακαρίτου θεοῦ τῆς βασιλείας μου (5) διειλημμένα, ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἤγουν ἀπὸ μὲν τῆς χώρας τῆς ἐχούσης καπνοῦς λ' νόμισμα ἐν χρυσοῦν τῆς προτιμωμένης χαραγῆς τῆς βασιλείας μου, ἀργυρᾶ β', κριθὴν ἕνα, κριθαρίου μόδια ζ', οἴνου μέτρα ζ', ἀλεύρας μόδια ἕξ, καὶ ὀρνίθια λ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος κ' καπνοῦς τὸ δέμοιρον τοῦ νομίματος καὶ τῶν β' ἀργυρῶν, ἀργυρᾶ ε' (6) μέσαρνον ἐν, κριθαρίου μόδια δ', οἴνου μέτρα δ', ἀλεύρας μόδια δ', καὶ ὀρνίθια κ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος δέκα καπνοῦς χωρίου, ἀργυρᾶ ε', ἀρίον ἐν, κριθαρίου μόδια β', οἴνου μέτρα β', ἀλεύρου μόδια β', καὶ ὀρνίθια ε'.

Β Καὶ ἐπὶ τῶν χειροτονιῶν δὲ τῶν ἱερέων ὁ παλαιὸς ἐνεργῆσει τύπος, καθὼς τὸ αὐτὸ διέξεισι τυπικὸν χρυσοβούλλον, καὶ ὁ κατὰ χώραν ἐπίσκοπος τὰ ἐκτὰ μόνον ὁμοίως λήψεται χρυσᾶ· ἐν μὲν, ὅτε ποιεῖ τοῦτον λιτὴν παπᾶν ἦτοι ἀναγκώστην· τρία δὲ, ὅτε χειροτονεῖ τοῦτον διάκονον· καὶ ἕτερα τρία, ὅτε τελειοῖ τοῦτον ἱερέα.

Καὶ κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ Μονομάχου διορίζεται ἡ βασιλεία μου, ἵνα ὅταν τινὲς τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν τῶν κατὰ χώραν ἐπισκόπων νόμου γάμου νομίμοις γυναῖξιν συνάπτωνται, ἀναλαμβάνεται ὁ ἐπίσκοπος ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ μὲν τοῦ γαμβροῦ νόμισμα ἐν χρυσοῦν, ἀπὸ δὲ τῆς σύμφης πανίον πήχεις ιβ', καθὼς ἄρα καὶ ἐκ παλαιῶ τετύπωνται.

Γ Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἀερικοῦ, εἰ μὲν γένηται πταῖσμα παρὰ δύο ἱερωμένων ἢ κληρικοπαροίκων, ἵνα κανονίζωνται καὶ σωφρονίζωνται παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῶν ἢ τοῦ ἐπισκόπου κατὰ τὸν ἱερὸν κανόνα, ἢ χρῆματα ἀπαιτῶνται ἢ καὶ κολάζωνται. Εἰ δὲ τὸ ἐν μέρος τῶν κοσμικῶν ἐστίν, ἵνα κρίνωνται παρ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε ἀρχιερέως καὶ τοῦ κατὰ χώραν πράκτωρος· καὶ εἰ μὲν τὸ πταῖσμα παρὰ τοῦ ἱερέως εὐρίσκειται, ἵνα ἀποστέλληται παρὰ τοῦ πράκτωρος εἰς τὸν ἀρχιερέα, καὶ παρ' ἐκείνου ἵνα κανονίζηται καὶ σωφρονίζηται· εἰ δὲ ἐκ τοῦ κοσμικοῦ γένηται, ἵνα σωφρονίζηται καὶ ἀπαιτῆται παρὰ τοῦ κατὰ χώραν πράκτωρος. Τὰ μέντοι ψυχικὰ ἅπαντα, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ συνοικέσια, παρὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων Δ καὶ ἐπισκόπων ὀφείλουσι κρίνεσθαι τε καὶ ἐκδιδάζεσθαι.

VI.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla Magnæ Ecclesiæ concessa de variis capitibus et ut episcopatus, qui archiepiscopatus vel metropoleos dignitate condecorati sint, intacti maneant (7).

Quicumque vero episcopatus jamdudum eveci sunt ad metropolium sublimitatem, vel si episco-

(5) I. e. Isaacii Comneni. Ib.

(6) Lege ἀργυροῦν α' ἢ Ib.

(7) Inter 1081-1087. — Laudatur in Epistola Nicolai patriarchæ ad imp. Alexium in Coll. can. ed. Rhalli et Potli V. p. 64 (*Patrologiæ tom. CXIX, col. 866 D.*) : εἰς μέσον προετέθη χρυσοβούλλον προσκυνητὸν τοῦ θειοτάτου κράτους σου τῇ Μεγάλῃ φιλοτιμηθὲν Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τισὶ μὲν καὶ ἄλλοις κηφάλαϊς διαφόροις, περιέχον δὲ καὶ περὶ τῆς ζη-

"Ὅσαι δὲ ἀρχῆθεν ἐπισκοπαὶ εἰς ὕψος ἀνέχθησαν ἤδη μητροπόλειον ἢ καὶ ἐπισκοπαὶ εἰς ἀρχιεπισκοτουμένης ταύτης [ὑποθέσεως] πρὸς ἕπος ταῦτα· "Ὅσαι — βασιλέως. *Prolata est in medium venerabilis aurea bulla sacratissimæ majestatis tuæ, majori concessa Ecclesiæ, cum de aliis quibusdum capitibus, tum de quæstione proposita complectens hæc ad verbum.* Ord. qui patriarcha hujus chryvnulli mentionem facit, demonstrat, id initio imperii editum esse. Ib.

πῶν ἢ μητροπόλεων ἀξίωμα ἀνεπιβάδισαν, ἔσονται καὶ αὐταὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐστῶσαι καὶ βασιως, καὶ οὐδεὶς ταύτας ὑποβιάσει, τὸ ἀμετακίνητον καὶ πάλιν ὀφειλοῦσας κεκτηθῆναι ὡσπερ δὴ καὶ τετύπωται· καὶ γαρόνασιν· εἰ μήτοις χρονικῶν ἰσως καὶ προσωπῶπις περιγράφον τὸ τοιοῦτον δωδωρηταὶ φιλοτιμημα παρὰ τινος βασιλέως.

A patus ad archiepiscopatum, aut metropolium dignitatem ascenderunt : manebunt et ipsi eadem in dignitate ac gradu, nec eos quisquam ad inferiorem rediget locum, sed habere debebunt hoc jus, ut innovari nequeant, quemadmodum et sancitum est, et obtinere : nisi forte beneficium ejusmodi ceu temporarium, et personis circumscriptum, ab aliquo eis imperatore concessum sit.

VII.

Imp. Alexii Comneni Novella constitutio de episcopis in altiore thronum promotis (8).

Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνα φέροντες τοὺς ἐκ προσελύσεως;

Quoniam vero ipsi pontifices vicissim Chalcedonensis synodi canonem proferentes, dicebant eos

(8) Anno 1087. — Enstratio thronum œcumenicum occupante (1081—1084) controversia inter magnam Dei ecclesiam et metropolim potissimum Ancyranum de creando episcopo Basileensi exorsa est. Controversiam diremit Σημεῖωμα, ut scribit P. Nicolaus (1084—1114) ad imp. Alexium Comnenum, τοῦ θεοπροβλήτου κράτους σου, μεταξύ δικάσαντος τοῦ τε βηθέντος θεοφιλοῦς μητροπολίτου Ἀγκύρας καὶ τοῦ εὐ)αδαστάτου χαρτοφύλακος καὶ τινῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκ προστάξεως τοῦ πρό ἡμῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰακίζοντος ἐκπεμφθέντων περὶ τῆς προκειμένης ὑπόθεσεως, δικαιῶν τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Postea lamen metropolita Ancyranus ab imperatore petit, ut retractaretur causa, ad quam petitionem imperator, θέλων ἐπίλυσιν διὰ σφραγίδος ἐκ κηροῦ καὶ φοινικῶν αὐτοχειρῶν γραμμάτων τὸ ἀξιόπιστον κεκτημένην *sacrum rescriptum, per sigillum cereum puniceasque propriæ manus literas idonee munium, dedit iustusmoli* : Ὁ ἀγιώτατος μου δεσπότης καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης, ἅμα τῇ ἐνομήμῳτῃ ἱερᾷ συνόδῳ, πρὸς δὲ καὶ τοῖς συγκλητικοῖς ἀρχοῦσιν οὐ; ἐξήτησας, ἵνα ἀκροάσῃται τῆς τοιαύτης ὑπόθεσεως καὶ πέρας ἐπιθήσῃ ταύτῃ νόμῳ καὶ τοῖς κανόσι συνόδου, μὴ κωλυόμενος ἀπὸ τοῦ προγεγονότος σημειώματος τῆ βασιλείᾳ μου· μετὰ δὲ τὸ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ζητηθῆναι γράφῃ καὶ τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ παρὰ ταύτης τὸ δέον οἰκονομηθῆσεται. Μηνὶ Αὐγούστῳ ἐπινεμήσεως ζ'. *Sanctissimus Dominus meus et universalis patriarcha, una cum sacra synodo, quæ ad urbem est, ac præterea cum ordinis senatorii magistratibus, quos requisivisti, causam hanc audiat, eique finem imponat, legibus et canonibus consentaneum, nihil eum impediante scripto, quod prius a natiuitate mea factum est : atque ubi hæc causa pervestigata fuerit, majestati meæ scribat, a qua quod opus factu fuerit, curabitur. Mense Augusto indictione vii. Accepto hoc rescripto et causa cognita patriarcha Nicolaus ad imperatorem retulit : epistola ejus (edita in Leuncl. Jus. Gr. Rom., I, p. 274 et in Rhalli et Potli Coll. can. V p. 62. = *Patrologie tom. CXIX, col. 863*) σημείωμα illud olim ab imperatore pronuntiatum impugnat (Et γὰρ καὶ τὸ σημείωμα τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου τεχνικῶς καὶ ῥητορικῶς κατεσκευάσται καὶ πιθανὸν δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὕτως καὶ δυνατὸν νόμος ἀνελεῖν καὶ κανόνας καὶ τὴν ἀλήθειαν κατὰσεσαι. *Quamvis enim scriptum a constituta divinitus majestate tua subnotatum. artificiosæ atque oratoricæ factum est, ac vulgo fidem mereri videtur, non tamen et leges atque canones evertere potest et veritatem succutere, et nova sanctione opus esse censet. Imperator autem huic consilio non videtur obtinuisse : nam σημείωμα imp. Alexii, quod quasi adhuc obtineat laudant Bals. ad c. 38 syn. Quasi. (ed. Rhalli II p. 353) et Blast. E, 21 (ed. Bev : II p. 126), idem esse, si argumentum spectes, videtur atque illud, de quo P. Nicolaus retulerat. Quod si verum est,**

rescriptum supra editum anno 1099, ind vii, vindicandum erit, cum σημείωμα illud a Balsamone dicatur anno 1087, ind. x, editum esse. — Balsamon l. I. particulam ejus σημειώματος textualiter exhibet, quam Boncisi, p. 64 et Leuncl. in Jus. Gr. Rom., I, p. 150, ediderunt : eandem nos hic damus. Cæterum præfatur Balsamon : Τέως δὲ ὀφείλεις εἶδέναι, ὅτι κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τῆς ἐπινεμήσεως τοῦ εϋ)ε) εἶτους γέγονε σημείωμα παρὰ τοῦ ἀοιδιμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, διαλαμβάνον ὡς τῆς μητροπόλεως τοῦ βασιλείου καὶ τῆς μητροπόλεως Μαδύτων χεραιουσεῶν καὶ μελλουσῶν ψηφισθῆναι, διανέσθησαν οἱ μητροπολίται, ὁ Ἡρακλείας καὶ ὁ Ἀγκύρας, καὶ εἶπον μὴ ὀφείλιν τὰς τοιαύτας ἐκκλησίας, κἄν ἐτιμῆθῃσαν τῷ τῆς μητροπόλεως ἀξιώματι, πλὴν τοῦ μέρους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ψηφισθῆναι, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν, διὰ τὸ τὴν μὲν Ἐκκλησίαν τῶν Μαδύτων ἐπισκοπῆν εἶναι τοῦ Ἡρακλείας, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν τοῦ Βασιλείου ἐπισκοπῆν εἶναι τοῦ Ἀγκύρας. Χρησιμοποιεῖται δὲ τῶν τοιοῦτων μητροπολιτῶν καὶ τῷ ἰβ) κανόνι τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, διοριζομένῳ σώζεσθαι τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τὰ προσόντα αὐτῇ δίκαια ἐπὶ τῇ τιμηθείσῃ Ἐκκλησίᾳ, διάγνωσις γέγονε βασιλικὴ κατὰ παρουσίαν καὶ τῆς τότε συνδιαγνωμοουήσης συνόδου, ἐφευμένον εἶναι τῷ βασιλεὶ προσδρίας θρόνον ταῖς Ἐκκλησίαις χαρίζεσθαι καὶ τὰς ἐπισκοπὰς ἢ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις ἀνάγειν, καὶ τὰ περὶ τῶν ψήφων αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης διευθετήσεως ὑποτυποῦν κατὰ τὸ αὐτῷ θελητῶν, μὴ ἐμποδιζομένῳ πρὸς τοῦτο ἐκ τοῦ κανόνος τοῦ διοριζομένου φυλάττεσθαι τῇ μητροπόλει τὰ κατὰ τὴν τιμηθείσης ἐπισκοπῆς προσόντα αὐτῇ ἀρχθῆναι δίκαια. Καὶ ἀναγνωθὶ τὸ τοιοῦτον σημείωμα, ἐρμηνεῖον πῶς ὀφείλει νοεῖσθαι τὸ σώζεσθαι τὰ δίκαια τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως καὶ τὸ μὴ κατατιμνεσθαι τὴν μὴ ἐπαρχίαν εἰς δύο. Ἡμεῖς γὰρ διὰ τὸ πολὺστιχον εἶναι οὐ κατεστρώσαμεν αὐτὸ ἐνταῦθα ἐξ ὀλοκλήρου· τὸ αὐτὸ δὲ σημείωμα μετὰ τὴν διάγνωσιν τὴν περιέχουσαν ὀφείλιν ψηφίζεσθαι τὰς τιμηθείσας Ἐκκλησίας κατὰ πρόσταξιν βασιλικὴν παρὰ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μηδὲν μέτρον ἔχειν ἐπ' αὐταῖς τοὺς πρῶην μητροπολίτας, διαλαμβάνει καὶ ταῦτα ῥητῶς. *Scire debes, mense Maio, indictione decima, anno mundi 6595, factam esse scripturam signatam a laudabili sanctoque imperatore, domino Alexia Comneno qua continetur, cum Basilæi Madytorumque metropoles orbate suis antistitibus essent, junctque futura esset electio, consurrexisset metropolitanos, Heracliensem et Ancyranum, atque dixisse non illis ecclesiis, tametsi metropolitanam dignitatem adeptæ fuissent, debere prospici per electionem majoris ecclesie Constantinopolitane, sed eam : idque propterea, quod ecclesia Madytorum sit episcopatus ad Heracleam pertinens, Basilæi vero ecclesia sit episcopatus Ancyrano subditus. Cumque dicti metropolitani canone duodecimo synodi Chalcedonensi usi essent, quo decernitur, ut salva sint veræ metropoli*

qui ad imperatorem accedendo sublimiorem thronum consequerentur, honorem illum perfectionem præter canones adipisci, libidinesque istas rationis expertes coerceri volebant, adeoque postulatam canonibus consentaneum offerebant: majestas mea, quæ sibi concessum a sacris canonibus privilegium neglectui haberi non vult, et pontificum perfectiones ad se, majoris honoris ambiendi causa, veluti non canonicas, neque legitimas, haudquamquam vult eis ex animi voto succedere, statuit ut episcopatus non aliter ad thronum gradus altioris provehatur, archiepiscopatus puta, vel metropolis, quam si ex semetipso impulsu imperator id temporis rerum potens, nulla interveniente humana gratia, quæ parum honesta sit, dignitatem eminentiorem ei concedere voluerit; idque vel ob honorem ipsius civitatis, vel ob fidem erga religiosam illam ecclesiam, vel virtutis in eo qui præest, veneratione ductus; atque hinc motu proprio incitatus, ut eum honorem largiatur. Ac ei sane, qui propter affectionem humanam perque non laudabilem modum sublimiorem largitur ordinem, ex canonibus sacris metus incutitur. In quos ne sæpius imperator incurrat, hoc quoque sanctissimo cujusque temporis patriarchæ permittit, ne aliter monumentis inserat allatam a quocunque brevem, de præsentia cujuscunque ecclesiæ, nec antistes ejus inter archiepiscopos aut metropolitanos recipiatur quam ubi patriarcha re ad imperatoriam potestatem relata, eaque de sacris canonibus edocta; cognoverit, imperatorem pro suo jure, motu proprio, justa de causa, honorem illum ecclesiæ largitum esse. Tunc enim et brevem recipiet, et ab imperatore ornatum majori dignitate subditorum sibi pontificum cætui aggregabit.

Α τοῦ ὑψηλοτέρου ἀξιουμένου θρόνου παρὰ κανόνας ἔλεγον τῆς τελωτέρας τυγχάνειν τιμῆς, καὶ ἤθελον ταῖς ἀλογίστοις ὀρμαῖς ἐπιτεθῆναι κώλυμα, καὶ ἦσαν κανονικὴν προσφέροντες ἀξίωσιν· ἡ βασιλεία μου, τὸ παρὰ τῶν θεῶν κανόνων δεδομένον ταύτῃ προνόμιον παρορᾶσθαι μὴ θέλουσα, καὶ τὰς ἐπὶ προκλήσει τιμῆς προσελεύσεις τῶν ἀρχιερέων ὡς μὴ κανονικὰς μηδ' ἐννόμους τὸ τῆς ἐφέσεως ἀποτέλεσμα μὴ λαμβάνειν ἐθέλουσα, εὐδοκεῖ μὴ ἄλλως ἐπισκοπῆν εἰς προβαθμιώτερον θρόνον ἀνάγεσθαι, ἀρχιεπισκοπῆς δηλονότι ἢ μητροπόλεως, εἰ μὴ ὁ κατὰ καιροὺς βασιλεὺς οἴκοθεν ὀρμηθεὶς, χάριτος ἀνθρωπίνης μὴ μεσολαβούσης οὐκ εὐπερσοῦς, βουληθεὶς ταύτῃ τὸ ἐπαναθεηκὸς ἀξίωμα παρασχέειν, ἢ τιμῆ τῆς πόλεως ἢ πίστει τῇ πρὸς τὴν εὐαγγῆ Ἐκκλησίαν ἢ τοῦ προσετώτους αὐτῆς τὴν ἀρετὴν σεβασθεὶς, κἀνευθεὶν αὐθόρμητος γεγονώς πρὸς τὸ χαρίσασθαι τὴν τιμὴν. Καὶ τῷ γε δι' ἀνθρωπίνην προσπάθειαν καὶ ἐρόπον οὐκ ἐπαινούμενον τὸ ὑπερθεηκὸς χαριζομένῳ τῆς τάξεως τὸ ἀπὸ τῶν θεῶν κανόνων δῖος ἐπανατείνεσθαι· οἷς ἵνα μὴ περιπέσοι πολλὰκις ὁ βασιλεὺς, ἐφίησι καὶ τοῦτο τῷ κατὰ καιροὺς ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ, μὴ ἄλλως καταστρωννύειν τὸ παρ' οἰουδήτινος προκομιζόμενον πιττάκιον χάριν προεδρίας τῆς οἰασοῦν Ἐκκλησίας, μηδὲ τὸν προεστῶτα αὐτῆς τοῖς ἀρχιεπισκόποις ἢ τοῖς μητροπολίταις συγκαταλέγεσθαι, εἰ μὴ ὁ πατριάρχης περὶ τοῦτου ἀνενεγκὼν τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὰ περὶ τῶν θεῶν κανόνων ἀναδιδάξας μάθῃ, ὡς κατὰ τὸ ἐφεμέρον οἴκοθεν ὁ βασιλεὺς ἐξ εὐλόγου προφάσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν τιμὴν ἐχαρίσατο. Τότε γὰρ καὶ προσδέξεται τοῦτο, καὶ τῇ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχιερέων ὀμηγύρει συγκαταλέξει τὸν εἰληχότα ἐκ βασιλείως τὴν κρείττω τιμὴν.

VIII.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla, qua magistro Leoni Cephalie Mesolimnii possessio conceditur.
Incipit Ἐφθασεν ἡ βασιλεία μου (9)

IX.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla, qua Christodulo monacho insula Patmos ad monasterium ibi condendum conceditur (10).

Omnibus (11) utique justa ac Deo grata precantibus aurem præbere justum et ab ipso Deo præ-

jura, quæ in ecclesiam majori ornatam honore habet: D promulgata est imperialia sententia, præsentis synodo, communique tunc suffragio decernente, ut imperatori permissum sit, præsentis thronum ecclesiis largiri, et tam episcopatus, quam archiepiscopatus in metropoles erigere: quæque pertineant ad electiones in his faciendâs, cæteraque recte constituenda, pro libitu suo disponere citra ullum canonis illius impedimentum, qui decernit, ut salva sint metropoli jura sua, quæ in episcopatum honore auctum jam pridem habet. Quum sane scripturam signatam legito, declarantem, quo pacto intelligi debeat, salva manere jura veteris metropolis, nec unam provinciam in duas scindi. Nos enim propterea, quod proluxa sit, hic integram non inseruimus. Eadem illa scriptura signata postquam exposuit, debere majorem nactis dignitatem ecclesiis eligi episcopos imperatoris jussu a throno Constantinopolitano, nec debere metropolitanos pristinos ullam in eis partem habere,

Καὶ πᾶσι μὲν ὑπέχειν τὰς ἀκοῆς τοῖς εὐλόγως τὰς αἰτήσεις; ποιουμένοις δικαίῳ τε ὁμοῦ καὶ θεοφι-

disertis hæc quoque verbis complectitur.

(9) Anno 1087. — Inedita. Vide Zach. a Lingenthal in suis Prolegomenis. p. xviii.

(10) Anno 1088. — Hanc bullam in ipso monasterio repertam edidit Ross *Reisen auf den Griech. Inseln* II, p. 179. Idem p. 135 hæc narrat: « Oculis meis in bibliotheca cistellam clausam exposuerunt quæ thesaurum summopere expectitum continebat. Et thesaurum quidem de industria dico illam complecti. Quid enim? Bullas ibi qua triginta aut quinquaginta imperialia manu sigillatas inde a sæculo XI usque ad captam Constantinopolin easque genuinas habes; quæ quia donat ones, jusasve monasteriis præstationes (ex. gr. navium dandarum) indicant, documenta administrationis imperii Byzantini rara, imo unica exhibent. Ex his quæ antiquissimæ notæ, papyracea sunt, quæ recentioris, membranacea. »

(11) Ex interpretatione nostra. EDIT. PATR.

λῆς καὶ τῆς θείας ἐχόμενον ἐντολῆς, τοῖς δὲ γε κατ' ἀρετὴν διαφέρουσι, καὶ ὅλως διὰ βίου ἀνακειμένοις θεῷ, πολλῶν μᾶλλον δὲ θεοϊότερον καὶ κραττόνος λόγου ἐπάξιον. Τὸ γὰρ συναίρεσθαι τούτοις καὶ χεῖρα ὀρέγειν βοηθείας, ἐν οἷς ἄρα καὶ δέονται, Θεοῦ ἀντικρυς συνεργεῖν, κατὰ τὸν μέγαν καὶ θεῖον Ἀπόστολον, καὶ τῆς ἐναρέτου πολιτείας καὶ διαγωγῆς συντρέψαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία μου καὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις δίκαιον ἡγεῖται συμπαθέστερον ἐπικλίνεσθαι καὶ τὰς τοῦ ἐλέους ἐποχτεύειν πηγὰς διψήεις, μάλιστα δὲ τῶν ἀπάντων οἷς κατὰ μόνος ὁ βίος ἐστὶ καὶ τῆς κοσμητικῆς ἀποδιηρημένος περιφορᾶς καὶ συγχύσεως. Ἐνθεν τοι καὶ τῷ εὐλαθεστάτῳ μοναχῷ Χριστοδοῦλῳ καὶ ἡσυχαστῇ, τῷ πρὶν ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἀάτρους τὰ κατὰ Θεὸν ποιουμένῳ διατριβὰς καὶ τὸν ἀσκητικὴν διανύοντι διάυλον, ἡσυχίας τυγχάνοντι διαπύρῳ ἐραστῇ καὶ ἔργον τιθεμένων διηνεκῆς ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ δικαιομασι κατὰ μόνος ἀδολεσχέιν, αἰτησιν προτειναμένων μάλιστα θεάρεστον τε καὶ εὐλογον, ὑπέσχε τὰς ἀκοὰς ἡ γαληνότης ἡμῶν συμπαθῶς καὶ τὴν αἰτησιν ἐξεπλήρωσεν εὐχερῶς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ θεοφιλὴς οὗτος ἀνὴρ δι' ἔρωτα ἡσυχίας καὶ πόθον βίου ἐρημικοῦ καταγώγιον ἐπέζητει εὐρεῖν τῷ οἰκείῳ τρόπῳ καὶ βίῳ κατὰλληλον, δειγνῶ δὲ τὴν Πάτμον νῆσον, ἄλλως μὲν οὖσαν τραχεῖάν τε καὶ λυπράν, πείραν δὲ καὶ πρὸς καρπῶν ἐπιτρυφειοτάτην πνευματικῶν φορὰν, εἴ τι; ἐν αὐτῇ καταβαλεῖν ἐθέλει τὰ θεοφιλῆ τῶν ἀρετῶν σπέγματα, καὶ ἀρετῆς, ὡς εἰπεῖν, ὑπάρχουσιν ἐργαστήριον (πρῶτως γὰρ διὰ τὸ καθάπερ τινὰ κληρὸν εὐλογεῖν αὐτῶν ἐν αὐτῇ τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ καὶ τῷ Χριστῷ διαφερόντως ἡγαπημένῳ διατριβὰς, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ τῆς θέσεως τοῦ τόπου ἐρημικῶν καὶ μονώτατον, καὶ μὴ τίνας ἔχειν τοῦς; ἐκεῖ παραβάλλοντας διὰ τὸ τῆς ἡπείρου ἀπωκῆσθαι μακράν), προσῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου, ἐκλιπαρῶν μάλιστα περιπαθῶς συλλήπτορα ταύτην ἐφευρεῖν πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου ἐκπλήρωσιν ἐφετοῦ, καὶ ἐξαίτουμένος ἀφορισθῆναι μὲν ἀπ' αὐτῷ προσκηθέντα ὅσα καὶ οἷα εἰσι, ἀντιλαθεῖν δὲ καὶ ἐκκοπῆναι μὲν τὰ ἐπικείμενα ταύτῃ δημόσια νῆσον δωρηθῆναι αὐτῷ καὶ πάσης ἀπηλλαγμένην σεκρετικῆς συζητήσεως, ὡς ἂν φροντιστήριον τι ἐν αὐτῇ ἀνεγείροι, τοῦς οἰκείους τε μαθητὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγάγοι, καὶ οὕτως ἀπερισπάστως προσομιλοῖη Θεῷ καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ κράτους ἡμῶν θερμότερας ποιεῖτο εὐχάς.

Ἐνθεν τῆς τούτου ἐπακούσασα παρακλήσεως ἡ ἡμῶν θεοσέβεια διορίζεται διὰ τοῦ παρόντος εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου λόγου, προσφορισθῆναι μὲν τῷ δημοσίῳ κατὰ τὴν αἰτησιν τοῦ εὐλαθεστάτου γέροντος ὅσα καὶ οἷα ἐν τῇ νήσῳ Κῶ ὀθενδήποτε αὐτῷ προσεκτήθησαν, δωρεῖται δὲ αὐτῷ τὴν δηλωθεῖσαν νῆσον μετὰ πάσης αὐτῆς περιουσίας καὶ διακρατήσεως, οὐ καίρικῶς οὐδὲ χρόνους ἀριθμητοῖς, ἀλλ' ἐπ' ἀναφαίρετῳ καὶ διηνεκῇ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι καὶ ἄκρις ἂν ὁ παρῶν διαρκολῆ αἰῶν, διορισαμένη ἐκκοπῆναι τε καὶ λογισθῆναι καὶ τὰ ταύτης ἕπαντα δημόσια τέλη καὶ βάρη, οἷα καὶ ὅσα τυγχάνουσι, τῆς προγραφῆς τοῦ λογισμοῦ γιγνομένης ἐν τοῖς σεκρετικοῖς χάρτοις διὰ κινναδάρεως χειρὶ τοῦ πρωτοπροέδρου (12)

Acceptum est si iidem virtutibus insignes sunt; idque a fortiori, si totam vitam Deo consecrant. Idcirco ejusmodi omnibus præter quam quod Deus auxiliatur, nos quoque pro viribus succurramus, divi memores Apostoli qui dicit per ejusmodi opera justitiam ac legem adimpleri. Idcirco majestas mea omnibus quidem se æquam præstat, omnes etiam beneficiis quæ e corde nostro quasi largitalis rivuli scaturiunt, devincire propositum semper habuit, sed eos præsertim qui, vitam monasticam agentes rebus inundanis abrenuntiarunt. Hanc ob causam quoque Christodulo, monacho atque eremita religiosissimo, qui antehac vitam devotam piisque exercitiis plenam in monte Latri habuerat, operibus humanitatis, Deo instigante, unice intentum, aurem præbuiimus facilem, ea siquidem suppliciter petenti, quæ cum ratione itemque Dei voluntate mire congruunt; imo pergratanter annuimus. Cum enim vir sanctus quietis studio vitæque solitariæ amore ductus diversorium vitæ ipsius moribusque conveniens quæsisset, insulamque delegisset Patmon, asperam quidem et inamœniam, sed fertilem, si fructus spectes spirituales, si quis semina Deo grata recondere velit in hac quasi virtutum officina (a principio enim privilegii particeps fuisse cujusdam videtur, quod ibi filius tonitru a Christo maximopere dilectus habitasset; sitaque dein est ita ut propter distantiam a continentia a paucissimis frequentetur), supples me adit ut vi mandati ea quæ in insula Co possideret inde separarentur; ut dictam insulam totam doni inalienabilis titulo ac jure reciperet, aboliis ibidem cujuscunque generis vectigalibus et rescissis discussionibus quibuscunque; monasterium ibi ædificandum esse, ejusque sodales et discipuli asceticæ in Deo vitæ operam dantes pro regni nostri hono preces jugiter facturos esse.

Ἐντεῦθεν τῷ δημοσίῳ τὰ ἐν τῇ νήσῳ Κῶ ὀθενδήποτε τὴν εἰρημένην ἄπασαν νῆσον δῶρον ἀναφαίρετον, τέλη ὅσα καὶ οἷα εἰσι, ἐλευθέρην δὲ τὴν τοιαύτην πρὸς τὸ αὐτὸ συναγάγοι, καὶ οὕτως ἀπερισπάστως προσομιλοῖη Θεῷ καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ κράτους ἡμῶν θερμότερας ποιεῖτο εὐχάς.

Audita hujus viri supplicatione, pro pietate nostra vi aureæ hujusce bullæ decernimus, ut secundum quod senex religiosissimus expetit, quæcunque in Co insula possidet fisco incorporentur. Dono deinde eidem concedimus memoratam insulam qualis quantaque est, non ad tempus aut interim, sed in ditionem perpetuam et dominatum per omne sæculum, idque rescissis quibuscunque tributis et vectigalibus in rationum reddendarum redditarumve tabulis inscriptis et manu Constantinii præsidis et Chærosphacti domus nostræ cinnabari sigillatis. Etenim majestas mea ut sacrificium exinimum et optimis auspiciis peractum illam insulam Deo sacram statuit; quæ deinceps per omnia tempora nostra

(12) Ross. πρωτοπαρέδρου edidit. ΖΑΧ. Α ΛΙΝΓΕΝΤΗ.

imperatoria jurisdictione exempta et libertate integra donata uni Deo et monachis sacra erit, quibus solis fas est ibi degere, et qui laicos omnes, qui ob commercium aliasve vitæ civilis rationes ibi commere velint, inde excludendi jus habebunt. Vestibus porro mundanis ii soli utuntur qui mercede conducti monachis officia præstant, iique cælibes sine uxoribus liberisque erunt. Videlicet majestas nostra omnem scelera patrandi viam atque ansam Satanæ rescindit. Delicatos igitur et nocivos, mulieres, pueros eunuchosque qui innocentia plerumque bellum machinantur, ab ista insula prohibemus secundum fundatoris preces coram mæ exhibitas, exceptis utique qui monachorum necessitatibus inserviunt viris cælibem vitam profitentibus, qui monachorum aliquantisper similes cultu tantum externo differunt. Occupabit igitur insulam vir sæpe memoratus cum monachis suis præsentibus ac futuris, insuper monasterium in Patmo insula construendum in perpetuum, sine vectigalium gravamine, independenter, inalienabiliter, in æternum. Propriis porro eam statutis gubernabit; et si, Deo ita volente, ex aspera et inamæna fertilem et opulentam labore suo reddiderit, ipsi et monachis suis propriam fore volumus ita ut nemini prorsus administrationis rationem reddat. Attamen hæcce insulæ dictæ donatio hanc restrictionem habet ut extra ipsam in alia quacunque insula fundum acquirere nequeat. Quæcunque autem in Co insula huc usque possessa tenet, ut monasterio ibidem abjudicanda fisco addicentur, exceptis Lipso ac Lero insulis, quas ad hunc usque diem in ditioe habuit. His itaque vi et tenore bullæ aureæ antehac a nobis emissæ in posterum quoque præerit, nullo, ut diximus, fundo in quacunque alia insula superacquisito. Has igitur solas et Patmon insulam vir ille religiosus et monachorum et subditorum tum præsentium tum futurorum concilium gubernabit, ita tamen ut monasterium in insula exstruendum illis quos nominavimus dominetur indesinenter, inviolabiliter, sine reprehensione, quippe quod ut dominationem firmam et omnimodam exerceat dignum sit. Quæ dominatio nemini subjecta, sui juris totam insulam in omne tempus complectetur, propriis utens institutis ac legibus ex animo fundatoris, monachi religiosissimi Christoduli. Ista porro insula, uti supra declaravimus, nunquam personis sive regis, sive metropolitanis, sive episcopalibus, sive ecclesiasticis, sive quibuscunque privatis subjicienda erit. Nunquam eo exsul relegari poterit. Quid multa? Liberi per omne tempus bullæ hujusce aureæ quam pietas nostra dictavit, libertate et jurisdictione sua fruentur. Adde quod tota dicta insula et monasterium cum monachis, insula dein parva exempta erit ab omni auctoritate militari aut civili Romanorum, Russorum, Barannorum, Culpinnorum, Inglinorum, Francorum, Nemitzorum, Bulgarorum, Saracenorum, Alanorum, Abasgorum, Athamanum,

(15) *Lege δρων Ιβ.*

(14) *Ross. conj. αὐ-φ̄. Equidem legerim καὶ καθὼς, ἄν συνεργῶν τούτῳ Θεῷ κατὰ τὸ αὐτῷ βουλ. Ιδ.*

Κωνσταντίνου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων τοῦ Χιροσφάκτου τοῦ οἰκείου ἀνθρώπου τῆς βασιλείας μου. Ὅς γὰρ ἐξαίρετον τι ἀνάθημα καὶ καλλιέρημα μέγιστον διὰ μέσου τοῦ τῆν αἰτῆσιν ἀνευγρότος μοναχοῦ τὴν τοιαύτην νῆσον ἢ βασιλεία μου ἀφιεροῖ τῷ Θεῷ, καὶ ἔσται ἀπὸ γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους ἀπεσπασμένη μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένη δὲ καὶ τῶν σεκρετικῶν ἀρχῶν, μόνῃ δὲ ἀνατεθειμένη Θεῷ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ μοναχοῖς, οἳ καὶ μόνοι ἐν αὐτῇ αὐλισθήσονται, μὴ συγχωροῦντές τισι τῶν λαϊκῶν λόγῳ παροικίας ἐγκατοίκους ταύτη γίνεσθαι, ἐμπορίας ἰσως ἢ ἄλλο τι ἐπιτήδευμα βίου μετερχομένους. Μόνοι γὰρ ἐν κοσμικῷ σχήματι τῇ νήσῳ ἐγκατοικήσουσιν οἱ μισθαροῦντες; τοῖς μοναχοῖς, καὶ οὗτοι ἄζυγες καὶ μήτε γυναῖξ̄ συνοικοῦντες, μήτε μὴν παῖδας ἔχοντες. Πᾶσαν γὰρ ὄδον πονηρᾶς μεθόδου ἀποκλείει τῷ Σατανᾷ ἢ βασιλεία ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς λείοις τε καὶ βλαπτικοῖς προσώποις, γυναῖξ̄ τε καὶ παῖσι καὶ εὐνοῦχοις, ἀφ' ὧν ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τῆς ψυχῆς ἀναρριπίζονται πόλεμοι, ἄδατον εἶναι τὴν νῆσον παντάπασι διορίζεται, καθὰ δηλονότι καὶ ὁ εὐλαθέστατος οὗτος ἀνὴρ τὴν βασιλείαν μου ἠτήσατο· πάρεξ μὲν τῶν μισθίων, ὡς εἰρηται, ὅσον (13) χρῆζουσιν οἱ μοναχοὶ εἰς δουλείαν τῆς νήσου, καὶ τούτων ἄζυγα βίον ἔχόντων, καὶ ἐγγὺς τᾶλλα τῆς μοναχικῆς πολιτείας τυγχάνοντων, καὶ μόνῃ τῷ σχήματι διαλλάττειεν. Καθῆξει οὖν τὴν τοιαύτην νῆσον αὐτός τε ὁ πολλὰκις μνημονευθεὶς εὐλαθέστατος ἀνὴρ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν, τῶν τε νῦν ὄντων καὶ τῶν ἐς ὕστερον ἐσομένων, καὶ σὺν τούτοις ἢ παρὰ τούτου ἀνεγεροθισμένη ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἱερὰ μονὴ ἀτελῶς, ἀδαρῶς, κυρίως καὶ αὐθεντῶς, ἀναφαιρέτως τε καὶ αἰωνίως· καὶ καθὼς ἂν συνεργοῖη τούτῳ Θεῷ, κατὰ τὸ αὐτὸ (14) βουλευτὴν ταῦτα διαθήσειε, καὶ εἰς εὐφροσύνην τε καὶ εὐπρόσοδον ἐκ λυπρᾶ; καὶ τραχείας τῇ οἰκειᾷ μεταγάγοι σπουδῇ, εἰς ἴδιον κέρδος τὰς ἐντεῦθεν προσόδους λογίσειται σὺν ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν μοναχοῖς, μὴ παρὰ τινος; τὸ σύνολον λογοπραγούμενος ἢ ἀνχιρινόμενος. Ἄποχρῶσα μέντοι ἔσται τούτῳ ἢ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ νήσῳ δικαιωνίζουσα ἐωρεὰ τῆς βασιλείας μου, καὶ οὐκ ἐξω τῶν ὄρων ταύτης καθ' ἑτέραν νῆσον ἐπικτήσειται τι τὸ σύνολον. Καὶ αὐτὰ γὰρ ὅσα ἐν τῇ νήσῳ Κῷ ὀθενόποτε αὐτῷ προσεκτήθησαν μέχρι τοῦ νῦν, τῷ δημοσίῳ ἀπεντεῦθεν προσαφορισθήσονται, καὶ ὡς μηδέποτε τῇ κατ' αὐτὸν μονῇ προσαρμόζαντα λογισθήσονται, πάρεξ μὲν τοῦ ὀλοκλήρου νησιδίου τῆς Λειψῶ, καὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Λέρεψ̄ δεσποζομένων παρ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ νῦν. Τῶν γὰρ τοιούτων δεσπόσει κατὰ τὴν τῆς προγεγονυίας παρὰ τῆς βασιλείας μου ἐπὶ τούτοις χροσοβούλλου γραφῆς περιληψίν τε καὶ δύναμιν, καὶ καθὼς ἄχρι τῆς δεῦρο δεσπόζων τούτων ἐτύγχανε· ἔτερον δὲ τι κατ' οὐδένα τρόπον ἐν οἰοδίτῃν νήσῳ οὐδαμῶς ἐπικτήσειται. Αὐτῶν δὲ τούτων μόνων καὶ τῆς ὅλης νήσου Πάτμου ὁ τε ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν σύμπαντες δεσπόσοσι; μοναχοὶ, οἳ τε

νὺν ὄντες καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐσόμενοι, ἔτι δὲ καὶ ἡ Α et omnium quorumque Romanorum ac gentilium etc. (17) iudicum, exercitus ducum, quæstorum, ædili-
 ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, ὡς εἴρηται, ἀνεγερθησομένη
 μονὴ ἔσται κυριαρχοῦσα τούτων ἀπαρσπᾶστω; τε
 καὶ ἀνυπεξαίρετως, ὡ; πάσης σεκρετικῆς εὐρεσιλο-
 γίας, μᾶλλον δὲ γλωσσαλγίας, ὑπερπερῶσα, καὶ
 ἀδιάσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον τὴν ἐπ' αὐτοῖς δεσπο-
 τεῖαν ἔχειν ὀφείλουσα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα· ἦτις
 καὶ αὐτοδέσποτος καὶ αὐτεξούσιος μετὰ τῆς ὄλης
 νήσου διαμενεῖ εἰς ἀεὶ, καθ' ἑαυτὴν ἀγομένη καὶ
 διευθυνομένη κατὰ τὸ μέλλον ἐπὶ ταύτῃ γενέσθαι
 τυπικὸν καὶ τὴν διάταξιν παρὰ τοῦ δηλωθέντος εὐ-
 λαβοῦς μοναχοῦ Χριστοδούλου καὶ κτήτορος, καὶ
 οὔτε αὐτῇ, οὔτε τὰ ὑπ' αὐτὴν, ὡς ἀνωθεν εἴρηται,
 οὔτε ἡ νῆσος αὐτὴ ὑπὸ βασιλικὰ ἢ μητροπολιτικὰ ἢ
 ἐπισκοπικὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ ἢ ὑπὸ τινα ὄλως ἰδιω-
 τικὰ ὑπαχθῆσεται πρόσωπα· οὔτε μὴν ἐξόριστός τις
 πεμφθῆσεται πώποτε ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐλευθεριάσουσι
 καθαρῶς ἄχρις αἰῶνος παντὸς, καὶ πλουτήσουσι διὰ
 τῆσδε τῆς εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου γραφῆς τὸ αὐτο-
 δέσποτόν τε καὶ ἐλευθέρον. Ἐξέκουσευθήσεται μέντοι
 ἢ τε ῥηθείσα ἅπασα νῆσος, καὶ αὐτὴ ἡ μονὴ μετὰ
 τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, πρὸς δὲ καὶ τὸ διαλυθῆν
 νησίδιον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων, ἀπὸ τε μιτάτων
 ἀρ,όντων ταγματικῶν καὶ θεματικῶν, Ῥωμαϊκῶν τε
 παραταγῶν καὶ ἐθνικῶν· ἔτι τε Ῥώσων, Βαράννων,
 Κουλίπινων, Ἰγγλίων, Φράγγων, Νεμίτζων, Βουλ-
 γάρων, Σαρακηνῶν, Ἀλανῶν, Ἀθασγῶν, Ἀθανά-
 των (15) καὶ λοιπῶν ἀπάντων Ῥωμαίων τε καὶ ἐθνι-
 κῶν· ἀντιμιτάτων· φραγγιτάτων· ἀπομιτάτων·
 ἀπλήστων ἢ μεσαπλήστων κριτῶν, στρατηγῶν,
 ἀπαιτητῶν· καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν ἀπλήστων χορείας
 χρεῶν· ἐπιθέσεων μονοπροσώπων· δόσεως κανισκίων ἢ ἀντικανισκίων· σιταρκήσεω; κάττρων·
 ἀγορᾶ; μουλαρίων, μεσομουλαρίων, βορδωνίων, μεσοβορδωνίων, ἵππων, παρίππων, κηλωνίων,
 ὄνοκηλωνίων, ὄνοθηλειῶν, φορβάδων, βοῶν ἐργατικῶν καὶ ἀγελαιῶν, χοίρων, προβάτων, αἰγῶν, ἀγς-
 λάδων, βουβάλων, λαγῶν, ἐλάφων, κυνῶν λαγωνικῶν ἢ ποιμενικῶν, καὶ λοιπῶν τετραπόδων ζῶων,
 χηνῶν, νητῶν, περδίκων, ταῶνων, γεράνων, κύκνων, φασιανῶν, ὄρνιθων ἀγρίων ἢ χειροθίων, περιστερῶν,
 καὶ λοιπῶν πτηνῶν, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πάντων ὠν· προχῆς γεννήματος ἐξ ἀγορασίας γεγεννημένης.
 ἐνοχῆς ἀνωτέρων ἢ ἐτέρων πρακτόρων καὶ ἀρχόντων οἰκοδομῶν προσίδιον ἀερίων, καπνίων, ἀερικοπρά-
 των, κομοδρόμων· συνωνῆς καστροκτισίας, ὄδοστῶν, γεφυρῶν, παροικιατῶν, ἐννόμων, φραγγομι-
 τῶν, φραγγετῶν· σιδήρου δόσεως ἢ καρφοπετάλου καὶ μαζίου· ἐκβολῆς χρεῶν τῶν χορηγούμενων δι-
 κασταίς ἢ πράκτορασι ἢ ἐτέροις ἄρχουσι, δουξί, καπετάνοις, στρατηγῶς, ἀπαιτηταῖς καὶ λοιποῖς
 πρέσβευσι ἐθνῶν διερχομένοις, ἢ καὶ στρατιᾷ τινι· δόσεως προσκυνητῶν· ἐκβολῆς χορτασμάτων· δια-
 τροφῆς προελευσιμαίων, βεστιαριτῶν, μανδατῶρων τοῦ δρόμου πρέσβεις ἀγόντων ἢ ἐξορίστους ἢ κατὰ
 τινα ἄλλην χρεῖαν διερχομένων, βασιλικῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τινα ἀποστελλομένων δουλείαν τοῦ δημο-
 σίου· ἐκθάνεισμοῦ γεννήματος οἴνου, κρεῶν, τυροῦ καὶ ἐτέρων παντοίων εἰδῶν· ἐξοπίσεω; πλωτῶν,
 τοξοτῶν, ἱπποτοξοτῶν, ματζουκάτων, κουνταράτων καὶ ἐτέρων στρατιωτῶν· ἐξωνήσεω; ζευγαρίων, σί-
 του, κριθῶν, βρώμου, ὄσπριων παντοίων, ἐλαίου, κέγγρου, λιναρίου καὶ τοῦ τούτου σπέρματος, καν-
 νάδεω; καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων· κηρίου ἢ μέλιτος παροχῆς· κοπῆς καὶ καταθιβάσεω; οἰασθήποτε ξυ-
 λῆς, ἢ μετακομιδῆς ἐτέρου εἶδους· κτίσεω; ἀγρῶν, ζερμώνων πολεμικῶν, χαρδῶν καὶ λοιπῶν
 ἄλλων· πρίσεω; σανίδων· φασάτου διατροφῆς καὶ ἀπλήστων ἐπὶ πόλεμον ἀπίοντο; ἢ ὑποστρέφοντο;·
 καθίσματος καὶ ὑποδοχῆς τῶν ἐν ὑπεροχῇ ἀρχόντων, δομestikῶν τῶν σχολῶν, δουκῶν, καπετάνων,
 στρατιωτῶν, κριτῶν καὶ τῶν ἀντιπροσωποῦντων αὐτοῖς ἐποπτῶν, στρατευτῶν, ὀρθωτῶν, ἀναγρα-
 φῶν, ἐξισωτῶν, δικαιοφρόνων, συνδῶν, τοποτηρητῶν, ταξιάρχων, τουρμάρχων, μεράρχων,
 χαρτουλάρχων (16) τοῦ δρόμου καὶ τῶν θεμάτων, κομήτων δομestikῶν τῶν θεμάτων, δρουγ-
 γαροκομήτων καὶ παραφυλάκων καὶ παντὸς ἐτέρου δουλείαν τοῦ δημοσίου μεταχειριζομένου· καὶ λοιπῆς

(15) An ἀθαμάνων? Id.

(16) Forte χαρτουλαρίων. Id.

(17) De vocibus Græco-barbaris quæ in textu se-
 quantur, consule Du Cangii Glossarium. Edit.

ἀπίστης ἐπιθρείας τε καὶ κακώσεως, νῦν δὲ οὐσης καὶ ἐ; ὕστερον ἐπινοηθησομένης, καθὼς ἂν ὁ καιρὸς καὶ τὰ πράγματα ἐπιζήτοεν γίνεσθαι.

Hoc igitur mandamus et prohibemus ne quis A Διὸ παρεγγυώμεθα καὶ πάντας ἐξασφαλιζόμεθα ἀπὸ τε τῶν κατὰ καιροῦς σεκρεταρίων γενικῶν καὶ στρατιωτικῶν λογοθέτων τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σακέλης καὶ τοῦ βεστιαρίου, οἰκονόμου τῶν εὐαγῶν οἰκῶν, τῶν ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν καὶ τῶν ἐφόρων τῶν βασιλικῶν, κουρατόρων ἰδικῶν, γηροτρόφων, ὄρφανοτρόφων, τῶν ἐπὶ τοῦ θεῖου ταμείου ἡμῶν, κουρατόρων τοῦ οἴκου, τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν οἰκιστικῶν, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς λογαριασῶν, χαρμῆνα τῶν ἀπάντων ἐν οἰκίῃσθε χρόνῳ καὶ ὅσον τῆς βασιλείας μου, γεγεννημένον κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα τῆς ἐνδεκακῆς ἰνδικτιῶνος ἐν ἔτει τῷ, ςφλς' ἐν ψ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόδλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

Alexius in Christo Deo imperator fidelis et auto- Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ κράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός.

X.

Novella de possessionibus monasterii Lauræ. Inc. Τῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων ἱερᾶς προμηθείας, etc. (19-20).

XI.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla Venetis concessa (21).

XII.

Imp. Alexii Comneni constitutio de his qui ad Orientales Ecclesias nominati sunt.

Argumentum ex scriptis Balsamonis. — « Novembri B Ὑπόθεσις ἐκ τῶν τοῦ Βαλαμών. — « Κατὰ τὴν Νοέμβριον μῆνα τῆς β' ἰνδ. (22) ἀπελύθη πρόσταξις τοῦ δαιδύμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, διοριζομένη τούς ψηφισθέντας εἰς Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας ἔχειν καὶ ἀδελφὰ ἀποσόντα αὐτοῖς ἡγουμενεῖν καὶ ἀδελφάτα (23) καὶ ὄφφικια (24). »

Intellexit majestas mea, sanctissime domine, et universalis patriarcha, quod cum electiones in ecclesiis Dei fiunt, nonnulli quidem eorum qui sunt electi, abbatum in monasteriis et œconomorum munere fungentes, aliave quædam ministeria obeuntes, et monachi simpliciter existentes; nonnulli vero in illa Dei majore, cæterisque ecclesiis, tam ex officiis, quam aliis quibusdam muneribus ad victum necessaria possidentes, graviter molesteque ferant, jugum pontificatus sibi subeundum, Ecclesiarumque præfecturam suscipiendam, in quas renuntiati sint, verentes, ne sibi necessaria deficiant, cum illæ Ecclesiæ ad quas electi sunt, in partibus Orientis sitæ sint, ac prorsus inopes, nec adiri ab eis omnino possint; ipsis interim propterea quod earum præfecturam subeant, amittentibus quasunque possidebant abbatias, et administrationes, et alia munera, vel etiam quæ vulgo dicuntur adelphata, vel officia, vel alia quædam ministeria.

Ἀνέμαθεν ἡ βασιλεία μου, ἀγιώτατε δέσποτά μου καὶ οἰκουμηνικὲ πατριάρχα, ὅτι τῶν ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ψήφων προβαλουσῶν τινας τῶν εἰς τὰς ψήφους ἐπιλεγέντων, ἡγεμονεύοντες ἐν μοναστηρίοις καὶ οἰκονομοῦντες ἢ καὶ ἐτέρας τινας ὑπηρεσίας διενεργοῦντες καὶ ἀπλῶς τυγχάνοντες μοναχοί, ἕτεροι δὲ ἐν τε τῇ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν ἐτέροις ἀπὸ τε ὄφφικίων καὶ ἐτέρων τινῶν λειτουργιῶν τὰ ζωαρκῆ κεκτημένοι, δυσχερῶς ἔχουσι τὸν τῆς ἱερωσύνης ζυγὸν ὑπαλθεῖν καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιστατῆσαι αἷς ἐπεκρῆρχησαν· δεδιότες μήποτε τῶν τοιούτων Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς τῆς Ἀνατολῆς μέρεσι διαχειμένων ἐπιλείψαιε τούτοις τὰ ἀναγκαῖα, ἅτε τῶν μὲν ἐν αἷς ἐπεψηφίσθησαν Ἐκκλησιῶν πάντῃ τυγχάνουσῶν ἀπόρων καὶ ἀπροσδάτων αὐτοῖς παντελῶς, στερουμένων δὲ καὶ αὐτῶν διὰ τὸ τὴν ἐπιστάσιαν τούτων ὑπεισελθεῖν τῶν προσουσῶν αὐτοῖς ἡγουμενεῶν καὶ οἰκονομῶν καὶ ἐτέρων λειτουργιῶν, καὶ τῶν ἀπλοικῶς λεγομένων ἀδελφάτων ἢ καὶ ὄφφικίων καὶ ἐτέρων τινῶν ὑπηρεσιῶν.

(18) Vulgo χαρτουλιρῶν et νοταρῶν scribitur. Ζαχ. Α ΛΙΝΘ.

(19-20) Anno 1090. — Inedita. Vide Zachariam a Lingenthal in suis Prolegomenis, p. xv et xviii.

(21) Anno 1092. — Versio Latina hujus chryso-bulli inserta est bullæ Manuelis Comneni pro iis-

dem Venetis. Vide ad annum 1148. EDIT. PATR.

(22) Nempe anno 1094, quo tempore is fuit rerum orientalium status, qui Alexio hujus Novellæ edendæ occasionem daret. Ζαχ. Α ΛΙΝΘ.

(23) Portiones, quas vocant, fratrum.

(24) Dignitates ecclesiasticas.

Διορίζεται τοίνυν ἡ βασιλεία μου οικονομικῶς τινι Ἀ λόγῳ διευθετοῦσα τὰ κατ' αὐτοῦς, μὴ τινα τούτων διὰ ταῦτα δυσχεραίνειν τῷ ζυγῷ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑποδραμεῖν. Πάντες γὰρ οὗτοι καταπολαύσουσι καὶ πάλιν τῶν προσουσῶν αὐτοῖς ἡγουμενιῶν τε καὶ οικονομιῶν, τῶν ἐτέρων τε ὑπηρεσιῶν καὶ λειτουργιῶν καὶ ὀφρικίων καὶ τῶν προσόντων αὐτοῖς ἀδελφάτων, καὶ τὸν τῆς διδασκαλίας ὑπεισερχόμενοι λόγον καὶ τὴν τελειοποιῶν τάξιν ἀναδεξάμενοι καὶ τῶν ἀπ' ἐκείνων προσόδων καταξουσιάζουσι, μέχρις ἂν ἄνεσιν λάθοιεν, καὶ ἀπὸ τῆς νῦν δυσκληρίας κατασταίεν πρὸς εὐκληρίαν, τῶν ψηφισθειῶν αὐτοῖς ἐκκλησιῶν, ὡς εἴρηται, ἀβάτων οὐσῶν τοῦτοις ὡς ὑπὸ τῶν ἐχθίστων κατεχομένων ἐχθρῶν. Πλὴν τὰ ἐνταῦθα διωρισμένα παρὰ τῆς βασιλείας μου οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρχοντικῶν κρατήσῃ καὶ τῶν βαθμῶν τῶν ἱερέων τε καὶ διακόνων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κλήρου τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Κατάστρωσον οὖν τὸ παρὸν πιττάκιον ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ χαρτοφυλακίου τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Quamobrem majestas mea, de rebus eorum com-
moda quadam dispensationis ratione disponens,
statuit ne quisquam ipsorum propterea pontifica-
tus jugum subire recuset. Hi enim omnes rursus in
posterum semel acquisitis fruentur abbatibus, et
administrationibus, cæterisque ministeriis, et mu-
neribus, et officiiis, et adelphatis, quæ habent :
cumque docendi professionem subibunt, eumque
suscipient ordinem, qui homines ad perfectionem
deducit ; etiam provenientes ex his redditus in po-
testate sua retinebunt, donec levationem aliquam
consequantur, et infelicitatem præsentem cum
Ecclesiarum sibi decretarum prosperitate commu-
tent ; quæ nunc, uti dictum est, ab eis adiri pro-
pterea nequeunt, quod ab hostibus infestissimis
delineantur. Non tamen ea quæ hic a majestate
mea sancita sunt, etiam locum habebunt in munc-
eribus officia prima gerentium, et gradibus sacer-
dotum, ac diaconorum, reliquorumque clericorum
Majoris Ecclesiæ Dei.

Quapropter præsentem brevem scrinii Majoris
Ecclesiæ Dei codicibus inserito.

XIII.

Imp. Alexii Comneni rescriptum ad Nicolaum patriarcham (25).

(Exstat supra in not. ad novell. 7.)

XIV.

Imp. Alexii Comneni aurea bulla Pisanis concessa (A. 1112).

(Verbotenius inserta reperitur aureæ bullæ Isaacii Angelei pro lisdem Pisanis. Vide ad an. 1195.)

XV.

Imp. Alexii Comneni novella constitutio de jure patriarchæ circa monasteria. (A. 1082 vel 1097 vel 1112.)

Ὁ Βαλσαμών.

C

Balsamon.

Χάρις τῶν προσενέξεων καὶ ἐτέρων ἐκκλησιασ-
τικῶν δικαίων ἀπελύθη πρόσταξις τοῦ αἰοιδίμου
βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐπὶ
ὑπομνήσει τινῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων
ἀναδεξαμένων τῷ τότε τὴν προτιθεῖσα τῶν πα-
τριαρχικῶν μοναστηρίων ἀπὸ τῆς πατριαρχι-
κῆς μεγαλειότητος, μηνολόγημα φέρουσα τὸν
Δεκέμβριον μῆνα τῆς ε' ἰνδ.

Τὴν ἐπιτήρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ψυχικῶν σφαλ-
μάτων ἀναμφίβολον ἔχειν τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀγιώ-
τατον πατριάρχην ἐπὶ τοῖς ἐλευθέροις μοναστηρίοις
καὶ ἐπὶ τοῖς ἐπιδοθεῖσι καὶ ἐπὶ τοῖς ζωρηθεῖσι καὶ ἐπὶ
τοῖς κατ' ἐφορείαν ἢ οικονομίαν δοθεῖσι· δικαίον γὰρ
κέκτηται εἰσερχεσθαι καὶ ἀναψηλαφᾶν τὰ ψυχικὰ
σφάλματα καὶ εἰς τὰ κοσμικὰ καὶ εἰς τὰ τοῦ δημο-
σίου μοναστήρια, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν
ἐνορίαν αὐτοῦ πάντα, κἄν τε πατριαρχικὰ ᾧσι, κἄν
τε βασιλικὰ καὶ αὐτοθέσποτα. Καὶ εἰς μὲν τὰ οἰκεία,
ἃ οὐκ ἐξέδοντο οἱ πρόφρων πατριάρχαι εἰς ἐπιδόσεις,
ἀκωλύτως ὅταν βούληται εἰσελεύσεται, εἴτε αὐτὸς
δ'· ἑαυτοῦ εἴτε διὰ προτροπῆς αὐτοῦ ὃν ἂν οὗτος
ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιλέγεται καὶ διακρίνη
εἶναι ἄξιον τοῦ ἕρουνθῆν ταῦτα. Εἰς δὲ τὰ ἐλευθέρα
καὶ αὐτεξούσια μοναστήρια, ὅταν τις προσέλθῃ καὶ

*De allatis in monasterio bonis, et aliis ecclesiasticis
juribus, publicatum est edictum incliti principis,
domini Alexii Comneni, ad diaconorum quorum-
dam suggestionem, qui curam patriarchicorum mo-
nasteriorum id temporis in se recipiebant, jure pa-
triarchalis auctoritatis. Habet autem mensis indi-
cationem, quod scilicet factum sit Decembri mense,
indictione quinta.*

Observationem et correctionem animæ lapsuum
constat habere sanctissimum cuiusque temporis
patriarcham, tam in liberis monasteriis, quam in
elocatis et donatis, et iis quæ inspectionis vel ad-
ministrationis causa concessa sunt. Jus enim ha-
bet subeundi, et contractandi delicta animæ, tam
in sæcularibus quam fisci monasteriis, et ut semel
dicam, omnia quæ sunt sub ejus regione, sive sint
patriarchalia, sive imperatoria, et quæ sunt sui ju-
ris. Et in propria quidem, quæ superiores patriar-
chæ ad incrementum non elocabant, absque impe-
dimento, quando volet, ingreditur sive ipse per
se, sive ejus hortatu, quem ipse ex ecclesiasticis
elegerit, et ea perscrutari dignum esse statuerit.
Libera autem et sui juris monasteria, quando ad
sanctissimum dominum meum et patriarcham de-

licium in monasterio factum pervenerit sive alio-
 qui ex fama aliquorum, vel etiam unum audiverit,
 tunc, ut dictum est, ingrediatur, et perscrutabitur
 delicta animæ, etiamsi is qui dixit nolit subire pro-
 bandi periculum. Homo enim Christianus, quando
 aliquid factum audiverit, debet hoc dicere com-
 muni patri et antistiti. Fortasse enim non vult hoc
 subire periculum, et propter ejusmodi causam de-
 licta animæ inobservata et incorrecta relinquere,
 est hoc valde absurdum, nullo quocunque scripto
 imperatorio vel patriarchali hoc prohibente. Sed
 monasteria quidem debent illibata, nimirum ut
 novus mos non introducatur, conservari in per-
 scrutationibus eorum, qui mittuntur, nullo inde
 sumptu dato. Tunc enim animæ delictorum cor-
 rectio facile, si Deus volet, fiet. In monasteriis autem
 per locationem concessis, et inspectionis nomine,
 vel administrationis, vel in omnino liberis, non
 solum alia animæ delicta inquiret, sed etiam an
 destructa sint, vel destruantur, ex parte, vel in uni-
 versum, ab iis qui ea acceperunt. Et si inveniet in iis
 aliquas fieri diminutiones, coget eos qui ea detinent,
 restituere, quemadmodum acceperunt, et secundum
 monasterii facultates. In illis tamen quæ defectum
 habent, ad eum res reducendæ sunt statum, quo
 illas acceperunt; quæ vero sunt effecta meliora et
 aucta, cum recte se habeant, non minuentur, sed
 manebunt ut se habent. Qui autem ea detinent,
 quæ sunt illis tradita, ut regimen et administratio-
 nem ad tempus suscipiant, et eis damnnum afferunt,
 si nolint in eum, quem acceperunt, statum ea re-
 restituere, eis auferantur, nec ab iis quæ habent
 scriptis juvenentur, eis dato convenienti die præsti-
 nito. Interea autem, dum pendet terminus qui
 observari debet, ipsis factis solliciti erunt de eo-
 rum in integrum restitutione, ut dictum est. Tunc
 enim etiam terminus servabitur. Præmia dimisso-
 ria autem, quoniam præter canones dantur et ac-
 cipiuntur, omnino cessabunt: et qui accipere vel
 dare inventus fuerit, si est quidem monasterii
 præfectus, ex præfectura expellatur: sin autem be-
 neficiarius, e monasterio expelletur. Quæ autem
 ab iis qui ad tonsuram veniunt, sunt offerentium
 spontanea voluntate oblationes, suscipientur et
 describentur in breviario monasterii, de iis quæ
 offerentur, etiam sanctissimo patriarchæ cog-
 nitione data: etiamsi ii qui habent monasteria, do-
 cumenta habeant de accipiendis præmiis dimisso-
 riis et rebus in monasterium allatis, et iis lucrifi-
 cendis: hoc enim cessare a nunc debet, et
 fieri quemadmodum dictum est superius. Sed etiam
 quæ adhuc exstant oblationes non debent alienari
 prætextu documentorum. Porro autem non solum
 cura animarum monachorum, sed etiam ipsorum
 sæcularium, incumbit sanctissimo patriarchæ; et
 quando viderit aliquem sæcularium sitientem pro-
 priam salutem, quomodo continget prohiberi pa-
 triarcham, quominus in monasterio eum collocet,
 ad salutem animæ ejus qui accedit? Citra ullum

Α εἴτη τῷ ἁγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ πατριάρχῃ γινόμενον σφάλμα εἰς μοναστήριον, ἢ καὶ ἄλλως ἀπὸ φήμης τινῶν ἢ καὶ ἐνῆς ἀκούσῃ, τότε εἰσελεύσεται: ὡς εἴρηται καὶ ἐρευνηθεὶς τὰ ψυχικὰ σφάλματα, κῆν μὴ ὁ εἰπὼν βούληται ὑπείσελθῆναι ἀγῶνα ἀποδείξεως. Ὁ γὰρ Χριστιανὸς ἄνθρωπος χρέος ἔχει, ὅταν τι ἀκούσῃ γενόμενον ἐναντίον, λέγειν τοῦτο τῷ κοινῷ πνευματικῷ πατρὶ καὶ ἀρχιερεῖ. Ἰσως δὲ οὐ μὴ βούλεται ὑπείσελθῆναι τὸν ἀγῶνα τοῦτον· καὶ τὸ καταλιμπάνεσθαι διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν τὰ ψυχικὰ σφάλματα ἀνεπιτήρητα καὶ διδύρωτα, ἔστι τοῦτο πάντῃ ἀτοπον, μηδενὸς ἐγγράφου οἰουδήτινος βασιλικοῦ ἢ πατριαρχικοῦ κωλύοντος εἰς τοῦτο. Πλὴν τὰ μοναστήρια ὀφείλουσι διατηρεῖσθαι ἀκαινοτόμητα ἐν ταῖς ἐρευναῖς τῶν ἀποστελλομένων, μηδεμιᾶς ἐντεῦθεν διδομένης διαπάνης· τότε γὰρ καὶ ἡ διδύρωσις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων εὐκόλως σὺν θεῷ γενήσεται. Ἐπὶ δὲ γε τοῖς κατ' ἐπίδοσιν δοθεῖσι μοναστηρίοις καὶ κατ' ἐφορείαν ἢ οἰκονομίαν ἢ παντελεῖ ἔλευθερίαν οὐ μόνον τὰ ἄλλα ψυχικὰ σφάλματα ἐπιζητήσῃ, ἀλλὰ καὶ εἰ κατελύθησαν ἢ καταλύονται μερικῶς ἢ καθόλου παρὰ τῶν λαβόντων ταῦτα. Καὶ εἰ εὐρήσῃ τινὰς μειώσεις ἐν αὐτοῖς γινομένας, καταναγκάσει τοὺς ταῦτα κατέχοντας ἀποκαθιστῆναι ταῦτα, καθὼς παρέλαβον καὶ κατὰ τὴν εὐπορίαν τοῦ μοναστηρίου· πλὴν ἐπ' ἐκείνοις τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι πρὸς τὴν κατάστασιν, καθ' ἣν ταῦτα παρέλαβον. Τὰ δὲ γε βελτιωθέντα καὶ ἐπαινεθέντα καλῶς ἔχοντα οὐκ ἐλαττωθήσονται, ἀλλὰ μενοῦσιν ὡς ἔχουσιν. Οἱ δὲ κατ' ἐφορείαν καιρικῆν καὶ ἑτέραν οἰκονομίαν ἐκδοθέντα κατέχοντες καὶ καταλυμνήμενοι ταῦτα, εἰ μὴ βούλονται ἀποκαθιστῆναι ταῦτα εἰς τὸ παρέλαβον σχῆμα, ἵνα ἀφαιρῶνται, μὴ ὠφελούμενοι ἀφ' ὧν ἔχουσιν ἐγγράφων, προθεσμίας διδομένης αὐτοῖς ἀρμοζούσης· μεταξὺ δὲ τῆς προθεσμίας, ὀφειλοῦσης ἐπιτηρεῖσθαι, φροντισίους ἐργοῖς αὐτοῖς περὶ τῆς εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν καταστάσεως, ὡς δεδήλωται· τότε γὰρ καὶ ἡ προθεσμία φυλαχθήσεται. Αἱ δὲ ἀποταγαί, ἐπεὶ παρὰ κανόνας δίδονται καὶ λαμβάνονται, σχολάσουσι παντελεῶς ἀπὸ τοῦ νῦν. Καὶ ὁ εὐρισκόμενος λαμβάνων ἢ καὶ δίδους, εἰ μὲν ἔστιν ἡγούμενος, ἵνα ἐκδιώκῃται ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας· εἰ δὲ χαριστικάριος, ἐκδιώχθησεται ἀπὸ τῆς μονῆς. Αἱ δὲ ἀπὸ τῶν προσερχομένων εἰς ἀπόκασιν γινόμεναι ἔκουσως κατὰ γνώμην τῶν προσφερόντων προσενέξεις, προσδεχθήσονται καὶ ἀπογραφῆσονται ἐν τῷ βρεθίῳ τῆς μονῆς, εἰδήσεως διδομένης περὶ τῶν προσφερομένων καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, κἂν οἱ τὰ μοναστήρια ἔχοντες ὑπομνήματα κέκτηνται περὶ τοῦ λαμβάνειν ἀποταγὰς καὶ προσενέξεις καὶ ἀποκερδαίνειν ταύτας· τοῦτο γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν ὀφείλει σχολάσαι καὶ γίνεσθαι καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. Ἄλλὰ καὶ αἱ σωζόμεναι προσενέξεις οὐκ ὀφείλουσι ἐκποιηθῆναι τῇ ἀφορμῇ τῶν ὑπομνημάτων. Ἡ μόντοι φρονεῖς οὐ μόνον τῶν ψυχῶν τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν κοσμικῶν, τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ ἐπίκειται· καὶ ὅταν θεάσῃται τινα τῶν κοσμικῶν διψῶντα τὴν οἰκίαν σωτηρίαν, πῶς ἐνδέχεται ἵνα κωλύεται τοῦ τάσσειν ἐν τῇ μονῇ ἐπὶ ψυχῆ;

σωτηρίᾳ τοῦ προσερχομένου; ἔξει γὰρ ἀκώλυτον ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης τὸ τάσσειν, ἥπερ οἱ χαριστικάριοι, κὰν ὑπομνήματα ἔχωσι. Πλὴν εἰ κελεύει ὁ ἁγιώτατός μου δεσπότης λαμβάνειν χρεῖαν ἀδελφάτου τινὰ κοσμικὸν ὄντα ἢ καὶ μοναχὸν ἀπὸ ἐτέρου μοναστηρίου διαφέροντος αὐτῷ, ἵνα μὴ διδῶσι κοσμικῇ ἢ μοναχῷ ἐξωμονίτατον, ὡς ἂν μὴ ἐπιδαρῶνται ἢ μονῇ ἀπὸ τοῦ ἀδελφάτου· εἰ γὰρ ἐπιδαρῶνται, λείψει πάντως καὶ τὸ ἐσωμονίτατον, καὶ γίνεται ἀντὶ μισθοῦ κρίμα. Εἰ δ' ἴσως προσέρχεται τις τῶν λαϊκῶν ἀδύνατος πάντη καὶ πένης τῷ ἁγιωτάτῳ μου δεσπότη, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἀπολεσάντων τοὺς θρόνους· αὐτῶν καὶ δεομένων, καὶ θελήσει τυποῦν αὐτὸν λαμβάνειν χρεῖαν ἀπὸ τινος τῶν εὐπορωτέρων μοναστηρίων, ποιήσει τοῦτο κελῶ; μὴ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῆς μονῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τασσομένων ὄντος. Προτιμότεροι γὰρ ὀφείλουσιν εἶναι οἱ ἐσωμονίται τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς τὸ λαμβάνειν τὰς χρεῖας αὐτῶν.

IΓ.

Νεὰρὰ νομοθεσία (27) τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, διατυποῦσαι τὰ περὶ τῶν ψήφων, καὶ ὅποιους δεῖ εἶναι τοὺς πανταχοῦ ἀρχιερεῖς, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ταῖς μητροπόλεσι καὶ ταῖς ἐπισκοπαῖς.

(Anno 1107. — Apud Joan. Baud. Cotelierum in *Monumentis Ecclesiae Graecae*, tom. II, p. 178.)

Ἁγιωτάτῳ μου Δέσποτα, καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος· εἰ καὶ ἀφρονέστερός εἰμι πάντων, ἀλλὰ γε ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τῆς Ἐκκλησίας μὴ ὡς ἀφρονά με λογισθήσθε. Ἡψάτο γὰρ τῆς καρδίας μου ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἡδὴ ὑφωρῶμενος κίνδυνος. Ἰδοὺ γὰρ κινδυνεύουσιν αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρθοδόξων, καὶ μᾶλλον τῶν ἀπλουστέρων· ἐπεὶ κεφαλὴ ἐστὶ τῶν ὀρθοδόξων ὁ ἱερατικὸς σύλλογος· καὶ καλῶς μὲν ἔχοντος αὐτοῦ, ὄλον τὸ σῶμα καὶ πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ πρὸς ἀξίαν ἄγονται· τούτου δὲ πάλιν νοσήσαντος, καὶ τὸ σῶμα πᾶν, πρὸς παντελῆ θάλασσαν ἀφορᾷ. Ἰδοὺ τοίνυν κινδυνεύει ὁ Χριστιανισμὸς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἐπὶ τὸ ἑλαττον καθεκάστην ὑποχωρούσης, καὶ θεὸς παροργίζεται· χαίρει δὲ ὁ παμπόνηρος καὶ μισόκαλος δαίμων, ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἀεὶ βλακαίνων.

Ἄξιον δὲ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας· οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ χρονία βραθυμία καὶ ἀμέλεια, ἐκ μακροῦ μὲν ἀρξαμένη, προϊούσα δὲ μέχρι καὶ νῦν. Αὕτη γὰρ παρεσκύασε τὸ κακὸν τοῦτο ἥδη καὶ ὡς νόμον εἶναι τινα· καὶ πράττεται, οὐχ ὡς κακὸν, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, εἰ καὶ ὀλέθριον πάντη ἐστὶν· ὀλέθριον, οὐχὶ σώμασιν οὔτε εἰς χρηματικὴν ζημίαν ἀφορῶν, ἀλλὰ ψυχικὴν, καὶ εἰς ἀπώλειαν Χριστιανῶν καταπτώων. Ποίαν οὖν ἀπολογίαν ποιήσομεν ἐν ἡμέρᾳ κρί-

enim impedimentum sanctissimo patriarchæ magis etiam licebit collocare, quam charisticariis [beneficiariis], licet documenta habeant. Præterquam si jubet sanctissimus meus dominus fraternæ portio- nis usum accipere sæcularem aliquem, vel etiam monachum ex alio monasterio quod ad ipsum pertinet : ne det sæculari, vel monacho præbendam extranei monasterii, ut non gravetur monasterium adelphato. Si enim gravetur, omnino deerit monachis, qui sunt intus, et pro mercede fiet iudicium. Si autem accedit laicorum quispiam, qui est omnino inops et pauper, ad sanctissimum meum dominum, vel ex antistitibus, qui suos thronos perdidērunt, et sunt inopes, et voluerit statuere, ut is victum capiat e ditiori aliquo monasterio ; hoc recte faciet, modo numerus eorum, qui ordinantur, mansionis facultates non excedat. Monachi enim qui sunt intus, debent præferri cæteris omnibus ad ea quæ sunt sibi necessaria capienda.

XVI.

Novella lex imperatoris Domini Alexii Comneni, sanciens de electionibus, qualesque esse oporteat qui per orbem sunt pontifices, itemque sacerdotes, in provinciis, metropolibus et episcopatibus.

Sanctissime Domine mi, divina sacraque synodus : quamvis omnibus insipientior sim, attamen in Ecclesiæ argumento nolite me tanquam insipientem reputare. Nam tetigit cor meum Ecclesiæ periculum, quod jam despicitur. Ecce enim periclitantur animæ orthodoxorum, maxime simpliciorum, quandoquidem recte sentientium caput est sacerdotale collegium : quo bene habente, totum corpus omniaque membra ejus prout par est ducuntur ; quo contra ægrotante, universum corpus ad omnimodum interitum vergit. Ecce igitur in periculum venit Christianismus, quia ecclesiasticus ordo quotidie declinat in pejus : Deus provocatur ad iram ; gaudet omni malitia plenus bonique osor dæmon, qui bonis semper invidet.

Hujus autem absurditatis nulla alia causa est, præter diuturnam segnitiam ac negligentiam, quæ jam pridem initio accepto, ad præsens tempus processit. Illa effecit, ut ejusmodi malum modo instar legis sit ; et perpetratur, non tanquam malum, sed tanquam bonum atque salutare, licet exitiosum penitus existat : exitiosum, non corporibus, neque respectu damni pecuniarii, verum damni animarum ; necnon in Christianorum perditionem desinens.

Cotelerii notæ.

(26-27) Theodorus Balsamon ad Trullanum canonem 19 : Σημειώσαι οὖν ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος, ὅτι τὸ διδάσκειν τὴν λαὸν, μόνοις ἐνεδόθη τοῖς ἐπισκόποις· καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, δικαίῳ τοῦ πατριάρχου διδάσκουσι. Παρίσταται

δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς νεαρᾶς τοῦ αὐοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τῆς ὑποτυπούσης ὅπως καὶ τίνες ὀφείλουσι ψηφίζεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ τυπωσάσης, etc.

Qualem ergo excusationem in die iudicii proferemus creatori opificique Deo, cum imperatores, tum pontifices, si Christianos homines quos regendos suscepimus, Satanæ tradiderimus propter voluntates plane humanas, quæ temporarium, imo nec temporarium, sed quam brevissimo temporis spatio durans habent solatium, tam eorum qui eligunt et ordinant quam eorum qui per illos promoventur, non solummodo ad pontificium, sed etiam ad alium sacerdotii gradum?

Omni sane carebimus defensione, nisi excitemur cuncti, et malum corrigamus, atque neglectum instauremus bonum, bonum citra comparationem omnibus bonis præstantius, ut pote Deo nos concilians, quod per longum neglectum jam obliterratum est. Dei quippe gratia omnes Christiani sumus, sive imperatores, sive pontifices, sacerdotalis omnis congregatio, et plebs, adhuc contenti colligati que in fide, per beatos illos pontifices ac doctores, reliquosque deiferos Patres, necnon per sanctitatem tuam, item nonnullos e pontificali cœtu, qui ceteros doctrina virtuteque antecellunt.

De reliquo oportet nos ut Christianos per Dei gratiam disquisitionem boni instituere. Quid enim vetat? Quod si non factum fuerit, nec res ad rectitudinem fuerit reducta, omnino expedit etiam nobis, ut circa cujusque collum ligetur mola asinaria, et projiciamur in mare¹. Conveniet etiam nobis illud: Bonum erat si nati non fuissetis². Idque erit lamentatione dignum, lamentatione non fontibus lacrymarum, sed rivis sanguinis compleri digna, quod eam ob rem vel solum non lamentemur: quemadmodum qui navigio vehantur, et in medio mari tempestate agitantur, nec habent clavum, aliterque non valent effugere imminens periculum, ad solum vero Deum respiciunt miserabiliter, a quo salutem suam postulant.

Si hoc ad eum modum agnoverimus, hominum amans Deus plane viam corrigendi mali pontificibus ostendet, cunctisque qui forsitan hactenus quod præclarum erat ignoraverunt: ut quod ante aliquod tempus præ indiligentia abolitum est bonum, renovetur nunc absque ulla dilatione; quo Deo satisfiat, ad rectum revocata ecclesiastica et Christiana disciplina, secundum divinarum summorumque apostolorum, qui illos consecuti sunt sanctorum ac numine afflatorum Patrum traditiones, quam disciplinam longa nostra corrupit ignavia.

Nec mirum videri debet, si bonum hoc et salutare opus, quod ipsi discipuli Domini, postque illos reliqui sancti Patres tradiderunt Ecclesiæ fidelium, corruperit tempus. Cum enim homines corruptioni obnoxii simus, rebusque materialibus per singulos dies occupemur, ad has præcipites ferimur. Siquidem sensibilia ista, necnon ad ea affectus, turbant

Α σεις τῷ δημιουργῷ καὶ πλάστῃ Θεῷ οἱ τε βασιλεῖς καὶ ἄρχιερεῖς, εἴπερ Χριστιανοὺς ἀνθρώπους παραλαβόντες, παραδίδαμεν τοὺτους τῷ Σατανᾷ, διὰ θελήματα πάντως ἀνθρώπινα, πρόσκαιρον ἔχοντα, καὶ οὐδὲ πρόσκαιρον, ἀλλ' ἐπὶ βραχυτάτον πᾶν χρόνον διαρκοῦσαν, τὴν θεραπείαν τῶν τε τὰς ψήφους καὶ τὰς χειροτονίας ποιοῦντιον, καὶ τῶν προχειριζομένων παρ' αὐτῶν, αὐτὸν μόνον εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἄλλον τῆς ἱερωσύνης κατάλογον;

Οὐχ ἔξομεν πάντως ἀπολογίαν τινὰ, εἰ μὴ διεγερθῶμεν πάντες, καὶ διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ποιησόμεθα, ἀνακαινίζοντες τὸ καταφρονηθὲν καλὸν, τὸ ἀσυγκρίτως μεῖζον πάντων τῶν καλῶν· τὸ οικειοῦν ἡμᾶς δὲ γλονότι τῷ Θεῷ, τὸ διὰ χρόνιας ἤδη ἀμαυρούμενον ἀμελείας. Θεοῦ γὰρ χάριτι πάντες Χριστιανοὶ ἐσμεν, οἱ τε βασιλεῖς, οἱ ἄρχιερεῖς, ὁ ἱσραηλικὸς ἅπας σύλλογος, καὶ ὁ λαός· ἐτι συνεχόμενοι καὶ συνδεόμενοι ἐν τῇ πίστει διὰ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων, καὶ τῶν λοιπῶν θεοφόρων Πατέρων, καὶ τῆς τε σῆς ἀγιότητος, καὶ τινων ἐκ τῆς νῦν ἀρχιερατικῆς ὀμηγύρεως, τῷ λόγῳ καὶ ἀρετῇ τοὺς ἄλλους ὑπερβαλλόντων

Λοιπὸν οὖν δεῖ ἡμᾶς ὡς Χριστιανοὺς Θεοῦ χάριτι τὴν ἀναζήτησιν τοῦ καλοῦ ποιῆσαι. Τῆ γὰρ ἐμποδίζον οὐκ ἔστιν. Ὡς εἰ μὴ οὕτω γένηται, καὶ τὸ πρᾶγμα διόρθωσιν δέξεται, συμφέρει καὶ ἡμῖν πάντως τὸ δεθῆναι περὶ τὸν τράχηλόν ἐκάστου μύλον ὄνικόν, καὶ ριφῆναι εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀρμόσοι δὲ ἂν ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ, Καλὸν ἦν εἰ οὐκ ἐγεννήθημεν. Καὶ θρήνου γενήσεται ἄξιον τοῦτο, καὶ θρήνου οὐ πηγαῖς θαυρῶν, ἀλλὰ κρουνοῖς αἱμάτων συμπληρουμένου, περὶ τοῦτου καὶ μονοῦ [f. μόνον οὐ] τὸν θρήνον ποιήσασθαι· ὡσπερ οἱ ἐν σκάψεσιν ὄντες, καὶ ἐν μέσῳ πελάγους χειμαζόμενοι, καὶ πηδάλια μὴ ἔχοντες, καὶ ἄλλως φυγεῖν τὸν ἐπηρητημένον κίνδυνον μὴ δυνάμενοι, πρὸς μόνον δὲ Θεὸν ἀφορῶντες ἔλειενῶς, καὶ παρὰ τοῦτου τὴν ἑαυτῶν ἐξαιτούμενοι σωτηρίαν.

Εἰ τοῦτο οὕτως ἐπιγνωσόμεθα, πάντως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τὴν ὁδηγίαν πρὸς τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ παρέξει τοῖς τε ἀρχιερεῦσι καὶ πᾶσι τοῖς ἕως τοῦ νῦν Ἰσῶς ἀγνοήσασιν τὸ καλόν· ὡς ἂν τὸ πρὸ χρόνων τινῶν ἐξ ἀμελείας ἀμαυρωθὲν ἀγαθόν, ἀνακαινισθῆ νῦν ἀνευ ὑπερθέσεώς τινος· ὅπως θεραπευθῆ ὁ Θεός, διορθουμένης τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ Χριστιανικῆς καταστάσεως, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν θεῶν καὶ κορυφαίων ἀποστόλων, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἣν ἡ χρόνια ἡμῶν βραθυμία διέφθειρε.

Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν, εἰ καὶ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σωτήριον ἔργον, ὅπερ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου τῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ παρέδωκαν, καὶ μετ' ἐκείνου; οἱ λοιποὶ ἅγιοι Πατέρες, ὁ χρόνος διέφθειρεν. Ἄνθρωποι γὰρ φθαρτοὶ ὄντες, καὶ τοῖς ὑλικοῖς πράγμασι καθ' ἐκάστην ἐνασχολούμενοι, πρὸς ταῦτα καὶ κρημνιζόμεθα. Θελοῦσι γὰρ τὰ αἰσθητὰ ταῦτα

¹ Luc. xvii, 2. ² Matth. xxvi, 24.

καὶ ἡ περὶ αὐτὰ σχέσις, τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ σπανίως εὐρίσκεται ὁ τοῖς θεοῖς ἀεὶ ἐναγχιλούμενος πρᾶγμασι, καὶ ταῦτα μόνον ζητῶν, καὶ τὸν ἕσω ἀνθρώπον καθ' ἑκάστην ἀναφραφῶν καὶ ἀνακαθαίρων. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ κάλλιστον τοῦτο ἔργον, καὶ θεῖον, ὃ τὴν εὐσεβείαν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐκ Θεοῦ παρέχει, τελείως κατεφρονήθη, καὶ καθ' ἑκάστην ἐλάττωσιν δέχεται, ὡς μικροῦ θεῖν καὶ εἰς παντελῆ φθορὰν καταντῆσαι, καὶ ὡς οὐδὲν λογισθῆναι.

Οὐκ ἔστι γὰρ ἀναζητήσις τοῦ ὀρθοδόξου κηρύγματος, οὐκ ἔστιν ἔφεσις τῆς καταλήψεως τοῦτου, ἀλλ' ὡς ἐν σκότει πάντες σχεδὸν διαπορευόμεθα. Κινδυνεύομεν πάντες ὁμοῦ ὅτε τοῦ ὀρθοδοξοῦ καταλόγου, τοῦ μοναχικοῦ καὶ τοῦ λαϊκοῦ, καὶ εἰς χῆτος ἐξοφωμένον καὶ ἀγανὲς κατακρημνιζόμεθα ἢ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα παράκλησις περὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ οἱ μόνον περὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πιστευόντων εἰς ἐκεῖνον διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν, ἀπρακτεῖ. Πῶς γὰρ πιστεύουσι διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀποστόλων εἰς ἐκεῖνον αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰι ἀδίδακτοι καὶ ἀμύητοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μυστηρίου καταλιμπανόμεναι; ὡς γὰρ τὸ κρυβὸν ἐν Ἐὐαγγελίοις τάλαντον, οὕτω σχεδὸν τὸ ὀρθόδοξον δόγμα κρύπτεται νῦν, καὶ κρυπτόμενον οὐκ ἀναζητεῖται, ἀλλὰ τὸ μείζον τοῦτο τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀσυκρίτως, δεύτερον παρὰ πᾶσι σχεδὸν λογίζεται.

Καὶ γὰρ ἐάν τις ἀτιμότερόν τι καὶ ἔσχατον ὧν ἔχει ἀπολέσῃ, πολλὴν τὴν ἀναζητήσιν ποιεῖται καὶ τὴν ἐρευνᾶν, καὶ φίλους συγκαλεῖ πρὸς βοήθειαν, ἵνα τὸ ἀπολλόμενον εὐρήσῃ, καὶ εὐρών αὐτὸ χαίρει. Τοῦτο δὲ τὸ μέγιστον χρέμα, τὸ τῆς εὐσεβείας δηλονότι μυστήριον, ὃ αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν τοῖς ἰδίους παρέδωκε μαθηταῖς, λέγων αὐτοῖς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἐξῆς· ἀπολλόμενον, τί οὐκ ἀναζητούμεν μετὰ σπουδῆς ὑπερβαλλούσης καὶ ζεούσης καρδίας; αὐτοῦ γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπερούμεθα, εἰ τοῦ τῆς εὐσεβείας μυστηρίου καταφρονήσομεν· καὶ οὐχὶ πάντες ὁμοῦ σπουδῆ μεγίστη τὴν ἀναζητήσιν αὐτοῦ ποιησόμεθα, δάκρυα χέοντες; ἐξ ὀδυνηρᾶς καρδίας, καὶ τὸν Θεὸν ἐξαιτούμενοι, ἵνα ἐκείνος πάλιν φανερωθῇ τοῖς νοητοῖς ἡμῶν ὀφθαλμοῖς. Ἄμα γὰρ τῷ θελήσει ἡμᾶς, γενήσεται τοῦτο. Οὕτως ἐστὶ φιλόφρων καὶ ἐλεήμων καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διψῶν, ὥστε οὐ μακρὰν ἡμῶν ἐστίν, ἀλλ' ἐγγύς. Πάρεστι γὰρ, καὶ ἀναζητεῖ ἡμᾶς, καθὼς αὐτὸς εἶπεν, ὅτι Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν, ἐάν καὶ ἡμεῖς βουλώμεθα.

Πῶς δὲ γενήσεται ἡ διόρθωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως; Οἱ ἐμβαθμοὶ κληρικοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰσὶν εὐαριθμητοί, οἱ τινες καὶ βόγας λαμβάνουσιν. Οἱ δὲ περισσὸι, ἀπογεγραμμένοι μὲν ὑπάρχουσι, καὶ δουλεύουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐ λαμβάνουσι δὲ τι, ἀλλ' ἐλπιδὶ καὶ μόνῃ τρέφονται προκο-

A cogitationes hominum, raroque invenitur qui divinis rebus vacet perpetuo, illas solas quærat, interiorum hominem quotidie retractet ac exporget. Ideo præstantissimum istud divinumque opus, quod animabus hominum ex Deo præbet pietatem, plene contemptum fuit, et singulis diebus diminutionem accipit: adeo ut tantum non ad universalem pervenerit destructionem, atque pro nihilo reputetur.

B Scilicet perit orthodoxæ prædicationis disquisitio, non exstat amplius desiderium illius comprehendendæ; sed velut in tenebris omnes fere incedimus. Cuncti simul in discrimen adducimur, qui in numero censemur pontificum, vel monachorum, vel laicorum, atque præcipitatur in chaos obscurum et immensum. Veri autem Christi Deique nostri ad Patrem suum exhortatio circa apostolos, nec solum circa apostolos, sed etiam circa omnes qui ex sermone illorum crediderunt in eum, cassa manet. Qua enim ratione per apostolorum sermonem credant in illum animæ hominum, quæ erga pietatis mysterium relinquuntur absque doctrina et initiatione? Quippe instar absconditi evangelici illius talenti³, ita fere nunc orthodoxum dogma absconditur; absconditum vero, non requiritur; sed hoc quod cæteris omnibus incomparabiliter majus est, secundum a cunctis propemodum esse existimatur.

C Etenim si quis vilis nonnihil ac postremum eorum quæ possidet perdidit, multam indagacionem facit et scrutacionem, amicos convocat in auxilium, quo amissum recuperet: cumque invenerit, lætatur. Hanc vero maximam rem, pietatis videlicet mysterium, quod ipse verus Christus et Deus noster, suis tradidit apostolis, dicens ad eos⁴: Euntes, docete omnes gentes, et reliqua; postquam perdidimus, quare non investigamus cum summo studio, cum corde ferventi? Ipsi enimvero Christo Deoque nostro privabimur, si contempserimus mysterium pietatis; si non omnes simul maxima cura illud conquisierimus, fuis lacrymis e corde dolenti, necnon deprecati Deum, ut ille iterum appareat mentis nostræ oculis. Simul enim ac voluerimus, efficietur hoc. Adeo benignus et misericors est, adeo sitit nostram salutem, ut non procul a nobis sit, sed prope nos. Adest quippe, et quærit nos; sicut ipsemet dixit⁵: Regnum cælorum intra vos est; modo nos etiam velimus.

Cæterum quo pacto instituetur ecclesiastici status correctio? Ordinarii clerici Magnæ Ecclesiæ, certo numero sunt, qui et accipiunt rogationes. Redundantes vero, conscripti quidem fuerunt, serviuntque Ecclesiæ, nihil tamen accipiunt, verum sola aluntur spe progressionis. Ac licet universi testi-

³ Matth. xxv, 18. ⁴ Matth. xxviii, 19. ⁵ Luc. xvii, 21.

moziūm retulerint quod digni essent quolibet sacerdotio, revera tamen nonnulli tam ordinariorum quam redundantium forte tales non sunt : sed ut forsā vita ornentur proba ; quemadmodum tenentur Christiani omnes, servare mandata Dei, multo magis sacri ordinis homines ; sermo tamen doctrinæ a multis abest. Ac nescio an in sacratorum quibusdam hoc quoque non deprehendetur.

Qui ergo præditi sunt laudabili vita, necnon docendi peritiam habent, ordinarii pariter ac redundantes, quandoquidem et hi et illi ecclesiasticum ministerium complent ; etiam provehantur ad pontificatum, ad officia ac dignitates, absque impedimento, ut dicitur. Reliqui vero, cum quamplurima cura conitantur ad vitam in melius dirigendam et ad acquirendam docendi facultatem, tuncque in ecclesiastico ordine illorum quisque progressum faciat, quando ipsum se in utroque dignum reddiderit. Quamvis enim per testificationem dictus fuerit dignus quovis sacerdotio, ideoque Ecclesiæ fuerit consecratus, verumtamen falso quidem testi culpa aspergetur ; hujusmodi vero testimonium carenti sermone doctrinæ vitæque irreprehensa nullatenus proderit, ut ad majorem gradum promoveatur. Nam doctrina destitutum nequaquam juvabit testatio illius, qui de doctrinæ vi ignaro attestatus est, neque testimonium adepto sufficiet ad suscipiendum doctoris gradum.

Quid ergo de his disponet sacrosancta synodus ? Eosne quibus non bene testimonium datum fuit expellet, unumquemque e gradu quem obtinuit ? Sed hoc dolorem allaturum est eorum animis qui jam consecrati sunt sanctissimæ Dei Ecclesiæ. Admittat igitur sacra et sancta synodus, ac præcunctis sanctitas tua, mi domine sanctissime, communis Pater doctorque orbis, promptum animum eorum qui jam sacrati sunt, et voluntatem quam habent, ex tota anima ministrandi sanctæ Ecclesiæ ; atque quod ipsis deest, suppleatur per tuam sanctitatem, quæ studium exsuperans ostendat. Hujusmodi autem sit studium et cura præclare dispositæ sanctitatis tuæ, boni supra cæteros cupidæ.

Ante omne aliud, communis fiat cunctorum descriptio, tam eorum qui jam perfecti sunt, digni in utroque, doctrina nempe et vita, quam eorum quibus fortassis ex alterutro aliquid deest. Hæc autem descriptio, non simpliciter ac temere fiat, sed cum scrutatione maxima, scrutatione prævia eruditi in unoquoque sermonis, bonorumque morum. Et eum qui probos mores doctumque sermonem exhiberit, adnotet sanctitas tua, veluti aliis præstantiorem. Hoc quippe modo, et qui nondum perfectus est, æmulatione jam denotati cæterisque prælati, perficietur.

Quia vero supra diximus, acceptam haberi debere alacritatem eorum qui ejusmodi non sunt, quoniam alacri animo cupiunt permanere in Ecce-

πης. Καὶ εἰ καὶ πάντες ἀξιοὶ πάσης ἱερωσύνης ἐμαρτυρήθησαν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ τινὲς τῶν τε ἐμβάθμων, καὶ τῶν περισσῶν ἰσως τοιοῦτοι οὐκ εἰσιν· ἀλλὰ τὸν μὲν ἐνάρετον βίον ἰσως ἵνα ἔχωσιν, ὡς ὀφειλόμενον πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς φυλάττειν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον τοῖς ἱερωμένοις, ἀλλὰ γὰρ ὁ διδασκαλικὸς λόγος οὐκ ἔστι παρὰ τοῖς πολλοῖς. Καὶ ἰσως τοῦτο καὶ ἐπὶ τισὶ τῶν ἱερωμένων εὐρεθίσταται.

Οἱ μὲν οὖν ἔχοντες καὶ τὸν ἐπιανειτὸν βίον καὶ τὸν διδασκαλικὸν λόγον, ἐμβάθμοι τε ὁμοίως καὶ περισσοί, ἔπει καὶ οὗτοι κάκεινοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν πληροῦσι, καὶ προκοπτεύσαντες εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην καὶ τὰ ἀρχοντίκια, καθὼς εἰρήσεται, ἀκωλύτως. Οἱ δὲ γὰρ λοιποὶ, ἀγωνιζέσθωσαν μετ' ἐπιμελείας ὅτι πολλῆς, ἵνα καὶ τὸν βίον ἐπὶ τὸ κρεῖττον βυθιζῶσι, καὶ τὸν διδασκαλικὸν λόγον καρπίζωνται· τότε δὲ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει προκοπῆς τυγχανέτωσαν ἕκαστος τούτων, ὅτε ἀξίον κατ' ἀμψότερα ἑαυτὸν ἀπεργάσεται. Εἰ γὰρ καὶ ἐμαρτυρήθη ἀξίος πάσης ἱερωσύνης, καὶ διὰ τοῦτο τῇ Ἐκκλησίᾳ προσιερώθη, ἀλλὰ τῷ μὲν ψευδῶς μαρτυρήσαντι μέμφει προστριβήσεται· ἡ δὲ τοιαύτη μαρτυρία τῷ μὴ ἔχοντι τὸν διδασκαλικὸν λόγον σὺν τῷ ἀνσιλήπτῳ, οὐ βοηθήσει ὅσον τέως εἰς τὴν ἐπὶ τοῖς μελίζονας βαθμοῦς πρόβδον. Οὕτε γὰρ τὸν διδασκαλίας δέον ὡφελήσει πάντως ἡ μαρτυρία τοῦ προσμαρτυρήσαντος τὴν τοῦ διδασκαλικοῦ δύναμιν τῷ ταύτης ἀμετόχῳ, οὕτε τῷ μαρτυρηθέντι ἀρκέσει πρὸς τὸ ἀναδέξασθαι βαθμὸν διδασκαλικόν.

Τί οὖν οἰκονομήσει ἐπὶ τοῦτοισι ἡ ἱερά καὶ ἁγία σύνοδος ; τοὺς μὴ καλῶς μαρτυρηθέντας ἐξώσει οὐ ἔτυχεν ἕκαστος βαθμοῦ ; ἀλλὰ τοῦτο λύπην ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς τῶν ἡδὴ ἀφιερωθέντων τῇ ἀγιοτάτῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἀποδεξάσθω οὖν ἡ ἱερά καὶ ἁγία σύνοδος, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀγιοσύνη σου τοῦ ἀγιοτάτου μου δεσπότη καὶ κοινοῦ Πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης, τὸ πρόθυμον τῶν ἡδὴ καθιερωθέντων, καὶ τὸ θέλειν αὐτοὺς ὁλοψύχως ὑπηρετεῖν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὸ εἰπεῖν τοῦτοισι ἀναπληρωθῆτω παρὰ τῆς σῆς αγιότητος, σπουδῆν ὑπερβάλλουσαν ἐνδεικνυμένης. Ἡ δὲ σπουδὴ ἔστω τοιαύτη καλῶς ἐχούσης τῆς ἀγιοσύνης σου ὡς τὸ καλὸν κρεῖττον πάντων βουλομένης.

Πρὸ μὲν παντὸς ἄλλου ἀδνούμιον κοινὸν γενέσθω τῶν ὅλων, τῶν τε ἡδὴ κατηρτισμένων, ἀξίων κατ' ἄμφω, λόγον τε δηλονότι καὶ βίον, καὶ τῶν ἰσως κατὰ τι τούτων λειπομένων. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἀδνούμιον, μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γένηται, ἀλλὰ μετὰ ἐρέυνης μεγίστης, ἐραυνης προηγουμένως τοῦ ἐν ἐκάστῳ διδασκαλικοῦ λόγου καὶ τοῦ χρηστοῦ ἤθους. Καὶ τὸν μὲν ἔχοντα καὶ ἦθος χρηστὸν, καὶ λόγον διδασκαλικόν, σημειωθῆτω ἡ ἀγιοσύνη σου, ὡς ἐξηρημένον τῶν ἄλλων. Τοῦτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ὁ μὴ πω καταρτισθεὶς καταρτισθήσεται, ζήλῳ τοῦ ἡδὴ σημειωθέντος καὶ τῶν ἄλλων προκριθέντος.

Ἐπει δὲ ἡδὴ ἔκωθεν εἰπομεν δεῖν ἀποδεκτέαν λογισθῆναι τὴν προθυμίαν τῶν μὴ τοιούτων, ὅτι προθύμως ἔχουσι προσκαρτερεῖν τῇ δουλείᾳ τῆς

Ἐκκλησίας, παραγγελθήτωσαν οὗτοι ὡς ἂν τοῦ λοιποῦ ἐπιμελῶνται καὶ λόγου καὶ ἀρετῆς. Καὶ οὕτως ἔν γνώσει γινόμενοι τοῦ συνοίσοντος διὰ τῆς σῆς χρηστῆς ὁμιλίας καὶ ἐπιφωνητικῆς παραγγελίας, τὸ πρόθυμον αὐτῶν ἅπαν κατακενώσουσιν εἰς τὸ μαθεῖν ἀκριβῶς καὶ τὰ θεῖα διδάγματα ἕκαστον, καὶ πρὸς τὸ χρησιότερον τὸν βίον ἑαυτῶν καταστήσασθαι, καὶ ἄξιον ἑαυτὸν ἀπαρτίσαι πάσης ἱερωσύνης, καὶ οὕτως ἀποδείξαι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίαν ἔργοις αὐτοῖς βεβαίαν.

Καὶ μὴ ἄπαξ ἡ ἐπιφωνητικὴ αὕτη ὁμιλία τε καὶ παραγγελία γένηται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις γενέσθω· καὶ ἀπαιτεῖσθω ἕκαστος· παρὰ τῆς σῆς ἀγιότητος, τί μετὰ τὰς ἐπιφωνητικὰς παραγγελίας ἐκαρπώσατο. Καὶ ὁ καρπὸν εὐθαλέστερον τῶν ἄλλων προσηνεγκῶν, ἀποδεκτὸς παρὰ τῆς σῆς ἀγιότητος λογιστέσθω, καὶ ἐγκρινέσθω, καὶ μείζονος παρὰ τοὺς ἄλλους τιμῆς ἀξιούσθω, ὅτι ἠὑπέθησεν οὗτος τῷ Κυριακῷ παραγγέλματι. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· *Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρησθε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.* Καὶ ὁ τοιοῦτος ἐπεὶ ἐζήτησεν εὖρεν, ἤτησε καὶ ἔλαβεν, ἔκρουσε καὶ ἠνοίγη αὐτῷ. Τὸν οὖν ἐκ Θεοῦ λαβόντα τοιαύτην τιμὴν διὰ τῆς οικείας σπουδῆς, δεῖ καὶ τὴν ἀγισσύνην σου τῆς προσηκούσης τιμῆς ἀξιοῦν, καὶ τῆ βασιλείᾳ μου γνωρίζαι μᾶλλον αὐτὸν, ἵνα καὶ αὕτη πρὸς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν κατὰ τὸ δυνατόν τιμὴν ἐπιδείξῃται. Καὶ ὁ τοιοῦτος γνώριμος γενήσεται πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς ὠφέλειαν οὐχ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. Μεταδίδεται γὰρ τὸ ἀγαθόν, ποῖον πρᾶξις καὶ λόγος, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ὕψεται τὸν Κύριον.

Εἰ δέ τις, ὅπερ οὐ δοκεῖ τῇ βασιλείᾳ μου, τοσοῦτον γέγονε ῥάθυμος, ὥστε μὴδὲ μετὰ παραγγελίαν, μὴδὲ μετὰ χρόνον καρπώσασθαι τι καλόν, μενέτω καὶ αὐτὸς αἰτιώμενος. Καὶ μᾶλλον αὖθις μετὰ χρόνον τιὰ ἐπιφωνηθῆτω, ὡς εἰ καὶ ἔτι αὐτοῦ ῥαθυμιά ἐμμεῖνοι, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου παντελῶς ἐκπεσεῖται. Τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν ἐσχάτως γεγραμμένων καὶ τὰς αἰσθήσεις ἤδη ἀσθενησάντων λέγει ἡ βασιλεία μου. Τοὺς τοιοῦτους γὰρ ὁ χρόνος ἀξίως συγγνώμης, ὅσον ἐπὶ τῷ μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ οὐκ εὐνοηθέντος, διὰ τὸ μὴ ἀπαρτίσθαι κατὰ τὴν διεσκαλικὸν λόγον. Ὅμως μέντοι καὶ αὐτοὶ βελτίους γενήσονται εἰ δυνατῶς ἔχουσι γυνῶναι· τέως γοῦν οὐκ ἐκδιωχθήσονται τῶν οικείων βαθμῶν· οἱ δὲ δυνάμενοι καὶ μὴ ἐπιμελόμενοι, ἑαυτοὺς ἐκδιώξουσι μετὰ τὸν προσήκουσαν χρόνον εἰ ἀδιόρθωτοι μείνωσι. Καὶ ἔκτοτε ἑαυτοῦς αἰτιάσθωσαν, καὶ μὴτε τὴν βασιλείαν μου, μὴτε τὴν σὴν ἀγιότητα, μὴτε τὴν ἱεράν καὶ ἁγίαν σύνοδον. Καιρὸς γὰρ ὑπαπλούσθω αὐτοῖς ὁ προσήκων, καὶ πρόφασιν, εἰ βούλοιντο βελτιωθῆναι, οὐκ ἔχουσι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ νῦν ὄντος πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ ἐκ τῶν ἐξωθεν εἰς τὸν κλη-

A sive servitio; admoneantur illi, ut deinceps doctrinæ virtutisque curam gerant. Sic enim notitia futuri emolumentum accepta per benignum tuum colloquium in clamatorumque hortamen, totam alacritatem suam singuli impendent tum in accurate descendendis divinis documentis, tum in vita ad meliorem statum redigenda, utque unusquisque dignum se reddat quolibet sacerdotio, eumque in modum ipsis operibus firmum ostendat testimonium quod in gratiam ipsius latum fuit.

Nec semel tantum acclamatoria homilia et exhortatio fiat; sed sæpius: item postuletur quisque per tuam sanctimoniam, quem post vocales adhortationes fructum perceperit. Qui vero fructum uberiorem cæteris offeret, suscipiendus a tua sanctitate censeatur, comprobetur, majori supra reliquos donetur honore; quia obtemperavit is Dominico monito. Ipse namque dixit Dominus: *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quærit, invenit; et petiit, et accepit; pulsavit, et apertum est ei.* Eum ergo qui per diligentiam propriam hunc a Deo accepit honorem, oportet ut sanctitas tua convenienti honore dignetur; magisque majestati meæ cognitum faciat, quo ipsa etiam competentem erga illum, ut fieri poterit, reverentiam præbeat. Istiusmodi homo toti Ecclesiæ notus fiet, ad utilitatem non solum ipsius, sed aliorum quoque plurimum. Diffunditur enim bonum; qualia sunt opus et sermo, sine quibus nemo videbit Dominum.

Sin vero quis, quod non videtur imperio meo, segnis adeo fuerit, ut neque post admissionem, neque post tempus, aliquid bonæ frugis exhibeat, maneat ipse culpatus. Magisque iterum, exacto quodam tempore, in clametur; quod si vel adhuc in negligentia sua perstiterit, a sacerdotali laterculo penitus excidat. Id porro non dicit majestas mea de capularibus senibus, jamque sensuum infirmitate laborantibus. Ejusmodi quippe, tempus concedit veniam, quantum ad non excidendum proprio gradu ob imperfectum doctrinæ sermonem. Attamen ipsi quoque proficient, si adipiscendæ scientiæ capaces sunt. Interim non expellentur a suis gradibus. At qui possunt, neque adhibent diligentiam, ipsos se ejicient, post tempus congruum, si incorrecti manserint. Unde ex tunc seipsos accusant, non vero imperium meum, nec sanctitatem tuam, nec sacram sanctamque synodum. Tempus certe conveniens pretendatur eis; et prætextum, si voluerint meliores fieri, non habeant.

Atque hæc quidem de præsentī Ecclesiæ plenitudine. Ad clerum vero introductio externorum, et

⁶ Matth. vii, 7, 8.

hoc tempore cesset, donec clerus ad definitum numerum revolvatur. Porro alia sunt officia quae ecclesiasticam aliquod manus habent : in quibus, si jubet sanctitudo vestra, collocentur qui a nonnullis offeruntur. Atque si volunt sacro ordine donari, contendant peritiam consequi omnium documentorum divinorum, sicut sacri canones sanciunt, nec non observare vitam probam et irreprehensibilem. Cumque ex iis aliquis Deo juvante dignus extiterit quovis sacerdotio, tunc testimonium accipiat, inducatur in Ecclesiae clerum, juxtaque ordinem dignus habeatur progressu.

Verum, licet majestas mea superius monuerit, ut externorum in clerum inductio cesset, quousque ad definitum numerum ille revolvatur, tamen si quis agnitus testimonioque reputatus pro viro doctrina et virtute probato, voluerit ordinari, aut aliquis boni studiosus, amborumque dictorum, doctrinae ac praeclarae vitae, curam habens, tales non prohibet admitti, sanctaeque Dei Ecclesiae consecrari.

Quid porro censet vestra sanctitas de vacantibus ordinariis clericis, deque redundantium promotione ad illorum loca? Est enim aliquis verbi gratia postremus quidem gradu, sed dignus quolibet sacerdotio, ratione sermonis ac vitae: desit esse in sacerdotali catalogo ordinarius aliquis; quis pro eo collocabitur? Qui novum dignus est quovis sacerdotio, primum autem habet gradum; aut ultimus gradu, dignus vero ob doctrinam et actionem, in ejus qui cessit ordinarii loco reponetur? Qui gradum sibi faventem habet, privatur roga, qua cum donat gradus, et maestitia adficietur. Quo pacto igitur cavebinus ne illi tristes sint, simulque dignum non contemnemus? Ambo quippe necessaria sunt, tum eum qui laboravit, non fraudari roga sua, tum eum qui dignus est, non despici: quia sic bonum inhonestabitur, et pretiosiora viliora habebantur, hincque nihili pendetur virtus.

Quocirca ad rogam progressus fiat secundum cuiusque gradum. Qui autem laudabiles sunt in sermone ac opere, ad doctrinae ministerium indu-

ρον εισαγωγή, ἀπὸ γε τοῦ νῦν σχολαστάς, ἕως ἂν ὁ κληρὸς εἰς τὸν ὄρισμένον ἀριθμὸν περιστῆ. Εἰσι δὲ ὀφείλια ἕτερα ἐκκλησιαστικὴν τινα ὑπουργίαν ἔχοντα· καὶ εἰ καλεῖται ἢ [ὑμετέρα] ἀγίωσύνη, τασσίσθωσαν εἰς αὐτὰ οἱ παρὰ τινῶν προσαγόμενοι. Καὶ εἰ βούλονται ἱερωθῆναι, ἀγωνιζέσθωσαν περὶ τὰν τε λαμβάνεντων τῶν θελῶν διδασκαλίαν πάντων, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες διαγορεύουσι, καὶ βίου ἐπιμελεῖσθαι χρηστοῦ καὶ ἀνεπιλήπτου. Καὶ ὅταν τις τούτων ἀξίος σὺν θεῷ γένηται πάσης ἱερωσύνης, τότε καὶ μαρτυρέσθω, καὶ εισαγέσθω εἰς τὸν κληρὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς προκοπῆς ἀξιούσθω κατὰ τάξιν.

Πλὴν εἰ καὶ σχολάσαι τὴν ἐξωθεν εἰς τὸν κληρὸν εισαγωγὴν ἄχρισ ἂν εἰς τὸν ὄρισμένον περιστῆ ἀριθμὸν ἢ βασιλεία μου προετρέφατο ἀνωτέρω, ἀλλ' εἰ τις ἐγνωσμένος καὶ μαρτυρημένος ἀνὴρ ἐπὶ τε τῇ κατὰ λόγον καὶ ἀρετὴν δοκιμότητι βούλεται καθιερωθῆναι, ἢ καὶ σκουδάξων τις περὶ τὸ καλὸν, καὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων λόγου καὶ βίου ἐναρτέου ἐπιμελόμενος, τοὺς τοιούτους οὐκ ἀπαγορεύει καὶ παραδίχεσθαι καὶ καθιερωθῆναι τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ.

Τί οὖν βούλεται ἡ ὑμετέρα ἀγιότης καὶ περὶ τῶν λειπόντων ἐμβάθμων κληρικῶν, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς τόπους ἐκείνων προκοπῆς τῶν περισσῶν; Ἔστι γὰρ τις καθ' ὑπόθεσιν ἔσχατος μὲν τῷ βαθμῷ, ἀξίος δὲ πάσης ἱερωσύνης κατὰ τε λόγον καὶ βίου· ἐλειψεν ἐμβαθμὸς τις τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου· τίς ἀνεκείνου ταχθήσεται; ὁ μήπω ἀξίος πάσης ἱερωσύνης γενόμενος, τὸν δὲ πρῶτον ἔχων βαθμὸν, ἢ ὁ ἔσχατος τῷ βαθμῷ, ἀξίος δὲ τῷ λόγῳ καὶ τῇ πράξει, εἰς τὸν τῷ λείψαντος ἐμβάθμου τόπον ταχθήσεται; Ὁ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ βοηθούμενος, ὑστερεῖται τῆς βόγας ἧς ὁ βαθμὸς αὐτὸν ἀξιοῖ, καὶ λυπηθήσεται. Πῶς οὖν παραφυλάξομεν καὶ τούτων τὸ ἄλλοπον, καὶ τοῦ ἀξίου μὴ καταφρονήσομεν; Ἀμφοτέρω γὰρ ἀναγκαῖα, καὶ τὸν κοπιάσαντα μὴ στερηθῆναι τῆς βόγας αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀξίον μὴ παροραθῆναι· ἀτιμάζεται γὰρ τὸ καλὸν, καὶ γίνεται τὰ ἀτιμώτερα τιμώτερα, κἀντεῦθεν καταφρονεῖται τὸ καλόν.

Ἡ μὲν οὖν εἰς τὴν βόγαν προκοπὴ γενέσθω κατὰ τὸν ἐκάστου βαθμὸν. Οἱ δὲ ἀξιόλογοι (28) κατὰ τε λόγον καὶ πράξιν, εισαγέσθωσαν εἰς τὴν τῆς διδα-

Cotelerii notæ.

(28) Ad hunc modum citatur a Balsamone, in Jure Orientali, et in Jure Græco Romano: Οἱ δὲ ἀξιόλογοι κατὰ τε λόγον καὶ πράξιν, εισαγέσθωσαν ἢ εἰσαγέσθωσαν εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας διακονίαν· καὶ διὰ τῶν διδασκαλικῶν (sic Regius liber 2519. At 2372, 2554, διδασκαλικῶν) προβαίνετωσαν εἰς τὰ ἀρχοντίκια. Subdit Balsamon: διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τελευτήσαντος τοῦ κατὰ καιροῦ πατριάρχου, οὐδὲ αὐτοὶ δύνανται διδάσκειν. Pergitur ms. Reg. 2372, 2519: Σημειῶσαι τὸν παρόντα κανόνα, καὶ θρήνησον πῶς οὐ φυλάττεται. Νομίζω γὰρ ὅτι οἱ πλείους τῶν ἀρχιερέων, οὐδὲ γινώσκουσι τίς ἐστι τὸ διδάσκειν. Ἔσο δὲ εἰδὸς ὅτι ὁ ἀγιώτατος ἐκεῖνος πατριάρχης κύριος Ἰωάννης τῶς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν, ἐδίδασκε καθ' ἐκάστην Κυριακὴν οἰκειοφώνως· καὶ εὑρίσκονται αἱ διδασκαλῖαι αὐτοῦ. Hoc est: Nota presentem canonem, et luge quod nequaquam observetur. Existimo enim plerosque pontificum neque

D scire quid sit docere. Tu vero cognoscas, quod sanctissimus ille patriarcha dominus Joannes, nostris pene diebus, propria voce docebat singulis Dominicis, ac institutiones illius reperiantur. Idque scholium aliis verbis profertur per doctissimum Beveregium ex ms. Bodleiano, hisce videlicet Σημειῶσαι τὸν παρόντα κανόνα, καὶ θαύμασον πῶς σημερον ἀμελεῖται. Ὁ γὰρ δσιώτατος πατριάρχης ἐκεῖνος κύριος Ἰωάννης ὁ τοῦ Χαλκηδόνος καθ' ἐκάστην Κυριακὴν ἐδίδασκε. Διδ καὶ εὑρίσκονται αἱ διδασκαλῖαι αὐτοῦ ἐν βιβλίῳ ἰδιαιτάτῳ. Nota presentem canonem, et mirare quo modo hodie negligitur. Nam sanctissimus ille patriarcha dominus Joannes, cognomento Chalcedonius, quilibet Dominica die docebat. Quamobrem etiam Sermones ejus in peculiari libro inveniuntur. Porro Joannis Chalcedonii opus istud cum aliis mss. pluribus ante annos aliquot ex Oriente in gazam regiam delatum est.

σκαλίας διακονίαν, καὶ διὰ τῶν διδασκάλων προβι-
νέσθωσαν εἰς τὰ ἀρχοντικά. Ἀφορισθῆτω δὲ τοῖς
ἐδασκάλοις καὶ τὸ προσήκον σιτηρέσιον. Ἄξιός
γάρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ, καθὼς γέγρα-
πται. Ἐργάτης δὲ μὴ τυγχάνων μισθοῦ τοῦ προσή-
κοντος, ἔοικε ἀδικεῖσθαι· καὶ δοκῶν ἀδικεῖσθαι, πα-
θαίνειται ἴσως τὸν λογισμὸν ὡς ἄνθρωπος, κἀντεῦθεν
καὶ περὶ τὴν γνῶσιν βραθυμότερος γίνεται. Καὶ ἐμπο-
διζόμενος, πῶς μετ' ἐπιμελείας τὴν διδασκαλίαν
ποιήσεται; μὴ μετ' ἐπιμελείας δὲ τὴν διδασκαλίαν
ποιούμενος, πῶς μεταδώσει τῆς ἐκ ταύτης ὠφελείας
τῷ λαῷ; Καὶ λοιπὸν ἀπομένει ἡ διδασκαλία τοῦ
ὀρθοῦ δόγματος καὶ τοῦ χρηστοῦ ἤθους ἀμετάδοτος
τοῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Καὶ τὸ ἐκ τούτου κακὸν
ἡμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς κρειττότως γινώσκετε.

Τυποὶ δὲ τοῖς διδασκάλοις καὶ ἡ βασιλεῖα μου ὡς
ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγῶνᾶ ὑποδοσόμενοις σιτηρέσιον
ἤρουν ἐκάστῳ αὐτῶν ἀνά (29) λίτρας τρεῖς, καὶ
ἀνὰ σίτου μοδίους πενήτηκοντα, εἰς περισσοτέραν
παρηγορίαν αὐτῶν, ὥστε καλῶς μεταδίδοναι τούτους
τῷ λαῷ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος καὶ τῆς χρηστῆς
πολιτείας. Καὶ ὅσοι μὲν τῶν τοιοῦτων διδασκάλων,
ἔχοντες θηλονότι βίον ἐνάρετον, καὶ τὴν τοῦ διδασκα-
λικοῦ λόγου δύναμιν, προθυμοῦνται γενέσθαι ἱερεῖς,
γενέσθωσαν. Καὶ ἐχέτωσαν μὲν οὗτοι τιμὴν ἕν τε
ταῖς εἰσόδοις καὶ ἐν ταῖς καθέδραις· ἐμβάθμοι μὲν
ὄντες, κατὰ τοὺς οἰκείους βαθμούς· περισσοὶ δὲ,
εὐθύς μετὰ τοὺς ἐμβάθμους, τῶν ἄλλων θηλονότι
περισσῶν προτιμώμενοι, ὡς ἐκπροσωποῦντες τῷ
μεγάλῳ ἀρχιερεῖ (30). Ἀκούομεν γὰρ τὸν πληροῦντα
τὴν τόπον τούτου μεγίστην αἰετὴν εἶχειν τιμὴν, καὶ οὐ-
δεὶς πρὸς τοῦτο δυνήσεται ἀνταπεῖν.

Ἐπιβλεπέτωσαν δὲ καὶ τὰς γειτονίας, μὴ μόνον
διδάσκοντες τὸν λαὸν καὶ ὑποτιθέντες ἅπασιν τὸ κα-
λὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἴσως διαβεβλημένου βίου εὐρίσκο-
μούς· ἀναστέλλοντες, ποτὲ μὲν διὰ συμβουλῆς ὡς
τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἔχοντες, ποτὲ δὲ δι' ἀναφορᾶς
αὐτῶν εἰς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην, ἐκείνου δὲ εἰς
τὴν βασιλείαν μου, ἣ καὶ τοὺς τὰς ἐν τῇ μεγαλοπό-

¹ Luc. x, 7.

Cotelerii notæ.

(29) Locum procul dubio mutilum integritati
suzæ reddidi ex Balsamone, et utroque Jure. Habet
autem codex noster pro νομισμάτων hic et infra, D
duplex v, cum duplici o superposito; quo pacto
in aliis etiam mss. interdum reperi. Certe eo ms.
e quo edidi t. I Nomocanonem, can. 470, duplex v
cum duplici o supra, significat νομισματα, et v cum
o super νόμισμα, ut patet ex canone sequenti in quo
νόμισμα integre habetur. In epistola vero Michaelis
Cerularii ad Petrum Antiochenum, ubi codex
1605 præfert v habens supra se duplex o, exemplar
2576 ostendit νομισματα. Quo in loco abbreviata
scriptio fraudi fuit Baroniano interpreti, ut pu-
laret νόμισματα esse. Alibi N designat νόμισμα, et
NN, νομισματα. Sed in Balsamonis exemplaribus
Regiis loco νομισμάτων cernitur littera τ, generis
supra se litteram χ quemadmodum in Orientali
jure, et alibi. Atque ut ea de scriptura omissis
aliorum sententias meam proponam suspicionem,
opinor, significari per illam notam, τῶν χρυσίων,
vel τοῦ χρυσίου et χρυσῶ: ex interpretibus autem
eos qui verterunt legaminum, perperam conjecisse

A cantur, perque docendi munera provehantur ad
dignitates et officia. Assignetur vero doctoribus
conveniens annona. *Dignus est enim operarius mer-
cede sua, sicut scriptum est* ¹. Operarius sane con-
gruam mercedem non consecutus, injuria affici
videtur; injuria affici visus, cogitatione forsitan com-
moveatur tanquam homo; indeque circa scientiam
segnior evadit. Atque impeditus, quo modo cum
diligentia munere doctoris fungetur? cum dili-
gentia vero non docens, qua ratione utilitatem inde
provenientem populo afferet? De cætero doctrina
recti dogmatis proborumque morum non commu-
nicatur cum animabus hominum. Quodque hinc
oritur malum, vos pontifices rectius intelligitis.

B Decernit autem meum imperium doctoribus,
tanquam supra cunctos laborem subeuntibus,
annonam, seu eorum cuique libras tres, et fru-
menti modios quinquaginta, in abundantius ipso-
rum solatium, ut recte populo tradant tum ortho-
doxam doctrinam, tum bene vivendi rationem. Et
quotquot ex hujusmodi doctoribus, decorati vide-
licet vita virtutibus instructa, cum sermone docto-
rem decente, desideraverint fieri sacerdotes, fiant.
Habeantque illi honorem in introitibus, in sedibus;
si ordinarii sint, juxta gradus suos; si redundantes,
statim post ordinarios; nimirum præ cæteris redun-
dantibus honorati, tanquam magni pontificis
repræsentantes personam. Audimus enim, quæd
qui illius locum supplet, maximum semper habeat
honorem; nec poterit quispiam ad hoc contradicere.

Circumspiciant quoque vicinas regiones; nec
modo populum doceant, cunctisque suggerant
bonum, sed etiam coerceant eos, si qui sunt, quo-
rum vita accusationi obnoxia inveniatur; interdum
per consilium, ut efficaci sermone præditi; inter-
dum referendo ad sanctissimum patriarcham, qui
imperio meo significabit; aut ad eos qui magistratus

τῶν χιθῶν; eos qui *asperorum*, τραχέων, minori
errore; (Rationale imperii sub hoc Alexio; τὸ
μὲν χάραγμα νόμισμα διὰ τραχέων ἀσπρων νομι-
σμάτων ἀπαιτεῖσθαι); illos denique qui *aureorum*
interpretati sunt, recte legisse τῶν χρυσίων, quod
idem est ac τῶν νομισμάτων codicis nostri, et ms.
Æloniensis apud Beveregium. Potes etiam hoc no-
vellæ loco μόδια scribere, sequendo librum Amer-
bachianum cum Regio 2554. — Quæ uncis inclusa
sunt Cotelerius ex Balsamone supplevit. Sed ἀνά
νομισμάτων λίτρας τρεῖς non recte dicitur; νομι-
σμάτων certe delendum est. ZACH. A LINGENTH.

(30) Inserendum pulo, Ἔστω καὶ αὕτη τοῖς δι-
δασκάλοις ἀπονεμεμένη τιμὴ, τὸ εὐθύς μετὰ τοὺς
ἀρχοντας ἴσταται, τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ πα-
ριταμένους, ὡς ἐκπροσωποῦντας αὐτῷ. *Sil autem et
hic doctoribus honor tributus, ut statim post officia-
les proximi patriarchæ sanctissimo assistant, tanquam
ejus personam repræsentantes.* Si quidem apud Bal-
samonem eam lectionem exhibet cod. Reg. 2519,
confirmatque alter 2572, ostendendo, ἔστω καὶ αὕτη
τῶν διδασκάλων ἀπονεμεμένη, etc.

in magna urbe gerunt, quando videlicet negotium manum potestatemque civilem requiret. Debent etiam visitando populum, omnino notos habere patres illorum spirituales, ut ne pro pastoribus lupi reperiantur quidam ex iis qui confessiones hominum excipiunt. Ad hæc iidem doctores, ut fide digni habiti, non laicis duntaxat utilitatem præbent, verum etiam monachis. Apud hos enim pari modo quædam indigent correctione.

Cæterum nullus ita condignorum doctorum, tardus sit ad sacerdotalem gradum suscipiendum, quo sic plebi sermonem doctrinæ impertiat, ex monito magni pontificis; sed potius alacriter ad id feratur, tanquam ad rem quæ ex ordine ecclesiasticæ disciplinæ fit. Nam licet humano respectu videatur nunc nonnullam submissionem continere sacerdotium, attamen non ita veritas habet; sed irrationabilem penitus consuetudinem secutus quis, honorem pro deonestamento ducit. Quis enim recte sentiens, non agnoscat excelsiorem sacrali cœtus gradum? quod sicut pontifex sacerdote major est, ita sacerdos diacono. Tametsi protodiaconus aliquis existat, primus quidem diaconorum est, at posterior postremo sacerdotum. Sacerdos una cum pontifice sedet: diaconus astat et ministrat. Proinde qui dignus est diaconus, prompto animo ad presbyteratum accedet.

Tribuit autem majestas mea hisce doctoribus qui sacerdotes ordinati fuerint, majorem annam, nimirum singulis solidorum... Qui vero adhuc recusaverint excelsam sacerdotii suscipere dignitatem, et diaconi exstiterint, admittant doctrinæ ministerium, modo scilicet idonei sint in sermone ac virtute. Accipient porro isti dictum supra solatium laboris sui, in stationibus atque in ingressibus proprios gradus suaque loca retinentes. Cæterum qui cooptandi sunt in doctores, per delectum promoveri debent, ut sincerum doctrinæ sermonem vitamque irreprehensam obtineant. Dum enim dignus præteritur, indignus provehitur, hoc conciliat tum condemnationem ei qui prætulit indignum, dignum despexit, tum animæ intolerabile damnum iis quibus indignus doctor præest. Doctorem quippe imperium meum, ut superius dictum est, dignum nominat et decernit, nempe cæteris præstantiorem, non vero qui talis non est.

Ut autem dignis abundemus, si inter laicos vel monachos inventus fuerit aliquis præceptoris doctrina vitæque inculcata instructus, ut nihil ei desit ad sacerdotium, vocetur ac promoveatur, quando nimirum ecclesiasticis erit commendator. Et vero monachi nihil interfuerit, nec de sede, nec de statione, aut introitu. Cæterum forsan nonnemo

λει διοικούντας ἀρχάς, ὅτε καὶ χειρὸς δηλονότι καὶ ἐξουσίας δέχεται τὸ πρᾶγμα πολιτικῆς. Δεῖ δὲ αὐτοὺς ἐπισκεπτομένους τὸν λαόν, καὶ ἵνα πάντες [ἀπὸ πάντων?] γνωρίμους ἔχωσι τοὺς πνευματικοὺς Πατέρας αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀντὶ ποιμένων λύκοι εὐρεθῶσι τινες τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀναδεχόμενοι. Οἱ δὲ αὐτοὶ διδάσκαλοι οὐ μόνον ὡς τὸ ἀξιόπιστον ἔχοντες, τοῖς λαϊκοῖς τὴν ὠφέλειαν παρέξουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μοναχοῖς. Δεῖται γὰρ καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἕνια διορθώσεως.

Μηδεὶς δὲ τῶν οὕτως ἀξίων διδασκάλων ἀπροθύμος ἔσται εἰς τὸ γενέσθαι ἱερεὺς, καὶ οὕτως κατὰ παρὰδιδόναι τῷ λαῷ τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου κατὰ προτροπὴν τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, ἀλλὰ μᾶλλον προθυμείσθω εἰς τοῦτο ὡς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας γινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔδοξε νῦν ἔχειν ὑπόπτωσιν τινα ἢ ἱερωσύνην, πλὴν οὐχ οὕτως ἔχει καὶ ἡ ἀλήθεια· τῇ δὲ παραλόγῳ συνηθείᾳ πάντως ἀκολουθῶν τις, κρίνει τὴν τιμὴν ἀτιμίαν. Τίς γὰρ τῶν εὐ φρονούντων οὐκ ἐπιγινώσκει τὸν ὑψηλότερον βαθμὸν τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου; ὅτι ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς μείζων ἐστὶ τοῦ ἱερέως, οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ διακόνου. Κἄν πρωτοδιάκονός τις εἴη, πρῶτος μὲν τῶν διακόνων ἐστίν, ἔσχατος δὲ τοῦ ἐσχάτου τῶν ἱερέων· ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς συνεδριάζει τῷ ἀρχιερεὶ· ὁ δὲ παρέστηκε καὶ ὑπηρετεῖ. Λοιπὸν προθύμως καὶ ἀξίως διάκονος εἰς τὸ πρεσβυτερεῖον εἰσελεύσεται.

Ἀπονέμει δὲ τοῖς τοιοῦτοις διδασκάλοις τοῖς γενομένοις ἱερεῦσιν ἢ βασιλεία μου καὶ μεῖζον τῷ σιτηρέσιον (31), ἧγουν ἐκάστῳ νομισμάτων. Οἱ δὲ μὴ προθυμούμενοι εἶτι τὸ τῆς ἱερωσύνης ὑψηλὸν ἀξίωμα δέξασθαι, καὶ ἐν διακόνους ὄντες, ἀναδεχέσθωσαν τὴν τῆς διδασκαλίας δικονίαν, ἱκανοὶ δηλονότι κατὰ τε λόγον ὄντες καὶ ἀρετὴν. Λήφονται δὲ οὗτοι τὴν ἀνωτέρω εἰρημένῃν παραμυθίαν τοῦ κόπου αὐτῶν ἐν ταῖς στάσεσι καὶ ἐν ταῖς εἰσόδῃσι τοὺς οικείους βαθμοὺς καὶ κόπους ἔχοντες. Οἱ ὀφείλοντες δὲ προχειρίζεσθαι διδασκαλοὶ, κατ' ἐπιλογὴν ὀφείλουσι προχειρίζεσθαι, ἵνα καὶ τὴν διδασκαλικὸν λόγον ἀκέραιον, καὶ τὸν βίον ἔχωσιν ἀνεπίληπτον. Εἰ γὰρ ὁ ἀξίος παρορᾶται, καὶ ὁ ἀνάξιος προσιθάζεται, κρίμα προξενεῖ τοῦτο τῷ προκρίναντι μὲν τὸν ἀνάξιον, παρορῶντι δὲ τὸν ἀξιον, καὶ ζημίαν ψυχικὴν ἀφῆρητον οἷς ὁ μὴ ἀξίος διδασκαλὸς ἐφίσταται. Διδάσκων γὰρ ἢ βασιλεία μου τὸν ἀξιον, ὡς ἀνωθὲν εἴρηται, ὀνομάζει τε καὶ τυποῖ, τὸν κρεῖττονα δηλονότι τῶν ἄλλων, οὐ μὴν τὸν μὴ τοιοῦτον.

Ἴνα δὲ εἴη εὐπορία τῶν ἀξίων, καὶ ἀπὸ τῶν λαϊκῶν, καὶ ἀπὸ τῶν μοναχῶν ἐὰν εὐρεθῇ τις ἔχων καὶ τὸν διδασκαλικὸν λόγον καὶ τὸν ἀνεπίληπτον βίον ὥστε μὴ κωλύεσθαι εἰς ἱερωσύνην, καλεῖσθω καὶ προχειριζέσθω, ὅτε ἀξιολογώτερος δηλονότι ἐστὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας. Τῷ γε μὴ μοναχῷ οὐδὲν οὕτως περὶ καθέδρας οὕτως περὶ στάσεως ἢ εἰσόδου διοίσει. Εἴποι:

Cotelerii notæ.

(31) Ms., σιτηρέσιον, et supra, ρεσ μετρ. ut sit aut σιτηρέσιον, aut σιτομέτριον. Mox si demas numeros, facile erit lacunam complere, ex iis quæ

dicta sunt paulo ante ad superiorem, ponendo nimirum νομισμάτων λίτρας, καὶ σίτου μοδίους vel μόδια.

δι' ἂν τις ἴσως περὶ τῶν κεκληρωμένων ἤδη, μήπω δὲ κατηρτισμένων κατὰ τε λόγον καὶ πράξιν, ὡς παρὰ τοὺς θείους κανόνας ἡ Ἐκκλησία τούτου; ἐτι νῦν παραδέχεται. Ἀλλὰ σκοπησάτω ὅτι τὸ ἐκ μακρῶν χρόνων γινόμενον, κἀντεῦθεν ὡς ἔθος κρατήσαν, εἰ καὶ παράλογον ὡς ἀπεναντίας τοῖς θείοις κανόσι γινόμενον, εἰσδέχεται τὴν δ. ὀρθωσιν δι' οἰκονομία; ἀρίστης τὸ ἄλυπον πᾶσι περιποιουμένης. Οὐκ ἄρα τοῦ εἰκότος ἀπέδουσα δόξειεν ἂν ἡ οἰκονομία. Οὐ γὰρ τὴν παράλογον δεχόμεθα, οὔτε μὴν τοῦτο προρεπόμεθα γίνεσθαι, ἀλλὰ μάλλον τὸ μὴ καλῶς γινόμενον ἐπιτρέπεται διορθωθῆναι ἡ βασιλεία μου· ἐθέλει γὰρ εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ἄλλοις καλοῖς, ἀλλ' ἐν τούτῳ γοῦν τῷ ἀναγκαισιτάτῳ, ὡς εἰς τὴν εὐσέβειαν ἀφωρῶντι, σύμβουλος καὶ συνεργὸς ὑμῖν γενέσθαι εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἐπὶ τούτοις ἀναγνώσθητω καὶ τὸ τοῦ Νομοκάνωνος βιβλίον (32) ἅπαν ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας συνόδου· καὶ ἀπὸ τῶν παραθεωρουμένων νῦν θείων κανόνων οἱ μὲν πρὸς εὐσέβειαν ὀρώντες, καὶ τι συστατικὸν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος παραβιδόντες ἡμῖν, παντὶ τρόπῳ ἀνανεωθέντες, τηρεῖσθωσαν· οἱ δὲ λοιποὶ παρεκβληθέντες δοθήτωσαν καὶ τῇ βασιλείᾳ μου, ἵνα κοινή τῇ ὑμετέρᾳ ἀγίότητι περὶ τούτων συνδιασκεψαμένη, τὴν δέον οἰκονομήσῃ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ τὸν περὶ τῶν μοναχῶν τῶν ἐν ταῖς ρύμαις καὶ ταῖς τριόδοις περινοστοῦντων ἀνακαινισθέντα δεῖ συντηρεῖσθαι.

Ταῦτα οὐκ εἰκὴ καὶ μάτην ἡ βασιλεία μου ἔγραψεν· οὐδὲ ὥστε μένειν ἐν λόγοις καὶ γράμμασιν, ἀλλὰ πρὸς ἔργον τελείων. Ἔργον δὲ τελείον ἔστιν, ἔταν τὸ παραλόγως γινόμενον διόρθωσιν δέχεται. Δοκεῖ δὲ τῇ βασιλείᾳ μου, μάλλον δὲ εἰ καὶ τολμηρὸς ὁ λόγος, κατάληψιν ἔχει αὐτῆς τελείαν, ὅτι θεὸς διανέστη ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑποθέσει, καὶ γενέσθαι τῆν

Cotelerii notæ.

(32) Non solum dicitur Nomocanon, sed et Nomocanonum, teste Balsamone multis in locis. Unum prodecum ex codice Regio signato 2372, quandoquidem Latine tantum exstat. Ἐν τῷ πε' κανόνι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ait Theodorus ad canonem Trullanum 2: Καὶ ἐν τῷ παρόντι κανόνι διελήφθησαν ποτα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Νέας ὀφείλουσιν ἀναγινώσκεισθαι. Ἐπεὶ δὲ εἶδον μέγαν ἄνθρωπον προσκομίζοντα Νομοκάνονον ἔργον κατεστρωμένους τοὺς διὰ Κλήμεντος κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ νεαρὰς διαφόρους τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, μὴ δεχθείσας εἰς τὴν ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων, παρεγγυῶμαι πᾶσι τοῖς μέλλουσι ἀναγινώσκειν Νομοκάνονον, μὴ προσχεῖν τοῖς παλαιότεροις βιβλίοις τῶν Νομοκάνωνων, ἀλλὰ ἀναγινώσκειν τὸ παρὰ τοῦ πατριάρχου τοῦ Φωτίου πονηθὲν, καὶ εἰς τοὺς ἐδ' τίτλους διατρούμενον· τὸ δὲ Νομοκάνονον τὸ συμπρωσάσαν εἰς ἑπτὰ τοῖς νόμων καὶ τῶν κανόνων, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἔχοντα νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπρακτήσασας, καὶ μὴ δεχθείσας ἐν τοῖς βασιλικαῖς, καὶ ἄλλοις τινῶν νόμοις; ἐκ τῶν κωδικῶν καὶ τῶν διγέστων, καὶ δοκοῦντα καταπλουτίζεσθαι ὑπὸ πολυλογία; εἶδον γὰρ μὲν ἡμῖν τοιαῦτα βιβλία παρὰ πολλοῖς ἀξιολόγοις ἀνδράσι· μὴδὲ λόγου ἄξιον, ὡς κινδυνότερα καὶ ἀπειροπάγια· ἀλλ' ἐπιτρέπειν τὴν τοῦτων ἀπόλειαν. Hoc est, In canone 85 sanctorum apostolorum, et in presentium canone expositum est, quoniam libri Veteris et Novi Testamenti legi debeant. Quoniam autem vidi magnum hominem afferentem Nomocanonum quod positos habebat san-

A dicit de iis qui jam clero ascripti, nondum perfecti sunt in verbo et opere, quod contra divinos canones etiam nunc ab Ecclesia recipiantur. Verum consideret, quia quod a longo tempore fit, indeque instar consuetudinis obtinuit, quamvis citra rationem sit, ut nempe contrarium sacris canonibus, admittet correctionem per optimam dispensationem quæ cunctos a tristitia eximit. Neque videatur œconomia a jure discrepare. Non enim quod a ratione alienum est recipimus, aut fieri hortamur, quinimo quod male geritur corrigi demandat mea majestas. Quia cupio, si non in aliis bonis, saltem in hoc maxime necessario, ut ad pietatem spectante, vobiscum consulere et operari ad boni complementum.

B Insuper his, Nomocanonis totus liber legatur coram sacrosancta synodo: atque e neglectis nunc canonibus divinis, qui ad pietatem respiciunt, aut nonnihil ad stabilimentum recti dogmatis tradunt nobis, omni modo renovati, observentur; reliqui selecti offerantur imperio meo, ut una cum sanctitate vestra de iis facto examine, quod par est disponat. Cum aliis vero etiam ille ad monachos in vicis ac triviis vagantes pertinens renovari debet ac servari.

Hæc non temere et frustra scripsit imperium meum; neque ut duntaxat in verbis litterisque maneat, sed ut perveniant ad opus perfectum. Perfectum autem opus erit, quando quod perperam fit admittet emendationem. Videtur porro imperatoris meæ potestati, imo, quamvis audax sit oratio, certus omnino sum, quod Deus in hoc proposito

Ctorum apostolorum per Clementem canones, diversasque imperatoris Justiniani novellas in Legum repurgatione non receptas, moneo omnes qui Nomocanonum lecturi sunt, ne antiquioribus Nomocanonum libris mentem adhibeant; sed id quod a patriarcha Photio est elaboratum, et in quatuordecim titulos divisum, legant: Nomocanonum autem, quod in quinquaginta titulos rededit leges et canones, itemque reliqua Nomocanona, quibus Justiniani novellæ abrogatæ nec in Basilicis receptæ, et aliæ quædam leges e codice ac Digestis desumptæ continentur, quæque videntur multiloquio locupletari (innumerares enim tales libros vidi apud multos non aspernandos homines) nihil faciant, ut quæ sint periculosa et refugienda; sed ea perire sinant. Legito doctissimum Beveregium ad memoratum Trullanum canonem. Inveni in alio ms. Regio num 2198, Στίχοι πολιτικοὶ τοῦ σοφωτάτου Μιχαήλ τοῦ Ψελλοῦ. Σύνοψις τοῦ Νομοκάνωνου. Ubi libri impressi exhibent Νομοκάνονος, dissentientibus exemplaribus etiam aliis; quod videre est apud Allatum in *Diatriba de Psellis*, Niconis Pandectes, ejusdem Regiæ bibliothecæ ornamentum, cap. 8: Ἐκ τοῦ Νομοκάνωνου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἐὰν δυσασπαστως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἐθῶν, etc. (ex canone S. Basilii 84) cap. 57, et alibi, Ἐκ τοῦ Νομοκάνωνου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Adde Nilum Doxapatricum ex Allatio *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis consensione* lib. 1, cap. 24, n. 1, c. 409.

excitatus est, ac peragi mali correctionem comprobavit; tantumque se propter nos nunc etiam demisit, ut exhortetur nos pro ovili suo, cujus gratia incarnatus est, carne passus, proprium sanguinem fudit, ignominiosam pertulit mortem; uique non exsurgentibus ad bonum, sed in nostra segnitie permanentibus minetur horrenda maxime.

Itaque nec majestas mea prorsus patietur prorogari adhuc ecclesiastici status emendationem; sed in eos qui posthac impedimento futuri sunt quominus corrigatur, canonica censura proferetur. Nec suspicetur ullus, ex affectu loqui hæc meam majestatem. Dei gratia, non fovet adversus quemquam inimicitiam, neminem odio prosequitur, neminem condemnat; sed solummodo adversus hoc indignatur facinus; nec sustinet eversam videre ecclesiasticam Christianamque disciplinam.

Et vero beatus es, sanctissime domine mi, adhucque redderis beator, si cum aliis quæ præclare gessisti, hæc etiam superius scripta perfeceris. Vosque, Deo charissimi pontifices, pari modo beati eritis, si hac in parte una cum sanctissimo patriarcha et principe pastorum vestro uti decet fueritis operati, vestrum officium firmiter in electionibus adimplentes, atque si hæc omnia in vestris provinciis instauraveritis. Non enim in magna urbe duntaxat, verum etiam in cunctis Romanæ ditioni subjectis regionibus vult imperium meum ista obtinere ac habere vim; atque hæc scripturam exponit pro communi lege et sanctione: non aliquid novi circa ecclesiasticas sacrasque res introducens; sed a divinis apostolis et sacris Patribus definita, atque canonicè decreta, per negligentiam vero despecta, jamque fere omnino ignorata, renovans atque confirmans.

Et noverint cuncti deinceps, quod quicumque amplius hisce contrarium aliquid per provinciam sibi subjacentem, in electione aut ordinatione aut alia consignatione cujuslibet ecclesiastici gradus, perpetraverit, citra veniam censuræ per sacros canones latæ submittetur. Oportet præterea ut laude digni sacerdotes collocentur in vicorum

Cotelerii notæ.

(33) Hoc est Ecclesiis parochialibus. Quo in sensu catholicam Ecclesiam et catholicas Ecclesias multi nominant. Exempli gratia Leo imperator novella 4, et Index Goaricus Officiorum ecclesiasticorum. Το καθολικόν dicitur ab anonymo illo Græculo qui de locis Hierosolymitanis scripsit, Τέσσαρες νεώς, οί και καθολικοί λέγονται. Joannes Anagnosta *Excidii Thessalonicensis* cap. 20. Atque hic corrigendus Balsamon Responsione ad interrogationem 15 Marci Alexandrini. Διαώριστο, inquit agens de Leone imperatore, εν δ' και ιε' νεαρά θεσμοθεσία αυτού, μη μόνον εις τας εκκλησίας, αλλά και εις τους ευκτήριους οικους άδιαστίτως ιεροτελεστίας και βαπτίσματα γίνεσθαι. Rectius enim scripti codices, εις τας καθολικας εκκλησίας, et άδιστάτως, quorum prius habet Latina interpretatio et jus Orientale; posterius vero retinetur in scholio ad titulum 6, sect. 2. Epitomes canones Armenopolianæ: *Definivit in 4. et 15 novella, non tantum in catholicis ecclesiis, sed et in oratoriis quibus haud*

διόρθωσιν ηυδόκησε του κακού, και τσοούτον εαυτόν δι' ημάς και νυν εταπεινώσεν, ώστε και παρακαλείν ημάς υπέρ της ιδίας ποίμνης, δι' ην και ενηνορώπησε, και σαρκί επαθε, και το εδιον αιμα εξέχεε, και θάνατον υπέστη τον επονειδιστον, και μη διανισταμένοις προς το καλόν, αλλά τη αυτών βραθυμίε εμμένουσι, και τά φρικωδέστατα απειλείν.

Ούκοϋν ούδὲ ἡ βασιλεία μου ἀνέζεται ὀλω; ἔτι παρεκτανθῆναι τὴν διόρθωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως; ἀλλὰ τοῖς ἐμποδίζουσι τοῦ λοιποῦ πρὸς τὸ ταύτην κατορθωθῆναι, κανονικὴ εὐθύνη ἐπενεχθήσεται. Καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ κατὰ πάθος λέγειν τὴν βασιλείαν μου ταῦτα. Οὐκ ἔχει γάρ, Θεοῦ χάριτι, πρὸς τινα ἔχθραν, οὐδένα μισεῖ, οὐδένα κατακρίνει· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο μόνον παθαίνεται τὸ γινόμενον· και οὐκ ἀνέζεται ὄραν τὴν ἐκκλησιαστικὴν και Χριστιανικὴν κατάστασιν καταλυομένην.

Μακάριος δὲ εἶ, ἀγιώτατέ μου δέσποτα, και ἔτι μακαριώτερος ἀναδειχθήσῃ, εἰ μετὰ τῶν ἄλλων ὧν κατώρθωσας, και ταῦτα ἂ ἀνωτέρω γέγραφα ἀποτελέσεις. Καὶ ὑμεῖς, θεοφιλέστατοι ἀρχιερεῖς, ὁμοίως μακάριοι ἔστε, εἰ πάντα ὅσα τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ ἀρχιποίμειν ὑμῶν ὡς εἰκὸς συνεργήσατε, τὸ ὑμέτερον ἀνεπισφαλῶς ἐν ταῖς ψήφοις πληροῦντες, και πάντα ταῦτα και ἐν ταῖς ἑμετέραις ἐπαρχίαις κατορθώσετε. Οὐ γάρ ἐν τῇ μεγαλοπόλει μόνον, αλλά και ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτειαν χώραις βούλεται ἡ βασιλεία μου ταῦτα κρατεῖν τε και ἐνεργεῖν, και νόμον καινὸν και θέσπισμα τὴν παρούσαν γραφὴν ἐκτίθεται· οὐ καινὸν τι ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς και ιεροῖς παρεισάγονσα πράγμασιν, αλλά τὰ τοῖς θεοῖς ἀποστόλοις και τοῖς ιεροῖς Πατράσιν ὀρισθέντα τε και κανονισθέντα, ἀμελεία δὲ πικραθεωρηθέντα, και ἤδη σχεδὸν τελείως ἀγνοηθέντα, ἀνανεοῦσα τε και κρατύνουσα.

Και ἴστω πᾶς τοῦ λοιποῦ, ὡς ὅστις ἂν ἔτι ἄναντιον τι τοῦτοῖς ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν ἐνορίᾳ ἐν ψήφῳ ἢ χειρῶν ἢ ἐτέρῳ σφραγίδι ἐκκλησιαστικοῦ βαθμοῦ οὐδοίτινος διαπράξῃται, ἀσυμπαθῶς τῇ ἐκ τῶν θείων κανόνων εὐθύνη ὑποκασεῖται. Δεῖ δὲ και ἀξιολόγους ιερεῖς ἐγκαθιδρυθῆναι ταῖς τῶν χωρίων καθολικὰς ἐκκλησίαις (33), ὡς ἂν αὐτοὶ πάλιν οἱ ιερεῖς φωτίσωσιν,

Dubie sacramenta et baptismata peragi. Interrogatio 15 Marci Alexandrini: Αἰχμάλωτοι Λατίνοι και ἕτεροι παρουσιάζουσιν εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας ἡμῶν, και ζητοῦσι μεταλαβεῖν τῶν θείων ἀγιασμάτων. *Captivi Latini et alii ad nostras accedunt catholicas ecclesias, et participes fieri postulant divinum sacramentorum.* Vide in eodem jure Græcorum Romano *Meditata* Balsamonis p. 457, 477, et nota ad p. 457 bis καθολικῶν ἐκκλησιῶν male verti *ecclesiarum in genere*; p. vero 477 innotari τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας τῶν πόλεων. Omnino autem præteriri non debet locus Germani CP. Juris ejusdem p. 235, in quo Ecclesiarum divisio continetur, in monasteria, ecclesias catholicas, et oratoria: Κιν μοναστήρια ὡς, κιν ἐκκλησία καθολικα, κιν ευκτήριοι οἶκοι. Interdum tamen ecclesie catholice vocantur ecclesie patriarchales, metropolitanice, episcopales et chatedrales. Qua de re ad observationem eximii hominis Henrici Valesii in *Hist. Eccl. Theodori* Lectoris lib. 1 de ecclesia patriarchali, Me-

τὸν λαόν, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου κηρύγματος πᾶσι μεταδίδωσιν [f. μεταδιδῶσιν], ἵσως δὲ οὐκ εὐπορήσετε τοιοῦτων ἀνθρώπων ἐξ ἀρχῆς. Ἄλλ' ἐπιμεληθίντες καθ' ὑπερβολὴν, τάχιον καταστήσετε ἀνθρώπους ἀξιούς τοῦ μεταδιδόναι καὶ ἑτέροις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διαφωτίζειν τὸ ὀρθόδοξον κήρυγμα. Σκοπητέον γὰρ δι' ἣν αἰτίαν οἱ ἀπόστολοι τὴν οἰκουμένην περιέτρεχον· δι' οὐδὲν ἕτερον. πάντως, ἢ διὰ τὸ μεταδιδόναι τοῦ ὀρθοῦ κηρύγματος παντὶ τῷ λαῷ.

Δεῖ τοίνυν καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς τὴν ἐκείνων τιμὴν διαδεξαμένους, ἕκαστον ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν ἐνορίᾳ ὁμοίως ποιεῖν. Ἐπει οὐδὲ πρὸς ὕβριν τοῦτο ἐστὶ τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς μεγίστην τιμὴν, ὅταν καὶ εἰς κατάλυμα πένθητος εἰσέλθῃ, καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἐρευνήσῃ, καὶ πρὸς θεοσέβειαν (34) αὐτὸν ἀναγάγῃ. Μιμητῆς γὰρ γίνεται ὁ τοιοῦτος ἀρχιερεὺς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τούτοις μᾶλλον πληροῖ τὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος. Ἄλλὰ καὶ τὸ κανονικὸν (35) διὰ τοῦτο ἀφωρίσθη τοῖς ἀρχιερεῦσιν, ἵνα διερχόμενος ἕκαστος καὶ διδάσκων, ἐξ αὐτοῦ διατρέψεται. Γνωρίζετω οὖν πᾶς ἀρχιερεὺς, ὅτι πρὸς κόπον ἀπεδύσατο τὸ τοιοῦτον πνευματικὸν, καὶ ὀφείλει τοῦτο ἐκπληροῦν, καθὼς καὶ οἱ μακαριστοὶ ἐκείνοι Πατέρες, καὶ αὐτοὶ οἱ οἱ ἀπόστολοι διὰ βίου ἐποίουν.

Εἰ γὰρ σκοπήσετε καλῶς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐνοήσετε, ὅτι διὰ παράθεσιν μιᾶς ἐντολῆς ἦν παρέδθησαν οἱ πρωτόπλαστοι (36), παρεδόθησαν [f. παρεδόθημεν] ἅμα ἐκείνοις τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ, καὶ

A catholicis ecclesiis, quo ipsi adhuc sacerdotum populum illuminent, cunctisque tradant orthodoxum præconium. Ac forte initio non suppetent vobis ejusmodi homines. Verum cura supra modum adhibita, cito constituetis homines dignos qui aliis bonum communicent, elucidentque orthodoxam prædicationem. Considerandum enim, quam ob causam apostoli orbem percurrerint; propter nihil aliud certe, quam ut omnem populum participem facerent rectæ doctrinæ.

B Quare debent pontifices, qui eorum honorem exceperunt, in sua quisque regione idem facere. Si quidem non ad contumeliam vergit pontificis, quin imo ad maximum honorem, quando in pauperis tugurium intraverit, res ejus fuerit scrutatus, eum adduxerit ad pietatem. Nam evadit hujusmodi pontifex imitator discipulorum Christi, Christique ipsius; necnon in his præcipue complet pontificiæ dignitatis munus. Sed et canonicum propterea assignatum est pontificibus, ut peragrantes ac docentes, ex illo nutrantur. Cognoscat ergo omnis pontifex quod laboris gratia hanc spiritualem susceperit dignitatem, debeatque sic eam implere, quemadmodum beati illi Patres, ipsique divini apostoli, dum viverent, fecerunt.

Nam si bene attenderitis, o pontifices, et cogitaveritis, propter transgressionem unius mandati quod transgressi sunt formati primo homines, nos una cum iis traditos esse morti et corruptioni, ac

Cotelerii notæ.

γᾶλῃ dicta a Theodoro, ἢ καθόλου a Nicephoro Callisto, adjicio testimonium auctoris Vitæ S. Nili junioris, p. 72: Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σεισμοῦ μεγάλου καταλαβόντος τὸ Ῥωστανόν, μετὰ πολλῶν νυκτιμῆρων ὀμβροκλυσιῶν, καὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους ἐπαναστάτος σὺν οἴκοις καὶ εὐκτηρίοις, καὶ ἐπελθόντος τοῦ κατωτέρου, καλύψαντος τε οἴκους καὶ ἐκκλησίας. καὶ μὴ αἰδουμέντος εἰ μὴ μόνην τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ νομα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, θαυμαστὸν ἦν καὶ φοβερὸν τοῖς ὄρωσι τὸ γεγονός. Hoc est: Per id tempus cum Rossanum magno terræ motu quassatum esset, post plurimum dierum noctiumque pluvialem inundationem, cumque superior pars commota una cum ædibus et oratoriis collapsa esset in inferiorem, domosque et ecclesias obruisset, nec quidquam esset reverita, præter solam catholicam ecclesiam, et nomen sanctæ Irenes, admirandum erat et horribile spectantibus, id quod contingerat. Et p. 73 ea ecclesia, Magnæ Ecclesiæ nomine donatur. Pag. vero 123 scribitur, Βάλε ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ κάστρου. Da Ecclesiæ catholicæ castri seu oppidi. Intelligitur quippe ecclesia cathedralis seu episcopalis Rossanensis, Deiparæ appellationem gerens: p. 4, 73, 115. Vide etiam Theophrasti Chronographiam, p. 314 B, 563 B.

(34) Ex eleganti Constantini imperatoris descriptione, Orat. ad sanctorum cœlium, cap. 21: Ἀγνόν τινα νόμον ὑπάρχοντα, πάντων τε ἀγαθῶν εὐχταίετατον (αὐτὴ ἴσως ἐνχαιριστικὴ) ἐκπέδος καὶ ὁσιότητος (ita lego) διδάσκαλον, ἀθανασίας ὑπόσχεσιν ἀξιώδηλον. Quæ est lex quædam casta, omnium bonorum maxime optabile, æque sanctissimæque magistra, immortalitatis sincera promissio. Scilicet pietas seu religio nos docet spem in Deo collocare, et sancte vivere.

(35) Theodorus Balsamon Ad Nomocan. tit. 1 cap. 34; Mattheus Blastares lit. X, cap. 28; Jus Græco-Romanum P. I, p. 7, 120, 121, 123, 236, 269, 270, 284, 390 et 391. In tantum, verba inspicis Agobardi lib. de grandine, cap. 15, malum istud jam adolevit, ut in plerisque locis sint homines miserissimi, qui dicant se non equidem nosse immittere tempestates, sed nosse tamen defendere a tempestate habitatores loci. His habent statutum quantum de frugibus suis donent, et appellant hoc canonicum. Multi vero sunt qui sponte sacerdotibus decimam nunquam donant, viduis et orphanis cæterisque indigentibus elemosynas non tribuunt; quæ illis frequenter prædicantur, crebro leguntur, subinde ad hæc exhortantur, et non acquiescunt. Canonicum autem quem (f. quod) dicunt, suis defensoribus, a quibus se defendi credunt a tempestate, nullo prædicante, nullo admonente, vel exhortante, sponte persolvunt, diabolo incitante. Atque circa canonem, canonica, canonica tributa, etc., prætermitto multa, sciens apud scientes.

D (36) Πρωτόπλαστος Adam; πρωτόπλαστοι Adam et Eva; πρωτόκτιστοι: angeli; πρωτόκτιστος σοφία, apud Clementem Alexandrinum; πρωτόπλαστοι et πρωτογενεῖς diabolus et Adam, Jovio apud Photium codice 222 extremo. Denique nisi me mea fallit opinio, πρωτόπλαστος δράκων diabolus, Germano patriarchæ orat. in Dominici corporis sepulturam, quæ exstat in Auctario I Combessiano, p. 1481 A, quamvis vocem nihili πρωτόπλαστος statuminare conetur vir doctus. Quo de ultimo adi Origenem In Joannem, edit. Græco-Lat. p. 16, 17, 318 A; Hieronymum epist. 69, cap. 3; Alcuini Confessionem fidei, parte II, cap. 38, et Frontonem Ducæm ad librum IV Basilii adversus Eunomium, cum interpretibus Job XI, 14.

nisi per factam in carne dispensationem seu per incarnationem Servatoris nostri Jesu Christi consecuti essemus redemptionem peccatorum nostrorum et resurrectionem, cunctos simul fuisse perituros; præterea ideo necesse fuisse ipsum Dominum, bene placito Patris et cooperatione Spiritus sancti incarnari, gestare carnem, carne pati et mori, ut liberaret nos ab interitu ad quem fueramus damnati.

Si hæc, inquam, agnovertis, necnon in cujusmodi malum compellatur pontifex qui rectam prædicationem non transfundit in gregem sibi subjectum, nunquam laborem censebit quisquam vestrum, ipse per se totam sub se positam regionem peragrare frequentius, et puram in Deum fidem sanctamque vitam docere: sed labor ille potius ipsi censebitur requies, ut qui animæ suæ suoque populo quietem conciliet. Nam officio satisfacit, siquidem penitus rationem redditurus est in tremendo iudicii die pro rationali ovili suo.

Quid vero qui forte pontifex noluerit hujusce rei curam gerere, excogitabit, aut quam excusationem habebit, ut rem protrahat et differat? An iterum aliam fieri expectabit Filii Verbique Dei incarnationem? Hoc neque in cogitationem hominis ascendet: sed veniet omnino verus Christus et Deus noster, redditurus unicuique secundum opera sua. Itaque non admittit moram neque procrastinationem præsens causa.

Α εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐτύχομεν, πάντες ὁμοῦ ἀπολλόμεθα· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο εἶδεν αὐτὸν τὸν Κύριον εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνανθρωπήσαι καὶ σάρκα φορέσαι καὶ σὰρκα παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ἵνα ἐξέλθῃται ἡμᾶς τῆς φθορᾶς ἣν κατεκρίθημεν.

Β Εἰ ταῦτα οὖν ἐπιγινώτε, καὶ εἰς οἶον κακὸν συναλαύεται ὁ ἀρχιερεὺς μὴ διαδιδούς τὸ ὀρθόδοξον κήρυγμα τῇ ὑπ' αὐτὸν ποιμνῇ, οὐδέποτε κόπον ἡγήσεται τις ὑμῶν τὸ, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ διέρχεται πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐνορίαν συνεχέστερον καὶ διδάσκειν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καθαρὰν πίστιν καὶ τὸν σεμνὸν βίον, ἀλλ' ὁ κόπος οὗτος μᾶλλον ἀνάπαυσις· αὐτῷ λογισθήσεται, ὡς καὶ ἀνάπαυσις τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ καὶ τοῦ οικείου λαοῦ προξενῶν. Τὸ γὰρ ὀφειλόμενον πληροῖ, ἐπειδὴ καὶ λόγους δίδοιαι μέλλει πάντως ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ὑπὲρ τοῦ ὑπ' αὐτὸν λογικοῦ ποιμνίου.

Γ Τί δὲ ὁ Ἰσως μὴ βουλευθεὶς ἐπιμελήσεται ἀρχιερεὺς τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως; διανοήσεται, ἢ ποίαν πρόφασιν ἔξει εἰς τὸ ἀναβολῆν δοῦναι τὸ πρᾶγμα καὶ ὑπερθέσει; Ἐτέραν πάλιν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ προσδοκῆσει γενέσθαι; Τοῦτο οὐδὲ ἐπὶ λογισμῶν ἀνθρώπου ἀναθήσεται· ἀλλ' ἐλεύσεται πάντως ὁ ἀληθινὸς Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀποδώσων ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Λοιπὸν οὐ δεῖται ἀναβολῆς οὐδὲ ὑπερθέσεως ἢ παροῦσα ὑπόθεσις.

XVII.

Imp. Alexii Comneni decretum in causa Eustratii episcopi Nicæni. Σημειώμα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Νικαίας Κυροῦ Εὐστρατίου. ΓΧΚΚΕ', id est 1117.

(Exstat in codice Bodleiano 205.)

XVIII.

Imp. Alexii Comneni Decreta duo de possessionibus monasterii Dochiarii.

(Anno 1118.— Inedita. Vide Zach. a Lingenth. in suis Prolegomenis, p. xix.)

XIX.

Imp. Alexii Comneni novellæ constitutiones: 1. de exemptione montis Atho a patriarcha; 2. De immunitate montis Atho; 3. de emendatione monachorum in monte Atho seditionem excitantium; 4. de monachis montis Atho Cpolim proficiscentibus; 5. de dignitate montis Atho; 6. de ordinatione hieromonachorum et hierodiaconorum in monte Atho; 7. de monasterio Latinorum in monte Atho; 8. de eodem monasterio.

(Vide ibid.)

XX.

De chartulario, et quod præferendi sint in electionibus qui digni sunt.

Ecclesiastici decoris curam majestas mea gerens, et cum in omni civili statu bonum ordinem requirens, tum in hoc studiosius incumbens, ut is magis etiam sacris in rebus observetur; privilegia cuique graduum ecclesiasticorum jam olim tributa, eumque statum qui hactenus in eis viguit, etiam deinceps immutabilem subsistere ac permanere cupit, et æquum censet, sanctissime domine, velut a tot annis acceptum, et longo jam spatio temporis observatum, et perpetuis ab uno tempore in

C

Κ'.

Περὶ τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ ὅτι τοὺς ἀξιολογούς δεῖ προτιμᾶν ἐν ταῖς ψήφοις.

Ἡ βασιλεῖα μου τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐκοσμίας φροντίζουσα, καὶ τὸ εὐτακτον καὶ ἐν παντὶ μὲν ζητοῦσα τῷ πολιτεύματι, ἐπὶ πλέον δὲ τοῖς θεοῖς τοῦτο ἐμπολιτεύεσθαι διὰ σπουδῆς τιθεμένη, τὰ ἀρχῆθεν ἀπονεμεθμένα πρόνοια ἐκάστω τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν, καὶ τὴν ἀκρι καὶ δεῦρο ἐπιπρατήσασαν ἐν τοῦτοις κατάστασιν κατὰ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι καὶ διαμένειν βούλεται τε καὶ εὐδοκεῖ, ἀγιώτατε δέσποτα, ὡς καὶ παραδεχθεῖσαν διὰ τοσοῦτων ἐτῶν καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐμπολι-

τευσαμένην, καὶ ταῖς ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλον κατὰ τὸ ἀνεξάλλακτον ἔως τοῦ νῦν μεταβάσεις ἐπικυρωθεῖσαν καὶ βεβαιωθείσαν καλῶς.

Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡ βασιλεία μου μάθοι, ὡς τινες τῶν ἀρχιερέων ἀντιφιλοτιμούμενοι πειρῶνται τὸ τοῦ χαρτοφύλακος ὑποβιδάσαι προνόμιον, καὶ κανόνας εἰς μέσον προφέροντες διὰ τούτων φιλονεικοῦσι, μὴ προκαθῆσθαι αὐτὴν τῶν ἀρχιερέων, ὅπρηνκα δέοι τούτους συνέρχεσθαι κατὰ τινα χρεῖαν καὶ συνεδριάζειν κατὰ ταῦτὸν πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀγιωσύνην σου εἰσελεύσεως, οὐκ ἀνασχετὸν τῇ βασιλείᾳ μου ἔδοξε, πρᾶγμα διὰ τοσούτου χρόνου βρασνισθὲν καὶ τοῖς πρὶν πατριάρχαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς νῦν οὐκ ἐπ' εὐλόγησιν, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς πολυτημέρου δεχθὲν ἐπιπέσῃ, κατὰ τὸ παρελκόν ἀθετηθῆναι καὶ ὡς τι τῶν ἡμελημένων παρεσυρῆναι. Τοῖον καὶ διορίζεται πρᾶγμα τι εὐλογον καὶ πάνυ δίκαιον τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ αἰροῖντο καὶ πάλιν οἱ ἀρχιερεῖς μὴ κινεῖν τὰ ἀκίνητα, μηδὲ τὰ τοῖς πρὶν δεδογμένα Πατράσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῖς διὰ τῆς μακρᾶς συνδόξαντα σιωπῆς καὶ τῆς ἔως τοῦ νῦν ἀνοχῆς ἐκ παλιμβολίας ὡσπερ ἀναπαλαίειν, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ χάρις, ὅτι τὸ μάχιμον καταθέμενοι τὸ εἰρηναῖον προτετιμήκασιν. Εἰ δὲ καὶ ἔτι τούτων τινὲς τῶν τοῦ κανόνος βημάτων ἀντιποιούμενοι (τῆς γὰρ ἐννοίας πόρρω ἀποδιστεῖσθαι) πειρῶνται τὸ οἰκεῖον συστῆσαι θέλημα, καὶ ἐπὶ τὸ ἄτακτον οὐ καλῶς τὴν τάξιν μεταβιδάζουσιν, ἐξ μὲν νῦν ἡ βασιλεία μου τὴν τοῦ κανόνος ἐρμηνεύσεται καὶ σαφηνίσει ὑφῆν, βράστην οὖσαν καταληφθῆναι καὶ διαγνωσθῆναι καλῶς τοῖς βάπτουσιν εἰς ἀκριβείαν καὶ κανονικῆς ἐννοίας Οἰγγάνουσιν, αὐτὸ δὲ τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπιτιμᾶ, τὴν δὴ ποτε τὸν κανόνα εἰδότες καὶ τὰ βήματα τούτου ἐξακριβοῦμενοι τὴν ἑαυτῶν συνειδησὶν ἀνευλόγηως ἐπάτησαν, καὶ τοῦ κανόνος παραβήπιτομένου ἠνεύχοντο καὶ τὴν ὑφεδρίαν ἐπὶ τῶν πρὶν χαρτοφυλάκων ἠσπάζοντο; καὶ μισθὸν τούτοις τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων περιφρονήσεως τὴν ἐπὶ τὰς λαχούσας αὐτοῖς ἐκκλησίας ἀπέλασιν δέλωσι, κανόνι στοιχοῦσα κἀνταῦθα ἐκκλησιαστικῶς, καὶ τοῖς περιφρονηταῖς; τῶν κανόνων ἐκείνους αὐτοῦ, τοὺς ἱεροὺς κανόνας εἰς ἀμυναν ἀντεξάγουσα. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν λέγειν οἱ τῶν δυτικῶν προεστῶτες ἀρχιερεῖς, ἐπὶ χρόνον μακρὸν τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτοῖς μὴ φροντίσαντες ποιμνίων μὴδ' ὧ; ἐχρῆν ἐν τούτοις ἐπιστατήσαντες, ὧ; ἢ τὴν ἔω κατατρέχουσα τῶν ἐχθρῶν λύσσα προσέστη καὶ τούτοις, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἐντεῦθεν τῶν λογικῶν προβάτων περιτρεβήσαν. Καὶ τὴ μὲν οὕτως οἰκονομῆσεν παρὰ τῆς βασιλείας μου τὴν χρισὶν αὐτοῖς τοῦ ἀποτελέσματος περιλέλοιπεν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο εἰς ἀκοῆς ἀνηνέχθη αὐτῆς, ὡς τινες τῶ νῆς Ἐκκλησίας λογάδων ἐν ταῖς γινομέναις ψήφοις καταλιμπάνονται, προτιμῶνται δὲ τούτων ἔνιοι ὑποβεδηκότες ἴσως καὶ χρόνῳ καὶ καταστάσει βλοῦ τῇ κρείττονι καὶ μηδὲ πολλὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ποιήσαντες, οὐκ οὐκ ἔδοξεν οὐδὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα τῆς ἱερᾶς συνόδου τῶν ἀρχιερέων ἐπάξιον. Ὅθεν καὶ ἐπισκήπτει πᾶσι φιλοθέως ὁμοῦ καὶ βασιλικῶς,

PATROL. GR. CXXVII.

aliud progressionibus huc usque citra mutationem præclare confirmatum ac stabilitum.

Quia vero nunc majestas mea didicit, quosdam pontifices, ambitione quadam impulsos, chartularii dignitatem deprimere velle, perque canones in medium productos contendere, non illi sessionem supra pontifices competere, quoties eis alicujus negotii causa conveniendum sit, et una considerandum in senatu, ante accessum ad sanctitatem tuam, minime ferendum majestati meæ visum est, ut res tanto jam tempore probata, et a superioribus patriarchis ac pontificibus aliis, atque illis ipsis adeo qui jam non justa de causa rixantur, diuturno silentio recepta, nunc urgente nulla ratione aboleatur, et quasi neglectum aliquid convellatur. Quapropter quiddam rationi valde consentaneum et æquum statuit. Quippe si adhuc pontifices immota non movere vellent, nec quæ placuere superioris memoriæ Patribus et ipsismet longo silentio patientiaque ad hodiernum usque diem comprobata fuerunt, ex inconstantia velut oppugnare, recte facerent, et habendæ ipsis gratiæ quod, abjecto pugnandi studio, pacem potius amplexi essent. At vero si quidam adhuc verba canonis usurpantes (quando a sententia longe absunt) libidinem suam proferre nituntur, ordinemque nequiter in confusionem inordinatam commutant : canonicus quidem majestas mea contextum interpretari ac declarare mittit, perceptu et intellectu facillimum iis qui subtilitate sunt imbuti, mentemque canonis attingunt : verum hoc in pontificibus reprehendit, quod cum canonem nossent, ejusque verba peraccurate tenerent, suam ipsorum conscientiam præter rationem conculcarint, et rejici canonem passi sint, ac inferiorem sessionem sub memoriæ superioris chartulariis amplexi fuerint. Ideoque pro sacrorum canonum contemptu mercedem hanc eis [majestas mea] tribuit, ut suas ad ecclesias abigantur; ecclesiastici canonis etiam hac in parte vestigiis insistens, et adversus canonum contemptores, ipsos canones sacros in subsidium producens. Nec enim pontifices ii qui occidentalibus ecclesiis præsumunt, et a multo jam tempore fidei suæ creditorum ovilium curam nullam gessere, nec (uti conveniebat) iis præfuerunt, dicere poterunt, rabiem hostilem, quæ per orientem grassata fuit, ad ipsos pertigisse, atque hoc modo sibi ovium ratione præditarum inspectionem ademptam esse. Et hoc quidem in hunc modum a majestate mea dispositum eventus eis iudicium relinquit.

Quia vero et illud ad aures ejus relatum est, quosdam scilicet Ecclesiæ proceres eximios præteriri, cum electiones fiunt, eisque præferri nonnullos, tam relatæ quam conditione vitæ melioris inferiores, quique non magnos pro Ecclesia labores sustinuerunt, ne illa quidem res sacra pontificum synodo nobis digna visa est. Quapropter omnibus religiose pariter et imperiali cum auctoritate man-

31

dat, ne ludant in minime ludicris, nec affectui divinis in rebus indulgeant. Nam ubi anima versatur in periculo, cujus quæso rei potior habenda cura est? Illos autem præferant aliis, et honore suffragiorum dignentur, quos inculcata vita præter doctrinam, ornat: aut in quibus si doctrina forte vacillet, longi temporis usus, et multi pro Ecclesie labores exantlati, quod deest, suppleant. Sic enim suffragiis suis recte moderabuntur, et a Deo in suæ animæ condemnationem sententias dixisse non arguentur.

α μη παίζειν ἐν τοῖς οὐ παικτοῖς, μηδὲ πάθει περὶ τὰ θεῖα χαρίζεσθαι, (οὗ γὰρ ψυχὴ τὸ κινδυνεύομενον, τίνος φροντιστέον ἐτέρου;) ἐκείνους δὲ προτιθέναι τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἐν ταῖς ψήφοις ἐπιτιμίαν χαρίζεσθαι, οὗς μετὰ τοῦ λόγου καὶ βίος κοσμεῖ ἀνεπίληπτος, ἢ τοῦ λόγου σκάζοντος ἴσως ὁ μακρὸς χρόνος καὶ τὸ περὶ τὴν ἐκκλησίαν πολύπονον ἐπαναπήρῳσι τὸ ἐλλειπές. Οὕτω γὰρ ἂν ταῖς ψήφοις κατώς διαιτησοῦσι, καὶ ἐπὶ κρίματι τῆς ἐκτεῶν ψυχῆς οὐκ ἂν ἀλοῖεν ψηφροποῦντες τῷ Θεῷ.

XXI.

Imp. Alexii Comneni novella constitutio de episcopatu Soteriupoleos.

(Non exstat [57].)

XXI.

Acta cujusdam synodi Constantinopoli congregatæ sub Alexio Comneno, et ut tolleretur offendiculum. : Epistola a Leone, Chalcedonensi metropolitano, scripta ad Nicolaum episcopum Adrianopoleos.

(Ex col. Coislin. XXXVI, qui fuit olim catechumenorum Iour. S. Athanasii, in monte Atho, ut in fine scribitur. Βιβλίον τῶν κατηγουμένων τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου. — ΜΟΝΗΓΡΑΦΟΝ, Bibl. Coislin., p. 102.)

Decretum editum circa unionem synodi cum Leone Chalcedonensi, et circa piam sententiam de adoratione sanctorum imaginum, ab optimo et sancto imperatore nostro domino Alexio Comneno, qui per Dei gratiam pietate conspicuus fuit.

Β Τὸ σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ προβάσει ἐνώσει τῆς συνόδου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Λέοντος καὶ εὐσεβεῖ ἀποφάσει περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως Κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ καὶ ἐπ' εὐσεβείᾳ Θεοῦ χάριτι διαλαμπάρτος.

Rescriptum ad Nicolaum Adrianopolitanum missum a Leone, qui dicitur metropolita Chalcedonis, præter alios in quorum manus venit, delatum est etiam ad potentem et sanctum imperatorem nostrum. Et postquam lectum fuisset, deprehensum est multa habere circa sanctorum imaginum adorationem, sanctorum Patrum doctrinæ contraria. Quae de re oborta disputatione, serenitas ejus cum non pateretur eos qui id reperissent et legissent in offendiculum cadere, et a recta sententia averti, jussit congregari senatum, sanctum episcopalem ordinem, et monachorum cætum, adesseque auctorem rescripti, sicque sedari controversiam. Ad hunc modum congregatis ex senatu, protosebaste et magno domestico, sebaste et magno duce domno Joanne Duca, sebaste domno Georgio Palæologo, sebaste domno Joanne Taronita, sebaste et logotheta domno Michaele, sebaste domno Constantino Maniace, Marino sebaste Neapolitano, Constantino Umberto sebaste, Manuele Philocalo protonobilissimo qui erat super caniculum seu atramentarium, Michaele nobilissimo mystico et eparcho, Andronico protonobilissimo et logotheta dromi sive cursus Scleri, Isaacio protonobilissimo Contostephano, Stephano protonobilissimo fratre ejus, Georgio protonobilissimo Palæologo, Barda nobilissimo Icanato, Michaele nobilissimo Dalmaticeo, Joanne Taronita protoeuropalata et super supplicationibus, Michaele Bary protoeuropalata,

Γ γραφὴ πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλιτην Νικόλαον πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος, πρὸς τοὺς ἄλλοις παρ' ὅσοις ἐγένετο, ἐφθάσεν ἔλθειν καὶ πρὸς τὸν κρατίδιον καὶ ἁγίον ἡμῶν βασιλέα. Καὶ ἀναγνωσθεῖσα εὐρέθη ἔχουσα περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως πολλὰ ἐναντιούμενα ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκαλίαις. Καὶ ἀμφιβολίας διὰ ταῦτα ἐμπεσοῦσες, ἡ γαληνότης αὐτοῦ μὴ ἀνεχρμένη τοῦς εὐρίσκοντας αὐτὴν καὶ ἀναγινώσκοντας σκηνδάλιζεσθαι καὶ τοῦ εὐθέος ἐκτρέπεσθαι, εὐδόκησεν ἀθροισθῆναι τὴν συγκλητικὴν βουλὴν, τὴν ὀρχηρατικὴν ἀγιότητα, καὶ τὴν τῶν μοναχῶν ὁμήγουριν, παρῆναι δὲ καὶ τὸν τῆς γραφῆς αἴτιον, καὶ οὕτω πᾶσαν ἀμφιβολίαν λυθῆναι. Κατὰ γοῦν ταῦτα ἀθροισθέντων ἀπὸ μὲν συγκλήτου βουλῆς, τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ μεγάλου δομεστικου, τοῦ σεβαστοῦ καὶ πρωτοστράτωρος, κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δουκὸς κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου, τοῦ σεβαστοῦ καὶ λογοθέτου κυροῦ Μιχαὴλ, τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανιάκη, Μαρίνου σεβαστοῦ τοῦ Νεαπολίτου, Κωνσταντίνου σεβαστοῦ τοῦ Οὐμπέρτου, Μανουὴλ πρωτονωβελιστίμου καὶ ἐπὶ τοῦ κανικαίου τοῦ Φιλικάλου, Μιχαὴλ νοβελιστίμου μουσικου καὶ ἐπίρχου, Ἀνδρονίκου πρωτονωβελιστίμου καὶ λογοθέτου τοῦ ὀρθοῦ τοῦ σκληροῦ, Ἰσαακίου πρωτονωβελιστίμου τοῦ Κοντοστεφάνου, Σετφάνου πρωτονωβελιστίμου τοῦ ἀεταδέλφου αὐτοῦ, Γεωργίου πρωτονωβελιστίμου τοῦ

(57) Laudatur ad Disposit. thronor. in Coll. can. ed. Rhalli, V, p. 495, not.

Παλαιολόγου, Βάρδα νωβελλισίμου τοῦ Ἰκινάτου, Μιχαὴλ νωβελλισίμου τοῦ Δαλματινοῦ, Ἰωάννου πρωτοκουροπαλάτου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων τοῦ Ταρωλίτου, Μιχαὴλ πρωτοκουροπαλάτου τοῦ Βαρέος, Κωνσταντίνου πρωτοκουροπαλάτου τοῦ Κατακαλῶν, Νικολάου πρωτοπροέδρου τῆς συγχλήτου καὶ μεγάλου Δρουγγαρίου τῆς Βίγλας τοῦ Μερμεντόλου, Ρωμανοῦ κουροπαλάτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Παλαιολόγου, Ἰωάννου κουροπαλάτου τοῦ Συναδηνοῦ, Κωνσταντίνου κουροπαλάτου καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου τοῦ Ἀντιόχου, τοῦ κουροπαλάτου Εὐθυμίου καὶ κριτοῦ, Μιχαὴλ κουροπαλάτου τοῦ Σκληροῦ, Κωνσταντίνου κουροπαλάτου τοῦ Ἰασιτίου, Κωνσταντίνου κουροπαλάτου τοῦ χοιροσφακέλου, Τατικίου πρωτοπροέδρου καὶ μεγάλου πριμικηρίου τῶν ἔσω βεστιαριτῶν . . . τοῦ υἱοῦ τοῦ Ταρχανιώτου, Θεοδώρου πρωτοπροέδρου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Σμυρναίου, Γεωργίου πρωτοπροέδρου τοῦ Μαγγάνη, Γεωργίου πρωτοπροέδρου τοῦ Βασιλάκη, Κωνσταντίνου πρωτοπροέδρου τοῦ Ὀππου, Νικήτα πρωτοπροέδρου τοῦ Κασταμονίτου, Ἰωάννου προέδρου καὶ γραμματικοῦ, Βασιλείου προέδρου τοῦ Μιρίου, Μιχαὴλ προέδρου καὶ κριτοῦ Ἰεποδρόμου τοῦ Ἀζωρικανοῦ, Γρηγορίου προέδρου τοῦ Μιχαὴλ προέδρου καὶ πριμικηρίου τῶν ἔξω βεστιαριτῶν τοῦ σταύλου τοῦ στυλοῦ τῶν Καμύτζη, Βασιλείου Ραϊκίωρος καὶ παπίου τῶν Βλαχερνῶν, Ἰωάννου Ραϊκίωρος τοῦ σκουταριάτου, Θεοδώρου Ραϊκίωρος τοῦ Πεπαγωμένου, Λέοντος βεστάρχου καὶ γραμματικοῦ, Μιχαὴλ βεστάρχου καὶ γραμματικοῦ τοῦ Ὀφρωμάγου.

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλόγου θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, Κοσμᾶ Καίσαρειαῖς Καππαδοκίας τοῦ πρωτοθρόνου, Κωνσταντίνου Νικομηδείας, Ἰωάννου Σίδης, Κωνσταντίνου Τυάνων, Νικηφόρου Γάγγρας, Θεοδούλου Θεσσαλονίκης, Ἰωάννου Κλαυδίουπόλεως, Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Μιχαὴλ Λαοδικείας, Εὐσταθίου Ἰκονίου, Νικήτα Συνάδων, Σεργίου Κορίνθου, Νικήτα Ἀθηνῶν, Πέτρου Πατρῶν, Βασιλείου Λαρίσης, Νικήτα Μιτωλήνης, Βασιλείου Εὐχαίτων, Μιχαὴλ Πομπηίουπόλεως, Μιχαὴλ Αἴνου, Νικολάου Κερκύρας, τοῦ αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Κυπρίου νήσου, καὶ ἑτέρων ἀρχιεπισκόπων τῶν ὑποκειμένων τῷ θρόνῳ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, Λέοντος Βιζύης, Ἰωάννου Καραβιζύης, Θεοδώρου Χερσῶνος, καὶ ἐπισκόπων τῶν ὑπὸ τὸν θρόνον τελούντων τοῦ κατὰ τὴν Κύπρον ἀρχιεπισκόπου· καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, Νικηφόρου διακόνου τοῦ γερονότου, χαρτοφύλακος, Πέτρου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος, Νικήτα διακόνου καὶ βραβερενδαρίου, Βασιλείου διακόνου καὶ ὑπομνηματογράφου, Εὐσταθίου διακόνου καὶ διδασκάλου, Ἰωάννου τοῦ Μεταξῆ, Εὐφημιανῦ τοῦ πριμικηρίου τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων Θεοφάνους, Νικήτα, Νικηφόρου, Λέοντος, καὶ Νικήτα τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων.

Ἀπὸ δὲ τοῦ μοναχικοῦ συλλόγου, Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς μονῆς τῶν Στυδίου, τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Διομήδους Ἀθανασίου τοῦ παναγιωτάτου, Ἰωάννου τοῦ καθηγουμένου τῆς τοῦ Πολυελαίου μονῆς τοῦ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου, Γεωργίου καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Ἀκαταλήπτου Σωτήρος τῆς κατὰ τὴν Κάμποιον, Ἰωάννου τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ τροπαιοφόρου τῶν Μαγ-

Constantino Catacalone protocuropalata, Nicolao Mermentolo protoproedro senatus et magno drungario vigilæ, Romano europalata Palæologi filio, Joanne Synadeno europalata, Constantino europalata et magno heæriarcha Antiochi, Euthymio europalata et iudice, Michaele europalata Scleri, Constantino europalata Jasitzæ, Constantino europalata Chærosphaceli, Taticio protoproedro, et magno primicerio vestiaritarum interiorum... filio Tarchaniotæ, Theodoro Smyrnæo protoproedro et consule philosophorum, Georgio protoproedro Mangane, Georgio protoproedro Basilacæ, Constantino protoproedro Opi, Niceta protoproedro Castamonitæ, Joanne proedro et grammatico, Basilio proedro Mæri, Michaele Autoriano proedro et iudice Hippodromi, Gregorio proedro Aristeni, Georgio proedro Pyrrbi, Michaele proedro et primicerio vestiaritarum exteriorum Antiochi, Eustathio Camytze proedro et chartulario stabuli, Basilio rectore et Papia Blachernarum, Joanne scutariate rectore, Theodoro rectore Pepagomeni, Leone vestarcho et grammatico, Michaele ophemacho vestarcho.

Ἀριστινοῦ, Γεωργίου προέδρου τοῦ Πυρροῦ, Ἀντιόχου, Εὐσταθίου προέδρου καὶ χαρτοφύλακου τοῦ σταύλου τῶν Βλαχερνῶν, Ἰωάννου Ραϊκίωρος καὶ παπίου τῶν Βλαχερνῶν, Ἰωάννου Ραϊκίωρος τοῦ σκουταριάτου, Θεοδώρου Ραϊκίωρος τοῦ Πεπαγωμένου, Λέοντος βεστάρχου καὶ γραμματικοῦ, Μιχαὴλ βεστάρχου καὶ γραμματικοῦ τοῦ Ὀφρωμάγου.

Ex catalogo archiepiscopali religiosissimorum metropolitanarum, Cosma Casareæ Cappadociæ præthrono sive primate, Constantino Nicomediæ, Joanne Sides, Constantino Tyanorum, Nicephoro Gangræ, Theodulo Thessaloniciæ, Joanne Claudio-polis, Gregorio Neocæsareæ, Michaele Laodiciæ, Eustathio Iconii, Niceta Synadorum, Sergio Corinthi, Niceta Athenarum, Petro Patrarum, Basilio Larissæ, Niceta Mitylenæ, Basilio Euchaitarum, Michaele Pompeiopolis, Michaele Æni, Nicolao Corycæ, archiepiscopo primæ Cypri insulæ, et aliis archiepiscopis subditis throno sanctissimi et œcumenici patriarchæ, Leone Bizyes, Joanne Carabizyes, Theodoro Chersonis, et episcopis qui sunt sub throno archiepiscopi Cyprii; et ab ecclesiastica plenitudine seu ordine, Nicephoro diacono, olim chartophylace, Petro diacono et chartophylace, Niceta diacono et referendario, Basilio diacono et a commentariis, Eustathio diacono et doctore, Joanne Metaxa, Euphemiano primicerio patriarchalium notariorum, Theophane, Niceta, Nicephoro, Leone et Niceta patriarchalibus notariis.

Ex monastico coetu, Joanne monacho et cathegumeno monasterii Studii, sanctissimo Athanasio hegumeno monasterii sancti Diomedis, Joanne cathegumeno monasterii Polycelei qui est super Caniculum, Georgio cathegumeno monasterii Acatalepti sive Incomprehensibilis Salvatoris quod est in Camari, Joanne cathegumeno monasterii Tropægestantis Manganorum, cathegumeno monasterii

Œcoproteri, cathegumeno monasterii Sancti Lazari, Simeone incluso monasterii Domini Philothei, Cyrillo cathegumeno monasterii Sanctorum Martyrum Probi, Tarachi, et Andronici, cathegumeno monasterii Prasiani, Joannicio cathegumeno monasterii Hodegorum, cathegumeno monasterii Sancti Mocii, Luca cathegumeno monasterii Sancti Phocæ, cathegumeno monasterii Pterygii, cathegumeno monasterii Attaliatæ; aliaque monachorum multitudine magna ex diversis monasteriis.

τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Ἀτταλειάτου, καὶ στηρίων.

His itaque omnibus congregatis in magno triclinio Blachernarum recens exstructo, et adstantibus coram potente et sancto imperatore nostro, assistentibus ipsi solis felicissimo Sebastocratore et sanctissimis patriarchis domno Nicolao Constantinopolitano, et domno Symeone Hierosolymitano: serenissima et pacis studiosissima ejus majestas, cum rem Deo placitam et vere regiam præstituisset, ipsam ad effectum eduxit. Nam priusquam res quæ agebatur produceretur in medium, cum vellet imperator omnium animos tranquille et pacifice se habere, et si quod vestigium malignitatis aut humani sensus et voluntatis in cujuspiam corde lateret, id vellet penitus abolere, et postea ad quæstionis examen venire, statim surrexit humili more totum cœtum respiciens, bilari aspectu, corde contrito et ab omni affectu libero, rogantis simul et hortantis modo hæc omnibus audientibus locutus est:

« Domini et Patres mei, et ex senatu quotquot eruditiores estis, ego quidem, ut probe nostis, jam pridem bellicis, popularibus et communibus curis detentus, et ad communes inimicos propulsandos semper promptus, nunc autem instante tempore ad militarem expeditionem paratus, ita ut nulli alteri negotio vacare possim; volebam tum propter gravissimas rerum publicarum sollicitudines, ut dictum est, tum quod hujus quæstionis solutio facilis expeditaque sit, vobis solis summis sacerdotibus, utpote qui per Dei gratiam in divinis sapientes sitis, illius examen et solutionem committere. Siquidem res omni prorsus difficultate vacat, etiamsi Chalcedonensis archiepiscopi epistola non modicam apud simpliciores dubitationem excitaverit. At subinde mecum reputans, quantum et quale bonum sit vera, orthodoxa et immaculata fides nostra, et cujusmodi lucrum sit eam custodire eique patrocinari; cum eam ab utero matris meæ mihi fecerim gaudium, decorem, gloriam, fulcimentum et inextinguibilem contra visibiles et invisibiles inimicos armaturam; nec patiar quidpiam parvi aut magni in decretis Patrum nostrorum mutari, aut in eorum doctrina aliquid alienum inseri vel eam perperam explicari aut a Christianorum

γάμων, τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Οἰκοπροτέρου, τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Λαζάρου, Συμεῶν τοῦ ἐγκλείστου τῆς μονῆς τοῦ κυροῦ Φιλοθέου, Κυρίλλου τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου, τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Πρασιάνου, Ἰωαννικίου τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τῶν Ὀδηγῶν, τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Μωκίου, Λουκά τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Πτερυγίου, πλήθους ἐτέρου μοναχῶν ἰκανῶν ἐκ διαφόρων μονα-

Τούτων οὖν πάντων ἀθροισθέντων ἐν τῷ νεοσχηθέντι μεγάλῳ τρικλινίῳ τῶν Βλαχερνῶν, καὶ τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ προκαθημένῳ περισταμένῳ, μόνῳ συνεδριαζόντων αὐτῷ τοῦ τε πανευτυχεστάτου σεβαστοκράτορος καὶ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν τοῦ τε Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Νικολάου, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων κυροῦ Συμεῶν· ἡ γαλήνιος καὶ εἰρηνικωτάτη αὐτοῦ βασιλεία θεάρεστόν τι καὶ βασιλικὸν τῷ ἔντι προδιασκεψαμένη, εἰς ἔργον δὴ τοῦτο καὶ ὑπεξήγαγεν. Πρὸ γάρ τοῦ τὴν ὑπόθεσιν ὅλως προτεθῆναι εἰς μέσον, τὰς τῶν συνελθούτων ἀπάντων ἡμερῶσαι καὶ εἰρηνεῦσαι ψυχὰς ἐθίλουσα, καὶ παντελῶς ἀπαλεῖλαι εἶπου καρδίᾳ τι·δὲ ἐμφωλευεῖ ἴχνο; τι κακίας καὶ ἀνθρωπίνου φρονήματος ἢ θελήματος, καὶ οὕτω ποιήσασθαι τοῦ ζητήματος; καὶ τὴν ἐξέτασιν· εὐθὺς ὁρθῶς ἔστη καὶ πρὸς τὸ ὅλον ἀθροισμα ἐν σχήματι ταπεινῷ ἀποβλέψασα ἰλαρῶ τῷ βλέμματι καὶ συντετριμμένη καὶ πάθου; παντὸς ἐλευθέρᾳ καρδίᾳ, παρακλητικῶς τε ὁμοῦ καὶ παοαινετικῶς εἰς ἐπήκουσιν πάντων ἐξεφώνησεν·

« Δεσπότη μου καὶ Πατέρες καὶ οἱ τῶν συγκλητικῶν λογιώτεροι, ἐγὼ μὲν ὧ; καὶ ὑμεῖ; οἴδατε καὶ πρότερον διηνεκῶ; ταῖ; στρατιωτικαῖς καὶ δημοσιακαῖς καὶ κοιναῖς φροντίσιν ἐνασχολούμενος, καὶ πρὸς τὰς τῶν κοινῶν ἐχθρῶν ἀντιπαρατάξεις ἀεὶ παρασκευαζόμενος, καὶ νῦν δὲ πρὸς ἐκστρατεῖαν διὰ τὸ ἐπιστῆναι ἤδη τὸν αὐτῆς καιρὸν ἐτοιμαζόμενος, καὶ μὴ πρὸς ἄλλο τι ἑαυτὸν ἀπασχολῆσαι δυνάμενος· ἐβουλόμην τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὸ πολυάσχολον τῶν κοινῶν πραγμάτων, ὧ; εἴρηται, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ εὐχερῆ; καὶ εὐδαίμονον τοῦ προκειμένου ζτητήματος, μόνους ὑμῖν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεῦσιν ὧ; σοφοῖς οὖσι τὰ θεῖα Θεοῦ χάριτι, τὴν περὶ τούτου ἀναθεῖναι διάσκεψιν καὶ διάλυσιν. Ἄναμφιβόλον γάρ καὶ δοκεῖ καὶ ἔστι τοῦτο, κἀν τισιν ἀπλουστεροῖς ἐκ τῆς τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος ἐπιστολῆς ἀμφιβολίαν οὐ μικρὰν ἤγειρεν. Ἄναλογισάμενος δὲ πάλιν ὅσον καὶ ὅσον ἀγαθὸν ἔστιν ἡ ἀληθινή καὶ ὁρθόδοξος καὶ ἀμώμητος πίστις ἡμῶν, καὶ ὅσον τὸ κέρδος τοῦ ταύτης ἀντέχεσθαι τε καὶ περιέχεσθαι· καὶ ταύτην ἐκ κοιλίας μητρὸς ποιούμενος; ἐμαυτῷ ἐντρύφημα, καλλώπισμα, καύχημα, στίριγμα, καὶ κατὰ τὴν ἀοράτων καὶ βρατῶν ἐχθρῶν ὄπλον ἀκαταμάχητον· καὶ μὴ ἀνεχόμενος μικρὸν ἢ μέγα τι ῥῆμα τῶν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἡμῶν δεδογμένον παραλλαγῆναι, ἢ ταῖς τούτων

ε διδασκαλίαις ἀλλότριόν τι παρενσπαρῆναι, ἢ παρ-
 ε ερμηγευθῆναι, ἢ παρά τινος τῶν Χριστιανῶν νεο-
 ε φανές τι ἐναντίον δόγμα ἢ κήρυγμα δεχθῆναι τὸ
 ε σύνολον· τῶν μὲν ἄλλων πάντων ἐπελαθόμεν παν-
 ε τάπασι, δεύτερα τῆς προκειμένης ἡγούμενος ὑπο-
 ε θέστω, ἔλον δὲ ἑμαυτὸν εἰς τὴν ταύτη; ὁλοσχε-
 ε ρῶς ἀπησχόλησα ζητήσιν, θελήσας; καὶ αὐτῆς κοι-
 ε νωνῆ; ὑμῖν καὶ συμμερίτης γενέσθαι καὶ τοῦ
 ε κίπου καὶ τοῦ μισθοῦ· καὶ δὴ πρὸ πάντων παρα-
 ε καλῶ ὑμᾶς ἀποθέσθαι θυμὸν, φθόνον, μίστος παλαιῶν
 ε ἢ καὶ νέον, καὶ κακίαν ἄπασαν πόρβη ποι ἀπελά-
 εσαι τῶν ψυχῶν ὑμῶν· καὶ μὴ ἐριστικῶς καὶ φι-
 ε λονείκως, ἀλλὰ λογικῶς καὶ φιλανθρώπως, μὴ μετὰ
 ε προσωποληψίας καὶ τῆς ματαίας οἰήσεως ἢ μετὰ
 ε τινος ἄλλου ἀνθρωπίνου θελήματος; ἀλλὰ μετὰ
 ε πάσης πραότητος καὶ ἠλαρότητας, καὶ γνώμης
 ε ἐλευθέρας καὶ ἀπαθοῦς, καὶ εἰρήνης καὶ ἑμονοίας
 ε ποιήσασθαι τοῦ πράγματος τὴν διάγνωσιν, τὴν τοῦ
 ε Θεοῦ φρόνον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας, καὶ αὐτὸν παρ-
 ε εστάναι ἐνώπιον ὑμῶν βλέποντας. Ἄλλὰ μὴδὲ
 ε φιλίαν ἀνθρωπίνην τῆς ἀληθείας προτιμησωμεν,
 ε μὴδὲ διὰ πάθος ἀνθρώπινον παρίδωμεν τὴν ἀλή-
 εθειαν, ἢ καλύψωμεν ἢ παραδράμωμεν. Οὐ γάρ
 ε περὶ χρημάτων ἢ κτημάτων, ἢ τινος τῶν κάτω
 ε καὶ φθειρομένων ἢ ζητήσιν, ἀδελφοί, ἀλλὰ περὶ
 ε πίστεως καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν δόγματος ἢ σπουδῆ
 ε ὧν ἀμετακινήτων καὶ ἀπαρασαλεύτων μενόντων
 ε περ' ἡμῖν Θεοῦ χάριτι, τὸ κέρδος πάντως ἀσύγκρι-
 ε τον καὶ ἡ ὠφέλεια ἀνεκκλήματος, ὡσπερ πάλιν τῶν
 ε ἀποτυγχανόντων ἢ κατὰ τι παρακεινημένων ὁ
 ε κίνδυνος καὶ ἀφόρητος καὶ ἀδιήγητος. »

Ταῦτα τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἀγίου πατρικῶς ἄμα
 καὶ παραινετικῶς προαναφωνήσαντος, εὐθὺς; ἄπαν τὸ
 τῶν συναλληλουσῶν πλήθος; ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ παρακλητι-
 κῶς καὶ νοθετικῶς λόγοις καὶ συντριβέντες καὶ ἀρε-
 σέντες, καὶ ὑπερευχαριστήσαντες καὶ Θεῷ καὶ τῇ βα-
 σιλεῖᾳ αὐτοῦ, ὑπέσποντο ἐλευθέρᾳ καὶ ἀδεκάσπῃ καὶ
 ψυχῇ καὶ γνώμῃ ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑπο-
 θέσεως, καὶ ὡς τοῦ Θεοῦ βλέποντος δοκίμασαι τὰ
 τοῦ ζητήματος. Ἐπὶ τούτοις εὐχαριστήσας καὶ ὁ βα-
 σιλεὺς ἡμῶν ὁ ἅγιος, ἐπιστραφεὶς πάλιν πρὸς τοὺς
 ἀγιωτάτους πατριάρχας καὶ τὴν παρατυχοῦσαν ἱερω-
 τάτην σύνοδον ἐξείπεν· « Παρακαλῶ καὶ τοῦτο, δε-
 ε σπῶται μου, ἵνα γένηται πρότερον παρ' ἡμῶν πρὸς
 ε Θεὸν ἐνευξίς περὶ τῆς τοῦ προκειμένου διαλύσεως,
 ε καὶ εἶθ' οὕτως ἵνα ἀπαρξόμεθα τῆς ζητήσεως,
 ε ταῖς; ἀγίαις ὑμῶν εὐχαῖς ἑαυτοῦ; ὀχυρώσαντες. »
 Ἐγένετο δὴ καὶ τοῦτο. Καὶ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκου-
 μениκού πατριάρχου τὴν συνήθη εὐχὴν ἐτελέσαντος,
 εὐθὺς καὶ ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος μετακλήτος γέγονε·
 καὶ στάντος ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς ἡμῶν
 ὁ ἅγιος ἠλαρῶς τε καὶ προσηνῶς πρὸς αὐτὸν ἀπιδὼν
 τοιαῦτα ἐφθέγγετο· « Παρακαλῶ καὶ σὲ, κύρ Λέον,
 ε ἵνα τὸν τοῦ Θεοῦ φρόνον λάβῃς ἐπὶ λογισμὸν· καὶ
 ε εἴπερ νοεῖς ἐν ἑαυτῷ ὡς; δι' ἀνθρώπινόν τι πάθος
 ε ἢ δι' ἔριν τινὰ ἢ ἀκαιρον ἐνστασιν τὸ γεγονός παρὰ
 ε σοῦ ἐξετέθη ἔγγρα [μυα], μὴ θελήσης ἀνωφαλῶς
 ε οὕτω καὶ μάτην ἐνίστασθαι, καὶ ζητεῖν ἕως τέλους
 ε τῷ οἰκείῳ ἐμμένειν θελήματι καὶ συγγράμματι:

« quolibet novim^o et contrariam doctrinam vel
 « prædicationem omnino suscipi: cætera omnia
 « penitus oblitus sum, eaque præsentī negotio post-
 « ponenda duxi, totamque meam sollicitudinem
 « in hujus quæstionis disquisitionem converti, eo
 « animo ut vobiscum laboris ac præmii consors
 « sim. Præ omnibus autem rogo deponatis iram,
 « invidiam, odium seu vetus seu recens, et mali-
 « tiam omnem procul animis vestris abigatis; non
 « litigiose aut contentiose, sed rationabiliter et hu-
 « maniter, non cum personarum acceptione vel
 « vana existimatione aut alio quopiam vano affectu,
 « sed cum omni mansuetudine et hilaritate, cum
 « sententia libera nulli affectui obnoxia, cum
 « pace et consensu rei disquisitionem faciatis, Dei
 « timorem præ oculis habentes, ipsumque Deum in
 « conspectu vestro stantem aspiciatis. Sed ne ani-
 « citiam humanam veritati anteponamus, neve
 « ob humanum affectum veritatem despiciamus,
 « aut operiamus aut prætermittamus. Non enim
 « de pecuniis aut possessionibus, aut quapiam re-
 « rum inferiorum et corruptibilium quæstio est,
 « fratres, sed de fide et orthodoxa doctrina nobis
 « sollicitudo est; quibus immotis et inconvulsis
 « apud nos per Dei gratiam manentibus, lucrum
 « sane incomparabile et ineffabilis utilitas aderit;
 « contra vero excidentibus vel in quopiam muta-
 « tis, intolerabile inenarrabileque periculum se-
 « quetur. »

Hæc cum sanctus imperator noster paterno hor-
 tatorioque more præfatus esset, statim omnis
 coeuntium cœtus, ejus commonitionibus horti-
 tionibusque compunctus, iisque acquiescens, gra-
 tiasque agens Deo et majestati ejus, promisit se
 libero omnisque acceptionis experte animo sen-
 tentiaque hujus negotii examen facturum, et quasi
 Deo vidente quæstionis discussionem peracturum
 esse. Ad hæc gratias agens sanctus imperator
 noster, conversus iterum ad sanctissimos patriar-
 chas et ad præsentem sacratissimamque synodum:
 « Et hoc, inquit, postulo, domini mei, ut prius
 « Deum precemur pro præsentis negotii solutione,
 « deindeque disquisitionem incipiamus, postquam
 « precibus vestris nos confirmaverimus. » Id vero
 factum est. Et postquam sanctissimus et œcume-
 nicus patriarcha consuetam orationem absolverat,
 statim Chalcedonensis præsul accersitus est; ip-
 sumque in medio stantem hilari mansuetoque
 intuitu sanctus imperator sic alloquitur: « Rogo
 « te, domine Leo, timorem Dei in mente ponas;
 « et si tibi conscius sis, te ob humanum affectum
 « aut contentionem quamdam aut intempestivam
 « occasionem hujusmodi libellum edidisse, ne
 « velis inutiliter et frustra insistere, neu quæras
 « usque ad finem manere in proposito et scripto
 « tuo, quod omnes sciunt secus quam oportet
 « habere, et sententiam divinæ doctrinæ oppo-

«itam vindicare. Id enim neque prudentis neque Christiani viri proprium est.» His auditis ille pollicitus est se cum omni libertate et animo sincero causam suam defensurum esse, et repudiaturum quidquid divinæ Patrum doctrinæ repugnare videretur. Hæc cum ille promisisset, potens et sanctus imperator noster præcepit, ut Euchaitarum metropolita, et memoratus Chalcedonensis præsul sese mutuo reconciliarent, omnemque injuriæ memoriã prorsus ab animo abjicerent : quod cum fecissent ambo sibi quoque mutuo condonassent, sese fraterne invicem amplexati sunt. Imo etiam cum reliquis episcoporum cætus optimo proposito veniam ipsi dedisset, ita cœptum est negotium. Lectum est enim ex synodico septimæ synodi, quod in Dominica Orthodoxiæ ex ambone legi solebat, dictum illud in quo de sanctarum imaginum adoratione agitur, omnibus qui, ut dictum est, congregati sunt audientibus, cuius hæc verba sunt :

«Omni cum diligentia et sollicitudine definitum est, perinde atque figuram honorandæ crucis ita consecrari debere venerandas imagines, sive ex coloribus, sive ex calculis aut lapillis, sive ex alia quapiam materia apte disposita in sanctis Dei ecclesiis, in sacris vasis et vestibus, parietibus et tabulis, domibus et viis : nempe imaginem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, immaculatæ Dominæ nostræ et sanctæ Deiparæ, venerabilium angelorum, et omnium sanctorum virorum (quanto enim magis per expressam imaginem conspiciuntur, tanto magis earum spectatores excitantur ad prototyporum memoriã et desiderium), ipsisque amplexum et adorationis honorem tribui debere ; non quidem latrã illam veram quæ secundum fidem nostram soli divinæ naturæ competit, sed qualis debetur figuræ venerandæ ac vivificæ crucis, sanctis Evangeliiis, reliquisque sacris depositis ; ac thymiamata luminaque in earum honorem adhibenda esse, quemadmodum et antiquis pio usu assuetum erat. Nam imaginis honor ad prototypum transit ; et qui imaginem adorat, in ipsa depicti personam adorat. Palam autem est id antecessoribus nostris declaratum, prædicatum et cognitum fuisse, nimirum per imagines et in imaginibus veritatem honorari et adorari.»

His porro lectis sanctus imperator omnes simul interrogavit, num omnes ita sentirent, et an quispiam in aliquo dubitaret. Responderunt omnes una voce, se ita sentire, ita prædicare. Imperator vero, postquam dixisset, «Gloria sancto Deo,» rursus interrogavit, «Relativene an latræ cultu dicitis adorandam esse imaginem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ?» Dixerunt omnes, «Relative adoramus ipsam, ut imaginem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ; iis vero qui non sic adorant, anathema.» Tum imperator

«διαγνωσκομένῳ παρὰ πάντων ἐναντίῳ· ἔχειν, καὶ τὰ φανερώς ταῖς θεαῖς διδασκαλαῖς ἀντιβαίνοντα ἐπεκεδικεῖν. Τοῦτο γὰρ οὔτε ἀνδρὸς συνेतοῦ ἢ Χριστιανοῦ καθίσταται ἴδιον.» Ἦκουσε καὶ αὐτὸς ταῦτα, καὶ ὑπέσχετο μετὰ πάσης ἐλευθερίας καὶ καθαρᾶς ψυχῆς ἀπολογησασθαι, καὶ ἀποβαλέσθαι ὅπερ ἂν προσιστάμενον φανείη τῇ θεῖᾳ τῶν Πατέρων τῶν ἁγίων διδασκαλίᾳ. Ταῦτα τοῦτο ὑποσχομένου, προσέταξεν ὁ κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς καὶ αὐτῷ τῷ μητροπολίτῃ Εὐχαΐτων διαλλαχῆναι πρὸς τὸν βηθέντα ἀπὸ Χαλκηδόνος, καὶ ἅπαν λεῖψανον μνησικακίας τινὸς τῆς ἰδίας ἀπαλειψαῖ παντελῶς ψυχῆς· ὃ δὴ καὶ ἄμφω ποίησαντες καὶ ἀλλήλους συγχώρησαντες, ἀδελφικῶς καὶ ἀλλήλους ἠσπάσαντο. Ἄλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς ἀρχιερατικῆς ὁμηγύρεως ὁμοίως συγχώρησιν πρὸς αὐτὸν μετὰ καλοθελοῦς ποιησαμένης προαιρέσεως, οὕτω ; ἀπήρθη τὰ τῆς ὑποθέσεως. Ἀνεγνώσθη γὰρ ἀπὸ τοῦ ἐπ' ἄμβωνος κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας ἀναγνωσκομένου συνοδικοῦ τῆς ἐδδόμης συνόδου ἡ περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως ῥῆσις, ἐν ἐπηκόῳ τῶν ἀθροισθέντων, ὡς εἴρηται, λέγουσα κατὰ λέξιν ταυτὶ :

«Ὀριζομένου σὺν ἀκριβεῖ ἀπάσῃ καὶ ἐμμελεῖ παραπλησίως τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ ἀνατίθεσθαι : τὰς σεπτὰς εἰκόνας, τὰς ἐκ χρωμάτων καὶ ψηφίδων καὶ ἐτέρας ὕλης ἐπιτηδειῶς ἐχούσας ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, ἐν ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐσθῆσι, τοίχοις τε καὶ σκεύεσι, οἴκοις τε καὶ ὀδοῖς· τὴν τε τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀχράντου ἡμῶν Δεσποίνης τῆς ἁγίας Θεοτόκου, τῶν τιμίων ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν (ἴσῳ γὰρ δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὀρῶνται, τοσοῦτοι οἱ ταῦτα ; θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν), καὶ ταύταις ἀσπασμῶν καὶ τιμητικῆν προσκύνησιν ἀπονέμειν, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν λατρεῖαν τὴν ἀληθινὴν ἢ πρόπει μόνῃ τῇ θεῖᾳ φύσει, ἀλλ' ὅν τρόπον τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, καὶ τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι ; καὶ θυμιαμάτων καὶ φώτων προσαγωγῆν πρὸς τὴν τούτων τιμὴν ποιέσθαι, καθὼς καὶ τοῖς ἀρχαίοις εὐσεβῶς ἐβίσταται. Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τῷ πρωτοτύπῳ διαβαίνει ; καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν πεφανερωμένον καὶ κεκηρυγμένον καὶ ἐγνωσμένον, ὡς ἐξ εἰκόνων καὶ ἐν εἰκόσι τιμᾶται ἡ ἀλήθεια καὶ προσκυνεῖται.»

Καὶ τούτων ἀναγνωσθέντων ἠρώτησε κοινῶς ; ἄντας ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος, εἰ οὕτω πάντες φρονοῦσι, καὶ οὐδεὶς κατὰ τι διαμφισβῆλλει. Καὶ ἀπεκρίθησαν ἅπαντες μὴ φωνῇ, οὕτω φρονεῖν καὶ οὕτω κηρύσσειν. Καὶ ὁ βασιλεὺς εἰπὼν, «Δόξα τῷ ἁγίῳ Θεῷ,» αὐθις ἠρώτησε· «Σχετικῶς ἢ λατρευτικῶς φανεροῦς προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ;» Καὶ εἶπον ἅπαντες· «Σχετικῶς προσκυνούμεν αὐτήν, ὡς εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ μὴ οὕτω προσκυνοῦντες, ἀνάθεμα.» Καὶ ὁ βα-

σιλεύς ἐκ ψυχῆς ἐξεφώνησεν · « Οἱ μὴ οὕτω φρονούν-
τες, ἀνάθεμα. » Πάλιν ἠρώτησεν ὁ βασιλεύς, « Εἰκό-
νας ποίας λέγετε; τὰς εἰκονικὰς ὕλας ἢ τὰ ἐν ταύ-
ταις φαινόμενα ὁμοιώματα; » Καὶ εἶπον ἅπαντες,
« Τὰ ὁμοιώματα ἐν ταῖς ὕλαις φαινόμενα. » Καὶ
αὐθις ἠρώτησε · « Δύναται τὸ ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ
εἶναι ἐν τῇ ὕλῃ ὁρώμενον λατρευτικῶς προσκυνεῖσθαι; »
καὶ εἶπον · « Οὐχί. » Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς · « Οὕτως
ἔχει ἡ ἀλήθεια, ὡς εἶπατε. » Εἶπε δὲ ὁ Κλαυδιου-
πόλεως, ὅτι « Τινὲς οὐ μετέχειν λέγουσι θείας χά-
ριτος τὰς ἀγίας εἰκόνας. » Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς
μετὰ πάντων · « Ἀνάθεμα τῷ οὕτω λέγοντι· θείας
μὲν γὰρ χάριτος μετέχουσιν αἱ ἀγίας εἰκόνας, ὁμο-
φυεῖς δὲ τοῖς πρωτοτύποις οὐκ εἰσὶ. » Καὶ πρὸς
τοῦτο ὁ Κλαυδιουπόλεως ἐπήγαγεν, οὕτω καὶ αὐτὸν
φρονεῖν. Εἶπεν ὁ βασιλεύς · « Ὁ ἐναντιούμενος κατὰ
τι ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἐπιτὰ συνόδοις, ἢ
προσθήκῃ ἢ ὑφαίρεσιν ποιῶν δόγματος, ἢ τι τῶν ἐν
αὐταῖς ὀρισθέντων παρερμηνεύων ἢ ἀποβαλλόμενος,
ἀνάθεμα. » Καὶ εἶπον ἅπαντες, « Ἀνάθεμα. » Αὐθις
ἠρώτησε · « Τὸ ἐν τῇ ὕλῃ γραφόμενον ὁμοίωμα τοῦ
Χριστοῦ, τοῦτο ἐστὶν ἡ θεία φύσις; » Καὶ εἶπον
ἅπαντες · « Οὐχί. ἡ γὰρ θεία φύσις ἀπερίγραπτος. »
Εἶπεν ὁ βασιλεύς · « Οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια, ὁ προσ-
θεὸς καὶ τοῦτο, ὅτι. « Ἐγὼ τέω; λέγω καὶ φρονῶ,
μὴ ἐναντιοῦσθαι ἀλλήλοις τὰ συνοδικὰ δόγματα καὶ
κηρύγματα · ὁμῖν εὖν τί δοκεῖ; » Καὶ εἶπον ἅπαντες,
συμφωνεῖν αὐτὰ πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς ἑαυτά. Εἶπεν
ὁ βασιλεύς · « Τὰ ἐπ' ἁμβίονος κηρυττόμενα καὶ
ἀναγινωσκόμενα τὸ εἶ κηρύσσουν καὶ οὐκ ἐναντιοῦν-
ται ἀλλήλοις ἐν τινι. » Ἄπαντες εἶπον · « Οὕτως
ἔχει. » Καὶ ὁ βασιλεύς ἠύχρησθη εἰπὼν · « Δόξα
τῷ ἀγίῳ Θεῷ τῷ οἰκονομήσαντι οὕτως, ἅπαντες
ὁμοφρονῶμεν. » Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη κεφάλαιον
ἕτερον ἐκ τοῦ συνοδικοῦ τοῦ δευτέρου τῆς ἀναμνη-
σεως καὶ εὐχαριστίας τοῦ ἀναγινωσκομένου ὁμοίως
ἐπ' ἁμβίονος.

« Οἱ προφῆται ὡς εἶδον, οἱ ἀπόστολοι ὡς ἐδίδα-
ξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαθε, οἱ διδάσκαλοι ὡς
ἐδογματίσαν, ἡ οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ
χάρις ὡς ἐλαμψεν, ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέχεται, τὸ
ψεῦδος ὡς ἀπελήλαται, ἡ σοφία ὡς ἐπαρρησιάσατο, ὁ
Χριστὸς ὡς ἐβράβευσεν · οὕτω φρονούμεν, οὕτω λα-
λοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν
ἡμῶν καὶ τοὺς ἀγίους αὐτοῦ, ἐν λόγοις τιμῶντες,
ἐν συγγραφαῖς, ἐν νοήμασιν, ἐν θυσίαις, ἐν ναοῖς,
ἐν εἰκονίσμασι · τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Δεσπότην
προσκυνούμεντες καὶ λέγοντες, τοὺς δὲ διὰ τὸν κοινὸν
Δεσπότην καὶ ὡς αὐτοῦ γνησίους θεράποντας τι-
μῶντες, καὶ τὴν κατὰ σχέσιν προσκύνησιν ἀπονέ-
μοντας. »

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τούτου, ὁ βασιλεύς συναγα-
γὼν τῶν ἀναγνωσθέντων δύο κεφαλαίων τὸν νοὺν
εἶπεν · « Εἰ οἱ ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, οἱ προφῆται
ὡς εἶδον, οἱ διδάσκαλοι ὡς ἐδογματίσαν, ὁ Χριστὸς
ὡς ἐβράβευσε, καὶ τὰ λοιπὰ · οὕτω δὲ φρονεῖν
καὶ παραδίδωσιν ἡμῖν τὸ συνοδικόν, καὶ οὐχ ἐτέρως ·
εὐδελόν, ὅτι κατὰ τὴν τούτου παράδοσιν τοῦ μὲν

A ex animi affectu sic vociferatus est : « *lis qui non
ita sentiunt, anathema.* » Iterum interrogavit im-
perator : « *Imagines quas esse dicitis? an materiam
imaginum, an similitudines in ea representatas?* »
Dixeruntque omnes : « *Similitudines in materia
representatas.* » Denuo interrogavit : « *Potestne
similitudo Christi quæ in materia conspicitur,
latriæ cultu adorari?* » Responderunt : « *Nequa-
quam.* » Dixit imperator : « *Sic se res habet, ut
dixistis.* » Ait autem Claudiopolis episcopus :
« *Quidam dicunt sanctas imagines non participare
gratiæ divinæ.* » Dixit imperator cum omnibus :
« *Anathema ei qui ita dixerit; nam sanctæ ima-
gines gratiæ divinæ participant, sed eamdem na-
turam non habent quam prototypi.* » Ad hæc
Claudiopolitanus episcopus subdidit se quoque ita
sentire. Tum imperator : « *Quisquis sanctis œcu-
menicisque septem synodis in re quapiam contra-
dixerit, eisve quidquam dogmatis addiderit aut
dempserit, aut aliquod ex earum decretis prave
interpretatus fuerit vel abjecerit, anathema.* »
Dixeruntque omnes, « *Anathema.* » Rursus interro-
gavit : « *Quæ in materia depingitur imago Christi,
naturane ejus est?* » Responderunt omnes : « *Ne-
quaquam; natura quippe divina incircumscrip-
ta est.* » Dixit imperator : « *Ita vere se res habet;*
illudque addidit : « *Ego sane dico sentioque syno-
dica dogmata et decreta non sibi invicem adver-
sari. Quid videtur vobis?* » Dixerunt omnes, ea tum
sibi mutuo tum secum ipsa consentire. Dixit impe-
rator : « *Quæ ex ambone prædicata lectæque sunt,
unum et idem prædicant, nec in quopiam sibi mu-
tuo adversantur.* » Responderunt omnes : « *Ita
se habet.* » Tum imperator gratias egit his verbis :
« *Gratia sancto Deo qui ita providit, omnes con-
sentimus.* » Post hæc lectum est caput aliud ex
synodico secundo commemorationis et gratiarum
actionis, quod ex ambone, ut diximus, legi solebat.

« *Prophetæ ut viderunt, apostoli ut docuerunt,
Ecclesia ut accepit, doctores ut docuerunt, orbis
ut una consensit, gratia ut effulsit, veritas ut de-
monstrata est, mendacium ut expulsum est, sa-
pientia ut fidenter locuta est, Christus ut præmia
distribuit; sic sentimus, sic loquimur, sic prædi-
cavimus Christum verum Deum nostrum et sanctos
ejus, verbis, scriptis, cogitationibus, sacrificiis,
templis, imaginibus honorantes; illum quidem ut
Deum ac Dominum adorantes et prædicantes, illos
vero propter communem Dominum et ut germanos
ejus famulos honorantes, et relative ipsis adora-
tionem exhibentes.* »

His perlectis, imperator, collecto duorum capi-
tum quæ lecta fuerant sensu, dixit : « *Si apostoli
ut docuerunt, prophetæ ut viderunt, doctores
ut commonstrarunt, Christus ut præmia largitus
est, et cætera, sic nobis sentiendum esse tradit
synodicum et non alio modo, palam est ex ejus
traditione nos quidem, sanctos ut Christi famu-*

« los propter Christum et eorum erga ipsam famu-
 « latum, Christum vero ut Deum ac Dominum
 « adorare propter ipsum videlicet, non propter
 « alium; ita ut sanctorum imagines adoremus re-
 « lative propter ipsos, ipsos autem propter eorum
 « erga communem Dominum famulatum. Quæ
 « autem ad Christum spectat adoratio, latria est.
 « Nam qui ipsum adorat, una Patrem et Spiritum
 « sanctum adorat. Quæ autem ejus imaginem re-
 « spicit, ea ipsa est. Quid enim vetat? Quorum
 « enim virtus una et gloria una, eorum utique unus
 « est cultus et una adoratio. Sed hæc tamen est
 « relativa sive homonymica, ut ait sanctus confessor
 « Theodorus Studita in sua ad Athanasium epi-
 « stola. »

His dictis imperator interrogavit: « Annon
 vobis omnibus ita videtur esse, ut nos diximus? »
 — « Ita, dixerunt omnes, ac secus sentientibus ana-
 thema. » Iterum imperator: « Gloria sancto Deo,
 qui servavit nos in concordia et pace, nec in re
 quapiam dissentientes aut repugnantes sanctis
 Patribus nostris. » His de rebus omnes gratias
 agentes, gloriam Deo retulerunt, et consuetam
 imperatori benedictionem dederunt. Post hæc
 imperator, verso ad D. Leonem archiepiscopum
 Chalcedonensem sermone percontatus est cum,
 num reciperet sanctum Theodorum Studitam, ac
 num et ipse iis quæ lecta fuerant consentiret, nec-
 non interrogationibus et responsionibus omnium
 ipsa die prolatis acquiesceret, in iisque maneret.
 Respondit ille se sanctum Theodorum ut commu-
 nem magistrum toto spiritu admittere, ac lectio-
 nem, interrogationes, responsionesque omnium
 consensu datas se etiam amplecti, in iisque manere.
 Hæc etiam adjecit: « Quæcumque vos in
 libello meo repudiatis, et ego repudio; et quæ-
 cumque admittitis, admitto. » Hæc cum dixisset
 Leo Chalcedonensis, quia nonnulla in epistola
 ejus, iis quæ in ambone ex synodicis lecta fuerant
 necnon aliis quæ superius enarrata sunt, repu-
 gnare ac cum doctrina divinorum Patrum non
 consentire deprehensa sunt, decretum est hæc pro
 repudiatis habenda esse, quemadmodum et eum
 qui his adhaerit. Circa memoratas autem inter-
 rogationes, responsiones et definitiones imperator
 omnibus audientibus vociferatur: « Si quis circa
 definita in quopiam dubitaverit, stans in medio
 dubitationem proponat. » Nemoque repertus est
 qui dubitaret, aut definitorum cuiquam contradic-
 ceret, sed omnes a primis usque ad novissimos
 supradictis definitionibus consentire comperti sunt.

« ἄγιους ὡς θεράποντας Χριστοῦ προσκυνοῦμεν διὰ
 « τὴν Χριστὸν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσιν, τὸν δὲ
 « Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Δεσπότην δι' ἑαυτὸν δηλονότι,
 « καὶ οὐ δι' ἕτερον· ὥστε τῶν μὲν ἁγίων τὰς εἰκό-
 « νας προσκυνοῦμεν ὡς θεραπόντων Χριστοῦ σχετι-
 « κῶς δι' αὐτοῦς, αὐτοὺς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν πρὸς τὸν
 « κεινὸν Δεσπότην ἡμῶν οἰκειώσιν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ
 « Χριστοῦ λατρευτικὴ ἢ προσκύνησις. Ὁ προσκυνῶν
 « γὰρ συμπροσκυνεῖ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 « ἅγιον. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ ἢ αὐτῆ μὲν· πῶς
 « γὰρ οὐ; ὣν γὰρ τὸ κράτος ἐν καὶ ἡ δόξα μία, τού-
 « των δηλαδὴ ἐν τὸ σέβας καὶ μία ἢ προσκύνησις.
 « Σχιστικὴ δὲ ὁμῶς ἤρουν ὁμωνυμικῆ, ὡς φησι καὶ
 « ὁ ἅγιος καὶ ὁμολογητὴς Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐν
 « τῇ πρὸς Ἀθανάσιον ἐπιστολῇ αὐτοῦ. »

Ταῦτα εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἠρώτησεν· « Οὕτω καὶ
 ὑμεῖν πᾶσι δοκεῖ ὡς καὶ ἡμεῖς εἶπομεν; » — « Οὕτως,
 εἶπον πάντες, καὶ τοῖς μὴ οὕτω φρονοῦσιν ἀνάθεμα. »
 Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς· « Δόξα τῷ ἁγίῳ Θεῷ τῷ
 φυλάξαντι ἡμᾶς ἐν ὁμοίᾳ καὶ εἰρήνῃ, μὴ κατὰ τι
 διασχιζομένους; ἢ ἐναντιοφρονοῦμένους τοῖς ἁγίοις
 Πατράσιν ἡμῶν. » Ἐπὶ τούτοις ἅπαντες εὐχαριστή-
 σαντες, τῷ Θεῷ δόξαν ἀνέπεμφαν, καὶ τὴν συνήθη
 εὐφημίαν τῷ βασιλεὶ ἀπένειμαν. Μετὰ ταῦτα ὁ βα-
 σιλεὺς, τρέψας τὸν λόγον πρὸς τὸν ἀρχιερατεῦσαντα
 ἐν Χαλκηδόνι κυρὸν Λέοντα, ἐπύθετο καὶ τοῦτον, εἰ
 δέχεται τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, καὶ εἰ
 συμφωνεῖ καὶ αὐτὸς τοῖς ἀναγνωσθεῖσι καὶ ἐρωτη-
 θεῖσι καὶ παρὰ πάντων ἀποκριθεῖσι τῆμερον, κάκει-
 νοῖς ἐμμένει. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς τὸν μὲν ἅγιον Θεό-
 δωρον ὡς κοινὸν ἀναπνεῖν διδάσκαλον, τὰ δὲ δια-
 γνωσθέντα [ἢ ἀναγνωσθέντα] καὶ ἐρωτηθέντα παρὰ
 πάντων τε συμφώνως ἀποκριθέντα ἀσπάζεσθαι καὶ
 αὐτὸν, καὶ ἐμμένειν αὐτοῖς. Προσεπήγαγε δὲ καὶ
 ταῦτα· « Ὡς ὅσα αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ ἐγγράφου μου
 ἀποβάλλεσθε, ἀποβάλλομαι ταῦτα καὶ γῶ· καὶ ὅσα
 δέχεσθε, δέχομαι. Ταῦτα τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Λέον-
 τος εἰπόντος, ἐπεὶ διεγνώσθησάν τινα τῶν ἐν τῇ παρ'
 αὐτοῦ ἐκτεθεισῇ ἐπιστολῇ ἐγγραφομένων τοῖς συνο-
 δικῶς (sic) ἐπ' ἁμῶν ἀναγινωσκομένοις καὶ τοῖς
 ἄνωθεν διαληφθεῖσιν ἐναντιούμενα, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ
 τῶν θείων Πατέρων ἀσύμφωνα· ἔδοξεν ἀπόδρα
 ταῦτα καὶ εἶναι καὶ λογίζεσθαι, ὡς δὲ καὶ τὸν τού-
 τοις προσκείμενον. Ἐπὶ πάσαις δὲ ταῖς ἀναγεγραμ-
 μέναις ἐρωτήσεσι καὶ ἀποκρίσεσι καὶ διαγνώσεσιν,
 ἐκφωνεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς ἐπήκοον πάντων τό· « Εἴ-
 τις ἐπὶ τοῖς διαγνωσθεῖσι κατὰ τι ἀμφιβάλλει, μέσον
 στάς εἰπάτω τὸ ἀμφιβαλλόμενον περὶ αὐτοῦ. » Καὶ
 οὐδεὶς εὐρέθη ἀμφιβάλλον ἢ ἀντιλέγων ἐπὶ τινὶ τῶν
 διαγνωσθέντων, ἀλλὰ πάντες ἀπὸ τῶν πρώτων ἕως
 τῶν ἐσχάτων εὐρέθησαν ὁμοφρονοῦντες ἐπὶ ταῖς εἰρη-
 μέναις διαγνώσεσιν.

IRENES AUGUSTÆ

TYPICUM SIVE REGULA

Interprete Domino Bernardo DE MONTFAUCON, monacho Benedictino congregationis S. Mauri.

(*Analecta Græca, Paris. 1692, 4.*)

PROLOGUS INTERPRETIS.

TYPICUM sive Regulam Irenes imperatricis ex Bibliothecæ Regiæ ms. codice 3019 desumpsimus, quem benigne commodavit clarissimus æque ac eruditissimus vir Thevenotius. Codex ille, jussu imperatricis a peritissimo scriba exaratus, ab ipsamet Augusta proprio nomine subscriptus est, rubris characteribus, ut moris erat imperatoribus eorumque uxoribus. Nec dubito unum esse ex tribus membranaceis qui capite 77 jussu Augustæ descripti memorantur. Plura in hoc opere scitu dignissima Lector eruditus deprehendet : complures nempe Græcarum monialium ritus hactenus ignotos : exactam quoque familiæ tunc temporis imperatoris descriptionem (*cap. 71*), et alia quamplurima.

Cæterum in Ecclesia Græca non solum imperatoribus eorumque uxoribus, sed et privatis quibusque qui monasteria excitabant, licebat Typica seu Regulas edere, ut videre est apud Theodorum Balsamonem ad canonem 1 synodi Constantinop., ubi hæc habet : 'Ἐπ' ἀδειας ἔχουσιν οἱ δομητορες, τούτων τυπικά ἐκτίθεσθαι ; quod fusius ille ibi prosequitur. Illa autem Typica vocabantur κτητορικά.

Descriptus est codex circa finem imperii Alexii Comneni, ut ex pluribus locis eruditus Lector facile intelliget.

(¹) Irene marito suo Alexio Comneno supervixit ; filiam habuit celeberrimam Annam Comnenam quæ historiam sui patris diligentissime scripsit.

INDEX CAPITUM ET TITULORUM HUIUS OPERIS,

Qui in manuscripto Regio 3019 reperitur initio, sed mutilus.

α'. Περὶ τοῦ ἐλευθέραν καὶ αὐτοδέσποτον εἶναι τὴν τῆς κεχαριτωμένης καὶ πανάγου Θεομήτορος μονῆν.

β'. Περὶ τοῦ δεῖν κοινοβιακῶς τὴν διαγωγὴν μετέχειν τὰς ἐν τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης τὸν μονῆρη διαρνούσας βίον.

γ'. Περὶ τῶν εἰς ἀντιλήψιν τῆς μονῆς τεταγμένων, καὶ περὶ τοῦ κρατεῖν καὶ ὅσα ἐν τῇ διαθήκῃ μου περὶ τῆς μονῆς διατάξομαι, Ἰσα τῷ παρόντι τυπικῷ, ὃ καὶ ὀφείλει ἔχειν τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀτρέπτον ἔσσει.

δ'. Περὶ τοῦ πῶς ἀν' ἀνάγκῃ ἐν τῇ μονῇ αἱ ἐκ τῶν ἑγγύων ἡμῶν ἀποκειρόμεναι, καὶ ἐν ταύτῃ παραχωρηθεῖσαι διάγειν, καὶ αἱ ἐκ περιφανείσσεσθαι βίον καὶ σεμνοῦ προσερχόμεναι τῇ τοιαύτῃ μονῇ καὶ ἀποκειρόμεναι ἐν αὐτῇ.

1. Quod liberum sui que juris esse debeat Gratia-plenæ et castissimæ Dei Matris monasterium.

2. Quod quæ in monasterio Gratia-plenæ monasticam vitam degunt, cœnobiticam disciplinam amplecti debeant.

3. Quænam de monasterii patrocinio sancita sint ; et quod obtinere debeant quæcunque in testamento meo de monasterio statuam, æque ac præsens typicum, quod iidem nunquam mutandum et varian-dum est.

4. Quomodo in monasterio versari debeant neptes nostræ, quas detonderi continget, quibusque in illo degere conceditur ; necnon quæ ex cliviori et splendida vita ad hoc monasterium accedentes, in eo continentur.

5. De numero monialium.
6. Quod in una domo moniales omnes habitare debeant.
7. Quod gratis tondendæ sint quas detonderi contingeret. Et quandonam suscipiendum erit quod offeretur.
8. Quod quæ a sæcularibus pio proposito monasterio Gratia plenè consecrantur, mobilia seu immobilia, admittenda sint.
9. Quod quæ monasterio assignantur, sive mobilia seu immobilia, nunquam sint alienanda.
10. Quandonam bonum mobile monasterii alienari possit.
11. Quomodo eligenda et ordinanda sit præfecta.
12. Quod citra affectum fieri debeat præfectæ et officialium electio et ordinatio
13. De amotione ejus quæ secus quam par est præfectæ munus obit.
14. Quod æconomus in monasterio esse debeat eunuchus et honestæ vitæ.
15. De sacerdotibus.
16. Quod omnes moniales sub uno Patre spirituali esse debeant.
17. Qua ratione qui ad monasterium accedunt, moniales alloqui debeant, et quinam, et quandonam.
18. A quanam fieri debeat officialium institutio, et quomodo.
19. De scevophylacissa seu vasorum custode.
20. De ecclesiarchissa seu ecclesiæ præposita.
21. De officiis quæ esui necessaria percipit et expendit; et quod hæc ab ipsa scripto mandari debeant.
22. De vini custode.
23. De horrearia.
24. De officio depositariarum.
25. De refectoraria, et ejus officio.
26. De institutione epistemonarchissæ sive disciplinæ præpositæ, et ejus officio.
27. De præpositis operum.
28. De depositariis vestiarii.
29. De ostiaria.
30. Quanto tempore in monasterio expectare debeat quæ extrinsecus advenit, et tondenda est.
31. Quinam ad curanda monasterii prædia mittendi sint.
32. De Officio primæ, tertiæ et sextæ horæ.
33. De mesoriis seu mediis horis primæ, tertiæ et sextæ horæ, de typicis, de sacra Liturgia, et de sancta communione.
34. Quot panes in qualibet Liturgia offerendi sint, et pro quibus.
35. De hora nona, vespertino, et pannychide, sive pannygilio.

- ε'. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναζουσῶν.
- ς'. Περὶ τοῦ ἐν ἐνὶ οἰκίῳ τὰς μοναζούσας πάσας μένειν.
- ζ'. Περὶ τοῦ δωρεὰν ἀποκείρεσθαι τὰς ἀποκείρεσθαι μελλούσας, καὶ πότε ἐστὶ δεκτὸν τὸ προσαγόμενον.
- η'. Περὶ τοῦ τὰ παρὰ κοσμικῶν θεωριεῖ σκοπῶ ἀφιερῶμενα, τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης, κινήτῃ τε καὶ ἀκίνητῃ, δεκτὰ εἶναι.
- θ'. Περὶ τοῦ πάντα τὰ τῇ μονῇ ἀφοριζόμενα, ἀνεκποίητα εἶναι, κινήτῃ τε καὶ ἀκίνητῃ.
- ι'. Περὶ τοῦ, πότε κινήτῃ τῆς μονῆς ἐκποιεῖσθαι δύναται.
- ια'. Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἐπιλέγεσθαι καὶ προχειρίζεσθαι τὴν ἡγουμένην.
- ιβ'. Περὶ τοῦ χωρὶς πάθους γίνεσθαι τὴν ἐπιλογὴν τῆς ἡγουμένης, καὶ προχειρίσιν, καὶ τῶν διακομητριῶν.
- ιγ'. Περὶ μετακινήσεως τῆς μὴ ὡς δεῖ ἡγεγεμενουμένης.
- ιδ'. Περὶ τοῦ οἰκονόμου δεῖν εἶναι ἐν τῇ μονῇ εὐνοῦχον, καὶ σεμινοῦ βίου.
- ιε'. Περὶ τῶν ἱερῶν.
- ισ'. Περὶ τοῦ πάσας τὰς μοναζούσας ὑφ' ἑνα εἶναι πνευματικῶν Πατέρα.
- ιζ'. Περὶ τοῦ πῶς οἱ παραβάλλοντες ὀφείλουσιν ἐντυγχάνειν ταῖς μοναχαῖς, καὶ τίνας, καὶ πότε.
- ιη'. Περὶ τοῦ παρὰ τίνος δεῖ γίνεσθαι τὰς προχειρίσεις τῶν διακομητριῶν, καὶ πῶς.
- ιθ'. Περὶ τῆς σκευοφυλακίσεως.
- κ'. Περὶ τῆς ἐκκλησιουργίσεως.
- κα'. Περὶ τῆς τὰ ἐδώδιμα εἰσοδιαζούσης τε καὶ ἐξοδιαζούσης διακομητριας, καὶ τῆς παρὰ ταύτης ὀφειλούσης γίνεσθαι τούτων ἀπογραφῆς.
- κβ'. Περὶ τῆς οἰνοχόσης.
- κγ'. Περὶ τῆς ὠρειαρίας.
- κδ'. Περὶ τῆς τῶν δοχειαῶν διακομίας.
- κε'. Περὶ τῆς τραπεζαρίας, καὶ τῆς ταύτης διακομίας.
- κς'. Περὶ προχειρίσεως ἐπιστημονορχίσεως, καὶ τῆς διακομίας αὐτῆς.
- κζ'. Περὶ τῶν ἐργοδοτριῶν.
- κη'. Περὶ τῶν ἐν τῷ βεστίῳ δοχειαῶν.
- κθ'. Περὶ τῆς πυλωροῦ.
- κ'. Περὶ τοῦ πόσον χρόνον δεῖ περιμένειν ἐν τῇ μονῇ τὴν ἐξώθεν εἰσιούσαν, καὶ μέλλουσαν ἀποκείρεσθαι.
- λα'. Περὶ τοῦ τίνος δεῖ ἀποστέλλεσθαι εἰς τὴν τῶν κτημάτων τῆς μονῆς πρόβοιον.
- λβ'. Περὶ ἀκολουθίας πρώτης, τρίτης τε καὶ ἑκτης ὥρας.
- λγ'. Περὶ τῶν μεσῶρων τῆς πρώτης, τρίτης τε καὶ ἑκτης ὥρας, τῶν τυπικῶν, τῆς ἱερῆς Λειτουργίας καὶ τῆς ἀγίας μεταλήψεως.
- λδ'. Περὶ τοῦ πόσους ἄρτους δεῖ προσφέρεισθαι καθ' ἐκάστην Λειτουργίαν, καὶ ὑπὲρ τίνων.
- λε'. Περὶ τῆς ἐννάτης ὥρας, ἐσπερινῶν, καὶ τῆς παννυχίδος.

- λς'. *Περὶ τῶν ἀποδείκνων.*
 λζ'. *Περὶ τυκτερινῆς ἀκολουθίας.*
 λη'. *Περὶ τῆς μεσονυκτιου ἀκολουθίας.*
 ιθ'. *Περὶ ἐνάρξεως ὄρθρου.*
 μ'. *Περὶ τῆς εἰς τὴν τράπεζαν κλήσεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ διαγωγῆς.*
 μβ'. *Περὶ τοῦ ἐὰν τις ἐν τῇ ἐστίασει ἀτακτῆ.*
 μγ'. *Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν τι παρ' ἀλλήλων.*
 μδ'. *Περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου εἶναι ταῖς ὑγίαινού-
 σαις τὴν κοινὴν τράπεζαν, καὶ περὶ νοσοσῶν.*
 με'. *Περὶ τοῦ καὶ δευτέραν γίνεσθαι ἐστίασιν.*
 μς'. *Περὶ τῆς ἐν λιταῖς ἡμέραις τροφῆς.*
 μζ'. *Περὶ τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ τρο-
 φῆς.*
 μη'. *Περὶ τῆς ἐν τῇ τῶν ἀγίων ἀποστόλων
 Τεσσαρακοστῇ, καὶ τῶν Χριστοῦ Γενεθλίων τρο-
 φῆς.*
 μθ'. *Περὶ τοῦ μὴ λαθροφαγεῖν.*
 ν'. *Περὶ ἀκτησίας.*
 να'. *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς μοναχὰς ἐπὶ τοῦ τυ-
 πικοῦ ὑποθήκαις περὶ τῆς κοινοβιακῆς διαγωγῆς
 ἀθυμεῖν.*
 νβ'. *Περὶ τοῦ πᾶσαν τὴν διοίκησιν τῶν μονα-
 χουσῶν ἀπὸ τῶν εἰσόδων γίνεσθαι τῆς μονῆς.*
 νγ'. *Περὶ τοῦ μὴ ἐξωμονιτιδας, ἢ καταπεμ-
 πτὰς προσδέχεσθαι ἐν τῇ μονῇ.*
 νδ'. *Περὶ τοῦ καὶ ἐξωκουρτίδας δέχεσθαι ἐνα-
 ρέτους, εἰ μὴ βασιλικῇ ἢ ἀρχιερατικῇ χρήσαιντο
 δυναστεία.*
 νε'. *Περὶ τοῦ μὴ ἀλλοιοῦσθαι ποτε τὴν κοινο-
 βιακὴν διαγωγὴν.*
 νς'. *Περὶ τοῦ τὴν αὐτὴν εἶναι πασῶν τῶν μον-
 αχουσῶν βρώσιν τε καὶ πόσιν, καὶ ἐνδυμασίαν,
 χωρὶς τῶν ἀρρώστων.*
 νζ'. *Περὶ τοῦ παραδίδειν λατρὸν ἐν τῇ μονῇ,
 καὶ περὶ τῆς τῶν ἀσθενούντων προνοίας.*
 νη'. *Περὶ λουτροῦ.*
 νθ'. *Περὶ τῆς κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς ἀγίας
 Θεοτόκου ἑορτῆς.*
 ξ'. *Περὶ τῆς κατὰ τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου
 ἑορτῆς.*
 ξα'. *Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων.*
 ξβ'. *Περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς.*
 ξγ'. *Περὶ τῆς τῶν ἀγίων Παθῶν φωταψίας.*
 ξδ'. *Περὶ τοῦ γίνεσθαι μετάδοσιν καθ' ἐκάστην
 ἡμέραν ἐν τῷ πυλῶνι.*
 ξε'. *Περὶ τοῦ ἀναγιγνώσκεισθαι τὸ τυπικὸν εἰς
 ἐπιήκοον πασῶν κατὰ μῆνα.*
 ξς'. *Περὶ τῆς τοῦ θείου ραοῦ καθημερινῆς φωτ-
 αγωγίας.*
 ξζ'. *Περὶ τῶν κύκλῳ τοῦ τροῦλλου κρεμαμέ-
 των κρατήρων, καὶ τῶν λοιπῶν.*
 ξη'. *Περὶ τῶν ὀφειλόντων ἄπτεσθαι κηρίων.*
 ξθ'. *Περὶ τοῦ ὕδατος.*

36. *De Apodipnis seu Completorio.*
 37. *De nocturno Officio.*
 38. *De Officio mediæ noctis.*
 39. *De initio Matutini.*
 40. *De vocatione ad mensam, et de disciplina ibi
 servanda.*
 41. *Quid agendum si aua in refectioe immodeste
 se gesserit.*
 42. *Quid agendum si qua de priori consensu dispu-
 tarit.*
 43. *Quod nihil ab invicem quærendum sit.*
 44. *Quod quæ bene valent communem mensam de-
 tractare nequeant : et de infirmis.*
 45. *Quod secunda fieri debeat refectio.*
 46. *De victu in diebus Litaniarum sive processio-
 num.*
 47. *De victu in magna Quadragesima.*
 48. *De victu in Quadragesima sanctorum aposte-
 lorum, et Christi Natalitiorum.*
 49. *Quod clam comedendum non sit.*
 50. *De paupertate.*
 51. *Quod non debeant moniales ob typici de cæ-
 nobitico instituto præcepta animo deficere.*
 52. *Quod omnes expensæ monialium ex monaste-
 rii redditibus fieri debeant.*
 53. *Quod exomonitides, sive extraneæ moniales,
 aut dimissæ in monasterium admittendæ non sint.*
 54. *Quod exocuriales, sive extra monasterium de-
 tonsæ, virtute præditæ, admittendæ sint : nisi impe-
 ratoria, aut magnatis cujuspiam potestate usæ fue-
 rint.*
 55. *Quod cænobiticum institutum nunquam immu-
 tandum sit.*
 56. *Quod idem esse debeat monialium omnium
 cibus, potus et indumentum, exceptis infirmis.*
 57. *De accessu medici ad monasterium, et de in-
 firmarum cura.*
 58. *De balneo.*
 59. *De solemnitate in Dormitione sanctæ Dei-
 paræ.*
 60. *De solemnitate in Nativitate Deiparæ.*
 61. *De festo Christi Natalitiorum.*
 62. *De festo Occursus.*
 63. *De luminari sacrarum Passionum.*
 64. *Quod elemosyna quotidie fieri debeat ad
 ostium.*
 65. *Quod singulis mensibus typicum legi debeat,
 omnibus audientibus.*
 66. *De quotidiano divini templi luminari.*
 67. *De crateribus in circulo trulli suspensis, et de
 reliquis.*
 68. *De cercis accendendis.*
 69. *De aqua.*

70. *De sepulcro monialium.*

71. *De variis commemorationibus per annum faciendis.*

72. *De lupipedio quod in sancta et magna feria quinta fieri debet.*

73. *Quod in ædificiis monasterii mutationes fieri non debeant.*

74. *Quod monasterium externorum oculis nullatenus patere debeat.*

75. *Quod neque psaltæ advocandi sint ad aliquam solemnitatem: sed illis quoque inaccessum esse debeat monasterium.*

76. *Quomodo et ubinam sepeliendæ sint filiæ et neptes nostræ, quæ in monasterio sepeliri volunt: et qua ratione fieri debeant earum commemorationes.*

77. *De numero breviculorum, et typicorum venerandi monasterii Gratia-plenæ et ubinam quodlibet eorum sit reponendum.*

78. *Adhortatoria parænesis ad monachas.*

79. *De sumptuosioribus ædibus a mea majestate in monasterio nuper ædificatis.*

80. *De iis quæ monasterii inspectionem habere debent.*

De ambitu monasterii.

ο'. *Περὶ τοῦ ταφείου τῶν μοναζουσῶν.*

οα'. *Περὶ διαφόρων μνημοσύνων ὀφειλόντων ἐτησίως τελεῖσθαι.*

οβ'. *Περὶ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι νικητῆρος τῆ ἀγία καὶ μεγάλη πέμπτη.*

ογ'. *Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι μετασχηματισμοὺς ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς τῆς μονῆς.*

οδ'. *Περὶ τοῦ ἀκατόπτευτον πάντη διαγιένειν τὴν μονήν.*

οε'. *Περὶ τοῦ μηδὲ ψάλλας συγκαλεῖσθαι ἐν τῇ ἑορτῇ, ἀλλ' ἄβιτον εἶναι καὶ τοῦτοις τὴν μονήν.*

ος'. *Περὶ τοῦ πῶς τε καὶ ποῦ δεῖ θάπτεσθαι τὰς ἀπὸ τῶν παιδῶν ἡμῶν, καὶ τῶν ἐγγόνων, ἐν τῇ μονῇ αἰρουμένας ταφῆναι, καὶ πῶς τὰ τούτων γίνεσθαι μνημόσυνα.*

οζ'. *Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γερονότων βρεβείων, καὶ τυπικῶν τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς κεχωρισμένης, καὶ ὅπου ἕκαστον ὀφείλει ἀποθεθῆναι.*

οη'. *Παρακλητικὴ παραίνεσις πρὸς τὰς μοναχάς.*

οθ'. *Περὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ νεοσυρηθόντων παρὰ τῆς βασιλείας μου πολυτελεστέρων οἰκημάτων.*

κα'. *Περὶ τῶν ὀφειλουσῶν ἔχειν τὴν ἐφορείαν τῆς μονῆς.*

Περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μονῆς.

ΤΥΠΙΚΟΝ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΜΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΤΗΣ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗΣ,

Τῆς ἐκ βάρων νεοσυρηθείσης καὶ συστάσης παρὰ τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης
ΚΥΡΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΔΟΥΚΑΙΝΗΣ,
κατὰ τὴν αὐτῆς πρόσταξιν καὶ γνώμην ὑψηγηθέν τε καὶ ἔκτεθέν.

TYPICUM VENERANDI MONASTERII
SANCTISSIMÆ DEIPARÆ KECHARITOMENES, SEU GRATIA-PLENÆ

A FUNDAMENTIS NUPER EXSTRUCTI ET CONDITI A PISSIMA AUGUSTA
DOMNA IRENE DUCÆNA,

JUXTA EJUS JUSSIONEM ET SENTENTIAM ENARRATUM ET EDITUM.

Multorum quidem magnorumque honorum (o C Dei Verbi viventis Mater sine partus dolore, et post partum virginitatis rursum Thesaurus purissimus) nobis auctor et largitor fuit Filius tuus et Deus, Salvator noster revera Jesus, et nobiscum Deus: (magnum illud et venerandum juxta sanctum Isaiam, Emmanuel nomine significatum) qui nos ex nihilo in naturam produxit, præstantemque omnino naturam nobis donavit: qui nos ratione honoravit, et rerum judices sensum mentemque largitus est; ut iis nos distingueret a brutis terræ animalibus, quibus regem imposuit hominem superno Regi subditum.

Πολλῶν μὲν ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ μεγάλων, ὧ θεοῦ Λόγου ζώντος Μητέρα, ὠδίνων ἄνευ, καὶ μετὰ τόκον παρθενίας πάλιν κειμήλιον παναγέστατον, ὁ εὖς Υἱός, καὶ Θεός, ἀρχηγός, καὶ δοτὴρ ἐχρημάτισεν, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὡς ἀληθῶς Ἰησοῦς, καὶ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, τὸ μέγα τοῦτο κατὰ τὸν ἅγιον Ἡσαΐαν τοῦ Ἐμμανουὴλ σημαίνόμενον, καὶ σεβάτιμιον· Ἐκ τε τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, καὶ τὸ εἶναι διὰ πάντων ἡμῖν χαρισάμενος, καὶ λόγῳ τετιμηκώς, καὶ κριτήρια τῶν ὄντων, αἰσθησίν τε καὶ νοῦν δωρησάμενος· καὶ τοῦτοις τῶν ἐπὶ γῆς διαστήσας ζῶων, καὶ βασιλεῖα τοῦτοις ἐπιστήσας τὸν ἀνθρώπων βασιλευόμενον ἄνωθεν.

« Καὶ τί ἀνταποδώσομεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ἃ ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν ; » τῇ δημιουργίᾳ συμπαραζεύξα; καὶ πρόνοιαν, καὶ οὐδέπω μέχρι καὶ δεῦρο τὰς τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν θαυμάσιαις πηγὰς ἐπισχών· ἐξ οὗ δὴ καὶ οὐρανὸν ἐγύρωσε, καὶ χρόνον διέστησε, καὶ ἀέρα ἐξέχεε, καὶ ὑφήπλωσε γῆν, καὶ τῶν ὀρωμένων ἐπίπτην τὸν ἀνθρώπου καταστήσατο. Μεγάλα μὲν οὖν δὴ καὶ ταῦτα, καὶ τῆς παρακτικωτάτης τούτων καὶ συνεκτικωτάτης δυνάμει; ἀξια. Καὶ κατὰ τὴν μέγαν φάσιν Δαβὶδ· Ἐλεον αὐτοῦ τίς ἐκζητήσει ποτὲ καὶ ἀλήθειαν ; »

Ἄλλ' οἷον δὴ σε ἡμῖν ἀγαθὸν ὁ μεγαλόδωρος ἐδώρησατο, Πνεύματός τε ἁγίου ἐπέλευσι; καὶ Ὑψίστου ἐπισκιάσασα δύναιμι; καὶ ναὸν ἐαυτῷ λογικὸν τε καὶ ἐμψυχον, ἀχράντως τε καὶ ἀμεταβίβως ἐκ τῶν σῶν περθενικῶν πανάγων αἱμάτων ὑποστησάμενος· καὶ ὑπὸ χρόνον ἄτερ πατρὸ; ἐκ σοῦ γεννηθεί;ς, ὁ πρὸ αἰῶνων ἄτερ μητρὸ; φύ;ς ἐκ Πατρὸ; ; Ἄλλ' οἷον δὴ σε ἡμῖν ἀγαθὸν, ὅπερ ἔφη, ὁ καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν ἀγαθῶν δοτῆρ ἐδώρησατο, κλίμακά τε ἐπάρα;ς, καὶ ὑφαπλώσα;ς σε γέφυραν πρὸ; οὐρανὸν ἀνάγουσαν, ἣ μεταγούσαν τὸ ἀνθρώπινον ; Οὐδ' εἰ ζύμπαντα τὸν οὐρανὸν πρὸ; φωνῆν ἀναλυθῆναι μίαν ἐγένετο, ἀξίως ἂν, οἶμαι, ἠρμήνευσεν, ἣ ἐξύμνησε τὸ μεγαλεῖον τοῦ δώρου τούτου τὸ ἀξιώθειον. « Τί; γὰρ καλήσει τὰ;ς δυναστεία; τοῦ Κυρίου ; ἢ τί; ἀκουστὰ; ποιήσει πάσα; τὰ;ς αἰνέσει; αὐτοῦ ; » ἢ ποία γλώσσα τὰ;ς ἐκάστοτε διὰ σοῦ θεοσημία;ς, ὧ χαριτωμένη τοῦ Θεοῦ Λόγου Μῆτηρ, ἐκδιηγῆσεται, αἷ; καὶ τὸ τῆ;ς Θεοῦ στερέμω; πιστεω; μένει ἀκράδαντον, καὶ ἀσεβεία;ς καθαιρεῖται τὸ ὀχυρώματα, καὶ ἡ ἱερὰ θρησκεία κατὰ Χριστὸν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων ἀραρότω; ἐστηρικται ; Τί; ἐξείποι τὰ; τῶν σῶν θαυμάτων μεγαλειότητα; ; τί; τὰ κατὰ διαφόρους καιροῦ; ἐξηγήσεται τέρατα ; τί; ἐξαγγελεῖ σοι τὰ μεγαλεῖα, ἣ τὰ παράδοξα ἐξυμνήσειν, οἷ; καὶ βασιλείαν κρατύνει;ς, καὶ καθαιρεῖ; τυραννίδα;ς, καὶ ἐπ' ἐπιβί; εὐζωφια;ς μελλούση;ς τὸ φύλλον [γρ. φύλον] κατασκηνοῖ; τὸ Χριστιανικώτατον ;

Ἐμοὶ δὲ δὴ τί;ς ἂν γένοιτο λόγος, ὧ τῶν ὑπερκοσμίων ἀπάντων Θεογενῆτρια (1), τὴν τῶν περὶ ἐμέ; σου θαυμασιῶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰ; τὸδε ἡλικία;ς μεγαλειότητα, ἣ ἀπλῶ; ἐξηγουόμενος (2), ἣ περιύμενος ἐξυμνεῖν, καὶ τὸ τῆ;ς περὶ ἐμέ; σου ἐκ σπαργάνων ἐτι χρηστότητα; ἐξηγήσασθαι πέλαιο; ; Τὰ τε γὰρ μοι πρὸ;ς γένεσιν (ὧ τοῦ μὲν ἡμετέρου γένου; σωτηριωδέστατον αὐχημα, τῶν δὲ ἐν οὐρανοῖ;ς ἐμηγύρων ἐν ταῖ; ἐπουρανοῖ;ς, ὡ; εἰκό;ς, παινηγύρεσι περιλίλητον ἀγαλλιαμα), ἐξ εὐσεβοῦ; τε γένου;ς, καὶ πρὸ;ς ἀρετὴν εὐφυοῦ;ς, εὐμενεῖα; Θεοῦ, καὶ ταῖ; σοῖ; ἐπιστασίαι;ς, καὶ ἀντιλήψει;ς, τὴν ἀρχὴν ἐκλήρωσατο· τὰ τε πρὸ;ς ἀναγωγήν καὶ παιδείαν,

Et « Quid retribuemus Domino ¹ pro omnibus quæ retribuit nobis? » qui creationi providentiam copulavit, et qui hactenus nobis largos bonorum fontes nunquam præclusit; ex quo et cælum in gyrum composuit, et tempus distinxit, et aerem effudit, et terram explicavit, et hominem visibilium inspectorem constituit. Magna equidem hæc, et summa potestate ea producente et conservante digna. Et ut cum magno David loquamur : « Misericordiam et veritatem ejus quis unquam requirit? »

Sed quale te bonum magnificus ille, Spiritusque sancti adventus, et Altissimi virtus obumbrans, nobis donavit, cum ex tuo virginali et castissimo sanguine templum sibi rationale et animatum, nec labe nec mutatione interveniente paravit, et in tempore sine patre ex te est genitus, qui ante sæcula sine matre ex Patre natus est? Sed quale te bonum, ut dixi, aliorum quoque dator bonorum nobis largitus est, dum te scalam erexit, et pontem te extendit, qui humanum genus ad cælum evehat et traducat? Si totum cælum in vocem unam resolveri contingeret, non digne, puto, doni hujus magnificentiam Deo dignam explicaret, vel decantaret. « Quis enim loquetur potentias Domini, aut quis auditas faciet omnes laudes ejus? » Aut quæ lingua, o gratia plena Dei Verbi Mater, divina signa omni tempore et ubique per te edita enarrabit, quibus et firmamentum fidei in Deum inconcussum manet, et impietatis præsidia subvertuntur, et sacra secundum Christum religio super fundamentum apostolorum solide firmata est? Quis miraculorum tuorum magnitudinem eloquetur? quis diversis temporibus exhibita prodigia enarrabit? quis magnificentiam tuam enuntiabit? aut mirabilia decantabit, quibus imperium roboras, tyrannides evertis, et genus Christianissimum in spe beatæ et futuræ vitæ collocas?

Ego vero quo utar sermone, o Dei Genitrix cælestium omnium Domina, si tuorum erga me mirabilium a teneris unguiculis ad hoc usque ætatis magnificentiam vel simpliciter recitavero, vel laudibus celebrare tentavero; et si tuæ ab incunabulis etiamnum benignitatis erga me pelagus enarrare voluero? Nam quod ad ortum meum spectat (o nostri quidem generis admodum salutaris gloriatio, beatorum vero cœtum in cœlestibus, ut par est, celebritatibus præclara exultatio), ex pio et ad virtutem proclivi genere, Dei benignitate, tuaque cura et patrocinio ductus est. Quod vero ad educationem et institutionem, sub præstantissimis legi-

¹ Psal. cxv, 12. ² Psal. lx, 8. ³ Psal. cv, 2.

Montfauconii notæ.

(1) Ὁ τῶν ὑπερκοσμίων ἀπάντων Θεογενῆτρια. Hæc loquendi ratio in hoc Typico insolens non est, sic alias reperiri est Θεοτόκος μου, Θεοτόκος ἡμῶν.

(2) Ἐξηγουόμενος. Augustæ scriba non advertens, sibi in persona dominæ suæ loquendum esse, masculino interdum utitur genere.

bus et moribus (absit invidia et jactantiæ molestia) nihil dissoluti vel pravæ consuetudinis secum trahentibus curata est. Et hoc plane Dei, et tui Dei Matris donum. Quod autem ad temporalem felicitatem liquido attinet, cui omnium cujusvis sexus, ut mihi famulæ tuæ, ad feliciora prosperum iter per omnia parasti? o Regina spiritualibus, et vere incorruptis simbriis circumamicta, varietate circumdata *, et stans a dextris Omnipotentis : cum enim omnia mea secundis quoad hominem rebus circumdederis, vel potius perfuderis, et nihil humanæ prosperitatis a circuito meo amoveris; me insuper ad felicitatis humanæ fastigium, quibus nosti rationibus, ad imperium scilicet evexisti. Iis maximam in purpura secunditatem addidisti, cum me matrem prius factam et vocatam, aviam insuper maternam, et aviam paternam effeci et nuncupari tribuisti. Iis adjecisti maximum imperatoriæ potestatis ad hanc usque diem incrementum; præclara et victricia imperatori in arduis casibus periculosisque temporibus auxilia : ejusdem magna, Romanoque imperio salutaria tropæa, quæ te opitulante de Barbaris retulit : charissimorum nostrorum morbo laborantium restitutam sanitatem, sive potius e faucibus rapientis leonis liberationem. « Dies super dies regis insuper adijcias », et esto illi invicta adversus Barbaros belli socia : ut hæreditas tua et curæ tuæ credita magna urbs, fons et radix pietatis semper virens et perennis servetur.

Angelorum igitur linguis hæc dimittens, quibus quidem angelorum linguis id natura tributum est, ut magnitudinem tuam, necnon incontaminatam et immaculatam tuam puritatem, ipsos supremos antiquissimosque Thronos et Cherubim superantem, celebrare valcant, et laudibus ornare, ac spiritaliter tibi confiteri ob tuam erga nos commiserationem et benignitatem; solum ego ferventissimum amorem in vicem offero tibi, quæ cum Unigenito ac Primogenito tuo providentissimum saluberrimumque erga humanum genus amorem nutritivi.

Et mihi quidem jucundissimum est, tremendam et magnam divini tui partus dignitatem decantare, cujus cogitatum enarrare nequeo; ad tuum vero sacrum puerperium omnem sanctam lætitiæ et voluptatem advoco. Ac nihil mihi inter omnia æque jucundum auditu vel narratu, atque tua mirabilia et mysteria, necnon perennis honorum influxus, qui a Deo per te intermediam ad nos usque decurrit.

Verum pro istis nihil apud nos esse novi dignum tua omnem sermonem et intellectum superante

Psal. XLIV 10. * Psal. LX, 7.

ὕπὸ καλλίστοις νόμοις πεπαιδαγωγῶνται· καὶ ἐν ἰθυσίν (ἀπέστω φθόνος, καὶ κόμπου βάρους) οὐδὲν ἐπαγομένους ἐπιτεσυρμένον, ἢ δυσανάγωγον. Καὶ τοῦτο πάντως δῶρον Θεοῦ, καὶ τῆς Θεομητόρος σου. Τὰ τε πρὸς τὴν χρονικὴν σαφῶς τελειότητα, τίνι τῶν ἀπάντων, ἢ ἀπασῶν, οὕτως ὡς ἐμοὶ τῆ σῆ θεραπείῃ, διὰ πάντων εὐδωσας πρὸς τὸ εὐμαρέστερον; ἢ τοῖς νεητοῖς καὶ ἀκηράτοις ὡ; ἀληθῶς κροσσῶτοις; περὶ βεβλημένη, πεποικιλμένη βασιλεῖσσα, καὶ ἐκ δεξιῶν ἐστῶσα τοῦ παντοκράτορος. Ταῖς γὰρ διὰ κατ' ἀνθρώπους εὐετηρίαι; , τὰ κατ' ἐμὲ πανταρχοῦεν περικυκλώσασα, ἢ ἐπικλύσασα, καὶ οὐδὲν ὅτι τῆς κατὰ ἀνθρωπίνης εὐροίας τῶν περὶ ἐμὲ περιβόλων στήσασα πόρρωθεν, ἔτι με καὶ πρὸς τὸ τῆς κατ' ἀνθρώπους εὐδαιμονίας ἀκρότατον, οἷς οἶδ' ἐς λόγους, τὴν βασιλείαν ἀνήγαγες. Τοῦτοις τὸ ἐν πορφύρᾳ (5) τέθεικας γονιμώτατον τῆ μητρικῇ μοι σχέσει, καὶ κλησει, τὴν μητρομήτορα προσθεμένη, καὶ πατρομήτορα. Τοῦτοις τὸ τῆς βασιλικῆς δυναστείας μέχρι καὶ τήμερον παρέξενδας παρατατικώτερον, τὰς κιλινίκους ὑπὲρ βασιλέως ἐπιμαχίας ἐν δεινοῖς, καὶ καιροῖς κινδυνώδεις, τὰ τούτου κατὰ βραβάρων ὑπὸ σοὶ συμμάχῳ μεγάλα τε καὶ τῆ Ῥωμαίων ἐπικρατεῖν σωτήρια τρόπαια, τὰς τῶν φιλιτάτων ἡμῶν ἀναβρώσεις ἐν νόσοις, ἢ καὶ ἀναβρώσεις ἐκ φάρυγγος ἀρπάζοντος λένοντος. « Προσθήσεις δέ γε καὶ ἐν ἡμέρας τοῦ βασιλέως, » καὶ σύμμαχος τούτῳ κατὰ βραβάρων ἀπρόσμαχος γίνοιο· ἴνα δὲ σοὶ καὶ ἡ κληρονομία, καὶ ἡ χειρισθείσά σοι μεγαλόπολις, πηγή καὶ ρίζα τῆς εὐσεβείας ἀειθαλῆς διασώζηται καὶ ἀένναος.

Ἀγγέλων οὖν ἐπὶ τούτοις ἀφείσα γλώσσαις, αἰτινές ποτε ἀγγέλων γλώσσαις πεφύκασι τὴν σὴν εὐφρομεῖν τε καὶ γεραίρειν μεγαλειότητα, καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς ἀνωτάτους, καὶ προσδυτάτους θρόνους, καὶ τὰ χερουβὶμ ἀκηλίθωτον, καὶ ἀμύλυτον, καὶ νοερί; ἀνομολογοῦσθαί σοι, διὰ τὸ περὶ ἡμᾶς συμπαθές τε καὶ φιλόανθρωπον· μόνον ἐγὼ τὸν ἐπιστρεπτικὸν ἀντεισφέρω σοι μάλα ζέοντα ἔρωτα, τὸν προσητικώτατόν τε καὶ σωστικώτατον, μετὰ τοῦ Μονογενοῦς τε καὶ Πρωτοτόκου τρεφούση περὶ τὸ ἀνθρώπινον ἔρωτα.

Καὶ μοι τὸ φρικτόν τε καὶ μέγα τῆς σῆς Θεοτοκίας ἀξίωμα, περιλάλημα θυμηρέστατον, καὶ ἐνόημα ἀδιάληπτον, ἐπὶ τε τὴν σὴν ἱερὰν λοχείαν, πᾶσαν ἡδονὴν εὐαγῆ καὶ τρυφὴν κελῶ. Καὶ οὐδὲν μοι πάντων οὕτω χαριέστατον ἄκουσμα, ἢ διηγημα, ὡς τὰ περὶ σὲ θαυμάσια, καὶ μυστήρια, καὶ τὸ τῆς ἐφ' ἡμᾶς ἐπιβρόλας τῶν ἀγαθῶν ἐκ Θεοῦ διὰ σοῦ μέσης ἀένναον.

Ἄλλ' ἄλλ' ἐπὶ τούτοις; ἄξιον μὲν οὐδὲν εἶναι περὶ ἡμῶν οἶδα, τῆς σῆς ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν ἀγιότητος·

Montfauconii notæ.

(5) Πορφύρα. Sic vocabatur domus Constantinopolitana, in septo imperialis palatii sita, in qua imperatrices parere solebant, unde nomen Porphyro-

geniti. Anna Conn. Alexiadis, l. vii, et alii Historiæ Byzantinæ auctores passim.

καθάπερ οὐδὲ τοῦ τῷ ἡμέτερον ἐκ σοῦ πτωχεύσαντος φύριμα, οἷς οὐδὲν ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὰ πάντα Θεοῦ, καὶ ἡμεῖς. Γεννησάσῃ γάρ σοι τὸν Λόγον ὑπὲρ λόγον, τὸν αὐλον, τὸ τε ἀνευδὲς ἐντεῦθεν ἀπεκληρώθη καὶ τέλειον, καὶ τὰ τῆς κάτω ρεούσης ὕλης οὐκ ἔν-
ταμα.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς ἔτι περὶ τὰ κάτω στρεφομέ-
νοι, καὶ ζῶσι κατ' ἀνθρώπων, ἀμήχανον θειοτέρας
τίσιν ἀπαρχαῖς, καὶ ὑπὲρ τὴν ὕλην τὸ τῆς περὶ σὲ
πίστεως ζέον ἐνδείκνυσθαι· σοὶ τε τῆ τοῦ Λόγου
Μητρί, τὸ τοῦ Λόγου συγκαταβατικόν τε καὶ μέτριον,
διὰ ζήλου τε καὶ μιμήσεως, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τε
καὶ κατ' ἡμᾶς, εὐαγγῆ καὶ αὐτὴν ναὴν δευμαμένη τῷ
ἀγίῳ ναφ σοι, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, κατὰ τὴν σὴν προ-
πάτορα, καὶ μέγαν Δαβὶδ, θαυμαστῶ, ὕμνωδούς σοι
μονοτρόπους, καὶ τῆ θείᾳ μακροδότητι τοῦ παρ' ἡμῖν
σώφρονος; θῆλεος γένους, ἐν τούτῳ κατώκισα· τὰ
ἐτήσιά τε καὶ ἡμερήσια κατὰ λόγον ἀναγκαῖα τῷ
ἀπορρώτῳ τοῦ σώματος, ἀπὸ τῶν σῶν μεγάλων ἐμοὶ
δωρεῶν ἐκάστη τούτων ἐπιμετρήσασα κατὰ τὸ ἀνά-
λογον. Μᾶλλον δὲ καὶ κοινοδιακῆν διὰ πάντων κατα-
σῆσασα ταύταις τὴν ἀσκησιν, καὶ πανταχόθεν περὶ
τὴν ἱερὰν πολιτείαν τῷ θείῳ τούτῳ συντάγματι τὸ
ἀπερίσπαστον περιποιησασμένη καὶ συγκροτήσασα.

Αἱ δὲ μοι καὶ κατ' ἐλπίδα τε καὶ εὐχὴν, τὸν ἀσκη-
τικὸν διαθέουσι δίαυλον, ἐξ οὗ δὴ τὴν καλὴν ἐκείνην
ὁμολογίαν περὶ τὴν ἱερὰν ταύτην μάνδραν, Θεοῦ τε
καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐνώπιον ὠμολόγησαν.
Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθά μοι αἱ ἐπὶ σοί, Παρθένε Μητὲρ
Θεοῦ, ἐλπίδες διημαρτήκασι, καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις; εὐ-
χριστήρια χοροὶ σοὶ πάντως ἀγγέλων ἀνοήσουσιν, οὓς
ἐπὶ σωτηρίᾳ χεῖρην ἀνθρώπου, καὶ μεγάλα σκιρτῶν
διαγορεύει τὰ Εὐαγγέλια.

Ἄλλ' ἐγὼ μὲν οὕτω δὴ σοὶ τῆ τεκούσῃ τὸν ποι-
μένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν Θεοῦ πόθου πε-
ριουσίᾳ τὴν ἱερὰν ἐδειμάμην μάνδραν, καὶ ἀγέλην
λόγῳ γετιμμήμεν, τῆ τοῦ πρώτου, ἢ καὶ ἐνδὲ ποι-
μένος, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα μητρί σοι προσ-
ήγαγον. Σὺ δὲ μοι (ὦ, τί ἂν σέ τις εἰπὼν ὀρθῶς
προσείποι; τὴν κεχαριτωμένην παρὰ Θεῶ, τὴν ὑπὲρ
τὰ ὀρούμενα, τὴν ὑπὲρ τὰ νοούμενα, τὴν τοὺς ὄρους
ὑπερβάσαν τῆς φύσεως, τὴν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων
μεσίτιδα· τί τὰ πολλὰ μηχανῶ; τὴν ἀληθῶς ὑπὸ
παρθενίᾳ καὶ ἀγνότητι Θεομήτορα), σὺ δὲ μοι τὴν
ἐγκάρδιον πίστιν ἐπιεικῶς διαδασανίσασα, δέξαι τὴν
ἀπαρχὴν εὐμενῶς, καὶ μὴ ἀπόσῃ μοι τὴν προσαγω-
γὴν, μηδὲ ἀποστρέψῃς ἀπὸ τῆς παιδός σου τὸ πρόσ-
ωπὸν σου· ἀλλὰ τῷ δεξιῷ τῆς ἀρχῆς πρόσθεος καὶ τὸ
τοῦ πέρατος αἰσίον, τὰς τοῖς τοῦ παναγίου περιηρ-
γυρωμέναις χερσίμασι Πνεύματος, καὶ αὐτὴ κατὰ
τὴν Μωυσῆα δειξάσα, παναμώμητε, πέτρυγας, καὶ
τὴν καλὴν ταύτην μάνδραν οὕτω περιθρηγκώσασα, καὶ
τῷ περιούσι, καὶ τίνα καταπίοι ζητοῦντι, καὶ τοὺς
ἱερῶς περιβόλους ὑπὸ λ:μῷ τε καὶ δόλῳ περιοδεύοντι
λῶντι, τὴν ἀνατεθείσαν ταύτην ἀγέλην τῆ σῆ, Παρ-

A sanctitate : ut neque illo qui nostram ex te massam
emendicavit; apud nos, inquam, qui nihil nostrum
habemus, sed omnia Dei, et nos ipsi. Tibi enim
quæ supra omnem rationem Verbum materiæ ex-
pers genuisti, hinc tributum est ut nullo egeas, et
perfecta sis, et ut quæcunque defluente materia
constant, nullius apud te sint pretii.

At quandoquidem impossibile est, ut qui adhuc
inter hæc infima versantur, et qui secundum homi-
nem vitam degunt, diviniorebus quibusdam et
materia sublimioribus primitiis, ferventis in te
fidei dent specimen; tibi Verbi Matri (Verbi scilicet
attemperatione et humilitate) per zelum et
imitationem, ex iis quæ apud nos et secundum nos
sunt, ipsa sacrum templum ædificavi, tibi, « san-
cto templo, » et juxta progenitorem tuum et ma-
gnum David « in æquitate mirabili * : » in quo
cantatrices tibi et divinæ beatitudini « unius mo-
ris » e pudico apud nos femineo sexu « inhabitare
feci ». » Et necessaria annuo et quotidiano caduci
corporis usui, ex magnis a te mihi concessis donis,
servata proportione, singulis congruenter assignavi.
Quin et cenobiticam omnino ipsis tradidi Regulam,
id maxime et ex omni parte curans, hocque divino
Instituto illis concilians, ut in sacra illa conversa-
tione alienis curis expediantur.

Illæ vero juxta spem et votum meum asceticum
decurrunt stadium, ex quo pulchram illam profes-
sionem apud sacrum hoc ovile, in conspectu Dei
et electorum angelorum emisere. Neque mea in te
spe, o Virgo Mater Dei, hac in parte lapsa sum; ac
pro iis gratias tibi sane referent angelorum chori,
quos de salute hominis gaudere et magnopere
exultare d'cunt Evangelia.

Sic quidem tibi, quæ magnum ovium Pastorem
peperisti, in divini amoris abundantia sacram
illam exstruxi caulam; et gregem ratione honora-
tum, tibi primi, imo unici Pastoris, juxta sapientem
Salomonem, Matri obtuli. Tu vero, (o quid te di-
cendo quis recte compellaverit? gratia plenam
apud Deum, quæ es super omnia visibilia, et super
omnia quæ intellectu apprehenduntur, quæ naturæ
terminos superasti; Dei et hominum median! quid
multis moror? salva revera virginitate et castitate
Dei Matrem!) tu, inquam, interna fide mea satis
explorata, has primitias benevolò animo suscipias,
et munus istud a me oblatum ne respueris, neque
avertas faciem tuam a filia tua : sed fausto initio
prosperum finem adjungas, expandensque juxta
Moysen * tuas sanctissimi Spiritus donis deargentatas
alas, o immaculata, ita pulchram ejusmodi caulam
circummunias, gregemque istum tuæ magnificentiæ
consecratum, o Virgo et Mater, nunquam circum-
veniri sinas per insidias circumeuntis et quem
devoret quærentis leonis, qui cum fame et dolo sa-
crum septum circuit : femineumque sororum ani-

* Psal. lxxiv. 6. † Psal. lxxvii, 6. ‡ Deut. xxxii, 41.

num in virilem ad virtutem immutes : fortissima dextera tua præclarum hunc gregem assidue protegas, ut antiquus supplantator et draco nullam apud ipsas Evam rursus inveniat, cujus auribus exitiales et ad inferni laqueum deducentes cavillationes susurret. Sed simul omnes sub tuo validissimo patrocinio stationem habentes, diversoque studio incumbentes, circa sacrum hoc alveare cum suavissima modulatione bombilent : virtutis fructum super mel dulcem operantes : in aula sancta Dei adorantes ⁹ purissime Dominum : Deo sacrificantes hostiam laudis ¹⁰ : septies in die laudem dicentes super testimonia justitiæ divinæ ¹¹ : divinam beatitudinem tuamque magnitudinem celebrantes ¹² : ad confitendum super judicia supersubstantialis Deitatis surgentes : cum Davide media nocte extollentes sanctas manus ¹³, sine sermocinationibus, in sancta : in Ecclesiis benedicentes Deo Domino de fontibus Israel ¹⁴ : terram evacuan- tes, mentem quasi alis sublevantes : Domino servientes, spiritu ferventes ¹⁵ : considerantes invicem in provocationem charitatis et honorum operum ¹⁶, juxta sanctum Apostolum.

In his itaque mihi, o gratia plena Verbi Mater, et omnium Regina, gregem hunc conserves et custodias, ut hinc omnis malitia et ignorantia ab iis expellatur, et per purgationem semper accedant ad puritatem; carumque supplicationes ad aures Domini Sabaoth attollantur et inducantur; eoque pacto nobis inde adveniat quodcumque salutare, sacerdotio videlicet, imperio, et reipublicæ Christianæ; ut hinc qui Christi imperium administrat, in pietatis integritate subditos regat; pacem mundo et tranquillitatem conciliet. in bonis omnis generis servetur; Barbarosque in fugam vertat, seu visibiles sive invisibiles; cum eos qui dorsum ejus observant, tum eos qui pectus ejus scribere conantur; sive externos, sive indigenas, seu dracones in ejus sinu versantes, exsecrandum et abominandum malum.

Ejusmodi itaque imperatorem cum suis, ut in aliis, in istis quoque primitiis offerendis mihi concordem, socium benevolum, et conservum meum, egregius hujus ovis cætus rogat Christianæ reipublicæ incolumem diutius servari; omnique pacto ad hanc maximam orbique salutarem petitionem impetrandam, tuo auxilio, validoque tuo (ut vero consentaneum est) patrocinio opus habet : quo deficiente, atque adeo divino non adstante impulsu, nulli omnium bonum aliquod operari in promptu est.

Ejusmodi tibi a nobis prodeunt, o Dei Mater, omnis creaturæ Domina, pro præteritis gratiarum actiones, pro futuris supplicationes. Et contingat

⁹ Psal. cxviii, 9 ¹⁰ Psal. cxv, 47. ¹¹ Psal. cxviii, 164. ¹² Psal. lxx, 8. ¹³ Psal. cxxiii, 2. ¹⁴ Psal. lxxvii, 27. ¹⁵ Rom. xii, 41. ¹⁶ Hebr. x, 24.

Θένα καὶ μήτηρ, μεγαλειότητι συντηροῦσα καθάπαξ ἀνεπιβούλευτον, καὶ τὸ θῆλυ πρὸς ἀρετὴν ἀρβένουσα τῇ ἀδελφότητι, καὶ τὴν πανσθενῆ σοὶ δεξιάν ὑπερέχουσα τοῦ καλοῦ τοῦδε ποιμνίου κατὰ τὴν διγενεσίαν· ὡς μηδεμίαν καὶ πάλιν ἐν ταύταις ἔβαν εὐρεῖν τὸν ἀρχαῖον περηνιστὴν τε καὶ δράκοντα, ἢ ψιθυρίσαι ταύτης πρὸς ὧτα θανατηφόρα σοφίσματα, καὶ πρὸς ἕδου κατὰγοντα πέταυρον. Ἄλλ' ἅμα πάσας ὑπὸ τὴν σὴν κρατιστατὴν ἀυλιζομένας ἀντιλήψιν, τὸν ἱερὸν, καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν, μελισσῶντα τοῦτον περιδομῶν ἐμμελέστατα, τὸν τῆς ἀρετῆς ἐργαζομένον καρπὸν ὑπὲρ μέλι γλυκάζοντα, ἐν αὐτῇ ἀγία Θεοῦ προσκυνούσας ἀχράντως τῷ κρείττονι· Θεῷ θυσίαν θυούσας αἰνέσεις· τῆς ἡμέρας ἑπτὰκις ἐπὶ τὰ τῆς θείας δικαιοσύνης αἰνούσας· μαρτύρια· καὶ τὴν τε θεῖαν μακαριότητα, τὴν τε σὴν ἀνυμνούσας μεγαλειότητα· ἐπὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος κρίματα ἐξεγειρομένας· μετὰ τοῦ Δαβὶδ μεσονύκτιον ἐν ταῖς νυκτίν ἐπαιρούσας ὄσας χεῖρας, χωρὶς βλαογισμῶν, εἰς τὰ ἅγια· ἐν ἐκκλησίαις τὸν Θεὸν εὐλογοῦσας Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ· τὸν χοῦν κενούσας, τὸν νοῦν περνούσας· δουλεύουσας τῷ Κυρίῳ· ζεοῦσας τῷ πνεύματι· ἀλλήλας κατανοοῦσας εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον.

Ἐν τοῦτοις δὴ μοι τὴν ποιμνὴν ταύτην, ὡ κεχαριτωμένη τοῦ Λόγου Μητὲρ, καὶ τῶν ἀπάντων Βασίλισσα, διατῆρει τε καὶ διάσωζε, ὡς ἐντεῦθεν κακίαν τε τούτων πᾶσαν καὶ ἀγνοίαν ἐξελαύνεσθαι, καὶ διὰ τῆς καθάρσεως εἰς βαδίζειν ταύτας πρὸς καθαρότητα, καὶ τὰς τούτων ἱκετηρία; εἰς ὧτα Κυρίου Σαβαὼθ ἀνατελεσθαι τε καὶ εἰσοικίζεσθαι· καὶ οὕτως ἡμῖν ἐκεῖθεν ἐρῆκειν ἅπαν ὃ τι σωτήριον· τῇ ἱερατεῖα, τῇ βασιλείᾳ, τῷ κατὰ Χριστὸν πολιτεύματι· ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν δέποντα, καὶ ἀπειρήνην εὐσεβείαν διέπειν τε τὸ ὑπὲρ, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ καὶ εὐστάθειαν πραγματεῦσθαι, ἐν καλοῖς παγγενῇ [-νεί] συντηρούμενον, καὶ βαρβάρους τροπούμενον, ὅσοι τε ἐρατοὶ, καὶ ὅσοι ἀόρατοι· ὅσοι τε τὰ νῦτα τοῦτω τηροῦσιν, ὅσοι κατὰ στέρνων τοῦτον πειρῶνται παλεῖν· ὅσοι τε ὑπερβριοί, καὶ ὅσοι αὐθιγενεῖς, ἢ ἐγκόλπιοι τοῦτω δράκοντες, τὸ ἀπευκατῶν τε καὶ ἀπώμοτον.

Τοιούτον δὴ σοὶ τὸν βασιλέα μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ, τὸν τὰ τε ἄλλα, καὶ περὶ τὴν ἀπαρχὴν μοι ταύτην ὁμογνώμονα, καὶ συνέριθον εὐγνώμονα, καὶ ὁμόδουλον· ὃ καλῶς οὗτος τῆς ποιμνῆς εὐχόμενος ὁμιλος, τῷ κατὰ Χριστὸν ἐπιμήχιστον περισώζεσθαι πολιτεύματι· κατὰ λόγον δέπου πάντως τῆς σῆς ἐπικουρίας δεῖται καὶ κραταιᾶς, ὡς εἰκός, ἀντιλήψεως· περὶ τὸ μέγα λῆαν αἴτημα τοῦτο, καὶ τῇ οἰκουμένη σωτήριον· ἢ; ἀπόουσης, καὶ μηδὲ τῆς θείας βοήθειας παρούσης, οὐδὲν καλὸν οὐδὲν τῶν ἀπάντων κατορθοῦν εὐπετέας.

Τοιαυτὰ σοὶ τὰ παρ' ἡμῶν, ὦ Θεομήτορ, ἀπάσης κτίσεως Δέσποινα, ἐπὶ τε τοῖς παρελήλυθουσιν εὐχαριστήρια, ἐπὶ τε τοῖς μέλλουσιν ἱκετηρία. Καὶ

γένοιτο δὴ ἡμῖν κατὰ τε τόνδε τὸν βίον τὸν ταραχώδη ἅ καὶ πολυκύμονα, ὑπὸ τῆς σᾶς αὐλιζέσθαι πτέρυγα; ὡς τὸν τε μὴ ὑπὸ ταύταις σκεπόμενον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου μέσον, ἢ τὸ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων κέντρον στρεφόμενον, ἀμήχανον, ἢ καὶ τελείως ἀδύνατον μὴ φλέγεσθαι ἐπ' ἀνθρώπων βαδίζοντα, ἢ ἐπ' ἀκανθῶν μὴ ἀμύτεσθαι, ἢ ἐπὶ ξιφῶν μὴ αἰμάτεσθαι.

Κατὰ τὸ γοῦν τὸν παρόντα βίον τὸν πολυκίνητον, καὶ φιλομετάβολον, οὕτω δὴ σε τὴν καλλονὴν Ἰακώβ ὑπέρμαχον ἔχειν ἡμῖν ἐν πᾶσιν ἀπρόσμαχον γένοιτο, τὰς τῶν σφετέρων ἐλπίδων ἀγκύρας· ὅλας τῆς σῆς χρηστότητος ἐξαρτήσῃσι· κατὰ τε λήξιν τὴν μέλλουσαν, εὐρεῖν σε πάλιν προστάτιδα περὶ τὸ φοικτόν τε καὶ μέγα τοῦ Υἱοῦ σου καὶ Βασιλέως κριτήριον· ὅτε δὴ καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐν τῇ καλῇ Ναζαρέτ μεγάλων εὐαγγελίων τῆς ἐν σοὶ παναρθήτου τοῦ Λόγου σαρκώσεως, καὶ τῶν κατὰ τὴν ἱερὰν Βηθλεὲμ ἐν τῇ φάτῃ σπαργάνων, οἱ τῆς ἀρετῆς ἐργάται συνήσουσι τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον. Ἄλλὰ τοιαῦτα μὲν δὴ τῇ ὑπερλάμπρῳ καὶ θεῖᾳ κιδωτῷ σοὶ τοῦ ἀγιάσματος, τὰ παρ' ἡμῶν εὐχαριστήριά τε καὶ ἰκετήρια. Ἄ δε δὲ κατ' ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σοὶ μάνδρας, καὶ τῆς τῶν κατ' αὐτὴν ἡμῖν διατετύπεται καταστάσεως, ταῦτά ἐστιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ τοῦ ἐλευθέρου καὶ αὐτοδέσποτου εἶναι τὴν τῆς κεχαριτωμένης, καὶ πανάγου Θεομήτορος μονῆν.

Βούλομαι τὴν ὑπ' ἐμοῦ συστάσαν τῆς κεχαριτωμένης Δεσποίνης μου Θεοτόκου μονῆν, μέχρι μὲν ἂν ἐγὼ τῇ αὐτῇ· ἔκτεινε πρεσβεῖα καὶ χάριτι ἐν τῇ περιστάσει διατηρῶμαι ζωῆ, κατ' ὅν ἂν αὐτῇ θέλω τρόπον διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι· μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν (ἄνθρωπος γὰρ οὖσα, θανεῖν ἀπεκδέχομαι, καὶ τὸ κοινὸν ἐπιγινώσκει χρέος τῆς φύσεως), ἐλευθέραν εἶναι, καὶ αὐτοδέσποτον, καὶ πάσης χειρὸς καὶ δεσποτείας ἀπεξενωμένην· καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἐπ' αὐτῇ προσεῖναι ὀτιοῦν δίκαιον, ἢ προνόμιον· ἀλλὰ παντάσῃσιν οὖσαν ἐλευθέραν μένειν καθ' ἑαυτὴν, καὶ ἐφ' ἑαυτῆς διοικεῖσθαι κατὰ τὰ παρ' ἐμοῦ βητικῶς ἐνταῦθα διατυπωθησόμενα· μήτε βασιλικοῖς, ἢ ἐκκλησιαστικοῖς, ἢ προσωπικοῖς ἑτεροῦ ὑποτιθεμένην δικαίους, μήτε κατὰ δωρεάν, ἢ ἐπίδοσιν, ἢ ἐφορίαν, ἢ οἰκονομίαν, ἢ ἐπιτήρησιν, ἢ ἐτέραν τινὰ πρόζασιν, προσώπων οἰωδῆτινι, ἢ μονῆ, ἢ εὐαγείᾳ οἰκῆ, ἢ τῷ ὄρφανοτροφείῳ, ἢ ἐτέρῳ σκεπτόν (4), ἢ ξενονί τινι ἀνατιθεμένην· ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μόνῃς τῆς κεχαριτωμένης Παρθενομήτορος, ἢ δὴ καὶ ἀνατίθεται, κείσθαι μένουσαν ἑσσεῖ, καὶ παρὰ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἡγουμένουστος ἐν αὐτῇ, κυβερνεῖσθαι τε καὶ διεξάγεσθαι κατὰ τὰ παρόντα ἡμῶν διατάγματα.

¹¹ Psal. xlii, 5.

Montfauconii notæ.

(4) Σκεπτόν. Tribunal juridicum, in quo etiam archivia asservabantur. Erant plura Constantinopoli secreta variis negotiis deputata, de quibus luse summæ vir eruditionis Cangius in *Glossario*

quidem nobis in hac turbulenta fluctibusque jacitata vita, sub alis tuis stationem habere. Difficillimum namque est, imo potius omnino fieri nequit, eum qui illis non legitur, sed circa mundi medium vel centrum rerum mundanarum versatur, non comburi super carbones ambulantiem, aut super spinas non lacerari, vel super gladios non cruentari.

In hac igitur vita plurimis motibus et mutationibus obnoxia, te « speciem Jacob ¹⁷, » invictam in omnibus propugnatricem habeamus, qui spei nostræ anchoras universas in tuâ mansuetudine fiximus. In futura vero sorte, te rursus Patronam inveniamus ad horrendum magnumque Filii tui et Regis tribunal, quando virtutis operarii, tum magnorum atque faustorum in præclara Nazareth nuntiorum, de ineffabili Verbi in te incarnatione, tum pannorum sacræ Bethleem præsepîi, rationem apertius et purius intelligent. Sed hæc quidem tibi splendidissimæ divinæque arcæ sanctificationis, a nobis prodeant gratiarum actiones et supplicationes. Quæ vero de tibi sacro ovili, deque instituto in eo versantium a nobis sancita sunt, hæc sunt.

CAPUT PRIMUM.

Quod liberum suiqve juris esse debeat gratia plenæ et castissimæ Dei Matris monasterium.

Volo a me conditum gratia plenæ Domine meæ Deiparæ monasterium, quoad quidem ego assidua ejus intercessione et gratia in præsentî vita superstes ero, qua voluero ratione administrari et regi. At post obitum meum (ut enim homo sum, me morituram exspecto et commune naturæ debitum agnituram) liberum esse et sui juris, omnique manu et dominio solutum. Nullus omnium jus quodlibet, vel privilegium in illud obtineat; sed omnino liberum apud se maneat, et per seipsum administretur, juxta ea quæ hic a me expresse sancienda sunt, neque imperatorio, aut ecclesiastico, aut personæ cujuscunque juri unquam subjiciatur: nulla causa, nempe doni, vel factæ accessionis, aut inspectionis, aut œconomix, vel observationis, nec quolibet alio prætextu; nulli personæ, aut monasterio, sacræ domui, aut orphanotrophio, vel alii secreto, aut hospitio addictum sit. Sed sub potestate solius gratia plenæ Virginis Matris, cui dicatum est, semper maneat, et ab ea quæ illis diebus præfectæ munus in ipso obierit, gubernetur et administretur, juxta præsentis nostras sanctiones.

Græco; fusius autem in sua *Constantinopoli Christianiana*, ubi de secretis omnibus Constantinopolitanis videsis.

Porro præstantissimus imperator meus, domnus Alexius Comnenus, quem concedat Dominus Deus longam lucere vitam, et ad summam senectutem pervenire; eadem gaudebit in monasterium potestate, qua et ego. Postquam vero præstantissimus imperator meus hinc migraverit, nolo monasterium gratia plenæ Deiparæ meæ a quoquam administrari et regi. (Quod liberum semper et sui juris permanere debet, ut fusius supra declaratum est.) Sed per seipsum administraretur et gubernetur ab ea quæ per id temporis præfecta in illo erit, juxta præsentis typici constitutionem.

Si quis vero voluerit quovis tempore, quolibet modo subjicere hoc nostrum monasterium, et in alterius cujusque ditionem redigere; is licet imperator fuerit, vel patriarcha, seu quivis alius ecclesiasticæ, vel senatoriæ dignitatis, sive ipsa præfecta, vel œconomus, vel etiam quædam e sororibus nunc in illo degentibus, nocivo diaboli impulsu mota; non solum reus erit divini corporis et sanguinis Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; sed et anathema erit, ut ait divinus Apostolus, et maledictioni trecentorum decem et octo Patrum obnoxius fiet. Quia quod ferventi corde et fide monasterium condidimus, e minima parte beneficiorum quibus a gratia plena Deiparæ aucti sumus, et potestati dominioque ipsius gratia plenæ Deiparæ nostræ subegimus, volentes ut omnino liberum esset; illud ipsum perverso et doloso proposito, in ditionem hominum corruptorum forte et inalignorum, nihilque aliud nisi lucrum exitiale spectantiam, redigere improbe improbus ille molitus est.

CAPUT II.

Quod quæ in monasterio Gratia-plenæ monasticam vitam degunt, cœnobiticum institutum amplecti debeant.

Operæ pretium fuerit de disciplina monialium, deque universa in monasterio vitæ ratione, clarius deinceps et paucis dicere. Hæc vero definitur secundum ea quæ a sanctis Patribus, de iis qui nuper sæculo sese abdicarunt, discrete tradita et præcepta sunt. Decreverunt enim legemque tulerunt, ut ii qui recens e mundo plurimis fluctibus agitato secesserint, et ad tranquillum monasticæ vitæ portum confugerint, cœnobiticum subeant institutum, et abnegantes propriam voluntatem, obedientiæ sese tradant, quippe qui gubernatore et duce indigeant, cum mentis oculis cæci circumferantur, et propter boni ignorantiam sibi ipsis sufficere non valeant. Iis igitur morem gerens volo et impeuse volo, ut monasterii Gratia-plenæ Virginis Marris moniales, in cœnobitica disciplina et vitæ ratione degant, utque hujusmodi conversationis regula in illo semper vigeat, immutataque, invariabilis, et in quocumque casu inconcussa perseveret, donec universum hoc constiterit. Et nullo

Ὁ μὲν γὰρ κράτιστός μου βασιλεὺς κύριος Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ἐν δόμῃ Κυρίου ὁ Θεὸς μακροχρόνια διαβιῶναι ζῶν, καὶ εἰς γῆρας ἐλάσαι βαθύ, τοιαύτην ἔξει τὴν ἐπὶ τῇ μονῇ ἐξουσίαν, ὅποσαν δὴ καὶ ἐγώ. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ κράτιστου μου βασιλείω; τῶν ἐνταῦθεν ἐκδημῶν, οὐ βούλομαι τὴν τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου μονὴν ὑπὸ τίνος τῶν ἀπάντων διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι, ἐλευθέραν καὶ αὐτοδύσποτον ἔσαι διαμένουσαν, καθὼς ἀνωτέρω λεπτομερέστερον διείληπται· ἀλλ' αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς διοικεῖσθαι καὶ διακυβερνεῖσθαι παρὰ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἡγουμένουσῆς ἐναυτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ παρόντος τυπικοῦ διαταγῆν.

Εἰ τις δὲ βουληθεῖ ποτὲ ἐν οἰκωδῆποτε χρόνῳ, καθ' οἰονδήποτε τρόπον καταδολώσασθαι ταύτην ἡμῶν τὴν μονήν, καὶ ὑπὸ ἐξουσίαν ἐτέρου θέσθαι τινός; κἂν βασιλεὺς εἴη, κἂν πατριάρχης, κἂν ἄλλος τις τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἢ συγκλητικῶν, κἂν αὐτὴ ἢ προεστῶσα, ἢ οἰκονόμος, ἢ τις ἄλλως τῶν νῦν ἐν ταύτῃ ἀδελφῶν ἐξ ἐπιηρείας δαιμονικῆς παρακινήμενη, οὐ μόνον ἔνοχος ἔσται τῷ θεῷ σώματι καὶ αἵματι τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἀνάθεμα ἔσται, καθὼς φησὶν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, καὶ τῇ ἀρᾷ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ἁγίων Πατέρων ὑπόδικος γένηται. Ὅτι ἕπερ ἐκ ζουότης καρδίας καὶ πίστεως ἐξ ἐλαχίστου μέρους τῶν πρὸς τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου πρὸς ἡμᾶς; εὐεργεσιῶν συνεστῆσάμεθα μοναστηρίον, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ καὶ δεσποσίᾳ αὐτῆς τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου ἡμῶν ὑπεθέμεθα, ἐκ πάντων ἀπλῶς ἐλευθερον αὐτὸ τυγχάνειν θελησαντος, τοῦτο οὗτος κακῶς τρόπῳ γνώμη καὶ δουραῖ, ὑπὸ ἐξουσίαν ἀνθρώπων διεφθαρμένων ἰσως καὶ πονηρῶν, καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο βλέπόντων, ἢ κέρδος ὀλίθριον, ἀθλίως ὁ ἀθλίως ποιήσασθαι ἐμελέτησεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Περὶ τοῦ δεῖν κοινοβιακὴν τὴν διαγωγὴν μετέπειτα τὰς ἐν τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης τὸν μονιρῆ βίον διανουσας.

Περὶ γε μὴν τῆς διαγωγῆς τῶν μοναζουσῶν, καὶ τῆς ὄλης ἐν τῇ μονῇ πολιτείας, ἐφεξῆς σαφέστερόν τε καὶ διὰ βραχείων εἰρησθαι καλόν· διορισθήσεται δὲ τὰ περὶ τούτου καθὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας περὶ τῶν ἄρτι ἀποταξαμένων διηυκρίνηται τε καὶ διηγῶνται. Διεγνώκασι γὰρ, καὶ νενομοθετήκασι, κοινοβιακὴν ὑπεισέρχεσθαι πολιτείαν, καὶ εἰς ὑποταγὴν ἐκδίδοσθαι, ἀρνησαμένους τὸ θέλημα, τοὺς ἄρτι τὴν πολυκύμονα φυγόντας κόσμον, καὶ προσπεφυγότας τῷ τοῦ μονήρους βίου ἀκυμάντῳ λιμένι, ἅτε δεομένους κλυδερῆτου καὶ ὀδῆγού, ὡς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τυφλὸν περιφέροντας, καὶ μὴ οἶους τε θύνας ἑαυτοῖς ἐπαρκεῖν διὰ τὴν τοῦ καλοῦ ἀγνοίαν. Τούτοις οὖν πειθομένη, βούλομαι, καὶ σφόδρα βούλομαι ἐν κοινοβιακῇ διαγωγῇ τε καὶ καταστάσει τὰς μοναζούσας ἐν τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης Μητροπαρθένου διαζῆν, καὶ τὸν τῆς τοιαύτης πολιτείας κανόνα ἔσαι κύριον εἶναι παρ' αὐτῇ ἀναλλοιώτόν τε καὶ ἀμετάτρεπτον, καὶ πάσῃ περιστάσει ἀσάλευτον μεχρὶ τῆς τοῦ παντός τοῦδε συστάσεως, κατὰ μὴδένα τρόπον

παραχραστόμενον, ἢ ἀλλοιούμενον, μηδὲ παρακι-
νοῦμενον δι' ἠντινοῶν αἰτίαν, ἢ πρόφρασιν· μὴ διὰ
πλοῦτον, μὴ διὰ πένταν, μὴ δι' ἀφορίαν ἢ εὐφορίαν,
μὴ δι' ἄλλην ὅποιανοῦν εὐλογοφανῆ αἰτίαν, ἢ ἀφορ-
μὴν· ἀλλὰ πάντη τε καὶ πάντως τὴν κοινωβιακὴν
φυλάττεσθαι διαγωγὴν καὶ κατάστασιν μέχρι παντός
ἀπαράθραυστον· κἄν εἰς δύο μοναζουσῶν διάρκειαν
περιστῆναι συμβῆ τὴν ἑλὴν πρόσδοον τῆς μονῆς,
καὶ αὐτάς κοινωβιακῶς βουλόμεθα ζῆν, καὶ τῷ τῆς
διαγωγῆς ταύτης κανόνι στοχεῖν. Κἄν μὲν τῶν
ἡγουμένων τις ἐναντίον βουληθῆ, τὰς μοναχὰς ἀντι-
λέγειν· εἰ δ' αἱ μοναχῆ, τὴν ἡγουμένην ἀντιπέπτειν·
εἰ δὲ καὶ σύμπασαι συμφρονήσαιεν, τὴν τῆς μονῆς
ἀντικαθβανομένην τὰ παρ' ἡμῶν διατεταγμένα
ἐκδεχέειν. Εἰ δὲ καὶ αὕτη ἐκείναις συναπαχθεῖη,
ἄδειαν ἐκχωροῦμεν παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὑπὲρ εὐ-
σεβοῦς ἀγωνίζεσθαι πράγματα, εἰ μὴ γε παρὰ τῶν
συγγενῶν ἡμῶν τούτο γένηται, καὶ δικαστηρίῳ
προσιέναι δι' αὐτὸ τὸ καλόν, καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου
μισθόν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν διατεταγμένα, ζητεῖν
ἔχειν τὸ ἐνεργόν· καὶ τὰς πρωταιτίους τῆς τοῦ
κοινωβιακῶς ζῆν καταλύσεως, ἐξωθεῖν τῆς μονῆς,
καὶ μὴ νομίζειν τούτο μικρὸν εἶναι κατόρθωμα,
ἀλλὰ καὶ πάνυ μέγα καὶ σωτήριον.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

*Περὶ τῶν εἰς ἀντίληψιν τῆς μονῆς τεταγμένων,
καὶ περὶ τοῦ κρατεῖν καὶ ὅσα ἐν τῇ διωθήκῃ
μου περὶ τῆς μονῆς διατάξομαι, ἴσα τῷ πα-
ρόντι τυπικῷ, ὃ καὶ ὀφείλει ἔχειν τὸ ἀναλ-
λοῦτον καὶ ἀτρέπτον ἕσασαι.*

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων ἦν φροντίσαι τὴν βασι-
λειαν μου, ὅπως καὶ μετὰ τὴν ἀμφοτέρων ἡμῶν ἀπὸ
τῶν ἐνθένδε μεταστάσιν, ἢ τῆς κεχαριτωμένης μου
Θεοτόκου μονῆς εὐποροίῃ τῶν ἀντιληψομένων, ἵνα
μὴ καὶ τοῖς τὰ ἀλλότρια συλῶσι διάρπαγμα γένηται,
οἷα μὴ ὑπὸ σκέπην τιὰ καὶ ἀσφάλειαν φρουρο-
μένην, τούτο δὴ καὶ πεποίηκα, καὶ κατὰ λόγον ἀρί-
στης οἰκονομίας βούλομαι τὴν περιπόθητόν μου θυ-
γατέρα, καὶ πορφυρογέννητον μοναχὴν κυρὰν Εὐδο-
κίαν περιέπειν αὐτὴν, καὶ συγκροτεῖν, καὶ διεκδι-
κεῖν, καὶ ἀποτρέπειν παντοίως τοὺς πειρωμένους
αὐτῇ ἐπηρέαζεν· καὶ ὅτε τι ἴσως τῶν ἐν τῷ παρόντι
τυπικῷ παραθραύεσθαι κινδυνεύει, κωλύειν, ὅτε
μοναχὴν οὖσαν, καὶ μέλλουσαν τῇ τοιαύτῃ μονῇ
ἐγκαρτερεῖν.

Μετὰ μέντοι τὴν ταύτης πρὸς τὰ ἐκεῖθεν μετά-
στασιν, ἐκείναι εἰς τὴν τῆς μονῆς ἐφορείαν καὶ ἀν-
τίληψιν καταστήσονται, αἷς ἡ βασιλεία μου τὸ τοιοῦ-
τον ἔδικαιον δώσει, ἢ διὰ προσθήκης ἐν τῷ παρόντι
τυπικῷ γινομένης, ἢ καὶ διὰ τινος ἐγγράφου τελευ-
ταίας βουλήσεως. Καὶ ὅσα γὰρ ἂν ἐν ταῖς τελευ-
ταίαις μου βουλήσει διατυπώσωμαι περὶ τῆς μονῆς
ταύτης, καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν, οὕτω βούλομαι
κἄκτινα κρατεῖν, ὡς περ ἂν εἰ τῷ παρόντι μου τυ-
πικῷ ἐνεγράψαν· καὶ οὕτω καὶ ταῦτα ἀναλλοίωτα
ἕσασαι διαμένειν, ὃν τρόπον καὶ τὰ διορισμένα ἐναυ-
θοῖ· ἀλλὰ καὶ τίνα τῶν ἐν τούτῳ γραφέντων μοι εἰ
βουληθῶ ἀλλοιωσάμενος ἐνδιαθῆκως, πάντως καὶ τοῦτο

A modo adulteretur, vel mutetur, aut pervertatur,
ob quamcunque causam vel prætextum; nec divitiarum
nec paupertatis causa, nec propter sterilitatem,
nec propter fertilitatem, nec ob quamlibet
aliam specie rationabilem causam vel occasionem;
sed cœnobiticam regulam et institutionem penitus
inconcussam custodiant. Etsi totus monasterii
proventus eo deveniret, ut duabus tantum monia-
libus sufficeret; volumus nihilominus ut ille cœno-
bitice vivant, et conversationis hujus regulam se-
ctentur. Si vero præfectarum quæpiam oppositum
voluerit, contradicant moniales; si moniales, renita-
tur præfecta. Si omnes autem inter se consenserint,
monasterii patrona, quæ a nobis statuta sunt, tueat-
ur. Si vero ipsa quoque in earum sententiam ab-
ducatur, cuilibet volenti liberam concedimus
facultatem, ut pii operis causa contendat (nisi cog-
nati nostri id egerint), et ad judiciale forum
accedat ipsius boni et honesti studio, ac mercede
pro eo recipiendæ causa; studeatque ut quæ
a nobis statuta sunt executioni mandentur. Eas
vero quæ cœnobiticæ vitæ dissolvendæ in primis
causæ fuerint, e monasterio pellat. Existimetque
non parvi momenti esse id operis, sed valde ma-
gnum et salutare.

CAPUT III.

*Quænam de monasterii patrocinio sancita sint; et
quod obtinere debeant quæcunque in testamento
meo de monasterio statuum, æque ac præsens typi-
cum, quod itidem nunquam mutandum et varian-
dum est.*

Quandoquidem necesse erat majestatem meam
curare, ut post amborum nostrum hinc discessum
gratia-plenæ Deiparæ mee monasterio patronæ
semper suppeterent, ne aliena rapientium præda
fiat, si nulla protectione et præsidio manietur; id
quoque effeci. Volo enim ut dilecta filia mea et
porphyrogenita monialis domina Eudocia, ad nor-
mam optimæ œconomix ipsum administraret, con-
servet et tueatur, omninoque absterreat eos qui
damnum ipsi inferre moliti fuerint. Et si quid eor-
um quæ in hoc typico habentur violari aliquando
periclitetur, utpote monacha, et in hoc mona-
sterio vitam exactura, id prohibeat.

Post ejus vero ad superiores translationem, illæ in
monasterii inspectionem et patrocinium consti-
tuentur, quibus imperium meum id juris concesserit,
vel per additamentum in hoc typico factum, vel
per aliquod rescriptam supremæ voluntatis. Volo
enim ut quæcunque suprema mea voluntate et
sententia de hoc monasterio, deque iis quæ ad
ipsum spectant, decrevero, perinde obtineant, ac si
in hoc typico meo descripta essent, et æque immu-
tata semper maneant, atque ea quæ hic lege sancita
sunt. Imo si quid eorum quæ hic a me descripta
sunt testamento meo mutare voluero, id omnino
penes me erit: et nullum discrimen eatenus repu-

tabitur inter præsens typicum meum, et supremam meam voluntatem, quatenus æque firmiter stent quæ per ambo illa de rebus monasterii ab imperio meo decreta fuerint: nisi forte quadam eorum quæ hic descripta sunt, ut dictum est, per testamentum meum irrita fient.

Hoc tamen prætextu non debet quæpiam earum, quibus a majestate mea concessum fuerit monasterii patrociniū, in aliquam monasterii rem potestatem sibi arrogare, vel quidquam in hoc typico definitum adulterare, aut præfectam amovere, vel moniales admittere, seu pro libito introducere vel ejicere, aut ex quibusdam consiliis ipsam præfectam, sive œconomum, sive aliquam e monialibus in iis quarum curam et administrationem gerunt, sibi subjicere, aut reddituum et impensarum notitiam postulare: nec quidlibet e monasterio sibi sumere conabitur, nec quidquam in res suas transferre, vel de eo disponere aggredietur. Nam monasterii omniumque rerum ejus administrationem ipsi præfectæ et monialibus imperturbatam committimus, ut in typico declaratur. Hac enim solum de causa prædictas monasterio imponimus, ut ipsum cum bonis suis conservent et protegant, altercantes moniales in pacem agant, illosque absterreant qui jura monasterii usurpare, aut quidpiam hoc typico sancitum rescindere vellent. Sed satis habere debent, dum quotidie in monasterio memoria earum fiat, et post obitum in sacris diptychis describantur.

Volumus enim præsens typicum omnino firmum inviolatumque semper vigere, et neque additamentum, vel detractationem aut mutationem admittere. Nunquam enim quidpiam in eo declaratum aut declarandum rescindetur, nec modo aut varietate quavis a quocunque, vel unico temporis momento, afficietur, etiamsi multo meliores sanctiones, et domesticæ rei gerendæ constitutiones, sive ab ipsa præfecta, sive a monasterii patrona in monasterium inducerentur, quibus etiam maximum ejus honorumque ipsius augmentum, et melior rerum status exspectaretur.

CAPUT IV.

Quomodo in monasterio versari debeant neptes nostræ quas detonderi continget, quibusque in illo degere concedetur, necnon quæ ex clariori et splendida vita ad hoc monasterium accedentes, in eo tondentur.

Si quæ ex filiabus dilectæ meæ porphyrogenitæ domnæ Annæ, aut dilectæ meæ porphyrogenitæ domnæ Mariæ, in hoc monasterio mundanos capillos suos detonderi voluerit, vel etiam ab iis qui foris sunt detonsa accesserit, admittenda erit. Et si quidem eidem vivendi formæ et regulæ stare voluerit, ita ut in disciplina, in victus ratione, in habitatione, in universo denique alio monacharum in eo versantium instituto, nihil diversum, et a cæterarum monialium conversatione alienum exhi-

A ἐξέσται μοι, καὶ οὐδεμία διαφορὰ λογισθήσεται τῷ παρόντι μου τυπικῷ πρὸς τὴν τελευταίαν μου βούλησιν, ὅσον εἰς τὸ ἐπίσης κρατεῖν ἰσχυρῶς πάντα τὰ δι' ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῖς τῆς μονῆς τῇ βασιλείᾳ μου δόξαντα· εἰ μὴ πού τινα τῶν ἐνταυθοῖ γεγραμμένων, ὡς εἴρηται, σχολὴν ἀπὸ τῆς διαθήκης μου δέξονται.

Τῇ προφάσει δὲ ταύτῃ οὐκ ὀφείλει τις τῶν αἰς ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς μονῆς παρὰ τῆς βασιλείας μου ἐγκειώρηται, ἐξουσιάζειν τινας τῶν ἐν αὐτῇ, οὐ παραχαράττειν τι τῶν ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ διορισμένων, οὐ τὴν ἡγουμένην μεθιστᾶν, οὐ μοναχὰς κατατάττειν, οὐκ εἰσάγειν, οὐκ ἐξάγειν, οὐκ ἐκλογισμοῖς τισιν ὑποτιθέσθαι, ἢ αὐτὴν τὴν ἡγουμένην, ἢ τὸν οἰκονόμον, ἢ τινα τῶν μοναζουσῶν, ἐξ' οἷς διοικοῦσι τε καὶ προνοοῦνται, οὐ τῶν εἰσοδιαζομένων τε καὶ ἐξοδιαζομένων εἰδῆσιν ἀπαιτεῖν, ἢ λαμβάνειν τι ἀπὸ τῆς μονῆς τὸ σύνολον ἐπιχειρεῖν, ἢ νεοφίσεσθαι τὸ οἰονοῦν, ἢ διατάττεσθαι ἐπιχειρεῖν. Τὴν γὰρ διαίχνησιν τῆς μονῆς, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, ἀπερικλόνητον ἀντιθέμενον αὐτῇ τῇ προστώσῃ καὶ ταῖς μοναχαῖς, κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ περιλήψιν. Ἐπὶ δὲ τούτῳ μόνῃ τὰς ῥηθείσας ἐφιστῶμεν τῇ μονῇ, ἐπὶ τῷ συγκροτεῖν τε καὶ περιέπειν αὐτὴν τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν· καὶ σκανδαλιζομένας ἴσους τὰς μοναχὰς εἰρηνεύειν, καὶ ἀποσοβεῖν τοὺς ἐθέλοντας τοῖς τῆς μονῆς ἐπεμβαίνειν δικαίους· ἢ παραθραύειν τι τῶν ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ διηγορευμένων. Ἄρκεσει δὲ αὐταῖς τὸ μνημονεῦσθαι μόνον καθ' ἑκάστην ἐν τῇ μονῇ, καὶ μετὰ θάνατον τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις γράφεσθαι.

Τὸ γὰρ παρὸν ἡμῶν τυπικὸν βουλόμεθα ἔχειν τὸ κράτος ἀκλόνητόν τε καὶ ἀπαράτρωτον μέχρι παντός, μὴ προσθήκην τινὰ δεχόμενον, μὴ ἀφαρῆσιν, μὴ μεταποίησιν. Οὐδέποτε γὰρ τι τῶν ἐν τούτῳ διηγορευμένων καὶ διαγορευθσομένων παραβηθήσεται, ἢ τινα τρόπον, ἢ μεταποίησιν δέξεται παρ' οὐτινοσοῦν, οὐδὲ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπή, κτλ πολλῶ κρείττονα διατάγματα καὶ οἰκονομήματα, εἴτε παρ' αὐτῆς τῆς ἡγουμένης, εἴτε παρὰ τῆς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης εἰσάγειτο τῇ μονῇ, ἐξ ὧν προσδοκᾷται αὐτὴν τε, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν, ἐπίδοσιν μεγίστην λαβεῖν, καὶ κατὰστασιν κρείττονα.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

D Περὶ τοῦ πῶς ἂν διαγοῖεν ἐν τῇ μονῇ αἱ ἐκ τῶν ἐγγόνων ἡμῶν ἀποκειρόμεναι, καὶ ἐν ταύτῃ παρακληθεῖσαι διαγεῖν, καὶ αἱ ἐκ τῶν περιφανεστέρου βίου καὶ σεμνοῦ προσερχόμεναι τῇ τοιαύτῃ μονῇ, καὶ ἀποκειρόμεναι ἐν αὐτῇ.

Ἐὰν δὲ τις τῶν θυγατέρων τῆς περιποθήτου μου πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἀννης, ἢ τῆς περιποθήτου μου πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας, ἐν τῇ τιαύτῃ μονῇ τὴν κοσμικὴν τρίχα θελήσειε κείρασθαι, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξω ἀποκαρεῖσα εἰσελθεῖν, παραδεκτέα ἔσται. Καὶ εἰ μὲν τῷ αὐτῷ τύπῳ τε καὶ κανόνι ἐμμένειν βούλοιο ἐν τῇ διαγωγῇ, καὶ δικίτῃ, καὶ κατοικίᾳ, καὶ πάσῃ ἄλλῃ τῶν ἐν ταύτῃ ἀσχοῦσῶν καταστάσει, μηδὲν τι παρ' ἄλλων, καὶ τῆς τῶν λιπεῶν μοναζουσῶν πολιτείας ἄλλότριον ἐπιδεικνύ-

μένη. εὐαπόδεκτος αὐτῆ καὶ Θεῷ καὶ ἐμοί, ὑπὲρ τῆς A buerit, accepta erit hæc Deo et mihi, propter
ἀρίστης μεταβολῆς, καὶ δεξιᾶς ἀλλοιώσεως. optimam illam mutationem et felicem conver-
sionem.

Εἰ δ' ἐκ τῆς συνήθους ἰσως ἀβροτέρας διαγωγῆς, εἰς τὴν ἄγαν σκληρὰν μεταπεσεῖν μὴ δύναίτο, τοὺς μὲν λογισμοὺς ἑαυτῆς, καὶ τὰς πράξεις ἀναθήσει καὶ αὐτῆ τῷ κοινῷ Πατρὶ τῶν μοναζουσῶν, ἐξαγορευομένη αὐτῷ ἐπίσης καὶ ταῖς λοιπαῖς· διαίτη δὲ καὶ ψαλμωδία χρῆσεται τῇ κατὰ δύναμιν ἑαυτῆς, ἐν τῷ δοθησομένῳ αὐτῇ κελλίῳ, ἤγουν τῇ δπισθεν τοῦ μύακος τῆς τραπέζης τῶν μοναζουσῶν (5) ἐχομένως τοῦ περιθῆλου αὐτῶν ἀνεγερθεῖση μικρᾶ τροπικῆ (6) μετὰ τοῦ παρακελλίου, καὶ τῆς χρεϊώδους ἄλλης ἀκοιουθίας τοῦ τοιοῦτου οἰκῆματος ἰδιαζόντως διάγουσα, καὶ ἐστιωμένη ἐπέκεινα τῆς τῶν ἄλλων μοναζουσῶν συνήθους διαίτης, καθὼς ἂν ἦ τε κατὰστασις B
τῆς ἀποκεραμένης ἀπαιτῆ, καὶ ἡ τῆς καθηγουμένης διάκρισις οἰκονομῆση. Ἐπ' ἀδείας τε ἔσται αὐτῇ ἔχειν καὶ δύο γυναῖκας τὰς ἐκδουλεύουσας αὐτῇ ἐλευθέρως, ἔτε καὶ δούλας, ὀφειλούσας διοικεῖσθαι (7) ἀπὸ τῶν τῆς μονῆς.

Ἄνδράτι μέντοι ἀθάτου ὀρισθέντος εἶναι τοῦ μοναστηρίου, εἴπερ ἄρα βούλοίτο τισὶ συντυχεῖν αὐτῆ τῶν οἰκείων αὐτῆς, ἔτε ἀναγκαῖα χρεῖα καλεῖ, οὐκ ἐξέσται αὐτῇ ἐνὸς τῆς μονῆς τούτους εἰσαγαγεῖν· ἀλλ' ἐξελεύσεται αὐτῆ μετὰ καὶ βουλῆς τῆς καθηγουμένης εἰς τὸ πρὸς τὸν πυλῶνα ἐξαγον διαβατικόν, κάκεισε τούτοις συνομιλήσασα, εἰσελεύσεται αὐτῆ εἰς τὴν μονῆν, ἀθατον αὐτὴν, ὡς εἴρηται, ἀνδράτι διαφυλάττουσα.

Εἰ δὲ τις τῶν τοιούτων οὐ δύναται τῷ περὶ τῆς ἐξελεύσεως τῆς μονῆς ὀρισθέντι ἐπὶ ταῖς λοιπαῖς μοναζούσαις ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν τυπικῷ ἐμμένειν τύπῳ, παραχωρηθήσεται παρὰ τῆς καθηγουμένης, περιστατικοῦ τινος αὐτῇ συμβάντος, ἐξέρχεσθαι τῆς μονῆς μετὰ μιᾶς τῶν γηραιότερων καὶ σεμνοτέρων ἀδελφῶν, ἣν ἂν ἡ καθηγουμένη βούλοίτο. Καὶ ἡ μὲν μοναχὴ εὐθύς ὑποστρέψει· ἐκεῖνη δὲ θεασαμένη τὸν ἀσθενούντα συγγενῆ αὐτῆς δύο εἴτε καὶ τρεῖς ἡμέρας, ὑποστρέψει πρὸς τὴν μονῆν. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἔσχατα πνεῖ ὁ ἀσθενῶν συγγενῆς αὐτῆς, καρτερήσει ἐκεῖσε μέχρις ἂν ἐκεῖνος τέλει τοῦ βίου χρήσῃται. Ἐγχε καὶ ἡ τοῦτου τελευτῆ, πρὸς μίαν ἢ καὶ δύο ἡμέρας ἐπεκτείνεται, ἢ καὶ πλεον, καὶ ἐκ τότε πρὸς τὴν μονῆν ὑποστρέψει.

Ἄλλὰ καὶ εἰ τις ἐτέρα τῶν ἐκ περιφανεστέρου βίου καὶ καταστάσεως σεμνῆς, βουληθεῖη ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ τὴν κοσμικὴν ἀποθέσθαι τρίχα, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω ἀποκατεῖρα εἰσέλθοι, παραδεκτέα ἔσται

Montfauconii notæ.

(5) *Μύαξ τῆς τραπέζης τῶν μοναζουσῶν*, id est, locus ad collocandam sacram mensam instar mytuli sive conchæ exstructus. Consule *Glossarium mediæ et infimæ Græcitalis* ab eruditissimo Cangio nuper editum.

(6) *Τροπικῆ*. Hanc vocem semel invenio in *Theophanis Chronographia*, p. 373, edit. Reg. Νικησας..... τὰ ἐν τῷ πατριαρχεῖω εἰκόνας τοῦ μικροῦ σεκρέτου, διὰ μουςαλου οὔσας ἔξεσεν, καὶ τοῦ μεγάλου σεκρέτου τῆς τροπικῆς ἐξ ὀλογραφίας οὔσης;

Si vero ex assueta forte molliori vitæ ratione ad valde duram e' asperam transire nequiverit, cogitationes quidem et opera sua declarabit et ipsa communi Patri monialium, et ut cæteræ ipsi conficiatur: victus vero ratione et psalmodia utetur juxta vires suas in assignanda sibi cella, nimirum in excitata pone mytulum mensæ monialium, earumque ambitui adjacente parva tropica, cum adjuncta sibi cellula et reliquis ejusmodi domicilio congruentibus; illicque degat et comedat peculiari, et a consueta reliquarum monialium diversa victus ratione, prout detonsæ vires postularint, et præfectæ discretio constituerit. Et penes ipsam erit duas habere mulieres, sive liberas sive servas, sibi ministrantes, quæ seorsim a monasterii famulabus habitabunt.

Cum autem monasterium viris inaccessum esse definitum sit, si quidem ipsa quosdam sibi familiarium alloqui voluerit, necessitate id postulante, non licebit illi eos in monasterium intromitere: sed ipsa e sententia præfectæ exhibit ad pervium transitum qui est ad atrium, et postquam ibi cum illis conversata fuerit, ingredietur rursus in monasterium, curabitque ut viris inaccessum sit, ut dictum est.

Si vero earum quædam obsequi nequeat regulæ de egressu e monasterio, pro cæteris monialibus in præsentī typico traditæ, concedatur ei a præfecta (casu quopiam ipsi accidente), ut e monasterio excedat cum una e sororibus ætate grandioribus et honestioribus, quancunque præfecta voluerit. Et monialis quidem statim revertatur: illa vero postquam ægrum cognatum viserit duos vel tres dies, redibit ad monasterium. Si vero infirmus consanguineus extremos efflet spiritus, illic manebit donec vita functus sit. Quod si ejus obitus ad unum vel duos dies, aut plus protrahatur, ex tunc ad monasterium revertetur.

Sed et si alia quæpiam ex clariore vita et splendido statu, voluerit in hoc monasterio sæculares deponere capillos: vel si ab externis detonsa accesserit, ipsa quoque admittetur. Et si quidem

κατήγεγεν. Goarus ibi τροπικῆν, vertit ambitum, non incommode arbitror, quancquam mihi omnino planum non est quid illud sit.

(7) *Διοικεῖσθαι*. Duplici ratione hic et infra intelligi potest: 1. ut sensus sit illas famulas a monasterii ancillis regendas esse; 2. ipsas a monasterii famulabus segregatas oportere. Hanc interpretationem ut magis genuinam et vero similiorem amplexi sumus.

eidem formæ vivendi et regulæ stare voluerit, ac in disciplina, in victus ratione, in habitaculo, et reliquo omni monialium hujus monasterii statu versari, accepta erit Deo et mihi. Si vero in communi habitaculo degere renuerit, in hoc tantum ab universa monacharum disciplina et constitutione discrepabit; nempe privatum domicilium inhabitabit, memoratam scilicet tropicam seu ambitum. Concedaturque ei ut habeat ancillam unam sibi ministrantem, a monasterii famulabus semotam. His vero exceptis quæ hic circa illas declarata sunt, in aliis quibuscunque præfecta nihil rigoris cœnobiticæ disciplinæ ipsis relaxabit. Nec enim in exitium et perturbationem cœnobiticæ disciplinæ ipsas admittere jussimus; sufficit namque statutum illis discrimen.

Si quæ autem ex his omnibus monasterium in aliquo lædere molita fuerit (ut plerumque solet amentia), aut quasdam monialium in propria cella susceperit, et una confabulata fuerit, cum scandalo et dissidio universarum sororum, neque possit eam præfecta emendare: remittetur etiam iavita ab ea quæ tunc erit monasterii patrona.

CAPUT V.

De numero monialium.

Erunt itaque moniales gratia plenæ et immaculatæ Domine Deiparæ numero viginti quatuor, quæ ecclesiæ ministerio, psalmodiæ et monasterii officiis assidue operam dare debent. Si vero gratia plenæ Deiparæ benevolentia monasterium ipsi dicatum non spernendum incrementum undeunque acceperit, ut pluribus alendis necessaria reperiantur, monialium terminus ad triginta numero circumscribatur, vel etiam paululum illum excedat, et ad quadraginta terminetur. Plures autem in monasterio degere moniales prohibemus, præfecta in hoc numero non comprehensa, ut neque duabus puellulis (duas namque puellulas in monasterio ali, educi, doceri, perfecte institui ac demum congruo tempore detonderi statuimus), neque sex ancillis quas in sororum ministerium definimus esse in monasterio: quibus non sufficientibus, una vel duæ præterea adsumuntur.

Sed et usque ad quadraginta monacharum numerum augeri concedimus, si tamen moniales regulam et legem quam de cœnobitico instituto sancivimus, infraetam servaverint, et nisi numerus ille earum sedulitati impedimento fuerit. Si vero monialium augmentum perturbationis occasio evadat, definimus ut ille numerus omnino desinat. Id enim in primis nobis curæ est, monialium disciplina et cœnobiticum institutum, non vero multas numero esse moniales.

καὶ αὐτῆ. Καὶ εἰ μὲν τῷ αὐτῷ τύπῳ τε καὶ κανόνι ἐμμένειν βούλοιτο, ἐν τῇ διαγωγῇ καὶ διαίτῃ καὶ κατοικίᾳ, καὶ πάσῃ ἄλλῃ τῶν ἐν ταύτῃ μοναχῶν καταστάσει, εὐπαρόδεκτος θεῶ καὶ ἐμοί. Εἰ δ' ἴσως πρὸς τὴν κοινὴν κατοικίαν ἀποκνέοι [ἀπονεύσει?], κατὰ τοῦτο μόνον ἔσται διαλλάττουσα πρὸς τὴν πᾶσαν διαγωγὴν καὶ κατάστασιν τῶν μοναζουσῶν, κατὰ τὸ ἔχειν δευτερεύουσαν εἰς ἰδίαν κατοικίαν τὴν θηλωθεῖσαν τροπικὴν, ἐκχωρουμένην ἔχειν εἰς ὑπηρεσίαν καὶ μίαν ὑπόουργισσαν διοικουμένην ἀπὸ τῶν τῆς μονῆς. Ἐν ἄλλοις δὲ τισὶ παρὰ τὰ ἐνταῦθα δηγορευμένα περὶ αὐτῶν, ἡ τοῦ κοινοδίου ἀκρίβεια παρὰ τῆς καθηγουμένης ἐπ' αὐταῖς οὐ παραθεωρηθήσεται. Οὐ γὰρ ἐπὶ καταστροφῇ καὶ ἀταξίᾳ τῆς κοινοβιακῆς καταστάσεως παραδέχεσθαι ταύτας διωρισμένα. Ἄρκει γὰρ καὶ ἡ ὀριθεῖσα ἐν αὐταῖς παραλλαγή.

Εἰ δ' ἴσως κατὰ τι τὴν μονὴν παραδύλαπταιν ἐξ ἀπασῶν τούτων περιβαλεῖ τις, οἷα πολλὰ τὰ τῆς ἀβουλίας, ἢ τινὰς τῶν μοναζουσῶν ἐν τῷ ἰδίῳ κελίῳ παραδέχεσθαι, καὶ συνομιλεῖν, ἐπὶ σκευθάλῳ καὶ διασχισμῷ τῆς ὅλης ἀδελφότητος, εὐ θύναται δὲ διορθώσασθαι ταύτην ἡ καθηγουμένη, ἀνασταλήσεται καὶ ἀκουσα παρὰ τῆς τηλικαῦτα τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναζουσῶν.

Ἔσονται μὲν οὖν αἱ μοναχαὶ τῆς κεχαριτωμένης καὶ ὑπεραγράτου Δεσποίνης Θεοτόκου εἰκοσιτέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, αἱ τῇ τῆς ἐκκλησίας ὑπηρεσίᾳ καὶ ψαλμωδίᾳ, καὶ ταῖς τῆς μονῆς διακονίαις προσανέχουσιν ὀφείλουσαι διηγεκῶς. Εἰ δὲ γε τῇ τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου εὐμενεῖα, τὰ τῆς ὑπ' αὐτὴν μονῆς ἐπίδοσιν ἀξιώλογον ὀφενδῆποτε λάθῃ, ὡς καὶ εἰ: πλειόνων αὐτάρκειαν ἐξαρκούντα εὐρίσκουσαι, ὁ τῶν μοναζουσῶν ὄρος τῷ τριάκοντα περιγραφέσθω ἀριθμῷ, ἢ καὶ μικρόν τι τοῦτον ὑπερβαίνετω, καὶ ὀριζέσθω μέχρι τῶν τεσσαράκοντα, ὧν πλείους εἶναι τὰς ἐν τῇ μονῇ ἀποκινέμενας ἀπαγορευόμεν, τῆς ἡγουμένης τῷ ἀριθμῷ τούτῳ μὴ περιχομένης, μήτε μὴν τῶν δύο παιδίων (ἀνατρέφεσθαι γὰρ καὶ δύο παιδία ἐν τῇ μονῇ διορίζεσθαι, καὶ ἀνάγεσθαι, καὶ παιδεύεσθαι, καὶ καταρτίζεσθαι, καὶ ἀποκείρεσθαι ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι), μήτε τῶν ἐξ ὑποουργισσῶν, ἃς τυποῦμεν εἶναι ἐν τῇ μονῇ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ἀδελφότητος. Ὡς μὴ ἀρκουσῶν, καὶ ἑτέρα μία, εἴτε καὶ δύο παραληφθήσονται.

Ἄλλὰ καὶ τὴν μέχρι τῶν τεσσαράκοντα τῶν μοναζουσῶν ἐπίδοσιν ἐπιτρέπομεν: εἰ γε τὸν κανόνα καὶ τὸν ὄρον τῆς κοινοβιακῆς καταστάσεως, ὃν τετυπώκαμεν φυλάττοιεν αἱ μοναζούσαι ἀπαράθραυστον, καὶ οὐ τὸ πλῆθος ἐμποδίζει τὴν ποῦτων ἀκρίθειαν. Εἰ δὲ τις ἀκαταστασίας ἀφορμὴ ἢ ἀβησις τῶν μοναζουσῶν γένηται, σχολάζειν παντάπασι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διορίζεσθαι. Προηγουμένως γὰρ ἡμῖν φρονεῖς τῆς τῶν μοναζουσῶν, καὶ τῆς κοινοβιακῆς καταστάσεως, οὐχὶ πολλὰς εἶναι τὰς μοναζούσας, ἔστιν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

A

Ἐπι τοῦ ἐν ἐνὶ οἰκίσκῳ τὰς μοναζούσας πάσας μένειν.

Αὗται μὲν οὖν ἅπασαι ἐν ἐνὶ κοιτωνίσκῳ ὀφείλουσιν ὑπνοῦν, τῷ παρὰ τῆς βασιλείας μου ἐπ' αὐτῷ τούτῳ νεοργηθέντι, καὶ ἀφορισθέντι· πᾶσαι πάσαις κατὰ δὴλοι· ἵνα δὴ τὰς φιλοπόνους μιμῶνται αἱ ῥαθυμότεραι, πρὸς παροξυσμὸν ἀρετῆς, καὶ καλῶν ἔργων. Εἰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν μοναζουσῶν ὑπερβαίνει τὴν τοῦ οἰκίσκου χωρῆσιν, μέρος τι τοῦ παρακειμένου οἰκίσκου οἰκήσουσιν αἱ μὴ χωρούμεναι ἐν τῷ ἀφορισθέντι κοιτωνίσκῳ· τὸ δ' ἄλλο μέρος χρησίμων ἔσται· αὐταῖς, ὅτε τοῖς ἐργοχείροις σχολάζουσιν ὑπὲρ τῆς ἡγουμένης, ἅπερ ἂν αὐτὴ ἐπιτάξειεν ἐκάστη τούτων, μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἀναγινωσκούσης τι τῶν τῆς θείας Γραφῆς, ἅπερ ἂν δόξη τῇ ἡγουμένῃ εἶναι κατάλληλον, καὶ μετέλκον πρὸς θεῖαν ἡδονήν, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας πόνον ἐκλύον.

Οἱ μέντοι νεοργηθέντες κοιτωνίσκοι παρὰ τῆς βασιλείας μου, καὶ ἀφορισθέντες ταῖς μοναζούσαις εἰς καταμονήν, καὶ αἱ λοιπαὶ κέλλαι αἱ ἐντὸς τῆς μονῆς πρὸς οὐρανὸν χρεῖαν ἀφορισθεῖσαι ταῖς μοναζούσαις, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μενοῦσι σχήματος, καὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, μήτε διῶροφα γινόμενα, μήτε ἄλλοιως μετασηματιζόμενα.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἐπι τοῦ δωρεᾶν ἀποκείρεσθαι τὰς ἀποκείρεσθαι μελλούσας, καὶ τότε ἔσται δεκτὸν τὸ προσαγόμενον.

Δωρεᾶν δὲ προσλαμβάνεσθαι καὶ ἀποκείρεσθαι τὰς προσιούσας βουλέμεθα, καὶ τῇ ῥηθείᾳ τῶν ἀδελφῶν καταριθμείσθαι ποσότητι, δόσεως ἄνευ τινός· οὔτε γὰρ ἀποταγὴν παρέξει τις, οὔτε συνήθειαν, οὔτε προσένεξιν (8) ἐπιζητηθήσεται [f. ἐπιζηθήσ.]. οὔτε τὸ λεγόμενον τραπεζιατικὸν (9), οὔτε ἄλλο τι ὀποιωδῆποτε ὀνόματι κατονομαζόμενον. Τὰ τοιαῦτα γὰρ ἀνυποταξίας ἀφορμὴ, ἀντιλογίας τε, καὶ ἀπειθείας, ταῖς παρεχούσαις γίνονται· καὶ οὐκ αὐτὰ μόνον τὰ μέγιστα καταβλάπτονται ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ ἀδελφότητι κακὸν ὑπόδειγμα γίνονται.

Διὰ ταῦτα γοῦν βούλομαι τε καὶ διορίζομαι δωρεᾶν, καὶ δόσεως ἄνευ παντοίας, εἰσδέχεσθαι τῇ μονῇ τὰς ἀποκείρεσθαι μελλούσας, μηδὲν ἐπιζητούμενας τὸ σύνολον. Εἰ τις δὲ ἐξ αὐτῶν οἰκειοθελῶς προσαγαγεῖν βουλῆθαι τι τῶν ἑαυτῆς, εἴτε ἀκίνητον τὸ προσαγόμενον, προσδεχθήσεται. Τὸ γὰρ ὡς ἀνάθημα τῇ κεχαριτωμένῃ, καὶ πιναχράντι Δεσποίνῃ ἡμῶν ἐκ πίστεως προσαγόμενον, καὶ εἰς σύστασιν μὲν τῆς μονῆς, μνήμην δὲ καὶ ψυχῆς ὀφέλειαν τῇ διδούσῃ ἐσόμενον, οὐκ ἀποπέμπεσθαι χρῆ.

Πλὴν, μὴ πρόκρισιν τινα διὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν ἢ διδοῦσα ἔχειν ὑπολαμβάνετω, ἀλλ' ἴστω ὡς ἐπίσης ἔσται ταῖς πάσαις, καὶ τῷ τῆς μονῆς

Montfauconii notæ.

(8) *Προσένεξις*. Semel tantum hanc vocem reperimus, nempe Nicetæ Choniatae lib. III, φετο προσένεξις ἀφαίρεσιν, καὶ πρόσθεισιν τὴν μετάθεσιν, ubi ex antithesi patet, προσένεξις esse, ad-

CAPUT VI.

Quod in una domo moniales omnes habitare debeant.

Ipsæ quidem omnes dormire debent in uno cubiculo, a mea majestate ea de causa recens exstructo, et ad id designato, cunctis cunctæ manifestæ, ut segiores studiosas imitentur, ad provocationem virtutis et bonorum operum. Si vero multitudo monialium domicilii capacitatem excedat, partem quamdam adjacentis domicilii eæ occupabunt, quæ in designato cubiculo contineri nequeunt. Residua vero pars usui erit eis, cum manuum operibus incumbunt in conspectu præfectæ, quæ singulis illa jusserit operantes, una earum aliquid ex divina Scriptura legente, quod præfectæ consentaneum visum fuerit, quodque ad divinam lætitiā trahat, et laborem operis dissolvat.

Cubacula vero recens excitata a majestate mea, monialibusque in domicilium assignata, necnon reliquæ cellæ intra monasterium sitæ, ad quemvis usum monialibus adscriptæ, in eadem forma et statu manebunt, neque duplici contignatione instruentur, nec in aliquam formam traduentur.

CAPUT VII.

Quod gratis tendendæ sint, quas detonderi continget, et quandonam suscipiendum est quod offertur.

Accedentes gratis admitti, detonderi, et memorato sororum numero citra donum quodlibet adscribi volumus. Neque enim renuntiationem afferet quæpiam, neque consuetum donum, nec ab ea requiretur accessio, vel quod dicitur trapeziaticum seu mensarium, aut quidvis aliud quocumque nomine vocatum. Talia enim inobedientiæ, contradictionis, et contumaciæ sunt occasio illa afferentibus: ac non solum ipsæ magno hinc damno afficiuntur, sed et cæteris sororibus malo sunt exemplo.

Quocirca volo et statuo, ut quæ tendendæ erunt, gratis et citra donum quocumque in monasterium admittantur, nec quidquam ab illis postuletur. Si quæ vero illarum, sua sponte ex bonis suis aliquid offerre voluerit, sive mobilis, sive immobilis fuerit res oblata, recipietur. Quod enim ut donum gratia plenæ et immaculatæ Dominæ nostræ ex fide offertur, et ad rem quidem monasterii stabilendam, ad memoriam vero animæque utilitatem danti futurum est, nequaquam repudiandum est.

Cæterum, quæ aliquid dedit, ne propterea se reliquis sororibus in aliquo præponendam autmet, sed sciat parem sibi fore cum omnibus conditio-

ditionem, sive accessionem.

(9) *Τραπεζιατικόν*. Videtur fuisse donum pro mensa, sive pro victu afferri solitum ab iis quæ in monasteria ingrediebantur.

nem, et monasterii regulæ necessario sibi obsequendum fore. Si vero a dæmonibus tentata (ut sæpe solet amentia), exire quidem e monasterio conata fuerit, volueritque donum resumere, nequam dandum est illi, quodcumque illud fuerit. Quod enim semel Deo consecratum est, resumitur, et qui illud resumit, sacrilegus est. Quali vero pœna plectatur sacrilegium, omnes norunt, licet id nos minime dixerimus. Itaque quæ proprium bonum seu mobile sive immobile obtulerit, legat prius hæc verba : et si quidem libero et pio proposito donum obtulerit, ut nunquam a se posterum resumendum, neque hinc pluris aliis sororibus haberi postularit, tunc admittatur donum ejus, et gratia plenæ reponatur, a qua fidei suæ mercedem recipiet.

CAPUT VIII.

Quod quæ a sæcularibus pio proposito, monasterio Gratia-plenæ consecrantur, mobilia, seu immobilia, admittenda sint.

Sed et si quis e sæcularibus, vel liberis nostris, aut alia ratione cognatis, sive omnino alienis, Deo dilecta sententia et proposito motus, mobilia aut immobilia quædam monasterio consecrare voluerit; hunc quidem lubentissime suscipimus ob pium illud propositum, scientes ipsum a Deo multo copiosiore mercede donandum.

Volumus vero, ut immobilium ab ipso consecratorum proventus, non ad victus monacharum redundantiam, nec ad quamvis aliam statutorum nostrorum immutationem absumatur : sed ad augmentum monialium eadem regula utentium, et ad largitiones pauperibus faciendas, ut ipsi libuerit : necnon ad sumptus pro solemnitatibus et commemorationibus. Neque enim licebit offerentibus, donorum occasione leges quasdam innovare, aut statuta nostris sanctionibus adversantia. Sed moniales dona quidem pio proposito oblata suscipient, et quæcumque largitores de commemorationibus et erogationibus statuent, exsequentur; plus vero iis nihil, ut dictum est.

CAPUT IX.

Quod quæ monasterio assignantur, sive mobilia sive immobilia, nunquam sint alienanda.

Volo ut omnia monasterio assignata, aut assignanda, vel quovis modo comparanda, non solum immobilia, sed et mobilia, immota semper, et nunquam alienata apud ipsam maneat, et neque dentur, aut commutentur, aut vendantur, seu quomocumque distraherentur : licet duplo, aut triplo, vel decuplo majus fuerit quod in vicem distrahendæ rei datur; nam sacrilegium plane est hujusmodi quidpiam facere, aut factum admittere. Et qui tale quid fecerit aut admiserit, is licet imperator fuerit, vel patriarcha, vel magistratus, aut privatus, aut præfecta monasterii, vel etiam quædam in eo degentium monialium; ille quidem tremendo et justo Judici rationem reddet; sancio autem ut

τύπῳ πρὸς ἀνάγκης ἔξει ἀκολουθεῖν. Ἄν δὲ γέ ποτε πειρασθεῖσα ἐκ δαιμόνων, οἷα πολλὰ τὰ τῆς ἀβουλίας, ἐκστῆναι μὲν τῆς μονῆς πειραθῆ. βούλοιο δὲ καὶ τὸ δεδιωρημένον ἀναλαβεῖν, οὐ δοτέον αὐτῇ τοῦτο, κἂν ὁ τι τύχη ὄν· τὸ γὰρ ἀπαξ Θεῷ ἀφιερῶθῃ ἀναφαίρετον, καὶ ὁ ἀπαρρούμενος; ἱεροσούλος. Ὅποιον δὲ τὸ ἱεροσουλὲν ἔχει τὸ ἐπιτίμιον πάντες ἴσασι, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. Ὅστε ἢ ἂν προσάγῃ τὸ οἰκεῖν ἀκίνητον, ἢ κινήτων, ἀναγινωσκέτω ταῦτα τὰ ῥήματα πρότερον. Καὶ εἴπερ ἐλευθέρῳ σκοπῷ καὶ θεοφιλεῖ ποιεῖται τὴν προσαγωγὴν, ὡς μῆτε ἀναληφθεῖσα ὑστερον, μῆτε προτίμησιν τινα ἐνευθεν τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ζητούσα, τότε δὴ προσδεχέσθω τὸ δῶρον αὐτῆς, καὶ τῇ κεχαριτωμένῃ ἀνατεθείσθω, παρ' ἧς καὶ ὁ μισθὸς αὐτῇ τῆς πίστειος ἀποδοθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ παρὰ κοσμικῶν θεοφιλεῖ σκοπῷ ἀφιερούμενα τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης, κινήτῃ τε καὶ ἀκίνητῃ, δεκτέα εἶναι.

Ἄλλὰ καὶ εἴ τις τῶν κοσμικῶν, ἢ τῶν παιδῶν ἡμῶν, ἢ τῶν ἄλλως συγγενῶν, ἢ καὶ πάντῃ ἄλλοτριῶν θεοφιλεῖ γνώμῃ, καὶ προαιρέσει κινούμενος, κινήτῃ ἢ ἀκίνητῃ τινα τῇ μονῇ ἀφιερῶσαι πρόβλοιο, ὑπεραποδεχόμεθα μὲν τοῦτον τῆς θεοφιλοῦς προαιρέσεως, εἰδότες ὅτι καὶ παρὰ Θεοῦ πολλαπλάσιον τὴν μισταποδοσίαν κομίζεται.

Βουλόμεθα δὲ τὴν τῶν παρ' αὐτοῦ ἀφιερῶθέντων ἀκινήτων πρόσδοτον, μὴ εἰς πλεονασμὸν τῆς τῶν μοναχῶν κατακενοῦσθαι διατήτης, ἢ τινα ἄλλην ἐναλλαγὴν τῶν παρ' ἡμῶν διατεταγμένων· ἀλλ' εἰς τε προσθήκην μοναχῶν τῷ αὐτῷ κανόνι χρωσμένων, εἰς τε διαδόσεις πενήτων, ὡς ἄρα ἐκεῖνος βούλοιο, καὶ εἰς ἑορτῶν καὶ μνημοσύνων ἀναλώματα. Οὐκ ἐξέσται γὰρ τοῖς προσάγουσι τῇ ἀφορμῇ τῶν προσαγομένων τύπους τινὰ; γαίινειν, ἢ διατάγματα ἐναντία τοῖς ἡμετέροις διατυπώμασιν· ἀλλὰ τὰ μὲν προσεγεθέντα θεοφιλεῖ σκοπῷ, λήφονται αἱ μονάζουσαι· καὶ ὅσα περὶ μνημοσύνων καὶ διαδόσεων διατυπώνονται οἱ προσάγοντες, ἐνεργήσουσι, πλεόν δὲ τούτων οὐδὲν, ὡς προείρηται.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τοῦ πάντα τὰ τῇ μονῇ ἀφορισθέντα, ἀνεκποίητα εἶναι, κινήτῃ τε καὶ ἀκίνητῃ.

Θέλω δὲ καὶ πάντα τὰ τῇ μονῇ ἀφορισθέντα, ἢ ἀφορισθόμενα, ἢ ὅπως οὖν προσγενησόμενα, οὐκ ἀκίνητα μόνον, ἀλλὰ καὶ κινήτῃ, ἀκίνητα μένειν, καὶ ἀνεκποίητα παρ' αὐτῇ, μὴ δωρούμενα, μὴ ἀνταλλαττόμενα, μὴ πωλούμενα, μὴ ὅπως ὁποιεῖται ἀποκτώμενα· κἂν διπλάσιον, ἢ τριπλάσιον, ἢ δεκαπλάσιον εἴη τὸ ἀντὶ τοῦ ἐκποιουμένου διδόμενον. Ἱεροσουλία γὰρ ἀντικρυς τὸ ποιῆσαι τι τοιοῦτον, ἢ καὶ γενόμενον καταδέξασθαι, καὶ ὁ τοιοῦτόν τι ποιήσας, ἢ ἀναδεχόμενος, κἂν βασιλεὺς εἴη, κἂν πατριάρχης, κἂν ἄρχων, κἂν ἰδιώτης, ἢ ἡ ἡγουμένη τῆς μονῆς, ἢ καὶ τις τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἐκεῖνος μὲν λόγους ὑπέξει τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ Κριτῇ· τὸ δ' ἐκποιήθῃ ἀκίνητον, ἀποκαθίστασθαι πάλιν τῇ

μονῆ διορίζομαι, σπουδῆ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, ἅ καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τὴν περὶ τούτου φροντίδα ἔχοντος, τῆς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης, καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν ὑπομιμνησκουσῶν, καὶ ἀνακαλουμένων αὐτό· καὶ παντὸς ἑτέρου τοῦ βουλομένου τὴν ἐκδίχῃσιν σπεύδοντος δι' εὐσέβειαν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ τοῦ πότε κινήτων τῆς μονῆς ἐκποιεῖσθαι δύναται.

Ἦ μὲν οὖν τῶν ἀκινήτων ἐκποίησις οὕτως ἔσται κεκωλυμένη παντάπασι· τῶν δὲ κινήτων ἐκ μίᾳ καὶ μόνῃς αἰτίας εὐλογον ἡγεῖται ἡ βασιλεία μου τὴν ἐκποίησιν· ὅπῃνα τις βλάβη μεγάλη προσγένηται τῇ μονῇ, ἢ τοῖς ὑπ' αὐτὴν κτήμασιν ἐξ ἐπιδρομῆς ἔθνων, ἢ ἐμπρησμοῦ, ἢ σεισμοῦ, ἀποροῆ δὲ τῶν μοναστήριον χρημάτων, εἰς ἐπανάρθωσιν τοῦ βλαβέντος. Τηνικαῦτα γὰρ ἐφήμι ἐκποιεῖσθαι τινα τῶν κινήτων εἰς ἐπανάρθωσιν τῶν ἀκινήτων. Καὶ τότε δὲ, ἵνα πρὸς ἀγίας ἐκκλησίας, καὶ θελοῦς ναοὺς ἢ ἐκποιήσις γίνεται, ὥστε μεῖναι τὰ ἱερὰ πάλιν ἱερὰ, καὶ μὴ κοινωθῆναι τὰ ἅγια. Τὰ γὰρ ἅπαντα ἀφιερῶθῆναι, μὴ δεῖν κοινοῦσθαι, τοῖς πᾶσι καθέστηκε γινώριμον.

Προαιρούμεθα δὲ τὴν τῶν κινήτων ἐκποίησιν διὰ τὴν τῶν ἀκινήτων ἐπανάρθωσιν, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ὡς ἂν οἰηθεῖ τις· ἀλλ' ὅτι πολλῶ μᾶλλον οἶδεν ὠφελεῖν τὴν μονὴν ἢ τῶν ἀκινήτων πρόσδος· καὶ ὅτι ἐκ μὲν τῆς τῶν ἀκινήτων ὠφελείας, δυνατόν ἔστιν ὅτε κινήτᾳ ἐπικτήσασθαι· τὸ δ' ἐναντίον ἔστι δυσχερές.

Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἐκποίησιν οὐκ ἀνεξετάστως οὕτως συγχωροῦμεν, οὐδ' ἐν παραδύστω, οὐδ' ἐν γωνίᾳ γίνεσθαι, οὐδὲ μέρει τινὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ γινωσκομένην, ἀγνωστομένην δὲ ταῖς λοιπαῖς· ἀλλὰ τῆς προεστῶτης, τοῦ οἰκονόμου, τῆς ἐκκλησιαρχίσεως (10), τῆς σκευοφυλακίσεως, καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων διακονητριῶν, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς μονῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνιόντων, καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἐξόσου διαγινωσκόντων, καὶ περὶ τοῦ ἐκποιηθησομένου εἶδους διασκοπούμενων, ἔπειτὰ τινων μετακαλυμένων εἰδησιν ἔχοντων ἀκριθεῖ, τοῦ ἀπεμποληθησομένου, πρακτικῶν δὲ διατιμῆσεως ἐκτιθεμένων, τὸ σὺν τοῖς χαρτίοις τῆς μονῆς ἀποτεθῆναι καὶ διατηρεῖσθαι ὀφείλον, πάντων δὲ τούτων μετὰ εἰδήσεως τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης γινόμενων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἐπιλέγεσθαι, καὶ προχειρίζεσθαι τὴν καθηγουμένην.

Περὶ δὲ ἐπιλογῆς καὶ προχειρίσεως ἡγουμένης, ἤδη διαληπτέον· νῦν μὲν γὰρ ἐποίησε καθηγουμένην ἡ βασιλεία μου, ἣν ἐποίησε· καὶ αὐθις εἰ δεήσει ἡγουμένης, ἕως ἀνζῶ, παρ' ἐμοῦ γενήσεται. Μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν μετᾶστασιν κρατήσαι τὰ τῆς παρουσίας μου διατάξεως. Διορίζομαι γὰρ, εἰ μὲν προσδόκιμος καὶ προεγνωμένη ἢ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἡγουμένης γένηται τελευταῖα, προσέρχεσθαι αὐτῇ πᾶσαν τὴν

Montfauconii notæ.

(10) De istis officiis infra suo loco.

A quod alienatum est, monasterio restitatur, studio sanctissimi patriarchæ, cui secundum leges et canones rei hujusce cura incumbit, patrona monasterii, cæterisque monialibus ipsum monentibus, illudque revocantibus, et quocunque alio, cui libuerit, pietatis ergo, restitutionem urgente.

CAPUT X.

Quandonam bonum mobile monasterii alienari possit.

Alienatio itaque immobilium sic omnino prohibita erit: mobilium vero alienationem ex una et sola causa rationi consentaneam existimat imperatoria mea majestas; quando scilicet ingens aliquod damnum monasterio, aut rebus ejus accesserit ex incursu videlicet gentium, vel ex incendio, aut terræ motu; monasteriumque destitutum fuerit pecuniis ad restaurationem illius, quod detrimento affectum est. Eo enim casu concedo ut alienetur aliquid mobilium, ad restauranda immobilia: et tunc ea lege, ut ad sanctas ecclesias et divina templa alienatio fiat, ut quæ sacra sunt, rursus sacra maneat, et sancta non polluantur. Quæ enim semel consecrata sunt, non polluenda esse, omnibus notum est.

Præoptamus autem mobilium alienationem, propter immobilium in integrum restitutionem, non temere et ex levi causa, ut quis forte putarit; sed quod immobilium proventus multo majoris utilitatis monasterio esse solet; et quia ex immobilium fructu possunt quandoque mobilia comparari; oppositum vero difficile est.

Hanc autem alienationem non absque prævio examine, neque in occulto vel in angulo fieri concedimus; neque quibusdam in monasterio id sciendum, reliquis vero ignorantibus, sed præfecta, œconomō, ecclesiæ præposita, scevophylacissa seu vasorum custode, cæterisque præcipuis officialibus, et monasterii sacerdotibus in unum convenientibus, ac de præsentī sumptu dijudicantibus, deque specie alienanda deliberantibus. Deinde quidam advocantur, quibus res vendenda probe nota sit, qui actum æstimationis edent, cum chartis monasterii reponendum et asservandum. Hæc omnia vero fient sciente monasterii patrona.

CAPUT XI.

Quomodo eligenda et ordinanda sit præfecta.

De electione et ordinatione præfectæ jam dissendendum est; et nunc quidem eam præfectam constituit majestas mea, quam constituere libuit. Et si rursus præfecta opus fuerit, donec in vivis ero, a me instituetur. Post discessum vero meum, præsens statutum meum obtinebit. Sancio enim, ut si quidem exspectatus et præscitus fuerit præfectæ illius emporis obitus, sorores omnes ipsam addeant,

et communi sententia harum et illius, utpote singularum monialium conversationis et vitæ rationis notitiam habentis, tres eligantur bona vita ornatae, ratione et prudentia præstantes, quæ ad curam et medelam animarum aliis sapientiores et peritiores habeantur et prædicentur : sive ex officialibus hujusmodi quædam reperiantur, sive etiam ex reliquis monialibus.

Si vero ita inopinato obtigerit præfectam vitæ fungi, ut de sibi successura nihil prospexerit vel notum fecerit, tum omnes sorores in unum coactæ, trium electionem facient, præsentem quoque illius temporis patrona monasterii. Oborto vero dissidio, aut excitata inter ipsas contentione circa electionem (quod ne fiat deprecor), patrona monasterii contentionem solvet, præferetque judicium partis virtute et spirituali instituto præcellentis. Curabit quoque ut consultatio libere et absque privatis affectibus procedat : nisi voluerit omnis creaturæ Judicem et Dominum contra se oblique irruentem videre, si et ipsa injusto forte judicio (quod deprecor) jus oblique tractarit. Et hæc quidem de electione.

Cooptatio vero et promotio unius ex electis, hoc pacto fiet : A Patre spirituali monialium in tribus chartis æqualibus et similibus hæc scribentur : « Despota Domine noster Jesu Christe, cordium cognitor, intercessionibus immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ gratiâ plenæ, ostende nobis peccatricibus, si dignam judicasti præfecturæ nostræ muneris sororem nostram N. » Et in reliquis chartis eadem rursus verba, nominibus solum mutatis. Tum chartæ a monasterii patrona sigillo obsignatæ, a sacerdote sacræ mensæ imponentur, in conspectu ipsius patronæ et monialium, in vespertino Sabbati : vel si tum occurrerit festum aliquod Salvatoris nostri Jesu Christi, aut immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ, exactis vigiliis, et toto animo supplicationes ex contrito corde, Deo a vobis peragentur, honoratissimæ matres, utpote necessario operi incumbentibus, a quo pendet consolatio, ex quo oritur stabilimentum monasterii, ut e converso (quod absit !) destructio, per quod habetur spes vestræ salutis. περι οὗ ἡ παράκλησις, δι' οὗ καὶ ἡ σύστασις τῆς μονῆς, καὶ ἡ τῆς σωτηρίας ὑμῶν ἐλπίς.

Et die sequenti, completa divina liturgia, post ejus finem sacerdote adhuc stolam sacerdotalem induto, persolvetur a vobis trisagium, et hi troparii cantabuntur : « Miserere nobis, Domine. Gloria. Domine, respice de cælo et vide. Et nunc. Unigenite consubstantialis. » Et sacerdos protensam petitionem faciet, exclamans post alias orationes, et illud : « Insuper precamur ut Dominus Deus noster manifestet nobis eam quæ digna est præfecturæ nostræ. » Vosque acclamantes dicetis : *Kyrie, eleison*, tricenis vicibus, et genuflexiones facietis quin-

A ἀδελφότητα, καὶ κοινή γνώμη τούτων τε καὶ αὐτῆς. ὡς εἶδῃσιν ἐχούσης τῆς ἐκάστης τῶν μοναζουσῶν πολιτείας τε καὶ διαγωγῆς, ἐπιλέγεσθαι τρεῖς τὰς βίῃ κεκοσμημένας, καὶ λόγῳ καὶ φρονήσει διαφερούσας, καὶ εἰς προστασίαν ψυχῶν καὶ ἰατρειάν σοφώτερας τε, καὶ ἐμπειροτέρας τῶν ἄλλων γνωρίζομένας καὶ ὁμολογουμένας, εἴτε ἀπὸ τῶν διακονητικῶν τοιαυτῶν τρεῖς εὐρίσκονται, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν μοναχῶν.

Εἰ δὲ ὁδοκῆτως οὕτως συμβῆ τὴν προσεστώσαν τὸν βίον καταλιπεῖν, περὶ διαδόχου μηδὲν μῆτε σκοπήσασαν, μῆτε γνωρίσασαν· τινικαὶ ἄλλα πᾶσαν καθ' ἑαυτὴν συναρθεῖσαν τὴν ἀδελφότητα, ποιῆσθαι τὴν τῶν τριῶν ἐπιλογὴν, παρουσία καὶ τῆς κατὰ καιροῦς ἀντιλαμβανομένης τῆς μονῆς. Διαστάσεως δὲ ἀναφυσμένης, καὶ φιλονεικίας διεγειρομένης ἐν αὐταῖς (ὅπερ ἀπεύχομαι), περὶ τὴν ἐπιλογὴν, ἢ τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένη λύσει τὴν ἀμφιβολίαν, τὴν κρίσιν προτιμωμένη τοῦ ἀρετῆ καὶ καταστάσει πνευματικῆς ὑπερέχοντος μέρους· μελήσει δὲ αὐτῇ πάντως, τοῦ ἐλευθέρως καὶ ἀπαθῶς ποιῆσθαι τὴν διάγνωσιν· εἰ μὴ βούλοιο τὸν πάσης κτίσεως Κριτὴν καὶ Δεσπότην πλαχίως ἰδεῖν κατ' αὐτῆς φερόμενον, διὰ τὸ καὶ αὐτὴν ἴσως πλαγιάσαι (ὅπερ ἀπεύχομαι), ἐν ἀδίκῳ κρίσει τὸ δίκαιον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐκλογῆς.

Ἡ δὲ τῆς μιᾶς τῶν ἐπιλεγεισῶν πρόκρισις τε καὶ προχειρίσις τοιόνδε τρόπον ἐνεργηθήσεται· Γραφήσεται παρὰ τοῦ πνευματικοῦ Πατρὸς τῶν μοναζουσῶν ἐν χάρταις ἰσοῖς τε καὶ ὁμοίοις, τρισὶ, τάδε· « Δέσποτα Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὲ καρδιογνώστα, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς κεχαριτωμένης, ἀνάδειξον ἡμῖν ταῖς ἀμαρτωλαῖς, εἰ ἀξίαν ἐκρίνας τοῦ τῆς ἡγουμενείας ἡμῶν ἀξιώματος τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν τῆςδε. » Καὶ ἐν τοῖς ἐτέροις χαρτίοις τὰ αὐτὰ πάλιν ῥήματα, τῶν ὀνομάτων μόνων ἐναλλαττομένων, καὶ σφραγίδι ἐνημανθέντες οἱ χάρται παρὰ τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης, ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐπ' ὄψει ταύτης, καὶ τῆς ἀδελφότητος, τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ ἐντεθήσονται ἐν ἐσπερινῷ τοῦ Σαββάτου· ἢ εἰ φθάσει τότε ἑορτὴ τις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἀγρυπνίας ἐπιτελεσθείσης, καὶ ἱκεσίας ὀλοφύχου ἐκ συντετριμμένης καρδίας πρὸς Θεὸν γενομένης παρ' ὑμῶν, τιμωτάται μοι μητέρες, ὡς ἀναγκαῖου τοῦ πράγματος· ὅπως, ὡς περὶ (ὃ μὴ γένοιτο !) καὶ ἡ κατάλυσις. Δι' οὗ

Καὶ τῇ ἐπαύριον, τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ταύτης, ἐστὶ τοῦ ἱερέως τὴν ἱερατικὴν ἐνδεδυμένου στολὴν, τρισάγιον γενήσεται παρ' ὑμῶν, καὶ τροπάρια ταῦτα ψαλλήσονται· « Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε. Δίξαι. Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε. Καὶ νοῦν. Μονογενὲς· ὁμοούσιον. » Καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκτενῆ αἴτησιν ποιήσεται, ἀναφωνήσας μετὰ τὰς ἄλλας αἰτήσεις καὶ τὸ, « Ἐτι δέόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἀποκαλύψαι ἡμῖν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν τὴν ἀξίαν τῆς προστασίας· ἡμῶν. » Καὶ ὑμεῖς ἐπιφωνήσεσθε τὸ, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ γονυκλισίαις

ποιήσατε ἐκ τούτου καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀνατάξει τῶν χειρῶν ὑμῶν ἐπιφωνοῦσαι ἑαυταῖς· «Ὁ Θεὸς ὁ καρδιογνώστης, ἀνάδειξον ἡμῖν ταῖς ἀμαρτωλαῖς τὴν ἀξίαν τῆς προστασίας ἡμῶν.» Καὶ μετὰ ταῦτα· τὰ γονυκλισίας, ὁ ἱερεὺς τρεῖς αὐτὸς γονυκλισίας ἐμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης βαλὼν μέχρι γῆς, ἔτι τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐνδεδυμένος, καὶ τὸ αὐτὸ πρόσρημα χάκεινος· ἐπιλέγων, ἕνα τῶν τριῶν ἀναλήψεται· χάρτην· οὐ δεδομένου παρ' αὐτοῦ τοῦ ἱερέως, ἐνώπιον πάσης τῆς ἀδελφότητος, πρὸς τὴν οἰκειαν σφραγίδα αὐτῷ ἐπιθεῖσιν· ἐπιγνώσεται μὲν αὕτη τὸ ἑαυτῆς· ἐκσφράγισμα, ἀνοιγέσεται δὲ πάντων ὁρώτων ὁ χάρτης, καὶ ἥς τὸ ὄνομα ἐν ἐκείνῳ ἐγγεγραμμένον φανῆ, τοῦ τυπικοῦ ἡμῶν καὶ τῆς βακτηρίας ἐν τῷ πρὸ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τόπῳ κειμένων, τρεῖς γονυκλισίας ποιήσασα, λήψεται ταῦτα, ἀποσκοποῦσα καὶ ἐν αὐτῇ ἀναλογιζομένη ἴδεν ταῦτα λαμβάνει, καὶ τὴν ὑπισχεῖται φυλάττειν αὐτὰ, καὶ οἱ ἄγγελοι τὴν αὐτῆς ὑπόσχεσιν ἀπογράφονται· οὔτινες μέλλουσιν αὐτὴν εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο εἰσαγαγεῖν δικαστήριον, λόγους τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποσχεσεων ἀποδώσουσαν. Ἐἶτα στήθεται εἰς τὸν ἀποκεκληρωμένον τῇ ἡγουμένῃ τόπον, καὶ πᾶσαι αὐτῇ τὸν θεῖον προσάξουσιν ἀσπασμὸν, μετὰ δὲ τὸν ἀσπασμὸν δόξα τῷ Θεῷ ἀναπεμφθήσεται, καὶ ἡ ἀπόλυσις ἔψεται τῇ συνήθει τοῦ ἱερέως εὐχῆ. Αὕτη δὲ ὑμῶν ἔσται εἰς τὸ ἐξῆς προσετώσα, ἣν καὶ ὡς αὕτην ἔξετε, ὡς θεργεροτόνητον.

Εὐχταῖον οὖν ἐστὶ μοι πάντοτε ἐν ὑμῖν εἶναι αὐταῖς εὐπορίαν τῶν ἀξίων τῆς προστασίας, καὶ μηδέποτε τὰς πρὸς τοῦτο τὸ πρᾶγμα προσφύεις μοναζούσας ἐπιλιπεῖν ἐν τῇ εὐαγεστάτῃ μονῇ, ταύτῃ τῆς κεχαριτωμένης, ἀλλ' ὅσῳκις ἀν γένηται χρεία προχειρίσεως ἡγουμένης, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν ταύτῃ ἀσκουμένων μοναχῶν ἐξεῖναι γίνεσθαι τὴν ἐπιλογὴν, ἅτε καὶ θεμέλιον ἀριστον σὺν Θεῷ τῆς μοναχικῆς καὶ κοινωδικῆς διαγωγῆς καταθεβλημένων, καὶ κατάλληλον τῷ θεμελίῳ τῆν τῆς ἐναρέτου πολιτείας ποιουμένων οἰκοδομήν. Εἰ δὲ καὶ τριῶν ποιούτων μοναζουσῶν οὐκ ἔστιν εὐπορία ἐν τῇ μονῇ, ἀλλὰ δύο μόνα· εὐρίσκονται ἀξίαι τῆς τοιαύτης προστασίας, καὶ αὗται ἀρξίσουσι, καὶ μόνων τῶν δύο τούτων ἀπογραφόμενων, τὰ ἐξῆς, ὡς εἴρηται, προχωρήσουσιν. Εἰ δ' ὅπερ ἀπέυχεται ἡ βασιλεία μου, μία ἀξία τῆς προστασίας ταύτης φαίνεται ὑπάρχειν ἐν τῇ μονῇ, τότε ἡ κατὰ καιροῦ τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένη εὐρήσει δευτέραν μοναχὴν ἐξ ἑτέρου μοναστηρίου εὐλαθῆ, καὶ δοκιμοναίς ἡγουμενείαν· καὶ οὕτω πάλιν τῶν δύο τούτων ἀπογραφόμενων, τῆς τε οὐσης ἐν τῇ μονῇ, καὶ τῆς ἐξωθεν εἰσαγομένης, ὡς εἴρηται, τηρηθήσονται τὰ τῆς ἀκολουθείας, ὡς γέγραπται, καὶ οὕτως ἡ ἐκείνη δοκοῦσα, καὶ ἀναδεικνυμένη ἀξία εἰς ἡγουμενείαν προχειρισθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΠΒ'

Περὶ τοῦ χωρὶς πάθους γίνεσθαι τὴν ἐπιλογὴν τῆς ἡγουμένης, καὶ προχειρίσιν, καὶ τῶν διακονητῶν.

Ἐἴεν ἀλλήτετρακαλοῦμεν, τιμιώταται ἡμῶν μητέρες, τῆς ἐκλογῆς τῶν ἡγουμένων παρ' ὑμῶν ὀφεί-

A decim; in extensione manuum vestrarum ad Deum, apud vos acclamantes illud: «Deus cordium cognitor, ostende nobis peccatricibus dignam protectionem nostram.» Et post has genuflexiones, sacerdos, facta coram sancta mensa triplici genuflexione usque ad terram, adhuc stolam sacerdotalem indutus, ac eadem verba dicens, unam ex tribus chartis assumet, qua ab ipso sacerdote data in conspectu omnium sororum, ei quæ proprium ipsi sigillum imposuerat, agnoscat quidem ipsa suam obsignationem: charta vero omnibus videntibus aperietur; et cujus nomen in illa descriptum visum fuerit, ea typicum nostrum et baculum in loco qui est ante altare posita, factis tribus genuflexionibus assumet: considerans et secum perpendens, undenam illa accipiat, cuiusnam polliceatur se illa servaturam, et quod angeli ejus promissionem describant, qui ad horrendum illud tribunal eam introducent, expletorum promissionum rationem reddituram. Deinceps collocabitur in loco præfæctæ assignato; et omnes ipsi divinum offerent amplexum; post quem amplexum, gloria Deo referetur, et dimissio sequetur per consuetam sacerdotis orationem. Ipsa vero vobis in posteram præfæcta erit, quam ut matrem coletis, et sic erga illam affectu eritis, ipsique obedietis, ac si a Deo ordinata esset.

μητέρα σεβάσεσθε, καὶ διθήσειν καὶ ὑπακοὴν πρὸς

Porro optabile mihi est, ut apud vos ipsas præfectura dignæ semper suppetant; et ut monachæ ad id negotii idoneæ, in sanctissimo hoc gratia plenæ monasterio nunquam deficiant, sed quoties opus fuerit præfectam ordinari, ex ipsis monialibus in eo ascetice degentibus fieri queat electio: quippe quæ fundamentum optimum monasticæ et cœnobiticæ vitæ cum Deo positæ fuerint, et fundamento consentaneum probæ conversationis ædificium construunt. Si vero trium hujusmodi monacharum non est copia in monasterio, sed duæ tantum tali præfectura dignæ reperiuntur, ipsæ sufficient; iisque duabus solis descriptis, cætera, ut dictum est, procedant. Si autem (quod majestas mea deprecatur) unica præfectura digna videatur esse in monasterio, tunc quæ per id temporis patrona est monasterii, alteram ex alio monasterio piam et probatam monacham ad præfecturam inveniat. Et sic rursus his duabus descriptis, ea scilicet quæ in monasterio est, et ea quæ aliunde, ut dictum est, accersita est, ea servabuntur, quæ de hoc ritu et officio scripta sunt; et sic quæ illi digna visa et manifestata fuerit, ad præfecturam promovebitur.

CAPUT XII.

Quod citra affectum fieri debet præfæctæ et officialium electio et ordinatio.

Agendum hortamur vos, honoratissimæ matres nostræ, ut cum faciendâ a vobis erit præfæctæ electio,

et cum a præfecta fiat officialium delectus, absit contentio, absit invidia, absit vana affectio, et gratia inconsiderata. Sed recto iudicio, justo scopo, et cum veritate, quasi observante illo oculo qui omnia respicit, sic a vobis iudicium et examen fiat. Ne procedatis igitur ad pugnas et dissensiones inter eligendum; sed cum consensu, pace et charitate electam promoveatis.

Electione vero et promotione facta, nulla indigne insiliat ad præfecturam, aut aliud quovis officium ambiendum, annos forte prætendens, vel in agendo solertiam, vel nobilitatem, aut datas possessiones, vel pecunias. Sed illa inter vos anteponenda erit, quæ talis fuerit, qualem superior sermo descripsit; quamvis nuper detonsa fuerit, quamvis ex privata fortuna ad monasterium accesserit.

Omnem igitur benevolentiam, omnem obedientiam, omne obsequium præfectæ vestræ servaveritis, ut a quodam divinatorum Patrum dictum est: « Si enim pro nobis rationem reddituri sunt qui nostri curam gerunt, quomodo non omnino iis subditi erimus, et ut capiti reliqua membra corporis obediemus, et ministrabimus, » ut dicit et divinus apostolus: « Obedite præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri ¹⁸. »

Sed et ad invicem charitatem, pacem et concordiam servaveritis, pro aliis mutuo ardentibus, invicem suffulciantes, admonentes, consolantes, sustinentes, quidquid utile, quidquid salutare, si qua virtus, si qualis laus, id pro viribus operari studentes. Dicit enim Dominus noster Jesus Christus: « Hæc mando vobis ut diligatis invicem, sicut et ego dilexi vos ¹⁹; » et: « In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilexeritis invicem ²⁰. »

Tu quoque, o Mater spiritualis sacri hujus ovilis, et viæ dux, moderata esto sororibus curatrix, maternam ipsis omnino servans benevolentiam: etiam id rogamus, omnes curato, omnium sollicitudinem geras, monendo, adhortando, docendo, rogando, ægras sanando, infirmas sustentando, animo deficientes consolando, peccantes convertendo; et ut dicit sanctus Basilius: « Ipse præfectus ut pater genuinos filios curans, singulorum necessitates observabit, et pro facultate congruum afferret remedium et sollicitudinem; quod vero membrum revera infirmatur, sive corporaliter sive spiritualiter, cum charitate et spirituali benevolentia portabit. »

CAPUT XIII.

De amotione ejus quæ secus quam par est præfectæ munus obit.

Et hæc quidem ita se habeant. Quæ vero posthac

¹⁸ Hebr. viii, 17. ¹⁹ Joan. xvi, 13. ²⁰ Joan. xi 1, 53.

λούσης γίνεσθαι, καὶ τῆς τῶν λοιπῶν διακονητικῶν προκρίσεως παρὰ τῆς καθηγουμένης γινομένης; ἀπέτω ἔρις, ἀπέτω φθόνος, ἀπέτω ματαία προσπάθεια, καὶ χάρις ἀλόγιστος· κρίσει δέ τοι ὀρθῆ, καὶ στοχασμῷ ἀκριβεῖ, καὶ ἀληθείᾳ, ὡς ἐφορῶντος τοῦ τὰ πάντα βλέποντος ὀφθαλμοῦ, παρ' ὑμῶν ἡ κρίσις τε καὶ δοκιμασία γινέσθω. Μὴ χωρήσητε τοίνυν εἰς διαμάχας καὶ ἀμφιγνωμοσύνας προκρίνουσαι· ἀλλ' ἐν ἐμογνωμοσύνῃ, καὶ εἰρήνῃ, καὶ ἀγάπῃ τὴν ἐκλεγμένην ἐκλέγεισθε.

Οὐδεμία δὲ ἔσται, τῆς ἐκλογῆς καὶ προκρίσεως γινομένης, ἢ πρὸς τὸ ἡγουμενεῦσιν, ἢ ἐτέραν τιὰ διακονίαν μετέρχεσθαι ἀναξίως ἐπιτηδῶσα, χρόνους τυχόν προβαλλομένη, ἢ ἐνέργειαν, ἢ εὐγένειαν, ἢ προσαγωγὴν κτημάτων τινῶν, ἢ χρημάτων· ἀλλ' ἐκεῖνη ἔσται προτιμητέα ἐν ὑμῖν, ἥτις ἂν εἴη τοιαύτη, εἴαν ὁ λόγος ἀνωτέρω ὑπέγραψε· κἂν ἐκ νέου τύχῃ ἀποκαρτεῖσα, κἂν ἐξ ἰδιωτικῆς τύχης τῇ μονῇ προσελήλυθε.

Πᾶσαν οὖν εὐνοίαν, πᾶσαν ὑποταγὴν, πᾶσαν εὐπειθειαν τῇ ἡγουμένη ὑμῶν ἀποσώζετε, καθάπερ τινὶ τῶν θεῶν Πατέρων εἴρηται λέγοντι· « Εἰ γὰρ ὑπερ ἡμῶν λόγον ἀποδοῦναι μέλλουσιν οἱ ἡμῶν ἐπιμελόμενοι, πῶς οὐχὶ κατὰ πάντα τοῦτοις ὑποταγησόμεθα, καὶ ὡς κεφαλῇ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ὑπακούσομέν τε καὶ ἐξυπηρετήσομεν; καθὼς φησι καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος· « Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκτετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπερ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. »

« Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, εἰρήνην, ὁμόνοιαν φυλάττουσαι εἰητέ μοι, ἀλλήλων ὑπερχαίόμεναι, ἀλλήλους ὑποστηρίζουσαι, νοθετοῦσαι, παρακαλοῦσαι, ἀνεχόμεναι· πᾶν εἴ τι χρηστὸν, εἴ τι σωτήριον, εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἔπαινος, σπεύδουσαι εἰς δύναμιν κατορθοῦν· φησὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· « Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἠγάπησα· » καὶ, « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. »

Καὶ σὺ δὲ, ὦ μήτερ πνευματικῆς τῆς ἰερᾶς ταύτης ποιμνης, καὶ ὀδηγῆ, μετρία ἔσο ταῖς ἀδελφαῖς κηδεμονικῆ, καὶ τὸ ὅλον μητρικὴν αὐταῖς ἀποσώζουσα τὴν εὐνοίαν. Ναὶ παρακαλοῦμεν, πασῶν κήδου, καὶ πασῶν ἀντέχου, νοθετοῦσα, παραινοῦσα, διδάσκουσα, παρακαλοῦσα, νοσοῦσα, ὑγιάζουσα, ἀσθενοῦσα, ὑποστηρίζουσα, ὀλιγοψυχούσα παραμυθουμένη, ἀμαρτανούσα ἐπιστρέφουσα· καὶ καθὼς φησὶν ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγων· « Αὐτὸς ὁ καθηγούμενος, ὡς πατήρ παίδων γνησίων ἐπιμελόμενος, ἐπισκέπεται τὴν καθ' ἐνὸς ἐκάστου χρείαν, καὶ τὴν ἀρμόζουσαν εἰσάξει κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπείαν, καὶ ἐπιμελείαν, καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀσθενοῦν μέλος, εἴτε σωματικῶς, εἴτε ψυχικῶς, μετὰ ἀγάπης καὶ τῆς πνευματικῆς εὐνοίας διαβαστάσει. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Περὶ μετακινήσεως τῆς μηδὲς δεῖ ἡγουμενευούσης.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Τὰ δὲ ἐξῆς ῥηθῆναι μέλ-

λοντα περὶ τῆς μετὰ τὴν ἡμῶν παρέλευσιν ἡγου-
μενευούσης, καὶ τῶν μετ' ἐκείνην ἡγουμενευούσων,
οὐκ ἐθουλόμην γραφῇ παραδοῦναι· οὐδὲ γὰρ εἶδει τὴν
ἄπαξ εἰς τοῦτο κεκριμένην, τῆς τοιαύτης στίσεως
τε καὶ τάξεως μεθιστεῖν. Ἄλλ' ἦν μὲν ἀρεστὴν τοῦτο,
καὶ ἀποδεκτόν, εἴπερ ἡ φύσις ἡμῶν ἀρεπτός τε
καὶ ἀναλλοίωτος ἦν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστι (τρεπόμε-
θα γὰρ αὖθις, καὶ ἀλλοιοῦμεθα, οἷα τὰ ἀνθρώπι-
να, καὶ τιμῆς ἀξιούμενοι, πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργα-
σίαν μᾶλλον χαυνούμεθα, βραθυμῶς ἐκκοντες τὰ πολλὰ,
ὡς φιλοῦσης τῆς ἀρχῆς τοὺς εἰς αὐτὴν ἀνηγμένους
ὑποχαυνῶν, ὅποτε πλεῖω τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν προσοχὴν
ἐπιδεικνυσθαι εἶδει), διὰ ταῦτα καὶ γραφῇ παραδο-
τέον τὸ πρᾶγμα, καὶ κολαστέον εἰς δύναμιν.

Εἰ μὲν οὖν ἀρεπτός μένοι ἡ καθηγουμένη, τῆς
ἀρετῆς ἐπιεικῶς ἀντεχομένη, δι' ἣν καὶ ταύτης ἡξι-
ώθη τῆς τάξεως, ἀμετακινήτος ἔσται τῆς ἀρχῆς ταύ-
της καὶ ἀδιάπτωτος· εἰ δὲ ἀδόκιμὸν τε καὶ ἀσύμφω-
ρον ὁ χρόνος αὐτὴν ἀπελέγξει, ὡς, εἴτε τῆς προ-
στασίας τῶν ἀδελφῶν ἀμελῶν τε καὶ καταφρονητικῶς
ἐχομένην, εἴτε τοῖς ἐκυτῆς συγγενέσι χαριζομένην,
εἴτε τι τῶν τῆς μονῆς, ἢ αὐτῆν νοσηζομένην, ἢ
ἐτέρῳ τινὶ ὑποτιθεῖσαν καὶ καταπροδιδούσαν, εἴτε τι
τῶν τοῦ τυπικοῦ διαταγμάτων παραθραύουσαν ὅλως,
καὶ τοῖς ἐκυτῆς στοιχοῦσαν θελήμασι, καὶ διὰ ταῦτα
πρὸς κωβέρησιν ψυχῶν ἀνεπιτήδειον ἐλεγχομένην·
εἰ μὲν οὕτως κακῶς ζῶσα ἑαυτῆς ποτε γένοιτο, καὶ
τῶν κακῶν ἀπόσχοιτο, τῆς τε πρὸς τὰ κρείττω καὶ
σιωτηριώδη φερούσης ἄπτοιτο ἔστω, καὶ ἡγουμενεύε-
τω. Εἰ δὲ αὐτὴ μένοι μὴ τῶν κακῶν ἀποσχομένη, εἰ
μὴ καὶ μᾶλλον αὐτοῖς ἐπεκτεινομένη· ἐκείνην μὲν
τὴν ἀδόκιμον μετατιθεσθαι τῆς προστασίας ὑμῶν,
παρὰ τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης διοριζόμεθα,
ἐκλογὴν δὲ πάλιν, καὶ ψήφον ἐτέραν γίνεσθαι, καὶ
προχειρίσιν ἐτέρας ἡγουμένης, κατὰ τὰ ἀνωτέρω
διατεταγμένα.

Ἡ δὲ ἀποβληθεῖσα τῆς ἡγουμενεύσεως, εἰ μὲν διὰ
γῆρας, ἢ καὶ ἀφείλειαν ταύτης μετακινήσῃ, καὶ
βούλοιο αὖθις καθῆσθαι, καὶ προσμένειν ἐν τῇ μονῇ,
ὡς μία τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῇ προστασίᾳ ἐφ' ἅπασιν
ὑποτάσσεται, μὴ κατὰ τι λυμαιομένη τῇ τῆς μο-
νῆς· εὐταξίᾳ, μηδὲ ταράττουσα, ἢ ταραττομένη,
ἔστω καὶ οὕτως ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ὡς πρὸς λύμην τῆς
μονῆς συστάσεως γενομένη καταφανείσα, καὶ τῆς
τάξεως ταύτης καὶ καταστάσεως, καὶ πρὸς ἀθέτησιν
τῶν ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ τῆς βασιλείας μου δια-
τεταγμένων, ἐκδιώκεσθαι παντελῶς, ἵνα μὴ σκανδά-
λου αἰτία καὶ ταῖς λοιπαῖς γένηται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

*Περὶ τοῦ οἰκονόμου δεῖν εἶναι ἐν τῇ μονῇ, εὐνοῦ-
χον καὶ σεμνοῦ βίου.*

Καὶ οἰκονόμον δὲ διορίζεται ἡ βασιλεία μου εἶναι
ἐν τῇ μονῇ, διοικούντα τὰ ταύτῃ ἀνήκοντα κατ' ἐπι-
τροπὴν τῆς ἡγουμένης, καὶ τὰ ἐν τούτοις οἰκονομού-
μενον κατὰ τὴν ἐκείνης βούλησιν. Καὶ νῦν μὲν ἔστιν
ὁ μὲν, παρὰ τῆς βασιλείας μου γεγονός, κἄν ἐτέρου
δεήσῃ, παρὰ τῆς βασιλείας μου ἕτερος εἰσπαθήσεται.
Ἐπὶ δὲ τῶν τῆδε μεταστῶ, παρὰ τῆς ἡγουμένης
γενήσεται, εἴτε ἐκ τῶν ἐξουρηγούτων ἐν τῇ μονῇ,

A dicenda sunt, de ea quæ post obitum nostrum præ-
fecta erit, necnon de iis quæ ipsi succedent, nole-
bam scripto tradere : neque enim decebat, semel ad
hoc munus electam, ab hoc statu et ordine amovere.
Sed illud quidem gratum et amplectendum fuis-
set, si natura nostra immutabilis et immobilis
esset : cum vero id non est (vertimur enim denuo
et immutatur, ut solent humana ; et cum honore
afficimur ad bona opera molliores evadimus, segnitie
ut plurimum cedentes : solet quippe domina-
tus segniores efficere qui ad illum evehuntur, ubi
plus certaminis et attentionis exhibere opus fuisset),
idcirco et res est scripto tradenda, et pro viribus
corrigenenda.

Si itaque præfecta non mutetur, et virtuti, ut præ-
B est, adhæreat, cujus gratia tali gradu donata est,
ab hac præfectura nequaquam amovebitur, vel
excidet. Si vero improbam et damnosam eam esse
tempus arguerit, sive curæ sororum negligenter et
cum contemptu operam dederit, sive cognatis suis
gratificata fuerit, vel aliquid monasterii sibi vindicaverit,
vel alii cuiquam subduxerit et tradiderit ;
sive quodcumque hujus typici præceptum violaverit,
et ad suam voluntatem incesserit, ac propterea ad
gubernationem animarum non idonea evincatur ;
si quidem sic improbe vivens ad se aliquando re-
deat, et a malis abstineat, viæque ad meliora et
salutaria ferenti insistat : esto, præfecturam reti-
neat. Si vero eadem maneat, nec a malis abstineat,
C imo impensius iis incumbat, statuimus illam qui-
dem improbam amoveri a præfectura vestra per
monasterii patronam, et rursus fieri electionem
aliudque suffragium et ordinationem alterius præ-
fectæ, juxta ea quæ superius sancita sunt.

Quæ vero a præfectura ejecta est, si quidem pro-
pter senectutem et animi imbecillitatem amota
fuerit, et voluerit rursus residere et permanere
in monasterio, ut una e sororibus, et in omnibus
præfectæ subjici, nihil perniciæ afferens bono mo-
nasterii ordini, neque turbas movens, neque per-
turbata, sic in illo maneat. Quæ vero in perniciem
constitutionis monasterii, necnon hujus ordinis et
D status, esse videtur, et quæ in hoc typico a mea
majestate statuta sunt contemptui habitura putatur,
ejiciatur omnino, ne scandali causa cæteris evadat.

CAPUT XIV.

Quod œconomus in monasterio esse debeat eunuchus et honestæ vitæ.

Statuit quoque imperium meum, ut œconomus
sit in monasterio, quæ ad illud spectant ex man-
dato præfectæ administrans, et quæ in ipsis continen-
tur ad ejus nutum dispensans. Et qui nunc quidem
est, a mea majestate creatus est ; ac si alterius opus
fuerit, ad imperio meo inducetur. Ubi autem hinc
translatus fuero, a præfecta instituetur, sive ex sacer-
dotibus monasterii, si quispiam eorum strenuus

fuerit, dignus scilicet administrandi; sive etiam extrinsecus approbatus, et cooptatus fuerit, hoc pacto: Postquam prævio examinae electus fuerit, ac de rebus agendis instructus, et in conspectum venerit ejus quæ observationem habet monasterii, ut ipsi notus sit: ingressus in templum monasterii, parum sistet, dictoque a sororibus trisagio, proclidens adorabit cum alias divinas sanctorum imagines, tum venerandam sacratissimamque gratia plenæ Deiparæ. Dehinc facta salutatione, postquam sacerdos dimissionis orationem dixerit, egrediatur e templo, et ab eo tempore œconomus erit, et curabit res monasterii: hocque caput quæ ad ipsum spectant declarans transcriptum secum accipiet.

Officium ejus cui enixe operam dabit, erit, observatio immobilium omnium quæ monasterio subjacent, sive extra, sive intra magnam urbem: computationes procuratorum et collectorum: reparatio tectorum monasterii, necnon eorum quæ ipsi subsunt, quæ congrua sollicitudine quotannis facienda est: instauratio ruinarum quæ forte monasterio obtigerint, jubente præfecta; is enim ad id negotii maxime contendere, ipsique curam impendere debet: ad hæc cura proventuum, ex legitimis accessionibus procedentium. Curabit quoque ut omnia quæ in prædiis, sive in domibus sunt, ad majorem utilitatem administrantur. Neque concedat, ut qui tunc temporis iis prospiciant, vel eorum conservationem et in melius processum neglectui habeant, vel aliquid proventuum subducant, et in proprium lucrum seponant. Sed curet ut iis sollicitè prospiciant, ac nihil innovando redditus ad monasterium afferant, ut fruges cæterasque species opportuno tempore mittant, navigis eas transvecturis tempestive missis: utque computationes ad monasterium deferant, et præsentem œconomum, præfectæ et depositariæ illas tradant per declarationem eorum ab ipsis subsignatam, quæ postea inserenda erit in redditibus, et sumptibus receptaculi. Si vero œconomus absit forisque degat, præsentem parœconomum allata computa ipsismet tradentur. Si parœconomus quoque absens extra monasterium versetur, præfectæ et depositariæ solis hæc afferentur, et ab ipsis, ut dictum est, fient declarationes.

Studeatque œconomus, ut congruo tempore procuratorum computa faciat, neque illa differat; sed ubique prædiorum pervadat, et observet cum procuratores, tum ipsa prædia: operamque navet ut in melius procedant. Inspiciet quoque quæ per urbem ad monasterium attinent, quoad fieri poterit, atque hinc ex ipsis operibus œconomia suæ officium exhibebit. Rationes quoque annuas procuratorum, et collectorum a se factas in monasterium

A εἰ τις τούτων ἐνεργῆ; ἔσται, καὶ τοῦ οἰκονομεῖν ἄξιον; δηλονότι· εἴτε καὶ ἐξωθεν δοκιμαζόμενος, καὶ προχειρίζομενος, κατὰ τὸνδε τὸν τρόπον· Μετὰ τὴν ἐξ ἐρεῦνης τοῦτου ἐπιλογὴν, καὶ τὴν τῶν ποιητέων ἐδῆσιν αὐτοῦ, ἐμφανισθεὶς καὶ τῇ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς μονῆς ἔχουση, ὡς ἂν γνωρίζοιτο παρ' αὐτῆς· εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς μονῆς, καὶ μικρὸν ἐπιμείνας, τρισαγίου γενομένου παρὰ τῶν ἀδελφῶν, πρῶτον προσκυνήσει τὰς τε ἄλλας τῶν ἁγίων θείας εἰκόνας, καὶ τὴν σεπτὴν καὶ πανέροισιν τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου. Ἔτα ἀσπασάμενος, εὐχαριμένου τοῦ ἱερέως τῆς ἀπολύσεως εὐχῆν, ἐξελείσεται τοῦ ναοῦ, καὶ ἔσται τὸ ἀπὸ τοῦδε οἰκονόμος, καὶ φροντιεὶ τῶν τῆς μονῆς, μεταγεγραμμένων ἰδίᾳ λαμβάνων καὶ τὸ παρὸν κεφάλαιον τὰ περὶ αὐτοῦ δηλοῦν.

B "Ἔσται καὶ αὐτῷ ἔργον περισπούδαστον, ἡ τῶν ὑποκειμένων τῇ μονῇ ἀκινήτων πάντων, τῶν ἐκτός τε καὶ ἐντός τῆς μεγαλοπόλεως ἐπιτηρησις, καὶ οἱ τῶν προνοητῶν, καὶ οἱ τῶν οἰκοδόμων λογαριασμοὶ, ἡ ἀνακεράμωσις τῆς μονῆς, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν μετ' ἐπιμελείας ἀρμοζούσης γινομένη κατ' ἔτος, ἡ τῶν ἰσως γινομένων ἐν τῇ μονῇ συμπτωμάτων ἀνθρώποις, διὰ πρόσταξιν τῆς καθηγουμένης, ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοῦτο, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὀφείλοισι· πρὸς τοῦτο; ἡ φροντις τῶν, ἐξ εὐλόγων ἐπιδόσεων, εἰσόδων, καὶ τοῦ πάντα τὰ ἐν τοῖς κτήμασι, καὶ τοῖς οἰκίμασι· οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ λυσιτελέστερον, καὶ μὴ συγχωρεῖσθαι τοὺς κατὰ καιρὸν προνοούμενους τῶν τοιούτων, ἢ ἀμελῶς διακεῖσθαι περὶ τὴν ἀντιληψιν τούτων, καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπίδοισι· ἡ νοσφιζεσθαι τινὰς τῶν εἰσόδων, καὶ ἰδὼν κέρδος τιθέναι. Ἀλλὰ καὶ ἐπιμελῶς τὴν πρόνοιαν τούτων ποιέεσθαι, καὶ τὰς εἰσόδους ἀκαινοτομήτους προσάγειν τῇ μονῇ, καὶ τὰ μὲν γενήματα, καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη, κατὰ τὸν ἐπιτέθειον καιρὸν ἀποστέλλεσθαι, τῶν διακομίζεσθαι ταῦτα ὀφειλόντων πλοίων ἐγκαίρω; ἀποστελλομένων, τὰ δὲ λογάρια εἰσκομίζεσθαι τῇ μονῇ, καὶ παρουσίᾳ τοῦ οἰκονόμου ταῦτα παραδίδεσθαι τῇ καθηγουμένη, καὶ τῇ δοχειαρῆ, δι' ἀποδείξιν αὐτῶν σημειουμένης παρ' αὐτῶν, εἴτα καὶ καταστρωνομένης (11) εἰς τὴν εἰσοδοφόρον τοῦ δοχείου. Εἰ δ' ἴσω; ὁ οἰκονόμος ἀποδημεῖ ἐν τοῖς ἐξω διαγῶν, παρουσίᾳ τοῦ παροικονόμου, τὴν τῶν εἰσοδιαζόμενων λογαρίων παράδοσιν γίνεσθαι πρὸς αὐτάς. Εἰ δὲ καὶ

D ὁ παροικονόμος ἐν τοῖς ἐξω ἀποδημεῖ, καὶ μόναις τῇ τε καθηγουμένη καὶ τῇ δοχειαρῆ, ταῦτα εἰσκομίζεσθαι, καὶ παρ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, τὰς ἀποδείξεις γίνεσθαι.

Ἀκριβείαν δὲ ποιέεσθαι τὸν οἰκονόμον, ὥστε τοῖς τῶν προνοητῶν λογαριασμοῖς ποιεῖν κατὰ τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα, καὶ μὴ ὑπερτίθεσθαι τοῦτους, ἀλλὰ μᾶλλον διεργεσθαι ἀπανταχοῦ τῶν κτημάτων, καὶ ἐφορᾶν αὐτοῦ; τε τοὺς προνοητάς, καὶ τὰ κτήματα, καὶ σπουδάζειν ἐρχεσθαι ταῦτα εἰς ἐπίδοσιν, ἐπισκέπτεσθαι δὲ καὶ τὰ διὰ πύλεως τῇ μονῇ διαφέροντα, ὡς ἐνδέχεται, κἀντεῦθεν ἐξ ἔργων αὐτῶν, παραίτην τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἔργον, καὶ τοὺς παρ'

Montfauconii no. 8.

(11) Καταστρωνοῦσιν, Græcis est inserere, vulgo, insérer, enregister.

αὐτοῦ γινομένους ἐτησίως λογαριασμοὺς τῶν προνοητῶν, καὶ τῶν οἰκολόγων εἰσχορίζειν τῇ μονῇ, καὶ παραδιδόναι τῇ καθηγουμένη καθ' ἑκάστον ἔτος, ὡς ἂν ἐπιτηρῶνται παρ' αὐτῆς, καὶ οὕτω γίνηται ἡ τῶν προνοητῶν ἀθώωσις παρ' αὐτῆς.

Εἰ δὲ πολλάκις τῶν κατὰ καιροὺς οἰκονόμων τις εὐρεθείη μὴ ταῦτα οὕτω διαπραττόμενος κατὰ τὴν ἀνωτέρω περιληψίν, μεταστέσεται τῆς οἰκονομίας, κοινουμένης τὸν περὶ τούτου λόγον τῆς καθηγουμένης, μετὰ καὶ τῆς ἀντιλαμβανομένης τῆς μονῆς, γενήσεται ἕτερος ἀξιόλογος.

Συνοπτικῶς δὲ τοῦτο διορίζεται ἡ βασιλεῖα μου, ἵνα πάντα μετ' εἰδήσεως καὶ βουλῆς τῆς καθηγουμένης οἰκονομῶνται παρὰ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν οἰκονόμου. Ἔσται δὲ σὺν αὐτῷ καὶ παροικονόμος, ὁ εἷς τῶν ἐν τῇ μονῇ ἀφωρισμένων ἱερέων, καθὼς εἰρήσεται. Ἔργον ἔχων καὶ αὐτὸς, τὸ πάντα τὰ εἰσοδικαζόμενα ἐν τῇ μονῇ λογάριαι, καὶ λοιπὰ εἶδη προσγράφεσθαι, καὶ ἔχειν εἰδησίν τούτων. Ὅτε δὲ ἴσως καὶ οἰκονόμος μὴ πάρεστι, μετὰ προστάξεως τῆς καθηγουμένης ἐνεργῶν ἔσται τὰ παρ' αὐτῆς ἐπιταττόμενα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν ἱερέων.

Καὶ ἱερέας εἶναι δεῖ περὶ τὴν μονὴν δύο, μοναχοὺς, εὐνούχους, τὸ αἰδέσιμον ἀπὸ τῆς πολιτείας ἔχοντας, ἐπεικεῖς, συνεσταλμένους, εἰδότες ὑπαναγινώσκειν καλῶς τὰ ἱερὰ τῆς θείας Γραφῆς λόγια. Ἀπορία δὲ τούτων, καὶ μὴ μοναχοῦς, εὐνούχους δὲ, μεμαρτυρημένους ἐπ' ἀρετῇ καὶ θεοσεβείᾳ, ὡς ἀνταῖς αὐτῶν ἱεραῖς εὐλογίαις, καὶ εὐπροσδέκτοις εὐχαῖς, ἡ ἀδελφότης βοηθουμένη πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, εὐάρεστον ψόδην εἰς ὧτα Κυρίου Σαβαώθ ἀναπέμποιεν· ὁ δὲ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκεσίας αὐτῶν προσέμενος εὐμενῶς, ἀφήσει ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἐν καιρῷ κρίσεως.

Ἀπὸ δὲ τῶν τοιούτων δύο ἱερέων, ὁ εἷς ἔσται· καὶ παροικονόμος, ὡς ἐν τῷ τοῦ οἰκονόμου κεφαλαίῳ περιεληπτῶν πλατύτερον. Ὁ πῆνίκα δὲ ὁ οἰκονόμος, εἴτε ὡς ἀδόκιμος τυχὼν παρασταλῆ, εἴτε τοῦ βίου μεταστῆ, ὁ παροικονόμος δεῖξις ὢν τοῦ οἰκονομῆν, ἵνα ἀποκαθιστᾶται οἰκονόμος· ἀνετ' ἐκεῖνον δὲ, ἵνα εισάγῃται εὐθύς ἕτερος, ὅσον ὁ λόγος ἀνωθεν παραίτησεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ πάσας τὰς μοναζούσας ὅφ' ἕνα εἶναι πνευματικῶν Πατέρων.

Βούλομαι δὲ πάσας τὰς μοναζούσας ἐν πνευματικῇ Πατρὶ τοὺς ἑαυτῶν λογιζομένους ἀναφέρειν, καὶ μάλιστα εὐνούχῳ, ἀρετῇ διαλάμποντι, καὶ πολλὴν ἔκτε τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀσκήσεως συναγάγοντι τὴν πεῖραν τῆς τῶν λογισμῶν ἀναδοχῆς, ἱκανῶς ψυχᾶς ἐξημολογουμέναις κατάλληλα προσφέρειν τὰ ψάρμακα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ πῶς οἱ πυραβάλλοντες ὀφείλουσιν ἐντυγχάνειν ταῖς μοναχαῖς, καὶ τίνας, καὶ πόσας.

Εἰ καὶ πολλοῦ τῶν ἀσκητικῶν παραγγελμάτων διηγόρευται τοῖς Πατέροι, συγγένειαν μοναχοῖς

A deferet, et praefectae singulis annis tradet, ut examinentur ab ipsa, sicque ab ea fiat procuratorum acceptilatio.

Si vero quis ex oeconomicis cujusvis temporis plerumque deprehendatur res secus gerens quam superius declaratum sit, amovebitur ab oeconomia, et re prius communicata a praefecta patronae monasterii, alter hujusce muneris dignus creabitur.

In summa autem statuit majestas mea, ut omnia eum notitia et voluntate praefectae administrarentur ab eo qui per id temporis erit, oeconomico. Erit autem cum eo et paraeconomicus, unus ex designatis in monasterio sacerdotibus, ut dicetur; cuius quoque officium erit, ut omnia in monasterio recepta computa, fruges, et reliquas species describat, eorumque notitiam habeat. Ubi vero non adest oeconomicus, jussu praefectae faciet quaecunque illa praeeperit.

CAPUT XV.

De sacerdotibus.

Sacerdotes quoque duo esse debent in monasterio, monachi, eunuchi, propter conversationem venerandam, mansueti, moderati; qui sciant sacra divinae Scripturae oracula recte explanare. Horum vero inopia etiam non monachi, eunuchi tamen, virtutis et erga Deum pietatis testimonio ornati; ut sacris eorum benedictionibus, et acceptissimis orationibus sorores ad virtutis exercitium alijnt, beneplacitum tantum ad aures Domini Sabaoth mittant: qui ipsarum pro nobis supplicationes benevole admittens, dimittet nobis debita in tempore judicii.

Ex his vero duobus sacerdotibus unus erit et paraeconomicus, ut in oeconomico capite suscitatus declaratum est. Ubi vero oeconomicus sive forte ut improbus ejectus fuerit, sive vita excesserit, paraeconomicus dignus administrandi oeconomicus constituitur, illiusque loco cito indicatur alter, ut supra declaratum est.

CAPUT XVI.

Quod omnes moniales sub uno Patri spirituali esse debeant.

Volo autem omnes moniales uno Patri spirituali cogitationes suas referre, in primis eunuchio, virtute fulgenti, qui multam per aetatem et exercitationem ad excipiendas cogitationes experientiam compararit, aptusque sit ad ferendum congrua contentibus animabus remedia.

CAPUT XVII.

Qua ratione qui ad monasterium accedunt debeant alloqui moniales, et quoniam, et quandonam.

Etsi in pluribus asceticorum praceptorum locis Patres edixerint, nullam esse monachis cognatio-

nem super terram : attamen ob humanam infirmitatem jubemus, ut si quidem mulier ad monasterium accesserit, mater forte cujusdam monialis, aut soror, aut fratris uxor, ingrediatur in monasterium concedente præfecta; et postquam cum monialibus appositum cibum sumpserit, recedet ad vesperam, si quidem valentem cognatam visum accesserit : idque faciet semel aut bis in anno. Si vero infirmam, et gravi morbo detentam : si quidem mater fuerit, in monasterio manebit, et ægrotanti filiæ assidebit. Secundo autem die, ubi similiter cum monialibus cibum sumpserit, ad vesperam recedet. Si vero soror fuerit, aut fratris uxor, aut ex sorore vel fratre neptis, quæ visendi gratia accessit, omnino qua die venerit ad vesperam discedet.

Si autem vir fuerit qui visum accedit, pater forte, vel frater, aut sororis conjux, in monasterium quidem nullatenus ingrediatur; illud namque viris prorsus inaccessum, ac perpetuo clausum esse statuit imperium meum. Ipso a foris pulsante, monitaque præfecta, quæ videri desideratur monialis, jussu ejus ad ostium accedet, una autem ibit et præfecta, si voluerit et potuerit, vel ipsa jubente una ex senioribus et venerabilioribus monialibus. Janua vero aperta, stans ipse ad ostium, et paucis monialem allocutus, abscedet. Si autem monacha ad quam visendam pater, vel frater, aut sororis maritus accessit, ægrotaverit, sicque se habuerit, ut ad ostium accedere nequeat, nec eo quidem casu aliquis eorum ingrediatur in monasterium. Si tamen ægra voluerit et necessarium duxerit, accedentem consanguineum videre, sella deportata; et ad ostium locata, videat eum illic, et dehinc reducat, valde enim molestum esset imperio meo, et voluntati meæ repugnans, si daretur viris occasio ingressus in monasterium, et exterior porta non continuo omnibus clauderetur; timendum enim ne quædam nocenti diabolici perniciæ casto sponso desponsatis una ingrederetur. Quocirca omni ingressu viros arcendos existimo, et ita jubeo. Idem quoque obtineat, etiam si quis vir præfectam allocuturus ad monasterium accedat.

Si vero cujusdam monialium pater aut mater unquam ægrotaverit, eoque redactus sit ut extremos spiritus exhalet, volueritque monacha, cujus pater aut mater infirmatur, et necesse duxerit ægrotantem patrem, aut matrem invisere, egredietur e monasterio jussu præfectæ, duas e senioribus et venerabilioribus monialibus secum assumens, et postquam viderit ægrum sive patrem sive matrem, ad vesperam revertetur ad monasterium, nullo modo sustinens foris monasterium manere.

Ne ipsos quidem procuratores rerum monasterii, neque eos qui alia de causa accedunt, quibus necessarium forte et utile est videri a præfecta, intra

Α μηδεμίαν εἶναι ἐπὶ γῆς· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν καλεούμεν, ἵνα εἴπερ παραβάλλῃ τῇ μονῇ γυνή, μήτηρ τυχὸν μοναζούσης, ἢ ἀδελφῆ, ἢ νύμφῃ ἐπ' ἀδελφῷ, εἰσελεύσεται εἰς τὸ μοναστήριον, τῆς ἡγουμένης ἐπιτροπούσης, καὶ συνεστιαθεῖσα ταῖς μοναχαῖς τὴν παρατεθεισάν τροφήν, ὑποχωρήσῃ πρὸς ἐσπέραν, εἴπερ ὑγιαίνουσαν ἰδίῃν συγγενῆ παρεγένετο· καὶ τοῦτο θράσει ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ· εἰ δὲ νοσοῦσαν καὶ νόσον βαρεῖαν, εἰ μὲν μήτηρ εἴη, ἐγκαταμενεῖ τῇ μονῇ, καὶ παρεδρεύσει τῇ νοσοῦσῃ θυγατρὶ· καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ταῖς μοναχαῖς ὁμοίως συνεστιαθεῖσα, πρὸς ἐσπέραν ὑποχωρήσει. Εἰ δὲ ἀδελφῆ τυγχάνει, ἢ νύμφῃ ἐπ' ἀδελφῷ, ἢ ἀνεψιᾷ ἀπὸ ἀδελφῆς ἢ ἀδελφοῦ, ἢ πρὸς θεῶν ἀφικομένη, πάντῃ τε καὶ πάντῳ; πρὸς τὴν ἂν ἡμέραν

Β ἀφίκηται πρὸς ἐσπέραν ὑποχωρήσει.
Εἰ δὲ ἀνὴρ εἴη ὁ πρὸς θεῶν παραβαλὼν, πατὴρ τυχὸν, ἢ ἀδελφός, ἢ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός, εἰς μὲν τὸ μοναστήριον οὐδαμῶς εἰσελεύσεται· ἄδρατον γὰρ τοῦτο παντάπασιν ἀνδράσιν ἡ βασιλεία μου διορίζεται, καὶ κεκλεισμένων διηκεῖται. Ἐξωθεν δὲ κρούσαντος αὐτοῦ, τῆς ἡγουμένης ὑπομνησθεῖσας, ἢ θεαθῆναι ζητουμένην μονάζουσα καλεῖται ταύτης ἀφίξεσθαι πρὸς τὸν πυλῶνα, συναφίζεται δὲ καὶ ἡ καθηγουμένη, εἴπερ ἐθέλει καὶ δύναται, ἢ κελευσάσης αὐτῆς, μία τῶν γηραλωτέρων καὶ τιμωτέρων μοναζουσῶν. Καὶ τῆς θύρας ἀνοίγεισας πρὸς τῷ πυλῶνι στὰς, καὶ βραχὺ τι διομιλήσας τῇ μοναχῇ, ἀπελεύσεται. Εἰ δ' ἴσως ἡ μοναχῆ, ἢ πρὸς τὴν θεῶν ὁ πατὴρ ἀφίκετο, ἢ ὁ ἀδελφός, ἢ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός, νοσοῖη, καὶ οὕτως; ἔχει ὡς μηδὲ τῷ πυλῶνι προσβαλεῖν δύνασθαι, οὐκ εἰσελεύσεται μὲν οὐδὲ οὕτως τις αὐτῶν εἰς τὸ μοναστήριον. Εἰ δὲ βούλοιο ἡ νοσοῦσα, καὶ ἀναγκαῖον ἦγοίτο, τὸν παραβαλόντα ἰδεῖν συγγενῆ, φορεῖν βσταχθεῖσα, καὶ πρὸς τῷ πυλῶνι γενομένη, θεασάσθω αὐτὸν ἐκεῖσε, καὶ ἐπαναχθῆτω· τὸ γὰρ δοῦναι πρόσφασιν εἰσόδου τοῖς ἀνδράσι πρὸς τὴν μονήν, καὶ μὴ τὴν ἔξω πύλην εὐθὺς ἀποκεκλεισθαι πᾶσι, σφόδρα φορτικὸν τῇ βασιλείᾳ μου καὶ ἀδούλητον. Δέος γὰρ μὴ τι συνέλθῃ βλάβος ἐπιηρείας διμιμονικῆς ταῖς; τῷ ἀγνῷ Νυμφίῳ νυμφευομέναις· καὶ διὰ τοῦτο πάσης εἰσόδου τοῖς ἀνδράσι ἀπείργασθαι προσήκειν ἡγοῦμαι, καὶ οὕτως; διακελεύομαι. Τὸ δ' αὐτὸ κρατεῖτω, κἂν εἰ τῇ προσοσῶσῃ ἐντευξόμενος ἀνὴρ τῇ μονῇ παραβάλῃ.

Δ Εἰ δ' ἴσως τῶν μοναζουσῶν τινος πατὴρ, ἢ μήτηρ νοσοῖη, καὶ οὕτως ἔχει ὥστε τὰ τελευταῖα πνεῖν, βούλοιο δὲ ἡ μονάζουσα ἢ ὁ πατὴρ, ἢ ἡ μήτηρ ἀβήρωστοίη, καὶ ἀναγκαῖον ἦγοίτο τὸν ἀσθενούντα πατέρα, ἢ τὴν μητέρα ἰδεῖν, ἐξελεύσεται τῆς μονῆς προστάξει τῆς καθηγουμένης, συμπαραλαβοῦσα δύο τινὰς τῶν γηραλωτέρων καὶ σεμνοτέρων μοναζουσῶν, καὶ θεασαμένη τὸν νοσοῦντα πατέρα τυχὸν, ἢ τὴν μητέρα, πρὸς ἐσπέραν ἐπανακάμψει πρὸς τὴν μονήν, μηδαμῶς ἀνεχομένη μένειν ἔξωθεν τῆς μονῆς.

Αὐτοὺς μένοιτοις τοὺς προνοουμένους τῶν τῆς μονῆς, καὶ τοὺς ἄλλως παραβάλλοντας, οἷς ἀναγκαῖον ἔστιν ἴσως καὶ χρειώδεις θεᾶσθαι πρὸς τῆς καθηγου-

μένης, οὐκ ἔνδοθεν τῆς μονῆς ἐντυγχάνειν ταύτῃ· ἀλλ' ἐξελεύσεται αὐτὴ μετὰ δύο, ἣ καὶ τριῶν γραῶν τῶν εὐλαθεστέρων ἄχρι τοῦ ἔσω πυλῶνος, καὶ μεταξὺ τῶν δύο πυλῶνων ἐντεύξεται τοῖς παραγινομένοις, καὶ φροντίζει τῶν τῆς μονῆς· εἴτε αὐτοῖς εἰς τὴν μονὴν ἐλεύσεται, ἄβατον ταύτην φυλάττουσα ἀνδράσιν, ὡς εἴρηται. Ἐὰν δὲ μὴ ἦ ἐπάναγκες ἔργον, δι' ὃ μέλλει ἐξέρχεται καὶ ἐντυγχάνειν τοῖς εἰσβάλλουσιν, ἵνα μὴ ἐξέρχεται, ἀλλ' ἵνα ὑπομιμνήσκῃται, εἴτε παρὰ τοῦ οἰκονόμου, εἴτε παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ ὃ δοκεῖ συμφέρον οἰκονομεῖται παρ' αὐτῆς. Εἰ δὲ γυνὴ πρὸς θεῶν αὐτῆς εἰς τὴν μονὴν ἀφίκοιτο, τῇ γνώμῃ ταύτης τὸ πρῶγμα ἀνατιθέμεν· οὐ γὰρ ἂν παρὰ τοὺς ἀσκητικούς κανόνας τὴν ἐντεύξιν ποιήσασθαι ὑπομείνειε πρὸς τὴν ἔξωθεν παραβάλλουσαν.

Εἰ δὲ τις τῶν βίβη σεμνῶν κεκοσμημένων γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ μοναχῶν ἀπὸ τῶν ἔξω, διὰ τὴν τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων μοναζουσῶν ἀρετὴν, θελήσει παραβαλεῖν τῇ μονῇ, οὐ κωλυθήσεται παντάπασιν, ἀλλ' εἰσελεύσεται ἐν αὐτῇ προστάξει τῆς καθηγουμένης· καὶ συνεστιαθεῖσα ταῖς μοναχαῖς, πρὸς ἑσπέραν ὑποχωρήσει. Εἰ δὲ βούλοιο τὴ παραβάλλουσα, καὶ ἀναγκαῖον ἦγοιτο μείνειν ἐν τῇ μονῇ, ἐγκαταμενεῖ ἐν αὐτῇ, καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὑποχωρήσει. Καὶ τοῦτο γενήσεται ἀπαξ ἢ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐφ' ἑκάστη τῶν παραβαλλουσῶν εὐλαθῶν γυναικῶν. Αἱ τοῦτον τὸν τρόπον παραγενόμεναι ἀνάπαυσιν ἔξουσιν ἐν τῷ πλησίον τοῦ πυλῶνος γενομένῳ ἀρχονταρικίῳ (12), καὶ εἰσελεύσονται διὰ τοῦ ἐκεῖσε παρόντος διαβατικῆ καὶ ἐξελεύσονται ἐν τῇ μονῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τοῦ παρὰ τίνος δεῖ γίνεσθαι τὰς προχειρίσεις τῶν διακονητριῶν, καὶ πῶς.

Πατρῶν δὲ τῶν τῆς μονῆς διακονητριῶν τὴν πρόκρισιν τε καὶ προχειρίσιν ἢ καθηγουμένη ἔσται ποιούσα, κατὰ γνώμην κλειῶν καὶ προκρίνουσα καὶ προχειρίζομένη. Ὅσακι γὰρ ἂν δεῖται προχειρισθῆναι εἰς τινὰ εἰς ὁποιοῦν διακονίαν, αἱ κλειῶδες μὲν πρὸς τοῦ ἱεροῦ τεθήσονται βήματος (13), καὶ τὰ παρὰ τῆς τοιαύτης διακονίας βήματα σὺν αὐταῖς, ἐκ τοῦ παρόντος τυπικῆ τῆς βασιλείας μου μεταλαμβάνόμενα. Τρισαγίου δὲ γενομένου, προσελεύσεται ἢ εἰς τὴν

Montfauconii notæ.

(12) Ἀρχονταρικίον. Existimat vir eruditissimus ἀρχονταρικίον id esse quod, cap. 79, δεσποτικά οἰκήματα vocatur. Ab illa tamen sententia hæc ne abducunt: 1. Despotiæ domus 150 cubitis ab ostio distabant, ut cernere est capite ultimo; ἀρχονταρικίον autem dicitur fuisse prope ostium: at in admodum angusto monasterio, ut istud erat, id non diceretur prope ostium, quod ab eo tanto spatio distaret. Et quod magis urget, despotiæ domus ad oppositam ostio plagam sitæ erant: nam qui caput ultimum, de situ monasterii, diligenter considerabit, deprehendet despotiæ domos versus aquilonem, ostium vero ad meridiem situm fuisse. Ostium autem unicum erat in monasterio, quod in interiori et exteriori dividebatur, ut ex pluribus Typici locis intelligere est. 2. Quis credat eas quæ secessus gratia ad monasterium accedebant, ad imperatoriam domum, ubi magnus virorum mulierumque familiaris habitabat, cubitum amandatas fuisse. 3. Ἀρ-

monasterium ipsam convenire volumus: sed ipsa egredietur cum duabus vel tribus ætate grandioribus et pietate clarioribus usque ad ostium interius ac inter duo ostia accedentes alloquetur, et curabit res monasterii; dehinc rursus ingredietur in monasterium, quod viris inaccessum custodiet, ut dictum est. Si vero negotium cujus gratia egressura est, et advenientes allocutura, non sit necessarium, ne exeat, sed moneatur sive ab œconomo sive a presbytero, et quod congruum et utile videtur ipsa disponat. Si vero mulier ad se invisendam ad monasterium venerit, rem ejus sententiæ remittimus: neque enim contra monasticas leges colloquium miscere sustinuerit, cum eâ quæ extrinsecus accedit.

Si qua autem ex mulieribus honesta vita ornata, sæcularibus vel extraneis monialibus, ob virtutem monialium ascetice in monasterio versantiam, voluerit ad illud accedere, nullatenus prohibebitur, sed in illud introibit jussu prefectæ: et sumpta cum monialibus refectio, ad vesperam recedet. Si vero quæ accessit, voluerit et necessarium duxerit manere in monasterio, in ipso manebit, et sequenti die discedet. Et id semel aut bis per annum concedetur singulis piis mulieribus ad monasterium accedentibus. Quæ hoc pacto accedent somnum capient in archontaricio prope ostium sito, et per eum qui illic est transitum ingredientur in monasterium, et ab eo egredientur.

CAPUT XVIII.

A quam fieri debeat officialium institutio, et quomodo.

Omnium monasterii officialium electionem et institutionem prefecta faciet, propria illas sententia eligens et instituens. Quoties enim opus fuerit quamdam institui ad quodlibet officium, claves quidem ante sacrum ponentur adytum, et una cum illis verba ejusdem officii ex præsentis imperii mei typico transsumpta. Trisagio autem dicto, accedet quæ ad illud officium designata est: et facta triplici genuflexione, acceptisque clavibus,

χονταρικίον videtur vox diminutiva, quæ domibus illis amplissimis, ut habetur cap. 79, convenire nequit. Nec officit quod hic dicitur: Ingredientur in monasterium per ἔξωγον διαβατικόν; hinc enim non putandum, eas e monasterii septo egressas fuisse; nam cap. 17, jubetur ut prefecta, quæ procuratores alloquendi causa ad ostium accedit, ipsos alloquatur inter duo ostia, nempe interius et exterius, et dehinc ingreditur in monasterium, tametsi illa e monasterio nullatenus egrediebatur. Dicendum igitur, ἀρχονταρικίον fuisse cellam quamdam prope ostium non interius, sed exterius, sive primum monasterii ingressum, intra septum monasterii; quod rem diligentius consideranti patebit. Cur autem sic vocetur, ignoratur.

(13) Βῆμα, ea pars ecclesiæ quæ apud nos presbyterium vocatur, quod presbyteris et ministris altaris assignata sit, de quo fuse eruditus Pater Goar in Notis ad Euchologium.

capit postea præfectæ inclinabit, prius procidens ad pedes ejusdem, et postea surgens. Illa vero eam instituet, hæc verba dicens : « Immaculata et gratia plena Deipara designat te ad officium N. » In quibus vero officiis claves non sunt, ad institutionem sufficient ejusdem institutionis verba a præfecta prolata, et acceptio descriptorum de singulis officiis statutorum, ex loco qui ante sanctum adytum situs est, ut dictum est. Oportet autem, ut unaquæque officialium specialia statuta commissi sibi officii, e loco ante sanctum adytum sito, accipiat; ut consideret, et unde officium desumat, et qui polliceatur se illud administraturam.

τούτων διακονίας ἰδικὰ παραγγέλματα, ἐκ τοῦ προδελῆ, ὅθεν τε ἀναδέχεται τὴν διακονίαν, καὶ ὅπως

CAPUT XIX.

De sceuophylacissa seu vasorum custode.

Volo vasorum custodem esse in monasterio, cui incumbet sacra vasa et supellectilia custodire, omnique cura et studio ea digna habere : quæ ipsi tradentur per scriptum et fide dignum traditionis actum. Ceram similiter monasterio allatam ipsa percipere debet, ejusque perceptionem et usum minutatim describere, et rationem præfectæ redde-
re.

Eidem incumbet, cereos intra monasterium mulierum opera præparare, quos in universum templi luminare quotannis impendi definitum est, juxta statutum a majestate mea pondus : illosque tradere ecclesiæ præpositæ, quæ lucernarii ecclesiæ curam geret, ut in sequentibus dicitur. Ipsa quoque debet, quæ quotidiani sunt usus, et quæ solemnitatibus inserviunt, ecclesiarchiassæ in ecclesiæ ministerium tradere, et congruo tempore eadem ab illa resumere et custodire : quæ autem redundant in sceuophylaciao seu sacrario, inclusa et sigillata, cum a præfecta, tum a seipsa, asservare. Et omnia sibi credita reddere tenebitur saltem ubi ab hujusmodi officio amovebitur, juxta sibi factum traditionis actum. Nam penes præfectam est officiales amovere et mutare juxta modum dicendum. Eas namque quæ ad singula officia electæ, studiose et in Dei timore ipsis incumbunt, justum est immotas sinere : si vero negligenter et cum contemptu, sive etiam fraudulenter illis fungantur, illas amovere, et alias instituere. Si quæ autem quidpiam quantumvis minimum subriperit, obnoxia erit immaculatæ et gratia plenæ Deiparæ, a qua claves accepit.

τις δὲ τούτων νοσφιζομένη τύχη ἄχρι καὶ τοῦ τυχόντος, ὑπόδικος ἔσται τῇ παναχράντῳ καὶ κεχαριτωμένη Θεοτόκῳ, ἀφ' ἧς ἄρα τὰς κλεῖς παρέλαθεν.

Ipsa vero non modo vasorum custos erit, sed et chartarum; omniaque chartacea monasterii instrumenta cum rescripto accipiet, conservabit, et omnimoda sollicitudine digna habebit, neque a tineis abrodi sinet. Si autem cujuscumque chartæ opus fuerit, jussu præfectæ postulatam chartam deferet et tradet, scribens qualis illa sit, et quis

διακονίαν ἀφορισθεῖσα · τρίτον τε γονυκλιτήσιον, καὶ τὰς κλεῖς εὐληφούσα, ὑποκλινεῖ μετὰ τοῦτο τῇ καθηγουμένη τὴν κεφαλὴν, πρότερον πεσοῦσα παρὰ τοὺς πόδας τῆς καθηγουμένης, καὶ ἀναστᾶσα. Ἡ δὲ προχειριεῖται αὐτήν, ἐπειποῦσα τὰς ἐκείνην ῥήματα · « Ἡ ὑπεράμωμος καὶ κεχαριτωμένη Θεοτόκος ἀφορίζει σε εἰς τὴν διακονίαν τήνδε. » Ἐν μέντοι ταῖς διακονίαις αἷς οὐ πρόσεισι κλεῖδες, ἀρκέουσιν εἰς προχειρίσιν τὰ παρὰ τῆς καθηγουμένης ἐπιλεγόμενα τῆς προχειρίσεως ῥήματα, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ πρὸς τοῦ ἁγίου βήματος τόπου ἀνάληψις τῶν περὶ ἐκάστης διακονίας ἐγγράφων, ὡς εἰρηται, διαταγμάτων. Χρῆ δὲ καὶ τὰς διακονητρίας τὰ τῆς ἐμπειστευμένης ἐκάστη τοῦ ἁγίου βήματος τόπου παραλαμβάνειν, ὡς ἂν εἰσπύσῃται αὐτὴν ἐπιπύσῃται.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς σκευοφυλακίσεως.

Καὶ σκευοφυλάκισσαν εἶναι βούλομαι ἐν τῇ μονῇ, ἧτις ὀφείλει φυλάττειν τὰ ἱερὰ σκευὴ καὶ ἐπιπλά, καὶ παντοίας ἐπιμελείας ἀξιοῦν αὐτὰ, παραδιδόμενα ταύτῃ εἰς ἐγγράφου, καὶ ἀξιοπίστου τῆς παραδόσεως πρακτικοῦ. Ὡσαύτως καὶ τὸ εἰσαγόμενον κηρίον ἐν τῇ μονῇ ἢ αὐτῇ ὀφείλει παραλαμβάνειν, καὶ προσγράφεσθαι κατὰ λεπτόν τὰς εἰσοδοεξόδους αὐτοῦ, καὶ λογαριάζεσθαι παρὰ τῆς ἡγουμένης.

Ἡ αὐτὴ δὲ ὀφείλει ἔσθωθεν τῆς μονῆς διὰ γυναικῶν κατασκευάζειν τὰ κηρία τὰ εἰς φωταψίαν πᾶσαν τοῦ ναοῦ ἐξοδιάζεσθαι ἐτησίως διορισθέντα, κατὰ τὸν τυπωθέντα παρὰ τῆς βασιλείας μου σταυροῦ [σταθμῶν], καὶ παραδίδοιαι τῇ ἐκκλησιαρχίσει · ἢ δὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας ποιήσεται φωταγωγίαν, καθὼς ἐν τοῖς ἐφεξῆς εἰρήσεται. Δεῖ δὲ ταύτην τὰ μὲν τῆς καθημερινῆς χρείας, καὶ τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς χρειώδη, παραδίδοιαι τῇ ἐκκλησιαρχίσει εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας · ὅτε δὲ καιρὸς, παραλαμβάνειν πάλιν ταῦτα ἐξ αὐτῆς, καὶ παραφυλάττειν · τὰ δὲ ἐπέκεινα τῶν χρειωδῶν ἔχειν ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ἐγκλεισμένα καὶ βεβουλωμένα παρὰ τῆς καθηγουμένης, καὶ αὐτῆς πάντα τὰ ταύτῃ ἐμπειστευμένα ἀντιπαραδίδοιαι ὀφειλοῦσης, ὅπηνίκα κἂν τῆς τοιαύτης διακονίας μετακινῶτο, κατὰ τὸ γεγονός πρὸς αὐτὴν τῆς παραδόσεως πρακτικόν. Ἐπ' ἐξουσίας γὰρ ἔστι τῇ καθηγουμένη μεθιστᾶν τὰς διακονούσας καὶ ἐναλλάττειν καθ' ὅν εἰρήσεται τρόπον.

Τὰς γὰρ ἐφ' ἐκάστη τῶν διακονιῶν προχειρισμένης, προσεκτικῶς μὲν, καὶ θεοφόβως αὐτὰς μειοῦσας, ἔῃν ἀμετακινήτους διακονῶν · ἀμελοῦσας δὲ αὐτῶν, καὶ καταφρονούσας, ἴσως δὲ καὶ δολιευόμενας ἐν αὐταῖς, μεθιστᾶν, καὶ ἐτέρας ἀποκαθιστᾶν. Εἰ

Ἡ αὐτὴ οὐ σκευοφυλάκισσα μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ χαρτοφυλάκισσα, μετὰ ἀπογραφῆς τὰ χαρτῶνα πάντα δικαιώματα τῆς μονῆς παραλαμβάνουσα, καὶ παραφυλάττουσα ταῦτα, καὶ παντοίας ἐπιμελείας ἀξιούσα, καὶ μηδὲ στήθροβρωτα συγχωροῦσα γίνεσθαι. Χρῆ δὲ χαρτίου τινὸς γινομένης, ὀρισμῶ τῆς καθηγουμένης ἐξενέγκῃ τὸ ζητούμενον χαρτίον, καὶ ἐπι-

δώσει, προσγραφεμένη, ὁποῖόν τε τὸ χαρτίον ἐστὶ, ἅ ἰλλam assumpscrit. Elapsis posthac quibusdam diebus, monebit præfectam, et repetet eductam, ut dictum est, chartam, nec sinet eam deperire.

Ἐπει δὲ καὶ τὸ εἰσοδιαζόμενον ἐν τῇ μονῇ κηρίον κατὰ πολὺ ἐπέκεινα τῆς ἐξόδου ἐστὶ, διορίζεται ἡ βασιλεία μου, πέντε μόνον κεντηνάρια (14) ὑποκρατεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ, λόγῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ λοιπῆς ἐξόδου· τὸ δὲ λοιπὸν ἅμα τῷ εἰσοδιασθῆναι, εὐθύς διαπωλεῖσθαι, καὶ δίδωσθαι εἰς ἐτέρας ἐξόδους τῆς μονῆς.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τῆς ἐκκλησιαρχίσεως.

Ἡ μὲν τοι ἐκκλησιάρχισσα παρὰ τῆς καθηγουμένης προχειρίζομένη, ἥτις ἂν αὐτῇ δόξῃ πρὸς τὴν βασιλεύσαντι διακονίαν πρόσφορός τε καὶ ἐπιτηδεία, παραλαμβάνουσα πάντα ἀπὸ τῆς σκευοφυλακίσεως· τὰ μὲν ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς ὀφείλοντα χρησιμεύειν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προχειρίσεως, διὰ πρακτικοῦ· τὰ δ' ἄλλα τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἢ τῇ καθημερινῇ χρῆσει πρόσφορα, κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν. Αὕτη φροντιεὶ τοῦ συνήθους κόσμου τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀφωρισμένης ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ ἐκάστοτε φωταφίας· τὰ τετυπωμένα κηρία εἰργασμένα παραλαμβάνουσα ἀπὸ τῆς σκευοφυλακίσεως, τὰ τε εἰς καθημερινὴν χρειαίαν, καὶ τὰ εἰς ἐκάστην ἑορτὴν ἀναλίσκεσθαι τυπωθέντα. Ποιεῖσθαι δὲ φροντίδα καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ καταστάσεως, καθὼς ἔθος ἐστὶ ταῖς ἐκκλησιαρχίσσαις.

Ὅφειλει δὲ ἔχειν ἡ κατὰ καιροῦς (15) ἐκκλησιάρχισσα, καὶ παρεκκλησιάρχισσαν συμπονοῦσαν αὐτῇ, καὶ καθυπηρετοῦσαν, καὶ συνεργοῦσαν εἰς τὴν ἀνακειμένην αὐτῇ διακονίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς τὰ ἐδώδιμα εἰσοδιαζούσης τε, καὶ ἐξοδιαζούσης διακονητέρας, καὶ τῆς πρὸς αὐτῆς ὀφειλομένης γίνεσθαι τούτων ἀπογραφῆς.

Ἐσαύτω; καὶ τὴν τὰ εἰσοδιαζόμενα πάντα τῇ μονῇ βρώσιμα εἰσοδιάζουσαν τε καὶ ἐξοδιάζουσαν διακονητέραν, διοριζόμεθα κατὰ μικρὸν ἀπογράφεσθαι τὰς εἰσόδους, πόσαι τε, καὶ πότε, καὶ ὅθεν· τὰς δὲ ἐξόδους ποιεῖν φανερώς, κατὰ τὴν τῆς ἡγουμένης πρόσταξιν· εἴπερ μέλλοι τῇ μὲν ἑαυτῆς διακονίᾳ τὸ ἀμεμπτον περιποιεῖσθαι, καὶ ἀπρόσκοπον, τῇ δὲ ἀδελφότητι πάσῃ τὸ ἀσκανδάλιστον, καὶ ἀτάραχον, καὶ πάσας πληροφορεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς οἰνοχόης.

Καὶ οἰνοχόην προχειριεῖται ἡ καθηγουμένη, ὀφείλουσαν παραλαμβάνειν πάντα τὸν εἰσοδιαζόμενον ἐν τῇ μονῇ οἶνον, παλαιὸν τε καὶ νέον, καὶ προσγράφεσθαι τοῦτον, καὶ ἐξοδιάζειν ἐνθα παρὰ τῆς ἡγουμένης προσταχθῆ.

Montfauconii notæ.

(14) *Κεντηνάρια*. Centenarium centum libris constat, cum in ponderibus, tum in pecuniis.

(15) *Ἡ κατὰ καιροῦς*. Quasi dicas, quæ per tem-

poram erit, frequens in hoc opere loquendi modus; at cum vix apte exprimi queat, et nihil ad sensum addat, consulto omititur.

Quandoquidem autem percepta in monasterio cera, expensam ejus multum excedit, statuit imperium meum ut ex ea quinque tantum centenaria retineantur pro ecclesia, et reliquo usu; residuum vero cum primum perceptum fuerit, statim vendatur, et ad alias monasterii expensas tradatur.

CAPUT XX.

De ecclesiarchissa, seu ecclesiæ præposita.

Ecclesiæ præposita per præfectam electa, quæ videlicet ipsi ad tale officium apta et idonea visa fuerit, omnino in templo monasterii usui esse debent a vasorum custode per actum accipiet tempore electionis: alia vero festis solemnibus et quotidiano usui convenientia, congruo tempore. Ipsa curabit consuetum ecclesiæ ornatum, et definitum in præsentī typico singulis temporibus luminare, statutos cereos paratos accipiens a vasorum custode, sive quos ad quotidianum usum, sive quos ad singulas solemnitates absumi definitum est. Sollicitudinem quoque geret ecclesiasticæ in psalmodia disciplinæ, ut moris est ecclesiæ præpositis.

Oporet autem ut ecclesiæ præposita parecclesiarchissam habeat se adjuvantem, sibi ministrantem, et una operam navantem officio sibi incumbenti.

CAPUT XXI.

De officiali quæ esui necessaria percipit et expendit, et quod hæc ab ipsa scripto mandari debeant.

Officiale similiter omnia esui apta, ad monasterium comportata percipientem et expendentem, statuimus minutatim describere quæ percipit, quanta, quando et unde obvenerint; expensas autem juxta mandatum præfectæ palam facere: si voluerit ministerium quidem suum irreprehensum et inculpatum servare, sorores vero omnes sine scandalo et perturbatione esse, omnibusque animum explere.

CAPUT XXII.

De vini custode.

Vini quoque custodem instituet præfecta, cui incumbet vinum omne monasterio allatum vetus et novum percipere, describere, et expendere ubi a præfecta jussum fuerit.

CAPUT XXIII.

De horrearia.

Horreariam quoque statuet præfecta, cujus officium erit, fruges omnes et legumina percipere, eaque expendere jussu præfectæ; ac omnimodam eorum curam gerere, ne forte incuria in horreis depereant.

CAPUT XXIV.

De officio depositariorum.

De perceptione et expensa pecuniarum, necnon de earum custodia et descriptione, jam dicendum est. Duas enim depositarias in monasterio esse statuimus, quarum una quidem arculam receptarum et insumendarum pecuniarum custodiet; altera vero vestiarium indumentorum asservabit: nam et ipsa depositaria vocabitur.

Depositaria itaque receptarum pecuniarum, una cum altera depositaria vestiarii, sciente et præsentente præfecta, describet omnem redditum pecuniarum in monasterio receptarum, nempe cuiusmodi et undenam illæ sint. Extrahet autem ex ipsis jussu præfectæ summam pecuniarum quantum ipsa præfecta voluerit, et describet illam in parva schedula, cum alia depositaria; quam ipsa suscipiet et expendet ubi præfecta jusserit, taliumque pecuniarum expensam minutatim in codice describet. Et postquam pecuniæ assumptæ fuerint, codicem deferet, rationemque præfectæ reddet in conspectu alterius depositariæ. Rescripta autem pecuniarum sic expensarum, proprio contacio inserta in receptaculo jacere debent. Dehinc depositaria eodem modo alias pecunias jussu præfectæ resumet. Et sic fiet in perpetuum. Arculam vero huiusmodi pecuniarum perceptarum et insumendarum, sigillatam oportet a duabus depositariis, et ab ipsa præfecta.

εις τὸ διηνεκές. Τὸ μέντοι κιβώτιον τῶν τοιούτων εἶναι παρὰ τε τῶν δύο δοχειαριῶν, καὶ αὐτῆς τῆς Alteram autem arculam reponi volumus in scevo-phylacio, seu sacrario, sigillatam a præfecta, œconomō, vasorum custode et depositariis, in qua reconditæ pecuniæ servabuntur. Expleto igitur anno, si miseratione Gratia-plenæ, residuæ quædam pecuniæ antiquæ qualitatis reperiantur, quæ monasterio per id temporis necessariæ non sint, in memorata arcula recondentur, sublato prius sigillo, ac deinde restituto, ut supra dictum est: fiatque rescriptum reconditæ pecuniæ; ut si (quod absit) casu quopiam in monasterio obtingente, necessaria ad ejus expensas aliunde non suppetant; avulso illius arculæ sigillo ab iis qui illam obsignarant, summa quædam pecuniæ educatur, et ad recepta-

Montfauconii notæ.

(16) *Βέστιον*. Vulgo dicitur βεστιάριον, nam βέστιον est ipsum indumentum. Moschopolus, in Ecloga vocum Atticarum.

(17) *Κοντάκιον*. Vox hæc varie usurpatur. 1. κοντάκιον est pars Officii divini de qua fuse Goarus

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

Περὶ τῆς ὠρειαρίας.

Καὶ ὠρειარიαν δὲ καταστήσει ἡ καθηγουμένη, ὀφείλουσαν τὰ γενήματα πάντα παραλαμβάνειν, εἰ δὲ καὶ τὰ ὑπέρβα, καὶ τὰς ἐξόδους τούτων ποιῆσθαι, προστάξει τῆς καθηγουμένης· εἰτε παντοίως ἐπιμελεῖσθαι τούτων, ἵνα μὴ ἐξ ἀμελείας τυχὸν ἐν τοῖς ὠρείοις ἀπέλλωνται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ΄.

Περὶ τῆς τῶν δοχειαριῶν διακορίας.

Περὶ δὲ τῆς τῶν νομισμάτων εισόδου τε καὶ ἐξόδου, φυλακῆς τε, καὶ ἀπογραφῆς, ἤδη λεκτέον. Δύο γὰρ δοχειαρίας τυποῦμεν εἶναι ἐν τῇ μονῇ, ὧν τὴν μὲν μίαν κρατεῖν τὸ κιβώτιον τῶν τῆς εισοδοεξόδου νομισμάτων· τὴν δὲ ἑτέραν κρατεῖν τὸ βέστιον (16) τῶν ἐνδυμάτων· καὶ αὐτὴ γὰρ δοχειαρία ὀνομασθήσεται.

Ἡ γοῦν δοχειαρία τῆς εισόδου τῶν νομισμάτων, ἅμα τῇ ἑτέρᾳ δοχειαρίᾳ τῇ ἐπὶ τοῦ βεστίου, εἰδήσει καὶ παρουσία τῆς ἡγουμένης ἀπογράφεται πᾶσαν εἰσοδὸν διὰ νομισμάτων, εισοδιαζομένην εἰς τὸ μοναστήριον, οἷα καὶ ὅθεν ἐστίν. Ἐκβάλλουσα δὲ ἀπ' αὐτῶν πρόστάξει τῆς καθηγουμένης ποσότητα νομισμάτων, ὅσην ἂν αὐτὴ ἡ καθηγουμένη θελήσῃ, καὶ προσγραφομένη ταύτην ἐν τῷ μικρῷ προσγράφῳ, μετὰ τῆς ἑτέρας δοχειαρίας, αὐτὴ παραλήφεται ταύτην, καὶ ἐξοδιάσει ἐνθα ἡ καθηγουμένη προστάξει, προσγράφου λεπτομεροῦς τῆς ἐξόδου τῶν τοιούτων νομισμάτων γινόμενον παρ' αὐτῆς. Ἦτις μετὰ τὸ πληρῶσαι τὰ νομίσματα ἀποκομίσει τὸν προσγραφον, καὶ λογαριασθήσεται παρὰ τῆς καθηγουμένης, ἐνώπιον καὶ τῆς ἑτέρας δοχειαρίας. Καὶ ἀπογραφὰ τῶν τοιουτοτρόπως ἐξοδιαζομένων νομισμάτων, ἐν ἰδιάζοντι κοντάκιῳ (17) καταστρωνύμεναι, εἰς τὸ δοχεῖον κεῖσθαι ὀφείλουσιν. Εἰθ' οὕτως ἀναλήφεται πάλιν ἕτερα νομίσματα ἢ δοχειαρία προστάξει τῆς καθηγουμένης. Καὶ οὕτως γενήσεται νομισμάτων τῆς εισοδοεξόδου, ὀφείλει ἐσφραγισμένον καθηγουμένης.

Ἔτερον δὲ κιβώτιον βουλόμεθα κεῖσθαι ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, ἐσφραγισμένον παρὰ τε τῆς καθηγουμένης, τοῦ οἰκονομοῦ, τῆς σκευοφυλακίσσης, καὶ τῶν δοχειαριῶν, ὅπερ ὀφείλει ἔχειν τὰ ἐναπόθετα νομίσματα. Ὅτε γοῦν συμπληρωθῇ ὁ χρόνος, καὶ εὐρίσκειται, τῷ τῆς Κεχαριτωμένης ἐλέει, περιτεύοντά τινα νομισμάτων παλαιᾶς ποιότητος ὄντα, μὴ χρειώδη τῆνικαῦτα τυγχάνοντα τῇ μονῇ, ἐναποτίθεσθαι ταῦτα τῷ εἰρημένῳ κιβωτίῳ, ἀσφραγισομένῳ, καὶ σφραγισομένῳ, καθὼς ἀνωτέρω εἰρηται· προσγραφὴν τε γίνεσθαι τῆς τῶν νομισμάτων ἀποθέσεως· ὡς περὶ πάλιν (ὅπερ ἀπεύχομαι), τυχηροῦ τινο; συμβάντος; εἰς τὴν μονὴν, ὥστε μὴ ἔχειν τὰ πρὸ; ἔξεδον ταύτης ἀλλαγῆναι, ἀσφραγίζεσθαι τὸ

in Notis ad Euchologium. 2. Arcadius de Concordia, dicit esse membranam rotundo ligno circumvolvī solitam. 3. Moschopolus ait κοντάκιον esse τόμον, seu volumen, quo sensu hic accipi debet.

τοιούτον κιδώτιον παρὰ τῶν σφραγιζόντων, καὶ ἐβάλλεσθαι ποσότητα νομισμάτων τινά, καὶ δίδοσθαι ταῦτα εἰς τὸ δοχεῖον, καὶ προβαίνειν τὰς ἐξόδους, καθὼς ἀνωθεν εἶρηται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

*Περὶ τῆς τραπεζαρίας, καὶ τῆς ταύτης διακο-
νίας.*

Μετὰ δὲ τῶν ἄλλων διακονητριῶν, ὧν οἶδε δεῖσθαι ἢ τῶν κοινοδιακῶν; ζώντων διαγωγῇ, προχειρίζεται ἡ ἡγουμένη καὶ τραπεζαρίαν· διακονοῦσαν μὲν καὶ τὰλλα ὅσα περὶ ἡ κελληρέα αὐτῇ ἐπιτρέψει, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἐστίασει περιέρχεσθαι τὴν τράπεζαν ἡσυχῇ καὶ ἡρεμαίως ὀφειλοῦσαν· καὶ εἰ τινὰς ἴδοι τῶν ἀδελφῶν διόχλους καὶ ταραττομένους, ἢ ψιθυρίζουσας, ἡρέμα ταύτας ἡσυχίας ὑπομιμνήσκειν, καὶ συμβουλεύειν αὐταῖς ψάλλειν κατὰ νοῦν, καὶ ὁμιλίαις ἀπέχεσθαι.

Καὶ προσέτι μελήσει ταύτῃ, καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν ἀκριβολογία· καὶ τὸ μὴ ἀγοῆσαι, τίς μὲν αὐτῶν οὐ παρῆν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, τίς δὲ ἀπελείφθη εἰς τὴν ἐστίασιν· καὶ περὶ ἐκάστης ἀναγγέλλειν τῇ προεστῶσῃ. Ἡ κατ' οἰκίαν ἐπιλογὴν τε καὶ πρόκρισιν τὰς διακονεῖν ὀφειλοῦσας, ὡς πολλάκις εἶρηται, προχειρίζομένη, ἐπ' ἀδείας ἔξει, τὰς μὲν ἀκαταγνώστως τὴν πιστευθεῖσαν ἐνεργοῦσας διακονίαν, ἔσῃ εἰ γὰρ βούλοιοτο ἐπὶ πλείστον ταύταις ἐνασχολεῖσθαι· τὰς δὲ μὴ ὡς θέμις, ὅπερ ἀπέλει, ταύτας μεταχειρίζομένας, ὡς ἀδοκίμους μετακινεῖν, ἑτέρας δὲ ἀντικαθιστᾶν. Καὶ ἡ μὲν καθηγουμένη ἐπὶ ταύταις πράξει τὰ κατὰ γνώμην ἑαυτῇ καὶ ἀρέσκειαν. Ἐγὼ δὲ πάσαις παραγγέλλω ταῖς ἡντιναοῦν διακονίαν πιστευμέναις μέχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ ὡς ἐν μέρει χάριτος αἰτῶ παρ' αὐτῶν, τὸ καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς ἐκάστην τὴν ἑαυτῆς ἀνύειν διακονίαν· καὶ οὕτω διακείσθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνηκόντων ἐκπλήρωσιν, ὡς καὶ πιστευόμενας τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ Θεῷ ὑφεξούσας τὸν ἐπὶ τούτοις λόγον, ὥσπερ ἔχει καὶ ἡ ἀλήθεια. Πάντα γὰρ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τὰ παρ' ἡμῶν εἰς ἀλλήλους γινόμενα φιλανθρώπως εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται, καθὼς τὰ λερὰ διδάσκουσιν ἡμᾶς; Εὐαγγέλια, ἐν οἷς λέγων αὐτὸς φαίνεται· « Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε, οὐδὲ ἐμεὶ ἐποιήσατε. »

Καὶ παρακαλῶ ὀλοφύχως τῶν διακονιῶν ἔχεσθαι, καὶ μὴ ὀλιγωρεῖν, ἢ ἀπογινώσκειν, ὡς τὴν ἑαυτῶν ἀπολωλεκυίας ὠφέλειαν, ἀπολιμπανομένας τῶν θείων συνάξεων ἐκ τῆς εἰς τὰς διακονίας ἀσχολίας· ἀλλ' εὐθύμως μᾶλλον ἔχειν καὶ χαρμοσύνης διακελεύομαι, ὅτι ἐνίσχυσεν αὐτὰς ὁ Κύριος ταῖς πρεσβείαις τῆς ἀπειράνδρου καὶ κχαριτωμένης Μητρὸς αὐτοῦ, ταῖς αὐτῶν ἀδελφαῖς κατὰ μέμνησιν ἐκείνου διακονῆσαι, ὅς φησιν· « Οὐκ ἤλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ θεῖναι τὴν ψυχὴν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν. » Ὅρατε, ἀδελφαί, ποῖον αὐταῖς ἔργον ἀποπληροῦτε, ὁράτε τίνα μιμνήσθε, βλέπετε ὅτι τὸ κεφάλαιον παντὸς ἀγαθοῦ τὴν ἀγάπην μετέρχεσθε. Χαίρειν μὲν οὖν δεῖ καὶ σκιρτᾶν ὑμᾶς, ὅτι ὁ μόλις δύναται·

A cum depositi tradatur, coque pacto procedant expensæ, quo superius dictum est.

CAPUT XXV.

De refectoria, et de ejus officio.

Cum aliis officialibus quibus egere solet cenobitice viventium institutum, eliget præfecta et refectorariam, quæ cum in aliis quibuscumque a cellaria sibi mandatis ministrabit, tum in ipsa refectioe, mensam quiete et pedetentim circuibit. Et si quas sororum viderit turbas excitantes, aut perturbatas, vel susurrantes, leniter eas monebit ut quiescant, hortabiturque ut mente psallant, et a colloquio abstineant.

B Insuper curæ erit ipsi, exactam sororum rationem numerumque habere: neque ignorabit quænam earum gratiarum actioni non adfuerit, quænam a refectioe abfuerit; et de singulis præfectam certioem faciet. Cui, ut propria electione et cooptatione officiales instituenti, ut sæpenumero dictum est, integrum erit, eas quæ inculpate credito sibi officio funguntur, sinere, si quidem voluerit, ipsis diutius operam dare: quæ vero illa secus quam par est, quod absit, administrant, ut improbas amovere, et earum loco alias instituire. Et præfecta quidem ex sententia et libito suo erga ipsas se geret. Ego vero omnes adhortor, quibus quodlibet vel minimum officium concreditum est, et quasi vice gratiæ ab ipsis postulo, ut singulæ recte et ad Dei placitum, officium suum persolvant: sicque se habeant ad executionem rerum ad se spectantium, ac si Dei negotia sibi commissæ essent, de quibus Deo rationem reddituræ essent, ut revera se habet. Benignus enim Deus, quæcumque pro aliis mutuo agimus, benigne in seipsum recipit, ut sancta docent nos Evangelia, ubi dicens ipse perhibetur: « In quantum fecistis uni illorum, mihi fecistis, et in quantum non fecistis, neque mihi fecistis ».

D Et rogo, ut toto animo officiis suis operam navenit, neque illa negligent, vel animum despondeant, ac si dispercat earum emolumentum, quippe quæ pro negotiis officii sui divinos conventus deserere cogantur: sed hortor magis, ut hono et læto sint animo, quod Dominus ipsas roborarit intercessionibus viri expertis et gratia plenæ Matris ejus, ad ministrandum sororibus suis, ad imitationem illius qui ait: « Non veni ministrari, sed ministrare, et ponere animam meam redemptionem pro multis ». Videte, sorores, quale ipsæ opus impleatis, videte quem imitemini, considerate quod caput omnis boni charitatem consequamini. Gaudere igitur vos oportet et exultare, quia quod vix

¹¹ Matth. xxv, 40. ²² Matth. xx, 28.

efficere potuerint quæ orationi incumbunt, id vos opere quotidie adimpletis. Beatæ estis ob illud negotii, et æmulatione dignæ; nam bona quidem est oratio et admodum bona, quæ nos Deo colloqui facit, et a terra ad cælum evehit; sed multo melior et multo major est charitas. Illa enim est pars virtutis, et universæ perfectionis segmentum et portio quædam. Charitas vero est ejus caput et consummatio; exaltantem enim humilitatem sibi conjunctam exhibet, necnon misericordiam et benignitatem, ob quas inprimis Deus factus est homo, quarum Deus nomine vocatur; et per quas homo Deus exhibitur, et cœlesti Patri similis. Cur itaque thesauro et capite illorum omnium honorum dimisso, ad inferiora, et ad unius adeptionem curritis? Satius quippe esset caput prius nullo negotio occupare, ac firmiter comprehendere, omniaque facere ne eo excidatis. Timemus, dicit quædam, ob officii divini prætermissionem; sed ne timeatis; pura enim confessio ejusmodi vobis prætermissionem supplebit, veniam jure vobis concilians. Tantummodo prætermissio hæc a segnitie non procedat: id timeatis, id attendatis: si vero illud non fuerit, gaudete alacri animo officii incumbentes.

CAPUT XXVI.

De institutione epistemonarchissæ, seu disciplinæ præpositæ, et ejus officio.

Præfecta epistemonarchissam insuper designabit, quam propria electione talis officii dignam duxerit, cui incumbet monasticæ disciplinæ et modestiæ curam gerere, ac in communibus conventibus, et cantu dispicere, num quædam sororum, cantu dimisso, invicem confabulentur, et colloquium cum Deo negligentes, altera alteri colloquantur. In communibus quoque ad cibum sumendum conventibus illas observabit, ut in quiete et modestia monialibus decenti permaneant. Sed et in univervis earum conversationibus et exercitiis, sedulo quæ ad ipsas spectant observabit. Et si viderit quasdam earum seu una sedentes, et de inutilibus colloquentes, sive apud se nihil operantes, et otio torpentes; quibus magnus Apostolus, neque manducare præcipit²²: vel aliud quidvis agentes monasticæ et Deo dilectæ professioni absonum, et a spirituali instituto alienum: ipsas leniter et cum sororis affectu adeat, ac mansuete et cum charitate quæ decent, eas moneat, et utilia suadeat, nempe ut nihil utilitatis habentibus, quin et animæ noxiis susurris supersedentes (etsi nulla alia de causa, quatenus saltem a divina conversatione iis incumbentes abducunt) divinis laudibus celebrandis

²² I Thess. III, 10.

Montfauconii notæ.

(18) *Ἐπιστημοναρχίσσης*. Meursius ex responsione Demetrii Chomateni ad Cabasilam, hæc refert: Ὁ βασιλεὺς γὰρ, οἷα κοινὸς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιστημονάρχης καὶ ὢν, καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ συνοδικαῖς γνώμαις ἐπιστάτει, καὶ τὸ κῦρος ταῦταις χαρίζεται. Imperator enim, utpote qui communis

ἂν κατορθῶσαι αὐτῇ εὐχῇ προσανέχουσαι, ἔργῳ καὶ ἐκάστην αὐτὰ ἐκπληροῦτε. Μικαίριαί ἐστε τῆς ἐνταῦθα ἀσχολίας, καὶ ζηλωταί. Καλὴ μὲν γὰρ καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ σφόδρα καλὴ, Θεῷ προσομιλεῖν ἡμᾶς ποιούσα, καὶ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀφίση· κρείσσων δὲ ἄρα καὶ μελίων πολλῶν πλέον ἡ ἀγάπη. Ἐκελεῖν μὲν γὰρ μέρος ἀρετῆς; καὶ τοῦ ὄλου μέρους τῆς τελειότητος ἀπότμημά τι καὶ μέρος· ἡ δὲ ἀγάπη, κεφαλὴ καὶ ἀπαρτισμός. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ὑψοποιδὸν ταπεινώσιν συνεζευγμένην ἑαυτῇ δείκνυσι, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, δι' ἃ καὶ μᾶλλον ὁ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἃ καλεῖται ὁ Θεός, καὶ δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος Θεὸς ἀποδείκνυται, καὶ τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ ὁμοίος. Ἰνατί γοῦν τὸν θησαυρὸν πάντων τούτων τῶν ἀγαθῶν ἀφεῖσαι καὶ τὴν κεφαλὴν, ἐπὶ τὰ κάτω καὶ πρὸς ἐνδὸς ἐπίκτησιν, τρέχετε; δεόν τὴν κεφαλὴν φθασάσα εὐπετώς, κατέχειν τε ἀσφαλῶς, καὶ πάντα ποιεῖν ὅστε μὴ ταύτης ἐκπεσεῖν. Δεδοίκαμεν, φησί, διὰ τὴν τοῦ κανόνος ὑστέρησιν. Ἄλλὰ μὴ δεδίατε· ἡ γὰρ καθαρὰ ἐξιγόρευσις τὸ ὑστέρημα ταύτης ἀναπληρώσει ὑμῖν, τὴν συγχώρησιν δικαίως ἐπιθραβεύουσα. Μόνον μὴ ῥαθυμίας ἦ τὸ ὑστέρημα. Τοῦτο φοβεῖσθε, τοῦτω προσέχετε· εἰ δὲ τοῦτο μὴ εἴη, χαίρετέ μοι τῶν διακονιῶν προθύμως ἐχόμεναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'.

Περὶ προχειρίσεως ἐπιστημοναρχίσσης (18) καὶ τῆς διακονίας αὐτῆς.

Ἡ καθηγομένη μένοτι καὶ ἐπιστημονάρχισσαν C προβαλεῖται, ἢν κατ' οἰκείαν ἐπιλογὴν τῆς τοιαύτης διακονίας λογίζεται ἀξίαν, ὀφειλοῦσαν τῆς μοναδικῆς καταστάσεως καὶ εὐκοσμίας φροντίζειν ἐν ταῖς κοιναῖς συνελεύσεσι, καὶ ὑμνωδίαις διαβρεῖν, μὴ πού τινες τῶν ἀδελφῶν τῆς ὑμνωδίας ἀφέμεναι ἀλλήλαις διομιλώσι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐντενέως κατολιγωροῦσαι, ἑτέρα τῇ ἑτέρα συντυγχάνωσιν· ἐν τε ταῖς κοιναῖς πρὸς ἐστίαισι συνελεύσεσι ταύταις ἐπισκοπεῖν, ὡς ἂν ἐν τῇ προπούσῃ μοναχικῇ διαμείνωσιν ἡσυχία καὶ κοσμιότητι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ταῖς θλαῖς [ἀλλήλαις?] ἀνατρεφάσις τε τούτων καὶ διαγωγαῖς, ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτά; ἐπιτηρεῖν. Κἂν ἴθι τινὰς τούτων, ἢ συγκαθημένας ἀλλήλαις, καὶ ἀνόνητα διομιλώσας, ἢ καὶ καθ' ἑαυτά; ἀπράκτους καὶ ἀργὰς διαμενούσας, ἃς ὁ μέγας Ἀπόστολος μὴδὲ D ἐσθλεῖν παρακελεύεται· ἢ ἄλλο τι ποιούσας ἀπᾶσον ἐπαγγέλματος μοναδικοῦ, καὶ θεοφιλοῦς ἀλλότριον καὶ πνευματικῆς καταστάσεως, προσεῖναι ταῦται; ἡμέρωσ, καὶ ἀδελφικῶς, καὶ πράως, καὶ ἀγαπητικῶς εἰσηγεῖσθαι τὰ δέοντα, καὶ τὰ συμφέροντα νοθετεῖν, παυσαμένας τῶν οὐδεμίαν θνησιν ἐχόντων ψιθυρισμῶν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ψυχοβλαβῶν, εἰ καὶ αὐτὸν ἄλλο τι, καθάστων γοῦν τῆς πρὸς Θεὸν ὀμιλίας

Ecclesiarum epistemonarcha et sit et vocetur, synodis decretis præest, ipsisque auctoritatem dat. Epistemonarchissa igitur sic vocatur, quod disciplinæ sororum præsit et invigilet. Officium zelatricis apud plerasque nostri ævi moniales, huic non absimile est.

τας χρωμέναις ἀπάγουσαι, ταῖς εἰς τὸν Θεὸν προσανέ-
χσιν δοξολογαίαις, καὶ τοῖς ἄδοκίμοις προσεπέλθειν
τὸν νοῦν· φεύγειν δὲ τὴν πάσης κακίας ἀρχηγὸν,
ἀργίαν, καὶ τὸν σοφὸν τῶν θεῶν μίμεισθαι· Δαδίδ,
« Κατὰ νόμον εἰμὶ ἐγώ, » λέγοντα· καὶ τοῖς ἰδί-
οῖς τόποις ἐφησυχάζειν, ἢ εὐχῆ προσαικόμενας, ἢ ἐργό-
χειρον μεταχειριζόμενας, πρὸς ἀνατροπὴν ἀκτιδίας
τῆς ὀλεθροῦ, μελέτην τε τοῦ φρικτοῦ θανάτου ἔχειν
διηνεκῆ, καὶ μνήμην ἀκατάπαντον τῆς φοβερωτά-
της τῆς κρίσεως.

Τῶν δὲ μοναζουσῶν περὶ τὸ ἐργόχειρον διαπονου-
σῶν, μία τούτων ἢ παρὰ τῆς ἡγουμένης ἐπιτροπο-
μένη, ἔσται ἀναγινώσκουσα, εἰς ἐπήκοον πατρῶν, τὰ
ἑρὰ καὶ σωτήρια τῆς θείας· Γραφῆς λόγια.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν ἐργοδοσιῶν.

Καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δὲ ἡ καθηγουμένη δύο τινας
τῶν μοναζουσῶν καταστήσει, ἃς ἂν τῶν λοιπῶν προ-
κρίνη, ὀφειλούσας τὴν χρειώδη τῷ ἐργοχειρῶ τῶν
μοναζουσῶν ὕλην λαμβάνειν μετὰ προσγράφου κατὰ
καιρὸν ἀπὸ τοῦ δοχείου, καὶ ἐργοδοτεῖν ταύτην ταῖς
ἐργαζομέναις προστάξει καὶ τῆς καθηγουμένης.
Αὐτοῖς τε εἰδήσει ταύτης, παραλαμβάνειν τὰ ἐργο-
δοθέντα εἰργασμένα, καὶ παραδίδομαι ταῖς εἰς τὸ
δοχεῖον τοῦ βεστίου ἐνεργούσαις μετὰ προσγράφου.
ὡς ἂν καὶ ταῦτα κατὰ τὴν τῆς ἡγουμένης ἐξοδι-
ζῶνται πρόσταξιν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ βεστίῳ δοχειαριῶν.

Αἱ δὲ δοχειαρίαι τοῦ βεστίου τῶν ἐνδυμάτων τῶν
μοναζουσῶν (καὶ αὐταὶ γὰρ δοχειαρίαι ὀνομασθη-
σονται) ὀφείλουσι παραλαμβάνειν πάντα τὰ εἰς
ἐνδυμένην τῶν μοναζουσῶν χρησιμεύειν ὀφείλοντα
μετὰ προσγράφου, καὶ ἐξοδιζέειν ταῦτα διὰ προστά-
ξεως τῆς ἡγουμένης, ἔνθα ἂν αὐτὴ βούληται. Αἱ
αὐταὶ δὲ παραλήφονται καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ εἰς
ὀπηρεσίαν τῶν μοναζουσῶν· ἤγουν σαγία, πικιωτὰ,
ἐφαπλώματα, τὰ εἰς τὸ λουτρὸν χρειώδη, καὶ ἀπλῶς
πάντα. Καὶ ἐξοδιάσουσιν ἔνθα ἂν ἡ καθηγουμένη
προστάξῃ, προσγραφὰς καὶ τῆς ἐξόδου τούτων ποιού-
μεναι, καὶ λογαριαζόμεναι παρ' αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τῆς πυλωροῦ.

Ἄλλὰ καὶ τὴν τὰς κλεῖς τοῦ πυλῶνος κατέχειν
ὀφείλουσαν, ἣν καὶ πυλωρὸν ὀνομάζομεν, ἡ καθη-
γουμένη ὀφείλει προχειρίζεσθαι, ἣ καὶ φροντίς
ἔσται, τοῦ μηδὲ ἄλλως γνῶμης ἄτερ τῆς ἡγουμένης
τὸν πυλῶνα ἀνοίγεσθαι· μήτε μὴν εἰσεῖναι τινας
εἰς τὸ μοναστήριον, ἀνευ εἰδήσεως τῆς καθηγου-
μένης. Διὰ γὰρ τοῦτο, καὶ τὸ περὶ τούτων κεφάλαιον,
τὸ διαλαμβάνον, πῶς, καὶ πότε, καὶ τίνες τῶν παρα-
βαλλόντων ταῖς μοναχῶν ἐντυγχάνειν ὀφείλουσι,
μεταγραφὴν ἐγχειρισθήσεται αὐτῇ, ὡς ἂν εἰδησιν
τῶν τοῦ τυπικοῦ ῥημάτων ἔχουσα, ὑπομιμνήσκη τὴν
καθηγουμένην, καὶ προστάξει αὐτῆς αἱ ἐντεύξεις
γίνονται κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ δύναμιν. Γραῦς

A attendant, atque verbis cantus mentem applicent :
et ut fugiant omnis malitiæ causam, otium, ac in
divinis sapientem David imitentur, « Singulariter
sum ego ²⁴ » dicentem ; utque in propriis locis
quiescant, sive orationi incumbentes, sive manu
aliquid operantes, ad eversionem exitialis pigritiæ ;
horrendamque mortem perpetuo meditentur, et
indesinentem terribilissimi diei iudicii servent
memoriam.

Monialibus vero operi manuum incumbentibus
illarum una quam jusserit præfecta, leget audien-
tibus omnibus, sacra et salutaria divini Scripturæ
oracula.

CAPUT XXVII.

De præpositis operum.

B Super opera quoque duas monachas præfecta
constituet, quas cæteris prætulerit ; quæ debent
necessariam operi manuum materiam cum re-
scripto, congruo tempore accipere e receptaculo,
et illam elaborandam operantibus tradere jussu
præfectæ, ac rursus cum illius notitia, illa accipere
quæ prius ad opus tradita jam confecta sunt, et
ea cum rescripto tradere iis quæ in vestiarii re-
ceptaculo operantur : ut et ipsa juxta præfectæ
mandatum expendantur.

CAPUT XXVIII.

De depositariis vestiarii.

C Depositariæ vestiarii indumentorum pro monia-
libus (nam et ipsæ depositariæ vocabuntur) omnia
quæ ad vestitum monialium usui esse debent, cum
rescripto accipient, et ea jussu præfectæ expendent,
ubi ipsa voluerit. Ipsæmet vero accipient cætera
omnia quæ monialibus usui sunt, saga scilicet,
coactilia, stragulas, quæ ad balnea inseruiunt, et
uno verbo, omnia. Expendent autem illa, cum
præfecta jusserit ; ac expensæ illorum rescripta
facient : harum vero rationes a præfecta repetentur.

CAPUT XXIX.

De ostiaria.

D Sed et eam quæ claves ostii servare debet, quam
ideo vocamus ostiariam, præfecta instituet ; quæ
curabit ut citra præfectæ sententiam ostium nul-
latenus aperiatur, et ut nullæ in monasterium in-
grediantur, vel ab eo egrediantur, inscia præfecta.
Quocirca caput his de rebus agens. quomodo nempe,
quando, et quinam ex accedentibus debeant cum
monialibus colloqui, transcriptum ipsi tradetur, ut
verborum typici prudens, præfectam moneat, ejus-
que jussu, juxta vim typici, colloquia fiant. Anus
autem esse debet quæ ad hoc officium deputatur,
vitæque honestæ, ac omnium sororum testimonio
comprobata ; quæ singulis diebus ad vesperam

²⁴ Psal. CXL, 10.

claves deferet ad præfectam. Et ne ipsa quidem se visendi causa accedentes cognatos videbit, citra præfectæ permissum, annuente autem illa, invisat eos quo pacto sibi concessum fuerit.

καθηγουμένη. Καὶ οὐδὲ αὐτὴ τοῦς ἐπὶ θεῶν αὐτῆς ἀφιγμένους, ἐπιτροπῆ δὲ ταύτης θεάσεται αὐτοὺς καθὼς ἂν ἐπιτραπεῖη.

Porro non vult imperium meum, eam ad ostium perpetuo manere; sed statuit, ut ipsa quoque in assignato domicilio cum sororibus resideat. Si qua vero necessitas postularit eam ad ostium accedere, nempe a tintinnabulo monitam se ad ostium vocari, jussu præfectæ abscedet; et ubi officium, quodcumque illud fuerit, impleverit, rursus ingreditur, et cum cæteris sedebit.

CAPUT XXX.

Quanto tempore in monasterio exspectare debeat quæ extrinsecus advenit, et tonderi debet.

Quæ tonderi debent, et definitum monialium numerum implere, si quidem voluerint depositis capillis, obedientiæ vestimentum, et mændyan solum induere, sex mensium tempus exspectabunt. Si vero familiares quædam, et honestiores fuerint, ac probe sciatur quales vita sint, monasteriique disciplinam et institutum nullatenus ignoraverint, ubi præfecta consentaneum judicabit, juxta formam tondebuntur.

Quæ vero habitum sanctum ab ipsa indui volunt, si quidem piæ mulieres fuerint, et vitam monasticam in sæculari habitu degerint: neque ipsæ probationis tempus exspectabunt, nempe triennium, quod sancti Patres ad experimentum et probationem, iis quæ aliam vitam duxerint, canonice definire. Sed ad totam probationem, sex mensium tempus ipsis satis erit, tuncque optatum assequuntur, ut a sanctis Patribus decretum est. Si vero ex ignorantibus et ignotis fuerint, postquam hebdomadam unam dierum in monasterio exspectaverint, monasticis vestimentis induentur, et ministrare jussæ in assignatis juxta vires officii, per triennium in monasterio perseverabunt: nec magno et angelico habitu donabuntur, donec triennii tempus ad earum experimentum absolutum fuerit, et spectatas ipsas tantaque vita dignas manifestaverit. Hoc enim tempus obtinere, latæ de illis leges definiunt: nisi gravis quidam morbus accidens tempus probationis contrahere coegerit.

Montfauconii notæ.

(19) *Μαρδύαν*. Est genus vestimenti, ab humeris ad pedes defluentis, quod non solum monachis, sed et episcopis usui erat: de quo Goarus, in Notis ad Euchologium, fuscè et erudite suo more disputat.

Α μέντοι ὀφείλει εἶναι ἡ εἰς ταύτην τὴν διακονίαν προβαλλομένη, καὶ βίου σεμνοῦ, καὶ μεμαρτυρημένη παρὰ πάσης τῆς ἀδελφότητος: ἥτις καὶ καθ' ἐλάχιστην ἐσπείραν τὰς κλεῖς εἰσχομιζούσα ἔσται τῆ ἀφιγμένους συγγενεῖς ὄφεται ἀνευ προτροπῆς τῆς ἐπιτροπῆς.

Διηνεκῶς μέντοι προσμένειν αὐτὴν ἐν τῷ πυλῶνι, οὐ βούλεται ἡ βασιλεία μου, ἀλλὰ καθῆσθαι καὶ αὐτὴν ἐν τῷ ἀφωρισμένῳ οἰκίῳ μετὰ τῆς ἀδελφότητος, διορίζεται. Εἰ τις δὲ χρεῖα γένηται παραβάλλειν ταύτην ἐν τῷ πυλῶνι ἀναδιδαχθεῖσαν διὰ τοῦ κώδωνος, ἔτι καλοῖτο πρὸς τὸν πυλῶνα, προστάξει: τῆς καθηγουμένης ἀπελευσεται, καὶ τὴν διακονίαν, ὅποια ἔσται, πληρώσασα, εἰσελεύσεται αὐθιγῶς καὶ συγκαθεσθήσεται ταῖς λοιπαῖς.

B

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τοῦ πόσον χρόνον δεῖ περιμένειν ἐτὴ μονῆ τὴν ἐξωθεν εἰσιούσαν, καὶ μέλλουσαν ἀποκείρεσθαι.

Αἱ γὰρ μὴν ἀποκείρεσθαι μέλλουσαι, καὶ τὸν ὀρισμένον τῶν μοναχῶν ἀναπληροῦν ἀριθμὸν, εἰ μὴν βούλονται, τὰς τριχὰς ἀποθέμεναι, τὸ τῆς ὑποταγῆς ἱμάτιον καὶ τὴν μανδύαν (19) μόνον ἐπενδύσασθαι, περιμενοῦσι τὸν ἑξαμηνιαῖον καιρὸν. Εἰ δὲ γὰρ συνήθεις τινὲς, καὶ τῶν ἀξιολογωτέρων τυγχάνουσιν, ὡς αὐταὶ τε ἐπιγινώσκουσαι ὅποια τὸν βίον εἶναι, καὶ τὴν τοῦ μοναστηρίου διαγωγὴν καὶ κατάστασιν μηδὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτε κρινεῖ ἡ ἡγουμένη συμφέρειν εἶναι, κατὰ τὸν τύπον ἀποκαρῆσονται.

C

Αἱ δὲ βουλόμεναι τὸ ἅγιον σχῆμα ἐξ αὐτῆς ἐπενδύσασθαι: εἰ μὴν εἰεν γυναῖκες εὐλαβεῖς, καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐν κοσμικῶν διανύουσαι σχήματι, οὐδ' αὐταὶ περιμενοῦσι τὸν τῆς δοκιμασίας καιρὸν, τοῦ ἐστὶ τὴν τριετίαν (20), ἣν οἱ ἅγιοι Πατέρες εἰς πείραν καὶ δοκιμασίαν, ταῖς ἄλλως ἐχούσαις κατὰ τὸν βίον, κανονικῶς ἀφωρίσαντο: ἀλλ' ἀρκέσει ταῦταις εἰς ἀπόπειραν παντελῆ, καὶ ὁ ἑξαμηνιαῖος χρόνος, καὶ τὸ τηλικαῦτα τεύξονται τοῦ ἐφεταῦ, καθὼς καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσι διηγόρευται. Εἰ δὲ τῶν ἀγνοουσῶν τε καὶ ἀγνοουμένων τυγχάνουσιν, ἑβδομάδα μίαν ἡμερῶν τῆ μονῆ περιμεῖναι, περιβαλοῦνται τὰ μοναχικὰ περιδύλαια, καὶ ὑπηρετεῖν ἐν ταῖς κατὰ δύναμιν διακονίαις ἐπιταττόμεναι προσκαρτερήσουσι τῆ μονῆ τριετίαν: τοῦ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος (21) μὴ καταξιούμεναι, πρὶν ἂν ὁ τῆς τριετίας χρόνος αὐταῖς ἀφῆθῃ εἰς πείραν, καὶ δοκίμους αὐτὰς καὶ ἀξίας τῆς τηλικαύτης βιωτῆς πραστήσῃ. Τοῦτον γὰρ τὸν καιρὸν κρατεῖν, καὶ αἱ ἐπὶ ταῦταις κείμεναι διατάξεις ὤρισαντο: πλήν εἰ μὴ πού τις βαρεῖα προσπεσοῦσα νόσος τὸν χρόνον ἀναγκάσει συσταλῆναι τῆς δοκιμασίας.

D

(20) De definita triennii probatione, vide Joannem Zonaram ad canonem quintum synodi primæ et secundæ.

(21) De magni et angelici habitus susceptione et ejus officio, vide Euchologium.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τοῦ τίνας δεῖ ἀποστελλέσθαι εἰς τὴν τῶν κτημάτων τῆς μονῆς πρόνοιον.

Οἱ δὲ γε ἀποστελλόμενοι εἰς τὴν τῶν κτημάτων τῆς μονῆς πρόνοιαν, μὴ διὰ συγγένειαν, ἢ οἰκειότητα, ἢ ἑτέραν τινὰ τοιαύτην αἰτίαν προτιμάσθωσαν· ἀλλὰ πολλὴν φροντίδα τιθέσθωσαν, ἢ τε καθηγουμένη; καὶ ὁ κατὰ καιροῦ οἰκονόμος, εὐρίσκειν ἀνθρώπους εὐ-υπολήπτους, καὶ ὀλιγαρχεῖς, ἀναπαύοντας μὲν καὶ τοὺς ἐν τοῖς κτήμασι, καὶ μηδενὸς νοσφιζομένους τῶν τῆ μονῆ ἀνηκόντων, πείραν τε ἔχοντας εἰς τὰ γεωργικά. Τῆς δὲ τούτων ἀποστολῆς ἡ καθηγουμένη ἔξει τὴν ἐξουσίαν, ὡσαύτως καὶ τῆς διαδοχῆς, ὅτε εὐρεθοῖεν [εὐρεθεῖεν] τῆς ὀρθότητος ἐκτραπέν-τε; οὗς ὀφείλει ὁ οἰκονόμος ἐφορᾶν, ὅτε παρὰ τῆς ἡγουμένης πεμφθεῖ τὸς συγκλεισμοὺς ἐποπτεύ-σων, καὶ τοὺς ἐπισκεπτίτας λογαριάσων, καὶ πάντα δεόντως οἰκονομήσων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Περὶ ἀκολουθίας πρώτης, τρίτης τε καὶ ἐκτῆς ὥρας.

Ἄλλὰ μέχρι τούτου περὶ τούτων διαλεχθέντες, φέρομεν, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λοιπὴν ἀκολουθίας διαλεχθόμεθα· καὶ ἵνα γε ἀπὸ φωτὸς ἀρξώμεθα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμερινῆς ὥρας τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα· τὸν Θεὸν κατὰ τοῦτο μιμούμενοι, τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἀπὸ τῆς τοῦ φωτὸς δημιουργίας ἀρξάμενοι. Μετὰ τούτων τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὀρθρινῆς δοξολογίας, δεῖ συνάπτειν ἡμᾶς τὴν πρώτην ὥραν κατὰ τὸ συνειθισμένον, καὶ ἐπὶ τῷ τέλει ταύτης λέγεσθαι τὴν εὐχὴν ταύτην· «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ πάσῃ ὥρᾳ (22).» Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι τὰς συνήθεις γονυκλισίας, ταῖς μὲν δυνατωτέροις ἀπὸ γῆς ἀνευ προσευχαδίου (23)· ταῖς ἀσθενεστέροις δὲ, καὶ μετὰ τινος ὑποστηρίγματος ταπεινοῦ, καὶ βοηθήματος. Ἔστι δὲ ἡ γονυκλισία, μετόνοια (24) δεκαπέντε, ὧν αἱ μὲν πρῶται τρεῖς ὀφείλουσι γίνεσθαι σχολαιότερον, καὶ ὅσον βραδύτερον ἐν τῇ συστάσει, καὶ τῇ τῶν γονάτων κλίσει· ὡστε δύνασθαι ἐκάστην ὑμῶν, ἐστῶσαν μὲν καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας; ἔχουσιν λέγειν καθ'ἐκάστην ἐκ τρίτου τό· «Ὁ Θεὸς, ἰλάσθητί μοι τῇ ἁμαρτωλῷ.» εἶτα κλίνας τὰ γόνατα καὶ τὴν κεφαλὴν ἕως γῆς, τρίτον λέγειν ὁμοίως τὸ, «Ἥμαρτόν σοι, Κύριε, συγχώρησόν μοι.» Καὶ τὰς μὲν τρεῖς γονυκλισίας οὕτως ὑμῖν ποιητέον, τὰς δὲ λοιπὰς δώδεκα συντομώτερον· ὡς ἐπάπαξ λέγειν ἐκάστην ἐν τῇ τῶν γονάτων κλίσει, καὶ τῇ στάσει ἅπαξ τὰ προειρημένα τῆς ἰκετείας ῥήματα. Ποιήσεσθε δὲ τὰς τε τῶν γονάτων κλίσεις, καὶ τὰς ἀνανεώσεις, οὐχ ὅτε δοκεῖ ἐκάστη, ἀτάκτως καὶ ἀλληγάλλως, ἀλλ' ὡς ἐν σῶμα, ἅμα μὲν κλινόμεναι, ἅμα δὲ ἀνιστάμεναι· καὶ ὀδηγῶ

A

CAPUT XXXI.

Quinam ad curanda monasterii prædia mittendi sint

Qui ad prædia monasterii curanda mittuntur, ne affinitatis seu familiaritatis gratia, aut ob quamdam aliam similem causam cooptentur. Sed magnam sollicitudinem gerant præfecta, et illius temporis œconomus, quo homines reperiant qui vili con- duci possint, frugales, qui cohibeant eos qui in prædiis versantur; nihil rerum monasterii subri- pientes, agriculturæ peritos. Hos mittendi potesta- tem habebit præfecta, similiter et immutandi, ubi a probitate declinantes deprehensi fuerint; quos debet œconomus observare, cum a præfecta missus fuerit, inclusiones inspecturus, cum inspectoribus rationem initurus, et omnia ut convenit admini- straturus.

B

CAPUT XXXII.

De officio primæ, tertię et sextæ horæ.

Sed postquam de his hactenus disseruimus, age, de ecclesiastico deinceps officio dicamus; et ut a luce incipiamus, a prima hora diurna initium du- camus, in hoc Deum imitantes, qui mundi consti- tutionem a lucis creatione inchoavit. Completa ita- que matutina Laude, subjungenda nobis est de more prima hora, in cujus sine dicenda hæc ora- tio: «Qui in omni tempore et omni hora.» Et post orationem fiant consuetæ genuflexiones, a ro- bustioribus quidem ad terram sine proseuchadio: ab infirmioribus vero adhibito humili fulcimento et adiutorio. Est autem genuflexio reverentiæ quin- decim, quarum tres priores lentius fieri debent et quasi tardius, cum inter standum, tum in genuum flexione: ut unaquæque vestrum stans et manibus expansis dicere possit ter ad singulas, illud: «Deus, propitijs esto mihi peccatrici.» Deinde slectens genua et caput usque ad terram, ter simi- liter dicere illud: «Peccavi tibi, Domine, ignosce mihi.» Et tres quidem genuflexiones sic a vobis faciendæ; reliquæ vero duodecim celerius: ut quæ- libet semel dicat in genuum flexione, et semel in- ter standum prædicta supplicationis verba. Genuum vero flexiones, et erectiones facietis, non ubi singulis libitum fuerit, incomposite, et quoquo- modo: sed quasi unum corpus; una slectentes, et una vos erigentes; duce utrarumque utentes Ec- clesiæ præposita, ante sacrum adytum stante, et flexione quidem flexionem, erectione vero erectio- nem commonstrante. Et hoc quidem officium diei, in quo vice «Deus Dominus, Alleluia,» cantatur.

C

D

Montfauconii notæ.

(22) Orationem, Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ πάσῃ ὥρᾳ, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, προσκυνούμενος Χριστὸς; ὁ Θεὸς ὁ μακρόθυμος, etc., habes in *Horologio Græco Venetiis edito*, quod si consulas, plurima his similia reperies.

(23) Προσυχάδιον erat ceu gradus quidam quo

genuflectentes innitebantur, de quo eruditissimus Cangius in *Glossario Græco*.

(24) Quid sint μετόνοια seu reverentiæ in hoc capite explicatur; fusius autem in Notis Goari ad *Euchologium*.

χωόμενοι ἀμφοτέρων, τῇ ἐκκλησιαρχίστῃ πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος ἐστῶση, καὶ τῇ κλίσει μὲν τὴν κλί-
σιν ὑποδεικνύση, τῇ ἀνανεύσει δὲ τὴν ἀνάνευσιν. Ἄλλ' αὕτη μὲν ἀκολουθία ἡμέρας, ἐν ἧ ἄντι τοῦ,
« Θεὸς Κύριος (25), Ἄλληλοῦσι, » ψάλλεται.

At si dies officium habeat, et dimissorium, et si A
« Deus Dominus » cantetur; tres quidem primæ
genuflexiones persolventur cum verbis supplicatio-
nis, ut dictum est: a duodecim vero supersedebit-
tis, et nullatenus in ecclesia, sed in dormitorio ves-
tro persolventur. Post tres autem tardiores genu-
flexiones, exclamabitis expansis manibus illud:
« Deus qui es ante sæcula, omnis creaturæ con-
ditor. »

Et post illam orationem lectio vobis subjungetur,
nempe catechesis; et peracta lectione, trisagium
pro nobis institutum persolvetis. Et quandiu qui-
dem Deus me in vivis voluerit, dicetis troparia
hæc: « Miserere nostri, Domine, miserere nostri. B
Gloria. Spes mundi bona. Et nunc. Nullus ad te
currens. » Me autem defuncta, dicetis troparia
funerea: « Memento, Domine admodum bone,
famulæ tue. Gloria. Da requiem, Salvator noster.
Et nunc. Nullus ad te currens. Refugium et vir-
tus. » Ad hæc *Kyrie eleison* quindecies. Dehinc ora-
tionem istam addetis: « Qui mittis lumen. » Om-
nes igitur orationes expansis manibus dicetis. Finita
vero prædicta oratione; postquam sacerdos consu-
etam orationem dixerit, vos quidem omnes in
vultum ad terram procidetis. Præfecta vero omnis
boni dux vobis facta, sic dicet: « Orate pro me,
sorores, Dominum, ut liberer a passionibus, et
scandalis maligni. » Et vos respondebitis: « Deus
solvam te faciat, veneranda Mater, ora et tu pro
nobis, sancta Mater, ut liberemur a passionibus, et
scandalis maligni. » Deinde illa orans dicet: « Deus
per orationes Patrum nostrorum salvet nos omnes. »
Et sic surgentes, pergetis ad communem conversa-
tionis domum, et cum illuc adveneritis, ab omni
vano negotio abstinebitis, vestrisque manuum ope-
ribus omnes incumbetis, una in medio vestrum
sedente et legente, quam scilicet præfecta jusserit,
et quod præceperit. Lectio enim omnia vana, in-
utilia, seu etiam nociva colloquia arcebit; magnum
vero fructum ipsi attendere volentibus conciliabit.
προσταχθείη, καὶ ὅπερ ἂν κελευσθεῖη. Ἡ γὰρ ἀνάγνωσις πάσας μὲν ἀποκωλύσει ματαίας καὶ ἀνω-

Montfauconii notæ.

(25) Cantus, Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, D
εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνματι Κυρίου, certis
temporibus dicebatur, ut videre est in *Horologio*
Græcorum.

(26) Ἀπολυτίκιον. Est versus, quo Officium
terminatur.

(27) Ut vox κοιμησις apud Græcos usurpatur pro
dormitione, et pro obitu, sic κοιμητήριον usu venit
cum pro dormitorio, tum pro cœmeterio. At quan-
doquidem nullum erat in hoc monasterio cœme-
terium; sed moniales in monasterio cellaræ se-
peliabantur: hinc fit ut, excepto capite de sepul-
tura, semper κοιμητήριον dormitorio intelligen-
debeat.

(28) Hæc oratio habetur in *Horologio* ad horam
primam; dicitur esse Basilii Magni.

(29) Catechesis illa videtur eadem esse quæ pas-

Εἰ μέντοι ἀκολουθίαν ἔχει ἡ ἡμέρα, καὶ ἀπολυ-
τικίον (26), καὶ τὸ, « Θεὸς Κύριος, » ψάλλεται: αἱ
μὲν τρεῖς πρῶται γονυκλισίαι τελεσθήσονται μετὰ
τῶν τῆς ἱκετείας βημάτων, καθὼς προείρηται: αἱ
δῶδεκα δὲ σχολάσουσι, καὶ οὐδαμῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ,
ἀλλ' ἐν τῷ κοιμητηρίῳ (27) ὑμῶν τελεσθήσονται.
Μετὰ μέντοι τὰς τρεῖς βραδυτέρας γονυκλισίας
ἐκφωνήσετε ἐκτεταμέναις ταῖς χερσὶ τὸ, « Ὁ Θεὸς
ὁ προαιώνιος, ὁ πάσης κτίσεως δημιουργός (28). »

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἀνάγνωσις ὑμῖν προ-
τεθήσεται ἡ κατήχησις (29), μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνω-
σιν, ποιήσετε τὸ τετυπωμένον ὑπὲρ ἡμῶν τρισάγιον.
Καὶ ἕως μὲν ὁ Θεὸς θέλει με ζῆν, ἵνα λέγητε τρο-
πάρια ταῦτα (30): « Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον
ἡμᾶς. Δόξα (31), Ἐπιτὸ τοῦ κόσμου ἀγαθὴ. Καὶ
νῦν. Οὐδεὶς προστρέχων ἐπὶ σοί. » Τελευτησάσης
δέ μου, ἵνα λέγητε τροπάρια ἀναπαύσιμα: « Μνή-
σθητι, Κύριε, ὡς ἀγαθός, τῆς δούλης σου. Δόξα.
Ἀνάπαυσον, Σωτὴρ ἡμῶν. Καὶ νῦν. Οὐδεὶς προσ-
τρέχων ἐπὶ σοί. Ἡ καταφυγὴ καὶ δύναμις. » Καὶ
ἐπὶ τοῦτοις τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » ἐσ'. Εἶτα καὶ τὴν
εὐχὴν ἐπισυνάψετε ταύτην: « Ὁ ἀποστέλλων τὸ
φῶς (32). » Πάσα; μὲντοι τὰς εὐχὰς χερσὶν ἀνατε-
ταμέναις εὐξέσθε. Τελειωθείσης δὲ τῆς δηλωθείσης
εὐχῆς, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν συνήθη ἐπειπόντος εὐχὴν,
ὑμεῖς μὲν πᾶσαι ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν πεσεῖσθε·
ἡ δὲ προσετώσα παντὸς ἀρχηγὸς ὑμῖν γινομένη ἀγα-
θοῦ, οὕτω πως ἐρεῖ: « Εὐξάσθε ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀδελ-
φαι, τῷ Κυρίῳ, ἵνα ρυθῶ ἐκ τῶν παθῶν, καὶ τῶν
σκανδάλων τοῦ Πονηροῦ. » Καὶ ὑμεῖς ἀποκριθήσε-
σθε: « Ὁ Θεὸς σώσαι σε, τιμὰ μῆτερ· εὐξαὶ καὶ
σύ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀγία μῆτερ, ἵνα ρυθῶμεν ἐκ τῶν
παθῶν, καὶ τῶν σκανδάλων τοῦ Πονηροῦ. » Εἶτα
πάλιν ἐκείνη ἐπευχόμενη ἐρεῖ: « Ὁ Θεὸς, δι' εὐχῶν
τῶν Πατέρων ἡμῶν, σώσαι πάσας ἡμᾶς. » Καὶ οὕ-
τως ἀναστᾶσαι πορεύεσθε εἰς τὸ κοινὸν τῆς συνδια-
γωγῆς οἰκημα, κάκειος γενόμεναι, πάσης ἀφέξεσθε
ματαίας ἀπασχολίας, ἀνθέξεσθε δὲ πᾶσαι τῶν ἐργω-
χέρων ὑμῶν, μίς τινος μέσον ὑμῶν καθημένης,
καὶ ἀναγνωσκούσης, ἥτις ἂν παρὰ τῆς ἡγουμένης

et ascribitur sancto Theodoro Studite.

(30) Τροπάρια. De huius vocis etymologia, ex
Zonaræ verbis, fuse disputat Goarus in Notis ad
Euchologium, ubi tamen nihil certum concludit.
Quidquid sit, certum est illa troparia fuisse breves
quasdam periodos recitari vel cantari solitas, quæ
passim occurrunt in Off. Gr.

(31) Δόξα. Supple τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Versus καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοῦ: αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν, non immediate
subjungitur ut plurimum, sed mediante quocum
versu aut tropario.

(32) Oratio, Ὁ ἐξαποστέλλων τὸ φῶς, habetur
Horologii, Venetiis editi, p. 151. Dicitur Basilii
Magni.

φσελεις, η και βλαπτικας συντυχιας, μεγαλην δε προξενησει την ωφελειαν ταϊς προσεχειν αυτη βουλομεναις.

ΚΕΦΑΛ. ΔΓ'.

A

CAPUT XXXIII.

Περὶ τῶν μεσῳρίων τῆς πρώτης, τρίτης τε, καὶ ἑκτῆς ὥρας, τῶν τυπικῶν, τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ τῆς ἀγίας μεταλήψεως.

Καταλαμβάνουσης δὲ τῆς προσηκούσης ὥρας, κρουσθῆσεται τὸ ξύλον· κάκεισε ψαλεῖτε τὰ μεσῳρια τῆς πρώτης, τὴν τε τρίτην, καὶ ἕκτην ὥραν, μετὰ τῶν μεσῳρίων, τῶν εὐχῶν, καὶ τῶν μετανοιῶν, ἐνθα ἂν ἡ καθηγουμένη βοληθῆ, εἴτε ἐν τῷ κοιμητηρίῳ, εἴτε ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐξωάρθηκι. Ψαλεῖτε δὲ καὶ τὰ τυπικὰ ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀρθηκι· ὅτε μέντοι γίνεται ἀγρυπνία, οὐ ποιήσετε μετάνοιαν ἐν τῷ κοιμητηρίῳ ὡμῶν, διὰ τὸν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας κόπον, οὔτε κατὰ τὸ δωδεκάημερον (35)· οὔτε κατὰ τὴν ὄλην πεντηκοστήν, οὔτε μὴν κατὰ τὰς μεθεόρτους (34-35) ἐννάε ἡμέρας τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρός μου Χριστοῦ, οὐκ ἐν αὐταῖς ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις τῶν ἐνδόξων καὶ πανευφύμων δώδεκα Ἀποστόλων, οὐ κατὰ πᾶν Σάββατον. Ἡ γὰρ μὴν ἱερὰ καὶ θεία λειτουργία ἐκτελεῖσθαι ὀφείλει καθ' ἐκάστην Τετράδα, Παρασκευὴν, Σάββατον, καὶ Κυριακὴν, καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς. Ἐν μένοιγε ταῖς τὸ Συναξάριον (36).

Εἰσηγοῦμαι δὲ ὑμῖν, ἀδελφαί, τῆς θείας τελομένης ἱερουργίας, προσεκτικώτερας ἑαυτάς ἑαυτῶν γίνεσθαι, καὶ φόβου καὶ φρίκης μεστὰς παρεστάναι· θεϊτέρα γάρ, καὶ φρικωδέστερα, καὶ φοβερώτερα τὰ ἐν ταύτῃ τελούμενα, τῇ πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαινούσῃ πανυπερτίμῳ ἱερουργίῃ τοῦ παναχράντου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἐν ἧ μάλιστα προσεκτέον, καὶ πάντα λογισμὸν ρυπαρὸν ἀποδιωκτέον, καὶ μόνον λογιστέον τὸ τελούμενον θεῖον, ὑπὲρ κατάληψιν μέγα καὶ φοβερὸν μυστήριον. Οὕτω τε τῶν θείων (37) ἀγιασμάτων μεταληπτέον τὰς, ὅσαις ἄρα καὶ μεταλαμβάνειν συγχεώρηται.

Ἐπειδὴ οὖν ἡ τῶν ἀγιασμάτων μεταλήψις, ψυχῆς ἐστι φωτισμὸς τοῖς ἔγγυς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ ἀναξίως μεταλαμβάνων, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, καθὼς φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, συνεχέστερον μὲν βουλόμεθα τοῦτον μεταλαμβάνειν ὑμᾶς, ὅμως τὴν ἐπὶ τῇ θείᾳ μεταλήψει διάκρισιν τῷ πνευματικῷ ὡμῶν Πατρὶ ἀνατιθέαμεν, εἰδήσει καὶ τῆς καθηγου-

¹⁵ I Cor. xi, 29.

Montfauconii notæ.

(35) *Δωδεκάημερον*. Id. est, duodecim dies inter Nativitatem et Epiphaniam Domini intercedentes.

(34-35) Hunc esse genuinum hujus loci sensum nullatenus ambigo, nec alias congruenter intelligi posse existimo; nam: 1. Si μεθεόρτους ἡμέρας referas ad Dormitionem, et dicas ipsos esse dies Dormitionem Deiparæ subsequentes, ut nonnulli existimant, qui intelliges hæc verba, τῆς μεταμορφώσεως, etc. 2. In nullis Græcorum Officiorum libris de illis novem diebus post Dormitionem celebrari solitis mentio habetur. 3. Plures agunt de diebus post Transfigurationem celebrari solitis; æffero locum ex Ni-

De mesoriis, seu mediis horis primæ, tertiæ et sextæ horæ, de typico, de sacra liturgia, et de sancta communionione.

Adveniente congrua hora, lignum pulsabitur: et illic psalletis mesoria primæ, necnon tertiam, et sextam horam cum mesoriis, et reverentiis ubi præfecta voluerit, sive in dormitorio, sive in exteriori ecclesiæ vestibulo. Typica etiam psalletis in ecclesiæ ferula. Porro quando vigiliæ fiunt, non facietis reverentiam in dormitorio vestro, ob vigiliarum laborem; neque per dodecaberum, neque per universam Pentecosten, nec etiam per novem dies ante Dormitionem sanctissimæ Deiparæ, post Transfigurationem Salvatoris mei Christi sequentes; neque in ipsis solemnibus diebus gloriosorum et celebratissimorum duodecim apostolorum, nec in quocunque Sabbatho. Sacra vero et divina liturgia celebrari debet singulis feriis quartis, Parascevis sive feriis sextis, Sabbatho et Dominica, necnon in solemnitatibus. In Quadragesimis autem fiat prout continetur in Synaxario.

Τεσσαρακοσταῖς, γίνεσθαι ὀφείλει καθὼς περιέχει:

Hortor autem vos, sorores, ut dum divinum offertur sacrificium, attentiores vobis ipsis sitis, utque timoris ac tremoris plenæ assistatis (diviniora enim, horribiliora, atque terribiliora sunt quæ celebrantur) omnem sermonem et intellectum superantem, ac super omnia honorando sacrificio immaculati corporis et sanguinis Christi veri Dei nostri: in quo maxime attendendum est, et omnis sordida cogitatio fuganda: solumque animo volvendum est, divinum, et supra omnem comprehensionem magnum et terribile mysterium quod celebratur. Sicque divinis sanctificationibus communicandum est, quibuscunque iis communicare concessum est.

Quandoquidem igitur sanctificationum communicatio animæ illuminatio est, iis qui propemodum digni sunt; qui vero indigne communicat, judicium sibi manducat et bibit, ut dicit divinus Apostolus¹⁵: volumus quidem ut iis frequentius participetis, attamen discretionem circa divinam communionem faciendam Patri vestro spirituali remitti-

cone, {*De jejuniis*, tom. III *Monum. Eccl. Græcæ Cotelerii*, p. 443: Ἐορτάζομεν ταύτην εἰς τὸ κοινὸν ἐπὶ τοῦ μέσου ἡμέρας ὀκτώ, id est, Hoc est festum communiter in medio, octo diebus celebramus, et id infra repetit. Nec obest quod hic octo tantum dies, novem autem in typico memorantur. Nam typicum satis communi usu, seu potius abusu, ipsam diem Transfigurationis in illis novem includit, nec medios solum dies, sed ipsum festum inter μεθεόρτους minus apte refert.

(36) Synaxarium erat liber rituum.

(37) Officium in sancta communionione in *Horologio* quære.

mus, cum notitia præfectæ : neque vero laudabile est, quandam, absque ejus notitia, sibi non communicandum esse judicare; damnataque erit quæ illud egerit, quippe quæ suam expleverit voluntatem.

Par est autem ut quæ communicaturæ sunt, officium in sancta communione solitum psallant, et in communi communem ad invicem genuflexionem facientes, veniam mutuo concedant : sicque vivificis sanctificationibus participant.

CAPUT XXXIV.

Quot panes in qualibet liturgia offerendi sint, et pro quibus.

Singulis diebus in divina liturgia septem panes offerentur, unus Dominicus, alter gratia plenæ Dominæ nostræ et Deiparæ, alius sancti illius diei, alius pro redemptione et remissione peccatorum præstantissimi mei imperatoris, necnon meorum; alius pro monialibus quæ dormierint, alius pro parentibus, et cæteris cognatis nostris qui dormierint; et alius pro vivis filiis, generis, et reliquis affiniibus nostris. Post mortem vero nostram, memoratus panis pro remissione peccatorum nostrorum speciatim offeretur, et sic fiet in perpetuum. Si quis autem ex ambobus nobis, prius altero moriatur, unus quidem panis denuo pro vivente speciatim, alter vero rursus pro defuncto offeretur. Post mortem autem ejus qui superstes fuerat, unus iterum pro ambobus offeretur.

Singulis vero Sabbatis offerendæ sunt parvæ cruces pro iis qui jam dormierunt parentibus, filiis et nuribus nostris, et pro iis qui postea dormient; pro quaternis, una : qui et describendi sunt in diptychis, eorumque facienda commemoratio, ut in typico continetur. Pro vivis pariter qui in diptychis, et in typico descripti sunt, singulis Dominicis aliæ cruces, juxta numerum dormientium, offerentur.

CAPUT XXXV.

De hora nona, vespertino, et pannychide sive pervigilio.

Volumus ut mesoria horæ nonæ in dormitorio vestro similiter psallantur, parvo signo pulsato. Nonam vero horam psallere vos oportet sicut horas de quibus superius tractatum est, cum mesoriis ejus, et reverentiis, signo omnes de more convocante. Vespertina vero laus a vobis persolvetur, ut in Synaxario declaratur; et continuo pannychis sive pervigilium. Quandoquidem autem hodie in pannychide, sex troparia in singulis canticis canuntur, post nostrum ad Deum discessum, quatuor quidem juxta Synaxarium cantabuntur, duo vero erunt funerea.

Α μένης· ἀκοινώνητον δέ τινα ἑαυτὴν ἡγεῖσθαι ἄνευ τῆς ἐκεῖνου εἰδήσεως, οὐκ ἐπαινετόν· κατὰ κράτος δὲ ἔσται ἡ τοῦτο ποιοῦσα, ὡς ἔβιον ἐκπληροῦσα θέλημα.

Τὰς μέντοι μεταλαμβάνειν ὀφειλοῦσας, ἐνδεχόμενον ἔστι τὴν ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ μεταλήψει ἀκολουθίαν ψάλλειν, κοινήν τε κοινῶς τὴν γονυκλισίαν ἀλλήλαις ποιοῦσας, δίδόναι συγχώρησιν, καὶ οὕτως τῶν ζωοποιῶν μεταλαμβάνειν ἀγιασμῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ τοῦ πόσους ἄρτους δεῖ προσφέρεισθαι καθ' ἐκάστην λειτουργίαν, καὶ ὑπὲρ τίνων.

Καθ' ἐκάστην δὲ ἡμέραν ἐν τῇ θεῷ λειτουργίᾳ ἑπτὰ ἄρτοι προσενεχθήσονται, εἰς Δεσποτικὸς, ἕτερος τῆς κεχαριτωμένης ἡμῶν Δεσποτίνης καὶ Θεοτόκου, ἕτερος τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἀγίου, ἄλλος ὑπὲρ λύτρου καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ τε κρατίστου μου βασιλέως καὶ ἐμοῦ· ἕτερος ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μοναχῶν, ἄλλος ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων γονέων καὶ λοιπῶν συγγενῶν ἡμῶν, καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῶν ζώντων παιδῶν, καὶ γαμβρῶν, καὶ λοιπῶν συγγενῶν ἡμῶν. Καὶ μετὰ θάνατον δὲ ἡμῶν, ἰδιαζόντως ὁ ῥηθεὶς ἄρτος ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων προσενεχθήσεται ἀμαρτιῶν, καὶ οὕτως γενήσεται ἐς τὸ διηνεκές. Εἰ δὲ τις ἐξ ἀμφοτέρων ἡμῶν προτελευτήσει τοῦ ἐνός, ὁ μὲν εἰς ἄρτος πάλιν ἰδιαζόντως; ὑπὲρ τοῦ ζώντος προσκομισθήσεται· ἕτερος δὲ αὐθις ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος προσαχθήσεται. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ ἐπιζήσαντος θάνατον, εἰς πάλιν ὑπὲρ ἀμφοτέρων προσενεχθήσεται.

Κατ' ἕκαστον δὲ Σάββατον, καὶ σταυρία ὀφείλουσι προσκομίζεσθαι ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων γονέων, καὶ παιδῶν, καὶ νυμφῶν ἡμῶν, καὶ τῶν εἰς τὸ μετέπειτα κοιμηθησομένων, ἐπὶ τοῖς τέσσαρσιν ἐν· οἷ καὶ ὀφείλουσιν ἐγγράφεσθαι ἐν τοῖς διπτύχοις, καὶ μνημονεύεσθαι κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ περιλήψιν. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ ἀναγραφομένων ἐν τοῖς διπτύχοις καὶ τῷ τυπικῷ· καὶ καθ' ἐκάστην Κυριακὴν, ἕτερα σταυρία ἐπίσης τοῖς κεκοιμημένοις προσκομισθήσονται.

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

Περὶ τῆς ἐννάτης ὥρας, ἐσπερινοῦ, καὶ παννυχίδος.

Ὡσαύτως καὶ τὰ τῆς ἐννάτης ὥρας μεσῶρια ἐν τῷ κοιμητηρίῳ ὑμῶν ψάλλεσθαι βουλόμεθα, τοῦ μικροῦ συμβόλου χρουομένου. Τὴν γὰρ μὴν ἐννάτην ὥραν ψάλλειν ὑμᾶς δεῖ, καθὼς καὶ τὰς προδιαληφθείσας ὥρας, μετὰ τε τῶν μεσῶριων αὐτῆς, καὶ τῶν μετανοιῶν, τοῦ σημαντήρος πάσας συγκαλοῦντος ὡς ἔθος. Καὶ ὁ ἐσπερινὸς δὲ ὕμνος κατὰ τὴν τοῦ Συναξαρίου ὑμῖν τελούμενος ἔσται περιλήψιν· καὶ συναπτῶς ἡ παννυχίς. Ἐπεὶ δὲ σήμερον ἐν τῇ παννυχίδι ἐξ τροπάρια καθ' ἐκάστην ψῆδὴν ψάλλονται, μετὰ τὴν ἡρῶν πρὸς Κύριον ἐκδημίαν· τὰ μὲν τέσσαρα ὀφείλουσι ψάλλεσθαι κατὰ τὸ Συναξάριον, τὰ δὲ δύο εἶναι νεκρώσιμα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῶν Ἀποδείπνων.

Ἡ δὲ γε τῶν Ἀποδείπνων ἀκολουθία μετὰ τὸ δεῖπνον ὁμῖν τελεσθήσεται ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐξωάρθῃ, ἐν ᾧ καὶ τὰ γόνατα κλιτέον ὁμῖν· εἰ μὴ γε τὸ, « Θεὸς Κύριος, » ψάλλοιτο.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῆς νυκτερινῆς ἀκολουθίας.

Καὶ μετὰ τὴν τῶν Ἀποδείπνων συμπλήρωσιν, τοῦ ἱερέως τὴν συνήθη ἐπαιπόντος εὐχὴν, ὁμῖς μὲν ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν πεσεῖσθε προσέχουσαι τῇ καθηγουμένῃ· ἐκείνης δὲ πρὸς ὁμᾶς εἰπούσης, « Συγχωρήσατέ μοι ἐν Κυρίῳ, ἀδελφαί· ἡμαρτον γὰρ καὶ ἔργον, καὶ λόγον, καὶ κατὰ διάνοιαν· » καὶ ἐκείνης ἐπευξαμένης ὁμῖν καὶ εἰπούσης· « Ὁ Θεὸς δι' εὐχῶν τῶν πατέρων ἡμῶν συγχωρήσει πάσαις ἡμῖν· » οὕτως ἀπάρξασθε τῆς νυκτερινῆς ἀκολουθίας, κατὰ τὸν τύπον εἰς τὸ κοιμητήριον ἀφικόμεναι, εἴτε ἐντὸς τοῦ κοιμητηρίου, εἴτε ἐκτὸς ἐκτελεῖν ταύτην ὀφειλοῦσαι· καθὼς ἂν ὁ τε καιρὸς ἀπαιτοῖ, καὶ ἡ καθηγουμένη βούλοιο· ἢ ἐκπληρώσασαι, πλήρεις εὐφροσύνης πνευματικῆς εἰς ὕπνον τραπήσεσθε.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ τῆς μεσονυκτίου ἀκολουθίας.

Ἐν καιρῷ δὲ προσήκοντι τῆς τελοῦσης τὴν τῆς ἐκκλησιαρχίας διακονίαν, μετάνοιαν τῇ καθηγουμένῃ βαλλούσης, καὶ τὸ ζῦλον χρουσάσης, τὴν μεσονυκτίου ἀκολουθίαν ἐν τῷ ἄρθῳ τῆς ἐκκλησίας παραγενόμεναι, ἐκτελέσετε. Οὐδὲ αὐτῆς τῆς διυπνισάσης ὁμᾶς ἀπολιμπανομένης, ἀλλ' ἅμα τε σὺν ὁμῖν ψαλλούσης, καὶ τὰς τοῦ ναοῦ φωταγωγούς ἀναπτύσσης. Τῆς δὲ μεσονυκτίου ὕμνων ὁμῖν τελειωθείσης, χρουσθήσεται τὸ μέγα σημαντήριον, προσέτι δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν· καὶ οὕτως ἀπάρξασθε τῆς ὀρθρινῆς ἀκολουθίας, ἧς ἡ ἑναρξίς ἐφεξῆς εἰρήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'.

Περὶ ἐνάφξεως Ὁρθρου.

Μετὰ δὲ τὸ χρουσθῆναι τὸ χαλκοῦν σημαντήριον, ὁ ἱερεὺς εὐλογήσει τὸν Θεόν, τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐμπροσθεν τῆς ἀγίας τραπέζης τῷ θυμιατηρίῳ τυπῶν. Εἶτα ἅμα τῇ τοῦ Θεοῦ ἀνέσει, τρισαγίου γενομένου παρ' ὁμῶν, τὸν ἔνεακαιδέκατον καὶ εἰκοστὸν ψαλμὸν ἤξεσθε, μετὰ τῶν συνήθων τροπαρίων καὶ τοῦ, « Κύριε, ἐλέησον, » ὡς οἶόν τε μετὰ ἰσότητος καὶ προσοχῆς. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἔσονται ψαλλόμενα παρ' ὁμῶν, ἔστ' ἂν ὁ κράτιστός μου βασιλεὺς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦ· εἴη δὲ ἐπιμήκιστον, ὡς Κύριε καὶ Θεοτόκε· ἐπειδὴν δὲ τῶν τῆδε μεταστῆ, ψαλμοὶ μὲν ὁμῖν ἡδόμενοι ἔσονται, τὸ, « Κύριος ποιμαίνει με· » καὶ τὸ, « Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών. » Τροπάρια δὲ καὶ αὐτὰ ἀναπαύσιμα· « Μνήσθητι, Κύριε. Ἀνάπαυσον, Σωτὴρ ἡμῶν. Δόξα. Καὶ νῦν. »

Μετὰ δὲ τὸ τελεσθῆναι τὸ τρισάγιον, ἡ ἐκκλησιάρχ-

²⁶ Psal. cxv, 1. ²⁷ Psal. lxxiv, 1.

Α

CAPUT XXXVI.

De Apodipnis seu Completorio.

Completorii officium post cœnam a vobis persolvetur in exteriori ecclesiæ vestibulo; in quo etiam genua vobis flectenda sunt: nisi (« Deus Dominus ») psallatur.

CAPUT XXXVII.

De nocturno officio.

Absolute Completorio, postquam sacerdos consuetam orationem dixerit, vos quidem in vultum ad terram procidetis præfectæ attendentes: et cum illa vobis dixerit: « Ignoscite mihi in Domino, sorores, peccavi enim opere, verbo et cogitatione; » ac pro vobis oraverit, dicens: « Deus per orationes Patrum nostrorum ignoscat omnibus nobis; » sic inchoabit nocturnum officium, juxta formam ad dormitorium pergentes; et sive intra, sive extra dormitorium illud explere debetis, ut tempus postularit, et ut præfecta voluerit; quod cum expleveritis, plenæ lætitiæ spiritualis somno vos dabitis.

CAPUT XXXVIII.

De officio mediæ noctis.

Congruo tempore, cum ea quæ ecclesiæ præpositura fungitur, reverentiam præfectæ fecerit, et lignum pulsaverit; postquam ad ecclesiæ arthecem seu vestibulum adveneritis, mediæ noctis officium persolvete, ne ipsa quidem quæ vos excitavit absente, sed una vobiscum psallente, et templi luminaria accendente. Expleto autem a vobis mediæ noctis cantu, magnum signum pulsabitur, ac insuper, æneum: et sic incipietis matutinum officium, de cujus initio deinceps dicetur.

CAPUT XXXIX.

De initio Matutini.

Postquam æneum signum pulsatum fuerit, sacerdos benedicet Deum, figuram venerandæ crucis coram sancta mensa, thuribulo efformans. Dehinc, una cum Dei laude trisagio a vobis dicto, decimum nonum et vicesimum psalmum cantabitis, cum solitis tropariis, et (« Kyrie eleison, » cum æqualitate et attentione, quoad fieri poterit. Sed hæc quidem a vobis psallentur, donec præstantissimus meus imperator in vivis fuerit (id vero diutissimum sit, o Domine, et Deipara); postquam autem hinc translatus fuerit, hi Psalmi a vobis cantabuntur: « Dominus pascit me ²⁶, » et: « Te decet hymnus, Deus in Sion ²⁷. » Troparia vero, et ipsa funerea: « Memento, Domine. Da requiem, Salvator noster. Gloria. Et nunc. »

Absolute autem trisagio, ecclesiæ præposita

hexapsalmum seu sex psalmos incipiet, lente et attente illud canens, et quieta demissaque voce psallens; ut reliquæ citra lapsum et errorem eam subsequi valeant, et apud seipsas verba Psalmorum mente revolvere. Et sic post expletum hexapsalmum, universum Matutini officium persolvetur, ut in Synaxario continetur, quod Synaxarium de sanctorum quoque jejuniorum officio accuratissime vos edocebit, necnon quomodo vobis peragenda sint cum alia, tum vigiliæ, in omni Dominica, festo Domini, et reliquis sanctorum memoriis, quas enarrat Synaxarium.

Cæterum, imperatoria mea majestas hic vestræ infirmitati se attemperans, circa vigiliis clementius quidpiam excogitavit. Volo enim et statuo, ut omnes vigiliæ in festis Domini Dei et Salvatoris nostri, necnon castissimæ Domine et Deiparæ peragendæ, per totam noctem agantur; pariterque vigilia magni Canonis, sacrarum Passionum, insuper Exaltationis venerandæ crucis, et sanctorum coryphæorumque apostolorum Petri et Pauli. Vigiliis autem quæ ante Dominicos dies peraguntur, nisi cum ipsis festum aliquod Domini nostri concurrat, æstate quidem tertia hora, hieme vero quarta incipiente, explebitis. Si autem contigerit duas in hebdomade una vigiliis concurrere, unam quidem cujusdam festi Domini, alteram vero ex illis quæ in Dominicis statutæ sunt: Domini quidem vigiliam sive præcesserit, sive non, per totam noctem exigi jubemus, Dominicæ vero vigiliam sexta hora incipiente compleri: ut sic modico somno capto, alacriores in sequentibus evadatis. Et in matutino diei pervigilium subsequentis, solito tardius quasi una hora vos surgere vult imperium meum, et matutinum agere; ut corpora vestra a labore recreata, in proprium rursus robur restituantur.

βούλεται, καὶ ὀρθρίζειν· ἵνα τὰ σώματα ὑμῶν ἀπὸ καταστῶσιν ἰσχύον.

CAPUT XL.

De vocatione ad mensam, et de disciplina ibi servanda.

Quandoquidem de ecclesiastico officio, ut nobis visum est, tractavimus, de refectione monialium deinceps dicendum Absoluta igitur sacra et divina liturgia, in arthece seu vestibulo manere debent, expectantes vocationem ad communem mensam per solitum lignum. Pulsato vero ligno, una exhibunt cum ecclesiarchissa, et præfectæ reverentiam facient, et sic postquam demissa et congruenti voce consuetum inceperint psalmum nempe, « Exaltabo

Α χισσα τοῦ ἑξαψάλμου (38) ἀπέρχεται σχολαίως τε καὶ προσεκτικῶς ἄδουσα αὐτὸ, καὶ ἡσύχῃ ὑπάρδουσα τῆ φωνῇ· Ἰν' ἔχιοιεν ἀκολουθεῖν αὐτῇ αἱ λοιπαὶ ἀπροσκόπως, καὶ ἀπλανῶς, καὶ διεξιέναι καθ' ἑαυτὰς τὰ ῥήματα τῶν Ψαλμῶν. Οὕτω τε μετὰ τὴν τοῦ ἑξαψάλμου ἐκπλήρωσιν, ἡ πᾶσα τοῦ Ὁρθρου ἀκολουθία τελεσθήσεται κατὰ τὴν τοῦ Συναξαρίου περιλήψιν· ὅπερ δὴ Συναξάριον καὶ περὶ τῆς τῶν ἁγίων νηστειῶν ἀκολουθίας, ἀκριβέστατα ὑμῖν ὑποθήσει. Καθὸ καὶ διαπρακτέον τὰ τε ἄλλα ὑμῖν, καὶ δὴ καὶ τὰς ἀγρυπνίας ἐν πάσῃ Κυριακῇ Δεσποτικῇ ἑορτῇ, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μνήμαϊς, ἃς διέξεισι τὸ Συναξάριον.

Πλὴν ἐνταῦθα συγκαταβαίνουσα ἡ βασιλεία μου τῇ ἀσθενείᾳ ὑμῶν, καὶ περὶ τῶν ἀγρυπνιῶν συμπάροῦστέρον τι ἐπιενενόηκε. Βούλομαι γάρ, καὶ διορίζομαι, τὰς μὲν ἐπὶ ταῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῆς πανάγνου Δεσποτίνης καὶ Θεοτόκου, τελείσθαι μελλούσας ἀγρυπνίας, πάσας ὀλονυκτίους γίνεσθαι, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου Κανόνος (39), καὶ τὴν τῶν ἁγίων Παθῶν (40), ἔτι γε μὴν καὶ τὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ τὴν τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Τὰς δὲ γε ἐπὶ τῶν Κυριακῶν ἡμερῶν, εἰ μὴ που ταύταις καὶ τῶν Δεσποτικῶν μία συνδράμη ἑορτῶν, θέρους μὲν τρίτης ὥρας, χειμῶνος δὲ τετάρτης ἀρχομένης ἐκτελεῖν. Εἰ δὲ που τύχοι δύο ἐν μιᾷ ἑβδομάδι συνδραμεῖν ἀγρυπνίας, μίαν μὲν, Δεσποτικῆς τινος ἑορτῆς, ἑτέραν δὲ, τῶν ἐν ταῖς Κυριακαῖς τετυπωμένων. Τὴν μὲν οὖν Δεσποτικὴν, εἴτε δὴ προηγῆσεται, εἴτε καὶ μὴ, ὀλονύκτιον γίνεσθαι ἐντελλόμεθα· τὴν δὲ τῆς Κυριακῆς, ἕκτης ὥρας ἀρχομένης· Ἰν' οὕτω μικρὸν ἀναπαυάμεναι, προθυμότεραι τοῖς ἐμπροσθεν γίνοισθε. Καὶ ἐπὶ τῷ ὄρθρῳ δὲ τῆς μετὰ τὴν ὀλονύκτιον ἀγρυπνίαν ἡμέρας, βραδύτερον ὑμᾶς τοῦ συνήθους, ὥσει μίαν ὥραν ἐξανίστασθαι ἡ βασιλεία μου τοῦ κόπου ἀνακτῆθέντα, εἰς τὴν οἰκίαν αὐθις ἀποκαταστῶσιν ἰσχύον.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῆς εἰς τὴν τράπεζαν κλήσεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ διαγωγῆς.

Ἐπειδὴ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τὰ δοκούντα διελήφθηται, δεῖ λοιπὸν εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἐστίασεως τῶν μοναζουσῶν. Πληρωθείσης τοῖνον τῆς ἱερᾶς καὶ θείας λειτουργίας, ἐν τῷ ἄρθρῳ προσμένειν ὀφείλουσιν, ἐκδεχόμεναι τὴν διὰ τοῦ συνήθους ξύλου πρόσκλησιν ἐπὶ τὴν κοινὴν τράπεζαν. Τοῦ ξύλου δὲ κρουσθέντος, συνεξιέναι τῇ ἐκκλησιαρχίᾳ, προσκυνεῖν δὲ τῇ προεστῶτι, καὶ οὕτω τοῦ συνήθους ἀρξαμένας ψαλμοῦ ἡμερία καὶ καθηκούση τῇ

Montfauconii notæ.

(38) Ἑξαψάλμου. Id est sex Psalmi Laudum, nempe XLIII, XXXVII, II, LXXXVII, CII, CXLII. |Horologium in Off. Matutini, quo nomine intelliguntur Laudes.
(39) Μεγάλου κανόνος. Festum magni Canonis occurrit feria quinta quintæ hebdomadis Quadragesimæ, id est, ante Dominicam Passionis; nam illa hebdomas est ordine quinta apud Græcos, ut

apud nos quarta. Dicitur magni Canonis, quia magnus Canon sancti Andreæ Cretensis illo die celebratur.
(40) Τῶν ἁγίων Παθῶν. Vigilia sacrarum Passionum occurrit nocte intercedente inter feriam quintam in Cœna Domini et feriam sextam in Parasceve.

φωνῆ, ἤγουν τοῦ, « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασι-
λεύς μου, » ἡρέμα βαδίζειν ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ
τὴν ψαλμὸν πληρωσάσας, καθέζεσθαι εὐτάκτως κα-
θὼς ἂν ἡ καθηγουμένη τάξῃ καὶ τὰ τῆς καθέδρας
αὐτῶν· οὕτω τε τῶν παρατιθεμένων εὐχαρίστως
μεταλαμβάνειν· γινομένης συνήθως ἀναγνώσεως,
χωρὶς θορύβου καὶ ταραχῆς, μόνης τῆς προσετώσεως,
εἴ τι βούλοιο φθειρομένης, καὶ αὐτῆς ἡρεμιαίως,
καὶ τῆς ἀποκρίνεσθαι πρὸς αὐτὴν ὀφειλοῦσης ἡρε-
μαιότερα τῇ φωνῇ χρωμένης, καὶ ὀλίγοις, ὡς οἶόν
τε, καὶ συντεταγμένοις τοῖς ῥήμασιν· ὡς ἂν ἄκρας
ἡσυχίας οὖσης· ἐν τῇ τραπέζῃ, μόνῃ προσέχητε τῇ
καὶ πιαίνητε, τοῖς δὲ παρατιθεμένοις τὰ σώματα τρέφητε.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἐὰν τις ἐν τῇ ἐστιάσει ἀτακτῇ.

Ἐὰν δὲ τις ἐν τῷ ἐστιασθαι ὑμᾶς, ταρασσουσα
φαίνοιτο καὶ ταρασσομένη, θορυβοῦσά τε καὶ θορυ-
λουμένη, καὶ συγγέουσα τὴν ἀνάγνωσιν ἀκαίριος καὶ
ἀπρσπέσι ῥήμασι, καὶ τὴν γαληνιαίαν τε καὶ ἡρεμιαίαν
κατάστασιν ἀφανίζουσα· κατασιγαζέσθω παρὰ τῆς
τραπέζαρτα· ἡσύχῃ παραίνεσει τε καὶ νοουθετήσει·
καὶ παυομένη μὲν ἐάσθω· ἐπιμένουσα δὲ, ἐξεγειρέ-
σθω τῆς τραπέζης καὶ ἀκουσα ὀρισμῷ τῆς καθη-
γουμένης· ἡ τις, εἰ βούλοιο, καὶ τὸ τῆς ἀτροφίας
ἐπιτίμιον αὐτῇ ἐπιθήσει, ἢ καὶ ἄλλως, ὡς δοκεῖ, σω-
φρονίσει.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Περὶ τοῦ ἐὰν τις περὶ προκαθηδρίας ἀμφισθητῇ.

Ἐὰν δὲ καὶ μέχρι τοσούτου ταῖς αἰραῖς τις ὑμῶν
ῥητισθεῖ τοῦ Πονηροῦ, ὥστε δόξης ματαλας φροντί-
ζειν καὶ προκαθηδρίας, καὶ προβάλλεσθαι πρὸς τοῦτο
ἢ χρονιωτέραν ἐν τῇ μονῇ διαγωγῆν, ἢ ἄλλην ἐνέρ-
γειαν· ὀπιανοῦν· ἐντέλλομαι ἐν Κυρίῳ τὸν ἔσχατον
αὐτῇ τόπον ἀποκληροῦν. Κἂν μὲν διορθωθεῖ, τῷ
Θεῷ χάρις· εἰ δὲ ἀδιόρθωτος μένοι, ἐκδιώκειν αὐτὴν
ἀπὸ τῆς μονῆς, ὅπως μὴ καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς τοιαύ-
της λύμης μεταδῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν τι παρ' ἀλλήλων.

Ἐν μέντοιγε τῷ ἀριστῶν, ἀλλήλαις οὐδαμῶς μετα-
δώσετε, οὔτε βρώματός τινος, οὔτε πόματος, ἀκρι-
γοῦν καὶ βανίδος τυχὸν μικρᾶς εἰς τὸ καταψύξει τὸ
κερασθὲν ποτήριον, καὶ ζέον πλέον τοῦ δέοντος. Ἄλλ'
ἢ δεομένη ταιούτου τινὸς μετ' εὐλαθείας ὅτι μάλιστα
πολλῆς καὶ σεμνότητος παρὰ τῆς καθηγουμένης τὸ
ἐνδόν αἰτήσεται. Κἂν μὲν τύχοι ταύτης ἐπινευού-
σης, κομίζεται τὸ κελυσθὲν· εἰ δὲ μὴ, συστελεῖ
ἑαυτὴν, καὶ καλεσθήσεται μετὰ σιωπῆς, εὐχαρι-
στοῦσα διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν. Οὕτως οὖν ἐστια-
θεῖσαι ἐγερωθήσεσθε ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ τὴν
τυπικὴν ἀκολουθίαν, καὶ τὴν εὐχὴν ἐκπληρώσασαι,
εἰς τὸ κοιμητήριον ἀπελεύσεσθε.

¹⁸ Psal. cxliν, 1.

A te, Deus meus, Rex meus ¹⁸, » quiete procedent ad
mensam. Et expleto psalmo, cum debito ordine se-
debunt, ut præfecta consessum ordinaverit, et sic
quæ apposita sunt cum gratiarum actione sument.
Fiatque de more lectio, sine tumultu et turba; sola
præfecta, si quid voluerit, loquente, sed demissa
voce, et quæ ipsi respondere debet demissiore voce
utetur, et paucis, quantum poterit, compositisque
verbis; ut summa quiete ad mensam facta, soli
lectioni attendatis, et ea quidem animas exhilaretis
et impinguetis, appositis vero corpus alatis.

B

CAPUT XLI.

*Quid agendum, si qua in refectorio immodeste se
gesserit.*

Si qua vero dum vos cibum sumetis perturbans
visa fuerit, et perturbata, tumultum movens, aut
commota, et confundens lectionem intempestivis et
indecentibus verbis, ac tranquillitatem, atque quiete-
tum statum tollens: tacere jubeatur a refectoraria,
leni adhortatione et monitione: et si quidem quie-
verit, sinatur; si autem perseveraverit, amoveatur
a mensa vel invita, jussu præfectæ, quæ si libue-
rit, abstinentiæ a cibo poenam ipsi imponet, vel
eam aliter, ut visum fuerit, castigabit.

C

CAPUT XLII.

Quid agendum, si qua de priori sede disputarit.

Si vero vestrum quæpiam eousque auris maligni
ventiletur, ut de inani gloria et priori consessu sol-
licita sit, et ea de causa prætendat, vel diuturnio-
rem in monasterio conversationem, aut aliud quod-
libet opus: jubeo in Domino ut ultimus ei locus
assignetur. Et si quidem se emendaverit, Deo sit
gratia; si vero obstinata manserit, expellatur e
monasterio, ne aliis ejusmodi labem communicet.

CAPUT XLIII.

Quod nihil ab invicem quærendum sit.

Inter prandendum ad invicem nullatenus imper-
tietis cibum quemlibet aut potum, ne quidem usque
ad stillam aquæ ad refrigerandum mixtum poculum,
plus quam oportet ebulliens. Sed quæ hujusmodi
quopiam indiget, cum maxima reverentia et hone-
state, a præfecta necessaria rem postulabit. Et si
illa annuente id obtinuerit, quod jussum est aufe-
ret: sin minus, seipsam cohibebit, et cum silentio
sedebit gratias agens propter Dei mandatum. Sic
igitur refectæ a mensa surgetis, typicoque officio
atque oratione expletis, ad dormitorium pergetis.

CAPUT XLIV.

Quòd quæ bene valent communem mensam detrectare nequeant, et de infirmis.

In hac autem communi vobis parata mensa, dum bene valebitis, nullo prætextu nullaque petitione admissa, refectionem sumetis; et nulla erit idonea occasio detrectandi conventum in commune refectorium. Quæ vero graviter ægrotant, et sic ut a lecto surgere aut tranquille dormire nequeant, sed turbas moveant et turbatæ sint; jussu præfectæ in peculiari cella, quiete et accuratiore obsequio donabuntur. Præfecta verò ægras diligentius quasi propria membra curabit; ipsisque ad victum congruentia tribuet, sollicitudinemque geret de alia carum recreatione.

CAPUT XLV.

Quod secunda fieri debeat refectio.

Postquam igitur moniales a mensa surrexerint, altera fiat refectio, appositis panibus et cibis, quantum in prima mensa appositi sunt, et reficiantur quæ ministravere. Neque liceat (quod in prima refectione statuere, memoria excidit) surgenti a mensa, quidpiam secum ex appositis, sive panem, sive quid aliud, tollere. Sed neque monacharum quædam pulmentum vel legumina, aut quidquam aliud secum sumere petat, sed in communi omnes reficiantur.

CAPUT XLVI.

De victu in diebus litaniarum, seu processionum.

Cibus vester in diebus processionum ad prandium erit, tertia quidem et quinta feria, Sabbato et Dominica, duo fercula aut tria, si præfectæ visum fuerit, ex piscibus et caseo. Secunda feria, duo vel tria ex leguminibus coctis cum oleo, et ex conchyliis, si reperiantur. Tetrade vero et Parasceve, seu quarta, et sexta feria, duo vel tria fercula ex leguminibus coctis cum oleo, et ex oleribus simili modo.

Si autem in ipsis feriis secunda, quarta et Parasceve a quibusdam Christi amantibus fiat consolatio, aut Domini solemnitas occurrat, sive quædam duodecim sanctorum apostolorum, vel insignium martyrum, seu pontificum; tunc pisces quoque comeditis, hoc curante præfecta; nisi quædam accedat ab aliis consolatio.

Potus vero vester in omnibus litaniarum diebus, erit cum majore hexagio: at ubi præfectæ visum fuerit, augebitur quantum ipsi libuerit. Ad cœnam autem eorundem dierum apponetur vobis panis cum oleribus secundum tempestatem, et modici fructus

Montfauconii notæ.

(41) *Παράκλησις*. Eodem fere sensu hic usurpatur, quo *consolatio* apud Latinos: hæc enim erat parva cœna monachis in solatium concessa. In hoc autem typico παράκλησις ut plurimum accipitur pro refectione extraordinaria, in qua pisces vel

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου εἶναι ταῖς ὑγιανούσαις τὴν κοινὴν τράπεζαν, καὶ περὶ νοσοῦσων.

Τούτην δὲ τὴν κοινὴν εὐτρεπισθεῖσαν ὑμῖν τράπεζαν, αἱ μὲν ὑγιαίνουσιν, ἀπροφάσιστον, καὶ ἀπαραιτήτου ἔξετε· καὶ οὐδεμία ἔσται πρόφασις ἱκανὴ πρὸς παραίτησιν τῆς εἰς τὸ κοινὸν ἐστισιτόριον συνελούσεως. Αἱ ἀσθενούσαι δὲ ἰσχυρῶς, καὶ οὕτως ὥστε μὴ δύνασθαι τῆς κλίνης ἐξανίστασθαι ἢ ἀταράχως ὑπνοῦν, ἀλλ' ἐνοχλοῦσαι, καὶ ἐνοχλούμεναι, κατὰ γνώμην τῆς καθηγουμένης; ἐν ἰδιάζοντι κελλίῳ τεύξονται ἀναπαύσεως, καὶ θεραπείας ἐπιμελεστέρας. Φροντιεῖ δὲ ἡ καθηγουμένη καὶ τῶν νοσοῦσων ἐπιμελέστερον, ὡς οἰκείων μελιῶν· καὶ παρέξει ταύταις τὰ κατάλληλα πρὸς διατροφήν, πρόνοιάν τε ποιήσεται καὶ τῆς ἄλλης αὐτῶν ἀναπαύσεως.

B

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Περὶ τοῦ καὶ δευτέραν γίνεσθαι ἐστιλιον.

Τοῖνον μετὰ τὸ τὰς μοναχὰς ἀναστῆναι τῆς τραπέζης, ἐστίαςιας δευτέρα γινέσθω ἄρτων τε παρατιθεμένων καὶ βρωμάτων, ὅσα ἐν τῇ πρώτῃ παρατίθεται τραπέζῃ. Καὶ ἐστιάσθωσαν αἱ διακονήσασαι. Μὴ ἐξέστω δὲ, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐστιάζει τυπωθῆναι διέλαθεν, ἀνισταμένη τῆς τραπέζης, αἶρειν τι μεθ' ἑαυτῆς ἐκ τῶν παρακειμένων, μήτε ἄρτον, μήθ' ἕτερον τι· ἀλλὰ μηδὲ τῶν μοναχῶν τις αἰτέτω μεθ' ἑαυτῆς λαβεῖν, ἢ μαγειρείαν, ἢ ὄσπριον, ἢ ἄλλο τι, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσαι ἐστιάσθωσαν.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Περὶ τῆς ἐν ταῖς λιταῖς ἡμέραις τροφῆς.

Ἡ δὲ τροφή ὑμῶν ἔσται ἐν ταῖς λιταῖς ἡμέραις κατὰ τὸ ἄριστον· Τρίτῃ μὲν, καὶ Πέμπτῃ, καὶ Σαββάτῳ, καὶ Κυριακῇ, ἐδέσματα δύο ἢ τρία, εἰ τῇ καθηγουμένη δοκοῖ, δι' ἰχθύων καὶ τυροῦ· ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ, δύο ἢ τρία δι' ὄσπριων ἐψητῶν σὺν ἐλαίῳ, καὶ ὄστρακοδέριμων, εἰ εὐρίσκοντο· τετράδι τε καὶ Παρασκευῇ δύο ἢ τρία ἐδέσματα δι' ὄσπριων ἐψητῶν σὺν ἐλαίῳ καὶ λαχάνων ὁμοίως.

Εἰ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς, τῇ δευτέρῃ, φημί, τετράδι τε, καὶ παρασκευῇ παρὰ τινῶν φιλοχρίστων γένηται παράκλησις (41), ἢ εορτὴ τύχη Δεσποτικῆ, ἢ τινος τῶν δώδεκα ἁγίων ἀποστόλων, ἢ τῶν ἐπισήμων μαρτύρων, ἢ ἱεραρχῶν, ἐσθίειν καὶ τότε ἰχθύας, αὐτῆς ἡγουμένης ταύτου φροντισούσης· εἰ μὴ τις ἐη [εἴη?] παρ' ἐτέρων παράκλησις.

Ἡ δὲ πόσις ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς λιταῖς ἡμέραις ἔσται μετὰ τοῦ μεζονος ἐξαγίου (42)· ὅτε δὲ τῇ προεστῶσῃ δόξει, καὶ ἐπαυξηθήσεται καθόσον αὐτῇ βουλητόν. Κατὰ δὲ τὸ δεῖπνον τῶν αὐτῶν ἡμερῶν παρατεθήσεται ὑμῖν ἄρτος, καὶ λάχανα τὰ κατὰ

conchyliâ apponebantur.

(42) Ἐξαγίου. Vulgo apud Græcos auctores vox hæc usu venit pro pondere sex unciarum, hic autem pro mensura.

καιρόν, καὶ ὀπωραὶ μικραὶ κατὰ γνώμην τῆς προ-
επιτάξεως. Τὸ δὲ τοῖ πόμα δοθῆσεται μετὰ τοῦ μελ-
ζονος ἑξαγίου.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Περὶ τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ τροφῆς.

Ταῦτα μὲν ἐν ταῖς λιταῖς ἡμέραις τοῦ ἐνιαυτοῦ.
Ἐν δὲ γε ταῖς τῶν ἁγίων Νηστειῶν οὐχ οὕτως. Καὶ
πρὸ γε τῶν ἄλλων, ἐν τῇ πρώτῃ καὶ μεγίστῃ, ἧς κατὰ
τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἑβδομάδος, ἡγουν
κατὰ τὴν δευτέραν, μήθ' ἱεροουργητόν, μήτε τρα-
πέζης φροντιστέον, ἢ βρώσεως ταῖς μέντοι ἐξῆς
ἡμέραις τῆς τοιαύτης ἑβδομάδος, καὶ τράπεζαν πα-
ραθετόν, καὶ βρώσεως τὴν αἰρουμένην μεταληπτέον,
ἧτις δὲ ἔσται ἐξ ὀσπρίων διαβρόχων ὕδατι, καὶ
ὠμῶν τινῶν λαγάνων, ἰσως καὶ ὀπωρῶν. Πόμα δὲ
πίεσθε θερμὸν ὕδωρ κυμίνῳ συνηρτυμένον (43). Ἐν
μέντοι τῇ Παρασκευῇ ἐψητά τινὰ βρωτέον ὑμῖν
ἐδέσματα δύο, τὸ μὲν ἐν μετὰ ἐλαίου, τὸ δὲ ἕτερον
χωρὶς ἐλαίου· καὶ οἶνον ποτέον μετὰ τοῦ μελζονος
ἑξαγίου διδόμενον, διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου μεγα-
λομάρτυρος Θεοδώρου (44), ἧ ἢ προσετώσα ὀφείλει
ἐπιτελεῖν χρεωστικῶς, καὶ παρακαλεῖν ὑμᾶς κατὰ
τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν, καὶ ὀστρακοδέρμοις τὴν
ἀδελφότητα ἐστιῶν. Εἰ δὲ παρὰ τινος τῶν φιλοχρί-
στων παράκλησις γένο·το, καὶ δι' ἰχθύων ἐστιαθῆ-
σεσθε.

Ἡ μὲν δὲ [J. δὴ] πρώτη ἑβδομάς τῆς ἁγίας καὶ
μεγάλης Τεσσαρακοστῆς οὕτως ὑμῖν ἀνυέσθω· τοῖς
δὲ Σάββασιν πᾶσι, καὶ ταῖς Κυριακαῖς τῆς αὐτῆς
ἁγίας νηστείας, τρία παρατιθέσθω ὑμῖν ἐδέσματα
μαγειρευτὰ μετέχοντα ἐλαίου. Διδόσθω δὲ καὶ εἰς
πᾶσι τὸ σὺνηθὲς μέγα κρασοβόλιον, τὸ δ' αὐτὸ γινέσθω
καὶ τῇ τετράδι τῆς μεσονηστείου, καὶ τῇ πέμπτῃ
τοῦ μεγάλου Κανόνος. Ταῖς δὲ γε τρίταις καὶ πέμ-
πταις ταῖς; ἄλλαις, δύο μὲν ὑμῖν ἐδέσματα παρατε-
θῆσονται μαγειρευτὰ, ἀμφοτέρω ἐλαίου μετέχοντα·
εἷς δὲ τῷ ἐλάττονι ἑξαγίῳ μετρούμενος. Τὰς μέν-
τοι δευτέρας δύο ἐδέσματα μαγειρευτὰ παρατεθῆ-
σονται· ὧν τὸ ἐν μετὰ ἐλαίου, τὸ δὲ ἕτερον ἐλαίου
ἀμέτοχον. Καὶ οἶνος δὲ τῷ ἐλάττονι ἑξαγίῳ μετρού-
μενος; ὅπερ ἐστὶ τοῦ μελζονος τὸ ἡμισυ. Τὰς δὲ
τετράδας καὶ παρασκευὰς δύο ἐδέσματα μαγειρευτὰ
μὲν, ἐλαίου δὲ ἀμέτοχα· καὶ ἡ πόσις οἶνος τῷ ἐλάτ-
τονι ἑξαγίῳ μετρούμενος.

Εἰ δὲ ἐν δευτέρῃ τινί, ἢ τρίτῃ, ἢ πέμπτῃ, ἢ Σαβ-
βάτῳ, ἢ Κυριακῇ τύχῃ τὴν μνήμην συνδραμεῖν τῆς
εὐρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (45),
ἢ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, ἢ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐ-
αγγελισμοῦ, καὶ δι' ἰχθύων ἐστιατέον, καὶ οἶνον

Montfauconii notæ.

(43) Ὑδωρ κυμίνῳ συνηρτυμένον. Aqua cu-
mino condita, qua non soli Græci monachi et mo-
niales, sed et Latini utebantur, ut videre est in
Regula Magistri, cap. 43, ubi de Quadragesima
agens, hæc habet: *Firmis vero, vel suo voto ab-
stinentibus, mista salibus cum cumino vel apii semine
calida aqua misceatur.* Vide notam Hugonis Me-
nardii nostri in hunc locum, *Concord. Regul.* p. 841.

(44) Θεόδωρον. Is erat sanctus Theodorus tyro,
cujus solemnitas 17 Februarii occurrit; ac præter

A juxta præfectæ sententiam. Potus vero dabitur cum
majore hexagio.

CAPUT XLVII.

De victu in magna Quadragesima.

Hæc quidem in diebus processionum anni. In
sacrorum vero jejuniorum diebus, non sic. Et ante
alia in primo et maximo jejunio, cujus prima die
primæ hebdomadis, nempe feria secunda, neque
sacrificandum, neque de mensa aut cibo curandum
est: diebus vero sequentibus hujus hebdomadis
mensa apponenda est, et cibum sumet quæ voluerit,
nempe legumina aqua inadefacta, necnon cruda
quædam olera, vel forte fructus. In potum vero bi-
betis aquam calidam cumino conditam. In Para-
sceve tamen cocta quædam vobis comedenda sunt,
nimirum fercula duo, unum quidem cum oleo,
aliud vero absque oleo; vinumque bibendum cum
majori hexagio datum, ob festum sancti magni mar-
tyris Theodori, quod cum debito ritu præfectam
celebrare oportet, et consolari vos in die Sabbati,
sororesque conchyliis excipere. Si vero a quodam
ex Christo devotis consolatio accedet, pisces quo-
que comedetis.

Prima itaque hebdomas sanctæ et magnæ Qua-
dragesimæ sic a vobis exigetur. Sabbatis autem
omnibus, et Dominicis ejusdem sancti jejunii, tria
apponentur vobis cocta fercula, oleo condita. Detur
autem in potum solitum magnum crasobolium seu
cyathus. Idipsum fiat tetrade sive feria quarta medii
jejunii, et feria quinta magni Canonis. Tertiis vero
et quintis feriis reliquis, duo quidem vobis fercula
cocta apponentur, ambo oleo condita; vinum vero
minoris hexagii mensura. Feriis autem secundis
duo fercula cocta apponentur, quorum unum cum
oleo, alterum vero absque oleo; et vinum mensura
minoris hexagii, quod est majoris media pars. Feriis
quartis et Parascevis, duo fercula, cocta quidem,
sed oleo non condita: in potum autem, vinum mi-
noris hexagii mensura.

Si vero cum quadam feria secunda, sive tertia,
sive quinta, vel Sabbato, vel Dominica concurrerit
memoria Inventionis venerandi capitis Præcurso-
ris, aut sanctorum Quadraginta, sive festi Annun-
tiationis; et pisces comedendi sunt, et vinum dan-

hanc solemnitatem, memoria ejusdem sancti quot-
annis recolebat. Sabbato primo Quadragesimæ,
ob magnum miraculum ab ipso eadem die editum,
de quo fusius Triodion Græc. In ejus sancti hono-
rem, non modo die Sabbati quo ejus memoria re-
colebatur, sed et feria sexta præcedenti jejunii
rigorem relaxare jubentur moniales.

(45) Duplex Inventio capitis sancti Joannis Ba-
ptistæ celebrabatur 24 Febr. Vide *Mena* et eru-
ditiss. Gangium.

dum est mensura magni hexagii : sive pisces domus sumptibus in obsonium dentur, sive consolatio a Christi amatoribus mittatur. Si quam vere memoratarum solemnitatum in aliqua dierum primæ hebdomadis celebrari contingat, perinde atque in tertiis et quintis feriis aliarum hebdomadam sanctæ Quadragesimæ cibi comedendi sunt; vinum autem dandum majoris hexagii mensura. In aliis itaque omnibus sanctis Quadragesimæ diebus, nullatenus licebit vobis pisces comedere, nisi forte consolatio a quopiam missa fuerit Sabbato, aut Dominica.

Adveniente autem Annuntiationis festo, splendide pro viribus celebrandum est, piscesque comedendi sunt, domus sumptibus in obsonium comparati vinumque bibendum mensura majoris hexagii. Pisces autem in sancta illa solemnitate comedetis, ut dictum est, nisi in sancta et magna hebdomade occurrerit : tunc enim solis conchylis utimini, seu potius consolationem accipietis ob solemnitatem. Nam tres dies illius hebdomadis, secundam scilicet, tertiam et quartam feriam, vos exigere par est, quibusdam leguminibus madefactis, oleribus crudis, et fructibus forte obviis, contentas, cum calido cuminato potu. Si vero dictum Annuntiationis festum cum secunda aut tertia feria sauctæ et magnæ hebdomadæ concurrerit, vel cum magna quinta feria, solis conchylis utimini : si autem cum magna feria quarta, Parasceve, vel ipso magno Sabbato; in magna quidem feria quarta et magna Parasceve, legumina quædam cocta et olera cum oleo vobis sufficient : viniq; sumetis majus hexagium. In sancto autem Sabbato absit omnis cura animum distrahens : ob festum namque illud non solvetis jejunium magni Sabbati, in quo solo omnibus abstinentum esse canonice accepimus; sed potius servanda divinatorum Patrum statuta, ac in ipsis pro viribus, juxta Theologum Gregorium, aliud omne bonum vobis efficiendum est. « Etenim, inquit (46), illud est festum agere, menti nostræ aliquid eorum thesaurizare, quæ stabilia sunt et retinentur non autem suffugiunt et dilabuntur, leviterque sensum demulcent, ut plurimum autem nocent, meo quidem judicio. » Et rursus : « Sufficit corpori malitia sua; quid flammæ ampliore materia opus est, aut belluæ copiosiore cibo, ut effrenatior reddatur, et ratiocinio violentior? quocirca nobis spiritualiter feriandum est. »

In sancta igitur et magna quinta feria, quando non celebramus Annuntiationem, sicut in tertiis et quintis feriis reliquarum hebdomadam, Quadragesimæ reflectionem sumetis, quantum ad fercula; vinum vero mensura majoris hexagii. In sancta autem Parasceve, nisi prius memorata immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ solemnitas cum ea concurrerit, nihil omnino coquendum est; oleribus

μεταδοτέον τῷ μείζονι ἑξαγίῳ, ἢ οἰκοθεν ὀψωνιζομένων τῶν ἰχθύων, ἢ παρακλήσεως στελλομένης παρὰ τῶν φιλοχρίστων. Εἰ δέ τις τῶν εἰρημένων ἑορτῶν, ἐν μιᾷ τῶν τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἡμερῶν τύχῃ τελείσθαι, ἐπίσης ταῖς τρίταις καὶ πέμπταις τῶν ἄλλων ἑβδομάδων τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἐστιατέον ἐν βρώμασιν, οἴνου δὲ μεταδοτέον τῷ μείζονι ἑξαγίῳ. Τὰς ἄλλας τοῖνον πάσας ἁγίας ἡμέρας τῆς Τεσσαρακοστῆς, οὐκ ἐξέσται ὑμῖν ἰχθυοφαγεῖν τὸ σύνολον, εἰ μὴ παράκλησις ἰσως πεμφθεῖα παρὰ τινος ἐν Σαββάτῳ, ἢ Κυριακῇ.

Τῆς ἑορτῆς δὲ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπιστάτης, λαμπρῶς ἑορταστέον εἰς δύνανται, καὶ ἰχθύων μεταληπτέον, οἰκοθεν ὀψωνιζομένων, καὶ οἴνου ποτέον διὰ τοῦ μείζονος ἑξαγίου. Ἰχθυοφαγήσετε δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ ἑορτῇ, ὡς εἰρηται, ἐὰν μὴ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἑβδομάδι συνδράμῃ· τότε γὰρ τοῖς ὀστρακοδέμοις χρήσεσθε μόνοις, μᾶλλον δὲ παρακληθήσεσθε, διὰ τὴν ἑορτὴν. Ἐπιτὰς τρεῖς ἡμέρας ταύτης τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν δευτέρα, τρίτη, καὶ τετράδι διαγίγειν εἰκόδς, τισὶν ὀσπρίοις διαδρόχοις, καὶ λαχάνοις ὤμοις, καὶ ὀπώραις ταῖς παρατυχούσαις ἀρκούμεναι, καὶ τῷ κυμινάτῳ θερμῷ πόματι. Εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλῃς ἑβδομάδος συνδράμῃ ἢ προδὴλωθεῖσα ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἢ τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, τοῖς ὀστρακοδέμοις χρήσεσθε μόνοις· εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ τετράδι, καὶ Παρασκευῇ, ἢ καὶ αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, τῇ μὲν μεγάλῃ τετράδι, καὶ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ ὀσπρίοις τιτὸν ἐψητοῖς, καὶ λαχάνοις σὺν ἑλαίῳ, ἀρκεσθήσεσθε· μεταληπτέον δὲ καὶ οἴνου τῷ μείζονι ἑξαγίῳ. Ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ Σαββάτῳ, ἀπίστῳ πᾶσα μέριμνα περισπασμῶν ἐμποιοῦσα. Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἑορτὴν καταλύσετε τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου νηστείαν, ᾧ μόνῳ νηστεύειν ἀπὸ πάντων κανονικῶς παρελάβομεν. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τηρητέον τὰς τῶν θείων Πατέρων διατάξεις, καὶ ἐργαστέον ὑμῖν ὡς δυνατὸν, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, πᾶν ἕτερον ἐν αὐταῖς ἀγαθόν. « Καὶ γὰρ, » φησί, « τοῦτό ἐστι τὸ ἑορτάζειν, ἡμῶν ψυχῇ τι θησαυρίζειν τῶν ἐσώτων καὶ κρατουμένων, ἀλλὰ μὴ τῶν ὑποχωρούντων καὶ λυομένων, καὶ μικρὰ σαίνόντων τὴν αἴσθησιν, τὰ πλεῖστα δὲ βλαπτόντων κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον. » Καὶ πάλιν· « Ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ· τί δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, ἢ τῷ θηρίῳ δαψιλεστέρως τροφῆς, ἵνα μᾶλλον δυσκάθεκτον γένηται, καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαίωτερον; Διὰ ταῦτα γούν ἑορταστέον πνευματικῶς. »

Τῇ τοῖνον ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, ὅτε μὴ ἑορτάζομεν τὸν Εὐαγγελισμὸν, κατὰ τὰς τρίτας καὶ πέμπτας τῶν λοιπῶν ἑβδομάδων τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἢ ἐστίας ἐσται ὑμῖν ἐν τοῖς ἐδέσμασιν· ὁ δὲ οἴνος τῷ μείζονι ἑξαγίῳ. Τῇ μὲντοι ἁγίᾳ Παρασκευῇ, εἰ μὴ ἢ προλεχθεῖσα ἑορτὴ τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου συνδράμῃ, οὐδόλως μαγερευτέον· λαχάνων δὲ τινων ὤμων, καὶ ἑπωρῶν μεταληπτέον·

Montfauconii notæ.

(46) Orat. 41 in Pentecost.

καὶ οἴνου τῷ μείζονι δεδομένου ἐξαγίω, διὰ τὸν ἐκ Α

autem quibusdam crudis, et fructibus refectio sumenda est; et vinum cum majore hexagio dandum, ob vigiliarum laborem.

Ἐν δὲ τῷ ἀγίῳ Σαββάτῳ ἀπέστω πᾶσα μέριμνα περισπασμὸν ἐμποιοῦσα· μόνος δὲ διακλυσμὸς (47) γινέσθω κατὰ τὸ ἔθος, καὶ ἡ τῆς παναχαράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου συνδράμη ἑορτῆ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον ἢ ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ διαίτα τῶν τροφῶν ὑμῶν ἐχέτω, τῆς περὶ τῶν ἀσθενουσῶν φροντίδος, τῇ διακρίσει τῆς προσετώσης ἀνατεθείτης· τὰ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων αὐτίκα δὴ τυπωθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

Περὶ τῆς ἐν τῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Τεσσαρακοστῇ (48), καὶ τῶν Χριστοῦ Γενεθλίων τρώφης.

Μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν τῶν τε ὥρων, καὶ τῆς θαλάσσης λειτουργίας, ὡς τὸ Συναξάριον διέξεισι, καλεῖτω ὑμᾶς ἡ τράπεζα κατὰ τὸν ἄνω διαταγέντα τύπον ἐδόδοις ὥρας ἐνισταμένης, ἐν ἣ κατὰ μὲν τὴν δευτέραν, τετράδα, καὶ Παρασκευὴν, δύο ἐδέσματα ὑμῶν σὺν ἐλαίῳ ἐψητὰ ἐπιθέσθω, καὶ οἶνος πινέσθω διὰ τοῦ μείζονος ἐξαγίου. Κατὰ δὲ τὰς τρίτας, καὶ τὰς πέμπτας, δύο ἢ τρία ὁμοια ἐδέσματα, καθὼς ἡ προσετώσα θελήσει. Τὰ δὲ Σάββατα, καὶ τὰς Κυριακάς, καὶ ἰχθύων μεταληπτέον οἰκοθεν παρεχόμενων, εἰ μὴ διάκρισις (49) παρὰ τίνος στέλλοιτο. Καὶ οἶνος δὲ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἡμέραις, ὁ μετὰ τοῦ μείζονος ἔσται ἐξαγίου. Ἀλλὰ καὶ δεῖπνος [Ἰσ. δεῖπνον, *quoniam alibi reperitur δεῖπνος*] ἐν ἀπάσαις παρατιθέσθω ἄρτου, καὶ λαχάων ὠμῶν καὶ ὀπωρῶν, τῶν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνων, καὶ οἶνος ὁ τοῦ μείζονος ἐξαγίου, διὰ τὸ καυσῶδες καὶ ξηραντικὸν τοῦ καιροῦ. Ἄν δὲ τις ἴη τότε ἰχθύων, εὐχαριστοῦσας.

Καὶ ἡ τῶν ἁγίων δὲ τοῦ Χριστοῦ Γενεθλίων Τεσσαρακοστῆ, ὁμοία ἔσται τῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τε ταῖς βρώσεσι, καὶ ταῖς πόσει· καὶ ἡ ἀκολουθία ἔσται πᾶσα κατὰ τὸ Συναξάριον. Δυσὶ δὲ τύποις· μόνους ἢ ἐν ταύτῃ τῇ Τεσσαρακοστῇ διαίτα τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων παραλλάττειν ὀφείλει· τῷ τε ἅπασι ἐστιθεῖσθαι (ἐννάτη γὰρ ὥρα τὴν ἐστίασιν ὑμῶν παραθήσει, νηστείας ἀγομένης. Νηστεία δὲ εἴη πάντως, ὅποτε τὸ, « Θεὸς Κύριος, » ἐν τῷ ὄρθρῳ μὴ ψάλλοιτο· ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις δεῖπνου βραχέως παρατιθεμένου ὑμῶν διὰ τὸ ἄριστον μὴ κατὰ τὴν ἐννάτην ὥραν γίνεσθαι, ἀλλὰ ταχύτερον), καὶ τῷ οἴνῳ δίδεσθαι τῷ ἐλάττονι κρασοβολίῳ ἐν τῷ δεῖπνῳ ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς δεῖπνεῖν συγκεχώ-

At in sancto Sabbato absit omnis cura animum distrahens: solumque dilutum de more fiat; quamvis immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ Annuntiationis festum concurrerit. Ea victus ratione in sancta et magna Quadragesima utemini; infirmarum cura præfectæ discretioni reposita. De sanctorum apostolorum (Quadragesima) illico statuitur.

CAPUT XLVIII.

De victu in Quadragesima sanctorum apostolorum et Christi Natalitiorum.

Postquam totum officium Horarum et divinæ liturgiæ expleveritis, ut Synaxarium narrat, advocet vos mensa, juxta superius statutam formam, instante septima hora: ubi secunda quidem, quarta feria et Parasceve, duo fercula cum oleo cocta comedetis; vinumque bibetis magni hexagii mensura. Tertius vero et quintus feriis, duo vel tria similia fercula, ut præfecta voluerit. Sabbatis autem et Dominicis pisces quoque edendi sunt domus sumptibus appositi, nisi discretio a quopiam mittatur, et vinum cunctis diebus cum majore hexagio dabitur. Sed et cœna quotidie apponatur, nempe panis, olera cruda, et fructus illius tempestatis, vinumque mensura majoris hexagii, propter æstum et siccitatem temporis. Si qua vero accedat consolatio, aliis quoque diebus pisces comedetis gratias agentes.

παράκλησις, καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἡμερᾷ μεταληπτέον καὶ

Quadragesima quoque Christi Natalitiorum similis erit Quadragesimæ sanctorum Apostolorum, quoad cibum et potum, totumque officium fiet juxta Synaxarium. His duobus duntaxat differet hujus Quadragesimæ victus, a victu Quadragesimæ sanctorum Apostolorum; quod semel comedatur, nona enim hora vobis refectio apponet, dum jejunatur (jejunium vero semper servabitur, ubi, « Deus Dominus, » in Matutino non psalletur: aliis diebus modica cœna apponetur vobis, eo quod prandium, non hora nona, sed citius sumptum fuerit): et quod vinum detur minoris crasobolii seu cyathi mensura ad cœnam, quibus diebus cœnare concessum est. In festo autem Ingressus Deiparæ in San-

Montfauconii notæ.

(47) Διακλυσμὸς, quid sit, his Triodii verbis indicatur in Officio Sabbati sancti: Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν οὐκ ἐξεργόμεθα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καθήμεθα ἐν ταῖς τόποις ἡμῶν, καὶ εἰσερχεται ὁ κελάρης, καὶ ἐπιβίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς ἀνὰ κλάσματος ἄρτου, καὶ ἀνὰ ἐξ ἰσθάδων, ἢ φοινίκων, καὶ ἀπὸ ἐνὸς κρασοβολίου οἴνου, ἡμῶν δὲ διακλυσμένων. Id est: Post dimissionem non egredimur ex ecclesia, sed in locis nostris sedemus; et ingreditur cellarites, datque fratribus singulis frustum panis, sex caricas, vel sex dactylos, et ex uno vini crasobolio n. b. s.

vero dilutis, etc. De διακλυτῶ item, in typico sancti Sabæ, et alibi sepe.

(48) Quadragesima sanctorum Apostolorum observabatur a diebus Pentecostes exclusive ad festum sanctorum apostolorum Petri et Pauli. Quadragesima vero Christi Natalitiorum a decima quinta Novembris ad Christi Natalitatem. Quartam addebant plurimi Quadragesimam ante Dormitionem Deiparæ.

(49) Διάκρισις eodem omnino sensu usurpatur, quo supra παράκλησις.

cta sanctorum piscibus vescemini, etsi nullus obtulerit; aliis vero diebus, ubi a quopiam oblatis fuerint.

CAPUT XLIX.

Quod clam comedendum non sit.

Iis quæ ad victum spectant sic vobis constitutis, suademus, ut a furtivo esu et potu abstinere, illamque tota virtute fugiatis: illud semper in mente versantes, quod ab initio esus inobsequens nos morti subegit, nosque a paradisi habitatione privavit, maligno malorumque auctore diabolo, ipsum inducente, qui ab illo tempore usque ad præsens, non cessat iis qui bellum contra ipsum susceperint, antiquissimum telum, furtivam scilicet et prohibitam degustationem cibi alicujus vel potus, objicere, et non solum objicere, sed etiam patrocinari furtivæ degustationi, dicens, eam rem esse secundum naturam, et culpa vacare. Vos vero ejus cogitationes ne ignoretis, ad finem consilii respicientes, quia transgressio præcepti est.

CAPUT L.

De paupertate.

Ut igitur talem maligni haqueum facile transiliatis extremam vobis paupertatem præcipimus, quæ maxime prodesse potest: quam servantes, sine labore furtivi esus vel potus periculum effugeritis; qui enim nihil habet, quidnam gustaverit? Summæ igitur paupertati operam date, non tantum in pecuniis usque ad obolum, sed et in cibo et potu usque ad minimum quodlibet. Quo enim hujusmodi nostrum præceptum non violetur, hortamur præfectam ut quoties, et quando voluerit, vos perlustret, et nihil plus habere sinat, quam a cœnobitica regula concedatur.

CAPUT LI.

Quod non debeant moniales ob typici de cœnobitico instituto præcepta, animo deficere.

Ob hujusmodi nostra præcepta, et admonitiones, par est vos non solum animo non deficere, neque gravari, sed etiam gaudere et exsultare; quod omni cura soluta, unum opus absque distractione habeatis, curam scilicet, et sollicitudinem spiritualis salutis. Mensam enim communem vobis paravimus nulla re necessaria indigentem, a qua, nulla causa vel prætextu abesse poteritis, nullo modo eam detrectantes; etsi quoque aliqua diceret, se exercitationis gratia a communi mensa velle abesse. Attamen licet præsentem, ex singulis quæ apponuntur gustare quidem, juxta magnum Basilium (51)

Montfauconii notæ.

(50) *Eis τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εισόδου.* Festum Ingressus Deiparæ in Sancta sanctorum, est festum Presentationis, in quo Deipara ingressa est in

Αρηται. Ἐν δὲ γε τῇ ἐρωτῇ τῆς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εισόδου (50) τῆς Θεοτόκου, καὶ ἰχθῦσι τραφήσεσθε κἀν μηδεὶς προσενέγκοι· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ὅτε παρὰ τινος προσενεχθεῖεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ.

Περὶ τοῦ μὴ λαθροφαγεῖν.

Τῶν μὲν οὖν κατὰ τὴν τροφήν οὕτως ὑμῖν διατυπωθέντων, καὶ ἀποχὴν λαθραίας βρώσεως τε καὶ πόσεως εἰσηγούμεθα· καὶ φεύγετε ταύτην ἐπίση δύναμις· ἐκείνη διὰ παντὸς φέρουσαι κατὰ νοῦν, ὅτι καὶ κατ' ἀρχὰς βρώσις ἡμᾶς ὑπήγαγε τῷ θανάτῳ παρήκοος, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς ἀπιστέρησε, τοῦ πονηροῦ καὶ ἀρχεκάκου δαίμονος αὐτὴν εἰσηγησαμένου· ὅστις ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρι τοῦ νῦν, οὐ καύεται τοῖς τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον ἀναδεξαμένοις, ὡς ἀρχαῖον ὄπλον τὴν λαθραίαν καὶ ἀπηγορευμένην γεῦσιν βρωτοῦ τινος ἢ ποτοῦ προβαλλόμενος, καὶ μὴ μόνον προβαλλόμενος, ἀλλὰ καὶ συνηγορῶν τῇ λαθραίᾳ γεύσει, καὶ κατὰ φύσιν εἶναι λέγων τὸ πρᾶγμα καὶ ἀναίτιατον. Ὑμεῖς δὲ μὴ ἀγνοήσητε αὐτοῦ τὰ νοήματα, πρὸς τὸ τέλος τῆς συμβουλῆς ἀφορῶσαι, ὅτι παρὰ τὴν εἰρηναίαν ἐστὶν ἐντολή.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Περὶ ἀκτησίας.

Ἴνα γοῦν τὴν τοιαύτην παγίδα τοῦ Πονηροῦ ἐχέρως ὑπερβαίητε, ἀκτησίαν ἐσχάτην ἡμεῖς ὑμῖν ἐπιτάττομεν, τὰ μέγιστα συμβαλέσθαι δυναμένην· ἢ φυλάττουσαι, ἀμογητὶ τὸν τῆς λαθροφραγοσίας διαδιδράσκοντες κίνδυνον· ὁ γὰρ ἔχων μηδὲν, τίνοσ ἂν γεύσοιτο; Ἄκραν τοιγαροῦν ἀκτησίαν ἀσκήσατε, οὐκ ἐν χρήμασι μόνον μέχρι καὶ ὀβολοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν βρώμασι τε καὶ πόμασι μέχρι τοῦ ἐλαχίστου. Ὅστε γὰρ μὴ παραβαίνεσθαι τὴν τοιαύτην ἐντολήν ἡμῶν, καὶ τῇ προσετώσῃ εἰσηγούμεθα, ὁσάκις, καὶ δε βούλοιο διερευνᾶν ὑμᾶς, καὶ μηδὲν πλέον ἔχειν ἔφν τῶν παρὰ τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνος συγχωρουμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς μοναχὰς ἐπὶ ταῖς τοῦ τυπικοῦ ὑποθήκαις περὶ τῆς κοινοβιακῆς διαγωγῆς ἀθυμεῖν.

Ταῖς τοιαύταις ἡμῶν ὑποθήκαις καὶ εἰσηγήσειν οὐ μόνον μὴ ἀθυμεῖν ὑμᾶς, μηδ' ἀχθεσθαι, ἀλλὰ καὶ χαίρειν καὶ ἀγαλλιάσθαι εἰκός· ὅτι πάσης ἀπολελυμένοι φροντίδος, ἐν ἔργον ἀπερίσπαστον ἔξετε τὴν τῆς πνευματικῆς σωτηρίας φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν. Τράπεζάν τε γὰρ κοινήν ὑμῖν ἤτοιμάσαμεν οὐδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐπιθεῖν· ἢ καὶ ἔξετε μέχρι παντὸς ἀπαραιτήτων τε καὶ ἀπροφάσιστον, κατ' οὐδέν τι τρόπον αὐτὴν παραιτούμεναι. Κἀν γὰρ δι' ἀσκησιν λέγει τις ἐθέλειν τῆς κοινῆς τραπέζης ἀπολιμπάνεσθαι, ἀλλ' ἔξον καὶ παρούση γενέσθαι μὲν ἐκάστου τῶν παρατιθεμένων, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον.

templum.

(51) Basil. Reg. fusius disputatarum ἐρωτήσεται 18.

Ὅπερ καὶ τὸν ἐπιγινόμενον τῇ νηστείᾳ καταβάλ-
λειν εἴθε τῦπον· μὴ ἐσθίειν δὲ, ὡς εἶναι μόνην
εὐπαράδεκτον αἰτίαν εἰς ἀπόλειψιν τῆς κοινῆς ἐστιά-
σεως, νόσον τῇ προεστύτῃ τῆς μονῆς οὐκ ἀγνοου-
μένην.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

*Περὶ τοῦ πᾶσαν τὴν διοίκησιν τῶν μοναζουσῶν
ἀπὸ τῶν εἰσόδων γίνεσθαι τῆς μονῆς.*

Καὶ ἄμφια δὲ καὶ περιβλήματα, καὶ σκεπάσματα,
καὶ τὴν λοιπὴν χρεῖαν ἀπὸ τῶν ἀφορισθεισῶν τῇ
μονῇ προσόδων γίνεσθαι ὑμῖν διορίζομαι, κατὰ τὸν
προσῆκοντα καιρὸν προεξωνόμενα καὶ ἀπαιθόμενα·
προσῆκων δὲ καιρὸς, καθ' ὃν οὐκ ἐπιλείπουσι τὰ
τοιαῦτα εἶδη, ἀλλὰ καὶ εὐρίσκονται δαψιλέστερα,
καὶ πιπράσκονται εὐωνότερα. Καὶ ἀπλῶς πᾶσιν
ἰμῶν τὴν ἀναγκαίαν διοίκησιν, ἵνα μὴ τὰ καθ'
ἕκαστον ἀπαριθμῶμαι, ἀπὸ τῆς μονῆς γίνεσθαι δια-
τάττομαι. Καὶ ἔσται οὕτω ταῦτα γινόμενα· ὥστε
τὸ τοῦ κοινοβίου ὄνομα ἐπαληθεύειν, ἀλλὰ μὴ χω-
λεύειν τῇ τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου μονῇ. Ἔσον-
ται δὲ πάντως καὶ φροντιστὰς τούτων, καὶ ἐπιμελη-
ταὶ παρὰ τῆς καθηγουμένης προϊστάμεναι, καὶ
φροντίζουσαι μὴ μόνον τὰ καινὰ μὴ καταβλάπτε-
σθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ πεπονηκότα ἐπισκευάζεσθαι.
Ταῦτα οὕτω διαταττόμεθα γίνεσθαι, ὥστε πάσης βιωτικῆς φροντίδος ὑμᾶς μένειν ἀπληγαγμένας, καὶ
διηνεχῆς ἔργον ἔχειν, ἐκυτῶν τε καὶ ἡμῶν ὑπερέχεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

*Περὶ τοῦ μὴ ἐξωμονιτιδας, ἢ καταπεμπτάς προσ-
δέχεσθαι ἐν τῇ μονῇ.*

Ἐξωμονιτιδας δὲ ἢ καταπεμπτάς οὕτε εἶναι,
οὕτε ὀνομάζεσθαι βούλομαι. Ταύτη τοι καὶ διατά-
τομαι ἐξωμονίτιν μηδαμῶς προσδέχεσθαι, καὶ περι-
φανοῦς εἶη τύχης, καὶν περιουσίας εὐποροίῃ πολλῆς
κάντεῦθεν προσαγωγῆν τινα περιττὴν τε καὶ δαψι-
λῆ, ἢ προσφέρῃ, ἢ ἐπαγγέλλῃται, ὑπὲρ τοῦ ῥητά
τινα κομίζεσθαι σιτηρέσια· ἀθέτησι γὰρ τὸ τοιοῦ-
τόν ἐστι τῆς ἡμετέρας καὶ γνώμης, καὶ διατάξεως.
Προεὶ καὶ γὰρ, καὶ δόσεως ἄνευ ἡστίνοσούν ταῖς
τὴν κοινοβιακὴν ἀσπαζομέναις διαγωγῆν, καὶ μηδὲν
πλέον παρὰ τὰ παρ' ἡμῶν διατεταγμένα ἔχειν ἢ
λαμβάνειν ἐπιζητούσαις, τὰς τῆς μονῆς πύλας ἡν-
οίξμεν. Δόσιν δὲ ἐπὶ ῥητοῖς τισὶ γινομένην, καὶ τὰ
παρ' ἡμῶν διατεταγμένα παραχαράττουσαν οὐδα-
μῶς προσιέμεθα.

Καταπεμπτὴν δὲ τίς ἂν εἰς ἐλευθέραν μονὴν
παραπέμψει, καὶ μόνῃ τῇ κραταιᾷ χειρὶ τῆς κεχα-
ριτωμένης Θεοτόκου ἀνατεθείσάν τε, καὶ πιστευθεί-
σαν, καὶ ταύτην ἔχουσαν ἐκδικητὴν; Τίς δ' ἂν ἐθε-
λήσῃ τὴν πανάμωμον ἑαυτῷ ἐκπολεμῶσαι τοῦ Λόγου
Μητέρα ἀνθρώπων φθαρτῶ χαρίζομενος; Μηδεὶς
τοῦτο βουλῆθε ποτὲ, μηδ' οὕτως φρονήσοι κακῶς.
Τῷ μὲν γὰρ συντηροῦντι τὰ δόξαντα τοῖς προσενεγ-
χοῦσι Θεῷ, μισθός ἐστιν οὐ μικρὸς ἀποκείμενος,
τοῖς ἀθετεῖν δὲ καὶ παραχαράττειν πειρωμένοις,
αἰώνιος ἡτοίμασται κόλασις.

A (quod et superbiam quæ inter jejunandum oritur
deijcere solent) nec tamen comedere; ut sola causa
admittenda, ad deserendum communem mensam,
sit morbus monasterii præfectæ non ignotus.

CAPUT LIK.

*Quod omnes expensæ monialium ex monasterii redi-
tibus fieri debeant.*

Indumenta, amictus, velamina et reliqua necessa-
ria, ex assignatis monasterio proventibus dari vobis
definio: quæ congruo tempore prius empta, et re-
condita esse debent: congruum vero tempus est, quo
tales species non deficiunt, sed et copiose reperiu-
tur et viliori pretio emuntur. Et summam ne sin-
gula enumerem, omnes necessarios vestros sumptus
a monasterio fieri præcipio. Et hæc ita se habebunt,
ut cænobii nomen vere conveniat gratia plenæ
Deiparæ monasterio, et non claudicet. Horum au-
tem sollicitæ curatrices, et custodes erunt quæ a
præfecta instituentur; et curabunt, non solum ut
nova detrimento non afficiantur, sed etiam ut de-
trita instaurentur. Hæc ita fieri disposuimus, ut
omni hujus vitæ cura liberæ maneat, perpetuumque
opus habeatis, pro vobis ipsis et pro nobis orare.

CAPUT LIH.

C *Quod exomonitides, sive extraneæ moniales, aut di-
missæ in monasterio non sint recipiendæ.*

Exomonitides aut dimissas, nec esse, nec nomi-
nari volo. Quocirca præcipio, ut exomonitis seu
extranea monialis nullatenus recipiatur, licet
splendidæ sit fortunæ, quamvis opibus multis
abundet, hincque accessionem ingentem et copio-
sam sive obtulerit, sive promiserit, nempe statam
quamdam annonam deferre; illud namque nostræ
sententiæ et jussionis transgressio est. Gratis enim
et citra donum quodeunque portas monasterii
aperuimus iis quæ cænobiticum institutum am-
plectuntur, et nihil præter ea quæ a nobis statuta
sunt habere et accipere quærunt. Donationem
D vero quibusdam conditionibus factam, et statuta
nostra adulterantem, nullatenus admittimus.

Dimissam autem quis transmisserit ad monaste-
rium liberum, et soli robustæ gratia plenæ Dei-
paræ manui repositum, atque creditum, et ipsam
habens vindicem? Quis enim ut homini mortali
gratificetur, voluerit immaculatam Dei Matrem ad
bellum contra se suscipiendum excitare? nullus
unquam id voluerit, nec adeo prava mente præ-
ditus fuerit. Ei enim qui servaverit quæ statuta
sunt ab iis qui Deo quidpiam obtulerint, non mo-
dica merces reposita est: illi vero qui ipsa violare
et adulterare tentaverit, æternum paratum est sup-
plicium.

CAPUT LIV.

Quod exocurritides, seu extra monasterium detonsæ virtute præditæ, admittendæ sint; nisi imperatoria, vel magnatis cuiuspiam potestate usæ fuerint.

Si vero quædam pia vita ornatarum monacharum, quæ ex eo bonum nomen sibi conciliarit, et manifesta virtutum vestigia ostenderit, seu desiderio monasterii, sive amore instituti ejus, vel etiam affectu erga nos, cœtui sororum aggregari voluerit, veremur et erubescimus tali ingressum claudere. Quocirca jubemus, supinis eam, ut dicitur, manibus suscipi: maxime si accedat, imperatoria non implorata potestate, neque magnatis cuiuspiam, aut patriarchæ auxilio adhibito, juxta observationes quæ in asceticis canonibus a sanctis Patribus declaratæ sunt, circa eas quæ ex alio monasterio in aliud transmigrant. Qui enim alias virtutem honorandam, et apud cordatos laude dignam ostenderitimus?

Cæterum, quod de hujusmodi monacha dictum est, ad alias non similes in exemplum nullatenus trahetur, neque occasionem dabit occasiones quærentibus, ut confundant ea quæ constant, et ut transeunt, atque in aliam formam traducant illa quæ recte constituta sunt, utque ad definitum scopum non colliment, sed ad propriam voluntatem illa secum trahant.

Si vero aliqua ut talis suscipiatur qualem superioris declaravimus, talisque non esse arguatur, (mutabiles enim sumus maxime omnium, homines) et videatur in perniciosum monasterii esse, necnon earum quæ in illo degunt, nedum ad utilitatem; hæc præfectæ, congrua cum reverentia et mansuetudine ulteriorem in monasterio commorationem ipsi interdicere, eamque cum orationibus dimittere.

CAPUT LV.

Quod cœnobiticum institutum nunquam immutandum sit.

De cœnobitico instituto plerumque, et in pluribus præsentis syntagmatis locis dictum est, et nunc quoque dicitur, paucis, quoad fieri poterit; quod enim volo impense volo; volo autem cœnobiticam disciplinam et constitutionem immutatam et invariata in monasterio perseverare, donec universum hoc constiterit, et nulla ratione adulterari, aut mutari, sive perverti, quacunque causa vel prætextu; nec divitiarum, nec paupertatis gratia, neque ob sterilitatem, neque ob fertilitatem, nec ob quamcunque aliam speciem rationabilem causam vel occasionem; sed cœnobiticam vitam rationem, et disciplinam penitus infractam omni tempore perseverare. Et si totus monasterii proventus eo deveniret, ut duabus tantum monialibus sufficeret, volumus

IRENES AUGUSTÆ

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Περὶ τοῦ καὶ ἐξωκουριτικῆς δέχεσθαι ἐναρέτους, εἰ μὴ βασιλικῆ ἢ ἀρχοντικῆ χρήσασατο δυναστεία.

Εἰ μέντοι τις τῶν βίω θεοφιλεῖ σεμνουμένων μοναζουσῶν, καὶ καλῶν ἐπὶ τούτῳ κτησαμένων νομα, καὶ σαφῆ τὰ ἔχνη τῶν ἀρετῶν ἐπιδεικνυμένων, ἢ πόθῳ τῷ πρὸς τὴν μονήν, ἢ ἐρωτι τῆς ἐν αὐτῇ διαγωγῆς, ἢ καὶ διαθέσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, μέρις βουληθείη γενέσθαι τῆς ἀδελφότητος, αἰδούμεθα καὶ ἐρυθριῶμεν ἀποκλείσαι τῇ τοιαύτῃ τὴν εἰσοδον. Ταύτῃ τοι καὶ διορίζομεθα, ὑπέρταις, ὃ δὴ λέγεται, ταύτην χερσὶν ὑποδέχεσθαι· καὶ μᾶλλον εἰ προσῆ μὴ βασιλικῆς δεηθεῖσα ἐξουσίας, μὴ ἀρχοντικῆ ἐπικουρίᾳ χρησαμένη, ἢ πατριαρχικῆ, κατὰ τὰς παρατηρήσεις μέντοι τὰς ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς κανόσι διηγορουμέναις τοῖς ἁγίοις Πατράσι, περὶ τῶν ἐξ ἐτέρου μοναστηρίου εἰς ἄλλον μεταβαίνουσῶν. Καὶ πῶς γὰρ ἂν ἄλλως δεῖξαιμεν ὅτι τιμητέον ἡ ἀρετὴ, καὶ λόγου τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἄξιον;

Πλὴν τὸ περὶ τῆς τοιαύτης εἰρημένον μοναχῆς, εἰς τὰς μὴ τοιαύτας οὐδαμῶς ἐλκυσθήσεται εἰς ὑπόδειγμα, οὐδὲ θώσει χώραν ἀφορμῆς τοῖς ζητοῦσιν ἀφορμὰς, πρὸς τὸ τὰ καθεστηκότα συγγεῖν, καὶ τὰ καλῶς διορισμένα μετακλάττειν τε καὶ μεταμορφῶν, καὶ μὴ πρὸς τὸν διοριζόμενον ἀπευθύνειν σκοπῶν, ἀλλὰ μεθέλκειν εἰς τὸ ἴδιον βούλημα.

Κἂν γὰρ ὡς τοιαύτῃ μὲν τις παραδεχθεῖη, οἷαν ὁ λόγος προσηφώνησεν, ἐλεγχθεῖη δὲ μὴ τοιαύτῃ οὐσα (ἀλλοιούμενοι γὰρ ὅσμεν μέλιστα πάντων οἱ ἄνθρωποι), καὶ φανεῖη πρὸς βλάβην οὐσα τῆς μονῆς, ἢ τῶν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ὄνησιν, ἐξέσται τῇ καθηγουμένη μετὰ τῆς προσηκούσης αἰδοῦς τε καὶ ἡμερότητος, ἀπειπεῖν αὐτῇ τὴν ἐν τῇ μονῇ λοιπὴν διαγωγὴν, καὶ μετ' εὐχῶν ἀποπέμψασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ΄.

Περὶ τοῦ μὴ ἀλλοιοῦσθαι ποτε τὴν κοινοβιακὴν διαγωγὴν (52).

Περὶ γε μὴν τῆς κοινοβιακῆς διαγωγῆς εἴρηται μὲν πολλάκις, καὶ πολλαχοῦ τοῦ παρόντος συντάγματος, εἰρήσεται δὲ καὶ νῦν, ὡς οἶόν τε διὰ βραχέων. Ὁ γὰρ βούλομαι, σφόδρα βούλομαι· βούλομαι δὲ τὴν κοινοβιακὴν διαγωγὴν καὶ κατάστασιν ἐμπαρამεῖναι τῇ μονῇ ἀναλλοιωτόν τε καὶ ἀμετάτρεπτον μέχρι τῆς τοῦ παντὸς τοῦδε συστάσεως, κατὰ μηδένα λόγον παραχαραιομένην, ἢ ἀλλοιουμένην, μηδὲ παρακινουμένην δι' ἡντιναοῦν αἰτίαν, ἢ πρόφασιν· μὴ διὰ πλοῦτον, μὴ διὰ πένειαν, μὴ δ' ἀφορίαν, ἢ εὐφορίαν, μὴ δι' ἄλλην ὅποιαν οὖν ἐδολοφανῆ αἰτίαν, ἢ ἀφορμὴν· ἀλλὰ πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν κοινοβιακὴν φυλάττεσθαι διαγωγὴν καὶ κατάστασιν μέχρι παντὸς ἀπαράθραυστον· κἂν εἰς δύο μοναζουσῶν διάρκειαν περιστῆναι συμβῆ τὴν ἄλλην πρόσδοδον τῆς μονῆς;

Montfauconii notæ.

(52) Hic repetuntur quæ capite secundo dicta sunt.

καὶ αὐτὰς κοινωβιακῶς βουλόμεθα ζῆν, καὶ τῷ τῆς Α διαγωγῆς ταύτης κανόνι στοιχεῖν.

Κὰν μὲν τῶν ἡγουμένων τις ἐναντίον βουληθῆ, τὰς μοναχὰς ἀντιλέγειν · εἰ δ' αἱ μοναχαί, τὴν ἡγουμένην ἀντιτίπτειν · εἰ δὲ σύμπασαι συμφωνήσαιεν, τὴν τῆς μονῆς ἀντιλαμβάνομένην, τὰ παρ' ἡμῶν διασταγαμένα διακδικεῖν · εἰ δὲ καὶ αὕτη ἐκείναις συναπαχθεῖη, ἄδειαν ἐκχωροῦμεν παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὑπὲρ εὐσεβοῦς ἀγωνίζεσθαι πράξεως, καὶ δικαστηρίῳ προσιέναι, δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου μισθόν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν διασταγαμένα ζητεῖν ἔχειν τὸ ἐνεργόν · καὶ τὰς πρωτατίους τῆς τοῦ κοινωβιακῶς ζῆν καταλύτῳ, ἐξωθεῖν τῆς μονῆς · καὶ μὴ νομίζειν τοῦτο μικρὸν εἶναι κατ' ἄρθρωμα, ἀλλὰ καὶ πᾶν μέγα, καὶ σωτήριον.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

Περὶ τοῦ τὴν αὐτὴν εἶναι πασῶν τῶν μοναζουσῶν βιώσιν τε καὶ πόσιν, καὶ ἐνδυμνίων, χωρὶς τῶν ἀρρώστων.

Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τοῦτο διοριζόμεθα, ἵνα πάσαις ὑμῖν ἡ αὐτὴ τροφή τε καὶ πόσις εἴη, ἐνδυσίς τε καὶ ὑπόδησις [Ἰσ. ὑπόδησις, *calceamentum*], καὶ μὴ διαφορά τις ποτε τούτων ἐν ὑμῖν γίνηται. Τοῖς αὐτοῖς δὲ χρήσεσθε πάσαι, φημί δὴ, ἡ ἡγουμένη, ἡ ἐκκλησιάρχισσα, αἱ προύχουσαι τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ τοῦ βίου περιφανείᾳ, καὶ αἱ τούτων κατὰ ταῦτα λιπόμεναι. Μόνα; γὰρ ἐκείνας θεραπεύειν ἐφ' ἅπασιν, καὶ χειραγωγῆτέον, ὅσαι δὴ καὶ προφανεῖς ἀρρώστιας περικρίνται, καὶ διὰ τοῦτο δίνονται τυχόν κρείττονος βρώσεώς τε καὶ πόσεως, πρὸς σύστασιν τοῦ ταλαιπώρου αὐτῶν σώματος. Τοῦτο γὰρ καὶ διακρίσεως, οἶμαι, καὶ τὴν συνείδησιν τῶν λοιπῶν διατηρεῖ ἀσκανδάλιστον.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τοῦ παραβάλλειν λατρὸν ἐν τῇ μονῇ, καὶ περὶ τῆς τῶν ἀσθενούντων [Ἰσ. ἀσθενουσῶν] προνοίας.

Ἄναγκαῖον δὲ ἐστὶ τῇ μονῇ ἡμῶν ἐνδημεῖν καὶ τινὰ λατρὸν διὰ τὴν τῶν ἀσθενουσῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπισκεψίν, εὐνοῦχον ἢ γηραιὸν, παραβάλλοντα τῇ μονῇ, καὶ ἐπισκεπτόμενον τὰς ἀσθενούσας, καὶ κατάλληλα τοῖς νοσήμασι τὰ τῆς θεραπείας εἰσφέροντα. Δεῖ δὲ ποιεῖσθαι καὶ αὐτὴν τὴν καθ' ἡγουμένην τὴν τῶν ἀρρώστων ἐπιμέλειαν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἐνδεχόμενον, ἐν τῇ βρώσει καὶ πόσει, καὶ τοῖς λοιποῖς χρειώδεσιν. Ἀφορίσαι δὲ καλλίον ἰδιάζον ἐπὶ τῇ ἀναπαύσει αὐτῶν, καὶ λατρείας ἐξωνεῖσθαι, ὅτε καιρὸς ἐπιτήδειος, καὶ πάντα τὰ λυσαικούντα ταῖς καμνοῦσαις. Καὶ αἱ ἀδελφαὶ δὲ ἡμῶν αἱ ἀρρώστοι, μὴ τούτῳ τεθαρρήκυται, ἐκλυέτωσαν ἑαυτὰς ζητοῦσαι περιττὰ τινὰ, καὶ ἄπερ [σως οὐδ'] εἰς ἀκοήν ποτε ἐδέξαντο. Μήτιγε εἶδον ἢ ἔφαγον · ὅλλὰ συνεχέτωσαν ἑαυτὰς, καὶ συστελλέτωσαν, ἀρκοῦμεναι ἐκείνοις καὶ μόναι, οἷς ἄρα ἡ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς εὐπρίας περιφορὰ ταύτας δεξί ὕται.

tamen ut illæ cœnobitice vivant, et instituti hujus regulam sectentur.

Et si quidem præcetarum quædam contrarium voluerit, contradicant moniales : si moniales, renitatur præfecta. Si autem omnes inter se consenserint, monasterii patrona quæ a nobis statuta sunt vindicet : si vero illa quoque in earum sententiam abducatur, facultatem concedimus cuilibet volenti, ut pii operis causa contenta, et ad judiciale forum accedat ipsius boni et mercedis pro eo recipiendæ gratia; ac studeat, ut quæ a nobis statuta sunt executioni mandentur : eas vero quæ cœnobiticæ vitæ dissolvendæ in primis causæ fuere, e monasterio pellat, et existimet non parvi momenti esse id operis, sed valde magnum et salutare.

CAPUT LVI.

Quod idem esse debeat omnium monialium cibus, potus et indumentum, exceptis infirmis.

Præterea et hoc statuimus, ut omnibus vobis idem sit cibus et potus, indumentum et vestis interior, et in iis nullam unquam inter vos intercedat discrimen : sed iisdem omnes utemini, dico autem præfecta, ecclesiæ præposita, quæ præeunt re late, virtute et vitæ claritate, ac quæ ipsis inferiores in illis sunt. Iis enim solis curam impendendum in omnibus, et succurrendum, quæ manifesto morbo detentæ jacent, quocirca meliore forte cibo et potu ad instaurationem miseri sui corporis opus habent. Illud enim, ut puto, ad discretionem pertinet, et cæterarum conscientiam scandalo immunem servat.

CAPUT LVII.

De accessu medici ad monasterium, et de infirmarum cura.

Necesse est etiam medicum quempiam in monasterio vestro versari, ad curandas visitandasque sorores, eunuchum aut senem; qui accedat ad monasterium, infirmas visitet, et congrua morbis remedia afferat. Oportet autem ut ipsa præfecta infirmarum sollicitudinem gerat, non quoquomodo, sed secundum necessitatem et facultatem, in cibo, potu, et reliquis commodis. Assignet vero privatam cellulam ubi requiescant, et curet ut medicamenta congruo tempore emanent, præparentur, et in ipsa reponantur; itemque omnia morbo laborantibus conducentia. Ne tamen sorores nostræ infirmæ, hinc sumpta confidentia, effundant seipsas, superflua quædam postulantes, et quæ forte ne auditu quidem unquam percipere, nedum viderint, aut comederint; sed cohibeant, et coerceant seipsas, iis solis contentæ, quæ temporis et abundantiaæ opportunitas illis suppeditaverit.

CAPUT LVIII.

De balneo.

Restat ut de balneo agatur. Jubemus itaque u bene valentes monachæ singulis mensibus laventur; ægræ vero, quoties morbi peritus medicus lotionem utilem esse dixerit : qui etiam morbo congruentem victum indicabit.

CAPUT LIX.

De solemnitate in Dormitione Deiparæ.

In ipsa prima Dormitione gratia plenæ Dominæ nostræ Deiparæ, sublatis crateribus, suspendantur argentea polycandela multis luminibus instructa, argenteæ chytrocandele et argentei crateres ; et oleo cum aqua adornata hæc omnia accendantur. B

Cerei vero compingantur cum bambacino filo, seu ellychnio, in lamnis templorum et adorationum statuendi, qui ipsas lamnas impleant, singuli pondo sex unciarum. In candelabris autem duodenorum luminum, collocatis ante sanctam Deiparæ imaginem, propositam ad adorationem, cerei unius libræ cum ellychnio bambacino. In ecclesia vero, candelabris imponantur quatuor cerei sex librarum ; in utroque venerandi altaris latere, duo sex unciarum. In monumentis ubicunque sint, statui debent cerei quatuor unciarum, in singulis unus, cum defuncta corpora ibi deposita fuerint. Aqua autem rosacea, lignum aloes, et suffimenta tum subministrantur, cum præfecta id expedire judicaverit. C

Dentur etiam in hoc festo ad ostium fratribus nostris pauperibus, panes quidem trium modiorum, nummi vero nomismatum seu solidorum asperorum sex ; vice autem obsonii recens captorum piscium, ad mensam asceticæ degentium sororum appositi, solidi asperi qui satis sint, sive qui æquivalent.

CAPUT LX

De solemnitate in Nativitate Deiparæ.

In solemnitate autem Nativitatis Deiparæ, ex cereis in candelabris duodenorum luminum positis,

Montfauconii notæ.

(53) *Πρώτη τῆ κοιμήσει.* Dicitur prima Dormitio, non quod secunda celebretur, sed quod hæc esset præcipua et maxima omnium monasterii solemnitas.

(54) *Πολυκάνδηλα.* Funale multis lampadibus ornatum, e laqueari ecclesiæ pendens. Gang. in *Gloss. Græco.* Non candelabrum, ut ait Meursius, nam *κάνδηλα* lampadem, non candelam significat.

(55) *χυτροκανδήλαι,* lampades instar ollæ concavæ.

(56) *Βαμβακῆρον νῆμα,* est filum vel ellychnium, ex bambace, seu gossipio, vulgo *coton*, ad compingendam ceram.

(57) *Λάμναις.* Λάμναι, sunt laminæ, de quibus Glossæ ms. *σιδηροῦς ὀχεύς ὃν λάμναν καλοῦσιν*, id est, ferreum retinaculum, quod lamnam vocant ; hæc autem laminæ in circulum compositæ erant, illas enim cerei implebant, ut in textu cernis. Vide utrumque eruditiss. Gangii *Glossarium.*

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ΄.

Περὶ λουτροῦ.

Λοιπὸν δ' ἂν εἴη καὶ περὶ λουτροῦ διαλαβεῖν. Κελεύομεν οὖν λούεσθαι τὰς ὑγαινούσας μοναζούσας καθ' ἕκαστον μῆνα · αἱ δὲ νοσοῦσαι, ὁσάκις ἂν ὁ τῆς νόσου διεγνώμων ἱατρὸς συμφέρον ὑπάρχειν εἰποι τὸ λούεσθαι, ὅστις καὶ περὶ τῆς καταλλήλου τῆ νόσῳ λαλήσει τροφῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἑορτῆς.

Ἐν αὐτῇ πρώτῃ τῆ κοιμήσει (55) τῆς κεχαριστομένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, αἰρομένων τῶν κρατήρων, κρεμάσθωσαν ἀργυρὰ πολυκάνδηλα (54) τὰ πολυφώτια, καὶ αἱ ἀργυρὰ χυτροκανδήλαι, καὶ οἱ ἀργυροὶ κρατήρες, καὶ ἐλαίω μετὰ ὕδατος ἀρτυόμενα ἀπέτεσθωσαν πάντα.

Κηρία δὲ πηγνύσθωσαν μετὰ βαμβακῆρου νῆματος (55), ἔν τε ταῖς λάμναις (56) τῶν τέμπλων (57), καὶ τῶν προσκυνήσεων, τὰ πληροῦντα αὐτάς, σταθμὸν ἐξ οὐγγίων ἕκαστον ἕλκοντα. Ἐν δὲ τοῖς πρὸ τῆς προκειμένης εἰς προσκύνησιν ἁγίας εἰκόνης τῆς Θεοτόκου ἱσταμένοις δωδεκαφωτοῖς μανουαλλοῖς (58), λιτραῖς, μετὰ βαμβακῆρου νῆματος. Εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἱστασθῶσαν ἐπὶ μανουαλλίων (58*) λαμπάδες (59) ἐξαλιτραῖαι τέσσαρες, παρ' ἑκάτερα δὲ τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου δύο ἐξαούγγιοι. Ἐν δὲ τοῖς τέφοις τοῖς ὀπουθήποτε, ὀφείλουσιν ἱστασθαι, κηρία τετραούγγια ἀνά ἓν, ὅτε τεθῶσι λείψανα · βοδοστάγματα δὲ, καὶ ξυλαλοῖαι, καὶ θημιάματα ὀφείλουσι χορηγεῖσθαι, ὅθεν ἂν συνορᾷ ἡ ἡγούμένη ἐνδεχόμενον εἶναι.

Διαδιδόσθω δὲ, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν τῷ πυλῶνι τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν τοῖς πένθσι ψωμία (60) μὲν μοδιῶν τριῶν, νομμία δὲ νομισμάτων τραχέων (61) ἐξ, παρεχέσθω δὲ καὶ ὑπὲρ ὀφωνίου νεαρῶν ἰχθύων τῆς τραπέζης τῶν ἐνασκουμένων ἀδελφῶν, νομισματα τραχέα τὰ ἀρκούντζ. I

ΚΕΦΑΛ. Ξ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου ἑορτῆς.

Ἐν δὲ τῇ ἑορτῇ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου ὀφείλουσιν ἀπετεσθαι ἀπὸ τῶν ἱσταμένων κηρίων ἐν τοῖς

D (58) *Τέμπλων.* τέμπλον videtur esse ciborium, seu tegmen, ac umbraculum altaris, et sacræ mensæ, quod forte a cymbæ figura cymbarium dicitur, in Sylloge epistolarum Hibernicarum. Hæc eruditus Cotelierus, tomo III *Monum. Ecclesiæ Græcæ*, cui consonat summus vir Gangius in *Glossario Græco.* Cum igitur nihil certius habeamus, ad laudatos viros remittimus.

(58*) *Μανουάλια,* candelabra, quod scilicet manu gestari soleant. Hæc vox passim occurrit apud superioris ævi Græcos.

(59) *Λαμπάδες.* Magni cerei, sive faces.

(60) *Ψωμία* apud Græcos medii ævi, panes significant, apud nuperos dicitur ψωμί.

(61) *Νομμία δὲ νομισμάτων τραχέων.* Νόμισμα τραχὺ, seu solidus asper, duodecim milliaresis sive argenteis ante reformationem Alexii Comneni, quatuor vero post illam reformationem æquivalerat. νομμία vero, quæ in sequenti Opere νομμία γάλκκα vocantur, erat moneta omnium minutissima,

δωδεκαφωτίους, ἀνά ἕξ, εἰς τὸ τέμπλον ἕξ, καὶ ὀψώνιον ταῖς μοναχαῖς τὸ ἀρχοῦν χορηγεῖσθαι.

Ὡσαύτως δὲ ὀφείλει γίνεσθαι καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ ἀγίου μάρτυρος Δημητρίου, καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς Θεοτόκου τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων (62).

ΚΕΦΑΛ. ΞΑ'.

Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων.

Ἐν δὲ τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἡ μὲν φωταψία ὁμοία ἔσται τῇ τῆς Κοιμήσεως, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ὀψώνιον τῶν μοναχῶν. Ἡ δὲ ἐν τῷ πυλῶνι διάδοσις ἔσται μοδίῳ δύο, καὶ νομισμάτων τεσσάρων. Αὕτη δὲ ἡ φωταψία ἀρκέσει, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Φώτων (63) ἡ δὲ ἐν τῷ πυλῶνι διάδοσις ὁμοία ἔσται τῇ προειρημένῃ ἑορτῇ, ἡ γοῦν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ὁμοίως καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὀψώνιον.

ΚΕΦΑΛ. ΞΒ'.

Περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς.

Ἐν δὲ γε τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑπαπαντῆς ὀφείλουσιν ἄπτεσθαι ἐν τοῖς δωδεκαφωτίοις ἀνά κηρία ἕξ, ἀπὸ τῶν πρὶν ἱσταμένων· εἰς δὲ τὸ τέμπλον ὁμοίως ἀνά ἕξ. Ἡ δὲ γε ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς Βατοφόρου ὁμοίως τὴν αὐτὴν ἔξουσι φωταψίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΞΓ'.

Περὶ τῆς τῶν ἁγίων Παθῶν φωταψίας.

Ἡ μέντοι φωταψία τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην (64) ἑορτῆς, ὁμοίως τῇ τῆς Κοιμήσεως γενήσεται. Ὡσαύτως καὶ ἡ ἐν τῷ πυλῶνι διάδοσις ὁμοία ἔσται τῇ τῆς προειρημένης ἑορτῆς, χωρὶς τοῦ ὀψωνίου. Ἡ δὲ γε ἅγια καὶ μεγάλη Κυριακὴ (65), τὴν αὐτὴν ἔξει φωταψίαν τε καὶ διάδοσιν, καὶ τὸ ὀψώνιον τῇ ἀνωτέρω ρηθείᾳ ἑορτῇ. Ἡ δὲ γε τῆς Ἀναλήψεως ἑορτὴ, καὶ ἡ τῆς Πεντηκοστῆς, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὁμοίαν ἔξουσι τὴν φωταψίαν καὶ τὸ ὀψώνιον τῇ ἑορτῇ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ δὲ γε ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀφείλει γίνεσθαι ὁμοία τῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ δὲ διάδοσις ἔστω σίτου μοδίῳ δύο, καὶ νομμία νομισμάτων τραχέων τεσσάρων.

ΚΕΦΑΛ. ΞΔ'.

Περὶ τοῦ γίνεσθαι μετάδοσιν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῷ πυλῶνι.

Δέον δὲ ἔστι καὶ ἐν τῷ πυλῶνι γίνεσθαι διάδοσιν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ψωμια σίτου μοδίου τοῦ τρίτου, ἥτοι ταῖς τρισὶν ἡμέραις, σίτου μοδίου ἑνός· ὡς καὶ τῶν περισσευμάτων τῆς τραπέζης ἑκάστης ἡμέρας ὀφειλόντων διδοῦσθαι, ὡς ἂν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἱλαρᾶς ἐλεημοσύνης, ἱλαρὸν καὶ ὕμεις καὶ δαψιλῆ τὸν ἐκ Θεοῦ ἔλεον ἀπολάβητε.

Montfauconii notæ.

atque adeo eleemosynis erogandis aptissima. Sed de iis plura in sequenti Rationario.

(62) Τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Supple εισόδου, ingressus in Sancta sanctorum, id est, festum Præsentationis B. Virginis.

(63) Festum τῶν Φώτων, sive luminum, est fe-

A sex accendi debent, in templo sex; et obsonium monialibus quantum satis erit, suppeditabitur.

Eodem modo celebrabitur festum Exaltationis venerandæ et vivificæ Crucis, festum sancti martyris Demetrii, et festum Deiparæ Sancta sanctorum.

CAPUT LXI.

De festo Christi Natalitiorum.

In festo Nativitatis Christi, luminare idem erit quod in festo Dormitionis, similiterque obsonium monialium. Erogatio autem ad ostium erit duorum modiorum, et quatuor nomismatum. Ipsummet luminare sufficiet et in festo Luminum: eleemosyna vero ad ostium, eadem erit, quæ prædicto festo, nempe Christi Natalitatis, similiterque obsonium monialium.

CAPUT LXII.

De festo Occursus, seu Purificationis.

In festo Occursus accendantur in candelabris duodenorum luminum, sex cerei, ex iis qui antea ibi positi sunt: in templo pariter sex. Festum Annuntiationis et festum Palmarum eodem luminari gaudebunt.

CAPUT LXIII.

De luminari sacrarum Passionum.

Luminare festi sanctæ et magnæ quintæ feriæ, erit ut in festo Dormitionis. Erogatio quoque ad ostium eadem erit quæ in prædicto festo, excepto obsonio. Sancta autem et magna Dominica, luminare, erogationem et obsonium, eadem habebit, quæ supra memorata solemnitas. Festum vero Ascensionis, Pentecostes, necnon sanctorum apostolorum, eodem gaudebunt luminari et obsonio, quo festum Nativitatis Deiparæ. Festum autem Transfigurationis Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, par esse debet festo Dormitionis Deiparæ; in eleemosynam vero dentur frumenti modii duo, et nummi nomismatum asperorum quatuor.

CAPUT LXIV.

Quod eleemosyna quotidie fieri debeat ad ostium.

Eleemosynam quotidie ad ostium fieri oportet, panes scilicet ex tertia parte modii frumenti, nempe ternis diebus, modius frumenti unus; necnon mensæ reliquiarum quæ quotidie erogari debent, quo per hilarem eleemosynam fratribus distributam, hilarem vos et copiosam Dei misericordiam consequamini.

CAPUT LXV.

Quod singulis mensibus typicum legi debeat, omnibus audientibus.

Illud observandum nihilominus quam cætera omnia, nisi forte magis, utpote principium et causa immutabilis statutorum observationis, et universæ monasterii perfectionis; nimirum ut singulis Neomeniis sive Kalendis legatur typicum, omnibus quæ in monasterio sunt audientibus; ut assidua lectione, maxime firma et indelebilia sint, quæ statuta sunt, et ut facile sit eorum executioni assuescere. Quæ ut opere jugiter compleantur omni sollicitudine curandum: et ut divinæ leges nunquam temerari aut mutari debent, nec tempore antiquari vel deleri, nec damno quopiam aut sæculari vicissitudine oblitterari, nec per segnitiam oblivioni tradi, nec ut onerosa per cessationem excuti.

CAPUT LXVI.

De quotidiano divini templi luminari.

Quotidianum divini templi luminare hujusmodi sit: Lampades nec die nec nocte exstinguendæ servantur, in mytulo quidem una, ante gratia plenam Deiparam una; in arthece seu vestibulo una; in exoarthecæ sive exterioris vestibulo alia. Ubi vero contigerit cadaver in quodam sepulcro collocari, lampas una accendenda est.

CAPUT LXVII.

De crateribus in circulo trulli suspensis, et de reliquis.

Crateres in medio chori suspensi, accendantur quidem unus post alium, initio conventuum qui de more in templo fiunt in Matutino, Vespertino, et Liturgia; exstinguantur vero iis expletis: et sic fiat de omnibus templi lampadibus.

CAPUT LXVIII.

De cereis accendentis.

Cerei accendantur nec die nec nocte unquam exstinguendi, in sacro adyto unus, ante gratia plenam Deiparam meam unus. Candelabra vero duodenorum luminum semper poni debent in adorationibus, ex quibus unus cereus per psalmodiam quotidie accendi debet, et in templo, unus, exstinguendi officio absoluto: in festis autem in typico non descriptis, tres: similiter in templo, tres. Cæterum, in maximis supra memoratis festis vice absumptorum cereorum integri compingantur, qui rursus servari debent, ut usque ad extremam unctionem quotidiano usui inserviant.

CAPUT LXIX.

De aqua.

Quandoquidem majestas mea postquam multum laboravit, potuit, Deo auxiliante, aquam perennem ad monasteria sua deducere; et factæ sunt duæ

A

ΚΕΦΑΛ. ΕΞ΄.

Περὶ τοῦ ἀναγινώσκεισθαι τὸ τυπικὸν εἰς ἐπήκοον παῶν κατὰ μήτρα.

Ἐπὶ πᾶσι καὶ τοῦτο παραφυλακτέον οὐδὲν ἦτον τῶν ἄλλων, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ὡς ἀρχὴν τε, καὶ αἰτίαν τῆς ἀμεταπτώτου τῶν διατετυπωμένων τηρήσεως, καὶ τοῦ ὅλου τῆς μονῆς καταρτισμοῦ· φημί δὴ τὸ ἀναγινώσκεισθαι τὸ τυπικὸν εἰς ἐπήκοον παῶν τῶν ἐν τῇ μονῇ, καθ' ἑκάστην Νουμηνίαν· ἵνα τῇ συνεχεῖ ἀναγνώσει μάλιστα παράμονα καὶ ἀνεξάλειπτα εἴη τὰ διατετυπωμένα, καὶ πρὸς συνεθισμόν τῆς τούτων πληρώσεως εὐδοῦν. Ἄ δεῖ πάση φυλακῇ τηρεῖν ἔμπρακτα καὶ ἐνεργὰ, καὶ ὡς νόμους θείου; ἀπαράβιατῶς καὶ ἀναλλοιώτως; ἔχοντα, μὴθ' ὑπὸ χροῦ πολαιούμενα καὶ ἀφανιζόμενα, μὴθ' ὑπὸ τινος ἐπιπείρας, ἢ βιωτικῆς περιτροπῆς ἀμαυρούμενα, μὴθ' ὑπὸ βρβυλιας τῇ λήθῃ παραδιδόμενα, μὴθ' ὡς ἐπαχθῆ ὑπ' ἀνασκησίας ἀποσειόμενα

ΚΕΦΑΛ. ΕΞΓ΄.

Περὶ τῆς τοῦ θείου ραοῦ καθημερινῆς φωταγωγίας.

Ἔστω τοίνυν ἡ κατὰ τὸν θεῖον ναὸν καθημερινῆ φωταγωγία τοιαύτη· κανδηλαὶ ἀκοίμητοι νυχθημεριναὶ διατηρεῖσθωσαν, ἐν μὲν τῷ μύακι μία, ἔμπροσθεν τῆς κεχαριτωμένης Θεοτόκου μία, ἐν τῷ τέμπλῳ μία, ἐν τῷ ἄρθρῳ μία, καὶ ἐν τῷ ἐξωάρθρῳ ἑτέρα. Ὅταν δὲ ἐν τινι τάφῳ φθάσῃ τεθῆναι λείψανον, ὀφείλει ἅπτειν κανδηλα μία.

ΚΕΦΑΛ. ΕΞΔ΄.

Περὶ τῶν κύκλων τοῦ τροῦλλου κρεμασμένων κρατήρων, καὶ τῶν λοιπῶν.

Οἱ δὲ ἐν μέσῳ τοῦ χοροῦ κρεμάμενοι κρατήρες, ἀπτεσθωσαν μὲν εἰς παρ' ἑνα, κατ' ἀρχῆς τῶν τελουμένων συνήθως; ἐν τῷ ναῷ συνάξεων, κατ' ἄρθρον, ἐσπερινόν, καὶ λειτουργίαν· σβέννυσθωσαν δὲ πάλιν κατὰ τὰ τέλη τούτων· τὸ αὐτὸ δὲ γινέσθω καὶ περὶ πάσας τὰς τοῦ τέμπλου κανδηλάς.

ΚΕΦΑΛ. ΕΞΕ΄.

Περὶ τῶν ὀφειλόντων ἅπτεσθαι κηρίων.

Κηρία δὲ ἀπτεσθωσαν νυχθημερινὰ ἀκοίμητα, ἐν μὲν τῷ βήματι, ἐν· καὶ ἔμπροσθεν τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου, ἐν· Ὑφαιλοῦσι δὲ τὰ δωδεκάφωτα ἴστασθαι ἐν ταῖς προσκυνήσεσι διὰ παντός, ἐξ ὧν ὀφείλει ἅπτεσθαι ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕνα, καὶ ἐν τῷ τέμπλῳ ἕνα· σβέννυσθαι δὲ ἐν τῇ ἀπολύσει· ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς ταῖς μὴ ἀναγεγραμμέναις ἐν τῷ τυπικῷ, τρία· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ τέμπλῳ, τρία. Πλὴν ἐν ταῖς ἡθῆσι βηθείσαις μεγίσταις ἑορταῖς ἀντὶ τῶν ἀποκεκαυμένων κηρίων, ὀλόκληρα πηγγύσθωσαν. Ἄ δεῖ πάλιν φυλάττεσθαι, ὡς ἂν ὑποργήσῃσι μέχρι τελείας καύσεως ἐν ταῖς καθημεριναῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΕΞΘ΄.

Περὶ τοῦ ὕδατος.

Ἐπεὶ δὲ πολλὰ μοχθήσασα ἡ βασιλεῖα μου, τῇ τεῦ Θεοῦ συνεργίᾳ ἡδυνήθη καὶ ὕδωρ ἀένναον ἀποκομίσει ἐν ταῖς μοναστηρίοις αὐτῆς· γεγράφει δὲ

καὶ μερίστραι (66) δύο ἰσόμετροι, διορίζονται ἀπὸ μὲν τῆς μιᾶς ἀρδεύεσθαι τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, καὶ τὰ Δεσποτικά οἰκήματα, ἄπερ ἐποίησεν ἡ βασιλεῖα μου· ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας, τὸ ἀνδρῶνον.

Ἐπερ δὲ γένηται κλάσμα ἐν τοῖς τοιοῦτοις παρολκίοις, ὀφείλει ἐπανορθοῦσθαι ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ τοιοῦτον ὕδωρ. Ἐπεὶ δὲ ἐτυπώθη παρὰ τῆς βασιλείας μου εἶναι ὑδραγωγούς δύο χάριν τοῦ ἀγωγῶ τοῦ τοιοῦτου ὕδατος, ὀφείλουσι προνοεῖσθαι ὁ μὲν εἰς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μοναστηρίου, ὁ δὲ ἕτερος ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Ἐὰν ποτε δὲ γένηται κλάσμα ἐν τῷ ἀγωγῶ τῷ εἰσάγοντι τὸ τοιοῦτον ὕδωρ ὀφείλει γίνεσθαι πρακτικὸν παρὰ τινος τῶν τριδούων (66'), καὶ δίδουσθαι τὴν ἔξοδον ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν μοναστηρίων ἐξ Ἰσου, καὶ ἐπανορθοῦσθαι αὐτὸν, καὶ ἔχειν τὸ ὕδωρ ἀνυανον.

ΚΕΦΑΛ. Ο'.

Περὶ τοῦ ταφείου τῶν μοναζουσῶν.

Ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ὤκονόμηται τε καὶ διατέτακται. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταφείον ἀναγκαῖον ἦν κατασκευασθῆναι ἐπὶ τῇ ἀποθέσει τῶν λειψάνων τῶν πρὸς Κύριον ἐκδημουσῶν μοναζουσῶν, τὸ δὲ στενόχωρον τῆς μονῆς οὐ πρᾶξιεν χώραν εἰς τὴν τοιοῦτου ἀνέγερσιν, ἀνελάβετο ἡ βασιλεῖα μου ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τὴν μονὴν τὰ Κελλαραία, πατριαρχικὴν μὲν οὖσαν, ἀφιερωθείσαν δὲ τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου χάριν ταφείου τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων μοναζουσῶν· καθὼ καὶ τὸ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Νικολάου γεγονὸς ἐπὶ τούτῳ διατρανοῖ ὑπόμνημα.

Καὶ δὴ τυπούμεν εἶναι ἐν αὐτῇ μοναζούσας τέσσαρας, λαμβινούσας ἐκάστην ἐνιαυτῷ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου ἐκάστην αὐτῶν, οἴτου ἀνὰ μόδιον θαλάσσια δεκαοκτώ (67)· οἴνου ἀνὰ μέτρα θαλάσσια δώδεκα· τυροῦ ἀνὰ λίτρας πενήτηκοντα· ὀσπρίου ἀνὰ μόδιον ἕνα. Καὶ ὑπὲρ βόγας (68) αὐτῶν ἀνὰ νομίσματα τραχέα εἰκοσι τέσσαρα, καὶ ἀντὶ ἐνδυμασίας, νόμισμα ἐν ὑπέρπυρον (68').

Ἔτι γε μὴν καὶ ἱερέα τινὰ κοσμικὸν τυπούμεν ἀφορισθῆναι ἐκεῖσε, καὶ ὑπηρετεῖν ἐν τῷ τοιοῦτῳ μοναστηρίῳ, ἐπὶ τε τῇ ψαλμοδιᾷ καὶ φωταψίᾳ, καὶ πάσῃ τῇ προσηκούσῃ ἐπιμελείᾳ· τυπωθῆναι δὲ λαμβάνειν αὐτὸν τὸ ἐνδεχόμενον ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας, ἀπὸ τῆς τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου μονῆς, ἀφ' ἧς δίδουσθαι καὶ τὰ εἰς φωταψίαν τοῦ τοιοῦτου κοιμητηρίου, ἤγουν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, ἑλαίον μέτρα θαλάσσια δύο, καὶ οἴτου μόδια δώδεκα.

Τὴν δὲ τῶν ἀποθνησκουσῶν μοναζουσῶν μετακομίας Montfauconii notæ.

(66) Μερίστραι videntur fuisse canales ad deducendam aquam, ut paulo inferius indicatur, his verbis, Ἐν τοῖς τοιοῦτοις παρολκίοις.

(66') Τριδούων. De variis tribunorum officiis, et speciatim de illis qui notarii munus explebant, Bulengerus, *De imperio Rom.* lib. v, cap. 5.

(67) Μόδια θαλάσσια. De modis marinis hæc Meursus: Μόδιος pro μόδιος, modius. ὁ θαλάσσιος μόδιος ὀφείλει χωρεῖν οἴτου καθαρῶ καὶ ἀρύπου λίτρας τεσσαράκοντα ex arithmetica adespota. Id est: Modicus marinus continere debet frumenti

A meristræ mensura æquales; statuo ut ab una quidem earum, femineum monasterium adaqueatur, necnon despoticæ domus quas imperium meum exstruxit; ab alia vero, virorum monasterium.

Si autem in hujusmodi canalibus fiat fractura, restaurari debet ab iis qui aquam illam accipiunt. Cum vero ab imperatoria mea majestate constitutum fuerit, ut pro ejusmodi aquæductu duo sint aquarii; curet unus eorum unius monasterii aquam, alter vero alterius. Si autem fractura unquam accidat in illo aquæductu, fiat actus a quopiam tribunorum, sive notariorum, et ab ambobus monasteriis sumptus ex æquo suppeditentur, cumque restituantur, et aqua perenni fruuntur.

B

CAPUT LXX.

De sepulcro monacharum.

Hæc quidem ita disposita et statuta sunt. Ut autem necesse fuit sepulcrum parari ad deponenda cadavera monacharum quæ ad Deum demigrarint; angustia vero monasterii nobis locum minime dedit ad illud excitandum: ascivit majestas mea a magna Dei Ecclesia monasterium Cellarææ, patriarchale quidem, consecratum vero, monasterio gratia plenæ Deiparæ meæ, in sepulcrum monialium in eo assectice degentium, quemadmodum editum a sanctissimo et œcumenico patriarcha domno Nicolao monumentum declarat.

Statuimus itaque ut quatuor in illo degant moniales, quotannis accipientes a monasterio gratia plenæ Deiparæ meæ, singulæ frumenti modios marinos octodecim, vini metra marina duodecim, casei libras quinquaginta; leguminum molium unum, et pro earum rogis, nomismata aspera viginti quatuor, ac pro vestitu nomisma unum hyperpyrum.

Statuimus insuper sacerdotem unum sæcularem illic designari, qui in illo monasterio ministret, in psalmodia, luminari, omnique sibi congruenti munere. Assignenturque illi quæ pro tali ministerio cum accipere oportet a monasterio Gratia-plenæ, a quo dabuntur quoque necessaria ad luminare illius cœncterii, nempe quotannis olei metra marina duo, et frumenti modii duodecim.

D

Obcuntium vero monialium translationem et puri et mundi libras quadraginta. De quo in sequenti tractatu *De mensuris* fusius.

(68) Βόγας. Rogæ sunt stipendia quibusdam officiis affectata. Videtur tamen cum hoc loco, tum in tabella reddituum monasterii, rogam esse donarium pro obsonio assignatum; nam pro pane, vino et vestimento necessaria speciatim assignantur.

(68') Ὑπέρπυρον. De numismatibus hyperpyris, vide sæpius laudatum Cangium, lib. *De numismatibus inferioris ævi*, num. 80 ad calcem *Glossariæ mediæ et infimæ Latinitatis*.

sepulturam sic fieri præcipimus. In exteriori quidem vestibulo perficientur, quæ pro defuncta statuta sunt, psalmodia, dico, omnisque vestitus cadaveris, sicque transferetur ad monasterium Deiparæ Cellaræ, cum lectulo seu feretro deportata, sive a Sororibus suis, sive a famulabus : et moniales sequentur ipsam, quotquot jubebit præfecta : illic vero in sepulcris monacharum deponetur, in quibus solæ moniales in monasterio Gratia-plenæ Deiparæ meæ ascetice versantes sepeliri debent ; ac nulla extra sororum catalogum una cum ipsis sepe-licetur, licet cognata fuerit præfectæ, aut alterius cujusdam e monialibus, tametsi familiaris et nota, ne quidem jussu patronæ monasterii ; ne monacharum sepulcrum, xenotaphium, sive extraneorum sepulcrum evadat. Si qua vero id efficere molita fuerit, a Deo quidem condemnabitur, ob typici transgressionem ; impediatur autem a monasterii patrona.

Porro assignabitur una stataræa pro sepultura, famulabus illarum monialium : altera præfectarum gratia : alia pro iis quæ sunt magni habitus, alia pro cæteris monialibus et famulabus quæ moniales sunt et virtute præditæ : alia pro monialibus monasterii Cellaræ.

Sorores vero moniales quæ cum defuncta abierant, reversæ ad monasterium suum, non ultra illuc concedant ; sed tertia, nona et quadragesima defunctæ monachæ psallantur quidem a sacerdote illic constituto ; persolvantur vero a monialibus in monasterio. In divinis quoque sacrificiis quotidie fiat earum memoria, necnon in matutino, vespertino, et protensis orationibus usque ad Quadragesima, et oblatio speciatim pro unaquaque deferatur, donec Quadragesima illius complantur.

Notandæ sunt autem singularum defunctorum memoriæ ab ecclesiæ præposita, et illarum nomina in diptychis describenda, ne earum memoriæ obliterentur, sed sine omissione expleantur. Jubemus itaque sacerdotibus, ut in singulis liturgiis diptycha adeant, quo in memoriam revocent eas quæ inibi descriptæ sunt, ne judicium ipsi ferant earum oblivionis et omissionis : et ut communis memoria fiat omnium monacharum, singulis Parascevis seu feriis sextis post lucernarium. Nisi ali-quod festum impediatur, psallant moniales canonem funereum facientes parastasimum : protensa quo-

Montfauconii notæ.

(69) *Σταταραία*. Hæc vox rarissima videtur significare tumbam seu sepulcrum multis corporibus humanis aptum.

(70) Ut apud nos Missæ celebrantur die tertia, septima, et tricesima post obitum, cum peculiaribus orationibus ; sic apud Græcos diebus quarta, nova, et quadragesima post obitum speciales dicuntur orationes. Consule Goarum in Notis ad

A μιδὴν τε καὶ ταφὴν, οὕτω διατιττόμεθα γίνεσθαι· τελεῖσθαι μὲν ἐν τῷ ἐξιδάροῳ τὰ ἐπὶ τῇ τεθνεώσῃ νενομισμένα, τὴν τε ψαλμωδίαν, φημί, καὶ τὴν τοῦ λειψάνου πᾶσαν ἀμφίεσιν· καὶ οὕτω μετακομίζεσθαι εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Θεοτόκου, τὰ Κελλαραίας, μετὰ τῆς κλίνης βασταζομένην, ἢ παρὰ τῶν συναδελφῶν αὐτῆς, ἢ παρὰ τῶν ὑπουργισσῶν, ἀκολουθουσῶν αὐτῇ τῶν μοναχῶν, ὅσας προστάξει ἡ καθηγούμενη· ἐκεῖς δὲ ἐν τοῖς τῶν μοναζουσῶν ἀποτίθεσθαι τάφοις· ἐν οἷς μόναι αἱ ἐν τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης μου Θεοτόκου ἐνασκούμεναι μοναχαὶ ὀφείλουσι θάπτεσθαι· μὴ τινος τῶν ἐξωθεν τοῦ καταλόγου τῆσδε τῆς ἀδελφότητος ταύταις συνθαπτομένης, κἂν συγγενῆς εἴη τῆς προσετώσης, ἢ τῆς ἄλλης τῶν μοναχῶν, κἂν συνήθης, κἂν γνώριμος· οὕτε μὴν διὰ προστάξεως τῆς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης, ἵνα μὴ ξενοταρεῖον τὸ ταφεῖον τῶν μοναχῶν καταστῆ. Εἰ δὲ πειραθῆ τις τοῦτο ποιῆσαι, ἐξεῖ μὲν καὶ ἀτὸ Θεοῦ τὴν κατάκρισιν διὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ παράβασιν· κωλυθήσεται δὲ καὶ παρὰ τῆς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης.

Ἄφορισθήσεται γὰρ μὴν μία σταταραία (69) χάριν ταφῆς τῶν ὑπουργισσῶν τῶν τοιούτων μοναζουσῶν· ἑτέρα λόγῳ τῶν ἡγουμενεουσῶν· ἑτέρα δὲ λόγῳ τῶν μεγαλοσχήμων· ἑτέρα λόγῳ τῶν λοιπῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ὑπουργισσῶν ὅσαι εἰσὶ μοναχαὶ καὶ ἐνάρετοι· ἑτέρα λόγῳ τῶν ἐν τῇ μονῇ τῶν Κελλαραίας μοναχῶν.

Αἱ δὲ ἀπελθεῖσαι μετὰ τῆς τελευτησάσης μοναχαὶ ἀδελφαί, ὑποστρέψασαι εἰς τὸ μοναστήριον ἑαυτῶν, μηκέτι ἀπερχέσθωσαν ἐκεῖ· ἀλλὰ τὰ τρίτα (70), καὶ τὰ ἕννατα, καὶ τὰ τεσσαρακοστὰ τῆς ἀποικομένης μοναχῆς ψαλλέσθωσαν μὲν καὶ παρὰ τοῦ ἐκεῖσε σταγαμένου ἱερέως, τελεῖσθωσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν μοναζουσῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ καθ' ἐκάστην ἐν ταῖς θείαις ἱερουργίαις αὐτὰς μνημονεύεσθωσαν, καὶ τῷ ὄρθρῳ καὶ τῷ ἑσπερινῷ ἄρῳ τῶν Τεσσαρακοστῶν ἐν ταῖς ἐκτενέσι δεήσεσι, καὶ προσφορὰ δὲ ἰδικῶς ὑπὲρ αὐτῆς προσκομίζέσθω μέχρι τῆς τῶν Τεσσαρακοστῶν αὐτῆς συμπληρώσεως.

Σημειωτέον δὲ καὶ τὰς μνήμας ἐκάστης τῶν θησκουσῶν τὴν ἐκκλησιάρχισσαν, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τοῖς διπτύχοις ἐγγραπτέον· ἵνα μὴ ἀνεπιληστοῖ εἶεν αἱ τούτων μνήμαι, καὶ τελῶνται ἀπαρλείπτως.

D Τὰ μέντοι δίπτυχα προτρεπόμεθα τοῖς ἱερεῦσι κατὰ πᾶσαν ἐπιέναι λειτουργίαν, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπογεγραμμένων· ἵνα μὴ αὐτοὶ τὸ κρίμα βασιτάξωσι τῆς ἐκείνων ἀμνηστίας καὶ ἐλλείψεως· ἵνα δὲ καὶ κοινὴ μνήμη πσῶν γίνηται τῶν μοναζουσῶν, καθ' ἐκάστην Παρασκευὴν μετὰ τὸ λυχνικόν, εἰ μὴ τις ἑορτὴ κωλύει, ψαλλέτωσαν κανόνα νεκρῶσιμον αἱ μοναχαὶ, ποιούσαι καὶ παραστάσιμον (71)·

officium exsequiarum, quod in Euchologio habetur.

(71) *Παραστάσιμον*. Ut παράστασις est representatio, sic παραστάσιμον videtur esse representatio quedam in exsequiis defunctorum fieri solita, quam nos cum lectica tapete nigro cooperta facere solemus.

καὶ ἐκτενὲς δέησις γινέσθω ὑπὲρ τῶν προαπελθουσῶν πασῶν.

Ἐν μέντοι τῷ Σαββάτῳ τῆς ἀπόκρεω (72), καὶ τῷ Σαββάτῳ τῆς τυροφάγου (73), καὶ τῷ Σαββάτῳ τῆς Πεντηκοστῆς, γινέσθω καὶ ὑπὲρ τῶν μοναζουσῶν καθ' ἐν ὄνομα τῶν προαπελθουσῶν, μία, καὶ μνημονεύεσθωσαν καὶ αὐταί· ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς μνημοσύνοις ἐκάστης, γινέσθω ὑπὲρ αὐτῆς λειτουργία καὶ προσφορά. Ὁφείλουσι δὲ λαμβάνειν αἱ μοναχαὶ ἐν τῷ Σαββάτῳ τῆς ἀποκρέω, καὶ τῷ Σαββάτῳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἀνὰ προσφορὰν μίαν, εἰς μνημόσυνον τῶν γονέων αὐτῶν καὶ συγγενῶν· μετὰ δὲ τὸ προσκομισθῆναι, συνάγεσθαι πάλιν παρὰ τῆς πυλωροῦ, καὶ δίδοσθαι ἐν τῷ πυλῶνι.

ΚΕΦΑΛ. ΟΑ'.

Περὶ διαφόρων μνημοσύνων ὀφειλόντων ἐπιτελεῖσθαι.

Ἀρκούντως ἤδη περὶ τῶν τῆς μονῆς διαταξάμενοι, νῦν καὶ περὶ τῶν κοιμηθέντων ἰσχυρῶν ἡμῶν, καὶ ἀδελφῶν κατὰ σάρκα, καὶ παίδων, καὶ τῶν κοιμηθησομένων, διατυποῦμεν καὶ διατασσόμεθα. Πάντων γὰρ τὰ μνημόσυνα τῶν κάτωθεν ῥητῶς ἀναταττομένων, κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ἡμέρας τὰς ἐγγραφείσας τοιοῦτοτρόπως τελεισθῆσονται. Βουλόμεθα γίνεσθαι παννυχίδα νεκρώσιμον, μετὰ τῆς παραστασίμου, καὶ φωταΐαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς συνήθους διαφιλεστεράν· προσάγεσθαι τε καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος, καὶ κόλυθα (74) γίνεσθαι, καὶ μνημονεύεσθαι αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκτενεσίαις κατὰ τε τὴν παννυχίδα, καὶ τὸ ὄρθρον, καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ τὸ ἔσπερινόν, καὶ ταῖς μοναχαῖς δὲ, μὴ τὴν συνήθη παρατίθεσθαι τράπεζαν, ἀλλ' ὀψωνίζειν, καὶ διαιτᾶσθαι, καθὰ καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς προετυπώσαμεν γίνεσθαι, καθ' ὅσον ἂν τύχη καιρὸν ἢ τοῦ τελευτήσαντος μνήμη.

Πλὴν εἰ μὲν ἐν τετράδι τῶν λοιπῶν ἡμερῶν, ἢ Παρασκευῇ συνδράμοι τὸ μνημόσυνον, ὀστρακοδέρμοι; καὶ μόνοις ἐστιαθῆσονται, ἄνευ τῶν μνημοσύνων τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου βασιλέως. Ἐν γὰρ τοῖς μνημοσύνοις τοῦτου, κἄν ἐν τετράδι συνδράμοιεν καὶ Παρασκευῇ, καὶ ἰχθυῖες ὀψωνισθῆσονται φιλοτιμίως ταῖς μοναχαῖς· εἰς ἐστίασιν· χρὴ γὰρ τὸν ἐξαίρετον ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὸ μνημόσυνον ἐξαίρετον ἀποφέρεσθαι. Ἐν δὲ ταῖς λιταῖς ἀπάσαις ἡμέραις, καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν λοιπῶν συγγενῶν ἡμῶν μνημοσύνοις ἰχθυοφαγήσους.

Εἰ δὲ ἐν τισὶ τῶν τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἡμερῶν μνημόσυνόν τις ἀπαντήσκει, ἐν μόνῃ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς Παρασκευῆς ἐκείνης τῆς ἑβδομάδος καθ' ἣν φθάσει τὸ μνημόσυνον, ἢ παννυχὶς ἐπιτελεσθήσεται, καὶ τῷ ἐπιόντι Σαββάτῳ αἱ μοναχαὶ δι' ὀστρα-

Montfauconii notæ.

(72) Ἀπόκρεω. Sabbatum τῆς ἀπόκρεω, est Sabbatum post Dominicam Septuagesimæ. Hebdomada nimirum Septuagesimæ vocatur τῆς ἀπόκρεω, quia in ea carnis usus terminatur apud Græcos.

(73) Sabbatum τυροφάγου, est Sabbatum hebdomadis Sexagesimæ, in qua licet Græcis lacte et caseo vesci.

A que oratio dicatur pro omnibus quæ ante decesserint.

Porro in Sabbato carnisprivii, in Sabbato lacticiui, et in Sabbato Pentecostes, pro defunctis monialibus, ad singula nomina oratio una dicatur, et memoria earum fiat : similiter in uniuscujusque commemorationibus, liturgia pro ipsa celebretur, et fiat oblatio. Moniales autem Sabbato carnisprivii, et Sabbato Pentecostes sument unam oblationem in commemorationem parentum et cognatorum suorum; quæ postquam oblata fuerit, colligetur ab ostiaria, et ad ostium erogabitur.

CAPUT LXXI.

B De variis commemorationibus per annum faciendis.

Postquam res monasterii sufficienter disposuimus; jam de iis qui dormierunt parentibus nostris, fratribus secundum carnem, et filiis, necnon de iis qui dormient, statuimus et ordinamus. Commemorationes enim omnium de quibus diserte infra præcipiemus, temporibus et diebus descriptis hoc modo persolventur. Volumus ut fiat pannychis funerea cum parastasio, et luminare in ecclesia accendatur solito copiosius; et ut deferatur in liturgia oblatio pro defuncto, colybaque fiant : ut memoria quoque ejus fiat in protensis orationibus in pannychide seu pervigilio, in matutino, in liturgia, et in vespertino; utque monialibus non solita apponatur mensa, sed eodem obsonio et victu utantur quo in Domini festis uti supra jussimus, quoquo tempore defuncti memoria occurrat.

Cæterum, si quidem feria quarta vel Parasceve, et non aliis diebus, occurrerit commemoratio, conchyliis solis reficietur, exceptis commemorationibus præstantissimi et sancti imperatoris mei; in ejus enim commemorationibus, etsi in feriam quartam et Parasceven inciderint, pisces quoque monialibus ad refectionem magnifice in obsonium suppeditabuntur : par est enim qui præstat inter homines, præstantiorem commemorationem obtinere. Omnibus vero litaniarum diebus, etiam in cæterorum affinium nostrorum commemorationibus pisces comedent.

Si autem quibusdam magnæ Quadragesimæ diebus, cujuspiam commemoratio occurrat, sola vespera Parasceves hebdomadis in quam incidit commemoratio, fiet pervigilium, et sequenti Sabbato moniales conchyliis consolationem accipient. Si

(74) Κόλυθα. in Triodo ad Sabbatum primum Quadragesimæ, vocantur ἐψητος στος, frumentum coctum. Coarus vero in Notis ad exsequia Græcorum, fusius explicans quid illud sit, ait esse cibum variis frugibus, leguminibus et fructibus compositum. Vide quoque eruditissimi Cangii *Glossarium Græcum*.

quis vero pisces ipsis attulerit, iis rescientur. Aliis duabus Quadragesimis liberum est quibuslibet diebus commemorationes facere. Distributionem quoque ad ostium die illa fieri volumus, prout ad singulorum dierum nomen indicabitur.

Fiant commemorationes præstantissimi mei imperatoris domni Alexii Comneni, qua die obierit: accendanturque luminare copiosum, et monialibus discretio tribuatur. Dentur autem ad ostium panes decem modiorum, vini metra octo, et nummi numismatum asperorum duodecim. Commemorationes vero meas, qua die e corpore migravero, tales fieri volo quales præstantissimi mei imperatoris citra discrimen.

Fiant commemorationes dilecti filii meæ majestatis, Porphyrogeniti et imperatoris domni Joannis, qua die obierit: fiatque luminare copiosum, et discretio monialibus. Dentur vero ad portam panes modiorum quinque, et nummi numismatum asperorum sex.

Fiant commemorationes dilectæ nurus imperii mei et dominæ domnæ Irenes conjugis ejus, qua die obierit: fiatque amplum luminare, et discretio monialibus. Dentur vero ad portam panes modiorum quinque, et nummi numismatum asperorum sex.

Fiant commemorationes dilecti filii meæ majestatis Porphyrogeniti et Sebastocratoris domni Andronici, qua die obierit, eodem modo.

Fiant commemorationes dilecti generi majestatis meæ domni Nicephori Cæsaris, qua die obierit, simili modo.

Fiant commemorationes dilecti filii imperii mei domni Isaacii, Porphyrogeniti et Cæsaris, qua die obierit, eodem modo.

Fiant commemorationes dilecti generi majestatis meæ domni Nicephori panhypersebasti, qua die emigravit, eodem modo.

Fiant commemorationes dilecti generi imperii mei pansebasti hypertati sive supremi domni Constantini, qua die emigraverit, reliqua quidem eodem modo; panes vero modiorum trium, nummique numismatum asperorum trium.

Montfauconii notæ.

(75) *Βασιλέως*. Una scilicet cum patre imperantis.

(76) Hæc Irene Hungariæ regis filia erat, de qua et de tota familia Alexii fuse doctissimus vir Cangiugus, quem consule lib. *De famil. Byzant.*

(77) *Σεβαστοκράτορος*. Nova dignitas ab Alexio Comneno instituta; is erat ceu secundus imperator; sed in harum dignitatum ordine, quamplurimæ postea mutationes subiere. Vide *Alexiad.*, Codinum, Bulengerum, etc.

Α κοδέρμων παρακληθήσονται. Εί δέ τι: καί Ιχθύας ἤκοι κομίζων αὐταῖς, καί τούτων ἐστιαθήσονται. Τῶν ἄλλων δύο Τεσσαρακοστῶν ἄνετον πᾶσαν ἡμέραν ἐχουσῶν εἰς τὸ ποιεῖν τὰ μνημόσυνα. Καί τήν ἑν πωλῶνι δὲ διδόνειν, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην βουλόμεθα γίνεσθαι, καθὼς ἐν τῇ ἐκάστης ὀνομασίᾳ δηλωθήσεται.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ κρατίστου μου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, καί γινέσθω ἡ φωταψία σαφελῆς, καί εἰς τὰς μοναχὰς διάκρισις. Διδόνει δὲ καί ἐν τῷ πωλῶνι ψωμῖα δέκα μοδίων, οἴνου μέτρα ὀκτώ, καί νομμῖα νομισμάτων τραχέων δώδεκα. Καί τὰ ἐμὰ δὲ μνημόσυνα, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ τοῦ σώματος, τοιαῦτα βούλομαι γίνεσθαι, οἷα καί τοῦ κρατίστου μου βασιλέως ἀπαρallάτως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ Πορφυρογεννήτου καί βασιλέως (75) κυροῦ Ἰωάννου, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, καί γινέσθω ἡ φωταψία σαφελῆς, καί διάκρισις εἰς τὰς μοναχὰς; διδόνει δὲ καί ἐν τῷ πωλῶνι ψωμῖα μοδίων πέντε, καί νομμῖα νομισμάτων τραχέων ἕξ.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθήτου νόμφης τῆς βασιλείας μου καί δεσποίνης; κυρῆς Εἰρήνης (76) τῆς συζύγου αὐτοῦ, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ καί γινέσθω φωταψία σαφελῆς, καί διάκρισις εἰς τὰς μοναχὰς; διδόνει δὲ καί ἐν τῷ πωλῶνι ψωμῖα μοδίων πέντε, καί νομμῖα νομισμάτων τραχέων ἕξ.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ Πορφυρογεννήτου καί σεβαστοκράτορος (77) κυροῦ Ἀνδρονίκου, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Νικηφόρου (78) τοῦ Καίσαρος, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰσαακίου (79) τοῦ Πορφυρογεννήτου καί Καίσαρος, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Νικηφόρου (80) τοῦ πανυπερσεδάστου, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ πανσεβάστου υπερτάτου κυροῦ Κωνσταντίνου (81), καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, τὰ μὲν λοιπὰ ὁμοίως; τὸ δὲ ψωμίον μοδίων τριῶν, καί νομμῖα τραχέων νομισμάτων τριῶν.

(78) Nicephorus Bryeniensis Annæ Comnenæ conjux, Cæsar; quæ dignitas, ab imperatore tertia erat. *Alexiad.* lib. III.

(79) Ab Isaacio Trapezuntini principes originem duxere.

(80) Nicephorus Catacalo, conjux Mariæ, Porphyrogenitæ, panhypersebastus: quæ dignitas, eadem, qua Cæsar, sede gaudebat.

(81) Constantinus hic Angelus cognominabatur, et erat conjux Theodoræ Porphyrogenitæ.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου ἐγ- A γόνης τῆς βασιλείας μου κυρᾶ; Εἰρήνης (82) τῆς Δουκαίνης, τῆς θυγατρὸς τῆς Πορφυρογεννήτου καὶ Καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ· καὶ γινέσθω ἡ φωταψία δαφιλῆς, καὶ διάκρισις εἰς τὰς μοναχάς· εἰδῶσθω δὲ καὶ ἐν τῷ πυλῶνι ψωμία μοδίων τεσσάρων, καὶ νομμῖα νομισμάτων τραχέων τεσσάρων.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου τῆς Πορφυρογεννήτου καὶ Καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ· καὶ γινέσθω φωταψία δαφιλῆς, καὶ διάκρισις εἰς τὰς μοναχάς, διδομένων ἐν τῷ πυλῶνι ψωμία μοδίων πέντε, καὶ νομμῖα νομισμάτων τραχέων ἕξ.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ Πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως. B

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ Πορφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας (83), καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου νύμφης τῆς βασιλείας μου τῆς σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Εἰρήνης (84), καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως· ψωμία δὲ μοδίων τριῶν.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου νύμφης τῆς βασιλείας μου κυρᾶς Εἰρήνης (85) τῆς Καισαρίσσης, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ Πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ, ὁμοίως. C

Μηνὶ Ὀκτωμβρίῳ ἰδ', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ μακαρίτου, ἁγίου, αὐθέντου (86) καὶ περιποθῆτου πατρὸς τῆς βασιλείας μου, τοῦ πρωτοπροέδρου (87), καὶ πρωτοβεστιαρίου (88), καὶ μεγάλου δουκὸς τῶν σχολῶν (89) τῆς Ἀνατολῆς κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δουκα τοῦ μετονομασθέντος τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγγελικῷ μεγάλῳ σχήματι (90) κυροῦ Ἄντω-

Montfauconii notæ.

(82) Hæc Irene filia erat Nicephori Bryenii et Annæ Commenæ Porphyrogenitæ, et extra ordinem suum scripta est, ut crucibus in ms. depictis indicari videtur, quia cum in commemorationum ordine ommissa fuisset, dehinc jussa est describi hoc in loco, qui vacuus repertus est. Oboritur autem quæstio, cur videlicet Ducæna vocetur, cum tamen a Bryeniorum familia, a Ducæna diversa, ortum duxerit: sed puto Irenen Augustam amore puellæ ductam, ei non modo nomen proprium, sed et cognomen indidisse. Pater autem ipsam ab avia vehementius aliis neptibus amatam fuisse, tum quod sola et neptibus in commemorationibus locum obtineat, tum quod capite 79, despoticarum domorum possessio ipsi transmittatur.

(83) Eudocia a sponso Constantino Jasita segregata fuerat obejus sævitiam; is ideo non memoratur.

(84) Irenes sebastocratorissa, uxor Andronici sebastocratoris.

(85) Hæc Irenes uxor erat Isaacii.

(86) Αὐθέντου dignitas primariis tantum viris et feminis tribuebatur.

Fiant commemorationes dilectæ neptis imperii mei domnæ Irenes Ducænae, filia Porphyrogenitæ et Cæsariissæ domnæ Annæ, qua die obierit; et fiat copiosum luminare, et discretio monialibus: denturque ad portam panes modiorum quatuor, et nummi numismatum asperorum quatuor.

Fiant commemorationes dilectæ filia majestatis meæ Porphyrogenitæ et Cæsariissæ domnæ Annæ, qua die obierit, et fiat amplum luminare, discretio quoque monialibus: et dentur ad ostium panes modiorum quinque et nummi numismatum asperorum sex.

Fiant commemorationes dilectæ filia imperii mei, et Porphyrogenitæ domnæ Mariæ, qua die obierit, simili modo.

Fiant commemorationes dilectæ filia majestatis meæ et porphyrogenitæ domnæ Eudociæ, qua die obierit, eodem modo.

Fiant commemorationes dilectæ nurus majestatis meæ sebastocratorissæ domnæ Irenes, qua die obierit, eodem modo; panes vero modiorum trium.

Fiant commemorationes dilectæ nurus majestatis meæ domnæ Irenes Cæsariissæ qua die obierit, similiter.

Fiant commemorationes dilectæ filia imperatoris meæ majestatis, et Porphyrogenitæ domus Theodoræ, qua die obierit, simili modo,

Mense Octobri 14, fiant commemorationes beatæ memoriæ, sancti, authentis et dilecti patris majestatis meæ, protoproedri, protovestiarii, et magni ducis scholarum Orientis domni Andronici Ducas, qui per sanctum et angelicum magnum habitum, cognominatus est dominus Antonius; et dentur ad ostium panes modiorum quinque, et nummi nu-

(87) Πρωτοπρόεδρος, erat primus præses, de quo Codinus, *De officiis Constantinop.* et eruditiss. Can-

(88) Πρωτοβεστιαριος, primus vestiarius, seu princeps vestiarii, de quo Codinus, *De officiis Constant.* et sæpius laudatum Cangii *Glossarium Græcum.*

(89) Δούξ τῶν σχολῶν. Scholæ erant turmae militares, quarum præfectus, δούξ τῶν σχολῶν, et apud Theophanem, κόμης τῶν σχολῶν, alibi: Δομέστικος τῶν σχολῶν vocatur.

(90) Τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγγελικῷ μεγάλῳ σχήματι. Moris fuisse principibus et magnatibus aula Constantinopolitanæ utriusque sexus, ut monasticum magnum habitum in hora mortis induerent, et nomen mutarent, patet cum ex his locis, tum ex *Menais Græcorum*, ubi ad decimam tertiam Augusti de Irene imperatrice dicitur: Διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθείσης Ἐένης. Neque enim existimo, tot imperialis familiæ viros et mulieres, quot hic habitu monastico induti memorantur, monachos vel moniales in vita sua fuisse.

misatum asperorum sex. Fiatque amplum luminare, et discretio monialibus.

Mense Novembri 21, fiant commemorationes sanctificatæ aulbentrixæ et matris majestatis meæ domnæ Mariæ, qui per sanctum et angelicum magnum habitum cognominata est domna Xene, simili modo.

Mense Julio 12, fiant commemorationes beatæ memoriæ domni Joannis, et dilecti soceri imperatoris meæ majestatis, simili modo.

Mense Novembri 4, fiant commemorationes sanctificatæ dominæ meæ, et socrus majestatis meæ, pari modo.

Mense Januario 9, fiant commemorationes dilecti fratris majestatis meæ, et protostratoris domni Michaelis Ducas; fiatque amplum luminare, et discretio monialibus.

Mense Februario 20, fiant commemorationes dilectæ sororis majestatis meæ, admodum venerandæ et honorandæ domnæ Theodoræ, quæ per sanctum et angelicum magnum habitum cognominata est domna Irene; et fiat similiter.

Fiant commemorationes dilecti fratris imperii mei, pansebasti sebasti domni Joannis Ducas, qui per sanctum et angelicum magnum habitum cognominatus est dominus Antonius, qua die obierit; et fiat similiter.

Fiant commemorationes dilectæ sororis majestatis meæ, pansebastæ sebastæ domnæ Annæ Ducænæ, qua die ad Dominum emigraverit; et fiat similiter.

Cum filii nostri ad Dominum migrabunt, inscribentur in diptychis eorum qui prius decessere, et omnium commemorationes persolventur, ut superius dictum est. Quod si fortasse quidam eorum sive mobilia quædam magni pretii, sive immobilia monasterio consecraverint, commemorationes illorum fieri debent, ut ipsi statuerint.

[CAPUT LXXII.]

De lavipedio quod in sancta et magna feria quinta fieri debet.

In sancta et magna feria quinta lotio pedum fieri debet a reverendissima præfecta, in ecclesie vestibulo, ubi representatum est Salvatoris lavipedium, cum officio quod in Synaxario continetur, et secundum formam in eo descriptam.

Divina quoque illuminatio in festo ejus ubique terrarum celebrato, in eodem rursum vestibulo fiet, in quo posita est phiala, æneis polycandelis, sive multiplicibus lampadibus in ea suspensis, quæ

Montfauconii notæ.

(91) Hæc erat Anna Dalassena, Ducænæ familiæ infensissima. *Alexiad.* lib. III.

(92) Πρωτοστράτορος. Stratorum erat equum freno tenere, et conscendenti magistratui opem

νίου· και διδόσθω ἐν τῷ πυλῶνι ψωμία μοδίω πέντε, και νομισμάτων τραχέων ἕξ. Γινέσθω και φωταψία σαφιλῆς, και διάκρισις εἰς τὰς μοναχάς.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ κα', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς ἡγιασμένης αὐθεντρίας και μητρὸς τῆς βασιλείας μου κυρᾶς Μαρίας, τῆς διὰ τοῦ ἁγίου και ἀγγελικοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθείσης κυρᾶς Ξένης, ὁμοίως.

Μηνὶ Ἰουλίῳ β', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ μακαρίτου κυροῦ Ἰωάννου και περιποθῆτου πενθεροῦ τῆς βασιλείας μου, ὁμοίως.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ α', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς ἡγιασμένης μου δεσποίνης, και πενθερᾶς (91) τῆς βασιλείας μου, ὁμοίως.

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ θ', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθῆτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου, και πρωτοστράτορος (92) κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα· και γινέσθω φωταψία σαφιλῆς, και διάκρισις εἰς τὰς μοναχάς.

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ κ', τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου αὐταδέλφης τῆς βασιλείας μου, τῆς πανεντίμου και παντίμου κυρᾶς Θεοδώρας τῆς διὰ τοῦ ἁγίου και ἀγγελικοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθείσης κυρᾶς Εἰρήνης· και γινέσθω ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθῆτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ διὰ τοῦ ἁγίου και ἀγγελικοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθέντος κυροῦ Ἄντωνλου, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ· και γινέσθω ὁμοίως.

Τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τῆς περιποθῆτου αὐταδέλφης τῆς βασιλείας μου, τῆς πανσεβάστου σεβαστῆς κυρᾶς Ἄννης τῆς Δουκαίνης, καθ' ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ πρός Κύριον· και γινέσθω ὁμοίως.

Οἱ παῖδες ἡμῶν, ὅτε πρός Κύριον ἐκδημήσουσιν, ἐγγραφήσονται ἐν τοῖς τῶν προαπεθέντων διπτύχοις, και τὰ μνημόσυνα πάντων ἔσονται τελούμενα, καθὼς ἀνωτέρω προείρηται. Εἰ δ' ἴσω; τινὲς αὐτῶν και ἀφιερῶσουσι τῇ μονῇ ἢ κινήτᾳ ἁξιώλογα, ἢ ἀκίνητα, ὀφείλουσι τελεῖσθαι και τὰ τοῦτων μνημόσυνα, κατὰ τὴν ἐκείνων διάταξιν.

ΚΕΦΑΛ. ΟΒ'.

Περὶ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι νικητῆρος τῆ ἁγίας και μεγάλης πέμπτης.

Τῇ μέντοι ἁγίᾳ και μεγάλῃ πέμπτῃ ὀφείλει γίνεσθαι παρὰ τῆς τιμιωτάτης καθηγουμένης ὀ νικητῆρ ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας προνάῳ, ἔνθα εἰκόνισται και ὁ τοῦ Σωτῆρος νικητῆρ κατὰ τὴν ἐμπεριεχομένην τῷ Συναξαρίῳ ἀκολουθίαν, και τὸν ἐν αὐτῷ τύπον.

Και τὸ θεῖον δὲ φῶτισμα κατὰ τὴν παγκόσμιον τοῦτου ἑορτῆν, ἐν τῷ αὐτῷ αὐθιῶς ἄρθῃκι ἔσται τελούμενον, ἐν ᾧ και ἡ φιάλη ἴσταται, τῶν χαλκῶν πολυκανθῶλων ἐν αὐτῇ κρεμαμένων, και τὴν ἀναψίν

ferre. Horum princeps erat πρωτοστράτωρ, qui etiam exercitus pluries duxisse legitur. *Goar.* III. Notis ad Codinum.

ὀλόφωτον δεχομένων· καθὼ δὲ καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας· πολυκάνδηλα ἄπτεισθαι τριηκὰυτα ὀφείλουσι, μανουαλίων τε ἰσταμένων δύο ἕνθεν κίχεται ἐν τῆ; φιάλῃ; μετὰ λαμπάδων.

ΚΕΦΑΛ. ΟΓ'.

Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι μετασχηματισμοὺς ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς τῆς μονῆς.

Ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ ἐμὲ ἀνεξίκακος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ τοῦτο ἠδὲδοκῆσε, καὶ περιούσα εἰσέτι ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ τὰς πάσας τοῦ μοναστηρίου οἰκοδομὰς ἀπήρτισα, μετασκευάσασα καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τούτῳ θεῖον ναδόν, προσεπισκευάσασα δὲ καὶ ἄρθρα περικαλλῆ, καὶ ἐξωάρθρα προσθεμένη διὰ καρικοξόλου, καὶ τὸ μοναστήριον ἅπαν εἰς τὸ ἐμοὶ δοκοῦν σχῆμα, καὶ τὴν κατάστασιν περιεστησάμην τοῦτο· θέλω καὶ βούλομαι ἵνα ὡς παρ' ἐμοῦ κατασκευάσθησαν τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, οὕτω μένωσι, καὶ ἀμεταποίητα διατηρῶνται καὶ ἀναλλοίωτα. Ἐάν ὑπὸ τοῦ χρόνου δὲ εἰς φθορὰν συναλωθῶσι τινα, εἴτε μικρὰν, εἴτε καὶ μείζονα, εἴτε καὶ τινὶ τῶν τυχηρῶν συμπρωμάτων μείωσιν πάθωσι· πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σὺν Θεῷ ἐπανορθῶνται σχῆμα, μελλήσεως ἄνευ πάσης καὶ ἀναβολῆς· καὶ μηδέποτε κατὰ τινα τρόπον ἀλλοίωσιν δέξωνται, εἴτε κρείττονος καταστάσεως χάριν, ἢ ἄλλῃ; ὀποιοῦν αἰτίας. Οὐ γὰρ μετασκευασμὸν τινα ἐν αὐτοῖς; θέλω γενέσθαι, οὔτε μὴν τῆς νῦν καταστάσεως ἄλλην βελτίονα τούτων, ἀλλ' οὐδὲ πυλῶνα ἕτερον ἢ παραπόρτιον· ἢ ἄπλῶς εἰσόδου χώραν τινὰ πρὸς τὴν μονὴν ἀφ' ἑτέρου τόπου καινισθῆναι παρὰ τὴν σημερινὴν προστάξει τῆς βασιλείας μου γεγυνοῦσαν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ δεῖσθαι τοῦ κοιμητηρίου τῶν μοναζουσῶν, ἤσθαι τοῦ κοινοῦ κοιτωνίσκου αὐτῶν, τοίχον ἐγγόρηγον (95) ἡ βασιλεία μου ψυχοδόμησε, τόπον ἀναπαύσεως καὶ παρηγορίας αὐταῖς ἀφορίζουσα διὰ τούτου, οὐδὲ ἐν τῷ τοιοῦτῳ τοίχῳ βούλομαι ὄλως ἀνοιγῆναι πόρταν ποτὲ, ἢ παραπόρτιον, εἴτε θύραν τὴν οἰανοῦν, ἢ θυρίδα, εἴτε τοξικήν, εἴτε μικρὰν ὀπήν οἰανὴν τινα· ἀλλὰ κἄν ποτε συμβῆ τῷ τοιοῦτῳ τοίχῳ μείωσις, εἴτε σύμπτωμα τὸ οἰανοῦν, πάλιν δι' ἐγγορήγου ἐπανορθοῦσθαι τὸ καταπεπτωκὸς, καὶ τὸ φθαρὲν εἰς τὸ πρόην ταχέως ἐπανερχεσθαι σχῆμα.

Δεῖ δὲ πᾶσαν ἐπιμέλειαν τὴν τιμιωτάτην καθηγουμένην ἔχειν εἰς τε τὴν τῆς ὄλης μονῆς περιποίησιν, καὶ ἀνακαινίσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων βελτίωσιν, καὶ φιλοκαλίαν, καὶ τὴν ἀνακεράμωσιν· πρὸ δὲ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ μηδὲ τοῦ μικροτάτου καταφρονεῖν·

Montfauconii notæ.

(95) *Τοίχον ἐγγόρηγον*. Hæc vox ἐγγόρηγος hic adjectivè, paulo infra substantivè usurpatur. De illa fuse disputarunt plures eruditi viri, fusius doctissimus Cangiug in *Glossario Græco*. Omissis autem variis ea de re sententiis, meam breviter exprōmam: existimo vocem ἐγγόρηγον, cum substantivè, tum adjectivè, semper indicare materiam aliquam construendis muris idoneam; et primo qui sem in hoc capite id planum videtur: nam ubi *Γενεσῖσι* set se murum ἐγγόρηγον (adjectivè) exstruxisse, jubet, ut si in illo muro mina contigerit,

omnes accendentur. Eodem modo ecclesiæ polycandela tum accendenda, candelabris duobus hinc et inde ad latera phialæ positis cum facibus.

CAPUT LXXIII.

Quod in ædificiis monasterii mutationes fieri non debeant.

Quandoquidem clementi Dei erga me benignitati et hoc libuit, ut in præsentī adhuc viā degens monasterii ædificia omnia perfecim, divinum ejus templum in aliam formam traduxerim, arthem seu vestibulum pulcherrimum adornaverim, exoarthecem sive exterius vestibulum ex caricæ ligno addiderim, et monasterium totum in quam volui formam et statum disposuerim: volo et statuo, ut sicut a me omnia in ipso adornata sunt, sic permaneant, immutataque ac invariata serventur. Et si a tempore in jacturam aliquam, sive parvam, sive majorem, deducantur, vel fortuito quoriam casu imminutionem patiantur, rursus, Deo juvante, in eandem formam absque ulla mora vel cunctatione restituantur; et nunquam quoquomodo inimulentur, sive melioris status ergo, sive ob aliam quamlibet causam. Nullam enim mutationem in ipsa induci volo, neque alium statum præsentī meliorem, sed neque aliud ostium aut portulam, aut summam locum quempiam ingressus in monasterium ex alia parte de novo aperiri, præter eum qui hodie jussu majestatis meæ factus existat.

Cum autem pone dormitorium monacharum, sive commune earum cubiculum, murum enchoregum mea majestas exstruxerit, locum ipsis recreationis et consolationis per illum distermians; nolo ut in hujusmodi muro porta unquam aperiat, aut portula, sive quævis janua, aut fenestra, seu fenestella, aut aliud quodlibet foramen. Sed si quando in hoc muro jactura sive ruina quælibet contigerit, quod lapsum est rursus enchorego in integrum restituitur, et quod læsum est, ad priorem cito redeat formam.

Summamque curam gerere debet reverendissima præfecta totius monasterii conservationis, et renovationis, ejusque in meliorem et pulchriorem statum progressus, necnon tectorum restorationis: ante omnia vero et super omnia, sanctæ Dei ecclesiæ, cujus ne minimam quidem rem negligat;

restauretur δὲ ἐγγορήγου (substantivè) id est, eadem materia qua prius exstructus fuerat, quæ ἐγγόρηγον vocabatur: præpositione enim διὰ denotari solet materia ex qua. Sic *Alexiadis* l. iii: *Διμήν δι' ἐγγορήγου*, καὶ μαρμάρων πάσαι τῶν χρόνων ψυχοδομήτω. Certe omnia loca in laudato Cangiug sarro allata, de materia congrue intelligi possunt, ut consideranti patebit. Cæterum, ut certum omnino noa est quænam materia sit ἐγγόρηγον, plura tamen de illa disputat laudatus Cangiug in Notis ad *Alexiadem*, et in *Glossario Græco*.

sed etiamsi exigui unius vitri jactura fiat, deficientis locus per aliud statim replicatur. Restaurationem vero tectorum universi monasterii cum omni sollicitudine fieri statuo.

CAPUT LXXIV.

Quod monasterium externorum oculis nullatenus patere debeat.

Id non minoris momenti quam quidlibet ex supra memoratis majestati meæ visum est, imo inter maxime necessaria, et non modica observatione et cura dignum. Quandoquidem enim omnino ei undique inaspectam omnem monialium habitationem, ab imperio meo pro exercitiis earum assignatam, omni tempore, Deo favente, conservari volo (nam licet recte intelligere volenti ex jam scriptorum contextu et vi demonstratum sit, a proposito majestatis meæ valde abhorreret et alienum esse, ut quidam in illum introspectandi locus de novo detur; putavi tamen hanc in illo innovationem expresse et speciatim prohibendam esse); ideo vetat imperatoria mea majestas, et omnino prohibet, per hoc meum de illa re decretum, ne qualiscunque prospectus in aliquo intra ambitum conversationi monacharum assignatum unquam fiat, vel in aulam earum sive interiorem, sive exteriorem, aut in septum: undecunq; sive ex despoticis domibus, sive ex aliis; sive ex exteriori earum aula, sive ex interiori; seu ex sententia cujuspiam ex monasterii patronis, seu alio quovis modo. Et nunquam in summa cuiquam licebit, quacunque de causa, licet ea legitima forte visa fuerit, prospectum quempiam in monasterium de novo efficere, sive per quoddam solarium, aut summitatem; sive per januam vel ostiolum vel fenestram, aut modicum quodvis foramen.

Sed et si quid hujusmodi quispiam ausus fuerit, id licet ex improvise factum sit, quæ tunc temporis patrona erit monasterii, cum primum nocuum ex hoc emergens norit, licet illud minimum fuerit, tenebitur citra ullam deliberationem et conditionem illud tollere. Nam, ut declaratum est, majestas mea curam gerens, ut monialium Gratia-plenæ Dei Matri consecratarum conversatio, intra proprium monasterium, penitus inaspecta

Sed neque juxta dirimentem murum enchorogum exterioris aulae et monasterii ambitus, aut supra eundem domos ædificare licebit, post meæ majestatis ab hac vita transmirationem, nec aliud quidpiam de novo construere: quinimo id prorsus vetitum est, utpote volente mea majestate, ut idem murus sub eadem forma perseveret, et in quo statu repertus fuerit, qua die ad Deum illa migrarit; utque nullam unquam mutationem, sive per additamentum, sive per imminutionem admittat.

Α ἀλλὰ κἄν ἄχρι ἐνὸς ὕαλιου ἢ μείωσις γένηται, παρ ευθύς τὸν τοῦ λεῖψαντος τόπον ἀναπληροῦν δι' ἐτέρου, τὴν δέ γε ἀνακεράμωσιν τοῦ ὅλου μοναστηρίου, μετὰ πάσης ἐπιμελείας γίνεσθαι διορίζομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΟΔ'.

Περὶ τοῦ ἀκατόπτειτον διαμένειν πάντη τὴν μονήν.

Καὶ τοῦτο μέντοι τῶν προδιγορευμένων τινὸς οὐκ ἔλαττον τῇ βασιλείᾳ μου ἔδοξεν, ἀλλὰ τῶν ἐπι μάλιστα ἀναγκαίων, καὶ οὐ τῆς τυχοῦσης ἐπισκέψεως καὶ φροντίδος ἄξιον. Ἐπειδὴ γὰρ πάντη τε καὶ πανταχόθεν ἀκατόπτειτον τὸ τῶν μοναζουσῶν ἐνδιαίτημα ἄπαν τὸ τῇ ἀσκήσει αὐτῶν παρὰ τῆς βασιλείας μου ἀφωρισμένον, διατηρεῖσθαι βούλομαι σὺν Θεῷ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον· εἰ γὰρ καὶ ἀποδέδεικται Β τῷ βουλομένῳ νοεῖν ὀρθῶς, ἀπὸ τῆς τῶν γραφέντων ἤδη περιλήψεως καὶ δυνάμεως· ὡς τὸ καινισθῆναι κατοπτείαν ἐν τούτῳ τινὰ τῶν ἀβουλήτων πάνυ καὶ ἀποτετραμμένων ἐστὶ τῷ σκοπῷ τῆς βασιλείας μου· ἀλλὰ καὶ ῥητῶς τε καὶ ἰδιαζόντως δεῖν ψήθη, τῆς τοιαύτης ἐπ' αὐτῷ καινοτομίας ἀπαγόρευσιν θέσθαι· ἀποτρέπει τριγαροῦν ἢ βασιλεία μου καὶ ἀποσοβεῖ εἰς τὸ παντέλης διὰ ταύτης μου τῆς περὶ αὐτοῦ ἐπισκέψεως, τὸ ὅποιανδήποτε ἀποψιν πρὸς τὴν τῶν ἐντὸς τῆς ἀπονενεμημένης τῇ τῶν μοναζουσῶν διαγωγῇ περιοχῆς γενέσθαι χρόνῳ ποτὲ, ἢ πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτῶν, εἴτε τὴν ἐντὸς, εἴτε τὴν ἐξωθεν, ἢ πρὸς τὸν περιβόλον, ὀθενθήποτε, εἴτε τῶν Δεσποτικῶν οἰκημάτων, εἴτε τῶν ἄλλων, εἴτε τῆς ἐκτὸς αὐτῆς τούτων, εἴτε τῆς ἐνδοτέρας, εἴτε γνώμη C τῶν τῆς μονῆς ἀντιλαμβάνομένων τινὸς, εἴτε καὶ ἄλλως πως· καὶ οὐδέποτε ὅλως ἐξέσται τι κατ' ἠντιναοῦν αἰτίαν, κἄν εὐλογοφανῆς πως αὐτῇ δοκῆ, ἀποψίν τινα πρὸς τὰ τοῦ μοναστηρίου καινίζεῖν, ἢ διὰ ἤλιακῶν τινος καὶ ὑψώματος, ἢ διὰ θύρας, εἴτε παραθυρίου, εἴτε θυρίδος, εἴτε μετρίας τινὸς ὀπῆς.

Ἄλλὰ κἄν τι τολμηθῆ τοιοῦτον παρὰ τινος, εἴτε καὶ ἐξ ἀπροόπτου γένηται, παρ ευθύς πρὸς ἀνάγκης τῇ τῆνικαῦτα τῆς μονῆς ἀντιλαμβάνομένη ἔσται, ἅμα τὸ τὴν ἐξ αὐτοῦ βλάβην διαγνωσθῆναι, εἰ καὶ ἐλαχίστη αὐτῇ ἐστὶ, χωρὶς τινος διασκέψεως καὶ ὑποθέσεως τοῦτο περιαιρεῖν. Ἀκατόπτειτον γὰρ παντάπασιν, ὡς δεδήλωται, προσώπῳ παντὶ τὴν ἐντὸς τοῦ οἴκου σεμνείου διαγωγὴν τῶν τῇ Κεχεριτωμένη μου Θεομήτορι ἀναθεθειμένων μοναζουσῶν διαμένειν ἢ βασιλεία μου προμηθευσμένη, οὕτω τὰ περὶ τούτου κατασφαλίζεται.

Ἄλλ' οὐδ' ἐπὶ τῷ διαίρητι ἐγχορήγῳ τοίχῳ τῆς τε ἐξω αὐτῆς, καὶ τοῦ τῆς μονῆς περιβόλου οἰκημάτων τινα, ἢ προσκολληθῆναι, ἢ ἐποικοδομηθῆναι, μετὶ τὴν τῆς βασιλείας μου ἐκ τοῦ παρόντος βίου μεταστασιν, ἢ ἄλλο τι νεουργηθῆναι τὸ ὀλονοῦν ἐκκεχωρημένον [ἐγκ.] ἔσται· παντάπασιν δὲ μᾶλλον κεικωλυμένον, ὡς καὶ τὸν τοιοῦτον τοίχον ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦ αὐτοῦ διαμένειν τῆς βασιλείας μου βουλομένη, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἣν ἂν εὐρεθῆι τῇ ἡμέρᾳ τῆς πρὸς Θεὸν αὐτῆς ἐκδημίας, ἔχων, καὶ μὴδ' ὀποιανοῦν ἄλλολωσιν ἐπιθήματα δέξασθαι, ἢ κατὰ προσθήχην, ἢ κατὰ ὑφῆσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΟΕ'.

A

CAPUT LXXV.

Περὶ τοῦ μηδὲ ψάλτας συγκαλεῖσθαι ἐν τῇ ἑορτῇ, ἀλλ' ἄβατον εἶναι καὶ τούτοις τὴν μονήν.

Ἄνδράσι δὲ τὴν πρὸς τὸ σεμνεῖον τοῦτο εἰσελεύσιν, ὡς ἦδη δεδήλωται, παντοίως ἀπαγορεύουσα, οὐδὲ ψάλτας ἐν ἡμέρᾳ τυχὸν ἑορτῆς, εἴτε μνημοσύνων εἰσέρχασθαι ἄλλως βούλομαι, ἐν τῇ κατ' αὐτὸ ἐκκλησίᾳ ποτέ· ἀλλ' αὐτὰς καὶ τότε τυγχάνειν τὰς μοναζούσας μόνας ὑμνωδοῦς, μετὰ καὶ τῶν τεταγμένων ἐν τῇ μονῇ εὐλαβῶν ἱερέων.

Καὶ τὸ ἑπταπάπαδον (94) δὲ τὸ κατὰ τὸ Σάββατον τῆς Βασιφόρου ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰωθὸς τελεῖσθαι, ἐν τῇ κατὰ τὸ κοιμητήριον ἐκκλησίᾳ, εἴθουν ἐν τῷ ταφείῳ διορίζομαι γίνεσθαι· καὶ τούτου ἕκαστε τελεσιουργομένου, ἓνα τῶν ἑπτὰ ἱερέων εἰσιέναι ἐν τῇ μονῇ, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου ἑλαίου χρίσαι εὐχὴν ποιοῦντα ταῖς μοναζούσαις, κὰν τούτῳ ταύτας ἀλείφοντα, παραχρῆμα ἐξιέναι.

Καὶ ταῖς λιταῖς δὲ ταῖς ἐν τῇ μονῇ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ὀφειλούσαις γίνεσθαι παρὰ τῶν μοναζουσῶν, οὐ μακρὰ τις ἔσται περίοδος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ τοῦ προνάου, καὶ τῆς ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἐξῆς φερούσης ἄχρι τῆς κοιμησεως τῆς ὑπεραμώμου ἡμῶν Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος ἀπελεύσονται τῆς ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ κοιτανίσκου αὐτῶν, μετὰ καὶ τῶν τῆς μονῆς ἱερέων, τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐπιφερομένων, σὺν τῷ τιμίῳ σταυρῷ, κάκεισε ταύταις λήξει ἢ πρόδος τῆς πρὸς τὰ πρόσω φορᾶς, τοῦ τε ἱερέως ἐνταῦθα τὴν ἐκτενὴ ποιουμένου εὐχὴν, ἐπαναστρέψουσιν αὐθις πρὸς τὸν ναόν.

Ἐν μέντοι τῇ τῆς ἁγίας ταύτης ἐκκλησίᾳ (προσεθῆναι γὰρ καὶ τοῦτο δεῖν μοι ἐφάνη, ὡς δὲ οὐ ἀποτραπῆναι, εἰ καὶ που ἔσω; τίσιν οὐ δοκεῖ ἀποτρόπαιον), ἐργοχείρου τινὸς ἐργασία μὴ προβαινέτω, εἴτε ἐν ὑμνωδίας καιρῷ, εἴτε ἐν ἀναγνώσει, εἴτε μὴ ἄλλοτε ποτε.

ΚΕΦΑΛ. ΟΖ'.

A

CAPUT LXXVI.

Περὶ τοῦ πῶς τε καὶ ποῦ δεῖ θάπτεσθαι τὰς ἀπὸ τῶν παιδῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἐγγόνων ἐν τῇ μονῇ αἰρουμένας ταφῆναι, καὶ πῶς τὰ τούτων γίνεσθαι μνημόσυνα.

Εἴ ποτε δὲ ἕρα τις τῶν θυγατέρων ἡμῶν, ἢ καὶ τῶν νυμφῶν, εἴτε καὶ τῶν ἐγγόνων, αἷς ἢ τῆς μονῆς ἐφορεῖα ἀνατίθεται, καὶ ἢ τῶν πολυτελεστέρων οἰκημάτων χρήσις, ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ αἰρεῖσθαι τὸ ταφῆναι (οὐκ ἀπεικὸς γὰρ οὐδὲ περὶ τούτου διαλαβείν)· τὸ μοναδικὸν μὲν μεταμφιασμένη σῆμα ἐξίσταται τοῦτο αὐτῇ· ἄλλως δὲ οὐδαμῶς, καὶ τόπον ἕξειν ἐν τῷ ἐξωάρθῃκι, εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ ἰδίου λειψάνου, τὸν οἰκτεῖον τάφον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ ποιομένην.

Τὰ μνημόσυνα δὲ τῶν οὕτως ἐν ταύτῃ ταφισομένων, καὶ αἱ ἐν τοῖς τάφοις αὐτῶν φωταψίαι, τῶν μὲν μηδοτιοῦν ἐν τῇ μονῇ αἰρετισσόμενων ἀφιερῶσαι,

Montfauconii nota

(94) Ἑπταπάπαδον. Officium sancti olei a septem sacerdotibus celebrandum, voce composita ab ἑπτὰ septem, et παπάς, presbyter : oleum vero illud

Quod neque psaltæ advocandi sint ad aliquam solemnitatem, sed illis quoque inaccessum esse debet monasterium.

Cum viros ingressu in hoc monasterium, ut jam declaratum est, omnino prohibeam; neque psaltas in die cujuspiam solemnitatis, aut commemorationum, ingredi ullatenus volo in ecclesiam monasterii. Sed tunc etiam ipsæ moniales solæ sint cantatrices, una cum piis sacerdotibus in monasterio statutis.

Heptapapadum autem Sabbato Palmarum semel in anno fieri solitum, in ecclesia cœmeterii, sive in loco sepulturæ fieri statuo; et eo illic expleto, unum e septem sacerdotibus introire in monasterium; et ubi orationem in unctione sancti olei monialibus dixerit, ac illo easdem unxerit, statim egredi.

In processionibus vero quæ juxta ecclesiasticam traditionem in monasterio fieri debent a monialibus, non longus erit circuitus; sed a templo per vestibulum procedent, et per viam, qua inde itur ad Dormitionem immaculatæ Dominæ nostræ et Dei Matris, extra commune earum cubiculum sitam; una cum sacerdotibus monasterii sanctum evangelium cum veneranda cruce ferentibus: et illic ab ulteriore processu cessabunt, et cum sacerdos ibidem protensam orationem dixerit, denuo ad templum revertentur.

Porro in hac monasterii sancta ecclesia (id enim addendum visum est mihi, cum deceat illud prohibere, licet fortasse quibusdam illud prohibendum non videatur), nullum opus manuum exerceatur, sive cantus tempore, seu inter legendum, sive alia quavis hora.

Quomodo et ubinam sepeliendæ sint filie et neptes nostræ, quæ in monasterio sepeliri volent, et quæ ratione fieri debeant earum commemorationes.

Si quæ e filiabus nostris, vel nuribus sive neptibus, quibus monasterii inspectio attributa sit, necnon sumptuosiorum ædium usus, in hoc monasterio sepeliri unquam elegerit (neque enim absurdum fuerit de illis agere), si monastico quidem habitu indui voluerit, id penes illam erit (alias vero, nullatenus); et locum habebit in exteriori vestibulo ad cadaveris sui depositionem, suumque sepulcrum, ut libuerit, construet.

Commemorationes vero earum quæ sic in illo sepelientur, et luminaria in earum sepulcris, si quidem nihil monasterio consecrare voluerint, fient

vocatur εὐχέλαιον eo quod oratio olei unctionem semper comitetur. Goaras in Notis ad Officium sancti olei. Euchol.

ut imperatoria mea majestas disposuit : nempe accendetur in singulis sepulcris lampas una perpetuo lucens ; si vero aliquid de suo offerre proprio motu et sententia voluerint, fient ut ipsæ ex bonis a se datis stauerint, in additamentum videlicet iis quæ nos designavimus.

Nec cuiquam omnium licebit, is licet magistratus fuerit, vel privatus, sive præfecta, sive monialis, etsi magnam, largam, et utilem accessionem monasterio fecerit, translationem cujuspiam in ipso deponendorum cadaverum quolibet prætextu moliri, nedum efficere, sive omnino conari, ut una cum illis sepeliatur et deponatur ; majestas enim mea omnes ab hujusmodi proposito et opere per præsens rescriptum suum prorsus cohibet.

CAPUT LXXVII.

De numero breviculorum et typicorum venerandi monasterii Gratia-plenæ, et ubinam quodlibet eorum sit reponendum.

Quandoquidem tria typica membranacea blattis operta, necnon tria brevicula a nobis adornata sunt, cum præsentibus nempe typico, et breviculo omnium monasterio consecratorum : statuimus ut duo ex illis, typicum videlicet et breviculum, in divino, tuto et sacro magnæ Dei Ecclesiæ scevophylacio seu sacrario deponantur, eodem modo et loco quo typicum et breviculum monasterii viro- rum Philanthropi, sive Salvatoris depositum fuit ; ut indelebilia in omne sæculum essent, quæ a nobis in illo circa monasterium Philanthropi statuta sunt, et quæ illi assignata sunt. Altera duo sint apud quorumlibet temporum monasterii patronas, ut accuratam illorum notitiam habeant, quæ a nobis in illis statuta sunt. Alia vero duo, typicum et breviculum reponantur in sacrario monasterii Gratia-plenæ. Porro alii duo libri, quorum unus quidem in typici, alter vero in breviculi ordinem exaratus est, ambo bamyccini, quotidiano monasterii usui inserviant.

CAPUT LXXVIII.

Adhortatoria parænesis ad monachos.

Hæc itaque fuerint quæ imperio meo placita sunt, liceat dicere, Deo etiam, et sanctissimæ meæ Dei-

Montfauconii notæ.

(95) *Βλάτιον*, ex erudito Goaro in Notis ad Cedrenum et ad Codinum, est pannus sericus.

(96) *Βρέβια*. Hujus vocis explicationem ex his verbis accipe : Βιβλία ἐς μέσον . . . προϋτίθεντο, βρέβια ταῦτα ἢ συνθήκεια οἶδε καλεῖν, ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐν ἑκάστῳ τεμένει κειμήλια. *Alexiad.* lib. vi. Βρέβια igitur seu brevicula erant codices in quibus ecclesiarum cimelia describebantur.

(97) De hoc monasterio hæc in *Menæis* ad commemorationem Irenes Augustæ 13 Augusti : Τῆ αὐτῆς ἡμέρας, μνήμη τῆς ἀοιδίμου καὶ παμμακαρίστου βασιλίσσης, καὶ κτητορίσσης τῆς σεβασμιᾶς μονῆς τοῦ παντοκράτορος Σωτῆρος Χριστοῦ, Εἰρή-

ἔσσονται γινόμενα καθὼς ἡ βασιλεία μου διετάξτε, ἐφαπτούσης ἑκάστῳ τάφῳ καὶ κωνδύλιας ἀκκιμήτου μιᾶς. Τῶν δὲ καὶ τι οὐλοθὲν προσενέγκαι καὶ ἀφιερῶσαι γνώμη καὶ προαιρέσει οικεία ἀσπασαμένον, καθὼς ἂν αὐταὶ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτῶν δεδομένων τυπίσαιεν, εἰς προσθήκην δηλονότι τῶν διωρισμένων παρ' ἡμῶν.

Οὐκ ἐξέσται δὲ τι τῶν ἀπάντων, κἄν ἀρχίων εἴη, κἄν ιδιώτης, κἄν ἡγουμένη, κἄν μοναχῆ, κἄν προσαγωγὴν μεγάλην, καὶ θαυσιλῆ, καὶ ἐπωφελῆ ποιούμενος τῆ μονῆ, κατὰ τινα πρόφασιν, μεταβείναι τινος τῶν ἐν αὐτῇ τεθησομένων λειψίων βουλεύσασθαι, πολλοῦ γε εἰπεῖν διαπράξασθαι ἢ ἡγοῦν τερφῆναι καὶ συντεθῆναι τούτοις ὅλως διασπείσασθαι. πάνυ γὰρ τοῦ τοιοῦτου βουλεύματός τε καὶ ἐνεργήματος πάντας ἀναχαιτίζει ἡ βασιλεία μου διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς γραφῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΟΖ'.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεγονότων βρεβίων καὶ τυπικῶν τῆς σεβασμιᾶς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, καὶ ὅπου ἕκαστον δεῖλε ἀποτεθῆναι.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τρία τυπικὰ γεγονάσι σωματικῶν παρ' ἡμῶν, ἀπὸ βλατιῶν (95) ἐνδεδυμένα, καὶ τρία βρέβια (96), σὺν τῷ παρὶντι δηλονότι τυπικῷ καὶ τῷ βρεβίῳ τῶν τῆ μονῆ ἀφιερωθέντων πάντων· διοριζόμεθα τὰ μὲν δύο τούτων, ἡγοῦν τὸ τε τυπικὸν καὶ τὸ βρέβιον, τῷ θεῷ καὶ ἀσύλῳ καὶ ἱερῷ σκευοφυλακίῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀποτεθῆναι, ὡσπερ καὶ ὅπου καὶ τὰ τῆς ἀνδρώας μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου (97), ἡγοῦν τὸ τε τυπικὸν καὶ τὸ βρέβιον· ὡς ἀνεξάλειπτα εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα τῶν πάντων, τὰ παρ' ἡμῶν ἐν τούτῳ περὶ τῆς μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου διορισθέντα, καὶ τὰ ἀφορισθέντα αὐτῆ· ἕτερα δὲ δύο εἶναι παρὰ ταῖς κατὰ καιροῦς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένας, ὡς εἰδῆσιν ἔχειν ἀκριβῆ τῶν παρ' ἡμῶν ἐν τούτοις διωρισμένων. Τὰ δ' ἄλλα δύο, τὸ τε τυπικὸν καὶ τὸ βρέβιον ἐναποκεῖσθαι ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης. Τὰ μὲντοι ἕτερα δύο τεύχη, ὧν τὸ μὲν εἰς τυπικοῦ τάξιν γέγονε, τὸ δὲ ἕτερον εἰς βρεβίου, βαμβύκινου (98) καὶ ἀμφοτέρω ὄντα εἰς καθ' ἡμερινὴν χρῆσιν ἔσσονται καὶ αὐτὰ τῆ μονῆ.

ΚΕΦΑΛ. ΟΗ'.

Παρακλητικὴ παραινέσις πρὸς τὰς μοναχάς.

Ἔστω μὲν οὖν ταῦτα ὅσα γε τῆ βασιλείᾳ μου βουλητὰ· εἴη δὲ εἰπεῖν καὶ τῷ Θεῷ εὐαπόδεκτα, καὶ τῆ

νης, τῆς διὰ τοῦ ἀγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθείσης Ἐβνης μοναχῆς. Incertum est autem, utrum hoc Philanthropi monasterium, illud ipsum sit quod ab Alexio Comneno exstructum est, sub S. Pachomii Regula, ut narrat Nicetas Choniates : quod ad quingentos monachos excrevisse refert Anselmus Havelbergensis.

(98) *Βαμβύκινου*. Alias βαμβάκινου, vel βομβύκινου, ex vi nominis videntur esse chartæ ex quadam lanugine, quæ Græce βάμβας. Lat. *gossipium*, vulgè *coton*. Eviditissimus tamen Cangius βαμβύκινου putat esse chartas ex pannis veteribus confectas, ex materia nempe quæ priori non multum absint a cot.

ὕπεραγά μου θεοτόκῳ τῇ κεχαριτωμένῃ, καὶ τῇ Ἄ
 ὠφελείᾳ ὑμῶν οὐκ ὀλίγα λυσिताλοῦντα. Ὑμῖν δὲ τὸ
 ἐξῆς μελήσει φυλάξαι ἀπαράθραυστά τε καὶ ἀπερι-
 ποίητα μέθοι παντός· λέγω δὴ τὸ ἀπαρалаίπτως
 τὴν παραδοθεῖσιν ὑμῖν ἀκολουθίαν ἐκτελεῖν ἐν πά-
 σαις ταῖς συνάξεσι· τὸ φυλάττειν πίστιν καὶ τιμὴν
 τὴν ἀρμόζουσαν ταῖς προσετώσαις ὑμῶν· τὸ ἀλλήλας
 ἀγαπᾶν, καὶ σπουδάζειν ἐκάστην ἐκάστης προσέχειν
 ἐν μετριοφροσύνῃ· συμπονεῖν δὲ πάσας ἀλλήλαις ἐν
 πᾶσιν ὡς ἐνὸς μέλη σώματος, καὶ τὰ ἀλλήλων ἀνα-
 πληροῦν ὑστερήματα· μὴ πρὸς ἕρεις ὀρμῆν, μὴ
 πρὸς φιλίας ἀπειπεῖς, καὶ παρισυναΐξεις, καὶ σχί-
 σματα· ἀπέχεσθαι πρωτοκαθεδρίας, καὶ τῶν κο-
 σμικῶν προτιμῆσεων· πρὸς ἕν δὲ μόνον ὄρᾳν τὸ
 ἐναρτέως ζῆν δηλονότι καὶ πολιτεύεσθαι, καὶ μηδὲν
 ἄλλο, εἰ δυνατόν, ἀναπνεῖν, ἢ λόγον σωτήριον, καὶ
 πᾶν τὸ εἰς οἰκοδομὴν τυγχάνον ψυχῆς καὶ ὠφέλειαν·
 πρὸς τούτοις ἐξορίξιν ἀπ' ὑμῶν πάντων τῶν κακῶν
 τὴν πηγὴν, τὴν φιλοχρημασίαν λέγω, καὶ τὸ παρα-
 κερδαίνειν ἀπὸ τῆς μονῆς, ἢ ἐτέρου τοῦ οἰουδῆτινος
 τρόπου, καὶ ἀποτιθέναι καὶ θησαυρίζειν ἄχρι καὶ τοῦ
 τυχόντος, ἐν ᾧ μὴ ὑπόλκῃσεν ἢ προσετώσα, μήτε ὁ
 δοθεῖς ὑμῖν Κανὼν συνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ'
 ἐξ ἀμελείας, ἢ τινος ἐτέρας καταφρονήσεως ἔβᾳ τι
 τῶν τῆς μονῆς παραπέλλυσθαι. Ἴσον γὰρ καὶ τοῦτο
 τῷ προτέρῳ, κἂν τι διαφέρειν δοκῆ, καὶ τῆς Ἰσῆς
 ἐνοχῆς παρὰ τῷ Θεῷ πρόσθεν· τὴν παρβύσιαν ὅση
 δύναμις ἐκκοπτεόν, καὶ ἕνα συνελὼν εἶπω, πᾶν δὲ μὴ
 εἴη πρὸς σωτηρίαν ὁδηγοῦν ἐκδιωκτέον.

Μὴ οὖν, ὡ τιμιώταταί μου μητέρες, μηδαιμῶς τὰ
 βλάπτοντα προτιμῆσωμεν, τὰ δὲ σώζοντα παραδρά-
 μωμεν. Οὐδὲ γὰρ τι τῶν παραδοθέντων ὑμῖν ἀδύνα-
 τον, ἢ δυσκατόρθωτον. Εἰ δὲ καὶ τι τούτων ἴσως
 τοιοῦτον νομίζοιτο, ἀλλ' ἀγωνιστώμεθα, ἀλλ' ὑπομεί-
 νωμεν, ἀλλὰ καρτερήσωμεν, φέρωμεν γενναίως, βια-
 σώμεθα μικρὸν ἑαυτάς. Οὐ γὰρ ἀνέσεως ἕνεκα καὶ
 τρυφῆς· τὸν κόσμον κατελίπετε, ἀλλὰ σπουδῆς καὶ
 ἀγῶνος, τὸ κατὰ δύναμιν, πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν ἐν
 ἐπαγγελίαις· ἀγαθῶν. Βιασώμεθα οὖν ἑαυτάς, βιασώ-
 μεθα. « Βιασὴ » γὰρ « ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
 νῶν, καὶ βιασταὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. » Οὐδεὶς ἀμε-
 λῶν ἔστρεψε τρόπιον· οὐδεὶς ὑπνώτων καὶ ἐπειρώτ-
 των τὸν ἑαυτοῦ πολέμιον ἐτροπώσατο. Ἐκεῖνων
 εἰσὶν οἱ στέφανοι καὶ τὰ τρόπαια, τῶν κοπιώντων,
 τῶν ἀγωνισομένων, τῶν ὑπομενόντων τὰ ἐκ τῶν
 ἀγῶνων πονήματα. « Διὰ πολλῶν θλίψεων, » φησὶν
 ὁ Κύριος, « δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν
 τῶν οὐρανῶν. » Τοῖνον παρακαλῶ πάσας ὑμᾶς,
 ἀξίως πορευθήτε τῆς κλήσεως ὑμῶν. Παραστήσατε
 τὰ σώματα ὑμῶν ἅγια τῷ Κυρίῳ· ἅγια ἄστε ἀλλήλας.
 « Καλῶς τρέχετε τὸν προκείμενον ὑμῖν ἀγῶνα. » Ὅσα
 καλά, ὅσα θεοφιλή, ταῦτα λογίζεσθε· ἃ ἠκούσατε
 καὶ ἐμάθετε, ταῦτα ποιεῖν μὴ ἀπόσχησθε, μητέρες
 ἅγιοι, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστὶ, μνημονεύετε
 τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

Ἄλλὰ γὰρ ἐπιλαθέσθαι ἔοικα ἑμαυτῆς τοιαῦτα

A para gratia plenæ accepta, quæ vestrae quoque uti-
 litati non parum conferant. Vestrum erit deinceps
 ea semper infracta, et nullo additamento affecta
 custodire : dico autem traditum vobis officium sine
 omissione in omnibus conventibus persolvere : si-
 dem et honorem præfectis vestris congruentem
 servare ; vos invicem amare, et studere ut singulae
 singulis modestia antecatis : quasi unius corporis
 membra in omnibus omnes auxilium mutuo im-
 pendere, et aliæ aliarum defectus supplere : ad
 jurgia, ad indecentes amicitias, ad clandestinos
 conventus, et ad dissidia nequaquam procedere :
 abstinere a studio prioris concessus, et a sæculari-
 bus prærogativis ; et ad unum respicere, nempe
 ut in virtute vitam transigatis, et nihil aliud, si
 fieri potest, respiretis quam verbum salutare, et
 quodcumque ad animæ ædificationem et utilitatem
 conducit. Ad hæc exterminare a vobis omnium ma-
 lorum fontem, pecuniæ cupiditatem dico, et sor-
 didum lucrum, e monasterii rebus, aut alio quo-
 vis modo factum ; nec quidquam quantumvis mi-
 nimum recondere et thesaurizare, quod præfectæ
 non libuerit, et Regula vobis tradita non concesserit ;
 sed nec incuria aut alio quopiam contemptu
 sinere aliquid monasterii deperire ; æquale enim
 hoc est illo priori ; ac licet in aliquo differre videatur,
 pari tamen noxa apud Deum obstringit : confi-
 dentia quantum fieri potest arcenda est, et, ut
 summam dicam, quidquid ad salutem non ducit,
 eliminandum.

C Nullatenus igitur, honoratissimæ matres meæ,
 quæ docent pluris faciamus, et quæ ad salutem
 conferunt prætermittamus. Nihil enim eorum quæ
 vobis tradita sunt impossibile est aut ad execu-
 tionem arduum ; si quid vero illorum hujusmodi
 forte reputetur, at decertemus, at sustineamus, at
 perseveremus, feramus generose, paululum nobis
 ipsis vim inferamus. Non enim relaxationis aut
 voluptatis causa mundum reliquistis, sed diligentia
 et certaminis pro viribus, ut promissa bona asse-
 quamini. Vim igitur nobis inferamus, vim, inquam,
 inferamus. « Regnum enim cælorum vim patitur,
 et violenti rapiunt illud »²⁹. » Nullus negligens tro-
 phæum erexit : nemo dormiens et somnians hostem
 suum profligavit. Coronæ et tropæa laborantium
 sunt, certantium, et sustinentium labores certami-
 num. « Per multas tribulationes, ait Dominus,
 oportet nos intrare in regnum cælorum »³⁰. » Itaque
 vos omnes adhortor, « ut digne ambuletis voca-
 tione vestra »³¹. » Exhibete corpora vestra sancta
 Domino : « Bene currite propositum vobis certami-
 num »³². » Quæcunque bona, quæcunque Deo accepta,
 hæc cogitate : quæ audivistis et didicistis, hæc
 exsequi ne cessetis. sanctæ matres, « tempus breve
 est »³³, » mementote animarum vestrarum.

Sed oblita mei ipsius videor, quæ vos isthæc

²⁹ Matth. xi, 12. ³⁰ Act. xiv, 21. ³¹ Ephes. iv, 1. ³² Hebr. xii, 1. ³³ I Cor. vii, 29.

moneam, cum ipsa omni malitia plena sim, et divina præcepta despectui omnino habeam. Quocirca summo affectu id vos rogo, sorores, ut nunquam nostrarum obliviscamini animarum; sed nos cælo et terra indignos assidue in orationibus vestris circumferatis; in mente versantes, si non aliud quidpiam, magnam saltem nostram et ferventem alacritatem, atque intentum studium construendi sacrum vestrum monasterium, vestrumque cœtum congregandi, et quæ ad corporalem necessitatem spiritualemque utilitatem conducunt, ipsi parandi: non alia penitus de causa, nisi ut et vestrarum animarum curam geratis, et pro miseria nostra assidue oretis. Id vestra nunquam excidat memoria; sed corpore licet abfuerimus, mente tamen nos adesse existimetis, et ad pedes vestros procidere, ac valde miserabiliter, fervidisque lacrymis vestro cœtui supplicare, ut pro nobis oretis, qui plus omnibus hominibus Deo lapsi sumus, quocirca majore ipsius per vestram sanctam orationem clementia egemus. Dum igitur oratis, nostræ villitatis ne obliviscamini.

Deus pacis qui vocavit nos ad æternam gloriam suam, propter magnam et ineffabilem suam bonitatem, perficiat et firmet vos in sancta sua voluntate, per unigenitum Filium suum Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, et per sanctissimum vivificumque Spiritum, gratia plenæ nostræ Deiparæ intercessionibus. Amen.

IRENE IN CHRISTO DEO FIDELIS IMPERATRIX ROMANORUM, DUCÆNA.

CAPUT LXXIX.

De sumptuosioribus ædibus a mea majestate in monasterio nuper extractis.

Necesse est de sumptuosioribus quoque ædibus ab imperatoria mea majestate in monasterio Gratia plenæ Dei Matris nuper extractis quæ conveniunt declarare. Cum enim circa venerandum hoc monasterium splendidiora domicilia imperium meum excitaverit, præter ea quæ monasterio necessaria sunt, et quibus monialium usui in omnibus jam provisum est; volebat ut ea in propriam habitationem haberet beatæ memoriæ porphyrogenita mea monialis domna Eudocia, illisque uteretur in domicilium et recreationem. Sed cum ipsa prius quam

Montfauconii notæ.

(99) Hæc manu propria imperatricis in ms. descripta sunt rubris characteribus, ut moris erat Constantinopolitanis imperatoribus, et eorum uxoribus. In codice Regio post finem capitis præcedentis quod ad calcem fere paginæ desinit, sequitur Augustæ subscriptio magnis characteribus, quæ feminæam manum redolet. Sed cum tota in hac pagina contineri nequeat, ad sequentem paginam absolvitur, quam fere mediam occupat. Dehinc duo capita quæ sequuntur, non modico elapso tempore, ut infra dicitur, diversa manu exarata sunt. Hoc non sine causa animadvertimus: nam hinc efficitur hunc codicem esse autographum; si enim transsumptum tantum esset, nulla esset ra-

A διανοηθεῖσα ὑμῖν, αὕτη ἀπάσης τυγχάνουσα κακίως ἀνάπλευς, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς καταρροητικῶς παντάπασι διακειμένη. Διὰ τοι τοῦτο περιπαθῶς τὴν ὑμῶν παρακαλῶ ἀδελφότητα, μηδέποτε τῶν ἡμετέρων ἐπιλαθέσθαι ψυχῶν, ἀλλὰ διενηκῶς ἐν ταῖς αὐτῶν περιφέρειν εὐχαίαι, τοὺς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ἀναξίους ἡμᾶς ἐννοουμένας, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὴν τε [f. γε] πολλὴν καὶ ζέουσαν ἡμῶν προθυμίαν, καὶ ἐπιταταμένην σπουδὴν εἰς τὸ συστήσασθαι τε τὸ ἱερὸν ὑμῶν φροντιστήριον, καὶ τὴν ὑμῶν συναγαγῆν ἀδελφότητα, καὶ τὰ εἰς σωματικὴν αὐτάρκειαν, καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῆς πραγματεύσασθαι, δι' οὐδὲν ἄλλο πάντως, ἢ τὸ καὶ τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι ψυχῶν, καὶ τῆς ἡμῶν ἀθλιότητος διενηκῶς ὑπερευχεσθαι, οὐ μηδέποτε ἐπιλάθοισθε· ἀλλ' εἰ καὶ τῷ σώματι ἀπιμεν, τῷ πνεύματι παρεῖναι λογιζοίσε καὶ ὑμᾶς, τοῖς ὑμῶν τε προσπίπτειν ποσὶ, καὶ λίαν οἰκτρῶς καὶ μετὰ θερμῶν τῶν δακρῶν τὴν ὑμῶν ὀμήγηρην δυσωπεῖν, περὶ τοῦ καὶ ἡμῶν ὑπερευχεσθαι, τῶν ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπων ἐπιτακίτων Θεῷ, καὶ πρὸς τοῦτο βέλτονος τῆς παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ὑμῶν ἀγίας εὐχῆς δεομένων χρηστότητος. Τῆς γοῦν ἡμῶν εὐτελείας προσαυχόμεναι μὴ ἐπιλάθοισθε.

Ἐπεὶ οὖν Θεὸς τῆς εἰρήνης ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰωνίον αὐτοῦ δόξαν, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ καὶ ἀφίτητον ἀγαθότητα, καταρτίσαι ὑμᾶς, καὶ στηρίξει εἰς τὸ ἄγιον αὐτοῦ θέλημα, διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ταῖς τῆς κεχαριτωμένης ἡμῶν Θεοτόκου πρεσβείαις. Ἀμήν.

EIPHNH EN XΩ TΩ ΘΩ ΠΙΣTH BACIAIACA PΩMAIΩN, H ΔΟΥKAINA (99).

ΚΕΦΑΛ. ΟΘ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ νεοεργηθέντων παρὰ τῆς βασιλείας μου πολυτελεστέων οἰκημάτων (1).

Ἀναγκαῖον δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς κεχαριτωμένης Θεομήτορος νεοεργηθέντων παρὰ τῆς βασιλείας μου πολυτελεστέων οἰκημάτων, τὰ εἰκότα διαλαβεῖν. Περὶ γὰρ τὴν σεσατμίαν ταύτην μονήν, καὶ οἰκήματα λαμπρότερα οἰκοδομήσασα ἡ βασιλεία μου ἐκτὸς τῶν τῇ μονῇ ἀναγκαίων, καὶ τὴν χρεῖαν τῶν μοναζουσῶν ἐν ἅπασιν ἀποπληροῦντων, πρὸς καταγωγὴν ἰδίων, ἠδούλετο μὲν ἔχειν ταῦτα τὴν μακαρίτιδά μου πορφυρογέννητον μοναχὴν κυρὰν Εὐδοκίαν καὶ χρᾶσθαι τούτοις εἰς οἰκίαν καταμονὴν καὶ ἀνάπαυσιν. Ἀλλ' ἐπεὶ ἐκείνη προαναπραχθεῖσα τῶν

tio, cur ea quæ diversa manu et diverso tempore primum edita fuerant, diversa quoque manu transcriberentur. Cui sententiæ patrocinator Augustæ subscriptio: ipsi enim soli licebat proprium nomen rubris characteribus scribere, ut dictum est.

(1) Hæc et sequentia præcedentibus, non modico elapso tempore, addita fuisse, hinc evincitur, quod præcedentia scripto tralitia sint, Alexio imperatore, Andronicō filio, et Eudocia filia adhuc viventibus; subsequentia vero iisdem fato functis. Andronicus primus obiit: quem non diu post secutus est pater Alexius; hujus morti aderat Eudocia filia, quæ ultima obiit.

ἐπιβίων μου, πρὸς τὰς αἰωνίους μετέθῃ σκηνάς, καὶ ἄναγκαίον τὸ διορίσασθαι τὴν βασιλείαν μου καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ δοκοῦν αὐτῇ· τοῦτο δὲ καὶ ποιῶ, καὶ διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετὰστασιν, κατέχη καὶ νέμηται ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ Καισάρισσα κυρὰ Ἄννα ἀχρὶς ἂν ζῆ κατὰ τὸ ἀκώλυτον, οὐ μόνον τὰ πάντα κελία αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ ζωῆς ἐμοῦ τὴν καταμονὴν ἐποιεῖτο, ἀλλὰ δὴ καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ Κεχαριτωμένῃ οἰκήματα, ὅσα δηλονότι εἰς χρῆσιν ὑπῆρχον τῆς βασιλείας μου, καὶ τῶν παιδῶν καὶ τῶν ὑποχειρίων ἡμῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, σὺν τῇ ἐξῶ αὐλῇ, τῇ κατ' εὐθείαν κειμένη τῆς ἐντὸς αὐλῆς τῶν πολυτελεσετέρων οἰκημάτων. Περὶ γὰρ τῆς ἄλλης αὐλῆς ἡ ἀμπλων ποτε χρηματίζουσα εἰς αὐλὴν μετρημαίφθη, κρατήσαι ἢ περὶ αὐτῆς παρ' ἐμοῦ γεννησομένη ὁδεῖποτε ἔγγραφος πρόσταξις. Ἐτι γε μὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, σὺν τοῖς δυοῖς λουτροῖς, καὶ τῇ τρίτῃ μερίδι τοῦ εἰσαγομένου ἐν τοῖς τῆς μονῆς βρυτοῦ ὕδατος, καθὼς δηλονότι παρ' ἐμοῦ κατέχονται, ὀφειλουσα πᾶσαν ἔχειν ἄδειαν καὶ ἐκ καινῆς ἕτερα οἰκήματα ἀνεγείρειν, οἷα βούλεται, καὶ τὰ ὄντα τὰ τε δεσποτικά καὶ τὰ ἄλλα ἀλλοιοῦν ὡς ἂν αἰρήται, καὶ μεταποιεῖν εἰς ὃ θέλει σχῆμα· τοῦτο μόνον παραφυλάττουσα, τὸ μῆτε βάρος νέον ολονδῆποτε ἐπιθεῖναι τῷ διαιρέτῃ τοίχῳ ἀμφοτέρων τῶν μονῶν, τοῦ τε Φιλανθρώπου δηλαδή, καὶ τῆς Κεχαριτωμένης, μῆτε μὴ κατοπτεῖαν ἔχειν κατ' αὐτῶν.

Μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτῆς, ἵνα ἔχη τὴν χρῆσιν καὶ κατοχὴν καὶ νομὴν τῶν ἀναγεγραμμένων πάντων ἀκινήτων καὶ λοιπῶν δικαίων, ἡ ποθεινοτάτη μου ἐγγόνη κυρὰ Εἰρήνη ἡ Δούκαινα, ἡ θυγάτηρ τῆς κυρᾶς Ἄννης, κατὰ τὸ ἀδιάστικτον καὶ ἀνυπεξαίρετον· μόνον καταλυθῆναι ὀφειλόντων μετὰ τὴν τοῦ τῆδε βίου μετὰστασιν τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης, τῶν ἀπηρωρημένων οἰκημάτων ἐξωθεν τοῦ διαιρέτου τοίχου, καὶ ἀποθλεπόντων πρὸς τὸν κήπον τῆς τοῦ Φιλανθρώπου μονῆς, ἐν οἷς δηλονότι σήμερον καταμένει ἡ δηλωθεῖσα πορφυρογέννητος, ὀφείλοντος τοῦ τοιοῦτου τοίχου ὑψωθῆναι καὶ ἔτι πῆχεις δύο. Μετὰ δὲ τελευτῆν τῆς κυρᾶς Εἰρήνης, εἰ μὲν ἐπὶ διαθήκῃ τελευτᾷ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἢ πορφυρογεννήτος, ἵνα παραπέμπῃ ταῦτα τε τὰ δεσποτικά οἰκήματα, καὶ λοιπὰ, εἰς οἷον ἂν αἰροῖτο τῶν παιδῶν αὐτῆς, ἢ ἐγγόνων, ἢ προεγγόνων· εἴτε ἀρρενος, εἴτε θῆλεος γένους· ἐστίν. Εἰ δὲ πρὸ τῆς κυρᾶς Εἰρήνης ἢ μήτηρ αὐτῆς τὸν τῆδε καταλύσει βίον, ἢ καὶ ὑστερον μὲν ἐκεῖνης, μὴ διάθηται δὲ περὶ τούτου (ἀδιάφορον γάρ)· τότε τὸ δίκαιον τῆς κατοχῆς καὶ νομῆς τῶν ἀναγεγραμμένων οἰκημάτων καὶ λοιπῶν περιελεύσεται εἰς τὸν τῷ χρόνῳ προήκοντα, ἢ τὴν προήκουσαν τῶν παιδῶν, ἢ ἐγγόνων, ἢ προεγγόνων τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης μετὰ διαστίξεως μέντοι τοιαύτης· ὥστε εἰ μὲν τὸ πρόσωπον, ᾧ τὸ τοιοῦτον ἄρμῶσι ἔχειν ἐπὶ διαθήκῃ τοῦ βίου τούτου μεθίσταται, ἔδειαν ἄδειαν παραπέμπει ταῦτα εἰς οἷον ἂν βούλοιο τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων παιδῶν, ἐγγόνων, καὶ ἐφεξῆς. Εἰ δὲ ἢ τοῦς καταγομένους ἐξ αὐτοῦ οὐκ ἔχοι, ἢ μὴ περὶ τούτου δάθηται, την-

sperabam rapta, ad æterna tabernacula transmigrarit, et necesse fuerit, ut imperium meum de illis quoque statueret, quod sibi visum esset : id efficio, et statuo ut post meum ex hac vita discessum, dilectissima meæ porphyrogenita et Cæsarissa domna Anna, nullo obstante illa obtineat et possideat donec vixerit, non solum omnes cellas suas, in quibus, me quoque vivente, habitabat, sed etiam omnia quæ in Kecharitomene seu Gratia-plena exstant domicilia, quæcunque videlicet usui fuere majestati meæ, fliisque, et servis nostris, viris et mulieribus, cum exteriori aula, quæ sita est e regione interioris aulæ sumptuosiorum ædium. Nam quod ad aliam aulam, quæ cum olim vinea fuisset, in aulam mutata est, obtinebit quod quovis tempore scriptum circa illam decretum edam : nec non ecclesiam Sancti Demetrii, cum duobus balneis, et tertia parte scaturientis aquæ, quæ ad monasterium derivatur, quemadmodum scilicet a me occupantur ; et penes eam omnino erit alias de novo domos excitare, quaslibet voluerit, et eas quæ jam exstant cum despoticas, tum alias, immutare ut libuerit, et in quam voluerit formam traducere : id solum observans, ut novam quamcunque molem non imponat dirimenti muro amborum monasteriorum, nempe Philanthropi seu Salvatoris, et Kecharitomenes seu Gratia plena, necque locum habeat quo illa inspicere queant.

Post obitum vero ejus, usum, possessionem et dispensationem descriptorum omnium immobilium, reliquorumque jurum obtineat dilectissima mea neptis, domna Irene Ducæna, filia domnæ Annæ, citra ullam distinctionem et exceptionem ; ea lege tamen, ut post translationem ex hac vita porphyrogenitæ domnæ Annæ, diruantur sublimes ædes extra murum dirimentem sitæ, et ad hortum monasterii Philanthropi respicientes, in quibus nimirum hodie habitat præfata porphyrogenita, qui murus duobus adhuc cubitis attolletur. Post obitum autem domnæ Irenes, si quidem testato mater ejus porphyrogenita mortem obierit, transmittat ipsas despoticas domos et cætera ad quemcunque voluerit e fliis, nepotibus, aut pronepotibus suis. sive masculini sive feminini sexus. Si vero ante domnam Irenem mater ejus præsentem vita fungatur, vel post illam quidem, nihil tamen de illo testata (indifferens enim est), tunc jus possessionis et usus descriptorum ædium, et reliquorum, deveniet ad ætate grandiozem cujusvis sexus e fliis, nepotibus, aut pronepotibus porphyrogenitæ domnæ Annæ ; cum hujusmodi tamen distinctione, ut si quidem persona cui tale jus competet testato hac vita migrarit, penes eam sit illa transmittere ad quemcunque voluerit ex oriundis a se fliis, nepotibus et sequentibus. Si autem vel oriundis careat, vel de illo testata non fuerit, tunc memoratum jus recurrret ad ætate grandiozem cujusvis sexus ex oriundis a porphyrogenita domna Anna. Et illa distinctio semper valeat, quandiu oriundorum e

linea præfatæ porphyrogenitæ quispiam superstes fuerit.

ἀπὸ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης· καὶ τὴν τοιαύτην διάταξιν οὕτω μέχρι παντὸς προβαίνειν ἄχρις ἂν ἡ τῶν ἀπὸ τῆς σειρᾶς τῆς δηλωθείσης πορφυρογεννήτου διάρχεια περισώζεται.

Nec ad solos filios, aut nepotes, aut pronepotes suos tale jus per testamentum transmittit porphyrogenita, ut supra dictum est, sed et ad unam e nuribus suis, illorum cujuslibet uxorem, quamcumque voluerit; quæ illa simili modo possidebit, si quidem ad secundas nuptias non respexerit: si enim ad illas declinarit, hujusmodi jure statim excidet, et illud prorsus devolvetur ad porphyrogenitæ lineam: quod absque ullo discrimine servari quoque debet erga alias omnes nurus, quibus tale jus competet ex transmissione cujuspiam eorum qui illa possederint, ut supra dictum est. Non enim soli porphyrogenitæ, sed etiam oriundis ab ipsa licebit illud per testamentum transmittere, si voluerint, ad aliquam e nuribus suis, uxorem cujuslibet ab illa oriundi. Idque in confesso esse debet, quod tametsi de solo masculino genere speciatim mentionem facimus, una tamen femininum intelligendum est, et quasi expressum reputandum, quantum ad caput de illis ædibus.

Si vero (quod absit) cognatio ita deficiat, ut nulla ex linea porphyrogenitæ domnæ Annæ superstes sit; sancio ut tum hæc domus in potestatem femine hujusce monasterii redigantur, exteriorisque aulæ domus in conductitias mutantur, quarum proventu fruatur monasterium; interioris vero aulæ domus de medio tollantur, quarum materia utetur pro lubito: solum autem in septa et quæstuosos hortos convertet, quorum, nec non balneorum, redditibus omnibus monasterium fruatur.

Qui igitur quolibet tempore habitationem et domicilium in præfatis domibus habebunt, religiose in ipsis degent, nullamque omnino jacturam monasterio Gratia-plenæ inferent. At penes illos erit ædificare ubi voluerint, intra ambitum concessarum sibi domorum, et sic attollere, ut nihil tamen videre queant intra monasterium virorum, vel mulierum. Sed neque per circuitum supra muros dirimentes, aut domicilia monasterii quamcumque domum reclinabunt; sed libera omnino erunt, ut a nobis exstructa sunt. A nulla vero personarum quibus præfatarum domorum possessio et habitatio assignata est, usus earum extraneis personis unquam concedetur, sive venditione, sive mercede, aut commutatione, aut dono, vel hypotheca, aut oppigneratione, seu alio quovis modo. Sed neque omnino permittetur, ut qui tale jus possidet, alium in ipsis habitaturum introducat, cum ipse forte

καὶτα πάλιν δραμεῖν τὸ μνημονεῦθὲν δίκαιον πρὸς τὴν τῷ χρόνῳ προήκοντα, ἢ τὴν προήκουσάν ἐκ τῶν τοιαύτων δικαίων ἢ πορφυρογέννητος, ὡς ἀνωθεν εἴρηται, ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν τῶν ἐπὶ τινι τούτων συμφῶν αὐτῆς, ἢν ἂν βούλοιο· καὶ καθέξει καὶ αὐτὴ τὰ τῶν ὡσαύτως, εἴπερ μὴ πρὸς ἕτερον γάμον ἀπίδοι· εἰ γὰρ πρὸς τοῦτον ἀποκλίνοι, εὐθὺς ἐκπεσεῖται τοῦ τοιοῦτου δικαίου, περιελευσομένου πάντως πρὸς τὴν ἐκ τῆς πορφυρογεννήτου σειρᾶς· ὡς περὶ ὀφείλει γίνεσθαι ἀπαρλλάκτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πασῶν συμφῶν αἱ τὸ τοιοῦτον ἀρμόσιοι δίκαιον, ἀπὸ παραπομπῆς τινος τῶν τοῦτο κτηραμένων, ὡς ἀνωθεν εἴρηται. Οὐ γὰρ μόνῃ τῇ πορφυρογεννήτῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς καταγομένοις ἐξέσται παραπέμπειν τοῦτο ἀπὸ διαθήκης, εἰ βούλοιντο, εἰς μίαν τῶν ἐπὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς συμφῶν αὐτῶν· ἐκεῖνου τῶν ὁμολογουμένων εἶναι ὀφείλοντος, ὡς εἰ καὶ ἰδικώτερον τοῦ ἄρβενος γένους μνημονεῦομεν μόνου. Ἄλλὰ καὶ τὸ θῆλυ συννοεῖσθαι τοῦτ' ὀφείλει, καὶ ὡς καὶ αὐτὸ ἐκφωνοῦμενον λογιζέσθαι, ὅσον ἐπὶ τῷ περὶ τῶν οἰκημάτων τούτων κεφαλαίῳ.

Εἰ δ' (ὅπερ ἀπεύχομαι) ἡ συγγένεια ἐπιλείψει, ὡς μηδεμίαν ἐκ τῆς τοῦ γένους τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης σειρᾶς περισώζεσθαι, τηνικαῦτα διορίζομαι: τὰ τοιαῦτα οἰκῆματα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς γυναικείας ταύτης μονῆς ἀποκαθίστασθαι· καὶ τὰ μὲν τῆς ἐξω αὐτῆς οἰκῆματα μετασχηματίζεσθαι εἰς ἐνοικιακά, καὶ τὴν πρόσδοτον τούτων καρποῦσθαι τὴν μονὴν· τὰ δὲ τῆς ἐσω αὐτῆς περιελεῖν καὶ τῇ μὲν ὕλῃ χρῆσασθαι, καθὼς αὐτῇ βουλευτόν· τῷ δὲ ἐδάφει, εἰς περιθόλιά τε καὶ παραδείσους ἐπικερδεῖς, ὧν τὰς προσόδους ἀπάσας, ἢ μόνῃ καρπίσεται μετὰ καὶ τῶν λουτρῶν.

Οἱ μέντοι τὴν νομὴν τε καὶ οἰκῆσιν κατὰ καιροῦς ἔχειν ὀφείλοντες ἐν τοῖς δηλωθείσιν οἰκημασιν, εὐλαβῶς ἐν αὐτοῖς διάξουσι, καὶ περικοπήν τινα τῇ μονῇ τῆς Κεχαριτωμένης τὸ σύνολον οὐκ ἐπάξουσιν. Ἐξουσίαν δὲ ἐπὶ ἀδείας κτίζειν ἐνθα βούλονται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν ἐκχωρηθέντων αὐτοῖς οἰκημάτων· καὶ τοσοῦτον ὕψους, ὥστε μὴ κατοπεύειν τι τῶν ἐν τῇ ἀνδρῶν μονῇ, εἴτε τῇ γυναικείᾳ. Ἄλλ' οὐδὲ γύροθεν τῶν ἀργῶν τοίχων (2) τῆς μονῆς, ἢ τῶν οἰκημάτων ἐπακουμβίσουσι τι οἰκῆμα· ἀλλ' ἐλευθέρα πάντῃ ἔσονται, καθὼς παρ' ἡμῶν γεγόνασι. Ἐνοίσι δὲ προσώποις ἢ δι' ἀπεμπολήσεως, ἢ μεθώσεως, ἢ ἀνταλλαγῆς, ἢ δωρεᾶς, ἢ ὑποθήκης, ἢ ἐνεχύρου, ἢ ἐτέρου οἰουδῆποτε τρόπου, παρ' οὐδενὸς τῶν προσώπων τῶν ὀρισθέντων ἔχειν τὴν τῶν μνημονεῦθέντων οἰκημάτων κατοχὴν, καὶ νομὴν, ἢ τούτων χρῆσις ὅπωςδῆποτε ἐκχωρηθῆσεται [ἐγγχ.]: ἀλλ' οὐδὲ ἀπλῶς ἐνοικίσειαι τινὰ ἕτερον ἐν αὐτοῖς

Μοντφauconii notæ.

(2) Ἀργῶν τοίχων. Muros dirimendi solum causa exstructos vocat ἀργούς, seu otiosos, quod nullam ædificii molem ferant.

συγχωρηθῆσται ὁ τὸ τοιοῦτον κτησάμενος δίκαιον, ἔχων ἰσως ἀλλαχοῦ τὴν οἰκίαν ἀνάπαυσιν· ταῦτα γὰρ παντελῶς ἀπείργομεν.

Εἰ δὲ ποτε (ἢ μὴ γένοιτο) τὸ πρόσωπον τὸ καθ' οἰονδήποτε κειρὸν τὴν χρῆσιν ἔχον τῶν οἰκημάτων τῆς μονῆς (ἰπαναληπτέον γὰρ καὶ αὖθις τὸν περὶ αὐτῶν λόγον), ἐνοχῆ τινι καθυποβληθῆ δημοσιακῆ. ἢ ἰδιωτικῆ, ἐξ οἰουδήποτε τρόπου, χρηματικῆ ἢ ἐγκληματικῆ, ἢ καὶ καθοσιώσει ὑποπέσεται, οὐ βούλεται ἡ βασιλεία μου ἐνοχυποιεῖσθαι τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ἢ τὴν αὐτῶν χρῆσιν, ἀλλὰ μένειν ἐλεύθερα πάσης ἐνοχῆς. Καὶ εἰ μὲν χρηματικὴ τίς ἐστὶν ἡ ἐνοχῆ, κατέχει ταῦτα καὶ νέμεσθαι αὖθις αὐτὸ ἐκείνο τὸ πρόσωπον, τὸ τὴν χρῆσιν ἔχον τούτων· κἂν ἡ ἄλλη πᾶσα περιουσία τούτου τοῖς χρεώστασις ἰσως κατὰ νόμους ὑπόκειται. Αὕτη γὰρ ἡ χρῆσις καὶ κατοχὴ τῶν τοιούτων οἰκημάτων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὰ πάντων ὑπερτερῶν ὀφειλοῦσι πάσης χρηματικῆς ἐνοχῆς, ὡς τοιοῦτοτρόπως παραπεμπύσης ταῦτα τῆς βασιλείας μου πρὸς τοὺς μέλλοντας ταῦτα κατέχειν. Εἰ δὲ ἐγκληματικὴ ἐστὶν ἡ εὐθύνη, ἢ καθοσιώσις, καὶ ἐκπίπτειν μέλλοι τῆς τοιαύτης χρήσεως, ἵνα ἐπανέρχεται αὕτη εἰς τὸ καλούμενον μετ' αὐτὸ πρόσωπον, κατὰ τὴν ἀνωτέρω διάστιξιν καὶ διαίρεσιν. Ἐπιλιπνῶν δὲ τῶν προσώπων ἰσως, ἐπανελεύσονται πρὸς τὴν δεσπότηδα μονῆν.

Κἂν ποτε ἰσως (ὅπερ ἀπέστω) πυρκαῖστα τὰ τοιαῦτα οἰκήματα γένωνται, ἐκ μέρους, ἢ ἐξ ὀλοκλήρου, οὐ βούλεται ἡ βασιλεία μου σχολάζειν τὴν χρῆσιν, ὡς τῶν οἰκημάτων, ἐν οἷς θεωρεῖται ἡ κατοικησις, εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρησάντων· ἄλλὰ τὸν τρηναῦτα τὸ δίκαιον τῆς τοιαύτης χρήσεως ἔχοντα, κατὰ τὴν ἀνωθεν διατύπωσιν, ἔχειν καὶ πάλιν αὐτὴν, καὶ κατέχειν τὰ τοιαῦτα δίκαια, ὡς ἀνωθεν εἴρηται, καὶ χρῆσθαι τούτοις, ἔχοντα ἄδειαν ἀνοικοδομεῖν οἰκήματα ἐν τοῖς τόποις τῶν καυθέντων, ὅποια δύναται τῶν διαστίξεων τῶν περὶ τοῦ παραπέμπεσθαι ταῦτα, καὶ περιέρχεσθαι, καθὼς ἀνωθεν σαφές εἶρηται, σώζεσθαι καὶ οὕτως ὀφειλοῦσιν, καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἔχειν καὶ ἐνεργόν.

Πλὴν οὐκ ἐξέσται τινὶ τούτων ἐκδιδόναι τὸν τόπον πρὸς τινα κηπέσεως χάριν, ἢ κτίσεως ἐνοικιῶν· ἀλλὰ πάλιν ἕτερα ἀντ' αὐταῖς [τῶν?] οἰκοδομήσαι, ὅσα δύναται, ἐπὶ τῷ καταμένειν ἐν αὐτοῖς. Τὸν δὲ τῷ τόπῳ χρησάμενον ἐτέρως παρὰ τὴν παρόντα ἡμῶν ἐρισμὸν, ἐκπίπτειν τούτων διοριζόμεθα, καὶ περιέρχεσθαι ταῦτα πρὸς τὸ μετὰ τὴν ἐκπεσόνα, ἢ τὴν ἐκπεσοῦσαν, καλούμενον πρόσωπον, καθὼς ἀνωτέρω διεληπται.

Πάσας μὲντοι τὰς διαλειφθείσας [ἢ διαληφθείσας] ταύτας διαταγὰς τε καὶ διαστίξεις βούλομαι βεβαίας μένειν· μὴ ἔχοντος ἄδειαν τοῦ μέρους τῆς μονῆς καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀπειναντίας χωρεῖν τῶν παρὰ τῆς βασιλείας μου διορισθέντων ἐνεχυροῦσθαι. Τὴν γὰρ προσκύρωσιν τῶν τοιούτων ἀκινήτων δικαίων πρὸς τὸ τῆς μονῆς μέρος, οὕτω καὶ μετὰ τοιοῦτων διαστίξεων ἐποιήσατο καὶ ποιεῖται ἡ βασιλεία μου· καὶ κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους διατάσσεται τὴν δεσποσίαν αὐτῶν προσκυρωμένην εἶναι

alibi propriam recreationem habeat ; hæc enim penitus prohibemus.

Si vero (quod absit) persona quæ quovis tempore domorum monasterii usu potitur (sermo enim de illis denuo resumendus est), obligationi cuiquam subiciatur, publicæ aut privatæ, ex qualibet ratione, pecuniariæ, aut criminali, vel si etiam condemnatus fuerit : non vult imperium meum, ut huiusmodi domus aut earum usus obligationem contrahant ; sed maneat omni obligatione liberæ. Et si quidem pecuniaria fuerit obligatio, persona quæ illarum usu potitur, ipsas rursus obtineat et possideat : licet residua ejus omnis substantia creditoribus secundum leges forte subjaceat. Usus enim et possessio ejusmodi domorum, et omnium quæ ad ipsa spectant prævalere debet omni pecuniariæ obligationi ; imperium quippe meum ea lege illas transmittit iis qui easdem possessuri sunt. Si autem criminalis sit accusatio, vel condemnatio, et huiusmodi usu excidere debeat, revertatur ipse usus ad personam, cui post illum is competit, juxta superiorem distinctionem et divisionem. Si forte deficiant personæ, ad dominum, nempe ad monasterium, revertentur.

Si vero domus illæ (quod absit) incendio unquam deperant ex parte vel ex toto, non vult imperatoria mea majestas, ut cesset ille usus, utpote domibus in quibus habitatio esse posse cernitur, non amplius exstantibus : sed qui tunc temporis huiusmodi usus jure potitur juxta superiorem sanctionem, denuo illum obtineat, et huiusmodi jus conservet, ut supra dictum est, illoque fruatur ; ac penes illum erit in locis combustarum novas domos ædificare, quales poterit. Eo pacto distractiones de earum transmissione et devolutione, ut supra liquidius dictum est, servari debent, vimque et efficaciam habere.

Cæterum, non licet cuiquam ex illis locum conducere alicui hortorum parandorum causa, vel ad extruendas conductitias domos : sed rursus alias construat, quales poterit, ut in ipsis habitet. Qui autem loco utetur, modo a presenti nostra sanctione alieno, statuimus ut is illis excidat, et devolvantur ad personam cui post illum vel illam quæ iis excidit, id competit, ut superius dissertum est.

Omnes igitur explicatas sanctiones et distinctiones ratas manere volo, ut non possit monasterium quolibet modo adversari iis quæ hic a mea majestate statuta sunt. Additionem enim immobilium illorum jurum monasterio, eo pacto, et cum huiusmodi distinctionibus effecit et efficit majestas mea ; jubetque ut secundum præfatas rationes dominium earum addictum sit monasterio. Etsi forte monasterium jura quædam ex aliquibus scriptis documentis, aut aliunde obtineat in illas domos,

necnon in cætera, et in omnem earum ambitum; non vult imperium meum quidpiam fieri præter ea quæ hic sancita sunt. Totum namque monasterium cum iis quæ ipsi subjacent et circa ipsum sunt, magnis suis sumptibus et expensis excitavit imperatoria mea majestas; atque adeo licet omnino ipsi de immobilibus illis statuere ut libuerit, vultque sanctionem suam immutatam manere. Quod si forte moniales aliud quidpiam molitæ fuerint, in nullo tribunali admittentur: et quæ talis molitionis auctores aliis fuerint, e monasterio ejicientur. ἄλλο τι ἐπιχειρῆσαι, ἀπρόσδεκτοῖς ἔσονται παντὶ δικαστηρίῳ, καὶ τῆς μονῆς ἐκδιωχθήσονται αἱ πρωταῖοι ταῖς ἄλλαις τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως.

CAPUT LXXX.

De iis quæ inspectionem monasterii habere debent.

Ut omnino necesse fuit quamdam a me constitui quæ monasterio patrocineretur, et curaret infracta in omnibus servari quæ in typico declarantur; definierat imperium meum in capite de iis quæ monasterio patrocinari debent, ut dilecta filia mea, et porphyrogenita domna Eudocia ipsum administraret, et vindicaret ab illis qui forte conati fuerint ipsi damnum inferre: studeretque inviolata servari quæ in typico a me edito declarantur. Illa vero propter peccata mea, ut dictum est, ex hac vita migravit. Statuo ut post meum ex hac vita discessum, monasterii inspectionem habeat dilectissima mea porphyrogenita et Cæsarissa domna Anna; post ejus vero obitum inspectionem ejusdem monasterii habeat, dilecta mea porphyrogenita et filia domna Maria una cum dilecta mea nepte domna Irene Ducæna, filia porphyrogenitæ domnæ Annæ. Illis vero ex hac vita translatis, ejusmodi inspectio devolvatur ad alteram filiam porphyrogenitæ domnæ Annæ, aut neptem seu proneptem, et sic consequenter. Vult enim imperium meum filias ejus, neptes, proneptes, et quæ sequentur, donec linea ejus feminini sexus perduraverit, monasterium gratia plenæ meæ Deiparæ observare; eam nempe quæ ætate alias præcesserit.

ἢ τοῦ θήλεος γένους αὐτῆς σειρὰ περισώζεται, ἐφορᾷ τὴν μονὴν τῆς χαριερωμένης μου Θεοτόκου ἢ βασιλεία μου βούλεται, τὴν τῷ χρόνῳ μέντοι πάντως τῶν ἄλλων προέχουσαν.

Linea vero feminini sexus a pluries laudata porphyrogenita domna Anna descendente, deficiente, tunc monasterii hujusce patrociniū, ex præsentī majestatis meæ scripta definitione, devolvitur ad unam ex uxoribus alienius a porphyrogenita originem ducentis, ad conjugem scilicet ætate præeuntis. Et id rursus observabitur, donec uxores eorumdem masculorum defecerint: ea lege, ut quæ monasterii inspectionem obtinere debet, post mortem conjugis sui ad secundas nuptias non convolet. Quod si obtigerit eam in observationem constitui, et dehinc ad secundas nuptias declinare; inspectione statim excidet, quæ transibit ad illam cui post hanc observatio illa competit, et hæc distinctio erga cunctas servabitur. Postquam vero ipsæ omnes defecerint, ad eam quæ ex clarioribus nostri

τῆς μονῆς. Κἄν ἴσως τὸ μέρος αὐτῆς δικαίᾳ τινι κείτῃται ἀπὸ τινῶν ἐγγράφων, ἢ ἀλλαχθὲν ἐπὶ ταῖς τοιοῦτοις οἰκίμασι, καὶ λοιποῖς, καὶ πάσῃ αὐτῶν τῇ περισσῇ, οὐ βούλεται ἡ βασιλεία μου ἄλλο τι γενέσθαι ἐπ' αὐτοῖς παρὰ τὰ ἐνταυθοῖ διατεταγμένα. Τὴν γὰρ ὄλην μονὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν καὶ περὶ αὐτὴν συστημαμένη ἡ βασιλεία μου ἐξ οἰκείων πολλῶν ἀναωμάτων καὶ δαπανῶν, ἄδειαν ἔχει πάντως ὁριεσθαι ἐπὶ ταῖς τοιοῦτοις ἀκινήτοις, τὸ δοκῶν αὐτῇ· καὶ βούλεται τὸν αὐτῆς διορισμὸν μένειν ἀναλλοίωτον. Κἄν πειραθεῖεν ἴσως αἱ μονάζουσαι

B

ΚΕΦΑΛ. Π'.

Περὶ τῶν ὀφειλουσῶν ἔχειν τὴν ἐφορείαν τῆς μονῆς.

Ἐπεὶ δὲ ἀπαραίτητον ἦν, καὶ τινὰ παρ' ἐμοῦ καταστήναι, ὥστε ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς μονῆς, καὶ σπουδάζειν ἐν ἅσασιν ἀπαράθραστα τηρεῖσθαι τὰ ἐν τῷ τυπικῷ διηγορευμένα· καὶ μέντοι καὶ διορίεσθαι ἡ βασιλεία μου ἐν τῷ περὶ τῶν ὀφειλόντων ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς μονῆς, κεφαλαιῶ τὴν περιπεθετό μου θυγατέρα καὶ πορφυρογέννητον κυρὰν Εὐδοκίαν περιέπειν· αὐτὴν, καὶ διεκδικεῖν ἀπὸ τῶν πειρωμένων ἴσως αὐτῇ ἐπηρεάζειν, καὶ σπεύδειν τηρεῖσθαι τὰ ἐν τῷ ἐκτεθέντι παρ' ἐμοῦ τυπικῷ διηγορευμένα ἀπαράθραστα. Ἡ δὲ διὰ τὰς ἡμετέρας μου, ὡς εἴρηται, τοῦ τῆδε βίου ἐξεδήμησε. Διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετέτασιν, ἔχη τὴν ἐφορείαν τῆς μονῆς ἢ ποθεινωτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ Καισάρισσα κυρὰ Ἄννα· μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτῆς, ἔχη τὴν ἐφορείαν τῆς τοιαύτης μονῆς, ἢ περιπεθετό μου πορφυρογέννητος καὶ θυγάτηρ κυρὰ Μαρία, ἅμα τῇ περιπεθετῇ μου ἐγγόνῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ τῇ Δουκαίνῃ, τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογέννητου κυρᾷ Ἄννης. Τούτων δὲ μεθισταμένον τοῦ τῆδε βίου, περιέρχεσθαι τὴν τοιαύτην ἐφορείαν εἰς τὴν ἑτέραν θυγατέρα τῆς πορφυρογέννητου κυρᾷ Ἄννης, ἢ ἐγγόνῃ, ἢ προεγγόνῃ, καὶ ἐφεξῆς. Τὰς γὰρ ἐξ αὐτῆς θυγατέρας, καὶ ἐγγόνας καὶ προεγγόνας, καὶ ἐφεξῆς ἄκριτον ἢ Θεοτόκου ἢ

D

Τῆς σειρᾶς δὲ τοῦ θήλεος γένους, τοῦ ἀπὸ τῆς πολλᾶκις ῥηθείσης πορφυρογέννητου κυρᾷ Ἄννης καταγομένου, ἐπιλιπούσης, τότε ἢ τῆς μονῆς ταύτης ἀντιλήψις περιελεύσεται ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐγγράφου τῆς βασιλείας μου διορισμοῦ καὶ εἰς μίαν τῶν ἐπὶ τινὶ τῶν ἐκ τῆς πορφυρογέννητου καταγομένων νυμφῶν, ἣγουν τὴν τοῦ χρόνῳ προήκοντος· καὶ αὐθις ἔσται τοῦτο συντηρούμενον, μέχρις ἂν καὶ αἱ ἐπὶ ἄρρεσι νύμφαι ἐκλίπωσι· τούτου φυλαττομένου, τοῦ μὴ τὴν μέλλουσαν τῆς μονῆς ἐφορᾶν, μετὰ θάνατον τοῦ οἰκείου συζύγου, περιελθεῖν εἰς ἑυτερον γάμον. Κἄν φθάσῃ ἴσως καταστῆναι εἰς ἐφορείαν, εἴτα πρὸς δεῦτερον ἀποκλίνη γάμον, εὐθὺς ἐκπεσεῖται, καὶ τῆς ἐφορείας, καὶ μεταθήσεται αὐτὴ εἰς τὴν μετ' ἐκεῖνην καλουμένην, τῆς διασείξεως ταύτης ἐπὶ πάσαις φυλάττεσθαι ὀφειλούσης. Μετὰ μὲν

τοι καὶ ταύτας ἐκλείπειν πάσας, πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ἁ
ἐπιφανεστέρων τοῦ γένους ἡμῶν. Πλὴν οὐχὶ καὶ
αὐτὴν τὴν τῆι χρόνῳ τῶν ἄλλων προήκουσαν· ἀλλὰ
ἦν ἄρα κατὰ καιροὺς αἰρεῖσονται αὐτῆι τοικυτῆι μονῆ
ἐνασκούμεναι μονάζουσαι σὺν τῆι καθηγούμενῃ. Καὶ τοῦτο οὕτως συντηρηθήσεται μέχρι παντός, ἄχρις ἂν ὁ
παρῶν διαρκοῖαι αἰῶν.

Ἐν τῆι μονῆ δὲ ἡ τὸ τῆς ἐφορείας δίκαιον ἔχουσα
οὐκ ὀπίσσω ἄλλοτε εἰσελεύσεται, εἰ μὴ ὅτε ἡ ἀκολου-
θία τῆς ἐκκλησίας γίνεται· καὶ ταύτης συντελου-
μένης, εὐθὺς καὶ αὐτὴ ἐξελεύσεται· εἰ μὴ ποῦ
ὁμιλία τις πρόκειται ἀναγκαία, καὶ εἰς σύστασιν
τῆς μονῆς συντείνουσα· καὶ τότε μετὰ δύο ἢ καὶ
τριῶν γυναικῶν. Εἰ δὲ καὶ τινα τῶν ἀρχοντισσῶν
συγγενῶν ἡμῶν, ἢ καὶ ἐτέραν τύχοι εὐρεθῆναι μετ'
αὐτῆς, συνεισελεύσεται καὶ αὐτὴ μόνῃ εἰς τὴν μον-
ῆν· ἀνὴρ δὲ οὐδὲ εἶ· ὅτι ἄδρατον εἶναι τὸ μοναστή-
ριον παντάπασιν ἀνδράσι, καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐνοούχοις,
διοριζόμεθα, καὶ κεκλεισμένον διηνεκῶς· εἰ δὲ τινες
τῶν ἀρρένων παίδων ἡμῶν, καὶ τῶν ἐπιθυγατρῶν
γαμβρῶν, ἢ καὶ ἐγγόνων, πόθῳ τῶι πρὸς ἡμᾶς, ἢ ὑπο-
θέσει εὐεκεν τῆι μονῆι ἀναγκαίως, θελήσουσιν εἰς τὸ
μοναστήριον εἰσελθεῖν, εἰσελεύσονται εἰς τὸ ἐξωάρθη-
κον ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς τῆς μονῆς ἀντιλαμβανομένης,
μετὰ καὶ αὐτῆς, αὐτοὶ μόνοι· καὶ στάντες ἄχρι συμ-
πληρώσεως τῆς ἀκολουθίας, μετὰ συμπληρώσεως
[φ.-ρωσιν] ταύτης, ἀπαλθουσῶν τῶν μοναζουσῶν
εἰς τὸ κοιμητήριον αὐτῶν, εἰσελεύσονται εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν, καταλείψουσαν μόνῃ τῆς ἡγουμένης,
μετὰ δύο ἢ καὶ τριῶν γηραλεωτέρων μοναζουσῶν
εὐλαδῶν· καὶ ὁμιλήσαντες αὐταῖς τὰ προσήκοντα,
καὶ τῆι κεχαριτωμένῃ Θεοτόκῳ προσκυνήσαντες, ἐξελεύσονται· καὶ τοῦτο δρᾶσουσιν ἅπαξ, ἢ δις τοῦ
ἐνιαυτοῦ, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου.

Αἱ μόνται περιπόθητοί μου θυγατέρες, αἱ πορφυ-
ρογέννητοι, ἢ τε κυρὰ Ἄννα, καὶ ἡ κυρὰ Μαρία, καὶ
ἡ ποθεινοτάτη μου ἐγγόνῃ κυρὰ Εἰρήνη ἡ Δούκαινα,
ἔξουσιν ἀδειαν, ὅποτε καὶ βούλοιντο, ἐν πάσαις ταῖς
θεταῖς συνίξουσι, καὶ ἐν τῶι καιρῶι τῆς ἐστιάσεως
συνεκλήσει· ἀξέσθαι, καὶ συνεσιᾶσθαι ταῖς μοναζού-
σαις· πλὴν μετὰ δύο γυναικῶν αὐτῶν, ἢ τριῶν. Ἡ
δὲ θύρα ἢ εἰσάγουσα εἰς τοιαύτην μονῆν, ἀπὸ τοῦ
μέρους τῶν δεσποτικῶν οἰκημάτων, ἔσωθεν μὲν
κλεισθήσεται παρὰ τῆς καθηγούμενης, ἔξωθεν δὲ
παρὰ τῆς ἀντιλαμβανομένης τῆς μονῆς· πάντων
τῶν ἄλλων τῶν διαλαμβανομένων ἐν τῶι τρίτῳ κεφα-
λαίῳ τῶι περὶ τῆς ἐφορείας ὀφειδόντων τηρεῖσθαι
ἀναλλοιούτων ἐς αἰ.

Περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μονῆς.

Ὁ διαιρέτης τοῖχος τῆς γυναικείας μονῆς τῆς
Κεχαριτωμένης, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ εἰσοδικοῦ πυ-
λῶνος τῆς μονῆς τοῦ κατέμπροσθεν κειμένου τῆς
δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἐρχομένης ἀπὸ τῆς ἁγίας Ἄννης
τοῦ δευτέρου (3), καὶ διέρχεται πρὸς ἀνατολὰς κρα-
τῶν τὴν αὐτὴν δημοσίαν ὁδὸν, καὶ ἀπέρχεται ἄχρι
τοῦ παρακελλίου (4) τοῦ νοσοκομίου τῆς μονῆς, τοῦ

Montfauconii notæ.

(2) Δευτέρου. Locus et tractus Constantinopolis
in quo erant aedes sacræ, Sanctæ Annæ, Sancti Geor-
gii, Sancti Pauli et Sanctorum Notariorum, de quo
necnon de hujus appellationis origine vide erudi-

A generis erit, at non ætate aliis præeuntem, sed quam
illis temporibus monachæ ascetice in hoc monasterio
degentes, una cum præfecta eligent. Illudque semper
servabitur, quamdiu præsens sæculum perduraverit.

Quæ autem inspectionis jus habet, in monaste-
rium nunquam alias ingredietur, præterquam tem-
pore ecclesiastici officii, quo absoluto, statim ipsa
egredietur, nisi necessario colloquio et ad mona-
sterii constitutionem spectante detineatur : et tunc
cum duabus vel tribus mulieribus. Si vero aliqua
e primariis feminis afflinibus nostris, seu aliam,
cum illa adesse contigerit, una ingredietur ipsa
sola in monasterium : vir vero nullus ; inaccessum
B namque et perpetuo clausum esse omnibus viris,
etiam eunuchis monasterium statuimus. Si autem
quidam viri ex filiiis, generis et nepotibus nostris,
amore erga nos, seu aliqua de causa monasterio
necessaria, voluerint in monasterium ingredi, in-
troeant in exterius vestibulum ex parte patronæ
monasterii, una cum illa, ipsi soli : et stantes
usque ad finem officii, postquam ipso completo
moniales ad dormitorium suum abierint, ingre-
dientur ipsi in ecclesiam, sola præfecta cum duabus
aut tribus e senioribus piis monialibus remanente ;
et postquam eas convenienter allocuti fuerint, et
gratia plenam Deiparam adoraverint, egredientur :
et ita facient semel aut bis per annum, et in festo
Deiparæ.

καὶ τοῦτο δρᾶσουσιν ἅπαξ, ἢ δις τοῦ
C Porro penes dilectas meas filias et porphyrogeni-
tas dominam Annam, et domnam Mariam, necnon
penes dilectissimam meam neptem domnam Ire-
nem Ducænam erit, quandocunque voluerint, in
omnibus divinis conventibus, et in tempore refe-
ctionis, ecclesiæ officio et comestioni una cum mo-
nialibus interesse, at cum duabus e suis vel tribus
mulieribus. Janua vero quæ ducit in hoc monaste-
rium ex parte despoticarum domorum, ab intus
quidem claudetur a præfecta, aforis vero a patrona
monasterii. Omnia quoque alia, enarrata capite
tertio de inspectione, inmutata in perpetuum ser-
vabuntur.

De ambitu monasterii.

D Murus dirimens femineï monasterii Gratia-plenæ,
initium ducit ab ostio monasterii, sito e regione
publicæ viæ, qua venit a sancta Anna Deuteri ;
et transit ad orientem, obtinens eandem publicam
viam, et excurrit usque ad paracellium nosocomi
seu infirmitorii monasterii, quod est e regione sum-
mi solarii domorum quercus monasterii ; habet

tissimum Cangiung in Constantinopoli Christiana.
(4) Παρακελλίου, Cellæ adjunctæ. Παρακέλλιον
Græcis infirmi ævi sunt latrinæ, quo sensu παρα-
κέλλιον hic intelligi posse videtur.

longitudinem quadraginta et octo cubitorum, dirimens sinistra domicilia monasterii, dextra vero publicam viam. Flectitur parumper, obtinens rursus eandem publicam viam, et pergit usque ad vicum qui est pone cellas patriarchalis feminei monasterii Sancti Nicolai; habet longitudine cubitos quinquaginta tres, dirimens sinistra domicilia monasterii, dextra vero publicam viam. Declinat ad aquilonem obtinens vicum, et dirimit dextra templum Sancti Nicolai, sinistra domos monasterii; habet longitudinem decem et octo cubitorum et dimidii. Declinat ad orientem, habet longitudinem trium cubitorum. Flectitur paululum ad aquilonem, habet longitudinem cubiti unius. Vergit iterum ad orientem, longitudine quinque cubitorum. Rursus flectitur ad orientem, habet longitudinem quatuor cubitorum et dimidii. Dehinc rursus declinat ad orientem, habet longitudinem quatuor cubitorum et dimidii. Iterum flectitur ad aquilonem dirimens dextera domos S. Nicolai, sinistra vero domicilia monasterii, et procedit usque ad murum domus superioris et inferioris vestiarii imperii mei, habet longitudinem duodecim cubitorum. Vergit parumper ad occidentem, habet duos cubitos longitudinis. Pertransit rursus ad aquilonem, dirimens sinistra vicum qui est e regione ergodosii seu cellæ operis monasterii, dextra vero domos majestatis meæ, cui muro impositus est omphaitus vestiarii imperii mei, et solarium caricæ ligno fabricatum, detecto solario situ æquale, habet longitudinem cubitorum viginti trium. Flectitur ad occidentem dirimens sinistra vicum, et ergodosium monasterii, dextra vero domicilia majestatis meæ, habet longitudinem cubitorum quindecim. Declinat ad aquilonem dirimens sinistra vacuum locum qui situs est pone presbyterium ecclesiæ monasterii, dextra vero domicilia majestatis meæ, habet longitudinem cubitorum sedecim. Rursus declinat ad occidentem, dirimens sinistra parapterum ecclesiæ monasterii; dextra vero tetracaricoxylum imperii mei, habet longitudinem cubitorum novem. Rursus flectitur ad septentrionem, dirimens sinistra iconostasion majestatis meæ, dextra vero tetracaricoxylum, habet longitudinem cubitorum duodecim; in quo est mono.

Montfauconii notæ.

(5) *Παράπτερον*. Forte *παράπτερον*, ut doctiss. Gangius existimat; id est, pars ecclesiæ alæ adjacentis.

Α κατέναντι τοῦ ἀκροῦ τοῦ ἡλιακοῦ τῶν οἰκημάτων τοῦ δρυός, τῆς μονῆς, ἔχει μῆκος πῆχεις τεσσαρακονταοκτώ· διαίρων ἀριστερὰ τὰ οἰκήματα τῆς μονῆς· δεξιὰ δὲ τὴν δημοσίαν ὁδὸν· ἀπαγκλιῖζει μικρὸν, κρατῶν πάλιν τὴν αὐτὴν δημοσίαν ὁδὸν· καὶ ἀπέρχεται ἄχρι τῆς βυμβίδος τῆς ὀπισθεν τῶν κελίων τῆς πατριαρχικῆς γυναικείας μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἔχει μῆκος· πῆχεις πενήτηκοντα τρεῖς· διαίρων ἀριστερὰ τὰ οἰκήματα τῆς μονῆς, δεξιὰ δὲ τὴν δημοσίαν ὁδὸν. Κάμπτει πρὸς ἄρκτον κρατῶν τὴν βυμβίδα· διαίρων δεξιὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀριστερὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῆς μονῆς ἔχει μῆκος πῆχεις δεκαοκτὼ ἡμισυ. Κλίνει πρὸς ἀνατολὴν, ἔχει μῆκος πῆχεις τρεῖς. Νεύει μικρὸν πρὸς ἄρκτον ἔχει μῆκος πῆχυν μίαν. Διέρχεται πάλιν πρὸς ἀνατολὴν μῆκος πῆχεις πέντε. Πάλιν κάμπτει πρὸς ἀνατολὴν, ἔχει μῆκος πῆχεις τέσσαρας ἡμισυ. Εἶτα πάλιν κλίνει πρὸς ἀνατολὰς, ἔχει μῆκος πῆχεις τέσσαρας ἡμισυ. Πάλιν κάμπτει πρὸς ἄρκτον διαίρων δεξιὰ τὰ οἰκήματα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀριστερὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῆς μονῆς, καὶ ἀπέρχεται ἄχρι τοῦ τοίχου τοῦ ἀνωκἀτω οἰκήματος τοῦ βεστιαρίου τῆς βασιλείας μου, ἔχει μῆκος πῆχεις· δύοδεκα. Κλίνει μικρὸν πρὸς ὄσιν ἔχει μῆκος πῆχεις δύο. Διέρχεται πάλιν πρὸς ἄρκτον, διαίρων ἀριστερὰ τὴν βυμβίδα τὴν ἐμπροσθεν τοῦ ἐργοδοσίου τῆς μονῆς· δεξιὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῆς βασιλείας μου, εἰς τὸν τοῖχον ἐπίκειται ὁ ὀμφαῖτος τοῦ βεστιαρίου τῆς βασιλείας μου, καὶ ὁ διὰ καρικοξύλου ἡλιακός, ὁ κατ' ἴσον τοῦ ἀσκαποῦς ἡλιακοῦ· ἔχει μῆκος πῆχεις εἰκοσιτρεῖς. Κάμπτει πρὸς ὄσιν, διαίρων ἀριστερὰ τὴν βυμβίδα καὶ τὸ ἐργοδοσίον τῆς μονῆς· δεξιὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῆς βασιλείας μου, ἔχει μῆκος πῆχεις δεκαπέντε. Κλίνει πρὸς ἄρκτον, διαίρων ἀριστερὰ τὸν ἀνετον τόπον τὸν ὀπισθεν τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς· δεξιὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῆς βασιλείας μου· ἔχει μῆκος πῆχεις δεκαεξί. Πάλιν κάμπτει πρὸς ὄσιν διαίρων ἀριστερὰ τὸ παραπτερον [ἴσ. παράπτερον] (5) τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς· δεξιὰ δὲ τὸ τετρακαρικοξύλον τῆς βασιλείας μου ἔχει μῆκος πῆχεις ἑννέα. Πάλιν κάμπτει πρὸς ἄρκτον διαίρων ἀριστερὰ τὸ εἰκονοστάσιον (6) τῆς βασιλείας μου, δεξιὰ δὲ τὸ τετρακαρικοξύλον, ἔχει μῆκος πῆχεις· δύοδεκα· ἐν ᾧ ἐστὶ καὶ μονό....

(5) *Εἰκονοστάσιον*. Id est, capella, ex laudato viro, qui de hac voce fuse disputat in *Glossario Græco*.

ERUDITO LECTORI.

Sequentes tabellæ sæpius laudato codici insertæ in charta papyracea vulgari descriptæ erant, non eadem manu qua reliquum opus, sed longe recentiore et imperitiorè; in quibus tabellis characteres sunt plurimi in editis nondum usitati, et ita perplexi, ut non parum in iis legendis desudarim: quos tibi, Lector benevole, edendos curavi, unde non modicam voluptatem, nec minorem fructum te percepturum spero. Ut autem tabellæ istæ ab imperita manu exaratae, et lituris sæpe deformatae sunt, nihil mirum si in supputationibus leves errores irrepserint.

Cæterum, modicam tantum monasterii reddituum partem hic recenseri facile intelliget, quisquis animadvertet, omnes pecunias hic computatas vix centum nomismata excedere, e quibus tamen 42 solo vilitori in mercedem quotannis solvebantur.

† τὰ ὑποτελιῆ ἀμπέλια τῆ ἀγλαμονῆ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, περὶ τὸ ἐκτὸς μέρος διακειμένα τῆς ζωοδόχου πηγῆς.

† Βασίλειος ὁ Καλογερίτης	ξιοδίων μ. 3	παρὰ 5'	κεφάλια κ ^{cc} κγ'
† Χήρα ἡ Τζιμνογουλίνου	μ. 3	π ^o α	
† Χήρα ἡ Πλυτερίνου	μ. 3	β 5"	κ ^{cc} κ
† Δημήτριος ὁ Κανῶ	μ. 3	β 6"	κ ^{cc} ιβ'
† Ἰερεὺς ὁ Κανῶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ	μ. 3	γ 5"	κ ^{cc} ς ^a
† Ἄπὸ 50 ὁ Λιθογόμων	μ. 3	δ 1"	κ ^{cc} ιβ ^o
† Γουνίος [Ἰούνιος] ὁ κένταρχος	μ. 3	ε	κ ^{cc} ις
† Ἰωάννης ὁ Τζιβιτζουλος	μ. 3	ζ 5"	κ ^{cc} β 5"
† Κώνστας ὁ Γαλώτης	μ. 3	β 2"	κ ^{cc} ιιγ
† Μακάριος ὁ Κουρσάρης	μ. 3	β 2"	κ ^{cc} ιβ
† Λαμπάδιος ὁ Πάνοπλος	μ. 3	δ 7"	κ ^{cc} θ
† Θεόδωρος ὁ Κηπρός	μ. 3	ς	κ ^{cc} ις

~~22~~ 16° κ^{cc} ις

νομίσματα ἔχει ιε', κεράτια ἡ' ἡμισυ

Vinea vectigales monasterio sanctissimæ Deiparæ Kecharitomenes seu Gratia-plenæ, sitæ ad exteriorem partem fontis seu aquarii animalium.

Basilius Calogeries habet vineam	mod. 3.	modiorum trium, sexta minus modii parte pensitat	nomisma 1	ceratia 23
Vidua Tzimnogulini	mod. 2.	et dimidii,		cerat. 20
Vidua Plyperini	mod. 5.	cum quinta modii parte	nom. 1	cerat. 18
Demetrius Canoa	mod. 3.	et dimidii	nom. 1	cerat. 3
Sacerdos Canoa frater ejus	mod. 6.	cum decima parte	nom. 1	cerat. 12
Lithognomon	mod. 5.		nom. 1	cerat. 10
Gunius vel Junius Centarebus	mod. 3.	cum tertia parte et minutis 3.	nom. 1	cerat. 2
Joannes Tzibitzulus	mod. 2.	cum quarta modii parte		cum dimidio cerat. 18
Constans Galotes	mod. 2.	cum octava parte		cerat. 17
Macarius Cursares	mod. 4.	cum decima parte	nom. 1	cerat. 9
Lampadius Panoplus	mod. 6.		nom. 2	
Theodorus Ceprus, seu Hortulanus				

Tota summa habet nomismata 15, ceratia 8 cum dimidio.

Deficiente charta, notas litterulis respondentes ad paginam sequentem remittimus.

† Ἡ χρυσοτελεια τῆς μονῆς ἡμῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, τὰ εἰς τὴν ἀύλην ἡμῶν^b.

	νομίσματα	
† Ὀσπήτιον τοῦ Σοφιανοῦ μετὰ καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς [αὐτοῦ]	ι ι β'	
† Ὀσπήτιον τῆς Εὐφημίας πλησίον τοῦ Σοφιανοῦ	κςς	ιε'
† Ὀσπήτιον τοῦ Βαρδαλῆ, εἶτε τῆς Κουρζαμένης	κςς	ιε'
† Ὀσπήτιον τῆς Καπασοῦς	ι ι α'	
† Ὀσπήτιον Ἀγγελίνης τῆς παπαδίας	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τῆς θυγατρὸς αὐτῆς	ι ι α'	
† Ὀσπήτιον τῆς Σουρουμίνης	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τοῦ Γαρατζία	κεράτια	ιε'
† Ὀσπήτιον τοῦ Συρόπλου μετὰ τοῦ ἀμπέλου	ι ι γ'	
† Ὀσπήτιον τοῦ Πελοστάνου	ι ι α'	
† Ὀσπήτιον τοῦ Βουτζᾶ	ι ι α'	
† Ὀσπήτιον Θεοδώρας Καθαρῆς τῆς γηροκομίτης ¹	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τοῦ Γερακάρη	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τῆς Ρουδόσας	ι ι α' κεράτια	ιγ'
† Ὀσπήτιον Θωμαίδος τῆς ἀνατροφῆς τῆς Τζουκέννας	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τοῦ Τζουκί	ι ι α'	
† Ὀσπήτιον τῆς Χανπουρνέας	κεράτια	ιβ'
† Ὀσπήτιον τοῦ Κατακαλοῦ τὸ ἔχει ὁ Μανιτζονίτης	κεράτια	ιη'
† Ὀσπήτιον ἕτερον πλησίον τούτου	κεράτια	κβ'

νομίσματα ἔχει ιζ', κεράτια ιγ'

Vegetalis pecunia quæ monasterio nostro sanctissimæ Deiparæ Kecharitomenes seu gratia-pienæ extrinsecus penditur, nempe in aula nostra.

Domus Sophiani cum ambitu ejus	nomismata 2	
Domus Euphemiae prope Sophiani domum		cerat. 15
Domus Bardalæ, sive Curaamenes		cerat. 15
Domus Capasus	nomisma 1	
Domus Angelines Papadiæ		cerat. 12
Domus filia ejus	omisma 1	
Domus Suruminæ		cerat. 12
Domus Garatzia		cerat. 15
Domus Syropii cum vinea	nomisma 3	
Domus Pelseani	nomisma 1	
Domus Butzæ	nomisma 1	
Domus Theodoræ Cathares Gerocomitissæ		cerat. 12
Domus Geracare		cerat. 12
Domus Rudsoæ	nomisma 1	cerat. 3
Domus Thomaidis nutricis Tzucenæ		cerat. 12
Domus Tzuci	nomisma 1	
Domus Canpurneæ		cerat. 12
Domus Catacali quam occupat Manitzonites		cerat. 18
Domus alia prope illam		cerat. 21

Tota summa habet nomismata 17, ceratia 13
juxta veram supputationem nomism. 17, cerat. 15

Montfauconii notæ.

• Hæc figura indicat μῶδιον in genitivo plurali; μῶδιον autem sive μῶδιος (utrumque enim dicitur) erat mensura quadraginta frumenti libras continens, quibus serebatur terræ spatium ducentarum ulnarum. Hinc profectum est, ut illud terræ spatium modius quoque vocaretur, et sic intelligitur hoc loco.

^b Κεράτια, ceratia, sive siliquæ, erant vice-sima quarta pars nomismatis sive solidi.

^c Nomisma, genus monetæ, quod alii solidum, alii aureum vocant, de quo fusius infra suo loco.

^d Hic δ primo positum fuerat cujus loco γ, altera manu scriptum est.

^e Prima manu hic legebatnr ι β. cerat. α. dehinc, deletis prioribus, hæc substituta sunt, ι α κεράτια. β. Summa autem infra posita cum characteribus primo positis consentit, cum substitutis non item.

^f Hæc minuta demenda, non addenda videntur,

si proportio in tabella solita servetur.

^g Hæc nota ιε', non vero ιβ', indicatur, idque patet cum ex supputatione, tum quod littera ε eo fere modo in his tabellis scribi solet.

^h Ἐκτός εἰς τὴν ἀύλην ἡμῶν. Capite 79 Typici jubetur, ut si despoticæ domus in potestatem monasterii Kecharitomenes, modo ibidem declarato, redigantur, exterioris aulæ domus in conductitias mutantur. Id contigisse patet ex hæc tabella; atque adeo hæc pensitationes conductiarum domorum pretium erant. Hinc animadvertas quam amplæ erant hæc domus, quarum pars tot familiarum domicilium esset.

ⁱ Παπαδία est uxor papæ seu presbyteri.

^j Γηροκομίτης. Legendum γηροκομίτης, præpositæ gerocomii. Gerocomium autem est domus in qua pauperes senes aluntur.

† Ἡ χρυσοστασία τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης τὰ ἐκτὸς, καὶ χρονικά.

		λόγος	
νήκυν	† Τὸ μαγκήπιον	ε ε	κ' α'
νήκυν	† Ὅσπιτιον ἐχὲ κολλὰ τῆς Ἀποθύκης	ε ε	β' εβ'
νήκυν	† Ὅσπιτιον ποτῆ τοῦ Σοφιανοῦ	ε ε	ε'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Τζηγοῦδη	ε ε	α'
	† Ὅσπιτιον ψαθὰ τοῦ Σουφιανοῦ	ε ε	α'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Λατοῦρου	ε ε	α'
	† Ὅσπιτιον [ἐργαστήριον] τοῦ αὐτοῦ }		
	† Ὅσπιτιον ἕτερον τοῦ Ταύρου ^κ αὐτοῦ }		
νήκυν	† Ὅσπιτιον πλησίον αὐτοῦ	ε ε	β' εβ'
	† Τῆς Ἀπηλοῦ, ὀσπίτια δύο	ε ε	α' εβ'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Μαυραγάνου		κα'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Μαυριάνου }		
	† Ἐτερον τοῦ αὐτοῦ ὁμοῦ }	ε ε	α' εβ'
	† Ἡ ἀμπεληχεία		
	† Ὅσπιτιον τοῦ πατὰ Ζαγάρα	ε ε	α' θ'
	† Ὅσπιτιον τῆς Θωμ. Γ. [Θωμαῖδος]		κα'
	† Ὅσπιτιον Μιχαήλ τοῦ Χαραστία	ε ε	α' γ'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Τριανταφύλλου ^ι		εβ'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Μαύρου	ε ε	α'
	† Ὅσπιτιον τῆς Μυλωνήσας	ε ε	α'
	† Ὅσπιτιον τοῦ Χαρατζία		εε'
	† Καὶ μοδοπουλίου ἀμπελῶν	ε ε	α' εβ'
	† Ἰωάννης ὁ Σέρβος μοδοπουλίου ^μ ἀμπελῶν	ε	ε'
		ε ε	γ' θ'

νομίσματα γ', κεράτια θ'

Vestigalis pecunia quæ Monasterio Deiparæ Gratia-plenæ extrinsecus penditur, et annuæ expensæ.

		supputatio	
defuncti	Mancipium seu Pistrinum	nom. 20	cerat. 1
defunctæ	Domus *** Apothycæ	nom. 2	12
defuncti	Domus olim Sophiani	nom. 5	
	Domus Tzegude		15
	Domus psata Sophiani	nom. 1	
	Domus Laturi		
	Domus sive officina ejusdem }	nom. 1	
	Domus alia in Tauro ejusdem		12
defuncti	Domus prope illam	nom. 2	
	Duæ domus Apedus	nom. 1	12
	Domus Mauragani		21
	Domus Mauriani		
	Alia domus ejusdem quoque }	nom. 1	12
	Vinea		
	Domus papæ seu presbyteri Zagaræ	nom. 1	9
	Domus Thomaidis		21
	Domus Michaelis Charatzia	nom. 1	3
	Domus Triantaphylli		12
	Domus Mauri	nom. 1	
	Domus Milonissæ sive Molendinarizæ	nom. 1	
	Domus Charatzia		15
	Et vinea modopulii	nom. 1	12
	Joannes Servus vinea modopulii	nom. 6	18

Tota summa nomism. 50, cerat. 9.

Vera supputatio nomism. 51, cerat. 7.

Montfauconii notæ.

^κ Τοῦ Ταύρου. Id est, sita in foro quod vocabatur Tauri.

^ι Τριανταφύλλου. Græcis est rosa, quo nomine plures apud nos appellantur *la rose*.

^μ Quod hic vocatur μοδοπουλίου ἀμπελῶν, in præcedente Codicis pagina dicitur ἀμπελοπού-

λιον. Ubi hæc verba leguntur, lituris tamen deformatæ: Ἰωάννης ὁ Σέρβος διὰ τοῦ ἀμπελοπουλίου. Videntur duo hæc verba significare vineam recentem; nam Græcis medii ævi ποῦλος est pullus, et metaphorice juvenis, recens, diminutive.

† 'Ο Παλαιόλογος ἐξ ἀγορασίας ἀπὸ τῆς Ἀπηδοῦς	ι ι	α'	ιβ'
† Καὶ ἀπὸ τὸ τέλος τῆς πυγείας [πηγῆς]	ι ι	α'	ιβ'
† Καὶ ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον [ἐργαστήριον]	ι ι	κ'	
† Καὶ ἀπὸ τὸν Γαλατᾶν	ι ι	γ'	

Quæ sequuntur, vocantur in titulo Χρονικά.

† Ἐχρη [ἐχρη] ὁ παπᾶς ῥώγαν [ῥόγαν] τὸν χρόνον	ι ι	κ	
† Ἐχρη καὶ ὁ ἀμπεληκὸς τὸν χρόνον	ι ι	μβ'	
† Ἐχρη καὶ ἡ ἐκκλησία ἔξοδον, κηρὸν, καὶ ἔλαιον	ι ι	ιβ'	

Palaologus ex emptione ab Apedo	nom.	4	cerat.	12
Et ex vectigali fontis	nom.	40	cerat.	12
Et ex officina	nom.	20		
Et ex Galata	nom.	3		

Papas seu presbyter habet pro roga ^α quotannis	nom.	20		
Habet et vinitor quotannis	nom.	42		
Habet ecclesia pro expensa cere et olei	nom.	12		

Montfauconii notæ.

^α Ῥόγα videtur significare hoc loco donarium pro solo opsonio ; neque enim credibile est vini- toris mercedem toto sacerdotis donario plus quam duplo majorem fuisse. Id minime dubium existi- mabit qui caput 70 leget, ubi postquam monialibus cellaræ necessaria pro pane, vino et vestitu assignata sunt, dehinc pro rogis assignantur sin- gulis 24 nomismata.

ANNO DOMINI MCKXI

ELIAS ECDICUS

SEU DEFENSOR ECCLESIE CRETENSIS

NOTITIA.

(Ex libro inter rariores rarissimo cui titulus : Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπητικῶν, etc., Venetiis, 1782, fol.)

Elias divus ille Pater, qui etiam dicitur Defensor, A utrum sit Elias Cretensis, theologorum Gregorii scriptorum commentator, an quispiam alius, nobis incertum est. Quantum quidem ex suis eum capitibus, tanquam ex quibusdam operibus opif- ciam, cognoscimus, vir erat, si quis alius, perfec- tus in sapientia, tum profana, tum multo magis in ea quæ nostra est et excellens. Ejus enim eloquii vim et eminentem virtutis laudem vir peritus facile in illis agnosceret. Quæ quidem nos meditati, ube- remque in eis moralis mysticæque scientiæ fructum admirati, ac delectati quasi quibusdam frondibus tegmen fructui aspectumque præbentibus amœnum, id est, figurarum et verborum leporibus quibus ^B auctor illa optime concinnavit : ipsa lectionis amantibus largimur, eosque amice hortamur ut ingrediantur floridum hoc odoriferumque pratium (hoc enim titulo ornantur), densis altisque spiri- tualium oraculorum arboribus consitum, ac dulcis- simis divini sapientiæ fluentis irriguum, utque sub umbra illius sedeant : ita ut et ipsi, non solum practicæ luminibus inebrientur, sed etiam arbo- rum theoriæ fructibus (ut ad cantilenæ modum loquar) adituum more efferciantur.

Ἡλίας ὁ θεὸς οὗτος Πατὴρ, ὁ καὶ Ἐκδικὸς ἐπι- νομαζόμενος, πότερον Ἡλίας ὁ Κρήτης, ὁ καὶ τῶν τοῦ Γρηγορίου θεολογικῶν λόγων σχολιαστῆς, οὗτός ἐστιν, ἢ ἕτερός τις, ἡμῖν ἀδελφον. Ὅσον γε μὴν ἐκ τῶν παρόντων αὐτοῦ κεφαλαίων, ὡς ἐκ τινῶν ἀπι- τελεσμάτων τὸν ποιητὴν, ἐπιγνώμαί, ἀνὴρ ἦν, εἴ τις καὶ ἄλλος, σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλακῶς, τῆς τε θύ- ραθεν, καὶ πολλῶ μᾶλλον τῆς καθ' ἡμᾶς τε, καὶ κρείττονος. Τῆν τε γὰρ ἐν λόγοις δύναμιν, καὶ τὸ περιὸν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς κλέος βραβείως ἀν' ἐν τούτοις κριτικῶς ἀνὴρ καταμάθοι. Ἄ δὴ καὶ ἡμεῖς κατιδόντες, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πολύχουον καρπὸν τῆς ἠθικῆς, καὶ γνωστικῆς διδασκαλίας θαυμάσαντες, καὶ μὴν, καὶ ἡσθέντες οἶδ' οἱ τι φύλλοις σκέπην τε τῷ καρπῷ, καὶ ὄψιν παρεχομένους οὐκ ἄωρον, ταῖς τῶν μεταφορῶν φημί, καὶ λέξεων χάρισιν, αἷς εἰς τὸ ἀριστον ὁ Πατὴρ αὐτῶν ἐχαρίτωσε, τούτοις τοῖς φιλαναγκῶστας φιλοφρονούμεθα, καὶ εἰσελθεῖν αὐτοὺς παρακαλοῦμεν ἐν ἀγάπῃ, τὸν εὐανθῆ τούτον καὶ εὐώδη λειμῶνα, ὡς οὕτως ἐπιγράφεται, πολλαῖς μὲν καὶ ὕψηλαῖς ἀναδενδράσι τῶν πνευματικῶν λο- γίων πεπυκασμένον, βεῖθροισι δὲ θείας σοφίας ποτι- μωτάτοις κατάρβυτον ὁ καὶ τῆ σκιᾷ τούτου ὑποκα- θίσαι. Ὡς ἀν καὶ αὐτοί, οὐ μόνον τῶν τῆς πρακτι- κῆς βροῶν ἀπολαύσωσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκροδρόμων τῆς θεωρίας, ἀσματικῶς εἰπεῖν, ζακάρως καταρού- φησωσιν.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ ΓΝΩΜΙΚΟΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ

ΣΠΟΥΔΑΣΘΕΝ ΚΑΙ ΠΟΝΗΘΕΝ ΗΑΙΑ ΕΛΑΧΙΣΤΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΚΑΙ ΕΚΔΙΚΩ

Πηγὴν νάουσαν ἠθικῶν δρῶσον λόγων ἐν ταῦθ' ἐφεύροις εἰ μετέλθης γνησίως.

ANTHOLOGIUM GNOMICUM

PIORUM PHILOSOPHORUM

SEDULO ELABORATUM ET ORDINATUM OPERA ELIÆ EXIGUI PRÉSBYTERI ET DEFENSORIS.

Fontem scaturientem moralium rore verborum hic invenies, si sincere quæsieris.

(Latine ap. Jac. Pontanum; Græce nunc ex *Philocalia* et dimidio auctius.)

α'. Ἐξεστι παντὶ Χριστιανῷ τῷ ὀρθῶς πιστεύοντι εἰ; τὸν θεόν, μὴ ἀμεριμενεῖν, ἀλλὰ πάντοτε προσδοκᾶν, καὶ ἐκδέχεσθαι πειρασμὸν, ἵν', ὅταν ἔλθῃ, μὴ ξενίζηται μηδὲ ταράσσηται, ἀλλ' εὐχαρίστως ὑπομένῃ τὸν κόπον τῆς θλίψεως, καὶ ἐννοῇ τὰ ψάλλων σὺν τῷ Προφῆτῃ λέγει· « Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με· » καὶ οὐκ εἰρηκεν ὅτι Ἡ παιδεία σου κατέστρεψεν, ἀλλ', « Ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος. »

β'. Ἀρχὴ μὲν τῶν καλῶν, φόβος θεοῦ. Τέλος δὲ, ὁ πόθος αὐτοῦ.

γ'. Ἀρχὴ παντὸς ἀγαθοῦ, λόγος ἔμπρακτος, καὶ πράξις ἐλλόγιμος. Διὸ οὐτε πράξις, λόγου χωρὶς, ἀγαθὴ· οὐτε λόγος, πράξεως ἄνευ, ὁ προερχόμενος.

δ. Πράξις ἐστὶ, σώματος μὲν, νηστεία καὶ ἀγρυπνία· σώματος δὲ, ψαλμῶδια καὶ προσευχὴ, καὶ σιωπὴ λόγου τιμιωτέρα· καὶ χειρῶν πράξις, τὸ ὑπ' ἐκείνων ἀγογγύστως γινόμενον· ποδῶν δὲ, τὸ δι' αὐτῶν ἐκ πρώτης προτροπῆς ἀνυόμενον.

ε'. Προηγείται πασῶν τούτων ἔλεος καὶ ἀλήθεια. Ὡν κύημα ἡ ταπεινότης, καὶ ἡ ἐκ ταύτης κατὰ τοὺς Πατέρας προσγινομένη διάκρισις· ἥς ἄνευ, οὐδ' ἕτερα τὴ ἑαυτῆς ἰδεῖν πέρας δυνήσεται. Ἡ μὲν γὰρ πράξις τὸν τοῦ λόγου ζυγὸν ἀτιμάζουσα, ὧδε κάκεισε περὶ τὰ ἀνωφελῆ οἷά τις δάμαλις περιπλανωμένη εὐρίσκειται· ὁ δὲ λόγος τῆς πρακτικῆς τοὺς ἐντίμους χιτῶνας ἀποποιούμενος, οὐκ εὐσχημῶν κἄν τοιοῦτος εἶναι πως τὸ δοκεῖν σχηματίζεται.

ς'. Ἡ ἀνδρεία ψυχῆ, ὡς γυνὴ παρ' ὄλον αὐτῆς τὸν βίον, ὡς δῶα λύχνους τὸ πρακτικὸν τε καὶ θεωρητικὸν καιομένη, κατέχουσα, πράττει τὰ ὀφειλόμενα. Τὰ ἐναντία δὲ πάλιν, ἡ παρειμένη ταῖς ἡδοναῖς.

¹ Psal. xxv. 2. ² Psal. xvii, 56.

A 1. Potest unusquisque Christianus semper sollicitus ac suspensus tentationem expectare, ut cum venerit, neve miretur neve terreatur; sed grato animo tribulationis laborem molestiamque sustineat, et mente psallens cum Propheta dicat: « Proba me, Domine, et tenta me ¹. » Nec vero alibi dixit, « Disciplina tua me subvertit, » sed, « Correxit me in finem ². »

2. Principium omnis boni, timor Domini: finis autem, amor et desiderium ejus.

3. Principium omnis boni ratio seu contemplatio actuosa, et vicissim actio contemplativa. Nec enim actio citra contemplationem est laudabilis: nec contemplatio ab actione deserta, probata est et accepta.

B 4. Actio est, quoad corpus, jejunium et vigiliæ; quoad os, psalmodia, precatio et silentium, sermone melius; manuum actio, quod ex ipsis sine murmuratione acquiritur; pedum, quod ex primo impulsu fit.

5. Omnes virtutes præcedunt misericordia et veritas, quarum proles est humilitas, et quæ ex Patrum sententia inde enascitur, discretio: sine qua neutra, nec misericordia, inquam, nec veritas, finem ac terminum suum videre potest. Actio enim jugum contemplationis aspernans, huc illuc circa inutilia, instar vitulæ alicujus vagatur et oberrat. Contra contemplatio honoratam practicæ tunicam repudiens, non est speciosa ac decora, etiamsi talis videri per simulationem contendat.

C 6. Anima generosa et virilis, ut mulier attenta et sedula, tota vita sua lampades duas, practicam scilicet et contemplativam, ardentibus habens, facit quæ debet; e contrario anima voluptatibus soluta ac remissa, facit quæ non debet.

7. Ad consummatam vindicationem a vitiiis non sufficit animæ voluntaria afflictatio, nisi etiam non voluntariis inflammata, minime enervata dimittat. Anima enim gladio similis est : nisi per ignem et aquam transierit, hoc est per labores voluntarios et involuntarios, dum quotidianas tentationes repercutit, firma et infracta non permanebit.

8. Quemadmodum voluntariarum tentationum tres sunt causæ generalissimæ, sanitas, divitiæ et gloria, non sic voluntariarum totidem sunt, detrimentum seu damnum, contumeliæ, invaletudines. Atque hæc quibusdam ad ædificationem, quibusdam ad destructionem contingunt.

9. Una cum anima subsistunt et coherent cupiditas et tristitia ; cum corpore voluptas et dolor. Causa doloris est voluptas. Nam dum acerbum doloris sensum effugere volumus, ad voluptatem confugimus. Cupiditas autem tristitiæ mater est.

10. Qui virtute est præditus, intrinsecus et in animo suo inclusum possidet bonum : vanæ gloriæ cupidus, sola cogitatione conceptum et imaginativum. At vero malum probus superficie tenus, voluptati deditus profundum habet.

11. Praxis animæ est temperantia simplicitate, et simplicitas temperantia obfirmata.

12. Praxis spiritus est in contemplatione oratio, et in oratione contemplatio.

13. Non sæpe invenitur, qui vitium sollicite et cum cura non oderit, sæpius autem qui effectricibus ejus causis etiam attentius inhæreat.

14. Quibus non est semper apud animum proposita pœnitentia, iidem etiam in peccata frequentius labuntur. At qui non ex proposito culpam contrahunt, iis certo persuasum est pœnitere, et quamobrem pœniteant, haud ita crebro causam habent.

15. Sensus et conscientia in verbis quæ ore proferrunt convenienti, ut divinum Verbum, quod se in medio in nomine suo congregatorum adfuturum promisit³, per proterviam aut inmoderationem eorum quæ dicuntur aut fiunt, non pudeat.

16. Non qui operibus animæ suæ injuriam non infert, hic etiam a dictis incontaminatam tuetur : nec qui linguæ moderatur, jam nulla eam impuritate inquinavit. Qui enim cogitatione delinquit, quod tertium est, facit.

17. Non poteris faciem virtutis aspicere si adhuc vitii vultum jucunde consideras. Tunc autem hic tibi odio prosequendus videbitur, si illius gustum experientiamque concupiveris, et a spectanda improbitatis forma oculos quam longissime abduxeris.

18. Per cogitationes præcipue, non per opera demones animæ bellum movent. Ipsa enim opera per se necessaria sunt. Et illorum quidem auditio aspectusve causa est, cogitationum autem consuetudo et diaboli.

19. In triplici animæ actu peccatum invenimus, nempe in operibus, verbis et cogitationibus. Sextuplex autem innocentiae laus : innocii enim ser-

³ Matth. xviii, 20.

ζ'. Οὐκ ἀρκεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς τελείαν κακίας ἀπαλλαγὴν, ἢ ἐκούσιος κακοπάθεια, εἰμὴ καὶ διὰ τῆς ἀκουσίου, ἐκπουρουμένη μὴ διαλύηται. Οἷα γὰρ τις μάχιρα ἢ ψυχῇ, εἰ μὴ διὰ πυρὸς διέλθῃ καὶ ὕδατος, τούτέστιν ἐκουσίων πόνων καὶ ἀκουσίων, ἔδραυστος ταῖς ἀντιτυπιαῖς τῶν ἐπισυμβαίνοντων οὐ συντηρεῖται.

η'. Ὅσπερ τῶν ἐκουσίων πειρασμῶν τρία εἰσὶ τὰ καθολικώτερα αἰτία, ὕγεια, πλοῦτος, καὶ εὐκλεία, οὕτω καὶ τῶν ἀκουσίων τρία εἰσὶ, ζημίαι, λοιδορία, ἀσθένεια. Γίνονται δὲ ταῦτα τισὶ μὲν εἰς οἰκοδομήν, τισὶ δὲ εἰς καθαίρεισιν.

θ'. Παρυφέστηκε ψυχῇ μὲν, ἐπιθυμία καὶ λύπη· σώματι δὲ ἡδονὴ καὶ ὀδύνη. Αἴτιον δὲ τῆς μὲν ὀδύνης, ἢ ἡδονῆς. Θέλοντες γὰρ ἐκφυγεῖν τὴν κατὰ τὴν ὀδύνην ἐπίπονον αἴσθησιν, πρὸς τὴν ἡδονὴν καταφεύγομεν. Τῆς δὲ λύπης, ἐπιθυμία.

ι'. Ἐνδιόθητον μὲν ὁ ἐνάρετος κέκτηται τὸ καλόν, περινενοημένον δὲ ὁ κενόδοξος· τὸ δὲ κακόν, ὁ μὲν σπουδαῖος, ἐξ ἐπιπολῆς ἔχει, κατὰ βάλος δὲ ὁ φιλήδονος.

ια'. Πρᾶξις ψυχῆς ἐστίν, ἐγκράτεια τῇ ἀπλότη, καὶ ἀπλότης τῇ ἐγκρατεῖα ἐνεργουμένη.

ιβ'. Νοῦ πρᾶξις ἐστίν, ἢ ἐν θεωρίᾳ εὐχῆ, καὶ ἢ ἐν εὐχῇ θεωρία.

ιγ'. Ὀλιγάκις μὲν, καὶ οὐκ ἐπιμελῶς πρὸς τὸ κακόν εὐρίσκειται ὁ τοῦτο μισῶν· πλεονάκις δὲ καὶ προσεκτικώτερον, ὁ ἐπὶ τοῖς αἰτίαις ἐκαίνο προσκείμενος.

ιδ'. Οἷς μὴ κατὰ πρόθεσιν τὸ μετανοεῖν, τοῦτοις συνεχῶς καὶ τὸ πλημμελεῖν. Οἷς δὲ παρὰ πρόθεσιν τὸ ἁμαρτάνειν, ἐμπληροφόρητος ἢ μετάνοια, καὶ τὸ αἴτιον ταύτης οὐχὶ συχρόν.

ιε'. Αἰσθησις, καὶ συναλθησις, λόγῳ τῷ κατὰ προφορὰν, συνερχέσθωσαν. Ὅπως ὁ εἰρηνικὸς καὶ θεῖος λόγος, ἐν μέσῳ τούτων εὐρίσκεισθαι, μὴ καταισχύνηται διὰ τῆς προπετείας, ἢ τῆς ἀμετρίας τῶν λεγομένων.

ις'. Οὐχ ὁ τοῖς ἔργοις μὴ ἀδικῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὗτος καὶ τοῖς λόγοις ἀμίαντον αὐτὴν συνετήρησεν. Οὐδὲ ὁ τούτοις φυλάττων, ἤδη καὶ μολυσμοῖς οὐκ ἐμόλυνε. Τριττὸν γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν καθέστηκεν.

ιζ'. Οὐ δυνήση τὸ πρόσωπον τῆς ἀρετῆς κατεῖναι, ἢ δέως ἔτι τὴ τῆς κακίας κατανοῶν. Μισητὸν δὲ σοὶ τότε φανέται τὸ δεύτερον, ὅτε τρυφῆς ἐπιθυμητῆς τὴν γεῦσιν, καὶ τοιαύτης τὴν ὄψιν ἀποξενώσης μορφῆς.

ιη'. Διὰ τῶν λογισμῶν, οὐ διὰ τῶν πραγμάτων προηγουμένως πολεμοῦσιν οἱ δαίμονες τὴν ψυχὴν· αὐτὰ γὰρ καθ' ἑαυτὰ πολεμοῦσι τὰ πράγματα· καὶ τῶν μὲν πραγμάτων, ἢ ἀκοῆ αἰτίας, καὶ ἢ ὄρασις τῶν δὲ λογισμῶν ἢ συνήθεια, καὶ οἱ δαίμονες.

ιθ'. Τριττὸν μὲν τὸ ἁμαρτητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς εὐρίσκομεν ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις, καὶ ἐννοίαις. Ἐξεδικῶν δὲ τὸ τῆς ἀναμαρτησίας καλόν. Ἀπαίστους

γὰρ τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τὴν προφορικὴν δὴ συντηρεῖν λόγον· ἐν οἷς ὁ μὴ πταίων, ἀνὴρ τέλειος, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ψυχῆς.

κ'. Ἐξῆχως τὸ ἄλογον μέρος διαιρεῖται τῆς ψυχῆς, εἰς τε τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸν κατὰ προφορὴν λόγον. Ὅς συνδιατηρεῖται μὲν ἀδιαιρέτως τῷ πάσχοντι, ἀπαθῆς ὢν· ἀναμάσσεται δὲ τὴν αὐτοῦ κακίαν, παθητικὸς εὐρισκόμενος.

κα'. Οὕτε σῶμα δύναται νηστείας, καὶ ἀγρυπνίας καθαρισθῆναι χωρὶς, οὕτε ἐλέους, καὶ ἀληθείας ψυχῆ· ἀλλ' οὕτε νοῦς ἀνευ ἡμιλλίας, καὶ θεωρίας Θεοῦ. Αὐτὰ γὰρ αἱ συζυγίαι, ἐν τούτοις ἐπισημύονται.

κβ'. Κυκλοφορομένη ταῖς εἰρημέναις ἀρεταῖς ἡ ψυχῆ, ἀπερικτύπτου τὸ ταύτης ἐκ πειρασμῶν καθίστησι φρούριον, ὃ ἐστὶν ἡ ὑπομονή. « Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν γὰρ κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἡ ὁ λόγος φησὶν. Εἰ δὲ ἐτέρως ἐχόμενα εἴη, οἷά τις πόλις ἀτειχιστος καὶ ὑπὸ τῶν πόρρωθεν ψόφων, δειλίας μοχλοῖς κατασεσέσθαι εἴωθεν.

κγ'. Οὐχ ὅσοι εἰς τὰ κατὰ λόγον εἰσὶ φρόνιμοι, οὗτοι καὶ εἰς τὰ κατ' ἐννοίαν· οὐδὲ ὅσοι εἰς τὰ κατ' ἐννοίαν, οὗτοι καὶ εἰς τὰ κατ' αἰσθησιν τὴν ἐξωθεν εὐρεθῆσονται. Εἰ γὰρ καὶ πάντας ὑποφόρους ἔχει ἡ αἰσθησις, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως αὐτῇ τοὺς φόρους ἀποδίδουσι. Ἐξ ἀφελότητος γὰρ οἱ πλείους εἰς τὰ κατ' αὐτὴν τιμᾶν αὐτὴν, ὡς αὐτὴ ἀπαιτεῖ, οὐκ ἐπίστανται.

κδ'. Τῇ φύσει ἀτμητος οὐσα ἡ φρόνησις, τέμνεται εἰς διαφόρους τομὰς. Ἡ μὲν γὰρ διδοται πλέον, ἢ δὲ ἐλαττον αὐτῆς, ἕως αὐξηθεῖσα ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, συνδρόμους τε αὐτῇ τὰς γενικὰς ἔχουσα ἀρετὰς, τὸ ἐνδεχόμενον ἐκάστη ἀποπληρώσει καλόν. Οἱ πλείους γὰρ κατὰ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐμπράκτου ζωῆς, καὶ τὸ φρονεῖν ἐκλήρωσαντο.

κε'. Εἰς μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ὀλίγοι φρόνιμοι εὐρεθῆσονται· εἰς δὲ τὰ παρὰ τὴν φύσιν, πολλοί. Δέει γὰρ τῷ περὶ αὐτὰ, δλην αὐτῶν τὴν φυσικὴν φρόνησιν ἐκκενώσαντες, ἔχουσιν ἐκεῖ μὲν τὸ φρονεῖν ὀλίγον, τὸ πλεῖστον δὲ ἐν τοῖς περιττοῖς, καὶ οὐ τῇ φύσει ἐπαινετοῖς.

κς'. Τῆς εὐλόγου σιωπῆς, ὁ καιρὸς καὶ τὸ μέτρον συνεσιάτορες. Πανδαισία δὲ τούτου γίνεται ἡ ἀλήθεια, καθ' ἣν ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ ἐπὶ ψυχὴν ἀποδημοῦσαν ἐρχόμενος, εὐρίσκει τῶν ἐπιζητουμένων οὐδέν.

κζ'. Ἐλεήμων ἀληθῆς, οὐχ ὁ παρέχων ἐκουσίως τὰ περιττά, ἀλλ' ὁ συγχωρῶν τὰ ἀναγκαῖα τοῖς ἀρπάζουσι.

κη'. Οἱ μὲν, τῷ ἐνύλῳ πλοῦτῳ κτῶνται τὸν δῦλον ἐλεημοσύνης θεσμοῖς· οἱ δὲ, τῷ ἀύλῳ ἀποκτῶνται τὸν ἔνυλον ἐν αἰσθήσει τοῦ ἀνεκλείπτου γινόμενοι.

κθ'. Φίλον μὲν παντὶ, τὸ πλουτεῖν ἐν καλοῖς· λυπηρὸν μὲν τῷ θεῶς πλουτεῖσθαι μὲν, μὴ ἐπιπλεῖστον συγχωρηθῆναι δὲ ἐνευφρανθῆναι αὐτῷ.

λ'. Ἐξωθεν μὲν ἡ ὑγεία δοκεῖ τῇ ψυχῇ, ἐνδοθεν δὲ ἐν τῷ τῆς αἰσθήσεως πυθμένι πέφυκε κρύπτεσθαι ἡ

vandi sunt quinque sensus et prolatus ex ore sermo : in quibus non offendens vir, est perfectus et capax moderandi cæteras animæ partes.

20. In sex dividitur irrationabilis animæ pars, scilicet in quinque sensus et in sermonem ore prolatum. Qui quidem remanet passionis expertus, cum sit impassibilis ; exprimit vero hujus nequitiam, cum passionem commovendi capax reperiat.

21. Neque corpus sine jejunio et vigilia, neque anima sine veritate et misericordia, neque mens sine consuetudine et meditatione Divinitatis purgari potest. Atque hæ istarum rerum copulæ nobilissimæ sunt.

22. His quas diximus virtutibus in orbem exercitata anima, quietissimum sibi a tentationum strepitu castellum constituit, quod est patientia : « In patientia enim vestra possidebitis animas vestras, » ait Scriptura ^δ. Sin aliter fecerit, velut non munita urbs, etiam longinquo adhuc tumultu et clamore, exterreri, et vectibus pusillanimitatis quassari atque contundi solet.

23. Non quicumque in loquendo, hi in cogitando quoque prudentes et considerati sunt. Qui autem cogitando, hi etiam in sensibus exterioribus cauti ac providi inveniuntur. Etsi enim sensus nos omnes vectigales seu tributarios habet, non tamen ei ab omnibus æqualiter vectigal penditur. Complures enim, ex simplicitate naturam et conditionem ejus nescientes, quemadmodum honorem ei debitum C impertiantur, ignorant.

24. Prudentia, sua natura indivisa, varie dividitur. Huic enim ejus major pars datur, huic minor, quod aucta virtus practica, et comites sibi virtutes generales adjungens, bono quantum potest quemlibet compleverit. Plures enim prout in vita in actione constituta claudicarunt, ita prudentiam quoque sortiti sunt.

25. Ad res secundum naturam pauci intelligentesprehenduntur ; ad ea quæ circa naturam sunt, multi. Nam cum timide in his cognoscendis versantes, totam suam naturalem intelligentiam exhausserint, parum in illis sapiunt, plurimum autem in supervacaneis et natura haud laudabilibus.

26. Silentii rationabilis et tempus et modus convivæ sunt, quibus omnigenas epulas apponit veritas : quæ facit ut mendacii pater, in animam peregrinantem ingrediens, nihil eorum inveniat quæ cupiebat.

27. Verus eleemosynarius est, non qui sponte ac libens erogat superflua, sed qui necessaria sua surripientibus condonat.

28. Alii per divitias materiales acquirunt immateriales, eleemosynæ ope ; alii per immateriales materialibus se spoliant, æternas exspectantes.

29. Gratum cuilibet quod virtutibus dives sit ; molestum vero ei qui alios divinis ditavit bonis, quod sibi plerumque non detur de hoc lætari.

30. Sanitas animæ exterius apparet, infirmitas vero ejus in intimis conscientiæ latebris latero

^δ Luc. xxi, 19.

solet. Si autem omnino oportet istam infirmitatem cauterio confessionis exterioris prodire, sanitatem vero illam intro induci renovatione mentis : ergo demens est ille qui confessionem abjicit, et in pigritiæ valetudinario semper jacere non erubescit.

51. Ne exaspereris adversus eum qui tibi nolenti manus medicas admovit : sed ad detractam molestiam respiciens, te miserum judica ; illum lauda qui, Deo ita providente, hujus levationis ac sanitatis causa fuit.

52. Ne propter morbi acrimoniam turbidiore sis animo : sed per industriam medicamentis efficacibus adhibitis, cum depelle, qui sanitatis animæ curam geris.

53. Ne refugias illum qui te opportune verberat, sed accede ad eum, et ostendet tibi quam bona sit virga sensum emungens tuum. Et comedes dulcem sanitatis escam, postquam consumpseris rejiculum amaritudinis cibum.

54. Quantum senseris labores, tantum tibi placeat, qui tui probandi eos tibi creat : perfectæ enim purgationis causa tibi sunt, sine qua mens puram fundere orationem non potest.

55. Cum reprehenderis, aut taccas oportet, aut sedate leniterque adversus reprehendentem te defendas : non ut tua commendes, sed ut castigatorem ex ignorantia fortasse errantem corrigas, et velut lapsum erigas.

56. Qui juste molestatus, antequam a corripiente citetur, respiscit, nihil decentiæ amittit ; qui post citationem tantum, dimidium patientiæ perdit ; lucratur tamen quidquid amisit, qui molestiæ causa Ecclesiam nunquam deserit ; ac demum mercedem insuper meretur, qui in omnibus culpam in se rejicit.

57. Nec superbus sua vitia, nec humilis suas virtutes cognoscit ; tegit enim vitia quidem illius mala, hujus autem bona ac Deo placens ignorantia.

58. Honore paribus superbus exarquari se non patitur in bonis ; in malis autem suam infirmitatem cum improbissimis comparans, tolerabilem putat.

59. Vituperatio animam robustam ac solidam, laudatio ad bona languidam et inertem reddit.

40. Divitiæ in auro, virtus in humilitate consistit. Quomodo igitur qui auro caret, pauper est, quantum foris non apparet : sic qui sine humilitate in certamine monastico versatur, Deo non placet.

41. Sicut absque auro non est mercator, etiamsi ad mercaturam faciendam valde sit idoneus, ita nec absque humilitate monachus jucunda virtutum possidebit, quamvis prudentiæ suæ multum fidat.

42. Qui ad humilitatem redit, demissius quam antea de seipso sentit ; elatius vero, qui eam deserit ; qui quidem non libenter patitur se cum mi-

α ἄβρωστία αὐτῆς. Εἰ δὲ δεῖ πάντως, ἔξωθεν μὲν τὴν ἄβρωστιάν ἐκείνην τῷ ἀναθερισμῷ τῶν ἐλέγχων γενέσθαι, ἐνδοθεν δὲ τὴν ὑγίαν δηλονότι ταύτην τῷ ἀνακαινισμῷ τοῦ νοῦς. Ἄφρων ὁ τοὺς ἐλέγχους ἀποσιδόμενος, καὶ ἐν τῷ τῆς ἀναληθείας πάντοτε ἀνεκείσθαι νοσοκομείῳ μὴ αἰσχυρόμενος.

λα'. Μὴ τραχυθῆς κατὰ τοῦ ἀκουσίως σε χειρουργήσαντος· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκπενωθεῖσαν ἀγίαν ἀποθλεψάμενος, ταλάνισον μὲν σεαυτὸν, μακάρισον δὲ τὸν αἰτιὸν σοι ταύτης γενόμενον τῆς ὠφελείας, οἰκονομῶ Θεοῦ.

לב'. Μὴ πρὸς τι δεινὸν ἀπευδοκῆσης τῆς ἄβρωστίας σου, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς φιλοπονίας δραστηκῶν φαρμάκων, πύργω γενοῦ ταύτης, ὁ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας· ἐπιμελούμενος.

λγ'. Μὴ συσταλῆς ἀπὸ τοῦ καιρῶς σε πλήττοντος· πρόσθε δὲ τούτῳ καὶ ὑποδείξει σοι, ὅσον τὸ ὑποσηχόν τὴν αἰσθησίν σου καλόν. Καὶ φάγη ἕβρον ἡδὺ τὰ ἐκ τῆς ὑγείας, μετὰ τὸ ἀναλωθῆναι τὸ ἐκ περικίας ἀπόβλητον.

λδ'. Ὅσον αἰσθάνῃ τῶν πόνων, τοσοῦτον ἀποδέχου τὸν τούτους διὰ τῶν ἐλέγχων ὑποδεικνυόντά σοι. Καθάρσεως γὰρ τελείας αἰτίας σοι καθίσταται· ἥς ἄνευ, ἐν καθαρῷ χωρίῳ τῷ τῆς εὐχῆς, οὐ δύναται γενέσθαι ὁ νοῦς.

λε'. Ἐν τῷ ἐλέγεσθαι, ἡ σιωπῆν δεῖ, ἡ ἡπίως ἀπολογεῖσθαι τῷ καταλέγοντι· οὐ διὰ τὸ συστήσαι τὰ οικεῖα τὸν ἐλεγχόμενον, διὰ δὲ τὸ ἀναστῆσαι ἰσως προσκώψαντα τὸν ἐν ἀγνοίᾳ ἐλέγχοντα.

λς'. Τῷ λοιπῶν δικαίως, ὁ πρὸ τοῦ προσκλήθηναι ὑπ' αὐτοῦ μετανοῶν, ἐζημιῶται τῶν ἀνηκόντων οὐδέν· ὁ δὲ μετὰ τὴν πρόσκλησιν, τῆς εὐφορίας τὸ ἤμισυ. Κερδαίνει μόντοι ὅλον τὸ προκαταβλήθην, ὁ μηδέποτε εἰς λύπην ἀποσυνάγωγος εὐρισκόμενος προστίθεται δὲ καὶ μισθὸν ἑαυτῷ, ὁ τῷ σφάλμα βάλων ἐπάνω αὐτοῦ ἐν παντί.

λς'. Ὅτε ὁ ὑψηλόφρων ἐπιγινώσκει οἷα τὰ ἑαυτοῦ ἐλαττώματα, ὅτε τὰ οικεῖα ὁ ταπεινόφρων καλὰ καλύπτει γὰρ τὸν μὲν ἀνοια φαύλη, τὸν δὲ ἡθεῖρετος.

λη'. Τοῖς ἰσοτίμοις ὁ ὑπερήφανος, ἐν καλοῖς παραμετρεῖσθαι οὐ βούλεται· ἐν δὲ τοῖς ἐναντίοις, πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας, φορητὸν, τὸ ἑαυτοῦ παραβαλλόμενος ἡγεῖται ἐλάττωμα.

λθ'. Ὁ μὲν φόγος, στερῆράν· ἐκλυτον δὲ ὁ ἔκαινος τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται· καὶ νωθροτέραν πρὸς τὰ καλὰ.

μ'. Ὑπόστασις μὲν πλούτου, χρυσός· ἀρετῆς δὲ, ἡ ταπεινώσις. Ὡς οὖν ὁ χρυσοῦ ἀπορῶν πένθος ἐστὶ, καὶ μὴ τοῖς ἔξωθεν φαίνεται· οὕτω ταπεινώσεως ἄνευ, ἐνάρετος οὐκ ἔσται ὁ ἀγωνιζόμενος.

μα'. Χρυσοῦ δίχα, ὡσπερ ὁ ἔμπορος οὐ πέφουεν ἔμπορος, καὶν λίαν πρὸς ἔμπορίαν ἐστὶν ἐπιτήδειος· οὕτως οὐδὲ ταπεινοφροσύνης χωρὶς, ἐν καταλείψει τῶν τῆς ἀρετῆς ἡδέων εὐρεθήσεται ὁ ἀσκούμενος, καὶν πάνυ τῇ ἑαυτοῦ νουνεχέῃ θαρῆ.

μβ'. Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ὁ ἀνίων, κατώτερος τοῦ ἑαυτοῦ φρονήματος γίνεται· ἀνώτερος δὲ, ὁ ἐκείνης χωρὶς· ὁ οὐδὲ παραμετρεῖσθαι τοῖς ἐλαχίστοις ἐκείνῳ.

σίως ἀνέχεται. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς πρωτοκλισίαις, εὐ λυπηρὸν ἐπιδείκνυται.

μγ'. Καλὸν τῷ ἀγωνιστῇ φρονεῖν μὲν, ἥτονα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ· πράττειν δὲ, κρείττονα τῆς δαίλιας αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἀνθρώποις αἰδέεσθαι, καὶ Θεῷ ἐργάτης ἐρίσκειται ἀνεπαίσχυντος.

μδ'. Ἡ κατορθοῦσθαι δεῖ πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ· ἢ μίᾳ ἀντιποιεῖσθαι τῆς ταπεινοφροσύνης, τὴν δεδιότα μὴ ξένον τῶν ἐν τῷ νυμφῶνι ἀναχειμέων ὀφθῆσθαι.

με'. Μίξον τῇ ἀπλότῃ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ σύζευξον τῇ ταπεινοφροσύνῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὀφθῆσθαι δικαιοσύνης συνέστιος. Ἦς ἐπὶ τραπέζῃς, ἄλλη πᾶσα φιλεῖ συνάγεσθαι ἀρετῇ.

μς'. Τυφλὴ τῆς ταπεινοφροσύνης χωρὶς, ἢ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ χρεῖται χειραγωγῶν· εἶσαι μὲν αὐτῇ ἐπὶ τι μοχθούσῃ, μὴ εὐρισκούσῃ δὲ, εἰ μὴ τὸ τῆς μνησιχκίας ὀχύρωμα.

μζ'. Ἰηθός χρηστὸν, ὠραιότητα μαρτυρεῖ ἀρετῇ;· μάλων δὲ εὐστέθεται, εἰρηναίαν ψυχὴν.

μη'. Πρῶτον μὲν καλὸν, τὸ ἐν μῆθευ μέρει προσπατεῖν· δεύτερον δὲ, τὸ μὴ αἰδοῖ κατακρύπτειν τὸ σφάλμα αὐτοῦ, μήτε μὴ ἀναδύεσθαι ἐν αὐτῷ· μάλλον δὲ ταπεινοῦσθαι, καὶ κατηγορουμένου ἑαυτοῦ συγκατηγορεῖν, καὶ δέχεσθαι ἀσμένως τὸ ἐπιτίμιον. Τοῦτου δὲ μὴ γινομένου, ἀνίσχυρον ἅπαν τὸ τῷ Θεῷ προσφερόμενον.

μθ'. Πρὸς τῇ ἔκουσᾳ κακοπαθεῖν, χρεῖ καὶ τὴν ἀκούσιον καταδέχεσθαι, τὴν ἐκ διαβόλων λέγω, ζημιῶν τε, καὶ ἀσθενειῶν. Ταῦτα γὰρ ὁ μὴ καταδεχόμενος, ἀλλὰ ἀποδυσπετῶν, ὁμοίως ἔστι τῷ μὴ μετὰ ἀλδς, μετὰ δὲ μέλιτος μόνου βουλομένου ἐσθίειν τὸν ἄρτον αὐτοῦ· ὃς οὐ πάντοτε μὲν τὴν ἡδονὴν ἔχει σύντροφον, τὴν δὲ κόρον ἀεὶ γέιτονα κέκτηται.

ν'. Δεσπότης ὢν δούλου σχῆμα περιβαλλόμενος φαίνεται. ὁ τὸ διεβρωγὸς πλύνων τοῦ πλησίον λόγοις ἐνθούσις ἱμάτιον, ἢ καταβράπτων ταῖς μεταδόσει. Σκοπεῖται δὲ ὁ τοῦτο ποιῶν, μήποτε διὰ τὸ μὴ, ὡς δούλος τοῦτο τελεῖν, συναπολέσῃ καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὸ προσὸν αὐτῷ τῆς ἐξουσίας διὰ κενοδοξίαν ἀξίωμα· να'. Ὅσπερ ἡ πίστις ἐλπιζόμενων ὑπόστασις πέφυκεν, οὕτω ψυχῆς μὲν ἡ φρόνησις, ἀρετῆς δὲ ἡ ταπεινώσις. Καὶ θαῦμα πῶς τὰ αὐτοτελῆ τῶν συμβεβηκότων δίχα, ἀτελῆ καθεστῆκασιν.

νβ'. «Κύριος φυλάξει τὴν εἰσοδὸν σου, φησὶ, καὶ τὴν ἐξοδὸν σου,» τῶν βρωμάτων δηλονότι καὶ τῶν ρημάτων, τῇ ἐγκρατεῖᾳ. Ἐγκρατῶς γὰρ ὁ ἔχων περὶ τὴν τῶν βρωμάτων καὶ ρημάτων εἰσοδὸν τε καὶ ἐξοδὸν, ἐπιθυμίαν μὲν τὴν ἐξ ὀφθαλμῶν ἀποδιόρασκει· θυμὸν δὲ τὸν ἐξ ἀπόνοιας καταπραῖνει. Ὡν καὶ δεῖ πρὸ πάντων ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ παντὶ τρόπῳ σπουδαστέον. Ἐν τούτοις γὰρ τὸ μὲν πρακτικὸν ἐββῶται, τὸ δὲ θεωρητικὸν ἐστέρηται.

νγ'. Τινὲς μὲν περὶ τὴν εἰσοδὸν τῶν βρωμάτων πολλὴν ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν· περὶ δὲ τὴν ἐξοδὸν

A nimis conferri. Ideoque in primis discubitis maior reperitur.

43. Expedit athletæ spirituali minora factis suis cogitare, et majora quam pro pusillanimitate sua facere. Si enim hominibus venerationi erit, et apud Deum ut fidelis operarius non erubescet.

44. Qui timet ne inter discumbentes in thalamo nuptiali peregrinus appareat, eum aut omnia Dei mandata probe servare, aut ad unam humilitatem eniti oportet.

45. Conjunge simplicitati continentiam, veritatemque humilitati copula, et videberis contubernalis justitiæ, ad cujus mensam omnes reliquæ virtutes amant congregari.

46. Græca est sine humilitate veritas. Ideo ducitur controversia, quæ ipsa, fulcrum aliquod laboriose querens, nihil aliud invenit quam similitatis adminiculum.

47. Mitis et clemens natura speciosam animam, membrorum autem stabilitas et quietudo quietam demonstrat.

48. Primum bonum est, non labi in ulla re. Secundum, lapsam suam præ verecundia non celare, nec se impudentem in eo ostendere; quin potius humiliari, et ideo reprehensum se quoque pariter reprehendere. Quod nisi fiat, quidquid Deo offertur, parum valet.

49. Ad afflictiones voluntarias, etiam non voluntarias adjungere oportet, detrimenta, inquam, et invaletudines, quæ a diabolo nobis importantur. Quas qui non permittit, sed recalcitrat et stomachatur, perinde facit ac qui panem suum non cum sale, sed cum melle tantummodo comedere velit; qui panis non voluptatem semper socialem, sed satietatem semper vicinam habet.

50. Dominus formam servi indutus videtur ille qui lacerum proximi panniculum divinis lavat sermonibus aut eleemosynis resareit. Videat autem hoc faciens ne forte, quia id non facit ut servus, propter superbiam amittat et mercedem et ipsam libertatis qua gaudet dignitatem.

51. Sicut fides est sperandarum substantia rerum, ita substantia animæ est prudentia, et virtutis, humilitas. Et mirum quomodo perfecta sine accidentibus fiant imperfecta.

52. «Dominus, inquit, custodiat introitum tuum et exitum tuum», id est epulatum scilicet, et verborum introitum, et exitum, in continentia. Nam qui in his duobus est moderatus et continens, cupiditatem oculorum fugit, iram vero ex vecordia natam mitigat: quibus cavendis monacho ante omnia et omniratione studendum est diligenter, sic enim et in actione firmior et in contemplatione evadit solidior.

53. Quidam circa introitum escarum admodum diligenter et cauti sunt, circa exitum autem verbo-

rum negligentes. Tales nesciunt « auferre iram a corde suo, et amovere malitiam a carne sua, » ut est apud Ecclesiasten ⁶, per quæ cor mundum ab innovante Spiritu creari consuevit⁷.

54. Ciborum quidem simplicitas in inferiore alimentorum qualitate, verborum autem irreprehensibilitas in superiore silentii qualitate reperitur.

55. Ure renes tuos abstinencia ciborum, et scrutare cor tuum verborum temperantia, et habebis in virtutis ministerium partes animæ concupiscibilem et irascibilem.

56. Voluptas eorum quæ sub ventre sunt, in iis qui religionis institutis exercentur, corpore marcescente desinit; at vero gutturis et palati manet. Danda igitur opera, ut per causam ablatam tollatur probum ac dedecus quod ex causa consequitur, ne in futuro sæculo alienus a virtute continentia inventus erubescas.

57. Necessæ est nosse ascetam, quando et quibus cibis corpus suum ut hostem alere, quando ut amicis ad epulas invitare, iterumque ut imbecillum et ægrotum consolari debeat: ne per imprudentiam, et quæ debentur inimico, ea amico, et quæ amico debita, inimico apponens, utrumque offendat, et tempore tentationis oppugnatores habeat.

58. Cum is qui alitur nudum alimentum potius ducit omnibus deliciis, tum veniens gratia lacrymarum, eum consolari incipit, ut omnis alterius suavitate obliviscatur, utpote quam incomparabilis harum suavitas jam absorpserit.

59. Qui per latam viam incedendo se dilatat, ei in angustum contrahuntur lacrymæ; scaturiant autem illi qui arctam et angustam viam diligit ⁸.

60. Et peccatori et justo ægre est. Sed huic quidem, quia nondum penitus deseruit malum, illi quia nondum apprehendit verum bonum.

61. Inter virtutes quæ penes nos sunt, æ quæ vires nostras non superant, sunt oratio et silentium; inter eas vero quæ non sunt penes nos, at plerumque a corporis constitutione pendent, sunt ieiunium et vigilia. Quod igitur athleta facilius consequi potest, hoc persequi debet.

62. Domus animæ patientia, continetur enim illa: facultates autem, victus humilitas, alitur enim per illam.

63. Qui vituperationes non tolerat, laudibus non ornabitur; et qui ante voluptatem animum convertit ad dolorem, illius molestiam et sollicitationem effugiet.

64. Ne te alliges modico, et non servies grandiori: ex parvo enim peccato magnum existere et effingi quodammodo formarique consuevit.

65. Ad majora tendens, terribilis eris minoribus; contemnendus vero his videberis, si ab illis deficias.

66. Non poteris ad superiores ascendere virtutes, quandiu faciliorem apicem adeptus non fueris.

⁶ Eccle. xi, 10. ⁷ Psal. l, 12. ⁸ Matth. vii, 11.

τῶν ῥημάτων ἀμελῶς διατίθενται. Οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἐπίστανται παράγειν θυμὸν ἀπὸ καρδίας, ἐπιθυμίας δὲ ἀπὸ σαρκός, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν· δι' ἃν ἡ καθαρὰ καρδία κτιζέσθαι· εἴωθε παρὰ τοῦ καινοῦργου Πνεύματος.

54. Τὸ μὲν τῶν βρωμάτων ἀπέριτον, περὶ τὴν ἥττω τροφῆς ποιότητα· τὸ δὲ τῶν ῥημάτων ἀνεγκλήτων, περὶ τὴν κρείττω σιωπῆς ποιότητα εὐρεθήσεται.

55. Πύρωσον τοὺς νεφροὺς σου ἀσπίφ βρωμάτων, καὶ ἔτασον τὴν καρδίαν σου ἐγκρατεῖα ῥημάτων, καὶ ἔξεις ἐπὶ ὑπηρεσίαν καλῶν, τὸ ἐπιθυμητικὸν τε καὶ θυμικόν.

56. Ἡ μὲν τῶν ὑπογαστρῶν ἡδονὴ καταπίπτει ἐν ἀσκουμένοις, τοῦ σώματος παρακμάσαντος· ἐπιδὲ πρᾶμῆναι ἢ τοῦ φάρυγγος, τῷ μὴ φθάσαντι ταύτην ἐνδίκως κολάσαι. Σπουδάσαι οὖν χρὴ διὰ τοῦ αἰτίου, τοῦ αἰτιατοῦ τὸν ὀνειδισμόν ἀποτρίψασθαι· ὡς ἂν μὴ ξένος ἐκείσε τῆς κατὰ τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εὐρεθῆς, αἰσχύνῃ περιβληθῆς.

57. Ἐνανγκαλὸν εἰδέναι τὸν ἀσκητὴν, πότε καὶ τίνα βρώμασι δεῖ τὸ σῶμα ὡς ἐχθρὸν τρέφειν· πότε δὲ ὡς φίλον παρακαλεῖν, καὶ πότε παραμυθεῖσθαι ὡς ἀσθενῆ, ἵνα μὴ λάθῃ τὰ μὲν τοῦ ἐχθροῦ τῷ φίλῳ· τὰ δὲ τοῦ φίλου τῷ ἐχθρῷ, καὶ τὰ τούτου πάλιν τῷ ἀσθενεῖ παρατιθεῖς, καὶ ἑκατέρους ὡς σκανδαλίτας, καιρῷ πειρασμοῦ εὐρήσει πολεμοῦντας αὐτόν.

58. Ὅταν τῆς τροφῆς τὴν τροφήν ὁ τρεφόμενος προτιμωτέραν ποιήσῃται, τότε ἢ τῶν δακρύων ἐπιδημήσασα χάρις αὐτῷ, παρακαλεῖν ἄρχεται, καὶ ἄλλης πάσης ἡδύτητος ἐπιλανθάνεσθαι, ὡς ἤδη τῆ τούτων καταποθείσης ἀσυγκρίτως ἡδύτητι.

59. Τῷ μὲν πλατυνομένῳ, συνεσάλη τὰ ὀστέα· ἔξεβλήθη δὲ ταῦτα, τῷ τὴν στενὴν ὁδὸν ἀγαπήσαντι.

60. Οὐκ ἔστι λύτης ἐκτός, οὔτε ἀμαρτωλὸς, οὔτε δίκαιος· ἀλλ' ὁ μὲν, ὅτι μὴ πάντῃ ἀπέλιπε τὸ κακόν, ὁ δὲ, ὅτι οὐπω τῆς τελειότητος ἤψατο.

61. Τῶν ἐφ' ἡμῖν, αἱ κατὰ δύναμιν ἀρεταὶ, εὐρή τε, καὶ σιωπὴ· τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν δὲ, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς, νηστεία, καὶ ἀγρυπνία εἰσὶ. Ὅπερ οὖν τῷ ἀγωνιστῇ εὐληπέστερον, τοῦτο μετέρχεσθαι χρὴ.

62. Οἶκος μὲν ψυχῆς, ἢ ὑπομονῆ· περικρτεῖται γὰρ ἐν αὐτῇ. Χρῆμα δὲ, ἢ ταπεινώσεως· τρέφεται γὰρ δι' αὐτῆς.

63. Πόνους μὴ καρτερῶν, ἐπαίνοισι οὐ τιμηθῆσιν· πρὸ δὲ τῆς ἡδονῆς τὴν ὁδὸν ἀποσκοπῶν, ἐκρεύσει ταύτης τὸ λυπηρόν.

64. Μὴ δεσμευθῆς τῷ μικρῷ, καὶ οὐ δουλεύσεις τῷ μείζονι· οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μείζον κακόν, πρὸ τοῦ μικροῦ διαπλάττεσθαι.

65. Ἀφορῶν πρὸς τὰ μείζονα, φοβερός ἐστὶ τῶν ἥττωσιν. Εὐκαταφρόνητος δὲ τούτοις ὀφθήσῃ, πρὸς ἐκεῖνα ἀπειρηκώς.

66. Οὐ δύνησῃ ἐπὶ τὰς μείζους φθάσαι τῶν ἀρετῶν, μὴ τῶν κατὰ δύναμιν καταλαβῶν τὴν ἀκρότητα.

ξζ'. Ἐν οἷς κρατεῖ ἔλεος, καὶ ἀλήθεια, ἐν ἐκείνοις, καὶ πᾶν εἴ τι θεάρεστον. Ἡ μὲν γὰρ οὐδένα κρίνει, ἔλθους χωρὶς· ὁ δὲ φιλανθρωπεύεται ἐν οὐδενί, ἀληθείας ἐκτός.

ζη'. Τῇ ἀπλότῃ κερασάμενος τὴν ἐγκράτειαν, ἐν περιλήψει γενήσῃ τῆς ἐκείθεν μακαριότητος.

ξθ'. Οὐκ ἔφει πάντως τὰ πολεμοῦντά σε πάθη, εἰ μὴ πρότερον τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐτρέφοντο ἐάσης ἀνήροτον.

ο'. Οἱ μὲν τὴν τοῦ σώματος ἔβην μόνον ἐκκαθάρασι σπεύδουσιν· οἱ δὲ καὶ τῆς ψυχῆς. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς μόνην τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίαν ἰσχύον ἔλαβον· οἱ δὲ πρὸς τὸ πάθος. Πρὸς δὲ τὴν κατ' ἐπιθυμίαν, πᾶνυ ἐλάγιστοι.

οα'. Ὑπὸ πονηρὰ σώματος, ἐμπάθεια· ψυχῆς δὲ, ἡδυπάθεια· προσπάθεια δὲ, τοῦ νοός. Κατηγορεῖται δὲ τῆς μὲν, ἀφή· τῆς δὲ, αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις· τῆς δὲ τελευταίας, ἐναντία διαθέσεις.

οβ'. Ὁ μὲν ἡδυπαθὴς κλησίον ἐστὶ τοῦ ἐμπαθοῦς· ὁ δὲ προσπαθὴς τοῦ ἡδυπαθοῦς· μακρὰν δὲ ἀφοτέρων ὁ ἀπαθὴς.

ογ'. Ἐμπαθὴς ἐστίν, ὁ τὸ ἀμαρτητικὸν τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον ἔχων, κἂν τῶς μὴ ἀμαρτάνῃ ἐκτός· ἡδυπαθὴς δὲ, ὁ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀμαρτίας ἔχων τοῦ λογισμοῦ, κἂν πάσχῃ ἐντός· προσπαθὴς δὲ, ὁ τῇ ἐλευθερίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ δουλείᾳ τῶν μέσων προσκειμένος· ἀπαθὴς δ' ἂν εἴη, ὁ τούτων πάντων τὴν διαφορὰν ἀγνοῶν.

οδ'. Ἀπόλλυται ἐκ ψυχῆς ἐμπάθεια μὲν, διὰ νηστείας, καὶ προσευχῆς· ἡδυπάθεια δὲ, δι' ἀγρυπνίας, καὶ σωπῆς· ἡ δὲ προσπάθεια, διὰ ἡσυχίας, καὶ προσοχῆς· ἀπάθεια δὲ συνίσταται ἐκ μνήμης Θεοῦ.

οε'. Τῆς ἀπαθείας ἀπὸ χειλέων, κηρεῖα μέλιτος οἷα λόγοι τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποστάζουσιν. Τίς οὖν ἀξιοθεῖη τοῖς χεῖλεσιν ἐκείνης προσάψαι τὰ ἴδια· καὶ μασθοῦς· ἀναμέσον αὐτῆς αὐλοσθῆναι, καὶ ὁσμῆς ἡδέας μεταλαβεῖν ἱματίων ἐκείνης· τούτῃ νόμοις ἐνδυσθῆναι τῶν ἀρετῶν, τῶν ὑπὲρ πάντα, φησὶ, τὰ ἀρωματά θνυτων τῆς αἰσθητικῆς διαγνώσεως.

ος'. Γυμνοὶ τοῦ μὲν τῆς φιλαυτίας χιτῶνος, ἴσως πολλοί· ὀλίγοι δὲ τοῦ τῆς φιλοκοσμίας εἰσὶ· τοῦ δὲ τῆς κενδοξίας, ὅς καὶ ἔσχατος λέγεται, γυμνοὺς εὐρήσεις τοὺς ἀπαθεῖς.

οζ'. Τοῦ μὲν ὀρωμένου σώματος, πᾶσα ψυχὴ γυμνωθήσεται· τοῦ δὲ τῆς ἀμαρτίας, ἡ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ὀλίγον τῶν ἡδέων προσαπολαύσασα.

οη'. Νεκροὶ μὲν ἐκ ζώντων, πάντες ὀφθήσονται. Νεκρωθήσονται δὲ τῆς ἀμαρτίας, μόνοι οἱ ἐκ διαθέσεως ταύτην μισήσαντες.

οθ'. Τίς ἑαυτὸν πρὸ τοῦ κοινού θανάτου τοῦ σώματος ἴδη τῆς ἀμαρτίας γυμνόν· καὶ τίς ὁ γνοὺς ἑαυτὸν τε καὶ τὴν ἴδιαν φύσιν, ὅποια ἐστὶ πρὸ τῆς μελλούσης γυμνώσεως;

*Ψυχὴν ἔρωτι νυμφικῷ τετραμένῃ,
Εὐχὴ συνάπτειν οὐδὲν ὡς νυμφίῳ.*

π'. Τοῦ αἰσθητοῦ τε, καὶ νοεροῦ φωτὸς ἡ λογικῆ ἐν μεθορίῳ κειμένη ψυχὴ, διὰ μὲν τούτου καὶ πράττειν τὰ τοῦ σώματος ἐπετρέπη· δι' ἐκείνου δὲ, τὰ

A 67. In quibus regnat misericordia et veritas, in eis inest quidquid Deo placet: hæc enim neminem judicat absque misericordia, illa vero nemini benefacit sine justitia.

68. Qui simplicitati jungit temperantiam, futuram comprehendet felicitatem.

69. Non prius passiones omnes succides quam terram, unde illis incrementum, inaratam reliqueris.

70. Quidam corpus duntaxat, quidam animam præterea expurgare laborant. Alii siquidem adversus peccatum operis tantummodo vires ac robor acceperunt, alii item adversus perturbationes, adversus cupiditatem vero seu concupiscentiam longe paucissimi.

B 71. Materia vitiosa corporis est affectio; animæ autem, voluptas: spiritus denique, cupiditas. Causa primæ est tactus; secundæ, cæteri sensus; ultimæ, contraria dispositio.

72. Voluptuosus proximus est affecto, et cupidus voluptuoso sed longe remotus ab utroque impassibilis.

73. Ἐμπαθὴς ἐστὶ, in quo vis peccandi in rationem dominatur, etsi interea foris non peccetur; ἡδυπαθὴς, in quo efficientia peccati ratione infirmior est, licet intus afficiatur; προσπαθὴς, qui libertati seu potius servituti mediorum adheret; ἀπαθὴς, qui horam omnium discrimen ignorat.

C 74. Ab anima extirpatur affectio per jejunium, et orationem, voluptas per vigiliam et silentium, et cupiditas per quietem et attentionem; impassibilitas vero constituitur per Dei memoriam.

75. Ab impassibilitatis labiis ut saxus mellis distillant verba vitæ æternæ. Quis igitur dignus habebitur qui labiis illius propria figat labia, et inter ejus ubera requiescat, suavesque vestimentorum ipsius aspiret odores, id est, legibus delectetur virtutum, quæ omnia superant aromata sensibilis perceptionis.

76. Nudati vestimento proprii amoris forsant multi sunt; amoris vero mundi, paucissimi; inani autem gloria exutum invenies quemvis impassibilem, illum etiam qui dicitur extremus.

D 77. Visibili quidem corpore omnis anima exuetur; corpore autem peccati, ea tantum quæ vitæ præsentis voluptatibus parum indulsi.

78. Mortui ex vivis omnes fient; peccato autem ii tantum morientur qui istud ex corde fuerint detestati.

79. Quis seipsum ante communem corporis mortem peccato exutum videbit? Quis cognoscat seipsum suamque naturam qualis sit, ante futuram nudationem?

*Animam amore Sponsi vulneratam
Oratio cum Sponso consociare solet.*

80. Animæ rationali, sensibile ac spirituale lumen interjacenti, hujus ope vel corporalia, et operillius etiam spiritualia faciendi cura fuit commissæ.

Sed postquam ipsi obscuratum quidem est illud, hoc vero clarior effectum, vi antiquæ consuetudinibus, nisi tota spiritali lumine illustretur in oratione anima, res inspicere divinas non potest. Necesse autem ut mediâ maneat inter tenebras et lumen, per suam naturam versus hoc, per imaginationem versus illas sese convertens.

81. Per angustam portam orationis mens perturbationibus agitata intrare non potest, ni prius cognatas sollicitudines posuerit: sed in his quæ circum tabernaculum ejus, hoc est circa corpus, sunt, semper occupata truciatur.

82. Ut sol nunquam est sine radio, sic in mente semper sit et maneat oratio, sine qua sollicitudines rerum sub sensu cadentium velut quædam nubes non aquosæ circumvolantes, mentem a perfructu claritate sua impediunt.

83. Virtus orationis fames ciborum voluntaria: fames autem illa est, ut rerum mundanarum sine summa necessitate nihil neque audias neque videas. Qui huic rei non providet, jejunii sui ædificium consolidare ac stabilire nequit, facitque eo orationem tumpi ac dissolvi.

84. Mens, nisi in omnibus quæ sensu percipiuntur moderata et parca fuerit, attollere sese in superna, dignitatemque suam cognoscere non potest.

85. Dies symbolum est jejunium, utpote manifestum; noctis autem, oratio, utpote abscondita. Utriusque igitur hujus exercitii in utroque tempore studiosus quæsitam continget civitatem, unde exsulant dolor, tristitia et gemitus.

86. Spiritualis actio etiam sine corporis actione commendari solet. Beatus igitur, qui spirituale opus corporali præstantius censuit: per ipsum enim hujus defectum supplet, absconditam vitam in oratione Deoque manifestam vivens.

87. Hortatur nos Apostolus *, ut simus in fide patientes, spe gaudentes, orationi instantes, ut boni gaudii apud nos perduret. Quod si hoc ita est, utique qui non est patiens, non est fidelis; qui non gaudet, non sperat; causam enim gaudii orationem abjicit dum ei non instat.

88. Si mens ab initio cum mundanis cogitationibus commercium habens, tantam sibi earum amicitiam peperit, quomodo ex assiduitate orationis non perinde ejus familiaritatem adipiscetur? nam in quibus quis diu moratur, inquit, in his et dilatari consuevit.

89. Sicut e propria domo avulsus olim animus splendoris quo illa refulget oblitus est, ita oportet eum terrestris hujus habitationis pariter oblitum, ad illam per orationem transvolare.

90. Sicut infans se habet ad ubera matris extinctæ, ita mens ad orationem, quæ ipsam consolari non potest; ad eam autem que potest, ut puerulus in matris utris suavissime obdormiscens.

* Rom. xii.

τοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡμαυρώθη μὲν αὐτῇ ἐκεῖνο, ἐτρανώθη δὲ τοῦτο, διὰ τὴν ἀρχὴν συνήθειαν, εἰ μὴ ὄλωσ' μετὰ τοῦ νοεροῦ ἐν τῇ εὐχῇ γένηται, ὀλικῶς τοῖς θεοῖς ἐνατενίζειν οὐ δύναται. Ἀνάγκη δὲ εἶναι αὐτὴν ἐν μεταίχμιῳ, σκότους καὶ φωτός· κατὰ σθένει μὲν τούτου, κατὰ δὲ φαντασίαν ἐκείνου ἀναστρεφόμενῃ.

πα'. Ἐνδον τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν στενῆς πόλης, νοῦς παθητικὸς οὐ δύναται εἰσελθεῖν, πρὸ τοῦ τὴν κατὰ σθένει ἀπολιπεῖν μέριμναν. Περὶ δὲ τὰ περιστήνια ἐκεῖνης, ὀδυνηθήσεται διαπαντὸς ἀσχολούμενος.

πβ'. Συμπαρμενέτω τῷ νῷ ἡ εἰχὴ, ὡς ἐν ἡλίῳ ἀκτίς τῆς ἀνευ αἰ κατ' ἀίσθησιν μέριμναι, ὅλα τινες ἀνοδοὶ νεφέλαι περιπετόμεναι, τὴν νοῦν εἰργουσι τῆς οἰκείας λαμπρότητος.

πγ'. Δύναμις μὲν εὐχῆς, πείνα βρωμάτων ἐκούσιος· πείνης δὲ, τὸ μῆτε ἀκούειν, μῆτε ὀρῆν' ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη τῶν ἐγκοσμίων μηδὲν. Τούτων ὁ μὴ ποιούμενος πρόνοιαν, τὸ μὲν τῆς νηστείας οὐκ ἐστέρωσεν οἰκοδόμημα· τὸ δὲ τῆς εὐχῆς ἐν αὐτῇ περιβραγῆναι ἐποίησεν.

πδ'. Ἀπέριττος εἰ μὴ ἐκ πάντων ὁ νοῦς τῶν κατ' αἰσθησιν γένηται, ἀνωφερῆς γενέσθαι οὐ δύναται, καὶ τὸ οἰκεῖον γνωρίσαι ἀξίωμα.

πε'. Ἡμέρας μὲν σύμβολον ἡ νηστεία, διὰ τὸ ἐκθῆλον· νυκτὸς δὲ διὰ τὸ ἀθῆλον, ἡ εὐχή. Ἐκατέρων ὧν τούτων ἐν ἑκατέρῳ ἐνδίκως ὁ μετερχόμενος. πρὸς τὴν κατὰ σκοπὸν ἀπαντήσεται πόλιν· ἐν ἣ ἀπέδρα ἐδύνη, λύπη καὶ στεναγμός.

πς'. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία, καὶ σωματικῆς ἐπιπόνου ἐκτός, συνίστασθαι πέφυκε. Μακάριος οὖν, ὁ κρείττονα τοῦ ἐνόλου ἔργου τὴν αὐλον ἠγησάμενος ἐργασίαν. Δι' αὐτῆς γὰρ τὴν τοῦ ἔργου ἀνεπλήρωσεν ἑλλείψιν, ζήσας τὴν κεκρυμμένην ζωὴν τῆς εὐχῆς, καὶ φανεράν τῷ Θεῷ.

πζ'. Ὑπομένειν μὲν ἡμᾶς τῇ πίστει, παρακαλεῖ ὁ θεὸς, Ἀπόστολος· χαίρειν δὲ τῇ ἐλπίδι· τῇ εὐχῇ δὲ προσκαρτερεῖν, ἵνα τὸ τῆς χαρᾶς ἡμῖν παρμεῖνῃ καλόν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄρα ὁ μὴ ὑπομένων, οὐ πιστός· ὁ δὲ μὴ χαίρων, οὐκ εὐελπίς. Ἀπεβάλετο γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς χαρᾶς· τὴν προσευχὴν, ἐν τῷ μὴ προσκαρτερεῖν ἐν αὐτῇ.

πη'. Εἰ ἐν τοῖς ἐγκοσμίοις λογισμοῖς ὁ νοῦς ἐξ ἀρχῆς συναναστραφείς, τσσαύτην ἐν αὐτοῖς τὴν φιλίαν ἐκτίσαστο, πόσῃν οὐκ ἂν οἰκειότητά σῃ ἐν εὐχῇ συνεχεῖ; Καὶ γὰρ ἐν οἷς, φησὶ, χρονίζει, ἐν αὐτοῖς καὶ πλατύνεσθαι εἴθωεν.

πθ'. Ὡσπερ τοῦ ἰδίου οἰκητηρίου πάλα διαίρεθεις ὁ νοῦς τῆς ἐκείθεν λαμπρότητος ἐπελάθετο, οὕτω δὲ τοῦτον αὐθις ἐν λήθῃ τῶν ὄψε γενόμενον, πρὸς ἐκείνη ἀναδραμεῖν δι' εὐχῆς.

ι'. Καθάπερ τί νήπιον πρὸς μαστοῦς ἐναποφυγένας μητρὸς, εὐρεθήσεται νοῦς πρὸς προσευχὴν, τὴν μὴ δυνάμενην παρακαλέσαι αὐτόν· πρὸς δὲ τὴν ἀλλως ἔχουσαν, ὡς παιδίον τὸ ὑπ' ἡδονῆς ἐναφυσῶν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς.

λα'. Ἐκεῖ, φησὶν, ἐν τῇ πενθηρῷ δηλονότι εὐχῇ ἅ τῆς ἐναρέτου ζωῆς, κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι φήσσει καὶ ἡ νόμφη εὐχῆ πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἐραστήν· « Δώσω τοὺς μασθοὺς μου σοί, εἰ δίκαιῶς μοι ἀνατρεῖς. »

ιβ'. Φιλίαν πρὸς τὴν εὐχὴν ἔχειν οὐ δύναται, ὁ μὴ πᾶσαν ἀπαρνησάμενος ὕλην.

ιγ'. Πλήν ζωῆς, καὶ πνοῆς, ἔξω τῶν ἄλλων γανοῦ ἐν εὐχῇ, εἰ θέλεις μετὰ μόνου γενέσθαι τοῦ νοῦ.

ιδ'. Νοῦ θεοφιλοῦς μαρτύριον, εὐχὴ μονολόγητος, καὶ λόγος καιρίος, ἔμφρονος λογισμοῦ· μονοειδῆ; δὲ γεῦσις, τῆς ἐλευθερίας εἰς ἀισθήσεως. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶν ἐβρώσθαι τὰ τῆς ψυχῆς λέγεται.

ιε'. Ἀεανθῆναι καλῶς δεῖ, καὶ ἀπαλυθῆναι, ὡς περ τῶν παιδίων, τὴν φύσιν τοῦ εὐχομένου· ὡς ἂν κατὰ τὴν ἐκείνων, καὶ ἡ τούτου εὐείκτως δέξεται τὴν ἐκ τῆς εὐχῆς ἐνταττομένην ἀνάπτουσιν. Διὸ μὴ ἀμείλει ὁ συναφθῆναι ταύτῃ φιλῶν.

ις'. Οὐ πάντες τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐν εὐχῇ κέκτηνται· ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἄλλον. Ὁ μὲν εὐχεται, εἰ οἶδόν τε, μετὰ τῆς εὐχῆς εἶναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ πάντοτε· ὁ δὲ καὶ πρὸς τὸ ὑπερβῆναι αὐτὴν· ὁ δὲ, ἵνα μὴ λογισμοῖς ἐν εὐχῇ περικόπτηται. Πάντες δὲ εὐχονται, ἢ συντηρηθῆναι ἐν ἀγαθοῖς, ἢ μὴ συναπαχθῆναι κακοῖς.

ιζ'. Εἰ ἐξ εὐχῆς οὐδεὶς ἀταπεινώτος (συντριβεται ἐν ταπεινώσει, καὶ γὰρ ὁ εὐχόμενος), οὐκ ἄρα ἐν ταπεινώσει προσεύχεται ὁ ἔξωθεν θρασυνόμος.

ιη'. Πρὸς τὴν χήραν τὴν πρὸς τὸν ὦμον τὴν δίκην κινούσαν χριτὴν ἀφορῶν ὁ εὐχόμενος, οὐκ ἐκκακῆσει ποτὲ διὰ τὴν βραδυτῆτα τῶν ἀγαθῶν ὑποσχέσεων.

ιβ'. Οὐ παραμεινῆ σοι εὐχῆ, τῷ πρὸς τὰ συλλογισόμενα ἔσωθεν, καὶ ὀμιλούμενα ἔξωθεν ἐμβραδύνοντι. Ἡ αὐτὴ δὲ ὀφθῆται ὑποστρέφουσα, τῷ δι' αὐτὴν ὑποτεταμένῳ τὰ πλεῖστα.

ιγ'. Εἰ μὴ εἰς λαγόνας ψυχῆς εἰσδύνουσι τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, οὐκ ἂν εἰς τὰς τοῦ προσώπου σιαγόνας τὰ δάκρυα περικλυσθῆναι συγχωρηθῆσονται.

ιδ'. Ἀνατελοῦσι γεωργῶν μὲν τὰ δράγματα, μὴ κατ' ὄψιν τῶν σπερμάτων ῥιφέντων τῆς γῆς. Μοναχῶ δὲ τὰ δάκρυα ἀναδύσουσιν, οὐκ ἀπονητὶ τῷ μετερχομένῳ τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς.

ιδ'. Κλείς οὐρανῶν βασιλείας, εὐχὴ. Ταύτην ὁ κατέχων ὡς δεῖ, ὁρᾷ τὰ ἐν αὐτῇ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς φίλοις αὐτῆς. Μόνα δὲ τὰ παρόντα περισκοπεῖ, ὁ παρῆρσιαν ἐν ἐκείνῃ μὴ ἐσχηκώς.

ιγ'. Οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐν καιρῷ τῆς εὐχῆς μετὰ παρῆρσιαν ἰεῖν πρὸς τὸν Θεόν· « Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου· σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως, » εἰ μὴ δειλιάς, καὶ βίθυμίας, πολυπνίας, καὶ ἡδυφαγίας, ἐξ ὧν τὸ πταλεῖν, ἐπιθυμίᾳ τῶν κρείττωνων, ἀπορῆχῃ.

ιδ'. Ἐξω τοῦ πρώτου καταπετάσματος ἴσταται ἐν εὐχῇ ὁ ῥεμβόμενος· ἔνδοθεν δὲ γίνεται, ὁ μονολόγιστον ἐξανύων αὐτὴν. Μόνος δὲ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἀγίων παρέκλυψεν, ὁ μετὰ τῆς εἰρήνης τῶν φυσικῶν

91. Post sponsam quæ in Canticis introducitur, potest etiam oratio sponsa amanti suo dicere, « Hic (in lugubri videlicet cubiculo, vite virtutibus deditæ) dabo tibi ubera mea ¹⁰, » si toto affectu me dilexeris.

92. Studium orationis habere non potest qui non cunctis renuntiavit materialibus.

93. Præter vitam et spiritum, omnia foras emitte in oratione, si vis solus cum solo esse animo.

94. Spiritus Deum diligentis testis est oratio soliloqua; sanæ rationis, sermo tempestivus; et liberi sensus, gustus uniformis. In his igitur tribus tota vis animæ constare dicitur.

95. Perpoliri oportet ac molliri, sicut puerorum, naturam orantis, ut hujus sicut et illorum natura dociliter accipiat proveniens ex oratione incrementum. Quare non negligens est qui huic conjungi cupit.

96. Non omnes eundem finem in oratione obtinent; sed hic unum, et ille alterum. Alius precatur ut, si fieri possit, sua mens in oratione perpetua perseveret; alius, ut suum vincat animum; alius, ut non turbetur distractionibus. Omnes autem rogant se vel in bono perseverare, vel a malo divertere.

97. Si ex oratione nemo non sit humilis (humiliter enim contemnitur qui orat), non igitur cum humilitate in rebus exterioribus gloriatur.

98. Si viduam illam, quæ litem suam ad immittem detulerat judicem, respexerit qui orat, non despondebit animum propter moras bonarum promissionum.

99. Non permanebit oratio tibi, cogitationibus internis externisque sermonibus immoranti; eadem vero tibi redire cernetur, plura propter eam intermittenti.

100. Nisi verba orationis in ipsa animæ viscera penetrarint, lacrymæ per vultum manare non poterunt.

101. Agricolæ respondent segetes, quamvis non inspectis antea quæ terræ committit seminibus; ast monacho enixius verba orationis secum pertractanti, lacrymarum rivi profluunt.

102. Clavis regni cælorum oratio est. Hanc qui tenet pro eo ac decet, quæ sunt in ea amicus ipsius bona reposita cernit; sola autem præsentis circumspicit, qui in ea libertatem fiduciamque non est consecutus.

103. Non potest animus inter orandum Deo fidenter dicere: « Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis ¹¹, » nisi a pusillanimitate, socordia, voracitate, et ingluvie, quibus delinquitur, desiderio meliorum sese asseruerit.

104. Extra primum velum stat qui in oratione distrahitur; intra vero, qui eam sibi soli loquendo absolvit. Solus autem in ipsa Sancta sanctorum introspicit, qui naturalibus cogitationibus pæce

¹⁰ Cant. vii. 10. ¹¹ Psal. cxv. 16. 17.

compositis, et de felicitate omnem intelligentiam A
superante meditatatur, et inde quasi divina quadam
apparitione honoratur.

105. Cum ab externis anima sese vacuum præ-
stiterit, tam eam flamma quædam undique com-
plexa quodammodo, ceu ignis ferrum, totam can-
dentem efficit; et cum sit anima eadem, non
tamen est contrectabilis, ut neque ferrum ignitum
manibus contingi potest.

106. Beatus qui in hac vita talis spectari meruit,
et simulacrum suum (hoc est animam Dei imagi-
nem), natura velut luteum, gratia igneum aspexit.

107. Novitiis adhuc seu tironibus lex orandi tan-
quam molestus aliquis et morosus dominus imponi-
tur; provecioribus autem est amor, quo esurientes
velut ad convivium sumptuosum compelluntur.

108. Qui probe in vita activa versantur, eos
oratio interdum, ut nubes obumbrans, urentes
cogitationum radios ab illis arcet ac defendit:
interdum lacrymarum quasi stillicidiis eos perfun-
dit, ac spiritualia quæ contemplantur demonstrat.

109. Suavis quidem reperietur sonus ab aliquo
forinsecus pulsata; anima vero, non consonante
sibi intra orationem mystica Spiritus allocutione,
sanctam sentire nequit compunctionem. Hæc enim
verba, « Quid oremus sicut oportet nescimus, »
ad hoc inducunt orantem.

λογισμῶν, καὶ τὰ περὶ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης
διασκεπτόμενος καὶ τινος ἐκεῖθεν θεοφανείας κατα-
ξιοῦμενος.

ρϛ'. Ὅποταν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν σχολάσασα ἡ ψυχὴ
συναφθῇ τῇ εὐχῇ, τότε οἶα τις φλόξ περικυκλώσασα
ταύτην ἐκεῖνη, σίδηρον καθάπερ τὸ πῦρ, πεπυρα-
κτωμένην ὄλην καθίστησιν. Καὶ ἔστι ψυχὴ μὲν ἡ
αὐτὴ, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἀπτή· οὐδὲ γὰρ ὁ πυρακτωθεὶς
σίδηρος, ταῖς ἐξωθεν ἐπαφαίς.

ρς'. Μακάριος ὁ ἐν τῷ βίῳ τοῦτω οὕτως θεωρη-
θῆναι καταξιωθεὶς, καὶ τὸν αὐτοῦ φύσει πῆλινον
ἀνδριάντα, χάριτι πύρινον κατιδῶν.

ρζ'. Τοῖς μὲν εἰσαγομένοις, βαρὺς οἶα τις δεσπότης
ὁ νόμος ἐπίκειται τῆς εὐχῆς· τοῖς προκόψασιν δὲ, ὡς
ἔρω, ὁ συναλαύνων πεινῶντα καθάπερ πολυτελῆ πρὸς
ἔσταςιν.

ρη'. Τοῖς καλῶς μετερχομένοις τὴν πρακτικὴν,
ποτὲ μὲν ἡ εὐχὴ νεφέλη καθάπερ ἐπισκιάζουσα, τοὺς
καυστικούς ἀπαίργει ἐξ αὐτῶν λογισμούς· ποτὲ δὲ
σταγόνας οἶα δακρῶν τούτους ἐπιφεκάζουσα, δει-
κνυσι τὰ πνευματικὰ θεωρήματα.

ρθ'. Ἦδὺ μὲν ἡδύσμα κιθάρας τῆς κρουομένης
ὀπὸ τινος ἐξωθεν εὐρεθῆσεται· ψυχὴ δὲ, μὴ συντηχού-
σης αὐτῇ ἐν εὐχῇ τῆς ἐν πνεύματι μουσικῆς προσ-
φωνήσεως, εὐκατάνυκτος οὐ πέφυκε γίνεσθαι. Τὸ
γάρ, « Τί προσευξόμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, » καὶ
τὰ ἐξῆς, εἰς τοῦτο ἐνάγει τὸν προσευχόμενον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΝΩΣΤΙΚΑ.

Φωτίζεται νοῦς γνωστικῆς θεωρίας

Πρὸς ὕψος ἀρθεῖς, τοῖς δ' ἐπεπτυχῶν λόγοις·

Σκοτίζεται δ' αὖ, ἐγκαλυσθεὶς εἰς πάθος.

EJUSDEM GNOSTICÆ SENTENTIÆ.

Illuminatur animus ad gnosticæ theoriam

Fastigium elevatus, et rationes rerum detegit;

Recidit vero in caliginem, si demergatur in cupiditates.

1. Scire debet gnosticus quando animus in idea- C
rum, quando in ratiociniorum, quando in sensa-
tionum versetur regione, ac rursus in hac ultima,
utrum in tempestivis, an in intempestivis sensa-
tionibus magis reperietur.

2. Quando animus in ideis non est, in ratiociniis
est semper; quando in ratiociniis est, in ideis non
est; quando denique est in sensationibus, cum
utrisque est.

3. Per cogitationem mens ad intellectualia transit,
per ratiocinationem ad rationalia ratio, ad actionem
per imaginationem sensus.

α'. Ἀναγκαῖον εἶδέναι τὸν γνωστικὸν, πότε μὲν ὁ
νοῦς αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν τῶν νοημάτων ἐστὶ, πότε
δὲ, εἰς τὴν τῶν λογισμῶν, καὶ πότε εἰς τὴν κατ'
αἰσθησίν· καὶ ἐν ταύτῃ πάλιν, εἰ ἐν τοῖς κατὰ
καιρὸν, ἢ ἐν τοῖς παρὰ καιρὸν μᾶλλον εὐρίσκει-
ται.

β'. Ἐν νοήμασιν οὐκ ὢν ὁ νοῦς, ἐν λογισμοῖς πάν-
τως ἐστίν. Ἐν λογισμοῖς δὲ ὢν, ἐν νοήμασιν οὐκ
ἔστιν· ἐν δὲ τῇ αἰσθήσει γινόμενος, μετὰ πάντων
ἐστίν.

γ'. Διὰ τοῦ νοήματος μὲν ὁ νοῦς διέρχεται πρὸς
τὰ νοητά· διὰ δὲ τοῦ λογισμοῦ, πρὸς τὰ λογικὰ ὁ
λόγος, πρὸς δὲ τὰ πρακτικὰ, διὰ τῆς φαντασίας ἡ
αἰσθησις.

δ'. Εἰς αὐτὸν ὁ νοῦς συναγόμενος, οὐδὲν, οὔτε τῶν κατ' αἴσθησιν, οὔτε τῶν κατὰ λογισμὸν θεωρεῖ· γυμνοῦς δὲ νόας καὶ θείας αὐγάς βλυζούσας εἰρήνην τε καὶ χαράν.

ε'. Ἄλλο ὁ νοῦς τοῦ πράγματος, καὶ ἄλλο ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἕτερον τὸ ὑπὸ τὴν αἴσθησιν ἀναγόμενον· καὶ τὸ μὲν ἐστὶν οὐσία, τὸ δὲ, συμβεβηκός· τὸ δὲ, ἡ τοῦ ὑποκειμένου διαφορὰ.

ς'. Πολλὰς ὁδοὺς ἀνατέμνων ὁ νοῦς, ἀκόρεστος δεικνύται· πρὸς μίαν δὲ συναγόμενος τῆς εὐχῆς, πρὸ τῆς ἐντελείας, στενοχωρούμενος φαίνεται, λιπαρῶν τὸν μέτοχον ἀπολυθῆναι πρὸς τὰ ἀπ' ὧν ἐξ-ζήλυθεν.

ζ'. Ἄνωθεν ἠγμένος ὁ νοῦς, οὐκ ἀναδραμεῖται αἰθίς ἐκεῖσε, εἰ μὴ τελείαν τὴν κάτω ποιῆσεται καταφρόνησιν, διὰ τῆς περὶ τὰ θεῖα σχολῆς.

η'. Εἰ μὴ τὴν ψυχὴν σου δύνῃ μετὰ μόνων ποιῆσαι τῶν περὶ αὐτὴν λογισμῶν, κἂν τὸ σῶμά σου μονάζειν ἀνάγκασον, τὴν περὶ αὐτὸ ἀθλιότητα διαπαντός ἐνοσοῦμενος. Οὕτω γὰρ τῷ χρόνῳ, ἔλεει Θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ πρῶτον ἀναδραμεῖν δυνήσῃ, τῆς εὐγενείας ἀξίωμα.

θ'. Ὁ μὲν πρακτικὸς, ὑποτάσσειν τὸν νοῦν εὐκό-λων δύναται τῇ εὐχῇ· ὁ δὲ θεωρητικὸς, τὴν εὐχὴν τῷ νοῖ· ὁ μὲν ἀπὸ τῶν φαινομένων συστέλλων σχημάτων τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ τὴν ψυχὴν πρὸς τοὺς ἐγκεκρυμμένους τοῖς σχήμασι λόγους μεταδιβάζων. Καὶ ὁ μὲν σωματῶν πείθει λόγους τὸν νοῦν ἀγνοεῖν, ὁ δὲ ἀσωμάτων κατανοεῖν. Ἀσώματα δὲ εἰσι λόγοι σωματῶν, ιδιότητές τε, καὶ οὐσίαι αὐτῶν.

ι'. Ὅταν τὸν νοῦν σου τῆς τῶν σωματῶν, καὶ χρημάτων, καὶ βρωμάτων ἡδυπαθείας ἐλευθερώσῃς. τότε καὶ ὅπερ ἂν ποιῆς, δῶρον καθαρὸν τῷ Θεῷ λογισθήσεται, ἀντιδοθήσεται δὲ σοι, τὸ διανοιγῆναι τοὺς τῆς καρδίας σου ὀφθαλμοὺς, καὶ τρανώς ἐμμελεῖσθαι τοὺς ἐγγεγραμμένους ἐν αὐτῷ λόγους Θεοῦ· οὔτινες ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον, τῷ νοητῷ σου λογισθήσονται· λάρυγγι, τῇ ἀπ' αὐτῶν ἐκδιδομένη ἡδύτητι.

ια'. Οὐ δυνήσῃ σωματῶν καὶ χρημάτων καὶ τῆς τῶν οὐκ ἀναγκαίων βρωμάτων ἐπιθυμίας ὑπέρτερον ποιῆσαι τὸν νοῦν, εἰ μὴ ἐν τῇ καθαρᾷ τῶν δικαίων χώρᾳ εἰσάξῃς αὐτόν· καθ' ἣν ἡ τε τοῦ θανάτου, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη ἐπαναβλύσασα, ἀπὸ γῆϊνης καρδίας ἀπαλείψει πᾶν ἐπιθυμίας ἀνάστημα.

ιβ'. Οὐδὲν, οὔτε ἐννοίας θανάτου φοβερώτερον, οὔτε Θεοῦ μνήμης θαυμασιώτερον· ἡ μὲν γάρ ἐστι λύπης σωτηριώδους παρακτικὴ, ἡ δὲ εὐφροσύνης χαριστικὴ. « Ἐμνήσθη γὰρ, φησὶν, ὁ Πρωφήτης, τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠψφράνθη· » καὶ ὁ Σοφός· « Μνήσκου τὰ ἐσχάτα σου, καὶ οὐχ ἁμαρτήσῃ. » Ἀδύνατον δὲ τοῦ δευτέρου τινὰ ἐν κατασχέσει γενέσθαι, μὴ πείραν τῆς τοῦ προτέρου λαθόντα στρυφνότητος.

ιγ'. Ἔως ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ ἴδῃ ὁ νοῦς, οὐ δύναται ἡ ψυχὴ λέγειν ἐν αἰσθήσει αὐτῆς, « Ἐγὼ δὲ ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τερφθήσομαι ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ αὐτοῦ. » Κάλυμμα γὰρ κεῖται τὸ τῆς φιλαυτίας ἐπὶ τὴν καρδίαν

A 4. In seipsum animus recollectus, nihil ex sensationibus, nihil ex ratiocinlis perspicit, sed nudas ideas divinosque splendorcs a quibus emanant pax et lætitia.

5. Aliud idea rei, aliud ejus ratio, et aliud sensibiles ejus proprietates : primum est essentia ; secundum, accidentia ; tertium, subjecti differentia.

6. Multas vias secans animus, insatiabilis videtur ; redactus autem ad unam orationis viam, priusquam perfectus sit, est velut viator angustia pressus, qui flagitat comitem ut redeat eo unde exiit.

7. Ubi descendit animus, non iterum ascendit, nisi quæ deorsum sunt perfecte despiciat, rebus divinis vacando.

8. Si efficere nequeas ut anima tua de se sola cogitet, ipsummet corpus invitum duc in solitudinem, de sola ejus miseria semper meditans. Sic enim tandem, Dei misericordia, ad primævam originis dignitatem redire poteris.

9. Practicus quidem facile subijcere potest animum orationi, theoreticus vero orationem animo : ille ex apparentibus formis colligens sensationem, hic animam ad latentes sub formis rationes transferens. Unus menti suadet ut corporum rationes ignoret ; aliter, ut incorporalia concipiat : incorporalia autem sunt corporum rationes, proprietates et essentia.

10. Cum mentem tuam a perturbatione circa corpora, circa escam et pecuniam liberaveris, tunc Deus, quod feceris pro munere puro agnoscat, et te remunerans aperiet oculos cordis tui, ut in absconditis in eo divinis legibus perspicue mediteris : quæ intellectuali gutturi tuo propter emissam ex se suavitatem super mel et favum dulciora erunt.

11. Non poteris animum a corporum, pecuniarum, epularum concupiscentia invictum reddere, nisi eum in puram justorum regionem introduxeris, ubi mortis et Dei memoria super eum scaturiginis instar erumpens, e terreno corde omnem D cogitationem insurgentem eluet.

12. Nihil neque cogitatione mortis horribilius, neque recordatione Dei mirabilius est. Illa tristitiam salutarem continet ; hæc lætitiā donat. Ait quippe Propheta ¹² : « Memor fui Dei, et delectatus sum. » Et Sapiens ¹³ : « Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. » Est porro impossibile quemquam secundum illud obtinere, nisi antea prioris amaritiam gustaverit.

13. Quandiu mens gloriam Dei revelata facie ¹⁴ non videt, non potest anima ejus affecta sensu dicere : « Ego autem exultabo in Domino, et delectabor super salutari suo ¹⁵. » Velamen enim philautiæ positum est super cor ejus, quod ei non

¹² Psal. lxxvi, 4. ¹³ Eccli. vii, 40. ¹⁴ II Cor. iii, 18. ¹⁵ Psal. xxxiv, 9.

sunt revelata fundamenta mundi, qui sunt sermones majorum. Atque istuc velamen absque voluntariis et non voluntariis laboribus ab ea non auferetur.

14. Non post ex Ægypto fugam, quæ est roboris defectus, nec post transitum maris, id est status servitutis, sed post vitam in deserto actam, seu virtutem inter et vitium interjacentem, dux Israelis speculari potest terram promissionis, scilicet impassibilitatem, præmittens vires suas visuales et specularices.

15. Alii in deserto consistentes, id est, in cupiditatum inertia, solo auditu possident felicitis illius terræ bona. Alii, ejusdem bono speculati, in mera visorum contemplatione sistunt. Alii denique, digni jam habit qui illam ingrediantur, omnes sensus intellectuales intelligibilibus bonis ex ipsamet prima secundaque theoria, lactis mellisque instar, effluentibus satiant.

16. Non est cum Christo crucifixus¹⁴, qui motiones carnis adhuc sentit; nec illi consepultus, qui cogitationes adhuc animales post se trahit. Quonam igitur modo talis cum eo resurgat, ut in novitate vitæ ambulet?

17. Cum tres sint generaliores animæ virtutes, jejunium, oratio et silentium, necesse est ut qui per orationem vult liberari, in quadam naturæ contemplatione requiescat; qui vero per silentium, in moralibus sermonibus; qui autem per jejunium, in secundo suavi cibo.

18. Quandiu circa res divinas versatur spiritus, servat similitudinem cum Deo, bonus et misericors remanens; circa res autem sensibiles versatus, si tempestive et convenienter ad eas descendit, experientiam dans et accipiens, vigore plenus ad se revertitur; si vero intempestive et ultra utilitatem, similis est duci inexperto, qui permultas vires suas recidit inter pugnandum.

19. Absconditus in nobis impassibilitatis paradisi est, imago illius qui justos manet. Non tamen omnes ab hoc paradiso excluduntur, qui spirituales illum intrare non potuerunt.

20. Sol quem cernimus, radios suos in domum¹⁵ clausam non immittit; contra sol quem animo videmus, radios suos in animam, quæ sensus rebus aspectabilibus apertos habet, minime projicit.

21. Gnosticus est qui descensiones suas magnifice, humiliter vero ascensiones animæ suæ disponit.

22. Apis prata pervolitans, inde generandi mellis materiam colligit: anima vero sæcula perlustrans ac circumspiciens, variam inde dulcedinem menti comparat.

23. Cervus ubi serpentes comederit, ad fontes aquarum veneni restinguendi currit, anima divi-

A αὐτῆς, πρὸς τὴν μὴ ἀνακαλυφθῆναι αὐτῇ τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, ἅτινά εἰσιν οἱ λόγοι τῶν γεγονότων. Ὅπερ ἐξ αὐτῆς οὐ περιζιρεῖται, ἐκουσίῳ πόνῳ, καὶ ἀκουσίῳ χωρὶς.

14'. Οὐ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου φυγὴν, ἣτις ἐστὶν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία, οὐδὲ μετὰ τὴν τῆς θαλάσσης διάβασιν, τῆς κατὰ σχέσιν λέγω δουλείας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν ἐρήμῳ διατριβὴν μεταξὺ κειμένην ἐνεργημάτων, καὶ κινήματων κακίας, τοῦ Ἰσραὴλ ὁδημαγωγὸς κατασκοπεῖν δύναιται τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀπόθεια, τὴν ὀπτικὴν ἀποστέλλων καὶ ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

15'. Οἱ μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ καθήμενοι, τούτέστιν ἐν τῇ τῶν παθῶν ἀνεργησίᾳ, ἀκοῆ μόνῃ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἔχουσι τὰ ἀγαθὰ γῆς. Οἱ δὲ, τὰ ἐν ἐκείνῃ σκοπήσαντες, ἐν περινοίᾳ δηλονότι ψιλλῇ τῆς τῶν ὀρωμένων θεωρίας γεγονάσιν· οἱ δὲ καταξιοθέντες ἐν αὐτῇ εἰσελθεῖν, ὅλην αἰσθήσει τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρόεόντων, ὡς γάλα καὶ μέλι, τῆς πρώτης, γρμ, καὶ δευτέρας θεωρίας λόγων, ἐνεφορήθησαν.

16'. Οὐπω συνεσταυρωθῆ Χριστῷ, ὁ ἔτι φυσικῶς κινήσεις ἔχων σαρκὸς· οὐδὲ συνετάφη ὁ ψυχικῶς ἐνθυμήσεις ἐπισυρόμενος. Πῶς οὖν συναναστῆ αὐτῷ ὁ τοιοῦτος, ἐν καινότητι ζωῆς πολιτεύεσθαι.

17'. Ἐπιτῶν οὐσῶν τῇ ψυχῇ περιεκτικωτέρων ἀρετῶν, νηστείας, εὐχῆς τε, καὶ σιωπῆς, ἀναγκαῖον τὸν μὲν ἐξ εὐχῆς λύεσθαι μέλλοντα, εἰς τινα φυσικὴν θεωρίαν ἐπαναπαύεσθαι, τὸν δὲ ἐκ σιωπῆς, εἰς ἠθικὴν ὁμιλίαν, εἰς δευτέραν δὲ κεχαρισμένην τροφὴν τὸν νηστεύοντα.

18'. Ἐν τοῖς θεοῖς ἕως ὑπέρχει ὁ νοῦς, οἷοι τε καθ' ὁμολοσίαν, ἀγαθὸς τε καὶ συμπαθὴς εὐρικός μινος, ἐν δὲ τοῖς κατ' αἰσθησιν γεγονῶς, εἰ μὲν εὐκαίρως, καὶ προσηκόντως κατέχεται, πείραν διδοῦς καὶ λαμβάνων, εὐρωστῶν αἰσθῆς, πρὸς ἑαυτὸν ἐπανεργεῖται. Παρὰ δὲ τὸν καιρὸν, καὶ τὴν χρεῖαν, ὅς τις στρατηγὸς, ἀπερίσκεπτος εὐρεθήσεται, τὸ πολὺ αὐτοῦ ὑποτεμνόμενος τῆς θυνάμειος, ἐν τῷ μάχεσθαι;

19'. Ὅ ἐν ἡμῖν ἔγκεχυρμένος τῆς ἀπαθείας Παράδεισος, εἰκῶν ἐστὶ τοῦ μέλλοντος τοὺς δικαίους ὑποδέχεσθαι. Πλὴν οὐ πάντες ἐκείνου ἐκτὸς εὐρεθῆσονται, ὅσοι ἐντὸς τοῦ ἐμπειροχόμενου γενέσθαι οὐκ ἴσχυσαν.

20'. Ὅ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος, ξένος τὰς ἑαυτοῦ ἀκτίνας ἐξ οἰκίας κεκλεισμένης καθίστησι. Οὐκ ἂν δὲ τὰς γλυκείας ὁ νοητὸς ἐπαφήσῃ τῇ προσδεχομένῃ μὲν, μὴ κεκλεισμένης δὲ ἔχουσα τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ τῶν ὀρωμένων, ψυχῇ.

21'. Γνωστικὸς ἐστὶν ὁ τὰς μὲν καταβάσεις αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς, ταπεινοπρεπῶς δὲ τῆς ψυχῆς τὰς ἀναβάσεις διατιθέμενος.

22'. Μέλιτα μὲν λειμῶνας περινοστοῦσα, ἐκασθεν τῷ μέλιτι τὰς ἀφορμὰς προσπορίζεται· ψυχῇ δὲ αἰῶνας περινοστοῦσα ποικίλους, αὐτόθεν τὸν γλυκασμὸν τῇ διανοίᾳ ἐνίησιν.

23'. Ἡ ἐμπαγοῦσα μὲν ἑλαφος ἔφει, ἰδὼν, τοῦ σβέσαι, πρὸς ὕδατων τρέχει πηγὰς· ψυχῇ δὲ ἡ βέλει

¹⁴ Rom. vi, 6.

θειοῖς τρωθεῖσα, ἀπαυστον ἔλκει τὸν πρὸς τὸν τριώσαντα ἔρωτα.

κδ'. Ψιλοὶ μὲν λογισμοί, τῇ μοναδικῇ ζωῇ ἐπιφύονται· ἐπιλογισμοὶ δὲ τῇ δυαδικῇ· τῇ δὲ πολυσχεδεῖ ψυχῇ, λογισμοὶ μὲν ἀπελήθονται· νόες δὲ μόνον γυμνοὶ σωματίων αὐτῇ προσπελάζοντες τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως λόγους, ὡς τινα θεμέλια γῆς ἀνακαλύπτοντες αὐτῇ ἐμφανίζουσιν.

κε'. Ἐν τῇ δυαδικῇ ζωῇ, τὸ ἄρρην καὶ τὸ θῆλυ, ἀπλῶς ἴσθαι οὐ πέφυκε, τοῦτο γὰρ ἐν τῇ μοναδικῇ εὐρεθήσεται, καθ' ἣν ἄρρηνος, καὶ θηλείας διαφορὰ, διὰ τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ γνωσθήσεται.

κς'. Οἱ λογισμοὶ οὔτε τοῦ ἀλόγου μέρους εἰσὶ τῆς ψυχῆς (οὐ γὰρ ἐστὶ λογισμὸς ἐν ἀλόγοις), οὔτε τοῦ νοεροῦ (ἐπεὶ μηδὲ ἐν ἀγγέλοις)· αὐτῆς δὲ τῆς λογικῆς ὄντες γενήματα, ὡς κλίμακι, τῇ φαντασίᾳ χρώμενοι, ἀναβαίνουσι μὲν πρὸς τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, τὰ ἐκείνης αὐτῷ ἀπαγγέλλοντες, καταβαίνουσι δὲ πρὸς αὐτὴν ἐξ αὐτοῦ, τὰ ἐκείνου ὑποτιθέμενοι.

κζ'. Ὡς τινας ἐκ βυθοῦ ἀναφερόμενοι, καὶ τινος εἰς βοήθειαν ἐπιλαθέσθαι περιώμενοι, οἱ πονηροὶ λογισμοὶ εὐρεθήσονται, ὀλιγάδος καθάπερ κινδυνεύουσης τῆς κακίας, δακρύων κατακλυσμῷ.

κη'. Κατὰ τὴν ὑποκειμένην ποιότητα τῆς ψυχῆς, ἥ ὡς πειραταὶ καταποντίζουσιν, ἥ ὡς ἔρεται συμβοηθεῖν κινδυνεύουσα, οἱ περὶ αὐτὴν συναγονταὶ λογισμοὶ, οἱ μὲν πρὸς πέλαιον· ἔλκοντες τῶν ἀπρεπῶν λογισμῶν, οἱ δὲ τὴν ἄσων παρεκλεγόμενοι, πρὸς γαληνίους ἀκτὰς τὴν ναῦν ἀποκείλουσιν.

κθ'. Ἐδόξον τὸν τῆς κενοδοξίας λογισμὸν ὄντα, ἡ ἐπιεμένη ὡς ἔσχατον ἀποβαλέσθαι ψυχῇ, εἰ μὴ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀπεκδύσεται, οὐ δύνηται τὸν μετ' αὐτοῦς θῆσον ἐπενδύσασθαι· ὃν καὶ οἰκητήριον οὐράνιον καλεῖνοιδεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ διὰ στεναγμῶν ἐπενδύεσθαι δύνασθαι τοῖς δι' αὐτὸ τῶν ὑλικῶν γυμνητεύουσιν.

λ'. Τῇ μὲν τελείᾳ εὐχῇ ἀγγελικοὶ παραβάλλειν πεφύκασιν λογισμοὶ· τῇ δὲ μέσῃ, πνευματικοί. Τῇ εἰσαγωγικῇ δὲ, οἱ φυσιολογικαί.

λα'. Ὡσπερ τὸ εὐγενὲς τοῦ κόκκου διὰ τοῦ στάχυος, οὕτω καὶ τὸ εἰλικρινὲς τῆς θεωρίας, διὰ προσευχῆς ἐμφανίζεσθαι εἴωθε. Κέκτηται δὲ ὁ μὲν εἰς ἀποτροπὴν ὀρνέων τῶν σπερμολόγων, οἷά τινα ἑόρτα, τοὺς περιστοιχοῦντας ἀνθήρικας· ὁ δὲ τοὺς φιλοσοφούντας ἐν πειρασμοῖς λογισμοὺς, πρὸς τὴν ἐκείνων ἀναίρεσιν.

λβ'. Τὰ μὲν ὀρώμενα τῆς ψυχῆς διὰ τὴν πρᾶξιν, περιηργυρωμένα πτέρυγες περιστερᾶς, καθάπερ εἰσὶ· τὰ δὲ νοούμενα, φημί δὴ τὰ μετάρρηνα διὰ τὴν θεωρίαν, ὡς ἐν χλωρόσῃ χρυσοῦ, καλίστανται. Ἡ γὰρ μὴ ὠραιωθείσα ψυχῇ, περασθήσεται, καὶ καταπαύσεται οὐ δύναται ἐνθα πάντων τῶν εὐφραινομένων ἢ κατοκία ἐστίν.

λγ'. Ἀπαρχὰς ἄλωνος, καὶ ληνοῦ, πάλαι μὲν τοῖς πατρίοις προσφέρειν ἐν τῷ ναῶ προσετίτακτο. Νῦν δὲ ἡρεῖς πρακτικῆς μὲν ἀπαρχὰς, ἐγκράτειαν χρῆ

A nis jaculis saucia, irrequieto amore in eum a quo vulnerata est fertur.

24. Vitæ monadica meræ cogitationes innascuntur, dyadica vero, reflexiones; ab anima autem in multa divisa exsulant ratiocinia, sed nudæ solummodo corporum ideæ ad eam accedentes. sermones de providentia et iudicio, quasi terræ fundamenta revelantes, ipsi patefaciunt.

25. In dyadica vita, masculinum et femininum non simpliciter videntur; hoc enim in monadica reperietur, in qua masculi et feminae discrimen, quia nempe consimiles sunt in Christo Jesu, non cognoscitur.

26. Ratiocinia non sunt in parte animæ irrationali (non enim est ratiocinium in irrationalibus), nec in intellectuali (siquidem non est in angelis); sed ab ipsa rationali generata, et imaginatione velut scala utentia, ascendunt quidem a sensibus ad intellectum, cui sensationem annuntiant, descendunt vero ab intellectu ad sensus, idea in principio posita.

27. Hominiibus ex abyssu emergentibus et aliquid arripere ad salutem tentantibus similes inveniuntur malæ cogitationes, quia, navis instar, vitium periclitatur lacrymarum diluvio.

28. Pro qualitate animæ insita, vel sicut piratæ eam immersuri, vel sicut remiges periclitantis auxiliares, congregantur circa illam cogitationes, aliæ quidem ipsam attrahentes in mare pravorum cogitationum, dum aliæ ad luttiora navem appellant.

29. Septima cum sit inanis gloriæ cogitatio, hanc ut ultimam abjicere cupiens anima, nisi eas qui ipsam præcedunt non exuerit, non poterit sequentem eandem octavam superindui, quam habitationem cœlestem vocat divus Apostolus. Et hanc per gemitus superindui posse eorum est qui propter eam materialibus sese exspoliant.

30. Orationi perfectæ cogitationes angelicæ, mediæ, spirituales, introductorix, seu novitiæ adhuc, naturales comparari solent.

31. Quemadmodum grani præstantia e spica, ita sincera contemplatio per orationem declarari consuevit. Habet autem spica quidem circumdantes sese aristas, velut quasdam hastulas, ad arcendas aves seminilegas: contemplator vero sapientes rationes in tentationibus, quibus eas perimit.

32. Quæ sunt visibilia animæ per praxim, sunt velut deargentatæ pennæ columbæ; quæ vero cogitata, sicut posteriora dorsi in pallore auri. Anima enim non decorata volare et requiescere non potest, ubi lactantium omnium habitatio est.

33. Olim veteres de arca et torculari primitias in templo offerre jubebantur¹: nunc nos virtutis practicæ primitias continentiam et veritatem: con-

¹ Deut. xvi.

templativæ autem charitatem et orationem Deo offerre oportet : et per illas irrationabilis cupiditatis atque iræ impetus retundere ; per has autem cogitationes inanes proximorumque insidias.

34. Practices initium est temperantia et veritas ; medium, prudentia et humilitas ; finis, cogitationum pax et consecratio corporis.

35. Praxis est, non tantum bona posse bene facere, sed etiam ea ut oportet facere : cum nimirum is qui facit, opportunitatem temporis, et modum, sive mensuram agendis adhibet.

36. Theoria non consistit tantum in considerando qualia sint corpora, sed etiam eorum rationes ad quid tendant.

37. Non est tuta praxis absque theoria, neque theoria vera sine praxi. Oportet enim et praxim rationabilem esse, et theoriam efficacem, ut debilitetur vitium, altera vero confirmetur virtus in bonis desideriis.

38. Terminus practicorum, mortificatio cupiditatum ; finis gnosticorum, theoria virtutum.

39. Quod materia est formæ, hoc praxis theoriæ ; et quod oculus vultui, hoc theoria praxi.

40. In stadio virtutis duce practica multi currunt, unus autem bravium accipit, is nempe qui ad illius terminum duce theoria pervenire cupit.

41. Compunctionis quidem poculum bibit practicus in oratione, calice autem dulcissimo inebriatur theoreticus ; hic de rebus naturalibus sapienter disserit, ille semetipsum ignorat in orando.

42. Non potest practicus in spirituali theoria diu permanere ; similis est enim homini hospitanti apud aliquem, et ex hujus domo brevi exeunti.

43. Quasi januas mandatorum Dei ingrediuntur practici in oratione, theoretici vero quasi atria virtutis in hymnis et gratiarum actionibus ; illi quidem, quia vinculis soluti sunt ; hi autem, quia captivos abduxerunt ipsos hostes.

44. Oportet viribus practicæ respondere theoriæ vires, ne, navis instar non parallelis circumcinctæ velis, vel periclitetur nimio ventorum impetui ob illorum immodicam amplitudinem, vel penuriam ventorum patiatur, quia eadem sunt pro navigio angustiora.

45. Ut remiges spiritualis navigii habeat pias cogitationes ; ut remos vero, vitales animæ potentias, irascibilem et concupiscibilem, voluntatem et electionem. His practicus semper indiget, non semper autem theoreticus. Hic enim tempore orationis omnibus valedicens, et gnosticæ insidens gubernaculo, per totam noctem theoreticam vigilat, omnium laudes ad continentem appellens ; et quasi eroticum

Α Θεῷ προσφέρειν, καὶ τὴν ἀλήθειαν, θεωρητικῆς δὲ ἀρετῆς, ἀγάπην, καὶ προσευχῆν. Δι' ἐκείνων μὲν, ἐπιθυμίας ἀλόγου καὶ τοῦ θυμοῦ τὰς ὁρμὰς ἀνακόπτοντα· διὰ τούτων δὲ, ἐννοίας κανὰς, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πλησίον ἐπιβουλάς.

λδ'. Πρακτικῆς μὲν ἀρχή, ἐγκράτεια καὶ ἀλήθεια· μεσότης δὲ, σωφροσύνη, καὶ ταπεινοφροσύνη· τέλος δὲ αὐτῆς, λογισμῶν εἰρήνη, καὶ ἀγιασμὸς σώματος.

λε'. Πράξις ἐστίν, οὐ τὸ πράττειν ἀπλῶς δύνασθαι· τὰ κατὰ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὡς δεῖ πράττειν αὐτὰ, τὸν καιρὸν, καὶ τὸ μέτρον πρὸς τὰ πρακτὰ συνεπιφερόμενου τοῦ πράττοντος.

λς'. Θεωρία ἐστίν, οὐ τὸ θεωρεῖν μόνον ὡς ἔχουσι τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς λόγους αὐτῶν, πρὸς τὴν βλέπουσιν.

λζ'. Οὐκ ἐστίν οὔτε πράξις ἀσφαλῆς, θεωρίας ἐκτις, οὔτε θεωρία ἀληθής, ἀνευ πράξεως. Χρὴ γὰρ καὶ πρᾶξιν ἐλλόγιμον εἶναι, καὶ θεωρίαν ἐμπρακτον, ἵνα τῇ μὲν, ἀνίσχυρος εὐρίσκηται ἡ κακία, τῇ δὲ, δυνατὴ ἡ ἀρετὴ ἐν εὐδοκίαις χρηστότητος.

λη'. Πέρασ μὲν πρακτικῶν, ἡ νέκρωσις τῶν παθῶν· τέλος δὲ γνωστικῶν, ἡ θεωρία τῶν ἀρετῶν.

λθ'. Ὡς ὕλη τῷ εἶδει, οὕτω πρᾶξις τῇ θεωρίᾳ, καὶ ὡς ὀφθαλμὸς προσώπῳ, οὕτω θεωρία τῇ πράξει ὀφθῆσεται.

μ'. Ἐν τῷ τῆς κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετῆς σταδίῳ, πολλοὶ μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον, ὁ πρὸς τὸ πέρασ αὐτῆς ἔλθειν τῇ θεωρίᾳ ἐπιθυμῶν.

μα'. Κατανύξεως μὲν πόμα πίνει ὁ πρακτικὸς ἐν εὐχῇ· ποτηρίῳ δὲ κρατίστῳ μεθύσκειται ὁ θεωρητικὸς· ὁ μὲν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν φιλοσοφῶν, ὁ δὲ καὶ ἐαυτὸν ἀγνοῶν ἐν τῷ εὐχεσθαι.

μβ'. Οὐ συγχωρεῖται ὁ πρακτικὸς εἰς πνευματικὴν θεωρίαν ἐπὶ πολὺ ἐγκαρτερεῖν· εὐρίσκειται γὰρ ὡς ἐπιξενωθεὶς τινι, καὶ ἐκ τῆς ἐκείνου οἰκίας ταχέως ὑπεξερχόμενος.

μγ'. Ὡς ἐν πύλαις μὲν εἰσέρχονται οἱ πρακτικοὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ εὐχεσθαι· ὡς ἐν ἀβλαῖς δὲ ἀρετῶν ἐν ὕμνοις, οἱ θεωρητικοὶ, εὐχαριστοῦντες· οἱ μὲν, ὅτι ἐλύθησαν τῶν δεσμῶν, οἱ δὲ, ὅτι καὶ αἰχμαλώτους εἰλήφασι τοὺς πολεμοῦντας αὐτούς.

μδ'. Χρὴ κατὰ τὸ τῆς πρακτικῆς κράτος, καὶ τὸ τῆς θεωρίας εὐρίσκεσθαι, ἵνα μὴ καθ' ὁμοίτητα πλοῦ τοῦ μὴ κατὰλληλα τὰ ἰστία περιφερομένου, ἢ κίνδυνον ὑπομείνῃ ἀνέμων σφοδρότητι διὰ τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν, ἢ ζημίαν πνευμάτων διὰ τὴν πρὸς τὸ σκάφος σμικρότητα.

με'. Ἐρέτας μὲν τοῦ νοητοῦ πλοῦ τοῦ νόει, τοὺς εὐσεβεῖς λογισμοὺς· κώπας δὲ, τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, βούλησιν καὶ προαίρεσιν. Τούτων, ὁ μὲν πρακτικὸς ἐν χρεῖᾳ ἐστὶ πάντοτε· οὐ πάντοτε δὲ καὶ ὁ θεωρητικὸς. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς χαίρειν οὕτως πᾶσιν εἰπῶν, αὐτὸς ἐαυτὸν ἐπὶ τῶν τῆς διαγνώσεως οὐράων καθίζων, διὰ πάσης ἐγρήγορε τῆς κατὰ θεωρίαν νου-

κτος, αινέσεις προτάγων τῷ συνοχεῖ τοῦ παντός· καὶ που τί καὶ μέλος ἔρωτικὸν ἀναλαθόμενος, τῇ ἑαυτοῦ προσεπάδει ψυχῇ, τοὺς τῆς ἄλλης θαλάσσης ἀποσκοπῶν μετεωρισμούς, καὶ ροθεύς κινήσεις, τὰ θεῖα καταπληττόμενος· κριματά τε καὶ δικαίωματα.

μς'. Ὁ μέσως ἔχων περὶ πράξιν καὶ θεωρίαν, οὔτε πάντῃ ταῖς κώπαις κατὰ τοὺς ναυτικούς ποιεῖται τὴν πλοῦν, οὐθ' ὄλως τοῖς νοητοῖς ἰστίαις, ἀλλὰ δι' ἀμφοτέρων τὴν χρείαν τῆς εὐπλοίας ἐργάζεται, ἡδέως φέρων καὶ τοὺς πόνους τῆς πράξεως, διὰ τὸ μέτρον τῆς θεωρίας, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀτελοῦς θεωρίας, διὰ τὸ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς πράξεως.

μζ'. Ὁ μὲν θεωρητικὸς τῇ γνώμῃ τὴν φύσιν ἔχων συντρέχουσαν, ὡς οἶόν τι ρεῦμα ἀπόνως ποιεῖται τὸ πλώϊμον, ὁ δὲ πρακτικὸς ἐναντιουμένην εὐρίσκων τῇ προαιρέσει τὴν σχέσιν, πολὺν λογισμῶν ὑφίσταται κλύδωνα, καὶ εἰς ἀπευδοκίαν, μικροῦ δεῖν, κινδυνεύει διὰ τὸ βάρος ἔλθειν.

μη'. Οὔτε χώρα μὴ καλῶς κατεργασθεῖσα, πολὺρον καὶ καθαρὸν ἀντιπαρέχειν τὸ σπέρμα τῷ σπείροντι· εἰσθεὶν, οὔτε ὁ τὴν πρακτικὴν μετερχόμενος, εἰ μὴ ἐπιμελῶς ταύτην, καὶ φανητίας ἀνευ, μετέρχεται, τὸν ἐξ εὐχῆς ὄψεται καρπὸν πολὺν τε καὶ καθαρὸν.

μθ'. Τῇ πατουμένη συχνῶς ἔοικε γῆ, διάνοια ἡ ἀδιαλείπτους εὐχῆς ἔχουσα τριβομένη. Ἐκείνη τε γὰρ λεία ἔσται, καὶ αὕτη εὐθεῖα πρὸς ὑποδοχὴν· ἐκείνη μὲν πιδῶν τρυφερῶν, καὶ αὕτη εὐχῶν καθαρῶν.

ν. Ἐπὶ μὲν τῶν ἐνύλων, ὁ νοῦς συνεργὸν ἔχει τὸν λογισμὸν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀύλων, εἰ μὴ αὐτὸν παραιτήσεται, ὡς σκόλοπα ἔξει τὸν κολαφίζοντα.

να'. Κάλυμμα μὲν ἔχει ὁ πρακτικὸς ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐν εὐχῇ, τὴν γινώσκιν τῶν αἰσθητῶν, ἀνακαλυφθῆναι διὰ τὴν σχέσιν μὴ δυνάμενον, ἴσως δὲ ὁ θεωρητικὸς διὰ τὸ ἀσχετον, ἀνακαλυμμένῃ προσωπῷ ὄραϊν ἀπὸ μέρους δύναται τὴν ὄξιν τοῦ Θεοῦ.

νβ'. Ἡ μετὰ πνευματικῆς θεωρίας εὐχή, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἐστὶ, καθ' ἣν βέει, ὡς γάλα καὶ μέλι, ἡ γινώσκιν τῶν περὶ προνοίας, καὶ κρίσεως, λόγων Θεοῦ. Ἡ δὲ μετὰ τινος φυσικῆς, ἡ Αἴγυπτος, ἐν ἣ τῶν παχυτέρων ἐπιθυμιῶν μνήμη τοῖς εὐχομένοις ἐγγίνεσθαι. Ἡ δὲ γε ἀπλή, τὸ μάνα ἐστὶ τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ. τὸ διὰ τὸ μονοειδές, τοῖς μὲν ἀκαρτερήτοις, ἐναποκλειον τὰ δι' ἐπιθυμίας τῶν ἐπηγγελμένων καλὰ· τοῖς δὲ ἔγκαρτεροῦσι τῇ τοιαύτῃ ἀπεστενωμένῃ τροφῇ, προξενούν τὴν κρείττω γεῦσιν, καὶ μένουσαν.

νγ'. Πράξις σὺν θεωρίᾳ μὲν, ὡς σῶμα μετὰ πνεύματος ἡγεμονικοῦ, ἀνευ δὲ θεωρίας, ὡς σὰρξ μετὰ πνεύματος προαιρετικοῦ λογισθῆσεται.

νδ'. Τῆς λογικῆς ψυχῆς, αὐλή μὲν ἡ αἰσθησις, νὰς δὲ ἡ διάνοια, ἀρχιτερεὺς δὲ ὁ νοῦς· ἐν τῇ αὐλῇ μὲν ἴσταται, ὁ ὑπ' ἀκαίρων νοῦς περικοπτόμενος λογισμῶν· ἐν τῷ ναῷ δὲ, ὁ ὑπ' εὐκαίρων· ὑπ' οὐδενὸς δὲ τούτων, ὁ εἰς τὸ θεῖον ἱερατεῖον ἀξιωθείς εἰσελεύθειν.

A melos inchoans, suæ ipsius concinit animæ, salsi maris contemplans elationes fragososque motus, Deique stupens judicium et justificationes.

46. Qui praxim theoriamque interjacet, neque omnino remis more nautarum navigat, neque omnino spiritualibus remis, sed amborum ope felicem peragit cursum, jucunde ferens et labores praxis, quippe quos moderatur theoria, ei sermones imperfectæ theoriæ, quippe quam adjuvat praxis.

47. Theoreticus voluntati naturam habens consentaneam, fluenti instar sine labore navigat, practicus autem oppositum reperiens voluntati habitum, multam subito cogitationum perturbationem, ac pene periclitatur ne in reprobationem tanta mole obrutus demergatur.

48. Sicut ager male cultus multiplicem purumque reddere semen serenti non solet, ita qui practicam percurrit, nisi diligenter eam et absque inani gloria peragret, multum purumque non percipiet ex oratione fructum.

49. Terræ frequenter calcatæ similis est animus continuis orationis tritus vestigiis. Illa enim plana est et hic rectus, ut suscipiat, illa pedes delicatos, hic preces puras.

C 50. In materialibus rebus, adjutricem habet animus rationem; in immaterialibus vero, nisi eam removeat, in ipsa crucem inveniet et colaphos.

51. Practicus in precibus velamen habet super cor suum, nempe notitiam rerum sensibilium, quod quidem tolli ac revelari propter habitum non potest. At contemplativus, quoniam eo non tenetur, Dei gloriæ revelata facie partem aliquam videre potest.

52. Oratio cum spirituali theoria, est terra promissionis, in qua fluit, uti lac et mel, scientia sermonum de providentia et judicio Dei. Oratio cum aliqua physica, est Ægyptus, ubi crassiorum desideriorum recordatio precantibus succurrit. Oratio simplex est deserti manna, quod, uniforme cum sit, eos quidem qui eo contenti non sunt, privat deliciis ex promissionum desiderio nascentibus, iis vero qui cibos ita exiguos sufferunt, affert gustum suaviorem ac permanentem.

53. Praxis cum theoria est veluti corpus cum spiritu imperante; sine theoria, velut corpus cum spiritu mere libero habebitur.

54. Rationalis animæ atrium est sensorium, templum intellectus, et summus sacerdos spiritus. In atrio stat spiritus qui intempestivis debilitatur cogitationibus; in templo autem, qui tempestivis; neutris vero debilitatur qui divinum sanctuarium meruit ingredi.

55. Lamentatio, et carmen, et vox ¹⁸ in domo anime practicae propter laborem inveniuntur : contra, vox exultationis et confessionis ¹⁹, propter cognitionem in tabernaculo contemplantis exaudiuntur.

56. Practicus quidem hortantibus molestiis dissolvi ²⁰ cupit, et esse cum Christo ; contemplativo placitum est magis in carne permanere ²¹, tum propter gaudium quod ex precibus expectat, tum propter utilitatem, quae per illum ad proximos derivatur.

57. Apud peritiores theoria praxin, apud rudiores praxis theoriam antecedit, et ambae in finem bonum desinunt : id quod promptius est videre in his quibus contemplatio actione prior est.

58. Hortus quidem et paradisi est intellectuum contemplatio, in quae cognitionis sectator cum precibus ut in domum ingreditur : practicus autem videtur tanquam viator praeteriens velle inspicere, sed non permitti, quia id ultra spiritualis aetatis ejus sepem est.

59. Passiones corporeae feris bestiis, ad animam vero pertinentes, volucris sunt similes. Verum illas a terrena vinea fugare ac dispellere practicus potest, non etiam genus volatile, nisi theoriae possessionem adierit, quamvis ad interna sua custodienda summum studium diligentiamque adhibuerit.

60. Moralem honestatem superare non potest practicus, nisi et ipse, ut patriarcha Abraham, tanquam ex propria terra, ex lege naturali ; et tanquam ex cogitatione, ex iis qui consocii sunt vitae habitu. Sic enim et ipse in signum accipiet circumcisionem genitafis voluptatis, quae, ut praepitium a natiuitate circumductum, obstat quin perfecta nobis praestetur libertas.

61. Sicut pullus tempore verno intra praesepe manere in eoque mandere non potest, ita spiritus in virtute novitius orationis angustiam diu perferre nequit, multo satius arbitrans in campum physicae theoriae egredi quae in psalmodia et lectione invenitur.

62. Quasi lumbos habet cinctos jejuniis et vigiliis practicae vitales suas potentias ; theorica autem virtus intellectuales vires habet ut lucernas silentio et oratione accensas : una quidem illis praepitit ratiocinium ut praelagum, altera vero his praeficit internam rationem ut sponsam pro sponso ornet.

63. Mens nondum perfecta in fructiferam orationis vineam intrare non sinitur, sed ei velut mendicio racemario sola et nuda, et vix etiam, psalmodiarum decantatio conceditur.

64. Quemadmodum non omnes qui ad regis colloquium admittuntur, cum eo prandere possunt, sic neque qui cum oratione miscant colloquia, omnes ad eam quam habet theoriam aspirant.

A vs'. Θρήνος μὲν, καὶ μέλος, καὶ οὐαὶ ἐν οἴκῳ τῆς πρακτικῆς ψυχῆς διὰ τὸν κόπον εὐρίσκεται· φωνὴ δὲ ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἐξομολογησεως διὰ τὴν γνώσιν, ἐν τῷ τῆς θεωρητικῆς ἐξακουέται.

vs'. Ὁ πρακτικὸς μὲν, ἐπιθυμεῖ ἀναλῦσαι διὰ τοὺς κόπους, καὶ συγγενέσθαι Χριστῷ· ὁ δὲ θεωρητικὸς, εὐδοκεῖ μᾶλλον σαρκὶ παραμένειν, καὶ διὰ τὴν χαρὰν, ἣν δέχεται ἐξ εὐχῆς, καὶ διὰ τὴν τοῦ πλησίον προσγινομένην ὠφέλειαν.

vs'. Ἐπὶ μὲν τῶν λογικωτέρων, ἡ θεωρία προηγείται τῆς πράξεως· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγροικωτέρων, τῆς θεωρίας ἡ πράξις. Εἰς ἐν δὲ τέλος χρηστὸν ἀμφοτέρω καταλήγουσαι· συντομώτερον δὲ τοῦτο ὀφθῆσεται, οἷς ἡ θεωρία προηγείται τῆς πράξεως.

B vs'. Παράδεισός ἐστιν, ἡ θεωρία τῶν νοητῶν. Ἐν τούτῳ ὁ μὲν γνωστικὸς, ὡς ἐν οἴκῳ οὐκ εὐδοθεῖς εἰσέρχεται ἐν εὐχῇ, ὁ δὲ πρακτικὸς, ὡς παροδὸς ὀφθῆσεται, ἐπιθυμῶν μὲν, εὐδοθεν παρακλύπειν, μὴ συγχωρούμενος δὲ, διὰ τὸ ὑπερανεστηκῆναι τὸν φράγμα τῆς πνευματικῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

vs'. Τὰ μὲν σωματικὰ πάθη θηρίοις ἰοίκασι, πτηνοῖς δὲ τὰ ψυχικὰ· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ τοῦ λογικοῦ ἀμπελώνου ὁ πρακτικὸς, οὐκ εἶ δὲ καὶ τὰ πέτείνᾳ, εἰ μὴ ἐν θεωρίᾳ πνευματικῇ γένηται· κἂν ὅτι μάλιστα πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν πρὸς τὴν τῶν εὐδον φυλακῆν.

C vs'. Ἡθικῆς εὐπερτείας κρείττων, πρακτικὸς γενέσθαι οὐ δύναται, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς, κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐξω γένηται, ὡς μὲν γῆς οικίας, τοῦ φυσικοῦ νόμου· ὡς δὲ συγγενείας, τῆς ἡλικίας αὐτοῦ κατὰ σχεῖσιν ζωῆς. Ἰὺτω γὰρ καὶ οὗτος ὡς σφραγίδα ληψέται τῆς γενικῆς ἡδονῆς τὴν ἀφαίρεισιν, καθ' ἣν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα περιειλεμον, τὴν παντελῆ ἐλευθερίαν οὐ συγχωρεῖ παρασχεθῆναι ἡμῖν.

vs'. Οὔτε πῶλος ἐν ἔαρι, εὐδον φάνης μένειν, καὶ τὰ ἐκείνης ἐσθλείν ἀνέχεται, οὔτε νεοτελής νοῦς τὸ ἀπεστενωμένον ἐπιπολῶν καρτερεῖν τῆς εὐχῆς οὐ δύναται, ἡδέως μᾶλλον κατ' ἐκείνον ἔχων, ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐξέρχεται τῆς κατὰ τὴν ψαλμωδίαν εὐρισκομένης, καὶ τὴν ἀγάγνωσιν.

D vs'. Ὡς μὲν ὀσφύας ἔχει περιεζωσμένας νηστεία καὶ ἀγρυπνία ἡ πρακτικὴ, τὰς ζωτικὰς δυνάμεις αὐτῆς· ὡς λύχνους δὲ καιομένους, σιωπῇ τε καὶ προσευχῇ τὰς γνωστικὰς ἡ θεωρητικὴ ἀρετὴ ἐπιστάτωσα ἡ μὲν ἐκείνας, τὸν λογισμὸν ὡς παιδαγωγόν· ἡ δὲ, ταύταις ὡς νυμφοστόλον λόγον τὸν ἐνδιόθετον.

vs'. Νοῦς ἀτελής εἰς τὸν κατάκαρπον ἀμπελώνα τὸν τῆς εὐχῆς, οὐ συγχωρεῖται εἰσέρχεται· εἰς μόνον δὲ καὶ μέλις, ὡς πρὸς ἐπιφυλλίδας πτωχὸς, τὰ φιλά τῶν ψαλμῶν ἀπηχήματα.

vs'. Ὡς περ οὐ πάντες οἱ εἰς βασιλείωσ ὀμιλῶν ἐρχόμενοι συναριστῶν αὐτῷ δύνανται, οὕτως οὐδὲ οἱ εἰς ἐννοχίαν εὐχῆς ἤκοντες, ἐν θεωρίᾳ τῇ κατ' ἐπίνοιαν ὀφθῆσονται.

¹⁸ Ezech. II, 9. ¹⁹ Psal. cxvii, 15. ²⁰ Philip. I, 23. ²¹ ibid. 24.

ξς'. Θυμου μὲν χαλινός, ἡ εὐκαίριος γίνεται σιωπή · Α
ἐπιθυμίας δὲ ἀλόγου, ἡ σύμμετρος ἐδωδή · δυσκαθ-
έκτου δὲ λογισμοῦ, ἡ μονολόγιστος προσευχή.

ξς'. Καὶ ὁ εἰς τὸν κάτω βυθὸν εἰσδύνων διὰ τὸν
αἰσθητῶν, καὶ ὁ εἰς τὸν γνωστικῶν διὰ τὸν νοητῶν
μαργαρίτην, ἵνα αὐτὸν ἀνιμῆσται, εἰ μὴ γυμνωθῆ
ἐκείνος μὲν τῆς αἰσθητοῦ, οὗτος δὲ τῆς αἰσθησεως,
ἀμφοτέροι τοῦ ἐπιζητουμένου διαμαρτῆσονται.

ξζ'. Ὁ μὲν ἐνδοθεν τῆς διανοίας αὐτοῦ γινόμενος
νοῦς, ἐν τῷ εὐχεσθαι, ὡς μετὰ νύμφης νυμφίος ἐν
τῷ νυμφῶνι διαλεγόμενος, εὐρεθήσεται, ὁ δὲ μὴ συγ-
χωρούμενος εἰσελθεῖν, ἐξωθεν ἰστάμενος στενάζων
βοᾷ · « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » ἢ τίς ὁδ-
ηγῆσαι με ἔω; τοῦ μὴ βλέπειν εἰς ματαιότητα, καὶ
μανίας ψευδεῖς ἐν τῷ εὐχεσθαι;

ξη'. Ὅποια ἡ χωρὶς ἀλδς τῷ λάρυγγι λογιζομένη
τροφή, τοιαύτη, καὶ ἡ ἐκτὸς κατανύξεως λογισθήσε-
ται τῷ νῷ μετερχομένη εὐχή.

ξθ'. Ἡ μὲν ἔτι καταδιώκουσα ψυχὴ τὴν εὐχὴν, τῇ
ᾧδινούσῃ ὑπάρχει παρεμφορῆς. Ἡ δὲ καταλαβοῦσα,
τῇ κησάσῃ, καὶ πλήρει γενομένη διὰ τὸν τόκον
χαρᾶς.

ο'. Πάλαι μὲν ὁ Ἀμορρᾶτος ἐν τῷ ὄρει οἰκῶν,
ἐτίρωσκεν ἐξερχόμενος τοῦ παραβιαζομένου; διέρ-
χεσθαι · νυνὶ δὲ ἡ πονηρὰ λήθη διώκει τοὺς πρὸ τῆς
ἀγγελίας ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν ἐπιχειροῦντας ἀναβαι-
νειν εὐχὴν τῆς ἀπλότητος.

οα'. Τῆς καθαρᾶς εὐχῆς, ἐν ἔχθρα πολλῇ πεφύκασιν
εἶναι οἱ δαίμονες · καταπλήττει δὲ τοὺς τοὺς, οὐχ ἡ
πληθὺς τῶν ψαλμῶν ὡς τοὺς ἐξωθεν πολεμίους τὸ
στράτευμα, ἀλλ' ἡ τριῶν συμφωνία, νοῦ πρὸς λόγον,
καὶ λόγου πρὸς αἰσθησιν.

οβ'. Ἡ μὲν φιλή εὐχὴ ὡς ἄρτος ὀφθῆσεται τοῖς
εὐχομένοις, στηρίζουσα, ἡ δὲ μετὰ τινος θεωρίας,
ὡς ἔλαιον πιαίνουσα · ἡ δὲ ἀνειδεως, ὡς οἶνος
εὐώδης · οὗ οἱ ἐμρορούμενοι ἀπλήστως ἐξίστανται.

ογ'. Ἄγγριος μὲν δυοῖς, πόλεως λέγεται πολυ-
οχλίας καταγελᾶν, καὶ μονόκερωσ δὲ ὑπ' οὐδενὸς
δεσμεῖσθαι δυνάμενος. Νοῦς δὲ φύσεως, καὶ τῶν
παρὰ φύσιν βασιλεύσας λογισμῶν, ματαιότητα μὲν
καταγελᾶ λογισμῶν, προσευχόμενος, παρ' οὐ-
δεως δὲ δύναται τῶν ὑπὸ αἰσθησιν κατεξουσιάζ-
εσθαι.

οδ'. Πράβδον μὲν ὁ κυσὶν ἐπισείων, ἠγρίωσε καθ'
ἑαυτοῦ, δαίμονας δὲ, ὁ καθαρῶς ἐκθιαζόμενος
εὐχεσθαι.

οε'. Κρῆ τὸν ἀγωνιζόμενον, τὴν μὲν αἰσθησιν
αὐτοῦ, εἰς τὴν μονοειδῆ συστέλλειν τροφήν, τὸν δὲ
νοῦν, εἰς τὴν μονολόγιστον προσευχὴν. Οὕτω γὰρ
ἄσχετος, γεγονῶς ἐκ παθῶν, καὶ ἐπὶ τὸ ἀρπάξεσθαι
πρὸς Κύριον ἤξει ἐν τῷ προσεῦχεσθαι.

ος'. Οἱ μὲν ἡδυπαθεῖς προσευχόμενοι, ἄτε ὀλώδει
δντες, ὡς βατράχου; ἔχουσι τοὺς λογισμοὺς περι-
σπῶντας αὐτοὺς · οἱ δὲ μετριπαθεῖς, τὰς θεωρίας
ὡς ἀηδόνας κατατερπούσας αὐτοὺς, τῇ, ἀπ' ἄλλων
εἰς ἄλλους ἀκρέμονας, τούτεστι, ποικίλας θεωρίας.

65. Frenum iræ, opportunum silentium; cupidi-
tatis a ratione aversæ, cibus moderatus; impotentis
animi, oratio distractione carens.

66. Et qui altum infra et qui altum supra subire
vult, ille ut sensibilem, hic ut intellectualem mar-
garitam acquirat, nisi nudentur, unus veste, alter
sensu, ambo suo voto frustrabuntur.

67. Qui apud se est inter orandum animus, velut
sponsus cum sponsa in thalamo colloquitur. Qui
autem ingredi non sinitur, stans foris, cum gemitu
clamat: « Quis me deducet in civitatem muni-
tam? » aut quis me ducet, donec in precibus
meis faciendis in vanitates et insanias falsas amplius
non respiciam?

68. Qualis est palato cibus sine sale, talis est
animo sine animadversione et intelligentia usur-
pata oratio.

69. Anima quæ orationem adhuc consecratur
et persequitur, parientis gerit imaginem: quæ vero
eam comprehendit, puerperæ, quam partus suus
gaudio implevit.

70. Olim Amorrhæus in montibus habitans,
egressus ascendere contendentes vulnerabat. Nunc
improbitas eos repellit qui ante expiationem
simplicitate sua altiores orationis gradum co-
nantur ascendere.

71. Puram orationem dæmones natura oderunt,
quos percillit non psalmodum multitudo, ut externos
hostes integer exercitus: sed horum trium con-
sensus, atque concordia animi cum ratione, ratio-
nis cum sensu.

72. Oratio nuda orantes tanquam panis confir-
mat. Quæ cum aliqua contemplatione conjuncta est,
impinguat. Quæ vacat specie et simulacris, vini
odorati instar est, quo repleti, insatiabiliter admi-
rantur et obstupescunt.

73. Onager dicitur turbam deridere, et unicornis
a nemine ligari posse. Spiritus autem naturam et
naturæ contrarias regnans cogitationes, vana qui-
dem ridet cogitata in oratione, a nullo vero sensi-
bilibium potest superari.

74. Super canibus virgam quatiens eos in se
irritat, dæmones autem qui puram offerre ora-
tionem nititur.

75. Certatorem necesse est sensum suum ad
simplicem et uniformem alinoniam contrahere,
mentem autem ad orationem, cui se distractio non
admisceat. Sic enim passionibus expeditus ac liber
eo veniet, ut inter preces ad Dominum rapiatur.

76. Libidinosi in orando, utpote materiales, a
cogitationibus velut a ranis divelluntur. Eos vero
qui moderati sunt in cupiditatibus, contemplationes
ut lusciniæ delectant, de ramis in ramos, id est
in varias contemplationes transeundo. Denique

¹¹ Psal. cvii, 11. ¹² Jos. x.

impassibilibus inest silentium et multa quies a cunctis cogitationum distractionibus in oratione.

77. Olim soror Moysis Maria, hostium clade visa, tympanum sumens, cantatricibus præcinitu victoriae canticum; nunc vero ad laudem animæ cupiditatum victricis, ardentior in virtutibus caritas excitata, manibus assumit theoriam velut citharam, eo pulchriorem quod magnis empta est laboribus, eique cantum maritans, non desinit cum sociis exultans laudare Deum.

78. Quando continua oratione conservantur psalmodiarum oracula in corde orantis, tunc, velut bona terra, hoc incipit ultro producere, ut rosas contemplationem rerum incorporalium; ut lilia, fulgorem corporum; ut violas, divinorum iudiciorum varietatem et obscuritatem.

79. In materia alligatus ignis Lucifer efficitur; ex materia autem solutus animus Deifer invenitur. Ille ascendit usque ad combustionem, hic usque ad consummationem amoris divini.

80. Anima quæ sese perfecte abnegavit, ac totam se orationi dedit, cum superior sit creatione, non quando sibi placet inferior fit, sed quando æquum videtur illi qui omnia nostra in pondere et mensura disponit.

81. Cum ex anima expulsa est acedia, et ex mente malitia est excussa, tunc spiritus nudus effectus simplicitate vitæque candore, et exutus destinato pudendis tegmine, cantat ipse canticum novum Deo, et gratias agit, concentum in lætitia modulans ad celebrandam vitæ futuræ dedicationem.

82. Cum in diviniore virtutes invalescere cœpit anima orans, tunc et ipsa, sicut sponsa Canticorum, ad vitæ socias dicit: « Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus ».

83. Ut miles e bello redux armorum pondus exiit, ita practicus ratiocinia, ubi ad theoriam pervenit. Neque enim ille, nisi in bello, armis indiget, neque hic ratiociniis, nisi in sensibilibus fuga.

84. Practici corporum positionem considerant, ac theoretici eorum naturam; utriusque autem rationes soli vident gnostici.

85. In rationibus corporum agnoscuntur quæ sunt incorporalia; in incorporalibus autem, Verbum supersubstantiale, ad quod properat omnis anima cupiens dissolvi.

86. Rationes incorporalium sunt velut ossa in sensibilibus absconditæ, et oculos fugiunt eorum quæ non exierunt ex cupiditate sensibilibus.

23* Cant. v, 4.

μεταβάσει. Σιγή δὲ πρόσσει τοῖς ἀπαθείαι, καὶ ἡρμῖα πολλὰ ἐκ λογισμῶν, καὶ νοημάτων ἐν τῷ προσεύχεσθαι.

οζ'. Πάλαι μὲν τῷ Μωσέως Μαρία τῶν πολεμίων τὴν πτωσίν θεασαμένη, τὸ τύμπανον ἀραμένη, ἐξήρχε ταῖς ἁδούσαις τὰ ἐπινίκια· νυνὶ δὲ εἰς εὐφημίαν τῆς νικησάσης τὰ πάθη ψυχῆς, ἡ κρείττων ἐν ἀρεταῖς ἀγάπη διεγερθεῖσα, τὴν μετ' ὧδης κιθάραν ὡς τινα θεωρίαν μεταχειριζομένη ταύτη, πάλαι τὴν κρηθεῖσαν εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ παύεται σὺν ταῖς περὶ αὐτὴν ἀγαλλιωμένη αἰνεῖν τὸν Θεόν.

ση'. Ὅποταν συνεχείας τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν κατασχέσῃ τὰ λόγια τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ εὐχομένου, τότε καὶ αὕτη ἡ γῆ καθάπερ ἀγαθὴ, ἀρχεται αὐτομάτῃ ἀναφέρειν ὡς μὲν ῥόδα, τὴν θεωρίαν τῶν ἀσωμάτων, ὡς δὲ κρίνα, τὰ τηλαυγῆ τῶν σωμάτων, ὡς δὲ ἴα, τὸ ποικίλον τῶν θείων κριμάτων καὶ δυσθεώρητον.

οθ'. Ἐν ὕλῃ μὲν δεσμευθεῖσα φλῆξ, φωτοφόρος καθίσταται. Ἐξ ὕλης δὲ λυθεῖσα ψυχὴ, θεοφόρος εὐρίσκειται, κἀκείνη ἀφρῆσαι πέφυκεν, ἄχρι τοῦ ὑπεκκύματος, αὕτη δὲ, μέχρι τοῦ κατὰ τὸν θεῖον ἔρωτα συμπεράσματος.

π'. Ἡ τελείως ἑαυτὴν ἀρνησαμένη ψυχὴ, καὶ ὀλικῶς ἀναταθεῖσα πρὸς προσευχὴν, αὕτη οὐχ ὅτε βούλεται κάτω γίνεται, ἀνωθεν εὐρισκομένη τῆς κτίσεως, ἀλλ' ὅτε δίκαιον εἶναι δόξει, τῷ πάντι σταθμῷ καὶ μέτρῳ διεξάγοντι τὰ ἡμέτερα.

πα'. Ὅταν ἐκ ψυχῆς μὲν ἀκηδία ἀπελαθῆ, ἐκ διανοίας δὲ ἡ κρηθρία ἐκτιναχθῆ, τότε ὁ νοῦς γυμνὸς γενόμενος τῇ ἀπλότῃ, ζωῇ τε τῇ ἀτέχνῃ, καὶ δίχῃ παντὸς τοῦ κατὰ τὴν αἰσχύνῃ ἐπικαλύμματος, ἄσμα μὲν ἄδει καὶ οὗτος καινὸν τῷ Θεῷ, εὐχαριστεῖ δὲ μέλος ἀνακρούμενος ἐν εὐφροσύνῃ τῷ τῆς μελλούσης τὰ ἐγκαίνια ἑορτάζειν βιώσεως.

πβ'. Ὅταν εἰς θεσιότρας ἐνεργείας ἐνεργεῖσθαι ἀρξῆται, ἡ εὐχομένη ψυχὴ, τότε καὶ αὕτη, κατὰ τὴν ἐν Ἄσματι νύμφῃ, πρὸς τὰς ὁμοιοτρόπους τοιαῦτα ὑποφωνεῖ, « Ἀδελφιδούς μου ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν. »

πγ'. Καὶ στρατιώτης ἐκ τοῦ πολέμου ἐπαναλύσας, τὸ βῆρος τῶν ὅπλων ἀποσκευάζεται, καὶ πρακτικῶς τοὺς λογισμοὺς, εἰς θεωρίαν ἐρχόμενος. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνος, εἰ μὴ ἐν πολέμῳ, χρεῖαν ἔχει τῶν ὅπλων, οὕτε οὗτος, τῶν λογισμῶν, εἰ μὴ ὑποχωριάζει τοῖς ὑπὸ αἰσθησίν.

πδ'. Οἱ μὲν πρακτικοὶ ὡς ἔχουσι θέσων; θεωροῦσι τὰ σώματα, οἱ δὲ θεωρητικοὶ ὡς ἔχουσι φύσεως· μόνοι δὲ τοὺς λόγους ἀμφοτέρων ὁρῶσιν οἱ γνωστικοί.

πε'. Ἐν μὲν τοῖς λόγοις τῶν σωμάτων, γινώσκονται τὰ ἀσώματα, ἐν ἀσωμάτοις δὲ, ὁ λόγος ὁ ὑπερούσιος, πρὸς ὃν ἐπέλεγειται πᾶσα σπουδαία ἀναλύσασαι ψυχὴ.

πς'. Οἱ λόγοι τῶν ἀσωμάτων, ὡς ὅσα εἰσι ταῖς αἰσθητοῖς; ἐπικαλυπτόμενοι, οὗς ἴδῃ οὐδεὶς, τῶν ἔξω μὴ γενομένων τῆς προσπαθείας τῶν αἰσθητῶν.

πζ'. Ἀποτίθεται καὶ στρατιώτης τὰ ὄπλα, καταλείψας τὸν πόλεμον, καὶ θεωρητικὸς, τοὺς λογισμοὺς, ἀναλύων πρὸς Κύριον

πη'. Καὶ στρατηγὸς ἐν πολέμῳ σκύλων διαμαρτάνων, ἐν ἀθυμίᾳ καθίσταται, καὶ πρακτικὸς ἐν εὐχῇ, θεωρίας πνευματικῆς.

πθ'. Ἐλαφὸς μὲν ἐπὶ σωματικὰς ὑδάτων τρέχει πηγὰς, ἐπὶ θηρίου δηχθεῖσα· ψυχὴ δὲ ἡ τῆς γλυκυτάτης βέλει τρωθεῖσα τῆς εὐχῆς, ἐπὶ ἀσωμάτων αὐγὰς.

ι'. Οὐτε σωματικὸς ὀφθαλμὸς τὸν κόκκον τοῦ σίτου ἰδεῖν δύναται, οὔτε νοὺς πρακτικὸς τὴν φύσιν τῆν ἑαυτοῦ, εἰ μὴ γυμνωθῆ ἑκείνος μὲν ἐλύτρου, οὗτος δὲ σχέσεως τῆς περικαλυπτοῦσης αὐτόν.

ια'. Κρύπτονται ἀστέρεις μὲν, ἡλίου ἀνατολῆς, λογισμοὶ δὲ ἐκλιμπάνουσι, τοῦ νοῦ πρὸς τὴν οἰκείαν βασιλείαν ἐπαναστρέφοντος.

ιβ'. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς, αἱ πνευματικαὶ θεωρίαι περιγυρίζονται τῷ νῷ, οἳ τινες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἐκ τοῦ ὀρίζοντος ὑπερκύψασαι, δοκοῦσιν ἐξωθεν αὐτοῦ προσβάλλειν οἰκείαι οὔσαι, καὶ διὰ καθαρότητα ἐκείνον περιπτυσσόμεναι.

ιγ'. Τοιαῦτα καὶ νοὺς θεωρητικὸς ἐκλαλεῖν δύναται, ὅταν ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταβῆ φύσεως ἀνάγκαις ἐπικλιθεῖς, οἷα καὶ ὁ φεγγάμιος, θεοῦ κάλλους τί ὑπάρχει θαυμασιώτερον; καὶ τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπειᾶς χαριστέρα; ποῖος δὲ οὕτω πόθος δριμύς, καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαυμένη ἴσχυς; καὶ ἀπὸ διαθέσεως λεγούσης, ὅτι « Τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ; »

ιδ'. Ἐκείνου ἐστὶ τὸ λέγειν, « Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ, » τοῦ μὴ κοπιῶντος ὀπίσω τοῦ Θεοῦ κατακολουθεῖν δι' εὐχῆς, μηδὲ ἡμέραν ἀνθρώπου ἐπιθυμοῦντο, θεάσασθαι.

ιε'. Λέγεται καὶ ψυχὴ πρακτικὴ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν κακῶν, κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι, ἐπὶ τῶν ἐκδισσομένων αὐτῆς αὐτῆν πονηρῶν δαιμόνων, καὶ λογισμῶν, ἐπιβλέπειν εἰς ματαιότητα καὶ μανίας ψευδεῖς· « Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσωμαι αὐτόν; ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; »

ις'. Ψυχῆς θεοφιλοῦς τῆς λέγειν τολμώσης πρὸς τὸν Θεόν, « Ἀπάγγελόν μοι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τοῦ ποιμαίνεις τὰ πρόβατά σου; καὶ τοῦ κοιτάζεις ἐν μεσημβρίᾳ τοὺς ἄρνους σου; ἵνα τούτοις ἀκολουθοῦσα, μὴ γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐν ἀγέλαις ἐταίρων σου. »

ιζ'. Ζητοῦσα τὸν τῆς εὐχῆς ἡ πρακτικὴ κρατῆσαι λόγον ψυχῆς, καὶ μὴ δυναμένη, τοιαῦτα κατὰ τὴν ἐν Ἄσματι καὶ αὐτῇ βοᾷ· « Ἐπικολῆται μοι ἐν νυξὶν ἐξήτησα, ὃν ἠγάπησα, ἐξήτησα, καὶ οὐχ εὔρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέν μοι. » Ἀναστήσομαι δὴ δι' εὐχῆς ἐπιπρωτέρας· καὶ κυκλώσασα ἐν τῇ πόλει ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ζητήσω ὃν ἠγάπησα· ἴσως εὑρεθήσεται μοι ὁ ἐν τῷ παντί

87. Ut miles deponit arma cum bellum deseruit, sic theoreticus ratiocinia, ad Deum abiens.

88. Ut miles in bello spolia non consecutus, animus despondet, sic practicus in oratione, spiritualem non obtinens contemplationem.

89. Ut cervus, fera persequente, ad corporeos aquarum fontes currit, sic anima dulcissimo vulnerata orationis telo, ad incorporalium splendores.

90. Ut corporalis oculus germen frumenti videre non potest, nisi sua exuatur palpebra, ita nec animus practicus suam naturam, nisi exuatur malo quo involvitur habitu.

91. Ut absconduntur astra oriente sole, sic ratiocinia deficient, spiritu ad suum regnum revertente.

92. Ubi desiit practica, spiritalia theoriarum menti circumfusæ, quales radii solis in horizonte emicantes, videntur extra illam eradiare, cum simul et ipsi intimæ sint, et eam ob suam puritatem circumplectantur.

93. Talia animus theoreticus dicere potest, cum summo de cælo descendit necessitatibus naturæ inclinatus, qualia qui dicit : Divina pulchritudine quid mirabilius? et quid excogitari potest ejus magnificentia jucundius? quodnam ita vehemens et intolerabile desiderium quam quod inspirat Deus animæ ab omni malo purificatæ ac dicenti ex corde : C « Vulnerata sum amore? »

94. Ille dicere potest, « Conturbatum est cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis, » qui non cessat vestigia Dei per orationem sequi, nec diem hominis cupit videre.

95. Etiam anima practica, depositis perturbationibus, cum ab improbis dæmonibus et cogitationibus urgetur, ut ad vanitates et insanias falsas respiciat, cum illa in Canticis ait 24 : « Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? »

96. O Dei amantem animam, cui dicere audet, D Narra mihi, pastor bone 25, ubi pascis oves tuas, et ubi accubare facis in meridie agnos tuos 26, ut eos sequens, non sim errabunda in alienis gregibus.

97. Anima practica rationem orationis tenere desiderans, nec valens, etiam ipsa cum sponsa in Canticis ita clamat 27 : « In lectulo meo per noctes quæsi quem diligit anima mea : quæsi, et non inveni illum ; vocavi, et non respondit mihi. Surgam (per orationem ferventiorum) et circuibo civitatem per vicos et plateas, et quæram quem diligit anima mea. » Æque inveniam illum in hoc

24 Cant. v, 5. 25 Joan. x, 11; Ezech. xxxiv, 23.

26 Cant. i, 6. 27 Cant. iii, 1, 2.

mundo, et ex hoc mundo egressus, satiabor cum mihi apparuerit gloria ejus.

98. Cum ob gaudium ex oratione perceptum anima tota in lacrymas solvi cœperit, tum ipsa quoque cum libertate sponsum sic alloquitur ²⁸: « Descendat dilectus meus in hortum suum, et comedat velut fructum pomorum suum, » quæsitum labore solatium.

99. Cum anima activa ex præstantia et pulchritudine rerum conditarum ipsum Conditorem admirari cœperit, et in voluptate inde hausta suas habere delicias, tum ipsa quoque obstupescit sic exclamat: Quam speciosus es, mi sponse, paradisi patris tui, « Flos campi, et cedri ejus, ut cedri Libani. Sub umbra illius quem desideraveram sedi: et fructus ejus dulcis gutturi meo ²⁹. »

100. Si enim qui regem in domicilium suum recipit, adeo sit conspicuus et illustris, et id omni gaudio antepiit, quid sentire par est animam, quæ cum purgata est, Regem regum suscipit, ut habet ejus minime fallax promissio ³⁰. Et quid non foras projiciet quod ejus quietem impedire videatur? quid autem non introducet quod illi placeat?

101. Qui se cras a rege vocandum exspectat, quid aliud cogitabit, quid meditabitur, nisi orationem, qua illi placere queat? Hoc si faciat anima quælibet, ad illius tribunal imparata non veniet.

102. Beata anima, quæ hodie Domini sui adventum exspectans, totius diei atque etiam noctis laborem plane pro nihilo ducit, quod statim sibi mane appariturus sit.

103. Omnes videt Deus; vident autem Deum, qui dum orant, nihil vident. Et quicumque Deum vident, etiam exaudiuntur ab illo. Qui non exaudiuntur, nec vident illum. Beatus porro qui credit se videri a Deo, quoniam pes ejus eo nolente non commovebitur ³¹.

104. Regni quod intra nos est ³² bona, quæ oculus pulchritudinis cupidus non vidit, auris ambitiosa non audivit, et in cor Spiritu sancto vacuum non ascenderunt ³³, auctoramenta quædam et arrhabones sunt honorum quæ justis in futuro Christi regno dabuntur. Et qui in his quæ dixi, quæque sunt fructus Spiritus, non oblectatur, futuris illis perfrui non poterit.

105. Cogitationes practicum similes sunt cervis: sicut enim hi modo ascendunt super montes propter metum venatorum, modo descendunt in valles, quippe quas depasci cupiant; ita et illæ nec semper remanere possunt in theoria spirituali, ob suam vilitatem, nec semper in physica, utpote requiem semper quærentes. Econtra theoreticum

Α τῆδε ὦν, καὶ τοῦ παντός ἐξω, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τὴν δόξαν αὐτοῦ.

λη'. Ὅταν ὅλη δακρύων ἐκ τῆς περὶ τὴν εὐχὴν χαρᾶς ἀρξῆται: γίνεσθαι ἡ ψυχὴ, τότε καὶ αὐτὴ παρρησιαζομένη, ὡς πρὸς τὸν ἑαυτῆς νυμφίον νύμφη, βοᾷ. Καταβήτω ὁ ἀδελφιδοῦς μου εἰς κήπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω τῶν ἐμῶν δακρύων, ὡς ἀκροδρύων, τὴν πονηθεῖσαν παράκλησιν.

λθ'. Ὅταν ἡ πρακτικὴ ψυχὴ ἐκ μεγέθους καὶ καλῶν κτισμάτων θαυμάζειν ἀρξῆται τὴν Δημιουργὴν, καὶ τῆς ἐκ τούτων κατατρυφῆν ἡδονῆς, ταῦτα καὶ αὐτὴ ἐκπληκτομένη βοᾷ: « Τί ὠραιώθης, νυμφίε, παράδεισος πατρός σου; ἄθος τοῦ παιδίου, καὶ κέδρος αὐτοῦ ὡς κέδροι τοῦ Λιβάνου. Ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα, καὶ ὁ καρπὸς ὤφθη γλυκύς ἐν τῷ λάρυγγί μου. »

ρ'. Εἰ ὁ βασιλεὺς ὑποδεχόμενος εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, οὕτω περιφανῆς εὐρίσκειται, καὶ περιδεδίεπτος καὶ πάσης χαρᾶς ἐμπλεως, πόσω μᾶλλον ψυχῇ ἢ τὴν βασιλεῖα τῶν βασιλέων ἐν τῷ καθαρῆναι ὑποδεξαμένη, κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐκείνου ὑπόσχεται. Πλὴν, εὐλαδῶς ἄγαν ἡ τοιαύτῃ ἑαυτὴν ἀσφαλίζεσθαι ὀφείλει: ἔξω μὲν βάλλουσα, πᾶν τὸ μὴ εἰς ἀνάπαυσιν ἐκείνου δοκοῦν: ἐνδοθεν δὲ εἰσάγουσα πᾶν τὸ εἰς ἐκείνου ἀρέσκειαν.

ρα'. Ὁ κληθῆναι προσδοκῶν παρὰ βασιλέως τῆ αὐρίου, τίνας ἐν φροντίδι ἄλλου ὀφθῆσεται; ἢ λόγιον μελέτης, τῶν εἰ; ἐκείνου τυχανόντων ἀρέσκειαν; τοῦτο τηροῦσα ψυχῇ, οὐκ ὀφθῆσεται ἀπαρασκευαστος πρὸς τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον.

ρβ'. Μακαρία ψυχὴ ἡ διὰ τὸ σήμερον ἤξειν προσδοκῆν τὸν Κύριον ἑαυτῆς, μηδὲν ἡγουμένη ὄλον τὸν κόπον τῆς ἡμέρας, μηδὲ τὸν τῆς νυκτός, διὰ τὸ εὐθύς ἐπὶ τὸ πρῶτὸν τοῦτον μέλλειν ἐμφανίζεσθαι.

ργ'. Πάντας μὲν ὀρᾷ ὁ Θεός, ὀρῶσι δὲ τὸν Θεόν, οἱ θεωροῦντες μηδὲν, ἐν τῷ εὐχεσθαι, καὶ ὅσοι μὲν ὀρῶσι τὸν Θεόν, καὶ εἰσακούονται παρ' αὐτοῦ: ὅσοι δὲ οὐκ εἰσακούονται, οὐδὲ ὀρῶσιν αὐτόν. Μακάριος δὲ ὁ πιστεύων, ὅτι βλέπεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ: οὐ σαλευθήσεται γὰρ ὁ πούς αὐτοῦ, τῆς ἀρεσκείας ἐκείνου χωρὶς.

ρδ'. Τῆς ἐντός ἡμῶν οὐσης βασιλείας τὰ ἀγαθὰ, ἃ φιλόκαλος ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ ἀκοὴ φιλότιμος οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίου Πνεύματος ἁγίου κενὴ οὐκ ἀνέβη, ἀβραβωνέες εἰσι τῶν μελλόντων διδοσθαι τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν, ἐν τῇ μελλούσῃ βασιλείᾳ παρὰ Θεοῦ. Καὶ ὁ μὴ ἐν τούτοις τρυφῶν, οἰτινὲς εἰσιν οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος, ἐν ἀπολαύσει ἐκείνων γενέσθαι οὐ δύναται.

ρε'. Οἱ τῶν πρακτικῶν λογισμοί, ἐλάτοις εἰκόσασιν: ὡς γὰρ ἐκεῖνα ποτὲ μὲν ἄνω εἰσὶν ἐν τοῖς ὄρεσι, διὰ τὸν φόβον τῶν θηρατῶν, ποτὲ δὲ κάτω ἐν ταῖς κοιλάσι διὰ τὸν πόθον τῶν ἐν αὐταῖς, οὕτω καὶ οὗτοι: οὕτε πάντοτε ἐν θεωρίᾳ πνευματικῇ δύναται εἶναι, διὰ τὸ αὐτῶν εὐτελέες: οὕτε αἰεὶ ἐν τῇ φυσικῇ, διὰ τὸ μὴ τὴν ἀνάπαυσιν διώκειν αἰεὶ: τῶν μέντοι

²⁸ Cant. v, 1. ²⁹ Cant. i; Eccli. xxiv; Cant. ii, 1 Cor. ii, 9.

³⁰ Joan. xiv. ³¹ Psal. lxxii, 2. ³² Luc. xvii, 20.

θεωρητικῶν, περιπεζῶν ὑπερόπται· θεωρημάτων καθίστανται.

ρζ'. Βόλοι μὲν δρόσου, γῆς μεθύσκουσιν ἀλκα-
κας· διαθέσεις δὲ ψυχῆς ἐν εὐχῇ, ἔμβροχοι στενα-
γμοὶ ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενοι.

ρδ'. Τῆς ἐν Τριάδι νοουμένης θεότητος, οὐδεὶς
ἐν θεωρίᾳ ὀφθῆσεται, ὕλικῆς δυάδος, καὶ τῆς γειτο-
νος μονάδος ἄνωθεν μὴ ὀφθείη· οὐδὲ ταύτης γενή-
σεται ὑψηλότερος, μὴ μοναδικὸν τὸν ἑαυτοῦ ἐν νοου-
μένοις ἐργασάμενος νοῦν.

ρη'. Οὐ τοσοῦτον δυσχερὲς εὐρεθῆσεται, τοῦ
ποταμοῦ ἀνακόψαι ἕδην ἐπὶ τὰ κάτω μὴ φέρεσθαι,
ὄσον νοῦ ῥύμην ἀναχαίτισται, μὴ ἐν τοῖς ὀρωμένοις
σκεδάνυσθαι, πρὸς δὲ τὸν ἄνω, καὶ συγγενῆ,
στε βούλεται, τῷ εὐχομένῳ συνάγεσθαι· κἂν τοῦτο
μὲν κατὰ φύσιν, ἐκείνῳ δὲ παρὰ φύσιν καθέστηκεν.

ρθ'. Τὸν νοῦν οἱ καθαιρούμενοι εἴσω τῶν ὀρωμένων
παραπέμποντες, τοσοῦτου πίμπλονται θάμβους, καὶ
τοσαύτης πληροῦνται χαρᾶς, ὡς μηδὲν ἕτερον χω-
ρῆσαι τῶν ἐπιγειῶν δύνασθαι, μηδ' ἂν εἰ πάντα
πρὸς αὐτοὺς συβρέουσαι τὰ περιμάχητα.

ρι'. Ἐξαρκούσι καὶ μόνον οἱ νόμοι βηθέντες, τῆς
φύσεως πρὸς τὸ λίαν θαυμάζεσθαι· κατανοοῦμενοι
δὲ, λειμῶνες εὐρίσκονται εὐανθεῖς, ὡς ἐξ οὐρανοῦ
νέκταρος, ἀκράτοις βρύοντες ἄνθει· τῆς πνευματι-
κῆς πανδαισίας τὸν γλυκασμόν.

ριγ'. Ἐν ὀροσεροῖς μὲν ἄνθει· λειμῶνων τὴν βα-
σιλῆα τοῦ σμήνου· περιζάνουσι μέλιτται· Ἐν κα-
τενύξει δὲ τῇ γινομένη ἀδιαλείπτως ψυχῇ, ὡς οἰκείαι,
αἱ νοεραὶ δυνάμεις περικυκλοῦσαι, συνεκπονοῦσι τὰ
καταθύμια.

ριδ'. Ἐν μὲν τῷ ὀρωμένῳ κόσμῳ, ὡς ἄλλος τις
ὄραται κόσμος, ὁ ἄνθρωπος· ἐν δὲ τῷ νοουμένῳ, ὁ
λογισμὸς. Οὐρανοῦ μὲν γὰρ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν
μέσῳ, οὗτος ἐκεῖνων καταγγελεύς· νοῦ δὲ, καὶ αἰ-
σθητικῶς, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, ὑποφύτης ὑπάρχει
ὁ λογισμὸς, ὧν ἄνευ, ἀμφοτέροι κόσμοι ἐκκεκώ-
φοντο ἂν.

ριε'. Οὐχ οὕτω μετὰ χαρᾶς ἀπολυθεὶς αἰχμάλω-
τος διὰ χρόνου, πορευέται, ὡς νοῦς σχέσεως ἔλευ-
θερωθεὶς πρὸς τὰ οὐράνια ὡς πρὸς οἰκεία πορευέ-
ται, ἀγαλλομένῳ ποδὶ.

ρις'. Τῷ μὴ μετὰ προσοχῆς εὐχομένῳ, ἀλλὰ δια-
χεομένῳ, βάρβαρος μὲν ὁ ψαλμὸς· λογισθήσεται·
αὐτὸς δὲ τῷ ψαλμῷ ὡς βάρβαρος, καὶ ὡς μαινόμε-
νοι ἀμφοτέροι δαίμοσιν.

ριε'. Οὐ ταῦτόν ἐστιν, εἷς ἐσταυρωθῆ ὁ κόσμος,
καὶ οἱ τινες τῷ κόσμῳ ἐσταύρωνται· τοῖς γὰρ,
ἦλοι, νηστεία, καὶ ἀγρυπνία· τοῖς δὲ, ἀκτημοσύνη,
καὶ ἐξουδένωσις· τῶν δὲ δευτέρων χωρὶς, οἱ πόνοι
τῶν προτέρων ἀνωφελεῖς.

ρις'. Οὐδεὶς καθαρῶς εὐξασθαι δύναται, φιλο-
κάλῳ πάθει καὶ φιλοτιμίᾳ κρατούμενος· περὶ
ταῦτα γὰρ αἱ σχέσεις καὶ οἱ τῆς ματαιότητος λογι-
σμοὶ τὴν οἰκειότητα ἔχοντες, σχοινία καθάπερ ἐκείνῳ
περιπλεκόμενα γίνονται· κατασπῶντες ὡς οἷο
στρουθίῳ δεδεμένῳ ἀναπτῆναι πειρωμένῳ τῷ νῷ, ἐν
τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς.

A cogitationes despiciunt objecta sub pedibus ja-
contia.

106. Guttæ roris terræ sulcos inebriant, affe-
ctiones autem animæ, inter orandum e corde
emissi gemitus irrigui.

107. Nemo Deitatem in Trinitate conceptam
contemplari poterit, nisi supereminuerit mate-
riali dyadi, et vicinæ ejus monadi : hac autem
superior non fiet, nisi simplicem in cogitationibus
suum reddiderit animum.

108. Non tam difficile est cohibere fluminis
impetum, ne deorsum feratur, quam præcipientem
retrahere et compescere animum, ne se in ea quæ
oculis cernuntur effundat ac dispergat, et ad su-
perna cognataque cum voluerit se precando colligere : tametsi hoc secundum, illud autem præter
naturam est.

109. Purificati mentem intro visibilia mittentes,
tanta replentur admiratione ac tanta perfun-
duntur lætitia, ut nihil aliud terrestrium capere
possint, etiamsi ad eos confluerent quæque maxime
concupiscibilia.

110. Pascua quæ naturalia dicuntur, sola suffi-
ciunt ad magnam admirationem commovendam ;
prata autem spiritualia sunt floridula, et e puris
floribus, velut e cœlesti nectare, spiritualis con-
vivit stillant suavitatem.

111. In roridis pratorum floribus reginam exa-
minis circumvolitant apes ; animam autem in com-
punctione indesinenter irrorantem spirituales po-
tentia velut domesticæ circumcingentes, cum ea
elaborant quidquid ei succurrit.

112. In mundo hoc spectabili, velut alius qui-
dam mundus videtur homo, in intellectuali autem
mundo velut alius quidam mundus ratio. Etenim
cœli, et terræ, et eorum quæ in medio sunt ille huic
quidam kuntius est : animi autem et sensuum et quæ
cum eis conjuncta sunt, interpret et explanatrix
est ratio, siue quibus mundi ambo surdi essent.

113. Non ita gaudens incedit captivus post lon-
gum tempus liber factus, ut mens ab affectibus
vindicata, ad cœlestia, tanquam propria, exsultanti
pede graditur.

114. Qui non orat, sed magis orando vagatur
D animo, ei psalmus barbarus apparet, et ipse psalmo
barbarus : ambo autem furiosi dæmonibus.

115. Non idem est, quibus crucifixus est mundus,
et qui mundo crucifixi sunt. Illis enim clavi sunt
jejunium et vigiliæ, his inopia et contemptus : et
absque his labores priorum sunt inutilles.

116. Nemo pure orare potest, in quo regnat
pulchritudinis et honoris amor. His enim habitus
vanæque cogitationes circumligantur, eique fiunt
quæsi junci ipsum circumplacantes, ac tempore
orationis distrahentes mentem alligatæ instar avis
volare tentantem.

117. *Impossibile est tempore orationis pace frui animum qui non amicam adeptus est temperantiam et charitatem : illa enim odium animæ per ipsum corpus, hæc autem odium proximi per Deum destruere conatur. Et exinde profluens pax illa quæ exsuperat omnem sensum, mansionem facere dicitur apud eum qui talem acquisiit tranquillitatem.*

118. *Si quis in regnum Dei enititur introire, necesse est superabundare in bonis opus justitiæ ejus : in eleemosynis quidem, per largitiones de superfluo; in laboribus autem pro pace susceptis, per exspectationem judiciorum Domini.*

119. *Nec cui virtutis parum est, propter ignaviam, nec cui nimium est, propter arrogantiam, apathix portum tenebit. Quia enim ibi omissio, hic exsuperantia intercedit, neuter bonis ex justitia debitis fruetur.*

120. *Sicut terra si solum semen, aut modico cum fenore reddat, et agricolæ labori non multiplici proventus respondeat, non ipsum copiosum et beatum facit : ita nec practicum opus, nisi voluntatis erga Deum singulare ac præstans studium accesserit, quempiam justum efficere queat.*

121. *Nec omnes qui non diligunt proximum, eum odisse possunt, nec qui eum oderunt, diligere : et aliud est invidere ejus progressui, aliud, et quidem supremæ nequitix gradus, non solum cruciari ob ea quibus ille præcellit ac superior est, sed etiam bona ejus, quasi talia non sint, calumniari.*

122. *Aliæ sunt passiones corporeæ, aliæ animæ, aliæ secundum naturam, aliæ præter naturam. Qui igitur alias quidem repellit, alias non curat, perinde facit, ut qui sepe altam ac densam contra feras excitat, volucris autem conspicuos rationalis vineæ botros depascentibus collætiatur.*

123. *Malum in animam irrepens primo versatur in imaginatione, postea in concupiscentia, tum in delectatione vel tristitia, deinde in sensatione, et post hanc in tactu visibili et invisibili : atque in omnibus his comitantur cogitationes, secluso motu p imo, qui si rejiciatur, omne malum ex eo consequens inefficax invenietur.*

124. *Qui impassibilitati propinquant, solis turbantur imaginationibus; desideriiis vero qui moderati sunt in cupiditatibus; sensatione mali, qui abutuntur rebus necessariis, postea autem de hoc dolent; in tactu demum, quos iisdem abusos non vœnitet.*

125. *In omnibus membris corporis voluptas sedem habet, sed non omnes æque turbat. Aliis quippe magis secundum concupiscentem animæ partem molesta est, aliis secundum irascentem,*

ρίζ'. Ἀδύνατον ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς, εἰρηγνικὸν γενέσθαι τὸν νοῦν, τὸν μὴ τὴν φίλην κτησάμενον ἐγκράτειαν, καὶ ἀγάπην· ἡ μὲν γὰρ τὴν κατὰ τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἐχθρὰν καθαλύειν ἐπαγωνίζεται, ἡ δὲ τὴν πρὸς τὸν πλησίον διὰ τὸν Θεόν. Κάντεῦθεν ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη ἐπιδημοῦσα, μόνη ποιεῖσθαι πρὸς τὸν οὕτως κατεργνησάντα ἐπαγγέλλεται.

ριη'. Ἀνάγκη τὸν εἰς βασιλείαν Θεοῦ ἀγωνιζόμενον εἰσελθεῖν, περισσεύειν ἐν ἀγαθοῖς, τὸ ἔργον αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης· ἐν ἐλεημοσύναις μὲν, διὰ τῆς ἐκ τοῦ ὑστερήματος παροχῆς, ἐν πόνοις δὲ τοῖς ὑπὲρ εἰρήνης, διὰ τοῦ ἀποκριματος τῆς ἐν Κυρίῳ ὑπομονῆς.

ριθ'. Οὐτε ὁ ἐνδεῶς πρὸς ἀρετὴν ἔχων δι' ἀμείλιαν, οὔτε ὁ περιττῶς διὰ τὴν οἴησιν, εἰσω λιμένος τοῦ κατὰ τὴν ἀπάθειαν εὐρεθῆσονται, οὐδ' ἕτερος γὰρ τῶν ἐκ δικαιοσύνης ἐν ἀπολαύσει γέγονεν ἀγαθῶν, μεσίτιδος εὐρισκομένης αὐτοῖς ἐλλείψεως, καὶ ὑπερβολῆς.

ρκ'. Οὐτε ἡ γῆ, εἰ μὴ πολυπλαστονα τῷ γεωργῷ τὸν σπῆρον χαρίζεται, πλοῦσιον δύναται ἀπεργάσασθαι αὐτὸν, μόνον τὸν σπῆρον παρεχόμενη, ἡ καὶ μικρὰν τινα προσθήκην, οὔτε τῷ πρακτικῷ τὸ ἀνυόμενον, εἰ μὴ κρείττων τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ἡ σπουδὴ πρὸς τὸν Θεὸν εὐρεθῆ, δίκαιον ἀπεργάσασθαι δύναται.

ρκα'. Οὐτε πάντες οἱ μὴ ἀγαπῶντες τὸν πλησίον, μισεῖν δύναται· οὔτε οἱ μὴ μισοῦντες αὐτὸν, ἀγαπᾷ. Καὶ ἄλλο μὲν ἔστι, τὸ βασκαίνειν ἐκείνου τὴν προκοπὴν, ἕτερον δὲ τὸ μὴ ἐμποδῶν αὐτῷ γίνεσθαι πρὸς τὴν προκοπὴν. Ἐσχάτης δὲ κακίας βαθμῆς εὐρεθῆσεται, τὸ μὴ μόνον δάκνεσθαι ἐν τοῖς ἐκείνου προτερήμασι, ἀλλὰ καὶ διαβάλλειν τὰ ἐκείνου καλὰ, ὡς μὴ τοιαῦτα τυγχάνοντα

ρκβ'. Ἄλλα τὰ σωματικὰ πάθη, καὶ ἄλλα τὰ κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλα τὰ παρὰ φύσιν. Ὁ δὲ τὰ μὲν ἀπωθούμενος, τῶν δὲ πρόνοιαν μὴ ποιούμενος, ὁμοίως ἔστιν ἀνθρώπῳ, φραγμὸν μὲν ὑψηλὸν καὶ συνηρεφῆ κατὰ τῶν θηρίων ἰστώντι· συνηρομένη δὲ τοῖς πτηνοῖς ἐσθλοῦσι τὰς τοῦ λογικοῦ ἀμπελώνος σταφυλὰς, τὰς ὄντως περιφανεῖς.

ρκγ'. Ἐν πρώτῳς ἡ ψυχὴ ἐν φαντασίᾳ γίνεται τοῦ κακοῦ, εἴτα ἐν ἐπιθυμίᾳ, ἔπειτα ἐν ἡδονῇ, ἡ λύπη, εἰθ' οὕτως ἐν αἰσθήσει, καὶ μετ' αὐτῆν, ἐν ἀφῆ τῇ φαινομένῃ καὶ ἀφανεί, ἐν πᾶσι συνεπομένων τῶν λογισμῶν, πλην τῆς προτέρας κινήσεως, ἧς μὴ παραδεχθείσης, πᾶν τὸ μετ' αὐτὴν κακὸν ἀνεέργητον εὐρεθῆσεται.

ρκδ'. Οἱ μὲν τῇ ἀπαθείᾳ ἐγγίζοντες, φαντασίαις μόναις σαλεύονται· ἐπιθυμίαις δὲ, οἱ μετριοπαθεῖς· ἐν αἰσθήσει δὲ γίνονται τοῦ κακοῦ, οἱ παραχρῶμενοι μὲν τὰ τῆς χρείας, λυπούμενοι δέ· ἐν δὲ ἀφῆ, οἱ ἀλύπως αὐτῇ συγγινόμενοι.

ρκε'. Ἡ ἡδονὴ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς τοῦ σώματος ἐγκαθίδρυται μέλεσιν, οὐ πᾶσι δὲ ὡσαύτως παρενοχλοῦσα φαίνεται, ἀλλὰ τοῖς μὲν μάλλον εἰ; τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος, τοῖς δὲ εἰς τὴν

μικρὸν, ἑτέροις δὲ, εἰς τὸ ταύτης λογιστικόν· διὰ γαστριμαργίας, ὀξυκολίας καὶ πονηρίας, τῆς πάντων αἰτίας τῶν ἀνοσιῶν παθῶν.

ρκς'. Ἀνάγκη μὲν τὰ αἰσθητήρια, ὡς πύλας ἀνοίγειν πόλεως· ἀνάγκη δὲ μὴ συγχωρεῖν ἐν τῇ ἀνοίξει τῶν ἀναγκαίων, συνεισερχεσθαι ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα, καὶ μάχης αἰτία καθιστάμενα.

ρκζ'. Ἡβονή μὲν, μήτηρ ἐπιθυμίας· θυμοῦ δὲ, ὀξυκολία, βασκανίας δὲ, πονηρία καθίσταται. Οὐκ εἰρηνεύει δὲ μετὰ τῶν ἐσχάτων ὁ μὴ κατὰ τῶν ἀρχοντων ἀγωνιζόμενος· οὐδὲ εἰς τὸν τῆς μετριοπαθείας δύναται λιμένα εἰσερχεσθαι, ὁ βία τὰς ἐντολάς μετερχόμενος.

ρκη'. Τὰς προσβολὰς οἱ ἀποκρουόμενοι, οὐ συγχωροῦσιν ἐνδοθεν τοῦ λογικοῦ ἀμπελώνος, ὡς θηρία τοὺς λογισμοὺς εἰσερχεσθαι, καὶ τῶν ἐκείνου ἐν λῦμῃ καθίστασθαι. Οἱ δὲ συνδιάζοντες μὲν, μὴ συνηδόμενοι δὲ, ἀπλῶς εἰσερχεσθαι αὐτοὺς συγχωροῦσι, μὴ ἀπτεσθαι δὲ μηδενὸς τῶν αὐτοῦ· οἱ δὲ ἡδέως μὲν συνομιλοῦντες τοῖς πάθεσι διὰ τῶν λογισμῶν, εἰς συγκατάθεσιν δὲ μὴ ἐρχόμενοι, ὡμοιώθησαν τοῖς ἑάσαι τὴν μονίην ἐνδοθεν τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῦ φραγμοῦ εἰσελθεῖν, ἐν κόρῳ δὲ αὐτῶν τῶν τοῦ ἀμπελώνος γενέσθαι βοτρυῶν μὴ συγχωρήσασιν· εἶτα εὖρον αὐτῶν τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως ἰσχυρότερον, ἐν συγκατάθεσι πολλάκις παθῶν εὐρισκόμενοι.

ρκθ'. Οὐπω ἔφθασεν εἰς ἀπλότητα, ὁ ἔτι δεδόμενος ἐπιμελείας φραγμοῦ τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν· ὁ τέλειος γάρ, φησί, οὐκ ἐγκρατεύεται, ἀλλ' ὁ ἔτι ἀγωνιζόμενος. Ἔοικε δὲ τῷ ἔχοντι ἀμπελον, ἢ ἀρουραν οὐ μέσον πολλῶν ἄλλων ἀμπελώνων ἢ χώρων, ἀλλ' ἐν γωνίᾳ που· καὶ διὰ τοῦτο δεδόμενον πολλῆς τῆς φυλακῆς, καὶ τῆς νήψεως. Τοῦ γάρ εἰς ἀπλότητα φθάσαντος, ἐκ παντὸς ἡ ἀμπελος ἀνέπαφος γίνεται· καθάπερ βασιλέως ἢ τινὸς ἄλλου παραδυναστεύοντος φοβερῶς, καὶ μόνης ἐξ ἀκοῆς, τοὺς τε κλέπτας καὶ παροδίας, φρίττειν ποιῶντος τὴν ἐπιχείρησιν.

ρλ'. Πολλοὶ μὲν εἰς τὸν τῆς κακοπαθείας σταυρὸν ἀνέρχονται, ὀλίγοι δὲ καὶ τοὺς ἡλούς αὐτοῦ καταδέχονται· τῶν μὲν γάρ κατὰ προαίρεσιν πόνων καὶ θλίψεων, ὑπήκοοι πολλοί· τῶν ἀπροαίρετως δὲ ἐρχομένων, μόνοι οἱ τῷ κόσμῳ τούτῳ τελείως ἀποθανόντες καὶ τῇ ἀναπαύσει αὐτοῦ.

ρλα'. Πάντας μὲν τοὺς δερματίνους χιτῶνας πολλοὶ ἐξεδύσαντο, τὸν ἐσχάτον δὲ τὸν τῆς κενοδοξίας, μόνοι οἱ τὴν αὐτῆς μητέρα τὴν αὐταρέσκειαν βδελυξάμενοι.

ρלב'. Ἐπαινοὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀνεσιν σώματος, ὁ ἀποδεχόμενος μὲν, μὴ καταδεχόμενος δὲ, οὗτος τοῦ ἐσχάτου τῆς κενοδοξίας χιτῶνος γυμνὸς γεγωνῶς, τοῦ ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς ἐπιζητούμενος οἰκητηρίου, τοῦ ἐξ οὐρανοῦ τὴν λαμπρότητα, ἀπ' ἐντεῦθεν ἡξιώθη ἐνδύσασθαι.

ρλγ'. Ἄλλο ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργημα· καὶ τὸ μὲν, ἀμαρτίας ἀπηρτισμένης ἐστὶ δεικτικόν· ἡ δὲ, ἡδουπαθείας μόνης τῆς ἐνδοθεν ἐνεργουμένης, ἀλλ' οὐκ ἐκτός· ὡς οἱ τῆς ἰδίας μὲν μὴ μετακινούμενοι γῆς, δασμοφοροῦντες δὲ ὅμως τοῖς καταδυναστεύουσι τὰ ἀπὸ τοῖς καταθύμια.

A aliis secundum ratiocinantem, per malitiam scilicet, quæ passio est omnium deterrima.

126. Necessè quidem est sensoria seu organa sensuum tanquam urbis alicujus portas aperire; necessè est autem, dum necessario aperiuntur, non ingredi causas, quibus bella et pugnae in anima excitantur.

127. Opus concupiscentiæ voluptas est, iracundiæ repentina et acris ira, perversitatis invidia. Nec vero est in pace cum infirmis, qui non cum summis decertat; nec in portum mediocritatis passionum invehi potest, qui vi et coactus Dei mandata servat.

128. Qui tentationes repellunt, non permittunt intro vineam spiritualem bestiarum instar cogitationes ingredi eamque vastare. Qui autem illis connivent, nec tamen eis delectantur, simpliciter ipsas intrare sinunt, ea lege ut nihil in illa tangant. Qui tandem amant cum cupiditatibus per cogitationes colloqui, licet usque ad consensum non deveniant, similes sunt illis qui patientes feram introire agrum vel sepem, eam satiari vineæ uvis non sinunt, sed postea eam inveniunt seipsis fortiolem, et se cupiditatibus sæpius consentientes deprehendunt.

129. Nondum ad simplicitatem pervenit, cui adhuc opus est ut sepe temperantiæ muniatur: nam se continere non est perfecti, sed ejus qui adhuc militat. Ille autem similis est homini habenti vineam vel agrum sitos, non inter multos alios campos et vineas, sed in angulo quodam, ideoque indigentes multa custodia et vigilantia. Qui enim ad simplicitatem pervenit, omnino tutam habet vineam, ut rex vel alius princeps formidabilis et sola voce fures et viatores ab invasione deterrens.

130. Multi in crucem afflictionis ascendunt, pauci ejusdem clavos admittunt. Voluntariis et animi judicio susceptis incommodis ac mortificationibus multi se subjiciunt, non voluntariis autem et ultro oblatis ii tantum qui honoris desiderium ex animo ejecerunt.

131. Omnes pelliceas tunicas multi exuerunt, sed vanæ gloriæ tanquam ultimam illi duntaxat qui sui complacentiam velut ejus matrem detestati sunt.

132. Qui laudem hominum et corporis quietem accipit, non vero acceptat, hic ultimo inanis gloriæ vestimento spoliatus, in nullisque gemitibus quærens habitationis quæ de cælo est splendorem, illam meruit superindui.

133. Aliud vis operans, aliud opus. Hoc peccati consummati est index, illa tantum cupiditatis intus agentis, non vero ad extra: quales illi qui a propria terra non pelluntur, sed principibus in tributum solvunt quæ his placent.

134. Gustu in voluptatibus dominante, impossibile est non comitari cæteros sensus; etsi frigidiorum quiescere videantur abdomina, verbi gratia, sennm, qui calorem præ macilentia non subeunt; at, eo quod non parit, non ideo pudica reputabitur sterilis meretrix, sed illum dicemus pudicum, qui animo non arurit, nec oculis seducitur.

135. Cibis, formis et sonis, sive amœnis, sive aliter sese habentibus, in gustu, visu et auditu pars animæ concupiscibilis ostenditur qualis sit, an videlicet illis utatur, an abutatur, an medium inter utramque teneat.

136. In quibus timor non præcedit, sicut oves non habentes pastorem inordinatæ reperientur cogitationes; si verò ille sequatur vel præcedat, in bono reperientur ordine et intra stabulum lætis pingue pabulis.

137. Fidei filius est timor; hic autem præceptorum pastor; qui vero hujus matrem non possidet, ovis pascuæ Domini non merebit haberi.

138. Alii solam habent virtutum inchoationem, alii earumdem medium, alii illarum perfectionem. Sine qua unusquisque invenietur sicut miles inermis vel princeps pane indigens, quorum proinde unus duntaxat propriam domum ab hostibus eam vastare tentantibus custodit, alter non convenienti colitur honore a nud eos quibuscum versatur.

139-140. Qui nos adhuc imperfectos invitant ut voluptatibus gũæ consentiamus, eos imitantur qui impellunt ad urenda cauterio vulnere jam sanata, vel ad lepras oblectamenti gratia radendas, vel ad comedendum ea quæ febrim excitant, vel ad sependum vineam suam, simulque permittendum ut eam ingrediatur; quasi fera sensus carnalis, et quasi uvæ devoret bonas cogitationes. Illios non oportet credere, nec importunis cedere hominum cupiditatumque adulationibus, sed potius munire sepem temperantia, donec desinant ferarum ritu carnales cupiditates ululare, et more volucrum vanæ cogitationes descendere ad devastandum vineæ instar animam bene directam contemplationibus quæ sunt in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

ρλδ'. Τῆς γεύσεως κρατούσης ἐν ἡδοναῖς, ἀδύνατον μὴ καὶ πάσας τὰς αἰσθήσεις συνέπεσθαι· κῖν τῶν ψυχροτέρων εἰρηνεύειν δοκῶσι τὰ ὑπογάστρια, ὡς τὰ τῶν γεγηρακότων, πύρωσιν μὴ ὑπομεινόντων ἐκ μαρασμοῦ· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴ μὴ γεννᾶν, σῶφρων ἢ στείρα μοιχομομένη κριθήσεται· σωφρονεῖν δὲ πάντα τὸν μὴ παθαινόμενον ἐνδοθεν εἰποιμεν ἄν, μῆδὲ ὁράσει κατακυλούμενον.

ρλε'. Ἐν τροφαῖς, καὶ μορφαῖς, καὶ φωναῖς, τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς ἐλέγχεται οἷόν ἐστι· ταῖς θελκτικαῖς τε καὶ ταῖς ἄλλως ἐχούσαις, ἐν γεύσει, καὶ ὄψει, καὶ ἀκοῇ, εἴτε ὡς χρώμενον αὐταῖς, εἴτε ὡς παρχρώμενον, εἴτε μέσως πρὸς τὰ ἀμφοτέρω εὐρισκόμενον.

ρλς'. Ἐν οἷς ὁ φόβος οὐ προηγείται, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, ἐν συγχύσει οἱ λογισμοὶ εὐρεθίζονται· ἐν εὐταξίᾳ δὲ, καὶ μάνδρας εἰσω τῆς κατὰ εὐνομίαν, ἐφεπομένου, ἢ προηγούμενου αὐτοῦ.

ρλζ'. Τῆς πίστεως, ὁ φόβος υἱός· τῶν ἐντολῶν δὲ οὗτος νομεύς· καὶ ὁ μὴ τὴν μητέρα τοῦτου κτησάμενος, πρόβατον ὀφθῆναι· τῆς κατὰ Κύριον νομῆς οὐκ ἀξιοθήσεται.

ρλη'. Οἱ μὲν τὰς ἀρχὰς μόνως ἔχουσι τῶν καλῶν, οἱ δὲ καὶ τὰς τούτων μεσότητα, οἱ δὲ καὶ τὰ τέλη αὐτῶν. Ὡν ἄνευ, ὡς στρατιώτης ψιλὸς ἕκαστος εὐρεθήσεται, ἢ ἀξιοματικὸς, τῶν σιτηρεσιῶν ἐκτός· καὶ διὰ τοῦτο, ὁ μὲν τὴν ἑαυτοῦ μόνον οἰκίαν ἀπὸ τῶν ἐπιχειρούντων αὐτὴν ἐπηρεάζειν συντηρῶν· ὁ δὲ, οὐκ ἐν τιμῇ τῇ προστηκούσῃ εὐρισκόμενος ἐν οἷς ἂν συνέρχηται.

ρμ'. Οἱ ταῖς ἡδοναῖς ἡμᾶς συνέρχεσθαι παρακαλοῦντες τοῦ φάρυγγος, ἀτελεῖς ὄντας, ὁμοίον τι ποιοῦσι τοῖς ἀναθερίζειν παρακλεινομένοις τὰς εἰς ὕψην πληγὰς ἤδη ἔλθουσας, ἢ τὰς ψώρας διὰ τὴν ἡδύτητα κνίθζειν, ἢ τὰ τὸν πυρετὸν ἐσθλεῖν ἀνάπτοντα, ἢ ἀποφράττειν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ συγχωρεῖν εἰσέρχεσθαι, ὡς μονιδὸν ἄγριον, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ τὰς ἐννοίας τὰς ἀγαθὰς ὡς στυφιλὰς διαδόσκεισθαι· οἷς οὐ πείθεσθαι χρὴ, οὐδὲ ταῖς ἀκαίροις κάμπεσθαι κολακαίαις, ἀνθρώπων τε καὶ παθῶν κατοχυροῦν δὲ μᾶλλον τὸν φραγμὸν δι' ἐγκρατείας ἕως παύσωνται οἱ τε θῆρες· τὰ σαρκικὰ πάθη ὠρύεσθαι, καὶ ὡς πετεινὰ, οἱ μάταιοι λογισμοὶ, μὴ καταβαίνειν λυμαίνεσθαι τὴν ἄμπελον εὐθουσομένην ψυχὴν θεωρίας ταῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ADDENDA

Supra col. 543 Lectorem ad Opera S. Gregorii Theologi remisimus, ubi Nicetæ Serronii expositionem in orationes duas S. Gregorii Græce et Latine, speciminis grâtia, edidimus. Postea, re maturius perpensa, et Nicetæ apud multos auctoritatis ratione habita, commentarium integrum edere statuimus. Lector ad columnas editionis nostræ (tom. XXXVI) revocatur.

NICETÆ SERRONII

HERACLEENSIS METROPOLITÆ

EXPOSITIO IN ORATIONES S. GREGORII NAZIANZENI *

Interprete Jacobo BHHo.

IN ORATIONEM XXXVIII.

ARGUMENTUM.

Hanc orationem in urbe Constantinopolitana Theologus edidit. Ob eamque causam factum est, ut quia cum hæreticis certamen haberet, Divinitatis doctrinam perquam accurate tractarit.

COMMENTARIUS.

Col. 311 A. *Christus gignitur*, etc. Christi nomen proprie utrumque simul significat, nempe Deum et hominem. Improperie autem aliquando pro sola Verbi divinitate accipitur, aliquando pro sola humanitate. Primæ significationis exemplum est, *Christus gignitur*. Deus enim simul et homo gignitur. Itemque illud, *Christus in terra*, et *Christus ex Virgine*. De sola autem divinitate illud dictum est, *Christus e cælis*. Deus enim solus sine humanitate de cælo descendit. Itemque illud, *Christus in carne*, hoc est, *Deus in carne*. At de sola humanitate illud apud Apostolum est positum : *Christus pro nobis mortuus est* ¹, id est, *Jesus*. Fit enim propter summam unionem, ut etiam cum separatim naturæ accipiuntur, Christi nomine, quod utriusque naturæ uniendæ vim habet, appellentur. Cæterum illud notandum, quod non dixit; *Christus genitus est*, sed *Gignitur*, hodierno die : quoniam qui festi diei laudes prosequitur, tanquam rerum non ita

A pridem gestarum laudem contexit, atque ea verbi presentis temporis vis est, ut rem velut ob oculos ponat, atque ita repræsentet, ac si nunc geratur. *Christus itaque, hoc est, Deus et homo gignitur*. Non dixit *Genitus est*, sed, *Gignitur* : eandem semper progressionem Filius ac Deus retinet, utpote Verbum, quod non humano more semel duntaxat ex Patre progreditur ac gignitur, sed sine egressione generatur. Vel, quia in nobis, qui per Spiritum renascimur, perpetuo gignitur; vel etiam, quia præsens tempus, quantum ad principium, præteriti, quantum ad finem futuri particeps est, ob idque pro utroque usurpatur. Idcirco non abs re præteriti temporis loco dixit : *Gignitur hodierno die*, qui diei illius, quo ipse natus est imaginem gerit, nimirum unoquoque anno conversione sua eundem diem revehente. Aptè autem dixit : *Glorificate*, quandoquidem in Christi nativitate angeli quoque glorificabant, dicentes : *Gloria in altissimis Deo* ². *Glorificate autem idem est quod Laudate*. Cum autem dixisset : *Christus gignitur*, hæc verba per ea, quæ sequuntur, explanat, per cælum et terram. Deus enim solus, inquit, e cælo descendens in terra cum assumpta humanitate nascitur. Quod etiam ait, *Obviam prodite*, recte cum his verbis,

¹ II Cor. v, 15. ² Luc. ii, 14.

* Alia identidem scholia, ex Græcis Nicetæ magnam partem sumpta, ut ait, excerpit Jacobus Billius ut Eliæ lacunas suppleret; cum autem de suo multa addiderit, jam, deficiente textu Græco, verba Nicetæ ab additiis secer- nere non possumus. Epir.

Christus e cœlis, cohæret. Porro ipsi e cœlis descendentem ita demum quis occurrere poterit, si supra res terrenas seipsum extulerit, atque actionis et contemplationis pennis evexerit, juxta id quod ab Apostolo dictum est : *Obviam procedemus venienti Domino in aerem* ⁶. Optime etiam quadrat illud Sabuchimini cum his verbis : Christus in terra. Ipso enim nostræ salutis causa dejecto ac terreno facto, nos propter ipsum eveci ac cœlestes facti sumus. Illud autem : *Cantate Domino, omnis terra*, Davidis est ⁷. Hoc porro loco per terram homines in terra habitantes intelliguntur. Quoniam autem eo tempore ob Christam natum angeli et pastores Deum laudabant ac voluptate afficiebantur, mihi quoque faciendum est, ut hæc duo in unum contraham, ac cœlestia simul et terrena colligam, et cum Davide dicam : *Lætentur cœli et exsultet terra*, ⁸ hoc est, et cœlestes angeli, et homines in terra degentes. Vel ipsa quoque inanimata elementa ob incredibilem voluptatis magnitudinem ad lætitiâ invitentur. Consimile quiddam Isaias dicit : *Lætentur cœli, et exsultet terra, prorumpant montes in lætitiâ : quoniam miseratus est Dominus plebem suam* ⁹. Adhæc Theologus illud : Christus in carne, ex prima ad Timotheum sumpsit, in qua Paulus ait : *Deus manifestatus est in carne* ¹⁰. Illa autem : Tremore et gaudio exsultate, a psalmo secundo Davidis sumpta sunt. In eo enim loquitur, *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* ¹¹. Sensus autem Theologi talis est : Quoniam, inquit, Deus in carne est, exsultate, non tamen pure et simpliciter ; verum sit exsultatio vestra tremore et gaudio temperata, illud ob peccatum, quod nos ipsius adventu præsentiaque indignos reddiderat, hoc propter spem salutis. *Venit enim, ut salvum faceret, quod perierat* ¹². Jam etiam quæ sequuntur, expendamus. Christus ex Virgine natus, virginitatem prætulit. Ac quæcunque virginitatis amore correptæ fuerint, quodammodo sanctam Deiparam imitantur. Virgines enim, inquit, post ipsam adducuntur, eam videlicet per imitationem conitantes. Ac proinde quantum ad virginitatis studium, matres Christi dici possint. Allegorico autem sensu omnis anima maris juxta ac feminæ, quæ ab omni sædo atque obsceno affectu virginis instar, puram se et incorruptam tuetur, virtute Verbum concipit, ipsumque progignit. Mox per interrogationem infert Gregorius. « Quis eum, qui a principio est, propter divinitatem non adoret? Quis item ultimum, propter humanitatem non laudet? Postremis siquidem diebus ad nos venit. » Illud autem a principio Theologus noster a Theologo Joanne accepit. Sic enim scribit : *Qui erat a principio* ¹³. Et in Evangelio : *In principio erat Verbum* ¹⁴.

Col. 313 A. *Rursus tenebræ solvuntur*, etc. Moses in principio Genesis tenebras illas primas cum cœlo et terra velut subsistentes lucis productione

⁶ I Thess. iv, 16. ⁷ Psal. xcvi, 1. ⁸ Ibid. 41. ⁹ Isa. xlix, 13. ¹⁰ I Tim. iii, 16. ¹¹ Psal. ii, 11, 12. ¹² Luc. xix, 10. ¹³ Joan. i, 1. ¹⁴ Joan. i, 1. ¹⁵ Exod. x, 13. ¹⁶ Isa. ix, 2.

A discussas ac depulsas fuisse scribit. At nunc Theologus tenebras errorem et peccatum vocat : lucem autem veram fidei doctrinam et virtutem. Ac solvuntur quidem tenebræ, ut accidens : creatur autem lux, ut substantia. Si quidem error ac peccatum præter naturam sunt, veritas contra et virtus secundum naturam. Earum etenim semina naturæ nostræ inspersa atque insita sunt. Deinde Ægyptus quidem palpabilium tenebrarum plaga prius vexata est, quemadmodum tradidit Moses ¹⁵ : at nunc ignorantia et peccatum tenebris cruciantur, hoc est, internecione delentur. Ad hæc Israel quidem columna ignis tunc illustratus est : at nunc Israel dici queat pius populus, qui Deum spiritualiter intuetur. Columna autem ignis veritas, aut Christus ipse, qui nos tegit et illustrat, atque ad cœlestem promissionis terram nobis viam commonstrat. Quod autem sequitur. *Populus qui sedebat*, etc., ab Isaia quidem acceptum est ¹⁶ ; cæterum Theologus exponens de quibus tenebris Propheta loquitur, adjecit, Ignorantiæ. Eodemque modo in luce fecit, subjungens, Cognitionis et scientiæ. Rursus illud, *Vetera transierunt*, etc., ex II Epist. Pauli ad Cor. v, sumpsit ; vetera quippe nova facta sunt. Nam pro agno Christum habemus, pro circumcissione baptismum, pro manna et aqua corpus et sanguinem Christi, pro terra cœlum, cæteraque eodem modo. Hunc porro Apostoli locum explicans, subdit, Littera loco cedit, spiritus superat. Per litteram legem scriptam ipsiusque cæremonias intelligit, per spiritum autem, Evangelium, utpote quod spiritale sacrificium vitamque spiritalem aperte præscribat. Nam lex vetus juxta litteræ sensum omnia præcipiebat. Lex autem vetus scripta nominatur, quia prius scripta est, quam apud populum recitata sit : at Evangelium Christus ore docuit, tametsi postea quoque litterarum monumentis consignatum sit. Ac vide quam accurate et exacte loquatur Gregorius : Superat Evangelium, hoc est, superiora omnia habet, atque auctoritate et potentia viucit. Lex autem loco cedit, ut nequaquam prorsus soluta et extincta. Iis enim obliteratis atque abrogatis quæ juxta externum sensum peragebantur, spiritualia vim suam retinuerunt. Atque umbræ, hoc est, scriptæ legis præcepta, utpote significativa, et per ea quæ in sensum cadebant, res spirituales adumbrantia præterierunt, hoc est, finem acceperunt. Umbris autem sese subducentibus veritas per eas adumbrata in medium prodit. At vero Moses cum de rebus Melchisedech in Genesi ageret, nec de ipsius patre, nec de matre, nec de vitæ principio, nec de fine ullum verbum fecit. Quem Paulus in Epist. ad Hebræos figuram Christi gerere inquit his verbis, *Sine patre, sine matre, sine genere, neque principium dierum, neque*

finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei ¹⁴. A hoc loco sententiam mutuatus Theologus, Melchisedech, inquit, colligitur, hoc est, syllogistice conficitur, concluditur, atque demonstratur. Nam cum Christus, quantum ad supernam et primam generationem, matris expers esset, sine patre quoque factus est, juxta inferiorem ac secundam nativitatem. Vel colligitur, hoc est, unitur atque perficitur. Primum enim Filius Dei dimidia tantum ex parte Melchisedech erat, quatenus videlicet matre carebat. At postea patris quoque expers factus, perfectus jam est Melchisedech. Caterum hoc inter utrumque interest, quod Melchisedech patris ac matris, principii item et finis expers est natura, sed ignoracione ac silentio ejus, qui res ipsius conscripsit, Deo nimirum ita constituente : Christus autem natura. Ilcirco enim imago et figura ille erat, hic autem veritas. Neque enim idem est imago, quod veritas. Illud autem scire convenit imaginem aliquando ea re, cujus imago est, priorem esse, aliquando posteriorem. Prior enim est in signis et figuris, ut in legalibus sacrificiis cæterisque Veteris Testamenti cæremoniis, atque etiam in hoc Melchisedech : posterior autem in his rebus, quæ ab exemplari sumuntur, ut pictus Paulus vivi Pauli imago est.

Col. 313 BB. *Naturæ leges evertuntur, etc.* Naturæ leges nimirum quod mulier sine viri congressu non concipiat, nec sine doloribus pariat, nec post partum virginitalis decus retineat, quæ quidem in Dei Matre per contraria subversa sunt, ut quæ et sine viro conceperit, et sine doloribus pepererit, et post partum virgo manserit. Quod autem supernum mundum implendum esse ait, vario modo intelligi potest. Vel enim, quia Lucifer cum subditis sibi defectricibus copiis prolapsus locum vacuum reliquit, eum a nobis in ipsius gradum atque ordinem per virtutem evectis impleri necesse est. Vel quia quemadmodum Adam præscriptas sibi a Deo leges transgressus, inferiorem hunc mundum hominibus per carnem ad interitum et corruptionem, juxta ipsum progenitis implevit, per similitudinem videlicet prævaricationis ipsis dux et auctor factus : eodem modo Christus Adami leges reipsa delens atque abrogans, superiorem mundum impleri ostendit, his ¹⁵ qui secundum ipsum ad incorruptionem gignuntur, per similitudinem obedientiæ suæ dux factus. Supernum autem hunc mundum vocat, qui præcessit peccatum, quod quidem ignorantia leges invexit : quibus rursus a Christo extinctis incorruptione mundus impletus est. Vel etiam quia ut matrimonium inferiorem, ita virginitas superiorem mundum implet : quippe quæ sui studiosos cum virginibus angelis consociat. Quin

oportet, nimirum ut ovis illa, quæ a centenario grege aberraverat, reducatur : atque amissa drachma rursus decadis numerum expleat ac filius ille decoctor binarium perficiat. Verum ubinam Deus supernum mundum impleri jubet? Fortasse cum ait : *In domo Patris mei multæ sunt mansiones* ¹⁶. Impleri enim a nobis has mansiones vult. Vel etiam fortasse cum de illis, qui ad cœnam vocantur, inquit : *Compelle illos intrare, ut impleatur domus mea* ¹⁷. Vel cum ait : *Qui potest capere, capiat* ¹⁸. Adam enim solutis ac violatis legibus sibi impositis per similitudinem transgressionis suæ dux hominibus factus est. Christus autem hujusmodi legibus, quas acceptas Adam perfrugerat, re pro nihilo duxerat, confirmatis et constabilis superiorem mundum impleri ostendit. Atque hæc quidem ad hunc modum exposita sint. Illud autem : *Omnes gentes, plaudite manibus, Davidis est* ¹⁹ ; signum porro gaudii manuum plausus. Verum quam ob causam manibus plaudendum est? quoniam, ut inquit Isaias : *Parvulus Dei Filius nobis natus est* ²⁰, hoc est, nostra causa. Nam nos propter nosmetipsos nascimur, ut luce ac vita perfruamur : at Christus nostra causa natus est, ut nos beneficiis afficiat, ac nobis datus est, cujus principatus, secundum eundem Isaiam ²¹, super humerum ejus. Egressus est enim humeris gestans crucem suam; quæ quidem ipsius est principatus, utpote imperii ac potestatis, quæ omnibus dominatur, signum ac veluti sceptrum. Etenim Christus post mortem, quam in cruce subiit, resurgens dixit : *Data mihi est omnis potestas in cælo et in terra* ²², ut homini scilicet, quam ut Deus habebat. Cum cruce enim, inquit, simul extollitur, hoc est, cruce in altum sublata ipse quoque cum infingeretur, simul evectus perfectam victoriam adeptus est, ac per crucem glorificatus est. Duo enim significat evectio, et simplicem a terra sublationem, et gloriam. Quorum alterum de cruce usurpatur, alterum de Christi humanitate. Insuper afflictionem et mortificationem crux designat. Ergo Christus extollitur, atque in nobis glorificatur, cum supra terrena evehimur, et afflictionibus premimur, vitiosisque animi motibus emorimur. Nec vero me fugit ponnullos ita hunc locum explicuisse : *Cujus principatus super humerum ejus*, quoniam omnes alii reges non in propriis viribus imperium suum ac regnum habent constitutum, sed in alienis, puta in militibus et satellitibus ac propugnatoribus; Christus autem solus principatum suum super humerum habet, id est, in sua ipsius potentia. Per humerum enim vires significantur. Jam illud quoque ab Isaiâ sumptum est, *Vocabitur nomen ejus magni consilii angelus* ²³, cujus

¹⁴ Hebr. vii, 3. ¹⁵ Rom. v, 14, 15. ¹⁶ Joan. xiv, 2. ¹⁷ Luc. xiv, 23. ¹⁸ Matth. xix, 12.

¹⁹ Psal. xlvii, 2. ²⁰ Isa. ix, 6. ²¹ Ibid. ²² Matth. xxviii, 18. ²³ Isa. ix, 6 sec. lxx.

autem consilii Theologus adjungit, nempe **Patris**. **A** Consilium autem hoc, hominum instauratio erat. *Quæ enim*, inquit, *audiri a Patre, hæc annuntiari vobis* ²². Ubinam autem vocatum est nomen ejus magni consilii angelus? nusquam. Talis tamen erat, licet nusquam ita vocatus sit. Familiare autem est Scripturæ sacræ pro nominibus pierumque actiones ipsas accipere, quemadmodum hoc loco. Item cum ad Prophetam dicitur: *Voca puerulum, Confestim spolia, celeriter pasce, et Emmanuel* ²³.

Col. 34 B. *Clamet Joannes, Parate viam Domini* ²⁴, etc. Joannes, inquit, nato Christo viam præmuniit, et clamet, quemadmodum de eo Isaias dicit, *Parate viam Domini* ²⁵. Quo loco per viam, piorum corda intelligit, per quæ prædicationis Evangelicæ verbum incedit; ego autem præsentis festi naturam proclamabo. Quod carnis expertus incarnatur non secundum mutationem, sed juxta humanitatis assumptionem. Eam enim carnis vacuitatem, quam habebat servans, carnem, quam non habebat, assumpsit. Illud autem, Verbum crassescit, Idem est quod, *Verbum caro factum est*. Caro enim crassities est. Ac vide, quomodo ad admirabiliora sensim progrediatur. Crassities enim materiam magis redolet quam incarnatio: rursus sensibilis est oculis cerni, quam incarnari: ac denique crassius est contractari, quam aspectu sentiri. Alio etiam modo, posteaquam dixit Christum incarnari, carnis, quoque proprietates adjicit, nempe crassitiem, et quod in aspectum et tactum cadat. Nam cum ne a cœlestibus quidem angelis prius cerneretur, nunc propter ipsius cum visibili homine unionem cernitur. Cernitur autem non quantum ad invisibilem divinitatem, sed quantum ad divinitatis actum et efficaciam, id est, non quatenus invisibilis Deus est, cernitur, sed per ea quæ ut Deus efficit, videmus Deum esse, quippe qui intermedio corpore humano, res Deo dignas peragat. Hæc autem verba, Cernitur et contractatur, ex Joannis Epistola sumpsit Gregorius. Scribit enim ille, *Quod erat ab initio, quod vidimus, et manus nostræ contractaverunt* ²⁶. Æternus et temporis nescius principium capit. Nam si caro factus est, **D** carnisque proprietates habuit, ortus quoque principium cum accepisse necesse est. Quod autem sermonis caput est, Dei Filius hominis Filius efficitur, non naturæ lege atque ordine. Virginem enim sine viri concubitu parentem nescit natura. Verum cum verus Deus esset, corporeus homo factus est. Hæc autem omnia non secundum mutationem, sed secundum assumptionem contigerunt. Hæc enim una est in omnibus hujusmodi propositionibus solutio. Illud autem, *Jesus Christus heri et hodie, idem et in sæcula*,

A Pauli est in Epistola ad Hebræos ²⁷. Quo loco corporaliter tibi intelligendum est *heri et hodie*. Quod autem sequitur, *Idem et in sæcula spiritaliter*. | Et quidem per *heri* præteritum tempus significatur; per *hodie* præsens; per *sæcula* autem æternitas et immortalitas. Quoniam autem nonnulli velut Judæi non Christum, qui salutis nostræ causa in crucem sublatus est, sed alium quemdam venturum rursus expectant, idcirco divinus Apostolus ad fidei rectæque doctrinæ confirmationem fore ait, ut idem hic Christus ad justam sententiam de orbe ferendam rursus veniat. His porro verbis ostenditur, Christum secundum divinitatem tripartitum tempus habere, nec alium, ut quidam opinantur, venturum, sed eum qui venit, hunc ipsum esse, qui heri, id est, præterito tempore erat, et hodie secundum præsens tempus est, et juxta futurum tempus erit in sæcula. Jam vero quod ait: Judæi offendantur, etc., alludit ad Paulum ita in priore ad Corinthios Epistola loquentem: *Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam* ²⁸. Judæi etenim acceptis miraculis offendebantur, ad carnem impingentes: gentiles autem prædicationis excellentiam natura superiorem irridebant, nempe quod Deus homo factus esset, quod immortalis mortem subiisset, cæteraque ejusdem generis; linguæ autem pruriginem, prolixas impiorum dogmatum nugas et deliramenta vocat. Tunc autem credent hæretici, cum certissimis argumentis fides ipsis adstricta fuerit, Christum cum carne in cœlum ascendisse. Sic enim ipse pollicitus est, dicens: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum* ²⁹. Quod si ne tum quidem, at certe cum judex e cœlo descenderit. Nam cum hæc duo cum adversariis certent, vis nimirum ac persuasio, si quidem in hac vita rationibus atque argumentis ad credendum hæretici non adducantur, in extremo die rebus ipsis cogentur: cum ipsi omne genus velit nolit, flectetur ³⁰.

Ibid. C. *Verum hæc posterius. Nunc autem Theophania*, etc. Verum hæc, inquit, posterius futura sunt, nimirum ut alii ad Christi ascensum, alii ad descensum credant. Præsens autem festum, atque una eademque res, nempe Christi Nativitas, duplici nomine appellatur. Nam quia is qui natus est, duplici natura constat, duplex quoque festi hujus nomen est, Theophania nimirum divinitatis, Nativitas humanitatis. Quatenus enim Deus apparuit, Theophania huic rei nomen inditum est; quatenus autem natus est, Nativitas. Atque ut Deus quidem semper erat ex sempiterno Patre, ac supra causam et rationem erat (neque enim ulla causa præcessit, ob quam Filius a Patre generatus fuerit; neque enim eo quidquam est antiquius)

²² Joan. xv, 15. ²³ Isa. viii, 5. ²⁴ Matth. iii, 3. ²⁵ Isa. xl, 5. ²⁶ Joan. i, 1. ²⁷ Hebr. xii, 8.
²⁸ I Cor. i, 23. ²⁹ Joan. xii, 32. ³⁰ Philipp. ii.

homo vero in sæculorum fine factus est. Causa porro inferioris ipsius nativitat, instauratio nostra fuit : ut qui vitam dederat (omnia enim per ipsum facta sunt) beatam quoque vitam nobis afferret. Cæterum ne quis suspicari posset, homini a principio cum vita beatam quoque vitam minime datam fuisse, huic suspicioni Theologus ita medetur, ut dicat, nos quidem prius quoque beatam vitam habuisse, verum ea propter peccatum lapsos fuisse. Ob hanc causam Creator creaturam induit, ut eam renovet, atque instaret, nosque incarnationis suæ opera in pristinum statum afferat, hoc est, ad beatam vitam quam ab eo acceptam amiseramus. Nam cum Dei notiua privati, atque ad ea quæ non sunt, aversi essemus (sola enim bona, utpote a Deo, qui vere est, profecta, substantiæ rationem habent : mala vero substantia omni carent) beata quoque vita spoliati sumus, hoc est, dissoluti ac dilapsi in morte et corruptione mansimus.

Col. 315. A. *Hoc festum est, hoc hodierno die celebramus, etc.* Professus se dici hujus vim declaraturum, nunc præstat, quod promisit, dicens : Celebramus Dei ad nos accessum. Accessit autem, ut nos ad eum peregre proficiscamur, vel, ut magis proprie dicam, revertamur. Peregrinari enim quis dicitur, cum ad eum locum, ad quem nunquam antea profectus fuerat, se confert : reverti autem, cum locum eum repetit, ad quem aliquando perrexerat. Quoniam igitur anima nobis a Deo inspirata est, eique aliquando propinqui eramus, non quidem loco sed voluntate, animique instituto, verum propter peccatum ab eo excidimus, aptissimo vocabulo nostra cum Deo conjunctio et conciliatio reditus appellatur : ut, quemadmodum ait Paulus²², peccatum vetus non secus ac yestem quandam coriosam ac vetustate erosam abjicientes novum hominem induamus, hoc est, virtutem, aut etiam ipsum Christum, et sicut, juxta eundem Apostolum²³, in Adamo mortui sumus, mortali scilicet facta ipsius natura, talique ad posteros transfusa, sic in Christo quoque vivamus, per eam rursus ad immortalitatem revocati, cum Christi una nascentes per baptismum regenerationis, una cruci affixi per laboriosam vitæ degendæ rationem, una sepulti per affectuum extinctionem. Quemadmodum autem literalis sensu crucifixio et sepultura iater se differunt, sic etiam spirituali et allegorico. Crucifixio enim afflictionem et patientiam animique in gravibus acerbisque rebus perferendis fortitudinem designat, non tamen ejusmodi animi constitutionem, qua dolorum ex virtutum cultu atque operatione nascentium sensus omnino ereptus sit. Sepultura autem perfectæ et omnimodæ affectuum mortificationis signum est. Hanc resurrectio sequitur, id est, absoluta contemplatio ac deificatio. Præclara enim et laudabilis conversio nobis sentienda est, ut quemadmodum

A ex deliciis illis, quibus in paradiso affuebamus, factum est, ut illinc exturbaremur, ac mors ex vita profuit, ita ex his rursus lætiora oriantur. Quippe pro amisso paradiso cœlum recepimus, atque ab angelica vitæ ratione prolapsi ad filiorum adoptionem vocati sumus, ac pro vita, quam perdidderamus, cœleste regnum hæreditate accepimus. Nam, ut ait Apostolus, *Ubi abundavit delictum, in homine scilicet, superabundavit et gratia*²⁴ et beneficium. Et si unus ex quinque sensibus, nimirum gustus, damnationis causam nobis attulit, quanto magis nos unus Christus justificavit, acerbissimos in tota sua sacrosancta carne dolores nostra causa perpersus? Quæ sententia ab Apostolo accepta est dicente : *Igitur quemadmodum per unius delictum in homines ad condemnationem, sic etiam per unius justitiam in omnes homines ad justificationem vitæ*²⁵.

Ibid. *Quocirca non ut in publicis festis fieri solet, sed divine, etc.* Quocirca, inquit, festum celebremus, non ut mos est in publicis festis et celebritatibus per luxum et lasciviam atque hujusmodi oblectationem, sed spiritualiter atque ut Deo gratum est, non mundi ritu, id est, voluptuarie, et ut mundi princeps cepit, sed supra mundi ritum, id est, angelicæ, non res nostras, id est, quæ ad cultum et observantiam nostri, sed quæ ad cultum Christi spectent, qui cognatus quidem noster est quantum ad humanitatem, Dominus autem quantum ad divinitatem, non quæ infirmitatis sunt, sed quæ curationis. Congruere enim diei mysterio debet festi celebratio. Ac si quidem ob infirmitates, in quas incidimus, diem festum ageremus, petulanter et lascive festum celebrandum esset. Infirmitatis enim est comessatio atque intemperantia. Quoniam autem contraria causa impellimur, atque ideo diem festum agimus, quia medicina nobis allata est, ad hujus festi celebrationem adhibenda est temperantia : medicinæ siquidem est temperantia, utpote quæ animæ curationem velut scopum sibi proponat. Non ea quæ creationis, sed quæ recreationis atque instaurationis. Nam incorporea procreatione corporea utique est, tam ipsa procreatio, quam solemnis lætitia propter eam instituta : at cum recreatio et instauratio nostra spiritualis ac divina sit, spiritualiter quoque ac divine festum agendum est. Porro creationem hoc loco non primam illam intelligit, qua Christus accepto e terra pulvere manibus propriis hominem a principio fluxit, sed mutuam illam successionem, quæ per generationem fit, qua nos mortales naturaliter in materno ventre fingimur. Id autem hac demum ratione consequemur, si juxta Theologi cohortationem spiritualiter festum celebremus. Nec arborum ramis, ut facere quidam in festis solent, ædium vestibula cingamus, nec quod turpioris molitiei est, choreas extra ecclesiam conficiamus,

²² Coloss. iii, 9. ²³ I Cor. xv, 22. ²⁴ Rom. v, 20. ²⁵ ibid. 18.

nec, quod magis populare est, vicos urbium exornemus, diversas eximiæ supellectilis species ad eorum, qui ad festum confluunt, oblectationem appendentes, nec, quod fœdus est, absurdis præstigiatorum gesticulationibus aut corporum aspectibus voluptatis aculeum emittentibus oculos pascamus. Epulum enim ac voluptas oculorum est ea curiose intueri, quæ minime convenit. Orsus autem Theologus sensus nostros componere, omnes enumerat, ac primo quidem visum, qui sensuum omnium princeps est: post auditum, jubens ut caveamus, ne per aures obscenæ cantiones in animos influant. Nam ex hujusmodi musicæ genere abjectissimi ac sordidissimi effectus nasci solent. Quidam etiam ad tibiam furiose saltant ac perbacchantur, hoc est, lymphatorum hominum ac dæmonum intemperitiis agitatorum speciem præbent. Jam vero olfactum emollit atque effeminat deliciosorum unguentorum odor: et alioqui unguentis perfundi muliebris est lasciviæ. Lenocinamur autem gustu, cum ciborum voluptatibus ipsum addicimus. Tactus denique gratia et oblectatio est fœde atque obscene corpora tangere. Quidnam autem dixerit quispiam ad homines a conquiendis tactus gustusque voluptatibus dehortandos, nisi quod eos, qui in illis persequendis studiose occupantur, pecudum vitam imitari cogunt, quas in ventrem et venerem pronas natura finxit? Atque, ut rem paucis verbis complectar, sensus, nisi probe regantur, ad vitium faciles sunt viæ peccatique januæ. Per eos etenim ad vitia nobis aditus patet, ac per eos in animum influit atque intrat peccatum. Ne tenera veste permolliamur, quæ quidem circumfluit, ac lubrica se in totum corpus fundit: Idque duplicem ob causam, tum propter superfluitatem ac lævitatem, tum quia in summam corporis longitudinem, latitudinemque protenditur. Tenera autem est propter mollitiem et lævitatem, atque etiam propter nitorem: in qua etiam illud vel maximum vitium inest, quod ut quæque summis sumptibus summaque elegantia confecta est, ita propter parcimoniam maxime inutilis jacet, nec ullum sui usum præbet. Pulcherrimas enim quasque vestes arca inclusas atque abditas inutiles habemus. Ne colorum arti-

⁴⁶ Rom. XIII, 15.

Aspectat, ac libidini indulget, vitioque obrutus ad flagitiosos congressus ac turpes voluptates fertur et inflammatur. Comessatio enim et ebrietas veluti mali magistri doctrinam malam in animum immittunt, concubitum nempe ac libidinem. Vel potius, quoniam docere proprie anima præditis convenit, aptius fuerit ebrietatem semen dicere, libidinem autem segetem ac messem.

Ibid. C. *Nec toros altos figamus, ventri delicias sternentes*, etc. Usitatum erat in festis publicisque conviviiis super mensas lances ponere, in quibus carnes acervatim in altum congeriebantur: eaque res *στοιβάξ* vocabatur, ac quamdam tentorii formam gerebat. Vel *σχηνοποιούντες*, id est, ex tempore apparantes ventri ea, quæ ad delicias pertinerent. Vel, quasi in tabernaculo quodam et loco peranæno ventri delicias afferentes: vel, per delicias ventrem foventes. Tabernaculi enim et tentorii proprium est fovere. Porro *ἀνθοςμύταξ* vinum est pulchro colore ac suavi odore præditum, vel quod suavissimi floris odorem refert. Lenocinia, Græce *μαργαρεταξ*, id est, superfluos, curiosos, ac multiplices apparatus. Pretiosum autem stercus per contemptum delicias vocat: pretiosum quidem, quia principio cum summa aviditate expetuntur: stercus autem, quia concocti cibi in stercus excernantur. *Ἄρματα* denique immoderatio dicitur, quod usus necessitate minime temperetur. Enimvero cum deliciis indulgere per se grave atque indignum sit, tum multo indignius est, cum alii interim fame opprimuntur. Quinetiam ipse Plato quodam loco ait, *Nugæ sunt, quidquid est superfluum tam in rebus, quam in verbis.*

Ibid. D. *Verum hæc gentilibus, ac gentilitiis pompis festisque relinquantur: qui etiam iis*, etc. *Verum hæc*, nimirum deliciis et ventris voluptatibus festis diebus indulgere, ad gentiles rejiciamus, qui cum deos habeant sacrificiorum fumo gaudentes, nihil alienum faciunt, cum ventrem farciendo gratum ipsis cultum exhibere se arbitrantur. Fictores, ut quidem sibi videntur, deorum, revera autem dæmonum. Ipsi enim per fabulosos sermones eos creaverunt, atque, ut dæmonibus deorum nomen tribueretur, auctores exstiterunt. Et sacerdotes atque antistites, utpote qui hujusmodi mysteriorum apud multitudinem magistri facti sint: et cultores, Græce *μύσταξ*, ut at ipsis dæmonibus initiati, atque errore inbuti. At nos, qui Verbum, id est, Dei Filium colimus et adoramus, in verbis deliciemur, si modo quidquam deliciis tribuendum est, hoc est, in sermone de Deo et sanctis gravibusque narrationibus, quarum in numero hujus quoque festi oratio reponenda est. Etenim sermonum delicia aptæ et congruentes futuræ sunt, tum nobis, qui loquendi facultate præditi sumus, tum ipsi etiam Verbo et Deo, qui nos ad festum suum convocavit atque congregavit. An vultis, ut quoniam ego con-

vivatoris partes oboeo, spiritualem verborum mensam copiose vobis magnificeque instruam : ut intelligatis, quo modo vos, Constantinopolitanos cives atque indigenas, et urbanos, et deliciarum studiosos, divitiisque conspicuos, ego alere queam, qui ex alia regione huc ad vos peregre accessi, qui ruris tranquillitatem prius amplectebam, qui deliciis nequaquam indulgeo, sed in paupertate vitam ago, ac domo careo? Illud porro sciendum est, quod ἀγροχοῦς is est, qui ruri atque in agris commoratur : ἀγροῖχοῦς autem rudis ineptus ac stolidus.

Col. 518 A. *Hinc autem exordiar, ac vos quaeso,* etc. Ego quidem, inquit, a divinitatis doctrina initium dicendi faciam. Vos autem, quicumque, res divinas pro deliciis habetis, quandoquidem divina est hæc oratio, nec fas est impuros id, quod purum est, attingere, pura mente et aure eam excipite : ut cibo non pereunte, sed permanente satiati atque expleti discedatis. Porro nec prolixa oratio nostra futura est, ne longitudine tædium pariet : nec manca et imperfecta, ne defectu suo molestiam afferat : verum suam virtutem habitura est, ut scilicet compendiosa simul et absoluta sit. Illud autem sciendum divinitatis doctrinam hoc loco propositam, in secunda quoque oratione de festo Paschæ iisdem omnino verbis expressam haberi : ac merito quidem. Etenim in eo laborare, ut quæ semel rectissime dicta sunt, nova orationis formam enunties, præposteræ cujusdam ostentationis est. Antiquior est autem hæc de Nativitate oratio ea, quam de festo Paschæ conscripsit. Hæc enim apud Constantinopolim edita est : illa autem postquam se archiepiscopali throno, ut ferunt, abdicasset.

Ibid. D. *Deus, et erat semper, et est, et erit,* etc. Platonis in *Timæo* hæc verba sunt. Erat, et Erit, temporis sunt species : quas etiam sempiternæ essentia non recte tribuimus. Huic enim Est solum vere convenit. Ab eo igitur ista mutuatus Theologus ait : Erat et Erit hujus nostri temporis fluxæque et caducæ naturæ segmenta sunt. Nam cum res humanæ in motu et fluxu sint, ejusmodi etiam earum tempus esse liquet. Hujus pars alia præterit : alia futura est. Nam præsens ipsius nullo modo apprehendi potest. Antequam enim cognitione perceptum sit, avolat atque dilabatur. Nunc enim est. Illud porro momentaneum ac divisionis expertum. Rerum divinarum alia est ratio, quæ cum omni motu careant, profecto secundum quoque ipsarum firmum et constans uniusque modi esse necesse est ; αὐτὸν enim ἀπὸ τοῦ αἰετῆ, id est, ab eo quod semper sit, nominis etymologiam sumit : quemadmodum χρόνος id est tempus, ἀπὸ τοῦ ῥέειν, id est, ab eo quod fluat. Quocirca rebus iis, quæ in tempore sunt ac principium habuerunt, Erat et Erit conveniunt. Verbi causa, Pater meus heri erat, hodie ego, et cras meus filius. At Deus semper est, et, ut cum divinitoquo Dionysio dicam, universam

A essentiam in seipso complectitur. Ego enim, inquit Scriptura, *Sum primus et ego postea, et ante me non est alius Deus, nec post me futurus est*²⁷. Totam enim essentiam illius nec principium habens, nec finem habitura, quasi vastum quoddam pelagus essentia est, immensum quidem et infinitum, ut principio ac fine carens : interminatum autem, ut nec loco, nec definitione ipsius naturam declarante, circumscriptum. Deus enim omnem cogitationem excedit, temporis quidem, utpote infinitus : naturæ autem, utpote nullis terminis inclusus. At vero mens haud immerito, ut Dei imago, pertenuem quamdam et perobscuram contemplationem accipit. Adumbratur autem mente Deus, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum sunt, id est, non ex propria natura et essentia (nec enim ipsa ullo modo comprehendi atque intelligentia percipi potest :) verum ex effectis, hoc est, creaturis, atque ex gubernatione rerum et providentia. Nam per Dei actiones atque opera subiecti et in sublime rapti, ac per creaturas Creatorem animo concipientes, ad bonitatis ipsius et sapientia cognitionem pervenimus (hoc enim de Deo cognosci potest, quod Deus omnibus mortalibus patefecit) atque aliam speciem et imaginationem ex alia re ad unum veritatis simulacrum ac similitudinem colligimus. Quandoquidem spiritualis lucis ac divini splendoris præsentia, ut magnus in divinis rebus Dionysius loquitur, eorum, qui hujusmodi gloria et contemplatione digni habiti sunt, mentem a multis variisque sententiis atque imaginationibus ad id quod vere est, hoc est, ad Deum convertit, ac multiplicia visa, vel, ut aptiori vocabulo utar, imaginationes, ad unam veram et puram atque uniusmodi cognitionem colligit. Quinetiam hoc exile veritatis simulacrum, non modo cum intellectum fuerit, teneri non potest, sed ne plene quidem atque perfecte intelligi : ut enim cognosci incipit, statim se proripit, non sæcus ac fulgetrum, quod priusquam plene conspectum fuerit, avolat, atque oculos fugit. Quam autem ob causam ita Deus intelligitur, ut tamen plene percipi ac comprehendi nequeat? Meo quidem iudicio, ut per id quod aliquatenus cernitur, atque obscure cognoscitur, nos ad se trahat : per id autem quod aliquatenus cerni, nec tamen perfecte comprehendi possit, nos ad sui admirationem trahat, atque admirationem sui excitans (ex eo scilicet, quod intellectus nostri captum fugiat) ardentius ametur et desideretur, desiderata desiderantes purget, ac deiformes efficiat : cumque eo perventum fuerit jam familiariter colloquatur Deus verus et naturalis cum iis, qui secundum gratiam dii appellantur, nobis, prout quisque purgatus fuerit, divinos cognitionis suæ fulgores inserens, tantumque innotescens atque imaginandum se præbens, quantum ipse quoque eos qui propter animi puritatem innotescunt, cognoscit.

²⁷ Isa. XLIV, 6.

Adjunxit autem, Fortasse, ad mitigandum id quod A
 dixerat, Deum a nobis pro purgationis ratione com-
 prehendi. Neque enim quisquam ita Deum cognoscere potest, ut ab ipso cognitus est. Hoc autem ab Apostolo mutuatus est, de futuræ vitæ statu In hæc verba ad Corinthios scribente : *Nunc cognosco ex parte, tunc autem agnoscam sicut et agnitus sum*²⁰. Quod quidem sic exposuit Chrysostomus : Quemadmodum Christus hic ad me accurrit, meque necessitudine sibi adjunxit, eodem modo ipse quoque tunc ad eum accurrat. Illud autem, *Sicut agnitus sum*, idem est ac si diceret, Sicut Ipsi necessitudine junctus sum. Nam secundum illius necessitudinis rationem, qua in hac vita cum eo conjuncti fuimus, tunc eum cognoscemus, alii plenius, alii exilius. Quemadmodum enim si rex quispiam infantem in bivio provolutum nactus, eum sustulerit atque adoptaverit, omnique gloriâ atque honore cumulaverit, tum quidem, ut in ea ætate, quantum beneficium acceperit, nescit, ac proinde nec tanti beneficii auctorem, sicut verisimile est, amore complectitur; at posteaquam ad virilem ætatem pervenerit, atque intellexerit e quo statu atque fortuna ad tantam dignitatem subvectus fuerit, tum vero eum, a quo tanto honore affectus fuit, suspicit atque amore prosequitur : consimili modo nos quoque, qui in hac vita, quantum ad cognitionem et scientiam, infantes sumus, postquam in futuro sæculo perfectionem consecuti fuerimus, tum demum cognoscemus, quo modo agniti, hoc est, quo modo dilecti fuerimus.

Col. 319 A. *Immensus igitur et infinitus est Deus*, etc. Divinitas, quantum ad naturam incomprehensibilis est : ægre autem comprehensibilis, quantum ad ea quæ circa ipsam sunt, hoc est, consilia et gubernationem atque opera : comprehensibilis autem quantum ad immensitatem et infinitatem : quantumvis Eunomius existimet Deum, quia simplex sit, nequaquam ægre comprehendi animique contemplatione percipi posse, sed vel prorsus incomprehensibilem esse, vel prorsus comprehensibilem, utpote partibus carentem, omnique ex parte sui similem. In compositis enim solis, inquit, id locum habet, ut res aliqua partim intelligatur, partim incognita maneat. Hujus autem Eunomiani deliramenti hæc est solutio. Simplicitas in Deo naturæ rationem non habet, ut ex ea quisquam colligat, eum, quia simplex sit, vel prorsus, vel nullo modo comprehendi posse. Verum aliud est divina natura, simplicitas autem circa naturam consideratur. Quocirca quærendum prius est, quid sit Deus quantum ad naturam, quam de simplicitate loquamur, quæ naturam consequitur. Quare nihil prohibet, quominus diversa ratione, et incomprehensibilis, et comprehensu difficilis Deus datur.

Ibid. *Jam vero cum immensitas bifariam conside-*

A *retur*, etc. Postquam Deum immensum esse pronuntiavit, nunc, quid sit immensum ostendit, nimirum id quod principio et fine superius est, qualis Deus solus est. Cum igitur ad superiora sæcula cogitatione subvecti fuerimus, atque in divinæ vitæ immensitatem, velut in vastissimum quoddam pelagus, prospexerimus, quia nullum principium, ex quo originem duxerit, arripere possumus, sed exterioriorem semper ac sublimiorem cogitatione nostra Dei vitam esse animadvertimus, ideo ab eo quod principio careat, *ἀναρχον*, id est, principii expertem appellavimus. Rursus cum ad succedentia et inferiora hæc sæcula mentem extenderimus, ac Dei vitam nullo termino definitam esse videmus, interminatum illud atque immensum, nec fine ullo circumscriptum, immortale atque interitus expertem nominamus. Cum autem et principii carentiam ex superiori tempore, et immortalitatem ex inferiori collegerimus, tum vero Deum αἰώνιον, id est, æternum dicimus. Nam æternitas seu sæculum in Deo nec tempus est, nec dimensis temporibus, hoc est, diebus ac mensibus, subjacet; verum quemadmodum tempus hoc nostrum solaris cursus mensura definitur, sic infinita illa protractio, quæ æternis rebus inest, sæculum ipsis efficitur, quasi temporalis quidam modus et intervallum. Illud autem, quasi quidam, adjecit Theologus, quod exactam numerisque omnibus absolutam sæculi seu æternitatis descriptionem proferre non posset.

C *Ibid. Atque nobis in præsentia de Deo*, etc. Sufficiunt, inquit, ea quæ de Deo dicta sunt. Neque enim hoc loco divinitatis doctrinam explicare proposui, sed incarnationis ac summisionis Christi consilium oratione complecti. Porro divinitas non ultra tres personas progreditur, nec rursus intra tres personas contrahitur atque describitur. Hoc enim Judaici erroris est, unam tantum personam agnoscentis, ac divinitatis egestas et penuria. Ejusdem enim impietatis est, et per unius personæ assertionem Judaismo favere, et per multarum astruptionem gentilismo patrocinari: tametsi ea in contrariis reperiantur. Unum enim multitudini adversatur, ac vicissim multitudo uni contraria est. Id autem idcirco dixit Theologus, quod contraria ea, quæ medio carent, hanc rationem habere sciret, ut si alterum fugiendum sit ut malum, alterum omnino expetendum sit ut bonum: at in contrariis, quæ medium admittunt, utrumque extremum fugiendum esse, ut excessum ac defectum. Verbi causa intemperantiam, et stupiditatem animi ab omni voluptatis specie abhorrentis, atque fugiendas esse, temperantiam autem, quæ medium inter eas locum tenet, amplectendam. Ergo eodem modo hic quoque gentilismus et Judaismus inter se pugnant ac reprehenduntur, ut excessus et defectus; ac Christianismus, ut medium quiddam, in laude ponitur.

²⁰ I Cor. XIII, 12.

Col. 319. C. Sic nimirum, etc. Sic, inquit, se habet A sancta Trinitas, quam ego Sancta sanctorum voco, ut omnem sanctitatem in se complectentem : quæ quidem et a Seraphim contegitur (porro incognita illa et occulta divinitatis magnitudo per alarum complicationem designatur) ac tribus sanctitatibus atque una dominatione celebratur. Nam juxta magnum Athanasium eximia hæc animalia ter dictionem hanc, Sanctus, proferentia, tres personas absolute ostendunt : rursus eo quod semel duntaxat nomen hoc, Dominus, clamant, essentialiam declarant. Quoniam autem summo illi bono, hoc est, Deo, qui essentielle bonum est, nequaquam satis erat sua ipsius solum contemplatione moveri, id est, seipsum contemplari atque intelligere, sed diffundi ac propagari bonum illud oportebat, hoc est, unum Deum pro ratione eorum, quæ ipsius capacia essent, per honorum suorum communicationem diffundi ac multiplicari. (Quod autem ait : Oportebat, non necessitatem affert, sed opificis voluntatem subindicat. Ipsa enim lex est congruentissimæ.) Quoniam, inquit, ita oportebat, primum, ut ordo seriesque sterum ferebat, angelos intelligentia concepit. Atque hic tibi animadvertendum, principem eorum quæ sunt, causam, Patrem esse, effectricem vero Filium, perfectricem autem Spiritum sanctum : ita ut Patris quidem voluntate administri spiritus existant : actione vero Filii in rerum naturam producantur : Spiritus autem præsentia perfectionem et expletionem accipiant. Perfectio angelorum illuminatio et sanctificatio est, atque in ea permansio. Verbo enim Domini, inquit ille, cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum²⁹, Angelos porro, vel ignem materia et corpore carentem esse existimat (juxta illud Davidis : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis³⁰) sive aliam quandam naturam impatibilem, et motus expertem, ac tenuem et simplicem, ab iis quas commemoravimus, non longe remotam, hoc est, ab igne et spiritu. Cavendum enim tibi est, ne corporeum quiddam de angelis animo concipias. Ac vellem quidem mihi dicere liceret, angelos ad malum omnino immobiles, utpote Dei propinquos, ac primario ipsius fulgore collucentes. Sed ut eos ægre mobiles existimem ac dicam, mihi Luciferi dæmonumque casus persuadet, qui quidem ab habitu illo, quo ad bonum ferebantur, aversi, ac per suum a bono discessum et fugam, malum fabricati (neque enim ulla alia est mali substantia, quam separatio a bono) cogitationes suas omnes et studia eo conferunt. ut alios quoque ad mali consortium et societatem pertrahant.

Col. 322 A. Sic igitur atque ob has causas intellectibilis mundus ab eo creatus est, etc. Sic, inquit, intellectibilis mundus creatus est, hoc est, primo ordine, et unica cogitatione : atque ob has causas,

²⁹ Psal. xxxii, 6. ³⁰ Psal. ciii, 4.

hoc est, non propter necessitatem, sed propter bonitatem solam, et quia bonum illud permanere ac propagari oportebat. Postquam autem cœlestia ita creata præclareque constituta sunt (nec enim aliter contingere poterat) mundum quoque aspectabilem atque ex materia constantem moliri et efficerere voluit. Est autem mundus, secundum Aristotelem, compages ex cœlo, et terra, iisque naturis, quæ eorum ambitu continentur. Ac compages quidem et coagmentatio dicitur, quod ex his constat et compleatur, σύγκριμα autem ac velut σύμγμα, hoc est, commistio, propter elementa, que non modo proprias sedes habent, sed etiam inter se commiscentur. Quanquam enim ea locali situ ac natura discreta et separata sint : tamen mutua relationis necessitudine junguntur. Et cum singulæ creaturæ separatim consideratæ laudabiles sint : tum vero ob mutuam earum inter se relationem laudabiliores conspiciuntur. Ignis calidus et siccus est, aer calidus et humidus ; aqua humida et frigida ; terra frigida et sicca. Ignis porro tametsi per se admirabilis existat, admirabilior tamen est ipsius cum aere mistio ; aeris item cum aqua ; aquæ rursus cum terra. Atque omnia ad mundi coagmentationem sibi invicem conferunt, naturæque suæ et utilitatis rationes habent, etsi mentis nostræ captu sublimiores sint. Porro hunc quoque sensibilem mundum Deus produxit, ut se non modo intellectilem mundum efficere posse ostenderet, sed etiam corporeum atque a se alienum. Cognationem enim quandam cum Deo angeli habent, quatenus corpore vacant ac sola mente comprehenduntur : contra procul a Deo remotæ sunt et alienæ naturæ omnes quæ in sensus cadunt : atque his etiam remotiores, quæ anima carent. Cæterum alienæ a Deo et peregrinæ hujusmodi creaturæ dicuntur, secundum naturam, et quia nullam similitudinis rationem cum eo habent. Nam alioqui, quantum ad creationis et providentiæ rationem, haudquaquam ab eo ejusque bonitate alienæ sunt. Sed dixerit mihi quispiam id, quod vulgari proverbio jactatur, Quin tu, velut equum ad metam, ita orationem quoque ad institutam materiam, ob quam convenimus et assidemus, stimulas ? Hoc nimirum faciam, etsi a Divinitatis doctrina exorsus sum, a cupiditate videlicet sermonisque serie pertractus. Nam me, de Divinitate disserere cupientem, huc traxit oratio. Etenim, cum de humanitatis assumptæ consilio dicturus essem, quæ ipsius causa exstiterit, exponendum fuit, nempe hominis transgressio. Illud etiam adjicere oportuit, hujusce transgressionis auctorem diabolum fuisse : atque hoc propterea, diabolum nequaquam a Deo talem creatum fuisse, verum in deterius immutatum, et peccatum inchoasse, et alios ad peccandum induxisse.

Ibid. C. Enimvero mens jam et sensus, sic inter se discreta, etc. Per mentem Theologus intellecti-

lem ornatum, id est, angelos intelligit : per sensum autem, mundum hunc qui sensu percipitur. Atque : Sensilis atque intelligibilis mundus in effectrice quidem mente simul erant : cum autem producti sunt, tunc etiam inter se discreti sunt, hoc est, separatim creati. Atque uterque intra fines suos consistebat, hoc est intelligibilia intelligibilia solum erant, et sensibilia solum sensibilia, nec inter se commiscebantur, ac pulchritudine et magnitudine sua Creatoris potentiam sapientiamque tacite prædicabant. Nondum autem ulla erat ex utroque temperatio, nec contrariorum mistio, hoc est, intelligibilis et sensibilis mundi, quoadusque homo ex anima intelligibili ac terreno corpore conditus est. Porro animæ et corporis temperatio dicitur, ut intelligamus animam nostram, ut vinum aqua, sic toto corpore contemperatam esse. Mistio autem, quia morte separatur, hujusmodi enim sunt quæ miscentur, ut hordeum et triticum. Jam vero Deus hominem fabricatur, partim ex materia terræ jam primo die factæ, partim ex anima ipsi a se inspirata, hoc est, ab effectrice ipsius potentia, idque ex nihilo, ac non ex præjacente materia : eumque in terra constituit magnum mundum in parvo mundo, hoc est, sensibili. Parvus enim est hic mundus, si cum homine, cujus causa omnia facta sunt, conferatur. IJ enim, cujus causa aliquid fit, majus est et excellentius eo quod propter aliud quiddam efficitur. Atque eum omnium earum rerum, quæ infra lunam sunt, regem constituit, ut omnibus rebus, quas considerat ac produxerat, domiaretur : propter corpus quidem terrenum et caducum ac visibilem : propter animam autem, cælestem et immortalem atque intelligibilem. Medium inter magnitudinem et humilitatem, hoc est, inter mortem et immortalitatem, utrum horum sequi atque amplecti vellet, arbitrio ipsius relinquens. Quamquam enim homo natura mortalis esset, utpote ex non existente factus : tamen propter ipsius cum sempiterno Deo similitudinem hac erat conditione, ut si eam integram servasset (nimirum omni mentis propensione ad eum tendens, naturalem interitum retidisset, et immortalis perstatisset, ac tandem, ut Deus vixisset. Vel etiam hæc verba : Medium inter magnitudinem et humilitatem, hoc sensu explicanda sunt. Homo humilis simul et magnus est, ac duorum horum est particeps, nimirum magnitudinis propter animam, humilitatis propter corpus. Atque idem et spiritus et caro est, ut si quando propter mentem sese animo extulerit, ac de se magnifice senserit, atque

²¹ Eccli. xv, 14.

(1) Hæc quia in solo Reginz codice habentur, nec magnopere ad rem faciunt, a reliquo interpretationis contextu separanda duxi. Bill.

(1^a) *Mea autem sententia.* D. August. lib. xiii, cap. 22, *De civit. Dei*, opinionem eorum improbat, qui vel corporeum tantum, vel spirituale tantum

ob inanem gloriam et fastum cristas sustulerit, propter terram rursus animo contrahatur, moderatusque de se existimet. Porro autem in confluio Dei et materiæ positi, per declinationem ad materiam crassi ac terreni effimur : per mentis autem ad Deum evectioem, divini, atque etiam dii nominamur. Ita subvectio ad Deum, præ-entis laboris atque industriæ opus est, deificatio autem futuri sæculi præmium. Exiguus enim veritatis splendor, qui in terra contingit, id est, exiguus ac tenuis scientiæ radius, eo tendit. Quo tandem? Nimirum in hoc, ut tunc Dei claritatem et videamus, et sentiamus, id est, ut secundum eam efformemur atque illustremur. Hoc sciendum, animam rationalem ea facultate præditam esse, ut corpori augmentum, sensum ac vim gignendi afferat, nec aliam mentem circa se habere. Mens enim, ut testatur Damascenus, purissima animæ pars est (1).

Col. 323 B. *Hunc arbitrii libertate donatum, etc.* Deus, inquit, sedem et domicilium homini paradisum assignavit, quicumque tandem erat paradisus ille, sive sensibilis, sive intellectilis, atque, ut Sirach ait : *Dimisit eum manu consilii sui*²¹, hoc est, arbitrii libertate donavit, ut bonum, quod ab ipso præclære gereretur commune esset, et Dei a quo capax boni creatus fuerat, et hominis, qui virtutem elegisset atque assecutus esset. Mea autem sententia (1^a), paradisus beata et cælestis vita est, in qua homo institutus divinas cogitationes quasi plantas excolere jussus est, una tantum perfectiore arbore ipsi interdicta, quæ in se discretionem boni et mali habebat. Arbor autem illa (ut ipse contemplando assequor) Dei contemplatio erat, perfectiorque ipsius cognitio ac jucunda fructio. [(2) Porro scientiæ boni et mali arborem dixit propter variæ multiplicisque speculationis et contemplationis distinctionem. Hæc autem propriæ cujusque naturæ vel etiam Dei agnitio, perfectis quidem atque altius in contemplatione provecis bona est, utpote ex sese Opificis excellentiam prædicans, iis, inquam, quibus ob ejusmodi contemplationis habitum diuturno tempore comparatum nulla jam in deterius prolapsio metuenda est. Arbor autem vitæ dicitur, quoniam divinx participationis suavitas iis qui hunc fructum percipiunt vitam nulla morte interruptam affert. Quod etiam omne lignum a Deo vocatur : *De omni ligno, inquit, quod est in paradiso, comedes.* Illud enim omne est, per quod, et in quo rerum universitas coagmentata et constituta est.] Ergo adultis quidem atque per-

hunc paradisum fuisse existimant : atque, salva veritate narrationis historice de corporali loco, posse spirituale aliquid intelligi.

(2) Hæc, quæ uncinis inclusa vides, in nostro Niceta non habentur. In Reginz tamen codice leguntur.

fectus conveniebat perfectior cognitio ; at incipientibus tam gravis et inutilis erat, quam gravis et noxius parvulis esse solet solidus cibus. Jam vero triplici ratione nudus erat homo, tum quia morum simplicitate præditus erat, tum quia nullis artibus ipsius vita instructa erat, tum quia vestimentis carebat. Nam post legem violatam versuta malitia, et artes, ac vestes exstiterunt. At vero scientiæ lignum natura quidem bonum erat, usu autem ita demum bonum si tempore suo perciperetur, alioquin malum, si intempestive. Adhæc nudus erat homo, non ut carnis et corporis expertus, verum ut eam temperaturam non habens, quæ crassiore carne redderet, ac contrariis et perniciosis qualitatibus distractam atque divulsam. Plane enim ita vivebat, ut bonam habitudinem naturalem ipsi essentialiter inditam haudquaquam efflaret, hoc est, ex obscurorum corporis meatuum egestionem minuere, atque essentia velut exhauriretur : verum eodem semper modo se haberet, absque fluxu atque influxione, continuaque ad utrumque horum secundum qualitatum dominationem alteratione. Liber etiam existebat, utpote immortalitatis illius, quæ divina gratia accipitur, haudquaquam expertus. Nec vero amictum ullum requirebat, tum quod propter insitam affectuum immunitatem infamiam nullam extimesceret, tum quod nec calor nec frigoris injuriis obnoxius esset. At vero diabolus, mulieris mollium animadvertens, cessilemque (3) et lubricam ad virtutem facilitatem, fraudem introduxit. Mollis enim ac misericordiæ plena muliebris natura producta est, ut ad infantes libenter alendos misericordiâ impellatur. Hanc igitur ad hunc modum circumventam, ipsamque etiam Adamum ejus opera ad degustandam scientiam pertractum (quæ acerbam pœnam habebat, nimirum mœrorem ac mortem) paradiso exturbavit, pelliceis tunicis indutos, quibus crassities et durities mortalisque hominis conditio designatur. Tenuis enim primo corpus erat, utpote medium inter mortale et immortale. Ac tum demum in corporis cupiditatem delapsi sunt, seque nudos esse cognoverunt, atque erubuerunt. Porro nudos se cognoverunt, non tam a vestimentis, quam quod divinarum rerum contemplatione spoliati erant, ac mentem ad contraria traduxerant. Duplex autem est cognitio, altera quæ res præcedit, ad judicatrix dicitur, qua etiam ante perceptum lignum præditus erat Adam; altera quæ rebus ipsis inest, atque activa nuncupatur, quam degustato ligno insuper adeptus est. At mors etiam ipsi benefici causa irrogata est, ut quæ peccatum interciderit : neque enim expediebat hominem nondum ulla

A tentatione probatum, immortalitatem consequi, ne in superbiam incideret ac judicium diaboli. Ille enim propter immortalitatem, qua præditus erat, posteaquam voluntate mentisque destinatione superbe se extulit, immutabilem in malo firmitatem habuit. Ergo ut propter improbam voluntatem Adamus peccavit, ita propter peccatum in mortis necessitatem incidit. *Stipendia enim peccati mors* ⁴². Quantum enim a vita recedebat, tantum ad mortem accedebat. Deus enim vita est, mors autem vitæ privatio. Ita per recessum a Deo mortem sibi Adamus accersivit : non autem eam Deus creavit. Nec tamen idem corporis animæque solutionem prohibuit, ne peccatum nostrum immortale servaret : perinde ac si quis vas testaceum rimis perfluens in ignem imponere tantisper recuset, dum ipsius vitium nova fictione atque instauratione sanaverit. Nequaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu avidiori præditis, quos ob incertam et infidam in bono perseverantiam, minusque firmam in unico bono constantiam, proprii corporis cura et sollicitudo ad seipsam revocare ac retrahere solet. Atque etiam Magnus Athanasius hunc locum exponens, sic fere ait : Homines meliora atque excellentiora aspernati, atque eorum cognitionem præ inertia aversati, ad ea quæ propiora, ipsis erant, quærenda studiosius incubuerunt. Propinquiora porro ipsis erant corpus atque ipsius sensus. Ex quo factum est, ut mente ab iis rebus, quæ animo et intelligentia cernuntur, aversa, seipsos considerare atque intueri cœperint : seipsos porro intuentes, corpusque et corporis sensus amplectentes, atque, ut in propriis bonis, hallucinantes, sui ipsorum cupiditate exarserint, sua nimirum bona contemplationi in divinis rebus positæ præferentes. Ac proinde cum a propinquo rebus animum abducere nollent, eo miseriam proveluti sunt, ut et corporis voluptatibus animam suam concluderent, omnis generis cupiditatibus perturbatam atque immersam, et potentiæ divino beneficio ipsis primum concessæ obliviscerentur. Quandiu enim Adam ad Dei contemplationem mente ferebatur, corporis cura nullo modo tangebatur : at posteaquam seipsum intueri cœpit, crassior jam terrenusque factus est.

Col. 326 A. *Multis autem prius modis*, etc. Corruptus, inquit, est Adam, hoc est, populus ex Adami stirpe ortus, multis correptionis modis, unusquisque pro scelere suorum merito, quorum principium ac velut radix prima transgressio fuit, hanc enim vitii radicem vocat, secundum diversas causas et tempora. Neque enim ob eadem peccata, uno atque eodem tempore, omnes correpti

⁴² Rom. vi, 23.

(3) *Cessilemque*. Ὑποῦλο; locus in utroque exemplari. Regiæ codex habet : Καὶ τῷ εἰκτικῷ τῆς πρὸς ἀρετὴν εὐκολίας τὴν ἀπάτην εἰσεποίησατο; quem nos secuti sumus. Quanquam non ἀπάτην sed ἀπα-

λὴν legendum puto propter sequens verbum εἰσεποίησατο. In meo Niceta aliter legitur : Καὶ τῷ εἰκτικῷ τὴν πρὸς ἀρετὴν εὐκολίαν πρὸς κακίαν εἰποίησατο.

sunt. Cæterum quibus modis correpti sunt? Ser-
mone atque alloquio. Complures enim Deus est
allocutus; vel etiam λόγῳ, id est, insita nobis et
naturali ratione; lege per Mosem promulgata; pro-
phetis, hoc est, prophetarum præceptis et institu-
tionibus, beneficiis, comminationibus, plagis. Per
contraria instruebantur et corripiebantur: aquis,
ut diluvii tempore; incendiis, ut cum Sodomitæ
cœlesti igne conflagrarunt; signis e cœlo missis,
ut cum sol stetit tempore Joæue; signis ex aere
ut cynomyæ lue, grandine, palpabilibus tenebris,
coturnicæ, etc.; signis ex terra, ut aquarum ex
petra effusione; signis ex mari, ut maris Rubri in
continentem mutatione; hominum, urbium, gen-
tium insperatis mutationibus. Quibus omnibus rebus
malitiam conterere, ac de medio tollere satagebat
Deus. At vero mortales in flagitiis haudquaquam
certis terminis consistebant: sed cum a principio
inventores mali exstitissent, nova subinde scelorum
genera comminisciebantur, atque inexplebili pec-
candi libidine flagrabant. Adulteria enim et furta
passim grassabantur, ac cædibus et latrociniiis
orbis universus terrarum scatebat, atque omnia
flagitia, tum privatim a quolibet, tum communiter
ab omnibus, perpetrabantur: ne ab eo quidem sce-
lere et execrando furore, a quo natura abhorret,
abstinebatur. Fons autem et causa ac finis omnis
mali erat idolorum cultus, et creaturæ supra Crea-
toem adoratio. Idololatria enim, ut malis omnibus,
si temporis ratio habeatur, posterior est, ita C
quantum ad mali gravitatem atque atrocitatem,
primum locum sibi vindicat. Extremum etiam
malorum dici potest, ut finis et cumulus, et quia
ultra eam nullum aliud scelus progredi atque
extendi potest.

Col. 326 A. *Quæ quoniam majus, etc.* Quoniam,
inquit, majus auxilium requirebat humana natura,
utpote gravi morbo correpta, majus quoque medi-
camentum et auxilium est consecuta. Illud autem
erat, non angelus, non homo, sed Dominus ipse, qui
Verbum dicitur, ut illud ostendatur, quod ex
summa illa mente prodiit, quod impatibili modo
progenitus est, quod Genitoris imago est, totum
Patrem in seipso ostendens, ac perfectus per se
existens⁴³, sæculis prior, per quem etiam sæcula
Pater fecit. Invisibilis, ut Deus: *Deum enim nemo
vidit unquam*⁴⁴, hoc est Dei naturam. Ex princi-
pio principium: ex Patre enim, qui omnium rerum
principium est, ut causa. At Filius principium est,
ut causa adjuvans. Unde et ad Patrem ait Propheta:
*Tecum principium*⁴⁵, etc. Ex lumine lumen: lumen
Pater est. *Deus enim, inquit, lux est*⁴⁶. Ex ipso
autem lumen est Filius: *Ego enim, inquit, sum
lux mundi*⁴⁷. Fons vitæ et immortalitatis, propter
perennitatem, et quia ex ipso ad res omnes vita
dimanat. Archetypi expressio, Patris immotum
sigillum, hoc est, verum minimeque adulteratum.

A Alio autem loco ait sigillum mobile, id est, vivens.
Illa per omnia similis imago Dei invisibilis⁴⁸, non
mortua et manu confecta, sed viva, non similitu-
dinis forma, sed in ipsa substantia immutabilita-
tem servans. Patris terminus, et ratio, utpote
Patrem ostendens. Illic ad hominem, quem ad
imaginem suam condiderat, venit. Nam cum
hominem ad similitudinem suam a principio creas-
set, eundem rursus ad exprimendam sui simi-
litudinem reducit, suæ videlicet creaturæ similis
effectus. Conveniebat enim, ut qui primum dux-
erat, ideum quoque figmentum suum a peccato labe-
factatum atque contractum instauraret Patris ter-
minus et ratio. Quid ait? Num juxta termini ra-
tionem Pater Filio terminatur, siquidem terminus
B ipsius est, sic ut paterna natura Filii natura
conclusa ac definita sit? Ita sane: dummodo sapienter
ac candide sententiam horum verborum audire
quispiam velit. Paternæ quidem essentiæ nullus
omnino est terminus, quemadmodum nec aliarum
duarum personarum: at paterni nominis terminus
est Filius. Quoniam enim hæc nomina ex eorum
numero sunt, quæ ad aliquid referuntur, profecto
eam naturam habent, ut utrumque altero termi-
netur. Ac proinde Patrem Filius terminat, quem-
admodum vicissim Pater Filium. Enimvero quo-
niam Deus missionem cum carne non admittit,
anima autem et mens velut in Dei carnisque con-
finitio est, carnis quidem, ut conjugata, Dei autem,
ut imago: idcirco cum cognata mente atque in-
tellectuali anima Dei natura conjungitur, atque
illinc cum corporea mole societatem init, ac per
omnia plenus et perfectus homo efficitur, iisdem
affectibus obnoxius, quibus cæteri mortales, excepto
peccato. Omnes enim affectus naturales et a re-
prehensione vacuus amplexus, peccatum nequa-
quam amplexus est, utpote a natura alienum ac
vituperandum. Ac ipsius corpus, a Spiritu sancto
creatum, Verbi adorandum indumentum factum est.
Atque ex Virgine Deus cum assumpta carne natus
est, idem Deus, idem et homo, utrumque ut solum
(una enim persona Christus est) ex duabus contra-
riis naturis, carne nimirum et spiritu, hoc est,
humanitate et divinitate, quarum altera, nempe
D divinitas, carni divinitatem attulit; altera, nimirum
caro, divinitatem accepit. Ac fuit tum nova et
inaudita mistura, quia hæc duæ naturæ semel inter
se unitæ indivisibiles postea manserunt: et admi-
randa temperatio, quia nulla confusio atque alle-
ratio secuta est. Etenim temperatio res eas, quæ
temperantur, quodammodo immutat, utpote eas
minime puras servans: ac rursus mistio, ea quæ
miscentur, haud admodum unit. Utrumque autem
utrique adjunctum exactam fidei doctrinæque veri-
tatem servat. Temperaturæ enim inconfusio adjun-
cta, misturæque itidem indivisio, perfectam modis-
que omnibus absolutam fidei doctrinam retinet, utra-

⁴³ Hebr. 1, 3. ⁴⁴ I Joan. iv, 12. ⁴⁵ Psal. cix, 3.

⁴⁶ I Joan. 1, 5. ⁴⁷ Joan. viii, 12. ⁴⁸ Coloss. 1, 15.

que videlicet naturarum in Christo concurrentium proprietates suis alteri communicante propter personæ identitatem, ac mutuam ipsarum inter se immanationem. Nam creari et fieri, iis conveniunt, quæ, cum non essent, in ortum producta sunt. Fieri autem dicitur is qui ut Deus sempiternus est, propter carnem quam assumpsit. Mutuatur enim carnis proprietates propter summam unionem: quemadmodum scilicet humanitas quoque assumpta Deus dicitur, quod divinitatis proprietates sibi vindicet. Qui est, fit; qui creationis expers est, creatur. Hæc communicationis figura dicuntur. Ac cætera quidem, licet admiratione digna, tamen de humanitate assumpta intelligenda sunt. Nam quod erat, manet: quod non erat, assumpsit. Illud autem quod ait: Eum, qui nullo loco contineri et capi poterat, contineri, difficile est ac perobscurum, nec quidquam aliud dici potest, quam quod propter exuberantem virtutis potentiamque magnitudinem id fiat. Qui locupletes alios facit eget. Caro enim paupertas est, utpote multis rebus ad sui conservationem opus habens. At deitas dives et opulenta est, quippe nullius rei indigens. Qui plenus est, ut Deus, vacuatur. Inanities autem, seu vacuatio, dicitur demissio illa, qua Christus ad integumentum dignitate sua humiliter sese dejecit, humanamque formam induit. Quid autem sibi vult magnum hoc atque arcanum mysterium? Quoniam homo Deus factus non est, idcirco Deus homo fit, honoris mei causa, nimirum ut iis rebus, quas accepit, ea quæ dedit, instaurans, peccati pœnam aboleat, ac per mortuam humanitatem interfectorem perimat. Major porro longeque admirabilior est instauratio creatione prima. Creatio enim solo verbo exstitit: *Faciamus hominem*⁴⁹, etc., at ipsius Opificis manu atque opera instauratio perfecta est, nempe quod ipsemet Opifex homo factus sit, ac domum suam exstruxerit. Ac præterea tunc ad imaginem duntaxat erat. Primum enim intelligentiæ ac principatus similitudine ipsum ornavit (principem enim omnium creaturarum a principio hominem constituit), nunc autem secundum substantiam. Nam per expressam carnis ipsius similitudinem eum ornavit. In extremis siquidem temporibus homo factus, creaturæ suæ assimilatus est, eamque ad sui similitudinem exprimendam reduxit. Ex quo liquido constat hoc beneficium priori illo excellentius ac divinius esse. Quanquam enim imaginis participatio divinum hominem effecerit: idem tamen multo melius præstitit carnis participatio, quæ non solum divinum eum reddidit, verum etiam Deum, propter hypostaticam unionem, ac si audacius loquendum est, condeum.

Col. 527 A. *Quid ad hæc nobis sycophantæ dicunt*, etc. Adversus hæc ita admiranda quidnam hæretici dicere queant? peracerbi, inquam, isti

A divinitatis expensores, ac res laudandas et præclaras criminando insectantes? Hocine Deo objicis, homo ingratus, quod tua causa seipsum dejecit, quod, cum ovis perdita esses, et impuris dæmonibus in collibus sacrificares, te conquiverit, atque inventam in angelorum ordinem ascripserit, quod carnem suam quasi lucernam accenderit, ac mundum a vitio, non secus ac domum quamdam a quisquillis sordibusque repurgarit, regiamque imaginem fœdis affectibus involutam atque obrutam velut drachmam in stercore invenerit, lætitiæque ob drachmam inventam susceptæ, angelos participes facit, quos etiam dispensationis suæ conscios atque ministros assumpsit? Etenim in ipsius Nativitate multitudo cœlestis militiæ pastoribus apparuit laudantium Deum ac dicentium: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax*⁵⁰, etc. Ad hunc itaque modum angelos consilii et dispensationis suæ conscios facit. Hocine rursus objicis: Quod Joannes quidem, ut lucerna ardens et lucens⁵¹, Præcursorem egit: Christus autem lux inaccessa post eum apparuit, eumque secutus est, ut vocem verbum (vox enim quasi materia est sermonis, sermo autem, forma, vocem informans) ut pronubium sponsus, pios ac fideles homines ipsi conciliantem? Quia igitur illud quoque reprehendis, quod et cum publicanis comedit, iniquum quæstum facientibus, ut ipse quoque salutem illorum elucetur? At enimvero ea res omni reprehensione caret, nisi quis medicum accusandum putet, quod ad fœtidos ægroti morbos seipsum demittat, ut eum sanitati restituat, ipse interim morbo nequaquam affectus: aut eum, qui juxta legis præscriptum in foveam sese inflectit, ut jumentum, quod homine vilius est, illinc extrahat, ipse interim eo minime prolapsus.

Ibid. C. *Missus quæm est*, etc. Quoniam nonnulli missionem secundi ordinis esse, atque ei qui subesset, convenire falso existimabant, idcirco cum dixisset Theologus Christum missum esse, adjiecit, ut hominem: quandoquidem et Servus in Scriptura dictus est, et ancille filius⁵², et agnus, et ovis⁵³, atque etiam fatigatus, et fame ac siti afflictus⁵⁴; laborasse, et angore correptus⁵⁵, atque adeo passus fuisse dicitur. Verum hæc justam et honestam causam rationemque habent, nimirum quia, et homo, et Filius hominis factus est. Quare nihil est, cur his vocibus quisquam offendatur. Verbum enim Filius hominis factum est, ut mediator existens Dei atque hominum, quæ Dei sunt, nobis, et quæ nostra sunt, Deo ministret. Cum igitur fame urgeri dicitur, lacrymas profundere, fatigari, et *Eloi Eloi* clamare, humanos ac nostros affectus a nobis accipit, atque ad Patrem transmittit, pro nobis intercedens, ut videlicet in ipso exstinguantur. Cum autem ait: *Data mihi est omnis potestas, in cælo et in terra*⁵⁶, itemque quod Deus eum su-

⁴⁹ Gen. 1, 26. ⁵⁰ Luc. 11, 14. ⁵¹ Joan. vi, 53. ⁵² Psal. LXXV, 16. ⁵³ Isr. LIII, 7. ⁵⁴ Luc. IV, 23; Joan. IV, 6. ⁵⁵ Marc. XIV, 35 seqq. ⁵⁶ Matth. XXVIII, 18.

perexaltari⁸⁷, hujusmodi voces Dei beneficia per cum in nos collata declarant. Neque enim Verbo quidquam unquam deerat, aut defuit, nec rursus homines sibi ipsis ministrare poterant. Hæc per Verbum nobis conferuntur, atque, ut ipsi donata, nobis impertiuntur. Etenim ob hanc quoque causam humanitatem accepit, ut quæ ipsi dantur, ad nos fluant ac pertranseant. Homo enim purus haudquaquam talibus privilegiis ornatus fuisset : ac rursus Verbum solum nequaquam his opus habuisset. Proinde nobis Dei Filius conjunctus est, ac tum nobis potestatem tribuit, nosque in sublime extulit. Verbum enim in homine existens, hominem altissime subvexit, atque ita Verbo in homine existente potestatem homo accepit. Quandoquidem igitur, Verbo cum carne conjuncto, in sublime homo provectus est, ac potestatem accepit, merito hæc Verbo, per quod data sunt, accepta referuntur. At vero illam cum homine unionem, cum qua invisibilis natura per partem visibilem cognosci poterat, *missionem* nominavit. Neque enim Deus humano more locos subinde mutat, quippe qui cælum et terram impleat : verum carnalis presentia, et submissio illa, qui ex incorporea magnificentia ad corporis vilitatem sese dejecit, missio nominata est. Atque ut etiam hoc demus, eum ut Deum missum esse, non tamen hinc eum Patre inferiorem esse colligitur. Nam quatenus Patri Filium incarnari placuit, hactenus eum misisse dicitur ; atque etiam eodem modo quo solem radii suum misisse dicimus. Christus enim omnia sua Patri ascribit, partim ut ipsum tanquam principium et causam suam temporis omnis expertem honoret (neque enim Filii generationi temporis quidquam intercessit : sed simul Pater, simul et Filius), partim etiam ne Patri adversari videatur. Ob eam causam se ab eo missum esse dicitur. Quemadmodum et a Patre traditus esse dicitur : *Traditus enim est, inquit, ille propter peccata nostra*⁸⁸. Atqui ipse quoque seipsum tradidisse scribitur. Ait enim Apostolus : *Christi, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me*⁸⁹. Adhæc a Patre ad vitam revocatus ac susceptus fuisse dicitur, ut eum ait Paulus : *Deus autem et Dominum a mortuis excitavit, et nos excitabit*⁹⁰. Et Marcus : *Dominus, inquit, postquam ipsis locutus est, in cælum receptus est*⁹¹. Atqui rursus scriptum est, quod ipse se excitaverit, atque in cælum ascenderit : *Sokrite enim, inquit, hoc templum, et in tribus diebus excitabo illud*⁹². Et Lucas : *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum*⁹³. Porro ea, quæ de ipso humiliter atque abjectius dicuntur, Patris beneplacitum indicant : quæ autem sublimiter et magnifice, Salvatoris potestatem ostendunt. At hæreticus ea est animi perversitate, ut humilia quidem verba enumeret ac recenscat, sublimia

A autem silentio premat et prætereat : atque illud quidem supputet, quod Christus passus sit, ipsum videlicet imminuens : quod autem ultro et sponte passus sit (ex quo ipsius potestas declaratur) nequaquam adjiciat. Hujusmodi autem quædam nunc quoque patitur Filius et Verbum Dei. Nam a Sabellianis ut Deus honoratur, atque confunditur. Illi enim unam in divinitate trinominem personam esse dicebant, eundem esse Patrem et Filium ac Spiritum sanctum asserentes. Ab Arianis autem, ut caro, contemptui habetur ac separatur. Filium enim in creaturarum ordinem redigentes, a Patris divinitate semovebant. Quoniam igitur utrique in pari impietate versantur, utris gravius irascetur, si justo judicio cum illis agere velit, vel potius utris plus condonabit, si lenitate et clementia utatur? Utrum Sabellianis, qui nefarie contrahunt, ac Patrem et Filium et Spiritum sanctum, personam unam trinominem esse contendunt? an vero Arianis, qui impie scindunt, ac Filium a Patris substantia sejungunt? Nam et oportet Sabellianos numero dividere, hoc est, tres personas confiteri ac numerare, et Arianos decebat tres personas naturam et divinitatem conjungere, unam videlicet trium personarum naturam et divinitatem confidentes. Impingis, o hæretice, atque ad Salvatoris carnem offendis? Idem quoque et Judæis accidit. Christi divinitati idem abrogas? Id vero ne dæmones quidem fecerunt. Ita et dæmones incredulitate superas, et Judæos ingenii tarditate. Nam dæmones, cum a Christo pellerentur, Deum ipsum confitebantur. Fidem enim illis divinitatis Christi faciebant ea quæ patiebantur, invisibiliter cruciati : ac proinde dicebant : *Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei*⁹⁴? Judæi autem, cum ipsum dicentem audissent : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*⁹⁵, in hunc sensum hæc verba acceperunt, ut quoniam Patrem suum Deum esse affirmabat, patrem quoque Deo seipsum faceret, ac propterea ipsum persequerentur. At tu nec, ut Judæi, Dei et Filii cum Patre æqualitatem intelligere vis : nec, ut dæmones, divinitatem confiteri. Quocirca satius tibi fuerat Judæorum ritu circumeisum esse, ac proinde, ut illi, æqualitatem intelligere, atque dæmonum intemperis agitari, divinitatemque confiteri, quam in præputio et incolumi valetudine, nullis dæmonum insultibus interrupta, tum Judæos tarditate et inscitia superare, tum etiam eo morbo divexari, ut divinitatem neges, a quo dæmones quoque ipsi liberi fuerunt.

Col. 350 B. *Ac quidem paulo post, etc.* Brevi, inquit, futurum est, ut Christum mea causa purgari videas, ea purgatione, quam mihi adhiberi conveniebat, utpote peccatis cœdato. Nam nostri vice baptizatus est. Etenim quædam Christi voces et actiones, non ipsi, sed nobis congruunt. Actiones

⁸⁷ Philipp. II, 9. ⁸⁸ Rom. IV, 25. ⁸⁹ Galat. II, 20. ⁹⁰ I Cor. VI, 14. ⁹¹ Marc. XVI, 19. ⁹² Joan. II, 19. ⁹³ Act. I, 11. ⁹⁴ Matth. VIII, 29. ⁹⁵ Joan. V, 17.

quidem, ut baptismus ipse; voces autem, ut : *A Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti*⁶⁶? Perspicuum enim est eum sibi affectus nostros asciscere, propter naturam, quam nobiscum excepto peccato communem habuit. Videbis ergo, inquit, Christum in nobis baptizatum, vel, ut rectius loquar, aquarum naturam ea purgatione, qua ipse hominum opinione lustrabatur, sanctificantem, utpote ipsam quoque hominum peccatis conspurcatam. Nam Agnus Dei, qui ut est apud Joannem⁶⁷, peccatum mundi tollit, quo tandem modo purgatione opus habuisset? Videbis etiam cœlos scindi et aperiri, quos Adamus, et sibi, et nobis clauserat, et Christo testimonium dari a cognato, hoc est, congenere Spiritu. Ex eadem enim causa Filius et Spiritus sanctus proficiscuntur. Illud autem annotandum est cognatum de iis quæ ejusdem substantiæ sunt, et de his, quæ diversam substantiam habent, prædicari. Verum cum de iis quæ substantia eadem sunt, agitur, secundum naturam dicitur, ut hoc loco : cum autem de his, quæ substantia differunt sermo instituitur, secundum unionem, ut cum de corpore et anima sit sermo. Quo sensu Theologus in funebri oratione, quam de fratre Cæsario habuit, ita loquitur : Paulo post anima cognatam carnem receptura est. Morbos omnes ac languores : (Græc. *τῶσαν νόσον καὶ μαλακίαν*). Inter morbum autem et languorem, hoc est discriminis, quod morbus est diuturna corporeæ habitudinis in pejus inversio, hoc est, infirmitas quæ jam imperium in animal tenet. Languor autem principium laxitatis, morbum prænuntians. Atque ita de corpore accipiuntur. In anima autem, morbus, est peccati actus : languor autem, rationis ad actualis peccati assensum relaxatio. Porro Christus omnibus, sive hoc, sive illo modo affectis, cum spiritualiter, tum corporaliter medebatur. Quonam autem modo peccatum meum, hoc est, Adami (nam primi parentis peccatum meum esse statuo) secum in cruce suffixerit, audi : Præcepto Domini nequaquam paruit Adamus ; at Christus, novus Adam, hanc veteris inobedientiam sustulit, obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis⁶⁸, manuumque ad interdictum lignum extensionem, per manuum in cruce extensionem ; atque ligni voluptatem per crucis dolorem curat : eodemque modo in reliquis rebus contraria per contraria sanata sunt. Hunc et Joannes ut agnum ostendit his verbis : *Ecce Agnus Dei*. Et Zacharias unus ex duodecim prophetis ut sacerdotem aspicit, aitque : *Ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum*⁶⁹. Porro per agnum significatur ipsius pro peccatis nostris interemptio ; per sacerdotem autem quod voluntarie interemptus sit. Jam vero post baptismum angelorum ministerio utebatur : *Ecce enim, inquit, angeli accesserunt, et ministrabant ei*⁷⁰. Mortuos insuper ad vitam lucemque revocavit, ut Jairi filiam⁷¹, et viduæ filium⁷², ac postremo Lazarum⁷³. Quemadmodum utinam te quoque, inquit, doctrinæ fideique perversitate mortuum et infidelitate correptum in vitam restituisset, utpote per incredulitatem extinctum ! Dæmones præterea fugavit, nunc per se, ut in regione Gerasenorum, nunc per discipulos et apostolos : *Mittens enim, inquit, eos, dedit ipsis potestatem adversus immundos spiritus*⁷⁴. Jam vero quinque panibus quatuor hominum millia aluit, absque mulieribus et pueris, qui si ad virorum numerum adjungantur, non modo chiliades, sed etiam myriades hominum aluisse reperietur⁷⁵. Deus bone, quot mihi festa occurrunt ob unumquodque Christi mysterium? In quibus omnibus unum caput, atque unus scopus est, nempe mea perfectio. Mea etenim causa Dei incarnatio contigit, omniaque ipsius mysteria, ut ego per mandatorum observationem perfectus fiam, ac per virtutum perfectionem Dei nomen consequar, nimirum, per baptismum instauratus ; atque ad primi Adami dignitatem amplitudinemque redeam, hoc est, ejus, qui ante mandati transgressionem erat, a qua omnes simul cum eo dejecti ac prostrati sumus.

Col. 530 D. *Nunc autem conceptum accipe, etc.* Hæc, inquit, Christi a nobis commemorata opera, perpressionesque postea videbis. Nunc autem ipsius nativitatem accipe, ac coram eo salta : si non ut Joannes, at certe ut David. Porro Joannes Præcursor figuram eorum gerit, qui ab incunabilis divino baptismate perfusi, atque a puero sanctificati sunt, et ad extremum usque proficendo solidissimum constantissimumque virtutis habitum conservant. Nam cum adhuc in materna alvo esset, Dominum suum agnovit, et cum summa lætitia exsiliit. Propheta autem David eos designat, qui in vitium prolapsi, rursus per pœnitentiam divinæ gratiæ exsultationem, quæ in virtute et scientia posita est, animæ restitunt. Nam et David, cum se adulterii cædisque crimine constrinxisset, postea eximia et ardenti pietate Deum coluit, ei que placuit. Saltabat autem eo tempore, ante arcam choream suspicans, cum et ab alienigenis recuperata huc illucque desiit circumferri, atque apud populum suum conquievit, quemadmodum secundo Regum libro proditum habetur. Proinde, sive in peccatum minime incideris, sive prolapsus per respiscitiam surrexeris, Nativitatem Christi confitere, atque ad ejus præsentiam exulta, nec virtutis et scientiæ arcam in te sitam affectuum, quasi Philisthæorum quorundam, libidini permitte ; verum iis oppressis et obtruncatis hanc ad te reduce, ac concinnam et modulatam saltationem salta. Existimo autem per Davidis saltationem no-

Col. 530 D. *Nunc autem conceptum accipe, etc.* Hæc, inquit, Christi a nobis commemorata opera, perpressionesque postea videbis. Nunc autem ipsius nativitatem accipe, ac coram eo salta : si non ut Joannes, at certe ut David. Porro Joannes Præcursor figuram eorum gerit, qui ab incunabilis divino baptismate perfusi, atque a puero sanctificati sunt, et ad extremum usque proficendo solidissimum constantissimumque virtutis habitum conservant. Nam cum adhuc in materna alvo esset, Dominum suum agnovit, et cum summa lætitia exsiliit. Propheta autem David eos designat, qui in vitium prolapsi, rursus per pœnitentiam divinæ gratiæ exsultationem, quæ in virtute et scientia posita est, animæ restitunt. Nam et David, cum se adulterii cædisque crimine constrinxisset, postea eximia et ardenti pietate Deum coluit, ei que placuit. Saltabat autem eo tempore, ante arcam choream suspicans, cum et ab alienigenis recuperata huc illucque desiit circumferri, atque apud populum suum conquievit, quemadmodum secundo Regum libro proditum habetur. Proinde, sive in peccatum minime incideris, sive prolapsus per respiscitiam surrexeris, Nativitatem Christi confitere, atque ad ejus præsentiam exulta, nec virtutis et scientiæ arcam in te sitam affectuum, quasi Philisthæorum quorundam, libidini permitte ; verum iis oppressis et obtruncatis hanc ad te reduce, ac concinnam et modulatam saltationem salta. Existimo autem per Davidis saltationem no-

⁶⁶ Matth. xxvii, 46. ⁶⁷ Joan. i, 29. ⁶⁸ Philipp. ii, 8. ⁶⁹ Zachar. iii, 1. ⁷⁰ Matth. iv, 11. ⁷¹ Luc. viii, 41 seqq. ⁷² Luc. vii, 12 seqq. ⁷³ Joan. xi, 1 seqq. ⁷⁴ Matth. x, 1. ⁷⁵ Joan. vi, 1 seqq.

bis piæ vitæ agilitatem multiplicemque rationem A designari.

Col. 530 D. *Descriptionem reverere, propter quam in cælis*, etc. Dominus una cum matre et Joseph inter servos juxta Cæsaris edictum descriptus est, ut nos in beatorum libro inscribamur. Hanc igitur descriptionem reverere, ac nativitatē Christi honorifice cole, propter quam nativitatē vinculis solutus es. Vinculum autem nativitatē, est peccatum illius comes ⁷⁶. Ex transgressione (4) enim, et matrimonium profectum est, et generatio; sicque in peccatis nascimur. At Christus natus nostræ quoque nativitatē sancitatem attulit ⁷⁷, ac deinceps honorabile est connubium et torus immaculatus ⁷⁸. Parva autem est Bethlehem, utpote usque ad Christum natum minima inter principes Judæ ⁷⁹: quæ quidem nos rursus ad veterem paradisi perceptionem voluptatemque revocavit, Christum videlicet nascentem suscipiens, qui ad eam nos reduxit. Atque etiam in præsepio Verbum collocatum est, ut nos ad brutorum amentiam conversi nequaquam jam ad sordidam et pecorum similem provolvamur, verum secundum Deum ac non secundum turbidos animi motus vivere discamus, et Verbi magisteria et disciplina nutriri.

Col. 531 A. *Cognosce, ut bos*, etc. Opportune Theologus prophetiæ Isaiæ mentionem facit propter bruta animantia et agnitionem Christi, et præsepe. Deus enim per Prophetam Israeliticum populum ut ingratum, et vecordem, acriter objurgans ait: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognovit* ⁸⁰. Quibus verbis Judæos mutis quoque animantibus propemodum stupidiores exstitisse ait. Atque omnibus quidem ingratis et iniq̄ue erga Deum affectis hæc oratio congruit. Cæterum hoc loco bos in Judaici populi, qui legis jugo subjectus erat, figuram assumitur: asinus autem in gentium figuram, tum quia a lege alienus erat, tum etiam propter impuritatem et crassitiam. Etenim bos, ut ad cognoscendum acutior, dominum suum agnoscit: asinus autem ut ventri deditus, præsepe cognoscit. Ac vide, quam bovis et asini allegoriam afferat. Quoniam enim bos animal mundum est, ac jugo subjectum, et ruminans, atque sacrificii causa mactatur et comeditur; in asino autem contrario modo se omnia habent: Cognosce, inquit, auditor, quisnam sit is qui natus est, sive bos es, hoc est, ex Judæis, qui puritatem et munditiam præ se ferunt, ac sub legis jugo censentur, atque idonei sunt, qui Deo in sacrificium offerantur, et rectam doctrinam ruminando consueverunt, quia videlicet primum quidem fidei Christianæ doctrinam

simpliciter accipiunt, postea autem eandem memoria versant ac recolunt, atque accurata examinatione quasi dentibus dividunt et comminuant, idque omne, quod inutile est, expuentes, quidquid ad esum aptum et vitale est, in mentis profundum quasi in ventrem quemdam injiciunt. Nam puritas quoque per ruminatōnem designatur. Sive etiam ethnica et impuræ partis es, atque ad esum quidem inutilis, utpote proximis tuis minime fructuosus, ad sacrificia autem minime idoneus, utpote Deo nequaquam gratus atque acceptus. Ethnicorum porro et infidelium est impuritas, cæteraque eodem modo dicta, quod nimirum ad esum et sacrificiūne haudquaquam apti sint. Cibis enim eorum qui comedunt, vitam fovet ac suffulcit.

B *Ibid. Cum stella curre: cum Magis dona offer, aurum*, etc. Deus corpoream suam nativitatē per stellam significari voluit. Æquum enim erat Verbum cœlitus descendens cœlesti quoque signo indicari. Is porro cum stella currit, qui eam imitatur, hoc est, qui Christum iis, a quibus ignoratur, prædicat, vel etiam qui virtutum splendore clarus et insignis apparet, vel etiam qui supra omnia terrena fertur. Ille autem munera cum Magis offert, qui oblationem eorum spiritualiter imitatur. Nam ab illis quoque dona oblata sunt. Signum autem regis est aurum, quia per aurum subditi regem muneribus afficiunt. Thus porro, divinitatis, quia thura Deo adoleri solent: mortis denique, myrrha, quia mortui ea inunguntur, ne fœteant aut putrescant. At tu pro auro purarum actionum et sermonum splendorem offer. Pro thure preces: *Dirigatur enim, inquit, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* ⁸¹. Pro myrrha vero affectuum oppressionem et extinctionem, quæ animæ substantiam tuetur, ac suavi odore perfundit. Quoniam vero modo cum pastoribus et archangelis atque angelis laudibus Deum celebrabis, atque hymnos concines ac tripudias? Nimirum si illorum admirationem, affectum et gaudium imitatus fueris. Nam profecto ob salutem nostram superæ quoque et beatæ mentes festum celebrant, ut quæ Dei hominumque amore prælitæ sint. Utriusque enim laudis illis testimonium dedit Christus, sic per parabolas loquens: Mulier, quæ amissam drachmam invenit, amicas et vicinas convocat, dicens: *Congratulamini mihi* ⁸². Ergo, ut Dei amicæ, ipsi gratulantur. Quod autem hominum sint amantes, ex iis angelis liquido constat, quos in tertii et vicissimi Psalmi sine describit David, simul cum Christo ascendentes, ac prius occurrentes iis angelis, qui in cœlo Davidicum illud imperabant: *Attolite portas* ⁸³, etc. Nam ipsi quoque eadem lætitiā

⁷⁶ Psal. l. 7. ⁷⁷ Ephes. ii. 1 seqq. ⁷⁸ Hebr. xiii. 4. ⁷⁹ Mat'h. xxix. 6. ⁸⁰ Isa. l. 5. ⁸¹ Psal. cxl. 2. ⁸² Luc. xv. 8. ⁸³ Psal. xxiii. 7.

(4) *Ex transgressione*. Congressi quidem sunt Adamus et Eva post violatum præceptum: non tamen ex præcepti violatione profectum est matri-

monium, sed ante violationem a Deo institutum, ut ex principio Genesis apertissime liquet.

diffundebantur, utpote compresso et extincto bello, A quo mortales premi solebant. Atque etiam iidem Dei amantes erant, quod ea quæ Deus amaret, clara haberent. Quin etiam sese mutuo ad portas attollendas inhortabantur, nimirum illi, qui Christum ascendentem comitabantur, eos, qui in secundo cælo, sive etiam in firmamento erant, atque illi rursus eos, qui in sublimiori et primo cælo. Idcirco namque his scriptum est: *Attollite portas, principes, vestras*. Illi etenim, qui simul cum Christo ascendebant, incarnationis Christi conscii erant; ii autem, qui in firmamento erant, percunctati, ac certiores facti, quisnam erat qui cum carne ascenderet, gaudioque summo perfusi, eodem modo superiores angelos ad sustollendas portas hortabantur.

Col. 531 B. *Unum hoc duntaxat ex iis omnibus*, etc. Ea, inquit, omnia, quæ circa nativitatem acciderunt, venerare. At Herodis sceleratam puerorum oppressionem ob cædem quidem detestare: cæterum, quia propter Christum contigit, reverere. Coætaneum autem hoc Christi sacrificium dicit, quoniam illi eadem ætate erant, qua Christus, cum ferro sublatus, atque ante Christum et pro eo mactati sunt. Ipse porro victima dicitur, quia pro nobis cæsus est: nova autem, quoniam nequaquam simpliciter homo erat, sed etiam Deus. Jam vero de ipsius in Ægyptum fuga, quemadmodum imperatum fuerit Josepho, ut puerum et matrem ejus acciperet, atque in Ægyptum ad vitandam Herodis tyrannidem fugeret, ac quo modo Herode mortuo rursus in terram Israel redire jussus sit, dilucide narrat Matthæus⁸⁵. Quin etiam Oseas de Christi ex Ægypto reditu vaticinatur. Per eum enim ait Deus: *Ex Ægypto vocavi Filium meum*⁸⁶. At Theologus hanc historiam sublimiori sensu a nobis intelligi vult. Herodes igitur si interpretari velis, idem sonat quod crassa et passibilis ac velut pellea natura. Ægyptus autem, nunc presentem hunc mundum designat, nunc carnem, nunc peccatum, nunc ignorantiam, nunc ærumnam et afflictionem. Qua potissimum significatione hoc loco Domini fugam in Ægyptum accipere convenit: Si igitur, inquit, Christus, in nobis conditus, id est, virtus, tenera ætate sit, atque affectus carnalis et terrenus, Herodis cujusdam instar, vivat et principatum teneat, ad afflictionem in actione sitam, velut in Ægyptum, fugiendum est. Quod si carnalis affectus, qui divinam doctrinam nobis insitam interficere molitur, extinctus et enectus fuerit, tum vero ab Ægypto Hierosolymam migrandum est, hoc est ab ea afflictione quæ in agendo suscipitur, ad contemplationem pergendum. Actio enim contemplationis basis et fundamentum est. Emortuis enim affectibus, supervacaneum postea fuerit in actione longiorem moram trahere, ac non ad contemplationem subvehi, ad quam actio ipsa spectat.

Ibid. C. *Per omnes ætates ac virtutes*, etc. Per omnes ætates ac potentias, hoc est, divina signa gradere, omnia imitans, quæ perpassus est ac fecit, in omnibus ipsius ætatibus novis quoque ad Christum progressibus assurgens: ut tu quoque secundum spirituales ætates adolescas, quousque ad summum illius finem perveneris: quam quidem ætatem tricenarius annorum numerus designat, utpote denario, quem continet, ter multiplicato, vel etiam perfectione, quæ huic numero inest. Primus enim denarius moralium virtutum est, alter speculativarum, tertius divinarum. Atque ita quidem accipiendæ sunt ætates. Per potentias autem, miracula a Christo patrata intelligimus, quæ etiam a nobis spiritualiter edī debent. Per omnes has igitur ætates ac potentias obambula et conversare, ut Christi discipulus, et ipsius ardens æmulator, vestigiis ejus insistens. Purificare. Verum quo tempore purificatus est Christus? fortasse cum baptizatus est, vel etiam cum ad diem quadragesimum pervenit, atque ea quæ ad purificationem requirebantur, secundum legis Mosaicæ præscriptum obtulit. Quocirca da ipse quoque operam ut purificeris, hoc est, ut a sceleratis actionibus abstineas: ac deinde fac circumcidaris, vitiosas omnes et obscenas cogitationes, non secus ac superfluum quoddam membrum, detruncans. Spiritualis enim circumcisio nihil aliud est quam corporeæ voluptatis rerumque supervacanearum ac minime necessariarum abjectio: *Omnis enim voluptas, quæ nec ex Deo, nec in Deo suscipitur, voluptatis excrementum est*. Cum autem dixisset: *Circumcidere*, attexit: *Velum a nativitate contractum abscinde*, hoc est, avitum peccatum, quod ad universum hominum genus fluxit ac propagatum est. *In peccatis enim, inquit, concepit me mater mea*⁸⁷. Peccatum enim statim a nativitate, cujusdam nubis instar, animæ lumina obstruit, salutiferi autem baptismi gladio ac vivifici Spiritus ense truncatur. Nonnulli per velum a nativitate contractum vitiosas et fœdas cogitationes intelligunt, caliginemque ab iis offusam. Alii ignorantiam carni, velut nebulae cuidam ac velo conjunctam. Post hæc, id est, postquam purificatus fueris, a vitiosis scilicet actionibus D teipsum abstinens, et pravas cogitationes circumcideris, tum demum in templo doce, hoc est, in Ecclesia Dei, aliisque virtutis magistrum te præbe et quemadmodum Christus negotiatores templo expulit⁸⁷, ad eundem modum tu sacrilegos nundinatores ejice, hoc est, eos qui divinitatis doctrinam adulterant, eaque capponum more ad questum abutuntur, ac vel auro, vel gratia, vel utilitate, vel metu, aut alia ejusmodi re permutant. Quod si tempus eo te vocet, lapidibus appeti sustine, sive re ipsa et modo corporeo, sive etiam spirituali, conviciis nimirum atque ignominiosis verbis, quasi saxi, appetitus. Nihil horum te at-

⁸⁵ Matth. 11, 15 seqq. ⁸⁶ Osee 11, 2. ⁸⁷ Psal. 1, 7. ⁸⁸ Joan. 1, 14 seqq.

tinget, verum lapidatores falles, ac per medium ipsorum transibis, utpote deus adoptione et gratia factus. Sic enim de Christo apud Joannem scriptum est: *Sustulerunt lapides, ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, atque exiit de templo⁸⁸, transiens per medium ipsorum. Verbum enim non est alligatum, quemadmodum ait Paulus⁸⁹, de prædicatione loquens; quin potius, cum alligatur, currere ipsum dixerim. Verbum enim lapidibus non conficitur, id est, Deus, vel etiam fidei doctrina. Lapidibus autem non conficitur, id est, perpassioni nequaquam obnoxium est, utpote inexpugnabile. Si ad Herodem adductus fueris, hoc est, ad crassum et carnalem hominem, vel hæreticum, plerumque ne verbum quidem unum ei responde, velut indigno, ad quem de rebus mysticis et sacrosanctis orationem habeas. Silentium tuum pluris faciet, magisque reverebitur, ut hominis disputationis habendæ tempus cognitum habentis, quam prolixas aliorum orationes. Nam Christus quoque, ut narrat Lucas⁹⁰, a Pilato ad Herodem missus est, et interrogavit eum Herodes in multis sermonibus; at ipse ei nihil respondit. Herodes porro carnalem et turpem affectum significare potest, cui, non per verborum philosophiam, sed per res et actiones, obsistere debemus. Ita enim magis demittetur ac contrahetur hujusmodi affectus quam per verbosam philosophiam. Si flagello cæsus fueris, hoc est, quoquo modo verberibus affectus (flagellum enim virgarum genus est, quo Christus cruciatus est), reliqua etiam suppliciorum ac tormentorum genera quære, nimirum fel, acetum, colaphos, alapas, etc. Ergo fel amarum gustu propter ligni gustum, cujus fructus eximiam suavitatem habebat, ut contrarium contrario curetur. Allegorico autem sensu vel dici queat voluntaria piæ atque laboriosæ vitæ acerbitas, aut tentationum præter animi voluntatem incurrentium absinthium. Acetum autem, calumniæ nobis, vel a nostris, vel ab alienis structæ, quæ animum acerbo doloris sensu afficiunt. Rursus spûta et alapæ, contumeliæ illic dici possunt, quæ palam aperteque ac velut in faciem insiguntur: colaphi autem, quæ clam atque obscure inferuntur. Colaphus enim, est concavi tactus plaga, quæ in collum furtim insiguntur, ac*

A strepitum edit. Jam spinas Theologus ipse per allegoriam philosophiæ in actione positæ asperitatem interpretatus est. Porro vestis purpura seu coccinum, quo Christus ab illusoribus Judæis tegitur, acerrimas gravissimasque afflictiones significat, atque in pectus altissime penetrantes, quandoquidem et coccum color quidam tincturæ est in profundum penetrans. Ad hæc Christus arundine verberatur, et per ludum atque irrisionem arundinem in dextra manu, velut sceptrum a carnificibus accepit. Nec vero ex nostratibus arundinibus colligere debes, eas quibus Christus affectus est, leves atque infirmas plagas exstitisse, verum graves et validas, Judaicæ terræ arundines tibi animo proponens, quarum mira vis est et crassities. B Proinde tu quoque arundinis plagam perfer, aut irridendum atque insultantium hominum gestus sustine. Insuper Christus per simulationem quasi rex adoratus est ab iis qui veritatem ludibrio habebant, hoc est, ab iis qui rem naturæ veram per ludibrium agebant. Christus enim rex verus erat. Quamobrem ipse quoque omnem fucum et simulationem æquo animo tolera. Ac denique simul in cruce suffigere, quantum ad actuale peccatum. Simul etiam morere quantum ad ipsos affectuum motus. Simul etiam libenter inhumare, omnem rerum hujus vitæ sensum abjiciens: ut pro eo quod oppressus atque cnectus fueris, ad vitam exciteris; pro eo quod in crucem sublatus fueris (quod turpe et infamiæ loco habetur), gloriam consequaris; pro eo denique quod inhumatus fueris, in regni societatem venias. Maxime enim inter se contraria sunt, regnare, et sepeliri. Nam qui tumulo conditur, et terram, et omnia terræ commoda relinquit: qui autem regnat, penes eum omnium rerum jus atque imperium est. Quonam autem modo simul regnabis? Deum cernens, quantum fieri potest, ut eum cernas atque ipsi cernaris. Vel etiam cernens Deum, quantum licet, ab eoque vicissim aspectus. Quem nunc quoque clare ac perspicue nobis, carnis vinculo constrictis, patèderi optamus. Ex Jeremia autem hoc sumptum est, sic loquente: *Ad humiliandum sub pedibus ejus omnes victos terræ⁹¹*, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁸⁸ Joan. viii, 59. ⁸⁹ II Tim. ii, 9. ⁹⁰ Luc. xxiii, 7, 8. ⁹¹ Thren. iii, 54.

IN ORATIONEM XXXIX.

ARGUMENTUM (5).

Panegyrica etiam est hæc oratio, superioris orationis comes et cognata. Illic autem primum cum ethnicis, qui mysteria nostra suggillabant, conficta-

tur, ac nobis vicissim illos atrocius criminaudi atque irridendi materiam et argumenta porrigit, ostendens eorum dogmata et mysteria multo majore risu digna esse, nec quidquam aliud, quam inanes fabulas.

(5) Billii.

Deinde etiam cum Judæis obiter manum conserit, A ipsorum quoque doctrinam nostram longe inferiorem probans. Postremo circa orationis finem cum his etiam congregatur, qui quanquam propter fidei christianæ professionem a nostris partibus stare viderentur: tamen propter fidei diversitatem et divinitatis sectionem in eorum quoque numero erant, qui diversam a religione nostra doctrinam tuebantur. Eunomianos dico et Macedonianos, quorum alteri de Filio ac Spiritu sancto, alteri de Spiritu solo impie sentiebant, quos proinde Semi-Arianos vocat. Ac deinceps Novatianos quoque confutat, qui post baptismum lapsos nequaquam amplius admittebant, sed, et primam, et solam esse hanc purgationem statuiebant, quæ baptismum comparatur.

Multi hoc festum, quia Luminum festum appellatur, B idcirco Purificationis festum esse existimaverunt, ut non modo Nicol. Selverenus et Daniel Gretserus in *Evangelio de Purific.*, sed etiam doctissimus Pamelius in *Annot. in Cypr. et Gelasinus in suo Martyrologio*. At revera baptismi Christi festum est, quod viii Idus Januar. tam apud Græcos, quam apud Latinos celebratur. Idque satis hinc liquet, quod D. Gregorius in hac et sequenti oratione, de purificatione nullum omnino verbum faciens, de baptismo duntaxat agit, atque etiam disertis verbis sub hujusce orationis initium, diem hunc Luminum pro principio, Christi baptismum accipere ait.

NICETÆ COMMENTARIUS.

Col. 535 A. Rursum Jesus meus, et rursum, etc. C Hæc particula, rursum, hanc orationem cum præcedente connectit. Meus autem Jesus dixit, vel propter ardentissimam amoris flammam, sibi id, quod commune est, proprie attribuens, vel etiam ob carnis cognationem, quæ nobis cum Christo intercedit. Atque in hoc sanctum Dionysium æmulatus est. His verbis utentem: Præeat autem orationi Christus, meus, si mihi hoc verbo uti fas est. Mysterium autem festum nominat, idque non semel, sed iterum ac sæpius, nimirum ipsa quoque nomina præ voluptate identidem inculcans. Solent enim qui viri cujuscumque amore correpti sunt, et ipsius nomen et res præclare gestas crebro repetere atque ore versare: quemadmodum contra eorum, quibus infensi sunt, vel nullam mentionem facere, vel ab iis memoriam quamprimum abducere. Est autem natura hoc mysterium non fallax, hoc est, falsum atque ad perniciosam fraudem et imposturam excogitatum: nec deformis, id est, turpe et obscenum, ut ea quæ colunt elinici. Ac vile quam apte et congruenter errorem fallaciæ, et temulentiam deformitati subjunxerit. Græci etenim, ac profanæ religionis cultores, non solum mero se ingurgitantes, sed etiam mente atque animo temulenti, hoc est, per carnalium affectuum voluptatumque dominationem, turpia, Apostolo teste⁹⁹, atque ignominiosa flagitia perpetrant. At nostrum mysterium excelsum est,

et ab affectu carnali purum, Deoque dignum, nobisque divinum splendorem conciliat. Baptismus porro Luminum nomine appellatur, quod purget et illustret. Quo etiam fit, ut facies eo tempore in lætitiæ signum accendamus. Ac principium quidem et causa hujus festi, baptismus Christi est, qui, ut Joannes testatur⁹⁸, lux vera erat, hoc est, vere et proprie lux, quæ nocte non secatur, nec exstinguitur, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, hoc est, nascentem atque omnibus partibus absolutum in lucem prodeuntem (nam embrya, homines quidem sunt, verum incertum est, utrum in lucem proditura sint, an per matris abortum eruptura). Quod si qui fidei et baptismi expertes manserunt, hoc ipsorum scelere et perversitate accidit, utpote qui seipsos ultro hoc dono privarint. Hanc autem vim et facultatem habet baptismus, ut purget eos qui expiatione ac lustratione opus habent, atque animæ lumini adjumentum afferat. Nam cum clarum illam et illustrem primum accepissemus, eam turpium affectuum caligine obscuravimus atque obruimus, pravas et vitiosas formas injicientes, ac divinas pulchritudinis ipsius notas adulterantes. Reliquum est igitur, ut Salvatoris vocem audiat, quæ quidem mihi, et quidem vehementer insonat, qui hujusmodi dogmatum et discipulus sum, et magister; atque utinam etiam vobis insonet? Quænam vero est ista vox: *Ego sum lux mundi*⁹⁶. Quocirca Davidicæ voci obtemperantes, accedite ad eum, ut per hunc accessum divinitatis ipsius radiis collustrati, baptismi splendorem ipsius gratia concipiatis. Et facies vestræ non confundentur, vero lumine consignatæ, nimirum baptismi lumine, vel Spiritus sancti gratia. Quod etiam a Davide sumptum est: *Signatum est enim, inquit, super nos lumen vultus tui, Domine*⁹⁵.

Ibid. B. *Tempus regenerationis: desuper gignamur*, etc. Generatio ea dicitur, quæ ab hominibus ortum ducit: creatio autem, quæ a Deo. Carnis igitur generationem, quæ cum interitu et corruptione conjuncta est, abjicientes, desuper ac cœlitus regeneremur. Cœlestis autem generatio ea est, quæ Spiritus sancti opera in baptismo fit. Porro primigena illa generis nostri creatio instauratur, non quod primum a Deo male creati, atque efficti fuerimus, sed quia post creationem distorti atque confracti sumus. Ac semel quidem per baptismum renascimur: verum quolibet die post baptismum per honestam ac perfectam vitam rationem instauramur. Cœlitus igitur gignamur per Spiritum sanctum, quemadmodum Dominus ipse in Evangelio instituit, dicens: *Nisi quis desuper natus fuerit, non potest videre regnum Dei*⁹⁷. Nam terrena generatio, qua secundum carnem gignimur, a terra est: ac proinde cœlestia illi obseptæ et interclusa sunt. Quid enim terræ cum cœlo commune est? At ea, qua per baptismum a Spiritu sancto gignimur, facile

⁹⁹ Ephes. vi, 19. ⁹⁸ Joan. i, 9. ⁹⁷ Joan. viii, 12.

⁹⁵ Psal. iv, 7. ⁹⁶ Joan. i, 1, 5.

nobis supernas apsidēs patefacit. Theologus autem A seipsum cum his qui regeneratione opus habent, conjungit, non quod ea careat, sed quod eos, quasi propria membra, vindicet, suosque esse ducat. Pristinum Adamum recipiamus, qualis ante proculcatum Dei mandatum erat, cum divinæ imaginis decus purum adhuc et splendidum haberet. Nam Paulus primum Adam primigenum illum hominem nominat; secundum autem, Christum ⁷⁷. At Theologus eundem illum Adam in duos dividit, nimirum in eum qui erat ante transgressionem, et eum qui post præceptum violatum fuit: atque a nobis primum illum accipi vult, hoc est, eum, qui ante admissum peccatum erat. Ac subtextit: Ne in eo statu, quo sumus, maneamus, peccati videlicet sordibus inquinati: verum ad priorem statum redeamus, id est, puri, ut ante transgressionem eramus, efficiamur. Id autem per baptismi regenerationem assequemur. Tum evangelicum illud dictum exponit: *Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt* ⁷⁸. Lucem enim Christum vocat, tenebras autem hanc vitam et carnem: illam propter errorem et hallucinationem; hanc propter crassitatem. Caro enim crassitie sua mentem turbat, eique tenebras offundit. Tenebras autem diabolum appellavit, qui Christo adversatur, ut luci tenebræ. De quo ita cecinit Moses in cantico: *Dixit inimicus: Persequar et comprehendam* ⁷⁹. Quanquam autem Christum persecutus est, hoc est, tentavit, non tamen comprehendit, id est, fregit ac superavit; verum impudenter ille quidem partem Christi aspectabilem adortus est: cæterum in invisibilem divinitatem incidit, atque oppressus est. Hæc autem idcirco facta sunt, ut nos peccati tenebris per baptismum abjectis ad divinitatis lumen accedamus, ac deinde per honestæ ac præclaræ vitæ progressus ac perfectionem lux quoque perfecta efficiamur, a perfecta luce proflorentes, hoc est, a baptismi gratia. Hanc enim gratiam et utilitatem baptismatis dies et festum nobis conciliat. Atque etiam alio sensu explicare licet, quomodo perfecta lux efficiamur. nimirum si cum summa illa luce, nobis propter nostram intelligendi facultatem affini atque cognata, unci prorsusque commisti fuerimus. Id autem in futura remuneratione continget. Nunc enim, quandiu in præsentī hac vita versamur, divino lavacri beneficio ad unicam illam divinam lucem ac Deum accedimus. atque unusquisque nostrum, dum salutifera aqua tingitur, divini luminis fetus efficitur, id est, baptismi. Et quoniam eorum qui baptismi aqua perfunduntur, infinita est multitudo, idcirco γεννήματα, hoc est, fetus plurali numero dixit, non autem γέννημα, singulari. Neque enim in hac vita præstantibus virtute ac vitæ sanctimonia viris cum Deo esse conceditur: verum hoc tanquam præmium illis in altero sæculo reservatur. Subvehimini igitur, inquit, hæc

oratione, quam jam audiistis: multo autem altius assurgetis, cum Verbum, id est, Christus, meæ Orationi, quam de hoc festo habiturus sum, prosperum iter dederit.

Col 355. Ibid. C. *Ecqua talis est legalis atque, etc.* Illis verbis ostendit Theologus quam exigua Judæorum sacrorum ac cæremoniarum sit utilitas: rursus quam noxia et perniciosa sit ethnicorum de religione doctrina, nec tantum risu, sed lacrymis luctuque prosequenda. Legales enim purgationes umbraticæ erant (ut quæ purgationem illam, quæ ex baptismo petitur, præfigurarent et adumbrarent) ac propter hujusmodi tantum pollutionem fiebant, eoque solo tempore proderant: ac proinde assidue peragebantur. Quod quidem argumento erat, eas nequaquam abditissimos animæ sinus penetrare, verum peccatorum quasi superficiem delere, ac corporeas tantum labes abstergere: velut si quis cibum a lege interdictum attingisset, vel mortuum, vel leprosum, vel alio modo deformatum, hircorum, ut docet Apostolus ¹, et taurorum sanguis, et cinis vitulæ pollutos aspergens ad carnis puritatem expiabat: cæterum peccata auferre non poterat. Atque ob eam causam continua erant sacrificia, singulisque annis persæpe offeriebantur, utpotè quæ accedentes perfectos reddere non possent. Nam si perliciendi vim habuissent, profecto offerri desiissent, quod qui hujusmodi cultum Deo exhiberent, posteaquam semel purgati essent, nulla jam peccati conscientia terrerentur. Scriptum autem habetur in libro Numerorum ², quod vitulam rufam comburentes, ipsiusque cinerem aquæ admiscentes, pollutos aspergebant. Itemque quod Moses accepto sanguine taurorum et vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccina et hyssopo populum omnem lustraverit. Ac talis quidem legalis purgatio erant, in breve tempus juvenis, atque ita carnem purificans, ut tamen ad animæ purgationem vim suam non extenderet. At nostra contrario plane modo se habet. Semel enim facta, omnia simul, et vetera, et nova, et corporis, et animæ vitia purgat. Enimvero Græcorum mysteria a dæmonibus inventa et a pravis ac sceleratis animis conficta sunt. Quibus quidem ut fidem adstruerent, qui ea colebant, ad antiquissima tempora confugebant: ut autem eorum turpitudinem effugerent, ea fabularum libertate ac licentia obvelabant, fabulosa esse pronuntiantes, et ad allegoriam detorquentes. Atque interdum ea, quæ de diis ipsorum commemorantur, tanquam vera sumunt: interdum etiam, cum eorum obscenitas et spurcicies ipsis objicitur, fabulosa hæc esse affirmant, nec eo sensu, quem præ se ferunt, intelligenda esse, sed mysticum quendam ac reconditum sensum habere. Exempli causa: Si ipsis proferamus Saturnum, quem pro deo colunt, filios suos devorasse, aiunt aliud quiddam esse, quod his verbis

⁷⁷ I Cor. xv, 45. ⁷⁸ Joan. 1, 5. ⁷⁹ Exod. xv, 9.

¹ Hebr. x, 4 seqq. ² Num. xii, 2 seqq.

significetur : Tempus enim, inquit, quidquid A progenuerit, rursus consumit. Atqui conveniebat eos, si quidem hæc vera existimant, nequaquam fabulosa ea dicere : sin autem falsa et commentitia, nequaquam admirari, neque de una et eadem re affirmative ac negative pronuntiare, contrariaque censere : non secus ac si in puerorum, vel etiam vecordium hominum cœtu luderent, ac non nobiscum serio disputarent, hoc est, cum viris iudicio præditis, et Verbi ac veræ sapientiæ, hoc est, Christi, cultoribus : tametsi profanam et fabulosam eloquentiam et verborum elegantiam aspernemur, quæ spurca et sordida est nominanda, utpote res turpes et obscenas ornare ac verbis efferre contendens.

Col. 338 A. *Non hæc Jovis partus et furta, illius, inquam, Cretensium, etc.* Saturnus Jovis pater, cum, ut Græci fabulantur, oraculum accepisset, fore ut ab uno filiorum suorum regno pelleretur, mares omnes, qui ipsi nascebantur, devorabat. Rhea igitur, cum Jovem peperisset, ejus pulchritudine et vultus elegantia permota, furtim sublatum in Cretam emisit, eique Curetes, dæmones quosdam, adjunxit, qui gravem sonum atque arriorum crepitum excitarent, ac tripodium illud, quod Pyrrhichium dicitur, armati agerent, ut armorum strepitu gravem infantis Dei vagitum vastumque sonum tegere possent : ne forte Saturnus, e cœlo vagitum audiens, ipsum quoque devoraret. Lapidem autem fasciis involutum nati loco marito devorandum reliquit. Quem cum devorasset, eos quoque, quos prius absorpserat, evomuit. Cæterum historiæ proditum est hunc Jovem præstigiatorum et scelestum hominem fuisse, Cretensium tyrannum : apud quos illius quoque monumentum ostenditur, discrucientur licet atque offendantur hac ratione, qui inter ethnicos eruditione præstant, atque historiam hanc rejiciant. Quos etiam irridet Theologus, ut qui ineptissime nugarentur Jovem (quia in eo divina potentia erat), nequaquam puerorum more exili voce vagiisse, sed horridum quemdam ejulatum edidisse, atque adeo vastum, ut ad cœlum usque permearet. Ac poetæ quidem lapidem pro Jove a Saturno devoratum fuisse narrant. At Gregorius Jovem, ut lapidem, D a Saturno devoratum esse ait. Ex quo perspicuum est eum non ad rei gestæ famam respexisse, verum ad Saturni opinionem. Jovis enim, ut Græci insuper fingebant, adeo firmæ et robusta erat natura, ut cum hoc exploratum haberet Saturnus, ac devorato lapide renitentiam duritiemque sentiret, eo magis persuasum haberet, se Jovem devorasse, propter naturæ firmitatem, et robur, pessimum euntem. Jovem igitur ut lapidem devoratum esse Theologus dixit, ad devorantis opinionem respiciens.

Ibid. B. *Nec Phrygum, etc.* In Phrygiâ Rheæ delubrum erat, in quo Phryges festum celebrantes genitali membro excidebantur, calamitatis ipsius speciem exprimentes, in quam illa, filii a Saturno

devoratis, inciderat. At tibicines quidam tibiis ludebant, animos illorum a doloris sensu avertentes, atque ad perferendam exsectionem inflammantes. Quibus postea alii medicam manum admovebant, Corybantum gestum imitantes, perinde scilicet ac si Rheam ipsam consolarentur. Corybantes autem, genus sunt dæmonum, vel furiosorum hominum, Rheæ subservientium, quos Cabyros vocant. Porro matrem hanc deorum etsi non omnium, at certe Jovis fratrumque, ipsius poetæ tradunt, quemadmodum et patrem deorum Saturnum. Ac Phryges erant, qui hujusmodi flagitia in Rheæ honorem peragebant, atque iidem initiabantur, id est, exsectionis cruciatu affliciebantur.

Ibid. *Nec puella quædam apud nos rapitur, etc.* B Cererem, unam ex antiquis deabus, Proserpinam peperisse fingunt, quam Pluto, sive Orcus, rapuit. At mater, eam omnibus in locis conquirens, apud Eleusinem in Cœcum ac Triptoleum incidit, ab iisque de filix raptu certior facta, finem per totum orbem vagandi fecit, ipsisque tritici ac hordei semina, nondum ante id tempus visa, dono dedit, atque alatorum draconum currum ut ex sublimi, sicut poetæ fabulantur, per universam terram semina spargerent. Hos duos petulantem atque libidinose Ceres adhibuit, ac quædam in eos fecit, quædam etiam vicissim ab iis passa est. Atque hæc omnia ipsis per unam noctem in Eleusine, quæ Atticæ locus est, celebranda tradidit : nam ex ea urbe nati erant. Ea igitur, quæ ab ipsis noctu celebrabantur atque peragebantur, ut nocte digna, interdium commemorare me pudet, atque ex turpitudine mysterium quodammodo facere, nimirum die festo memoriam eorum faciendo. Nota sunt hæc Græcæ superstitionis hierophantis, id est, divinorum oraculorum antistitibus atque doctoribus, quibus inviolabili lege interdictum erat, ne hæc atque hujusmodi mysteria apud eos, qui his sacris minime initiati essent, evulgarent. Ac profecto silentio quoque digna erant propter immanem rei obscenitatem.

Ibid. C. *Nec Bacchus hæc nostra mysteria, etc.* Jupiter, cum Semele Cadmi Thebanorum regis filia congressus, gravidam eam reddidit. Juno autem ipsius uxor, zelotypia percita, ad Semelen accedens, eam vehementer opinione falli ait, si Jovem esse existimet, qui cum eo stupri consuetudinem habeat, mortali quopiam cum ea congregante : ipsique persuasit ut, si periculum facere ac cognoscere vellet, num vere Jupiter esset, ab eo peteret, ut cum fulgore ac tonitruo rem secum haberet, quemadmodum et cum Junone facere soleret. Id igitur cum Semele petisset, Jupiter cum tonitruo, ut est in fabulis, ad eam venit, atque invito animo eam concremavit, dissectoque ejus ventre fetum adhuc rudem eduxit, femorique suo, quem inciderat, imposuit, partemque incisam consult, atque expletis prægnationis diebus infantem extulit, Dionysiumque nominavit. Itaque Græcos sug-

auctorem eum agnoscentes, ipsi tanquam deo festum spurcissima et execranda libidine celebrabant. Illud enim prætermittam, quod et vilissima quoque animalcula et reptilia colebant, et feles et scorpions, et serpentes, suæque erga res turpes et obscenas liberalitatis, ambitiosæque munificentiae specimen edebant. Ac privatim quidem unicuique horum festum institutum erat, infelicitas autem perditæque amentia omnium communis erat. Ad unum enim impietatis scopum et diaboli cultum omnia referebantur.

Col. 542 A. *Adeo ut, siquidem omnino eos impietate constringi, etc.* Sunt qui Theologum insectentur, primum quod dixerit: Impietate constringi oportebat, deinde quod cordatos viros tanta impietate devinctis hominibus nil aliud imprecari debere dixerit, quam ut res huiusmodi perpetuo venerentur. Contra enim, inquit, pro ipsis orandum fuerat, ut impietatis vinculo solverentur. Sed hæc stulta et inepta. Illud autem sciendum, hoc verbum, *Oportebat*, aliquando idem significare, quod decet et convenit: aliquando pro eo quod necessario fit, accipi, ut hoc loco. Siquidem, inquit, omnino futurum erat, ut animi destinatione liberaque voluntate in impietatem provolverentur, ac simulacris, quæ manuum humanarum opera sunt, artisque meditationes, divinos honores tribuerent, sapientibus et cordatis viris optandum erat, ut illi res adeo viles tamque obscenas et ridiculas colerent, quo nimirum ex huiusmodi rerum cultu et adoratione majori ignominia afficerentur. Quanquam enim omnes uno errore concordēs existerunt: tamen alii aliis tanto stupidiore inventi sunt, quanto viliora et obsceniora sibi numina fluxerunt. Enimvero Maximus ex eujusdam senis insigni rerum divinarum cognitione præditi sententia hanc objectionem diluens, Gregorium ait gentiles temere in errorem provolutos cernentem, idque ægre et impatienter ferentem, commiserationis potius quam odii affectu hæc dixisse: ut scilicet illi, a religionis numinumque suorum fœditate et abominatione ad veræ pietatis cultum se referrent, deridendam numinum suorum turpitudinem hinc perspicientes: atque etiam ut si qui hæc audirent, in pestiferam eorum opinionem minime pertraherentur.

Ibid. B. *Atque hæc quidem ludant gentiles, etc.* Illis, inquit, figmentis ducantur gentiles, a dæmonibus in hanc amentiam provoluti, qui quidem Dei honorem ad se transferre cupientes, alios in alias turpes et indecoras de Deo sententias distraxerunt. Aliis enim persuaserunt, ut pro Deo voluptatem haberent, aliis ut fortunam, aliis ut elementa, aliis ut contentionem et amicitiam, aliis ut cœlestes et æreos ac terrestres deos arbitrarentur, aliis ut animantia, aliis ut stirpes, aliis ut aliud quippiam divinis honoribus afficerent. Illic autem

error ab eo tempore grassatus est, quo dæmones nos paradiso, ac ligno vitæ, quod nobis præmit loco propositum erat, exturbarunt. Exturbarunt autem per scientiæ lignum, tempore minime congruo perceptum: quod quidem exercendi liberi arbitrii causa nobis datum fuerat. Hinc porro dejectos, ut infirmiores jam, atque ad expugnandum faciliores, sententiaque divina condemnatos, populati sunt, quod videlicet e priori statu excidissemus, ac mortales et passibiles facti essemus. Nam cum illi sua sponte ad invidiam prolapsi essent, livore adversus nos exarserunt, non solum ob præsentem divini imaginis honorem, sed etiam ob futuram gloriam: nec ferre potuerunt gloriam a se, hoc est, a primis naturis, ad nos, e terra in cœlum eveli cupientes, migrare. Hæc causa est, cur persecutionibus in nos sæviat diabolus, invidia scilicet. Et quoniam, juxta Apostolum^b, non probavimus nec voluimus Dei præcepto audientes esse, erroris libertati traditi sumus, hoc est, permisit Deus ut in errorem laberemur, ac per hunc honorem, quem simulacris habuimus, ipsi delonestaremur. Deus enim ob has tres causas nos creavit, ut honorum operum studio incumbamus, ut ad gloriam ipsius simus, ut eum pro viribus imitemur. At nos affectuum omnium arx et domicilium facti sumus: qui quidem anima exedunt et conficiunt, non quidem ipsius substantiam, verum substantiæ ornamenta. Neque hoc solum grave est, sed quod flagitiosos quoque deos et libidinosos inveximus, flagitiis patrocinantes, atque ad ea impellentes. Ex quo efficitur, ut peccatum non modo non condemnetur, verum divinum etiam censeatur, velut Dei actio: nimirum iis qui peccant, excusationis defensionisque causa ad deos, quos colunt, perfugientibus, atque affirmantibus eos, cum tales sint, tali quoque cultus atque adorationis genere delectari.

Ibid. D. *At vero quemadmodum nobis beneficio, etc.* Atque hæc, inquit, ethnici deblaterent. Nobis autem, quemadmodum divinitus datum est, ut superstitiosum errorem fugerimus, qui efficit ut dæmones timeantur atque honorentur, ac veritatem cognoscamus, et, quod Paulus ait^c, Deo vivo et vero, non autem mortuis falsisque nominis diis serviamus, ac supra omnem creaturam assurgamus (nulli scilicet rei creatæ divinitatis nomen tribuendo) ac præterea mundum omnem sensilena temporis subjacentem, atque adeo intellectilem, qui primæ motioni subest, transiliamus. Deus quippe motu sese ad rerum procreationem et fabricationem agitavit. Ac primo quidem ipsius motu angeli procreati sunt, utpote ante tempus conditi: quandoquidem ante cœlum et diem ac solem, qui tempus constituit, angeli creati sunt: secundo autem, hic mundus qui aspectu sentitur. Quemadmodum igitur nobis datum est ut idolorum cultu liberati,

^b Rom. 1, 28 seqq. ^c I Thess. 1, 9.

Deum, qui omni creatura, tam aspectabili, quam intellectibili et spirituali superior est, cognoscamus : sic etiam Dei mysteria intelligamus et doceamus, ac juxta Salomonis leges et præcepta philosophemur. Quoniam enim in *malignam animam non intrabit sapientia* ⁶, idcirco animos eorum, qui cum sapientia consuetudinem habituri sunt, primum per divinum timorem purgat, his verbis : Principium sapientiæ, collige sapientiam, hoc est, in principio sapientiæ, id est, in timore divino sapientiam tibi compara. Ut enim fundamentum, domus principium est, et navis, carina : sic etiam, juxta Davidis sententiam, *principium sapientiæ, timor Domini* ⁷. Pietas enim ac religiosus timor ad numeros omnes virtutis absolvendos, scalæ instar est : utpote qui animos nostros a vitiorum contagione sordibusque lustret, atque ubicunque domicilium sedemque habeat, improbas omnes et flagitiosas actiones in fugam vertat. Quoniam igitur rudimentarius est timor, velut puerili quadam institutione nos ad eam virtutem, quæ in actione versatur, introducens, activa autem virtus contemplationis scala est : danda nobis est opera, ut recte et congruenter iis utamur, ordineque progrediamur, atque a timore exorsi, in contemplationis fastigium subvehamur. Nam contemplatio, nisi timoris divini freno coerceatur, in blasphemiarum quoque fortassis et impietatis præcipitia nos impulerit ac dejecerit. Ac vide scalam, per quam ad perfectionem nobis ascensus patet. Ubi enim timor est, illic quoque mandatorum observatio. Ubi autem mandatorum observatio, ibi carnis quoque purgatio : quæ quidem caro hoc est animæ, quod soli nubes, tenebris scilicet eam obducens atque obscurans, nec divini radii splendorem pure intueri sinens. Porro ubi animæ purgatio, quæ virtutibus comparatur, illic etiam scientiæ illuminatio, post piam sempiternarum rerum disquisitionem elucet, ad Dei cognitionem animam evehens, ipsiusque desiderium rei omnium summe expetendæ affigeus, hoc est, Deo, qui et in maximis est, id est, in tribus personis, et in maximo, propter substantiæ et divinitatis unitatem, et magnitudine omni superior est, quia nec quantitate, nec amplitudine, nec magnitudine circumscribitur : *Magnus enim, inquit, Dominus et laudabilis valde, nec magnitudinis ejus finis est* ⁸.

Col. 343 B. *Quocirca se quemque prius purgare oportet*, etc. Hæc, inquit, cum se ita habeant, adhibenda prius est per virtutem in actione positam purgatio, atque ita ad contemplationis puritatem eundem, id est, divinam scientiam et doctrinam : nisi nobis idem accidere velimus, quod Israelitis accidit. Scriptum enim est in Exodo : *Viderunt filii Israelis Moysen, faciemque ipsius glo-*

rificatam, timueruntque ad eum accedere. Idcirco velamine faciem suam obduxit, atque ita cum ipsis versabatur ⁹. Quemadmodum igitur Israelitæ, quamvis Mosis vultum cernere cuperent, tamen propter splendoris radios ex eo manantes, suamque infirmitatem, eum intueri non poterant : ad hunc quoque modum quicumque ex nobis per morum probitatem egregiasque actiones animos non purgarint, cum Deo et theologia frustra commercium habere conabuntur. Rursus de Manue in libro Judicum hæc memoriæ prodita sunt ¹⁰, eum, cum Israelis judex esset, humanitatisque officia erga hospites studiose coleret, angelum quasi unum quempiam e plebe hospitio excepisse, cumque ignis e petra et mensa emicans cibos ipsis appositos devorasset, atque angelus a conspectu ipsius se subduxisset, in eam opinionem venisse, ut Deum a se visum esse existimaret, uxoremque ita allocutum esse : *Perimus, uxor, Deum vidimus*. Quemadmodum igitur Manue, Sampsonis pater, Deum videre sibi visus est, cum tamen non viderit : ita qui purgati non fuerint, theologiam quidem, hoc est, divinitatis cognitionem, imagine concipient, ipsam tamen non videbunt : imo potius simulacrum quoddam ipsius intuentes ac percipientes animo trepidabunt, ac dicent : *Perimus*, quod videlicet ne obscuram quidem illius formam sustinere queant. Ad hæc quemadmodum Petrus vim efficaciamque divinitatis non ferens, Jesum a navigio arcebat, ut narrat evangelista ¹¹ : ita qui animo nondum purgato theologiam suscipit, a mente sua eam amolitur, vim ipsius non ferens. Quemadmodum insuper Paulus, ut Lucas in apostolorum Actis narrat ¹², cum acceptis a pontificibus litteris Hierosolyma Damascum contenderet, ut Christianos persequeretur atque opprimeret, simul atque ipsi iter facienti exiguus Christi, veri luminis, radius objectus est, statim aspectu orbatus est, quod a persecutionis piaculo lustratus ante non fuisset, quam cum eo, quem persequeretur, in colloquium veniret : eodem modo qui divino timore purgati non fuerint, sed animo impuro et sordido ad contemplationem accesserint, plus ex ea re detrimenti et dispendii, quam utilitatis et compendii accipient. Quemadmodum denique dicebat Centurio : *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum : sed dic verbo, et sanabitur puer meus* ¹³ (hoc porro dicebat, curationem pueri requirens, medicum autem propter pium et laudabilem metum in domum suam non admittens) : sic etiam ipsi theologiam quidem expetent, verum Deum ipsum in animum haudquaquam excepturi sunt.

Ibid. C. *Proinde dicat quoque ex nobis quispiam*, etc. Quandiu, inquit, quispiam nostrum centurio est, hoc est, multos in vitio superans,

⁶ Sap. 1, 4. ⁷ Psal. cx, 10. ⁸ Psal. cxliv, 3. ⁹ Luc. v, 8. ¹⁰ Act. v, 1 seqq. ¹¹ Matth. viii, 8.

¹² Exod. xxxiv, 30 35. ¹³ Judic. xiii, 1 seqq.

quemadmodum ille in militari praefectura centum militibus praerat, ac diabolo, sceleratorum hominum scelerumque mundi principi servit, hac oratione utatur: Non sum dignus qui divinitatis doctrinam excipiam. At posteaquam humanitatem Christi pereperit, hoc est, eam virtutem, quae in agendo versatur, assecutus fuerit, ac supra sycomoram seipsum extulerit, id est, supra carnis affectum, quem membra, quae super terram sunt, vocat Apostolus ¹⁵, utpote terrenarum rerum studio addictum, ac circa eas sese volutantem, ac corpus humilitatis humi provolutum. Quemadmodum enim sycomorus sterilis atque infrugifera quaedam arbor est atque depressa, sic etiam carnalis affectus. Quocirca qui eum fugerit, ac velut marcere affecerit, carnisque voluptates oppresserit, contemplationem, hoc est, divinitatis doctrinam, activa virtute jam comparata, suscipiat, atque audiat: *Hodie salus huic domui*, hoc est, omnibus animae partibus: nec solum ea quae habet taceatur, verum ad majora etiam et sublimiora contendat, ac praclare spargat quae scelerate collegit, sive pecunias, sive dogmata, resque, et animi sensa, divinitatis doctrina parum digna, effundat. Idem enim Verbum historico quidem sensu Deus, anagogico autem divinitatis doctrina, et indignis formidolosum est propter naturam suam: *ignis enim consumens est*, ut ait Scriptura ¹⁶, et propter benignitatem capti facili, iis utique, quos non dicam dignos (proprie enim nemo eo dignus est), verum qui ad ipsius exceptionem ita se praepararunt, ut illi, qui quidem crasso et improbo spiritu ex spirituali animae suae domo expulso, eaque scopis mundata, haec est, studiose purgata atque ornata, nequaquam otiosam eam atque inertem reliquerunt (ac reversus impurus daemon facilius simul ac tutius in eam immigret, utpote cum septem spiritibus rediens, qui quidem septem virtutis spiritibus adversantur, hoc est, Spiritus sancti donis, quae ab Isaia recensentur ¹⁷, nempe Spiritus fortitudinis, consilii, prudentiae, timoris Dei, pietatis, sapientiae, et scientiae), verum ad vitii fugam virtutis cultum adjungunt (juxta illud: *Declina a malo, et fac bonum* ¹⁸). Utrumque enim necessario

A jucundius possidetur, et studiosius diligentiusque custoditur.

Col. 346 A *Posteaquam autem anima nostra, etc.* Si divinitus illustrari geitis, faciendum tibi prius est, ut, quemadmodum Salomon monet: *Omnis custodia servet cor tuum* ¹⁹, ascensionemque in corde tuo disponas, Davidi morem gerens ²⁰, profectum Deo gratum, atque ad majora progressionem et ascensum a te postulanti; ac de Jeremia consilio et sententia ²¹, novalia tibi ipsi innovas, animae tuae facie complanata, vitiosisque spinis extractis et evulsis. Quod tibi abs te factum fuerit, jam ad justitiam fere, ac tum demum scientiam lumine, sicut est apud Oseam ²², collustrari poteris. Quandoquidem *In malignam animam non intrabit sapientia* ²³. Cum autem ipse sapientia instructus ac divino splendore perfusus fueris, tum vero aliis quoque, ut ait Apostolus ²⁴, Dei sapientiam loquere, de Deoque disserere: ac tum etiam mystice et circumspecte ea quae apud vulgares homines, hoc est, minime purgatos, abscondita sunt, discute. Ac luminare in mundo factus, et fulge ipse, et alios illustra. Interim vero, id est, quousque ad supernum illam fulgorem perveneris, teipsum praepurga, ac Verbo praepara et praecinitia, et velut praexerce (sacrarum siquidem rerum doctores initiandi vim habent) ut teipsum primum beneficio afficias. Quod quidem futurum est, si non solum te ita compares, ut Deum excipere, sed aliis quoque ipsum proferre atque ostendere merearis.

Ibid. B. *Quoniam autem sermone theatrum purgavimus, etc.* Quoniam, inquit, sermone, quem de festo habuimus, auditorium praeparavimus, atque attentos auditorum animos reddidimus, age, de festo quidpiam disseramus. Et quoniam primum ac praecipuum festi caput, Dei est memoria divinitatisque pertractatio, Dei proinde memoriam celebremus. Nam quod ait David: *In voce exultationis et confessionis sonus festum agentium* ²⁵; et rursus: *Quasi letaniam hominum habitatio in te* ²⁶, nihil aliud hic sonus est, quam Dei laus, quae ab iis praedicatur, qui sempiterno illo gaudio digni habitati sunt. Quod si ea quae in oratione de Nativitate dixi, nunc quoque repeto, nihil mirum erit. Nam, ut Platonis verbis utar, eadem de iisdem rebus loquar, id est, de tribus personis. Nam in aliis quidem rebus ac tractatibus, orationis varietatem et copiam studiose affectare praestiterit: at in ea disputatione, quae de Deo suscipitur, expressissima et efficacissima verba arripienda, et consertis, quod aiant, manibus retinenda sunt: etiamsi identidem eadem verba mihi repetenda sint. Quoniam enim lubrica, et periculosae alex plena est divinitatis tractatio, Deusque natura formidabilis est et incom-

¹⁵ Coloss. iii, 5. ¹⁶ Deut. iv, 24. ¹⁷ Isa. xi, 2, 3. ¹⁸ Psal. xxxvi, 27. ¹⁹ Luc. xi, 21, 26. ²⁰ Prov. iv, 25. ²¹ Psal. lxxxiii, 1 seqq. ²² Jerem. iv, 1 seqq. ²³ Osee, x, 12. ²⁴ Sap. i, 4. ²⁵ I Cor. ii, 6. ²⁶ Psal. xli, 5. ²⁷ Psal. lxxxvi, 7.

prehensibilis, idcirco, quoties mihi de Deo discernendi necessitas incumbit, tum lingua contrenisco, tum mente, quæ primis notionibus sublimioribusque, quam ut argumentationibus confirmari queant, institutas materias arripit, tum cogitatione etiam perhorresco, quæ argumentorum causas a mente accipiens, mentis agitationes considerat velutque distribuit. Atque, ut ipsi quoque contremiscatis, opto. Horroris enim affectus hoc loco laudem meretur, ac timor hic beatus. Deum porro cum dico, triplex unumque lumen tibi animo propono: triplex quidem, quantum ad hypostases, ut Orientales dicebant, vel, ut Itali, personas; unum autem, quantum ad substantiam et adorationem divisionis omnis expertem. Etenim dividitur quidem (7) propter tres personas: cæterum, indistinctim propter divinitatis unitatem: ac rursus connectitur quidem propter divinitatis identitatem, distinctim autem propter personarum trinitatem. Unum enim in tribus divinitas est, et tria unum, ea in quibus divinitas est, vel potius quæ divinitas sunt, ut magis proprio et exacto verbo utar, ac ne cuiquam a me occasio suspicandi detur, divinitatem aliud quiddam esse præter hæc, aut compositio ulla in simplicibus excogitetur: tum etiam quia divinitas personis quodammodo coessentiata est. Excessus autem ac defectus missos faciamus, nec plures personas tribus consistentes, nec pauciores. Vel, nec excedentes, ut Arius, cum tres naturas inducit (una enim est); nec deficientes, ut Sabellius, unam personam affirmans, cum tres sint. Nec unione confusionem facientes, personas scilicet non dividendo (hoc enim est confusio), quemadmodum fecit Sabellius, tres personas in unam contrahens atque permiscens. Nec divisione sejunctionem efflicientes, substantiam videlicet non contrahendo (hoc enim se junctio est), quo prorupit Arii audacia, cum divinitatem in tres naturas a se invicem alienas divisit.

Ac Sabellismus quidem Judaismum refert, nimirum unam trium hypostasin statuens, remque unam varia nomina habentem esse dicens, Patrem et Filium et Spiritum sanctum; Arianismus autem cum ethnicismo convenit, utpote per trium naturarum assertionem deorum multitudinem invehens. Et, quemadmodum ait magnus Dionysius Romanus, Ariani cum Sabellii sententia ex diametro pugnant. Sabellius enim eundem esse Filium et Patrem impie asserit, et contra eundem Patrem et Filium; Ariani autem tres deos quodammodo prædicant, sanctam unitatem in tres personas inter se alienas ac prorsus separatas dividentes. Divinum enim Verbum Deo rerum universarum unitum esse necesse est, ac Spiritum sanctum in Deo inesse, ac postremo divinam Trinitatem in unum Deum

²⁷ I Cor. vii, 6. ²⁸ I Cor. i, 9. ²⁹ Coloss. ii, 19.

(7) *Dividitur quidem*. Id est, contraria inter se conjuncta sunt, quod mirum est: nimirum divisioni unitas, et conjunctioni divisio: ita ut nec divi-

A rerum omnium Dominum atque omnipotentem, quasi in apicem quemdam et fastigium colligi contrahique omnino necessarium est. Nam hac ratione nobis divinæ Trinitatis doctrina et sancta unitatis prædicatio constabit. Sed videamus quid significet, ex diametro. Diameter in circulis est quædam recta linea, quæ, per centrum ducta, in utramque partem terminatur, atque in duas æquas partes circulum secat; diameter dicta παρά τὸ διαμετρῆν τὸν ὅλον κύκλον εἰς ἴσα δύο μέρη, id est, quod totum circulum in duas partes æquales dimetiatur. Sola enim hæc linea id efficit. In quadrangulis autem, vel etiam in quadrilateris figuris, diameter est quædam recta linea ab angulo ad angulum ducta, in duas æquales partes spatium scindens. Quare ea ex diametro opposita dicuntur, quæ multum inter se distant, quoniam, tam in circulis quam in quadrangulis aut quadrilateris, nulla major est sectio quam ea quæ per diametrum sit. Quandoquidem igitur, et Sabellii contractio, et Arii divisio, unitatis ac multitudinis inter se rationem habent, ex diametro quidem inter se opposita sunt hæc mala, hoc est, maxime contraria, verum impietate paria, utpote æque perniciosa: malum enim utriusque æquale est, tametsi in contrariis reperitur. *Nobis autem*, ut cum Apostolo loquar, *unus Deus Pater, ex quo omnia, unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia*²⁷ Hæc autem tria, nempe: *Ex quo, per quem et in quo*, naturas et substantias minime scindunt, quemadmodum hæretici blaterant, Patri *Ex quo* assignantur, Filio *Per quem*, et Spiritui sancto *In quo*. Nam si hæc, ut ipsi opinantur, naturas separarent, nequaquam ab uno loco in alium locum transirent hæc præpositiones *ex, per et in*; verum de Patre semper diceretur, *Ex quo*; de Filio autem, *Per quem*; et de Spiritu sancto, *In quo*. Atqui inter se mutantur. Ostendemus enim nec Patrem illud *Ex quo* accipientem, Filio *Per quem* reliquisse; nec rursus Filium ab harum particularum communionem, *Ex quo*, et *Per quem*, Spiritum sanctum arcere. Nam et de Patre dicitur *Per quem: Fidelis* enim, inquit, *Deus per quem vocati sumus ad participationem Filii sui*²⁸. Et de Filio, *Ex quo*; in D Epistola enim ad Colossenses ad eos, qui Unigeniti cognitione carebant, dictum est: *Non tenens caput*, id est, Christum, *ex quo omne corpus per commissuras et compages subministratum crescit in augmentum Dei*²⁹. Et rursus eodem modo de Spiritu sancto, *Ex quo* dicitur. *Qui enim*, inquit, *seminat in Spiritu, ex Spiritu metet vitam æternam*³⁰. Atque etiam de eodem *Per quem* dicitur: *Nobis enim*, inquit, *Deus per Spiritum revelavit*³¹. Eadem et de syllaba, *In*, dicere possumus, quam etiam Scriptura, de Patre verba faciens, admittit: *In Deo enim*, inquit, *qui omnia creavit*³². Atque ad hunc

³⁰ Galat. vi, 8. ³¹ I Cor. ii, 10. ³² Ephes. iii, 9.

sio unione careat, nec rursus unio divisionis sit experta. Hæc in codice Reginæ interpretationi Nicetæ confuse inserta ad calcem rejicere libuit.

modum has præpositiones nonnunquam immutari demonstravimus. Sequitur jam ut ostendamus ipsum quoque nominum ordinem aliquoties inverti atque transponi, nec Patrem semper primo loco numerari, Filium secundo, et tertio Spiritum sanctum : sed etiam permutato atque inverso ordine, ut in illo Apostoli loco : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis*²⁵. Et rursus : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministratum sunt, idem autem Dominus : et divisiones operationum sunt, idem autem Deus*²⁶. En quomodo in his locis ordo nominum inversus sit. Enimvero hæretici, *Ex quo*, de causa dici affirmant : *Per quem*, de organo ; *In quo*, de loco ; atque hinc colligunt, quod quemadmodum alia causæ natura est, alia organi, atque alia loci, ad eundem quoque modum alienus, quantum ad naturam, est Filius a Patre (quandoquidem et organum ab artifice), alienus item Spiritus sanctus : quatenus, et loco, et tempore, ab organorum vel artificum natura separatus est. At nos his propositionibus non separari naturas dicimus, sed potius notari atque exprimi, uniusque naturæ proprietates declarari. Idque ex eo perspicuum est, quod tres hæ propositiones de uno Christo complexim expressæ reperiuntur : siquidem Pauli ad Romanos Epistolam haudquaquam perfunctorie quispiam legit, in qua ita scribit : *Quia ex ipso, et per ipsum, et in ipso omnia*²⁷. Ex ipso enim res omnes essentia suæ causam habent secundum Dei et Patris voluntatem, et per ipsum omnia permanent et conservantur, utpote quia omnia creavit, omnibusque rebus a se procreatis, ea quæ ad salutem conveniunt, admetiatur. Ac proinde ad eum omnia se convertunt, ardenti quodam desiderio atque ineffabili amore, ad vitæ Auctorem rerumque necessariorum subministratorem oculos convertentia.

Col. 347 B. *Pater pater est, et principii expers*, etc. Quoniam Eunomiani paternitatis nomen improprie Patri adhiberi dicebant, non propter relationem ad Filium, sed, ut in creaturis, propter effectivam scientiam ; idcirco, ait Theologus, Pater pater est, hoc est, vere Pater, ut qui Filium genuerit, et principii expers ; neque enim ex quoquam, neque a seipso, neque ab altero ortum habet. Nam qui vere solus pater est, ex nullo altero est. Ac rursus Filius, filius est, non, ut creatura, nomen istud consecutus, juxta illud : *Filius primogenitus meus Israel*²⁸. Nam hoc loco dictio Filii non ut creatura accipienda est : sed proprie Filius, atque a Patre suo genitus : qui etiam, quantum ad temporis principium, principio caret. Nam qui omnia creavit, utique et tempora. Temporum autem Creator profecto temporis nequaquam subest. Atque etiam principium habet, quatenus ex Patre est,

licet non post Patrem. Spiritus sanctus vere spiritus est. Sanctus autem adjectum est, ut divinus Spiritus ab iis distinguatur, qui simpliciter spiritus vocantur, nimirum ab angelo et animo, atque aereo flatu. Vere autem additum est, ut ostendatur eum solum proprie sanctum esse, cætera autem gratia et communicatione. Nam creaturis aliunde inducta est sanctificatio. Spiritus autem sanctitas naturam explet. Et quemadmodum unus Pater, et unus Filius, ita et unus Spiritus sanctus. Ac proinde a natura creata tantum remotus ac sejunctus est, quantum simplicem et absolutum numerum a compositis diremptum esse par est : rursus Patri et Filio tantum unitus est, quantum unitas ad unitatem cognatione juncta est. Nec vero hinc solum societatis et communionis naturalis argumenta ducuntur, sed etiam quia ex Deo esse dicitur, non quemadmodum omnia ex Deo sunt, verum ut ex Deo prodians, non generationis modo, ut Filius, sed progressionis, ut *Spiritus oris ejus*²⁹. Quo certe loco nec per os membrum intelligendum est, nec per Spiritum flatus quispiam evanescentis : verum et os, ut Deo dignum est, accipere debemus et per Spiritum substantiam vivam intelligere. Nec vero ita arguentur hæretici : Si genuit Pater, ingenitus esse desiit. Ingenitum enim oportet, non modo a nullo genitum esse, sed nec ullum quoque genuisse. Neque item eodem modo de Filio disputent : Si ex ingenito Patre genitus est, *γεννησθε*, id est, generationis nomen amisit. Necesse enim est genitum, et genitum esse, et a Patre genito. Nec postremo de Spiritu sancto ad huc modum disserant : Aut ingenitus est, aut genitus. Si ingenitus, Pater fuerit : si autem genitus, ergo Filius. Verum os ipsis obtruat, ut stulte atque ineptie cavillantibus. Nam nec Pater eo ingenitus esse desiit, quia genuit (ingenitus enim dicitur, ut nunquam genitus, non autem quod minime genuerit). Nec Filius genitus esse destitit, quia ex ingenito genitus sit (genitus enim est, non ut ex genito Patre genitus, sed ut solum genitus). Nec denique Spiritus sanctus, aut in Patrem aut in Filium concessit (nec enim ingenitus, et genitus eorum numero sunt, quæ medio carent, ut alterum horum Spiritui necessario tribuendum sit). Verum inter ea medium aliquid interjectum est, nempe processio. Procedit itaque Spiritus a Patre. Quod si procedit, utique ab ipsius natura et divinitate non est separatus, sed et est, et manet Deus. Pater pater est, et Filius filius, et Spiritus spiritus. Uniuscujusque enim harum trium personarum proprietas transvereri non debet. Nam si loco suo mota ad alium transiret, non jam proprietatis nomen tueretur. Duplex autem est, proprietas altera naturæ, altera personæ. Ac naturæ quidem proprietatem ad tres personas sese invenientem et effundentem reperire est, velut increatum, sempiternum,

²⁵ II Cor. xiii, 13. ²⁶ I Cor. xii, 4-6. ²⁷ Rom. xi, 56. ²⁸ Exod. iv, 22. ²⁹ Psal. xxxii, 6.

omnipotens, cæteraque ejusdem generis. Personæ vero proprietatem nullo modo moveri profiteamur, ut ingentum, genitum, et procedens. Hæc enim personarum sunt proprietates. At vero Eunomiani, ingenti ac geniti rationem diversarum naturarum proprietates esse contententes, Patrem quidem proprie Deum nominant : Filium autem et Spiritum, nominis solius, non autem ejusdem essentiae consortio, cum eo conjunctos esse astruunt. Nam cum Pater ingentus sit, inquirunt, nec quemquam gignet. Quod si Pater non gignet, ut delirant Eunomiani, profecto nec Filius paternæ naturæ particeps existit, utpote a Patre minime genitus ; verum æquivoce Deus dicitur, hoc est, solum Dei nomen habet, non autem rem ipsam. Qui mihi sane eadem ratione dicturi videntur, quoniam Adamus quoque ex carne genitus non est, sed a Deo effectus, Seth autem ex Adami cum Eva congressu procreatus est, idcirco eos naturæ diversitate inter se disjunctos esse. Quod si in una atque eadem humana natura et ingentum et genitum reperiuntur, quanto magis in divina.

Col. 347 C. *Unus igitur Deus in tribus*, etc. Unus igitur, inquit, est Deus in tribus personis, et tres personæ unum sunt, quoad divinitatem. Quoniam autem hæc se ita habent, hoc est, hæc personæ, vel hoc potius, id est divinitas, neque angelis solis, qui superni sunt spiritus, definitam atque circumscriptam esse Dei adorationem oportebat, sed et in terra quoque nonnullos esse, qui eum adorarent, ut omnia ipsius gloria implerentur ; quippe cum res omnes creatæ Dei sint (*Omnia enim, inquit 28, serviunt tibi*), eam ob causam homo creatur, nempe ut sic quoque Dei gloria celebretur. Duplex enim creationis hominum causa fuit, altera antecedens, bonitas scilicet Dei, altera finalis, nimirum Dei gloria. Quoniam autem a divina misericordia alienum erat hominem per peccatum a Creatore suo separatam negligere, ideo innovantur naturæ : divina enim humanam nativatem subire substituit, nostra autem animatam carnem spiritualiter genito Verbo protulit. Quodque magis mirandum est, nec virginitatis lex per procreationem ullo modo imminuta est. Adhæc innovantur naturæ, divina enim humanam assumpsit, humana autem divinitate affecta est : atque infinita quidem a finita comprehensa est, finita vero infinitæ annexa : ac denique adurens natura crassam et materia constantem assumpsit ; crassa et carnalis adurentem sine ullo detrimento accepit. Nova enim illa res, quæ in Christo eluxit, non in hoc duntaxat sita est, quod is qui sine principio jam ex Deo genitus erat, ortu quoque temporali secundum carnem genitus sit : sed in eo etiam, quod nostra natura carnem nullo prius jacto semine dederit, ac Virgo sine pudicitiae actura pepererit. Cumque naturarum earum, circa quas novo exemplo aliquid edebatur, adjiciendæ

essent species, alteram explicavit Theologus noster, dicens, Deus homo sit ; alteram vero prætermisit, nimirum quod homo quoque Deus efficiatur, ut perspicuam et consequentem. Nam si Deus homo efficitur, procul dubio et homo Deus. Quando quidem indubitatum est, propter hoc, illud quoque factum esse. Et qui secundum gloriæ suæ et splendoris orientem ad primum cœli secundi cœlum ascenderat, ille in hujusmodi oriente adeo sublimis et excelsus, quemadmodum cecinit David 29, in occasu, hoc est, in nostra utilitate atque abjectione gloriose celebratur. Oriens enim, Divinitatem principii expertem, quæ lux sempiterna est, significat. Ascensus autem in occasu, consuetudinem societatemque cum humana paupertate initam, quæ quidem, si cum superno splendore conferatur, occasus rationem habet, ac noctis similitudinem refert. Nulla enim inter utramque naturam comparatio erat, priusquam ambas summus ille artifex in seipso conjunxisset. Ac Divinitas quidem per Orientem designatur, utpote altum et excelsum : quoniam, cum sol oritur, in sublime fertur et extollitur. Occasus autem, ut humilis ac depressus, carnem significat : quoniam sol in occasum vergens deprimitur, ac deorsum fertur. Porro in occasu quoque Dominus magnifice et gloriose celebratur. Gloriæ enim ipsi cessit humilitas illa quam in humanitate assumenda præstitit, bonitatem ipsius perspicuam atque illustrem reddens. Jam vero Dei Filius, Filius hominis factus est, non mutationis, sed assumptionis ratione. Mansit enim id quod erat, et quod non erat, assumpsit. Nam cum eam esse naturæ nostræ infirmitatem perspiceret, ut ex seipsa rerum omnium auctorem et effectorem cognoscere non posset (quoniam ipse ingentus est, nos autem, cum prius non essemus, facti postea corporeque effecti sumus), idcirco laud abs re Verbum, Patris imago existens, mortale corpus accepit, ut mors quoque in eo funditus exstingeretur, atque homines ad imaginem Dei creati denuo instaurarentur ac renovarentur. Quemadmodum enim si forma quædam in ligno depicta externis sordibus obsita et obliterrata fuerit, rursus eum, cujus imaginem refert, adhiberi necesse est, ut ea instaurari queat : ad hunc quoque modum Christus, Patris imago, ad nostra hæc loca accessit, ut hominem ad similitudinem suam effectum instauraret, ac de hominibus bene mereri cupiens, ut homo, ad nos peregre se confert. Nam cum semel hominum mentes ad sensilium rerum studium prolapsæ essent, Verbum sese per corpus spectandum objecit, ut homines sensusque eorum ad se quoque hominem traducat, atque convertat, ac per ea quæ gerit hominibus, ipsum, ut hominem intuentibus, fidem faciat, se non hominem solum, sed etiam Deum esse. Visus est igitur, ac carne quasi velo quodam et integumento interjecta, nobiscum versatus est. Puram enim ac simplicem

28 Psal. cxviii, 91. 29 Psal. lxxvii, 24.

illius divinitatem procreata et corruptioni obnoxia natura haudquaquam ferre poterat. Idcirco, quæ misionem nesciebant, miscentur, velut creaturæ creator, et opus artificii (adeo ut unus idemque et creator et creatura, et opifex et opus, existat) et carni mens jungitur, hoc est, homini Deus. Quoniam enim diabolus nos falsa divinitatis adipiscendæ spe, tanquam illecebra quadam lactatos, in fraudem induxerat, ac mortis hamo transfixerat, ob eamque causam nullis jam viribus frangi se ac labefactari posse existimabat: idcirco Christus divinam potentiam carne, non secus atque hamum esca, obduxit. Atque hac carne Satanas illicitur ut, dum quasi in Adamum impressionem facit, eumque sibi in escam cessurum sperat, in divinitatis hamum incidat, sicque cladem, veteris Adami culpa contractam, novus Adamus victoria sua sarciat, collapsosque et jacentes excitet, atque, ut Apostolus loquitur ⁴⁰, capitalis sententia in Adami carnem peccato constrictam pronuntiata, per Christi carnem nulla peccati labe vitiatam rescindatur, ac mors per carnis resurrectionem exstinguatur. Ipsa enim hominum generi reditivæ vitæ atque immortalitatis principium est.

Col. 350 B. *Ac Christi quidem nativitas, etc.* Factum est a Christo, ut stella corporis sui nativitatem indicaret. Conveniebat enim ut Verbum e cælo descendens cælesti quoque indicio proderetur. Porro sideris cursus creaturarum adorationem significabat. Magi autem gentium ad fidem accessum, idololatriæque oppressionem. Simeon vero is commode dici possit, qui pie ac religiose divinum et de Deo pertractantem sermonem complectitur, purisque animæ oculis eum agnoscit. Rursus per Annam confluentem, hoc est, gratias agentem, anima prudentiæ virtute senex, et quantum ad dogmata, quæ de Deo instituuntur, pudica, temperantiæque laude clara, intelligi possit. Jam vero, ut apud Joannem scriptum est: *In propria venit* ⁴¹ Dominus, hoc est, in hunc mundum, qui ipsius creatura est. Alieno autem more venit, utpote in aliena natura, nimirum humana: et peregrinum gloria affectit, id est, hominem, accolam terræ, atque a paradiso exulantem. Nunc autem aliud Christi facinus, aliudque festum. Atque ego lætum nuntium profero, etsi non præcursor, ut Joannes, a solitudine tamen veniens, atque a Pontica quiete ad amplissimam hanc urbem. Christus illuminatur: simul illustratur, nimirum divino lavacro, vel etiam sermone purgati, ac per eum splendentes. Tria porro hic expendenda sunt, primum quod Christus, quamvis ab omni vitiorum contagione purus, baptizatur: ut ea re nobis documento sit, præparationem ante baptismum necessario adhibendam esse, atque habitum quemdam virtutis comparandum, ac tum ad baptismum accedendum: ut per virtutis habitum veniam, quam accepimus, in tuto collocemus,

A eamque sartam tectamque habeamus, ac non more canum ad vomitum nostrum revertamur, quod Salomon nobis cavendum admonet ⁴². Alterum, quod a Joanne tingitur, ut modestum atque humilem animum gerere condiscamus, nec adversus magistrum pietatis doctrinam nobis promulgantem insurgere, nec adversus sacerdotes, quos Dei mysteriorum dispensatores vocat Paulus ⁴³, aulacius insolentiusque efferri, si quadam dignitate præcellamus. Tertium denique, quod tricesimo anno baptizatus est, quo etiam tempore miracula sua exorsus est: ut discamus juventuti non confidere, nec quodvis tempus instituendæ plebi, ac regendæ Ecclesiæ idoneum existimare, nec ante lanuginem senes docere, aut credere, hoc est, prælidere, ac putare nos ipsis docendis pares esse posse. Quin potius adulta et plena, tam corporea quam spiritali ætate ad docendum accedamus, nec Daniele aliosque nonnullos, juvenili ætate judicium munere functos, in medium proferamus: nec, quod Demosthenes ait, quidvis faciamus, ac prætextus et excusationes confingamus, ut injustitiæ opinionem a nobis amelliamur. Neque enim quisquam unquam, inique et injuste aliquid faciens, peccati confessionem sibi exprimi passus est. Ne ipse quidem ignarus sum, Daniele incunte ætate de Babylonicis illis senibus judicium tulisse. Verum unus ille est. Quod autem rarum est, id Ecclesiæ pro lege non habet. Nam nec una hirundo ver facit, ut inquit Aristoteles, nec si quis lineam unam duxerit, aut semel navigarit, idem protinus geometra, vel nauta dicendus erit.

Col. 351 B. *Cæterum baptizat Joannes; Jesus accedit, etc.*] Christus, inquit, ad Baptistam accedit, ut ipsi quoque sanctitatem afferat, Adamique vetustatem, hoc est, peccatum expurget, priusque etiam Jordanem ipsum sanctitate imbuat. Per Jordanem enim omnes quoque aquas sanctitate afflicti oportebat, vimque ad purgandos ac spiritaliter initiandos homines accipere. Quemadmodum enim duplicem naturam habet Christus (spiritus enim et caro est, hoc est, Deus et homo), sic etiam per aquam et Spiritum homines lustrat; illam, inquam, sensibili modo acceptam, hunc autem invisibiliter advenientem. At vero Joannes Jesum venientem admittere detrectat, atque ait: *Ego debeo a te baptizari* ⁴⁴, atque adeo pro te. Illud enim norat Joannes, fore ut pro Christo atque ipsius lege martyri sanguine ablueretur, nec pedibus solum, ut Petrus in pelvi, purgaretur, sed et capite, et toto denique corpore. Prophetico item spiritu afflatus hæc verba adjiciebat: *Et tu venis ad me* ⁴⁵. Quæ verba per enuntiationem, ac non per interrogationem legenda sunt. Nam illud quoque fore non dubitabat, quin, ut Præcursoris et præconis munere apud Judæos functum, ita ad eos etiam qui in inferno erant, functurum Christus sequeretur: Christus, inquam, qui primogenitus omnis creaturæ

⁴⁰ I Cor. xv, 57. ⁴¹ Jean. i, 11. ⁴² Prov. xxvi, 11. ⁴³ I Cor. iv, 1. ⁴⁴ Matth. iii, 14. ⁴⁵ Ibid.

Ab Apostolo vocatur ⁴⁶, utpote qui ex Orçi ventre primus ad resurrectionem secundamque vitam genitus est, et per baptismi regenerationem dux et auctor ad utrumque, ac via omnibus mortalibus exstitit. Jam vero Christus apud Malachiam Sol justitiæ et Sponsus nominatur ⁴⁷: apud Joannem Verbum ⁴⁸, quemadmodum et Præcursor Joannes apud eundem Lucerna ⁴⁹ et Vox ⁵⁰ et Amicus Sponsi ⁵¹ dicitur. Verum, ut ad rem redeamus, Joannes Jesum submovet; Jesus autem contendit atque instat, baptismum postulans, aitque: *Sine nunc*; hoc enim certa dispensatione fit, ut omnes justitiæ numeros impleam, hoc est, omnia legis præcepta. Hoc autem adverbio, *Nunc*, ideo usus est, quoniam exploratum habebat fore ut, exiguo post tempore, Baptistam per sacrosancti sui verticis contactum et Spiritus sancti adventum ablueret.

Ibid. D. *Jam quid ventilabrum significat? Purgationem, etc.* De Christo in Evangelii's ita scribitur: *Ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et collegit triticum in horreum: paleas autem comburet igni inexstinguibili* ⁵². Ventilabrum porro purgationem significat, hoc est, divisionem, frugiferum ab infrugifero discernentem, quemadmodum ventilabrum frumentum a palea discernit, ac quidquid leve et ventosum est, excutit: quidquid grave est, in horrea recondit. Ignis autem consumptionem designat, sordes eorum qui purgantur, abolentem, et quod levis et vitiosæ naturæ repurgantem. Levis enim res et arida peccatum, ignem facile concipiens. Per ignem etiam Spiritus fervor significari potest, qui ad virtutis cultum et studium, Deique amorem, ipsius participes inflammat. Sequitur apud evangelistam: *Securis ad radicem arborum posita est* ⁵³. Securis animæ illius excisionem designat, quæ ita perditæ et profligatæ vivit, ut ne adhibito quidem et injecto salutiferæ medicinæ fimo fructum ullum ferat. Hoc autem sumptum est ex evangelica parabola, in qua agricola precibus a vineæ Domino contendit, ut uno adhuc anno fleum dimittat, ut circa eam fodiat, ac sterces injiciat. Rursus in Evangelio dicit Dominus: *Non veni mittere pacem, sed gladium; veni enim dividere hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam* ⁵⁴. Consimile quiddam per Michæam quoque dictum est: *Filius, inquit, exhorabit patrem, filia in matrem suam insurget, et nurus in socrum suam* ⁵⁵. Gladius igitur acutum et penetrantem Christi sermonem indicat, hoc est, fidei doctrinam, et prædicationem, fideles ab infidelibus dividentem, novaque et evangelica ac vera adversus vetera et umbratica exempla excitantem. Corrigia autem lorum est calcei. Hoc

autem humanitatis a Christo assumptæ consilium ac Verbi cum carne conjunctionem significat, cujus ne extrema quidem et brevissima mysteria facile solvi atque explicari possunt, non dicam ab iis qui in rerum a Christo gestarum cognitione carnales adhuc, et, ut Apostoli verbo utar ⁵⁶, infantes sunt, seil ne ab adultis quidem atque perfectis, qualis erat Joannes, quam parcissimi ac pene nullius cibi vir: *Venit enim, inquit, Joannes Baptista, nec manducans nec bibens* ⁵⁷. — *Novæ Elia*: Si vultis, inquit, recipere, ipse est Elias, qui venturus est. *Solitudinis alumne*. — *Quid, inquit, existitis in desertum videre? prophetam? etiam dico vobis, et plusquam prophetam* ⁵⁸. Nam cum ceteri prophetæ Christum tantum venturum cecinissent, Joannes eum quoque oculis perspexit. Jam vero illa e caelo missa vox Christum cœlitus profectum esse clamat, ipsiusque divinitatem testatur: *Hic est Filius meus dilectus* ⁵⁹. Adhæc Spiritus corporeo modo conspectus, atque ut columba ad Christum accurrens, ipsius corpus honore afficit, quod quidem nec natura Deus est (hoc enim dictu absurdum fuerit), nec adoptione: non enim ex progressionem et incremento, verum deificatione atque hypostatica unione supra naturam atque adoptionem ex ipsa unione divinitatem assecutum est. Ulque columba olim ad arcam reversa, et olivæ festucam ore ferens, sensibilis et corporei diluvii sedati nuntium attulit ⁶⁰: eodem modo Spiritus sanctus, nunc in columbæ forma apparens, compressam esse spirituales illuviem indicat. Quod si hæreticus magnitudinibus et ponderibus, quæ corporum propria sunt, divinitatem æstimandam censet, atque ideo Spiritum parvum judicat, quod columbæ specie apparuit, faciendum jam ipsi est ut regnum quoque cœlorum aspernetur, quoniam grano sinapis confertur, ac diabolus Christi majestati ateponat, qui de eo Zacharias dicit: *Quis es tu, mons magnus, qui es ante vultum Zorobabelis* ⁶¹? Et Jeremias: *Ecce ego ad te, mons corrupte* ⁶². Mons autem magnus adversarius noster propter superbiam suam et arrogantiam dicitur. In libro autem Job Leviathan vocatur ⁶³, quod, si interpreteris, idem significabit, quod *rex eorum quæ in aquis sunt*. Christus contra apud Isaiam agnus nominatur: *Tanquam agnus, inquit, ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tonsore suo obmutui* ⁶⁴. Et apud Joannem: *Ecce Agnus Dei* ⁶⁵. Et in Evangelio margarita vocatur, quam bonus negotiator dividendis omnibus suis facultatibus emit ⁶⁶. Gutta autem apud Davidem vocatur: *Descendit, inquit, sicut pluvia in vellus, et sicut gutta stillans super terram* ⁶⁷.

Col. 554 C. *Quoniam autem baptismi, etc.* Unum, inquit, baptismum erat, Mosis baptismum in aqua.

⁴⁶ Coloss. i, 15. ⁴⁷ Malach. iv, 2. ⁴⁸ Joan. i, passim. ⁴⁹ Joan. v, 35. ⁵⁰ Joan. i, 23. ⁵¹ Joan. iii, 29. ⁵² Matth. iii, 12; Luc. iii, 16. ⁵³ Luc. iii, 9. ⁵⁴ Matth. x, ⁵⁵ Mich. vii, 6. ⁵⁶ I Cor. iii, 1. ⁵⁷ Matth. xi, 18. ⁵⁸ Luc. vii, 16. ⁵⁹ Matth. iii, 17. ⁶⁰ Gen. viii, 8-11. ⁶¹ Zachar. iv, 7. ⁶² Jerem. Li, 25. ⁶³ Job. xl, 20. ⁶⁴ Isa. lxxi, 7. ⁶⁵ Joan. i, 29. ⁶⁶ Matth. xiii, 45 sequ. ⁶⁷ Psal. lxxxi, 6.

gallans Theologus, ait : Ea, quæ apud nos celebrantur, nequaquam iis similia sunt, quæ de Bæcho apud gentiles commemorantur, qui quidem semivir erat, utpote nunc ea quæ propria virorum sunt, faciens, nunc etiam patiens, quæ feminis conveniunt. Nec femur Jovis parturiens, ac prægnantium more Dionysium gestans, adhuc rudem fetum existentem : quemadmodum antea Jovis caput alium quendam fetum parturierat. Minervam enim ferunt ex Jovis capite intersecto natam esse. Porro circa Dionysium quidam vino obruti et furore correpti choreas agebant, ac militarem expeditionem obibant. At Thebani præsertim ipsum colebant, tonitruum quoque illud venerationi habentes, quo Semele hujus mater conflagraverat.

Col. 358 C. *Nec meretricia*, etc. Fingunt poetæ Saturnum adversus Cælum patrem rebellasse, partesque ipsius pudendas excidisse, atque in mare projecisse, fructumque obsceni illius membri atque exsectionis Venerem existitisse. Atque hoc modo ipsa turpiter progenita est. Rursusque turpiter honoratur per flagitiosos concubitus atque execranda mysteria. Jam vero cum Bæchus ad inferos descendere cuperet, iterque ignoraret, adolescens quidam Prosymnus nomine hac conditione viam ei indicaturum se pollicitus est, si pro itineris commonstrati præmio, corporis sui copiam ipsi faceret. Ille vero se corpus suum ad libidinem ipsi permissurum recepit, si ab inferis rediret. Reversus igitur cum Prosymnum non invenisset (extremo enim vitæ die perfunctus erat) sculneum ramum excisum in genitalis membri formam effingit, ac ramo insidet. Ita promissi fidem mortuo præstat. In hujus flagitii monumentum Phalli per urbes Dionysio erigebantur. Phalli autem sunt genitales partes, quæ etiam ipsæ Ithyphalli dicuntur, quod rectæ ac rigidæ tendantur.

Col. 359. A. *Nec Taurorum feritas*, etc. Cum Græci Trojam infestis armis peterent, atque in Aulide, qui Bæotiae locus est, cum omnibus copiis collecti essent, tanta navigandi incommoditas a Diana immissa est, ut omnis eorum exercitus illic detineretur. Hanc autem ob causam ira succensa erat, quod Agamemnon, cum cervum in venatione telo confecisset, gloriari ausus est, ne ipsam quidem Dianam pari dexteritate telum missuram fuisse. Cum autem invalescente tempestate oraculum consulerent, causamque hujus rei sciscitarentur, responsum accipiunt, nunquam mali hujus finem expectandum esse, nisi Agamemnon filiae suæ cæde Dianam placaret. Persuasus igitur Agamemnon filiam suam Iphigeniam Dianæ mactandam sistit. Diana autem virginem, necis periculo ereptam, ad Tauros emisit (Tauri autem in Boreali parte et Scythica habitant, ubi Dianæ delubrum est), ac pro virgine cervum ad cædem substituit. Ad hunc igitur modum Iphigenia apud Tauroscythas sacerdos Dianæ instituta est, acque omnes Græcos, qui peregrinando ad ea loca

divertebant, jugulabat. At vero Lacedæmonii, Dianæ cultores, in ipsius honorem festum celebrabant, in quo adolescentes verberibus corpus proscindentes, aram cruore profundebant, virtutis suæ magnitudinisque animi specimen exhibentes, ac vulneribus perferendis seipsos assuefacientes, ut scilicet vulnera in bellis accepta contenerent. Atque eam hujusmodi cultu prosequabantur, ut fortitudine præstantem, nec a Cupidine unquam fractam ac superatam. Hi porro, cum cæteris in rebus animi robore præstarent, ac mira quadam tolerantia labores et militares ærumnas perferrent, in hoc uno magnanimitate sua flagitiose utebantur, quod frustra sese invicem, quasi hostes, flagris conscinderent, ac per hujusmodi res gratum Deo cultum sese exhibere arbitrarentur : cum lenis et clemens sit verus Deus, nec cruore delectetur. Atque etiam cætra omnem verecundiam corpus detrebant, impudentique petulantia nudabantur Spartani, sicque in omnium oculis cædebantur. Atqui talis denudatio parum decora et honesta virgini videri posset. Quocirca si Dianam illi in dearum numero habebant, ac proinde lenem hominumque amantem existimabant, quonam modo sanguinis profusione eam delectari, ac rite coli putabant? Rursus si virginem esse credebant, cur obscenissime denudabantur? Nam iidem et mollitiem honori habuerunt, Syssitia, hoc est, publica convivia celebrantes, in quibus foedis voluptatibus utebantur, turpiaque flagitia, et faciebant, et patiebantur, puerorumque amor apud eos in summo pretio et commendatione erat : et cæteris in rebus audaciæ insignis argumenta dabant, sicque in contrarios affectus incidabant. Audacia enim et mollities ex diametro inter se pugnant.

Ibid. *Jam Pelopis dilaniationem*, etc. Tantalus Jovis filius deos quondam hospitio accepisse dicitur, filiumque Pelopem mactatum ac ferventi aqua coctum ipsi apposuisse : eos autem, novum hospitalitatis genus admiratos, Pelopem ad vitam revocasse : et quia sola Ceres humeri partem comederat, partem illam excusam eburneam reposuisse, atque ita Pelopidas ab eo oriundos humerum eburneum habere. Tria igitur hoc loco Theologus suggillat et insectatur, deorum famem, ut diis indignam ; Tantalii hospitalitatem, ut immauem et crudelem ; deorum approbationem atque admissionem, ut inhumanitatis plenam, utpote qui hujusmodi epulis libenter exciperentur.

Ibid. *Quo item loco horrenda et caliginosa Hecatæ spectra*, etc. Hecaten quidam lunam esse aiunt : nonnulli aliam deam noctu obambulantiem, leonum curru vectam, ac serpentibus et draconibus undique cinctam, atque horrendas quasdam rerum species objicientem, nempe homines quosdam inusitata magnitudine capita draconum habentes : adeo ut permultos harum rerum aspectu perterrefactos in furorem atque insaniam agat. Trophonius autem vates, gloriæ cupiditate incensus, cum

Dei opinionem apud homines sibi colligere cuperet, in subterraneam quamdam specum se inclusit, ibique vitam finit: ut posteaquam inventus non esset, in cœlum abreptus putaretur. Dæmon autem quidam specum ingressus, atque in ea domicilium sibi constituens, homines fallebat, Trophonium se esse mentiens: atque oracula edebat. Unde etiam, qui in subterraneum illud antrum se conferebant, nonnulla quidem oracula referebant: ceterum reliquo omni vitæ tempore tristes permanebant, quia a dæmone illusi fuerant. Jam vero in Dodonæa civitate quercus erat miræ proceritatis ac pulchritudinis, quam dæmon inhabitans, garrulam fatidicamque reddebat. In Delphis autem, Græciæ urbe, Apollonis templum erat, ac tripes æneus phœlam maximam, eamque æneam portans, in cujus medio cœchlea ænea pertusa erecta erat, ex qua oracula edebantur. Ea porro *σοφίσματα*, id est, imposturas atque præstigias, Theologus vocavit, utpote dubiis atque incertis responsis homines fallentia et deludentia. Cœstalius denique fons est in Antiochia, qui cum stridore atque impetu et flatu labitur, ex quo qui bibebant, si strepitum audiissent, dæmonis allatu futura prædicebant. Hæc autem oracula de nonnullis quidem aliis rebus vaticinari visa sunt: verum hoc unum (6) prædicere non poterunt, fore ut Christi potentia cederent, atque in perpetuum silerent.

Col. 539. B. *Nec Magorum ars sacrificandi, atque ex victimarum, etc.* Magi genere Medi sunt. Illi animalia mactantes excidebant, atque ex jecinoris fibris, ipsiusque sanguinis eruptione et forma, futurorum conjecturam faciebant. Chaldæi autem astrologiæ operam dabant, atque in hac arte tempus studiumque ponebant, quæ in observandis hominum natalibus versatur, atque eodem motu quo sidera, eorumque figuræ, vitam eorum qui nascuntur, ceteri astruit: atque eventus, quos homines experiuntur, astrorum connexionibus ac situi respondere. Atque eam artem profitentur, qui, nec quid ipsi sint, aut in posterum diem futuri sint, compertum habent. Quos etiam irridens Isaias, inquit, *Stent, ac servant te astrologi cœli: qui sidera prospiciunt, renuntient tibi quidnam super te venturum sit*¹.

Ibid. *Nec Thracum orgia hæc sunt, a quibus et religionem, etc.* Primi Thracæ religionem erga deos invenerunt: unde et *Θρηάκεια*, id est, religio, a Thracibus nomen duxit. Porro orgia, id est, mysteria et sacra ac festa Orpheus ipsis tradidit, quem aiunt musicæ arte instructum et cithara carentem, tum res animæ carentes permulsisse, tum furentum bestiarum rabiem consopivisse. In quo

¹ Isa. XLVII, 12.

(6) *Verum hoc unum.* D. Hieronymus exponens hæc verba Isaiæ cap. xli: *Nuntiant quæ ventura sunt.* Cur, inquit, de Christo nihil potuerunt prædicere? nihil de apostolis ejus? nihil de ruinis

fortasse hominum mores designant, stultos quidem et recordes, per ea, quæ animæ carent, significantes: per feras autem, crudeles homines intelligentes: quos omnes canendi arte pertrahebat Orpheus, ut Græci fingunt.

Ibid. *Nec Mi hinc justum adversus eos supplicium, qui, etc.* Mithram nonnulli solem esse dicunt. Huic festa peragebantur, ac præsertim apud Chaldæos. Illi autem, qui hujus sacris imbuendi erant, per duodecim suppliciorum genera ducebantur, nempe per famem, per ignem, per frigus, per verbera, aliosque hujus generis cruciatus justam autem hujusmodi pœnam dixit Theologus, quod his supplicii merito afficerentur, qui talibus rebus fidem haberent, ut mercedem erroris ab ipsis, quorum cultui se addixissent, acciperent, dum ab illis ita excruciantur.

Ibid. *Nec Osiridis, etc.* Osiris et Typhus, ut fabulantur Ægyptii, contrarii inter se dii sunt, ac Typhus Osiridem discerpit. In cujus calamitatis memoriam Ægyptii festum peragentes seipso lacerant, atque honoris ipsius causa in luctu versantur. Osiridis autem historia, seu potius fabula, talis est. Jupiter, virginis cujusdam, Isis nomine, quæ et Ino dicitur, amore captus, eam in bovem mutavit, ne quid hujusmodi Juno resciceret. Verum illa re comperta, et zelotypia inflammata, æstrum puellæ immisit, quo percita per omnem terram vagaretur. Jam Mendesium Ægypti urbs est, in qua hircus pro deo habebatur, ac Mendesium hircos, ut deos, plusquam seipso verebantur, aut in eorum honorem festa celebrabant. Vitulum vero Memphitæ summa religione colebant, eumque Apin nuncupabant, ac præsepio inclusum habebant, publicoque hominum conventu sacrificia ei offerebant. Signa autem quædam a cæteris diversa Apis habebat, tum circa caudam, tum circa linguam: ac si quis ejusmodi inter armenta conspectus fuisset, confestim ad sacrum præsepe ab ipsis assumebatur.

Ibid. C. *Nec omnes ii honores, etc.* Gradus quidam lapidei scite exsculpti circa Nili ostia erant, qui *πῆχτες*, id est, *cubiti*, nominantur. Hos observabant Ægyptii, quo tempore fluvius exundabat: ac siquidem ad hunc aut illum gradum aqua provecta fuisset, pro ascensus ratione ubertatis frugum conjecturam faciebant. Itaque proventus felicitatem cubitis metiri, hoc est, definire et æstimare, videbantur. Sunt tamen qui dicant, non gradus quosdam esse, verum columnam, in qua hoc tempore cubitos metiuntur Ægyptii, aqua ad hunc aut illum cubitum excrecente. Olim autem Nilum honoribus afficientes, ac fertilitatis

et abolitione templorum? Si ergo suum Interitum non potuerunt prædicere, quomodo aliena vel mala vel bona potuerint nuntiare?

auctorem eum agnoscentes, ipsi tanquam deo festum spurcissima et execranda libidine celebrabant. Illud enim prætermittam, quod et vilissima quoque animalcula et reptilia colebant, et feles et scorpios, et serpentes, suæque erga res turpes et obscenas liberalitatis, ambitiosæque munificentiae specimen edebant. Ac privatim quidem unicuique horum festum institutum erat, infelicitas autem perditaque amentia omnium communis erat. Ad unum enim impietatis scopum et diaboli cultum omnia referebantur.

Col. 342 A. *Adeo ut, siquidem omnino eos impietate constringi, etc.* Sunt qui Theologum insectentur, primum quod dixerit: *Impietate constringi oportebat*, deinde quod cordatos viros tanta impietate devinctis hominibus nil aliud imprecari debere dixerit, quam ut res huiusmodi perpetuo venerentur. Contra enim, inquit, pro ipsis orandum fuerat, ut impietatis vinculo solverentur. Sed hæc stulta et inepta. Illud autem sciendum, hoc verbum, *Oportebat*, aliquando idem significare, quod decet et convenit: aliquando pro eo quod necessario fit, accipi, ut hoc loco. Siquidem, inquit, omnino futurum erat, ut animi destinatione liberaque voluntate in impietatem provolverentur, ac simulacris, quæ manuum humanarum opera sunt, artisque meditationes, divinos honores tribuerent, sapientibus et cordatis viris optandum erat, ut illi res adeo viles tanque obscenas et ridiculas colerent, quo nimirum ex huiusmodi rerum cultu et adoratione majori ignominia afficerentur. Quanquam enim omnes uno errore concordēs exstiterunt: tamen alii aliis tanto stupidiore inventi sunt, quanto viliora et obsceniora sibi numina fluxerunt. Enimvero Maximus ex eujusdam senis insigni rerum divinarum cognitione præditi sententia hanc objectionem diluens, Gregorium ait gentiles temere in errorem provolutos cernentem, idque ægre et impatienter ferentem, commiserationis potius quam odii affectu hæc dixisse: ut scilicet illi, a religionis numinumque suorum fœditate et abominatione ad veræ pietatis cultum se referrent, deridendam numinum suorum turpitudinem hinc perspicientes: atque etiam ut si qui hæc audirent, in pestiferam eorum opinionem minime pertraherentur.

Ibid. B. *Atque hæc quidem ludant gentiles, etc.* His, inquit, signentis ducantur gentiles, a dæmonibus in hanc amentiam provoluti, qui quidem Dei honorem ad se transferre cupientes, alios in alias turpes et indecoras de Deo sententias distraxerunt. Aliis enim persuaserant, ut pro Deo voluptatem haberent, aliis ut fortunam, aliis ut elementa, aliis ut contentionem et amicitiam, aliis ut cœlestes et aereos ac terrestres deos arbitrarentur, aliis ut animantia, aliis ut stirpes, aliis ut aliud quidpiam divinis honoribus afficerent. Hic autem

A error ab eo tempore grassatus est, quo dæmones nos paradiso, ac ligno vitæ, quod nobis præmii loco propositum erat, exturbarunt. Exturbarunt autem per scientiæ lignum, tempore minime congruo perceptum: quod quidem exercendi liberi arbitrii causa nobis datum fuerat. Hinc porro dejectos, ut infirmiores jam, atque ad expugnandum faciliores, sententiaque divina condemnatos, populati sunt, quod videlicet e priori statu excidissemus, ac mortales et passibiles facti essemus. Nam cum illi sua sponte ad invidiam prolapsi essent, livore adversus nos exarserunt, non solum ob præsentem divini imaginis honorem, sed etiam ob futuram gloriam: nec ferre potuerunt gloriam a se, hoc est, a primis naturis, ad vos, e terra in cœlum evehi cupientes, migrare. Hæc causa est, cur persecutionibus in nos sæviat diabolus, invidia scilicet. Et quoniam, juxta Apostolum ^h, non probavimus nec volumus Dei præcepto audientes esse, erroris libertati traditi sumus, hoc est, permisit Deus ut in errorem laberemur, ac per hunc honorem, quem simulacris habuimus, ipsi delonestaremur. Deus enim ob has tres causas nos creavit, ut honorum operum studio incumbamus, ut ad gloriam ipsius simus, ut eum pro viribus imitemur. At nos affectuum omnium arx et domicilium facti sumus: qui quidem anima exedunt et conficiunt, non quidem ipsius substantiam, verum substantiæ ornamenta. Neque hoc solum grave est, sed quod flagitiosos quoque deos et libidinosos inveximus, flagitiis patrocinantes, atque ad ea impellentes. Ex quo efficitur, ut peccatum non modo non condemnetur, verum divinum etiam censeatur, velut Dei actio: nimirum iis qui peccant, excusationis defensionisque causa ad deos, quos colunt, perfugientibus, atque affirmantibus eos, cum tales sint, tali quoque cultus atque adorationis genere delectari.

Ibid. D. *At vero quemadmodum nobis beneficio, etc.* Atque hæc, inquit, ethnici deblaterent. Nobis autem, quemadmodum divinitus datum est, ut superstitiosum errorem fugerimus, qui efficit ut dæmones timeantur atque honorcentur, ac veritatem cognoscamus, et, quod Paulus ait ⁱ, Deo vivo et vero, non autem mortuis falsique nominis diis serviamus, ac supra omnem creaturam assurgamus (nulli scilicet rei creatæ divinitatis nomen tribuendo) ac præterea mundum omnem sensilem temporis subjacentem, atque adeo intellectilem, qui primæ motioni subest, transiliamus. Deus quippe motu sese ad rerum procreationem et fabricationem agitavit. Ac primo quidem ipsius motu angeli procreati sunt, utpote ante tempus conditi: quandoquidem ante cœlum et diem ac solem, qui tempus constituit, angeli creati sunt: secundo autem, hic mundus qui aspectu sentitur. Quemadmodum igitur nobis datum est ut idolorum cultu liberati,

^h Rom. 1, 28 seqq. ⁱ I Thess. 1, 9.

Deum, qui omni creatura, tam aspectabili, quam intellectili et spirituali superior est, cognoscamus : sic etiam Dei mysteria intelligamus et doceamus, ac juxta Salomonis leges et præcepta philosophemur. Quoniam enim in malignam animam non intrabit sapientia⁶, idcirco animos eorum, qui cum sapientia consuetudinem habituri sunt, primum per divinum timorem purgat, his verbis : Principium sapientiæ, collige sapientiam, hoc est, in principio sapientiæ, id est, in timore divino sapientiam tibi compara. Ut enim fundamentum, domus principium est, et navis, carina : sic etiam, juxta Davidis sententiam, principium sapientiæ, timor Domini⁷. Pietas enim ac religiosus timor ad numeros omnes virtutis absolvendos, scalæ instar est : utpote qui animos nostros a vitiorum contagione sordibusque lustret, atque ubicunque domicilium sedemque habeat, improbas omnes et flagitiosas actiones in fugam vertat. Quoniam igitur rudimentarius est timor, velut puerili quadam institutione nos ad eam virtutem, quæ in actione versatur, introducens, activa autem virtus contemplationis scala est : danda nobis est opera, ut recte et congruenter iis utamur, ordineque progrediamur, atque a timore exorsi, in contemplationis fastigium subvehamur. Nam contemplatio, nisi timoris divini freno coerceatur, in blasphemiam quoque fortassis et impietatis præcipitia nos impulerit ac dejecerit. Ac vide scalam, per quam ad perfectionem nobis ascensus patet. Ubi enim timor est, illic quoque mandatorum observatio. Ubi autem mandatorum observatio, ibi carnis quoque purgatio : quæ quidem caro hoc est animæ, quod soli nubes, tenebris scilicet eam obducens atque obscurans, nec divini radii splendorem pure intueri sinens. Porro ubi animæ purgatio, quæ virtutibus comparatur, illic etiam scientiæ illuminatio, post piam sempiternarum rerum disquisitionem elucet, ad Dei cognitionem animam evehens, ipsiusque desiderium rei omnium summe expetendæ affligens, hoc est, Deo, qui et in maximis est, id est, in tribus personis, et in maximo, propter substantiæ et divinitatis unitatem, et magnitudine omni superior est, quia nec quantitate, nec amplitudine, nec magnitudine circumscribitur : Magnus enim, inquit, Dominus et laudabilis valde, nec magnitudinis ejus finis est⁸.

Col. 343 B. Quocirca se quemque prius purgare oportet, etc. Hæc, inquit, cum se ita habeant, adhibenda prius est per virtutem in actione positam purgatio, atque ita ad contemplationis puritatem eundem, id est, divinam scientiam et doctrinam : nisi nobis idem accidere velimus, quod Israelitis accidit. Scriptum enim est in Exodo : Viderunt filii Israelis Mosem, faciemque ipsius glo-

rificatam, timueruntque ad eum accedere. Idcirco velamine faciem suam obduxit, atque ita cum ipsis versabatur⁹. Quemadmodum igitur Israelitæ, quamvis Mosis vultumcernere cuperent, tamen propter splendoris radios ex eo manantes, suamque infirmitatem, cum intueri non poterant : ad hunc quoque modum quicumque ex nobis per morum probitatem egregiasque actiones animos non purgarint, cum Deo et theologia frustra commercium habere conabuntur. Rursus de Manue in libro Judicum hæc memoriæ prodita sunt¹⁰, eum, cum Israelis judex esset, humanitatisque officia erga hospites studiose coleret, angelum quasi unum quempiam e plebe hospitio excepisse, cumque ignis e petra et mensa emicans cibos ipsis appositos devorasset, atque angelus a conspectu ipsius se subduxisset, in eam opinionem venisse, ut Deum a se visum esse existimaret, uxoremque ita allocutum esse : Perimus, uxor, Deum vidimus. Quemadmodum igitur Manue, Sampsonis pater, Deum videre sibi visus est, cum tamen non viderit : Ita qui purgati non fuerint, theologiam quidem, hoc est, divinitatis cognitionem, imagine concipient, ipsam tamen non videbunt : imo potius simulacrum quoddam ipsius intuentes ac percipientes animo trepidabunt, ac dicent : Perimus, quod videlicet ne obscuram quidem illius formam sustinere queant. Ad hæc quemadmodum Petrus vim efficaciamque divinitatis non ferens, Jesum a navigio arcebat, ut narrat evangelista¹¹ : ita qui animo nondum purgato theologiam suscipit, a mente sua eam amolitur, vim ipsius non ferens. Quemadmodum insuper Paulus, ut Lucas in apostolorum Actis narrat¹², cum acceptis a pontificibus litteris Hierosolyma Damascum contenderet, ut Christianos persequeretur atque opprimeret, simul atque ipsi iter facienti exiguus Christi, veri luminis, radius objectus est, statim aspectu orbatus est, quod a persecutionis piaculo lustratus ante non fuisset, quam cum eo, quem persequeretur, in colloquium veniret : eodem modo qui divino timore purgati non fuerint, sed animo impuro et sordido ad contemplationem accesserint, plus ex ea re detrimenti et dispendii, quam utilitatis et compendii accipient. Quemadmodum denique dicebat Centurio : Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum : sed dic verbo, et sanabitur puer meus¹³ (hoc porro dicebat, curationem pueri, requirens, medicum autem propter pium et laudabilem metum in domum suam non admittens) : sic etiam ipsi theologiam quidem expetent, verum Deum ipsum in animum haudquam excepturi sunt.

Ibid. C. Proinde dicat quoque ex nobis quispiam, etc. Quandiu, inquit, quispiam nostrum centurio est, hoc est, multos in vitio superans,

⁶ Sap. 1, 4. ⁷ Psal. cx, 10. ⁸ Psal. cxxiv, 3. ⁹ Luc. v, 8. ¹⁰ Act. v, 1 seqq. ¹¹ Matth. viii, 8.

¹² Exod. xxxiv, 30 35. ¹³ Judic. xiii, 1 seqq.

quemadmodum ille in militari praefectura centum militibus praerat, ac diabolo, sceleratorum hominum scelerumque mundi principi servit, hac oratione utatur : Non sum dignus qui divinitatis doctrinam excipiam. At posteaquam humanitatem Christi perciperit, hoc est, eam virtutem, quae in agendo versatur, assuetus fuerit, ac supra sycomorum scipsum extulerit, id est, supra carnalis affectum, quem membra, quae super terram sunt, vocat Apostolus ¹⁵, utpote terrenarum rerum studio addictum, ac circa eas sese volutantem, ac corpus humilitatis humi provolutum. Quemadmodum enim sycomorus sterilis atque infrugifera quaedam arbor est atque depressa, sic etiam carnalis affectus. Quocirca qui eum fugerit, ac velut marcere affecerit, carnisque voluptates oppresserit, contemplationem, hoc est, divinitatis doctrinam, activa virtute jam comparata, suscipiat, atque audiat : *Hodie salus huic domui*, hoc est, omnibus animae partibus : nec solum ea quae habet tucatur, verum ad majora etiam et sublimiora contendat, ac praclare spargat quae scelerate collegit, sive pecunias, sive dogmata, resque, et animi sensa, divinitatis doctrina parum digna, effundat. Idem enim Verbum historico quidem sensu Deus, anagogico autem divinitatis doctrina, et indignis formidolosum est propter naturam suam : *ignis enim consumens est*, ut ait Scriptura ¹⁶, et propter benignitatem capti facile, iis utique, quos non dicam dignos (proprie enim nemo eo dignus est), verum qui ad ipsius exceptionem ita se praepararunt, ut illi, qui quidem crasso et improbo spiritu ex spirituali animae suae domo expulso, eaque scopis munda, haec est, studiose purgata atque ornata, nequaquam otiosam eam atque inertem reliquerunt (ac reversus impurus daemon facilius simul ac tutius in eam immigrat, utpote cum septem spiritibus rediens, qui quidem septem virtutis spiritibus adversantur, hoc est, Spiritus sancti donis, quae ab Isaia recensentur ¹⁷, nempe Spiritus fortitudinis, consilii, prudentiae, timoris Dei, pietatis, sapientiae, et scientiae), verum ad vitii fugam virtutis cultum adjungunt (juxta illud : *Declina a malo, et fac bonum* ¹⁸). Utrumque enim necessario requiritur, nimirum animae purgatio, ut impurus vitii spiritus in fugam se conjiciat, et virtutis accessio, ut bonus spiritus in domum inducatur, ac locus impleatur, et virtute cumuletur; totum Christum, vel certe quam maxime fieri potest, admittentes, ne diabolus rediens, ac locum aliquem vacuum offendens, eum impleat, perniciosioremque ex animis nostris officinam sibi efficiat, violentiusque excurrat, atque occupatam domum tutiori praesidio munit ¹⁹. Quod enim difficultus expugnatur, id, cum semel captum est, et

A jucundius possidetur, et studiosius diligentiusque custoditur.

Col. 346 A *Posteaquam autem anima nostra, etc.* Si divinitus illustrari gestis, faciendum tibi prius est, ut, quemadmodum Salomon monet : *Omni custodia servas cor tuum* ²⁰, ascensionisque in corde tuo disponas, Davidi morem gerens ²¹, profectum Deo gratum, atque ad majora progressionem et ascensum a te postulanti; ac de Jeremiae consilio et sententia ²², novalia tibi ipsi innoves, animae tuae facie complanata, vitiosisque spinis extractis et evulsis. Quod tibi abs te factum fuerit, jam ad justitiam fere, ac tum demum scientiae lumine, sicut est apud Oseam ²³, collustrari poteris. Quandoquidem *In malignam animam non intrabit sapientia* ²⁴. Cum autem ipse sapientia instructus ac divino splendore perfusus fueris, tum vero aliis quoque, ut ait Apostolus ²⁵, Dei sapientiam loquere, de Deoque dissere : ac tum etiam mystice et circumspecto ea quae apud vulgares homines, hoc est, minime purgatos, abscondita sunt, discute. Ac luminare in mundo factus, et fulge ipse, et alios illustra. Interim vero, id est, quousque ad supernum illum fulgorem perveneris, te ipsum praepurga, ac Verbo praepara et praenitia, et velut praexerce (sacrarum siquidem rerum doctores initiandi vim habent) ut te ipsum primum beneficio afficias. Quod quidem futurum est, si non solum te ita compares, ut Deum excipere, sed aliis quoque ipsum proferre atque ostendere merearis.

Ibid. B. *Quoniam autem sermone theatrum purgavimus, etc.* Quoniam, inquit, sermone, quem de festo habuimus, auditorium praeparavimus, atque attentos auditorum animos reddidimus, age, de festo quidpiam disseramus. Et quoniam primum ac praecipuum festi caput, Dei est memoria divinitatisque pertractatio, Dei proinde memoriam celebremus. Nam quod ait David : *In roce exultationis et confessionis sonus festum agentium* ²⁶; et rursus : *Quasi letaniam hominum habitatio in te* ²⁷, nihil aliud hic sonus est, quam Dei laus, quae ab iis praedicatur, qui sempiterno illo gaudio digni habitati sunt. Quod si ea quae in oratione de Nativitate dixi, nunc quoque repeto, nihil mirum erit. Nam, ut Platonis verbis utar, eadem de iisdem rebus loquar, id est, de tribus personis. Nam in aliis quidem rebus ac tractatibus, orationis varietatem et copiam studiose affectare praestiterit : at in ea disputatione, quae de Deo suscipitur, expressissima et efficacissima verba arripienda, et consertis, quod aiunt, manibus retinenda sunt : etiamsi identidem eadem verba mihi repetenda sint. Quoniam enim lubrica, et periculosa alex plena est divinitatis tractatio, Deusque natura formidabilis est et incom-

¹⁵ Coloss. iii, 5. ¹⁶ Deut. iv, 24. ¹⁷ Isa. xi, 2, 3. ¹⁸ Psal. xxxvi, 27. ¹⁹ Luc. xi, 21, 26. ²⁰ Prov. iv, 25. ²¹ Psal. lxxxiii, 1 seqq. ²² Jerem. iv, 1 seqq. ²³ Osee, x, 12. ²⁴ Sap. i, 4. ²⁵ I Cor. ii, 6. ²⁶ Psal. xlii, 5. ²⁷ Psal. lxxxvi, 7.

prehensibilis, idcirco, quoties mihi de Deo dissecandi necessitas incumbit, tum lingua contremisco, tum mente, quæ primis notionibus sublimioribusque, quam ut argumentationibus confirmari queant, institutas materias arripit, tum cogitatione etiam perhorresco, quæ argumentorum causas a mente accipiens, mentis agitationes considerat velutque distribuit. Atque, ut ipsi quoque contremiscatis, opto. Horroris enim affectus hoc loco laudem meretur, ac timor hic beatus. Deum porro cum dico, triplex unumque lumen tibi animo propono: triplex quidem, quantum ad hypostases, ut Orientales dicebant, vel, ut Itali, personas; unum autem, quantum ad substantiam et adorationem divisionis omnis expertem. Etenim dividitur quidem (7) propter tres personas: cæterum, indistinctim propter divinitatis unitatem: ac rursus connectitur quidem propter divinitatis identitatem, distinctim autem propter personarum trinitatem. Unum enim in tribus divinitas est, et tria unum, ea in quibus divinitas est, vel potius quæ divinitas sunt, ut magis proprio et exacto verbo utar, ac ne cuiquam a me occasio suspicandi detur, divinitatem aliud quiddam esse præter hæc, aut compositio ulla in simplicibus excogitetur: tum etiam quia divinitas personis quodammodo coessentialiata est. Excessus autem ac defectus missos faciamus, nec plures personas tribus contentes, nec pauciores. Vel, nec excedentes, ut Arius, cum tres naturas inducit (una enim est); nec deficientes, ut Sabellius, unam personam affirmans, cum tres sint. Nec unione confusionem facientes, personas scilicet non dividendo (hoc enim est confusio), quemadmodum fecit Sabellius, tres personas in unam contrahens atque permiscens. Nec divisione sejunctionem efficientes, substantiam videlicet non contrahendo (hoc enim sejunctionis est), quo prorupit Arii audacia, cum divinitatem in tres naturas a se invicem alienas divisit.

Ac Sabellismus quidem Judaismum refert, nimirum unam trium hypostasin statuens, remque unam varia nomina habentem esse dicens, Patrem et Filium et Spiritum sanctum; Arianismus autem cum ethnicismo convenit, utpote per trium naturarum assertionem deorum multitudinem invehens. Et, quemadmodum ait magnus Dionysius Romanus, Ariani cum Sabellii sententia ex diametro pugnant. Sabellius enim eundem esse Filium et Patrem impie asserit, et contra eundem Patrem et Filium; Ariani autem tres deos quodammodo prædicant, sanctam unitatem in tres personas inter se alienas ac prorsus separatas dividentes. Divinum enim Verbum Deo rerum universalium unitum esse necesse est, ac Spiritum sanctum in Deo inesse, ac postremo divinam Trinitatem in unum Deum

A rerum omnium Dominum atque omnipotentem, quasi in apicem quemdam et fastigium colligi contrahique omnino necessarium est. Nam hac ratione nobis divinæ Trinitatis doctrina et sancta unitatis prædicatio constabit. Sed videamus quid significet, ex diametro. Diameter in circulis est quædam recta linea, quæ, per centrum ducta, in utramque partem terminatur, atque in duas æquas partes circulum secat; diameter dicta $\pi\rho\alpha\ \tau\omicron\ \delta\iota\alpha\mu\epsilon\tau\rho\epsilon\iota\nu\ \tau\omicron\nu\ \delta\lambda\omicron\nu\ \chi\acute{o}\kappa\lambda\omicron\nu\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\epsilon\alpha\ \delta\upsilon\omicron\ \mu\acute{\epsilon}\rho\eta$, id est, quod totum circulum in duas partes æquales dimetiatur. Sola enim hæc linea id efficit. In quadrangulis autem, vel etiam in quadrilateris figuris, diameter est quædam recta linea ab angulo ad angulum ducta, in duas æquales partes spatium scindens. Quare ea ex diametro opposita dicuntur, quæ multum inter se distant, quoniam, tam in circulis quam in quadrangulis aut quadrilateris, nulla major est sectio quam ea quæ per diametrum fit. Quandoquidem igitur, et Sabellii contractio, et Arii divisio, unitatis ac multitudinis inter se rationem habent, ex diametro quidem inter se opposita sunt hæc mala, hoc est, maxime contraria, verum impietate paria, utpote æque perniciosa: malum enim utriusque æquale est, tametsi in contrariis reperitur. *Nobis autem*, ut cum Apostolo loquar, *unus Deus Pater, ex quo omnia, unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia*²⁷ Hæc autem tria, nempe: *Ex quo, per quem et in quo*, naturas et substantias minime scindunt, quemadmodum hæretici blaterant, Patri *Ex quo* assignantur, Filio *Per quem*, et Spiritui sancto *In quo*. Nam si hæc, ut ipsi opinantur, naturas separarent, nequaquam ab uno loco in alium locum transirent hæc præpositiones *ex, per et in*; verum de Patre semper diceretur, *Ex quo*; de Filio autem, *Per quem*; et de Spiritu sancto, *In quo*. Atqui inter se mutantur. Ostendemus enim nec Patrem illud *Ex quo* accipientem, Filio *Per quem* reliquisse; nec rursus Filium ab harum particularum communionem, *Ex quo*, et *Per quem*, Spiritum sanctum arcere. Nam et de Patre dicitur *Per quem: Fidelis enim, inquit, Deus per quem vocati sumus ad participationem Filii sui*²⁸. Et de Filio, *Ex quo*; in Epistola enim ad Colossenses ad eos, qui Unigeniti cognitione carebant, dictum est: *Non tenens caput, id est, Christum, ex quo omne corpus per commissuras et compagines subministratum crescit in augmentum Dei*²⁹. Et rursus eodem modo de Spiritu sancto, *Ex quo* dicitur. *Qui enim, inquit, seminat in Spiritu, ex Spiritu metet vitam æternam*³⁰. Atque etiam de eodem *Per quem* dicitur: *Nobis enim, inquit, Deus per Spiritum revelavit*³¹. Eadem et de syllaba, *In*, dicere possumus, quam etiam Scriptura, de Patre verba faciens, admittit: *In Deo enim, inquit, qui omnia creavit*³². Atque ad hanc

²⁷ I Cor. viii, 6. ²⁸ I Cor. i, 9. ²⁹ Coloss. ii, 19.

³⁰ Galat. vi, 8. ³¹ I Cor. ii, 10. ³² Ephes. iii, 9.

(7) *Dividitur quidem*. Id est, contraria inter se conjuncta sunt, quod mirum est: nimirum divisioni unitas, et conjunctioni divisio: ita ut nec divi-

sio unione careat, nec rursus unio divisionis sit experta. Hæc in codice Regiæ interpretationi Nicetæ confuse inserta ad calcem rejicere libuit.

modum has præpositiones nonnunquam immutari demonstravimus. Sequitur jam ut ostendamus ipsum quoque nominum ordinem aliquoties inverti atque transponi, nec Patrem semper primo loco numerari, Filium secundo, et tertio Spiritum sanctum : sed etiam permutato atque inverso ordine, ut in illo Apostoli loco : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis*²⁵. Et rursus : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministratonum sunt, idem autem Dominus : et divisiones operationum sunt, idem autem Deus*²⁶. En quomodo in his locis ordo nominum inversus sit. Enimvero hæretici, *Ex quo*, de causa dici affirmant : *Per quem*, de organo ; *In quo*, de loco ; atque hinc colligunt, quod quemadmodum alia causæ natura est, alia organi, atque alia loci, ad eundem quoque modum alienus, quantum ad naturam, est Filius a Patre (quandoquidem et organum ab artifice), alienus item Spiritus sanctus : quatenus, et loco, et tempore, ab organorum vel artificum natura separatus est. At nos his propositionibus non separari naturas dicimus, sed potius notari atque exprimi, uniusque naturæ proprietates declarari. Idque ex eo perspicuum est, quod tres hæc propositiones de uno Christo complexim expressæ reperiuntur : siquidem Pauli ad Romanos Epistolam haudquaquam perfunctorie quispiam legit, in qua ita scribit : *Quia ex ipso, et per ipsum, et in ipso omnia*²⁷. Ex ipso enim res omnes essentia:

sue causam habent secundum Dei et Patris voluntatem, et per ipsum omnia permanent et conservantur, utpote quia omnia creavit, omnibusque rebus a se procreatis, ea quæ ad salutem conveniunt, admetiatur. Ac proinde ad eum omnia se convertunt, ardentis quodam desiderio atque ineffabili amore, ad vitæ Auctorem rerumque necessariorum subministratorem oculos convertentia.

Col. 347 B. *Pater pater est, et principii expers*, etc. Quoniam Eunomiani paternitatis nomen improprie Patri adhiberi dicebant, non propter relationem ad Filium, sed, ut in creaturis, propter effectricem scientiam ; idcirco, ait Theologus, Pater pater est, hoc est, vere Pater, ut qui Filium genuerit, et principii expers ; neque enim ex quoquam, neque a seipso, neque ab altero ortum habet. Nam qui vere solus pater est, ex nullo altero est. Ac rursus Filius, filius est, non, ut creatura, nomen istud consecutus, juxta illud : *Filius primogenitus meus Israel*²⁸. Nam hoc loco dictio Filii non ut creatura accipienda est : sed proprie Filius, atque a Patre suo genitus : qui etiam, quantum ad temporis principium, principio caret. Nam qui omnia creavit, utique et tempora. Temporum autem Creator profecto temporis nequaquam subest. Atque etiam principium habet, quatenus ex Patre est,

A licet non post Patrem. Spiritus sanctus vere spiritus est. Sanctus autem adjectum est, ut divinus Spiritus ab iis distinguatur, qui simpliciter spiritus vocantur, nimirum ab angelo et animo, atque aereo flatu. Vere autem additum est, ut ostendatur cum solum proprie sanctum esse, cætera autem gratia et communicatione. Nam creaturis aliunde inducta est sanctificatio. Spiritus autem sanctitas naturam explet. Et quemadmodum unus Pater, et unus Filius, ita et unus Spiritus sanctus. Ac proinde a natura creata tantum remotus ac sejunctus est, quantum simplicem et absolutum numerum a compositis diremptum esse par est : rursus Patri et Filio tantum unitus est, quantum unitas ad unitatem cognatione juncta est. Nec vero hinc solum societatis et communionis naturalis argumenta ducuntur, sed etiam quia ex Deo esse dicitur, non quemadmodum omnia ex Deo sunt, verum ut ex Deo prodiens, non generationis modo, ut Filius, sed progressionis, ut *Spiritus oris ejus*²⁹. Quo certe loco nec per os membrum intelligendum est, nec per Spiritum flatu quispiam evanescentis : verum et os, ut Deo dignum est, accipere debemus et per Spiritum substantiam vivam intelligere. Nec vero ita arguentur hæretici : Si genuit Pater, ingenitus esse desiit. Ingenitum enim oportet, non modo a nullo genitum esse, sed nec ullum quoque genuisse. Neque item eodem modo de Filio disputent : Si ex ingenito Patre genitus est, γεννησθεωσ, id est, generationis nomen amisit. Necesse enim est genitum, et genitum esse, et a Patre genito. Nec postremo de Spiritu sancto ad hunc modum disserant : Aut ingenitus est, aut genitus. Si ingenitus, Pater fuerit : si autem genitus, ergo Filius. Verum os ipsis obtruatur, ut stulte atque inepie cavillantibus. Nam nec Pater eo ingenitus esse desiit, quia genuit (ingenitus enim dicitur, ut nunquam genitus, non autem quod minime genuerit). Nec Filius genitus esse destitit, quia ex ingenito genitus sit (genitus enim est, non ut ex genito Patre genitus, sed ut solum genitus). Nec denique Spiritus sanctus, aut in Patrem aut in Filium concessit (nec enim ingenitus, et genitus ex eorum numero sunt, quæ medio carent, ut alterum horum Spiritui necessario tribuendum sit). Verum inter ea medium aliquid interjectum est, nempe processio. Procedit itaque Spiritus a Patre. Quod si procedit, utique ab ipsius natura et divinitate non est separatus, sed et est, et manet Deus. Pater pater est, et Filius filius, et Spiritus spiritus. Uniuscujusque enim harum trium personarum proprietas transvereri non debet. Nam si loco suo mota ad alium transiret, non jam proprietatis nomen tueretur. Duplex autem est, proprietas altera naturæ, altera personæ. Ac naturæ quidem proprietatem ad tres personas sese moventem et effundentem reperire est, velut increatum, sempiternum,

²⁵ II Cor. xiii, 13. ²⁶ I Cor. xii, 4-6. ²⁷ Rom. xi, 36. ²⁸ Exod. iv, 22. ²⁹ Psal. xxxii, 6.

omnipotens, cæteraque ejusdem generis. Personæ A vero proprietatem nullo modo moveri profitemur, ut ingenitum, genitum, et procedens. Hæc enim personarum sunt proprietates. At vero Eunomiani, ingenti ac geniti rationem diversarum naturarum proprietates esse contententes, Patrem quidem proprie Deum nominant: Filium autem et Spiritum, nominis solius, non autem ejusdem essentiae consortio, cum eo conjunctos esse astruunt. Nam cum Pater ingenitus sit, inquirunt, nec quemquam gignet. Quod si Pater non gignet, ut delirant Eunomiani, profecto nec Filius paternæ naturæ particeps existit, utpote a Patre minime genitus; verum æquivoce Deus dicitur, hoc est, solum Dei nomen habet, non autem rem ipsam. Qui mihi sane eadem ratione dicturi videntur, quoniam B Adamus quoque ex carne genitus non est, sed a Deo effectus, Seth autem ex Adami cum Eva congressu procreatus est, idcirco eos naturæ diversitate inter se disjunctos esse. Quod si in una atque eadem humana natura et ingenitum et genitum reperiuntur, quanto magis in divina.

Col. 347 C. *Unus igitur Deus in tribus*, etc. Unus igitur, inquit, est Deus in tribus personis, et tres personæ unum sunt, quoad divinitatem. Quoniam autem hæc se ita habent, hoc est, hæc personæ, vel hoc potius, id est divinitas, neque angelis solis, qui superui sunt spiritus, definitam atque circumscriptam esse Dei adorationem oportebat, sed et in terra quoque nonnullos esse, qui eum adorarent, ut omnia ipsius gloria implerentur; quippe C cum res omnes creatæ Dei sint (*Omnia enim, inquit 26, serviunt tibi*), eam ob causam homo creatur, nempe ut sic quoque Dei gloria celebretur. Duplex enim creationis hominum causa fuit, altera antecedens, bonitas scilicet Dei, altera finalis, nimirum Dei gloria. Quoniam autem a divina misericordia alienum erat hominem per peccatum a Creatore suo separatam negligere, ideo innovantur naturæ: divina enim humanam nativitatem subire sustituit, nostra autem animaliam carnem spiritualiter genito Verbo protulit. Quodque magis mirandum est, nec virginitatis lex per procreationem ullo modo imminuta est. Adhæc innovantur naturæ, divina enim humanam assumpsit, humana autem divinitate D affecta est: atque infinita quidem a finita comprehensa est, finita vero infinitæ annexa: ac denique adrens natura crassam et materia constantem assumpsit; crassa et carnalis adurentem sine ullo detrimento accepit. Nova enim illa res, quæ in Christo eluxit, non in hoc duntaxat sita est, quod is qui sine principio jam ex Deo genitus erat, ortu quoque temporali secundum carnem genitus sit: sed in eo etiam, quod nostra natura carnem nullo prius jacto semine dederit, ac Virgo sine pudicitiae actura pepererit. Cumque naturarum earum, circa quas novo exemplo aliquid edebatur, adjiciendæ

essent species, alteram explicavit Theologus noster, dicens, Deus homo sit; alteram vero prætermisit, nimirum quod homo quoque Deus efficiatur, ut perspicuam et consequentem. Nam si Deus homo efficitur, procul dubio et homo Deus. Quando quidem indubitatum est, propter hoc, illud quoque factum esse. Et qui secundum gloriæ suæ et splendoris orientem ad primum cæli secundi cælum ascenderat, ille in hujusmodi oriente adeo sublimis et excelsus, quemadmodum cecinit David 29, in occasu, hoc est, in nostra utilitate atque abiectione gloriose celebratur. Oriens enim, Divinitatem principii expertem, quæ lux sempiterna est, significat. Ascensus autem in occasu, consuetudinem societatemque cum humana paupertate initam, quæ quidem, si cum superno splendore conferatur, occasus rationem habet, ac noctis similitudinem refert. Nulla enim inter utramque naturam comparatio erat, priusquam ambas summus ille artifex in seipso conjunxisset. Ac Divinitas quidem per Orientem designatur, utpote altum et excelsum: quoniam, cum sol oritur, in sublime fertur et extollitur. Occasus autem, ut humilis ac depressus, carnem significat: quoniam sol in occasum vergens deprimatur, ac deorsum fertur. Porro in occasu quoque Dominus magnifice et gloriose celebratur. Gloriæ enim ipsi cessit humilitas illa quam in humanitate assumenda præstitit; bonitatem ipsius perspicuam atque illustrem reddens. Jam vero Dei Filius, Filius hominis factus est, non mutationis, sed assumptionis ratione. Mansit enim id quod erat, et quod non erat, assumpsit. Nam cum eam esse naturæ nostræ infirmitatem perspiceret, ut ex seipsa rerum omnium auctorem et effectorem cognoscere non posset (quoniam ipse ingenitus est, vos autem, cum prius non essemus, facti postea corporeque effecti sumus), idcirco haud abs re Verbum, Patris imago existens, mortale corpus accepit, ut mors quoque in eo funditus exstingeretur, atque homines ad imaginem Dei creati denuo instaurarentur ac renovarentur. Quemadmodum enim si forma quædam in ligno depicta externis sordibus obsita et obliterrata fuerit, rursus eum, cujus imaginem refert, adhiberi necesse est, ut ea instaurari queat: ad hunc quoque modum Christus, Patris imago, ad nostra hæc loca accessit, ut hominem ad similitudinem suam effectum instauret, ac de hominibus bene mereri cupiens, ut homo, ad nos peregre se confert. Nam cum semel hominum mentes ad sensilium rerum studium prolapsæ essent, Verbum sese per corpus spectandum objecit, ut homines sensusque eorum ad se quoque hominem traducat, atque convertat, ac per ea quæ gerit hominibus, ipsum, ut hominem intuentibus, fidem faciat, se non hominem solum, sed etiam Deum esse. Visus est igitur, ac carne quasi velo quodam et integumento interjecta, nobiscum versatus est. Puram enim ac simplicem

26 Psal. cxviii, 91. 29 Psal. lxxvii, 24.

illius divinitatem procreata et corruptioni obnoxia natura haudquaquam ferre poterat. Idcirco, quæmistonem nesciebant, miscentur, velut creaturæ creator, et opus artifici (adeo ut unus idemque et creator et creatura, et opifex et opus, existat) et carni mens jungitur, hoc est, homini Deus. Quoniam enim diabolus nos falsa divinitatis adipiscendæ spe, tanquam illecebra quadam lactatos, in fraudem induxerat, ac mortis hamo transfixerat, ob eamque causam nullis jam viribus frangi se ac labefactari posse existimabat: idcirco Christus divinam potentiam carne, non secus atque hamum esca, obdixit. Atque hac carne Satanas illicitur ut, dum quasi in Adamum impressionem facit, eumque sibi in eseam cessurum sperat, in divinitatis hamum incidat, sicque cladem, veteris Adami culpa contractam, novus Adamus victoria sua sarciat, collapsosque et jacentes excitet, atque, ut Apostolus loquitur⁴⁰, capitalis sententia in Adami carnem peccato constrictam pronuntiata, per Christi carnem nulla peccati labe vitiatam rescindatur, ac mors per carnis resurrectionem exstinguatur. Ipsa enim hominum generi redivivæ vitæ atque immortalitatis principium est.

Col. 350 B. *Ac Christi quidem nativitas, etc.* Factum est a Christo, ut stella corporis sui nativitatem indicaret. Conveniebat enim ut Verbum e cælo descendens cælesti quoque indicio proderetur. Porro sideris cursus creaturarum adorationem significabat. Magi autem gentium ad fidem accessum, idololatriæque oppressionem. Simeon vero is commode dici possit, qui pie ac religiose divinum et de Deo pertractantem sermonem complectitur, purisque animæ oculis eum agnoscit. Rursus per Annam confidentem, hoc est, gratias agentem, anima prudentiæ virtute senex, et quantum ad dogmata, quæ de Deo instituuntur, pudica, temperantiæque laude clara, intelligi possit. Jam vero, ut apud Joannem scriptum est: *In propria venit*⁴¹ Dominus, hoc est, in hunc mundum, qui ipsius creatura est. Alieno autem more venit, utpote in aliena natura, nimirum humana: et peregrinum gloria affecit, id est, hominem, accolam terræ, atque a paradiso exulantem. Nunc autem aliud Christi facinus, aliudque festum. Atque ego lætum nuntium profero, etsi non præcursor, ut Joannes, a solitudine tamen veniens, atque a Pontica quiete ad amplissimam hanc urbem. Christus illuminatur: simul illi remuneratur, nimirum divino lavaero, vel etiam sermone purgati, ac per eum splendentes. Tria porro hic expendenda sunt, primum quod Christus, quamvis ab omni vitiorum contagione purus, baptizatur: ut ea re nobis documento sit, præparationem ante baptismum necessario adhibendam esse, atque habitum quemdam virtutis comparandum, ac tum ad baptismum accedendum: ut per virtutis habitum veniam, quam accepimus, in tuto collocemus,

A eamque sartam tectamque habeamus, ac non more canum ad vomitum nostrum revertamur, quod Salomon nobis cavendum admonet⁴². Alterum, quod a Joanne tingitur, ut modestum atque humilem animum gerere condiscamus, nec adversus magistrum pietatis doctrinam nobis promulgantem insurgere, nec adversus sacerdotes, quos Dei mysteriorum dispensatores vocat Paulus⁴³, aulacius insolentiusque efferri, si quadam dignitate præcellamus. Tertium denique, quod tricesimo anno baptizatus est, quo etiam tempore miracula sua exorsus est: ut discamus juventuti non confidere, nec quodvis tempus instituendæ plebi, ac regendæ Ecclesiæ idoneum existimare, nec ante lanuginem senæ docere, aut credere, hoc est, prælidere, ac putare nos ipsis docendis pares esse posse. Quin potius adulta et plena, tam corporea quam spiritali ætate ad docendum accedamus, nec Daniele aliosque nonnullos, juvenili ætate judicium munere functos, in medium proferamus: nec, quod Demosthenes ait, quidvis faciamus, ac prætextus et excusationes confingamus, ut injustitiæ opinionem a nobis ampliamur. Neque enim quisquam unquam, inique et injuste aliquid faciens, peccati confessionem sibi exprimi passus est. Ne ipse quidem ignarus sum, Daniele incunte ætate de Babylonicis illis senibus judicium tulisse. Verum unus ille est. Quod autem rarum est, id Ecclesia pro lege non habet. Nam nec una hirundo ver facit, ut inquit Aristoteles, nec si quis lineam unam duxerit, aut semel navigarit, idem protinus geometra, vel nauta dicendus erit.

Col. 351 B. *Cæterum baptizat Joannes; Jesus accedit, etc.*] Christus, inquit, ad Baptistam accedit, ut ipsi quoque sanctitatem afferat, Adamique vetustatem, hoc est, peccatum expurget, priusque etiam Jordanem ipsum sanctitate imbuat. Per Jordanem enim omnes quoque aquas sanctitate affici oportebat, vimque ad purgandos ac spiritaliter initiandos homines accipere. Quemadmodum enim duplicem naturam habet Christus (spiritus enim et caro est, hoc est, Deus et homo), sic etiam per aquam et Spiritum homines lustrat; illam, inquam, sensibili modo acceptam, hunc autem invisibiliter advenientem. At vero Joannes Jesum venientem admittere detrectat, atque ait: *Ego debeo a te baptizari*⁴⁴, atque adeo pro te. Illud enim morat Joannes, fore ut pro Christo atque ipsius lege martyri sanguine ablueretur, nec pedibus solum, ut Petrus in pelvi, purgaretur, sed et capite, et toto denique corpore. Prophetico item spiritu afflatus hæc verba adjiciebat: *Et tu venis ad me*⁴⁵. Quæ verba per enuntiationem, ac non per interrogationem legenda sunt. Nam illud quoque fore non dubitabat, quin, ut Præcursoris et præconis munere apud Judæos functum, ita ad eos etiam qui in inferno erant, functurum Christus sequeretur: Christus, inquam, qui primogenitus omnis creaturæ

⁴⁰ I Cor. xv, 57. ⁴¹ Jean. i, 11. ⁴² Prov. xxvi, 11. ⁴³ I Cor. iv, 1. ⁴⁴ Math. iii, 14. ⁴⁵ Ibid.

Ab Apostolo vocatur ⁴⁶, utpote qui ex Orei ventre primus ad resurrectionem secundamque vitam genitus est, et per baptismi regenerationem dux et auctor ad utrumque, ac via omnibus mortalibus exstitit. Jam vero Christus apud Malachiam Sol justitiæ et Sponsus nominatur ⁴⁷: apud Joannem Verbum ⁴⁸, quemadmodum et Præcursor Joannes apud eundem Lucerna ⁴⁹ et Vox ⁵⁰ et Amicus Sponsi ⁵¹ dicitur. Verum, ut ad rem redeamus, Joannes Jesum submovet; Jesus autem contendit atque instat, baptismum postulans, aitque: *Sine nunc*; hoc enim certa dispensatione fit, ut omnes justitiæ numeros impleam, hoc est, omnia legis præcepta. Hoc autem adverbio, *Nunc*, ideo usus est, quoniam exploratum habebat fore ut, exiguo post tempore, Baptistam per sacrosancti sui verticis contactum et Spiritus sancti adventum ablueret.

Ibid. D. *Jam quid ventilabrum significat? Purgationem, etc.* De Christo in Evangelii sic scribitur: *Ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et collegit triticum in horreum: paleas autem comburet igni inexstinguibili* ⁵². Ventilabrum porro purgationem significat, hoc est, divisionem, frugiferum ab infrugifero discernentem, quemadmodum ventilabrum frumentum a palea discernit, ac quidquid leve et ventosum est, excutit: quidquid rursus grave est, in horrea recondit. Ignis autem consumptionem designat, sordes eorum qui purgantur, abolentem, et quod levis et vitiosæ naturæ repurgantem. Levis enim res et arida peccatum, ignem facile concipiens. Per ignem etiam Spiritus fervor significari potest, qui ad virtutis cultum et studium, Deique amorem, ipsius participes inflammat. Sequitur apud evangelistam: *Securis ad radicem arborum posita est* ⁵³. Securis animæ illius excisionem designat, quæ ita perdit et profligata vivit, ut ne adhibito quidem et injecto salutiferæ medicinæ fimo fructum ullum ferat. Hoc autem sumptum est ex evangelica parabola, in qua agricola precibus a vineæ Domino contendit, ut uno adhuc anno ficum dimittat, ut circa eam fodiat, ac sterco injiciat. Rursus in Evangelio dicit Dominus: *Non veni mittere pacem, sed gladium; veni enim dividere hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam* ⁵⁴. Consimile quiddam per Michæam quoque dictum est: *Filius, inquit, exhonorabit patrem, filia in matrem suam insurget, et nurus in socrum suam* ⁵⁵. Gladius igitur acutum et penetrantem Christi sermonem indicat, hoc est, fidei doctrinam, et prædicationem, fideles ab infidelibus dividentem, novaque et evangelica ac vera adversus vetera et umbratica exempla excitantem. Corrigitur autem lorum est calcei. Hoc

A autem humanitatis a Christo assumptæ consilium ac Verbi cum carne conjunctionem significat, cujus ne extrema quidem et brevissima mysteria facile solvi atque explicari possunt, non dicam ab iis qui in rerum a Christo gestarum cognitione carnales adhuc, et, ut Apostoli verbo utar ⁵⁶, infantes sunt, sed ne ab adultis quidem atque perfectis, qualis erat Joannes, quam parcissimi ac pene nullius cibi vir: *Venit enim, inquit, Joannes Baptista, nec manducans nec bibens* ⁵⁷. — *Nove Elia*: Si vultis, inquit, recipere, ipse est Elias, qui venturus est. *Solitudinis alumne*. — *Quid, inquit, existitis in desertum videre? prophetam? etiam dico vobis, et plusquam prophetam* ⁵⁸. Nam cum cæteri prophetæ Christum tantum venturum cecinissent, Joannes eum quoque oculis perspexit. Jam vero illa e caelo missa vox Christum cœlitus profectum esse clamat, ipsiusque divinitatem testatur: *Hic est Filius meus dilectus* ⁵⁹. Adhæc Spiritus corporeo modo conspectus, atque ut columba ad Christum accurrens, ipsius corpus honore afficit, quod quidem nec natura Deus est (hoc enim dictu absurdum fuerit), nec adoptione: non enim ex progressionem et incremento, verum deificatione atque hypostatica unione supra naturam atque adoptionem ex ipsa unione divinitatem assecutum est. Utque columba olim ad arcam reversa, et olivæ festucam ore ferens, sensibilis et corporei diluvii sedati nuntium attulit ⁶⁰: eodem modo Spiritus sanctus, nunc in columbæ forma apparens, compressam esse spiritualem illuviem indicat. Quod si hæreticus magnitudinibus et ponderibus, quæ corporum propria sunt, divinitatem æstimandam censet, atque ideo Spiritum parvum judicat, quod columbæ specie apparuit, faciendum jam ipsi est ut regnum quoque cœlorum aspernetur, quoniam grano sinapis confertur, ac diabolus Christi majestati atponat, quia de eo Zacharias dicit: *Quis es tu, mons magnus, qui es ante vultum Zorobabelis* ⁶¹? Et Jeremias: *Ecce ego ad te, mons corrupte* ⁶². Mons autem magnus adversarius noster propter superbiam suam et arrogantiam dicitur. In libro autem Job Leviathan vocatur ⁶³, quod, si interpreteris, idem significabit, quod *rex eorum quæ in aquis sunt*. Christus contra apud Isaiam agnus nominatur: *Tanquam agnus, inquit, ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tonsore suo obmutuit* ⁶⁴. Et apud Joannem: *Ecce Agnus Dei* ⁶⁵. Et in Evangelio margarita vocatur, quam bonus negotiator dividendis omnibus suis facultatibus emit ⁶⁶. Gutta autem apud Davidem vocatur: *Descendit, inquit, sicut pluvia in vellus, et sicut gutta stillans super terram* ⁶⁷.

Col. 554 C. *Quoniam autem baptismi, etc.* Unum, inquit, baptisma erat, Mosis baptisma in aqua.

⁴⁶ Coloss. 1, 15. ⁴⁷ Malach. iv, 2. ⁴⁸ Joan. 1, passim. ⁴⁹ Joan. v, 35. ⁵⁰ Joan. 1, 23. ⁵¹ Joan. iii, 29. ⁵² Matth. iii, 12; Luc. iii, 16. ⁵³ Luc. iii, 9. ⁵⁴ Matth. x, ⁵⁵ Mich. vii, 6. ⁵⁶ I Cor. iii, 1. ⁵⁷ Matth. xi, 18. ⁵⁸ Luc. vii, 16. ⁵⁹ Matth. iii, 17. ⁶⁰ Gen. viii, 8-11. ⁶¹ Zachar. iv, 7. ⁶² Jerem. li, 25. ⁶³ Job. xl, 20. ⁶⁴ Isa. l.iii, 7. ⁶⁵ Joan. i, 29. ⁶⁶ Matth. xiii, 15 seqq. ⁶⁷ Psal. lxxi, 6.

Hanc enim legem sanxit : Si quis mortuum aut leprosum contigerit, aut cum ethnico comederit, aut ullam aliam sordem contraxerit, aqua ad vesperam repurgetur⁶⁹. Atque ante legem etiam Israelitas in nube et mari baptizavit⁶⁹, eorumque sitim aqua ex petra scaturiente restinxit, et manna famem sedavit⁷⁰. Erat autem petra mystico sensu, velut Paulo quoque placet, Christus, et petra aqua, vitalis Verbi vis et facultas (*Si quis enim sicut, inquit, veniat ad me et bibat*⁷¹), et manna vivum panem adumbrabat. At vero mare et nubes, in præsens quidem animos hominum rei admiratione perentios ad fidem inducebant : in futurum autem affluram gratiam per figuram indicabant. *Quis sapiens, et intelliget hæc*⁷²? quo pacto mare baptismum designabat, Hebræos videlicet a Pharaone disjungens, quemadmodum et hoc lavacrum nos a diaboli tyrannide dirimit. Illud hostiles copias aquis obrutas interfecit : in baptismo nostra adversus Deum inimicitia moritur. Illæsus atque incolumis a Pharaone egressus est Israeliticus populus ; eodem modo nos quoque ab aqua ascendimus, quasi a morte ad vitam revocati, ejus qui nos vocavit, gratia salutem consecuti. Jam nubes, beneficii illius, quod a Spiritu accepimus, figuram gerebat : qui quidem Spiritus animi nostri perturbationes opprimit, flammamque ab iis excitatam mitigat et refrigerat. Secundum baptismum fuit, baptismum Joannis, in aqua quidem, et ad poenitentiam, cæterum non in Spiritu. Tertium, nempe Christi baptismum, perfectum est, quoniam in Spiritu. *Hic est enim, inquit, qui baptizat in Spiritu sancto*⁷³. Et : *Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto*⁷⁴. Is enim, qui baptizandi munere fungi iubet, baptizare dicitur. Quocirca Joannis baptismus puerilis cujusdam institutionis vice erat : Christi autem baptismus perfectionem asserbat. Ille poenitentiae : hic adoptionis. Ille secessio erat a peccato : hic adjunctio ad Deum. Quod si Spiritus homines perficit, ac divinitate afficit, quid asserri potest, quin ipse Deus sit? (libet enim obiter hoc excutere et disputare.) Cumque tu propter Spiritum Deus sis, quo tandem modo Spiritus a divinitate alienus erit? At profecto divinum Spiritum et ex Deo, et Deum esse necesse est, qui causa est, cur ipsi dii sumus, quemadmodum id, quod adurendi vim affert, adustivum esse oportet : et quod sanctitatis causam affert, sanctum esse necesse est. Illud enimvero scire operæ pretium est, Dominum vitæ nostræ moderatorem baptismi foedus nobiscum pepigisse, mortis et vitæ figuram complectens. Nam et mortis imaginem exprimit aqua : quoniam ii qui baptizantur, in aquam immerguntur, quodamque modo sepeliuntur : et rursus Spiritus vitæ arrhabonem nobis porrigit. Quartum baptismum illud

A est, quod martyrio et sanguinis effusione comparatur, quo ipse quoque Christus tinctus est, et de quo dicebat : *Baptismo habeo baptizari, et quo modo coarctor, donec perficiatur*⁷⁵? Et ad filios Zebedæi : *Potestis bibere calicem, quem ego bibo : et baptismo, quo ego baptizor, baptizari*⁷⁶? Et quidem baptismus, qui in aqua fit, mortis similitudinem habet : cæterum nonnulli ex iis qui in certaminibus pietatis causa susceptis pro veritate atque imitatione Christi mortis supplicium pertulerunt, nequaquam ad salutem adipiscendam aquæ signis opus habuerunt, utpote in proprio sanguine baptizati. Unde et martyrii baptismus eo nomine alios dignitate antecellit, quod qui martyrio baptizatus est, sequentis vitæ sordes non extimescit. Quintum baptismum longum est et æruginosum, nempe lacrymarum, quo David quoque baptizabatur, ac proinde dicebat : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*⁷⁷. Et alio loco : *Tota die contristatus ingrediebar*⁷⁸. Et rursus : *Quasi lugens et contristatus, sic humiliabar*⁷⁹. Item : *Ut quid repulisti me, et quare contristatus incedo*⁸⁰? Et rursus : *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ*⁸¹. Hoc autem poenitentiae pars est, ac resipiscentiæ signum, cum quis fœtoris peccatorum suorum sensu afficitur. Nam ita demum ea digna exsecratione prosequitur. Idem etiam Manassis conversionem imitatur, quam secundus Paralipomenon liber memoriæ prodidit⁸². Nivitarum item humilitatis æmulum se præbet, quam Jonas propheta describit⁸³. Atque etiam cum publicano dicit : *Deus, propitius esto mihi peccatori*⁸⁴. Ac præterea contrahitur et deprimitur, hoc est, humi procumbit, atque ad pedes advolvitur, ut Chananæa, micæque, id est, exiguam misericordiam, poscit. Sic enim dicebat Chananæa : *Etiam, Domine; nam et catelli edunt de micis quæ cadunt ex mensa dominorum suorum*⁸⁵. Nec tamen existimandum est, eam Chananæam illam fuisse, quæ infirmitate laborabat, ac propterea contrabebatur. Illa enim Judaica erat mulier : hæc autem gentilis. Quam etiam contrahi theologus dicit, hoc est, humiliari atque in terram inclinari, obsecrationis causa, non infirmitatis.

D Col. 355 B. *Ipse quidem hominem me esse fateor*, etc. Cum sævientie persecutione quidam Christiani, tormentorum magnitudine victi, ad fidei abjurationem prolapsi essent, ac deinde, sedata persecutionis tempestate, supplices cum lacrymis Ecclesiæ antistites rogarent, ut sibi poenitentiae tempus darent, Novatus, Ecclesiæ Romanæ presbyter, fastu animique insolentia elatus, miseros submovebat : quamvis etiam ipse periculoso tempore sacerdotii dignitatem alijurasset. At episcopus eos quidem, qui ad pietatis Christianæ abjurationem provoluti

⁶⁹ Levit. xi, 12. ⁷⁰ I Cor. x, 2. ⁷¹ Exod. xvii, 1 seqq. ⁷² Joan. vii, 37. ⁷³ Psal. cvi, 43. ⁷⁴ Joan. i, 55. ⁷⁵ Matth. iii, 11. ⁷⁶ Luc. xii, 50. ⁷⁷ Matth. xx, 22. ⁷⁸ Psal. vi, 7. ⁷⁹ Psal. xxxvii, 7. ⁸⁰ Psal. xxxiv, 14. ⁸¹ Psal. xli, 10. ⁸² Psal. xxxvii, 6. ⁸³ II Paral. xxxiii, 1 seqq. ⁸⁴ Luc. xviii, 13. ⁸⁵ Matth. xv, 27.

erant, congruis laboribus et salutari pœnitentia certo tempore imperata, recuperavit: Novatum autem ab Ecclesiæ cœtu proscripsit. Ille vero inscientibus omnibus in locum quemdam abditum atque abstrusum tres episcopos ætate provectos allicit, eosque verborum blanditiis inescatos eo adigit, ut manus sibi imponant. Ita ab iis episcopus designatus est. Qua dignitate supra modum elatus, quotquot e stultis ac vesanis hominibus ad se pellicere potuit, Catharos, id est, puros nominavit. Qui autem eandem opinionem complexi sunt, secundas quoque nuptias prohibuerunt. Ad Novatianos igitur sermonem convertens Theologus, ait: Ego quidem pœnitentiæ et lacrymarum baptismum amplector, atque ejus donatorem Deum adoro, ac sciens me quoque infirmitate undique cinctum et obvolutum esse, misericordia etiam erga alios afficior, ut misericordiam ipse consequar. *Qua enim, inquit, mensura mensi fueritis, remetietur vobis*⁸⁶. Tu autem quid ais, qui etiam in somnis obversantem animo libidinis speciem Pharisæorum more graviter insectaris, qui etiam Pharisæi, ac nomen solum Cathari habes, non autem rem ipsam, et, cum eadem mecum infirmitate circumdatus sis, intumescis tamen, velut magnus quispiam vir et excelsus? Pœnitentes non recipis, nec propter eos lacrymas profundis, ut vicem eorum dolens? Absit ut eandem in iudicando rationem teneat Deus! Christi misericordia et ignoscendi facilitate non moveris, qui secundum Isaiam⁸⁷ infirmitates nostras et morbos, hoc est, peccata humeris sublata portavit (quemadmodum typicus agnus, qui pro populi peccatis mactabatur), et pro nobis cæsus est, ac pro nobis, supplicio obnoxiiis, pœnas luit; qui ait: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam*⁸⁸; ac per Oseam: *Misericordiam volo, et non sacrificium*⁸⁹; et sciscitanti Petro, an septies peccanti fratri noxam remitteret, respondit: *Non dico tibi septies, sed septuagies*⁹⁰, hoc est, quoties ad meliorem mentem relierit? Ne Davidem quidem recipis, ob admissi adulterii scelus, et necem Uriæ illatam, animi dolore affectum, ac sese excruciantem, qui nec prophetiæ donum propter pœnitentiam amisit? Nec Petrum admittis, quia passionis Christi tempore ter eum abnegavit, ac rursus tertio se ejus amore devinctum esse confessus est, sicque abnegationi medicinam attulit, ac postea capite ad terram verso pro Christi nomine cruci affixus est? Nec Corinthium illum qui cum noverca stupri commercium habuit⁹¹? At Paulus, perspecta ipsius resipiscentia, Corinthios hortatur, ut charitatem in ipsum firment; causamque adjungit: *Ne forte hujusmodi homo immodica tristitia absorbeatur*⁹², hoc est, in desperationem aut in mortem præcepere ruat. Quid? ne secundas nuptias permittis, nec juvenibus viduis nubendi potestatem facis? Atqui hoc Paulus facere

non dubitavit, dicens: *Volo adolescentiores viduas nubere*⁹³, Paulus, inquam, ille, qui ad tertium cœlum atque in paradisum raptus est⁹⁴, qui a Jerusalem et per gyrum usque ad Illyricum Christi Evangelium implevit⁹⁵. Ita tu, ut videtur, Pauli quoque magister es, quasi ad quartum cœlum pervolaris, atque in paradisum alium raptus fueris, ad quem ille raptus non fuerit, majoremque circulum Christianæ doctrinæ prædicatione complexus fueris. Verum dices, Novatiane: Hanc pœnitentiam et veniam post baptismum jam locum non habere, aut Corinthium illum, qui stupri piaculo seipsum constrinxerat, a Paulo ante baptismum receptum esse, non item post baptismum. Quin tu ergo hoc probas, aut, si id non potes, condemnare ac rejicere desinis eos qui post baptismum in peccatum labuntur? Quod si dubium est quo tempore receperit, legi Romanæ obtempera, dicenti: In dubiis vincat clementia. Quod si Novatus eos qui grassante persecutione lapsi fuerant, non recepit, et quidem dignam pœnitentiam afferentes: at ego illius exemplum minime sequar. Parem enim mea quidem sententia reprehensionem pœnamque merentur, qui vel peccantes nulla pœna afficiunt, ipsisque omnes habenas remittunt, vel eos ita condempnant, ut spem illis consequendæ veniæ nullam relinquunt. Nec vero apud me vim legis habitura est Novati crudelitas, qui stuprum ita acerbe condemnavit, atque inexpiabile peccatum esse pronuntiavit, quasi ipse extra carnem corpusque positus esset: avaritiam autem nequaquam repressit, quam tamen idololatriam Paulus vocat⁹⁶, fortasse quod eos solos divitiarum amor doceat, qui Deum nesciunt: vel quia, sicut ethnicus consortis manibus simulacrum amplectitur, ita et avarus aurum annuis et repagulis committit, atque illud quasi sacrum quoddam donarium attritare minime audet. Quod si quando ad id necessitate impulsus fuerit, haud aliter animo afficitur, quam si nefarii aliquid perpetrasset.

Quid dicitis? An vos his verbis, etc. Quid, inquit, dicitis, o Novatiani? Si oratione nostra permoti estis, state a nobis, qui homines atque ad peccatum proclives sumus, ac proinde aliorum vicem facile dolemus: state, inquam, vos, qui supra hominem, imo inhumani estis, ob idque ex aliorum lapsu angorem non concupitis. Dominam una celebremus, qui pro sua misericordia pœnitentiam nobis concessit; atque Isaiam audientes, dicentem: *Væ qui dicitis, Procul a me recede, ne accedas ad me, quoniam purus sum*; nolite vos, qui puri estis, congressum nostrum, ut impurorum hominum, fugere: quin potius nobiscum stantes, vestræ quoque puritatis nos participes facite⁹⁷. Quod si vos non dlectimus, pro vobis, utpote incurabili morbo

⁸⁶ Matth. vii, 2. ⁸⁷ Isa. lxxi, 4. ⁸⁸ Matth. ix, 13. ⁸⁹ Osee vi, 6. ⁹⁰ Matth. xviii, 22. ⁹¹ I Cor. v, 1 scqq. ⁹² II Cor. ii, 7. ⁹³ I Tim. v, 14. ⁹⁴ II Cor. xii, 2. ⁹⁵ Rom. xv, 19. ⁹⁶ Ephes. v, 5. ⁹⁷ Isa. lxxv, 5.

correptis, lacrymas effundens. Igni enim semper baptizabimini²⁰, qui terrenam et crassam materiam tanquam fenum comedit, ut Isaïæ verbis utar, hoc est, crassis et obscenis corporis voluptatibus servientes exurit, atque homines peccato leves et aridos ita excruciat, ut tamen non absumat. Quemadmodum enim in hac vita Christus homines sanctitate dignos in Spiritu baptizat, ita in lignos ad ignem transmittit, alienos videlicet a bono spiritui malo tradens. Porro per ignis baptismum examen censuramque extremi iudicii intelligit, juxta id quod ait Apostolus: *Uniuscujusque opus, quale est, ignis probabit*²¹. Et rursus: *Dies enim declarabit, quia in igne revelabitur*¹. Nos autem Isaïæ consilio parcamus, ad hunc modum loquentis: *Lavamini, mundi estote: et si fuerint peccata vestra ut vermiculus, instar nivis ea dealbabo: si autem ut coccinum, instar lanæ candida*

*A reddam*². Virum autem sanguinum David enim vocat³, qui vitio omni et scelere coopertus est. Perfectum enim viri nomine appellavit: quemadmodum et Paulus: *Quousque perveniamus in virum perfectum*⁴. Jam vero hominis causa omnis doctrina data est, tam legalis quam evangelica, atque omne mysterium, et omnis Christi actio, et festum omne mysticas rationes habens. Purgemini igitur, ut quod ait Paulus, *sitis tanquam luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes*⁵. Nam lumen hujusmodi quamdam vim habet, ut eos qui in tenebris velut emortui sunt ad vitam excitet. Ita fiet, ut in altero sæculo Trinitatis fulgore plenius collustremini, cujus unum atque eundem splendorem a tribus uniusdeitatis personis emicantem nunc suscepistis: in ipso Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN ORATIONEM XL.

ARGUMENTUM.

Hæc oratio acri et vehementi disputatione baptismum nequaquam differendum ac prorogandum esse demonstrat. Ac cum præcedenti quidem oratione cohæret, verum temporis brevitate atque angustia factum est, ut ab ea distinguatur.

NICETÆ COMMENTARIUS.

Col. 359 B. *Quoniam heri splendidum, etc.* Hesterno die, inquit, Luminum festum celebravimus. Conveniebat enim ob salutem nostram gaudio offerri, canique celebrare. Idque multo æquius erat, quam quod mortales carni dediti facere solent, qui et γενέθλια celebrant, id est, diem quo in lucem editi sunt, et γαμήλια, hoc est, eum diem quo matrimonium contraxerunt, et δημοαπέθρια, quando nomen ipsis impositum est, et κουρόσυνα, quando decursa et exacta adolescentia, in juvenum ordinem ascripti sunt, aut quando primum ipsis comam in superfluum excrescens attonsa est, et κατοικήσια vel habitationis encænna, quando primum terram quamdam aut domum incoluerunt. Hæc porro omnia ἐπέσια celebrabantur, id est, quotannis. Nonnulli autem ἐπέσια, consulatus, aut militaris præfecturæ, aut alius cujusdam hujusmodi magistratus præludia et tirocinia interpretantur, aut etiam diei illius, quo quisquam maximum periculum effugit. Hodie de baptismo disseremus: etiamsi heri nos oratio de eo instituta præterfluxit, tum quia tempus urgeret (festis enim diebus maximam temporis partem in Psalmorum cantilla-

tione consumimus), tum ne fastidium et saturitatem sermonis prolixitas pareret. Semper enim suspectam habeo satietatem, velut molestam ac lædii plenam, rebusque omnibus præclaris adversantem, atque ea quæ dicta sunt, infrugifera reddentem. Nam cum ea sit animi, imbecillitas, ut omnia simul complecti atque arripere nequeat, idem omnino illi accidit, quod ventri, qui propter immodicam satietatem transmissos cibos concoquere non potest. Oportebit autem ea quæ a nobis dicentur, attento animo audire: quandoquidem hoc quoque splendoris pars est, nimirum baptismi vim et facultatem probe cognitam et explicatam habere.

Col. 359 C. *Triplex nativitatis genus agnosci, etc.* Tres, inquit, nativitates recta et ecclesiastica doctrina proficitur: primam corpoream, qua a matre ex aliis nascimur; secundam baptismi; tertiam resurrectionis. Ac corporea quidem nocturna est (proprie enim congressus veneri tempus, nox est, propter honestatem et verecundiam) atque etiam serva, quippe quam libidinis affectus auspicietur, ex voluptatis enim amore matrimonium contrahi solet. Baptismi autem nativitas, diurna a Davide dicitur: *Dies enim, inquit, formabuntur*⁶; sive quia diurno tempore ut plurimum baptismus celebraretur, sive propter excellentem baptismi splendorem et puritatem. Ea porro non modo a libidine pura et libera est: sed vitiosos etiam affectus omnino delet atque extinguit; et quemadmodum circumcisio superfluum membri genitalis partem

²⁰ Isa. lxxvi. 21. ²¹ I Cor. iii. 13. ¹ ibid. ² Isa. i. 16, 18. ³ Psal. v. 7. ⁴ Ephes. iv. 13. ⁵ Philipp. ii. 15. 16. ⁶ Psal. cxxxviii. 16.

abscindebat : ad eundem quoque modum circum-
 cisio ea quam baptismus affert, non omnem volu-
 ptatem, sed superfluum tantum minimeque neces-
 sariam truncat. Circumcidit enim omne illud a
 nativitate contractum velamen, hoc est, perturba-
 tos animi motus, ac caliginem ab eis offusam,
 animæ oculum nubis instar obducentem. Nam
 peccatum, a primis parentibus per mandati divi-
 ni violationem admissum, veneream conjunctio-
 nem advexit, atque ea rursus ad ipsorum posteros
 nonnihil sordium et inquinamenti secum traxit.
 Quanquam enim matrimonium Dei benedictione
 honorabile factum est⁷, propter liberorum pro-
 creationem, natura tamen a peccato fluxit. *In*
peccatis enim, inquit, *concepit me mater mea*⁸.
 Figuram porro baptismi circumcisio gerit, quem-
 admodum enim illa, quæ generis Abrahamicum
 signum erat, non partem corporis utilem, verum
 excrementum inutile amputabat : eodem modo
 sacrosanctus baptismus, qui Christianorum signa-
 culum est, crassum et carnalem improbarum cogi-
 tationum affectum et peccatum excindit. Non du-
 bium est autem quin peccatum sit concupiscentiæ
 excrementum, ac non commoda quædam et utilis
 cupiditas. Nec enim fieri potest, ut quisquam
 nulla omnino cupiditate tangatur, aut ab omni
 voluptatis sensu sit immunis. Cæterum inutilem
 cupiditatem ac voluptatem, id est, peccatum, re-
 secat baptismus, ac nos ab infidelibus secernit,
 atque ad supernam vitam et angelicam conversa-
 tionem, a qua genus nostrum excidit, nos revocat.
 Tertia vero nativitas, nimirum resurrectionis,
 formidabilis est, propter tremendum ac terroris
 plenum iudicium atque etiam brevis. Fiet enim
in momento, in ictu oculi, quemadmodum, inquit
*Apostolus*⁹, *et, ut est apud Ecclesiasticum : Omnem*
*creaturam adducet Deus ad iudicium*¹⁰, *atque om-*
*nes sistemur ad tribunal Christi*¹¹, rerumque in hac
 vita gestarum rationem reddemus, sive carnis cu-
 piditates secuti fuerimus, sive anima nostra carnis
 cupiditatibus superior exstiterit, eamque lumi-
 vergentem, ac se una deprimere conantem simul
 in altum traxerit, baptismique beneficium nequa-
 quam contempserit, verum summo honore ac
 reverentia coluerit. Has tres nativitates in seipso
 Christus honore affecit, corpoream videlicet, per
 primam illam et vitalem animæque effectricem
 inspirationem, quæ semel in Adamum immissa
 (*Insufflavit enim in faciem ejus spiraculum vitæ, et*
*factus est homo in animam viventem*¹²), in omnes
 quoque ab eo progenitos efficax est. Ac prima
 quidem hæc inspiratio dicitur, ratione posteriori,
 qua Christus in apostolos insufflavit ac dixit :
*Accipite Spiritum sanctum*¹³. Vitalis autem, quia
 vitam inspiravit. *Factus est enim, inquit, homo in*
animam viventem, id est, agentem ac vim suam

A exercentem. Nam inspiratio illa, quæ apostolis con-
 tigit, non vitam, sed divinam gratiam attulit.
 At vero Christus baptismi nativitatem incarnatione
 sua et baptismo cohonestavit. Cæterum incarna-
 tionem non cum corporea nativitate, sed cum
 baptismo ideo conjunximus, quoniam Dominus,
 priusquam carnem assumeret, corpoream illam
 honore affecit, quo tempore intelligentem animam
 inspiravit, hoc est, cum hominem ad imaginem
 Dei condidit. Postea autem incarnatus ac secun-
 dum carnem baptismo tinctus (neque enim aliter
 quam cum carne baptizari licuisset), baptismum
 quoque honore et gloria cumulavit. Illud enim
 vero sciendum, quod in corporea quoque genera-
 tione, quæ revera una est, animo et cogitatione
 dividentes in inspirationem et creationem : quan-
 doquidem et duplex est, quantum ad generationem,
 humanæ naturæ ratio, altera scilicet animæ, altera
 corporis. Anima etenim ineffabili modo ex inspi-
 ratione divina producitur : corpus autem ex sub-
 jacente materia creatur. Jam vero Christus tertiam
 nativitatem ornavit atque illustravit, cum ipse
 primus a morte ad vitam excitatus est, non jam
 amplius morituros. Atque ea de causa primogeni-
 tum ipsum inter multos fratres¹⁴, et primogeni-
 tum ex mortuis¹⁵ Paulus nominavit ; illud, quia
 regenerationem eam et adoptionem, quæ baptismo
 comparatur, auspicatus est (primus enim per
 aquam et Spiritum sanctum baptizatus est, eoque
 nomine primogenitus factus est inter multos fra-
 tres suos, qui videlicet per baptismum a Deo ado-
 ptati sunt, ab eoque potestatem acceperunt, ut
 filii Dei stant¹⁶) ; hoc, quia primitiæ dormientium
 factus est¹⁷, ac primus ex ventre inferi redivivus
 ad immortalitatem et sempiternam vitam per resur-
 rectionem erupit, mortalibusque omnibus viam ad
 eam munivit.

Col. 362 B. *De duabus quidem nativitatibus, hoc*
est, de prima et ultima, non est nunc disputandi,
etc. Cum triplex sit, inquit, nativitatis genus, pri-
imum corporeum, alterum baptismi, tertium resur-
rectionis (primum enim nascimur, deinde bap-
tizamur, postremo resurgimus), nunc de media,
hoc est, baptismi nativitate disserendum est :
 quæ quidem cum illuminatio ideo vocetur, quo-
 animam illustret, merito quoque ipsius dies cogno-
 mentum ab ea traxit, ac proinde Lumina appella-
 tur. Baptismus igitur, ut pluribus eum descriptio-
 nibus exornem, splendor est animorum, vitæ in-
 melius mutatio (nimirum petulantis et dissolutæ
 vitæ ad gravem, Christi quoque jugo subjectam) infir-
 mitatis nostræ adjumentum. Quoniam enim ne-
 quaquam ferreos et indomitos, sed mutabiles
 atque in utramque partem flexiles nos Deus
 creavit, ideo multa quoque nobis auxilia
 præbuit, in quorum numero baptismus quoque

⁷ Hebr. xii, 4. ⁸ Psal. l, 7. ⁹ I Cor. xv, 52.

¹² Joan. xv, 22.

¹³ Rom. viii, 20.

¹⁴ Gal. iii, 26.

¹⁵ I Cor. xv, 20.

¹⁶ Rom. viii, 17.

¹⁷ I Cor. xv, 20.

est, qui quidem, ut Petri verbis utar, non sordium carnis depositio est, sed conscientiae bonae interrogatio ad Deum ¹⁸. Interrogati enim in baptismo, quomodo sese habeat conscientia nostra erga Deum, et quam in eum fidem habeamus, respondemus nos ipsius partibus adjungi, atque, ut uno verbo dicam, fidei Symbola profiteremur. Juxta Theologum autem carnis abjectio est baptismus, hoc est carnalis affectus et voluntatis, aut etiam ipsius carnis contemptio (*Carnis enim, inquit ille, curam ne feceritis in concupiscentiis vestris* ¹⁹), aut animi quantum ad turbulentos motus in crucem suffixio. Nam qui carnem contemnit, is utique animam comitatur, nimirum auctoritatem atque imperium in illam huic tribuens. Baptismus Verbi participatio, vel quia verbum et Christum per eum sequimur, vel quia doctrinae et scientiae participes efficiuntur. Cordatiores enim et prudentiores ex eo reddimur, divinae doctrinae et gratiae participes facti. Figmenti instauratio, Recreatio enim et renovatio est hominis a peccato contracti, atque ad veteris imaginis dignitatem reformatio. Et quemadmodum tenebrae lucis accessu depelluntur, et caligo candore superfluo de medio tollitur: ita et per spiritualis lucis animae oculum illustrantis perceptionem tenebrae eum obscurantes discutuntur, ac vetus homo justitiae operibus exornatus ad aetatis florem redit. Baptismus vehiculum ad Deum. Per eum enim velut per scalam ad Deum evehimur. Per eum insuper cum Christo peregrinamur. Una enim cum eo per baptismum morimur atque inhumamur. Hic fidei adminiculum ac subsidium est. Duo quippe salutis modi sunt inter se ita connexi, ut nulla ratione separari queant. Fides enim per baptismum perficitur, numerisque suis omnibus absolvitur. Baptismus autem fidei fundamento nititur, ac praecedat quidem confessio ad salutem nos introducens: subsequitur autem baptismus, fidei assensum nobis obsignans. Nam cum baptizamur, certo et luculento argumento nos fide praeditos esse confirmamus. Hic mentis perfectio. Mens enim peccato progressum ipsius impediens rudis atque imperfecta manebat: nunc autem naturali progressu et incremento recepto perfectionem suam assequitur ac deiformis efficitur. Hic clavis regni caelestis, illud videlicet iis qui baptismi aquis tinguntur aperiens. Hic vitae commutatio, corporeae scilicet et flagitiosae ad spirituales et divinam. Hic servitutis abrogatio, ac pro servili dejectione, plena et soluta libertas. Per eum enim filiorum adoptionem recipimus: ac proinde clamat Paulus: *Ergo non jam es servus, sed filius: quod si filius, et haeres Dei* ²⁰. Hic vinculorum solutio, hoc est, affectuum animi et peccati. Hic compositionis

A et coagmentationis nostrae in meliorem statum conversio, et totius massae et temperamenti in melius ac perfectius immutata ratio, nimirum anima ad meliora properante, corpore autem subsequente, nec in diversum nitente. Quippe homo, anima et corpore constans, per baptismum sanctificatur. Ac ne omnia commemorem, quae baptismi gratia pollicetur et porrigit, hoc omnium Dei beneficiorum praestantissimum est. Ut enim intima divini templi pars, Sancta sanctorum dicebatur, velut uberius sanctitatis particeps; et mysticus Salomonis libellus, Cantica canticorum appellatur, velut caeteris praestantior atque insignior: eodem quoque modo baptismus propter eximiam ipsius dignitatem Illuminatio vocatur, non quod aliae quoque spirituales gratiae illuminandi vim non habeant, sed quia illis sanctitate praestat, ac solus omnes sordes abluit, mortalesque illustrat, ac Deo adoptat, Christoque conjungit.

Col. 562 C. *Quemadmodum autem Christus, etc.* Quemadmodum Christus baptismi donator multis nominibus appellatur (vocat enim Filius, quoniam essentia idem cum Patre est; Unigenitus, quia singulari modo genitus est, et non ut corpora; Verbum, propter generationem perpersione omni vacantem; Sapientia, ut omnia cognita habens; Veritas, ut natura unum, ac non multa; Lux, ut animarum splendor; Justitia, ut praemii ac poenae pro cuiusque merito distributor; Sanctificatio, ut puritas; Redemptio, ut nos a peccato detentos in libertatem asserens; Resurrectio, ut nos emortuos ad vitam revocans; Ovis, ut victima; Agnus, ut perfectus; Pontifex, ut conciliator et perductor; Ignis, ut levem materiam repurgans; Gladius, ut bonum a malo dividens; Ventilabrum, ut aream purgans; Securis, ut improbitatis radices excidens), eodem modo et Christi donum, id est baptismus, varie ac multipliciter vocatur, quemadmodum et Scalae praedagogo (8) placet: sive ex miro quodam affectu, hoc est, ex profuso animi gaudio id nobis acciderit, ut diversa illi nomina imponamus: sive pro multiplicium baptismi beneficiorum ratione varia quoque ei nomina tributa fuerint, uno quoque videlicet beneficio appositum et congruum nomen procreante. Primum enim eum donum vocamus, quia nobis nullo prius labore suscepto ac munere oblato gratis impertitur. Deinde baptismum, quia peccatum in aqua sepelitur. Tunc unctionem cum Joanne, ut sacrum et regium. Sacerdotes enim et reges juxta Moysi legem ungebantur. Illuminationem vero, ut splendorem, et quia per eum sanctam illam lucem intuemur, atque ad divinum numen inspiciendum oculorum acie pollemus. Adhaec immortalitatis et

¹⁸ I Petr. III, 21. ¹⁹ Rom. XIII, 14. ²⁰ Galat. IV, 7.

(8) Joannem Climacum intelligit, celeberrimi apud Graecos nominis virum, qui eximium libellum *Scalae* titulo edidit.

Incorruptionis indumentum, juxta Constitutiones apostolicas, ut infamiae et decoris integumentum: obiecta enim turpitudine et infamia nos incorruptione et immortalitate convestit, animam videlicet a peccati corruptela, ut olim, puram et integram reddens. Lavacrum regenerationis, quia per eum, est apud Paulum, peccata projecimus et eluimus. Sigillum insuper, quoniam per eum consignati, cujusnam domini sumus, cognoscimur, atque ab insidiis tuti conservamur. Quod enim sigillo aliquo notatum est, furum aggressioni minime patet. Porro nominum enumerationi Signaculum postremum imposuimus, velut ea obsignantibus atque obfirmantibus. Huic gratulantur caeli. Liceat enim ad gaudii amplificationem, laetitiam quoque rebus inanitis tribuere. Aut, si mavis, per caelos synecdochice caelestes angelos intellige, qui propter hominum salutem per baptismum acceptam gaudio efferruntur (*Gaudium enim est in caelo super uno peccatore poenitentiam agente* ²⁰), ac baptismi illuminationem propter splendoris affinitatem celebrant. Etenim hic quoque praclarus est ac divinus, et caelestis beatitudinis imago, splendorisque justorum et vitae redivivae figura. Nam quae avum illud secundum naturam habet, ea hi, qui salutifera aqua perfunduntur, anticipantes, animo et voluntate assequuntur.

Col. 363 B. *Ac quidem Deus summum et inaccessible lumen est, etc.* Deus lumen est, summum quidem, ut principii expers et primum, vel ut praeexcellens, omnibusque rebus superius; inaccessible autem, quia propter splendoris exuberantiam a nemine perferri potest. Neque enim quisquam est, qui ipsum intentis oculis cernere queat. Hoc lumen nulla oratione exprimi potest, multo autem minus animo intelligi. Neque enim humana mente Deus percipi potest, nec ejus magnitudo cogitatione comprehendi. Quin etiam ille, si Platoni credimus, hoc est in intelligibilibus, quod sol in iis quae sensum movent. Ut enim hic oculis, ita ille menti lucem affert; rursusque ut hic omnia quae aspectu sentiuntur, ita ille omnia quae animo et ratione intelliguntur pulchritudine antecellit. Scala porro atque ascensus ad hanc cognitionem hujusmodi esse queat. Purgatio enim ad imaginationem animique visionem subvehit, hoc est, actio ad contemplationem, imaginatio autem ad amorem erigit propter voluptatem divinitus emanantem. Amor denique ad intelligentiam, quae imaginationem puritate et perspicuitate antecedit. Atque, ut rem brevi complectar, quantum quisque amat, tantum quoque cernit atque intelligit: quantum rursus intelligit, tantum etiam amat: atque ita pulchre hic orbis volvitur. Movetur autem Deus sui ipsius contemplatione, atque ipse a se cognitione comprehenditur: ad externa vero per illuminationem parce diffunditur: nec tantum parce, sed

A etiam ad perpaucos homines, eos nempe, qui mentem ac rationem perpurgarint. Ac Trinitatis proprium est, naturae identitatis et ineffabilis unio, atque una et eadem exsistentis splendoris emissio, perinde ac si qui tres faces omni ex parte inter se aequales animo fingat (quod quidem in iis rebus quae in sensum cadunt reperiri non potest), atque unum et eundem fulgorem aequae et citra ullam divisionem a tribus exsistentem et emanantem. Primum igitur lumen Deus est, ut eximium atque omnium luminum principium; secundum autem, angeli, ut qui post Deum sint, tametsi aliis priores, prima lucida natura post primam, secunda lumina, primarii luminis radii, aliosque primi luminis influxionibus, ac velut scaturigine collustrantes. Angelos porro primi luminis rivum et participationem appello, non secundum naturam, verum secundum splendorem atque illuminationem a Deo profluentem: rivum quidem, quia ex Deo lux ipsis infunditur, participationem autem, quia hujusmodi splendor ipsis impertitur. Ac vide quemadmodum in angelis quoque contemplatio et actio eluceat. Mentis enim ad Deum subvectio ac defixio contemplatio est, per quam ad Deum efferuntur: ministerium vero atque obsequium actio est, per quem divinae gloriae celebrationi, aliisque muneribus et officiis subserviunt. Quoniam autem in caelestibus hierarchiis illuminationum diversitates existunt, non ex proposito et voluntate, sed ex natura, atque alii divinam lucem magis complecti ac retinere possunt, alii minus (adeo ut illi immediate, quoad ejus fieri potest, cum eo versentur, hi autem primorum opera collustrentur, ita nimirum ab aliis ad alios transmissa et trajecta illuminatione, a primis usque ad extremos), addubito atque incertus sum quid dicam, an scilicet pro classis et stationis ordine illuminationem accipiant, an contra pro illuminationis modo ordinem suum habeant. Hoc certe dico, caelestes et beatas mentes, propterea quod Deo propinqua sint primaeque primum lumen hauriant, ac purissimum illinc splendorem accipiant, uberius quoque fortasse et copiosius illustrari: aliosque alio modo pro cujusque natura et ordine illuminari. Tertium lumen homo est, qui etiam apud profanos auctores φῶς dicitur, ob eam fortasse causam, quia ratione praediti sumus. Nam quod oculus est in corpore, hoc mens et ratio est in anima, utpote eam lumine perfundens. Λόγον enim mentem vocat; vel etiam per λόγον sermonem intelligit. Nam hic quoque abditas atque abstrusas animoque inclusas cogitationes in lucem profert. Jam inter homines quoque ii qui per virtutem ad Deum propius accedunt, lumen dicuntur, ut deiformes ac Dei similitudinem assecuti velut discipuli, ad quos dictum est: *Vos estis lux mundi* ²¹. Caeterum Deus proprie lux est; angeli autem et

²⁰ Luc. xv, 7. ²¹ Matth. v, 14.

homines improprie, quippe qui secundum supernam A illustrationem gratiæque perceptionem hoc efficiuntur. Atque hæc quidem lumina mentem et rationem habent. Est autem et aliud lumen alterius naturæ, nimirum ratione atque anima carens, per quod et primigenæ tenebræ depulsæ sunt, hoc est, ad tempus fugatæ, et, ut dilucidius loquar, intercisæ. Luce enim substantialiter creata, et in rerum naturam producta, ad tempus intersecta caligo est. Tenebræ enim cælo et terræ per objectionem velut subsistentes, recedente rursus lumine subeunt, ac deinceps medium tempus intercipientem die redeunt, ac per lucem semper intersectantur, vicissimque cedunt. Quanquam autem et lux et tenebræ primigenæ dicantur, tamen id discriminis est, quod lux, ut substantialiter creata, ita vocatur: tenebræ autem, ut adventitiæ et in substantia existentes. Caligo enim accidens est, nec quidquam aliud quam luminis privatio. Lumen autem hoc loco dico, id quod non ante res omnes in sensum cadentes productum est, verum ante creaturas per ipsum conspicuas et aspectabiles. Cælum enim et terra, aqua et aer, et, ut uno verbo dicam, omnia quæ non ex subjacente materia creata sunt ante lucem exstiterunt, ac proinde nec cerni poterant, utpote lucis expertia. Quoniam autem orbiculari figura cælum est, ac circulari motu fertur, non absurde ac dissentanee assero sidera quoque circulariter ferri, universo orbi lucem et splendorem afferentia.

Col. 363 D. *Jam lumen etiam erat primigenum illud mandatum*, etc. Lumen etiam erat primum illud præceptum, quod primo homini datum est, utpote splendorem quemdam ad rerum dijudicationem impertiens, juxta id quod a Salomone dictum est: *Lucerna et lumen mandatum legis est*²²; et juxta illud Davidis: *Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis mei*²³; atque etiam juxta id quod est apud Isaiam, præcepta Dei lumen sunt in terra²⁴. Lumen igitur erat mandatum Dei. Verum furtim irrepens atque ingrediens invida caligo (hoc est, diabolus) vitium fabricata est. Neque enim malum substantia ulla est, sed boni privatio: quemadmodum et tenebræ luminis recessus. Non enim alia est malæ substantia, quam virtutis abcessus. Lumen B itidem erat lex scripta, et lumen typicum seu figurativum, utpote Evangelii veritatem adumbrans, eamque velut per transennam ostendens, ac præterea per agnum aliaque sacrificia, Christi, qui lumen magnum est, ac lumine omni sublimius, mysterium designans. Quod autem lumen quoque lex fuerit, hinc perspicue colligere licet. Nam cum Moses eam a Deo dictatam intentis oculis respexisset, Christique mysteria cognovisset, majorem animo et mente splendoris concepit, ac pro hujusmodi splendorem signo et argumento faciei gloriam ha-

bebat, interna videlicet claritate ad eam quoque transfusa, quemadmodum et in Exodi libro memoriæ proditum est²⁵. Ubi hoc etiam habetur quod Moses ignem cernebat rubum adurentem, nec tamen adurendo consumentem²⁶, ut scilicet ex eo, quod adurebat, ignis natura declararetur: ex eo autem quod non absumebat, vis illius et potentia ostenderetur, qui vim ignis frenabat et comprimebat. Hæc igitur ratione angelus quoque lumen est, utpote ignis: *Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem*²⁷. Proprium enim ignis lumen est. Quin lumen etiam erat, id quod in columna ignis in deserto Judæis iter præmonstrabat²⁸: de quo et David verba faciens, ait: *Deduxisti eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis*²⁹.

B Jam vero quarto Regum libro habetur, quod igneus currus Eliam in cælum arripuit³⁰, nimirum significans justii viri excellentem virtutem, atque humana conditione sublimiorem. Insuper apud Lucam scriptum est, quod lux pastores circumfulserit, quando lumen temporis expers, id est, Dei Filius, temporali lumini, hoc est humanitati conjunctus est³¹. Et cum simplex homo lumen nominetur, nedum eximia et divina virtute præditus: multo certe magis lumen ille dici debet, qui Deo unitus est, atque ipsa unione Deus effectus. Adhæc Matthæus in Evangelio docet³² divinam vim ac potentiam in sielle figura Magos in Bethleem duxisse, ac satellitis more stipasse, hoc est, servili modo subserviisse, et Christum honorasse, quem ego lumen nobis sublimius voco, etiamsi nobiscum fuerit. Quin lumen etiam erat ille divinitatis fulgor in monte Thabor obiter patefactus, quem nec discipuli firmis oculis obtueri poterant, utpote tantam vim habentem, ut nec perferri, nec audiri, nec aspectu percipi posset³³. Lumen item id erat, quod Paulum in via lumine circumfudit, quemadmodum in Actuum libro commemoratur³⁴, cujus exuberantem splendorem carnales oculi non ferentes ita excæcati sunt, ut interim animæ tenebræ fugatæ ac discussæ fuerint. Per hoc lumen cognitio omnis et scientia detegitur, ac Deus vere animis nostris innotescit. Lumen præterea futurus justorum splendor. *Fulgurant enim sicut sol*³⁵, quemadmodum Scriptura pollicetur, qui in hac vita animam a vitiorum malis expiarint, ac deiformes appellati fuerint, de quibus David ad hunc modum loquitur: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat*³⁶, hoc est, cælestis regni mansiones gradusque dignitatum pro virtutis ratione ac proportionem ipsis distribuit. Postremo præter hæc omnia peculiari ac diverso modo baptismi illuminatio lumen appellatur. De quo nobis instituta est oratio, et a quo salutis nostræ mysterium continetur.

Col. 366 B. *Quoniam enim omni peccati labe carere, Dei est*, etc. Nihil omnino peccare, Dei solius

²² Prov. vi, 23. ²³ Psal. cxviii, 105. ²⁴ Isa. ii, 5. ²⁵ Exod. xx, 1 seqq. ²⁶ Exod. iii, 2. ²⁷ Psal. ciii, 4. ²⁸ Exod. xiii, 21. ²⁹ Psal. lxxvii, 14. ³⁰ IV Reg. ii, 11. ³¹ Luc. ii, 9. ³² Matth. ix, 9, 10. ³³ Matth. xvii, 1 seqq. ³⁴ Act. ix, 5. ³⁵ Matth. xiii, 45. ³⁶ Psal. lxxxii, 1.

est, utpote immutabilis, proprieque simplicis et incorporei. Vera enim et propria simplicitas dissidium atque contentionem non admittit. Angeli autem haudquaquam omnino immutabiles sunt, verum et boni et mali capaces, ut qui proprie simplices non sint : at si nobiscum conferantur, ad statum ab omni peccato immunem proxime accedunt, velut Deo ita propinqui, ut æther ad solem. At nos levi motu ad vitium impellimur, utpote compositi. Compositio enim dissidii causa est : quandoquidem, ut testatur Apostolus : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem ; atque hæc inter se adversantur* ²⁷. Vincente itaque carne, peccatum admittitur. Quoniam igitur Deus nos inter magnitudinem et humilitatem medios constituit, ac mutabiles creavit : idcirco etiam ad vitium animi destinatione ruentes nequaquam despexit, nec auxilii expertes reliquit, atque in eo rerum discrimine constitutos, ut periculum esset, ne a Deo prorsus disjungeremur. Verum quemadmodum nos, cum prius non essemus, in rerum naturam produxit : sic post creationem dilapsos, in antiquum statum per optimam ac præstantissimam baptismi effictionem creationemque restituit, quæ quidem ut infantibus ac corporeæ ætatis cursum ineuntibus signaculum est, eos perficiens atque absolvens, dominiumque significans : ita iis qui ætate longius provehuntur, non modo signaculum est, sed etiam gratia, præteritas noxas ipsis remittens, atque imaginem a peccato labefactam instaurans. Nam si peccatorum gratiam per baptismum non consequeremur, haud dubie per peccatum in desperationem prolaberemur, ac per desperationem a virtute omnino excideremus, nobisque id accideret, quod a Salomone dicitur, *Impius, cum in malorum profundum venerit, contemnit* ²⁸. Nunc autem, quemadmodum viatores in diversorio quodam ab itineris labore recreati, propositam viam alacriori animo emetiuntur : ita nos quoque viam vitæ promptioribus animis conficimus. Atque hanc vim affert baptismus. Ac diluvium quidem illud, quo tempore Noe contigit, orbem universum internectione delevit : baptismus autem peccata, quibus obruti atque inquinati eramus, detergit ac purgat.

Col. 367 A. *Quandoquidem autem duabus partibus, hoc est, etc.* Quandoquidem compositus ac non simplex homo est, idcirco duplici atque conjuncto cognata et similia medicamenta ad ipsius curationem attributa sunt, corpori nimirum aspectabili aqua sensibilis, animo autem invisibili spiritus ocnolorum obtutum fugiens, quæ per fidem vocatus, ineffabili modo accedit. Et quidem aqua purgationis figuram gerit. Purgatio enim, quæ per aquam fit, eam quæ per spiritum comparatur, designat. Ut enim corpus ab aqua, sic anima a spiritu lustratur : atque ita res in oculos cadens rei invisibilis signum est. At spiritus veram purgatio-

nem continet, nec superficie tenus corpora purgat, verum animam et penetralia ipsa expiat. Qui etiam primæ nostræ nativitatis auxilium est, utpote omne illud velamentum, quod a nativitate contraximus, abscindens, et ex veteribus novos homines faciens, vetustatem videlicet atque imbecillitatem et infirmitatem a peccato inveciam, per quam dæmonum imperio caput submittebamus, abjicientes : eosque, qui ante baptismum acceptum deformes erant et squalidi ac rugosi, deiformes reddens, prisca videlicet imagine recepta. Ac fabri quidem ærarii, et qui ex argilla vasa fingunt, cum aliquid vetustate obsoletum renovare cupiunt, primum illud confringunt, ac deinde iterum conflant. Baptismus autem nos denuo conflant, non igni sensibili, sed spiritus flamma spurcitiem omnem excutiente atque abolente. Renovat etiam ac reficit, non formam eam quam renovandam suscipit comminuens, verum eam quæ occulta et abscondita est. Quin potius, ut magis proprie dicam, renovamur absque conflatione, recreamur absque comminatione, curamur absque ullo doloris sensu. Jam vero is qui baptizatur, secundæ vitæ meliorisque vivendi rationis et instituti pactum cum Deo init, priori et flagitiosæ vitæ nuntium remittens, eique moriens. Quocirca, juxta Salomonis consilium, timore corripiamur, atque omni custodia cor nostrum servemus ²⁹, ne cum propria syngrapha, quam in fidei nostræ confessione protulimus, pugnantes reperiamur. Etenim si pacta cum hominibus inita Deus interjectus confirmat, quantum tandem periculum ei impendere putandum est, qui conventionem cum ipso factam perfregerit, salutisque fœdera nefarie violaverit, ac præter alia scelera ipsius quoque mendacii apud Deum reus peragatur, quia fidem ipsi datam fefellerit ; idque cum jam nullus alius baptismus supersit. *Impossibile est enim*, inquit Paulus, *eos qui semel sunt illuminati, rursus renovare ad pœnitentiam* ³⁰. Unus porro baptismus est, quandoquidem una est mors pro mundo suscepta : atque una a mortuis resurrectio, quam baptismus designat. Proinde Christus baptismi nobis fœdus sanxit, mortis ac vitæ figuram habens, aqua nimirum mortis imaginem exprimente (horum enim qui baptizantur corpora in aqua veluti sepeliuntur), spiritu autem vitæ arrhabonem afferente. Quamobrem nulla altera superest regeneratio, neque in veterem statum restitutio, hoc est, in purgationem illam, quam regenerationis lavacrum attulit. Quanquam enim lacrymarum quoque baptismus est, haudquaquam tamen ita purgat ut primus baptismus. Ut enim varia sunt superui splendoris genera, sic et purgationum. Nam juxta meam legem ac sententiam, Novatianorum dogmati oppositam, ægre tandem per pœnitentiam cicatrix obducitur, quemadmodum Deus per Jere-

²⁷ Gal. v, xvii, ²⁸ Prov. xviii, 3. ²⁹ Prov. iv, 23. ³⁰ Hebr. vi, 6.

miam loquitur : *Ecce ego inducam ipsis cicatricis obductionem et medelam, et curabo eos* ⁴¹. Atque ipse quidem cicatrices quoque ipsas aboleri, ac ne vulnerum quidem vestigium relinqui cuperem, quandoquidem et ipse misericordia opus habeo. Verum magnum Athanasium asserentem audio, eum qui ad meliorem frugem se receperit, quamquam finem peccandi faciat, inustas tamen vulneris cicatrices habere : eum autem qui baptizatur veterem hominem exuere ac renovari, superne videlicet per Spiritum sancti gratiam progenitum. Cæterum ut cicatrices quoque ipsas deleri concedamus, satius utique fuerit difficili illa et ærumnosa purgatione, quæ in pœnitentia consistit, nequaquam opus habere, verum in prima consistere, quæ quidem laboris ac molestiæ expers est, atque honore pares eos qui ad baptismum accedunt efficit, utpote quæ ex æquo accipiatur, atque omnes siue ullo discrimine lustret. Quemadmodum enim communis est omnibus aeris haustus, ac lucis profusio et splendor, et quatuor partium anni vicissitudines, et rerum creaturarum aspectus, fideique æqua portio : eodem modo baptismi quoque communis est gratia.

Col. 370 A. *Grave enim est facilioris, etc.* Grave et miserum est spe secundæ purgationis post baptismum inquinari, ac postea dura et acerba medicina indigere, ac projecta baptismi gratia, quæ præteritarum nozarum remissionem habet, nos ipsos excruciare atque affligere, ut misericordiam a Deo consequamur, ac vitæ correctionem admittis flagitiis parem exhibere. Quantum enim lacrymarum exhauriemus, ut id nos perinde lustret, ac prius baptismus, et purgationem, quam per divinum lavacrum acceptam amisimus, reddat! Quis autem satis locuples sponzor erit, fore ut mors curationem nostram expectet, ac non peccati reos et purgationis debito constrictos iudicium divinum suscipiat, gehennæque incendium. Tu quidem, spiritualium plantarum excultor, Dominum juxta parabolam evangelicam ⁴² orabis, ut infrugiferæ sicuti, hoc est, animæ tuæ parcat, eamque non excindat, verum tibi concedat, ut ea, quæ ad tollendam ipsius sterilitatem adjumento esse possunt, injicias, nimirum eam correctionem quæ in peccati confessione, atque in apertum proferendis non sine pudore criminibus consistit, ac præterea animæ afflictionem, hoc est, contritionem et dejectionem, corporisque oppressionem, id est, jejunia, vigiliæ, cæterasque afflictiones. Verum incertum est, an Deus hujusmodi homini parcat, ac non eum excindet, ne alius quispiam ex ipsius erga eum lenitate et patientia offendatur, ac deterior fiat, ejus videlicet scelera impunita manere conspiciens.

Col. 370 B. *Proinde cum Christo per baptismum, etc.* Tota hac oratione tria astruuntur :

A primum, quod suscipiendus sit baptismus; alterum, quod statim; tertium, quod nobis opera danda sit, ut hoc donum ab omnibus sordibus purum tuamur. Postquam igitur de tertio quæ dicenda videbantur dixit, nunc de eo quoque disputat quod ad baptismum accedere necesse sit, ac cum Paulo ait, cum Christo per baptismum sepeliamur, ut et cum eo resurgamus. Aqua enim mortis imaginem refert, corpus velut sepulcro accipiens. Spiritus autem vivificam vim immittit, animas nostras a peccati morte ad priorem vitam renovans. Descendamus ut Christum in sepulcrum, ita nos quoque in baptismum : ut quemadmodum ille ex mortuorum sepulcro, sic nos etiam e peccati tumulo ac mortuis operibus in sublime feramur. Baptismus siquidem operum carnis abjectionem designat et indicat, animamque a sordibus et spurcitiæ ex carnalis affectus contagione contracta, lustrat et expiat. Quoniam autem baptismus descensum atque ascensum continet, hoc insuper adjiciam : Cum eo ascendamus, quemadmodum videlicet ille in cœlum, ita nos in eam sublimitatem, ad quam provebit baptismus, ut simul quoque gloria afficiamur (per adoptionem scilicet), ac regni cœlestis hæredes efficiamur, quemadmodum ille sedis in dextra Patris hæres factus est.

Ibid. *Si te luminis persecutor et tentator post baptismum, etc.* Theologus probe perspectum habens, nonnullos ideo baptismum detrectare, quod hostis impetum post baptismum pertimescerent, hujusmodi homines ad hunc modum alloquitur. Si post baptismum te diabolus adortus fuerit, quandoquidem et Christum oppugnavit, propter carnem merum hominem eum esse arbitratus, adversus eum sensibilem aquam obtende, spiritualis ignis, hoc est, peccati exstinctricem (id quod mirandum est) cujus ope ac subsidio ignita omnia pravi illius spiritus tela, sicut Paulus ait ⁴³, exstinguentur, aqueis videlicet umbris a verbo tinctis compressa atque restincta. Spiritum oppone, magnum, inquam, illum et validum, ac montes, id est, dæmones dissolventem, quemadmodum tertio Regum libro habetur ⁴⁴. Si tibi fame correpto penuriam et necessitatem insidiosè objecerit, ut Christo, ac petierit, ut lapides in panes veriantur ⁴⁵, dic cum Paulo : Non ignoro cogitationes tuas, o prave, qui aliud vis, aliud præterdis ⁴⁶. Præteris necessitatem : vis autem me cibis expleri et ingurgitari, voluptati que indulgere. Ac propterea non panem, sed panes fieri postcis. Docet, quæ non didicit, quia Dei cultor es, ac Christi discipulus. Nam idem quoque in Christo ignorabat, quod Dei Filius esset. Ac Christus quidem cum ab eo tentaretur, illud opposuit : *Non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore*

⁴¹ Jerem. xxx, 17. ⁴² Luc. xiii, 8. ⁴³ Ephes. vi, 16. ⁴⁴ III Reg. xix, 11. ⁴⁵ Matth. iv, 5. ⁴⁶ II Cor. ii, 11.

Dei ⁸⁷. Tu vero oppone Verbum ipsum, et Filium Dei, cujus hæc verba sunt : *Ego sum panis vitæ : qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, nunquam sitiet. Panis enim Dei ille est, qui descendit de cælo, et dat vitam mundo* ⁸⁸. Si per inanem gloriam tibi insidias struxerit (nam et Christo insidias tetendit) ne per superbiam corruas : quin potius in prima tentatione strenue decerta. Nam si in ea te cedentem ac dicto audientem invenerit, haudquaquam hic consistet : verum et secundam et tertiam tentationem atque alias deinceps admovebit, utpote inexplebili cupiditate flagrans. Lenocinatur quidem, atque objecti boni specie tanquam illecebra quadam hominem mulcet : verum sub finem in malum prorumpit. Hæc est enim diaboli pugnandi ratio, nempe ut nos obscure atque occulte aggrediatur. Atque etiam Scripturas callet diabolus. Hinc altera quidem ex parte a Christo dicitur, scriptum est, *Quia non in solo pane vivet homo* ⁸⁹; altera autem ex parte ipso hoste, scriptum est, *Quia angelis suis mandabit de te* ⁹⁰. At, o sapiens ad malefaciendum, dixerit Jeremias ⁹¹! O vitii auctor et magister, quid tibi accidit, ut Davidicum dictum integrum non produxeris, verum quod sequitur suppresseris : *Super aspidem et basiliscum ambulabo et conculcabo* ⁹², et juxta Christi mei promissum, potestatem accipiam *calcandi super serpentes et scorpiones, et omnem potentiam inimici* ⁹³. Quod si rursus te per avaritiam frangere ac superare adnixus fuerit, atque ostensis uno temporis momento regnis omnibus adorationem a te exegerit, eum ut pauperem aspernare. Omnia enim Dei sunt, nec quidquam diaboli præter vitium. Dic, Christum indui; ait enim Apostolus : *Quotquot in Christo baptizati estis, hoc est, quotquot juxta Christi vim ac potentiam, firmissimo præsidio homines communientem, induistis* ⁹⁴, vel etiam eam Christi formam et similitudinem, quam baptismus insculpsit. In Christo transmutatus sum, hoc est, transformatus. Ipse quoque Dei imago sum, neque a superna gloria propter superbiam adhuc excidi, quemadmodum tibi, improbe spiritus, accidit. Hac oratione adversarius profligabitur ac propelletur, quemadmodum a Christo primario lumine, iam etiam ab his qui a Christo collustrati fuerint. Hanc gratiam iis confert ^D baptismus, qui ipsius gratiam agnoscunt. Baptizemur itaque ut victoriam referamus : quandoquidem Christus post baptismum tentatorem postravit, cum tres ipsi tentationes adhibuisset, gulæ scilicet, inanis gloriæ, et avaritiæ. Lustralium, seu baptismi, aquarum participes simus, quæ quidem legalibus purgationibus præstantiores sunt, nempe hyssopo, sanguine, et cinere vitulæ, quæ a mortuo, vel leproso, vel alia quadam hujusmodi re pollutos et inquinatos aspergebat, corpusque duntaxat purgabat, idque ad breve tempus. Nam si peccatum

A omnino sustulisset, quid opus fuisset, ut qui semel purgati essent, iterum ac tertio, atque adeo assidue purgarentur? Nunc vero quod eadem res identidem repetebatur, purgationem eam particularem ac brevem et caducam fuisse perspicue arguit, quemadmodum et Paulo placet.

Col. 371 B. *Baptizemur hodie, ne cras vi aliqua*, etc. ⁹⁵. Postquam Theologus superioribus verbis ad baptismum suscipiendum nos adhortatus est, nunc, ut celeriter quoque hoc faciamus, impellere conatur, his verbis utens : *Baptizemur hodie, ne cras vi aliqua majore cogamur, urgente scilicet morbo, vel alio quodam periculo, ac nos per vim ad baptismum pertrahente : tunc enim non tam baptizatur quispiam, quam violenter premitur. Baptismus beneficium est, criminum remissionem asserens. Quare, non perinde atque injuriam, si confestim baptizemur, accepturi, beneficium hoc in longius tempus rejiciamus, neque expectemus dum plura peccata congesserimus, ut plura nobis condonentur. Nec Christum cauponemur, dividentes Christum, hoc est, Christi baptismum : quod quidem accidit, cum per voluptatum illecebras eum prodimus. Nec Christum emerchemur, hoc est, baptismi gratiam velut pretio redimentes, eamque morbi aut alius cujusdam periculi tempore acquirentes ; *ἀπληγοὶ* enim dicuntur qui vendunt, *ἐμποροὶ* autem qui emunt. Timeamus, ne dum redemptionis ac veniæ spe multa vitia nobis colligimus, ita peccatum aggeramus, ut remissionem interim non consequamur. Quandoquidem navis mercium pondus aliquo usque suffert : ultra modum autem onerata deprimitur, aquisque obruitur. Caveamus, ne cum similia iis, atque adeo venia majora et graviora flagitia perpetraverimus, antequam speratos portus conspiciere queamus, naufragium faciamus, ac morte prærepti baptismum multemur. Quid tempus illud expectas, in quo persæpe ne rationis quidem ipsius compos es (multi enim ex febris æstu insaniam contraxerunt), quando et lingua fracta et debilitata est, nec salutifera verba proloqui potest, cum alia, tum quod Satanæ nuntium remittis, et Christi ordinibus adjungeris? Ut nihil gravius dicam, velut quod nec in cælum manus attollere potes, nec in pedes exsurgere, nec adorationis causa genu flectere. Quocirca ad baptismum, velut ad beneficium, contento et citato cursu propera, quandiu et corpore et animo vales, nec in aliorum potestate bonum tuum situm est, hoc est, cognatorum et genere propinquorum, verum tui ipsius est arbitrii hoc beneficium, hactenus scilicet, ut vel accipias, vel repudies. Quandiu fidei pietatem consequi potes, nullam videlicet dubitationem animis eorum qui adsunt injiciens, baptismumne senseris, an vero nullo eorum quæ gerantur sensu afficiaris,*

⁸⁷ Matth. iv, 4. ⁸⁸ Joan. vi, 53, 55. ⁸⁹ Psal. xc, 11. ⁹⁰ Jerem. iv, 22. ⁹¹ Psal. xc, 13. ⁹² Luc. x, 19. ⁹³ Galat. iii, 27. ⁹⁴ Hebr. vii, 27.

verum certo atque indubitato eam gratiam percipiens : nec miserationem movens ut sensu orbatus, sed gratulationem et laudem, ut cœleste hoc donum probe sentiens. Quædium perspicuum tibi donum est et spontaneum, ac non in dubio sunt, qui te circumstant, an tibi perspectum ac cognitum fuerit, necne. Nam si hoc mysterium sentiens læto atque hilari animo baptismum suscipis, certe intimum pectus atque animam gratia tetigit : sin autem non agnosceas, jam nec baptismus baptismus est, verum funebris duntaxat corporis ablutio efficitur. Quædium circa te propinqui et consanguinei lacrymas non fundunt mortis indices, vel etiam potius eas inhihent ac reprimunt, ne te in graviozem inœrorem ac desperationem conjiciant, velut ea re mortem tibi perspicue denuntiantes. Quædium non uxor et liberi peregre abeuntem ad sese convertunt, ultima verba ex te audire expectentes, idque morte adurgente atque accelerante. Quædium non te per imperitiam fallit medicus, ingruentem atque adeo astantem jam mortem non cernens, verum tibi horas vitæ largiens, perinde atque penes ipsum arbitrium earum ac potestas sit. Qui etiam dubio capitis nutu dubiam ac ambiguan tibi salutem facit, ut hac arte sequentem postea reprehensionem atque inscitæ probrum et insectationem fugiat, atque ante mortem quidem recedit (vel copiosiozem mercedem per hujusmodi recessum exposcens, vel significans se salutem tuam pro desperata ac deplorata habere, ac proinde nec adesse velle) post mortem autem de morbo disputat, ac, ne artis expertus et ignarus videatur, causas quasdam profert, dicens, si hoc atque illud fecisset hic homo, haudquaquam e vita migrasset. Baptismum suscipe, quædium minime circum te pugnant, is qui te baptismi aqua tingere parat, et qui pecuniarum tuarum hæres futurus est, ille nimirum studiose agens, atque contendens, ut ea quæ ad vitæ exitum necessaria sunt, suppediet, hoc est, ut te salutari aqua tingat, et Dominicum corpus impertiat : hic contra, ut testamento hæres scribatur. Quid expectas ut baptismus tibi febris, aut periculosi temporis, ac non potius rationis et prudentiæ liberaque voluntatis beneficio comparatur? Quid expectas, ut ab amico certo resciscas te jamjam moriturum, qui quidem, quatenus tibi baptismi mentionem, ut perturbationem allaturam, iijicere gravatur, insidiatorem tibi se præbet, non amicum? Estne enim ejus qui amat, pereuntem amicum ac sine baptismo abeuntem negligere? Cur igitur liberam potestatem non præfers, verum morbi, aut alius cujusdam adversi casus, vim atque oppressionem expectas; quid criticum sudorem, hoc est sanitatis et vitæ prænuntium expectandum putas : quatuor enim sunt apud medicos dies de ægrotantis valetudine judicium ferentes, quartus, septimus, nonus et undecimus, atque etiam sæpe decimus tertius : in quorum aliquo sudor obortus morbum, judicat, hoc est, solvit,

ac sanitatem quasi lata sententia pronuntiat. At tu ne committe, ut hujusmodi sudorem expectans, baptismo moram interponas, quippe cum accidere possit, ut pro eo lethalis sudor te corripiat, quem egrediente anima corpus in extremo angore sunlit, præsentis vitæ finem clamantem. Quin potius te ipsum commiserare, qui infirmitatis animæ com-modissimus es medicus. Dum secundo vento navigas, vitæ tranquillitate ac valetudine integra fruens, baptismi naufragium : quod morte sit, time; ita fiet, ut nullo modo naufragium patiaris. Nam si timueris, profecto baptizaberis. Læte atque hilariter baptismus celebretur, in sanitate videlicet et gaudio a te susceptus, non autem defleatur, hoc est, non in morbo animique mœrore accipiat. Nec baptismi talentum abs te defodiatur, primo quoque tempore scilicet morituro : verum negotiatione crescat, per vitam post baptismum recte ac præclare institutam. Inter baptismum et mortem, aliquid temporis intercedat, ut non modo sacramentum et peccatorum remissionem, quam baptismus offert, habeas : verum etiam mercedem ac remunerationem accipias, ut qui virtutis studio incubueris. Nam parvæ quidem atque abjectæ animæ præclarum censetur pœnam solam effugere : at qui animi magnitudine præditus est, non modo salutem et veniam, sed majus quiddam etiam quærit, cœlestem nempe gloriam et splendorem.

Col. 374 C. *Tres enim eorum qui salutem consequuntur, etc.* Postremus eorum qui æterna salute donantur, gradus, servorum est, cum quis suppliciorum metu, virtutis studium amplectitur. Medium mercenariorum, cum quis, futurorum bonorum pollicitatione illectus, probis atque honestis actionibus seipsum addicit. Primus, aliisque duobus præstantior, filiorum est, cum quis Dei amore flagrans, præclare vitam instituit : quandoquidem filius, nec verborum metu, nec præmii ac mercedis spe, sed amore patrem colit atque observat. Quamvis enim nulla ad eum observantiæ suæ et obsequii merces reditura sit, hoc ipsum tamen mercedis loco ducit, nimirum ea quæ patri grata et accepta sunt, exsequi. Hæc porro tria ne contemnamus, nobis cavendum est, plagas videlicet, et mercedem, ac Dei, tanquam Patris, cultum atque observantiam. Perquam enim absurdum fuerit, si quidem aurum publice erogetur, illud præ aliis hominibus rapere, spiritualem autem sanitatem, quæ baptismo comparatur, in futurum rejicere : et cum bilem vomere cupiens, nequam eam prava et flagitiosa victus ratione augeas, verum molestis potius humoribus corpus exhaustas, animæ tamen purgationem in aliud tempus reservare ac transmittere : cumque si hominum servitute premereris, ac publico præconio libertas servis decerneretur, nihil non facturus sis quo eam assequaris, ea tamen esse vecordia, ut cum te non hominum, sed peccati servum, ad libertatem

præco vocet, nondum tibi commodum esse eam accipere dicas : cumque, et vestem, et domum magnificam et ornatam habeas, egregieque instructam, teipsum tamen vilem nulliusque pretii hominem facere : cumque si baptismus, et beneficium ex eo manans, pretio quæreretur, nullis omnino pecuniis parciturus sis, nunc tamen, quia prompta atque obvia et exporrecta gratia proponitur, eam propter facilitatem nihili pendere. Enimvero ad salutem per baptismum consequendam nullum tempus alienum censendum est, quandoquidem nec ullum tempus, propter vitæ incertitudinem, alienum a morte est. *Ecce nunc tempus acceptabile*, inquit Apostolus ⁵⁵. Hæc autem particula. Nunc non unum quoddam tempus definit, sed omnia tempora, atque unumquemque diem, quandiu hodie vocatur. Ac rursus idem Apostolus clamat ⁵⁶, *Expergescere qui dormis*, et quantum ad virtutem, desidia et inertia torpescis : et, *exsurge a mortuis*, hoc est, a fœtidis peccati operibus, ac per baptismum revivisce, atque illuminare. Quandoquidem iis, qui in peccatorum tenebris a morte opprimuntur, tremenda spes ac formido est futuri supplicii. Conducibilis autem nobis fuerit, si nos inutitio diabolus incurans reperiat, hoc est, in baptismi luce existentes.

Col. 375 B. *Sere, cum serendi tempus fuerit*, etc. Aliis quidem rebus alia tempora propria et comoda sunt. Salomoni enim mos gerendus est, utile consilium afferenti ac dicenti : *Omnia tempus suum habent* ⁵⁷, et baptismi tempus universa hominum vita est. Quemadmodum enim corpus, nisi spiret, vivere non potest, sic nec anima consistere atque conservari, nisi Creatorem suum cognoscat. Quod si baptismum semper protrahas (a diabolo scilicet delatus, his verbis utente : Hodiernum diem mihi da, crastinum Domino; mihi ætatem ad voluptates proclivem, illi sentem et effetam atque inutilem, cum jam membra et organa elanguerint, nec jam ullum sui usum præbere queant) vide ne ejusmodi pollicitationes facias, quæ vitæ spatium longitudine superent. Quot enim homines violentis casibus abrepti sunt, ac ne vocem quidem ullam præ doloris magnitudine proferre potuerunt? Sæpe etiam (quod levissimus est) mica una in fauces oblique incurrens, atque in guttur incidens, hominem oppressit, aut pharmacum interemit, consulto ac meditato temperatum, aut ad eurgationem quidem et salutem, medicorum opinione porrectum, cæterum eventu ipso exitiale ac lethale inventum. Quod si tu antevertens, et animam Spiritu consignatam, et corpus unguento

A perfusum habueris, quemadmodum olim Hebræorum postes sanguine conspersi fuerint ⁵⁸, tum vero, etiam si dormias, aut sedeas, aut aliud quidpiam facias, cura et sollicitudine vacabis, ea re fretus quod etiam si quis casus tibi nec opiuanti vitæ finem attulerit, nequaquam tamen baptismi sacræque initiationis expertus abiturus es. Et quod ait David : *Non timebis a timore nocturno* ⁵⁹, a dæmonibus injecto, aut etiam medio ac pleno die præter opinionem et expectationem accidente. Hoc autem dæmonium meridianum quidam acedixæ et langoris, alii obscenarum cogitationum, alii libidinis dæmonem interpretantur. Nam hi quoque tum maxime, ingravescente ciborum copia ventre, homini insidiantur. Baptismus, et viventi tibi præclarum est ad securitatem præsidium (ut enim thesauro non obsignato, nulloque emblemate notato fures facile imminet, ac pecudi nullo signo inustæ tuto ac libere insidias struunt : sic e contrario id quod obsignatum est, nec temere insidiis petitur, nec facile capitur); et si ex hac vita discedas, egregium parentale tibi erit, ac tum sterilibus atque infructuosus libaminibus (9) præstantius (hæc porro vino, melle, lacte et oleo constabant, ac mortuorum sepulcris ab iis qui propinquitatis necessitudine illos attingebant, infundebantur) tum maturarum frugum primitiis utilius, quæ mortui mortuis præstant, hoc est, ad virtutem torpidi atque inertes, verique officii ignari, consuetudini stultæ servientes.

C Col. 378 C. *Omnia tibi pereant, omnia diripiantur*, etc. Esto sane, omnia pereant ac dissipentur, quæcunque versatilis hujus vitæ sunt ac terrenæ jactationis et vertiginis, ex aliis subinde ad alios commeantia : tu vero hinc excedens diligenter cave, ne præclaro viatico ac donario careas. Verum fortasse dixeris, quoniam nullus alius restat baptismus, idcirco baptizari differo, quod verear, ne eum labefactem. Atqui eadem ratione ne Christianus quidem fias : quandoquidem periculum est, ne forte exorta persecutione Christi fidem abjures. Procul sit ista ratio. Neque enim quisquam est, qui bona repudianda et rejicienda putet, quod metuat ne iis aliquando spoliatur. Ac certe Satanas quamvis calligo sit tamen, ut cum Apostolo loquar ⁶⁰, in angelum lucis transfiguratur et cum aperte nos dejicere ac prosternere nequit, obscuris insidiis aggreditur : et cum malus sit, probi tamen consultoris speciem præ se fert : quemadmodum et in baptismo callide ac veteratorie facit. Postem animadvertite : non audet consulere, ut animum a Deo penitus avertas (probe etenim novit hoc

⁵⁵ II Cor. vi, 2. ⁵⁶ Ephes. v, 11. ⁵⁷ Eccle. iii, 11, 14.

(9) *Infructuosus libaminibus*. Ἀγώνων χοῶν, in codice Regiæ, et ita legit interpres Græcus; ἀγώνων enim exponit ἀχάρτων. Mihi tamen aliquando frigidius videtur hoc epithetum. Ac proinde meo judicio commodius legeretur, ἀγώνων χοῶν

1. ⁵⁸ Exod. xii, 7-8. ⁵⁹ Psal. xc, 5. ⁶⁰ II Cor.

εὐσεβέστατον, ut in Hervagiano exemplari. Nam in funeribus quoque clarissimorum virorum oliu varia certamina proponebantur, ut patet ex Homero Patrocli funus describente, et ex Isocrate vitam Evagoræ litteris mandante.

Christianis ita grave fore ut ne aures quidem A eorum hunc sermonem ferre queant : verum subdolis artibus, quod molitur, alia ratione perficere studet, tibi que persuadere conatur, baptismum, propter metum scilicet, ac religiosum pavorem proroges : ut eo ipso quod a baptismo propter metum refugis, ab hoc dono prorsus excidas, ante baptismum videlicet morte abreptus. Ac diabolus quidem ea mente est : nec unquam malitiæ suæ finem constituet, quandiu nos terrenos ad angelorum dignitatem, ex qua ipse deturbatus ac dejectus est, per honestas et præclaræ vitæ progressionem assurgere viderit. At tu fac ipsius insidias cogitas habere. Etenim ad habentem, ut ille ait, invidia serpit : ac de rebus maximis certamen geritur. Hæc autem verba : Ad habentem invidia serpit, Sophoclis sunt in *Ajaci* tragœdia. Quid enim baptismi puritate majus et excellentius? Proinde quo major thesaurus, eo accuratius, diligentiusque tibi providendum est, ne eum acceptum amittas. Quocirca ne vile et contemnendum putes, fidelem ac pium effici. Nam qui baptismi expertus est, licet Christum fide complectatur, nondum tamen inter fideles censendus est. Atque, ut translative a veteri arca exemplum sumam, atrium quidem classis est eorum, qui Christianæ pietatis elementis adhuc imbuuntur, per quod necessario transeundum est : sancta autem baptismi symbola : Sancta vero sanctorum, ea divinitatis doctrina et sacrosancta initiatio, quæ baptismi tempore fit, per quam ad Trinitatem pervenimus, ac cum ea jam deinceps adoptionis beneficio jungimur. Jam vero clypei loco fidei scutum, hoc est, baptismum objice, quo te hostis per hujusmodi procrastinationem spoliat, impediens videlicet ne eum accipias, ut te nudum et inermem superet atque opprimat.

Col. 579 B. *Omnes aetatem gradus attingit, omnia, etc.* Adversus omnem ætatem diabolus grassatur, non modo juvenum, sed etiam senum : ac proinde non est, quod speres fore ut tibi ætate provento parcat. Atque adversus omne vitæ genus et institutum, sive quis cœlibatum sibi amplectendum duxerit, sive matrimonium, aut aliud quoddam vitæ genus. Juvenis es? Juvenilem ætatem baptismi freno confirma, et baptismi ope atque auxilio munitus adversus animi perturbationes strenue dimica, in militum Dei album nomen tuum ascribens. Et quemadmodum David adversus alienigenam illum Goliath fortissime pugnavit, atque Israeliticæ mulieres chorum ducentes in ejus laudem calebant : *Percussit Saul mille, David autem decem millia*⁶¹; sic tu adversus spiritualem Goliath strenue et fortiter pugna, atque multiplices ipsius vires et machinas, velut chiliades quasdam et myriades in potestatem redige. Consenuisti, atque a necessario et inevitabili mortis termino non longe

abes; ne viatico carcas, ne tibi pereat amuletum tuum, ne de undecima hora tanquam de prima cogites : verum paucis his diebus, quos reliquos habes, per baptismum succurre ejus vi renovabitur ut aquilæ juvenus tua⁶². Ac juvenes quidem rerum gerendarum facultate animique magnitudine senibus præstant : cæterum prudentia vincuntur : rursus senes ita viribus corporis cedunt, ut prudentiæ laude superent. At tu, cum senili infirmitate labores, senilem tamen prudentiam nequaquam habes, quæ quidem a te, ut natu majore, requiritur. Hanc igitur præsta (baptismum accipiendo) atque senectuti, tanquam fido et certo custodi, purgationem committe. Quod si moras necitis, ac baptismum extrahis, eam de te opinionem exciabis, ut libidinis et voluptatum amore moras ei afferre existimeris, idque cum senio fractus sis atque confectus, nihilque aliud sis, quam tenues vitæ reliquiæ. Filium tenerum et infantem habes? Eum a teneris, ut dicitur unguiculis Spiritui consecra. At vereris, ne forte filio ætate altius provento baptismi signaculum contaminetur atque sordescat? nimium profecto meticulosa mater es, Deique præsidio parum subnixa. Atqui Anna Samuelem, statim ut in lucem editus est, consecravit⁶³, naturæ infirmitatem adversus corporis affectumque rebellantium impetus minime reformidans : verum Dei ope freta, certoque sibi persuadens, eum imbecillitati humanæ subsidio futurum. Nihil tibi opus est ad pueri collum diabolica amuleta, hoc est falsa salutis præsidia, suspendere, neque incantationes eas quæ in vetulis mulierculis cum oscitatione atque inhalatione et susurris quibusdam peraguntur, admittere, quibus dæmonum quoque invocatio admista est, ac per exsecranda hujusmodi scelera diabolus a levioribus et stolidioribus hominibus quodammodo adorari videtur. Quin potius filio tuo verum antidotum, hoc est, Trinitatem per baptismi sacramentum porrige.

Col. 382 A. *Quid præterea? Virginitatem colis? etc.* Postquam Theologus de ætatibus tractavit, nunc ad vitæ quoque humanæ instituta transit, atque auditorem ita alloquitur : Virginitatem colis? baptismum consignare : ut quemadmodum ait Salomon⁶⁴, circulo gratiarum orneris, et corona deliciarum, hoc est, spiritualium divitiarum orbe, qui adversus invisibiles hostes hominum protegit, non secus atque opes in sensum cadentes ad visibiles hostes propellendos, opem afferunt. Matrimonii vinculis astrictus, est baptismum quoque pudicitiae custodem accipe. At fortasse mulier quidem matrimonio jungi petis, nec tamen adhuc junctus es? Baptismum, quo pietas cumulat atque perficitur, ne reformides. Neque enim matrimonium cum conspucebit. Ego connubii post baptismum initi auspiciem me profiteor. Nam cum virginitas honore præset, utique matrimo-

⁶¹ II Reg. xviii, 7. ⁶² Psal. cii, 5. ⁶³ I Reg. i, 28. ⁶⁴ Eccli. xxxii, 5. ⁶⁵ Hebr. xiii, 4.

nium turpe et ignominiosum non erit. *Honorabile enim connubium*, ut inquit Apostolus, *et torus immaculatus*⁶⁶. Ac proinde Christus queque illud exornans nuptiis in Cana contractis interfuit : easque edito miraculo illustravit⁶⁷. Hoc unum a te, qui matrimonium complexus es postulo, nimirum ut a congressu tibi temperes, quando jejuniatio atque orationi præscriptum tempus fuit. Hoc autem tempus illud est, quod mysticæ mensæ perceptionem antecedit, quod quidem non nuptiali tantum congressu, verum et occupatione ac negotiorum administratione, ut Pindari verbis utar, altius est, id est quavis alia cura negotioque præstantius et excellentius. Atque hanc etiam brevem continentiam ex communi utriusque partis consensu fieri volo. Non enim legem statuo, nec rei hujus necessitate te obstringo, verum monitoris et consiliarii partes ago; nec simpliciter et absolute eorum quæ tuæ potestatis sunt, extorquere quidquam cupio (potes enim tuo jure, quoties libet, cum uxore tua consuetudinem habere), verum et concordem hanc ab opere uxorio cessationem salutis tuæ causa accipere desidero. Si quidem et tibi, et uxori, continentia hujusmodi a pietate et religione manans præsidio erit, et sanctitatem afferet. Ad hunc quoque modum Paulus Corinthiis scribebat : *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi. Ac rursus in unum conveniatis, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium*⁶⁷.

Ibid. C. *Atque ut in summa dicam nullum vitæ, etc.* Atque, ut in summa dicam, ac rem paucis complectar, omni vitæ generi et instituto utilis est baptismus. Quocirca, qui potestate ac licentia polles, frenum accipe, quo ab omni flagitio et scelere reprimaris. Qui in servitute es, æquum honoris gradum. Apostolus enim de iis qui baptizati sunt, dicit : *Non est servus aut liber, sed omnes unum in Christo Jesu*⁶⁸. Qui in mœrore versaris, solatium, quod baptismus atque adoptionis jus affert. Qui læto atque hilari es animo, disciplinam, quæ mores tuos componat, nec petulanter et immodeste te gerere sinat. Nihil callidioris consilii adversus tuam ipsius salutem excogita, fingens videlicet te propter baptismi reverentiam procrastinatione uti, cum revera eam differendi sacramenti causam habeas, ut liberius voluptatibus indulgeas. Nam quanvis alios sefellerimus, conscientiæ tamen nostræ nunquam imposturam facere poterimus. Ac profecto adversus salutem suam ludere, fraudemque texere, periculosum est : imo vero perspicuæ est insanix cum arte sua perire, et eum calliditate ac dolo æternum supplicium sibi comparare. Generalis autem hæc sententia est, ac per se fidem faciens.

Col. 585 A. *At in media hominum frequentia versaris*, etc. Sit ita sane, inquit, verum in mediis negotiorum tumultibus versor, ac publicarum rerum administratione contaminor : eamque ob causam vereor, cum baptismum accepero, eumque postea inquinavero, Dei misericordiam consumam atque exhauriam : utpote cum nullus alius baptismus supersit. Simplex est solutio, hoc est, facilis et dilucida, nec argumentis aliis multiplicique explicatione indigens. Primum enim hoc dico : Si fieri potest forum omnino fuge, assumptis aquilæ pennis, propter roboris præstantium, quemadmodum in Exodo scriptum est⁶⁹, aut columbæ pennis, quas etiam David his verbis expetit : *Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, et volabo*⁷⁰ ? Has autem quærit, vel quia leviores, ac perniciores sunt (talis enim est, quisquis justitiam colit) vel quia Spiritum sanctum, cujus unius ope atque auxilio pericula fugimus, designant : ut a præsentibus malis et rerum acerbitatibus quam longissime absit. Fuge itaque forenses tumultus cum præclaro comitatu, baptismi scilicet. Quid enim tibi cum Cæsare Cæsarisque negotiis commune est, hoc est, cum mundi principe diabolo, aut hujus vitæ negotiis, ac rege horum imperium obtinente⁷¹ ? Ne prius ullo loco consistas, quam ad cælum perveneris, ubi nec plenum ac perfectum peccatum est : nec infuscatio, id est, levius vitium, atque animo solo conflatum et procreatum, eumque cicatricis instar obscurans ac nigrore afficiens, nec juxta id, quod in Genesi de Dam scriptum est⁷², *coluber in via mordens calcaneum*, hoc est, diabolus in hujusce vitæ via insidias tendens, ut pios gressus tuos impediatur. Abripe animam tuam a mundi corruptela, quemadmodum angeli sanctum Lota Sodomæ conflagratione abstraxerunt⁷³. Peccatum quasi Sodomam fuge, ipsiusque pœnam velut incendium. Ad virtutem ita contende, ut nequaquam ad vitium autimum reflectas, ne in salis lapidem concreas, hoc est, ne in cæcitatem ac stuporem prolabaris, mente videlicet ad ea quæ conducibilia et salutifera sunt obstupescente. Lapis enim cæcitatem designat, sal mentem. Uxor porro Lot, cum oculos retro flexisset, salis columna effecta est⁷⁴, columna quidem ad traducendam et condemnandam eorum ignaviam, qui a recta vivendi ratione in vitium relabuntur; salis autem, ad ostendendam hujusce mali amarulentiam, vel quia cætera quidem bona et commoda erat, quemadmodum et sal utilis et commodus : verum propter violatum Dei mandatum perit. Quod ne tibi accidat, quemadmodum Lot in montem, eodem tu quoque modo ad altam et virtute sublimem vitam omnique vitio superiorem salutis causa perfuge : ne forte cum sceleratis ad supplicium simul arripiaris, ac vin-

⁶⁶ Joan. II, 1 seqq. ⁶⁷ I. Cor. VII, 5. 6. ⁶⁸ Galat. III, 28. ⁶⁹ Exod. XIX, 4. ⁷⁰ Psal. LIV, 7. ⁷¹ Joan. XII, XIV, XVI. ⁷² Gen. XLIX, 17. ⁷³ Gen. XIX, 1 seqq. ⁷⁴ Ibid. 26.

deus ignis te deprehensum opprimat. Primum igitur, A ut dixi, hoc tibi faciendum censeo. Quod si jam occupatus es, ac necessariis vinculis astrictus teneris, hoc est, propter causas in speciem justas atque honestas, ita secundo loco tecum disputabo. Satius id quidem erat baptismum accipere, eumque tueri. Verum si utrumque non licet, homini nimirum publicis negotiis occupato atque distracto: at certe præstat ex negotiorum publicorum administratione nonnihil sordis contrahere, ac propterea castigari, quam baptismi expertem manentem omnino a Deo arceat atque abjici. Quocirca baptismum quidem, ut honore dignum, reverere: non tamen ita pertimesce, ut ne accipere quidem audeas. Neque enim simpliciter hominum recte facta a Deo expenduntur: sed etiam eorum studia B vitæque instituta, in quibus recte et præclare officio functi sunt. Ac plerumque, qui in civili vitæ et in medio negotiorum posita aliquid cum laude gessit, superior est eo qui a procurationis publicæ curia feriatas, officio non per omnia satisfecit. Quod autem una eum vitæ institutis recte facta perpendantur, argumento est Rab meretrix⁷⁵, atque ille in Evangelio publicanus⁷⁶. Etenim illa in meretricia vita hospitalitatis, virtutem assecuta, hic autem in publicani munere humilitatem, ab his paucis virtutibus justitiæ laudem reportarunt. Quæ res tibi documento esse debet, ne ea de causa meliorem omnem de salute tua spem abjicias, quod omnes virtutis numeros explere nequeas. Porro Theologus consulto ad unicam usque virtutem orationem demisit, ut allatam excusationem prorsus evertat.

Ibid. Verum, dicit quispiam, etc. At fortasse dictus est, qui baptismum diutius extrahit. Quid commodi hinc ad me rediturum est, si per baptismum occupatus ac distractus tenear, mihi que ipsi voluptatum oblectamenti interdixero: cum mihi voluptatibus servire liceat, ac tum demum baptismum suscipere, cum peccandi finem aliquando fecero: quandoquidem et operarii illi, de quibus evangelista loquitur⁷⁷, mercede conducti, atque in excolenda vinea prius labore fatigati, æqualem cum iis qui circa undecimam horam venerant, mercedem acceperunt. Ego vero ad eum, qui hujus oratione utitur, dixerim: Negotio me liberasti, D hoc est, labore et molestia, quæ mihi suscipienda fuisset, ut procrastinationis tuæ arcanum expiscarer atque intelligerem. Verum audi ex me parabolæ hujus, quam perperam intelligis, explanationem. Primum igitur hoc dico, te incongruam atque alienam objectionem protulisse. Etenim hæc parabola, non de hominis post acceptum baptismum operatione disserit: verum de iis, qui alii atque aliis temporibus fidem amplectuntur. Qui quidem, simul atque ad fidem accesserunt, actiones suas secundum Dei mandata et leges instituere necesse habent. Illud deinde probabo, justam æquæ

mercedis distributionem existitisse. Nam quod serius venerint, qui hora undecima venerant, in causa fuit vocatio. Simul enim atque vocati sunt, protinus ac cesserunt: ita ne hac quidem parte inferiores iis sint, qui priores ad laborem se contulerunt. Cæteris autem rationibus vide quantum hi illos antecellant. Illi enim de justæ mercedis persolutione Domino non ante fidem habuerunt, nec in vineam pedem intulerunt, quam de mercede cum ipsis conventum esset: hi autem, nec conventionem ineuntes, nec anxie de mercede exquirentes ingressi sunt. Ad hæc illi perspicuis invidiæ facibus adversus eos qui undecima hora venerant, exarserunt, atque adversus beneficii gratiæque auctorem murmurarunt: hi autem, tametsi contra aliquid objicere poterint, nullius tamen jurgii et altercationis accusantur. Huc addendum, quod illi, id, quod acceperunt, mercedis nomine acceperunt, quanquam etiam non merces ipsis, sed pœna, ut improbis et malignis, deberetur. Atque ita merito ampliori summa caruerunt, utpote stoliditatis et recordiæ convicti. Stoliditatis enim erat, non meminisse qua mercede convenissent, et cum nullo detrimento atque incommodo affecti essent, in voces tamen iniquas et murmuris plenas prorumpere. At vero iis qui ad undecimam venerant, gratiæ rationem habebat, id quod porrigebatur. Confecta autem est hujusmodi parabola ad eximiam et excellentem divini bonitatis magnitudinem ostendendam. Atque etiam profecto, si illi qui priores accesserant, serius quoque, ut id exempli causa ponamus, ad vineam se contulissent, æqualem tamen nihilominus mercedem accepturi erant. Qua igitur fronte Dominum vineæ accusare audent propter inæqualem, ut ipsis videbatur, justæ æqualitatis distributionem? Quanquam enim inæqualis distributionis hujus æqualitas videbatur, propter disparem laborum rationem, æquitate tamen summa nitebatur, quia cum illorum laboribus horum voluntas ac prompta animi affectio compensabatur. Atque hæc omnia his qui priores operi incubuerant, sudoris laudem et gloriam, quam, nisi tales inventi essent, accepturi erant, subtrahunt. Juxta secundam autem rationem, ut parabolam hanc de baptismo disserere fingamus, quid prohibet quominus tu quoque prius ingressus, dieique æstum perpressus, iis, qui post te venerunt, non invidias: ut in eo quoque ipse superior illis sis, nimirum quod propter humanitatem et charitatem invidia non inflammaveris, atque etiam in eo quod mercedem accipias laboribus tuis debitam, non autem beneficio et gratia acceptam, quemadmodum ii qui ad undecimam horam venerunt, quemadmodum hæc parabola eos operarios, qui in vineam ingressi sunt, mercedem accipere ait, non autem eos qui a vineæ ingressu aberrarunt. Quod quidem periculum tibi

⁷⁵ Jo:ue II, 1 seqq. ⁷⁶ Luc. XVIII, 10 seqq.

⁷⁷ Matth. XX, 1 seqq.

imminet, ex a baptismum manenti, vafreque et A malitiose operis nonnihil supprimenti, ac compendium laboris facienti, hoc est, propter sordidi et illiberalis animi affectionem nequaquam celeriter ad labores te accingenti, ut voluptatibus tibi frui liceat. Mitto enim dicere, quod homini non omnino turpi et sordido, verum aliqua magnifici animi laude prædito, id quoque ipsum, nempe amplius laborare, uberioris mercedis et quæstus loco habendum est, ob sequentem voluptatem atque oblectationem, quam ex ea re percipit conscientia. Etenim qui longiori labore fatigantur, hactenus superiori conditione sunt, quod propter eam rem majori delectatione perfunduntur. Quamobrem cum vitæ ingressu multari pericliteris, propter eas sordidi quæstus captationes, quas supra commemoravimus, dumque parva quædam lucra obiter colligis, hoc est, voluptates in procrastinatione positas, maximis gravissimisque detrimentis afficiaris, hoc est, baptismo ipso excidas: age, detortas hujusmodi Scripturarum expositiones missas fac, et citra ullam fraudem ad baptismum accede, nihil videlicet eorum quæ a nobis allata sunt, voluptatum studio atque amore callide prætexens aut comminiscens.

Col. 187 A. *Quid autem, inquires. nonne benignus, etc.* Sequitur alia objectio, velut in ejus persona, qui baptismum recusat ac rejicit, aitque: Deus, ut cogitationum humanarum expensor quod baptismi desiderio teneat, perspectum habet; ut autem clemens et misericors, illud pro baptismo reputabit. Ad quem, inquit Theologus: *Ænigmati simile quiddam narras. Ais enim eum baptismo illuminatus non est, apud Deum, propter ipsius misericordiam, pro illuminato haberi. Ego vero, quid de tuis objectionibus existimem, in medium proferam. Aio igitur diversos esse gradus, tam eorum qui baptismum non consequuntur, quam eorum qui baptismi compotes sunt. Etenim ex iis qui baptizantur, alii ante a Deo omnino alieni erant, in omnium scelerum flagitiorumque cœno sese data opera volutantes. Alii dimidia quadam ex parte mali erant, ut qui, non tam voluntate, quam virium imbecillitate peccarent, non secus ac febricitantes, qui quamvis febrim non laborare malent, invitati tamen in febrim inciderunt, quod febris causas in corpus admisissent. Alii etiam ante baptismum honeste et cum laude vivebant, sive quia ita commode a natura temperati essent, ut a vitiis abhorrent, sive etiam animi instituto ac de industria ad divinum lavacrum per vitæ puritatem sese præpararent, ut et illud acciperent, et acceptum tuerentur. Atque hi quidem eorum, qui baptismum consequuntur, ordines sunt. Eadem autem et eorum est ratio, qui baptismi expertes sunt. Quidam enim eum non accipiunt, ut pecudum aut ferarum vitam imitantes, hoc est, stulte ac brutorum more cupiditatibus servientes, vel, ut sævi et importuni, belluino quodam furere concitati. Alii baptismi quidem gratiam norunt, eamque honori habent: cæterum propter inexplebilem voluptatis cupiditatem eum prorogant: ne vitæ jucunditatibus oblectamentisque careant. Alii rursus baptismi aqua tingi nequeunt, vel propter ignorantiam, ut pueri, vel propter aliquem casum inopinato eos opprimentem. Quemadmodum igitur in iis qui baptismo tinguntur, permagnum discrimen reperimus (nam iis qui flagitiis omnibus se addixerunt, præsertiores sunt qui nonnihil de scelere remiserunt: hisque rursus meliores, qui seipsos ante baptismum purgarunt: atque his denique præferendi sunt qui post baptismum divinam gratiam summo studio excolunt); sic inter eos quoque qui sacrosancti lavacri munus minime consequuntur, lata est differentia. Etenim qui omnino baptismum aspernantur, iis sunt deteriores, qui propter socordiam et pigritiam eum differunt. Rursus socordes et negligentes, iis pejores sunt, qui propter ignorantiam aut inopinatum quemdam et violentum casum baptismo caruerunt. Ac proinde illi omni scelere cooperti, non modo aliorum vitiorum, sed etiam contempti baptismi pœnas pendunt. Qui autem propter ignaviam ac deiliam eum prorogant, pœnas quidem ipsi quoque luent, cæterum leviores: quoniam non propter contemptum animique perversitatem, sed propter stultitiam a baptismo exciderunt. Stultitia enim est, ut propter inertiam ac negligentiam, ita propter voluptatum inexplebilem sitim, baptismum multari. At qui ob ætatis puerilis ignorantiam aut necessitatem, ac vim aliquam majorem baptismi expertes manserunt, ut quidem signaculo carentes, cœlesti gloria non fruuntur: ut autem minime mali, suppliciiis non afficiuntur: quoniam detrimentum hoc potius passi sunt, quam fecerunt. Tres enim, ut opinione assequor, gradus existunt: unus eorum qui supernis deliciis perfruuntur; alter eorum qui suppliciiis æternis excruciantur; medius eorum qui nec cœlestis regni voluptates sentiunt, nec pœnis ullis torquentur: in quo et pueruli qui baptismum perfusi non sunt, et qui tunc baptismum expeterent, violento tamen aliquo casu impediti suscipere non potuerunt, constituerent. At tu, qui contendis te eo solo nomine apud Deum pro baptizato habitum iri, quod baptismi percipiendi voluntatem haberis, eadem ratione fortasse dixeris eum qui cædis perpetranda voluntatem habuerit, etiamsi eam nequaquam re ipsa patriverit, tamen sicarii iudicium et homicidæ subiturum. Ac nequaquam ita se res habet. Præterea si tibi ad baptismum baptismi cupiditas, propositumque sufficit, atque idcirco eorum qui purifica aqua perfusi sunt, gloriam quæris, ad gloriam quoque tibi sufficiat sola gloriæ cupiditas. Quoniam enim gloriæ desiderium habes, eo contentus esse debes, nec graviter ac moleste ferre, quod gloriam ipsam non assequaris, cum pro ipsa gloriæ adeptione satis superque sit gloriæ cupiditatem habere.*

Col. 291 A. *Ergo posteaquam, etc.* Quoniam, inquit, A sit ⁶⁵. Quocirca properate, ne latro vobis antevertat, quemadmodum latro ille cruci cum Christo affixus omnibus hominibus illius ætatis antevertit ⁶⁶; atque, ut Judæi, illud Christi audatis, *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum* ⁶⁷. *Regnum enim cælorum vim patitur*, hoc est, per vim rapitur, ac multo labore comparatur. *Et violenti rapiunt illud* ⁶⁷, qui sibi ipsis vim auferunt, atque affectuum tyrannidem vi frangunt et debilitant. Porro per regnum hoc loco Christum intelligit, ut cælorum Regem, qui pro sua bonitate ultro, summo tamen cum labore et ærumna, capi se possiderique sinit, ut salutem assequamur.

B Col. 394 A. *Enimvero si mihi auscultandum, etc.* Ad peccatum tardus esto: celer autem ad virtutem, salutis parentem. Pari enim in vitio sunt et celeritas ad vitium, et tarditas ad virtutem. Si ad inhonestum et impudicum convivium voceris (hoc enim comessatio significat) ne proficiscaris. Si ad Dei abjuramentum, ne dicto audientem te præbeas. Si improbitatis operarius tibi hæc, quæ apud Salomonem habentur, dixerit: *Veni nobiscum* ⁶⁸, et quæ sequuntur, ne aures ipsi præbeas: ut et ei peccatum suum notum et perspectum reddas, hujusmodi videlicet consilium nequaquam admittendo, et tu a scelerata hac societate libereris. At si David te ad baptismum cohortetur (qui quidem lætitiæ et exultationem offert, utpote peccatorum remissionem largiens), si etiam Michæas ant Isaïas dixerint, *Venite, ascendamus in montem Domini* ⁶⁹ (hoc est, ad Ecclesiam, in qua ex peccatorum cæno per baptismum emergimus, atque in altum efferimur), si etiam Christus ipse nos invitet ⁷⁰, ut peccati pondere fessos levet ac recreet, curisque liberet, atque hinc alio traducat: *Supra nivem splendentes*, ut ait Jeremias ⁷¹, atque ad pietatem densius compactos, quam lac in caseum coaguletur, ac supra sapphirinum lapidem illustres, ne moram ullam interponamus: verum, et simul curramus, et certatim curramus, de victoria contententes, atque omni studio in hoc incumbentes, ut baptismum ante alios arripiamus. Ne ad eum, qui te baptizare parat, dixeris: *Adsint mihi cognati*, ac tum baptizabor. Verum hic metus animi angat, ne baptismum de die in diem extrahens, sine baptismo mortem obeas, ac genere tibi propinquos, luctus, non gaudii socios accipias. At, inquires, munus parabo, splendidamque vestem, quam post baptismum induam, atque etiam mensam, qua initiatorum meum excipiam. Ne hæc quidem necessaria sunt, nec, si ita præparatus non fueris, propterea baptismi gratiæ quidquam decedet. Baptismi enim gratia splendoribus iis qui oculis cernuntur, est sublimior, nec iis quidquam opus habet: quin potius te ipsum Deo mu-

Ibid. B. *Miserum est, cum nundinæ effluerint, etc.* Nemo, inquit, mercatorum conventu soluto, negotiatur: eodem modo nec post hanc vitam pietati studere licet. Deus enim, ut Job ait, adversus eum, qui morte extinctus est, conclu-

⁷⁰ Psal. xxxiii, 6. ⁷¹ Joan. ix, 4. ⁶⁶ Prov. vi, 15, 16. ⁶⁵ Job xiv, 10 seqq. ⁶⁷ Luc xxxiii, 59, 40, 4. ⁶⁸ Mich. iv, iv, 4; Isa. ii, 5. ⁶⁹ Matth. xi, 28. ⁷⁰ Thren. iv, 7.

neris loco offer. Quid splendidam vestem quæris? A Christum habes; hunc per baptismum indue. *Quicumque enim in Christo baptizati estis*, inquit Apostolicus, *Christum induistis* ⁹², hoc est, Christi formam. Quid ea quæ ad laute et opipare accipiendum baptismi ministrum pertinent, quæris? Ille enim non cibis delectatur, sed præstantissima vitæ ratione, qua ego delector, atque ante me Christus, res maximas largitus, hoc est, ipsum baptismum, ac per eum filiorum adoptionem. Neque enim apud Deum quidquam magnum est, non aurum, non argentum, non pellucidæ gemmæ, non aliud quiddam, quod non pauper quoque offerre queat. Quanquam enim in his pecuniarum materiis pauperes a divitibus proculcantur ac proteruntur, hic tamen, hoc est, in baptismo ac vitæ degendæ ratione, copiosior atque opulentior ille est, qui majori animi alacritate præditus est.

Col. 393 A. *Nihil progressum tuum inhibeat*, etc. Quemadmodum ferrum ignitum, quandiu calet, in aquam injicitur, ut temperetur; non enim, cum refrigit, temperari atque exacui potest: eodem modo tu quoque quandiu tuus erga baptismum animi fervor non interruit neque refrigit, fac baptismi aqua tempereris. Nam hic quoque molliorem illam animi, qua perturbationibus vitiiisque laxamur, obdurat. Et quemadmodum Æthiops ille eunuchus, cujus in Actuum libro mentionem Lucas facit ⁹³, postea quam evangelici regni doctrinam a Philippo hausit, protinus fidem corde accepit, nec Spiritus signaculum distulit, verum simul atque objecta ipsorum oculis aqua est, mira animi lætitia persusus, dixit: *Ecce aqua*, id videlicet quod expetebam, *quid me prohibet baptizari?* eodem modo tu quoque facito. Ne dicas: Episcopus me baptizet, atque is Hierosolymitanus, et nobilitate clarus, et matrimonii expertus ut nec propter baptizantis vilitatem et talium obscuritatem nobilitas mea dedecoretur, nec si ab indigno homine baptizer, sordibus inquinetur. Noli eorum qui baptizant, vitas scrutari atque inquirere. Etenim, *homo*, ut a Samuele I Regum dictum est, *videt in faciem, Deus autem in cor* ⁹⁴, hoc est, homo ea quæ oculis offeruntur, cernit, Deus autem mentis abdita intuetur. Noli nimium anxie ac curiose baptizantis pretium et dignitatem perscrutari et explorare, num scilicet episcopus aut metropolitanus sit; nec ambige atque addubita cuinam potius te per baptismum spiritualiter regenerandum præbeas. Quemadmodum enim duo aunuli, alter auro, alter ferro confectus, unam eandemque principis imaginem insculptam habentes, ac deinde ceram imprimentes, tametsi materia differant (aurum enim splendore ferrum antecellit) tamen utraque impressio eandem principis formam refert: consimili modo de baptismi

ministris existimandum est. Quamvis enim vita et morum ratione alius alium superet (quemadmodum illic aurum ferro præstat), tamen vis baptismi eadem est, non secus atque sigillorum nota: omnisque Christianus sacerdos, baptizandi munere fungens, eum qui baptizatur, rite initiat, dum tamen perspicue hæreticus non sit, atque ab Ecclesia aversus, verum eadem fide informatus.

Ibid. D. *Ne alienum dignitate tua putes simul*, etc. Ille es; ne cum eo qui hactenus, hoc est, usque ad baptismum, tibi servus exstitit, initiari grave ducas. Nam post baptismum non est servus in Christo Jesu. Hoc enim præstat baptismus, ut deinceps omnes æquo honore sint. Etenim ex quo die per baptismum refringeris, hoc est, ab affectuum turbulentia ad animi tranquillitatem, a vitæ sordibus ad puritatem, veteres omnes notæ recesserunt, a quibus, et dives, et nobilis, dominus, atque hujus generis nomina designantur. Atque omnibus iis qui baptizati sunt, una forma baptismi, nempe Christus ⁹⁵, quasi character quidam, impositus est, hoc est, Christi fides per quam, quinam simus, liquido patet. Adhæc, cum exploratum habeas, eos qui a Joanne baptizabantur, id in more positum habuisse, ut peccata sua confiterentur ⁹⁶, fac tu quoque peccata tua expromas: ut quandoquidem pudor atque ignominia futuri supplicii pars est, eam hic erubescendo fugias, ac peccatum publice traducendo, et velut de eo triumphando planum facias te illud odisse atque detestari. Quin illud quoque tibi providendum est, ne exorcismi prolixitate offendaris. Longiorem enim exorcismum nequaquam moleste atque ægre ferre, argumentum est animi vero ac sincero affectu baptismum amplectentis. Est autem exorcismus, conscripta verborum series, in qua is qui baptizat, diabolum, Dei nomine adjuratum, ab eo, qui baptizatur, exere ac procul fugere jubet. *Æthiopum regina*, hoc est, Austri, quæ, ut tertio Regum habetur, ab orbis finibus sapientiæ Salomonis fama permota. Hierosolymam perrexit ⁹⁷. Atqui sapientiæ illius, quæ in Salomone exstitit, miraculo, baptismi miraculum majus et excellentius censendum est, quippe quo homines ex veteribus novi efficiantur. Quæmolirent nullius impedimenti atque obstaculi metu deterrearis, quominus ad baptismum pervenias. Atque hic etiam res ita comparata est, ut ubi promptus atque alacer fuerit animus, quod obstare possit, nihil esse queat. Nec vero ad id sumptus ulli faciendi, nec ullum negotium suscipiendum est. Isaïas enim, ad baptismum nos exhortans, ait: *Sitientes*, hoc est, qui baptismi desiderio flagrant, *ad refocillationis aquam pergite*, hoc est, ad baptismum, peccati flammam ardoremque restinguentem, *et qui non habetis argentum*, ut pretium detis, *emite hu-*

⁹² Galat. iii, 27. ⁹³ Act. viii, 27 seqq. ⁹⁴ I Reg. xvi, 7. ⁹⁵ Galat. iii, 27 ⁹⁶ Math. iii, 6. ⁹⁷ III Reg. x, 1 seqq.

jusmodi aquam, prompto atque alacri animo ad eam accedendo ⁹⁷. Solo enim voluntatis pretio baptismus emittitur. Porro cum voluntatem cupiditatemque dico, non nudam ac simplicem intelligo: nec enim ea sufficit: verum eam quæ actionem comitem habet, atque ex eo quod ad rem expetitam et concupitam nos conferemus, maxime apparet et elucescit. Incessum quippe et profectionem pretii loco ducit. *Profecti enim, inquit, emite et bibite vinum sine pretio* ⁹⁸, hoc est, voluptate afficiamini nulla pecunia persoluta. Vinum enim oblectationem designat. Ac proinde dictum est: *Et vinum exhilarat cor hominis* ⁹⁹. Vel fortasse vinum mysticum intelligit, hoc est, Christi sanguinem, cujus post baptismum gratis participem fieri licet. Sitit atque appetit Dominus a nobis amari: datque jucundius ac libentius, quam alii accipiant, dummodo nequam parva et exilia, verum eo digna postulemus. Petiit a Samaritana potum, hoc est, fidem, atque hujus doni desiderium: ipse autem eam baptismo est impartitus ¹. Qui fons quidem dicitur, quia perenniter fluit; aquæ autem, quia vitiorum sordes abluit et purgat, atque etiam affectuum flammam, extinguit; salientis denique, hoc est, motu agitate atque efficacis, et ad vitam æternam efferentis. Jam vero Isaias doctores eos beatos prædicat ², qui doctrinam super omnem aquam spargunt, hoc est super omnem animam baptismi aqua perfusam, quam hesternum die, hoc est, ante baptismum divinæ pluvie penuria laborantem, vastam et incultam brutæ animi perturbationes calcabant ac premebant. Nam qui rem aliquam pedibus terit, eam quoque comprimit. Dementia autem ac recordia per bovem atque asinum significatur. Quanquam etiam his verbis, naturalium, ac præter naturam existentium affectuum discrimen notari existimo, quoniam bos purum est animal, asinus autem impurum et immundum. Joel insuper ait: *Fons ex domo Domini egredietur ac torrentem juncorum proluxet* ³. Est autem quantum ad historicum sensum, locus haud procul ab Hierosolymis dissitus, aqua carens, et juncos proferens. Allegorico autem sensu, per fontem evangelicæ prædicationis doctrina significatur; per torrentem autem juncorum, fidelium Ecclesia, quæ cum prius arida et siccitate perusta esset, quoniam nulla hujusmodi doctrinæ fluentia hauserat, nec frugiferas ullas actiones producerat, postea irrigata est, fructusque tulit. Quoniam autem juncus, qui feni est species, brutis animantibus in pabulum objici solet, idcirco animam stulte temereque viventem Theologus junciferam nominavit. Hanc porro baptismatis fonte, extemplo Domini manante, irrigatam, pro juncis triticum ferre ait, hoc est, actiones hominis naturæ convenientes. Quocirca omni studio tibi ad vigilandum est, ne sis expertus baptismi: qui quidem communis omnium

mortalium est gratia, non secus atque aer quem spiramus, ac cælum orbisque aspectus.

Col. 399 A. *Sint sane hæc, dixerit aliquis quantum, etc.* Sint sane vera, inquires, quæ de nobis, qui a tanta ætate sumus, ac baptismum requirere possumus, abs te dicta sunt: verum de infantibus, qui nihil sentiunt, quid ais? An hos quoque baptizabimus. Ita sane, si quod periculum urgeat. Atque hujus rei documentum hinc peti potest, quod ne Judæus quidem circumcisionem aversatur aut differt, minaci hæc oratione permotus: *Omnis anima, quæ octavo die circumcisa non fuerit, exterminabitur* ⁴. Circumcisio autem illa Circumcisionis non manufactæ figuram gerebat, quæ in baptismo per carnis exspoliationem abjectionemque peragitur ⁵. Ac propterea hæc nullo modo differentia est, cum Dominus dixerit: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum Dei* ⁶. Iluc accedit, quod postea quæque et si sensu carentes, sanguine ungebantur: ⁷ et tamen exterminator consignatas domos præteribat: in iis autem, quæ signum nullum præferabant, primigenam prolem interficiebat. Proinde quoque satius est, ut infantes, tametsi sensu careant, baptizentur, quam ut signi expertes e vita decedant. Quoniam enim mortuo, qui baptizatus non est, dicere queat Dei sum: cum rei hujus signa et notas secum non ferat? At vero de aliis puerulis, quos nullus adversus casus, nec periculum ullum Baptismi suscipiendi necessitate constringit, in ea sum sententia, ut circa tertium ætatis annum, aut omnino intra hoc tempus, hoc aliquanto ultra hoc spatium, baptizentur: ut nonnulla sacrosanctæ initiationis verba audire ac respondere queant, verbi gratia: Abrenuntio Satanae ac Christo adjungor. Res enim ita, ut dicturus sum, se habet, quod pueri tum demum vitæ suæ rationem reddere incipiunt, cum fidei mysterium intellexerint, et cum in ipsis plena et adulta ratio fuerit, hoc est, delectus boni et mali. Tum autem ad plenum illa perducta est, eum conscientie judicium et sensuum organa secundum naturam agere incipiunt. Hoc porro circa duodecimum annum contingit. Cæterum quamvis pueruli venia nequaquam opus habeant, utpote nondum in peccatum prolapsi: at ipsi tamen signaculo et præsidio indigent, atque ipsis baptismus offerendus et adhibendus est, ut propugnaculum quoddam et præmunitio, propter improvisos ac repentinos casus: quibus persæpene occurrere quidem ac mederi quisquam possit.

Ibid. C. *At dices, Christus tricesimo anno, etc.* Illud quoque objicis, quod Christus tricesimo anno baptizatus est: idque cum Deus esset. Pluribus ac diversis modis argumentum hoc diluo. Primum a persona, quia ille Deus erat, tu autem homo; ac proinde ille purgatione non indigebat: verum propter te baptizatus est, quemadmodum et incarnatus:

⁹⁷ Isa. LV, 1. ⁹⁸ ibid. ⁹⁹ Psal. CIII, 15. ¹ Joan. IV, 1 seqq. ² Isa. XXXI, 20. ³ Joel III, 18. ⁴ Gen. XVIII, 11. ⁵ Coloss. II, 1 seqq. ⁶ Joan. III, 5. ⁷ Exod. XII, 7.

tu vero magnopere ea opus habes. Deinde a personarum circumstantiis. Etenim ex baptismi mora et dilatione nihil periculi erat, quod ei suspicionem afferre posset. Ut enim quod voluit, natus est: ita mortis quoque cum ipsi videretur, arbitrium et potestatem habebat, cruciatusque et supplicia, in quod tempus libuit, reserva it. At tibi periclitatur anima, si e vivis excesseris, corruptioni soli genitus, hoc est, nativitati affectibus obnoxiae, et a corruptione ortum habenti, ac non per baptismum incorruptionem indueris, hoc est, tranquillitatem atque immunitatem a perturbationibus, animique puritatem. Dissolvetur quoque obiectio tua a tempore. Christo enim tu baptizari necesse erat, cum baptizatus es, ob eas causas, quas recensebo. At tu, quam speciosam dilationis causam praerendas, nullam habes Christus enim duplici de causa nequaquam prius inclauit, atque in hominum lucem prodiit, cum tricesimum annum attigisset: altera, ne ostentationis speciem praereret (nam ostentationis vitium ineptorum est hominum, hoc est, ambitiosorum, atque honestatis et humilitatis expertium, aut eorum qui immodice sibi placent, quales fere sunt, qui juvenilem aetatem agunt). Altera, quia haec aetas, nempe triginta annorum, absolutae virtutis indicium et argumentum habet, aptaque est ad docendum. His de causis tricesimo demum anno in publicum prodiit. Posteaquam autem imminere coepit illud tempus, quo supplicio erat afficiendus, omnia quae ad passionem spectabant, in unum coierunt et confluerunt: ac velut corpus quoddam continuum factum est. Ut enim ad hominum oculos notitiamque pervenit, baptizatus es; ex baptismo deinde ad eum ingens mortaliu[m] multitudo confluxit, atque, ut inquit Matthaeus⁶, commota et velut tremore concussa est universa civitas, concurrente videlicet populo ac sese commovente: tum propter multitudinis concursum miracula sunt citata, ut iis permota promiscua plebs ad Evangelii fidem se conferret. Postea in invidiam atque odium adductus, insidiisque appetitus et proditus, ac tandem cruci affixus est, atque ea supplicia pertulit, quibus nobis salus parta est. Atque haec causae fuerunt, cur Christus eo demum tempore baptizaretur, quantum quidem ipse cognitione assequor. Tibi vero quid necesse est, ut haec in exemplum trahens, male tibi consulas? quandoquidem et pleraque alia in Christo reperies, quae cum nostris rebus, quantum ad tempore, non consentiant. Ille enim statim ut baptizatus es, priusquam a diabolo tentaretur, quadragenarium jejunium adversus tentationes obtendit: at nos ante Pascha jejunamus, jejuniumque ipsum ad virium nostrarum modum attemporamus. Hoc porro jejunium nobis faciendum esse significat, ut per ipsum cum Christo moriamur. Consimili etiam ratione discipulis post cenam

A ante unicum passionis diem Christus Pascha tradidit: at nos in sacris domibus et jejuni, et post reditum Christi ad vitam illud celebramus. Ita res Christi, ut quidem forma atque exemplum, a nostris rebus non omnino abruptae ac distractae sunt: nec rursus ita conjunctae, quin dissimilitudinem aliquam admittant. Eadem quoque est baptismi ratio, quem Dominus propter nos ita suscepit, ut tamen temporis spatio atque intervallo differat. Quamobrem non est, quod tu hoc argumentum quasi telum quoddam adversus salutem tuam intorqueas:

Col. 402 D. *Quare si quid me audiendum putatis, etc. Valere jubete.* Gr. *χαίρειν ἕκαστε.* Proverbialis haec locutio. Veteres enim eos quos odio prosequantur, obvios habentes valere tantum jussos praeribant. Porro hoc verbum ipsis solum ac perniciem significabat. Proinde tu quoque, inquit Theologus, hujusmodi rationes, quas praetexis, valere jubens, ad baptismum accurre, ac duplex certamen suscipe: alterum, ut teipsum ante baptismum purges; alterum, ut baptismum tuearis atque conserves. Quandoquidem juxta Demosthenis sententiam, plerumque majoris negotii ac difficultatis esse videtur bona conservare, quam adipisci. At dices: Permagnum negotii est hunc baptismi thesaurum tueri. Sedulo vero invigila, frater, ut, quod amas, retineas, hoc est, ut perceptam baptismi gratiam custodias. Praesto sunt tibi auxiliares copiae, si volueris, nimirum oratio nocturnas excubias agens, inedia familiaris ac domestica, psalmodia animum oblectans atque permulcens. Has socias tibi ascisce: haec ad rerum charissimarum custodiam simul pernoctent. Praeclara quoque fuerit largitio, et quae eam praecedat, misericordia: quae animi affectio est, ac nuda et simplex condolentia. Etenim studium de pauperibus bene merendi utrumque hoc tibi praestabit, ut et de Deo, qui te per baptismum beneficio affecit, praecclare merearis: et tutus tibi sit baptismus. Habes multa Scripturae testimonia, quae te elemosinae submoneant, atque ad eam te excitent. Pauper accessit, Lazaro similis, quatenus scilicet ad fores tuas provolutus est, atque in eadem egestate iisdemque afflictionibus calamitatibusque versatur? In mentem tibi veniat, quod ipse quoque magna virtutis inopia ante baptismum laborasti: post baptismum autem ad amplissimas opes evectus es, nimirum ad purgationem, adoptionem caelorum regnum, divinitatem ipsam: idem quod corpore ac sanguine Christi nutritus es, ac per Christianum hujusmodi sacrificium perfectionem adeptus es. Peregrinis quispiam se obtulit, tacto carens, advena? Per: hospitem et peregrinum, Christum suscipe, qui velut externus ac peregrinus in mundum venit. Ait enim evangelista: *In propria venit, et sui eum non receperunt*⁷. Propria autem ipsius, praesens hic mundus est, utpote ab

⁶ Matth. xxi, 10. ⁷ Joan. i, 11.

eo creatus. Per domo carentem, eum qui per baptismum in te commigravit atque habitavit, velut templum Dei effectum (*Templum enim Dei, inquit, estis*⁹). Per advenam rursus, eum qui ab hujus vitæ peregrinatione et incolatu ad supernam habitationem te pertraxit. *Cum enim, inquit, exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum*⁹. Et quemadmodum Zachæus, posteaquam Christum in domum suam excepit, dimidiam quidem facultatum suarum partem pauperibus erogavit, reliquam autem retinuit, non ut ipse iis frueretur, sed ut ea quadrupli fœnore restitueret, quæ injustis rationibus et fraude ac per calumniam collegerat¹⁰ : sic tu quoque magnanimus esto, hoc est, pecuniarum contemptor, ac supra res terrenas assurge, ut magnus secundum spiritualem ætatem, quæ in virtutis incremento sita est, appareas, atque Christiana theoremata plene et exacte intelligas. Sancii et ægri te miserat : quandoquidem te quoque Christus spiritualibus vulneribus per baptismum liberavit. *Si videris nudum, contege, quemadmodum Isaias hortatur*¹¹, ut indumentum tuum, hoc est, Christum, quem per baptismum induis, honore afficias. Si is qui tibi debito obstrictus est, ad pedes tuos se provolvat, Isaias quidem debiti condonationem suadens ait : *Omnem injustam syngrapham koncerpe*¹² ; ego autem adjungam, ut justam quoque conscindas : quoniam et Christus chirographum tuum fregit atque laceravit teque ære alieno liberavit¹³. Quare cum tibi magna summa condonata sit, cavendum tibi est, ne in minori debito gravem et acerbum exactorem conservis tuis te præbeas. Alioqui futurum est, ut ea quæ tibi remissa sunt, rursus a te repetantur, ac pœnas etiam eo nomine persolvas, quia commiserationis exemplum ob oculos positum habens, nimirum Dei erga te misericordiam, illud imitari noluisti.

Col. 403 C. *Sic te compara, ut lavacrum non modo corpus, etc.* Da operam, ut non corpus solum aqua conspergatur, verum etiam anima; nec peccata duntaxat abluantur ac detergantur, verum et mores, hoc est, hujusmodi animi affectio, qua peccata committuntur; nec cœnum tantum eluatur atque exhauriatur, verum et fons ipse ac scaturigo, a qua cœnum profluit. Illud etiam addisce, ut non modo honeste et cum laude ea quæ habes, possideas, verum ea præclare profundas ac dispergas. Quod si eo adduci non potes, ut facultates justis rationibus partas in pauperes effundas, id saltem, quod levius est, a te impetretur, ut res scelerate quæsitæ excutias. Nam alienorum bonorum raptor duplici peccato devinctus tenetur : altero, quia rapuit; altero, quia id quod rapuit, retinet. Quocirca, si apud ipsum post baptismum manet, quod prius per rapinam ac latrocinium adeptus est, peccatum intercitur ac

latrocinii quidem remissionem baptismi beneficio consecutus est : verum retentionis illius, qua bono rapto fruitur, non item. Etenim injuriam infert etiam post baptismum, quatenus aliena bona adhuc retinet. Baptismus enim præcedentia peccata delet, non ea quæ postea patrantur. Proinde qui aliena rapuit, ac deinde baptizatur, ideoque sibi noxam remissam esse existimat, se ipsum decipit, et baptismum fucum facit. Atqui purum esse oportet, non tantum videri atque existimari. Quanquam enim talis videatur, quia ex parte purgatus sit, minime tamen est, propter id, quod in eo desideratur. Neque enim infixæ et impressæ est baptismi purgatio, hoc est, nequaquam inustionis instar alte grassata est : sed leviter tantum illata et colorata. Quæ res duntaxat legit atque occultat : quod autem occultatur, manet. Quod vero contactio penetrabilia ipsa non purget, David testimonio suo confirmat, tres ordines inducens. Primo enim ac præcipuo loco beatos eos proclamat, quorum iniquitates remissæ sunt¹⁴; secundo eos, qui ex parte purgati sunt, quorum tecta quoque peccata esse dicit¹⁵, utpote qui nondum in penitissimis animi latebris atque recessibus expiati sint. In tertio demum ordine illos constituit¹⁶, qui, tamen si vitiose aliquid fecerint, ita tamen fecerunt, ut voluntas eorum animique sententia crimine careat, quia, vel imprudentes, vel inviti, vel bona intentione et proposito, in fraudem inciderunt. Ut autem nonnullis placet, remittuntur quidem peccata per baptismum : leguntur autem per pœnitentiam, ut ea jam Dominus non imputet, atque in rationem vocet.

Col. 406 B. *Quid igitur dico? et quo mea spectat, etc.* Altera est mulier contracta et inclinata, altera Chananæa. Illius apud Matthæum, hujus apud Lucam mentio fit. Theologus autem ambas ad eum, qui nondum baptizatus est, hoc loco accommodat. Chananæam quidem propter peccata eam nominat (gentilis enim erat hæc Chananæa et a lege aliena); contractam autem, propter scelorum gravitatem Satanæque vincula. Quod autem ait, *Hæc, tempus baptismum præcedens significat; hodie vero illud, quod baptismum sequitur.* Si igitur, inquit, per baptismum a Christo erectus fueris, ne rursus ad terrenas cupiditates procumbas, velut quibusdam catenis inflexus. Nam si post baptismum quoque in terram procuberis, illicitè tibi jam erit huic contractioni mederi : utpote cum nulla supersit jam secunda regeneratio. Rursus tabescebas, quia salus te defecerat, quemadmodum illa sanguinis profluvio laborans, deficiente sanguine. Atque impuritate et sordibus scatebas, hoc est, sanguinem et exitiosum peccatum fontis in modum emittebas, post baptismum vero salutaræ aquæ purgatione refluisti, atque impuritate

⁹ I Cor. vi, 16. ¹⁰ Joan. xii, 32. ¹¹ Luc. xix, 8. ¹² Isa. LVIII, 7. ¹³ ibid. 6. ¹⁴ Coloss. ii, 14. ¹⁵ Psal. xxxi, 1. ¹⁶ ibid. ¹⁷ ibid.

fluentum exaruit, posteaquam animo baptismum A tetigisti, qui quidem Christi vestimentum est, utpote incorruptionis indumentum : simbriæ autem ipsius, aqua et alia symbola. Vide igitur ne in rubrum et cruentum peccatum rursus incidas : ne rursus apprehendere Christi simbriam nequeas (quippe cum, ut jam dictum est, nulla sit secunda regeneratio) ut salutem tibi tuto, velut in baptismo donatam, furtim tollas. Nec enim Christus libenti animo fert sibi a te salutem crebro per baptismum surripi, sed semel duntaxat. Hoc autem eo fit, ne si gratiæ rursus per baptismum obtinendæ spes nobis affulgeret, in contemptum et incuriam laheremur, acceptamque gratiam facile perderemus. Quod ipsum quoque eximii atque in- B

ibid. B. *Hæri in lecto jacebas*, etc. Hic paralytici historiam ad institutam materiam accommodatam interpretatur. Ac per lectum quidem supinam socordiam et pestiferam quietem intelligit; per artuum autem dissolutionem, delicias, animique involuptatibus enervationem et languorem; per aquæ vero turbationem, eam quæ in baptismo sit, motionem, ac Spiritus advenientis, eique sanctitatem afferentis, vim et efficaciam. Hæri igitur, inquit, hominem nancisci non poteris; hodie nactus es hominem eundem et Deum (divinitas enim humanitati Christi hypostasis facta est); atque a peccatis lapsus, tanquam a grabato, sublatus es, lapsusque hujusmodi velut extulisti, nimirum de eo per confessionem triumphans : beneficiumque per baptismum acceptum omnibus prædicasti. Cave igitur rursus prolabare. Verum, ut es, proficisci, id est, sanus et incolumis, præcepti hujus memor, paralytico in hæc verba dati : *Ecce sanus factus es* ¹⁷, etc. Quin ad hunc quoque modum hæc explicari queant. Qui corporis voluptatibus fractus est, is nec ad virtutem efficax est, nec ad scientiam et cognitionem facile moveri potest : ac proinde nec hominem habet, hoc est, humanam et prudentem rationem, a qua ad virtutem scientiæ capacem quasi in piscinam injiciatur : quoad usque Verbum veniens compendiosam ei depellendi morbi rationem tradiderit, menti nimirum imperans, ut a voluptatum illecebris, quibus detinetur, exurgat, virtutumque humeris corpus tollat, atque in domum suam, hoc est, in cælum proficiatur. Præstat enim, ut quod inferius, ab eo quod excellentius est, actionis humeris ad virtutem gestetur, quam ut excellentior pars per scædam mollitiem a deteriori parte ad voluptates trahatur.

ibid. C. *Magnam hanc vocem, Lazare, veni* ¹⁸, etc. Quemadmodum prius in Lazaro, ita nunc quoque in te Dominus alta voce inclamavit, ut ad te quoque mortuum, hoc est, vitali ad virtutem facultate orbatum, pertingeret. Tu autem, multos jam dies mortuus, per baptismum prodiisti, ex

vitiorum sepulcro cum triduo Christo a morte ad vitam excitatus (nam per trinam demersionem et emersionem tridua mors Christi et resurrectio repræsentatur) : ac peccati vinculis solutus es. Da ergo operam, ne rursus iis adnumereris, qui, ut Davidis verbis utar ¹⁹, in sepulchris habitant, nec peccatorum tuorum fasciis constringaris. Nam, ut est apud Salomonem : *Peccatorum suorum vinculis quisque constringitur* ²⁰. Etenim si animo moriaris, incertum est, utrum ad vitam rursus sis rediturus, usque ad communem resurrectionem : quæ quidem, ut est apud Ecclesiasticum ²¹, creaturam omnem ad judicium adducet, vitæ actæ rationes reddituram.

Col. 40. A. *Si lepra, hoc est, deformi pravitate*, etc. Apud Lucam in Evangelio scriptum est, quod decem viri leprosi Domino occurrerunt : ipse autem faustum purgationis nuntium illis afferens, dixit : *Ite, ostendite vos sacerdoti* ²². Sacerdos enim hominem lepra purgatum, periculo purgationis facto, reliquæ postea plebi accensebat. Ut autem abierunt, purgati sunt : verum novem ex iis, patria Judæi, beneficii accepti immemores, non redierunt : unus vero, qui Samaritanus erat, ad salutis auctorem reversus est, gratiasque egit, ac Deum laudibus celebravit. Lepræ igitur, ut præter naturam existenti, Theologus peccatum comparat, utpote quod præter naturam quoque sit, atque animam deformitate, quemadmodum illa corpus, afficiat. Si igitur, inquit, virulentum et exitiosum peccatum tibi per baptismum abrasum est, ac formam, Dei similitudine expressam, ad quam creatus es, recepisti, purgationis tuæ mihi specimen ede, teipsum videlicet a peccati contagione purum servans. Hujusmodi namque purgatio legali et Mosaicæ purgationi antecellit. Illa enim corporum erat : hæc animarum. Ac vide ne spiritualis lepra rursus ex te nascatur, Alioqui vitiosa animæ habitudo ægre medulam admissura est. Asperior enim, majorisque difficultatis et laboris ea medicina est, quæ in magna lacrymarum gemituumque profusione consistit.

ibid. B. *Nuper avaritia et tenacitas manum*, etc. Præclara animæ, a largitione et benignitate abhorrentis, et manus avaritiæ ac tenacitatis morbo laborantis, curatio est, facultates in pauperes effundere, opesque et rerum copias in eo positas esse arbitrari, ut inopia propter Christum afflicteris, atque ita prolixam benignitatem habere, tamque liberaliter opes exhaurire, ut ne fundum quidem ipsum intactum relinquant. Fortasse enim ipse quoque exhaustus rursus alimoniam tibi proferet, ac præsertim si hominem quemdam justitiæ læude præstantem alendum susceperis, quemadmodum Sareptana Holiam, ut libro Regum tertio proditum habetur.

ibid. *Si surdus ac mutus eras*, etc. Si hactenus surdus fuisti, Dei præcepta non addiscens, et mutus, ea non docens, fac tibi legis divinæ doctrina inso-

¹⁷ Joan. v, 14. ¹⁸ Joan. xi, 43. ¹⁹ Psal. lxxvii, 7. ²⁰ Prov. v, 22. ²¹ Eccle. xii, 14. ²² Luc. xvii, 14.

vel, quemadmodum Christi sermo sermo illi ac mutato. Quin potius præceptoram divinarum doctrinam memoriæ contactu retine, ne obliuisceretur: summoque studio cave, ne aures tuas ad Domini consilia claudas, non secus atque aspis mortiferum virus occultat, ac surditate seipsam afficit, ne incantatoris vocem audiat, et furere desinat. De qua et David ait: *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium* ²².

Ibid. *Si cæcus, et luminis expers, etc.* Si cæcus eras, oculos tuos baptismi luce collustra, ne mortis somno consopiaris. Is porro in mortem obdormiscit, cujus salutaris animi vires et facultates obtorpescunt et extinguuntur. Lucem illam, trianam personis, substantia et natura et divinitate simplicem, intuere. Quomam autem modo eam cernere queas, admonet David, ad Deum, his utens verbis: *In lumine tuo videbimus lumen* ²³, hoc est in Spiritu Filium.

Ibid. *Si Christum totum admiseric, etc.* Si totum Christum, inquit, eum, inquam, morborum omnium depulsorem, animæ tuæ hospitio acceperis, omnibus medicamentorum generibus eam cumulabis. Nam, cum medicum tecum circumferas, non erit, cur te morbi cujusquam metus exterreat. At operæ pretium fuerit causas animadvertere, propter quas bonis divino munere nobis concessis excidere solemus. Id enim vel ea de causa nobis accidit, quia acceptæ gratiæ magnitudines ignoramus: vel quia sollicitudinem nullam adhibemus, sed desidia et ignavia torpemus: vel quia obcæcati sumus. Quamobrem fac baptizeris, nec in peccatum rursus prorsus: verum baptismi purgationem sedulo cura, et in ea excolenda elabora, atque accessiones et incrementa in animo tuo per virtutem effice. Haec demum autem præclarissime ipsi opam toleris, si evangelicam parabolam animo ac memoria tenueris ²⁴ nimirum impurum spiritum a te per baptismum fugatum esse, atque ambulare per loca inaquosa, hoc est, animas sacro baptismi latice carentes querere, quas cum nullas reperiat, rursus ad te, a quo digressus fuerat, redit. Ac si quidem Christum in te per virtutem habitantem invenerit, in fugam se conjicit: sin autem animam tuam vacuum repererit, atque ita affectam, ut prius occupantem excipere parata sit, sive eum, sive Christum, certius ac firmitus in te domicilium sibi constituit. Etenim autem baptismum spes respiscendi ac securitatis erat neque per baptismum: at post baptismum perspicua et aperta est improbitas, quoniam bovi particeps factus, illud prodidisti, ac

pro eo malum attraxisti, atque iis circa firme et constanter in te diabolus, habitat.

Col. 40 C. *Rursus enimvero, ac sæpius tibi lumen memoriam, refricabo, etc.* Quamquam, inquit, sub orationis initium de diversis luminum generibus tractavimus tamen rursus Scripturæ locos, qui luminum mentionem faciunt, proferemus: *Lux orta est justo, et rectis corde letitia* ²⁵, inquit David. Sociam autem comitemque luminis letitiam dedit, ut illius assecram atque a Davide coornatam. Hujus autem filii Salomon ait: *Lux justis omni tempore* ²⁶; tum etiam rursus David ad Deum clamat: *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis* ²⁷; nos enim intermedia angelorum opera collustramus, qui quidem montes dicuntur, quod sublimes et cælestes sint, atque ad vitium flecti (10), vel nullo modo, vel non sine magna difficultate queant: æterni autem, quia immortalis conditione sunt. At nunc quidem David supplicii oratione ait: *Emitte lucem tuam et veritatem tuam* ²⁸; nunc autem, ut voti compos factus, his verbis gratias agit: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* ²⁹; hoc est signa et notos habeo splendoris divino beneficio accepti. Quæ tandem signa et argumenta? prophetiæ decus et oblectationem. *Dedisti enim, inquit, letitiam in corde meo* ³⁰. Unum duntaxat illud lumen fuge, de quo per Isaiam Deus verba faciens, ait: *Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma quam succendistis* ³¹, hoc est, in flamma ignis, quem subjecta vitiosum materia, vobis excitatis. Deducantini ad hujusmodi ignem, ut eo conflagretis. Quibus verbis Dei iram significat. *Ignis enim, inquit, succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima* ³². Quemadmodum enim, qui febrî corripitur, febris flammam ardoremque sibi ipsi excitavit, vitiosis nimirum humoribus in viscera sua congestis: eodem nos quoque modo per scelerum materiam supplicii thesaurum nobis ipsis congerimus, ignemque accendimus. Ac quoniam sævi et acerbi ignis mentionem fecimus, distinctio adhibenda est. Nam ignis quoque purgans est, nimirum amor ac fides erga Deum, quæ ignis nominatur, non modo quod acris sit et ardens, sed etiam quod animos nostros a peccato ignorantia purget, piæque ab impio et infideli dividat. Ac de hoc ignis genere Christus in hunc modum loquitur: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat* ³³? Accelerantis autem atque perurgentis est hæc oratio. Cupit enim nos quamprimum beneficio affici; ac proinde per Isaiam quoque ita loquitur: *Habes carbonem ignis: sede super eos, hi tibi auxilio futuri sunt* ³⁴. Porro carbonem auxiliarem ac subsidiarii, angeli dici queant, quos ignem urentem David appellat ³⁵. Jam Deus quoque ignis vocatur, juxta illud

²² Psal. LVII, 5, 6. ²³ Psal. xxxv, 10. ²⁴ Luc. xii, 1, xv, 5. ²⁵ Psal. XLII, 3. ²⁶ Psal. iv, 7. ²⁷ Ibid. ²⁸ Isa. XLV, 14, sec. EXX. ²⁹ Psal. ciii, 4.

20. ³⁰ Psal. xcvi, 14. ³¹ Prov. iv, 18. ³² Psal. ³³ Isa. L, 11. ³⁴ Deut. xxxii, 22. ³⁵ Luc. xii, 49.

(10) *Ad vitium flecti.* Quod videtur Nicetas de angelorum statu dubitare, hoc jam ab Ecclesia

definitum est, eos nimirum, qui a Deo per superbiam non defecerunt, in gratia confirmatos fuisse.

quod in Deuteronomio habetur : *Dominus Deus tuus ignis consumens est*³⁷. Est autem et alter ignis vindex ac scelerum ultor. Atque hic, partim in hac vita sceleratos excruciat, ut quondam ille Sodomiticus. *Dominus enim, inquit, pluit super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem a Domino*³⁸; quo etiam peccatores omnes perfundit, juxta illud Davidis : *Pluit super peccatores laqueos, ignem et sulphur et spiritum procellarum*³⁹. Ac sulphur quidem ignem alit; procellas autem exsuscitat. Hic autem ignis tentationes et calamitates eas significare queat, in quas, qui graviter peccant, incidunt. Quamquam etiam per ignem hunc ignis ille intelligi possit, qui in altero ævo impios cruciat, nimirum is qui diabolo paratus est et angelis ejus, quemadmodum Dominus in Evangelio docet⁴⁰ : vel etiam ille, de quo David ait : *Ignis ante eum præcedet, et in circuitu*⁴¹ hoc est, undecunq[ue] inimicos ejus inflammabit : quem etiam ignis fluvium ante eum profluentem Scriptura nominat⁴², cujus mentionem quoque Isaias faciens, ait : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum exstinguetur*⁴³. Eo autem formidabilior atque horribilior est hic ignis, quod cum verme conjunctus sit, ac duplicem pœnam habeat. Per vermem porro atque ignem materialis crassitie colliquefactionem et excruciationem intellige. Omnes vero hi ignes exterminatrici sunt facultatis, hoc est, ultricis, non tamen ad interitum essentialique privationem adducunt. Duplex est enim exterminatio, quemadmodum et perditio. Nisi quis forte hunc vindicem ignem mitiorem et moderationem intelligere velit, quam scelerum nostrorum atrocitas mereatur; utpote quia Deus vindex justam pœnam misericordia et lenitate temperare solet.

Col. 415 B. *Quemadmodum porro duplex ignis genus est, etc.* Quemadmodum duplicem ignem esse ostendimus, alterum purgantem, alterum scelerum vindicem : ita duplex quoque lumen est, alterum bonum mentisque nostræ illuminandæ vim habens, alterum fallax et fucatum, veroque lumini, hoc est, Christo, contrarium, vel ut caliginosum, vel ut infestum nobis et hostile, quandoquidem Satanas quoque vocatur, hoc est, adversarius. Qui etiam, cum caligo sit, lumen tamen videri vult : transfiguratur enim in angelum lucis, ut sub ea specie mortales in fraudem impellat⁴⁴. Ac permulti quidem eum caliginem esse non animadvertunt ac deprehenderunt : verum meridiem esse existimarunt, hoc est, clarissimam lucem, quandoquidem circa meridiem lux maxime viget. Atque in hunc sensum illud de impiis ac perditis hominibus ab Isaiâ dictum intelligo : *In meridiana tenebris fugient*⁴⁵, id est, in dæmone summum bonum fugient, aut variis et turbulentis erroribus distraherentur, qui quidem dæmon, quamvis caligo sit, meridiem

tamen se esse fingit. Aut fortasse propheticum hoc dictum apostolico illi simile est. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt, est opertum*⁴⁶. Undecunq[ue] enim veritatis lumen meridie clarius irradiat, tum a mundo, tum a Scripturis, tum a nobis quoque ipsis, verum, qui oculos aperire nolunt, a nulla earum rerum, quæ in natura sunt, Deum perspicere atque intueri possunt. Ea enim sunt animi pravitate, ut meridies illi pro caligine sit. At etiam Satanas, et nox est, et lux tamen iis esse videtur, qui voluptate ac deliciis corrupti sunt. Ait quippe David : *Et nox illuminatio mea in deliciis meis*⁴⁷, hoc est, tenebras illas, quibus in deliciis meis, vitæque voluptatibus diffluente, circumfusus eram, tenebras esse nesciebam, verum lucem esse arbitrabar. Atque hi sane, qui luxu perditum sunt, hoc modo se habent; nos autem Oseas admonet, ut scientiæ lumen nobis ipsis excitemus. Quoniam autem modo id fiat, idem propheta his verbis subjicit : *Seminate vobis ipsis ad justitiam, vindemiate fructum vitæ*⁴⁸. Ita demum inquit propheta, nobis scientiæ lumen comparabimus, si justitiæ et virtutis opera seramus, hoc est, operemur, atque actiones vitæ æternæ parentes decerpamus et colligamus : quandoquidem actio comparandæ speculationis vim habet. Lumine itaque scientiæ illustremur, ut lumen verum a falso et ementito lumine discernere queamus, ac non in malum tanquam in bonum per errorem incidamus. Nec vero nobis ipsis tantum scientiæ lumen excitemus, sed etiam, quod majus est, velut luminaria efficiamur, quemadmodum ait Apostolus⁴⁹, et quod maximum est, divinitatem arripiamus : quæ quidem prima ac purissimum lumen est, ac perceptibile, non quidem natura, sed gratia et divina illuminatione. Ita Jeremias hortatur, *Arripe eam : ad splendorem proficiscere, atque a regione lucis illius, antequam contenebrescat, et priusquam pedes nostri ad montes tenebrosos impingant*⁵⁰. Quo loco per pedes vitæ rationem et institutum accipere possumus : per montes autem, dæmones propter arrogantiam et superbiam, vel etiam eorum laqueos, qui montes quidem dicuntur, quod per eos prudentes, et sanæ mentis homines nequaquam incedant, et quia prærupti ac pestiferi sunt : tenebrosi autem, ut obscuri atque oculo fallentes. Quos ut fugiamus, inquit, Apostolus⁵¹, quandiu dies est, id est, vitæ et laboris tempus, ut in die honeste ambulemus, nihil turpe, nihil ab honesto et decoro alienum facientes, nec comensationibus, et ebrietati, atque ex iis ortum habentibus cubilibus et impudicitis adlicentes, quæ quidem furtiva noctis opera sunt, ac propter verecundiam rei que obscenitatem occulte furtimque peraguntur, quemadmodum contra diei

³⁷ Deut. iv, 24. ³⁸ Gen. xix, 24. ³⁹ Psal. x, 7. ⁴⁰ Matth. v, 41. ⁴¹ Psal. xcvi, 3. ⁴² Dan. vii, 10. ⁴³ Isa. lxxvi, 24. ⁴⁴ II Cor. xi, 14. ⁴⁵ Isa. lvi, 10. ⁴⁶ II Cor. iv, 3. ⁴⁷ Psal. cxxxviii, 11. ⁴⁸ Osee x, 12. ⁴⁹ Phil pp. ii, 15. ⁵⁰ Jerem. xiii, 16. ⁵¹ Rom. xiii, 12 14.

opera, propter honestatem palam aperteque confitentur.

Col. 414, A. *Omnibus membris purificemus, etc.* Nunc de quinque sensuum purgatione tractat, argumento a Scriptura petito. Ac primum de visu, omnium sensuum principe, disserens, ait : *Illuminentur oculi, ut, quod ait Salomon, recta cernamus*⁵⁸, ac non, quod vetat Dominus, curiose, et concupiscentiæ ac libidinis causa intuentes, stupri simulacrum in nobis constituamus. Alioqui, etiam si libidini per corporeum congressum non succumbamus (hoc enim adoratio significat) tamen in animo sordes excipiemus, impressis videlicet in nobis peccati formis et simulacris. Quisquis enim cupidus oculos in aliquem injecerit, jam adulterium commisit in corde suo⁵⁹. Si magna quædam animi perturbatio in nobis, quasi trabes, fuerit, aut parva, ut festuca, hanc depellamus, ut aliorum quoque vitiosos animi affectus perspicere possimus. *Ejice enim, inquit, primum trabem ab oculo tuo, et tum respicies, ut ejicias festucam ab oculo fratris tui*⁶⁰. Illuminentur aures, ut cum Davide dicamus, *Audiam, quid loquatur in me Dominus*⁶¹. Et rursus : *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam*⁶². Hoc est, misericordiam tuam, quæ ab iis qui in spiritualis lucis oriente sunt, conspicitur, accelera. Et alio loco : *Auditui meo dabis gaudium et exultationem*⁶³, hoc est, aures meas lætitiæ et jucunditatis cumulabis, mysteria tua mihi insouans. Illuminetur lingua, ne eadem nobis infamiæ nota inuratur, quæ illis, de quibus ait David : *et lingua eorum gladius acutus*⁶⁴; hoc est, sermones ipsorum, qui per dentes proferuntur, noxii ac perniciosi sunt : et quemadmodum gladius ad cotem amotus et exacutus, hominem facile de medio tollit, tam etiam lingua eorum, calumniis et obrectationibus exacuta, facile hominibus necem affert. Talis erat Doeg ille Syrus, qui sacerdotem Abimelech apud Saulem detulit, quod Davidem fugientem suscepisset, ac propositionis panes ipsi dedisset, atque necis omnium sacerdotum auctor fuit⁶⁵. De quo et in Psalmis ita dictum est : *Velut novacula acuta fecisti dolium*⁶⁶, hoc est callidum et fraudulentum consilium animo concepisti, quo facili negotio sacerdotum civitatem excidisti, velutque abrasisti. Novacula enim comam facile demetit. Hoc autem Davidis dictum in diabolum quoque torqueri queat. Ut enim novacula apprime exacuta ita comam abscondit, ut qui raditur, nihil sentiat : sic etiam diabolus, qua est calliditate atque versutia, dolos ita machinatur atque animæ gratiam, hoc est, virtutem et scientiam detondet, ut ea sibi hæc ornamenta detrahi non sentiat. De quo et in hoc, et in nono psalmo idem Propheta ait : *Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo, sub lingua ejus labor et dolor*⁶⁷. Dolos enim consuit, ac mala struit et molitur, atque

A huic studio incumbit, ut nos insidiis circumventos opprimat. Quocirca caveamus, ne quid hujusmodi faciamus; verum, sicut ad Corinthios Paulus scribit, loquamur mystice et caute ea quæ impuris hominibus tecta sunt et abscondita⁶⁸. *Igneas linguas verentes*, in quarum forma Spiritus sanctus in apostolos influxit⁶⁹. Ita autem eas verebimur, si, ut iis quæ linguarum splendorem et puritatem designant, dignum est, verba faciamus. Jam vero curata lingua olfactui quoque medeamur, ne effeminemur (muliebris enim et effeminati est animi aromatibus uti : atque crebræ odororum suavitates appetitum corrumpere atque emollire consueverunt) ne id nobis accidat, quod Isaias Judæis minaci oratione denuntiavit : *Erit enim, inquit, pro jucundo odore pulvis*⁷⁰. Ille vero unguentorum profusionem Judæis criminose obijciens, pro ea pulverem illum ipsis comminatus est, quem ii postea excitarunt, a quibus Jerusalem eversa est. Theologus autem per suavem odorem virtutum fragrantiam intelligit; per pulverem autem, inquinamentum illud, quod anima per sensilia unguenta, quæ ipsius robor infringunt ac dejiciunt, contrahere solet. Verum odoremur Christum, ad breve tempus gloria sua exinanitum, juxta id quod in Canticis ad Christum dicitur : *Unguentum effusum nomen tuum*⁷¹. Ut enim unguentum effusum suavius fragrat, atque ea, quibus admovetur, suavi odore perfundit : eodem quoque modo Dominus, posteaquam nostræ salutis causa exinanitus est, cognitione sui, velut suavissimo quodam odore, universum orbem terrarum implevit. Atque hunc a nobis spiritualiter accipi necesse est, hoc est, ut beneficia ab eo in nos collata sentiamus et agnoscamus, atque ab eo adeo efformemur, et in alteram qualitatem migremus, ut ipsi quoque suavis odor simus⁷², ac de nobis idem, quo de sacrificio Noe, dicatur, *Odoratus est Dominus odorem suavitatis*⁷³, hoc est, libenter et jucunde accepit. Tactus purgetur, ut ne res molles et teneras, quæque animi vigorem molliant, contrectemus : verum intellectuali ac spirituali tactu Christum tangamus, hoc est ipsius mysterium ut Deo dignum est, perscrutemur. Gustus purgetur, ut non succis et liquoribus, ac jucundis et pinguis epulis titillemur et oblectemur, atque ad plures cibos accipiendos incitemur. Qui quidem succi et liquores, quatenus titillant, illecebrarum ac prurituum libidinis fratres sunt, qui, postquam peccatum ab iis enatum atque patratum sentire et intelligere cepimus, acerbi atque amari sunt. Et enim obsonia ad ingluviem nos extimulant; ingluvies autem ad libidinem. Præsens porro voluptas insuavem tandem et acerbum finem nobis allatura est : ac titillatio illa, qua corpus nostrum voluptate afficitur, venelicum et mortiferum vermem semper terne in inferno excruciantem procreabit. Enimvero

⁵⁸ Prov. iv, 25. ⁵⁹ Matth. v, 28. ⁶⁰ Matth. iv, 5. ⁶¹ Psal. lxxxiv, 9. ⁶² Psal. cxxxvii, 8. ⁶³ Psal. l, 10. ⁶⁴ Psal. lvi, 4. ⁶⁵ I Reg. xxi, xxii. ⁶⁶ Psal. l, 4. ⁶⁷ Psal. x, 7. ⁶⁸ I Cor. ii, 7. ⁶⁹ Act. ii, 1 seqq. ⁷⁰ Isa. lvi, 24. ⁷¹ Cant. i, 2. ⁷² II Cor. ii, 15. ⁷³ Gen. viii, 21.

Davidi pareamus, dicenti : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* ⁶⁸, gustate panem vitæ, cibum, inquam, illum, qui non (ut sensibilis panis alimonia) perit, sed manet, ut ait Dominus ⁶⁹. Gustat autem Domini suavitatem, hoc est, experimentum ipsius capit, qui sine ulla dubitatione in ipsum sperat, eumque, ut decet, invocat. Nec esui et vorationi lenocinemur (postea enim cibi omnes pari loco honoris sunt) nec cupiditate atque appetitu flagrantem ingratam illam gulam, utpote beneficii immemorem, refrigeremus, et obsequiose colamus, idque ad breve tempus, quod ea quæ ipsi porriguntur, celerrime transmittat, nec, etiamsi perpetuo infundantur, retinere queat. Quin potius operam demus, ut spiritualis gustus nobis probe componatur, ut cum Davide dicamus : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo* ⁷⁰. Ac Salomon quoque ipse in Proverbiis ait : *Fili, mel comede, ut dulcescant fauces tuæ* ⁷¹, mel videlicet figurata locutione divinam doctrinam nominans.

Col. 414 C. *Præclarum insuper fuerit, etc.* Purgandum quoque, inquit, caput est, in quo et sensus omnes siti sunt, et actionem habent, cerebro nimirum vim et facultatem ipsis suppeditante, ut Christo capiti nostro hæerere queamus, ac cum eo, velut ipsius corpus, conjungi : contra quam impostor ille, qui ab apostolo Paulo proscinditur, ut temere intumescens, nec caput, id est, Christum tenens, ex quo totum corpus construitur et coagmentatur, hoc est, compingitur et pace fruitur. Nam si caput, hoc est, principem animi nostri partem, purgaverimus, quemadmodum ipsius natura fert, nempe per virtutem ac scientiam : minime timendum erit, ne id nobis accidat, quod David in gemiscens ait : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum* ⁷², mentem rationemque prementes atque onerantes. Verum iniquitatem, supra caput nostrum sese efferentem, ac principatum tenentem, humi sternemus, rationemque ab ea compressam atque afflictam in libertatem vindicabimus.

Ibid. *Præclarum etiam humeris sanctificari ac purgari, etc.* Per humeros vim eam et facultatem, quæ in actione posita est, indicat : ab iis enim manus vires suas accipiunt. Per crucem autem, statum eum animi, quo, velut mortuus et exstinctus, ad vitiosos et turbulentos affectus nullo motu impellitur. Nam per virtutis cultum ac studium eo tandem pervenimus, ut animi nostri ab omnibus perturbationibus tranquillissimi sint et pacati. Humeris itaque sanctitatem affert, qui crucem eam, qua vitiosi animorum affectus extinguuntur, humeris tollit, Christumque sequitur. Manus autem purgat, qui a rapina et latrocinio ac diverberatione integras eas servat : ut quem-

admodum ait Apostolus ⁷³, in omni loco puras eas attollat, sine ira et disceptationibus, atque, ut cum Davide loquar ⁷⁴, disciplinam apprehendat, Christi scilicet, sive evangelicorum præceptorum, ac per vim eam, quæ in agendo versatur, quasi per manum quamdam, sermonem, hoc est, contemplationem in fidem accipiat. Etenim ex honestæ et laudabilis vitæ studio contemplatio nobis comparatur, juxta illud Scripturæ : *Factus est sermo Domini in manu Aggæi* ⁷⁵. Et juxta illud Malachiæ : *Sermo Domini ad Israellem in manu angeli sui* ⁷⁶. Jam vero pedum perfectio in eo consistit, ut nobis cum iis nihil sit commune, de quibus ait Salomon : *Pedes eorum ad malum currunt, et veloces sunt ad effundendum sanguinem* ⁷⁷; verum cum illis societatem incamamus, qui ab Isaia his verbis collaudantur : *Quam formosi sunt pedes evangelizantium pacem et bona* ⁷⁸ : quales, cum aliorum apostolorum, tum Pauli pedes erant. Qui etiam ipse de se ait : *Ad propositum persequor* ⁷⁹; atque alios his verbis hortatur : *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis* ⁸⁰. Injuncti pedes, si quid etiam post baptismum susceptum per humanæ vitæ iter sordis contraxerint, abluit Dominus, ac ne minimam quidem infamamque partem despicit, sed eam quoque purgat. Parati autem pedes dicuntur ad Evangelium, hoc est, ad cursum evangelicum, expediti, cum videlicet et ipsius præcepta exsequuntur, et ea aliis tradunt.

Cl. 415 A. *Quod si qua ventris quoque illius, etc.* A sensibili ventre ad spiritualem, hoc est ad memoriam transitum facit : quæ capax quidem est cogitationum (hæ enim rationis sunt alimenta) digestrix autem ac distributrix, utpote post adhibitum iudicium, ac velut concoctionem, ad animæ alimoniam eas diffundens atque distribuens. Ab Apostolo autem hujus verbi θεοποιεῖν, hoc est, Deum efficere, usum traduxit, qui de iis qui vitam in deliciis agunt, verba faciens, ait : *Quorum Deus venter est* ⁸¹. Nam qui ventri plus æquo inserviunt, deliciasque ei subministrant, eum quodammodo Deum faciunt. Porro spiritualis ventris, hoc est, memoriæ luxus, est auscultatio studiumque externæ et profanæ sapientiæ, jucundæ quidem illius et amœnæ, sed non perinde fructuosæ, ac leporis et elegantię illius condimentum : qui etiam diffuens atque evanescens cibus est. Hoc quoque ab Apostolo sumptum est. De cibis enim et ventre disputans, hæc verba subjunxit : *Deus autem, et hunc, et hos destruet* ⁸², hoc est, comprimet atque abolebit. At vero memoriæ venter per corruptarum et improbarum cogitationum, quasi noxiorum quorundam humorum ejectionem tenuior efficitur, atque ita demum Domini verbum excipit, quemadmodum ait David : *Et legem tuam*

⁶⁸ Psal. xxxiii, 9. ⁶⁹ Joan. vi, 27. ⁷⁰ Psal. cxviii, 103. ⁷¹ Prov. xxiv 13. ⁷² P-sal. xxxvii, 5. ⁷³ I Tim. ii, 8. ⁷⁴ Psal. viii, 12. ⁷⁵ Agg. i, 1. ⁷⁶ Malach. i, 4. ⁷⁷ Prov. i, 16. ⁷⁸ Nahum. i, 15; Rom. xi, 15. ⁷⁹ Philipp. iii, 14. ⁸⁰ Ephes. vi, 15. ⁸¹ Philipp. iii, 19. ⁸² ibid.. ⁸³ Psal. xxxix, 9.

in medio ventris mei⁸⁸ : quo loco per ventrem cor intelligit. Atque etiam ita purgatus venter eorum vicem dolet, qui in peccatum labuntur, atque in Dei offensionem incurrunt. Quemadmodum et Jeremias propter Judæos animo discruciat, his verbis utens: *Ventrem meum, ventrem meum doleo*⁸⁹. Quin etiam Davidem pro corde ac visceribus Dei opem implorantem reperio⁹⁰, eorumque rationem et curam habentem. Cor autem vim intelligentem appellat; viscera vero ipsius sensa et cogitationes.

Col. 415 A. *Quid lumbi? quid renes?* Judæi, cum paschalis agni participes fiebant, corporis lumbos succinctos habebant; a nobis autem requiritur ut pars ea animæ, in qua libido existit, spirituali modo per continentiam restringatur. Per lumbos enim ac renes concupiscentia significatur: quod in iis partibus æstuet. Sunt autem lumbi in antica parte: renes vero in postica. Pulchra porro et egregia renum mutatio est concupiscentiæ in bonum conversio, ac spiritualium rerum amor et cupiditas: ita ut cum Davide dicere queamus: *Inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt*⁹¹. Et rursus: *Ante te omne desiderium meum*⁹², omni ex parte constrictum, nec ad aliud quidquam diffusum, verum ad te unum intensum. Atque item cum Jeremia: *Diem hominis non concupivi*⁹³, hoc est, humanam et corpoream felicitatem. Nos enim spiritualium rerum cupiditate teneri convenit, quo etiam modo, et Daniele angelus nuncupavit, his verbis: *Daniel, vir desideriorum, intellige sermones, quos ad te habiturus sum*⁹⁴. Quemadmodum autem homo pacis dicitur, qui tranquillo et pacato est animo: ita vir desideriorum, qui desiderio inflammatur. Daniel enim futurarum rerum cognoscendarum cupiditate flagrabat: ac proinde ea, quæ usque ad sæculi finem eventura erant, intellexit. Etenim si tota nostra cupiditas ad Deum translata fuerit, a nobis utique spiritualis ac pestifer et sinuosus ille draco vincetur et opprimetur, de quo Deus Job alloquens, ait: *Ecce fortitudo illius in lumbis, et potentia illius in umbilico ventris*⁹⁵. Quibus verbis ostenditur, diabolum in his, quas diximus, hominum partibus plurimum virium habere, hoc est, in concupiscibili parte, quam graviore tyrannide premit, utpote plus opis ipsi ad hominem bello lacessendum afferentem, propter voluptatis acrimoniam et vehementiam. Nec tibi mirum videatur, si quemadmodum inquit Apostolus⁹⁶, iis quæ ignobiliora et contemptibiliora in corpore esse videntur, abundantiore honorem tribuimus, ea nimirum tot tantisque verbis prosequentes, atque adversus carnis materiam et crassitatem quæ per cupi-

ditates suas spiritui adversatur, in procinctu stantes. Ignobiliores porro et inhonestiores partes, sunt lumbi et renes, utpote quorum opera venereus congressus peragitur.

Ibid. C. *Omnia membra, quæ sunt super terram*, etc. Lex Mosairum summam hepatis partem, et renes, una cum adipe, in quibusdam sacrificiis Deo consecrare jubebat, illud significans, iram, quæ per sibrum designatur (huic enim vas bilem concipiens adjunctum est), et libidinem, quæ per renes et adipem significatur, potissimum Deo consecrari debere. Rursum Moses brachium ac pectusculum in nonnullis sacrificiis sacerdotibus assignavit: illud obscure indicans, faciendum nobis esse, ut et corda nostra per confessionem sacerdotibus offeramus (per pectusculum enim cor significatur, utpote ipsius munimentum ac præsidium), et etiam actiones, quæ per brachium designantur, atque per sacerdotes ad Deum afferuntur. Atque hæc quidem lex vetus præscribebat; nos autem, juxta cohortationem apostolicam⁹⁷, omnia membra, quæ sunt super terram, id est, munere suo in terra funguntur, vel etiam veteris hominis, hoc est peccati, membra mortificemus; ac nos totos Deo in sacrificium offeramus, jugulatis nimirum verbi divini gladio turpibus ac temerariis et belluinis affectibus, atque hostiæ perfectæ efficiamur. Nam quod ex parte est haudquaquam perfectum est. At qui seipsum totum Deo addixit, eique salutem suam consecravit, hic procul dubio seipsum totum accepit (11).

Col. 418 A. *Præter hæc omnia*, etc. Ante omnia, inquit, Trinitatis fidem et confessionem, ut magis necessariam, tibi committam atque commendabo. Cum hac, et te baptizabo per triplicem immersionem, et te totidem vicibus ex aquis extractum in altum efferam. Postea a confessione ad divinitatem transit, in quam fidei confessio sit, quæ quidem in tribus personis conjunctim et singulariter reperitur (una enim in Patre, Filio, et Spiritu sancto est divinitas); et tres personas divisim complectitur; in divinitate enim sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus, nec disparibus substantiis, aut, si mavis, naturis, inæqualis est. Nam, ut sanctis Patribus placet, essentia et natura, cum de sancta Trinitate agitur, idem sunt. Nec Pater Filium, nec rursus Filius Spiritum superat: nec Spiritus ad Filium permutatione quadam transit, utpote qui genitus non sit, nec Filius ad Patrem, ut qui ingenuitus non sit, quemadmodum Pater. Verum undecunque æqualis atque eadem est divinitus, haud secus atque una eademque cœli magnitudo, omni videlicet ex parte æqualis apparens. Ut enim hæc

⁸⁸ Psal. xxxix, 9. ⁸⁹ Jerem. iv, 19. ⁹⁰ Psal. l, 12. ⁹¹ Psal. lxxii, 27. ⁹² Psal. xxxvii, 10. ⁹³ Jerem. xvii, 16. ⁹⁴ Dan. x, 11. ⁹⁵ Job xl, 11. ⁹⁶ I Cor. xii, 25. ⁹⁷ Coloss. iii, 5.

(11) *Scriptum totum accepit*. Sic enim lego ut in Regina codice, quia hæc lectio magis quadrare videtur cum textu: in meo tamen exemplari non

δαθεν, sed εθυσεν, legitur, id est, mactavit atque immolavit.

tria infinita et imperceptibilia sunt : ita et horum conjunctione naturæque identitas. Deus unaquæque persona, si separatim consideretur, mente scilicet res natura inseparabiles separante. (Neque enim cuiquam horum trium ulla divinitatis nota deest) : ut Pater, ita Filius, ita Spiritus. Adjectio autem hujus particulæ, ut, æqualitatem infert, servata cuique personæ hypostatica proprietate; Patri videlicet, quod inginitus sit; Filio, quod genitus; ac denique, Spiritui sancto, quod procedat. Ac Deus rursus tria hæc, si simul cogitentur, propter notionis ac naturæ identitatem. Deus enim unumquodque horum, quia eandem substantiam habet : rursus autem tria hæc unus Deus, quia unus est divinitatis principatus. Vix unum ex his tribus animo concepi, quantum per humanam infirmitatem conceditur, cum statim trino et triplici lumine circumfulgeo, propter naturæ identitatem. Vix tria, id est, tres proprietates, aut personas, distinguere incipio, cum statim ad unum, id est, divinitatis ac principatus unitatem, sublimis feror. Si unumquodpiam horum trium per imaginem concepero, major pars ejus, quod animo observatum est, mihi elabatur, ut pote captu meo majus. Magnitudinem rei visæ mentis oculis percipere ac comprehendere nequeo, ut personam, quæ restat, majorem accipiam. Major enim pars effugit ac dilapsa est. Quod autem comprehendi non potest, id nec dimensionem admittit. Quod si rursus tria hæc simul contempler, unum splendorem video propter naturæ conjunctionem et æqualitatem, quippe qui uniuscujusque personæ locum distinguere ac separare nequeam, nec mensura assequi quodnam horum plus splendoris habeat. Nam quod comprehendi non potest, id nec mensura ulla desinitur.

Ibid. C. *Tunc generationem metuis*, etc. Tu, inquit, in Deo generationis verbum expavescis, ne affectum quemdam inducere videaris : quasi is, qui gignit, fluxionem patitur. Atqui te oportebat, si quidem de humano patre sermo haberetur, tum affectionis quoque cogitationem assumere : cum autem Deum Patrem audis, ad causam omnis perpressionis expertem cogitatione provelhi. Non enim quia mortalia animantia per affectum atque perpressionem gignunt, idcirco de Deo idem existimandum est; verum hinc potius ad veritatem duci debemus, ut sic ratiocinemur : Quoniam animantia corruptioni obnoxia ita gignunt, Deum, qui corruptione vacat, contrario modo gignere. At ego metuo, ne Dei mei jacturam faciam, si juxta hæreticorum nugas et deliramenta creaturam ipsum pronuntiavero. Etenim si creatus est, Deus non erit, ac deinceps mihi peribit. Nam mira hæc hæreticorum! absurditas est, quod non modo hoc Deo ab iis tribuatur, quod creatus sit (divinitatem scilicet male et scelerate powderantibus);

A verum etiam rursus ipsa creatio juxta eorum opinionem dividitur. Aiebant enim divinitatem, ut æquivocam vocem partim increatam esse, ut Pater; partim creatam. Rursus divinitatem; creatam ita dividebant, ut præstantiorem creaturam Filium, inferiorem autem creaturam Spiritum sanctum assererent. Ex quo, et Deus contumelia afficiebatur, utpote in creaturarum ordinem reductus atque depressus : et creatura ipsa, ut quæ eodem ordine cum Deo censeretur. Nam si servo contumelia est pari ordinis gradu cum hero collocari, quanto tandem, ea gravior censenda est, per quam creatura Deo creatori æquatur? Enimvero Gregorium illum, miraculorum editione clarum et celebrem, audivi, cum diceret, in Trinitate nec creatum quidquam esse, nec servum nec adventitium, utpote prius nequaquam existens, deinde autem adveniens. Neque igitur, aut Filius unquam Patri defuit, est Filio Spiritus : verum immutabilis semper atque alterationis expertus est Trinitas. Et quidem Apostolus ait : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* ¹⁹ : Ego autem dixerim : Si Filium ut creaturam adorarem, aut in ipsum velut in creaturam baptizarem, nunquam Deus futurus essem. Creatura enim divinitatis tribuendæ vim non habet. Jam vero Regum tertio Salomon miseris modis exagitur, quod Chamos, Mohabitarum idolo, et Astartæ excelsum altare construxerit ²⁰. Atque etiam Amos maledictis eos conscindit, qui astri figuram arte exprimebant eamque adorabant ²¹.

C Astarte porro et Chamos, Veneris statuæ erant, quas Sidonii olim et Moabitæ colebant, ac divino honore afficiebant. Sideris vero forma, erat ipsum sidus, nempe Lucifer, quem Venerem appellant. Quoniam igitur tria adorabant, atque horum uniuscuique nomen Dei imponebant : tamen quoniam sidus duobus aliis excellentius arbitrabantur, ac majorem Deum, velut cœlestem esse censebant, quamnam, inquit, causam defensionemque ad eos afferam, cum me vicissim eo nomine criminabuntur, quod majorem quoque atque inferiorem Deum affirmem, divinumque honorem creatoris tribuam? Quid, inquam, dicturus sum, vel Filium ac Spiritum sanctum ut minores deos non adorans, vel

D conservos meos adorans? Conservi enim profecto erunt, si creaturæ sunt, quandoquidem hæretici Filium et Spiritum sanctum inferiores deos et creaturis præstantiores assererent. Nam et in rebus creatis aliud quiddam alio excellentius reperitur.

Col. 119 B. *Cupio Patrem majorem dicere, ex quo id æquales habent*, etc. Cupio quidem Patrem Filio et Spiritu sancto majorem dicere, quantum ad paternam causam. Ex Patre enim habent Filius et Spiritus, tum quod æquales ipsi sunt, tum quod simpliciter sunt. Hoc enim nemo negaverit, quin videlicet ex eo sint, filius quidem genera-

¹⁹ Galat. 1, 10. ²⁰ III Reg. xi, 5, 33. ²¹ Amos v, 26.

tuis modo, Spiritus autem processionis. Ceterum metus incussit, ne principem causam, hoc est, Patrem, minorum causam constituam. Nam qui major est, minorum ratione major prædicatur. Quod si ea, quæ ex ipso consubstantialiter et citra creationem ullam existunt, imminuero, Patri quoque ipsi contumeliam intulero. Neque enim Patri, ex quo et Filius et Spiritus sanctus sunt, depressio eorum quæ ex eo sunt, in gloriam cedit: *Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem*, inquit Christus⁹⁵. Præterea tuam inexplibilem pervicaciam, o hæretice, suspectam habeo, ne forte cum Patrem majorem audieris, idque arripueris secundum naturam quodque majorem esse intelligas atque ita unam et eandem Patris et Filii naturam discindas, aliamque Patris esse dicas, aliam Filii; nimirum ex eo quod Patrem majorem audis, omnibus quoque rebus majorem Filio esse contendens, non solum quantum ad causam, secundum quam major esse dicitur, sed etiam quantum ad potentiam prærogativam, dignitatisque præcellentiam, ac ponderis et gravitatis præstantiam. Atqui qualitas in Deum minime cadit, ac proinde quantum ad dignitatis amplitudinem, Pater Filio major non est. Porro Christum (qui ait: *Ego et Pater unum sumus*⁹⁶, quantum ad potentiam scilicet) Deo potentia inferiorem affirmare, valde ridiculum et puerile est. Quod si thronus Dei, quemadmodum credimus, dignitatis nomen est, profecto sedes ad dexteram Patris Domino assignata, dignitatis æqualitatem significat. Quin etiam Dominus in Patris gloria venturum se pollicetur⁹⁷. Relinquitur itaque, ut secundum causæ rationem hoc loco major dicatur. Quoniam enim Filius a Patre causam habet, hac ratione Pater major est, utpote causa. Nullo autem modo essentia unius, essentia alterius major aut minor dicitur. Neque enim eorum, quæ essentia eadem sunt, quidquam majus aut minus est. Quare nulla alia ratione, quam principis causæ, Pater major est. Ne ipse quidem Filium Spiritui anteferre queo: Nam cum Dominus discipulos promulgandi Evangelii causa mitteret, imperavit illis, ut in nomine Patris ac Filii et Spiritus sancti baptizarent⁹⁸. Porro ad baptismum haudquaquam simul assumptus esset Spiritus, nisi ejusdem essentia et potentia atque honoris esset. Ac metuis ne quidam te ut ternionem deorum asserentem, exagitent, ac probris insectentur, si unumquodque horum trium Deum consteatis? Unitatem in personarum trinitate retine (tria enim atque unum sunt, illud quantum ad personas, hoc quantum ad divinitatem): ne autem sine pro hujusmodi dogmate cum adversariis conficiari. Tu enim discipulus es, ego autem magister et sacrorum antistes. Eumvero Gregorius

A per navim ac domum tropice atque exempli et perspicuitatis causa divinitatis doctrinam intelligit, aitque: Non minus prospere navigabis, aut domum habitabis, quam ego, hoc est, rectam fidei doctrinam æque complecteris. Etenim orthodoxæ fidei professio majus et minus non admittit. Meum esto periculum; res autem a me evicta tua sit. Habeo tres lapides, hoc est, doctrinam de sancta Trinitate, quibus diversæ fidei professores fundam atque conficiam, quemadmodum David alienigenam illum Goliath corporeo lapide oppressit, sicut libro primo Regum scriptum habetur⁹⁹. Atque Elias quidem ut II Reg. commemoratur, cum in Sarcphthæ filium ter inhalasset, eum ad vitam revocavit¹: ego vero tres inhalationes habeo (hoc est, eas insufflationes, quæ in baptismo fiunt, vel etiam trium Divinitatis personarum doctrinam a Deo inspiratam) quibus puerilem ac vecordem hæreticorum disputationem in vitam restituam, qui vivifici Spiritus gratia velut anima orbati, quantum quidem ad fidei doctrinam attinet, mortui atque extincti sunt. Rursus idem propheta, aqua in ligni sarmenta ter infusa, flammam excitavit, ut hinc nobis perspicuum fiat, ubi aqua mystica est, illic Spiritum quoque esse, illum, inquam, qui vivificat, sopitumque calorem exsuscitat, atque impios quidem adurit, pios autem homines et fide præditos illuminat. Eodem ipse quoque modo tres proluviones atque infusiones habeo, hoc est, tres baptismi demersiones, in quibus sanctæ Trinitatis numen invocatur, quibus eum, qui Deo per baptismum offertur, consecrabo, baptismi aqua Spiritus ignem accendens, qui crassam hujusmodi sacrificii malitiam et peccati sarmenta, atque humidam et diffluentem socordiam animique languorem infractionemque consumit. Atque hæresis doctores prosternam et dejiciam, mystica vi baptismi utens. Illud autem observandum, quod de sancta Trinitate disputans, tribus exemplis usus est, quorum rursus unumquodque tria complectitur, primum lapidum, alterum inhalationum, tertium infusionum: ad exprimendam et velut ob oculos ponendam eam, qua in tribus personis est, æqualitatem.

D Col. 422 A. *Quid longiori oratione opus est?* etc. Divus Paulus ad Timotheum scribens, dicebat: *Testificor coram Deo, et Domino Jesu Christo, et electis angelis, ut hæc custodias*². Quo loco testificandi verbum idem significat, quod præcipere ac denuntiare. Ego autem dico: *Testificor*, hoc est. Spondeo, ac pro certo affirmo, quod cum hac sola fide baptizaberis, quæ est in æqualem substantiaque eandem Trinitatem; cum alia enim fide nemo baptizatur, sed demergitur atque aquis obruitur. Quod si in cordis tui libro fidei doctrina alio modo impressa est, quam doceo, veni, atque in te recta

⁹⁵ Joan. v, 23. ⁹⁶ Joan. x, 30. ⁹⁷ Matth. xxv, 31. ⁹⁸ Matth. xxviii, 19. ⁹⁹ I Reg. xvii, 49 seqq. ¹ III Reg. xvi, 9 seqq. ² II Tim. iv, 1.

dogmata transcribam, quæ ipse quoque inscripta habeo, ac didici et custodivi. Meum sit periculum, si male scribam; meum præmium, si recte. Sin autem ita te habes, ut mea ratio et doctrina poscit, ac præclaris pictatis et fidei notis atque doctrina inculptus es, ne ad tempora fidem tuam accommodes, et ad eos, penes quos imperium ac rerum summa est, te inflectas. Quin potius immutabilis fidei thesaurum fixum atque immobilem in animo habe: una enim fides est, non alias alia, ut pro tempore commutetur. Pibatum imitare, quantum ad constantiam sententiæque firmitatem, atque idem, quod ille, his qui te de sententia deducere moliantur, dicito: *Quod scripsi, scripsi*^a, hoc est, Quod amplexus sum, amplexus sum. Cæterum ille his verbis usus est, cum titulum nefario animo scripssisset. Neque enim ut vera, sed ut criminosa, hæc verba inscripsit: *Hic est rex Judæorum*, tametsi, verum esset quod scribebat. Ac tu eadem verba proloquere, recte ac præclare signatus. Hoc enim est, quod Theologus ait, in meliorem partem imitari. Si ad hunc modum baptizari vis, ut ego didici ac doceo, en cum Davide dico: Non prohibebo a baptismi initiatione et sacramento labia mea: verum manus quoque meas Spiritui accommodo ministrasque præbeo, atque anima mea exsilit, ac veluti saltu fertur, te baptismi dono perficere gestiens. Ita demum autem te perficiam, ac numeris omnibus absolvam, si te in Trinitatem baptizavero. Etenim in Patrem solum baptizari, Judaicum est: in Filium quoque, nondum perfectum: at etiam in Spiritum sanctum, is demum absolutus est baptismus. Sin vero adhuc claudicas, velut malls litteris inustis, nec quidquam a præsentis oratione sanatus, alium quære, qui te baptizet, vel mergat potius, atque in aquis suffocet. Nec enim mihi vacat per inæqualitatem personarum diversitatemque naturarum, unam divinitatem ac naturam discernere, teque, ipso regenerationis tempore, obtruncare, non secus ac fetus inter ipsos partus doloris morte oppressos, atque in ipso vitæ ortu intereuntes: ut sic nec baptismum habeas, nec a baptismo prodeuntem celestis regni spem. Illud enim perfectum habe, quod si quam trium personarum inminueris, atque a divinitate deturbaris et depresseris, totum quoque, quantum in te situm erit, dejeceris, ignominiaque affeceris, ac teipsum perfectione spoliaveris. Par enim est detrimentum, vel baptismi expertem vita discedere, vel unum quoddam eorum quæ traditione accepimus, a reliquis submovere, atque inferius asserere. Quocirca nobis firmiter atque inviolabiliter tenenda est ea traditio,

A quam in vivifica baptismi gratia accepimus. Nam qui aliquid adjicit aut detrahit, is procul dubio sempiternæ vitæ jacturam facit.

Col. 422 D. *At nondum ulla in animo tuo, etc.* Quod si nondum ulla forma in anima tua inscripta est, Moses tibi ero quantum ad id attinet, ut ea quæ a Spiritu dictata sint, promulgem. Atque novum Decalogum inscribam digito Dei, hoc est, Spiritu sancto, per quem hujusmodi rei cordibus inscribantur. Digitus porro in Evangelio Spiritus sanctus dicitur, non quod exigua quædam vis ac potentia sit, cum Deo perstans, quemadmodum corporis digitus: sed quia diversa Spiritus dona simul juncta, velut corpus quoddam Spiritus sancti sint, ac singulæ gratiæ digiti instar. Atque hic Decalogum animadvertas velim. Primum in sanctam atque individuum Trinitatem te baptizabo, cujus nomen, commune divinitas est. Cognosces porro, et ex ipso habitu ac rerum specie, et ex verbis, quod Satanæ renuntias et Christo conjungeris. Non enim oratione duntaxat, sed etiam habitu ipso, hoc est, vestibus nudatus, corporeque ad occasum inversus, ac manus erectas habens, Satanam abjurabis, rursusque ad ortum tete convertens, manusque depressas habens, Deum confiteberis, teque ad ejus partes adjunges, eumque adorabis. Hæc autem in actione sita sunt. Secundo, crede, quod, quemadmodum in Pastoris (12) libro habetur, unus est Deus, qui omnia creavit atque perfecit, et ex nihilo in rerum naturam produxit, eaque etiam gubernat ac moderatur; item quod, juxta Apostolum^b, hæc ipsa creatura resurrectionis tempora a corruptionis servitute liberabitur, ac spiritualis mundus præstantior futurus est, nimirum jam expleta ea classe, quæ adhuc desideratur, vel etiam quatenus tunc angelis a conditione ad vitium ægre flexili ad eum statum immutabuntur, ut nullo jam modo ad malum incitari queant: vel etiam, quia tunc plenior et absolutiorem scientiam consequentur. Tertio illud tibi cavendum est, ne propriam ullam mali substantiam animo concipias. Neque enim vitium quasi animal quoddam subsistit: verum privatio boni, malum est. Nec vero ingenitum est, ut impii garriunt, bonæ illi et sempiternæ naturæ vitium honore exæquant (si quidem utrumque horum principii experts atque ingenitum est): nec rursus genitum. Etenim cum omnia ex Deo sint, quo modo malum ex bono esse queat? Verum quemadmodum Deus corpus quidem creavit, non autem morbum: sic etiam animam creavit, non autem peccatum. Verum anima ab eo, quod secundum naturam erat, transversa acta,

^a Joan. xix, 22. ^b Rom. viii, 21.

(12) Quantæ olim auctoritatis fuerit hic liber patet ex Athanasio qui in epistolam quam scribit ad avum monachum cum Sapientia Salomonis et Sapientia Sidrachii, et Esther, et Judith, ac Tobia

eam aggregat. Ruffinus etiam in suo Symbolo, quod exstat inter Hieronymi opera tomo IV, quamvis non canonicam, ecclesiasticam tamen auctoritatem huic libro tribuit.

vitio infecta est. Quod autem erat illud bonum, quo primum erat oruata? nimirum quod Deo indivulse affixa erat, nexuque charitatis ei conjuncta: a qua posteaquam excidit, variis et multiplicibus morbis labefactata est. Quam autem ob causam omnino mali capax creata est? propter arbitrii libertatem, quæ naturæ ratione præditæ maxime conveniebat. Ergo, ut jam a nobis dictum est, malum non viva et animata essentia est, verum affectio animæ virtuti contraria, quæ propter recessum ac prolapsionem a bono socordibus et torpidis hominibus innascitur. Quocirca non est quod extrinsecus malum circumspicias, aut primævam quamdam improbitatis naturam imagineris, verum unumquemque nostrum sibi vitii auctorem atque architectum esse intellige. Eorum enim, quæ sunt, alia a natura nobis eveniunt, ut senectus et infirmitas: alia temere accidunt, velut fortuiti et improvisi casus, ut si quis puteum fodiens thesaurum reperiat: alia denique in nostro arbitrio posita sunt, ut iram ac cupiditatem libidinemque comprimere, vel iisdem succumbere. Quarum igitur rerum arbitrium penes te est harum causas exterius ne conquiras? verum hoc pro certo habeas id, quod proprie malum est, a libera et voluntaria a bono aversione originem ducere. Quarto crede Filium Dei propter te Filium quoque hominis extremis diebus, ut ait Apostolus⁹, factum esse. Nam ii dies, qui medium tempus excipiunt, extremi dicuntur, quemadmodum primi, qui medium antecedunt. Atque etiam alio modo extremos dies eos vocat, qui in temporis illius, quod legali cultui constitutum erat, sine existerunt: de quo idem quoque Apostolus ait: *Posteaquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere*⁸. Ineffabili modo, quia sine viri semine, et supra naturæ captum. Citra ulla sordes: quia incorrupte et pure. Ubi enim est Deus, illic nihil sordidum et impurum est. Atque est totus Deus cum carne sua, et totus homo cum divinitate. Porro cum eundem totum Deum et totum hominem esse ait, unam atque indivisibilem esse ipsius hypostasin ostendit. Ac totus quidem Deus perfectus est, non tamen in totum Deus (neque enim solum Deus est, sed etiam homo): et totus homo perfectus, non tamen in totum homo: nec enim solum homo, sed etiam Deus est. Hæc enim vox, *totum*, naturam declarat; *totus* autem, hypostasin indicat, non secus atque hæc dictio, *aliud*, naturam ostendit, *alius*, autem, hypostasin. Quinto etiam totus totum hominem assumpsit, hoc est, corpus et animam mente atque intelligentia et ratione præditam: ac totus toti unitus est, ut toti homini salutem afferret. Alioqui pars ea hominis, quæ ab eo assumpta non fuisset, incurabilis maneret. Hoc autem Theologo propter Apollinarium

A dictum est, qui humanitatem Christi mentis expertem esse nugabatur. Quoniam autem modo Deus perfectus et homo perfectus, et consubstantialis Patri ac nobis Christus dici constituique posset, si aliqua tantum divinæ naturæ pars alicui humanæ parti unita esset, ac non tota divinitatis essentia cum tota natura humana conjuncta et unita? Et quoniam Christus secundum hæc tria homo factus est, hoc est, secundum mentem, animam, et corpus: secundum eadem tu quoque deus efficeris, tametsi ille natura, tu autem gratia et adoptione. Neque enim ille ex parte humanitatem assumpsit; nec tu ex parte deus efficiaris: idque ex assumptione liquido patet. Deo enim toto homini toti unito, ille, quidem plene perfecteque homo factus est, hic autem perfecte divinitatem est consecutus. Quemadmodum igitur Dominus corpus induens homo factus est: sic nos homines a Christo dii efficiamur, per ipsius carnem assumpti. Et quemadmodum naturam nostram a morte excitatam esse, et in cælum ascendisse, atque ad Patris dexteram sedere dicimus, non quod singulati omnes ad vitam redierint, atque ad Patris dexteram seleant, sed quia omnis nostra natura in Christi hypostasi revixerit, atque ad Patris dexteram sedeat (ait quippe Apostolus: *Conresuscitavit nos, et consedere fecit cum Christo*⁹); eodem modo et in Christo divinitatem accepisse dicimur, natura scilicet nostra ex eo, quod a Christo assumpta est, divinitate consecuta. Tantum igitur Dominus homo factus est, quantum pars assumpta Deus. Quinto crede eum juxta Isaïæ vaticinium pro iniquitatibus populi ad mortem ductum fuisse⁸, et revixisse, ac demum in cælum receptum esse, ut omnes ad seipsam, quemadmodum se facturum recepit, trahat⁹. Sexto expecta, et firma fide tene cum venturum esse, et ut apostolorum Petri et Pauli verbis utar¹⁰, judicaturum vivos et mortuos, hoc est, tam eos qui adhuc vitæ luce fruuntur, quam eos qui jam vita functi fuerint: vel tam justos, quam peccatores: vel tam animas, quam corpora: venturum autem, non jam carneum (quia naturalibus carnis affectibus obnoxius amplius non erit, velut fami, siti, fatigationi, cæterisque ejus generis infirmitatibus), non incorporeum tamen (quia naturales corporis proprietates nequam abjecerit, velut triplicem dimensionem, formam, et quantitatem, et cætera hujusmodi), ut et ab his, a quibus confixus est, videatur, velut non incorporeus, juxta Zachariam dicentem: *Respicient ad me, in quem pupugerunt*¹¹. Et juxta id, quod ait Joannes in Apocalypsi: *Ecce egredietur cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui ipsum pupugerunt*¹². Erit itaque corpus illud augustius, ac divinius, ut et videri queat, et interim a crassitie alienum manet, utpote non jam caro, sed inter

Rom. 1, 2 seqq. ⁸ Galat. iv, 4. ⁹ Ephes. ii, 6. ¹⁰ Isa. LIII, 5. ¹¹ Joan. xii, 32. ¹² II Tim. iv, 1; I Petr. iv, 5. ¹³ Zachar. xii, 10 ¹⁴ Apoc. i, 7.

carne[m], et id, quod corpore vacat, mediam quamdam rationem habens. Septimo mortuorum resurrectionem exspecta. Octavo iudicium; hoc autem est proprium internæ conscientiæ pondus aut levitas, ac legis libra, vitæque nostræ ad eam exactio. Nono retributionem, qua, justa mensura et uniuscujusque hominis operibus respondente merces sua cuique constituetur. Hæc porro retributio, iis qui animo et mente purgati fuerint, lux futura est, id est, Dei contemplatio, quam cælorum quoque regnum nominamus: iis autem, qui mentem vitii obcæcatam habuerint, caligo, hoc est, alienatio et aversio a Deo. Erit autem contemplatio hæc atque aversio ad modum et proportionem vel puritatis nostræ vel obscuritatis. Decimo super hoc dogmatum fundamento bona opera construe. Nam, ut est apud Domini fratrem Jacobum, quemadmodum corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. Atque hæc sunt, quæ de fidei nostræ mysterio in vulgus efferri fas est. Ea autem, quæ reconditiora magisque mystica sunt, intra Ecclesiam post baptismum addisces: quæ et ipsa apud profanos homines tecta et occulta habebis, atque, inviolata custodies, non aliter

A atque ea, quæ impressa sigillo servantur. Col. 426 A. *Cæterum illud ex me intelligas velim*, etc. Quod post baptismum ante altare collocaris, futuræ vitæ gloriam, et propinquitatem ad Deum indicat. Psalmodia autem, lætum ac festivum illius sæculi sonum. Lampades vero illam luminum generationem, cum qua juxta Evangelicam parabolam¹³, Christo sponso occurremus, velut sponsæ virgines claras fidei lampades habentes, ac copiosum hororum operum oleum. Neque enim thalami illius nuptialis aditus, aut superbo homini et contemptori, aut inertis et negligenti patebit, aut denique ei, qui non ea quæ nuptias decet, elegantia, verum segnitè et sordide vestitus fuerit: quamlibet quis, instar illius nuptiali veste minime induti¹⁴, seipsum fallat, ac spe animique cogitatione in hac vita se ipsum cum ornate splendideque vestitus admisceat. Posteaquam autem divinum thalamum ingressi fuerimus, tum sublimiora et perfectiora mysteria nobis sponsus aperiet. Hoc enim est illa puris hominibus spe concepta et exspectata societas atque convictus, quo utinam digni habeamur, tam nos, qui hæc docemus, quam vos, qui discitis. Amen

¹³ Matth. xxv, 1 seqq. ¹⁴ Matth. xxii, 12.

IN ORATIONEM XI, OLIM XLI.

Nicetæ Expositionem in orat. XI, quæ est in sanctam Resurrectionem, Græce et Latine jam dedimus post Orationes S. Gregorii Nazianzeni, *Patrologiæ* tom. XXXVI, col. 943.

IN ORATIONEM XLV, OLIM XLII.

ARGUMENTUM.

Hanc orationem, elaborate conscriptam, Arianzi (13), quod avitum ipsius prædium erat, in lucem emisit, multis post annis, quam præcedentem orationem habuerat, cum jam Constantinopoli excessisset, ac patriarchatu abdicasset. Nam cum Dei lenitate et patientia plerique offenderentur, quod bonos viros in mærore ac tristitia vivere, improbos contra secunda omnia habere permetteret, periculumque esset, ne paulatim ex incuria ad desperationem laberentur, eoque paulatim ruerent, ut nec resurrectionem, nec iudicium, nec præmia ulla aut supplicia futura crederent: ex resurrectionis festo commodam occasionem nactus, præsentem doctrinam instituit, dubius et fluctuans eorum sententias hac de resur-

C rectione oratione constabiliens, atque hoc fidei caput plenissime et certissime probans: simulque etiam vim festi gratiamque prædicans, laudibusque prosequens, ac per anagogen cum Veteris Testamenti littera novæ legis spiritum commiscens, atque omnia hujus festi mysteria, quæ apud Hebræos celebrantur, singulatim exponens.

Col. 623 A. *Super custodiam meam stabo*, inquit, etc. Habacuc propheta permultos esse videbat, qui ex providentia Dei offensionis occasionem acciperent, cogitantes, qui fieret, ut impios numinisque contemptores et secleratos justis hominibus et imbecillioribus insultare, et veluti sese invicem effuso ac protervo ore aspernari sineret. Idcirco iudicia divina attingit, atque ea quæ inquiri nefas est,

(13) Arianzi. In Regine codice mendose legitur ἐν Ναζιανζῶν, neque enim prædium patrum eam urbem vocasset? In meo autem exemplari scriptum erat Ἀζιανζῶν. Verum nescio quis litteram ν supra supposuit. Aique hæc littera nequaquam adjicienda

erat, sed prius ζ in σ convertendum. Azianzum enim locus erat non multum a Nazianzo distans, in quo villam habebat Gregorius, quemadmodum testatur Gregorius presbyter in ipsius Vita.

curiose investigare conatur, his verbis utens: *Super A custodiam meam stabo, et petram conscendam et conteml'bor, ut videam quid in me loquatur Dominus, et quid respondeam ad redargutionem mei*¹⁵. Sensus autem verborum Prophetæ est hujusmodi: Animum ab omni mundana cura purum et integrum tuebor, et in firmissimam quamdam ac velut in sublimi loco positam cogitatione securitatem convolabo, atque illinc, quasi ex montis cacumine, oculis mentis inspiciam, quosnam ad me Deus sermones habiturus sit, quidque ipse dicturus sim, si coarguere me Deus instituerit, ut qui non satis caute ac prudenter hæc verba extulerim. Quare respicis ad contemptores? Tacebis, cum devorat justus impium? Atque hæc sunt Prophetæ verba, hæc verborum sententia. Theologus porro, orationem exordiens, illius verba ad præsens argumentum adaptavit. Quanquam hoc interest, quod Habacuc per custodiam mentis vigilantiam intelligit, per petram autem, firmitatem et constantiam. At divus Gregorius sacerdotalem potestatem, et contemplationem sibi donatam, custodiam vocat. Pontifices enim, qui Dei et hominum mediatores sunt, res hujusmodi quarere et contemplari suo jure possunt. Cæterum qui Gregorium per visionem, id quod nunc narrat, aspexisse aiunt, longe nihili a veritate aberrare videntur. Ipse enim ait sibi res hujusmodi inquirendi, atque tum mente informandi, tum etiam verbis enarrandi, a Spiritu sancto factam esse potestatem. Stabo igitur in potestate mihi data, atque inspiciam, seu contemplan'bor, quidnam oculis sese offert, ac rursus cognoscam, quid dicetur. Nam quemadmodum id, quod cernitur, visum requirit, ita, quod ore profertur, cognitione opus habet.

PSELLI EXPOSITIO. *Super custodiam. Custodia est animæ uniuscujusque hominis modulus, juxta quem certa proportione divinas visiones suscipit. Nam si quis altius per contemplationem se porrexerit, ober'rarit. Potestatem et speculationem. Potestatem dixit, quoniam omnis anima ad divinam simplicitatem evecta, et cum ipsis divinis visionibus immediate congregiendens, hujusmodi spectaculis libere et pro potestate utitur: atque ad audientium captum et proportionem sese demittens, et ea informat, quæ nulla forma exprimi queunt, et ea fingit, quæ nulla ratione fingi constituique possunt. Speculationem autem addidit, quia anima visiones divinas nequaquam voluntate metitur, verum intellectiva vi et facultate, ipsiusque purgationis modulo.*

Col. 625 A. *Et steti, ac speculatus sum: et ecce rir, etc.* Postquam dixit: *Stabo in custodia mea, cum Habacuc, et speculabor,* nunc ostendit se, quod proposuerat, fecisse. Libere enim, inquit, et pro arbitrato contemplationi animum adjeci. Et steti in sublimi loco, ex quo possem res hujusmodi intueri: atque ea vidi, quæ nunc commemorabo.

Deinde vero per descriptionem, quid viderit quidque audiverit, narrat. Nam et personam describit, quia vir; et locum, quia in nubibus; modum, quia conscendens; et magnitudinem, quia sublimis; formam item, quia angelo similis; amictum, quia fulguri similis; habitum, quia manum extulit; vocem, quia buccinæ non dissimilis; ac denique sermones quos ille prolocutus est, qui se conspiciendum præbuit. Angelus porro hic est, non autem Christus, ut quidam existimarunt. Nam si Christus fuisset, dicendum ipsi fuerat: Quia ego a mortuis surrexi. Atqui dixit: Christus ex mortuis. Ex quo perspicue constat eum alium fuisse quam Christum. Jam idem quoque voce magna clamavit. Atque explicans Theologus quisnam is esset, qui clamorem sustulerat, optat sibi quoque vocem angelicæ parem dari. Quocirca angelum esse necesse est, qui hoc loco per orationis figmentum apparet ac verba facit. Virum porro eum nominat Gregorius, quoniam angelus haudquaquam, ut natura sua est, apparere solet: verum in hominem transformatus. Quod autem ipsum nubes conscendisse inquit, hoc ea ratione dicit, quia levis et sublimis angelorum natura est, per aerem mira celeritate currens. Ut autem perspicue ostendat Gregorius virum, de quo loquitur, angelum esse, subjungit, Aspectus ejus, ut aspectus angeli. Hunc porro talem depingit, qualem mulieres in sepulcro conspexerunt, nimirum candidam vestem gestantem. Quin majus etiam quiddam indicat. Nam amictum fulguri comparat, et quidem ocissime percurrenti. Quidnam autem sibi vult, cum ait eum Orientem versus manus sustulisse? fortasse, ut per Orientem, Christi divinitatem exprimat. Nam et *Lumen spirituale*¹⁶, et *Sol justitiæ*¹⁷, et *Oriens*¹⁸ in Scriptura Christus nominatus est. Atque etiam David Orientem Deo assignat his verbis: *Psallite Domino, qui ascendit super cælum cæli ad Orientem*¹⁹. Vel etiam fortasse ut paradisum ad Orientem consitum, ac per Adæ transgressionem clausum rursus per Christi resurrectionem patefactum esse demonstret. Angelum autem inducit tonitruum ritu, vel potius buccinæ instar clamantem, ut ab omnibus exaudiatur: utpote qui omnibus salutis per Christum acceptæ nuntium afferat. Dicere etiam quis possit huc Theologum spectasse, ut per has omnes descriptiones formidabilem angelum repræsentet. Hujusmodi namque cum ostendit, tum a sublimitate, tum a magnitudine, a forma item et amictu ac voce. Adhæc multitudine angelorum cum circumducit, idem videlicet Christi resurrectioni tribuens, quod in ipsius nativitate contigerat. Tum enim angelus Domini pastoribus asstitit magnum illud gaudium annuntians, et repente facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum et dicentium, etc. Proinde nunc quoque

¹⁵ Habac 11, 1. ¹⁶ Joan. viii, 12. ¹⁷ Malach. iv, 2. ¹⁸ Luc. 1, 78. ¹⁹ Psal. lxxvii, 34.

angelus resurrectionis nuntium deferens inducitur, et angelorum exercitus Christum a mortuis revocatum concelebrans. Porro has omnes voces a prophetis mutuatus est Theologus. Nam et Daniel his verbis utitur : *Ecce stetit coram me ut aspectus viri*²⁰. Et rursus : *Ecce vir amictus sacra stola, et vultus ejus sicut aspectus fulguris, et vox sermonum illius ut vox multitudinis popularis*²¹. Et apud Nahum sic scriptum habetur : *Aspectus eorum ut lampades ignis, et sicut fulgura discurrentia*²². Postremo de voce ad hunc modum Joannes Theologus loquitur : *Et audivi vocem magnam post me tanquam vocem tubæ*²³. Nunc quid angelus clamet, audiamus : Hodie salus mundo tam visibili, quam invisibili. Quid vero invisibilis quoque mundus, hoc est angeli, salute opus habuerunt? Nam Lucifer, et ipsius gregales, nec ad meliorem mentem redierunt, nec salutem consecuti sunt : reliqui autem angeli, qui a Deo non desciverunt, salute nihil indigent. Quænam igitur salus invisibili mundo allata est? Nonnulli hoc loco per salutem incolumitatem et integritatem intellexerunt, quæ quidem tunc nobis contigit, cum per peccatum oppressi, rursus per Christi resurrectionem incolumitati restituti sumus; angelis autem, quia juxta evangelicam parabolam inventa ove, quæ aberraverat, aut drachma, quæ amissa fuerat, quod cælestibus copiis deerat, expletum est. Angeli autem qui prius hanc rationem habebant, ut difficulter quidem et ægre ad malum moveri possent, post Christi resurrectionem id consecuti sunt, ut jam ne moveri quidem ad malum queant, non natura sua, sed gratia. Atque ita illis salus esse possit ipsa status confirmatio, non jam metuentibus ne in deterius mutentur, atque eam ob causam pereant. Vel fortasse duobus mundis salutem partam esse asserit, invisibili autem, ut eam prius quoque habenti, visibili autem, ut nunc eam per resurrectionem consecuto, ut sic hic verborum sensus, quod non jam angeli solum salute fruuntur, sed angeli atque homines, diversa tamen ratione : illi enim, quia ordinem suum servaverint : homines autem, quia per Christi resurrectionem revocati et erecti sunt. Quod si non undequaque mundus visibilis salutem accepit (quoniam ne omnes quidem homines fide præditi sunt, nec omnes præcepta servant), non est propterea, cur illud tanquam falsum explodas : Hodie salus mundo visibili. Si quidem ad Salvatoris scopum referenda est hæc oratio. Atqui quantum ad ejus voluntatem et intentionem universus mundus salutem accepit. Pro omnibus enim Christus mortuus est, et resurrexit. Si autem rei eventum spectemus, ii soli qui crediderunt, et mandata servaverunt, salutem assecuti sunt. Sed videamus, quæ sequuntur : Christus ex mortuis, supple Surrexit. Vos quoque igitur simul a peccatorum morte resurgite. Christus ad sese

reliit, id est ad divinitatis suæ amplitudinem et dignitatem, qua propter dispensationem ad exiguum tempus spoliatus atque exinanitus fuerat. Receptus enim ad dextram Patris consedit. Redite igitur vos quoque ad veterem splendorem et dignitatem, ac divinæ imaginis decus. Quod autem ait : Ex mortuis, simpliciter eum redivivum apparuisse significat; quod vero sequitur : Ex sepulcro, vincula quoque rerum ad sepulcrum pertinentium eum perfregisse indicat, et adolutum monumento lapidem submovisse. Quocirca etiam apte et congruenter post hæc verba : Ex sepulcro, subjungit. A peccati vinculis solvimini. Idcirco autem plurali numero dixit : Ex mortuis, et : Ex sepulcro, quia solus ex multis mortuis resurgens non amplius moritur. Adhæc, portæ inferni, contrario modo, atque prius solebant, aperiuntur, videlicet non ut mortuorum animæ inferantur, sed ut efferrantur et extrahantur : *Et mors opprimitur*. Nam cum mors corpus a peccato liberum, et vivificum degustasset, nec in eo peccatum, quo ipsa alitur, offendisset, sublata et extincta est, et quæ ab Adamo ad Messiam usque regnaverat, eadem post Christum corporibus nostris non amplius dominatur. Christus enim a mortuis excitatus viam resurrectionis ad immortalitatem morientibus novo more patefecit. Hoc autem differunt mors et infernus, quod illa corpora, hic animas detineat : *Et vetus Adam abjicitur, et novus perficitur*. Hæc ab Apostolo sumpsit, qui Ephesiis scribens, ait : *Edocti estis deponere veterem hominem, ac novum induere*²⁴. Quo loco per veterem hominem qui deponitur, vitam sceleratam intelligit; per novum autem, qui perficitur, eam vitæ rationem, quæ omnibus virtutis numeris absolvitur. Cyrillus tamen per novum hominem et novum Adamum Christum significari putat, quem pie atque integre vivendo induimus. Ad quem sensum, quæ sequuntur, commode referentur : *Si qua in Christo nova creatura, renovemini*, id est, Omnes qui flagitiis corrupti estis, et vetustatem peccando contraxistis, ac deinde nova creatura per baptismum facti estis per quotidianas virtutum progressionem atque incrementa renovemini.

^D PSELLUS. « *Et steti, et speculatus sum.* » Verbum, *Steti*, animæ firmitatem et constantiam designat, atque immotum et ad deteriora immutabilem statum. *Illud autem*, « *Speculatus sum*, » accuratam et congruentem contemplationem et cognitionem, eumque impetum, quo animus ad ea fertur, quæ in cognitionem cadunt, significat. Sic enim is qui e rerum corporearum crassitie emergit, primum quidem mediam viam conficit, quæ et animalis dicitur : postea vero sublimiorem, quæ et spiritualis nominatur. « *Et ecce vir conscendens nubes cæli.* » Vir, quia nihil divinum muliebri est ac molle. Conscendens, qui in divinis nihil provolutum et abjectum,

²⁰ Dan. x, 5. ²¹ ibid. 6. ²² Nahum 11, 4. ²³ Apoc. 1, 10. ²⁴ Ephes. iv, 21, 22.

Nubes, quia omnis secunditas a præstantiorum et A *comam, vel ob acceptam uxorem, vel ob domum* *divinarum aquarum infusione promanat. Nam infe-* *aut terram primum habitatam, vel ob alias simi-* *riora hæc æstu et siccitate plena sunt. Quod autem* *les causas celebrari solebant. Hujusmodi enim* *adjunctum est, Cæli, hoc mihi significare videtur,* *festa humi delixa sunt, ac deorsum et in terra* *quod hæc visio nihil humile ac terrenum habeat :* *volvuntur. At sanctorum festa ad Deum eriguntur* *quoniam nubes quædam sunt, quæ altissimorum* *ac penetrant. Igitur non solam humana festa* *montium cacumina non superant, quemadmodum in* *Paschatis festum sperat et transcendit, sed et* *meteoris Aristoteles docet, summos nonnullorum* *ipsas Christi festivitates non minus obscurat, quam* *montium vertices commemorans, qui nec imbris* *sol reliqua sidera. Adeo præfulget hujus dici gratia.* *alluuntur, nec grandine verberantur : qualis videli-* *Ibid. C. Præclara quidem nobis quoque fuit, etc.* *cet est Olympus. Nubes autem cæli allegorice di-* *Præclara, inquit, etiam fuit, hesternæ luminum* *cuntur angelici spiritus, sublimes et cælestes, quibus* *celebritas, hoc est cœtus ille qui ad vesperam* *alii spiritus insidentes, ea, quæ hic aut illic fiunt,* *magni Sabbati celebrabatur. Pervigilem enim noc-* *ad homines hoc spectaculo dignos perferunt.* *ctem traducebant, usque ad horam septimam can-* *tantes, ac lampades accendentes, atque immi-* *nenter Servatoris nostri Resurrectionem exspe-* *ctantes. Hunc porro cœtum celebrant alii privatim et* *domi, alii publice et in catholicis Ecclesiis. Omne* *genus hominum, viri, mulieres, sepes, pueri,* *juvenes. Quod autem dicit, Ferme, quidam ad* *utrumque referunt, nempe ad omne genus, et ad* *omnes magistratu et dignitate insignes, ut sit* *sensus, parum abesse, quin omnes cujuslibet ætatis,* *et omnes honoribus ac dignitatibus præditi, noc-* *ctem eam, quæ magnum Sabbatum excipit, cele-* *brent. Probabile est enim et aliquam ætatem, et* *procerum quosdam huic congregationi minime* *interesse. Alii adverbium, Ferme, tantum cum omni* *genere hominum construunt, non autem cum eo* *etiam, quod sequitur : Omnes magistratu et digui-* *tate insignes : ut sit sententia, omnes quidem fere,* *quovis genere censeantur, hoc festum agitare, ac* *omnes, qui dignitatibus ornati sunt, citra ullam* *exceptionem et distinctionem hoc festum celebrare.* *Sunt rursus, qui adverbium hoc, Ferme, ab his* *verbis. Omne genus hominum, abstrahentes, cum* *his verbis : Omnes magistratu et dignitate insignes,* *connectendum putent. Quorum hic sensus est :* *Omne quidem hominum genus, id est, masculi et* *femine, ætate florentes et effecti ac decrepiti, sine* *ulla exceptione festam hanc noctem agunt : at non* *item sine exceptione omnes in dignitatum gradu* *locati, sed ferme omnes, utpote paucis quibusdam* *proceribus congregationem hanc aspernantibus.* *Referens. Gr. ἀντίτυπος. Quæ vox duplicem signifi-* *cationem habet. Nam et pro contraria figura accipi-* *tur. Sic enim Serpens æneus suspenditur, non ut* *typus Christi, sed ut antitypus : et pro æquali figura,* *ut hoc loco. Vespertina enim, inquit, luminum* *celebritas magno lumini figura respondebat. Hoc* *autem lumen dividit Theologus in cœleste et super-* *cœleste, ac rursus supercœleste dividit in lumen* *angelorum, et lumen sanctæ Trinitatis. Angeli* *porro, quantum ad Trinitatem, secundæ lucidæ* *naturæ rationem obtinet : utpote qui ab ea splen-* *dorem accipiant, juxta iridis exemplum, hoc est,* *arcus illius cœlestis, quem sol in humidam et tran-*

Col. 625. B. *Hæc quidem ipse dicebat, etc.* Atque hæc dicens inductus est angelus ille, mente et cogitatione informatus. Angeli autem cum circumstantes carmen illud modulabantur, quod prius recinerant, cum Christus in terris, atque ex Virgine nascens cernebatur. Quid autem causæ est, cur, et eo tempore, et nunc, cantionem eandem canunt? nimium quia ipsius Nativitas salutis nostræ principium fuit, Resurrectio finis. Cujusmodi autem erat illud canticum? *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas* ²⁸. Nam quemadmodum angeli, ordinem sibi attributum servantes, cum Deo pacem habent: ita nos miseri, postquam concupiscentias nostras Dei voluntati opposuimus, in hostium numero atque ordine apud eum haberi cœpimus. Verum hoc per Christum sublatum est. Ipse enim nobis, et pax et bona voluntas factus est, iniquitatem videlicet, inimicitie parentem, de medio tollens, atque eos prope vocans, qui procul remoti erant, Deoque et Patri per se conjungens, ac superiora cum inferioribus connectens, bonamque Patris voluntati implens, quæ quidem nihil est aliud, quam fracti et conquassati Adami instauratio. Talis angelorum cantus, cum quibus ipse quoque hoc loquor. Atque utinam etiam vocem accipiam nihilo angelica inferiorem, sed ita claram, et altam atque canoram, ut ex omnibus terræ finibus exaudiri possit. Jam vero Paschatis nomen ter repetit, partim ut profusam animi lætitiâ ostendat: partim etiam, quemadmodum ipse inquit, ut Trinitati honorem habeat. Solemnitatem autem solemnitatum, et celebritatem celebritatum Pascha vocat, ut præcipuam et primariam. Solent enim veteres excellentissimas quasque res ad hunc modum appellare, veluti Sancta sanctorum, et Cantica canticorum. Nam nisi Resurrectio extitisset, nec Nativitas, nec baptismus, nec cætera Christi mysteria confirmata fuissent, fidemque fecissent. Verum quasnam hoc loco humanas festivitates appellat? Sunt qui existiment eum de festis in sanctorum honorem institutis loqui: cæterum revera hæc sunt accipienda de festis illis, quæ vel ob primum detonsam

²⁸ Luc. 11, 14.

quibus atque paratas nubes incidens progignit, A quantum autem ad nos, prima natura sunt : quatenus ipsi immediate, homines vero intermediis angelis collustrantur. Dividitur autem et communicatur omne lumen ab invisibili lumine sanctæ Trinitatis, indivisibili quidem si essentiam spectemus (nec enim in divinam naturam cadit divisio), divisibili vero quantum ad vim et facultatem. Vires enim agendique facultates dividit Deus. A qua lumen omne productum est, sive quod angelis inest, sive quod hominibus, sive quod Soli, sive quod astris Præclarum autem et honorabile est illud lumen, quod in iis lucet, tum aliarum materialium comparatione, tum quia primi luminis figuram gerit. Sed enim, quod dicere instituebat Oratio, B quamquam pulchra esset hesternæ lucernarum B gestatio, hodierna tamen illi pulchritudine antecellit. Heri enim lampadum lumen Christi magni luminis Resurrectionem prænuuntiabat : at hodie non Resurrectionis signa et indicia, verum hanc ipsam Resurrectionem solemni festo prosequimur, totum mundum *συνάγουσαν*, hoc est, sibi conciliantem, vel ad unam fidem colligentem : quod propter resurrectionem omnibus certissime persuasum fuerit, Christum Deum esse, vel, mundum totum, hoc est, fidelium cœtum conjungentem celebrandi festi causa.

Col. 626 A. *Enimvero aliud quiddam huic*, etc. Alius, inquit, aliud quoddam spirituale Deoque gratum munus hujus solemnitatis tempore afferat, prout ipsius facultates tulerint. Sic enim in Deuteronomio scriptum est : *Non apparebis coram Domino tuo vacuus, unusquisque secundum facultatem manuum*²⁶. Nam dignum munus, nec ulla ex parte mancum et imperfectum offerre, tantum est, ut ne angeli quidem id assequi possint. Neque enim ipsis plena Dei laudatio concessa est, qui tamen primi intellectuales dicuntur, si animarum nostrarum ratio habeatur, quæ et ipsæ intellectuales sunt, sed angelis posteriores supernæ gloriæ spectatores, utpote Deo assistentes, ipsumque intuentes. Testes autem divinæ gloriæ, utpote ipsi quoque clari et illustres, ac per splendorem suum Creatoris majestatem testatam reddentes, vel etiam ut gloriam quam cernunt hominibus nuntiantes. Hoc autem loco per angelos omnes in universum cœlestes classes et ordines intelligit. Alius igitur, ut jam dixit, aliud quiddam afferat : nos vero orationem conferamus, idque pluribus de causis. Primum quoniam nihil sermone præclarius habemus, tum quia Christus, cujus laudes prædicare instituimus, præter alia, nomina, Verbum quoque appellatur. Postremo quia natura beneficio affecta sermonis est particeps. Quare congruum munus est Verbo Christo laudatoria oratio, a natura loquendi facultate prædita proficiscens.

Ibid. B. *Hinc autem exordiar. Facere enim nequeo*, etc. Optimo, inquit, jure a Deo orationem

auspicabor. Quoniam enim in animo habeo huic magno Resurrectionis diei hos sermones sacrificare, atque ipsi Christo magno sacrificio (Christus autem utrumque est, nempe Deus et homo, quorum alterum semper est, alterum postea nostræ salutis causa factus est), prius mihi faciendum est, ut de divinitate disseram, atque ita ad explicandum humanitatis assumptæ consilium accedam. Proinde quoniam divina est hæc oratio, nec fas est eum, qui purus non sit, rem puram attingere, agendum videte, quicumque hæc audituri estis, atque hujusmodi delicias percepturi, ut intellectuales animæ facultates purgetis : primum quidem mentem, per quam Deum, et capere, et videre possumus, atque angelis conjungimur : deinde intellectum, per quem dogmata examinamus, ac veritatem disquirimus. Sint etiam aures puræ, utpote divina verba excepturæ, eaque ad intellectum dijudicandi causa transmissuræ. Sic enim futurum est, ut non cibo pereunte, sed deliciis non effluentibus expleti, discedatis. Porro orationi nostræ sua virtus constabit, ut nec intra modum subsistat (nec defectu suo auditores damno afficiat) nec rursus modum excedat, (ne molestiam pariat, orationis enim redundantia inimica est auribus), sed mediocritatem impleat, simulque et compendiosa sit et plenissima.

Col. 626 C. *Deus et semper erat*, etc. Quoniam libertas hominum, pro qua instituta est præsens oratio, B. Trinitatis opus exstitit (Pater enim voluit, Filius effecit, Spiritus sanctus cooperatus est), cum ob causam ab eo nomine, quod tribus his commune est, Theologus exorditur, quod quidem Deus est. Ac de tribus, ut inseparabilibus, quantum ad divinitatem, naturam et potentiam, disputatione habita, ita demum ad incarnationis Christi materiam descendit. Porro de divinitate disserens, ait : Deus et erat semper, et est, et erit. Tria tempora præteritum, præsens, et futurum Deo tribuit, quæ quidem nulli creaturæ convenire possunt. Angelus enim est quidem et erit : at non item semper erat, sed essentiae initium habuit. Ex hominibus autem alii hesternæ die erant, alii hodie, alii, qui nunc in rerum natura non sunt, crastino die erunt. Hæc enim est generis nostri conditio. Eadem de omnibus aliis creaturis dici possint. Postea, cum animadvertisset Theologus, quod verbum, Erat, de eo prædicatur, quod præterit, nec hodie est verbum item erit, de eo quod futurum est, nec dum existit : corrigit quod dixerat, atque verbum præsentis temporis, Est, Deo magis congruere. Erat enim et Erat fluxi hujus temporis segmenta sunt, ac fluxæ naturæ conveniunt. Nam ut fluxum et labile est tempus, ita etiam ea, quæ tempore, quod motus circumscriptione definitur, continentur. At Deus semper est, nec quidquam ei, vel præterit, vel futurum est. Atque in hunc sensum Plato in *Timæo* locutus est, his verbis : Erat et erit, temporis sunt species :

²⁶ Exod. xxiii, 15; Deut. xvi, 16.

quas non recte nec prudenter sempiternæ essentialiæ A vires aut celeritatem : tardissimus enim est, qui celer imus esse videtur, si cum Dei velocitate comparatur, qui longissimis intervallis omnia post se reliquit, ut nec comprehendi quidem possit, verum sola mente adumbratur.

Nec mirum. Mens enim, ut imago Dei contemplationem illius concipit : cujus summam tenuitatem declarans Gregorius, adumbrationis verbo usus est. Non enim dixit : Effingitur (quod perfectus est), sed, Adumbratur. Ac ne hic quidem constitit : verum insuper adjecit, Perobscure. Tametsi enim lumine tanquam vestimento amictus est Deus, tenebras tamen latibulum suum posuit, quandoquidem ipsius natura nulla ratione percipi atque comprehendi potest. Perexiguae autem, id est, brevissime, et ad exiguum quoddam temporis momentum. Nam quod mente leviter adumbratum est, celeriter avolat. Porro levibus lineamentis adumbratur Deus, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum. Ait enim magnus Dionysius, Deum, quantum ad essentialiam nec intelligi, nec comprehendi posse ; verum ex effectis laudari debere. Eadem hic quoque dicit Theologus. Quod enim ille dixit, quantum ad essentialiam, hic, quantum ad ea quæ in ipso sunt, dixit. Quæ autem ille effecta, hic circumstantias appellavit. Opifex enim causa est : effecta autem, illius opera. Deus igitur, non per ea quæ in ipso sunt, percipitur, id est, per suam essentialiam ; sed per ea quæ circa ipsam, hoc est, per creaturas. Nam ex magnitudine atque excellentia creaturarum, ut ille, inquit, adhibita proportione, parens earum, effectorque percipi atque intelligi potest. Circa ipsum autem sunt, tum creaturæ, tum provida ipsius consilia. Quamobrem existimandum est unumquodque eorum quæ de Deo enuntiantur, non, quid sit quantum ad essentialiam, indicare, verum aut, quid non sit, ostendere, aut relationem quamdam ad aliquid eorum, quæ ab eo distinguuntur, aut denique quidpiam eorum quæ naturam vel actionem comitantur. Nec vero ex omnibus nominibus, quæ de Deo prædicantur, ullum æque proprium videtur, atque Entis nomen, quod ipsam quidem essentialiam indicat, non autem quantum ea sit. Secundum nomen, Deus est, quod actionem significat. Θεός enim dicitur vel a verbo θεῖν, id est, currere, et res universas confovere, vel ἀπὸ τοῦ θεῖσθαι τὰ πάντα, id est, quia omnia spectet. Neque enim quidquam eum latere potest, conspectumque ejus effugere. At ἀναρχόν et ἀκτιστόν et ἀσώματον, id est, principii expertus, et increatum, et incorporeum, quid non sit, declarant, hoc est, quod nec principium habuerit, nec creatus fuerit, nec corpus sit. Jam vero bonum, justum et sanctum, naturam quidem comitantur : ceterum ipsam naturam haudquaquam operiunt. Atque his nominibus Deus appellatur, ut auctor bonitatis ac sanctitatis et justitiæ. At hæc nomina, Dominus,

quas non recte nec prudenter sempiternæ essentialiæ tribuimus. Huic enim Est solum vere convenit. Hæc autem verba : Erat et Erit, ad eam generationem nativitatemque pertinent, quæ tempori subjecta est. Hæc Plato. Noster autem Theologus testimonium quoque profert ex Exodo, quod Deus est. Hoc enim modo, inquit, seipsi nominat, cum in monte Mosi oraculum edit, id est, colloquitur, et mandata dat. Nam cum Moses in Ægyptum mitteretur, quærebat : Si interrogaverint me : Quis te misit : quid dicam ad eos ? Deus autem, qui mitterebat, respondit : Ego sum ens ¹⁷. Ac recte profecto Deus ens dicitur. Nam juxta magnum Dionysium, non certo modo ens est, verum simpliciter et incircumscripse, ut qui totum id quod est, in seipso complexus ac præplexus sit. Quo etiam nomine Rex sæculorum dicitur, quia in ipso et circa ipsum est, quidquid est ac subsistit. Nec vero ait : Erat, aut erit, aut fuit, aut sit, aut fiet, imo neque est, sed is quæ sunt, essentiali ipse est, ipseque est sæculum sæculorum, et sæculis antiquior. Quibus verbis consona sunt, quæ Theologus ait. De Deo enim verba faciens, sic loquitur : Universum id quod est, in se complectitur. Non enim, quemadmodum nos juxta præsens tempus sumus, ac vivimus (præteritum enim ac futurum partim emisimus, partim nondum habemus), sic etiam Dei essentiali in tempora divisa est ; verum universam essentialiam complectitur. Quod nec principium habuit, nec finem habiturum est. Id quoque merito. Nam quod principio caret, hoc nec unquam esse desinet. Non tamen inverso modo dicere possumus quod nunquam finem habiturum est, idem ne principium quidem habuisse. Etenim angeli immortales quidem sunt per gratiam, nec unquam esse desinent : ortum tamen habuerunt. Mox per similitudinem subjungit Theologus : Velut pelagus quoddam essentiali immensum et interminatum. Immensum dicit, quia principio et fine caret. Nam quæ principium et finem habent, finita sunt, ac sub tempus cadunt. Deus autem supra tempus est. Interminatum autem, quia nec loco, nec definitione ulla ipsius naturam declarante circumscribitur. Postquam igitur dixit Immensum et Interminatum, utrique adjectivo contrarium suum opponit. Immenso enim respondet, id quod ait : Omnem temporis cogitationem superans ; nam quod tempore minime circumscribitur, immensum est. Interminato autem id quod ait : Omnem naturæ cogitationem excedens ; est enim interminatum, quod nec loco, nec definitione, ipsius naturam explicante, comprehenditur. Deus igitur, inquit, excedit omnem cogitationem, quam quisquam de tempore, vel natura quadam, inire queat, mente sola adumbratum. Neque enim in nobis organum ullum habemus, quo Dei speciem concipere queamus, non sensum (nec enim Deus sensibile quiddam est, ut sensibus subjaceat), non

¹⁷ Excd. iii, 15, 14.

et Rex, et Opifex, ac cætera ejus generis, A relationem ad ea quæ ex adverso respondent, ostendunt. Subditorum enim Dominus dicitur, et eorum qui sub regno sunt, Rex, et rerum conditarum Opifex seu Conditor. Quonam autem modo ex his, quæ circa ipsum sunt, Deus adumbratur? Alia, inquit, atque alia imaginatione ad unum aliquod veritatis simulacrum exprimendum collecta. Ex his enim rebus, quas oculis cernimus, species quasdam et imagines de Deo accipimus. Ut cum dicimus: Quod sol in sensibilibus, hoc Deus in intellectibilibus. Nam quemadmodum ille visibilem mundum illuminat: eodem hic modo invisibilem. Rursus quemadmodum ille eos qui aspiciunt, claros efficit: ita hic divinos et deiformes reddit. Præterea quemadmodum simul et corpus solis, B et radius et lumen: simili modo Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Et quanquam utrique causa est Pater: non tamen antiquior est, non hercle magis quam sol illis tempore prior. Adhæc quemadmodum lumen ex igne, sic Filius ex Patre. Atque, ut uno verbo dicam, quæ in nobis sunt, ea, quæ supra nos sunt, intelligimus atque imaginamur; in nobis enim, et mens est, et sermo, et spiritus. Hæc autem tria, Inseparabilia sunt et æqualia. Et quidem mens sermonem impetibili modo gignit, sermo autem sine spiritu ex mente progredi nequit. Ita fit, ut quanquam in nobis tres sunt hypostases, unus tamen homo sit juxta id, quod in tribus hypostasibus intelligitur, eo quod mens et C sermonem et spiritum habeat. Eodem modo Pater, Filius, et Spiritus sanctus tres quidem personæ inseparabiles sunt, unus autem Deus. Et Pater citra passionem Filium gignit: Filius rursus sine Spiritu non est, sic alia quædam species ex alia re ad unum veritatis simulacrum colligitur. Porro imaginationis exilitatem simulacri nomen docet. Nec enim in rebus creatis ulla imago potest inveniri, quæ in seipsa sanctæ Trinitatis modum per omnia referat. Nam quod creatum est et compositum, et fluxum, et mutabile, et circumscriptum, quo tandem modo divinam essentiam ab omnibus his rebus remotam, atque essentiam omnem superantem perspicue declarabit? Veritatis D autem simulacrum dixit, propterea quod Deus sit, etiamsi id non sit quod de ipso imaginamur. Duplicem enim significationem habet nomen simulacri. Quandoque enim de eo dicitur, quod substantia omnino caret, ut de umbra et speculo. Nonnunquam autem de eo, quod veritatis cujusdam est particeps, ut hoc loco. Quoniam vero simulacrum aperte cogitari ac percipi non potest, ideo cum de Deo Theologus dixisset, quod priusquam teneatur, effugit, id autem quod tenetur, intellectu perceptum esse necesse sit, subjunxit id quod magis admirandum est, quod priusquam intelli-

gatur, cursu se proripit. Deus enim non modo non tenetur intellectu perceptus: sed ne perfecte quidem cogitari atque intelligi potest: verum simul atque intelligi cœpit, abscedit, atque, ut diximus, vel celerrimam mentem antevertit, adeo ut nulla ratione comprehendi queat. Tantum principem nostri partem, eamque purgatam collustrans, etc. Quod enim est oculus in corpore, hoc mens in anima. Ut igitur ad fulgur emicans prospiciendum oculis sanis est opus: sic etiam ad hoc, ut Dei contemplatione circumlustremur, mens pura et integra requiritur. Nam ut in sordido et impuro speculo vultus imago representari non potest, sic nec in fœda et squalida mente Dei splendor: eoque magis quia fulguris celeritatem imitatur, et confestim avolat, atque eum capere adnites præterit. Spem enim injicit quasi mox comprehendendus: interim tamen incomprehensibilis manet. Meo quidem judicio, ut quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim nullo modo percipi potest, nec vel per ea quæ in ipso sunt, vel quæ circa ipsum comprehendi, id nec sperat quisquam fore ut capiat, nec capere adnitetur), quatenus autem capi nequit, admirationem sui excitet, eaque de causa desideretur, et purget, ac deiformes efficiat: atque ita jam cum familiaribus nulla re intermedia colloquatur (et si hæc audacter a me dicuntur), Deus naturalis diis per adoptionem et gratiam unitus et copulatus per actionem, innotescens autem per contemplationem. Ac tantum fortasse, etc. Hoc tantum, non id significat, quod quantum ipsi Deum cognoscunt, tantum ipsi a Deo cognoscuntur. Ille enim cognitionis infinitum est pelagus: horum autem, ut natura, ita etiam cognitio finita est. Verum quoniam duplicem Deus scientiam habet, alteram qua secundum naturam euncta cognoscit, juxta illud: *Qui novit omnia, antequam oriantur* 37; alteram, qua eos, qui ipsi totos se addixerunt, familiares habet: quo sensu ait Scriptura: *Novit Dominus vias justorum* 38. Et alio loco: *Novit Dominus qui sui sunt* 39; divinas videlicet suas notas in eis salvas et incolumes agnoscens. Ac proinde ad Mosem quidem ait: *Novi te supra omnes* 40; ad alios autem: *Non novi vos* 41. Hic igitur juxta significationem cognitionis nomen accipitur: quoniam tantum innotescit hominibus Deus, quantum jam familiariter iis jungitur, qui per virtutem ipsi adjuncti sunt. Nam pro ratione ascensus ipsorum ille descendit; et quantum homo Deo appropinquat, tantum etiam homini Deus innotescit, nimirum juxta proportionem puritatis, quæ unicuique inest, sui cognitionem imperitans. Hoc autem ab Apostolo accepit Gregorius, sic ad Corinthios scribente: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* 42. Quem locum sic exposuit Chrysostomus: Quia nunc quidem Deus ad nos accur-

37 Dan. XIII, 42. 38 Psal. I, 6. 39 Num. XVI, 5; II Tim. II, 19. 40 Exod. XXXIII, 12. 41 Math. XXV, 12. 42 I Cor. XIII, 12.

rit, tunc autem ipsi ad eum accurremus. Quod si quis in ea sententia est, ut his verbis : *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum*, comprehensionem ipsam significari existimet; sciendum est hoc adverbium καθὼς, cum de Deo et nobis dicitur, non eodem modo accipiendum esse; exempli causa, ait Scriptura : *Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se* ²⁸. Atqui commiseratio Dei commiserationem hominum incomparabiliter excedit. Et rursus : *Estote perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est* ²⁹. Et tamen nullus est mortalium, qui ad hujusmodi perfectionem aspirare possit. Item alio loco : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* ³⁰. Atqui non eadem est missionis ratio. Ille enim, ut lumen a sole, sic a Patre missus est, unam atque eandem cum eo habens substantiam; at discipuli, ut servi a Domino missi sunt. Ad eundem quoque modum hæc Apostoli verba : *Cognoscam sicut et cognitus sum*, perfectam quidem fore tunc nostram cognitionem indicant, non tamen sine ullo discrimine talem qualis est in Deo. Imo vero tantum inter utramque cognitionem interesse necesse est, quantum inter divinam naturam et nostram intervallum interjectum est. Ac videte quo nos spiritualis et theologica gradatio subvexerit. Etenim ab incomprehensibilitate divinæ naturæ, velut a primo quodam scalæ gradu, ad admirationem, quasi ad secundum gradum vecti sumus, ab admiratione rursus ad vehementius desiderium conscendimus; tum a desiderio ad purgationem sublatis sumus; hinc porro ad Dei similitudinem subducti, ac postremo eo pervenimus, ut cum Deo familiariter colloquamur, cumque per unionem perfectius cognoscamus.

PSSELLUS. *Deus diis unitus... Quicumque corporis molem crassitiemque superarunt, cognoscentes quod mens duntaxat sunt, non ob ullam aliam causam, quam ob generationem, humanique generis propagationem, corporis opera usi, mentemque suam a vitiorum labe purgarunt, atque ad primæ mentis rerumque omnium effectricis exceptionem congruam idoneamque reddiderunt, his unitur Deus. Nam cum mens pura atque incorrupta sit, cum mente, nulla re intermedia, colloquitur, ac per eam cum anima consuetudinem habet : quemadmodum rursus per hanc corpori adjungitur. Cæterum unitur, non ut ille est, sed prout nos unionis illius capaces sumus. Atque hinc demum innoscit. Neque enim alio modo quisquam Deum cognoscere potest, nisi ad eum animam suam resolverit, in eaque ipsum susceperit.*

Col. 627 B. *Immensus igitur est Deus, etc.* Rursus sermonem de Deo Theologus repetit, eumque immensum esse pronuntiat, ut qui nullis temporis finibus interseptus sit, nec tempore, nec loco, nec

comprehensione, ac cognitione circumscribatur, atque ob naturam quidem supra rerum universitatem esse (neque enim concipi ullo modo posse) ob providentiam autem in universo esse. Ilac enim universam rerum molem indigere, Enimvero immensus quidem est Deus, non ut numerus aut magnitudo : utrumque enim horum principium habuit. Contemplatu autem difficilis, nempe secundum ea, quæ circa ipsum sunt, id est, quatenus ex effectis cognoscitur. Nam hæc quoque propter imbecillitatem nostram obscure intelligimus. At vero istud plane comprehendere potest, ipsum immensum naturaque incomprehensibilem esse. Communibus enim omnium animi notionibus insitum est, quod Deus tum tempore, tum potentia infinitus sit. Etenim, ut rem brevi complectar, Deus, et incomprehensibilis est et comprehensibilis, et ægre comprehensibilis. Primum quantum ad naturam, alterum quantum ad immensitatem, postremum quantum ad ea, quæ circa ipsum sunt : quamlibet Eunomius existimet, simplex Deus sit, eum contemplatu difficilem non esse, verum aut omnino incomprehensibilem, aut prorsus comprehensibilem, utpote individuum suique omnino similem : In compositis enim, inquit, accidere potest, ut pars quædam percipiatur, quædam incognita maneat, at non item in simplicibus. Cui sic respondendum est : Simplicitas nequaquam Dei naturæ est, Eunomi, ut vel plene, vel nullo modo percipi possit : sed aliud est divina natura, aliud simplicitas, quæ circa naturam consideratur : quemadmodum videlicet et in compositis, aliud natura est, aliud compositio, quæ circa ea cernitur. Quocirca quærendum est quidnam sit Deus, qui simplex natura est, id est quærendum est prius, quid sit Deus secundum naturam, quam ut loquamur de simplicitate, quæ eam sequitur.

PSSELLUS. *Immensus itaque est Deus, nec sine interseptus, nec cognitione perceptibilis, quantum est, nec loco circumscriptus, nec corporea ratione diremptus. Et contemplatu difficilis quantum ad situs eorum, qui illuminantur. Nam, ut scribit magnus Dionysius, nec si qua est eximia et selecta hierarchia, ipsa tamen pro potestate speculationibus utitur, solutis ac liberis mentis conceptionibus Deum apprehendens. Quamlibet aliquis existimet, etc. Quoniam doctrina quædam gentilis philosophiæ illi adversabatur, hæc ex adverso statuit, ac perquam acute dissolvit. Tradunt enim, Platonici præsertim, nihil simplex partim comprehendere posse, partim comprehendere non posse : verum sive corpus illud sit, substantiam habens similaribus partibus constantem, sive etiam quiddam incorporeum, quisquis illius partem perceperit, totum quoque percepisse. Verum simplicitas Dei natura non est, etiam si simplex sit, quemadmodum nec in nobis naturæ rationem habet, quod compositi sumus, verum id naturam circumstat. qualiscunque tandem illa est.*

²⁸ Psal. cii, 13. ²⁹ Matth. v. 48. ³⁰ Joan. xi, 21.

Ibid. Jam vero, cum immensitas bifariam, etc. A rostrum Theologus Eunomianorum objectionem solvit, ad propositam de divinitate disputationem redit, ac de immenso disserens, ait immensum id dici, quod, tam principii, quam finis ratione immensum est. Nam quod hos duos temporis terminos superat, nec in his invenitur, proprie immensum est, id est, quod et principio et fine caret. Quoniam autem supra pelagus dixerat, commode hic quoque profundi meminit. Ait enim, cum in supernum profundum et impermeabile principii pelagus mens humana aspexerit, Dei principium investigans, nec deinde habeat, ubi pedem figere ac consistere possit, quod in hac de Deo imaginatione nec finem ullum, nec principii, ex quo originem duxerit, circumscriptionem ullam inveniat, hujusmodi immensum, anarchum, id est, principio carens appellat. Etenim quod a nullo principium habet, immensum est. Cum autem ad inferiora hæc et posteriora aspectum retulit, eo quod ne hic quidem mens certam firmamque sedem habeat, in qua consistat, immensum hoc immortale interitusque et mutationis expers appellavit. Quod enim nusquam desinit, immortale est. Rursus cum mens utrumque contraxerit, superius, inquam, et inferius, hoc est, principii expers, et finem nesciens, tum vero Deum æternum nominat. Æternum autem dicitur, auctore Dionysio, non modo quod ortum non habuit, ut Deus, sed etiam quod morti et corruptioni atque interitui obnoxium non est, ut angeli atque animæ. Et quidem cum de Deo, qui proprie et semper est, sermo habetur proprie quoque αὐτῶν, id est, ævum dicitur, quasi ὁ ἀεὶ ὢν, id est, qui semper est : at de angelis et animabus haudquaquam proprie dici potest. Ævum enim illorum principium habuit, verum finem habiturum non est. Quocirca partim ævi participes sunt, quia incorruptibiles sunt et immortales : partim temporis, quia in rerum creaturarum classe sunt. Atque ut hanc rem dilucidius explicemus, sciendum est hujus nominis multas esse significationes. Nam et uniuscujusque hominis vita ævum dicitur, et mille annorum numerus et tota hæc præsens vita, et futura etiam æternitas. Rursus ævum tempus dicitur : Nec pars ulla temporis, solis mensura et motu definita, id est, diebus ac noctibus constans, sed ille quasi temporalis quidam motus et intervallum quod simul cum iis quæ æternitatem habent, extenditur. Additum est autem : Quasi, quia exactam ævi descriptionem asserre non possumus. Nam quod iis rebus, quæ tempori subjectæ sunt, tempus est : hoc æternis ævum est. Etenim ante mundi creationem, cum ne sol quidem esset, qui diem a nocte divideret, non erat ævum mensurabile, sed veluti quidam temporarius motus, atque intervallum, quod simul cum æternis rebus protrahebatur. Atque hac con-

sideratione ævum unum est, juxta quam Deus quoque, αἰώνιος, id est, æternus seu sæcularis dicitur, atque etiam προαἰώνιος, id est, ævo seu sæculo prior. Nam ipsum quoque sæculum fecit. Porro inter ævum et tempus hoc est differentie quod ævi quidem proprietas est antiquitas et immutabilitas (nec enim dierum noctiumque mensura definitur, sed eodem modo semper se habet), tempus autem vocatur, quod in generatione, et corruptione, et mutatione est, atque alias alio modo se habet.

Psellus. Prisci philosophi solius motus circularis mensura ævi cogitationem definitam esse censuerunt: quod perfectus sit hic motus, cujusmodi ævum etiam est. At Porphyrius, et eo antiquior philosophus Plotinus, novam quamdam de ævo doctrinam prodiderunt. Immobilibus enim et distantia carentibus formis illud attribuentes, omnis quoque motus et distantie expers esse docuerunt, scite sane et significanter, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ εἶναι, id est, ab eo, quod semper sit, hujus nominis etymologia deducta. Quemadmodum enim, inquirunt, a formis quæ materiam superant, præteritum et futurum abstracta sunt: sic etiam ipsorum mensura, hoc est, ævum æque ab his remotum est, atque id quod est, manet, nimirum præsens. Hoc igitur dogma nullo modo comprobatur Theologus. Nam si ævum hujusmodi rationem habet, ut nullam omnino mensuram admittat, nec intervallum ullum partibus quoque careat necesse est. Ex quo illud sequetur, sæcularia omnia in puncto conclusa esse: tale enim est, id, quod partibus caret. Quo quid stultius fingi possit? Jam ne mundus quidem intellectibilis ævum est, ut nonnullis videtur. Æviternum enim est. Porro æviternum per ævi participationem dicitur. Nec vero firmus et æquabilis illius status ævum est, qui intellectibilis mundus (14) est. Quin etiam, et unum est, et nulla: unum quidem, quantum ad ipsius naturam; nulla autem, quantum ad nostram intelligentiam, animique conceptionem. Individuum enim est, vimque plurimam habet. Quare si quis ipsum ut essentiam quamdam cogitaverit vitam identitatemque habentem, tum cogitationem ac stabilitatem, illam quidem, quantum ad vitalem speciem, hanc autem, quantum ad identitatis immutabilitatem: rursusque identitatem ac diversitatem ita consideraverit, ut in altera quidem partium æqualitatem spectet, in altera autem eam differentiam, qua ab omnibus aliis rebus sejungitur, tum hæc multa contraxerit, facultatesque et potentias in essentiam concluderit, atque omnia quasi unum fuerit contemplatus, ille procul dubio perspexerit. Est enim a unum, ut crassiori Minerva definiam, illuminatum illud ab intellectibili mundo spatium (15), individuum quantum ad temporis partes, et immutabile, quod nec præteritum habet, nec futurum, et cum quo in solo præsentis universitatis rerum indita est essentia. Id

(14) *Mundus intellectibilis.* Κόσμος in Græco Pselli dæst, sed hoc substantivum desiderari apertissime liquet ex iis quæ mox sequuntur.

(15) *Illuminatum illud spatium* [Hoc quoque loco substantivum dæst, spatium vel intervallum ponendum existimo, nam de ea re illic tractat.]

igitur quod nec præterit, nec futurum est, sed semper est, αὐτὸν dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ ἐν τῷ ὄν εἶναι, id est ab eo quod semper in ente sit, nomen ducens. Atque huiusmodi sunt cælestia. Æternæ enim eorum, et essentiæ sunt, et actiones. Sublunaria autem omnia generationi et mutationi subjecta sunt. Et quemadmodum cum iis quæ motu carent, ævum simul constitutum est: sic etiam cum iis quæ moventur, tempus, quod semper fluit, et eodem cum his motu cietur. Hujus partes duæ sunt præteritum et futurum. Nam præsens nusquam est. Posteaquam vero duorum quorundam a nobis mentio facta est, nempe et eorum, quæ, tam essentia, quam actione stabilia sunt, cujus generis sunt intellectilia, et eorum, quæ secundum utramque moventur, nihil autem in rerum natura vacuum est, quin potius in omnibus contrariis nexus quidam ac media, sunt: igitur horum media sunt, ut partim in ævo sint, partim in tempore? Hujus modi cælum est, et ea quæ luna sublimiora sunt. Horum etenim substantia quidem æterna est, quippe quæ nec intereat, nec augeatur, nec olteretur, aut immutetur: actus autem sub tempus cadit. Nam cum universus mundus movetur alia ipsius pars super horizontem oninet, alia medium cælum tenet, alia ad Occidentem tendit, alia infra terram fertur. In eodem quoque genere est anima. Nam ut æterna est ipsius essentia, ita actus sub temporis mensuram cadit. Neque enim repente ea, quæ quærit, perspicit: verum et finem sibi proponit, et principia quasi fundamenta jacit atque, ab his ad illum procedit.—Nec tempus. Aristoteles adversus veterum Academiam disputans, ac cum ipso etiam Platone contendens, æternum tempus, atque ex utraque parte infinitum constitutere videtur. Nam Plato, ipsum veritatis scopum feriens, et cælum creatum fuisse affirmat, atque a quodam temporali puncto conversionis et convolutionis principium accepisse, cumque eo et tempus et naturam simul condita fuisse. Aristoteles autem et cælum, et motum, et tempus increata esse astruit. Hanc enim interrogationem offert. Tempus vel in tempore est, vel non. Si in tempore non est, habeo quod quæro: si autem est in tempore, de illo quoque tempore idem rursus quæro. Nam nec temporis tempus investigare atque exquirere, ulla unquam fatigatione desistemus, nec illud in immensum unquam progredi desinet. Hoc est Aristotelis argumentum. Quod autem hæc quæstio huiusmodi non sit, ut explicari ac dissolvi nequeat, hinc quispiam intellexerit, quod tempus nec in tempore est nec rursus temporis expers. Deus enim simul atque cælum producere voluit, voluntas illa in opus exiit, ac citra tempus universa rerum machina constructa est. Non tamen idcirco temporis quoque expers est: quoniam cum prius non esset, postea creata et constituta est. Eadem est temporis ratio. Quatenus enim cum prius non esset, postea conditum est, minime increatum et temporis expers est. Quatenus autem non per protractionem in esse prodit, hac nimirum ratione temporis expers dici possit: quando-

quidem et alia, cælum videlicet, terram, mare, solem, lunam et reliqua sidera increata dicere quispiam possit, quia per temporalem protractionem producta non sint. Hoc enim hominibus convenit. Quare æquivoca significatione horum verborum, non in tempore, imposturam facit, qui hoc modo argumentatur. Duplici enim modo aliquid intelligitur in tempore non esse, vel quia sempiternum sit, vel quia nequaquam per temporalem protractionem in rerum naturam prodierit. Ex quo efficitur, ut alia ratione, qui extra tempus est, in tempore sit: quia videlicet non ab æterno sit; alia autem in tempore non sit, quia summus omnium rerum Architectus ad ejus productionem tempore minime opus habet. Quin etiam in rebus humanis nonnulla sunt, quæ sine temporis mora gigni solent, ut lactis concretio seu coagulatio, et superficiæ aquarum congelatio. Non enim particulatim ac paulatim concresecunt, sed confertim et repente, et non quemadmodum ipsi consueverunt. —Quasi temporalis quidem motus et intervallum. Ne divinum horum verborum sensum surda prorsus aure accipimus, liceat nobis pro animi arbitrio ævum fictione fabricari, quod magnus Gregorius re intellexit. Tollantur itaque nobis et cælum, et sol, et luna, omnisque siderum motus: nos autem in loco per figmentum habitemus. Annon rursus intervallis distinctam vitam habemus? quod si intervallis distinctam, utique et in mensuram cadentem. At cujus tandem rei mensura describemur? An solis? Atqui ille sermone nostro sublatus est? An lunæ? Atqui ipsa quoque a nobis avolavit. An aliorum siderum cursibus? Ubi tandem illa fixa erunt, aut movebuntur? In cælo? Atqui fictrix oratio hoc quoque stellis spoliatum in nihilum resolvit. Talis igitur motus noster, et vita, nec tempus est, nec temporis pars ulla, sublatis nimirum his rebus, quibus tempus conficitur. Atque interim tamen in motu et intervallo sumus. Hoc igitur veluti temporalis quidam motus est et intervallum. Hoc æternis ævum est. Qui de rebus divinis apud gentiles accuratissime disputarunt, quorum vertex et coryphæus est, Proclus τὸ αἰδίον, id est, æternum, in duas partes dividunt, alteram quidem partem eandem esse statuentes cum ævo, seu sæculo, ut simul universum sit, temporali protractione nequaquam terminabile. Atque in hac æterni parte mentem quoque collocant, nonnulli etiam animam. Nam et quantum ad essentiam, et quantum ad actum, utraque æterna est. Neque enim essentiæ earum pars alia progenita est, alia progignitur, alia progignetur, neque in earum actu quidquam deficit, verum utraque harum et essentia et actu perfecta. Progressionem itaque per similitudinem et dissimilitudinem fieri necesse est. Quid igitur? Abeo quod secundum utramque rationem æternum est, hoc est, secundum essentiam et actum, ad id quod neutra ratione æternum est, proficietur oratio, ad id videlicet, quod creatum est, et fluxum et caducum, cujusmodi nostra individua sunt. Nos enim nec æternam essentiam habemus, nec actum particulatim augemus. Verum alia

quidem nunc facimus alia jam pridem effecimus; ac postremo ad alia rursus facienda præparamur. Verum id ordo non est, nec progressio per similitudinem decurrens. Proinde inter ea quæ omnino æterna sunt, et ea quæ corruptioni prorsus obnoxia, naturas quasdam interjectas esse necesse est, quæ naturam quidem æternam habeant, cæterum secundum tempus agant. Atque ad hunc modum protracta disputatione, in medio ordine cælum, totumque æthereum ornatum locant, quem scilicet quantum ad essentialitatem æternam esse asserunt, quod universum complexus immortalis maneat: cæterum æternitatem quantum ad actum haudquaquam illi tribuunt. Neque enim totum suum motum secum simul collegit, sed per omne tempus simul movebitur. Atque ita de æterno philosophi profani disseruerunt. At magnus Gregorius hæc velut fabulosa missa faciens, posteaquam semel ex sacra Scriptura didicit fore, ut et stellæ cadant, et cælum quasi vertiginem patiat, in oratione quadam his verbis utitur: Anarchum id est, quod antiquius principium nequaquam sortitum est; æternum autem, quod a causa progressum sine haudquaquam concluditur. Hinc constat id quod anarchum est, æternum etiam esse; quod enim a causa profectum non est, quo tandem modo emori, aut omnino interire poterit? Nam quod interit, hoc interitus causam habet, quod a causis abscedat, quemadmodum quod ab altero movetur, moveri cessat. Quoniam, inquam, modo quod causa caret, interire poterit? Nec enim seipsum deseret, ut sic a seipso abscedens, exitium sibi atque interitum accersat. Quocirca quod principio caret, procul dubio æternum quoque est. At non e converso, quod æternum est, idem quoque principio vacat. Anima enim et mens æternæ sunt, quia immortales, nec tamen principii expertes. Omnia siquidem a prima causa orta sunt. Jam vero æternum et immortale hac ratione differunt, quod æterni nomen generalius sit, immortalis autem specialius. Nam juxta gentiliū philosophorum sententiam, de quibuscunque immortale prædicatur, de iisdem quoque æternum: at non contra omnibus æternis immortale quoque adjungitur. Immortalia enim, inquit, ea dicuntur, quæ vitam habent, cujusmodi mentem atque animam esse diximus, ac naturas post Deum proximas. At cum cælum sine curere dicunt, non immortalem illi naturam tribuunt, sed æternam. Mors enim vitæ est privatio. Quæ autem vita nequaquam prædita sunt, quomodo moriuntur? Verum juxta nostrates theologos unum idemque est æternum et immortale.

Col. 627 C. Atque hæc nobis in præsentia de Deo, etc. Hic, inquit, oratio de Deo finem habeat. Neque enim de Deo tractare proposuimus: sed de incarnationis consilio et œconomia disserere. Œconomia autem; cum de hominibus agitur, est tractatio atque administratio rerum, utilitatis scopum sibi proponens: cum autem de Deo sermo habetur, est voluntaria magnitudinis propriæ demissio. Porro

A cum Deum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dico. Divinitas enim in his tribus personis est, nec vel supra hæc extenditur, ne multos deos ethnicorum more introducamus, nec infra tres personas contrahitur, ne divinitatis inopia degravemur, unam tantum in Deo personam agnoscentes, quemadmodum Judæi. Quanquam enim gentilismo seu paganismo judaismus opponitur, at malum tamen in utroque reperitur. Gentilismus enim propter deorum multitudinem excessui similis esse videtur; judaismus autem defectui, utpote una persona divinitatem circumscribens. Excessus porro et defectus, tametsi inter se contrarii sint, uterque tamen in vitio est. At virtus est mediocritas, in eo posita, ut sanctam Trinitatem credamus ac confitemur, atque, tum Judaicam unius personæ assertionem fugiamus (id enim defectus est, et divinitatis inopia), tum gentilem deorum multitudinem, quæ quidem excessus atque exuberantiæ rationem habet. His autem verbis et Arii divisionem, et Sabellii contradictionem evertit. Etenim Arii doctrina non dissimilis est gentilismo, propterea quod majorem Patrem, et minorem Filium, atque eo etiam rursus inferiorem Spiritum sanctum astruat. Sabellii autem opinio judaismi similitudinem gerit, quoniam unam tantum in Deo personam esse asserit, ac tres personas confundit.

Col. 630 A. Sic nimirum Sancta sanctorum, etc. Sic, inquit, profligata judaica unius personæ assertionem, atque ethnica deorum multitudinem, venerandæ essentialitatis personæ introducuntur, quæ per excellentiam aut complexionem Sancta sanctorum appellantur, vel potius quia oculorum aspectum fugiunt. Quemadmodum enim in veteri tabernaculo, quod fixerat Moses, interior pars illius, quam Sancta sanctorum vocabant, velo tegebatur atque operiebatur: sic etiam tres unius divinitatis personæ fulgore illo splendoris ex ipsis exsillente, quasi obducto quodam velo operiuntur, ac ne ab ipsis quidem Seraphim senas alas habentibus spectari queunt. Verum, ut grandiloquus Isaias ait⁶⁶, duabus quidem alis facies earum obtegunt, duabus autem pedes, reliquis denique duabus volant ac clamant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, triplici sanctificatione in unam dominationem coeunte sanctam Trinitatem collaudantes. Ex eo etenim quod tertio vocem illam, Sanctus, repetunt, tres personas indicant. Ex eo autem quod semel duntaxat Domini vocem subjungunt, unam divinitatem declarant: quemadmodum et magnus Athanasius docuit.

Ibid. Quoniam autem bonitati minime satis, etc. Cum ait Theologus: Non satis erat, sed oportebat, non eo sensu hoc dixit, quod ulla re Deus indigeat, verum ut exuberantem Dei benignitatem ob oculos ponat, ac beneficentiam quasi necessariam ostendat, Moveri autem Deum dixit non simpliciter, sed sua ipsius contemplatione. Sex enim modis aliquid me-

⁶⁶ Isa. vi, 2.

curioso investigare conatur, his verbis utens: *Super A custodiam meam stabo, et petram conscendam et contemlorbor, ut videam quid in me loquatur Dominus, et quid respondeam ad redargutionem mei*¹⁵. Sensus autem verborum Prophetæ est hujusmodi: Animum ab omni mundana cura purum et integrum tuebor, et in firmissimam quamdam ac velut in sublimi loco positam cogitatione securitatem convolabo, atque illinc, quasi ex montis cacumine, oculis mentis inspiciam, quosnam ad me Deus sermones habiturus sit, quidque ipse dicturus sim, si coarguere me Deus instituerit, ut qui non satis caute ac prudenter hæc verba extulerim. Quare respicis ad contemptores? Tacebis, cum devorat justus impium? Atque hæc sunt Prophetæ verba, hæc verborum sententia. Theologus porro, orationem exordiens, illius verba ad præsens argumentum adaptavit. Quanquam hoc interest, quod Habacuc per custodiam mentis vigilantiam intelligit, per petram autem, firmitatem et constantiam. At divus Gregorius sacerdotalem potestatem, et contemplationem sibi donatam, custodiam vocat. Pontifices enim, qui Dei et hominum mediatores sunt, res hujusmodi quarere et contemplari suo jure possunt. Cæterum qui Gregorium per visionem, id quod nunc narrat, aspexisse aiunt, longe mihi a veritate aberrare videntur. Ipse enim ait sibi res hujusmodi inquirendi, atque tum mente informandi, tum etiam verbis enarrandi, a Spiritu sancto factam esse potestatem. Stabo igitur in potestate mihi data, atque inspiciam, seu contemplanbor, quidnam oculis sese offert, ac rursus cognoscam, quid dicetur. Nam quemadmodum id, quod cernitur, visum requirit, ita, quod ore profertur, cognitione opus habet.

PSELLI EXPOSITIO. *Super custodiam. Custodia est animæ uniuscujusque hominis modulus, juxta quem certa proportione divinas visiones suscipit. Nam si quis altius per contemplationem se porrexerit, oberarrat. Potestatem et speculationem. Potestatem dixit, quoniam omnis anima ad divinam simplicitatem evecta, et cum ipsis divinis visionibus immediate congregiendi, hujusmodi spectaculis libere et pro potestate utitur: atque ad audientium captum et proportionem sese demittens, et ea informat, quæ nulla forma exprimi queunt, et ea fingit, quæ nulla ratione fingi constituique possunt. Speculationem autem addidit, quia anima visiones divinas nequaquam voluntate meliit, verum intellectiva vi et facultate, ipsiusque purgationis modulo.*

Col. 625 A. *Et steti, ac speculatus sum: et ecce* nir, etc. Postquam dixit: *Stabo in custodia mea*, cum Habacuc, *et speculabor*, nunc ostendit se, quod proposuerat, fecisse. Libere enim, inquit, et pro arbitrato contemplationi animum adieci. Et steti in sublimi loco, ex quo possem res hujusmodi intueri: atque ea vidi, quæ nunc commemorabo.

Deinde vero per descriptionem, quid viderit, quidque audiverit, narrat. Nam et personam describit, quia vir; et locum, quia in nubibus; modum, quia conscendens; et magnitudinem, quia sublimis; formam item, quia angelo similis; amictum, quia fulguri similis; habitum, quia manum extulit; vocem, quia buccinæ non dissimilis; ac denique sermones quos ille prolocutus est, qui se conspiciendum præbuit. Angelus porro hic est, non autem Christus, ut quidam existimarunt. Nam si Christus fuisset, dicendum ipsi fuerat: Quia ego a mortuis surrexi. Atqui dixit: Christus ex mortuis. Ex quo perspicue constat eum alium fuisse quam Christum. Jam idem quoque voce magna clamavit. Atque explicans Theologus quisnam is esset, qui clamorem sustulerat, optat sibi quoque vocem angelicæ parem dari. Quocirca angelum esse necesse est, qui hoc loco per orationis figmentum apparet ac verba facit. Virum porro eum nominat Gregorius, quoniam angelus haudquaquam, ut natura sua est, apparere solet: verum in hominem transformatus. Quod autem ipsum nubes conscendisse inquit, hoc ea ratione dicit, quia levis et sublimis angelorum natura est, per aerem mira celeritate currens. Ut autem perspicue ostendat Gregorius virum, de quo loquitur, angelum esse, subjungit, Aspectus ejus, ut aspectus angeli. Hunc porro talem depingit, qualem mulieres in sepulcro conspexerunt, nimirum candidam vestem gestantem. Quin majus etiam quiddam indicat. Nam amictum fulguri comparat, et quidem occissime percurrenti. Quidnam autem sibi vult, cum ait eum Orientem versus manus sustulisse? fortasse, ut per Orientem, Christi divinitatem exprimat. Nam et Lumen spirituale¹⁶, et Sol justitiæ¹⁷, et Oriens¹⁸ in Scriptura Christus nominatus est. Atque etiam David Orientem Deo assignat his verbis: *Psallite Domino, qui ascendit super cælum cæli ad Orientem*¹⁹. Vel etiam fortasse ut paradisum ad Orientem consitum, ac per Ahe transgressionem clausum rursus per Christi resurrectionem patefactum esse demonstret. Angelum autem inducit tonitruum ritu, vel potius buccinæ instar clamantem, ut ab omnibus exaudiat: utpote qui omnibus salutis per Christum acceptæ nuntium afferat. Dicere etiam quis possit huc Theologum spectasse, ut per has omnes descriptiones formidabilem angelum representet. Hujusmodi namque cum ostendit, tum a sublimitate, tum a magnitudine, a forma item et amictu ac voce. Athæc multitudine angelorum cum civitum introducit, idem videlicet Christi resurrectioni tribuens, quod in ipsius nativitate contigerat. Tum enim angelus Domini pastoribus asstitit magnuum illud gaudium annuntians, et repente facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum et dicentium, etc. Proinde nunc quoque

¹⁵ Habac. II, 1. ¹⁶ Joan. VIII, 12. ¹⁷ Malach. IV, 2. ¹⁸ Luc. I, 78. ¹⁹ Psal. LXXVII, 34.

angelus resurrectionis nuntium deferens inducitur, et angelorum exercitus Christum a mortuis revocatum concelebrans. Porro has omnes voces a prophetis mutuatus est Theologus. Nam et Daniel his verbis utitur : *Ecce stetit coram me ut aspectus viri*¹⁰. Et rursus : *Ecce vir amictus sacra stola, et vultus ejus sicut aspectus fulguris, et vox sermonum illius ut vox multitudinis popularis*¹¹. Et apud Nāhum sic scriptum habetur : *Aspectus eorum ut lumpades ignis, et sicut fulgura discurrentia*¹². Postremo de voce ad hunc modum Joannes Theologus loquitur : *Et audivi vocem magnam post me tanquam vocem tubæ*¹³. Nunc quid angelus clamet, audiamus : Hodie salus mundo tam visibili, quam invisibili. Quid vero invisibilis quoque mundus, hoc est angeli, salute opus habuerunt? Nam Lucifer, et ipsius gregales, nec ad meliorem mentem redierunt, nec salutem consecuti sunt : reliqui autem angeli, qui a Deo non desciverunt, salute nihil indigent. Quænam igitur salus invisibili mundo allata est? Nonnulli hoc loco per salutem incolumitatem et integritatem intellexerunt, quæ quidem tunc nobis contigit, cum per peccatum oppressi, rursus per Christi resurrectionem incolumitati restituti sumus; angeli autem, quia juxta evangelicam parabolam inventa ove, quæ aberraverat, aut drachma, quæ amissa fuerat, quod cælestibus copiis deerat, expletum est. Angeli autem qui prius hanc rationem habebant, ut difficulter quidem et ægre ad malum moveri possent, post Christi resurrectionem id consecuti sunt, ut jam ne moveri quidem ad malum queant, non natura sua, sed gratia. Atque ita illis salus esse possit ipsa status confirmatio, non jam metuentibus ne in deterius mutantur, atque eam ob causam pereant. Vel fortasse duobus mundis salutem partam esse asserit, invisibili autem, ut eam prius quoque habenti, visibili autem, ut nunc eam per resurrectionem consecuto, ut sic hic verborum sensus, quod non jam angeli solum salute fruuntur, sed angeli atque homines, diversa tamen ratione : illi enim, quia ordinem suum servaverint : homines autem, quia per Christi resurrectionem revocati et erecti sunt. Quod si non undequaque mundus visibilis salutem accepit (quoniam ne omnes quidem homines fide præditi sunt, nec omnes præcepta servant), non est propterea, cur illud tanquam falsum explodas : Hodie salus mundo visibili. Si quidem ad Salvatoris scopum referenda est hæc oratio. Atqui quantum ad ejus voluntatem et intentionem universus mundus salutem accepit. Pro omnibus enim Christus mortuus est, et resurrexit. Si autem rei eventum spectemus, ii soli qui crediderunt, et mandata servaverunt, salutem assecuti sunt. Sed videamus, quæ sequuntur : Christus ex mortuis, supple Surrexit. Vos quoque igitur simul a peccatorum morte resurgite. Christus ad sese

restitit, id est ad divinitatis suæ amplitudinem et dignitatem, qua propter dispensationem ad exiguum tempus spoliatus atque exinanitus fuerat. Receptus enim ad dextram Patris consedit. Redite igitur vos quoque ad veterem splendorem et dignitatem, ac divinæ imaginis decus. Quod autem ait : Ex mortuis, simpliciter eum redivivum apparuisse significat; quod vero sequitur : Ex sepulcro, vincula quoque rerum ad sepulcrum pertinentium eum perfregisse indicat, et ad volutum monumento lapidem submovisse. Quocirca etiam apte et congruenter post hæc verba : Ex sepulcro, subjunxit. A peccati vinculis solvimini. Idecirco autem plurali numero dixit : Ex mortuis, et : Ex sepulcro, quia solus ex multis mortuis resurgens non amplius moritur. Adhæc, portæ inferni, contrario modo, atque prius solebant, aperiuntur, videlicet non ut mortuorum animæ inferantur, sed ut effrantur et extrahantur : *Et mors opprimitur*. Nam cum mors corpus a peccato liberum, et vivificum degustasset, nec in eo peccatum, quo ipsa alitur, offendisset, sublata et extincta est, et quæ ab Adamo ad Messiam usque regnaverat, eadem post Christum corporibus nostris non amplius dominatur. Christus enim a mortuis excitatus viam resurrectionis ad immortalitatem morientibus novo more patefecit. Hoc autem differunt mors et infernus, quod illa corpora, hic animas detineat : *Et vetus Adam abjicitur, et novus perficitur*. Hæc ab Apostolo sumpsit, qui Ephesiis scribens, ait : *Edocti estis deponere veterem hominem, ac novum induere*¹⁴. Quo loco per veterem hominem qui deponitur, vitam sceleratam intelligit; per novum autem, qui perficitur, eam vitæ rationem, quæ omnibus virtutis numeris absolvitur. Cyrillus tamen per novum hominem et novum Adamum Christum significari putat, quem pie atque integre vivendo induimus. Ad quem sensum, quæ sequuntur, commode referentur : *Si qua in Christo nova creatura, renovemini*, id est, Omnes qui flagitiis corrupti estis, et vetustatem peccando contraxistis, ac deinde nova creatura per baptismum facti estis per quotidianas virtutum progressionem atque incrementa renovemini.

PSELLUS. « *Et steti, et speculatus sum.* » Verbum, *Steti*, animæ firmitatem et constantium designat, atque immotum et ad deteriora immutabilem statum. *Illud autem*, « *Speculatus sum*, » accuratam et congruentem contemplationem et cognitionem, eumque impetum, quo animus ad ea fertur, quæ in cognitionem cadunt, significat. Sic enim is qui e rerum corporearum crassitie emergit, primum quidem mediam viam conficit, quæ et animalis dicitur : postea vero sublimiorem, quæ et spiritualis nominatur. « *Et ecce vir conscendens nubes cæli.* » Vir, quia nihil divinum muliebri est ac molle. *Conscendens, qui in divinis nihil provolutum et abjectum,*

¹⁰ Dan. 1, 5. ¹¹ ibid. 6. ¹² Nāhum 11, 4. ¹³ Apoc. 1, 10. ¹⁴ Ephes. 4, 21, 22.

Nubes, quia omnis fecunditas a præstantiorum et A divinaram aquarum influxione promanat. Nam inferiora hæc æstu et siccitate plena sunt. Quod autem adjunctum est, Cæli, hoc mihi significare videtur, quod hæc visio nihil humile ac terrenum habeat: quoniam nubes quædam sunt, quæ altissimorum montium cacumina non superant, quemadmodum in meteoris Aristoteles docet, summos nonnullorum montium vertices commemorans, qui nec imbribus alluuntur, nec grandine verberantur: qualis videlicet est Olympus. Nubes autem cæli allegorice dicuntur angelici spiritus, sublimes et cælestes, quibus alii spiritus insidentes, ea, quæ hic aut illic fiunt, ad homines hoc spectaculo dignos perferunt.

Col. 625. B. *Hæc quidem ipse dicebat, etc.* Atque hæc dicens inductus est angelus ille, mente et cogitatione informatus. Angeli autem eum circumstantes carmen illud modulabantur, quod prius recinerant, cum Christus in terris, atque ex Virgine nascens cernebatur. Quid autem causæ est, cur, et eo tempore, et nunc, cationem eandem canunt? nimirum quia ipsius Nativitas salutis nostræ principium fuit, Resurrectio finis. Cujusmodi autem erat illud canticum? *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas* 25. Nam quemadmodum angeli, ordinem sibi attributum servantes, cum Deo pacem habent: ita nos miseri, postquam concupiscentias nostras Dei voluntati opposuimus, in hostium numero atque ordine apud eum haberi cœpimus. Verum hoc per Christum sublatum est. Ipse enim nobis, et pax et bona voluntas factus est, iniquitatem videlicet, inimicitiae parentem, de medio tollens, atque eos prope vocans, qui procul remoti erant, Deoque et Patri per se conjungens, ac superiora cum inferioribus connectens, bonamque Patris voluntatem implens, quæ quidem nihil est aliud, quam fracti et conquassati Adami instauratio. Talis angelorum cantus, cum quibus ipse quoque hoc loquor. Atque utinam etiam vocem accipiam nihilo angelica inferiore, sed ita claram, et altam atque canoram, ut ex omnibus terræ finibus exaudiri possit. Jam vero Paschalis nomen ter repetit, partim ut profusam animi lætitiā ostendat: partim etiam, quemadmodum ipse inquit, ut Trinitati honorem habeat. Solemnitatem autem solemnitatū, et celebritatem celebritatum Pascha vocat, ut præcipuam et primariam. Solent enim veteres excellentissimas quasque res ad hunc modum appellare, veluti Sancta sanctorum, et Cantica canticorum. Nam nisi Resurrectio extitisset, nec Nativitas, nec baptismus, nec cætera Christi mysteria confirmata fuissent, fidemque fecissent. Verum quasnam hoc loco humanas festivitates appellat? Sunt qui existiment eum de festis in sanctorum honorem institutis loqui: cæterum revera hæc sunt accipienda de festis illis, quæ vel ob primum detonsam

comam, vel ob acceptam uxorem, vel ob domum aut terram primum habitatam, vel ob alias similes causas celebrari solebant. Hujusmodi enim festa humi defixa sunt, ac deorsum et in terra volvuntur. At sanctorum festa ad Deum eriguntur ac penetrant. Igitur non solum humana festa Paschatis festum superat et transcendit, sed et ipsas Christi festivitates non minus obscurat, quam sol reliqua sidera. Adeo præfulget hujus diei gratia.

Ibid. C. *Præclara quidem nobis quoque fuit, etc.* Præclara, inquit, etiam fuit, hesternæ luminum celebritas, hoc est cœtus ille qui ad vespem magni Sabbati celebrabatur. Pervigilem enim noctem traducebant, usque ad horam septimam cantantes, ac lampades accendentes, atque imminenter Servatoris nostri Resurrectionem expectantes. Hunc porro cœtum celebrant alii privatim et domi, alii publice et in catholicis Ecclesiis. Omne genus hominum, viri, mulieres, senes, pueri, juvenes. Quod autem dicit, Ferme, quidam ad utrumque referunt, nempe ad omne genus, et ad omnes magistratu et dignitate insignes, ut sit sensus, parum abesse, quin omnes eujuslibet ætatis, et omnes honoribus ac dignitatibus præditi, noctem eam, quæ magnum Sabbatum excipit, celebrent. Probabile est enim et aliquam ætatem, et procerum quosdam huic congregationi minime interesse. Alii adverbium, Ferme, tantum cum omni genere hominum construunt, non autem cum eo etiam, quod sequitur: Omnes magistratu et dignitate insignes: ut sit sententia, omnes quidem fere, quovis genere censeantur, hoc festum agitare, ac omnes, qui dignitatibus ornati sint, citra ullam exceptionem et distinctionem hoc festum celebrare. Sunt rursus, qui adverbium hoc, Ferme, ab his verbis. Omne genus hominum, abstrahentes, cum his verbis: Omnes magistratu et dignitate insignes, connectendum putent. Quorum hic sensus est: Omne quidem hominum genus, id est, masculi et femine, ætate florentes et effecti ac decrepiti, sine ulla exceptione festam hanc noctem agunt: at non item sine exceptione omnes in dignitatum gradu locati, sed fere omnes, utpote paucis quibusdam proceribus congregationem hanc aspernantibus. Referens. Gr. ἀντίτυπος. Quæ vox duplicem significationem habet. Nam et pro contraria figura accipitur. Sic enim Serpens æneus suspenditur, non ut typus Christi, sed ut antitypus: et pro æquali figura, ut hoc loco. Vespertina enim, inquit, luminum celebritas magno lumini figura respondebat. Hoc autem lumen dividit Theologus in cœleste et supercœleste, ac rursus supercœleste dividit in lumen angelorum, et lumen sanctæ Trinitatis. Angeli porro, quantum ad Trinitatem, secundæ lucidæ naturæ rationem obtinet: utpote qui ab ea splendorem accipiant, juxta iridis exemplum, hoc est, arcus illius cœlestis, quem sol in humidam et tran-

²⁵ Luc. 11, 14.

quillas atque paratas nubes incidens progignit, quantum autem ad nos, prima natura sunt: quatenus ipsi immediate, homines vero intermediis angelis collustrantur. Dividitur autem et comminatur omne lumen ab invisibili lumine sanctæ Trinitatis, indivisibili quidem si essentiam spectemus (nec enim in divinam naturam cadit divisio), divisibili vero quantum ad vim et facultatem. Vires enim agendique facultates dividit Deus. A qua lumen omne productum est, sive quod angelis inest, sive quod hominibus, sive quod Soli, sive quod astris. Præclarum autem et honorabile est illud lumen, quod in iis lucet, tum aliarum materialium comparatione, tum quia primi luminis figuram gerit. Sed enim, quod dicere instituebat Oratio, quanquam pulchra esset besterna lucernarum gestatio, hodierna tamen illi pulchritudine antecellit. Hæri enim lampadam lumen Christi magni luminis Resurrectionem prænuntiabat: at hodie non Resurrectionis signa et indicia, verum hanc ipsam Resurrectionem solemnî festo prosequimur, totum mundum *συνάγουσαν*, hoc est, sibi conciliantem, vel ad unam fidem colligentem: quod propter resurrectionem omnibus certissime persuasum fuerit. Christum Deum esse, vel, mundum totum, hoc est, fidei cœtum conjungentem celebrandi festi causa.

Col. 626 A. *Enimvero aliud aliud quiddam huic*, etc. Alius, inquit, aliud quoddam spirituale Deoque gratum munus hujus solemnitatis temporis afferat, prout ipsius facultates tulerint. Sic enim in Deuteronomio scriptum est: *Non apparebis coram Domino tuo vacuus, unusquisque secundum facultatem manuum*¹⁰. Nam dignum munus, nec ulla ex parte mancum et imperfectum offerre, tantum est, ut ne angeli quidem id assequi possint. Neque enim ipsis plena Dei laudatio concessa est, qui tamen primi intellectuales dicuntur, si animarum nostrarum ratio habeatur, quæ et ipsæ intellectuales sunt, sed angelis posteriores supernæ gloriæ spectatores, utpote Deo assistentes, ipsumque intuentes. Testes autem divinæ gloriæ, utpote ipsi quoque clari et illustres, ac per splendorem suum Creatoris majestatem testatam reddentes, vel etiam ut gloriam quam cernunt hominibus nuntiantes. Hoc autem loco per angelos omnes in universum cœlestes classes et ordines intelligit. Alius igitur, ut jam dixit, aliud quiddam afferat: nos vero orationem conferamus, idque pluribus de causis. Primum quoniam nihil sermone præclarior habemus, tum quia Christus, cujus laudes prædicare institimus, præter alia, nomina, Verbum quoque appellatur. Postremo quia natura beneficio affecta sermonis est particeps. Quare congruum munus est Verbo Christo laudatoria oratio, a natura loquendi facultate prædita proficiscens.

Ibid. B. *Hinc autem exordiar. Facere enim nequeo*, etc. Optimo, inquit, jure a Deo orationem

Auspicio. Quoniam enim in animo habeo huic magno Resurrectionis diei hos sermones sacrificare, atque ipsi Christo magno sacrificio (Christus autem utrumque est, nempe Deus et homo, quorum alterum semper est, alterum postea nostræ salutis causa factus est), prius mihi faciendum est, ut de divinitate disseram, atque ita ad explicandum humanitatis assumptæ consilium accedam. Proinde quoniam divina est hæc oratio, nec fas est eum, qui purus non sit, rem puram attingere, agendum videte, quicumque hæc audituri estis, atque hujusmodi delicias percepturi, ut intellectuales animæ facultates purgetis: primum quidem mentem, per quam Deum, et capere, et videre possumus, atque angelis conjungimur: deinde intellectum, per quem dogmata examinamus, ac veritatem disquirimus. Sint etiam aures puræ, utpote divina verba excepturæ, eaque ad intellectum dijudicandi causa transmissuræ. Sic enim futurum est, ut non cibo pereunte, sed deliciis non effluentibus expleti, discedatis. Porro orationi nostræ sua virtus constabit, ut nec intra modum subsistat (nec defectu suo auditores damno afficiat) nec rursus modum excedat, (ne molestiam pariat, orationis enim redundantia inimica est auribus), sed mediocritatem impleat, simulque et compendiosa sit et plenissima.

Col. 626 C. *Deus et semper erat*, etc. Quoniam libertas hominum, pro qua instituta est præsens oratio, B. Trinitatis opus existit (Pater enim voluit, Filius effecit, Spiritus sanctus cooperatus est), cam ob causam ab eo nomine, quod tribus his commune est, Theologus exorditur, quod quidem Deus est. Ac de tribus, ut inseparabilibus, quantum ad divinitatem, naturam et potentiam, disputatione habita, ita demum ad incarnationis Christi materiam descendit. Porro de divinitate disserens, ait: Deus et erat semper, et est, et erit. Tria tempora præteritum, præsens, et futurum Deo tribuit, quæ quidem nulli creaturæ convenire possunt. Angelus enim est quidem et erit: at non item semper erat, sed essentiæ initium habuit. Ex hominibus autem alii besterno die erant, alii hodie, alii, qui nunc in rerum natura non sunt, crastino die erunt. Hæc enim est generis nostri conditio. Eadem de omnibus aliis creaturis dici possint. Postea, cum animadvertisset Theologus, quod verbum, Erat, de eo prædicatur, quod præterit, nec hodie est verbum item erit, de eo quod futurum est, nec dum existit: corrigit quod dixerat, atque verbum præsentis temporis, Est, Deo magis congruere. Erat enim et Erit fluxi hujus temporis segmenta sunt, ac fluxæ naturæ conveniunt. Nam ut fluxum et labile est tempus, ita etiam ea, quæ tempore, quod motus circumscriptione definitur, continentur. At Deus semper est, nec quidquam ei, vel præterit, vel futurum est. Atque in hunc sensum Plato in *Timæo* locutus est, his verbis: Erat et erit, temporis sunt species:

¹⁰ Exod. xxiii, 15; Deut. xvi, 16.

quas non recte nec prudenter sempiternæ essentialiæ tribuimus. Huic enim Est solum vere convenit. Hæc autem verba : Erat et Erit, ad eam generationem nativitatemque pertinent, quæ tempori subjecta est. Hæc Plato. Noster autem Theologus testimonium quoque profert ex Exodo, quod Deus est. Hoc enim modo, inquit, seipsum nominat, cum in monte Mosi oraculum edit, id est, colloquitur, et mandata dat. Nam cum Moses in Ægyptum mitteretur, quærebat : *Si interrogaverint me : Quis te misit : quid dicam ad eos ?* Deus autem, qui mittebat, respondit : *Ego sum ens* ¹⁷. Ac recte profecto Deus ens dicitur. Nam juxta magnum Dionysium, non certo modo ens est, verum simpliciter et incircumscripse, ut qui totum id quod est, in seipso complexus ac præplexus sit. Quo etiam nomine Rex sæculorum dicitur, quia in ipso et circa ipsum est, quicquid est ac subsistit. Nec vero ait : Erat, aut erit, aut fuit, aut sit, aut fiet, imo neque est, sed is quæ sunt, essentia ipse est, ipseque est sæculum sæculorum, et sæculis antiquior. Quibus verbis consona sunt, quæ Theologus ait. De Deo enim verba faciens, sic loquitur : Universum id quod est, in se complectitur. Non enim, quemadmodum nos juxta præsens tempus sumus, ac vivimus (præteritum enim ac futurum partim emisimus, partim nondum habemus), sic etiam Dei essentia in tempora divisa est ; verum universam essentiam complectitur. Quod nec principium habuit, nec finem habiturum est. Id quoque merito. Nam quod principio caret, hoc nec unquam esse desinet. Non tamen inverso modo dicere possumus quod nunquam finem habiturum est, idem ne principium quidem habuisse. Etenim angeli immortales quidem sunt per gratiam, nec unquam esse desinent : ortum tamen habuerunt. Mox per similitudinem subjungit Theologus : Velut pelagus quoddam essentialiæ immensum et interminatum. Immensum dicit, quia principium et sine caret. Nam quæ principium et finem habent, finita sunt, ac sub tempus cadunt. Deus autem supra tempus est. Interminatum autem, quia nec loco, nec definitione ulla ipsius naturam declarante circumscribitur. Postquam igitur dixit Immensum et Interminatum, utriusque adjectivo contrarium suum opponit. Immenso enim respondet, id quod ait : Omnem temporis cogitationem superans ; nam quod tempore minime circumscribitur, immensum est. Interminato autem id quod ait : Omnem naturæ cogitationem excedens ; est enim interminatum, quod nec loco, nec definitione, ipsius naturam explicante, comprehenditur. Deus igitur, inquit, excedit omnem cogitationem, quam quisquam de tempore, vel natura quadam, inire queat, mente sola adumbratum. Neque enim in nobis organum ullum habemus, quo Dei speciem concipere queamus, non sensum (nec enim Deus sensibile quiddam est, ut sensibus subjaceat), non

A vires aut celeritatem : tardissimus enim est, qui celer imus esse videtur, si cum Dei velocitate comparetur, qui longissimis intervallis omnia post se reliquit, ut nec comprehendi quidem possit, verum sola mente adumbratur.

Nec mirum. Mens enim, ut imago Dei contemplationem illius concipit : cujus summam tenuitatem declarans Gregorius, adumbrationis verbo usus est. Non enim dixit : Effugitur (quod perfectius est), sed, Adumbratur. Ac ne hic quidem constitit : verum insuper adjecit, Perobscurè. Tametsi enim lumine tanquam vestimento amictus est Deus, tenebras tamen latibulum suum posuit, quandoquidem ipsius natura nulla ratione percipi atque comprehendi potest. Perexigue autem, id est, brevissime, et ad exiguum quoddam temporis momentum. Nam quod mente leviter adumbratum est, celeriter avolat. Porro levibus lineamentis adumbratur Deus, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum. Ait enim magnus Dionysius, Deum, quantum ad essentiam nec intelligi, nec comprehendi posse ; verum ex effectis laudari debere. Eadem hic quoque dicit Theologus. Quod enim ille dixit, quantum ad essentiam, hic, quantum ad ea quæ in ipso sunt, dixit. Quæ autem ille effecta, hic circumstantias appellavit. Opifex enim causa est : effecta autem, illius opera. Deus igitur, non per ea quæ in ipso sunt, percipitur, id est, per suam essentiam ; sed per ea quæ circa ipsum, hoc est, per creaturas. Nam ex magnitudine atque excellentia creaturarum, ut ille, inquit, adhibita proportione, parens earum, effectorque perspicui atque intelligi potest. Circa ipsum autem sunt, tum creaturæ, tum provida ipsius consilia. Quamobrem existimandum est unumquodque eorum quæ de Deo enuntiantur, non, quid sit quantum ad essentiam, indicare, verum aut, quid non sit, ostendere, aut relationem quamdam ad aliquid eorum, quæ ab eo distinguuntur, aut denique quidpiam eorum quæ naturam vel actionem comitantur. Nec vero ex omnibus nominibus, quæ de Deo prædicantur, ullum æque proprium videtur, atque Entis nomen. quod ipsam quidem essentiam indicat, non autem quænam ea sit. Secundum nomen, Deus est, quod actionem significat. Θεός enim dicitur vel a verbo θείν, id est, currere, et res universas confovere, vel ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα, id est, quia omnia spectet. Neque enim quidquam eum latere potest, conspectumque ejus effugere. At ἀναρχον et ἀκτιστον et ἀσώματον, id est, principii expers, et increatum, et incorporeum, quid non sit, declarant, hoc est, quod nec principium habuerit, nec creatus fuerit, nec corpus sit. Jam vero bonum, justum et sanctum, naturam quidem comitantur : cæterum ipsam naturam haudquaquam operiunt. Atque his nominibus Deus appellatur, ut auctor bonitatis ac sanctitatis et justitiæ. At hæc nomina, Dominus,

¹⁷ Excd. iii, 13, 14.

et Rex, et Opifex, ac cætera ejus generis, A relationem ad ea quæ ex adverso respondent, ostendunt. Subditorum enim Dominus dicitur, et eorum qui sub regno sunt, Rex, et rerum conditarum Opifex seu Conditor. Quonam autem modo ex his, quæ circa ipsum sunt, Deus adumbratur? Alia, inquit, atque alia imaginatione ad unum aliquod veritatis simulacrum exprimentum collecta. Ex his enim rebus, quas oculis cernimus, species quasdam et imagines de Deo accipimus. Ut cum dicimus: Quod sol in sensibilibus, hoc Deus in intellectibus. Nam quemadmodum ille visibilem mundum illuminat: eodem hic modo invisibilem. Rursus quemadmodum ille eos qui aspiciunt, claros efficit: ita hic divinos et deiformes reddit. Præterea quemadmodum simul et corpus solis, et B radius et lumen: simili modo Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Et quanquam utrique causa est Pater: non tamen antiquior est, non hercle magis quam sol illis tempore prior. Adhæc quemadmodum lumen ex igne, sic Filius ex Patre. Atque, ut uno verbo dicam, quæ in nobis sunt, ea, quæ supra nos sunt, intelligimus atque imaginamur; in nobis enim, et mens est, et sermo, et spiritus. Hæc autem tria, inseparabilia sunt et æqualia. Et quidem mens sermonem impatibili modo gignit, sermo autem sine spiritu ex mente progredi nequit. Ita fit, ut quanquam in nobis tres sunt hypo- C stases, unus tamen homo sit juxta id, quod in tribus hypostasibus intelligitur, eo quod mens et sermonem et spiritum habeat. Eodem modo Pater, Filius, et Spiritus sanctus tres quidem personæ inseparabiles sunt, unus autem Deus. Et Pater citra passionem Filium gignit: Filius rursus sine Spiritu non est, sic alia quædam species ex alia re ad unum veritatis simulacrum colligitur. Porro imaginationis exilitatem simulacri nomen docet. Nec enim in rebus creatis ulla imago potest inveniri, quæ in seipsa sanctæ Trinitatis modum per omnia referat. Nam quod creatum est et compositum, et fluxum, et mutabile, et circumscriptum, quo tandem modo divinam essentiam ab omnibus his rebus remotam, atque essentiam omnem superantem perspicue declarabit? Veritatis D autem simulacrum dixit, propterea quod Deus sit, etiamsi id non sit quod de ipso imaginamur. Duplicem enim significationem habet nomen simulacri. Quandoque enim de eo dicitur, quod substantia omnino caret, ut de umbra et speculo. Nonnunquam autem de eo, quod veritatis cujusdam est particeps, ut hoc loco. Quoniam vero simulacrum aperte cogitari ac percipi non potest, ideo cum de Deo Theologus dixisset, quod priusquam teneatur, effugit, id autem quod tenetur, intellectu perceptum esse necesse sit, subjunxit id quod magis admirandum est, quod priusquam intelli-

gatur, cursu se proripit. Deus enim non modo non tenetur intellectu perceptus: sed ne perfecte quidem cogitari atque intelligi potest: verum simul atque intelligi cœpit, abscedit, atque, ut diximus, vel celerrimam mentem antevertit, adeo ut nulla ratione comprehendi queat. Tantum principem nostri partem, eamque purgatam collustrans, etc. Quod enim est oculus in corpore, hoc mens in anima. Ut igitur ad fulgur emicans prospiciendum oculis sanis est opus: sic etiam ad hoc, ut Dei contemplatione circumlustremur, mens pura et integra requiritur. Nam ut in sordido et impuro speculo vultus imago representari non potest, sic nec in foeda et squalida mente Dei splendor: eoque magis quia fulguris celeritatem imitatur, et confestim avolat, atque eum capere adnitentes præterit. Spem enim injicit quasi mox comprehendendus: interim tamen incomprehensibilis manet. Meo quidem judicio, ut quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim nullo modo percipi potest, nec vel per ea quæ in ipso sunt, vel quæ circa ipsum comprehendi, id nec sperat quisquam fore ut capiat, nec capere admittit), quatenus autem capi nequit, admirationem sui excitet, eaque de causa desideretur, et purget, ac deiformes efficiat: atque ita jam cum familiaribus nulla re intermedia colloquatur (et si hæc audacter a me dicuntur), Deus naturalis diis per adoptionem et gratiam unicus et copulatus per actionem, innotescens autem per contemplationem. Ac tantum fortasse, etc. Hoc tantum, non id significat, quod quantum ipsi Deum cognoscunt, tantum ipsi a Deo cognoscuntur. Ille enim cognitionis infinitum est pelagus: horum autem, ut natura, ita etiam cognitio finita est. Verum quoniam duplicem Deus scientiam habet, alteram qua secundum naturam cuncta cognoscit, juxta illud: *Qui novit omnia, antequam oriantur* 27; alteram, qua eos, qui ipsi totos se addixerunt, familiares habet: quo sensu ait Scriptura: *Novit Dominus vias justorum* 28. Et alio loco: *Novit Dominus qui sui sunt* 29; divinas videlicet suas notas in eis salvas et incolumes agnoscens. Ac proinde ad Moysen quidem ait: *Novi te supra omnes* 30; ad alios autem: *Non novi vos* 31. Hic igitur juxta significationem cognitionis nomen accipitur: quoniam tantum innotescit hominibus Deus, quantum jam familiariter iis jungitur, qui per virtutem ipsi adjuncti sunt. Nam pro ratione ascensus ipsorum ille descendit; et quantum homo Deo appropinquat, tantum etiam homini Deus innotescit, nimirum juxta proportionem puritatis, quæ unicuique inest, sui cognitionem imperitiens. Hoc autem ab Apostolo accepit Gregorius, sic ad Corinthios scribente: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* 32. Quem locum sic exposuit Chrysostomus: Quia nunc quidem Deus ad nos accur-

27 Dan. xiii, 42. 28 Psal. i, 6. 29 Num. xvi, 5; II Tim. ii, 19. 30 Exod. xxxiii, 12. 31 Matth. xxv, 12. 32 I Cor. xiii, 12.

rit, tunc autem ipsi ad eum accurremus. Quod si quis in ea sententia est, ut his verbis : *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum*, comprehensionem ipsam significari existimet; sciendum est hoc adverbium *καθώς*, cum de Deo et nobis dicitur, non eodem modo accipiendum esse; exempli causa, ait Scriptura : *Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se* ²³. Atqui commiseratio Dei commiserationem hominum incomparabiliter excedit. Et rursus : *Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est* ²⁴. Et tamen nullus est mortalium, qui ad hujusmodi perfectionem aspirare possit. Item alio loco : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* ²⁵. Atqui non eadem est missionis ratio. Ille enim, ut lumen a sole, sic a Patre missus est, unam atque eandem cum eo habens substantiam; at discipuli, ut servi a Domino missi sunt. Ad eundem quoque modum hæc Apostoli verba : *Cognoscam sicut et cognitus sum*, perfectam quidem fore tunc nostram cognitionem indicant, non tamen sine ullo discrimine talem qualis est in Deo. Imo vero tantum inter utramque cognitionem interesse necesse est, quantum inter divinam naturam et nostram intervallum interjectum est. Ac videte quo nos spiritualis et theologica gradatio subvererit. Etenim ab incomprehensibilitate divinæ naturæ, velut a primo quodam scalæ gradu, ad admirationem, quasi ad secundum gradum erecti sumus, ab admiratione rursus ad vehementius desiderium conscendimus; tum a desiderio ad purgationem sublati sumus; hinc porro ad Dei similitudinem subducti, ac postremo eo pervenimus, ut cum Deo familiariter colloquamur, eumque per unionem perfectius cognoscamus.

PSSELLUS. *Deus diis unitus... Quicumque corporis molem crassitatemque superarunt, cognoscentes quod mens duntaxat sunt, non ob ullam aliam causam, quam ob generationem, humanique generis propagationem, corporis opera usi, mentemque suam a vitiorum labe purgarunt, atque ad primæ mentis rerumque omnium effectricis exceptionem congruam rationemque reddiderunt, his unitur Deus. Nam cum mens pura atque incorrupta sit, cum mente, nulla re intermedia, colloquitur, ac per eam cum anima consuetudinem habet: quemadmodum rursus per hanc corpori adjungitur. Cæterum unitur, non ut ille est, sed prout nos unionis illius capaces sumus. Atque hinc demum innotescit. Neque enim alio modo quisquam Deum cognoscere potest, nisi ad eum animam suam resolverit, in eaque ipsum susceperit.*

Col. 627 B. *Immensus igitur est Deus, etc.* Rursus sermonem de Deo Theologus repetit, eumque immensum esse pronuntiat, ut qui nullis temporis finibus interseptus sit, nec tempore, nec loco, nec

comprehensione, ac cognitione circumseribatur, atque ob naturam quidem supra rerum universitatem esse (neque enim concipi ullo modo possit) ob providentiam autem in universo esse. Hæc enim universam rerum molem indigere, Enimvero immensus quidem est Deus, non ut numerus aut magnitudo: utrumque enim horum principium habuit. Contemplatu autem difficilis, nempe secundum ea, quæ circa ipsum sunt, id est, quatenus ex effectis cognoscitur. Nam hæc quoque propter imbecillitatem nostram obscure intelligimus. At vero istud plane comprehendi potest, ipsum immensum naturaque incomprehensibilem esse. Communibus enim omnium animi notionibus insitum est, quod Deus tum tempore, tum potentia infinitus sit. Etenim, ut rem brevi complectar, Deus, et incomprehensibilis est et comprehensibilis, et ægre comprehensibilis. Primum quantum ad naturam, alterum quantum ad immensitatem, postremum quantum ad ea, quæ circa ipsum sunt: quamlibet Eunomius existimet, simplex Deus sit, eum contemplatu difficilem non esse, verum aut omnino incomprehensibilem, aut prorsus comprehensibilem, utpote individuum sui que omnino similem: In compositis enim, inquit, accidere potest, ut pars quædam percipiatur, quædam incognita maneat, at non item in simplicibus. Cui sic respondendum est: Simplicitas nequaquam Dei naturæ est, Eunomi, ut vel plene, vel nullo modo percipi possit: sed aliud est divina natura, aliud simplicitas, quæ circa naturam consideratur: quemadmodum videlicet et in compositis, aliud natura est, aliud compositio, quæ circa ea cernitur. Quocirca quærendum est quidnam sit Deus, qui simplex natura est, id est quærendum est prius, quid sit Deus secundum naturam, quam ut loquamur de simplicitate, quæ eam sequitur.

PSSELLUS. *Immensus itaque est Deus, nec fine interseptus, nec cognitione perceptibilis, quantus est, nec loco circumscriptus, nec corporea ratione diremptus. Et contemplatu difficilis quantum ad situs eorum, qui illuminantur. Nam, ut scribit magnus Dionysius, nec si qua est eximia et selecta hierarchia, ipsa tamen pro potestate speculationibus utitur, solutis ac liberis mentis conceptionibus Deum apprehendens. Quamlibet aliquis existimet, etc. Quoniam doctrina quædam gentilis philosophiæ illi adversabatur, hæc ex adverso statuit, ac perquam acute dissolvit. Tradunt enim, Platonici præsertim, nihil simplex partim comprehendi posse, partim comprehendi non posse: verum sive corpus illud sit, substantiam habens simularibus partibus constantem, sive etiam quiddam incorporeum, quisquis illius partem perceperit, totum quoque percepisse. Verum simplicitas Dei natura non est, etiam si simplex sit, quemadmodum nec in nobis naturæ rationem habet, quod compositi sumus, verum id naturam circumstat, qualiscunque tandem illa est.*

²³ Psal. cii, 13. ²⁴ Matth. v, 48. ²⁵ Joan. xi, 21.

Ibid. *Jam vero, cum immensitas bifariam, etc.* A
 rostrum Theologus Eunomianorum objectionem
 solvit, ad propositam de divinitate disputationem
 rediit, ac de immenso disserens, ait immensum id
 dici, quod, tam principii, quam finis ratione im-
 mensum est. Nam quod hos duos temporis terminos
 superat, nec in his invenitur, proprie immensum
 est, id est, quod et principio et fine caret. Quoniam
 autem supra pelagus dixerat, commode hic quoque
 profundi meminit. Ait enim, cum in supernum
 profundum et impermeabile principii pelagus mens
 humana aspexerit, Dei principium investigans, nec
 deinde habeat, ubi pedem figere ac consistere
 possit, quod in hac de Deo imaginatione nec finem
 ullum, nec principii, ex quo originem duxerit,
 circumscriptionem ullam inveniat, hujusmodi im- B
 mensum, anarchum, id est, principio carens ap-
 pellat. Etenim quod a nullo principium habet, im-
 mensum est. Cum autem ad inferiora hæc et postero-
 ra aspectum retulit, eo quod ne hic quidem mens
 certam firmamque sedem habeat, in qua consistat,
 immensum hoc immortale interitusque et mutatio-
 nis expers appellavit. Quod enim nusquam desi-
 nit, immortale est. Rursus cum mens utrumque
 contraxerit, superius, inquam, et inferius, hoc est,
 principii expers, et finem nesciens, tum vero Deum
 æternum nominat. Æternum autem dicitur, auctore
 Dionysio, non modo quod ortum non habuit, ut
 Deus, sed etiam quod morti et corruptioni atque
 interitui obnoxium non est, ut angeli atque ani- C
 mæ. Et quidem cum de Deo, qui proprie et semper
 est, sermo habetur proprie quoque αὐόν, id est,
 ævum dicitur, quasi ὁ ἀεί ὢν, id est, qui semper
 est : at de angelis et animabus haudquaquam pro-
 prie dici potest. Ævum enim illorum principium
 habuit, verum finem habiturum non est. Quocirca
 partim ævi participes sunt, quia incorruptibiles
 sunt et immortales : partim temporis, quia in re-
 rum creaturarum classe sunt. Atque ut hanc rem
 dilucidius explicemus, sciendum est hujus nominis
 multas esse significationes. Nam et uniuscujusque
 hominis vita ævum dicitur, et mille annorum nu-
 merus et tota hæc præsens vita, et futura etiam
 æternitas. Rursus ævum tempus dicitur : *Nec pars*
ulla temporis, solis mensura et motu definita, id est, D
 diebus ac noctibus constans, sed ille quasi temporalis
 quidam motus et intervallum quod simul cum iis
 quæ æternitatem habent, extenditur. Additum est
 autem : Quasi, quia exactam ævi descriptionem af-
 ferre non possumus. Nam quod iis rebus, quæ
 temporariis sunt, tempus est : hoc æternis
 ævum est. Etenim ante mundi creationem, cum ne
 sol quidem esset, qui diem a nocte divideret, non
 erat ævum mensurabile, sed veluti quidam tem-
 porarius motus, atque intervallum, quod simul
 cum æternis rebus protraheretur. Atque hac con-

sideratione ævum unum est, juxta quam Deus quo-
 que, αἰώνιος, id est, æternus seu sæcularis dicitur,
 atque etiam προαἰώνιος, id est, ævo seu sæculo
 prior. Nam ipsum quoque sæculum fecit. Porro
 inter ævum et tempus hoc est differentia quod
 ævi quidem proprietas est antiquitas et immuta-
 bilitas (nec enim dierum noctiumque mensura de-
 finitur, sed eodem modo semper se habet), tempus
 autem vocatur, quod in generatione, et corrup-
 tione, et mutatione est, atque alias alio modo se
 habet.

PSSELLUS. Prisci philosophi solius motus circularis
 mensura ævi cogitationem definitam esse censuerunt:
 quod perfectus sit hic motus, cujusmodi ævum
 etiam est. At Porphyrius, et eo antiquior philosophus
 Plotinus, novam quamdam de ævo doctrinam prodid- B
 erunt. Immobiles enim et distantia carentibus
 formis illud attribuentes, omnis quoque motus et di-
 stantia expers esse docuerunt, scite sane et signifi-
 canter, ἀπὸ τοῦ ἀεί εἶναι, id est, ab eo, quod sem-
 per sit, hujus nominis etymologia deducta. Quemad-
 modum enim, inquit, a formis quæ materiam
 superant, præteritum et futurum abstracta sunt : sic
 etiam ipsorum mensura, hoc est, ævum æque ab his
 remotum est, atque id quod est, manet, nimirum
 præsens. Hoc igitur dogma nullo modo comprobat
 Theologus. Nam si ævum hujusmodi rationem habet,
 ut nullam omnino mensuram admittat, nec interval-
 lum ullum partibus quoque careat necesse est. Ex
 quo illud sequetur, sæcularia omnia in puncto con-
 clusa esse : tale enim est, id, quod partibus caret. C
 Quo quid stultius fingi possit? Jam ne mundus qui-
 dem intellectibilis ævum est, ut nonnullis videtur. Ævi-
 ternus enim est. Porro æviternum per ævi participationem
 dicitur. Nec vero firmus et æquabilis illius sta-
 tus ævum est, qui intellectibilis mundus (14) est. Quin
 etiam, et unum est, et nulla : unum quidem, quan-
 tum ad ipsius naturam ; nulla autem, quantum ad
 nostram intelligentiam, animique conceptionem.
 Individuum enim est, vimque plurimam habet. Quare
 si quis ipsum ut essentiam quamdam cogitaverit vitam
 identitatemque habentem, tum cogitationem ac sta-
 bilitatem, illam quidem, quantum ad vitalem spe-
 c'em, hanc autem, quantum ad identitatis immuta-
 bilitatem : rursusque identitatem ac diversitatem ita
 consideraverit, ut in altera quidem partium æquali-
 tatem spectet, in altera autem eam differentiam, qua
 ab omnibus aliis rebus sejungitur, tum hæc multa
 contraxerit, facultatesque et potentias in essentiam
 concluserit, atque omnia quasi unum fuerit contem-
 platus, ille procul dubio perspexerit. Est enim a vum,
 ut crassiori Minerva definiam, illuminatum illud ab
 intellectibili mundo spatium (15), individuum quantum
 ad temporis partes, et immutabile, quod nec præ-
 teritum habet, nec futurum, et cum quo in solo
 præsentis universitati rerum indita est essentia. Id

(14) *Mundus intellectibilis.* Κόσμος in Græco Pselli
 deest, sed hoc substantivum desiderari apertissime
 liquet ex iis quæ mox sequuntur.

(15) *Illuminatum illud spatium* [Hoc quoque loco
 substantivum deest, spatium vel intervallum pone-
 dum existimo, nam de ea re illic tractat.]

igitur quod nec præterit, nec futurum est, sed semper est, αὐτὸν dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ ἐν τῷ ὄν εἶναι, id est ab eo quod semper in ente sit, nomen ducens. Atque hujusmodi sunt cælestia. Æternæ enim eorum, et essentiæ sunt, et actiones. Sublunaria autem omnia generationi et mutationi subjecta sunt. Et quemadmodum cum iis quæ motu carent, ævum simul constitutum est: sic etiam cum iis quæ moventur, tempus, quod semper fluit, et eodem cum his motu cietur. Hujus partes duæ sunt præteritum et futurum. Nam præsens nusquam est. Posteaquam vero duorum quorundam a nobis mentio facta est, nempe et eorum, quæ, tam essentia, quam actione stabilia sunt, cujus, generis sunt intellectilia, et eorum, quæ secundum utramque moventur, nihil autem in rerum natura vacuum est, quin potius in omnibus contrariis nexus quidam ac media, sunt: igitur horum media sunt, ut partim in ævo sint, partim in tempore? Hujus modi cælum est, et ea quæ luna sublimiora sunt. Horum etenim substantia quidem æterna est, quippe quæ nec intereat, nec augeatur, nec olleretur, aut immuletur: actus autem sub tempus cadit. Num cum universus mundus movetur alia ipsius pars super horizontem ominet, alia medium cælum tenet, alia ad Occidentem tendit, alia infra terram fertur. In eodem quoque genere est anima. Nam ut æterna est ipsius essentia, ita actus sub temporis mensuram cadit. Neque enim repente ea, quæ quærit, perspicit: verum et finem sibi proponit, et principia quasi fundamenta jacit atque, ab his ad illum procedit.—Nec tempus. Aristoteles adversus veterum Academiam disputans, ac cum ipso etiam Platone contendens, æternum tempus, atque ex utraque parte infinitum constitutere videtur. Nam Plato, ipsum veritatis scopum feriens, et cælum creatum fuisse affirmat, atque a quodam temporali puncto conversionis et convolutionis principium accepisse, cumque eo et tempus et naturam simul condita fuisse. Aristoteles autem et cælum, et motum, et tempus increata esse astruit. Hanc enim interrogationem offert. Tempus vel in tempore est, vel non. Si in tempore non est, habeo quod quæro: si autem est in tempore, de illo quoque tempore idem rursus quæro. Nam nec temporis tempus investigare atque exquirere, ulla unquam fatigatione desistemus, nec illud in immensum unquam progredi desinet. Hoc est Aristotelis argumentum. Quod autem hæc quæstio hujusmodi non sit, ut explicari ac dissolvi nequeat, hinc quispiam intellexerit, quod tempus nec in tempore est nec rursus temporis expers. Deus enim simul atque cælum producere voluit, voluntas illa in opus exiit, ac citra tempus universa rerum machina constructa est. Non tamen idcirco temporis quoque expers est: quoniam cum prius non esset, postea creata et constituta est. Eadem est temporis ratio. Quatenus enim cum prius non esset, postea conditum est, minime increatum et temporis expers est. Quatenus autem non per protractionem in esse prodit, hac nimirum ratione temporis expers dici possit: quando-

quidem et alia, cælum videlicet, terram, mare, solem, lunam et reliqua sidera increata dicere quispiam possit, quia per temporalem protractionem producta non sint. Hoc enim hominibus convenit. Quare æquivoca significatione horum verborum, non in tempore, imposturam facit, qui hoc modo argumentatur. Duplici enim modo aliquid intelligitur in tempore non esse, vel quia sempiternum sit, vel quia nequaquam per temporalem protractionem in rerum naturam prodierit. Ex quo efficitur, ut alia ratione, qui extra tempus est, in tempore sit: quia videlicet non ab æterno sit; alia autem in tempore non sit, quia summus omnium rerum Architectus ad ejus productionem tempore minime opus habet. Quin etiam in rebus humanis nonnulla sunt, quæ sine temporis mora B gigni solent, ut lactis concretio seu coagulatio, et superficiæ aquarum congelatio. Non enim particulariter ac paulatim concreascunt, sed confertim et repente, et non quemadmodum ipsi consuevimus. —Quasi temporalis quidem motus et intervallum. Ne divinum horum verborum sensum surda prorsus aure accipimus, liceat nobis pro animi arbitrio ævum fictione fabricari, quod magnus Gregorius re intellexit. Tollantur itaque nobis et cælum, et sol, et luna, omnisque siderum motus: nos autem in loco per figmentum habitemus. Annon rursus intervallis distinctam vitam habemus? quod si intervallis distinctam, utique et in mensuram cadentem. At cujus tandem rei mensura describemur? An solis? Atqui ille sermone nostro sublatus est? An lunæ? Atqui ipsa quoque a nobis avolavit. An aliorum siderum cursibus? Ubi tandem illa fixa erant, aut movebuntur? In cælo? Atqui fictrix oratio hoc quoque stellis spoliatum in nihilum resolvit. Talis igitur motus noster, et vita, nec tempus est, nec temporis pars ulla, sublatis nimirum his rebus, quibus tempus conficitur. Atque interim tamen in motu et intervallo sumus. Hoc igitur veluti temporalis quidam motus est et intervallum. Hoc æternis ævum est. Qui de rebus divinis apud gentiles accuratissime disputarunt, quorum vertex et coryphæus est, Proclus τὸ ἄβιον, id est, æternum, in duas partes dividunt, alteram quidem partem eandem esse stantes cum ævo, seu sæculo, ut simul universum sit, temporali protractione nequaquam terminabile. Atque in hac æterni parte mentem quoque collocant, nonnulli etiam animam. Nam et quantum ad essentiam, et quantum ad actum, utraque æterna est. Neque enim essentiæ earum pars alia progenita est, alia progignitur, alia progignetur, neque in earum actu quidquam deficit, verum utraque harum et essentia et actu perfecta. Progressionem itaque per similitudinem et dissimilitudinem fieri necesse est. Quid igitur? Ab eo quod secundum utramque rationem æternum est, hoc est, secundum essentiam et actum, ad id quod neutra ratione æternum est, proficietur oratio, ad id videlicet, quod creatum est, et fluxum et caducum, cujusmodi nostra individua sunt. Nos enim nec æternam essentiam habemus, nec actum particulatim augemus. Verum alia

quicem nunc facimus alia jampridem effecimus; ac postremo ad alia rursus facienda præparamur. Verum id ordo non est, nec progressio per similitudinem decurrens. Proinde inter ea quæ omnino æterna sunt, et ea quæ corruptioni prorsus obnoxia, naturas quasdam interjectas esse necesse est, quæ naturam quidem æternam habeant, cæterum secundum tempus agant. Atque ad hunc modum protracta disputatione, in medio ordine cælum, totumque æthereum ornatum locant, quem scilicet quantum ad essentiam æternum esse asserunt, quod universum complexus immortalis maneat: cæterum æternitatem quantum ad actum haudquaquam illi tribuunt. Neque enim totum suum motum secum simul collegit, sed per omne tempus simul movebitur. Atque ita de æterno philosophi profani disseruerunt. At magnus Gregorius hæc relictis fabulosa missa faciens, posteaquam semel ex sacra Scriptura didicit fore, ut et stellæ cadant, et cælum quasi vertiginem patiat, in oratione quadam his verbis utitur: Anarchum id est, quod antiquius principium nequaquam sortitum est; æternum autem, quod a causa progressum sine haudquaquam concluditur. Hinc constat id quod anarchum est, æternum etiam esse; quod enim a causa profectum non est, quo tandem modo emori, aut omnino interire poterit? Nam quod interit, hoc interitus causam habet, quod a causis abscedat, quemadmodum quod ab altero movetur, moveri cessat. Quoniam, inquam, modo quod causa caret, interire poterit? Nec enim seipsum deseret, ut sic a seipso abscedens, exitium sibi atque interitum accersat. Quocirca quod principio caret, procul dubio æternum quoque est. At non e converso, quod æternum est, idem quoque principio vacat. Anima enim et mens æternæ sunt, quia immortales, ne tamen principii expertes. Omnia siquidem a prima causa orta sunt. Jam vero æternum et immortale hæc ratione differunt, quod æterni nomen generalius sit, immortalis autem specialius. Nam juxta gentiliū philosophorum sententiam, de quibuscunque immortale prædicatur, de iisdem quoque æternum: at non contra omnibus æternis immortale quoque adjungitur. Immortalia enim, inquit, ea dicuntur, quæ vitam habent, cujusmodi mentem atque animam esse diximus, ac naturas post Deum proximas. At cum cælum sine curere dicunt, non immortalem illi naturam tribuunt, sed æternam. Mors enim vitæ est privatio. Quæ autem vita nequaquam prædita sunt, quomodo morientur? Verum juxta nostrates theologos unum idemque est æternum et immortale.

Col. 627 C. Atque hæc nobis in præsentia de Deo, etc. Hic, inquit, oratio de Deo finem habeat. Neque enim de Deo tractare proposuimus: sed de incarnationis consilio et œconomia disserere. Œconomia autem, cum de hominibus agitur, est tractatio atque administratio rerum, utilitatis scopum sibi proponens: cum autem de Deo sermo habetur, est voluntaria magnitudinis propriæ demissio. Porro

cum Deum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dico. Divinitas enim in his tribus personis est, nec vel supra hæc extenditur, ne multos deos ethnicorum more introducamus, nec infra tres personas contrahitur, ne divinitatis inopia degravemur, unam tantum in Deo personam agnoscentes, quemadmodum Judæi. Quanquam enim gentilismo seu paganismo judaismus opponitur, at malum tamen in utroque reperitur. Gentilismus enim propter deorum multitudinem excessui similis esse videtur; judaismus autem defectui, utpote una persona divinitatem circumscribens. Excessus porro et defectus, tametsi inter se contrarii sint, uterque tamen in vitio est. At virtus est mediocritas, in eo posita, ut sanctam Trinitatem credamus ac confitemur, atque, tum Judaicam unius personæ assertionem fugiamus (id enim defectus est, et divinitatis inopia), tum gentilem deorum multitudinem, quæ quidem excessus atque exuberantiæ rationem habet. His autem verbis et Arii divisionem, et Sabellii contradictionem evertit. Etenim Arii doctrina non dissimilis est gentilismo, propterea quod majorem Patrem, et minorem Filium, atque eo etiam rursus inferiorem Spiritum sanctum astruat. Sabellii autem opinio judaismi similitudinem gerit, quoniam unam tantum in Deo personam esse asserit, ac tres personas confundit.

Col. 630 A. Sic nimirum Sancta sanctorum, etc. Sic, inquit, profligata judaica unius personæ assertionem, atque ethnica deorum multitudinem, venerandæ essentiæ personæ introducuntur, quæ per excellentiam aut complexionem Sancta sanctorum appellantur, vel potius quia oculorum aspectum fugiunt. Quemadmodum enim in veteri tabernaculo, quod fixerat Moses, interior pars illius, quam Sancta sanctorum vocabant, velo tegebatur atque operiebatur: sic etiam tres unius divinitatis personæ fulgore illo splendoris ex ipsis exsiliens, quasi obducto quodam velo operiuntur, ac ne ab ipsis quidem Seraphim senas alas habentibus spectari queunt. Verum, ut grandiloquus Isaias ait⁹⁶, duabus quidem alis facies earum obtegunt, duabus autem pedes, reliquis denique duabus volant ac clamant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, triplici sanctificatione in unam dominationem coeunte sanctam Trinitatem collaudantes. Ex eo etenim quod tertio vocem illam, Sanctus, repetunt, tres personas indicant. Ex eo autem quod semel duntaxat Domini vocem subjungunt, unam divinitatem declarant: quemadmodum et magnus Athanasius docuit.

Ibid. Quoniam autem bonitati minime satis, etc. Cum ait Theologus: Non satis erat, sed oportebat, non eo sensu hoc dixit, quod ulla re Deus indigeat, verum ut exuberantem Dei benignitatem ob oculos ponat, ac beneficentiam quasi necessariam ostendat, Moveri autem Deum dixit non simpliciter, sed sua ipsius contemplatione. Sex enim modis aliquid no-

⁹⁶ Isa. vi, 2.

vetur, per generationem, corruptionem, augmentum, A
decrementum, alterationem et localem mutationem.
Atqui Deus nec nascitur, cum sempiternus sit, nec
occidit, utpote æternus; nec augetur, perfectus
enim est; nec decrescit, est enim immutabilis; nec
alteratur, qualitatem enim non habet; nec locali
modo ex alio loco in alium commigrat; quo enim
commigraret, qui omnia implet? Motum autem hic
Theologus vocavit Dei in sese collectionem et intel-
ligentiam, præter eos sex modos quibus aliquid
moveri Aristoteles docuit. Movebatur enim Deus,
seu pulchritudinis splendorem perspicuens. Move-
batur autem intuens mundi formas, quas in magnis
suis cogitationibus mens mundi fabricatrix consti-
tuerat. Posteaquam autem bonus ille non satis ha-
buit seipsum contemplari: verum ob bonitatis ex-
uberantiam quædam esse voluit, quæ beneficio affi-
cerentur, ac bonitatem ipsius participarent (hoc
enim significat id quod ait: Diffundi ac propagari
bonum oportebat, id est, unum Deum pro ratione
eorum, qui ipsius capaces essent, per bonorum
communicationem multiplicari), ob hanc causam
mundum universum producit, non ob necessitatem
aliquam, ut nonnulli blaterarunt, verum propter
summam bonitatem. Ac primum quidem angelos
et celestes spiritus cogitavit. Conveniebat enim
intelligibilem naturam ante sensibilem procreari.
Atque cogitatio illa opus exstitit, quemadmodum ad
Deum Judith dicebat: *Cogitasti enim, inquit, atque
eodem momento tibi præsto fuerunt omnia, quæcun-
que fecisti*³⁷. Atque in Psalmis habetur: *Verbo*
Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis
*virtus eorum*³⁸. Per Verbum quidem seu Filium
Dei angeli creati sunt: cæterum a Spiritu sancto
sanctitatem acceperunt, ac perfecti sunt. Ac pro-
inde a sancta Trinitate facti sunt, Patre nimirum
cogitante, Filio fabricante, ac Spiritu perficiente.
Atque ad eum modum splendores secundi creati
sunt, quantum videlicet ad præfulgentem clarita-
tem beate Trinitatis, a qua per participationem
collustrantur. *Primi splendoris administrati*. Prima
enim fulgida natura Deus est, qui angelos ex nihilo
produxit, juxta imaginem suam eos creans, incor-
poream, inquam, naturam, quasi spiritum quemdam,
aut ignem materia vacantem, quemadmodum inquit
David: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros*
*suos flammam ignis*³⁹. Quibus verbis levitatem, et
mentis ardorem, atque aciem celeritatemque circa
divinam naturam et ministerium describit, atque
ostendit eos in sublime ferri, et ab omni crassa et
terrena cogitatione liberos esse. Ac vellem quidem,
inquit, mihi dicere liceret angelos ad malum pro-
sus immobiles esse, utpote Deo appropinquantes,
ac circa medium illius lumine coruscantes (nos
enim intermedia angelorum opera illuminamus), ve-

vetur, per generationem, corruptionem, augmentum, A
decrementum, alterationem et localem mutationem. B
C
D
suadet Isaias dicens: *Quomodo cecidisti de cælo, Lu-
cifer, qui mane oriebaris*⁴⁰? Nam cum ille clavius
ab omnium rerum Conditore creatus esset, ac pro-
pter splendorem Lucifer nominaretur, posteaquam
adversus Deum, a quo conditus erat, efferrī atque
insollescere cœpit, ut est apud Isaiam, seque ipsi
opponere cupiens, dixit: *Ascendam in cælum: su-
per astra cæli ponam thronum meum: conscendam
nubes, et ero similis Altissimo*⁴¹; propria voluntate
ob hujusmodi superbiam caligo factus est ac nomi-
natur. Quamvis enim ob incomprehensibilem natu-
ræ rationem Deus quoque ipse caligo dicatur, juxta
illud: *Posuit tenebras latibulum suum*⁴²; non tamen
caligo est nec fuit. At diabolus et caligo factus est,
et eo nomine vocatur. Sic enim eum vocat Joannes
Theologus: *Tenebræ lucem non comprehenderunt*⁴³,
id est, adversaria potestas Christum nequaquam
superavit. Quocirca angelos immutabiles dicere ve-
reor, cum cogito hunc Luciferum, qui bonus erat,
arbitrii libertate et plena voluntate ex naturali bono
in id, quod præter naturam erat, degenerasse, at-
que etiam rebelles angelos illi subjectos, qui quidem
vitiū architecti dicuntur, non quod ei substantiam
dederint (neque enim ulla est mali substantia), sed
quod primi malum seu improbitatem commiserint.
Atque etiam Theologus, postquam dæmones improp-
rie vitiū architectos nominavit, ne quis illud sub-
stantia præditum esse existimaret, hanc suspicio-
nem mitigavit, cum addidit, eos per fugam boni
conditores mali fuisse, his verbis propemodum hoc
dicens, malum, seu vitium, non esse substantiam,
sed virtutis privationem, ut caligo luminis est reces-
sus. Quemadmodum igitur qui lucem fugit, in te-
nebris versatur, ita dæmones, posteaquam a bono
recesserunt, in malo relictī sunt. Nec vero malum
tantum effecerunt, sed nobis peccati quoque
auctores exstiterunt, utpote Deo adversantes. Hæc
enim non sufficiebat sua ipsius duntaxat contem-
platione moveri, sed diffundi bonum oportebat, ut
plura essent quæ beneficio afficerentur. Hoc enim
summæ bonitatis erat cupientes pluribus benefacere.
Contraria igitur ratione summa est dæmonum per-
versitas, qui non modo arbitrii libertate ac volun-
tate mali facti sunt, sed alios etiam malos reddunt
ac perdere conantur.

PSELLUS. Queniam autem summo illi bono. Ve-
teres ac primi philosophi, addubitanter quodnam
Deo nomen commode tribuerent, Deum, et Unum,
et Bonum, tria hæc, inquam, incorruptibilis naturæ
nomina produxerunt, nihil eam esse asserentes nisi
Deum, nihil autem Deum, nisi bonum, idque idem esse
quod unum, quippe et eorum (15), quæ sunt collecti-
vum, atque ad unius participationem ea adducens.
Unum enim, unione et monade atque unitate excel-

³⁷ Judith iv, 4. ³⁸ Psal. xxxii, 6. ³⁹ Psal. ciii, 4. ⁴⁰ Isa. xiv, 12, ⁴¹ Ibid. 13. ⁴² Psal. xvii, 12.
⁴³ Joan. i, 5.

(15) *Eorum quæ sunt*. Lego enim τῶντε δυντων, non θεῶντων, ut in Græco codice.

tentius est. Unitas siquidem unius est particeps. Quod autem particeps est eo inferius est, cujus est particeps. Jam unio unitatum conjunctio est. Quod autem ex unitatibus conficitur, haudquaquam pure unum est, atque etiam multitudinis rationem habet. Porro unum multitudine præstantius. Postremo monas, si quis proprie loqui velit, nequaquam idem est, quod unum, sed passio quædam, aut habitus unius. Mansionem enim quamdam et constantiam unius declarat. Unum enim solum multiplicatum, unum rursus est. At Dei nomen, eum propria essentia cuncta implere demonstrat. Proinde bonitas Dei qualitas non est, sed hoc ipsum Deus, et unum. Quid enim Deus aliud est, quam summum bonum primaque illa causa per quam reliqua quoque bona efficiuntur? Sua ipsius solum contemplatione moveri, hoc est, converti ac colligi ad seipsum, utpote nulla re superiore loco posita, ad quam subvehi possit, quemadmodum anima ad mentem, mens autem ad Deum. Nam compositorum et corporeorum nihil in seipsum colligi dicitur. Quoniam enim modo corpus ad sese colligeretur, cum simplicitate careat? atque etsi quid corpore careat, non tamen propterea statim in sese colligi poterit. Quoniam enim modo qualitates in sese colligi queant, cum propriam essentiam non habeant? Illud vero scire operæ prælium est, quod in his rebus, quæ finitæ ac circumscriptæ sunt, imperfectus motus est, in quibus nimirum motus ipse finem spectat. Exempli gratia: Motus glebæ a partibus superioribus ad inferiores imperfectus est: quoniam eam, cum ad centrum terræ pervenerit, finem motus habere necesse est. Consimiliter si quid ex inferiori loco sursum versus moveatur, imperfectus quoque hic motus erit. Ignis enim aut aeris partem in integra sua elementa desinere necesse est. Hic vero motus non in finem ullum desinit, quin potius ipse id, quod agitur, maxime perficit. Quare nullo modo imperfectus dicendus est. Imperfecta quidem est nostra gignendi ratio, quandoquidem sætum perfractis maternis vinculis in lucem exire, ac finem nascendi facere necesse est. At non item imperfecta Verbi Dei generatio, quoniam nullo sine circumscribitur. Enimvero Aristoteles inter motus imperfectos cæli conversionem numerandam censet: verum elementorum quidem motus imperfectos esse asseruit, cæli autem motum perficiendi potius corporis sui vim habere pronuntiavit. Quam autem causam affert? Quoniam, inquit, lapidem agitatam ad terram delabi, et aerem in locis concavis inclusum ad integrum suum elementum subrigi oportet. At cælum, finito motu, quo tandem loco consistet?

Col. 630 C. Sic igitur atque ob has causas mundus is, etc. Sic, inquit, id est, primo ordine atque ad unani cogitationem, et sola bonitate ductus, angelos creavit. Modesti autem hominis est dicere, quantum quidem ipse de his rebus philosophari queo, cujus cum parva et imbecilla sit oratio, magna tamen et ardua metiri atque exquirere aggreditur. Hoc enim significat verbum $\tau\alpha\theta\mu\alpha$ -

A $\theta\sigma\tau\iota$. Deinde intellectili mundo producto sensibilem rursus mente concipit Deus. Nam opificiorum quidem rationes apud ipsum semper erant, utpote simul omnia semper cognoscentem: tunc vero animo concepit angelos spiritus, nimirum ut eos produceret, quando jam conveniebat. Mens enim, hujus universitatis parens, omnia quidem parturiebat: postea autem parturitione illa tempestive sese proferente intellectilis mundus primum detectus est: ac deinde hic ex materia et forma constitutus, qui etiam ob hanc causam materialis et aspectabilis dicitur. Est autem mundus, ut inquit magnus Basilius, et ante eum Aristoteles, coagmentatio ex cælo et terra naturisque intermediis: ut autem Nazianzeno placet, etiam coagmentatio et concretio. Coagmentatio quidem, ut ex his constitutus et expletus; concretio autem, quasi permistio, propter elementa que non solum propria loca habent, sed inter se quoque commiscuntur. Quoniam autem quidquid laudatur, vel secundum propriam naturam laudatur, vel secundum relationem quam ad alterum quiddam habet, idcirco Theologus mundum laudibus vehens, omnem encomii naturam summam complexus est, cum dixit, partem unamquamque mundi, et per se laudabilem esse, et concinnitatis, qua cum altero juncta est, ratione. Et quidem concinnitatis verbo demonstrat partes mundi nequaquam inter se adversari: per concinnitatem autem, docet non modo sibi invicem non adversari, sed pulcherrime etiam inter se coherere. Connectuntur enim alla aliis, ac suaviter et tranquille communicant. Quemadmodum enim in cithara ex diversis quidem fidibus, cæterum ad unius cantilenæ perfectam modulationem concinnantibus, harmonia conficitur: eodem modo in hoc mundo diversæ quidem sunt species, sed tamen ad hujus complementum concordēs et consonæ. Omnia enim ipsi congruentem utilitatem præbent, et licet locali situ distincta sint, ut elementa, tamen cognatis relationibus inter se connexa et concreta sunt, alia re videlicet ad aliud quiddam pulchre quadrante, terra nimirum cum aqua (utriusque enim communis est gravitas, et frigiditas): aqua rursus cum aere (perspicua enim atque humida est aqua, quemadmodum et aer): aere item cum igne sive cum æthere: calida enim et levia hæc elementa sunt. Atque omnia invicem ad mundi constitutionem sibi mutuo conferunt, etiam quæ maxime contraria videntur. Nam quod ait: Atque omnibus ad omnia, sic intelliges. Quemadmodum in terra non solum est siccitas et crassities, sed etiam humor, et aer, atque etiam ignis: sic et in aqua, et reliquis elementis, omnia reperies. Ergo si, vel separatim unumquodque consideraveris, vel mutuam relationem qua inter se quadrant, tum excellentem, inquit, omnium mistionem, tum omni oratione præstantiorem distinctionem esse perspicias. Verum ut ad institutum revertamur, Deus, intelligibili essentia creata, hoc est, cæle-

libus virtutibus et ordinibus, sensibilem quoque naturam condidit, cœlum videlicet ac terram, et ea quæ his continentur, ut ostenderet se non modo cognatam et propinquam sibi naturam efficere posse (congrua autem et cognata Deo est ea, quæ rationem habet, atque intellectu solo comprehendi potest): sed et longissime semotam, eam scilicet, quæ sub sensum cadit, ac potissimum quæ anima caret. Quanquam enim omnia divinæ bonitatis aliquid habeant, tamen quæ vita carent, hactenus ea fruuntur quod sunt; animantia autem, quatenus et sunt, et vitam habent; homo vero, quatenus et hæc, et rationem insuper habet; at angelus propinquior adhuc est Deo, quippe intellectualis, et sola mente perceptibilis.

Col. 630 D. *Enimvero mens jam et sensus, etc.* Per mentem hoc loco intelligibilem mundum, hoc est angelos, significat; per sensum autem, sensibilem, atque: Hi duo mundi inter se discreti intra proprios fines consistebant, hoc est, peculiari modo, atque impermiste creati, naturæ suæ fines hauriquaquam excedebant. Manebat enim intellectilis mundus in suo fine, nimirum ut intellectilis solus esset: ac rursus sensibilis in sua permanebat natura, tantumque sensibilis erat. Porro uterque bonitatis et potentiæ Filii Dei creatoris sui magnificentiæ in seipso ferebat atque ostendebat, ac per constructionem sui atque ordinem tacitis vocibus opificem prædicabat, juxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei*⁴⁴; atque etiam juxta id quod scriptum est in libro Sapientiæ: *Ex magnitudine et pulchritudine rerum creatarum, collatus cum eis earum effector, ac fabricator conspicitur*⁴⁵. Igitur hi duo mundi inter se disjuncti erant ac circumscripti. Nondum autem utriusque temperamentum ullum erat, aut contrariorum mistura. Contraria enim sunt mens et sensus, idque quod materia constat, et quod materia caret. Idcirco autem *temperamenti* verbo usus est, quia per omnem hominis vitam animus a corpore dividi et separari non potest. *Misturæ* vero nomen adjecit, propter eam separationem quam mors æffert. Nam quæ temperantur, separationem nesciunt, ut vinum et aqua: quæ autem miscentur, possunt separari, ut triticum et hordeum. Porro hæc contrariorum mistura majoris sapientiæ Dei signum editura erat, atque argumento futura, quod varias etiam et multiplices naturas efficere posset, ac profusæ ipsius bonitatis specimen exhibitura.

PSSELLUS. *Mens et sensus. Parentem hujus universitatis selectam et principem mentem esse, vel potius Deum, et Bonum, et Unum, omnia quæ sunt, et nihil eorum quæ sunt, et supra ea quæ sunt, et in iis quæ sunt existimamus. Ergo in hoc uno omnia inerant, tam intellectilia, quam sensilia, nec separatim, nec confuse. Neque enim, ut illa, sed ut ille, hujusmodi unio erat. Igitur cum omnia in Uno, quod ante omnia est, simul essent, postea processerunt ac distincta sunt.*

Porro mentis nomen nonnunquam de anima quoque ipsa, et intelligibilibus naturis, quæ eam superant, prædicatur: interdum autem proprie de simplici atque indivisibili natura dicitur, ut hoc loco. Nondum enim anima erat, quandoquidem nec homo. Missæ enim fiant naturales hæc atque vegetativæ, quæ improprie animæ nomen sortitæ sunt. Anima siquidem vis est organici corporis: ac plantæ nequaquam sunt organicæ, sed naturales duntaxat. Quod autem mentem omnem ac sensum omnem a prima mente procreata esse ait, carpere atque insectari mihi hoc loco videtur, cum Platonicas imposturas, tum ea quæ Jamblichus et Porphyrius et Proclus de celestibus sphaeris vane atque inepte disseruerunt. Omnia enim, quæ luna superiora sunt, anima prædita esse pronuntiarunt. Theologus autem nondum existisse animam docet, cum jam sphaeræ omnes creatæ essent. Jam vero hic opificii moans diversus est ab eo, quem Græci philosophi introducunt. Nam illi, nec Deum, nec naturam, immediate quidquam facere asserunt, ac proinde nec post mentem protinus sensum gignunt, sed primum deiformem mentem, deinde particularem, nec divinæ mentis participem, post animam mentis compotem, tum simpliciter animam, postea naturam, atque ita postremo sensum. At magus hic Pater summus naturis procreatis ita demum medias a Deo productas esse ait. Et enim ut illi rationem ineunt, naturæ ordini subservit Deus: ut autem docet hic auctor, rationem quam in rerum creatione tenuit, naturæ leges superat.

Col. 631 A. *Hoc igitur cum artifex Verbum, etc.* Quoniam, inquit, contrariorum permissionem fieri oportebat, ac veluti commissuram quandam et colligationem visibilis et invisibilis naturæ, talem hominem condidit Filius Dei, animal unum ex duabus naturis compositum atque conflatum, corpus quidem ex terra, quæ jam creata erat effluens, a seipso autem spiraculum inserens. Quod autem dicit, *a seipso*, non idem significat quod a sua substantia, quemadmodum nonnulli dicere ausi sunt, sed ab effectrice et fabricatrice sua potentia. Corpus enim ex subjacente materia, animam autem a nulla re sumpsit, sed ex nihilo creavit. Multis autem nominibus appellatur anima. Dicitur enim spiraculum, juxta illud: *Insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ*⁴⁶. Dicitur etiam anima, ut hoc loco: *Et factus est in animam viventem*⁴⁷. Item imago Dei vocatur, juxta illud: *Ad imaginem fecit eum*⁴⁸. Porro illud: *Ad imaginem*; intelligendi vim arbitriique libertatem ostendit; ad similitudinem autem, virtutis, quoad ejus fieri potest, imitationem. Intellectualem autem animam Theologus dixit, ad differentiam animæ brutorum animantium, quæ sensibilis est. Sic igitur Dei Filius hominem fabricatus, quasi alium quemdam mundum ab eo qui aspectu sentitur, ipsum in eo collocat, magnum nimirum in parvo. Democritus enim,

⁴⁴ Psal. xviii, 1. ⁴⁵ Sap. xiii, 5. ⁴⁶ Gen. ii, 7.

⁴⁷ Ibid. ⁴⁸ Gen. i, 27.

cum mundo in oculorum sensum cadente hominem comparans, *μικρὸν κόσμον*, id est *parvum mundum*, eam nominabat, velut ex mundi elementis constantem. At contrario plane modo magnus mundus homo dicendus est, utpote qui et ea omnia habeat, quæ sensibilis mundus, ac præterea intellectualem et rationalem animam, ob quam et angelus quoque alius est, Dei adorator, mistus ex duabus naturis, visibilem quidem naturam, in sensum cadentem, oculis cernens: intelligibilia autem ac cælestia non cernens, sed iis initiatus, et eorum quidem, quæ a Deo in terra condita sunt principatum genus, ipse autem Dei imperio subjectus, mortalis immortalisque naturæ continis. Melius inter magnitudinem et humilitatem, vel ut inter immortalitatem et mortalitatem positus, ac nec hoc proprie, nec illud (utrinque enim libratum eum Deus creavit, videlicet observans utram in partem propendeat) vel ut simul et magnitudinis naturæ intellectilis et humilitatis naturæ sensibilis particeps. Atque idem spiritus et caro est. Spiritus quidem anima est propter gratiam, ut immortalis sit, tantique beneficii auctorem laudet: caro autem propter superbiam, ut per corpus patiat, ac patiando submoneatur, quod terra est, atque ita, si quando propter mentem efferatur, propter terram dejiciatur. Animal in præsentem quidem vitam per certam providentiam vivens et gubernatum: ad futuram autem sæculum transmigrans. Quod si quis dicat: Quomodo igitur Adamus, nondum lapsus, talis effectus est (nondum enim mortis sententia in eum pronuntiata fuerat) ut propter corpus mortalis esset, et propter animam immortalis? Dicendum ideo factum esse, quia Deus futuram ipsius transgressionem, mortemque ab ea promanantem, præsciebat, tametsi medium inter immortalitatem et mortalitatem ipsum creaverit. Vel etiam propter universam Adam posteritatem, vel ut illius naturæ participem, hæc verba protulit Theologus. Extremum, inquit, mysterii, hoc est, ut homo nutu et subvectione ad Deum deus efficiatur. Deum autem fieri, est illuminationis divinæ participem fieri: non autem ad divinam essentiam migrare. Porro hominis ad Deum subvectio, industriæ ac sedulitatis hujus vitæ opus est: divinitatis autem consecutio, futuri sæculi præmium. Nam cum in Dei materiæque confinio positi simus, si quidem ad materiam declinemus, crassi ac materiales: si autem ad Deum tendamus, divini atque adeo dii nominamur. Eo etenim mihi tendit exigua hujus vitæ cognitio veritatisque perceptio, ut Dei claritatem videam, eaque afficiar. Quemadmodum enim id quod igni propinquum est, eamque naturam habet, ut patiat, flammam concipit: sic etiam animi in hac vita ad Deum evectio atque conjunctio futuræ vitæ deificationem nobis conciliat, dignam Deo, qui animam cum corpore quasi vinculis

Astrinxit, ac per mortem separat, rursusque in resurrectione excellentius, quam primo illo nexu, constricturus est, quia jam nec ulla solutio, nec conjunctio futura est.

Col. 631 B. Illud ut maneat, etc. *Anima in stabilitate et constantia atque identitate condita fuerat: corpus autem in mutatione atque alteratione. Atque ut in genere dicam, corpus quidem affectibus antea haudquam vitiosis subjectum erat: anima autem ab hujusmodi etiam affectibus immunis erat. Proinde anima in seipsa, velut in exemplari Creatoris sui imagine, divinas formas conspiciens, Conditorum suum celebrabat atque laudabat, vel per propriam constantiam et immutabilem identitatem, eandem quoque de opifice suo opinionem habebat. Homo igitur, hoc est, illa corporis animæque mistura, cum omnia sua ipsius causa facta esse cerneret, ad hunc morbum fortasse impellebatur, ut se æqualem Deo esse existimaret. At corpus ex altera parte depressum, propriisque affectibus abstractum, a cælestibus avulsam animam deorsum retrahebat, atque in suum præcipitium urgebat et impellebat. Ac tum scilicet homo, se animæ dignitatem non a se habuisse, sed Creatoris beneficio accepisse cognoscebat. Proinde, dum insolentius efferebatur, a corporeis afflictionibus commonefactus, sentiebat se magnitudine gloriari, id est, quod animæ magnitudinem præstantiamque eximio Conditoris sui beneficio accepisset.*— (16) Animal hic varie gubernatum, atque alio demigrans. Nam, ratione præscientiæ, etiam quæ nondum facta erant, in eodem loco, quo ea, quæ fiebant aut facta fuerant, apud Deum censebantur. Varie gubernatum. Gr. *οικονομούμενον*. *Œconomia autem est, ejus, quod dispensatur ac regitur, varia multiplexque gubernatio, ad ejus commodum utilitatemque a dispensante instituta. Nam nos quoque mæroribus et voluptatibus gubernamur, secundarum rerum adversarumque casibus, timore et audacia, paupertate et divitiis, cæterisque hujus generis; ac postea ad alteram vitam migramus.*— Et quod mysterii extremum est, id est, caput et summa totius humanæ vitæ dispensationis ac migrationis. Porro nutus et subvectio ad hujus vitæ dispensationem referenda est: divinitatis autem adeptio, ad posteram vitam. Mentis enim ad Deum subvectio, industriæ opus est, et virtutum cultus: deificatio autem, omnis actionis et contemplationis est terminus. Quare non simplex est ista animi ad Deum inclinatio. Proinde operæ pretium est cognoscere quot res inter nos ac Deum interjectæ sint. Primum inaccessible illa caligo, quam vix unquam quidam ex eorum, qui ratione præditi sunt, ordine prætergressi sunt: deinde angelicæ virtutes, post caliginem illam proximæ, quæ ab uno prodeunt, et unitates dicuntur, tum mens dimidiata, in quam illæ terminantur: postea particulares quædam mentes, mox animæ, tum naturæ et corpora, ac postremo materia. Is igi-

(16) Hæc videntur esse Pselli.

tur, qui divinitatem adipisci parat, primum se ad animam convertat et colligat necesse est, deinde per eam ad mentem, rursus per mentem ad ea quæ superiora sunt, ac denique per ea ad Deum tendat. At nec qui ad animam seipsum convertit ac subvehit, divinitatem consecutus est, nec qui ad mentem. Verum ille animalis homo efficitur, nec capit quæ sunt spiritus; hic vero, intellectualis quidem sed nondum Deus. Quod si per mentem in arcanam illam caliginem penetraverit, ac cum Deo versetur, tum vero ad Deum jam fieri et divinitatem assequi, et Dei splendorem intueri, ac juxta illum effingi atque efformari dicitur. Quoniam autem naturæ, ut par erat, mentionem fecimus, agedum de ea nonnihil disseramus. Natura itaque præter alias multas ipsius significationes, est principium motus et quietis ejus, in quo primo inest per se, et non per accidens. Hoc enim unicuique rerum naturalium affert natura, ut in seipsa motus principium, eodemque modo quietis quoque finem habeat. Crescunt enim plantæ, ut ab his incipiamus, motus principium in seipsis habentes ac crescere desinunt, sive naturali cessant. Idem de homine dicendum, et equo, et bove, et sphinge, et formica, et ape, et ut brevi complectar, de omni animali, sive reptili, sive natatili, sive volatili. Atque ipsa etiam quatuor elementa moventur et quiescunt. Nam et ignis et aer suapte natura sursum moventur, et cum ad propria loca pervenerint, moveri desinunt: et rursus terra et aqua, motum suapte natura deorsum vergentem sortitæ, ad centrum vergunt, et cum ad universi medium pervenerint, in seipsis conquiescunt. Hæc de natura tradit Aristoteles. At si Orpheo crederemus, et Platonis, et Lycio philosopho de natura pertractanti, et eo antiquiori Chalcedonio Jamblichio Pythagorico, natura Dei ars quædam est. Triplicem porro ille in universum artem habet. Prima ipsi insita est, nempe qua omnia efficit, ac fabricatur, quam ideam Plato nominavit, nos mentem a nulla causa ortam, nec ulla oratione explicabilem vocamus. Altera, tametsi illinc oriatur, non tamen ei semper adnexa est, sed eo tempore, quo ad eum revertitur. Tertia autem et postrema Dei ars ea est, quæ inferiori quidem loco numeratur, quam anima, cæterum corporibus dominatur, eaque et gignit, et alit, et auget, et movet, et perfecit, ac denique quietem illi affert. Atque ea materiales rationes habens eorum quæ facit, easque modo quodam intelligens, nequaquam ad se refert, nec ad propriam essentiam convertit, sed corporibus inseparabiliter adhæret, in ea penetrans, nec revertens. Ars hæc igitur apud philosophos eos, quos commemoravimus, natura nominata est. Hæc Plato cum cælo et tempore progenita esse censet. Neque enim prius existisse, quam cælum creatum esset. Primum enim id esse necesse est, quod corpus ac reliqua complectitur: at corpora omnia, quæ post cælum creata sunt, post naturam et infra naturam creata sunt, rursusque, naturæ lege intereuntia, corruptioni obnoxia sunt. Cælum autem, si quis optime considerare voluerit,

nec infra naturam conditum est, nec natura corumpetur. — Ut Dei claritatem et videam et sentiam. Res divinæ corporaliter utcumque perspiciuntur, atque earum trajectiones quædam sunt. Quoniam autem de hujusmodi rebus duæ sunt sententiæ, altera nostra et christiana, altera eorum qui apud ethnicos doctissimi habiti sunt, utraque mihi exponenda est. Nostra itaque hoc modo se habet. Deus, quidquid tandem est, incorporeus est, immutabilisque et alterationis expertus manet: nos autem circa eum commutamur. Nam quemadmodum unam eundemque vocem, in subduali aliquo loco diffusam, alii nostrum audiunt, alii minime: atque ex iis qui audiunt, alii clarius audiunt, alii obscurius; ac rursus ex his qui non audiunt, alius idcirco non audit, quia procul remotus esset, altus quod auris meatum obstructum haberet (nimirum concreta circa partem illam pituita), alius quia res alias ageret: quemadmodum item sole in meridionali linea stante calices quidem et noctuæ erigunt quiddam atque obscurum lucis radium admittunt, homines autem, et elephantis, prout quisque affectus est, uberius vel parcius illuminatur: eodem modo nos quoque circa Deum immutabilem permanentem, prout quisque afficitur, commutamur. Quocirca Petrus, et qui tum aderant, igneas illas linguas conspicati sunt: non quod similis linguæ divina figura sit, sed quia circa linguam futura erat Spiritus operatio. Atque hæc ex doctrina nostra deprompsimus. At gentiles philosophi, quorum postremus lampadis gestator et hierophantes Proclus fuit, in tria hæc divinam evocationem partiuntur. Atque aliam ipsius partem ἀποπτικήν vocant, aliam ἐποπτικήν, aliam ἐνθεαστικήν. Si quis igitur animæ intelligentia et nitore ac splendore fluentum illud, ut natura est, perspicit, ipse utpote evocator et spectator ἀπόπτης dicitur. Si quis autem imaginario animæ vehiculo res divinas cogitatione informet, ab altero profano theologo ad id incitatus ἐπόπτης hic vocari potest. At si, nec mente, nec imaginatione speculetur, sed oculis solis divinas quasdam visiones per aerem delatas inspicat, ἱς ἐνθεαστής dici possit. Nam corporeum quoque lumen divinis rebus substratum esse, affirmant, quod quidem arripiunt, alii nullo negotio, ea scilicet naturæ bonitate præditi, qua et Socrates et Plotinus fuerunt, alii ad certas circuitiones, ad lumen lunæ fortasse mentis emotionem sentientes: Ægyptii autem, ut ferunt, vel tarro, sic enim vocant, oculos oblinentes, vel thuris liquore, vel bdellio: Assyrii vero, tessereis quibusdam, infansisque nominibus mysticisque litteris in sacerdotilibus bracteis seipsos sanctificantes, substratum illud incorporeis copulis lumen perspexerunt. Hæc Porphyrius, et Jamblichus, et ille prodigiosorum verborum architectus Proclus nugati sunt. Nos autem, ne theologicæ speculationis, quæ in his verbis lucet, Dei claritatem et videam et sentiam, omnino expertes simus, hoc exemplum proponamus. Sit quidam, qui ascendere ad solem paret, ut illius radiis splendidius illuminetur. Hic, in actu quidem crit, dum conscen-

det, pennas u'roque lateri imponens (aut si quid aliud excogitaverit) prosiliens ac seipsum movens. Ac tantisper quidem pennas movebit, atque eodem in tu agitabitur, quo ad splendidum ipsum orbem provectus fuerit. Post vero, cum solem ita subierit, ut non longius, quam palmi intervallo ab eo distet, utrum tandem ipsius actioni tribuendum erit, quod illo collustretur, annon potius actio cessabit, ac patiendi initium faciet? Ita procul dubio. Eadem igitur nostra quoque est ratio. Nam quantum ad virtutum cultum atque studium, activam habemus facultatem, quantum autem ad vim divinitatis sentiendam, passivam.

Col. 631 C. *Hunc arbitrii libertate d-natum, etc. Quicumque tandem paradisu*, sive intellectilis sive sensibilis. Quanquam mihi videtur, quemadmodum homo intelligibilis simul et sensibilis creatus fuerat, ita etiam ejus sacratissimum delubrum intellectile simul ac sensibile fuisse, duplicemque speciem habuisse. Nam homo corpore in loco maxime divino habitans, in loco incomparabili quantum ad animam commorabatur. A Deo porro id honoris consequens est, ut arbitrii libertate donaretur. Idcirco autem ei liberum arbitrium datum est, ut bonum non minus, etc. Id est, ut bonum, quod generetur, commune esset, nec Deo tantum, sed homini quoque ascriberetur: illi quidem, ut naturæ humanæ virtutum semina inserenti, et ut adjuvanti; huic autem, ut eligenti et facienti. Omne enim recte factum utriusque commune est, nempe et facientis, et Dei. Deus enim facultates et instrumenta suppeditat: homo autem actione suam præclare conficit. Ille semina mandat: hic agricolæ munere fungitur. Nam cum in paradiso propter opera bona collocatus esset, nisi arbitrii libertatem habuisset, nequaquam ex voluntate agere videretur. Enimvero sensibilis paradisu quisnam sit, ex Genesis historia perspicuum esse queat. *Plantavit enim, inquit, Deus paradisu in Eden ad Orientem*⁸⁹. At Gregorius historiam ad allegoriam traducit, atque per intellectilem quidem paradisu, celestem vitam intelligit, vel animæ puritatem et claritatem: per plantas autem, immortales rationes et divinas cogitationes, quarum aliæ tenuiores sunt, aliæ perfectiores. Porro quod scriptum est, nudum hominem fuisse, trifariam exponit. Nudus enim, inquit, erat, quantum ad morum simplicitatem, nondum enim fraus ac versutia et malitia admissa fuerat. Nudus etiam quatenus vestibus et tecto carebat: postea enim et vestimenta et tecta excogitata sunt. Differt autem integumentum a munimento sive propugnaculo: quod illud tegendi corporis causa inventum sit, ut vestimenta: hoc autem custodiæ ac tutelæ causa, ut arma et instrumenta ad vim arcendam instituta. Talem enim esse conveniebat eum qui a Deo creatus esset, hoc est, innocentem, simplicem, cura et sollicitudine vacuum, ab affectibus

alienum. Maximum enim tranquillæ animi, atque ab omni affectu puri et liberi argumentum est, nudum esse, nec erubescere. Ac Deus homini legem dat, quasi materiam et facultatem liberi arbitrii, ut in ea virtus eluceret. Lex autem præceptum erat, etc. Scriptum est enim: *Et præcepit Dominus Deus Adæ dicens: Ex omni ligno, quod est in paradiso, comedes: de ligno autem scientiæ boni et mali non comedes. Quacunque enim die comederis, morte morieris*⁹⁰. Arbor autem illa erat scientiæ boni et mali. Nam cum ex ea comedisset Adam, suamque nuditatem sensisset, tum demum intellexit, quod bonum quidem erat præcepti observatio, malum autem transgressio. Duplicem autem scientiam esse dicimus, alteram, quæ res antecedit, quam et diducativam appellamus: alteram, quæ res ipsas comitatur, ac realis dicitur. Ea igitur, quæ discernendi ac diducandi vim habet, ante degustatam arborem præditus erat Adamus. Ipse enim et brutis animantibus et uxori nomina per conjecturam imposuit. Ac realem degustata arbore insuper adeptus est. Quodnam autem esset lignum illud interdictum, Scriptura quidem non indicavit: cæterum nonnullis eam ficulneam fuisse placuit, ex cujus etiam tellis post præceptum violatum primi parentes sibi vestes consuerint. Ac propterea scriptum esse: *Et maledixit Dominus ficui*⁹¹. Arborem autem vitæ esse aiunt, eam vim habentem, ut vitam offerat: quæ quidem ab iis solis, qui vita digni sunt, nec morti subjacent, edî potest. Jam quoniam spiritualem paradisu constitimus, ac per eum celestem vitam intelleximus, lignum quoque illud omne, ex quo manducare nobis præceptum est, ita explicare possumus, ut dicamus, nobis per illud divinæ contemplationis delicias significari. Deus enim universum est, in quo, et per quem, sunt omnia. Qui etiam lignum vitæ nominari potest, quoniam divinæ participationis dulcedo iis qui ea fruuntur, vitam nulla morte interruptam impertit. Tum autem lignum scientiæ boni et mali multiplicis contemplationis disquisitio exponi queat, hoc est propriæ naturæ agnitio, quæ quidem, ut perfectis et in divina contemplatione altissime provectis bona est, ita iis qui summo et soli bono nondum firmiter et constanter assident, noxia est, utpote quos propter infirmam atque instabilem in bono mansionem corporis cura ad se retrahere variisque negotiis implicare solet. Vel, si mavis, per omne lignum eam divinæ potentiæ agnitionem intellige, quæ ex rerum creaturarum consideratione comparatur, quemadmodum ait Apostolus: *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*⁹². Omnium autem ejusmodi cogitationum excellentissima et altissima est illa, quæ in creationis nostræ ratione versatur. *Mirabilis enim,*

⁸⁹ Gen. ii, 8. ⁹⁰ Gen. xvi, 17. ⁹¹ Marc. xi, 13. ⁹² Rom. i, 20.

inquit, *facta est scientia tua ex me*⁸³, hoc est, ex mei constructione. Hæc autem cognitio Adamo periculosa erat, nimirum recens creato atque adhuc imperfecto. Quin etiam per lignum vitæ ascensus ille significari potest, quo ex omnibus rebus sensibilibus ad Deum provehinur; per lignum autem scientiæ boni et mali sensibilis et voluptuarius cibus, qui tametsi dulcedinem asferre videatur, tamen revera percipientem malis immergit. *Ex omni igitur ligno quod est in paradiso comedes*, hoc est, per omnes res creatas ad me Creatorem evehere, atque unum ex omnibus rebus fructum collige, me videlicet, qui vera vita sum: *Ex ligno autem scientiæ boni et mali ne comedatis. Quacunque autem die comederitis, morte moriemini.* Naturaliter enim sensibilis cibus id quod effluit, replet; nec fieri potest, ut is incorruptibilis permaneat, qui sensibilis alimenti particeps est. Præter hos etiam modos aliter lignum vitæ exponere possumus, ut præceptum illud a Deo datum significet (lignum etiam vitæ est et justitia omnibus ipsam amplectentibus); scientiæ autem lignum discretionem boni et mali designet. Primum igitur simpliciter et sine ulla discussione Adamo faciendum erat, ut legi divinæ pareret, donec ad perfectum virtutis habitum perveniret, atque ita demum Dei munera boni ac mali dijudicationem acciperet, quod quidem lignum est scientiæ boni ac mali. Neque enim ei qui tenero est intellectu, periculo vacat dijudicatio, quod crassam atque affectibus commotam et voluptuariam rationem habeat. Quoniam igitur Adamum per simplicem, omnique dijudicatione carentem obedientiam Deo conjungi oportebat, ac per hujusmodi conjunctionem divinitatis opus eo tempore, quo Deus verus et naturalis voluisset, accipere, rerumque omnium veram cognitionem et iudicium atque immortalem vitam: simplicis porro ipsius obedientiæ experimentum capi oportebat, propterea Deus præceptum ei dedit, ne ex scientiæ ligno gustaret, hoc est, ne proprio iudicio fideret. Verum cum diabolus sub serpentis specie ipsum esset adortus, ac dixisset: *Eritis sicut dii scientes bonum et malum*⁸⁴, si comederitis, proprio iudicio acquievit, ac bona res illi esse divinitatis adeptio et scientia visa est, nec illud secum reputavit, quod omnia quidem bona sunt, verum suo tempore, quodque id quod accepturus erat, præripere non oportebat præter ejus voluntatem et sententiam, qui non modo dedit ut simus, sed etiam ut beate vivamus. Et vidit quod esset bonum, et comedit: atque ea mentis abstractione, qua ad Deum natura ferebatur, spoliatus est. Et aperti sunt oculi eorum, scilicet corporales atque animi affectus commoti sunt. Et cognoverunt quod nudi essent, et erubuerunt, atque a Deo avulsi sunt, ac velut pueruli volu-

ptatis illecebris lenociniisque capti sunt: atque a ligno vitæ expulsi et mortales facti sunt. At enim vero hoc loco Deo invisus Porphyrius propter hoc scientiæ lignum Deum alterutrius peccati rem peragere conatur. Hoc enim dilemmate utitur: Aut arbor illa perniciose consita est, utpote hominibus mortem allatura: aut si recte plantata est, maligne certe atque invidie prohibita est, nimirum Deo scientiam hominibus invidente, vecordesque eos esse cupiente. Hanc igitur objectionem dicens Gregorius, Ne in hoc lignum, inquit, impii manus injiciant, nec serpentem imitentur. Nam ille quoque Deum hominibus scientiam ac divinitatem invidere dicebat. Nec enim male plantata est hæc arbor, nec maligne interdicta: verum natura quidem bona erat (*vidit enim Deus omnia quæ fecerat, et erant valde bona*⁸⁵), usu autem et bona erat et mala; bona, si congruo tempore perciperetur, secus autem, si præmature decerperetur. Etenim, ut intellectu et contemplatione assequor, hæc arbor cogitatio seu contemplatio quædam et notitia perfectior erat, sublimiorque scientia, quam conscendere si soli tuto possunt, qui, ut ait Apostolus⁸⁶, pro consuetudine sensus exercitatos habent ad discretionem boni et mali. Contra autem ea minime bona teneris adhuc et rudibus animis, quemadmodum nec solidus cibus infantibus. Dentes enim recens natos convellit gravissimeque lælit.

C Col. 631 C. PSELLUS. Lignum scientiæ. *In primis parentis avista velut in divinisimo quodam horto omnes scientiæ species consitæ erant. Ex quibus aliæ velut in orbem stabant: duæ solæ in media animæ parte insitæ erant. Per eas igitur, quæ in orbem plantatæ erant, ad eum accommodus virtutum fructus indicatur, quem percipere Adamum oportebat, animæque sensoria suavitate perfundere. Harum autem, quæ in medio stabant, altera rerum creatarum contemplationem designat, nimirum ea quæ scientiæ boni et mali nomen habet: altera ipsius Dei cognitionem perceptivamque significat, quæ quidem lignum vitæ appellatur. Proinde non statim scientiæ ligno manus admovere debebat Adamus, nec creationis rationes et consilia perinvestigare, nec ad iudicii et providentiæ difficiles cogitationes confestim accedere; sed virtutes sedulo prius colere, atque ex plantis externis et superficialiis comedere, tumque ad sublimiora sese conferre, ac primum quidem rerum creatarum causas inquirere, atque ea re absolute intellecta speculando quasi ulterius progredi, vitæque lignum degustare, sicque jam pure cum Deo ipso colloqui. Idcirco enim hæc duæ arbores in medio paradisi erant, quia post exactam et absolutam rerum creatarum cognitionem protinus exoritur vitæ contemplatio.*

IDEM. *Arbor vitæ sapientia divina est, uniformis,*

⁸³ Psal. cxxxviii, 6. ⁸⁴ Gen. iii, 5. ⁸⁵ Gen. i, 31. ⁸⁶ Hebr. v, 14.

inquam, et immutabilis illa scientia (17) per quam A immortalitas animæ comparatur. Arbor autem scientiæ boni et mali prudentia media est, per quam ea quæ naturam contrariam habent, dijudicantur. Censimili modo unaquæque ex illis arboribus potentia quædam animæ erat, ad pietatem duceus, quarum prius participem fieri Adamum oportebat, atque ita ad dijudicationem accedere. Quandoquidem enim malum haudquaquam nudum et apertum proponitur, sed illud specie quadam boni circumlitum atque velatum amplecti malum, quam Deo adjungi: ob eam causam ii, quibus hoc accidit, a veritatis perceptione arcentur, ne per vitæ participationem immortales effecti, immortalem quoque improbitatem habeant. Enimvero potentiarum et facultatum nobis inditarum altera plane mascula est; nempe mens, altera femine non absimilis, nimirum sensus quem etiam ille vitii artifex oppugnare aggreditur ac deludit, sensusque vicissim menti imposturam facit. Illa porro divina potentia, qua indutus erat, spoliatur, ac divina scientia, quasi paradiso quodam, pellitur, flammæque gladius, hoc est, potentia a Deo constituta, ipsum custodire jubetur. Jam vero inter, Morie moriemini, et simpliciter, Moriemini, hoc mihi discriminis esse videtur, quod is morie moritur, qui pestiferis animi conceptionibus velut emoritur; simpliciter autem moritur, qui naturæ mortis tributum pendit. Quod autem singulari numero Deus esu arboris interdicti, plurali autem pœnas transgressionem secururas subjungit, hoc mihi ostendere videtur, quod quamdiu in bono sumus, unitatem (18) nostram in eo qui unus est, servamus, nimirum Deo adjuncti: cum autem in malum prolapsi sumus, tum vere procul a Deo removemur, ac pro uno multi sumus.

Col. 634 A. Postquam autem diaboli invidia, etc. Ad incorruptionem quidem et immortalitatem Deus hominem creaverat; verum invidia diaboli, quæ immodum est apud Salomonem, mors intravit in mundum¹⁷. Invidiæ enim æstu adversus hominem percitus est, propter tantum ipsius honorem et dignitatem, ac præsertim quia apostatæ quoque sedem in cælo impleturus erat. Sed causas enumeremus, ob quas paradiso excidit Adamus. Prima causa fuit diaboli invidia; altera serpens, illius administer; tertia, mulieris simplicitas; quarta viri erga uxorem benevolentia; quinta, ipsius in propulsanda suavis illius cibi violentia imbecillitas; sexta, mandati oblivio, atque hanc secuta manducatio. Has omnes causas ordine exposuit Theologus, primorum parentum nomine causam dicens, atque ait: Diabolus invidia motus est, atque hinc duplex fuit assultus. Serpens enim, recta consulere existimatus, mulierem, ut molliorem, in fraudem impulit.

¹⁷ Sap. II, 24. ¹⁸ Gen. VIII, 17. ¹⁹ Ibid. 6, 7.

(17) *Immutabilis illa scientia.* Legendum enim in Greco Psilli, ἀπαράλλακτος, non ἀπαρέγκλιτος.

(18) *Unitatem.* Lego enim, τὸ ἐν ἡμῶν, non ἐν

Mulier rursus, cum ob promissionem (quia videlicet sola a Deo auxiliatrix viro data fuerat) minime mentiri existimaretur, facilius illi, quod voluit, persuasit, atque ita oppugnata oppugnavit. Per id autem quod dicit utrumque oppugnatum fuisse, plurimum de accusationis criminisque gravitate detrahit. Postea cum per exclamationem dixisset: O meam infirmitatem! dicionem hanc exponens, ait se primi parentis cladem suam ducere, et quia infirmitas illa ab ipso ad universum hominum genus promanavit. Infirmitati autem cladem adjunxit. Infirmitate enim correptus est, voluptati non resistens, atque ita superatus. Purgatio autem quædam primi parentis est infirmitas. Eam porro escam, tametsi dulcem, amarulentam nominavit, ut amara pœna multatam. B Amara enim mors est, et tristitia, quæ eam antecedit, atque usque ad eam perpetuo exeruciat. In mæroribus enim, inquit, comedis terram omnibus diebus vitæ tuæ¹⁹. Fortasse etiam per mortiferam hanc arborem, bonum simul et exitialem fructum habentem, peccati natura significatur. Quoniam enim voluptas quædam vitium omne præcedit, idcirco fructus ille bonus vocatur, quod videlicet per erroneum et falsum boni iudicium his, qui summum bonum in voluptate ponunt, talis videatur; at vero malus postea per amaram illius manducationis digestionem invenitur. Adamus igitur ob violatum præceptum exsulat, tum a ligno vitæ, hoc est, Dei contemplatione, tum a paradiso, id est, cœlesti vitæ ratione, tum ab ipso Deo, hoc est, ab ea animi libertate et licentia, quam apud Deum habebat. Ejecit enim, inquit, Deus Adam, et collocavit eum ante paradisum voluptatis. Et quidem scientiæ lignum certamen et exercitatio erat liberi arbitrii. At lignum vitæ, planta quædam erat, vim donandæ immortalitatis habens. Hujusmodi namque est Dominicæ quoque crucis lignum. Allegorice etiam ficulnea folia ex quibus primi parentes subligacula sibi fecerunt, ærumnosæ hujus vitæ asperitatem designant. Atque etiam pellicæ vestes quas Dominus Adamo ipsiusque uxori fecit, mortalitatem carnisque crassitatem significant. Corpus enim Adam a principio tenuius erat et mollius, nec omnino mortale, sed mediæ cujusdam conditionis inter mortale D et immortale. At post transgressionem, quemadmodum pellis crassa est, et mortua, ac dura, ita caro etiam crassa, et gravis, et mortalis ac dura et refractaria. Et comederunt, inquit, et cognoverunt quod nudi erant¹⁹. Quoniam enim scientiæ illud lignum erat, primum suam ipsorum turpitudinem cognoverunt, atque intellexerunt quod bonum quidem erat mandati observatio, malum contra transgressio, ac deinde a facie Dei se furtim subduxerunt. Etenim ante peccatum admissum, animæ et

ἡμῶν, ut codex Græcus habet: id quod proxima linea satis ostendit.

corporis oculos in Deo et paradiso occupatos habentes, nuditatis sensu minime afficiebantur; at post perpetratum peccatum conversis et collectis ipsorum oculis (quod conscientiae munus est) corporis quidem nuditatem perspexerunt, spiritualibus autem bonum ac malum perviderunt. Turpitudinem autem genitalium corporis membrorum intelligit, a qua etiam pudenda dicta sunt. Hac porro de causa circa eas partes pudore affecti sunt, quia post transgressionem primum in eas ferri ac stimulari ceperunt. Acerrimus enim circa eas est hominis affectus. Quippe et pueri, simul atque mente paulo solidiore esse incipiunt, pudore suffunduntur, atque has partes obtogunt. At quoniam semel prolapsus homo, si moriendi necessitati obnoxius non fuisset, maximum damnus accepturus erat, nimirum peccatum operans, hic quoque beneficio afficitur. Quod autem est hoc beneficium? mors. Quid ita? quia peccatum sistit atque intercidit. Quanquam enim mors poenae rationem habet, ut poenae vitam extinguens: tamen in misericordiam recidit, immortalem esse peccatorem non sinens. Neque enim expediebat hominem, nondum tentatione probatum et exploratum, immortalitatem consequi, ne in superbiam et diaboli iudicium prolaberetur. Ille enim propter naturae incorruptibilitatem, posteaquam a Deo libera voluntate decidit, inflexibilem et immutabilem in malo firmitatem habuit. Quamobrem hominem probari antea, et experimento per mandatum perfici oportebat, atque

ita pro virtutis praemio immortalitatem accipere. Nam cum medius inter Deum et materiam creatus esset, in ea causa erat, ut siquidem divinum mandatum observaret, naturalemque ad res creatas relationem et affectum exeret, Deo sese uniens, immutabilem in bono constantiam atque habitum confirmatam acciperet: sin autem per transgressionem magis ad terram et materiam ferretur, mentemque a Deo abstraheret, corruptioni obnoxius futurus esset, ac muliebri congressu opus haberet, atque ob vitae cupiditatem jucundissima quaeque, velut eam tuerentia, complecteretur ac cupiditatem quidem a Deo ad materiam, iram autem a vero salutis hoste ad gentilem suum contribulemque transferret.

Col. 634 B. *Multis autem prius modis propter multa peccata, etc.* Prius inquit, castigatus, id est, ante humanitatem a Christo assumptam, pluribus correptionibus exploratus est, non ipse solum Adam, sed omnes ejus posteri. Castigatus est autem et diversis temporibus et diversis de causis, Adam enim ante omnes per sermonem eruditus est (Deus enim cum eo collocutus est), et violati praecipii poenas pependit. Cain autem post illum genitus atque tremoris poena ob fratrem interemptum affectus est. Postea, tempore Noe, homines aquarum inundatione puniti sunt, quod voluntas eorum omnino depravata esset; mox, in illa turris

A exstructione, linguarum confusione ac divisione, propter eorum amentiam; deinde Sodomitae igne, imbre, ac civitatum deflagratione, propter libidinibus obscenitatem. Tum illi, qui temporibus Mosis exsisterunt, lege scripta, quia impietati Aegyptiacae assueverant, eruditi sunt; posthaec prophetarum tempore prophetis ipsis hortamentis. Jam vero permulti beneficiis et comminationibus ac plagis eruditi sunt, atque ante alios Adam. Hunc enim Deus beneficio affecit, nimirum in paradiso constitutus: atque eidem minabunde denuntiavit fore ut moreretur, si scientiae lignum attingisset: ac postremo in peccatum prolapsus mortis sententia percussit. Jam vero eruditi sunt homines bellis, victoriis, et cladibus, veluti Hebraei ex Aegypto egressi. Nam cum bellum adversus multas nationes gererent, nonnunquam vincebant, nonnunquam etiam vincebantur. Eruditi sunt signis caelestibus, ut cum stetit sol tempore Josue filii Nun: signis aeris, ut in illis plagis Aegyptiacis, cynomyia, grandine, tenebris (quo etiam referri debet illa nubis columna interdum fulgens, et nocturna ignis columna, quibus Israel ducebatur et illuminabatur); signis ex terra, ut in illis fluminibus, quae in sanguinem convertebantur, in ciniphibus, et vesicis, et ranis; signis ex mari, ut in illa maris Rubri traiectione; hominum, urbium, gentium inseparatis mutationibus, hominum nempe, ut temporibus Samsonis, Davidis, Salomonis, Nabuchodonosoris, complurium aliorum (illi enim partim mirabiliter floruerunt, partim calamitatibus affecti sunt), atque utrumque praeter spem et expectationem; urbium, ut Jerusalem, aliarumque multarum, quae cum diuturno tempore claruissent, funditus postea deletae ac desertae sunt; gentium, quemadmodum regnum Medorum ab Assyriis eversum est, Assyrii rursus a Persis oppressi, Persae itidem a Macedonibus, Macedones denique a Romanis. Per haec igitur omnia disciplinarum genera, quae commemoravi, unum id agebatur, ut peccatum, quod multipliciter et late fustum erat, atque hominem misera servitute premebat, de medio tolleretur. Postremo vero efficaciori opus erat medicamento, quia videlicet peccata et morbi ingravescebant, vixque medicam manum admittebant. Nam et mutuis caelibus homines sese conficiebant, et eo audaciae prorumpabant, ut adulteria committerent, et pejerarent, et nefario Sodomitarum scelere seipsos devlarent, et, quod tempore quidem postremum, criminis autem atrocitate primum est, simulacris divinos honores tribuerent, atque adorationem a Creatore ad creaturas transferrent, et colerent ac servirent creaturae potius quam Creatori⁶⁰.

Col. 634 C. *Quae quoniam majus auxilium, etc.* Horum verborum: *Hae quoniam majus auxilium requirebant, majus etiam acceperunt*, is sensus est: Prius quidem homines, moderatius tolerabiliusque

⁶⁰ Rom. 1, 25.

peccantes, auxiliatricem legem habebant, et pro-
phetas concionatores, ac per signa corripiebantur.
Posteaquam autem ipsi in gravissima scelera pro-
ruerunt, majori quoque auxilio opus habuerunt.
Majus porro auxilium, et lege, et prophetis, et sig-
nis, Filius Dei erat, qui ad imaginem suam, hoc
est ad hominem imagine ipsius insignitum, venit.
Non solum autem ad imaginem Dei factus homo
dicitur, sed et imago Dei in Scriptura nominatur.
Scriptum est enim in Sapia Salomonis: *Deus
propter incorruptionem et immortalitatem hominum
creavit atque imaginem aternitatis suae fecit eum*⁶¹.
Venit igitur ad suam imaginem ipse Dei Filius, juxta
illud Isaiae: *Non legatus, non angelus, sed ipse Do-
minus*⁶², qui, ut ait Joannes: *In principio erat Ver-
bum*⁶³. *Saeculis antiquior*. Temporibus enim creator
tempori haudquaquam subest, utpote per quem
etiam Pater saecula fecerit, ut est apud Paulum⁶⁴.
Invisibilis. Deum enim nemo unquam vidit⁶⁵, hoc est,
Dei naturam. *Incomprehensibilis*, id est, vix com-
prehensibilis. Nam illud quoque simulacrum, quod
ex operum ipsius imaginatione quadam colligitur,
priusquam recte teneatur, fugit. Vel incomprehen-
sibilis, idem est, quod interminabilis, et incircum-
scriptus, ac mentis captum excedens. Neque enim
intellectu concipi nec circumscribi potest. *Incor-
poreus*. Hoc a Theologo adjectum est propter
incarnationem et humanitatem Christi, ad quam
mox perventurus est. *Illud ex principio principium*.
Principium enim omnium quae sunt, Pater est, ut
C causa: principium quoque est Filius, ut causae
consors. Ad Patrem enim David verba faciens, ait:
*Tecum principium*⁶⁶. Est igitur Filius principium
ex principio, id est, ex Patre. *Illud ex lumine lu-
men*. Joannes in Epistola sua prima ait: *Deus lux
est*⁶⁷. Et Christus de seipso: *Ego sum lux mundi*⁶⁸.
Atque hinc Patres illi qui sacrosanctum Symbolum
ediderunt, doctrinam salutarem mutuati sunt, ac
dixerunt: *Lumen de lumine*, Filium ex Patre
profulgere, ut incorpoream et simplicem eam gene-
rationem ostenderent; rursus haec verba apposue-
runt: *Ex ipso, et in ipso*, ut uterque peculiari
modo subsistere intelligatur. Pater enim Pater est,
et non Filius: Filius item Filius, et non Pater: et
in identitate naturae propria est utriusque essentia.
D *Fons vitae et immortalitatis*. Haec quoque a proph-
etis sumpta sunt. Jeremias enim ita loquitur: *Dere-
liquerunt fontem aquae Dominum*⁶⁹. Et David: *Apud
te est fons vitae*⁷⁰. Quin etiam Christus de seipso
ait: *Ego sum via, veritas, et vita*⁷¹. Fons autem
dicitur ob perennitatem; vita autem ut fons vitae,
non tantum brevis hujus et tempore periturae, sed
etiam sempiternae. Hoc enim declarat dictio illa
Immortalitatis, quam adjicit. *Archetypi expressio*,
id est, similitudo, signaculum, ac velut expressa
effigies Dei. Ἐπαγγελον autem dicitur a verbo

ἐπαγγελλειν, id est, *exprimere*, et quasi haurire
formam. Forma autem, cum de divinitate agitur,
naturam significat. *Immotum illud sigillum*, id est,
quod non alteratur, nec ad aliam formam commu-
tatur. In carminibus autem sigillum motum habens
dicitur Filius, hoc est, vivens. Ita diversa ratione
utrumque est. Nam quatenus natura firmus et im-
mutabilis est, immotum signaculum dicitur Filius;
quatenus autem signaculum illud nequaquam mor-
tuum est, sed vivum, mobile vocabitur. Sigilli
autem nomen a Scriptura sumptum est. *Hunc enim*,
inquit, *Pater signavit Deus*⁷². *Per omnia similis
imago*. Filius Patris imago dicitur quia ex Patre
est: non autem contra Pater ex ipso. Haec est
B imaginis natura, ut sit exemplaris imitatio. Ceterum
hic luculentius se res habet. Etenim in imagi-
nibus arte factis imago motu caret, cum exemplar
vitae sit praeditum, ac moveatur. At hic imago, et
vivi est archetypi, et viva ipsa, longeque majorem
similitudinem habet, quam sit ea, qua Seth Ada-
mum refert, vel qua quidquid gignitur, id a quo
generatur exprimit. Ea enim est simplicium na-
tura, ut non partim similia sint, partim dissimilia,
sed totum totius figura sit, atque identitatis potius
quam similitudinis rationem habeat.

Patris et terminus et ratio. Hoc modo Filius ap-
pellatur, ut Patrem ostendens ac definiens, homi-
nibusque conspicuum reddens, quod Pater sit
atque etiam quia citra ullum affectum ac pro-
fluxionem ab eo genitus est, quemadmodum ex
mente sermo. Sic enim se habet ad Patrem Filius,
quemadmodum sermo ad mentem, non solum
ob generationem omni affectu vacantem, sed
etiam propter connexionem. Neque enim a Patre
Filius separari potest, quemadmodum nec sermo
a mente. Tum etiam ita propter vim enuntia-
tivam vocari potest; nam ut sermo parentem
sua mentem profert et enuntiat, ita Filius Pa-
trem. Possunt etiam haec duo ἕρο; et λόγο; pro
eodem accipi: quandoquidem et definitio λόγος
dicitur, ut eum ita loquimur: *Definitio homi-
nis est, animal ratione praeditum, et mortale*.
Quam igitur rationem habet definitio ad defini-
tum, eandem Filius ad Patrem. Ipsum enim de-
clarat quemadmodum definitio, id, quod ab ea de-
finitur. Quamobrem etiam Christus dicebat: *Qui
me intellexit (hoc enim significat: Qui vidit me)
Patrem quoque intellexit*⁷³; paternae siquidem
naturae compendiosa demonstratio est Filius.
Omnis enim proles parentis sui tacita est ratio
sive definitio. Hic igitur Dei Filius ad suam ima-
ginem, hoc est, ad hominem, quem ad imaginem
suam creavit, accedit, ac propter carnem huma-
nam, carnem assumit, et propter animam, quam
divina insufflatione acceptam homo caligine ob-
dlexerat et labefactaverat, rationalem et intel-

⁶¹ Sap. II, 23. ⁶² Isa. LXIII, 9. ⁶³ Joan. I, 1.
⁶⁴ I Joan. I, 5. ⁶⁵ Joan. VIII, 12. ⁶⁶ Jerem. II, 18.

⁶⁷ J a I, XIV, 9.

⁶⁸ Hebr. I, 2. ⁶⁹ I Joan. IV, 12. ⁷⁰ Psal. CIX, 3.
⁷¹ Psal. XXXV, 10. ⁷² Joan. XIV, 6. ⁷³ Joan. VI, 27.

lectualem animam accipit, ut sic per carnem assumptam Adæ carni peccati sordibus inquinatam repurget, per animam autem, ejusdem animam, atque ita totus toti mihi salutem afferat, quandoquidem totus Adam lapsus est. Hæc autem ait Gregorius adversus Apollinarii hæresin depugnans, qui Christum carnem, et mente, et anima vacuum habuisse affirmabat : quod divinitatem pro mente atque anima sufficere existimaret. Eodem quoque pertinent quo sequuntur. Per omnia enim, inquit, homo plenus ac perfectus efficitur, duntaxat excepto peccato. Peccatum enim, non a natura, sed a voluntate originem habet. Quamobrem Dominus naturalia omnia suscipiens, peccatum, ut a natura alienum, non accepit. Ait enim Apostolus : *Habemus pontificem tentatum per omnia pro similitudine, absque peccato* ⁷⁴. Quoniam autem modo peccato solo excepto plenus ac perfectus homo sit? Nimirum quia et humana conditione sublimior illi fuit conceptio, utpote seminis expers, et nativitas, ut corruptionis nescia. Neque enim soluta sunt virginitatis signacula : quandoquidem generatio per corruptionem progrediens peccato accepta referenda est, quemadmodum ait David : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* ⁷⁵. Post transgressionem enim Adamus, libidinis æstro concitus, uxorem suam Evam cognovit, eaque concepit ac peperit. Sic peccatum conceptionis causa est, conceptio nativitatis, atque ita utraque sub peccato est. Quoniam autem nativitatem, quemadmodum et beneficentiam erga genus humanum, præstantem et admirabilem esse oportebat, ex puella Virgine nascitur, ut, quatenus nascitur, nuptias ac generationem honoret (*honorabile enim concubium et thorus immaculatus* ⁷⁶); quatenus autem ex Virgine, virginitatem præferat, ut matrimonio excellentiorem. Conceptus est igitur, hoc est, in Virginitatis prægnantis utero gestatus, quæ quidem per Spiritus sancti superventionem, tam animo, quam corpore præpurgata erat. Per ipsum enim ab eo peccato expurgata est, quod ex nativitate secum trahebat, nimirum a primo parente profluxum, atque ad universum ipsius genus suscipi et propagatum. Sic enim angelus eam allocutus est : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ⁷⁷. Verum ut ad rem redeamus, virgineo quidem utero gestatus est Dominus, prodit autem ac prognatus est cum carne assumpta, unus existens ex duabus naturis, carne nimirum et spiritu, id est, divinitate et humanitate, contrariis quidem inter se, hoc est, diversis (quatenus altera pars divina erat natura, altera humana) in unam Dei personam concurrentibus. Nam propter hypostaticam duarum harum naturarum unionem, unus cum humanitate assumpta Christus natus est, non quidem

A unus natura existens, sed coitione et concursu duarum naturarum in unam hypostasim. In ea enim Verbi Dei persona, quæ prius erat, animata ipsius caro creata eadem hypostasim habuit, ac partes illæ congressæ atque conjunctæ post hujusmodi concursionem indivisibiles manserunt : non quod animo et cogitatione earumque diversitate separari nequeant, sed quod re et actu nullo modo discerni ac dividi possint. Unus enimvero ex duabus naturis natus est : quarum altera, nempe divina, humanam divinitate donavit ; altera autem, hoc est humana, divinitatem a divina accepit. Cum autem dixisset Gregorius, Deum assumpta carne natum esse, atque eundem cum assumpta humanitate natum, Filium unum esse, non duos, admiratione correptus, ac velut stupore percussus addubitat, utrum concurrentes hæ naturæ contemperatæ sint, an potius commistæ. Nam si contemperatæ sunt, confusas quoque eas esse necesse est (sic enim fert natura earum rerum, quæ contemperantur, ut vini et aquæ) : sin autem solum commistæ sunt, necessario sequetur, eas etiam aliquando actu dividi. Hæc enim eorum quæ inter se miscentur, natura est, ut tritici et hordei. Atqui neque confusæ sunt, et tamen semel congressæ indivisibiles manserunt, differentiam suam etiam post coitionem ac concursionem servantes. Proinde nova et plane stupenda fuit illa in uno Christo temperatio, duarumque inter se pugnantium naturarum commistio. Quocirca cum Theologus non posset, vel misturam solum dicere, vel simpliciter contemperationem, utraque voce necessario usus est, idque cum additione. Alteram enim novam dixit, alteram admirandam. Hic enim mistio confusionem nescit, nec tamen divisioni subest : quod profecto mirandum est. Utraque igitur utrique adjuncta mistio, nempe temperatio, perfectam, numerisque omnibus absolutam doctrinæ explicationem servat. Nunc, quæ sequuntur excutiamus : *Qui est, fit*, etc. Diversis modis id quod est, fieri dicitur. Primo, cum, corrupta præexistente substantia, aliud quiddam ex ea factum est. Qua significatione ovum avem fieri dicimus, et lac caseum, et lutum testam, et arenam vitrum. Altero modo, cum, incolumi et immutata manente substantia præexistente, per accidens aliquid præterea efficitur : quo sensu dicimus ex ære statuum faciam esse. Salva enim et incolumi manente substantia æris, forma insuper accessit : sic etiam hominem justum et sanctum factum esse dicimus. Tertio modo, cum, præcedente substantia integra manente, alia substantia insuper assumitur : juxta quam significationem armatum factum esse militem dicimus. Atque in hoc tertio significato verba hæc intelligenda sunt. *Qui est, fit*. Cum enim esset Deus, homo etiam factus est, ac militis more carnem induens, naturæ nostræ hostem oppressit. Porro hæc verba : *Qui est, fit, et increatus creatur*, ea

⁷⁴ Hebr. iv, 15. ⁷⁵ Psal. l, 7. ⁷⁶ Hebr. xiii, 4. ⁷⁷ Luc. i, 3.

figura proferuntur, qua propter hypostaticam A identitatem, mutuamque alterius in alteram trans- itum, utraque natura alteri proprietates suas communicat. Qua ratione nobis de Christo ad hunc modum loqui licet: *Hic Deus noster in terra visus est* 78. Et: *Hic homo increatus est, et ab affectibus alienus, atque incomprehensibilis; quemadmodum hoc quoque loco dixit Theologus: Qui est, sit, et increatus creatur.* Enimvero eum qui est, fieri: et cum qui increatus est, creari, tametsi mirabile est, non tamen id secundum mutationem accipiendum est, verum secundum assumptionem. Nam id quod erat manens, id quod non erat assumpsit. Quod autem inquit, cum qui nullo loco capi ac contineri potest, contineri, hoc vero vita arcanum est et difficile, ut nulla ratione explicari queat, nec aliud quidquam dici potest, quam quod ob excellentem potentiam magnitudinem, hoc perfectum est. Atque etiam modum hujus comprehensionis exponit. Anima enim, inquit, inter divinitatem corporisque crassitiam media intercessit, hoc est, interposita anima Deus cum carne junctus est. Anima enim propter imaginis dignitatem atque intelligendi vim Deo conjungitur est. Ac proinde hæc prima, ut materiam expers, divinitatis particeps facta est, ac per eam etiam caro. Neque enim fieri aliter potest, quin quod hypostatica unione conjunctum est, divinitatis gloriæ sit particeps. Ita media interjecta erat anima inter divinitatem et carnem, ac per eam cum ipsa quoque carne unita est divinitas. *Crassitiei* C autem vocabulum adjunxit Gregorius, ut ineffabilem Dei humilitatem ac dejectionem ostenderet, qui tanto amoris homines complexus est, ut eorum causa cum materia conjungi non dubitaverit: *Qui alios ditat, pauper efficitur*: non quantum ad pecunias, sed quantum ad carnem humanam. Pauper enim caro est, ut multis rebus ad sui conservationem opus habens. Contra dives est divinitas, ut nulla omnino re indigens. Hæc autem verba ex secunda ad Corinthios Epistola mutuatus est, in qua sic scriptum est: *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quia propter vos egenus factus est, cum dives esset, ut vos ejus paupertate divites essetis* 79. Atque hæc quidem ex illo loco sumpsit. Ipse autem adjunxit, atque exposuit quæ sint hæc divitiæ quas consecuti fuimus, nimirum divinitas. Qui plenus est, ut Deus, evacuatur, utpote homo factus. Inanitionem autem vocat submissionem illam divinæ gloriæ, ac sublimitatis abjectionem. Exinanitus autem esse dicitur, ut ante inanitionem in natura sua plenitudinem habens, quatenus Deus consideratur. Hæc vero omnia non mutationis, sed assumptæ humilitatis ratione intelligenda sunt. Quod enim

erat, et quæ habebat, propter instaurationis generis humani consilium, occultans ea quæ non erat, nec habebat, assumpsit, ut perfectionis illius ipse particeps fieri, nimirum deus quoque factus. Porro inanitionis nomen ex Pauli ad Philippenses Epistola sumptum est, ubi sic de Christo scribitur: *Seipsum exinanivit, formam servi accipiens* 80. Plenitudinis autem nomen ex Joannis Evangelio: *De plenitudine enim ipsius, inquit, nos omnes accepimus* 81. Erat autem summæ potentiam argumentum illa inanitione. Eximiam enim atque exuberantem cujusdam potentiam erat excelso illi, tantopere humiliari potuisse. Quocirca cum admiratione hæc connectit Theologus, dicens: *Quenam hæc divinæ bonitatis divitiæ, et copiam bonitatis Dei? Quodnam me circumstat mysterium? arcanum et occultum.* Quasi diceret: *Quid sibi vult Deus, quod carnem meam accipit? Postea dubium illud, quod cum admiratione extulerat, solvit, atque ait: Imaginem accepi, nec eam sartam tectamque babui, verum per peccatum labefactavi.* Ob hanc causam Christus, videns, quidquid de suo in meo corpore collocarat, id totum a pestifero peccato deleri, carnis meæ sit particeps ut, supplens id quod mihi deerat, imaginem, id est animæ dignitatem, incolumem tueatur, ac per suam a mortuis resurrectionem carni immortalitatem afferat. Quin etiam præsens hoc consortium, quo nobiscum, propter hypostaticam unionem, jungitur, priori illo admirabilis est et sublimis. Tum enim unio ratione imaginis erat: nunc autem ratione hypostasis. Adhæc deformis tunc quidem per imaginis consortium homo effiebat: nunc autem per unionem hypostaticam non deformis solum, sed etiam deus: quemadmodum noster idem auctor alio loco, de humanitatis assumptione loquens, ait: *Audenter quoque dico, σύνθεον condicam.*

Col. 634 C. PSELLUS. *Patris terminus et ratio* (Gr. ὄρος καὶ λόγος). *Divinus hic doctor, in omnibus Aristotelis et Platonis voluminibus accuratissime versatus, nunc hoc, nunc alio modo de iisdem rebus disserit. Quoniam enim illi nunc causam effecti rationem esse aiunt, nunc contra effectum causæ, ad quam vult sententiam et prout animi sensa cum oratione congruunt* (19), *eorum philosophia abutitur. Ne longius eamus, et Plato, et Aristoteles, et magnus Jamblichus animæ rationem esse censent eam vim, quæ per se movetur. Nec tamen illa vis animæ causa est, verum anima potius vis illius, qua per se agitur. Causam porro intelligo non ut separatam, sed ut simul existentem. Mens enim motu caret: corpus autem aliunde movetur. Proinde inter hæc contraria medium quiddam intervenire necesse erat. Id igitur est anima, cujus ratio vis illa est, qua*

78 Baruch III, 58. 79 II Cor. VIII, 9. 80 Philipp. II, 7. 81 Joan. I, 16.

(19) *Animi sensa cum oratione congruunt.* G. κατὰ λέξιν ἔχει τὴν λόγῳ τὸ νόημα. Ego tamen hic mendium esse suspicor, ac legendum τὸ λόγῳ

νοῦμα, ut velit Psellus Gregorium in eo sensu qui illi commodior atque congruentior videatur, τοῦ λόγου nomen accipere.

suo^{te} motu cietur. In iis igitur in quibus λόγος A rationem significat, illis et causa est, et ratio eorum, quorum causa est. Exempli causa, cervo ea causa est, cur diutissime vivat, quia felle caret, aquilæ item siccitas. In iis autem, in quibus λόγος non causam sed naturæ connexionem significat, in his effectum quidem illud est, id autem, cum quo est, nullam causam agnoscit. Quocirca Patris λόγος est Filius, non ut illius causa, sed ut ejusdem cum Patre naturæ. Hoc autem inter terminum seu definitionem et rationem interest, quod definitio id, quod definitur, terminat, nec fieri potest ut definitio id, quod simul cum ea terminatur, superet: at λόγος connexionis non terminationis significationem habet. Quid igitur, dicit aliquis, Paternæ Filio terminatus est, siquidem Filius ipsius est terminus, ideo ut paterna natura Filii natura conclusa ac circumscripta sit? Ita procul dabo. Quamvis enim paternæ essentialis nullus omnino sit terminus, quemadmodum nec duarum aliarum personarum: appellationis tamen Patris terminus est Filius. Cum enim hæc nomina ex eorum classe sint, quæ ad aliquid referuntur, mutuo se terminant: idcirco Patri quoque terminus est Filius. Pater siquidem Filii pater est, atque is, qui paternum nomen audivit, una etiam Filium animo et cogitatione complexus est, eamque relationem, quam Pater Filium respicit, simul absolvit. At in demonstrationibus et argumentis terminus haudquaquam eandem animi conceptionem suggerit, verum quemadmodum in illis longe diversus est λόγος ab eo, de quo hic agitur: ita etiam termini valde dissimiles. Illic enim terminus effecti sui causa dicitur, quoniam quisquis effectum definire parat, causam ipsam protinus ad ejus definitionem assumit. Quoniam enim omnia argumentis confirmantur, argumenti autem fundamentum est terminus, idcirco causæ effectorum suorum termini sunt. Quo in genere illud est, quod congelationem et spissitudinem coaguli terminum et rationem esse, itemque soliorum latitudinem rationem esse vincæ, cur folia amittat, inquit Aristoteles, atque universum causas effectorum suorum rationes ac terminos esse pronuntiat.

Col. 635 B. Sed quorsum hæc? etc. Postquam de divinitate satis copiose disseruit Theologus, cum de immensa et incomprehensibili Dei natura tractaret atque etiam de naturalium rerum ratione disputavit, cum de intellectibili et sensibili modo verba faceret, multaque etiam de homine dixit, nimirum quo modo manu Dei creatus, et paradisi deliciis cumulatus sit, primam legem acceperit, quaque pœna ob contemptum et violatum mandatum multatus fuerit, quodque præterea res ipsius eo statu essent, ut magno quodam auxilio opus haberet, quodque ob eam causam omnis Salvatoris nostri œconomia et humanitatis assumptio contigisset, quandoquidem pars illius resurrectio quoque erat, ob quam Paschæ festum celebramus, et de cujus laudibus hanc orationem Theologus instituerat,

post divinitatis et naturæ atque incarnationis disputationem recte jam atque ordine ad propositum argumentum accedit: atque inducit quemdam erga hoc festum ardentiori studio affectum, ac de eo solum, et loqui, et audire cupientem, et propterea his verbis utentem: Quod tandem horum verborum operæ pretium est? Quin tu has ambages mittis, ac juxta vetus adagium, quo ii notantur, qui longius, quam deceat, evagantur, equum ad metam stimulas? id est, intra flexum et curriculum subditis calcariis concitas, ac per gyrum cursitare desinis? Ad institutam materiam orationem transfer, ac nobis hujus festi mysteria enarra. Ideirco enim hic sedemus, ut ea ex te audiamus. Hæc sub aliena persona prolucutus, ita se facturum pollicetur, tametsi a proposito argumento orationem aspiciatus non sit, sed paulo altius exordium duxerit, hoc est a divinitatis philosophiæque naturalis pertractatione: nam ut altius initium dicendi sumerem, inquit, me coegerunt, tum amor, tum ratio. Amor quidem, quoniam Dei meminisse, amabile mihi est ac dulce, et jucundum. Caput enim et summa festi, memoria Dei est. Ratio autem, quoniam ea rerum a principio gestarum narrationem ordinemque postulabat. Etenim ob Salvatoris Resurrectionem Pascha celebramus. Salvator autem juxta humanitatem mortuus est: homo porro factus est propter hominem, quem ipse ad imaginem suam condiderat. Quare Creatoris Deique primum, ac deinde creaturarum, in quarum numero homo etiam erat, mentionem a nobis fieri oportebat, tum mysterii assumptæ humanitatis, atque ita demum ad ea quæ festi propria sunt, venire. Nec vero alienum ab hoc tempore fuerit, quid Paschæ nomen significet, explicare. Nec enim supervacaneum erit hoc additamentum orationi nostræ adjectum, sed elegans atque utile. Hoc igitur Hebræi sua lingua Pascha nominant, quod, si interpretaris, transitum sonat: juxta historicum quidem sensum, quia ipsi ex Ægyptiaca servitute in libertatem vindicati, in Palæstinam, hoc est Jerusalem, transierunt (hanc enim Chananæam Theologus vocat, quod in ea Chananæi prius habitarent); juxta allegoricum autem sensum, quoniam nos quoque de vitio ad virtutem demigramus, atque a terrenis rebus ad supernas, regnumque cælestis, quod nobis Deus, ut Palæstinam quondam Hebræis, pollicitus est. Atque ea est hujus nominis significatio. Quidam autem ἀπὸ τοῦ πάσχειν, id est, ab eo quod Christus propter nos passus sit, hoc festum Pascha appellatum esse existimantes, hanc vocem inverterunt, et litteram aspiratam in tenuem π, ac rursus litteram χ in γ mutantes. Ac postea consuetudo pervincens, hanc vocem ut sanctiorem corroboravit, antiquata atque abrogata priori dictione.

Col. 638 A. Enimvero legem universam, etc. Allegorice hujus festi mysteria explicaturus, in genere loquitur, atque non nō lo illas Veteris Testamenti de Paschæ festo leges futurorum adumbrationem

fuisse, sed universam quoque legem umbræ rationem habere. Apostolus enim, de legalibus sacerdotibus loquens, exemplari atque umbræ eos describere inquit, ac rursus legem futurorum bonorum umbram, non autem ipsam rerum imaginem habuisse testatur ⁸¹. Quin ipse quoque Deus, cum de his rebus leges dictaret, Mosem alloquens, legales caeremonias figuram nominabat: *Facies enim omnia, inquit, juxta figuram tibi in monte ostensam* ⁸². Nec vero frustra posita sunt hæc adverbia, *temere, inconsiderate, abjecte*. Temere enim fit, quod frustra et sine ulla utilitate fit. Inconsiderate autem, quod sine ulla justa causa. Abjecte denique, quod humiliter et exiliter ac sordide. Nihil igitur temere, nec inconsiderate, nec abjecte, indictum atque imperatum est: quandoquidem, et qui hæc indixit, sapientia ipsa est, et minister sapientia instructus, tametsi congruentem unicuique umbræ ac figuræ speculationem excogitare nequeamus, id est, expositionem atque allegoriam. Quis enim contemplare atque explicare queat, quare arcam ea figura exstrui Deus præceperit, atque ex tali materia, tali mensura: quidque hoc sibi velit, quod a Levitis, id est sacerdotibus, qui sacerdotali et legali cultui, ac religioni ministrabant, ipsa gestaretur: quid item sacrificia et purgationes atque oblationes significant? Porro per sacrificia, omnia quæ immolari solebant, intellige, ut oves, boves, vitulos, turtures, columbas. Per purgationes autem, purificationes eas, quæ per sanguinem aut cinerem fiebant, ac pollutos et inquinatos purgabant: per ἀραιρέματα denique, partes eas, quæ a victimis extrahebantur, quod genus erant pectusculum, dextrum brachium, et fibra hepatis. Nam hujusmodi mysteria iis duntaxat nota sunt, qui virtute Mosem expriment, aut non longe ab illius præstantia et eruditione remoti sunt.

Ibid. B. *Nam in ipso quoque monte Deus hominibus, etc.* Hic allegoricæ expositionis campum ingredi incipit. Anagogice enim Mosis ad montem ascensum intelligit. Ut enim mons terra superior est, cælo autem longe inferior: eodem modo nos quoque a terrenis et corporeis rebus subveli necesse est: Deum autem descendere. Verum non quanta subjectio nostra est, tanta quoque Dei depressio est, sed, ut a nobis dictum est, secundum proportionem montis et cæli. Quocirca hæc quoque visio Dei in monte designatricem vim habet. Idcirco enim descendit Deus, ac Mosem subvexit, ut discamus, quoties homo Deo conjungitur partim Deum ut excelsum, atque omnibus rebus superiorem descendere non gravari, partim etiam hominem, humi atque in rebus abjectis et terrenis provolutum in sublime trahere. *Ut incomprehensibilis ille concipiatur*, id est, ut is qui omnia implet, paulum a natura creata capi possit. Verbo autem φαντάζεται usus est, id est, *obscure videtur*. Nubes

A enim tantum cernebatur, et caligo, et ignis, et fumus. Deum enim revera nemo unquam vidit: quo enim modo videri posset, qui forma caret? Vide autem quam accurate atque exacte loquatur Gregorius. Cum enim dixisset partim Deum descendere, handquaquam subjunxit, partim nos ascendere, sed, partim nos ab eo subveli. Quibus verbis hujus quoque nostri ascensus Deum auctorem esse declarat. Scriptum quippe est in Exodo: *Et vocavit Dominus Mosem ad verticem montis* ⁸³. Et iterum: *Ascende ad me* ⁸⁴. Nec vero Deo id imbecillitatis tribuendum est, quod totus a nobis capi nequit, verum providentiæ potius. Quatenus enim nobis tutum est, ac possibile, tantum etiam concipitur. Quod autem superius imaginationem et conceptionem dixit, idem nunc περιβοιαν vocat, hoc est, particularem operum Dei cognitionem. Nec enim Deus secundum naturam suam, sed secundum opera sua et creationem mente alumbratur: terreni autem hujus corporis moles, inquit, menti que etiam nostræ crassities, nimirum cum corpore constrictæ, ac proinde corporis crassitie quodammodo implete, ne perexiguam quidem Dei cognitionem accipere potest, nisi divinitus adjuvetur, ac velut manu ducatur, nempe per Dei descensum hominisque subvectionem, quemadmodum olim in monte contigit. Tunc enim handquaquam eodem loco atque ordine digni habiti sunt, sed diverso, quatenus, ut opinor, purgatam mentem attulissent. Nonnulli etiam omnino expulsi sunt, qui videlicet vitæ turpitudine et obscenitate pecudes et belluas referebant. Dixit enim ad Mosem Dominus: *Ascende ad me, tu, et Aaron, et Nadab, et Abiud, et septuaginta e senioribus Israel, et adorabunt a longe Dominum, et appropinquabit Moyses solus ad Deum: ipsi autem non appropinquabunt* ⁸⁵. Et rursus: *Descendens contestare populum, ne forte appropinquet, ut me videat, et cadat ex eis multitudo* ⁸⁶. Et paulo inferius: *Omnis qui tetigerit montem, morte morietur* ⁸⁷. Non tanget illum manus, verum lapidibus obruetur, vel jaculo confodietur, sive homo, sive jumentum, non vivet. Atque hæc in Exodi libro ita habentur. Quod autem theologus eodem statu atque ordine omnes handquaquam dignos habitos fuisse commemorat. Ordine quidem dicit, quia in annumeratione primo loco Mosem constituit, deinde Aaronem, mox septuaginta seniores. Statu autem, quoniam ascendentes, sic steterunt, ut vocati erant. Belluinos autem nominavit, allegorice, ut opinor, jumentum exponens, de quo eodem Exodi libro fit mentio. Nam quanquam jumentorum nomine proprie mansueta et domestica animalia significantur, ferarum autem nomine agrestia appellantur, Scriptura tamen plerumque jumentum nomine feras quoque agrestes complectitur, ut apud Psalmistam: *Insuper et pecora campi* ⁸⁸. Perspicue

⁸¹ Hebr. x. 1 seqq. ⁸² Exod. xxv, 40. ⁸³ Exod. xix, 20. ⁸⁴ Exod. xxiv, 1. ⁸⁵ Ibid. ⁸⁶ Exod. xix, 12. ⁸⁷ Ibid. ⁸⁸ Psal. viii, 8.

enim constat illic de omnibus quadrupedibus agi. A Ac rursus bestię appellatione mansucta etiam animalia designantur, ut in illo loco : *Et creavit Deus de terra omnes bestias agri, et omnia volatilia cęli* ⁸⁷. Enimvero, si exacte loquendum est, belluinos quosdam vocans Gregorius, non ad Vetus Instrumentum, sed ad divum Paulum mihi respexisse videtur, sic ad Hebręos scribentem : *Etiamsi bestia tetigerit montem, lapidibus obruetur* ⁸⁸, quod quidem in Veteri Testamento ad verbum expressum non invenitur. Nisi quis forte dixerit Apostolum, hęc verba audientem : *Etiamsi jumentum in montem ascenderit, non vivet* ⁸⁹, jumentum nomine belluas quoque intellexisset. Cęterum illud sciendum est, quod, quoniam in nobis duplices affectus sunt, ira videlicet et cupiditas, ideo a divina contemplatione submovebantur, tum ii qui ferarum ritu agrestibus et iracundis moribus pręditi erant, tum qui pecudum more in terram pastus gratia provoluti erant, ac turpiter et fęde cupiditatibus serviebant.

Col. 638 C. *Nos tamen media quadam via inter eos*, etc. Quandoquidem virtus in mediocritate, excessus autem et defectus in vitio positi sunt, propterea Gregorius allegoriam ingressurus, facturum se pollicetur, ut media quadam via ingrediator, id est, ea tantum ad allegoriam accipiat, quę eam admittunt : reliqua autem eo sensu intelligenda relinquat, quem littera primo fronte offert. Omnia enim, quę veteri lege continentur, corporeo duntaxat modo ac secundum litteralem et dilucidum sensum interpretari, est crassiorum et stupidiorum hominum, atque ad contemplationem prorsus inertium atque torpentium, Judęisque similium. Illi enim universam legem juxta litteram intelligunt, nec spirituali sensu quidquam accipiunt. Contra, omnia vel minutissima quęque allegorice exponere, curiosi est ingenii, atque in anagogię ratione, nec modum, nec mediocritatem tenentis. Idque sane ridiculum est, ac plane somniorum conjectore dignum. Omnia enim somnia in signis atque umbris consistunt. Quicumque igitur omnia ad anagogicum sensum referunt, somnia interpretari videntur. Porro litterę mordicus adhærere, nec unquam sublimius assurgere, defectus est (20) : e diverso omnia ad allegoricum sensum trahere excessus, atque utrumque vitiosum. At in ea re decorum servare, mediocritas est et virtus, neque id absurdum est, ut, litteralis et historici sensus pertinax amplexus, nec ridiculum, ut somniatrix, illa cuncta allegorice explicandi ratio.

Quandoquidem enim nos, ab initio, etc. Difficilis

et obscura hujus loci videtur esse sententia, quia longis hyperbaticis concisa est hęc periodus. Hunc autem sensum habet. Existimamus, inquit, quoniam usque ad idololatriam prolapsi eramus, atque excitari nos erigique oportebat, idcirco nobis veterem legem datam esse, cum alia permulta pręcepta, quę nos ab idolorum cultu abducebant, complectentem, tum ea etiam, quę ad sacrificiorum rationem pertinebant. Atque hujusmodi sensus est. Nunc singula executiamus. Per peccatum, inquit, jam inde a principio corruiamus, id est, ex quo tempore primus parens prolapsus est, ac per voluptatem decepti atque in fraudem impulsus sumus, non per primam illam solum (scriptum est enim, quod bonum erat lignum ad vescendum, et gratum oculis ad videndum, et pulchrum ad intelligendum ⁹⁰) sed eam etiam, qua peccatum omne per-fusum est. Voluptas enim peccatum omne antecedit, nosque ludificatur, et in fraudem inducit, ac velut pisces inescat. Et quidem ita misere circumventi sumus, ut ad idololatrię crimen procuramus, atque ad nefarios cruores, qui nefarii dicuntur, quod scelerate ac nefarie dęmonibus offerantur : vel etiam nefarios eos vocat propter homines sacrificii causa mactatos. *Immolaverant enim, inquit, filios et filias suas dęmonibus* ⁹¹. Illis igitur malis affectos revocari nos a Deo oportebat, utpote a recta via aberrantes, atque in antiquum statum restitui, hoc est, ad Dei cognitionem, ante idololatriam in animis nostris lucentem, et quidem restitui, non propter opera nostra, nec enim ulla habebamus, sed juxta illam apud Lucam Zacharię prophetiam, propter *viscera misericordię Dei nostri* ⁹², tanti manus suę opificii jacturam facere non sustinentis. Tantum autem dixit non quantitate, sed qualitate : Magna enim res, inquit, homo, ac pręclara et eximia res, vir. Quem sublimioris etiam sapientię specimen vocavit, et magnum mundum in parvo : idque non ea tantum ratione, quia ea omnia habet, quę sensibilis hic mundus, ac pręterea ratione instructus est : verum etiam quia mundus propter ipsum conditus est. Quod autem alicujus causa factum est, inferius est eo, propter quod factum est. Homo autem divinę manu effectus est, juxta id quod scriptum habetur : *Manus tuę fecerunt me, et plasmaverunt me* ⁹³. Quo loco manus, ut Deo dignum est, intelligendę sunt, nimirum pro fabricatione Dei. Quoniam igitur instaurari, atque ab errore revocari hominem oportebat, quo tandem modo id fieri decebat ? prudenter certe et provide. Nam quemadmodum medicus vulnus abstergere, aut alio modo purgare cupiens,

⁸⁷ Gen. i, 24, 25. ⁸⁸ Hebr. xii, 20. ⁸⁹ Exod. xix, 15. ⁹⁰ Gen. iii, 6. ⁹¹ Psal. cv, 37. ⁹² Luc. i, 78. ⁹³ Psal. cxviii, 73.

(20) August. lib. xvii *De civit. Dei*, cap. 3 : « Mihi sicut mutuum videntur errare, qui nullas res gestas in eo genere litterarum (scilicet sacrarum) aliquid aliud pręter id quod eo modo gestę sunt,

significare arbitrantur : ita multum audere qui prorsus ibi omnia significationibus allegoricis involuta esse contendunt. »

si asperius manum admoveat, non modo non purgabit, sed etiam dolorem augebit et exulcerabit : sic etiam animam vulneribus oppressam, nisi quis scite et leniter attraxerit, non modo nihil eam juverit, sed insuper etiam læserit, ac pervicaciorum effecerit. Proinde violentior medicina repudianda et rejicienda erat, utpote quæ non solum homines non flexisset, sed novo etiam vulnere affecisset, ac scelerate viventibus ad peccandam impudentiam addidisset, propter contractum temporis diuturnitate tumorem, id est, propter inveteratam peccandi consuetudinem in naturam conversam. Consuetudo enim atque habitus propemodum naturæ vim habet. Quocirca ad vitæ correctionem moderatiore quadam vitæ ratione revocandus erat : quæ quidem non subitam sanitatem efflagitat, verum sensim ac paulatim ægrotum ad eam reducit. Nam intortus quoque ramus subitam ab obliquitate in rectum inflexionem haudquaquam sustinuerit. Quin potius, si quis repente eum per vim subrigere conetur, citius ipsum perfrerit, quam direxerit. Quin etiam equus ferox et indomitus, miræque magnitudinis, atque ætatis ardore insolens haudquaquam frenum admiserit, equinæ permulsonis genus est. Quod nomen per onomatopœiam ductum est ab eo sono, quod ex equisonum ore manat, cum equos adlabundo contactu delinire student. Ac proinde, id est, quoniam asperitate posthabita leniorem ac molliorem curandi hominis rationem eligi conveniebat : *Lex nobis in auxilium*, ut Isaïæ verbis utar, *data est* ⁹⁵. Facilis enim et blanda est legis curatio, leniter nos ab errore abducentis, atque ad veritatem reducentis. Ac nobis miri cujusdam et maceræ vicem præbet. Quemadmodum enim maceria impedimento est, quominus, qui intra eam sunt, cum externis jungantur : sic etiam lex septum quoddam erat, inter Deum atque idola interjectum : atque ab idolis quidem nos abducebat, ad Deum autem reducebat. Ac mihi, quæso, Dei consilium et providentiam considera. Quoniam enim nos, et bruta animalia sacrificabamus, idque idolis, quanquam sacrificia ipsa tollere atque abrogare vellet Deus, seseque nobis, ut integram sanitatem consequeremur, cognoscendum præbere ; tamen subitam mutationem ægre admitti cognoscens, ad infirmitatem nostram se demisit, ac duobus malis propositis, altero quidem graviore, nempe Dei ignorantia, altero autem leviore, nimirum cruentis sacrificiis, id quod levius erat, hoc est, sacrificia, infirmitati nostræ concessit, ut, quod majus erat, acciperet, hoc est, ut ipsum verum Deum cognosceremus, ac postea commodo tempore sacrificia quoque ipsa tolleret, atque id adorationis genus, quod in spiritu et veritate consistit ⁹⁶, introduceret. Idcirco nequaquam omnia, quæ volebat, simul constituit,

sed sapienter atque industrie per subtractiones paulatim factas nos immutavit. Idolorum enim cultum prius sustulerat, et sacrificia quoque ipsa sublaturus erat, atque a sacrificiorum nidore ac sanguine ad incruentum sacrificium cultumque rationalem et evangelicum animos nostros traditurus. Quando autem id facturus ? nimirum cum nos ad obedientiam satis assuefactos et exercitatos, atque jam recte ac præclare mandato eo, quod acceperamus, perfunctos invenisset. Quidam autem illud ? nimirum perfectum idolorum contemptum, post quem victimas etiam, quæ ex legis præscripto offerebantur, aboleri oportebat. Priusquam enim primo præcepto morem gessissemus, superfluum fuisset secundum tradere.

^B Col. 639 C. *Sic igitur atque his de causis lex scripta*, etc. Mosaicam legem, scriptam vocat Theologus ad differentiam legis non scriptæ, quæ Adamo, iisque, qui ab eo originem duxerunt, diversis temporibus data est. Vel etiam ad discrimen constituendum inter eam et Evangelium : quod etiam ipsum nullis litteris consignatum sanctis apostolis traditum est. De quo etiam Deus per Jeremiam dicebat : Hoc est testamentum et fœlus, quod cum illis scribam dans leges, in mente et in corde eorum inscribam eas. Igitur lex scripta ita est data, ut eummemoravi, atque ob has causas, quas protuli, hoc est, quia perniciosa et periculosa erat asperitas, lenitas autem utilis, atque ad tractandos animos apposita. Atque insuper introducta, hoc est, præscripta est lex, ut ejus lectione ad Creatoris agnitionem excitaremur. Eodem modo sacrificia propter sacrificantium infirmitatem concessa sunt. His enim assueti, haudquaquam ea statim abjicere potuissemus. Atque hæc sacrificiorum est ratio, id est, causa, ut quidem mea est ratio, hoc est, ut ipse cognosco. Hæc autem figura a rhetoribus extenuatio dicitur, qua cognitionis ac doctrinæ suæ tenuitatem præterdit, tanquam scilicet alius quispiam fortasæ sublimiorem causam animo concipere ac proferre queat, quam sit ea quam ipse produxit. Ergo hæc quidem sacrificia ob has rationes permissa sunt. Ut autem immensam divinæ sapientiæ profunditatem intelligas, omnia sapienter ac supra hominum cogitationem facientis, atque ut uberes et luculentas imparvestigabilium (hoc est, quæ non modo non cognosci, sed ne inquiri quidem possunt, ipsius iudiciorum et consiliorum divitias cognitas habeas, ne ipsa quidem sacrificia paulisper concessa, mysterii omnis expertia reliquit (Gr. ἀνίερα, id est, nihil sacrosanctum et spirituale atque allegoricum habentia) nec inutilia, id est, ad nihil sublimius conferentia et utilitatem afferentia, nec in nudo et simplici sanguine defixa. Nudus autem sanguis dicitur, qui simpliciter et juxta sensum funditur, nec mysterii quidquam abstrusum ac reconditum habet. Quod genus sunt

⁹⁵ Isa. VIII, 20 sec. LXX. ⁹⁶ Joan. IV, 24.

gentilium sacrificia. Horum enim sanguis nudus tantum erat, quippe qui nec per Spiritum sanctificaretur, nec alterius sacrificii figuram gereret, quin potius foedus et satanicus atque exitialis esset. Quod autem sapientiae profunditatem ait, atque impervestigabilia iudicia Dei, hoc ab Apostolo sumpsit, qui ad Romanos scribens, his verbis utitur: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam imperscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viae ejus* ⁹⁶! Et in Epist. ad Ephes.: *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia haec, in gentibus evangelizare impervestigabiles divitias Christi* ⁹⁷. Sed jam ad sacrificia redeamus, ac cum Theologo dicamus, Deum, cum haec permisisset, haudquaquam infrugifera ea reliquisse, verum in his Christi mysterium velut in figura defossum atque immistum fuisse. Figura enim mysteriorum Christi a Scriptura appellata sunt, victimaeque illius, quam magnam et immactabilem Gregorius vocat. In quo animadvertendum est, quod magnam dicit, non autem majorem, ut comparationem omnem cum altera quadam fugiat. Victimam autem, quod pro mundo caesa sit, quantum ad humilitatem: immactabilem denique, quantum ad primam naturam, hoc est, divinitatem, quae nec passa est, nec immolata. Prima autem, natura divinitas dicitur, tum ut principium, tum ut aliarum naturarum causa, tum etiam postremo ut humanitate praestantior. Cum autem unum atque eundem Christum mactatum simul atque immactabilem dixisset, idque aenigmati cuidam simile esse sentiret, subjunxit: Ut ita loquar, his verbis scilicet, quod durius atque audacius dictum videri poterat, emolliens. Ac mihi, quaeso, incomparatas hasce comparationes expende. Primum victimam Christum nominavit, non majorem, per comparationem, sed magnam simpliciter, deinde immactabilem, postea totius orbis terrarum sempiternam expiatrix, non autem parvae cujusdam partis, neque ad certum ac breve aliquod tempus, quemadmodum legalia illa sacrificia, quae solam Judaeorum regionem, hoc est, perexiguam orbis particulam lustrabant, atque ad breve quoddam tempus, et certis flagitiis expiandis instituta erant. Deinceps animalis aspersionibus atque expiationibus opus erat.

Col. 659 C. *Proinde agnus quidem, accipitur, etc.* Proinde, id est, quia legalibus sacrificiis Christi, magni sacrificii, figurae inspersae erant. Scriptum est enim in Exodo: *Accipiat unusquisque agnum perfectum, masculum, anniculum* ⁹⁸. Quod autem ait immaculatum, in Exodo non habetur, sed ex Levitico sumptum est. Ubi permultae de sacrificiorum ratione leges exstant. Igitur ad Christi figuram agnus accipitur, propter simplicitatem et innocentiam. Neque enim, etiam cum ad necem trahitur, vociferatur, nec, cum tondetur, clamat. Eodem modo Christus, ut est apud Isaiam, *tanquam ovis ad occi-*

sionem ductus est, et sicut agnus innocens coram tondente se obmutuit: sic non aperuit os suum ⁹⁹. Nec vero propter innocentiam solum agnus assumitur, sed etiam quia, quemadmodum ovis indumenta ea quae ex lana contextuntur, nobis suppeditat: sic etiam Christus, nostrae salutis causa mactatus, indumentum nobis efficitur, et quidem ita efficax, ut immortalitatem afferat, nempe per baptismum. Illud autem incorruptionis indumentum, ex Octabiblo Clementina sumptum est, ubi haec verba sunt: Ut dignos eos habeat lavacro regenerationis, quod incorruptionis indumentum est. Enimvero perfecta ovis, quod ad realem sensum attinet, ea est, quae annum unum explevit (agni siquidem unius anni spatio in integram aetatem adolescent); allegorice autem quoniam Christus quoque et perfectus Deus et perfectus homo est. Nam nec divinitate quidem perfectus, utpote a qua perfectio ad alia omnia promanet: divinitatis porro signa omnia in Christo elucebant. Quin etiam humanitas, divinitate peruncta, id facta est, quod ea pars, a qua peruucta est, hoc est, divinitatis socia, non quidem natura, sed divinitatis consecutione, quemadmodum et ferrum ignitum ignis dicitur non natura, sed inflammatione. Neque enim a propria natura migravit. Rursus etiam pio sensu Dominica caro Deus dicitur propter summam unionem. Quin ob hanc quoque causam perfectus est Christus, quia nulla in eo justitiae pars desideratur. Ita namque de seipso loquitur: *Sic enim decet nos implere omnem justitiam* ¹. Tum: *Sit, inquit, masculus agnus*; mas etenim femina perfectior, et principatu dignior. Sic nimirum Christus quoque naturae rex est, ut mas feminae, ac proinde totius humanae naturae, quasi nobilis cujusdam puellae solus sponsus est, qui animis nostris cognitionis divinae semina insevit. Praeter has etiam causas hanc quoque adducit Gregorius, cur Christus agnus masculus sit, nimirum quia pro Adamo potissimum oblatum est. Illud autem potissimum ostendit eum mulieris quoque causa oblatum fuisse, etsi potius pro viro, quoniam ipse quoque gravius peccaverat, ut qui et firmiori animo praeditus esset, et mandatum accepisset. Firmior itaque muliere Adamus: firmior autem ac robustior Adamo Christus. Ille enim a peccato superatus est: Christus autem peccatum fregit, et profligavit. Quare non abs re pro robusto robustior mactatus est. Quid ita? quoniam, inquit, Adamus primus in peccatum incidit. Atqui mulier prior peccavit? Est quidem ita. Verum quia naturae imbecillitas peccatum ipsius levius reddebat, totum crimen Adamo assignatum est. Atque haec prima est ratio, cur Christus masculus dicatur. Altera est, quia Christus nihil in se femineum habet, hoc est, molle et solutum ad voluptatem, ac ne tantillum quidem ad vitiosum ullum affectum elanguit. Tertia, quia insignis est Christi potentia: hanc enim violentiam vocat, qua adhibita praeter naturae leges

⁹⁶ Rom. xi, 53. ⁹⁷ Ephes. iii, 8, 9. ⁹⁸ Exod. xii, 4, 5. ⁹⁹ Isa. liii, 7. ¹ Matth. iii, 15.

virginitatis claustra aperuit, virili congressu nequaquam reserata. Virginea autem et materna conjunxit propter rei miraculum. Hæc enim duo, nempe virginitas et partus, hic concurrerunt. Jani Christum quoque masculum Isaias nominat, cum ait: *Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium, ac priusquam partus dolor venisset effugit, et masculum peperit*¹. Prophetissa enim, erat Deipara, utpote de se vaticinata; *Ecce enim, inquit, beatam me dicent omnes generationes*². Atque erit, inquit, anniculus vel quantum ad tempus, ne ut imperfectus rejiciatur, si nondum annum vitæ tempus expleverit: vel quia anniversarium Paschæ festum celebraturi erant, id est singulis annis, utpote bona nobis per passionem comparata luerificantes. Anniculus etiam agnus ob eam causam assumitur, quia novus in terra est Dominus, nec vetustatis humanæ quidquam habens. Quamobrem si quis divinitatem beneficio et gratia concessam Domino Jesu fuisse, ac non veram esse asserit, ille masculum agnum pro se mactatum non habet. Consimili modo si quis senii ac vetustatis humanæ quidquam ad Christum refert, hic anniculum non habet. Quin etiam anniculus Christus dicendus est, ut sol justitiæ, juxta illud Malachiæ: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ*³. Quo loco sol Christus dicitur, primum quia spirituales nostros sensus, mundumque omnem intellectilem collustrat; deinde quia causa est, cur omnia sint, et gignant, et crescant, ac fructum proferant. Tum quia et præsentia sua lucem, et absentia tenebras affert. Adhæc quia tempora efficit, hoc est, animæ virtutes. Tum quia ad utilitatem omnia dispensat, non secunda tantum et prospera, verum etiam quæ acerba videntur, non secus ac sol hic aspectu sensibilis, non veris duntaxat et æstatis causa est, sed autumnii et hiemis. Et quemadmodum prius lumen conditum est, deinde illa luminis domus, hoc est solis corpus: sic Christus lux illa vera, secundum divinam suam naturam prius erat, secundum posteriorem autem humanitatis et carnis assumptionem solis corpori comparari potest. Atque ob eas causas sol Christus nominatur: justitiæ autem, ut omnem in seipso tam divinam quam humanam virtutem complexus. Vel quia justitiæ omnis mortalibus est auctor, quoniam ad eum referendum est quicquid ab hominibus recte ac cum laude geritur. Est et alia causa, cur Christus sol appelletur, nimirum ut temporum creator, quemadmodum hic quoque sol noster anni effector est. Atque ut hic anno vertente, ad idem punctum, a quo cursum auspicatus fuerat, revolvitur: eodem modo Christus a divina gloria citra egressionem egressus, dispensationis suæ cursu peracto, rursus ad seipsum reversus est, hoc est ad pristinam gloriam et potentiam. Hinc igitur Christus profectus est, atque huc venit, hoc est ex Patre et cælo, quo confecto salutis nostræ negotio, se recipit.

A Et quemadmodum sol quantum quidem ad lumen attinet, circumscribi non potest, quantum autem ad orbem suum, circumscriptus est: sic Christus, quantum ad divinitatem nullo modo circumscribi potest, quantum ad partem visibilem, id est, ad carnem, circumscriptus est. Atque etiam Christus benedicta corona benignitatis est, juxta illud Davidicum: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ*⁴. A sole quidem annus, ab anno autem corona transsumpta est (quadripartitis enim temporibus circulus anni cinctus est) a corona rursus æqualitas: corona enim propter circulum æqualis est. Corona itaque Christus est, utpote credentium animos exornans atque condecorans. Annus autem benignitatis, tempus illud erat, quo Christus bonitate motus, Evangelium promulgabat, quemadmodum de eo Isaias inquit: *Evangelizare pauperibus misit me, vocare annum Domini acceptabilem*⁵. Ergo corona omni ex parte sibi æqualis est. Etenim si quis lineam a superna circumferentia ad inferiorem duxerit, ac rursus transversim idem fecerit, æqualia intervalla reperiet. Similis item sibi corona est, quia omni ex parte similis ipsius figura cernitur: undique enim rotunda cernitur. Proinde et Christus, quantum ad humanitatem, benignitatis corona dicitur, ut ex omnibus virtutibus conflatus, nec ullum bonitatis justitiæque finem habens, cujus justitiæ propria est æqualitas, id est, ut nec excedat, nec deficiat. Nam excessus et defectus, non a virtute nec a justitia oriuntur, sed a vitio et injustitia. Et quemadmodum sol quantitate æqualis est, ut nec augescens nec decrescens, qualitate etiam similis, ut qui nec seipso calidior, nec frigidior fiat: sic divina illa et immutabilis natura neque secundum quantitatem, neque secundum qualitatem, neque secundum ullam aliam motus speciem movetur. Proinde et æqualis est Christus, ut nec ad excessum declinans, nec ad defectum, sed omnem virtutis æqualitatem habens: et item æqualis, ut nihil contrarium in seipso ostendens, aut aliis suggerens, verum similia omnia tum faciens, tum docens. Nec vero ob has duntaxat causas sol Christus dicitur, sed etiam ut virtutum circulum progignens. Virtutum enim semina nostris animis insita fovet, atque ad fertilitatem movet, non secus atque sol sensibilis quatuor anni temporibus vires quasdam inserit, per quas fructus terræ maturescunt, ac perficiuntur. Illud autem notandum, quod Gregorius non dixit Deum virtutes creare, sed ζωογονεῖν, id est, progignere, vel potius ad vitam producere, ut intelligamus virtutem quidem natura nobis inesse, verum per ipsius opem atque auxilium progigni, hoc est, impetum quemdam et motum accipere, ac tandem perfici. Idque sane merito. Nam si calor vitæ causa est, cum Christus sol nominetur, idem profecto virtutes nobis insitas calefaciens et confovens, vivas denique atque agitabiles reddit. Atque ut anni tempora leniter

¹ Isa. viii, 5. ² Luc. 1, 48. ³ Malach. iv, 2. ⁴ Psal. lxi, 12. ⁵ Isa. lxi, 1; Luc. iv, 18.

inter se commiscuntur. Neque enim subito ab uno contrario ad alterum fit mutatio, verum quasi per interventionem et conciliationem quamdam intermedii temporis. Neque enim statim ab æstate ad hiemem transimus, sed per medium autumnum ad utrumque assuescimus. Sic nec a vere statim ad autumnum fit mutatio (nam hæc quoque inter se dissident. Illud enim res eas quæ nascuntur movet : sic easdem corrumpit ac perimit : verum æstas interjecta ea inter se conciliat, quippe, quæ ut motus finis, ita corruptionis initiumque principium est. Idem in virtutibus quoque animadvertere licet: nam hæc blande ac leniter inter se conjunguntur. Exempli gratia, fortitudini adversari quidem videtur clementia, et tamen longanimitas interveniens utramque cum altera conjungit. Longanimitas enim dilationem quamdam iræ significare videtur, congruum inferendæ pœnæ tempus expectans. At clementia tranquillæ animi statum ac perfectam iræ compressionem indicat. Atque ob eam causam longanimitas prudentiæ laudem habet : at qui elementiam habuerit, ut absolutam omnibus numeris virtutem assecutus, beatus censetur. Eadem est in prudentia ratio. Nam et simplicitas, rationalis animæ partis virtus est, et calliditas ac sapientia. Hæc autem dijudicatrici virtutis interventu inter se junguntur. Quod etiam in cæteris reperire est. Jam vero non solum virtutes inter se conjunguntur, sed etiam temperantur, hoc est, totæ totis commiscuntur. Potest enim fieri, ut quisquam simul, et simplex sit, et callidus, clemens et fortitudinis plenus, continens et cupidissimus. Conjunguntur porro lege amicitie atque ordinis : amicitie quidem, propter concordiam ; ordinis autem, quia alia prima est, altera secunda, et sic deinceps. Nam ut in sæni temporibus ordinem quemdam perspicere licet, sic etiam in virtutibus. Communiter enim morales speculativas præcedunt. Atque adeo in ipsis quoque moralibus permagnum quoddam discrimen est, et insignis ordo. Timor enim, magis est rudimentarius : charitas autem, perfectior. At virtutum orbem intueri. Timor continentiam parit, hæc patientiam, patientia spem tranquillitatis matrem, ex qua rursus timor procreatur. Duplex est enim timor, alter elementaris, qui pœnæ metu exprimitur, de quo ait Scriptura : *Principium sapientiæ, timor Domini* ⁷ ; et : *Perfecta charitas foras mittit timorem* ⁸. Alter perfectiorem vim habens, nec sinens nos ex immodica licentia in contemptum labi. De quo sic loquitur David : *Timor Domini sanctus* ⁹. Et rursus : *Non est inopia timentibus eum* ¹⁰. Quin etiam quatuor generales virtutes, fortitudo, prudentia, temperantia et justitia, circulares quoque dici possunt : quod circum eas perpetuo mens imperatrix versetur, ipsas circumiens et circumlustrans. Atque hæc ad annuli explicationem dicta sufficiant. Nunc dicam, cur agnum immaculatam et incorruptum esse oporteat. Imma-

culatus agnus est, qui nulla labe vitiat, nec mutilatione foedatus est : incorruptus autem, qui reprobis non est, aut ob aliam causam rejiciendus. At Christus non solum immaculatus ipse est, atque incorruptus, sed nos etiam tales efficit. Vitii autem ac sordibus a peccato manantibus medetur. *Ἐπιπέματα* porro, sunt virtutis defectus : sordes autem vitii accessiones. Duobus enim modis in vitio sumus, vel quia in bono deliquimus, vel quia malum adjungimus : quemadmodum contra virtus, vel in mali declinatione, vel in boni operatione versatur. Quamvis enim Dominus peccata nostra susceperit, quamvis etiam nostros animorum morbos tulerit ; ipse tamen nihil unquam cogitavit, nec admisit, quod medicinam desideraret : quemadmodum si medicus ab ægroto morbum tollere possit, ipse autem eo non corripiatur. Etenim Dominus quidem *per omnia tentatus est, juxta similitudinem nostram, verum ab ægro peccato* ¹¹. Lux enim in tenebris lucet, hoc est, in caliginosa hæc vita, et densa affectuum caligine circumfusa : atque adversariæ tenebræ, hoc est ille, qui propter superbiam caligo factus est, Christum quidem persecutus est, atque tentavit : verum eum comprehendere ac superare non potuit, sed victus et confusus recessit.

Col. 642 C. *Quid præterea ? Mensis quidem primus, etc.* Atque hæc de agno, inquit, nobis considerata et expensa sint. Quid autem præterea restat ? Nempe ut intelligamus, quisnam mensis ille sit quo agnus sacrificatur. Scriptum quippe est in Exodo : *Mensis hic principium mensium, primus erit vobis* ¹², etc. Quorum verborum allegoriam perspiciamus. Mensis igitur Paschatis, qui apud Ægyptios Pharanuti, apud Macedones Xanthichus, apud Hebræos Nisan, apud Romanos Martius vocatur, hic primus in mensibus introducit atque decernitur, ac principium mensium anni, fortasse quia jam inde a principio primus ordine erat. Arcanus enim hic apud Hebræos sermo est, hoc tempus esse, quo Deus universam rerum molem condidit. Verum porro hoc tempus est, quo terra quoque herbas profert. Quo etiam tempore Hebræi ex Ægypto recesserunt. Fortasse etiam ob hanc causam primus hic mensis dictus est, quia in illo Paschatis mysterium celebratum sit. In principio autem anni, et in primo mense, sacrificii tempus præscribitur : quoniam Christus quoque omnium rerum principium est, ac non recens, propter ipsius ex Patre generationem sæculis omnibus superiorem. Eodem modo nobis quoque veri Paschatis sacrificium æternæ vitæ principium est. Annus enim sæculum designat, quoniam in orbem circumiens, in sese semper volvitur, nec ullo fine conquiescit. Decima porro mensis agnus accipitur, quia denarius plenissimus est numerus, ut ipsum nominis etymon docet. Decas enim dicitur, *δέκατινὴ πάντων τῶν ἀριθμῶν*, id est, quod omnes numeros capiat. Nam cum ad eam

⁷ Psal. cx, 10. ⁸ I Joan. iv, 18. ⁹ Psal. xviii, 10. ¹⁰ Psal. xxxiii, 40. ¹¹ Hebr. iv, 15. ¹² Exod. xii, 2

numeri pervenerint, progrediendi finem faciunt, ac deinceps iterantur solum ac revolvuntur. Decas autem prima unitas perfecta, et perfectionis generatrix dicitur, quoniam est alia quoque unitas, nempe prima unitas. Verum illa tametsi principium numerorum est, eosque procreat, nequaquam tamen perfecta est. At prima decas has duas prerogativas habet, alteram, quod perfecta est, quatenus ad hanc usque numeri progrediuntur, ac rursus revolvuntur: alteram quod perfectionis est procreatrix. Centenarium enim numerum, qui perfectissimus est, producit. Quod si senarium quoque perfectum numerum esse contendas; hac tamen parte cedet denario, quod, quamvis perfectus sit, perfectionem tamen non gignat. Cæterum perfectus quoque senarius dicitur, non quod in eo numeri a progressionem conquiescant, sicut in denario contigit: sed alia ratione perfectus appellatur, utpote ex partibus suis conflatus. Dimidia enim pars senarii, et tertia, et sexta, in summam collectæ, senarium faciunt. Jam vero agnus in quintum diem asservatur, hoc est, a decima usque ad decimam quartam: fortasse quia Christus victima nostra quinque externos sensus purgat: hæ enim domus animæ fenestræ sunt, de quibus ait Jeremias: *Ascendit mors per fenestras*¹³, hoc est, per sensus, a quibus peccatum proficiunt, non ut efficiantur causis, sed ut adjuvantibus. Et circa quos bellum committitur, peccati sagittam extrinsecus incidentem admittentes. Est et alia occulta causa, cur agnus decima quidem accipitur, verum decima quarta sub vesperam immoletur. Nam quod non prima die, sed decima accipitur, hoc indicat, quod longa erant sæcula illa, quæ creationem nostram præcedebant, quibus semper erat Deus: post autem sæculum hoc nostrum ingreditur, quod, velut per quinque dies in quinque tempora dividitur, nimirum in illud quod ab Adamo usque ad Noe fluxit, in illud quod a Noe usque ad Abrahamum, in illud quod ab Abrahamo usque ad Moysen, in illud quod a Moysen usque ad Christi præsentiam, postremo in illud ipsum præsentiam ipsius tempus, quo per magnum illud sacrificium proposita erat omnibus salus. Jam in quinque etiam spatia illa vineæ parabola diem distinxit. Alios enim circa primam horam vocatos esse narrat, alios circa tertiam, alios circa sextam, alios circa nonam, alios denique circa undecimam. Quo etiam tempore navatæ operæ merces, iis qui postremi venerant, primo loco persolvitur¹⁴. Nos enim primi regenerationem accipimus, quibus Christus sacrificatus est, atque a morte revocatus innovandorum animorum nostrorum causa Spiritu sancto nos afflavit. Accipitur itaque agnus primo die hujus quinariorum dierum, id est, decima mensis, principii hujus sæculi figuram continente, atque asservatus postremo tandem tempore, hoc est, decima quarta, ad vesperam mactatur. Ad vesperam inquam, ut rursus

A intelligas nequaquam recens esse Christi mysterium, sed ex Patris præsentia jam inde a creatione mundi servatum esse, verum postremis temporibus nostra causa mortem subiisse. Quod si alia ratio proferenda est, cur decima quarta mensis agnus mactetur, dicendum idcirco id fieri, quoniam hoc die lunaris circulus omni ex parte perficitur, atque velut adulterino quodam lumine orbem collustrat, cæterum imminui ac desinere incipit: ut hinc quasi ex imagine quadam intelligas, quod omnibus quidem orbis partibus tenebrarum princeps celebrabatur (luna enim in principatum noctis posita est) ac mundi sapientiam, velut fucam quamdam lucem, errantium hominum cordibus infundens, plenissimam sibi gloriam comparabat. At verus agnus pro nobis moriens diaboli gloriam oppressit. Eam enim desinere in posterum et absumi cogit. Atque id scilicet erat, quod in Psalmis canebatur: *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec de medio vicissim tollatur luna*¹⁵. Quo loco observandum est, quod non dixit: *Tollatur*, sed, *Vicissim tollatur*. Quasi enim hominem jam sustulerit, vicissim diabolus ipse de medio tollitur. Quod si hoc loco lunam in bonam partem intelligere velis, idcirco ad decimam quartam spectamus, quia per eam lucem quæ in aspectum cadit, et materia constat, eam imagine quadam concipiamus, quæ spiritualis est, materiæque experta, ut in speciem quidem lunam plenam expetamus, quæ lucem suam tota nocte perdurantem nobis præbeat, revera autem nobis legis vice sit hæc cæremonia, jubens, ut omne tempus, quod in diem ac noctem dividitur, nobis perpetuo clarum sit, nec ulla caliginosa opera admista habeat. Verum ad historiam redeunt, quæramus, quid causæ sit cur agnus non modo ex agnis, qui ad dextrum latus statuuntur, eligatur, sed et ex hædis, quos judex ad sinistram statuit¹⁶, utpote nullam dextram actionem habentes. Statuit enim, inquit, oves a dextris, hædos autem a sinistris. Fortasse hoc ideo fit, quia Christus pro omnibus, tam ovibus, quam hædis, mortuus est, ac pro his etiam potissimum, utpote qui majori misericordia opus habeant. Fortasse etiam quia Christus revera justus mortem subiit, ideo ad ejus figuram agnus accipitur: quoniam autem hominum opinione ut facinorosus mactatus est, idcirco hædus quoque jugulatur. Immaculatum autem sacrificium agnus intelligitur, legis præscripto ad perpetua sacrificia dicatus: hædus vero pro peccatis offertur. Quæ quidem duo in Christo reperies. Erat enim idem, et ut immaculata victima, nimirum ad odorem suavitatis seipsum Patri offerens: et ut hædus, dum pro peccatis nostris mactaretur. Atque ut rem in pauca conferam, ovis quidem, secundum Isaiam, lenitatem Christi designat: hædus autem secundum legem sacrificium est pro peccato. Proinde leniter, ovis instar, ad supplicium ductus, pro peccato velut hircus sa-

¹³ Jerem. ix, 21. ¹⁴ Matth, xx, 10 seqq. ¹⁵ Psal. lxxi, 7. ¹⁶ Matth. xxv, 40.

crucifatus est, pro hominum salute seipsum morti exponens. Aut, si mavis, ut hædus in alta loca prosilit, sic Christus in cælum ascendit, teque evehit. Propter te enim mortuus est, ut cum ipso vivas. Quidnam autem sibi vult lex, quod maxime quidem per singulas domus agnum sacrificari jubet, si autem domestici pauci sint ac pauperes, simul quoque vicinos adesse, atque ita ex contributione sacrificium compleri? Quoniam præstabilis id quidem est, ut sibi quisque ad perfectionem sufficiat, atque aliorum ope et auxilio, ad virtutem non indigeat, quin potius, quod Apostolus ait¹⁷, seipsum exhibeat Deo hostiam non inanimem, qualis est illa, quæ per bruta fit, quæ postquam cæsa esset, Deo tunc offerebatur, verum hostiam viventem, ut martyres, qui seipsum vivos Deo offerebant, ac deinde pro eo mortem oppetebant. Talem hostiam unumquemque seipsum Deo offerre oportet, et semper, et per res omnes sacrificari. Id autem fiet, si membra nostra ad peccati perpetrationem opprimamus ac mortificemus. Quod si quis per se ac solus, ob mentis inopiam et imbecillitatem intelligendo Christi mysterio par esse nequeat, socios atque adjuutores sibi asciscet, eos videlicet accipiens, qui eadem se se pradii sunt. Nonnunquam enim mutua opera ad sublimiores speculationes assurgimus, socios eos assumentes, qui nobiscum virtute pares ac vicini sunt. Verum hic merito quispiam percunctetur, siquidem unus est Christus, qui per legem et prophetas, atque adeo per creaturas prædicatur, qui fiet, ut lex, Christi figuram celebrans, per domos familiarum complures agnos sacrificari jubeat? Ad quem sic respondeo: quemadmodum unusquisque eorum, qui Christum fide complexi sunt, pro virium suarum modulo spiritaliter Christo crucifigitur, alius nimirum quantum ad actuale peccatum duntaxat, seipsum cruci affigens, alius quantum ad ipsas quoque animi perturbationes, alius etiam quoad ipsas affectuum imaginationes, alius denique quantum ad ipsas quoque affectuum cogitationes: sic unusquisque nostrum in congruenti sibi virtutis gradu atque ordine, quasi in domo quadam agnum immolat, carnisque ipsius particeps fit, ac Domino Jesu ad satietatem expletur. Etenim proprius uniuscujusque agnus efficitur Jesus Christus, atque totus, et toti, et omnibus omnia fit. Per vicinum etiam, qui ad agni esum assumitur, gentiles significari possunt. Quoniam enim Judæi propter animi paupertatem mysterium hoc concipere nequiverunt: idcirco ad sacrificii societatem et consortium ethnici insuper assumpti sunt. Porro in unaquaque domo perfectus erat agnus, nec in diversas domos dividebatur. Unus enim atque individuus Christus est, ac fides una.

Col. 645 A. *Hinc sacra nox et præsentis vitæ, hoc est, etc.* Deinceps, inquit, atque ordine mystica et et sacrosancta nox advenit, inimica et hostis tenebræ hujus vitæ, quæ nox etiam ob eam causam

vocatur, quod in ea velut in nocte, et virtutes, et vitia in obscuro sint, atque etiam, propter offusam in ea ignorantiam, et errorem, ac peccatum, quod in omnes fusum ac propagatum est, omnesque imperio præmit. Quomodo autem divina illa nox, qua Christo moriendum erat, noctis peccati hostis erat, accipe. Quemadmodum in mundi creatione sensibili luce producta discussæ sunt tenebræ, quæ primigenæ dicuntur, non quod substantia præditæ ac creatæ sint, sed quia cælo ac terræ, rebus substantia præditis, quasi subsisterent. Neque enim tenebrarum ulla est essentia et subsistentia: verum per obstructionem atque obstaculum fiunt, atque accidentis rationem habent, non substantiæ. Quemadmodum igitur post creatam lucem tenebrasque submotas terra videri cœpit, atque elementorum ordo distinctus est, omniaque informata sunt, ac cælum ornatum suum accepit, terraque itidem suum, atque ad hunc modum illa prius informis materia formis adornata est: sic etiam in hac sacrosancta nocte, qua Christus salutis nostræ causa mortem excepit ac sustulit, ignorantia et malitia in nobis hærens, ac noctis rationem habens, profligata et dissoluta est: atque ita mutatae sunt rerum vices, ut pro umbra veritas nobis illuxerit, pro ignorantia cognitio, pro incredulitate fides, pro peccato justitia. Potest hic etiam per primigenas tenebras primorum parentum peccatum intelligi, per quod omnia perturbata et eversa sunt. Verum in Christo, vero lumine, hæc peccati tenebræ solutæ prorsusque sublatae sunt, non autem excesserunt, aut alio recesserunt: atque omnia collustravit is, qui dixit ut de tenebris lumen splenderet, atque ea quæ prius forma carebant, informarentur; ille, inquam, veræ pulchritudinis virtutum architectus et fabricator, qui res nostras immoderate agitas ac fluctuantes intuitus, ex inordinatis eas in ordinem adduxit. Lux enim, et ornatus, et ordo, cognitionem et virtutem significant: tenebræ contra et confusio, quæ vitam humanam prius obsidebant, vitium atque ignorantiam designant.

Col. 643 A. *Hinc Ægyptum fugimus, hoc est, triste etc.* Posthæc, inquit, peccatum velut Ægyptum quamdam fugimus, quod quidem triste vocandum est, ut tristitiæ causam afferens, acerbæ autem persequens, ut in hominis perniciem excursionem faciens. Quanquam etiam alioqui Ægyptus, si interpreteris, tenebras sonat: hæc autem tristes sunt. Ægyptii autem Israelitas persequabantur, ut eos comprehenderent. Nec vero tristitiæ parens peccatum solum fugimus, verum etiam caliginosorum dæmonum principem servilia opera, quibus animus opprimitur; imperantem, ac dæmones etiam ipsos nunquam non instantes, atque ad peccati opus dure acerbique impellentes et adurgentis, atque eadem causa operum præfectos appellatos.

¹⁷ Rom. xii, 4

Quemadmodum autem Israelitæ ad promissionis A terram, sic nos quoque ad supernum mundum migramus. Atque ut illi luto et laterum confectione, eodem modo nos etiam lubrica et infida corporis hujus compactione liberamur, quod ex terra coagmentatum est, unde et lateres et lutum. Porro compages ipsa corporis, suapte natura ad offensionem et peccatum proclivis, apud multos homines atque interiores et ignaviores ad voluptates ita facile solvitur, et effrenato impetu fertur, ut ne palearibus quidem rationibus, hoc est, exiguis et levibus coerceatur et constringatur, quemadmodum lateres paleis: verum luti instar ad voluptates laxetur ac diffundatur. Etenim conveniebat nos, densis ac solidis et spiritualibus rationibus constructos, a fœdis voluptatibus propter Dei B amorem restringi. At nunc improbissimi quique ne subventaneis quidem et levibus rationibus tenentur ac reperiuntur, ut si non propter Deum, saltem ad laudem hominum emerendam a flagitiis abstineant.

Ibid. B. *Hinc agnus mactatur, atque actio, etc.* Cum tripartitam anima nostra rationem habeat (dividitur enim) rationalem, concupiscibilem et irascibilem, postibus quidem comparari possunt fra et concupiscentia; limini autem conciliatrix et collectrix earum ratio utrique conjuncta, atque ab utraque sustentata. Ad fortitudinem enim ab ira obfirmatur; ad consortium autem summi boni per concupiscentiam subvehitur. Cæso igitur agno, C domorum postes ipsius cruore imbui lex præcipit. Quibus significari possunt actio et contemplatio. Quandoquidem duplex quoque nostra philosophia est, activa et speculativa, sive habitus et actus. Philosophiam porro nostram eam vite rationem voco, quæ secundum Christi doctrinam instituitur. Et quidem activa philosophia ea vita est, in quam nulla reprehensio cadit: speculativa autem, est recta doctrinæ fidei sententia. Rursus habitus est, diuturna ad virtutem animi affectio, atque ejusmodi, ut vix excuti possit: actus autem, ipsa est actio. Jam vero ostia hoc loco dicuntur mentis agitationes et dogmata, agitationes quidem, cum mens aliquid exquirat ac secum versat, dogmata autem, cum notitias quasdam per se fidem facientes, et ratas firmasque dogmatice retinet. Aperiuntur porro hujusmodi agitationes, quoties mens quædam invenerit ad ejus cognitionem perceptionemque venientia, eaque exceptura est: clauduntur autem, cum id, quod exquiratur, ipsius intelligentiam superat. Quandoquidem comprehensionum quoque animi modus quidam est. Nam et mentis comprehensiones modum suum habent, atque ea percipit mens, quæ ipsi assequi licet. Interdum autem mens portas suas claudens, agitationes repellit, et a se amolitur. Proinde, et actio nostra, et contemplatio, et habitus, et actus, regio signo,

hoc est, Christi sanguine, obsignandi sunt, non ut claudantur, ac nihil agant, verum ut insculpantur, atque hujusmodi signum et exemplares notas in seipsis integras servant. Vel etiam ut hostilibus copiis terrorem afferant, quemadmodum regium signum formidolosum esse solet.

Ibid. *Hinc postrema, et persecutoribus gravissima plaga, etc.* Decem plagas in Hebræorum gratiam Dominus Ægyptiis indixit. Prima fuit sanguis ille, qui ex aquarum congregatione hauriebatur; secunda ranæ; tertia ciniphes; quarta cynomyia; quinta quadrupedum interitus; sexta vesicæ; septima grando triticum conterens; octava locustæ viridia omnia populates; nona palpabiles tenebræ; decima primognitorum oppressio. Atque hæc B plaga ordine quidem postrema erat, supplicii autem gravitate prima. Neque enim eam Ægyptii perferre potuerunt, sed tunc Israelitis discedendi potestatem fecerunt. Eodem modo dæmonibus quoque, animarum nostrarum persecutoribus, gravissima hæc pœna videtur, quando in animo ab omni ostentatione alieno atque humili et abjecto, quasi in nocte quadam, primogenita peccati, hoc est prima vitii origo et principium, a nobis exstinguuntur: quemadmodum in Evangelio Christus docet¹², cum jubet nos cupiditate atque ira compressis atque sublatis intrepido animo esse, nec jam vel adulterii scelus, vel cædis piaculum pertimescere. Neutrum enim horum a seipso consistere posse, nisi cædem iracundia, adulterium concupiscentia protulerit. Quocirca cum is qui vitiosos fetus edit, ante adulterium concupiscentiam, ante cædem iracundiam pariat, si quidem primogenitum sustulerit, haud dubie fetum quoque primogenito succedentem sustulerit. Sed videamus quæ sint cogitationum primogenita, quæ item actionum, quæ, ut pereuntia, luctu prosequitur Ægyptus, id est, peccatum. Turpes ac fœdæ cogitationes in hæc tria dividuntur: in intentionem, in congressionem, quæ et lucta nominatur, et in consensionem. Ergo primigena cogitatio dici possit, prima et affectibus perturbata intentio, atque appetitio. Actionum autem primogenita, vitiosæ ratiocinationes et cogitationes, a quibus peccatum illud, quod D animi assensione patramus, ad actum tandem progreditur. Hujusmodi igitur plaga nocte digna est. Noctis enim ac dedecoris et ignominie opera, digna sunt quæ nocte atque obscuritate et oblivione obruantur. Enimvero hæc primogenita Isaias semen Chaldaicum appellat, Deum inducens Israeliticum populum sic alloquentem: Diligens te, voluntatem tuam explevi super Babylonem, ut Chaldæorum semen tollerem. Quorum verborum hæc sententia est: Cupiebas, o Israel, de medio tolli funditusque deleri Chaldæos et Babylonios, qui te bello lacescebant. Atque ita feci. Quamobrem si ipsi quoque confusionem eam qua premmur,

¹² Matth. v, 1 seqq.

Id enim Badyon significat, a nobis auferri cupierimus, invenimus Deum voluntati nostræ satisfaciendam, ac turpes et impuras cogitationes, nondum adultas, sed teneras adhuc seminisque rationem habentes exterminantem. David autem hujusmodi peccati principia et radices parvulos Babylonios vocat, dicens: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Beatus, qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram*¹⁹. Quoniam enim juxta historicum sensum Babylonii, Judæos bello aggressi, captivitate eos presserunt, ac Babylonem abduxerunt, multosque Israelitarum puerulos solo allisos obruncarunt. Propheta beatos eos pronuntiat, qui eadem crudelitatis exempla in Babylonios edere poterunt. Juxta allegoricum autem sensum, Babylon confusio est. Hujus filia, iniquitas, quam quidem etiam miseram vocat Propheta, utpote quod non sit, nec subsistat, sed incuria nostra ex nihilo confletur atque subsistat, ac rursus per virtutem nostram et recte facta intereat, atque in nihilum redeat. Ad hanc igitur sic loquitur Propheta: *Beatus ille futurus est, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis*²⁰. Quid autem dedimus? voluntatem nostram, hoc est, libertatem: nec enim servus voluntatem habet. Quid porro recepimus? peccatum. Quare illud reddendum est. Reddere autem, nihil aliud est, quam in posterum illud non admittere. Beatus etiam, inquit ille, qui pravas cogitationes adhuc teneras et imperfectas, antequam in ipsius perniciem nutriantur et adolescant, tenebit, atque in potestatem redactas interimet, nimirum ad Christum ejusque auxilium confugiendo. Ipse enim petra est, per quam malæ cogitationes solvuntur. Is porro nascentia ex cogitationibus atque actionibus peccata ad Christum allidit, qui ea confitetur. Ac quisquis perversa dogmata, quæ animum illius, a quo admittuntur, perturbatione afficiunt, veritatis doctrina concutit, atque in Christo perimit et exstinguit, nec ea crescere et adolescere sinit, verum confusæ ac perturbatæ mentis fetum sapientia sua superat, ac deinde ad Christum veram petram allidit, hic est qui Babylonios pueros petræ allidit. Sed ad primogenita rursus oratio conferenda est, quibus pereuntibus clamore atque ejulatu omnia apud Ægyptios personant. Lugent enim atque ingemiscunt dæmones, cum vitiosas cogitationes, priusquam creverint, in nobis exstingui cernunt, animique perturbationes adhuc recentes evelli atque excindi. Ergo Ægyptiaci peccati fetus, antequam in malo maturescant, necantur: Israeliticæ autem ac probæ cogitationes sanguinis profusione muniuntur, ut virtus ad maturitatem perveniat. Atque illic quidem primus peccati impetus frangitur: hic autem primus peccati ingressus per

¹⁹ Psal. cxxxvi, 8. 9. ²⁰ ibid. 8. ²¹ Exod. xii, 19

(21) Vide August. lib. II, cap. 31, *De civit. Dei*, ubi ait septenarium numerum, quia ex toto impari

A verum agnum avertitur. Neque enim ingressum exterminatorem arte et consilio expellimus atque exturbamus, sed, ne ullo modo in animos nostros irrepat, cavemus atque providemus. Cautio autem hæc in unctione et obsignatione consistit. Hanc enim in nobis exterminator reperiens, reveretur atque extimescit et recedit, ac mors ultra prosilit. Quoniam autem duplex morti ad nos aditus patet (aut enim judicio ac ratione peccamus, ut cum nec sana nec recta ratiocinamur, aut affectibus impulsus labimur, ut cum temere irascimur et concupiscimus) ob eam causam sanguinis quoque duplex est signum. Et ratio quidem, utpote princeps, quasi superius limen est: affectus autem, velut postis, superiori limini subjicitur.

B Col. 643 C. *Hinc fermentum septem dierum spatium*, etc. Scriptum est in Exodo: *Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris*²¹. Verum hoc ad Judæos pertinebat. At nobis vitium septem diebus submovendum est, hoc est, per omnem hujus vitæ hebdomadam. (21) Numerus enim septem dierum fluxum hoc tempus significat, quod per hebdomadas revolvitur. Atque hic numerus mysticus quidem est, utpote virgo, ac virginitatem vitamque angelicam designans (solus enim hic numerus, ut arithmetici docent, ex omnibus numeris, qui denario includuntur, nec gignit, nec gignitur, atque etiam ut quaternarium et ternarium in se continens. Quatuor enim sunt mundi elementa et Trinitas horum fabricatrix. Consociatus autem mundo dicitur et concurrens, id est, comes et assectator ipsius, tum quia septem dierum spatio mundus omnibus suis numeris absolutus est, tum quia expletis septem annorum millibus mundi finis futurus est. Quoniam autem fermenti proprietates, si quidem vitium spectemus, sunt vetustas et aciditas: sin autem virtutem nobis proponamus, panis confectio et vis vitalis (calefacit enim fermentum, ac farinam sublevat, atque hoc vitam fovere videtur): ob eam causam submoveri, atque ejici malitiam ait, quæ vitiosas fermenti proprietates habet: non item virtutem, cui meliores fermenti proprietates insunt: cui etiam regnum celorum comparatur. De vitioso autem fermento in Evangelio dicitur: *Videte et attendite a fermento Scribarum et Phariseorum*²², hoc est, a doctrina, quam inopiam Theologus dicit, quia plebem dehortabantur, ne in Christum crederet, ac per Filii contemptum Patrem quoque ignominia notabant.

Col. 643 C. *Atque illi quidem lugeant*: etc. Dæmones, inquit, lugeant, suis videlicet primogenitis orbat. Nos autem, unctione signati, agnum comedemus. Ac merito unctionem manducatio sequitur. Nam nos quoque, posteaquam Dominum

²² Matth. xvi, 6.

ternario et toto pare quaternario conficitur, ideo sæpe pro universo accipi.

nostrum Jesum Christum per baptismum induimus, A atque eodem modo factam fuisse Christi conceptionem ipsius corpus accipimus. Verum ea, quæ in Exodo de agno scripta sunt, rursus inspiciamus : *Et immolabit eum, inquit, omnis multitudo congregationis filiorum Israel ad vesperam* ²³. Et paulo inferius : *Non comedetis ex eo crudum, nec coctum aqua, sed assum igne* ²⁴. Vespera igitur, utpote diei fluis, sæculorum finem adumbrat, quo Christus quoque nostra causa ab omni synagoga mactatus est, atque adhibuit sol Creatori suo condoleseens. Quin ipse etiam Christus mysticam cœnam vespere discipulis porrexit, ut figuram impleret (juxta legem enim ad vesperam agnus cædebatur), ac crassam peccati caliginem depelleret, illustri et sanctissimo mysterio patefacto. Enimvero sanctam illam escam crudam accipit, qui fidem inertem et frigidam habet, nec eam optimarum actionum pennis instruit, nec Christianam doctrinam per accuratam indagacionem attenuat, quandoquidem qui crudos cibos comedit, his concoquendis par esse non potest, imo nec dentibus ullo modo cedit hujusmodi alimentum. Ille autem sacrosanc- B tam escam elixam edit, qui voluptatibus servit. Nam quæ elixantur, varietatem et condimenta desiderant, mollemque vitam ac luxu diffluentem indicant, atque alimentum diuturnam in stomacho moram trahens. At vero assam hanc accipit, qui animi alacritate et probitate excellit, nec obscenæ voluptatis condimenta virtuti admiscet. Nam quod igne torretur, pure ac frugaliter apparatur. Quod enim elixatur, aquæ opera excoquitur, ac proinde perspicere non potest, utpote in aqua absoconditum : atque etiam aquosum est facileque dissolvitur. Id autem quod torretur, immediate per ignem torretur, atque ob eam causam illuminatur et exsiccat, atque condensatur. Lex itaque prohibet ne agnus coctus aqua comedatur, hoc est, aquosa et dissoluta de Christo opinio atque sententia, subindicans hujusmodi cibum fide præditis hominibus minime salutem fore. Veluti si quis Christum natura Deum non esse existimet : hoc enim solidæ et constantis ac provectæ fidei non est : item si eum, ut Deum, omnia quæ velit, facere posse neget. Hæc enim opinio per Spiritus ignem probata et explorata non est, nec eam, quam conveniebat, speculationem assecuta. Atque D idcirco nec compacta nec compressa et solida est, verum e contrario improbata, indiscussa et fluida ac solubilis. Nam qui naturali modo Christi conceptionem ac generationem cæteraque, hujus generis inquirat, is præstantius a deteriori minime distinguit, quemadmodum ignis aurum ab aliis materiis, nec doctrinam ab omni crassa et indigna cogitatione puram ac liberam efficit, sicut ignis similitudo postulat, qui materiam quidem et crassitiam absumit, aurum autem probum et defæcatum reddit. Nam qui humanæ naturæ vestigiis hæret,

atque eodem modo factam fuisse Christi conceptionem arbitratur, ut et aliorum hominum, ille quod excellentius est a deteriori non secernit. At nos his, qui agnum torrent, adjungamur, spiritu videlicet ferventes, quemadmodum Paulus hortatur ²⁵.

Ut bonis illis carbonibus, intellectum nostrum accendentibus et purgantibus, ab eo adjuvemur. Brevem illam quidem, sed sententiarum copia refertam Theologi orationem satis admirari ac prædicare nequeo. Papæ, quot Scripturæ locos in hac carbonum commemoratione brevi complexus est! Nam quot apud hunc Patrem dictiones, totidem quoque Scripturæ testimonia numerabuntur. Ac bonos quidem carbones dixit, ut a malis distingueret, quos desolatorios David appellat ²⁶, hoc est, vindices. Quod autem ait : Adjuvemur, hujus verbi ansam ab Isaia accepit, sic loquente : *Uabes carbones ignis, sede super eos* ²⁷. Hi cruat tibi auxilio. Illud autem : Intellectum accendentibus, ex Salomone sumpsit, atque acute et erudite exposuit. Sic enim quodam loco scribit : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, et si sitit, potum da ei : hoc enim faciens carbones congreges in caput ejus* ²⁸. Illic autem per hos carbones, divinas et spirituales cogitationes intellexit, quæ mentem calore afficiunt atque accendunt. Hanc denique vocem, Purgantibus, adjecit, carbonis illius et Seraphim, atque hinc comparatæ sancto Isaie purgationis recordatus. Tales carbones nobis auxilii causa Christus porrigit, dicens : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat* ²⁹? Quo loco ignis, Spiritus fervorem significat, vel spiritualis vitæ acrimoniam et evangelica præcepta, a quibus omnis vitiosæ animæ habitudo in cinerem redigitur atque absumitur, proinde eum quamprimum accendi cupit Dominus, ut beneficium, ac non vindicem et cruciantem.

Col. 646 A. *Quidquid porro carneum et esculentum habet doctrina, etc.* Scriptum rursus est in Exodo : *Et comedent carnes hac nocte assas igne, caput cum pedibus et intestinis* ³⁰. Theologus autem ab historia ad allegoriam ascendens : *Quidquid est, inquit, in fide ac doctrina nostra carneum, hoc est, esculentum, comedetur.* Atque ut horum verborum sensum explicemus; hujusmodi quiddam vir doctissimus dicere videtur. Omnis ea divinitatis atque humanitatis Christi doctrina, quæ, ut caro corporeis dentibus, ita spiritualibus cedit, ac si recte intelligatur, animam alere, eique prodesse potest : hæc, inquam, omnis doctrina, ut in cognitionem nostram cadens, mente comedetur, ipsique accommodabitur, atque ad spiritalem concoctionem distribuetur. Ita fiet, ut qui eam percipiunt, in id, quod perceperunt, commutentur, atque unusquisque ad membri ab eo spiri-

²³ Exod. xii, 6. ²⁴ ibid. 9. ²⁵ Rom. xii, 11. 20. ²⁶ Luc. xii, 49. ²⁷ Exod. xii, 8.

²⁸ Psal. cxix, 4. ²⁹ Isa. xlvii, 14. ³⁰ Prov. xiv,

tualiter comesi locum inducatur. Divini enim agni A
 ac Verbi secundum cujusque membri conceptionem
 unusquisque pro virium suarum, atque ordinis,
 gratiæque Spiritus ad se pertinentis, rationis fiet
 particeps. Verbi gratia, caput ille percipiet, qui
 ex improbatissimis principiis fidem, theologicæ rationis
 doctrinam prorsus missam facientem, consecutus
 fuerit. Aures autem, qui sermones divinos scite
 accipit, et per eos ad mortem usque Deo subjicitur.
 Oculos, qui res creatas spiritualiter considerat,
 atque omnes doctrinæ sensus, tam litterales,
 quam allegoricos, omni offendiculo vacantes ad
 solam Dei gloriam in unum colligit. Jam vero
 pectoris particeps sit, qui cor suum theologicis
 speculationibus ac doctrinis implevit. Manuum au-
 tem, qui nullum opus ex his quæ divino mandato
 proscripta sunt, ignave ac negligenter exsequitur,
 verum totam eam vim animæ, quæ in actione ver-
 satur, ad divinarum legum expletionem paratam
 atque intensam habet. Alvi porro, qui genitalem
 animæ partem perpetuo scaturientem habet, spiri-
 tualibusque contemplationibus affluentem, quique
 ardentissimo atque inexplebili omnique vitiosi
 affectus experti Dominici congressus desiderio et
 amore correptus est. At vero intestina edit, qui
 abstrusioris mentis acquisitione profunda Dei per-
 scrutatur, atque arcanis mysteriis velut ingurgi-
 tatur. Crura autem, qui rationem, ei animæ parti,
 quæ affectibus agitur, incumbentem habet, ac
 veluti superiore loco positam, easque animæ partes
 in quibus perturbationes existunt, imperio tenen-
 tem, quique omnem crassum et terrenum motum
 ab ea evellit. Genibus vero pascitur, qui ad ja-
 centes, et infirma fide præditos, commiserationis
 affectu de industria se demittit, ac Verbi ad nos
 dejectionem æmulatur. Postremo tibiis et pedibus
 vescitur, qui in fide et virtute atque cognitione
 fixos et immobiles animæ gressus habet. Ad hunc
 modum ille Agnus Dei ab omnibus edi ac percipi
 potest, eosque a quibus percipitur, Spiritus opera
 in sese transmutat. Cæterum hoc observatu di-
 gnum est, quod Theologus noster, si quando ver-
 bum aliquod obscurius, quam ut a rudioribus
 intelligi queat, extulerit, illud statim per dilucidius
 aliud vocabulum interpretari solet: quemadmodum
 hic quoque facit. Etenim cum dixisset: Quidquid
 carneum, adjunxit: Et esculentum, perspicuum
 faciens se carneum esculentum nominare. Rursus
 cum dixisset: Ex intestinis, protinus liquido ostendit
 se eo nomine occulta et recondita vocare. Quod
 autem per carneum et abdita indicare vult Theo-
 logus, hunc, ut opinor, sensum habet. Quemadmo-
 dum agni viscera interitus absconduntur, carnes
 autem in exteriori parte sunt: sic etiam in fidei
 nostræ et doctrinæ dogmatis, alia magis arcana et
 abstrusa sunt, alia magis obvia et perspicua, non
 secus atque illic viscera occulta sunt, carnes vero

apertæ atque in oculis positæ: Quocirca, inquit,
 non modo id excutere debemus, quod carneum
 est, id est, intellectu facile; verum insuper et
 abdita mentis, hoc est, mystica illa pervestigare
 convenit, quæ mens nostra a crassioribus homi-
 nibus interim abscondedat.

Possumus etiam fortasse ad hunc modum hæc
 exponere. Quandoquidem duplicis naturæ Christus
 est, nimirum Deus simul et homo, faciendum nobis
 est, inquit, ut non modo conspicuam ipsius carnem
 intueamur, sed et mentis abdita, hoc est, divinitatis,
 speculemur. Ac ne caput et pedes (id est, et ejus-
 modi de ungente divinitate cogitationes, quæ a
 Deo non abhorreant, et rursus ejusmodi de inuncta
 humanitate meditationes, quæ humanæ naturæ
 convenient, intactos relinquamus. Id autem asse-
 quemur, si Christum, a capite quidem Deum sæ-
 culis omnibus antiquiorem cognoscamus, a pedibus
 vero hominem, postremis temporibus factum, ad
 intestinis denique, quia divina potentia carne tecta
 atque absconsa fuit. Vel etiam fortasse in caput
 existimandum est, nimirum scire, quod Verbum,
 utpote Deus, in principio, hoc est, in Patre et
 cum Spiritu erat. Pedes autem, illud persuasissi-
 mum habere, quod Deus etiam existens, judex
 rursus ad nos rediturus est, humanæ dispensationi
 atque gubernationi finem impositurus. In fine
 enim atque extremo totius corporis pedes sunt.
 Intestina postremo, abscondita illa et veluti media
 et intestina humanitatis assumptæ doctrina: ut
 hinc trium temporum complexione sempiternam
 Christum esse intelligamus, ac per caput quidem
 in nobis declaretur, quod erat, per pedes autem
 quod erit, per intestina denique quod semper est.
 De quo Joannes quoque mihi locutus videtur, cum
 dixit: *Qui est, qui erat, qui venturus est* ²¹, prin-
 cipium videlicet ac medium et finem simul com-
 plectens.

PELUS. *Quandoquidem mihi quoque post Gre-
 gorium historiæ hujus enarrandæ, ac decernendi quo
 pacto Verbum edendum sit, potestas facta est,
 subtiliorem, quam ipse fecerit, divisionem proferam,
 sigillatim membrorum agni mentionem faciens, cor-
 porisque figmentum et creationem ad spirituales
 speculationem transferens. Caput igitur priorem in
 agno locum habet, cum suis partibus. Deinde collum
 vertebris interseptum recta protensione in humeros
 desinit, a quibus anteriores pedes fabricationem
 sortiri sunt. Post hos in superiori quidem parte dor-
 sum ac dorsi spina distenditur, in inferiori autem
 ventris concavum effectum est. Sequuntur posteriores
 pedes in caudam desinentes. Inter has autem partes
 sublimius est caput, vel, ut aptius loquar, pro-
 ectius ac prominentius. Nam altum et sublime, de
 hominis formatione prædicari Aristoteles in lib. De
 partibus animalium asserit. Pedes vero inferius
 ac circa terram gressum figunt. Hujusmodi igitur*

²¹ Apoc. 1, 4.

divinus quoque agnus est, ex capite et pedibus constans, id est, divinitate et humanitate, quem partim sola cogitatione dividens, partim uniens, atque comedens, ad animæ susceptionem apte transmittit. Susceptio autem animæ, vis est spiritualium speculationum susceptrix, quæ quidem doctrinam divisivam faciem accipiens, spiritusque fervore concalfaciens, atque alterans, eam ad coctionem digerit, in suamque essentiam transfundit. Vertex igitur divini nostri capitis, hoc est, divini Verbi, Pater est, a quo incorporeo atque inexplicabili modo genitus est. Proinde verticem etiam edere debemus, hoc est, intelligere nequaquam productioni corporum hanc generationem similem esse. Item quod ex illo quidem Verbum est, sed non post illum. Postremo, quod quantum ad causam Pater Filio major est. Quoniam autem crines etiam verticem circumtegent (hoc est, caligo illa a speculatione remota, quæ paternam substantiam obtegit) hos quoque quantum res postulat, dividere necesse habemus, atque ita vim animæ injicere ad ea attingenda, quæ et sermone superiora sunt, et cogitatione. Jam divinas etiam aures agni divini comedamus, nempe, spiritualiter audientes, quod incarnatus sit, quod Verbum caro factum sit. Neque enim Verbum in carnem mutatum esse, nec incorpoream ipsius essentiam in carnem concrevisse prædicamus, verum id quidem mansisse, quod erat, id autem, quod non erat, assumpsisse. Oculos insuper comedamus, spiritualiter cernentes, nec rerum earum, quæ sub aspectum cadunt, corporibus intersepti, verum intellectuali modo in divinas illuminationes penetrantes. Ne superciliorum quidem partem intactam relinquamus, perspicacem scilicet animæ vim obtegentes, ne superne alicunde salsa et amara spirituum aereorum fluxio infusa, oculum ipsum lædat. Quid vero? non etiam nares ipsas attingemus, nimirum divinum unguentum redolentes, quo ipse quoque Dominus ante passionem unctus est? Bonus enim odor spiritualis sumus juxta Apostolum²³. Omnis igitur speculationum puritas per attrahentem animæ facultatem, quasi per quasdam nares, nobis hauriendus est: quidquid autem in iis nebulosi et coliginosi est, foris relinquendum, naresque continendæ, ne crassitiem hanc nebulosam attrahant. Ne ori quidem parcamus, quod quidem est fons ille vitæ et immortalitatis, ad quem qui labra admovent, divinos latices hauriet: verum ad laticem illum nequaquam temerario impetu prosiliamus, sed labia prius distinguamus, ut sic fonti perspicuitas sua constet. Quod vero ad dentes attinet, eam rationem ineamus, ut eos quidem conspicemur, minime tamen confringamus. Quoniam autem feri non potest, ut Patrem ita dividamus atque intelligamus, quemadmodum divinus hic agnus (idcirco enim in obscura quoque sede dentes collocati sunt, utraque videlicet mala et labiis oblecti) operimenta quidem parce attingamus, ea autem

quæ illis operimuntur, supernis thesauris sine ulla perscrutatione relinquamus. Ne cervicis quidem expertes simus, divinum nimirum jugum trahentes: videlicet iis animum adjicientes, quæ ad perferendos adversos casus hortantur. Corrodendum nobis quoque est cartilagineum illud arteriæ, quæ ad anteriorem partem sita, anhelitum ducit. Hæc porro spirituales ascensum significat, per quem intellectilem aerem haurientes penetrant animæ perfamus ac veluti circumforemus. Quin totum etiam pectus et thoracem exedamus. Nam hæc pars cor vitale potissimum circumtegit, hoc est, omnem spirituales speculationem, quæ quidem vel maxime spirituales cibum excalefacit, atque ad fluxionem mire lubricam et mobilem immutat, talemque reddit, ut in divinos canales, per quos Spiritus irrigatio ad animæ partes transmittitur, facili ductu instuat. Ne intestinis quidem ipsis parcamus, verum cor ipsum primum edamus, nimirum propter eum qui salutis nostræ causa seipsum dejecit, cor nostrum, quoad ejus fieri poterit, conterentes et dejicientes, ac principem animæ partem perpurgantes, nec eas ratiocinationes, quæ a terra in pectus ascendunt admittentes. Quoniam autem cor ad vitam minime sufficit, utpote in modico igne redundans, nisi a pulmone perfletur, qui quidem corpus molle atque absumptum facile suaviter natura est, pulmonem quoque comedamus, hoc est rationes animam nostram integram atque incorruptam conservantes. Ventrem etiam ipsum atque intestina accipiamus, simplicem ipsum custodientes, nec ciborum multitudine prementes, a quibus vapor fuliginosus in cerebrum ascendit, ipsiusque membranam tetra caligine implet, atque ab ea rursus oppleta intercutanea mentem nostram tumefaciunt, flatuque discindunt, ac præsertim propter cæcum intestinum, hoc est, perversam cogitationem, quæ hinc impuritatem et immunditiam excipit, animæque vitiosam habitudinem offert. Jam hepar quoque cum simis ac gibbis edamus, nunc super alta et sublimia cupiditatem extendentes, nunc ad ea, quæ inferioris cognitionis sunt, hoc est, ad primas et secundas naturas. Lienem insuper modice ac leniter attragemus, vim eam, quæ a ratione aversa est, expurgantes, in qua sceleratus dæmon, velut ater quidam humor, insidet, atque occultis et pestiferis seminibus inspersis animæ puritatem inficit. Postremo partem etiam rationis expertem ita instituemus, ut rationis præceptis pareat. Ita fiet ut ne ipse quidem a nobis intactus relinquatur. Atque hæc, quantum fieri poterit, esitantes, animam nostram alamus. Illud vero cavendum, ne in ossa dentes injiciamus. Neque enim ea sine summa difficultate confici possunt, nec in alimentum admittuntur. Quod tamen non ipsorum naturæ, sed nostræ infirmitati tribuendum est. Ossa porro Verbi, arcana illa divinitatis doctrina est, atque assumptæ humanitatis consilia, ita arcana et

²³ II Cor. II, 15.

obscura, ut nulla oratione explicari queant.

Col. 646 A. *Nec vero quidquam efferemus, etc.* Hæc quoque de agno in Exodo scripta sunt: *Non efferetis ex domo quidquam carniū foras, et non relinquetis ex eo usque ad mane*²⁵. Ex eo porro, quod quidquam foras exportari, lex prohibet, illud docemur, externis, hoc est, fidei nostræ adversariis ac dogmata nostra suggillantibus impertiendum non esse fidei nostræ mysterium. Ex eo autem quod interdicit, ne quid ad matutinum usque relinquatur, hoc nobis significatur, post hanc vitam, quæ noctis ac tenebrarum nomine appellatur, nullam in futuro matutino purgationem reliquam fore. Præsens enim hoc tempus actionis et laboris est, futurum persolutionis. Adhæc differendam non esse, nec in aliud tempus rejiciendam veram atque perfectam mysterii hujus cognitionem, nec iis qui semel illius participes facti sint, committendam esse, ut plenam atque absolutam perceptionem sibi ipsis in nimis serum gratiæ tempus reservent. Id autem faciunt, qui per rudimentariam quidem institutionem Christianæ pietatis dogmata degustarunt, cæterum splendori illi, quem baptismus affert, nimium longas moras producunt, hoc est, ad senectutem rejiciunt. Quare handquaquam probanda est his, qui veræ doctrinæ participes sunt, hujusmodi dilatio. Verum quemadmodum lex Christi, vult illa quidem præcipue nos omnino non irasci (hoc enim longe tutissimum est) sin autem in eam animi perturbationem prolapsi fuerimus, ut ante vesperam saltem furorem comprimamus (*sol enim, inquit, non occidat super iracundiam vestram*²⁶, temporaliter quidem hic sol sensum movens, qui temporis mensura est: allegorico autem sensu Sol justitiæ. Ille enim iis qui mentis errore afficiuntur, occidit, ut contra optimo ac præstantissimo cuique illucescit); ad hunc quoque modum hæc spiritualis esca, id est, Christiana doctrina, in posterum diem minime reservanda est, verum illico admit-tenda. Porro hæc verba: *Non relinquetis ex eo usque mane*, D. Paulus excellentissime interpretatur dicens, Dominicæ passionis commemorationem a nobis fieri, donec veniat²⁷, hoc est, nos baptizari debere ac mortem Domini prædicare, quandiu in hac vita sumus. Mors enim Christi in hac nocte, hoc est, in præsentī sæculo commemoratur, in futura autem vita cernitur, nimirum in secunda ipsius præsentia.

Col. 646 B. *Quidquid autem osseum, etc.* Id quoque de agno in Exodi libro habetur. Os non confringetis ex eo, sed quæ residua erunt ex eo, igne comburetis. Quæ verba allegorico sensu ita exponenda sunt. In præceptis divinis eam rationem inire convenit, ut ea quæ prompte ac facile intelligi possunt (hoc enim per carnum significari

A diximus) non ignave ac veluti coacte consecutemur, sed tanquam famelici summa cum aviditate propositis cibis animum expleamus: eas autem speculationes, quarum ratio ab hominum cognitione remota est, velut quærere quæ Dei essentia sit, quid ante rerum creationem erat, quid extra ea quæ oculis cernuntur, quæ eorum quæ sunt necessitas, et quæ in eodem genere posita, a curiosis hominibus inquiruntur, ea soli Spiritui sancto, qui, ut est apud Paulum, Dei profunda scrutatur²⁸, cognoscenda relinquamus. Idem præceptum nobis Sapientia quoque his verbis incalcat: *Fortiora te ne scruteris*²⁹, hoc est, ossa Verbi ne confringas; neque enim opus est tibi occultis. Ea porro, quantum in ipsis est, confringunt hæretici, recta dogmata depravantes ac pervertentes. Atque hic quoque Theologus morem suum retinet. Nam cum dixisset: *Quidquid osseum, ad hujus verbi declarationem subjunxit: Quod edi nequit; idque etiam rursus interpretatus est, subnectens: Nec oculis mentis pervideri. Quæcumque igitur, inquit, dogmata mentis captum excedunt, ac solida et occulta sunt, ea non confringentur (confringentur autem, si male dividantur, hoc est, intelligantur); atque adeo nec indignis hominibus ad dijudicationem porrigentur, a quibus distraherentur, non secus atque os, quod canibus projicitur, quemadmodum ait Christus: *Nolite dare sanctum canibus, nec projicite margaritas ante porcos*³⁰, hoc est, Ne fidei mysteria discerptoribus hæreticis committatis, nec luculentam ac divinam doctrinam iis qui turpium affectuum cæno quasi setis convestiti sunt: verum hujusmodi speculationes et dogmata, quorum firmitas mentem nostram superat, igne absumentur, non materiali, sed divino, quo etiam holocausta consumuntur. Quis autem est hic ignis? Spiritus sanctus, qui in forma ignis ad apostolos accessit³¹, qui omnia scrutatur, ac novit. Quoniam vero modo solidissima illa dogmata a Spiritu sancto consumentur, id est, intelliguntur? nimirum si attenuentur, hoc est, tenuissima et subtilissima atque accuratissima speculatione digna habeantur, atque apud ipsum, attenuantem nempe Spiritum sanctum, serventur et custodiantur, non autem pereant, nec in aquam spargantur, velut ille vitulus aureus conflatis, qui temere et fortuito in hujusmodi speciem informatus est, ut Judæorum contumaciam duritiæque coargueret. Ob hanc enim causam bovis, et non alius cujusdam animalis forma igne conflata est, quoniam hoc animal et dura carne est, et nervis et ossibus, quemadmodum et Hebræi animo duri. Verum hujus vituli historiam breviter exposamus. Cum Moses ad accipiendas legis tabulas in montem ascendisset, quadraginta dies illic exegit. Interea Hebræi conspiratione adversus Aaronem*

²⁵ Exod. xii, 10. ²⁶ Ephes. iv, 26. ²⁷ I Cor. xi, 26. ²⁸ I Cor. ii, 10. ²⁹ Eccli. iii, 22. ³⁰ Matth. vii, 6. ³¹ Act. ii, 1 seqq.

inita deos sibi petebant, qui in itinere eos præcederent. Qui vim atque audaciam populi portitescens, aurea mulierum ornamenta ad se afferri jussit. Quæ cum allata essent, in ignem ea iniecit, ac statim ex iis vituli forma conflata est atque hunc vitulum vecordes Hebræi divinis honoribus prosecuti sunt. Descendens autem Moses atque ob hanc vituli confectionem ira inflammatus, tabulas illas, quas in monte acceperat, confregit, ac vitulum, quem fecerant, igne combussit, et in minutas partes contrivit, et in aquam dispersit. Atque hæc obiter in mentem Theologo venerunt, occasione accepta ex uno hæc attenuandi verbo. Igitur, ut ad rem redeamus, agni ossa propter hanc causam, quam commemoravi, non confringentur. Dicere enim prætermitto, quod ne historico quidem sensu crura Jesu confracta sunt, etiamsi Judæi ipsius mortem adurgerent. Lex enim dicebat: *Si fuerit in quodam homine iudicium mortis, ac suspenderit eum in ligno, non pernoctabit corpus ejus in ligno, sed eadem die sepelietis eum*⁴⁴. Judæi itaque, ne in cruce corpora remanerent, tum legis edicto permoti, tum quod ea Parascevæ vespera esset, ac Sabbatum illud, quod ab iis religiose colebatur, instaret, a Pilato postularunt ut eorum qui in crucem sublati fuerant, crura frangerentur, ac tollerentur. Milites autem latronum quidem, quoniam eos spirantes adhuc offenderant, crura fregerunt. Cum autem ad Jesum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, ejus crura non fregerunt, ut Scriptura impleteretur: *Os non comminuetis ex eo*⁴⁵. Nec vero corporea tantum ratione Christi ossa confracta non sunt, sed ne spiritualiter quidem et allegorice perfringentur: quoniam robur illud, quod in eo erat, invictum permansit, minimeque ad peccatum cessit: imo nec ipsius caro, quia non carnali, sed divino modo, creata esset, corruptionem vidit⁴⁶.

Col. 646 C. *Ne modus quidem manducationis, etc.* Ne modum quidem, inquit, manducationis agni prætereamus: quandoquidem nec lex cum prætermittendum censuit, verum etiam, usque ad modum ipsum, narrationem, quæ in littera continetur, accurate et diligenter exposuit, utpote quiddam etiam profundius complectentem, quam ipsius cortex præ se ferat. Hæc enim legis verba sunt: *Sic comedetis eum: Sint lumbi vestri succincti, et calcæamenta in pedibus, et baculi in manibus vestris. Comedetis eum cum festinatione, azyma cum lactucis agrestibus comedetis. Pascha Domino est*⁴⁷. Atque hæc legis verba sunt, manducationis, modum præscribentis. Videamus jam quid unumquodque horum significet. Quod igitur festinanter esse comedendum ait, hoc nobis indicat eum, qui agni particeps futurus sit, segnem ac socordem esse non debere,

nec in virtutibus remissum ac languidum, verum ita animo affectum, ut prompte et alacriter ad Dei promissa currat, atque eorum quæ retro sunt, oblitus ad ea quæ a fronte sunt, seipsum exte- dat⁴⁸, omniaque hujus vitæ commoda pro falsis ducens, futuram rerum veritatem exquirat ne id in nobis contingat, quod facere vetitus est Lot a duobus illis angelis, quos hospitio susceperat. Hunc enim ita Sodomis fugere jusserunt, ut a tergo non respiceret, nec in omni circumjacente regione staret, sed in montem salutis causa se conferret⁴⁹. Eodem igitur nos modo faciamus. Ne circumspiciamus (curiosus enim ad voluptatem et concupiscentiam aspectus nobis perniciem affert) nec semel ad virtutem currere aggressi, in peccati sinibus consistamus, verum ad montem, hoc est, ad virtutis cacumen excurramus, ne forte nos ignis vindex, et a nostro igne alienus, inusitato et admirando impetu ruens arripiat. Nam cum omnis ignis natura sursum feratur, ignis tamen ille, quo Sodomorum urbs conflagravit, pluvie instar e cælo deorsum ferebatur. Nec in statuam salis concrescamus, hoc est, salis in modo in/atuemur, aliisque in statuam in coargutionem et accusationem ac triumphum proponamur. Tunc autem salis statua quispiam efficitur, cum ad deteriora revertitur, atque ad peccatum, quod pro derelicto habuisse videbatur, perniciosam enim hanc conversionem cunctatio parit. Nam cum circa virtutem procrastinamus, in vitium nos prolabi, atque ad pristinum nostrum vomitum rursus converti necesse est.

Ibid. *Cum lactucis autem agrestibus, etc.* Quod septem diebus panem fermenti expertem edere lex jubet, id nobis documento est, ut omni vitæ nostræ tempore in simplicitate ac puritate vivamus. Per agrestes autem lactucas, vita dura et voluptatum domitrix, atque hujusmodi, ut sensibus difficulter capi possit, nobis significatur. Quandoquidem omnis disciplina in præsentem non videtur esse gaudii, sed mœroris. Acerba quoque incipientibus ea vitæ ratio est, quæ ad divinæ legis amussim exigitur. Quanquam enim Christum dicentem audis: *Jugum meum suave est, et onus meum leve*⁵⁰; id tamen non eo dicitur, quod levis sit hæc sarcina, sed præmii ac mercedis ratione talis efficitur. Nec enim *condignæ sunt passionibus hujus sæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, ut ait Apostolus*⁵¹. Et alio loco: *Id quod in præsentem momentaneum est tribulationis nostræ, supra modum æternam gloriæ pondus operatur in nobis, non spectantibus nobis ea, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporaria sunt: quæ autem non videntur, videntur, æterna*⁵². Hac ratione facilia sunt præcepta evangelica. Alioqui evangelicum legalibus edictis ærumosius atque laboriosius est. Si qui lem lex contactat peccatorum fines prohibet; at Christus in E-

⁴⁴ Deut. xxi, 23. ⁴⁵ Joan. xix, 31-33; Exod. xii, 46. ⁴⁶ Psal. xv, 10. ⁴⁷ Exod. xii, 8, 11. ⁴⁸ Philipp. iii, 13. ⁴⁹ Gen. xix, 1 seqq. ⁵⁰ Matth. xi, 30. ⁵¹ Rom. viii, 18. ⁵² II Cor. iv, 17, 18.

vangelio causas quoque ipsas quas fines interdicat. Et sane, qui id quod primum est prohibet, secundum non reliquit; qui enim semen tollit atque evellit prohibet quoque ne seges oriatur: sublatis etenim principiis nihil mali existet. Ac proinde qui ea non permittit, sed causam in eodem fere criminis gradu, quo finem, constituit, multo utique magis earum effectus sustulit. Non adulterium committes, inquit lex⁴⁹: ac tu ne concupisces quidem, nec turpi atque obsceno aspectu mulierem perspicies, nec alienæ formæ pulchritudinem curiosis oculis intueberis, ut sedulo atque anxio aspectu amoris flammam accendas. Hæc enim adulterii causa est. Rursus: Non cædem perpetrabis, ait lex⁵⁰; at Christus iram quoque ipsam, ex qua cædes nascitur, interdixit: *Ego enim dico vobis, inquit, ut non resistatis malo, homini scilicet; sed si quis in dextram maxillam colaphum tibi impegerit, converte illi et alteram*⁵¹. Rursus: *Dictum est antiquis: Non pejerabis. Ego autem dico vobis, ne a principio quidem omnino juretis*⁵². Ex crebro enim et familiari juramenti usu perjurium oritur. Dictum est rursus per Isaiam: *Væ, qui conjungunt domum cum demo, et agrum cum agro, ut proximo aliquid eripiant*⁵³. At in diversum Christus apud Marcum ita loquitur: *Vade, vende quæcumque habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis, et veni, et tolle crucem tuam, et sequere me*⁵⁴. Que loco crux carnalis affectus oppressionem, sedæque voluptatis abjectionem, et doloris cum virtute conjuncti sensum, animique a terrenis rebus evectioem significat. Totius autem hujus dicti hæc sententia est: Tantum absit, ut alienis rebus manum injicias, ut ea etiam quæ honestis rationibus quæsisisti, pauperibus effundas atque dispergas, ut crucem facile perferas (paupertas enim efficit, ut afflictionis onus leviter feramus), ac pro rebus caducis et sub aspectum cadentibus incorruptibilia et sempiterna bona consequaris.

Col. 647 C. *Jam lumbi, mutis quidem animantibus, etc.* Nunc illud interpretatur: *Sint lumbi vestri præcincti*⁵⁵, atque: Brutis quidem animantibus lumbi, hoc est, pars ea quæ voluptate alitur, soluti sint minimeque compressi ac frenati: quoniam rationis, quæ adversus brufam voluptatem et a ratione aversam imperium habet, expertia sunt, nec judicio perturbationum animi principe gubernantur. Nec enim arbitrii libertate donata sunt, nisi quis dixerit, eorum quoque permulta naturalis ad venereum congressum motus atque impetus modum nosse. Lumbus enim appetitionem cum femina cocundi significat. Tibi autem, qui præter arbitrii libertatem rationis quoque usum accepisti, faciendum est, ut temperantia, veluti zona quadam, turpem et vesanam cupiditatem ac libidinem, quæ per lumbos significatur, constringas. Quam insectans atque proscindens Jeremias, hinnitum appellat, dicens: *Equi, insano seminarum amore exar-*

*A serunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinnit*⁵⁶. Etenim ita demum Pascha digne comedenda, si voluptuariam earum rerum, quæ in hac vita studiose expetuntur, latitudinem quasi vestem quamdam ad pedes demissam et circumfusam, per temperantiam contraxeris ac restrinxeris. Nam quod zona temperantiam designet, locus ille, cui apponitur, satis confirmat. Tum si, juxta Pauli consilium⁵⁷, membra, quæ sunt super terram, mortificaveris. Non dixit, corporis (hujus enim membra sunt caput, manus, pedes, et alia hujusmodi), verum ea quæ sunt super terram, id est, terreni affectus membra, nimirum scortationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam. Denique si Joannis zonam imiteris. Hanc autem imitatur, quisquis continentia ope ac viribus genitalem animæ facultatem reipsa per cognitionem constringit atque ita custodit, ut ad terrenarum rerum congressum diffundi nequeat, id est, qui turpium voluptatum cupiditatem exstinxit. Hoc genitalem animæ vim et facultatem vocat, quam ratio nobis insita, id est, vis rationalis, constringit: atque indissolubilem, hoc est, ad rerum materia constantium amorem minime pronam et proclivem custodit. Joannes enim circa lumbos pelliceam zonam habebat. Pellis porro mortua est, ac rem emortuam designat. Jam vero solitarius dici possit, qui animi habitum ab omni turbulento motu purum comparavit. Præcursor autem, qui per veram et sinceram pœnitentiam; justitiam ipsius assoclam, ac per virtutem in omnium oculis lucentem, propinquum scientiæ adventum prænuntiat. Magnus postremo veritatis præco, qui veritatis doctrinæ, quam voce prædicat per viæ puritatem fidem astruit.

Col. 647 C. *Sed et aliam zonam novi, etc.* Duplex, inquit, zonæ genus novi, alterum quo tunica immodice expansa restringitur, qua significatione qui Pascha comedunt, lumbos accingunt, hoc est, superfluas cupiditates contrahunt. Alterum militare, a quo in libro Regum quosdam milites invenio euzonos et monozonos vocatos; euzonos quidem, quod leves sint et expediti. Tales enim præcul dubio sunt milites qui leviter accinguntur, atque unicam vestem substringunt, ac proinde monozoni frequentius appellantur, ut propter unam vestem zona una utentes. Atque etiam Jobum ipsum Deus alloquens, dicebat: Ne, hoc est, ne silentium teneas, verum confirmare, ac strenue responde. Hoc enim significat quod ait: *Accinge ut vir lumbos tuos*⁵⁸. Ergo juxta significationem zonæ militaris David quoque ad Deum ait: *Accinxisti me virtute ad bellum*⁵⁹. Et de Deo verba faciens: *Indutus est Dominus fortitudinem ac præcinxit se*⁶⁰, adversus impios scilicet seipsum armans Nisi forte quispiam dicat his verbis: *Accinxit virtutem*, hoc significari, Deum nequaquam o.omi

⁴⁹ Exod. xx, 14. ⁵⁰ ibid. 15. ⁵¹ Matth. v, 39. ⁵² ibid. 33, 34. ⁵³ Isa. v, 8. ⁵⁴ Marc. x, 21. ⁵⁵ Luc. xii, 35. ⁵⁶ Jerem. v, 8. ⁵⁷ Coloss. iii, 5. ⁵⁸ Job xxxviii. ⁵⁹ Psal. xviii, 40. ⁶⁰ Psal. lxxii, 1.

potentia sua adversus impios usum esse (quis enim eam sustinere queat?) verum ipsius exuberantem ac redundantem copiam compressisse. Eiusdem quoque generis est illud Davidis : *Amictus lumine sicut vestimento* ⁶¹, id est induens ac restringens luminis exuberantem copiam, non secus ac vestem quamdam ad tales usque demissam. Etenim potentia Dei et lumen, nisi contrahantur, æque omnibus intolerabilia sunt.

Col. 650 A. *Quæro quid lumbis cum veritate commune sit*, etc. Lumborum explicationem prosequitur Theologus, ac quoniam Paulum audit sic Ephesiis scribentem : *State igitur succincti lumbos vestros in veritate* ⁶², querit quid lumbus cum veritate commune habeat, atque id invenit. Quoniam enim in lumbis renes sunt, id est, retro lumbos ad spinam dorsi, circa renes autem pars concupiscibilis sita est, idcirco a loco concupiscentiam lumborum nomine appellavit Apostolus. Rursus quia facultas ea qua contemplamur, circa veritatem versatur, ea quæ vere sunt investigans, ideo ab eo quod quæritur, speculatrici facultati veritatis nomen imposuit. Hoc cum a Theologo animadversum esset, sic interpretatur locum hunc : *Succincti lumbos in veritate*, hoc est, Christi contemplatio lumbum nostrum et concupiscentiam constringit, eamque totam ad rerum divinarum amorem transfusam et derivatam diffundi ac dispergi non sinit. Nec enim qui alicujus rei amore inardescit, erga alia eodem modo affici potest.

Ibid. B. *Jam qui terram sanctam ac divinis vestigiis impressam*, etc. Calceamenta nonnunquam pro vitiosa mortificatione accipiuntur (nam ex mortua quoque pelle ea conficiuntur) interdum etiam pro cautione ac tutela. Nam hæc etiam injuriam a pedibus arcent. Ac Moses quidem in monte audit : *Ne huc accesseris, solve calceamenta de pedibus tuis. Locus enim, in quo stas, terra sancta est* ⁶³. Quæ verba hoc nobis significant, eum, qui animam ad contemplationem adjiciat (hæc enim, *Terra sancta est*, in qua Deus per imaginem apparet) mundanas curas, ut mortuas, et infrugiferas, atque aditum ad Deum interseptentes, abjicere debere. Consimili modo is quoque, qui ad prædicandum Evangelium mittitur, et æs, et baculum, et duas tunicas, et calceamenta habere prohibetur ⁶⁴. In quo per id quidem, quod æris expers esse jubetur, pecuniarum contemptus docetur : per id autem, quod baculum gestare vetatur, placido atque ab ira alieno esse animo condiscit. Baculus enim animi commoti atque irati speciem præbet. Unde et Apostolus ad Corinthios scribens, dicebat : *Quid vultis? In virga veniam ad vos, un in charitate et spiritu lenitatis* ⁶⁵? Jam per tunicam vita simplex atque ab omni versutia et improbitate libera designatur. Postremo per id quod nudis pedibus incedere jubentur disci-

puli, hæc eis doctrina præscribitur, ut nihil mortuum ferant : ut impleatur illud Isaia, dicentis : *Quam pulchri sunt pedes annuntiantium pacem et bona* ⁶⁶, id est, ut gressus eorum qui pacis Evangelium annuntiant, puri ab omni reprehensione appareant. Moses igitur, divinam terram calcans, ac discipulus, qui ad prædicandam provinciam mittitur, vitiosum ac mortuum calceamentum solvat. At qui Ægyptum et Ægypti res fugit, id est, peccatum et ejus fetus, ne hujus vitæ spinis (hoc est, peccatis quæ nudis et imminutis atque incautis pedibus spinarum loco esse queant) offendatur, calceamentorum firmitate pedes communiat. Hæc autem calceamenta nihil aliud sunt, quam vita continens et aspera, quæ spinarum cuspidem perfringit ac conterit, atque impedit, ne peccatum ex tenui et obscuro principio ad interiora sensim illabatur. Nec vero propter spinas duntaxat calcæis utatur, sed et propter dæmones, qui callide et scelerate atque occulte insidias struunt, quos magno numero alit peccatum. De quibus in Evangelio ait Dominus : *Ecce dedi, vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones* ⁶⁷. Quo loco serpentes fortasse peccata ea dicuntur, quæ perspicue gravia atque atrocia sunt : scorpiones autem ea vitia, quæ quantum hominum opinione parva videantur, mortis tamen aculeo animam convulnerant atque cæcant. Separatim autem in principio Genesis de serpente scriptum est : *Ipse observabit caput tuum, et tu observabis ejus calcaneum* ⁶⁸. Homo etenim principium spiritualis serpentis impetum ac mali principium (hoc enim Scriptura caput vocat) cavere atque observare debet : ne forte reliquus corporis tractus caput consequatur : Serpens autem, actionis hominis finem, velut calcaneum, observat, vel etiam finem protectionis ipsius et vitæ.

Col. 650 C. *Jam de baculo atque ejus significatione*, etc. Duplex quoque est, inquit, baculus : alter pecudes ratione utentes pastorum ritu castigans, juxta illud : *Pasces eos in virga ferrea* ⁶⁹; alter infirmos fulciens, juxta id quod a Zacharia dictum est : *Adhuc sedebunt senes in plateis Jerusalem, unusquisque baculum habens in manu sua, præ multitudine dierum* ⁷⁰. Atque hinc, ut opinor, mutuatus Theologus, superius dixit : Senili more baculum gestantes. At tibi nunc, agnum comedenti, fulciens ac sustinens in manibus sit, ut etiamsi Dei sanguinem et passionem ac mortem audieris, nimirum Verbo per communicationem idiomatum carnis suæ proprietates sibi vindicante, ne mente vacilles, ne impie a rectæ fidei doctrina decidas, adeo ut vel impatibili divinitati passionem tribuas, vel dum hujus patrocinium suscipis, eum, qui patitur, purum hominem esse, nec salutem nobis afferre posse existimes. Quæ enim a puro et simplici homine salus proficisci queat? Nonne audis Salvatorem dicentem :

⁶¹ Psal. cxl, 2. ⁶² Ephes. vi, 14. ⁶³ Exod. iii, 5. ⁶⁴ Matth. x, 10 seqq. ⁶⁵ I Cor. iv, 21. ⁶⁶ Isa. lii, 7. ⁶⁷ Luc. x, 19. ⁶⁸ Gen. iii, 15. ⁶⁹ Psal. ii, 9. ⁷⁰ Zachar. viii, 4.

*Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*¹⁴? Quare, si vitæ cupiditate afficeris, sublata omni dubitatione veri agni et Dei corpus comede et sanguinem bibe. Omnem enim vitam suapte vi offert Verbum, atque illud ex Virgine editum templum, Verbum verum in seipso habens. Proprium enim ipsius erat corpus, ac non quasi alienum onus et sarcina. Quare si ipsa caro assumpta Dei dicitur, utique et carnis proprietates Dei quoque dicentur. Ac proinde nec iis quæ de carne dicuntur, fidem abroga, cum audieris Filium Dei eam assumpsisse, sibi que univisse, atque in sublime evectam deificasse: nec rursus committe, ut iis, quæ de passione dicuntur, offendaris, cum dicimus Deum passum esse. Nam eum secundum carnem passum esse affirmamus, verum ut in proprio corpore. Cæterum hic quoque eorum, qui agnum comedebant, habitum serva. Nam quemadmodum illi stantes comedebant: sic tu quoque fixus et stabilis in veritate sta, fidei baculo innixus, nec omni vento doctrinæ commovere. In fastigio tuo sta, nec in cogitationes humiles atque abjectas præcipitem te ferri sine. Dic cum Davide: *Stantes erant pedes nostri in atris tuis, Jerusalem*¹⁵, hoc est, in Ecclesiæ doctrina ambulamus et comoramus, nec quidquam a nostra causa alienum credimus ac prolitemur. In petra pedes firma, Petra autem Christus est, ac nostra in eum fides et confessio: cujus beneficio utinam id consequaris, ut recti ac Deo grati tui gressus non moveantur.

Ibid. D. *Quid ais? Itane fixum ac decretum est*, etc. Nunc Theologus auditorem interrogat, aitque ad eum: *Quid dicis? tu, inquam, qui ea quæ a Judæis in figura celebrabantur, spirituali modo facere juberis. Cognosce hæc ita decreta esse, ut juxta id quod in Deuteronomio habetur ex fornace ferrea*¹⁶, hoc est, ex Ægypto migres. Fornax porro ferrea est arsis et vehemens affectuum flamma. Plures autem deos colit, non solum qui a recta fide aversus est, sed etiam qui scædis voluptatibus servit. Singulis enim singuli dæmones præsent, ac per eas coluntur. Jam Moses allegorice Christus est, cujus lex Evangelium, et militare imperium instructa illa adversus dæmones acies. Postremo auditorem quidem ad fallendam inducere vult Gregorius; verum quia fallere Christiano prohibitum est, idcirco præmolit id, quod dicturus est, aitque: *Consilium quoddam tibi porrigam nequaquam meum, nec enim nostrum est cuiquam suadere ut fallat: si autem spirituali sensu hanc fraudem intellexeris, admodum etiam nos decet ista fallendi ratio. Nam dæmones decipere, callideque circumvenire, valde justum est, ac laudandum. At vero Exodi historiam primum videamus, ac deinde ad allegoriam nos conferemus: *Et dixit Dominus ad**

*Mosem: Loquere clam ad aures populi, et postule unusquisque a vicino, et mulier a vicina, vasa aurea et argentea et vestimenta. Dominus autem dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis et commodarunt ipsis*¹⁷, hoc est, ad usum erederunt. Dixerunt enim: Simul atque in monte sacrificaverimus, statim revertemur. Nec vero iniqui iudicii erat, ne juxta historiam quidem imperare iis qui diuturnis laboribus afflicti fuerant, ut Ægyptios spoliarent, sed admodum etiam integri atque incorrupti iudicis, æquum esse pernuentiantis, ut operarius alimento fruatur. Allegorico autem sensu per Ægyptios dæmones intelligi possunt, per vasa autem aurea et argentea divitiæ nostræ, quæ ex variis materiis conflantur, quarum ipsi domini sunt, nobis imposturæ earum dispensatoribus utentes, easque expendendas committentes, in quos usus imperaverit. Ergo cum a flagitiosa vita excedis (id enim Ægyptum significare existimandum est), eas utendas roga, alienas quidem utpote secundum dæmonum consilium administratas: tuas autem, ut diviso munere tibi concessas, ut eas, quemadmodum oportet, dispenses. Comitabuntur te porro pecuniæ, cum Deo per pauperum manus offerentur. Exemplum Israelitarum sequere, et quemadmodum illi cum multos annos Ægyptiis serviissent, nec servitutis mercedem aperte flagitare possent, arte at dolo petitionem suam prosecuti sunt, Deo ulmirum hoc suadente: eodem modo tu quoque spirituali Pharaoni serviisti, circa terram terrenarumque rerum studium teipsum occupans (quæ non abs re lateritia opera nominantur) ac propterea tibi merces debetur. Quocirca Ægyptios dæmones spolia, recte spargens, quæ male accumulasti. Esto sane, ipse quoque fateor, graves ærumnas pertulisti cum hoc luteo corpore collectus, atque ædes erigens, alienas quidem, quia te extincto alii eas possidebunt, caducas autem, quoniam ex materia caduca et fragili exstructæ sunt: quibus corruentibus memoria quoque una cum ea fama, quæ ex illis excitabatur, perit. Id quod de civitatibus Scriptura dicit, hoc est de domibus quas quidam exstruunt. Sonus enim est exstructorum fama et memoria. Nam cum ædes collabuntur, domini quoque nomen una obruitur¹⁸. Hoc enim opinor significat, cum sonitu. Quandoquidem igitur misera servitute afflictus es, cur gratis et sine questu egraderis? Cur dæmonibus ea relinquis, in quibus nihil illis juris est? Dei enim sunt omnia, dicentis per Aggæum: *Meum est aurum et argentum*¹⁹, ac per Danielem adjicientis: *Et cui volo, do ea*²⁰. Heri dæmonum erant (nimirum cum male administrarentur), Deo ita permittente. Hodierno die ea Dominus tibi porrigit, ut his ad salutem utaris, reconciliata tibi nimirum pauperum amicitia ex mammona iniquitatis. Mammona autem opes sunt iniquis rationibus quarantæ. Quo

¹⁴ Joau. vi, 54. ¹⁵ Psal. cxxi, 2. ¹⁶ Deut. iv, 20.

¹⁷ Agg. ii, 9. ¹⁸ Dan. iv, 14.

¹⁹ Exod. iii, 22; xi, 2; xii, 35, 36. ²⁰ Psal. ix, 7.

in numero ea quoque ponenda sunt, quæ usum ac necessitatem excedunt. Superflua enim sunt pauperum. Quin per Ægyptias etiam opes moralis et naturalis, et ea quæ in disserendo versatur, philosophia designari potest, atque omnes illæ disciplinæ, in quarum studium incumbunt qui ab Ecclesia alieni sunt. Eos igitur, qui liberam vitam per virtutem consecantur, externas quoque doctrinæ opes sibi comparare jubet Theologus, atque ab alienigenis, quantum ad finem attinet, mutui nomine acceptas possidere, ut in tempore profuturas, nempe cum res ita nata fuerit, ut spiritualibus hisce opibus Ecclesiæ arca exornanda sit. Jam vero per tres illas civitates Phiton, Rhamesses et On, quas Hebræi Pharaoni ædificarunt, nonnulli tres has cogitationes significari existimant, nimirum libidinis, avaritiæ atque ambitionis: ex quibus peccatum omne conflatur. Harum civitatum memoria eversionis non in abscondito atque occulto futura est, sed cum sonitu, id est, exaudibilis, ac quoquo gentium pervagabitur.

Col. 651 B. *Si Rachel quædam es*, etc. Rachel a patre suo Laban discedens, idola ipsius furata est⁷³. Cum autem Laban fugientes persecutus, ac Liam et Jacob et pedissequas scrutatus, ipsam quoque, quæ ea in stramenta cameli injecerat, et super ea sedebat, scrutari pararet, dixit Rachel: *Ne moleste feras, domine, non possum tibi assurgere, quoniam juxta consuetudinem mulierum est mihi*⁷⁴. Theologus autem Liam ut furti consciam cum Rachele collocavit. Verisimile enim est eam furti sororis expertem atque ignaram non fuisse, id tamen tectum habuisse. Porro Lia Hebræis *laborem* aut *laborantem* sonat, ac proinde ad actionem accipitur, priorque cum Jacob matrimonio jungitur. Rachel autem idem est quod *pascens*, aut *quæ pascitur*, ac *contemplationem* designat; atque hanc Jacob post Liam in uxorem accipit. Actio enim contemplationis est fundamentum. Rachel igitur est, omnis anima contemplationis studiosa, quæ lege Dei, velut aqua, pascitur, et secundum legis divinæ præscriptum suos motus regit, carnisque cogitationes et affectus virtutis procreationi primum subjicit, atque ita post introitum ad cognitionem omnino abolet. Lia vero anima omnis actionem amplectens, quæ virtutis causa laboribus premitur, quam, quisquis ad divinæ philosophiæ studium animum adjicit, primam fere sibi contubernalem asciscit. At per sapientem Israelitam nobis mens contemplationi dedita indicatur, quæ sæculi hujus cogitationes atque inventiones ad cognitionis terram transvehit, non secus atque Israelitæ aurea et argentea Ægyptiorum vasa Hierosolymam transtulerunt. Jerusalem vero, si quis interpretetur, *pacis visionem*, aut *gratiæ spiritum* significat. Laban itaque mundus hic commode dici queat, idola autem ejus sordæ et perturbatæ cogitationes ac terrenæ rerum imagines. Quare si quis hunc mundum ut

A patrem anavit, ac deinde per actionem et contemplationem Christo adjunctus, mundum propter vitæ consuetudinem cum Christo intam abjurare velit, ille patris idola surripit, id est, turpes et crassas rerum species, quas mundus objicit, ab anima expellat, ac primum quidem virtutis fecunditati eas injiciat (quandoquidem et Rachel sellæ cui insidebat, idola supposuit), postquam autem ex diuturno labore in comprimendis affectibus exhausto, ad animi tranquillitatem, aut cognitionem pervenerit, tum demum vitiosas impressiones, hoc est, cogitationes prorsus evellet ac de medio tollat. Laborem autem hoc loco studium illud atque operam vocat, quæ in abolendis carnis affectibus suscipitur, quandoquidem ipsa quoque Rachel, Sichimis in Bethel B perrectura, patris idola in terram defodit. Sichima porro Hebræorum lingua *humerum* sonat (qua dictione labor ille designatur, qui in domandis affectibus exantlatur: humerus enim, fortitudinis et laboris est symbolum), Bethel *domum Dei*; Deus enim in tranquillitate et vacuitate ab affectibus, ac scientia habitat. Verum ita quispiam crassas et perturbatas hujus sæculi cogitationes surripit, non ut iis fruatur, sed ut eas perdat ac deleat, quemadmodum et Rachel patris idola furata est, non ut ea coleret, sed ut in terra, velut obscena et pudenda atque oblivione digna, occultaret. Sapiens etiam Israelitis dici possit, qui omnem cogitationem Christo in captivitatem redigit ac profanam eruditionem, quasi præclarum quoddam viaticum, secum effert, eamque ad ædificationem Ecclesiæ Dei transvehit, maximumque diabolo dolorem ex eo inurit, quod externas disciplinas, quibus alienigenæ, hoc est, a recta fide aversi homines, mirifice gloriantur, ipse Deo consecravit, Ecclesiamque decoravit, atque ipsum malitiæ artificem arte deluserit, quippe qui in gentilium studiis et disciplinis magno cum labore versatus, cum idcirco impurum illum spiritum in eam opinionem adduxisset, ut per eas ipsum juris sui mancipium factum esse existimaret, non tamen ab iis detrimentum quiddam acceperit, quin potius hujusmodi eruditionem, tanquam materia quadam, ad optimas res usus sit, tyrannique stultitiam atque inanes spes prodiderit, qui homines artibus ipsius ac technis superiores et sublimiores servitute oppressurus sibi videbatur. Possunt hæc etiam de divitiis in sensum cadentibus exponi. Nam qui ex Ægypto, id est, ex hoc mundo divitias suas per manus pauperum ad terram promissionis, hoc est in cælum, transvexerit, is procul dubio sapiens Israelita est: ac diabolus excruciat, videns, ubi thesaurus conditus est, illic quoque et cor ejus esse, qui condidit.

Col. 651 C. *Hoc si feceris, atque ita ex Ægypto*, etc. Historia de Inuvio, et sole, ac luna, et muris, in libro Josue continetur: reliquæ in Exodo. Scriptum est enim quod, cum Judæi ex Ægypto

⁷³ Gen. xxxi, 19. ⁷⁴ Ibid. 35.

egressi fuissent, Deus eos præcedebat, interdiu quidem in columna nubis ipsis ipse monstrans, noctu autem in columna ignis: nec destitit columna nubis in die, nec columna ignis in nocte plebi universæ prælucere; desertum autem erat in Anathom haud longe ab Ægypto, per quod Judæorum copiæ iter fecerunt. Anathom autem nostra lingua *responsum* significat. Judæi enim ita propinqua Ægypto castra habuerunt, ut ipsorum quoque voces prope modum exaudiri, atque e propinquo responsa dari possent. Rursus aquam divisit Dominus: et ingressi sunt filii Israel per medium maris Rubri: Pharao autem reversis aquis cum toto suo exercitu obrutus est. Sequitur historia de manna, et petra percussa, et de rege Amalecitarum, qui dum transitum Hebræis præcludere nititur, fusus ac profligatus est, Josue quidem exercitum ducente, Mose autem preces fundente ac per manuum extensionem, quas Hur et Aaron utrinque suffulciebant, crucem figurante. De fluvio Jordane habes Josue III; (22) de muris urbis Jericho, cap. VI; de cursu solis ac lunæ inhibito, cap. X. Jam de crabronibus ita scriptum habetur Exod. XXIII, 28: *Mittam crabrones ante te*, etc. Et in libro Sapientia: *Misisti præcursores exercitus tui crabrones, ut impios paulatim exterminarent* ⁷⁵. Sed jam omnes has historias allegorice exponamus. Columna igitur nubis, ut Paulo quoque placet ⁷⁶, Spiritus sanctus est, qui homines in turbidis animi motibus comprimendis laborantes inumbrat ac refrigerat, ac solis in malam partem accepti æstum atque ardorem a nobis arcet, a quo etiam semina illa petris mandata exsiccantur. De quo in Psalmis quoque dicitur: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* ⁷⁷. Columna ignis rursus, vel Spiritus sanctus est, qui ad apostolos in ignis forma accessit ⁷⁸, vel etiam ipse Christus, qui columna quidem ob tripartitam corporis dimensionem dicitur: ignis autem, propter divinitatem: *Deus enim noster ignis consumens est* ⁷⁹. Hæc itaque ignis columna in erroris nocte vagantes ad veritatem ducit scientiæ nimirum facem præferens. Desertum autem mitescens anima est, quæ prius quidem silvestris erat atque in via, nec fructum ullum probi alimenti ferebat, postea vero spiritu lenitatis mansuefacta, ac per divinum accessum exulta, fructus protulit. Jam mare quod scinditur, affectuum tempestas est, ac fluctuantis et procellosæ hujus vitæ amarulentia. Pharao autem submersus, atque Amalec bello oppressus, diabolus est. Arma, divinum auxilium; manus, actiones; panis, spiritualis esca. Petra, Christus, ex quo aqua vitæ manat. Fluvius qui inhibetur, libidinis profluvium. Sol stans, Sol est justitiæ. Atque o beatum hominem, qui toto die, hoc est præsentis

A hujus vitæ spatio, cum in seipso nequaquam occidentem retinet, nec villi atque ignorantia vespere circumscriptum, ut impuros et sceleratos dæmones impetum in se facientes legitime frangere, atque in fugam convertere queat. Luna quæ retinetur, mutabilis nostra natura est, quæ in sanctis viris fixa et immota permanet, propter virtutis habitum mutationem nō admittentem. Muri qui dejiciuntur, malitiæ præsidia sunt, atque omnis altitudo, quæ adversus Deum extollitur. Crabrones præcurrentes, divina quædam potentia sunt, nobis succurrentes, atque in dæmones hostes nostros incurstantes. Ac ne longius sermonem protraham, non ea solum, quæ commemoravi, ex Ægypto egrediens, divino beneficio consequeris, sed etiam alia, quæ posthæc, id est deinceps, historiae sacræ prodita sunt: et cum his. Uno enim historiae contextu hæc et illa continentur.

Col. 651 D. *Ac tale est festum*, etc. Hujusmodi, inquit, festum celebras, non secundum corpus, hoc est sædis voluptatibus indulgens, ut gentiles, nec secundum litteram et simpliciter, ut Judæi: sed perfectum ac spirituale Deoque gratum. Talis tibi mensa proponitur antiqua et varia historia referta, mentemque oblectans. Tale comedis tua causa dispensatum Christi Natale, tale enim epitaphium. Tale a te intelligatur Paschatis mysterium, quale oratio nostra ob oculos posuit, nimirum quod et agnus est Christus, ut innocens; et hircus, ut propter peccata nostra traditus; deinde quod in præsentia Christi mysterium positum, ac velut præsignatum, atque ante sæcula decretum esset. Tum quod idcirco decima die agnus acceptus, atque quod ad vesperam mactatus esse dicitur, quia in fine sæculorum Christo mors contigit: quodque ideo nocte una carnes absumantur, quia mortis Christi tempus unicum est, ac semel mortuus, non ultra moritur. Item quod eos, qui agni participes fiunt, ab omni vitio et dolo velut fermento quodam alienos esse, ac pro Christi amore afflictionum acerbitates et amaritudines perferre oportet, et expeditos esse atque succinctos, ac morienti Christo velut comites se adjungere, et cum eo ex hac vita mundanisque negotiis excedere, atque usque ad posteram auroram domi manere, hoc est, virtute non discedere, quoad futura dies præsentia Christi illucescat. Nox enim tota hæc vita est. Hæc, atque hujusmodi, Pascha mystice designat, quæ lex quidem adumbravit, Christus autem absolvit. Ipse enim is erat, quem hæc ad verorum colorum expressionem desiderabant, ut quæ nihil aliud essent, quam umbræ earum rerum, quæ ab ipso gerendæ erant. Quoniam autem modo iis extremam manum addidit? Quoniam sublati

⁷⁵ Sap. XII, 8. ⁷⁶ I Cor. X, 1 seqq. ⁷⁷ Psal cxx, 6. ⁷⁸ Act. II, 1 seqq. ⁷⁹ Deut. IV, 24.

(22) *Habes Josue*. Has omnes historias interpretæ Græcus fuisse prosecutus est. Nobis loca Scripturae

adnotasse satis fuit. Notissimæ enim sunt hæc historiae.

atque antiquatis liberalibus sacrificiis, spiritalia A hic tamen juris præcellentiam, Pater enim diabolum condemnavit, ut qui Filio suo injuste inortem procurasset. Mors enim peccati poena est; Christus autem nunquam peccavit. Ac proinde ita condemnato tyranno Pater nos liberavit, atque ad eum per Filium subvecti sumus. Nam is medius interpositus viam nobis complanavit et commonstravit, atque in Patris honorem hoc dispensavit. Homo enim factus est, et passus est, et sanguinem Patri obtulit, ut Pater hostem condemnaret, nostrique generis liberator magis appareret, etsi Filius præclarum hoc facinus patravit. Passim enim in Evangelio Patrem honorans, egregia sua facta ei ascribit. Illud autem notandum quod, cum hæc dictio, *λύτρον*, duas proprietates habeat, alteram quia eos, qui captivi tenentur, in libertatem asserit, alteram quia ei, a quo tenentur, pretium persolvi necesse est, hoc loco pretio huic, quod Dominus redimendi nostri causa persolvit, altera proprietate adfuit (captivos enim liberavit), altera defuit. Nec enim diabolus hujusmodi pretium accepit, absit: verum Pater, propter Filii concertationem nostræ salutis causa voluntarie susceptam. Illud quidem pravus spiritus in spe habuit, sed pro ea spe totius imperii eversionem accepit.

Col. 654 A. *Eximvero alienum non fuerit rem ac doctrinam inquirere*, etc. Hoc loco magnum quidpiam inquisitum se proficitur, idque rem vocat, utpote gestam, doctrinam autem, ut opinabilem, hoc est, opinionem quamdam et sententiam de se nobis afferentem. Exhaustus enim, inquit, pro nobis ille sanguis Christi (qui et Pontifex dicitur, ut nos Deo sistens atque concilians, et sacrificium, quia oblatum est) cui tandem datus est, et quam ob causam? Neque enim illud dubium est, quin nos captivi a diabolo teneremur, venundati sub peccato, quemadmodum ad Romanos scribit Apostolus⁹⁹, ab Isaia mutuatus¹⁰⁰. Simul enim atque Dei legem libera voluntate violavimus, atque impetum diaboli admisimus, protinus aditum ipsi aperuimus, peccatum videlicet ex nobis adjicientes, ac vitium cum voluptate permutantes; jucunda enim ipsius perpetratio esse videtur. Quod si is, qui captivos detinet, redemptionis quoque pretium accipere debet, quæro cuius sanguis Christi oblatum sit diabolo? Atqui hoc extremæ contumeliæ fuerit, si diabolus tale pretium talemque mercedem acceperit, nempe Deum ipsum, ob quem omnino par erat, ut latro ille nobis quoque parceret. An Patri datus est? Atqui nequaquam ab eo tenebamur. Alioqui etiam quæ est hæc ratio atque explicatio, ut dicamus Patrem Filii sui sanguine delectari, qui ne cædem quidem Isaac patrari permisit, sed pro eo arietem mactandum substituerit? Quæ igitur quæstionis hujus solutio? Dicendum Patrem quidem accepisse, non tamen quod petierit, aut opus habuerit, sed propter dispensationem. Constitutum enim fuerat, ut pro nobis Christus moreretur, ut per carnis assumptæ sanguinem (hoc enim humanitatem vocat) generis humani natura sanctitatem consequeretur, atque ut Pater nos redimeret, tyranno per vim superato. Vis autem, proprie quidem potentæ exuberantiam significat:

Ibid. PSELLUS. Rem et doctrinam (Gr. *πράγμα καὶ δόγμα*). Res est, quæ cu n geritur, nullam contradictionem spectatoribus præbet. Nam quod delphinus per aquas labatur, res est in opinionis varietate minime cadens. Neque enim aliis natari videtur, aliis secus. At quod ita geritur, ut interim variis spectantium aut intelligentium opinionibus dividatur, hoc præterquam quod geritur, etiam decernitur. Dogma enim est rei dubiæ et controversæ post accuratam inquisitionem pronuntiata sententia. Quemadmodum Platonem animam immortalem astruere ac decernere dicimus: quandoquidem Simmias et Lebes aliter de ea sentiebant, nimirum harmoniam quamdam esse asserentes, una cum corporibus dilabentem: alii etiam de ea aliter opinati sunt.

Ibid. B. Ac de Christo hæc nobis dicta sint, etc. Hæc, inquit, de Christo, et rebus ab eo præclare gestis dixisse sufficiat: atque iis etiam plura silentii honore prosequemur, prætereunte videlicet oratione, tum ne nimia prolixitate audientibus fastidium pariamus, tum quia temporis angustia premimur, tum etiam propter difficilem ac perobscuram tantorum mysteriorum explanationem. Aenei autem serpentis historia scripta est in libro Numerorum. Nam cum multi ex filiis Israelis ob murmurationem a serpentibus icti perirent, tandem Deus Mosis precibus mitigatus, ad eum dixit: *Fac tibi ipsi serpentem, et pone eum in signo, hoc est in ligno. Et quisquis percussus eum aspexerit, vivet*¹⁰¹. Illud porro *Fac tibi ipsi*, hoc ostendit, quod quoniam ex iis quæ fiebant, alia

Ibid. B. Ac de Christo hæc nobis dicta sint, etc. Hæc, inquit, de Christo, et rebus ab eo præclare gestis dixisse sufficiat: atque iis etiam plura silentii honore prosequemur, prætereunte videlicet oratione, tum ne nimia prolixitate audientibus fastidium pariamus, tum quia temporis angustia premimur, tum etiam propter difficilem ac perobscuram tantorum mysteriorum explanationem. Aenei autem serpentis historia scripta est in libro Numerorum. Nam cum multi ex filiis Israelis ob murmurationem a serpentibus icti perirent, tandem Deus Mosis precibus mitigatus, ad eum dixit: *Fac tibi ipsi serpentem, et pone eum in signo, hoc est in ligno. Et quisquis percussus eum aspexerit, vivet*¹⁰¹. Illud porro *Fac tibi ipsi*, hoc ostendit, quod quoniam ex iis quæ fiebant, alia

⁹⁹ Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 24. ¹⁰⁰ Rom. viii, 17. ¹⁰¹ Rom. vii, 14. ¹⁰² Isa. lii, 1 seqq. ¹⁰³ Num. xxi, 8, 9.

⁹⁹ Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 24. ¹⁰⁰ Rom. viii, 17. ¹⁰¹ Rom. vii, 14. ¹⁰² Isa. lii, 1 seqq. ¹⁰³ Num. xxi, 8, 9.

Dei ratione fiebant, alia ratione hominum, hoc loco : *Tibi ipsi*, ratione Mosis, et totius multitudinis eodem genere oriundæ dictum est. Age, jam quasi ex figura ad nos veniamus. Deum enim nos quoque offendimus, atque adeo in spiritualium serpentum morsum incidimus, qui per omne peccati genus nos ferientes morte afficiebant. Quoniam autem modo salutem consecuti sumus? Aspeximus etiam ipsi serpentem in ligno, hoc est Christum, ipsumque intuentes atque in eum credentes, salutem nanciscimur. Verum qua ratione Deus, qui natura bonus est, serpens dicitur? Quoniam juxta nos, libera voluntate malos, per similitudinem carnis peccatum factus est, et cum iniquis reputatus est⁸⁸. Serpens igitur Christus est, velut in similitudinem peccati, quia homo factus est. Atque ob eam causam ad eum, qui purum hominem eum esse arbitrabatur, dicebat : *Quid me dicis bonum*⁸⁹? Enimvero serpens ille æneus vere serpens non erat, sed figuram quidem serpentis habebat, venenum autem non habebat. Eodem modo Christus, quatenus peccati venenum non habebat, non erat unus e nobis, qui serpentis formam subiimus. Omne etenim peccatum serpens vere est, et qui ipsum admittit, serpens quoque ipse efficitur. Quin hac quoque causa serpens, quem in crucem Moses sustulit, figuram Christi gerit, quoniam quemadmodum corporeus serpens, non solum venenum habet, per quod, qui ab eo icti fuerint, exstinguuntur, sed etiam vitæ pharmacum, quo accepto, qui percussi fuerunt, ad vitam revocantur : sic ex interempto Adamo homini medicamentum inventum est, quod est Domini corpus, cujus vi omne peccati virus a credentibus aboletur. At Theologus serpentem æneum Christi typum laudquaquam esse censet (neque enim fas ac pium est perversum spiritum Christi typum vocare), verum antitypum, hoc est contrariam figuram. Etenim serpens a principio homini exitium attulit; Christus autem postea salutem. Ille in errorem induxit, hic viam monstravit. Illic serpens verus non erat, hic homo verus. Adhæc ille eadem forma præditos serpentes interemit : at Christus genere sibi conjunctis hominibus vitam affert. Præterea Christus salvos eos facit, qui credunt ipsum vivere, ac vitam esse credunt : at diabolus salutis causa iis est, qui ipsum intuentur, si modo crediderint, non quod ipse vivat, sed quod per crucem oppressus atque exstinctus sit, duntaxat quantum ad tyrannidem : atque etiam subditis sibi rebellibus potestatibus interitum accersivit. Nam Christus, obtruncato duce, illius quoque exercitum profligavit. Illud igitur notandum, quod serpens hactenus Christi figuram gerebat, quod in ligno penderet, aliis autem omnibus rationibus figuræ contrarius, hoc est, figura non simpliciter, sed

A cum contrarietate, ut superius declaratum est. Quoniam igitur pravus spiritus exstinctus est, age ei congruum epitaphium contexamus, ac cum Osea dicamus, *Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi est, inferne, victoria tua*⁹⁰? Diabolus enim mortis minister est : mors autem Orci ministra. Diabolus siquidem per peccatum sauciatos morti tradebat : mors autem interfectos ad Orcum trans mittebat. At nunc Theologus inferni et mortis nomine diabolum vocat, ut utriusque causam. Aculeus autem illius, peccatum est, ac voluptatis œstrum : victoria, fraus; quibus rebus nos sub imperium suum ac potestatem redigere Beliai contendeat. Verum utrumque per Christum deletum est. Peccatum enim non fecit, nec a tentatore delusus ac circumventus est. Quin potius tentator ipse cruce Christi convulneratus est, atque interfectus, quantum ad tyrannidem attinet, ac per æneum et inanimam serpentem ignominia notatur. Ille enim in ligno confixus ac triumphatus tentatorem præsignabat, qui per salutiferum et vitale crucis lignum interemptus est, atque ita serpentis formam retinet, ut tamen nihil eorum, quæ serpentis sunt, agere valeat, saltem in Christo. In eo enim omnis draconis vis et facultas in irritum cessit.

Col. 654 C. *Jam vero Paschatis participes erimus*, etc. Triplex Pascha in medium producit Theologus, Judaicum, nostrum et futurum. Ac Judaicum quidem figuram nostri esse dicit, nostrum C autem futuri : Judaicum porro nostro obscurius esse, nostrum vero, si quidem cum Judaico conferatur, perfectum esse, si autem cum futuro comparetur, imperfectum. Cujusmodi autem sit futurum Pascha; sequentibus verbis docet. Quod vero ait, non enim dicere verebor, hoc ideo addidit, quia novum atque absurdum videri poterat, Pascha nostrum figuram dicere. Perfectiore autem modo in altera vita Paschæ participes erimus; quia nunc in spe resurrectionis nostræ festum celebramus : tunc autem eam ipsam celebrabimus, cum nimirum ipsius quoque pollicitatio expleta fuerit, quam fecit his verbis : *Non bibam amodo ex hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum vobiscum in regno Patris mei*⁹¹. Quo loco nonnulli doctores per regnum Christi resurrectionem intellexerunt, per novam autem potionem escam illam quam accepit, cum a mortuis resurrexisset. Nova enim ea erat, quia non, quod cibo opus haberet, comodebat, sed ut corporis naturam confirmaret, resurrectionisque suæ fidem discipulis faceret. At Theologus regnum, futuræ illius vitæ statum interpretatur, novam autem potionem, absolutiorem erudiendi rationem. Atque hoc est Pascha, nimirum eo tempore arcana, tam divinitatis, quam humanitatis ipsius mysteria dignis hominibus im-

⁸⁸ Isa. lxxxv, 5. ⁸⁹ Matth. xix, 17. ⁹⁰ Osee xiii, 14; 1 Cor. xv, 56. ⁹¹ Matth. xxvi, 29.

pertiri. *Ex parte enim nunc cognoscimus*, ut Apostolus inquit ⁸⁹, *et ex parte percipimus : tunc autem facie ad faciem*, hoc est clare et manifeste. Ilac quoque ratione Pascha hoc nostrum futuri Paschæ figura dici potest, quia quoad in hoc mundo versamur, crassius adhuc Christi participes sumus, nempe per sanctam ipsius carnem : illic autem uberius ac perfectius. Alioqui etiam passionis ac mortis Christus commemorationem complectitur carnis ipsius ac sanguinis perceptio. *Quotiescunque enim*, inquit, *manducatis panem hunc et calicem bibitis*, mortem meam annuntiamus ⁹⁰. Quocirca in hoc quidem sæculo, per eorum, quæ diximus, perceptionem, ipsius mortem annuntiamus : cum autem postea in Patris gloria advenerit, haudquaquam opportuna confessionem illi propter passionem offeremus, sed pure eum, ut Deum, agnoscemus facie ad faciem, ac tunc potionem novam Christus nobiscum bibit : novam quidem, utpote recentem, ac tum primum nobis innotescentem. Nobiscum autem Christus bibiturus est, quia non solum is qui docetur, sed is etiam qui docendi munere fungitur, disciplinis, quas tradit, nutritur. Potio autem illa est ac non esca, quoniam ut virtus illa, quæ in actione versatur, esca dicitur, quo durior sit, confectaque difficilior : ita illa, quæ in contemplatione consistit, potio magis appellari solet. Cum igitur hic virtus activa finem acceperit, tum vero speculatrix coletur atque exercebitur, atque ea sanctis viris clarius detegatur, quæ nunc Christus minus plene ipsis aperuit.

Col. 655 A. *Age vero, nos quoque legis participes efficiamur*, etc. Legis participes nos vult esse Gregorius, cum alia, tum Pascha etiam sancientis, et quidem participes esse, non, ut Judæi, nudæ litteræ adhærentes, hoc est, agnum sensibili modo comedentes (illi enim imperfecte manducabant, figurate ac non vere festum celebrantes) verum, ut præscribit Evangelium, hoc est, corpus ac sanguinem Domini percipientes. Evangelium autem perfectionem tradit. Quocirca pro capite ac metropoli cælum constituamus, ut Hebræi Jerusalem. ad quam solam undique confluentes festa celebrabant. Quod autem terrena Jerusalem ab exercitibus calcanda esset, Christus apud Lucam his verbis prædixerat : *Et Jerusalem calcabitur a gentibus* (hoc enim nomine exercitum illum significat, qui sub Vespasiano et Tito Hierosolymam infestis signis oppugnavit atque pervastavit) *donec impleantur tempora nationum* ⁹¹. Sacrificemus Deo, non ea quæ ex legis præscripto offerri solebant, utpote vitulos, agnosque teneros cornua producentes et ungulas, quæ duo, cornua videlicet et ungulæ, res mortuæ sunt ac sensu carentes, ac proinde haudquaquam congruæ atque idoneæ, quæ Deo vivo in sacrificium offerantur :

verum cum angelis incruentam victimam, hoc est laudis et canticorum, et rationabile obsequium sacrificii loco offeramus. Et quemadmodum in veteri tabernaculo primum erat ingressuro velum, quo distinguebatur locus ille, qui Sancta dicebatur, post hoc rursus alterum velum erat interius, quo locus ille dirimebatur, quem Sancta sanctorum appellabant : sic nos quoque res omnes corporeas et in sensum cadentes, velut primum quoddam ac vicinum nobis velum, penetremus ac dividamus, atque ad secundum, hoc est ad cælum, quod res sensibiles dirimit ab intellectualibus, accedamus. Propinqui autem cælo facti, per activæ virtutis pennas a rebus terrenis sursum eveci, in ipsum quoque cælum prospiciamus, atque contemplandi facultate præditis oculis, mysticas, nec in oculorum sensum cadentes pulchritudines contemlemur, ad ipsam Trinitatem scilicet spiritualiter appropinquantes, atque agni sacrificium offerentes, hoc est sacrosanctum illud sacrificium, quod celebrare docemur, vel etiam majus : nimirum ut nos ipsos Deo totos offeramus et consecremus, omnibus diebus atque agitationibus (quæ quidem vel in cogitatione, vel in sermone, vel in opere considerantur) atque omnia pro Christo, vel etiam pro pietatis doctrina (utrumque enim λόγος significat) sustineamus, ad martyrium videlicet nos accingentes, si ita tempus tulerit, et crucis supplicium subeuntes, si ita necesse fuerit. Dulces enim sunt clavi, propter Dominicorum clavorum imitationem, et delectationem in spe positam, licet propter corporis dolorem sensu acerbi siut. Porro per passiones Christi passionem ille imitatur, qui spontaneos labores atque involuntarios casus firmo et robusto animo perfert. Ille autem sanguine Dominicum sanguinem honorat, non modo qui sanguinem suum pro martyrium profundit, sed etiam qui pro Christi amore per continentiam ipsum imminuit. Quanam autem ratione non solum corporeo, sed etiam spirituali modo quispiam crucem conscendat? nimirum cum per ærumnas et afflictiones supra res terrenas assurgit, ac tentationes carni dolorem inurentes velut quosdam clavos libenter excipit, ut beatæ vitæ dulcedinem afferentes.

Ibid. C. *Si Simon Cyrenæus sis*, etc. Simon, si quis interpretetur, *obedientiam* significat ; Cyrene, autem *animi promptitudinem*. Quisquis igitur ad obediendum Evangelio paratus est, ac prompto animo per membrorum, quæ super terram sunt, mortificationem, philosophiæ in actione positæ labores et afflictiones pro virtute subit, Simon Cyrenæus existit, ultro nimirum virtutem colens, atque humeris crucem gestans, ac Christum sequens, hoc est, distractam prorsus a terra piæ vitæ rationem ostendens. Eodem modo tu quoque si

⁸⁹ I Cor. xiii, 12. ⁹⁰ I Cor. xi, 26. ⁹¹ Luc. xxi, 24.

anîmi obedientia præditus es, alacri animo ad gestandam carnalis voluntatis oppressionem te accinge. Nam interemptrix quoque corporis, crux erat. Ita fiet, ut Christi mandata sequaris.

Col. 655 C. Si ut latro cruci simul affixus fueris, etc. Ille in crucem ut latro tollitur, qui scelerum pœnas luit. Qui si tamen persuasum habeat se merito cruciari, ac Deum esse, qui mundum gubernet atque omnibus rebus consulat, probus et candidus est, utpote veritatem agnoscens. Quamobrem, et ut perpetuens, et ut æquo animo cruciatus ferens, in paradiso est. Ac si impatienter vicem suam ferat, providentiamque accuset, aut neget, iniquus ille est, et murmurator : ac proinde nec in paradysum introibit, quemadmodum nec Hebræi, qui in deserto murmuraverant, in terram promissionis. Proinde ipse quoque, si propter tua peccata supplicio afficeris, probum illum et candidum latronem imitare, ac dum cruciarius, Deum ejusque providentiam agnosce, nimirum qui te per hujus vitæ dolores purgari velit. Si Christus, ut est apud Isaiam, inter sceleratos reputatus est ²² (cum latronibus enim velut facinorosus in crucem sublatus est, idque ut peccatum tuum expiaret; tu enim pœnæ obnoxius eras; ipse autem, ut qui peccatum nullum admisisset, immerito passus est, ut te a peccato et pœna liberaret) : tu propter illum justus efficere, legis evangelicæ vestigiis hærens, ac per animi grati officium adora, id est, cede ac procumbe; agnoscens te meritis pœnis affici, atque a Deo res humanas inspicere atque administrari; hoc enim per adorationem significari potest. Ipse quoque pendens, id est dum a Deo puniris, utilitatis lucræque aliquid ex ipsa improbitate collige. Gr. *ῥαξίας*, quæ vox, vel pro afflictione, vel pro peccato et scelere accipi potest. Quoniam autem modo tibi utilitati erit peccatum? nempe ut intelligas te propter ipsum puniri, ac Deum tibi placatum reddas, ac salutem emas. Nam si ita feceris, ad sempiternorum bonorum perceptionem ingredieris, simulque cum Christo regnabis, atque hæreditatis ipsius eris particeps. Ac vide quam proprie et accurate loquatur Theologus. Non dixit, Christus iniquus factus est, sed *reputatus*. Rursus non dixit: Tu justus reputare? sed *efficere*. Neque enim existimatio, sed ipsa rei veritas, aut justum hominem reddit, aut condemnat. Jam hæc etiam quæ sequuntur, altius perpende. Adora, inquit, tua causa pendentem, quoniam ipse, sceleratus habitus, cruci affixus est, ac propter te mortem pertulit : ut intelligas te, ut vere sceleratum, per dolores et afflictiones justitiam consequi debere. Quod cum perspectum habeas, suspendere, hoc est a terreno carnis affectu sustollere, eoque extincto salutem elucrare, ac mente paradysum ingredi, cœlestem illam vitam, a qua excideras

A cogitatione tibi fingens. Cæterum cum Jesu ingredi, ducem tui ad contemplationem introitus Filium Dei faciens, cum ipso pulchritudines illas inspectans.

Ibid. C. Si Joseph Arimathæus sis, ab eo, etc. Joseph idem est quod *adjectio et incrementum* : Arimathæus idem quod *tollens*. Quisquis igitur actioni simul et contemplationi incumbit, Joseph Arimathæus dici potest, nimirum per actionem a seipso crassem omnem et terrenum affectum tollens et evellens, per contemplationem autem ad spiritualem cognitionem increscens. Proinde si tu quoque adjectionem habes, id est, incrementum amoris divini, tolle ac porta religiose corpus Jesu, mysticum scilicet, digne ipsum percipiens, atque illud pete, id est, rape a crucifigente, hoc est eo, qui indignè percipit, ac propterea contumelia afficit, quique reus est corporis et sanguinis Christi. Tuumque fiat id quod omnes, a quibus digne accipitur, purgat et sanctificat. Alio modo etiam corpus Christi est, quisquis in eum credit : hujus membra, præcepta sunt et virtutes. In crucem autem hoc corpus tollit diabolus, non sineus in nobis ea membra secundum naturam actionem suam exercere. At qui additamentum fidei habet, Joseph spiritualis est, qui corpus accipere potest, honesteque sepelire, atque in pectore suo ex fide, quasi e petra exelso, imponere, ac spiritualibus circa hoc sæculum sermonibus velut sindone quodam Dei Filium involvere.

Col. 656 A. Si Nicodemus sis, nocturnus, etc. Nicodemus ille est, qui ad Christi agnitionem animo quidem firmus est ac solidus, cæterum, dum carni gratificatur, in mandatorum observationem acri animi contentione incumbere, velut meticulosus, renuit, propter metum Judæorum, hoc est perturbationum animi, vel dæmonum impetus. Hujusmodi autem viro ad laudem et commendationem præclarum videtur recte saltem de Christo sentire, nec contumeliosa verba proferre. Unguentis autem Dominicum corpus ad sepulchrum perfundit, qui sermones et disputationes, quas de eo habet, pie tractat, easque fundit suavi odore stillantes aut etiam redolentes.

Ibid. D. Si Maria quædam sis, si alia Maria, etc. Quoniam Christus a Maria Magdalena septem dæmonia ejecit ²³, anima illa Maria Magdalena dici potest, quæ impuris spiritibus, qui septem bonis spiritibus ab Isaia enumeratis oppositi sunt, misere vexatur, quam postea Evangelii doctrina purgavit ²⁴. Ut autem exactius loquamur, Maria Magdalena est anima omni actione gaudens, a septennarii hujus sæculi terrore velut dæmonibus quibusdam per evangelicorum præceptorum doctrinam purgata : a quo animas liberat verbum Dei, supra ea quæ in tempore sunt, illas evellens. Alia autem Maria, cujus hoc loco meminit Gregorius, proprie

²² Isa. liii, 12. ²³ Luc. viii, 2. ²⁴ Isa. xi, 2 seqq.

quidem est mater Domini, vel potius Jacobi Minoris. Nam Mater Domini in prima illa perfectione cum sola Magdalena ad monumentum perrexit, ac resurrectionis Christi certior facta, quietem agebat. Allegorice autem altera Maria, anima est contemplationis studiosa, quæ non naturæ, sed gratiæ cognitionem cum Filio Dei per veram scientiam adeptæ est. Atque ut uno verbo absolvam, per duas Marias designatur anima contemplationem simul et actionem amplexa. Salome autem (quæ vox lingua nostra *pacem* significat) anima illa esse potest, quæ, sublatis et expulsis animi perturbationibus, tranquilla pace fruatur, atque affectu carnis spiritui legi subjecto per spiritualitatem animi conceptionum speculationem sempiternarum rerum scientiam pro viribus assecuta est. Joanna autem ad verbum *columbam* sonat, ac per eam anima illa significatur, quæ turbidos motus leniter abiecit, ac spirituale scientiæ proventum et fecunditatem ardentem habet, hoc est vitio vacat, et numerosos virtutis fetus profert. Quamobrem si qua es anima ex his, quas commemoravimus, diluculo plora, lacrymas adipiscendæ scientiæ vim habentes fundens, hoc est de orthodoxæ fidei cognitione cum magna alacritate et studio inquirens, et quidem veram mysterii fidei nostræ cognitionem a Deo tibi dari postula. Diluculum enim celeritatem indicat. Nam si excellentissimam omnis virtutis et scientiæ doctrinam ita quæsieris, primum illam obscuritatis doctrinæ cæcitate cordi tuo incumbentem sublata videbis. Hac autem submota, duos angelos profecto cernes, alterum ad caput, hoc est divinitatis doctrinam, alterum ad pedes, nimirum humanitatis et incarnationis. Aut si mavis, per angelos conscientiæ motus intellige, extincti aliquando in te per vitium, Filii Dei resurrectionem proclamantes. Neque enim in obscuro et execrandi hominis anima Christus viam suam exserit, sed per flagitiosas et seeleratas actiones quodammodo extinctus est. Postremo ipsum etiam Christum intueberis perspicue apparentem, ac sine ullis signis et figuris, spirituales tuas conceptiones spirituali voluptate explentem. Nonnihil loquere, de Christo piaque doctrina perornans. Vocem ausculta, hoc est doctrinam et revelationem captum tuum non excedentem. Quod si altiore doctrinam et speculationem audiveris, propemodum tibi dicentem: Noli me tangere, eminus sta, ne propterea mœrorem concipis, ut cui nondum sublimioris doctrinæ attingendæ potestas fiat. Novit enim hujusmodi doctrina, quibus primum aspicienda sit, iis nimirum, qui majores ad contemplationem progressus fecerunt, ut Joanni et Petro resurrectionis encænium celebra, id est, festum diem celebra, atque ob animæ tuæ ab affectibus resurrectionem, gaude ac triumphæ. Evæ succurre. Quænam autem erit opis ferendæ ratio? Illa per peccatum prima lapsa

est: tu per justitiam resurge, ac primus Christi doctrinam cognitam atque illustrem redde. Ἀναστῆς enim hoc loco salutationem et allocutionem significat. Nam cum Maria vocem Jesu agnovisset, dixit illi: *Raboni, quod dicitur Magister* ⁹⁹. Evæ igitur succurre, nimirum ipsius culpam contraria virtute corrigens. Illa enim viro fraudem renuntiavit, Maria autem apostolis salutem. Idem tu quoque facturus es, si ignorantes doceas.

Col. 658 A. *Petrum vel Joannem imitare, ad sepulcrum propera, etc.* Scriptum est apud Joannem: *Exiit Petrus et alius ille discipulus* ⁹⁹. Currebant autem duo simul: et ille alius discipulus occurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit linteamina posita, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum. Petrus igitur is est, qui fide firma et solida præditus est, eaque etiam virtute, quæ in agendo prædatur, exornatus. Joannes autem, qui propter lenitatem et insignem cordis puritatem a Christo amatur, ob eamque causam sapientiæ et scientiæ thesauros consequitur, ac per id, quod supra pectus recubuit, theologiæ vim et facultatem accepit. Sepulcrum autem ad quod properat, tam qui contemplationi quam qui actioni studet, profundum illud est, in quo doctrina ea, quæ cœlestium ac terrenarum rerum cognitionem continet, absconsa est. Verum alter secundum virtutem in actione positam, alter secundum contemplationem in intelligentia sitam, certatim currunt. Hac autem ratione Petrus cum Joanne certatim currere dicitur, quoniam ille activam virtutem amplectebatur, hic speculativam, quæ quidem inter se pugnare videntur. Uterque tamen concordia cursu properat, quoniam unus idemque in utroque laudandus scopus perspiciebatur: id enim agebant, ut scirent an verè Dominus revixisset. Concurrent igitur hi duo animi proposito et intentione, ad suum uterque proprium bonum pari successu contendentes. Atque ut apertius dicam, propter laudabilem æmulationem certatim currunt, dum uterque alterum superare conatur, ille actione, hic contemplatione. Concordibus autem animis currunt, quoniam ad unum scientiæ scopum tendunt, et qui in actione, et qui in speculatione versatur. Ac celeritate quidem is qui contemplationi sese addixit, actionis studiosum anteverit, utpote crassa materia minus gravatus: studio autem speculationis alumnus is superat, qui activa virtute instructus est, utpote laboriosior. Adhæc qui contemplatione delectatur, solum intelligit: at qui actione gaudet, experimento scientiam capit: quemadmodum Joannes in monumentum solum se inclinavit. Petrus vero introivit.

Ibid. *Quod si Thomæ instar a cœtu discipulorum, etc.* Quisquis in fidei doctrina dubitat,

⁹⁹ Joan. xx, 16. ⁹⁹ ibid. 3.

Thomas est, ac eodem modo Didymus, qui ægre adducitur, ut virtutis et scientiæ ipsi insitæ, ac per admissum peccatum mortuæ, resurrectionem fore credat. Discipuli autem sunt, qui certa fide sibi persuadent Christum, hoc est, emortuam prius virtutem, per divinam potentiam in ipsis revixisse: quique ut Christi discipuli loco, sic ipsi concordia sententiæque firmitate et constantia conjuncti sunt, ad quos etiam Christi gratia immeat. Si igitur tibi contigerit, ut ab eorum cœtu abfueris, hoc est, ut per te minus credas, saltem his qui hujusmodi resurrectionis periculum fecerunt, ac rem ita se habere confirmant, fidem arroga. Si ne his quidem, at certe veterum peccatorum memoria, in mente citra passionem impressa, tibi fidem faciat. Passionis autem expers memoria, nihil est aliud, quam præteritarum rerum absque voluptate et mœrore impressio, nullas habens vulnerum perforationes, propter eam quæ postea secuta est, tranquillissimam animi constitutionem, quam qui non senserit, ne alii quidem crediderit, quemadmodum Thomæ accidit. Memoria itaque, peccatorum vestigium atque impressio est: clavi autem, ipsa peccata, prolabentes homines transigentia. Quocirca cum eam vim habueris, ut ea sine ullo animi affectu memoria recolere queas, tum demum tibi hujusmodi virtutem resurrexisse persuasum habe.

Ibid. Si in infernum descendat, simul descendens, etc. Descendente Christo in infernum, ipsum quoque per contemplationem sequere, non ob malum, sed ut excellentem eorum quæ illic peraguntur, rationem addiscas. Ac quære, quæ duplicis Christi descensus causa fuerit, alterius nimirum a cœlo in terram, alterius a terra in infernum: an fortasse, ut in terra quidem per filium, ac puram et innocentem vitæ degendæ rationem, animas cum corporibus salvas faceret: in inferno autem animas sine corporibus per fidem solam? Proinde quisquis de animæ interitu a peccato promanante, ac rursus de resurrectione per Christum contingente, disputationem habet, ille etiam in infernum descendit, ut vitii habitus et actus, qui in aliquo fuit, redditum ad virtutem ac scientiam verbi beneficio consequatur. Enimvero Christus, in Infernum descendens, non omnes, verum eos solos qui crediderunt, salvos fecit (23). Chrysostomus ipse affirmat neminem in inferno a Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus cæset, cum ex hac vita discessisset. At fortasse qui tum crediderunt, salute digni habitii sunt. Cujusmodi quiddam de ethnico Platone in Patrum historiis circumfertur. Nam cum diu antea vita functus

A a quodam Christiano maledictis conviciisque, ut improbus et impius laceratus esset, noctu ad conviciatorem suum venit, hominemque accusavit, ut inique ipsum maledictis insectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem esse haudquaquam inficias ivero: verum cum Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit. Hoc de Platone commemoratur: quod credendum sit, necne, auditoribus judicandum relinquo.

Si in cœlos ascendat, simul ascende, etc. David, Psal. xxiii, angelos introducit, partim comitantes Christum, ac superioribus angelis dicentes: *Attollite portas, principes nostri, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ*; partim etiam interrogantes, *Quis est iste Rex gloriæ?* B atque illos rursus respondentem: *Dominus fortis et potens, Dominus fortis in prælio* 66. Ac rursus eadem interrogatio, et responsum huic congruens angelorum ad alios angelos inducitur. Hortatur itaque Theologus auditorem ut Christum in cœlos ascendentem comitetur, mente scilicet et cogitatione, seque vel cum deducentibus eum angelis, vel cum excipientibus jungat. Is autem seipsum illis adjungit, qui sermones utrinque habitos expendit, atque interrogationes eorum et responsa, eorumque causas examinat. Idem portis quoque imperat (sedulo nempe inquirens), quid sit causæ quare angeli dicant, *Attollite portas*. Causam autem hujus elationis Theologus ipse affert, nimirum idcirco portas atolli, ut Christum sublimiorem ex passione factum suscipiant. Non enim dicunt, *Aperite*, sed, *Attollite*, hoc est *Erigite*. Atque hoc loco illud explicat, quod ab Apostolo ad Philippenses de Christo dictum est: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit eum* 67, etc. Ac proinde in summam sublimitatem evectus, sublimiores quoque portas fieri postulat, ad ipsius exceptionem. Quod si angeli suscipientes mente hæreant, videntes Christum cum corpore ascendentem, ac passionis signa ferentem, quæ quidem, cum de cœlo descenderet, non habebat, atque ideo sciscitarentur: *Quisnam hic est? is qui de Christo ita, ut æquum est, sentit, illis respondit: Hic est ille potens, cum in cæteris omnibus rebus, tum etiam in bello quod nunc pro generis humani salute adversus diabolium gessit: ac duplex responsum dabit, velut constanter in his quæ decrevit, permanens, ac per ejusdem sermonis repetitionem sententiam suam confirmans, juxta illud: In conspectu duorum vel trium testium stabit omne verbum* 68. Atque ita hæc humiliori sensu intelligi poterunt. Aliter etiam, per angelos prosequentes

66 Psal. xxiii, 7, 9, 10. 67 Philipp. ii, 8, 9.

68 Deut. xvii, 6; Matth. xviii, 16.

(23) Videtur hic alludere ad id quod ait Petrus priore epistola sua, cap. 3, nempe Christum his qui in carcere erant prædicasse: ex quo loco suspicatur Nazianzenus, Christum ita cum ipsis

egisse, ut eos quidem, qui ad ipsius adventum fidem amplexi sunt, in cœlum duxerit: eos autem, qui fidem ipsi habere noluerunt, in pœnis reliquerit.

divinæ Providentiæ doctrina significari potest, per A
suscipientes autem, doctrina divinitatis, per ascen-
sum autem a terra in cœlum, mentis a cogitatione
humanitatis Christi ad ejusdem divinitatem erectio,
atque ab actione ad speculationem evectio. Quis-
quis igitur per spiritalem scientiam ad providentiæ
doctrinam, quantum ipsius vires ferunt, trajecit,
ab ea ad divinitatis doctrinam evehitur, grada-
timque concendendo sublimiores animæ portas ad
supremi ac divini Verbi exceptionem facit, atque
ab humanitate Christi ad divinitatem, velut a terra
in cœlum migrat, et ab actione ad contemplationem
ascendit, ac cum divino Verbo sursum trahente
simul attollitur. Atque ad hunc modum explicata
sint hæc Davidis verba. Consimilia autem quædam B
et apud Isaiam leguntur. Nam apud ipsum quoque
Christus, in cœlum eum passionis notis ascendens,
novum plane et inusitatum ac stupendum supernis
angelis spectaculum exhibuit. Stupore enim cor-
rupti sunt, ascendentem eum intuentes, atque
idcirco dicebant: *Quis est hic, qui venit de Edom* 99,
hoc est, a terrenis rebus, rubor vestimentum ejus
ex Bosor? Bosor autem *carnem* sonat, ac proinde
per stolam ejus, et vestimentum *humanitas* desi-
gnatur. Rubor autem, quia caro Dominica *sanguine*
ex latere profluente tincta est, ac per pas-
sionem exornata. Unde et subjungit propheta: *Hic*
formosus in stola. Deinde Salvatorem ipsum respon-
dentem inducit: *Ego loquor justitiam et iudicium* C
salutis. Justitiam autem, Evangelii promulgationem
vocat, qua terra justificata est; quæ posteaquam
locutus est Christus, angeli eum rursus interrogant
ac dicunt: *Quare sunt rubra vestimenta tua, et*
indumenta, non secus ac torcularis calcati 1? Caro
enim cruore suffusa cernebatur, et velut ex musto
ad rubrum colore tincta. Christus autem secundo
respondet: *Torcular calcavi solus, et ex gubibus*
vir nullus mecum fuit 2, id est, nemo mihi pa-
tientiam adfuit, sociumque certaminis se præbuit:
verum solus totam diaboli potentiam, quasi torcu-
lari uvæ expressi, ac duros et contumaces Judæos
contrivi. Has apud Isaiam interrogationes et res-
pensiones Theologus *δραματούργων* vocavit, non
falsam compositionem intelligens (quales sunt actus
fabulosi), sed genus scribendi ita institutum, ut
personas loquentes habeat. Angelorum enim alii,
velut interrogantes inducuntur, alii velut respon-
dentes, secundum eam verborum rationem, quam
propheta constituit. Si igitur (ait Theologus) per-
cunctentur: *Quis est hic, qui a terra ascendit,*
aut, quomodo incorporei ac sanguine carentis,
quatenus Deus est, rubicundum est corporis inte-
gumentum? si hæc, inquam, percunctentur, ex
adverso profer, id est, responde: *Formosa est*
ipaius stola, hoc est, corpus ipsius, quod passum
est, partim ob passionem, per quam glorificata est,

partim ob divinitatem, per quam illustrata est,
quippe qua nihil pulchrius.

Col. 658 C. *Quid ad hæc nobis sycophantæ di-*
cunt, etc. Absoluta narratione Gregorius orationem
ad hæreticos convertit, eosque primum sycophantas
vocat, ut Filium calumniantes, quasi non vere ac
proprie Deum: acerbos autem expensores, ut
præcipites divinitatis arbitros, personarum scilicet
differentiis eam dividentes; reprehensores vero
rerum laudabilium, utpote incarnati Filii actiones,
humanæ naturæ congruentes, ad ejus immuta-
tionem arripientes, cum tamen laudem potius
mereantur: atque etiam ut, ipsius divinitatem
metientes et circumscribentes, propterea quod pas-
sibilem carnem suscepit, ut nostris passionibus
mederetur. Tenebrosos insuper circa lucem ap-
pellat, velut ad veritatem sole clariorem oculos
claudentes, vel etiam ad ipsum Christum, qui est
lux vera 3. Imperitos autem circa sapientiam, hoc
est circa Christum ipsum, qui est sapientia Patris 4
revera subsistens, vel etiam ut Salvatoris opera
sapientiæ plena nequaquam intelligentes. Pro his
enim frustra Christus mortuus est. Piorum enim
duntaxat salutem lucratus est. Hi etiam ingratiæ
creaturæ sunt; nam pro eo quod par erat Creatori
gratias agere, quod eorum causa ipse quoque crea-
tura factus esset, ipsi contra hujusmodi beneficium
in blasphemiam occasionem trahebant, divinitatem
ejus creatam esse blaterantes, non autem humani-
tatem. Hi etiam diaboli figmenta merito dici pos-
sunt, non ut ab eo creati, sed ut ab eo malitia
imbuti. Fictor enim diabolus est, non subsistentium
rerum, sed morum: juxta id quod Judæis Christus
dicebat: *Vos ex patre diabolo estis* 5. Hæc locutus
Theologus, atque his omnibus hæreticos insectatus,
velut aperta fronte atque in faciem ipsis occurrit,
atque argumentis et interrogationibus fretus, eos
urget atque confundit, atque: Siccine ob bene-
ficium in te collatum Christum meum criminaris?
Incarnatio enim ipsius, beneficium nostrum factum
est. At ipsi, in Scripturis invenientes, quod creatus
fuerit, juxta illud, *Dominus creavit me* 6, item,
quod servus vocatus sit 7, bene serviens multis,
cæteraque id genus, quæ de humanitate dicuntur,
eque ad Unigeniti divinitatem referentes, igno-
minia eum notabant, a Patris natura separantes,
atque in creaturarum ordinem redigentes: sicque
beneficium in crimen convertebant. Hoccine igitur,
inquit, Deo extenuationis causa objicis? Postea
beneficium in species suas dividit, atque interim
evangelicam illam centum ovium parabolam ex-
ponit. Ac per ovem quidem, quæ a centenario
grege abscessit, et aberravit, naturam nostram
intelligit: per pastorem autem, ipsum Christum;
sic enim se ipse nominat: *Ego sum Pastor bonus* 8.
Is ad nos, hoc est ad oberrantem ovem, venit,

99 Isa. lxxiii, 1. 1 Ibid. 2. 3 Ibid. 3. 4 Joan. i, 9. 5 I Cor. i, 24. 6 Joan. viii, 44. 7 Prov. viii, 22 Eccli. xxiv, 5. 8 Philipp. ii, 7. 9 Joan. x, 41.

atque in montibus et collibus invenit, in quibus A sacrificabamus, juxta Oseam ⁹ et Isaiam ¹⁰. Nam apud idolorum cultores in more positum erat, sacrificia in montibus, umbrosisque arboribus conficere. Inventam igitur pelantem nostram naturam minime neglexit, sed perinsigni honore complexus est. Iisdem enim humeris eam suscepit, quibus et crucis lignum tulit. Bajulans enim crucem suam egressus est ¹¹, priusquam ad eam gestandam adactus fuisset Simon, quemadmodum et Isaias de ipso vaticinatus fuerat dicens: *Cujus principatus super humerum ejus* ¹². Acceptam autem nostram naturam ad supernam vitam, a qua excideramus, reduxit, atque angelis aggregavit, qui in bono constantes manent. Illi enim per nonaginta novem oves designantur, quibus relictis pastor ad unam errantem venit, ut eam inveniret, ac cum his, quæ a grege non aberrant, conjungeret, quod etiam fecit.

Col. 659 A. *Quia lucernam, hoc est, carnem suam*, etc. Centum ovium parabolam proxime apud Lucam sequitur drachmæ parabola. Hæc autem ipsius verba sunt: *Si qua mulier habens drachmas decem, unam drachmam perdiderit, nonne accendit lucernam, et evertit domum, et quærit diligenter, donec invenierit drachmam quam perdiderat* ¹³? Illic igitur mulier, vel ejus potius loco Christus est: lucerna, ipsius caro, pura, inquam, illa et a peccati sordibus libera, divinitatisque lumine mundum collustrans, eumque a peccati tenebris repurgans, non secus ac domum quamdam multas sordes et quisquilias habentem. Drachma autem, anima, ut regia imagine signata, quæ quidem fœdis affectibus obruta et defossa erat, postea autem a Christo quærente inventa. Atque hominum simul et Dei amantes angeli, ob ejus inventionem ac salutem, lætitia diffundantur: quibus etiam primis incarnationis mysterium traditum est, ac nos deinde ab iis ejusdem cognitione imbuti sumus.

Ibid. *Quia lucernam præviā lux illa clarissima*, etc. Prævius, sive præcursor, erat Joannes Baptista, ut ex patris ipsius prophetia patet: *Præbit enim, inquit, ante faciem Domini* ¹⁴. Lucerna autem a Domino ipso appellatus est, his verbis: *Ille erat lucerna ardens* ¹⁵. Lucernam porro ipsum vocavit, ut doctrinæ lumen a se non habentem, sed a Spiritu sancti gratia, et quia præfulgido Solis justitiæ lumine obscurandus erat. Vox rursus dicitur, non modo propter exaudibilem ipsius prædicationem (ipse enim est, juxta Isaïæ vaticinium, *Vox clamantis in deserto* ¹⁶); verum etiam ut Christo Salvatore, quantum ad humanitatem, prior, non secus ac vox sermonem antecedit. Pronubus autem vocatur, ut Christo ad sponsam, hoc est Ecclesiam, viam sternens (*Parate enim, inquit, viam Domini* ¹⁷),

tum etiam ut comparans, id est, concilians, ac desponsans Domino Christo populum eximium, hoc est copiosum et excellentem, atque omnibus aliis ipsius substantiis creaturisque præstantiorem. Christus enim Ecclesiæ sponsus est, per fidem ipsi adjunctæ. Sic enim Joannes Baptista loquitur: *Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudium gaudet propter vocem sponsi* ¹⁸. Amicum autem seipsum vocat præcursor. Jam vero ad accipiendum Spiritum homines per aquam præpurgabat Joannes: *Ego enim, inquit, baptizo vos in aqua: ipse autem baptizabit vos in Spiritu sancto* ¹⁹. Præpurgator itaque Joannis baptismus erat, ad spiritualem Christi baptismum ducens, qui et purgandi, et perficiendi vim habet.

Ibid. B. *Hæccine Deo objicis atque idcirco*, etc. Supra numero singulari dicebat, Idne objicis Deo? de beneficio loquens; illic enim generalis erat oratio. Nunc illud in plures species dividens, ait, Hæccine objicis Deo, atque idcirco cum Patre inferiori ac minorem existimas, quia discipulorum pedes abluit, ut tu per humilitatem extolli dicas? *Qui enim, inquit, omnium primus esse cupit, sit omnium novissimus* ²⁰; et: *Qui se humiliat, exaltabitur* ²¹. De inclinata autem muliere apud Lucam scriptum est, quod Christus mulierem spiritum infirmitatis habentem, ac deorsum contractam et inclinatam, nec caput erigere valentem, curaverit ²². Hanc mulierem Theologus allegorico sensu humanam animam esse dicit, præ gravitate peccati deorsum urgentem, ac depressam. Quin tu illud quoque, inquit, reprehendis, quemadmodum Pharisæi, quod convictores habere publicanos non recusat, quod apud publicanos diversatur, nec eorum exceptionem mensamque fastidit, quod insuper ab exigendorum vectigalium munere ad discipulatum quosdam traducit, veluti Matthæum: ut, quoniam lucri studiosi sunt publicani, Salvator quoque ipse salutem eorum obiter elucetur, ab ejus videlicet doctrina utilitatem capientium: quemadmodum et medicus ad fœtidos morbos se demittit, nullisque ipse doloribus, qui medicinam exposcant, affectus ægrotis sanitatem affert, atque ille etiam, qui juxta legis præceptum in foveam incumbit, lapsumque animal, nequaquam lapsus ipse, extrahit. Quod si illi mirificam hinc laudem consequuntur, quid tandem afferri potest, quia multo majorem nobis admirationem Dominus excitare debeat, qui fœdam nostram corruptionem sustinuit, atque ad infimum ipsum lacum descendit, ut hominem affectuum ulceribus scatentem incolomitati redderet, sursumque pertraheret, qui tanta calamitate oppressus erat, ut sensum omnem ac rationem pecudis instar amisisset, adeo ut nec sibi

⁹ Ose. iv, 13. ¹⁰ Isa. lxxv, 25. ¹¹ Joan. xix, 17. ¹² Isa. ix, 6. ¹³ Luc. xv, 8. ¹⁴ Luc. i, 76. ¹⁵ Joan. v, 35. ¹⁶ Isa. xl, 8; Matth. iii, 3. ¹⁷ ibid. ¹⁸ Joan. iii, 29. ¹⁹ Matth. iii, 11; Joan. i, 26. ²⁰ Matth. xx, 27; xxiii, 11; Joan. xiii, 16. ²¹ Matth. xxiii, 11. ²² Luc. xiii, 11.

ipsi auxilliam ferre, nec medici opem implorare A posset, sed rationali quodam, hoc est, Christo, opus haberet, qui pro suo erga genus humanum amore et misericordia suopto nutu impelleretur.

Col. 659 C. *Missus quidem est, verum ut homo, etc.* Hæretici, Christum audientes, dicentem, *Pater misit me* ²⁰, subdole ac perverse colligebant, consilio parvisset; eum, ut Patre inferiorem, missum esse, atque parvisse. Missi enim, subjecti atque inferioris esse videntur. Hoc igitur, quod blasphemie illis erat argumentum, ita breviter solvit Theologus. Quoniam Christus duplicem naturam habebat, nimirum divinam et humanam, omnes eas voces, quas de eo sublimiter et magnifica prolatus reperies, divinitatis esse intellige; omnes autem humiles et abjectas, humanitati ascribere. Quod si de humanitate hanc missionem interpreteris, nullus erit objectioni locus. Etenim, ut homo, missus est et fame et siti afflictus, et fatigatus et angore correptus est, et lacrymas profudit: sin ad divinitatem hujusmodi missionem detorseris, sic quoque nihilominus pius scopus constabit. Patris enim voluntatem remissionem esse interpretamur. Volente enim Patre descendit Filius in terram, qui autem ex cujuscumque consilio et sententia aliquid facit, ab eo permotus esse videtur. Quod enim quisquam comprobat, hoc suadere quoque et hortari censetur. Duplicem autem ob causam sua recte facta Patri Filius ascribit: C alteram, quia Pater Filii principium est (principium autem, quantum ad causam, non quantum ad tempus); alteram, ne Deo adversari videatur. Bemissa enim illa Filii verba non eo tendunt, ut Patre inferior esse videatur, sed ut ipsius cum Patre concordia voluntatisque consensus declaretur, perinde ac si amicus ab amico missus esse dicatur, non ut inferior, sed ut æqualis, atque eandem voluntatem habens; aut, si mavis, quemadmodum solem radium misisse dicimus, qui nequaquam diversæ, sed ejusdem cum eo est substantiæ. Quod autem de uno atque eodem Christo, alia ut de Deo, alia ut de homine dicantur, hinc liquido patet. Testatur enim Scriptura, quod Pater eum tradidit, et a mortuis revocavit, ac suscepit: quæ quidem beneplaciti sive humanitatis significationem habent. D Atqui etiam reperimus ipsum quoque seipsum tradidisse, et a mortuis excitasse atque in cælum ascendisse. Quibus verbis divina ipsius potentia declaratur. Verum hæreticus humiles quidem de Christo voces atque humanitati soli convenientes inepte profert, ac sursum deorsumque jactat: sublimes autem divinamque ipsius naturam exprimentes silentio præterit: atque illud quidem exentit, quod passus sit, non tamen addit, quod passus sit voluntarie. Age vero testimo-

nia illa producamus, in quibus, partim a Patre, partim a seipso, et resurrectionem, et traditionem, et ascensionem Filius habere dicatur. Paulus ad Rom. de Patre scribit, quod proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum ²⁴, Ad Titum autem de Filio ita loquitur: *Qui tradidit seipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni peccato* ²⁵. Et in Epist. ad Galatas: *Qui dedit seipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos a præsentis sæculo nequam* ²⁶. Rursus ad Corinth. de Patre loquens, ait: *Deus autem et Dominum suscitavit* ²⁷. Et ad Galatas scribens: *Per Jesum Christum et Patrem, qui suscitavit eum a mortuis* ²⁸. At in Evangelio ipse Filius de seipso dicit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* ²⁹. Et rursus: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum accipiendi eam* ³⁰. Jam vero de ascensione in cælum in Actibus scriptum est: *Videntibus discipulis assumptus est, et nubes suscepit eum* ³¹. At in libro Psalmorum: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem* ³². Et in Evangelio: *Nemo ascendit in cælum, nisi is, qui de cælo descendit* ³³.

Col. 662 A. *Proh! qualia Verbum nunc quoque patitur!* etc. Hæc verba: *Proh! quam gravia nunc quoque patitur Christus, quiritantis sunt, ac proinde cum admiratione legenda.* Indignatur enim atque ægre fert Theologus, Filium Dei etiam nunc contumelia affici. Sabelliani enim eum ut Deum honorantes cum Patre confundunt ac contrahunt, unam atque eandem esse Patris et Filii et Spiritus sancti personam asserentes. Ariani contra, eum, quia caro factus est, ignominia afficiunt, Patre minorem esse affirmantes, atque a Patris natura separantes. Utris igitur gravius irascetur ille, cui ab iis contumelia inferitur, ut gravius peccantibus? Vel potius, utris plus condonabit? Nam cum alii divinitatem contrahant, alii eandem scindant (quæ opiniones inter se contrariæ sunt) videri fortasse nonnullis posset, alteros tantum peccare, atque ira dignos esse: alteros autem nullo modo errare, ac propterea indignos esse, quibus irasceretur Dominus, ac pœnas irrogaret. Verum aliter se res habet. Malum enim in utrisque æquale est, tametsi in contrariis sententiis reperiat. Male quippe et Sabelliani contrahunt, et Ariani disjungunt. Nam et illos numero dividere, ac tres personas statuere oportebat, et Arianos divinitatis ratione connectere, unamque tantum naturam astruere Patris et Filii et Spiritus sancti. Enimvero dic mihi, tu qui Arii dogma profiteris, impingis ad carnem? hoc est, offendis, et scandalizaris ob incarnationem, ac propter eam Filium Patre minorem existimas? Hoc tibi cum Judæis commune est. An etiam Samaritanum Christum vocas? nam illi quoque hoc nomine

²⁰ Joan. vi, viii passim. ²¹ Rom. viii, 32.
²² Galat. i, 4. ²³ Joan. ii, 19. ²⁴ Joan. x, 18.
²⁵ Joan. iii, 13.

²⁶ Tit. ii, 14. ²⁷ Galat. i, 4. ²⁸ I Cor. vi, 14.
²⁹ Act. i, 9. ³⁰ Psal. lxxvii, 19; Ephos. iv, 8.

eum appellarunt, velut Sabbatum ac Judaicas quasdam cæremonias solventem. Samaritani enim dimidia ex parte Judæorum religionem tenent. Nam, quod sequitur, tacebo. Quidnam hoc? quod a dæmone obsideretur. Dicebant enim Judæi, *Samaritanus es tu, et dæmonium habes* ²⁶: quod nunc ob blasphemix magnitudinem atrocitatemque reticet Gregorius. At Unigeniti divinitati fidem non habes, nec eum Deum esse Patri æqualem admittis? Ne dæmones quidem eo audaciæ proruperunt, ut hoc dicerent. Ita videris et dæmones infidelitate, et Judæos ingratitude, vel potius inscitia et hebetudine (utrumque enim significat ἀγνωμοσύνη) superare. Judæi enim, posteaquam dixisset Christus: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* ²⁷, quærebant ipsum interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se Deo faciens. Filii enim appellationem æqualis honoris vocem esse arbitrati sunt, hoc est, existimabant, si Christum Dei Filium esse faterentur, sibi quoque necessario fatendum esse, eum honore illi parem atque æqualem esse. Itaque Filii nomen Christo non concedebant: ne æqualitatem quoque cum Patre eidem concedere necesse haberent. At dæmones Christum Deum noverunt, cum ab eo invisibiliter fugarentur et cruciarentur. Unde etiam dicebant: *Novi quis tu sis; et rursus: Quid tibi et nobis, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos* ²⁸. Atque hæc quidem et Judæi et dæmones. At tu, nec æqualitatem admittis, ut Judæi: creatum enim eum asseris, nec divinitatem confiteris, ut dæmones. Quamobrem tibi satius fuerat Judæorum ritu circumcisam præputii carnem habere, atque a dæmonibus divexari, ut salse aliquid dicam, quemadmodum illi in Evangelio, quorum ore dæmones loquebantur, Christumque Deum confitebantur, quam, cum præputium habeas, hoc est, non circumcisis sis, nec a dæmone obsidearis, sed incolami mente sis, ita scelerate atque impie sentire. Filiumque a Patris divinitate separare.

Col. 662 B. *Sed bellum hoc, quod cum illis gerimus, etc.* Bellum, inquit, quod cum hæreticis gerimus, siquidem aliquando saltem ad meliorem mentem redire voluerint, comprimatur: sin autem noluerint, in præsentia conquiescat, atque in aliud tempus rejiciatur. Nec enim profecto nobis hoc certamen terrori erit, pro Deo, et cum Deo bellum gerentibus. Nunc vero in summam redigenda est oratio, ac contractim ita dicendum: Ob hanc causam a Deo creati sumus, ut beneficio afficeremur, atque adeo beneficio affecti sumus; beneficium autem illud fuit, quod paradisi nobis commissus est, ut divinis deliciis frueremur. Mandatum accepimus, ut hoc servato gloriam assequeremur. Homineum enim primum probari, atque experimento per mandati observationem perfici oportebat, atque ita deinde pro virtutis præmio immortalitatem

A consequi. Homo enim, cujus virtus nullo argument^o explorata est, nec laude ulla, nec pretio dignus est. Mandatum porro accipimus, non quod ignoraret Deus fore ut illud transgrederemur, sed ut arbitrii libertatem nobis quasi lata lege promulgaret. Nam quod per vim et coacte fit, virtutis nomen obtinere non potest. Quid igitur? Diaboli invidia exagitati, et dolo circumventi sumus, legem violavimus, paradiso excludimus, ac propterea jejunamus, quoniam tunc non jejunavimus, cum arboris scientiæ voluptati cessimus, a qua nobis Deus, ut abstinere, præscripserat. Vetus enim est præceptum jejunii, simulque cum humano genere natum. Primum enim illud mandatum, quod Adamus accepit: *De ligno scientiæ boni et mali [ne comedatis]* ²⁷, jejunii atque temperantiæ lex erat. Quod si Eva ab hujus ligni esu abstinisset, nequaquam hoc jejunio nunc opus haberemus. Nec enim opus est valentibus medico, sed male habitibus. Quoniam igitur tunc non jejunavimus, merito nunc nobis jejunium est indictum, ut quod non servato jejunio amisimus, id eo servato recipiamus. Quid autem illud est, quod ob jejunium non servatum amisimus? Paradisus, ad quem nobis per jejunium reditus patebit. Atque idcirco Deus carnem induit, ac mortem subiit, ut nos per peccatum mortui, reviviscamus. Quin ipsi quoque ante salutiferæ passionis tempus jejunantes, Christo commortui sumus, turbidis nimirum animi motibus oppressis et extinctis, ut purgemur: ac simul mortificati, simul resurreximus, præclara videlicet et salutari resurrectione: proindeque simul etiam glorificati sumus.

Col. 662 D. *Quamvis autem permulta illius temporis, etc.* Permulta sunt ea miracula, quæ circa passionem et crucem contigerunt: quænam illa? Deus in cruce suffixus, non quatenus Deus, sed quatenus ipse quoque homo est. Et hæc communicationis figura est, quæ utraque natura propter hypostaticam identitatem, mutuamque alterius in alteram transitum proprietates suas cum altera communicat: tenebræ ab hora sexta usque ad nonam, sole videlicet patientem Dominum lugente, ac quodammodo illi condolescente; velam scissum, ob luctum, atque ut perspicuum fieret, divinam potentiam, quæ templo inerat, recessisse, domumque desertam, ac gentilibus excidendam et evertendam reliquisse. Vel ideo scissum est velum, ut ethnici Sancta viderent, quæ Judæi impediante litteræ crassitie nequaquam videbant. Nam cum sanctificatio nondum data easset, sed in Domini adventum et præsentiam servaretur, ipse, perfracto velo, ac sanctorum arcanis, quæ ingratis et perversis Judæis operata erant, patefactis, ad cœlestem cognationem nobis viam patefecit. Sanguis et aqua ex latere profluentes, alterum ad delendum servitutis nostræ chirographum: alterum ad libertatem nostram per sub-

²⁶ Joan. viii, 48. ²⁷ Joan. v, 17, 18. ²⁸ Matth. vii, 29. ²⁹ Gen. ii, 17.

scriptionem regio more confirmandam. Porro per A duplex illud profluvium, duplex baptismus designabatur: alter, qui per aquam conficitur; alter qui per martyrium, cum videlicet persecutionis tempus nos in periculum adduxerit. Rursus sanguis profluens, hominem arguebat, aqua autem eundem supra humanam conditionem esse ostendebat. Terra tremore concussa et in meliorem statum mutationem declarans, vel etiam quod adversus eos qui petulanter et furiose Christum acerbissimis contumeliis vexatum interfecerant, ira excandesceret. Petræ pro Petra perruptæ, hoc est, pro Christo, ac Judæorum amentiam cõarguentes: quoniam cum ipsæ, etiam anima carentes, timore confringerentur, illi contra in lapidum naturam degenerabant, atque et ad timorem stupidi, et ad beneficium ingrati permanebant. Mortui resurgentes, atque in civitatem introeuntes, ad communis resurrectionis confirmationem, ac mortuorum ad supernam vitam restitutionis. Signa partim ad sepulcrum, partim post sepulcrum edita, velut quod Christus obsignato monumento resurrexerit, velut terræ motus, lapidis revolutio, angelorum visiones, linteamina, et sudarium. Multa quidem ac præclara sunt hæc miracula, sed nullum cum salutis meæ miraculo conferendum est. Exiguæ enim cruoris guttæ orbem universum instaurarunt, hoc est, ita innovarunt, ut novum vitæ iter sectarentur, ac nos in unum conjunxerunt et constrinxerunt, non secus ac coagulum, si in lac injiciatur, id quod in eo dispersum ac fluidum est, condensat, atque in unum solidum corpus compingit et colligit. Coagulum autem est lacteum illud, quod in ficu est (24), quoque nonnulli ad condensandum lac utuntur.

Col. 663 A. At, o Pascha, magnum, inquam, et sacrum Pascha, etc. Hæc verba, O Pascha magnum, ad festum ipsum, perinde ac vita præditum refert. Illa autem, O Verbum Dei, et quæ deinceps sequuntur, ad Christum, spirituale Pascha, per acclamationem dirigit. Christus porro Verbum dicitur, propter generationem passionis expertem, et quia nobis Patrem enuntiat. Lux autem, ut splendor animarum, quæ et vita et sermone purgantur. Nam si ignorantia et peccatum tenebræ sunt, scientia certe ac justa et divina vita lucis nomen

Vita insuper vocatur, quia naturam omnem rationalem eoagmentat, atque in ortum producit. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus³⁸. Sapientia autem, ut omnia cognita habens, tam divina quam humana. Nam qui res confidit, ideam harum quoque causas et rationes perspectas habet. Potentia vero, ut conservator eorum quæ ab ipso creata sunt, eamque illis vim præbens, ut conserventur ac cohæreant. Rursus mentis soboles, ut Verbum connexum cum genitore suo, ac citra passionem generatum, periude ac sermo ex mente. Signaculum autem, ut totum Patrem in seipso expressum habens, atque ostendens, non secus ac signum exemplar suum refert. Jam vero unus atque idem Christus ut Verbum ac Deus, B ratione intelligitur, non autem cernitur. Natura enim divina sensum omnem oculorum effugit: ut autem homo, etiam cernitur. Qui, juxta Apostolum³⁹, omnia portat et continet alligata et constricta verbo ac præcepto virtutis suæ. Nam, ut dixit, ita facta sunt⁴⁰; ut dixit, ita manent⁴¹. Huic orationem suam offert Theologus, quam vult quidem primitias nominare, velut alias quoque post eam oblaturus: verum addubitat, atque ait hanc orationem primitias fortasse non esse, sed finem et complementum. Nam propter senectutem, inquit, haud scio, longiorne mihi vita suppeditatura sit, ut alias quoque offerre queam, sicque earum ratione hæc oratio primitialis nominetur. Hanc C porro offero, partim de beneficiis in me collatis gratias agens, partim supplicans, ne præter sacras et necessarias curas quidquam ærumnæ patiar. Nam pro illis laborare atque affligi necesse est: nec eas recuso ac detrecto. Tyrannidem autem corporis Gregorius morbum appellat (podagra fortasse erat) quàm etiam solvi precatur, ut eum vehementer contrahentem: vel potius, non morbum, sed Dei sententiam, qua hic morbus ad ipsius purgationem decretus fuerat. Pollicetur autem Theologus, si extremum vitæ diem, ita ut expetit, confecerit, atque in æterna tabernacula receptus fuerit, illic quoque se super altare Dei sacrificia grata oblaturum. Quæ verba ab Isaia mutuatus est, apud quem Deus ita loquitur: Et offerent dona D grata ad altare meum⁴².

IN ORATIONEM XLIV, OLIM XLIII.

ARGUMENTUM.

Demonstrativi generis est hæc oratio: in qua tamen suasorium quodammodo admistum est. Ad-

monitionem enim habet, partimque ad virtutem amplectendam auditorem hortatur, partim a vitio revocat. Nova porro Dominica dies hæc vocatur,

³⁸ Act. xvii, 28. ³⁹ Hebr. i, 3. ⁴⁰ Psal. xxxii, 9, 11. ⁴¹ Psal. xlvii, 15. ⁴² Isa. lx, 7.

(24) Lacteum illud, quod in ficu est. Ne tibi mirum videatur, lector, hujusmodi coaguli genus a Niceta describi, quandoquidem ipse quoque Pli-

nius, cap. 39, lib. xvi, ficu, ad figurandos caseos vim esse scribit.

vel quia resurrectionis nostræ encænna in ea peraguntur, vel etiam quia octavi illius diei figuram gerit, in quo nova omnia futura sunt. Hanc autem orationem in urbe quidem Nazianzena scripsit Gregorius, verum in sancti martyris Mamantis templo urbi vicino pronuntiavit, quod, et tunc, et in hunc usque diem, in Dominica Paschali proxima, miræ incolarum frequentia celebratur. Atque hac de causa hæc oratio, ut ad promiscuam plebeiamque multitudinem habita, magis ad perspicuitatem et facilitatem attemperata est, plusque suavioris generis habet, quam demonstrativi.

Col. 607 A. De Encænnis honorandis lex vetus est, etc. Encænna, cum de templo agitur, prima ipsius consecratio est, paulo post quam ipsius structuræ manus extrema est inposita. Cum autem de domo, prima est ipsius inhabitatio. At hoc loco Encænna regeneratio ea est, quam per resurrectionem consequimur, atque ad immortalitatem transmutatio. Veterem porro legem, consuetudinem appellat Theologus. Consuetudo enim lex est non scripta. Legemque hæc laudat, qua Encænna honorantur, et quidem laudat, calculum suum et sententiam adjiciens, quod hæc lex præclare constituta sit, quæ Encænnis honorem haberi jubet. Quanquam non ipsa Encænna honorantur, sed potius res novæ, propter quas Encænna celebramus. Idque non semel duntaxat, sed quotannis fit, nimirum cum ex temporis conversione, hoc est, revolutione dies hæc, qua res ea gesta est, redierit. Hac vero de causa sæpius Encænna celebramus, ut præclaræ res memoriæ conditæ serventur, nec temporis injuria obliterentur, atque oblivionis gurgite obscuratæ et obductæ obrutæque dilabantur. Ἐξίτηλα autem ea dicuntur proprie, quæ florem amiserunt, et ut nominis etymon iudicat, τὰ ἔξω τοῦ θεογένειαι, id est, quæ effloruerunt.

Ibid. Innovantur quidem ad Deum insulæ, etc. A Scriptura sacra Encænniorum testimonia producit. Ac primum Isaiam profert, per quem Deus ita loquitur: *Innovamini ad me, insulæ*⁴³: quo loco per insulas, gentium assumptio significatur, quæ ex falsa et avara infidelitate emergentes calcabilem et stabilem in Christo sedem accipiunt. *Innovamini*, igitur *insulæ*, inquit, hoc est, vetustatem ex errore et peccato contractam a cordibus vestris ejicite, ac per poenitentiam et fidem innovamini.

Ibid. Innovatur etiam apud alium prophetam (25), etc. Murus quidem æreus apud Jeremiam reperitur: *Ecce enim, inquit, posui te ut civitatem munitam, et ut murum æreum*⁴⁴. Murus autem innovatus simpliciter, ac non æreus apud Isaiam

⁴³ Isa. xli, 1. ⁴⁴ Jerem. i, 18. ⁴⁵ Isa. xvi, 11.

(25) Apud alium prophetam. Duplici de causa prophetæ nomen silentio pressum esse arbitror: velut lectum quidem a scriptore, cæterum prudenti consilio tacitum, ut animus noster ad eorum quæ commemorata sunt, indagacionem extimularetur, vel potius, ut prorsus incognitum, qualia et alia

A legitur, cum ait: *Venter meus super Moab, ut cithara sonabit, et præcordia mea quasi ianrus, quem innovasti*⁴⁵. Videtur itaque Theologus æreum quidem a Jeremia, innovationem autem ab Isaiâ sumpsisse. Ac fortasse minus advertisse videtur Theologus, cum muri innovationem ad aliam prophetam retulerit, non autem ad Isaiam, apud quem ea reperitur. Enimvero prophetæ dictum explicans, per murum animam significari dicit, quæ dura quidem et firma est (nam hujusmodi murus est); aurea autem, quia æris quoque forma auri colorem refert; recens autem ad pietatem compacta, propter innovationem. Dedicantur enim quæ nova sunt, ac recens fixa et constituta. Fortasse etiam dici potest, hæc ratione adductum B fuisse Gregorium, ut murum æreum intelligeret, etiamsi hoc ad verbum expressum apud prophetam non inveniit, quoniam dixit Isaiâ: *Sonabunt præcordia mea quasi murus*; τὸ ἤχην autem de ære dicitur. Porro Isaiâ se Moabitarum clades et calamitates expositurum profertur, cithara videlicet atque organum Spiritus sancti factus, ab eoque innovatus et affatus, atque et ventrem et intestina, hoc est, cogitationes et intelligendi facultatem iustarum auri cujusdam inexpugnabilis habere se dicit, ne videlicet ad eam cogitationes malæ ullo modo irrepere possint.

Col. 607 B. Ad hæc canticum novum Domino, etc. David cxxlii Psal. ait: *Cantate Domino canticum novum*. Est autem canticum novum, si historiam spectes, præclarus ille et insignis cantus, qui ob prosperum quemdam successum ac victoriam canitur: si autem allegoricum sensum quæras, Novi Testamenti cantio. Tum enim nova omnia facta sunt, et creatura nova, et novus homo, et vita nova, et nova mandata, et nova gratia, et novæ pollicitationes, et nova sacramenta, et nova præcepta. Atque eo nomine Novum Testamentum dicitur, non solum a tempore, sed etiam a natura earum rerum, quæ in eo contigerunt, quandoquidem omnia innovata sunt, et in primis homo, propter quem omnia exstiterunt. Et quidem juxta historiam, quoniam ex Hebræis alii captivi Babylonem abducti sunt, ac rursus salvi et incolumes Hierosolymam redierunt, alii Hierosolymis manserunt: utrosque David ad novum canticum decantandum cohortatur, alios quod in patriis sedibus manserint, alios quod in patria reversi sint. At juxta anagogicum sensum, Babylon est confusio, et mentis obscuratio a turbidis animi motibus ac perturbationibus injecta. Babylon enim confusionem sonat. Jerusalem autem est tranquillus et

verba, quæ similiter ut prophetica circumferuntur, atque scribuntur, nec tamen usquam eorum nomina exstant, aut contra exstantibus auctorum nominibus, scripta ipsa interciderunt. Neque enim verisimile est eum, si propheticum hoc nomen cognitum habuisset, illud nos celaturum fuisse.

pacatus animæ status, atque ab affectuum tumultu ac strepitu liber. Jerusalem enim, si interpreteris, pacis visionem significat. Quemadmodum igitur tunc fas non erat Judæis divinos cantus in barbara terra cantare, tametsi illis instrumenta non deessent, verum dicebant: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*⁴⁶; sic nec nobis, etiamsi os ac linguam, quæ sermonis organa sunt, habeamus, fas est libertate loquendi uti, id est, fidentor ac libere ipsius auxilium quærere atque implorare, quandiu peccato, quo nulli barbari acerbiores tyranni sunt, servierimus, atque in alia republica fuerimus. Os enim nobis Propheta obstruit dicens: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum*⁴⁷? Posteaquam autem ex spiritali captivitate per penitentiam quasi postliminio redierimus, novamque rursus vitæ rationem et administrationem inierimus, tum demum ob hanc novam vitam, novum quoque cantum concinemus. Quin etiam illi, qui spiritualem captivitatem nequaquam peritulerunt, sed in virtute tanquam in patria manserunt, ac proficiendo novos subinde virtutis progressus faciunt, novum quoque canticum Deo concinunt.

Ibid. *Tum etiam testimonii arca innovatur*, etc. Scriptum est libro Numerorum: Postquam Moses arcam crexit, obtulerunt duodecim principes, hoc est, tribuum præfecti, ad altaris dedicationem, munera sua, nimirum acetabula argentea, et phialas argenteas, et thuribula aurea, et animalia ad holocaustum⁴⁸. Hanc porro testimonii arcam Mosi compingendam mandavit Deus: *Facies enim, inquit, juxta omnia quæcunque tibi in monte ostendo, hoc est, juxta exemplar arcæ, quod tibi ego ostendo*, etc.⁴⁹. Beseleel autem ex tribu Juda ortus, quem Deus spiritu sapientiæ impletum architecti munere fungi jussit, eam absolvit, Mose ejus formam præscribente juxta exemplar ipsi a Deo in monte ostensum. At Moses ipse eam statuit, quemadmodum de his omnibus in Exodi libro fusissime scriptum est. Testimonii porro arca dicta est, vel quia capsam, in qua et Testamenti tabulæ, et amphora ipsius manna continebantur, ad eorum quantum gesta et lege sancita fuerant, testimonium confirmationemque, clausam haberet⁵⁰: vel quia in ipsa Dominus conspicendum se præbens, Mosi rerum agendarum vel non agendarum oracula et contestationes edebat, a quibus nomen accepit: *Contestare*, inquit, id est, præcipe, *populo huic*⁵¹; vel etiam a lege ita nuncupabatur, quæ etiam ipsa testimonium dicitur, juxta illud: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*⁵². Hujus arcæ Encænna primūque usum, ad quem magnifice et multis sumptibus extructa fuerat, Moses celebravit. Cæterum arca quoque testimonii dici possit illud mysticum Dei consilium de Verbi incarnatione,

A quod Deus Pater bona voluntate comprobans ostendit, et Spiritus sanctus, cujus figuram gerit sapiens Beseleel, labore suo et industria perfecit, ac spiritualis Moses Christus opificis ritu per se effecit, humanam videlicet naturam in se ipso compingens per hypostaticam unionem. Arca postremo rerum omnium creationem designare queat, quam Pater ut mens cogitavit, Filius ut Verbum condidit, ac denique Spiritus sanctus omnibus numeris absolvit.

Ibid. C. *Jam regnum quoque Davidi innovatum est*, etc. Prius David a Samuele in Bethieem unctus est, ut habetur I Reg. cap. v. Deinde, extincto Saule, in Hebron rex salutat⁵³ est, ut testatur secundus liber; tertio post interitum Mephiboseth ab universis tribubus. Ergo et cum post unctionem B regnum ipsi novaretur, festum celebravit: et rursus cum per universæ plebis salutationem ipsi principatus innovaretur, diem illum lætitia et solemnitate prosecutus est, regni administrationem capessens. Juxta allegoriam autem spiritualis David Christus est, verus, inquam, ille rex novi Israelis ac videntis Deum, ut ex genere David secundum carnem oriundus. Hic in primo suo adventu quantum ad humanitatem unctus est: at in secundo et illustri ut Deus et Dominus, omnisque creaturæ Rex et Creator proclamabitur, vel etiam proclamatus est, data scilicet ei, ut homini, omni potestate in cælo et in terra⁵⁴. Porro ipsius regnum, si quidem priorem unctionem spectemus, in conceptionis ipsius vel nativitatis festo innovatur: si autem secundam proclamationem, in festo celebri Resurrectionis.

Ibid. *Facta sunt etiam Encænna Hierosolymis*, etc. Encænna hoc loco intelligit, non prioris illius structuræ templi, quæ regnante Salomone facta est, sed posterioris illius, quæ reditum Judæorum ex Babylonica captivitate secuta est. Cum igitur Encænna illa celebrarent Israelitæ, non modo hiems erat naturalis ac sensibilis, quemadmodum commemorat Joannes⁵⁵, sed etiam spiritualis, nempe perfidiæ et incredulitatis, ut Gregorius noster exponit. Aderat autem et Jesus, qui tempus quidem omne præcedit ut Deus, recens autem et novus est, ut templum et homo: templum, inquam, de quo Salvator ipse dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus illud D excitabo*⁵⁶. Corporis enim templum uno eodemque die (passionis scilicet) solutum est, ac tertio post die excitatum: nec jam moritur, sed, ut Danielis verbis utar, manet in sæcula. Et quidem mortem subiit Christus, ut mihi, hoc est, omnibus salutem afferat. Surrexit autem, ut me a veteri lapsu erigat, atque ex veteri novum instaurando faciat.

Col. 610 A. *Quin divinus quoque David cor mundum in se creare*, etc. Intelligendi vis et facultas a Davide cor vocatur: intellectus autem agitationes viscerum nomine appellantur. Ac facultatis intellectricis puritatem et spiritus innovationem in

⁴⁶ Psal. CXXXVI, 4. ⁴⁷ Psal. XLIX, 16. ⁴⁸ Num. VII, 1 seqq. ⁴⁹ Exod. XXV, 40. ⁵⁰ Exo I. XXII, XXXV, XXXVI. ⁵¹ Exod. XIX, 21. ⁵² Psal. XCII, 5. ⁵³ Matth. XXVI, 18. ⁵⁴ Joan. I, 22. ⁵⁵ Joan. I, 19.

cogitationibus petit, non ut non habens, sed ut exoptans recentius quiddam quotidie sibi accedere. Innovatio quippe novum profectum quotidie nascentem accessionemque significat.

Ibid. *Sed quid mihi plura Encænna colligere necesse est, etc.* Quid, inquit, plura Encænna commemorare necesse est, cum possim Encænna hæc docere, quæ nunc propter salutem nostram celebramus, ut qui non solum duplicem mortem fugerimus, alteram nimirum corruptionis et interitus, alteram peccati in Christo sublatam et extinctam: sed etiam duplici vitæ nobis in Christo partæ adjuncti fuerimus, nempe et immortalis illi atque in spe positæ, et ei quæ in peccati oppressionem sita est. Christus enim mortuus est et resurrexit, ut nos peccato moriamur, atque in novitate vitæ ambulemus⁶⁶. Quod autem Encænna nomen secundo repetitum est, causam ab ipso Theologo adnexam habet. Nam ea quæ voluptatis sensu animos nostros afficiunt, identidem præ gaudio repetimus: nondum tamen quidquid volumus, expressisse nobis videmur. Innovatas aures afferte. Innovatur enim auris, in quam novi aliquid insonat, et quæ ea audit, quæ nunquam antea audiverat.

Ibid. B. *Lumen unum et inaccessible, etc.* Prolessus Theologus se nobis traditurum, quidnam sint Encænna, quæ a nobis celebrantur, non statim promissi fidem explet, sed altius a theologia et naturali philosophia orsus, ac deinde ad humanitatis a Christo assumptæ consilium descendens, ita demum de Encænna pertractat. Ac de divinitate quidem verba faciens lumen Deum nominat, et lumen unum (una enim, quamvis in tribus personis, est divinitas) atque id inaccessible, quod quidem plus est quam perceptibile. Inaccessibile enim hoc dicitur, ad quod ne accedere quidem quisquam potest, nedum id comprehendere. Atque etiam successionis ex pers esse divinitatis lumen affirmat, ad solaris luminis differentiam, cui nox succedit. Jam, nec principium, nec finem habere, sed omni mensura et circumscriptione sublimius esse docet. Adhæc perpetuo fulgidum vocat, ut successioni unine obnoxium semperque lucens, atque adeo, trifulgidum, utpote in tribus personis rutilans. Cumque dixisset lumen illud, quantum est, a paucis pervideri et spectari posse, festinim hoc dictum ut vero minime consentaneum arripuit, æque corrigens exacte aperteque dixit, *imo ne paucis quidem*, atque ita hujusmodi lumen nullo modo percipi et comprehendere posse declaravit. Deus igitur princeps lumen est, fonsque luminum. Secunda autem lumina, ab eo lumen accipientia, cælites virtutes sunt Deum circumstantes, et ut Hebræis Paulus scribens ait: *Administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui salutem hæritate accepturi sunt*⁶⁷. At nostrum hoc lumen, nec principio, nec successione caret, ut divinum, sed et

angelico lumine posterius creatum ac temporarium est, hoc, inquam, materia constans et mundanum lumen in aspectumque cadens. Nam et a nocte interscinditur, et noctem rursus æquis portionibus intersecat; nonnunquam enim eam magnitudinem superat, nonnunquam rursus ab ea superatur: quantumque ipsi aufert, tantum vicissim ab eo extorquetur, nunc quidem maximo die brevissimæ nocti, nunc contra maxima nocte brevissimo diei succedente: adeo ut nec horarum numero, nec spatio et intervallo alterum ab altero superetur, sed pacata et tranquilla æmulatione inter se certent, ac maximus dies maximæ nocti, brevissimus brevissimæ respondeat. Hoc itaque lumen in ære fusum et expansum est, quem natura sua caliginosum ac totum in se compactum atque commistum illustravit. Aspectui autem oculisque commissum et donatum est. Siquidem aspectu remoto inane ac supervacaneum luminis donum futurum est. *Id quod dat accipit.* Oculis enim vim cernendi affert, primumque ab oculis conspicitur: quemadmodum Dion Prusensis erudite scripsit. Neque enim res oculis subjectas sublato lumine aspectus solus in tuetur, sed lumen oculos circumlustrat, primumque quæ in oculos incurrit, ac deinde ipsius opera res quoque aliæ in conspectum cadunt. Circumsusum enim iis rebus, quæ aspectu sentiuntur, libertatem illis perspicuitatemque donat, id est, efficit, ut appareant atque cernantur. Vel etiam libertatem affert, ut unusquisque proprio operi munerique iucumbat. Nocte enim ac tenebris dominantibus omnes ab actione conquiescunt, nec pedem domo efferre libere audent.

Col. 610 C. *Nam cum Deus hunc ex visibilibus et invisibilibus, etc.* Adhuc in sermone de lumine commemoratur, atque: *Mundus intellectibus ac spiritualis a Deo creatus, ipsum Deum, lumen maximum, habebat, ac proinde nihil erat, cur secundum lumen requireret.* Ac rebus inferioribus, et circa nos positus, ante alia luminis hujus sensibilis vim et facultatem produxit. Conveniebat enim magno luminis, hoc est, Deo, inferiora ista efficere paranti, non aliunde officii sui principium quam a lumine ducere, quo et tenebras solvit, ac vastam congruam et confusionem, omnia prius occupantem. Luce quippe nondum creata, inconditum erat hoc universum atque inordinatum. Ordinem autem post cæli et terræ creationem statim animadvertere queas: *Fiat enim*, inquit, *firmamentum.* Deinde, *Germinet terra*, et cætera eodem modo⁶⁸. Ubi autem primum quiddam est, ac secundum, quis illic ordinem esse indicias iverit? Hæc autem a Platone mutuatus est, cujus hæc verba sunt: *Cum Deus, quidquid in cernendi sensum caderet, assumpsisset, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitata et fluctuans, ex inordinato in ordinem adduxit.* Verum fortasse quispiam addubitaverit, cum Moyses dicit: *In principio creavit Deus cælum et terram*⁶⁹,

⁶⁶ Rom. vi, 4. ⁶⁷ Hebr. i, 14. ⁶⁸ Genes. i, 2 seqq. ⁶⁹ ibid. 4.

ac postea subjungat: *Et dixit Deus: Fiat lux*⁶⁰, quid A
causæ sit, cur Theologus Deum opus suum a
lumine auspiciatum esse dicat. Quod etiam non hoc
tantum loco dicit, sed in poesi quoque sua, in qua
ita cecinit:

*Principio lumen summus Moderator olympi
Fecit, ut accessu lucis jucundior esset
Tota operis magni facies: ac postea cælum
Siderium, facinus mirabile, duxit in orbem.*

Et quæ sequuntur.

Sed multis modis hanc dubitationem solvere
licet, atque ostendere Theologi verba cum Mosis
verbis nequaquam pugnare. Primum quia Moses
quoque ipse post primi cæli creationem lumen
factum, deinde firmamentum, in quo et solem et
sidera collocata esse asserit. Eodem enim modo
Theologus quoque lucem primum conditam fuisse
ait, deinde cælum hoc stellis distinctum, quod
etiam firmamentum nominatum est, ac primo hoc
cælo inferius est, quod profanis quoque scriptori-
bus, Mosis doctrinam suffurantibus, ac sibi vindicantibus,
cælum sideribus cærens dicitur. Secundo
juxta Gregorii Nysseni sententiam ita hunc nodum
explicare possumus: Deus universam materiam
simul creavit, ex qua omnia producta sunt. Hæc
porro creata, prima lux, utpote magis efficax, dis-
creta et separata est, atque exsiliit. Post alia ma-
teria ad cæli creationem, alia ad terræ construc-
tionem assumpta est, atque ita universum perfec-
tum est. Tertia difficultatis solutio eaque exactis-
sima hæc esse possit. Inter effectiorem et fabrica-
tionem discrimen constituunt cum alii multieruditi
viri, tum sanctus et philosophus et martyrii
laude clarus et celebris Justinus. Nam factor,
nulla alia re indigens, sua ipsius vi et potestate
opus efficit. At fabricator, vim opificii sui a ma-
teria accipiens, opus fabricatur. Quoniam igitur
hoc prius assumptum est, et pro certo ac confesso
habetur, nimirum factorem ex nihilo facere, opif-
icem autem ex subjecta materia, videndum jam
atque animadvertendum restat, quam exacte ac
vere hæc Theologus dixerit. Non enim dixit:
Conveniebat Deo creationem a lumine exordiri;
nam id a veritate alienum fuisset; sed opificium,
quod quidem verum est. Cælum enim, et terra, D
cæteraque elementa, ex nulla materia præjacente
facta sunt, idque *creatio* dicitur: at animantes, et
stirpes, et semina ex his facta sunt, hoc est, ex
quatuor elementis, terra, aqua, aere, et igne,
atque id opificium nominatur. Itaque Deus non
creationem, sed *opificium* suum a lumine orsus
est. Nam cum ex elementis jam a se productis
animantes et plantas ac semina efficere voluit,
tum primum dixit: *Fiat lux*⁶¹: deinde, *Germinet
terra*⁶²: Et: *Producant aquæ reptilia et volatilia*⁶³.
Et: *Producat terra animam viventem, quadrupedia,
et reptilia, et bestias*⁶⁴. Atque hoc sensibile lumen

Deus organicum a principio nequaquam ostendit,
id est, quasi in organo quodam et corpore (velut
in vase) circumscriptum et conclusum, quale nunc
cernitur, cum solis orbe continetur, verum incor-
poreum ac solis expers. Nam cum nondum solari
orbe circumscriptum esset, incorporeum erat; hoc
enim significat ἀνθλιον. Postea ipsum soli ac
sideribus dedit, hoc est, primigenium lumen illis
luminaribus summus architectus imposuit: non
quod luminis alterius inopia premeretur, sed ne
lumen illud iners ac torpidum maneret. Neque
enim luminare, lumen ipsum est, sed luminis
conceptaculum. Quid autem causæ fuit, cur prius
lumen, deinde luminis conceptaculum, hoc est,
solarem orbem crearet? Nimirum ut magnum
quoddam et insigne miraculum ederet. Nam cum
in reliquis creaturis materiam prius condidisset
(est autem materia id, quod unicuique rei ad
essentiam subjacet, velut quatuor elementa), ac
deinde formam indidisset: hic tamen formam
prius creavit, hoc est, lumen (solis enim forma
lumen est, sol autem luminis materia), postea
autem materiam efflavit, hoc est, solare corpus,
ac solem. diei parentem fabricatus est. Ita produ-
cto lumine primus dies, et secundus numeratur,
ac sic deinceps usque ad septimum, quo Deus
requievit ab omnibus operibus, quæ fecerat, quem-
admodum testatur Scriptura. Diebus enim opifi-
cium Dei dividitur. Primo etenim lux facta est,
quæ et diffusa et collecta tres dies ante solis
creationem fecit; secundo, firmamentum; tertio,
aquarum collectio, terræque germinatio; quarto,
luminaria; quinto, animalia ex aquis producta;
sexto, animalia terrestria, et homo. Quod autem
hæc opera eo ordine constituta sint, ut aliud sit
primum, aliud secundum, ac deinceps, non temere
ac frustra factum est, sed propter rationes quas-
dam arcanas et ineffabiles. Rebus enim creatis
ordine opus erat. Ordini porro familiaris et accom-
modus est numerus, ut Philo Hebræus scripsit.
Proinde haud subito atque confertim opifex Ver-
bum, Deique Filius, omnia in rerum naturam
extulit, licet alioqui omnia facere possit, non
modo jussu atque imperio, sed sola etiam cogita-
tione. *Ipsæ enim dixit, et facta sunt; ipse manda-
vit, et creata sunt*⁶⁵⁻⁶⁶. Quid autem dico: *Dixit, et
facta sunt*, cum cogitatio sola perfectum opus Deo
sistat ac repræsentet? Horum autem verborum
sententiam Theologus a libro Judith accepit, Deum
his verbis alloquentis: *Cogitasti, ac præsto fue-
runt tibi omnia, quæ fecisti*⁶⁷. Quod si postremus
homo editus est, idque cum ad imaginem Dei
factus, manuque divina effectus fuerit, minime
mirandum est. Nam cum eorum quæ terræ am-
plexu continentur, regnum ac principatum habitu-
rus esset, adornandum prius erat palatium, et
animantia ea quibus præesse debebat, procreanda,

⁶⁰ Gen. 1, 3. ⁶¹ ibid., 5. ⁶² ibid. 11. ⁶³ ibid. 20.

⁶⁴ ibid. 24. ⁶⁵⁻⁶⁶ Psal. cxlviii, 5. ⁶⁷ Judith. ix, 4.

sicque demum ipse, omnibus jam suis satellitibus stipatus, introducendus erat, ut mundum ingressus, paupertate atque inopia minime laboraret, sed divitiis statim et copiis afflueret.

Col. 611 B. *Quod si, quod eramus, permansissemus*, etc. Homo, nec actu mortalis, nec immortalis creatus est, verum medius inter Deum et materiam factus, in ea causa erat, ut si præcepto divino paruisset, Deo uniretur, atque in immortalitatem assereretur: si autem legem infregisset, morti obnoxius efficeretur, ac pro impassibili passibilis, pro immortalis mortalis fieret. Quod etiam hoc loco Theologus indicat, cum ait: Si quod eramus, permansissemus, hoc est puri, fuisset id quod non eramus, hoc est immortales, nimirum ad immortalis vitæ lignum, præterito scientiæ ligno, accedentes. Quænam autem plantæ istæ fuerint, satis copiose in superioris orationis commentario a nobis explicatum est. Postquam autem juxta id quod in libro Sapientiæ habetur: *Invidia diaboli mors in mundum intravit*⁶⁶, ac per fraudem hominem surripuit, idcirco Deus homo fit, eoque paupertatis venit, ut in carnem compingatur atque crasset, ut nos, juxta Apostolum⁶⁷, ejus paupertate ditescamus. Ac patitur, non quatenus Deus, sed nostra passione; id est, quatenus homo. Nostrum enim est atque humanum sic pati. Porro quemadmodum ab incarnatione passio, ita a passione mors fluxit: tum resurrectio, a qua nova creatura, id est, naturæ nostræ recreatio atque instauratio, primæ generationis lapsum ac contra-

ctionem sanans et erigens. Atque ob hanc causam post festum Paschæ festum Encæniorum omnes celebramus: ac rursus ego declamaturus pro deo, Encæniorum modo et ratione, salutis meæ festum agens.

Ibid. C. *Quid igitur, dixerit quispiam*, etc. Cum Dominicam hanc Encænium vocasset, per antypophoram quempiam inducit sciscitantem: Quid ais? An Dominica prima Encænium non erat, illa, inquam, quæ magni Sabbati noctem, illamque luminum gestationem, quæ tum celebratur, excipit? Quid igitur hic secundæ Dominicæ Encæniorum nomen tribuis? Hanc objectionem ita solvit, quod illa Resurrectionis Dominica salutifera erit. In ipsa enim salutem consecuti sumus, nimirum ejus beneficio ex morte et corruptione ad vitam immortalem et incorruptionem aternam immutati: hæc autem nova Dominica, natale est illius et commemoratio. Illa enim resurrectio erat, hæc autem resurrectionis illius festum et Encænium. Et quemadmodum natalitii dies, cum celebrantur, eorum qui gignuntur commemorationem habent, annuo videlicet circulo procreationis ipsorum diem revehente: sic etiam nova hæc Dominica, quam septenarius dierum circuitus efficit, sive resituit, primæ Dominicæ natale dicitur, quod illius sit

A festum et commemoratio. Atque adeo prima illa Dominica velut interliminium quoddam est funeris ac sepulturæ, quæ in magno Sabbato celebratur, et resurrectionis, quæ eadem ipsa Dominica contigit, sepulturæ quidem finem, resurrectionis autem principium habens. Ac proinde, ut in medio posita, mœstitiæ ac voluptatis utrinque particeps est: ac hæc nova Dominica non jam confinium est, ut triste aliquid secum afferat, sed plane regenerationis et resurrectionis est, ut quemadmodum prima creatio a Dominico die cœpit (id autem ex eo liquidissime constat, quod in mundi creatione a Dominico die septimus dies Sabbatum numeratur, quo Deus ab operibus suis conquievit), sic etiam secunda creatio ab eodem die principium accipiat. Atque illud etiam tibi animadvertendum est, novam hanc Dominicam, præterquam quod easdem prærogativas habet, quas prima Dominica, alia privilegia insuper habere, quibus illa caret. Nam ut illa prioris creationis prima est: ita hæc quoque secundæ, hoc est, novæ. Ad hæc quoque prima est earum, quæ postea sequuntur. Ad hoc eximium habet nova Dominica, quod etiam octava dies est ab iis quæ eam præcesserunt. Quare si quis novam Dominicam cum Resurrectionis Dominica conferre voluerit, sublimiorem hanc et a mirabiliorem esse affirmabit, ut quæ spiritualis materiæque expertis Dominicæ quasi præludium sit, beatæque vitæ primitiæ, hoc est, secundæ creationis, quæ resurrectionem consequetur, vel novæ conversationis rationisque vitæ, quæ in octavo nullique successioni obnoxio sæculo futura est. Hoc loco nonnulli objectionem movent, dicentes: Quid tandem Theologus, cum Resurrectionis Dominicam festis omnibus superiorem esse dixerit, nunc rursus diei Resurrectionis Encæniorum diem anteponit, ac quodammodo secum pugnat? Ad hujus objectionis solutionem ea afferre licet, quæ in hac eadem oratione paulo inferius ait: Nec vere hæc eo a me dicuntur, quod te eodem semper statu manere velim, sed ut perpetuo et laudabili motu agiteris, ac nova omnino creatura sis. Quemadmodum igitur eum qui innovatur, seipso sublimiorem et diviniorem fieri perspicimus, virtutis nimirum progressibus et incrementis fulgentem: sic etiam omnes nostra causa excogitatos solemnes dies seipsis sublimiores in nobis fieri credendum est, cum mysterium, quod per eos designatur, vim suam et facultatem numeris omnibus absolutam in nobis edit. Quocirca non abs re novam Dominicam sublimi sublimiorem Theologus dixit, quod semper eadem dies nobiscum sit, seseque superet. Prima enim Dominica mysterio suo hoc solum nobis offert, ut vitam ab omni crassa et terrestri imaginatione purget: at novæ Dominicæ beneficio hoc consequimur, ut bonis omnibus, quorum prior Dominica velut primitias quasdam attulerat, per-

⁶⁶ Sap. II, 24. ⁶⁷ II Cor. VIII, 9.

fruemur. Ad hæc prima Dominica, resurrectionis illius, qua certo animi proposito et voluntate ad virtutem excitamur, figuram gerit; secunda autem, voluntarii habitus ad perfectionis scientiam figura est. Adde, quod illa futuram resurrectionem designat: hæc ipsam divinitatis acceptionem. Quare optimo jure sublimes prima Dominica sublimior nova dicta est: quandoquidem, et deificatio incorruptione, et honorum perceptio habitudine a malis liberata, et cœlestis atque sempiternus status præsentis vitæ statu et conditione sublimior est ac præstantior. Quod etiam ipsum Salomon innuit, cum ait: *Da partem septem, atque etiam octo*⁷⁰, septem quidem hanc vitam nominans, ut quæ eadem cum septenario numero mensura finiatur; octo autem futuram. Is porro suam utrique vitæ partem dat, qui hic quidem bonis actionibus atque operibus studuit, in altero autem ævo restitutus est, hoc est, in cœlestium honorum perceptione constitutus. Atque etiam David huic duos psalmos accinere videtur, sextum et undecimum, quibus titulum indidit: *De octava*, quemadmodum et huic Encæniorum diei centesimum nonum dicat, innovationem domus inscribens. Nos autem hujusmodi domus sumus, quibus in honoris habitum est, ut templum Dei, et simus, et nominemur, et efficiamur⁷¹. Deus enim per Jeremiam quodam loco ita loquitur: *Inhabitabo in illis et inambulabo*⁷². Paulus quoque ad Corinthios ad hunc modum scribit: *Templum Dei viventis estis*⁷³. Et rursus: *An nescitis, quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*⁷⁴. En quomodo apud Jeremiam domus Dei, apud Apostolum templum Dei nominemur. Is porro templum Dei violare dicitur, qui obscenis ac meretriciis congressibus carnem inquinat, ac cæno involvit.

Col. 614 A. *Encæniorum rationem habetis. At vos innovemini*, etc. Encæniorum rationem et explicationem didicistis. Reliquum est, ut innovemini, atque, ut Apostolus loquitur⁷⁵, veterem hominem, hoc est, peccatum, quod senium nobis et vetustatem importavit, abjiciatis; atque, ut idem Apostolus admonet⁷⁶, in novitate vitæ ambuletis, ac versemini, hoc est, cum virtute, quæ alumnos suos innovat, ac juvenes efficit, vivatis. Id autem assequemini, si continentiam velut frenum, omnibus sensuum instrumentis injeceritis (ex quibus animæ mors oritur, juxta id quod ait Jeremias: *Ascendit mors per fenestras*⁷⁷); si non hoc aut illud membrum, sed omnia ita rexeritis, ut unumquodque regi atque in officio contineri castigarique natura comparatum est; si denique vitiosam omnem ligni vetitæ manducationem exsecremini (per lignum enim voluptas

interdicta significatur), ac vetera illa, ex quibus transgressio nobis orta est, contrariusque sensuum usus, in hoc solum recordemini ut ea fugiatis, ne per horum oblivionem in eandem rursus incidatis. Alioqui enim, nec ea memoria recolenda sunt, nisi ob hanc unam causam, ut ea vitemus quæ nobis condemnationem attulerunt.

Ilid. B. *Pulcher erat ad aspectum*, etc. Hic sensus instruit, a quibus morti aditus patefactus est. Scriptum enim est in libro Genesis: *Et vidit mulier quod lignum bonum erat ad esum, et pulchrum ad intelligendum*⁷⁸. Quoniam igitur fructus ille tum visu pulcherrimus, tum perceptu suavissimus, nos per primos parentes inescavit atque interemit, colorum nitores posthac fugiamus, visum qui principem inter sensus locum tenet, castigantes: nec ad externa, sed ad nos ipsos oculos spectamus, juxta illud Deuteronomii præceptum: *Attende tibi ipsi*⁷⁹, atque Proverbiorum auctorem Salomonem audiamus dicentem⁸⁰: Ne te superet eximiæ formæ cupiditas, nec una cum palpebris in transversum abripiaris, non solum ex vano et curioso aspectu, sed, si fieri potest, ne ex fortuito quidem atque obiter sese objiciente; verum te ipsum vel ad levem usque ac neglectum prospectum communi, atque oculos comprime. Cæterum propter rei difficultatem additum est: Si fieri potest. Videre porro nihil aliud est, quam simpliciter inspicere. Huic utrinque opponuntur curiose intueri, et neglectim atque obiter aspicere, velut excessus et defectus. Videndum itaque tibi est, ne cum palpebris abripiaris, atque Eva tibi animo proponenda, quæ quidem dulcis impostura erat, ob conspicuam ipsius formam, et incantatio chara, propter illicientem et delinientem voluptatem. Femina enim, velut esca, marem ad se trahit, ac veneno inficit, voluptuariisque gestibus, et sermonibus, ac rebus, quasi quibusdam præstigiis, ludificatur, quibus ad acerbissimum animæ interitum et exitium illectus pertrahitur. Nam si illa, quæ propria erat, sociæque et auxiliatrix data fuerat, virum perdidit, quo pacto meretrix et aliena salutem futura est? Oculi igitur sic coerceantur in palpebris, non secus atque in nuptiali thalamo, virgineo more versantes, nec procacibus et impudicis motibus aculeum excitantes. Atque etiam insuper voluptatem usque ad gustus sensum et fauces aversare, ad quas cibus omnis devolvitur: et, quod ante perceptionem charum habebatur, idem perceptum vanescit et contemnitur. Quin illud tibi quoque cavendum est, ne te olfactus effeminet. Turpe enim est et muliebri atque a viro alienum unguentis et odorum suavitatibus uti: alioqui etiam immodicus hujusmodi rerum usus salaciores niars atque ad venereum congressum propensiores reddit. Ferunt enim Commodum imperatorem, cum grassante

⁷⁰ Eccle. xi, 2. ⁷¹ II Cor. vi, 16. ⁷² Imo, Levit. xxvi, 12; I Cor. vi, 16. ⁷³ II Cor. vi, 16. ⁷⁴ I Cor. iii, 16, 17. ⁷⁵ Coloss. iii, 9. ⁷⁶ Rom. vi, 4. ⁷⁷ Jerem. ix, 21. ⁷⁸ Gen. iii, 6. ⁷⁹ Deut. xxvii, 9. ⁸⁰ Prov. vi, 25 seqq.

aliquando peste unguentis usus esset; ex ea re ad libidinem majores flammam concepisse. Proinde nec per olfactum effemineris, nec per tactum enerveris et emolliaris; verum levitates omnes et mollities fuge. Tactum autem dicit, non eum tantum qui manu sit, sed cum etiam qui in toto corpore servatur. Vis enim et facultas tangendi per totam carnem sparsa et diffusa est, exceptis pilis, ossibus, unguibus, ac nervis. Hæc enim sola sensu carent. Quid præterea? Auditus te in fraudem injectit, ac circumventum rursus a veritate abduxit, quemadmodum olim primos parentes. Ne ipse quidem in posterum solutus sit, sed bonis sermonibus pateat, ad turpia autem verba et ad fraudem et curiositatem composita obstruatur. Audi Salomonem ⁸¹, atque os tuum aperi verbo Dei, hoc est, cum utilem quemdam et frugiferum sermonem habiturus es, tum demum os tuum aperi, ut cum Davide ipse quoque dicas: *Os meum aperui, et attraxi spiritum* ⁸². Quod si ad sordida et obscena verba proferenda os tuum aperueris, tum spiritum minime attrahes, sed mortem potius. Nam os nostrum una ex fenestris illis est, per quas, cum nequaquam tecte aperiuntur, mortem ascendere Jeremias testatur ⁸³.

Ibid. C. *Cum quidpiam eorum, quæ interdicta sunt*, etc. Docuit Theologus quomodo quinque sensibus uti debeamus: ex quibus visus ad rectas lineas cernit, olfactus autem et auditus non solum ad rectam lineam, sed undecunque propria sibi sensilia arripiunt, nimirum ille odores, hic voces. Porro tactus, qui omnium animantium communis est, et gustus, nec secundum rectam lineam, nec undecunque subjecta sibi sensilia cognoscunt: verum tum solum, cum propinqua ipsis fuerint. Postquam igitur de his pertractavit, nunc de memorandi quoque facultate disserit, quæ memoriæ et reminiscentiæ causa et promptuarium est. Organum autem ac sedes illius est posterior tunica cerebri. Meminisse autem anima dicitur, cum formas atque impressiones earum rerum, quas opinione concepit, retinet. Igitur de vi memoratrice, ejusque actu tractans, ait: Si quid eorum quæ non concessa, sed interdicta fuerunt, illecebra quadam animum tuum tentet, ac jam jamque in fraudem impulsurum sit, in memoria habe quisnam fueris ante violatum Dei præceptum, nempe paradisi civis, et rex eorum quæ terræ complexu tenentur, atque in beatæ vitæ ratione positus, a qua prolapsus peristi. Si paulum a vera et recta doctrina aberraveris, rectum iter rursus arripe, atque ab errore et digressionem ad teipsum redi, priusquam omnino a ratione excidas, atque in brutorum naturam degeneres, præcepsque ad exitium animæque interitum ruas. Atque ex veteri novus efficere, id est, bonus ex improbo, sordes videlicet pec-

cati abjiciens, atque innovatoris Spiritus opera ad virtutem migrans: teque ita compara, ut innovatio ac vitæ in melius immutata ratio animæ festum tibi sit.

Ibid. *Ira tibi adversus serpentem solum existat*, etc. Postquam sensus satis accurate instruxit, nunc etiam de tribus animæ partibus præcepta tradit. Facultates enim animæ in partem rationalem, et rationis expertem dividuntur. Partis deinde a ratione alienæ partes sunt duæ, altera, quæ rationem nullo modo audit, sed naturæ imperio gubernatur, cujusmodi est ea quæ alendi ac gignendi vim habet, ac facultas ea qua pulsantur arteriæ. Altera, quæ rationi obtemperat, quæ etiam in iram et cupiditatem dividitur. Est autem ira, quasi miles quidam, rationis satelles, cupiditatis vindex. Nam cum alicujus rei cupiditate corripimur, atque a quopiam nobis impedimentum afferatur; ira adversus eum incendimur, velut injuria affecti, nimirum ratione eam rem ira et indignatione dignam judicante. Quandoquidem igitur nulla nobis injuria tanta a quopiam illata est, quanta a serpente, et eo qui per ipsum et in ipso loquebatur, diabolo (ipsius enim fraude et scelere, tum paradiso, tum immortalitate excidimus), idcirco dicit Theologus: Ita tibi juste, et secundum naturam, adversus serpentem excitetur, a quo gravissime læsus es, cum quo etiam inimicitias gerere tibi imperatum est. *Inimicitias enim, inquit, ponam inter te et inter serpentem* ⁸⁴. Concupiscentia autem ad nullam rem noxiam et periculosam, sed ad Deum omnis intendatur, quem ut ex toto corde ames tibi lex lege præscripsit, ut cum Davide vero dicere possis: *Domine, ante te omne desiderium meum* ⁸⁵. Ratio præstantissima pars animæ, maximeque divina, velut auriga quidam, omnibus præsit, hoc est, et iræ et cupiditati et sensibus, nec quod præstantius est, id est, mens ab inferiori deprimatur, hoc est, ab ea parte, quæ affectibus agitatur atque a ratione aversa est. Illud etiam cavendum, ne pro serpente fratrem odio insecteris, idque frustra. Quidni enim frustra, cum alio agente et impellente alii ipse succenseas, idemque tibi accidat quod canibus, qui lapides mordent, eos qui projecerunt non attingunt? Ad homicidam illum indignationis tuæ flammam converte, ad illum peccati architectum et opificem: fratrem autem, qui illius impulsu peccat, miserare, pro quo, sicut Apostolus ad Romanos scribit ⁸⁶, Christus mortuus est, et cum Deus ac Dominus esset, frater tuus effectus est. Ipse enim, ut Paulus testatur ⁸⁷, est primogenitus in multis fratribus. Atque adeo ipse apud Davidem ad Patrem ita loquitur: *Narrabo nomen tuum fratribus meis* ⁸⁸. Ac præterea ipsemet in Evangelio ad mulieres dicebat: *Ite, annuntiate fratribus meis* ⁸⁹. Ei, qui virtutum splendore et gloria floret, ne invidias,

⁸¹ Prov. xxxi, 8. ⁸² Psal. cxviii, 131. ⁸³ Jerem. ix, 21. ⁸⁴ Gen. iii, 15. ⁸⁵ Psal. xxxvii, 10. ⁸⁶ Rom. xiv, 15. ⁸⁷ Rom. viii, 29. ⁸⁸ Psal. xxi, 25. ⁸⁹ Matth. xxviii, 10.

illud cogitans, quod tu quoque invidiam diaboli A sensisti, ab eoque ita inflexus es, ut Deum, cum cognitionis ligno interdixisset, tibi invideri persuaderes : quæ tibi prolapsionis causa fuit. Lacrymam hominis in te intuentis et plorantis, ac misericordia indigentis, ne crudeliter contempnas, illud reputans, te multis quoque lacrymis digna passum esse, nimirum paradiso exturbatum, morti et corruptioni addictum, sexcentis peccatorum generibus involutum atque conspurcatum. Et tamen misericordiam consecutus es, paradysum, quem veteris Adami culpa perdideras, novi Adami beneficio rursus assecutus. Pauperem vacuum ne a te abire jubeas : quoniam cum tu quoque extrema omnium bonorum egestate premereris, eo divitiarum per baptismum evasisti, ut deus effectus sis. Divinus enim baptismus divi- B nitatis est arrhabo. Quod si pauperis inopiam liberalitate tua sublevare non vis, at illud saltem a te impetretur, ne ad pauperis oppressionem divitiarum auxilio abutaris. Nam id quoque non parvi beneficii loco ducendum est, cum avari ab injuria sibi temperant. Peregrinum ne contempnas, ne rursus paradiso exulare cogaris ; verum ipsum suscipe, quoniam ipse etiam Christus propter eum peregre apud nos versatus est. Etenim quasi alienus ad propria venit, ut peregrinum ornaret atque illustraret. Cujus quidem Christi omnes advenæ et hospites sumus, tum quia nihil proprium habemus : ipsius enim sunt omnia, juxta illud Davidis : *Domini est terra et plenitudo ejus* ⁹⁰ ; tum quia hic firmam ac stabilem sedem non habemus, verum ad C s'pernam patriam properamus. Id quod nec Davidem fugit, ac proinde ad Deum dicebat : *Advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei* ⁹¹. Egenti tectum, vestem, cibum suppedita, hoc est, parvum diversorium, et indumentum, et panem, et res necessarias, quibus ipse, ultra quam usus postulet, deliciose affluit. Neque enim domum simpliciter habes, sed amplam et magnificam ; nec indumentum unum, sed multa et vario opere confecta ; nec panem ad corporis necessitatem demensum, sed horrea omni fructuum genere referta. Divitias ne expetas, nisi indigentis inopiæ solatium allaturus sis. Remitte debenti, si quid debet, sive pecunias, sive injuriam, sive denique simplicem D quandam expostulationem : quandoquidem tibi quoque Christus peccata adversus ipsum commissa condonavit. Miserare misericordia dignum : quoniam tibi quoque misericordiam impertit Christus. Humanitate erga indigentes Dei benignitatem humanitatemque tibi concilia (justus enim ille iudex misericordiam suam nostra misericordia expendit) quandiu vitæ tempus suppetit. Per laudabilem præclaramque immutationem tuam vitam vitæque rationem innova, hoc est, sive cælibatum, sive matrimonium, sive aliud quoddam vitæ genus

et institutum delegeris, da operam ut in eo novos quotidie progressus facias.

Col. 615 B. *Quæ sub jugo estis, Deo quoque non-nihil date : præoccupatæ, etc.* Leges constituit Theologus tam conjugatis mulieribus, quam a matrimonii jugo liberis, occasionem ab Apostolo nactus, qui ad Corinthios scribens nuptias vinculum nominat, virginitatem autem solutionem et libertatem. Ait enim : *Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem* ⁹². Et rursus : *Quæ non nupsit, curat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ in matrimonio est, curat quæ matrimonii sunt, quomodo placitura sit viro* ⁹³. Videamus igitur quam pulchre Theologi consilium cum apostolicis verbis consonet. Quæ, inquit, sub jugo estis, matrimonii jugo copulatæ : quandoquidem præoccupatæ estis, hoc est, præceptæ atque præstrictæ matrimonii vinculis, facite ut nonnullam quoque vestri partem Deo detis, nec mundo prorsus astringamini. Vos autem virgines, quæ nullis vinculis mundo astrictæ estis, sed ea tantum, quæ Dei sunt, curatis, omnia in universum date. Neque enim sub jugo estis, ut pars solum aliqua a vobis postulanda sit : verum solutæ, atque a mundi curis liberæ. Ac proinde quod pars conjugatis, hoc vobis virginibus totum est. Illud autem his, quæ dicta sunt, necessario adjungendum est, quod etiam quis quantum ad corpus virginitatem colere videatur, si tamen in anima parvam quamdam concupiscentiæ radicem excipiat, is jam nec libertatem nec virginitatem retinet : sed ex turpi ac sæda voluptate quam surripuit, in servitutem incidit, virginitatis libertatem fuga deserens. Quod cum exploratum habeatis, o virgines, eo studiosius vobis prospiciendum est, ne turpiter et sordide ac furtim impuram et adulteram voluptatem rapiatis, nec virgineam libertatem fugiatis, nimirum cum iis habitantes, quos *συνεστά-χτους*, hoc est, *introducitos* dicunt ; qui quidem etsi matrimonii lege nequaquam viri vestri sunt, natura tamen viri sunt. Porro quæma- modum periculosus est ignis stipulæ admotus, eodem modo parum tutum est virginibus curæ atque officii fraterni prætextu introducitos viros habere contubernales. Nam etiamsi fortasse pudicitæ laudem habeant, fieri tamen non potest quin, cum eos intuentur, voluptatis cogitatione tangantur, ac per- petuis amoris incitamenti crucientur, flammæque suscitabulum atque igniculum habeant. Ego vero non hujusmodi tantum contubernii necessitudinem interdictam volo, sed eam quoque execror consuetudinem, quæ prospiciendis trans fenestras prætereuntibus per medium aerem contrahitur. Saepe enim accidit, ut per importunum aspectum aculei mortis in pectus irrepant. Nonnulli autem ignorantes, ut videtur, quinam sint ii, qui introducitos dicun-

⁹⁰ Psal. xxiii, 1. ⁹¹ Psal. xxxviii, 15. ⁹² I Cor vii, 27. ⁹³ ibid. 24.

tur, eos, quos hic non viros quidem, sed viros tamen appellat Gregorius, eunuchos esse haudquaquam recte interpretantur, aiuntque multas mulieres, ut virginitatis opinionem apud vulgus colligant, cunuchis corpus suum substernere solere, quod semine careant: qui quidem nec viri dicendi sint, utpote progignendi vim non habentes, et tamen viri sint, quoniam cum mulieribus stupri commercium inire possunt.

Col. 615 B. *Proceres, potentio rem timete, etc.* Principes ac praefectos congruis utilibusque praecipis instruit Theologus. Principes, inquit, Deum, qui vos potentia superat, timete, nec potestate vestra ad avaritiam abutimini. Et qui in sublimibus thronis vobis placetis, et supercilium attollitis, Altissimum extimescite, nec adversus inferiores superbe atque arroganter efferamini, nec iniquis iudiciis subditos vestros opprimatis.

Ne quid admireris, etc. Postquam separatim, et conjugatis, et virginitatis cultoribus, et rursus principibus ac praefectis praecipia dedit, aptumque cuique ordini consilium porrexit, nunc communiter universum piorum coetum alloquitur, his verbis ad unumquemque utens: Ne admireris, o homo, quae admirationem sui excitare non debent, qualia sunt, quae non constanter manent, sed nos deserunt; nec rursus admiratione digna contemptim transmittas, cujuscumque sunt res certae et stabiles: neque ea quae cum tenentur, perfluunt, constringas, quasi ea retenturus. Quemadmodum enim fieri non potest, ut qui aquam manu ceperit, eam constringendo retineat (per medios enim digitos elabetur), eodem modo fluxae divitiae, si retineri tentes, effluent. Ac propterea David dicebat: *Divitiarum si fluant, nolite cor apponere*⁹⁵. Ardenti studio ea quae invidiae obnoxia sunt, id est, praecleara et laudabilia consectare. Quae autem non invidiosos, sed invisos et exosos homines reddunt, hoc est, vitia, ne cupide expetas. Ne altius attollaris, ne profundius corruas. Ut enim, juxta sensum et aspectum, qui paulum a terra distat, ne si saepius quidem ceciderit, dirumpitur, qui autem magnopere elatus est, atque in summam altitudinem subvectus, si inde prolapsus fuerit, haud dubie opprimetur: sic etiam, juxta spiritualem sensum, quo quis altius seipsum per arrogantiam extulerit, eo magis deprimatur et cadit: ac prolapsio illa altitudini superbiae proportionem respondet. Ne inani gloria afficiaris, ac magnum quiddam te consequi existimes, si malos superes: verum animo discruciare, quod a bonis vinceris. Lapsus est ac peccavit frater, ne illi insultes, verum provide ne ipse quoque cadas: atque ipsi etiam jacenti auxilium affer, ut ex illo casu resurgat. Gravis quidam animi moeror ob infelicem cujuscumque rei successum animum tuum obsedit? Ne secundioris fortunae spem et cupiditatem abjicias. Secunda

omnia experiris, ac propterea animo es hilari et tranquillo? Mœstitiam etiam exspecta, ex adversitate nascentem. Quatuor sunt anni tempora, ver, æstas, autumnus, hiems: uno autem temporis articulo, multae rerum mutationes oriuntur. Atque hoc loco illud Demosthenis per paraphrasin expressit: Futurum omnibus mortalibus obscurum est, ac parva tempora magnarum rerum causae sunt. Quocirca in prosperis rebus moderato animo esse debemus, ac futura prospicere. Ejusdem generis est illud Sirach dicentis: *A mane usque ad vesperam commutatur tempus*⁹⁶. Quae cum explorata habeas, id tibi sedulo curandum est, ut si voluptate animique alacritate et lætitia frueris, eam cura et cogitatione sinistrae mutationis compescas. Sin autem angore et molestia afficeris, eam rursus spe meliori comprimas, illud tecum reputans, non eodem semper statu res tuas fore, sed gaudium moerori successurum. Hæc ratione homo innovari potest. Hic Encæniorum verus est honor, qui non in corporalibus deliciis, sed in spiritualibus, non in insensibilibus cibis, sed in intellectibus peragitur.

Ibid. C. *Non apparebis, etc.* In Exodo et Deuteronomio per Moysen ait Deus: *Non apparebis in conspectu meo vacuus*⁹⁷, in nulla videlicet trium festorum celebritate, hoc est, Azymorum, Pentecostes, et Scenopægiæ; verum præstantissima quaeque tecum afferes. Ac nunc novus appare, non secundum hanc scripturam τοῦ κενοῦ, id est, vacui ac nihil habentis; sed juxta alteram significationem τοῦ κενῶ, id est, novi, ac per virtutis progressum et incrementum innovati penitusque immutati, vel a vitio ad virtutem, vel a minori virtute ad majorem. *Vetera transierunt*, ait Apostolus, *ecce omnia nova facta sunt*⁹⁸. Vetera autem intelligimus, non solum legalia et adumbrata, quae ad veritatis ingressum præterierunt, sed ea etiam, quae cum vitio sunt conjuncta. Nam cum spiritualis vita fulgorem suum exerere coepit, carnali jam vitæ nulla operatur. Hoc igitur tu quoque velut donum et oblationem Encæniorum festo affer, ut laudabiliter immuteris. Ac si id assecutus fueris, nec animum attollas, verum die cum Davide: *Hæc mutatio, qua ego immutatus sum, dexteræ Excelsi*⁹⁹, non autem meæ industriæ vel potentiae. Nam quod ad eam referendum sit, quidquid homines præclare gerunt, ipse pronuntiat: *Quia sine me nihil potestis facere*¹⁰⁰. Enimvero cum audis: *Novus efficere*, hoc tibi intelligendum est, his verbis abs te exigi, ut non in eodem rerum statu perseveres, sed laudabili motu semper agiteris, atque novam omnino te creaturam praestes; apostolicum enim præceptum hoc a te postulat, ut si quidem pecces, in vitio non hæreas, sed ad virtutem resiliat: sin autem recte atque ex officio vivas, virtutem ignavam non habeas, nullisque incrementis atque accessionibus auctam, sed

⁹⁵ Psal. lxi, 4. ⁹⁶ Eccli. xviii, 26. ⁹⁷ Exod. xxiii, 15; Deut. xvi, 16. ⁹⁸ II Cor. v, 17. ⁹⁹ Psal. lxxvi, 11. ¹⁰⁰ I Jan. xv, 5.

cursum acceleres, atque ad ea, quæ a fronte sunt, A extendaris.

Col. 618 A. *Heri ad temporis arbitrium*, etc. Quoniam dixerat: Si recte vivis, cursum contende; si autem peccas, resipisce: docet nunc, qua ratione converti quis possit, atque: Heri pro temporum statu varie teipsum effingebas, ac fidem tuam ad tempus, quò hæretici rerum potiebantur, accommodabas; hodie Dei fidem addisce. *Quousque utroque poplite claudicabis* ⁹⁹? id est, in utramque partem, in neutra fide recto pede incedens, sed et secundum Dei doctrinam, et secundum temporum fidem ægrotans. Nam nisi ægrotares, haudquaquam tam facile immutareris. Eliæ porro hæc verba sunt, ad prophetas ignominiosos ita loquentis: *Quousque utroque poplite claudicabitis*, nunc Baal, nunc Deo adhærentes? Nam Israelitæ, qui imperio Achab tenebantur, simul et idolorum cultui addicti erant, et Deum adorabant. Unde subjunxit. *Si Deus est Dominus, sequimini eum; si autem Baal est, sequimini eum* ¹⁰⁰. Nam nec Deus, inquit, commentitiis diis honorem haberi vult, nec hi verum Deum adorari volunt. Vos autem, tum hæc, tum illa facientes, neutri benevolentiam certam et constantem servatis. Claudicat autem ambobus poplitibus, qui utroque pede claudus est. Ἰγνύσαι enim dicuntur posteriores genuum partes, a verbo ἄγνυσθαι, quod significat *infringi* atque *inflecti*. Ne semper, consilio quodam scilicet, at non ex animo, ea dicas aut facias, quæ non conveniunt: quin potius, quoniam hujusmodi dispensatio ad perniciem et eversionem abs te excogitata est, hæc missa fac, atque aliquando tandem, vel tuæ ipsius, qui pestifera doctrina infectus et corruptus es, vel aliorum, quibus hujusmodi tua dispensatio parit offendiculum, salutis consule. Heri honorificum existimabas, si, vel sapiens, vel justus, vel pius videreris, cum ab his virtutibus alienus esses, ac frustra et insolenter eas tibi arrogares: hodie, hac existimatione relicta, non videri, sed esse optimus stude. Opinio enim fallax est insomnium. Videmur enim nobis inter somnium ac dormiendum aliquid habere, nec tamen habemus. At ipsum esse, rerum veritatem habet. Porro divitiæ, quæ manibus tenentur, præstantiores sunt illis quæ per somnium fuguntur. Proinde certæ ac subsistentis veritatis, quam vanæ opinionis, antiquius tibi sit studium. Heri vanis spectaculis animum adjiciebas, ac visum, reliquosque omnes sensus, obscenarum rerum aspectu sedabas: hodie a rebus sensum moventibus abducta mente, intellectualiter operare, in sempiternarum rerum speculatione studium et operam ponens. Heri conviciator eras et petulans, id est, crudelis et impudens: hodie faustis verbis unumquemque prosequere, atque ex feritate et truculentia ad humanitatem migra. Heri comessionibus et crapula deditus eras: hodie gravitatem ac temperantiam

cole, et alios temperantes redde. Hoc enim τοῦ σωφρονιστοῦ proprium est. Hodie vero Ingurgitatus es: cras aquæ potionem sitem sedit. Hodie ab Amos propheta miseris modis exagitaris, ut in lectis eburneis lascive decumbens, ac primariis et exquisiti pretii unguentis delibutus ¹⁰¹: fac crastino die beatus prædiceris, nimirum humili strato ac pervigilio hesternam mollietatem curans. Atque, ut rem uno verbo absolvam, pulcherrima quæque pro turpissimis quibusque substitue, pro risu gravitatem et tristitiam, pro ambitioso circa vestitum studio cultum simplicem minimeque accuratum, pro superbia et animi tumore vilitatem in externis rebus et in aspectum cadentibus, pro magnificis ædibus, ac laquearibus aureis fulgentibus, angustam domum, pro sublimi vultu et recta in altum cervice demissum vultum et abjectum. Hoc si feceris, erit tibi, ut cum Isaia loquar ¹⁰², cælum novum et terra nova. Nam cum hæc ante Salvatoris incarnationem alia viderentur, alia postea cognita sunt. Prius siquidem alio modo hæc nova erunt, cum alia percipienti atque intelligenti, veluti situm, figuram, elegantiam, magnitudinem, utilitatem, tum insuper causam et rationem, propter quam ad hunc modum horum unumquodque factum est. Sic enim, ut dictum est, cogitanti, cognitio quoque ipsa in melius immutabitur. Possumus etiam alio modo hunc locum explicare, ut cum Gregorio Nysseno per cælum novum, firmamentum fidei in Christum intelligamus; per terram autem novam cor purum et integrum, illabentem in se pluviam bibens.

Ibid. C. *Sed jam ad temporis quoque festum*, etc. Quoniam, inquit, novam Dominicam laudibus prosecuti sumus, abeamus jam, ut et vernum tempus congrua festivitate celebremus. Concurrit enim hoc tempus cum Encæniorum festo, ac videntur omnia Christi resurrectioni gratulari. Atque ut jucundi temporis jucundissimam descriptionem afferamus, pietricem orationem, quasi spectatores, sequamur, ac videamus, quænam describat, et velut ob oculos ponat. Inter anni tempora principatum ver tenet, propter eas oblectationes, quas affert. Principatum itidem tenet inter dies Dominica illa, in qua Christus resurrexit. Itaque rex temporum, hoc est, verna constitutio, huic derogum reginæ, id est, Dominicæ pompam lætam peragat, id est, ministerium quoddam ipsi obit: et pars anni, imperium diei hujus agnoscens, quasi famula dominæ, quidquid pulcherrimum ac sensibus gratissimum habet, offert. Ac, si libet, verni temporis amœnitates recensemus. Nunc cælum splendidius, nimirum tenebricosis et caliginosis nubibus, quasi veste quadam atra, exutum. Nunc sol sublimior; jam enim ab humilioribus et australibus partibus ad Boreales, et, ut dici consuevit, currum Arcticum progreditur, tametsi interim ab Æquinociali non longe absit.

⁹⁹ III Reg. xviii, 21. ¹⁰⁰ ibid. ¹⁰¹ Amos vi, 4. ¹⁰² Isa. lxxv, 17.

Nunc lūæ orbis illustrior : hieme enim tristior erat et obscurior, propter aeris crassitiem. Et siderum chorus purior veris tempore : quoniam non jam propter immodicam humiditatem vapores crassi excitantur. Nunc fluctus, nubes, venti, terra, et plantæ pacatæ sunt et tranquillæ, etiamsi per hiemem gravissimis dissidiis et bellis inter se conflictarentur. Priusquam enim jucundum et blandum ver nobis illuxisset, fluctus impetu vehementi littora verberabant, et nubes solem obducebant, et venti aerem commovebant. Terra insuper plantas consueto alimento privabat : illæ itidem voluptatem oculis denegabant. At nunc, postquam veris adventus hæc dissidia compressit, fluctus jam tranquillitate fruuntur, littora salutantes, ac leniter complectentes : nubes solis luminibus crassitie sua non offi ient, ac quiete perfructur, stirpes germinabunt, terra ipsas parentis instar nutriente, atque ad producendorum fructuum principia eas impellente : ac deinceps harum rerum oblectatione oculi nostri exhilarabuntur. Nunc fontes quoque limpidius scaturiunt, ut qui non amplius a vehementibus imbribus turbentur, sed puros latices emittant. Nunc amnes uberiores fluunt, colliquefacta nimirum nive, glacieque resoluta : quibus rebus hiemis tempore profluvium eorum impediabatur atque inhibebatur. Quin etiam prata et horti suaves odores edunt, ac plantæ virescunt, atque ornamentum suum proferunt ; et recens exorta herba tondeatur, agnique teneris pedibus in virentibus arvis lascive saltitant.

Col. 618 D. *Nunc navis cum celeusmatis*, etc. Qui de rebus naturalibus tractarunt, cum alia elementa, tum aquam, sphericam habere figuram affirmant. Idcirco, cum navis e portu in altum fertur, ἀνάγεσθαι dicitur, velut ab humiliore loco ab sublimiorem ascendens : cum autem a mari in portum appellit, tunc κατάγεσθαι, id est, descendit, nimirum ab alta et convexa parte in humiliorem. Quod perspectum habens Theologus ; ait : Nunc navis cum celeusmatis e portu solvit. Celeusmata autem cantiones illæ sunt, quas nautæ, cum vela sursum tendunt, modulari solent. Deo porro grata ea vocat, ut Dei memoriam complectentia, atque ipsius auxilium invocantia ; περιουσαι autem, hoc est, *pennis instrui*, navem adhibito velo dicit, fortasse ab Homero hanc vocem mutuatus, quia vela pennas navis appellavit, vel etiam fortasse ab Isaia, de quibusdam ita loquente : *Volabunt in navibus*. Quo verbo navigandi et remigandi celeritatem expressit, cum huiusmodi agitationem cum volatu comparavit, quando plenis velis, ac vento ad puppim commode et congruenter flante, in mari feruntur. Ac delphinus etiam, inquit, cum jucundissimo sufflatu e profundo ad aque superficiem ἀναπύπτει, id est, effertur et ascendit, ac vectores lætos et hilares prosequitur. Nam huiusmodi piscium saltitationes tranquillitatem indicant. Jam etiam aratrum agricola compingit et componit, et boves aratores iugo stringit.

A ac sursum oculos ad Deum tendit, ipsumque, ut fructuum auclorem et porrectorem, invocat, ac sulcum proscindens laborem præsentem nequaquam supputat, sed spe future messis recreatur atque oblectatur.

Col. 619 A. *Nunc pastor et bubulcus fistulas aptant*, etc. Nunc et pastor, et bubulcus, incisus calamis pastorales fistulas conficiunt ac componunt, in easque inspirantes et insufflantes pastorale carmen modulantur, verisque voluptate perfruuntur, in petris vel umbrosis arboribus, propter auram et moderatum solis calorem sedentes. Nunc et plantarum cultor plantas circumfodit, et perpurgat, atque omni ratione colit : et auceps calamos quosdam accipiens ex iis aviculis caveas extruit, ac viscosos ramos inspectat, num recte se habeant, ac pennas et volatum avium curiose explorat, hoc est, utrum ad ramos visco oblitos volent, an alio ferantur. Atque etiam piscator in profundum aspicit, et rete suum apparat, et in sublimi quadam petra sedens piscatur.

Ibid. *Nunc sedulæ apes, solutis pennis*, etc. Veris etiam tempore sapiens et industria apis, ut est apud Salomonem, pennam suam, ab hiberno frigore, quasi a vinculo quodam torpescentem, velutque constrictam, solvit, atque ab alvearibus, in quibus habitat, ac mel tanquam in horreis recondit, egreditur, et in hortos, et floribus amœna loca convolat, ac ceram quidem ex floribus aperte colligit, mel autem, hoc est, inspersum floribus humorem, ore attractum, favorum cavitatibus immittit. Quæ etiam causa est, cur initio acerbum atque amarum sit, cæterum temporis progressu concoctum ad propriam constitutionem suavitatemque redit. Σύργυες porro dicuntur cava illa et oblonga duo mellis promptuaria. Diverso autem atque opposito modo sibi invicem respondent, quoniam alia ad rectam lineam posita sunt, alia superioribus fundamenti loco sunt, mellisque adminicula, non minus ad operis elegantiam, quam ad securitatem. Adeo scite et solerter apis horrea mellis fabricatur. Etenim ceram in tenuem membranam distendens, densas et continuas inter se cavitates porrigit, ita ut densa illa rerum minimarum inter se compositio universum opificium sustentet ac fulciat. Unaquæque enim cellula cum altera cohæret, tenui septo ab ea dirempta simul et conjuncta. Deinde hæc fistulæ ita extractæ sunt, ut duo atque adeo tria tabulata habeant. Veritas est enim unam per universam cavitationem facere, ne gravitate depressus humor ad externam partem laberetur. Jam vero omnes favorum* fistulæ sexangulæ et æquilateræ sunt, non autem in rectum alizæ alius incumbentes, ne imæ partes inanibus adjunctæ nimium premantur, verum anguli inferiorum hexagonorum, iis qui superiorem locum tenent, basis et sustentaculi vicem præbent, ut super eos tuto pondera attollantur, ac privatim ad unamquamque cavitationem humor demittatur. Ad hunc

modum apis opus suum constituens, ac rectas A et triumphum obeunt, piosque viros et Christi lineas angulis alternans id est, constringens (nam cum duæ rectæ lineæ inter se inseruntur, hoc est, vincuntur, seque intersecant, angulus gignitur) aptum curatori dulcem fructum, nec labore ullo et aratione quæsitum, sed omni ærumna et corporis vexatione carentem profert: quemadmodum utinam nos quoque, qui Christi apiarium sumus, spiritua-lem et nobis dignum fructum ipsi porrigamus, qui tale partim sapientiæ, partim industriæ et sedulitatis exemplum ab ape accepimus. Nam utramque laudem Salomon in Proverbiis api tribuit, dicens ¹: Perge ad apim, ac disce, quam industria sit, quamque honestum et præclarum quæstum faciat: cujus labores, et principes, et privati, bonæ valetudinis ergo percipiunt, et quanquam viribus imbecilla, B apud omnes tamen amabilis est et illustris, sapientiæque laude instructa a Deo procreata est.

Col. 619 B. *Jam avis nidum construit*, etc. Nunc etiam aves, partim festucis quibusdam aut quisquiliis acceptis nidos ædificant; partim e longinquo ad nidum se conferunt aut referunt; partim jam in eum immigrant atque ingrediuntur; partim supra nidum volant, ac circa nativum locum stridorem edunt et garriunt, atque hominem velut alloquio quodam excipiunt. Ac proinde, non cœli duntaxat, etsi vocem non edentes, Dei gloriam enarrant ²; sed alia etiam omnia, atque adeo ipsi passeris vocibus mutis Dei laudes prædicant. Nam propter hæc omnia, quæ ratione et sermonis usu carent, C per me, cui ratio et loquendi facultas tributa est, Creatori gratiæ aguntur, atque hac ratione illorum laudatio mea efficitur, utpote a quibus ego laudandi Dei materiam et argumentum capio. Enimvero ridere non est cujuslibet animantis, sed hominis solius proprium. Quare hoc loco abusive dictum est, omne animantium genus ridere, hoc est gaudere atque oblectari. Quin etiam sensus omnes nostri, ut cuique congruit, pascuntur. Nam e sensibilibus, in quæ unusquisque sensus agit, suavitatum fructus percipimus. Quæ autem de equo hic dicuntur, ab Homero accepta paraphrasticè extulit Theologus. Sic enim poeta loquitur:

Ὡς δ' ὁ δὲ τὴν τὴν στατὸς, etc.

Ibid. C. *Quid cætera commemorem? Nunc martyres*, etc. Quid, inquit, cæteras veris commoditates reserere attinet? Nunc martyres subdialem populum retinent atque extra tectum, partim propter tempus, hiemalis tristitiæ nihil habens, partim ob concurrentium multitudinem, quæ tanta est, ut domus eos nec tegere nec suscipere queant. Ac pompam agunt, hoc est insigni celebritate prodeunt,

et triumphum obeunt, piosque viros et Christi amantes ad hoc festum convocant, certaminumque suorum narrationes publicæ cujusque historiæ ac dimicationis pro Christo susceptæ lectione promulgant. Quorum martyrum numerum auget Mamas, incus quidem, quoniam ipse quoque Cappadox est, non autem apud me, utpote in aliena terra conditus, nempe Horiæ. Divi enim Mamantis corpus Cæsareæ situm est: qui autem hæc dicebat, Arianzo ortus erat. Cæterum quia præsentè Basilio Magno hanc orationem habebat Gregorius, propterea scite adjunxit: Facessat invidia, quasi diceret: Ne mihi succenseas, divine Basili, si quod tuum est, benevolentiae affectu mihi vindico, meumque nomino. Bonum enim illud, quod mihi assero, ejusmodi est, ut detrimentum nesciat, ac perennis et inexhaustus thesaurus est Mamas. Qui prius quidem in monte cervas mulgebat, unaquaque mira contentione et studio accurrente, ac mammam ante alias omnes martyri submittere gestiente, ut per eam sanctus admirando et inusitato lacte aleretur: nunc autem Cæsareæ plebem pascit. Uno enim circiter ab urbe stadio templum martyri constructum est, quod illa ipsa Ammia, quæ eum aluerat, singulari magnificentia eo loco ædificasse fertur, quo post martyricam illam et postremam lanceam e theatro, præcordia jam erumpentia retinens, vix tandem præ ardenti desiderio pervenire atque animam efflare potuit. In hoc igitur templo Encæniorum festum totius civitatis concursu commode celebrabatur. Ac martyr, inquit, in hoc Encæniorum festo spirituale ver innovat undecunque confluentibus. Quemadmodum autem ver mundanum et naturale multiplicia et varia florum genera profert: sic hoc quoque divinum ver, varium quidem ac diversum est virtutis ornamentis, quatenus ex iis qui conveniunt, alius aliam virtutem secum affert: varium etiam sermonibus triumphalibus, quia alii alio modo martyris certamina narrant laudibusque prosequuntur, alii nimirum eloquentius, alii inelegantius, ac pro ingenii facultate. Atque, ut in summa dicam, ver illud probitatis, atque virtutis, quod a populo sit, præclaris populi pastoribus dignum est, optimeque respondet. Denique, ut uno verbo rem complectar, duplex ver nobis est, alterum mundanum et in aspectum cadens corporibusque conveniens; alterum spirituale et ab oculorum aspectu remotum, animisque congruentissimum. Quo utinam in altero sæculo nobis perfrui contingat. Perfruemur autem, si in hac vita honeste et laudabiliter vivamus, sicque ad novam illam vitam discedamus.

¹ Prov. vi, 6-8; sec. LXX: πρὸς τὸν μύρμηκα.

² Psal. xviii, 1.

IN ORATIONEM XLI, OLIM XLIV.

ARGUMENTUM.

Generis demonstrativi speciem quoque præ se fert hæc oratio. Non tamen magis demonstrativa est, quam judicialis propter incurrentes ex adverso oppositiones, ac necessario sequentes solutiones, principium ab ipsa re sumitur: propositionis autem confirmatio a causa.

Col. 427 A. *De hoc festo pauca disseramus, etc.* Theologus, per animi modestiam sua extenuans, ut plerumque facere solet, parva ea nominat, quæ de festo dicturus est, quamvis magna sint: sive quia omnia quæ de Spiritu sancto quispiam dicere ac philosophari possit, admodum parvæ sunt, quantum ad Spiritus dignitatem (tremenda enim res est, de divinitate tractatio majorque, quam ut pro dignitate explicari possit: atque omnis, quæ de Deo habetur oratio, brevis est humique provoluta, nec divinam magnitudinem assequi ullo modo potest); sive etiam, ut nonnulli existimant, quia de hoc festo, hoc est de Pentecoste, pauca verba facit, ac per reliquum omnem orationis cursum de Spiritu sancto disputat. Deinde hujus disputationis rationem reddit: Ut, inquit, spiritali modo festum diem agitemus, id est, de festo loquamur ac philosophemur ad gloriam Dei. Postea huic confirmationi, quod de Pentecoste sit disserendum, confirmationem aliam subnectit. Alii namque alia festi celebrandi ratione oblectantur, ut mollis et delicatus delictis, inemperans libidine, atque unusquisque ea re quam amat: at Verbi subsistentis scilicet, et Filii Dei cultor, vel etiam doctrinæ studiosus, sermonem pro festo habet, et quidem eum qui huic temporis conveniat. Nec quisquam honestatis studiosus pari affectu honestum quidquam et elegans amplectitur, ut festi amans spiritualem festorum celebrationem. Ac, si placet, ita rem discutiamus. Festos dies Judæi quoque agunt, sed juxta litteram, hoc est juxta externam legis speciem, et corporalem sensum atque intelligentiam. Nam, ut ait Paulus ad Romanos scribens: *Israel sectando legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit*², hoc est, corpoream legem quærentes et implentes, ad spiritualem, quæ sub littera delitescerat, atque externam litteræ speciem sensumque superabat, et sublimem speculationem poscebat, minime pervenerunt. Quanquam enim ex Dei præscripto, sacrificia, victimarum sanguis, et cibi, et potiones religiose observabantur, crassius tamen ea gerebantur. Festos etiam dies agunt gentiles, sed juxta corpus, hoc est secundum

A corporeos animi motus et voluptates, ac secundum obscenos affectus eorum qui ab ipsis quidem pro diis coluntur, a nobis autem pro dæmonibus habentur. Quorum alii obscenarum rerum sunt effectores, quemadmodum ipsimet gentiles affirmant. Nam et Martem asserunt iræ præsidem et antistitem esse, ac cædium architectum; et Venerem concupiscentiæ et libidinis; Mercurium item artis furandi; Bacchum temulentæ, atque alios aliorum vitiorum. Alii ex obscenis rebus honorem consecuti sunt, ut Hercules, quoniam una nocte quinquaginta Thyestis filias constupravit, aliique similiter ob aliam spurcitiem et obscenitatem in deorum album ascripti sunt. Hinc fit, ut apud Græcæ superstitionis sectatores vitiosa quoque sit festorum agendorum ratio. Etenim unumquemque deorum suorum congruenti vitio colunt: ut illud ipsum quod peccant, in dei honorem cedat, ad quem vitium ipsum, quasi ros quædam honesta et prædicanda, confugit. Nam cum sceleris cujusdam convicti essent gentiles, non modo non erubescerant, sed quasi præclaro aliquo facinore patro gloriabantur, ac deum illum, quem colebant, pro defensionis et purgationis perflugio habebant, dicentes hujusmodi vitii inventorem deum esse, seque ob eam causam in illius honorem et cultum id facere quod facerent. Feriamur ipsi quoque, id est, nos Christiani, verum ut Spiritu sancto gratum est. Gratum est porro ita demum a nobis festa celebrari, ut eorum quæ in rem sunt, vel aliquid dicamus, vel agamus, atque animæ virtutum thesaurum recondamus, quæ et cum ea permanent, et discedentem comitantur: non autem ea quæ sese subducunt ac dilabuntur, cujus generis sunt divitiæ, principatus, gloria, cæteraque ejus generis quæ quidem sensus leviter mulcent, hisque lenocinantur, magna autem ex parte atque ut plurimum nocent, quemadmodum ipse sentio atque affirmo. Satis enim superque est corpori domestica et intestina ipsius rabies et malitia, hoc est ad res terrenas propensio et improbitas. Corpus siquidem, utpote ex materia creatum, ad res materia constantes et cognatas et corporeas proclive est, maximeque ad ea quæ voluptatem afferunt, ad quæ naturali impetu fertur. Atque, ut plane dicam, corpus flamma est, et bellua. Quid igitur opus est huic nostræ flammæ fomites plures ingerere, per externam crassarum et corporearum rerum suppeditationem? Quid indomitæ atque atroci belluæ plures cibos porrigere ac profuse largiri, nimirum per vitæ delicias et voluptates,

² Rom. ix, 31.

cum ne internum quidem corporis ardorem et feritatem facile sedare ac comprimere possimus? Fortasse autem per flammam ac belluam, eam animæ partem Theologus intelligit, quæ perturbationibus concitatur; per flammam quidem libidinem designans, per belluam autem iracundiam. Quocirca rationis quoque meminuit, quæ partem illam affectibus obnoxiam imperio tenet. Et quemadmodum equus aurigæ, sic ipsi quoque concupiscentia et ira subjectæ sunt. Proinde si inflammandi vim habentes materias atque alimenta iracundiæ et libidini porrexerimus, horrendam feritatem hi affectus contrahent, ac ratione duce violentiores erunt, haudquaquam jam ipsi aurigam agenti obtemperantes, verum ipsam potius abripientes ac transversam agentes.

Col. 430 B. *Quocirca nobis spiritualiter, etc.* Quocirca, inquit, ut a Judæis et gentilibus differamus, ac ne animi commotiones rationem viribus superent, faciendum nobis est, ut spiritualiter feriemur. Disputatio porro de septenario primum orationis locum occupabit. De eo enim prius agendum est, etiamsi paulum ab instituta materia egredi videri possimus, quoniam cum principio de Pentecoste verba facere proposuissemus, nunc de septenario disserimus. Atque in numerorum speculatione elaborandum est, ut eam veluti condimentum quoddam sermoui in festi laudem instituto admisceamus. Etenim cibi minime necessari, verum epulis quibusdam extrinsecus ad oblectandum sensum injecti, ἡδύσματα dicuntur; eoque nomine septenarii quoque explicationem condimentum vocavit, atque eam quidem orationi minime necessariam esse significavit, verum condimento non absimilem esse nec ab argumento suscepto alienam. Igitur quemadmodum polliciti sumus, orationis principium hoc sit. Septenarium numerum ex legis Mosaicæ præscripto in honore habent Hebræi: multis enim legum suarum locis septimum hunc numerum assumit Moses. Ex quo eximiam quamdam vim ac mysticam eum habere constat: præsertim vero cum cessatione et quiete Sabbatum honorari præcipit, qui dierum septimus est, quem et honorifice observant Hebræi. Quemadmodum postea Pythagorei quaternarium. Samius enim Pythagoras post Mōsem vixit. Sic autem jurabant ipsius discipuli, quemadmodum in aureis ejus, ut vocantur, carminibus scriptum est:

Ναὶ μὲν τὸν ἡμετέραν ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν, Πηγᾶν ἀενάου φύσεως (24), etc.:

Fontem porro rerum hunc numerum illi vocabant propter quatuor elementa, ex quibus omnis natura mundanarum rerum coagmentatur: et quia ex ipsis, cum animantes et stirpes per successionem, tum reliqua omnia per eorundem elementorum

A participationem perpetuo scaturiant atque consententur. At vero, Theologe, dicet quisquam, non per quaternarium, sed per Pythagoram jurabant discipuli. Ita sane, inquit: verum Pythagoram propter quaternarium divinis honoribus afficientes, hac jurisjurandi formula utebantur, ut qui ipsis arcanam et mysticam illius numeri vim tradidisset. Quare secundus a quaternario ab illis collocatus Pythagoras, ac per eum plane in hanc formam jurabant. Jam vero Simon et Marcion hæresiarchæ fuerunt. Ac Simoniani quidem octonarium propter octo illos magistri sui æones honori habebant. Etenim ex Bythi cum Sige congressu Mentem ac Veritatem procreatas esse fabulatus est, atque ita primos parentes, ut jam dictum est, Bythum et B Sigen confinxit: ab his secundos Mentem et Veritatem, tertios rursus Sermonem et Vitam, atque ab his postremo quartos Hominem et Ecclesiam. At Marcionistæ, morbum augentes, tricenarium cœbant propter triginta æones, quos inducebant. Nugabantur enim ex Simonianorum æonibus Sermonem et Vitam decem rursus æones produxisse; Hominem item et Ecclesiam alios duodecim æones. Qui si supradictis octo æonibus adjiciantur, tricenarium efficiant. Supervacaneum autem fuerit eorum nomina proferre, ob anilem, et deridendam, atque conspuendam ipsorum ineptiam. Hoc tamen sciendum, quod his numeris parem æonum numerum assignant, nimirum Simoniani octo, et Marcionistæ triginta.

C *Et quidem, qua proportionis ratione, etc.* Et quidem honorant, inquit, Hebræi septenarium (huc enim rursus se recipit oratio) haud scio qua proportionis ratione. Ignorare se simulat pro animi sui et morum probitate. Id enim ingenui animi ac moderate de se sentientis est. Et rationem quidem causam vocat, proportionem autem similitudinem eam et congruentiam, quam cum intellectibus habet. Nam et apud mathematicos est rationis et proportionis definitio, ut ratio sit ea relatio, quæ est inter duos terminos; exempli causa, octonarii ad quaternarium, aut quaternarii ad binarium. Habet enim dupli rationem, octonarius quidem ad quaternarium, quaternarius autem ad binarium, atque e converso subdupli rationem habet binarius ad quaternarium, et quaternarius ad octonarium. Ac ratio quidem talis est. Proportio autem hujusmodi rationum similitudo est, atque in unum idemque collectio. Verbi gratia, quam rationem habet octonarius ad quaternarium, eandem quaternarius ad binarium, nimirum dupli. Et converso modo, quam rationem habet binarius ad quaternarium, eandem quaternarius ad octonarium, nempe subdupli. Haud scio igitur, inquit, secundum quam proportionis rationem apud Hebræos

(24) Quæ verba sic utcumque verti possunt: Testor eum, nu veri nobis arcana quaterni Qui tribuit, rerum cause fontisque perrennis.

De hoc Pythagoreorum jurejurando, et vi quaternarii numeri, vide Plutarchum lib. De plac. philos. cap. 3, ubi de principijs tractat.

honor est septenarius, aut propter quam hujus A numeri vim, hoc est, utrum quoniam solus hic numerus ex omnibus, qui denario minores sunt, nec ab alio gignitur, nec alium gignit (quam etiam ob causam arithmetici virginem hunc numerum nuncupant, *επταδά* (25) τ' *επτών*, id est, venerationem et excellentiam illi tribuentes) an vero alia quapiam ratione ducantur. Sed tamen ea perspicua causa afferri potest, cur enim honorent, quod cum Deus materiam produxisset et informasset, atque omnigenis speciebus, id est, discretis operibus et commistionibus (hoc est iis (26) quæ temperata et conjuncta sunt, cujusmodi sunt elementa et qualitates) eam adornasset, atque hunc visibilem mundam creasset, septimo tandem die, ut Scriptura testatur ¹, ab operibus suis conquievit. Quemadmodum ipsum quoque Sabbati nomen indicat, quod si interpreteris, *quietem* sonat. Atque hæc quidem prompta et obvia est ratio, propter quam dies septimus honori habetur. Quod si et alia quædam est ratio sublimior, magisque mystica, alii rursus eam in medium proferant.

Col. 451 A. Porro hic honor apud eos, non in diebus, etc. Honor septenarii numeri apud Hebræos, non in diebus tantum est, sed ad annos quoque pertingit. Ac septenarii quidem honor in diebus Sabbathum est, quod perpetuo et per omnes hebdomadas Judæi honorifice observant, quemadmodum et fermenti usus septem diebus interdicatur. Honor autem hujus numeri in annis, septimus est C annus, de quo in Deuteronomio ita loquitur Scriptura: *Septimo quoque anno remissionem facies. Remittes omne privatam debitum, quo tibi obstrictus est proximus tuus, nec a fratre tuo exiges, sed ab alieno. Quod si frater tuus tibi venditus fuerit, sex annis tibi serviet, et septimo dimittes eum liberum, ac viatico instrues* ². Propterea annum hunc remissionem Theologus vocavit. Nec vero in hebdomadis solum septenatio suus honor constat, sed etiam in hebdomadarum hebdomadis. Hebdomadas autem dicimus, non modo dierum, sed et annorum. Ac dierum quidem hebdomadæ Pentecosten faciunt, insignem et nobilem apud Hebræos diem, ac divinitus nomen consecutum. Annorum autem septimanæ, jubilæum conficiunt, qui nostra lingua remissionem significat. De quo in Levitico ita scriptum habetur: *Numerabis tibi ipsi septem requies annorum, septem annos septies. Et erunt tibi septem hebdomades annorum novem et quadraginta anni. Et sanctificabis annum*

quinquagesimum. Et proclamabitis remissionem in terra ³. Septimo igitur anno terram incultam et inaratam requietis ipsius causa relinquere jubentur, sponteque nascentibus contenti esse, debitumque omne remittere, atque Hebræos, qui servitute astricti erant, libertate donare; quinquagesimo autem anno, non modo eadem hæc facere, sed etiam servos ethnicos manumittere, ac prædiorum emptorum possessione veteribus dominis cedere. Nam hæc Hebræorum natio, non torcularis solum et aræ ac primogenitorum primitias Deo dicare et consecrare solet, sed etiam dierum atque annorum. Sic igitur, ut dictum est, eximius septenarius Pentecostes honorem invenit. Septenarius enim in seipsum ductus, quinquagesimum procreat, uno die ad summam explendam desiderato. Hunc porro unum, ab eo qui proprie unus est, ex futuro sæculo velut imaginem ac figuram adjecimus; octavum eundem et primum: octavum quidem præcedentium numerorum ratione et adjunctione, et quia septimum sequitur (septimus enim præsens est sæculum, utpote quod per hebdomadas numeretur), primum autem, ut divinæ ac coelestis reipublicæ atque immortalis vitæ principium, vel ut eximium et excellentem: vel, ut rectius loquar, quoniam primus dies ratione secundi, et tertii et aliorum deinceps sequentium dicitur; dies autem futuri sæculi nullos alios dies sibi succedentes habet, nec solis occubitu extinguitur; idcirco solus ille unus nominandus est, ut successore carens, finisque nescius, nec jam nocte intercisus, verum sempiterno fulgore coruscantem, nec unquam occumbentem solem habens. Merito autem unum hunc diem, qui ad quinquagenarium explendum desideratur, ex futuro sæculo accepimus. Necessè est enim in illius sæculi statum desinere sabbatistum illum, qui animis nostris in hæc vita contingit, hoc est cessationem illam a mundanis operibus quam mors affert, quemadmodum septenarius in octonarium desinit, ut hac ratione curæ nostræ partem septem impertiamus, hoc est huic vitæ, atque ita demum octo, id est futuræ, nimirum ut non hujus tantum vitæ cura et sollicitudine tangatur, sed etiam futuræ. Sic enim nonnulli illum Salomonis locum intellexerunt: *De parte septem atque adeo octo* ⁴, per septem videlicet, præsentem vitam accipientes, per octo autem, futuram. Quidam autem per sabbatistum animarum illum animæ statum intellexerunt, quo in hac vita mediocribus tantum affectuum procellis agi-

¹ Gen. ii, 2. ² Deut. xv, 1, 3, 12. ³ Levit. xxv, 8, 10. ⁴ Eccle. xi, 2.

(25) *Et επταδά*. Macrobius lib. 1, cap. 6, de septenario verba faciens: « Hic numerus, inquit, heptas nunc vocatur, antiquato usu primæ litteræ. Apud veteres enim septas vocitabatur, quod Græco nomine testabatur venerationem debitam numero.»

(26) *Hoc est, iis*. Hæc ut in meo Niceta leguntur, t anstuli. In Regineæ codice quædam verba hoc loco

interjecta sunt, sed ita involuta, ut nulla mihi causa visa sit, cur iis chartam onerarem. Quanquam hoc innuere videtur, Theologum per *σῶθρ*, clementia sola et separata intelligere; per *συχηρίματα* autem eorundem inter se connexiones, vel etiam qualitatum conjunctiones, ut cum ait frigidum et siccum interse cocuntia terram perfecisse.

tatur, qui quidem in veram tandem futuri sæculi tranquillitatem et a perturbationibus vacuitatem desinit. Alii rursus per sabbatismum animarum hoc significari pronuntiarunt, res eas omnes quæ motu cientur, in futuro ævo fluem movendi facturas, ac jam ne animarum quidem procreationem ullam fore. At magnus et divinus Maximus hujusmodi quidpiam affert: Quandoquidem Dominus octavo die conspicuus (27) proditurus est, hoc est ad iudicii adventusque ipsius diem, atque iis quidem qui sancte et honeste vitam egerint, æternitatem et beatitudinem tribuet, eos autem qui improbe vixerint, sempiternis pœnis afficiet; sciendum est per sabbatismum animarum, mortem intelligi, hoc est eam ab operibus mundanis cessationem, quam homini vita functo mors affert. Tum enim animæ Sabbathum agunt, quietem ab omni motu uactæ, nec ullam omnino agitationem habentes post summi illius boni, quod ante exquirebatur, manifestationem qua quærentibus perspicuum sit id quod quæsitum est. Nam cum id quod quærebatur, apparuit, motus omnium eorum quæ movebantur, conquiescit.

Col. 431 C. *Quoniam autem de septenarii, etc.* Quod magno in honore sit septenarius numerus, etsi multis testimoniis comprobare possumus, ex multis tamen pauca ex Scriptura sacra proferemus. Primum Isaias de Christo inquit: *Requieverunt super ipsum spiritus septem* ⁶, non quod septem spiritus sint; unus enim est Spiritus sanctus; sed divinas omnes actiones, quæ ipsi insunt, spiritus, ut opinor, appellat propheta. Hæ autem sunt, spiritus sapientiæ, spiritus prudentiæ, spiritus cognitionis, pietatis, consilii, fortitudinis, timoris Dei. David autem Psal. x, ait: *Eloquia Domini eloquiis casta, argentum igne examinatum, purgatum septuplum* ⁷, id est multipliciter. Quemadmodum enim argentum sæpius conflatum, probum ac purum reperitur, sic etiam verba Dei omnia ab omni mendacio et vitio sunt libera. Job præterea de justo ita scribit: *Sexies de necessitatibus extrahet te: in septimo autem non tanget te malum* ⁸. Quæ verba quasi ex persona Dei ad justum proferuntur. Sexies, hoc est in præsentī vita, in qua tentationes, atque operum labores existunt, tentaberis quidem, atque in necessitatibus et rerum difficultatibus versaberis; verum iis superior futurus es; manus enim mea tibi opem feret. At in septimo, in quo beatus justorum sabbatismus est et requies, nullius molestiæ recordatio animum tuum anget. Atque ob hanc causam sapiens quidam dixit: In die festi atque lætitiæ tristium rerum memoria effluit. Mors enim profecto justis ad sempiternum

lestum est transitus. Vnde quanto desiderii ardore dissolvi cupiat Paulus, et cum Christo esse ⁹. Sic igitur accipiendum est illud: Ne leviter quidem percutitur, hoc est ne simplicem quidem ullius molestiæ cogitationem accipit. Nam exuberantia voluptatis illius, qua tum beati perfruuntur, acerbitatis omnis memoriam procul pellit. Quemadmodum enim in septimo die Deus ab aspectabilis creaturæ opificio requievit: sic in septimo sæculo requies justis erit, postquam cum multis afflictionibus conflictati fuerint, Deo illos liberante. Jam vero in Evangelio, percunctanti Petro: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?* respondet Dominus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies* ¹⁰, hoc est respicienti in infinitum offensam condonabis. En quomodo Scriptura remissionis peccatorum numerum septenario desinat. Nam cum Petrus dixisset: *Usque septies?* non ad alium numerum transitit Dominus, verum septenarium multiplicans in ipso remissionis terminum constituit. Porro septuagies septem 490 efficiunt. Nec tamen hoc numero venia circumscribitur: verum per eum semper condonandam esse noxam proximo, et quoties peccatum confessus fuerit ac respuerit, ignoscendum ei esse docemur. Quoniam autem seclerum quoque poena laudanda est, audi jam e contrario, quid in Genesis libro habeatur: *Septies ultio dabitur de Cain* ¹¹, hoc est septuplo cruciabitur, pro eo quod fraternæ cædis crimine seipsam constrinxit.

Operæ pretium est autem septempli pœnæ, qua multatus est Cain, Joannis Chrysostomi enarrationem adjungere, quæ hoc modo se habet: Primum septenarius numerus pro multitudine in Scriptura saneta accipitur: atque in hac significatione permultis locis positum esse reperies. Ut illud: Sterilis peperit septem, et quæcumque hujus sunt generis. Hic autem sceleris admitti magnitudo significatur, et quod non unum ac simplex erat scelus ab eo designatum, verum septem peccata, et quidem talia, ut unumquodque eorum gravissima pœna vindicandum esset. Atque ut ea enumeremus, ita a nobis ratio incatur. Primum fratri invidit, quia eum a Deo amari perspiciebat: quod quidem crimen, cæteris etiam remotis, ad exitium ipsi inferendum satis grave erat. Alterum, quia hoc in fratrem admisit. Tertium, quia dolum struxit. Quartum, quia cædem perpetravit. Quintum, quia fratrem interemit. Sextum, quia primus cædem admisit. Septimum, quia Deo mentitus est. Intellectu assecuti estis ea quæ diximus, an vultis me eorum enumerationem altius repetere, ut intelligatis unumquodque horum, vel solum, gravis-

⁶ Isa. xi, 2. ⁷ Psal. xi, 7. ⁸ Job v, 19. ⁹ Philipp. i, 23. ¹⁰ Matth. xviii, 21, 22. ¹¹ Gen. iv, 24.

(27) Eodem spectat quod ait August. cap. ultimo hb. ultimi *De civit. Dei*: « Post hæc ætatem tanquam in die septimo requiescet Deus: cujus diei finis non erit vespera, sed Dominicus dies

velut octavus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, sed etiam corporis resurrectionem præfigurans. »

sima pœna multandum fuisse? Quis enim venia dignum eum judicaverit, qui eo nomine cuiquam invidet, quod Dei benevolentia et amore fruatur? Hoc jam unum et inexpressibile peccatum est. Rursus hoc atrocius ostenditur, cum fratri invidetur, idque immerenti. En hoc quoque rursus non vulgare peccatum. Ad hæc dolum machinatus est, fratrem circumventum in campum pertrahens, ac ne naturam quidem ipsam veritus. Quartum crimen, cædes ipsa est, quam admisit. Quintum quod fratri necem intulit, fratri, inquam, ex eodem utero edito. Sextum, quia primus cædis genus inexit. Septimum, quia interrogatus a Deo mentiri non dubitavit. Itaque ob id quod fratri manus asserre ausus est, septem supplicia sibi accerset. Scelus autem Lamech septuagies septies vindicabitur¹², hoc est multipliciter. Quoniam Lamech virum et juvenem interemit, idque post legem, id est, post sententiam adversus Cain a Deo pronuntiatam. Nam lex scripta nondum data erat. Septem autem peccatis Caini septem respondent supplicia. Primo peccavit, quia invidia affectus est; secundo, quia dolum struxit; tertio, quia cædem admisit; quarto, quia fratrem obruncavit; quinto, quia primus cædem patravit; sexto, quia parentibus luctus causam attulit; septimo, quia Deo mentitus est. Sequitur jam, ut pœnarum numerum subducamus. *Maledicta terra a te*, prima hæc pœna est. *Operaberis terram*, hoc est, sine ulla intermissione ac relaxatione agriculturæ laboribus vexaberis, secunda. *Et non oddet virtutem suam dare tibi*, hæc tertia pœna est, nempe laborum sterilitas, *Gemens et tremens eris super terram*¹³, tribus pœnis duas adiecit, gemitum perpetuum et corporis tremorem, ita ut ipse moveretur et concuteretur, ac ne panem quidem et potum facile ori admovere posset. Sequitur aliud supplicium, quod Cain ipse patefecit, sic loquens: *Si nunc e terra me ejicis*, hoc est, si a terræ commoditatibus me disjungis, *et a facie tua abscondur*¹⁴. Atrocius supplicium apud eos qui mentis sunt compotes, separatio a Deo. *Et posuit Deus signum super eum*¹⁵, septima hæc pœna est, nimirum ne pœnam quidem ipsam obscuram esse, verum perspicuo signo quasi præconis voce omnibus declarari hunc illum esse nefarii facinoris architectum: ac recte judicanti gravissima omnium pœna est hæc infamia. At Lamech, post condemnationem Caini duplici cæde constrictus, merito dicit: *Si in Cain septies vindicatum est, in me Lamech septuagies septies vindicabitur*¹⁶, hoc est: Si justa adversus Cain Dei sententia existit, ut septem suppliciis afficeretur, ipse equidem dignus sum, qui quadringentis nonaginta pœnis excrucier. Quoniam ille, quemadmodum ab alio, quid quamque grave crimen esset, cædem committere, minime didicerat: sic nec homicidam ullum viderat me-

ritas pœnas exsolventem. Ego autem gementem ac trementem ceruens, iræque divinæ magnitudinem in oculos habens, hujusmodi exemplo, nec melior factus, nec a facinore deterritus sum. Proinde jure optimo multo majora mihi tormenta inferentur. Quidam autem hunc locum hac ratione explicarunt. A Cain usque ad diluvium septem fluxerunt generationes, ac tum terræ supplicium inductum est, quod longe lateque fusum esset peccatum. At peccatum Lamech non jam diluvio ad curationem opus habebat, verum illo ipso qui mundi peccatum tollit. Supputa itaque omnes ab Adamo usque ad Christum generationes ac juxta eam generis recensionem, quam Lucas profert¹⁷, septuagesima et septima ætate Dominum natum fuisse reperies. B Verum hæc de Cain et Lamech per digressionem commemorata sint. Redeundum est ad testimonia, quibus honori habitus fuisse septenarius demonstratur, idque non modo in remittenda offensa, verum etiam in animadvertendis atque ulciscendis flagitiis. David igitur quasi ex Judæorum persona ad Deum ait: *Redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum*¹⁸. Reversos enim Judæos ex secunda captivitate Babylonica, et templum instaurare cupientes, vicini Judæi prohibebant. Atque idcirco illis imprecantur, ut septuplicem afflictionem habeant in sinu suo, hoc est, inseparabilem. Rursus in Proverbiis ad hunc modum loquitur Salomon: *Sapientia ædificavit sibi domum, supposuit columnas septem*¹⁹. Quo loco per sapientiam, subsistentem Dei sapientiam intelligit, unigenitum, inquam, Verbum: per domum autem ædificatam, templum corporis, quod ex sancta Virgine assumptum induit; per septem autem columnas, spiritus gratias quæ omnes in Christo elucebant. Quin etiam per Zachariam prophetam Deus et Pater de Christo ita loquitur: *Ecce ego duco servum meum, Oriens nomen ipsi. Quia lapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem unum septem oculi sunt*²⁰. Et paulo post: *Et videbunt lapidem stanneum in manibus Zorobabel*²¹. Septem hi oculi Domini sunt, qui terram universam inspectant. Contigit autem hæc historia post reditum ex captivitate. Quo tempore sacerdotis munereungebatur Jesus, filius Josedech; regnum autem tenebat Zorobabel filius Salathiel, qui cum in superhumerali splendidum lapidem attexuisset, ac deinde foramina sex, ut ferunt, in eo effecisset, sex alios diversicoloris lapides imposuit, qui quidem coloris varietate oculi instar lucebant. Enimvero prophetia servum Christum vocat, qui in forma servi ad nos venit: Orientem autem, quia ipse lux vera est. Quin eundem quoque lapidem appellat septem oculos habentem ante faciem Jesu datum. Oportebat enim legale sacerdotium, cujus Jesus figuram gerit, præ oculis semper habere lapidem illum electum, hoc est Christum, qui multis oculis universa collustrat atque

¹² Gen. iv, 24. ¹³ ibid. 11, 12. ¹⁴ ibid. 14. ¹⁵ ibid. 15. ¹⁶ ibid. 24. ¹⁷ Luc. iii, 25 38. ¹⁸ Psal. lxxviii, 12. ¹⁹ Prov. ix, 1. ²⁰ Zachar. iii, 8, 9. ²¹ Zachar. iv, 10.

inspicit. Septenarius enim semper fere vel id quod finem habet, vel quod perfectum est, designat. Rursus Christus hæc de causa lapis stanneus dicitur. Aiunt stannum ex ære et plumbo commistum ac temperatum esse. Quamobrem nec duritiei omnino est expers, nec rursus molliem omnem respuit. Eodem fere modo Emmanuel quoque ex firmissima nullique perfractioni obnoxia divinitate, et ex molli atque, ut ita dicam, affectibus agitata humanitate compositus est. Adhæc stannum, sive plumbum, ad purgationem alterius materiæ, quæ igne indiget, necessario assumitur, ac præsertim ab his qui ex argento opus aliquod efficere solent. Stanno itaque sive plumbo Christus comparatur, utpote sordes spiritualiter colliquefaciens ac purgans. Insuper stannum res inter se distractas connectit, utpote quod glutinandi vim habet. Huiusmodi autem quiddam in nobis Christus præstitit: si quidem illud verum est quod in unum novum hominem duos populos creat²². Ac præterea per eum ad nos inspectionis modus contigit, nimirum pervigilibus oculis omnia circumfulstrantem. Nec vero absurdum fuerit sanctos antistites et sacrorum arbitros oculorum loco positos esse affirmare, utpote aliis superiores, ac propterea episcoporum nomen consecutos. Per eos enim Christus plebem in se credentem invisit. Jam vero Christi quoque figuram gerit Zorobabel. Quemadmodum enim Zorobabel captivus abductus non est, verum ex captivis in Babylone natus, ipsorum redemptor exstitit: ad eundem modum Christus, nulla peccati labe inquinatus, ab exitiali et pernicioso imperio nos in libertatem vindicavit. Huius lapis fides ea est, qua in ipsum credimus. Quocirca Dominus lapidem in manu ferens illud nos docet, fidem qua eum amplectimur, nequaquam otiosam et inertem esse debere, verum septem Domini oculis exornatam, hoc est, septem Spiritus sancti actionibus. Stanneus quoque lapis ob hanc rationem inducitur, quia sicut stannum primum nigrescit, ac deinde splendidum colorem induit, eodem modo, qui fidei pietate præditi sunt, etsi peccando nigrorem contrahunt, rursus tamen respiscendo splendescunt. Atque hæc de Zorobabelis lapide a nobis dicta sint. Nunc septenarii honorem oratione prosequemur. David ergo ad Deum his verbis utitur: *Septies in die laudem dixi tibi*²³, hoc est, sæpenumero. Quin etiam II Reg. Anna Samuelis mater in suo cantico ita loquens inducitur: *Quia sterilis peperit septem, et quæ multos habebat filios, infirmata est*²⁴. Historia porro talis est: Anna et Phenenna cum Elcana matrimonio junctæ erant, ac Phenenna quidem liberos edebat, Anna autem haudquaquam pariebat. Verum solutis tandem per orationem sterilitatis vineulis, prophetam illum eximium Samuelem peperit, qui quidem matri suæ instar septem, hoc est, numerosæ sobolis loco fuit. Imperfecta autem

A in liberis Phenenna dicitur, quæ multos filios habebat. Hæc enim vox: *multum*, indefinita est: quod autem indefinitum est, utique et imperfectum. Vel etiam imperfecta dici potest, quia nullum extulit omnibus virtutum numeris, Samuelis instar, absolutum. Atque hunc etiam septem vocavit, utpote perfectum et omnibus virtutibus expolitum. Perfectum porro hunc numerum dixi, non quod suis partibus constituatur, quemadmodum qui apud arithmeticos perfecti numeri appellantur, cuiusmodi est senarius; verum quemadmodum alio loco denarium perfectum vocat, ut numerorum finem, sic nunc quoque septenarium, quia septimus dies eos perficit et claudit, in quibus Deus mundum condidit. Opposita est autem Anna Phenennæ, id est, ex adverso locata, tum quia Phenenna multos liberos habebat, Anna autem Samuelem solum pepererat, tum quia illa in liberis imperfecta erat, hæc perfecta. Dicitur etiam idcirco potest septenarius perfectus, quod per successionis seriem et compositionem vicesimum octavum signat, qui perfectus est numerus.

Col. 434 A. *Quod si veteres etiam historias considerare oportet*, etc. Age, jam veteres quoque historias recenseamus, in quibus septenarius numerus verbis quidem disertis non exprimitur, sed re ipsa invenitur. Septimus quantum ad generationem fuit ab Adam Enoch, qui mortis fato nequaquam perfunctus est, verum translatus est, ne mortem videret²⁵. Vicesimus primus Abraham, tum septenarium designans, tum sanctam Trinitatem. Nam qui ter septenarium composuerit, unum et vicesimum procreabit. Ac præterea Abraham primus est inter patriarchas, mysterii majoris accessione. Quamquam enim septenarius ob supradictas ejus vires et facultates mysticus est, magis tamen mysticus intelligitur ternarius, utpote sanctæ Trinitatis imaginem ferens. Quocirca sublimius quoque ipsius est mysterium. Quin septuagesimus quoque septimus Dominus reperietur, si quis converso ordine generationem Christi apud Lucam proditam excutiat. Lucas enim a Christo exorsus in Adamum desinit. Quod si quis retroacto ordine atque inverso modo apud Lucam ab Adamo usque ad Christum numerare cœperit, septuagesimum septimum ipsum reperiet. Atque hæc historiæ ex rebus ipsis septenarium præclarum et honorabilem esse ostendunt. Quæ autem sequuntur, idem verbis demonstrant. Scriptum est enim in libro Jesu filii Nave²⁶, quod urbem Jericho septem sacerdotes cum totidem buccinis per septem dies cingebant, clangentes, semel quidem reliquis diebus eam ambientes, septimo autem die septies, ac tum mœnia nullius impulsione labefactata corruerunt. Quæ autem de Elia commemorantur, tertio quidem Regum libro scripta sunt²⁷, verum septenariæ ipsius conversionis nihil historiæ monumentis mandatum est.

²² Ephes. II, 14. ²³ Psal. cxviii, 164. ²⁴ I Reg. II, 5. ²⁵ Gen. v, 22-24. ²⁶ Josue vi, 4 seqq.

²⁷ III Reg. xvii, xviii; IV Reg. I, II.

Quid igitur de hac inversione dicendum? An præter historiæ veritatem Theologum hæc prolocutum esse? Minime. Verum hic inversionis verbum descriptoris errore obrepisse. Atque etiam quidam codices minime depravati hanc dictionem non habent. Mysticamque illam triplicem insufflationem Eliæ prophætæ, qua Sarephtanæ viduæ filio vita inspirata est. Hoc quoque refert historia, Eliam in Sarephtanæ filium ter insufflasse, sicque cum ad vitam revocasse²⁸. Ad hanc autem triplicem insufflationem, æqualis, hoc est terna, intelligitur fragmentorum ligni prolatio. Nam id quoque sacra historia docet. Cum enim Elias ex tempore altare construxisset, ac lignorum fragmenta, super ipsum struxisset, posteaque holocausta super ligna imposuisset, dixit: *Accipite mihi hydrias aquarum, et infundite super holocaustum, et super ligna*. Atque ita fecerunt. Et dixit: *Secundo hoc facite*; et secundo hoc fecerunt. *Tertio hoc facite*; et tertio hoc fecerunt. Quibus peractis ad ipsius preces cecidit ignis Domini de cælo, et devoravit holocaustum, et ligna, et altare, et aquam, et pulverem²⁹. Quoniam autem nonnulli ut septenariam, hanc proluviam numerant, nos quoque sententiam nostram explicabimus. Arithmetici numerorum pronuntiationes, ad modum rerum subjectarum, non ad quantitatem, accipiunt. Alii igitur Elias primum: *Infundite*: deinde: *Iterum infundite*, post, *Tertio id facite*. Duo itaque uni adjecta, tria efficiunt; quibus tria insuper adjuncta, sex faciunt. Senario autem prima unitas adlita perfectum numerum absolvit. Aut, si mavis, sex proluviouibus septimam adijunge, nimirum eam, quæ per ignem divinitus missum contigit; postquam Elias ignominia dignos sacerdotes, utpote fœdo et obsecro idolo Baal servientes, quadringentos et quinquaginta interfecit. Nam cum eos ad novum sacrificii holocaustum provocasset, nec ipsi in nomine Baal ignem ad propositi sacrificii consumptionem cœlitus demittere potuissent, quemadmodum inter ipsum et eos convenerat, ipse autem in Dei nomine hoc fecisset, condemnatos eos extremo supplicio affecit. Idem cœlo, tribus annis et sex mensibus clauso, cum jam siccitatis vinculum solvendum esset, puerulo illi, quo ministro utebatur, imperavit, ut specularetur, ac videret an nubes aliqua oriretur. Et quoniam nondum orta erat, eum septies hoc facere jussit. Septima autem inspectione nubeculam quandam vidit, quasi vestigium viri, aquam advehentem, a qua magnopere aucta, cœlum obductum est, ac confestim pluvia in terram fusa³⁰. Hactenus de Elia Thesbita. In eodem libro Regum Elisæi quoque inflexio continetur. Nam cum Sunamitidis filius extremum vitæ spiritum edidisset, propheta de monte descendens, ingressus domum ipsius, in cœnaculum ascendit, ac super puerum

A septies se incurvavit, id est, contraxit atque inflexit super eum, adeo ut os ori, et oculos oculis, et manus manibus adjungeret³¹. Inflexionem autem Theologus hujusmodi jactationem et conflexionem appellavit, qua spiritus suscitatus est, id est, spiritus vitalis recreatus. Hæc locutus Gregorius, candelabri historiam prætermittere quidem videtur, sed tamen hanc quoque sermone complectitur, ac præteritionis figuræ usus, simul et auditoris satietati fastidioque occurrit, et variam orationem efficit. Candelabri autem hujus descriptio in Exodi libro sita est³². Et quidem historia unum duntaxat hastile candelabri commemorat, sex autem calamos circum hastile et septem lucernas, hastili et calamis adjacentes. Verum Theologus, cum hastili calamos etiam statuens, ac numerans, hoc quoque hastilium nomine appellavit. Atque ita universum quidem hoc candelabrum erat, cæterum ἐπτάκαυλον καὶ ἐπτάλυχνον, nimirum propter hastilia et lucernas iis superpositas. Ut igitur, inquit, templi candelabrum septem lucernas protendens præteream, ejusdem est doctrinæ ac speculationis, de numero septenario scilicet, quod is qui ad sacerdotii dignitatem electus est, templo assidet, ac septem dierum spatio manus ejus consecrantur, quemadmodum in Exodo præscribitur³³. Ejusdem item doctrinæ, quod is, qui lepra infectus est, septem diebus purgatur, ut in Levitico edictum atque imperatum est³⁴. Eodem quoque referendum, quod templum a Salomone ipsius exstructore septem diebus dedicatur, quemadmodum habetur III Regum³⁵. Huc accedit, quod populus ex Babylonica captivitate septuagesimo anno rediit, sicut Jeremias prædixerat et rerum eventus confirmavit, ut septenarius, qui in unitatibus honore insignis est, idem quoque in decadibus fiat, hoc est, præclarus et maxime mysticus decadicus septenarii numerus, ob populi redemptionem, ac mysterii quoque nonnihil habeat, nimirum libertati populi proclamationem. Monadici autem numeri dicuntur, qui ab unitate ad decadem usque progrediuntur, decadici vero, qui a denario ad centesimum: ex quo numero est septuagesimus, ex septenario in denarium multiplicatione conflatus. Denarium porro septenario perfectiorem dixit, ut numeros claudentem ac terminantem. Post denarium enim numerus nullus est, sed revolutio: septenarii autem mysterium, mystica est ipsius speculatio.

Col. 454 C. *Quid autem longinqua colligo? Jesus ipse, etc.* Quid, inquit, mihi vetera et longinqua commemorare opus est? Ipse Christus, qui pura et vera perfectio est, utpote totus perfectus, ac non ut supradicti numeri, qui ex parte tantum perfecti nominantur, non solum quinque panibus quinque hominum millia nutrit, sed etiam septem quatuor millia. Et quidem ex quinque panibus

²⁸ III Reg. xvii, 21. ²⁹ III Reg. xviii, 32-38. xiv, 31-39. ³⁰ Exod. xxix, 1 seqq.; Levit. viii, 1

³¹ ibid. 40-45. ³² IV Reg. iv, 32-37. ³³ Exod. seqq. ³⁴ Levit. xiii, xiv. ³⁵ III Reg. viii, 65, 66.

superfuere duodecim cophini, propter apostolos, A ut Judas quoque ipse sum gestaret : ex septem autem panibus, sportæ septem, propter honorem septenarii. Sunt autem allegorico sensu quinque panes, naturalis illa de Deo doctrina, quæ ex quinque sensibus innascitur : qua nutriuntur, qui sensualem duntaxat vitam agunt, nec mentis alis ad sublimiorem speculationem evehi possunt. Unde etiam per hordeaceos panes illud significatur, hanc doctrinam promptam atque obviam esse, naturalemque speculationem imperfectam habere : quandoquidem nec hordeaceo pane quidquam est vilius. Quod autem cum mulieribus et pueris comedunt, id significat, eos a voluptatum cupiditatibus atque imperfecta rationis infantia non plane liberos atque alienos esse. B Denique cophini duodecim, qui multitudine satiata supersunt, naturalem et moralem et theologiam doctrinam significant. Hæ enim superfuerunt, quia nullam harum subierunt, hoc est, pervoluerunt aut intellexerunt, nimirum ex solis sensibus, velut crassi et stupide Creatoris cognitionem assecuti. Quod si (28) ὑπερβέηχασιν legas, id est, *superarunt* atque *supergressi sunt*, non autem ὑποβέηχασιν, id est *subierunt*, sic erit accipiendum : Licet secundum sensus præscriptum viverent quinarum illi (μὴνατικὸς enim vocat) sensuumque opera et adjumento cognitionem Dei expiscarentur, tamen in eo redundarunt, quod nec naturalem, nec moralem, nec theologiam doctrinam transilierint, id est, missam fecerint. C Nam his qui per naturalem speculationem ad inquirendam Dei cognitionem moventur, Dei Verbum spirituales naturæ panes frangens, omnem bonorum affluentiam satietatemque largitur : quemadmodum indicant duodecim cophini, ex his quæ superfuerant collecti. Ac ternaria quidem est theologica doctrina, propter sanctam unius divinitatis Trinitatem. Quadruplex autem moralis, propter quatuor primarias et generales virtutes ; prudentiam, fortitudinem, temperantiam et justitiam ; quinarum autem naturalis, propter materiam, quæ ex quatuor elementis conflata formam quintam adjunctam habet. Neque enim aliud quidquam est natura in sensum cadens, quam materia forma convestita. D Ac tales quidem sunt eorum epulæ, qui simpliciter ad Deum tendunt, nec ab inveterata et in habitum perducta animi affectione erga eam animæ partem, quæ perturbationibus agitatur, atque a ratione aversa est, plene adhuc expurgati sunt. Ac perfectiorum epulæ multo præstantiores et sublimiores sunt : nam hi quoque quatuor mille sunt, tum quia pauciores sunt quinque millibus, mali enim numero superiores sunt ; tum quia perfectionis generalium virtutum ratio-

nem et doctrinam habent. Ac spiritualis etiam eorum cibus, septem panes sunt, propter puritatem et mysticam vim hujus numeri. Septenarius enim castus est et virgo. Atque id etiam, quod convivio superest, purum et incorruptum esse per septenarium designatur. Hujusmodi enim sunt divinæ et arcanae ac spirituales speculationes. Nam septem quoque sunt spirituales gratiæ. Quocirca qui in triplici philosophia, quasi tribus diebus, constanter persistent, illi demum, et naturali, et scripta, et spiritali lege a divino Verbo nutriuntur. Ea porro ratione primum quinque millia pascuntur, quoniam in sensuum curam prius incumbendum est, atque ita ad perfectiora progrediendum. Jam vero cophini, qui ex textili materia, hoc est, ex viminibus texti sunt, laboriosam et ærumnosam eam vitam designant, quæ in actione versatur, qua opus habent, qui alicujus magisterio et disciplina reguntur. Sportæ autem, quæ ex palmarum ramis fiunt, victoriam eam significant, quam perfectiores homines, turbulentis animi motibus domitis et expugnatis, consequuntur. Nam in victoriæ signum hujusmodi ramus accipi solet. Nec vero quidquam horum miraculorum temere, hoc est, sine causa edebatur (hoc enim spiritu indignum est) verum haud dubie miraculorum diversitas, ac diversæ satiatae plebis reliquæ, optima quadam ratione et mystica speculatione, a Domini divinitate nequaquam aliena, contingerunt. Quin tu quoque multos numeros invenies, qui profundius aliquid habeant, quam quod prima fronte ostendunt, id est, aliud quiddam significantes, præter id, quod primo statim obtutu cernitur, atque unicuique obvium est. Hoc quidem dicendum est, quod præsentis instituto convenit, nempe quod propter superius commemoratas de quinquagenario, vel etiam septenario numero, rationes, aut propter alias quasdam his admodum propinquas, aut propter nonnullas diviniore causas atque his, quas adduximus reconditiores magisque mysticas, quinquagesimum diem Hebræorum more colimus. Illud tamen interest, quod illi propter septenarium numerum hunc diem in pretio habent, nos autem propter Spiritus adventum. Quemadmodum et alia quædam sunt in lege Hebraica, quæ apud illos quidem per figuram et adumbrationem peraguntur ac celebrantur, a nobis autem mystice et vere restituntur ac perficiuntur. Quo in genere est illorum circumcisio, et noster baptismus ; illorum Pascha, agnus sensibilis, nostrum Pascha, Christus ; ac pleraque alia, quæ nunc sigillatim recensere non facile fuerit.

Col. 435 A. *Atque hæc de die nobis dicta sint, etc.*
Ac disputatio nostra de die hic finem habeat : nos

(28) Hæc omnia, ut in Reginae exemplari habentur, transtulimus. In meo tamen Niceta non legitur. Et certe ab aliquo inserta fuisse suspicor.

autem ea quæ deinceps sequuntur, 'dicendo persequamur. Id autem, quod sequebatur, et unde per digressionem eo processimus, ut de diei ratione verba faceremus, hoc erat, nempe spiritualiter nobis festum esse celebrandum. Ad ea igitur accommodanda sunt, quæ in præsentia a nobis dicentur; atque ita quodammodo agendum est. Pentecosten celebramus, non simpliciter numerum, sed Spiritus etiam adventum, nam tum ille ad discipulos accessit; atque hic dies erat, quem Christus pollicitationi suæ explendæ præstituerat, cum apostolis diceret: *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non multis abhinc diebus* ²⁶. Etenim pollicitatio quidem in eo sita erat, quod ipsis sancti Spiritus adventum promiserat: terminus autem erat temporis ac loci declaratio: *Sedete enim, inquit, in civitate Jerusalem, quousque induamini virtute ex alto* ²⁷. Jam horum expectatio, spei erat, quam eventus tandem explevit. Ac, Deus bone, quantum est hoc mysterium. Illud, quantum, cum admiratione efferendum est, idque ex eo liquet, quod subiungitur: *Quam magnum et venerandum. Nam cum ait, quantum, festi magnitudinem et quantitatem requirit. Idque explicans Theologus ait: Quam magnum, hoc est, valde magnum. Cum autem dixisset: Corporea Christi finem habent, commune quoddam nomen se accepisse sentiens, quod non modo ea quæ corpoream ipsius præsentiam et consuetudinem cum hominibus habitam, de qua deinceps sermonem habiturus est, significare posset, sed etiam naturales corporis proprietates, velut triplicem dimensionem, formam, quantitatem et qualitatem, aliaque hujus generis, ne ansam hæreticis præberet existimandi Christum, cum in cælum receptus esset, corpus quoque ipsum abjecisse, ac sola divinitate in cælum ascendisse* (29), quemadmodum existimarunt Manichæi, qui ad dogmatis sui patrocinium hunc Davidis locum prodixerunt: *In sole posuit tabernaculum suum* ²⁸: acuta præmuntione huic suspitioni medetur, subjiciens: Vereor dicere res ad corpus pertinentes, id est, Refugio ac reformido dicere res corporis, hoc est, ipsum corpus, quoad mihi cujusquam oratio persuaserit (nunquam autem persuadebit) melius ac præstabilius esse corpori, atque ad gloriam et honorem præclarius, projectum esse, non secus ac vas quoddam supervacaneum, aut inutile et infame vestimentum, atque in solis corpore repositum esse, juxta Manichæorum delirium. Est etiam horum verborum alia ratio. Quoniam enim nonnulli unitam quidem semper esse assumptam humanitatem cum divinitate asserabant, verum proprietates suas post resurrectionem

A abjecisse: quod fieri non posse dicerent, ut quod quantitatem et qualitatem formamque haberet, cum eo jungeretur, quod his omnibus rebus careret; hujusmodi dogma evertit, dicens: Vereor enim dicere, proprietates corporis defluxisse ac dilapsas esse. His enim sublatis ipsum quoque simul tollitur et evanescit, utpote a quo nullo modo separari, ac ne cogitatione quidem distrahi possint. *Ἀπεσπυδαῖται* autem, id est *excussisse*, dixit, metaphora ducta ab his qui vasa quedam comportant, eaque velut gravem sarcinam depouunt. Idcirco non dixit corporea Christi finem habere, sed ea quæ ad corpoream et terrenam ipsius præsentiam pertinent. Spiritus autem actionis principium capiunt. Postquam enim Christus omni corporeo munere perfunctus, in cælum receptus est, Spiritus sanctus descendit, suamque in apostolos vim et actionem exercere cœpit, in divisione ignearum linguarum, quo nomine festum diem celebramus. Porro ne quis addubitet ac sciscitetur, quænam illa sint, quæ ad corpoream Christi præsentiam spectant, expresso disertis verbis ea exponamus. Quænam ergo sunt ea? Virgo pro muliere, nativitas pro creatione, præsepe propter paradysum, fasciæ propter nuditatem, angeli cœlestem illum, deinde terrenum celebrantes, magnique consilii Patris Angelum, pastores accurrerentes ad Agnum et Pastorem, stella præcurrens (creatura enim Creatorem adorat), Magi ad pedes accidentes ac dona offerentes, gentium primitiæ atque ingressus, idololatriæque interitus et oppressio, ab Herode patrata puerorum cædes (hoc est, tenerarum et puerilium legis figurarum), Vetus enim Testamentum Novi figura erat (submotio atque extinctio); Jesus in Ægyptum fugiens, ut nos quoque, persecutionibus vexati, ex civitate in civitatem migremus, rursus ex Ægypto rediens postquam ejus simulacra concussit atque dejecit; circumcisis, baptismi aqua perfusus. Atqui, *dicit* quisquam, priusquam in Ægyptum fugisset, octavo vitæ die circumcisis fuerat. Ita profecto est. Verum quia circumcisio baptismi figurarebat, ideo eam baptismi proximum Theologus collocavit. Erat autem hujusmodi lavacrum, peccatorum nostrorum purgatio. Testimonio cœlitus misso comprobatus: illinc enim ipse congressus erat, atque ejusdem cum testificante substantiæ. Tentatus in deserto a diabolo; tentatio autem erat perscrutatio divinitatis humanitate tectæ. Lapidibus propter nos impetitus: *Sustulerunt enim, inquit, lapides ut jacerent in eum* ²⁹. Atque hæc propter nos perpetuus, id est, eruditionis nostræ causa. Nobis enim afflictionis, pro evangelica predicatione et sic

²⁶ Act. i, 5. ²⁷ Luc. xxiv, 49. ²⁸ Psal. xviii, 6. ²⁹ Joan. viii, 59.

(29) Theodoritus in Epitom. hæres. i hujus hæreseos auctorem facit Hermogenem.

perferendæ, formam atque exemplum dari oportebat. Proditus a discipulo panem ipsius edente. Clavis transfusus, ut peccatum meum configat, hoc est, enecet et absumat. Morte functus, ut mortem meam tollat. Humo conditus, ut nostræ in terram reversioni medeatur. Vitæ restitutus, ut nos ex inferno liberet vitæque restituat. Ascendens, ut me quoque subvehat. Quorum nunc etiam plurima patitur, tam eorum quæ contemptus atque ignominia sunt, quam quæ honoris. Nam eorum, quæ a nobis commemorata sunt, partim ad ejus honorem facta sunt, partim ad contemptum et ignominiam. Pati enim dicimus, non tantum de malo, sed etiam de bono. Christus siquidem ab impiis ea quæ ignominiam habent patitur, ac pro sua lenitate perfert; a piis autem ipsiusque amore præditis, ea quæ cum honore conjuncta sunt. Ac neque illis iram infert, quam sibi thesauri instar colligunt, nec eos rursus a quibus colitur, statim suis bonis remuneratur: verum et illis supplicium, et nobis præmiorum benignitatem differt, ut et illis tempus pœnitentiæ det, et nos exploret, atque experiatur num pro pietate decertantes animis frangemur ac debilitabimur. Hæc enim jam olim et a principio ratio et causa est divinæ dispensationis et imperceptibilium ipsius iudiciorum, quibus sapienter res nostras recitat et administrat. Quod autem abstrusiora sint Dei consilia, quam ut ea quisquam assequi possit, hinc clamat David dicens: *Judicia tua abyssus multa*⁴⁰; hinc etiam Paulus, cum admiratione magna et stupore: *Quam inscrutabilia sunt judicia ipsius et investigabiles viæ ejus*⁴¹! Verum, dixerit aliquis, Si Dei iudicia percipi nequeunt, qui sit ut Theologus, velut eorum cognitionem assecutus, procrastinationis Dei causam proferat? Responderi potest, quod per conjecturam eam protulit; ob id enim addidit, Fortasse. Tum quia Dei Filii communiores rerum causas ac rationes, etsi non omnes, sæpenumero nobis patefecit; particulares autem et singulares imperceptibiles servat. Atque hujusmodi quidem sunt quæ ad Christum pertinent, sive passiones, sive actiones; et quæ postea sequuntur, hoc est, quæ ad secundam præsentiam attinent, tunc gloriosius spectabimus, utinamque ipsi a Christo potissimum spectemur. Quod autem perfectius tum spectabimus ac spectabimur, Davidi fides habenda est sic loquenti: *Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua*⁴². Nunc enim Deus viris integritate et sanctitate vitæ præditis velut gustum quemdam et arrhabonem præbuit: plenam autem et cumulatam beatitudinem, qua ad satietatem usque perfruentur, tum demum percipient. Mihi vero, de Spiritu loqui instituenti, utinam Spiritus ipse adsit, atque ipsius beneficio tanta mihi oratio detur, quantam cupio; aut si non tanta (quod intempestivum hoc sit minusque utile), hu-

A jusmodi saltem orationem concedat quæ hujus festi celebritati par sit, immodicamque humanæ naturæ cupiditatem mediocritate velut incidat. Ac profecto herilliter et suomet jussu (quemadmodum nos Spiritus afflatu, et sentimus, et profitemur), non autem alterius jussum atque imperium serviliter exsequens, ut creaturæ, quemadmodum Macedoniani, Spiritui sancto bellum inferentes, existimant, nimirum contrario spiritu afflati. Spiritus enim, *ubi vult, spirat*, ut apud Joannem loquitur Christus⁴³, id est, in quo loco orbis terrarum vult, et super quos homines vult; vult autem si invenerit quales ipse vult: et quando vult, id est, congruo tempore. Verbi gratia, alium ex matris ventre per præscientiam sanctitate perfundit, alium greges ovium pascentem, alium aliud quiddam facientem. Et quantum vult; modus enim certus est, et diversitas gratiarum atque inspirationis. Atque illud observa, *ubi* locum significare; *super quos*, personas eas quæ inspirantur; *quando*, tempus; *quantum*, modum. Enimvero Christus hoc loco per spiritum, non Spiritum sanctum intelligit, sed aereum et vento conflatum, per obscuriorem nimirum cognitionem hoc exemplo perfectiorem illis afferens. Nam cum dixisset Nicodemus: *Quomodo potest homo nasci denuo*⁴⁴? velut ignorans eam nativitatem, de qua Dominus loquebatur, Christus, exempli gratia, ventum ipsi proposuit: Si ventus, quem vides, et cujus vocem audis, unde prodeat et quo vadat, nescis, qua tandem ratione spiritalem nativitatem intelligere poteris, cum præter ea quæ in sensum atque oculos incurrunt nondum quidquam cognoscas? Theologus autem hoc loco ostendens Spiritum sanctum dominationem atque imperium per se habere, non autem creaturam esse, aut servum jussa capessentem ait: Spiritus sanctus spirat ubi vult, et in quos vult, et quo tempore, et quantum vult.

Col. 438 A. *Qui Spiritum sanctum in rerum creaturarum*, etc. Spiritum sanctum alii vim tantum et facultatem esse dicebant, alii creaturam, a i Deum, alii medio quodam modo affecti erant, nec videlicet eum colentes, nec contemptui habentes. Porro qui Deum ipsum esse existimabant, partim inclusam animo pietatem habebant, partim labii quoque ipsi Deum constabantur. Theologus igitur eos qui Spiritum creaturam esse atque a Filio factum asseriebant, contumeliosos vocat, imperiumque repudiantes ac rejicientes, adversus Dominum suum perfide insurgentes; eos autem, qui Spiritum in animis suis Deum existimabant, splendido animo præditos esse dicit; eos vero, qui non modo eum Deum credebant, sed etiam prædicabant, si quidem apud æquos ac probos auditores, fideique pietate præditos, hoc dicerent, sublimes eos, et mirificis laudibus dignos appellat. Sin autem apud humiles et imperfectos mentemque habentes humi depres-

⁴⁰ Psal. xxxv, 7. ⁴¹ Rom. xi, 33. ⁴² Psal. xvi, 15. ⁴³ Joan. iii, 8. ⁴⁴ ibid. 4.

sam, eamque ob causam Spiritui sancto Dei nomen tribui nequaquam ferentes, hujusmodi homines minus prudentes et consultos esse ait. Quemadmodum enim infirmæ aures tonitruum sonum ferre nequeunt, nec infirmi oculi lucem solisque splendorem obtueri, nec iis, qui lactis alimonia adhuc utuntur, solidum cibum porrigere expedit: ita nec iis, qui primis adhuc fidei rudimentis imbuuntur perfecta doctrina committenda est. Temporis enim et personarum rationem habere convenit, ac sermones in judicio disponere⁴⁵, nec repente, sed sensim et pedetentim eos ad sublimiora provehere mino-rique lumine paulatim illustratis, atque obscuriore veritate instructis majus tandem lumen, illustrioremque veritatem impertiri. Quandoquidem et Christus Spiritum sanctum paulatim patefecit. Primum enim, ne adversarius quispiam Dei esse videatur, dixit: *Rogabo Patrem, et alium Paraclitum mittet vobis*⁴⁶. Postea autem inquit: *Mittet in nomine meo*, (hoc est, non ut servum aut subditum, sed in nomine meo, id est, ut Deum consubstantialiorem, quemadmodum et ipse ejusdem cum Patre sum substantiæ. Hoc enim significant hæc verba: *In nomine meo*); hoc autem verbum, *Rogabo*, non jam adjecit. Deinde dixit: *Ego mittam*, suam videlicet dignitatem et auctoritatem perspicuam faciens. Ac postremo ita locutus est: *Veniet Spiritus*, ut liberam Spiritus potentiam ostenderet. Vides quo pacto splendores nobis certo ordine affluant. Sic in lumine lumen invenitur. Hunc Theologi ordinem si nos quoque tenuerimus, recte fecerimus, nimirum ut nec confertim ac repente cœlestem doctrinam patefaciamus, ne alienos a fide vulneremus, graviterque lædamus, quemadmodum qui obscuros et infirmos oculos immodica luce subito explere conantur, fontem lucis debilitant; nec rursus perpetuo abditam abstrusamque teneamus, nec nostros ab orthodoxa fide avertamus atque perdamus: verum prudenter et sensim ac leniter alienos ad veritatem adducamus: quod nondum tempus sit perfectioris doctrinæ fundendæ, quæ promiscuæ plebis auditum captumque superat.

Col. 438 B. *Si quidem, o viri, nec increatum, etc.* Adversus contrarias de Spiritu sancto sententias accuratius exactiusque in oratione de Spiritu sancto Theologus disputavit. Hac igitur divisione utitur: Spiritus sanctus, aut per se subsistit, atque est essentia: aut in altero consideratur, ac tum accidens. nominabitur. Si accidens est, utique Dei actus erit. Porro si actus est, agatur profecto, non autem aget: ac simul atque actus fuerit, finem habebit. Hujusmodi enim est actus natura. Atqui Spiritus agit, et quædam dicit, et segregat, et mœrore afficitur, et irritatur, et cætera ejus generis, quæ non motui, sed ei quod motum habebat, conveniunt, hoc est, agenti, ac non actui. Actus itaque non est Spiritus sanctus. Jam si substantia

quædam est, vel creatura existimandus erit, vel Deus: neque enim quidquam intermedium est. Si creatura, quomodo in eum credimus? Si Deus, cur non simul cum Patre et Filio adorabitur? Hæc sunt Theologi verba in oratione de Spiritu sancto. Hoc autem loco ad hunc rursus modum cum hæreticis congreditur: O viri optimi, si Spiritum sanctum increatum esse, ac temporis expertem non admittitis, sed eum in rerum creaturarum numerum ascribitis, ac propterea temporarij subjecitis (quidquid enim creatum est, temporarij subest etiamsi non omne quod motus mensura circumscribitur eandem rationem habeat) si hoc, inquam, dixeritis, haudquaquam boni Spiritus est hic afflatus, verum perversi dæmonis et veritatis adversarii, impuri, inquam, illius et servi ac creati, ad eundem secum creaturarum ordinem, id quod creatum non est, contumeliose deprimentis. Dabitis enim veniam, si vos divino zelo permotus aliquanto acrioribus verbis incessam, atque eo audaciæ progrediar, ut vos in tantam blasphemiam prorumpentes contrario spiritu affari dicam. Si autem eatenus sani estis, ut manifestam impietatem fugiatis, nec Spiritum servum dicatis, qui nos quoque liberos efficit (lex enim Spiritus, hoc est, potestas Spiritus vitæ, inquit Paulus, liberavit me a lege peccati et mortis⁴⁷). Atque etiam idem Apostolus sic Galatis scribit: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem: Abba, Pater. Itaque non jam es servus, sed filius*⁴⁸. Porro Spiritus Filij dicitur Spiritus sanctus, utpote ejusdem cum Filio substantiæ ac potestatis): si, inquam, Spiritum sanctum servum dicere non audetis, quod sequitur, atque hinc colligitur, nobiscum et cum Spiritu sancto expendite. Aliquatenus enim ipsius participes estis, eamque ob causam vos non omnino a cœtu et colloquio nostro ejicio, quemadmodum illos prorsus alienos, qui dæmonum intemperitiis agitantur, ac Spiritum creaturam esse affirmant; quin potius vos admitto, ac vobiscum, velut cum iis qui jam ad nostras partes adjuncti sunt, aut, ut spero, adjungentur, doctrinam de Spiritu sancto simul discutere ac perpendere volo. Quænam autem est hæc discussio? Contrariorum alia medio carent ut integrum et superfluum, lux et tenebræ (horum enim medium nullum est), alia medium habent. Rursus eorum quæ medium habent, alia medium unum habent, ut justum et injustum (horum enim medium est, quod neutrum est); alia autem, plura media, ut album et nigrum: horum enim media multa sunt, fuscum, pallidum, rubrum, flavum, cæruleum. Eodem igitur modo dominium et servitus, cum de rebus fortuitis agitur, medium habent (inter ea enim libertas interjecta est); cum autem de naturalibus sermo habetur, prorsus medio carent. Quod si medium quiddam inter dominium et servitatem esse contenditis, medium illud proferte,

⁴⁵ Psal. III, 5. ⁴⁶ Joan. XIV, 16. ⁴⁷ Rom. VIII, 2. ⁴⁸ Galat. IV, 6, 7.

atque exponite, quodnam id sit, ut illic Spiritum A collocem. Atqui nihil medium inter servitum et dominium afferri potest. A veritate igitur pressi atque coacti, eo adigimini, ut Spiritum sanctum Deum ac Dominum fateamini. Nam si ipsum, ut par est, servum dicere reformidatis, Dominum eum ac Deum fateri vobis necesse erit. Etenim qui de immediatis contrariis interrogatur, duorum alterum respondere necesse habet: non item in mediatis. Hæc autem idcirco a Gregorio dicuntur, quoniam quidam ex iis qui Spiritui sancto bellum indixerant, nec Dominum ac Deum eum dicere sustinebant, quod aperte id in Scriptura expressum non esset: nec rursus servum vocare audebant. Ab iis igitur extorquet, ne utrumque inficientur, nempe quod nec servus, nec Dominus sit Spiritus sanctus: quoniam nihil sit tertium, quod respondendo proferre queant, verum, quoniam servum cum dicere refugiant, persuadere eis nititur ut quod reliquum est fateantur, Spiritum Dominum esse: quandoquidem inter dominum et servum nullum sit medium. At syllabas moleste fertis? id est, nomen hoc, Deus, quia expresso nomine Spiritus sanctus in Scriptura Deus non dicitur: ac propterea ad hanc vocem, tanquam ad lapidem quemdam impingitis, atque id vobis offensionis ac divisionis causa est: nec mirum, cum ipse etiam Christus ob carnem quibusdam scandalo fuerit, quemadmodum et prædixerat Isaias, et Paulus ad Romanos scribens interpretatus est: *Offendit enim, inquit, ad lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali*⁴⁰. Quamobrem si hoc vos offendit, quod nusquam Scripturæ verbis expressum sit, quod Spiritus sit Deus, humano errore lapsi estis, ac vobis ignoscimus. Agedum igitur controversiam transigamus, id est, amice et pacifice inter nos efficiamur: idque non simpliciter sed spiritualiter faciamus, hoc est, ut Spiritui gratum est. Gratum est autem, ut, privatis contentioneibus opinionibusque relictis, aliorum utilitates cum omni tranquillitate procuremus: quod quidem faciunt qui non sui, sed fratrum ac proximorum amore correpti sunt. Is autem sui amore tenetur, qui querit quæ sua sunt; φιλάδελφος^B autem is est, qui aliorum commodis servit. Verum, quæ laudabilis concordiae invidiæ ratio erit? Date vos vim divinitatis ac potentiam, hoc est, omnia quæ potest divinitas, omnia quæ ipsius propria sunt, omnia quæ certis notis divinitatem expriment: ac nos vicissim hanc vocem, *Deus*, aliquantisper vobis concedemus, nequaquam a vobis eam exigentes. Modo enim vim et potentiam confiteamini, de voce contentionem minime movebimus. Naturam et divinitatem Spiritus sancti confiteamini in aliis dictionibus, eandem vim habentibus, ac Deo convenientibus, quibus plus tribuitis,

quas magis honoratis ac veneramini, ut probatas et in Scriptura expressas. Quoniam enim unicam hanc vocem, *Deus*, nobis dare gravamini, alias saltem date, verbi gratia, quod Spiritus sanctus increatus sit, quod omnipotens, et reliquas hujusmodi, ex quibus compendioso artificio ipsum quoque Deum esse colligamus. Nos autem haudquaquam vos ut pravos et sceleratos exsecrabitur, sed ut infirmos medicorum more curabimus, ignoratione potius quam amentia circa fidei doctrinam offendentes, ac propter mentis languorem et imbecillitatem hujusmodi vocem proferre non audentes. Eam autem in curando rationem tenebimus, ut nequaquam puram de Spiritu sancti divinitate doctrinam vobis propinemus, sed nonnulla quoque verba, quæ vobis magis arrident, admisceamus: non secus ac medici jucunda quædam ægrotantibus indulgent, quo facilius medicinam admittant. Turpe enim est et perabsurdum, vos, cum animo sani et incolumes sitis, (quatenus Spiritum sanctum rectissime Deum existimatis) minute circa vocis sonum litem creare, ac tenaciter immorari, dicere nolentes id quod animo creditis, nimirum quod Spiritus sanctus Deus sit: verum thesaurum, quem in pectore habetis, abscondentes, ut suspicionem moveatis, id ea de causa a vobis fieri, vel quod aliis invidetis, ac soli hac cognitione et scientia frui velitis, vel quod metuatis, ne linguæ quoque vestræ sanctitas ipsa pronuntiatione comparetur: quemadmodum anima per rectam de Spiritu sancto fidem sanctificata est. Turpius autem nobis est, si idem admittere comperiamur, quod vobis objicimus, hoc est, cum vos accusamus, ut circa vocis sonum jejune et præparce affectos, nec eam intendentes, iidem quatuor litteras (quæ sunt, Deus) nimium anxie persequamur, nec aliter vos admittamus, quam si eas pronuntietis: perinde ac si pietas in nominibus posita sit, non in rebus.

Col. 439 B. *Trinitatem, o viri, unius deitatis esse fateamini*, etc. Fateamini, inquit, o amici, sanctam Trinitatem unius esse divinitatis ac naturæ: atque ego Spiritum precabor, ut vox hæc, *Deus*, vobis inspiretur. Hæc autem idcirco Theologus dicit, quoniam illis levius videbatur dicere, Trinitatem unius esse naturæ, quam hæc tria unum Deum esse, quauquam eadem verborum vis esset. Deinde subjungit: Qui primum dedit, nempe ut Trinitatem unius esse naturæ fateamini, dabit etiam secundum, nimirum ut Spiritum Deum aperte confiteamini. Nam si unius naturæ et divinitatis est Trinitas, profecto cum eam expleat Spiritus sanctus, ipse quoque Deus est. Dabit autem vobis hujusmodi vocem ac confessionem, si modo conflictatio vestra a timiditate spirituali proficiscatur (quod fortasse timeatis dicere, quæ apertis verbis Scriptura non expressit): non autem a

⁴⁰ Rom. ix, 52, 53; Isa. viii, 14.

diabolica contradicendi libidine, cupientibus scilicet vobis proprium dogma conscribere, quamvis infirmum sit et vanitatis plenum. Atque, ut compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos sublimioris vocis ergo nos accusetis, hoc est, quia magna quædam de Spiritu sancto proloquimur, atque ad perfectæ theologiæ verticem ascendimus, Deum ipsum esse pronuntiantes (nec enim invidiam et reprehensionem meretur hujusmodi theologicus ascensus): nec nos vicissim vobis infirmis et rudibus eam vocem, cujus solum capaces adhuc estis, criminis causa proferemus. Quamvis enim Spiritum sanctum nominatim Deum non dixeritis, modo aliam quamdam vocem eandem vim habentem in altero verborum sono extuleritis, haudquaquam eo nomine vos accusabimus ac reprehendemus: quoad velut quidam viatores per alia nomina et verba quasi per aliam quamdam orbitam, ad idem diversorium atque hospitium hujus vocis, *Deus*, veniatis. Neque enim de vobis victoriam referre affectamus, ut li solent quos amor sui præcipites agit: verum ut charitate præditi fratres assumere cupimus fidei unitate nobi cum conjunctos, quorum secessione non minus acerbè discruciamur, quam si a propriis membris divelleremur.

Ibid. *Atque hæc ad vos dicta sint*, etc. Atque hæc, inquit, vobis disserimus, apud quos vitale quidpiam reperimus. Quid hoc? Sanam de Filio doctrinam et fidem. Macedoniani enim dimidia ex parte recte sentiebant, atque etiam Semiariani nominabantur, ut qui in Spiritum sanctum solum blasphemarent, non item in Filium. Quorum præclaram et pietatis colendæ studio devotam vitæ rationem suspicientes, doctrinam tamen nequaquam comprobamus, utpote non recte sectam (30). Quocirca, cum Spiritus fructum habeatis⁵⁰, id est spirituales actiones, Spiritum quoque insuper assumite, de ipsius divinitate, ut dignum est, disserentes: ut (quoniam juxta Apostolum⁵¹, etiam si quis certet, non tamen coronabitur, nisi legitime certet) vos non solum certetis, sed etiam legitime. Nam hinc coronæ decus comparatur, nempe ex legitimo certamine. Stulti enim ac stolidi animi est in spiritualibus elaborare, laboris autem coronam ideo non accipere, quia hujusmodi labor non, ut oportet, suscipitur. Is porro legitime certat, qui non modo ad certamen accinctus est, atque in arenam prodiit, sed etiam certaminis legibus satisfecit, atque adversarium superavit. Ipse enim vero volis hæc laudabilis vitæ mercedem dari opto, ut Spiritum egregie constitemini. Ac cum cætera vestra recte facta, tum pallorem istum ex vitæ continentia et frugalitate affusum amplector et exosculor, ut pro vobis illud Apostoli proferre

A non dubitem: *Optabam anathema esse a Christo⁵²*, id est, disjunctus et separatus. Paulus enim Mosem imitabatur, cognatorum ac contribulum suorum vicem dolentem, Deumque his verbis alloquentem: *Si peccatum ipsis dimiseris, dimitte: sin minus, de libro, quem scripsisti, me quoque dele⁵³*. Atque multorum salutem sua unius salute fructuosiorē præstabiliorēque ducebat: id quod est hominis, tum proximum ut seipsum diligentis, tum maxime Christum amantis, ac duo prima et magna præcepta simul explentis. Eodem igitur modo ipse quoque non nihil, ut damnatus, perpeti non recuso, hac conditione, ut nobiscum stetis ac communibus animis Trinitatem concelebremus. Nam quid de aliis dicam, de Arianis scilicet et Eunomianis, qui non solum in Spiritum blasphemos sermones evomunt, verum etiam in Filium, ac propterea, quantum ad animam attinet, prorsus mortui atque extincti sunt? Animæ quippe mors separatio est a Deo, quemadmodum corpora mors est ipsius ab anima disjunctio. Hos enim per incredulitatem et perfidiam mortuos ad vitam revocare, Christi solius est (qui, ut est apud Paulum⁵⁴, vivificat mortuos, secundum ineffabilem divinitatis suæ potentiam). Quid quidem Ariani? Pietatem simulantes, loco quidem a reliquis ejusdem doctrinæ assertoribus, nimirum ab Eunomianis, callide atque astute separantur, nequaquam cum illis velut ab eorum dogmate abhorrentibus, versantes: cæterum quantum ad doctrinam ac sectam attinet, inseparabili nexu cum illis cohærent, ac tametsi de fidei doctrina inter se dissidere videantur, quia locorum intervallis distincti sunt, non tamen dissident, quandoquidem ad unam eandemque rem concordibus animis feruntur. Et quemadmodum duo oculi distorti, tametsi ob perversum et inæqualem situm sibi invicem adversari videantur, minime tamen adversantur, quoniam rem eandem intuentur (neque enim aspectu, sed situ dissident; nec quantum ad actum inter se contrarii sunt): sic etiam Ariani haudquaquam inter se, quantum ad fidei doctrinam pugnant, ad eandem etenim impietatem collinant, verum quantum ad locum, quo inter se disjunguntur. Quin etiam hoc in ista comparatione discriminis est, quod pravi ac distorti oculi utrinque cernunt: hi autem, ut aptius loquar, animi oculis prorsus caligant. Atque, ut alio exemplo utamur, quod in viis et fluviis reperire est, ut a se invicem secentur, ac rursus in unum coeant, idem hæreticis usu venit. Nam in quibusdam dissentientes, in quibusdam rursus consentiunt: adeo ut plane perspicere nequeat, in quo vel differant, vel doctrinæ communionē jungantur. (31) Hæc verba atque hæc vobis disserimus, ad Macedonii sectatores referuntur.

⁵⁰ Galat. v, 22. ⁵¹ II Tim. ii, 5. ⁵² Rom. ix, 3. ⁵³ Exod. xxxii, 32. ⁵⁴ Rom. iv, 17.

(30) Ὁρθοδομομένην. Hac dictione utitur Paulus ἀληθείας recte secantem, Vulgata versio, tractantem.

II Tim. cap. ii, Ὁρθοδομοῦντα τὸν λόγον τῆς

Ariani enim et Eunomiani tanta animorum contentione inter se pugnant, ut ne mutuum quidem aspectum et congressum ferre possent. Quos etiam haud dubie mortuos esse dicit, utpote eo impudentiæ prorumpentes, ut et Filium, et Spiritum sanctum impiis convitiis insectarentur. Optat autem Gregorius hanc probatissimæ vitæ mercedem Macedonianis dari, ut Spiritum sanctum Deum confiteantur, eumque cum Christianis Deum prædicent; imo etiam ante nos, id est, seorsim a nobis; vel etiam hoc vult, ut priusquam ad hanc confessionem veniant, quæ Spiritum sanctum perspicue Deum prædicat, per alias dictiones idem significantes confiteantur. Nam hæc verba: Quantum ipsius dignitas postulat, exprimendæ divinitatis mihi vim habere videntur. Vel etiam: Ante nos, dixit, id est, in omnium conspectu et propalam ac libere.

Col. 442. *Postquam autem ad vos utcumque, etc.* Postquam, inquit, ad vos utcumque disserui, qui Macedonii dogma profitentes, circa Filii divinitatem recto iudicio ducimini, agendum ad sermonem de Spiritu sancto se referat oratio. Ac vos quoque, ut opinor, his, quæ attulimus, persuasi, contentione abjecta dicentem sequemini, ac benigne et candide verba nostra audietis. Hinc autem ordiemur. Spiritus sanctus, nec cœpit esse (semper enim erat) nec esse desinet; verum est, et erit, et cum Patre ac Filio conjungitur et connumeratur, non autem subjungitur, aut subnumeratur, quemadmodum hæreticis placet ipsius dignitatem imminuere cupientibus. Aiunt enim æqualibus et eandem substantiam habentibus, *connumerationis* verbum convenire: inferioribus autem diversamque substantiam habentibus, *subnumerationis* nomen quadrare, vel singularis declarationis. Ac connumerationem quidem vocant contractionem eam, quæ in unum numerum fit, ut cum dicimus tres deos aut tres homines: non autem connumerationem, sed singularem enuntiationem, cum dicimus, unum et unum: subnumerationem denique postremum in enumeratione gradum, ut Pater, Filius, et Spiritus sanctus; En, inquit, postremum recensetur ac pronuntiatur Spiritus, ac Patri et Filio subnumeratur. Atque hæc ipsi dicunt, doctrinam suam quasi lata lege promulgantes, cæterum a veritate recedentes. Nam revera Spiritus sanctus in Scriptura non semper postremo loco ponitur, sed interdum etiam priori loco numeratur; Pater autem posteriori, ut cum ait Apostolus: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus, qui operatur divisiones gratiarum* (pro ratione, ut opinor, et merito eorum, qui eas suscipiunt); et *divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem autem Deus*⁵¹.

Hic enim primum Spiritus sancti meminit, deinde Filii, postremo Dei et Patris. Jam nec ea sola connumerantur, quæ substantia eadem sunt, sed ea etiam, quæ diversam substantiam habent. Ait enim Joannes: *Tres sunt, qui testimonium dant, Spiritus, aqua, et sanguis*⁵². Hæc porro quantum ad substantiam eadem non sunt. Vides quomodo corruat hæreticis illa connumerationis disputatio. Spiritus igitur eodem ordine cum Patre et Filio censetur ac glorificatur, utpote per quem ipsa quoque divina operatio expleatur: *Gratia enim Domini nostri Jesu Christi, inquit Apostolus, et charitas Dei Patris, et participatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis*⁵³. Et nostræ salutis caput; ac perfecta de divinitate traditio hæc est, ut qui baptismi aqua tinguntur, ad consequendam sanctificationem, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizentur. Nam quod in iisdem divinis operibus sancta Trinitas glorificetur, certissimum divinitatis unius argumentum est. Ac rursus Apostolus in hunc modum loquitur: *Unus Deus, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia*⁵⁴. En hoc quoque loco Spiritus sanctus eodem ordine ac numero cum Patre et Filio ponitur. Neque enim alioqui Trinitas fuerit, nisi Spiritus quoque connumeretur. Et quemadmodum tradidit magnus ille, et a miraculis editis Thaumaturgi cognomentum adeptus Gregorius, nunquam vel Patri Filius defuit, vel Filio Spiritus sanctus, id quod tamen Spiritus hostes astruunt. Id enim in maximam ignominiam Dei cederet. Hinc enim conficeretur, Deum a principio perfectum non fuisse, verum postea, quasi pœnitentia motum, personam quæ desiderabatur, hoc est, Spiritum sanctum, assumpsisse, atque ita ad modis omnibus cumulatam et perfectam divinitatem pervenisse. Erat igitur in principio Spiritus, atque ab omni quidem creatura percipitur, ad sui coagmentationem et conversationem eo opus habente: ipse autem nullius rei particeps efficitur. Nullius enim indiget, seque ipso contentus est. Perficit omnia atque ipsos etiam angelos per sanctificationem: ipse autem non perficitur, quippe natura perfectus atque incrementum nesciens. Implet omnia sua essentia: *Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum*⁵⁵, inquit Salomon; et David: *Quo ibo a Spiritu tuo*⁵⁶? Ipse autem non impletur, utpote plenus ac plus quam plenus: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus*⁵⁷, et accipimus, atque implemur. At ipse nec rei ullius indiget, nec minuitur: non secus ac sol corporibus affulgens, varietate ab illis perceptus, haudquaquam a percipientibus imminuitur. Sanctificat, ut natura sanctus: *Abluti enim estis, inquit, et sanctificati estis in nomine Domini*

⁵¹ I Cor. xii, 4-6. ⁵² I Joan. v, 8. ⁵³ II Cor. xiii, 13. ⁵⁴ I Cor. viii, 6. ⁵⁵ Sap. i, 7. ⁵⁶ Psal. cxxxviii, 7. ⁵⁷ Joan. i, 16.

(51) Hæc in meo Niceta non habentur, et alius cujuspiam interpretis esse videntur.

nostrī Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostrī ⁶⁰; ipse autem Spiritus minime sanctificatur; neque enim quod essentia sanctum est sanctificationem requirit. Homīnibus divinitatem affert, per adoptionem et gratiam: ipse autem Deus non efficitur. Nam quod aliis divinitatem largitur, natura Deus est. Adhæc ille sibi ipsi semper æqualis et idem est, nullam conversionem ac mutationem admittens, quemadmodum nec Pater nec Filius, cum quibus Spiritus conjunctus est. Invisibilis: sic enim ait Christus: *Spiritum mundus accipere non potest, quia non videt eum* ⁶¹. Temporis expers, quoniam et increatus. Creata enim sunt, quæ in tempore sunt. Incomprehensibilis mundo, quantum ad potentiam et magnitudinem, propter bonitatem ac beneficentiam capaces sui homines facit. Immutabilis, quia et ingenitus; quæ enim orta et generata sunt, mutationi obnoxia sunt. Qualitate, quantitate, forma. et tactu carens, quia simplex et incorporeus. Accidentium enim rationem habent qualitas, quantitas, tactus, et forma, seu figura, quæ quidem in compositis considerantur. At Deo qualitas nulla tribuenda est (ne compositum ipsum statuamus, nimirum ex substantia et qualitate), nec ullum omnino accidens. Nihil enim in ipso nascitur atque exstinguitur: verum immutabilis est et inalterabilis, semperque, ut diximus, eodem modo se habet. Jam vero cætera omnia aliunde motum habent, hoc est, a Deo, a quo facta sunt: at Spiritus sanctus, qui Deus est, nec a quoquam creatus est, nec movetur, verum suo motu cietur, ac proinde perpetuum motum habet. Insuper arbitrii quoque liberi est Spiritus sanctus. Diversa autem significatione arbitrii libertas capitur, aliter cum de Deo sermo habetur, aliter cum de angelis, aliter denique cum de hominibus. In Deo est superessentialiter; in angelis, quia conatus operisque expromptio cum habitu concurrat, nec ullam temporis intercapedinem admittit. Nam cum angelus arbitrii libertatem natura habeat, sine ullo impedimento ea utitur, quandoquidem nec corporis relictationem patitur, nec cujusquam oppugnatione premitur. Simul enim cum natura et creatione sua liberam arbitrii facultatem accepit, nequaquam postea ipsi accedentem, aut intermedium tempus habentem. Id autem proposito exemplo clarius erit. Puer enim, etsi natura liberum arbitrium habet, tamen ob imbecillitatem in multis rebus ea libertate uti prohibetur. At in hominibus habitus ante aggressionem temporali modo prior cogitatur. Tamen si enim ipse quoque arbitrii libertate præditus est, eamque natura habet: tamen ob diaboli impetum et oppugnationem, et propter corporis gravitatem, usus ipsius et executio habitu posteriores sunt. Jam Spiritus quoque ἀποδόνατος est,

A id est, natura et per seipsum potentiam habet, ac propterea omnia, quæ vult, potest; non autem omnia vult, quæ potest. Mundum enim delere ac perdere potest, non tamen vult. Quod si quid humilium et abjectius de eo dictum invenias, exempli causa: Quod a Patre mittitur, aut datur, aut dividitur, aut intercedit, aut aliud quiddam hujus generis, scito hæc omnia ad primam causam referri, hoc est, ad Patrem, quemadmodum et ad eundem sua Filius refert. Sic enim Vita ipsa loquitur: *Ego vivo propter Patrem* ⁶². Et ipsa Potentia: *Non potest Filius facere a seipso quidquam* ⁶³. Et perfecta Sapientia: *Mandatum accepi, quid dicam, aut, quid loquar* ⁶⁴? Ac rursus: *A meipso non sum locutus, sed quemadmodum dixit mihi Pater, sic facio* ⁶⁵. His autem verbis non eo utitur, quod voluntate ac motu careat, et velut imperialem tesseram expectet; sed ut sententiam suam conjunctim et inseparabiliter a Patre pendentem ostendat, ac per hæc omnia ad Patris cognitionem nobis præeat: ad quem rerum earum, quæ ab eo eduntur, miraculum refert, ut per eum ad Patris cognitionem evehamur. Quin etiam Spiritus vita est, et vivificans; sic enim ait Apostolus: *Spiritus vita est per justitiam* ⁶⁶. Et rursus: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* ⁶⁷. Et Dominus ipse hoc testimonio suo confirmat: *Spiritus, inquit, est qui vivificat; caro non prodest quidquam* ⁶⁸. Vivificat porro cum Deo Patre omnia vivificante, et cum Filio vitam dante. Sic enim ait Apostolus: *Qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et corpora nostra mortalia per inhabitantem Spiritum suum in nobis* ⁶⁹. Et Christus: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis* ⁷⁰. Et ut uno verbo absolvam, quemadmodum nec ab igne calor, nec a luce splendor separari potest, sic nec a Spiritu sanctificationis, vivificationis, bonitatis, rectitudinis. Nec quidquam horum adventitium ipsi est aut posterius accedens. Lumen est et luminis largitor. *In lumine enim tuo, inquit, videbimus lumen* ⁷¹, id est, in Spiritu Filium. Hoc porro Davidis oraculum tum impletum est, cum baptizato Jesu, ut est apud Joannem, Spiritus sanctus Filio divinitatis testimonium præbuit, in columbæ forma descendens; nam tum in Spiritu sancto Filium cognovimus. Lumen autem Spiritus sanctus appellatur, quia omnem ignorantiam et errorem ex animis, quibus infusus est, dispellit: tum etiam quia omnia, quæ ipsius splendore continentur, ad seipsum colligit. Bonitas ipsa et fons bonitatis, id est, essentielle bonum, a quo et alia ut ex fonte bonitatem hauriunt. David enim Spiritum bonum ipsum nominat; Theologus autem laudem amplificans, atque ostendens eum non participatione bonum esse, bonitatem ipsam cum uncupavit, cujus beneficio alia quoque bonitatem

⁶⁰ I Cor. vi, 11. ⁶¹ Joan. xiv, 17. ⁶² Joan. vi, 58. ⁶³ Joan. v, 49. ⁶⁴ Joan. xii, 49. ⁶⁵ Joan. xiv, 31. ⁶⁶ Galat. vi, 8. ⁶⁷ II Cor. iii, 6. ⁶⁸ Joan. vi, 64. ⁶⁹ Rom. viii, 11. ⁷⁰ Joan. x, 28. ⁷¹ Psal. xxxv, 10.

consequuntur. Spiritus rectus, principalis. Hæc quoque Davidis sunt : Spiritus enim, inquit, *rectum innova in visceribus meis* ⁷². Et : Spiritu principali confirma me ⁷³. Ac rectus quidem dicitur, ut flexuoso et obliquo serpenti contrarius. Nam, ut ait Scriptura : Spiritus sanctus effugiet dolum ⁷⁴. Rectus etiam dicitur, quia ipse justitia est et veritas, digressiones ac deflexiones in utramque partem non habens. Principalis autem, ut princeps et dominator, tum etiam ut principem mentem dirigens. Ita Dominum eum vocat Apostolus, dicens : Dominus autem dirigit corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi ⁷⁵. Et alio loco : Vos autem Dominus multiplicet et abundare faciat per charitatem mutuum, et ad confirmanda corda vestra sine reprehensione in sanctitate coram et Deo et Patre in adventu Domini nostri Jesu Christi ⁷⁶. Et alibi expresse Dominum eum vocat, his verbis : Dominus autem Spiritus est ⁷⁷. Et rursus : Tanquam a Domino Spiritus ⁷⁸. Atque etiam Spiritus sanctus mittit et segregat. Ait enim Isaias : Dominus misit me, et Spiritus ipsius ⁷⁹. Scriptum etiam habetur in Actibus apostolorum : Et illi quidem emissi a Spiritu descenderunt Seleuciam ⁸⁰. Et in eodem libro : Dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus ad quod eos accepi ⁸¹. Templum sibi exstruens. Hoc quoque ab Apostolo sumptum est : Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ⁸²? Et rursus : Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est ⁸³. Atque etiam Spiritus sanctus iter commo-
strat : Descendit enim, inquit, Spiritus a Domino, et prævit eis ⁸⁴. Et David : Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam ⁸⁵. Et Dominus : Cum venerit Paracletus, Spiritus veritatis, ille vos admonet, et deducet in omnem veritatem ⁸⁶. Ac ne mihi hanc prætionem in abjectiorem sensum interpreteris, hoc quoque opus Scriptura Deo attribuit : Deduxisti enim, inquit, quasi oves populum tuum ⁸⁷. Et : Qui deducis velut orem Joseph ⁸⁸. Et : Deduxisti eos in spe, et non timuerunt ⁸⁹. Præterea Spiritus, prout vult, operatur ac dividit gratias, quemadmodum et Paulus testatur, dicens : Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique sicut vult ⁹⁰. Spiritus adoptionis. Sic rursus Paulus ipsum vocat, sic loquens : Non enim accepistis spiritum servitutis in timore, sed Spiritum adoptionis ⁹¹. Spiritum autem veritatis Dominus ipse eum nominavit, dicens : Cum venerit Paracletus, Spiritus veritatis ⁹². Nomina autem, quæ deinceps sequuntur, Isaias enumerat, de Christo ad hunc

modum vaticinans : Et requiescent super eum spiritus septem, spiritus sapientiæ et prudentiæ, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis spiritus timoris Dei implebit eum ⁹³. Sic autem vocatur Spiritus sanctus, ut eorum auctor et suppetitor. Atque etiam Pater per Spiritum cognoscitur : Spiritus enim, ut ait Apostolus, omnia scrutatur, etiam profunda Dei ⁹⁴. Et ait loco : Quis enim ea scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? sic etiam ea quæ Dei sunt, nemo scit, nisi Spiritus Dei ⁹⁵. Per Spiritum Filius celebratur. Ipse enim Unigenitus in Joannis Evangelio de Paraclete sic loquitur : Ille me glorificabit ⁹⁶. Spiritus enim Dominum digne glorificat, non ut creatura, sed ut Spiritus veritatis, dilucide ac perspicue in seipso veritatem ostendens, atque etiam ut Spiritus sapientiæ, Christum, qui Dei sapientia est, in sua magnitudine patefaciens. Tum etiam duplex est gloria, alia naturalis, ut gloria solis lux est, alia externa, qua ex animi proposito et voluntate ac iudicio, qui ea digni sunt, afficiuntur. Cujus duo quoque sunt genera : Filius enim, inquit ille, glorificat patrem suum, et servus dominum suum. Quocirca gloria servilis a creaturis præstatur : at familiaris et propria, a spiritu tribuitur. Sic igitur, et Pater per Spiritum cognoscitur, et Filius glorificatur. Rursus autem Spiritus ab his solis cognoscitur, hoc est, a Patre solo et Filio. Atque una sanctæ Trinitatis classis est, id est, unio et adoratio eadem. Nec enim aliter Patrem ac Filium, aliter Spiritum sanctum colimus et adoramus, sed eodem prorsus modo. Una adoratio, et unus honor secundum cultum, non secundum relationem. Una potentia trium personarum immensa et infinita. Potest enim sancta Trinitas quicquid vult. Una perfectio et sanctificatio, quæ a tribus personis affertur (32).

14. Quid pluribus verbis opus est? Omnia, etc. Pater, Filius, Spiritus sanctus, ingentura, generatio, processio : fac proprietates has memoria teneas. Quid, inquit, cætera commemorare attinet? Omnia quæcunque Pater habet, sunt Filii, præterquam quod ingenitus non est, juxta Domini ipsius vocem, dicentis : Omnia, quæcunque habet Pater, mea sunt ⁹⁷⁻⁹⁹. Nam perfecto quæcunque principi formæ adsunt, eadem imaginis quoque sunt. Et omnia quæ Filius habet, Spiritus sancti sunt, excepta generatione. Neque enim genitus est Spiritus, sed procedens. Spiritus rursus Filii imago est. Hæc autem nomina, nimirum ingenturæ, generationis, et processionis, licet pronuntiatione diversæ sint, haudquaquam tamen diversas substantias

⁷² Psal. l, 42. ⁷³ ibid. 14. ⁷⁴ Sap. i, 5. ⁷⁵ Thess. iii, 5. ⁷⁶ I Thess. iii, 13. ⁷⁷ Joan. iv, 24. ⁷⁸ II Cor. iii, 18. ⁷⁹ Isa. xlviii, 16. ⁸⁰ Act. xiii, 4. ⁸¹ ibid. 2. ⁸² II Cor. iii, 16. ⁸³ I Cor. vi, 15. ⁸⁴ Isa. lxxiii, 14. ⁸⁵ Psal. cxlii, 10. ⁸⁶ Joan. xvi, 13. ⁸⁷ Psal. lxxvi, 21. ⁸⁸ Psal. lxxix, 1. ⁸⁹ Psal. lxxvii, 53. ⁹⁰ I Cor. xiii, 11. ⁹¹ Rom. viii, 15. ⁹² Joan. xvi, 13. ⁹³ Isa. xi, 2, 3. ⁹⁴ I Cor. ii, 10. ⁹⁵ ibid. 11. ⁹⁶ Joan. xvi, 14. ⁹⁷⁻⁹⁹ Joan. xvi, 15.

(32) Hoc loco in Reginæ codice quædam inserta erant, quæ nihil ad rem faciebant, nec in nostro Niceta legebantur. Quare ea loco movimus, atque

in sua sede collocavimus, nimirum ubi locus ille Davidis profertur : In lumine tuo videbimus lumen (Psal. xxxv, 10).

inducunt, aut eas dividunt, quasi essentialia quædam differentia, sicut Ariani atque Eunomiani h'aterant: verum, ut ipse censeo, circa unam eandemque substantiam dividuntur, velut proprietates distinctarum personarum indistinctæ substantiæ et naturæ ac divinitatis. Quemadmodum enim propria nomina, verbi gratia, Petrus, Paulus, et Joannes, non naturas dividunt, sed circa naturam eandem dividuntur, ac personas distinguunt (quamvis enim diversa sint nomina, natura tamen ipsorum una est, nimirum humanitas); eodem modo et ingentura, generatio et processio, tria nomina inter se quidem eadem non sunt, verum ea quibus insunt, eadem sunt: nec substantiam sciunt, sed circa eandem substantiam sciuntur, ac personas discernunt. Nam proprietates istæ, velut notæ quædam in substantia consideratæ, propriis quidem et peculiaribus notis rem communem dividunt, substantiæ vero identitatem minime disjungunt. Exempli causa, communis quidem est divinitas: proprietates autem, paternitas et filiatio, ex utriusque porro connexionem veritatis cognitio atque comprehensio nobis ingeneratur.

Col. 442 D. *Parturis objectiones? At ego orationis cursum*, etc. Orationem ad Spiritus hostes convertit, atque: Parturis objectiones, ac rursus in contentiosas disputationes erumpis? Paras querere, quomodo Spiritus sanctus, cum a Patre sit, non generationis modo, sed processiois, Deus sit. At ego institutæ orationis cursum seriemque parturio. Tempus enim hoc festivæ celebritatis est non contentionis. *Prohibe linguam tuam a malo*¹; paululum eam comprime. De aliis linguis nobis agendum est. Has cum igne conspicuas venerare, quia divinitatem indicant: *Deus enim noster ignis consumens est*²; vel metue, propter vim adustivam, quam divinitas habet. Hodie doceamus, id est, fideliter et simpliciter doctrina de Spiritu sancto, quam Scriptura nobis offert, utamur: cras autem artificiose disseremus, et ab honesto ac decore recedemus, id est, argute et sophisticæ et ex dialecticæ artis legibus et methodo disputationem instituemus. Enim vero hæc verba: Docemus, et Festum agamus, consulendi animo dicuntur. Hæc autem, Artificiose disseremus, et, Ab honesto ac decore recedemus, sunt ironice loquentis, atque hujusmodi res aversantis. Unde et turpitudinem et temulentiam eas vocat, atque ad forum et theatra rejicit.

Ibid. *Posteaquam autem alienos submovimus*, etc. Posteaquam alienos et hæreticos submovimus atque extrusimus, age jam nostros et eadem fide præditos meliores faciamus. Hic igitur Spiritus

A sanctus, prius, id est, antequam sensibilis natura procreata esset, in angelis vim suam exercebat. Ipsius enim beneficio perfectionem illi habent: perfectio autem angelorum sanctificatio est, constansque in ea permansio. Ac rursus illuminationem habent, eamque præstantiam, ut cum prius ad malum ægre impellerentur, nunc ne ullo quidem (33) modo impelli queant, idque non natura, sed gratia, per quam summo bono indivulse assident. Quoniam enim modo angeli dicere queant: *Gloria in altissimis Deo*³, nisi vim eam a Spiritu acceperint? *Nemo enim potest dicere, Dominum Jesum, nisi in sancto Spiritu*⁴. Quoniam item modo primæ illæ post Deum potestates beata vita fruerentur, nisi faciem Patris, qui in cælis est, semper viderent⁵? Atqui visio hæc sine Spiritu gratia non contingit. Quemadmodum enim si noctu lumen a domo sustuleris, nec oculis aspectu constabit, nec materialium pretia et dignitates agnosci poterunt (tum enim per ignorantiam æque aurum ac terra calcabitur): sic etiam in spirituali angelorum ordine divina vita sine Spiritu permanere non potest, nihilo certe magis quam exercitus ordo et disciplina, nisi ordinum præfectus adsit, aut chori concentus, nisi chori magister cantorum voces componat atque concinnet. Quoniam rursus modo dicere possent Seraphim: *Sanctus, sanctus, sanctus*⁶, nisi a Spiritu didicissent, quoties hujusmodi laus pie repetatur? Ita fit, ut spiritualis ille concentus, nisi Spiritus magisterio et disciplina, retineri nequeat. Postea autem Spiritum in patribus et in prophetis operabatur. Patriarcharum enim benedictiones, et figuræ, ac vaticinia, per Spiritum gratiam conficiebantur. Etenim ex justis aliis Deum per imaginem conspexerunt aut cognoverunt. Per imaginem obscuram Dei comprehensionem intellige: per cognitionem autem, eam quæ illustrior est magisque perspicua. Vel etiam, quoniam phantasia sæpe imposturam animo facit, idcirco adjecit Theologus, Cognoverunt, ut visionem hanc veram esse credas. Ergo patriarchæ Deum per imaginem conspexerunt: prophetæ autem futura quoque ante cognita habuerunt, impressam instar cæramentem a sancto Spiritu habentes, ac futura quasi præsentia cernentes atque audientes. Quocirca prophetiam quoque visionem appellabant, atque ipsi videntes nominabantur. Hujusmodi quippe Spiritus vis est; illuminatrix scilicet, ad summi boni cognitionem omnia collustrans. Etenim omnibus, quæ ratione et intelligentia prædita sunt, ad veritatis inventionem spiritualis lux est, iisque velut perspicuitatem quamdam per se affert.

¹ Psal. xxxiii, 14. ² Deut. iv, 24. ³ Luc. vii, 14. ⁴ I Cor. xii, 3. ⁵ Matth. xviii, 10. ⁶ Isa. vi, 3.

(33) *Nunc ne ullo quidem.* « Post lapsum Satana, inquit Aug. lib. *De Eccles. dogm.*, cap. 62, ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere

omnino non possint, qui ne omnino jam caderent, virtutem incommutabilitatis acceperunt. »

Tum in Christi discipulis, etc. Tum, inquit, Spiritus sanctus in Christi discipulis efficax erat. Nec enim dicere possum, quod in Christo quoque operabatur. Christo siquidem aderat, non ut afflans, quemadmodum in aliis hominibus, qui Spiritu sancto afflantur, sed ut cum æquali simul incedens atque existens, propter inseparabilem sanctæ Trinitatis conjunctionem. De qua re in hæc verba loquitur Basilius : Ubi propria et connaturalis atque inseparabilis est societas, illic aptior et significantior vox est. *συνπαρχειν*, id est, *simul existere*, quod hoc verbum inseparabilis consortii cogitationem animo offerat : at ubi res unitæ separari possunt, illic commodior et congruentior vox est *ἔνυπαρχειν*, hoc est, *inesse*. Quemadmodum vitam animæ *συνπαρχειν* dicimus, id est, *coesse*, corpori autem, *ἔνυπαρχειν*, *inesse*. Ab eo enim separari potest. Eodem igitur modo Spiritus sanctus unigenito Filio coesse dicitur : aliis autem sanctis inesse Spiritus. Itaque triplici modo in apostolis vim suam edebat, prout nimirum et ipsi capaces erant, et trium temporum ratio ferebat. Primum, id est, ante Christi passionem, obscure, cum eos prædicatum misit, et pellendorum morborum, dæmonumque profligandorum potestatem ipsis dedit⁷. Quæ omnia nequaquam sine Spiritus nomine fiebant. Secundo post resurrectionem expressius et clarius. Christus enim cum insufflasset, dixit : *Accipite Spiritum sanctum*⁸, nequaquam alius existens, quam qui a prima rerum creatione insufflaverat, sed idem ipse, per quem insufflatio data fuerat, tunc quidem (34) cum anima, nunc autem in animam. Tertio autem perfectius, cum Christus in cælum ascendit, vel divinæ gloriæ restitutus est, vel quo nomine id appellandum sit, nescio. Addubito enim quod nomen ineffabili illi ad priorem statum ascensionis tribuendum sit. Sed quomodo Spiritus discipulis perfectus in linguarum divisione vim suam exeruit? Nimirum quia Spiritus sanctus non jam, ut antehac, per operationem aderat, sed, ut sic loquar, essentialiter cum ipsis erat ac verabatur. Quod autem dixit : Ut sic loquar, ad præmolliendum hanc vocem, *essentialiter*, dixit, ut minus proprie atque exacte prolata, ob aptioris dictionis penuriam. Neque enim essentialiter cum Filio Spiritus sanctus in apostolis habitavit : verum per divinam inhabitationem igneasque linguas, atque afflatum illum, per quem

A nihil non poterant, sanctique Spiritus expletionem, dicere quispiam posset eum essentialiter cum ipsis esse ac versari. Nam cum Filius corpore sensibili atque conspicuo nobiscum consuetudinem habuisset, par erat, ut Spiritus quoque corporaliter appareret, quemadmodum etiam apparuit, primum in forma columbæ, nunc autem in forma linguarum ignearum. Et cum Christus ab iis quæ humanitati assumptæ conveniebant, post resurrectionem, ad ea quæ Deo conveniebant, reversus esset, suæque gloriæ, quam ante susceptum salutis nostræ negotium habebat, restitutus esset (nam ea in breve tempus propter nos exinanitus fuerat : dicebat enim : *Clarifica me, Pater, apud te ipsum mundus esset*⁹) : Spiritum ad nos post Christum descendere oportebat. Quod si audieris Christum in Evangelio dicentem : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam*¹⁰, atque illud : *Nisi abiero, Paracletus non veniet ad vos*¹¹, ita tibi hoc accipiendum est, ut venire quidem Spiritum sanctum intelligas heriliter, atque ut Dominum : mitti autem certo consilio ac dispensatione, et ut Deo minime adversantem. Hæc siquidem voces, *πέμπειν* et *ἀποστέλλειν*, id est, *mitti*, ac *cætere* ejusmodi, nequaquam omnino naturas dividunt, quemadmodum opinantur hæretici : verum concordiam ostendunt, ut si quis dicat : *Missus est amicus ab amico, aut litteræ ab eo qui scripsit, aut lapis ab eo qui projicit*. Quamobrem non semper naturas distrahunt, sed interdum etiam concordiam certo confirmant, atque æque nunc hoc, nunc illud efficiunt. Proinde, quod Spiritus mitti dicitur, concordiam ipsius cum eo, a quo missus est, indicat, non autem servilem gradum et subjectionem (34).

Col. 443 D. *Idcirco post Christum quem accedit, etc.* Causam explicat Theologus, quare Spiritus post Christi ascensum descenderit ; atque ait : Ne Paracletus nobis desit. Nam etiam Christus in prima Joannis Epistola *paracletus* dicitur : *Si quis, inquit, peccaverit, paracletum habemus apud Patrem Jesum Christum justum*¹². Absente igitur Christo paraceto, Paracletum rursus ad nos accedere conveniebat, nempe Spiritum sanctum. Quin ipse quoque Dominus apud Joannem ita loquitur : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*¹³, id est, alium mihi æqualem. Quo-

⁷ Matth. x, 1. ⁸ Joan. xx, 22. ⁹ Joan. xvii, 5. ¹⁰ Joan. xiv, 16.

¹⁰ Joan. xvr, 26. ¹¹ Joan. xvi, 11. ¹² I Joan. ii, 2.

(34) *Tunc quidem*. Hoc est, in Adami creatione insufflatio facta est cum anima, id est, cooperans animæ, non quod idem cum anima esset : at post resurrectionem discipulis in animam insufflatio data est, hoc est, viventibus ipsis, una cum potestate ligandi et solvendi. Itaque insufflatio cum anima, sicut ante dictum est, hæc duo significat, nempe quod non ut a terra corpus hominis a Deo acceptum atque creatum est, sic etiam anima,

verum ex nihilo ab eo producta : tum etiam ligandorum atque solvendorum peccatorum potestatem ostendit, quam apostoli a Domino post resurrectionem acceperunt. Ac tertio etiam indicat, quod non minus facile anima hominis producta est, quam velut si quis flatum emittere queat. Hæc quia Nicetæ commentario in Regine codice tenera et perturbate inserta erant, nec in nostro habentur, huc rejicienda putavimus.

circa hæc dictio, *Alius*, æqualitatis, non autem imminutionis causa posita est, ac per eam dominationis consortium, non contemptus indicatur: Hæc enim vox, *Alius*, ita intelligenda est, ut alium mihi æqualem significet. Etenim in iis, quæ ejusdem naturæ sunt, alium atque alium dicimus, velut alius Petrus, et alius Paulus: at cum de iis quæ diversa natura sunt, sermo habetur, aliud atque aliud dicimus, ut, aliud est bos, et aliud equus. Quoniam autem in Actis apostolorum habetur¹⁴, quod cum in cœnaculo sederent, apparuerunt ipsis dispersitæ linguæ quasi ignis, seditque super singulis eorum, hæc quoque dispicienda sunt. Ac primum cur in linguis? Cujus rei fortasse hæc est ratio, quia sicut lingua proprium est sermonis organum: ita etiam apostoli ad Evangelii verbum apti et accommodi erant, non secus atque organa, ipsum resonantes: ac per linguas, congruentia eorum, et aptitudo ad Christianæ doctrinæ prædicationem significabatur. Aut, si magis arridet, per Verbum hoc loco Christum intellige. Itaque cum hujusmodi Verbo Spiritus sanctus, perinde ac lingua quædam, cognationem necessitudinemque habet. Tanta est enim Spiritus sancti cum Christo conjunctio, ut Christi quoque Spiritus dicatur: *Si quis enim, inquit, Spiritum non habet, hic non est ejus*¹⁵. Cur autem in igneis linguis? Fortasse quia Spiritus purgandi vim et facultatem habet, velut ignis ille, de quo Christus aiebat: *Ignem veni mittere in terram*¹⁶. Hic autem absurdæ materiæ, vitiosæque actionis et habitudinis facultatem habet, quem etiam quamprimum accendi cupit, hoc est, evangelicam prædicationem, quæ ignis instar credentium peccata purgat atque abolet. Fortasse etiam propter essentialiam. Scriptum enim habetur in Deuteronomio: *Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator*¹⁷⁻¹⁸. Ignis igitur nomine Dei essentialiam intelligitur, non quod ignis sit, verum allegorica ratione, quia vi sua consumit atque abolet, ac mira vehementia agit. Deus enim, ut justis lux est, ita peccatoribus ignis. Eodem igitur modo Spiritus quoque ignis dicitur, utpote Deus, ad exprimendam, ni fallor, ejus cum Patre et Filio substantiæ æqualitatem, disrumpatur licet hæreticus, atque in angustum prematur, quia Spiritum sanctum Patri et Filio consubstantiali esse concludimus aperteque probamus. Nam cum Deus ignis sit, ignis autem Spiritus quoque sit, profecto cum ejusdem sit substantiæ cum Deo, Deum quoque ipsum esse perspicue constat. Cur autem linguæ dividebantur? Quia diversæ et multiplices sunt Spiritus gratiæ. Atque alii quidem datur spiritus sapientiæ, alii autem spiritus scientiæ, alii autem prophetiæ, alii genera linguarum, alii aliud quoddam

A gratiæ genus¹⁹. Quamquam enim Spiritus ipse simplex est et partibus carens, atque indivisibilis: ipsius tamen gratiæ dividuntur, ac pro cujusque merito et dignitate distribuuntur. Quam autem ob causam sedentes linguæ super apostolos visæ sunt? Quoniam regius thronus ipsi facti sunt regis et Dei, hoc est, Spiritus sancti, ac requievit super eos Paracletus. Sic enim loquitur David: *Qui sedes super Cherubim, manifestare*²⁰. Et rursus: *Ascendit super Cherubim, et volavit*²¹. Et Ezechiel hujusmodi quamdæm visionem habuit, nempe Cherubim, et similitudinem thronorum, et supra eum similitudinem quasi formæ hominis. Ac præterea his verbis utitur: *Egressa est gloria Domini ab aprico domus, et ascendit super Cherubim*²². Quod si cui curiosior, quam par sit, non videor, ut qui omnibus locis allegoriam captem, hoc quoque excutiam. Quam ob causam, cum apostoli in cœnaculo essent, Spiritus ad eos accessit. Fortasse ut perspicuum fiat, eos qui spiritualia dona accepturi sunt, supra res terrenas attolli debere: quandoquidem etiam divinis aquis cœnacula quædam teguntur. Ait enim David: *Qui tegis aquis cœnacula ejus*²³. Quo loco per cœnacula, homines sublimes et excelsa mente præditi significari possint: per aquas autem eos tegetes, angelicæ potestates. Per quas aquas Deus quoque laudibus celebratur: *Laudate enim eum, inquit, cæli cælorum, et aquæ quæ super cælos sunt*²⁴. Atque ipse etiam Christus in cœnaculo mysticam cœnam discipulis impertit, cum jam diviniorem ac perfectioribus imbuerentur atque instituerentur. Et, ut uno verbo dicam, per illum discipulorum in cœnaculum ascensum hoc docemur, necesse esse, partim ut Deus descendat, nimirum per benignitatem fastigiique sui submissionem; partim ut ipsi ascendamus, per terrenarum rerum contemptionem, permista nimirum divina amplitudine cum vilitate nostra: quemadmodum in Mose quoque antea usu venit. Nam et ipse in montem Sina ascendit: et Deus descendit: atque ita consortium initum est, ac Decalogum accepit. Alioqui si Deus in fastigio suo maneat, ac nos in humilitate nostra, Dei bonitas nullo modo nobis misceri ac communicari poterit. Neque dives ille a Lazaro, et ab expetendo Abrahæ sinu, tanto hiatu interjecto dirimebatur, ut procreata nostra natura, et proinde corruptibilis, ab increata natura ac propterea incorruptibili, dirempta dissitaque videbitur.

Col. 446 C. *Hic a prophetis quidem prædicatus est, etc.* Hic Spiritus sanctus a prophetis prædicatus est. ut cum; Isaias in Christi persona ait: *Spiritus Domini super me*²⁵; et rursus de eodem loquens: *Requiescent super eum septem spiritus*²⁶, hoc est, gratiæ et vires et actiones, quas septem oculos Zacharias nominavit²⁷. Dictum est insuper de Judæis: *Descendit*

¹⁴ Act. II, 4 seqq. ¹⁵ Rom. VIII, 9. ¹⁶ Luc. XII, 49. ¹⁷⁻¹⁸ Deut. IV, 24; Exod. XXXIV, 14. ¹⁹ I Cor. XI, 4, 7. ²⁰ Psal. LXXIX, 2. ²¹ Psal. LVII, 14. ²² Ezech. X, 18. ²³ Psal. CIII, 3. ²⁴ Psal. CXLVIII, 4. ²⁵ Isa. LXI, 1; Luc IV, 18. ²⁶ Isa. XLII, 2. ²⁷ Zachar. III, 9.

*Spiritus Domini, et deduxit eos*²⁸. Ac rursus in A Exodi libro scriptum est : *Implevit Spiritus divinus Beseleel sapientia et industria et scientia*²⁹. Erat autem Beseleel, tabernaculi Mosi in monte ostensi architectus. Isaias rursus, Judæos accusans, ait : *Ipsi contumaces fuerunt, ac Spiritum sanctum ipsius ad iram provocaverunt. Et conversus est ipsis in inimicitiam*³⁰. Porro historia Eliæ libro tertio Regum prodita est, ubi disertis verbis habetur : *Spiritus eum extulit*³¹; ex quo id datur intelligi, quod divinus Spiritus hominum opinionem majora in eo patrabat. Eodem libro Elisæi quoque postulatio continetur. Dixit enim, inquit, Elisæus ad Eliam : *Fiat Spiritus, qui in te est, duplex in me*³². Quæ autem sequuntur, e Psalmis petita sunt. Ait enim David : *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam*³³. Et B alio loco : *Et spiritus principali confirma me*³⁴.

Ibid. *Promissus autem est, prius quidem a Joële, etc.* Sic a prophetis Spiritus prædicatus est, promissus quidem antea a Joële³⁵ (per ipsum enim Deus pollicitus est fore, ut seipsum effunderet super omnem carnem. At Theologus dictionem hanc exponens, non simpliciter intelligendam censet hanc effusionem super omnem carnem, verum in credentem. Nam qui pia fide ad Christum accedunt, Spiritum percipiunt, non autem increduli). Posteriori autem a Christo promissus est : *Rogabo enim, inquit, Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*³⁶. Glorificatur porro C Christus a Spiritu eumque vicissim glorificat. Ac glorificatur quidem, juxta id quod ait Christus : *Ille me clarificabit*³⁷. Vicissim autem Spiritum glorificat, cum eum prædicat, atque hoc de eo profert testimonium : *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; at blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur*³⁸. Quemadmodum et Patrem Christus glorificat his verbis : *Ego te glorificavi in terra*³⁹ : ac rursus ab ipso Patre glorificatur dicente : *Et clarificavi te, et iterum clarificabo*⁴⁰. Ac vide, quam opulenta, quam profusa, et copiosa sit Salvatoris pollicitatio. Promisit enim fore, ut Spiritus sanctus in æternum cum ipsis maneret : *Ut maneat, inquit, vobiscum in æternum*. Permanebit autem, sive in præsentī vita cum iis qui ad tempus digni inveniuntur, sive in futuro ævo cum justis : D si quidem in hac vita integrum ipsum servaverint, ac non haecenus perdidierint, quatenus in vitium lapsi fuerint. Quamvis enim Spiritus sanctus iis, utpote indignis, nequaquam admistus sit, tamen in hoc sæculo baptismi aqua perfusis quodammodo adesse videtur, salutem ipsorum per resipiscentiam exspectans. At in futuro ævo ab omni anima, quæ ipsius gratiam profanaverit, abscindetur. Illa enim sectio, de qua in Evangelio fit mentio, nihil aliud significat, quam omnimodam a Spiritu aversionem

et separationem. Atque idcirco in inferno nemo est qui Deo confiteatur laudemque contexat. Neque enim præsens illis Spiritus auxilium affulget.

Col. 447 A. *Hic Spiritus et cum Filio, etc.* Spiritus sanctus in principio rerum creationem cum Filio fabricatus est, quemadmodum ait David : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*⁴¹. Quocirca hoc loco, nec per verbum aeris impressio significatur, quæ per vocalia organa effertur, nec per spiritum oris vapor, qui ab iis partibus, quibus respiramus, extruditur: verum hoc Verbum vivum est et subsistens, illud nimirum, quod in principio erat apud Deum, et Deus erat. Atque itidem spiritus oris Dei, Spiritus veritatis est, qui a Patre procedit. Tria itaque animadverte, Patrem imperantem, Filium fabricantem, Spiritum sanctum firmantem et fulcientem. Nihil porro aliud est firmatio, quam perfectio ea, quæ sanctificatione comparatur, ac firmitas et constantia in honore. Sanctificatio vero sine Spiritu nulla est. Neque enim natura cœlestes illæ et beatæ mentes sanctæ sunt: verum essentia ipsarum aereus fortasse spiritus est, aut ignis materiae expers: sanctificatio autem, quæ ab essentia externa est, perfectionem ipsis per Spiritus sancti communicationem inducit. Ignem autem materia carentem dicit, quasi æthereum, qui ad differentiam nostri ignis immaterialis dicitur. Illic enim inferior, absque materia, nec manere potest, nec subsistere. Vivum ergo Verbum illud est, in quo cœli creati sunt; vita autem, Spiritus ille est, a quo cœlestes virtutes absolutæ ac perfectæ sunt. Neque enim Verbi pronuntiatione creat Deus; nec spiritus aerei profusione cœli ornantur: verum Spiritus viva potentia, et divina natura, simul cum vivo Verbo creaturas effecit, quemadmodum ex Davide dicimus. Quin etiam Job quodam loco sic loquitur : *Spiritus divinus, qui fecit me*⁴², atque ita procreationem sui Spiritui sancto adscribit. Nec eo contentus, suæ quoque sapientiæ gratiam eidem assignat, ac magistrum eum agnoscit dicens : *Flatus autem omnipotentis qui docet me*⁴³. Quod huic evangelico dicto respondet : *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*⁴⁴. Ad hæc Spiritus sanctus communem omnium nostrum resurrectionem simul cum Christo molitur et efficit, quemadmodum confirmat David his verbis : *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*⁴⁵. Etenim Spiritus sanctus, res creatas ad immortalitatem renovat. Per emissionem autem Spiritus, David ejus ad agendum demissionem intelligit, non eloco ad locum migrationem : *Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum*⁴⁶. Quin etiam Spiritus sanctus spiritualem per baptismum regenerationem efficit. Hujus rei minime mendax ille te-

²⁸ Isa. xxxi, 4. ²⁹ Exod. xxxi, 2. ³⁰ Isa. lxxiii, 40. ³¹ IV Reg. ii, 16. ³² ibid, 9. ³³ Psal. cxlii, 10. ³⁴ Psal. l, 14. ³⁵ Joel ii, 26. ³⁶ Joan. xiv, 16. ³⁷ Joan. xvi, 14. ³⁸ Matth. xii, 31. ³⁹ Joan. xvii, 4. ⁴⁰ Joan. xii. ⁴¹ Psal. xxxii, 6. ⁴² Job xxxiii, 4. ⁴³ ibid. ⁴⁴ Matth. x, 20. ⁴⁵ Psal. ciii, 30. ⁴⁶ Sap. i, 7.

stis est, qui minari hoc sermone usus est : nisi *A* quis superne natus fuerit, non potest videre regnum Dei ⁴⁷. Neque enim quisquam cœleste regnum accepturus est, nisi a priori et carnali procreatione, quæ noctu atque in tenebris initium accipit, purificatus fuerit. (Noctu enim ut plurimum Venereus congressus et seminis ejectione contingit.) Et quidem ab hac sordida et obscena atque caliginosa creatione lucidæ diurnæque illius generationis opera lustratus fuerit, cujus mentionem facit David de justis loquens : *Die formabuntur* ⁴⁸, id est, in lumine sancti Spiritus. Porro diurna fictio et creatio, non modo regenerationem eam, quam baptismus affert, significat, sed etiam purgationem illam, quæ virtutibus comparatur. Atque utramque harum creationum sibi ipsi quisque fugit, hoc est, suo proposito animique voluntate. Nam et baptismi regeneratio libera, ejus, qui baptizatur, voluntate, ac citra vim peragitur (et propterea patres, aut alioqui affines et necessarii, infantium loco interrogantur) et morum instructio itidem voluntaria est. Fortasse etiam quod ait, *per sese*, non solum hoc significat, utrumque rem a libera voluntate proficisci : sed etiam quod neutra harum congressu ullo et corporum conjunctione indigeat, quemadmodum in corporali procreatione contingit.

Ibid. *Hic Spiritus, utpote sapientissimus, etc.* Ait quodam loco Salomon : *Hominum amans Spiritus, sapientia* ⁴⁹. Hoc igitur per paraphrasin explicans Theologus, Spiritum sanctum non modo sapientissimum, sed etiam ad beneficia danda promptissimum esse dicit. Atque ut ipsius sapientiam et benignitatem prædicet, ostendit quo modo pastorem et caprarium, et adolescentem, et piscatores, et publicanos, et persecutores, atque, ut uno verbo dicam, eos qui propter vilitatem, aut etiam morum improbitatem, indigni videri poterant, gratis suis ornaverit. Caterum Spiritui sancto hujusmodi privilegia privatim attribuit, quia Spiritus dona sunt. Ac Davidem quidem pastorem vocavit, quoniam Deus ex ovium gregibus et armentis eum accepit, Judæorumque regno præfecit : citharædum autem, ut cithara psallentem, pravumque spiritum et dæmonem, qui Saulem præfocabat, incantantem, quemadmodum primo libro Regum præditum habetur. Amos autem caprarius erat, ut ipse quoque de se testatur : *Non eram, inquit, propheta ego, nec filius prophætæ, sed caprarius eram moros vellens, et suscepit me Dominus* ⁵⁰. *ἡνίκα* autem (quod capere vertimus idem est quod mororum folia abscindere ad caprarum alimoniam. Sunt etiam qui putent hoc verbum idem esse, quod *perpurgare* et *curare* hujusmodi arbores, cibum gregibus suppeditantes. Cyrillus autem exponit *abscindere mo-*

ros, id est, fructum mori, et comedere. Quæ autem de presbyteris commemorat in Danielis libro scripta sunt : (55) atque adolescentem, et animo, et corpore elegantem Theologus Daniele nomine, qui ante adultam ætatem (nam tum duodecimum ætatis annum agebat) iudex presbyterorum sedit. Bis autem in lacum leonum injectus est Daniel, prius quidem sub Dario, quoniam cœnaculi fenestris e regione Jerusalem apertis; orationes ad Deum fundens inventus fuerat : cum edicto publico promulgatum esset, quisquis intra tricesimum diem, vel ab homine, vel a Deo, præterquam a rege, quisquam postulasset, eum in lacum leonum injectum iri. Posterius sub Cyro, cum Belis statuam evertit, et draconem, qui summa religione a Babyloniis celebrabatur, interemit : quo etiam tempore Habacuc, capitis ejus vertice ab angelo arrepto, sublimis per aerem a Judea in Babylonem prandium Danieli portavit, statimque Judææ restitutus est. Hactenus de Daniele. Nunc ad textum redeamus : Spiritus sanctus, inquit, si piscatores invenerit, Domino ipsos expiscatur, ut rursus ipsi sermonis retibus, id est, evangelica prædicatione, quæ retis instar ex Veteri ac Novo Testamento contexta est, mundum universum piscentur. Jam vero Jacobum et Joannem Christus Banerges nominavit, id est, filios tonitruum ⁵¹. Porro nequaquam a seipso Dei sapientiam norat Joannes, sed eam virtute Spiritus est assecutus, qui ipsius pectus ingressus theologum eum reddidit. Verba enim ita grandia prolocutus est, ut ad ea nulla sapientia aspirare queat. Hic Spiritus sanctus etiamsi publicanum acceperit ⁵² modo fide præditum, qualis erat Matthæus, evangelistam creat, nec jam pecuniarium, sed animarum negotiatorem efficit. Si persecutorem invenerit resipiscentem gentium apostolum reddit, fidei præconem, vas electionis ⁵³ ac denique Paulum pro Saulo; hoc est, pro eo quod Ecclesiam agitare et commovere solebat, requiem ipsi tranquillitatemque procurantem, tamque ad pietatem acrem et ferventem, quam ad vitium invenerat, atque acceperat. Zelum enim, quo ad persecutionem ferebatur, ad pietatem transtulit. Hic et lenitatis est Spiritus (ait enim Paulus de eo, qui præoccupatus ⁵⁴ est in aliquo delicto : *Vos, qui spirituales estis, instruite hujusmodi hominem in Spiritu lenitatis* ⁵⁵). Et rursus : *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate et Spiritu lenitatis* ⁵⁶, et tamen in eos, qui peccant, incitatur : *Ipsi enim, inquit, Isaias, contumaces fuerunt, et Spiritum sanctum ipsius ad iracundiam provocarunt* ⁵⁷. Non quod revera Spiritus ira commoveatur (nec enim in Deum affectus cadunt) sed quia Scripturæ familiare est, humano more in divina natura res hujusmodi informare

⁴⁷ Joan. III, 3. ⁴⁸ Psal. CXXXVIII, 16. ⁴⁹ Sap. I, 6. ⁵⁰ Amos VI, 15. ⁵¹ Marc. III, 17. ⁵² Matth. IX, 9. ⁵³ Act. IX, 15. ⁵⁴ Galat. VI, 1. ⁵⁵ Cor. IV, 21. ⁵⁶ Isa. LXIII, 10.

(55) Hoc loco Nicetas Susannæ historiam fusissime prosequitur, quam nos, ut omnibus notissimam, transliendam duximus.

aque figurare. Conſiteamur ergo Spiritus ſancti dignitatem, id eſt, quod ejuſdem ſit cum Patre et Filio ſubſtantię, quodque ſit Deus, ne implacabiliter irascentem eum videre velimus. Nam qui in Spiritum ſanctum blaſphemaverit, huic noxa non remittetur. Hic me quoque fortem et intrepidum concionatorem reddit. Atque utroque nomine Deo ſit gratia, ſive quid ab hæreticorum inſidiis patiar, ſive nullis injuriis afficiar. Nam ſi nihil paſſus fuero, gratias Deo ago, quod Deus iis, qui me in- viſum habent, pepercerit, nec eos ſanguine com- maculari permiſerit: ſin autem paſſus fuero, ſic quoque gratias ago, quod hoc mihi institutionis et doctrinę præmium datur, ut per ſanguinis per- fuſionem vita defungar.

Col. 450 A. *At vero linguis externis, ac non vernaculis, apoſtoli loquebantur, etc.* In Actis apoſtolorum ſcriptum eſt: *Cęperunt loqui aliis linguis*⁵⁷, id eſt, auditorum, ac non patriis. Neque enim audientium linguę, eorum qui loquebantur, patrię erant. Ac miraculum ea res habebat, quod apoſtoli ſermonem, quem minime didicerant, loquebantur, et, ut Apo- ſtolus ait: *Linguę in ſignum erant non fidelibus, ſed infidelibus*⁵⁸, ut ſignum hoc ipsis in accusationem eederet, quoniam, ne hoc quidem ſigno viſo, fidem amplexi ſunt, ſicut ſcriptum eſt: *Quoniam in aliis linguis loquar*⁵⁹, etc. Ubi autem hic locus habetur Chryſoſtomus quidem verba hæc Iſaię tribuit; cęterum apud Iſaiam non reperiuntur. Itaque vel malitioſe ſubmota ſunt, vel per oblivionem trans- miſſa.

Ibid. *Audiebant autem. Verum hic paulum con- ſiſte, etc.* Hoc quoque ex Actorum libro ſumptum eſt: *Audiebat ſua quiſque lingua eos loquentes*⁶⁰. At Theologus addubitat, quo pacto ambiguitas hoc loco occurrens diſtinguenda et ſolvenda ſit, quę interpunctione dividitur, id eſt, diſcernitur, atque diſſolvitur. Propoſitis itaque, per interrogationem, duabus ſolutionibus, ſecundę calculum ſuum addit: Utrum enim, inquit, una quidem eademque lingua loquebantur apoſtoli, verum audientibus multę ſciebant, tum propter aeris ſtrepitum, tum quod qui- libet auditorum linguam ſuam ſecerneret? An vero punctum ſtatuemus in verbo, *audiebant*, hæc autem, *loquentes eos*, cum his quę ſequuntur, connectemus, ut ſit hic ſenſus, quod gentes apoſtolos audiebant loquentes linguis auditorum, hoc eſt, externis, quę etiam ad eos qui loquebantur? Cui etiam ſenten- tię magis accedo, quandoquidem priori modo, hoc eſt, ſi una lingua apoſtoli locuti eſſent, atque unusquiſque auditorum dialectum ſuam ab aliis ſepararet, audientium fuiſſet hoc miraculum; contra ſi in verbo, *audiebant*, punctum appoſueris, ac deinde hæc verba ſubjuñxeris: *Loquentes eos propriis audientium linguis*, miraculum apoſtolorum erit. Quod etiam ex eo perſpicue conſtat, quod temulentię quoque accuſantur, utpote ipſi Spiritus

A afflatu audientium linguis loquentes. Unusquiſque enim linguam ſuam audiens, ac videns apoſtolos non modo ad ſe, ſed etiam ad alios, qui externę lin- guę erant, verba facientes, animi vertiginem ipsis ac furorem objiciebat, quoniam ab iis qui externę regionis erant, apoſtolorum orationem minime au- diri exiſtimabant.

Ibid. C. *Quamquam autem laudabilis, etc.* Eam quoque linguarum diſiſionem laudat Gregorius, quę in Babylonicę turris exſtructione facta eſt, cum una lingua in multas diſſecta eſt, at- que impia concordia et conſenſio diſſoluta nego- tium ſtulte ſuſceptum ſimul diſſolvit. Hunc enim ſcopum ſibi proponebant turris ædificatores, ut ſi quando nova aquarum illuvie terra obrueretur, hæc turrim ascenderent, iramque divinam con- temnerent. Quorum veſaniam nunc quoque imitari quidam non verentur, adverſus Spiritum ſanctum ſclerate concordēs, turrimque impietatis exſtruen- tes. Cęterum Theologus vehementius laudat atque admiratur diſiſionis huiuſce miraculum. Ab uno enim Spiritu in multos apoſtolos diſſuſa, in unam rursus pietatis harmoniam contrahitur, ac reſtitui- tur. Quamvis enim diverſis linguis loquerentur, omnibus tamen linguis eadem loquebantur, nimirum ea, quę ad Chriſtum, et ad prædicationem evan- gelicam ſpectabant, non ſecus ac cithara diverſis ſidibus pulſibusque concordem ſonum emittit. Enim- vero illa gratiarum diverſitas, quę ad diſiſiſionem alia gratia opus habet, prophetia eſt, ac donum linguarum. Nam et prophetia eo dono et gratia opus habet, qua ſpiritus diſcernuntur, et linguarum donum interpretationis dono indiget. Porro prophe- tię, et linguarum dona, iis antecellunt donis quo- rum ope ad diſiſiſionem et explicationem indigent, hoc eſt, diſcretionem ſpiritu- um et interpretationem: horum enim cauſę ac radices ſunt. Quod quidem perſpectum habens Theologus, ait: Ad diſcernendum quęnam Spiritus ſancti gratia ſit præſtantior. Nam quod apoſtoli peregrinis linguis loquuntur, diverſitas eſt gratię, alia gratia opus habens, nimirum diſcretionis dono, ad diſcernendum quodnam ſit melius ac præſtantius donum, id eſt, utrum hoc linguarum donum cęteris, quibus di- vino beneficio ornati fuerant, præferendum ſit, an aliud quoddam ex reliquis: quandoquidem in tam diverſis donorum generibus nullum eſt, quod non laudem mereatur. Quin etiam præclara illa eſt di- viſio, pro qua David Deum obſecrat, his verbis: *Divide linguas eorum, qui præcipitationis verba dilexerunt*⁶¹, aperte ſane Macedonianorum linguas accuſans, quę Spiritus divinitatem ſcindunt, ipſum- que, a Patre et Filio dividunt. Præcipitii autem verba, voces illę ſunt, quę Spiritui ſancto divini- tatem abrogant, utpote, quę eos, a quibus profe- runtur, demergunt, atque in exitii voragine trans- mittunt ac dejiciunt. Dividatur igitur, inquit, hæ-

⁵⁷ Act. II, 4. ⁵⁸ I Cor. XIV, 22. ⁵⁹ ibid. 21. ⁶⁰ Act. II, 6. ⁶¹ Pſal. LIV, 10.

reticorum loquacitas, linguæque pruritus, atque adversus Spiritum sanctum conspiratio. Nam hujusmodi quoque divisio, bis, qui in malum consentiunt, utilis est.

(36) Per gratiarum diversitatem, linguarum donum intelligit : quod quidem alio dono indiget, nimirum interpretationis atque interpretis. Quid enim quæso, ille, qui discendi studio sese ad prophetas confert, adjumenti percipiet, si Arabs eos Atticæ loquentes audiat ; vel Atticæ linguæ peritus Phœnicum lingua disserentes ? Et quoniam ceteri, qui spiritualibus gratiis ornabantur, sive opitulatores animarum, sive gubernatores, sive interpretes, minus ob gratiarum donum efferebantur, ii autem qui variis linguis loquebantur, vel in lingua Spiritus affatum habentes, eo nomine gloriabantur, ac donum suum arrogantius jactabant, seque iis qui aliud quoddam Spiritus donum acceperant, superiores esse existimabant, idcirco Apostolus eos compescit ac contrahit, utpote minus utilitatis Ecclesiæ afferentes. Quod etiam magnus noster Gregorius significans : Mihi, inquit, utinam potius contingat quinque verba prudenter in ecclesia loqui, quam decem millia in lingua et voce tubæ incerta atque obscura. Quo loco per quinque verba, eos qui in ecclesia doerent, atque interpretantur, intelligit : per decem autem millia et obscura, eos qui omnibus quidem linguis loquuntur, cæteram militem divinum ad spirituale bellum nequaquam excitant.

Col. 450 A. *Ac de his quidem hactenus, etc.* In Actis apostolorum scribit Lucas : *Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi viri religiosi ex omni gente, quæ sub cælo est* ⁶⁹. At Theologus de hac dictione, *habitantes*, ait : Si cui intellectus hic placet. Neque enim perpetuo habitabant, sed tum celebrandi festi causa convenerant. In omnes enim nationes dispersi, gentium quidem linguis utebantur, patriam autem religionem, ut Judæi, retinebant, ac juxta legis præscriptum undecunque ad festum in Hierosolymitanam urbem confluxerant. Quæro igitur quinam hi erant, et a qua captivitate dispersi tunc temporis festo intererant. Nam Ægyptiaca et Babylonica captivitas certo locorum et temporum spatio circumscripta et finita erat. In Ægypto enim sola, et

A Babylone, captivi versati sunt ; atque in Ægypto quidem quadringentos annos usque ad reditum in Palæstinam exegerunt, septuaginta autem in Babylone : quæ etiam captivitas Judæis Hierosolymam reversis soluta est. Illa porro, quam a Romanis, Vespasiano et Tito imperatoribus, passi sunt, nondum eo tempore contigerat, sed quadraginta post Christum in cælos receptum annis futura erat, vindex furoris atque amentię, qua Judæi Christo Salvatore necem attulerunt. Quamobrem reliquum est, ut ab ea captivitate, qua Judæos affixit Antiochus, quin etiam Machabæos exquisitis tormentis affecit, hos rediisse censeamus. Nam hæc non multis ante annis contigit, sed parvo temporis intervallo Christi incarnationem antecessit. Quod si quis hanc expositionem velut coactam atque a vero aberrantem repudiat (quoniam Antiochena captivitas nequaquam vetus erat, nec in multas orbis regiones fusa) fortasse rectius fuerit ita exponere. Quod juxta Esdræ sæpius in captivitatem abducti fuerint Judæi. Dispersi igitur sæpius in diversas gentes tribubus, verisimile est tum quosdam eorum ad diem festum adfuisse, et ex linguarum miraculo stuporem concepisse. Atque hæc studiosis viris nequaquam, ut spero, supervacaneæ a nobis exposita videbuntur. Quod si quis aliud quiddam ad hanc solemnitatem contulerit, ejus laudes deprædicans, nobis quoque illi collegerit, ut nequaquam pleno laudis officio perficimus. Ac nos hic concionem solvemus, multitudinemque nostri audiendi causa collectam missam faciemus. Orationem enim integram atque absolutam habuimus, ac si non festi dignitati, instituto certe nostro parem. Orationis enim initio facturos nos professi sumus, ut de hoc festo breviter ageremus. At vero Spiritus festum nunquam agere destinamus : verum illud celebremus, in præsentem quidem vitam corporalem simul ac spirituali modo, post nostram autem ex hac vita discessum prorsus spirituali. Quo etiam tempore causas festorum et explicationes earum rerum, quas nunc quærimus, clarius apertiusque cognoscemus, in Christo, qui justorum verum festum est et exsultatio, cum quo gloria et veneratio Patri et sancto Spiritui et nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁹ Act. II, 5.

(36) *Per gratiarum.* Hæc verba alius cujuspiam interpretis esse videntur, nec in meo Niceta ha-

Interpretis esse videntur, nec in meo Niceta ha-

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΟΥ.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΑΟΝ

Ἐπικυροῦν τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις, τὰς περὶ τῶν ἀθεμίτων γάμων, καὶ τῆς μνηστείας γεγεννημένας ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τοῦ Σιφιλίνου, οὗ μετὰ θάνατον ἐπέβραβεύθη τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἠποτεταγμένος χρυσόβουλλος λόγος.

NICEPHORI BOTANIATÆ

AUREA BULLA

Confirmans decreta synodalia de incestis nuptiis atque sponsalibus, facta sub Joanne Xiphilino, sanctissimo et universali patriarcha, post ejus mortem Ecclesiæ subjectum hic scriptum aureæ bullæ fuit oblatum.

(Mansi Concil. XIX, 1015. — Decreta matrimonialia Joannis Xiphilini, hic ab imperatore confirmata, habes in tomo nostro centesimo decimo nono, col. 785 seq. et 855.)

Τὸ ταῖς μεγίσταις τῶν διοικήσεων Θεὸν ἀεὶ ἂν συνέρχεσθαι, λόγος θεὸς καὶ σοφὸς ἐπεκράτουν· καὶ οὕτω διεξάγεσθαι τὰ μείζονα τῶν πραττομένων, οἶδαμεν ἅπαντες, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλομεν. Εἰ δὲ τῶν μεγίστων ἔργων τῶν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ ζωὴ, καὶ ἡ ἐκ τούτων παιδογόνησις καὶ εἰς τὸν βίον ἐπαύξεισι· οἰκονομία γίνεται τῇ ἐξ αὐτοῦ· πολλῶν μᾶλλον ἐκ τῆς τούτου κηδεμονίας καὶ προσταξέως γνωρίζεται ὁ γάμος, ὁ τοῖς νόμοις θεμιτὸς καὶ μὴ ἐκ Θεοῦ χωριζόμενος· ὡσπερ ἄραγε ἀλλότριός ἐστι καὶ ἐθνικός, ὁ τῆς αὐτοῦ προστάξεως ἀλλοτριούμενός τε καὶ διαιρούμενος. Εἰ γὰρ αὐτὸς βῆται· οὕτως ἐπιτρέψασέ τε καὶ ἐξερῶνῃσι, τοὺς ἐκ Θεοῦ συνηνωμένους παρὰ ἀνθρώπων μὴ χωρίζεσθαι, καθὰ φησιν ἡ εὐαγγελικὴ καὶ θεία φωνή, τίς ἂν ἀπιστήσεις μὴ κατὰ βούλησιν αὐτοῦ κωλύεσθαι τὰ ἀθέμιτα, **προβαίνειν δὲ κατὰ τὴν ψῆφον κατὰ [ψῆφον αὐτοῦ τὰ κατὰ] τοὺς θείους καὶ Ἐκκλησιαστικούς κανόνας συνηνωμένα [συναινούμενα] καὶ μὴ κωλύόμενα;** Ἡ εἰ τις ἀπαυθαδιάσταιτο πρὸς τὰ ἐκ τῆς τῶν θείων νόμων καὶ συνοδικῶν οἰκονομίας καὶ κελεύσεως ἀρίστης οἰκονομούμενα, οὐκ ἀντικρὺς ἐστὶν ἀντίστασις Θεοῦ καὶ ἀπόρτασις τὸ πραττόμενον, ἀλλὰ μὴ οὕτω τις μανείη, καὶ τῶν οἰκείων ἐκσταλῆ φρενῶν, ὡς ἐμπροσθεῖν εἰς χεῖρας μείζονος καὶ ἀπαραιτήτου κριτοῦ, ἐκ τῆς ἀντινομίας τοῦ καλοῦ, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον μεταφορᾶς. Ἐπεὶ γοῦν ἅπαντας ὁ θεὸς νόμος καὶ συνοδικὸς καταναγκάζει καὶ μὴ βουλομένους μεταφέρεσθαι πρὸς τὰ κρείττονα, ὡς ἂν μὴ τῆς συνόδου τῆς θείας ψῆφου ἐξοστρακίζονται, πολλῶν γε μᾶλλον **δεξιόν ἐστι μετὰ τῆς ψηφοφορίας τῆς συνοδικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς καὶ τὴν**

A Semper in maximis administrationibus Deum intervenire, divino et sapienti verbo confirmatur; atque ita perfici res maximas, quæ geruntur, novinius omnes minimeque dubitamus. Jam si quidem ex maximis Dei operibus etiam vita hominum est, et eorumdem tam procreatio, quam in hanc viam incrementum ab ipsius dispensatione pendet: multo magis ex ejusdem tua cura, tum mandato conjugium agnoscitur, quod legibus licitum sit, nec a Deo rejectum: quemadmodum et alienum et paganum est, quod ab ipsius mandato recedit atque disjungitur. Si enim ipse tam diserte rem exposuit ac pronuntiavit, a Deo conjunctos per homines separari non debere, sicut evangelica divinaque vox illa prodidit: quis neget secundum ipsius voluntatem incestas nuptias prohiberi, deque sententia ejusdem illas habere locum, quæ juxta sacros et ecclesiasticos canones mutuo consensu contrahuntur, et non prohibentur? aut si quis contumaciter ea rejiciat, quæ de sacrarum et synodaliū legum præscripto et jussu optimo geruntur, non id palam fuerit adversari Deo, et ab eo desicere? Verum enimvero ne quis ita furiosus sit, adeoque de potestate exeat, ut in manus majoris et omni exceptione superioris judicis, adversandæ ei, quod bonum est, et ad malum declinando, incidere velit. Itaque si cunctos divina lex et synodalis etiam invitos ad meliora traducit, ne per sacram synodi sententiam excludantur: multo magis operæ pretium est una cum suffragio synodali et pontificalli principem ipsum quoque decernere, quasique se præbere socium et asser-

sorem in iis quæ præclare a sanctissimis et divinis pontificibus, ipsoque sanctissimo patriarcha decreta sunt, et recte constituta. Quoniam ergo per sententiam synodalem Aprilis mense præterita indictione quarta promulgatam a felicis memoriæ patriarcha, domino Joanne Xiphilino, et a sanctissimis metropolitanis et archiepiscopis, quotquot id temporis ad urbem imperatricem erant, majestas mea didicit, in ea synodo de incestis nuptiis esse cognitum, quoniam scilicet pacto prohibita nuptiæ secundum sacros canones atque leges inhiberi debeant, et qui vicissim eæ locum habere, quæ secundum leges fiunt, nec synodi judicio vetantur: atque hoc nomine majestati meæ suggestum est, ut ab ea tale decretum confirmetur, ne ab aliquo forte vel metu, vel dolo malo, vel alio quodam modo non laudabili rescindatur: cum ejusmodi res divina sit et pia, preces oblatas exaudivit, et auctoritate principali placencia Deo corroboravit, eaque propter sacrosanctæ synodo quoque comprobata, ut ne recte olim facta de novo male subvertantur, neve loco moveantur immota, profanaque, ut ita dixerim, fiant. Sancit enim majestas mea per hoc aureæ bullæ scriptum, ut factum illud a patriarcha pariter et synodo decretum, firmum ratumque sit, nec quisquam id vel nudo verbo in dubium audeat revocare ac rescindere. Nam qui huic sacræ synodaliqve sententiæ adversatur, mox ipso facto fidei nostræ gubernacula subvertit, et anathematis factus est reus, abdicatusque a magna Ecclesia removetur, velut inhumanus et consceleratus, qui et canonicis adversetur et eosdem rescindat atque convellat. Quippe majestas mea præclare dijudicata gesta que per ipsam synodum obsignans, præsentem hanc Auream Bullam promulgavit, ad confirmandum et stabiendum ea, cui bullæ rubris litteris subscripsit, et per eas veritatem clariorem dictans, verum ei sigillum, quasi quoddam aureum corollarium, appendit. An. mundi 6598, hac ipsa tertia indictione, mense Januario, quo et pia divinitusque constituta majestas nostra subscripsit.

δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων, καὶ διὰ τούτων τὴν ἀλήθειαν φανερωθεῖσα, κερωνὴν ὡσπερ δὴ τινα χρυσῆν, τὴν ἀληθῶς σφραγίδα τοῦτω ἀπαιωρήσασα, ἐν ἔτει τῷ ς' σφη' τῆς παρούσης τρίτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβές καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημῆχτον κράτος.

Α κρατοῦντα ἐπιψηφίζεσθαι, καὶ ὡσπερ δὴ συμπράττειν καὶ συνεδριάξειν τοῖς καλῶς παρὰ τῶν ἱερωτάτων καὶ θειοτάτων ἀρχιερέων, καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου ψηφισθεῖσι τε καὶ οἰκονομηθεῖσι καλῶς. Καὶ γὰρ ἐπεὶ διακρίσεως [δὲ κρίσεως] συνοδικῆς τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ξιφιλίνου γεγενημένης κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα τῆς παρελθούσης δ' Ἰνδικτιῶνος, ἔτι τε καὶ τῶν τότε ἐνδημούντων κατὰ τὴν βασιλεύουσιν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, ἀνέμαθεν ἡ βασιλεία μου, ὅτι συνοδικῶς ἐκρίθη τὰ περὶ τῶν ἀθεμίτων γάμων, πῶς τε ὀφείλουσιν οἱ κεκωλυμένοι κατὰ τοὺς θεῖους κανόνας καὶ νόμους ἀναχαιτίζεσθαι, καὶ πῶς; προβαίνειν οἱ κατὰ νόμους γινόμενοι, καὶ μὴ συνοδικῶς κωλυόμενοι, καὶ ὑπερνῆσθαι τούτου ἔνεκεν ἡ βασιλεία μου, ὥστε ἐπικυρωθῆναι παρ' αὐτῆς τὴν τοιαύτην κρίσιν, ὡς ἂν μὴ παρὰ τινος κατὰ φόβον τυχόν, ἢ δόλον, ἢ τρόπον ἄλλον οὐκ ἐπαινετὸν ἀνατρέποιτο, καὶ ἦν τὸ πρᾶγμα θεῖον καὶ εὐσεβές· ἐπήκουσε τῆς τῶν αἰτουμένων αἰτήσεως, καὶ ἐπεκράτουν βασιλικῶς τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσαστα [ἀρέσκοντα], καὶ κατὰ τοῦτο καὶ τῇ θεῷ καὶ ἁγίᾳ συνόδῳ συνοδοξάσαντα [συνοδόξαντα], ὡς ἂν τὰ πάλαι πεπραγμένα καλῶς, ἐκκαινῆς κακῶς μὴ ἀναμοχλεύοιντο, καὶ ἀκινῆτα μετακινούιντο [ὡς εὐκίνητα μετ.], καὶ ὡς εἰπεῖν ἄνθρωποι γίνοντο [γίνονται]. Διορίζεται γὰρ ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου, τὴν γενομένην πατριαρχικὴν καὶ συνοδικὴν κρίσιν, βεβαίαν εἶναι, καὶ μὴ παρὰ τινος ἄχρι καὶ ψιλοῦ τοῦ λόγου τολμᾶσθαι ἀνακρίνεσθαι τε καὶ ἀνατρέπεσθαι. Αὐτόχρημα γὰρ ὁ ἀντιπίπτων ταύτῃ τῇ θεῷ καὶ συνοδικῇ κρίσει, τῆς ἡμέτερας πίστεως; προσανατρέπει τοὺς οὐρακας, καὶ ἀναθέματι καθυποβέβληται, καὶ ἀποκήρυκτος παρὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀποκαθίσταται, καὶ ἀντιπράττων τοῖς κανόσι, καὶ ἀνατρέπων τούτους καὶ διασαλεύων, ἀπάνθρωπός τε καὶ παρανομώτερος [παρανομώτατος]. Καὶ γὰρ ἐπισφραγίζουσα ἡ βασιλεία μου τὰ κεκριμένα καλῶς καὶ οἰκονομηθέντα συνοδικῶς, καὶ τὸ παρὸν ἐξέθετο χρυσοβούλλου, εἰς ἐπικύρωσίν τε καὶ στερεότητα, ὑποσημηναμένη ἐν αὐτῷ

INEUNTE SECCULO XII.

NICETAS SEIDUS.

NOTITIA.

(Leo Allatius in Diatriba de Nicetis, ap. Maium *Bibl. Nov. Patr.* VI, n. 492.)

Nicetas Seidus sub imperatore Alexio Comneno, cum videret a Latinis proponi, *opinionibus Ecclesiæ Romanæ tanquam antiquioris inhærendum esse, venerabilioraque esse novis antiquiora*, scripsit adversus

eosdem opusculum, ὅτι οὐκ αἰδεσιμώτερα καθάπερ τῶν νέων τὰ παλαιά, οὐδὲ ἡ παλαιά λοιπὸν Ῥώμη τῆς Νέας, καὶ ὁ ὄρθος τοῦ ὀρόνου. *Non esse simpliciter antiqua novis venerabiliora, ideoque neque nova vetus Roma, nec sedes sede.* P. Πολλὰ μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τὰ διδασκόμενα ὑμᾶς ἀφ' ἡμῶν. Multa illius perperam dictam, a nobis in libris de consensione, prout serebat occasio, prolata et refutata sunt.

Scriptis etiam tractatum *De Paschate*, Περὶ τοῦ Πάσχα. P. Ἐτέχθη μὲν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου εφς', ὡς εἴρηται μοι καὶ πρόσθεν. *Matthæus Hieromonachus, qui in canones scripsit, in tractatu suo De Paschate: Οὕτω καὶ ὁ θαυμαστός κύριος Νικήτας ὁ καλούμενος Σείδος φησιν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθέντι περὶ τούτου συντάγματι: Sic et admirabilis dominus Nicetas, cognomento Seidus, ait in commentario suo de hac eadem re edito.*

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΣΕΙΔΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ.

EX TRACTATU

BEATI DOMNI NICETÆ SEIDI

DE PASCHATE.

Cardinalis Angelo Mai, in not. ad Theodori Meliteniote locum ubi de Paschatis celebratione agitur, excerptum ex opere Nicetæ Seidi, supra ab Allatio laudato, exhibet, sic præfatus: « Quia hoc loco mentio Paschatis incidit, venit mihi in mentem tradita ab Allatio in diatriba de Nicetis n. XI notitia, quod Nicetas Seidus, sæculi XII homo, tractatum scripserit de Paschate. Revera mihi in codice Gr. Vat. 1059, f. 212, non contemnendum occurrebatur prædicti tractatus excerptum, quod hic subtexere operæ pretium est, tum quia per se utile, tum etiam ut Nicetæ scripta pro viribus colligamus. Jam titulum μακαρίτου homini schismatico datum, qui etiam contra Latinorum dogmata declinavit, nemo mirabitur; nam et Græcus codicis ipsius scriptor credibiliter fuit schismaticus, et beati vocabulum de quolibet mortuo, sive beato sive secus, ab antiquis prædicabatur; et nunc etiam quibusdam in regionibus pari sensu usurpatur. »

Ἐτέχθη μὲν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως εφς', ὡς εἴρηται μοι καὶ πρόσθεν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἐνδέχεται, κἂν εἰ μυριάκις κάμοι· τὸ δὲ σωτήριον πάθος αὐτοῦ γέγονεν κατὰ τὸ εφλθ' ἔτος, ὅτε ὁ μὲν κύκλος τῆς σελήνης δέκατος ἦν, ὁ δὲ τοῦ ἡλίου εἰκοστὸς τρίτος. Ὡς συμψήφισμένον, εὐρίσκεται ἀληθῶς ὡς πέπρακται τότε τὸ μὲν νομικὸν Πάσχα, ἦγον ἡ ἰδ' τῆς σελήνης, κγ' τοῦ Μαρτίου μηνός. Ἐκτῆ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ, ὅτε καὶ ὁ Κύριος ἔπαθε. Μετὰ γὰρ τὴν ταφήν τοῦ Σωτήρος, ὁ ἄλογος ἐτύθη ἀμνὸς πρὸς ἑσπέραν ἐπιφώσκοντος δὲ τοῦ Σαββάτου, ἡ τῆς κδ' τοῦ Μαρτίου μηνός, ἡ τῶν Ἀζύμων παρ' αὐτοῖς ἐτελεῖτο, ὡς ὁ νόμος ἐν τῷ Λευϊτικῷ διατάξαστο· τῆ δὲ κε' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡ λαμπροφανῆς ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ ἐπέλαμψεν. Ἐτέχθη μὲν οὖν ὁ Κύριος, ὡς πάντες δοξάζομεν οἱ ὀρθόδοξοι, ἐν ἔτει μὲν κόσμου εφς', ἰνδικτ. α', ἐν ἔτει δὲ τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου μβ', μηνὶ Δεκεμβρίῳ κε', ἡμέρᾳ τρίτῃ τῆς ἑβδομά-

Natus est Dominus noster Jesus Christus anno ab orbe condito 5506, ut jam antea dixi. Aliter enim esse nequit, etiamsi in infinitum vestigando quis labore. Salutaris autem ejus passio contigit anno 5539, cum esset lunaris cyclus decimus, solaris autem vicesimus tertius. Quibus concessis, comperitur vere, actum esse legale Pascha quarta decima die lunæ, vicesima tertia mensis Martii, hebdomadæ sexta, qua reapse Dominus passus est. Nam, post sepultum Salvatorem, immolatus fuit irrationalis agnus circa vesperum. Illucescente autem Sabbato, seu vicesima quarta Martii mensis die, azymorum ab Judæis solemnitas peracta fuit, veluti lex in Levitico præcipiebat. Vicesima denique quinta ejusdem mensis die, splendida Christi resurrectio toti orbi illuxit. Natus est itaque Dominus, ut omnes orthodoxi censemus, anno mundi 5506, indictione prima: Cæsaris autem Augusti regnantis anno 42. mensis Decembris

die 25, hebdomadae tertia. Erat enim tunc cycclus solaris 18, lunaris vero 15. Deinde anno 15 Tiberii Caesaris, cum Jesus jam esset annorum triginta, baptizatur ab Joanne indictione prima, die hebdomadae secunda, sexta mensis Januarii. Postea anno 18 ejusdem Tiberii, ad voluntariam passionem venit anno mundi 5539, mensis Martii die 23, indictione quarta, hebdomadae die sexta. Resurrexit autem die 25 ejusdem mensis, die hebdomadae prima, lunari cyclo decimo, solari vicesimo tertio.

δοσ· κύκλος γὰρ ἦν τότε ἡλίου μὲν ἡ', τῆς σελήνης δὲ ε'· τῷ δὲ ε' ἔτει τοῦ Καίσαρος Τιβερίου, τριακοστὸς ἤδη γενόμενος, βαπτίζεται ὑπὸ Ἰωάννου Ἰνδ. α', ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος δευτέρᾳ, ἕκτη Ἰαννουαρίου μηνός· καὶ τῷ ἡ' ἔτει αὐτοῦ Τιβερίου, ἐπὶ τὸ πάθος τὸ ἐκούσιον ἦλθεν, ἐν ἔτει κίσμου· ἐφ' ὃ· μηνὶ Μαρτίῳ κγ', Ἰνδ. δ', ἡμέρᾳ ε' τῆς ἑβδομάδος· ἀνέστη δὲ τῇ κς' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος, σελήνης· κύκλῳ δεκάτῳ, ἡλίου κύκλῳ κγ'.

INDEX

IN NICEPHORUM BRYENNIUM.

(Revocatur Lector ad numeros grandiores textui insertos.)

A

Abrytani, 26.
 Acclamations militares ad Alexium, 61.
 Actes Romana a Turcis caeditur, 41.
 Adrianopolis, 108, 144, 157.
 Aetus, 149.
 Africa, 26.
 Agareni, 163.
 Alania, Alani, 56, 72, 83.
 Alani cur deserant Palæologum, 83.
 Alexius Comnenus Botaniatis Imperium ægre fert, 6.
 Ambos Constantinos Ducas conciliare Botaniatæ frustra conatur, 7. Cur Botaniatæ et ejus ministris suspectus et invisus, 8. Edicto jubetur exulare, sed Imperator sententiam revocat, 8. Ab imperatore bellis difficilibus præiicitur ut percat, 9. Bryennium et Basilicem vincit, 9. Ingratæ vices pro benefactis Alexio redditæ, 10. Ad imperium arripendum compellitur, 11. Adrianopoli imperator proclamatur, 11. Cuiam partem imperii communicat, 11. A Botaniatæ jus ejus ad imperium agnoscitur, 12. Illius conjux e Ducarum familia, 12. Illius successor, 13. Quam juste sumpserit imperium, 14.
 Alexius Joannis Comneni socer unde Charon dictus, 19.
 Ejus mira indoles, 21.
 Alexius in exercitum Diogenis imp. vadit, 31. Sed ad matrem lugentem remittitur, 35.
 Alexii cum fratre militantis alacritas, 58. Illius e castris utilis eruptio, 60. Ejus periculum et ejus in eo fortitudo, et ad eum militares acclamations, 60. Illo frustra retrahente Romani milites e castris fugiunt, 61.
 Alexius Theodoti consilio servatus, 62. Cur non miserit lorica pedibus incedens, 62. Gabadoniensium in eum benevolentia, 63. Cur speculi usum recusat, 63. Ancyram cur contendat, 64. Pecunias ad fratrem redimendum parat, 64. Obsidetur cum fratre in domo rustica a Turcis, 66. Illius oratio ad obsessos secum, 67. Ejus generositas in Turcos, 70. Invocatus periclitantem servat, 70. Turcos in fugam vertit, 72. Illius reditus in urbem et laus, 72.
 Alexius juvenis adversus Urselium ab imp. mittitur, 84. Ab ea expeditione mater eum deterret, 84. Cauta ejus bellandi ratio eum Urselium, 84. Audita Urselii projectione ad Tutachum quid egerit, 86. Illius oratio ad Tutachi delegatum, 86. Illius sollicitudo pro pecunia promissa, 87. Cur ab Amasenis petat pecuniam, 88. Ad eos Alexii concio, 89. Simulat Urselii excæcationem, 90. Imperfectum bellum relinquere recusat, 91. Arces ab Urselianis captas recipit, 92. A matruale Doceano excipitur hospitio, 92. Avitam visit, a Manuce excipitur et ad templum Deiparæ se confert, 93. Turcos obiter fugat, 94. Nave petens Constantinopolim a naufragio eripitur ope Deiparæ, 95. Humaniter Urselium tractat, 95. Quam benevole ab imperatore excipitur, 96. Andronicus

et ejus uxor eum generum optant, 106. Consensum in nuptias suspendit ex matris arbitrio, 107. Zoe Constantini fratris imp. soror ei destinatur, 107. Irene ei desponsatur ante mortem Andronici, 107. Imperator id matrimonium turbat, sed frustra, 108. Quis eum in rebellionem conetur implicare, 108. Urbem Constantinopolitanam contra Bryennium defendit, 115. Ejus consilium ad opprimendam conjurationem neglectum, 122. Constantinum Botaniati commendat, 123. Illius in Bryennium expeditio, 133. Ejus castra ad amnem Aimirum, 134. In eum Bryennius movet, 135. Ejus consilia circa pugnam et modum pugnae, 136. Illius a suis deserti generosum consilium, 138. Quid ei fictio mortis Bryennii profuerit, 139. Turcorum auxilia quam opportune ei adveniant, 140. Illius laudes capto ab eo Bryennio, 144. Constantinopoli exclusus, ire cum copis jubetur contra Basilicem, 146. Illius sagacitas, 149. Cogitio Basilicis adventu e castris prodiit accensa lumina liquens, 150. Cur Balbus dictus, 151. In Basilicianos ruit et eos fugat, 152. Illius generositas in hostes et in suos, 153. Illo sequente fugit Basilices, 154. Illi Basilicæ victus deditur, 155. Illius sapientia et res splendide gesta, 156. Ab imperatore honoratur, 156. Scythas Romanos fines incurstantes coerces, 157. Expeditionem in Melissenum sibi delatam recusat, 158. Milites Eunucho parere nolentes eum desiderant, 159. Eum delinire conatur imperatoris ministri, 6. Illius conatus in imperio conservando in familia Ducarum, 7.
 Amyrus suavius, 135.
 Amasea urbs a Diogene imper. occupatur, 46.
 Amasia, 46, 81, 86.
 Ancyra urbs Galatarum metropolis, 63.
 Ancyrae portas noctu fratri Isaacis aperit, 63.
 Ancyram cur Alexius contendat, 64.
 Andronicus Caesaris filius, 41. Ejus laudes, 41.
 Andronicus contra imperatorem Diogenem mittitur et eum vincit, 47. Illi deditur Chutaturius captus, 53. Contra Diogenem imper. bellum suscipit, 51. Improvisus apparet Diogenis exercitus, 51. Quali gemma a Chutaturio donatus, 53. Ægre fert Diogenis excæcationem, 53. Ejus pietas et fortitudo, 76. Cum patre capitur, 76. Quomodo liberetur, 77.
 Andronicus hydropisi citra spem laborat, 100.
 Andronicus Alexium generum optat, 106. Ejus fidei quot, 106.
 Anna Dalassena cujusnam filia, et quot habuerat filios et filias, 19.
 Anna Comnenorum mater per calumniam accusatur, 49. Ejus constantia in iudicio, 49. Fertur dubia in illam sententia, 50. Ejus defensio, 50. In exsilium mittitur, 50. Ab eo revocatur, 56. Illius in Manuelem filium suum pietas, 34.
 Antiochia, 50, 96.
 Antiochiæ cur exorta seditio, 97. A quo oppressa, 98.
 Arabalis Alani generosus animus, 70.

Arabes, 26, 29.
 Araxis fluvius, 29.
 Artarchus cum exercitu Turcorum pro Michaelē contra
 Joannem Casarem, 81.
 Assyrii, 26.
 Athos mons, 155.
 Atzula, 119.
 Azala mons, 54.

B

Babylon, 26, 30.
 Basilaces in Botaniatem bellum gerens, a quo vincatur,
 9. Capitur, 58. Frustratus speratis præmiis murmurat,
 104. Mittitur ad capiendum Bryennium, 109. Fœdus cum
 fratre Bryennii initum frangit, sed victus reconciliatur,
 109. Noctu in Alexium movet, 149. Vacua Alexii castra
 intrat, 151. Fugit Alexio sequente, 154. Obsessus deditionem
 abnōit, 155. Vincitur Alexio deditur, 155. Excæcatus
 ad Champinam fontem, 156. Ejus milites ex Alexii
 castris prodeuntes fugati et capti, 154.
 Basilacius, quem errore commiserit, 57.
 Basilicus Curtices Manuelem Basilacis patrualem capit,
 154.

Belli Romanorum in Turcos principium, 50.

Berthosa, 148.

Bithyia, 35, 43, 118.

Borila excæcat Bryennium captum, 147.

Bosporus, 26.

Botaniates in imp. Michaelē ingratus, 5. Illius rebel-
 lio, 5. Illius ministri frustra delinire conantur Alexium, 8.
 Cur Alexius ei et ejus ministris invisus, 9. De eruendis
 oculis Alexio cogitat, 9. Bellis eum difficilibus præficiat
 ut perdat, 9. Jus Alexii ad imperium agnoscit, 12. Rebel-
 lat, 147. Turcorum insidias vitat, 119. A quibusnam
 imperator acclamatur, 120. Turcos pecunia corrumpit,
 120. In palatium admittitur, 125. Quid suadeat ei Cæsar,
 126. Parantem sibi populi benevolentiam studet, 128. In
 eum movet Bryennius, 129. Quam jucundus ei fuerit capti
 Bryennii nuntius, 146.

Boulerum, 148.

Bryennius bellum gerens in Botaniatem, a quo vincatur,
 9. Cladem Basilacii primus discit, 37. A Turcis
 circumventus vulneratur, 40. Phalanx servat licet
 vulneratur, 40. Slavos domat, 102. Malevola in eum
 obtreactiones, 103. Ejus frater speratis præmiis frustra-
 tus murmurat, 104. Sicarius illi submissus deprehenditur,
 105. Ejus frater in rebellionem conatur implicare Alexium,
 108. Quis in ejus partes transeat, 108. Quis ad eum capi-
 endum mittatur, 109. Insignia imperii recusat, 110.
 Trajanopolitani eum proclamant imperatorem, 113. Tau-
 dem purpuram sumit, et recta ad templum Deiparæ vadit,
 115.

Byzantini prius in Bryennium propensi alienantur ab
 illo, 114. Joannes Curopalata ab eo versus Constantinopolim
 missus, 114. Scythas fuget et mox cum illis pacem
 componit, 117. In Botaniatem movet, 129. Ad se lega-
 tionem stans in acie audit, 151. Quid legatorum verbis
 respondeat, 155. In Alexium movet, et quis ordo illius
 exercitus, 155. Ejus generositas in Turcos, 141. Fugit
 Turcis instantibus, 142. A Turcis capitur, 144. Illius
 frater et filius Adrianopolim salvi redeunt, 144. Illius
 laudes, 145. A Borila excæcatur, 147. Imperator eum
 consolatur et bonis auget, 148.

C

Cabrii, 29.

Cæsar in Asiam prætextu venationis trajicit, 57. Ejus
 sollicitudo de filii morbo, 106. Ex Asia in aulam imp.
 redit, 75.

Cæsar et Ursellus accurate castra muniunt, 81. Uter-
 que capitur, 82. Quomodo liberati, 85.

Cæsar sit metu monachus, 83. Invitatus a conjuratis in
 fide perstat, 121. Suadet Botaniatæ ut Mariam Michaelis
 conjugem ducat, 126. Cur unus sacerdos id facere roset-
 set, et alter exsequatur, 126.

Cæsaris morientis sollicitudo, 106.

Cæsarea, 58.

Calobrya, 135.

Cappadocia, 58, 60.

Carbonitii, 27.

Castamon, 95.

Castellum S. Gregorii, 160.

Caucasus, 26.

Cedoctus, 135.

Celtæ, 75.

Challica, 32.

Chalcedon, 51, 158.

Charon quis erat, 19. Ejus filia, 49.

Chascares quis fuerit, 71.

Chleat urbs Turcorum presidium, 37.

Chorobati rebellant, 100.

Chutaurius quali beneficio Diogenem affecerit, 47.

Cuinam dedatur captus, 53.

Comneni cum matre ab exilio revocantur, 56.

Comneni fratres opportuno auxilio suos servant, 69.

Comnenorum fratrum concordia, 19.

Conjuratio in imperatorem Constantinopoli, 121. Con-
 firmatur, 121.

Conjux Alexii e Ducarum familia, 12.

Constantinopolis a quo obsessa, 114. Obsidio solvitur,
 117.

Constantinus Ducas senior imperii occupandi aleam
 subire refugit, 7.

Constantinus Ducas minor ad imperium oblatas, a po-
 pulo rejicitur,

Constantinus Ducas a Comnenis imperator eligitur, 22.

Ejus constantia in jure dicendo, 24. Illius obitus, 25.

Recusat bellum gerere cum Diogene, 51.

Constantinus protostrator conatur malis mederi, sed
 frustra, 57.

Constantinus alter Andronici filius subito moritur, 80.

Constantinus et Alexius Constantinopolim defendunt
 adversus Bryennium, 115.

Constantinus Michaelis frater imperium recusat, 124.

Constantino Ducæ Michaelis filio imperii pars commu-
 nicatur, 11.

Contostephanus periclitans a quo salvetur, 165.

Crispinus Francus Diogenis equitatum fugat, 52. Fru-
 stra eum corrumpere Diogenes tentat, 51.

D

Damocrania, 135.

Dioctea, 100.

Diocenses rebellant, 100.

Diogenes imp. de ratione belli consultat, 35. Sana
 consilia respuit, 36. Vanis adulationibus temere assen-
 titur, 36. Illius credulitas, 38. A Turcis capitur, 42. Et
 multi duces, 42. A sultano honorifice tractatur, et di-
 mittitur liber, 44. Liberatus quid agat, 44. Michaelē
 imperatorem acclamari curat Cæsar, 45. Exercitu col-
 lecto Amaseam occupat, 46. Ab Andronico vincitur, 47.
 Cum eo pacem tractat Michael, sed frustra, 48. Cum eo
 Constantinus Ducas bellum gerere recusat, 51. Illius
 equitatus a quo fugetur, 52. Auxilia expectat, e Perside,
 54. Frustra tentat corrumpere Crispinum, 54. A suis pro-
 ditur, 54. Andronico seditur, veste monastica indutus, 54.
 Michaelis jussu excæcatur et moritur, 55.

Drungarius Constantinus dissuadet Michaeli assumere
 Bryennium imperii consortem, 101.

Ducarum gens e Constantini Magni patruale propa-
 gata, 15.

Ducarum a familia ad Comnenos imperii hæreditas jura
 devolvebatur, 6.

Dyrrhachium Illyrici metropolis, 102.

E

Eruptio e castris utilis Alexii, 60.

Eudoxia cum filiis post mortem Constantini imperio
 potitur, 25, 45. A quo fugetur, 46. Fit monacha, 46.

Eunuchus Joannes in Melissa mittitur, 158. Sed
 ei milites ægre parent, 159. Nicæenses ei verba dant,
 162. Nicæa recedere cogitur, 162. A quo e periculo erep-
 tus, 164. Promittit se adoptaturum Palæologum, 164.
 Ingratissimus Palæologum litteris accusat, 165.

Eustathius ad inquirendum de Bryennio mittitur, 104.

Exercitus sub decem ducibus contra Turcos, a quo
 missus, 27.

G

Gabadonia, 65.

Gabadoniensium in Alexium benevolentia, 63.

Galatia, 65, 73, 158.

Galicum, 149.

Gallistipendiarii ad Ursellum traueunt, 75.

Gule, 152.

H

Heraclea Pontica, 95.

Honorati, 19.

I

Iberi, Iberia, 56.

Illyrici metropolis quæ, 102.

Immortalium phalanx quæ et qua occasione conflata,
 155.

Imperator Bryennium a Borila excæcaturum consolatur
 et bonis auget, 148.

Imperator et logotheta Turcorum opem implorant, 118.

Imperium quam juste Alexius sumpsit, 11. Impe-

rium recusat Constantinus Michaelis frater, 124. Imperii hæreditas ad quos jure devolvebatur, 6.
Incendium suburbii Constantinopolis, 115.
Indi, 27.
Irene Andronici filia desponsatur Alexio, 107.
Isaacius et Joannes cujusnam filii, 17. Eorum militares exercitationes, 18. Vide *Joannes*.
Isaacius et Manuel Joannis filii quid agant, 24. Quomodo educati, 25.
Isaacius imperator factus, quorumnam ducem suum fratrem creavit, 20. Morbo laborans de successore cogitat, 21. Fil ex Augusto monachus, 22.
Isaacius Comnenus contra Turcos missus, 57. In Turcos prodit, 59. Vincitur et capitur, 60. A fratre liberatus Ancyram se confert, 65. Obsidetur in domo rustica cum fratre a Turcis, 66.
Isaacius Comnenus dux Antiochiæ creatur, 96. Illius calliditas in abducendo patriarcha Antiocheno, 96. A Turcis capitur et mox redimitur, 99. Imperatoris gratiam donis assequitur, 156.
Italia, 102.

J

Joannes Alexii successor, 15.
Joannes et Isaacius cujusnam filii, 17. Eorum militares exercitationes, 18. Cur in Studii monasterio diversari sint jussi, 18.
Joannes Cæsar expeditionem in Urselium suscipit, 71. Illius acie ordo, 74. Pugnans capitur, 76. Imperium sibi ambit suadente Urselio, 80.
Joannes europalates a Bryennio versus Constantinopolim missus, 114.
Joannis Comneni virtutes, 20. Imperium recusat, 22. Illius uxor frustra illi suadet ut illud accipiat, 22. Illius mors, 103.
Josephus Trachanota contra suam matrem obedit imperatori, 37.

L

Legatorum ad Bryennium missorum verba, 131.
Leontarius Michaelis Andronici filii pædagogus, 78. Ejus verba constantia, 79.
Logotheta Michaelis imp. alienat a patre ipse Cæsar, 26. Comprehensus ab Urselio, Botaniatæ deditur, exsulat et necatur, 127. Ejus molitiones in Joannem Cæsarem, 75.
Lycaonia, 75.

M

Macedones, 20.
Manuel Comnenus pacis auctor inter Basilium et Bardam, 17. Ejus filii, 17.
Manuel et Isaacius Joannis filii militiæ operam navant, 24. Quomodo educati, 25. Cum sororum suarum viris a Turcis capitur, 32. Chrysoseulo Turco suadet transfugium ad Romanos, 35. Illius mors, 35.
Manuel Basilicis patruelis a quo capitur, 154.
Mare a quo purgetur piratis, 103.
Maroxus mons, 82.
Marimonium Alexii, 107. Quis illud turbet, 107.
Maurus mons, 148.
Mazicertum, 56.
Media, 26, 56.
Melissenus Botaniatæ rebellanti resistit, 117.
Metabole, 81.
Michael imperator salutatur, 43, 45. Eudociam matrem fugat, 46. Cum Diogene pacem tractat, 48. Illius jussu excæcatur Diogenes captus, 55. A quo alienatur a patre ipse Cæsar, 56.
Michael Andronici filius obses quomodo evaserit, 77. Nicomediæ portatur, 79.
Michael Augustus quem miserit adversus Ursellum, 84. Consortem imperii Bryennium assumere cogitat, 101. Illyrica acie vincit, 103. Imperium ultro deponit, 125. Monasticum habitum induit et mox metropolitam Ephesi fit, 125.
Milites Muchometis cur ad Turcos deficient, 28.
Monachus eunuchus contubernalis Alexio a matre datus, 150.
Muchomet cujusnam filius, et quibusnam imperet, 26. Quosnam vincat Hunnorum auxilio fretus, 27. Fæde a Turcis vincitur, 28. Quotnam ducibus et cur eruerit oculos, 28. Ejus milites cur ad Turcos deficient, 28. Quonam prælio cadat, 29. Ejus prælium cum Turcis, quo ipse cadit, 29.

N

Nicephorites studio Cæsaris promovetur in ejus perniciem, 86.
Nicephorus logotheta Turcorum auxilia implorat, 81.
Nicephorus Melissenus Turcorum ope imperium usurpat, 158.
Nicephori filii Bryennii providum consilium, 114.

O

Oratio Alexii ad obsessos secum, 67.

P

Palæologus Urselii atrocitatis opponitur, 83. Ab Urselio vincitur, 84. Frustra dissuadet Nicææ oppugnationem, 161. Illius consilium stolidè ab Eunuchò relictum, 161. Eunuchum et periculo eripit, 163. Licet vulneratus siti confecto eunuchò aquam portat, 164. Contostephanum periclitantem servat, 165. Ab ingratis eunuchò litteris accusatur, 165.
Patriarcha Antiochenus a quo Constantinopolim missus, 96. Imperatoris litteræ illi reddita, 96.
Patricius Stephanus Mediæ præses cur a Turcis captus et venditus, 51.
Patricii Bryennii adolescentuli generositas, 112.
Periculum Alexii et in eo fortitudo, 60.
Petri Tornicii fortitudo, 153.
Pissyrus Babylonis princeps, a quo victus et occisus, 50.
Proceres Constantinopolitani avvis rebus student, 118.
Prodigalia rei publicæ noxia, 128.

R

Rebellio Botaniatis, 5.
Romanæ acie ordo, 40.
Romani a Turcis cæduntur, 41.
Romani milites et Alexii castris fugiunt, 61.
Romani generose pugnantes, tandem circumventi cæduntur, 76.

S

Saracenorum late patens imperium, 26.
Scythæ, audita Diogenis morte, Occidentem infestant, 57.
Scythæ et Slavi Romanas regiones incursant, 100.
Quis eos domuit, 102. A Bryennio fugati, 117. Versi Alexianis in Bryennianos impetum vertunt, 159. Romanos fines incursantes a quo coercentur, 157.
Sententia qualis in Annam feratur, et illius defensio, 49.
Slavi et Scythæ Romanas regiones incursant, 100. Quis eos domuit, 102. Vide *Scythæ*.
Strangolipes Persidis filius rex, 29. Sultanus dictus, 29.
Babylonis principem vincit et occidit, 50. Cujusnam suavis copias in Romanos mittit, 31.
Strategema Alexii Bryennii mortem fingentis quid Alexio profuerit, 139.
Sultanus quomodo tractat Diogenem imp. captivum, 44.

T

Tarachanotes frustra petitis ab imperatore auxiliis in partes Bryennii transit, 108.
Theodoti consilio servatur Alexius, 62.
Turci unde orti, 26.
Turci Saracenorum regionem infestant atrocitatis, 27. Cur in Persidem migrant, 28. Qua occasione ausi fuerint cum Romanis bellare, 50. Illorum belli in Romanos principium, 51. Romanos cædunt, 58. Audita Diogenis morte infestant Orientem, 57. Romanos e castris Alexii fugientes insequuntur, 62. Eos fugat Alexius, 69, 72. Castra Cæsaris et Urselii oppugnant, 82. Ab Alexio obiter fugati, 94. Eorum cautissima pugnandi ratio, 41. Eorum auxilia quam opportune adveniant Alexio, 140. Bryennianos in insidias pertrahunt, 140. Fugant Bryennianos, 142. Bryennium capiunt, 143.
Tutachus Turca Urselium vincitum Alexio dedit, 87.

U

Urselius ab exercitu cecedit cum copiis Francis, 59. Regiones infestat, 75. Ad eum stipem liari Galli transeunt, 75.
Urselius et Cæsar accurate castra muniunt, 81.
Urselius liberatus civitates infestat atrocitatis, 83. Ad inopiam reductus, 85. Tutachum Turcam conciliare sibi satagit, 86. Simulatur excæcatus, 90. Hæsis oculis ab Alexio ostenditur matruelli, 92. licet arctæ custodiæ datus ab Alexio humanissime tractatur, 93. Logothetam capit et eum Botaniatæ tradit, 128. Vincitum quis Alexio dederit, 87.

Z

Zoe Constantini fratris imperatoris soror Alexio destituta, 107.

INDEX IN MANASSEM.

(Revocatur Lector ad numeros grandiores textui insertos.)

A

- Abeli natiuitas, ortus et stud' a, 8.
 Abimelechus rex *Ægyptiorum*, 11.
 Abrami exsilium, *ibid.* Abrami in *Ægyptum* migratio, *ibid.*
 Achilles cur exacerbatus, 26. Defensor Palamedis, *ibid.* Injuste ab Ulysse delatus, 27. Insulas prope Trojam deprædatur, 26. Achilles Patrocli cædem ultus, 28. Achilles comes, 27. Impetus qua in re retusus, 26. Interitus, 28. Postrema oratio, 29.
 Actæonem a canibus dilaceratum esse, 103.
 Adamus somno consopitus, 7. Adami et Evæ nuditas conspicua facta, 8. Ab Adami formatione usque ad diluuium quantum fluxerit temporis, 10.
 Adulatores (in) sententia, 90.
 Adulterii exemplum, 35. Occasiones, 24.
Ægyptus a quo habitabilis facta, 10. *Ægyptus* imperii principium quando habere cœperit, 20. Varie affligitur, 21. *Ægypti* regnum quando finem habuerit, 20. *Ægypti* rex, *ibid.* *Ægypti* reges Ptolomæi vocati, *ibid.* Ex *Ægypto* egressi Israelitæ quadraginta annos in solitudine vixerunt, 22. *Ægyptiorum* imperium quandiu duraverit, 12. Primus rex, 11. *Ægyptiorum* submersio, 27. Superstitiones, 11. *Ægyptiis* peculiare idolum, *ibid.*
Ægyptus occisus, 30.
Æneæ in Italiam aduentus, 30. *Æneæ* navigationes, 51. *Ubius*, 32. Oraculum datum, 31.
Ælius Adrianus imper, 45. *Ælii* Adriani comitas et munificentia, *ibid.* Mors, *ibid.*
 Agamemnon imperator, 26. Agamemnonis mors, 50.
 Agareni Africam invadunt, 80. Carthaginem urbem ceperunt, *ibid.*
 Agricultura origo, 8.
 Ajax ex Salamine, 25. Ajacis in Achillem mortuum pietas, 29.
 Alaricus Gothorum rex, 51.
 Alba condita, 32.
 Alexander Priami filius cur Spartham fugerit, 24. Alexander Priami filius nascitur, 25. Qui et Paris, a Proteo ex *Ægypto* fugatur, 25.
 Alexander II et Constantinus VII imperatores, 110.
 Alexandri Paridis casus infelices, 25.
 Alexandri Magni imperium, 19. Alexandri Magni successores, 20.
 Amanthus imperandi cupidus spe sua excidit, 65.
 Amazones Trojanorum sociæ, 28.
 Amulius et Numitor reges, 32. Amulii cædes, 25.
 Anastasius imp., 61. Eutychanus, 62. Manus et pedes suos in sepulcro devoravit, 63. Anastasii imp. somnium, 62. Mors, *ibid.* Præclarum facinus, 63.
 Anacle Græcis quid, 51.
 Andronicus, 132.
 Angelus Domini cædit exercitum Senacheribi, 14.
 Animalia ut similia sibi edant, 46. Animalium ortus, 4.
 Animus libertatis studiosus, 70. Rerum terrestrium cupidus, 1. Animi mollis et dejecti signum, 25.
 Antiochia a Saracenis capta, 115.
 Antæi fastus, 128.
 Antemius, 52.
 Antoninus Caracalla imperator, 47. Quandiu imperaverit, 46. Ut pecunias ad belli vires instaurandas conflaret, 45.
 Antoninus Pius cur et quomodo imperator factus sit, 45. Antonini imperatoris collega, 46. Spullex vendita, 45. Antonini Pii imp. erga doctos munificentia, *ibid.*
 Apis idolum *Ægyptiorum*, 11.
 Apium a Trojanis comestum, 31.
 Apollinis de imperio Romano responsum ambiguum, 36.
 Apsimarum Justiniano insidiatur, 80. Byzantium occupat, *ibid.* Apsimari varia nomina, *ibid.* Apsimari mors, 81.
 Aqua (in) litteras exarare, 92. Aquarum segregatio, 2.
 Fecunditas, 4.
 Aquilæ augurium, 58.
 Arabes, 80.
 Arabes Asiam vastant, 121. Cretam capiunt, 115.
 Arbor cognitionis boni et mali interdicta, 7. Arboris bonæ signa, 110. Arboris cognitionis boni ac malifruticis, 7.
 Arbares dux Sardanapalum interficit, 13.
 Arca Noë, 132. Ejus forma, 9.
 Arcadius Honorio fratri in imperio Occidentis succedit, 51.
 Ardaburius, 58.
 Ariadna Zenonis uxor, 61.
 Artaschus imperator designatus, 89. Capitur et excæcatur, *ibid.* Artaschi defectio, 85.
 Artaxerxes Longimanus Xerxi in imperio successit, *ibid.*
 Artembares, 16.
 Artemius Anastasius imperator designatur, 84. Artemius in exilium ablegatur, 85. Artemii fuga, 84.
 Ascanius Albæ rex, 52.
 Asia Sesostrati regi tributaria, 12.
 Aspar, 58. Arij furori deditus, *ibid.*
 Assuria unde dicta, 10.
 Assurus Semi filius, *ibid.*
 Assyrii libertatem recuperant, 15. Assyriorum de matrum liberorumque nuptiis lex, 12. Assyriorum imperium quandiu duraverit, *ibid.* Assyriorum monarchia, *ibid.* Eorum regio Unnis data, *ibid.*
 Astris coelestibus nomina quis imposuerit, 8.
 Astrologus quidam ut supplicium evaserit, 45. Astrologi ejusdam de Augusto imperatore prædictio, 58. Alia prædictio, 61. Astrologi ab Augusto urbe ejecti, 59. Astrologorum, cum juberebant Italia excedere, ad Cæsarem Vitellium responso, 42.
 Astygis Medorum regis de filia somnium, 15. Cum magis de Cyro delibet, 16. Filium Harpago condendum proponit, 17. A Cyro nepote suo captus, *ibid.*
 Athenais Leonii filia, 53. Postmodum Eudocia dicta imperatori Theodosio jungitur, 54.
 Athenienses, 25.
 Athenodorus Alexandrinus præceptor Augusti Cæsaris, 58. Quomodo Augustum ab adulteriis revocavit, 59. Ut iracundiam Cæsaris compescuerit, *ibid.*
 Avares populi, 77.
 Avaritia, 68.
 Augurium, 132.
 Augustus Cæsar a Mecenate monitus, 58. In libidinem pronus, *ibid.* Capitis semel damnatos absolvit, *ibid.* Quam subditis fuerit charus, 59. Ejus erga sapientes et doctos humanitas, *ibid.* Augusti matris somnium, 58. Nomen unde, *ibid.* Augusti patris somnium, *ibid.* Augusti imperium quandiu duraverit, 40. Augusto imperium quæ portenderint, 58.
 Avicula plorantium vocem imitatur, 108.
 Avium ortus, 4. Species, *ibid.*
 Aurum nativum, 6. Quibus in locis reperitur, 5. Auri criminatio, 91. Exsecratio, 72. Vis, 85. Vis maxima, 60.
 Auxilium divinum, 77.

B

- Babel quid significet, 10.
 Babylon unde nomen habet, *ibid.*
 Bactriani, 75.
 Balneum Zeuxippi quis considerit, 47.
 Baltasarus cur imperio excederit, 156. Merodacho in Chaldæorum imperio succedit, 15. Baltasaro tribus litteris vaticinium in pariete scriptum, *ibid.*
 Barbari ejusdam humanitas, 154. Barbari virtutem etiam possunt colere, 55.
 Barda Phocas, 114.
 Bardas Cæsar, 105.
 Barde Duri seditio, 121. Incestus, 104. Interitus, 105.
 Bardanio imperium oblatum, 95. De Bardanio vaticinium, *ibid.*
 Basilius a Bulgaris capitur, 106. Basilius imperio labascanti succurrit, 107. Basilius Macedo imp., 105. Basilius princeps victoriosissimus, 114. Basilius II, Romani F.

cum fratre rerum potitur, 120. Basilii imp. natura, 106. Basilii Macedonis ortus, 105. Ejusdem liberalitas, 118. Basilii II res gestæ, 120. Ejusdem mors, 122. De Basilio Macedone Theodoræ præsigium, 105.
 Basiliscus, 59. Basiliscus auro corrumpitur, 60. Imperium invadit, 61. Basilisci ædifici, 60.
 Begeleses rex Parthorum, 46.
 Belisarius imperium Justiniano conservat, 65.
 Belisarii res gestæ, 61. Ejusdem lamentabilis casus, 66.
 Bellerophon, 151.
 Bellum Trojanum quando gestum, et quomodo, 23.
 Belli inter Cyrum et Astyagen occasio, 17. Bella ærem requirunt animum, 114.
 Benevolentia plebis erga principem, 123.
 Bethlehæmæ miseria, 82.
 Belus Assyriorum rex, 12.
 Bibliotheca Alexandrina, 20. Bibliotheca cum duodecim monachis cremata, 87. Bibliotheca libris tricenis et tribus librorum millibus constans, *ibid.*
 Bocchoris Ægyptiorum rex, 99.
 Botiones Nicæam occupat, 135. Ejusdem socordia, *ibid.*
 Brutus anteverit Tarquinos, 36. Brutus atque Collatinus primi consules, *ibid.* Bruti amentiam simulantis calliditas, 55. Ejusdem donarium, 36. Terram exosculatione, *ibid.*
 Bucephalus, 37.
 Bulgares a Basilio II victi, 121.
 Byzantium a Chosroe obsidetur, 75. Byzantii miraculum, 47. Byzantii miser status, 77. Byzantiorum oppidum restauratum, 48. Byzantiis Diceratum impositum, 95.

C

Cahades Persarum rex, 60.
 Cæsar primus apud Romanos monacha, 21. Solus rerum dominus, 56. Dictator, *ibid.* Quibus cæsus, 57. Cæsar lingua Punicæ ut sonet, *ibid.* Cæsaris pueri somnium, ejusdem equus, *ibid.* Cum Jylia Neronis uxore conjugum, *ibid.* Nomen unde, *ibid.* Insigne facius, *ibid.* Mortem quæ portenderint, *ibid.* Cæsar Augustus Octavianus imp., 58.
 Calvus homicida princeps, 8. Auctor munitionum et latrociniorum, *ibid.*
 C. Calpurnia imperator quando factus, 41. Incestum committit, *ibid.* Ejusdem crudelitas, et fædi mores, luxus, obitus, *ibid.*
 Callinicus patriarcha cæcatur, 81.
 Calpurniæ somnium de cæde Cæsaris, 37.
 Cambyses Cyri filius imperat, 18. Cambysis somnium, *ibid.*
 Candaulis genus, stultum facinus, uxor, quibus imperavit, sua stultitia perit, 17.
 Capitoli nomen unde, 34.
 Cappadocia regio felicissima, 75.
 Captivorum 12 millia morti adducuntur, 72.
 Carnis figura, 8. Carnibus volucrum pluit, 22.
 Carolus Francorum princeps, 94. Romæ imperator designatur, *ibid.*
 Casus generis humani, 7.
 Cæta a quo subjugati, 44.
 Chaganus Scytharum rex, 72. Ejusdem immane factum, *ibid.* Perfidia, 81.
 Chalanæ turris, 10.
 Chæcedonensium cæcorum civitas ut exstrui cœperit, et perfici desierit, 48.
 Chædæorum famæ, 11. Eorumdem regni principium 14.
 Chanansorum famæ, 20. Radicitus evulsi, 22.
 Chersonitarum calamitas, 82.
 Cherson populosa, *ibid.*
 Choreæ Deo institutæ, 22.
 Chosroes Persarum rex Asiam deprædatur, 75.
 Chrysaphius eunuchus infestus Pulcheriæ, 56. Ejus exsilium, et mors, 57.
 Chrysargiri abolitio, 65.
 Chrysopolis situs, 111.
 Christi nativitas, 40. Natura, *ibid.* Quando in crucem actus, 41. Ejus interfectorum accusati, et morte multati, *ibid.*
 Christianos (lu) Imperatorum sævitia et crudelitas, 47.
 Chusarsathemi Syri satrapæ in Israeliticis crudelitas, 89.
 Claudius imperator quando factus, 41. Quandiu præfuerit imperii gubernationi, *ibid.* Ejusdem mors, obitus, et natura, *ibid.*
 Cleopatra ab Augusto capta, 20. Regnum amisit, *ibid.*
 Clytemnestra precepta, 50.
 Collis Tarpeii nomen, 35.

Comnenorum principum successio, 166.
 Commodus imperator quandiu regnaverit, 46. Ejusdem exitus, vita, et mores, *ibid.*
 Conjugum par dissimile, 97.
 Concupiscentiæ poena, 12.
 Consilia hominum vana sunt, 78.
 Constant II imp., *ibid.* Fratricida Imperium in Italiam transferre conatur, *ibid.* Constantinus Andronici filius Ducas imperium affectat, 111. Constantis hæresis, *ibid.*, Constantinus Duellator, 127. Constantinus imperator recuperat, 114. Imperio dejicitur, 115. Constantinus Magnus imperator, prius relegatus, revocatur, 48. Constantinus III Heraclii filius imperator, sine facto memorabili moritur, 78. Constantinus VII conjugis sæcapillos radit, 90. Constantinus VIII Romani II filius cum fratre imperium administrat, 120. Constantinus X Ducas imperator, 130.
 Constantinopolis exstructio, 48. Laudes, *ibid.* Constantinopolis urbs cum globo cœlesti comparata, 67.
 Consulatum administratio quandiu duraverit, 56.
 Copronymus secundo imperator, 89.
 Cræta, 25.
 Creusa, 52.
 Crocodilus trochilum, proverb., 112.
 Cruci genus et origo, 18.
 Cruciatum mirum quoddam genus, 99.
 Cyrus Harpago trucidandus traditur, 16. Ubi et inter quos educatus, *ibid.* Ejusdem pueri regnum, *ibid.* Avo capto regnum ad Persas transfert, 17. A Daniele monitus, 18. Hebræis libertatem restituit, *ibid.*

D

Damalis quid, 51.
 Damatriani montes, 85.
 Danielus vates cum tribus pueris in captivitatem ductus, 14. Baltasaro vaticinium explicat, 15.
 Darius Hystaspis filius ex septemviris unus, 19.
 David vatum maximus, 14. Post Saulum imperat, 25.
 Davides cor Trojanis opem negavit, 28.
 Deastrorum cultus, 53.
 Delphobi et Paridis fraudes, 29.
 Deus quem protegit, nemo lædit, 58. Deus Hebræorum preces exaudit, 21. Dei consilium a nullo mutari potest, aut impediri, 81. Custodia, 128. Patientia, 47. Potentia rebus omnibus addit robor, 77.
 Diabolus primos nostros parentes at deceperit, 7.
 Diaboli fraudes et invidia, *ibid.*
 Diceratum quid, 95.
 Dictatoris potestas, 56.
 Didius Julianus imp. quomodo ad imperium pervenerit, 46. Ejus exitus, *ibid.*
 Diluvium a Deo immissum, 9. Ejus forma et modus, *ibid.*
 Diocletianus et Maximianus imperatores vitæ genus mutant, 47.
 Diogenis Romani seditiones, 151. A suis proditur, 135.
 Dissidiorum iuter conjuges occasio, 55.
 Domitianus quando factus imperator, 4. Mors in prædicta, *ibid.* Ejus natura, et ingenium, *ibid.* In astrologum quendam crudelitas, *ibid.* Somnium, obitus, quandiu imperaverit, 44. Domitiani et Titii fratrum comparatio, 45.
 Duæ obitus, 151.
 Ducis bellici vires, 125.

E

Eber, 10.
 Ecclesiæ Christi persecutio, 89.
 Edekel fluvius, 5.
 Edenis venustas, *ibid.*
 Edessa, 119.
 Equus Trojanus, 29. In urbem traditur, 50. Equi hinc de imperio disceptata contentio, 19. Equorum certamen, 47.
 Eridis pomum, 55.
 Eva formata, 7. A Satana victa, *ibid.* Quam sustineat peccati poenam, 8.
 Eudocia cum Duca filii imperatrix, 131. Eudocia Theodosii conjux, 55. Ejusdem perjurius, et mors, 55. Eudoxia Arcadii conjux, 51. Stupratur, 52.
 Eugenius tyrannus, 50. Ejus mors, 51.
 Euphrates fluvius, 5, 119.

F

Fabula de ægroto quodam, 40.
 Fames sub Nicephoro, 118.
 Faustuli pastoris conjux Lupa appellata, 35.
 Felicitate pauci uti norunt, 125.
 Femina castrata, 18.

Festum donariorum, 28.
 Fluminum quatuor in paradiso origo, 5.
 Fibri animalis natura, 94. Fibri testes quom habcant usum, *ibid.*
 Filii parentem regno dejiciunt, 114.
 Firmamentum quid, et quando creatum, 3.
 Fortuna vicissitudo insperata, 131.
 Fratricidium, 8.
 Fratrum dissimilitudo, 122.

G

Galba imperator, 44.
 Galerius, et Constantius Cæsares, 47.
 Gallus Cæsar, 49.
 Ganges fluvius qua fluat, 5.
 Gelimer Vandilorum rex crudelissimus, 64. Captur, 65.
 Gëon fluvius, 5.
 Germanus patriarcha, 86.
 Geryonis boves, 21.
 Gesem Arabiæ regio Jacobo datur, 20.
 Geta, 47.
 Gizerichus Africanorum Vandilorum rex, 58. Cum Mar- ciono captivo fœdus init, 60. Libyæ rex auro hostem Romanum oppugnat, 53. Romam capit, *ibid.*
 Glycerius, 52.
 Gothi Romam invadunt, 51. Eam amittunt, 53.
 Gratianus veteri Romæ præficitur, 50. Ejusdem scitum responsum, mors miserabilis, *ibid.*
 Græci bellum movent Trojanis, 23. Cur retardati, 26. A peste servati, 27. Metu percursi, 28. Discosum simu- lantes, 29. Græcorum jusjurandum, 25. Ad Trojam expugnandam consilium, 26. Cædes, 27. A Trojanis illata clades, 28.
 Gyges Candaulis regis minister ad regnum pervenit, necato suo domino, 17. Feminas castrabat, 18.

H

Harmatius, 61. Harmarii proditoris pœna, *ibid.*
 Harpago Cyrus necandus traditur, 16. Harpagus de filio sibi ab Astyage proposito comedit, 17.
 Hebræi cur aliis nationibus in servitutem traditi, 23.
 Hebræi Deum precibus fatigant, 21. Petunt imaginum abolitionem, 86. Sub Pharaone rege affliguntur, 21. Hebræorum infantes occidi jubentur, *ibid.* Hebræorum natio in Ægypto valde aucta, *ibid.*
 Hector occidit Patroclum, 28. Hectoris mors, *ibid.* Hectori unde nata sit audacia, 27.
 Hecuba Cissel filia, 25. Ejus somnium, *ibid.*
 Heiena et Paris in Ægyptum ventum, 21. Helena Men- nélai uxor ei restituta, 50. Romani filius, 114. Heienæ descriptio, 24. Naptus, *ibid.*
 Heraclius Africa dux, 75. Heracius imp., *ibid.* Mono- theleta factus, *ibid.* Heraclii præclarum consilium, et res se iciter gestæ, *ibid.* Cum Chosroe conflictus, 76.
 Heracles et Martina mater imperant, 78. Heracii ex prima conjuge filius, 73. Heraclonæ pœna, 76.
 Herbas quando creatæ, et cur, 2. Earum usus, *ibid.*
 Hercules boves Geryonis abducens, 51. Hercules et Iolaus amicorum par., 114. Hercules hydræ capita præscidit, 68. Hercules in Ægypto sanum, 24.
 Hiemis sævitiæ, 98.
 Hierosolyma per Nabuchodonosorum spoliata, 15. Per eundem solo æquata, 18. Hierosolymæ nomen mutatum, 45. Excidium, 42.
 Hinderichus Vandilorum rex, 64.
 Hippodamea Achillis conjux, 29.
 Homerus non servavit historiæ legem in bello Trojano conscribendo, 25. In exuvio draconis descriptus, 85.
 Homo creatus, 6. Cur Adam dictus, *ibid.* Hominum consilia vana, ni Deus annuat, 78.
 Honestum a natura omnibus inusitum, 53.
 Honorius imperator, 51.
 Horologium Leonis Philosophi, 107.
 Humanitas severitate diluenda, 65.
 Hypatius rex salutatus, 66.
 Hypati Græcis qui, 55.

I

Iberi populi, 121.
 Ida, 25.
 Idololatriæ origo et pœna, 9. Inuita, 11.
 Idomenus Cretensis, 25.
 Ignatius patriarcha Bardam castigat, 101. Solio deji- citur, *ibid.* Ejusdem martyria, *ibid.* Mors, 108.
 Iliæ virgo vestalis, 52.
 Imagines abolerentur a Leone Juræor. fautore, 86.
 Imperator genus eui similis, 107. Imperator primus Christianus, 48. Ab Imperatore quomodo discendum, 43.

Imperium ab omnibus affectator, 65. Imperium esse rem venerandam, 106. Imperia violenta momentanea, 61.
 Improbitas hominum extrema, 9.
 Improbos non esse taxandos, 10.
 Inadspectabilia quando cerui ceperint, 2.
 Incestus exemplum, 104.
 Indi septuaginta octo Trojanis auxiliatores, 28. Indo- rum clades, *ibid.* Induciæ inter Græcos et Trojanos, *ibid.*
 Infantes a lupa alii, 53.
 Inimicitia domestica, 133.
 Injuriarum auctoribus quam soleat Deus mercedem tribuere, 93.
 Innocentia tuta, 6.
 Insolentia nautica, 81.
 Interitus omnium rerum creatarum, 9.
 Invidia, 66, 115. Quantum malum, 152. Invidia virtu- tem comitari solet, 54. Invidiæ causa, 8. Effectus, 26. Exsecratio, 66.
 Irene mulier ambitiosa, 90. Dejicitur Imperio, 92.
 Irenes et Constantini VI imperium, 90. Irenæ commen- datio, 89. Crudelitas in filium, 90. Imperatricis profu- sio, 92.
 Isaacio Comeno (de), 129.
 Isauria, 85, 60.
 Isdigerdes Persarum rex, 52.
 Ismaelita, qui et Saraceni, Antiocheam captum, 115.
 Isocasius sapiente responso se ab injuria vindicat, 59.
 Israelitarum ex Ægypto egredientium numerus, 22.
 Ister fluvius sanguine occisorum rubet, 72.
 Italia unde dicta, 51.
 Ithaca insula, 25.

J

Jacobus in Ægyptum migrat., 20. Vocatur Israelus, *ib.* Duodecim liberum pater, 21. Moritur, *ibid.* Ejusdem fa- milia, 20.
 Jechonias rex, 23.
 Jesus Navæ fluvius Chamanæos extirpavit, 22. Post Mosen Hebræis præficitur, *ibid.* Eo mortuo, judices re- rum potiti sunt, 23.
 Joannes Zimicha, 115. Imperium sibi vindicat, 119.
 Joephus Pharaonis in Ægypto regis præfectus, 20.
 Racheli filius, *ibid.* Eiusdem mors, 21.
 Jovianus imperator designatus, 50.
 Judæa a Vespasiano debellata, 42. Judæorum vaticini- um, 86. Judaicum excidium, 45. Judices quandiu Hebræis præfuerint, 23. Judicium autem ferendam sententiam ammonitio, 59.
 Julianus Cæsar imperator factus, 49.
 Juliani Apostate pater, 18. Defectio, *ibid.*
 Junius (L.) Brutus, 35.
 Justitia Noæ, 9. Res invicta, 61. Justitia non diu dor- mit, 49.
 Justinianus a Chagano profugit, 81. Byzantium recu- perat, *ibid.* Justinianus Magnus imp., 61. Rom. imp., 65. Justinianus II imp., nares et imperium sua dementia amisit, 79.
 Justiniani hæresis, 67. Immanis conatus, 82. Cædes, 83.
 Justini pietas, 84. Cum arbore præclara comparatio, 68. Præclare dictum, 69.
 Justinus I imp., 63. Justinus II imp., vir bonus, 67.

L

Lacæpene, 111.
 Laomedon, 23.
 Latrociniorum auctor, 8.
 Laurentum quid sit, 31.
 Leo I imp., 53. Leo II imp., 60. Leo IV Imperator factus, 89. Idem imperium affectat, 94. Idem unde oriundus, 95. V. Philosophus imp., 109. Leo ex unguibus agnus- tus, 87. Papa primus, 91. Idem restitutus, 92.
 Leo Phocas oculis spoliatur, 113. Simulacrorum et monachorum hostis, 86.
 Leonis calamitas ab avicula deploratur, 103. Leonis papæ exsilium, 92. Leonis III imp. vita et mores, 85.
 Leontius philosophus Atheniensis, 53.
 Lex de matrum liberorumque nuptiis, et legum natu- ralem confusione, 12.
 Levi tribus cur sortis fuerit expers, 22.
 Liberis (de) degenerantibus querela, 46.
 Libri Sibyllini exusti, 54.
 Libya Romanis infesta, 55.
 Linguarum confusio, 10.
 Liquidi a solido segregatio, 2.
 Lucius Antonini imp., collega ut exercitum majorem fuderit arte, 46.
 Lucrum homines sæpe deprimit, 59.
 Lucretia violata, 55.

Lunæ sidus, 3. Lunæ usus, *ibid.*
 Lupa infantes alens, 53.
 Lux quando condita, 2.

M

Magnes ferrum attrahit, 61.
 Majorum de Cyro error, 17.
 Major seu Majoranus, 52.
 Mali loquendi libertate destituuntur, 70. Mali omnibus sunt odio, 63.
 Malorum diuturnitas, 31.
 Mancipiorum apud Romanos nomen, *ibid.*
 Mandana Astyagis filia Cambyse jungitur, 13, 16.
 Mandana Cyrum parit, *ibid.*
 Maniaces affectator imperii, 127.
 Manichæi hæretici, 64.
 Mannæ, 22.
 Manuel Comnenus, 52.
 Marcianus ab hoste captus, 58. Marcianus imp., 57.
 Marcus, 35. Marcus Ancus cur cognominatus, 51. Marcus et medio sublatus a Tarquinio, 35.
 Mare quando creatum, 2. Quid appellatum, *ibid.* Maris Rubri divisio, 23.
 Mariæ Magdalenæ Romam instituta profectio, 41.
 Martis sidus, 3.
 Martinus papa in exilium relegatus, 78.
 Martina et Heraclonas imp., *ibid.* Martina Heraclii conjux, 75.
 Martyres septem dormientes, 56.
 Matris et filii dissidia, 90.
 Mauricii avaritia, 72. Mauricii poenitentia, 73. Somnium, *ibid.* Mors, 74.
 Maximianus Hercules, 47.
 Maximus vir consularis, 51. Maximi uxor stuprata, *ibid.* Meccenas ut Augustum admonuerit, 58.
 Medi quo pacto monarchiam amiserint, 15. Medorum monarchia quando cœperit, *ibid.*
 Medimnus frumenti aureo venditus, 118.
 Mediocritas, 83.
 Memnon, 28.
 Menelaus Alexandrum hospitio excipit, 21. Menelaus in Paridem bellum movet, 25. Menelai in patriam reditus, 31. Menelai nova profectio, *ibid.*
 Mensæ cum cibis assumptæ, 31.
 Mente quæ concipiuntur, 133.
 Mercurii sidus, 3.
 Merodachus post Nabuchodonosorum Chaldæis imperat, 15.
 Mesrem Hebraica vox quid significet, 10.
 Mesremus, *ibid.*
 Methodius a Theophilo imp. cruciatus, 99. Patriarcha Theophanem castigat, 102. Methodius qua occasione ab exilio revocatus, 100.
 Michael II et Balbus imp., 96. Michael III cognomento Temulentus, imperator, 101. Michael II ab adulatoribus corruptus, 105. Michael IV Paphlago imp., 123. Michael V imp. creatur, 125. Conviciis proscinditur, *ibid.* Michael VI militaris imper. imperium amittit, 129. Michael VII in monasterium intruditur, 135. Michael imperator imperium deponit, 91. Michael Rangabes imperator, *ibid.* Michael qui sibi nomen sit imitatus, *ibid.* Michaelis III profusiones, 105. Interitus, 105. Michaelis IV mores, 124. Michaelis V erga Zoen ingratitude, 125. Michaelis Rangabæ imperatoris laudes, 91. Obitus, 97. Michaelis morbus, 124. Michaelis II Balbi imp. in imagines odium, 96. Michaelis VII studia imperatori non convenientia, 134.
 Midas ferarum ad Tigridem persecutor, 128.
 Mnesthus Atheniensis, 25.
 Monachi duodecim litterarum professores, 87. Monachi trucidantur, 88.
 Monarchia Romana, 56.
 Monasteriorum eversio, 88.
 Mors nulli parit, 122. Mortis necessitas, 101.
 Mortalium natura unde aucta, 9. Mortalium a diluvio mores, 11. Mortalium consilia et conatus, 96. Mortalium varia in loca dispersio, 10.
 Moses ad liberandum populum mittitur, 21. Moses Pharaoni mandatum Dei exponit, *ibid.* Moses dux populi Israelitici, 22. Moses aquam excussit e saxo, *ibid.* Mosis mors, *ibid.*
 Mulieris probæ præconium, 97.
 Mundi alterius initium, 10.
 Muntionum origo, 8.
 Myzizius Siculus tyrannidem invadit, 79. Ejus mors, *ibid.*

N

Nabuchodonosor Hierosolymam et templum ex-

uit, 25. Judæam bis evertit, 14. In porcum mutatus, 15. Omnes regii sanguinis captivos Babylonem transfert, 14. Post Senacheribum imperat, *ibid.* Se deum facit, 15.
 Narses a Phoca exustus, 74.
 Natura nemini parcat, 71.
 Nebræus ubi habitavit, 10.
 Neoptolemus, 29.
 Nepos rex spoliatur, 60.
 Nepotianus, 52.
 Nero omnibus invisus, 42. Nero quando factus imperator, 41. Neronis amores sædi, 42. Crudelitas, 41. Extrema verba, 42. Neronis imitator Michael, 102.
 Nerva imp. quando factus, 41. Quamdiu præfuerit imperio, *ibid.* Eiusdem de non castrandis hominibus interdictum, *ibid.* Eius ingenium et mores, *ibid.* Innocentia, *ibid.* Mors, *ibid.*
 Nestor Pylius, 25.
 Nestoriani, 64.
 Nicea capitur, 85.
 Nicephorus, 92. Nicephorus II Phocas imperator renuntiat, 116. Insidiis circumventus uxoris occiditur, 119. Nicephorus III Botaniates imp., 135. Nicephorus malos præfectos constituit, 136. Nicephorus generalis logothetes imp., 91. Nicephorus Phocas, 114. Nicephori avaritia, 118. Nicephori obitus, 91. Nicephori II animi impetus, 117. Vita, *ibid.* Nicephori Phocæ res contra Saracenos gestæ, 115.
 Nicetas Michaeli filius castratur, 95.
 Nicolaus patriarcha, 109.
 Nilus argentifluus, 127. Nili termini, 6.
 Nineves conditor, 12.
 Ninyas, *ibid.*
 Noah, 9. Noah ex arca egressus, 10. Eiusdem filii, *ibid.*
 Nepotes, *ibid.* Eius obedientia, *ibid.*
 Nemas, 51.
 Numitor, 32.

O

Obsidionis Byzantinæ descriptio, 77.
 Odii fraterni causa, 8.
 Olybrius, 32.
 Oraculum Tarquinii datum, 56. Oracula Sibyllæ, 34.
 Orestes, 52. Orestias, 106. Orestis facinus, 30.
 Organorum musicorum quæ flatu insonant origo et auctor, 98.
 Otho imperator, 42.
 Ozias Hebræorum rex, 14.

P

Pactolus auriferus, 127.
 Palamedes Græcis acceptus et gratus, 27. Palamedes lapidibus obrutus, *ibid.* Palamedis cædes, 26. Palamedis morituri querela, 27.
 Palatii oppidi nomen unde, 33.
 Palæstina per sortem Hebræis distributa, 22.
 Pantarbes lapis, 128.
 Pappias, 96.
 Paradisus a Deo consitus, 5. Eius amœnitas, *ibid.*
 Parentum nostrorum vita qualis fuerit, 7. Parentum nostrorum transgressio, *ibid.* Parentibus primis præscripta lex, *ibid.*
 Paris apud Ægyptios probris afflitur, 21. Paradisi adulterii occasio, *ibid.* Parisus et Helenæ in Ægyptum adventus, *ibid.* Facinus, 29. Paridi adempta a quo Helena, 25.
 Parius ager, 21.
 Parthi regnum Persicum occupant, 42. A quo repressi, 41. Eorum excursionēs, et depopulationes, *ibid.* Rex, 46.
 Pastoriciæ origo, 8.
 Patrocli cæles, 28.
 Paulinus a Theodosio interfectus, 55.
 Pelei et Thetidis nuptiæ, *ibid.*
 Perithous et Theseus amici, 114.
 Persarum in regibus constituendis consuetudo, 18. Eorum imperium quot annis duravit, 19. Eorundem adversus Julianum Apostatam expeditio, 49.
 Pertinax imp. quando creatus et interemptus, 46.
 Pestis Græcorum a Palamede præcognita, 27.
 Petronæ pœna, 99.
 Phaethon alter, 102.
 Pharaon Dei mandatum contemnit, 21. Hebræorum infantes occidi jubet, *ibid.* Mari submersus est, 22. Pharaonum nomen Ægyptiorum principibus gloriosem, *ibid.*
 Philippicus BarJanes, 82. In imperatorem eligitur, 83. Execratur, 81.
 Phison fluvius, 5.
 Phocas seditionem inter milites concitat, 75. Imperator declaratur, 71. Contra eum conspiratio, *ibid.* Eiusdem exilus, 75.
 Phorad fluvius, 5.

Phoïus patriarcha, 104. Solio patriarchico deturbatur, 105. Cur restitutus in patriarchatum, 108. Ejusdem versectum consilium, *ibid.*

Pietas personam non respicit, 62.

Pinna canerum, proverbium, 112.

Placidia Honorii soror, 51.

Placidia Theodosi conjux, *ibid.*

Platanus aurea conflata a Michaele imp., 107.

Pœna ejus qui alienas res rapuerat, 70. Pœnam mali non effugiunt, 81.

Polyxena, 28.

Pomum maximorum incommodorum origo, 55.

Populi se litiosi furor, 126.

Porphyrogeniti qui dicantur, 91.

Portentum, 57.

Potiendi opinio, 135.

Prætor a Justino constituitur, 69.

Præter, 117.

Priamus Trojanæ gentis princeps, 25. Priami simulatio, 29.

Prodigium, 56, 58. Prodigium capitis humani, 54.

Prodigium mrum, 52. Prodigium quod accidit dum conderetur Constantinopolis, 48. Prodigia secuta calamitatem imperatoris Constantini VI, 91.

Proteus rex Ægypti, 25. Protei ad Alexandrum Priami filium oratio, *ibid.*

Proverbium, 129, 130, 136. Proverbium de nobilibus et splendidiorum hominum liberis, 57. In fratres dissimilibus moribus, 43.

Providentia divina inexpugnabilis, 61.

Ptolemæus Lagi filius Palestinam populatus est, 20. Ptolemæus Philadelphus Ægyptiorum princeps, *ibid.*

Pulcheria Theodosii Junioris uxor, 55. Ejusdem astute factum, 56. Imperatrix, 57.

Purpura, 52.

Pyrrhus Achillis filius, 29.

R

Ravenna urbs, 51.

Regibus Romanis abrogata potestas, 55.

Reprehensiones hominibus impiis quales videantur, 104.

Rerum humanarum vicissitudo, 112. Rerum terrestrium cupido, 1.

Rhodus insula, 25.

Roboamus Solomonis filius, 125.

Roma caput multarum gentium, 53. Roma condita, 53.

In potestatem regum barbarorum redacta, 52. Roma nova, 88. Roma primum et ultimum regem Romulum habuit, 52. Quo pacto a Constantinopoli fuerit avulsa, 92. Roma sub regibus quando vixerit, 55. Roma urbium princeps, 65. Romæ imperatores Latini ultimi, 52. Romani labores predicti, 52. Romæ nomen inditum, 34. Romanæ civitatis incolæ, *ibid.*

Romanus Diogenes a Saracenis capitur, 153. A suis excluditur, 154. Romanus III Argyropulus imp., 127. Romanus IV Diogenes imperator, 151. Romanus imperium cum suis amittit, 114. Romanus Iacapanus imp., 113. Filios et nepotes imperatores creat, *ibid.*

Romani astutum consilium, 113. Romani III mors, 125. Romani IV natura et ingenium, 152. Romani imperii initia, 30. Romani ab Agarenis victi, 80. Romani ab Afris cæsi, 58. Romani in Libya victi, 60. Romani late dominati sunt, 20. Romani reges post Romulum, 54. Romanorum imperatores Cæsares appellati, 21. Romanorum rex primus, 34.

Romulus et Remus a pastoribus servati, 32. Romulus, 52. Romuli pictura et votum, 33. Romuli Romique natiuitas, 52. Romulo quis successerit in regno Romano, 54. Romulo (de) et Remo variæ narrationes, 53.

Rosarum genera, 5.

S

Sacrificandi Deo origo, 8. Sacrificium suis, 31.

Salamis insula, 25.

Samuel vates, 25.

S. Georgius, 117.

Santabarenus, 108.

Sara uxor Abrami, 11.

Sardanapalus Assyriorum rex, 13. Quando vixerit, 12. Ejus mores et mors, 13.

Satanæ fallendi artes, 7.

Saturnus a Jove regno spoliatus, 114. Saturnus quis pominatus, 12. Saturni migratio in Africam, *ibid.* Saturni sidus, 5.

Saulus Cysi filius, 23.

Scamendri flumina cruore purpurea, 23.

Seyrus insula, 25.

Seythæ et Avares eodem tempore cum Persis Byzantium obsident, 77.

Seythica solitudo, proverbium, 82.

Seditio civium, 65. Seditio. populi, 123.

Semi filius Aserus, 10.

Semiramis, 12. Ejus cum filio conjugium incestum, *ibid.*

Senacherib Chaldeorum, Assyriorum, Babyloniorum, et Medorum rex, 14. Contra Judæam expeditionem suscipit, *ibid.* in Deum impius, *ibid.* Ejus numerosus exercitus ab angelo cænsus, *ibid.*

Senatores e medio tolluntur, 61.

Septem viri regem Persis creant, 19.

Seraphi, 67.

Sermo Dei, 2. Sermonis Dei efficacia, 5.

Serpens in sinu, proverb., 125.

Seruchus auctor idolorum, 11.

Serujus Tullius, 34.

Sesostris Ægyptiorum rex expeditionem in Asiam suscipit, 12.

Severitatis exemplum, 69.

Severus Apher imperator, 46. Quandiu imperaverit, 47. Ejus obitus, *ibid.*

Sibyllæ incertus exitus, 54. Sibyllinorum oraculorum libri exusti, 34.

Sicilia fertilis, 78.

Siderum creatio, 3. Imagines, *ibid.* Siderum magnorum creatio, *ibid.*

Simulacrorum oppugnatio quando viguit, 95.

Smaragdus ubi reperitur, 5.

Smerdes et Spahines magi post Cambysis mortem regnum occupant, *ibid.* Trucidantur, 19.

Sol quando illuxerit primum, 5. Ejus sidus, utilitas, et usus eximius, *ibid.*

Somni detrimenta primi, 7.

Sophia Justinii conjux, 70. Ejus munificentia, *ibid.*

Spes, 59.

Stenracius imp. designatus exstinguitur, 94.

Stellarum creatio, 3.

Stephani viri sancti martyrium, 89.

Stratagema militare, 76.

Superbi Romanis qui, 34.

Synodus imaginum gratia celebrata, 101. Synodus sub Constantino IV, 79.

Syri Romanum imperium infestant, 121.

Syriæ dux post obitum Alexandri, 20.

T

Tantanes rex Indorum, 28.

Tarquinius (L.), 55. Tarquinius quando regnavit, 54. Superbus unde dicitur, *ibid.* Tarquinius filii Delphos ablegati ad oraculum, 35. Tarquinius invidia, 25. Tarquinius a Bruto victi, 56. Tarquinius oraculum datum, *ibid.*

Tauroscoythæ populi, 121. Tauroscoythæ Romanos invadunt, 77. Eorum exsilium, *ibid.*

Taurus mons, *ibid.*

Tellus ornatus expers, 2.

Templum apostolorum a Theodora conditum, 67.

Tenedus insula, 29.

Terebinthus, 117.

Terra mortui Juliani corpus expulsi, 49. Terra post diluvium rursus conspecta, 10. Quæ appelletur, 2. Terra quando condita, et a quo, *ibid.* Quando primum segregata aqua conspecta fuerit, *ibid.* Terræ Evitæ fines, 5. Terræ ornamenta quando addita, 2. Terræ ornatus descriptio, 3. Terræ motus continui, imperante Theodoro, 56. Theodoros imperandi cupidus spe sua frustratur, 63.

Theodora imperatrix, 128. Theodora Justiniani uxor, 67.

Theodora Augustæ laudes, 97.

Theodoros idololatra, *ibid.*

Theodosius Arcadii et Euxiæ filius in Orientalis imperii solium collocatur, 51. Theodosius Junior, 52. Theodosius I imperator, vir egregius, 50. Theodosius III tributorum exactor ad imperium evehitur, 84. Imperio cedit, 85. Theodosii conjux Athenais, 54. Theodosii in subscriptionibus temeritas, 55. Theodosii mors, 57. Theodosio Juniori insidiæ structæ, 52.

Theophanes, 97.

Theophano cum liberis imperat., 115.

Theophilus imp., 97. Imaginum et idolorum hostis, *ibid.* Theophilus imp. uxoris sue navim mercenariam exurit, 99. Theophilus imp. mari comparatus, 98. Theophilus muros reficit, *ibid.* Theophili justitiæ studium, *ibid.* Theophili virtutes et ingenium, 97.

Thomas imperium affectat, 96. Thomas in hostium potestatem venit, *ibid.*

Thraciæ dux post obitum Alex., 20.

Thynni piscis marini natura, 91.

Tiberius imperator quando ad imperium pervenerit,

40. Quomodo vulgo appellatus fuerit, *ibid.* Quandiu imperio præfuerit, 41. Tiberius adversus tributorum exactores qualis fuerit, 40. Tiberius virum consularem et nobilem siue causa interficiens, 41. Tiberius II imperator, 71. Tiberii de publicanis dictum, 40. Tiberii crudelitas, *ibid.* Tiberii Justiniani filii mors, 83. Tiberii II laudes, 71. Mors, *ibid.* Tiberii securitas, 40. Mores varii, *ibid.* Tiberio imperante quæ acciderint, 41.

Tigris fluvius, 3. Qua fluat, 6.

Timor a viris potentibus ut abigatur, 110.

Titus imp. a patre designatus, 42. Quandiu imperaverit, 43. Solus imperator, 42. Titul imp. mors, 43. Vox celebris, *ibid.*

Tornicii seditio, 128.

Trajanus imp., 41. Gladium evaginatum præfecto urbis tradit, *ibid.* Quandiu præfuerit imperio, 45. Trajani ingenium et mores, 44. Mors, 45. Trajani virtutes, 44. Trajani in imperio successor, 58.

Triptolemus Rhodius, 25.

Troja capitur, 30. Troja thesauris abundans, 26. Trojæ excidium quale futurum prædictum, 29. Trojam cur invaserint Græci, 26. Trojæ urbis habitatorum numerus, *ibid.* Trojani a Judæis opem exposcunt, 28. Trojani quales se præstiterint, 26. Trojani quos sibi adjunxerint socios, *ibid.* Trojanorum animi contentione adversariæ partis erecti, 26.

Tullius rex Romanorum, 34.

Tullus, *ibid.*

Turris Babylonicæ extruendæ auctor, 10.

Tyndareus Helensæ pater, 25.

Tyrauni simul imperantes victi, 48.

U

Ulysses Ithacensis, 25. Ulyssis adversus Palamedem odium implacabile, 26. Ulyssis consilia impedita, *ibid.* Ulyssis insidiæ, et vafra consilia, 27. Ulyssis invidia, *ibid.*

Universi initium, 2.

Unni Sesostratis Ægyptiorum regis socii, 13. Unnorum gens nomen mutat, *ibid.*

Uranopolis, 111.

V

Valentis imp. exitus, 50. Impietas, *ibid.*

Valentinianus I Gratiani pater, *ibid.* Valentinianus II imper., *ibid.* Valentinianus, Valens, et Gratianus imp., *ibid.* Valentinianus III imp. qui perierit, 51. Valentiani I virtutes, 50. Valentiani II mors, *ibid.*

Veneris sidus, 4

Verina Leonis uxor, 59.

Veritas infelix, 27.

Vespasianus ædilis injuria a Calligula affectus, 41. Vespasianus quando et a quibus imperator factus, 42. Quandiu imperaverit, *ibid.*

Vices rerum, 112.

Violarum genera, 5.

Virginum Vestalium leges, 52.

Virius a natura cunctis insita, 53. Virtus omnibus venerabilis, 59. Virtutis comes est invidia, 51. Virtutum nomina, 120.

Visum nocturnum æditi S. Diomedis Constantino poli, 106.

Vita humana variis est exposita casibus, 54. Vita Leonis V imper. longior futura prædicitur, 109. Vita mortalium incerta, 127. Vita rerum pretiosissima, 61. Vitæ mortalis inconstantia quæ solet efflicere, 93.

Vitellius imperator, 42.

Volucrum ortus et origo, 4.

X

Xerxes Persarum rex, 127. In Græcia exercitum amisit, 19.

Z

Zeno imp., 60. Imperium Romanum amittit, *ibid.* Zeno patricius, *ibid.* Zenonis in religione perversa sententia, *ibid.*

Zimischis res gestæ, 119. In Zimische regibus exemplum propositum, 120.

Zoe et Theodora relegatæ, 125.

Zoe Romani III uxor, 123. Zoes reginæ conjugium, 126.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS BRYENNIUS.	
<i>Notitia.</i>	9
Epistola nuncupatoria.	9
Præfatio Petri Possini.	15
Testimonia Veterum.	18
HISTORIARUM LIBRI QUATUOR.	19
Argumenta librorum.	19
Præfatio auctoris.	23
Liber primus.	39
Liber secundus.	91
Liber tertius.	143
Liber quartus.	174
CONSTANTINUS MANASSES.	
<i>Notitia.</i>	215
Dedicatio operis.	215
Lectori monitum.	218
COMPENDIUM CHRONICUM ab exordio mundi usque ad D. Nicephorum Botaniatam.	219
NICOLAUS PATRIARCHA CP.	
<i>Notitia.</i>	471
Epistola synodalis.	475
Decreta synodalia.	475
De præstatione canonum. (Tria hæc tantum memorantur.)	475
LUCAS ABBAS CRYPTOFERRATENSIS VII.	
Monitum Angelo Mai.	474
VITA ET CONVERSATIO S. BARTHOLOMÆI NIORIS.	JU-475
Laudatio S. Bartholomæi.	505
NICON RAITHENSIS MONACHUS.	
<i>Notitia.</i>	511
LIBER DE PRÆCEPTIS DIVINIS.	514
Prologus hujus operis.	514
Interpretationes divinarum operum, quæ tantum memorantur.	515
DE JEJUNIO DEIPARÆ.	515
ANASTASIUS CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.	
<i>Notitia.</i>	518
ADVERSUS FALSAM ARMENORUM RELIGIONEM.	
DE JEJUNIO GLORIOSISSIMÆ DEIPARÆ.	
NICETAS SERRONIUS.	
<i>Notitia.</i>	531
<i>Monitum Editorum.</i>	542
COMMENTARIUS in Orationes S. Gregorii Nazianzeni.	545 et 1177 sqq.
Responsa ad Constantinum episcopum.	545
JACOBUS MONACHUS COCCINOBAPII.	
ORATIONES ENCOMIASTICÆ IN SS. VIRGINEM DEIPARAM.	545
ORATIO PRIMA. — In Conceptionem.	545
Oratio II. — In Nativitatem.	567
Oratio III. — In Præsentationem.	599
Oratio IV. — In Annuntiationem.	651
Oratio V. — In Visitationem.	659
Oratio VI. — In Desponsationem.	628
PHILIPPUS SOLITARIUS.	
<i>Monitum Editorum.</i>	702
DIOPTRA VEL REGULA REI CHRISTIANÆ.	705
Præfatio Jacobi Pontani.	705
Præfatio Michaelis Pselli.	707
Præfatio Philiti.	708
Epistola auctoris nuncupatoria.	709
Liber primus.	709
CAPUT PRIMUM. — Perspicue demonstratur fidem operibus destitutam nihil prodesse.	709
Cap. II. — Quænam mandata divina, sive opera bona præstantiora ducenda videantur.	712
Cap. III. — Omnia ad Dei præscriptum a nobis facta, citra charitatem frigere.	714
Cap. IV. — Pauli apostoli erga Doum et proximum charitas immensa.	716
Cap. V. — Qui irruentes tentationes afflictionesque grata mente pertulerit, præmium adepturum. Qui invitus pertulerit, nullum adepturum. Scopus tentationum quadruplex.	717
Cap. VI. — Qui propter Christum parvas et paucas tribulationes grate integreque sustinuerit, eum magna passis æqualem futurum.	722
Cap. VII. — Multos bonis operibus, et recte factis compluribus abundantes, aliis quorum minuta et pauca numerantur, divina voluntate et sententia non autenturos.	727
Cap. VIII. — Ad penitentiam cohortatio. Ad tribunal Christi judicis adversus scelestos diaboli accusatio.	730
Cap. IX. — Parvam negligentiam atque socordiam non parva mala non generare, ostensum ex historia levite de libro Judicum.	732
Cap. X. — Remisse et in peccatis vitam agentes e rebus humanis duriter violenterque excedere. Secus accidere illis, qui ad superna animo et cogitatione conversi, vendi rationes in melius commutant.	737
Cap. XI. — Qui hic peccata sua confessus non fuerit, eum alia via salvari non posse. Cur Petro ante alios claves traditæ. Quid sit penitentia. Notanda inagnopero quæ hic de confessione sacra disseruntur.	741
Cap. XII. — Exempla Manassis et Davidis penitentium, et salutem consecutorum.	749
Cap. XIII. — De concipienda spe divinæ misericordiæ, ex penitentia et humilitate.	750
Cap. XIV. — Descriptio humilitatis ex effectis ejus.	752
Cap. XV. — Epilogus, cum gratiarum actione ad sanctissimam Trinitatem.	755
Liber secundus.	755
Caput primum. — Carnis vitiositas, et contumacia ipsius ab anima exprobratur. Animam ex his quæ per corpus agit et operatur, quavis quantaque sit cognosci.	755
Cap. II. — Nisi artus et membra corporis accreverint, animæ functiones non apparere; et si membrum aliquod perierit, aut vitiatum fuerit, secundum illud animam nihil agere. Qua in parte corporis animam seu mentem habitare existimandum sit. Animam et corpus sibi mutuo creata esse.	758
Cap. III. — Corpore per mortis fata dissoluto, animam haudquaquam dissolvi et exstingui, Platonis argumento confirmatum.	762
Cap. IV. — Quam ob rem mundus ante hominem, et corpus ante animam procreatum sit. Hujus nobilitas, illius vilitas.	764
Cap. V. — Uter protoplastorum, et ultra pars animæ potius peccaverit. Superbiæ detestatio, cujus auctor et origo Lucifer.	764
Cap. VI. — Animam potius quam corpus ob scelus primævorum parentum pœnas luisse. Quo pacto utriusque corpus miserabiliter commutatum sit. Mortem videri pœnam levem et conducibilem. Animam hinc exeuntem, bene aut male habituram.	765
Cap. VII. — Quid significet ad imaginem et similitudinem; et verius secundum animam nos esse homines. De celeritate animorum incredibili.	765
Cap. VIII. — Corpus Adami nec interitui obnoxium, nec ab eo alienum esse conditum.	772
Cap. IX. — In quas oras animæ ex hac luce commigrent.	772
Cap. X. — De resurrectione hominum supremo illo die: et ejusmodi tum beatorum, tum damnatorum corpora futura sint.	774

Cap. XI. — *Ecquid Christus descensu ad inferos, omnes animas inde eriperit.* 777

Cap. XII. — *S. Joannis Damasceni locus, de iis quos Christus ab inferis liberavit.* 781

Cap. XIII. — *Qua demum ratione quælibet anima suum ipsius corpus a mortuis existens recognoscet.* 782

Cap. XIV. — *Generatim omnes inter se agnituros, donec alii ad dexteram, alii ad sinistram Judicis separentur. Inde justos in omnem æternitatem; peccatores autem non amplius mutuum nosciturus.* 785

Cap. XV. — *Magno et novissimo die universam creaturam ad speciem elegantiorum, et incorruptionem, similiterque humana corpora et animas in melius immutaturo: et earum partes duas (in quibus scilicet inest irascendi et concupiscendi vis) desituras. Το χαρ'εὶ-χόνα cum archetypo comparatur.* 785

Cap. XVI. — *B. Gregorii Nysseni locus de anima tripartita, ex disputatione de anima et resurrectione, cum Macrina sorore habita.* 789

Cap. XVII. — *De resurrectione uberior dissertatio ex iisdem Gregorii Nysseni Macrineis, ut auctor noster appellat. Ad sacros libros evolvendos cohortatio, et ad sacrosanctam Trinitatem gratularum, actio.* 795

Liber tertius. 795

CAPUT PRIMUM. — *Mentem citra corpus multa perperam committere: corporis cum anima sola absque mente nullam esse functionem. Animum justam ex hac cu totia eductam, simul cum angelis collaudare Dominum, rerum hujus vitæ inmemorem: peccatricem in inferno suorum scelerum reminisci.* 795

Cap. II. — *Angelos sine instrumento corporeo divinas laudes celebrare. Eos ter tribus constare ordinibus. Uniuscujusque ternarii qualis hymnus.* 799

Cap. III. — *Humanam naturam dignitate angelis antecellere, duabus potissimum de causis: Christi sponsam et reginam esse. Quantopere Sponsus eandem in celo honoraverit.* 800

Cap. IV. — *Quandiu et quam studiose Dei Filii sponsam sibi quesiverit: quibus ipsam ornamentis cumulaverit, eleganti parabola demonstratur.* 803

Cap. V. — *Naturæ humanæ cum divina conjunctio, eo ratione quadam declaratur cum exaggeratione tanti beneficii.* 804

Cap. VI. — *Creaturam cujusque generis, sæculo quod exspectamus, novam fore. Paradisum, vetus Adami habitaculum, peracto judicio nullum fore.* 806

Cap. VII. — *Locus B. Pauli ad Romanos: Nam expectatio creaturæ filiorum Dei revelationem expectat, et quæ sequuntur, ex S. Joanne Chrysostomo propemodum explanatur. Statum corporis beati in hac vita perfecte non cognoscit.* 809

Cap. VIII. — *Finem mundi incertum esse: super eo plurium vaticinationes et conjecturæ. Gregorii Nazianzeni sententia.* 812

Cap. IX. — *De præcursoribus secundi adventus Christi. De prænuntiis, mirandis operibus, et ortu Antichristi.* 814

Cap. X. — *Vaticinium patriarchæ Jacob de Antichristo explicatum; ejusdem mores, ultimorumque temporum illorum calamitates ac miseriam.* 815

Cap. XI. — *Adhuc de sceleribus Antichristi, et cur Deus eum vivere ac sentire patietur.* 819

Cap. XII. — *Ad perpetuam considerationem mortis incitatio. S. Trinitatis laus et admiratio.* 820

Liber quartus. 821

CAPUT PRIMUM. — *Quamobrem Deus coelestes et intelligentes substantias prius et semel universas procreaverit: inferiores autem similiter intelligendi vi præditas (animas hominum puta) adhuc singulas producat. Animæ cum beatis mentibus et Deo affluat, et immortalitas.* 821

Cap. II. — *Animas vacare prorsus corporeis accidentibus, et secundum substantiam nullo discrimine variari. In resurrectione non beatorum corporum, nec animarum, sed gloria præmiorumque differentiam fore.* 823

Cap. III. — *Mirifica et multiplex inter homines tum ab anima et moribus, tum a corpore et sensibus discrepantia. Corpus singulorum ex quatuor elementis æqualiter constare.* 824

Cap. IV. — *Duplex mundus, superior et inferior. Hominem utriusque participem esse. Cujusque elementi binæ qualitates. Ex quatuor humoribus quinam cui elemento propter similes qualitates respondeant: quo pacto cum iisdem elementis et quatuor humoribus totidem anni tempora consentiant. Qua ratione causa superius explicatæ varietatis, qualitatum et humorum tempera-*

tionem in corpore humano debeat. Rei illustrandæ paradigma.

Cap. V. — *In voce humana summa varietas ac dissimilitudo, comparatione quadam lyræ, seu instrumenti musici ante oculos ponitur.* 831

Cap. VI. — *Tametsi homo propter temperamentum ad vitia feratur, posse tamen sese corrigere, si velit, Deo opitulante. Supra naturæ cursum et ordinem quadam opera. Dei beneficia desiderantibus quid præstandum sit.* 833

Cap. VII. — *Recensentur varia corporis humani incommoda et miseriam. Origo ex constitutione inquiritur, propter quam de quatuor humoribus, de principio generationis, de quatuor ætatibus, temporibus anni copiose prius disputatur.* 838

Cap. VIII. — *Explicatur causam vitiorum corporis, alio abripitur, et cur Deus hominem non simplicem, ut angelos creaverit, docet. Deinde deliramenta Manichæorum insectatur.* 840

Cap. IX. — *De providentia Dei in officio mundi, et cur hominem immutabilem immortalemque non fecerit.* 843

Cap. X. — *Tandem partuum monstrorum, et aliqua fœditate insignium causam incontinentiæ pudentum ascribit. In his ipsis partibus utilitatem ad mores hominum corrigendos inesse demonstrat.* 844

Cap. XI. — *Quomodo diaboli superseminet in animis nostris zizaniam, et quibus armis ei resistatur. Quare zizaniam hinc evelli Deus vult sinat.* 846

Cap. XII. — *De quatuor virtutibus cardinalibus, et vitis oppositis. Multa item de animi perturbationibus, quæ et a quibus virtutibus elomuntur.* 848

Cap. XIII. — *Quisnam carnalis, quis animalis, quis spiritualis appellandus sit. Solum id bonum quod ex libera voluntate procedit, laudem et præmium mereri.* 851

Cap. XIV. — *Quemadmodum Deus hominem cum creaturis omnibus communicantem finxit; quomodo idem Trinitatis imaginem continet.* 853

Cap. XV. — *Cur anima, cum sit incorporea, rebus tamen corporeis ac perituris adhærescat. Unde bellum intra ipsam. Quis pacificator. Quatuor virtutum cardinalium officia. Gratiæ Spiritus sancti quando hominibus auxiliatur.* 857

Cap. XVI. — *Prima origo belli inter corpus et animam. Diaboli oppugnationes nobis accidere salutares. Anima quorum extra corpus recordetur. Quomodo absque corpore Deum laudet. Quo pacto afficiantur spiritus beati exuti corporibus, et sensus sine sensibus habeant. De incremento felicitatis animarum in secundo Christi adventu.* 860

Cap. XVII. — *Christum cum latrone in paradysum illum terrestrem non introiit, nec ullam animarum sanctorum post ejus resurrectionem eo introire.* 866

Cap. XVIII. — *Rerum quarto libro pertractatarum anacephalæosis.* 867

Cap. XIX. — *Non sua, sed aliena voluntate et auctoritate ad scribendum se accessisse. Omnes actiones nostras a Deo pendere. Libri utriusque Testamenti Diversa scripta SS. Patrum. Quomodo scriptoribus divino auxilio sit opus. Unde profecerit. Nonnullorum ex medicis sumptorum summa.* 868

Cap. XX. — *Flebilis lamentatio et querimonia adversus animam. Multa de mundi vanitatibus. De extremo judicio et ultima vitæ hora. De celesti paradiso et in feris considerationes tropicæ.* 871

Fragmentum. — *De modo quo celebramus dies tertium, nonum et quadagesimum.* 878

Tractatus de rebus Armeniæ. 879

De Jacobitarum hæresi et Chatzitariorum. 879

Jacobitarum discursus. 883

Narratio S. Gregorii de iis, qui ejus, seu sedis ejus, ordine successores fuerunt, etc. 886

Catholici Armeniæ. 889

Armeniorum reges a Balare atque ad Tasen, ac post duces. 902

JOB MONACHUS.

VITA S. THEODORÆ REGINÆ.

PETRUS CHRYSOLANUS.

Notitia. 909

ORATIO DE SPIRITU SANCTO. 912

ALEXIUS COMNENUS IMPERATOR.

NOVELLÆ CONSTITUTIONES QUÆ AD RES ECCLESIASTICAS SPECTANT.

I. — Bulla aurea qua matri plenam imperii administrandi potestatem tribuit.	922
II. — De sacris vasibus et quod ea nullo deinceps tempore profanum in usum converti debeant.	922
III. — Constitutio de metropoli Lacedæmoniae.	926
IV. — Novella de metropoli Attalensi.	926
V. — De canonico et consuetudinibus, quæ ordinationis nomine dantur, deque benedictione nuptiarum, et de aërico, a que universis ad animam spectantibus, aureæ bullæ sanctio.	926
VI. — Bulla aurea Magnæ ecclesiæ concessa de variis capitibus, et ut episcopus, qui archiepiscopatus vel metropoleos dignitate condecorati sint, in lacu mareant.	927
VII. — Novella constitutio de episcopis in altiorum thronum promotis.	930
VIII. — Bulla aurea, qua magistro Leoni Cephaliae Mesolimniæ possessio conceditur.	931
IX. — Bulla aurea, qua Christodulo monacho insula Patmos ad monasterium ibi condendum conceditur.	931
X. — Novella de possessionibus monasterii.	939
XI. — Bulla aurea Venetis concessa.	939
XII. — Constitutio de his qui ad Orientales Ecclesias nominati sunt.	939
XIII. — Rescriptum ad Nicolaum patriarcham.	942
XIV. — Bulla aurea Pisanis concessa.	942
XV. — Novella constitutio de jure patriarchæ circa monasteria.	942
XVI. — Novella lex sciens de electionibus, qualesque esse oporteat qui per orbem sunt pontifices, itemque sacerdotes, in provinciis, metropolitibus et episcopatibus.	946
XVII. — Decretum in causa Eustratii episcopi Nicæni.	967
XVIII. — Decreta duo de possessionibus monasterii Docharii.	967
XIX. — Novellæ constitutiones de monasterio montis Atho.	967
XX. — De chartulario, et quod præferendi sint in electionibus qui digni sunt.	967
XXI. — Novella constitutio de episcopatu Soterinpoleos.	971
XXII. — Acta cujusdam synodi Constantinopoli congregata sub Alexio Commeno, ut tolleretur offendiculum. Epistola a Leone, Chalcedonensi metropolitâ, scripta ad Nicolaum episcopum Adrianopoleos.	971

IRENE AUGUSTA.

TYPICUM sive REGULA.	986
Prologus interpretis.	986
Index capitum et titulorum operis.	986
Proœmium auctoris.	991
CAPUT PRIMUM. — Quod liberum sui que juris esse debeat Gratia-Plenæ et castissimæ Dei Matris monasterium.	1002
Cap. II. — Quod quæ in monasterio Gratia-Plenæ monasticam vitam degunt, cœnobiticum institutum amplecti debeant.	1003
Cap. III. — Quænam de monasterii patrocinio sancita sint; et quod obtinere debeant quæcumque in testamento meo de monasterio statuum, æque ac præsens Typicum, quod itidem nunquam mutandum et variandum est.	1006
Cap. IV. — Quomodo in monasterio versari debeant neptes nostræ quas detonderi continget, quibusque in illo degere conceditur, neenon quæ ex clariori et splendida vita ad hoc monasterium accedentes, in eo tondeantur.	1007
Cap. V. — De numero monialium.	1011
Cap. VI. — Quod in una domo moniales omnes habitare debeant.	1014
Cap. VII. — Quod gratis tondendæ sint, quas detonderi continget, et quandonam suscipiendum est quod offerunt.	1014
Cap. VIII. — Quod quæ a sæcularibus pio proposito, monasterio Gratia-Plenæ consecrantur, mobilia, seu immobilia, admittenda sint.	1015
Cap. IX. — Quod quæ monasterio assignantur, sive mobilia, sive immobilia, nunquam sint alienanda.	1015
Cap. X. — Quandonam bonum mobile monasterii alienari possit.	1018
Cap. XI. — Quomodo eligenda et ordinanda sit præfecta.	1018
Cap. XII. — Quod citra affectum fieri debeat præfectæ et officialium electio et ordinatio.	1022
Cap. XIII. — De amissione ejus quæ secus quam par est præfectæ munus obit.	1023
Cap. XIV. — Quod œconomus in monasterio esse debeat eunuchus et honestæ vitæ.	1026

Cap. XV. — De sacerdotibus.	1030
Cap. XVI. — Quod omnes moniales sub uno Patre spirituali esse debeant.	1030
Cap. XVII. — Qua ratione, qui ad monasterium accedunt, debeant alloqui moniales, et quinam, et quandonam.	1030
Cap. XVIII. — A quanam fieri debeat officialium institutio, et quomodo.	1034
Cap. XIX. — De scevophylacissa seu vasorum custode.	1035
Cap. XX. — De ecclesiarchissa seu ecclesiæ præposita.	1038
Cap. XXI. — De officiali quæ esui necessaria percipit et expendit; et quod hæc ab ipsa scripto mandari debeant.	1038
Cap. XXII. — De vini custode.	1038
Cap. XXIII. — De horrearia.	1039
Cap. XXIV. — De officio depositariarum.	1039
Cap. XXV. — De rectoraria, et ejus officio.	1042
Cap. XXVI. — De institutione epistemomarchissæ sive disciplinæ præpositæ, et ejus officio.	1043
Cap. XXVII. — De rectoraria, et ejus officio.	1046
Cap. XXVIII. — De depositariis vestiarii.	1046
Cap. XXIX. — De ostiaria.	1046
Cap. XXX. — Quanto tempore in monasterio expectare debeat quæ extrinsecus advenit, et tondenda est.	1047
Cap. XXXI. — Quinam ad curanda monasterii prædia mittendi sint.	1050
Cap. XXXII. — De officio primæ, tertie et sextæ horæ.	1050
Cap. XXXIII. — De mesoriis seu mediis horis primæ, tertie et sextæ horæ, de typicis, de sacra Liturgia, et de sancta communione.	1054
Cap. XXXIV. — Quot panes in qualibet Liturgia offerendi sint, et pro quibus.	1055
Cap. XXXV. — De hora nona, vespertino, et pannychyde, sive pervigilio.	1056
Cap. XXXVI. — De Apodiptis seu Completorio.	1058
Cap. XXXVII. — De nocturno Officio.	1058
Cap. XXXVIII. — De Officio mediæ noctis.	1058
Cap. XXXIX. — De initio Matutini.	1058
Cap. XL. — De vocatione ad mensam, et de disciplina ibi servanda.	1059
Cap. XLI. — Quid agendum, si qua in refectorio immodeste se gesserit.	1062
Cap. XLII. — Quid agendum si qua de priori sede disputarit.	1062
Cap. XLIII. — Quot nihil ab invicem quærendum sit.	1062
Cap. XLIV. — Quod quæ bene valent communem mensam detrectare nequeant, et de infirmis.	1065
Cap. XLV. — Quod secunda fieri debeat refeccio.	1065
Cap. XLVI. — De victu in diebus litaniarum, seu processionum.	1065
Cap. XLVII. — De victu in magna Quadragesima.	1066
Cap. XLVIII. — De victu in Quadragesima SS. Apostolorum et Christi Natalitiorum.	1070
Cap. XLIX. — Quod clam comedendum non sit.	1071
Cap. L. — De paupertate.	1071
Cap. LI. — Quod non debeant moniales ob typici de cœnobio instituto præcepta, animo deficere.	1071
Cap. LII. — Quod omnes expensæ monialium ex monasterii redditibus fieri debeant.	1074
Cap. LIII. — Quod exomoniiles, sive extraneæ moniales, aut dimissæ in monasterio non sint recipiendæ.	1074
Cap. LIV. — Quod exocuriiles seu extra monasterium detonsæ virtute præditæ, admittendæ sint; nisi imperatoria, vel magnatis cujuspiam potestate usæ fuerint.	1075
Cap. LV. — Quod cœnobiticum institutum nunquam immutandum sit.	1075
Cap. LVI. — Quod idem esse debeat omnium monialium cibus, potus et indumentum, exceptis infirmis.	1078
Cap. LVII. — De accessu medici ad monasterium, et de infirmarum cura.	1078
Cap. LVIII. — De balneo.	1079
Cap. LIX. — De solemnitate in Dormitione Deiparæ.	1079
Cap. LX. — De solemnitate in Nativitate Deiparæ.	1079
Cap. LXI. — De festo Christi Natalitiorum.	1082
Cap. LXII. — De festo Occursus, seu Purificationis.	1082
Cap. LXIII. — De luminari sacrarum Passionum.	1082
Cap. LXIV. — Quod elemosyna quotidie fieri debeat ad ostium.	1082

Cap. LXV. — Quod singulis mensibus Typicum legi debeat omnibus audientibus.	1083	Cap. LXXX. — De iis quæ inspectionem monasterii habere debeant.	1113
Cap. LXVI. — De quotidiano divini templi luminari.	1085	De ambitu monasterii.	1118
Cap. LXVII. — De crateribus in circulo trullis suspensis, et de reliquiis.	1083	Tabellæ variæ.	1122
Cap. LXVIII. — De cereis accendendis.	1085	<i>ELIAS ECDICUS.</i>	
Cap. LXIX. — De aqua.	1085	<i>Notitia.</i>	1127
Cap. LXX. — De sepulcro monachorum.	1086	ANTHOLOGIUM GNOMICUM.	1150
Cap. LXXI. — De variis commemorationibus per annum faciendis.	1090	SENTENTIÆ GNOSTICÆ.	1117
Cap. LXXII. — De lavapedio quod in sancta et magna feria quinta fieri debet.	1095	<i>Addenda.</i>	1477
Cap. LXXIII. — Quod in ædificiis monasterii fieri non debeant mutationes.	1098	EXPOSITIO NICETÆ in Orationes S. Gregorii Nazianzeni.	1177
Cap. LXXIV. — Quod monasterium externorum oculis nullatenus patere debeat.	1099	Expositio in Orationem XXXVIII.	1177
Cap. LXXV. — Quod neque psaltæ advocandi sint ad aliquam solemnitatem, sed illis quoque inaccessum esse debeat monasterium.	1102	Expositio in Orationem XXXIX.	1212
Cap. LXXVI. — Quomodo et ubinam sepeliendæ sint filiæ et neptes nostræ, quæ in monasterio sepeliri volent, et qua ratione fieri debeant earum commemoratio-nes.	1102	Expositio in Orationem XL.	1144
Cap. LXXVII. — De numero breviculorum et typicorum venerandi monasterii Gratia-Plenæ, et ubinam quodlibet eorum sit reponendum.	1103	Expositio in Orationem XLI.	1501
Cap. — LXXVIII. — Adhortatoria parænesis ad monachos.	1103	Expositio in Orationem XLII.	130
Cap. LXXIX. — De sumptuosioribus ædibus a mea majestate in monasterio nuper exstructis.	1107	Expositio in Orationem XLIII.	141
		Expositio in Orationem XLIV.	145
		<i>NICEPHORUS BOTANIATA.</i>	
		AUREA BULLA.	1481
		<i>NICETAS SEIDUS.</i>	
		<i>Notitia.</i>	1485
		DE PASCHATE.	1486
		Index in Nicephorum Bryennium.	1487
		Index in Manassem.	1494

FINIS TOMI CENTESIMI VICESIMI SEPTIMI.

Parisius. — Ex Typis J.-P. MIGNÉ.

UNIV. OF MICHIGAN

MAY 6 1914

Digitized by Google

Распознавание текста

ABK/FR

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

DATE DUE

MAR 31 1997
APR 1 1997

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>